1

مجالس المتقین خط

غیر مولف

ارشادی

مجالس النفوس

در آن شبستان چرخ نو عروسان زیبا اند
کانند مه و ریع زمین در انجم نورند

پروردگار بیند از این در امکان
بافته کوه قاف چنگال نیرزند

همه معمور اند ولی نامعمور اند
آنگاه فرشته اند در پای میر اند

بسته دل و بسته زبان بسته آنها
چون در شب کاکل یار چشم دوخته اند

بیشتر [illegible] زحل
در آفتاب [illegible] ماه افروزند

[illegible] غلام [illegible]
[illegible]

ورنه سیم و زر معروف پیشم
از [illegible] معتبرم

[illegible] فرزند چهار [illegible]
[illegible]

فهرست کتاب مستطاب مجالس المؤمنین که مشتملست بر دوازده مجلس

در ذکر بنی هاشم از اکابر صحابهٔ مرضیه و شیعهٔ مرتضویه رحمهم الله تعالی

مقداد بن الاسود سلمان الفارسی عمار بن یاسر العبسی ابوذر الغفاری بریدة بن حصیب الاسلمی خالد بن سعید بن العاص

ابو الهیثم مالک بن التیهان الانصاری عثمان بن حنیف الانصاری سهل بن حنیف حکیم بن جبلة العبدی حذیفة بن الیمان الانصاری

خزیمة بن ثابت ابو ایوب بن زید الانصاری ابی بن کعب الانصاری سعد بن عبادة قیس بن سعد بن عبادة سعید بن سعد بن عبادة

شریح بن هانی جریر بن عبد الله البجلی حجر بن عدی الکندی عدی بن حاتم الطائی [illegible] ابراهیم ابو رافع

براء بن مالک بن نضر براء بن عازب براء بن معرور بشر بن براء بن معرور عقبة بن عمرو بن ثعلبة حارثة بن سراقة

حارث بن نعمان بن یعقوب حارث بن نعمان بن امیه حارث بن هشام بن المغیره حارث بن ربعی عروة الدوسی [illegible]

عبد الله بن بدیل بن ورقا عبد الرحمن بن حنبل الجمحی اسعد بن زرارة ابو امامه ابو المنذر ابی بن کعب [illegible]

عمرو بن الحمق الخزاعی اسید بن حضیر بن سماک ابان بن ثابت ابان بن عماره ابان بن قیس ارقم بن الارقم

ثابت بن زید ثابت بن قیس ثابت بن الضحاک حریث بن زید زید بن حارث بن [illegible]

زید بن ارقم عبادة بن الصامت خباب بن الارت عبد الغفار بن القاسم محمد بن عمرو بن حزم

نعمان بن عجلان سعد بن معاذ تمیم بن اوس اوس بن الحجر عبید الله بن جناب ابو ساسان ابو عمره

مالک بن نویره بلال بن رباح حارث بن قیس حارث بن هشام عمر بن ام مکتوم هاشم بن عتبه

ابو سعید الخدری ابو الطفیل عامر بن واثله جابر بن عبد الله

مجلس چهارم در ذکر

اکابر دین و افاضل مؤمنین از زمرهٔ تابعین رضی الله عنهم اجمعین

سعد بن جنادة

ابو سنان [illegible]

عبد الله بن خباب

سعید ابن ابی [illegible] الکسی [illegible] محمد بن ابی بکر اویس القرنی مالک بن نصر الاشتر زید بن صوحان العبدی

صعصعة بن صوحان محمد بن ابی حذیفه جعدة بن هبیره سعید بن قیس الهمدانی ربیع بن خثیم احنف بن قیس [illegible]

سعید بن جبیر اصبغ بن نباته سالم بن ابی جعد جابر بن یزید میثم التمار حبیب بن مظاهر حارث بن عبد الله الاعور

رشید الهجری عبد العزیز بن الحارث نعیم بن دجاجه سفیان بن ابی لیلی محمد بن ابی حذیفه [illegible] قنبر غلام

عبد الله بن ابی رافع صعصعة بن ربیع تمیم بن صدیم تمیم بن عمرو ثابت البنانی جعیدة الهمدانی حارث بن [illegible]

حارث بن قیس حارث بن همام حوات بن جبیر زیاد بن عبید زید بن وهب الجهنی سالم بن ابی جعد

کمیل بن زیاد سلیمان بن صرد سفیان بن یزید شرحبیل عامر بن شرحبیل عامر بن عبد الله عباد بن [illegible]

عبد الله بن عقیل عبد الله بن خباب عبد الله بن سلمه عبد الله بن شداد عبد الله بن الصامت عبد خیر الخیوانی

عبد الرحمن بن ابی لیلی علقمة بن قیس علی بن ابی ربیعه عمرو بن محصن عمرو بن [illegible] الفاکه [illegible] کعب [illegible]

کمیل بن کلیب لوط بن یحیی الازدی منهال بن عمرو عبد الله السهمی مخنف بن سلیم المسیب بن نجبه

المسیب بن [illegible] المهدی مولی عثمان النعمان بن صهبان نعمان بن عجلان یزید الهمدانی ابو جعفر [illegible]

ابو الکنود [illegible] ابو حیه طارق بن شهاب ابو زید ابو سعید عقیصا ابو صادق البجلی ابو تمام [illegible] ابو [illegible]

ابو قرة الفاضی ابو عمرة الانصاری ابو عمرو الفارسی ابو یحیی حکیم بن سعید ابو الکنود [illegible] عمرو ابان بن تغلب

مجلس پنجم در ذکر بعضی از اکابر متکلمین و افاضل مفسرین و محدثین و فقها و قراء و نحاة و لغویین

عبد الرحمن بن عمرو [illegible]

[illegible] بن زیاد [illegible]

الشرف

ابو خالد الكابلي ابو حمزة الثمالي ثوير بن [illegible] عبد الله بن شريك سعد بن طريف قاسم بن عوف [illegible]

سالم بن ابي حفصة القاسم بن محمد بن ابي بكر [illegible] اسمعيل بن عبد الخالق عبد الخالق بن عبد ربه عبد الله بن ابي يعفور

الفضل بن يسار ليث المرادي بريد بن معاوية العجلي محمد بن مسلم [illegible] زرارة بن اعين حمران بن اعين عبد الملك بن اعين

بكير بن اعين [illegible] محمد بن [illegible] اسمعيل بن الفضل [illegible]

سليمان بن خالد حفص بن البختري عبد الله بن ميمون عبد الرحمن بن الحجاج اسمعيل بن جابر حارث بن المغيرة

[illegible] ابراهيم [illegible] عبد الله بن ابي يعفور محمد بن علي بن النعمان الملقب بمؤمن الطاق ابو محمد هشام بن الحكم هشام بن سالم جميل بن دراج

داود بن [illegible] حماد بن عيسى حمزة الطيار ابو الصباح الكناني سورة بن كليب معاذ بن [illegible] يونس بن يعقوب معروف بن خربوذ

اسحق بن عمار الصيرفي عبد الله بن سنان ابو بكر الحضرمي [illegible] منصور بن حازم سعيد الاعرج علي بن يقطين

صفوان بن مهران عبد الرحمن بن [illegible] نصر بن [illegible] [illegible] حسن بن علي بن فضال عبد الله بن المغيرة

محمد بن حكيم

ابو محمد الفضل بن شاذان النيسابوري اسحق بن اسمعيل النيسابوري ابراهيم بن [illegible] النيسابوري عبد الله بن حمدويه محمد بن احمد [illegible]

[illegible] مهران الملاح يونس بن عبد الرحمن صفوان بن يحيى الحسن بن محبوب عبد الله بن جندب محمد بن ابي عمير

احمد بن ابي نصر البزنطي [illegible] عبد الله بن المغيرة زكريا بن آدم احمد بن [illegible] عيسى بن جعفر [illegible] عبد الله بن [illegible]

[illegible] ابو الصلت الهروي مرزبان بن عمران القمي عبد العزيز بن المهتدي الريان بن الصلت علي بن مهزيار

[illegible] المروزي

الحسن بن سعيد احمد بن داود بن سعيد ابراهيم بن سليمان ابراهيم بن هاشم الكوفي ابراهيم بن [illegible] اسمعيل بن مهران

اسمعيل بن علي القمي اسمعيل بن محمد بن اسمعيل الحسن بن محمد بن علي بن العباس اسمعيل بن [illegible] القمي

الحسن بن موسى النوبختي الحسن بن علي بن [illegible] الحسن بن علي بن [illegible] الحسن بن محمد بن احمد الصفار الحسن بن محمد [illegible]

الحسين بن محمد بن عمران الحسن بن علي بن [illegible] البرقي [illegible] احمد بن محمد بن خالد البرقي احمد بن محمد بن [illegible]

احمد بن محمد بن [illegible] احمد بن محمد بن الحسن احمد بن الحسين الغضائري احمد بن محمد بن عيسى الاشعري القمي احمد بن محمد بن [illegible]

احمد بن اسمعيل بن عبد الله [illegible] البجلي احمد بن [illegible] احمد بن علي بن احمد بن العباس ايوب بن نوح بن دراج

بسطام [illegible] ثابت [illegible] العسكري جعفر بن بشير [illegible] سعد بن عبد الله [illegible] جعفر بن [illegible]

ريان بن [illegible] سيف بن عميرة عبد الله بن [illegible] عبد الرحمن بن احمد [illegible] عثمان بن عيسى [illegible]

محمد بن عيسى [illegible] القاسم بن محمد [illegible] محمد بن مسعود العياشي [illegible] محمد بن عبد الله بن جعفر الحميري [illegible]

محمد بن [illegible] محمد بن الحسن [illegible] محمد بن ابراهيم [illegible] محمد بن احمد [illegible] محمد بن احمد بن [illegible]

محمد بن عيسى [illegible] ولهذا [illegible] عثمان بن سعيد العمري [illegible] ابو الحسن [illegible]

شيخ اجل ثقة محمد بن يعقوب الكليني الشيخ العالم الفاضل [illegible] ابو جعفر محمد بن علي بن الحسين بن بابويه القمي

الشيخ الاجل السعيد ابو عبد الله الملقب بالمفيد الشيخ المحقق [illegible] ابو جعفر الطوسي الشيخ المعظم [illegible] ابو جعفر [illegible]

[illegible] جعفر [illegible] الدوريستي الخواجه [illegible] حسن بن جعفر [illegible] الدوريستي الشيخ الاجل عبد الجليل [illegible] القزويني الرازي

الشيخ ابو الفتوح الرازي [illegible] المفسر ابو علي الطبرسي محمد بن جرير بن رستم الطبري ابو [illegible]

ابو محمد عبد الله [illegible] [illegible] موسى [illegible] ابو عبد الله [illegible]

سلطان ... بن ... علی بن عبید الله الاعرج عبد الله بن الحسن بن الحسین الاصغر

الحسن بن حمزة علی بن عبد الله ... احمد بن علی بن محمد بن جعفر محمد بن علی بن حمزة الحسن بن عبد الله علی بن ... جعفر القاضی

ابو جعفر الحبشی سلیمان بن جعفر السید الاجل الحسین بن ... بن موسی السید الاجل النحریر النجاشی ...

السید الشریف الرضی رحمه الله الشریف المرتضی ابو احمد عدنان بن الشریف الرضی ابو الحسن محمد بن علی بن ابی حمزة

ابو محمد الحسن بن علی بن حمزة بن محمد بن الحسین المعروف بابن الاقساسی السید ... الدین بن الاقساسی السید الکریم ... بن زهرة

السید ابو هاشم العلوی السید الاجل علی بن جعفر بن الحسین بن ... الموسوی السید ابو طاهر محمد بن یحیی بن جعفر

السید الرئیس ...

السید القاضی ابو الرضا فضل الله بن علی العلوی السید تاج الدین الاوی السید المحسن ... زهرة الحلبی السید مجد الدین ...

احمد بن علی العلوی المرعشی السید ابو القاسم الموسوی المشعشعی السید علی الواعظ القمی امیر اصیل الدین ... شیرازی

السید الاجل امیر جمال الدین عطاء الله السید الامیر غیاث الدین محمد ... السید شریف السید ... ابو ... الشیخ ... العباس ...

القاضی ابو حنیفة النعمان بن محمد القاضی محمد بن عبد الله المعروف بابن ... القاضی ابو القاسم علی بن محمد التنوخی

القاضی ابو ... القاضی ابو القاسم علی بن محسن القاضی ابن براج القاضی نظام الدین ... ... الطبری

الخطیب ابو الفضل علی بن الحسن ابو ... الغزنوی المولی الفاضل حسین بن ... الواعظ الکاشفی ...

حمزة بن حبیب بن عمارة ابو الحسن علی بن حمزة الکسائی الخلیل بن احمد ابن جنی ابن السکیت

ابو مسلم معاذ بن الفراء الحسین بن احمد المعروف بابن خالویه ابن درید ... ابو الفرج علی بن حسین القرشی

محمد بن عمران

محمد بن عمران المرزبانی نصر بن محمد بن حبیب ابو اسحق ... بن ... محمد بن احمد بن عبد الله ... علی بن احمد ...

محمد بن احمد بن ... احمد بن ... القاسم بن اسمعیل ... بن حمدان ... علی بن ... العقیل ...

علی بن ... ابو الحسن ... الکبری ... ابو الحسن علی بن عیسی ... بن صالح ...

سعید بن ... سعید ... محمد بن الحسن ... الشیخ العلام ... الدین ابو ... الحلی علی بن سعید ...

الشیخ المحقق نجم الدین ابو القاسم ... الشیخ النحریر العلامة جمال الدین حسن بن یوسف الحلی الشیخ ... محمد بن شیخ جمال الدین

علی بن احمد ... سعید ... الشیخ المحقق ... الشیخ الشهید محمد ... الشیخ العالم ... فهد الحلی

الشیخ ... ابو القاسم بن ابی جمهور ... احمد بن ... الدین ... **مجلس ششم** در ذکر

بعضی از صوفیه صافی طویت از شیعه امامیه کمیل بن زیاد النخعی

ابراهیم بن ادهم شقیق البلخی ابو یزید البسطامی الشیخ الکامل بهلول بن عمرو ... بشر الحارث الحافی

معروف کرخی سری سقطی طاوس یمانی مالک دینار ابو السری منصور بن عمار یحیی بن معاذ الرازی

... شیخ احمد ... منصور حلاج سهل بن عبد الله التستری محمد سوار شیخ شبلی جنید بغدادی

سلطان شیخ صدر الدین موسی سلطان شیخ صفی الدین اسحق اردبیلی خواجه صاین الدین علی ترکه اصفهانی

امیر ... امیر ... حیدر بن علی ... الآملی حیدر ... امیر ... امیر قاسم انوار

نجم الدین ... شهاب الدین ... عبد الرزاق کاشی صدر الدین قونوی شیخ یحیی ...

سعد الدین حموی حکیم سنائی شیخ عطار مولانا جلال الدین رومی شیخ سعدی شیرازی حافظ شیرازی

اوحد الدین المراغی شیخ [illegible] کبری رضی الدین علی لالا علاء الدوله احمد بن محمد البیابانکی سید علی همدانی

سید محمد نوربخش شاه قاسم فیض بخش شمس الدین محمد جیلانی حاجی محمد خبوشانی فضل الله مشهدی

شیخ کمال الدین حسین خوارزمی **مجلس هفتم** در ذکر مشاهیر حکمای اسلام و متکلمان علام

ابو نصر فارابی الشیخ ابو علی سینا ابو علی بن مسکویه ابو الحسن احمد بن محمد الطبری ابو الحسن سهل بن محمد

محمد ابو الحسن الطوسی الحکیم المحقق الخواجه نصیر الملة والدین الطوسی شیخ کمال الدین میثم البحرانی قطب الدین محمد الرازی

شمس الدین محمد الدیلمی نصیر الدین عبد الله المشهور بالحلی السید العلامه الشهیر بالشریف امیر شمس الدین [illegible] شریف

جلال الدین محمد دوانی امیر صدر الدین محمد شیرازی امیر غیاث الدین منصور شمس الدین محمد الخفری

شاه طاهر **مجلس هشتم** در ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار

از فرقه ناجیه اولی الابصار و آن مشتمل بر مقدمه است

و چند جند **مقدمه** در ذکر ملوک عرب که بعد از واقعه کربلا

جهة انتقام خون شهدا خروج کردند سلیمان بن صرد خزاعی مختار بن ابی عبیده

معویة بن یزید زید بن علی الحسین یحیی بن زید عبد الله بن معویة بن عبد الله بن جعفر الطیار

محمد ابراهیم ابن عبد الله المحض **جند اول در بنی عباس** عبد الله [illegible] بن علی بن عبد المطلب

منصور بن محمد محمد بن منصور هرون الرشید مامون بن هرون الخلیفه هرون بن المعتصم

احمد الموفق احمد بن المرتضی **فرع** ابو القاسم مروزی **جند دوم** در [illegible] یمن

از سادات که سلاطین اندلس بوده اند ادریس بن عبد الله المحض

عمر بن ادریس ادریس بن عمر عیسی بن ادریس علی بن احمد المشهور بحمود

قاسم بن احمد یحیی بن علی ادریس بن علی بن احمد ادریس بن یحیی محمد بن ادریس بن علی

جند سیم در سلاطین یمن یحیی بن حسین محمد بن یحیی احمد بن یحیی حسن بن احمد

یحیی بن احمد [illegible] یحیی بن یوسف بن یحیی یوسف ابو محمد عبد الله بن محمد بن قاسم

جند چهارم در شرفای مکه معظمه جعفر المکنی بابی محمد عیسی بن جعفر

حسن المکنی بابی الفتوح ابو عبد الله تاج المعالی حمزة بن وهاس امیر محمد الملقب بتاج المعالی

ابو طاهر قاسم بن تاج المعالی امیر فلیته بن ابو هاشم بن تاج المعالی امیر تاج المعالی قاسم بن هاشم

امیر قطب الدین عیسی امیر مکثر بن عیسی داود بن عیسی منصور اخوه قتادة بن ادریس

حسن بن قتاده ابو راجح ابو سعید امیر نجم الدین محمد ابو الغیث حمیضه

سید ابو الحسن سید عز الدین سید شهاب الدین سید بهاء الدین **جند پنجم**

در ذکر بنی فاطمه که در مغرب و مصر خلیفه شدند و ایشان را اسمعیلیه گویند

عبید الله بن محمد المهدی بالله | محمد القائم بامر الله | اسمعیل المنصور بالله | معد بن اسمعیل المعز لدین الله

نزار العزیز بالله | منصور الحاکم بامر الله | علی الظاهر لاعزاز دین الله | معد المستنصر بالله | احمد المستعلی

منصور الآمر باحکام الله | عبد المجید الحافظ لدین الله | اسمعیل الظافر بالله | عیسی الفائز بنصر الله

عبد الله العاضد لدین الله | فرع حسن بن علی ... طلائع | ذیل در آل ایوب | جند ششم

سلاطین گیلان | حسن بن ... | محمد بن زید | حسن ... | محمد ... | حسن ...

حسن الاطروش | ابو الحسین احمد و ابو القاسم جعفر اولاد الناصر الحق | محمد بن ابی الحسین

حسین بن ابی الحسین | مرداویج بن زیار | وشمگیر بن زیار | بیستون بن وشمگیر | قابوس بن وشمگیر

حسن بن ابی القاسم

منوچهر بن قابوس | امیر کالیجار | کاوس بن اسکندر | جند هفتم در آل بویه

عماد الدوله علی | حسن الملقب رکن الدوله | احمد الملقب معز الدوله | بختیار الملقب عز الدوله

عضد الدوله | مؤید الدوله | فخر الدوله | مرزبان صمصام الدوله | شیرزیل شرف الدوله

خسرو فیروز | مجد الدوله | سلطان الدوله | ابو علی الملقب شرف الدوله | ابو الفوارس

الملقب کمال الدوله | ابو طاهر جلال الدوله | مرزبان بن سلطان الدوله | ...

ابو منصور فولاد ستون | خسرو فیروز بن ابو کالیجار | فرع | محمد حسام الدین | ... ابو منصور

ابو کالیجار گرشاسف | امیر علاء الدوله | امیر فرامرز | جند هشتم در آل حمدان

ابو الهیجا

ابو الهیجا عبد الله بن حمدان | حسن بن عبد الله الملقب ناصر الدوله | غضنفر بن ناصر الدوله

علی بن عبد الله سیف الدوله | ابو المعالی شریف | ابو الفضل سعید الدوله | فرع | ابو تغلب ...

ابو ... | جند نهم صفاریه | یعقوب بن لیث | عمرو بن لیث | جند دهم

در حکام بنی عقیل | حسام ... | معتمد الدوله ابو المنیع قرواش | زعیم الدوله ...

بدران بن مقلد | علم الدین | شرف الدوله | ابراهیم بن قریش | محمد بن شرف الدوله | علی بن شرف الدوله

جند یازدهم در بنی اسد | ابو الحسن علی بن مزید | دبیس بن علی الملقب نور الدوله

ابو کالیجار منصور بن دبیس | سیف الدوله | دبیس بن صدقه | صدقه بن دبیس | علی بن دبیس

جند دوازدهم در ایلخانیه | هلاکو خان | سلطان احمد بن هلاکو | سلطان ...

سلطان محمد ... | سلطان ابو سعید بن سلطان محمد | فرع در ملوک سربدار | امیر عبد الرزاق

امیر وجیه الدین مسعود | لطف الله تیمور | کلو اسفندیار | امیر شمس الدین فضل الله | خواجه علی شمس الدین

خواجه ... | خواجه ظهیر | حیدر قصاب | امیر لطف الله | پهلوان حسن دامغانی | سلطان علی مؤید

ذیل در ذکر بعضی از سلاطین ترکمان | میرزا ...

جند سیزدهم در متاخرین سلاطین علویه گیلان

سید علی کیا　محمد بن سید احمد　ابن ابو محمد حسن بن احمد　کارکیا رضا کیا　کارکیا سید محمد

کارکیا ناصر　کارکیا سلطان محمد　کارکیا میرزا علی　کارکیا سلطان حسین　کارکیا سلطان احمد

کارکیا سید علی کیا　کارکیا سلطان حسین　کارکیا خان احمد　جلد چهاردهم در سلاطین

علویه مرعشیه مازندران　میر قوام الدین معروف به میر بزرگ

سید کمال الدین　سید علی بن سید کمال الدین　سید نصیر　سید محمد　سید عبد الکریم　سید عبد الله

امیر زین العابدین　میر شمس الدین　میر کمال الدین　میر عبد الکریم　میر شاهی　میر عبد الله　سلطان ...

میر عبد الکریم　جلد پانزدهم در قدما ملوک طبرستان و رستمدار　کیوس بن کیقباد

قارن شهریار　رستم بن سرخاب　شروین بن رستم　اصفهبد شهریار　دارا بن رستم　اصفهبد بن دارا

رستم بن شهریار　اصفهبد حسام الدوله　نجم الدوله　رستم بن قارون　علاء الدوله　شاه غازی رستم

علاء الدین حسن　شاه اردشیر　شمس الملوک　حسام الدوله　شمس الملوک　علاء الدوله

تاج الدوله　نصیر الدوله　رکن الدوله　شرف الملوک　فخر الدوله　فرع

افراسیاب　کیا فخر الدوله　کیا گشتاسف　اسکندر　میر حسین کیا　شهریوش

اسفندیار　اسفندیار بن ...　زرین کمر حسن　بیستون بن ...　فخر الدوله　حسام الدوله

اسکندر　اسفندیار　ملک اسفندیار　ملک کیخسرو　شمس الملوک　ناصر الدوله

تاج الدوله　جلال الدوله　فخر الدوله　سعد الدوله　ملک کیومرث　ملک کاوس

ملک جهانگیر　ملک کاوس　ملک کیومرث　ملک بیستون　ملک بهمن　ملک کیومرث

ملک　بن ملک بهمن　ملک اسکندر　ملک تاج الدوله　ملک اشرف　ملک بیستون

ملک کیومرث　ملک　بن ملک کاوس　جلد شانزدهم در سادات مشعشع

ولایت خوزستان　سید محمد بن فلاح　مولا علی　سلطان محسن　سید علی ...

سید فلاح　سید بدران　میرزا سجاد　جلد هفدهم در امرای نامدار

و سپه سالاران عالی‌تبار　الامیر شیخ المعتضد ابراهیم بن مالک الاشتر

ابو السرایا سری بن منصور الشیبانی　ابو دلف القاسم بن عیسی العجلی　الامیر الاعظم ابو فراس الحارث

القائد ابو الحسن جوهر بن عبد الله المعروف بالکاتب الرومی　الامیر جعفر بن فلاح الکتامی

الامیر ابو الحسن سلیمان بن محمد الملقب بهاء الدین　الامیر ابو الحارث ارسلان الترکی

امیر فیروزان دیلمی　امیر سبکتکین الحاجب　امیر عماد الدین ...

الامیر ابو یحیی عمید الجیوشی الامیر الاصفهبد الاعرابی الامیر بدر الجمالی امیر عبدالله النجاشی

الامیر ابو محمد جعفر الامیر حسام الدین فارس بن قیصر الامیر طاهر [illegible] الامیر [illegible]

الامیر الشیخ علی [illegible] مشهور بکجان زمان **مجلس دهم** در ذکر وزرای

عظام و کاتبان کرام ابو سلمه بن حفص الخلال الهمدانی یعقوب بن داود

ابو الحسن علی بن محمد الفرات [illegible] المعروف بابن عبد المطلب شرف الدین انوشیروان

مؤید الدین محمد بن عبد الکریم القمی مؤید الدین ابو طالب ابو القاسم بن حسین [illegible]

ابو الفضل محمد بن الحسین المعروف بابن العمید القمی ابو الفتح علی بن محمد بن العمید

کافی الکفاة صاحب بن عباد ابو محمد حسن بن علی بن ابراهیم ابو طاهر محمد بن بقیه

ابو العلاء بن [illegible] ابو نصر [illegible] الحسن بن فضل بن سهلان

عمید الملک ابو نصر کندری سعد الملک آوی مجد الملک ابو الفضل [illegible] ابو مسعود

تاج الملک ابو الغنائم القمی شرف الدین ابو طاهر بن سعد القمی ابو الحسن جعفر بن محمد [illegible]

[illegible] الدین ابو [illegible] احمد الکاشی فخر الدین طاهر بن الوزیر [illegible] الکاشی [illegible] الدین الوزیر [illegible]

الصاحب الاعظم

الصاحب الاعظم شمس الدین محمد الجوینی صاحب الدیوان خواجه عطا ملک جوینی بهاء الدین محمد

صاحب الدیوان شرف الدین هرون ابن صاحب الدیوان خواجه سعید الدین محمد آوجی

ابن نواب کاتب خواجه میر علی تبریزی مولانا سلطان علی مشهدی مولانا میر علی مشهدی

مجلس یازدهم در ذکر شعرای عرب کعب ابن زهیر فرزدق ابن غالب

کمیت ابن زید الاسدی السید ابو هاشم اسمعیل الحمیری دعبل الخزاعی ابو الطیب احمد ابن الحسین المتنبی

ابو الحسن مهیار ابن مرزویه الدیلمی ابو الحسن علی ابن احمد ابن منصور ابو طالب عبدالله ابن [illegible] القمی

[illegible] ابو الحسن [illegible] احمد بن منیر الطرابلسی کثیر [illegible] ابو تمام الطائی

ابو عبادة الولید بن عبید ابو القاسم علی ابن اسحق بن خلف البغدادی الادیب الظریف ابو عبدالله محمد ابن احمد

ابراهیم ابن علی بن سلمه سدیف ابن میمون المکی منصور ابن علی بن سلمه ابو الحسن علی بن عبدالله [illegible]

ابو [illegible] ابن وهب مروان ابن محمد السروجی عبدالله ابن علی الاسدی سلیمان ابن قبه الخزاعی

جمال الدین الحلبی [illegible] ابو الحسن علی بن عبدالله ابن [illegible] المغربی الظهیر الاربلی علی بن محمد [illegible] التنوخی

دیک الجن | محمد ابن حبیب الضبی | ابو سعید الجنابی | علی ابن الحسین الشقیقیة | صفی الدین عبد العزیز سرایا الحلی

القاضی فخر الدین ملکس | **مجلس دوازدهم** در ذکر شعرای عجم | الفردوسی ابو القاسم

استاد ابو نصر علی ابن احمد الطوسی | استاد ابو ... عنصری | ملک الکلام ستاری | ابو المعالی الرازی

امیر قوامی رازی | افضل الدین ابراهیم الخاقانی | الحکیم المتکلم الانوری | مولانا حسن الکاشی

خواجه کرمانی | خواجه سلمان ساوجی | مولانا کاتبی نیشابوری | مولانا لطف الله نیشابوری

امیر شاهی | خواجه اوحد سبزواری | امیر یمین الدین فریومدی | امیر محمود مشهور بابن یمین

امیر حاج الحسینی الجنابدی | مولانا محمد بن حسام | مولانا کمال غیاث شیرازی | مولانا نظام استرابادی

بابا فغانی | مولانا ... شیرازی | مولانا لسانی | **خاتمه** در وصایای مؤلف

بسم الله الرحمن الرحیم

نفحات دلگشای حمد و نفحات جانفزای ثنا که مهب شمال اعتقاد و
مصب زلال انقیاد چمن سپهر اخضر و انجمن انجم ازهر را معطر و مخضر سازد
ملازم حدائق جود واجب الوجود یست که فضال آمال مجاهدان راه
و مخلصان درگاه را جهت تمکین وصول بجلوه گاه وصال و اذن دخول
در سرابستان رحمت و افضال با تمام متابعت رسول مختار و تمسک
باذیال آل و عترت اطهار بار ور ساخت و ساحت فطرت ایشان را از
غبار تود داعیار پرداخت و مخالفان کم بصیرت و معاندان شیطان
سیرت را بعد از چند روزه استدراج و امهال در سلوک طریق
ضلالت و اضلال بمضیق عذاب ابد و مهلکه عقاب مخلد انداخت
و نسیم عطرسای درود و تسلیم و شبنم گلشن آرای تحیت و تکریم
که از جبین طرهٔ یقین و سحاب فیض قرین یا تیکم بماء معین هوای
خلوت انس و فضای عالم قدس را معنبر و منضر گرداند ملایم روضه
رضوان قریب گلدسته چمن رسالت شکوفه بستان جلالت معتکف
خلوت لی مع الله صاحب کرامت من یطع الرسول فقد اطاع الله
مقصود ایجاد و تکوین مطلوب خطاب طه و یس عنقای قله قاف
قبول همای هوای رضا محمد الا رسول و آل و عترت اوست که بطهارت و عصمت
ازلی مخصوص شده و بنص امامت منصوص و در صفوف رضایت و کرامت کانهم
بنیان مرصوص علی الخصوص وصی حقیقی و خلیفه تحقیقی امیر کل امیر و [illegible]
روز غدیر ولی سید مختار قسیم الجنة والنار شاهسوار معرکه لافتی
سیاره سپهر هل اتی خطیب منبر سلونی صاحب منزلت رفیعه هرونی باب مدینه
علم و مرسای سفینه حلم مؤدای اذا الذین امنوا و ماجرا مبتلای ادای الذین امنوا ثم
کفروا منصوص نص سلوا علی تمسل اللهم محمود الذین یحسدون الناس علی ما اتیهم قایل یا غضبان
تعصب جیش قایل اللهم انی استعدیک علی قریش و الی دعای اللهم

والِ من والاه وانزل ما انجسته ولکن الله انجاه اما بعد المثاب و رفعناه مکانا علیا
بد رعا البعد و جعلنا المتقین اماما و ولیا انکم عکم امد سید المرسلین هو علی
که تبکه عجب از وی سپید مرهود روز بازار انکل واید سب و هر یکی هر عیب
که خالی باشی از وزرة الناج سر بلندی نباخته سرا بکه دست بد و یا بها العلا
موالی است **شعر** روان بوای سر پیچ خویش نا بجبسار ٭ زمان خالی بخی کرده لال زر
زد لعل وی از دور دارا نخوریش ٭ زتیغ لقطعی جم غارص عاداه ٭ گواه با کی
اصلت ولای شاهی دان ٭ که بی کمال معالی البشر هل اتی است گواه **اما بعد**
بر ضمیر صافیه ارباب عرفان و اصحاب بصیرت و ایقان پوشیده نخواهد بود که از زمان
خلافت حضرت علیه مرتضویه علیه الصلوة والتحیة تا ظهور دولت ابد پیوند سلاطین
صفویه موسویه انار الله براهینهم الجلیه در میان شیعه علیه علیه تقیه استداد
تمام داشته و مدار ظهور و بروز بر اصول و فروع مآثر علما و فقهای معتزله و
اشاعره بوده لاجرم هر یک از فرق مختلفه جمهور در انتشار احوال اکابر و صلحا
و سلاطین خود سعی نامشکور نموده کتب بسیار در آن باب تالیف نموده اند و چون
علمای شیعه ابقاهم الله بمقتضای تغلب تمادی استیلای اصحاب شقاوت و استیلای
اهل غلبه و نفاق همواره در زاویه تقیه متواری و مختفی بوده اند و خود را مختفی
با حسن حجه نموده اند و در اعلام احوال اکابر و اعلام این طایفه کرام را با علام ایلام
نه پیموده اند بلکه هیئة احوال خود را از اعدا پنهان میداشته اند و بحکم التقیة
دینی و دین ابائی در زمین دل نعمت منزل میکاشته اند مگر در جمع اسامی و احوال
رواة که چون استنباط احکام از احادیث سید الانام و اخبار ائمه کرام موقوف
بر تحقیق آنست بنا بر اضطرار در آن باب تالیف نموده اند و جهت احتراز از اظهار تفصیل
احوال ایشان بر اعتبار طریقه اجمال و اختصار پیموده اند و مع هذا اکثر آن تالیفات
بسوختن و شستن دشمنان معاند مفقود گشته یا از خوف جبروت فراعنه ایشان
در خبایای ارض و زوایای بیوت طعام ارضه و عنکبوت گردیده و مزیت سید
بنا علی هذا [illegible] المعتقمان [illegible] کتاب [illegible] روز
افزون شاهی لیست متابعان طریق سوی بر نصوص [illegible] ساخته و دست

۱۵

ولایت زلازله در ایوان عدالت الاکاسره عالی وقصر طغیان قیاصره عثمانی را موجب
انداخته و رایات اعلام شیعه اثنی عشریه بتربیت پادشاهان دولت علیه شاهیه صفویه
موسویه انار الله براهینهم الجلیه بیمن استظهار آن دولت ابد پیوند از پایه تقیه
پیوند وارد و قدم قلم سند در شد بود و بذکر احوال بعضی از مشاهیر شیعه علیه از صحابه
مرضیه و تابعان طریقه مرضیه و از مجتهدان احکام و رواه اخبار و احادیث سید انام
و حکمای اسلام و عظمای ائمه کلام و سایر علمای اعلام و صوفیه کرامت مقام و سلاطین
صاحب اقتدار و وزرای مملکت مدار و امرای عظام و شعرای فصیح الکلام
اهتمام نمود و زبان وقت را باداء این چند بیت کشود **شعر** شد آنکه اهل نظر
برکنار می رفتند ❁ هزار گونه سخن در دهان و لب خاموش ❁ بصوت چنگ بگویم
آن حکایتها ❁ که از نهفتن آن دیگ سینه میزد جوش ❁ شراب خانگی از ترس محتسب خورده ❁
بروی یار بنوشیم بانگ نوشانوش ❁ و بعد از استخاره و استمداد و استفاضه از باطن فیض
موطن حضرت امیر المؤمنین علیه الصلوة والسلام بین طلب این نوع عزم جزم کرده و آنرا بمجالس
المؤمنین موسوم نمود و جهت اعتلای قدر و مزید اعتنای ناظران منشرح الصدر
صدر نشین مجلس و پیشگاه بزم دل افروز ساخت بنام نامی و تحفه پرورد کار و امام دوران
قطب عوالم هدایت خاتم منقبه ولایت خلیفة الرحمن محمد بن الحسن المهدی صاحب الزمان
صلی الله علیه و آبائه المنتظرین بخروجه وظهوره وملا المشارق والمغارب من نور
عدله و تجلی حضوره الحق بنحو چون ضمیر اهل محبت خالی از ازدحام اغیار آراسته
و مجلسی مانند خلوتی بی علیه و فیهما ما تشتهیه الانفس و تلذ الاعین پیراسته ساخته مجلس را
از شفا بوی حقایق و لطایف نظر ایف خجسته فزای دلها جان و عنبرین فرمای روضه
رضوان کرداینده و هوای صحبت را از برکات روایح انفاس قدسیه این طایفه
علیه باعلی درجه لطافت رسانیده کلشنی از حقایق است الحق ❁ چمنی
پر شقایق است الحق ❁ غنچه های حدیقه تا زاست ❁ تازه گلهای گلشن راز است
شعله شوق جانگداز است ❁ زاده طبع دلنواز است ❁ آشنایست چشم بد زو دور
آشنایست پر کرامت و نور ❁ تا زمین شام صفیه عجایب ❁ جلوه گر آمده ز عالم غیب
تا دهان غنچه زندگانی را ❁ تازه رسم جوانی را ❁ که هنوز این دیده بپرورده است

آبروی

آب از جو بیار دل خورد است ❁ چون نفس روح پرورش دارد ❁ تا ابد
سایه گسترش دارد ❁ امید که عشوه پرور لطایف این عالی گوهر که چون نسیم سحر
در روضه حور جلوه کنان خلیع العذاران شود انگیزه و در هنگام مطالعه بی تقیه
دیر جز است موجب بادی اعتقاد مؤمنان اثنا عشریه و سبب یادآوری
خاک نشین مجلس این خوم سری نور الله بن شریف الحسینی المرعشی الشوشتری
بدعای مغفرت کستری کردد و من الله التوفیق والاسداد و بیده ازمة الهدایة
والسداد **فاتحه** در تحقیق تعریف مطلق شیعه امامیه اثنی عشریه رجوت
تسنیم بمنزله تعریف مناسب نمود ذکر تقسیمی که ضابط اصول مذاهب
اهل اسلام تواند بود و قبل از شروع در تقسیم لایق دیدیم تقدیم مقدمه تا معلوم گردد
مرکبیت انشعاب بنی آدم بمذاهب مختلفه و حاصل آن مقدمه بر وجه قریب باعتبه
محمد شهرستانی در کتاب ملل و نحل آورده آنست که تمام اهل نظر متفق اهتمام و تحصیل
اجتماع اصناف بنی آدم و مکان تحاسد و تنازع ایشان در معیشت لازم است و قطع حرکت
بحکم آنکه حب الشئ یعمی و یصم بر امضای شهوات طبع خود مقصود و نفوس ایشان
بمواد هوس و حب جاه و ریاست مجبول و مفطور لاجرم جهة ترویج مطلوب خود
احداث شبهات نمایند و بسبب آن در ورطه استبداد و استکبار در آیند و اول
شبهه ای که در عالم پیدا شد شبهه ابلیس بود و منشاء صعود آن استبداد بود
رای خود در مقابله نص الهی و استکبار او بماده آفرینش خود که آتش بود بر ماده
آفرینش آدم که گل بود حیث قال انا خیر منه خلقتنی من نار و خلقته من طین
و از این استبداد و استکبار هفت شبهه او را ناشی شد و بعد از وی در میان
خلایق آن شبهات سرایت کرد تا آنکه بعد از غروب آفتاب نبوت هر یک بعضی
از آن شبهه ها در نفوس علمای آن بی خبر پدید آمده هر کدام از اینها اسباب
استعداد ایشان بود و بر آن میل و محبتی تمام داشتند و فراگرفتند و در دلیل
گفتن بر آن اغفال کردند و مرکب خیالها و از ادله عقلی و نقلی بر ساختند و از کلام
پیغمبر خود آنچه موافق اعتقاد ایشان نبود تاویل کرده با اعتقاد خود راست کردند
و هر چه تاویل نتوانستند کرد متشابه نام نهادند و این اختلاف و افتراق بحکم حدیث

سفری در امت پیغمبر صلوات الله علیه و آله پیدا کردید و عدد متفرقات
امت آنحضرت به هفتاد و سه فرقه رسید چه مقتبسان ملت احمدیه بنحو انا
رسالت بجا معتب متواری و محجب گشت و ظلمت هوا اخلاد الی الارض از مفتق
استتار بیرون آمد مزاج قلوب ایشان از اعتدال روی با نحراف نهاد
و مخالفت و اختلاف ظاهر میشد و بحسب ازدیاد عهد رسالت و احتجاب نور
وحی و عصمت هر روز ظلمات حب جاه و پیشوایی و آرزوی امامت و
و فرمان روایی در دماغ عظما و علما زیاده میگشت و در میان ایشان
اختلاف پدید می آمد و از متقدم بمتاخر منتقل میشد و ظلمات آن قرنا
بعد قرن متراکم میگشت تا حدی که ضلال و خصومت و جدال و ریب
و تکفیر و نشان الاعتقادات و مذاهب بدع و ضلال از جبریه و قدریه و معتزله
و اشعریه و مرجئه و حشویه ارباب حدیث و غیرهم ظاهر گردید و تفصیل
آن شبهات که موجب اشتباهات اهل بدع و ضلال است تا دفع آن در
کتب اهل کلام مذکور و در مصنفات علمای ملت احمدیه مسطور است و
مخفی نماند که همچنانکه اول شبهه که در عالم پیدا شد شبهه ابلیس بود و
منشأ آن استکبار و استبداد بود برای خود در مقابله نص الهی همچنین اول
شبهه که در ملت محمدی صلی الله علیه و آله [illegible] پیدا شد شبهه
عمر بن خطاب علیه اللعنة و العذاب بود چه از وی در مقابله نص حضرت
رسالت پناهی که ائتونی بدواة و قرطاس اکتب لکم کتابا لن تضلوا بعدی
یعنی بیارید پیش من دوات و کاغذ تا از برای شما چیزی بنویسم
که اگر بان عمل نمایید هرگز گمراه نشوید گفت ان الرجل لیهجر
و فی بعض الروایات لیهجر حسبنا کتاب الله و ما اهجره و روایة آنست
که این مرد از تاب و شدت مرض هذیان بر زبان میگوید سخن در این
وقت که بر زبان می آرد اعتماد را نشاید و بس است ما را کتاب خدای
و لکن احتیاج بنوشته او نیست و بر متفطن خبیر واضح است که غرض وی از الفاظ

بعد

ابن عباس قالت نزد بروز طبیبی بود که آن کتاب برقم در نیاید
تا مبادا آنحضرت امری که روز غدیر خم بامت نمود تکرار و تاکید فرماید
نیز آنکه بعضی که مولانای فاضل عارف قطب الدین انصاری شافعی در
کتاب مکاتیب ذکر نموده راه بی راه نمایی نمیتوان یافت و گفتن
آنکه چون کتاب الله و سنت رسول الله صلی الله علیه و آله در میان است
بمرشد چه حاجت است این مانند که مریض گوید چون کتب هست که
اطبا نوشته اند احتیاج با اطبا مراجعت باید کرد که این سخن خطاست برای
آنکه نه هر کس را فهم کتب طب میسر است و استنباط از آن
میتواند کرد و لهذا مراجعت باهل استنباط احتیاج باید کرد که ولو ردوه
الی الرسول و الی اولی الامر منهم لعلمه الذین
یستنبطونه منهم کتاب حقیقی صدور اهل علم است که بل هو آیات بینات
فی صدور الذین اوتوا العلم و بطون دفاتر جا نخواهد
علی علیه السلام فرموده انا کلام الله الناطق و هذا کلام الله الصامت
اینست تمام کلام فاضل مذکور و این نزد اهل انصاف ظاهر و لایح است
که قطع نظر از رکاکت آن عبارت و نسبت هذیان به پیغمبر صلی الله
علیه و آله و سلم با وجود آنکه جمیع انبیا و رسل خصوصا حضرت رسالت
پناه ختمی بموجب آیه کریمه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی
در هیچ حکمی از احکام شرعیه الهیه که نص امام از جمله است بی وحی
حکم نفرموده اند اگر او را میل نفسانی و اختلاف کلمه امت نبود با پسی گمان
طلب آنحضرت کاغذ و دوات از برای آنکه کتابی بنویسند که بعد از
وی امت آنحضرت گمراه نشوند خود منع آن کند تا سایر اصحاب در آن باب
موافقت مینمودند بلکه اگر جمعی دیگر از اهل نفاق در این امر بهمان کار شدند
او در این باب سعی و اهتمام تمام داشته ان نوشته را از حضرت میگرفت
تا فاروق بیان حق و باطل از روی حقیقت بر وجه صادق بجا آید چه جای
آنکه مادع منع ان او باشد به آن غلظت و رکاکت عبارت که موالف و مخالف

ازاد رکتب خود روایة نموده اند بوجود جمیع صحاح ستة منتسبان باهل
سنة وجماعة کشف الحقیقة اهل سنة وجماعة اند مسطور است که چون
پیغمبر صلی الله علیه وآله دوات وکاغذ طلبید وعمر درجواب آن
عبارات رکیکه گفت میانه اصحاب که در آن مجلس حاضر بودند نزاع و
خصومت بهم رسید پس بعضی از اصحاب که غرض ایشان علم اختلاف
وانشعاب امت بود ابتمعنی رغبت داشته درمقام آن شدند که
دوات وکاغذ را حاضر باید ساخت وبعضی دیگر با عمر موافقت نموده
از آوردن دوات وکاغذ مانع شدند تا آنکه نزاع میان ایشان بجائی
رسید که در مجلس شریف آن حضرت آوازها بلند کردند وچون حضرت را
رفت سفر آخرت ومحل توجه بدرگاه احدیت بود از شنیدن آن
الفاظ رکیکه که ایشان در اثنای نزاع بایکدیگر میگفتند به تنگ آمده
از روی غضب اعراض فرموده که قوموا عنی فانه لا ینبغی التنازع هنا یعنی
از پیش من دور شوید که این محل نزاع نیست نقلست که ابن عباس هرگاه
ذکر این حکایة مینمود چندان سیل اشک از دیده میبارید که خاک و
سنگ ریزه که نزد او بود از آن تر میگردید ومیگفت که مصیبت بزرگ آن بود
که نگذاشتند که رسول صلوات الله علیه وآله وصیت نامه املا نماید وامت را
از عوارض ضلالت وغوایل غوایت مستخلص فرماید پس حقیقت از آن وقت الی یومنا
هذا موجب فساد وتباهی وضلالت وگمراهی که در میان امت احداث ظهور
نموده حتی واقعه هایله کربلا سبب آن او بوده کما هذا اثما وعصیانا
وانچه در تاویل آن عبارت رکیکه از اتباع واشیاع ایشان منقولست بعینه مانند
شبهات ابلیس است که موجب اضلال عقول ضعیفه تواند بود یهدی الله
لنوره من یشاء ومن لم یجعل الله له نورا فما له من نور
وعلی هذا القیاس حال باقی اقوال وافعال حضرت مثال الاشیاء وامثال او نسبت باآل
علیهم السلام رسول منها الی آکرمه بعضی از این خرافات وکلمات شنیعه فرح اب
را ایشان خود منسوب ساختند یا بعضی احادیث در ایشان علو قدر وسمو فضل خود از لسان

حضرت

حدا زبیان حضرت رسالت پناهی افترا ووضع نمایند یا معانی بعضی آیات کریمه واحادیث شریفه
رابجهة فریب غافلان بطریق تاویل جاهلان برانچه خود خواهند حمل کنند عاقل منصف را جای
تعجب نیست را که کسی که بنور هدایة واشعه درایة به اخبار وآثار ائمة اطهار وتاویل وتعبیر
که از نتایج خواطر الهام پذیر ایشان صادر شده واقف است صورت این معنی بطور روشن
وظاهر است وتاویلاتی که عثمان واتباع آن طایفه افعال واقوال قبیحه ایشان خاصه نسبت
با اهل بیت علیهم السلام مینمایند ودلایل وحجج که برصحة بیعت فاسده خود اقامه مینمایند بعینه
مثل تاویل علیل وعذر عظیم الوزر والتقصیر حجاج بن یوسف علیه اللعنة است که امر کا...
اورا ورحمت آوردن بر آن در حینی که حجاج متوجه به صوب بود ومیگریست وزیر چون
از وزیر رسید که سبب گریه امیر چیست حجاج از سر تاسف تمام گفت با انواع ظلم و
ستم که با طوایف امم خاصه با اهل بیت مطهر مکرم وذریه خواجه هر دو عالم کرده ام وزیر
بر سبیل تسلیه وخوش امد با او گفت هر عمل که امیر جلیل یا در مقابله عمر خود نموده بر همگی
واضح است که همه بحجت وبدلیل بوده حجاج در جواب گفت که اگر خود این جهات نیز
من امیر خواهم بود و تو وزیر مطلق العنان خواهی بود ان جهنم را دلیلها رواج خواهد
یافت والا چنانکه نزد ما تسلط ظاهر میشود نه امیر ونه وزیر بود ببر عقوبة عذاب الیم وعقاب مقیم
باتش سوزان جهیم ابدا الآباد خواهد کرد است وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون
وبالجمله تمسک ایشان بان تسویلات فاسده وتاویلات کاسده بنابر آنست که چون اظهار شطط
جاهلیت را که نصب العین باطن ایشان همی بود موهم زوال استقلال خود در ریاسة امة
رسول ملک متعال الی ... میدانستند لاجرم بجهة حفظ ظاهر اسلام خود بهانه چند پیدا ساختند
وبرنگی چند مختصر پرداختند وبوسیله آن جاهلان خوش رفتار را در چاه التباس
واشتباه میانداختند والا بر هر عاقل منصف متامل پوشیده نیست که این حریفان دغا
ودغا بازان معرکه دغا در ایام حیات حضرت رسالت همواره انتظار این فرصت داشتند
تا آنکه بعد از آن حضرت علی عالی الغفار المختص رضا اهل البیت را ازار رسانیدند وبنابر طمع جاه
وغلبه هوا آنچه از وی در دل ریشه بود بذنده تاویل وتاشیئه اتکا شتند الغصه
خود را برین زیب وزینت وزیباچهره استمالت قلوب ضعفا العقول وجهلا
متوقف بر تغیر خلفا ان وطرز انتصاب ساخته پرده آزرم وحیا از میان برگرفتند وامر خلافت را

که صعود مرتبهٔ نبوت و حق اهل بیت رسالت بود بوجود واست
ساختند و اکثر مردم نیز بواسطهٔ طلب جاه و حب مال بمتابعت ایشان
علم معادات اهل بیت در میدان معاندت و مخالفت برافراشتند هم چون
بانی صحابه که چون خلافت بحضرت امیر رسید جمهور ایشان از متابعت
آنحضرت عدول ورزیدند و موافقت طلحه و زبیر و معویه باغی را بر وی تعلیم
او کزیدند تا آنکه در کتب سیر آورده اند که پنج نفر از قبیله قریش در
حرب صفین با حضرت امیر همراهی نمودند و سیزده قبیله از ایشان با تمامه
کوچ همراه معاویه بودند و نزد متامل عاقل موافقت جمهور صحابه
بر چنین باطلی در اواخر دلیل جواز موافقت ایشانست بر مثل آن در اوایل
و هم چون محاربان حضرت امام حسین علیه السلام از اولاد صحابه
و اعیان تابعین کربلا را بابعاد چند روزه دنیا بر قتل جگر گوشهٔ
حضرت مصطفی و هتک حرمت حرم نور دیدهٔ مرتضی و سبی ذریهٔ پیغمبر
و اولاد سرور سینهٔ زهرا علیهم افضل صلوات الله الملک الاعلی
اختیار کردند با وجود آنکه نزد بعضی از ایشان محقق بود که این نوع
رو سیاهی موجب عذاب ابد و عقاب سرمد خواهد کردید و شعری
که از عمر بن سعد وقاص علیه اللعنه درین باب منقولست بر این معنی دلالت
تمام دارد : فوالله ما ادری وانی لصادق : أفکر فی امری علی خطرین
أأترک ملک الری والری منیتی : او اصبح ماثوما بقتل حسین : وفی
قتله النار التی لا اطفها : ولکن لی فی الری قرة عین : و یغلبنی
للرتبة الملک مجمل : وما عاقل باع الوجود بدین : و ترجمه این ابیات این بیتهاست
کشته ام غم زمانه دهر دو کار : که ایشان هر دو بحکم خدای کوینی : ان یکی تولیت
سلطنت ملک ری : وان دیگر اثم و عقاب خطر قتل حسین : قتل او موجب نار است
مرا طاقت آن : شود لیک ندی هست مرا قرة عین : آنکه قتل حسین سبه وری
دولت نقد : هیچ عاقل ننهد دولت موجود بدین : و چون از تقدیم مقدمه

که معنای انتساب مذاهب انام و اختلاف آرای کفر و اسلام بود فارغ
شدیم شروع در تقسیمی که ضابط اصول جمیع مذاهب اسلام تواند
بود نموده میگوییم که جمعی که تابع اند بمحسوس و معقول و حدود و احکام
عقلیه و جمیع شرایع انبیا و شریعت حضرت رسالت پناه ختمی علیه و آله شرایف
التحیات و معتقد ایشان آنست که شریعت آنحضرت ناسخ ادیان و شرایع سابقه است ایشانرا
مسلمان خوانند و منشعب بدو کروه میشوند زیرا که طریق ایشان در معرفت (تحصیل)
مبدا و معاد که کمال انسانی در آنست بلکه غرض از ایجاد نشاء امکانی آنست
طریق فکر و نظر است انجماعت را متکلم کویند و اکر طریق ایشان شیوهٔ ریاضت
و تصفیه باطن است آنطایفه را صوفی نامند و هر یک ازین دو طایفه
در زمان ما منقسم میشوند بشیعه اثنی عشری و سنی و سنی منقسم میشود
باشعری و ماتریدی و بعضی متکلمین از معتزله و باقی فرق شیعه و غیرهم
قریب بانقراض اند که منقرض شده اند و در زمان ما از ایشان اثری
نیست اما شیعه کسی است که خلیفه بحق بعد از پیغمبر صلی الله علیه
و آله و سلم امیر المومنین علی بن ابی طالب را علیه السلام داند و سنی کسی است
که ابو بکر را داند و امامیه اثنی عشریه از شیعه ایدهم الله تعالی جمعی اند که قائل بدوازده
امامند بتفصیلی که مذکور خواهد شد و ایشان بر وجهی که از پیش گذشت کویند که چون
عالم مشتمل بر انعام و محل تنازع و تحاسد اصناف بنی آدم است شاید که خالی باشد
از لطف وجود یکی از مجتهدین خدا که بعد از انبیا اوصیا اند و ائمه هدی و طاهر
مشهور یا غایب مستور تا حفظ کتاب خداوند تعالی و سنت رسول خدا
صلی الله علیه و آله الا اوصیا نمایند و بندکان را طریق رضیه حسن معاش و معاد
و رفع حکم الهی که شریعت عبارت از آنست تعلیم فرمایند و از ظلم و مناهی و بدعت و
نواهی نزواجر امر و نواهی حضرت پادشاهی جل شانه و عظم برهانه باز دارند
و صدق مقدم شرطیه مذکوره نزد عقل سلیم بغایت ظاهر است و ثبوت ملازمه
میان مقدم و تالی باآنکه در ظهور تالی مقدم است مولانا قطب الدین انصاری در
شاهی در یکی از مکاتیب خود اشعار بآن نموده و کفته چون باب نبوت مسدود شد و حق از ارض

از ارض منقطع شد زمین بخدا با اهلش فرو رود و حق جل و عز وجود حجتی بر زمین کرد که ساکن باشد که
من اگر نبی بر زمین نباشد امام جماعتی از نبوت کرده که قلوب ایشان قلوب انبیا باشد که زمین در برابر ایشان
که زمین میگوید که من ملل و علی رضی الله عنه چنین علی ظهر حجت خدا برای از ارض منقطع
شود و چنانچه در زمین نوع انسانی باشد که چنانچه دابة الارض امتحان مومن و کافر است
او امتحان عقل و سلب باشد علی رضی الله عنه مکرر از ایشان فرموده که انا دابة الارض
و چون وجوب وجود حجت انتها الحجه در هر زمان بدلالت عقل و اعتراف خصم ظاهر شد
سکونیم که ایشان بعد از پیغمبر علیه و علیهم افضل صلوات الله الملک الاعلی منحصر بود در
دوازده به برهان عقل و نقل که از جمله وجوب عصمت امام است تا متابعت
او توان کرد و اوامر و نواهی او محل اعتماد تواند بود تا امام دیگر که مستلزم تسلسل است
چنانکه در وجوب انتهای سلسله ممکنات بواجب گفته اند لازم نباید و غیر ایشان باتفاق
موالف و مخالف معصوم نیست و دلیل حصر در این عدد خبر متواتر حضرت پیغمبر صلی الله علیه
بروایت مسلم و صحیح و غیرهما از اکابر محدثان اهل سنت که ان هذا الامر لا ینقضی
حتی یمضی فیهم اثنا عشر خلیفة کلهم من قریش و در حدیث دیگر لا یزال هذا الامر
ما عاشا حتی تقوم الساعة و یکون فیهم اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش
و در روایت دیگر لا یزال الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش الی
غیر ذلک من احادیثهم و در این احادیث نص صریح است بر آنچه امامیه بر آن رفته اند
که خلفا و ائمه بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم دوازده اند و آنکه امام
دوازدهم را عمری دراز باشد که باندازه بقای زمان تکلیف ممتد باید
زیرا که ممکن نیست قیام دین تا قیام ساعت بوجود خلفای اثنی عشر اگر نه چنین باشد
و حاصل استدلال آنست که احادیث مذکوره دلالت میکند بر اینکه دوازده کس
از قریش خلیفه باشند و در دوازده نیست الا طایفه امامیه اثنی عشریه که حصر ائمه در
دوازده امام معصوم کرده اند و به حضرت پیغمبر رجوع نمایند بلکه چنانچه سابقا مذکور شد
ممکن نیست که حصر ائمه در غیر آن دوازده که ایشان میگویند و اخبار صحیحه و روایات صریحه
در این باب دارند و بر عاقل منصف پوشیده نیست که حمل احادیث مذکوره بر دوازده
کس از مشایخ ثلثه و حضرت امیر و امام حسن و امام حسین علیهما السلام و هفت کس از بنی امیه

و ابراهیم خلیل الله و موسی کلیم الله و عیسی مسیح الله و محمد رسول الله و محمد حبیب الله
و البشیر النذیر و محبین امیر المومنین و محبین علی بن ابی طالب و محبین العروة
الوثقی و محبین فاطمة بنت محمد و محبین الحسن المجتبی و محبین الحسین الشهید
و محبین علی بن الحسین و محبین الامام الباقر و محبین الامام الصادق و محبین
الامام الکاظم و محبین علی بن الکاظم و محبین محمد بن الرضا و محبین علی بن
الجواد و محبین الحسن العسکری و محبین القایم المهدی و محبین محبیهم فی
الجنة و محبین عدوهم فی النار و از بدایع اتفاقات آنکه چون پس از ختام الانبیا
دیگر رسالت نیست بلکه وصایت و امامت است حروف لا نبی بعد احمد دوازده است
و امثله این بسیار است و کذلک یضرب الله الامثال و له المثل الاعلی و بر طالبان
طریق تحقیق و شاربان رحیق توفیق مخفی نخواهد بود که اگر چه این جرعه کش حلم
انعام ساقی الاسواق آنهار فیض حضرت باقی آبهای عذب صافی و جداول در لای
لبالب وافی بر چمن این فاتحه پر فتوح جاری و مفتوح گردانیده و بیابان تشنگان
بوادی حیرت و ضلالت رسانیده اما مقلدان تعصب جیش و بر همنان صنمی
قریش با وجود آنکه از تشنگی بیقرارند و آب تحقیق در جگر ندارند معلوم نیست که لب
بران نهند و هوای ایشان خود در دادن غوطه دهند و لنعم ما قیل **نظم**

برهمن گردد محال الدین و ایمان باخت ❁ این بتان را سخت در کار برهمن کرده اند

مجلس اول

در ذکر بعضی از اماکن لطیفه و مواطن شریفه که آنها با ائمه طاهرین و شیعه با
اخلاص ایشان اختصاص خاص حاصلست اگر چه بحسب حقیقت تمام عالم بطفیل
ایشان مخلوق شده و جمیع ارض در تحت خلافت حقیقیه ایشان واقعست بلکه در
صداق حضرت فاطمه و داخل چنانکه در احوال فدک مذکور خواهد شد **عرش مجید**
بدانکه شیخ اجل ابو الفتوح خزاعی رازی در تفسیر خود از حسن بصری نقل نموده که مراد
از عرش و کرسی در قرآن مجید یکی است و روایت رئیس المحدثین محمد بن یعقوب
الکلینی الرازی در کتاب جامع کافی بر این معنی دلالت وافی دارد و مراد بآن فلک
هشتم است که آنرا فلک ثوابت گویند چنانکه از روایت اصبغ بن نباته که یکی

از خواص شیعه حضرت امیرالمؤمنین است ام مستفاد میشود و آن اینست
که اصبغ گفت که از آن حضرت شنیدم که فرمودند السموات والارض وما فیهما من
مخلوق فی جوف الکرسی یعنی آسمانها و زمین و آنچه در ایشانست همه در میان
کرسیست و مضمون این کلام موافق است بمقالهٔ حکمای اعلام و مختار قاضی
بیضاوی و امثال اوست از علمای اسلام و آنچه در بعضی اخبار وارد گشته که ما السموات
والارض عند الکرسی الا کحلقة فی فلاة نزدیکست بآن روایت و اما فی هدایت و بعضی
از علمای تفسیر برآنند که مراد از کرسی در قرآن مجید علم واجب الوجودست و بعضی برآنند
که مراد از آن قدرت اوست والله اعلم بحقیقة الحال و چون تعریف عرش و کرسی
نمادیم میگوئیم که عرش عظیم را اختصاصی خاص بمهر اهل اخلاص حاصلست چه
در باب ثالث از کتاب شفای قاضی عیاض مالکی مذکورست که روی ابن قانع القاضی
عن ابی الحمراء قال قال رسول الله صلعم لما اسری بی الی السماء اذا علی العرش مکتوب
لا اله الا الله محمد رسول الله ایدته بعلی الحدیث و در مناقب ابن مردویه از ابو
سعید خدری روایت نموده که قال اقبلت ذات یوم قاصدا الی النبی صلعم فقال
لی یا ابا سعید قلت لبیک یا رسول الله قال ان لله عمودا تحت العرش یضیء لاهل
الجنة کما یضیء الشمس لاهل الدنیا لا ینال الا علی و محبوه و در بعضی روایات وارد است
که بر پیشگاه عرش نوشته شده که لا اله الا الله محمد رسول الله و علی ولی الله
و ناظر باین معنی است بیتی که مؤلف در بعضی انشادها خود در مدح حضرت امیر
المؤمنین علیه السلام نظم نموده **نظم** کرده بر سر لوحهٔ لوح وجود خویش نقش ٭
عرش اعظم نام تو ما اعظم الله بهر نام ٭ و بعضی از غلاة اهل سنت که نصرت مذهب را
مبیح کذب بر خدا و رسول میدانند خواسته اند که خلفای ثلثه ایشان از
شل فضیلت مذکوره خالی باشند لاجرم از حضرت رسالت صلعم روایت نموده اند
که قال انی رایت علی ساق العرش لا اله الا الله محمد رسول الله ابوبکر الصدیق عمر الفاروق
عثمان ذو النورین الحدیث و بر صاحب عقل سلیم و فهم مستقیم مخفی نخواهد بود که
کاین روایت از جمله تسویلات شیطان و محض افترا و بهتانست و چه گنجایش
دارد که خدای تعالی جل اسمه اسم سامی خود و نام نامی رسول مطهر را بر عرش مجید نوشته

وبا ایشان نام کسانی را نویسد که سالها در عبادت اصنام وکفر بملک علام عمر
گذرانیده باشند **دار السلام** بهشت عنبر سرشتست **نظم**
جائی که اندوه در دل که یابی پادشاه یابی ٭ جائی که اندوه جان که بینی شادمانی
و وجه تسمیه او بدار السلام سلامت اهل اوست از آفات و دیگر وجوه نیز گفته اند
صاحب کشف الغمه از کتاب عز الدین عبد الرزاق بن رزق الله بن ابی بکر محدث جبلی
رسعنی الاصل موصلی المنشأ نقل نموده که قال ابن عباس قال رسول الله صلعم لما اسری
بی الی السماء رایت علی باب الجنة مکتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله علی حبیب الله
الحسن والحسین صفوة الله فاطمة امة الله علی باغضیهم لعنة الله و از کتاب مناقب
ابو المؤید خوارزمی نقل نموده که گفت حسن بصری روایت نموده از عبد الله که گفت
قال رسول الله صلی الله علیه و آله وسلم اذا کان یوم القیمة یقعد علی بن ابی طالب
علی الفردوس وهو جبل قد علا علی الجنة وفوقه عرش رب العالمین ومن سفحه
تنفجر انهار الجنة وتتفرق فی الجنة وهو جالس علی کرسی من نور یجری من بین
یدیه التسنیم لا یجوز احد الصراط الا ومعه براة بولایته وولایة اهل بیته یشرف
علی الجنة فیدخل محبیه الجنة ومبغضیه النار و ابن حجر متاخر در کتاب صواعق
محرقه خود نظیر این حدیث را از ابن سمان باسناد او از ابوبکر از حضرت پیغمبر صلعم
نقل نموده که قال سمعت رسول الله صلعم لا یجوز احد الصراط الا من کتب له علی الجواز
و از نفایس لذات جنت و شرایف عطایای واهب بیمنت که آنرا ابید ابد و شافع
محشر اعطا نمود حوض کوثرست که حضرت امیر آنرا ساقی ٭ و سیراب شاربانش ابد الاباد
باقی خواهد بود ٭ دوستان خاندان را از آن نصیب فی اندازه ٭ و دشمنان ایشانرا هم
حسرتی تازه است ٭ و آنحضرت در رجزی که در ایام حرب صفین گفته اند بآن اشعار
نموده و فرموده اند **شعر** انا علی صاحب الصمصامة ٭ وصاحب الحوض لدی القیامة ٭
اخو نبی الله ذی العلامة ٭ قد قال اذ عممنی العمامة ٭ انت اخی ومعدن الکرامة ٭
ومن له من بعدی الامامة ٭ و حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرموده **شعر**
نحن علی الحوض رواده ٭ نذود ونسعد وراده ٭ وما فاز من فاز الا بنا ٭
وما خاب من حبنا زاده ٭ ومن سرنا نال منا السرور ٭ ومن ساءنا ساء میلاده ٭

[illegible]

ومن كان غاصبنا حقنا ۞ فيوم القيامة ميعاده ۞ يعني مائيم بر حوض كوثر آب دهندگان ميرانيم دشمنانرا از حوض و دوستان را مدد و ياري ميفرمائيم بر حوض در آب دادن و رستگار نشد انكه رستگار شد مگر بوسيلهٔ ما و نوميد نگشت از جنت هر كه را دوستي ماست توشهٔ او و هر كه شاد ساخت ما را بيابد از ما شادي را و هر كه تمكين كرد ابند ما را با نكر بر ما جفا كرد از نيري و نا پاكي ميلاد او ست و هر كه غصب كرد حق ما پس در روز قيامت است وعدهٔ او كه جزاي آن بيند وظاهر امر انكار اينكه حضرت امير ساقي آن حوض است كسي از مخالفان خوض نموده و شافعي در شعر مشهور خود باين اشعار فرموده وگفته شعر وتعجب لي من العيشة سؤلي ۞ واعف عني بحق آل رسولي ۞ واسقني شربة بكف علي ۞ سيد الاولياء زوج بتول ۞ و خدمت علامه دواني كه بظاهر سنا في مذهب بوده در رباعيات مشهوره خود گفته رباعيه دور رخت طلب بساقي كوثر كش ۞ وز كوثر كثرت مي وحدت در كش ۞ لا يظما اصلاً ابداً شاربها ۞ وز نيست در بن مي ادتوا ني در كش ۞ و از لطائف متعلقه باين مقام آنست كه محمود صباغ نيشابوري كه يكي از اذكياي شيعه است در ايامي كه بماوراء النهر رفته بود روزي شريفي مكه او را بالجمعي از اهل ماوراء النهر در باغي بضيافت طلبيد بر كنار حوض نشانده بود در آن اثنا يكي از اهل ماوراء النهر باصحاب خود گفت كه حوض كوثر نيز مانند اين حوض كه بر كنار ان نشسته ايم مربع است و روز قيامت چهار يار بر كناران خواهند ايستاد و ما را آب خواهند داد محمود چون اين سخن شنيد سفرا او كرديده از جاي برخواست و گفت نا معقول ميگوييد كه حوض كوثر مقعر و ساقي آن امير المؤمنين حيدر است و شما را ازان يكقطره نخواهند داد و بجستقر سقر خواهند فرستاد و در كتاب روضه از جامع كافي تفصيل اقسام جنات و اشتمال او بر انواع لذات و اختصاص او بمؤمنين و مؤمنات مذكور است اگر خواهند بان رجوع نمايند اعراف قال الله تعالى وعلى الاعراف رجال يعرفون كلا بسيماهم الآية بدانكه اعراف جمع عرف باشد و آن بلندي باشد از زمين چون بارهٔ و مانند آن و از نجا ماخوذ است عرف الديك يعني تاج خروس و بنا

برمناسبت ماخوذ و ماخوذ منه ميرزا قاسم گنابادي در شاهنامه گفته نثري همه برج و بارهٔ و سرها بفرق ۞ چو تاج خروسان بخون گشته غرق ۞ و بعضي از مفسرين گفته اند كه اعراف بارهٔ باشد ميان بهشت و دوزخ چنانكه گفت فضرب بينهم بسور له باب و بعضي گفتند براي آنش اعراف خوانند كه مردمان او مردم را شناسند و بعضي گفتند مراد با عراف صراط است و اظهر اقوال مفسرين اهل سنت كه در تفسير قاضي بيضاوي مجملاً و در تفسير شيخ ابو الفتوح رازي مفصلاً ايراد يافته آنست كه ثعلبي امام اصحاب حديث در تفسير خود آورده باسناد از جوير بن سعيد از ضحاك از عبد الله عباس كه گفت مراد با عراف جايها باشد بلند از صراط و آن مردان كه بر اعراف باشند حمزه عبد المطلب بود و عباس و علي بن ابي طالب و جعفر طيار ذو الجناحين دوستان خود را از دشمنان بشناسند بعلامتي و علامت آن باشد كه دوستان ايشان سپيد روي باشند و دشمنان ايشان سياه روي و ظاهر است كه مراد بدشمنان سياه روي اهل سنت و جماعت خواهد بود كه في الحقيقه اهل سنت و جماعت اند يعني همان راعيان عجل جسدا له خوار ۞ و داعيان ائمة يدعون الى النار ۞ كه داغ جبين شان انّ باشد العذاب ۞ و تمغاي سر پيشان انّ شر الدواب است ۞ وجود ايشان ماتم ايشان ميدارد ۞ و بر مغارق ايشان سنك لعنت مي بارد ۞ و اگر بعضي ازين جماعت خود را از ناصبيان بظاهر امتياز ميدهند و تهمت محبت اهل بيت بر خود مي نهند از مقوله يقولون بافواههم ما ليس في قلوبهم خواهد بود زيرا كه صفحات وجه و فلتات لسان و جوارح و افعال ايشان بخلاف ان گواهي ميدهد تا انكه جمهور ايشان در روز عاشورا سرمهٔ شادي بر چشم ميكشند و برسم ايام عيد مصافحه و مباركباد فتح يزيد ميكنند و اكثر ايشان مانند اهل ماوراء النهر و شام بغض حضرت امير را عليه السلام شرط ايمان و اسلام ميدانند و مبغض او را در روايت احاديث صدوق و ثقه ميخوانند و ان احمد حنبل كه امام اين قوم ناصبي و از اولاد ذو الثديه خارجي است مشهور است كه ميگفته الرجل لا يكون مؤمناً حتى يبغض علياً قليلاً و قاضي ابن خلكان كه از اكابر ايشان است در كتاب وفيات الاعيان در اثناي بيان حال علي بن جهم قرشي ناصبي صريح گفته كه محبت علي بن ابي طالب

با ایشان جمع نمیشود و از انجا ظاهر شد که اگر چه ظاهرا بجماعت بدان صورت نسبت
لیکن باطن ایشان پر از کدورتست • وکفاهم بهذا فی الدنیا عارا و شنارا و فی
الاخرة نارا و خسارا • و شیخ اجل محمد بن یعقوب کلینی در کتاب جامع کافی باسناد
خود از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایت نموده که آن حضرت فرمود
که ابن کوا روزی بر حضرت امیر المؤمنین علیه السلام آمد و گفت که یا امیر المؤمنین
وعلی الاعراف رجال یعرفون کلا بسیماهم فقال علیه السلام ونحن علی الاعراف
نعرف انصارنا بسیماهم ونحن الاعراف الذی لا یعرف الله عز وجل الا بسبیل
معرفتنا ونحن الاعراف یعرفنا الله عز وجل یوم القیامة علی الصراط فلا یدخل
الجنة الا من عرفنا وعرفناه ولا یدخل النار الا من انکرنا وانکرناه ان الله تبارک
وتعالی لو شاء لعرف العباد نفسه ولکن جعلنا ابوابه وصراطه وسبیله والوجه
الذی یؤتی منه فمن عادل عن ولایتنا او فضل علینا غیرنا فانهم عن الصراط لناکبون
الحدیث و موید این روایتست حدیث عمر بن شبه و دیگر راویان از صحابه کرام
در انکه حضرت امیر المؤمنین را گفت یا علی کانی بک یوم القیمة وبیدک عصا عوسج
تسوق قوما الی الجنة وآخرین الی النار گفت پنداری که در تو مینگرم که فردای
قیامت عصائی از چوب عوسج بدست گرفته باشی و گروهی را ببهشت میرانی و
گروهی را بدوزخ و بادوزخ مقاسمه میکنی که هذا لی وهذا لک خذیه فانه من
اعدائی وذریه فانه من اولیائی او را دارد که از دشمنان است و این را دست
بدار که از دوستانست انگه گفت والله که آتش علی را مطیع تر باشد از انکه بنده
سید خود را شاعر گوید شعر علی حبه جنه قسیم النار والجنه •
وصی المصطفی حقا امام الانس والجنه • و در خبرست که حارث همدانی امیر المؤمنین
علیه السلام گفت یا امیر المؤمنین از دو حالت می ترسم یکی از وقت نزع و یکی
از صراط و شرح داد آمیر المؤمنین او را گفت مترس که دوستان من اینجا
ایمن باشند و هر کس از دوستان و دشمنان ما مرا اینجا ببینند و من ایشان را
ببینم و بشناسم و ایشان مرا بشناسند انگه این بیتها گفت شعر
یا حار همدان من یمت یرنی • من مؤمن او منافق قبلا • یعرفنی طرفه واعرفه •

بنعته واسمه وما فعلا • وانت عند الصراط معترضی • فلا تخف عثرة ولا زللا •
اقول للنار حین توقف للعرض • ذریه لا تقربی الرجلا • ذریه لا تقربیه ان له •
حبلا بحبل الوصی متصلا • اسقیک من بارد علی ظماء • تخاله فی الحلاوة العسلا •
هذا لنا خالص لشیعتنا • اعطانی الله فیهم الاملا • و از جمله حکایات دایره و اثار سایره
که مناسبت تمام باین مقام دارد آنست که ابو الصلت هروی گفته که روزی حضرت امام
علم مهبط وحی و الهام علی بن موسی الرضا علیهما السلام بمجلس مأمون رفتند و در اثنای
آن مخالفان مباحثه افتاد آخر سوال ایشان این بود که از حضرت رسالت صلوات الله
علیه مرویست که فرمودند یا علی انت قسیم الجنة والنار چگونه باشد قسمت بهشت
و دوزخ حضرت امام فرمود که قسمت چنان باشد که محبت او موجب جنان باشد و
عداوت او سبب دخول در نیران پس انقسام اهل بهشت و دوزخ بر طبق انقسام
ایشان در محبت و عداوت اوست مامون و سایر اولیا و اعادی که در مجلس او
حاضر بودند حسن تقریر آنحضرت را تحسین نمودند و زبان بثنای او گشودند
ابو الصلت گوید که چون از ان مجلس بیرون آمدیم من گفتم یا ابن رسول الله امروز
ید بیضا نمودی و آن مسئله را تقریر دلپذیر فرمودی و دلهای مرده را زنده
ساختی حضرت امام گفت یا ابا الصلت انچه گفتم بر وفق اصول و مذهب ایشان
گفتم والا مذهب ما اهل البیت چنانست که فردای قیامت حضرت امیر المؤمنین
بر کنار صراط که شفیر جهنم است بایستد و گوید یا نار خذی هذا فانه من اعدائی
وذری هذا فانه من احبائی واز جمله فضایح اهل سنت و جماعت انکه بعضی از علمای
ایشان در کتابی که از فضایح الروافض نام کرده گفته که شیعه مفوضه اند زیرا که
گویند که خدای تعالی روز قیامت یعنی از کارها را بعلی بن ابی طالب مفوض کرده و از ان
سبب او را قسیم الجنة والنار گویند و حال انکه خدای تعالی میگوید یعذب من یشاء
ویغفر لمن یشاء من آمرزم انرا که خواهم و من عذاب کنم انرا که خواهم رافضی گوید
علی کند و چنان کند که ابو بکر و عمر و تابعان ایشان را بدوزخ فرستد و گفته که آن
زنی و کلاه گران آبه و جولاهان قم و سفیهان قزوین را ببهشت فرستد و شیخ
اجل عبد الجلیل رازی در جواب گفته که اگر تفویض بمعنی مذکور باطل باشد قدح در

در بسیاری از افعال و احکام الهی لازم می آید زیرا که اجماع امتست که باری تعالی را فرشتگان هستند در دنیا و در قیامت که حواله ارزاق عباد و حصر اعمال مکلفان و حساب قطرات امطار و ما نند آن بدیشانست و همچنین بعضی از امور بفرشتگان رحمت و زبانیه دوزخ مفوض است و شریعت و کتاب در دنیا با نبیا و اولیا مفوض پس این مجبر مُنْبِر از عظمت و سلطنت خدای تعالی بخبر است و گوییا قرآن مجید نخوانده که خدای تعالی امور عظام را در دنیا و آخرت بملایکه و انبیا و ائمه علما و تفویض فرموده چون امر بمعروف و نهی از منکر و در هر یک ازان مشارکت با خدای تعالی لازم نمی آید ارزاق میکائیل بپاید و حساب قطرات اسرافیل نگاه دارد و اعمال کرام الکاتبین نویسند ارواح بحکم عزرائیل باشد و همه اهل اسلام اثبات این احوال میکنند و کسی را مفوض بودن بمعنیی که این مجبر توهم کرده لازم نیست اما اگر آتش دوزخ بموجب حدیث صحیح که سنی و شیعه بر صحة آن متفقند بحکم امیر المؤمنین باشد مشارکت با خدای تعالی لازم آید و مفوضه باشند و چگونه تصنیف کند کسی که از مذهب خود خبر ندارد و نه از مذهب یک مسلمانان آگاه باشد نه عرف داند نه شرع نه لغة نه اشتقاق و معانی تا از سر بغض مرتضی قلم در میدان هذیان افکند و پندارد که کسی نیست که آن سود ای طبع حشو او را بحجت زایل کرداند آری تعذیب من یشاء و در که عذاب خدای تعالی فرماید اما در دوزخ زبانیه باشند لواحة للبشر علیها تسعة عشر خذوه فغلوه خدای تعالی فرماید اما فرشتگان کنند آتش بحکم خدای تعالی باشد اما در فرمان مرتضی کنند پس اگر امیر المؤمنین علی علیه السلام قسیم نار باشد همان حکم دارد و اگر اضافه آرد داند که مفوضه مجبرانند که جمع قرآن را تفویض کردند بعثمان و امامت را که رکن اعظم است تفویض کردند باختیار امة بلکه باختیار عمر و شریعت را تفویض کردند بقیاس و استحسان فقها و خدای تعالی را معزول کرده تا ازین سه شغل تا بحقیقت مفوضه باشند پس خواجه مجبر باید که لقب خود بر دیگری ننهد اما آنچه گفته است که گویند علی صحابه و تابعین را بدوزخ فرستد و کشتگان ری و دیگر اهالی بلاد را که بر

نام برده بهشت برد حاشا که این مذهب شیعه باشد بلکه علی بهشت آنرا فرستد که خدای تعالی فرماید و آن اهل توحید و عدل و مقران بنبوة و امامت و با فعال شریعت باشند از هر شهر که باشد و هر پیشه که کند و بدوزخ آنها فرستد که منکر این اصول و فروع باشند اگرچه بزرگ صورت و محترم دیدار باشند ان اکرمکم عند الله اتقیکم آمنوا و عملوا الصالحات به پیشه و شهر تعلق ندارد و جزاء بما کانوا یعملون **بیت الله الحرام** و او را کعبه نیز گویند بنا بر آنکه بنای آن بشکل مکعب واقع شده و او بر وجهی که قرآن مجید بآن ناطق است اول بیتی است که خدای تعالی جهت عبادت و تعبد بندگان خود آنرا وضع فرموده و جمیع امم سابقه نیز بر اسم تعظیم آن بجای می آورده اند و معترف بفضل و تقدم او بوده اند و بنیان آن در اصل یا قوتی احمر بود یا غیر آن که حضرت آدم علیه السلام را بمنزله کرسی بود و در وقت طوفان آنرا باسمان بردند و بعد از آن حضرت ابراهیم علیه السلام مامور شد بوضع بیت در این موضع که بمکه موسوم است و آنکه قبل از ان مردم در حج خود بمکه که موضع بیت بود توجه مینموده اند و دیگر خصایص و فضایل او در کتاب معجم البلدان و غیر آن مذکور است و بالجمله بیت الله الحرام را بعین اختصاصی خاص بالهام اهل اهل احل من حاصل زیرا که تولد آن حضرت بموجب اشارت غیبی و الهام لاریبی در اندرون آن خانه ملایک آشیانه بوده و پیش از و و بعد از و کسی در بیت الحرام تولد ننموده و این فضیلتی است بی نهایت که حق سبحانه و تعالی آن حضرت را از غایت عنایت بآن مخصوص فرموده و اظهار کرامت و اعلای لوای سیادت و امامت او بان نموده و در کتاب بشارة المصطفی از یزید بن قعنب روایت نموده که گفت من و عباس بن عبد المطلب و جمعی از بنی عبد الدار نزدیک خانه کعبه نشسته بودیم که ناگاه فاطمه بنت اسد مادر علی بن ابی طالب که نه ماهه بود که علی را حامله بود و آثار زاییدن بر و ظاهر شده بود بزیارت خانه معظمه آمد و دست بدعا برآورد که یا رب انی مؤمنة بک و بما جاء من عندک من رسل و کتب و انی مصدقة بکلام جدی ابراهیم الخلیل علیه السلام و انه بنی البیت العتیق فبحق الذی

بني هذا البيت والمولود الذي في بطني الاما يسرت علي وولادتي زيد بن
قعنب كويد كه مقارن دعاى فاطمه ديديم كه ديوار خانه شكافته شد واو
بخانه در آمد واز چشم ما غايب شد وديوار بهم آمد وهرچند خواستيم كه
جهت تحقيق حال قفل در را بكشاييم نكشود پس دانستيم كه دران سرّي از
اسرار الهى بود وچون چهار روز ازان بگذشت فاطمه بيرون آمد وعلي بر
دست او وميگفت اني فضّلت على من تقدمني من النساء لان آسية بنت
مزاحم عبدت الله سرًّا في موضع لا يحب الله ان يعبد فيه الا اضطرارا وان
مريم بنت عمران هزّت النخلة اليابسة بيدها حتى اكلت منها رطبا جنيا
واني دخلت بيت الله الحرام فاكلت من ثمار الجنة وارزاقها فلما اردت
ان اخرج هتف بي هاتف وقال يا فاطمه سميه عليا فهو علي والله العلي
الاعلى يقول شققت اسمه من اسمي وادبته بادبي واوقفته على غامض
علمي وهو الذي يكسر الاصنام عن بيتي وهو الذي يؤذن فوق ظهر بيتي و
يقدسني ويمجدني فطوبى لمن احبه واطاعه وويل لمن ابغضه وعصاه
ودرين باب سيد حميري رحمه الله كويد شعر ولدته في حرم الاله وامنه
في البيت حيث فناؤه والمسجد * بيضاء طاهرة الثياب كريمة
طابت وطاب وليدها والمولد * في ليلة غابت نحوس نجومها
وبدت مع القمر المنير الاسعد * ما لف في خرق القوابل مثله
الا ابن آمنة النبي محمد * وبنابر ظهور آن كرامت خاص در باره آن قبله اهل
خلاص بعضي از اهل دل تولد آن قبله جان مقبل را اثر ايجاب طواف آن خانه
آب وكل داشته ودران باب اين بيت القصيده را بياد كار كذاشته بيت
طواف خانه كعبه ازان شد بر همه واجب * كه انجا در وجود آمد علي ابن ابي طالب
وازجمله وجوه اختصاص بيت الله الحرام بآن قبله طوايف انام آنست كه بآن
حضرت برود كه دو بار آفتاب وار * بر برج دوش سيد مختار صعود
نمود وحريم حرم محترم را از لوث اصنام دور فرموده نظم
چون مه بر آسمان نبوت نهاده پاى * واصنام را بكين زده چون سنك بر زمين

وكيفيت واقعه كسر اصنام در مبادي ظهور اسلام برو جهي است كه آنحضرت عليه السلام
در بعضي از احاديث شريفه خود بآن اشارت نموده وفرموده انطلقت
انا ورسول الله صلعم حتى اتينا الكعبة فقال لي رسول الله صلى الله عليه
وآله اجلس لي فصعد على منكبي فلما ادرك ضعفي عن النهوض له نزل
وجلس لي فصعدت فنهض لي وانه قد تخيل لي اني لو شئت لنلت افق السماء حتى
صعدت على البيت وعليه تمثال صفر او نحاس فجعلت ازيله عن يمينه
وشماله ومن بين يديه ومن خلفه حتى اذا تمكنت منه قال لي رسول الله
اقذف فقذفته فتكسر كما تتكسر القوارير فنزلت وانطلقت انا ورسول الله
فنستبق حتى توارينا بالبيوت خشية ان يلقانا احد منهم واين حديث را
شيخ اجل علي بن بابويه قمي رحمه الله بهشت واسطه از حضرت امير المؤمنين
عليه السلام روايت نموده ومضمونش آنست كه من با حضرت رسالت پناه
صلى الله عليه وآله وسلم رفتم تا بكعبه رسيديم پس آنحضرت امر فرمودند مرا
كه بنشين از براى من پس بر منكب من بر آمدند پس قصد كردم كه برخيزم آنحضرت
ضعف مرا دريافتند واز دوش من فرود آمد وخود نشستند وفرمودند كه بر بالاى
منكب من براى فرمان ايشان را بجاى آوردم پس آنحضرت از جاى برخاستند
دران حال كه بر منكب ايشان بودم وبتحقيق كه دران وقت اگر ميخواستم سر ميرسيدم
بكنارهاى آسمان تا آنكه بربالاى خانه كعبه برآمدم وبر بام خانه صورتي چند
از مس يا از روي بود وآن بتها بود كه كفار قريش جمع كرده بودند پس آنها را
از جانب يسار وپس وپيش خانه بر ميداشتم وجمع مينمودم تا آنكه قدرت بر همه
يافتم پس حضرت رسالت پناه مرا فرمودند كه آن صورتها را بينداز پس آنها را
از بام خانه بزير انداختم وهمه درهم شكست چنانكه شكسته ميشود شيشهها
پس فرود آمدم از بام خانه وباتفاق آنحضرت ميرفتم بروجهي كه سبقت ميكرفتم يعني
تند ميرفتم تا آنكه پنهان شديم در خانه خود از بيم ملاقات يكي از مشركان مكه
واز اين كلام كه انطلقت انا تا آخر چنين معلوم ميشود كه اين بت شكني پيش از
فتح مكه بود وحكمت دران كه حضرت رسالت پناهي صلى الله عليه وآله وسلم حضرت

امیر المؤمنین را علیه السلم بر دوش مبارک خود برداشتند بر وجهی که شیخ شهید
علیه الرحمه در رساله چهل حدیث از حضرت امام همام جعفر صادق علیه السلم
نقل کرده آنست که آنحضرت بواسطه منع ابطال بت پرستی میکند و شرک را برطرف
میسازد و مقصود اظهار ارتفاع قدر حضرت امیر است بر خلایق و نیز اشعار است
بآنکه حضرت امیر المؤمنین علیه السلم معصوم است زیرا که حضرت رسالت پناه
حامل قذر و گناه نشده اند و چون حامل حضرت شاه ولایت پناه شده باشند
باید که او از جمیع گناهان پاک و منزه باشد و نیز اشارتست بامّت و اعلام
ایشان بآنکه حضرت شاه ولایت انتظار حضرت رسالت تخفیف مینماید آنچه
بر ذمت ایشان است و حضرت امام جعفر صادق علیه و آبائه السلام فرموده اند
که حکمت درین زیاده از آنست که مسطور شد و الحق این کرامتی عظیم است که خدای
تعالی آن مهر سپهر ولایت را بآن شرف اختصاص داده و درین باب یکی از شعرا
فرموده **نظم** مرتضی آنکه شه مسند عالی نسبی است • آفتابیکه ببرج شرفش دوش نبی است
و از جمله حکایات مناسب این مقام کلامی است خام ناتمام که جمهور اهل سنت بآن
مشعوف و مغرور اند و بر السنه خاص و عام ایشان مذکور و در کتاب مقامات
شیخ حسین خوارزمی که محمود غجدوانی نوشته مسطور است و آن اینست که آن
نامحمود بر شیخ عارف صاحب شهود افترا نموده که گفت روزی در مشهد مقدس
رضوی یکی از شیعیان آنجا ملاقات نمودم و با او در اثبات حقیقت مذاهب
اهل سنت در بحث و مناظره گشودم تا آنکه با او گفتم که تو معتقد هستی که کعبه
بیت الله است و نیز اعتقاد داری که قبله حضرت کعبه است گفت درین چه تردد است
که من ملت اسلام ولیکن مذهب شیعه را بعضی بی خطر نشان کرده اند که مذهب
حق نیست از آن سبب این مذهب را اختیار کرده ام باو گفتم که چون کعبه
قبله اهل اسلام است در آن بیت الله مقام و قبله حنفی هست و مقام شافعی
و مقام مالکی و مقام حنبلی هست هرگز شنیده که مقام و محراب شیعی در آنجا
بوده باشد ازین استدلال بکن که مذهب شیعه حق نیست که اگر حق بودی این مذهب را
در خانه حق مقامی خواستی بود از این سخن آن مرد شیعی متأثر شده از اعتقاد

آن مذهب برگشته مذهب اهل سنت و جماعت اختیار کرد و مخفی نماند که جواب این
استدلال کثیر الاختلال در بیان احوال شیخ مذکور بر سبیل استقصا خواهد آمد
و خلاصه آن اینست که فرقه ناجیه شیعه امامیه ایدهم الله تعالی بنصره تخصیص
نماز خود برکنی مخصوص از ارکان کعبه واجب یا مستحب نمیدانند و بنابرین هر یک
از ارکان او که اتفاق افتد توجه مینمایند و در عبادت خود بر مصطفی و مرتضی
نمی افزایند که بتخصیص رکنی مخصوص نمایند و حال آنکه بر وجهی که سابقاً مذکور
شد شرف ولادت مقتدای ایشان در وسط کعبه بجمیع ارکان آن رسیده • و پرتو نور
وجود با وجود او بر در و دیوار آن مکان شریف منبسط گردیده • دیگر ظاهر است
که تقسیم ارکان اربعه کعبه بر فقهای اربعه اهل سنت از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه و آله واقع نشده و نیز از جانب خلفای ثلثه و نیز از جانب امیر المؤمنین
و باقی ائمه طاهرین و نیز از جانب ملوک طاغیه بنی امیه بلکه بعد از سیصد سال
از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در زمان خلفای عباسی که علی رغم ائمه اهل
البیت و شیعه ایشان در مقام ترویج مذهب متعصبین با اهل سنت و جماعت شده اند
این تقسیم سقیم اتفاق افتاده • و مع هذا در ایامی که خلفای فاطمیه اسمعیلیه بر
مغرب و شام و حلب و حجاز و دیگر ممالک عباسیه مستولی شدند مدتی مدید
هیچکس از اهل سنت و جماعت آشکارا بمکه معظمه و مدینه مشرفه نمیتوانست رفت
چه جای آنکه در آنجا نام مقام خود بر زبان آرند یا نمازی باسلوب نامرغوب
خود گذارند و هیچ صاحب شعوری را درین تردّدی نیست که اگر انشاء الله تعالی
حرمین شریفین زادهما الله شرفا در تحت تصرف اولیای دولت علیه شاهیه صفویه
موسویه در آید • و ساحت آن دیار فایض الانوار از لوث وجود نامحمود متغلبان
سلاطین رومیه عثمانیه پرداخته آید • هر آینه جمیع ارکان کعبه معظمه
در تصرف شیعه ائمه اثنی عشر خواهد بود • و از اهل سنت و جماعت در آنجا کسی
ظهور نخواهد نمود • القصه این مقدمات واهیه که آن مرید مردود نامحمود
بشیخ مرشد صاحب شهود منسوب ساخته • سخنان بی اصل و بی مغز است که خود
بر انگیخته عصبیت و حمیت جاهلیه در هم بافته • و ندانسته که بر فرض اینکه از

یك باران بُنُست کند و شبهه را آنجا اثر باشد که جهة بناشد و سرکه آنجا ترش
باشد که آب بدست نیاید والحمد لله علی التوفیق **مدینه طیبه** در قدیم الایام
نام او یثرب بود و رسول صلی الله علیه و آله وسلم آن بلده را مدینه طیبه خواندند
و در عجایب البلدان مسطورست که از خواص مدینه طیبه آنست که غریب
که بدانجا رسد بوی خوش شنود و عطر در آن شهر بیشتر بوی دهد از مواضع
دیگر و در معجم البلدان مذکورست که مدینه از اقلیم دوم است و در زمین
شوره زار واقع است و درختان خرمای بسیار در آن دیار می باشد و آب نخل
و زرع ایشان از چاه و آب باران است و مدینه را شوری است استوار و مسجد در
قریب بوسط آن واقع شده و قبر مطهر و مرقد منور حضرت پیغمبر در شرقی مسجد است
و بر آن خانه است مرتفع که میان آن و سقف مسجد اندك فرجه ایست و الحال
آن خانه مسدود است و در ندارد و در مسند احمد حنبل از حذیفه بن اسید
الغفاری روایت نموده که چون اصحاب پیغمبر صلعم بمدینه آمدند بسبب آنکه
خانه نداشتند در مسجد خواب میکردند پس آنحضرت با ایشان گفت در مسجد خواب
مکنید که محتلم میشوید ایشان رفتند و در حوالی مسجد خانها ساختند و درهای
آنرا بمسجد باز کردند دیگر باره حضرت رسالت معاذ بن جبل را پیش ایشان فرستاد
و پیغام داد که سدّ ابواب نمایند و او اول بار با بوبکر دوچار شد و با او گفت
که حضرت پیغمبر امر فرموده که از مسجد بیرون روی و در خانه خود را مسدود
سازی ابوبکر امتثال آن فرمان نموده سدّ باب خانه خود نمود پس عمر را
از آن امر خبر داد و گفت که سدّ باب میکنم اما التماس دارم که رخصتی قدر روزن
دهند و معاذ التماس او را بعرض رسانید و قبول نیفتاد و همچنین بعثمان
و حمزه خبر رسانید و همه قبول کردند و چون هنوز خانه امیر المؤمنین علی
علیه السلم مقرر نشده بود تردد مینمود که آیا او نیز داخل آنجماعت است یا نه
تا آنکه حضرت رسالت صلوات الله علیه خانه که در میان خانهای آنحضرت بود
جهت او نامزد فرمود و گفت که اسکن یا علی طاهرا و مطهرا و چون این سخن
بحمزه رضی الله عنه رسید گفت ای محمد ما را از مسجد بیرون میکنی و کودکان

بنی عبد المطلب را در اینجا ساکن میسازی آنحضرت گفت اگر اختیار بدست من
بودی غیر از شما کسی را در آنجا جای نمیدادم اما بخدا سوگند که آنجا را خدای تعالی باو داده است
و عاقبت تو نیز بخیر خواهد بود و بشارت تست ترا بهشت و بهمان نزدیکی حمزه در
غزای احد شربت شهادت چشیده بهشت عنبرسرشت خرامید و بعضی از
خارجیان در آن فضیلت بحضرت امیر حسد بردند و در خشم شدند و چون آن
مضمون بسمع اشرف حضرت رسالت رسید برخاست و خطبه آغاز نمود و در آن
خطبه فرمود که إنّ رجالا یجدون فی انفسهم فی أن أسکنت علیا فی المسجد
والله ما اخرجتهم ولا اسکنته ان الله عزوجل اوحی الی موسی واخیه أن تبوّءا
لقومکما بمصر بیوتا واجعلوا بیوتکم قبلة واقیموا الصلوة وأمر موسی علیه السلم
أن لا یسکن مسجده ولا ینکح فیه ولا یدخله الا هارون وذریته وان علیا
منی بمنزلة هارون من موسی وهو اخی دون اهلی ولا یحل مسجدی لاحد ینکح
فیه النساء الا علی وذریته فمن ساءه فههنا واومی بیده نحو الشام واحادیث
صحیحه درین باب بسیارست و جمیع مخالفان در آن موافق اند و پوشیده
نخواهد بود که مردم اصیل مدینه طیبه از سادات رفیع الدرجات و غیرهم
همیشه بر مذهب امامیه بوده اند و آنکه مردم غریب دخیل نزیل آنجا مذهب
دیگر داشته باشند قدحی در مقصود اصلی ما نمیکند چه ظاهرست که اعتبار
بحال آنهاست که پدر بر پدر تا زمان حضرت پیغمبر از اهل مدینه بوده اند و
اقتباس عقاید از حاملان شریعت و پیدران خود نموده اند و بعضی از فضلای
امامیه در بعضی از رسایل کلامیه حال متاصلان آنجا را از جمله دلایل حقیت
مذهب داشته و گفته که شك نیست که اهل بیت رسول صلوات الله علیه و آله
اعرف اند بمذهب رسول از غیر خود همچنانکه اهل رئیس و پادشاه اعرف اند
بمذهب او و با قوال و افعال او از غیر خود بواسطه شدت ارتباط ایشان باو
و بُعد اغیار از مباشرت و معاشرت او و هرگاه اقرب بپادشاه اعرف باشد
از غیر خود عمال و اهل بلد پادشاه باید که اعرف باشند بسیرت آن پادشاه
و عدل و ظلم و دین و مذهب او و همچنین اهل هر بلدی که اقربیت بر بلد آن

پادشاه اعرف خواهند بود بحال او و از آنها که بعید اند بواسطهٔ کثرت وصول اخبار
او بر نزدیکان وسهولت اطلاع ایشان بر حال او وچون این اصل ثابت شد
ظاهر شد که اهل مدینهٔ رسول اعرف اند بمذهب رسول از غیر خود خصوصا که
هرگز العیاذ بالله مدینه بالکلیه خراب نشده باشد واهل او بتمامی فانی نشده
باشند وهمیشه تا زمان ما سلسلهٔ اسلاف آنجا باخلاف منتظم بوده ودیث
مرغبه در استحباب مجاورت آنجا وارد گردیده تا آنکه مالک بن انس بنا بر آن
احادیث اجماع اهل مدینه را حجت دانسته ودیگر آنکه نور اسلام در آنجا ظهور
یافت وارکان دین در آن دیار بمرتبهٔ کمال واستواری پذیرفت تا آنکه بعضی
بنا بر آن گفته اند که مدینه اشرفست از مکه وچون ثابت شد که اهل مدینه اعرف اند
بمذهب رسول صلعم از غیر خود واطلاع ایشان بر اسرار آنحضرت بیشتر از دیگرانست
واجماع ایشان بر مذهب مالک حجت است ودیدیم ودانستیم که آنها که متدین اند اصل
از سادات واتباع وغنی وفقیر وعزیز وذلیل بر مذهب اهل البیت اند وهیچ متدینی
الاصل نیست که نه بر طریقه ایشان باشد پس باید که مذهب اهل البیت علیهم السلام که فرقه
ناجیه امامیه بآن متمسک اند مذهب حق باشد ودیگر مذاهب متکثره فاسد
وباطل وانحلیه حقیقت عاری وعاطل وفاضل طبرسی در کتاب تحفة الابرار
گفته که در روی زمین دو شهر بزرگ بود که مهبط وحی ومستقر رسالت بوده اند
وسکنان این دو موضع شریف ومتاصلان ایشان مکی همیشه شیعی اند در مکه
شیعهٔ زیدی ودر مدینه شیعه اثناعشری واگر آبای ایشان را معلوم بودی
که حق خلاف آن از صحابه ثلثه بود وصیت بابنا کردندی وبمیراث طریقه
آبا بدیشان رسیدی چنانکه در شهرهای دیگر که از آبا بابنا رسیده خاصه
مدینه که مدفن اصحاب وی است وایشان طریقت وحقیقت هر طایفه چنانکه
بود شناخته ودانسته اند وبضرورت هیچکس بد بخود وفرزند خود نخواهد
وچون اهل این دو شهر شیعه اند دلیلست بر آنکه حق با نیست وحقیقت اهل
مدینه بمرتبه وضوح یافته که مالک وبسیاری از علمای اهل سنت گویند اجماع
اهل مدینه حقست ودر بیع وشری وحرام وحلال وموازین ومقادیر حجت باهل

مدینه

مدینه وعرفا ایشان رجوع کنند پس شهری که بدین صفت باشد چگونه شاید که اهل
آن شهر کافر یا فاسق یا رافضی باشند بلکه باید که شیعه برحق باشند والحمد لله الذی
هدانا بلطفه الموفور واخرجنا من ظلمة الضلالة الی النور ومن لم یجعل الله له نورا
فما له من نور **غدیر خم** صاحب معجم البلدان گفته که خم نام موضع غدیریست
که واقع است در میان مکه ومدینه در جحفه وبعضی گفته اند که مقدار سه میل از
جحفه دور است وحازمی گفته که وادیست میان مکه ومدینه نزد جحفه ودر آنجا
غدیریست که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله خطبه مشهور را در آن
خوانده اند وآن خطبه بر وجهی که مشهور ودر السنه مذکورست در حجة الوداع
در تعیین امامت وخلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقع شد وآن آخر
مواقف واسفار حضرت سید مختار بود که در آنجا اظهار نمود آنچه از جانب پروردگار
باظهار آن مامور شده بود از قرب وفات وانتقال خود بملأ اعلی ایشانرا آگاه
کردانید وآن در روز هشتدهم ذی الحجة الحرام بود وباقی ذی الحجه ومحرم آنحضرت
در قید حیوة بودند ودر اول ماه صفر بسفر آخرت توجه فرمودند وگویا شاعر
در آن واقعه حالیا این بیت گفته **نظم** هرگز نگذرد ماه صفر این قدر نبود
گویا که قسمتی ز محرم گرفته است وتفصیل قصهٔ غدیر وتقریر آن بر وجهی
که در طریق مخالفان وبعضی از روایات ما واقع شده آنست که چون حضرت
رسالت صلوات الله علیه از حجة الوداع رجوع فرمود در وقت پیشینی که هوا
در نهایت حرارت بود جبرئیل بیامد وراه او بگرفت واین آیه وافی هدایت آورد
که یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک الایه پس در آن وقت پیشین
که نزول ساقرد در آن وقت متعارف نبود در چنان هوای گرم که مردم از غایت گرمی
ردای خود را در زیر پای نهاده آنحضرت رسول صلوات الله علیه در آن مقام
نزول فرمودند وبلال را فرمود تا تکبیر کرد وخلق جمع شدند وزیر درخت
مغیلانرا از خار وخاشاک پاک کردند واز پالان شتران منبری مرتب ساختند
وآنحضرت بر بالای آن رفته خطبه آغاز کردند ودر آن خطبه ذکر نمودند که خدای
تعالی مرا امر بتبلیغ بعضی از احکام فرموده بواسطهٔ قرب من بلقای پروردگار

و چادری بر روی آن انداختند

تاکید در تبلیغ آن نموده و در توقف از ان وعید فرستاده و در ابلاغ ان وعده عصمت
از آسیب مردم داده بعد از ان دست امیر المؤمنین علی را گرفت و بر داشت چنانکه
پای علی برسر زانوی پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم رسید و گفت الست اولی بکم
من انفسکم یعنی آیا نیستم سزاوار تر بشما از نفسهای شما مسلمانان قالوا بلی یا رسول الله
قال من کنت مولاه فهذا علی مولاه یعنی هر کرا من بدو سزاوار ترم از نفس او این
علی بدو سزاوار تر است از نفس او آنگاه او را این دعا کرد که اللهم وال من والاه
وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله وادر الحق معه کیف دار و هنوز
مردم متفرق نشده بود ند که این آیه نازل شد که الیوم اکملت لکم دینکم واتممت
علیکم نعمتی ورضیت لکم الاسلام دینا پس حضرت رسالت صلوات الله علیه فرمود
الحمد لله علی کمال الدین واتمام النعمة ورضاء الله تعالی برسالتی وبولایة علی بعدی آنگاه
اصحاب آنحضرت تهنیت امیر المؤمنین علی نمودند و مشهور است که عمر بن الخطاب باین
عبارت تهنیت او ادا نمود که بخ بخ لک یا ابن ابی طالب صرت مولای ومولی کل
مؤمن ومؤمنة و در طریقی اصحاب ما از عبد الله عباس و زید بن علی زین العابدین
علیه السلام منقولست که در حال توجه حضرت رسالت بجانب حج وحی نازل شد
باظهار فضایل حضرت امیر المؤمنین علیه السلام وولایت وامامت و وجوب طاعت
او بکافه انام پس آنحضرت بواسطه مصلحت وقت تحکم فوریت امر در اظهار آن
توقف فرمود و گفت ای پروردگار اینک روزگاریست که این قوم از دین جاهلیت
بر گردیده اند و هنوز در اسلام رسوخی پیدا نکرده اند می اندیشم که امتثال
این امر ننمایند و از فرمان ولایت علی بن ابی طالب ابا کنند که اکثر عزیزان ایشان
در دست او کشته گردیده اند و بنا برین ازو رمیده اند آنگاه آنحضرت متوجه
حج شدند و چون در وقت مراجعت بغدیر خم رسیدند وحی الهی بطریق ایجاب
فوری مشتمل بر غایت مبالغه نازل شد که یا ایها الرسول بلغ ما انزل الیک من ربک
یعنی برسان بر وجه ایجاب فوری آنچه سابقا نازل شده بود بر تو از امر نصب
علی بن ابی طالب و تو بآن مامور بودی بطریق امر تخییری غیر فوری بواسطه
مصلحت وقت تأخیر آن نموده بودی فان لم تفعل فما بلغت رسالته وبعد از ان خدا

جهت تسلیه و توطین خاطر عاطر حضرت رسالت و عدم مبالاة او از قوم فرمود که
والله یعصمک من الناس و بر عاقل منصف که عقل و وجدان خود تهمت نکند
مخفی نخواهد بود که مخاطبهٔ خدای تعالی با پیغمبر در آخر عمر به احکام و داع دنیا بعد از آنکه
تبلیغ اسلام و صلوة و زکوة و صوم و حج و جهاد و غیر آن از احکام دین نموده بود
بقول او خود که وان لم تفعل فما بلغت رسالته و نزول حضرت پیغمبر در زمانی و مکانی
که نزول مسافر در آن متعارف نبود و بالا رفتن او بر منبر مرتب از پالان و گفتن
او در حق امیر المؤمنین من کنت مولاه فعلی مولاه و دعا کردن او بر وجهی که مناسب
شان ملوک و خلفاست نخواهد بود الا جهت امری عظیم الشان جلیل القدر مانند
نصب او جهت امامت و خلافت نه از برای مجرد اظهار محبت و نصرت و نظایر آن
خصوصا که قول حضرت پیغمبر در آن خطبه که الست اولی بکم من انفسکم صریح است
در ریاست دین و دنیا چه اولی بنفس مردم از مردم پیغمبر است یا امام علیهما السلام
و بعد از وقوع این خطبه بعد از نزول آیه سابقه و آیه لاحقه یعنی الیوم اکملت لکم
دینکم الایه لا بد است که مراد از مولی متولی و متصرف در امور مسلمانان باشد نه ناصر
و محب و غیر آن از معانی که در لغت مقرر شده و جمیع مؤمنان در آن شریکند
و بالجمله حاصل کلام آنحضرت این میشود که علی بن ابی طالب اولی بتصرف است در حقوق
مردم و تدبیر امور ایشان بعد از من چنانکه من الحال اولی بتصرفم در آن و معنی
امامت همین است پس بعد از تواتر حدیث مذکور و وضوح حجیت او بر وجهی
که مسطور شد اقدام بقدح و منع در آن یا تاویل آن بطریق تاویلات ملحدان
چنانکه صاحب مواقف و امثال او از متاخران اهل سنت ارتکاب آن نموده اند بنا
بر سوء فهم و استعداد یا تورط در عصبیت و عناد خواهد بود و چگونه قدح در آن
توانند نمود و وادی انکار آن توانند پیمود و حال آنکه نزد جمهور ائمه حدیث
بلند مرتبه صحت رسیده بلکه مترقی بمرتبه تواتر و بالاتر گردیده تا آنکه شیخ مفسر محدث
عماد الدین ابن کثیر شامی شافعی در تاریخ کبیر خود در ترجمه محمد بن جریر طبری شافعی
ذکر کرده که او را کتابیست مشتمل بر دو مجلد ضخم که احادیث غدیر خم را در آن جمع کرده
و کتابی دیگر کرده و طرق حدیث طیر را مذکور ساخته و نقل کرده از ابو المعالی جوینی

شافعی که مشهور بامام الحرمین است که او تعجب میکرده و میگفته که مجلدی در بغداد
بدست صحافی دیدم که در آن روایات خبر غدیر بود و در ظهر آن مجلد نوشته بود که
المجلدة الثامنة والعشرون من طرق من کنت مولاه فعلی مولاه و از ابو علی
عطای همدانی منقولست که میگفته که من این حدیث را از دویست و پنجاه
طریق روایت دارم و شیخ محمد جزری شافعی که از اکابر متأخران ائمه حدیث است
رساله ایست متداول مشهور که تواتر حدیث غدیر در آنجا از چندین طریق مذکور
و بالجمله این خبر بغایت اثر بود که باتفاق متواتر و مشهور و در شیوع و
ظهور چون نور بر شاهق طور است و منکر آن کسی تواند بود که از تتبع احادیث دور
یا از حلیهٔ عقل یا انصاف مهجور باشد و آنچه سابقا مذکور شد از توقف حضرت
رسالت در تبلیغ امر بود و کار در اول بار بنا بر مصلحت روزگار و خوف فتنه منا
افقان مؤید است بانکه ابن حجر متأخر در کتاب صواعق محرقهٔ خود سطری از
روایات آورده که دلالت واضح دارد بر آنکه قریش را با حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
کینه و عداوت بسیار بود و نفس امّارهٔ ایشان بامارت و خلافت او راضی نبود
و ثعلبی که از رؤسای مفسرین اهل سنت و امام فن حدیث ایشان است در تفسیر
خود ذکر نموده که بعضی از کینه وران غوایت مصیر بعد از استماع قصهٔ غدیر
اظهار کراهت خلافت حضرت امیر نمودند بلکه طریقهٔ انکار وحی الهی در آن باب
پیمودند و تفصیل آن بر وجهی که در تفسیر شیخ ابو الفتوح رازی مسطور گشته
آنست که شخصی از سفیان عیینه پرسید که سأل سائل بعذاب واقع للکافرین لیس
له دافع من الله ذی المعارج در شان که فرود آمد و آن سایل که بود که از خدای تعالی
عذاب خواست و خدای از وی دریغ نداشت سفیان گفت از من سؤالی کردی که
پیش از تو از من کسی این سؤال نکرد بدانکه پدرم روایت کرد از باقر علوم انبیا
محمد بن علی از پدرش که چون رسول علیه السلام بغدیر خم دست علی را گرفت و او را
بر منبر برد و گفت من کنت مولاه فعلی مولاه خبر در دنیا و قبایل عرب منتشر شد
و چون خبر به حارث بن نعمان فهری رسید برخاست و بر شتری نشست و روی بلشکر
گاه رسول نهاد و چون برسید از شتر فرود آمد و پای او را ببست در وی بخیمه

از پدرش

رسول

رسول نهاد و رسول علیه السلام در میان مهاجر و انصار نشسته بود خطاب با آنحضرت
نموده گفت یا محمد امرتنا عن الله ان نشهد ان لا اله الا الله وانک رسول الله فقبلنا
منک وامرتنا ان نصلی خمس صلوات فقبلناه منک وامرتنا ان نصوم شهرا فقبلنا
منک وامرتنا ان نزکی اموالنا فقبلناه منک وامرتنا ان نحج البیت فقبلناه
منک وامرتنا بالجهاد فقبلناه منک ثم لم ترض بهذا حتی رفعت بضبع ابن عمک
ورفعته وفضلته علینا فقلت من کنت مولاه فعلی مولاه هذا شیء منک ام من الله
یعنی ای محمد پا مدی و ما را گفتی که سیصد و شصت معبود را رها کنید و بگویید که
خدای یکی است بگفتیم گفتی که بگویید که من رسول اویم بگفتیم گفتی پنج نماز بجای
آرید قبول کردیم گفتی ماه رمضان روزه دارید بپذیرفتیم گفتی زکوة مال بدهید قبول
کردیم حج فرمودی رد نکردیم جهاد فرمودی بقبول تلقی کردیم پس از آن باین همه
راضی نشدی و بآن اکتفا ننمودی تا آنکه بازوی پسر عمت را گرفتی و او را بر ما
برافراشتی و بر ما تفضیل دادی و گفتی هر که من مولی و خداوندکار اویم علی مولا
و خداوندکار اوست ما این قبول کنیم این چیزی است که تو گفتی از خود یا خدا
فرموده ترا رسول صلوات الله علیه در جواب او گفت والله الذی لا اله الا هو ان
هذا من الله یعنی بآن خدایی که بجز او خدایی نیست که این بفرمان خدای کردم و
گفتم حارث بن نعمان که این بشنید پشت کرد و بجانب راحلهٔ خود نهاد و در راه
میگفت اللهم ان کان هذا هو الحق من عندک فامطر علینا حجارة من السماء او ائتنا
بعذاب الیم بار خدایا اگر این که محمد میگوید حق است و از نزدیک تست بر ما از آسمان
سنگ بباران یا ما را از نزدیک خود عذابی الیم بیار این هنوز تمام نگفته بود که
سنگی از آسمان بر سر او آمد و او را بر جای بکشت و خدای تعالی این آیه فرستاد
سأل سائل بعذاب واقع للکافرین الآیه و ظاهر است که آن همه عناد و کفر و لداد
که حارث مردود در واقعهٔ غدیر اظهار نمود نه از برای مولی ساختن حضرت امیر
بود بمعنی دوستی و نصرت و مانند آنکه اهل سنت از روی عصبیت و عناد بر آن
حمل میکنند بلکه بنا بر فهمیدن معنی امامت و اولی بتصرف بودن آنحضرت چنانکه
صحابه دیگر که همه از اهل لسان بودند و مشاهدهٔ قراین حال و مقال مینمودند

الضبع العضد

دران روز فهمیدند و از جمله طرایف آنست که یکی از غلاة اهل سنت در بعضی از رسایل خود
بر حدیث غدیر ایراد نموده و گفته که چون حضرت رسالت بر خلافت علی نص میکرد
چرا بطریقه دیگر احکام شریعت در میان جمهور اصحاب نکرد تا پوشیده نماندی و
هیچکس انکار نکردی در سفری بایست و بر پالان شتر می بایست چنانکه کسی زدید
کاهوی کند مدینه کجا بود و چون این کار نزد شیعه با نبوت برابر است بهمان وفق
قبالد و گواه می بایست تا یکی گوید نشنیدم و یکی گوید حاضر نبودم و دیگری گوید بودن
چه امامت مجمل است اگر چنان بودی که ایشان میگویند بایستی که صریح نمودی
و توضیح آن بر وجهی بلیغ فرمودی چنانکه خدای تعالی میفرماید ما کان محمد ابا
احد من رجالکم ولکن رسول الله وخاتم النبیین وکفی بالله شهیدا محمد رسول الله
وما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل یا داود انا جعلناک خلیفة فی الارض
هارون اخلفنی فی قومی و چون در واقعه غدیر و دیگر آیات و احادیث که در شان
حضرت امیر روایت میکنند تصریح برین وجه نیست ظاهر شد که قول شیعه باطل است
و جواب آنچه در منع ظهور حدیث غدیر در خلافت حضرت امیر گفته از مقدمات
گذشته بغایت ظاهر است و اما آنچه گفته که تقریر امامت آنحضرت در اثنای
سفر ... فی منصب امامت است جوابش از شیخ اجل عبد الجلیل رازی رحمه الله
بر وجهی لطیف ادا نموده و فرموده که آن ناصبی خالی بایستی که این اعتراض را
اول با خدای تعالی کند و گوید که در شبی تاریک که باد و باران برخواسته بود با موسی
غریب در بیابان از درختی گویی که انی انا الله چنانکه کسی کاری در دین کند
بی آنکه منبری نهاده باشد و تمام اهل عالم حاضر باشند معنی ندارد و همچنین
مکه و کعبه را گذاشته بنی هاشم و سایر قریش را معدوم انگاشته محمد را بر کوه
و بکوه حری بری و با او راز گویی چنانکه کسی کاری در دین کند وجهی ندارد و اگر
تقریر رسالت موسی بنسبت در کوه و بیابان و تقریر نبوت مصطفی در غار حری
نقصان نبوت ایشان نمیکند تقریر امامت حضرت امیر در بیابان بر بالای منبر
پالان نقصان امامت نکند و اما آنچه گفته است که خدای تعالی اسامی بعضی از انبیا
و نام مصطفی را در قرآن ظاهر کرده پس بایستی که نام علی نیز تصریح کرده بگوید که

بر جهاز منبر

اوبعداز

او بعد از مصطفی امامست تا امت را در آن شبهه نماندی گو باره ناصبی مجهول است از
یفعل الله ما یشاء خود بداشته و از ارادت و مشیت بیزار شده و مالک الملک را معزول
کرده و چنانکه شیعیان گویند میگوید که چنین می بایست کرد و نمیدانند که قیاس امامت
درین صورت با نبوت قیاس مع الفارق است که معرفت نبی سمعی است و معرفت امام عقلی
و عجب است که با خدای تعالی منازعت نمیکند که این چه کشتگی است که مسلمانان را بشر میآرد
و بر سبیل اطلاق و اجمال میگوید اقیموا الصلوة و مصرح نمیگوید که فریضه چند است
و سنت چند است هم
و تعیین وقت نمیکند و در قرآن آیتی نیست که چند رکعت است و در سفر و حضر
چگونه بجا آرند بلکه مبهم میگوید اقیموا الصلوة تا امت مصطفی سرگشته شوند اکنون
بهمان اسلوب میگوید و آتوا الزکوة و تعیین نمیکند که از بیست دینار نیم دینار
واجب ... تا فقها را اختلاف نباشد شریعت تو ... و رأیی و اجتهاد بابا
اکنون تا اصناف دو سه قول مختلف پدید آید و همچنین در باقی ارکان شریعت اگر
درین همه سمعیات اجمال و ابهام رواست تا بعثت مصطفی صم عبث نباشد و بعد
از وی فرق میان عالم و جاهل پدید آید مسئله امامت خود عقلیست اگر نام علی صریح
نباشد نقصانی از آن روی نماید چه در عقل عقلا مرکوز است که امام می باید
و جایز الخطا نمی باشد و قرآن و معجزه بیان نماید و گوید که این شخص کدام است و دلیل
خویش است که نام علی در قرآن مصرح نیست نمی بینی که نام دیگران چگونه ظاهر است
بلکه هر آیه که ناصبیان در حق غیر امیر المؤمنین علیه السلام روایت نزول آن نموده اند
بدروغ و تزویر و تعصب است و در تفسیر شیخ ابو الفتوح رحمه الله قصه غدیر بر وجهی
دلپذیر مسطور گشته که ایراد آن اگرچه موجب تحری از تکرار است اما چون از
قبیل هو المسک ما کررته یتضوع مشتمل بر فواید و اشارات بسیار است نحوا
که این مقام از آن فواید و اشارات خالی ماند و تقریرا و آنست که حضرت رسالت صلی الله علیه و
سلم پیش از توجه بحجة الوداع با ترسایان نجران بر وجهی از صلح مصالحه فرموده
و حضرت امیر را جهت تحصیل آن حلها بیمن فرستاده بود و چون بموجب امر الهی
متوجه شد نامه بحضرت امیر نوشت که من بجانب مکه بحج رفتم چون کار خود
تمام کرده باشی از راه یمن عزیمت حج مکه نمای که آنجا ملاقات خواهد شد و چون

نامهٔ نامی بحضرت امیر رسید آنچه از حُلّها حاصل شده بود برداشت و با قوم خود متوجه
مکه شد و چون نزدیک مکه رسید خلیفهٔ بر قوم خود مقرّر ساخت و بتعجیل بخدمت
حضرت رسالت شتافت و چون بیامد و بدر مکه بخدمت حضرت رسول رسید و آنحضرت
کیفیت احوال از وی پرسید گفت یا رسول الله آنچه فرموده بودی تمام کردم و حُلّها
بستدم و در تنگها بستم و بسپردم و چون نزدیک رسیدم آرزوی دیدار تو بر
من غالب شد بنابران پیشتر از رفیقان خود آمدم آنگاه آنحضرت از کیفیت نیّت
احرام او پرسید گفت یا رسول الله شما عزم نوشته بودید که چه نوع حج بکنی من نیّت
خود در نیّت شما بستم و گفتم اللّهمّ اهلالا کاهلال نبیّک باز آنحضرت از وی پرسید
هَدْی راندی گفت بلی چهل و چهار شتر رسول علیه السلام گفت الله اکبر شاد گشتی
فی حجّی و هَدْیی با من مشارکت کردی حج و هَدْی من نیز شصت و شش شتر
رانده ام بر احرام باش و باز گرد قوم خود را برگیر و بنزد من آی امیر المؤمنین علیه السلام
چون نزدیک قوم آمد دید که تنگهای حُلّه را گشاده و حُلّها در بر کرده اند بر نا...
خود خشم گرفت و او را ملامت نمود گفت که چرا حُلّها را بایشان دادی و جواب
داد که مرا شفاعت کردند و خواستند تا خویشتن را بیارایند و در احرام کنند
حضرت امیر گفت سبحان الله هنوز این حُلّها را حضرت ندیده چه وجه داشت
کرها کردی تا انها را بپوشند و مستعمل سازند آنگاه امر فرمود تا حُلّها از آن مردم
بستدند و بپیشانیدند و در تنگها بستند مردم را [illegible] آن خوش نیامد از آنحضرت
آزرده شدند و چون آنحضرت بیامد و حُلّها را بخدمت حضرت رسالت تسلیم نمود
آنجماعت شکایت حضرت امیر بخدمت او نمودند رسول علیه السلام گفت علی صواب
کرد و چون ایشان بهمان لفظها آزار از حضرت امیر مینمودند و سخنان ناملایم
میگفتند رسول علیه السلام خشمناک شده بر منبر بر آمد و خطبه آغاز نمود و گفت
ارفعوا السنتکم عن علیّ فانّه خَشِنٌ فی ذات الله عزّ وجلّ غیر مداهن فی دینه زبان از
علی بردارید که او مردی درشت است در ذات خدای و مداهنه نکند در دین خدای
چون خشم رسول و عتاب او در آن باب بدیدند زبان کوتاه کردند و چون
رسول علیه السلام حج بگذارد و در وقت مراجعت بغدیر خم رسید و آن نه

منزل بود و صلاحیت نزول داشت و آن مفرق طرق بود که مردم پراکنده شدندی
جبرئیل آمد و زمام ناقهٔ رسول بگرفت و گفت خدای تعالی میفرماید که اینجا فرود
آی تا پیغامی مهم باین قوم بگذاری پیش از آنکه متفرق شوند و هر کو جهی بر آیند
و این آیه آورد و بر رسول خواند و منادی در قوم آواز داد که فرود آیید و کس
فرستاد تا آنها که رفته بودند باز آمدند و آنان که نرسیده بودند رسیدند و درختی
چند بود در دوح بفرمود تا زیر آن درختان برفتند و رسول آنجا فرود آمد و بفرمود
تا پالانهای شتر جمع کردند و بر هم نهادند و چیزی بر او افکندند و رسول علیه السلام
بر آنجا رفت و در حضور مهاجر و انصار خطبهٔ بلیغ ادا نمود که آن خطبه معروف
و مشهور است و بعد از ادای خطبه و حمد و ثنای الهی قوم را وعظ و زجر کرد و ایشان
از قرب ارتحال خود خبر داد و گفت یا قوم نُعِیَتْ الیّ نفسی و قد حان منّی خفوقٌ من بین
اظهرکم یعنی خبر مرگ من بمن دادند و وقت رفتن من از میان شما نزدیک آمد
و قد دُعیت و یوشک ان اُجیب و مرا بخواندند و نزدیک است که اجابت کنم
و انّی مخلف فیکم ما ان تمسّکتم لن تضلّوا کتاب الله و عترتی اهل بیتی و انّ اللطیف
الخبیر لخبّرنی بانّهما لن یفترقا حتّی یردا علیّ الحوض و من در میان شما رها میکنم
دو چیز که اگر شما بآن تمسّک کنید گمراه نشوید کتاب خدای و عترت من اهل
البیت من و خدای لطیف خبیر خبر داده مرا که ایشان از یکدیگر جدا نشوند
تا بر کنار حوض پیش من آیند آنگه گفت هل بلّغت بار خدایا برسانیدم من
و فصلی دیگر گفت و در عقب آن گفت علیّ منّی بمنزلة هرون من موسی الّا
انّه لا نبیّ بعدی علی از من آن منزلت دارد که هرون از موسی جز آنکه از
پس من پیغمبر نیست آنگه گفت اللّهمّ هل بلّغت بار خدایا برسانیدم و فصلهای
دیگر آنحضرت ذکر فرمود که در سِیَر و تواریخ مسطور و مثبت است و در آخر فصلی
در حق امیر المؤمنین حدیثی میگفت و میگفت اللّهمّ هل بلّغت آنگاه امیر المؤمنین
بر بالای منبر طلبید و بازوی او را بگرفت و برداشت و بر مردمان عرض کرد
چنانکه عروس را جلوه دهند تا آنکه مردمان سپیدی بغل هر دو را بدیدند
بعد از آن ساعتی خاموش گشت آنگاه گفت الست اولی بکم بانفسکم نه من از شما

وچون اقرار کردند عمر

اولیتم قالوا بلی تقریر نمود تا اقرار کردند فی فضلی دمّاخی گفت من کنت مولاه فعلی
مولاه اللّهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله
هرکه من مولای اویم علی مولای اوست بارخدای هرکه اورا دوست دارد
دوستش دار وهرکه اورا دشمن دارد دشمنش دار هرکه ناصر او باشد ناصرش
باش وهرکه خاذل او باشد مخذولش کن آنگاه گفت اللّهم هل بلغت بارخدایا
برسانیدم بعد از آن اصحاب را گفت شنیدید که آنچه خدای تعالی گفت برسانیدم
گفتند بلی گفت اللّهم اشهد علیهم بارخدایا گواه باش بر ایشان پس از منبر فرود
آمد وچون وقت نماز پیشین رسید نماز بگذارد ودر خیمه رفت وعلی را فرمود
تا در خیمهٔ دیگر رفت برابر خیمه او آنگاه صحابه را فرمود تا فوج فوج میرفتند
وتهنیت او میمودند وبرو سلام میکردند بامرة المؤمنین تا جمله صحابه
وحاضران تهنیت بکردند آنگاه زنان خود را فرمود تا برفتند وتهنیت
کردند واز جمله آنان که درین باب اطناب کرد عمر خطاب بود که گفت بخ بخ یا
علی اصبحت مولای ومولا کل مؤمن ومؤمنة خنک ترا ای علی در روز آمدی
ومولای من ومولای هر مؤمن ومؤمنه وحسان بن ثابت انصاری
نزدیک رسول آمد وگفت یا رسول الله دستوری ده که درین باب بیتی چند
گویم که خدای وپیغمبر پسندد رسول صلعم گفت قل یا حسان علی اسم الله بگو
بنام خدای حسان بر بلندی برآمد وباواز بلند این بیتها انشا کرد **شعر**
ینادیهم یوم الغدیر نبیهم ❊ بخم واسمع بالرسول منادیا ❊ یقول فمن مولاکم ووالیکم
فقالوا ولم یبدوا هناک التعادیا ❊ الهک مولانا وانت ولینا ❊ ولن تجدن منا لک الیوم عاصیا
فقال له قم یا علی فانّنی ❊ رضیتک من بعدی اماما وهادیا ❊ فمن کنت مولاه فهذا ولیه
فکونوا له انصار صدق موالیا ❊ هناک دعا اللّهم وال ولیه ❊ وکن للذی عادی علیا معادیا
فخص بها دون البریة کلها ❊ علیا وسماه الوزیر المواخیا ❊ رسول علیه السلام
گفت یا حسان لا تزال مؤیدا بروح القدس ما نصرتنا بلسانک وشاعران درین
باب اشعار بسیار گفتند در عهد رسول وبعد از وی وهیچکس بر ایشان انکار
نکرد **اشارة** حضرت رسول صلوات الله علیه دو بار علی بن ابی طالب را

بردو کروه

بردو کروه عرضه کرد روز مباهله انس برد تمنان عرضه کرد از سایه بعضا الحد آمدند وروز
غدیرش بر دوستان عرضه کرد تا موافقه بمخالفه شدند **اخری** شیخ محمد بن ابی جمهور در
شرح کتاب جمع الجمع گفته که قبول اعمال موقوفست بر ولایت ولهذا خدای تعم بعد از تشریع
جمیع احکام عملیه فرمود فان لم تفعل فما بلغت رسالته وبنابرین نیز بعضی از اکابر
شعرای متقدمین نسبت حساب خلق در روز معاد بحضرت امیر المؤمنین حیدر نمود وگفته **شعر**
والله لولا حیدر ما کانت الدنیا ولا جمع البریة مجمع ❊ والیه فی یوم المعاد حسابنا وهو الملاذ غدا لنا

المفزع

اخری در تفسیر شیخ ابو الفتوح مسطورست که روزی از روزهای غدیر شبلی
بخدمت یکی از معروفان علوی رفت وچنانکه سنت مؤمنان بود اورا تهنیت کرد
آنگاه گفت ای سید میدانی که اشارت دران چه بود که حضرت دست بدرت گرفت وبرداشت
وآنگاه سخنی بگفت سید گفت ندانم شبلی گفت اشارت آن بود که زنانی که از جمال یوسف
بیخبر بودند زبان ملامت در زلیخا دراز کردند وگفتند امرأة العزیز تراود فتاها عن
نفسه قد شغفها حبا انا لنریها فی ضلال مبین او خواست تا ظرفی از جمال او بایشان نماید
مجلسی بساخت وآن زنان را بخواند ~~[illegible]~~ ودر خانه ودر نشاند ویوسف را جامهٔ
پاکیزه بپوشید وگفت برای دل من از در این خانه در آی واز در دیگر بیرون شو وایشان را
گفت میخواهم تا این دوست خود را یکبار بشما عرض کنم برای دل من هرکس او را ببیند پیش
آرید گفتند چه کنیم زلیخا هر یکی را کاردی وترنجی بدست داد وگفت چون او در آید هرکسی
پارهٔ ترنج ببرید وباو دهید گفتند چنین کنیم چون یوسف از در خانه در آمد وچشم ایشان
بجمال او افتاد کارد بر نهادند تا ترنج ببرند از غایت دهشت وحیرت دست خود را ببریدند
وچون او برفت گفتند حاش لله ما هذا بشرا ان هذا الا ملک کریم زلیخا گفت این همان
که شما برای محبت او زبان ملامت در من دراز کردید فذلکن الذی لمتنّنی فیه
محبت حضرت رسول علیه السلام اشارت کرد بآن که این همان مردست که اگر وقتی در
حق او سخنی گفتم ودر تصویب رای او گوهری سفتم شما را خوش نیامد وزبان ملامت دراز
کردید امروز بنگرید تا خدای تعم در حق او چه فرمود واورا چه پایه نهاد وچه منزلت
داد وفضایل روز غدیر بسیار وخصایص وبیشمارست واکرچه فضیلتی نباشد او را
جز این که خدای تعالی درین روز این آیه فرستاد که الیوم اکملت لکم دینکم واتممت

علیکم نعمتی الایة در فضیلت او کفایتست و از حضرت امام جعفر صادق ع روایت کرده‌اند
که گفت یوم الغدیر عید الله الاکبر و ما بعث الله نبیاً الا عرف حرمته و انه عید فی السماء
و الارض یعنی روز غدیر عید خدای است عید بزرگتر و خدای تعالی هیچ پیغمبر را نفرستاد
و الا او را معلوم کرد حرمت این روز و عبد الله بن سنان روایت کرده از صادق ع
که گفت پیغمبران مقدم اوصیای خود را در مثل این روز نصب کردند و در این روز رسول
علیه السلام علی را نصب کرد و بر جای خود بداشت و تفصیل فضایل این روز در کتب
زیارات مسطور و شطری از آن در تفسیر ابو الفتوح رازی مذکورست اگر خواهند
باینجا رجوع نمایند **فدک** صاحب معجم البلدان گفته که فدک قریه‌ایست در
حجاز که میان او و مدینه دو روز راه است و بعضی گفته‌اند سه روز و آن قریه از کمال
خیبر بود که بطریق مصالحه در تحت تصرف آنحضرت درآمده بود و بموجب یا الکهی خالصه
حضرت رسالت پناهی شده بود و در آنجا چشمهٔ آب روان و درختان خرمای بسیار بود
و مخفی نماند که ابن محمد بن سنان آنست که صاحب کتاب طرایف باسناد خود از حضرت
امام موسی کاظم علیه السلام روایت نموده که از آنحضرت حدود فدک را پرسیدند در
جواب گفت حد اول عریش مصر است و حد ثانی دومة الجندل و حد ثالث تیما و حد
رابع جبل احد از مدینه و لا شک ان صاحب البیت ادری بالبیت و بر تقدیر مراد فدک
قریه‌ایست که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در وقت نزول این آیه که و آت ذا القربی حقه
آنرا بحضرت فاطمه علیها السلام بخشیده بود و بعد وفات حضرت رسالت در تصرف او بود
و چون ابو بکر را خلیفه ساختند وکیل حضرت فاطمه را از آنجا اخراج نمود و چون آنحضرت
اظهار نمود که حضرت رسالت آنرا بمن بخشیده ابو بکر بخلاف قانون شریعت از او
گواه طلبید و با آنکه او حضرت امیر و ام ایمن و ام سلمه را بگواهی برد ابو بکر تصدیق
ایشان نکرد چنانکه شیخ جلال الدین سیوطی در تاریخ الخلفا مذکور ساخته آنرا خالصه
خود ساخت و حال آنکه بی گواه بینه تصدیق از ازواج حضرت رسالت در دعوی حجرها
نمود و غرض ابو بکر و عمر از باز گرفتن فدک آن بود که اهل بیت رسالت درویش شوند
تا مردم گرد ایشان نگردند و جمیعاً ایشان از هم پاشیده گردد چنانچه پیش از آن
بموجب نص قرآن که هم الذین یقولون لا تنفقوا علی من عند رسول الله حتی ینفضوا

دومة الجندل بضم الدال ... یقولون بضم الدال ... المحدثین یفتحونها ... تسمی ... الشام ... دمشق

نظر آن نمی‌پرداد در باره حضرت رسول صلعم نیز بجای می‌آوردند و در کتاب طرایف از
بعضی اعیان مخالفین روایت نموده که چون فاطمه در رد فدک با ابو بکر سخن کرد و اظهار
نمود که پدر بزرگوارم سید ابرار آنرا باو بخشیده ابو بکر گفت مرا گمان آن بود که تو
بعلت میراث حضرت پیغمبر فدک را متصرف شده و آنحضرت فرموده الا که نحن معاشر
الانبیاء لا نورث ما ترکناه صدقة اما هرگاه آنحضرت قبل از وفات آنرا بتو بخشیده
باشند ترا از آن منع نمیکنم و خواست که در باب رد فدک کاغذی جهت او نویسد
عمر بن خطاب او را از نوشتن آن منع نمود و گفت او زنیست از او گواه طلب باید کرد
و او ام ایمن و اسماء بنت عمیس را با حضرت امیر حاضر کرد تا گواهی دادند و ابو بکر کاغذی
در باب رد فدک جهت حضرت فاطمه نوشته بود چون خبر بعمر رسید آن کاغذ را از
دست او گرفته پاره نمود و گفت فاطمه زن علی بن ابی طالب است و او را در آن گواهی جر نفع خود
منظورست و گواهی دو زن کافی نیست حضرت فاطمه چون کلام عمر را استماع نمود گفت
که آیا شما از حضرت رسالت نشنیده‌اید که ام ایمن و اسماء بنت عمیس از اهل جنت‌اند
و هرگاه چنین باشد چگونه گواهی ایشان باطل خواهد بود ابو بکر و عمر سخن او التفات
ننمودند آنگاه آنحضرت فریاد وا ابتاه و امحمداه برداشته بخانه خود مراجعت
نمود و بعد از آن اندک زمانی بیمار شد و در آن بیماری بحضرت امیر وصیت فرمود
که نگذارد که ابو بکر و عمر بر و نماز گذارند و بجنازه او حاضر شوند و از اینجا
تقریر ظاهر میشود که آن ظلم که در باره فاطمه واقع شد از پیش عمر بود و لهذا
گفته‌اند که عدل عمر تقدیریست و شاه طاهر علیه الرحمه در بعضی از قصاید
خود گفته **نظم** عدل تقدیری تقدیر عدالت بعث ... زانکه تحقیق شد این مسئله در باره فدک
و در جزو خامس از صحیح بخاری و جزو ثالث از صحیح مسلم مسطورست که حضرت
فاطمه در آن قضیه از ابو بکر آزرده شد و بر و خشم گرفت و بالکلیه از و انقطاع
ورزید و در مدت حیات با او سخن نگفت و چون وفات یافت حضرت امیر المؤمنین
علی او را در شب دفن کرد و بر و نماز گذارد و ابو بکر و عمر را خبر نکرد بر وفق وصیتی
که فاطمه در آن باب کرده بود و روایتست که بعضی از اولاد برامکه از حضرت
امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام سؤال نمود که چه میگویی در باره ابو بکر

و عمر آنحضرت فرمودند که سبحان الله والحمد لله ولا اله الا الله والله اکبر پس سایل
الحاح نمود در کشف جواب آنگاه آنحضرت فرمودند که این قدر میدانیم که ما را
مادری بود صالحه بود که وفات یافت در حالتی که از ایشان آزرده و خشمناک
بود و بعد از وفات او خبری بما نرسیده که او از ایشان راضی شده باشد
و پوشیده نماند که بنا بر صراحت آن ظلم و صرافت آن جور چون خلافت بعمر
بن عبد العزیز که صالح بنی امیه بود رسید فدک را با غلات رسیده او با اولاد
حضرت فاطمه علیها السلام رد نمود و روایتست که معاندان قریش و منافقان
شام که در حوالی عمر بن عبد العزیز بودند با او گفتند که رد فدک را با اولاد فاطمه
اعتراضی است از تو بر فضل ابوبکر و عمر و طعنی است بر ایشان و نسبت کردن است
ایشان را بظلم و جور عمر در جواب گفت که نزد من و شما بصحت رسیده که فاطمه
دختر حضرت پیغمبر بوده و دعوی فدک فرموده و در دست او بوده و از شان
او نبوده که دروغ بر پیغمبر علیه السلام گوید با آنکه علی و ام ایمن و ام سلمه بر وفق
دعوی او گواهی دادند و فاطمه نزد من صادق القول است در هر چه دعوی کند
و اگر چه گواه بران نداشته باشد و او سیدهٔ نساء اهل جنت است و من امروز
رد فدک بر وارث او میکنم و بآن تقرب میجویم بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه
و امید وارم که فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام در روز قیامت شفاعت
من کنند و اگر من بجای ابوبکر میبودم و فاطمه نزد من آن دعوی میکرد
تصدیق او مینمودم و در بعضی روایات واقع شده که چون عمر بن عبد العزیز فدک را
بحضرت امام محمد باقر علیه السلام تفویض نمود مردم با او گفتند طعنت علی
الشیخین و او در جواب گفت که هما طعنا علی انفسهما یعنی ایشان خود در
غصب فدک نمودند ابواب طعن بر روی خود گشودند القصه عمر عبد العزیز
برغم انف منافقان فدک را بحضرت امام محمد باقر تسلیم نمود و در دست
ایشان بود تا عمر عبد العزیز وفات یافت و بعد از آن از خلفای عباسی آنها که
فضیلتی و انصافی و معرفتی بحق اهل البیت علیهم السلام داشتند مانند مامون
و معتصم و واثق فدک را با اولاد حضرت فاطمه هم رد نمودند و چون نوبت

بمتوکل

بمتوکل باطل ناصبی رسید آنرا از ایشان گرفته بحجام خود داد و بعد از او معتضد رد
آن نمود و مکتفی باز گرفت و مقتدر رد آن نمود در کتاب لطایف مسطور است
که روزی هرون الرشید با امام موسی الکاظم علیه السلام گفت فدک را تحدید کن
تا بتو بگذارم که میدانم در ان امر ظلم بر اهل بیت رفته است امام گفت اگر تحدید
کنم چنانچه حق او ست دائم ترا دل بار ندهد که پس باز گذاری هرون سوگند یاد
کرد که میگذارم امام فرمود حد اول عدن است رنگ هرون ازین سخن بگشت گفت
دیگر بگوی امام فرمود حد ثانی سمرقند است رنگ هرون زرد شد و گفت دیگر امام
فرمود که حد ثالث افریقیه مغرب است رنگ هرون از زردی بسرخی گشت از
غایت غضب و گفت دیگر امام فرمود که حد رابع دریای ارمینیه رنگ هرون
از سرخی بسیاهی گشت از بس طیره و غلیظ شد و مدتی مدید سر در پیش افکند
بعد از ان سر بر آورد و گفت ای کاظم تو حدود ممالک ما را نام بردی یعنی آنچه
از ممالک در حیطهٔ تصرف ست حق بنی فاطمه است و بنی العباس غصب و ظلم کرده اند
امام فرمود ای هارون من اول ترا گفتم که باین حدود راضی نخواهی گشت و تو از من
نشنیدی بعد ازین قضیه هرون با امام دل بد کرد و بقصد قتل او میان بر بست
و روایتست که چون ابوبکر چنانکه از پیش گذشت این حدیث موضوع را که نحن معاشر
الانبیاء لا نورث ما ترکناه صدقة بر حضرت فاطمه علیها السلام خواند آنحضرت
در جواب فرمودند که الم یرث سلیمان داود لقد جئت شیئا فریا و چگونه آن حدیث
افترا نباشد که مؤدی باهمال و تقصیر حضرت رسالت است در انذار اهل بیت خود
و حال آنکه خدای تعالی فرموده که و انذر عشیرتک الاقربین و قال تعالی یا ایها الذین
آمنوا قوا انفسکم و اهلیکم نارا الآیه و بالجمله با وجود صدور این او امر چون
تواند بود که حضرت رسالت انذار عشیرت خود که بموجب نص صریح و انذر عشیرتک
الاقربین بر و واجب بود نکرده باشد و وقایهٔ ایشان از عذاب نار ننموده باشد
و با ایشان نگفته باشد که میراث از پیغمبر نمی برند تا آنکه حضرت امیر المؤمنین علی
و عباس را و هیچ یک از بنی هاشم و ازواج خود را از ان خبر نداده باشد و هیچ احدی
از ایشان در مدت حیات حضرت پیغمبر آنرا از و نشنیده باشد و بمرتبهٔ از ان

معنی بچنین باشد که بعضی از ایشان طلب میراث کند وبعضی بآن طلب راضی باشند
وحرامی را برخود حلال سازند وخلاصهٔ کلام آنکه عاقل منصف محال میداند که
مسئلهٔ میراث خود را بابوبکر تنها ظاهر سازد وهرگز اظهار آن نموده باشد بهیچ
یک از بنی هاشم وازواج وبنات خود که باو زیاده از دیگران اختصاص داشتند
خصوصا حضرت امیر که شب وروز با آنحضرت می بود واز آشکار ونهان او اطلاع
داشت وبنجوای او مُستَغرِق بود وچه گنجایش دارد که آنجناب پیغمبری که در قرآن بصفة
شفقت ورأفت برمومنان مذکور است ترک شفقت برمثل دختر وعم وازواج و
سایر خویشان خود نماید وایشان را از آن مسئلهٔ ضروری آگاه نفرماید واز جمله
کلمات ناصواب که ملا علی قوشجی بموافقت امثال خود از ذوی الاذناب در مقام
جواب ایراد نموده آنست که حاکم را نمیرسد که حکم کند بمجرد گواهی یک مرد ویک زن
واگرچه مُدَّعی معصوم باشد وبعلم خود حکم میکند واگرچه شاهد نباشد وخطای
این سخن ظاهرست زیرا که خود نیز عصمت کرد پس معلوم شد نزد حاکم که مُدَّعی راست
میگوید ونیز خود گفت که حاکم بعلم خود حکم میتواند کرد با آنکه حضرت فاطمه امام
حسن وامام حسین را نیز بگواهی برد چنانکه در مواقف مذکورست ویک گواه
وسوگندی مال ثابت میشود وفدک مالی بود که حضرت خیر النساء متصرف آن
بود بی منازعی پس منع او از آن نمودن وگواه از وطلبیدن وقبول گواهان او نکردن
خلاف حق ومحض ظلم وستم باشد واز جمله دلالت میکند بر آنکه شرع هرگاه معصوم باشد
جایز است که حکم از برای او کند بی گواه روایت مشهور است که روزی حضرت
رسالت علیه السلام دعوی کرد بر اعرابی که این اسب را بمن فروخته واعرابی منکر
بود پس خزیمه بروفق دعوای حضرت رسالت گواهی داد وآنحضرت خزیمه را گفتند
که چگونه گواهی دادی وحال آنکه تو در وقت بیع اسب حاضر نبودی خزیمه گفت
که در اخبار که از خدا واهل سموات بما می رسانی ترا تصدیق میکنیم بسبب آنکه علم داریم
بصدق وعصمت تو پس بهمان علم سبب آنیم که در این دعوی نیز صادقی آنگاه آنحضرت
او را ذو الشهادتین فرمودند وشهادت او را بشهادت دو کس برابر نمودند وشکی نیست
در آنکه حضرت امیر المؤمنین علی وفاطمه علیهما السلام بمقتضای آیهٔ تطهیر وغیر آن

معصوم اند واقل مرتبه بموجب آیهٔ کریمه کونوا مع الصادقین که باتفاق مفسرین
در شان ایشان وارد شده در اقوال خود صادق اند ومنزلت ایشان در گواهی دادن
کمتر از خزیمه بن ثابت نخواهد بود پس باقی نماند مخالف را در دین مواد الاعناد و
مکابره ولداد واگر مسلم داریم که حضرت فاطمه دعوی فدک را باثبات شرعی نتوانست
نمود میگوئیم که چرا شیوهٔ احسان ومروت با حضرت فاطمه نورزیدند وفدک را
او را نبخشیدند وهرگاه ایشان را میرسید که بمنشا کلب خلافت حضرت رسالت فدک را
حبوه وخالصهٔ خود سازند چرا نمی شد که آنرا بحضرت فاطمه از روی مروت واحسان
واگذارند وخاطر شریف او را بیازارند مگر حضرت فاطمه علیها السلام در مرتبهٔ کمتر
از خواهر خود زینب بود که چون شوهر او ابی العاص با دیگر کفار در روز بدر گرفتار
شدند وخلاصی ایشان بفدیه قرار گرفت زینب نیز همراه فدیهٔ دیگران جهت فدیهٔ ابی العاص
مالی فرستاده بود که از آنجمله عقد مروارید بود که حضرت خدیجه باو داده بود چون
حضرت رسالت را نظر بر آن افتاد متأثر شده با آنکه در آن ایام مسلمانان عسرت
تمام داشتند از ایشان استیهاب مال زینب نمود واستدعا نمود که آنرا باو باز
فرستند وایشان جماعت منت بر جان خود نهاده از طیب خاطر آنرا بزینب بخشیدند
چنانچه تفصیل آن در شرح ابن ابی الحدید معتزلی بر کتاب مستطاب نهج البلاغه
مذکور است بر تقدیری که ابوبکر فدک را خالصهٔ خود نساخت ودر میان صحابه
مشترک بودی بایستی که تأسی واقتدا بحضرت مصطفی نموده بطریقی که آنحضرت
طلب هبه وبخشش مال زینب از صحابه خود نموده او نیز استیهاب فدک از برای
حضرت فاطمه نماید وچون این توفیق نیافتند ودر آزار خاطر آنحضرت اصرار کردند
اقل مرتبه از مرتبهٔ ابرار دور وقاطع صدور در السنهٔ جمهور بتقصیر وقصور مذکور
ودر روز قیامت که خدا حاکم باشد وفاطمه بلکه پیغمبر خصم معلوم است که حال بچه دستور
خواهد بود ودر بعضی از روایات واقع است که حضرت فاطمه چون از ابوبکر مایوس شد
در ذیل بعضی از مقالات خود باو گفت فخذها الیک مخطومة مرحولة تلقاک یوم
حشرک فنعم الحکم الله ونعم الموعد القیامة والخصم محمد وعما قلیل فسوف تعلمون وعند
الساعة یخسر المبطلون ولکل نبأ مستقر وسوف تعلمون واز جمله تعصبات وهفوات

قاضی عضد ایجی است انکه در دین مقام از خدا و رسول شرم نداشته وحفظ آبروی
ابوبکر را اهم پنداشته وجهت رعایت جانب او اکتفا بقدح در عصمت حضرت
فاطمه ننموده بلکه مترقی بقدح در عصمت حضرت رسالت نیز کرده واز جمله ولغیات
شارح مقاصد انکه گفته که اگر فاطمه را در فدک حقی میبود و بود چنانکه شیعه
روایت میکنند حضرت امیر نیز بران می بود بایستی که در ایام خلافت خود انرا
تصرف میفرمود وجواب این کلام واهی که از روی گمراهی صادر شده در کتب
اصحاب بوجوه متعدده مذکورست از انجمله انکه حضرت امام جعفر صادق را
پرسیدند که سبب چه بود که حضرت امیر در ایام خلافت خود در فدک تصرف ننمود
جواب فرمودند که در ان امر اقتدا بحضرت رسول صلوات الله علیه نمودند که
عقیل بن ابی طالب خانه انحضرت را قبل از فتح مکه بغصب فروخته بود وچون
فتح مکه شد بعضی از اصحاب در ان اثنا حضرت رسالت را گفتند که الحال بخانه
خود نزول باید فرمود انحضرت فرمود که مگر عقیل جهت ما خانه گذاشته ما از ان
اهل بیتیم که مالی را که از ما بظلم گرفته باشند باز رجوع نمیکنیم دیگر انکه ایشان
کاره بودند که فاطمه علیها السلام بغصه چیزی پیش خدا رود واولاد او باز حضرت
مسرور کردند پس ایشان نیز اقتدا بحضرت فاطمه کردند دیگر برای دفع تهمت
تا بر عالمیان واضح شود که گواهی امیر المؤمنین علی علیه السلام برای جر نفع نبود
چنانکه ابوبکر افترا بر و کرده دیگر انکه چون حضرت امیر در ایام خلافت خود دید
که اکثر مردم حسن سیرت ابوبکر و عمر را معتقدند وایشانرا برحق میدانند
قدرت بران نداشت که کاری کند که دلالت بر فساد خلافت ایشان داشته باشد
بنا بر انکه مخالفت قول وفعل ایشان دلیل است بر انکه ایشان ظالم بوده اند و
لیاقت خلافت حضرت پیغمبر نداشته وچگونه قدرت بران داشته باشد وحال انکه اکثر اهل
آن زمان را اعتقاد آن بود که امامت حضرت امیر مبنی بر امامت ایشان است
وفساد امامت ایشان را دلیل فساد امامت او می ساختند ومشهورست که حضرت
امیر در ایام خلافت خود مردم را از نماز تراویح که بدعت عمر است منع کرد وایشان
بفریاد آمدند وآوازها بلند کردند که واعمراه واعمراه تا انکه انحضرت بنا بر مصلحت وقت

ایشانرا

ایشانرا بحال خود داشت وحاصل الکلام انکه انحضرت را در ان ایام تمام خلافت پیش
نبود وهمیشه بغصه معارضه ومنازعه منافقان صحابه از ناکثین وقاسطین
ومارقین که معتقدان سیرت خلفای ثلاثه بودند گرفتار بود وهمواره از حقد تمکین
وتقاعد انصار وتخاذل اعوان شکایت میفرمود تا انکه چون قضاة زمان او از وی پرسیدند
که الحال بچه طریق قضایای مردم را بپرسیم انحضرت در جواب فرمود که اقضوا بما کنتم
تقضون حتی یکون الناس جماعة او اموت کما مات اصحابی یعنی بپرسید قضایا را چنانچه بودید
که در زمان خلفای ثلثه بروفق آرای ایشان می پرسیدید تا انکه همه مردم در متابعت
من موافقت نمایند یا من نیز بمیرم چنانکه اصحاب ومخلصان شیعه من مثل
سلمان ومقداد مردند وامثال ایشان از کوی ضرورت در بلای تقیه روزگار
گذرانیده از این جهان فانی در تحت عافیت بسرای جاودانی کشیدند واز طرایف
مناقضات مخالفان آنست که موفق بن احمد مکی که در میان ایشان بفخر خوارزم
مشهورست باسناد خود از ابن عباس روایت نموده که قال رسول الله صلعم یا علی
ان الله تعالی زوجک فاطمة وجعل صداقها الارض فمن مشی علیها مبغضا لها
مشی حراما الحدیث وهرگاه تمام ارض در صداق حضرت فاطمه ع باشد نزاع کردن
ابوبکر وعمر با او در زمین محقر فدک غایت جهل وحمق وظلم وبی انصافی باشد و
سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون **کوفه** از امهات بلاد اسلام
واول شهری است که در مبادی فتح دیار عجم بنا شده وچون ملک از بنی امیه به بنی
العباس انتقال یافت واهل کوفه بواسطه تشیع ومحبت خاندان مرتضی
راضی بخلافت اولاد عباس نبودند ودر ایامی که منصور عباسی کوفه را مستقر
سریر حکومت ساخته بود نزدیک بآن رسیده بود که کوفیان لشکر او را بر وی عاصی
سازند وخلل در قواعد سلطنت او اندازند بنا چار منصور از انجا بیرون آمده
طرح بنای شهر بغداد انداخت وآنجا را دار الخلافت ساخت صاحب معجم البلدان
در احوال خراسان آورده که در وقتی که محمد بن عبد الله بن عباس دواعیان خود را
بهر جانب میفرستاد بایشان میگفت که کوفه وسواد آنجا شیعه علی وآل اویند
بسیار نخواهند کرد و بصره عثمانیان دور از ایمان اند واهل جزیره خارجیان

جلفنا الله و اهل شام غیر از آل ابو سفیان و بنی امیه کسی را نمی شناسند و در محبت
بنی امیه عداوت ایشان با بنی هاشم راسخ است و اما مکه و مدینه ابو بکر و عمر بر
ایشان غالب است لیکن بر شما ست که از اهل خراسان غافل نشوید و ایشان را بجا
مادعوت کنید که مردم سپاهی اند و دلهای ایشان از تعصب خلفای سابقین
خالیست و هنوز با هواهای مختلفه و نحل متنوعه متوزع و منقسم نشده و در کتاب
احتجاج شیخ طبرسی علیه الرحمه مذکور است که چون معاویه بعد از وفات حضرت
امام حسن علیه السلام در مقام انتقام از شیعه اهل البیت علیهم السلام شد
بهیچکس از ان قدر بلیه نرسید که باهل کوفه رسید زیرا که اکثر مردم کوفه شیعه
بودند و چون زیاد بن ابیه ملعون اهل آن دیار را می شناخت لاجرم معاویه
حکومت عراقین کوفه و بصره را باو داد و آن ملعون شیعه را بدست آورده زیر تحت
هر حجر و مدر میکشت بعضی را گردن میزد و بعضی را دست و پای میبرید و بدار
بر دار میکشید و قومی را چشمها بر میکند و جمعی را از خان و مان آواره میساخت
تا چنان کرد که در آنجا کسی از شیعه ظاهر نماند و شیخ بزرگوار ابو جعفر طوسی طیّب الله
مشهده در کتاب امالی باسناد خود از عبدالله بن ولید روایت نموده که گفت در زمان
بنی مروان بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام رفتیم آنحضرت از ما
پرسید که شما چه کسانید گفتیم از اهل کوفه ایم آنحضرت فرمود در هیچ یک از بلاد
این قدر دوست نداریم که در کوفه بعد از آن فرمود که ایتها العصابة ان الله هداکم
لامر جهله الناس فاحببتمونا و ابغضنا الناس و بایعتمونا و خالفنا الناس و
وافقتمونا فاحیاکم الله محیانا و اماتکم مماتنا فاشهد علی ابی انه کان یقول
ما بین احدکم و بین ان یری ما تقرّ به عینه او یغتبط الا ان تبلغ نفسه هکذا و
اهوی بیده الی حلقه و قد قال الله عزّ وجلّ فی کتابه و لقد ارسلنا رسلا من قبلک
وجعلنا لهم ازواجا وذریة فنحن ذریة الرسول صلی الله علیه وآله وسلم و بالجمله
تشیع اهل کوفه حاجت باقامه دلیل ندارد و سنی بودن کوفی فی الاصل خلاف اصل
و محتاج بدلیل است و اگر چه ابو حنیفه کوفی باشد تا آنکه ابن کثیر در بیان احوال
جعفر بن محمد ابن فطر ... عراق گفته وکان ینسب الی التشیع وهذا کثیر فی اهل تلک

وکذبنا الناس وصدقتمونا

تلک

تلک البلاد لا کثّر الله امثالهم انتهی کلام ابن کثیر لا کثّر الله امثاله **حلّه** صاحب
معجم گوید که آن بکسر حا و تشدید لام بمعنی قوم است که جای نزول نمایند و در ایشان
کثرتی باشد و حله نام چند موضع است و مشهورترین آنها حله بنی مزید است و آن
شهری بزرگ است میان کوفه و بغداد که در اصل آن موضع را جامعین میگفتند و اول
کسی که آنرا عمارت کرد و در آنجا نزول نمود امیر سیف الدوله صدقة بن منصور بن علی بن
مزید اسدی بود و منازل ... در حوالی نیل فرات بود و چون در ایامی که
ملوک سلجوقی بمدافعه همدیگر اشتغال داشتند او را مال و سپاه و ترقیات بهم رسید
در محرم سنه خمس و تسعین و اربعمایه بجامعین آمد و آنجا را که بیشه پر از سباع بود
مضرب خیام اقبال فرمود و باندک روزی عمارت آن نموده از نفایس بلاد عراق شد
و شعرا را در مدح حله اشعار بسیار است و تشیع اهل حله حاجت باقامه دلیل ندارد
و بسیاری از متاخرین فضلا و مجتهدان امامیه از آنجا اند و در تضاعیف این کتاب
شطری از احوال ایشان مذکور خواهد شد ان شاء الله تعالی **مشهد مقدس نجف**
صاحب معجم گوید که آن در اصل نام بلندیست در ظهر کوفه که بمنزله سدی بود مر آب سیلاب
از خرابی کوفه و قبر منور حضرت امیر المؤمنین علیه السلام آنجاست و آن مشهد مقدس
مشهد غروی گویند بنابر آنکه در حوالی آن دو گنبد بوده که بر سر قبر مالک و عقیل که ندیمان
جذیمة بن الابرش بوده اند ساخته بوده اند بنابر آن آنرا غریین نام کرده اند که غری آلوده کرده
و نعمان بن منذر که یکی از ملوک عرب بود چون کسی را میکشت بسبب بود تا آن دو قبر را
بخون او آلوده میساختند و بالجمله نجف اشرف همیشه محل حلول اخیار شیعه امامیه
و مقر نزول صلحا و اتقیای آن طایفه علیه بوده و هست و اهالی آنجا از سادات
و اتباع از اصیل و دخیل همگی شیعه امامیه اند کثّر الله امثالهم وحشرنا فی زمرتهم
بحق الحق و اهله و در فضیلت ساکن مشهد مقدس غروی روایات بسیار وارد است
و سید اجل مرتضی رضی الدین علی بن طاوس قدس الله سره را در آن باب کتابی است
مستطاب موسوم بفرحة الغری فی فضل ساکن الغری اگر خواهند بآنجا رجوع نمایند
مشهد کربلای معلّی صاحب معجم گوید کربلا بمد موضعی است که حضرت امام حسین علیه السلام
در آنجا شهید کردند و در طرف بر کوفه واقعست و اشتقاق او از کربلا است بمعنی

من کتاب فرحة الغری فی فضل الغری
از مصنفات سید غیاث الدین
عبد الکریم بن جمال الدین احمد بن
طاوس است و تصنیف عم او
السید رضی الدین علی بن طاوس
نیست رضوان الله تعالی علیهم چنانچه
بر متتبع ماهر ظاهر است و در
کتاب رجال الحسن بن علی بن داود
مذکور فلیعلم م ح ق

رخاوة و سستی که در قدمین می‌باشد و میتواند که بنابر رخاوت و سستی آن زمین آنرا
کربلا نام نهاده باشند و میتواند بود که از کربله ماخوذ باشد بمعنی پاک کردن
گندم و مانند آن از سنگ ریزه و خاشاک بنابر پاکیزگی آن زمین از سنگ ریزه
و مانند آن و کربل نام علف خاص نیز هست و میتواند بود که بواسطه کثرت
آن علف در آن سرزمین بکربلا موسوم شده باشد و در روایتست که چون حضرت امام حسین
علیه السلام بدان زمین هولناک رسید اسب او بایستاد و هرچند امام علیه السلام تازیانه
بر وزد قدم از قدم بر نگرفت امام حسین علیه السلام پرسید که هیچکس میداند که این زمین
چه نام دارد گفتند این را ارض ماریه گویند امام فرمود که شاید که نام دیگر داشته باشد
گفتند کربلا نیز میگویند آنحضرت فرمود الله اکبر ارض کرب و بلاء و مسفک الدماء
این زمین کرب و بلا است این محل ریختن خون ماست و این محط رحال آل عباست **نظم**
گر نام این زمین بیقین کربلا بود * اینجا نصیب ما همه کرب و بلا بود
اینجا بود که تیغ بر آل نبی کشند * وینجا بود که ماتم آل عبا بود والحال
مشهد کربلا از اعاظم امصار و مجمع اخیار هر دیار گشته و آب روان و باغ و درختان
در آنجا فراوان گردیده و در فضیلت زمین کربلا و ثواب زیارت مرقد منور حضرت
امام حسین علیه السلام روایات بسیار واقعست که شعرا مضمون اکثر آنها را
در سلک نظم کشیده اند مانند این بیت مشهور **بیت** آنرا که بکربلا گذر است *
با آتش دوزخش چه کار است * و مانند رباعی ملا فضولی بغدادی **رباعیه**
آسوده کربلا بهر حال که هست * گر خاک شود نمیشود قدرش پست *
بر میدارند و سجده میسازندش * میگردانندش از شرف دست بدست *
و ملا جامی با آن همه تعصب و خامی این چند بیت نیز گفته **نظم**
کردم ز دیده پای سوی مشهد حسین * هست این سفر بمذهب عشاق فرض عین
کعبه بگرد روضه او میکند طواف * رکب الحجیج این تروحون این این
از قاف تا بقاف پر است از کرامتش * آن بر که حیله جوی کند ترک شید و شین
دمشق صاحب معجم گوید دمشق بکسر اول و فتح ثانی است نزد جمهور و کسر ثانی
مستعمل است و آن قصبه شام است بواسطه عمارت و وفور نضارت و کثرت

آب روان و اصناف میوه و درختان او را بهشت این جهان گفته اند و در بنای آن خلاف
و اظهر اقوال آنست که آنرا دمشق بن سام بن ارم بن نوح بنا نمود و او برادر فلسطین و ایلیا
و حمص و اردن بوده و هریک از ایشان شهری بنا کردند و بنام ایشان مشهور شد
و از جمله عمارات نفیسه آنجا مسجد بنی امیه است که آنرا ولید بن عبد الملک بن مروان
علیهم اللعنه ساخته و در عمارات و زینت آن مالهای مسلمانان را بر انداخته مقصود
او از آن مجرد اظهار اقتدار و گذاشتن یادگاری بر صفحه روزگار بوده چنانکه در این
زمان کدورت آثار عبد الله خان اوزبک هرزه کار رفع نفایس مساجد و رباطهای بر کار
سلاطین ماضیه جغتای را که در بلاد ماوراء النهر واقع شده خراب میسازد و در موضع
دیگر بآلات همان مسجد طرح مسجد دیگر ساده محقر میاندازد و بعضی گفته اند که خراج
هفت ساله ولایت شام در آن صرف شده و مردم هرچند زبان طعن در آن باب گشودند
و او را باسراف و اتلاف و خیانت در بیت مال مسلمانان نسبت نمودند مؤثر نیفتاد و بجهت
ترصیع و طلاکاری آن مبالغه میورزید و گویند زمانه مضمون این قطعه در شان آن
از دین بیگانه میشنید **شعر** بمعنک تبنی مسجدا من خیانة * وانت بحمد الله غیر موفق *
کمطعمة الایتام من کسب فرجها * لک الویل لا تزنی و لا تتصدق * و چون نوبت
ریاست بعمر عبد العزیز رسید آن تکلفات را نپسندید و در رد جواهر و طلاهای آن به
بیت المال اهتمام تمام ورزید و قبر بسیاری از صحابه و تابعین در آن سرزمین واقعست
اما خلفای عباسی در اول دولت خود قبور بسیاری از ایشان را که بنی امیه بودند و در
مخالفت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام متابعت معویه نمودند از بیخ بر کندند و آنچه
آنجا یافتند بسوختند و بباد فنا دادند و موضع آن قبور را تخم زده مزرع ساختند
و در روضة الصفا آورده که بعد از قتل سیران بنی امیه عبد الله بن علی که عم سفاح بود
فرمود تا گور معاویه و سایر ملوک بنی امیه را بشکافتند مگر قبر عمر عبد العزیز را که تعرض
بآن نرسانیدند و در قبر معاویه بغیر خاک ناپاک چیزی نیافتند و کاسه سر عبد الملک
بن مروان بنظر بینندگان در آمد و قصور سمه را هشام بن عبد الملک راست کرده
چه جسد و اعضای او از یکدیگر نریخته و جدا نشده بود تازیانه بسیار زدند و بعد از آن
جثه او را آویخته بسوختند و خاکسترش بباد دادند و از جمله واقعات اهل سنت

وسماعت که صاحب معجم ذکر نموده آنست که بعد از صد سال که حال آن قبور بدان منوال
گذشته بود بعضی از اهل سنت بجای آن قبور مندرسه علامتی نهادند و بعم ایشان
از سنگ و کلوخ ترتیب دادند و فی الحال بزیارت آنها همت میگماردند و از خدای
توقع ثواب دارند و شعرا را در مدح و ذم دمشق اشعار بسیار است و چون نقل تمام
آن در نظر حقیقت شناس اهم نیست بذکر شعری که دران باب اتم بود اقتصار نمود
شعر اذا فاخروا قالوا ابیاه عزیزة • عذاب و الطاف سلاف مروق • سلاف و لکن الرحیق مزجها
فشاربها منها الغرا یتشقق • و قد قال قوم جنة الخلد جلق • و قد کذبوا فی ذا المقال و مخرقوا
فاهل البلدة جاهلیة • بما یکسد الخیرات و الفسق ینفق • لهم حرفت فخرا او زینة
و رأس حبتا المصطفی فیه علقوا • و بالجمله در ایام حکومت سلطان سیف الدوله بن حمدان
که از سلاطین شیعه امامیه بود و همچنین در ایام استیلای خلفای فاطمیه برادر دیار
سالهای بسیار انوار ایمان و شعشعه تشیع از در و دیوار آنجا می تافت چنانکه شیخ
جلال الدین سیوطی در کتاب تاریخ الخلفا بآن اشارت نموده و گفته و فی سنه ستین
و ثلثمایه اعلن المؤذنون بدمشق فی الاذان بحی علی خیر العمل بامر جعفر بن فلاح نایب
دمشق للمعز بالله و لم یجتر احد علی مخالفته و فی اربع و ستین و ثلثمایه و بعدها علا
الرفض و فاض بمصر و الشام و المغرب و المشرق و نودی بقطع صلوة التراویح من جهة العبیدی
و ایضا ذهبی ذهبه الله بنور که از علمای شافعیه شام و قدوه سنیان متعصب آن شام است
بان تصریح کرده و در کتاب میزان الرجال در اثنای احوال ابراهیم بن یعقوب السعدی
الجوزجانی از ابن عدی نقل نموده که ابراهیم مذکور شدید المیل بود بمذهب اهل دمشق
که عبارت از نصب عداوت حضرت امیر المؤمنین علی ع باشد و بعد از ان انکار سخن ابن عدی
کرده و گفته که نصب در بعضی از اوقات مذهب اهل دمشق بود همچنانکه رفض نیز در اوقات
دولت بنی عبید مذهب ایشان بود و الحمد لله که الحال نصب در آنجا معدوم است و رفض
خفی و مکتوم اما سید اجل فاضل محدث امیر نسیم الدین میرکشاه اصیلی قدس الله روحه
در غلو اهل شام از نصب عداوت اهل البیت علیهم السلام در بعضی از ایام نیز مناقشه
فرموده اند و در حاشیه این مقام از کتاب میزان بخط شریف ایشان دیده که نوشته اند
قلت کلا بل جمیع اهل الشام ناصبیون و لم یعدم الی یوم القیمة یعنی دروغست

اینکه ذهبی گفته الحال نصب در ولایت شام معدوم است بلکه جمیع اهل شام ناصبی اند و از نصب
خالی نخواهند بود تا روز قیامت و مخفی نماند که کلام سید اجل از روی مبالغه و تغلیب است
و الا بر همگنان ظاهر است که ساکنان محله آخراب که یکی از محلات شام است همگی الحال
مؤمنان خالص الاعتقاد اند چنانکه هر کس از شیعه عراق که در طریق حج بشام میرسد
بواسطه موافقت مذهب در ان محله نزول مینماید و مردم شام ترو لا اینها نزاد دران محله
دلیل تشیع ایشان میسازند و در بعضی از تفاسیر اصحاب مذکور است که چون کعب
الاحبار بشام منزل ساخت عمر کس فرستاد و گفت چرا بمدینه نمی آیی که مهاجر و انصار
رسول در آنجا مجتمع اند گفت در کتاب اول خوانده ام که شام گنج خداست در زمین و خزانه
آنجا گنج است از بندگان مؤلف گوید ظاهر آن گنج طایفه از بندگان مؤمن اند
که در محله خراب می باشند زیرا که گنج در خرابه می باشد و الله تعالی اعلم بالاسرار قاهره
مصر صاحب معجم گوید که الحال مدینه بزرگ مصر و دار الملک و لشکر گاه
آنجاست و اول کسی که آنرا احداث نمود جوهر غلام معز لدین الله علوی فاطمی اسمعیلی
بود و سبب آن این بود که چون کافور اخشیدی که از قبل خلفای عباسیه والی مصر بود
وفات یافت و قحط و غلا در مصر فراوان گشت اشراف و اعیان آنجا رسولان و نامها
فرستاده از معز التماس نمودند که خود بدولت و اقبال بآن ولایت حرکت نماید یا از
امرای دولت شخصی را که شایسته ریاست باشد فرستد و چون معز بر این قضیه
اطلاع یافت همت بر تسخیر مصر مقصود کردانید جوهر مذکور را که سپهسالار لشکر او بود
با جمعی از ارباب سلاح و کشتیهای مشحون بانواع اطعمه و اصناف اغذیه که بر اهالی
آن مملکت صدقه کند ارسال نمود و جوهر در سنه سبع و خمسین و ثلثمایه بامکنتی
هر چه تمامتر بعد از قطع مسالک بمصر رسیده چشم اهالی آن دیار بدیدار او روشن شد
و سورت جوع ایشان بصدقات المعز لدین الله تسکین یافت جوهر به بستان اخشیدی
نزول نموده بموجب فرموده میان فسطاط و مصر و عین الشمس بنای مصر جدید
که بقاهره معزیه اشتهار یافته مشغول شد و بالجمله زیاده از سیصد سال در ایام خلافت
خلفای فاطمیه مدار ظهور و بروز در دیار مصر بطایفه شیعه بود و اهل سنت
و جماعت که فی الحقیقه اهل سنت و جماعت اند مغلوب و معزول و مطرود بودند چنانکه

اسنوی مصری در فاتحهٔ کتاب مهمات فقه بآن تصریح نموده وگفته که وقد کان
هذا الاقلیم عقیب الشافعی یجمع علماء الشافعیة ومحط رحالهم فلما استولی العبیدیون
المعروفون بالفاطمیین علیه انتدبوا الی العلماء فقتلوا البعض ونفوا البعض
وعوضوهم بعلماء الرفض واستمر الحال علی ذلک قریبا من ثلثمایه سنه انتهی کلامه
وشیخ جلال الدین سیوطی در فواتح کتاب تاریخ الخلفا آورده که الذین قتلهم
عبید الله وبنوه من العلماء والعباد اربعة آلاف رجل لیردهم عن الترضی عن
الصحابة به فاختاروا الموت ودر احوال سنه سبع وخمسین وثلثمایه گفته که وفی
هذه السنة جاء العبیدیون فاخذوا مصر وقامت دولة الرفض فی الاقالیم المغرب
والمشرق ومصر والعراق وذلک ان کافور الاخشیدی صاحب مصر لما مات اختل
النظام وقلت الاموال علی الجند فکتب جماعة الی المعز یطلبون منه عسکرا لیسلموا
الیه مصر فارسل مولاه جوهر القاید فی مایة الف فارس فملکها و[illegible]
الیوم واختطها وبنی دار الامارة للمعز وهی المعروفة الآن بالقصرین وقطع
خطبة بنی العباس ولبس السواد والبس الخطباء البیاض وامر ان یقال فی الخطبة
اللهم صل علی محمد المصطفی وعلی علی المرتضی وعلی فاطمة البتول وعلی الحسن والحسین
سبطی الرسول وصل علی الائمة آباء امیر المؤمنین المعز بالله وذلک کله فی شعبان
سنة ثمان وخمسین ثم فی ربیع الآخر سنه تسع وخمسین اذنوا بمصر بحی علی خیر العمل وشرعوا
فی بناء الجامع الازهر ففرغ فی رمضان سنه احدی وستین تمام شد کلام سیوطی
ومضمون آن در تاریخ یافعی وغیر آن نیز مذکور است **حلب** صاحب معجم گوید حلب
شهری بزرگ وسیع بسیار خیر خوش هواست واز ابن بطلان نقل نموده که در انجا
مسجد جامعی است وشش بیع وبیمارستانی صغیر وفقهای بر مذهب امامیه فتوی میدهند
وآب خوردن ایشان از برکهای آب باران است وبر در حلب نهری است که آنرا
عوجق گویند وآن در زمستان جاری است ودر تابستان آب ندارد ودر آنجا میوه
وبقول ونبیذ کم است مگر آنکه از ولایت روم آرند ونزد باب الجنان مشهد امیر المؤمنین
علی بن ابی طالب است علیه السلام که آنحضرت را بعضی از صلحا در آنجا بخواب دیده اند ودر
اندرون باب عراق مسجد غوث واقع است ودر آن سنگی است نوشته شده که اعتقاد

اهل

اهل آن دیار آنست که خط حضرت امیر المؤمنین است علیه السلام وابن کثیر شامی در تاریخ خود آورده
که در ایام سلطنت امیر سیف الدوله بن حمدان مذهب رفض در حلب رواجی تمام داشت تا آنکه
چون معز الدوله بن بویه در بغداد امر فرمود که سب صحابه نموده بر در مساجد
بغداد نویسند او نیز در حلب بهمان امر فرمود ودر احوال سنه سبع وخمسمایه آورده که چون
ملک صلاح الدین یوسف از مهم ولایت مصر خاطر جمع کرد متوجه بلاد شام شد وانا بجانب حلب
آمد وبر ظاهر حلب نزول نمود والی حلب مضطرب شد واهل حلب را در میدان باب العراق
طلبید وبا ایشان اظهار محبت وملایمت کرد وگریه بسیار کرد وایشان را بجنگ صلاح الدین
ترغیب نمود ومکی تعهد موافقت نمودند ودر واضی برو شرط نمودند که اعاده اذان
بحی علی خیر العمل نماید ودر مساجد واسواق آنرا بگویند وآنکه جامع جانب شرقی جامع
اعظم است از ایشان باشد وآنکه اسمای شریفه ائمه اثنی عشر علیهم السلام در پیش
جنازها بگویند وآنکه بر جنازه پنج تکبیر بخوانند وآنکه عقود وانکحه ایشان بشریف
ابی الطاهر ابی المکارم حمزة بن زهرة الحسینی که مقتدای شیعه حلب بود مفوض باشد
پس والی انجا جمیع ملتمسات ایشانرا قبول نمود وایشان در تمام شهر اذان بحی علی خیر
العمل گفتند وبالجمله اهل حلب در اصل شیعی بوده اند وتا اواخر زمان خلفای عباسیه تمذهب
امامیه اقتدا مینموده اند وظاهرا از آن زمان که آن ولایت در تصرف سلاطین رومیه
عثمانیه افتاده مردم آنجا را بقهر وجبر از مقتضای اصل وظاهر باز داشته اند بلکه در
باطن ایشان نیز نفوش شومیه مذاهب باطله نگاشته اند مگر جمعی قلیل که بتایید الهی
مؤید وبعقال التقیة مقیداند ومرارت صبر وتحمل میچشند وانتظار فرج آل محمد
میکشند اللهم صل علی محمد وآل محمد وعجل فرجهم **حمص** صاحب معجم گوید که آن بکسر اول
وسکون ثانی وصاد مهمله شهریست بزرگ قدیم مشهور که در میان دمشق وحلب واقع است
ودر آنجا از مشاهد ومزارات مشهد امیر المؤمنین علی است علیه السلام که در آنجا بعضی
از صلحا آنحضرت را بخواب دیده ودر آن مشهد عمودیست که موضع انگشتان آنحضرت در آن
نمایان است وهم قبر غلام حضرت امیر وقبور اولاد جعفر بن ابی طالب رضی الله عنهم نیز
آنجاست ومخفی نماند که اکثر اهل حمص در ایام بنی امیه ناصبی بوده اند وسبب ضلالت ایشان
بروجهی که از کتاب فتوح اعثم کوفی مستفاد میشود آنست که معویه شرحبیل بن سمط

کندی را که از رؤسای شام بود اضلال نمود و اهل حمص را در وهله شیعه ساختند
اضلال ایشان نمود و گفت که علی بن ابی طالب عثمان را که امیر مؤمنان بود کشته است
و میان امت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم تفرقه انداخته و در بصره چندین
هزار کس از صحابه و تابعین را هلاک ساخته و اکنون روی بشما خواهد آورد
تا شما را از خان و مان آواره کند و در گرداب بلا و مشقت اندازد می باید که در
مدافعه و مقاتله او با معاویه موافقت کنید و در دفع شر او از خود اهتمام واجب
دانید لاجرم اهل آن دیار بسخن او فریفته شده با معاویه موافقه نمودند و
بعد از آن چون حق بر ایشان ظاهر شد از مذهب باطل سابق برگردیدند و مذهب
شیعه گزیدند و مؤید این مقال است آنکه صاحب معجم گفته که از عجایب آنچه
من در حمص دیده ام از فساد آب و هوای آنجا که عقل را بتن فاسد میسازد
آنست که بدترین مردمان در عداوت حضرت امیر که در حرب صفین با معاویه
همراه بودند اهل حمص بودند و بیشتر از همه کس در مقاتله آنحضرت مبالغه داشتند
و چون آن حرب منقضی شد و مدتی بر آن بگذشت همگی از غلات شیعه شدند
تا آنکه بسیاری از ایشان نصیری اند و اصلح ایشان امامیه اند که سب سلف میکنند
پس در هر دو مرتبه ملتزم ضلال بوده اند و زمانی بر ایشان نگذشته که بر صواب
بوده باشند انتهی کلام صاحب معجم و بر هیچ جاهل عجمی مخفی نیست که لیس هذا اول
قارورة کسرت فی الاسلام زیرا که سابقا از کتاب میزان ذهبی نیز ما تدانی در
باره اهل شام این نقل افتاد و آنکه گفته که در هیچ مرتبه ملتزم صواب نبوده اند
علی الاطلاق صواب نیست و هر که امامیه را بر صواب نداند قایل بخطا نیست چنانکه
در بعضی از فصول و ابواب این کتاب تتمه از عیاد تمیز میان این طایفه عالی جناب
و سنیان ذوی الالقاب بسمع ارباب الباب خواهد رسید و بالله التوفیق و الاتکال

موصل بفتح میم و کسر صاد غلطی است مشهور صاحب معجم گفته که آن یکی از
قواعد بلاد اسلام است و او را باب عراق و مفتاح خراسان گفته اند و بواسطه آن
او را موصل نام نهاده اند که وصل کرده است میان جزیره و عراق یا میان دجله
و فرات و بعضی گفته اند که ملکی که آنرا بنا کرده موصل نام داشته و اول کسی که آنرا

گرم و سرما بغایت
بودند و تا الحال که محله از آن شیعی م

احداث نمود زوایدا بن بیوراسف نام داشت و نام آن در زمان فرس نود اردشیر
بوده بعد از آن در زمان اسلام مروان حمار آنرا عمارت کرد و بیلجی بامصار کبار ساخت
و در آنجا آب روان و باغ و درختان اندکست و گرمای آنجا بغایت سرد است و بالجمله
در اکثر ازمنه خصوصا ایام سلطنت آل حمدان اکثر اهل آن دیار شیعی مذهب اند
و در ایامی که امیر علاء الدوله زعفانی که از جانب پادشاه صاحب قران مغفور حاکم
دنقول بود اظهار مخالفت نمود و آخر بروم رفت و سلطان سلیمان والی روم او را
حاکم موصل ساخت چون هر ساله در ماه عاشور میان دو محله سنی و شیعی که در موصل
بودند جنگی واقع میشد در ایام حکومت میر علاء الدوله مذکور که شیعی مذهب بود
شیعه موصل مستظهر گشته با وجود آنکه در جنب اهل سنت و جماعت اندک بودند
در بعضی از ایام محرم نهیبه مقاتله اهل سنت و جماعت نمودند و چون اهل سنت بوی
برده بودند که جرأت شیعیان در این مرتبه بنابر استظهار بموافقه مذهب حاکم
مذکور است مال بسیار دادند که حاکم در میان ایشان مدخل نماید علاء الدوله آن مال
از ایشان گرفت و در وقت تلاقی آن دو طایفه جمعی کثیر را در لباس اهل آن دیار
مسلح ساخته بمدد شیعیان فرستاد تا در آن واقعه زیاده از هزار کس از اهل سنت
تیغ بیدریغ گذرانیدند آخر بقیة السیف سنیان موصل نزد سلطان والی روم شکایه
رفتند و تعصب علاء الدوله را در تشیع و امداد او را با شیعیان در آن واقعه بعرض
رسانیدند تا آنکه والی روم او را از آنجا عزل نمود و بحکومت بعضی از دیار عراق عرب
فرستاد **باب الکرخ** صاحب معجم گفته که محله کرخ اول در وسط بغداد بود
و دیگر محلها با آن متصل بود اما در این زمان آن محله ایست جدا و در میانه خرابه
واقعست و در حوالی آن عمارتهاست اما با آن متصل نیست و در میان شرقی و قبلی
آن محله باب البصره است که مردم آن همه سنی حنبلی اند و مسافت میان این محله و باب
الکرخ بقدر یک میدان اسب است و در جوار باب الکرخ محله ایست که معروفست بنهر
قلابین و مردم این محله نیز سنی حنبلی اند و آن بسیار قدیم باب الکرخ محله ایست که آنرا
باب المحول گویند و مردم این محله نیز سنی اند و اهل کرخ همگی شیعه امامی اند و در میان ایشان
هرگز سنی یافت نمیشود و صاحب تاریخ مصر در وقایع سنه احدی و اربعین و اربعمایه

ذکر فتنه که در بغداد میان شیعیان و سنیان واقع شده گفته که اهل کرخ طایفه‌اند
که در سبّ صحابه معهود بین نشو و نما یافته‌اند و از غایت کثرت و جلادت حکم خلیفه
بغداد بر ایشان جاری نمیشود زیرا که سلاطین آل بویه که بر خلفا مستولی
بودند حمایت این جماعت بواسطه مشارکت مذهب مینمودند و ابن کثیر شامی در
کتاب تاریخ خود گفته که در سنه احدی و خمسین و ثلثمایه عامه از روافض یعنی عامه
اهل کرخ بر در خانهای بغداد لعن معاویه بن ابی سفیان را صریح نوشتند و لعن
آنکسی را که فدک را بغصب از فاطمه گرفت و مراد بآنکس ابوبکر است و لعن آنکس را
که عباس را از شوری اخراج نمود و مقصود از آن عمر است و لعن آنکس را که ابوذر را
از مدینه اخراج نمود و مراد باو عثمان است و لعن آنکس را که از دفن کردن امام حسن
پیش جدّ او منع نمود و مراد از آن مروان حکم است و چون آن خبر بمعز الدوله رسید
او را خوش آمد و تغییر آن ننمود مؤلف گوید که مراد از مانع دفن حضرت امام حسن
علیه السلام نه تنها مروان است بلکه مقصود اصلی از آن عایشه است که سر فتنه
آن عمل او بود و همچنین ابن کثیر مذکور گفته که در محرم سنه ثنتین و ستین و ثلثمایه
نزاعی واقع شد میان اهل سنت و رافضه و اهل سنت غالب آمده بعضی از خانهای باب
الکرخ را سوختند و چون غلبه اهل سنت بسبب تحریک ابو الفضل شیرازی سنی بود که
وزیر عز الدوله بختیار بن معز الدوله بود و تعصب جانب سنیان مینمود عز الدوله
او را از وزارت خود عزل نمود و محمد بن بقیه را بجای او نصب فرمود و در حوادث
سنه ثلث و ستین و ثلثمایه گفته که در محرم این سال فتنه عظیم واقع شد در بغداد
میان طایفه شیعه و اهل سنت و جماعت بسبب آنکه اهل سنت نیز از روی تعصب و جهل
زنی را عایشه نام کردند و او را بر شتری سوار ساختند و یکی از مردان خود را
زبیر نام کردند و دیگری را طلحه و با جمعی بسیار بر شیعیان باب الکرخ رفتند و
گفتند که ما اصحاب جملیم و با اصحاب علی بن ابی طالب مقاتله میکنیم تا آنکه خلق بسیار
از طرفین کشته شد و مردم دست تاراج شهر بغداد بر آوردند و خلیفه بصد حیله
تسکین آن فتنه نمود **حویزه** صاحب معجم گوید تصغیر حوزه است بمعنی کرد
آورده شده و آن موضعی است که آنرا حیازه نمود امیر دبیس بن عفیف اسدی در

ایام

ایام خلافت الطایع لله با قوم خود آنجا نزول نمود و خانها ساخت و گفته‌اند که این دبیس
نه آن دبیس است که از بنی مزید بود و بنای شهر حله نمود اما از همان طایفه بود و گفته که این
موضع میان واسط و بصره و خوزستان واقع است در میان بطایح و در میان بطیحه
که جمع بطایح است و بطیحه و بطحا بمعنی واحد است که آن پهن شدن آب سیل است بر روی
زمین و ملحوظ در وجه تسمیه بطایح واسط همین معنی است زیرا که آب در آنجا بر زمین مستولی
شده و منبسط گردیده و بطیحه واسط زمینی است وسیع واقع در میان واسط و بصره
که در اصل قریها بود بهمدیگر متصل و معمور و چون در ایام کسری پرویز آب دجله طغیان
بسیار نمود و فرات نیز بخلاف عادت زیادت شد از بستن راه آن عاجز آمدند لاجرم
آب در آن سرزمین راه یافت و آن قری را فرو گرفت و مردم از آنجا جلا نمودند و چون
آب کم شد و کسری عزم عمارت آن نمود مقتضی اجل مهلت او نداد و شیرویه که بعد
از او پادشاه شد بواسطه قلت مدت سلطنت فرصت تعمیر آن نیافت تا آنکه دولت
اسلام ظاهر شد و عجم را اشتغال بحرب و آوارگی پیش آمد و مسلمانان را در مبادی حال
مهلتی در عمارت زمین نبود لاجرم مدتی آن موضع خراب مانده بود و چون دولت
اسلام استقرار یافت و احوال بطایح نزد سلاطین اسلام مذکور شد عمال را بکشتی
نشانده بآن موضع فرستادند و ایشان در میان آن مواضع بلندیها دیدند که آب بآنجا
نرسیده بود و صلاحیت عمارت و زراعت داشت پس در آنجا قریها ساختند و جمعی
در آنجا ساکن شده برنج مزروع ساختند و در اول ایام آل بویه جمعی از دیالمه که قوم ایشان
بودند بر آنجا مستولی شدند و آب گشتیهای آنجا را قلعه خود ساختند و از طاعت سلطان
بیرون رفتند و چون دولت دیلم منقضی شد و بعد از ایشان [illegible] مؤلف گوید
بنا بر آنچه ظاهر شد که متوطنان آن دیار در بعضی اوقات طایفه دیلمیان بوده‌اند و
در بعضی از ازمنه طایفه بنی اسد در آنجا توطن نموده‌اند و این هر دو طایفه شیعه امامیه
و از مخلصان سادات و علویه‌اند در ما یه تا سید سید محمد بن سید فلاح موسوی را
که تلمیذ شیخ اجل احمد بن فهد الحلی الامامی قدس الله روحه بود بمیان آن قوم رفت و ایشان
بمقتضای صفای عقیده او را بر خود حاکم ساختند و او این جماعت را که الحال بمشعشع
موسوم‌اند تربیت نمود و باندک روزی استعداد سلطنت بهم رسانیده جمیع ولایت

دولت سلجوقیه منتهی گردید و خلفای
عباسی را قدرتی بهم رسید آن بطایح
در حوزه حکم ایشان درآمد

خوزستان وجزایر وبسیاری از عراق عرب را در تصرف خود در آورد و از آن زمان
مذهب امامیه در سایر بلاد خوزستان انتشار یافت و شعشعه تشیع بر در و دیوار
آن ولایت تافت و تا الحال حکومت اکثر آن دیار باولاد سید محمد مذکور منوط و مربوط است
وان شاء الله تعالی شمه از مآثر ایشان درین کتاب مذکور خواهد شد **جزایر**
خوزستان از بعضی ثقات شنیده که مشتمل بر سیصد و شصت موضع است
ودار الملك آن مدینه نام دارد و محصول آنجا برنج و خرما و ابریشم است و نارنج
ولیمو وانگور در آنجا نیز بسیار است و مرغ و ماهی متجاوز از مرتبه تناهی است
وجمیع اهل آن دیار بمذهب امامیه اند و همگی مداوم و مواظب فرایض و سنن شرع عزیز اند
وشرب خمر و زنا و لواط و قمار و مانند آن از فسوق در میان ایشان مفقود است
ونقید ایشان در مالیات بمرتبه ایست که زکوة مال خود را یك روز [illegible]
در خانه خود نگاه نمیدارند و آنرا حمل نموده بهر جا که اصلح و افقه فقهای امامیه آن
دیار باشد می برند و تسلیم او مینمایند که او بمستحقان رساند اما با وجود این همه
طاعات و عبادات در خون ریختن بی اختیار اند و خود را از آن معاف نمیدارند
زیرا که اکثر اوقات در میان قبایل آنجا حرب و کارزار واقع میشود و در آن حروب
خلق بسیار بقتل میرسد و در ایام پادشاه مغفور که عراق عرب و بصره در تصرف
سلاطین رومیه عثمانیه در آمد بعضی از مواضع جزایر نیز بواسطه سوء هوا
قبایل آن دیار بتصرف رومیه در آمد و آخر در ملاحظه مخالف باهم موافق شدند
و راه تصرف ایشان در آن دیار نداده اند و از بعضی از ثقات شنیده که در جزایر
زیاده از سیصد هزار کماندار و تفنگچی بهم میرسد و همگی قوی هیکل و در نهایت قوت و
توانایی و شجاعت و دلیری اند و اهل فضل خصوصا متمارسان فقه امامیه در آنجا
بسیار اند مخفی نماند که صاحب معجم البلدان این جزیره را در باب جزایر ذکر نموده
و در باب دیگر نیز بنامی طیحه آنرا یاد نموده و ظاهرا آنرا در بطایح حویزه که
سابقا مذکور شد داخل میداند چه این جزایر بولایت حویزه متصل است و در آب
و زراعت و مشرب و مذهب متفق و متماثل اند **شوشتر** صاحب معجم
گوید که آن درین زمان اعظم مدینه است در خوزستان و تستر معرب آن است

وبعضی

وبعضی گفته اند که وجه تسمیه او بشوشتر آنست که یکی از بنی عجل که او را تستر نام بود آنجا را
فتح نمود و بنام او موسوم گشت و این روایت چیزی نیست و صحیح آنست که حمزه اصفهانی
گفته که سوس با همال سینین مدینه ایست در خوزستان تعریب شوش باعجام شینین
ومعنی او در زبان عجم خوب و نیکو است و چون مدینه شوشتر را بنا کردند بنابر زیادتی
خوبی و لطافت آب و هوا او را این نام کردند و دلالت زیادتی تا او در کلام ایشان
بر معنی زیادتی مطرد است چنانکه دلالت صیغه افعل بر آن در لغت عربی مطرد است
وایضا حمزه گفته که شوش را بشکل باز ساخته اند و شوشتر را بشکل اسب و جندی شاپور را
بشکل رقعه شطرنج و در خوزستان انهار بسیار است و اعظم انهار نهر شوشتر است که ملك
شاپور شادروان آنرا ساخت تا آب آن مرتفع شد و در اندرون شهر که در مکان رفیع
واقع شده جاری گردید و این شادروان از عجایب بناهای عالم است و طول آن نزدیك یك
میل است و آنرا از سنگ و نوره و عمودهای آهن مرتب ساخته اند و فاصلهای آنرا
بسرب مسدود گردانیده اند و گفته اند که در علم بنا بنایی از آن محکم تر نیست و ابن مقفع گفته
که اول شهری که بعد از طوفان نوح بنا نمودند شوش و شوشتر بود و بانی آن معلوم نیست
و در شوشتر قبر براء و مالك و انس است که در وقت فتح آنجا شهید شد و در آنجا جامها و
عمامهای قیمتی میبافند و از اهل شوشتر است سهل بن عبدالله بن یونس بن عیسی بن
عبدالله شیخ صوفیه که بصحبت ذوالنون رسیده و صاحب کرامات بوده و در سال دویست و
هشتاد و سه در بصره وفات نموده و در بعضی از تواریخ مذکور است که چون شاپور
ذی الاکتاف بر وجهی که در مقام خود تفصیل یافته قیصر روم را اسیر کرد بعد از آنکه
او شاپور را اسیر کرده بود قیصر را بیاورد و با او لطف کرد و گفت دل خوش دار که من
ترا نمیکشم اما در بند من خواهی بود تا وقتی که ولایتهای مرا که خراب کرده آبادان
کنی و بعوض درختها که بریده بنشانی و شادروان شوشتر را ببندی و چنان
کنی که در آن زمین مزارع صیفی پیدا شود و زرع مائی در آنجا بتوانند کردن
چون قیصر بر جان خود ایمن شد کس فرستاد تا صناع و مهندسان از روم
بیامدند و مال و خزاین بیاوردند و بعمارت ملك ایران مشغول شدند و
ولایتها را آبادان گردانیدند تا چنان شد که اول بود و بعد از آن بعمارت شادروان

شوشتر پرداخت و مهندسان و بنّایان را بیاورد و بدان مشغول کردانید و قیصر
بفرمود که هر روز پس هر روز هزار کوسفند روانه کنند در کوه هر یکی قدری زر
یا نقره بسته یا آهن یا سُرب یا ارزیز چنانکه هر بامداد هزار کوسفند می رسید
و شب هزار کوسفند و بیشتر کوسفند صابوح و لونه و کل آن را تر میکردند و صهاریج
و سنکهای محکم را دو دو بر یکدیگر می بستند بطوقهای آهنی و بسرب می چسبانیدند
بر همدیکر و دکارهی می نهادند تا آن شادروان بر روی آن رودخانه معظم بر
بستند و آب را باعمال بردند و قدد زرع انداختند و بستانها و باغهای خوب کردند
چون از این جمله بپرداخت قیصر را کفت که لشکر تو رخنه شادروان ثلمه را از خاک
قسطنطنیه خواهم که منسد کردانی اکر خلاص خود میخواهی و او را الزام کرد تا قیصر
بفرستاد و خاک از قسطنطنیه بیاورد و آن ثلمه را عمارت کرد انکاه او را خلعت
داد و از بند خلاص کردانید و بولایت خود فرستاد بعد از آن بیامد و مداین را
بنیاد نهاد و ایوان بنا کرد و انجا را دار الملک ساخت و از جمله ما رُخیر و برکت
شوشتر آنست که در تاریخ عضدی آورده که چون هلاکو خان بغداد را بکرفت برادر
خود بغا تیمور را بواسط فرستاد و بکتیمور را بطرف شوشتر بغا تیمور در واسط
قتل و نهب کرد و بکتیمور چون بشوشتر رسید حاکم شوشتر که از قبل خلیفه بود لشکر
خود را بر کرفت و بطرف بصره روانه شد و چون بکتیمور بحدود شوشتر رسید
اکابر شهر تا شهر لشکر او را استقبال کردند و پیشکش و اقامه و علوفه بردند و
اظهار انقیاد و اطاعة کردند و هر چه فرمود بند خلاف نکردند بکتیمور هیچ الحی با ایشان
نرسانید تاج الدین کرد که اتابک لر کوچک بود بکتیمور نوئین بود کفت البته
در این شهر قتل کنم و غارت نمایم بکتیمور نوئین کفت ما از این شهر مخالفت و
نافرمانی ندیدیم الا همه طاعت و طریقه ایلی کفت من حجتی بر انکیزم که بدان حجه
این شهر را غارت و قتل کنم هر صنعة و حجتکه داشت بکرد فایده نداد و بکتیمور او را
منع میکرد و او همچنان بر سر لجاج خود بود و آن شب نخفت الا بعزم آنکه بامداد شهر را
غارت و قتل کند نیم شب شکمش بدرد آمد ... از حد یکرجان بتر کیدکه آواز احمد
لشکر بشنیدند بکتیمور در خیمه او در آمد و او را در آن حالت بدید کفت که این از شومی

کرده اندان ثلمه را

لجاج او بود که بدو رسید و شوشتر را شهر مبارک نام نهاد و روز دیکر لشکر را کوچ فرمود
و از انجا رحلت کرد اینست آنچه از کتب تاریخ و سیر در بیان احوال شوشتر نقل افتاد و تحقیق
عقیده اهل خوزستان بر وجهی که از دیکر کتب بنظر قاصر رسیده آنست که در زمان
امویه و عباسیه اکثر اهل خوزستان معتزلی بوده اند و در اوایل مائة ثامنه سید اجل امام
نجم الدین محمود الحسینی المرعشی الاملی از دار المومنین آمل بشوشتر آمد و دختر سید عضد
الدوله را که نقیب سادات حسنی بود در حباله نکاح خود آورده در انجا اقامت فرمود و مردم
آن دیار را هدایت و ارشاد نمود جمعی که دلهای ایشان مستعد هدایت بود مستبصر
کردیدند و کروهی در تقلید عقاید آبا اصرار ورزیدند و بعد از آن چون ولایت در تحت تصرف
سلاطین موسویه مشعشعیه در آمد و رونق کار تقیه برافتاد سید اجل فاضل کامل
امیر نور الله مرعشی که نقیب آن دیار بود بوجود ایشان مستظهر کردیده در دعوت
بقیه اهل شوشتر بمذهب حق ائمه اثنی عشر توجه بیشتر از بیشتر فرمود تا اکثر
اهالی انجا بالکلیه بمذهب حق امامیه کرویدند و غیرت فزای اهل قم و کاشان
کردیدند و چون آن دیار فیض آثار مولد این خاکسار است شعر
دیارٌ بها حلّ الشباب تمیمتی ۰ و اوّل ارضٍ مسّ جلدی ترابها ۰ اکر بموجب کلمه
حب الوطن من الایمان بذکر شطری از محاسن و محامد انجا اشتغال نماید معذور
خواهد بود بدانکه دار المومنین شوشتر بلدیست دلکشا چون نام خود در حسن
و خوبی تمام و خطه ایست جانفزا منتخب از ریاض دار السلام ۰ از هفت اقلیم ربع
مسکون چون فصل بهار بلطف مزاج و اعتدال طبع امتیاز دارد ۰ و هوای بهار او
بر لطافت باد هوی صد جلوه کری و ناز دارد نظم حبذا شهر شوشتر کز وی ۰
هر چه جز اعتدال مهجور است ۰ معتدل عالمی که همچو بهشت ۰ ز آفت بهمن و خزان دور است ۰
دلکشا روضه که همچو سپهر ۰ ساحتش پر مشاعل نور است ۰ در نظر ساکن سوادش را ۰
هر طرف صد بهشت و صد حور است ۰ از فلک طالب مراد شود ۰ هر نفس صد هزار منشور است ۰
شیخ نظامی در کتاب خمسه چند جا تعریف بهار شوشتر نموده و تشبیه بهار بعضی از بلاد
بهار انجا فرموده چنانکه در کتاب هفت پیکر کفته مثنوی مرحلهم بهار شوشتری ۰
جایکاه تذرو و کبک دری ۰ و از نفایس بقاع او که در غایت لطافت و ارتفاع است

آستانه امام زاده واجب الاتباع است که آسمان از عتبات علیا او آستان ثابت
وکهکشان از خیابان کوچه باغ او نشانه که پی عمارتش را اگر عرش کویم رواست
وکنبد فایض النور اورا اگر طور خوانم سزاست هوای دلکشایش چون روح
انفاس عیسوی روح افزا وفضای محن [illegible] جانفزایش چون ید بیضای
موسوی معجز نما دیگر قلعه سلاسل که حصار فلک را حضیض خندق خود شمرده
ومیدان مقابل او که کوی لطافت از میدان سعادت برده صفای مصلای او
صلای کلکشت بگلشن شیراز داده وهوای صحرای او دم عیسوی جان
نهاده مصرها از سوز فراق رود عزیزش جامه در نیل ونیل را از غیرت زلال
او سنگ در قندیل آواز رود قلزم فتود دش سرودی تازه وآب غنوفی
بلند آوازه است که دجله از ذوق آن دیوانه وفرات از شوق در حرکات مستانه
بند میزان که قطعه از شادروان عجیب الشان اوست چون حقه الکف بر سر آب
افتاده ومانند سد سکندر در دفع یاجوج طغیان ثابت قدم ایستاده بند
برجعیادش را از متنزهات روزگار وعیار اقتدار سلاطین کامکار آب فرات را
با زلال انهارش معارضه نمودن وباد هرات را با شمال اسحارش زبان تحدی
کشودن باد بگیال وآب بغز بال پیمودن است برج آبی چرخ دولاب چار خانهای
چرخاب او خزانه وصوت ارغنون حکیم فاریابی از نالهای دولاب او ترانه
قوس قزح از غیرت دایره وسیعش قوس خود را شکسته وفلک البروج از رشک
منطقه زنار برمیان بسته قندسازان عسکر [illegible] از چاشنی شکر از عسل
یافته او بیافته اند وحلوا پزدانان مصر وحجاز مانند مگس بپای [illegible] بیافته اند
صحرای دلنشین لشکرگاه ریاحین وازهار وفضای صحرای گرگرش دستگاه
عطرفروشان بهار آبهای عذب باد آتش کو [illegible] از قدمگاه خضر بنید کوییا
یا از سر انگشت معجزه موسی چکیده میدان شاهیش با وسعت عرصه خیال
در جولان وتخت قیصری با ایوان کسری همعنان وبا تخت سلیمان توامان
از صدای صدا اندازی کوه تولنج وفضای خوش هوای سر کنج چه کویم ودر مصاعد
مناقب ومعالی کوشک عالی بکدام قدم پویم مقام خضر وسید تاج الزما سلامی

رفیعش بجای منطقه

ومزار شیخ شمس الدین ومادر سهل را هردم تحیه واکرامی باد اما الحال مدت
کساعد عروس معالی ومفاخر آن دیار بی سوار ومضمار مکارم ومآثر آن خطه
بی سوار مانده چه بعد از وفات پادشاه صاحب قران مغفور که انواع قصور
وتفرقه وفتور بجمهور اهل ایران رسید باد بی نیازی حق بر آنجا نیز وزید
ونقش پریشانی بر پیشانی آن دیار ظاهر کردید روزکار عناد فتنها بکار برد
ولشکر انبوه بلا واندوه از کمین بر آورد واسباب مکاره با هم مواضعت
وموافقت نمودند یکی نرفته دیگری حلول کرده یکی جای خود نکرده که دیگری
خبر نزول فرستاده چنانکه مسعود سعد گوید نظم بلای مرا مادر روزکار
بزاید همی هر زمان دختری نخورده یکی ساغر از غم تمام دمادم فراز آورد دیگری
حوادث زمین نکسلد تا که یکی را سر اندر دم دیگری واز جمله اسباب ظاهری آن
حوادث پر ملال اختلال حال سادات رفیع الدرجات آن دیار است که دین
مبین را ارکنی استوار وشرع متین را چون قلعه سلاسل محکم حصاری بودند
وپرتو احسان ورعایت وسایه تربیت وحمایت ایشان جمهور اهل روزکار خصوصا
اهالی آن دیار را شامل بود وهر کس که نوایب روزکار اورا از پرکار بیند اختی
او را امداد کردندی وبرسر کار بردندی وچون پادشاه صاحب قران مغفور
رحلت فرمودند وبزرکان آن سلسله علیه با او مرافقت نمودند ووارث ملک
ایران بمدافعه قواعد اوزبک وروم مشغول کردید وظل همای حمایتش بآن مرز
وبوم نرسید لاجرم نوایب روزکار که چون بر دیکران دست یافتی ایشان او را
دستگیری کردندی بر ایشان دست یافت وترکتاز اعراب اجلاف آن اکناف
اکناف شوکت اطلاق آن سلسله بزرکوار را بر تافت قهر جلال ایشان باعین الکمال
رسید وقبات وسبو رغال ایشان سر بخرابی کشید قرض بر سر قرض که نزد همت
کریمان کاهی قرض مینماید واز قبیل تضعیف بیوت شطرنج باندک حرکتی نمویی
غریب در طول وعرض میکند ودر برانداختن خاندانها دستی قوی دارد علاوه
آن همه نوایب روزکار کردید

شعر

بحرین

صاحب معجم گوید که بحرین نام جمیع بلادی است که بر ساحل دریای هند میان بصره و عمان واقع
شده و بعضی گفته اند که بحرین قصبهٔ هجر است و بعضی برعکس گفته اند و بعضی هم
کلام را قصبهٔ بر سر خود داشته اند و در آنجا چشمها و آبهای بسیار است و بلادی بغایت
وسیع است و بلاد مشهورهٔ بحرین خطّ است و قطیف و آره و هجر و بینونه
و زاره و جواثا و سابور و دارین و غابه و در سال هشتم از هجرت حضرت رسالت
علا بن عبدالله حضرمی را جهت دعوت اهالی آن دیار فرستاد که اسلام آورند یا قبول
جزیه نمایند و نامه دران باب بمنذر بن ساوی و اسبخت مرزبان هجر نوشت و چون
نامه نامی بنظر آن دو رئیس رسید مسلمان شدند و جمیع عرب که با ایشان بودند با بعضی
از مردم عجم اسلام آوردند و اهل قری و زراعت از مجوس و یهود و نصاری بنصف غله
و خرما مصالحه نمودند و علا در آن سال از مال آنجا هشتاد هزار دینار بخدمت حضرت
رسالت فرستاد و بعد از آن آنحضرت علا را عزل نموده حکومت آنجا بابان بن العاص
ابن سعید بن امیه داد و او تا وقت وفات حضرت رسالت صلوات الله علیه بحکومت
آنجا مشغول بود و بعد از آن ابو بکر علا را باز بآنجا حاکم ساخت و چون نوبت بعمر رسید
ابو هریره را عامل آنجا گردانید و ابو هریره در مال آنجا خیانت بسیار نمود و آن
خیانت پیش عمر ثابت شده او را معزول ساخته و مصادره نمود و بعد از دشنام و اهانت بسیار
دوازده هزار دینار ازو گرفته به بیت المال فرستاد و این حکایت بر وجهی که محمد بن
سیرین از ابی هریره نقل کرده و ظاهرست که بقرار آن حفظ ناموس خود را رعایت
نموده در کتاب معجم باین عبارت مسطورست روی محمد بن سیرین عن ابی هریره قال

استعملنی عمر بن الخطاب علی البحرین فاجتمعت لی اثنا عشر الفا فلما قدمت علی عمر قال لی
یا عدو الله والمسلمین او قال وعدو کتابه سرقت مال الله قال قلت لست بعدو الله ولا
للمسلمین او قال لکتابه ولکنی عدو من عاداهما قال فمن این اجتمعت لک هذه الاموال قلت
خیل لی تناتجت وسهام اجتمعت قال فاخذ منی اثنا عشر الفا فلما کان بعد ذلک قال
الا تعمل یا ابا هریرة قلت لا قال ولم وقد عمل من هو خیر منک یوسف قال اجعلنی علی خزائن
الارض انی حفیظ علیم قلت یوسف نبی ابن نبی وانا ابو هریرة بن امیمة واخاف منکم ثلثا
واثنتین خمسا قلنا اخشی ان تضربوا ظهری وتشتموا عرضی وتاخذوا مالی واکره ان
اقول بغیر علم و مخفی نماند که مخاطبهٔ عمر ابو هریره را بخائن دشنام و ملامت و او را دشمن
خدا و کتاب الله گفتن و مواخذه او بمبلغ مذکور نمودن و اتفاقات بعد ازان و نا کردن
اگر بنا بر ثبوت خیانت ابو هریره و استحقاق او مران دشنام را بود پس ابو هریره
دزد و فاسق و دشمن خدا باشد چنانکه عمر گفت و اگر خیانت او ثابت نبود چنانکه از
آخر کلام ابو هریره معلوم میشود وقوع آن دشنام از عمر و صدور مواخذه و مصادره
او بآن مبلغ غایت فسق و نهایت ظلم باشد و بهر تقدیر فسق یکی از دو صحابی لازم آید
فاختر ایهما شئت مگر آنکه بطریق تمحلات حشویه و تاویلات ملاحدهٔ باطنیه تاویل
دیگر ادراک فرمایند و ایضا در تشبیه عمر حال خود را بحال فرعون مصر و حال
ابو هریره را بحال حضرت یوسف در التماس عمل مصر کنایت غیبی و لطیفهٔ ایست
لاریبی که بر اذکیای اهل ایمان مخفی نخواهد بود و تشیع اهل بحرین و قصبات او
مانند قطیف و لحسا از قدیم الایام تا این زمان شیوعی تمام دارد و ظاهرا منشأ او
این خواهد بود که لطف الهی شامل حال اهل آن دیار گشته در مبادی اسلام مدتی مدید
عامل آنجا ابان بن سعید بود که از جمله محبان اهل البیت بود و در تخلف از بیعة
ابی بکر با حضرت امیر و سایر بنی هاشم موافقت نموده و در زمان خلافت حضرت امیر
ایالت آنجا بر وجهی که در تحفة الاحباب مذکورست مدتی بعبد الله بن عباس رضی الله عنه
مخصوص بود و بعضی از اوقات متعلق بعمر بن ابی سلمه بود که مادر او ام سلمه رضی الله
عنها بود و در علم و فضل و عبادت و عقل و سعادت و طیب طینت و صفای سریرت
و نقا و سهرت از اقران ممتاز بود و ایشان در آنجا تقریر حقیّهٔ حضرت امیر و کیفیه

بعد تعذیر نمودند و از مرآة فطرت ایشان قابلیت صلاح و تودد با اخیار را زدودند

و مشهورست که عمر بن بحر یمنی را که سه خلیفه را دشنام داده بود بر خر نشانده گرد

شهر میگردانیدند یکی پرسید که این چه گناه کرده است مردی گفت ابوبکر را دشنام

داده است عرب مذکور با آن حال بلیة طاقت نیاورده و از روی درد با آن مرد

عتاب نموده گفت یا هذا لا تنس عمر و عثمان یعنی ای بی ادب مکن عمر و عثمان را فراموش

مساز و بر تهمت تقصیر منه که من تقصیر ننموده‌ام و ایشان را نیز دشنام داده

بودم **یمن** تفصیل احوال یمن و خوبی آب و هوا و سعت عرصهٔ دلکشای

او در کتاب معجم مسطور و مجمل آن در السنه جمهور مذکور است و در کتاب

انساب سمعانی مسطور است که یمن بلادی وسیع است و در فضل او احادیث

وارد شده و او را بواسطه آن یمن میگویند که یمین زمین است چنانکه شام

شمال زمین است مولف گوید و لهذا اکثر اهل یمن مؤمن و از اصحاب

یمین بوده‌اند و اهل شام ناصبی و از اصحاب شمال و بنا بر سعادت ازلی که اهل

آن دیار را شامل بوده حضرت امیر بر وجهی که در احوال نخعی مذکور شد بآنجا

رسیده‌اند و بسیاری از اهالی آن دیار از یمن قدوم هدایت لزوم او مهتدی

گردیده‌اند و از اکابر اولیای آن دیار سهیل یمن اویس قرنی است که بموجب الهام

غیبی و اشارت لا ادبی در حرب صفین با حضرت امیر موافقت ورزیده و در آن واقعه

بدرجه شهادت رسیده و در فتوح اعثم کوفی مذکورست که چون حضرت امیر بر مسند

خلافت نشست اهل یمن بطوع و رغبت بجهت تقدیم مراسم تهنیت روی بحضرت

امیر المؤمنین علیه السلم نهادند و اول معارفی که از یمن بمدینه رسیدند رقابة

ابن وائل الهمدانی و رویبة بن وبر البجلی بود که با قوم خویشتن از بجیله آمدند

و پیش از وصول ایشان امیر المؤمنین علیه السلم خبر یافت و اشتر نخعی را بخواند

و فرمود که با جماعتی از مشاهیر مدینه باستقبال ایشان رو و اشتر با کوکبهٔ بزرگ

و تعبیهٔ نیکو بیرون رفت و چون بدیشان رسید ایشان را مرحبا گفت و نیکو

پرسید و مراعات بسیار کرد و گفت در ضمان سعادت و طالع میمون و فال خجسته بحضرت

امامی عادل و خلیفهٔ باذل که مهاجر و انصار او را پسندیده‌اند بر خلاف و اتفاق

کرده رسیده‌اید خوشدل و مسرور باید بود که ما شما را دوست داریم و هم شما را او دوست دارد

پیش پیش ایشان میراند چون بمدینه رسیدند فرمود تا ایشان را در جایی فرود آرند

آن قوم یک روز بیاسودند دیگر روز امیر المؤمنین علیه السلم ایشان را بخواند تا دریابد

و سخن ایشان بشنود و اشراف آن قوم چون فیاض بن جلیل الازدی و رقابة بن وائل

الهمدانی و کیسوم بن سلمة الجهنی و رویبة بن وبر البجلی و رقاعة بن شداد الخولانی

و هشام بن ابرهة النخعی و جمیع بن جشم الکندی و اخنس بن قیس الکندی و عقبة بن

شمتة الحمیری و عبد الرحمن بن ملجم المرادی این ده مرد معروف بخدمت حاضر آمدند و

شرط سلام و تحیت بجا آوردند و هر یک از ایشان در مدح امیر المؤمنین علیه السلم

قطعهٔ شعری بگفتند حضرت امیر جواب سلام ایشان بلطفی هر چه خوشتر باز داد و هر یک

ایشان را نزدیک خویشتن بنشاند و لطف و نوازش بسیار فرمود ایشان خوشحال

شدند و گفتند امیر المؤمنین را نیکو واضح و لایح است که ما شجاعت و مردانگی

و مبارزت و فرزانگی از آبا و اجداد میراث یافته‌ایم و در میدان محاربت مردانگی

و مکافحت مبارزان روزگار پرورده شده هر کجا که ما را فرستی مظفر و منصور باز آییم

و بهر مهم که نامزد فرمایی در اتمام آن بذل جهد کنیم و اشارت و فرمان ترا بسمع طاعت تلقی

و استقبال واجب دانیم امیر المؤمنین علیه السلام ایشان را ثنا گفت و بمواعید خوب

مستظهر گردانید و انعام داد و تشریفها ارزانی داشت و بخوشدلی و خرمی باز گردانید

و در تحفة الاحباب مذکورست که آنحضرت حکومت مملکت یمن را بیمن مقدم عبید الله بن

عباس زیب و زینت داد و از بعضی ثقات شنیده که درین روزگار بسیاری از اهل آن

دیار خصوصا سکان جبال و قفار شیعه زیدی و اسماعیلی اند و قلیلی از ایشان

امامیه‌اند و باقی بمذهب اهل سنت گرویده‌اند و صلاح معاش خود در آن دیده‌اند والله اعلم

بحقایق الاسرار **جبل عامل** ولایتی است از اعمال شام معمور و مشهور

مشتمل بر قری و بلاد نامحصور در کتاب انساب سمعانی مسطورست که جبلی نسبت است

بجبل و این نسبت بسیار است در هر اقلیم چه بعضی بجبال همدان منسوبند و بعضی

بخراسان و هراة مانند عبد الواسع جبلی شاعر مشهور و بجبله نیز این نسبه واقع است

و آن بلده‌ایست از بلاد شام نزدیک بحمص اما در معجم البلدان بعنوان مذکور از وی تعبیر

نموده وظاهرا بواسطه شدت اتصال او با دلخل در اعمال بعلبک داشت وبنا برین قریه
قرنل اکه الحال از اصول قرای جبل عامل است از قرای بعلبک شمرده وگفته که آن قریه ایست
بزرگ آبادان ودر غربی کوه ودر آنجا میوه‌ای خوب پیدا میشود که آنرا جوزلاپی
گویند ودر آنجا قومی باشند که ایشان را بنی رجا گویند وبکرم واکرام ضیف وتجمل
ظاهر معروف ومشهورند وتحسین بقاع را بقاقی که بقعه ایست از اصول بلاد
جبل مذکور ساخته وگفته که آن زمینی است وسیع درمیان بعلبک وحمص
ودمشق ودر آنجا قریهای بسیار وآبهای روان خوشگوار بیشمار است واکثر آب
آنجا از چشمه کوهی است که آن چشمه را عین الجر گویند وقبر خضر والیاس علیهما السلام
در آن قریه واقع است وبالجمله تجلی انوار رحمت الهی همیشه شامل اهل جبل عامل
بوده ونور محبت خاندان از ناصیه ایمان ایشان چون بارقه نور از شاهق طور
ظهور مینموده وهیچ قریه از آن نیست که جمعی از فقها وفضلای امامیه در آنجا
نباشند وجمیع اهالی آنجا از خاص وعام ووضیع وشریف در تعلیم مسایل اعتقادیه و
احکام فرعیه بر طبق مذهب حق امامیه مبالغه تمام بجا می آرند ودر تقوی ومروت
وفقر وقناعت اقتدا بطریقه مرضیه صاحب ومولای خود دارند وباوجود تسلط
رومیه همت بر نشر مذهب خود میگمارند واز جمله تعصبات عوام شیعه آنجا یکی آنست
که اگر با ایشان میگفتند که ابو بکر در جراب باد در کوزه آب شماست البته آنرا میریختند
وخاک بیزاری بر سر آن می بیختند واین ستم ظریفی در آنجا مستمر گردیده
از این ممر ضرر بسیار بایشان میرسید تا آنکه روزی شیخی از ملازمان عامل آنجا یکی
از فقرای شیعه آنجا دوچار شد که از آسیا می آمد وجراب آرد بخانه می برد انگاه
بطریق معهود از روی ظرافت باو گفت که ابو بکر فی جرابک یعنی ابو بکر در انبان آرد
تست آن فقیر چون خالی از زیرکی نبود در جواب گفت باکی نیست او را هم از انبان بیرون
با آرد بیز بیرون خواهم کرد وبعد از آن این جواب لطیف درمیان مردم مشهور گردید
وآن ستم ظریفی بآخر رسید **کرک نوح** قریه ایست قریب بجبل عامل که قبر
حضرت نوح علیه السلام میگویند در آنجاست وحضرت خاتم المجتهدین علی بن عبد
العالی قدس الله روحه که از متأخرین مجتهدان امامیه است از آنجاست ودر مجمع

البلدان آورده که کرک بفتح اول وثانی وکاف دیگر نام قلعه ایست استوار در کوهستان
شام از نواحی بلقا میان ایله وبحر قلزم وبیت المقدس وتحقیق نام دیهی است
بزرگ نزدیک بعلبک ودر آنجا قبریست طویل که اهل آن نواحی میگویند که قبر حضرت
نوح است علیه السلام **جزیره اخضر وبحر ابیض** جزیره ایست در سرزمین ولایت
بربریان دریای اندلس که حضرت صاحب الزمان علیه السلام واولاد واصحاب او
در آنجا می باشند واز اندلس تا کنار آن دریا پانزده روز راه است واز ابتدای آن
مسافت دو روز راه معمور نیست وآب در آنجا یافت نمیشود وباقی مسافت معمور
وآبادانیها بیکدیگر متصل ودیه بدیه پیوسته است ودر ساحل آن دریا سنین
موضعی است بشکل جزیره که اهل اندلس آنرا جزیره رافضه میگویند چه سکنان آن ساحل
همگی شیعه امامیه اند وقوت ضروری ایشان از جزیره الخضر که مقام حضرت
صاحب الزمان است علیه السلام وکیل ناحیه مقدسه در سالی دو بار کشتیها
بار کرده از راه بحر ابیض که محیط بآن ناحیه مقدسه است می آرد وبر اهل آن جزیره
قسمت کرده مراجعت مینماید ودر بعضی از ازمنه سابقه یکی از صلحای شیعه بمساعدت
توفیق بآنجا رسیده وشرح آن قصه را که طولی دارد شیخ اجل سعید شهید محمد بن
مکی قدس الله روحه که یکی از اعاظم مجتهدان شیعه امامیه است باسناد خود
روایت از آن شخص صالح نموده ودر بعضی از امالی خود آنرا تحریر فرموده وسید اجل
صدر عالی قدر امیر شمس الدین اسد الله شوشتری رحمه الله نیز آنرا حسب الاشارة
پادشاه صاحب قران مغفور در طی رساله که در بیان حکمت غیبت حضرت صاحب
الزمان علیه السلام نوشته مذکور ساخته واز آنجا معلوم میشود که آنحضرت را
در آن ناحیه مقدسه اولاد واصحاب هستند ودر مساجد ومنازل خود بطاعات
وعبادات وتعلیم وتعلم مسایل دینی اشتغال میدارند ودر خارج خطیره مقدسه
از سپاهیان لشکرها نیز مهیا شده ومهیای انتظار فرج آل محمد میکشند ولحق
آن رساله ایست که محافظت آن بر مؤمنان واجبست زیرا که ارباب معاندت
در قضیه غیبت حضرت صاحب الزمان وخلیفه الرحمان علیه السلام بسا بر عصبیت
وحمیت جاهلیه اظهار مخالفت وانکار مینمایند ووقوع آنرا مستبعد میشمارند

وبمجرد مزدور خناس بالقایه هر شبهه ووسواس ضعفاء العقول وعوام الناس را

که عنان ارباب حق دانشیده اند ونور ایمان بر دل ایشان نتابیده وحلاوه آن

بمذاق ایشان نرسیده بمزخرفات خود اغوا می نمایند و برهان ضلال و اضلال

خود کردار میسازند وآن رساله در اثبات امامت وبیان بعضی از حکم ومعا

عیبات انحضرت وکشف ظلمت حیرت مخالفان عادیقی وافی ودر بیان دلایل

ودفع غوایل ارباب ضلال واضلال الشادقی کافی است ودر بعضی از کتب

معتبره بنظر قاصر رسیده که بنو عبد المؤمن که در دیار مغرب می باشند و بر

دقایق علم جفر اطلاع دارند همگی شیعه اند واهالی دیار ایشان نیز تابع مذهب

ایشانند والله اعلم بحقایق الامور **تبریز** صاحب حبیب السیر گفته که تبریز را

زبیده خاتون که زوجه هارون الرشید بود بنا نمود وبعد از مدتی بزلزله

خراب شد دیگر بار متوکل عباسی بتجدید عمارت آن پرداخت ودر ایام دولت

القایم بامر الله در چهاردهم شهر صفر سنه ۴۳۴ ابو طاهر منجم شیرازی بتبریزیان را

گفت امشب بجهة زلزله آفتی عظیم بساکنان این شهر میرسد بنابران حاکم شهر

بخروج مردم از دیوار بست تبریز فرمان داد زمرهٔ انقیاد حکم کردند وفرقه

بموجب ظاهر کلمه کذب المنجمون ورب الکعبة عمل نموده و بحسب اتفاق

در آن شب زلزله واقع شد وبیش از چهل هزار کس در زیر خاک ماندند وروز

دیگر حاکم آذربیجان متصدی عمارت آن بلده گشته ابو طاهر ساعتی اختیار کرد

که طالع وقت برج عقرب بود وگفت چون درین ساعت آغاز تعمیر نمایند تبریز

بزلزله خراب نشود واستادان بنا در آن ساعت بنیاد کار کرده بعد از آن

بواسطه زلزله انهدام بمبانی آن خطه راه نیافت ودر زمان هلاکو خان و

اولاد او تبریز دار السلطنه گشته چندان عمارات عالیه در آنجا ساخته

شد که شرح آن تیسیر پذیر نیست ودر زمان پادشاه مغفور تبریز معمور

ترین بلاد ربع مسکون وبواسطه وفور عمارت وزراعت غیرت افزای فضای

چرخ بوقلمون گویا کلمه ادخلوها بسلام آمنین آیتی است در شان او وکریمه

جنة عرضها السموات کنایتی است از فسحت ساحت جنت نشان او **نظم**

الحیوانست

الحیوانست آبش یا زلال سلسبیل **٭** عرصه جرخت محنتش یا بهشت جاودان

آب وباد اوست چون باد مسیح وآب خضر **٭** باد جان بخشش چو جان وآب جویش روان

ودر تبریز باغستان فراوانست واکثر اثمار اشجارش در لطافت رشک میوهٔ

بوستان جنان اما هوایش در زمستان بغایت سرد میشود وچنانچه در بعضی سنوات

برودت هوا وکثرت بارندگی بمرتبه میرسد که دو سه ماه مردم بسهولت تردد

نمیتوانند کرد بنابران در زمستان تبریزیان آذوق وسایر ضروریات آن فصل

در خانهایی که در زیر زمین ساخته اند ترتیب مینمایند ودر وقت سردی در آن

منازل نشسته بفراغت اوقات میگذرانند وچون اکثر مردم تبریز افیون بخورند

در صباح هر کس با ایشان سخن گوید جواب درشت شنود و بعد از آن کیفیت

ایشان رسیده باشد اگر از کسی صد دشنام شنوند بزبان تواضع وملایمت جواب

گویند مشهور است که تبریزیان صاحب نخوت ومتکبر باشند وبسرعت خلل در بنای

مودت ایشان راه یابد بناء علی هذا یکی از شعرا این رباعی بنظم آورده **رباعی**

هرگز نشود بطبع تبریزی دوست **٭** مغز همه جهان و تبریزی پوست **٭**

آنرا که بدوستی بنا بی صادق **٭** گو نیز غریبست که تبریزی خوست **٭**

وخواجه همام الدین تبریزی در جواب این رباعی فرماید **رباعی**

تبریز نکو وهر چه زانجاست نکوست **٭** مغز ند مپندار تو ایشان را پوست **٭**

بالطبع مخالفان موافق نشوند **٭** هرگز نشود فرشته با دیوان دوست **٭**

انتهی تمام کلام حبیب السیر مولف گوید که شاعر مقدم که رباعی در ذم اهل تبریز

در افواه والسنه انداخته ظاهرا نظر بر عوام و بازاریان آنجا انداخته ومغز

از پوست نشناخته یا بنا در ی از ایشان ترک محبت باخته وچون بوی وفایی

از و نیافته از غایت آزار همگی بادر بود و تار ذم درهم بافته وشهادت خواجه همام

الکرم بتهمت الود اوشاها است اما بموافقت جمعی از اذکیای انام وعلمای اعلام

گشته دیگر آنکه علامه شیرازی در شرح کلیات قانون مبالغه تمام در تعریف تبریز

وخوبی آب وهوای آنجا نموده وغوث الحکماء المتاخرین امیر غیاث الدین منصور

شیرازی در رساله خلاف خلف صدق خود میر صدر الدین محمد نوشته که آن

الناس خلقا و خلقا اهل آذربایجان و ان بلده تبریز بلدة طیبة فیها ما تشتهی
الانفس و تلذ الاعین و فی وصفها یکل الالسن انتهی کلامه و مخفی نماند که در کتاب
معجم البلدان شرح عقاید اهل تبریز مذکور نیست و از کتابی دیگر چیزی بنظر
نرسیده اما این قدر بتواتر معلوم شده که از زمان وصول قطب الموحدین سید
حیدر تونی قدس الله سره بآن دیار بسیاری از اهالی آنجا که بسلک ارادت
او درآمده اند مذهب حق ائمه اثنی عشر داشته اند و چون در طریقه سلوک
حضرت میر مقرر بوده که در وقت انابت مریدان تلقین لعن فراعنه زمان
اهل بیت علیهم السلام بنا بر تقیه بطریق سرگوشی نمایند لهذا الحال که تقیه
برطرف شده خلفای او تلقین لعن بهمان دستور مینمایند و فیضی احمد که از
طریقه مرشد خود تجاوز نمایند و اما جمعی دیگر از اهل تبریز که خود را مرید سید نعمت الله
قدس الله روحه میدانند بگمان آنکه سید مذهب شافعی داشته شافعی بودند و الحال در آن
دیار بغیر از سادات لاله و حافظان زاویه حفظهم الله کسی که متهم بتسنن باشد
نیست و الحمد لله و ایضا پوشیده نماند که نزد این بیچاره بوضوح رسیده که جماعت
حیدریه تبریز در اصل همگی شیعه بوده اند و بهمان علاقه در سلک ارادت میر حیدر
درآمده اند یا آنکه سابقا سنی بوده اند و آن سید موحد صاحب تصرف بتایید الهی
ایشان را هدایت و ارشاد نموده و احتمال اول نظر بحال بانی اصل تبریز که زبیده خاتون
بوده ظهوری تمام دارد زیرا که زبیده شیعه فدائیه بوده چنانکه شیخ اجل
عبد الجلیل رازی در کتاب نقض آورده که چون هارون الرشید غلو زبیده را در
تشیع بدید سوگند خورد که او را بدو کلمه طلاق دهم و بشنید پس بر کاغذی نوشت
که کنت فبنت یعنی بودی جدا بودی و بریده شدی آنرا بزبیده فرستاد زبیده
از غایت محبت مرتضی و زهرا در پس کاغذ نوشت که کنا فما حمدنا و بنا و ما ندمنا یعنی
بودیم ابجه بودیم و بدان حمد و شکر کردیم و بریده شدیم و در آن پشیمانی نداریم و احتمال
دوم نظر بحال مجدد عمارت تبریز که متوکل عباسی بوده بغایت ظاهر است چه مقرر و
مشهور است که متوکل سنی ناصبی بود لعنه الله و الله تعالی اعلم **قم** شهری عظیم
و بلده کریم است و از جمله بلادی است که همیشه دار المؤمنین بوده و بسیاری از

اکابر و افاضل مجتهدان شیعه امامیه از انجا برخاسته اند و انتساب این چنین بلده
از اقوال اهل صحت عقیده منسوب الیه است و در کتاب معجم البلدان و عمران مسطور است
که بلده طیبه قم از مدن مستحدثه اسلامیه است و اهالی آنجا همیشه شیعه امامیه
بوده اند و ابتدای بنای آن در سنه ثلث و ثمانین در زمان عبد الملک بن مروان
علیهما اللعنة و النیران شده و آن چنین بود که عبد الرحمن بن محمد اشعث بن قیس
که از قبل حجاج یوسف علیه اللعنه امیر سیستان بود چون بر وی خروج کرد در لشکر
او هفده کس از علماء تابعین عراق بودند چون پسر اشعث از حجاج منهزم شد بآنجا
بناحیه قم افتادند و از آن جمله چند برادر بودند نام ایشان عبد الله و احوص
و عبد الرحمن و اسحق و نعیم پسران سعد بن مالک بن عامر اشعری و در آن موضع
چند قریه بود که یکی از آنها کمندان نام داشت برادران مذکور در آنجا بقهر و غلبه
نزول کردند و بنی اعمام ایشان از عراق عرب بر ایشان جمع شدند و آن چند موضع
از کثرت عمارت بهم متصل ساختند بنام کمندان که یکی از آن مواضع بود تسمیه
نمودند و بعد از آن بمقتضای مثل مشهور که عجمی فالعب به ما شئت بعضی از حروف
آن نام را اسقاط نموده از روی تعریب قم گفتند و ایضا در کتاب معجم مذکور است
که مقدم برادران مذکور عبد الله بن سعد بود و او پسری داشت که در میان شیعه
کوفه نشو و نما یافته بود و امامی مذهب بود مقارن آن حال از کوفه بقم انتقال
نمود و اهل آن دیار را قبل از آنکه نقش اعتقاد اغیار در لوح خاطر قرار گیرد در
متابعت مذهب حق ائمه اطهار و التزام احکام طریقه ایشان استوار ساخت و لهذا
هرگز در آنجا سنی پیدا نمیشود انتهی کلام صاحب معجم و اخباری که در فضیلت قم
و اهل قم از رسول و ائمه روایت شده بی نهایت است اما از امام جعفر صادق ع
روایتست که گفت الا ان لله حرما و هو مکة الا ان لرسول الله حرما و هو المدینة
الا ان لامیر المؤمنین حرما و هو الکوفة الا ان حرمی و حرم ولدی من بعدی
قم الا ان قم کوفة الصغیرة الا ان للجنة ثمانیة ابواب ثلث منها الی قم تقبض فیها
امرأة هی من ولدی و اسمها فاطمة بنت موسی یدخل بشفاعتها شیعتی الجنة باجمعهم
و هم از آن حضرت علیه السلام روایتست که گفت اذا عمت البلدان الفتن و البلایا فعلیکم

بقم وبحواليها وبنواحيها فان البلايا مدفوعة عنها واز حضرت امام رضا عليه السلم
روايت كرده ان الله محمود للجنة ثمانية ابواب فثلث منها لاهل قم فطوبى لهم ثم طوبى
لهم وسعد بن سعد الاحوص روايت كرد از آنحضرت كه فرمود يا سعد من زارها فله
الجنة او هو من اهل الجنة واز حضرت امير المؤمنين عليه السلم روايتست كه فرمود
سلام الله على اهل قم ورحمة الله على اهل قم سقى الله بلادهم الغيث وينزل عليهم
البركات فيبدل الله سيئاتهم حسنات هم اهل ركوع وخشوع وسجود وقيام وصيام هم الفقهاء
هم اهل الدين والولاية وحسن العبادة صلوات الله عليهم ورحمة الله وبركاته
واز ظرائف حكايات كه صاحب مجمع درباب تشيع اهل قم ذكر كرده آنست كه در زمان
استيلاى سلاطين اهل سنت وجماعت يكى از سنيان متعصب را در آنجا حاكم
ساختند وچون او شنيده بود كه اهل قم بنابر عداوتى كه با صحابه ثلاثه دارند در
ميان ايشان كسى كه موسوم بابى بكر يا عمر يا عثمان باشد پيدا نميشود حكم باحضار
اهالى آن ديار نمود وبا اعيان ايشان خطاب فرمود كه من شنيده ام كه شما بجهة
محبتى كه با دشمن صحابه داريد وبنابران بر اولاد خود نام ايشان نميگذاريد
سوگند كه اگر از مردم خود كسى پيش من نياريد كه ابو بكر يا عمر يا عثمان نام داشته
باشد شما را مواخذه وعقوبت بليغ خواهم نمود آنگاه آن جماعت سه روز مهلت
طلبيدند واز روى كمال اهتمام بخانه هريك از اهل شهر خود رسيدند وبغير از مردى
مفلوك منكوب سر و پا برهنه دوى ناشسته لحوله كه اقبح خلق خدا بود موسوم
بنام ابو بكر نديدند واين هم در اصل از اهل قم نبود بلكه پدر او مردى غريب بود
كه در كناره از شهر قم رحل اقامت انداخته پسر خود را بآن نام مكرم ونامى ساخته بود
القصه ابو بكر مذكور را هيئتى كه نموده شد در حضور حاكم قم بجلوه در آوردند
وچون نظر حاكم بيك محضر ابو بكر بر منظر افتاد آن جماعت را دشنام داد و
گفت بعد از چند روز كه ابو بكر نام جستيد آورده ايد اينچنين كسى است كه اقبح
خلق خدا است در اثناى عتاب وخطاب او يكى از ظرفاى قم عرض نمود كه ايها
الامير هر چه خواهى بكن كه در آب وهواى قم ابو بكر نام بهتر از اين پرورش نمى يابد
وچون امير خالى از لطافت طبعى نبود في الحال بخنديد وايشانرا بخشيد

واين حكايت

واين حكايت بعينه در باب شيعيان سبزوار نيز مشهور است وحضرت مولوى در
مثنوى معنوى بآن اشعار نموده فرموده مثنوى سبزوارست اين جهان بى مدد
ما چو بوبكريم در وى خوار و زار * بهر حال ماده هريك از اين دو شهر آن حكايت را
قابل است وتحقيق تخصيص يكى دون ديگرى امريست بى حاصل ودر تاريخ ابن كثير
شامى مسطور است كه در سال سيصد وچهل وپنج فتنه عظيم واقع شد ميان اهل
اصفهان واهل قم كه با يكديگر بسم تجارت رفته بودند بسبب آنكه اهل قم در آنجا سب
صحابه نموده بودند تا آنكه اهل اصفهان جمع كثير را از ايشان كشتند واموال ايشانرا
غارت كردند وچون آن خبر بملك ركن الدوله بويهى رسيد بواسطه تشيعى
كه داشت در غضب شد واهل اصفهان را مواخذه ومصادره بمال بسيار نمود
وشيخ عبد الجليل رازى در كتاب نقض آورده كه اصفهانى از قمى پرسيد كه از كدام
شهرى گفت من از شهر دندان كنان مرد فرو ماند گفت معنى مفهوم نيست
قمى گفت معنى آنست كه چون گويم از قم گويى آه واز اينجا مفهوم ميشود كه قمى نباشد
الا شيعى واصفهانى نبود الا سنى والحمد لله والمنة در ايام دولت سلاطين صفويه
موسويه انار الله براهينهم الجلية انوار ايمان وهدايت بمرتبه بر در و ديوار آن
ولايت تافته كه صد قم در اصفهان كم است وباد دار المؤمنين كاشان در برابر كوفه
واشتلم وملا عبيد زاكانى در بعضى از رسايل خود آورده كه عمران نامى را در قم
ميزدند كسى گفت چون عمر نيست چرا او را ميزنند ديگرى در جواب گفت او عمر است
والف ونون را از عثمان دزديده وبر آن افزوده واز جمله ماثر جرات وشدت
اهل قم كه در اواخر كتاب كشف الغمه مذكور است آنكه در زمان بعضى از خلفاى
عباسى از اطاعت حكم امتناع نمودند وهر كرا بحكومت ايشان فرستادند او را محاربه
ومقاتله نموده مجال التصرف نداد تا وبمكر دلت كرها بر سر ايشان فرستادند
نيفتاد آخر امير ناصر الدوله بن حمدان را كه امير الامرا وخليفه بود بر سر ايشان
فرستادند وچون ناصر الدوله بحوالى قم رسيد اعيان آنجا باتحف وهدايا
استقبال او نمودند وگفتند ما بحكومت مخالف مذهب خود راضى نبوديم
الحال كه تو آمده ما بطوع ورغبت امتثال حكم تو ميكنيم ودر آن سال اهل

قم زیاده از مال دیوان سالهای گذشته بناصر الدوله رسانیدند تا او بخلیفه فرستاد
و بعد از آن خلیفه از موافقت اهل قم با ناصر الدوله اندیشه نمود و او را نزد خود
طلب فرمود و ایضاً از مآثر جرأت ایشان آنست که در روزگار سلطان حسین
میرزای والی خراسان یکی از سادات قم در شهر هرات بسر می برد اتفاقاً روزی
در میان جمعی از سنیان هرات نشسته بود و سخنی در باب خلافت صحابه سه گانه
مذکور میشد سید مذکور در مقام ابطال خلافت ایشان در آمده و بآن نیز اکتفا
ننموده زبان بطعن و لعن گشود جماعت او را گرفته نزد شیخ الاسلام که از اولاد
ملا سعد الدین تفتازانی بود بردند و ادای شهادت بر رفض او کردند آنگاه
شیخ الاسلام مذکور او را برداشته بخدمت سلطان حسین میرزا برد و
صورت حال را عرض نمود خدمت میرزا بنا بر محبت سادات در مقام اصلاح شروع
بآن سید خطاب فرمود گفت که ظاهر آن دارد که وقت تو را اسکاری کاری یا
جنونی ادواری طاری شده باشد سید در جواب گفت که هرگز در مدت عمر
مرتکب تناول مسکرات نگردیده ام و آفت جنون و خرافت پیرامن من نرسیده
بلکه چون عداوت خلفای ثلثه را با آبا و اجداد اطهار خود یقینی دارم طعن
و لعن ایشان از روی قصد ثواب بر زبان میآرم و آنرا از جمله عبادات می
شمارم چون میرزا آن جواب شنید سر در پیش انداخته متأمل گردید زیرا که
با قطع نظر از محبت ذریه حضرت سید الانام علیه الصلوة و السلام از باس سلطان
شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه که در آن زمان فرمان ولایت ایران
و حامی سادات و شیعه خاندان ایشان بود ملاحظه تمام داشت شیخ الاسلام
فی الحقیقه شیخ الفجره و رئیس الکفره بود از مشاهده تأمل میرزا نایره عصبیت
جاهلیه اشتعال یافته بمیرزا خطاب نمود که ای سلطان میخواهی که در امور
دین مساهله و مداهنه نمائی و چون میرزا در آن زمان مفلوج شده بود
و اولاد و ارکان دولت متابعة او کما ینبغی نمی نمودند بالضروره آن معامله را
برأی شیخ الاسلام واگذاشت و آن معاند متعصب از روح مطهر حضرت رسول
علیه السلام شرم نداشته حکم بقتل آن سید مظلوم نمود و بعد از شهادت

آن سید

آن سید خویشان او بخدمت سلطان شاه اسمعیل رفتند و عرض تظلم خود نمودند
و او ایشان را تسلی داده حکم فرمود تا فرمانی نوشته بایشان دادند که هرگاه ولایت
خراسان در تحت تصرف اولیای آن دولت در آید شیخ الاسلام را ایشان بقصاص
خون برادر خود قتل نمایند و چون بعد از اندک زمانی سلطان حسین میرزا
وفات یافت و شیبک خان والی خراسان شد و پادشاه مذکور توجه بتسخیر
آن ولایت نمود و شیبک را باسفل درک روانه ساخته بدار السلطنه هرات
نزول اجلال فرمود خویشان آن سید مقتول که همراه اردوی معلا بودند
شیخ الاسلام را گرفته بنظر اشرف آن پادشاه دین پناه آوردند و بموجب
عهد و فرمان سابق او را تسلیم ایشان نمودند تا بعون آن سید مظلوم
سنگسار ساخته در سر چارسوی بازار سوختند و خاکستر او را بباد دادند
فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین

کاشان

صان الله شأن اهلها کاشان در کتاب معجم البلدان مسطور است که کاشان
شهریست نزدیک باصفهان و در زبانها با شهر قم مذکور میشود و از آنجا
طبق و کاسه کاشی بجا آورند و مردم آنجا همگی شیعه امامی اند و در مذهب
خود رسوخی تمام دارند و سمعانی در کتاب انساب گفته که قاشان شهریست
نزدیک بقم و از وی تا اصفهان سی فرسخ راه است و گفته که من بآنجا رسیده ام
و دو روز در آنجا اقامت نموده ام و مردم آنجا همه شیعه اند و اهل فضل و علم
در میان ایشان بسیار است و در آنجا بخدمت سید قاضی ابو الرضا فضل الله بن
علی العلوی الحسینی القاشانی رسیدم و چند حدیث از وی شنیدم و نوشتم و چند
قطعه از شعر او نیز نوشتم و چون بدر خانه او رسیدم و جهت انتظار خروج
او ساعتی بر در خانه او نشستم دیدم که بر کتابه ایوان او این آیه نوشته بود
یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت و یطهرکم تطهیرا و شیخ عبد الجلیل
رازی قزوینی در کتاب نقض نوشته که کاشان بحمد الله و المنة منور و
مشهور بوده و هست و بزینت اسلام و نور شریعت و مساجد و مدارس معظمه
بر آراسته است و از جمله مدارس بزرگ مدرسه صفویه و مجدیه و شرفیه

وعزیز بنیر بازینة وآلت وعدت واوقاف موجود و معمورست و مدرسان
مانند سید امام ضیاء الدین ابو الرضا فضل الله بن علی الحسینی که در علم و فضل
و زهد بی نظیرست و غیر او از ائمه و قضاة و فقها و مقریان و موذنان در انجا
بمباحثه و مناظره و ذکر و فکر میکرده اند و عمارت مشهد امامزاده علی بن
محمد الباقر علیه السلام بیاد کرد که مجد الدین بنای آن در دان حدود نموده با زینت
و عدت و آلت و رونق و نور و برکات قبله مرادات سلاطین و وزرا و سایر
اهالی ان حوالیست و دیگر آثار در انجاست که همگی دلالت میکند بر صفای ایمان
و نزاهت طاعات مومنان کاشان عمرها الله بالعدل والتوحید و قبول الرسالة
واثبات العصمة فی النبوة والامامة و میر مخدوم شریفی شیرازی علیه ما علیه
در کتاب نواقض الروافض آورده که اهل کاشان را گمان آنست که ابولؤلؤ که قاتل
عمر خطاب بود چون او را بکشت گریخته بکاشان آمد و از خوف اعدا در انجا
پنهان شد و اهالی کاشان بواسطه محبت خاندان او را تعظیم و تکریم نمودند
و از شر اعدا محافظت فرمودند تا آنکه آخر در انجا وفات یافت و مزار او در
خارج شهر کاشان واقعست و بنابران از و تعبیر به بابا شجاع الدین میکنند که
میگویند که هر که او دشمن دین را کشته باشد شجاع دین است و بابا اگرچه در اصل
لغة عجم نام پدرست اما گاهی اطلاق او بر کسی که کاری عظیم کرده باشد میکنند
و بالجمله عوام و اوباش شهر کاشان در روز بیست و ششم ذی الحجه که روز قتل عمرست
صورتی از خمیر میسازند و شکم او را از دوشاب سرخ پر میکرده اند و او را
عمر نام می نهند انگاه او را برداشته بحرکت و رقص در می آرند و مقارن
آن حرکات طبل و دهل و غیر آن از آلات لهو بکار می برند و در طعن و لعن عمر
مبالغه بسیار بجا آورده فریاد و ولوله بسیار میکنند و از اول روز تا آخر آن
باین کیفیت میگذرانند و چون شب در رسید متوجه اند که از سر مزار بابای
مذکور بخانهای خود مراجعت نمایند بعضی از اراذل و اوباش ایشان کاردی
یا خنجری بر شکم آن صورت میزنند تا دوشاب از شکم او بیرون می آید پس
ایجماعت آن دوشاب را جهة تظاهر آنکه بخون عمر آغشته اند میخورند و عمر در نظر

اصل

اهل کاشان چون ابوبکر در نظر اهل سبزوار و بی اعتبارست و لهذا ملا حیرتی
گفته **نظم** خوارم اندر ولایت قزوین * چون عمر در ولایت کاشان * و مولوی
در مثنوی معنوی گفته **مثنوی** سبزوارست این جهان بی مدار *
ما چو بوبکریم در وی خوار و زار * و در بعضی از رسایل ملا عبید زاکانی مذکورست
که شخصی در کاشان دراز گوشی بهر وجهت تمغا چی خواست که کاغذ تمغا نویسد
پرسید که چه نام داری گفت ابوبکر گفت پدرت گفت عمر گفت جدت گفت عثمان تمغاچی
متحیر ماند گفت چه نویسم دلالگی گفت بنویس خداوند خر دیزه
آبه بباء موحده صاحب معجم گفته که ابوسعد از حافظ ابوبکر بن موسی بن مردویه
نقل نموده که آبه قریه ایست از اعمال اصفهان و دیگری گفته که قریه ایست از ساوه
و جریر بن عبد الحمید ساکن شهر ری از انجا بود و من میگویم که آبه در مقابل
ساوه مذکور میشود و عامه آنرا آوه بواو میگویند و اهالی انجا شیعه اند
و اهل ساوه سنی اند و همیشه بر سر مذهب میان ایشان جنگ واقع میشود
و در بیان تشیع اهل آبه یکی از شعرای اهل سنت این قطعه را نقل نموده
شعر وقایلة ابغض اهل آبة * وهم اعلام نظم والکتابة * فقلت الیک عنی ان مثلی
یعادی کل من عادی الصحابة * اینست آنچه صاحب معجم در ترجمه آبه گفته و
در ترجمه ساوه گفته که نزدیک بساوه مدینه ایست که آنرا آوه گویند و
اهالی انجا شیعه امامیه اند و میان هر دو بقدر دو فرسخ راهست و همیشه
در میان ایشان تعصب و نزاع واقعست و همواره معمور بوده اند تا در سال ششصد
هفتده که لشکر تتار بآنحدود رسید و شنیدم که هر دو شهر را قتل عام کردند
و شیخ ابو العبد الجلیل رازی در کتاب نقض گفته که شهر آبه اگرچه شهریست [illegible]
کوچک اما بحمد الله و منه بقعه بزرگوارست از شعار مسلمانی و آثار شریعت
مصطفوی و سنت مرتضوی در جامع معمور کبیر و صغیر همیشه مراسم جمعه و
جماعات بجای می آرند و بر ترتیب عیدین و غدیر و عاشورا و برات و ختمات
قرآن مهمت میگزارند و مدرسه عز الملکی و عربشاهی بمدرسان دانشمند چون
سید ابو عبد الله و سید ابو الفتح الحسینی و دیگر علما و فضلا مزین و محلی است

و مشهد امام زاده عبدالله موسی و فضل و سلیمان اولاد امام موسی کاظم
در آنجا مشاهد منوره است محلی مشحون بعلما و فقهای متبحر متدین
و روایت کرده اند معتمدان از سید اولین و آخرین علیه الصلوة والسلام لما
ان عرج بی الی السماء مررت بارض بیضاء کافوریة شممت منها رائحة طیبة
فقلت یا جبرئیل ما هذه البقعة قال یقال لها ایران عرضت علیها رسالتک و ولایة
ذریتک فقبلت فان الله تعالی یخلق منها رجالا یتولونک و یتولون ذریتک
فبارک الله فیها و علی اهلها معنی آنست که مهتر انبیا فرمود در شب معراج نظر
بر بقعه افتاد سفید نورانی که بوی خوش آن بقعه بدماغ من افتاد از جبرئیل
پرسیدم که این کدام بقعه است گفت این بقعه را ایران خوانند رسالت تو و ولایت
آل تو بروی عرض کردند قبول کرد باری تعالی از وی مردانی را آفریند که متابعت
تو و فرزندان ترا بجان بسته دارند مبارک باد بر آن شهر و بر اهلش ولایة
و مودة شما و اگر چه اخبار در فضیلت ایران بسیارست ما را درین کتاب این قدر
کفایتست و در موضعی دیگر از کتاب مذکور گفته که اعتقاد اهل ایران معلوم است
که الا شیعی نباشند و گفته اند که ساوی باشد که شیعی باشد و آبی الا خود شیعی
نباشد و از اکابر متأخرین آنجا میر شمس الدین محمد آوی است که از جمله صلحاء و
فضلا و مقربان ملک خراسان سلطان علی بن مؤید بوده و شیخ اجل عالم ربانی
شهید سعید قدس الله روحه کتاب لمعه دمشقیه را بالتماس او نوشته و مصحوب
او بسلطان مذکور فرستاده و مراد از بعض الدیانین که در خطبه کتاب لمعه مذکور
واقع است میر شمس الدین محمد مذکور است **شیراز** حفت بالامن و
الاعزاز دار الملک فارس است از سایر بلاد عالم بشهرت و جامعیت ممتاز است
نظم چه مصر و چه شام و چه بر و چه بحر همه روستایند و شیراز شهر در حبیب
السیر مسطورست که بانی شهر شیراز پسر عم حجاج بن یوسف محمد بن قاسم بن عقیل
ثقفی بود و شیراز توسعت ساخت و تکلف ابنیه و عمارت اتصاف داده
و در زمان عضد الدوله دیلمی ازدحام خلایق در آن بلده بمرتبه رسید که لشکریان را
جای نشستن نماند بنا بر آن عضد الدوله نزدیک بشیراز قصبه ساخت و

سپاه

سپاه را در آن مقام که موسوم بفنا خسرو جرد کرده و مشهور بسوق الامیر بود ساکن گردانید
و اکنون آن موضع خراب و بایر است و هوای شیراز در غایت اعتدال است و آبش از قنوات
جریان می یابد و بهترین کاریزهای آنجا قناة رکن آباد است که رکن الدوله حسن بن بویه
احداث آن نموده و خواجه حافظ را در اشعار خود بلطافت و عذوبت آن آب اشعار غراست
و این بیت از آنجمله است **نظم** شیراز و آب رکنی و آن باد خوش نسیم عیبش مکن که خال رخ هفت کشورست
و در شهر شیراز بقاع خیر خوانق و مدارس و مساجد بسیارست و مسجد عتیق که بانی
آن عمرو بن لیث صفار است از آنجمله است مخفی نماند که بنا بر فطرت اصلی اهل شیراز
همیشه از نسیم محبت اهل البیت در اهتزاز بوده و بنا بر همان فطرت ممتاز سلمان
فارسی بشرف خطاب سلمان منا اهل البیت سرافراز گشته غایة الامر اکثر اوقات
بسبب استیلای ملوک و رؤسای اهل سنت نور ایمان در دلهای اهالی آن دیار
مختفی و پنهان بوده چنانکه در زمان ملک عضد الدوله دیلمی تشیع و ظهور تمام
داشت و از جمله اهالی آنجا سادات رفیع الدرجات خصوصا سادات اینجو بتقدم
تشیع مشهور بودند و همچنین طایفه خاکیه و ما تبعاتیشان از قدیم در سلک
اهل ایمان مذکور بودند و بالجمله حالات آن دیار در رفایض الانوار از محبت اهل البیت [illegible]
نیست ع که سعدی ز بی سعادت نیست پی بر و اهالی آن حوالی از معتقدان
خاندان نبوت خالی نیستند ع حافظ از معتقدانست گرامی دارش **ری**
صاحب معجم گوید که ری بفتح اول و تشدید ثانی مدینه ایست مشهور از
امهات بلاد و اعلام مدنهای عالم است و من خود بشهر ری رسیده ام و آنجا
دیده ام و آن شهریست عظیم لطیف و عجیب که بنای آن باجر محکم ملمع بکاشی کبود
کرده اند و آن شهری بزرگ عظیم بود که الحال اکثر آن خراب است و من در سال ششصد
هفده از هجرت که از خوف لشکر تتار میگریختم چون بآنجا رسیدم دیوارهای
عمارات آنجا بر پا دیدم و منابر بحال خود باقی بود و تزویق دیوارها بواسطه قرب
عهد بخرابی بر طرف نشده بود و از یکی از عقلای آنجا سوال نمودم که سبب خرابی
این شهر چه چیز بود گفت سبب حقیقی اراده غالبه حضرت الهی بود و سبب ضعیف
ظاهری آن بود که در شهر ری سه طایفه ساکن بودند شافعیه که اندک بودند

وحنفیه که از ایشان بیشتر بودند و شیعه که سواد اعظم بودند زیرا که نصف
شهر شیعه بودند و اهل روستا اکثر شیعه بودند و قلیلی از ایشان حنفی بودند
و در میان ایشان شافعی مذهب نبود پس اول عصبیت و نزاع میان سنیان و
شیعیان واقع شد و حرب و قتال در میان ایشان امتداد یافت تا آخر شافعیه
و حنفیه بر شیعه غالب آمدند و ایشان را برانداختند و بعد از افنای شیعه
حرب و نزاع در میان شافعیه و حنفیه قایم شد و در جمیع حروب با وجود قلت
شافعیه ظفر ایشان را بود تا آخر بسبب تقدیر الهی حنفیه بالکلیه فانی و نابود
شدند و این خرابیها همه جای حنفیان و شیعیان است و این یک محله صغیر
که آبادان مانده محله شافعیان است و از شیعه و حنفیه کسی باقی نمانده
مگر آنکه مذهب خود را پنهان دارد و اصطخری گفته که شهر ری بزرگتر از اصفهان
و نیز گفته که در مشرق زمین بعد از بغداد شهری معمورتر از شهر ری نیست
و اگرچه صحرای نیشابور از آن بزرگتر است و گفته که طول و عرض ری یک فرسخ و
نیم در یک فرسخ و نیم است و در خارج آن قریها هست که هر یک در بزرگی برابر
بشهری است و فتح آنجا در زمان عمر بن الخطاب بر دست عمار یاسر شد و از جعفر
ابن محمد رازی منقولست که مهدی عباسی در ایام خلافت منصور بری آمد
شهر ری را که الحال هست بنا نهاد و بر گرد آن خندق نمود و مسجد جامع
ساخت و باهتمام یکی از کاشتهای او در سال یکصد و پنجاه و هشت صورت
اتمام یافت و مال و خراج ری همیشه دوازده هزار هزار درهم بود تا وقتی که
مأمون از خراسان متوجه بغداد شد و چون بری رسید اهالی آنجا از ثقل
مال و خراج خود نزد او شکایت کردند و مأمون دو هزار هزار درهم از مال ایشان
تخفیف داد و منقولست از بعضی علما که گفته در توریت مکتوبست که الری
باب من ابواب الارض والیها متجر الخلق و اصمعی در وصف ری گفته الری
عروس الدنیا والیه متجر الناس و در وقتی که عبید الله بن زیاد علیه اللعنه
حکومت ری را نامزد عمر بن سعد وقاص نمود که لشکر برداشته بقتال حضرت
امام حسین علیه السلام بکربلا رود عمر در اول امر متردد شد در خروج و

واین

واین ابیات بر زبان راند که شعر اأترک ملک الری والری رغبتی
أم ارجع مذموما بقتل حسین ٭ وفی قتله النار التی لیس دونها
حجاب و ملک الری قرة عینی ٭ و آخر حب دنیا و ریاست بر وی غالب شد حکومت
آنجا را بر قتل جگر گوشه مصطفی و مرتضی اختیار نمود و از حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام روایتست که آن حضرت فرمودند الری و قزوین و ساوه ملعونات
و مشئومات و اهل ری در اصل اهل سنت و جماعت بودند تا آنکه احمد بن الحسن المادرانی
بر آنجا غالب شد و اظهار مذهب تشیع نمود و در مقام تربیت شیعه شد پس مردم
بتصنیف کتب مذهب شیعه با و تقرب جستند و از آنجمله عبد الرحمن ابوحاتم
در فضایل اهل البیت علیهم السلام و غیر آن کتابها تصنیف نمود و این در زمان
معتمد عباسی بود و استیلای احمد مذکور بر ولایت ری در سال دویست و هفتاد و
پنج بود و او قبل از آن در خدمت صاحب خود کوتکین بن ساتکین ترک بود و از آن
وقت که او بر ری استیلا یافت مذهب شیعه را رواج داد و تا الحال آن مذهب استمرار یافت
اینست آنچه از کتاب معجم نقل افتاد و مخفی نماند که آنچه از بعضی عقلا در بیان سبب
ظاهر خرابی ری روایت نمود خلاف ظاهر است و ظاهرا آن مرد عاقل بحسب اعتقاد
معتقد شافعی مذهب بوده تقریر خرابی ری بوجه مذکور نموده و الا بروجهی که از کتاب
نقض مستفاد میشود شافعیه در ولایت ری از آن کمتر و ناچیزتر بوده اند که
طرف نزاع حنفیه واقع شوند و همیشه حنفیه ایجاد در انکار شافعیه با شیعه
موافق بوده اند و شافعیه را بنا بر آنکه در اصول تابع اشعری مجبر بودند همیشه
خوار میساخته اند و چند مرتبه ایشان را الزام کرده بر بالای منبر فرستادند که
اقرار ببطلان آن مذهب نمایند و در کتاب نقض شرح شوکت شیعه ری و بیان
مواضع و اماکن متعلقه بایشان نموده و گفته که اولا از مواضع متبرکه ایشان در آنجا
مدرسه بزرگ سید تاج الدین محمد کیکی رحمه الله بکلاه دوزان که قرب نود سالست
که در آنجا ختمات قرآن و نماز بجماعت هر روز جمع باد و مجلس وعظ هر یک هفته دو بار
منعقد میشود همیشه مشحون بعلما و فقها و سادات متردد دین می باشد و در عهد
طغرل بزرگ بنای آن نموده اند دیگر مدرسه شمس الاسلام حسکا بابویه که پیر طایفه

بود و نزدیک سرای ایالتست و در اینجا نماز بجماعت و قرآءة و مجلس وعظ و طرق
فتوی و تقوی ظاهر و معین بوده است و هست و در عهد سلطان محمد و سلطان
ملکشاه کردند دیگر مدرسه این دو مدرسه است که تعلق بسادات کیسکی
دارد و آنرا خانقاه زنان گویند و مصلحان دران مقیم باشند بعهد سلطان
محمد بنای آن نهادند دیگر مدرسه دروازه آهنین که منسوبست بسید زاهد
ابو الفتوح هم در عهد دولت ملکشاهی ساخته اند و مدرسه فقیه علی جاسبی
که بکوی اصفهانیان خواجه مرا در عهد سلطان سعید ملکشاه ساخته اند و
بآن تکلف در هیچ طایفه نیست و سادات دارند و در اینجا مجلس وعظ و ختم
قرآن و نماز جماعت همیشه منتظم است و مدرسه خواجه عبد الجبار مفید
که چهار صد مرد فقیه و متکلم از بلاد عالم درین مدرسه بمطالعه و مباحثه
اشتغال داشتند و در عهد مبارک ملکشاهی و در روزگار برکیارق کردند و الحال
معمور و مشهور است و مشحون بمدرس و طلبه علوم و نماز جمعه و ختم قرآن و حضور
فقها و اهل صلاح که بانی آن شرف الدین مرتضی است که مقدم سادات و شیعه است
و مدرسه کوی فیروزه که در عهد سلاطین مذکور بنا کردند و خانقاه امیر اقبال
که در عهد کریم غیاثی کردند و خانقاه علی عثمان همیشه منزل سادات عالم زاهد
متدین بوده و در اینجا نماز بجماعت و ختم قرآن مترادف و متواتر می باشد
و در عهد سلطان ملکشاه بنای آن شده و هنوز معمور و مشهور است ●
و مدرسه خواجه امام رشید رازی بدر وازه جاروب بندان که زیاده از دویست دانشمند
در اینجا بدرس اصول دین و اصول فقه و سایر علوم شریعت اشتغال دارند و در
عهد دولت سلطان سعید محمد کردند و کتبخانه دارد که بانواع کتب مزین است
و مدرسه شیخ حیدر مکی بید مصلی که اکرم در عهد سلطان محمد کردند و بر وزارت
که شرح داده آمد در ری چندین مدرسه معمور هست که در اینجا درس و بحث و تلاوت
قرآن و نماز و طاعت مستمر است و از مشاهد متبرکه ری مشهد سید عبد العظیم
حسنی و مشهد سید ابو عبد الله ابیض و مشهد سید حمزه موسوی است که شرف
و نسب و جزالت فضل و کمال عفت ایشان ظاهرست و در کتاب فضایح الروافض

ونقض آن تصحیح واقعست با آنکه شیعه ری بیشتر از سنیان آنجا بوده اند و صاحب
فضایح در مقام تعریض بشیعه ری گفته که مذهب شهر باید داشتن بلکه مذهب حق
باید داشتن و با آنکه در ری اغلب رافضی اند معلوم نباید بودن که بعدد اعتبار نیست
و صاحب نقض در جواب گفته که این سخن از قایل مذکور محض مکابره است زیرا که آنجا
که سلمان و ابوذر و مقداد و عمار و جابر و ابو ایوب و خزیمه و قیس بر امامت امیر
المؤمنین علیه السلام اتفاق نمودند میگویند که آن قلت را قدری نیست و اعتبار بکثرت
مهاجر و انصار باشد و اینجا که راویان بیشتر شیعی باشند گوید که بر کثرت اعتماد
و اتفاق نباشد تا بچهار مهر چه در اول میگوید باخر باطل میکرده باشد و این خود
مذهب و اعتقاد شیعه است که اعتماد نه بر کثرت و قلتست بر عقل و نظر و معرفت
محق محقق باشد و اگر چه یکی باشد و مبطل مبطل باشد و اگر چه صد هزار باشند ان
الحق لا یعرف بالرجال و انما الرجال یعرفون بالحق و الحمد لله الذی هدانا الی طریق الحق
و تحقیقه و جنبنا عن الباطل الذمیم و تصدیقه **ورام** صاحب معجم گفته
که آن بلکی است نزدیک شهر ری و اهالی اینجا شیعه اند **ورامین** صاحب معجم گفته
که آن مانند سابق خود است و زیاده و این عبارت دو احتمال دارد یکی آنکه نام او
مثل او است با زیادتی یعنی حروف دیگر زایده که مثل اول است دوم آنکه اهالی اینجا نیز شیعه اند
و مراد او بزیادتی غلو در تشیع باشد و محتمل است که مراد هر دو باشد و ایضا
صاحب معجم در ترجمه نوبهار که قریه ایست از ری گفته که ورامین قریه ایست مانند
مدینه و در کتاب انساب سمعانی مسطور است که ورامین دیهی بزرگست شبیه بشهرها
و از اینجا بسیاری از اهل علم بیرون آمده اند و در زمان ما رئیسی بالدار بود که عمارت
حرمین شریفین کرد و مال بسیار دران صرف نمود و پسر او حسینی ورامینی نیز
بسیار میشمود و در خیرات و صدقات رغبت تمام داشت اما شیعی بود و دران باب
غلوی عظیم داشت مولف گوید که از قدیم الایام ملکی اهل ورامین از اصحاب یمین
و در دوستی خاندان امین اند و از اعیان متاخرین سادات ایشان سید فاضل مغفور
محبوب القلوب قاضی محمد است که بمصاحبت و ندیمی مجلس پادشاه صاحب قران
شرف اختصاص و امتیاز داشت و در بدیهه گوئی و حاضر جوابی و نظم خود نظیر نداشت

و از جمله لطایف مقامات او آنست که روزی در مجلس بهشت آیین حاضر بود و پادشاه
صاحب قران مغفور تسبیح مرواریدی که سلطان سلیم عثمانی والی روم برسم تحفه
فرستاده بود در دست مبارک داشتند و در لطافت جوهر آن تأمل میفرمودند
و بخاطر اشرف رسید که آن تسبیح را آویزه گوش یکی از اهل مجلس سازند و از دور
نظر بر کیفیت صفای آن اندازند اتفاقا آقا جمالی که جملة الملکی و از جمله بدنقشان
عالم و سکان جهنم بود در برابر نشسته بود آنحضرت تسبیح مذکور را آویزه
گوش او نمود و از دور ملاحظه لطافت جوهر آن میفرمود مقارن آنحال قاضی محمد مذکور
این بیت مناسب مشهور بخواند **نظم** تسبیح خازنی که نزد ذکر حمید دست
در گوش سکان جهنم طناب کن و شیخ عبد الجلیل رازی در مقام تعداد بعضی از بلاد شیعه
گفته و اما ورامین اگرچه دهی است بمنزلت از شهرها باز نماند از آثار شریعت و انوار
اسلام از طاعات و عبادات و ملازمت خیرات و احسانی که آنجا ظاهر است از
برکات رضی الدین ابو سعید اسعده الله فی الدارین مانند مسجد جامع و مدرسه
رضویه و غیر آن با اوقاف بسیار و در آنجا مدرسان عالم متدین و فقهای
متورع بدرس علوم اشتغال دارند و در حرمین مکه و مدینه و مشاهد ائمه خیرات
ابو سعید از شمع نهادن و برگ فرستادن همیشه جاری است و در ورامین در
هر رمضان همه طوایف اسلام از حنفی و سنی و شیعی از خوان انعام عام ایشان محظوظ
و بهره ور میگردند **دوریست** درین زمان آنرا درشت بفتح دال و را و سکون
شین معجمه میگویند و در کتاب معجم مسطورست که دوریست بضم دال و سکون
واو و را نیز بالتقاء ساکنین در رو و بعد از آن یای مفتوحه و سین مهمله ساکنه
و تای منقوطه بدو نقطه بر بالا دارد از جمله قریهای ری است و از جمله منتسبان آنجا
عبد الله بن جعفر بن محمد بن موسی بن جعفر ابو محمد دوریستی است که خود را از اولاد
حذیفة بن الیمانی میدانست و او یکی از فقهای شیعه امامیه است و در سال پانصد
و شصت و شش ببغداد آمد و مدتی در آنجا اقامت نمود و از احادیث ائمه اهل
البیت علیهم السلام که از جد خود محمد بن موسی فرا گرفته بود در آنجا روایت نمود و بعد از آن
بوطن اصلی مراجعت کرد و بعد از سال ششصد باندک زمانی وفات یافت **طالقان**

قزوین صاحب معجم گفته که آن نام دو بلده است یکی در خراسان و دیگری
در میان قزوین و ابهر و آن چند دیه است که نام طالقان را بر آنها اطلاق میکنند
و از اکابر اهل طالقان صاحب ابن عباد مشهورست و پدر او عباد بن العباس بن
عباد ابو الحسن الطالقانی است و مخفی نخواهد بود که اهالی ولایت طالقان قزوین
همیشه از محبان شاه ولایت بوده اند و از ائمه اهل البیت علیهم السلام احادیث
بسیار در فضیلت طالقان و اهالی آنجا وارد شده و در بیان احوال صاحب
الزمان علیه السلام از کتاب کشف الغمه مسطورست که روی ابن اعثم الکوفی فی کتاب
الفتوح عن امیر المؤمنین علیه السلام انه قال ویحا للطالقان فان لله تعالی بها
کنوزا لیست من ذهب و لا فضة و لکن بها رجال مؤمنون عرفوا الله حق معرفته
و هم ایضا انصار المهدی فی آخر الزمان **گیلان** ولایتی است مشتمل بر جبال
سبز و آثار و عقبات بسیار و در بیشهای آن تشابک اشجار بمرتبه ایست که نسیم
صبا و شمال از فرود و فراز آن افتان و خیزان میگذرد و آن ولایت منقسم بدو قسم
میشود قسمی لاهیجان و توابع آن و قسمی رشت و فومن و لواحق آن و والی ولایت
لاهیجان و مضافات آن از قدیم الایام سادات رفیع الدرجات اند که ذکر ایشان
در مجلس سلاطین اهل ایمان مذکور خواهد شد و اهالی آنجا از زمان ناصر الحق
که باعث اسلام ایشان بوده تا ظهور پادشاه صاحب قران مغفور زیدی جارودی
بودند و بعد از آن سلاطین آنجا با اکثر اهالی لاهیجان بمذهب فرقه ناجیه امامیه
در آمدند و مخفی نماند که طایفه جارودیه در قدح خلفای ثلثه و ابطال خلافت
ایشان با فرقه امامیه شریکند و بواسطه این مناسبت و قرب که در مذهب حق
با امامیه دارند فقهای امامیه در مبحث وقف از کتب فقهیه گفته اند که اگر
کسی وقف کند بر مسلمانان اطلاق آن منصرف میشود بشیعه اثنی عشریه و اگر
العیاذ بالله از ایشان کسی نباشد منصرف میشود بباقی فرق امامیه و اگر از ایشان
نیز کسی نباشد منصرف میشود بجارودیه از فرق زیدیه و باقی فرق زیدیه و اهل
سنت در حکم مساوی اند **دیلمان** بلده ایست جنت نشان از مضافات
گیلان که سلاطین و خواص اهل لاهیجان در بعضی از فصول در آن عرصه دلگشای

آنجارا ماوای خود میساختند و اهالی آنجا از مبدء دخول در اسلام تا الحال مذهب امامیه
دارند و نقش محبت خاندان بر لوح خاطر می نگارند و در ایامی که ناصر الحق اهل گیلان را
باسلام در آورد اهالی دیلمان بواسطه همسایگی قزوین و امرای آنجا بودند که اکثر سنی
بودند تقیه مینمودند لاجرم ناصر الحق بگمان آنکه ایشان نیز مذهب اهل سنت دارند
لشکر بدیلمان کشید و کار بقتال رسید و چون شنگول که امیر اهل دیلمان بود
از کلماتی که لشکریان ناصر در اثنای جنگ میگفتند باعث ایشان را بر قتال
یقین نمود فریاد بر کشید و اظهار مذهب حق جعفری نموده از ناصر امان
طلبید ناصر گفت اگر پیش از این اشهب مذهب خود را در مضمار اظهار تا
از ورطه تعرض من خلاصی می یافتی اما اکنون که نایره حرب مشتعل گردیده و باد
نصرت بر اعلام ظفر انجام من وزیدن گرفته تا آنکه تو تردامن آیی و خود را تسلیم نمائی
خلاصی متصور نیست و چون شنگول تسلیم خود را مصلحت ندید بهمان جنگ
میکرد تا کشته گردید و باقی اهل دیلمان امان طلبیدند و خود را در ظل رایت
ناصر کشیدند والله اعلم بحقیقة الحال **طبرستان** بفتح اول و دوم و کسر را
صاحب معجم گوید آن بلادی وسیع و شهرهای بسیار است که این نام شامل همه است
و از آن نواحی جماعتی بیشمار از اهل علم و ادب و فقه برخواسته اند و از اعیان بلاد
طبرستان دهستان و جرجان و استراباد و آمل است که پای تخت سلاطین
آن دیار بوده و ساریه که مثل آمل است و شالوس که نزدیک بآن و بعضی جرجان را
از بلاد خراسان شمرده اند و طبرستان عبارت از بلاد معروف بمازندران است
و در وجه تسمیه آن دیار بطبرستان وجوه گفته اند و آنچه حق است و مشاهده
احوال اهل آن دیار مؤید آنست اینست که چون در میان اهالی آن دیار حرب و
قتال بسیار واقع میشود و اکثر اسلحه ایشان بلکه همه تبر است تا آنکه صغیر و کبیر
و غنی و فقیر ایشان همگی تبر در دست میدارند پس از جهت کثرت تبرداران دیار
او را تبرستان نام کرده اند آنگاه از روی تعریب تا را بطا بدل کردند و طبرستان
گفتند و حسن بن زید و محمد بن زید در آمل مقام داشتند و از روستای آمل است
ارمضات اعلی و ارم خاست اسفل و مهروان و اصبهبد و نامیه و طمیس

ودرکتاب

و در کتاب ابانه که از مولفات علمای زیدیه است مسطور است که از کنار آب سفید رود
تا آنجا که از توابع شکابنست تا جرجان طبرستان خوانند و از آن طرف سفید
رود تا تومن جیلان گویند و اکثر اهالی بلاد طبرستان شیعه بوده اند و در بعضی
از بلاد آنجا مانند آمل هرگز سنی نبوده چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد انشاء الله
تعالی آورده اند که مازندرانی را بیکی از بلاد اهل سنت گذر افتاد و روزی
در خارج بعضی از مساجد آنجا بول و براز کرد و خود را از روی تقیه نشست
و برخاست و وضو ساخته غسل رجل کرد و اقتصار کشید و با اهل مسجد دست
بسته بنماز جماعت موافقت نمود لیکن چون آن بیچاره مهارتی در آداب وضو و
نماز اهل سنت نداشت و بر حاضران ظاهر شد که او بیان کار ناآموز است
لاجرم از روی تعصب بر فضیحت متهم ساخته در مقام مواخذه او شدند بیچاره
چون آن حال مشاهده کرد بزبان مازندرانی گفت که سبحان الله گوین را خو نشو دیم
و باشستیم برو او سازخو کشیمه و دست را بندیم بمکر بهتر از من سنی سک بو
آمل صاحب معجم گفته بضم میم و لام بزرگتر مدینه ایست در طبرستان و در آنجا
سجادهای طبری و گلیمهای خوب می بافند و در اول اسلام دو هزار سوار مسلح
از آنجا بیرون می آمد و بسیاری از علما از آنجا بیرون آمده اند اما ایشان را طبری
میگویند و نسبة ایشان بغیر طبرستان اندکست و از آنجاست ابو جعفر محمد بن جریر
الطبری صاحب تفسیر و تاریخ مشهور که اصل و مولد او آمل است و یحیی بن ابوبکر
محمد بن عباس خوارزمی که اصل او از آمل است و ابو جعفر طبری را خال خود میدانسته
و در بیان اصل و نسب خود این شعر گفته **شعر** بآمل مولدی و بنو جریر
فاخوالی ویحکی المرء خاله ٭ فها انا رافضی عن تراث ٭ وغیری رافضی عن کلاله ٭
اما او در دعوی نسبة خود با بو جعفر کاذبست زیرا که ابو جعفر رافضی نبود لیکن
حنابله از روی حسد تهمت رفض برو کرده بودند و خوارزمی مذکور که برفض و سب
صحابه متجاهر و متفخر بود آن تهمت را اصلاح حال خود دانسته اظهار رافضی بودن
خال خود نموده و اعتقاد مولف آنست که خوارزمی در آن مقاله کاذب نیست و مراد
او بر بنی جریر نه محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ و تفسیر است که از فقهای شافعیه بوده

و نواهي در كتاب تهذيب الاسما مدح او نموده بلكه مراد محمد بن جرير طبري
متكلم است كه از اكابر متكلمان اماميه بوده و شيخ علامه جمال الدين حسن بن
مطهر حلي قدس سره او را در قسم مقبولان از كتاب خلاصة الرجال ذكر نموده
و كتاب مسترشد و كتاب ايضاح در امامت از جمله تصانيف او ست و بالجمله
بر وجهي كه محققان علماي رجال بآن تصريح نموده اند صاحب تفسير و تاريخ محمد بن
جرير بن غالب طبري است و نسبت او بخصوص شهر آمل معلوم نيست زيرا كه
آملي الاصل بغايت نادر ست كه سني باشد و صاحب كتاب مسترشد و ايضاح
محمد بن جرير بن رستم طبري است كه مولد او آمل بوده و مثل اين غلط از خواجه
ملاي صاعدي اصفهاني در شرح كشف الحق و نهج الصدق واقع شده و ليس
اول قارورة كسرت في الاسلام والله اعلم بحقيقة المرام **ساري** الحال دار
الملك ملوك طبرستان است و محبت اهل البيت عليهم السلام چون روح در
ابدان ايشان ساري و لوح خاطر ايشان از نقوش اعتبار اغيار عاري است
ارم صاحب معجم گفته كه ان بضم اول و فتح دوم بوزن زفر يا بسكون دوم بلده
نزديك بساري از نواحي طبرستان اهالي آنجا شيعه اند و در كتاب نقض شيخ
عبد الجليل رازي شطري از آثار تشيع اهالي ارم و ساري مذكور ست اگر
خواهند بآنجا رجوع نمايند **جرجان** و آنرا استراباد نيز گويند صاحب
معجم گفته بضم اول و نون در آخر مدينه ايست مشهور عظيم در ميان طبرستان
و خراسان و بعضي او را از خراسان مي شمارند و بعضي او را داخل طبرستان
ميدانند و گفته اند كه اول كسي كه آنرا بنا نمود يزيد بن مهلب بن ابي صفره بود
و در جرجان آب بسيار و قرى و ضياع بيشمار ست و در بلاد مشرق از عراق
گذشته بهتر از جرجان در جامعيت حسن و خوبي نيست و با آنكه در آنجا برف مي بارد
انواع فواكه پيدا ميشود و مردم آنجا بعلم و مروت و اخلاق محموده آراسته اند
و از آنجا بسياري از مردم صاحب بسيرت و سخا بيرون آمده اند و از آنجمله عمر كجا
كه صاحب مامون عباسي بود اما هواي آنجا اختلاف عظيم دارد و لهذا صاحب ابن عباد
عبد در مذمت هواي آنجا اين چند بيت گفته **شعر** نحن والله من هواك يا جر

جان في خطر و كرب شديد * حرها ينضج الجلود فان هبت * شمالا تكدرت بركود *
كحبيب منافق كلما هم * بوصل احاله بالصدود * و بالجمله اهل جرجان در تشيع مشهور
و بر السنه جمهور بتصلب در آن مذكور و مؤيد اينست آنكه از ملا جامي عليه ما عليه
نقل ميكنند كه روزي مردي غريب با او دو چار شد از وي پرسيد كه تو چه كسي آن مرد
گفت سيدم و طالب علم و استرابادي ملا جامي گفت اختصار كلام مطلوب
مي بايست گفت كافر مطلق و خود را و ما را از اين همه گفت و شنيد فارغ ساخت
و در كتاب كشف الغمه از كتاب امام قطب الدين راوندي نقل كرده كه او باسناد
خود از جعفر بن الشريف الجرجاني روايت نموده كه گفت در سالي كه متوجه حج بودم
در سر من رآي بخدمت حضرت امام حسن عسكري عليه السلام رفتم و جمعي
اصحاب ما بعضي از اموال همراه من كرده بودند كه بآنحضرت رسانم لاجرم عزم
آن نمودم كه در آن باب سخن گويم آنحضرت پيش از آنكه بسخن در آيم برما في الضمير
من اطلاع يافته فرمودند كه آن مال را بمبارك خادم من بسپار پس من چنان كردم
و عرض نمودم كه شيعه جرجان بشما سلام رسانيده اند بعد از آن آنحضرت فرمودند كه
چون از حج فارغ شوي بجرجان معاودت خواهي نمود گفتم بلي آنحضرت گفت از امروز
تا يكصد و نود روز ديگر در اول روز جمعه سيوم شهر ربيع الآخر بجرجان خواهي
رسيد و چون بآنجا رسيدي بايد كه شيعه آنجا را اعلام كني كه من در آخر آن روز
بجرجان حاضر خواهم شد آنگاه مرا دستوري داد و گفت برو كه خداي تعالى ترا
و هر چه باتست بسلامت بمنزل خواهد رسانيد و پسر ترا كه شريف نام دارد پسري
متولد خواهد شد او را صلت نام كن كه او بدرجه كمال خواهد رسيد و از اولياي
ما خواهد بود پس عرض كردم كه يا ابن رسول الله ابراهيم بن اسمعيل جرجاني كه از
شيعه شماست و احسان او باولياي شما بسيار ميرسد تا آنكه در سالي زياده
از صد هزار درهم بفقراي شيعه صرف ميكند فرزند ندارد آنحضرت فرمودند كه
خداي تعالى شكور ساخت احسان ابي اسحق ابراهيم بن اسمعيل را در حق شيعه ما
و آمرزيد گناهان او را و او را پسر درست خلقت كرامت دهند كه حق باشد
روزي كه دو انيد بايد بگوي كه حسن بن علي ترا پيغام فرستاده كه پسر خود را احمد نام نهي

آنگاه آنحضرت را وداع نموده بحج رفتم و ببرکت توجه حضرت امام خدای تعالی مرا در
سفر بسلامت داشت تا آنکه بروجهی که آنحضرت خبر داده بود اول روز جمعه مذکور
بجرجان رسیدم و چون اصحاب بتهنیه من آمدند نوید وعده حضور حضرت
امام علیه السلام بایشان رسانیدم و گفتم که مهیای عرض حوایج و مشکلات مسایل
خود شوید و چون ایشان نماز ظهر و عصر گذاردند همگی در خانه من جمع شدند و
منتظر قدوم سعادت لزوم حضرت امام معصوم بودند که ناگاه بیخبر ما ظاهر شدند
و ابتدا بسلام ما نمودند پس ما پیش دویدیم و دست مبارک آنحضرت را بوسیدیم
آنگاه آنحضرت با جماعت خطاب فرمود که من وعده کرده بودم بجعفر بن الشریف
که آخر این روز نزد شما خواهم آمد و اینک من نماز ظهر و عصر را در سر من رای
گذارده نزد شما آمده ام که تجدید عهد با شما کنم بشتابید و حوایج و مسایل خود را
بر من عرض کنید پس اول بار نضر بن جابر در مقام عرض حاجت خود شد و گفت
که پسر من که نام او جابر است نابینا شده میخواهم که دعا کنی تا ببرکت دعای
شما بینا شود آنحضرت پسر او را نزد خود طلبید و دست مبارک بر چشم او
کشید تا بینا گردید بعد از آن یکی یکی مردم از حوایج و مسایل خود سوال مینمودند
و آنحضرت جواب میفرمود تا قضای حوایج همگی نمود و ایشان را دعای خیر کرده
همان روز معاودت فرمود و الحق بسبب این کرامت که اهل جرجان بآن اختصاص
یافته اند میسزد که بر اهل قم و کاشان زیادتی جویند یا بر اهالی مشهد و سبزوار
طریق افتخار پویند **رستمدار** ولایتی است مشتمل بر آبهای خوشگوار
و درختان میوه دار و کوههای فلک مدار و قلعهای بلند استوار که دست
وهم از دامن آن کوتاه و پای خیال در التوای مسالک آن گمراه است قلعه نور
توامان شاهق طور و حصن کجور چون بیت المعمور از حوادث دوران دور
اهالی آنجا در شجاعت مانند رستم و در مذهب تشیع بغایت راسخ و محکم اند
و از متاخرین اذکیای فضلای آن دیار مولانا محمد بن فخر الدین علی رستمداری
که در مشهد مقدس رضوی منصب خدمت روضه منوره و تدریس بعضی از
مدارس آن آستان ملایک پاسبان باو مفوض بود و در تاریخی که عبدالله خان

اوزبک مشهد مقدس را محاصره نمود یکی از فقهای مشهد مقدس کتابتی بخان مذکور
نوشت که حاصلش این بود که جناب خان و لشکریان ایشان بچه دلیل و برهان
محاصره مشهد مقدس و استیصال مردم آنجا را که اکثر ذریه حضرت پیغمبرند
صلوات الله علیه و آله بر خود حلال ساخته اند و دست نهب و تاراج و قتل بر
جان و اموال و مزارع مردم و اوقاف سرکار فیض آثار گشاده اند و چون آن کتابت
بخان مذکور رسید بافاضل ماوراء النهر که ملازم رکاب بنحوی انتساب بودند و
فتوی باباحت قتل و غارت اهل مشهد داده بودند گفت که جواب کتابت اهل
مشهد نویسند و ایشان جوابی مشتمل بر وجوه فاسده و دلایل کاسده در باب
اباحت خون و مال اهل مشهد رقم نموده بایشان فرستادند و چون نوشته اهل
ماوراء النهر بنظر مولانا محمد مذکور رسید نامه ای مشتمل بر دفع تمامی دلایل
آن افاضل نوشته فرستاد و چون آن نوشته بنظر خان مذکور رسید نظری
اجمالی بران انداخته بافاضل مذکوره امر نمود که جواب نویسند و چون
ایشان بعد از مطالعه خود را از نوشتن جواب آن عاجز دیدند در جواب خان
گفتند که گفت و شنید با این مردم موجب ضعف اعتقاد دیگران میشود بنا
برین باید که آیات قرآنی که در آن نامه نوشته شده بمقراض بیرون آرند و باقی را
در نظر حاضران بسوزانند و بگویند که سخنان آن طایفه قابل جواب نیست و
آخر چنان کردند و مؤلف جهت عبرت ارباب اعتبار بنقل صورت نامه افاضل
ماوراء النهر و صورت کتابتی که مولانا محمد مذکور در دفع سخنان ایشان نوشته
مبادرت مینماید **نامه که افاضل ماوراء النهر باهل مشهد مقدس نوشته اند**
پوشیده نیست بر هیچ مؤمن عالم که تعرض باموال و نفوس کسانی که گوینده کلمه
طیبه لا اله الا الله محمد رسول الله اند مادام که از ایشان افعال و اقوالی که موجب
کفر است صادر نشود و عمل بطریقه مرضیه سلف و ائمه اثنی عشر رضی الله عنهم
مینموده باشند جایز نیست اما وقتی که با تکلم باین کلمه مذهب اهل سنت و جماعت
و طریقه علما و اتقیا را بالکلیه مهجور کرده مؤمنان را بایمان اول بگذاشته اظهار
طریقه شنیعه شیعه نموده سب و لعن حضرات شیخین و ذی النورین و بعضی از ازواج

طاهرات رضوان الله علیهم اجمعین که کفر نسبت بجویز کند بر پادشاه اسلام بلکه بر سایر انام
بنا بر امر ملك علام قتل وقمع ایشان اعلاء لدین الحق واجب ولازم است وتخریب
ابنیه واخذ اموال وامتعه ایشان جایز واگر پادشاه زمان وخلیفه دوران خلد الله
تعالی ظلال اجلاله علی رؤس المسلمین الی یوم الدین در جهاد که باتفاق واجماع علما
واجب طریق حضرت رسالت واصحاب کرام واولاد عظام است با وجود استطاعت
وقدرت تساهل نماید چگونه از عهده جواب وسؤال ملك متعال یوما لا تجزی
نفس عن نفس شیئا ولا یقبل منها شفاعة ولا یؤخذ منها عدل ولا هم ینصرون که بآیه
کریمه ولنسئلن الذین ارسل الیهم وغیرها ثابت شده تواند بیرون آمد و بر هر
عاقلی که بمقتضای عقل رفته در آیات واحادیث واخبار تامل نماید ظاهر
میگردد که جماعتی که مشرف بشرف صحبت حضرت رسالت شده طریقه تبعیت
وخدمت مرعی داشته سالها در اعلاء کلمه حق با کفار در رکاب آنحضرت مقاتله نموده
باشند خالی از شوایب نقصان ومستحق جنان خواهند بود خصوصا انها که بمقتضای
آیه کریمه لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونك تحت الشجرة بشرف رضوان
حضرت منان مشرف گشته اند واولئك الذین هدی الله فبهدیهم اقتده و شك
نیست که حضرات شیخین وذو النورین رضوان الله علیهم اجمعین از ین جمله اند
وبمصاهرت ومخاتنت آنحضرت معزز ومکرم اند وصدیق اعظم را حضرت
علیم در کلام قدیم صاحب نامیده کما قال اذ یقول لصاحبه لا تحزن وبمقتضای
وما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی جمیع اقوال وافعال آنحضرت بمحض
وحی است وآنحضرت کمال تعظیم وتوقیر ایشان میداشته ودر توصیف هر یك
احادیث کثیره وارد گشته پس منکر کمال ایشان در کمال گمراهی وضلال وفی الحقیقه
منکر قرآن ونسبت کننده نقص بسرور انس وجان بوده باشد و معتقد ایشان
مرضی ومتابع آن سرور بوده باشد و بنا بر فرموده قل ان کنتم تحبون الله فاتبعونی
یحببکم الله ویغفر لکم امیدست که بشرف محبوبیت سبحان وعز غفران برسد
وایضا شجاعت واهتمام امیر المؤمنین علی رضی الله عنه در اعلاء حق از ان مشهورتر است
که بر کسی پوشیده ماند وآنجناب در زمان متابعت ومبایعت خلفا با ایشان بوده

وجود

وجود نیز متابعت ومبایعت نموده پس این جماعت که اثبات نقص بآنحضرت میکنند
غافلند از انکه ثبوت نقص بآنجناب لازم می آید وایضا چگونه نسبت کردن صدیقه
رضی الله عنها با انکه متفق علیه است که شرف فراش آنحضرت یافته ومحبوبه آن سرور
بوده ببعضی امور شنیعه یا شنیدن آن جایز باشد وحال قرآن مجید واقعست
الخبیثات للخبیثین والخبیثون للخبیثات والطیبات للطیبین والطیبون
للطیبات پس ملاحظه باید نمود که نسبت خبث باو منجر بنسبت خبث بحبیب او میشود
وایضا توجه کنند باو ذیکی اگر نسبت بامر شنیعی کنند آن با زاری در کمال وحشت
میگردد پس چگونه صاحب فراش خیر البشر را بآنسان آن چیزها که بعضی از طایفه
شیعه نسبت میدهند نسبت توان داد نعوذ بالله من ذلك فاعتبروا یا اولی الالباب
واگر بعضی گویند که ازما مثل این امور واقع نشده ونخواهد شد شك نیست که این
مهملات را می شنوند ومنع نمیکنند پس ایشان نیز حکم انها داشته باشند وآنچه
نوشته اند که بحکم آیه ولا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل وحدیث لا یحل مال
امرء مسلم الا عن طیب نفسه چگونه اتلاف محصولات وزراعات مشهد مقدس
حلال باشد جواب آنست که در آیه وحدیث اموال تخصیص بمؤمن ومسلم یافته
وآنچه بتواتر ثابت شده که جماعت شیعه شنیعه سب میکنند ومیگویند از زمره
اهل اسلام وایمان برآمده اند واین آیه بنا بر مفهوم مخالفت که بعضی علما اعتبار
کرده اند وآیات واحادیث دیگر که احتیاج بنوشتن نیست دلالت دارد برانکه
قتل وغارت اموال وسوختن وویران کردن باغات وزراعات وعمارات اهل
کفر جایز است وهیچکس را درین خلاف نیست وایضا حرب با جماعتی که تبعیت پادشاه
اسلام خلیفه نمایند وبعد از بیعت عصیان ورزند جایز است باتفاق علما
هر چند آن جماعت گویند کلمه توحید ومسلمان باشند وبرین دال است حروبی
که اسد الله الغالب علی بن ابی طالب رضی الله عنه در زمان خلافت خویش
کرده اند واز ین قبیل است حروبی که اعلیحضرت خاقان با بعضی از سلطانان
نموده وآنچه نوشته اند که زراعات وباغات اطراف مشهد مقدس وقف سرکار
مزار فایض الانوار است که آبا واجداد حضرت خاقان وقف کرده اند چون این

دیار از جمله دار الحرب است و نزد لشکر اسلام موقوفات ممتاز و معین نیست
آن نیز حکم سایر باغات و زراعات دارد و بر تقدیری که تعیین و امتیاز
یابد مصرف آنها از مسلمانان خواهد بود و وقتی که بتصرف غیر مستحق باشد
خلیفه را جایز است که آنرا بغازیان و اهل لشکر اسلام حلال کرده اند و آنچه
نوشته اند که اکثر ساکنان این دیار ذریه پیغمبر اند بر تقدیر تسلیم گویا آیه
إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ را نشنیده اند و آنچه نوشته اند که همه صلاح
صلاح فرع اسلام است و آنچه نوشته اند که در مکه و مدینه و شام با علما
صحبت داشته اند **نظم** هر که او روی به بهبود نداشت ❁ دیدن روی نبی سود نداشت
و آنچه نوشته که علما تحسین ایشان نموده اند ممنوع است و بر تقدیر تسلیم بنابر عدم
اطلاع بر عقیده فاسده ایشان خواهد بود و آنچه نوشته اند که رجب از جمله اشهر
حرام است و قتل و حرب در آن با جماعتی که در مقام حرب نیستند جایز نیست
جوابش آنست که حرمت اشهر حرام منسوخ است بنابر احادیث صحاح مشهوره
و بعضی از غزوات امیر المؤمنین علی رضی الله عنه و رفیق آنجناب بر سر اعادی در
اشهر حرام است برین و آنچه نوشته اند که آیه وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا
لِيَعْبُدُونِ از محکمات است در آن شک نیست لیک نیز شک نیست که جهاد
با کفار از اعاظم عبادات است و ای بر آن جماعتی که ترک عبادت نموده سب و
لعن اکابر مینمایند و آنرا مکفر ذنوب و باعث ثواب میدانند با آنکه متعین
و متیقن است که در لعن کردن شیطان که نصوص بر ملعونیه او ناطق است
ثواب نیست و عجب است که با آنکه در میان ایشان جمعی هستند که معانی ظاهر
آیات و احادیث را میتوانند دریافت و در ترجمه آیات و احادیث مکتوبه
اظهار این معنی نموده اند از این مذهب ظاهر البطلان بر نمیگردند و بر نمیگردانند
و تبعیت ائمه اثنی عشر و سلف نمی نمایند و قد بینا الآیات لقوم یعقلون
و اگر بعضی از متصلبین افترا نموده از بعضی ائمه و سلف در تقویت معتقدات فاسده
بر ایشان چیزی رسانیده اند باید آنچه ذکر کرده شد کسی را سخنی باشد باید که نیز خود
عبدالله را بیرون فرستند تا امان داده با بعضی از ملازمان رکاب همیون شاه

نماید باشد که مذهب حق بر همه کس ظاهر گردد والسلام علی من اتبع الهدی
جواب نامه افاضل ماوراء النهر که ملا محمد نوشته نتایج افکار و نفحات اقلام درر
بار افاضل ماوراء النهر هداهم الله و ایانا سبیل الرشاد و حفظهم و ایانا عن التعسف
والعناد بتوقف پیوسته در آن باب آنچه صواب و موجب اجر و ثواب است
مذکور میشود بر آرای حکمت آرای حضرت عالیان مخفی نیست که حضرت سید
المرسلین بر وجهی که در کتب اهل سنت و شیعه مسطور است امت را بمتابعت
کتاب الله و عترت طاهره مامور ساخته اند و چون حضرت امام الجن والانس سلطان
ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثنا در بلاد عجم غریب واقع شده
راقم این حروف چون خادم برای احترام خدمت آنحضرت و بواسطه فیوض و برکات
که از روح مطهر آنحضرت یافته و ذکر آن در صحیفه مناسب نیست از سایر عترتها
خدمت و ملازمت ایشان را اختیار کرده نه باقزلباش الفتی دارد و نه از اوزبک
کلفتی و تحمیل و عناد نسبت به طایفه از تفتیش و تحقیق در امور دین تحصیل
یقین کرده آنچه بمقتضای حدیث و قرآن موافق با امر حضرت ملک منان است اختیار
نموده از روی انصاف کلمه چند بعرض میرساند که مقبول انظار افادت آثار حضرات
عالیمقدار شود فهو المراد و الا **نظم** من آنچه شرط بلاغست با تو میگویم ❁
تو خواه از سخنم پند گیر و خواه ملال ❁ در تمیز این مبحث کسی که صاحب ادراک
کامل و انصاف شامل باشد میتواند بود و آنچه از طلبه ماوراء النهر که متردد
این حدود بودند مسموع شد آنست که نواب اعلیحضرات خاقان دارا نشان
باین دو صفت حمیده آراسته اند و امرا و اعیان ایشان کوکلتاش بهادر و جمعی
دیگر بصفت تمیز و فضایل پیراسته اند اما تصدیقی که از ایشان الی الآن بحکایت
علماء ماوراء النهر واقع شده بنابر مثل اهل خراسان که چون تنها بقاضی روی
راضی آید معتبر نیست چه فضلای مذهب حضرات ائمه اثنی عشر بمجلس سامی ایشان
مشرف نشده اند و علمای اهل سنت چنان خاطرنشان کرده اند که مذهب شیعه
مبتدع و مخترع است و اصلی ندارد اگر بعد از تحقیق حال و تفتیش اصول و احوال فرقتین
در اختیار احد المذهبین امری فرمایند بحکم کلام الملوک ملوک الکلام مطاع و منقاد

خواهد بود مجملاً در طرق شیعه و سنی کتب کثیره در حدیث مضبوط شده
اما احادیثی که متفق علیه هر دو فرقه است معتمد است و احتیاط مقتضی
آنست که آنچه متفق علیه باشد برای منافات مختلف فیه متروک نشود
زیرا که اهل اسلام منحصر در این دو فرقه اند چه اگر خلیفه بحق بعد از حضرت
پیغمبر بلا فصل حضرت ابوبکر رضی الله عنه ان لم یؤذ رسول الله را
میدانند اهل سنت اند و اگر حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب را
میدانند شیعه اند و قول ثالث نیست پس آنچه متفق علیه فریقین باشد مجمع
علیه اهل اسلام است و ترک مجمع علیه برای مختلف فیه باطل بعد از
تمهید این مقدمات گوییم آنچه مرقوم قلم افادت رقم حضرات عالیات شده
بعد از تنقیح و تلخیص حکم بکفر شیعه آل پیغمبر است بدلایل معدوده دلیل
اول آنکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله وسلم مدح خلفای ثلث فرموده اند
و سخن آنحضرت بمقتضای آیه کریمه و ما ینطق عن الهوی ان هو الا وحی یوحی
وحی است و شیعه که مذمت ایشان کنند مخالفت وحی میکنند و مخالفت
وحی کفر است جواب آنست که ازین دلیل قدح خلفای ثلث و بطلان
خلافت ایشان لازم می آید زیرا که در شرح مواقف از آمدی که از اکابر علمای
اهل سنت است منقول است که قرب بوقت رحلت حضرت پیغمبر در میان
اهل اسلام مخالفت واقع شده و مخالفت اول این بوده که حضرت پیغمبر در مرض
الموت فرموده که ائتونی بقرطاس اکتب لکم شیئاً لا تضلوا بعده و عمر باین
راضی نشده گفته که ان الرجل غلبه الوجع و عندنا کتاب الله حسبنا پس
صحابه اختلاف کردند تا آواز بسیار شد و حضرت پیغمبر ازین معنی آزرده شده فرمود
که برخیزید که پیش من تنازع سزاوار نیست و این حدیث در اوایل صحیح بخاری
و در اکثر کتب اهل سنت بعبارات مختلفه مذکور است و مخالفت دوم
آن بوده که بعد از قضیه مزبوره حضرت پیغمبر جمعی را مقرر ساخته که همراه اسامه
بسفر روند و بعضی ازان جمع تخلف نمودند و بعرض حضرت رسید آنحضرت مکرراً
مبالغه فرمودند که جهزوا جیش اسامه لعن الله من تخلف عنه و مع هذا آن

بعض

بعض متابعت نکردند پس گوییم امری که حضرت پیغمبر در باب نوشتن وصیت فرمودند
بمقتضای آیه کریمه مذکوره وحی است و منعی که عمر کرده منع ورد وحی است و رد
وحی کفر است علی ما اعترفتم به و علی ما دل علیه قوله تعالی و من لم یحکم بما انزل الله
فاولئک هم الکافرون و کافر قابل خلافت حضرت پیغمبر نیست و هرگاه کفر و سلب
قابلیت از او ثابت شود بنا بر دلیل شما لازم است که ابوبکر و عثمان نیز خلیفه
نباشند تا خلاف اجماع مرکب نشود چه بمذهب جمهور اهل سنت هر سه ایشان
خلیفه اند و بمذهب شیعه هیچکدام خلیفه نیستند اینکه عمر خلیفه نباشد و ابوبکر
و عثمان باشند موافق رای هیچکس از اهل اسلام نیست و نیز تخلف از جیش
اسامه بمقتضای دلیل مذکور کفر است و متخلفان خلفای ثلثه اند باتفاق
و از هر یک از دو روایتین مذکورتین بوجوه متکثره اثبات مذهب شیعه و نفی
خلافت آن لازم می آید و تفصیل در این صحیفه نمی گنجد والله یحق الحق و هو یهدی
السبیل و چون حضرات در صحیفه شریفه اعتراف نموده اند که فعل حضرت نبی وحی است
والواقع ایضاً کذلک پس گوییم اخراج حضرت پیغمبر مروان را از مدینه بالضرور وحی
و آوردن عثمان او را بمدینه و تفویض امور باو و تعظیم او کفر است بدو وجه
وجه اول دلیلی که حضرات فرموده اند وجه دوم قوله تعالی لا تجد قوماً یؤمنون بالله
والیوم الآخر یوادون من حاد الله و رسوله و لو کانوا آباءهم او ابناءهم او اخوانهم
او عشیرتهم و دلایل متین برای تحقیق حق و تزییف باطل در مسئله امامت
برهاناً و جدلاً بسیار است ولیکن در خراسان مشکل است که نوشته بر پیغام
نمی باشد اگر ملازمت میسر شود معروض خواهد شد نظم
بهر جمعیتی وصل تو جویم ◦ لعل الله یجمعنی و ایاک ◦ اما شرطی که مناظرات عقد
علی باشد ترک تشنیع و توکل و قطع نزاع و نیز ورود مدح خلفای ثلث
از حضرت پیغمبر متفق علیه فریقین نیست چه در کتب شیعه اثری از آن نیست
و آنچه دلالت بر ذم کند مثل روایتین مذکورتین و غیرهما در کتب فریقین
مسطور است و نیز بعضی از اهل سنت تجویز وضع حدیث برای مصلحت کرده اند
پس اعتماد بر حدیث غیر متفق علیه نیست خصوصاً وقتی که ناقل آن تجویز وضع

حدیث کذب یا عادل نباشد وخبر متفق علیه دلالت بر خلاف آن کند ومخالفت خبر
واحد سیما بالخصوصیات مذکوره لازم که کفر باشد والا پس در جمله دهر یک مسلم نبود
چه مخالفت اخبار آحاد از مجتهدین واقع شده وتعظیم وتوقیر حضرت پیغمبر نسبت به
خلفای ثلث قبل از صدور مخالفت از ایشان دلالت بر حسن وسلامت عاقبت
نمیکند چه عقوبت قبل از صدور عصیان با آنکه معلوم الصدور باشد لایق نیست
لهذا حضرت امیر از عمل ابن ملجم خبر داده وعقوبت نفرموده وروایتی که دلالت
بر حسن خصوص خلفا کند مفید مطلوب نیست چنانکه در آیه لقد رضی الله مذکور
خواهد شد دلیل دویم آنکه بمقتضای لقد رضی الله عن المؤمنین اذ یبایعونک
تحت الشجرة خلفای ثلث برضوان حضرت ملک منان مشرف شده اند پس
ایشان کفر باشد جواب آنکه مدلول آیه عند التحقیق رضای حضرت الله تعالی
از آن اهل خاص که بیعت است وکسی منکر این نیست که بعضی از افعال حسنه صادر
از ایشان واقعست سخن در اینست که بعضی افعال قبیحه از ایشان بوجود
آمده که مخالفت آن عهد وبیعت است چنانکه در امر خلافت مخالفت نص حضرت
پیغمبر کرده در کتب فریقین مسطور است نموده اند وغصب خلافت کرده اند وحضرت
فاطمه علیها السلام را آزرده ساختند چنانکه در صحیح بخاری مسطور است
واین عبارت در صحیح مذکور تتمه این روایت است فغضبت فاطمة
فهجرته فلم تكلم معه حتى ماتت وفقیر خود در صحیح مذکور مشاهده
کردم ونیز در صحیح بخاری در مناقب حضرت فاطمه مذکور است که من اغضبها فقد
اغضبنی ودر مشکات در مناقب آنحضرت منقول است که من آذاها فقد آذانی
ومن آذانی فقد آذى الله وکلام صادق مضمون ان الذين يؤذون الله ورسوله
لعنهم الله في الدنيا والآخرة ناطق است حاصل که بواسطه این افعال ذمیمه ومنع
وصیت حضرت پیغمبر وتخلف از جیش اسامة وغیرها مورد مذمت شدند
چه سلامت عاقبت بحسن خاتمه افعال ووفا کردن بعهد وبیعت بحضرت رسول
متعال است وهر کس بسعادت سلامت عاقبت مستسعد نشود بواسطه نقض
ومخالفت حکم حضرت پیغمبر مستوجب عقوبت میشود چنانکه آیه کریمه فمن نكث

فانما ينكث على نفسه ومن اوفى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه اجرا عظيما بر آن
شاهد است دلیل سیوم آنکه حضرت الله تعالی ابو بکر را صاحب پیغمبر خوانده
وصاحب پیغمبر قابل ذم ولعن نیست جواب آنکه آیه کریمه قال له صاحبه وهو يحاوره
اکفرت دال است بر این که مصاحبت میان مسلم وکافر واقعست ومصاحبت از
نسبت متوافق الطرفین است مجرد اخوت پس همچنانکه هر یک از برادران نسبت
بدیگری برادر است خواه مسلم وخواه کافر هر یک از همراهان نسبت بدیگری
مصاحب وهمراهست خواه مسلمان وخواه کافر وآیه کریمه یا صاحبی السجن أأرباب
متفرقون خير أم الله الواحد القهار نیز مؤید مقصود است چه صاحب کشاف
وبیضاوی تفسیر آن به صاحبی فی السجن کرده اند یعنی ای دو صاحب من در
زندان پس حضرت یوسف علیه السلام که پیغمبر است دو کس را صاحب خود خوانده که بت
پرست بودند چنانکه تتمه آیه مذکوره دلالت صریح بر آن دارد پس ظاهر شد
که مجرد صاحب پیغمبر بودن دلیل خوبی نیست ونیک جاری شده بقلم شکسته
رقم حضرات در صحیفه شریفه که نظم هر که او روی به بهبود نداشت
دیدن روی نبی سود نداشت اما از حضراتی که برا بلغ وجوه دعوی
ادراک دقایق قرآن مجید نمودند بغایت مستبعد نمود که در بیت مذکور
بجای هر کرا هر که او نوشته اند ورابطه مصرعها را برداشته هر مصرع را
فی نفسه ناتمام گذاشتند وباین معنی متفطن نشده روح حضرت مولانا
جامی را آزرده ساختند ولیکن چون غارت وتالان بر کافه اهل خراسان واقع
شده خانها خراب شد وحضرت مولوی نیز از این جماعت است اگر یک بیت از او
خراب شده باشد باکی نیست البلية اذا عمت طابت واز اشعار عرب نیز
استشهاد هست لیکن صلاح در ذکر آن نیست اما التماس از حضرات آنست
که بمجرد ایهام لفظ بلا تامل در معنی استدلال نفرمایند دلیل چهارم آنکه حضرت
امیر با وجود کمال شجاعت در وقت بیعت مردم با خلفای ثلث بوده اند ومنع نفرمود
واین دلیل حقیت بیعت است واگر نه قدح آن حضرت لازم آید جواب آنکه
قبل از آنکه حضرت امیر از تجهیز وتکفین حضرت پیغمبر فارغ شود خلفای ثلث

در سقیفهٔ بنی ساعده اکثر اصحاب را جمع کرده برای ابی بکر بیعت گرفتند بوجوهی
که ذکر آن درینجا نمی گنجد و آنحضرت بعد از اطلاع برای قلت اتباع و بیم هلاک
اهل حق یا باعث دیگر مباشر حرب نشدند و این دلالت بر حقیت بیعت
ایشان نمیکند چه حضرت پیغمبر در شجاعت و قوت از آن حضرت کمتر نبوده
چنانکه اخبار و آثار برین دالست و حضرت پیغمبر با حضرت امیر و سایر صحابه
با کفار قریش جنگ نکرده از مکهٔ معظمه مهاجرت نمودند و بعد از مدتی که متوجه
مکه شدند بحدیبیه صلح نموده مراجعت فرمودند پس هر وجهی که برای جنگ
نکردن حضرت پیغمبر و حضرت امیر و سایر صحابه گنجد برای جنگ نکردن حضرت
امیر تنها میگنجد مع شیئ زاید چه ظاهرست که حقیت کفار قریش مطلقا متصور
نیست و نزد اهل تحقیق این نقض در بالا نیز جاریست چه فرعون در دعوی
خدائی چهارصد سال بر مسند سلطنت بوده و هر یک از شداد و نمرود و
غیرهما نیز سالها درین دعوی باطل بودند و حضرت الله تعالی با کمال قدرت
ایشان را هلاک نکرد تا خلق بسیار باعتقاد فاسدی که از ایشان حاصل
کردند بآخرة رفتند و هرگاه در مادهٔ حق تعالی تاخیر در دفع خصم گنجد
در مادهٔ بنده بطریق اولی میگنجد و آنچه فرمودند که حضرت امیر با ایشان
بیعت کرده وقوع آن بلا اکراه و تقیه ممنوع است و تحقیق آن درین صحیفه
نمیگنجد غرض که شارح عقاید نسفی درین که سب شیخین کفر باشد اشکال
کرده و صاحب جامع الاصول شیعه را از فرق اسلامی شمرده و صاحب مواقف
نیز برین رفته و وجوهی که برای تکفیر شیعه توهم کرده اند رد کرده و نزد امام
غزالی سب شیخین کفر نیست و شیخ اشعری شیعه بلکه جمیع اهل قبله را کافر
نمیداند پس آنکه در حضرات در تکفیر شیعه فرموده اند نه موافق سبیل مومنان است
و نه مطابق حدیث و قرآن با آنکه مفهوم تشیع آنست که در صدر صحیفه معلوم شد
و سب و لعن در و معتبر نیست میگنجد که نام خلفای ثلث مطلقا بر زبان اهل شیعه
جاری نشود و لعن ایشان واجب نیست اگر جاهلان شیعه حکم بوجوب لعن
کنند سخن ایشان معتبر نیست چنانکه جاهلان اهل سنت حکم بوجوب قتل شیعه

امیر با کمال شجاعت در ملازمت حضرت پیغمبر بوده و حضرت هم

میکنند

میکنند و این حکم اصلا مقتضای انکار سلف و انظار خلف نیست و اما آنکه فرمودند
که هر کس استماع بعضی حکایات کند و منع نکند کافرست عقلا و شرعا دلیل برین نیست
وقال الشیخ ابن سینا من تعود ان یصدق من غیر دلیل فقد انسلخ عن الفطرة
الانسانیة و آنچه از خبث و فحش در مادهٔ عایشه نسبت بشیعه کردند حاشا
ثم حاشا که هرگز واقع باشد چه نسبت فحش بکافهٔ آدمیان حرامست چه جای حرم
حضرت پیغمبر اما چون عایشه مخالفت امر و فرمان فی بیوتکن نموده ببصره آمده
و بحرب حضرت امیر اقدام نموده و بحکم حدیث حربک حربی که فریقین در مناقب
حضرت امیر روایت نموده اند حرب حضرت امیر حرب حضرت پیغمبرست و محارب پیغمبر یقینا مقبول نیست
بنابرین مورد طعن شده و این ضعیف در کتاب حدیثی از کتب شیعه دیده که عایشه در
خدمت حضرت امیر از حرب توبه کرده هرچند قضیهٔ حرب متواترست و حکایت توبه
خبر واحد اما بر تقدیر وقوع بعد از خرابی بصره و قتل چهل هزار نفس چنانکه گفته اند
از صحابه و غیرهم اگر آن توبه مقبول باشد لعن او از برای حرب نباید کرد والله
اعلم بحقایق الامور و هو یحکم بالحق یوم ینفخ فی الصور و آیهٔ کریمهٔ الخبیثات للخبیثین
نه این معنی دارد که زوجین در ممدوحیت و مذمومیت من جمیع الوجوه شریک اند
چنانکه اگر یکی از ایشان مستحق جنت باشد یا دوزخ آن دیگر هم چنین باید بود
والا منتقض شود بحضرت نوح و حضرت لوط و زوجهٔ ایشان و بر آسیه و فرعون
بلکه میتواند بود که آیهٔ کریمه مثل باشد بانچه در آیهٔ دیگر صریح شده که الزانی لا
ینکح الا زانیة او مشرکة والزانیة لا ینکحها الا زان او مشرک و فیه نظر
و له جواب و آنچه در تکفیر سادات عظام که فرزندان حضرت سید الانام اند مذکور
ساختند محل تعجب است چه هرگاه محرم پیغمبر بر خلاف امر آنحضرت سفر کند و با کسی
باتفاق کافهٔ مسلمانان خلیفه باشد و او خود مناقب آنحضرت را از حضرت پیغمبر
شنیده و روایت کرده باشد جنگ کند و بواسطهٔ این بحکم حدیث صحیح محارب
پیغمبر شود و باعث قتل چهل هزار نفس از صحابه و تابعین گردد و فرزند پیغمبر نسبت بکسی
که پیش بعضی از مسلمانان خلیفه باشد سخن سست گوید و حال آنکه پیش آن فرزند پیغمبر خلافت
آنکس ثابت نباشد و بمقتضای دلایل بر وجهی ظاهر شده که آنکس مخالف حضرت

بعمر و نقض عهد آنحضرت کرده و بنا برین سخن فرزند پیغمبر ضرر مالی و بدنی بکسی نرسد
و اگر آن سخن خطا باشد برای آنکسی که در حق او گوید ثواب حاصل شود آیا کدام
ازین دو عمل اقبح و اشنع است و سبب این که اول اصلا باعث قبح نشود و دوم
موجب کفر باشد چه تواند بود اگر بمضمون مصنوع سب الشیخین کفر مستمسک
شوند جواب آن ظاهر شد و اگر چیزی دیگر فرمایند مستفید شویم بهر حال
انصاف مطلوبست و منقول در کتب شیعه چنین است که در وقت حضور ابن
مکتوم اعمی در خدمت حضرت پیغمبر کسی از اهل حرم آنحضرت عبور نموده حضرت
پیغمبر ازین معنی اعراض فرموده اند آنکس گفته که یا رسول الله این شخص کور است
پیغمبر فرموده اند که تو خود کور نیستی و علمای اهل سنت نقل کرده اند که حضرت
پیغمبر عایشه را بکتف مبارک خود برداشته تا تماشای حبشی کند که در کوچه
سازی می نواختند و بعد از مدتی فرموده که یا حمیرا اهل شبعت این عمل را بارذل
ناس نسبت نمیتوان کرد و قباحت این مرتبه ایست که تصریح بآن مقدور
باشد و آنچه لازم این قضیه است اگر کسی اعتقاد کند هیچ شک نیست که مرتد گردد
بهر حال ما بعد از حضرت الله تعالی هیچ موجودی را اکمل و افضل و اشرف از حضرت
پیغمبر نمیدانیم اما فریاد از جماعتهای حضرات که بواسطه میل و تعصب باحادیث
موضوعه شرع و دین را ضایع کردند **نظم** الله کی پیش تو گفتم غم دل ترسیدم ٭
که دل آزرده شوی ورنه سخن بسیارست ٭ و بعد در ماده نسخ حرمت اشهر حرام فرموده اند
اصل عدم آنست تا ناسخ معتنابه که رفع حکم قرآنی تواند کرد ظاهر شود و محاربه حضرت
امیر بر تقدیر تسلیم که در بعضی ازین شهر باشد بعد از تعدی خصم بوده نه ابتداء
بلکه حروب آنحضرت همه چنین بوده و هرگاه کفر شیعه ثابت نباشد چنانکه ازین
جواب معلوم شد وجهی که برای حلیت قتل و غارت ساکنان مشهد مقدس فرموده اند
نا تمام است و بر تقدیر تسلیم حضرات را اطلاع بر ضمایر و سرایر جمعی که هرگز ندیده اند
چون حاصل شد والله اعلم بذات الصدور و علی ای حال مزاج پادشاهان مجوا آتش است
و لایق علمای کرام آنست که بزلال مواعظ حسنه تسکین التهاب آن آتش فرمایند
تا خلق الله نسوزند نه آنکه بباد فتنه آن آتش را مشتعل سازند و اصل و فرع

نهال اعمار و امال بندگان خدا را سوخته بخاک مذلت اندازند **نظم**
چو آتش مشو تند و سرکش مبادا ٭ که دود از دل مبتلای برآید ٭ و ظاهر است که ازین
فتواهای بی ملاحظه برای سپاهی بهانه اهتمام در استیصال بندگان ملک علام بهم
میرسد و استیصال ایشان اگرچه کافر باشند ملایم حضرت الله تعالی که در کمال
حلم است نیست چنانکه روایت شهرت کی حضرت نوح در روز قیامت برای هلاک
کفار خلایق و آثار و اخبار دیگر بغیر برین دال است و تفصیل اینها درین صحیفه نمی
گنجد و هرگاه سپاهی بفتوی علما این کارها کند معظم جواب روز قیامت بر علما خواهد
بود **نظم** هر آن روز کز هول پرسند و قول ٭ اولوا العزم را دل بلرزد ز هول ٭
بجائی که دهشت برند انبیا ٭ تو عذر گنه را چه داری بیا ٭ و مخفی نباشد که ابن طاوس
از اکابر علمای شیعه و در اصول و فروع مجتهد بوده و مع هذا در فقه تصنیف
نفرموده بنابر آنکه حضرت الله تعالی در ماده حضرت پیغمبر که دوست آنحضرت است
و دنیا را بطفیل او خلق کرده گفته که و لو تقول علینا بعض الاقاویل لاخذنا
منه بالیمین ثم لقطعنا منه الوتین فما منکم من احد عنه حاجزین و هرگاه در
ماده حضرت پیغمبر این همه تهدید و مبالغه واقع شده باشد اگر دیگری را غلطی
در فتوی واقع شود چون از عهده بیرون آید پس اگر حضرات عالیات طریق
اتقیای سلف را سلوک داشته شیوه احتیاط را مرعی دارند ظاهر اصلح
خواهد بود چه در عرصه عرصات جواب مظلومان خصوصا اطفال که بمضمون
رفع القلم عن الصبی حتی یبلغ متمسک شوند بغایت صعب است **نظم**
بجرم عشق مرا کشتی چو خواهی گفت ٭ جواب خون رقیبان که بی گناه کشتی ٭ بهر حال
نظم و المراد ازین جمله نیکخواهی تست ٭ و گرنه زین همه گستاخیم چه مقصودست ٭
چون اکثر مفاسد عالم بلکه تمام آن بواسطه اغراض فاسده دنیویه است و مدعا
آنست که ارباب فضل ازین اغراض منزه باشند لایق آن بود که بعد از عمری که افاضل
ما وراء النهر بحوالی مشهد مقدس تشریف آورده اند فقرا را بشرف حضور مشرف
سازند و اگر بواسطه تمادی نواب خاقانی فرمودن شان فقیران از شهر بیرون
نتوانند آمد ایشان لوازم احترام حضرت امام بجای آورده بسعادت زیارت

حضرت مستعد شوند و فقیران ببرکت صحبت ایشان فیروزی یابند و این معنی

بوجود نیامده فتوی بقتل فقیران دادند بارک الله عظّم الله اجورکم و اصلح

امورکم **نظم** مکن مکن که ره جور اکاره بنا نهند مکن مکن که پشیمان شوی و چاره نیابند

تون صاحب معجم گوید شهریست از ناحیهٔ قهستان خراسان نزدیک بقاین

و مخفی نماند که اهل تون و قاین و اکثر بلاد قهستان در اوایل حال شیعهٔ اسماعیلیه

بوده‌اند و نزاری قهستانی که در تخلص شعر نسبهٔ خود بتر اثر نموده که یکی از پادشاهان

اسمعیلیه بود از آنجا و از آن طایفه است و بعد از مدتی ببرکات ارشاد قطب

الموحدین میر حیدر تونی مشهور قدس الله سره بمذهب شیعهٔ امامیه در آمدند

آری کلّم تم دیده را آبی تمام است و همچنین قاین نیز از قُرب که سید اجل

زاهد امیر عبدالله الحساوی که والد ماجد نور الموحدین سید محمد نوربخش است

نوّر الله مرقده آن دیار را بنور حضور خود منور ساخت و هدایت و ارشاد

اهالی آن دیار پرداخت آثار تشیع در آنجا شیوع تمام یافت و انوار ایمان بر در

و دیوار آنجا روی تافت **سبزوار** صاحب معجم گفته که آن قصبهٔ بیهق است

و بعضی گفته‌اند که قصبهٔ آن خسروجرد است و از آنجا جماعت لا یحصی از فضلا

و علما و فقها و ادبا بیرون آمده‌اند و مع هذا غالب بر اهالی آنجا مذهب رافضهٔ

غلاة است و از مشهوران آنجا که متهم است برفض امام ابوبکر احمد بن

الحسین البیهقی است صاحب تصانیف مشهوره اینست کلام صاحب معجم

و سابقاً در احوال قم مذکور شد که قصه که صاحب معجم در باب شیعه قم مذکور

ساخته دیگران در باب تشیع اهل سبزوار ذکر کرده‌اند چنانکه این بیت مثنوی

معنوی بران دلالت دارد **مثنوی** سبزوارست این جهان بی مدار

ما چو بوبکریم در وی خوار و زار و مولف این کتاب وقتی که در مشهد مقدس

بتحصیل علوم و تکمیل نفس شوم اشتغال داشت از بعضی اعیان آن دیار شنید

که چون کمال الواعظین مولانا حسین کاشفی سبزواری جهت نظم بعضی از مصالح دنیا

داری بدار السلطنهٔ هرات رفت و مدتی بعنایت و صحبت میر علی شیر مشهور گرفتار

گردید و بعد از ممادی ملاقات بای بند شد مردم سبزوار با او بدگمان شدند

بودند

وچون بعد از مدتی بوطن مألوف مراجعت نمود اهالی آنجا در مقام امتحان او

تا آنکه روزی که مولانای مذکور در جامع سبزوار بمراسم وعظ و تذکیر اشتغال داشت

پیرمردی از محبان سبزوار عصا بر دست گرفته برپای منبر مولانا بایستاد

و می‌خواست که از او سؤالی نماید که کاشف حال اعتقاد مظنون او باشد اتفاقاً

در آن اثنا بر زبان مولانا جاری شد که دوازده هزار مرتبه جبرئیل بر حضرت

پیغمبر علیه السلام نزول نمود پیر سبزواری چون آن سخن شنید فرصت یافته

بمولانا گفت بگو که جبرئیل چند مرتبه بر حضرت امیر المؤمنین علی نزول نمود

مولانا چون بدگمانی اهل سبزوار را در حق خود فهمیده بود و میدانست

که آن پیر با او در مقام نکته‌گیری و امتحانست متحیر ماند که اگر گوید جبرئیل

بر حضرت امیر نازل شد بظاهر دروغ گفته باشد و اگر گوید که نازل نشد سبزوار

که محبان فنا فی الله خاندان اند نسبت تسنّن بوی خواهند بست و آن پیر صافی

ضمیر عصای تعزیر بر سر او خواهد شکست لاجرم صفای اعتقاد امداد مولانا

نموده در جواب او گفت که جبرئیل بیست و چهار هزار بار بر حضرت امیر نزول نمود

دیگر بار آن پیر گفت که جهت خوش آمد من سخنی بر زبان میآری یا دلیلی بر آن

مدعی داری مولانا گفت دلیل آنست که حضرت پیغمبر علیه السلم فرموده‌اند که

انا مدینة العلم و علی بابها پس هرگاه جبرئیل دوازده هزار مرتبه بمدینه در

آمده باشد باید که بیست و چهار هزار بار در رفتن و بیرون آمدن بآنحضرت

که باب مدینه است وارد شده باشد **نیشابور** شهریست مشهور

بمسافت ده فرسخ از مشهد مقدس دور که حضرت امام رضا را علیه السلام

مکرراً بر آنجا عبور افتاده و از پرتو اشعهٔ حضور او نور تشیع بر مستعدان

آن دیار تافته و بسیاری از مجتهدان ~~کتب معجم البلدان مسطور~~ که

امامیه از آنجا بوده‌اند و در مذهب حق امامیه کتب علیه تصنیف فرموده‌اند

و در کتاب نزهة القلوب مسطور است که نیشابور را طهمورث دیوبند ساخت و بعد از خرابی

اردشیر بابکان تجدید عمارت کرد و بعد از آن شاپور بن اردشیر حاکم خراسان بود از بعد

آن شهر در خراسان مضایقه نمود شاپور بعد از آن از تجدید عمارت کرده و نشابور نام کرد

ابیت کلام او و بر واقف بر اعتقاد ملوک بنی لیث رحمهم الله تعالی مخفی نخواهد بود که جریان
سلطنت ایشان در نشابور باعث عظیم در ترویج مذهب حق امامیه را بجا بوده چنانچه بعد از ین مجمل

[illegible]

مشهد مقدس رضوی در اصل دیهی بود که سناباد نام داشت از توابع
طوس و بعد از انکه مرقد مقدس حضرت امام رضا علیه السلام در انجا واقع
شد بالذلک متدرج از اعاظم بلاد خراسان شد و شهر طوس منسوخ بلکه مندرس
و مطموس گردید و بسبب برکات مرقد منور حضرت امام علیه السلام و حسن
اهتمام سادات رفیع الدرجات موسوی و مرتضوی اهالی انجا همیشه تابعان
دین مصطفوی و ناهجان مناهج مرتضوی بوده اند و شکر رواج و رونقی
که در زمان پادشاه صاحبقران مغفور در آن آستان ملایک پاسبان
بظهور رسید حاجت ببیان ندارد ع بماهتاب چه حاجت شب تجلی را
و در فضیلت مشهد مقدس و ثواب زیارت انحضرت روایات بسیار است
اگر خواهند بکتب زیارات اصحاب رجوع نمایند **سیستان** صاحب کتاب
معجم البلدان گفته که سجستان که معرب سیستان است نام ناحیه ایست کبیر
و ولایتی وسیع که در جنوب هراة واقع است و زمین انجا اکثر ریگ و سنج است
و همیشه بادهای تند در انجا وزان و گردش آسیاها از ان است و در انجا
نخل بسیار و خرمای فراوان بسیار است و در مردم آن دیار نوع خاستگی و جلادت
غالب است تا انکه در کوچه و بازار بی سلاح براه نمیروند و بازاریان انجا
بغایت نیک معامله اند و در میزان و تسعیر بقدر نقیری دغلی و تقصیر نمی نمایند
و در فریادرسی ملهوف و تدارک حال ضعیف مالوف و امر بمعروف اگرچه کار بفروع
سیوف و جدع انوف کشد خود را معاف نمیدارند و بزرگتر ازین اوصاف
که مذکور شد آنست که بروجهی که ذهبی شامی در کتاب میزان ذکر نموده در
زمان فراعنه بنی امیه بر منابر شرق و غرب و مکه و مدینه لعن علی بن ابی طالب ع
کردند و اهل سیستان از ان امتناع نمودند تا انکه در عهد نامه خود با بنی
امیه لعن ناکردن انحضرت را داخل ساختند والحق همین شرف ایشان را کافی
و در صفای فطرت اصلی ایشان برهانی شافی است و از اکابر آن دیار که بفضل و تقوی

اشتهار

اشتهار دارند جریر بن عبد است که از اصحاب امام جعفر صادق علیه السلام بوده و خلید
سجستانی که تاریخ ال محمد را علیهم السلام تالیف نموده **کشمیر** چنانچه اشرف
الفضلا مولانا شرف الدین علی یزدی در کتاب ظفرنامه مرقوم خامه مشکین شمامه
گردانیده کشمیر ولایتی است در وسط اقلیم چهارم و عرض ان مثلث طولانی افتاده و
از جمیع جوانب محفوف است بجبال بلند کوه جنوبیش بجانب دهلی و بعضی دیگر
از بلاد هند اتصال دارد و کوه شمالی بطرف بدخشان و مواضع خراسان و جبل غزنین
پیوسته بمنازلی است که محل توطن اقوام اوغان باشد و شرقیش منتهی میشود
بمبادی اراضی تبت و مسافت طول آن عرضه انجه هموار است از حد شرقی تا حد
غربی نزدیک بمحل فرسخ است و عرض آن از جانب جنوب تا حد شمال بیست فرسخ و در
نفس آن دشت هموار که در میان کوهسار واقع باشد ده هزار قریه معمور هست
مشحون بچشمهای آب عذوبت مآب و مرغزارهای نضارت ایاب و زبان
زده عامه خلایق آن دیار انکه در تمامی آن ولایت از کوهستان و هامون
صد هزار قریه مزروع است و از امارات جودت آب و هوای کشمیر انکه حسن
رخسار و لطف شمایل خوبان انجا در السنه و افواه ناظمان مناظم دانانی
مثل گشته و در ان معنی بر زبان بلاغت بیان بعضی از شعرای سخن آرای
این رباعی گذشته **رباعی** شاه همه دلبران کشمیر توئی ۸ خرم دل آن سیاه کش میر توئی
آنجو دگر روح را سزد کش گویند ۸ کانذر کف پای ناز کش میر توئی ۸ و در کوه و دشت
کشمیر انواع اشجار میوه دار هست و اثمارش بغایت خوب و سازگار و اگرچه
بسبب سردی هوا در ان ولایت میوه های گرمسیر مثل نارنج و لیمو و خرما حاصل
نمیشود ولیکن از گرمسیرات نزدیک نقل میکنند و در وسط آن ولایت
شهریست نقر نام که تختگاه حکام ان دیار می باشد و مانند دجله بغداد نهری
عظیم در میان آن بلده جریان دارد و عجب انکه چنان آبی فراوان از یک چشمه
ترشح می نماید و منبعش همدر ان ولایتست و اهالی کشمیر بر آن نهر نزدیک
بسی جا جسر بسته اند و راه آمد شد گشاده و هفت جسر از انجمله در نفس
نقر است و این آب بعد از انکه از کشمیر میگذرد آنرا بحسب مواضع آب ... نامند

وجمنه میخوانند وآن آب از بالای ملتان بآب جناده می پیوندد واز ملتان
واُچه گذشته در حدود سند بدریای عمان می ریزد و از دقایق حکمت الهی که
معمار صنع و القینا فیها رواسی سوری از راسیات جبال بر پیرامن آن فضای
وسیع المجال کشیده که اهالی آن سرزمین بسبب آن سور از مام تعرض اعدا
فراغت دارند فی کلفت مرمت و اندیشه آنکه بمرور زمان و آسیب باد و
باران اختلال بآن راه یابد زیرا که معظم شوارع تمام آن ولایت سه طرف است
یکی بطرف خراسان و آن راهی است بسیار مضیق و دشوار چنانچه نقل احمال
واثقال از آن راه بر پشت دواب میسر نمیشود و مردمی که خواهند از آن راه
چیزی بجائی برند آنرا بر دوش گرفته طی عقبات ناهموار نمایند تا بجائی رسند
که بخر داشته باشند بر چهارپای بار توان کرد و راهی که بصوب هندوستان است
بهمین طریقه باشند و طریقی که بطرف تبت افتاده اگرچه از آن دو راه آسان
تر است اما در چند منزل علفی است زهردار و البلاد است بیرون بردن چهار
پایان از آن ممر بغایت دشوار والله اعلم بحقایق الاسرار و در کتاب معجم
البلدان مسطور است که کشمیر شهریست در هند که از یک طرف مجاور قومی از ترک
واقع شده و نسل ایشان بنسل آن ترکان آمیخته شده و بنابر این مردم آنجا در حسن
صورت احسن خلق الله اند تا آنکه حسن زنان ایشان ضرب المثل شده و کنیزی از
ایشان
بدویست دینار و بیشتر خریداری مینمایند و مخفی نماند که شرح مذاهب اهل کشمیر از
هیچ کتاب بنظر مؤلف نرسیده وآنچه خود در ایام عبور بآن دیار تحقیق نموده است
که اهالی آنجا قریبا العهد باسلام اند و هنوز در میان ایشان کفار بسیار اند و
از زمانی که سید اجل عارف سید محمد خلف صدق سید المتألهین سید علی همدانی
قدس سرهما در آن دیار اقامت نموده بعضی از مردم آنجا مذهب شیعه در آمدند
و بعد از آن میر شمس عراقی که از خلفای شاه قاسم نوربخش بود بکشمیر آمده در آنجا
اقامت نمود و چون حکومت آنجا بطایفه چک ترده کام رسید در تقویت سید مذکور
اهتمام نموده مذهب شیعه بیشتر از پیشتر رواج یافت و اکثر سپاهیان آنجا مانند
طایفه ... و طایفه ماکریان و طایفه داکر و غیرهم شیعه اند و اهل شهر ساکنان

ترده کام نام دهی است از دهات کشمیر

محله حسن آباد و محله زدیبل که مزار و خانقاه میر شمس ... عراقی در آنجاست همگی شیعه اند
و همچنین اولاد بابا علی که از خلفای میر شمس ... بود و مریدان ایشان که جمعی
کثیر اند همگی شیعه اند و از قصبات آنجا اهالی قصبه شهاب الدین پور که از نفایس
مواضع کشمیر است همگی شیعه فدائی اند و از پرگنات آنجا پرگنه ... که مشتمل
بر دویست دیه است همگی شیعه اند و در دیگر پرگنات دیهها بسیار
هست که اهالی آنها شیعه اند و تفصیل آن بتطویل میانجامد تبت
نام دو ولایتست قریب بکشمیر یکی را تبت کبیر میگویند و ساکنان آنجا همگی که فرقه اند
و دیگری را تبت صغیر میگویند و اهالی آنجا از زمانی که میر شمس الدین مذکور
بآنجا رسیده مسلمان شده اند و همگی از حاکم و سپاهی و رعیت شیعه با اخلاص الله
و غلو ایشان در تشیع بمرتبه ایست که اگر احیانا یکی از سنیان کشمیر بآنجا
میروند از ایشان چیزی میگیرند و اقسام میوه تر و میوه در آنجا بهم میرسد و
مشک و طلا و بلور از آنجا می آورند والله اعلم بحقیقة الحال

مجلس دوم

در بیان طایفهٔ چند که بتشیع مشهور و در سلک اهل ایمان مذکور اند اوس
و خزرج دو قبیله بزرگ اند از انصار که حال ایشان از غایت اشتهار حاجت
باظهار ندارد و اخلاص این دو طایفه خصوصا سعد بن عباده خزرجی و اولاد او
او نسبت بحضرت علیه مرتضویه غایت ظهور دارد و شارح دیوان مرتضوی
گفته که سعید بن جبیر مرویست که چون مرتضی علیه السلام متوجه حرب معویه
میشد نود هزار مرد همراه داشت که از آنجمله هشتصد مرد انصار بود و نهصد
مرد از اهل بیعت رضوان بود و حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در بعضی
از اشعار اعجاز آثار خود ایشان را ستوده و اظهار خشنودی خود از ایشان
نموده و فرموده شعر الاوس والخزرج القوم الذین هم آووا فاعطوا فوق ما وهبوا یعنی
قبیله اوس و قبیله خزرج آن قومند که ایشان جا دهند مردم را و ببخشند بایشان
بالاتر از آنکه بخشیده شده باشند والله اعلم بنو حنیف طایفه از عرب
بادیه اند که در زمان حضرت رسالت صلوات الله علیه مسلمان شدند و رئیس ان

قوم مالك بن نویره بود که از اراذل ملوك و شجاعان روزگار و فصحای زمان بود
و شرف صحبت حضرت رسالت یافته بود و عملی ایشان از جمله محبان اهل البیت
علیهم السلم بودند آورده اند که چون مالك شنید که ابو بکر را خلیفه ساخته اند
آنرا نپسندید و از صحرا متوجه مدینه گردید اتفاقا روز جمعه بمدینه رسید
و چون بمسجد در آمد دید که ابو بکر بر منبر حضرت پیغمبر صلوات الله علیه خطبه
میخواند پس با ابو بکر خطاب نمود که ارْبَعْ علی ظَلْعك والزم قعر بیتك و
استغفر لذنبك و ردّ الحق الی اهله ما تستحیی ان تقوم فی مقام اقام الله و رسوله
فیه غیرك و ما ترك یوم الغدیر لاحد حجة ولا معذرة الیس قد سلّمت علی علی
بامرة المؤمنین فی حیوة رسول الله صلعم یا آل المهاجرین یا آل الانصار
لئن لم تردوا الحق لیتفاقن علیكم الامر یعنی ای ابو بکر بر نفس خود زیاده
از قدر طاقت بار مکن و در گوشه خانه خود بنشین و طلب آمرزش گناه خود بکن
و حق را بصاحب حق بسپار آیا شرم نمیداری از انکه در جائی و مقامی ایستاده که
خدای تعالی و رسول او دیگری را برای او مقرر ساخته اند آیا مگر فراموش کردی سلام
کردن خود را در ان روز بر علی بن ابی طالب باین عبارت که السلام علیك
یا امیر المؤمنین ای آل مهاجر و آل انصار اگر حق را بمرکز اصلی و قرار نرسانید کار
بر شما دشوار خواهد شد ابو بکر چون آن سخنان بشنید بر آشفت و مالك را گفت
خاموش که تو از اهل سابقه نیستی و در راه اسلام مجاهده ننموده پس مالك گفت ترا
از مجاهده چه نصیب است تا ابو بکری در ان باب افتخار کنی و همیشه آل تیم که قوم تو
بودند در جاهلیت و اسلام از اذناب و تابعان دیگر اقوام بوده اند ابو بکر چون ان
سخن درشت از مالك شنید حاضران را گفت که کفایت کنید و دور سازید این
اعرابی بول کننده بر پاشنه پای خود را پس جماعتی بر مالك آویختند و اورا لگد
کاری کرده از مسجد بیرون کردند و در اثنا ایشان را تهدید بسیار نمود و چون
ابو بکر از نماز فارغ شد و بخانه خود رفت خالد بن ولید را که میان او و مالك
در زمان جاهلیت کینه و کدورتی بود نزد خود طلبید و با او گفت هر قدر مردم که
میخواهی همراه بگیر و برو و مالك بن نویره را بتهمت منع زکوة بکش و قوم اورا اسیر ساز

که میترسم که خللی در کار ما اندازد پس خالد صد سوار برداشت و از مدینه بیرون رفت
و چون بمیان قوم بنی حنیفه رسید و صرفه در جنگ ندید و از شجاعت مالك
که دلیر نامدار بود ترسید اظهار آن نمود که من بجای دیگر میروم و امشب اینجا میمانم
لاجرم مالك و قوم او اورا اکرام نمودند و ضیافت کردند و چون نصف شب شد
خالد برخاست و شمشیر برداشت بر بالین مالك آمد که بر فراش خود خوابیده بود
و اورا همانجا بغدر بکشت و بعد از ان لشکریان را آواز کرد تا سوار شده اکثر
مردان آن قوم را کشتند و زنان و فرزندان ایشان را اسیر ساختند و مالهای ایشان را
بغنیمت گرفتند و همان شب خالد با زن مالك دخول کرد و اسیران و غنیمتها را
نزد ابو بکر آورد نقلست که مالك بن نویره در ایام جاهلیت حلیف و دوست عمر
بن خطاب بود و چون قصه کشتن مالك و آوردن اسیران قوم اورا بمدینه شنید
بمسجد در آمد دید که خالد جامه پوشیده که از ساویدن زره تنگ گرفته و سه
تیر بر سر زده و در مسجد اندرونی خوشحالی و افتخار بکشتن مالك و اسیر کردن قوم
او میخرامد پس عمر با او گفت که ای دشمن خدای از روی ریاکاری میکنی و در مسجد رسول
خدای متکبرانه و مستانه میخرامی و حال انکه تعدّی کرده بر مردی از مسلمانان و
اورا بغدر کشته و زن اورا بحرام مباشرت نموده آنگاه دست دراز کرده تیرها
از عمامه او بیرون کشید و بشکست و اورا از مسجد بیرون کرد و گفت والله که
اگر مرا قدرتی بهم رسد ترا بخون مالك خواهم کشت پس خالد از مسجد گریان بیرون
رفته نزد ابو بکر آمد و ماجرای خود را با عمر مذکور ساخت بعد از ان ابو بکر
عمر را طلبید و اورا نصیحت نمود که خالد را در دین واقعه ملامت مکن که او شمشیری است
و انچه کرده بامر من کرده و مصلحت در ان بود لاجرم عمر دیگر در ان باب چیزی نگفت
تا انکه چون خلافت بعمر رسید خواست که خالد را بخون مالك قصاص نماید خالد
از او گریخته بشام رفت و در انجا بمرد و شیخ فاضل محمد بن ابی جمهور در کتاب
جمع الحجج باسناد خود از دعبل بن علی خزاعی روایت نموده که گفت از حضرت امام
رضا علیه السلم شنیدم که او از پدر خود از جد خود روایت نمود که گفت روزی
جمعی از شیعه که از انجمله جابر بن یزید جعفی بود بخدمت حضرت امام محمد باقر ع

آمدند و از آنحضرت پرسیدند که آیا پدر تو علی مرتضی بامامت اول و ثانی یعنی ابو بکر و عمر راضی
بود آنحضرت گفت اللهم لا گفتند پس چرا تو خوله حنفیه را که از اسیران حکم ناصواب
ایشان بود بکنیزی از ایشان گرفت امام محمد باقر علیه السلام گفت جواب این سوال را از جابر
انصاری باید پرسید پس کسی را فرستادند و جابر را نزد خود طلبیدند و در آن باب
ازو سوال نمودند جابر گفت من حاضر بودم که خوله را با سایر اسیران بمسجد حضرت رسول
صلوات الله علیه آوردند و چون نظر بر قبر اقدس حضرت رسالت افتاد بگریه و زاری
در آمد و گفت السلام علیک یا رسول الله این جماعت که امت تو اند ما را بطریق ترکی و
دیلم اسیر کنند ما را اسیر کرده اند هیچ گناهی جز محبت و میل با اهل البیت تو نداریم
بعد از آن با اصحاب پیغمبر که در مسجد حاضر بودند خطاب نمود که ای قوم چرا ما را اسیر
کرده اید و حال آنکه ما کلمه لا اله الا الله و محمد رسول الله میگوییم ابو بکر گفت بواسطه
آنکه از ادای زکوة امتناع نموده اید خوله گفت چنین نیست و اگر چنین باشد که مردان
ما از ان امتناع نموده باشند زنان مومنه را چه گناه است و بعد ما التیا و اللتی
هر که بود آن زنان را بطریق تملیک و بندگی بر خود حلال ساخت الا حضرت امیر که
خوله بنت جعفر را که مادر محمد بن حنفیه است بمقتضای کرامتی که در کتب اصحاب مذکور
از ایشان گرفت و عقد نکاح نمود و بالجمله قتل مالک و قوم او و اسیر کردن زنان و اولاد
ایشان بسبب منع زکوة نبود بلکه بواسطه میل و محبت او بجانب حضرت امیر و انحراف او
از اعتقاد خلافت ابو بکر بود چنانکه از پیش گذشت و غرض او از قتل ایشان ضایع
ساختن انصار و اعوان حضرت امیر بود بلکه اکثر آن جماعتی که در زمان خلافت
ابو بکر تهمت رده بر ایشان نهادند در مقام اسلام ثابت قدم بودند اما اظهار
استحقاق خلافت اهل بیت رسالت و انکار خلافت ابو بکر مینمودند و موید این
قول آنکه احمد بن اعثم کوفی در باب قصه اهل حضرموت از اخبار حارث بن سراقه نقل
نموده و گفته که چون ابو بکر بعد از کشته شدن مسیلمه کذاب علیه اللعنه زیاد بن
لبید انصاری را جهت تقریر خلافت و طلب بیعت خود با اهل حضرموت و کنده و ...
فرستاد بعضی از ان قبایل مانند اشعث بن قیس که یکی از ملوک کنده بود قبول خلافت
ابو بکر نکرد و گفت هر گاه اتفاق تمام اهل اسلام بر خلافت ابی بکر ظاهر شود ما نیز

موافقت

موافقت خواهیم نمود و بعضی از ان قبایل بسخنان زیاد بن لبید گرویده بیعت نمودند چون روزی
چند بر آمد زیاد مردمان را جمع کرد و گفت ای مسلمانان صدقات در هم آرید که نزدیک
صدیق پیغمبر فرستم که انجا لشکر انبوه است و اخراجات بسیار و خدای عز و جل شما اهل را
کفایت کرد مردمان ادای صدقات آغاز نهادند بعضی از میان دل و جان و قومی از
بن سعی و دودمان ... و زیاد اموال بنرمی و تندی میستد تا روزی شتری از آن
جوانی را داغ صدقات نهاد و در گله بیت المال حواله کرد جوان آمد و گفت این شتر را
دوست دارم از این دست بدار و دیگری بهتر ازین بعوض این بستان هم آزاد در گله
بگذار زیاد این سخن را اجابت نکرد جوان که نام او یزید بن معویه المغربی بود نزد
حارث بن سراقه ... که یکی از سادات آن بلاد بود رفت و گفت حال زیاد با من چنین است
طمع دارم که تو شفاعت این کار کنی تا آن شتر من بدهد و دیگری از من بستاند که من
با آن شتر الفت دارم حارث نزدیک زیاد بن لبید آمد و این معنی را ازو التماس
نمود که کار این شتر سهل است عوض آن شتری دیگر بستان و آن شتر را
باو باز ده زیاد انکار کرد که آن شتر ... بداغ صدقات موسوم شد باز دادن روا
نباشد پسر سراقه در خشم شد و نزدیک گله شتران صدقه رفت و آن جوان را گفت
شتر خویش باز کن و ببر و بحضور من بسلامت در خانه رو و اگر کسی سخنی گوید بشمشیر
مغز از دماغ او بیرون کنم ما بفرمان خدای رسول او را مطیع بودیم تا صاحب شرع
بجای بود و چون او را فرمان حق رسید اگر از اهل بیت او کسی بجای او نشیند او را
اطاعت داریم پسر ابو قحافه را بر ما چه فرمان رسد و با ما چه کار دارد و در این معنی
شعری انشا کرد که در اللحاق و انتها ... مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و تبرا از
ابو بکر و نزد زیاد فرستاد زیاد چون آن شعر بشنید هراسان و ترسان با یاران
خویش راه مدینه گرفت و از دو منزل شعری در معنی تهدید باز پس فرستاد و از
انجا بقبیله بنی زبید رفت و از بنی کنده شکایت کرد و ایشان را بطاعت ابو بکر خواند
ایشان گفتند ای زیاد ما را بطاعت کسی میخوانی که رسول علیه السلام باطاعت
او کسی را وصیت نکرد و در معنی کار او مثالی نداده زیاد گفت راست میگویید لیکن جمع
مسلمانان باتفاق او را اختیار کرده اند گفتند چون اجتهاد میکردید چرا اهل بیت رسول را

عليه السلام از ميان بيرون نهاديد واين كار حق ايشان بود بقول خداى عز وجل آنجا
كه فرموده واولوا الارحام بعضهم اولى ببعض فى كتاب الله زياد گفت مهاجر وانصار
در كار مسلمانان از شما داناتر باشند گفتند بخداى كه حسد كردند وحق از مستحق
ببردند وما را يقين است كه رسول عليه السلام از دنيا بيرون نرفت تا امة را
معتقد فى اذا اهل بيت خويش نصب نكرد اكنون اى زياد از قبل ما بيرون شو كه
دعوت تو بقرار نيست وسخنان ترا در حق خويش قبول نخواهيم كرد اينست آنچه ابن
اعثم درين مقام از كتاب فتوح ذكر نموده ودر بعضى از روايات مذكورست كه چون
ابوبكر مال زكوة از مالك طلبيد مالك پيغام فرستاد كه پيغمبر ما را امر فرموده كه
زكوة را بتو دهيم ونه ترا امر كرده كه آنرا از ما طلب كنى پس چرا طلب چيزى از ما ميكنى
كه خدا ورسول ترا بآن مامور نساخته اند لاجرم ابوبكر نام ايشان اهل ردة كرد و
بآن بهانه خالد را بر سر ايشان فرستاد تا مردان ايشان را كشت وزنان وفرزندان
ايشان را اسير نمود وشيخ ابن حجر عسقلانى در كتاب اصابه آورده كه حضرت رسالت
مالك بن نويره را عامل صدقات قوم خود ساخته بود وچون خبر وفات حضرت
رسالت وخلافت ابوبكر باو رسيد آن صدقات را بر فقراى قوم خود قسمت نمود
وچون خالد او را كشت وزن او را متصرف شد وقوم او را اسير كرد وابو مالك
نزد ابوبكر آمد ودر آن باب با ابوبكر سخن كرد ابوبكر اسيران را باو رد كرد و
از زبير بن بكار روايت نموده كه ابوبكر خالد را امر كرد كه زن مالك را كه بحرام
متصرف شده دست از وى بگذارد وعمر در آن باب غلظت بسيار بخالد نمود اما
ابوبكر او را معذور داشت ونيز ابن حجر از ثابت بن قاسم روايت نموده كه خالد
زن مالك را كه در نهايت حسن وجمال بود ديد چون مالك از آن ميل خالد را
بجانب زن خود فهميد با زن گفت كشتى مرا ومن كشته نخواهم شد الا بسبب
تو انتهى تمام كلام ابن حجر وبالجمله بنا بر وضوح آن ظلم عظيم عمر بن خطاب
خالد را آن همه ملامت كرد ونيز روايتست كه عمر در ايام خلافت خود جماعتى را كه
از قوم مالك باقى مانده بودند جمع نمود واز نساء واولاد واموال ايشان آنچه نزد
مسلمانان بود گرفته بايشان داد ودر بعضى روايات وارد شده كه بنا بر اهتمام

عمر

عمر در آن باب بعضى از زنان ايشان را كه بسر حد شوهر برده بودند وحامله شده بودند
آوردند وبشوهران ايشان سپردند وبالجمله در قسمت واسترداد اموال ونساء و
ذرارى تهمت آلودگان ارتداد يكى از دو امر لازم است يا آنكه تقسيم ابوبكر مستقيم
باشد ومسلمانان را از ورطهٔ تناول حرام ومباشرت فروج حرام انداخته باشد
وآحرار را كنيز وغلام ساخته باشد يا آنكه عمر در آن استرداد خطا كرده باشد
واموال ونساء وذرارى را كه حق مسلمانان شده بود از ايشان بناحق گرفته بجماعتى
داده باشد كه مستحق آن نبوده اند تا مباشرت نساء وتناول اموال بحرام نمايند
وهر يك از اين دو شق را كه اولياى ابوبكر وعمر اختيار فرمايند حاكمند ومطلوب
موالیان خاندان بآن حاصلست وباقى در تاريخ خود مقدمهٔ وجوب حسن
ظن صحابه را كه در بسيارى از مباحث گريزگاه اهل سنت است جهة خود ساخته
وگفته كه چون منصب صحابه بزرگوارتر از آنست كه چنين امور قبيحه از ايشان صادر
شود مى بايد كه محامل ومخارج وتاويلات حسنهٔ ايشان پيدا كنند بنا برين مقدمه
كاذب كذب را در اصلاح حال كثير الاختلال خالد مباح دانسته وندانسته كه هر آن
من سر كرد را بقطرهٔ چاشنى كفايت نكند وبالجمله در بيان ماجراى خالد با مالك
دروغ بسيار گفته كه اثرى از آن در كتب تاريخ وسير نيست وبا وجود آن همه
اهتمام در دروغ وارتكاب تحمل وتاويل بيفروغ چون مقررست كه دروغگوى
حافظه نمى باشد در آخر سخنان خود از واقدى نقل نموده كه چون خبر كشتن خالد
مالك را وتصرف در زن او بمدينه رسيد عمر بابى بكر گفت كه خالد زنا كرده او را
رجم بايد كرد ابوبكر گفت هرگز من خالد را باين گناه رجم نكنم چه ميتواند بود
كه او در آن باب تاويلى كرده باشد ودر آن تاويل خطائى نموده باشد عمر گفت
پس او را عزل كن ابوبكر گفت شمشيرى را كه خداى تعالى از غلاف بيرون آورده
من در غلاف پنهان نميسازم وباقى نقل نيز اكتفا نموده اشعارى كه ابى زهير
در باب شناعت عمل خالد گفته نقل نموده وابيات اينست شعر
اصيبت تميم غثها وسمينها * بفارسها المرجو سحب الحوارك * الا قل لحي اوطئوا بالسنابك
تطاول هذا الليل من بعد مالك * قضى خالد بغيا عليه لعرسه * وكان له فيها هوى قبل ذلك

فامسى هواه خالد عن عطفه ۞ عنان الهوى عنها ولا متمالك ۞ واصبح ذا اهل واصبح مالك
الى غير شيء هالكا في الهوالك ۞ فمن لليتامى والارامل بعده ۞ ومن للرجال المعدمين الصعالك
و مخفی نماند که پیدا آنکه خالد صحابی است مالک نیز صحابی بوده و هر دو شریک اند
در عدم سابقه در اسلام و عدم حضور در مشاهد و غزوات حضرت سید
انام علیه السلام تا آنکه صاحب استیعاب در احوال خالد گفته که لا یصح له
مشهد قبل الفتح و نیز گفته که بصحت رسیده که حضرت رسالت صلوات الله علیه
یکبار خالد را به غمیصا که نام آب طایفه از عرب بود بمهمی فرستاد و او جمعی از
مردم آنجا را بناحق بکشت و چون خبر بحضرت رسالت رسید آزرده شد فرمود
که اللهم انی ابرء الیک مما فعل خالد و اگر حضرت رسالت خالد را یکبار در غمیصا
بکاری فرستاد و از کردهٔ او بیزار شد مالک را چند سال عامل و حاکم صدقات
قوم او نمود تا وفات حضرت رسالت از و تقصیری بظهور نرسید پس ارتکاب
تمحل و تاویل در خون ناحق ریختن و زنا کردن خالد و ترک تاویل در امتناع
مالک از تسلیم زکوة بابی بکر تحکم محض و مکابره صرف باشد با آنکه از کلام صاحب
اصابه و امثال او معلوم شد که مالک اصل زکوة دادن را ممنوع و حرام ندانسته
بود بلکه تسلیم آن را بابو بکر حرام میدانست و لهذا نقل نمود که مالک زکوة را گرفت
و بفقرای قوم تقسیم نمود و اگر او اصل زکوة را حرام دانستی بایستی که آن را پیش
صاحبان مال گذاشتی و بر اهل انصاف پوشیده نیست که باعث ضلال اهل
سنت در ارتکاب امثال این تمحلات و تحکمات چیست ۞ این همه از آنست
که مالک دوستدار خاندان بوده و خالد دشمن علی است چنانکه شاعر گفته **نظم**
همه بندی چون زال علی باشد مرد ۞ زود بخروشی و گویی نه صوابست و خطا
بیگمان گفتن تو بان نماید که ترا ۞ دل اندر غضب و دشمنی آل عباست ۞
و چه خوب گفته شیخ اجل عبد الجلیل رازی رحمه الله که در سینه که بغض پسر ابی طالب
قرار گرفت طرفه باید داشتن که توفیق و هدایت و سعادت و اقبال و شریعت
و کمال بصیرت و ضیای انصاف از آنجا مهجور گردد تا هر چه گوید و کند همه خطا و دنیا
باشد خسر الدنیا والاخرة ذلک هو الخسران المبین ۞ **تنبیه** ۞ مخفی نماند

که وجوب حسن ظن بخدای تعالی و انبیا و اوصیای معصومین معقول و مسموعست اما بغیر
ایشان که جایز الخطا باشند ممنوع است بلکه آزمایش حال رجال و استعلام باطن
احوال ایشان در نظر ارباب عقل و حکمت واجبست زیرا که بسیار باشد که حسن ظن
بمردم موجب آن شود که یکی از ما فی شعور در دام حیله و مکر و حیل و غدر دیگری
واقع شود و صاحب کتاب احتجاج در این باب فصلی بر اصل از حضرت امام زین العابدین علیه السلام
روایت نموده که عاقل را در دفع آن بفساد مقدمه کاذبه قوم کافی است و چون آن کلام
اعجاز نظام در غایت فصاحت و بلاغت بود آن را نقل بالمسطور نمود قال فی کتاب
الاحتجاج وعن الرضا علیه السلام انه قال علی بن الحسین علیه السلام اذا رأیتم
الرجل قد حسن سمته وهدیه وتماوت فی منطقه وتخاضع فی حرکاته فرویدا
لا یغرنکم فما اکثر من یعجزه تناول الدنیا ورکوب الحرام منها لضعف نیته ومهانته
وجبن قلبه فنصب الدین فخا لها فهو لا یزال یختل الناس بظاهره فان تمکن من
حرام اقتحمه واذا وجدتموه یعف عن المال الحرام فرویدا لا یغرنکم فان شهوات الخلق
مختلفة فما اکثر من ینبو عن المال الحرام وان کثر ویحمل نفسه علی شوهاء قبیحة
فیاتی منها محرما فاذا وجدتموه یعف عن ذلک فرویدا لا یغرنکم حتی تنظروا ما عقده
عقله فما اکثر من ترک ذلک اجمع الی عقل متین فیکون ما یفسده بجهله اکثر مما یصلحه
بعقله فاذا وجدتم عقله متینا فرویدا لا یغرنکم حتی تنظروا مع هواه یکون علی عقله
او یکون مع عقله علی هواه وکیف محبته للرئاسات الباطلة وزهده فیها فان فی
الدنیا من خسر الدنیا والاخرة یترک الدنیا ویری ان لذة الریاسة الباطلة افضل
من لذة الاموال والنعم المباحة المحللة فیترک ذلک اجمع طلبا للریاسة حتی
اذا قیل له اتق الله اخذته العزة بالاثم فحسبه جهنم ولبئس المهاد فهو یخبط
عشواء یقوده اول باطل الی ابعد غایات الخسارة ویمده ربه بعد طلبه لما لا یقدر
علیه فی طغیانه فهو یحل ما حرم الله ویحرم ما احل الله لا یبالی بما فات من دینه
اذا سلمت له ریاسته التی قد یتقی من اجلها فاولئک الذین غضب الله علیهم
ولعنهم واعد لهم عذابا مهینا ولکن الرجل کل الرجل نعم الرجل هو الذی جعل هواه
تبعا لامر الله وقواه مبذولة فی رضاء الله یری الذل مع الحق اقرب الی عز الابد

ثم لا یرجع

الضراء والبأساء الشدة
و یک آن مونثان در غیر
تذکیر حق
السراء والرخاء در نقیض
الضراء حق

من العنف في الباطل ونعلم ان قليل ما يحتمله من ضرائها يؤديه الى دوام النعم ولا تبيد
ولا تنفد وان كثير ما يحمده من سرائها ان تبع هواه يؤديه الى عذاب لا انقطاع
له ولا يزول فذلك الرجل ثم الرجل فتمسكوا بسنته فاقتدوا الى ربكم فيه فتوسلوا
فانه لا ترد له دعوة ولا تخيب له طلبة ودر کتاب انساب سمعاني مذکور است که
بني حنيفه قومي اند که اکثر ایشان در یمامه می بوده اند و حضرت امیر المومنین علی
خوله حنفیه را در سبی بني حنيفه از ابو بکر گرفت و محمد بن حنفیه از وی پیدا
شد و اهل سنت از ینجا استدلال میکنند بر صحت امامت ابی بکر و میگویند که
اگر امامت او صحیح نمی بود بایستی که قسمت و تصرف او در خمس غنیمت صحیح نبودی
و حال انکه امیر المومنین علی علیه السلام خوله را از ان غنیمت گرفت و آزاد کرده و عقد
نکاح نمود انتهی کلام سمعانی و مولف را در ان نظراتست از چند وجه اولا انکه
التزام میکنیم عدم صحت قسمت و غنیمت را چنانکه سابقا وجه آن معلوم شد دیگر
انکه وقوع اعتاق خوله از ان حضرت ممنوع است بلکه چون ان حضرت معتقد صحت ان
قسمت و غنیمت نبود بلکه منکر استخلاف ایشان بود او را بطریق آزادان عقد نمود
زن خود ساخت تا انکه ان حضرت غنیمت را صحیح و خوله را بنده میدانست و جون عقد
موقوف بر آزادی بود او را آزاد نموده عقد نمود دیگر بر تقدیر تسلیم صحت
آن غنیمت غیر مقسم و تقسیم سقیم میگوییم که امام حقیقی در ان زمان نیز حضرت
امیر بود علیه السلام پس میتواند بود که آن قسمت و غنیمت را تجویز نموده باشد
و این هنگام تصرف او وقوع صحت قسمت ابی بکر از ان حیثیت که او خلیفه بود نخواهد
بود تا صحت خلافت او لازم آید بلکه فرع تجویز ان حضرت خواهد بود و نظیر این کلام
انکه اهل سنت میگویند که حضرت امیر در نماز اقتدا با ابو بکر میکرد پس اگر امامت
و خلافت ابو بکر درست نبودی و آن حضرت ازان منکر بودی بایستی که نماز
او درست نبودی و اصحاب ما در جواب گفته اند که بر تقدیر تسلیم انکه حضرت
امیر در عقب ابو بکر نماز گذارده باشد نیت اقتدا کردن او ممنوعست و در
اثبات شرط اقتدا و چون امام حقیقی ان حضرت بود نماز ابی بکر و هر کس که بروی
تقدم نماید باطل خواهد بود نه نماز ان حضرت و باین تقریر ظاهر شد فساد استدلال

اهل سنت از وقوع قتال ابی بکر جماعه بني حنيف را که ایشان را اهل رده نام کرده بود
بر انکه آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا من یرتد منکم عن دینه فسوف یاتی الله
بقوم یحبهم ویحبونه اذلة على المؤمنين اعزة على الكافرين يجاهدون في
سبيل الله ولا يخافون لومة لائم الآية در شان ابی بکر نازل شده و از جمله
تشکیکات و هفوات فخر الدین رازی انکه در تفسیر آیه مذکوره گفته که این آیه
از ادل دلایل است بر فساد مذهب امامیه زیرا که آنها که اتفاق کردند بر امامت
ابی بکر اگر منکر نص جلی بر امامت حضرت امیر شده باشند هر اینه تمام ایشان مرتد
خواستندی بود و بایستی که خدای تعالی قومی را بر ایشان فرستادی که با ایشان
محاربه کنند و رد ایشان بدین حق نماید و چون چنین نیست بلکه امر بر عکس است
زیرا که فرقه شیعه همیشه مقهور بوده اند لازم حاصل شد با آنکه نص جلی در باب امامت حضرت
امیر نبوده و فاضل نیشابوری در این مقام از تفسیر خود بر فخر الدین رازی اعتراض
نموده و گفته که کسی را میرسد که نصرت شیعه نموده در جواب گوید که تواند بود
که خدای تعالی بعد از این قومی بر انگیزد که با جماعت محاربت کند و دور نیست
که مراد از خروج مهدی موعود همان باشد زیرا که محاربه کسی که تابع دین اوایل
باشد در حکم محاربه اوایلست و فاضل مذکور با آنکه اشعری الاصول شافعی الفروع است
چنانکه در آخر تفسیر خود تصریح بآن نموده از متعصبان زمان خود ترسیده و
از ایشان معذرت طلبیده و گفته که این بحث را بطریق منع ذکر کرده ام نه از روی
تعصب و میل بمذهب شیعه بواسطه آنکه اعتقاد ما در باب صحابه کرام امری شنیع است
والله اعلم و مولف گوید که منع مذکور اگرچه حق است اما سند او خالی از تکلف
نیست و الصواب در جواب آنست که مراد از مرتدان در آیه کریمه ناکثین و قاسطین
و مارقین بوده اند که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه امیر المؤمنین علی را علیه السلام
خبر داده بود از انکه او با ایشان مقاتله خواهد نمود و اکثر ایشان با خلفای ثلثه
در انکار نص جلی و غصب منصب حضرت امیر شریک بوده اند و مؤید این است انکه از حضرت
روایت کرده اند که در روز حرب جمل آیه مذکوره را تلاوت نموده و فرموده که ما
قوتل اهل هذه الآية حتى اليوم يعني اهل این آیه را تا امروز کسی با ایشان مقاتله

نموده بود اینک من امروز بآن مامورم وایضا مؤید اینست آنکه فاضل
نیشابوری در این مقام از شیعه نقل نموده که گفته اند که جمیع اهل حضرت پیغمبر
صلوات الله علیه در روز خیبر از اوصاف حضرت امیر ظاهر نمود و فرمود
لأعطين الراية الى رجل يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله دلیل
آنست که آیهٔ مذکوره بنابر اشتمال او بر آن اوصاف در شان حضرت امیر
نزول نموده وایضا قول حق تعالی در آیهٔ مذکوره ولا يخافون لومة لائم مؤید
مطلوبست زیرا که در قتال ناکثین و قاسطین و مارقین که بسیاری از ایشان
صحابهٔ سید انام و حکمی متظاهر باسلام بودند خوفا از ملامت مردم گنجایش داشت
آنامر نمودن عرب در قتال ایشان توهم ملامت نمود تا خدای تعالی فاعل او را بعدم
خوف از آن مدح نماید والحمد لله على التوفيق **همدان** در کتاب انساب سمعانی
مسطورست که همدان بفتح ها و سکون میم و دال مهمله قبیله ایست از یمن که
در کوفه نزول نموده بودند و سلسلهٔ نسب ایشان بقحطان میرسد و همدان
را بطون بسیارست که از انجمله سبیع است ویام وشبام ومرهب وارحب
و در هر بطن جماعتی هستند که در موضع خود ایشان را ذکر خواهیم نمود و روایت نموده
که اهل کوفه و اهل بصره با همدیگر در مقام مفاخره شدند تا آنکه سخن بذکر قبایل کشید
که در دو بار ایشان نازل شده بود پس هر قبیله را که اهل کوفه نام بردند اهل بصره
ظاهر ساختند که جمعی از آن قبیله در بصره هستند تا آنکه سخن بقبیلهٔ همدان رسید
آنگاه اهل بصره ساکت شدند و اعتراف نمودند بآنکه در بصره از قبیلهٔ همدان کسی
نیست و نیز در انساب مسطورست که نسبت همدانیه در اهل کوفه بسیارست
و بسیاری از ایشان را ذکر کرده و تصریح بتشیع و علم و زهد و ورع ایشان نموده
و نیز روایت نموده که حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلم در شان قبیلهٔ همدان
فرموده **شعر** فلو كنت بوابا على باب جنة ٭ لقلت لهمدان ادخلي بسلام ٭ و در
کتاب سفر السعادة که از تصانیف شیخ مجد الدین فیروزابادی شافعی صاحب کتاب
قاموس اللغه است مسطورست که روایت نموده بیهقی باسناد صحیح که چون
حضرت امیرالمؤمنین علی ع از یمن بخدمت حضرت رسالت صلوات الله علیه

قال الزمخشري في ربيع الابرار [illegible]

رسید

رسید که قبیلهٔ همدان در دست او مسلمان شدند حضرت رسالت صلوات الله علیه از
غایت سرور فی الحال سر بسجدهٔ شکر نهادند و مکرر فرمودند السلام علی همدان السلام علی
همدان و مخفی نماند که بیت مذکور که سمعانی نقل نموده مقطع ابیاتی است که حضرت
امیر در مقام حکایت حرب صفین و ذکر قبایل همدان و باز نمودن فضایل و مدایح
ایشان انشاد فرموده اند و آن ابیات در دیوان اشعار بیان ایشان مذکورست و
این بیچاره جهت ازدیاد زیادتی اخلاص قبیلهٔ شریفهٔ همدان جمیع آن ابیات را با خلاصهٔ
شرحیکه قاضی میر حسین میبدی بر آن نوشته نقل مینماید و آن اینست **شعر**
ولما رأيت الخيل تقرع بالقنا ٭ فوارسها حمر العيون دوام ٭ واقبل رهج في السماء كانه
غمامة دجن ملبس بقتام ٭ ونادى ابن هند ذا الكلاع ويحصبا ٭ وكندة في لخم وحي جذام
تيممت همدان الذين هم هم ٭ اذا ناب امر جنتي وسهامي ٭ **ترجمه** چون دیدم اسبان
که کوفته میشدند به نیزه سواران آن سرخ چشمان که بودند خون آلودها و
رو گرد گرد حرب در آسمان گویا آن ابری بود برای پوشانیدن آسمان پوشانید
به گرد سیاه و ندا کرد پسر هند ذوالکلاع را و قبیلهٔ یحصب را و قبیلهٔ کنده را در
قبیلهٔ لخم و قبیلهٔ جذام آهنگ کردم همدان را که ایشان چون برسید کاری سخت سپر من
و نیزهای منند **تتمه** وناديت فيهم دعوة فاجابني ٭ فوارس من همدان غير لئام
فوارس من همدان ليسوا بعزل ٭ غداة الوغا من شاكر وشبام ٭ ومن ارحب الشم المطاعين بالقنا
ودهم وحياء السبيع ويام ٭ ومن كل حي قد اتتني فوارس ٭ ذوو نجدات في اللقاء كرام
بكل رديني وعضب تخاله ٭ اذا اختلف الاقوام شعل ضرام ٭ يقودهم حامي الحقيقة منهم
سعيد بن قيس والكريم محامي ٭ فخاضوا لظاها واصطلوا بشرارها ٭ وكانوا لدى الهيجا كشرب مدام
ترجمه ندا کردم در میان ایشان یک خواندن پس جواب داد مرا سواران از
همدان غیر ناکسان سواران از همدان که نیستند بی سلاح بامداد جنگ از
قبیلهٔ شاکر و قبیلهٔ شبام و از قبیلهٔ ارحب بزرگان زننده به نیزه و قبیلهٔ دهم و
قبیلهای سبیع و یام و از هر قبیله بحقیقت آمدند بمن سواران خداوندان شجاعتها
در کارزار بزرگان به نیزهٔ ردینی و شمشیر که پنداری تو آنرا چون آمد شد کنند قومها
آتش افروخته میکند ایشانرا نگاه دارندهٔ اهل حمایت و نگاه داشتن آن از ایشان

سعید پسر قیس و بزرگوار حمایت کندی و در آمدند و در زبانه آن آتش و کوم شد انجمه
ازان آتش بجست و بودند نزدکاه چون آشامندکان باده **شعر**

جزی الله همدان الجنان فانهم ٭ سمام العدی فی کل یوم خصام
لهمدان اخلاق و دین یزینهم ٭ ولین اذا لاقوا وحسن کلام
متی تاتهم فی دارهم لضیافة ٭ تبت عندهم فی غبطة وطعام
الا ان همدان الکرام اعزة ٭ کما عز رکن البیت عند المعلم
اناس یحبون النبی و رهطه ٭ سراع الی الهیجاء غیر کهام
فلو کنت بوابا علی باب جنة ٭ اقول لهمدان ادخلی بسلام

میفرماید جزا دهاد خدا همدان را بهشتها چه بدرستی که ایشان زهرهای دشمنان اند
در هر روز خصومت کردن مر همدان راست خویها و دینی که می آراید ایشانرا
و نرمی چون برسند و خوبی سخن هرگاه که آیی ایشانرا در سرای ایشان برای مهمان
شدن شب گذاری نزد ایشان در رشک و طعام بدرستی که همدان بزرگان ارجمند اند
چنانچه ارجمند است گوشه خانه کعبه نزد مقام ابراهیم مردمی اند که دوست میدارند
پیغمبر را و گروه او را شتاب کنندگان بکارزار نه درنگ کنند چون باشم من دربان
بهشت گویم من همدان را در آیید بسلامت **حکایت** ابن اعثم گوید عمرو بن حصین
سکونی در حرب صفین از عقب مرتضی در آمد و میخواست که آنحضرت را بنیزه
بزند سعید بن قیس او را بقتل آورد و این ابیات گفت **شعر**

الا ابلغ معاویة بن حرب ٭ ورجم الغیب یکشفه الظنون
بانا لا نزال لکم عدوا ٭ طوال الدهر ما سمع الحنین
الم تر ان والدنا علی ٭ ابو حسن ونحن له بنون
وانا لا نرید به سواه ٭ وذاک الرشد والحظ السمین

و چون معاویه شنید جمعی کثیر از قبایل یحصب و کنده و لخم و جذام همراه ذی الکلاع حمیری کرد و گفت
اخرج واقصد بحربک همدان خاصة و چون علی ایشانرا بدید فرمود یا همدان
همه گفتند لبیک لبیک یا امیر المؤمنین فرمود علیکم بهذه الخیل فان معویة
قد قصدکم بها خاصة دون غیرکم پس سعید بن قیس با مردم همدان متوجه
شد و خصم را بشکست و مرتضی با قبایل همدان گفت انتم درعی ورمحی وسنانی
وجنتی والله لو کانت الجنة فی یدی لادخلتکم ایاها خاصة یا معشر
همدان پس این ابیات انشا فرمود و امام غزالی در احیا گوید علی از کثرت حلالت

کفتن

کفتن امام حسن ملول بود بر منبر میگفت ان حسنا مطلاق فلا تنکحوه مردی از قبیله
همدان برخواست و گفت والله یا امیر المؤمنین ما دختر باو دهیم انعقد که اراده او بیابد
اگر خواهد نگاه دارد و اگر خواهد بگذارد و علی را خوش آمد و بیت آخر این قطعه خواند
شبام سمعانی در کتاب انساب گفته که شبام بکسر شین معجمه و فتح با موحده و
در آخر میم بعد از الف نام مدینه ایست در یمن و اهل آن مدینه همگی از غلاة شیعه اند
و شبام طایفه اند از همدان که در کوفه نزول نمودند و عبد الجبار بن عباس شبامی
همدانی کوفی محدث ازان طایفه است و در تشیع غلو تمام داشت و این بیت در
دیوان آنحضرت در اظهار ملال و اندوه از قتل اعیان قبیله شبام در حرب با نهروان
اهل اسلام مذکورست **شعر** ومحنت علی شبام فلم یجبنی ٭ یعز علی ما لقیت شبام
میفرماید و بانگ زدم بر قبیله شبام پس جواب نگفتند مرا سخت است بر من انچه دید قبیله
شبام **رباعی** چون کم نشد و بدل کینه من ٭ هستند نهان محب دیرینه من
کردند وفا بمای این جماعت خاری ٭ دیدم که شکافت خنجر سینه من **مذحج** در کتاب انساب
سمعانی مسطورست که مذحج بفتح میم و سکون ذال معجمه و کسر حاء مهمله و جیم قبیله ایست
از یمن و این قبیله بنی مذحج از زمان خلافت حضرت امیر اظهار هوا داری او و میکردند
چنانکه بعد ازین مذکور خواهد شد و در دیوان اعجاز بیان آنحضرت قطعه ایست
در تحریک سلسله حرب صفین و یاد نمودن هوا داری و جان سپاری طایفه مذحج
و دیگر قبایل سعادت قرین از ارباب دین و آن قطعه اینست **شعر**

ما علتی وانا جلد حازم ٭ وفی یمینی ذو غرار صارم
وعن یمینی مذحج القماقم ٭ وعن یساری وائل الخضارم
القلب حولی مضر الجماجم ٭ واقبلت همدان والاکارم
والازد من بعد لنا دعائم ٭ والحق فی الناس قدیم دائم

میفرماید چیست باز دارنده من و من جلد پیدا نیم در کار و در دست راست منست خداوند تیز نای
و از دست راست منست قبیله مذحج و از دست چپ منست قبیله وایل بسیار عطا
لشکر پیرامون من قبیله مضر است اصول قبایل عرب در و کرده است قبیله همدان
و بزرگترها قبیله ازد و از پس بر ما راست ستونها و حضرت حق در میان مردم
دیرینه همیشه است **ربیعه** در کتاب انساب سمعانی مسطورست که ربیعه

نزار نام پدر قبیله بزرگ وسیع است که در وضعی او قبایل بزرگ است که هر یک از آن قبایل
بواسطه بزرگی خود مستغنی اند از نسبت بربیعه و از جمله قبایل ربیعه قبیله بکر
ابن وایل بن قاسط بن هنب بن افصی بن دعمی بن جدیله بن اسد بن ربیعه
ابن نزار است و بنی ربیعه میگویند کسی را که منسوب بربیعه ازد باشد و ابن درید
گفته که ربیعه یک حی است از ازد و شیخ اجل عبد الجلیل قزوینی در کتاب نقض
ایشان را از شیعه با خلاص حضرت امیر شمرده و در دیوان اعجاز بیان آنحضرت
قطعه ایست در بیان مقاتله قبایل عرب در صفین و غلبه کردن ارباب حق
واصحاب یقین که کمال بزرگی و شجاعت و هواداری و جان سپاری قبیله ربیعه
از آن مستفاد میگردد و آن قطعه اینست شعر لنا الرایة السوداء یخفق ظلها
اذا قیل قدمها حضین تقدما * فیوردها فی الصف حتی یزیرها * حیاض المنایا تقطر الموت والدما
تراه اذا ما کان یوم کریهة * ابی فیه الا عزة وتکرما * واجزی صبر الحین یدعی الی الوغا
اذا کان اصوات الرجال تغمغما * میفرماید مر ما راست علم سیاه که می جنبد
سایه آن چون گفته شود پیش دار آنرا ای حضین پسر منذر از قبیله ربیعه پیش
آید پس در آرد آنرا در صف تا بزیارت برد آنرا به حوضهای مرگ که چکانند
مرگ را وخون را ببینی او را چون باشد روز جنگ که منع کند در خود مگر
غلبه را و بزرگی را و نیکو کند صبر آن هنگام که خوانده شود به کارزار چون
باشد آوازهای مردم که پست شود تتمه وقد صبرت عک ولخم وحمیر
لمذحج حتی اورثوها تندما * ونادت جذام یا المذحج ویحکم * جزی الله شرا اینا کان اظلما
اما تتقون الله فی حرماتنا * وما قرب الرحمن منا وعظما * جزی الله قوما قاتلوا فی لقائهم
لدی الموت قدما ما اعز واکرما * ربیعة اعنی انهم اهل نجدة * وبأس اذا لاقوا خمیسا عرمرما
میفرماید بحقیقت صبر کردند قبیله عک و قبیله لخم و قبیله حمیر مر قبیله مذحج را
تا بمیراث گذاشتند قبیله مذحج ایشان را پشیمانی عوض و ندا کردند قبیله
جذام که ای قبیله مذحج وای مر شما را جزا دهاد خدا بدی هر کدام را از ما که
باشد ستمکارتر آیا نمی پرهیزید از خدا در زنان ما و آنچه نزدیک ساخته است
بخشاینده از ما و بزرگ داشته است جزا دهاد خدای قومی را که کشش کردند

ددکار

ددکار زار ایشان نزد مرگ در زمان قدیم چه غالب اند و چه بزرگند قبیله ربیعه
قصد میکنم ازین یعنی بدرستی که ایشان اهل شجاعت و نجدتی اند چون به بینند لشکر
بسیار در شرح دیوان مسطور است که مرتضی روزی که در صفین علم سیاه بحضین بن
منذر که سید قبیله ربیعه بود داد و او را با پانصد مرد از پهلوانان ربیعه و صد مرد
از دلیران مذحج به حرب فرستاد و حضین قصد سراپرده معویه کرد و معویه جمعی
از قبایل عک و لخم و حمیر را بمعارضه ایشان ساخت و حربی عظیم واقع شد و حضین
واصحاب او غالب شده بسراپرده معویه رسیدند و شخصی از قبیله جذام گفت ویحکم
یا اهل الکوفة اما تتقون الله فی الحرم ونحن بنو اعمامکم فاقصروا فانکم الیوم
غدا و مرتضی در آن وقت این ابیات فرمود تتمه اذا قلت یا ابن هند طعنا وضاربنا
باسیافنا حتی تولی واحجما * وولی ینادی زبرقان بن ظالم * وذا الکلع یدعو کریبا وانعما
وعمرا وعمارا وبشرا ومالکا * وحوشب والداعی معاذا واظلما * وکرز بن نبهان وابنی محرق
وحرثا وقیسا وعبیدا ومسلما * زبرقان بزای معجمه مکسوره و رای مهمله مکسوره و ذو الکلع بفتح
کاف و لام و او از قبیله حمیر بود از ملوک یمن و در صفین کشته شد و کریب پسر
صباح بن یزید حمیری و او در روز دوم در صفین بمیدان آمد و مبارز جست و مترفع بن وضاح
خولانی بیرون رفت و مقتول شد پس شرحبیل بن طارق بکری پیش رفت پس حرث بن الجلاح
حکمی پس عباد بن سروق همدانی کشته شدند پس مرتضی پیش فرمود و او را بکشت
وانعام نعمت دادن و عمرو پسر عاص و نعمان بضم نون پسر بشیر قیسی و بسر پسر ارطاة
قرشی و مالک پسر مسهر قضاعی و او در صفین بدست حجر بن عدی کندی کشته گشت
وحوشب بفتح حاء مهمله و شین معجمه و او ذو ظلیم گفته اند که در صفین بدست
سلیمان بن صرد خزاعی مقتول شد و معاذ ... معویه برای ضرورت شعر و اظلم
بتاریکی شب شدن و کرز بضم کاف و تقدیم راء مهمله بر معجمه و نبهان بتقدیم نون
مفتوحه بر بای موحده و محرق بحای مهمله و رای مشدده و حرث بثای مثلثه
پسر وداع حمیری و قیس مطاع ابن مطلب ... و بعد از کریب بدست مرتضی کشته
شدند و در وقتی که مرتضی فرود آمد و بعضی از ایشان را بر بالای بعضی انداخت و میفرمود
الشهر الحرام بالشهر الحرام والحرمات قصاص فمن اعتدی علیکم فاعتدوا علیه بمثل ما اعتدی

علیکم واعلموا ان الله مع المتقین و عُبَیْد عبیدالله پسر عمر خطابست و او بدست
عبدالله بن سوار عبدی مقتول شد و بعضی گویند بدست حریث ابن خالد
و بعضی گویند هانی بن خطاب و بعضی گویند هانی بن عمرو و بعضی گویند محرز بن
صحصح و حاصل نظم شریف آنست که میفرماید چنانچه پسر هند را نیزه
زدن ما بشمشیرهای ما تا پشت کرد و با ما ایستاد و پشت کرد در حالتی که خواند
زبرقان پسر ظالم را و ذا الکلاع را خوانده و کریب را و نعیم را و عمرو را و نعمان را و
و مالک را و حوشب را خوانده معاویه بود و بنای یکی شب در آمده خواند گویز پسر
نبهان را و دو پسر محرق را و قیس را و عبیدالله را و ابوالاعور سلمی را **مُضَر** در کتاب
انساب سمعانی مسطورست که مُضَر بضم میم و فتح ضاد معجمه و را مهمله نام پدر قبیله
معروف که قریش باو میرسد و او مضر بن نزار بن معد بن عدنان ابو ربیعه بن
نزار است و ربیعه و مضر دو قبیله عظیم اند تا آنکه گفته اند که در قبایل عرب بزرگتر
ازین دو طایفه نیست و از این دو قبیله جماعتی از علما و محدثین از متقدمین و
متاخرین بیرون آمده اند و قطعه که سابقا از اشعار اعجاز آثار شاه ذوالفقار
در بیان احوال قبیله مُضَر مذکور شد دلالت تمام نیز بر هواداری و جان سپاری
قبیله مضر در رکاب ولایت انتساب دارد **اَزْد** در کتاب انساب مسطورست
که ازد بفتح الف و سکون الزاء و کسر دال المهمله نام پدر قبیله ایست از عرب و او ازد بن
غوث بن نبت بن مالک بن زید بن کهلان است و حضرت امیر علیه السلام در بعضی از
اشعار که سابقا مذکور شد ایشان را ستوده اند و از خلاف خود خوانده و در بعضی
ایشان را شمشیر خود گفته و در این قطعه بقطعه در ستایش ایشان سفته **شعر**
الازد سیفی علی الاعداء کلهم * و سیف احمد من دانت له العرب * قوم اذا فاجأوا ابلوا و ان غلبوا
لا یحجمون و لا یدرون ما الهرب * میفرماید قبیله ازد شمشیر منند بر دشمنان همه
ایشان و شمشیر احمدند آنکس که اطاعت کردند مر او را تازی زبانان ایشان قومی اند
که چون ناگاه کسی را بگیرند وفا کنند یا تمام کنند حق آن را و اگر مغلوب شوند سر
بگریز ننهند و ندانند چیست گریختن **رباعی** یاران منند اهل شمشیر همه
مایل بغزا و از جهان سیر همه * معنی گریختن ندانند که چیست * باشند بروز حرب چون شیر همه

تتمه قوم لبوسهم فی کل معترک * بیض رقاق و داودیة سلب * البیض فوق رؤوس تحتها الیلب
و فی الانامل سمر الخط و القضب * البیض تضحک و الآجال تنتحب * و السمر ترعف و الارواح تنتهب
میفرماید ایشان قومی اند که لباس ایشان در معرکه شمشیرهای تنک است و زرههای
داودی که کهنه بوده اند تا اعدا خودها بر بالای سر ایشان و در زیر خودها زرههای
یمنی و در سرهای انگشتان نیزه‌های گندم گون از موضع خط و شمشیرها یا تیرهای
تراشیده راست شمشیرها میخندند و اجلهای دشمنان میگریند خون از نیزه‌های
گندم گون بیرون می آید و جانهای دشمنان غارت کرده میشوند **رباعی**
شد جامه قوم من بروز مصاف * دارند تمام نیزه سنگ شکاف
از بس که خورد نیزه این طایفه خون * پیدا شده است در سرش رنج رعاف
تتمه فای یوم من الایام لیس لهم * فیه من الفعل ما دونه العجب
الازد ازید من یمشی علی قدم * فضلا و اعلاهم قدرا اذا رکبوا * میفرماید
کدام روز از روزها نیست مر ایشان را در آن روز از کردار اعجاز نیکوی
او ست عجب قبیله ازد فزونتر اند از هر که بر قدم میرود یعنی افراد تیز و بلند
ترند از روی بزرگی چون سوار شوند **تتمه** یا معشر الازد انتم معشر انف
لا تضعفون اذا ما اشتدت الحقب * و فیتم و وفاء العهد شیمتکم
و لم یخالط قدیما صدقکم کذب * اذا غضبتم یهاب الخلق سطوتکم
و قد یهون علیکم منکم الغضب * میفرماید ای قبیله ازد شما جماعتی سر انید
یا جماعتی که دست کس بشما نرسیده سست نمیشوید چون سخت شود روز
کار و وفای عهد خوی شماست و آمیخته نشده در زمان قدیم راست شما بدروغ
چون غضب کنید ترسند خلایق از حمله کردن شما و بحقیقت سبکست بر شما
از شما غضب **تتمه** یا معشر الازد انی من جمیعکم * راض و انتم رؤوس الامر لا الذنب
لن ییأس الازد من روح و مغفرة * و الله یکلؤهم من حیثما ذهبوا
طبتم حدیثا کما قد طاب اولکم * و الشوک لا یجتنی من فرعه العنب
میفرماید ای جماعت ازد بدرستی که من از همه شما خشنودم و شما سرهای
کار خلافت هستید هرگز ناامید نشود ازد از راحت و آمرزیدن و خدا نگاهدار

ایشانرا از هر جا کرد نباکید شما در حالی که بوید چنانکه باک است اول شما و خارجه جده
از شاخ انکور **تتمه** ولا ازد حرثومة ان سوبقوا سبقوا ۰ او فوخروا فخروا او غولبوا غلبوا
او کوثروا کثروا او صوبروا صبروا ۰ او سوهموا سهموا او سولبوا سلبوا
صفقوا فاستغاهم المولی ولا تستد ۰ فلم یثبت صفوهم لهو ولا لعب
هینون لینون خلقا فی مجالسهم ۰ لا الجهل یعروهم فیها ولا التعجب
میفرماید قبیله ازد چون درختی است که اگر پیشی گرفته شوند پیشی گیرند و اگر فخر کرده
شوند فخر کنند و اگر غلبه جسته شود غلبه کنند و اگر نبرد کرده شوند به بسیار
بسیار باشند و اگر نبرد کرده شوند بصبر صبر کنند و اگر گرو بسته شوند گرو ببرند
و اگر ربوده شود چیزی از ایشان بربایند صافی شده اند بی خالص ساخت برای ایشان
دوست دوستی خود این آنحضرت بصفای ایشان صرف همت با مری غیر لایق
و نه طلب شادی بچیزی نامناسب ایشان آسان و نرم اند از روی خلق در جایهای
نشستن خود نه جهل فرو می آید ایشانرا در جایها و نه بانک زدن **تتمه**
الغیث اما رضوا من دون نایلهم ۰ والاسد ترهبهم یوما اذا غضبوا
اندی الانام اکفا حین تسألهم ۰ واربط الناس جاشا ان هم ندبوا
وای جمع کثیر لا تفرقه ۰ اذا تداناهم غسان والنذب ۰ فالله یجزیهم عما اتوا وحبوا
به الرسول وما من صالح کسبوا ۰ میفرماید باران اگر راضی شوند ایشان از بی سوی
عطای ایشان است و شیران می ترسند از ایشان چون خشم گیرند روزی اکرم
خلایق اند باعتبار کفها از زمان که خواهی از ایشان عطا و اشجع مردم اند از زمان
که خوانده شوند بحرب کدام گروه بسیار که پراکنده نسازد این قبیله از او چون
نزدیک شود مرایشانرا قبیله غسان با تیر انداختن پیک جانب پس خدا پاداش
دهد ایشانرا از چیزی که آوردند و عطا کردند بآن رسول خدا را و آنچه کسب
کردند از عمل صالح **رباعی** یاران ستند بحر احسان و ادب ۰ شیران و لا یتند در وقت غضب
در نصرت دین مصطفی میکوشند ۰ یا بند جزا ز فیض فضلت یارب ۰ و تحاب
ازد و محبت ایشان با اهل بیت رسالت بمرتبه بود که چون سر امام حسین علیه السلام
نزد عبید الله بن زیاد آوردند مردم جمع کرد و بر منبر مسجد کوفه رفت و گفت الحمد لله

الذی

الذی اظهر الحق و نصر امیر المؤمنین یزید و حزبه و قتل الکذاب ابن الکذاب پس عبد الله
ابن عفیف ازدی برخاست و گفت ای دشمن خدا تو دروغ گوئی و پدر تو و آنکه ترا قبل
او ولی ای پسر مرجانه پسر پیغمبر را میکشی و بر سر منبر بجای صدیقان می نشینی و عبد الله
لعین بفرمود که او را بگرفتند و مردم ازد هجوم نموده او را از مردم عبید الله علیه ما علیه
بستدند **وائل** در کتاب انساب مسطور است که وائل بفتح واو و کسر یاء منقوطه
بدو نقطه از تحت نام پدر چند قبیله است از قبایل دیگر مانند قبیله مضر و قبیله
ازد و قبیله هوازن و غیرهم و ظاهر امر اد از وایل که سابقا در ضمن اشعار اعجاز آثار
حضرت امیر مذکور شد قبیله خواهد بود که در هواداری و جان سپاری در خدمت آنحضرت
و جلالت نادلی مانند ازد و مضر باشند **خزاعه** در کتاب انساب و کتاب صحاح
اللغه مسطور است که خزاعه بضم خاء معجمه و فتح زاء و در آخر عین مهمله طایفه اند
از قبیله ازد و چنانچه ایشان را این نام کردند که خزع یعنی تخلف و جدا ماندن است
از کسی چون قبیله ازد از مکه بیرون آمدند و خواستند که در بلاد متفرق شوند خزاعه
از ایشان تخلف نمودند و در مکه ماندند و شاعر ازد درین باب گفته **شعر**
فلما هبطنا بطن مر تخزعت ۰ خزاعة عنا فی حلول کراکر ۰ و در احوال عبد الله
ابن بدیل بن ورقاء الخزاعی از کتاب استیعاب مسطور است که خزاعه عیبه حضرت
رسالت صلوات الله علیه بودند یعنی صندوق اسرار و خزانه النحه سید ابرار
بودند و همچنین درین مقام از کتاب مذکور مسطور است که معویه گفت که محبت
قبیله خزاعه با علی بن ابی طالب بمرتبه ایست که اگر زنان ایشان توانستندی
که با ما جنگ کنند تقصیری نکردندی تا بمردان ایشان چه رسد شیخ اجل
ابو الفتوح رازی خزاعی در تفسیر خود گفته که بنی خزاعه مسلمان و کافر ایشان
هواخواه حضرت رسول بودند و با رسول عهد داشتند و روایت نموده که ابو سفیان
و اصحابش چون از حرب احد باز گشتند و بروحا رسیدند از باز گشتن خود پشیمان
شدند و یکدیگر را ملامت کردند و گفتند ما چه کردیم نه محمد را کشتیم و نه فارغ کردیم
مردان ایشان قومی را بکشتیم و جماعتی اندک ضعیف را بگذاشتیم باز گردیم تا جماعتی که ماند
از ایشان برآیم چون خبر باز گشتن ایشان برسول رسید خواست تا کافرانرا بترساند

و از خویشتن شدّتی و شوکتی نمایند تا کافران کمان نبرند که مسلمانان را قوتی هست که
از قفای ایشان میروند باز کردید و نیز بود تا ندا کردند که رسول علیه السلم از
قفای این کافران بخواهد رفتن و ساز رفتن باید کرفتن با آنکه اصحاب آنحضرت بیشتر
مجروح و رنجور بودند جابر ابن عبدالله انصاری کوید پدر مرا کشته بودند و او
هفت دختر را رها کرده بود من کفتم یا رسول الله چه فرمایی مرا دانی که پدر من هفت
عورت بمن رها کرده است و بر سر ایشان مردی نیست و من نمیخواهم که تو بجهاد روی
و من در خدمت تو نباشم رسول علیه السلام کفت بر ایشان خلیفه برادر و تو
با ما بیا من چنان کردم رسول صلعم برخواست و با وجوه صحابه برفت تا بجایی رسیدند
که آنرا حمراء الاسد کویند و از انجا تا مدینه هشت میل است ابن السایب روایت
کند که مردی از بنی عبد الاشهل کفت من از جمله مجروحان بودم و برادرم را جراحت
سخت تر بود با یکدیکر کفتیم که چه چاره است ما مجروح و رنجور و مرکوبی نداریم
و قوّة پیاده رفتن نیز نیست و رسول خدا را چکونه رها کنیم آخر عزم مصمم کردیم
بر رفتن ساعتی میرفتیم و هر کاه برادر رنجور و مانده شدی من او را بر کرفتمی و
پاره راه بردمی و او پاره برفتی تا در حمراء الاسد برسول صلعم رسیدیم در اثنای
این حال معبد الخزاعی که در آن وقت مشرک بود برسول علیه السلم بکذشت و کفت
یا محمد سخت است بر ما این رنج که بصحابه تو رسید اکر آسایشی بودی بهتر بودی و بکذشت
و چون در موضع روحا با بو سفیان رسید و او را دید که میخواهد که بعقب
حضرت رسالت رود از او پرسید که بکجا میروی کفت عزم آن دارم که بروم و
بقایای اصحاب محمد را مستاصل کنم معبد کفت بیخرد مردی محمد و اصحابش را
با لشکری دیدم که مثل آن ندیدم همکی ساخته حرب و آنان که حاضر نبودند
حاضر شده و ساز جنک نموده بتعجیل از دنبال شما می آیند و تاسف میخورند
بر آنکه چرا شما را رها کرده اند و همانا تا در مکه از قفای شما باز نکردند ابو سفیان
و قومش را خوفی عظیم از سخن معبد در دل آمد و با او کفتند که چه میکویی ما
ایشانرا مجروح و منهزم و متفرق رها کردیم کفت آن ندانم که شما چه کردید اما
اکنون لشکری را دیدم که از شوکت و عدت و حرص ایشان بر حرب شما مرا

در دل آمد که بیتی چند کفتم ابو سفیان کفت آن بیتها چیست کفت این است **شعر**

كادت تهدّ من الاصوات راحلتي ❊ اذ سالت الارض بالجرد الابابيل ❊ تردى باسْد كرام لا تنابلة
عند اللقاء ولا خرق معازيل ❊ فظلت عدوا اظن الارض مائلة ❊ لما سموا برئيس غير مخذول
فقلت ويل لابن حرب من لقائكم ❊ اذا تغطمطت البطحاء بالخيل ❊ انّي نذير لاهل السبل ضاحية
لكل ذي اربة منهم ومعقول ❊ من جيش احمد لا وحش تنابلة ❊ وليس يوصف ما انذرت بالقيل

چون ابو سفیان و اصحابش این شنیدند بترسیدند و توقف کردند و متامل لبیب
از روایات مذکوره مستفاد میشود با آنکه دوستی و اخلاص خزاعه و تعارف و ایتلاف
ایشان با حضرت رسالت و خاندان او در مجلدهٔ اولی و معسکر اشباح بوده
و اکر آن بودی ایشان نیز در ایام شرک خود با دیکر مشرکان در عداوت آنحضرت
مشارکت نمودندی و بالجمله اسلاف و اخلاف خزاعه قرنا بعد قرن از صحابه و تابعین
و تبع تابعین همیشه از اهل ایمان و شیعهٔ خاندان بوده اند چنانچه آثار اخلاص و
یکجهتی و اختصاص بسیاری از اکابر ایشان در طی مجالس آینده مذکور خواهد شد انشاء الله
وحده العزیز **طی** سمعانی کفته که آن نام پدر قبیله ایست از عرب که سلسله نسب او
بقحطان میرسد و کفته اند که سه کس از قبیله طی بیرون آمده که نظیر خود نداشتند حاتم در
جود و داود در فقه و زهد و ابو تمام در شعر و شیخ اجل ابو جعفر طوسی طیب الله مشهده
در کتاب امالی باسناد خود از یزید بن جابر جعفی روایت نموده که کفت از حضرت امام
محمد باقر علیه السلام شنیدم که کفت حکایت کرد مرا پدرم از جدم که چون حضرت امیر المومنین
ع از مدینه بیرون آمده جهت دفع ناکثان ناکثین متوجه جانب بصره شدند
بربذه نزول نمودند و چون از انجا کوچ کردند عبدالله بن خلیفه طائی بخدمت
آنحضرت رسید در موضعی که آنرا فاید کویند و آنحضرت او را نزدیک خود طلبید
عبدالله رسم خدمت بجا آورده کفت الحمد لله الذی ردّ الحقّ الی اهله و وضعه
فی موضعه کره ذلک قوم او سرّوا به فقد والله کرهوا محمدا علیه السلم و نابذوه
و قاتلوه فردّ الله کیدهم فی نحورهم وجعل دائرة السوء علیهم والله لنجاهدنّ معك
فی کل موطن حفظا لحق رسول الله پس حضرت امیر او را نوازش نمود و به پهلوی خود
نشاند و چون او از قدیم الایام دوست و هواخواه حضرت امیر بود لاجرم آنحضرت

در امور خود با او مشورت نمود و کیفیت حال دوست و دشمن خود از وی می پرسید تا
سخن به ابو موسی اشعری رسید عبد الله گفت مرا با او اعتمادی نیست و گمان آنست
که اگر کسی با او مساعدت نماید طریق مخالفت شما را باقدام بغی و عناد بپیماید آنحضرت
فرمودند که من نیز با او اعتماد ندارم و او از جمله معتقدان آنهاست که بر من
تقدم نمودند و او را سلطنت و حکومت دادند و من در اول خلافت خود خواستم
که او را از حکومت کوفه عزل نمایم لیکن اشتر از من درخواست نمود که او را چند
روزی بحال خود بگذارم و من از روی کراهت قبول التماس اشتر نمودم و درین
سخن بودند که سپاهی بسیار از سواری و پیاده و سوار از جانب کوهسار قبیله
طی پیش آمد پس حضرت امیر باصحاب خود گفت تحقیق نمایید که این چه سپاهی است
جمعی از اصحاب آنحضرت سواره شده بآنجانب دوانیدند و بعد از ساعتی مراجعت
نموده بعرض رسانیدند که این مردم قبیله طی اند که اسب و شتر و گوسفند خود را
برداشته آورده اند که صرف راه شما نمایند و بعضی از ایشان استعداد جهاد
نموده میخواهند که درین سفر ظفر اثر در رکاب ولایت انتساب بر اسم مجاهده اشتغال
نمایند آنحضرت فرمود که جزیکم الله طیبا خیرا و فضل المجاهدین علی القاعدین اجرا
عظیما عبد الله بن خلیفه مذکور گوید که چون این جماعت بخدمت حضرت رسیدند و سلام
کردند خوش آمد مرا از جمعیت و حسن هیئات ایشان و چون بحضور آمدند چشم من بجمال
ایشان روشن شد و ندیدم خطیبی ابلغ از خطیب ایشان پس عدی بن حاتم که رئیس
قبیله طی بود از آن میان برخاست و حمد و ثنای خدای تعالی گفت و بعد از آن گفت
که من در عهد حضرت پیغمبر صلوات الله علیه مسلمان شده ام و ادای زکوة در عهد
آنحضرت نموده ام و با اهل رده بعد از و مقاتله نموده ام و قصد من در آن ثواب
و فضل و رحمت رب الارباب بود و میدانم که خدای تعالی نیکوکاران را ثواب
خواهد داد و چون درین روزها شنیدیم که جمعی از اهل مکه نکث بیعت تو
کرده اند و اظهار مخالفت مینمایند آمده ایم که از جمله انصار تو باشیم و در رکاب ظفر
انتساب تو بهر چه امر فرمایی اقدام نماییم حضرت امیر او را و سایر قبیله طی را دعای خیر
گفت پس سعید بن عبید بحتری که از بنی بحتر بود برخاست و گفت ای امیر المؤمنین

بعضی

بعضی از مردم میتوانند که بزبان خود تعبیر نمایند از آنچه در دل دارند و بعضی قدرت
بران ندارند و اگر خود را بتکلف بر اظهار آن دارند آخر سر بگریبان عجز و فرومانندگی
درآرند و اگر ساکت شوند موجب اندوه و ملال ایشان میشود و بخدا سوگند که من
از آنهاام که آنچه در خاطر از مهر و وفای تو دارم نمیتوانم که بیان آن بزبان نمایم
لیکن با وجود بی زبانی جهد مینمایم که ما فی الضمیر خود را بر رای منیر تو ظاهر سازم
و از خدای تعالی در آن باب توفیق میخواهم و لکن الحال این قدر میگویم که من هواخواه
توام در نهان و آشکار و بموافقت تو مقاتله دشمنان تو خواهم نمود و بکار زار
و اعتقاد آن دارم که حقی که تراست دیگران که پیش از تو بودند نبود و نیز دیگری
از اهل زمان را امروز هست بواسطه فضیلتی و سابقه مجاهدتی که ترا در اسلام
هست و خویشی تو با حضرت رسول و هرگز از خدمت تو مفارقت نخواهم نمود تا آنکه
ظفر یابی یا در قدم تو بمیرم آنگاه حضرت امیر او را گفت که رحمت خدای بر تو
باد که زبان تو ادا نمود آنچه در ضمیر تو پنهان بود و از خدای تعالی میخواهم که ترا
عافیت روزی کند و بهشت کرامت نماید عبد الله گوید که جمعی دیگر از آن طایفه
سخنان گفتند و عرض اخلاص خود بر حضرت امیر نمودند اما سخن غیر آن دو
بزرگ بیاد من نماند پس حضرت امیر از آن منزل کوچ فرمود و از بزرگان و سواران
طی ششصد مرد با او همراهی نمودند **الصیمریة** در کتاب انساب سمعانی مسطور
که صیمر نهریست از انهار بصره که چند قریه بر کنار آن واقع است و طایفه صیمریه
در خارج دار الخوارج بصره منزل دارند و از قدیم الایام نقش مذهب اهل البیت
بر لوح دل نگارند و در زمان ما زیاده از پانصد خانه وار نبوده باشند نادیم الله نعم
الناوریة نام طایفه است از اهل ناور و آن دیهی است از بغداد و اینطایفه
مدتی بسیار است که از آنجا به بصره آمده اند و در اندرون شهر نزول نموده بعذاب
صحبت خارجیان هیاب و ناصبیان ذوی الاذناب گرفتارند و از قدیم الایام
مذهب شیعه امامیه دارند و رئیس ایشان در زمان ما تاجر صالح فاضل شیخ
ناصر است که همه ساله خمس و زکوة مال خود را که مبلغهای کلی میشود بنجف اشرف
و کربلای معلی آورده بسادات و فقرای طلبه آنجا صرف مینماید جزاه الله خیرا

عقیراویه طایفه اند که در اهل شهر بصره بعذاب صحبت خارجیان گرفتارند و از قدیم الایام
بکوری منافقان در سلک مومنان انتظام دارند و رئیس ایشان درین ایام ابن مستجما
محبوب القلوب خواجه موسی است که وجود امثال او در میان اهل ایمان مطلوبست
بنی شکر طایفه مشکورند که در خارج شهر بصره منزل گزیده اند و از خارجیان اهل
خارج کردیده اند و قریب بدویست خانه وار اند و همگی از محبان اهل بیت اطهار اند
و شکر نعمت محبت بجای آرند شکر الله مساعیهم و انجح مسائلهم و دواعیهم
حرزعیه طایفه اند که همواره تخم محبت اهل البیت در مزرع دل اخلاص منزل
میکارند و دویست خانه وار اند و در خارج شهر بصره منزل دارند سقی الله ندعیم
و رحم اصلهم و فرعهم **مغیزلیه** در اصل از شهر حویزه ببصره رفته اند و در
بیرون شهر می باشند و بر طبق کلام معجز نظام هذا عذب فرات و هذا ملح
اجاج بعضی از ایشان مشرب عذب محبت خاندان رسالت دارند و بعضی
مترسم بوفای شعارند و محمد بن عباس کیلیان و جمیع قریهای ناحیه شمال
بصره از موضع مشاد تا قلعه قرنه که دو روزه راه است از جانب بر و بحر
همگی از قدیم الایام شیعه اند و غرض از تفصیل طوایف شیعه بصره و نواحی
آن آنست که بر ناظر درین کتاب ظاهر شود که هرگاه در بصره خراب که دیار
خارجیان ذوی الاذناب است این قدر از طوایف شیعه باشد در ولایت مصر
و یمن و حجاز و امثال آن که اهالی انجا بخروج شهرت نیافته اند و سفیان بی تعصب
کمتر آنند چه قدر از شیعه و گذار ایشان خواهند بود **بنی کمونه** که ایشان از بنی عبید الله
نیز گویند خانواده بزرگ اند از سادات عالیدرجات که بعلو حسب و سمو
نسب مذکورند و در ارض عراق عرب و کوفه بکثرت عدد و عُدد مشهورند
و اصل بنی کمونه بنی کمکمه است که از اولاد شکر الاسود بن جعفر النقیب بن
ابی الفتح محمد نقیب کوفه بوده اند و مردم تحریف نموده اند و کمونه گفته اند
و بآن مشهور شده و این از جمله غلطهاء مشهورست چنانکه گفته اند میدان
میدان میدان عنوان و سید فاضل نسابه میر محمد قاسم نسابه مختاری سبزواری
در بعضی از مؤلفات خود آورده که جماعت سادات کمونه از اکابر نقبای کوفه

بوده اند

بوده اند و از قدیم الزمان نقابت و بزرگی سادات عراق عرب خصوصاً کوفه در
خانواده ایشان بوده و در میان ایشان فضلا و علما بسیار بوده اند و قدوه زمان
سید مرتضی علم الهدی رضی الله عنه بنیابت و اصالت خود مرتکب نقابت
بغداد و عراق عرب میشده اند و از اکابر متعینان نقبای انجا بوده اند و ازینجا
معلوم میشود که کسی را که در چنین امری مهم نایب مثل سید مرتضی علم الهدی نفوض
الیه و معتمد علیه دانسته باشد سیدی خواهد بود ایدی بزرگ فاضل دین دار و
ذی شان مطلع عالی مقدار و همین بس است ایشان را در دلالت بر فضیلت و صحت
سیادت و عظم شان و علو مکان ایشان و سادات کمکمه که بکمونه مشهور
از نسل عبید الله رابع اند که منتهی میشوند بعبید الله ثالث که منتهی میشود بعبید الله
ثانی که منتهی میشود بعبید الله اول که عبید الله الاعرج است بن الحسین الاصغر
ابن الامام الهمام ابو الائمه الکرام علی زین العابدین علیهم افضل الصلوة و السلام
و عبید الله ثالث است که ممدوح ابی طیب بوده که او را در قصیده اول دیوان خود
مدح کرده و او را بیست فرزند بوده که از انجمله هشت فرزند از ایشان نسل و عقب
ذکور دارد و مقدم و پیشوا و مالک جمیع کوفه بوده اند بحیثیتی که مردم چنین میگفته اند
که السماء لله و الارض لبنی عبید الله و مراد ایشان عبید الله ثالث است و عبید الله
اول که بعبید الله اعرج مشهورست در عظم شان و ارتفاع مکان معروف و معلوم است
و از جمله حکایات او اینست که مشار الیه بصحبت ابی العباس سفاح خلیفه عباسی
رسید و از جمله اکرامی که او را نمود آن بود که ضیعه باقطاع باو داد که هر سال هشتاد
هزار دینار حاصل آن بود و از اصرف سادات و علویان محتاج میشد و بخراسان نیز
رفته بود و ابو مسلم بغایت تعظیم و احترام او بجای آورد و اهل خراسان نیز نهایت
تعظیم و تکریم او بجای آوردند و از اکابر متاخران آن سلسله علیه سید محمد کمونه است
که نقیب مشهد نجف و رئیس شیعه عراق بود و در وقتی که حضرت پادشاه غفران پناه
سلطان شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه متوجه تسخیر عراق عرب شد نزد والی
بغداد بارینک بیک برناک خیال بحصار داری بخاطر گذرانیده چون از سید محمد متوهم
بود او را در سیاه چاه کرده آذوقه بحصار کشید و چون آخر دانست که اکثر اهالی انجا

شیعه اند و در مخالفت با او اتفاق نمی‌خواهند کرد بالضروره فرار نمود و بغدادیان
سید محمد را بیرون آورده خطبه و سکه باسم سامی حضرت شاه غفران پناه کردند
و چون رایات نصرت آیات ببغداد رسید سید محمد را بتولیت عتبات عالیات با خیل
و حشم و طبل و علم سرافراز گردانیدند و هنوز منصب امارت در اولاد امجاد ایشان
باقیست **بنی مختار** از اخیار ذریه رسول مختارند نسب شریف ایشان با بو
علی المختار النقیب امیر الحاج میرسد نقابت مشهد منور امیر المؤمنین علیه السلام و امارت
حج اسلام متوقف بر اکابر آن سلسله جلیله مفوض بوده و سید جلیل نقیب النقبای
ممالک عراق و خراسان شمس الدین ابو القاسم علی بن عمید الدین عبد المطلب بن
نقیب النقبا جلال الدین ابو الفضل ابراهیم بن السید العالم الفاضل النقیب عمید الدین
عبد المطلب بن شمس الدین علی ماضی است که آخر نقبای زمان بنی العباس بود و این
شمس الدین علی ثانی در زمان سلطنت پادشاه عالیجاه شاهرخ میرزا از نجف
اشرف بخراسان آمد و در قبلة المؤمنین سبزوار متوطن شد و از اکابر متأخرین
ایشان میر شمس الدین علی دیگر است که بتفویض حضرت پادشاه مغفور صاحب
طبل و علم بود و ایالت ولایت سبزوار باو متعلق بود و همچنین سید فاضل میر محمد قاسم
نسابه که در سبزوار متوطن است و میر شرف الدین بزرگ که در زمان سلطنت
پادشاه مرحوم سلطان حسین میرزا در تاریخی که آستانه بلخ که بحضرت امیر المؤمنین
علی علیه السلام منسوبست ظاهر شد از سبزوار به بلخ رفت و پادشاه مذکور نقیب نقبای
بلخ و توابع آنرا باو تفویض فرمود و بعد از وفات پادشاه مذکور و وقوع حوادث
نامحصور از آنجا جلا شدند و بهند رفتند و الحال اولاد امجاد ایشان در هند
اقامت دارند **موسویه** نسب شریف اعلی حضرت شاه دین پناه خلد الله ملکه و سلطانه
و سادات و نقبای مشهد مقدس موسوی باحمد بن محمد الاعرابی بن قاسم بن ابو القاسم
حمزة بن امام موسی الکاظم علیه السلام میرسد و بالجمله نسل احمد بن محمد اعرابی مذکور
از چند پسر است ابو محمد اسمعیل که جد اعلی اعلیحضرت شاه دین پناه است و موسی
محمد المجدور که نسب نقبای عظام موسوی مشهد مقدس رضوی بایشان منتهی میشود
و از متأخران ایشان سید النقیب غیاث الدین محمد بن شریف بن نظام الدین

علاء الملک بن عبد المطلب بن نظام الدین عبد الحی بن طاهر بن محمود شاه بن حسین بن
طاهر نقیب است و این طاهر در زمان پادشاه مغفور سلطان غازان از مشهد مقدس
منور رضوی باتفاق برادر خود سید علاء الدین و بعضی از بنی اعمام متوجه تبریز شدند
سید علاء الدین در راه بقتل رسید و سید طاهر از پادشاه مذکور نشان نقابت
باسم خود گرفت و اول کسی که از سادات عظام موسویه در مشهد مقدس رضوی نقیب
شد او بود و از آن وقت تا این زمان نقابت موسویه در نسل او باقیست **رضویه**
نسب شریف سادات عظام رضویه مشهد مقدس منور و سادات رضویه قم مجموع بابی
عبد الله احمد نقیب قم بن محمد الاعرج بن احمد بن موسی المبرقع بن الامام محمد التقی علیه السلام
منتهی میشود و سید نقیب میر شمس الدین محمد که به سیزده واسطه بابی عبد الله
احمد نقیب قم میرسد در زمان سلطنت میرزا شاهرخ از مدینه قم بمشهد مقدس
منور آمد و میرزا ابو طالب مشهور از اولاد امجاد اوست و مدتی بنابر تفویض پادشاه
مغفور بحکومت ولایت تبریز اشتغال داشت و الحال فرزندان و برادرزادگان در مشهد
مقدس رضوی با غایت حشمت و شوکت ساکن اند **بخاریه** طایفه بزرگند از سادات
صاحب سعادات که در ولایت هند مانند ملتان و لاهور و دهلی و غیر آن می باشند
و جد اعلی ایشان سید جلال ماضی از جانب عراق ببخارا افتاده و چون بعضی از ایام
بعذاب صحبت مردم ایشان آنجا گرفتار گردید و دید که در میان اشرار آن دیار اقامت
بغایت دشوار است از روی اضطرار متوجه دار الحرب کابل گردید و چون بکابل
رسید و لطف و شجاعت را مانند اهل بخارا در مرتبه سنگ خارا دید مجاورت
ایشان را نیز نپسندید و از غایت حیرت و ملالت که باو رسید زبان بمضمون این
نشید برکشید **نظم** قتل عام آرزو دارم هلاکو خان کجاست
زانکه از سرحد کابل تا بخارا کشتنی است * و آخر الامر از آنجا بولایت هند آمد و با اهالی
آنجا که بفضل عقاید حنفیه بخارا قناعت نموده اند اظهار فرمود که ما از بخارائیم
و در شکستن سنگ خارائیم * و بنابرین سید مذکور و اولاد امجاد او مدت بسیار در
سواد هند روزگاری بتقیه میگذرانیدند و از سلاطین آنجا تعظیم و رعایت
بغایت میدیدند تا آنکه بسبب استمرار زمان مدارا و تقیه جمعی کثیر از آن طایفه علیه

مذهب بیدار بزکوار را کم کردند و بسبب دنیاداری وجهل ومصاحبت هنود با

نا اهل کمراه شدند و بعضی از ایشان که صاحب فضل و کرامت بودند و مانند

سید راجو حق را جست وجو مینمودند ذیل همت ایشان از لوث التزام تقیه

و رذیلت خوش آمد حنفیه منزه و پاک بود و زبان حال ایشان مضمون این

رباعی ترنم مینمود **رباعی** در مذهب ما تقیه و توریه نیست

در ترک شروع کار ما توطیه نیست از گردش چرخ شاد و غمگین نشویم

در خانه ما عروسی و تعزیه نیست **انجوئیه** از اعیان سادات شیراز اند

و در قدم تشیع از دیگران ممتاز نسبت ایشان بقاسم الرسی بن حسن بن

ابراهیم طباطبای حسنی منتهی میشود و از اکابر متاخرین ایشان که بیمن

امداد صدارت پناه مغفور میر شمس الدین اسد الله شوشتری منظور نظر

کیمیا اثر پادشاه مغفور شدند سید اجل میر شاه محمود است که شیخ الاسلامی دار الملک

فارس باو متعلق بود و سید فاضل میر شاه ابو تراب که اقضی القضاتی انجا باو مفوض است

و اینها نزد در انجا اولاد انجاد هست و بعضی از بنی عمام ایشان بولایت هند افتاده اند

و در انجا نیز بقید نیکنند و نزد سلاطین آن دیار معظم و مکرم و صاحب خیل و

حشم و طبل و علم اند **مرعشیه** مخفی نماند که مرعش بروجهی که از کتاب صحاح اللغه

مستفاد میشود نام بلدی ایست از جزیره موصل و از کلام سید اجل عز الملة والدین

نسابه چنان مفهوم میشود که آن نام قلعه ایست میان ارمنیه و دیار بکر

و ظاهر امال هر دو قول یکیست و جمع بین در کلام سید مذکور اشارتست بانکه علی

مرعشی که جد اعلی سادات مرعشی است منسوب بآن قلعه باشد زیرا که گفته علی اکبر

کان امرا کبیرا و المرعش قلعة بین ارمنیه و دیار بکر و این کلام ظاهر در انست که علی را بمرعش

منسوب میدارد بنا بر انکه معنی مرعشی را بعد از ذکر علی و وصف او مذکور ساخته

و اضافه را بمعنی نسبت داشته لیکن بثبوت نرسیده که علی در ان قلعه توطن نموده

یا در انجا امیر باشد دیگر انکه اضافه منسوب بمنسوب الیه و اراده نسبت ان

وضوحی ندارد و اولی انست که حمل مرعش بر معنی دیگر کنند که صاحب صحاح اللغه نیز

آنرا ذکر نموده و گفته که کبوتر بلند پرواز را مرعش میگویند و چون علی مذکور بعلو

شان و رفعت منزلت و مکان اتصاف داشت توصیف او بمرعش جهة استعاره علو

منزلت او نموده باشند و مؤید اینست انکه سمعانی در کتاب انساب بعد از ذکر مرعشی

و تفسیر او بر نسبت ببلدی از بلاد سواحل نقل نموده از احمد بن علی علوی نسابه که

مرعش نام شخصی علویست و در بیان سلسله نسب یکی از سادات مرعشی که در این

مقام ذکر نموده چون بعلی مذکور رسیده گفته که علی و هو المرعش بن عبد الله بن محمد

الملقب بالسیلق بن الحسن بن الحسین الاصغر بن علی بن الحسین بن علی بن ابی

طالب علیهم السلام و بالجمله این طایفه علیه چهار فرقه اند **فرقه اول** سادات عالیدرجات

مازندران که بتشیع مشهورند و در مجلس سلاطین از این کتاب مذکورند **فرقه**

دوم سادات صاحب سعادات شوشتر که در اصل از مازندران بانجا آمده اند

و مساعی جمیله اسلاف و اخلاف آن گروه عالی نژاد در ترویج اظهار مذهب ائمه

اطهار کالشمس فی نصف النهار غایة وضوح و اشتهار دارد و از اکابر متاخران

ایشان صدر عالی المقدار میر شمس الدین اسد الله الشهیر بشاه میر و بعد منشرح الصدر

میر سید شریفیاست که تشریف کرامت فضل و تقوی بطرز و طرازی که لطف حق مقام

ارادت و خواست بوده برقامت با استقامت او راست آمده **نظم**

قبا که آن سر کوی دوست بسیار اند ولیکن از سر کوی چو من قباده تمام اند

فرقه سیوم مرعشیه اصفهان که در اصل ایشان نیز از مازندران باصفهان آمده اند

و از افاضل متاخرین ایشان خلیفه اسد الله است که بحسن امداد امیر شمس الدین اسد الله

صدر مذکور منظور نظر کیمیا اثر پادشاه مغفور گشته منصب جلیل القدر تولیت

مشهد مقدس رضوی باو مفوض بود **فرقه چهارم** مرعشیه قزوین که از قدیم الایام

در ان دیار که خارزار وجود سنیان مؤمن آزار است از روی تقیه روزگار

گذرانیده اند و محنت بسیار از اعدا و جفا کار دیده اند و همواره بمذهب حق ائمه

اثنی عشر عمل نموده اند و در این ایام بیمن حمایت و حسن رعایت میر شمس الدین اسد الله

مذکور مشمول عواطف بیدریغ شاهی گشته بعضی از ایشان نقیب و متولی آستانه

حضرت شاهزاده حسین اند و بعضی در قزوین محتسب اند و از افاضل ایشان در این

زمان میر علاء الملک مرعشی است که از جویبار تربیت قهرمان زمان آب خورده

و بقدر فهم و استعداد آنچه بود که از آن دوحهٔ خزان نادیده آورده منصب
قضای عسکر ظفر اثر باو متعلق است **عقیلی** طایفهٔ مشتمل بر عزاجات و اولاد
از مؤمنان مروت شعار اند که صحرای دلگشای تربیت که خوب ترین اعمال ولایت
شوشتر و بهترین مواضع آن بوم و بوست محل خیام احتشام ایشان می‌باشد
و درین روزگار از امرای کبار ایشان که خود را بعقیل بن ابی طالب رضی الله عنهما
منسوب میسازند امیر کبیر و بحر غزیر ملک عقیلی و خال جمال بزرگی و نبیلی میر حسین
عقیلی است که در جود و سخا حاتم زمانه و در شجاعت و مردانگی بهادر فرزانه است
وجوه سادات شوشتر و لرستان و عروس محبت خاندان پیغمبر را خطیب است **دیلمیه**
این طایفه جلیله از اکابر قزوین اند و خود را از نسل مالک اشتر رضی الله عنه
میدانند و از اکابر متاخران ایشان ملک محمود خان دیلمی است که در اوایل
حال بوزارت سلطان یعقوب بایندری اشتغال داشت و بعد از آن بخدمت
صاحب قران مغفور سرافراز گشته قامت باستقامتش را بخلعت کرامت منصب
جلیل القدر مذکور بیاراستند و از اعیان این طایفه نیز شاعری ملک محمود
مذکور است که نام او در جریدهٔ اهل فضل مسطور است در اکثر علوم شاگرد مولانا
حاجی محمود تبریزی است و طبعش در غایت تصرف انگیزی بعد از برادر امر
بوزارت صاحب قران مغفور رسید و بعد از اندک وقتی ترک آن کرده گوشهٔ
قناعت ورزید **گرجیه** در تاریخ گزیده مسطور است که اصل ایشان از نسل
ابو دلف عجلی است که بزمان هرون الرشید بعجم آمد و شهر کرج بساخت و آنجا
ساکن شد و فرزندان او بقزوین نقل کردند و احوال ابو دلف عجلی و شرح تعصب
او در تشیع در مجلس امرا از این کتاب مذکور خواهد شد و بالجمله مجملا از
بعضی ثقات اهل قزوین مسموع شده آنست که دو طایفه از اهالی اعیان سعید
امامی اند و هشت طایفه حنفی اند و باقی که سواد اعظم اند و دیگران نسبت
بایشان بحسب عدد بسیار کم اند شافعی مذهب اند والله اعلم **بوهره**
طایفه از مؤمنان پاکیزه روزگار اند که در احمدآباد گجرات و نواحی آن وطن دارند
و اسلام ایشان در ضمن ایمان قبل از این بسیصد سال تخمینا بارشاد یکی از

صلحای فضلا که ملا علی نام داشت و قبر او در شهر کهنبایت است اتفاق افتاده و تفصیل
مولانای مذکور علیه الرحمه در اسلام ایشان برین وجه بوده که چون در آن زمان اهل
گجرات کافر بوده اند و ایشان را پیری کهنه کبر بوده که بغایت معتقد و مرید او بوده اند
لاجرم مولانا تدبیر در آن دیده که اول بار پیش آن پیر رفته اظهار مریدی نماید
و او را بدلایل قاطعه مسلمان کند و با خود متفق الکلمه سازد و آنگاه در هدایت و اسلام
دیگران شروع نماید و بنابرین چند سال در خدمت آن پیر روزگار گذرانید و
زبان ایشان را یاد گرفته کتب ایشان را مطالعه نمود و بر علوم ایشان استیلا یافت
و بتدریج حقیقت دین اسلام را بران پیر روشن ضمیر ظاهر ساخت و او را مسلمان
گردانید و چون او مسلمان شد بعضی از مریدان بموافقت پیر مسلمان شدند
و آخر وزیر پادشاه آن دیار مضمون اسلام پیر را شنید و بخدمت او رسید و
طریقه متابعت ورزیده مسلمان گردید اما مدتی پیر و وزیر و باقی نو مسلمانان
اسلام خود را پنهان میداشتند و از خوف پادشاه همت بر اخفای آن میگماشتند
تا آنکه بر وفق مصرع مشهور که ع چه جای محتسب شحنه پادشه دانست خبر اسلام
وزیر بپادشاه رسید و پادشاه در مقام استعلام حال او شده روزی ناگهان
او در آمد و او را در رکوع نماز دید و بر وی متغیر گردید چون وزیر موجب حضور پادشاه
دانست و تغیر او را از مظنهٔ نماز کردن و رکوع و سجود بجا آوردن او ادراک نمود
لطف ربانی شامل حال او گشته فی الحال بتعلیم الهی گفت که من بسبب مشاهدهٔ
ماری که در زاویه خانه ظاهر شده افتان و خیزان بودم و حیله در دفع او مینمودم
چون پادشاه نظر در زاویه آن خانه کرد باذن الله تعالی ماری در نظر او در آمد
و عقد وزیر مقبول افتاد و رفع مظنهٔ پادشاه شد و آخر پادشاه نیز در باطن
مسلمان شد و بواسطه مصلحت ملکی حال خود را پنهان میداشت و چون وفاتش
نزدیک رسید وصیت کرد که او را بطریقه کفار نسوزانند و بعد از فوت او چون
سلطان ظفر که از امرای معتبر سلطان فیروز شاه والی دار الملک دهلی بود بر
دیار گجرات ظفر یافت جمعی از علمای اهل سنت که با او همراه بودند مردم را باسلام
و التزام مذهب اهل سنت دلالت مینمودند بنابرین بعضی از طایفه بهوره نیز بمذهب

اهل سنت درآمدند وجمعی بهمان مذهب اصلی خود ماندند واین جماعت که مذهب
امامیه دارند قریب بده هزار خانه وارند وهمیشه درمیان ایشان یکی از
صلحای فضلای باشد که تعلیم مسایل شرعیه بر وفق مذهب امامیه بایشان
می نماید واکثر ایشان بکسب وتجارة اوقات میگذرانند چنانچه اسم بهوره
که در زبان هند گجرات بمعنی تاجر است بران دلالت دارد وایشان خمس مال خود
بسادات مدینه طیبه میفرستند ومذکوره را بر نفیس فاضل از قوم خود می دهند
که بفقرای آن قوم قسمت مینماید وخاص وعلم ایشان صلح وتقوی وپرهیزکار
وهمواره بگناه محبت اهل بیت اطهار از ناصبیان ناهموار که دران دیار حاکم وصاحب
اقتدارند آزار بسیار دارند وبحلیه تقیه گرفتارند **صدیقیه** طایفه اند در ولایت
هندوستان از مومنان صاحب یقین ومریدان سید کبیرالدین که سلسله نسب
خود را باسمعیل بن امام جعفر علیه السلام میرسانند واین طایفه را بسبب تصدیق
دعوت سید مشار الیه صدیقی میگویند اگرچه بحسب ظاهر متبادر ازان بعرف
جمهور انتساب بابوبکر بن ابی قحافه است که بر زبان اولیای او بانی لقب مذکور است
ودور نیست که طایفه مذکوره این لقب را ازجهت تقیه اختیار کرده باشند اگرچه
هرگز فایده آن بایشان عاید نمیشود بلکه متعصبان اهل هند که هندو وشی بسر
رسانند تشیع ایشانرا فهمیده اند ودم تهمتی که باصد سال پیش از این بر طایفه
اسمعیلیه میکرده اند بر ایشان نیز کشیده اند وازروی عناد نسبت الحاد بایشان
میکنند وچنانچه شیوه دیرینه ایشان است حق داعی میپوشند ودر استیصال
ان بیچارها میکوشند لاجرم سنگ تهمت بربام نام وننگ ایشان میریزند
وگواهان دروغ در اثبات گناهان ناکرده ایشان میانگیزند ونه از خدای خود
شرم ونه ازروی رسول معلی آزرم دارند تا آنکه شنیده شد که جمعی از
عقوری ملا عبدالله لاهوری مشهور بمخدوم الملک که مخدوم کرده مروان حمار
وسگ بچه معویه ویزید حمار بود خواری بسیار وآزار بیشمار بسادات بزرگوار
ایشان رسید وآخر آن سگ سنی نابکار بموجب کلام وحی آثار نحن بنو عبد
المطلب ما عادانا بیت الا وقد خرب وما عادانا کلب الا وقد جرب بحال

سکان گرخانه اش خراب کردید ودر قعر سقر مستقر وسکب گردید ع بال آل علی هر که درافتاد برافتاد
وگویا که ابوحنیفه که امام آن متعصبان جفاکار است این ابیات را که شارح دیوان
مرتضوی از و نقل نموده درشان ایشان گفته **شعر** حب الیهود لآل موسی ظاهر
وولاءهم لبنی اخیه باد وامامهم من نسل هرون الاولی بهم اقتدوا ولکل قوم هاد
وکذا النصاری یکرمون محبة لمسیحهم نجرا من الاعواد فمتی توالی آل احمد مسلم
قتلوه او سموه بالالحاد هذا هو الداء العیاء لمثله ضلت حلوم حواضر وبواد
لم یحفظوا حق النبی محمد فی آله والله بالمرصاد وبالجمله در ولایت هند مانند
ملتان ولاهور ودهلی وگجرات قریب بپنج هزار کس ازان طایفه هستند واکثر
ایشان اوقات بتجارت میگذرانند وخمس مال خود را باولاد سید کبیر که پیر
زادهای ایشانند میرسانند وپیر ومرید وسادات واتباع همگی شیعیان موالی
بلکه محبان غالی اند کشف الله عنهم الضراء وصرف عنهم کید الاعداء **هزاره کابل** جماعتی اند
بیشمار که درمیان کابل وغزنین وقندهار مقام دارند واکثر ایشان شیعه اهل
بیت اطهار اند ودرین زمان از رؤسای شیعه ایشان میرزا شادمان است که اصل ایمان
از وجود او شاد وخارجیان کابل وغزنین از ترکتاز او در ناله وفریادند **بلوچ سند**
اکثر شیعه فدائی اند واز خود وسایر اهل ایمان بعلی دوست تعبیر میکنند وسید
راجو بخاری در هدایت ایشان سعی بسیار نموده والحال اولاد او درمیان ایشان
میباشند وباصلاح حال ایشان مشغولند واز مشاهیر ایشان عارف بلوچ صاحب
این رباعیات است **رباعی** عارف پر تیر فی ترکش خواهم کرد وز رشته جان خصم فی خواهم کرد
بر سینه دشمن علی خواهم زد شنجرف زخون دل وی خواهم کرد

مجلس سیوم

در ذکر اکابر شیعه از اصحاب کرام حضرت سید الانام علیه وآله افضل الصلوات
والسلام وآن مشتمل است بر دو طایفه ومجلس آرای مشبو قست بتقدیم مقدمه
چند **مقدمه اولی** در تعریف صحابی بدانکه صحابی بنابر ظاهر اقوال آنست که ملاقات
نموده باشد باپیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در حالتی که ایمان باو آورده باشد ویا
اسلام نموده باشد اگرچه تخلل ردة درمیان ایمان او ومیان مردن او با اسلام

شده باشد و مراد بملاقات اعم است از مجالست و مماشاة و رسیدن یکی از ایشان
بدیگری با آنکه با او سخن نکرده باشد و او را ندیده باشد و تعبیر بملاقات اولی است
از تعبیر بمرویت زیرا که اعمی باشد ابن مکتوم از معرّف بیرون میرود و حال آنکه او صحابی است
بلا خلاف و احتراز کرده بتقیید حالت ایمان از آنکس که در حالت کفر خود ملاقات
با پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم نموده باشد و اگر چه بعد از رحلت پیغمبر مسلمان شده
باشد زیرا که چنین کس را از صحابه نمی‌شمارند و تقیید ایمان بآنکه باو آورده باشد
احتراز است از آنکه ملاقات پیغمبر صلوات الله علیه کرده باشد در حالتی که بعضی
او از انبیا ایمان داشته باشد ۷ بآنکه پیغمبر صلی الله علیه و سلم بعد از این مبعوث
خواهد شد و ادراک ایام بعثت او نکرده باشد زیرا که پیغمبر علیه السلام در آن
وقت پیغمبر نبوده و بتقیید مردن باسلام احتراز کرده از آنکس که مرتد شده و بارتداد
مرده چون عبد الله بن جحش و غیره و قید تخلل ردّه الی آخره شامل است آنکسی
که رجوع باسلام در زمان حیات حضرت رسالت پناه صلعم کرده باشد و کسی
که رجوع بعد از وفات آنحضرت کرده باشد خواه باز به ملاقات آنحضرت نموده
باشد و خواه نه و ظاهر میشود فایده قید ردّه در مثل اشعث بن قیس لعنه الله
که او صحبت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم رسید و بعد از آن مرتد شد و در زمان
خلیفه اوّل اسیر شد و بدست او اسلام آورد پس خواهر کور خود را ابن ابی قحافه
باو داد تا محمد نام که یکی از قاتلان حضرت امام حسین است علیه السلام از و متولد
شد و در حرب صفین معویه را بامال بفریفت تا از موافقت امیر المؤمنین ع در
حرب متوقف شد و او را بقبول حکمین مضطر ساخت و آخر قبول حکمین را
موجب عدول از ملازمت آنحضرت ساخته در نهروان برو خروج کرده مرتبه
دیگر بکفر اصلی رجوع نمود و در نهروان کشته شد و تنبیه نموده بقول خود
در اظهر اقوال بر خلافی که در بسیاری از قیود تعریف واقع شده و از اظهر قید
تخلل ردّه است و ایضاً بعضی در صحابی روایت حدیث اعتبار کرده اند
و بعضی اقامت یکسال و دو سال و یک غزا و دو غزا با آنحضرت شرط نموده اند
صاحب روضة الاحباب آورده که حصر صحابه در عددی معین معلوم نیست لکن

۷ و همچنین احتراز است از آنکه ایمان داشته باشد

ضبط

ضبط عدد ایشان در بعضی غزوات و اسفار وارد شده مانند تبوک و حجة الوداع
در تبوک سی هزار یا چهل هزار یا هفتاد هزار و در حجة الوداع زیاده از صد هزار
ملازم حضرت رسول بوده اند و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی العاملی در شرح
درایة اصول حدیث که از مصنفات علیه اوست نقل نموده که صحابه بعد از وفات
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه چهارده هزار و یکصد صحابی بوده اند و مولف را بخاطر
میرسد که آنکس که هفتاد هزار و صد هزار گفته مطلق صحبت را اعتبار نموده و آنکس
که کمتر گفته در تعریف صحابی قیود مخصصه سابقه را کلا یا بعضا اعتبار نموده والله
اعلم و صحابه در مراتب کثیره واقع اند بحسب تقدم در اسلام و هجرت و ملازمت
و غزا کردن در رکاب آنحضرت و کشته شدن در تحت رایت او و روایت از او و مشاهده
او و مکالمه و مماشاة با او و اگر چه همگی شریک اند در شرف صحبت و معرفه صحابی
حاصل میشود بتواتر و استفاضه و شهرت و اخبار کسی که وثوق بقول او باشد
مقدمه ثانیه بدانکه نزد علمای فرقه ناجیه حکم صحابه در ایمان و عدالت و عدم آن
حکم غیر ایشانست و مجرد صحابی بودن موجب حکم بایمان و عدالت و مؤدی بنجات
از عقاب نار و غضب پروردگار نمیشود مگر آنکه با ایمان و خلوص جنان حسن
اقوال و افعال و سلامت عاقبت و مآل روزی گردد و اهل بدعت و ضلالت که فی
الحقیقه اهل سنت و جماعت اند بزعم باطل و اعتقاد لاطائل خود را موسوم باهل
سنت و جماعت ساخته اند بنظر سخیف و رای ضعیف چنین دیده و دانسته اند
که جمیع صحابه بصفت ایمان و حقیت و کیفیت راستی و عدالت آراسته اند و برهیچ
یک از ایشان طعن و لعن و تشنیع روا نیست و طاعن و لاعن ایشان آثم و خارج
از دایره شرع است و این سخنی است واهی و ناشی از محض گمراهی زیرا که حقیقه صحابی
همانست که در مقدمه اولی مذکور شد و ایمان و عدالت از عوارض کسبیه است
نه از امور جبلیه پس ایمان و عدالت صحابی همچون غیر او ثابت نشود مگر بتحقیق و
دلیلی و چگونه چنین باشد و حال آنکه در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
و سلم بسیاری از منافقان بوده اند که با آنحضرت صحبت میداشته اند و همنشینی
و همزبانی مینموده اند و مردم ایشان را اصحاب میخوانده اند و بنفاق معروف بوده اند

وحق سبحانه وتعالی درشان ایشان فرموده ولو نشاء لأريناكهم فلعرفتهم بسيماهم ولتعرفنهم في
لحن القول وبر تقدیر ثبوت ایمان وعدالت ممکن است زوال آن چنانکه در
بلعم باعور صاحب موسی علیه السلام واقع شد وچه خوب گفته ملای جامی مثنوی
هرکرا روی به بهبود نداشت • دیدن روی نبی سود نداشت • وبعضی از
شعرای شیعه نیز گفته اند مثنوی دور شود از قرب بزرگان خراب •
جیفه دهد بوی بدانا آفتاب • وتمام کلام در توضیح این مرام آنست که روح
باعتبارات دیگر قلب ونفس مجرد ونور اسپهبد گویند حالی هست اصلی که لسان
حقایق ترجمان نبوت تعبیر از آن بفطرت فرموده وتصریح نموده که کل مولود یولد
علی الفطرة وتا نفس بر صفای فطرت اصلی باقیست محل انعکاس اشراق نور
هدایت ومهب نسیم سعادت شمیم رحمت وعنایت باشد وپیوسته از امداد
الهامات ربانی وایدات رحمانی میل او بعالم روحانی بود ومطمح نظر همتش
تکمیل ذات وتحصیل کمالات انسانی واگر عیاذا بالله از آن فطرت سلیم اصلی
انحراف یافت وعنان قصد بجانب لذات جسمانی ومزخرفات فریبنده سرای
فانی تافت واز تلاطم امواج هواجس نفسانی وتعاقب افواج وساوس شیطانی
غریق دریای غوایت وجهالت وسراسیمه وادی حیرت وضلالت گشت نعوذ بالله
من ذلک نظم دام سخت است مگر یار شود لطف خدا • ورنه آدم نبرد صرفه ز شیطان رجیم
وهرگاه حال آدمی بحسب اختلاف احوال فطرت در معرض تبدل وانتقال باشد
ناچاریست از تتبع احوال وافعال واقوال صحابه سید انام تا یقین شود که از ایشان
کدام کس با ایمان وعدالت از میان سعادت برده • وکدام در بیابان کفر وضلالت
بلای تشنگی سوء عاقبت مرده • واگر عجب باشد آنکه بعضی از صحابه باوجود مجاورت
ومصاحبت حضرت رسالت حق را ندیده باشند یا آنکه دیده ودانسته جرعه عاقبت
خود را بتلخی شقاوت خراشند باید که عجب نباشد آنکه خود میگویند که عبد الله
وعبد المطلب وابوطالب با مصاحبت ومجاورت نور مصطفی ومرتضی آن نور را
ندیده اند وبنبوت حضرت رسالت نگرویده اند وبا آن همه قرب وقرابت بدوزخ
روند وخطاب وریسمان تاب که بعد از ارسال بوجود آمدند همه ناجی باشند

وبهشت روند وایضا چون اهل سنت صدور کبایر را سهوا وصغایر را عمدا از
انبیا علیهم السلام تجویز کرده اند پس حال دیگری چه خواهد بود وهرگاه از قابیل پسر
آدم وپسر نوح وبرادران یوسف که پیغمبرزادها بودند معاصی ناید پس از دیگران
که در فطرت کفرزاده اند چه آید واگر مخالفت خلفای ثلث بنابر عدم احتیاج ایشان
در تغلب خود باستعمال تیر وشمشیر ظاهر نبود مخالفت ومحاربت عایشه وطلحه وزبیر
ومعویه وصحابه که با ایشان بودند مخفی نیست پس معلوم شد که آن تعجب واستبعاد
الدعوی عناد محض وغلط پی بنیاد است وبالجمله عقل ونقل حاکمند برآنکه بی صفای
فطرت اصلی وگوهر ذاتی دیدن روی انبیا سودی ندارد ومجرد صحبت جلوی اولیا کسی را
روی بهبود نمی آرد پسر نوح اگرچه پیغمبرزاده باشد هلاک گشت • ومومن آل فرعون
اگرچه پیغمبر را ندیده باشد مسلک نجات را سالک گشت • ولهذا اهل سنت نیز
میگویند که بلال حبشی بهتر است از ابوطالب قرشی با آنکه مصاحبت وقرابت ابوطالب
بیشتر است وبرین قیاس باید که آیه قال لصاحبه دلالت بر ایمان یار غار نکند
چنانکه آیه یا صاحبی السجن دلالت بر ایمان یار زندان نکند وگفتن اخواننا
بغوا علینا دلالت بر نجات باغیان نداشته باشد چنانکه خواندن کافران را
برادر پیغمبران در والی عاد اخاهم هودا والی ثمود اخاهم صالحا واذکر اخا عاد وما شد
آن دلالت بر سلامت عادیان ندارد بلکه کافر بدوزخ رود هرچند خدا ایشان را برادر
هود وصالح وپیغمبر صاحب ومصاحب گوید وخارجی بدوزخ رود اگرچه علی او را
برادر خواند وان الذین آمنوا کاهی مشعر بتعظیم واجلال باشد که اهانت واذلال
ثم کفروا ازدیادا بنا شد ورضی الله عنهم کاهی موجب رضای ابدی بود که من
نکث فانما ینکث در عقبش مشعر ببدی بنا شد وقول اخواننا انکاه دلالت
بر محبت ومیل کنند که قول بغوا علینا در ذیل باشد وحدیث حوض که در صحیح
~~دلالت بر محبت ومیل کنند که~~ مسلم وجمع بین الصحیحین وغیرها مذکور ومخبر
از وقوع ارتداد بعضی از صحابه است در این باب دلیلی وافی است وآنچه بخاری
ومسلم هر دو از بن مقوله در تفسیر آیه کریمه کنت علیهم شهیدا مادمت فیهم الآیه ذکر
نموده اند در اثبات مدعای مذکور برهانی کافی شافی است وایضا این جماعت

که هر او عمر بن خود داشته وجماعت نام نهاده اند معترف اند که اکثر صحابه مانند طلحه و
زبیر وغیرهما اتفاق نمودند بقتل عثمان بن عفان ونیز جمعی از ایشان محاربت نمودند
با شاه اولیا وحال آنکه پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم در شان امام المتقین فرموده است
که یا علی حربک حربی وسلمک سلمی ودیگر فرموده یا علی لا یحبک الا مومن ولا یبغضک
الا منافق وهمچنین درکتب معتبره مذکور است که از عثمان بن عفان انواع اهانت
وایذا وآزار بصحابه کبار چون ابوذر وعبد الله مسعود وعمار رسید چنانکه عمار از
کثرت ضرب آنجناب بمرض فتق گرفتار شد وابوذر را بعد از ضرب واهانت بسیار
از مدینه اخراج کرد وعبد الله بن مسعود از شدت آن عقوبت از دنیا رحلت نمود
وظاهر است که بنا بر اصل بی بنیاد مذکور لازم می آید که عثمان وهر که کشنده اوست
همه بر طریق صواب باشند وبزینت عدالت آراسته وهمچنین حضرت امیر المومنین
علی بن ابی طالب علیه السلام در کشتن طلحه وزبیر مصیب بود وهمچنین محاربه طلحه
وزبیر ودیگر صحابه با شاه اولیا بطریق صواب باشد وبر هیچ یک از ایشان طعن
وتشنیع روا نباشد وهمه بزینت عدالت آراسته باشند واین غایت سفه
وعین گمراهی ومحض مکابره است وبر اصحاب عقول وارباب فهم بطلان این
معنی روشن است وچگونه اجتماع حق وباطل در شخص واحد متصور شود مثنوی
کم رهی را که مذهبش اینست ؛ نیست سنی مخرب دینست ؛ وایضا بتواتر در
قرآن وحدیث بآن ناطق است که هلال بن امیه زوجه خود را خوله متهم ساخت
بشریک بن سحما وآیه لعان با یشان نازل شده ودر میان ایشان لعان جاری
گردید اگر این تهمت واقع بود پس خوله وشریک که از صحابه بودند ارتکاب چنین
کبیره کرده باشند واگر این تهمت واقع نبوده در لعان از هلال وخوله یکی بیقین
کاذب بوده ورسول الله صلعم بر کذب احدهما گواهی داده وخدای تعالی باکید
آورده وگفته ان الله یعلم ان احدکما کاذب فهل منکما تایب وچنین کذب و
چنین ایمان موکد وچنین لعنت ونفرین بغضب خدای برخود که در محضر رسول
صلی الله علیه وآله وسلم وصحابه او رضی الله عنهم جاری شود وایشان آمین بر آن گویند
هر گناهی بزرگ وجرأتی عظیم است پس هلال وخوله که هر دو از صحابه اند از گناه

جنبی معصیت کرده باشند وایضا اکثر مفسرین حتی صاحب کشاف وفخر الدین رازی
وقاضی بیضاوی در تفسیر سوره حجرات ذکر نموده اند که آیه کریمه یا ایها الذین آمنوا ان
جاءکم فاسق بنبا فتبینوا ان تصیبوا قوما بجهالة فتصبحوا علی ما فعلتم نادمین در
شان ولید بن عقبه که یکی از صحابه است وبرادر عثمان بوده واقع شده در وقتی که
حضرت پیغمبر صلعم او را بسوی طایفه بنی المصطلق فرستاد که از ایشان مال زکوة را
بگیرد وایشان چون خبر قدوم او را شنیدند تعظیما لرسول الله صلعم باستقبال او
آمدند وچون در قدیم الایام میان ولید وآن طایفه کلفتی بود همین که نظر او از
دور بر جمعیت ایشان افتاد از غایت ترس حیلی گمان کرد که ایشان قصد مقاتله با او
دارند لاجرم بی انجام مراجعت نموده بخدمت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله آمد و عرض
نمود که آن طایفه مرتد گردیدند واز تسلیم زکوة امتناع ورزیدند پس آنحضرت عزم
قتال آن طایفه نمود ودر مقام تجهیز لشکر بود که در اثنا این آیه کریمه مذکوره از آسمان
وحی نزول فرمود وکذب ولید بر ممکنان ظهور نمود وعجب آنکه با وجود این وتعدی
فی ملک قدیر از تقصیر خود پشیمان ونادم نگردید ودر ایامی که عثمان متصدی خلا
بود ولایت کوفه را باو تفویض نمود آن قدر در ارتکاب فسق ومناهی فزود که عثمان
با آنکه در مقام ذو النورین فساد وطغیان او بود از کثرت طعن مردم ملاحظه نموده
ناچار است او را عزل نمود در کتاب روضة الاحباب مذکور است که چون حیث
اشتغال ولید بشرب خمر در افواه والسنه اهل کوفه افتاد وبمقتضای آنکه گفته اند
ع عاشقی ومستی و دیوانگی نتوان نهفت ؛ بین الناس شایع گشت دو مرد توجه
بمدینه سکینه نموده مضمون این منظوم را بعرض عثمان رسانیدند که نظم
دوش از مسجد سوی میخانه آمد پیر ما ؛ چیست یاران طریقت بعد ازین تدبیر ما
ما مریدان روی سوی کعبه چون آریم چون ؛ روی سوی خانه خمار دارد پیر ما
پس بنابر آن ذو النورین ولید را بمدینه طلبید وتفتیش وتفحص آن کار کرد
بعد از آنکه امر مسموع درشان ولید مظنون عثمان شد در اجرای حد بروی
توقف وتانی می ورزید تا از مرتبه ظن بدرجه جزم ویقین رسید ومردم این
توقف را از عثمان بر مسامحه ومساهله حمل نموده زبان طعن وعیب درشان وی

کشیدند و بعثمان عیب آمیز در باب وی میگفتند عاقبة الامر عثمان دو مرد را
ببار الحکومة خود طلب کرد و از ایشان پرسیدند که شما بچشم خود دیدید که ولید
از آن آب پلید خورد گفتند ما خوردن او خمر را ندیدیم ولیکن آب انگور از شا
و تارهای شعور لحیهٔ وی مقطور ساختیم در حالی که بی شعور افتاده و خمر قی
نموده بود پس فرمود تا علی مرتضی کرم الله وجهه اجرای حد خمر بروی کند جناب
ولایت مآب بعبدالله بن جعفر فرمود تا ولید را چهل درّه زد و بعضی از اهل تاریخ
بر آنند که روزی ولید بن عقبه بی عاقبتی نموده جرعه چند از شراب در جوف
خراب کشیده مصداق این منظوم گشته بود نظم حافظ خلوت نشین دوش بمیخانه شد
از سر پیمان برفت با سر پیمانه شد * وقت نماز بامداد از خانه خود سرخوشان
و دامن کشان بیرون آمد و در محراب امامت بآن فجور بادای فریضه فجر قیام
نمود و نماز صبح را چهار رکعت گذارد و روی بمردم آورده بجای آورد گفت
زیاده کنیم برای شما یعنی رکعات نماز را ابن مسعود که از جمله مقتدیان بود گفت
امروز از اول روز ما با تو در زیادتی بودیم و اهالی کوفه را این امر بغایت
شاق آمد و زبان بملامت و تعبیر وی بمضمون این ابیات برکشیدند نظم
روی در کعبه و دل جانب خمار چه سود * خرقه بر دوش و کمر بسته بزنار چه سود
هر که او سجده برد پیش بتان در خلوت * لاف ایمان زدنش بر سر بازار چه سود
الی تتمة القصة المذکورة سابقا و از عجایب آنکه ابن حجر عسقلانی در مقدمه
کتاب اصابه که در معرفت صحابه نوشته مبالغه بسیار در تعدیل جمیع صحابه سید
ابرار نموده و اتفاق اهل سنت را بر آن اظهار کرده و مخالف را شاذ و
مبتدع شمرده و در اثنای تفاصیل آحاد صحابه آن دعوی دروغ را فراموش
کرده و جمعی کثیر از ایشان را بفسق نسبت نموده و گفته که ولید بن عقبه
مذکور بموجب آیت مذکوره فاسق بوده و قصه شرب وی خمر و نماز معهود او
مشهور و در صحیحین مسطور است و قیس بن عمرو نجاشی را شاعر هجاگوی
شارب الخمر گفته و مجمع بن قدامة بن مظعون را از شاربان خمر شمرده و بر
ابن هبیره را در سلک مرتدان نام برده و مسطح را که پسر خاله ابوبکر است قاذف

خوانده

خوانده و گفته که حضرت رسالت حد قذف بر وی رانده و یکی را سارق عمرو دیگری را سارق
شمرده و الحق برایشان راست گفته اند که دروغ گوی را حافظه نمی باشد مقدمه ثالثه
در تقسیم صحابی بحسب رد و قبول بدانکه صحابی خالی از آن نیست که اسلام او مسبوق
بکفر بوده چنانکه غالب الوقوعست یا مسبوق بکفر نبوده بلکه در فطرت اسلامی
نشو و نما یافته و آن قلیل الوجودست مثل حضرت امیرالمؤمنین و سبطین از مقبولین
و عبدالله بن زبیر و امثال او از مردودین و هر یک از این دو قسم خالی از آن نیست که
کثیر الصحبت بوده اند با پیغمبر صلوات الله علیه و آله و اشتهار باختصاص مجلس عالی
آنحضرت داشته اند یا چنین نبوده اند اگر کثیر الصحبت بوده خالی از آن نیست
که نص جلی را که در شأن حضرت امیر واقعست استماع نموده چنانکه ظاهر حال اوست
یا استماع ننموده اگر استماع نموده خالی از آن نیست که بمقتضای نص عمل نموده
و طریق متابعت حضرت امیر پیموده همچون مقداد و سلمان و ابوذر یا عمل بمقتضای
نص ننموده اول مقبولست قطعا و ثانی خالی از آن نیست که عمل ناکردن او بموجب
صرفا از روی عناد و استبعاد بوده یا از جهت اکراه و اجبار اعدا اول اگر مسلم
فطری بوده فی الحال مرتد بعضی از طوایف شیعه مرتد فطریست و رجوع و توبه او هرگز
مقبول نیست و اگر مسلم فطری نبوده پس اگر در ثانی الحال مستبصر گردیده و رجوع
بحضرت امیرالمؤمنین نموده مقبول خواهد بود و الا مرتد غیر فطری و مردود
و ثانی که در عدم متابعت مکره بوده مقبول است بحیثیتی که اگر دیگر شرایط
عدالة او متحقق گردد در سلک رجال حدیث صحیح منتظم تواند بود و آن قسم که
استماع نص جلی ننموده خالی از آن نیست که اعتقاد نموده بدلیلی دیگر غیر نص جلی
آنکه خلافت حضرت پیغمبر صلعم بلا فصل حق حضرت امیرست و او را شبههٔ روی
نداده که با آن بجهت متابعت اعدا نماید یا اعتقاد این معنی ننموده بلکه
صاحب شبهه بوده و اول یا عدول بغیر حضرت امیر نکرده یا کرده بحسب اکراه و
اجبار یا از روی عناد و اصرار و دو قسم اول مقبولند و قسم سیوم اگر مسلم
فطری نبوده و در ثانی الحال رجوع بحضرت امیر نموده مقبول خواهد بود و اگر
مسلم فطری بوده یا رجوع ننموده مردود خواهد بود و ثانی یعنی آنکه اعتقاد

حضرت ایران برای خلافت نموده وگرفتار شبهه بود خالی از آن نیست که شبهه او
استمرار نیافته بلکه اجتهاد در تحقیق حق نموده وبعد از آن رجوع بمتابعت حضرت
امیر نموده یا آنکه شبهه او استمرار یافته ونور هدایت بر صفحه ضمیر او نتافته اول
مقبول است قطعا وثانی نزد بعضی از علمای فرقه ناجیه معذور است بر وجهی
که حکم بفسق او نباید کرد ونزد بعضی معذور نیست ومحکوم علیه بفسق است
زیرا که مطلب نزد این بعض ضروریست وشبهات این مطلب با دنی توجهی
مضمحل میگردد پس دعوی استمرار شبهه را نباید شنید مگر آنکه مدعی بلید واز
مرتبه قابلیت خطاب ساقط وبعید باشد وبالجمله این قسم محکوم علیه بکفر
وارتداد نخواهد بود بلکه بفسق ملاقی یا بر ظاهر عدالت باقیست وقسم ثانی
از تقسیم اول یعنی آنکه کثیر الصحبت بوده واستماع نص جلی از حضرت پیغمبر
نموده خالی از آن نیست که علم بثبوت نص جلی از طریق دیگر داشته یا نداشته
واول اگر بمقتضای علم خود عمل نموده مقبولست واگر عمل نموده پس اگر از روی عناد
عمل نکرده مرتد است وتوبه او مقبول نیست اگر مسلم فطری بود والا مقبول خواهد
بود واگر بنابر اکراه والجاء اغیار عمل بمقتضای نص نموده مقبول خواهد بود
وان قسم که علم بثبوت نص مطلقا نداشته بعضی از تقسیمات سابقه در و
جاریست وانقسام بحسب رد وقبول در و ساریست ومقصود از ایراد این مقدمه
دفع توهمی است که در اوهام عامه عامیه استقرار یافته که شیعه امامیه
تکفیر جمیع یا اکثر صحابه مینمایند واین معنی را مستبعد شمرده عوام مذهب خود را
بتنفیر از مذهب حق تنفیر نموده از راه برده اند وچگونه چنین باشد
وحال آنکه افضل المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مرقده در کتاب
تجرید فرموده که محاربوا علی کفرة ومخالفوه فسقة وظاهر است که اکثر
صحابه با آنحضرت محاربه نکرده اند بلکه بقوت کثرت خیل وحشم بی منت استعمال
سیف وقلم در مقام مخالفت در آمده باستقلال غصب منصب حضرت رسول
مشغول نمودند وایضا خاتم المجتهدین شیخ علی بن عبد العالی قدس سره العالی
با آنکه اول کسی است که حکم بلعن اعدای اهل البیت علانیه نموده در رساله عینیه

که از مولفات اوست زیاده از بیست کس از صحابه را نام برده وشیخ نجاشی که یکی از
علمای امامیه است در کتاب رجال خود نزد ذکر احوال محمد بن علی بن بابویه که از
اعاظم مجتهدان امامیه است ذکر کرده که ابن بابویه مذکور کتابی علیحده در بیان
ذکر رجال مختارین از اصحاب رسول تالیف نموده با آنکه استبعاد مذکور بعد از
وضوح حجت وجهی ندارد خصوصا نزد کسی که بر احوال موسی علیه السلم وارتداد
زیاده از هفتاد هزار کس از اصحاب او نظر اعتبار وتامل کارد چه هرگاه جایز باشد
بر هفتاد هزار کس از امت موسی علیه السلم در حیوة موسی وبا وجود خلیفه منصوص
منصوب مثل هرون پیغمبر در میان ایشان آنکه چون موسی در کوه طور بمقدار
ده روز زیاده از سی روز موعود توقف نماید مخالفت وصیت او نمایند وقصد
قتل وصی او کنند ومعتقد ومرید سامری منافق مرتد شده گوساله را خدا دانسته مرتد گردند و گو
پرست شوند چگونه بطریق اولی جایز نباشد که بعد از وفات پیغمبر صلوات الله
علیه وآله ده هزار یا بیست هزار از صحابه او مخالفت وصیت ووصی او نمایند
ودر معرض ارتداد وگوساله پرستی در آیند با آنکه بنی اسرائیل را از آن گوساله
ولایتی وانعامی حاصل نمیشد واین جماعت را از صنمی قریش توقع مال ومنال
بر وجهی بود که از حضرت امیر المومنین علی متصور نبود بلکه امتثال حکم آنحضرت
ورعایت حقوق او بر غیر مومنان مستصعب وثقیل مینمود چنانکه حدیث
ترکت فیکم الثقلین بآن ناظر است **تنبیه** مخفی نماند که بهتان واهی که کاهی
اهل سنت بشیعه امامیه نسبت میدهند بیشتر از آن قبیل است که جهت
ترویج متاع کاسد خود بر ایشان افترا میکنند وبعضی از آن قبیل است
که چون از مناظره ومباحثه علمای شیعه ومطالعه کتب ایشان احتراز
مینمایند لاجرم بمجرد آنچه از افواه والسنه جاهلان شیعه میشنوند
مدار می نهند ومع هذا اکر وقتی که میدان از مردان خالی باشد قلم برمید
ورطب ویابس که بخاطر ایشان میرسد در زد آن بر صفحه عصبیه می
نگارند وبیچاره سنی در امر بشطرنج بازی ماند که چون تنها باشد همه بازیها
سره بیند وبا حریف چابک عاجز واسیر باشد وندانسته است که هر کس

که در خواب شمس را بیفکند تعبیرش آن باشد که هرگز بر نخیزد **طایفهٔ اولی**
در مشاهیر بنی هاشم و سادات ایشان از صحابه علیه و شیعه علویه که جمعی از
اخیار نیز اعتراف بفضل و اعتبار ایشان نموده اند و در کتب خود مدح و ثنای
ایشان فرموده اند بحث زیاد فی استظهار اکثر اسامی این کتاب سامی را موید
بنقل و شهادت اغیار ساخته ع والفضل ما شهدت به الاعداء
السید الکبیر المطاع ابو طالب بن عبد المطلب بن هاشم بن عبد مناف رضی
الهاشمی القرشی رضی الله تعالی عنه عم حضرت پیغمبر و برادر پدر آن سرور از جانب
پدر و مادر است بکنیت مشهور شده و در اسم اسامی او خلافست بعضی گفته اند
که اسم او همان کنیت اوست و حضرت خاتم المجتهدین علی بن عبد العالی قدس الله
روحه در بعضی از افادات شریفه خود حکم بغلط این قول فرموده اند زیرا که
اسم آنست که مقترن باب و ام نباشد و اشعار بمدح و ذم نداشته باشد
و بعضی بر آنند که اسم او عمران است و آل عمران را در بعضی از آیات قرآنی
بر آن حمل نموده اند و بعضی گفته اند که اسم او عبد مناف است بمعنی عبد العالی
زیرا که بنا بجوهر کلمهٔ نوف و مادهٔ او بر وجهی که از کتاب صحاح اللغة و قاموس
و غیر آن مستفاد میشود دلالت بر علو و شرف و ارتفاع و زیادتی میکند
و آنکه صاحب قاموس گفته که مناف نام صنمی است بر تقدیر تسلیم تواند بود
که از قبیل اعلام مشترکه باشد میان خدای تعالی و غیر او چنانکه در رب و
الله و رحمن و غیر آن و این حمل موافق مذهب حق اهل البیت است علیهم السلم
که آبای انبیا و اوصیا صلوات الله علیهم نزد ایشان از دنس شرک
و درن کفر پاک و پاکیزه اند و بموجب نص صریح قرآنی که و تقلبک فی
الساجدین از اصلاب طاهره بارحام طاهره نقل فرموده اند و شیخ عبد الجلیل
قزوینی رازی در کتاب نقض گفته که اصل در این باب آنست که اعتقاد بدل و نیت
و علم تعلق دارد نه باسم و باجرای الفاظ کفر و ایمان ثابت نشود و از تواریخ
و انساب عرب معلوم است که بهری از قبایل را بنی کلاب و بنی کلیب و بنی تمیم
و بنی ضبه و امثال این خوانند که اسمای مذمت و منقصه است لیکن در

اختیار

اختیار آن اسامی تبع وضع و فال بوده اند نه باعتقاد و وضع آن کرده اند و چنین
اجداد مصطفی در اجرای نام اصنام تبع وضع و فال و امثال آن بوده اند و
سبب اختیار ایشان مر آن اسامی را آن بود که قواعد و طغاة روزگار ایشان
در کتب میخواندند که نوری در پشت این قبیله است که بوجود و ظهور او ادیان
و ملل مبدل شود و بت پرستی زایل گردد و همواره در مقام آن بودند که قمع و قطع
آن نور کنند لاجرم بزرگان اجداد مصطفی این اسامی مضاف به بتان اختیار
میکردند تا بدان سبب آن نور منقطع نشود و عجب است که عبد العزی را باضافه
عزی کافر میدانند اما عبد الله را باضافه الله مومن نمیدانند و ابو لهب را
میخوانند تا در کار بینه خواب دروغ و بینه صواب باشد و ابو طالب را بحضرت رسالت
محبت تمام بود و یک دقیقه از دقایق تقویت و نصرت او را فرو گذاشت
نمینمود و از اشعار آن بزرگوار و اخبار ائمه اطهار فهم میشود که تصدیق
بنبوت داشته لیکن بنا بر مصلحتی که عنقریب مذکور میشود اخفا و تلفظ
بکلمهٔ شهادت مینموده و برهان بر ایمان او اجماع اهل بیت است سلام الله علیهم
و علی آبائهم چنانکه شیخ ابن اثیر جزری شافعی نیز در کتاب جامع الاصول نقل
این اجماع نموده و گفته که جمع اهل البیت علی ایمانه و اجماع اهل بیت حجت است
و در جامع کلینی از حضرت امام رضا علیه السلم روایت نموده که کسی اعتقاد
ابا طالب مات کافرا فهو کافر وجه ظاهر است که آن اعتقاد مستلزم انکار اجماع ائمه
معصومین بلکه مودی بانکار عصمت ایشان است پس معتقد آن کافر خواهد
بود و ایضا از حضرت امام رضا علیه السلم مروی است که نقش نگین ابو طالب
... و بابن اخیه محمد نبیا و بابنه علی له وصیا و بالجمله بر وجهی که ابن ابی الحدید
در شرح نهج البلاغه ذکر نموده تمام امامیه و اکثر زیدیه و کثیری از معتزله مانند
ابو القاسم بلخی و ابو جعفر اسکافی و امثال ایشان بر آنند که ابو طالب مومن بود
و اهل سنت بعداوت امیر المومنین و متابعت معاویه لعین طریق انکار پیموده اند
و آن شریف بزرگوار را کافر میگویند شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه فی
معرفة الصحابه او را ذکر نموده و گفته که ولادت او قبل از حضرت رسول صلی الله علیه

و آن نبی و پنج سال بود وچون عبد المطلب را وفات رسید وصیت حضرت پیغمبر
بابوطالب فرمود واو تکفل حال آن حضرت مینمود ودر تربیت او کمال شفقت
بجای آورد در سفر شام او را همراه برد چون آنحضرت مبعوث شد کمر تقویت و
نصرت او بر میان جان بسته اعادی را از و دفع مینمود ودر چند قصیده و قطعه
از اشعار خود او را مدح فرموده از آنجمله در وقتی که اهل مکه از آنحضرت التماس دعای
باران نمودند وبدعای او باران فراوان بارید این قطعه را گفته شعر
الم تعلموا ان ابننا لا مکذب • لدینا ولا یعنی بقول الاباطل • وابیض تستسقی الغمام بوجهه
ثمال الیتامی عصمة للارامل • واز جمله قصیده که در مدح آنحضرت گفته این بیت است
شعر وشق له من اسمه لیجله • فذو العرش محمود وهذا محمد • واز تاریخ بخاری
محدث نقل نموده که دو زنی قریش ابوطالب را گفتند که برادر زاده تو ما را آزار میرساند
ودر شکایت او مبالغه بسیار کردند تا آنکه ابوطالب عقیل را بطلب آنحضرت فرستاد
وچون آنحضرت تشریف آوردند ابوطالب با او گفت که بنی اعمام تو گمان است
که آزار ایشان کرده اگر چنین باشد دیگر آزار ایشان مکن آنحضرت گفت که از
از آن دارند که ایشان را براه راست دعوت میکنم ومن قادر نیستم که خود را
از آن باز دارم پس ابوطالب گفت والله ما کذب ابن اخی قط وایضا ابن حجر گفته
که جمعی از رافضه بر آنند که ابوطالب مسلمان وفات یافته وتمسک ایشان
در آن باین دو بیت از اشعار اوست شعر ودعوتنی وعلمت انک صادق
ولقد صدقت فکنت قبل امینا • ولقد علمت بان دین محمد • من خیر ادیان البریة دینا
والله لن یصلوا الیک بجمعهم • حتی اوسد فی التراب دفینا • فاصدع بامرک ما علیک غضاضة
وابشر بذاک وقر منک عیونا • واز ابن عساکر نقل نموده که بعضی گفته اند که او مسلمان
شده بود وبعد از آن نقل ابن حجر اخبار واشعار صریحه در ایمان آن بزرگوار رد
انکار ایمان او واصرار در رد آن واعتقاد علمای شیعه را در شان ایمان او نسبت داده
وگفته که در تصنیف بعضی از علمای شیعه دیده ام که اثبات اسلام ابی طالب
بچند حدیث نموده آنگاه از روی تعصب وگمراهی بعضی از آن احادیث را
واهی گفته وبعضی را بتاویلات بارده وتوجیهات فاسده نموده وسند بعضی را

بعضی
صحیح ودلالتش صریح شمرده اما گفته که معارض است باحادیث از آن و مخفی نماند که
از آن احادیث که علمای شیعه بان تمسک نموده وابن حجر حکم بصحت آن فرموده متفق
علیه فریقین است واحادیثی که آنرا معارض پنداشته از موضوعات اهل سنت
وشیعه بحث از قبول ندارند پس چگونه احادیثی که مختلف فیه اهل اسلام باشد
چهره حدیث متفق علیه را بلکه معارضه خواهد شد واز جمله احادیثی که ابن حجر
مذکور آنرا معارض پنداشته حدیث موضوعی است که در شان نزول این آیه
که ما کان للنبی والذین آمنوا معه ان یستغفروا للمشرکین ولو کانوا اولی قربی
الایه روایت کرده اند وحاصل شان ومعارضه ایشان آنست که میگویند
چون ابوطالب را وفات نزدیک رسید رسول علیه السلام ببالین او آمد
واو را گفت ای عم بزرگوار حقوق پدری ویاری تو در باره من بسیار است بعالم
که در این وقت مرا بگفتن کلمه شهادت یاری ده ابوجهل وعبد الله بن امیه
حاضر بودند گفتند اترغب عن ملة عبد المطلب ابوطالب گفت انا علی دین عبد المطلب
ودر روایتی دیگر آنست که او را گفتند یا ابا طالب نه مادر محمد عمر از تو میشنید
که میگفتی که بر ملت ابراهیمم گفت چنین گفتم وامروز هم این میگویم رسول
علیه السلام گفت لاجرم استغفار میکنم برای تو وچون استغفار کرد آیه
آمد وهم گاه خدای تعالی بموجب شان نزول مذکور حضرت رسالت را از
طلب مغفرت ابی طالب منع فرموده معلوم شد که او بکلمه توحید قایل نبوده که
اگر چنین بودی هر آینه منع آنحضرت از استغفار او نفرمودی واز جمله آن
احادیث نیز حدیثی است که در شان نزول آیه انک لا تهدی من احببت
درهم یافته اند وجواب از معارضه اول آنست که در ظاهر آیه دلالتی بر طلب
مغفرت جهت ابوطالب نیست وحدیثی که در شان نزول آن روایت کرده اند
صحت سند آن ممنوع است زیرا که بر وجهی که در تفسیر نیشابوری وغیر آن
مسطور شده راوی آن سعید بن مسیب است از پدر خود از حضرت مصطفی
علیه السلام وشقاوت سعید مذکور وعداوت او با آل ابی طالب ظاهر است
تا آنکه واقدی که از علمای سنت است روایت نموده که بر جنازه حضرت امام زین العابدین

است

علیه السلام نماز نکرد و چون جنازه حاضر شد و مردم از هر طرف جهت ادراک شرف
نماز او حاضر شدند غلام او حسن مر با او گفت که آیا حاضر نمیشوی بنماز این مرد
صالح از خاندان صالح سعید گفت دو رکعت نماز که میگذارم بهترست مرا از نماز
کردن برین مرد صالح وایضاً اضطراب واختلافی که دران واقع شده بر وضع
وفساد آن دلالت تمام دارد زیراکه صاحب کشاف یکبار روایت نموده که آیه
مذکور در منع استغفار جهت ابوطالب نازل شده ودیگر بار نقل نموده که در ایام
فتح مکه چون حضرت رسالت ~~فتح مکه چون حضرت رسالت~~ بزیارت قبر مادر خود
رفتند واز برای او استغفار نمودند آن آیت وارد گشته واز بعضی نقل کرده
که در باب استغفار او جهت پدر خود عبدالله فرود آمده واز بعضی روایت کرده
که در منع مسلمانان از استغفار جهت پدران کفار ایشان نزول نموده آنگاه
روایت دوم را اصح شمرده ودلیل بران چنین گفته که ابوطالب قبل از هجرت وفات
یافته واین سوره در اواخر عهد حضرت رسالت در مدینه نازل شده وصاحب
تقریب بر دلیل او اعتراض نموده وگفته که جایزست که حضرت پیغمبر جهت ابوطالب
استغفار بر سبیل استمرار تا وقت نزول آیه در مدینه کرده باشد و مخفی نیست
که این اعتراض بغایت ناموجه است زیراکه هرگاه استغفار ابوطالب بزعم اهل سنت
جایز نباشد هر آینه تقریر حضرت رسول بر فعل آن در مدت بسیار جایز
نخواهد بود زیراکه هر کس از اهل سنت که تجویز صدور خطا از انبیا کرده تجویز نکرده
که خدای تعالی ایشان را بران تقریر واستدامت فرماید بلکه گفته اند که بر خدای تعالی
واجبست که ایشان را فی الحال بران خطا تنبیه نماید وبر ایشان انکار کند
چنانکه در اذن متخلفان مدینه واخذ فدیه اسیران بدر بر حضرت رسالت
صلی الله علیه وآله وسلم انکار کرد وعجب تر ازین آنکه فخر رازی با آن همه کاوش
تقریر اعتراض بر وجهی اهون نموده وگفته که میتواند بود که پیش از نزول آیه
استغفار مومنان جهت پدران وخویشان کافر جایز بوده باشد وحضرت
رسالت وسایر مومنان آنرا علی سبیل الاستمرار کرده باشند ووقت نزول آیه
در مدینه از ان ممنوع شده باشند ومولف گوید فساد این تقریر نیز ظاهر است

زیراکه

زیراکه نص وما کان للنبی الآیه که بصیغه نفی در ماضی واقع شده صریح است در آنکه
حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم وسایر مومنان پیش از نزول آیه استغفار جهت کفار
جایز نبوده پس چگونه آنحضرت سالهای بسیار بر چنان خطا استمرار میفرموده
وبر تقدیر تسلیم صحت حدیث میگوییم که این حدیث دلیل ایمان ابوطالب است
نه دلیل کفر او برای آنکه او گفت که من بر دین عبدالمطلبم وعبدالمطلب نزد اصحاب
ما ومحققان اهل سنت مانند شیخ جلال الدین سیوطی وامثال او مسلمان بود
واما بر روایت دیگر که گفت بر ملت ابراهیم الکبر که گوینده این کلمه کافر باشد
او کافر نباشد برای آنکه خدای رسول را امیر نماید که واتبع ملة ابراهیم حنیفا ویوسف
میگوید انا علی ملة ابراهیم واز یوسف علیه السلام حکایت اینست که واتبعت ملة
آبائی ابراهیم واسحق ویعقوب وتحقیق آنست که آیه برای آن نازل شده که چون
حضرت پیغمبر علیه السلام گفت برای ابوطالب استغفار میکنیم واستغفار کرد
مسلمانان که حاضر بودند نیز در رسول نگاه کردند وبرای پدران مشرک خود طلب
مغفرت نمودند خدای تعالی بآن آیه نهی از استغفار ایشان نمود ومویدِ اینست
آنچه در آخر روایت واحدی واقع است که چون ابوطالب گفت انا علی ملة عبدالمطلب
حضرت رسالت جهت او استغفار نمود پس مسلمانان گفتند که چرا ما نیز جهت
پدران وخویشان خود استغفار نکنیم وحال آنکه ابراهیم جهت پدر خود استغفار
نمود واینک حضرت رسول جهت عم خود استغفار نمود وچون آن گروه جهت
پدران وخویشان خود استغفار نمودند آیه مذکوره نازل شد ومیتواند بود که
در وقت استغفار حضرت رسالت جهت ابوطالب بعضی از حاضران را ایمان
ابوطالب معلوم نبوده باشد وگمان برده باشند که آنحضرت برای مشرکی استغفار
میکند ایشان نیز جهت پدران مشرک خود استغفار نموده باشند پس خدای تعالی
این آیه فرستاد وایشان را تنبیه کرد بر گمان بد وظن خطا در باره حضرت
رسول وگفت نمیشاید که پیغمبر را نباشد که برای مشرکان استغفار کند بعد ازان
خدای تعالی جهت دفع سوال مقدر بیان کرد که ابراهیم علیه السلام چرا برای عم
مشرک خود استغفار کرد وعلت حسن آن ازان جماعت ظاهر ساخت و

وگفت وما کان استغفار ابراهیم لابیه الا عن موعدة وعدها ایاه یعنی نبود
استغفار ابراهیم برای پدرش یعنی آذر که عم ابراهیم و در مرتبهٔ پدر او بود
چنانکه اصحاب ما بر آنند یا پدر حقیقی او یا جد مادری او چنانکه دیگران بر آن
رفته اند الا بواسطه وعدهٔ ایمان که پدر او با او نموده بود و استغفاری
که ابراهیم علیه السلام جهت او نمود مقید بود باین طریق که اللهم اغفر لابی
اذا آمن و اگرچه آیه در ظاهر لفظ مقید نیست اما در نیت خواهد بود و وعده
ایمان و علو شان ابراهیم را از جهل بان مستبعد قرینهٔ آن توان نمود و قرینه
باین معنی است آنکه فاضل نیشابوری در تفسیر خود از بعضی مفسرین نقل نموده
که مراد از استغفار ابراهیم جهت پدر خود تضرع اوست بجانب خدای تعالی
جهت آنکه او را ایمانی روزی کند که موجب غفران باشد و ظاهر مخالفان
ظاهر بین از مجرد لفظ و لو کان اولی قربی که در آیه مذکوره واقع است
و اقتران او بذکر استغفار ابراهیم جهت عم یا پدر خود اختراع حدیث مذکور را
در شان ابوطالب که از اولوا القربی و عم رسول مجتبی و بمنزلهٔ پدر او بود
مناسب دیده اند و بخوش آمد معویه و یزید پلید رخت سلامت دین در ورطه
شدید کشیده اند و بر بالای جواب که مذکور شد میگوییم که حدیث مذکور بر
تقدیر صحت او از ادل دلایل است بر ایمان ابوطالب زیرا که حضرت رسالت
که مجموعهٔ علوم الهی است چگونه شاید که این قدر از اصول دین نداند که از مشرک
مصر بر کفر تبرا باید نمود و برای ایشان استغفار نباید کرد و حال آنکه کمتر کسی
از امت او این دو مسئله را میدانند و از اینجا ظاهر شد که فی الحقیقة آن
معارضهٔ مدخول طعن بر حضرت رسول است و جواب از معارضه دوم
آنست که در ظاهر آیه خصم را تمسکی نیست و اگر مسلم داریم که آیه در شان
ابوطالب آمده است از آیه بیش ازین مفهوم نمیشود که تو هدایت موصله
کامله که موقوف است بر اعطای قدرت و عقل و تمکین و ازاحت علت
و نصب ادله و مانند آن نتوانی کردن این نوع هدایت بمن تعلق دارد و کار
تو دعوت و راه نمودن است و نگفته است که من هدایت نموده ام ابوطالب را

وایضا

وایضا دلالت از لفظ من احببت اثبات محبت رسول است ابوطالب را و محبت و موالاة کافر
روا نیست چنانکه خدای تعالی فرموده لا تتخذوا عدوی و عدوکم اولیاء پس باید
که وی مومن باشد تا مخالفت خدای تعالی لازم نیاید و ایضا رسول خدای فرموده
که اوثق عری الایمان الحب فی الله والبغض فی الله استوارترین رکنی از ارکان ایمان
دوستی است با دوستان خدای و دشمنی است با دشمنان خدای و از حضرت امام
زین العابدین علیه السلام روایتست که گفت الحمد لله الذی لم یجعل للفاجر علی یدا اکیلا
یرزقه فی قلبی مودة فان مودة الفجار تجر الی النار سپاس آن خدای را که هیچ کافر و
فاجر را بر من دست نعمت نداد تا او در دل من دوستی نباشد که دوستی کافران مردم را
بدوزخ میکشاند پس کدام عاقل مسلمان روا دارد که حضرت پیغمبر دوست کافران باشد
و اخباری که از طریق سنی و شیعی بر ایمان ابوطالب دلالت دارد بیش از آنست که بشمار
آید از آنجمله حدیثی است که شیخ سیوطی در اثبات اسلام آبای حضرت پیغمبر صلی الله
علیه وآله وسلم بان تمسک نموده و آن اینست که در تفسیر ابن جریر بسند او از
ابن عباس منقول است که مراد از قول خدای تعالی و لسوف یعطیک ربک فترضی
رضای حضرت پیغمبر است در آنکه هیچکس از اهل بیت او بدوزخ نروند و ظاهر است
که مخفی آنکه عبدالله و آمنه و عبدالمطلب و بالاتر از اهل بیت آن سرور بوده اند
و بدوزخ نارفتن ایشان دلیل تحقق اسلام ایشانست همچنین عم او ابوطالب
نیز که داخل اهل بیت اوست و بدوزخ نارفتن او از آن لازم آمده می باید که
مسلمان از عالم رفته باشد چه اجماع است بر آنکه غیر مسلمان البته بدوزخ
میرود و ایضا شیخ جلال از کتاب ذخایر العقبی روایت نموده که حضرت
رسالت گفته اند اذا کان یوم القیمة شفعت لابی و امی و عمی ابی طالب
و اخ لی فی الجاهلیة و بعد از آن گفته که این حدیث وارد باره ابوطالب تاویل
باید کرد زیرا که حدیث دیگر دلالت بر تخفیف عذاب او دارد نه رفع عذاب
بالکلیه و فساد تعلیل و بطلان تاویل او ظاهر است و از حضرت امام محمد باقر
از پدران او علیهم السلام روایتست که جبرئیل علیه السلام رسول الله را گفت ان
الله عز وجل حرم علی النار صلبا انزلک و بطنا حملک و ثدیا ارضعک و حجرا کفلک

ودرین معنی بیتست که کفالة او در عهده ابو طالب و فاطمه بنت اسد بود و اصبغ
ابن نباته از امیر المومنین علیه السلام روایت کرده که آنحضرت گفت لا والله ما عبد
ابی ولا جدی عبد المطلب ولا هاشم ولا عبد مناف صنما قط یعنی بخدای که پدرم
وجدم وهاشم وعبد مناف هرگز بت نپرستیدند بلکه خدا را پرستیدندی و
در نماز روی بکعبه کردندی وتمسک بدین ابراهیم نمودندی وهم از وی روایت
کرده اند که روزی آن حضرت در رحبه کوفه نشسته بود یکی او را گفت یا
امیر المومنین انت بالمکان الذی انت به وابوك یعذب بالنار امیر المومنین گفت
مه فض الله فاك خاموش باش که خدای دهانت بشکناد والذی بعث محمدا
بالحق بشیرا لو شفع ابی فی کل مذنب علی وجه الارض لشفعه الله فیهم بدان خدا
که محمد را براستی بخلق فرستاد که اگر پدرم شفاعت کند در جمله گناهکاران روی
زمین خدای تعالی شفاعت او را قبول کند ابی یعذب بالنار وابنه قسیم الجنة
والنار واز حضرت امام جعفر صادق علیه السلام روایتیست که گفت اولین نماز
جماعت که در اسلام کردند آن بود که ابو طالب بگذشت رسول را دید که نماز میکرد
وعلی بر دست راست او ایستاده وجعفر همراه ابو طالب بود جعفر را گفت صل
جناح ابن عمك او بیامد وبر دست چپ رسول بایستاد ورسول علیه السلم
بایشان نماز کرد وابو طالب رضی الله عنه این بیتها گفت شعر
ان علیا وجعفرا ثقتی ◆ عند ملم الزمان والکرب ◆ والله لا اخذل النبی ولا
یخذله من بنی ذو حسب ◆ لا تخذلا وانصرا ابن عمکما ◆ اخی لامی من بینهم وابی ◆
وایضا از اشعار ایمان آثار اوست شعر یا شاهد الله علی فاشهد
آمنت بالواحد رب احمد ◆ من ضل فی فانی مهتدی ◆ واز جمله اشعار او که حسین
ابن بشر آمدی در کتاب نسب القبایل آورده این چند بیت است شعر
تزعمون ان نخلی بقتل محمد ◆ ولم تختضب سمر العوالی من الدم ◆ کذبتم وبیت الله حتی تفرقوا
جماجم تلقی بالحطیم وزمزم ◆ وینهض قوم فی الحدید الیکم ◆ یذودون عن احسابهم کل مجرم
وتقطع ارحام وتنسی حلیلة ◆ حلیلا ویغشی محرم بعد محرم ◆ علی ما اتی من بغیکم وضلالکم
وغشیانکم فی امرنا کل مأثم ◆ بظلم نبی جاء یدعوا الی الهدی ◆ وامر اتی من عند ذی العرش قیم

فلا تحسبونا مسلمیه ومثله ◆ اذا کان فی قوم فلیس بمسلم ◆ فهذا معاذیر وتقدمة لکم
لکیلا یکون الحرب قبل التقدم ◆ ودر شرح دیوان معجز بیان مرتضوی مسطورست
که در سال هشتم از نبوة قریش اتفاق کردند که با بنی هاشم وبنی مطلب مناکحه
ومبایعه ومخالطه نکنند وعهد نامه نوشتند ودر کعبه آویختند وآغاز ایذا
وزجر مسلمانان کردند وابو طالب پیغمبر را صلعم با جماعت مسلمانان بشعب خود
برد ومحافظت میکرد وکفار تضییق طعام بر اهل اسلام میکردند وسه سال
برین منوال بگذشت پس مطعم بن عدی بن نوفل بن عبد مناف وهشام بن عمرو بن
ربیعه وزهیر بن ابی امیه بن مغیره مخزومی وابو البختری بن عاص بن هشام
ابن حارث بن اسد نقض آن عهد کردند ومسلمانان خلاصی یافتند وابو طالب
درین سه سال محافظت حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله بمرتبه میکرد که شبها
در حضور مردم پیغمبر را صلعم میگفت که بر سر بستری تکیه میفرمود وبعد از
جای او را تغییر میداد وخود بجای او تکیه میکرد ودر بعضی از شبها حضرت
امیر را میفرمود که بر جای حضرت پیغمبر صلعم تکیه مینمود وچون ابو طالب
رحمه الله وفات نزدیك آمد وصیت کرد پسران واقربای خود را بیاری
کردن حضرت پیغمبر ودر آن باب این ابیات گفت شعر
اوصی بنصر النبی الخیر مشهده ◆ علیا ابنی وشیخ القوم عباسا ◆ وحمزة الاسد الحامی حقیقته
وجعفرا ان یذودوا دونه الناسا ◆ کونوا فداء لکم امی وما ولدت ◆ فی نصر احمد دون الناس اتراسا
اما شبهه مخالفان از احادیث موضوعه زمان امویان افتاده که اولیای غیر
ایشان بجهت خوش آمد آن فجره ملعونه در هم بافته اند ومتاخران ایشان
بعلت تقلید اسلاف فساد وضع آنرا نیافته اند واز جمله آن احادیث روایة
بودن ابو طالبست در ضحضاحی از نار که همگی مخالفان روایت آن از یك کس
کرده اند که آن مغیرة بن شعبه است وبغض وعداوت او نسبت به بنی هاشم
خصوصا حضرت امیر مشهور وقصه فسق او در کتب جمهور مسطورست واین
نیز سبب شبهه ایشان تواند بود که ابو طالب ایمان خود را پنهان داشت واظهار
آن علی رؤس الاشهاد نکرد وندانستند که ابو طالب در باطن مومن بود وجهت

مصلحت اظهار آن نمی‌نمود تا حمایت او مر حضرت رسول را از رهگذر خویشی بنیاد نهد
علت آن اتحاد وعلت اعتذار نه چه اگر نه چنین بودی نتوانستی نصرت آنحضرت کردن
وهر آینه سفهای قریش اورا بسفاهت منسوب میساختند واز مرتبهٔ ریاستش
می‌انداختند وهیبت اورا از خاطر خود محو ساختند بدفع حضرت رسالت می‌پرداختند
لاجرم حسب مصلحت حال سید انام استحکام بنای اسلام ایمان خود را پنهان میداشت
وفی الحقیقه حال ابوطالب رضی الله عنه درین باب حال اصحاب کهف است که ابطان
ایمان خود مینمودند و اظهار ضد آن از روی تقیه وطلب اصلاح میفرمودند
فآتاهم الله اجرهم مرتین وبنا بر آنچه مذکور شد چون ابوطالب را وفات رسید جبرئیل
آمد وحضرت را گفت خدای تعالی ترا میفرماید که از مکه برو که ترا درینجا بعد از عمت
ابوطالب ناصری نیست وبر متأمل دیده باز از ظاهر این صحیفه باز منکشف خواهد بود
شارح مقاصد درین مقام ذکر نموده وگفته که بنا بر آنکه هر که اصرار نماید در عدم اقرار
بکلمهٔ توحید با مطالبهٔ بآن باتفاق کافرست زیراکه اصرار علامت عدم تصدیق است
لاجرم انطباق واقع شده بر کفر ابوطالب واکثر روافض دران باب مکابره مینمایند
وتامل نمیکنند درانکه ابوطالب با آنکه مشهورترین اعمام حضرت سید انام بود
واهتمام او بشان آنحضرت بیشتر وحرص حضرت رسالت بایمان او اکثر بود چرا
ایمان حمزه وعباس رضی الله عنهما مشهور وبر منابر باسلام مذکور گردید ودر باب
ایشان احادیث ماثوره مشهوره بظهور رسید ومساعی مشکوره بصدور رسید
ودرباره ابوطالب چیزی ازان ظاهر نگردید اینست کلام شارح مقاصد ووجه
ظهور مفاسد او آنست که اولا منع میکنیم اصرار ابوطالب را رضی الله عنه بر عدم
اقرار وچنانکه سند آن از پیش گذشت وبر تقدیر تسلیم اصرار وامتناع از
تلفظ بکلمهٔ توحید لا نسلم که کفر لازم آید غایت الامر آنکه جاری مجرای معاصی باشد
که با ایمان نیز متحقق میشود چنانکه فاضل نیشابوری در اوایل تفسیر سوره
بقره از حجة الاسلام غزالی نقل نموده وگفته ان من عرف الله بالدلیل وکان تمام
العرفان فات او وجد من الوقت ما امکنه ان یتلفظ بکلمة الشهادة لکنه لم
یتلفظ بها کان مومنا وکان الامتناع عن النطق جاریا مجری المعاصی التی یوقع بها

مع الایمان وبهذا احکم الغزالی رحمه الله تعالی انتهی دیگر میگوییم که قول بایمان او
در کتب سیر واخبار مشهورست چنانکه سابقا از ابن ابی الحدید معتزلی در شرح
نهج البلاغه نقل افتاد وحق آنست که حدیث کفر ابی طالب از موضوعات معاویه
واتباع اوست که جهت ایذای شان حضرت امیر علیه السلام واغوای ناصبیان شام
بوضع آن اقدام نموده اند ولهذا ایمان او درمیان عوام الناس چون ایمان حمزه و عباس
اشتهار نیافته دیگر مسلم نمیداریم که در شان ابوطالب احادیث وارد نشده بلکه احادیث
وارد گردیده فاما بواسطهٔ استیلای امویه ومبالغه ایشان در تکفیر آن حامی حوزهٔ
محمدیه بسر حد تواتر واشتهار نرسیده دیگر لا نسلم که ابوطالب را مساعی مشکوره
نبوده بلکه مساعی او در دین زیاده از ان وافی بوده وهمیشه نصرت حضرت رسول
ودفع ضرر قوم جهول ازو مینموده چنانکه جبرئیل از ان خبر داده وبسبب فوت
او حضرت رسالت قدم در وادی هجرت نهاده واز عجایب آنکه بروجهی که از
کتاب استیعاب منقول خواهد شد مخالفان قبول دارند که عباس اسلام خود را
پیش از فتح مکه چندین سال پنهان میداشت ومصلحت حال حضرت رسالت را
دران می‌پنداشت ودر باره ابوطالب قبول مانند آن نمیدارند وعجبتر آنکه
بعضی از اهل سنت دعوی آنکه جمهور مسلمانان وکافهٔ یهود ونصاری بکفر او
اتفاق دارند میگویند که مسلمان وعارف بخدا بود اما عناد میکرد یا جهت حفظ
حیثیت وسیاست خود در نظر قوم ایمان خود را از ایشان پنهان میداشت ودر انکار
ایمان ابوطالب نهایت مبالغه واصرار بجا می‌آرند تا آنکه صاحب کتاب فضایح الشیعه
که یکی از غلاة اهل سنت است از روی تعصب وعناد گفته که رافضی ابوطالب را با ظهور
کفرش مومن گوید وعلیه السلام نویسد وگوید همه اجداد رسول مومن بودند و ما
ایشانرا گوییم نزد رسول علیه السلام گفته است رأیت اباطالب فی ضحضاح
من النار ابوطالب را شب معراج در آتش تنک دیدم ومحمد بن الحسن در موطا
ابی مسند آورده است که لا یرث المسلم الکافر ولا الکافر المسلم ودر شرح آن
آورده است که علی بن الحسین واسامة بن زید گفته اند که چون ابوطالب بمرد
حضرت رسول میراثش بعقیل وطالب داد دون جعفر وعلی زیرا که آن دو کافر

خدای
کافر بودند ابوبکر و عمر را با همه قدمهای صدق ایشان و رنج ایشان در دین
و ثناهای رسول مر ایشان را کافر دانند و عباس را با آنکه خدای تعالی او را
بهمه کرامت مخصوص کرده است و باجماع امت به بزرگی و جاه او او را
ضعیف رای خوانند و چون عبد المطلب حمزه و صایتها بعباس کرد با آنکه او
کهتر بود بسال از یازده پسر که او را بودند بسبب جزالت رای و وقار و خواهر
رافضی او را ضعیف میدانند از کرامت و جلالت خدای ما خلافت را در خاندان
او نهاد و تا قیامت راعی امت باشند و بودند و آل ابوطالب که از ابتدا تا انتها
یک دیگر را شوانستند کشادن راییهای قوی داشته اند و این همه دلیل بر جهل
رافضی است اینست تمام کلام آن ناصبی غالی و شیخ اجل عبد الجلیل رازی در
نقض آن گفته که جواب کلمات این ناصبی نا اهل که از سر جاهلی و جهل ایراد
کرده آنست که اولا گفته است که ابوطالب را با ظهور کفرش مومن گویند و علیه
السلام نویسند نمیدانم که ظهور کفر ابوطالب خواجه ناصبی را از کجا معلوم
شده از آنجا که چون رسول علیه السلام طفل از مادر و پدر بماند و همه اعمام
از وی تبرا کردند ابوطالب او را بگرفت و بخانه برد و تربیت کرد و خدمت بجا
آورد تا بزرگ شد یا از آنجا که چون رسول علیه السلام دعوت کرد قوم را بدین
اسلام و شریعت احکام و همه اعمام و خویشان از وی تبرا کردند ابوطالب میان
بنصرت او ببست و شر کفار قریش و صنادید مکه ظاهرا و باطنا از وی
دفع میکرد یا از آنجا که چون علی علیه السلام در نماز اقتدا بمصطفی صلوات الله
علیه کرد بپسر دیگر خود جعفر را گفت که یا جعفر صل جناح ابن عمک تا او نیز
اقتدا کرد یا از آنجا که در وقتی که ابوطالب نامه باهل حبشه مینوشت این
ابیات غرا در حق مصطفی گفته بایشان نوشت شعر
تعلّم ملیک الحبش ان محمدا ؛ نبی کموسی والمسیح بن مریم ؛ اتی بهدی مثل الذی اتیا به
فکل بامر الله یهدی و یعصم ؛ وانکم تتلونه فی کتابکم ؛ بصدق حدیث لا حدیث المرجم
فلا تجعلوا لله ندا و اسلموا ؛ فان طریق الحق لیس بمظلم ؛ یا از آنجا که در حالت
و ریاست و حرمت خویش در حضور قریش فرزندان خود را میگوید شعر

ان علیا وجعفرا ثقتی ؛ عند ملم الزمان والکرب ؛ والله لا اخذل النبی ولا
یخذله من بنی ذو حسب ؛ لا تخذلا وانصرا ابن عمکما ؛ اخی لامی من بینهم ولابی
یا از آنجا که چون آثار کرامت و اجابت دعای او در طلب باران ظاهر شد از غایت
خوبی و سرور این ابیات مشهور گفت شعر وابیض یستسقی الغمام بوجهه
ربیع الیتامی عصمة للارامل ؛ یطوف به الهلاک من آل هاشم ؛ فهم عنده فی نعمة و فواضل
یا از آنجا که در مرض الموت که بجوار خدای تعالی میرفت در وصیت حضرت
رسالت این ابیات نظم فرمود شعر اوصی بنصر النبی الخیر مشهده ؛
علیا ابنی و شیخ القوم عباسا ؛ تا آخر ابیات یا از آنجا که مسلمانان اتفاق کرده اند
بر آنکه تا ابوطالب در قید حیوة بود حضرت رسالت را بهجرت از مکه حاجت
نیفتاد و چون آن سید کبیر رضوان مصیر بجوار پروردگار قدیر رفت رسول
مختار را بهجرت ناچار شد و مگر آن خبر بخواجه مجبر ناصبی نرسیده است
که جبرئیل علیه السلام مصطفی را صلوات الله علیه و آله بدین عبارت بشارت داد
و گفت ان الله حرم علی النار صلبا انزلک و بطنا حملک و ثدیا ارضعک و حجرا کفلک
و این خبر دلالت است بر ایمان عبد الله و آمنه و حلیمه و ابوطالب و زوجه
او فاطمه بنت اسد و اگر بتعدید دلالت ایمان ابوطالب مشغول شویم کتاب از حد
حاجت بیرون رود اما معارضه هست این کلمه را که عجب نیست که رافضی ابوطالب را
بلجندی منزلت مومن گوید و علیه السلام نویسد طرفه آنست که ناصبی از غایت
جهل و رکاکت عقل معویه را با اظهار خصومت علی مرتضی که باجماع امت امام و وصی و
مصطفی او بود و از کبار ائمه است امام حق داند و امیر المومنین خواند آنجا نص ظاهر
کافر نیست و آنجا اصلا او علی مرتضی امیر المومنین است این همه عناد و تعنت
الفساد از چیست از عداوت و بغض علیست اما جواب آنچه گفته است
که حضرت رسول علیه السلام گفت که رأیت اباطالب فی ضحضاح من النار
که آن خبری بی اصل است که ارباب عصبیت جاهلیه جهت خوش آمد امویه
آنرا وضع کرده اند نمیدانم تا ابوطالب در دوزخ چرا بود اگر بسبب کفر بود
برخلاف مذهب خواجه مجبر است که چون جز او عملی نیست و مشیت و ارادت

معصوم

مالك الملك تعلق دارد وروا باشد که ابوجهل کافر در آخرت بهشت رود و یحیی
بیگناه بدوزخ رود ندانم که پیش از قیامت ابوطالب را چگونه بدوزخ برده اند
با آنکه ممکن است که ابوطالب خود مومن باشد اما خدا ایش بدوزخ فرستاده باشد
که مالک الملک است پس بر اصل خواجه مجبر بهشت رفتن دلالت نباشد بر ایمان
و بدوزخ رفتن دلیل نباشد بر کفر و ازینجا ظاهر شود که آن خبر را اصلی نیست
و اگر ابوطالب بدوزخ باشد دلالت نکند بر کفر او حواله آن بمشیت خدای باشد
و روا باشد که در آخرت او را بهشت برند و بلال و سلمان و بوذر را بدوزخ فرستند
پس خواجه ناصبی را یاد است از اصل مذهب خود ببایست داشتن یا چنین محالات
ترک کردن تا در یکساعت چهار بار در لعنت و غضب خدای نباشد و اما آنچه
گفته است که محمد بن حسن در موطا آورده که مومن میراث کافر نگیرد و کافر
میراث مومن نگیرد جواب آنست که قول و نقل صاحب موطا نزد شیعه برابر است
و سخن او الزام خصم را نشاید و مذهب علمای اهل البیت علیهم السلام دربین مسئله
آنست که کافر میراث مومن نگیرد اما مومن میراث کافر گیرد که اینجا کفر مانع است
و اینجا چون ایمان است مانع نتواند بود اما دروغ که بر علی بن الحسین و اما
ابن زید نهاده بغایت ظاهر است و معروف و مشهور آنست که در وقتی که میراث
ابوطالب را بر اولاد او قسمت میکردند حضرت رسالت گفتند که تیغ و درع او
بعلی دهید زیاده از قسمت مجانا کردند و بجهت آن خبر دروغ بیفروغ ناقلان
حدیث را التفات نباشد و اما آنچه در باب مساعی ابوبکر و عمر در خدمت حضرت
پیغمبر گفته کسی از شیعه را در آن سخنی نیست سخن در اینست که بعد از آن حضرت
بعضی افعال قبیحه از ایشان بوجود آمده که احباط کنندهٔ آن محاسن اعمال
و مخالف عهد و بیعتی است که بار رسول ملک متعال کرده اند چنانکه در امر
خلافت مخالفت نص حضرت پیغمبر کرده در کتب فریقین مسطور است نمودند و حضرت
فاطمه علیها السلام را آزرده ساختند و بواسطهٔ این افعال ذمیمه و غیر آن
مانند تخلف از جیش اسامه مورد طعن و ذم شدند چه سلامت عاقبت بحسن
خاتمهٔ افعال و وفا کردن بعهد و بیعت رسول متعال است و هم کلید سعادت

سلامت

سلامت عاقبت روزی نشود بواسطه نقض بیعت و مخالفت حکم حضرت پیغمبر
مستوجب عقوبت میشود چنانکه آیه کریمه فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ
وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا بر آن شاهد است و اما
آنکه نسبت تکفیر عمر و ابوبکر بشیعه نموده سخنی است بی اصل که در کتب اصول
ایشان از آن اثری نیست و مذهب ایشان همین است که مخالفان علی فاسق
و محاربان او کافر که یا علی حربک حربی و سلمک سلمی و ظاهر است که ابوبکر و عمر با علی حرب
نمودند بلکه بی زحمت قتال و تکلف استعمال سیف و سنان بکثرت خیل و رجال
حق او را ابطال نمودند و غصب خلافت رسول متعال از و نمودند و اما آنچه
گفته است که عباس را با آن کرامت که خدای او را بآن مخصوص کردانیده از رای سدید
و جاه وسیع را نخیان او را ضعیف رای خوانند و بی حرمت دانند محض بهتان
و مخالف تصریح شیعیان است بلکه ناصبیان مجبر او را کم قدر و ضعیف رای
و بی حرمت دانند و دلیل برین آنست که اگر عباس را نزد نواصب و اسلاف ایشان
قدری و منزلتی بودی دعوی امامت بدعوا او نکردندی و روز سقیفه او را
با قرابت و قرابت از مرتبه خلافت بیند اختندی و عمر او را بر و امام نساختندی
و بالجمله اگر امامت از قبل خداست و خدای تعالی ابوبکر را امام ساخته پس عباس را
خدای تعالی بیقدر و ضعیف رای دانسته باشد و اگر حواله امامت باختیار
امت است ایشان عباس را ضعیف رای و بیقدر دانسته اند نه از رافضیان
تا خواجه ناصبی گناه خود بر دیگران تهمد و جواب جنگ نداند و آنچه گفته است
که از بزرگی قدر و قوت رای عباس بود که بید شما از میان همه فرزندان بدو وصایت
کرد جوابش آنست که درین صورت وصایت حضرت رسول را فراموش نباید
کردن که در حضور عباس و سایر خویشان و صحابه کبار از مهاجر و انصار وصیت
بعلی مرتضی کرد پس اگر عباس بوصایت عبد المطلب بهتر از همه فرزندان او باشد باید
که علی مرتضی بتخصیص وصایت سید اولین و آخرین بهتر از عباس و ابوبکر و عمر و
عثمان باشد و خواجه ناصبی باید که این حجت را بقیاس قول خود قبول کند
یا دست از آن قول بدارد که خواب یک نیمه راست و یک نیمه دروغ نباشد

اما الحجة کفته است که آل عباس تا بقیامت راعی امت اند وآل ابوطالب رعیه
نبسته الله جواب آنست که اذا لم تستحی فاصنع ما شئت راعی رعیت وامام
امت الجماعت اند که مفترض الطاعة معصوم از خطا وزلل منصوص از قبل خدای
عز وجل باشند این صفات را باید دید که در کدام است واولاد علی اکر کسی
نبسته اند عیبی نباشد که همه جهان به تیغ پدرشان کشاده شد وعباس
وغیر عباس از بیم تیغ علی ایمان آوردند شکر ومنت خدایرا که علی از بیم تیغ
کسی ایمان نیاورد ودر قصه پدر کیفیت ایمان عباس وتشدید پسر ابوطالب برادر
ابو عقیل مذکور شده وحجی نیست اعاده آنرا والحمد لله رب العالمین مولف
کوید که از مطاوی این تفسیرها ازین وذکر اقوالی که درین مقام نقض وابرام
آن اهتمام رفت ظاهر شد که کلام اهل سنت وروایات ایشان در اثبات
مرام اختلاف واضطراب تمام دارد چه بعضی میکویند که آیه در شان
عبد الله است وبعضی میکویند در شان آمنه است وبعضی میکویند در شان
ابوطالب است وبرین تقدیر اختلاف کرده اند بعضی میکویند که آیه بعد فات
بعد از وقوع استغفار نازل شد وبعضی میکویند سبب نزول آن بود
اما بعد از مدتی تا نزول نموده وخلاف دیکر آنکه بعضی میکویند پیغمبر مرخص بود
در اول بل حال حلال استغفار ابی طالب وآیه ناسخ رخصت وجواز آن شد
وبعضی میکویند مرخص نبود وبر سبیل سهو وخطا بر فعل آن استمرار مینمود
وخدای تعالی تنبیه بر خطای او نمی فرمود آنکاه دران باب اخبار متعارضه
نقل کرده اند وباوجود حکم بصحت همه نجهان احادیث تکفیر کرده اند وباین
اکتفا ننموده اشعار مشهوره ابوطالب را که در ایمان او نص صریح است
تاویلات بارده وتوجیهات فاسده نموده اند وازین مرتبه نیز تجاوز
نموده بعضی از ابیات که رکاکت عبارت آن بر همه فصیح واعجم ظاهر ومناقضه
او با دیکر ابیات روشن وباهر است از پیش خود بافته اند ورخصت
الحاق آن از روح معویه ویزید یافته اند وغرض ازین همه تطویل وتقریر
اجمال وتفصیل آنست که بر ارباب تحصیل ظاهر کردد که اقتحام مخالفان

خسران مآل در بین غرقاب ضلال وکرداب کثیر الاهوال که خلاصی ایشان
محالست از روی بغض خاندان سید رسل وعداوت هادی سبل است
تا آنکه همین کروه ضال زیاده از هشتصد سال در تکفیر آبای رسول متعال
بامثال این قیل وقال وبحثهای بیتال اشتغال داشته اند ودران باب
کتب پرداخته اند وچون آن اصل نیز باطل بوده لاجرم همه جا سرشان بدیوار
خورده وکاری از پیش نبرده اند وچون نوبت بشیخ جلال سیوطی که از متاخرین
قوم است رسید خدای تعالی شرمی وآزرمی در چشم دل او انداخت وحق را
بر زبان او جاری ساخت تا دران باب رسالها پرداخت والله یحق الحق ویبطل
الباطل ببینات آیاته ولله در الشیخ عز الدین عبد الحمید بن ابی الحدید المعتزلی
حیث مدح ابا طالب رض وابنه امیر المومنین علیه السلم فی شرحه لنهج البلاغة بهذه
الابیات شعر ولولا ابوطالب وابنه ؛ لما مثل الدین شخصا وقاما ؛ فذاک بمکة آوی وحامی
وهذا بیثرب جس الحماما ؛ تکفل عبد مناف بامر ؛ واودی فکان علی تماما ؛ فقل فی ثبیر مضی بعد ما
قضی ما قضاه وابقی شماما ؛ فلله ذا للمعالی ختاما ؛ وما ضر مجد ابی طالب ؛ جهول لغی او بصیر تعامی
کما لا یضر ایات الصباح ؛ من ظن ضوء النهار ظلاما سید الشهدا حمزه بن
عبد المطلب الهاشمی رضی الله عنه عم حضرت رسالت وبرادر رضاعی آن ماه
آسمان جلالت بود همیشه در ملازمت آنحضرت بوده ودر نصرت او مساعی جمیله
نموده وهمچنین رقم دوستی علی مرتضی بر لوح دل می نکاشته وباوجود آنکه تا بمرتبه
بدیعه ارتقا بمعارج سروری اعتراف بتقدم او داشته در شرح دیوان
مرتضوی مسطور است که حمزه در سال ششم از نبوت مسلمان شد وسبب آن
بود که روزی پیغمبر صلعم در مقام صفا نشسته بود وابوجهل میکذشت وبسی ایذا بآنحضرت
رسانید وحمزه بصید رفته بود وعادت او آن بودی که در وقت مراجعت از
صید طواف کعبه کردی چون باز کشت وطواف میکرد کنیزک عبد الله بن جدعان
صورت حالی که میان مصطفی وابوجهل کذشته بود عرض کرد او در حال بمجلس
قریش رفت وبه کمان سر ابوجهل بشکست واظهار اسلام فرمود واز جمله اشعار او
شعر حمدت الله حین هدی فوادی ؛ الی الاسلام والدین الحنیف

الحصيف المحكم العقل
الضر الصعب

جافيين

بدين مجاهس رب عزيز • خبير بالعباد بهم لطيف • اذا ابتليت دسايله علينا
تهضم دمع ذي اللب الحصيف • در كتاب كامل بهائی از حضرت امام محمد باقر عم
روايت نموده كه حضرت امير در ايامی كه خلافت در دست غاصبان بود
دايما كفتی والله لو كان حمزة وجعفر حيين ما طمع فيها ابو بكر ولكن
ابتليت بجلفين جافيين عقيل والعباس وازاينجا نيز معلوم ميشود كه
انحضرت حمزه را معتقد استحقاق خلافت خود از قبل حضرت رسالت
ميدانست وبالجمله حمزه نيز مانند ابو طالب در نصرت وحمايت مصطفی زحمت
بسيار كشيد وآخر در حرب احد شربت شهادت نوشيد وشهادت او بر
وجه بود كه جبير بن مطعم كه يكی از اشراف عرب بود غلامی داشت حبشی كه
او را وحشی ميكفتند مردی مبارز بود وپيوسته بزوبين حرب كردی
وچون لشكر قريش عزيمت مدينه كردند جبير وحشی را طلبيد وكفت ای
غلام دانسته كه در روز بدر عم من طعيمه را بزاری زار بكشتند ومن يك
عم داشتم ومحمد دو عم دارد حمزه وعباس عباس خود در مكه است وحمزه در
مدينه است اكر درين حرب حمزه را بقتل رسانی ترا آزاد سازم وبمال وافر
شادمان كردانم وحشی اتمام آن كار در عهده اهتمام كرفت وهند كه زن
ابو سفيان بود در قبايل عرب بحسن وجمال شهرت باكمال داشت پدر او
عتبه روز بدر در چاه هلاك افتاده بود وحشی را طلبيد وكفت اكر تو
محمد را يا يكی از خويشان او را بخون پدر من بكشی آن مقصود كه ترا از من در
خاطر باشد بحصول وصول يابد پس وحشی بشادی آزادی وبوعده وصل
هند پيوند كشتن يكی از خاندان رسالت عازم شد وچون روز حرب احد تفحص
تمام بجای آورد ديد كه سرداران مهاجر وانصار در محافظت سيد ابرار رعايه
اهتمام بجای آرند وممكن نيست كه كاری توان كرد بجستجوی حضرت امير
در آمد ديد كه مبارز ميدان لا فتی وخطيب منبر اوان هل اتی در حرب
مهارت تمام دارد واز جوانب واطراف خود با خبرست دانست كه بر وی دست
نيابد بجانب حمزه روان شد ديد كه حمزه چون شتر مست شمشير بدست

كرفته بميان قوم قريش در آمده وصف لشكر قريش را درهم شكسته اتفاقا سباع
ابن عبد العزی رسيد وچون تعلق او را بعمر سقری فرستاد وبرجز كويان مبارز طلبيد
كسی در برابر او نيامد در غضب شده خويشتن را در ميان قوم انداخت وصف
شمشير آبدار ايشان را متلاشی وپريشان ساخت وكف بر لب آورده بر حفظ
اطراف نداشت ووحشی در كمين نشسته فرصت ميطلبيد كه ناكاه مركبش
بسر در آمد وحشی از كمين كاه بيرون آمده زوبين بروی انداخت بر عانه اش
آمد كه از طرف ديكر سر بدر كرد حمزه برخاست وبجانب كمين كاه توجه نمود تا
كه زخم بروی كه زد بروی افتاد وپيشانی مبارك بر زمين نهاد وكلمه توحيد
بزبان راند وجان بجانان افشاند وحشی صبر كرد تا مردم از نزديك او دور
شدند پيش آمد وشكمش را بشكافت وجكرش بيرون آورده بنزديك هند
برد كه اينك جكر قاتل پدرت را بكير هند آن را بكرفت وبخاييد وبينداخت
وپيرايه كه در كوش وكردن ودست داشت بوی داد وكفت چون بمكه رسيم ديكر
خدمات را ايستادكی دارم پس پرسيد كه حمزه را در كدام موضع كشتی وحشی او را
بر سر حمزه آورد هند كارد بر كشيد وكوش وبينی وبعضی از اعضای ديكر او را
ببريد ودر رشته كشيد وباخود ببرد پس حضرت رسالت چون حمزه را نديد
از صحابه پرسيد كه حال عم من حمزه چكونه است وچرا او را نمی بينم حارث
ابن صمه از نزد انحضرت بطلب حمزه روان شد ودير آمد حضرت امير از عقب
او برفت چون حمزه را بدان حال بديد بكريه در آمد وباز كشته انحضرت را خبر كرد
سيد عالم بيامد وحمزه را بدان حال ديد واندوهناك شد وبكريه
در آمد زيرا كه حمزه را بسيار دوست ميداشت كه هم عم بود وهم برادر رضاعی
چنانكه از پيش كذشت ودران مصيبت غم اندوز فرمودند كه لن اصاب بمثلك
ابدا يعنی مصيبت هيچكس نزد من مثل تو نخواهد بود آنكاه فرمود كه حمزه را
كفن نكنند وبهمان جامه خونين در قبر نهند نظم شهيد نيست شهيدی كه ازو كفنش
كه از نشاط وطرب در كفن نميكنجد • صاحب استيعاب روايت نموده كه حضرت رسالت
وحشی قاتل حمزه بن عبد المطلب را در وقتی كه اسلام آورد كفت غيب وجهك

عتي یا وحشي لا اراك مولف گوید که حضرت رسالت با آن نفس قدسی طاقت
دیدن روی وحشی تا آخر عمر خود که مسلمان شده و از جمیع گناهان سابق پاک
گشته بود نداشت دیگران که در ظلمات کفر و جاهلیت نشو و نما یافته بودند و
در قاذورات تعلقات دنیای دنی فرو رفته چگونه بمجرد اظهار اسلام و صحبت
چند روزه سید انام کینه خون آبا و اعمام و اخوان و دیگر اقوام خود را که در دست
علي بن ابی طالب کشته شده بودند از دل پر غش و غل توانند پرداخت و چگونه
اولیای جماعت آیه ونزعنا ما فی صدورهم من غل را بر حال جمیع صحابه منطبق
توانند ساخت جعفر بن ابی طالب الهاشمی رضی الله عنه صاحب استیعاب
گفته که او شبیه ترین مردم بود بحضرت پیغمبر صلوات الله علیه از روی خلق و خلق
و آنحضرت او را بسیار دوست داشتی در باره او فرموده که اشبهت خلقی و
خلقی تو مشابه منی در صورت و در سیرت و این نهایت شرفست در وصف وی
و جعفر اکبر بود از علي بده سال و عقیل اکبر بود از جعفر بده سال و طالب اکبر
بود از عقیل بده سال و جعفر از مهاجرین اولین بود که بجانب دیار حبشه
مهاجرت گزید و در ایام فتح خیبر بخدمت حضرت رسالت رسید و آنحضرت
او را استقبال نموده در وقت ملاقات دست مبارک خود را در گردن او
حمایل ساخت و فرمود که نمیدانم که شادی من بکدام بیشتر است بقدوم جعفر
یا فتح خیبر و قدوم جعفر در سال هفتم از هجرت بود حضرت رسالت در پهلوی
مسجد خانه جهت او مقرر فرمود و آخر در غزای موته شربت شهادت چشید
و بروضه رضوان پرید در روضة الشهدا مسطور است که در سال هشتم
از هجرت که حضرت رسالت لشکری نامزد فرموده بحرب شرحبیل بن عمرو غسانی
فرستادند جعفر نیز در آن لشکر بود چون بموته رسیدند و آن موضعیست نزدیک
ببلقا از ولایت شام با لشکر کفار روی بروی افتادند و لشکر حضرت رسالت
سه هزار کس بودند و لشکر شرحبیل صد هزار سوار و پیاده بلکه ازین عدد نیز
زیاده بود مبارزان معرکه جهاد و یک جهتان پاک طینت پاکیزه اعتقاد از بسیاری
دشمنان اندیشه ناکرده دست اهتمام در دامن توکل استوار داشتند و پای ثبات

در رکاب وقار در آورده عنان اختیار بقبضه مشیت پروردگار باز گذاشتند
نظم
در دست ما چو نیست عنان ارادتی * بگذاشتیم تا کرم او چه میکند * و مردانه
وار روی بکارزار کفار آوردند و در اثنای قتال که زید بن حارثه رضی الله عنه
شهید شد جعفر بن ابی طالب علم برداشت و از مرکب پیاده شده اسب را پی کرد و
اول اسپی که در راه اسلام پی کردند آن اسب بود آنگاه بمحاربه مشغول شد و اعدا
ضربتی بر دست راستش زدند چنانچه از تن وی جدا شد و او علم را بدست چپ
گرفت چون دست چپ او را نیز بینداختند علم را با بازوی خود نگاه داشت مردی
از رومیان او را زخمی زد که از پای در آمد و در صحیح اخبار وارد شده که حق سبحانه
و تعالی پیغمبر خویش را صلعم بر احوال اهل موته اطلاع داد و زمین را مرفوع گردانید
تا معرکه و محاربه ایشانرا دید و اصحاب را خبر داد از اهل موته و فرمود که زید بن
حارث علم برداشت و شربت شهادت چشید پس جعفر بن ابی طالب رایت فرا گرفت
و بمرتبه شهادت رسید پس از آن ابن رواحه لوا برداشت و جرعه فنا نوشید
این سخن میفرمود و قطرات آب از دیده مبارکش میبارید و فرمود که جعفر ببهشت
در آمد و حق تعالی دو بال از یاقوت سرخ بعوض دو دست او که انداخته بودند
بوی ارزانی داشت که هر جا که میخواهد طیران میکند و از مرتضی علي منقولست که رسول
خدای صلی الله علیه و آله فرمود که جعفر را دیدم در بهشت بر مثال ملکی که پرواز
میکرد و ازین جهت او را جعفر طیار گفتند و حضرت امیر المؤمنین ع در بعضی از
اشعار خود چنین فرموده شعر جعفر الذي یضحی و یمسی * یطیر مع الملائکة ابن امی
یعنی آن جعفری که بامداد و شبانگاه با ملایکه طیران میکند پسر مادر منست یعنی
برادر منست و در بعضی از قصص آورده اند که جعفر را در آن جنگ نود زخم در طرف
پیش او رسیده بود و همین که در معرکه بیفتاد هیچکس از کافران بواسطه هیبت
و سطوتی که ازو مشاهده میرفت گرد او نتوانستند گشت تا [illegible] او را برید
جمله حمله کرده او را به نیزه از زمین در ربوده بودند در این محل که سید عالم صلعم در مدینه
بر منبر بود و رفع حجاب شده آن معرکه را مشاهده میکرد همین که جعفر را به نیزه از
زمین برداشتند روی مبارک باسمان کرد و گفت الهی پسر عم مرا [illegible] حق سبحانه

وتعالی در همان ساعت او را دو بال بخشید تا از سر بهشتهای که خواهد پرواز نمود
بروضه فردوس پرید و بنابرین او را طیار و ذو الجناحین گفتند و عمر شریفش در وقت
شهادت چهل و یکسال بود رضی الله عنه **عباس بن عبد المطلب الهاشمی رضی الله عنه**
عم حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله از جانب پدر است تنها و از سادات صحابه آنحضرت
واصحاب حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بوده و بعد از حضرت ابی طالب رضی الله عنه
تولیت سقایه حج مینموده و حضرت پیغمبر صلعم او را اکرام بحد التحیه و تعظیم و تبجیل او نمودی
و فرمودی که عباس بمنزله پدر منست و عباس در تخلف از بیعه ابی بکر با سایر
بنی هاشم موافقت نموده تابع رای صواب نمای حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود
تا آنکه بعد از فوت پیغمبر صلوات الله علیه بحضرت امیر گفت اُمدد یدک اُبایعک
حتی لا یختلف فیک اثنان فقال له علی علیه السلام هل ینازعنا فی هذا الامر احد
یعنی مگر کسی با ما در امر خلافت نزاع بخاطر میرسد و در کتاب استغاثه و غیره
آن مسطور است که چون عمر بن خطاب جهت ترویج خلافه فاسده خود داعیه
تزویج ام کلثوم دختر مطهر حضرت امیر نمود و آنحضرت جهت اقامت حجت مکررا
اظهار ابا و امتناع نمود آخر عمر عباس را نزد خود طلبید و سوگند خورده گفت
که اگر تو علی را بر امادی من راضی نسازی البته در دفع او ممکن باشد خواهم کرد و
منصب سقایه حج و زمزم را از تو خواهم گرفت و عباس ملاحظه نمود که اگر این نسبت
واقع نشود آن فظ غلیظ مرتکب چنان امور ناصواب خواهد شد از حضرت
امیر التماس و الحاح نمود که ولایت نکاح آن مطهره مظلومه را باو تفویض نماید
و چون مبالغه عباس درین باب از حد گذشت آنحضرت از روی اکراه ساکت
شدند تا آنکه عباس ارتکاب تزویج او از پیش خود نمود و جهت اطفای نایره فتنه
او را بآن منافق ظاهر الاسلام عقد فرمود و ظاهرا بواسطه این وکالت فضولی
و امثال آن حضرت امیر عباس را مانند دیگر یاران فدایی خود راسخ در محبت
و اخلاص ندانست و لهذا چنانکه سابقا در احوال سید الشهدا مذکور شد آنحضرت
از عباس و عقیل بحلیفین جاهلین تعبیر فرموده اند صاحب روضه الصفا آورده
که در وقتی که ابو بکر خلافت را از روی جلافت غصب نمود عباس بیتی چند انشا

کرد که مضمون این ابیات اینست **نظم** ندانم خلافت چرا منصرف
شد از هاشم آنگاه از بو الحسن ۞ نه او اول کس مقبل قبله بود ۞ نه او اعلم و نیکو بود و سنن
نه اقرب بعهد نبی بود او ۞ معین جبرئیلش بغسل و کفن ۞ جز او مجمع جمله اوصاف کیست
ز قدر علی و ز خلق حسن ۞ صاحب کتاب استیعاب از ابو عمرو که یکی از اعیان اهل
مذهب اوست روایت نموده که عباس قبل از فتح خیبر مسلمان شده بود لیکن
اسلام خود را پنهان میداشت و در روز فتح مکه اظهار آن نموده و از بعضی دیگر
روایت نموده که اسلام او قبل از غزای بدر بود و اخبار مشرکان مکه را بحضرت پیغمبر
اعلام مینمود و میخواست که بخدمت آنحضرت مسارعت نماید آنحضرت باو نوشت که اقامت
تو در مکه خیر است من هجرت از آمدن تو و لهذا در روز بدر باصحاب خود فرمود که
هر کدام از شما که در معرکه با عباس ملاقات نماید او را نکشد و مخفی نماند که این روایات
از اجمله است که علمای اهل سنت بخوشی آمد خلفای عباسیه درهم بافته اند و بر قبیل
احادیثی که شیخ جلال سیوطی و امثال او در عدم انقطاع خلافت ایشان تا قیام
مهدی موعود روایت نموده اند و حکم بصحت آن فرموده اند و الحال سالهاست
که خلافت عباسیه باخر رسیده و کلاء قضاء و قدر مکذب آن گردیده پس عباس رضی الله
عنه بدو سال یا سه سال زیاده بر سن شریف حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بود
و در رمضان سنه اثنتین و ثلثین قبل از قتل عثمان بدو سال وفات نموده
و قبر متبرک او در بقیع است **عبد الله بن عباس رضی الله عنه** از اعاظم
صحابه پیغمبر صلی الله علیه وآله و افضل اولاد عباس و مرید و تلمیذ حضرت امیر
المؤمنین ع بوده و در رکاب آنحضرت میبوده با مخالفان مجاهده نموده
غلو جد جد او در علم تفسیر و فقه و حدیث مشهور و مستغنی از ایراد تفاصیل
آن درین مسطور است صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه وآله در باره او دعا کرده و فرموده که اللهم علمه الحکمة و تاویل القرآن و در بعضی
روایات واقع است که اللهم بارک فیه و انشر منه و اجعله من عبادک الصالحین
سید المحدثین در تحفة الاحبا آورده که عبد الله عباس در ایام واقعه حرب جمل
با زبیر بن العوام گفت که یاد تو می آید که حضرت رسالت پناه صلعم از سفری

بنده

بمدینه مراجعت فرموده بود ومن و برادرم فضل و تو دیدیم استقبال بتقدیم رسا
بودیم و حضرت بر ناقه خویش سوار بود مرا و فضل را سوار ساخت تا آنحضرت
ومن و فضل بر یک شتر سوار بمدینه درآمدیم و تراترک نموده پیاده بگذاشت
وایضا آورده که در وقتی که حضرت امیر المؤمنین او را جهت مصلحه بسوی
طلحه و زبیر میفرستاد او را بتوصیف این کلام تحسین فرمود و سرافراز ساخت
کم من کان له ابن عم مثل ابن عباس فقد اقر الله عینه یعنی هرکه کسی را او را
پسر عمی مثل ابن عباس باشد بتحقیق که روشن کرداینده خدای تعالی چشم او را
و در استیعاب روایت نموده از عبد الله بن صفوان بن امیه که او گفته
روزی در مکه از در خانه عبد الله بن عباس میگذشتم جماعتی از طلبه فقه را
دیدیم که از خدمت او استفاده مینمودند و هم بدان روز از در خانه عبید الله
ابن عباس گذشتم دیدم که مردم گروه گروه بدان خانه داخل میشدند و بر سر
سفره انعام او نشسته طعام تناول مینمودند پس بمجلس عبد الله بن زبیر رفتم
که در آن وقت بر بنی امیه خروج کرده بود و با وجود نهایت بخل و جهل دعوی
خلافت مینمود و با او گفتم که عجب حالتی امروز مشاهده کردم که تو دعوی خلافت
میکنی و حال آنکه پسران عباس هیچ فضیلتی از برای تو نگذاشته اند عبد الله
زبیر گفت این را چون دانستی گفتم امروز بر در خانه یکی گذشتم دیدیم که مردم
در استفادهٔ علم فقه بر وی جمع شده بودند و بر در خانه دیگری عبور نمودم دیدیم
که خوان احسان نهاده و صلای عام در داده بود پس عبد الله بن زبیر از این
معنی درهم شده عبد الله بن مطیع را نزد خود خواند و گفت که پیش پسران
عباس برو و بگوی که امیر المؤمنین امر فرموده که شما هر که از اهل عراق با شما
پیوسته از مکه بیرون روید والا چنین و چنین خواهم کرد پس عبد الله ابن عباس
بمعلم فرستاد که ازدحام مردم بر ما جهت واقع است و بعضی نفر که پیش من تحصیل
فقه میکنند و دو سه فقیر که گاهی از در خانه برادرم گدائی میکنند دیگر کسی
ما را نمیشود و این قصه را ابن عراق در تذکره خود نیز نقل نموده و گفته که
وقتی که عبد الله زبیر آن پیغام بسوی اولاد عباس نمود و منع ایشان از اختلاط مردم

زنمود

فرمود ابو الطفیل عامر بن واثله الکنانی حاضر بود بر وفق مقتضای حال این
بیت انشا نمود **شعر** لا دَرَّ دَرُّ اللیالی کیف یضحکنا • منها خطوب اعاجیب و تبکینا •
ومثل ما تحدث الایام من غِیَرٍ • فی ابن الزبیر عن الدنیا یسلینا • کنا نجیء ابن عباس فیقبسنا •
علما و یکسبنا اجرا و یهدینا • و لا یزال عبید الله مترعة • جفانه مطعما ضیفا و مسکینا •
فالبر و الدین و الدنیا بدارهما • ننال منها الذی نبغی اذا شینا • ان النبی هو النور الذی کشفت
به عمایات ماضینا و باقینا • و رهطه عصمة فی دیننا لهم • فضل علینا و حق واجب فینا •
ففیم تمنعنا منهم و تمنعهم • منا و تؤذیهم فینا و تؤذینا • و لست فاعلم باولاهم به رحما •
یا ابن الزبیر و لا اولی به دینا • لن یؤتی الله انسانا یبغضهم • فی الدین عزا و لا فی الارض تمکینا •
مطاعن که از ابن عباس در باب خلفای ثلثه خصوصا عمر واقع شده بسیار است
از آن جمله آنست که حجة الاسلام محمد غزالی در کتاب وسیط فقه نقل کرده که ابن عباس
میگفت هر که در مسئله عول نزاع دارد با او مباهله میکنم جمعی گفتند چرا در زمان
عمر این را نگفتی گفت رجل مهیب خفته یعنی مردی بود درشت صاحب مهابت بود از و
ترسیدم و شیخ اجل ابو جعفر طوسی نور الله مشهده در کتاب امالی باسناد خود
از یونس بن عبد الوارث روایت نموده که قال بینا ابن عباس رحمه الله یخطب
علی منبر البصرة اذا اقبل علی الناس بوجهه ثم قال ایتها الامة المتحیرة فی دینها
اما والله لو قدمتم من قدم الله و اخرتم من اخر الله و جعلتم الوراثة و الولایة
حیث جعلها الله ما عال سهم من فرایض الله و لا عال ولی الله و لا اختلف اثنان فی
حکم الله فذوقوا وبال ما فرطتم فیه بما قدمت ایدیکم و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب
ینقلبون مخفی نماند که حاصل کلام ابن عباس بر وجهی که سابقا اشارتی بآن رفت
و در احوال کمیت بن زید اسدی و حکیم خاقانی خواهد آمد آنست که منشا سایر بلاها
و محنی که با اهل بیت اطهار و متابعان ایشان از اشراف مهاجر و انصار واقع شد
اهتمام عمر خطاب بود در صرف منصب خلافت از حضرت شاه ولایت مآب
و عقد آن از برای ابو بکر خطاب تا آنکه گفته اند که واقعه هایله کربلا بسبب
آن بیعت فاسده بود بلکه گفته اند که قتل حضرت امام حسین علیه السلم همان
روز بود که عمر در سقیفه بنی ساعده عقد بیعت جهت ابی بکر نمود و ظلما منقوش

کشفت الحق و نیل الامر لنا الغطاء
عن الشیء اذا کشفته عنه

که چون زید بن علي رضي الله عنه در معرکه قتال تیر خورد کفت هما اقامانی هذا المقام
یعني ایشان مرا باین مقام رسانیدند واز نجاست یزید که یکي از شعراي فرقه
ناجیه کفته نظم بر عمر لعنت که این جفا از پیش اوست ۰ قتل مظلومان دشت کربلا از پیش اوست
چه ظاهر است که اکر خلفاي خلافت مآب رداي خلافت را از دوش اهل البیت
علیهم السلم نمي ربودند وخصم اقتدار ایشان کرده جرات تقدم بر ایشان نمي نمودند
در ثاني الحال امثال معویه ویزید پلید را مجال خلافت وقتال با ایشان متحقق نمي
مي بود وتوهم نشود که این سخن محض خیالي یا مجرد احتمالي است که در ثاني الحال
بسبب ملاحظه ادني مناسبتي روي داده چه اولو الباب الباب در مبدء تحقیق
امثال این اسباب حکم بظهور چنین نتایج وثمرات مینمایند وانرا از احکام
قطعیه عقلیه میشمارند مصداق این مقال انکه صاحب روضه الصفا
در اثناي ذکر وقایع روز سقیفه آورده که بعد از قیل وقال انصار چون بشیر
ابن سعد انصاري مبادرت به بیعت ابي بکر نمود خباب بن المنذر کفت اي
بشیر ترا چه باعث شد که جانب پسر عم خویش سعد بن عباده را ضایع کردي
در تضییع حق او کوشیدي این همه از نتیجه حسد است که نسبت باوي داري
بشیر کفت نعوذ بالله که من نسبت با ابن عم خویش درین مقام باشم اما روا
نمیدارم که حق مسلمانان از دست ایشان بیرون کنم خباب دست بقابضه
شمشیر برد وبعضي از انصار دست خباب را کرفتند واو را تسکین دادند خباب
کفت اکنون از تسکین من چه فایده که کار از دست رفت وزمام اختیار شما از دست
بیرون رفت وکویا فرزندان واولاد شما میبینم که بر در سراي این طبقه
یعني مهاجران ایستاده اند وشربتي آب میطلبند وایشان نمیدهند ابوبکر
کفت اي ابن عباده امثال این افعال از من وابناي جنس من متصور نیست
خباب کفت والله تا من وتو در قید حیات باشیم درین مقام مروت وحیا باشیم
لیکن چون دور ما بکرانه رود ونوبت بدیکران رسد احوال بدین نسق نماند وتغییر
در اوضاع واطوار پیدا شود وهمچنین در روضه الصفا مسطور است که ناصر
خلیفه عباسي بواسطه ملالي که از سلطان محمد خوارزمشاه داشت اراده نمود که

چنکیز

چنکیزخان را بر تصرف در ممالک او دلیر سازد تا خوارزمشاه از معارضه او بخلیفه
نپردازد یکي از وزرا آن معني را نپسندید وکفت که ممکن است که چون طایفه
چنکیز در ممالک تمکن واستقراري یابند نسبت بسده امامت وخلافت مراسم
عزت وحرمت نکاه ندارند وامري چند از آن جماعت ظاهر شود که موجب ندامت
وندامت کردد خلیفه فرمود که تا پنجاه سال دیکر ایشان در ممالک اسلام اقتدار
نیابند وبالفعل بناي شوکت وصولت محمد خوارزمشاه انهدام پذیرد وآخر
خلیفه چنکیز را بر تسخیر ملک خوارزمشاه ترغیب نمود تا مستعصم خلیفه که نبیره
او بود وسایر آل عباس رسید آنچه رسید وخلیفه بحقیقت قصد خاندان
خود کرده ودر [؟] رفت ودر دودمان خود کوشید شیخ طبرسي در کتاب احتجاج
از سلیم بن قیس نقل کرده که در وقتي که معویه بمدینه رفته بود جمعي از قریش مرور
نمود چون او را دیدند همکي از روي تعظیم برخاستند الا ابن عباس که در آن میان
بود وتعظیم او ننمود پس معویه متوجه ابن عباس شد وکفت که ترا مانع نشد از
قیام براي من الا کینه آنکه با شما در صفین مقاتله کرده ام اما این بنا نیستي کرد
که من بخون پسر عمم عثمان که او را بظلم کشتند ودر غرض معویه این بود که او را شما کشته اید
اما ابن عباس از مقصود او اغماض نموده فرمود که چه باید کرد عمر بن الخطاب
نیز مظلوم کشته شد معاویه کفت عمر را کافري کشت ابن عباس کفت پس عثمان را
که کشت کفت مسلمانان او را کشتند ابن عباس کفت این معني در ابطال مدعاي
تو حجتي بغایت قوي است پس معویه متغیر شده سخن را بجاي دیکر برد وکفت که ما باطراف
مملکت خود نوشته ایم که مردم را از ذکر مناقب علي واهل بیت نهي نمایند باید تو نیز
زبان خود را از ذکر مناقب ایشان نکاه داري ابن عباس کفت آیا ما را از قرائت قرآن
نهي میکني معویه کفت نه ابن عباس کفت از تعقل معني آن منع مي نمایي معویه کفت
بلي ابن عباس کفت پس قرآن بخوانیم واصلا تحقیق معني که خداي تعالی اراده نموده
نکنیم وبموجب مضمون آن عمل ننماییم معویه کفت معني او را سوال کن از کساني
که تاویل آن بر وجهي میکنند که مغایر تاویل تو واهل بیت تست ابن عباس کفت خداي
تعالی قرآن را نازل کرده مکر بر اهل بیت ما پس چکونه ما سوال معاني آن از آل

ابو سفيان كهيم معاوية اذن بحذف ملزم شد كفت يا ابن عباس اربع على نفسك
وكف لسانك وان كنت لابد فاعلا فليكن ذلك سرا لا يسمعه احد ثم قال
سليم بن قيس فنادى معوية ان برئت الذمة ممن روى حديثا من مناقب علي
وفضل اهل بيته وكان اشد الناس بلية اهل الكوفة لكثرة من بها من الشيعة
ومن بها عارف فقتلهم تحت كل حجر ومدر واخافهم وقطع الايدي والارجل وصلبهم
في جذوع النخل وسمل اعينهم وطردهم وشردهم حتى نفوا عن العراق فلم يبق
بها احد معروف مشهور فهم بين مقتول او مصلوب او محبوس او طريد او شريد
وكتب معوية الى جميع عماله في جميع الامصار ان لا يجيزوا لاحد من شيعة علي
واهل بيته شهادة وانظروا امن قبلكم من شيعة عثمان ومحبيه واهل
بيته واهل ولايته الذين يروون فضله ومناقبه فادنوا مجالسهم وقربوهم
واكرموهم واكتبوا بمن يروي من مناقبه باسمه واسم ابيه وقبيلته ففعلوا
حتى كثرت الرواية في عثمان وافتعلوها لما كان يبعث اليهم من الصلات
والخلع والقطايع وكثر ذلك في كل مصر وتنافسوا في الاموال والدنيا
فليس احد يجيء من مصر من الامصار فيروي في عثمان منقبة او فضيلة
الا كتب اسمه وقربه واجيز فلبثوا في ذلك ما شاء الله وكتب معوية الى
جميع البلدان انظروا من قامت عليه البينة انه يحب عليا واهل
بيته فامحوه من الديوان وكتب كتابا آخر انظروا من قبلكم من شيعة
علي واتهموه بحبه فاقتلوه وان لم تقم عليه البينة فاقتلوهم على
التهمة والمظنة والشبهة تحت كل حجر حتى لو كان الرجل يسقط منه
كلمة ضربت عنقه وحتى كان الرجل يرمى بالزندقة والكفر كان يكرم ويعظم
ولا يتعرض له بمكروه والرجل من الشيعة لا يامن على نفسه في بلد من
البلدان ولاسيما الكوفة والبصرة حتى لو ان احدا منهم اراد ان يلقي سرا
الى من يثق به لاتاه في بيته فيخاف خادمه ومملوكه فلا يحدثه الا بعد ان
ياخذ عليه الايمان المغلظة ليكتمن عليه ثم لا يزداد الامر الا شدة حتى
كثر وظهر احاديثهم الكاذبة ونشا عليه الصبيان يتعلمون ذلك وكان

سمل العين فقؤها يقال سملت عينه تسمل اذا فقئت بحديدة محماة

اشد الناس في ذلك القراء المراؤن والمتصنعون الذين يظهرون الخشوع
والورع فكذبوا وانتحلوا الاحاديث وولدوها فيحظون بذلك عند الولاة
والقضاة ويدنون مجالسهم ويصيبون بذلك الاموال والقطايع والمنازل
حتى صارت احاديثهم ورواياتهم عندهم حقا وصدقا فرووها وقبلوها وتعلموها
وعلموها واحبوا عليها وابغضوا من ردها او شك فيها فاجتمعت على ذلك جماعتهم
وصارت في يد المتنسكين والمتدينين منهم الذين لا يستحلون الافتعال لمثلها
فقبلوها وهم يرون انها حق ولو علموا بطلانها وتيقنوا انها مفتعلة لاعرضوا
عن روايتها ولم يدينوا بها ولم يبغضوا من خالفها فصار الحق في ذلك الزمان
عندهم باطلا والباطل حقا والكذب صدقا والصدق كذبا فلما مات الحسن
ابن علي عليهما السلام ازداد البلاء والفتنة فلم يبق لله ولي الا خائف على
نفسه او مقتول او طريد او شريد فلما كان قبل موت معوية بسنتين حج الحسين
ابن علي عليهما السلام وعبد الله بن جعفر وعبد الله بن عباس معه وقد جمع الحسين
عليه السلام بني هاشم رجالهم ونساءهم ومواليهم وشيعتهم من حج منهم ومن لم
يحج ومن بالامصار ممن يعرفونه واهل بيته ثم لم يدع احدا من اصحاب رسول الله
صلعم ومن ابنائهم والتابعين من الانصار المعروفين بالصلاح والنسك الا
جمعهم فاجتمع اليه بمنى اكثر من الف رجل والحسين عليه السلم في سرادقه
عامتهم من الصحابة والتابعين وابناء الصحابة فقام الحسين عليه السلم فيهم
خطيبا فحمد الله واثنى عليه ثم قال اما بعد فان هذا الطاغية قد صنع بنا و
بشيعتنا ما قد علمتم ورايتم وشهدتم وبلغكم واني اريد ان اسالكم عن شيء
فان صدقت فصدقوني وان كذبت فكذبوني فاسمعوا مقالتي واكتموا قولي ثم ارجعوا
الى امصاركم وقبائلكم ومن امنتم ووثقتم به فادعوهم الى ما تعلمون فاني اخاف
ان يندرس هذا الحق ويذهب الدين والله متم نوره ولو كره الكافرون فما ترك
الحسين عليه السلام شيئا انزل الله فيهم من القرآن الا قاله وفسره ولا شيئا
قاله الرسول صلعم في ابيه وامه واهل بيته الا رواه وفي كل من ذلك يقول الصحابة
اللهم نعم قد سمعناه وشهدناه ثم يقول التابعون اللهم قد حدثناه من نصدقه ونأتمنه

حتی لم یترک شیئا الا قاله ثم قال انشدکم الله الا رجعتم وحدثتم به من تثقون به
ثم لم یزل وتفرق الناس علی ذلک انتهی مولد ابن عباس در شعب ابی طالب بوده
پیش از هجرت بسه سال و در وقتی که حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه بروضه
رضوان خرامید عبد الله بیست ساله بود واکثر نیز گفته اند در سنه ثمان و
ستین در طایف بدار البقا انتقال نمود وعمر او هفتاد ویک سال بود وبعضی هفتاد و
دو گفته اند مرویست که چون عبد الله بن عباس را رضی الله عنه تکفین کردند
مرغی سپید خوب صورت بمیان کفنش درآمده ناپدید شد از جمله جوابات حاضر
ابن عباس که در عتاب ابن زبیر گفته آنست که چون ابن زبیر در ایام امارت خود
با او گفت قاتلت ام المؤمنین وحواری النبی صلعم وافتیت بتزویج المتعة
ابن عباس گفت انت اخرجتها وابوک وخالک وبنا سمیت ام المؤمنین وکنا
لها خیر بنین وقاتلت انت وابوک علیا فان کان علی مؤمنا فقد ضللتم بقتالکم
المؤمنین وان کان کافرا فقد بؤتم بسخط من الله بفرارکم من الزحف واما المتعة فانا
نحلها سمعت النبی صلعم یحلها ویرخص فیها فافتیت فیها وذکر الحدیث واز جمله
اشعار عبد الله ابن عباس این قطعه بلاغت اساس است که در ایام حرب جمل با عایشه
بان خطاب وعتاب نموده شعر تجملتی تبغلتی وان عشت تفیلتی
لک التسع من الثمن وبالکل تملکتی یعنی مخالفت امر پیغمبر صلعم نموده از خانه
خود که بموجب آیه کریمه وقرن فی بیوتکن مامور بودی بتوقف در آن بیرون آمدی
وگاه بر شتر وگاه بر استر سوار شدی واگر زنده بمانی بر فیل نیز سوار خواهی
نمود واین ظلم را نیز بمعونه خلفای ثلث کردی که جمیع نه حرم محترم پیغمبر صلعم
ثمنی از میراث پیغمبر میرسید چنانکه ترا که عایشه نه یکی از آن ثمن میرسد حال
آنکه مجموع خانه ملایک آشیانه آن حضرت را گرفته وتصرف نموده علامه حلی
احله الله فی اعلی الجنان در کتاب خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال آورده که عبد الله
عباس محب حضرت امیر المؤمنین وتلمیذ او بود وحال او در بزرگی واخلاص با آنحضرت
اشهر از آنست که مخفی ماند وشیخ ابو عمرو کشی در کتاب خود بعضی روایات آورده
که متضمن قدح است در ابن عباس وحال آنکه شان ابن عباس اجل واعلی از آن است

و آن روایات را در کتاب کبیر رجال آورده ام وجواب از آنها گفته ام انتهی
تمام کلام علامه حلی درین مقام وحاصل جمیع فوایدی که از روایات کشی مفهوم میشود
راجع ببعضی از اعمال ابن عباس است ومؤلف این کتاب را بایمان واعتقاد است
اما آنچه شیخ علامه در کتاب کبیر ذکر کرده اند بنظر قاصر این شکسته نرسیده
بلکه از بعضی ثقات مسموع شده که کتاب مذکور پیش از آنکه بیاض رود در فترتی
که بعد از وفات پادشاه مغفور سلطان محمد خدابنده ماضی واقع شد با بعضی از
اسباب وکتب شیخ علامه ضایع شد وتا غایت نسخه از آن بنظر هیچیک از افاضل روزگار
نرسیده ونشانی از آن ندیده اند **استدراک** چون مسئله عول از غوامض
علم فرایض است واستفاده تصویر دعوای ابن عباس رضی الله عنه وتقریر حجت
جانبین او از کتب متداوله فقه امامیه بنابر ضیق عبارات هر کس را میسر نیست
وایضا گاه باشد که کسی باین مقام رسد وجهت تحقیق مرام خواهد که رجوع بکتب
فقه این طایفه علیه کند وکتابی که حاوی تقریر این مرام باشد بهم نرسد لاجرم
مناسب دید مجملی از آن مسئله باز نمودن ونقاب خفا از چهره دعوی ابن عباس
گشودن پس بدانکه عول در فرایض زیادتیست در فریضه ونقصان در نصیب
برعکس تعصیب ونزد عارف لبیب ممتنع است که خدای تعالی فرض نماید در مالی از
سهام آنچه آن مال بآن وفا نکند وبنابرین ابن عباس وسایر علمای شیعه
برآنند که هریک از صاحبان فرض سهم خود را بتمام میگیرند وبموجب نکته که
مذکور خواهد شد نقص متوجه نصیب بنات واخوات میشود وآنها که بسبب
تقرب بپدر خود میراث از میت میبرند مثلا در صورتی که از میت پدر و مادر
و دو دختر وزوج یا زوجه مانده باشد اصل فریضه از شش گرفته میشود
پدر و مادر را سدس میرسد وزوج را ربع بنابر وجود فرزند وربع صحیح بهم نمیرسد
پس بقانون حساب ضرب میکنیم مخرج کسر را که ربع است در اصل فریضه یعنی
معنی که ربع را در شش ضرب میکنیم بیست وچهار است اگر زوج موجود باشد و
زوجه را سه سهم که ثمن عدد مذکور است میدهیم اگر موجود باشد وباقی را که ده است
بر تقدیری وسیزده بر تقدیری دیگر بآن دو دختر میت میدهیم پس نقص

بیست وچهار میشود ودو سدس که هشت میشود
وزوج را از شش سهم یک سهم ونیم که ربع است

برایشان واقع شود بنابر آنکه بحسب فرض ثلثین بایشان میرسید وثلثان بیست
چهار شانزده میشود نه ده یا سیزده لیکن چون هریک از ابوین وزوجین راسهمی اعلی
وسهمی ادنی معروض ومقرر شده وبنت وبنتین واخت واختین را نیز باشد الا سهم واحد
پس اولی آنست که نقص برایشان واقع شود تا سهم ادنی نیز بهم رسانند وجمیع اولی
السهام در تعدد سهم شریک وسهیم شوند واما مخالفین ما ونقص را بر جمیع ذوی
الفروض جاری میسازد وتعویل بعول نموده فریضه را بر تقدیر وجود زوج زیاده
میکند تا به سی حصه میرساند واین هنگام بنتین را شانزده سهم میدهد و
پدر ومادر را هشت سهم وزوج را شش سهم وبر تقدیر وجود زوجه فریضه را به بیست
وهفت میرساند بنتین وابوین را بهمان طریق که مذکور شد حصه میدهند وزوجه
سه سهم میدهند پس درین صورت نقص بر جمیع ذوی السهام متوجه میشود تا
آنکه ثمنی که حصه زوجه بود تسع میشود زیرا که سه سهم ثمن بیست وچهار است که
اصل فریضه بود وتسع بیست وهفت است که مخالفان اعتبار نموده وتفصیل
دلایل علمای امامیه ورد دلایل اهل سنت در کتب تفسیر وفقه امامیه بر وجه
وجیه مذکورست والله تعالی اعلم **عبید الله بن العباس** از اشراف صحابه حضرت
پیغمبر وسادات اصحاب امیر المومنین حیدرست صاحب استیعاب آورده که
کاو از برادر خود عبد الله بیکسال اصغر بوده حضرت امیر او را در ایام خلافت
خود حاکم یمن ساخت وسه سال امارت یمن را باو مفوض کردانید اما در سال
سیوم معویه طاغی ناو را آورده یزید بن شجره را از امرای خود بامارت یمن فرستاد
ودر میان ایشان نزاع واقع شده آخر الامر مصالحه بران نمودند که شیبة بن عثمان
که یکی از اشراف قریش بود امامت مردم در نماز نماید ودر بین خبر اختلاف بسیار
اهل سیر واقعست تا آنکه بعضی گفته اند که امارت یمن از جانب حضرت امیر به قثم ولد
عبد الله عباس متعلق بوده وعبید الله با آن همه نسبت وقرابت که با خاندان
نبوت وطهارت داشت آخر الامر بواسطه طمع زخارف دون دنیا پرده آزرم و
حیا از میان برداشت وعلم بیوفایی امیر المومنین حسن را علم برافراشت در کشف
الغمه مسطورست که چون معویه بعد از وفات حضرت امیر عم متوجه تسخیر عراق شد

حضرت امام حسن عم نیز جهت دفع او از کوفه بیرون آمد ولشکری جرار بعبید الله بن
عباس وقیس بن سعد بن عباده داده باستقبال معویه فرستاد تا آنکه از لشکر بولایت
عراق در آید ومقرر فرموده بود که امیر لشکر عبید الله باشد واگر او را حادثه پیش آید امیر قیس
باشد واین حضرت در نظام کوفه با گروهی مختلف از لشکریان مانده بود که بعضی از ایشان
شیعه او وشیعه پدر او بودند وبعضی اصحاب فتنه وطمع در غنایم بودند وبعضی
شکاک وبعضی اصحاب عصبیت وتقلید وتابعیت روسای قبایل خود میشمودند و
متابعت دین منظور ایشان نبود اتفاقا وقتی که آن حضرت آثار غدر ونفاق این جماعت
فهمیده بودند وبر نهاحبانی که میان ایشان ومعویه دایر شده بود واقف گشته در مقام
صلاح حال ایشان بودند که ناگاه کتابت قیس رسید مضمون آنکه چون لشکرها با معویه
نزدیک رسید ند معویه کتابتی بعبید الله نوشت واو را بمتابعت خود ترغیب نمود
وباو وعده نمود که هزار هزار درهم باو دهد نصفی معجل ونصفی نزد دخول کوفه و
عبید الله بآن فریفته شده در نیم شب بیخبر کوچ نموده با خواص خود بمعویه ملحق
شد وچون کتابت بحضرت امام حسن علیه السلم رسید فساد نیت لشکر خود را
یقین فرمود ودانست که او را مخذول خواهند گذاشت وخواص وشیعه او آن قدر
نیستند که بحرب اهل شام قیام توانند نمود لاجرم چنانچه مشهورست بمصالحه معویه
وتسلیم خلافت بآن مایه کفر وضلالت مضطر گردید قال صاحب کشف الغمه یجب
أن یخلص لك بما عرفتك بهِ ان الحسن علیه السلم انما صالح معویة لما علم من تواکل اصحابه
وتخاذلهم ومیلهم الی معویه ومواصلتهم ایاه بکتبهم ورسایلهم ورغبتهم عن حقه
وصغوهم الی اهل الشام وباطلهم فخذلوه کما خذلوا اباه من قبله فحتجا لخاذلهم
وفعلهم بالحسین من بعده دال علی فساد عقایدهم وقبح فعالهم فمتی امعنت النظر وجدت
أواخرهم قد نحوا سبیل اوایلهم وهجهجهم قد نحوا علی مثال امامهم **شعر**
باشیاف ذاك البغی اول سلها ** اصیب علی لابسیف ابن ملجم ** ولهم
جمیعا یوم یبطر فیه ما کانوا یکتمون ویجازون بما کانوا یعملون وسیعلم الذین ظلموا
ای منقلب ینقلبون وفات عبید الله در سنه ثمان وخمسین بود وبعضی گویند در سنه
سبع وثمانین بود در زمان عبد الملك بن مروان **قثم بن العباس رضی الله عنه**

ولنعم ما قال عسل الصدر
وما سهلت تلك المذاهب فیهم
علی الناس الا بیعة الفلتات
منه رحمه

برادر رضاعی حضرت امام حسین علیه السلام بوده مشابهتی تمام بحضرت سید الانام علیه الصلوة
والسلام داشته از عبدالله بن عباس منقولست که او آخر العهد بود بحضرت پیغمبر صلعم
نیاکه او آخر کسی بود که از قبر پیغمبر صلعم بیرون آمد از عبدالله بن جعفر منقولست
که گفت که من و عبیدالله و قثم پسران عباس باهم نشسته بودیم که ناگاه حضرت رسالت
پناه بما متوجه شدند و فرمودند که قثم را بردارید او را برداشتند پس او را ردیف
خود ساختند و مرا در پیش روی خود قرار دادند و دعا در حق ما بجا آوردند و در تذکره
ابن عراق مذکورست که قثم وقتی والی بمکه بود و داود بن سلیمان که یکی از مشاهیر
روزگار بود در مدح او این چند بیت ادا نموده شعر یا ناق ان ادنیتنی من قثم
نجوت من حل و من رحله * انّکِ ان ادنیتنی غدا * حالفنی الیسر و مات العدم
فی کفه بحر و فی وجهه * بدر و فی العرنین منه شمم * اصم عن قیل الخنا سمعه
وما عن الخیر به من صمم * لم یدر ما لا و بلی قد دری * فعافها واعتاض منها نعم
صاحب استیعاب آورده که قثم از جانب حضرت امیر والی مکه معظمه بود و تا
وقوع شهادت آنحضرت بآن امر اشتغال مینمود و بعضی گفته اند که او والی مدینه
بود آخر در زمان معاویه با سعید بن عثمان بن عفان بجانب سمرقند رفتند و
در آنجا بدرجه شهادت رسیدند فضل بن العباس در غزوه حنین و
حجة الوداع با پیغمبر صلوات الله علیه وآله بوده و در هنگام غسل آن سرور حضرت
امیر المؤمنین علی را علیه السلام ۱۷ از هجرت واقع شد و در ان طاعون هشتده هزار
کس از صحابه و تابعین روی بعالم آخرت نهادند بجنات عدن خرامیدند تمام بن العباس
صاحب اصابه گفته که او خردترین ده پسر عباس و اشد قریش بود در بطش و بخاست
و در آخر گفته که آن ده پسر فضل است و عبدالله و عبیدالله و قثم و معبد
و عبدالرحمن و کثیر و صبیح و میسر و تمام و بر وجود همه اتفاق است الا هشیم
و نیم که هشام بن کلبی متفرد است بذکر ایشان والله اعلم عبدالله بن جعفر الطیار
اول مولودیست از اهل اسلام که در ارض حبشه متولد شده و بعد از هجرت
نبوی در خدمت پدر خود بمدینه آمدند و بشرف ملازمت حضرت پیغمبر فایز شدند
از عبدالله بن جعفر مرویست که گفت من یاد دارم که چون خبر فوت پدرم جعفر

الخنا الفحش

۱۷ امداد ... در طاعون عمواس که در سال هشتم

بمدینه رسید حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بخانه ما آمد و تعزیت پدرم رسانید و دست
مبارک بر سر من و برادرم میفرود آورد و بوسه بر روی من زد و اشک از چشمش
روان شد بمثابتی که بر محاسن مبارکش متقاطر میشد و میفرمود که جعفر به بهترین
ثوابی رسید اکنون تو خلیفه وی باشی در ذریت وی به بهترین خلافتی و بعد از سه روز
باز بخانه ما آمد و همگی را بنواخت و دلداری نمود و از لباس تعزیت بیرون آورده
در حق ما دعا کرد و بمادر ما اسماء بنت عمیس گفت که غم مخور که من ولی ایشانم در دنیا
و آخرت عبدالله بغایت کریم و ظریف و حلیم و عفیف بود سخای او بمرتبه بوده که
او را بحر جود میگفته اند آورده اند که بعضی او را در کثرت سخا عتاب نمودند او
در جواب گفت که مدتیست که مردم را معتاد با نعام خود ساخته ام از ان می اندیشم
که اگر انعام خود را از ایشان قطع نمایم خدای تعالی نیز عطایای خود را از من قطع
نماید در کتاب بهارستان مسطورست که در مدینه عالمی بود عامل و در جمیع علوم
دینی کامل روزی مرورش بر دار نخاسی افتاد کنیزکی دید مغنیه که در حسن صورت
غیرت ناهید بود و بجمال صورت غیرت خورشید شیفته جمال و فریفته خط و خال
او شد از سماع غنایش رخت هستی بصحرای نیستی برد و با استماع نوایش از مضیق
تجردی راه قیمت سرای بیخودی سپرد نظم خوبی روی و خوبی آواز
می برد هر یکی به تنها دل * چون شود جمع هر دو در یکجا * کار صاحبدلان شود مشکل
لباس دانائی بیفکند و پلاس رسوائی پوشید و خلیع العذار در کوی و بازار مدینه
میگردید دوستان بملامت برخاستند اما هیچ سود نداشت زبان حالش باین
ترانه متکلم بود و باین زمزمه مترنم که رباعی این گونه که جلوه آن دلاویز کند
عاشق ز بلا چگونه پرهیز کند * باز است ملامت کسان در گوشم * لیکن با دیگه آتشم تیز کند
این قصه را بعبدالله جعفر باز گفتند صاحب کنیزک را طلبیده و بچهل هزار درم
کنیزک را بخرید و بآن مرد عالم بخشید آن مرد در دست و پای عبدالله افتاد
و زبان بمدح و ثنای او گشاد پس از ان دست کنیزک را بگرفت و بخانه خود روان شد
عبدالله غلامی را فرمود که چهل هزار درم دیگر بگیر و همراه ایشان ببر تا بجهت تکفل معیشت
غباری بر خاطر ایشان ننشیند و بفراغ خاطر از یکدیگر تمتع توانند گرفت مثنوی

انکه زد بناش بناشد غنی ٭ حاصل دنیا دهد ابزردمی ٭ وانکه گره زد بدل او درم ٭
تهمت اسراف نهد بر کرم ٭ در سنه ثمانین در مدینه وفات یافت و در آن وقت
عمر او نیز بیش هشتاد سال رسیده بود و بعضی گفته اند که در سنه اربع و ثمانین وفات یافته
و عمر او هشتاد سال بود صاحب استیعاب قول اول را اولی دانسته و گفته که اکثر
بر آنند **محمد بن جعفر الطیار** در عهد حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم متولد شد
و آنحضرت چنانکه سابقا در احوال عبدالله مذکور شد چون خبر فوت جعفر رسید
بخانه او رفته اولاد امجادش را بنواخت و از لباس تعزیت بیرون آورد و در
حق ایشان دعا کرد و از روی شفقت فرمود که محمد شبیه عم ما ابی طالب است یعنی
از این حیثیت نیز محبوب ما خواهد بود محمد بن جعفر بعد از فوت عمر بن الخطاب
بشرف مصاهرت حضرت امیر المومنین علیه السلام مشرف گشته ام کلثوم را که
با عدم کفاءت از روی اکراه در حباله عمر بود تزویج نمود صاحب روضة الشهداء
آورده که محمد با برادر خود عون در کربلا شهید شدند و صاحب استیعاب گفته
محمد و برادر در شوشتر شهید شدند مولف گوید قول صاحب استیعاب در باب
محمد صوابست زیرا که مزار محمد بن جعفر بدیک فرسخی در قول که از توابع شوشتر است
واقع شده پس میتواند بود که شهادت در شوشتر واقع شده باشد و او را بآن موضع
نقل کرده باشند یا آنکه در همان موضع شهید شده باشد و اطلاق اسم شوشتر
بر آن موضع از آن جهت باشد که در قول و لواحق آن از توابع شوشتر است **عون بن**
جعفر الطیار صاحب اصابه گفته او در زمین حبشه متولد شد و در شوشتر شهید گردید
عقیل بن ابی طالب کنیتش ابو یزید است صاحب استیعاب روایت نموده که حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم با او گفت ای ابا یزید مرا با تو محبت از دو جهت است یکی
از جهت قرابت و دیگری از جهت محبتی که عم من ابو طالب با تو داشت عقیل بغایت ظریف
و خوش طبع و فصیح و حاضر جواب و عالم بانساب قریش بود و بر بعضی از اسلاف قریش
طعنها کردی و مذمتهای ایشانرا ظاهر ساختی بنابرین اخلاف قریش از و ملول و خفا بودند
و بر وی عنان دروغی بستند و او را بحماقت نسبت میکردند و آنرا موید میساختند
بخشم کردن او از حضرت امیر و رفتن نزد معاویه و مجالست او و شیخ اجل عبد الجلیل

رازی

رازی در کتاب نقض گفته که عقیل را از حضرت امیر ملالی نبود بلکه از برای آن نزد معاویه
رفت تا ابلاغ حجت نماید و فضایل و مناقب مرتضی در ولایت شام منتشر گرداند نقلست
که روزی معاویه در حضور عقیل میگفت که اینک عقیل اگر نمیدانست که من برای او
بهترم از برادر او پیش ما نمی آمد و اقامت نمیکرد پس عقیل در جواب گفت که اخی
خیر لی فی دینی وانت خیر لی فی دنیای و اسال الله خاتمة خیر و از جمله لطایف او
با معاویه آنست که روزی معاویه با حضار مجلس خود گفت که اینک عقیل که عم
او ابو لهب است پس عقیل گفت اینک معاویه که عمه او حمالة الحطب است و این را کفایت
ننموده گفت ای معاویه در وقتی که بآتش دوزخ در آیی خواهی دید عم من ابو لهب را
که عمه تو حمالة الحطب را در زیر خود فرش ساخته پس انصاف خواهی داد که کدام
یک از ایشان بهترند فاعل یا مفعول معاویه از ظرافت خود پشیمان شد و از آن
جواب خجل گشت و ایضا روزی معاویه عقیل را گفت ان فیکم شبقا یا بنی هاشم
یعنی بدرستی که در شما ای بنی هاشم حرص و آرزوی شهوت بسیار است عقیل گفت
منا فی الرجال و منکم فی النساء یعنی این صفت از جانب ما که بنی هاشمیم در
مردانست و از جانب شما که بنی امیه اید در زنان وفات عقیل در زمان معاویه
در شام اتفاق افتاد **عباس بن عتبة بن ابی لهب الهاشمی** در کتاب اصابه مسطور است
که پدر او پسر عم حضرت پیغمبر کافر مرد و از وی فرزند همین عباس ماند و در روز
وفات آنحضرت او بجوانی رسیده بود و پسری داشت که نام او فضل بود و شاعری
مشهور است و او است صاحب قصیده مشهوره در حق امیر المومنین علی علیه السلام که مطلع
آن اینست **شعر** ما کنت احسب هذا الامر منصرفا ٭ عن هاشم ثم منها عن ابی الحسن ٭
الیس اول من صلی لقبلتهم ٭ و اعلم الناس بالآیات و السنن ٭ و آخر الناس عهدا بالنبی و من
جبریل عون له فی الغسل و الکفن ٭ من فیه ما فیهم لا یمترون به ٭ و لیس فی القوم ما فیه من الحسن ٭
ماذا الذی ردکم عنه فنعلمه ٭ ها ان بیعتکم من اول الفتن ٭ و بعضی گفته اند که این شعر
از حسان بن ثابت است که در ایام خلافت ابو بکر و بیعت اذانکه عثمان او را بمالی
المال تخلص فلانی خود سازد و او را از وادی محبت حضرت امیر دور اندازد آن
ابیات را گفته و قاضی بیضاوی در تفسیر خود و غیر او در غیر آن بیان تصریح نموده اند

لا یمترون
ان لا یشکون فیه قال المفسر
الامتراء الشک و الجدال المری
و هو استخراج اللبن من الضرع

بیعت مردم

وانحج آنست که آن اشعار از ربیعة بن الحرث بن عبد المطلب است که در وقت
با ابی بکر گفته چنانکه حضرت مرتضی علم الهدی در کتاب مجالس آن را تصریح نموده
و قرینه کذب نسبت او به پسر عباس مذکور آنست که مضمون این مصرع را که
ما کنت احسب ان الامر منصرف کسی قایل میتواند بود که پیش از انصراف خلافت
از حضرت امیر موجود باشد و گمان انصراف آن از آنحضرت نداشته باشد و ظاهر است
که عباس مذکور را در زمان انصراف چنان پسری موجود نبود بخلاف حارث
که در زمان حضرت پیغمبر بوده و انصراف آن امر خطیر از حضرت امیر در ضمیر او
نبوده و گمان و حسبان آن ننموده و مخفی نماند که در کلام ابن حجر مواخذه دیگر
هست و آن اینست که فضل پسر عباس مذکور نبوده چنانچه او توهم نموده بلکه برادر
عباس و پسر عتبة بن ابی لهب بوده چنانکه سید مرتضی قدس سره در کتاب منتقی
بآن تصریح نموده و شعری که از او مشهور است ابیاتی است که در وقتی که ولید بن
عقبه در مدح عثمان و مرثیه او و تحریص مردم بر مخالفت امیر المومنین علیه السلام
گفته بود و اول ابیاتش اینست شعر الا ان خیر الناس بعد ثلثة
قتیل التجیبی الذی جاء من مصر وفضل علیه الرحمه در جواب گفت شعر
الا ان خیر الناس بعد محمد مهیمنه التالیه فی العرف والنکر وخیرته فی خیبر ورسوله
بنبذ عهود الشرک فوق ابی بکر واول من صلی وصنو نبیه واول من ادری الغواة لدی
بدر فذاک علی الخیر من ذا یفوقه ابو حسن حلف القرابة والصهر وفی الحقیقه
ابن حجر و امثال او در امثال این اشتباهات معذورند زیرا که ایشان از معرفت
حق اهل البیت دور و از شناسایی بنی هاشم مهجورند و اما حضرت سید مرتضی که
از اجله اهل بیت است و صاحب البیت ادری بما فی البیت در تحفة الاحباب و غیر آن
مسطور است که در وقتی که عایشه و طلحه و زبیر و پسرش عبد الله اتفاق بر خروج
نمودند و صیت آن اجتماع و اتفاق شهرت یافت ولید بن عقبه بواسطه اظهار
استظهار بدین وفاق نموده این ابیات در تخویف و تهدید بنی هاشم گفته
بمدینه فرستاد شعر الا من للیل لا تغور کواکبه اذا لاح نجم غار نجم یراقبه
بنی هاشم ردوا سلاح ابن اختکم ولا تنهبوه لا تحل مناهبه فان لا تردوه علینا فانه

در جواب او گفته

سواء

سواء علینا قاتلوه وسالبه بنی هاشم کیف التعاقد بیننا وسیف ابن اروی عندکم وحرائبه
وانا وایاکم وما کان منکم کصدع الصفا لا یرأب الصدع شاعبه عددتم بعثمان بن عفان غیلة
کما غدرت یوما بکسری مرازبه فاقسمت لا انسی ابن امی وقتله وهل ینسین الماء من هو شاربه
فضل بن عباس ابیات ولید پلید را جواب پر عتاب گفته بدو ارسال نمود و بعضی
از آن ابیات اینست شعر سلوا اهل مصر عن سلاح ابن اختکم فهم سلبوه سیفه وحرائبه
وکانوا الوفا سیفه ان سیفه اضیع والقاه لدی ابن سرح حبائبه وقد شبهته بالکسری وقد کان مثله
شبیها بکسری هدیه وضرائبه وکان ولی الامر بعد محمد علی وفی کل المواطن صاحبه
وصی رسول الله حقا و صهره واول من صلی وما ذم جانبه واعتقاد این فقیر
آنست که ناظم این ابیات نیز فضل بن عتبه است نه فضل بن عباس بن عتبه
نه فضل بن عباس بن عبد المطلب اما اول بنابر آنکه اصحاب سیر تصریح کرده اند
بآنکه عباس بن عتبه در روز وفات حضرت رسالت کودک بود و مستبعد است
که بعد از آن تا کشته شدن عثمان که بیست و دو سال است او بسر حد بلوغ و لیاقت
مناکحه رسیده باشد و پسری رشید از و پیدا شده باشد که اشعار ولید بن عقبه را
جواب گوید و اما فضل بن عباس بن عبد المطلب بنابر آنکه در احوال او مذکور شد
که در سال هشتدهم از هجرت وفات یافته و زمان قتل عثمان را ادراک ننموده
و ظاهرا این غلط نیز ناشی از غلط ابن حجر میشود که صاحب کتاب تحفة الاحباب
او را از محققان اهل حدیث و سیر پنداشته **عباس بن ربیعه بن الحارث بن
عبد المطلب** در کتاب کشف الغمه مسطور است که او در حرب صفین مجاهده و کارزار
بسیار با یاغیان نابکار نموده و در بعضی از ایام حرب یکی از سواران اهل
شام در برابر او آمد و بعد از ضرب و طعن بسیار که در میان ایشان گذشت چون
عباس نظر کرد و دید که در درع شامی شکافی هست بر همان شکاف شمشیر انداخت
و آن مدبر را بدو نیم ساخت پس لشکر حضرت امیر تکبیر گفتند و عباس بر اسب شامی
سوار شد و چون معاویه آن شجاعت از عباس مشاهده نمود بالشکر خود گفت
کیست که در برابر این جوان هاشمی رود و او را بکشد تا او را مال بسیار دهم پس دو سوار
از طایفه لخم و یمن برخاستند و گفتند که ما در برابر او میرویم معویه گفت بروید که

حربیان از شما در کشتن او مسابقت نماید اورا آنقدر مال که گفته ام خواهم دادن و آن
نیز همان قدر خواهم داد آنگاه آن دو ناکس در برابر عباس آمدند و بانگ بر عباس زدند
و اورا بقتال خواندند عباس گفت از صاحب خود اذن طلبیده پیش شما خواهم آمد آنگاه نزد
امیر آمد تا ازو اذن طلبد آنحضرت باو گفت که جامه و سلاح و اسب خود را بمن ده عباس
چنان کرد و حضرت امیر آن لباس را پوشیده بر اسب سوار شده بشکل عباس در برابر ایشان
بیامد چون اورا دیدند گفتند که از صاحب خود اذن طلبیدی آنحضرت جهت خروج از کلام
این آیه را خواند که اُذِنَ لِلَّذِینَ یُقَاتَلُونَ وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَیٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِیرٌ آنگاه یکی از آن دو مرید
متوجه حضرت امیر شد و آنحضرت ضربتی بر شکم او زد که بدو نیم شد اما از غایت چابک
دستی نظاره کنندگان را گمان بود که شمشیر آنحضرت خطا شده و چون اسب او بحرکت در آمد
جسد آن مدبر دو نیمه از پشت زین بیفتاد و اسب او گریخته بلشکر امیر آمد بعد از آن
مدبر دوم پیش آمد و آنحضرت اورا نیز ضربتی زد و برفیق سابقش ملحق ساخت آنگاه
آنحضرت اسب خود را بر سر آن دو مدبر جولان داده و بلشکرگاه خود مراجعت فرمود
و چون معویه از وقایع حال دانست که آن سوار حضرت امیر بود گفت خدای تعالی بشکست
لجاج را که هر گاه بر آن سوار گشتم مخذول شدم پس عمرو عاص گفت والله که مخذول
آن دو مرد لخمی بودند نه تو معویه گفت خاموش باش که این زمان نه زمان هزل و ظرافت
عمرو گفت اگر این زمان زمان هزل نیست پس خدای تعالی بر آن دو لخمی رحمت کناد
و اگر چه گمان من آنست که تحمل اهد کرد **ربیعه بن الحارث بن عبد المطلب** صاحب
اصابه آورده که او بسال بزرگتر از عم خود عباس بن عبد المطلب بود و او پیش از برادران
خود نوفل و ابو سفیان در خلافت عثمان وفات یافت و بعضی گفته اند که در سال
بیست و سیم از هجرت در مدینه وفات یافت **نوفل بن الحارث بن عبد المطلب**
در اصابه مسطور است که او بسال بزرگتر بود از جمیع آنها که از بنی هاشم اسلام آورد
حتی از دو عم خود حمزه و عباس در روز بدر با عباس اسیر شد پس حضرت رسالت بعباس
گفت که چیزی بده و خود و دو پسر برادر خود نوفل و عقیل را آزاد کن نوفل بعد از
دو سال از خلافت عمر در مدینه وفات یافت و عمر پیاده در زیر جنازه او میرفت
مغیره بن نوفل بن الحارث در اصابه مذکورست که در ایام خلافت عثمان

فی سبیل الله

قاضی

قاضی مدینه بود و در ایام خلافت حضرت امیر با او همراه بود و در وقتی که ابن ملجم بآنحضرت
ضربت رسانید مغیره قطیفه خود را بر گردن او انداخت و اورا بگرفت و بر زمین
زد و شمشیر ازو بگرفت و اورا در زندان کرد **عبد الله بن ربیعه بن الحارث**
در اصابه مذکورست که مادر او امة الحکم دختر زبیر بود والله اعلم **عبد الله بن
ابی سفیان بن الحارث** صاحب اصابه از واقدی نقل نموده که او در کربلا با حضرت
امام حسین علیه السلام شهید شد و روایت نموده که بسمع عبد الله رسید که عمرو
عاص در مجلس معویه معایب بر بنی هاشم می شمرد و در نقص ایشان سخنان میگوید
پس نزد معاویه رفت و با عمرو عاص عتاب آغاز کرد و سخن میان ایشان دور
و دراز کشید و از ابن عساکر نقل نموده که عبد الله در مداین بحضرت امیر المومنین ع
رسید و سید اجل مرتضی در کتاب منتقی این دو بیت را از اشعار او در مدح امام
ابرار نقل نموده **شعر** وکان ولی الامر بعد محمد ٭ علی وفی کل المواطن صاحبه
وصی رسول الله حقا وجاره ٭ واول من صلی ومن لان جانبه **عبد الله بن الزبیر
عبد المطلب** صاحب کتاب اصابه گفته که او نیز در روز حرب حنین با علی
و عباس ثبات ورزید و نقل نموده که روزی که عبد الله مذکور از مکه بخدمت
حضرت رسالت آمد آنحضرت حله برو پوشانید و در پهلوی خود جای داد و گفت
که او پسر عم منست و پدر او مرا دوست میداشت و با من نیکویی بسیار بود و عبد الله
در وقت وفات حضرت رسالت سی ساله بود و در غزای روم شربت شهادت چشید
و آورده اند که اول کسی که از مبارزان روم بمعرکه آمد در دست عبد الله کشته شد و
بعد از ان دیگری بیرون آمد و هم عبد الله اورا کشت و آخر عبد الله را دیدند که
در معرکه کشته افتاده و در حوالی او ده نفر از اهل روم ایستاده صاحب استیعاب
گفته که ازو عقب نماند **جعفر بن ابی سفیان بن الحارث الهاشمی** در اصابه مذکور
که مادر او دختر ابوطالب بود و در اثنای غزای حنین و واقعه بئر معونه نموده بود
و همیشه ملازم حضرت رسالت بود تا در سال پنجاه از هجرت در دمشق وفات یافت
مسلم بن عقیل بن ابی طالب در کتاب ابن داود مذکور و بلایا و محنی که اورا
در هوا خواهی حضرت امام حسین علیه السلام پیش آمد مشهورست **ابو سفیان بن الحارث**

بن عبد المطلب در کتاب اصابه مسطورست که او پسر عم حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
و برادر رضاعی او بود و بآن حضرت مشابهت بسیار داشت و پیش از شرف اسلام
مسلمانرا آزار بسیار میکرد و شعر در هجو میگفت و چون مسلمان شد بدرجهٔ از فضل و تقوی
رسید که از لسان حقایق بیان حضرت رسالت پناه کلام سعادت انجام شنید که ابو سفیان
ابن الحارث سید فتیان اهل الجنة و در استیعاب در احوال عباس مذکورست که
در روز حنین جمیع صحابه گریختند مگر علی و عباس و ابو سفیان بن الحارث سعید بن
الحارث بن عبد المطلب احوال او در اصابه مذکورست عبد المطلب بن ربیعة بن الحارث
در کتاب اصابه مسطورست که او روایت حدیث از حضرت رسالت پناهی و جناب
ولایت مآبی نموده و ابن بخاری نقل کرده که حضرت رسالت نام او را بمطلب تغییر داد
و او در مدینه می بود تا زمان خلافت عمر آنگاه بدمشق رفت و در سال شصت و دو
از هجرت آنجا وفات یافت و محمد پسر او در آنجا فقه و شرف بسیار بهم رسید و الله
اعلم عمر بن ابی سلمة بن عبد الاسد او از بنی هاشم میتوان داشت زیرا که مادر
او ام المؤمنین ام سلمه رضی الله عنها بود و او خود ربیب و پروردهٔ حضرت سید
المرسلین بود صاحب اصابه آورده که او در ولایت حبشه متولد شد در زمان
خلافت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام والی بحرین بود و در حرب جمل با اعدای
آنحضرت مجاهده مینمود در سال هشتاد و دو از هجرت وفات یافت و علامه حلی
در خلاصه بجای عمر بن ابی سلمه محمد را ذکر کرده و روایت نموده که او و برادرش سلمه
در جمیع حروب حضرت امیر المؤمنین صم با او همراه بودند و در وقتی که آنحضرت متوجه
حرب مخالفان بود مادر ایشان ام سلمه رضی الله عنها ایشانرا گرفته نزد آنحضرت
آورد و گفت که ایشانرا تصدق تو میکنم که در راه تو کشته شوند و اگر در شریعت
مرا جایز بودی که از خانه بیرون آیم هر آینه با تو همراه می آمدم و در راه تو شهید
میشدم و ابن داود از واقدی نقل نموده که اصح آنست که دو پسر ام سلمه عمر و سلمه بود
نه محمد و سلمه والله اعلم و در کتاب مستطاب نهج البلاغه مذکورست که عمر بن ابی سلمه
مخزومی از جانب حضرت امیر عامل بحرین بود در وقتی که او را عزل کرد و نعمان بن عجلان
زرقی را بجای او فرستاد این نامه را باو نوشت اما بعد فانی قد ولیت النعمان بن

عجلان

عجلان البحرین و نزعت یدک بلا ذم لک و لا تثریب علیک فلقد احسنت الولایة و ادیت
الامانة فاقبل غیر ظنین و لا ملوم و لا متهم و لا ماثوم فقد اردت المسیر الی ظلمة
اهل الشام و احببت ان تشهد معی فانک ممن استظهر به علی جهاد العدو و اقامة عمود الدین
ان شاء الله تعالی طایفهٔ دوم در ذکر غیر بنی هاشم از اکابر صحابه مرضیه
و شیعهٔ مرتضویه که اکثر ایشان را برادران و فرزندان و خویشان بوده که صحابی
بوده اند در امور دین بعد نبی با سید خود موافقت مینموده اند مقداد بن الاسود
در تاریخ شیخ ابو الحسن مقدسی مسطورست که او مردی بلند قد گندم گون بود و ضباعة
بنت الزبیر بن عبد المطلب زوجهٔ او بود و از اجلهٔ شیعهٔ علی بن ابی طالب است قدیم الاسلام
بوده و در جمیع غزوات در خدمت حضرت پیغمبر مجاهده نموده در صحیح ترمذی مذکورست که
آنحضرت فرموده ان الله تبارک و تعالی امرنی بحب اربعة و اخبرنی انه یحبهم و هم علی
و مقداد و سلمان و ابوذر و در جامع صغیر شیخ جلال الدین سیوطی شافعی مسطورست
که آنحضرت فرموده ان الجنة تشتاق الی اربعة علی و عمار و سلمان و المقداد طب عن
انس و شیخ ابو عمرو کشی که از علمای امامیه است در کتاب اسماء الرجال باسناد خود از حضرت
امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که ارتد الناس الا ثلث نفر سلمان و ابوذر و
المقداد قلت فعمار قال کان حاص حیصة ثم رجع قال ان اردت الذی لم یشک و لم
یدخله شیء فالمقداد یعنی حضرت امام فرمودند که جمیع مشاهیر صحابه که استماع نص
نبوی در باب خلافت حضرت امیر المؤمنین نموده بودند مرتد شدند الا سه نفر
که آن سلمان بود و ابوذر و مقداد پس راوی پرسید که آیا عمار بن یاسر باظهار
محبت او نسبت باهل البیت در دین چندان کامل نبوده حضرت امام فرمودند که اندک
میلی از حق و ترددی در وی ظاهر شد و بعد از آن رجوع بحق نمود یا آنکه حضرت فرمودند
که اگر خواهی که بدانی آنکسی را که اصلا او را در حقیقت خلافت امیر و وجوب متابعت او
شکی طاری نشد پس بدانکه او مقداد است و از ابان بن تغلب منقولست که گفت از
حضرت صادق صم پرسیدم که هیچکس از صحابه ابا بکر انکار کرد نشستن وی را بر
جایگاه رسول صلعم فرمود که بلی دوازده کس انکار کردند از مهاجر مقداد بن الاسود
و ابوذر غفاری و سلمان فارسی و بریده اسلمی و خالد بن سعید و عمار یاسر و از انصار

گفتند چون ابو بکر

ابو الهیثم تیهان وعثمان بن حنیف وسهل بن حنیف وخزیمه بن ثابت وابی بن
کعب وابو ایوب انصاری ایشان با یکدیگر بر منبر رسول علیه الصلوة والسلام رود
او را از منبر بزیر آوریم وبعضی از ایشان گفتند این نشاید کردن تا با امیر المؤمنین
مشورت کنیم همه یکبار نزد آنحضرت رفته گفتند یا امیر المؤمنین حق خود بگذا
ودست تصرف از آن باز داشتی ورسول صلعم در بارهٔ تو فرموده است علی مع
الحق والحق مع علی یمیل کیف ما مال وما قصد آن داریم که برویم وابو بکر را از منبر
رسول صلعم بزیر آریم وآمده ایم واستجازه از حضرت تو مینمائیم آنحضرت فرمود
بخدا سوگند که اگر چنین کنید همه با شمشیرهای کشیده پیش من آیید وگویید بیعت
کن واگر نه قصد قتل تو کنیم وچون چنین شود هر آینه مرا دفع ایشان باید کرد
رسول خدا مرا خبر داده است که این امت بعد از من با تو غدر کنند وعهد مرا
وتو از من بمنزله هرون از موسی چنانکه بنی اسرائیل موسی وهرون را بگذا
وگوساله اختیار کردند همچنین این امت ترا بگذارند ودیگری را اختیار کنند گفتم
ای رسول خدا با ایشان چه حکم رسول فرمود اگر یار ویاور یابی با ایشان جهاد کن واگر
نیابی خون خود را حفظ وحراست نمای تا آنگاه که مظلوم پیش من آیی واز این
روایت مستفاد میشود که امیر المؤمنین بعد از وفات حضرت سید المرسلین
در سایر امور خود تاسی با حضرت مینمود واقتدا بوصایای او میفرمود وهم
آن اذی که آن حضرت از قوم دید باو نیز همان رسید تا اگر او در مبادی حال
لکم دینکم ولی دین فرمود این نیز ترک ریاست قوم بی دین نمود او در اوایل
استغال بدو مصاحبی قناعت کرد این در عنفوان حال بسلمان وابوذر ودوازده
مصاحبی اکتفا فرمود واگر او بوقت عجز بغار فرار نمود این بوقت عجز ومنع در خانه بر
خود قرار کرد واگر او از مکه بمدینه آمد این از مدینه بکوفه آمد اگر خانهٔ مکه او را که
مهبط ملک بود ظهر کرفتند باغ مدینه این را که مسمی بفدک بود غصب کردند اگر
مصطفی در اول صلح کرد مرتضی نیز در اول اصلاح کرد واگر بنی دختر بعثمان داد ولی
دختر بعمر فرستاد اگر پیغمبر در آخر قتال کرد بقول حق تعالی که اقتلوا المشرکین
حیدر نیز در آخر قتال کرد بقول رسول که یا علی انک تقاتل بعدی الناکثین

والقاسطین والمارقین اگر او در وقت فتح مکه در خانه مغصوب خود نزول نفرمود این
در ایام خلافت تصرف در باغ مغصوب خود ننمود اگر او سام صلح کرد از رسول آموخت
اگر جنگ کرد از او دید اگر این در صفین ظفر نیافت او در حنین ظفر نیافت اگر او در فتح
مکه ظفر یافت این نیز در حرب جمل ظفر یافت اگر او مواساة کرد از برای مصلحت
این مماشاة نمود از جهت اصلاح اگر او سال وماه بتزویر مشرکان شد این نیز روز
وشب خار دیده مجرات کردید والحمد لله الناصر لاولیائه والقاهر علی اعدائه در
ثلث وثلثین معتاد روحی بخدا باد نهاد سلمان الفارسی از عنفوان صبا که در طلب
دین حق ساعی بود ونزد علمای ادیان از یهود ونصاری وغیرهم تردد مینمود ودر
شدایدی که از این امر باو میرسید صبر می ورزید تا آنکه در سلوک این طریق زیاده
از ده خواجه او را بنوبت فروختند ودر آخر الامر نوبت بخواجه که بیانات علیه افضل
الصلوات رسید واو را از قوم یهود بمبلغی خرید محبت واخلاص ومودت و
او نسبت باستان مقدس نبوی بجائی رسید که از زبان مبارک آن سرور بمضمون
عنایت مشحون سلمان منا اهل البیت سرافراز کردید ولنعم ما قیل شعر
کانت مودة سلمان له نسبا ولم یکن بین نوح وابنه رحما شیخ الموحدین محیی الدین محمد العربی
از این حدیث استدلال بعصمت وطهارت سلمان نموده ودر موضعی از کتاب فتوحات
فرموده که ولما کان رسول الله صلعم عبدا محضا ای خالصا قد طهره الله تعالی واهل
تطهیرا واذهب عنهم الرجس وکل ما یشینهم فان الرجس هو القذر عند العرب علی
ما حکاه الفراء قال تعالی انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم
تطهیرا فلا یضاف الیهم الا مطهر ولا بد ان یکون کذلک فان المضاف الیهم هو الذی
یشینهم فما یضیفون لانفسهم الا من له حکم الطهارة والتقدیس فهذا شهادة من
من النبی صلعم لسلمان الفارسی بالطهارة والحفظ الالهی والعصمة حیث قال فیه رسول الله
سلمان منا اهل البیت وشهد الله لهم بالتطهیر وذهاب الرجس عنهم واذا کان لا یضاف
الیهم الا مطهر مقدس وحصلت له العنایة الالهیة بمجرد الاضافة فما ظنک باهل البیت
فی نفوسهم فهم المطهرون بل هم عین الطهارة انتهی وباوجود این حالات واتصاف
باقسام کمالات خلفای خلافت مآب جهت بیعت کردن او را چندانکه کردن

بجهت عناد تا وقتی که وفات یافت ابن قتیبه که از مشاهیر علمای مخالفست آورده که
از صحابه [illegible] راضی بودند و سلمان را از ایشان شمرده شیخ جلیل ابو جعفر طوسی قدس الله
مشهده در کتاب امالی از منصور بن روح روایت نموده که گفت بحضرت امام جعفر
صادق عم گفتم که ای مولای من از شما بسیار ذکر سلمان فارسی میشنوم سبب آن
چیست آنحضرت در جواب فرمودند که مگو سلمان فارسی بگو سلمان محمدی و بدانکه باعث
بر کثرت ذکر من او را سه فضیلت عظیم است که او بآن آراسته بود اول آنکه اختیار
هوای امیر المؤمنین عم بر هوای نفس خود نمود دیگر دوست داشتن او فقرا را و اختیار
او ایشان را بر اغنیا و صاحبان ثروت و مال و دیگر محبت او بعلم و علما ان سلمان کان
عبدا صالحا حنیفا مسلما و ما کان من المشرکین و همچنین روایت نموده باسناد خود
از سدیر صیرفی از پدر خود از حضرت امام محمد باقر علیه السلام که فرمود که جماعتی از
صحابه باهم نشسته بودند و ذکر نسب خود میشمردند و بآن افتخار میکردند
و سلمان نیز در آن میان بود پس عمر روی بجانب سلمان کرد و گفت ای سلمان اصل
و نسب تو چیست فقال سلمان انا سلمان بن عبد الله کنت ضالا فهدانی الله بمحمد صلعم
و کنت عائلا فاغنانی الله بمحمد صلعم و کنت مملوکا فاعتقنی الله بمحمد صلعم هذا حسبی
و نسبی یا عمر و در کتاب کامل بهائی مذکورست که چون سلمان بمتابعت آل پیغمبر با ابو بکر
بیعت نکرد روزی عمر با او گفت اگر بنی هاشم تخلف کردند از بیعت برای اتحاد
ایشانست برسول و انکار ایشان میکویند افضل خلق اند بعد از رسول باری ترا چه افتاد
که تخلف میکنی سلمان گفت انا شیعتهم فی الدنیا و الآخرة اتخلف بتخلفهم و ابایع
ببیعتهم و سید عارف میر مختوم در بعضی از رسایل خود آورده که مرتضی عم در بیان
محبت سلمان فارسی چنین فرمود که هرگز ظاهر و باطن با من خلاف نکرد یعنی همه
آن خواست که من خواستم تا مرادی بمراد مرا دانست و [illegible] حضرت
امیر عم و تابعیت او در جمیع امور روشن تر از ظهور نور بر شاهق طور است و سلمان
بر وجهی که شیخ شهید علیه الرحمه در حاشیه قواعد از کتاب صفوة الصفوه نقل نموده
الذی کنده ذلک خواسته بود و تحقیق پیوسته که او را دو پسر بوده و از ایشان نسل
و نتایج بسیار حاصل شد و بعضی از ایشان در آن ولایت بودند و همه اهل فضل

و دانش بوده اند چنانکه کتب رجال بر آن دال است و آنچه میان جهال و قلندران مشهور است
که سلمان محجوب بوده و هرگز تاهل نکرده غلط و مهمل است تفصیل احوال سلمان و عهد نامه
که حضرت امیر باشارت حضرت پیغمبر صلوات الله علیهما جهت برادر سلمان و اولاد او
نوشته در کتاب ذبیح الله تاریخ گزیده مذکورست مدت عمر سلمان بروایتی اقل
دویست و پنجاه سال و بروایت اکثر سیصد و پنجاه بوده و در سنه ست و ثلثین
از هجرت در مداین وفات یافت و چنین مرویست که حضرت امیر المؤمنین عم در یک
شب از مدینه بمداین رفته سلمان را غسل داد و در همان شب بمدینه مراجعت
فرمود و قصه اظهار او انکار این روایت از مستنصر خلیفه عباسی و جواب آن در
احوال سید عز الدین اقساسی کوفی از مجلس نجم مذکور خواهد شد انشاء الله تعالی
عمار بن یاسر العنسی صاحب استیعاب آورده که پدر او مولی و حلیف
بنی مخزوم بوده و بنابرین چون عثمان او را بزد تا استخوان پهلوی او شکست و
در اندرون او فتق و شکاف پیدا شد بنی مخزوم هجوم بر عثمان نموده سوگند خوردند
که اگر عمار بمیرد در عوض او بغیر عثمان را نکشند عمار در مبادی اسلام از کفار ایذای
بسیار کشیده و مادر او سمیه نام در شکنجه تعذیب کفار شهید گردیده از جمله
مهاجرین اولین و داخل جماعتی است که باشارة حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه
از مکه بجانب حبشه مهاجرت نمودند عمار بدو قبله نماز گذارده و در غزای بدر و
غزوات دیگر که بعد از آن واقع شد حاضر شده در هر یک داد شجاعت و مردانگی داده
و در حرب یمامه که مسلمانان فرار مینمودند زخمها بعمار رسیده بود و گوش او بریده شده
بر دوش او آویخته شده بود و مع هذا فرار نموده کفار را منع میکرد و در آن اثنا با اهل
اسلام فریاد میکرد و میگفت که ای گروه مسلمانان از بهشت میگریزید اینک منم عمار
پیش من آیید حضرت خیر البریه علیه افضل الصلوة و التحیه در شان او فرموده
که عمار از سر تا پای خود مملو از ایمان است و ایضا در شان او فرموده اند که هر که عمار
دشمن دارد خدای تعالی او را دشمن دارد و ایضا باو خبر داده بودند که تقتلک
الفئة الباغیة و ایضا چنانچه سابقا از جامع صغیر شیخ جلال سیوطی شافعی منقول شد
فرموده اند که بهشت مشتاقست بلقای علی و عمار و سلمان و مقداد و در تاریخ فتوح

احمد بن اعثم کوفی آورده که چون عثمان خلیفه شد تا یک سال طریق عدل و انصاف پیش
گرفت و قاعده سیاست و تسویت میان سپاهی و رعیت بر وجه احسن بجای آورد
بعد از آن چیزها از و در وجود آمد و ظاهر گشت که مسلمانان نه پسندیدند و آنرا
کراهت داشتند و با او عتاب میکردند و او دل در آن نبست و ایشانرا خشنود
نگردانید طایفه از اصحاب مصطفی علیه الصلوة والسلام فراهم آمدند و اندیشه
کردند که بنزدیک او روند و کارهایی که نه بر وفق صواب میکند با او بگویند اتفاق
کرده بدو چیزی نوشتند و کارهایی که نه بر جاده کرده بود از وقت خلافت او تا
هنگام تحریر مکتوب بجمله درج کردند و در قلم آوردند که اگر ازین کارهای نامناسب
و بی قاعده ترک نگیرد او را از خلافت بیرون آرند و بر بدل او کسی دیگر را بنشانند
چون این نامه تمام شد با یکدیگر گفتند همگی نزدیک او رویم و خود این مکتوب را
بدست او دهیم بعد از آن مصلحت دیدند و آن مکتوب را بدست عمار یاسر دادند
که بعثمان رساند چون عمار بدر سرای عثمان رسید اعلام داد عثمان از سرای بیرون
می آمد عمار را دید بر در سرای او ایستاده کاغذی در دست او را گفت یا ابا
الیقظان هیچ حاجتی هست عمار گفت مرا هیچ کار نیست و لیکن جماعتی فراهم آمدند
و چیزی نوشته اند عثمان آن کاغذ را ازو بستد و سطری چند برخواند و در
خشم شد و از دست بینداخت عمار گفت این کاغذ را اصحاب مصطفی علیه السلم
نوشته اند آنرا از دست مینداز مطالعه فرمای و در آنچه نوشته اند تامل
کن و یقین شناس که من نیکخواه توام و این سخن از جهت نصیحت میگویم عثمان گفت
دروغ میگویی ای پسر سمیه عمار گفت در ین شبهتی نیست که من پسر سمیه ام و پسر یاسر
عثمان در غضب شد و غلامان را فرمود تا عمار را بزدند چنانکه بر زمین افتاد و گویی
که جان نداشت و خود پیشتر آمد و لگدی چند بر شکم و مذاکیر او زد عمار غشی آورد
و علت فتق او را ظاهر گشت و عظیم رنجور شد و بیهوش افتاد بنی مخزوم بیامدند
و عمار را برگرفتند و بوثاق او بردند و بر بستر انداختند چنانکه از خویشتن خبر نداشت
سوگند بزبان راندند که اگر عمار را ازین رنج وفات رسد عثمان را بکشند عمار هم
بران حالت بیخبر و بیهوش افتاد تا بعضی از شب بگذشت نماز پیشین و نماز دیگر

بنی مخزوم که اقربا و بنی عم عمار بودند خبر یافتند هشام بن ولید بن مغیره با جمعی از

وعمار

و نماز شام و نماز خفتن از و فوت شد چون در میانه شب بهوش آمد برخاست و وضو ساخت
و نمازها قضا کرد این معامله که بر سر عمار یاسر رفت هم از آنجمله بود که صحابه رسول صلی الله علیه
و آله وسلم از عثمان نپسندیدند و در آن کار بروی انکار کردند و این خبر چون به ابوذر رسید
و او در آن وقت در شام بود زبان طعن بر عثمان بگشاد و معاویه در ین باب بعثمان چیزی
نوشت تا او را بمدینه طلبید و کار او نیز رسید بانجا که رسید چنانکه شمه از آن در ذکر ابوذر
مذکور خواهد شد مولف گوید که اصحاب ما ادام الله نصرهم از آزار عثمان نسبت بعمار استدلال
بر ابطال خلافت او نموده گفته اند که هر گاه او عمار را که از جمهور صحابه و مقبول الدرجه حضرت
رسالت بوده ان قدر زده باشد که مذکور شد پس ظالم خواهد بود و ظالم بموجب الا لعنة الله
علی الظالمین مستوجب لعنت است نه مستحق امامت و مخالفان گویند که عمار سخن درشت
بجای آوردن بادشاه در روی عثمان گفته بود و هر کس نسبت بخلیفه بی ادبی کند جایز است که خلیفه
او را ادب کند و اگر چه منتهی بکشتن او شود و ضعف این جواب بغایت ظاهر است زیرا که
مخالفان جایز داشته اند که مجتهد بموجب اجتهاد خود مخالفت و منع خلیفه کند و گناه
نشود چنانکه در ماده مخالفت عمر نسبت بابی بکر در مواخذه خالد بن ولید بسبب
کشتن مالک بن نویره گفته اند پس میتواند بود که عمار نیز اجتهاد کرده باشد و بموجب
اجتهاد منع عثمان از امور شنیعه و نامشروع کرده باشد و تجویز کشتن بمجرد گستاخی
نسبت بچنین خلیفه که ایشان قرار داده اند منافات دارد بحدیثی که بغوی در کتاب
مصابیح از عثمان نقل کرده که قال قال رسول الله صلعم لا یحل قتل امرء مسلم الا باحدی
ثلث کفر بعد اسلام او زنا بعد احصان او قتل نفس بغیر نفس یعنی حلال نیست کشتن
مرد مسلمان مگر بیکی از سه چیز یکی آنکه مرتد شود دوم آنکه زنا کند بعد از آنکه زن
داشته باشد سیم آنکه کسی را بناحق بکشد و وجه منافات ظاهر است چه هر گاه عثمان
خود این حدیث را نقل کرده باشد معلوم است که آزار عمار تا بحدی که مشرف بر هلاک
او شد و اخراج ابوذر بربذه که هر روز در آنجا مرگی تازه و محنتی بی اندازه داشت
و ضرب عبد الله بن مسعود بر وجهی که منتهی بقتل او گشت چه صورت دارد و ترکیب
آن سر از کجا بر میآرد سید المحدثین در کتاب تحفة الاحبا آورده که چون حضرت امیر
المومنین علی علیه السلم متوجه حرب جمل شدند حضرت امام حسن را علیه السلم با عمار جهت

جمع لشکر بکوفه فرستادند و ابو موسی اشعری که در ایام خلافت عثمان عامل آنجا شده بود
مردم را از همراهی ایشان منع میکرد روزی حضرت امام حسن در این باب با او عتاب نمود
ابو موسی در جواب گفت که پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم این فتنه را فتنه کبری خوانده
که اگر دور باشید از او بهتر بود و نشستن در آن فتنه بهتر بود از ایستادن در آن
عمار در جواب او گفت اما این فتنه ایست که ایستادن در آن به از نشستن است
یعنی ایستادن در فتنه و مبطل را از حق ممتاز ساختن بهتر است از نشستن و حق
پوشیدن ابو موسی گفت آری اما چون تو حق را از باطل ندانی و در آن متحیر مانی
نشستن در آن فتنه بهتر است عمار گفت حق در این فتنه ظاهر و باطل در آن بغایت
روشن و باهر است ولیکن مانع از امتیاز ضعف بصیرت و بصایر است و لله در من
قال من اهل الحال **مثنوی** ای برادر چون ببینی قصر او • چونکه در چشم دلت رستست مو
چشم دل از موی علت پاک دار • وانگهان دیدار قصرش باک دار • هر کرا هست از هوسها جان پاک
زود بیند حضرت و ایوان پاک • چون محمد پاک بد زین نار و دود • هر کجا رو کرد وجه الله بود
چون رفیقی وسوسه بدخواه را • کی بدانی ثمّ وجه الله را • هر کرا باشد ز سینه فتح باب
بیند او بهر چرخ در اصحاب آفتاب • حق پدید است از میان دیگران • همچو ماه اندر میان اختران
دو سر انگشت بر دو چشم نه • هیچ بینی از جهان انصاف ده • ور نبینی این جهان معدوم نیست
عیب جز انگشت نفس شوم نیست • تو ز چشم انگشت را بردار هین • وانگهان تو هرچه میخواهی ببین
روی و سر در جامها پیچیده اند • لاجرم با دیده و نادیده اند • و شیخ اجل معتمد ابو جعفر
طوسی نوّر الله مشهده در کتاب امالی از ابی نجیه روایت نموده که گفت شنیدم که عمار بن
یاسر ابو موسی اشعری را عتاب و سرزنش نمود که چه چیز ترا باعث شده [illegible] بر آنکه در
متابعت امیر المومنین متوقف شده و الله که اگر تو شک داشته باشی در حقیقت امیر
المومنین و وجوب متابعت و همراهی او هر آینه از دایره اسلام بیرون خواهی بود پس ابو موسی با
او گفت که این همه عتاب با من مکن که من برادر تو ام عمار گفت که من برادر تو نیستم زیرا
که از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله شنیدم که در شب عقبه که با دیگر منافقان
در قصد آنحضرت شریک شده بودی ترا لعنت کرد ابو موسی گفت آنرا نشنیدی که آنحضرت
از برای من استغفار نمود عمار گفت لعن را شنیدم و استغفار نشنیدم و بحقیق

روایت نموده از موسی بن عبدالله اسدی که او گفت چون اهل بصره منهزم شدند حضرت
امیر المومنین علیه السلام امر فرمود تا عایشه را در قصر ابن خلف فرود آوردند چون عایشه
در آنجا فرود آمد عمار یاسر نزد او رفت و گفت ای مادر شمشیر زدن فرزندان خود را
از برای دین چون دیدی عایشه گفت ای عمار الحال که غالب شدی در دین مستبصر و بینا
شدهٔ عمار گفت والله که استبصار و بینایی من در دین زیاده از آنست که بسبب غلبه
بهم رسد یا بسبب مغلوبیت برطرف گردد والله که اگر شما بر ما چنان غالب میشدید که
تا نخلستان هجر ما را میگریزانیدید یقین میخواستیم دانست که ما بر حقیم و شما
بر باطل پس عایشه گفت چنین بخیال تو انداخته اند انما تخال عمار گفت والله که اینچه
من اختیار کرده ام از روی حجت و دلیل است نه از روی شبهه و تخییل چه یقین
دانسته ام که حضرت امیر المومنین ع از جمیع صحابه پیغمبر صلوات الله علیه اقرأ و احفظ است
کتاب خدای تعالی را و اعلم است بتاویل آن و اشد است در تعظیم داشتن حرمت قرآن
با علاوهٔ قرابت خاص که با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و کثرت مجاهده که در اسلام از او
بظهور رسیده پس عایشه ساکت شد **تنبیه** از جمله غرایب مقالات واهیه و
معتقدات فاسده اهل خلاف آنست که جماعت باغیه طاغیه اهل جمل را که با امیر المومنین
صلوات الله علیه مقاتله و محاربه نمودند و بدست ملازمان رکاب ولایت انتساب
شکر الله مساعیهم مقتول شدند شهدا میخوانند و زیارت قبور ایشان را از جمله
مستحبات میدانند با آنکه قایل اند بانکه جماعت معهوده اهل بغی بوده اند و از
طریق حق عدول و انحراف نموده اند و در صحت حدیث یا علی حربک حربی و سلمک
سلمی شک و شبهه ندارند و خبر هدایت اثر علی مع الحق و الحق معه را از جمله صحاح
اخبار میشمارند و عجبتر آنکه رؤسای این جماعت را که طلحه و زبیر و عایشه اند
بلکه معویه را نیز که رأس و رئیس قاسطان و سر حلقه اهل بغی و طغیان در
مخالفت و مقاتله که با حضرت مرتضوی نموده اند معذور میدارند و از اهل
استحقاق ثواب میدانند و میگویند که ایشان مجتهد بوده اند و در وقایعی
که از ایشان وقوع یافته اجتهاد نموده اند غایت ما فی الباب آنست که ایشان
در آن اجتهاد مخطی بوده اند و علی علیه السلام سالک مسالک صواب و مجتهد مخطی را

شیده
یك ثواب حاصلست و مصیب را دو ثواب و برادباب عرفان واصحاب بصیرت وایقان پو
بیست کا ایشان از رتبهٔ اجتهاد که استنباط و استخراج فروع از اصولست بنوده و
مقلدٔ ایشان نه از روی اجتهاد بلکه از غایت مکابره وعناد بوده و بر تقدیر تسلیم اجتهاد
وخطای در ان میکوییم خطا ایشان نه تنها در فروع واقع شده بلکه در اصول ایشان
نیز خطا واقع است **نظم** هر یکی کز بعیی باشیر یزدان پنجه زد ٭ کو مده آهوی تاتار است
در اصلش خطاست ٭ صاحب استیعاب آورده که در روز حرب صفین عمار بر هاشم
ابن عتبه گفت ای هاشم امروز قدم در بهشت پاکیزه سرشت خواهیم نهاد و امروز
با پیغمبر خود محمد و حزب او ملاقات خواهیم کرد والله که اگر این جماعت اهل بغی ما را تا نخلستان
هجر بکریزانند همچنان علم الیقین خواهیم داشت با نکه ما بر حقیم و ایشان بر باطل و بعد از آن
این ابیات خواند **شعر** نحن ضربناكم على تنزيله ٭ فاليوم نضربكم على تاويله
ضربا يزيل الهام عن مقيله ٭ ويذهل الخليل عن خليله ٭ او يرجع الحق الى سبيله
بعد از آن عمار بجانب لشکر مخالف حمله کرد و ابن جزء که یکی از اعیان شام بود دیگر آن
حمله آورد عمار آن بیك ضرب شمشیر سر ابن جزء را که جزو اعظم بدن او بود از تن جدا کرد
و همچنان مقاتله میکرد تا بدرجه شهادت رسید و آنحضرت رسالت پناه بعمار خبر داده
بود که تقتلك الفئة الباغية بوضوح انجامید و حضرت امیر بنفس نفیس بر عمار نماز گذارد
بدست مبارك خود او را دفن نمود و مدت عمر عمار نود و یکسال بود و بعضی از مورخان
آورده اند که عمار یاسر رضی الله عنه روزی که بسعادت شهادت فایز شد روی بسوی
آسمان کرد و گفت ای بار خدای اگر من دانم که رضای تو در آنست که من خود را در
آب فرات انداخته غرقه گردانم چنین کنم و نوبتی دیگر گفت که اگر من دانم که رضای تو
در آنست که شمشیر بر شکم خود نهاده زور کنم تا از پشت من بیرون رود چنین کنم
و باری دیگر فرمود که ای بار خدا من هیچ کاری نمیدانم که برضای تو اقرب باشد از محاربه
با این گروه و چون از این دعا و مناجات فارغ شد با یاران خویش گفت که ما در خدمت رسول
سه نوبت با این علمها که در لشکر معاویه می بینید با مخالفان و مشرکان حرب کرده ایم
و این زمان با اصحاب این رایات جنگ می باید کرد و بر شما مخفی و پوشیده نماند که من
امروز کشته خواهم شد و چون من از این عالم فانی روی بسرای جاودانی نهم کار من حواله

الخیار
بلطف و بکرم کنید و خط الرجم دارید که امیر المومنین علی مقتدای ماست فردای قیامت از جهت
با اشرار خصومت خواهد کرد و چون عمار از گفتن اینان این کلمات فارغ گشت تازیانه بر اسب
زد و در میدان در آمده قتال آغاز نهاد و علی التعاقب والتوالی حمله ها میکرد و رجز ها
میگفت تا جماعتی از تیره دلان شام بگرد او در آمدند و شخصی مکنی بابی العادیه زخمی
بر تهیگاه وی زد و از آن زخم بی تاب و توان شده بصف خویش مراجعت نمود و آب
طلب داشت غلام او رشد نام قدحی شیر پیش او آورد چون عمار رضی الله عنه در آن قدح
نظر کرد فرمود صدق رسول الله از حقیقت این سخن استفسار نمودند جواب فرمود که
رسول صلی الله علیه و آله من اخبار نموده که آخر چیزی که از دنیا روزی تو باشد شیر خواهد بود
آنگاه قدح شیر را بر دست گرفته بیاشامید و جان شیرین نثار جانان کرده بعالم بقا شتافت
و امیر المومنین علی صلوات الله علیه برین حال اطلاع یافته بر بالین عمار آمد و سر او را
بر زانوی مبارك نهاده فرمود **شعر** الا ايها الموت الذي هو قاصدي ٭
ارحني فقد افنيت كل خليل ٭ اراك بصيرا بالذين احبهم ٭ كانك تنحو نحوهم بدليل ٭ پس زبان
بکلمهٔ انا لله وانا اليه راجعون کشوده فرمود که هر که از وفات عمار دلتنگ نشود او را
از مسلمانی نصیب نباشد خدای تعالی بر عمار رحمت کناد در آن ساعت که او را ان
نیك و بد سوال کنند هر گاه که در خدمت رسول سه کس دیده ام عمار چهارم ایشان
بوده و اگر چهار کس دیده ام عمار پنجم ایشان بوده نه یکبار عمار را بهشت واجب شد
بلکه بارها استحقاق او پیدا کرده جنت عدن او را مهیا و هنیئا باد که او را بکشتند
و حق با او بود و او یار حق بود چنانکه رسول صلعم در شان او فرموده که یدور
الحق مع عمار حیث دار و بعد از آن علی علیه السلام گفت که کشنده عمار و دشنام دهنده
و ربایندهٔ سلاح او بآتش دوزخ معذب خواهد گشت آنگاه قدم مبارك پیش نهاده
بر عمار نماز گذارد و بدست همایون خویش او را بدر خاك نهاد رحمة الله و رضوانه علیه
وطوبی له وحسن مآب **نظم** خوش همی کز بهر یار ناز نین میرد کسی ٭
چون بیاید مرد باری اینچنین میرد کسی ٭ چون شهید عشق را در کوی خود جا میدهد
جا بجا آن دارد که بهر آن زمین میرد کسی ٭ در کتاب کامل بهایی از قاضی عبد الجبار معتزلی
نقل نموده که او در کتاب محیط آورده که علی پیش از قتل عمار هرگز ابتدا بقتال اهل

بغی نکردی و چون روز بست و ششم عمار را بکشتند حکم کفار بر ایشان اجرا کرد و ابتدا
بقتال میکرد و در شبی پانصد و سی تن را بکشت و بهر یکی تکبیری بگفت چنانکه
در قتال کافران کنند و علی گفتی من اصابه سیفی فهو فی النار و از لطایف منا
مقام آنکه بعد از شهادت عمار ابن عباس نزدیک صف معویه رفت و حدیث
تقتلک الفئة الباغیة را که در شان عمار سبق ذکر یافت باو تقریر نمود و بغی او را
خاطر نشان او نموده از اصرار در آن امر انکار و تخویف فرمود معویه در جواب گفت که
عمار را کسی کشته که او را باین معرکه آورده ابن عباس فرمود که بنا برین پیغمبر صلعم حمزه را
کشته باشد زیرا که او حمزه را در معرکه کفار آورد تا او را کشتند فبهت الذی کفر
و کانما القم الحجر صاحب طرایف از محمود خوارزمی نقل کرده که چون حدیث مذکور
بغایت صحیح و مشهور بود لاجرم معویه انکار آن نتوانست نمود و بمقتضای الغریق
یتشبث بکل حشیش بآن سخن واهی تمسک نمود والله یحق الحق و یبطل الباطل بینات
آیات **تنبیه** از جمله مقالات واهیه فاسده اهل خلاف که بصفت معاندت و عدم انصاف
اتصاف دارند آنست که معویه ملعون طالع با آنکه قبایح و رذایل و مساوی او از حد احصا
و خارج از حیطه استقصاست با آنکه ظالم و باغیش معنی شد و لعل ان تا امیدا شد.
چنانکه زمخشری که از مشایخ حنفی است در کتاب ربیع الابرار بآن تصریح نموده و گفته
که چهار کس دعوی بنوت او داشته و هر یک او را فرزند خود انگاشته اکثر اهل
ایشان تجویز لعن او نمیکنند و میگویند در لعن او توقف دایم و حال آنکه معنی لعن نیست
الا بعد و دوری از رحمت الهی و شک نیست که کسی که متصف باین اوصاف ذمیمه و صفات
قبیحه باشد از رحمت ربانی دور و از سعادت قرب درگاه سبحانی محروم و مهجور است و کریمه
الا لعنة الله علی الظالمین درین باب دلیلی است قاطع و حدیث و لدنا لا ینفع درین
امر برهانی است ساطع و مع ذلک چندین حدیث از لسان حقایق بیان حضرت
رسالت پناه علیه و آله صلوات الله در باب ملعنه آن لعین علیه لعاین الله و الملائکة
و الناس اجمعین نقل میکنند از آنجمله زمخشری در کتاب مذکور روایت میکند که حضرت
رسول صلی الله علیه و آله ایستاده بود ناگاه ابوسفیان از دور پیدا شد بر درازگوشی
سوار و یزید از پیش او را میکشید و معاویه از پس میراند چون نظر حضرت رسالت

بجانب

بجانب ایشان افتاد فرمود لعن الله الراکب و القاید و السایق و نعم ما قال فیه العارف
الغزنوی قدس سره **نظم** داستان پسر هند مگر نشنیدی ، که از او و سه کس او به پیمبر چه رسید
او بناحق حق داماد پیمبر بستد ، پسر او سر فرزند پیمبر ببرید ، پدر او لب دندان پیمبر بشکست
مادر او جگر عم پیمبر بمکید ، بر چنین قوم تو لعنت نکنی شرمت باد ، لعن الله یزیدا و علی آل یزید

ابوذر جندب بن جنادة الغفاری از کبار صحابه سید انام و قدیم الاسلام بود
چنانکه بعد از سه کس بشرف اسلام فایز گردید صاحب استیعاب آورده که او وعای علم بوده
و در زهد و ورع و تمام حق گویی مسابقت الاقران نموده و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
و سلم کلام اعجاز نظام ما اظلت الخضراء و لا اقلت الغبراء من ذی لهجة اصدق من ابی ذر
در شان او فرموده و بعضی ابوذر فی امتی شبیه عیسی بن مریم فی زهده او را ستوده
و بعضی نقل نموده که از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام حال ابوذر پرسیدند آنحضرت
در جواب فرمودند که او مردیست از علوم دینی و مسایل یقینی آنچه شنیده حفظ کرده
دیگران از فهم آن عاجز اند نقلست که ابوذر بعد از اسلام جهت تعلیم احکام ملت علام باقوام
خود بمیان ایشان رفت و بهدایت و ارشاد ایشان اشتغال داشت تا غزای بدر و احد
و خندق بفعل آمد بعد از آن در مدینه بخدمت حضرت پیغمبر صلعم توجه نمود تا وقت
وفات آنحضرت در خدمت بود و در زمان خلافت عمر به نیت غزا متوجه بلاد شام گردید
و تا زمان خلافت عثمان آنجا اقامت نمود و بنا بر آنکه معویه بن ابی سفیان که از جانب عثمان والی
آن ولایت بود بتجملات دنیا و تشیید مبانی و عمارات علیا مشعوف و مایل بود زبان
بتوبیخ و سرزنش او کشاده میگفت اعمال و افعال تو مطابق سنت سنیه حضرت خیر
البریه نیست آورده اند که روزی معویه در مجلس خاص از بیت المال به بیت مال الله
تعبیر نمود ابوذر گفت تو بیت مال الله از آن جهت میگوئی که در روز حساب جواب تو بخدای
تعالی افتد ترا بیت مال المسلمین باید گفت و از عهده آن در دین و دنیا بیرون باید
آمد و تو معویه هیچ که تصرف در بیت المال کرده آنرا بمصارف استحقاق نرسانی معویه از
استماع این کلمات رنجیده مکتوبی بعثمان فرستاد مضمون آنکه اگر ترا بولایت شام احتیاج است
ابوذر را بولایت دیگر فرست که در آن صدد است که عقیده خلق این مملکت را نسبت بتو
و من فاسد گرداند عثمان نامه در باب طلب ابوذر روانه شام گردانید و ابوذر طوعا و کرها

متوجه مدینه شد و با عثمان ملاقات نموده آنجا نیز بر سیئات اعمال و اقوال عثمان اعتراض
میکرد و هرگاه او را میدید این آیه را بر وی میخواند که یوم یُحمی علیها فی نار جهنم فتکوی بها
جباههم وجنوبهم وظهورهم و غرض او اشعار بود بانکه عثمان از جمله آنها خواهد بود که در آتش
دوزخ ایشان را درآورند و پیشانی و پهلوی ایشان را داغ کنند و ایضا منقولست که
روزی با عثمان از روی تعریض گفت که دهنده زکوة باید که احسان خود را بر اقارب و
عشایر خود مقصور نگرداند و مقصود ابوذر از دهنده زکوة عثمان بود کعب احبار که یار
غار عثمان بود این معنی را فهم کرده گفت هرکه ادای فریضه نمود حق خداوند تعالی از ذمت
او ساقط شد ابوذر با او خطاب کرد که یا ابن الیهودیه ترا چه حد آنست که در برابر من
سخن گوئی والله ما خرجت الیهودیه عن قلبك و مقارن این مجاوله که در دست داشت
چنان بر سر کعب زد که شکسته شد القصه عثمان تاب امر معروف و نهی منکر ابوذر
نیاورد و حکم بخروج او و اهل و عیال او از مدینه بربذه که بدترین مواضع آن دیار
نمود و بابن اکتفا نکرده او را از جواب فتوای مسلمانان منع نمود با انکه حضرت پیغمبر
مضمون لا اصدق من ابی ذر در توصیف او میفرموده و باین نیز اکتفا ننموده در حین
خروج ابوذر حکم نمود که هیچکس بر تشییع او اقدام ننماید و امیر المومنین علی علیه السلام
و عمار یاسر بمشایعت وی بیرون رفتند و مروان بن الحکم در راه ایشان را پیش آمده
گفت چرا از شما حرکتی صادر گردد که خلاف حکم خلیفه شما عثمان باشد و میان امیر المومنین
علی ع و مروان گفت و گوی شد حضرت امیر تازیانه در میان دو گوش شتر مروان زد
و مروان نزد عثمان رفته شکایت کرد چون حضرت امیر و عثمان باهم ملاقات کردند
عثمان با حضرت امیر گفت که مروان از تو شکوه دارد که تازیانه در میان دو گوش شتر
او زده آنحضرت جواب دادند که اینك شتر من در سرای تو ایستاده بفرمای تا مروان
بیرون رود و در میان دو گوش او تازیانه بزند و بالجمله حال ابوذر و اهل و عیال او
در ربذه بجائی رسید که در وقت وفات نه کرباسی داشتند که تکفین او را شاید و نه
جامه و چادر دوستی در بر داشتند که بآن کار آید تا انکه بر طبق اخبار حضرت پیغمبر
دران باب باو اخبار نموده بود جمعی از غیب رسیدند و او را تکفین نمودند و در تتمه
فتوح احمد بن اعثم کوفی مذکور است که چون خبر آزار عثمان نسبت بعمار بگوش ابوذر

رسید

رسید و او آن وقت در شام بود زبان طعن بر عثمان بکشاد معویه در این باب بعثمان چیزی
بنوشت و آنچه ابوذر در حق او میگفت انها کرد برین مضمون که بعد از تقدیم مراسم خدمت
و دعا معویه بن صخر بخدمت امیر المومنین عثمان عرض میدارد و مسموع میسازد که ابوذر
ولایت شام را بر تو تباه کرد و دلهای مردمان از دوستی تو بگردانید هر وقت که امیر المومنین
ابوبکر و عمر را یاد کند مکارم اخلاق و محاسن اوصاف ایشان شرح دهد و چون سخن امیر المومنین
در میان آید در حق او کلمات قبیح گوید و اقوال و افعال او را در لباس عیب و صورت شنیع
در عبارت آرد مقام او در ولایت شام و مصر و عراق مصلحت نیست چه مردمان این مواضع
فتان باشند و ابوذر با فتنه یار شوند و شر و فساد دوست دارند و اهل طاعت و جماعت
نیستند آنچه حادث بود نموده آمد هرچه امیر المومنین فرماید صواب و صلاح بعضی او معروض
باشد والسلام چون نامه معویه بعثمان رسید و بر مضمون مطلع گشت جواب نامه
معویه نوشتن فرمود برین جمله که نامه تو رسید و آنچه از حال ابوذر نوشته بودی دانسته
آمد چون خطاب بتو برسد و بر مضمون آن ترا وقوف افتد می باید که هم در ساعت او را
بر مرکبی درشت دو بر نشانی و دلیلی عنیف با او فرستی که آن مرکب را شب و روز
میراند تا خواب بر وی غالب شود و ذکر من و یاد تو بر خاطر او فراموش گردد چون خطاب
عثمان بمعاویه رسید ابوذر را بخواند و او را بر کوهان شتری درشت روی بی جهاز بر
و مردی درشت عنیف را با او همراه کرد و فرمود تا شتر او را شب و روز بعنف میراند
و نگذارد که در راه بهیچ موضعی فرود آید و قرار کند تا او را بمدینه رساند و ابوذر رحمه
الله مردی دراز بالا و بلند قامت و لاغر جثه بود و آن وقت شیب در وا اثری تمام
کرده بود و موی سر و روی سپید شده و ضعیف و نحیف گشته دلیل شتر او را بعنف
میراند و شتر هیچ جهاز و جامه بر پشت نداشت از غایت سختی و ناخوشی که آن شتر میرفت
رانهای پای ابوذر مجروح گشت و گوشت بیفتاد و او سخت کوفته و رنجور شد چون بمدینه
رسید و پیش عثمان آمد عثمان در و نگریست و گفت هیچ چشم بیدار تو روشن مبادای
جندب ابوذر گفت پدر من جناده مرا جندب نام کرده است و رسول خدا صلی الله علیه
و آله مرا عبد الله نام نهاده عثمان گفت تو دعوی میکنی و از زبان پیغمبر میگوئی که خدای تعالی
درویش است و ما توانگرانیم ابوذر گفت این کلمه بر زبان من نرفته است ولیکن گواهی میدهم

که رسول صلعم فرموده که چون پسران ابو العاص بسی نفر شوند مال خدای سبحانه را فی
اقبال و دولت خویشتن کنند و بندگان خدا برا خدمتکاران و چاکران خویش کرده
و در دین خدای خیانت کنند پس از آن خدای تعالی بندگان خویش را از ایشان باز
رهاند و خلاصی دهد جماعتی که در مجلس حاضر بودند عثمان از ایشان پرسید که شما
هرگز این سخن از رسول خدا صلعم شنوده اید گفتند نشنیده ایم عثمان بوذر را گفت
بر رسول خدا صلی الله علیه و آله وسلم دروغ میگوئی بوذر حاضران مجلس را گفت شما را
گمان می افتد که من این سخن دروغ میگویم گفتند ما را معلوم نیست که تو این حدیث
راست میگوئی یا دروغ عثمان فرمود ابن ابی طالب را بخوانید علی رضه چون حاضر
عثمان بوذر را گفت حدیثی که درین ساعت از رسول علیه السلام روایت میکردی
باز گوی تا ابو الحسن بشنود بوذر آن حدیث که در حق پسران ابو العاص روایت
کرده بود باز گفت عثمان گفت ای ابو الحسن تو هرگز این کلمه را از رسول خدا صلعم
شنیده علی رضم گفت این حدیث از زبان رسول خدا صلعم نشنیده ام ولیکن بوذر دروغ
نگوید عثمان گفت بچه سبب او را تصدیق میکنی و سخن او باور میداری علی گفت
بحدیثی که در حق او از رسول خدا صلعم شنوده ام که فرمود که آسمان سبز بر هیچکس سایه
نیفکند و زمین تیره هیچکس را بر نگیرد که راست گوی تر از بوذر باشد حاضران
مجلس گفتند بیقین است که بوذر راست گوی است بوذر گفت من این خبر که در حق
بنی العاص روایت کردم از لفظ مبارک رسول خدا صلعم شنوده ام و شما مرا بدروغ
منسوب میدارید هرگز گمان نمی بردم که بروزگاری برسم که از شما در حق خویشتن این
سخن بشنوم که اکنون شنودم عثمان گفت دروغ میگوئی و فتنه میجوئی و دوست
میداری که در میان ما فتنه افکنی بوذر گفت تو بر سیرت و سنت ابو بکر و عمر رو تا
فارغ باشی و کسی بر تو انکار نکند و در آنچه گوئی و بکنی انگشت ننهد عثمان گفت ترا با
این سخن چکار بوذر گفت من خویشتن را کاری نمیدانم مگر امر معروف و نهی منکر خشم عثمان
زیاده شد و گفت مرا بگوئید تا با این پیر کذاب چه کنم که فتنه می انگیزد در میان مسلمانان
تفرقه می افکند علی بن ابی طالب رضه گفت او را همچنان آگاه و در روایت کاذب را
بتبعت کذب ماخوذ شود و اگر صادق است آنچه روایت میکند خود ظاهر شود

تا عثمان را از سخن از علی رضه خوش نیامد علی جواب داد که این چه بی انصافی است که میگوئی و چه
مناسب است که در حق بوذر که دوست رسول خداست میفرمائی و جنبیت نامه معویه که از
نوشته است و کلها تا معلوم که آنها کرده و ترا بجان ظلم و فساد و فتنه و فساد معویه معلوم
عثمان خاموش گشت و با علی رضه سخنی دیگر نگفت پس روی به بوذر آورد و گفت برخیز از
شهرها بیرون شو بوذر گفت چنانکه همسایگی تو بودن مرا سخت ناخوش می آید اگر
فرمائی بشام روم عثمان گفت ما ترا از شام بازخوانده ایم که آنجا کلمات قبیح میگفتی و آن تا
بر ما تباه کرده اینک بودی آنجا اجازت نفرمایم بوذر گفت بعراق شوم عثمان گفت آنجا
نیست که عراقیان مردمانی اند که در حق امرا و ائمه طعن کنند و گرد فتنه و شبهه
گردند بوذر گفت هر کجا که باشم سخن حق خواهم گفت تو کجا میفرمائی تا آنجا روم عثمان
گفت کدام موضع را دشمن تر داری بوذر گفت هیچ جای را دشمن تر از آن ندارم که
برخیز و آنجا رو می باش و هیچ موضع دیگر نروی پس مروان بن حکم را فرمود که بوذر را
بر شتری نشاند و از مدینه بیرون برد و نگذارد که هیچ کس بوداع او بیرون رود
و مروان بوذر را بر شتری نشاند و از مدینه بیرون برد جماعتی از اصحاب رسول صلعم
از آن جهت عظیم دلتنگ شدند و بتشییع او بیرون آمدند چون علی بن ابی طالب و حسن و
حسین ابنی علی و عبد الله بن عباس و عمار بن یاسر و مقداد بن اسود رضی الله عنهم
اجمعین نزدیک بوذر شدند و او را دلداری میکردند و بصبر میفرمودند مروان بن حکم
گفت نه امیر المومنین عثمان رضی چنین فرموده است که هیچکس بتشییع بوذر بیرون نیاید
و او را وداع نکند علی رضه را از این سخن خوش نیامد تازیانه در دست داشت برآورد و
در میان دو گوش شتر مروان زد و گفت دور شو ای پسر زرقی مثل تو باشد که بر ما آنچه
کنیم اعتراض تواند کرد فی الجمله بوذر بدان حالت عجایب بزبذه روان شد و علی رضه با آن جماعت
بازگشتند مروان بن حکم پیش عثمان آمد و آنچه رفته بود باز گفت و از علی رضه شکایت کرد
عثمان کس فرستاد و علی را بخواند و گفت نه فرموده بودیم که هیچکس از شما بوداع بوذر از مدینه
بیرون نرود چرا بیرون رفتی و جماعتی را با خویشتن بردی علی گفت نه هرچه تو فرمائی بر ما
واجب باشد که چنان کنیم عثمان گفت مروان از تو شکایت میکند که او را دشنام داده
و تازیانه در میان دو گوش شتر او زده از وی عذر خواه و دل او خوش کن علی رضه گفت

ایلك شترمن النجاست گو برخیز وقانیا بر میان دو گوش اورن اما دشنام دادن
نتوانند بخدای که اگر مروان مرا دشنام دهد من جواب او ندهم مگر بشتر که او کفو من
نیست پس برخاست و بخشم از نزدیک عثمان بیرون آمد و ابوذر ربذه را مقام ساخت
وانجا روزگار میگذاشت صادر و وارد حجاج نزدیک او می رسیدند و او را
مراعات میکردند و تحفها میفرستادند و هیچ چیز از هیچکس قبول نمیکرد تا او را هم
انجا وفات رسید و تفصیل شدائد و محن که ابوذر در انجا بسوی عثمان کشیده
در کتاب استیعاب وغیره مذکور گردیده وایضا صاحب استیعاب آورده که اعمش
باسناد خود از عبد الرحمن بن غنم روایت نموده که او گفت روزی نزد ابو الدرداء
بودم که زان اثنا مردی از اهل مدینه در آمد پس ازو سوال کرد که ابوذر را دیدی گفتا
آن مرد گفت او را در ربذه گذاشتم ابو الدرداء گفت انا لله وانا الیه راجعون
اگر ابوذر عضوی از من جدا میکرد از وجدا نمیکردم بواسطه انچه از پیغمبر در فضیلت
او شنیده ام شیخ اجل ابو الفتوح رازی در تفسیر آیت ان الله اصطفی آدم ونوحا وآل
ابراهیم وآل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض والله سمیع علیم روایت نموده از
معروف بن خربوذ واو از جماعت تابعین که عبد الله بن عباس گفت سالی در موسم حج
مردم حدیث میکردم مردی را دیدم که در هیأت اعرابی عمامه سیاه بر سر بسته هر گاه
من خبری روایت کردم او خبری روایت کرد و چون فارغ شد گفت معاشر الناس من
عرفنی فقد عرفنی ومن لم یعرفنی فانا انبئه باسمی انا جندب بن جنادة البدری
الغفاری انا صاحب رسول الله صلعم سمعته یقول فی هذا المکان والا صمت اذنای
ان الله اصطفی آدم ونوحا وآل ابراهیم وآل عمران علی العالمین ذریة بعضها من بعض
والله سمیع علیم فاما الذریة فمن نوح وآل من ابراهیم والسلالة من اسمعیل والعترة
الهادیة الذریة الطاهرة من محمد صلعم والصدیق الاکبر علی بن ابی طالب فانهما الائمة
المختیرة بعد نبیها لو قدمتم من قدمه الله ورسوله واخرتم من اخره الله ورسوله
لما عال ولی الله ولا طاش سهم فی سبیل الله ولا اختلف الامة بعد نبیها الا کان تاویلها
عند اهل البیت فذوقوا بما کسبتم وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون گفت از رسول
شنیدم که در مصحف این آیت بخواند و گفت اما ذریة از نوح است وآل از ابراهیم و

سلاله از اسمعیل وعترت هادیه ذریت طاهره از محمد صلعم وصدیق اکبر علی بن ابی طالب ا
ای امت متحیره از پس پیغمبر اگر تقدیم میکردید آنرا که خدای و پیغمبر او را تقدیم کرده اند و باز پس میداشتید
آنرا که خدای و پیغمبر او را باز پس داشتند دوست خدای محتاج نشدی و هیچ تیر در راه خدای
خطا نرفتی و امت بعد از پیغمبر در هیچ چیز خلاف نکردندی الا تاویل نزد ما اهل البیت باشد
اکنون بچشید وبال انچه کردید و بیاید ستمکاران که بازگشت ایشان چگونه باشد و شیخ ابو
الفتح کراجکی در کتاب کنز الفواید باسناد خود از ابن عباس روایت نموده که قال ابن عباس
رایت اباذر الغفاری متعلقا بحلقة بیت الله الحرام وهو یقول یا ایها الناس من عرفنی
فقد عرفنی ومن لم یعرفنی انباته باسمی انا جندب الربذی ابوذر الغفاری انی رایت
رسول الله صلی الله علیه وآله فی العام الماضی وهو اخذ بهذه الحلقة وهو یقول یا ایها
الناس لو صمتم حتی تکونوا کالحنایا وصلیتم حتی تقطعوا اربا اربا ثم ابغضتم علی بن ابی طالب
اکبکم الله فی النار قم یا ابا الحسن فضع خمسك فی خمسی یعنی کفك فی کفی قال الله لخلقنا و
وایاك من شجرة انا اصلها وانت فرعها فمن قطع فرعها اکبه الله علی وجهه فی النار علی
سید المسلمین وامام المتقین یقتل الناکثین والمارقین والقاسطین علی منی بمنزلة
هرون من موسی الا انه لا نبی بعدی **بریدة بن الحصیب الاسلمی** از اخیار صحابه
سید ابرار بوده وعلامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال فی اسماء الرجال او را
از جمله مقبولین وخواص شیعه امیر المومنین شمرده و گفته که از جمله سابقین که بحضرت
امیر المومنین علیه السلام رجوع نمودند یکی اوست و دیگری براء بن مالك و صاحب
روضة الصفا از مولف عتیبه نقل نموده که چون خبر وفات حضرت رسالت پناه به بریده
رسید در قبیله خویش علمی مرتب داشته آورد و بر در سرای امیر المومنین علی علیه السلام
نصب کرد عمر برین معنی وقوف یافته با او خطاب نمود که خلق در بیعت ابو بکر اتفاق
نموده اند و از اظهار مخالفت ساکت شده اند تو چرا مخالفت میکنی بریده جواب داد که ما
بغیر صاحب این خانه بیعت نمیکنیم ع دولت دین سرا و کشایش در دین درست بعد از آن صحابه
مجمعی ساخته بریده را طلب کردند و بخطر قهر تخویف و تهدید بیاوردند نیز چون دیگر موافقت
حضرت امیر با اهل ارکان آن بیعت نمودند بریده در حرب صفین بعلامت امیر المومنین
طریق مجاهده پیموده و اصلا از جانب تربیه آنحضرت میل وانحراف بجانبی دیگر نموده **نظم**

کالاوتار وصلیتم حتی تکونوا

چسان از جانبا و جانب عیزه رود هاتل که هر جانب که او رفت باشد حق بدان جانب
و مرویست که در آخر عمر بعزیمت غزا بطرف مرو رفت و در آنجا بجوار رحمت ایزدی
پیوست و بنیل سعادت دارین و دولت منزلین فایز گشت **نظم**
هر دل که دوستی علی اختیار کرد . او را خدای در دو جهان بختیار کرد . سرمایه سعادت دار القرار یافت
هر دل که بر محبت آن شه قرار کرد . اندر قطار رجعل فرو ماند و جان بلا . الکه کو دشمنی شه ذو الفقار کرد
خالد بن سعید بن العاص بن امیه بن عبد الشمس بن عبد مناف بن قصی القرشی
الاموی کنیت او ابو سعید ست و از سابقین اولین بوده اسلام او مقدم بر ابو بکر بوده
بلکه ابو بکر ببرکت خواب که او دیده بود مسلمان شده و بالجمله سبب اسلام خالد آن بوده که در خواب
دیده بود که بر کنار آتشی فروخته ایستاده است و پدر او میخواهد که او را در آتش اندازد
که ناگاه حضرت رسالت پناه صلعم گریبان او را گرفته بجانب خود کشید و با او گفت که
بجانب من بیا تا با آتش نیفتی و خالد از ین خواب هولناک بیدار شده قسم یاد کرد
که این خواب من صحیح است آنگاه متوجه خدمت حضرت رسالت شد و در راه ابو بکر با او
ملاقات نمود و از حال او پرسید خالد صورت واقعه را با او بیان نمود و ابو بکر نیز
با او موافقت نموده بخدمت آنحضرت آمدند و بشرف اسلام فایز گردیدند و در کتاب
اصابه و کتاب اسد الغابه مذکورست که چون خبر اسلام خالد به والد او رسید بقیه
اولاد خود را بطلب او فرستاد و او را آورده ایذای بسیار رسانید آنگاه او را از خانه
خود اخراج نمود و بفرزندان دیگر مقرر داشت که قوت از و باز گیرند و با او همزبانی
و همراهی نکنند خالد نیز از و تبرا نموده گفت آن خدایی که مرا راه حق هدایت نموده
رزق مرا خواهد رسانید و از آنجا بخدمت حضرت پیغمبر صلعم آمده در خدمت آنحضرت
چاشت و شام میبود و چون از پدر خوف بسیار داشت در وقتی که مسلمانان بجانب
حبشه هجرت نمودند خالد با زوجه خود امیمه بنت خالد الخزاعی با ایشان همراه شد
و در آنجا پسر او سعید و دختری متولد شد و برادر خالد عمرو بن سعید نیز با او همراه رفت
نموده و در روز واقعه خیبر هر دو برادر با جعفر بن ابی طالب رضی الله عنهما بحضرت
رسالت ملحق شدند و در راه واقعه در فتح مکه و غزای حنین و طایف و تبوک حاضر
بودند بعد از آن حضرت رسالت خالد را عامل صدقات یمن ساختند و ابان برادر او را

عامل بحرین و عمرو برادر دیگر او را عامل تیماء و خیبر و عرینه تا وقت وفات آنحضرت
بعمل خود اشتغال داشتند چون خبر وفات آنحضرت و خلافت فاسده ابو بکر با ایشان رسید
بمضمون این رباعی شریف که **شعر** کاری که در آن خسیس و بخیلی دارد
آن به که شریف دست از آن بگذارد . و ز خرمن که ز خیال فاسد . او را لهو مولودی خورد جو او بعدا رد
عمل نموده دست از عمل برداشتند و بمدینه آمدند و چون ابو بکر ایشان را گفت چرا دست
از عمل باز داشتید خالد گفت ما بعد از پیغمبر صلعم هرگز خدمت کسی نخواهیم کرد و خالد با برادران
ابان و عمرو از بیعت ابو بکر تخلف نموده که دست توسل بدامن متابعت اهل البیت زده
گفت یا بنی هاشم انکم لطوال الشجر طیبة الثمر و نحن تبع لکم و بعد از آن که حضرت امیر و سایر
بنی هاشم از روی اکراه با ابو بکر بظاهر بیعت کردند و دست بر دست او زدند خالد و برادرانش
بمتابعت ایشان بیعت کردند **ابو الهیثم مالک بن التیهان الانصاری** از کبار صحابه سید
ابرار بوده و در عقبه اولی و ثانیه از جمله نقبا بوده و در سایر مشاهد و غزوات حضرت
رسالت پناهی طریق مجاهده با کفار نموده صاحب روضة الصفا آورده که ابو الهیثم بن
التیهان نقیب پیغمبر بوده و از کبار مجاهدان امیر المومنین علی است و در کتاب کامل بهائی مسطورست
که در روز صفین خزیمة بن ثابت و ابو الهیثم و انصار جمعی عظیم بسیم بند در نصرت علی علیه السلم
آنحضرت فرمود که اگر چه در اول مرا خذلان کردند اما بآخر توبه کردند و دانستند که آنچه
کرده بودند بد بود و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال آورده که او از سابقان
صحابه است که رجوع بحضرت امیر المومنین نمودند در حرب صفین بدرجه شهادت رسید
و در کتاب استیعاب مسطورست که مالک بن التیهان بن مالک ابو الهیثم البلوی بن بلی بن الحاف
ابن قضاعه ثم الانصاری و قالت طایفة من اهل العلم انه انصاری من انفسهم من الاوس
و هو مشهور بکنیته شهد بدرا و احدا و المشاهد کلها و قتل بصفین مع علی علیه السلم سنه
سبع و ثلثین و قیل انه شهد صفین مع علی علیه السلم و مات بعدها بیسیر و اما عبید الله
قتل بصفین سنه سبع و ثلثین **عثمان بن حنیف الانصاری** علامه حلی در خلاصة الاقوال
آورده که او از جمله سابقان صحابه است که رجوع بحضرت امیر المومنین نمودند ابن ابی الحدید
در شرح نهج البلاغه آورده که او عامل عمر بود بعد از آن عامل امیر المومنین علی شد عمر او را
مساحت عراق و استیفای آن کرد و اینها بود و او ضرب خراج و جزیه بر اهل عراق کرد و امیر المومنین

اورا ازبصره والی فرموده پس در وقتی که طلحه وزبیر ببصره آمدند اورا از انجا اخراج نمودند
واو بخدمت امیر المومنین متوجه گردید سید المحدثین در تحفة الاحبا آورده که چون
عثمان بن حنیف از آمدن لشکر طلحه وزبیر وعایشه واقف شد شخصی بسوی ایشان
فرستاد که موجب آمدن شما باین دیار چیست ومقصود شما ازین سیر وسلوک چیست
یعنی **نظم** چه میجوئید ازین منزل بریدن ۞ چه میخواهید ازین محمل کشیدن ۞ عایشه
گفت جمعی از سفهای بلاد وبقاع از اکناف واطراف وربایع اجتماع نموده امام قدیم عثمان
بن عفان را بی گناه کشته اند ومن مادر مومنانم سپاه جمع آورده ام تا از آن جمع انتقام کشم
فرستاده عثمان بن حنیف این جواب را بعثمان رسانید وعایشه وطلحه وزبیر در عقب
فرستاده با لشکر آراسته متوجه جنگ را آماده در موضعی که آنرا مربد میگفتند
بر ظاهر بصره صف کشیدند وعثمان بن حنیف سپاه بصره را که در تحت حکم او بودند
ودم از ولا ووداد امیر المومنین میزدند جمع آورده بداعیه محاربه ومقاتله ایشان
بایستاد پس طلحه در میان صفین در آمد وخطبه انشا کرد ومردم را بر طلب خون عثمان
بن عفان تحریص نمود مرغبات ومقویات این مدعا وفضایل ومناقب عثمان بن عفان
ظاهر وهویدا کرد وزبیر نیز باشد این خطبه خوانده مثل آن معانی بر طبق اظهار نهاد
وعایشه هم مثل این مرام در سلک عبارت ورشته اشارت کشیده داد سخن پرداخت
بلاد اهالی بصره چون خطب ومقالات اشخاص ثلثه مذکوره استماع نمودند دو فرقه
گشتند طایفه تصویب رای آن سه شخص کرده در امداد واسعاد ایشان فرمودند وزمره
دیگر بگمان آنکه مراد ایشان ازین مقالات اشارات امیر المومنین علی است لاجرم
در مقام تعریض وتعرض بطلحه وزبیر آمده گفتند چون حال برین منوال بود چرا
در اول الامر باوی بیعت کردید واکنون ببهانه طلب خون عثمان بن عفان در زوال
منصب خلافت این جلافت در میان می آورید وبعضی از صحابه که در میان لشکر عثمان
بن حنیف بودند باواز بلند گفتند بخدا سوگند که کشته شدن عثمان بن عفان بر حضرت
رسالت صلعم اهون است از آنکه حرم او را درین مکان حاضر سازند واشارت بهودج عایشه
کردند وگفتند که اگر تو خود آمده مارا با تو محاربه باید نمود تا بعذر بیرون [illegible] وپرده عصمت که
پیغمبر صلوات الله علیه وآله برای تو مقرر فرموده باز فرستیم واگر ترا بجبر [illegible] و[illegible]

وباطل

وباطل را در صورت حق زینت داده آورده اند جنگ ما با آنهاست که چنین کرده اند
ومثل این امر شنیع قبیح را در مسلمانی جایز شمرده که زنان خود را در پرده عصمت
مصون ومحفوظ دارند وحرم رسول را صلعم در صدد مخالفت ومعاندت
با خلیفه بحق در آورده گرد لشکرها برآرند پس حکیم بن جبله از سپاه عثمان بن حنیف
بر لشکر عایشه حمله برد وازجانبین ضرب حسام وطعن رمح وزخم گرز ورمی سهام
تا قریب بشام در کار گشت وچون شب در آمد هر یک از فریقین بمعسکر خویش مراجعت
نمودند وروز دیگر بدستور روز سابق محاربه ومقاتله تا نماز پیشین واقع شد
وهر دو لشکر ما از کشته دست از جنگ بداشتند **عایشه** گفت ما برای تسکین
فتنه وحقن دمای مسلمانان آمده ایم نه از جهت ریختن خون ایشان وتهییج
فتنه با ایشان آمده ایم صلح آنست که با یکدیگر صلح کنیم عثمان بن حنیف گفت
من با تو صلح کنم مگر آنکه طلحه وزبیر را از خود دور کنی چه ایشان نقض بیعت خلیفه بحق
ونکث عهد او کرده اند وچون شب در آمد ومردم تسکین وآرام یافتند طلحه وزبیر
بر عثمان بن حنیف شبیخون بردند واکثر یاران او را بقتل رسانیده او را بدست آوردند
وقصد قتل او نیز داشتند وبجهت ملاحظه کثرت اقارب وعشایر او در مدینه از
کشتن او اجتناب واحتراز نمودند لیکن موی ریش واشعار عینین وشعور شاربین
وحاجبین او را نتف نموده وسر او را تراشیده وخاطر او را خراشیده سر دادند
واو بان حال بجانب مدینه متوجه شد ودر راه بخدمت امیر المومنین علیه السلام رسید
وبر آنحضرت سلام کرد وجناب ولایت پناه او را نشناخت وی گفت منم عثمان بن حنیف
امیر المومنین فرمود سبحان الله حوادث ایام اطفال را بمرور شهور واعوام پیر گرداند
چگونه است که ترا از حال پیری بمقام طفولیت باز آورده عثمان بن حنیف عرض
رسانید که از دست ستم اعادی دولت تو بر من چنین حیف رفته امام المسلمین
از حیات صورت او ومنوال وشدت واقعه وکیفیت داعیه ایشان را معلوم نموده
بتعجیل تمام بسوی بصره نهضت فرمود وانتقام عثمان بن حنیف کشیده ایشان را طعمه
تیغ بیدریغ نمود **تنبیه** مخفی نماند که عایشه در زمان پیغمبر علیه الصلوة والسلم
وما بعد آن همیشه دل پر عداوت حضرت امیر ع بر لوح سینه پر کینه می نگاشت

وعمت بر خصم اقدار اهل البیت میگماشت تا انکه مطالبت خون عثمان که او نسبتی
نداشت وسیله خروج بر حضرت امیر ساخت در ترجمه ابن اعثم کوفی مسطورست
که در وقتی که عثمان کشته شد عایشه بحج رفته بود چون حج بگذارد بجانب مدینه
باز گشت چون بمدینه نزدیک رسید عبید بن سلمة اللیثی که اورا ام ابن کلاب
خواندندی عایشه را استقبال کرد عایشه از و پرسید که ای عبید در مدینه چه
خبرست گفت خبری سخت ناخوش عایشه پرسید که آن چیست عبید گفت عثمان را
بکشتند عایشه پرسید که بعد از ان چه کردند گفت با علی بن ابو طالب بیعت کردند عایشه
گفت کاشکی آسمان بر زمین افتادی تا این روز ندیدیمی و این خبر نشنیدیمی بخدای که
عثمان را بظلم کشتند و خون او بهیچ جرم بریختند والله که یک روز از عمر عثمان از جمله
عمر علی بهتر بود از پای ننشینم تا خون عثمان را طلب نکنم عبید گفت چرا چنین میگویی نه
هم تو در حق علی ثناها میفرمودی و میگفتی امروز در روی زمین هیچکس بر خدای
سبحانه و تعالی از علی بن ابو طالب گرامی تر نیست اکنون چرا او را کراهیت میداری و ولایت او نمی
پسندی نه تو مردمان را بر کشتن عثمان تحریض میکردی و عیب او آشکارا میگفتی و
که این پیر کفتار را بکشید اکنون چه افتاد که چنین میگویی عایشه گفت بدان وقت این
سخن میگفتم اکنون چون خبر او بشنیدم از ان بازگشتم شما از و توبه کرده و از گناهان پاک
شد او را بکشتید عذری که خدا او باز خواهم و در دین کار خاموش نباشم عبید گفت ای
ام المؤمنین والله که نیک نمیکنی و میان مردمان غوغا می افکنی عایشه چون از عبید
این کلمات شنید بمدینه نیامد و هم از انجا بجانب مکه بازگشت **سهل بن حنیف**
برادر عثمان بن حنیف است که پیش ازین مذکور شد صاحب استیعاب آورده که او در
جمیع مشاهد و غزوات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله حاضر بوده و در جنگ
احد که اکثر صحابه فرار بر قرار اختیار نمودند او ثبات قدم ورزیده بر تیر سهام اعدا را
از حریم سید انام دور میساخته و بعد از ان در سلک اصحاب امیر المؤمنین علی علیه
السلام منتظم بوده و آن حضرت در وقت خروج بحرب جمل او را در مدینه خلیفه
و نایب خود نموده و در حرب صفین با آنحضرت طریق مجاهده پیموده و حکومت فارس
نیز بعضی از اوقات باو متعلق بود پس آن حضرت بواسطه ناخوشی که رعایا اهل فارس

حنیف
اورا از انجا معزول نمود و زیاد را والی انجا ساخت صاحب استیعاب گوید که سهل بن
در کوفه وفات یافت و حضرت امیر المؤمنین علیه السلم برو نماز گذارده شش تکبیر بجا آورد
و علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصة الاقوال آورده که آنحضرت بیست و پنج تکبیر بجا آورده
مولف گوید که صاحب البیت ادری بما فی البیت **حکیم بن جبلة العبدی**
در استیعاب مذکورست که او بشرف صحبت حضرت رسالت فایز شده مردی صالح و مطاع قوم
خود بوده عثمان بن عفان در زمان خلافت خود او را بحکومت سند فرستاد و او بعد از
ان که روزی چند از حکومت انجا دلگیر شده نزد عثمان آمد و چون عثمان احوال آن دیار را از
و پرسید گفت ماؤها وشل ولصها بطل وسهلها جبل ان کثر الجند بها جاعوا وان قلوا
ضاعوا و حکیم از جمله انها بود که بواسطه سوء اعمال عمال عثمان بن عفان تشنیع او مینمودند
و در وقتی که زبیر و طلحه و عایشه بجانب بصره رسیدند عثمان بن حنیف که از جانب حضرت امیر والی
انجا بود حکیم بن جبله را با هفتصد مرد از عبد القیس و بکر بن وایل بمدافعه ایشان فرستاد و حکیم
در موضع زابوقه بایشان رسیده کار بمقاتله انجامید و حکیم در ان روز کوشش و مجاهده
بسیار نمود تا شهید شد و روایتی دیگر آنست که چون طلحه و زبیر بر وجهی که سابقا مذکور شد
از روی حیله و غدر عثمان بن حنیف را گرفتند و با او ان همه آزار و اهانت رسانیدند
حکیم جهت انتقام او با هفتصد مرد از قوم خود با اصحاب جمل محاربه و مقاتله نمود و جنگی
در پیوست تا انکه ضربتی بساق حکیم رسید و حکیم از غایت دلیری ساق خود را بریده و بر
ان لعین انداخت و آخر ضربتی بگردن او رسیده از اسب جدا شده شهید گردید و هفتاد نفر از
قوم او نیز با او شهید شدند **حذیفة بن الیمان الانصاری** صاحب سر حضرت
رسالت پناهی و از ارکان اربعه اصحاب ولایت جاهی بوده صاحب استیعاب آورده که حذیفه
با پدر و برادر خود صفوان در حرب احد در خدمت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه حاضر
بوده و در ان روز یکی از مسلمانان پدر او را بگمان آنکه از مشرکانست در اثنای گیرودار جنگ
شهید نموده و بنابر سری که حضرت رسالت صلی الله علیه و آله با او در میان نهاده بود
بحال منافقان صحابه معرفت تمام داشت بخاری در تفسیر آیت ان المنافقین فی الدرک
الاسفل من النار از سوره نسا آورده که اسود گفت روزی در مسجد مدینه در حلقه درس عبد الله
ابن عمر نشسته بودم که حذیفه در آمد و نزدیک عبد الله عمر آمده برو سلام کرد و او تعظیم

حذیفه بجا نیاورد پس حذیفه با او خطاب نموده گفت که قد کثر النفاق فی قوم کانوا
خیراً منکم یعنی نفاق در قومی که بهتر از شما بودند بسیار بود اگر در شما باشد عجب نیست
و من نیز مقارن آن خطاب آیه کریمه ان المنافقین فی الدرک الاسفل من النار بخواندم
عبدالله متبسم شد و بخنده درآمد و حذیفه از او اعراض نموده بطرفی دیگر از مسجد رفت
و بنشست و چون عبدالله از مسجد بیرون رفت و اصحاب او متفرق شدند حذیفه
دیگر از جهت تنبیه کسوی من انداخت و مرا پیش خود طلبید و گفت عجب دارم از خنده
عبدالله و حال انکه او فهمید که من چه گفتم مؤلف گوید که اگر حذیفه در نسبت عبدالله
بنفاق صادق بود کفر عبدالله لازم آید و اگر کاذب بود فسق حذیفه لازم آید و بر هر
تقدیر دعوی عدالت جمیع صحابه بر وجهی که اهل سنت و جماعت متصدی آن شده اند
باطل میشود بلکه از کلام حذیفه معلوم میشود که عمر و امثال او از جماعت که مردم ایشان
بهتر از عبدالله میدانسته اند نیز منافق باشند والله الهادی صاحب کتاب کشکول
قدس الله سره روایت نموده از مفضل بن عمر از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
که آنحضرت فرمود که منافقان را در عهد حضرت رسالت صلوات الله علیه نمیشناختند
الا ببغض علی بن ابی طالب علیه السلام و حذیفه ایشان را میشناخت زیرا که چون حضرت
رسالت صلعم از غزای تبوک مراجعت فرمود در اثنای راه در شبی که آنرا لیلة
العقبه گویند حذیفه مهار ناقه آنحضرت را میکشید و عمار از عقب او میراند
و چون حضرت رسالت صلعم در آن سفر حضرت امیر علیه السلام همراه نیاورده بود
و در مدینه بر اهل و عیال خود خلیفه ساخته بود منافقان فرصت یافته دفع حضرت
رسالت را در غیبت حضرت امیر آسان انگاشته باتفاق در مقام انتقام شنیعه
دیرینه شدند و از آنجمله عمر مبالغه تمام در دفع آنحضرت داشت و ترغیب اصحاب
خود نموده میگفت فرصت غنیمت باید شمرد و تا علی بن ابی طالب باو ملحق نشده انتقام
خون خویشان از او باید کشید و اگر نه محمد چنانکه ما را فریب داده و از دین خود برآورده
و الحال تابع خود و تابع سایر بنی هاشم و موالی و عبید ایشان کردانیده بعد از این نیز
مذلت تابعیت ایشان بر ما باقی خواهد ماند و لکن خدای تعالی ایشان را فرصت نداد و خائب
و خاسر شدند و چون ابوبکر را خلیفه ساختند عمر در مقام مؤاخذه حذیفه شد و

میخواست که بهانه انتقام مساعی که در حفظ حضرت رسالت در لیلة العقبه بجا آورده بود از او
بکشد ابوبکر او را از آن باز داشت و گفت مزاحم او مشو که سکوت درباره او بهتر از خوض
در آنست و چون بعد از ابوبکر عمر را خلیفه ساختند حذیفه را طلبید و با او گفت شنیده ام
که جمعی از صحابه پیغمبر را بنفاق منسوب میسازی و میگویی که ایشان از ابواب جهنم اند
و درّه خود را بلند ساخت که بر او بزند حذیفه با او گفت که ساکن باش ای عمر که تو نیز بابی
از ابواب جهنمی و دفع خواهی کرد منافقان را از دخول در آن پس عمر متبسم شد و شروع
در خوش آمد حذیفه و اظهار فضایل او بر حاضران نمود و مصلحت در غلظت ندید
در کتاب رجال ابن داود و غیره مسطور است که حذیفه بن الیمان یکی از ارکان اربعه است
و بعد از وفات حضرت رسالت صلعم در کوفه ساکن شد و بعد از بیعت با حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام بچهل روز در مداین وفات یافت و در مرض الموت پسران خود صفوان
و سعید را وصیت نمود که با حضرت امیر بیعت نمایند و ایشان بموجب وصیت پدر
عمل نموده در حرب صفین بدرجه شهادت رسیدند **خزیمة بن ثابت الانصاری**
ملقب بذی الشهادتین که حضرت مقدس نبوی صلوات الله علیه گواهی او را بمنزله دو گواه
اعتبار نموده و در غزای بدر و ما بعد او از مشاهد حاضر بوده و در کتاب کامل بهائی مذکور است
که اول کسی که انصار را بر خلاف سعد بن عباده داشت خزیمه بود که او گفت علی در خانه
ساکن شده و بتعزیت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم مشغول شد و قریشی دیگر لایق
این کار نیست انگاه انصار بعد از استماع این کلام روی بسعد نهادند و سعد قبول
این معنی ننمود چنانکه بعضی از آن در احوال سعد مذکور خواهد شد صاحب استیعاب آورده که
در حرب صفین ملازم حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود و چون عمار بن یاسر
بدرجه شهادت رسید او نیز شمشیر کشیده با دشمنان دین کارزار میکرد تا شربت شهادت چشید
و این ابیات که مشعر بصحت اعتقاد اوست از او مشهور و در کتاب منتقی مذکور است

شعر
اذا نحن بایعنا علیاً فحسبنا ٭ ابو حسن مما نخاف من الفتن
وجدناه اولی الناس بالناس انه ٭ اطب قریش بالکتاب و بالسنن
و ان قریشاً لا تشق غباره ٭ اذا ما جری یوماً علی الضمر البدن
ففیه الذی فیهم من الخیر کله ٭ و ما فیهم مثل الذی فیه من حسن
وصی رسول الله من دون اهله ٭ و فارسه قد کان فی سالف الزمن
فاول من صلی من الناس کلهم

سوی خیرة النسوان والله ذو منن ۞ وصاحب کبش القوم فی کل دفعة ۞ یکون لها نفس الشجاع لدی الذقن
فذاک الذی تثنی الخناصر باسمه ۞ امامهم حتی اغیب فی الکفن **ابو ایوب بن زید
الانصاری** اسم او خالد است اما کنیت او بر اسم غلبه نموده در غزای بدر و دیگر مشاهد
حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله حاضر بوده و انحضرت از خانه ابوایوب نقل نموده در حرب
جمل و صفین و خوارج در ملازمت حضرت امیر المومنین مجاهده مینمود در ترجمه فتوح
ابن اعثم کوفی مسطور است که ابوایوب در بعضی از ایام حرب صفین از لشکر امیر المومنین
بیرون آمد و در میدان مبارز خواست هر چند آواز داد از لشکر شام کس بجنگ او
روی ننهاد و بیرون نیامد چون هیچ مبارز رغبت محاربه او نکرد ابوایوب اسب را
تازیانه زد و بر لشکر شام حمله کرد هیچکس پیش حمله او نایستاد روی بسراپرده معاویه
آورد معاویه بر در سراپرده خود ایستاده بود چون ابوایوب را دید بگریخت
و بسراپرده در آمد و از دیگر جانب بیرون شد ابوایوب بر در او بایستاد و مبارز
خواست جماعتی از اهل شام روی بجنگ او آوردند ابوایوب بر ایشان حملها کرد
و چند کس نامی را زخمهای گران زد پس بسلامت باز گشت و بجای خویشتن آمد
معویه با روی زرد و رنگی تیره بسراپرده خود در آمد و مردم خود را سرزنش
بسیار نمود که سواری از صف علی چندان تاخت که بسراپرده من آمد مگر شما را بند
کرده بودند و دستهای شما بسته که هیچ یک از شما را یارای آن نبود که مشتی خاک
بر گرفتی و بر روی اسب او پاشیدی مردی از اهل شام نام او مترفع بن منصور
گفت ای معاویه دل فارغ دار که من همان نوع که آن سوار حمله کرد و بسراپرده تو آمد
حمله خواهم کرد و بدر سرای علی بو طالب خواهم رفت اگر علی را بینم و فرصت یابم او را
زخمی زنم و ترا خوشدل گردانم پس اسب براند و خویشتن را در لشکرگاه امیر المومنین
علی علیه السلام انداخت و بجانب سراپرده او تاخت ابوایوب انصاری چون او را
بدید اسب بسوی او براند چون بدو رسید شمشیر بر گردن او زد گردن او ببرید
و شمشیر بدیگر سو بگذشت و از صافی دست و تیزی شمشیر سر او همچنان بر گردن او بود
چون اسب سکندری خورد سر او بیک جانب افتاد و تنه او از جانب دیگر بر زمین
آمد مردمان که نظاره میکردند از نیکوئی زخم ابوایوب تعجبها نمودند و بروی ثناها

کردند ابوایوب در زمان معویه بغزای روم رفت و در اثنای وصول بآن دیار بیمار
گردید و چون وفات یافت وصیت نمود که هر جا با لشکر خصم ملاقات واقع شود او را
دفن کنند بنابرین در ظاهر استنبول نزدیک بسور آن بلده او را مدفون ساختند
و مرقد منور او محل دعای استسقای مسلمانان و نصاری است صاحب استیعاب
در باب کنی آورده که چون اهل روم از حرب فارغ شدند قصد آن کردند که نبش قبر او
نمایند مقارن آن حال باران بسیار که یاد از قهر پروردگار میداد بر ایشان واقع
شد و ایشان متنبه شده دست از آن بداشتند **أُبَیّ بن کعب الانصاری**
علامه حلی و صاحب استیعاب آورده اند که او در عقبه ثانیه با هفتاد نفر حاضر شده
و با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بیعت نموده و بعد از آن در غزای بدر حاضر شده
و کاتب وحی و فقیه و قاری اصحاب بوده نقل است که چون آیه لم یکن الذین کفروا من اهل
الکتاب نازل شد حضرت جبرئیل علیه السلام با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه گفت
که حضرت پروردگار امر فرموده که به ابی بن کعب آنرا بخوانی پس حضرت پیغمبر این معنی را
به ابی اظهار نمود ابی از روی خوشحالی از انحضرت پرسید که آیا من در عالم بالا و ملاء اعلی
مذکور شده ام انحضرت فرمودند که بلی پس ابی گریه بسیار کرد و در کتاب کامل بهائی
مسطور است که ابی بن کعب گفت در عشیه یوم السقیفه بحلقه انصار که نشسته بودند رسیدند
که از کجا میرسی گفتم از خدمت اهل بیت رسول گفتند ایشان را چگونه رها کردی گفتم
چگونه بود حال قومی که تا امروز قدمگاه جبرئیل و رسول خدا خانه ایشان بوده باشد
و امروز آن بنا شد و حکم ایشان از ایشان باز ستده باشند پس ابی و جمله حاضران
بگریستند در تعیین زمان وفات او خلاف بسیار است و اکثر برآنند که نفس نفیس
او در زمان خلافت عمر بن الخطاب بخطاب ادخلی جنتی سرافراز گشت **سعد بن عباده
الانصاری** سید انصار و کریم روزگار و نقیب رسول مختار بوده در عقبه و بدر حاضر
بوده و در روز فتح مکه رایت پیغمبر صلوات الله علیه بدست او بوده علامه حلی قدس
سره او را در زمره مقبولان ذکر نموده و در بعضی از کتب سیر بنظر رسیده که سعد بن
عباده را بجناب شاه ولایت مآب اخلاص و اختصاص تمام بود و در وقتی که حضرت رسالت
فاطمه را باو میداد سعد در ترتیب اسباب کدخدائی انحضرت امداد بسیار نمود و خود

وفوز بمان مراسم خدمتکاری بجای آورد تو شیخ فاضل حسن بن علی بن محمد بن الحسن الطبری
در کتاب کامل بهائی که آن را بنام صاحب اعظم خواجه بهاء الدین جوینی رحمه الله نوشته
ذکر نموده که سعد بن عباده رئیس قبیله خزرج و از نقبای انصار بود و چون مردم در بیعت
ابوبکر شروع کردند انصار گفتند چون ترک نص خدا و رسول کردید و اتباع هوا میکنید
یکی از دیگری اولی نیست ما که انصاریم سعد بن عباده را رئیس و خلیفه خویش میکنیم
سعد چون این سخن شنید گفت من دین را بدنیا نفروشم و بعد از اسلام کافر نشوم و نبی
خدا و رسول را خصم خود نکنم و این کار قبول نکنم تا میان ما و دیگران پیش خدای تعالی حکم
باشد چون سعد چنین گفت کار ابوبکر قوت گرفت و مردم میل بدان طرف کردند
و از سعد بیعت طلب نمودند ابا کرد و گفت این دروغ بخود نخواستم بدیگری هم نخواهم و از
برای خاطر دیگران بدوزخ نروم و سعد با قوم خویش بر ابوبکر بیعت نکردند و بزمان
عمر عمر الحاح کرد و قبول نکرد و از قوت و کثرت قوم وی بروی کار اهمی نتوانستند کرد
و زهره اجبار او نداشتند لاجرم باوی بظاهر میساختند و در تحصیل بیعت او حیلها
می پرداختند تا آنکه قیس پسر سعد روزی عمر را نصیحت کرد و گفت نصیحت من قبول کن
و از سر شفقت بشنو که سعد سوگند یاد کرده که بر شما بیعت نکند و از و بیعت بجبر
نتوان گرفتن الا بعد از قتل وی و قتل او منوط است بقتل جمع خزرج و قتل خزرج
منوط است بقتل اوس و قتل اوس منوط است بقتل جمع بطون یمن و این مقدور شما
نباشد و بیش از وسع شما است باید که با وی بسازید تا بروزگار عمر سعد بجانب شام
رفت و خالد ولید آن روز در شام بود سعد شبی از دهی بدهی میرفت خالد این حال را
و او مردی سخت کماندار و تیرانداز بود دیناری چند بداد و تیراندازی چند دیگر
با جرة گرفت و براه سعد رفتند و او را به تیر بکشتند و از خوف عامه در جهان فاش
کردند که جنیان او را بکشتند و این بیت از زبان جنیان انشا کرده اند شعر

قد قتلنا سید الخزرج سعد بن عباده ۞ و رمیناه بسهمین فلم یخط فؤاده ۞

و بالجمله باین مکر و حیله انتقام امتناع او را از بیعت ابوبکر و عمر از و کشیدند
و فی الکتاب المؤلف لمحمد بن جریر الطبری عن ابی علقمه عن سعد بن عباده قال ابو علقمه
قلت لابن عباده و قد مال الناس الی بیعة ابی بکر الا تدخل فیما دخل فیه المسلمون

قال

قال الیك عنی فوالله لقد سمعت رسول الله صلعم یقول اذا انا مت تضل الاهواء و یرجع
الناس علی اعقابهم فالحق یومئذ مع علی و کتاب الله بیده لا تبایع احدا غیره فقلت له هل سمع
هذا الخبر غیرك من رسول الله صلعم فقال سمعت اناس فی قلوبهم احقاد و ضغاین قلت بل
نازعتك نفسك ان یکون هذا الامر لك دون الناس کلهم فحلف لم یهتم بها و لم یردها
و انهم لو بایعوا علیا کان اول من بایع سعد و در موضعی دیگر از این کتاب مسطور است
که انصاریان خزرج بر ابی بکر بیعت نکردند و رئیس ایشان سعد بن عباده در انکار بیعت
ابی بکر و عمر متوقف شده و اوس بعضی بیعت کردند و بعضی نه و آن جمع که بیعت کردند برای
حسد و عداوت قدیم جاهلیت بود که میان ایشان و میان خزرجیان بود که حق تعالی
ببرکت رسول تالیف دلهای ایشان کرده بود و چون رسول از دنیا رحلت کرد ایشان
بر عداوة قدیمه رفتند و در سقیفه ضغاین جاهلیه تازه شد و دلیل برین آنکه
خزرجی با اوسی گفت بعد از بیعت اوس با ابی بکر که ما حملك علی ما صنعت الا الحسد
علی ابن عمك سعد ابن عبد البر در کتاب استیعاب و ابن اثیر در کتاب اسد الغابه آورده اند
که سعد بهیچ باب با ابوبکر و عمر بیعت نکرد و نتوانستند که او را بطریق دیگر الزام
کنند زیرا که قبیله بنی خزرج که خویشان او بودند بسیار بودند لاجرم از فتنه ایشان
احتراز نمودند و چون حکومت مسلمانان بعمر رسید روزی در میان بازار مدینه
نظر عمر بر او افتاده گفت ای سعد بیعت کن یا ازین شهر بیرون رو سعد گفت که در
تو امیر آن باشی بودن من درین شهر حرام است و بنا برین از مدینه بشام رفت و او
قبیله بسیار در حوالی دمشق بود هر هفته در دهی پیش خویشان خود می بود بعد از مدتی
از دهی بدهی دیگر میرفت از باغی که بر راه که او بود تیری بروی بزدند و او را شهید کردند
در روضة الصفا آورده که زمره از ارباب اخبار برانند که سعد بن عباده با ابی بکر
بیعت نکرد و از مدینه بیرون آمده بجانب شام رفت بعد از مدتی در آن دیار بحوران
یکی از غطا مقتول گشت و بلاذری در تاریخ خود آورده که عمر بن خطاب محمد بن مسلمه انصاری
و خالد بن الولید را از مدینه بکشتن سعد بن عباده فرستاده بود و هر یك تیری افکندند
و او به تیر ایشان کشته شد و جمعی از اهل سنت و جماعت گویند که او را جنیان از برای
خلاف عمر بکشتند و بر درختی رفته بودند و دف میزدند و میگفتند

قد قتلنا سید الخزرج سعد بن عباده * ورمیناه بسهمین فلم نخط فؤاده * و مخفی نماند
که این سخن ظاهر البطلان است چه خصمان رسول صلعم و ابو بکر از قریش و غیر قریش بسیار
بودند و دیوان کفار را از بهر رسول صلوات الله علیه و ابو بکر نکشتند مسلمانی را که سید
انصار و از اکابر اصحاب سید ابرار باشد چگونه از برای خاطر آن نابکار خواهند کشت
و مع هذا شاعر انصار نیز کشف استار از وجوه غدر و حیلهٔ آن قوم غدار نموده و در
انکار نسبت قتل سید انصار بطایفهٔ جن گفته شعر یقولون سعد شقت الجن بطنه
الا ربما حققت فعلک بالغدر * وما ذنب سعد انه بال قائما * ولکن سعد لم یبایع ابا بکر
و در این اشعار اشعار است بآنکه می گفتند آنکه سعد برپا ایستاده بول میکرد که جنیان
متعرض قتل او شدند و از جملهٔ غرایب آنکه ایستاده بول کردن را بنحوی موجب تعرض
جنیان میدانند و بخاری در صحیح خود از انجمله سنن حضرت پیغمبر صلعم شمرده
فلیضحکوا قلیلا ولیبکوا کثیرا و در کتاب رجال ابو عمرو کشی مسطور است که سعد را
شش پسر بود که همگی در نصرت حضرت رسالت مراسم مجاهده و اخلاص بجا آورده بودند
و یکی از ایشان قیس بود و طول قامت هر یک از سعد و پسر او قیس ده شبر بود با شبار ایشان و
نیز ایشان برابر بر ذراع دست یکی از ما بود و سعد ابا عن جد در جاهلیت و اسلام
بزرگ قوم خود بود و سفره و طعام ایشان همیشه بر طوایف انام عام بود قیس بن سعد
بن عباده الانصاری از کلم اصحاب سید ابرار و کریمان روزگار بوده و در
آداب حرب و تدبیر گوی مسابقه از برنا و پیر ربوده صاحب استیعاب از مالک بن
انس نقل نموده که منزلت او نزد حضرت سید المرسلین منزلهٔ داروغه بود از سلاطین
و رایت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در روز فتح گاهی بدست پدر او و گاهی بدست
او بوده و بعد از آن قیس در خدمت حضرت امیر المومنین علیه السلام می بود و در
حرب جمل و صفین و نهروان از و مفارقت ننمود و تفصیل احوال قیس و کرم خانواده
او در کتاب استیعاب استیفا یافته و در ترجمه فتوح ابن اعثم کوفی مسطور است
که روزی از روزهای حرب صفین قیس بن سعد انصار را بخواند و گفت ای قوم بحمد الله که ما
امان لشکریم و در سایهٔ آن علم جنگ کرده ایم که جبرئیل علیه السلام از دست راست آن لشکر
بوده و میکائیل علیه السلام در دست چپ آن و معویه و قوم او در سایهٔ علم آن لشکر بوده اند

کمرود

که مرد و سرخیل ایشان ابو جهل بوده است انصار گفتند حق بدست تست و تو رئیس و پیشوا
و سرور و مقتدای مائی و ما همگی در خدمت تو ایستاده ایم و کمر انقیاد بسته تا بهر خدمتی
که فرمائی قیام نمائیم و امتثال حکم ترا از لوازم شماریم نظم تو مرا دل ده و دلیری بین
روبه خویش خوان و شیری بین * قیس فرصت وقت نگاه میداشت تا فوجی سوار آراسته
از لشکر معویه در حرکت آمدند و بسوی لشکر امیر المومنین علیه السلام روان شدند قیس
بنظر داشت که معویه در میان ایشانست برنشست و بر آن فوج سواران حمله کرد و خویشتن را
در میان ایشان انداخت و بر یکی از سواران زخمی زد بپنداشت که او معویه است آن
سوار بیفتاد و بجهان بواد آخر معلوم شد که او معویه نیست پس چشم او بر سواری دیگر
افتاد که سلاح نیکو پوشیده بود قیس گمان کرد که معویه این باشد بر وی حمله کرد و او را شمشیری
زد و بینداخت و معلوم کرد که این معویه نیست همچنین بر چند سوار نامدار حمله کرد و
ایشان را بکشت و اسب بهر سوی میتاخت و مردی می انداخت معویه از بالای بلندی
این تماشا میدید و تعجب میکرد و آواز میداد که ای اهل شام این سوار شیر ضرغام است
خویشتن را از و نگاه دارید و از جنگ او احتراز کنید چون قیس را یقین شد که معویه
در میان آن فوج سواران نیست عنان بگردانید و بمصف خویش باز آمد در روضة
الصفا آورده که چون حضرت مقدسهٔ امیر المومنین ع قیس بن سعد را که در زمان
حضرت سید کائنات علیه افضل الصلوات صاحب رایت انصار بود و بکمال اصابت رای
اتصاف داشت حکومت مصر داد و امر فرمود که از آنجا متوجه محاربهٔ اهل شام گردد معویه
مشکل کردید و بنا برین دست در دامن حیله و تدبیر زده خواست که قیس بن سعد را بحسن
تقریر و کلمات دلپذیر در مخالفت خلیفهٔ بحق با خود همداستان سازد و بخاطرش خطور
نکرد که نظم سوار جهان پور دستان بنام * ببازی سر اندر نیارد بدام * لاجرم مکتوبی
مشتمل بر دلالات و استمالات و وعدهٔ حکومت عراق و ما تشد آن بوی نوشت قیس
در جواب نوشت که عجب از تو میآید که مرا اشارت میکنی بمخالفت شخصی که احق و اولی است
از دیگران بخلافت و اقربست برسول صلوات الله علیه از روی سیرت و قرابت و امر میکنی
بطاعت کسی که بعکس این اوصاف اتصاف دارد کلا و حاشا که من عصیان سعادتمندی چنین
اختیار کنم و در لفظ جرب شیطان گردم و با لشکر ابلیس همداستان شوم معویه بعد از یاس

از اطاعت قیس بکرو تدبیری پیش آورد و حضرت امیر المؤمنین را علیه السلام با او بدساخت چه در محافل و مجالس بزبان می آورد که هر چند قیس بن سعد بحسب ظاهر دم از ولاء امیر المؤمنین علی میزند اما در سر بمکتوب بما می نویسد و شرایط نصیحت و اخلاص بجا می آورد و بالجمله بتعاقب مکر و تزویر که تفصیل آن در روضة الصفا مذکور است کار را بجائی رسانید که حضرت امیر در باب والی مصر بدگمان شده بعد از مشورت با اصحاب خود مثل محمد بن ابی بکر و عبدالله بن جعفر الطیار قیس را از حکومت مصر معزول فرمود و محمد بن ابی بکر را با رایات و ضبط آن دیار فرستاد قیس از بدگمانی آنحضرت ملول و محزون گشته بمدینه آمد و در آن اوان حسان بن ثابت که نفاقی از حضرت امیر در ضمیر داشت با قیس گفت که در قتل عثمان سعی نمودی و حضرت علی ترا معزول کردانید و آن جرم عظیم در گردن تو بماند الحال بیا نصیحت من بشنو و نزد معویه برو که از عزت و جاه تمام خواهی دید قیس با وی خطاب کرد یا اعمی القلب والبصر از مجلس من بیرون رو و بخدا سوگند که اگر اندیشه آن نداشتم که میان قوم من و قبیله تو محاربه و مقاتله روی نماید از بار سر کردن ترا سبک میساختم و مروان حکم نیز از بنی مقوله سخنان با قیس گفت قیس علی رغم ایشان از سر قلم ساخته سخنان سعادت و اقبال منتهی آن کعب آمال کشند بجانب صفین رفت و معویه بن سفیان بر این حال اطلاع یافته بمروان پیغام فرستاد که اگر صد هزار شمشیر زن و نیزه گذار را ترد علی میفرستادی نزد من آسان تر میشد از آنکه قیس بن سعد را گذاشتی که نزد او آمد و بعد از وقوف حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بر حالات اهل مصر و کید معویه در باب عزل قیس آنحضرت در تعظیم و تکریم او مبالغه فرموده از ارسال محمد بن ابی بکر بجانب آن دیار پشیمان گشت و از اشعار قیس رحمة الله علیه این چند بیت در تفسیر رئیس المفسرین شیخ ابو الفتوح خزاعی رازی مذکور است شعر

قلت لما بغی العدو علینا ۞ حسبنا ربنا ونعم الوکیل ۞

حسبنا ربنا الذی فتح البصرة ۞ بالامس والحدیث طویل ۞ وعلی امامنا وامام

لسوانا اتی به التنزیل ۞ یوم قال النبی من کنت مولاه ۞ فهذا مولاه خطب جلیل ۞

و بعد از وفات حضرت امیر المؤمنین علیه السلام قیس بن سعد در سلک انصار حضرت امام حسن علیه السلام امیر المؤمنین منتظم گردید و در خدمت آنحضرت نیز شیوه اخلاص و جان سپاری می کردند

پیوسته که سابقاً مذکور شده چون معویه عبیدالله بن عباس که بر مقدمه لشکر امام حسن امیر بود بفریفت و عبیدالله علی که با او بود برداشت و نزد معویه رفت و لشکری که با او بود بجا دار ماندند قیس بن سعد برخاست و خطبه انشا کرد و ایشان را شکفت ای مردمان شما را رفتن این مرد نزد معویه بهول و اضطراب نیفتد که او و پدر او هرگز مقصد خیری ننموده اند آنگاه خود متصدی سرداری مقدمه لشکر گردید و در جهاد ارباب کفر و عناد و عوی اخلاص و جد و جهد میکوشید و چون حضرت امیر المؤمنین حسن تفویض خلافت بمعویه فرمود قیس از آن معنی آزرده شد و بعضی از آن سوزی سخنان گفت که و از معسکر آنحضرت بیرون رفت اما قوم قیس از آن حضرت مفارقت نمودند و حضرت امیر المؤمنین حسن علیه السلام جهت ایشان از معویه امان گرفت و قیس در مدینه منزوی شده بعبادت مشغول گشت و در سنه ستین در اواخر خلافت معویه وفات او رسید صاحب روضة الصفا آورده که چون حضرت امیر المؤمنین حسن علیه السلام با معویه صلح نمود با او شرط میفرمود که جمیع شیعه آنحضرت از او در امان باشند معویه گفت که کافر باد از ما امن اند مگر قیس بن سعد که او را بهیچ وجه نزد من امان نیست حضرت امام حسن علیه السلام پیغام فرستاد که اگر طالب بیعت منی باید که او نیز از توامن و مطمئن باشد چون این سخن بمعویه رسید قیس را امان داد گویند که چون معویه قیس بن سعد را به بیعت خویش دعوت کرد امتناع نمود و گفت من و پدر با این منعقد بوده ایم که هرگز بیعت ظالم در گردن ما نبوده و امیر المؤمنین حسن علیه السلام او را نصیحت کرده گفت برو با معویه بیعت کن که صلاح در این است قیس عذرها گفته امام حسن سلام الله علیه در آن باب مبالغه و الحاح نمود قیس طوعاً و کرهاً نزد معویه رفته با او بیعت کرد معویه گفت ای قیس نمیخواستم که این کار بتو رسد و تو زنده باشی قیس گفت من نمیخواستم که تو حکومت کنی حضار مجلس در تسکین فتنه کوشیدند تا حرارت جانبین زایل شد صاحب کتاب احتجاج از سلیم بن قیس نقل نموده که چون معویه در ایام خلافت خود جهت مراسم حج بحوالی مدینه آمد اهل مدینه او را استقبال نمودند پس نگاه کرد و دید که هیچکس از قریش نبوده چون فرود آمد پرسید که انصار را چه شد که استقبال من نمودند حاضران مجلس گفتند که ایشان را بمرتبه محتاج و فقیر شده اند که مرکوب سواری ندارند معویه گفت شتران آبکش ایشان را

در آن میان

چه شد قیس بن سعد که کشته شده بود و درین وقت بیعت در آمد و گفت در روز بدر
و احد و دیگر مشاهد پیغمبر صلوات الله علیه شتران انصار هلاک شدند در جنگ که
ترا و پدر ترا از برای نصرت اسلام بر تیر و شمشیر میزدند حتی ظهر امر الله و هم کارهون
پس معویه ساکت شد شیخ اجل ابو جعفر طوسی طاب الله مشهده در کتاب امالی از قیس
سعد روایت نموده که قال سمعت علی بن ابی طالب علیه السلم یقول انا اول من یجثوا بین
یدی الله عز و جل یوم القیمة للخصومة یعنی حضرت امیر المومنین علیه السلم فرمود که من
اول کسی خواهم بود که نزد خدای تعالی جهت خصومت مخالفان خود زانو بر زمین
خواهم زد سعید بن سعد بن عبادة الانصاری بمقتضای کلمه جامعه الولد
الحر یقتدی بابائه الغر مانند پدر و برادر از جمله غلامان با خلاص امیر المومنین ع
بود صاحب اصابه آورده که جمهور ارباب سیر او را در صحابه ذکر نموده اند و ابن عبد البر
در استیعاب گفته که او را صحبتی اندک بود و از جانب حضرت امیر المومنین علیه السلم
والی یمن بود بشیر بن سعد بن ثعلبة الخزرجی الانصاری صاحب استیعاب آورده که
او از اصحاب عقبه بود و بعضی از آن با برادرش سماک بن سعد بغزای بدر حاضر شده و
غزای احد و دیگر غزوات با او بعد از آن روی داده حاضر شد گفته اند که او اول کسی است
از انصار که در روز سقیفه با ابی بکر بیعت کرد و در ایام خلافت ابی بکر که با خالد بن
الولید همراه بود در موضع عین التمر شهید شد و علامه حلی احله الله فی غرف الجنان
در کتاب خلاصه او را در قسم رجال مقبولین داخل ساخته و فرموده که بشیر بن سعد
انصاری بغزای بدر حاضر آمده و در یمن در ایام خلافت ابی بکر و امارت خالد بن الولید
کشته شد مولف گوید میتواند بود که آنکه علامه او را در قسم مقبولین نام برده بنا بر آن
باشد که قصه بیعت او با ابو بکر بر وجهی که در استیعاب و سایر کتب سیر مذکور است نزد
او بصحت نرسیده باشد و میتواند بود که او را در آن بیعت معذور دانسته باشند هم
مبادرت بشیر و اکثر مردم در آن روز به بیعت ابی بکر بنا بر حیله بود که عمر و سایر منافقان
انگیختند و ناگاه خود را بسقیفه بنی ساعده رسانیده در او هام انصار انداختند
که حضرت امیر المومنین علیه السلم در خانه خود نشسته و در بر روی خود بسته و از تصدی
خلافت که بموجب نص جهت او مقرر بود متقاعد است و پروای آن ندارد لا جرم چون

در باب خلاف میان مهاجر و انصار گفت و شنید بسیار شد و بحجت روی آنمود قریش بر نظر
بشر قوی نمود و شبهه استحقاق خلافت ایشان بر و مستولی گردید بان موافقت سعد بن عبادة
و باقی قوم انصار عدول ورزید و پیمان بعد ابی بکر که از قریش بود گروید و هر گاه بیعت بشیر با ابو بکر
بنا برین باشد که مذکور شد هیچ دلالتی بر آن نخواهد داشت که او بالطبع بخلاف ابی بکر مایل
بود یا او را مستحق خلافت حقیقی آلهی میدانست بلکه محتمل است که بعد از زوال الشبهه و
انکشاف حیله مذکوره از آن بیعت فاسده پشیمان شده باشد و موید این است آنکه شیخ
فاضل صالح ابو السعادات حلی رحمه الله در شرح دعای صنمی قریش گفته که انصار در روز سقیفه
اصرار بر مناقضه ابو بکر و عمر و اتباع ایشان نمودند و گفتند که ریاست ما بر علی بن ابی طالب
تعلق دارد چنانکه ما و شما همگی مامور شدیم با آنکه مقرون بخطاب امیر المومنین بر او سلام
کنیم ابو بکر گفت راست میگوئید حضرت رسالت در باره او این فرموده اما بعد از آن از انحضرت گوش
دکوا می شنیدم که از حضرت رسول صلعم شنیدم که گفت انا اهل بیت اکرمنا الله و اصطفانا بالنبوة
و لم یرض لنا بالدنیا و ان الله لا یجمع النبوة و الخلافة اکثاء عمر و ابو عبیدة جراح و سالم مولی
حذیفه تصدیق او نمودند و گفتند که ما نیز این کلام را از حضرت رسالت صلعم شنیده ایم و این
کلام مزور را کار در بر انصار مشتبه ساختند و بحجت ایشان را قطع نمودند و بیعت از ایشان
گرفتند و در کتاب نهج الایمان مسطور است که چون قریش در مقام نزاع شدند با انصار و
ایشان را الزام کردند بقرابت خود با پیغمبر علیه و آله بمرتبه انصار امتناع نمودند و گفتند که خلیفه از جانب
حضرت رسول صلعم بر جمیع امت مقرر باید ساخت سعد بن عویم بن ساعده گفت ان
الخلافة لا یکون الا فی اهل بیت النبوة فاجعلوها حیث جعلها الله جریر بن عبد الله البجلی
مردی بغایت جمیل طویل بوده تا آنکه طول قامت او شش ذرع بوده در مقصد اقصی آورده
که جریر از قبیله خویش با صد و پنجاه کس بخدمت حضرت رسالت صلعم آمده بشرف اسلام فائز
شدند و از جریر منقولست که گفت که چون بخدمت آنحضرت رسیدم مرا تعظیم تمام کرده و ردای
خود را برای نشستن من و ردای مبارک خود را گسترانید اما من از روی ادب پای بر روی
ردای آنحضرت ننهادم پس آنحضرت بسوی اصحاب نگاه کرده فرمود اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه
و هم از جریر منقولست که چون بیثرب رسیدم بمدینه آمدم بهترین جامهای خود را پوشیدم و
بمسجد در آمدم رسول صلوات الله علیه خطبه میخواند بعد از تشرف ملاقات از اصحاب پرسیدم

که پیش از آمدن من آنحضرت هرگز یاد من کرده بودند گفتند آری پیغمبر فرمودند که از این در مردی
درآید که بهترین اهل یمن و از فضلای اصحاب من باشد و انوار فلکی بچهره او واضح
و آثار ملکی از جبین او لایح باشد پس شکر الهی بجای آوردم و تا در خدمت آنحضرت
بودم همیشه با من به تبسم و بشاشت ملاقات میکرد علامه حلی قدس سره در کتاب
خلاصة الاقوال و حسن بن داود در کتاب خود جریر را از جمله مقبولان شمرده اند و
گفته اند که او رسول حضرت امیر المومنین علیه السلام بود بجانب معاویه و صاحب
استیعاب گفته که آنحضرت او را برسالت پیش معاویه فرستاد و معویه مدتی طویل
او را محبوس ساخت و بعد از آن او را کاغذی نانوشته داده مصحوب بعضی از مردم
خود بجانب امیر المومنین علیه السلام و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی شامی در
تعلیقات خود بر کتاب خلاصة الاقوال ذکر نموده که رسول بودن او من حضرت امیر را
اگرچه دلالت بر مدح او میکند اولا اما مفارقت او از آنحضرت و ملحق شدن او
بمعویه ثانیا او را از زمره ممدوحان و مقبولان بیرون می برد و خراب کردن
حضرت امیر خانه او را بعد از لحوق او بمعویه مشهور است مولف گوید که این
گمراهی و بی عقلی از قامت دراز او بروجهی که سابقا مذکور شد دور نیست والله اعلم
صاحب اسد الغابه و صاحب استیعاب گفته اند که جریر قبل از وفات پیغمبر صلوات الله علیه
و آله بچهل روز مسلمان شد و شیخ ابن حجر در کتاب اصابه بتخطیه ایشان نموده و
گفته که او در اوایل بعثت پیغمبر صلی الله علیه و آله بخدمت آنحضرت آمده اسلام آورد و
و بمیان قوم خود مراجعت نمود و باز در آخر عهد پیغمبر بخدمت او آمد و حسن بن داود
و غیر او آورده اند که جریر در همان سال که حضرت رسالت پناه وفات خواستندی
یافت مسلمان شد و در سنه اثنی و اربعین از هجرت وفات یافت **حجر بن عدی**
الکندی الکوفی صاحب استیعاب گفته که او از فضلای صحابه بود و با صغر سن از
کبار ایشان بود و مستجاب الدعوة بود و در حرب صفین از جانب امیر المومنین
علیه السلام امارت لشکر کنده باو متعلق بود و در روز نهروان امیر لشکر حضرت
امیر بود علامه حلی قدس سره فرموده که حجر از اصحاب حضرت امیر و از ابدال بوده و حسن
بن داود ذکر نموده که حجر از عظمای صحابه و اصحاب امیر المومنین علیه السلام یکی از

امرای

امرای معویه با او امر کرد که حضرت امیر المومنین علی علیه السلام را لعن کند او برزبان آورد که
ان الامیر امرنی ان العن علیا فالعنوه لعنه الله حجر با بعضی از اتباع خود بسعایه زیاد
ابن ابیه و حکم معویة بن ابی سفیان در سنه احدی و خمسین شربت شهادت چشید در کتاب
کامل بهائی مسطور است که زیاد بن ابیه خواست که حجر بن عدی را که رئیس شیعه کوفه بود بکشد
رؤسای آنجا را طوعا و کرها بر آن داشت تا گواهی دادند که او بمعاویه عاصی شده و ابو برده
ابن ابو موسی اشعری محضری نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم هذا ما شهد علیه ابو برده لله رب
العالمین شهد ان حجر بن عدی خلع الطاعة و فارق الجماعة و لعن الخلیفة و دعا الی الحرب
والفتنة و جمع الجموع یدعوهم الی نکث البیعة و خلع امیر المومنین معویة بن ابی سفیان
صرلها پس زیاد فرمود تا رؤسا بر آن محضر ثبت کردند و معاویه بدین بهانه حجر را با
نفر از شیعه بکشت و در روضة الصفا آورده که سبب قتل حجر آن بود که مغیرة بن شعبه
در زمانی که از جانب معویه والی ولایت کوفه بود بر بالای منبر رفته امیر المومنین علی علیه
و سایر بنی هاشم را دشنام دادی و از جهت عثمان آمرزش خواستی حجر بن عدی تاب استماع
آن کلمات نیاورده با مغیره گفت که امثال شما مردم را خدای تعالی و تقدس مذمت و لعنت
کرده و من گواهی میدهم که مردود شما مقبول حق عز و علاست و هرچه ممدوح شماست مذموم
و سرزنش او لیست تا ایشم حجر بر آن شد که در جمعه از جمعات مغیره بر بالای منبر رفت تا
باد ای خطبه قیام نماید حجر بن عدی با فرقه از اصحاب خویش او را سنگ باران کردند
و مغیره بر هیئت مهیبه تمام تر از منبر فرود آمده بدار الاماره رفت و مبلغ پنجهزار درم
بخانه حجر فرستاد و مردم مغیره را بجهت این سرزنش کرده گفتند که این چیز از تو صادر
شد موجب وهن حکومت و امارت است جواب داد که این احسانی که بحجر کردم
او را بکشتن داد چه او دلیر گشته بعد از من با حکام کوفه همین معامله پیش خواهد کرد
و عاقبت کشته خواهد شد و چون مغیره براهی که در پیش داشت رفت معویه حکومت
کوفه را بزیاد بن ابیه ارزانی داشت و او نیز سب امیر المومنین میکرد و حجر در
مقام منع مجادله و زیاد شش ماه در کوفه بودی و شش ماه در بصره چون شش ماه از
اقامت او در کوفه بگذشت و عزیمت بصره نمود عمرو بن حریث را به نیابت خویش در کوفه
بگذاشت و عمرو در روز جمعه بر منبر رفت چون خواست که خطبه آغاز کند حجر بن عدی

با اصحاب خویش او را سنگ باران کردند و عمرو از منبر فرود آمده بدار الاماره رفت و در قصر را
بسته عرضه داشتی نوشته زیاد را از فعل حجر بن عدی اعلام داد و زیاد بکوفه آمد و امرا
نموده فرمود تا منبر او را بمسجد بردند و بعد از آن بآن موضع رفته بر تخت نشست و
اول کسی که از اشراف کوفه نزد او رفت محمد بن قیس بن اشعث کندی بود و چون محمد بر وی
سلام کرد زیاد گفت لا سلام الله علیك همین ساعت ابن عم خود حجر بن عدی را پیش من
حاضر کن و آن محمد گفت ایها الامیر مرا با حجر اختلاط و مجالستی نیست و تو میدانی که میان من
و او عداوت بچه مرتبه است جریر بن عبد الله گفت من حجر را پیاورم بشرط آنکه او را تو نزد معویه
فرستی تا هرچه خواهد با وی بتقدیم رساند زیاد ملتمس جریر را قبول کرده جریر حجر را
بمجلس زیاد حاضر گردانید و زیاد بحبس او فرمان داده فرمود تا اصحاب او را حاضر
سازند و چون همه را بدست آوردند ایشان را با صد کس از معتمدان خویش بدمشق فرستاد
در بعضی روایات آمده که چون حجر و اصحاب او بنواحی مرج دمشق رسیدند معویه
سرهنگی را بجانب ایشان روان کرده گفت که نخست آن جماعت را بتوبه و انابت و رجوع
از محبت علی بن ابی طالب علیه السلام دعوت کن اگر قبول کنند دست از آن قوم باز دارد والا ایشان را
بسیاست کن چون آن شخص نزدیك شیعه امیر المومنین علی علیه السلام رسید یکی از آن جماعت
گفت که نصفی از مردم ما بسیاست میرسند و نصفی دیگر خلاص میشوند گفتند که تو این معنی را
از کجا دانستی جواب داد که این شخص که نزد ما می آید بیك چشم کور است و بدیگری بیناو مرا
از مشاهده این حالت آنچه گفتم بخاطر رسید و چون آن سرهنگ بنزد ایشان آمد ایشان را برجوع
از ولای مرتضی علیه السلام دعوت کرد یك نصف آن قوم از دوستی شاه ولایت عم ابا
کردند و نصفی دیگر بر موالات آن جناب اصرار نمودند و آن مدبر اهل محبت را بموجب
فرمون معویه بقتل رسانیده و دیگران را بگذاشت و در تاریخ ابو حنیفه دینوری
مذکور است که زیاد بن ابیه ابو بردة بن ابو موسی و شریح بن هانی الحارث و ابو عبید
قبنی را پیش معویه فرستاد تا بر صادرات افعال حجر و اصحاب او گواهی دادند آنگاه
معویه فرمان داد تا آن جماعت را بقتل رسانیدند رحمهم الله تعالی صاحب کتاب احتجاج
از صالح بن کیسان روایت نموده که در همان سال که معویه حجر بن عدی و اصحاب او را
بقتل رسانیدند متوجه حج شد و در آن اثنا با حضرت امام حسین علیه السلام ملاقات نمود

با آنحضرت گفت که آیا خبر بشما رسیده که ما حجر بن عدی و اصحاب او که شیعه پدر تو بودند چه کار
کردیم آنحضرت فرمودند که بگوی که چه کار کردید معویه گفت که ایشان را بقتل رسانیدیم و غسل
و تکفین نموده بر ایشان نماز گذاردیم پس حضرت امام حسین علیه السلام بر او خندیدند و گفتند
که آن قوم در روز قیامت خصم تو خواهند بود اما بدان ای معویه که اگر ما شیعه ترا بکشیم
نه غسل میدهیم و نه کفن میکنیم و نه نماز بر ایشان میگذاریم و نه در قبر دفن مینماییم
قبر منور حجر و اصحاب او که با او شهید شدند در موضع عذرا است که بر ده فرسخی دمشق
واقع است و از بعضی ثقات بمولف رسیده که چون شیخ اجل سعید ابو عبد الله الشهید قبر
حجر ابن عدی و اصحاب او را در عذرا زیارت کرد این دو بیت را در آن موضع نوشت **شعر**
جماعة بعذراء لله قد قتلوا ٭ لهم من الله اجلال و اکرام ٭ حجر قبیصة صیفی شریکهم
وصالح ثم همام و کرام ٭ **عدی بن حاتم الطایی** صاحب استیعاب گفته که او از اکابر صحابه است
و در روز اسلام او حضرت رسول صلعم خوشحالی تمام فرموده ردای مبارك خود را جهت او
بگسترانید و بزبان معجز بیان گذرانید که اذا اتاکم کریم قوم فاکرموه و در حرب جمل و صفین
و نهروان ملازم رکاب ولایت انتساب حضرت امیر المومنین بود و در حرب جمل یکی چشم او
ضایع شد و زمخشری در ربیع الابرار آورده که معویه کتابتی بعدی بن حاتم نوشت و او را بعث
خود دلالت نمود عدی در جواب او این نوشت **شعر** یحاولنی معویة بن صخر ٭
ولیس الی الذی یبغی سبیل ٭ یذکرنی ابا الحسن علیا ٭ وحظی فی ابی حسن جلیل ٭ روایت
که عدی بن حاتم را بعد از وفات حضرت امیر المومنین هم بمجلس معویه رجوع شد در آن مجلس
عبد الله بن زبیر که از بقیة السیف حرب جمل و عداوت پیغمبر و رسل او حاضر بود پس عبد الله
با معویه گفت که رخصت بده تا من و جمعی از قریش که در این مجلسیم با عدی بن حاتم حرفی بکنیم
که شیعه را گمان آنست که کسی در سخنوری حریف او نیست معویه با او گفت که عدی در زبان
آوری و حاضر جوابی چنانست که میگویند می اندیشیم که در مناظره او عرض خود را ضایع سازی
و مرا در تکلفت و زحمت اندازی **نظم** ای مگس حضرت سیمرغ نه جولانگه تست ٭
عرض خود میبری و زحمت ما میداری ٭ عبد الله زبیر و سایر ملاعین قریش باتفاق التماس
نمودند که تو ما را با او بگذار پس عبد الله زبیر مبادرت نموده از عدی بن حاتم پرسید که یا
ابا طریف کدام روز چشم ترا ضایع ساختند عدی در جواب گفت که آنروز که پدر تو را هزیمت

کریخته وبه بدترین حالی اورا بکشتند واشتر بکون تو بنیزه زد تا فوار نمودی پس ابن
ابیات را بدیهه انشا نموده بعبدالله خواند **شعر** اما والله یا ابن الزبیر لوانّنی ❀
لقیتک یوم الزحف رمت لی مخطا ❀ وکان ابی من طی شم ابوا ببه ❀
صحیحین لم ینزع عروق القبطا ❀ ولو رمت شتمی عند عدل قضاءه ❀
لرمت بریا ابن الزبیر نبا مخطا ❀ آنگاه معویه بعبدالله گفت که من باشما گفتم که ان
همزبانی او احتراز کنید که صرفه شما در ان نخواهد بود ومخفی نماند که قول عدی بن حاتم
صحیحین لم ینزع عروق القبطا تعریضیست بعبدالله بن زبیر بانکه پدر وجد او
عربی قریشی صحیح الاصل نبوده اند بلکه از قبط بوده اند ونیز نا تولد نموده اند آری عدا
~~اهل البیت علیهم السلام نزد معویه آمد بر سبیل شماتت از وپرسید که پسر ترا که طرفه~~
~~نام داشت~~ چه شد عدی گفت ازحسنین ناکسی بما آید ولنعم ما قیل **قطعه**
هرکرا هست با علی کینه ❀ در نسب حاجت بدانستن نیست ❀ بیت در دوستی استین پدرد ❀
دامن مادرش نمازی نیست ❀ ودر کتاب عمدة الفواید ودرر القلائد از مولفات سید
اجل مجتبی امیر مرتضی علم الهدی قدس سره مسطور است که چون عدی بن حاتم بعد از شهادت
حضرت امیر علیه السلام نزد معویه آمد بر سبیل شماتت ازو پرسید که سه پسر ترا که طریف
وطراف وطرفه نام داشتند چه شد عدی گفت که با علی بن ابوطالب کشته شدند معویه گفت
پسر ابوطالب با تو انصاف ننمود زیرا که پسران خود را سلامت داشت وپسران ترا کشتن
داد عدی گفت که من با او انصاف ننمودم زیرا که او کشته شد ومن زنده ماندم **نظم**
دور از حریم کوی تو شرمنده مانده ام ❀ شرمنده ام ازینکه چرا زنده مانده ام ❀
علامه حلی قدس سره در کتاب خلاصه آورده که عدی بن حاتم الطائی از اجله صحابه است
که بحضرت امیر المومنین علیه السلام رجوع نمودند ومستبصر شدند **اسامة بن زید بن**
شراحیل الکلبی صاحب استیعاب آورده که مادر او ام ایمن است که برکه نام داشت
وکنیز حضرت رسالت پناهی بود ودر روز وفات آنحضرت اسامه بیست ساله بوده
وبعضی نوزده ساله گفته اند وبعضی هشتده ساله وبعد از آنحضرت در وادی القری
ساکن شد وآخر بمدینه مراجعت نمود ودر آخر ایام خلافت معویه وفات یافت
وروایت نموده اند که عمر بن خطاب جهت اسامة بن زید پنجهزار دنیا را از بیت المال

مقرر کرده واز برای پسر خود عبدالله دوهزار پس عبدالله گفت اسامه را بر من تفضیل دادی
وحال آنکه من از غزاهای حضرت رسالت دیده ام آنچه او ندیده آنگاه عمر گفت بواسطه
آن اورا تفضیل بر تو دادم که حضرت پیغمبر صلعم اورا دوست میداشت از پدر تو مولف
گوید که عمر در تعلیل تفضیل مذکور کاذب نیست بلکه علت تفضیل او اسامه را آن بود
که اسامه را بعد اللتیا والتی بسیم فلذ ووعده امارت فریب داده در متابعت بنی
هاشم وقدح در خلافت خود متوقف ساختند ودرین باب از و منت عظیم داشتند
آورده اند که چون ابوبکر متصدی امر خلافت شد اسامه از روی عتاب باو خطاب نمود
گفت ان رسول الله امّرنی علیک فمن استخلفک علیّ بعد از ان بمعاتبه ومخاطبه ابوبکر
وعمر بصحبت او رفتند وارضا وتسلیه او کرده در مدت حیات خود اورا امیر میگفتند
ودر بعضی از تواریخ مسطور است که چون ابوبکر متصدی امر خلافت گشت اسامه را از
امارت آن لشکری که پیغمبر علیه السلام مقرر داشته بود که بجانب شام روند عزل نمود
بجهت آنکه چون اورا گفت لشکر بردار ومتوجه طرف شام شو او گفت آنچه که پیغمبر علیه السلام
در زیر دایت من کرده بود ولعنت کرده بر آنکه از من تخلف کند بنی دهم تا بشام روم واز
جمله یکی تو بودی ودوم عمر وایشانکه امروز اعوان وانصار تو اند ابوبکر ازین سبب
رنجش نموده اورا عزل کرد وخالد بن ولید را بجای او منصوب کرده بجانب شام
فرستاد **نظم** کسی که عزل کند آنکه از نبی شده نصب ❀ چگونه میرسد ش دعوی دفاق نبی ❀
صبلح روز قیامت چه حال خواهد داشت ❀ کسی که کرده مخترع مجی نفاق نبی ❀ علامه
حلی وحسن بن داود روایت نموده اند از حضرت امام محمد باقر علیه السلام که آنحضرت
در باب اسامه فرموده اند که اسامه آخر رجوع بحق نمود پس میگوید در حق او الا خیر
وهمچنین روایت نموده اند که حضرت امیر المومنین علیه السلام در ایام خلافت خود
بوالی مدینه نوشت که سعد وقاص وعبدالله عمر را از مال فی که عبارت از مال
خراج وغنیمت است چیزی مده واسامة بن زید را بده که او در بیعتی که بر ما نمود معذور
داشته ام لیکن شیخ علامه در آخر فرموده که در طریق این دو روایت ضعفی هست
که بیان آن در کتاب کبیر خود نموده ایم وگفته ام اولی آنست که در حدیثی که راوی آن
اسامه باشد توقف نمایند **ابراهیم ابو رافع یا ابن رافع** در خلاصة الاقوال مذکور است که او آزاد

کرده حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بود و در مشاهد و غزوات آنحضرت حاضر شده و بعد
از وفات آنحضرت دست اعتصام بدامن معصوم حضرت امیر المومنین علیه السلم
استوار نمود و از خیار ثقات شیعه بود و در کتاب اصحابه مسطور است که اسم ابی
ابی رافع قبطی است که مولی حضرت رسالت بود و او بکنیت خود مشهورتر بود و از جمله
کسانی که جزم نموده اند بآنکه نام او اسلم بوده بخاری است و شیخ جلیل احمد بن علی النجاشی
در کتاب خود تردد کرده در آنکه اسم ابو رافع اسلم بود یا ابراهیم چنانکه گفته که ابو رافع
مولی رسول صلوات الله علیه بود و اسلم نام داشت و او در اصل غلام عباس بن عبد المطلب
بود و او را بآنحضرت هبه نمود پس چون بشارت اسلام عباس را بآنحضرت رسانید
او را بمژدگانی آن آزاد گردانید و بعد از آن از احمد بن محمد بن سعید حافظ که مشهور است
بابن عقده نقل کرده که او در تاریخ خود آورده که اسم ابی رافع ابراهیم است و در مکه
مسلمان شد و بمدینه هجرت نمود و در غزوات حضرت رسالت با او همراه بود و
بعد از آن حضرت التزام خدمت حضرت امیر نمود و از خیار شیعه او بود و در جمیع حروب
آنحضرت با او همراهی نمود و از جانب او خازن بیت المال کوفه بود و پسران او عبید الله
و علی کاتبان امیر المومنین بودند و نجاشی روایت نموده از عبد الله بن عبید الله
ابن ابی رافع از پدر او ابن رافع که گفت روزی بخدمت حضرت رسالت صلوات الله علیه
رفتم و آنحضرت را چنان دیدم که در خواب بود یا وحی بر او نازل میشد و دیدم که
ماری در یک جانب خانه است نخواستم که آن مار را بکشم تا مبادا آنحضرت بیدار شوند
پس میان آنحضرت و میان آن مار خوابیدم تا اگر از آن مار گزندی آید بمن واقع
شود نه بر آنحضرت در آن اثنا آنحضرت از خواب بیدار شدند و شنیدم که این آیه
میخواندند که انما ولیکم الله و رسوله والذین آمنوا الذین یقیمون الصلوة و یؤتون
الزکوة و هم راکعون بعد از آن گفتند الحمد لله الذی اکمل لعلی منیته و هنیئا
لعلی بتفضیل الله ایاه آنگاه بسوی من التفات نمودند و دیدند که در یک جانب
خانه خوابیده ام گفتند یا ابا رافع چرا اینجا خوابیده حکایت مار را بعرض
رسانیدم آنحضرت فرمودند که برخیز و او را بکش برخاستم و مار را بکشتم آنگاه
آنحضرت دست مرا بدست مبارک خود گرفتند و گفتند چه میگوئی در شان

ان قوم که با علی مقاتله کنند و علی بر حق باشد و ایشان بر باطل گفتم حق است در راه خدا
جهاد ایشان و هر که استطاعت نداشته باشد باید که بدل منکر آن باشد پس از آنحضرت
التماس نمودم که در حق من دعائی کنند که چون آن جماعت را ادراک کنم خدای تعالی مرا قوة دهد
بر قتال ایشان آنحضرت دعا کردند که اللهم ان ادرکهم فقوه و اعنه بعد از آن آنحضرت
از خانه خود بیرون رفتند و بمردمی که در بیرون جمع شده بودند آمدند و فرمودند یا ایها الناس من احب
ان ینظر الی امینی علی نفسی و اهلی فهذا ابو رافع امینی علی نفسی و نجاشی روایت نموده
از عون بن عبید الله بن ابی رافع که او گفت چون مردم بر حضرت امیر بیعت کردند و بعد
اظهار مخالفت نمودند و طلحه و زبیر بجانب بصره رفتند ابو رافع با خود گفت که اینست سخن
حضرت رسالت که گفت ستقاتل علیا قوم یکون حقا فی الله جهادهم پس خانه خود را و زمینی
را که در خیبر داشت بفروخت و بمدینه آمد که در جهاد شهادت یابد با فرزندان خود در
رکاب ظفر انتساب حضرت امیر از مدینه بیرون آمد و او در آن وقت مردی پیر بود که هشتاد و
پنج سال عمر داشت و در آن اثنا میگفت الحمد لله لقد اصبحت لا احد بمنزلتی لقد بایعت البیعتین
بیعة العقبة و بیعة الرضوان و صلیت القبلتین و هاجرت الهجر الثلاث راوی گوید که از
او پرسیدم که آن سه هجرت کدام اند گفت یک هجرت با جعفر بن ابی طالب بجانب حبشه و
دیگری با حضرت رسالت از مکه بمدینه و دیگری با علی بن ابی طالب بکوفه و همیشه ابو رافع
در خدمت امیر بود تا آنحضرت شهید شد پس ابو رافع با حضرت امام حسن علیه السلام
بمدینه مراجعت نمود و چون خانه و زمین بعد از وفات آنحضرت خانه حضرت امیر را در مدینه با
خود و ابو رافع مناصفه نمود و زمین مزرعه او را داد که آخر عبید الله بن ابی رافع آن مزرعه را
بصد و هفتاد هزار درهم بمعویه فروخت و نجاشی روایت نموده از عبید الله بن ابی رافع که حضرت
ام کلثوم دختر مطهر حضرت امیر المومنین علیه السلام قصه عاریت گرفتن آن مطهره
زیوری را برسم عاریت از ابی رافع مولف گوید که وآن را در مجموعه خود اعاده آن زیور را
بعلی بن ابی رافع نسبت داده و تفصیل قصه بر وجهی که در آن مجموعه مسطور است اینست
که علی بن ابی رافع گفت که من عامل بیت المال علی بن ابی طالب و کاتب او بودم و در بیت المال
عقد مرواریدی بود که در بصره بدست آمده بود پس دختر آنحضرت کسی نزد من فرستاده
داد که شنیده ام که در بیت المال عقد مرواریدی هست و در دست تست میخواهم که آن را بر

عاریت بمن دهی که در روز عید آنرا زیور کنم جواب فرستادم که بطریق عاریت مضمونه مردوده بتو
میدهم که اگر فوت شود تاوان آنرا بدهی پس آن مخدره پیغام فرستاد که بعاریت
مضمونه میگیرم و بعد از سه روز آنرا بتو میفرستم آنگاه آن عقد مروارید را باو
فرستادم و اتفاقا حضرت امیر المومنین علیه السلام آن عقد را در بر او دیدند و
شناختند و باو گفتند که این عقد را از کجا آورده گفت که این را از علی بن ابی رافع
خازن بیت المال بعاریت گرفته‌ام که در عید بآن زینت سازم و بعد از آن باو بدهم
آنحضرت مرا نزد خود طلبیدند و چون حاضر شدم خطاب فرمودند و گفتند که آیا تو خیانت
میکنی در بیت مال مسلمانان بی اذن من و رضای ایشان گفتم پناه میبرم بخدا از آنکه
خیانت کنم در مال مسلمانان آنحضرت گفتند پس چگونه بعاریت دادهٔ بدختر من عقد
مروارید را که در بیت المال بود گفتم ای امیر المومنین دختر شما از من طلب عاریهٔ
آن نموده که در عید بآن آراسته گردد من آنرا بعاریهٔ مضمونهٔ مردوده باو دادم و
بر خود نیز ضمان آنرا گرفته‌ام و بر منست که آنرا سالم بجای خود بگذارم پس آنحضرت
فرمودند که امروز میباید آنرا از وی باز گرفت و بجای خود نهاد و وای بر تو اگر بعد از این
اینچنین کاری از تو ظاهر شود که ترا عقوبت خواهم کرد اگر دختر من آن عقد را نه بر وجه
عاریت مضمونه مردوده میگرفت هر آینه او اول زن هاشمی میبود که دست او را در
دزدی بریده بودند علی بن ابی رافع گوید که آن عتاب که حضرت امیر با من کرد بسمع
دختر مطهر آنحضرت رسید و چون آنحضرت را دیدند عرض کردند که من دختر توام و
پارهٔ از توام سزاوارتر از من که بود بپوشیدن آن عقد پس حضرت امیر باو گفتند
که ای دختر بواسطهٔ اشتهای نفس خود از دایرهٔ حق بیرون مرو مگر همه زنان
مهاجر در این عید بمثل این عقد مزین شده بودند که تو نیز بایستی بآن مزین شدی علی
بن ابی رافع گوید بعد از این گفت و شنید عقد را گرفتم و بجای خود گذاشتم **براء بن
مالک بن النضر الانصاری** علامه حلی و حسن بن داود او را در عداد موثقین
و ممدوحین از صحابه ذکر نموده اند و او برادر انس بن مالک مذکور است و در کتاب
استیعاب مسطور است که براء بن مالک بن نضر انصاری برادر مادری و پدری انس بن
مالک است در غزای احد و ما بعد آن از غزوات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه حا

شده و او یکی از فضلای زمانه و دلیران فرزانه بود آورده اند که خود تنها صد مبارز را از
مشرکان کشته سوای آنها که در کشتن ایشان با دیگران مشارکت نموده بود و انس بن سیرین نقل
کرده که عمر بن الخطاب باولیای خود نوشت که براء بن مالک را در لشکرهای مسلمانان بجای سپهسالار نگذارید
که او مهلکهٔ ایست از مهالک و همه را بتقلید مردانگی خود تحریص نموده بکشتن میدهد و ایضا
روایت نموده که مسیلمه کذاب را او در هم شکست و از پای در آورد و آن چنین بود که چون لشکر
اسلام مسیلمه و اصحاب او را از مشرکان یمامه را عاجز ساختند تا آنکه در آن جنگ بیاری چهار
دیوار باغی پناه بردند براء گفت ای گروه مسلمانان مرا بکتف خود بردارید تا بدیوار باغ برآیم
و با ایشان مجاهده نمایم پس او را بر سر دیوار کردند و او از بالای دیوار خود را در میان
دشمنان انداخت و با ایشان مقاتله نموده در باغ را بر روی لشکر اسلام بگشود تا بباغ
در آمدند و مسیلمه در دست ایشان کشته شد و در آن جنگ زیاده از هشتاد زخم تیر
و شمشیر و غیر آن براء رسیده بود براء در زمان خلافت عمر در وقت فتح شوشتر شهید شد
و قبر او در آنجا مشهور و از اماکن زیارت جمهور است **براء بن عازب الانصاری
الخزرجی** علامه حلی او را در قسم مقبولین نام برده و او را مشکور شمرده و در کتاب
کامل بهائی از اسحق بن جعفر روایت نموده و او از اعمش روایت کرده که گفت ده تن از
خیار تابعین پیش من گواهی دادند که براء بن عازب گفت بیزارم و تبرا میکنم از آنکسان
که بر علی تقدم کردند و بریام در دنیا و آخرت از ایشان و در موضع دیگر از آن کتاب
مذکور است که براء بن عازب و بریدة بن حصیب مدت قعود امیر المومنین از بیعت ابوبکر
خبر بآنحضرت آوردندی و صاحب استیعاب گفته که او با حضرت امیر المومنین در حرب
جمل و صفین و نهروان حاضر بود و بعد از آنحضرت ساکن کوفه شد و در ایام مصعب بن
الزبیر در کوفه وفات یافت **براء بن معرور بن صخر السلمی الخزرجی** از جمله
مقبولان است صاحب استیعاب گفته که او یکی از نقبای عقبهٔ اولی و بنده انصار
و بنی سلمه که خویشان او بودند میگویند که او اولکسی که در شب عقبه بحضرت رسالت بیعت
نمود او بود و بعضی گفته اند که او اولکسی بود که رو بکعبه نماز کرد و اولکسی بود که وصیت
بثلث مال خود نمود وفات او در مدینه اتفاق افتاد در زمان حضرت پیغمبر صلعم
بیکماه پیش از آنکه آنحضرت بمدینه تشریف آرند و چون آنحضرت بمدینه آمدند

با اصحاب خود بر سر قبر او رفتند و بر او نماز کردند **بشر بن براء بن معرور الانصاری**
علامهٔ حلی او را در قسم مقبولان از کتاب خلاصه ذکر نموده و گفته که حضرت رسالت [illegible]
داد او را با واقد بن عبدالله تمیمی که حلیف بنی عدی بود و در غزای بدر و احد و خندق
و حدیبیه حاضر بود و در روز خیبر با حضرت رسالت از گوشت گوسپندی زهرناک
خورد و از اثر آن زهر همانجا بمرد **عقبة بن عمرو بن ثعلبة الانصاری** علامهٔ
حلی در کتاب خلاصه او را در عداد مقبولان نام برده و گفته که او از اصحاب حضرت
رسالت پناهی بود و در کوفه خلیفهٔ حضرت امیر بود و صاحب اصابه گفته که او بکنیت
خود ابو مسعود مشهورست و اتفاق کرده اند بر آنکه او در بیعت عقبه حاضر بود
و اختلاف واقع است در آنکه در غزای بدر حاضر بوده یا نه و اکثر برآنند که در غزای
بدر حاضر نبود و چون در موضع بدر ساکن شد او را بآنجا نسبت میدهند و ابو مسعود
بدری میگویند و ایضا گفته که او از اصحاب امیرالمومنین علی علیه السلام بود و
یکمرتبه او را در کوفه خلیفه خود ساخته بعضی گفته اند که پیش از سال چهل از هجرت
وفات یافت و بعضی گفته اند در این سال وفات یافت و جزم آنست که بعد از این
سال وفات یافت و همچنین خلاف واقع است در آنکه بمدینه مرد یا بکوفه **حارثة
بن سراقة الانصاری** در خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که بغزای
بدر آمد و هم آنجا شهید شد و صاحب استیعاب گفته که مادر حارثه عمهٔ انس بن
مالك بود و او جوان بود که در روز بدر کشته شد پس مادرش نزد حضرت رسالت
آمده اظهار تعلق خاطر خود بحارثه مینمود آنحضرت او را تسلی داده فرمودند
که خاطر خوش دار که او در جنت الفردوس است رزقنی الله و جمیع المومنین بحق
محمد و آله الطاهرین **حارثة بن نعمان بن نفیع الانصاری** در استیعاب مسطورست
که او در جمیع مشاهد و غزوات سید کاینات حاضر بود و از فضلای صحابه بود
و از او نقل نموده اند که روزی بخدمت حضرت رسالت پناه رفتم و دیدم که جبرئیل
با او سخن میکند پس سلام کردم و گذشتم چون باز بخدمت آنحضرت آمدم بمن
گفتند که آیا دیدی آنکس را که با من بود گفتم که آری پس آنحضرت فرمودند که آنکس
جبرئیل بود و چون تو سلام کردی جواب سلام تو باز داد و دیگر فضایل او

در استیعاب مذکورست که ذکر آن موجب تطویل میشود و در خلاصه و کتاب حسن بن
داود مسطورست که او دو مرتبه حضرت جبرئیل را بصورت دحیهٔ کلبی دیده یکمرتبه
در وقتی که حضرت پیغمبر علیه السلام بجانب بنی قریظه بیرون رفتند و مرتبهٔ دیگر
وقتی که آنحضرت از حنین باز گشتند در حروب حضرت امیر رایات اخلاص و جان
سپاری برافراخته و در زمان معویه وفات یافته **حارثة بن النعمان بن امیة
الانصاری** در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکورست صاحب استیعاب گفته که او
عم خوات بن جبیر است و غزای بدر و احد را دریافته **حارث بن هشام بن المغیرة
القرشی المخزومی** در قسم مقبولان از خلاصه مذکورست صاحب
استیعاب گفته که در روز فتح مسلمان شد و از فضلای صحابه و خیار ایشان بود در
زمان عمر بن خطاب بجهت اقامت مراسم غزا متوجه جانب شام شد پس اهل مکه با بر حسن
سلوکی که از او دیده بودند بمشایعت او بیرون رفته از مفارقت او میگریستند
و او ایشانرا تسلی داده میگفت که این دوری من از شما انتقال است بجانب
خدای تعالی نه آنکه معاشرت مردم دیگر و دیار را بر شما گزیده لهذا در نواحی شام بمراسم
جهاد اشتغال داشت تا در سال هجدهم از هجرت وفات یافت و بعضی گفته اند
که در روز واقعهٔ یرموك کشته شده و آن واقعه در ماه رجب سال پانزدهم بود و در
کتاب اصابه مسطورست که حارث مذکور برادر ابوجهل و پسر عم خالد بن الولید و
سید بنی مخزوم بود و کسی از صحابه قریب او نبود مگر آنجماعت که در اسلام سابقه داشتند
حارث بن غزیة الانصاری صاحب استیعاب گفته که او همان کسی است
که در روز حرب جمل باواز بلند انصار را تحریص بر قتال ارباب ضلال نموده میگفت
یا معشر الانصار انصروا امیرالمومنین آخرا کما نصرتم رسول الله صلعم اولا والله
ان الآخرة لشبیهة بالاولی الا ان الاولی افضلهما **عرفة الازدی الانصاری**
در باب عین مهمله از خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که او از اجلهٔ صحابه و اصحاب
حضرت امیرالمومنین علیه السلام و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه او را دعا کرده و
فرمود که اللهم بارك فی صفقة یمینه صاحب استیعاب او را در باب عین منقوط
ذکر کرده و گفته که در وقتی که او ساکن مصر بود شنید که نصرانی حضرت رسالت

دشنام میداد او را بزد تا بینیش بشکست پس مرافعه ایشان بعمرو عاص که والی
مصر بود افتاد عمرو با او عتاب کرد و گفت ما ایشانرا عهد داده ایم تو بد کرده که
او را آزار کرده عرفه در جواب گفت معاذ الله که با ایشان عهد توان داد که اظهار
دشنام حضرت سید الانام نمایند و این قدر عهد با ایشان میتوان داد که ایشانرا
با کنایس ایشان واگذارند و تکلیف ما لا یطاق ننمایند و اگر دشمنی قصد ایشان نماید
دفع او کنیم و بگذاریم که باحکام دین خود عمل نمایند مگر آنکه بحکم یکی از اهل اسلام
راضی شوند آنگاه در میان ایشان بموجب حکم خدا و پیغمبر صلوات الله علیه حکم کنیم
مولف گوید از اینجا معلوم میشود که عمرو عاص و امثال او در باطن با حضرت پیغمبر
عاصی بوده اند و اظهار اسلام را وسیله انتظام احوال خود مینموده اند و الا از که
مسلمان و آنگاه صاحب پیغمبر باشد تجویز سب و دشنام او و ترشح نمی نماید و از اینجا
نیز معلوم میشود که آنچه بعضی از هنود یا از اموی شعار از مخذوم کوههای مروت
جار در بعضی از رسایل خود نوشته که سب حضرت رسول موجب استحقاق قتل نیست
اصلی داشته و آنرا از عمرو عاص حسب او بیادگار گذاشته و عجبتر آنکه این معاند
که در زمان خود شیخ اهل هند بود در سب شیخین حکم بقتل مینمود و در آن باب
مبالغه و تعصب بسیار اظهار میفرمود تا آنکه بعضی از سادات را بتوهم سب شیخین
حکم بقتل نمود و ایضا در استیعاب از عرفه منقولست که گفت مرا در شان
حضرت امیر المومنین علی ع شکی واقع شد در وقتی که متوجه حرب صفین بود
زیرا که چون با آنحضرت بساحل فرات رسیدیم از راه اندکی عدول نمود و بایستاد
و ما نیز در حوالی او بایستادیم پس بدست مبارک خود اشارة نمود و گفت هذا
موضع رواحلهم و مناخ رکابهم و مهراق دمائهم بابی من لا ناصر لهم فی الارض
والسماء الا الله و چون حضرت امام حسین علیه السلام شهید شد آمدم تا رسیدم
بموضعی که آنحضرت را در آنجا شهید کرده بودند پس نظر کردم و دیدم که همان موضع بود
که آنحضرت سابقا نشان داده بود و احوال بر همان وجه بود که آنحضرت فرموده
آنگاه استغفار کردم و دانستم که آنحضرت آنچه میگفت بالهام الهی و تعلیم حضرت
رسالت پناهی بود و ایضا صاحب استیعاب گفته که عرفه از اصحاب صفه و از انصار

بود

بود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در حق او دعا کرده که از پیش گذشت بر زبان مبارک
گذرانیده و صاحب اصابه در اسناد دعای مذکور قدح نموده و گفته که راویان آن اهل
کوفه اند و اهل کوفه اکثر شیعه اند و مخفی نماند که این قدح از صاحب اصابه صواب نیست
زیرا که مطلق تشیع نزد نقاد حدیث موجب قدح در روایت نیست چنانچه بعد از این
از کتاب میزان ذهبی در احوال ابان بن تغلب منقول خواهد شد و لهذا تصریح نموده اند
که هفت کس از مشایخ حدیث بخاری شیعه بوده اند دیگر آنکه حکم نمودن بفساد
روایت شخصی بمجرد آنکه مذهب اکثر اهل دیار او را خوب ندانند نه مطابق عقل است نه موافق
نقل والله اعلم **عبد الله بن بدیل بن ورقاء الخزاعی ع** در خلاصه و کتاب
ابن داود مذکورست که او و برادرانش محمد و عبد الرحمن رسل حضرت رسالت نزد بیلی
بهلا ایشانرا بیمن فرستاد و بعد از وفات آنحضرت در خدمت حضرت امیر بودند تا در
حرب صفین بدرجه شهادت رسیدند و در کتاب استیعاب مذکورست که عبد الله
با پدر خود پیش از فتح مکه مسلمان شدند و او بزرگ خزاعه بود و خزاعه عیبه حضرت
پیغمبر صلعم بودند یعنی موضع سر آنحضرت بودند و عبد الله در غزای حنین و طایف و تبوک
حاضر بود و او را قدر و بزرگی تمام بود در حرب صفین با برادرش عبد الرحمن شهید
شد و در آن روز امیر پیاده گان لشکر حضرت امیر و از اکابر اصحاب او بود از شعبی
روایت نموده که عبد الله بن بدیل در حرب صفین دو زره پوشیده بود و دو شمشیر
داشت و اهل شام را بشمشیر میزد و میگفت **شعر** لم یبق الا الصبر والتوکل
ثم التمشی فی الرعیل الاول ▲ مشی الجمال فی حیاض المنهل ▲ والله یقضی ما یشاء و یفعل
و همچنان شمشیر میزد و میراند تا آنکه تا بمعویه رسید و او را از جای خود برداشت
و اصحاب او که در حوالی او بودند متفرق ساختند بعد از آن اصحاب معویه اتفاق
نموده او را سنگ باران کردند و تیر و شمشیر در و ریختند تا شهید شد پس معویه
و عبد الله بن عامر که با هم ایستاده بودند بر سر کشته او آمدند و عبد الله عامر عمامه
خود را فی الحال بر روی او پوشانید و رحمت بر و کرد معویه بقصد آنکه گوش و
بینی او را ببرد فرمود که روی او را باز کنید عبد الله بن عامر قسم یاد کرد که تا جان

دربدن من باشد نخواهم گذاشت که با و تعرضی رسانند معویه گفت که روی او را باز کنید که
ما او را بعبد الله بن عامر بخشیدیم چون عمامه از روی او برداشتند و معویه را نظر
بر یال و کوپال او افتاد گفت بخدای کعبه سوگند که این فحل قوم خود بود خدا مرا ظفر ده
بر اشتر و اشعث بن قیس که ما شنیدیم این مرد در میان لشکر علی نیست مگر آن دو کس
بعد از آن معویه گفت که محبت قبیله خزاعه با علی تا بمرتبه ایست که اگر زنان ایشان
توانستندی که با ما جنگ کنند تقصیری نکردندی تا بمردان چه رسد روی عن ابن
وهب الجهنی ان عبد الله بن بدیل قام یوما بصفین فی اصحابه فخطب فحمد الله واثنی
علیه وصلی علی النبی صلعم ثم قال الا ان معویه ادعی ما لیس له ونازع الامر اهله ومن
لیس مثله وجادل بالباطل لیدحض به الحق وصال علیکم بالاعراب والاحزاب وزین
لهم الضلالة وزرع فی قلوبهم حب الفتنة ولبس علیهم الامر وانتم والله علی الحق علی
نور من ربکم وبرهان مبین فقاتلوا الطغاة الجفاة قاتلوهم یعذبهم الله
بایدیکم ویخزهم وینصرکم علیهم ویشف صدور قوم مؤمنین قاتلوا الفئة الباغیة
الذین نازعوا الامر اهله وقد قاتلتموهم مع رسول الله صلعم فوالله ما هم فی هذه
بازکی ولا اتقی ولا ابر قوموا الی عدو الله وعدوکم یرحمکم الله **عبد الرحمن بن حنبل**
الجمحی صاحب اصابه آورده که پدر او از اهل یمن بود و از آنجا بمکه افتاد و عبد
الرحمن و برادر بزرگ او کلده در آنجا متولد شدند و عبد الرحمن شعر نیکو گفتی
و اوست صاحب این ابیات که در هجو عثمان بن عفان گفته شده **شعر**
احلف بالله رب العباد * ما خلق الله شیئا سدی * ولکن خلقت لنا فتنة *
لکی نبتلی بک او تبتلی * دعوت الطرید فادنیته * خلافا لما سنه المصطفی *
وولیت قرباک امر العباد * خلافا لسنة من قد مضی * واعطیت مروان خمس الغنیمة *
آثرته وحمیت الحمی * ومالا اتاک به الاشعری * من الفیء اعطیته من دنا *
وان الامینین قد بینا * منار الطریق علیه الهدی * فما اخذا درهما غیلة *
ولا قسما درهما فی هوی * وچون ابیات مذکوره بگوش عثمان رسید فرمود که او را
در خیبر حبس نمودند و او این قطعه را در زندان انشا نموده بخدمت امیر المؤمنین ع

فرستاد **شعر** ابا حسن اوذیت نفسی اصابنی * بلاء شدید لا اکابده *
بخیبر فی قعر الغموم کانی بها * جواب قریم للمحل لا صده * لئن قلت حقا او نشدت امامة
قتلت فمن للحق ان مات ناشده * صاحب اصابه گفته که حضرت امیر در باب عبد الرحمن با
عثمان گفت وگوی بسیار نمود آخر او را از حبس خلاص نمود و او در حرب جمل و صفین
ملازم رکاب آنحضرت بود تا در صفین بدرجه شهادت رسید **اسعد بن زراره**
ابو امامه الخزرجی الانصاری در خلاصه مذکورست که او از نقبای ثلثه لیلة العقبه
بود و ابن داود آورده که معویه جمعی را بر او گماشته بود که پاسبانی او کنند تا نگریزد و
بخدمت امیر المومنین علیه السلام نرود و او دو برادر نیک سیرت بود یکی سعد و
دیگری عثمان و در استیعاب مسطورست که کنیت اسعد بر اسم او غالب بود و بآن شهرت
یافته و او یکی از نقبای عقبه بود در عقبه اولی با شش نفر یا هفت نفر حاضر بود
و در عقبه ثانیه در دوازده نفر داخل بود و در عقبه ثالثه در هفتاد نفر داخل بود
و اول کسی از نقبای دوازده گانه که با حضرت رسالت بیعت نمود ابو امامه بود و آن
دوازده نفر سعد بن عباده بود * و اسعد بن زراره * و سعد بن الربیع * و سعد بن خیثمة
و منذر بن عمرو * و عبد الله بن رواحه * و براء بن معرور * و ابو الهیثم بن التیهان *
و اسید بن حضیر * و عبد الله بن عمرو بن حرام * و عبادة بن الصامت * و رافع بن مالک
و ابو امامه او در سال اول از هجرت وفات یافت و از انصار منقولست که او اول کسی
است که از مسلمانان در بقیع مدفون شد اما مهاجران گویند اول کسی که در بقیع مدفون شد
عثمان بن مظعون بود **ابو الیسر کعب بن عمرو بن عباد السلمی الانصاری** در خلاصه
و کتاب ابن داود مذکورست که او از افاضل صحابه و اصحاب امیر المومنین علیه السلام
بود و در استیعاب مسطورست که او در عقبه و بدر حاضر شد و در روز جنگ بدر
عباس را دستگیر کرده بنزد حضرت رسالت آورد و چون ابو الیسر مردی کوتاه قد بود
و عباس طویل و خاسته بود حضرت پیغمبر صلعم او را گفتند که ملکی کریم در گرفتن
عباس ترا امداد نموده و در همان روز جراحت نمود و رایت مشرکان را از ایشان بربود
و بعد از آن با حضرت امیر المومنین علیه السلام در حرب صفین با اعداء دین رایات
مجاهده برافراخت و در سال پنجاه و پنج از هجرت در مدینه وفات یافت

عمرو بن الحمق الخزاعی در کتاب استیعاب مسطور است که بعد از حدیبیه
بخدمت حضرت رسالت صلعم رسیده مسلمان شد و مُدّتی بشرف صحبت آنحضرت فایز
بود و حفظ احادیث می‌نمود و بعد از آن ساکن شام شد و پس از آن از آنجا بکوفه آمده
وطن ساخت و او یکی از چهار کس است که در خانه عثمان بن عفّان در آمدند و او از
شیعهٔ علی ابن ابی طالب بود و در جمیع حروب او از جمل و نهروان و صفّین همراه بود
و بعد از وفات حضرت امیر در اعانت حُجر بن عدی و منع بنی امیّه از سبّ آنحضرت اهتمام
تمام می‌نمود و چون زیاد حکم بگرفتن حُجر نمود عمرو گریخته بموصل رفت و در غاری پنهان
شد و در آن غار ماری او را گزید و در همان بمرد پس جماعتی که از جانب زیاد بطلب
او رفته بودند او را در آن غار مرده یافتند سر او را جدا ساخته نزد زیاد بردند و زیاد
آن سر را نزد معویه فرستاد و آن اوّل سری بود که در اسلام از شهری بشهری برده شد
و بعضی گفته اند که عبد الرحمن بن عثمان الثقفی که عم عبد الرحمن بن ام الحکم بود در سال
پنجاه از هجرت او را کشت و در کتاب اکمال مذکور است که در حجة الوداع بشرف صحبت
حضرت رسالت رسید و در خدمت آنحضرت می‌بود و بعد از آن در خدمت حضرت امیر
می‌بود و در جمیع حروب آنحضرت مراسم مجاهده و اخلاص ادا نمود و در سال پنجاه از هجرت
در موضع حرّه بدست عبد الرحمن ابن ام الحکم شهید شد و از شعبی روایت نموده که
اوّل سری که در اسلام بر نیزه کردند سر عمرو بن الحمق بود و در کتاب ابو عمرو کشی مسطور است
که حضرت رسالت سه نفر بسریهٔ قومی سفر فرستاد و با اصل آن سریه گفت که در فلان ساعت
از شب راه گم خواهید کرد پس بجانب دست چپ خود متوجه شوید که در آن اثنا بمردی
خواهید رسید که راه را میداند اما او راه را بشما ننماید تا طعام او نخورید پس او
برای شما گوسفندی بکشد و طعام پیش آرد تا نخورید آنگاه برخیزد و راه را بشما
بنماید و چون او چنین کند سلام من باو برسانید و باو بگویید که حضرت پیغمبر در مدینه
ظاهر شد چون آن جماعت براه افتادند بموجب خبر حضرت رسالت راه گم کردند
بجانب چپ میل نموده میراندند تا بمنزل عمرو بن الحمق رسیدند و از و جُست و
جوی راه نمودند و او بهمان طریق که حضرت رسالت فرموده بود گفت که راه را بشما
نمی‌نمایم تا فرود آیید و طعام من بخورید آنها فرود آمدند و طعام او بخوردند آنگاه

او برخواست و دلیل راه شد و ایشان فراموش کردند که سلام حضرت رسالت را بدو رسانند
و خبر ظهور آنحضرت را باو بگویند تا آنکه او خود پرسید که پیغمبری در مدینه ظاهر شده است
ایشان گفتند آری ترا سلام رسانیده است عمرو از این معنی خوشحال شده خود را بخدمت
آنحضرت رسانید و مدّتی در ملازمت می‌بود و بعد از آن آنحضرت باو فرمودند که بمیان
قوم خود مراجعت کن و در وقتی که امیر المومنین علی بولایت کوفه در آید نزد او رو عمرو
بعد از وفات حضرت رسالت بحال خود می‌بود تا وقتی که خلافت بحضرت امیر المومنین علی رسید
و کوفه را دار الخلافه ساخت پس عمرو در کوفه بخدمت آنحضرت آمده با او در آنجا اقامت
نموده در جمیع حروب آنحضرت با او بود و بعد از وفات حضرت امیر المومنین علیه السلم
معویه جمعی را بطلب او فرستاد و او بغاری گریخت و جماعت بر اثر او رفته بغار در آمده
او را گرفته سر او را از تن جدا نموده بر نیزه کردند **اُسَید بن الحُضَیر بن سماک الانصاری
الاشهلی** در خلاصه و کتاب ابن داود در عداد مقبولان مذکور است و در کتاب
استیعاب مسطور است که او قبل از سعد بن معاذ بر دست مصعب بن عمیر مسلمان شد
و از جمله جماعتی بود که در عقبهٔ ثانیه حاضر بودند و از نقبای ایشان بود و بعضی بر آنند
که او در غزای بدر نکرده و اکثر بر آنند که در غزای بدر و احد و ما بعد آن از مشاهد
حاضر بوده و در روز اُحُد هفت زخم باو رسید و مع هذا در خدمت آنحضرت ثبات قدم
ورزید و چون دیگر یاران ضعیف گشتند حضرت رسالت او را با زید بن حارثه
برادری داد و او بسیار خوش آواز بود و قرآن را بسیار خوب میخواند تا آنکه در خبر است
که ملائکه استماع قرآن از و مینمودند در شعبان سال بیستم از هجرت و بروایتی در بیست
و یکم وفات نمود و در بقیع آسود **اوس بن ثابت بن المنذر الانصاری** علامه
حلّی او را از جمله مقبولان شمرده و گفته که در غزای بدر و در عقبه باعتقاد کشی معهود
حاضر بود و حضرت رسالت او را با عثمان بن عفان برادر نمود و در استیعاب مسطور است
که او برادر حسّان بن ثابت شاعر بود و در غزای بدر و عقبه حاضر بود و بعضی گفته اند
که در جمیع غزوات حاضر بود و در ایام خلافت عثمان در مدینه وفات یافت **ابی بن ثابت
الانصاری** علامه حلّی او را از جمله مقبولان شمرده و گفته که او برادر حسّان بن ثابت است
و در غزای بدر و احد حاضر شده **ابی بن عمارة الانصاری** در خلاصه مسطور است

الاعتقاد ۳

که او با حضرت پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بهر دو قبله نماز کذارده **ابی بن قیس**
در خلاصه وکتاب ابن داود مذکورست که او صحابی واز اصحاب امیر المومنین علیه السلام
بود ودر حرب صفین بدرجه شهادت رسید **ارقم بن ابی ارقم المخزومی**
علامه حلی اورا از جمله مقبولان شمرده وصاحب استیعاب آورده که او بعد از هفت کس یا ده
کس اسلام آورده واز مهاجرین اولین است وحضرت رسالت در اول حال مدتی در خانهٔ
او پنهان بود ومردم را باسلام دعوت مینمودند تا وقتی که از انجا بیرون آمد وصاحب
اصابه آورده که خانه ارقم در موضع صفا بود وبعد از چهل کس بشرف اسلام رسید
وآخر ایشان عمر بن خطاب بود چون چهل کس تمام شدند از مدینه بیرون آمدند سال
او از هشتاد متجاوز بود ودر سال پنجاه وپنجم از هجرت وفات یافت **ثابت
بن زید** در خلاصه واستیعاب مسطورست که او یکی از آن شش کس است که در
عهد حضرت پیغمبر صلعم بجمع قرآن اشتغال داشتند **ثابت بن قیس بن شماس
الخزرجی الانصاری** در خلاصه واستیعاب مسطورست که او خطیب انصار
بود واورا خطیب رسول الله میگفتند چنانکه حسان را شاعر رسول الله میگفتند
در غزای احد وما بعدها از غزوات حاضر بود ودر یمامه در ایام خلافت ابی بکر
شهید شد روایت نموده اند که چون این آیه نازل شد که یا ایها الذین آمنوا لا
ترفعوا اصواتکم فوق صوت النبی الایة ثابت بخانه خود در آمد ودر را بروی
خود ببست وچون حضرت اورا ندیدند کسی بجانب او فرستادند که از حال او خبر
بیارد او باآنکس گفت که من مردی بلند آوازم ومی ترسم که عمل من بواسطه آن در
درکاه الهی ضایع شود پس آنحضرت اورا تسلی نموده فرمودند که تو از آن جماعت که
نزول آیه در شان ایشانست نیستی زندکانی تو بخیرست ومردن تو نیز بخیر خواهد
بود وصاحب اصابه روایت نموده که حضرت رسالت ثابت بن قیس را بجنت بشارت
نمود وخاتم المجتهدین شیخ زین الدین عاملی شامی قدس الله روحه در حاشیهٔ
خلاصه تصریح باین معنی نموده وفرموده که قیس در سال یازدهم از هجرت وفات
یافت **ثابت بن الضحاک الخزرجی الانصاری** از جمله مقبولانست ودر کتاب خلاصه
مذکورست که او از جماعتی بود که با حضرت رسالت در تحت شجره بیعت نمودند

ودرکتاب

ودر کتاب اکمال وکتاب اصابه مسطورست که آنحضرت در روز خندق اورا ردیف خود
سوار نموده واو دلیل راه آنحضرت بود در وقتی که بموضع حمراء الاسد میرفتند در سال چهل
وپنجم از هجرت وفات یافت **حریش بن زید الانصاری** در غزای بدر واحد حاضر آمده در
قسم مقبولین از کتاب خلاصه مذکورست **زید بن ثابت** در کتاب رجال
شیخ طوسی مسطورست **زید بن ارقم الخزرجی الانصاری** در کتاب خلاصه از
شیخ اعظم فضل بن شاذان قدس سره منقولست که او از جماعت سابقین اولین بود که بحضرت
امیر المومنین علیه السلام رجوع نمودند ودر کتاب زهرة العیون وجلاء القلوب که تالیف
یکی از علمای شافعیه مصرست آورده که چون در روز سقیفه جماعت انصار متمسک بسابقه
ونصرت ومجاهده خود شدند وعبد الرحمن بن عوف در جواب گفت یا معشر الانصار
کنتم کما قلتم فلیس فیکم مثل ابی بکر ولا عمر ولا علی ولا ابی عبیده الجراح زید بن ارقم
گفت ما ننکر فضل من ذکرت وان منا سید الانصار سعد بن عباده ومنا من امر الله
تعالی نبیه صلعم ان یقرء علیه القرآن ابی بن کعب ومن امضی رسول الله صلعم شهادته
برجلین خزیمه بن ثابت ومن یجیئ یوم القیمه امام العلماء معاذ بن جبل وان من
تحسبن من قریش لو طلب هذا الامر لم ینازعه فیه احد یعنی علی بن ابی طالب علیه السلام
انتهی کلامه واین کلام صریح است در انکه انصار معترف بوده اند باحقیت حضرت امیر
در خلافت وانکه ایشان بعد از مظنه اعراض حضرت امیر از آن امر بعد مقام تعیین
دیگری شدند ودر کتاب استیعاب مسطورست که او در اکثر غزوات حضرت پیغمبر صلعم
با او همراه بود واو بعرض آنحضرت رسانید که عبد الله بن ابی بن سلول میگوید لئن
رجعنا الی المدینه لیخرجن الاعز منها الاذل پس عبد الله منکر شد وسوگند خورد
وخدای تعالی پیغمبر خود را خبر داد که زید در این سخن صادق است آخر زید در کوفه ساکن
شد ودر محله بنی کنده خانه ساخت وباحضرت امیر المومنین علیه السلام در حرب صفین
همراهی نمود واز خواص اصحاب آنحضرت بود ودر کتاب اصابه وروضة الشهداء مذکورست
که چون خولی بن یزید پلید سر مبارک حضرت امام حسین علیه السلام بر طبقی نهاده
پیش پسر زیاد ملعون آورد وآن شقی بقضیبی که در دست داشت بلب ودندان مبارک
شاهزاده میزد وزید بن ارقم رضی الله عنه از صحابه کبار در آن مجلس حاضر بود خروش

برآورد که یا ابن مرجانه این چوب را بر ثنایای وی مزن و ترک این بی ادبی کن که بخدای
کعبه که در شمار نمیتوانم آورد که چند بار دیدم که حضرت رسول صلعم بوسه بر لب
و دندان میداد اکنون باواز بلند بگریست و حضار مجلس نیز بگریه در آمدند ابن زیاد
در خشم شد و گفت ای زید اگر نه آنست که تو اکبر سن دید یا فتاست و خرف شده الا
گردنت بزدمی زید از آن مجلس برخاست و گفت ای معشر عرب بحق سبحانه از شما خشنود
مباد که پسر فاطمه زهرا را کشتید و ابن مرجانه را بر خود امیر کردید و از دار الاماره بیرون
آمد در سال شصت و هشتاد از هجرت وفات یافت رحمة الله تعالی **عبادة بن الصامت**
الانصاری در خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که او برادر زاده ابوذر بود و از جمله
شیعه امیر المومنین و از زمره سابقین بود که با حضرت بازگشت نمودند و در کتاب
استیعاب مسطورست که عباده از جمله نقبا بود و در عقبات ثلث حاضر گشته و در
غزای بدر و سایر غزوات با حضرت رسالت همراهی نمود در زمین فلسطین وفات
یافت و در بیت المقدس مدفون گردید و تا امروز قبر او در آنجا معروفست و بعضی
گفته اند که او در رمله وفات یافت و قول اول اکثرست **خباب بن الارت**
از صحابه کرام و اصحاب حضرت امیر علیه السلام بوده حسن بن محمد بن الحسن النجفی
مد ظله الاسترابادی محمد ا در تفسیر آیات احکام گفته ذکر صاحب حلیة الاولیا
فیها ان امیر المومنین وقف علی قبره و قال رحم الله خبابا اسلم راغبا و هاجر طایعا
و عاش مجاهدا و ابتلی فی جسمه احوالا و لن یضیع الله اجر من احسن عملا و قال
الشیخ ابو جعفر الطوسی انه مات بالکوفة و صلی علیه امیر المومنین علیه السلم
و قبره بها انتهی و صاحب استیعاب گفته که خلاف کرده اند در نسب خباب
بعضی گفته اند خزاعی است و بعضی بر آنند که تمیمی است و صحیح آنست که تمیمی است
در نسب و خزاعی است بحسب ولا و حلیف بنی زهره است و او از فضلای مهاجر
اولین است شهد بدرا و ما بعدها من المشاهد مع رسول الله صلعم فدا اخی بینه
و بین تیم مولی خراش بن الصمة نزل الکوفة و مات بها سنة سبع و ثلاثین بعد ان
شهد مع علی صفین و نهروان و صلی علی ابن ابی طالب علیه و کانت سنه اذ مات
ثلثا و ستین سنة انتهی **عبد الله بن خباب بن الارت** صاحب

استیعاب

استیعاب گفته که او در زمان حضرت پیغمبر صلعم متولد شد آن حضرت او را عبد الله نام نهاد
و در خلاصه مذکورست که او از صحابه امیر المومنین علی علیه السلام نیز بود و خوارج
از واقعه نهروان او را شهید ساختند **عبد الغفار بن القاسم بن قیس بن فهد**
الانصاری در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکورست و صاحب استیعاب در باب
قیس بن فهد گفته که او جد ابی مریم عبد الغفار ابن القاسم الانصاری الکوفی است ٥
محمد بن عمرو بن حزم الانصاری علامه حلی گفته که او از صحابه و اصحاب امیر المومنین است
و در حروب آنحضرت همراه بوده و در کتاب استیعاب مذکور است که او در سال دهم از
هجرت در وقتی که پدر او از جانب حضرت رسالت صلعم عامل نجران بود متولد شد و پدر
او را محمد نام نهاد و کنیت او را سلیمان مقرر داشت و آن مضمون را بخدمت حضرت رسالت
نوشته عرض نمود پس آنحضرت باو نوشتند که نام او را محمد بگذار و کنیتش را ابو عبد الملک
مقرر دار و بنا برین در آل عمرو بن حزم کسی نیست که محمد نام داشته باشد الا آنکه کنیت
او عبد الملک است و محمد بن عمرو بن مذکور فقیه بود و جماعتی از اهل مدینه از او روایت
کرده اند و او از پدر خود و دیگر صحابه روایت دارد و در سن سی و پنجسالگی در واقعه
روز حره با سیزده کس از اهل بیت خود کشته شد و یقال انه کان اشد الناس علی عثمان المحمدون
محمد بن ابی بکر و محمد بن ابی حذیفه و محمد بن عمرو بن حزم اینست کلام صاحب استیعاب و
مراد از واقعه روز حره در کلام او واقعه هایله ایست که در سال شصت و سه از هجرت
در زمان یزید پلید علیه اللعنه در آن موضع نسبت باهل مدینه طیبه که خلع آن فاسق
از خلافت نموده بودند واقع شد و در آنجا اکثر اهل مدینه طعمه تیغ لشکر یزید شدند و
جمعی کثیر از صحابه شهید گشتند و مدینه را غارت کردند و هزار دختر را بکارت بردند
و چون معلوم شد که واقعه حره در زمان یزید پلید علیه اللعنه بوده پس کشته شدن
محمد بن عمرو مذکور در آنجا منافات نداشته باشد با آنکه از علامه حلی منقول شد که
در حروب حضرت امیر هم با او همراه بوده **نعمان بن عجلان الزرقی الانصاری**
در کتاب استیعاب مذکورست که او لسان انصار و شاعر ایشان و بزرگ قوم خود بود
و این اشعار را که مشتمل است بر تعریض قریش و تخطیه ایشان در نصب ابو بکر و فضل امیر
المومنین علیه السلم از او نقل نموده **شعر** فقل لقریش نحن اصحاب مکة ٥

ویوم حنین والفوارس یوم بدر * واصحاب احد والنضیر وخیبر * ونحن رجعنا من قریظة بالذکر
ویوم بارض الشام اذ قتل جعفر * وزید وعبد الله فی علو یجری * وفی کل یوم ینکر الکلب اهله
نطاعن فیه بالمثقفة السمر * ونضرب فی یوم العجاجة ارؤسا * ببیض کامثال البروق علی الکفر
نصرنا وآوینا النبی ولم نخف * صروف اللیالی والعظیم من الامر * وقلنا لقوم هاجروا مرحبا بکم
واهلا وسهلا قد امنتم من الفقر * نقاسمکم اموالنا ودیارنا * کقسمة الایسار الجزور علی الشطر
ونکفیکم الامر الذی تکرهونه * وکنا قبیلا مذهب العسر بالیسر * فکان خطاء ما اتینا وانتم
صوابا کانا لا نریش ولا نبری * وقلتم حرام نصب سعد ونصبکم * عتیق بن عثمان حلال ابا بکر
واهل ابو بکر لها خیر قائم * وان علیا کان اخلق بالامر * وکان هوانا فی علی وانه
لاهل لها من حیث ندری ولا ندری * وهذا بحمد الله یهدی من العمی * ویفتح آذانا ثقلن من الوقر
نجی رسول الله فی الغار وحده * وصاحبه الصدیق فی سالف الدهر * ولولا اتقاء الله لم تذهب بها
ولکن هذا الخیر اجمع فی الصبر * ولم نرض الا بالرضا ولربما * ضربنا بایدینا الی اسفل القدر
و در کتاب ابن داود و خلاصه مسطور است که او از بنی زریق بود و ایشان جماعتی اند از انصار
و نعمان از جانب حضرت امیر علیه السلام عامل بود در بحرین و عمان **سعد بن معاذ الانصاری**
از اکابر صحابه است و در قسم مقبولین از کتاب رجال شیخ طوسی و کتاب ابن داود مذکور
تمیم مولی خراش بن الصمة از صحابه حضرت رسول است و آنحضرت برادری
داد میان او و حباب مولی عتبة بن غزوان و او در غزای بدر و احد حاضر بود و احوال
او در کتاب استیعاب و قسم مقبولین از کتب اصحاب مسطور است **ابو ساسان و ابو
عمرة الانصاری** در کتاب خلاصه مذکور است که کشی از ابو بصیر روایت نموده که او گفت
بحضرت امام جعفر صادق علیه السلم گفتم که شنیده ام که جمیع صحابه بعد از حضرت رسالت
بمخالفت امیر المؤمنین علی مرتد شدند الا سه کس ابوذر و مقداد و سلمان آنحضرت
فرمودند که پس کجا باشند ابو ساسان و ابو عمره انصاری مولف گوید که اینکه جمیع صحابه
بعد از حضرت رسالت مرتد شدند الا سه کس کلامیست شایع و مشهور و بر السنه
جمهور شیعه مذکور و از کلام حضرت امام ظاهر میشود که آن کلام محمول بر مبالغه است
در کثرت مخالفان و قلت موافقان و اشارتیست بر شدت اختصاص آن سه یار [illegible]
و در کتاب استیعاب مسطور است که ابو عمره در حرب صفین با حضرت امیر همراه بود و

بدرجه شهادت رسید **مالك بن نويرة الحنفي اليربوعي** از ارداف ملوک و شجاعان
روزگار و فصحای شعرای کفار و صحابه سید مختار و مخلصان صاحب ذوالفقار بود و شطری
از احوال حضرت مآل او و شهادت یافتن او بسبب محبت اهل البیت علیهم السلم بفتوای ابو بکر
در دست خالد بن ولید و بیان ظلمی که بر وی و طایفه او رفته در مجلس دوم بر وجه اجمال سمت
ذکر یافته و تفصیل آن بر وجهی که از ابن غالب روایت نموده اند آنست که گفت در
اثنای آنکه حضرت رسالت با اصحاب خود نشسته بودند رؤسای بنی تمیم که یکی از ایشان مالك
بن نویره بود در آمدند و بعد از ادای خدمت مالك گفت یا رسول الله علمني الايمان یعنی
بیاموز مرا که ایمان کدام است فقال له رسول الله الايمان ان تشهد ان لا اله الا الله
واني رسول الله وتصلي الخمس وتصوم شهر رمضان وتؤدي الزكوة وتحج البيت وتوالي
وصيي هذا من بعدي واشار الى علي بن ابي طالب عليه السلام ولا تسفك دما ولا تسرق
ولا تخون ولا تاكل مال اليتيم ولا تشرب خمرا وتؤمن بشرايعي وتحل حلالي وتحرم حرامي
وتعطي الحق من نفسك الضعيف والقوي والكبير والصغير وعدد عليه شرايع الاسلام
یعنی مالك بحضرت رسالت گفت مرا طریق ایمان بیاموز آنحضرت گفت ایمان آنست که
گواهی دهی بآنکه لا اله الا الله و بآنکه من رسول خدایم و نماز پنجگانه بگذاری و روزه ماه
رمضان را بداری و بادای زکوة و حج خانه خدای روی آری و این را که بعد از من
وصی من خواهد بود دوست داری و اشارت بعلی بن ابی طالب کرد دیگر آنکه خون ناحق
نریزی و از دزدی و خیانت پرهیز کنی و از خوردن مال یتیم و شرب خمر پرهیز کنی
و ایمان باحکام شریعت من بیاوری و حلال مرا حلال و حرام مرا حرام دانی و حق
گذاری ضعیف و قوی و کبیر و صغیر بجا آری آنگاه شرایع اسلام و احکام آنرا بر وی شمرد
تا یاد گرفت آنگاه مالك برخواست و از غایت نشاط دامن کشان میرفت و با خود
میگفت که تعلمت الایمان ورب الکعبه یعنی بخدای کعبه که احکام ایمان آموختم و چون
از نظر شریف حضرت رسالت دور شد آنحضرت فرمودند که من اراد ان ینظر الی
رجل من اهل الجنة فلینظر الی هذا الرجل وابو بکر و عمر از حضرت رسالت
دستوری طلبیده از عقب او رفتند و آن بشارت را باو رسانیدند و او را تمام نمودند
که چون حضرت رسالت ترا اهل جنت شمرده میخواهیم که جهت ما طلب مغفرت کنی

مالک گفت لا غفر الله لکما خدای تعالی شما را نیامرزاد که حضرت رسالت را که صاحب
شفاعت است میگذارید و از من در خواست میکنید که جهت شما استغفار کنم
پس ابو بکر و عمر شرمنده و مکدر باز گشتند و چون حضرت رسالت را نظر بر روی
ایشان افتاد گفت که فی الحق مبغضة یعنی شنیدن سخن حق گاه هست که
آدمی را خشمناک و مکدر سازد و آخر چون حضرت رسالت وفات یافت و مالک
بمدینه آمد و تفحص نمود که قایم مقام حضرت رسالت کیست در یکی از روزهای جمعه
دید که ابو بکر بر منبر رفته و از برای مردم خطبه میخواند مالک بی طاقت شده
با ابو بکر گفت که تو همان برادر تیمی ما نیستی گفت بلی مالک گفت چه کار پیش
آمد آن وصی حضرت رسول را که مرا بموالات او مامور ساخته بود مردمان
گفتند ای اعرابی بسیار است که کاری پس از کاری حادث میشود مالک گفت
والله که هیچ کاری دیگر حادث نشده بلکه شما خیانت کرده اید در کار خدا و
رسول بعد از آن متوجه ابو بکر شد و گفت که ترا بر این منبر بالا برده و حال آنکه
وصی حضرت بغیر تو نشسته است ابو بکر بحاضران گفت این اعرابی بول
علی عقبیه را بیرون کنید از مسجد رسول پس قنفذ برادر عمر و خالد بن ولید
برخاستند و مالک را گردن زده از مسجد بیرون کردند مالک بر شتر خود
سوار شده صلوات بر حضرت رسول فرستاد و بعد از صلوات این ابیات
بر زبان راند **شعر** اطعنا رسول الله ما کان بیننا ❀ فیا قوم ما شانی و شان ابی بکر
اذا مات بکر قام بکر بمقامه ❀ فتلک و بیت الله قاصمة الظهر ❀ **بلال بن رباح**
کنیت او ابو عبد الله معتق ابو بکر و مولی حضرت رسالت و موذن او بود در
کتاب کامل بهائی مسطورست که بلال بانگ نماز و قامت برای ابو بکر نکرد و با او
بیعت ننمود و شیخ ابو جعفر طوسی در اختیار الرجال از امام جعفر صادق علیه السلام
ابن ابی النجری که او گفت شنیدم از عبد الله بن الحسن بن الحسن علیه السلام که بلال امتناع
نمود از بیعت ابو بکر و عمر جامه بوست او را گرفت و گفت ای بلال جزای ابی بکر از تو که
ترا آزاد ساخت و الحال با او بیعت نمیکنی بلال در جواب گفت اگر ابو بکر از برای خدا
مرا آزاد ساخت پس مرا از برای خدا بگذارد و اگر از برای غیر او آزاد کرده اینک من بهمه

خدمات ایستاده ام اما بیعت نمیکنم بکسی که رسول خدا او را خلیفه خود نساخته پس عمر او را
درشتی کرد و گفت در میان ما مباش لاجرم بلال بولایت شام رفت و از جمله اشعار او در
باب این ابیات است **شعر** تالله لا لابی بکر نجوت و لو ❀ لا الله قامت علی اوصالی الضبع
الله بوانی خیرا و اکرمنی ❀ و انما الخیر عند الله متبع ❀ لا تلفینی تبوعا کل مبتدع
فلست متبعا مثل الذی ابتدعوا ❀ و صاحب استیعاب گفته که چون آنحضرت وفات یافت
بلال خواست که بجانب شام رود ابو بکر او را تکلیف نمود که در حضرت باش بلال گفت
اگر از برای خود مرا آزاد کرده مرا محبوس کن و اگر از برای خدا آزاد کرده پس بگذار تا من
براه خدا بروم ابو بکر او را واگذاشت و بلال در دمشق بمرض طاعون وفات یافت و
در باب صغیر مدفون گردید **الحارث بن قیس** در کتاب خلاصه مسطورست که او از
جمله هفتاد مرد بود که در عقبه ثالثه بخدمت حضرت رسالت صلعم حاضر شده بود و در غزای
بدر و ما بعد آن از غزوات حاضر شده و بغزای یمامه نیز رفته و در ایام خلافت عمر
فوت شد **الحارث بن هشام** در خلاصه مسطورست که او از اصحاب حضرت رسالت
بود در شام وفات یافت و بعضی گفته اند که در واقعه یرموک شهید شد **عمرو بن ام
مکتوم القرشی العامری** ذهبی در کتاب کاشف گفته که او پسر خال خدیجه است رضی الله
عنها و از جمله سابقان در اسلام است و چند مرتبه حضرت رسالت صلعم او را در مدینه
خلیفه خود ساخت و در حرب قادسیه شهید شد **هاشم بن عتبة بن ابی وقاص
الزهری** در کتاب اصابه مذکورست که او همان شجاع مشهور معروف بمرقال است و
بلعجان با این لقب شهرت یافته که از قال نوعی است از دویدن و او در لعب کارزار
بر سر خصم مسارعت میکرد و میدوید و از کلبی و ابن حبان نقل نموده که او بشرف
صحبت حضرت رسالت رسیده و در روز فتح مکه مسلمان گردیده و در جنگ عجم با عم خود
سعد وقاص در قادسیه همراه بوده و در آنجا آثار مردی و مردانگی بظهور رسانیده
و در حرب صفین ملازم رکاب خلف انتساب حضرت شاه ولایت مآب بوده و در آنجا
نیز مراسم مجاهده بجا آورده در فتوح اعثم کوفی و کتاب اصابه مسطورست که چون خبر
کشتن عثمان و بیعت کردن مردمان با امیر المومنین علی علیه السلام بر اکنده شد اهل
کوفه نیز این خبر شنیدند در آن وقت ابو موسی اشعری امارت کوفه داشت کوفیان

بنزد ابوموسی آمدند وگفتند چرا با امیر المومنین علی بیعت نمیکنی ومردمان را با بیعت او
نمیخوانی که مهاجر وانصار جمله با او بیعت کردند ابوموسی گفت درین معنی توقف
میکنم ودرنگ میکنم تا بعد از این چه حادث شود وچه خبر رسد هاشم بن عتبه او را گفت
دیگر چه خبر خواهد رسید عثمان را بکشتند ومهاجر وانصار وخاص وعام با امیر
المومنین علی بیعت کردند از آن می ترسی که اگر با علی بیعت کنی عثمان از آن جهان باز
خواهد آمد وترا ملامت خواهد کرد هاشم این سخن بگفت وبدست راست خویش
دست چپ بگرفت وگفت دست چپ از آن منست ودست راست من از آن امیر
المومنین با او بیعت کردم وبخلافت او راضی شدم چون هاشم برین وجه بیعت
کرد ابوموسی را هیچ عذر نماند برخاست وبیعت کرد ودر عقب او جمله اکابر وسادات
ومشایخ ومعارف کوفه بیعت کردند ودر اصابه مذکورست که هاشم در وقت
بیعت این ابیات بدیهة انشا نموده بر ابوموسی اشعری انشا نمود شعر
ابایع غیر مکترث علیا ◦ ولا اخشی امیرا اشعریا ◦ ابایعه واعلم ان سارضی
بذاک الله حقا والنبیا ◦ هاشم در حرب صفین بدرجه شهادت رسید وبعد از او
پسر او عقبه بن هاشم علم پدر برگرفت وبر اهل شام حمله کرد وچندکس را بکشت واز ایشان
حرب نمود عاقبت او نیز شربت شهادت چشید وبا پدر بزرگوار رسید رحمهما الله
تعالی **ابوسعید الخدری** درکتاب ابن داود مذکورست که او از جمله سابقین
اولین بود که بحضرت امیر المومنین علیه السلام رجوع وبازگشت نمودند ومستقیم
الاعتقاد بود **ابوالطفیل عامر بن واثلة اللیثی** درکتاب استیعاب مذکورست
که کنیت او بر اسم غالب بود ودو سال غزای احد تولد نمود واز زمان حیات حضرت
رسالت هشت سال ادراک کرده بود واو آخر کسی است که وفات یافت از آنها که حضرت
رسالت را دیده بودند واو امیر المومنین علی را علیه السلام بسیار دوست داشتی
ودر حروبی که آنحضرت را با اهل بغی واقع شد همراه بود وثقه ومامون بود و
اعتراف بفضل شیخین میکرد اما حضرت امیر را تفضیل میداد برایشان
ودر سال صد از هجرت وفات یافت مولف گوید که مسلم داریم آنچه صاحب
استیعاب باو نسبت داده از اقرار بفضل شیخین محمول بر رعایت تقیه خواهد

بود

بود چه علم بر وجهی که شیخ ابوعمرو کشی تصریح بآن نموده کیسانی مذهب است یعنی قائل
بامامت محمد بن الحنفیه بوده وکیسانیه یکی از فرق شیعه امامیه اند ودر اصل
اعتقاد حقیت خلافت بلا فصل حضرت امیر المومنین نسبت بحضرت سید المرسلین
علیهما افضل صلوات المصلین واعتقاد بطلان خلافت آنها که پیش از و متصدی
خلافت شدند شریکند غایة الامر در تعیین ائمه علیهم السلام بعد از حضرت امام حسین
علیه السلام اختلاف در میان ایشان واقع است ودر فتوح اعثم کوفی مسطورست
که عامر در حرب صفین امیر پیاده یمین بود ودر کتاب کشی مسطورست که در وقتی که
مختار ابن ابی عبیده بر آل مروان خروج کرد عامر بن الطفیل در زیر رایت او بود ومیگفت
که از آن هفتاد کس که در عقبه ثالثه با حضرت رسالت صلوات الله علیه بیعت بر بذل
روح نمودند همین من تنها مانده ام واین شعر میخواند شعر وبقیت سهما فی الکنانة واحدا
سارمی به او یکسر الله کاسره ◦ ودر وقت مردن این ابیات میخواند شعر
یدعوننی شیخا وقد عشت حقبة ◦ وهن من الازواج نحوی نوازع ◦
وما شاب راسی من سنین تتابعت ◦ علی ولکن شیبتنی الوقایع ◦
جابر بن عبد الله بن عمرو بن حرام الانصاری درکتاب ابن داود مذکورست که او از
اصحاب رسول صلوات الله علیه وآله بوده ودر غزای بدر وهشتده غزاء دیگر با آنحضرت
همراهی نموده واز حضرت امام جعفر علیه السلام روایت نموده که ایشان فرمودند که او
آخر کسی که باقی ماند از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم بود وبازگشت بما اهل البیت
ودر خلاصه از فضل بن شاذان نقل نموده که او از سابقین صحابه است که بعد از حضرت
رسالت بحضرت شاه ولایت رجوع نمودند وابن عقده نیز از اکابر محدثان است
بانقطاع او با اهل البیت علیهم السلام واعتصام بحبل المتین متابعت ایشان تصریح
نموده واو آخر کسی از صحابه بود که در مدینه وفات یافت ودر کتاب استیعاب مذکور
که او در حرب صفین با حضرت امیر المومنین علیه السلام همراه بود ودر کتاب شیخ ابوعمرو
کشی مسطورست که جابر عمامه سیاه بر سر می بست ودر مسجد مدینه می نشست وبافاده
مسایل دینی اشتغال مینمود ودر اثنای آن ناگاه بآواز بلند میگفت یا باقر العلم واهل
مدینه چون این کلمه از وی می شنیدند با همدیگر میگفتند که جابر پیر وخرف شده هذیان

میکویید چون او آن سخن از ایشان شنید کفت بخدا سوکند که من هذیان نمیکویم ولیکن
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه وآله مرا فرموده اند که عنقریب مردی از اهل بیت مرا خواهی
دید که نام او نام من باشد و شمایل او شمایل من باشد یبقر العلم بقرا یعنی بشکافد و بیرون آورد
مسایل علم دین را بیرون آوردنی واین کلام معجز نظام که از حضرت سید انام شنیده ام مرا
در آرزوی دیدار او بی اختیار در تعز بادیه آورد اتفاقا در ان ایام جابر را یکی از کوچهای مدینه
کذار افتاد و بر در خانه حضرت امام علی زین العابدین خورد سالی را دید ایستاده که شمایل حضرت
از و ظاهر و باهر بود او را نزد خود طلبید آنحضرت پیش آمد بعد از ان کفت باز کرد باز کشت
پس جابر با خود کفت که این شمایل همان شمایل حضرت پیغمبرست و او را سوکند داد که بکو اچه
نام داری کفت محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب آنکاه جابر پیش رفت و بوسه
بر سر مبارک او زد و کفت پدر و مادر من فدای تو باد جد تو حضرت رسالت ترا سلام
رسانیده پس آنحضرت از استماع خبر جابر متاثر شده بخدمت پدر بزرکوار خود آمده
صورت حال را عرض نمود پدر بزرکوارش او را از افشای آن خبر اندیشه نموده فرمودند
که آخر جابر اظهار آن سلام و پیغام کرد کفت آری کفتند ای پسر بعد از این در خانه بنشین
و بیرون مرو که مردم بتو رجوع خواهند کرد و کار بر ما مشکل خواهد شد بعد از ان جابر
در اول و آخر روز تملا بخدمت حضرت امام محمد باقر می آمد و استفاده از و میکرد و
مردم مدینه از ان تعجب مینمودند واین حکایت در خاتمه کتاب روضة الشهدا بر این
وجه مسطورست که چشم جابر بن عبد الله انصاری در آخر عمر پوشیده شده بود روزی
حضرت امام محمد باقر علیه السلام در مبادی جوانی خود نزدیک وی آمد و بر وی سلام کرد جابر
جواب داد و کفت تو کیستی کفت محمد بن علی بن حسین کفت ای سید فرا پیش آی و دست
بمن ده امام محمد باقر پیشتر آمد و دست بوی داد جابر دست ویرا ببوسید و میل آن کرد
که پای ویرا نیز ببوسد امام نکذاشت جابر کفت یا ابن رسول الله ان رسول الله یقرئک
السلام بدرستی که رسول خدای ترا سلام میرساند امام فرمود که وعلی رسول الله السلام و
رحمة الله وبرکاته پس کفتند ای جابر این حال چکونه بوده جابر کفت روزی با حضرت رسول
خدای بودم صلوات الله علیه وآله مرا کفت ای جابر شاید که بمانی تا بدان وقت که ملاقات
کنی با یکی از فرزندان من که نام او محمد بن علی بن حسین کویند خدای تعالی ویرا نور و حکمت خواهد

داد ویرا از من سلام برسانی وایضا در کتاب کشی مسطورست که جابر عصا بر دست کرفته
و در کوچهای مدینه و مجالس مردم آنجا میکردید و میکفت علی خیر البشر فمن ابی فقد کفر معاشر
الانصار ادبوا اولادکم علی حب علی بن ابی طالب فمن ابی فلینظر فی شان امه یعنی جابر میکفت
که حضرت امیر المومنین حیدر بعد از حضرت پیغمبر از سایر مردمان بهترست و هر که از قبول این
معنی ابا نماید کافرست و همچنین خطاب با کروه انصار نموده میکفت که ای انصار اولاد خود را
بمحبت حضرت امیر المومنین علی پرورش نمایید و بر نور دوستی او آراسته سازید و هر یک
از ایشان که از محبت آنحضرت ابا و امتناع نماید نظر در تحقیق حال مادر خود نماید که آن
قصور از آلودکی مادر او خواهد بود **نظم** محبت شه مردان مجو ز بی پدری
که دست غیر کرفتست پای مادر او * افضل المحققین خواجه نصیر الحق والدین الطوسی طیب الله
مشهده در رسالهٔ اوصاف الاشراف آورده که جابر بن عبد الله چون در آخر عمر بضعف پیری
مبتلا شد حضرت امام محمد باقر علیه السلام بزیارت او رفت و از حال او پرسید او کفت
حالی دارم که در ان حال پیری را بر جوانی رجحان میدهم و بیماری را بر تندرستی و مردن را بر زیستن
پس آنحضرت در مقام تنبیه و ارشاد او شده فرمودند اما من اکر خدای مرا پیر سازد پیری را
دوست میدارم واکر جوان سازد جوانی را و اکر بیمار سازد بیماری را و اکر شفا دهد شفا را
واکر بمیراند مردن را و اکر زنده دارد زندکی را چون جابر این سخن از آنحضرت بشنید دست
مبارک او را ببوسید و کفت صدق رسول الله صلعم فانه قال لی انک ستدرک ولدا من
اولادی اسمه اسمی یبقر العلوم بقرا کما یبقر الثور الارض یعنی حضرت رسالت صلوات الله علیه
وآله صادق بوده اند در آنکه مرا کفتند که عنقریب خواهی دید یکی از فرزندان مرا که نام او
نام من باشد و بشکافد مسایل علم را همچنانکه کاو میشکافد و شیار میکند زمین را
واز این جهت نام او باقر علوم اولین و آخرین نهاده اند واز این کلام ظاهر میشود که جابر
رضی الله عنه در مقام صبر بوده اند و باقر علیه السلام در مرتبه رضا جعلنا الله وجمیع
المومنین من الصابرین الراضین المرضیین بحق محمد وآله المعصومین اینست
صدکس از اشراف واکابر و افاضل و عدول صحابه حضرت رسول المختار از بنی هاشم و
غیر ایشان از مهاجر و انصار که بنا بر قصد اختصار اکتفا بذکر احوال ایشان واقع شد
وچنانکه از نظر تفاصیل مفهوم کردید بعضی از ایشان اصلا متابعت ابی بکر و عمر ننموده اند

ماننده سعد بن عباده و اولاد و اقارب او و بعضی در ابتدای حال مبایعت ننموده اند
و آخر که اهل البیت علیهم السلم و سایر بنی هاشم جبراً و قهراً بیعت نمودند ایشان نیز
بمتابعت مبایعت ظاهری که عبارت از دست بر دست زدن است نمودند مثل مقداد
و سلمان و بوذر و خالد بن سعید اموی و برادران او و بعضی از آن قبیل اند که پیش از
وفات حضرت رسالت تاملی تمام در باب خلافت و مستحق آن نموده بودند و چون
بموجب کلام عمر که کانت بیعة ابی بکر فلتة وقی الله شرها عن المسلمین ایشان را وصیت
تامل و تفکر در آن امر ندادند و ناگاه ایشان را به بیعت ابی بکر الزام نمودند لاجرم در آن
فتنه افتادند و بتقلید دیگران متابعت ابی بکر را گردن نهادند و آنرا حق گمان بردند و آخر
متنبه و مستبصر گردیده از آن برگشتند و باطناً یا ظاهراً و باطناً رجوع بحضرت
امیر نمودند و این صد کس که احوال ایشان درین تالیف مسطور گشته جماعتی اند که اعتقاد
مؤلف مانند ایشان از باقی صحابه ده کس دیگر پیدا نمیشود چه افضل صحابه نزد اهل سنت
ابوبکر و عمر و عثمان اند و نزد منصف متامل ظاهرست که اگر ایشان بغصب منصب
خلافت زینت ظاهری نمی یافتند و جهت ترویج خلافت و امارت ایشان احادیث
موضوعه نمی بافتند و در میان امت نمی انداختند اهل روزگار ایشان را در مرتبه
قنبر و بلال حبشی نمی شناختند چنانکه شیخ سنائی علیه الرحمه فرموده نظم
آنکه او را بر علی مرتضی خوانی امیر ٭ بالقفا او بر نیستوانند کفش قنبر داشتن ٭ اما آن جماعت
که بطوع و رغبت با ابوبکر و عمر و عثمان بیعت نمودند همان منافقان صحابه اند که در ثانی
الحال با طلحه و زبیر و معویه بیعت نمودند و بر حضرت شاه ولایت خروج کردند مانند عمرو
عاص و مغیره بن شعبه و ابوهریره و ابوالاعور سلمی و ابوموسی اشعری و سعد وقاص
و بسر ابن ارطاة القرشی و حبیب بن مسلمه القرشی و محمد بن مسلمه و حسان بن ثابت و سعد
ابن مالک و اولاد عمر خطاب و عبدالله زبیر و عبدالرحمن بن خالد بن الولید و عتبه بن
ابی سفیان و مروان بن الحکم و ضحاک بن قیس الفهری و امثال ایشان بلکه در کتب سیر
مسطورست که با حضرت امیر از قریش پنج نفر همراه بودند محمد بن ابی بکر که ربیب آنحضرت
بود و جعده بن هبیره المخزومی که خواهرزاده او بود و ابوالربیع بن ابی العاص بن ربیعه
بن عبد و ابی العاص سلفا آنحضرت و داماد حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله بود و

محمد بن ابی حذیفه بن عتبه که خواهرزاده معویه بود و هاشم بن عتبه بن ابی وقاص
که برادرزاده سعد وقاص بود و با معویه میبود و قبیله از قریش با لخاله که همراه بودند
و بر هم که اندک شعوری داشته باشند ظاهرست که جمعی که اختیار متابعت معویه طاغی
باغی بر متابعت حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام نمایند ایشان را تمیزی و بصیرتی در امر شرع و
در دین نخواهد بود و قول و نقل ایشان برابرست و باخیل و اعتبار ایشان اتفاقی و
اعتباری نیست و همچنانکه از اتفاق ایشان بر بیعت معویه استدلال بر حقیت او نتوان نمود
همچنین از اتفاق ایشان بر خلافت ابی بکر استدلال بر حقیت خلافت او نتوان کرد و قس علی هذا
فعل و تفعل و ایضاً مخفی نماند که اکثر ازین صد کس با جمعی از برادران و فرزندان و خویشان
و موالی بوده اند که ایشان نیز صحابی بوده اند و تابعیت عقاید بزرگان خود مینموده اند
و اکتفا باین عدد جهت اکتفا باصل و رعایت اختصارست چنانکه مذکور شد و الا
متقدمین اصحاب مانند شیخ اعظم محمد بن علی بن الحسین بن بابویه القمی رحمه الله کتابها
در ذکر احوال رجال اخیار از صحابه سید مختار نوشته اند که حالا از آنها اثری
نیست و بواسطه سوختن و شستن مخالفان خبری شد

مجلس چهارم

در ذکر اکابر دین ٭ و افاضل مومنین ٭ از زمره تابعین ٭ رضی الله عنهم اجمعین ٭

سید التابعین ابوالقاسم محمد بن امیرالمومنین علی بن ابی طالب علیه السلام

شارح دیوان مرتضوی گفته که امام محمد پسر مرتضی علیه السلام بود و مادر او از بنی حنیفه بود
بنابراین او را ابن حنیفه میگفتند و شصت و پنج سال عمر داشت و در سنه احدی و ثمانین
وفات یافت لیکن شیعه او بر آن شدند که او زنده است در کوه رضوی نزدیک مدینه و مهدی
موعود است و در وقت ظهور او عالم از عدل مملو خواهد شد چنانکه کثیر شاعر که یکی از شیعه
اوست بآن اشعار نموده و گفته شعر و سبط لا یذوق الموت حتی ٭ یقود الخیل یقدمها اللواء ٭
تغیب فلا یری فیهم زماناً ٭ برضوی عنده عسل و ماء ٭ و در تاریخ ابن خلکان مسطور
که محمد بن حنیفه مشهورست زیرا که مادر او خوله بنت جعفرست که از قبیله بنی حنیفه بود
و وجه کنیت او به ابوالقاسم آنست که در باره او رخصت از حضرت رسالت واقع شده که حضرت
امیر خبر داده بودند که بعد از من پسری بوجود خواهد آمد اسم و کنیت خود را باو بخشید

وجلال نیست دیگری از امت مرا که نام و کنیت مرا با هم انضمام دهد و محمد مذکور علم و ورع
و شجاعت بسیار داشت و رایت امیر المومنین در حرب جمل و صفین بدست او
بود و بغایت شدید القوة بود و در باب اخبار عجیبه در میان اهل روزگار
اشتهار دارد از انجمله آنکه مبرد در کتاب کامل ذکر کرده که حضرت امیر المومنین ع
زرهی داشت که بر قد آنحضرت دراز بود محمد را گفت که قدری معین از دامن زره جدا
سازد محمد یکدست خود را بر دامن زره نهاد و دست دیگر را بر موضع فصل نهاد
و آنرا بر وجهی که مامور شده بود قطع نمود و هرگاه عبد الله بن زبیر آن سخن را می
شنید اندیشناک و حسد آلوده میگردید زیرا که او نیز قوت بسیار داشت و طاقت
شنیدن زیادتی الی مرتبه قوت خود نداشت خصوصا که آن زیادتی از اولاد حضرت
امیر المومنین ع باشد و ایضا ابن زبیر در ایام خلافت خود محمد بن حنفیه و عبد الله
عباس را به بیعت خود تکلیف نمود و چون از ان امتناع نمودند ایشانرا محاصره کرده
ایذا نمود و سوگند خورد که اگر بیعت نکنند ایشانرا باتش بسوزاند و شرح این قصه
دور و دراز است در تحفة الاحبا آورده که در روز حرب جمل حضرت امیر لوای ظفر سیمای
خود را بدست قرة العین خویش محمد حنفیه که بر وجه بسیار بنجدت و شجاعت بود داد
و باوی فرمود تقدم محمد بموجب فرموده پدر بزرگوار لوا را کوفت و لحظه پیش برد انگاه
در اثنای راه متوقف شد و در روایتی آنکه گفت هذه والله للفتنة العمیاء پس امیر
المومنین بروی زد که اقحم لا ام لک اتکون فتنة ابوک قایدها و سایقها شعر
اطعن بها طعن ابیک تحمد لا خیر فی الحرب اذا لم توقد پس محمد بن حنفیه لوا
برداشته حمله بر جانب دشمن برد و بطعن سنان نیزه خون خوار دمار از روزگار
اشرار برآورد چنانچه دوست و دشمن او را تحسین و آفرین گفتند و حضرت
ولایت پناه در وی نگاه میکرد و بر ناصیه همتش آثار جلادت و بسالت می دید و
مضمون الشبل فی المخبر مثل الاسد در محیای او مشاهده کرده شگفته میشد و
بشگفت می آمد داودی گوید ساعتی محمد بن حنفیه بطعن سنان نیزه جان ستان
جولان نمود انگاه تیغ از غلاف کشیده در میدان محاربه و مبارزت داد مردی و دلاوری
داد و بسیاری از مبارزان اصحاب جمل را بضرب حسام خون آشام بصحرای عدم فرستاد

وبعد از آن

وبعد از آن بمستقر خویش بازگشت در کتاب کشف الغمة و تاریخ ابن خلکان مسطور است
که روزی از محمد حنفیه پرسید که چونست که پدر تو در ورطه قتال و مبارزت ابطال
و تنگنای خیل و رجال در می آرد و برادران تو حسن و حسین را در کنف امن و سلامت
نگاه میدارد محمد در جواب گفت که ایشان بمنزله دو چشم اویند و من بجای دست اویم
و مقرر است که چشم خود را بدست نگاه دارند و نوعی دیگر در جواب آن سوال گفت که من
پسر اویم و ایشان فرزندان رسول خدا اند در کتاب شواهد النبوة و کتاب خرایج
الجرایح مذکور است که محمد بن حنفیه بعد از رحلت امام حسین علیه السلام با امام زین العابدین
علیه السلام نزاع کرد که وصایت حق منست که عم تو ام و بسن از تو بزرگترم امام علیه السلام
در جواب او فرمود که ای عم بترس و ترک این دعوی کن محمد حنفیه ترک نمیکرد و نزاع میان
ایشان ممتد شد آخر الامر امام علیه السلام در جواب او فرمود که ای عم بیا تا برویم تا حکمی محمد حنفیه
گفت کدام حکم امام علیه السلام گفت برویم پیش حجر الاسود باتفاق نزد حجر الاسود
آمدند امام زین العابدین عم محمد حنفیه را گفت که اول تو سوال کن که خلافت حق کیست
او سوال کرد هیچ جواب نشنید امام زین العابدین علیه السلام بعد از آن دست بدعا برداشت
و خدای تعالی را باسمای عظام بخواند و طلب آن کرد که حجر الاسود را بسخن آورد پس روی بحجر الاسود
کرد و گفت بحق آن خدای که مواثیق بندگان خود را بر تو مربوط ساخته که ما را خبر کن
که امامت و وصایت بعد از حسین بن علی علیهما السلام حق کیست حجر الاسود بر خود
بجنبید چنانکه نزدیک بود که از جای خود بیفتد و بزبان عربی فصیح گفت ای محمد
مسلم دار که امامت و وصایت بعد از حسین بن علی علیهما السلام حق علی بن الحسین است
علیه السلام انگاه محمد بن حنفیه تسلیم نموده پای مبارک حضرت امام را بوسید و رضا داد
در کتاب خرایج مذکور است که محمد بن الحنفیه جهت ازاله شکوک و اوهام مستضعفان
ایام در مقام اظهار آن نقض و ابرام شده بود نه آنکه فی الحقیقه در امامت آنحضرت
منازعت مینمود وفات او در مدینه در سال هشتاد و یک از هجرت بود و هشتاد و سه
نیز گفته اند و در بقیع مدفون گردید و او را اخبار کثیره مشهوره است رضی الله تعالی
عنه **محمد بن ابی بکر بن ابی قحافة التیمی القرشی** مادر او اسماء بنت عمیس است
که در اصل زوجه حمزة بن عبد المطلب بود و چون حمزه شهید شد ابوبکر او را بعقد

خود در آورد و محمد در سال حجة الوداع از وی در وجود آمد و چون ابو بکر بمرد حضرت امیر المؤمنین علی
او را عقد نمود و محمد ربیب و پرورده آنحضرت بود شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که در مجلس
شریف حضرت امام جعفر صادق علیه السلام ذکر محمد بن ابی بکر میگذشت آنحضرت برو
صلوات و رحمت فرستادند و نیز از آنحضرت روایت نموده که میفرموده اند که نجابت
محمد بن ابی بکر از جانب مادرش اسما بنت عمیس است نه از جانب پدر و در روایتی دیگر
فرموده اند که در هر اهل بیتی یک کس می باشد که بذات خود نجیب است و انجب نجبا از
اهل بیت سوء محمد بن ابی بکر است و ایضا از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده که محمد
ابن ابی بکر با حضرت امیر المؤمنین بر براءة از شیخین بیعت نمود و مؤید سر دوستی
اخیر این اشعار اوست **شعر** یا ابانا قد وجدنا ما صلح ◦ خاب من انت ابوه و افتضح
انما اخرجنی منک الذی ◦ اخرج الدر من الماء الملح ◦ انسیتنا العهد فی خم وما
قاله المبعوث فیه وشرح ◦ فیک وفی احمد فی یومها ◦ ام لمن ابواب خیبر قد فتح
ام بارث قد تقمصت بها ◦ بعد ما بخبخ علیک وکشح ◦ ماتری عذرک فی الحشر غدا
یالک الویل اذ الحق اتضح ◦ وسالک المصطفی عما جری ◦ من قضایاکم ومن تلک القبح
ثم عن فاطمة وارثها ◦ من دعی عنه ومن فیه فضح ◦ وعلیک الخزی من رب السما
کلما ناح حمام وصدح ◦ یا بنی زهرا انتم عدتی ◦ وبکم فی الحشر میزانی رجح
وانا صح ولائی لکم ◦ لا ابالی ای کلب قد نبح ◦ در استیعاب مذکورست که حضرت
امیر المؤمنین علیه السلام محمد را بسیار دوست میداشت و برو ثنا میکرد و
تفضیل او بر اقران مینمود زیرا که متحلی بحلیهٔ عبادت و اجتهاد بود و او در حرب
جمل و صفین با آنحضرت همراهی نمود و از جمله جماعتی بود که عثمان بن عفان را در خانه
او محاصره کردند و بعضی بر آنند که در خون او نیز شریک بود و بعضی از علمای اهل
سنت مشارکت او را نفی کرده اند مولف گوید این بعض را در مشارکت نفی مصلحتی
عظیم است که حقیقت آن بر واقفان مطالب واهیهٔ قوم مخفی نخواهد بود اما مشارکت
او در خون عثمان بمرتبهٔ تواتر رسیده و سعی در نفی آن بیفایده است چه تالیفات
متقدمین تابعین از ارباب سیر و حدیث در اثبات آن باواز بلند منادی میکند
و در تاریخ احمد بن اعثم کوفی که شافعی مذهب و از ثقات متقدمین ارباب سیر است

مذکورست که چون کار محاصره بر عثمان تنگ شد و مردم از هر طرف بخانه او در آمدند محمد بن
ابی بکر خود را بعثمان رسانید و گفت هان ای پیر کفتار هوش دار عثمان گفت من عثمان
بن عفانم خلیفهٔ رسول خدا و تو از جمله دروغ گویانی که مرا اهانت میکنی محمد دست زد و
ریش عثمان بگرفت و گفت چگونه می بینی منع خدای تعالی را در حق خویشتن عثمان گفت
خدای تعالی هر وقت بالمس نیکوئی کرده است از خدای تعالی شرم بتر برای برادر زاده و
از محاسن من بدار که اگر پدر تو ابو بکر زنده بودی هرگز موی روی من نگرفتی و
مرا این اهانت نرسانیدی محمد گفت اگر پدر من زنده بودی هرگز بدان رضا ندادی
که تو از این جنس کارها میکردی عثمان دست دراز کرد و مصحف قرآن را که پیش او
نهاده بود برگرفت و گفت این کتاب خدای تعالی است و من بدان با شما کار میکنم
و بهمه وجوه رضای شما میجویم و مراد و مقصودی که دارید مبذول است و با شما
در هیچ چیز مضایقه ندارم محمد بن ابی بکر گفت الآن وقد عصیت قبل وکنت من
من المفسدین و دستهٔ پیکان پیکانی بدست داشت و گردن عثمان زد بسیار زخم
اما مجروح گشت و خون روان شد پس کنانة بن بشر التجیبی در آمد و چه عمودی
عمودی بر سر عثمان زد و سیدان بن حمران المرادی شمشیری بر سر او حواله کرد
عثمان بر قفا افتاد و دیگران هم از دست و چه شمشیرهای پیاپی برو زدند تا
از هم گذشت محمد در وقتی که از جانب حضرت شاه ولایت بامارت مصر رفته بود بدست
دست احزاب معویه بدرجه شهادت رسید و چون خبر شهادت او بحضرت امیر رسید
گریان شد و فرمود که کان لله عبدا صالحا ولنا ولدا صالحا **تنبیه** اهل سنت
و جماعت معویه طاغی را بسبب ام حبیبه خال المؤمنین خوانند با آنکه خصم امیر المؤمنین
علی است و محمد ابو بکر را هرگز خال المؤمنین نخوانند که اگر چه برادر عایشه است اما
شاگرد با اخلاص امیر المؤمنین است و حضرت شیخ سنائی در این باب فرماید **نظم**
آنکه مردود هاو تلبیس است ◦ آن نه خال و نه عم که ابلیس است ◦ هر که او خال از این شمار بود
مرورا با علی چه کار بود ◦ که همی خال باید نا چار ◦ پور بو بکر را بخال انگار
عایشه مهتر ست خواهر او ◦ خال ما به بود برادر او ◦ چون قبادی بدخت بو سفیان
که از او گشت خاندان ویران ◦ واز قبل آن قول علیل است آنکه گویند شیعیان

کافر و رافضی باشد که انکار امامت ابوبکر و عمر کنند اما معاویه مسلمان باشد با آنکه
انکار امامت امیر المومنین علی کند و تیغ در روی او کشد و رافضیان که ابوبکر
و عمر را دوست ندارند هرگز توبه ایشان قبول نباشد اما یزید که حسین علی را و قوما
که سرا از تن جدا کند توبه اش مقبول باشد و او شاب تایب باشد نظم
سخی اگر منعمش انیست • نیست سخی مجرب نیست

اویس القرنی الیمنی

سهیل یمن • و آفتاب قرن بوده • از زهاد ثمانیه است که در تابعین زهد با ایشان
منتهی گردیده و حضرت سید المرسلین در شان او نفس الرحمان و خیر التابعین
فرموده اند و او ادراک زمان شریف حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه و آله
نمود و غایبانه با نحضرت ایمان آورد اما بواسطه غلبه حال و اشتغال بخدمت
مادر پیر پریشان احوال که تفقد حال او و تعظیم شریعت رسول ملک متعال است
بصحبت آنحضرت فایز نشده و بنوز شتربانی میکرد و ممر آن را صرف معیشت
خود و مادر مینمود غوث المتاخرین سید محمد نوربخش نور الله مرقده در شجره اولیا
که از جمله تالیفات اوست آورده که اویس قرنی المجذوب قدس الله سره هو الذی وصفه
رسول الله صلعم بالولایة و قال انی لاجد نفس الرحمن من جانب الیمن و قال ایضا
و هو سید التابعین فمن وصفه النبی صلعم لا حاجة له الی وصف احد من الامة
انتهی سید المتالهین حیدر بن علی الآملی قدس سره در اوایل کتاب منبع الانوار
ذکر نموده که بنا بر جلالت قدر اویس قرنی و اطلاع او از روی کشف و ذوق بر اسرار
الهی حضرت رسالت پناهی وقتی که از طرف یمن استنشاق روایح انفاس شریف
او میکرده اند در حق او فرموده اند که انی لاتنشق روح الرحمن من طرف الیمن
و با این دو عبارت نیز وارد شده که من ناحیة الیمن و من قبل الیمن و منقول است
که سلمان از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله سوال نمود که این شخص کیست پس
آنحضرت فرمود که ان بالیمن شخصا یقال له اویس القرنی یحشر یوم القیمة امة
وحده یدخل فی شفاعته مثل ربیع و مضر الا من رآه منکم فلیقرئه منی السلام
و لیامره ان یدعو فی و در کتاب تذکرة الاولیا مسطور است که چون حضرت امیر
و عمر خرقه حضرت پیغمبر بحسب الوصیة با اویس رسانیدند و عمر او را دید که گلیم

شتری

شتری پوشیده و سر و پا برهنه ساخته و توانگری هر دو عالم را بزیر گلیم پنهان کرده
دل از خود و خلافت برداشت و گفت کیست که این خلافت را از من بیک نان بخرد اویس
گفت ای عمر آن کیست که عقل دارد بر چه میفروشی بینداز تا هر که خواهد برگیرد و مخفی نماند
که این کلام از اویس صریح است در طعن عمر و آنکه او در ارتکاب خلافت و اعتقاد جریان
بیع و شری در آن خلاف عقل نموده زیرا که عقل حاکم است بآنکه نصب امام از جانب خدای
تعالی است و خرید آن از ابوبکر و فروختن آن بعثمان مخالف عقل و شرع است
و ایضا کلام او مشعر است بآنکه عمر در اظهار خلافت برنج دارد و نبایه او در آن دعوی با
دل موافق نیست و الا خلاصی خود را از آن موقوف بفروختن آن نمیساخت و الحق اگر
در آن دعوی صادق میبود طلحه و زبیر و معویه و امثال ایشان آنرا بصد جان
میخریدند چه جای یک نان لیکن تمکین میدانستند که بر وجه اقاله ابوبکر از خلافت
او نیز تواضعی و اظهار زهد و تجردی میکند و بنابرین در مقام خریداری نیامدند
دیگر در کتاب مذکور روایت نموده که چون حضرت امیر از مکالمه با اویس خاموش
شد عمر با او گفت که ای اویس چرا نیامدی تا پیغمبر را ببینی گفت تو پیغمبر را دیدی گفت
بلی گفت مگر جبه او را دیده بیا بگو که ابروی او پیوسته بود یا گشاده عمر در جواب
هیچ نتوانست گفت و پوشیده نماند که درین روایت دلالتست بر اشتهار اویس
باعمر و اظهار جهل و بیگانگی او از معرفت حضرت پیغمبر علیه السلام و از علم او اعرف ایمان
بین الانام دیگر نقل نموده که بعد از آن عمر با اویس گفت مرا دعائی کن گفت در
میل نبود من دعا کرده ام و در هر نمازی در تشهد میگویم اللهم اغفر للمومنین و
المومنات اگر تو ایمان بسلامت بگور بری آن دعا ترا دریابد و اگر نه من دعا ضایع
نکنم و درین نقل اشعار است بآنکه اویس عالم بود بسوء عاقبت عمر و لهذا دعا را
علی الخصوص ضایع دانست و گفت آنچه گفت و از آن سهیل با یمن یمنی منقولست
که در بعضی شبها میگفت هذه لیلة الرکوع این شب شب رکوع است و یک
رکوع شب را بسر می برد و در شب دیگر میفرمود هذه لیلة السجود این شب شب
سجود است و یک سجده بصبح میرسانید یکی با او گفت یا اویس چون طاقت طاعت
داری که شبهای بدین درازی بریک حال میگذرانی گفت کجاست شب دراز

كاشكي از ازل تا ابد يك شب بودي تا بيك سجود بآخر بردمي و در ان نالهاي
زار و گريهاي بيشمار كردمي **نظم** بر نيم شب كه همه مست خواب خويش باشند
من و خيال تو و نالهاي درد آلود ◦ در حبيب السير مسطور است كه در يكي از كتب معتبره
بنظر در آمده كه روزي اويس قرني بر كنار آب فرات وضو ميساخت كه آواز طبلي
بگوش او رسيد پرسيد كه اين چه صداست گفتند آواز طبل سپاه شاه ولايت
پناه است كه بحرب معويه ميرود اويس گفت هيچ عبادت نزد من فاضلتر از متابعت
علي مرتضي نيست آنگاه بملازمت آنحضرت شتافت و غاشيه سوا ققش بردوش
داشت تا در يكي از معارك شربت شهادت چشيده بروضه رضوان شتافت
سيد المحدثين در تحفة الاحبا از عبد الله عباس نقل كرده كه گفت چون در وقت
امير المومنين عليه السلام بموضع ذي قار قرار گرفتيم و لشكر كوفه و توابع و لواحق
مملكت روي بدرگاه حضرت آورده بودند فرمود امروز بيست كتيبه بر ما جمع آيند كه
هر كتيبه هزار مرد باشند آن سخن در خاطر من مستبعد نمود جناب ولايت
مآب اين معني بفراست از من دريافت و امر فرمود كه در ان صحرا دو نيزه فرو بردند
تا هر احدي را از آحاد كه بعسكر حضرت بيكر ملحق گردد از ميان اين دو نيزه گذرد
و مرا فرمود تا از سر تحقيق و احتياط تمام بعدد و احصاء افراد و آحاد كتائب
بجانب لاحقين مشغول شوند چون روز قريب بغروب رسيد از آنچه امير المومنين
فرموده بود يكي كم آمد افراد كتائب بعرض مظهر عجايب و غرايب رسانيدند
فرمود آنست كه بعد ازين بيايد و عدد موعود را تمام نمايد ناگاه سياهي برسر
راه كذاشته بودند شيخ را ديدند كه مي آيد در صدد تفحص در آمد ديد كه پياده است
زاد را بخويش بر ظهر بسته و دكوه آب در گردن انداخته ضعيف و نحيف و
بارنك زرد بركرد مي آيد **نظم** زاد راه عاشقان درد دست و روي زرد و آه
راه ازين كونه است بسم الله كه دارد عزم راه ◦ چون از گرد راه رسيد او را بحضرت
امير المومنين آوردند بعد از اداي سنت سنيه تحيت و سلام و جواب يافتن
از جانب خليفة الانام بتعظيم و اكرام و پرسيدن از قبيله و تعيين نام گفت
من اويس قرنيم يا امير المومنين دست بگشاي تا با تو بيعت كنم امير فرمود كه برخيز

چيز با من بيعت ميكني گفت بر آنكه در نصرت و ياري تو خود را بكشتن دهم و سر در خدمت
تو چون گوي بيندازم يعني **نظم** چون سر از دست من چه سر و پا ميخواهد
ندهمان بر كه فداي كف پاي تو بود ◦ پس حضرت امير المومنين بمبارکي و دولت
با جمع هواداران و ياران از موضع ذي قار متوجه بجانب اصحاب بغي و خسار
شدند قال ابن الحجر في كتاب الاصابة اويس القرني التابعي المشهور ادرك
النبي صلعم و قال عبد الغني بن سعد القرني بفتح القاف و الرا و هو اويس لم ير النبي
صلعم قبل وجوده و شهد صفين مع علي و كان من خيار المسلمين و روي ضمرة عن اصبغ
ابن زيد قال اسلم اويس علي عهد النبي صلعم لكن منعه من القدوم بره بامه و استشهد
اويس و جماعة من الصحابة في الرجالة بين يدي علي ع و من طريق الاصبغ بن نباتة
قال شهدت عليا عليه السلام يوم صفين يقول من يبايعني علي الموت فبايعه
تسعة و تسعون فقال اين التمام فجاء رجل عليه اطمار صوف محلوق الراس فبايعه
علي القتل فقيل هذا اويس القرني فما زال يحارب حتي قتل و روي انه لما نادي منادي علي
عليه السلام يا خيل الله اركبي و ابشري صفقا الناس لهم فانتضي اويس سيفه و قاتل
حتي كسر جفنه فالقاه ثم جعل يقول ايها الناس تموا تموا السمن وجوه لا ننصرف حتي
نري الجنة فجعل يقول ذلك و يمشي اذ جاءته رمية فاصابت فؤاده فتوفي فكانه
كان ما مات منذ دهر صحيح السند انتهي و مولانا نور الدين جعفر بدخشي قدس سره در كتاب
خلاصة المناقب آورده كه حضرت مصطفي صلوات الله عليه بكمال مقام خود روي مبارك
بجانب يمن كرده اند و جامه را از سينه بي كينه خود دور كرده و فرموده كه اجد نفس الرحمن
من جانب اليمن و مرادش خواجه اويس بود و خواجه اويس در يمن شتربانی كردي و از
اجرت شتربانی مادر صالحه صادقه خود را نفقه دادي روزي از مادر اجازت
خواست تا بزيارت حضرت پيغمبر صلوات الله عليه و آله رود مادرش گفت برو و ليكن
اگر آنحضرت در خانه نباشد توقف مكني و زود بيائي چون بزيارت رفت حضرت در خانه
نبود زود بجانب يمن گرديد چون حضرت مصطفي در خانه آمد نوري در ان خانه ديد
كه هرگز نديده بود پرسيد بر در خانه كسي آمده بود جواب شنود كه آري از يمن شتربانی
اويس نام آمده بود تحقيق فرستاد و باز گشت پس حضرت مصطفي صلعم فرمود كه آري

٢٢

رجوع

این نور اویس است که در خانه ماهدیه گذاشته و خود رفته **مالک بن الحارث**
الاشتر لقبه بعض اشتر و در التقاط مبارزان جنگ آور از جرگه
در برگزیده ای انتن چابکتر بود و لهذا چون طرماح بن عدي
از جانب حضرت امیر المؤمنین ع نزد معویه رفت و معویه با او گفت که بعلی بن ابي
طالب بگوی که من بعدد دانهای کاورس شهر کوفه لشکر جمع کرده ام و بایشان بجنگ
تو میایم طرماح در جواب گفت که حضرت امیر را دیکی بیخ خروسی است که او اشتر
لقب دارد جمیع آنها را بمنقار در کام خود خواهد برچید و معویه خجل گردید در کتاب
خلاصه مذکورست که اشتر جلیل القدر عظیم المنزلة بود و اختصاص بحضرت امیر
المؤمنین ع روشن تر از آنست که پنهان ماند و آنحضرت بموت او تاسف بسیار
خورد و گفت او از برای من چنان بود که من از برای حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه و در کتاب ابن داود مسطورست که چون خبر وفات اشتر بحضرت امیر
المؤمنین رسید آه سوزناک از سینه برکشید و گفت رحم الله مالکا و ما
مالک من علي مالکا لو کان صخرا لکان صلدا و لو کان جبلا لکان فندا و کانه
قد منی قدا یعنی رحمت خدای تعالی بر مالک باد که هرگز از جانب من میل و انحراف
نکرد و اگر او در شجاعت یا در حقیقت و وفا سنگ بود سنگ سخت بود و اگر کوه
بود کوه بلند صاحب شکوه بود و گوییا که خبر فوت او قد مرا قطع کرد و کمرم را شکست
اشتر با محمد بن ابي بکر و دیگر صحابه که اتفاق بر قتل عثمان نمودند همراه بود و در آن
معرکه عثمان را کشتند جمعی کثیر از اعیان اصحاب عثمان را بقتل رسانیدند در فتوح
ابن اعثم کوفی مسطورست که چون اصحاب محمد بن ابي بکر شمشیرها از نیام برکشیدند
و بر اصحاب عثمان حمله کردند مغیرة بن الاخنس شمشیری برکشید و پیش آن قوم
آمد و بر رفاعة بن رافع الانصاری حمله کرد رفاعه نیز با او در آویخت و هر دو بشمشیر
جنگ میکردند رفاعه شمشیری بمغیره حواله کرد و او را بکشت پس مروان بن حکم شمشیر
برکشید و بر ایشان حمله کرد حجاج بن غزیة الانصاری قصد او کرد و شمشیری که در
مروان زد زره او ببرید و شمشیر بر گردن او رسید و مجروح گردانید مروان بگریخت
و در میان زنان پنهان شد عبد الله بن عبد الرحمن بن العوام پیش آمد و در

بجابر

بجابر آن قوم بایستاد و گفت آخر شرم دارید و از خدای تعالی بترسید و قصد
امیر المؤمنین عثمان مکنید که طاعت او بر شما فریضه است هنوز این سخن بزبان
داشت که عبد الرحمان ابن حنبل الجمحی در دوید و او را بشمشیری زد عبد الله سیفتا
و جان بداد پس بنده غلامی دیگر حمله کرد هم اشتر او را بکشت و بر عبد الله بن
زمعة بن اسود حمله کرد و او را بکشت و قیان را نخی نشد محمد بن مبشر بن عوف السباق و اسم
دهان کرمی زخمی زد و بکشت پس قصد عثمان کرد و بنزدیک او آمد تا او را بکشد
چون او را تنها دید و هیچ مانعی و سلاحی با او ندید از کشتن او شرم داشت و بر کشت
مسلم بن کثیر الکوفی آواز داد که ای اشتر عزم کردی که او را بکشی چون بنزدیک او
رسیدی بترسیدی و باز گشتی اشتر گفت نترسیدم و لیکن او را تنها دیدم و بی عسکر
نداشت که مرا از و دفع کردی شرم داشتم و از پیش او باز گشتم در کتاب کامل
بهائی آورده که در وقتی که حضرت امیر المؤمنین علیه السلم متوجه حرب اصحاب جمل
بود نامه مشتمل بر طلب لشکر و مدد بر ابو موسی اشعری نوشت و مصحوب محمد بن
ابي بکر و محمد بن جعفر آنرا باو فرستاد و آن منافق ضمنا فی اظهار امتناع و ترک تی
نمود تا آنکه محمد بن ابي بکر سخنان درشت باو گفت و در عقب آن نامه هاشم بن عتبه
با نامه دیگر رسید و مضمون هدایت مشحون نامه آن بود که ای اهل کوفه شما را معلوم است
که در اول این کار یعنی خلافت حق من بود و من از خوف تفرقه امت خاموشی کرده بودم و شیوه
صبر ورزیدیم و امروز وجوه مهاجر و انصار باتفاق با من بیعت کرده اند ان الله
باید که از یاری و مددکاری من تقاعد و تکاسل نکنید و از عقب آن نامه دیگر بدست
حضرت امام حسن علیه السلام و عمار یاسر رضی الله عنه فرستاد و ابو موسی همچنان
در اظهار تزلزل و امتناع اصرار میورزید تا آنکه میان او و عمار کار بسخنان ناهموار
کشید و چون خبر اهل کوفه بحضرت امیر رسید عبد الله عباس گفت یا امیر المؤمنین
کو بیا که کسی از کوفه بمدد ما نخواهد آمد مالک اشتر چون آن سخن از عبد الله شنید
بعرض رسانید که یا امیر المؤمنین من زبان و عادت کوفیان را نیکو میدانم رخصت
نمای که بکوفه روم و اهالی آنجا را استمالت نموده بخدمت بیاورم و تیراز رخصت
بکوفه رفت و مناقب حضرت امیر را بر اهل کوفه خواند و ایشان را بامداد آنحضرت

از بندگان عثمان عبد الرحمن بن حنبل
حمله کرد اشتر نخعی در آمد و او را
شمشیر زد و بکشت م

ترغیب نمود و امر کرد تا ابو موسی را از منبر بزیر کشیدند و از مسجد اخراج نمودند و
امام حسن علیه السلام بجماعت نماز کرد و قرظة بن کعب انصاری را بنیابت حضرت
ولایت پناه والی کوفه ساخته با دوازده هزار مرد کاری و مبارزان کارزاری
از کوفه بیرون آمدند و باندک فرصتی بخدمت آنحضرت رسیدند و بمراسم خدمت
و جان سپاری اشتغال ورزیدند صاحب روضة الصفا آورده که در روز
حرب جمل سه مرتبه بر جماعتی که در حوالی شتر عایشه بودند حمله نمود و در مرتبه
یک پای شتر عایشه را قطع نمود و در فتوح ابن اعثم کوفی مذکور است که روز آخر
از ایام حرب جمل چون هر دو لشکر بر قاعده معهود در میدان آمدند و صفها را راست
کردند عایشه در هودج بر نشست و شتر او را پیش لشکر آوردند و مردمان گرد
بگرد او بایستادند و امیر المومنین تعبیه لشکر خویشتن راست کرد مبارزان
در میدان آمدند و جنگ آغاز نهادند خلق بدان روز چندان کشته شد که خاک
میدان سرخ گشت تا یاران امیر المومنین بر اثر یکدیگر بدویدند و بر اصحاب جمل
حمله کردند اول حجاج بن غزیة الانصاری اسب انداخت پس خزیمة بن ثابت بر عقب
او برفت پس شریح بن هانی الحارثی باز ایشان رفت پس هانی بن عروة المذحجی بر عقب
ایشان حمله کرد پس زیاد بن کعب الهمدانی بر ایشان بدوید پس عمار بن یاسر بر عقب ایشان
اسب انداخت پس اشتر نخعی بر عقب ایشان حمله آورد پس سعید بن قیس الهمدانی بر عقب
ایشان بدوید پس عدی بن حاتم الطایی باز ایشان اسب انداخت پس قعقاع بن
شداد بر عقب ایشان اسب بدوانید پس معارف یاران امیر المومنین بر پی یکدیگر
از دست راست و دست چپ و قلب و جناح حمله کردند و مبارزت نمودند که هیچ
وقت کسی مثل آن یاد ندارد و چنین گویند که از اصحاب جمل فی نهایت مردم در آن روز
کشته شدند و هودجی که عایشه در آن نشسته بود بر مثال خار پشتی شد از بسیاری
تیری که بدان زده بودند و بنو ضبه از غایت مبالغه پشکلهای شتر عایشه را میگرفتند
و میبوییدند و با یکدیگر میگفتند که سرگین شتر مادر مومنان عایشه خوشبوی تر
از مشک است و بدان فخر میکردند و مهار شتر او را میگرفتند و مردانگی مینمودند
و در پیش او کشته میشدند در آن حالت اشتر نخعی جلادت میکرد و مبارز میکشت

عبدالله زبیر چون او را بدید بانگ بر وی زد و گفت ای دشمن خدای یکزمان بر جای خود
باش که از همه عالم ترا میطلبیدم تا دست بود مردان بر بینی این بگفت و نیزه بر گرفت
و اسب بر وی انداخت زمانی با یکدیگر به نیزه جنگ کردند آخر اشتر نیزه بر وی حواله کرد
و از اسبش بینداخت و فرو آمد و بر سینه او نشست عبدالله زبیر حیلها کرد
و خود را از وی برهانید اشتر آن روز روزه دار بود و پیش از آن بدو روز از بیماری
چیزی نخورده بود و الا ممکن نبود که عبدالله از چنگال اشتر خلاص شود چون یاران
امیر المومنین علیه السلام از هر سو حملها آوردند و مظفر میشدند و اهل بصره
پشت بقتل رسیدند باقی طاقت نیاوردند و قرار بر فرار داده بگریختند در فتوح
ابن اعثم کوفی مسطور است که چون محاربه صفین امتداد یافت تا آنکه عبدالله بن
بدیل و هاشم بن عتبه که از معارف لشکر حضرت امیر بودند شهید شدند و بعد از
ایشان عمار بن یاسر نیز بدرجه شهادت رسید و حضرت امیر از شهادت عمار متاثر شده
در روزی که شب آینده آن مشهور بلیلة الهریر است بنفس نفیس متوجه کارزار شد و
اشتر نخعی روی با ابنای عم و اقربای خویشتن آورده میگفت یا آل مذحج اگر شما
برضای خدای تعالی سنگ بدندان گرفته اید هنوز خدای تعالی را خشنود نکرده
باشید امروز روز مردانست با این قوم گمراه قتال بکوشید تا رضای خدای تعالی
حاصل کنید این کلمات بگفت و حمله کرد و خویشان او از قبایل مذحج بهمراهی او حمله
کردند اهل شام از جنگ ایشان متحیر گشتند و دست و پای ایشان از کار برفت
و اشتر در آن روز بر اسبی سیاه دراز دنبال بر نشسته بود و شمشیر یمانی بدست
گرفته هر گاه که آنرا بجنبانیدی گمان افتادی که آن شعله آتش است و چون دست
بر آوردی از شعاع او چشمها خیره شدی بر چنین اسبی سوار حمله میکرد و بچنین شمشیری
پیاپی میزد و مردم می افکند که ضعفی بوی راه مییافت و آن اسب را عنان میپیچید و شمشیر را
انکساری می افتاد پس شمشیر در نیام کرد و نیزه بر داشت و حملهای گران میکرد و مبارزان
شام را می انداخت تا نیزه او بشکست فی الجمله این جنگ بر همین منوال میرفت تا آفتاب
بنصف النهار رسید و وقت نماز پیشین بگذشت ابن ابی الحدید مداینی در شرح کتاب
مستطاب نهج البلاغه گفته که اگر کسی سوگند خورد که خدای تعالی در عرب و عجم خلق نکرده

ما تند اشتر مگر استاد او علی بن ابی طالب کان ندانم که در آن سوگند گناهی داشته باشد
وجه بیان کنند آن عزیز که چون کیفیت شجاعت اشتر از او پرسیدند در جواب
گفت چه گویم در وصف کسی که حیات او اهل شام را منهزم ساخت و ممات او اهل عراق را
و سزاوار است او با آنچه امیر المومنین علیه السلام در حق او فرمود که اشتر از برای من چنان بود که من از برای
حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و اشتر را در روز سابق بر لیلة الهریر از کثرت اشتغال
بقتال اهل ضلال در چهار نماز مجال سجده نشد و بتکبیرات اکتفا نمود و کشتگان
آن روز هفتاد هزار کس بودند و اشتر در میان میمنه و میسره چون شیر ژیان بتیغ
و سنان حمله میکرد و اهل هر قبیله را بمقاتله مقابل خود تحریض مینمود و لشکر را بر
استمرار در کارزار ترغیب مینمود تا آنکه اکثر مردم خسته و ملول شدند و دست
و پای ایشان از کار ماند و چون آثار ملالت و سستی از ایشان مشاهده نمود
بانگ بر اسب زد و علم خود را بر زمین فرو برد و در میان کتایب لشکر در آمده
میگفت من یشتری نفسه لله و یقاتل مع الاشتر حتی یظهر او یلحق بالله تعالی
یعنی کیست که نفس خود را در راه خدا تعالی بفروشد و باتفاق اشتر با اعدای دین
مقاتله نماید تا غالب گردد یا بخدای تعالی واصل شود شیخ ابو الحسین احمد بن علی نجاشی
در کتاب رجال نزد ذکر صعصعة بن صوحان از او روایت نموده که چون حضرت امیر
المومنین علیه السلام مالک را بحکومت مصر فرستاد این عهدنامه نوشته با او داد
که من عبد الله امیر المومنین الی نفر من المسلمین سلام علیکم انی احمد الیکم الله الذی
لا اله الا هو اما بعد فانی قد بعثت الیکم عبدا من عباد الله لا ینام ایام الخوف ولا
ینکل من الاعداء حذار الدوایر لا ناکل من قدم ولا واهن فی عزم اشد عباد الله باسا
واکرمهم حسبا اضر علی الکفار من حریق النار وابعد الناس من دنس او عار وهو
مالک بن الحارث اخو مذحج لا نابی الضریبة ولا کلیل الحد حلیم فی الجد رزین
فی الحرب ذو رای اصیل وصبر جمیل فاسمعوا واطیعوا امره فان امرکم بالنفر فانفروا
وان امرکم ان تقیموا فاقیموا فانه لا یقدم ولا یحجم الا بامری وقد اثرتکم به علی نفسی
نصیحة لکم وشدة شکیمته علی عدوکم عصمکم الله بالتقوی وزینکم بالمغفرة
ووفقنا وایاکم لما یحب ویرضی والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته و در کتاب

نهج البلاغة آن عهدنامه باین وجه مسطور است اما بعد فقد بعثت الیکم عبدا من عباد الله
لا ینام ایام الخوف ولا ینکل عن الاعداء ساعات الروع اشد علی الفجار من حریق النار وهو
مالک بن الحارث اخو مذحج فاسمعوا له واطیعوا امره فیما طابق الحق فانه سیف من
سیوف الله لا کلیل الظبة ولا نابی الضریبة فان امرکم ان تنفروا فانفروا وان
امرکم ان تقیموا فاقیموا فانه لا یقدم ولا یحجم ولا یوخر ولا یقدم الا عن امری وقد اثرتکم
به علی نفسی لنصیحته لکم وشدة شکیمته علی عدوکم و فی الحقیقه این دو فصل از کلام
آنحضرت دو کتابت است که در باب اشتر باهل مصر نوشته و عهدنامه که جهت او
نوشته اطول عهدی است از عهدنامهای آنحضرت و مشتمل بر لطایف و محاسن
بسیار است و این عهدنامه نیز در کتاب مستطاب نهج البلاغة مذکور است مخفی نماند
که اشتر رضی الله عنه با آنکه بحلیه عقل و شجاعت و بزرگی و فضیلت محلی بود بحسن
بزیور حلم و زهد و فقر و درویشی نیز آراسته بود در مجموعه ورام بن ابی فراس رحمه الله
مسطور است که مالک اشتر روزی از بازار کوفه میگذشت و چنانکه شیوه اهل
فقر است کرباس خامی در بر و پاره از همان کرباس بجای عمامه بر سر داشت یکی از بازاریان
بر دکانی نشسته بود چون اشتر را دید که بآن وضع و لباس میرود در نظر او
خوار آمد و از روی استخفاف شاخ بقله بر اشتر انداخت اشتر حلم ورزیده با او
التفات ننمود و بگذشت یکی از حاضران که اشتر را میشناخت چون آن حال را
مشاهده نمود بآن بازاری خطاب نمود که وای بر تو هیچ دانستی که آن چه کس بود
که با او این اهانت نمودی گفت ندانستم گفت آن مالک اشتر بود صاحب امیر المومنین
علی علیه السلام پس آن مرد بازاری از تصور آن کار که کرده بود بلرزه در آمد و از عقب
اشتر روانه شد که خود را باو رساند و از او عذر خواهد دید که اشتر بمسجدی در آمده
~~[illegible]~~ و بنماز مشغول است صبر کرد تا چون
اشتر از نماز فارغ شد سلام کرد و خود را بر پای او انداخت و پای او را بوسیدن گرفت
اشتر ملتفت شده سر او را برگرفت و گفت این چه کارست که میکنی گفت عذر گناهی که از من
صادر شد از تو میخواهم که ترا نشناخته بودم اشتر گفت بر تو هیچ گناهی نیست بخدا سوگند
که من بمسجد جهت آن آمده بودم که از برای تو استغفار کنم و طلب آمرزش نمایم مولف

کوپیداری چنین ذاتی شریف می باید که مظهر متابعت و فرمان برداری حضرت امیر المؤمنین ع
تواند گردید و بوساوس شیطانیه و آرزوهای نفسانی التفات ننموده در ارتکاب ریاضات
و مجاهدات اقتدا باو تواند نمود و با وجود این حالات و کمالات که اشتر را حاصل بود
سید عارف میر مخدوم قدس سره نسبت تردد و تزلزل باشتر نموده و در یکی از مکاتیب
خود فرموده که نشان کمال بی شکی فرمان برداریست اعتراض بر قول و فعل بزرگان
علامت رسیدگان نیست چه حکمتهای پنهانی بسیار است که بنده آن امتحان و آزمایش است
چندان خرق عادة و ضعف در امور ظاهر معاش از حضرت شاه اولیا علیه التحیة
والسلام بظهور آمد که جمیع دوستان او متزلزل شدند حتی مالک اشتر که اسلام
که فرزند روحانی او بود و از تمامی حسنی او بود و آنها که شیر از پستان ولایت
خاصه نخورده باشند ایمن نباشند امر ناصعب مستصعب ع کاغشته بخون
دربن کوچه دلیران ۰ در تاریخ یافعی مسطور است که اشتر از جمله دهات و عقلای
عرب و ابطال و دلیران روزگار و سید قوم خود و خطیب و فارس ایشان بود
بعضی برآنند که در کشتن عثمان شریک دیگران بود و میگویند که یکی از غلامان
عثمان در وقتی که اشتر از جانب حضرت امیر متوجه امارت مصر بود در راه با او
ملاقات نمود و قدری عسل زهر آلود نزد اشتر آورد تا از آن بخورد و زهر آن عسل
در او کارگر شد و در همان اثنای راه وفات یافت و صاحب معجم البلدان در ذیل
احوال القلزم آورده که معویه کسی را فرستاد تا در راه مصر با او ملاقات نمود
و عسل زهر آلود بخورد او داد و او در حوالی قلزم بهمان بمرد و چون خبر بمعویه رسید
اظهار سرور نموده گفت ان لله جنودا من عسل و جنازه او را از آنجا بمدینه طیبه
نقل نمودند و قبر او در آنجا معروف و مشهور است **زید بن صوحان العبدی**
در کتاب خلاصه مذکور است که او از ابدال و از اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام
بود و در حرب جمل شهید شد و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده که چون زید را زخم کاری
رسید و از پشت اسب بر زمین افتاد حضرت امیر بر بالین او آمد و فرمود که یا
زید رحمک الله کنت خفیف المؤنة عظیم المعونة یعنی رحمت بر تو باد که مؤنة و
مشقت تعلقات دنیوی تو اندک بود و معونة و امداد تو در دین بسیار بود

پس زید سر خود را بجانب آنحضرت برداشت و گفت جزاک الله خیرا یا امیر المؤمنین فوالله
ما علمتک الا بالله علیما والله ما قاتلت معک علی جهالة و لکنی سمعت ام سلمة زوج النبی صلعم
تقول سمعت رسول الله یقول من کنت مولاه فعلی مولاه اللهم وال من والاه و عاد من عاداه
و انصر من نصره و اخذل من خذله فکرهت ان اخذلک فیخذلنی الله یعنی خدای تعالی
جزای خیر دهد ترا ای امیر المؤمنین والله که نمی شناسد ترا الا آنکس که خدای را شناسنده
باشد بخدا سوگند که همراهی تو با دشمنان تو مقاتله از روی جهل نکرده ام لکن چون
حدیث غدیر را که در حق تو وارد شده از ام سلمه شنیده بودم و از انجا وخامت عاقبت
کسی که ترا مخذول سازد دانسته بودم پس کراهت داشتم که ترا مخذول و تنها بگذارم تا
مبادا خدای تعالی مرا مخذول سازد و از فضل بن شاذان روایت نموده که زید از بزرگان
تابعین و زهاد ایشان بود و چون عایشه ببصره رسید باو کتابتی نوشت که من عایشة
زوجة النبی صلعم الی ابنها زید بن صوحان الخالص اما بعد فاذا اتاک کتابی هذا فاجلس
فی بیتک واخذل الناس عن علی بن ابی طالب حتی یاتیک امری یعنی این کتابتیست
از عایشه زوجه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بفرزند او زید بن صوحان خالص
الاعتقاد باید که چون این کتابت بتو رسد مردمان کوفه را از نصرت و همراهی علی
ابی طالب باز داری تا دیگر امر من بتو رسد چون زید کتابت را بخواند در جواب
نوشت که ما را امر کرده بچیزی که ما بغیر آن ماموریم و خود ترک چیزی کرده که با آن
ماموری والسلام و در این کلام اشارتست بآنکه عایشه بموجب آیه کریمه اطیعوا الله
و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم یا بموجب دعای و انصر من نصره و اخذل من
خذله چنانچه سابقا مذکور شد ماموریم بنصرت و یاری حضرت امیر المؤمنین ع
صعصعة بن صوحان العبدی در کتاب خلاصه مذکور است که او از اکابر اصحاب
حضرت امیر المؤمنین علیه السلام بود و از حضرت امام جعفر صادق ع مرویست
که در میان اصحاب حضرت امیر کسی نبود که حق آنحضرت را چنانکه سزاوار است داند
مگر صعصعه و اصحاب او و چنانچه ابن داود گفته همین قدر بس است در علو
قدر و شرف او و در کتاب استیعاب مسطور است که صعصعة بن صوحان عبدی در
عهد حضرت رسالت مسلمان بود اما آنحضرت را بواسطه ملاقات ندید و از جمله بزرگان

آیه وقرن فی بیوتکن ماموراست بآنکه از
خانه خود بیرون نیاید و ملتزم حجره

قوم خود عبد القيس بود وفصيح وخطيب وزبان آور ودين دار وفاضل وبليغ بود واو
وبرادرانش زيد بن صوحان در زمرهٔ اصحاب امير المؤمنين عليه السلام شمرده ميشوند
وروايت نموده كه ابو موسى اشعرى كه عامل عمر بود هزار هزار درهم مال نزد عمر فرستاد كه
آن مال را بر مسلمانان قسمت كرد چون پارهٔ از آن بماند عمر برخاست وخطبهٔ انشا كرد
وگفت بدانيد اى مردم كه از اين مال بعد از حقوق مردم فضله وبقيه مانده چه ميگوييد
در آن پس صعصعه برخاست واو در آن وقت جوانى امرد بود وگفت اى امير المؤمنين
مشورت وسخن در چيزى بايد كرد كه قرآن در بيان حكم آن نازل نشده باشد وچون قرآن
بيان موضع اين مال را مبين ساخته تو نيز آن را بجاى خود وضع كن پس عمر گفت راست
گفتى تو از منى ومن از تو ام آنگاه آن بقيه را نيز در ميان مسلمانان قسمت نمود مولف
گويد از اينجا علو ادراك وفضيلت صعصعه را ميتوان دانست كه در آن حداثت سن
چگونه اظهار جهل عمر بآيات قرآنى ومسايل فرقانى نمود بلكه او در آن سخن عدم استحقاق
عمر را در امر خلافت خاطر نشان او ميمود وشيخ ابو عمرو كشى روايت نموده كه صعصعه
وقتى بيمار بود وحضرت امير المؤمنين عليه السلام بعيادت او تشريف بردند ودر آن حال
با او گفتند كه اى صعصعه عيادت مرا نسبت بخود موجب زيادتى بر قوم خود تفاخر مساز
صعصعه گفت بلى والله من آن را منتى وفضلى از خداى تعالى نسبت بخود ميدانم و
روايت نموده كه چون معويه بكوفه آمد وجمعى از مردم آنجا كه حضرت امير المؤمنين حسن ع
جهت ايشان از معويه امان گرفته بود بمجلس او در آمدند صعصعه نيز چون از آن
جماعت بود بمجلس در آمد وچون نظر معويه بر او افتاد گفت بخدا سوگند اى صعصعه
كه نميخواستم كه تو در امان من در آيى صعصعه گفت بخدا سوگند كه من نميخواستم
كه ترا بخلافت نام برم آنگاه باسم خلافت بر او سلام كرد ونشست پس معويه گفت اگر
تو در اعتقاد خلافت من صادقى بر منبر رو وعلى را لعن كن صعصعه متوجه مسجد شده
بر منبر رفت وحمد الهى ودرود حضرت رسالت پناهى ادا كرد آنگاه گفت اى گروه مردمان
بدانيد كه از پيش كسى مى آيم كه شر خود را مقدم ساخته وخير خود را مؤخر داشته
ومرا امر كرده كه على بن ابى طالب را لعنت كنم پس او را لعن كنيد لعنه الله اهل مسجد
آواز بآمين برداشتند آنگاه صعصعه نزد معويه رفت واو را بآنچه بر منبر گفته بود

اخبار نمود معويه گفت والله كه تو بآن عبارت لعن مرا قصد نموده بودى يكبار ديگر بايد
رفت وتصريح بلعن على كرد پس صعصعه باز گشت وبر منبر بر آمد وگفت كه معويه مرا
امر كرده كه لعن على بن ابى طالب كنم ايها الناس لعن [illegible] آنكس را كه لعن على بن ابى طالب
كند حاضران مسجد ديگر بار آواز بآمين برداشتند وچون معويه را از آن خبر دادند
ودانست كه او لعن حضرت امير نخواهد كرد فرمود تا او را از كوفه اخراج نمودند
در كتاب كامل بهائى از كتاب حاويه نقل نموده كه معويه روز جمعه خطبه
ميخواند [illegible] عظيم وبادى [illegible] شد مردم از آن حال متغير شدند كه آن
چنان ملعونى در مقام حضرت رسول چنان كارى شنيع آشكارا كرد لاجرم آن شيخ
بيحياى لعين خطبه را سر فرو داشته گفت الحمد لله الذى خلق ابداننا واسكنها
ارواحنا وجعل فيها رياحا وجعل خروجها للنفس راحة فلربما اختلجت فى
اوانها وانفلتت فى غير وقتها فلا جناح على من جاء منه ذلك والسلم صعصعه
در آنجا حاضر بود برخاست وگفت صدقت يا معويه ان الله خلق ابداننا واسكن
فيها ارواحنا وجعل فيها رياحا وجعل خروجها للنفس راحة ولكن جعل ارسالها
فى الكنيف راحة وعلى المنبر بدعة پس گفت يا اهل الشام قوموا فقد خرا اميركم
فلا صلوة له ولا لكم يعنى امير شما بر منبر ريد نماز او ونماز شما همه باطل گرديد و
از مسجد بيرون رفته متوجه مدينه شد ودر كتاب امالى شيخ اجل ابو جعفر طوسى
طيب الله مشهده از صعصعه منقولست كه گفت با جمعى از اهل مصر نزد عثمان
بن عفان جهت شكوه از ظلم عاملان رفتيم پس عثمان ما را گفت كه يكى از ميان خود
اختيار كنيد كه با من سخن كند جماعت مرا اختيار كردند پس عثمان گفت اين جوان
حديث السن است لياقت آن دارد كه با من سخن گويد من گفتم علم بتعلم است و
اگر بسن وسال بودى هر آينه صحيك از من وترا از آن نصيبى نبودى پس عثمان گفت
بگو آنچه در خاطر دارى من گفتم بسم الله الرحمن الرحيم الذين ان مكناهم فى الارض اقاموا
الصلوة وآتوا الزكوة وامروا بالمعروف ونهوا عن المنكر ولله عاقبة الامور
عثمان گفت اين آيت در شان ما نازل شده گفتم پس امر بمعروف ونهى از منكر بجاى
آر گفت اين را بگذار وسخنى ديگر پيش آر پس من گفتم بسم الله الرحمن الرحيم الذين

أخرجوا من ديارهم بغير حق إلا أن يقولوا ربنا الله الآية عثمان گفت این آیه نیز در شأن
ما نازل شده من گفتم پس ابحمد خدای تعالی را که از فرقه جماعتی که عثمان شروع در سخن با ایشان
برابر کرده باد فیها أن من خطاب نمود و گفت یا أیها الناس علیکم بالسمع والطاعة فإن
ید الله علی الجماعة وإن الشیطان مع الفذ فلا تسمعوا قول هذا فإن هذا لا یدری
من الله ولا أین الله پس من گفتم ای عثمان ظاهرا ابلحمد گفتی که علیکم بالسمع والطاعة
آن میخواهی که فردای قیامت بگوییم که ربنا إنا أطعنا سادتنا وکبراءنا فأضلونا
السبیلا و اما آنکه گفتی که من نمیدانم که خدا کیست بدرستی که خوب میدانم فإن الله
ربنا ورب آبائنا الأولین و اما آنکه گفتی که نمیدانم که خدا در کجاست بدرستی که میدانم
فإن الله تعالی بالمرصاد آنگاه عثمان در خشم شد و امر فرمود تا که ما را
بیرون کردند و درها را بستند و تحقیق در کتاب امالی روایت نموده که در وقتی
که از اطراف و جوانب علما قریش و خطبای ربیعه و صنادید و ملوک یمن بر معویه گرد
آمده بودند بر منبر مسجد دمشق برآمد و خطبه انشاد کرد و در آن خطبه گفت که إن الله
تعالی أکرم خلفاءه فأوجب لهم الجنة فأنقذهم من النار ثم جعلنی منهم وجعل أنصاری
أهل الشام الذابین عن حرم الله المؤیدین بظفر الله المنصورین علی أعداء الله
راوی گوید که احنف بن قیس و صعصعه در مسجد حاضر بودند چون آن مقالات
مشحون بضلالات معویه را استماع نمودند احنف بصعصعه گفت که تو جواب معویه را
دلکنا یا وصی نبی یا من برخیزم و آنچه دانم بگویم صعصعه گفت بگذار که من کفایت
این مؤنت از تو میکنم و سزای او را در کنارش مینهم پس صعصعه برخاست و گفت
یا ابن أبی سفیان تکلمت فأبلغت ولم تقصر دون ما أردت وکیف یکون ما تقول
وقد غلبتنا قسرا وملکتنا تجبرا ودنت بغیر الحق واستولیت بغیر أسباب الفضل
فأما إطراؤك أهل الشام فما رأیت أطوع لمخلوق وأعصى لخالق منهم قوم ابتعت
منهم دینهم وأبدانهم بالمال فإن أعطیتهم حاموا علیك ونصروك وإن منعتهم قعدوا
عنك ورفضوك آنگاه معویه شروع در توعید و تهدید او نمود و صعصعه بجای
خود نشست و ساکت گردید والله أعلم **استدراک** کسی توهم نکند که چون احنف بن
قیس را محبت بآن مرتبه بود که بعد از حضرت امیر متصدی معارضه معویه میشد

یادیکری

۴۰

یادیکری مثل صعصعه را بیان تقریر میشود و با وجود این شرف محبت آنحضرت نیز دریافته
وخدمات بجا آورده پس باید که از زمره مؤمنان و داخل در مجلس ایشان باشد زیرا که
مدار حکم با یمان واستمرار آن نه بر مجرد اظهار محبت و صحبت و خدمت است بلکه موقوف
بر آنکه اعتبار توحید اعتبار و حسن خاتمه است و احنف بن قیس بتقدیر اتصاف او بشرایط
ایمان در بعضی از زمان موفق بحسن خاتمه نگردید و آخر معویه پلید دین او را بدنیا خود
از او خرید و او بدین اموی گروید و بنابرآنکه نظر بحسن خاتمه است و مجرد محبت و صحبت
کافی نیست علامه حلی در کتاب خلاصه گفته که عمرو بن حریث من اصحاب امیر المؤمنین علیه السلام
عدو الله ملعون و بدین قیاس است حال جمیع خوارج نهروان که از اصحاب آنحضرت بودند
و در خدمت او مجاهدها نمودند و آخر از او برگشتند و در حزب مردودان داخل بودند **محمد
بن ابی حذیفة بن عتبة بن ربیعة بن عبد شمس بن عبد مناف القرشی** در کتاب استیعاب
مسطور است که او در عهد حضرت رسالت صلعم در بلاد حبشه متولد شد و در زمان
خلافت حضرت امیر از جانب او مدتی والی مصر بود و بعد از آن او را عزل نمود و قیس بن سعد را
والی آنجا ساختند و او از جمله کسانی بود که شدة اهتمام در قتل عثمان نمود و بعد از کشته
شدن عثمان بشام رفت و در آنجا بدست یکی از موالی معویه کشته شد در کتاب خلاصه مذکور
که او عامل حضرت امیر المؤمنین علی علیه السلام بود در مصر و معویه او را گرفته تکلیف نمود
که حضرت امیر را دشنام دهد و او نبیزاری نماید محمد از آن امتناع نمود و آخر معویه او را
ایذای بسیار کرد و محبوس ساخت تا شاید بدشنام امام انام اقدام نماید مؤثر نیفتاد
ولو باخذه فی الله لومة لائم و در کتاب کشی مسطور است که محمد مذکور پسر خال معویه و
از انصار و شیعه حضرت امیر بود و چون معویه او را بگرفت و میخواست که او را بکشد پس
او را مستقر در زندان کرد و در آن ایام روزی با اهل مجلس خود گفت که مصلحت نمیبینید که این
سفیه محمد بن حذیفه را از ضلالت و گمراهی که دارد آگاه سازیم و امر کنیم تا سب علی بن ابی
طالب نماید و از محبت و نصرت او خلاصی یابد حاضران گفتند بلی پس معویه یکی را امر نمود تا
محمد را از زندان بیرون آورد و چون حاضر شد معویه با او خطاب کرد که ای محمد وقت آن
شد که از محبت و نصرت علی بن ابی طالب پشیمان شوی و از گمراهی برگردی آیا نمیدانی که عثمان
مظلوم کشته شد و عایشه و طلحه و زبیر جهت طلب خون او بیرون آمدند و علی پنهانی مردم را

فرموده بود که عثمان را بکشند و ملحقان او را میطلبیم محمد در جواب گفت که تو میدانی که آن
خویشان تو بتو نزدیکترند و بهتر از ایشان حال ترا می شناسم معویه گفت بلی محمد گفت
بخدای سوگند میخورم که کشنده عثمان غیر از تو هیچکس را نمیدانم زیرا که چون ترا و امثال
ترا از اهل ظلم و جور دید حکومت مسلمانان داد مهاجر و انصار از و درخواست نمودند که ترا
و آنها را که بر مسلمانان ظلم میکردید و بر سنت پیغمبر عمل نمیکردید عزل نماید و از عزل شما ابا
و امتناع نمود لاجرم بشومی تو و اشباه و امثال تو رسید باو آنچه رسید و طلحه و زبیر
از انجمله بودند که مردم را بر کشتن عثمان تحریض میکردند ای معویه گواهی میدهم که از آن
زمان که ترا در جاهلیت و اسلام می بینم همیشه بر یک خلق و طبیعت بوده و اسلام
در تو از اندک و بیش چیزی نیفزوده و علامت این در تو آنست که مرا بسبب محبت
علی بن ابی طالب ملامت میکنی و حال آنکه جماعتی که با تو اتفاق نموده اند همه منافقان
و طلقا و عتقای صحابه اند که تو دین ایشان را از ایشان بفریب دینار و درم گرفته و
ایشان دنیای ترا گرفته اند والله ای معویه که بر تو پنهان نیست آنچه کرده و بر ایشان اعمال
تو پنهان نیست آنچه کرده والله که من تا زنده ام علی را دوست میدارم و آنرا وسیله قرب
خدای و رسول میدانم پس معویه از آن کلمات در خشم شده امر کرد تا او را بزندان
بردند و در آنجا بجوار رحمت ایزدی پیوست جعدة بن هبیرة بن ابی وهب المخزومی
القرشی در کتاب فتوح ابن اعثم و کتاب استیعاب مذکورست که خواهرزاده حضرت
امیر بود مادرش ام هانی بنت ابی طالب و آنحضرت او را در اوایل زمان خلافت خود
بامارت خراسان مثال نوشت و فرمود که بدان جانب رود و آنچه از ولایت خراسان
مانده است که فتح نکرده اند فتح کند و این قطعه از شعر اوست که در بیان شرافت
نسب خود گفته شعر انا ابن بنی مخزوم ان کنت سائلا ٭ و من هاشم امی لخیر قبیل
فمن ذا الذی یأبی علی بخاله ٭ کخالی علی ذی الندی و عقیل ٭ و در کتاب مختار کشی
مسطورست که روزی از روزهای حرب صفین عتبة بن ابی سفیان جعده را
گفت که این همه دلیری و بهادری که در حرب از تو ظاهر میشود از جانب خال تست
جعده در جواب گفت که اگر خال تو مانند خال من بودی هر آینه پدر خود فراموش
مینمودی سعید بن قیس الهمدانی از بزرگان قبیله همدان و فدایان

شاه همدان بود در کتاب فتوح ابن اعثم کوفی مذکورست که سعید بن قیس در روز حرب جمل
بر سواران میمنه لشکر ظفر اثر حضرت امیر المومنین حیدر امیر و سرور بود و در حرب
صفین با عبدالله بن بدیل بن ورقاء الخزاعی بر جناح سواران رئیس و مهتر بود
حضرت امیر المومنین در بعضی از ابیات دیوان حقایق بیان خود ذکر فضایل قبایل همدان
و مساعی جمیله ایشان در حرب صفین و غیر آن نموده چنانکه در مجلس دوم از این کتاب سبق
ذکر یافته و ایضا ابن اعثم کوفی گوید که عمرو بن حصین از عقب مرتضی علیه السلام در
میخواست که آنحضرت را نیزه بزند سعید او را بقتل آورد و این ابیات بگفت شعر
الا ابلغ معویة بن حرب ٭ ورجم الغیب یکشفه الظنون ٭ بانا لا نزال لکم عدوا ٭
طوال الدهر ما سمع الحنین ٭ الم ترنا فوالدنا علی ٭ ابو حسن و نحن له بنون ٭
و انا لا نرید له سواه ٭ و ذاک الرشد و الحظ السمین ٭ و معویه چون این شنید جمعی از
قبایل یحصب و کنده و لخم و جذام همراه ذا الکلاع حمیری کرد و گفت اخرج و اقصد
بحرب همدان خاصة و چون علی ایشان را بدید فرمود یا همدان همه گفتند لبیک لبیک
یا امیر المومنین قال علیکم بهذا الخیل فان معویة قد قصدکم بها خاصة دون غیرکم
پس سعید بن قیس با مردم همدان متوجه شد و خصم را بشکست و تا در سراپرده معویه
بتاخت و چند مبارز نامدار از ایشان بینداخت و آن حرب تا تمام شام میان ایشان
بکشید چنانکه تمام شام شد از یکدیگر جدا شدند امیر المومنین علیه السلام آن محاربه را
پسندیده داشت و سعید بن قیس و آن قوم را پیش خویشتن بخواند و ایشان را ثناها
کرد و گفت ای آل همدان شما مرا بجای جوشن و خفتان و سپر و سنان و تیر و کمان اید
پیوسته بشما مستظهر بوده ام و از شما حسابها کرده ام و ای سعید تو مرا بمنزله
چشم بینا و دست گیرایی و همه وقت در همه کار اعتماد بر شجاعت و مردانگی و خردمندی
تو کرده ام والله که اگر قسمت بهشت بدست من باشد اهل قبیله همدان در خوشترین
موضعی و نزهترین جایی شما را فرود آرم سعید بن قیس گفت ای امیر المومنین ما این کار
برای رضای خدای تعالی میکنیم و بدان بر تو منت نمی نهیم از باری تعالی ثواب و پاداش
آن هرچه تمامتر میخواهیم یا امیر هر خدمت که شاقتر باشد ما را میفرمای و بهر جانب که
میل تو خواهد ما را میفرست که مطیع و فرمان قایم و از دل و جان ترا دوست داریم امیر المومنین ع

ایشان را تنها گفت و آن قوم خرّم و مسرور و مظفر و منصور بوثاقهای خویشتن شدند
ربیع بن خُثَیم الثَّوری الکوفی درکتاب خلاصه مسطورست که او از زهّاد
ثمانیه تا بعین بود و در کتاب کشی مسطورست که شیخ اجل فضل بن شاذان قمی را
از زهّاد ثمانیه پرسیدند گفت چهار نفر از ایشان ربیع بن خُثَیم و هرم بن حیّان و
اُوَیس قرنی و عامر بن عبد قیس بود که از زهّاد و اتقیای اصحاب حضرت امیر المومنین علی
علیه السلام بودند و دیگری ابو مُسلم خولانی و او فاجری مرائی صاحب معویه بود و مردم را
بحرب حضرت امیر ترغیب مینمود و روزی بآنحضرت گفت مهاجر و انصار را که بر عثمان
خروج کرده بودند بدست ما ده که ایشان را بکشیم و چون آنحضرت از آن اِبا نمود گفت
الآن طاب الضراب انّما کان وضع فخّاً و مکیدة یعنی الحال ترغیب قوم بمقاتله علی بن ابی
طالب بر ما خوش و آسان شد چه از ین اِبای او معلوم میشود که قتل عثمان بسبب دام
حیله بود که او بنهاده بود و دیگری مسروق بن الاجدع که همقا جی معویه بود و در اثنای
اشتغال بآن عمل در رصافه بمُرد و قبر او انجاست دیگر حسن بصری بود و او بهر طایفه
بمقتضای هوا و هوس ایشان مراهی میکرد و آنرا وسیله کسب ریاست دنیوی میمنود
و با این حال رئیس قدریه بود و دیگری اسود بن زید در تاریخ ابن اعثم کوفی مسطورست
که اکثر نایبی از نوّاب امیر المومنین ع که در وقت عزیمت او بجانب شام رسید ربیع بن خثیم
بود که از ولایت ری با چهار هزار مرد مسلّح مکمّل بخدمت او آمد و چون بملازمت
حضرت امیر رسید آنحضرت مردمان را بر فتن جانب شام و جنگ کردن با معویه تحریص
نمود قبر شریفش در کنار رود خانه طوس نزدیک بمشهد مقدس واقعست و از ثقاة
آن دیار شنیده شد که در وقتی که حضرت امام الانس و الجن علی بن موسی الرضا علیه الف
تحیة و ثنا با مامون عباسی در طوس می بودند بزیارت خواجه ربیع توجه میفرمود
و کفاه هذا فضلاً و شرفاً **اعین بن ضبیعة بن ناجیة التمیمی الحنظلی الدارمی**
در کتاب اصابه مذکورست که او برادر زاده صعصعة بن ناجیه است که جد فرزدق
بود ملازمت حضرت امیر بالاختیار مینمود و در حرب جمل یک پای شتر عایشه را قطع
نمود و بعضی روایت نموده که در وقتی که عبد الله بن الحضرمی بر بصره مستولی شد
حضرت امیر المومنین ع اعین را جهت دفع او ببصره فرستاد عایشه نام براه دا

که او را بطریق غیلة و پنهانی بکشتند و آن واقعه در سال سی و هشت از هجرت بود
عبد الرحمن بن صرد التنوخی در تحفة الاحباب مذکورست که عبد الرحمن بموجب فرموده
حضرت امیر یک پای شتر عایشه را به تیغ قلم کرد و شتر بر سه پای بایستاد پای دیگر را دیگری
عقر کرد تا شتر سینه بر زمین نهاد و گویند مردی تمیم بن مُرّه نام بعد از واقعه جمل بجانب آن
ابن صرد تنوخی رسید و از و پرسید که شتر عایشه را در آن روز تو پی کردی جواب داد که آری
و اگر فی نیکردم تا انصار عایشه بیک مستنفس حیّ بر زنده نمی ماند اکر خواهی در غضب شو و اگر
خواهی خشنود و التوفیق من الملک المعبود **طرماح ابن عدی** در قسم مقبول
از کتاب ابن داود مذکورست و او مردی جسیم طویل ادیب فصیح زبان آور حاضر جواب بود
در تاریخ ابن هلال که بنام شاه شجاع مبارزی نوشته مذکورست که چون حضرت امیر المومنین
علیه السلام از حرب جمل مراجعت نمود معویه بآنحضرت نامه بدین عبارت نوشت که اما بعد
فقد اتّبعت ما یضرّک و ترکت ما ینفعک و خالفت کتاب الله عزّ و جلّ و سنّة نبیّه صلعم
و قد انتهی الیّ ما فعلت بحواریّ رسول الله صلعم طلحة و الزبیر و امّ المومنین عایشة رضی الله
عنهم فو الله لارمینّک بشهاب لا تطفیه الماء و لا تزعزعه الریاح اذا وقع وقب و اذا
وقب ثقب و اذا ثقب التهب فلا یغرّنک الجیوش و استعداد الحروب و السلام چون نامه
بمطالعه حضرت امیر رسید در جواب نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم من عبد الله و ابن عبده
امیر المومنین علی بن ابی طالب اخی رسول الله صلعم و وصیّه و ابی الحسن و الحسین و قاتل
جدّک و عمّک و خالک انتبّت فإنک یوم بدر و السیف الذی قتلتهم به هو معی یحمله
ساعدی بثبات من صدری و قوّة من بدنی کما جعله النبی صلعم فی کفّی و نصرة من ربّی ما
استبدلت بالله ربّاً و لا بالاسلام دیناً و لا بمحمد صلعم نبیّاً و لا بالسیف بدلاً فابلغ فی
رأیک و اجتهد و لا تقصّر فقد استحوذ لک الشیطان و استفزک الجهل و الطغیان
و سیعلم الذین ظلموا ایّ منقلب ینقلبون آنگاه آن نامه نامی را بطرماح بن عدی
داد و گفت این نامه را بمعاویة بن ابی سفیان ببر و جواب باو و برسان و طرماح مردی
سرخ موی سفید شکم سیاه چشم تیز رو بود و دند تا براه سوار شد و طرماح مردی
مردانه بود لسانه جری و کلامه جوهری ذلق طلق [illegible] فلا یکل و یرد الجواب فلا یعل
نامه را استده بر سر بست و گفت سمعاً و طاعة و حبّاً و کرامة و سوار شده بتعجیل تمام

میراند تا بدمشق رسید اتفاقا در آن روز معویه جهت تفرج و تنزه در بستانی بود
ارکان دولت او مثل عمرو بن العاص و مروان بن الحکم و شرحبیل و ابو الاعور السلمی
و ابو هریرة الدوسی با او بودند اما هر چند کس بگوشه طوفی میکردند ناگاه نظر کردند
از پشت باغ اعرابی را دیدند بلند قد بر شتری نشسته ندا فتند که طرماح است
وقاصد امیر المؤمنین علی است علیه السلام با هم گفتند او را آواز کنیم تا توقف کند و
لحظه با او مزاح و تمسخر نمائیم و افسوس کنیم عمرو بن العاص پیش رفت و گفت هل خبر عندک
من السماء فقال نعم الله فی السماء و ملک الموت فی الهوا و امیر المؤمنین فی القفا فاستعدوا
لما نزل علیکم من البلاء یا اهل العداوة و الشقاء پرسیدند که از کجا میآیی گفت اقبلت
من عند حر تقی نقی زکی رضی مرضی گفتند پیش که میروی و کرا میخواهی گفت ارید
الردی المؤذی الذی تزعمون انه امیرکم عمرو بن العاص از همه بجانب رفته بمعویه گفت
که اما بعد فقد ورد من عند علی اعرابی بدوی و هو ذو لسان فصیح و قول بلیغ و معه
کتاب فلا تکن غافلا ساهیا و چون طرماح دانست که ایجماعت اصحاب معاویه اند
شتر خود را خوابانیده فرود آمد و با ایشان همزبانی میکرد تا خبر بمعویه رسید و از بستان
بسرای رفتند و پسر خود یزید پلید را امر کرد تا سراپردها برپای کردند مجلس
آراسته ساختند آنگاه عمرو بن العاص و توابع او با طرماح بسرادق معویه رفتند
و چون طرماح نظر کرد دید که همه مردم ایشان جامهای سیاه پوشیده بودند چنانکه شعار
بنی امیه بود گفت ما القوم کانهم زبانیة المالک فی ضیق المسالک و چون نزدیک آمد
یزید را دید که نشسته بود و بر بینی نشان ضربتی داشت و با آواز بلند درشتی که داشت
سخن میکرد طرماح گفت من هذا المیشوم بن المیشوم الواسع الحلقوم المضروب علی
الخرطوم گفتند ای مرد گستاخی مکن که این یزید است گفت لا زاده الله مرادا و لا بلغه
مراده و چون طرماح بر یزید سلام کرد جواب داد و گفت ان امیر المؤمنین یسلم علیکم
طرماح گفت سلام او با من است از کوفه آنگاه یزید گفت حاجتی که داری بمن بگوی تا
قضا کنم آن را طرماح گفت حاجت من آنست که مرا پیش معویه حاضر سازی تا نامه
که از حضرت امیر المؤمنین آورده ام با و رسانم یزید او را بمجلس خاص معویه
برد و چون او تمرد و ابا داشت یعنی از ملازمان معویه با او گفتند که اخلع نعلیک

طرماح یمین و یسار خود التفاتی نموده گفت أهذا الوادی المقدس فاخلع نعلیک آنگاه
نظر کرد و دید که معویه بر سریر نشسته و ارکان دولت بر اطراف او گرد آمده در کنار او
در برابر او با یسار او گفت السلام علیک ایها الملک العاصی معویه گفت و یحک یا اعرابی
ما منعک ان تسلم یا امیر المؤمنین طرماح گفت ثکلتک امک نحن المؤمنون فمن امرک
علینا پس معویه گفت ما معک یا اعرابی گفت کتاب کریم معویه گفت بمن ده طرماح گفت
مرا ناخوش می آید که پای خود را بر بساط تو نهم گفت بجنب من ده و اشارت بعمرو عاص کرد
گفت هیهات ظلم الامیر و خان الوزیر معویه گفت پس بدست پسر من آن نامه را بده و اشارت
بیزید نمود طرماح گفت ما فرحنا بابلیس فکیف باولاده گفت پس بغلام من ده طرماح گفت
غلام سوء اشتری من غیر حق و اعطی من غیر مستحق معویه گفت پس بچه طریق نامه را
تو بستانم طرماح گفت طریق آنست که تو از جای خود برخیزی تا کسی که نزدیکتر است بتو نامه
از من گرفته بتو دهد چون معویه آن سخن بشنید از جای خود برجست و نامه را از وی
غضبان و بستد و بخواند و در زیر زانوی خود نهاد آنگاه گفت کیف خلفت علی بن ابی
طالب طرماح گفت خلفته بحمد الله تعالی کالبدر الطالع حوالیه الصحابة کالنجوم اذا امرهم
ابتدروا الیه و اذا نهاهم عن شیء لم یجاسروا علیه و هو فی باسه یا معویة وفی بجلد
بطل شجاع سمیدع ان لقی جیشا هزمه و ارداه و ان لقی حصنا هدمه و القاه و ان
لقی قرنا سلبه و افناه و ان لقی عدوا قتله و اخزاه دیگر معویه گفت کیف خلفت الحسن
و الحسین طرماح گفت خلفتهما بحمد الله شابین تقیین نقیین عفیفین فصیحین
فصیحین ادیبین اریبین لبیبین خطیبین سیدین سندین طیبین طاهرین
عالمین عاملین یصلحان للدنیا و الآخرة معویه گفت چه بسیار فصیح بوده تو ای
اعرابی طرماح گفت لو بلغت باب امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و دیدی
الفصحاء البلغاء الفقهاء الظرفاء النجباء الادباء الاتقیاء الاصفیاء لغرقت فی بحر
عمیق لا تنجو من لجته یا معویه پس عمرو عاص با معویه گفت که این مرد اعرابی بدوی است
اگر جایزه بدهی و رضای او حاصل کنی تواند بود که در حق تو سخن نیک گوید آنگاه عمرو
با طرماح گفت چه میگویی در آنکه امیر تو جایزه دهد آیا از وی میگیری طرماح گفت ارید
قبض روحه من جسده فکیف لا ارید قبض ماله من یده پس معویه امر کرد که ده هزار درم

ولي

بااو دهند و بعد ازان بااو گفت که میخواهی تا زیاده کنم طرماح گفت زِدْ فانّ الله
يَزِيدُكَ هزار دیگر امر نمود و گفت میخواهی که دیگر زیاده کنم طرماح گفت اجعلها
وِتْرًا فانّ الله يُحِبُّ الوِتْرَ معویه گفت تا سی هزار درم از برای او بیارید چون
طرماح دید که تلکّئی در آوردن آن میشود سر پیش انداخته ساعتی ساکت شد
آنگاه سر برداشت و گفت ای معویه مگر تو بر کسانی که بر فراش تو مهمان شوند استهزا
و استخفاف میکنی معویه گفت از من چه واقع شده که موجب این تواند بود گفت این
بس نیست که برای من جایزه فرمودی که نه من آنرا می بینم و نه تو معویه امر کرد تا زود
آن مال را آوردند و پیش طرماح نهادند چون آن مال بقبض او درآمد ساکت شد
و دیگر سخن نمیگفت عمرو عاص بااو گفت که چون می بینی جایزه امیر المومنین را
طرماح گفت هذا مالُ المسلمين من خزانة ربّها لهم اخذه عبدٌ من عباد الله
الصّالحين آنگاه معویه بمنشی خود گفت اُكتُب جواب كتابه فوالله لقد اظلمت
الدُّنيا عليَّ بعدا فيها ومالي بر طاقة منشی قلم و کاغذ برداشت و بفرموده معویه
نوشت بسم الله الرحمن الرحيم من عبد الله وابن عبده معوية بن ابي سفيان الى علي
ابن ابي طالب انّ عدد جيوشي كالنجوم ما تسع في الارض ولا في النجوم او كالفجل
خردل يخفت كل خردل الالف مقاتل چون طرماح این مضمون را شنید بخندید گفتند
سبب خنده چیست گفت والله يا معوية انّ عليّا كالشمس اذا اطلعت خفيت النجوم
وله ديك هو الاشتر يلتقط الجيش بحيشومه و يحفظه في حوصلته پس معویه
در خشم شد و بکاتب گفت که هیچ منویس عمرو عاص با طرماح گفت که این چه فصاحت است
ای بدوی که نمیگذاری که جواب نامه تو نوشته شود بعد ازان شرط کرد که دیگر
سخن نگوید تا هر چه معویه بگوید کاتب بنویسد و چون نامه تمام شد ببستند و بر شتر
خود سوار شد و براه افتاد چون طرماح بیرون رفت معویه با اصحاب خود آغاز
عتاب کرد و گفت اگر من جمیع اموال خود را بیکی از شما دهم که عشر عشیر آنچه این نمود از
جانب صاحب خود پیغام گذارده بجا آرد نمیتوانید والله که این اعرابی دنیا را بر من
تنگ ساخت پس عمرو عاص گفت که اگر ترا ای معویه آن قرب و منزلت از حضرت پیغمبر
بودی که علی بن ابی طالب راهست با آنکه تو بر حق می بودی چنانکه علی بر حق است

مازیاده

مازیاده ازان اعرابی مراسم رسالت و خدمت بجای می آوردیم فقال معویه فضّ الله فاك
و قطع شراسيفك والله لكلامك اشدّ عليّ من كلام الاعرابي يعني شکند خدای تعالی
دهان ترا و قطع کناد استخوانهای پهلوی ترا که این سخن تو بر من دشوارتر است
از سخن آن اعرابی **سعید بن جبیر** بصفت علم و زهد و عبادت موصوف بود و
باظهار کرامات و خوارق عادات معروف نزد عبد الله بن عباس سماع حدیث و
تحصیل علم تفسیر و قرآن نمود یافعی در تاریخ خود آورده که امام کبیر شهید صالح
مقری فقیه محدث مفسر سعید بن جبیر که یکی از علمای تابعین بود در شعبان سنه
خمس و تسعین بامر حجاج شهید شد در کتاب شیخ ابو عمرو کشی مسطور است که چون نظر
حجاج بر آن سعادت تمند افتاد گفت تو شقی بن كسير سعید گفت مادر من آشناتر بود
بنام من که مرا سعید بن جبیر نام کرد پس حجاج بنابر گمان تشیعی که باو داشت ازو پرسید که
چه میگویی در حق ابو بکر و عمر آیا ایشان در بهشت اند یا در دوزخ سعید گفت اگر به بهشت
درآیم و نظر در ساکنان او اندازم توانم دانست که در آنجا کیست و اگر در دوزخ درآیم
و اهل او را ببینم توانم دانست که آنجا کیست آنگاه حجاج گفت در نیکی و بدی خلفا از
چه میگویی سعید گفت من وکیل ایشان نیستم حجاج گفت کدام را دوستر میداری سعید
گفت آنرا که خدای تعالی ازو راضی تر باشد حجاج گفت خدای تعالی از کدام راضی تر است
سعید گفت این را خدای دانا باسرار و پنهان ایشان میداند حجاج گفت این همه
اظهار جهل و تجاهل که میکنی جهت آنست که نمیخواهی که دندان بر فارسی بنهی و اعتقاد
مرا در حق هر یک از خلفا تصدیق کنی سعید گفت بلکه از جهت آنست که نمیخواهم که
ترا تکذیب کنم و اظهار بطلان اعتقاد تو نمایم و ایضا در کتاب کشی مذکور است
که سبب قتل حجاج او را آن بود که او بر طریقه تشیع مستقیم بود و اقتدا بحضرت
امام زین العابدین علیه السلام مینمود و آنحضرت او را ثنا میکرد یافعی آورده
که حجاج بعد از شهادت سعید زیاده از چهل روز زنده نبود و در ایام مرض الموت بارها
بیهوش میشد و باز بهوش می آمد و در آن اثنا میگفت که چه میخواهد از من سعید بن
جبیر و روایتی دیگر آنست که هر گاه بخواب میرفت سعید دامن او را گرفته
میگفت ای دشمن خدای بچه جهت مرا کشتی عمر سعید چهل و نه سال بود و قبر او در واسط

مشهورست **اصبغ بن نباتة الحنظلي المجاشعي الكوفي** در کتاب خلاصه مذکورست
که او از جمله خواص امیر المؤمنین علي علیه السلام بود و مشکورست و در کتاب کشي از
ابي الجارود روایت کرده که او گفت از اصبغ پرسیدم که منزلت حضرت امیر در میان
شما تا کجاست گفت مجمل اخلاص ما نسبت باو اینست که شمشیرهاي خود را بر دوش
نهاده ایم و بهر کس که ایما نماید او را بشمشیرهاي خود میزنیم و ایضاً روایت
نموده که از اصبغ پرسیدند که چگونه حضرت امیر المؤمنین علیه السلام ترا و اشباه
ترا شرطة الخمیس نام نهاد گفت بنا بر آنکه ما با او شرط کردیم که در راه او مجاهده کنیم
تا ظفر یابیم یا کشته شویم و او شرط کرد و ضامن شد که بپاداش آن مجاهدات
ما را بهشت در آورد و مخفي نماند که خمیس لشکر را میگویند بنا بر آنکه مرکبست از پنج
فرقه است که آن مقدمه و قلب و میمنه و میسره و ساقه باشد پس آنکه میگویند
که فلان صاحب امیر المؤمنین علیه السلام از شرطة الخمیس است این معني دارد که از جمله
لشکریان اوست که میان ایشان و آنحضرت شرط مذکور منعقد شده و چنین روایت
کرده اند که جمعي که با آنحضرت آن شرط نموده بودند شش هزار مرد بودند و در روز
حرب جمل بعبد الله بن یحیی حضرمي گفتند که بشارت باد ترا اي پسر یحیي که تو و پدر تو
بتحقیق از جمله شرطة الخمیس اید و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه مرا از نام تو و پدر تو
خبر داده و خداي تعالی شما را بر زبان مبارک پیغمبر خود شرطة الخمیس نام نهاده و در کتاب
میزان ذهبي که از جمله سنیان ناصبي است مسطورست که علماي رجال حدیث اهل سنت
اصبغ را شیعي میدانند بنا بر این حدیث او را متروک داشته اند و از ابن حبان نقل کرده
که اصبغ مردي بود که بمحبت علي بن ابي طالب مفتون شده بود و طامات از و سر میزند
بنا برین حدیث او را ترک کردند و بالجمله تشیع اصبغ باتفاق مخالف و موالف ثابت است
و آنچه ابن حبان از طامات باو نسبت کرده مخفي و واهي بر ایشان است که ناشي از
عداوت اهل البیت علیهم السلام و شیعه ایشانست **مسلم المجاشعي**
در کتاب تحفة الاحباب مسطورست که مسلم جواني بود در شجاعت و مناعت یگانه
الاقران مسلم و در طریق مردي و دلاوري بغایت متین و محکم بود آورده اند که
چون شاه ولایت پناه در روز حرب جمل تصمیم عزم بر قتال و محاربه نمود یک مصحف

مجید

مجید طلبید و بر یمین یمن آیین خویش گرفت و گفت کیست که این مصحف را از من بگیرد و این
جماعت طغات را بمضمون آن دعوت نماید و باب ارشاد و نصیحت بر وجوه ایشان
بگشاید مسلم مذکور دست پیش برد که مصحف بگیرد حضرت امیر المؤمنین علیه السلام فرمود مرا
از پیشگاه غیب و بارگاه لاریب چنین معلوم شده که هر آن مرد مردانه و فرزانه که ملتزم
و مرتکب این امر گردد دست او را به تیغ تیز قلم کنند و وي بی محابا و دهشت بدست چپ مصحف را
نگاه دارد و او نیز بهمان دستور از جسد جدا کنند بعد از آن سر تیز در سر این کار کند مسلم
چون از حضرت امیر آن امر خطیر را بشنید از بیم سر و جان ترک گرفتن مصحف قرآن نموده
گفت مرا طاقت و قوت این کار و استطاعت و قدرت این کبر و دار نیست امیر المؤمنین ع
آن کلام خجسته انجام را که در آغاز ایراد کرده بود باز تکرار فرمود همان جوان مسلم نام باز
از روي نیاز دست پیش برد و حضرت امیر همان کلام وحشت آثار را که در اول بار فرموده
و جواب شنیده بود دیگر بار تکرار کرد و مسلم که آن مرد جوان این نوبت از سر صدق و اخلاص تمام
بعرض رسانید که لا املک یا امیر المؤمنین لا املک یا امیر المؤمنین هذا قلیل في ذات الله
هیچ دردي و غمي و المي بتولاي امیر مومنان مرساد ع هیچ دردي بتولاي ما بدرمان مرساد
و آنچه فرمودي که بمن خواهد رسید در راه رضاي خدا و ند جلیل بغایت اندک و قلیل است
القصه مسلم برغبت صادق و همت لایق مصحف را بدست راست بگرفت چنانکه گفته اند
ع ابلا الذين چنگ در مصحف زده ع و روي بصف اصحاب جمل نهاده روان گشت و چون
نزدیک بایشان رسید گفت اي اصحاب جمل شما را بدین ما بین رحمت آلهي و تمنا
میخوانم دعوتم را بپذیرید و راه صلاح و سداد پیش گیرید تا اهل رستکاري و شایسته رحمت
حضرت باري گردید طلحه از آن میان متعرض مسلم شد و گفت دروغ میگویي و این از
آثار مکر و غدر پسر ابو طالبست و اشارت کرد بیکي از لشکریان خویش تا یمین حامل
مصحف را به تیغ بیدریغ مقطوع ساخت مسلم سبک دستي نموده مصحف را بدست
چپ محافظت کرد دست چپ نیز حکم راست گرفت مسلم بعد باز وها مانند حفاظ مصحف را
در سینه مضبوط و محفوظ ساخت و آخر الامر بدرجه شهادت یافت مسلم مادري داشت
بسیار خسته خاطر و رنجور حال گشته روي بسوي آسمان آورد و این رجز خواندن گرفت
شعر یا رب ان مسلما اتاهم ٭ بمحکم التنزیل اذ دعاهم ٭ یتلو کتاب الله لا یخشاهم ٭

تخشّبوا من ذمه لحامهم ٭ وأمّه واقفة تراهم ٭ یأمرهم بالبغي لا تنهاهم
في کفّة المصحف اذا ناداهم ٭ بمصحف رسوله مولاهم ٭ یدعو الی الذي ذراهم
وسنّة المرسل اذ هداهم ٭ فغادروه قطعا اراهم ٭ **جابر بن یزید الجعفي الکوفي**
در کتاب خلاصه آورده که حضرت امام صادق ع بر او رحمت میفرستاد و میفرمود که او تصدیق
کرد ما میکرد راست و درست بود و ابن غضائری گفته که جابر ثقة است في نفسه اما
اکثر آنها که از او روایت کرده اند ضعیف اند و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی از جابر مذکور نقل
نموده که گفت در ایام جوانی بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام رسیدم و
چون بمجلس آنحضرت در آمدم آنحضرت پرسید که تو چه کسی گفتم مردی ام از کوفه پرسید
که از کدام طایفه گفتم که جعفی ام سؤال نمودند که بچه کار آمده گفتم بطلب علم آمده ام گفت
از که طلب میکنی گفتم از شما گفت پس هرگاه کسی از تو پرسد که از کجایی بگو که از مدینه
پس با آنحضرت گفتم که پیش از سؤال دیگر مسایل از همین سخن که حضرت فرمودند سؤال
مینمایم که آیا جایز است مرا دروغ گفتن آنحضرت فرمودند که گفتن آنچه ترا تعلیم آن
نمودم دروغ نیست زیرا که هر که در شهری است از اهل آن شهر است تا وقتی که از آنجا
بیرون رود بعد از آن آنحضرت کتابی بمن دادند و فرمودند که تا بنی امیه باقی اند اگر
چیزی از آن روایت کنی لعنت من و آبای من بتو متوجه خواهد شد و اگر پنهان داری
چیزی از آنرا بعد از هلاک بنی امیه لعنت من و آبای من بتو متعلق خواهد شد پس
از آن کتابی دیگر بمن دادند و گفتند این را بگیر و مضمون آنرا بدان و هرگز بکسی نقل
مکن و اگر خلاف آن کنی فعلیك لعنتي و لعنة آبائي و ایضا روایت نموده که چون
ولید پلید که از فراعنه بنی امیه بود کشته شد جابر فرصت غنیمت شمرده و عمامه خز
سرخ بر سر نهاده بمسجد در آمد و مردم بر او جمع شدند و او شروع در نقل حدیث حضرت
امام محمد باقر علیه السلام نمود و در هر حدیث که نقل میکرد میگفت حدثني وصي الاوصیاء
و وارث علم الانبیاء محمد بن علي ع پس جمعی از مردم که حاضر بودند چون آن خرافات
از او دیدند باهم دیگر میگفتند که جابر دیوانه شده است و ایضا از جابر نقل نموده
که میگفته که هفتاد هزار حدیث از حضرت امام محمد باقر علیه السلام روایت دارم که
هرگز بکسی از آن روایت نکرده ام و هرگز نخواهم کرد و نقل نموده که روزی جابر با آنحضرت

گفت که بر من باری عظیم از اسرار احادیث خود بار نموده اید و فرموده اید که هرگز بکسی
از آن روایت نکنم و گاه می بینم که آن اسرار در سینه من بجوش می آید و حالتی شبیه
بجنون مرا دست میدهد آنحضرت فرمودند که هرگاه ترا این حالت دست دهد بصحرا بیرون
رو و گوی بکن و سر خود را در آنجا در آر آنگاه بگو حدثني محمد بن علي بکذا و کذا و ایضا
نقل نموده که چون هشام بن عبد الملك بر مسند امارت نشست جابر از او متوهم شد
و بشتی دیوانگی زده روزی از خانه بیرون آمد قوصره خرمای بر سر و بطریق کودکان
بر نیی سوار شده بکوچهای کوفه در آمد و مردم آنرا حمل بر جنون او نموده خط دیوانگی
بر او کشیدند تا آنکه بعد از چند روز نوشته هشام رسید که جابر را نزد او فرستد حاکم
کوفه چون از حال جابر سؤال نمود مردم کوفه گواهی دادند که او دیوانه و مجنون شده و کیفیت
دیوانگی او را بهشام نوشتند و هشام دیگر متعرض او نشد و جابر بعد از چند مدتی که خاطر
جمع نمود بهمان حالت اصلی رجوع فرمود و شیخ نجاشی گفته که جابر با ابو جعفر و ابو عبد الله
علیهما السلام ملاقات نموده و در سال یکصد و بیست و هشت از هجرت وفات یافته
و در کتاب میزان ذهبی مذکور است که جابر بن یزید الجعفي یکی از علمای شیعه است و از ابن
مهدی نقل نموده که گفته جابر جعفی صاحب ورع بود در حدیث و من اورع از او در حدیث
ندیده ام و گفته که شعبه او را صدوق خوانده و یحیی بن ابی بکر او را از اوثق ناس شمرده
و وکیع او را ثقه گفته و عبد الحکم از شافعی روایت نموده که سفیان ثوری بشعبه
میگفت که اگر تو در حق جابر سخن خواهی کرد من نیز در حق تو سخن خواهم کرد و از جمعی دیگر
از اصحاب حدیث طعن در جابر نقل کرده و علت آن طعن ایشان چنانچه از سیاق
کلام او مفهوم میشود آنست که او شیعی بوده و سب بعضی از صحابه مینموده **میثم التمار**
الکوفي از خیار اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام بوده و علامه حلی او را
در کتاب خلاصه در سلك متقدمین ذکر نموده و در کشی مسطور است که میثم از علماء
کثیر العبادات است که ایشان را بیت التمارین گفتندی و همگی شیعه امیر المومنین علیه السلام
بودند و روایت کرده که حضرت امیر باو گفتند که ای میثم چه خواهی کرد هرگاه تکلیف کند ترا
عبید الله پسر زیاد با آنکه از من اظهار بیزاری کنی گفت والله که نخواهم کرد آنحضرت گفتند
اگر نکنی ترا بر دار خواهد کشید میثم گفت صبر خواهم کرد چه این مقدار عذاب در راه پروردگار

بسیار نیست پس آنحضرت فرمودند که چنین کنی با من و در دو ... خواهی بود بعد از آن
میثم اولاد و اقارب خود را خبر میداد که ابن زیاد مرا بر در خانه عمرو بن حریث بر دار خواهد
کشید و در روز چهارم از دو سوراخ بینی من خون بیرون خواهد آمد و در حوالی
خانه عمرو بن حریث درخت خرمایی بود که میثم را گاهی بر آن گذر می افتاد و چون با
درخت میرسید دست خود را بر وی می مالید و میگفت ای درخت خرما نشو و نما
یافته الا از برای من و من نشو و نما یافته ام الا از برای تو و هرگاه که او در خانه
عمرو بن حریث میگذشت بعمرو میگفت که ای عمرو من همسایه تو شوم با من نیکو همسایگی
کن و عمرو گمان می برد که مگر میخواهد که در همسایگی او خانه بهم رساند لاجرم در جواب
او میگفت کاشکی این کار میکردی و آخر چون میثم را پیش ابن زیاد آوردند از او
پرسید که تو میثمی گفت آری گفت تبرا کن از ابی تراب گفت ابو تراب را نمی شناسم
گفت تبرا کن از علی بن ابی طالب گفت اگر تبرا نکنم با من چه خواهی کرد گفت ترا خواهم
کشت میثم گفت مرا خبر داده بود مولای من که تو مرا خواهی صلب کرد در پیش خانه
عمرو بن حریث و در روز چهارم خون از بینی من روان خواهد شد آنگاه ابن زیاد امر
کرد تا او را همانجا صلب کردند و میثم وقتی که بر دار بود و هنوز زنده بود مردمی
که در حوالی او جمع میشدند احادیث بر ایشان میخواند و از هر گونه سخنان نیز
میگفت چون این خبر به پسر زیاد رسید لجامی خاص ترتیب داده فرستاد که بر سر او
کردند تا سخن نگوید و از ابو خالد تمار روایت کرده که گفت روز جمعه با میثم در
رود خانه فرات بر کشتی نشسته بودیم که ناگاه بادی تند وزید پس میثم از کشتی
بیرون آمد و بعد از آن نظر بر خصوصیات آن باد با اهل کشتی گفت که کشتی
بر بندید که این بادی بغایت تند خواهد بود و علامت آنست که معویه امروز مرده
باشد و آخر صدق خبر او ظاهر شده در جمعه آینده رسولی از جانب شام رسید و خبر آورد
که معویه بمرد چون از وی پرسیدم که در کدام روز مرد گفت در روز جمعه گذشته و این
از جمله کرامات میثم میتوان میداشت **حبیب بن مظاهر الاسدی** ابن داود
او را از کبار تابعین شمرده و در روضة الشهدا مسطور است که حبیب مردی بلند همت
و کامل و در روز واقعه کربلا پیر کهن سال بود و قرآن مجید بتمام حفظ داشت هر شب

ختم کلام الله کردی و بعد از نماز خفتن تا دمیدن صبح قرآن را تمام کردی بخدمت حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله و سلم مشرف گشته و از ایشان احادیث شنوده و بملازمت
مرتضی علی هم مدتها معزز و مکرم بوده و در کتاب کشی مذکورست که حبیب از آن هفتاد
کس بود که حضرت امام حسین را علیه السلام یاری نمودند و پیش صدمه کوههای آهن
شدند و طعنهای نیزه را بسینه استقبال کردند و ضربتهای شمشیر را بوجود خود قبول
نمودند و با وجود آنکه اعدای اهل البیت ایشان را امان میدادند و مالها بر ایشان
عرض میکردند ایشان از موافقت آنها ابا نمودند و گفتند که نزد حضرت پیغمبر صلعم چه عذر
خواهیم پیش آورد اگر امام حسین علیه السلام کشته شود و ما او را نصرت نکرده باشیم
پس از آنحضرت مفارقت ننمودند تا در قدم او بدرجه شهادت رسیدند ایضا نقل
نموده که حبیب در ایامی که در صحرای کربلا بصد گونه کرب و بلا گرفتار بود روزی با یکی
از یاران خود مزاح میکرد بریر بن حضیر الهمدانی که سید قرا و یکی از عباد الله الصالحین
بود با او گفت که ای برادر امروز نه روز خندیدن و مزاح کردن است حبیب گفت پس
کدام روز سزاوارتر است بسرور و خوشحالی از این روز تا الله بود که در قدم مبارک حضرت
امیر المومنین حسین علیه السلام با این اشقیا مجاهده میکنیم تا شهید میشویم
و در بهشت عنبر سرشت با حور العین معانقه و هم آغوشی میکنیم **نظم**
خاک قدم دوست شدم نیست کسی را — آن عیش که امروز مرا در قدم اوست **الحارث بن**
عبد الله بن الاعور الهمدانی در تاریخ یافعی مذکورست که حارث صاحب حضرت امیر المومنین
علی علیه السلام بود و بصحبت عبد الله بن مسعود رسیده بود و فقیه بود و حدیث او در
اربعه مذکورست و در کتاب میزان ذهبی مسطورست که حارث از کبار علمای تابعین
بود و از ابن حبان نقل کرده که حارث غالی بود در تشیع و از ابو بکر بن ابی داود که از
اهل سنت است نقل کرده که او میگفت که حارث اعور افقه ناس و افرض ناس و احسب ناس
بود و علم فرایض را از حضرت امیر اخذ نموده بود و نسایی با آنکه تعنت در رجال حدیث
میکند حدیث حارث را در سنن اربعه ذکر نموده و احتجاج بآن کرده و تقویت امر او
کرده و در کتاب شیخ ابو عمرو کشی مسطورست که حارث شبی بخدمت حضرت امیر رفت آنحضرت
پرسیدند که چه چیز ترا درین شب پیش من آورده حارث گفت والله دوستی که مرا با تو

مرا پیش تو آورده آنگاه آن حضرت فرمودند که بدان ای حارث که نمی‌میرد آنکسی که مرا
دوست دارد الّا آنکه در وقت جان دادن مرا ببیند و ببیند بدین من امیدوار رحمت
الهی گردد و همچنین نمی‌میرد کسی که مرا دشمن دارد الّا آنکه در وقت مردن مرا ببیند و از
دیدن من در عرق خجالت و ناامیدی نشیند و مضمون این روایت نیز در بعضی از
اشعار دیوان معجز نشان آنحضرت مذکورست شعر یا حارِ همدانَ مَن یَمُت یَرَنی
مِن مُؤمنٍ او مُنافقٍ قُبُلا ۔ یَعرِفُنی طَرفُهُ واعرِفُهُ ۔ باسمِهِ والکُنی وما فَعَلا ۔
وانتَ عندَ الصّراطِ مُعتَرِضی ۔ فلا تَخَف عَثرَةً ولا زَلَلا ۔ اَقولُ للنّارِ حینَ تُوقَفُ للعَرضِ
ذَریهِ لا تَقرَبی الرَّجُلا ۔ ذَریهِ لا تَقرَبیهِ انّ لَهُ ۔ حَبلاً بِحَبلِ الوَصیِّ مُتَّصِلا ۔
اَسقیکَ مِن بارِدٍ علی ظَمَاءٍ ۔ تَخالُهُ فی الحَلاوَةِ العَسَلا ۔ و صاحب کتاب کشف
الغمّه نقل نموده باسناد از حضرت امام محمد باقر و حضرت امام جعفر صادق علیهما السلام
که این دو امام همام فرموده اند که حرامٌ علی روحٍ تُفارِقُ جَسَدَها حتّی تَرَی الخَمسَةَ
محمّداً و علیّاً و فاطمةَ و حَسَناً و حُسَیناً بحیث تَقَرُّ عینُها او تَسخَنُ عینُها حَبَّة
بن جُوَین العُرَنی در اواخر قسم اوّل از کتاب خلاصه در سلک اصحاب
حضرت امیر المومنین ع مذکورست و ذهبی در کتاب میزان نا مستقیم خود آورده
که حبّه از غلاة شیعه بود و با وجود این نقل نموده که بعضی از علمای اهل سنّت توثیق
او نموده اند و طبرانی نقل کرده که حبّه حضرت رسالت را صلعم دیده بود و در سال
هفتاد و شش وفات نمود رُشَید الهَجَری در کتاب ابن داود و کتاب کشی
مسطورست که رشید صاحب امیر المومنین علیه السلام بود و آنحضرت او را رشید
البلایا نام نهاده بودند و این اشارتست بآنکه او را بجرم محبت بدشواری و طریقی
خواهند کشت و او در آن بلیّه صبر خواهد نمود و رشد خود را در محبت و دیانت
ظاهر خواهد ساخت دیگر آنحضرت او را علم منایا و بلایا تعلیم داده بود چنانکه
هر گاه التماس میکرد که تو در فلان موضع و در فلان روز خواهی مرد و چنان میشد
که او خبر میداد روایتست که حضرت امیر علیه السلام او را خبر داده بود از آنکه ابن
زیاد ملعون او را تکلیف خواهد نمود که از آنحضرت تبرّا نماید و چون او ابا کند
دستها و پایها و زبان او را قطع نماید و آخر چون عبید الله زیاد او را بدست آورد

و تکلیف تبرّا از آن حضرت کرد و او امتناع نمود پسر زیاد گفت که آیا صاحب تو ترا خبر داده که
بچه طریق ترا خواهم کشت رشید گفت بلی خبر داده بود که مرا به تبرّای او تکلیف خواهی نمود و من
ابا خواهم کرد و تو دست و زبان مرا خواهی برید ابن زیاد گفت که والله من صاحب ترا دروغ
گوی خواهم ساخت پس حکم کرد که دست و پای او را ببرند و زبان او را بحال خود بگذارند
و چون او را دست و پا بریده از خانه پسر زیاد بیرون آوردند دختر او از و پرسید که
آیا ترا از قطع این اعضا المی هست گفت انقدر المی که از ازدحام و هجوم مردم بر کسی واقع
شود بعد از آن مردم در حوالی او جمع شدند و او دوات و قلم طلبید که از برای ایشان
بعضی از احوال و وقایع آینده را که از معادن علوم استفاده نموده بود بنویسد و
در آن اثنا سخنان در باب پسر زیاد و سوء عاقبت او نیز میگفت چون این خبر به
پسر زیاد رسید مقدّمهٔ سابقه او را فراموش کرده بود و کسی را فرستاد تا زبان او را
نیز برید و بر دارش کشید و صدق خبر حضرت امیر المومنین علیه السلام بوضوح
انجامید عبد العزیز بن حارث الجُعفی از اصحاب حضرت امیر المومنین
و از جملهٔ مبارزان او در حرب صفّین بود ابن اعثم گوید روزی در صفّین لشکر
معویه حمله آوردند و هزار مرد از لشکر مرتضی در میان گرفتند و اصحاب مرتضی ایشان را
نمیدیدند پس علی باواز بلند فرمود الا رجلٌ یَشری نفسَهُ لله و یَبیعُ دنیاه
بآخرته عبد العزیز بن حارث مذکور پیش آمد و غرق آهن بود و گفت مُرنی بامرک
فِداکَ ابی و امّی فَوَالله لا تأمُرُنی بشیءٍ الّا فَعَلتُهُ پس مرتضی این دو بیت فرمود شعر
شَمَّرتَ بامرٍ لا یُطاقُ حَفیظَةً ۔ حِلماً و اخوانُ الحِفاظِ قلیلُ ۔ جَزاکَ اِلهُ النّاسِ خیراً فَقَد
وَفَت یداکَ بفضلٍ ما هُناکَ جزیلُ ۔ یعنی فرو چیدی نفس خود را بکاری که مقدور نیست
از روی حمیّت و حیا و برادران حمیّت کم اند پاداش دهاد ترا معبود مردم خیر که به تحقیق
وفا کرد دست تو باحسانی بغایت بزرگ آنگاه حضرت با و گفت احمِل ابا الحارث شَدَّ الله
رُکنَکَ علی الشّامِ حتّی تَأتی اصحابَکَ فَتَقرَأ علیهم منّی السّلام و قُل لَهُم یَقولُ لکم امیرُ المُؤمنین
کَبِّروا و هَلِّلوا فانّا نحنُ قد وافیناکُم ان شاء الله و عبد العزیز مقاتله و محاربه میکرد
تا خود را بآنها رسانید و پیغام برسانید و ایشان بتکبیر و تهلیل مشغول شدند و علی و اصحاب
تکبیر و تهلیل گفتند و حمله کردند و لشکر شام بشکستند نعیم بن دجاجة الاسدی

درکتاب کشی مسطورست که بحضرت امیرالمؤمنین علیه السلام خبر رسید که بشر بن
عطارد تمیمی سخنی ناصواب در حق آنحضرت گفته یکی از ملازمان خود را بطلب او
فرستادند و چون فرستاده در راه بقبیلهٔ بنی اسد رسید و نعیم بن دجاجه بمضمون
آن کلام منتج الملام که از بشر صادر شده بود مطلع گردید از غایت اخلاصی که بحضرت
امیر داشت متوجه جانب بشر شد و او را تأدیب تمام نموده بلکه مجروح ساخت پس
حضرت امیر نعیم را طلبیده و امر کرد تا او را از روی حد و تعزیر بزنند در اثنا
نعیم بحضرت امیر خطاب کرد و گفت والله ان المقام معک لذل و ان فراقک لکفر
یعنی ملازمت تو خواری است و مفارقت تو کفر و بی‌رستگاری چون حضرت امیر
آن عبارت از و شنیدند فرمودند که عفو کردم ترا از گناه آنچه که المقام معک ذل
زیرا که خدای تعالی فرموده که ادفع بالتی هی احسن و قول تو که فراقک کفر حسنة است
که مقابله بآن سیئه میتوان کرد **سفیان بن ابی لیلی الهمدانی** در کتاب کشی
مذکورست که امیرالمؤمنین حسن علیه السلام بعد از آنکه با معویه مصالحه نمود
روزی در پیش خانهٔ خود ایستاده بود در آن اثنا سفیان بر شتری سوار نزد
آنحضرت آمد و بواسطهٔ گلفتی که از آن مصالحه در خاطر داشت پیاده نشد و
از بالای شتر سلام کرد و گفت یا مذل المؤمنین پس آنحضرت او را گفتند که از شتر
فرود آی و تعجیل مکن تا حقیقت حال بر تو ظاهر گردد سفیان فرود آمد و شتر
خود را بست و بیامد آنحضرت از و پرسیدند که چه گفتی ای سفیان گفت گفتم السلام
علیک یا مذل المؤمنین آنحضرت فرمودند که از کجا دانستی که من مذل المؤمنانم سفیان
گفت از آنجا که باستحقاق متوجه ریاست امت محمدی شدی و بعد از آن آنرا از گردن
خود دور کردی و بمعویه طاغی واگذاشتی که بخلاف احکام الهی حکم میکند آنحضرت
گفتند که من بواسطهٔ آن این کار کردم که از جد خود صلوات الله علیه و آله شنیدم
که فرمودند لن تذهب الایام و اللیالی حتی یلی امر الامة رجل واسع البلعوم رحب
الصدر یاکل و لا یشبع و هو معویه پس چه باعث شد ترا بر آنکه با من آن خطاب
کردی سفیان در مقام عذرخواهی شده گفت بمحبتی که با تو دارم مرا بر آن داشت
که آن کلام گفتم پس آنحضرت فرمودند که والله که دوست ندارد هیچ بنده ما را و اگر چه

درمیان

درمیان کافران دیلم گرفتار باشد الا آنکه محبت ما او را نفع رساند و محبت ما گناهان را
از بنی آدم بریزاند چنانکه باد برگ را از درختان بریزاند **محقن بن ابی محقن الضبی**
در بعضی از مؤلفات شیخ محمد بن ابی جمهور رحمه الله مسطورست که او از اصحاب حضرت
امیر علیه السلام بود وقتی بولایت شام رفت و بمجلس معویه در آمد و چون معویه را
نظر بر او افتاد خوشحال شد و از و پرسید که ای محقن از پیش که می‌آیی محقن گفت از پیش
ابخل ناس و اجبن ناس و الأم ناس و اعیای ناس پس معویه با اصحاب خود گفت که بشنوید
آنچه برادر عراقی شما میگوید آنگاه اهل مجلس از هر طرف اکرام او نمودند و تحفه‌های بسیار
باو دادند و چون اهل مجلس متفرق شدند معویه باو گفت که اعاده کن آنچه قبل از این
گفتی محقن گفت نزد تو آمده‌ام از پیش ابخل ناس و اجبن ناس و الأم ناس و اعیای ناس
در این مرتبه که مجلس خلوت بود معویه گفت والله که دروغ میگویی ای محقن و چگونه
پسر ابی طالب بخیل‌ترین مردم باشد و حال آنکه او آنچنان جوانمردی است که اگر خانه را
از تبن و خانهٔ دیگر را از تبر پر سازند خانهٔ تبر را پیشتر از خانهٔ تبن بمردم می‌بخشد و
چگونه بددل‌ترین مردم باشد و حال آنکه او با هیچ مبارزی روبرو نشده که بجمع از و نبود
و چگونه لئیم‌ترین مردم باشد و حال آنکه پدر او ابوطالب شیخ قریش و سید بطحا است
و مادر او فاطمه بنت اسد است و برادر او جعفر و عم او حمزه و پسر عم او رسول الله و
زوجهٔ او فاطمه بنت رسول و اولاد او حسن و حسین الی الله که هیچ کس را نسبی
مانند نسب او نیست و چگونه اعیای ناس و عاجزترین ایشان در سخن باشد و حال
آنکه او افصح قریش است محقن گفت پس هرگاه میدانی که او باین فضایل آراسته است
چرا با او مقاتله میکنی معویه اشارت بخاتم خود نموده گفت که مقاتله میکنم با او برای
این خاتم خود تا آنکه فرمان من بآن روان شود محقن گفت همین کار ترا در آخرت کفایت
خواهد نمود و بازگشت تو بآتش دوزخ خواهد بود معویه گفت ای محقن مگر تو نشنیده
قول خدای تعالی را که ان رحمت الله قریب من المحسنین و مخفی نماند که این سخن از
معویه عین حماقت و ضلالت است زیرا که در آیهٔ مذکوره تصریح است بآنکه رحمت قریب
باهل احسانست و کجا او را احسانی می‌باشد در حالتی که ارتکاب محاربه کسی کرده باشد که
بموجب حدیث صحیح حربک حربی و حرب رسول خداست و در حدیث وارد است که محاربه

رسول محارب حق تعالی است و محارب حق تعالی هرگز فلاح نخواهد یافت و نیز حضرت
رسول الله صلعم فرموده که من سبّ علیاً فقد سبّنی ومن سبّنی فقد سبّ الله ومن سبّ
الله اکبّه الله علی منخریه فی النار پس چون باشد حال کسی که ارتکاب سب آنحضرت نموده
باشد و در محاربه او جماعتی از فضلای صحابه شهید شده باشند مانند عمار بن یاسر
که حضرت رسول صلی الله علیه وآله وسلم در شان او گفته که عمار جلدة بین عینی
تقتله الفئة الباغیة وبعد از انقضای حرب حجر بن عدی و اصحاب او را بجزای
کشته باشد وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون **ضرار بن ضمرة النهشلی**
در کتاب کامل بهائی مسطور است که او از اصحاب حضرت امیرالمومنین علیه السلم
بود روزی پیش معویه رفت با او گفت صف لنا علیاً ضرار گفت او تعفینی من
ذلک یعنی مرا عفو کن از این معویه گفت سوگند میدهم ترا که بگویی آنچه از او صفات
او میدانی ضرار گفت چون استعفا قبول نیست فاقول کان والله بعید المدی
شدید القوی یتفجر العلم من جوانبه وینطق الحکمة عن لسانه ویستوحش من
الدنیا وزهرتها ویانس باللیل ووحشته وکان طویل غزیر الدمعة تقلب
کفیه ویخاطب نفسه یعجبه من اللباس ما خشن ومن الطعام ما جشب کان
فینا کاحدنا یقربنا اذا اتیناه ویجیبنا اذا دعوناه ونحن مع قربه منا وتقریبه
ایانا لا نکلمه لعظمته ولا نحمل لهیبته فان تبسم فعن مثل اللؤلؤ المنظوم یعظم
اهل الدین ویفضل المساکین لا یطمع القوی فی باطله ولا ییأس الضعیف من
عدله فاقسم بالله لرایته فی بعض احواله وقد ارخی اللیل سدوله وغارت نجومه وهو
قابض علی لحیته فی محرابه یتململ تململ السلیم ویبکی بکاء الواله الحزین وهو یقول
فی بکائه یا دنیا الی تعرضت ام لی تشوقت هیهات هیهات لا حان حینک غری
غیری قد طلقتک ثلاثاً لا رجعة لی فیک عیشک حقیر وخطرک یسیر وعمرک
قصیر آه من قلة الزاد وبعد السفر ووحشة الطریق قال فانهملت دموع معویه
علی لحیته وهو ینشفها بکمه بجهد واختنق القوم جمیعاً بالبکاء فقال معویه
رحم الله ابا الحسن لقد کان کذلک فکیف کان حزنک علیه یا ضرار قال حزن
من ذبح ولدها فی حجرها فما تسکن حرارتها ولا ترقی دمعها معویه گفت که

الفکره

لو سئلو

لو سئلوا عنی بعد موتی ما اخبروا بشیء من مثل هذا صاحب کامل گفته که این حکایت را [illegible]
ابو سعید سمعان که یکی از مشاهیر علمای اهل سنت است انتخاب نموده ام والله الهادی
قنبر غلام امیرالمومنین علیه السلم در کتاب کشی مسطور است که از قنبر پرسیدند که تو
مولی و غلام کیستی در جواب گفت انا مولی من ضرب بسیفین وطعن برمحین وصلی
القبلتین وبایع البیعتین وهاجر الهجرتین ولم یکفر بالله طرفة عین انا مولی
صالح المومنین ونور المجاهدین ووارث النبیین وخیر الوصیین واکبر
المسلمین ویعسوب المومنین ورئیس البکائین وزین العابدین وسراج الماضین
وضوء القائمین وافضل القانتین ولسان رسول رب العالمین واول المومنین
من آل یس المؤید بجبرئیل الامین والمنصور بمیکائیل المتین والمحمود عند اهل
السموات اجمعین سید المسلمین والسابقین قاتل الناکثین والقاسطین والمحامی
عن حرم المسلمین ومجاهد اعدائه الناصبین ومطفی نیران الموقدین وافخر
من مشی من قریش اجمعین واول من اجاب واستجاب لله امیرالمومنین ووصی نبیه
فی العالمین وامینه علی المخلوقین وخلیفة من بعث الیهم اجمعین مبید المشرکین
وسهم من مرامی الله علی المنافقین ولسان کلمة العابدین وناصر دین الله وولی الله
ولسان کلمة الله وناصره فی ارضه وعیبة علمه وکهف دینه وامام اهل الابرار
رضی عند العلی الجبار سمح سخی حیی بهلول ذکی مطهر ابطحی باذل جری همام
صابر صوام مهدی مقدام قاطع الاصلاب مفرق الاحزاب عالی الرقاب اربطهم عنانا
واثبتهم جنانا واشدهم شکیمة باذل باسل صندید ضرغام حازم عزام
حصیف خطیب محجاج کریم الاصل شریف الفضل فاضل القبیلة نقی العشیرة
زکی الرکابة مؤدی الامانة من بنی هاشم وابن عم النبی صلعم الامام الهادی مهدی
الرشاد مجانب الفساد الاشعث الحاتم البطل الجماجم واللیث المزاحم بدری مکی
روحانی شعشعانی من الجبال شواهقها ومن ذی الهضاب رؤوسها ومن العرب سیدها
ومن الوغی لیثها البطل الهمام واللیث المقدام والبدر التمام محک المومنین ووارث
المشعرین وابو السبطین الحسن والحسین والله امیرالمومنین حقاً حقاً علی بن ابی طالب
علیه من الصلوات الزاکیة والبرکات السنیة ایضاً در کتاب کشی مسطور است

خدمت

که چون قنبر را رضی الله عنه نزد حجاج بن یوسف لعین آوردند از وی پرسید که کدام

از خدمتهای علی بن ابی طالب بتو رجوع بود گفت آب وضوی او را من حاضر میساختم

گفت در وقتی که از وضو فارغ میشد چه میگفت قنبر گفت این آیة را تلاوة میفرمود

که فلما نسوا ما ذکروا به فتحنا علیهم ابواب کل شیء حتی اذا فرحوا بما اوتوا اخذناهم

بغتة فاذا هم مبلسون فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین

پس حجاج گفت گمان من آنست که او این آیت را در شان ما تاویل میکرد و ما را از

جملهٔ آن ظالمان میدانست قنبر گفت بلی چنین است حجاج گفت چون خواهد بود

حال تو اگر فرمایم که گردنت را بزنند قنبر گفت آنگاه من از جملهٔ سعادتمندان میشوم و تو

در حزب اشقیا داخل خواهی شد پس حجاج فرمود تا گردن او را بزدند و بدرجهٔ شهادت

رسید **عبید الله بن ابی رافع** شمه از حال او و برادرش در ضمن احوال پدر ایشان

ابراهیم بن ابی رافع صحابی گذشت و در کتاب فهرست شیخ اجل ابو جعفر طوسی علیه الرحمة

مشهور و مذکورست که عبید الله کاتب حضرت امیر المومنین علیه السلام بود و وی در بیان

قضایای آنحضرت کتابی ترتیب داده و نجاشی او را کتابی است در بیان قضایای

آنها که از صحابه با آنحضرت در حرب جمل و صفین و نهروان حاضر بودند **صیفی بن**

فیل ابن داود گفته که او از خواص حضرت امیر است علیه السلام و ظاهرا آنست

که با حجر بن عدی کندی و غیره بفرموده معویه بدرجهٔ شهادت یافت **تمیم بن**

حذیم الناجی حذیم بکسر حاء و سکون ذال معجمه و فتح یاء مثناة تحتانیه نام

پدر اوست و نسبت او ناجی است و از فرقهٔ ناجیه است در کتاب ابن داود

مسطورست که او از خواص اصحاب حضرت امیر المومنین علیه السلام بود و در

مشاهد ثلثه در رکاب آنحضرت مراسم مجاهده ادا نمود و بعضی از اصحاب بجای

حذیم حذلم بلام ذکر کرده اند و این اقرب است بصواب و موافق آنست که جوهری

گفته که تمیم بن حذلم من التابعین **تمیم بن عمرو** کنیت او ابو جیش است

صاحب امیر المومنین بود علیه السلام و عامل آنحضرت بود در مدینه تا رسیدن

سهل بن حنیف رضی الله تعالی عنه **ثابت البنانی** بباء مضمومه و دو نون و

الفی در میان ابن داود گفته که بنانی نسبت است بقبیلهٔ بنانه و کنیت او ابو

فضالت

فضالة است مولدا و بلد بود در حرب صفین با حضرت امیر شهید شد **جعید**ة

الهمدانی بضم جیم و فتح عین و تاء تانیث ابن داود گفته که او از قبیلهٔ همدان و از خواص

اصحاب امیر همدان بود و بعد از آنحضرت بشرف ملازمت حضرت سبطین و علی بن

العابدین علیهم السلام رسید **حارث بن الربیع** کنیت او ابو زیاد است ابن داود گفته

که او از اصحاب امیر و عامل او در مدینه بود **حارث بن قیس** ابن داود از شیخ طوسی

و ابو عمرو کشی نقل نموده که او ممدوح است و یکپای او در حرب صفین بریده شد

حارث بن همام النخعی ابن داود گفته که او صاحب لوای اشتر بود در روز

صفین **خوات بن جبیر** از اهل بدر و از دوستان حضرت امیر است علیه السلام

زیاد بن کعب بن مرحب در کتاب خلاصه مذکورست که او از رجال حضرت

امیر است علیه السلام **زیاد بن عبید** عامل حضرت امیر بود در بصره **زید بن وهب الجهنی**

در کتاب ابن داود و فهرست مذکورست که از خواص حضرت امیر المومنین بوده و

خطبهای آنحضرت را که در اعیاد و جمع و غیرها بر منبر ادا میفرموده در کتابی جمع نموده

ذهبی در کتاب میزان آورده که زید بن وهب از اجلهٔ تابعین و ثقات ایشان بود و

بر احتجاج بروایت او اتفاق کرده اند مگر یعقوب فسوی که او خلاف نموده و در

تاریخ خود گفته که در حدیث او خلل بسیارست اما فسوی در این قدح مصیب نیست

زیرا که چند روایت را که از و واقع شده دلیل قدح او ساخته از جمله آنکه عمر بن خطاب

سوگند داد که بگو که من از منافقانم یا نه دیگر آنکه روایت میکرد که هر گاه دجال

بیرون آید تابع او خواهند شد آنها که دوستدار عثمان باشند و امثال این روایات

موجب قدح نمیشود و اگر ما باب این وساوس را بر خود مفتوح سازیم و آنرا موجب

قدح در زید دانیم هر آینه بسیاری از سنن ثابته را رد باید کرد و حال آنکه زید

سیدی جلیل القدر بود و در آخر ایام حیات حضرت رسالت صلعم بجانب آنحضرت

مهاجرت نمود و او هنوز در راه بود که آنحضرت وفات یافتند و علما و اهل ثقات

از او روایت کرده اند و ابن معین و غیر او توثیق او نموده اند تا آنکه اعمش میگفته

که هر گاه زید بن وهب از کسی بتو حدیثی نقل نماید حکم آن دارد که تو خود آن حدیث

از آن کس شنیده باشی پیش از سنهٔ تسعین یا بعد از آن باندکی وفات یافت

و او روایت کرده از عمر و عثمان و علی و غیرهم ابن الیسار

خلاصه کلام ذهبی ذهبه الله بنوره اگرچه درین مقام تُوی اعتقاد خود را از شخص
نَصَب نهفته و بعضی از دوی اضاف گفته **سالم بن ابی جعده** در کتاب
ابن داود مسطورست که از خواص حضرت امیر بود علیه السلام **سلمة بن کهیل**
ابن داود گفته که از خواص حضرت علیه مرتضی بود **سلیمان بن مسهر** بکسر میم
و فتح ها ابن داود گفته که او از حضرت امیر علیه السلام روایت نموده و بعضی از خزیمه
بر خای معجمه مفتوحات ابن الحجر بجاء مهمله مضمومه و تشدید میم راء روایت کرده و هر
دو در مذهب حق مستقیم بودند **سفیان بن یزید** در خلاصه و کتاب ابن داود
مسطورست که از اصحاب حضرت امیر بود و در حرب صفین خود برادران یکی بعد از
یکی رایت آنحضرت را بر میداشتند تا همگی بشرف شهادت رسیدند **شرحبیل**
بضم شین و فتح را و سکون حاء مهمله و باء مفرده و یای مثناة تحت ساکنه در خلاصه
مذکورست که او و برادرانش شمیر و کریب و صُبیر و یزید در حرب صفین کشته
شدند یکی بعد از یکی رایت مردانگی بر میافراخت تا همگی بدرجه شهادت رسیدند
ظالم بن سراق بضم سین مهمله کنیتش ابو صفره است و او پدر مهلب مشهورست
ابن داود گفته که او از شیعه حضرت امیر المومنین علیه السلام بود در روز حرب جمل
بخدمت آنحضرت رسید و با او گفت که والله که اگر من ترا میدیدم و بشرف ملازمت
تو قبل از این حرب میرسیدم هیچ از دی بر روی تو شمشیر نمی کشید بعد از آن در بصره وفات
یافت و حضرت امیر علیه السلام بر او نماز گذاردند **عامر بن شرحبیل** بضم شین معجمه
و فتح را و سکون حاء مهمله کنیتش ابو عمرو است ابن داود گفته که او مردی فقیه از
راویان حضرت امیر بود **عامر بن عبد الله** ابن داود گفته که او از زهاد ثمانیه بود
که در میان اصحاب حضرت امیر علیه السلام بود **عبایة بن رفاعه** بیاء مفرده و یاء
مثناة من تحت بن رافع بن خدیج الانصاری ابن داود گفته که او از اهل یمن و راویان
حضرت امیر بود **عبد الله بن نجل** ابن داود گفته که از خواص حضرت امیر بود
عبد الله بن خباب بخاء معجمه و دو باء مفرده اول از ایشان مشدده پدر او
ارت نام داشت براء و تاء مثناة من فوق مشدده ابن داود گفته که از اصحاب
حضرت امیر بود و خوارج او را پیش از واقعه نهروان کشتند **عبد الله بن سلمة**

ورا وشین معجمه

ابوداود

ابن داود گفته که او در حرب جمل در خدمت حضرت امیر علیه السلام بود و چون سعادت
ملازمت آن حضرت در حرب صفین او را میسر نشد تاسف بسیار میخورد و میگفت
که کاش مدام که در جمیع حروبی که حضرت امیر را واقع شده در خدمت او حاضر
بودمی **عبد الله بن شداد بن الهاد اللیثی** ابن داود گفته که از خواص حضرت امیر بود ع
و حضرت امام حسین ع در بعضی از بیماریهای او او را عیادت نمود و به برکت قدوم
آنحضرت فی الحال شفا از و مفارقت نمود در کتاب کامل بهائی روایت کرده که عبد الله
میگفت که من میخواستم که بر منبر رفتی و از بامداد تا نماز پیشین مناقب امیر المومنین علی ع
برهم گفتی پس مرا از انجا فرو کشیدندی و گردنم بزدندی ذهبی در کتاب کاشف گفته که
او ثقه بود و در واقعه روز دجیل کشته شد **عبد الله بن الصامت** ابن داود
گفته که برادرزاده ابوذر رضی الله عنه بود در بصره بسر میبرد و شیعی مذهب بود یعنی از
عم و پدر خود آن مذهب را میراث داشت **عبد خیر الخیوانی** بخاء معجمه و یای
مثناة تحت ساکنه و واو و نون منسوب بخیوان که قبیله ایست از همدان و دار قطنی
که از محدثان اهل سنت است تصحیف این لفظ براء مهمله نموده و اشهر و اوست ابن
داود گفته که او از خواص حضرت امیر المومنین علیه السلام بود **عبد الرحمن بن ابی لیلی**
ابن داود گفته که او عراقی کوفی بوده و در جمیع حروب حضرت امیر طریق مجاهده پیموده
و حجاج بن یوسف لعنه الله او را آنقدر زد که هر دو کتفش سیاه شد **علقمة بن
قیس** ابن داود گفته که او و برادرش ابی در حرب صفین بدرجه شهادت رسیدند
علی بن ربیعة الوالبی الاسدی ابن داود گفته که او از دوستان حضرت امیر مومنان و
از جمله عباد زمان خود بوده **عمرو بن محصن** کنیت او ابو احیحه است بحاء
مهمله در حرب صفین او را زخمی رسید و در وقتی که حضرت امیر متوجه حرب جمل
بود بتجهیز لشکر آنحضرت از مال خود بصد هزار درهم نمود **عمرو بن دینار الکوفی**
در کتاب ابن داود مسطورست که او یکی از ائمه تابعین است و فاضل و ثقه بود
الفاکه بن سعد ابن داود گفته که در حرب صفین بدرجه شهادت رسید **کعب بن
عبد الله** ابن داود گفته که در جمیع حروب حضرت امیر علیه السلام با او همراه بود
کیسان بن کلیب کنیتش ابو صادق است ابن داود گفته که او بخدمت حضرت

از
امیر المومنین و امام حسن و امام حسین و امام زین العابدین علیهم السلام رسیده و
ایشان روایت نموده **لوط بن یحیی الازدی** کنیتش ابو مخنف است شیخ ابو عمرو
کشی روایت نموده که او از حضرت امیر المومنین روایت نموده و شیخ ابو جعفر طوسی
فرموده که نزد من این روایت غلط است زیرا که او با آنحضرت ملاقات ننموده آری پدر
او یحیی از اصحاب آنحضرت بوده او را در علم سیر کتب بسیار است از انجمله کتاب مقتل
امام حسین ع و کتاب اخبار مختار و کتاب مقتل محمد بن ابی بکر و کتاب مقتل عثمان
و کتاب جمل و صفین و کتاب خطبة الزهرا و مانند آن **منهال بن عمرو الاسدی**
منهال و جودش از منهل محبت علی و آل آبا خورده و از راویان حضرت امام حسین ع
بوده ابن داود گفته که بشرف خدمت امام زین العابدین علیه السلام نیز رسیده سید
فاضل امیر معین الدین شافعی یحیی در رساله معادیه آورده که ابن معین و عجلی منهال بن
عمرو را ثقه و عدل گفته اند ثم قال و قال حمید بن هلال و قد سئل عنه هو ثقة
لا یسأل عن مثل هؤلاء و قال ابن عدی احادیثه لا بأس بها اذا روی عن ثقة
و روی له مسلم فی صحیحه انتهی و شیخ ابو علی طبرسی در تفسیر و الشجرة الملعونة فی
القرآن بتقریب آنکه مراد از شجره ملعونه در قرآن بنی امیه است که حضرت رسالت
صلوات الله علیه در خواب دیده بود که ایشان بشکل قرده بر منبر او بالا میروند و
بزیر می آیند و قدیتا او را اذیت میرسانند روایت نموده از منهال مذکور که گفت روزی
بخدمت حضرت امام زین العابدین رفتم و گفتم کیف اصبحت یا ابن بنت رسول الله
آنحضرت گفتند اصبحت والله بمنزلة بنی اسرائیل من آل فرعون یذبحون ابناءهم
و یستحیون نساءهم و اصبح خیر البریة بعد رسول الله صلعم یلعن علی المنابر و اصبح
من یحبنا منقوصا حقه بحبه ایانا و از اشعار منهال که در تعرض باعیان جفا
کار واقع شده این دو بیت است **شعر** یعظمون له اعواد منبره
و تحت ارجلهم اولادهم وضعوا ۝ بای حکم بنوه یتبعونکم ۝ و فخرکم انکم صحب لهم تبعوا ۝
و قریب باین دو بیت است ابن سنان خفاجی که یکی از مومنان ناجی است گفته **شعر**
اعلی المنابر تعلنون بسبه ۝ و بسیفه نصبت لکم اعوادها ۝ والله لولا تمها وعدیها
عرف الرشاد بریدها و زیادها **ثمامه السعدی** از اصحاب حضرت امیر المومنین

بود شیخ ابو الفتوح رازی در تفسیر خود آورده که در سریه دوم که در زمین بابل قضای نماز
آفتاب را بدعای حضرت امیر باز پس آوردند تا نماز او قضا نشود فرمایه با آنحضرت همراه بود و
در آن باب این ابیات گفت **شعر** رد الوصی لنا الشمس التی غربت ۝
حتی قضینا صلوة العصر فی مهل ۝ لا انسه حین یدعوها فتتبعه ۝ طوعا بتلبیة هلما علی عجل
فتلک آیته فینا و حجته ۝ فهل له فی جمیع الناس من مثل ۝ اقسمت لا ابتغی یوما به بدلا ۝
و هل یکون لنور الشمس من بدل ۝ حسبی ابو حسن مولی ادین به ۝ و من به دان رسل الله فی الاول
مخنف بن سلیم الازدی ابن داود گفته که او عربی کوفی از خواص حضرت امیر المومنین ع
بوده **المسور بن مخرمة الزهری** ابن داود گفته که از اصحاب حضرت امیر المومنین ع
بود و رسالت او بجانب امیر الفاسقین معویه نموده **المسیب بن نجبة** کنیت او
ابو سعید است از اصحاب حضرت امیر بود و در وقت وفات وصیت امور خود بآن حضرت
نموده **المهدی مولی عثمان بن عفان** ابن داود گفته که او پسندیده بود و در
حضور محمد بن ابی بکر بحضرت امیر بیعت بر برائة از اعدای سابقین و لاحقین او
نموده **النعمان بن صهبان** از راویان حضرت امیر است ع و آنحضرت در روز حرب
جمل و مهم نیکه هرکه از مخالفان بخانه نعمان پناه برد ایمن باشد **نعمان بن عجلان**
از بنی زریق بوده بزای معجمه و رای مفتوحه و بنو زریق جماعتی از انصار بود بلکه اکثر
ایشان در مدینه اند نعمان عامل حضرت امیر بود در بحرین و عمان **نیار الهمدانی**
ابن داود گفته که از خواص حضرت امیر بود **ابو الجعد بن عبدی** از اصحاب حضرت امیر ع
و در حرب جمل یک پای شتر عایشه را قطع نموده **ابو الجوشا** بجیم و واو و شین معجمه
در کتاب ابن داود مسطور است که حضرت امیر علیه السلام در روزی که از کوفه متوجه
صفین شدند رایت خود را باو دادند و رایت مهاجرین را بنوح بن حارث بن عمرو
مخزومی دادند و رایت انصار را به قرضة بن کعب دادند و رایت لیانه را بعبدالله بن
بکیر دادند و رایت خندل را بعمرو بن ابی عمرو هذلی و رایت همدان را برفاعة بن ابی
رفاعه همدانی و بر مقدمه لشکر ابو لیلی بن عمرو بود **ابو جبه** بجاء مهمله و باء مشددة
تحتانیه طارق بن شهاب الاحمسی از اهل کوفه و خواص ملازمان سده علیه مرتضویه بود
ابو زید مولای عمرو بن حریث بود و در جمیع حروب حضرت امیر طریق مجاهده می پیمود

ابو سعيد عقيصا بفتح عين و بعد از ان قاف از خواص اصحاب حضرت امير المومنين ع

بود **ابو السماح البطل** او كسي است كه از اصحاب حضرت امير المومنين عليه السلام

در حرب صفين بدرجه شهادت رسيد **ابو شمر بن ابرهه بن الصباح الحميري**

از اهل شام بود و جمعي از ان طايفه با او همراه بودند در حرب صفين از اهل بغي جدا شد

با همراهان خود بخدمت حضرت امير المومنين عليه السلام پيوست **ابو الطيان**

بطاء مهمله و باء مفرده و ياء مثناه تحتاني از خواص حضرت امير المومنين عليه السلام بود

ابو قره الناس الكندي از راويان حضرت امير المومنين عليه السلام بود

ابو عمرة الانصاري از راويان انحضرت بود **ابو عمرو الفارسي** نام او

نادان است بزاء و نال معجمتين از خواص اصحاب حضرت امير عليه السلام بود **ابو يحيي**

حكيم بن سعد الحنفي از جمله شرطة الخميس بود و معني شرطة الخميس سابقا مذكور شد

ابو الاسود ظالم بن عمرو الدئلي در تاريخ يافعي مسطور است كه او از

سادات تابعين و اعيان ايشان بود و صاحب حضرت امير المومنين ع و با او در

حرب صفين همراه بود و از اكمل رجال در راي و عقل بود و او كسي است كه علم نحو را

بارشاد و املاي حضرت امير تدوين فرمود قال جلال الدين السيوطي في طبقات النحاة

هو اول من اسس النحو علي ما ذكرناه في مقدمات الطبقات الكبري و ذكرنا فيه الخلاف

في اول من وضعه و في سببه فليراجع و وقع في اسمه و نسبه خلاف كثير ذكرناه

ايضا في الطبقات و كان من سادات التابعين و من اكمل الرجال رايا و اشدهم عقلا

شيعيا شاعرا سريع الجواب ثقة في حديثه روي عن علي و ابن عباس و ابي ذر و غيرهم

و عنه ابنه و يحيي بن يعمر و صحب علي بن ابي طالب عليه السلام و شهد معه صفين

و قدم علي معويه فاكرمه و اعظم جايزته و ولي قضاء البصرة و هو اول من نقط المصاحف

قال الجاحظ ابو الاسود معدود في التابعين و الفقهاء و المحدثين و الشعراء

و الامراء و الدهاة و النحاة و الحاضري الجواب و الشيعة و البخلاء مات سنه

تسع و ستين بالبصرة بالطاعون و محشري در ربيع الابرار آورده كه معويه هديه

با ابو الاسود فرستاد كه از ان جمله حلوا بود چون دختر او نظر بر ان افتاد پرسيد

كه اين هديه از جانب كيست ابو الاسود گفت بعث بها معويه ليخدعنا

عن ديننا يعني معويه را از فرستاده و ميخواهد كه ما را بان فريب داده از دين برگرداند پس دختر

در بديهه اين دو بيت گفت **شعر** ابالشهد المزعفر يا ابن حرب • نبيع عليك احسابا و دينا

معاذ الله كيف يكون هذا • و مولانا امير المومنينا • سيد اجل مقتدي مير مرتضي علم الهدي

در كتاب غرر الفوايد و درر القلايد گفته كه ابو الاسود حاضر جواب شيرين كلام نادره

گوي بود تا انكه شعبي از غايت تعجب در حق او گفته قاتل الله ابا الاسود ما كان اعف

اطرافه و احضر جوابه و از جمله لطايف كلام او انست كه چون در موضعي كه مجلس

معويه ملاقات نمود معويه از و پرسيد كه شنيده ام كه تو در حكومت حرب صفين

مذكور ساخته بودند گفت اري معويه گفت اگر ترا حكم ميساختند چه كار ميكردي گفت

هزار كس از مهاجرين و اولاد ايشان و هزار كس از انصار و اولاد ايشان را جمع ميكردم انگاه

با ايشان ميگفتم كه اي معشر حاضران آيا مردي از مهاجرين الحق است بخلافت رسول

صلوات الله عليه و آله يا مردي از طلقاء كه در حال كفر اسير مسلمانان شده بود و او را

سر داده اند پس معويه ملعون او را لعن كرد و گفت الحمد لله كه شر ترا از من كفايت نمود

نقلست كه ابو الاسود بنا بر اخلاصي كه بحضرت شاه ولايت داشت التماس نمود كه در حكومت

داخل باشد و در وقت حكمين با انحضرت گفت راضي نشوي با ابو موسي اشعري كه من او را

امتحان نموده ام و آزموده ام و پيشاني او را دوشيده ام و دانسته ام كه شئي ندارد با انكه

از ناصبيان يمن است اگر ميتواني مرا حكم ساز كه هر عقده ما را كه حكم انجاست حل سازد من

محكمتر از ان عقده پيش ايشان بياورم و اگر بسبب انكه صحابي نيستم قبول حكم بودن من

مرا ثاني اثنين ابو موسي ساز تا حفظ حال او نمايم وليكن مخالفان مجهانكه بحكومت

ابن عباس راضي نشدند بمشاركت ابو الاسود نيز راضي نگرديدند و در كتاب غرر

و تفسير شيخ اجل ابو الفتوح رازي مسطور است كه ابو الاسود در بني قشير فرود امد

چون او شيعي بود و ايشان ناصبي متجبر بودند در شب سنگ بر و ميانداختند

چون روز شد ابو الاسود ايشان را ملامت كرد گفتند ما ترا سنگ نزديم ان الله رماك گفت ابو

سنگ نميزند خدا انداخت ابو الاسود گفت لا تكذبوا علي الله فلو ان الله رماني

لما اخطاني يعني دروغ بر خداي مبنديد كه اگر خداي مرا سنگ انداختي خطا نكردي انگاه

او را گفتند تا چند از علي و علي خواهي گفتن و او مدح اهل البيت بسيار كردي در جواب

ایشان کفت شعر یقول الاراذل بنو قشیر ** طوال الدهر لا تنسی علیا ** احب محمدا حبا شدیدا
وعباسا وحمزة والوصیا ** هوی اعطیته منذ استدارت ** رحی الاسلام لم یعدل سویا
احبهم کحب الله حتی ** اجیء اذا بعثت علی هویا ** فان یك حبهم رشدا اصبه
ولست بمخطئ ان کان غیا ** او را کفتند شك آوردی کفت پرخدای در شك باشد
انجا که میکوید انا وایاکم لعلی هدی او فی ضلال مبین یعنی کاه هست که تردید جهت
ابهام بر مخاطب می باشد نه از شکی که متکلم را حاصل باشد وایضا در کتاب غرر مسطورست
که ابو الاسود روزی بنی قشیر را کفت درمیان عرب هیچ طایفه نیست که طول بقای ایشان
مرا خوشتر باشد از طول بقای شما کفتند این چراست کفت بسبب انکه هر کاری که شما آنرا
آن میکنید میدانم که محض ضلالت وخطاست ازان اجتناب مینمایم وهر کاری را که
شما ازان اجتناب میکنید میدانم که عین رشد وصوابست ارتکاب آن مینمایم
وایضا در غرر مذکورست که عبید الله بن زیاد علیهما اللعنة ابو الاسود را کفت که
اکر تو کهن سال نمی بودی در بعضی از امور بتو استعانت مینمودیم ابو الاسود کفت اکر مرا
از برای کشتی کیری میخواهی از من نمی آید واکر عقل ورای مرا میخواهی الحال این دو قوت در
من بیشترست ازانچه پیشتر بود وایضا روزی او را کفتند که تو ظرف علم ووعای
حلمی اما عیب تو اینست که ممسکی کفت هر ظرف آنست که ممسك باشد وهر وعایی که
درو بند نکاه دارد وهر ظرف که چیزی ازو ترشح کند معیوبست وسلم علیه اعرابی
یوما فقال ابو الاسود کلمة مقولة فقال اتاذن لی فی النزول قال وراءك اوسع
علیك قال هل عندك شیء قال نعم قال اطعمنی قال عیالی احق منك قال ما رایت الام
منك قال نسیت نفسك وساله رجل شیئا فمنعه فقال له ما اصبحت حاتمیا قال
بلی قد اصبحت من حیث لا تدرك الیس حاتم الذی یقول شعر
اماوی اما مانع فمبین ** واما عطاء لا ینهنهه الزجر ** ودر کتاب ربیع الابرار مسطور
که روزی زیاد بن ابیه علیه اللعنة ابو الاسود را از کیفیت دوستی او با حضرت
امیر المومنین عم پرسید درجواب کفت که دوستی علی بن ابی طالب عم را زیاده
میکرداند همچنانکه دوستی معاویه در دل تو لیکن من در دوستی علی آخرة را میخواهم وتو در
دوستی معاویه دنیا وفی بیت آنرا میخواهی ومثل من ومثل تو مضمون شعر عمرو بن معدیکرب

خلیلان مختلف شاننا ** ارید العلا ویهوی السمن ** احب منادیه مالك ** وراق المعلی بیاض اللبن
مراد او از خلیل ومصاحب خود ابن اوست که شغلی تمام داشته چنانکه در مصراع رابع تصریح
بآن نموده وصاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار این دو بیت را از ابو الاسود نقل نموده شعر
امفندی فی حب آل محمد ** حجر بفیك فدع ملامك اوزد ** من لم یکن بحبالهم متمسکا
فلیعترف بولادة لم ترشد ** مراد از مفند ملامت کننده است یعنی ای ملامت کننده من در
دوستی آل محمد سنك در دهن تست خواه ترك ملامت خود کنی وخواه آنرا زیاده کنی ومضمون
بیت ثانی آنست که شاعر فارسی کفته نظم هر کرا با علی بود کینه ** درحق خلعت درازی نیست
نیست در دوستی آستین بود ** دامن مادرش نمازی نیست ابان بن تغلب بن رباح
بن سعید البکری الجریری نسب او به بکر بن وائل میرسد واو قاری عالم
بوجوه قراة ودلایل آن بود وقراة بخصوص دارد که نزد قرا مشهورست ودر علم تفسیر
وحدیث وفقه ولغت ونحو امام اهل زمان خود بود ودر کتاب ابن داود مذکورست
که او سی هزار حدیث از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام حفظ داشت واورا
تصانیف بسیارست مانند تفسیر غریب القرآن وکتاب فضایل وکتاب الجمل صفین
وماننده آن ودر کتاب خلاصه مسطورست که ابان درمیان اصحاب ما ثقه وجلیل
القدر وعظیم المنزلة است بخدمت حضرت امام زین العابدین وامام محمد باقر وامام جعفر
علیهم السلام رسیده وبالتفات خاطر عاطر ایشان مشرف کردیده وحضرت امام محمد باقر
علیه السلام با او کفته اند که در مسجد مدینه بنشین وفتوا ده مردمان را که دوست
میدارم که درمیان شیعه من مانند ترا ببینند ودر روایتی دیکر آنست که فرموده اند که
مناظره کن با اهل مدینه که دوست میدارم که مانند تو کسی از رواة ورجال من باشد
ابان در حیات حضرت امام جعفر عم وفات یافت وچون خبر فوت او بآن حضرت
رسید رحمت برو فرستاده وسوکند یاد کرده که موت ابان دل مرا بدرد آورد ووفات او
در سنه احدی واربعین ومایه بود وحضرت امام جعفر عم اورا از وقت وفات خبر
داده بود شیخ نجاشی روایت نموده که هر کاه ابان بمدینه میرفت خلایق جهت استماع
احادیث واستفتاء مسایل برو هجوم میکردند چنانکه غیر ستون مسجد که جهت او
آنرا خالی میکذاشتند دیکر جایی نمی ماند ونجاشی روایت نموده از عبد الرحمن بن

حجاج که گفت روزی در مجلس ابان بن تغلب بودم که ناگاه مردی در آمد و از وی پرسید
که ای ابو سعید مرا خبر ده که چند کس از صحابه پیغمبر صلوات الله علیه با حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام متابعت نمودند ابان گفت گویا میخواهی که فضل و بزرگی علی را بآنها
بشناسی که متابعت امیر نمودند از اصحاب پیغمبر صلعم آن مرد گفت مقصود من
همین است پس ابان گفت والله که ما فضل صحابه را نمی شناسیم الا بمتابعت حضرت
امیر المؤمنین ع و ذهبی ذهب الله بنوره در اول کتاب میزان آورده که ابان بن تغلب
شیعی صلب بود اما صدوق بود پس صدق او از برای ماست و بدعت او از برای او و گفته که
احمد بن حنبل و ابن معین و ابو حاتم او را ثقه گفته اند و ابن عدی او را ذکر کرده و گفته
که غالی در تشیع بود بعد از آن ذهبی ایراد سوالی نموده و گفته که اگر گویند که چگونه حکم
بثقه بودن متشیع توان نمود و حال آنکه عدالت که منافی بدعتست در تعریف ثقه ملحوظ الحکم
و جواب گفته که غلو در تشیع و تشیع بلا غلو در تابعین و تبع تابعین بسیار بود با
همگی آنها با دین داری و ورع و صدق آراسته بودند پس اگر حدیث این همه مردم را
رد کنیم بسیاری از آثار نبویه ضایع و مهمل میماند و این مفسده ظاهر است انتهی
صد نفر بلکه بیشتر از اکابر شیعه تابعین که اکثر ایشان ملازمت حضرت امیر المؤمنین ع
نموده اند و تابع رای حقایق آرای او بوده اند تا آنها که بخدمت حضرت امامین همام
سبطین شهیدین علیهما السلام و دیگر صحابه مرضیه رسیده باشند چه مقدار باشند
و این خاکسار رعایت اختصار اکتفا بآنچه مذکور شد مینماید و استقصای آنرا
متعسر بلکه مترقی بدرجه تعذر میداند چه کثرت شیعه علیه و فرقه ناجیه امامیه
از تابعین و تبع ایشان متجاوز الحد و الغایه است چنانکه ابن اعثم کوفی در آخر کتاب
فتوح تصریح بآن نموده و در همین نزدیکی در احوال ابان بن تغلب از ذهبی اعتراف
بکثرت تابعین از شیعه نقل افتاد بلکه ذهبی در تضاعیف کتاب میزان خود نزدیک
بچهار صد کس از فضلای تابعین شیعه را بتفصیل نام برده و اکثر آنها را صدوق
و ثقه شمرده و همچنین در کتاب انساب سمعانی بسیاری از عدول فضلای تابعین
شیعه مذکور است و ایضا میر صدر الدین محمد شیرازی و مولانا جلال الدین محمد
دوانی نزد تحقیق صیغه افعل تفضیل از حواشی جدیده خود بر تجرید تصریح بکثرت

علمای

علمای شیعه در هر زمان از صدر اول تا زمان خود نموده اند و هر چند این دو علامه نحریر
چنانکه بعد از این تحریر خواهد یافت باعتقاد فقیر در باطن شیعی بوده اند اما در تالیفات
خود از روی تقیه بر وفق مذهب اهل سنت تکلم مینموده اند و بالجمله بر وجهی که سابقا
تفصیل یافته اکثر جماعتی که با حضرت امیر در قتال ناکثین و قاسطین و مارقین همراهی
موافقت مینمودند از دل و جان شیعه باخلاص او بودند و بر وجهی که بعد از این تفصیل
خواهد یافت جماعتی که با سلیمان بن صرد خزاعی و بعد از آن با مختار بن ابی عبیده ثقفی
موافقت نموده بر بنی امیه خروج نمودند همه شیعه تابعی بودند و بخدمت حضرت امیر و
دیگر صحابه رسیده بودند و همچنین جماعتی که در زمان بنی امیه و بنی العباس با اکابر و
سادات علویه مانند زید بن علی و ابراهیم امام و محمد و یحیی و غیرهم اتفاق نموده خروج
نمودند شیعه بودند و ابو سلمه خلال که رئیس اهل عراق بود و بوزیر آل محمد اشتهار داشت
و ابو مسلم که از خراسان خروج کرد با همگی خیل و حشم خود شیعه خاندان طیبین بودند
و کیفیت سلطنت و استیلای خلفای اسمعیلی قریب بسیصد سال در مغرب و مصر و شام
و حلب و حرمین شریفین در کتب سیر و تواریخ مذکورست و همچنین غلبه دیالمه
و سلاطین ایشان و آل کاکویه و آل زیار و آل حمدان و غیرهم و غلبه شیعه بغداد در زمان
خلفای عباسی خصوصا در باب الکرخ بر وجهی که شمه از آن مذکور خواهد شد بر متتبع
کتب تواریخ و سیر مخفی نیست و همچنین است حال سادات رفیع الدرجات حسینی
مدینه طیبه که سابقا مذکور شد که از زمان آبای طاهرین خود تا الحال امامی
اثنا عشری بوده اند و هستند و تقیه نکرده اند و همچنین حال سادات شرافت
آیات حسنیه مکه معظمه که شیعه جارودی زیدی اند و هرگز اخفای مذهب
خود نکرده اند و اهل سنت چون غلبه ایشان دیدند که محط رحال مردم اطراف
میباشند از جهت خوش آمد ایشان میگفتند که اعدل مذاهب شیعه مذهب اصحاب
زید بن علی زین العابدین است و همچنین سادات عراق مانند آل کمونه و اولاد
عبید الله ثانی و عبید الله ثالث که بنابر کثرت و غلبه ایشان مردم عراق میگفتند که
السماء لله و الارض لبنی عبید الله و همچنین است حال سادات عالی درجات موسوی
و رضوی که از قدیم الایام نقابت طوس و مشهد مقدس رضوی علی مشرفها التحیه و السلام با ایشان

مفوض بوده و همچنین سادات سلطنت آیات مرعشیه آمل و مازندران و سادات
اخیار بنی مختار که در عهد بنی العباس امارت نجف و تولیت مشهدین مقدسین نجف
و کربلا با ایشان مرجوع بود و بعد از آن بسبزوار آمدند و همیشه مرجع و مآب اهل
خراسان بودند و همچنین سادات علیه مرعشیه شوشتر که از قدیم الایام بر طبق
اسلاف خود از سادات آمل و مازندران غلام باخلاص امیر المومنین حیدر و عترت
فرات سلمان و بوذر بوده اند و با آنکه بروجهی که مذکور شد در سایر ازمنه و دهور
شعشعهٔ تشیع چون نور از شاهق طور می تافته و چراغ این فرقه رفیعه بتحرک
ریاح حوادث و فتن همت اختفا و انطفا نیافته • ملا سعد الدین تفتازانی در
شرح مقاصد نصرت مذهب باطل خویش کذب ساخته و از روی مکابره و عناد چنین
دعوی نموده که آحاد شیعه مرتبهٔ تواتر را نیافته اند • یریدون لیطفؤا نور
الله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون •

مجلس پنجم

در ذکر بعضی از اکابر متکلمین • و افاضل مفسرین و محدثین • و اعاظم فقها و مجتهدین
و اعیان قرا و نحاة و لغویین • از تبع تابعین رضی الله عنهم اجمعین **ابو خالد
الکابلی** بکنیت اشتهار داشت و نام او کنکر بود و بعضی گفته اند نام او وردان
بود و از اصحاب حضرت امام همام علی زین العابدین است علیه السلام و در ابتدای
حال کیسانی مذهب و قایل بامامت محمد بن الحنفیه رضی الله عنه بود روزی
شکی در امامت او بخاطرش افتاد و از روی تضرع و نیاز با او گفت که مرا حرمت
صحبت و ملازمت این خاندان هست بنا برین سوالی میکنم از تو بحرمت حضرت
رسول صلعم و حضرت امیر المومنین علیه السلام که مرا خبر دهی از آنکه بعد از حسین
ابن علی علیهما السلام توفی آن امام که طاعت او فرض است بر انام کیست محمد گفت ای
ابو خالد چون مرا سوگند عظیم دادی بتو میگویم که امام مفترض الطاعت بر من
و بر تو و جمیع انام علی بن الحسین است علیهما السلام پس ابو خالد متوجه عتبه علیه
حضرت امام زین العابدین علیه السلام شد و چون بآن آستان ملایک پاسبان
رسید اذن دخول طلبید و رخصت یافته بخواجه تاشان سعادت و اقبال بمجلس

آنحضرت در آمد و چون نزدیک رسید آنحضرت فرمودند مرحبا یا کنکر ما کنت لنا
بزایر ما بدا لک فینا چون ابو خالد نام اصلی خود را که بغیر مادر و پدر او مخفی بود از زبان
مبارک آنحضرت استماع نمود همانجا بسجده شکر افتاد و در اثنای سجده گفت الحمد لله الذی لم یمتنی
حتی عرفت امامی یعنی سپاس مر خدای را که نمیرانید مرا تا امام خود را شناختم پس آنحضرت با او گفتند
که چگونه امام خود را شناختی گفت بآن شناختم که نامی خواندی که پدر و مادر مرا کرده بود
و غیر از من و ایشان دیگری برآن اطلاعی نبود دیگر آنکه عمری در خدمت محمد بن حنفیه بودم
و در امامت او شک نداشتم تا آنکه روزی در خاطرم افتاد که او را بحرمت حضرت رسول
و امیر المومنین سوگند داده تحقیق حال از و نمودم و او مرا بخدمت تو ارشاد نمود و گفت
که او است امامی که فرض ساخته خدای تعالی بر من و بر تو و جمیع انام طاعت او را پس یقین
دو مقصد دانستم که تویی امامی که خدای تعالی فرض ساخته طاعت ترا بر من و بر هر که
مسلمان باشد و در کتاب کشی در ذکر یحیی بن ام الطویل مذکور است که حجاج بن یوسف لعنه الله
جمعی از شیعه را که از آنجمله ابو خالد بود طلبید و بعضی را بدست آورد و کشت و ابو خالد
گریخته بمکه رفت و در آنجا پنهان شد و همچنین در آن کتاب مسطور است که ابو خالد
بعد از آنکه مدت روزگاری در ملازمت حضرت امام گذرانیده اراده نمود که بدیار خود مراجعت
نماید و حضرت امام تجویز نمودند آنگاه او عرض کرد که شوق من بخدمت مادر بسیار غالب
شده التماس دارم که رخصت من فرمایند و چون غرض آنحضرت از رخصت نادادن
ابو خالد آن بود که توقفی نماید تا خرجی راه باو عنایت نمایند درین مرتبه که مبالغه
بسیار نمود حضرت فرمودند که صبر کن ای ابو خالد که فردا مردی از اهل شام می آید که
صاحب قدر و مال باشد و دختری همراه دارد که او را از دیو آفت رسیده و معالجی
میطلبد که او را علاج نماید و چون بیاید نزد او برو و بگو که من علاج دختر میکنم
بشرط آنکه چون شفا یابد خون بهای او را که ده هزار درهم است بمن دهید و چون شرط
میان تو و ایشان منعقد شود نزد من بیا تا ترا چیزی تعلیم نمایم که سبب شفای او
بدست تو شود روز دیگر بموجب اخبار حضرت آن مرد که از بزرگان و متمولان
اهل شام بود در آمد و از هر کس طلب طبیبی که علاج آن دختر نماید میکرد ابو خالد نزد او
رفت و گفت که من علاج او میکنم بشرط آنکه ده هزار درهم بمن دهید و اگر شما بآن وفا

کنید شرط میکنم که هرگز آن مرض عود نکند و چون آن شرط در میانه انعقاد یافت
بخدمت حضرت امام آمد و او را از آن خبر داد آنحضرت گفتند که میدانم که باقی
غدر خواهند کرد در شرط و نافرمانی خواهند نمود اما الحال برو و گوش بچسب و دختر را بگیر و
بگو که ای خبیث سفر مایید تا علی بن الحسین علیه السلام که بیرون رو از این دختر
و دیگر باز مگرد ابوخالد رفت و آن کلمات در گوش دختر گفت و فی الحال آن خبیث
دور شد و دختر بهوش آمد پس ابوخالد طلب شرط نمود و ایشان وفا بآن ننمودند
و او غمگین شده از پیش ایشان بخدمت حضرت امام آمد چون آنحضرت او را دید
فرمودند که ترا غمگین می بینم ظاهرا چنانکه من گفته بودم آنکس با تو غدر نموده اما
خاطر خوش دار که ایشان باز پیش تو رجوع خواهند کرد و چون بتو رجوع نمایند ایشان را
بگو علاج نمیکنم تا مالی را که با من شرط کرده اید نزد علی بن الحسین بنهید آخر
چنانکه آنحضرت خبر داده بود باز مرض دختر عود نمود و رجوع برابوخالد نمودند
و راضی شدند که آن مال را نزد حضرت امام بنهند و چون چنین کردند ابوخالد
بفرموده آنحضرت نزد دختر رفت و بار دیگر در گوش او گفت که یا خبیث یقول لک
علی بن الحسین علیه السلام اخرج من هذه الجاریة ولا تعرض لها الا بسبیل خیر
فانک ان عدت احرقتک بنار الله الموقدة التی تطلع علی الافئدة پس آن خبیث
بیرون رفت و دیگر عود ننمود و آنحضرت مال مذکور را بابوخالد دادند تا
خرج راه خود کرد و بدیار خود باز گشت **ابوحمزة الثمالی الازدی** نام او ثابت
ابن دینار است و کنیت ابو صفیه است در کتاب خلاصه مذکور است که او از
راویان امام علی زین العابدین و امام محمد باقر و امام جعفر صادق است علیهم السلام
و اختلاف واقع است در آنکه ادراک صحبت حضرت امام موسی کاظم علیه السلم
نموده یا نه شیخ ابو عمرو کشی گفته که بخط ابی عبدالله محمد بن نعیم شاذانی دیدم
که نوشته بود که شنیدم از فضل بن شاذان و او گفت که شنیدم از ثقه و آن
ثقه گفت که شنیدم از حضرت امام رضا علیه السلام که میفرمود که ابوحمزه
در زمان خود مانند سلمان است در زمان خود زیرا که خدمت چهار کس از ما
نمود علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی بن جعفر را در بعضی از

زمان او محدثان اهل سنت نیز او را ثقه دانسته اند و از وی روایت بسیار کرده اند
در سال یکصد و پنجاه از هجرت وفات یافت و اولاد او نوح و منصور و حمزه با زید بن علی
ابن الحسین علیهم السلام کشته شدند و در کتاب نجاشی مسطور است که ابوحمزه ثمالی بود
کوفی ثقه بود و آل مهلب بن ابی صفره دعوی ولای او میکردند و از ایشان نبود و او
در روایت و حدیث از اخیار اصحاب ما و ثقات و معتمدان ایشان بود و از مصنفات
اوست کتاب تفسیر و کتاب نوادر در حدیث و کتاب زهد و در کتاب میزان ذهبی در ترجمه
ابوحمزه مذکور است که ثابت بن ابی صفیه ابوحمزة الثمالی مولی مهلب بن ابی صفره ازدی
و شعبی و طائفه روایت نموده و وکیع و ابونعیم و جماعتی از وی روایت نموده اند احمد
حنبل و ابن معین گفته اند که او چیزی نیست و ابوحاتم گفته لین الحدیث است و نسائی
گفته که ثقه نیست و از عبیدالله بن موسی نقل کرده که روزی نزد ابوحمزه ثمالی بودیم که
عبدالله بن مبارک پیش او آمد پس ابوحمزه حدیثی در باب عثمان روایت نمود و در آن
اثنا شروع در طعن و مذمت عثمان کرد پس ابن مبارک برخاست و آنچه از وی روایات
و احادیث او نوشته بود پاره کرده بیرون رفت و سلیمانی او را در قومی از رافضه شمرده
انتهی کلام ذهبی و حسب الله بنموده و از کلام او اینقدر ظاهر شد که ابوحمزه از فضلا
شیعه و از اکابر فن حدیث بوده تا آنکه مثل وکیع و ابونعیم و عبدالله مبارک از او استفاده
مینموده اند و هذا هو المطلوب و شیخ ابوعلی طبرسی در کتاب احتجاج از ابوحمزه نقل نموده
که او گفت روزی حسن بصری نزد حضرت امام محمد باقر علیه السلام آمد و گفت که نزد تو آمدم
تا از تو سؤال کنم از معانی بعضی از آیات کلام الهی پس آنحضرت فرمودند که تو فقیه اهل
بصره نیستی حسن گفت چنین میگویند آنحضرت فرمودند که در بصره کسی هست که تو
استفاده علوم از وی میکرده باشی حسن گفت که نیست آنحضرت گفتند که پس جمیع اهل
بصره از تو اخذ مسایل میکنند گفت بلی آنحضرت گفتند که کاری عظیم را بر گردن گرفته
چنانچه بمن از تو چیزی رسیده نمیدانم که چنان است یا بر تو دروغ بسته اند حسن گفت آن کدام
آنحضرت فرمودند که میگویند که تو بآن قایل شده که خدای تعالی بندگان را خلق نموده و
امور ایشان را با ایشان تفویض نموده پس حسن ساکت شد آنگاه آنحضرت فرمودند که در کتاب
خدای تعالی دیده باشی آنکه در شان بعضی فرموده که [illegible] بعد از وی روایی

كلام در شان او خوفی عارض میشود یا نه حسن گفت نه آنحضرت گفتند که من آیتی را
بر تو بخوانم که کمان من آنست که تو تفسیر آن نه بر وجهی که مقصود از انست کرده و هرگاه چنین
کرده باشی هلاك شده و دیگران را نیز از مقلدان خود هلاك کرده حسن گفت که آن آیه
کدام ست گفت آنجا که حق تعالی میفرماید وجعلنا بينهم وبين القرى التي باركنا فيها قرى
ظاهرة وقدرنا فيها السير تا آنجا که فرموده آمنين ای حسن بمن رسیده که تو مردم فتوی
داده که مراد از آن قری مکه است و حال آنکه حاجیان مکه را راه میزنند و اهل آنجا را می
ترسانند و مال ایشان را می برند پس چگونه ایمن باشند بلکه خدای تعالی در باره ما اهل البيت
مثلها زده است و مائیم آن قرای مبارکه و ضمیر بينهم راجع است بکسانی که اقرار بفضل و حق
ما داشته باشند و مراد بقری ظاهره اهل علم از راویان ما ست که احکام الهی را از ما اخذ
نموده بشیعه ما رسانند و حاصل معنی آیه آنست که گردانیدیم میان شیعه اهل البيت
و قری مبارکه که اهل البيت اند قری ظاهره را که راویان و مقتبسان از مشکاة علوم ایشانند
تا علوم ایشان را بشیعه ایشان رسانند و سیر کنایه از علم است زیرا که علوم ما در حلال و حرام
و فرایض و احکام علی توالي الليالي والايام سیر میکنند بسوی آن زمره کرام و مراد بقول
خدای تعالی آمنین آنست که هرگاه آن علوم را از معدن خود که بآن مامورند اخذ نمایند
ایمن خواهند بود از شك و ضلال والتباس حرام بحلال زیرا که علوم آسمانی بموجب نص
الهی بذریه مصطفی منتهی شده و مائیم آن ذریه نه تو ای حسن و نه اشباه تو فلو قلت
لك حين ما ادعيت ماليس لك وليس اليك يا جاهل اهل البصرة لم اقل فيك الا ما علمته
منك وظهر لي عنك فاياك ان تقول بالتفويض فان الله جل وعز لم يفوض الامر الى
خلقه وهنا منه وضعفا ولا اجبرهم على معاصيه ظلما **ثوير بن فاخته ابو جهم الكوفي**
شیخ حسن بن داود او را مدح کرده و علامه حلی در روایت او توقف نموده و گفته
که اخباری که در باب او مذکور شده موجب جرح یك از مدح و قدح نیست فنحن فيه
من المتوقفين و در کتاب نجاشی مذکور است که او از پدر خود که اسمش سعید بن علاقه بود
روایت نموده و او مولای ام هانی دختر ابی طالب رضی الله عنه بود و از سبا بن سوار
روایت نموده و از یونس بن اسحق که از محدثان عامه بود پرسیدم که بسبب چیست که تو از ثوير
اخذ حدیث نمیکنی و حال آنکه اسرائیل که از اکابر محدثان زمان است از و روایت میکند

درجواب

درجواب گفت که ما اصنع بر کان رافضیا یعنی چه میکنم بحدیث او که رافضی است و در کتاب
میزان ذهبی مذکور است که ثوير بن ابي فاخته ابو الجهم الكوفي مولى ام هاني بنت ابي طالب
وقيل مولى زوجها جعدة بن هبيرة روى عن ابن عمر و زيد بن ارقم وعدة وعنه شعبة
وسفيان قال يونس بن اسحق كان رافضيا فقال ابو حاتم وغيره ضعيف قال الدار قطني متروك
قلت اما ابو فاخته فاسمه سعيد بن علاقة كان من كبار التابعين ثقة وثقه العجلي والدار
قطني يروي عن علي وعن الطفيل بن ابي بن كعب واما ثوير فقال ابن معين ليس بشئ وقال
مرة ضعيف وقال مرة ليس بثقة احمد بن مفضل حدثنا ابو مريم الانصاري حدثنا ثوير بن ابي
فاخته عن ابيه سمع عليا يقول لا يحجني الا كافر او ولد زنى انتهى كلام الذهبي **عبد الله بن
شريك العامري** در کتاب خلاصه مسطور است که او از راویان علي بن الحسين و محمد بن
علي باقر است عليهم السلام و در مختار کتاب کشی مذکور است که حضرت امام محمد باقر عليه السلام
روزی در جلسه او فرموده که تو دیدی بچشم آنکه عبد الله بن شریك عامری عمامه سیاه بر سر
نهاده و گیسوان خود در میان دو کتف افتاده و در خدمت قائم ما اهل البيت با چهار هزار
مرد که در حرب در رمضان کارزار با تکبیر و از فراز مجاهده مینماید مولف گوید که درین کلام شریف
اشارتست برجعت که یکی از اصول عقاید اهل البيت عليهم السلام و شیعه امامیه است
و اینکه عبد الله از جمله اهل رجعت خواهد بود و عبد الله از پدر خود شریك نقل نموده که میگفت
که چون حضرت امیر عليه السلام اهل جمل را شکست داد امر فرمود که از عقب گریختها نروند
و مجروحان را بکشند و هر کس که در خیمه خود در آید و بنشیند ایمن باشد و چون جنگ
صفین روی داد امر فرمود که هرکه از لشکر مخالف روی بهزیمت نهد او را بکشند و
مجروحان ایشان را تمام کنند و بکشند در مرتبه ابان بن تغلب با من گفت که چه میگویی
در کار مختلف که درین دو حرب از حضرت امیر واقع شده پس من در جواب گفتم که چون در حرب جمل
نیست فرقه باغیه طلحه و زبیر بودند و ایشان کشته شدند و فتنه فرو نشست و جمعی بجای خود
قرار گرفت و کشتن بقیة السيف مصلحت ندید و در حرب صفین چون معویه که رئیس باغیه
بود باقی بود و وجود هریك از هزیمتیان و مجروحان لشکر او را در تقویت فساد و دخل تمام
لاجرم حکم بقتل ایشان فرمود **سعد بن طريف الحنظلي** در خلاصه مذکور است که او را سعد الاسکاف
و سعد خفاف نیز میگویند و قاضی بعضی از ملاء بود و بخدمت حضرت امام زین العابدین عليه السلام

رسیده و از امامین همامین باقر و صادق علیهما السلام و اصبغ بن نباته روایت نموده و شیخ
ابو جعفر طوسی او را صحیح الحدیث گفته و بعضی گفته اند که او ناووسی مذهب بود و در امامت
بر حضرت امام جعفر صادق علیه السلام توقف مینمود و ابن داود گفته که این قدح در باره سعد
ثابت نشده و در مختار کتاب کشی مسطور است که سعد بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام
عرض نمود که من در مجلس خود قصه فضل و ذکر حق شما بر مردم میکنم آیا شما بان راضی هستید
آنحضرت فرمود که من دوست میدارم که در هر جائی که زینتی باشد تو مذکوری باشی که قصه
فضایل اهل البیت علیهم السلام ادا نماید و مردم را بمحبت و متابعت ایشان هدایت فرماید
قاسم بن عوف الشیبانی الجزاری خواز قریه ایست از قلالیت استرآباد و در کتاب مختار
کشی و کتاب ابن داود مسطور است که او از اصحاب حضرت امام زین العابدین علیه السلام
بود و گاهی بخدمت محمد بن حنفیه رضی الله عنه نیز میرسید و نقل نموده که گفت روزی
بملازمت علی بن الحسین رفتم مرا امر فرمودند که برحذر باش از آنکه چون اهل عراق بجا
آیند و تحقیق حال ایشان نا کرده ایشان را خبر دهی از آنچه ما ترا تعلیم آن نموده ایم و محتجب
برحذر باش که آن علوم را دستگاه ریاست خود سازی و خود را در برابر ما رئیسی مستقل
در امور دین و دنیا دانی که آنگاه خدای تعالی ترا پست و نا چیز خواهد ساخت و محتجب
برحذر باش از آنکه در مال ما خیانت کنی که آنگاه خدای تعالی فقر ترا زیاده خواهد کرد و
بدانکه اگر تو دم خیر باشی بهتر از آنست که سر شر باشی و بدانکه هر که از ما حدیثی فرا گیرد و
روایت آن چنانچه از ما شنیده نماید خدای تعالی او را از صدیقان خود نویسد و اگر
در آن روایت دروغ بر ما بندد خدای تعالی او را از جمله کذابان نویسد بعد از آن مرا ارشاد
فرمودند بوجود شریف و فرزند ارجمند خود محمد باقر و مرا بملازمت او وصیت نمودند مؤلف
گوید که از کلام آنحضرت که فرمودند خیانت در مال ما مکن اشعار است بآنکه قاسم را منصب
وکالت آنحضرت بوده والله تعالی اعلم سالم بن ابی حفصه العجلی الکوفی شیخ نجاشی
گفته که او از راویان علی بن الحسین و ابی جعفر و ابی عبد الله علیهم السلام بود کنیت او
ابو الحسن و ابو یونس است و نام پدر او ابو زیاد است در سال یکصد و سی و هفت در زمان
حیات ابی عبد الله علیه السلام وفات یافت و او از کذابین است در حدیث القاسم بن محمد بن
ابی بکر بن ابی قحافه التیمی القرشی در کتاب ابن داود مسطور است که او از

اصحاب

اصحاب حضرت امام علی زین العابدین علیه السلام و فقیه و فاضل بود و در تاریخ قاضی ابن خلکان
شافعی مذکور است که قاسم از سادات تابعین و یکی از فقهای سبعه است که در مدینه بودند
و او افضل اهل زمان خود بود از جمعی از صحابه روایت کرده و جمعی از تابعین از او روایت
دارند یحیی بن سعید گفته که ما کسی ندیدیم که او را تفضیل توان داد بر قاسم بن محمد و
مالک بن انس میگفته که قاسم از فقهای این امت بود و محمد بن اسحق روایت نموده که
کسی از قاسم بن محمد پرسید که تو اعلمی یا سالم بن عبد الله بن عمر خطاب قاسم گفت او مردی
مبارک است و کراهت داشت که بگوید که او اعلم است از من تا دروغ نگفته باشد
یا بگوید که من اعلم از ویم تا موهم تزکیه نفس نباشد و قاسم پسر خاله حضرت امام زین العابدین
بود و مادر او دختر یزدجرد شهریار آخر پادشاهان عجم بود در زمان وفات قاسم
اختلاف بسیار است و راجح نزد ابن خلکان آنست که در سال یکصد و یک وفات یافت
و عمر او هفتاد سال یا هفتاد و دو سال بود یحیی بن ام الطویل در کتاب
خلاصه از کشی نقل نموده که او از حواری علی بن الحسین علیه السلام بوده و فضل بن
شاذان گفته که در اول زمان علی بن الحسین علیهما السلام از مخلصان شیعه نبوده
الا پنج نفر که یکی از آنها یحیی بن ام الطویل بود و از آنحضرت امام زین العابدین ع روایت
کرده اند که میفرمودند که تمام مردم بعد از قتل حسین بن علی علیهما السلام مرتد شدند
الا پنج کس ابو خالد کابلی و یحیی بن ام الطویل و جبیر بن مطعم و جابر بن عبد الله انصاری
و شنبکه که خدم محترم حضرت امام علیه السلام بودند بعد از آن مردم از اطراف ملحق
شدند و بسیار شدند و در کتاب کشی مذکور است که حجاج لعین در مقام طلب و مؤاخذه
این چند کس شد و اول یحیی را بدست آورد و او را تکلیف نمود که سب حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام نماید چون او امتناع نمود امر کرد تا دست و پای او را بریدند و کشته شد
و ابو خالد کابلی گریخته بمدینه رفت و در آنجا پنهان شد و جابر بن عبد الله انصاری
چون صحابی بود جرأت بر قتل او نکرد اسمعیل بن عبد الخالق بن ابی میمونه بن یسار
در کتاب خلاصه مسطور است که اسمعیل بن عبد الخالق از موالی بنی اسد است و وجیهی
از وجوه اصحاب ما و فقیهی است از فقهای طایفه ما و او از خاندانی بزرگ است از شیعه
و بنی اعمام او شهاب و عبد الرحیم و وهب و پدر او عبد الخالق همه ثقه اند و ایشان

از ابی جعفر محمد باقر و ابی عبد الله جعفر صادق علیهما السلام روایت کرده اند و اسمعیل
از حضرت امام جعفر و امام موسی کاظم علیهما السلام روایت نموده و در کتاب نجاشی و
فهرست شیخ طوسی مذکورست که اسمعیل را کتابی است و حدیث که جمعی روایت آن از و نموده اند
عبد الخالق بن عبد ربه در خلاصه مذکورست که او از موالی بنی اسد و از صلحای موالی
روایت کرده کشی از محمد بن مسعود و از عبد الله بن محمد از پدر خود از اسمعیل بن عبد الخالق
که حضرت ابو عبد الله علیه السلام ذکر پدر من نمودند آنگاه متوجه من شده سه بار فرمودند
که صلی الله علی ابیک عبد الله بن ابی یعفور در خلاصه مذکورست که کنیت او ابو محمد بود
و او ثقه ثقه ماست و از اکابر اصحاب ماست و قاری بود و همیشه در مسجد کوفه بدرس
قرآن و تلاوت آن اشتغال مینمود و بغایت عزیز و گرامی بود نزد حضرت امام جعفر ع
و در ایام حیات آنحضرت وفات یافت و کشی روایت نموده از حضرت امام موسی کاظم ع
که میفرمودند که عبد الله بن ابی یعفور یا انحواری امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهما
السلام بوده و از حضرت امام جعفر علیه السلام نقلست که میفرمودند کما وجدت احدا
یقبل وصیتی ویطیع امری الا عبد الله بن یعفور و چون وفات یافت حضرت امام ع
برو رحمت فرستاده و در مختار کتاب کشی مسطورست که آنحضرت فرمودند که ما وجدت
احدا اخذ واطاع امری وحذا حذو اصحاب ابی غیر رجلین رحمهما الله عبد الله بن
ابی یعفور وحمران بن اعین اما انهما مومنان خالصان من شیعتنا اسمایهم عندنا
فی کتاب اصحاب الیمین الذی اعطی الله محمدا صلی الله علیه وآله وسلم و از عبد الله روایت
نموده که گفت روزی بحضرت امام جعفر علیه السلام عرض اخلاص خود نموده گفتم که
والله که اگر اناری را بدو نیم کنی و حکم نمایی که نیمی از آن حلال است و نیمی حرام گواهی میدهم
که آنچه آنرا حلال گفتی حلال است و آنچه آنرا حرام گفتی حرام است پس آنحضرت مکرر برو
رحمت فرستادند و فرمودند که رحمک الله رحمک الله و ایضا فی المختار باسناده الی
علی بن الحسین العبدی قال کتب ابو عبد الله علیه السلام الی المفضل بن عمر حین مضی
عبد الله بن ابی یعفور یا مفضل عهدت الیک عهدی کان الی عبد الله بن ابی یعفور
صلوات الله علیه فمضی موفیا لله جل وعز ولرسوله وللامامة بالعهد المعهود لله وقبض
صلوات الله علی روحه محمود الاثر مشکور السعی مغفورا له مرحوما برضاء الله ورسوله

والامامة عنده فبولادتی من رسول الله صلی الله علیه ما کان فی عصرنا احدا طوع لله و
لرسوله وللامامة منه فما زال کذلک حتی قبضه الله الیه برحمته وصیره الی جنته مساکنا
فیهما مع رسول الله وامیر المومنین صلوات الله علیهما انزله الله تعالی بین المسکنین مسکن
محمد وامیر المومنین علیهما السلام وان کانت المساکن واحدة والدرجات واحدة فزاده الله
رضی من عنده ومغفرة من فضله برضای عنه فضیل بن یسار النهدی در کتاب
خلاصه گفته که او عربی خالص بصری ثقه عین جلیل القدر است از راویان باقر و صادق
علیهما السلام بوده و در زمان صادق علیه السلام وفات نموده و هرگاه آنحضرت او را میدید
میفرموده اند که بشر المخبتین بالجنة و نیز مرویست که آنحضرت میفرموده اند
کان الارض لیسکن الی الفضیل بن یسار و نیز میفرموده اند که فضیل از اصحاب پدر منست
و دوست میدارم که کسی اصحاب پدر خود را دوست دارد و کشی گفته که او از جمله آنکسانیست
که اجماع کرده اند طایفه امامیه بر تصدیق او و اقرار نموده اند بفقه او و در امالی شیخ
ابن بابویه از فضل روایت نموده که گفت در محاربه زید بن علی رضی با طاغیان لشکر شام
با او همراه بودم و چون بعد از شهادت زید بمدینه رفتم و بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه
السلام رسیدم آنحضرت از من پرسید که ای فضیل بگو که من در قتال اهل شام حاضر بودی گفتم بلی
آنگاه پرسیدند که چند کس را از ایشان کشتی گفتم شش کس را گفتند بسا باشد که شکی در استحلال
خون ایشان باشد گفتم اگر شکی در آن میداشتم چرا ایشان را میکشتم آنگاه شنیدم که آنحضرت
فرمودند اشرکنی الله فی تلک الدماء مضی والله زید عمی واصحابه شهداء مثل ما مضی علیه
علی بن ابی طالب واصحابه و در مختار کتاب کشی از ابی عیلان روایت نموده که گفت روزی
نزد فضیل بن یسار رفتم و او را خبر دادم که محمد و ابراهیم پسران عبد الله بن الحسن بر خلفای
عباسی خروج کرده اند گفت که کاری نخواهند کرد و تا سه مرتبه نزد او رفتم و آن خبر را باو
رسانیدم و او همان جواب گفت آخر باو گفتم که بقیاس عقل خود این سخن میگویی گفت
نه والله بلکه از حضرت امام جعفر صادق ع شنیدم که میفرمودند که اگر ایشان خروج کنند
کشته خواهند شد و ایضا روایت نموده از شخصی که در وقت مردن فضیل با غسل داده
بود که گفت در وقت غسل دادن فضیل دست او در غسل عورت او بر من سبقت مینمود
پس این حالت را بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام عرض نمودم آنحضرت فرمودند که

رحم الله الفضيل بن يسار وهو منا اهل البيت ودر كتاب نجاشي مذكورست كه فضيل از
حضرت امام جعفر صادق عم روايت نموده كه رضاع زن يهوديه ونصرانيه بهتر از رضاع
زن ناصبيه است واورا كتابي است در احاديث اهل البيت عليهم السلام **ليث بن**
البختري الاسدي او المرادي در كتاب خلاصه مذكورست كه كنيت او ابو بصير
وابو محمد است واز راويان امامين همامين محمد بن علي الباقر وجعفر بن محمد الصادق
عليهما السلام بوده وحضرت امام محمد باقر در شان او فرموده كه بشر المخبتين بالجنة
يعني بشارت ده آن كسانى را كه خشوع وخضوع از براى خدا ميكنند بدخول جنة واز آن
جمله ليث خواهد بود ودر كتاب خلاصه ومختار كتاب كشي از جميل بن دراج روايت
نموده اند كه گفت از حضرت امام جعفر عليه السلام شنيدم كه ميفرمودند بشر المخبتين
بالجنة بريد بن معوية العجلي وابو بصير ليث بن البختري المرادي ومحمد بن مسلم و
زرارة اربعة نجباء امناء الله على حلاله وحرامه لولا هؤلاء لانقطعت آثار النبوة
واندرست وايضا در كتاب كشي مذكورست كه ابو بصير يكي از آنهاست كه اجماع نموده اند
اماميه بر تصديق او واقرار كرده اند بفقه او ودر مختار از بكير بن اعين منقول است
كه گفت ابو بصير را در راهي ديدم گفتم بكجا ميروي گفت بملازمت مولاي تو امام جعفر ع
ميروم گفتم من هم با تو همراهي ميكنم پس چون بخدمت آنحضرت رسيديم نظري تيز بجانب
ابي بصير كردند وگفتند كه اين سزاوار است كه در حال جنابت بخانه پيغمبران مي
آيي پس ابو بصير گفت اعوذ بالله من غضب الله وغضبك واستغفر الله ولا اعود
واز ابو بصير روايت كرده كه گفت روزي بخدمت حضرت امام جعفر عليه السلام
رفتم از من پرسيدند كه در وقت موت علياء بن دراع اسدي پيش او حاضر شده بودي
گفتم بلي واو در آن حال مرا خبر داد كه تو ضامن دخول بهشت از براي او شده واز
من استدعا نمود كه اين مضمون را بياد شما دهم آنحضرت گفتند كه راست گفته است
پس من بگريه در آمده گفتم جان من فداى تو باد تقصير من چيست كه قابل اين عنايت
نشده ام مگر پير سال خورده ضرير بصر منقطع بدرگاه دين پناه شما نيستم آنحضرت
عنايت نموده فرمودند كه از براى تو نيز ضامن بهشت شدم من گفتم كه پدران بزرگوار
خود را نيز ميخواهم كه از براي من ضامن آن سازي وبعد از يكي نام بردم آنحضرت

فرمودند

فرمودند كه ضامن ساختم باز گفتم كه ميخواهم كه جد عاليمقدار خود را نيز ضامن سازي كردند
كه چنين كردم ديگر باره درخواست نمودم كه حضرت حق جل وعلا را ضامن سازد آنحضرت
لحظه سر مبارك را زير كردند وبعد از آن گفتند كه اين نيز كردم **بريد بن معوية العجلي**
در كتاب خلاصه مذكورست كه او از حواري باقر وصادق عليهما السلام بود واز ايشان روايت
كرده ودر زمان حيات صادق عليه السلام وفات نموده واو وجهي است از وجوه وبزرگان
اصحاب ما وثقه وفقيه بود وصاحب محل ومنزلت بود نزد ايمه عليهم السلام وشيخ ابو عمرو كشي
گفته كه او از جمله كساني است كه اتفاق اماميه بر تصديق ايشان واقع است وانقياد
بفقه ايشان نموده اند واينها شش كس اند زراره ومعروف بن خربوذ وفضيل بن يسار ومحمد بن مسلم
طائفي وابو بصير اسدي وبريد مذكور وافقه اين جماعت زراره بود ودر مختار كشي از جميل بن دراج
روايت نموده كه گفت از حضرت امام جعفر عليه السلام شنيدم كه فرمودند كه اوتاد ارض و
اعلام دين چهار كس اند محمد بن مسلم وبريد بن معويه وليث بن البختري المرادي وزرارة بن اعين
ونيز از آنحضرت مرويست كه فرمودند ان اصحاب ابي كانوا زينا احياء وامواتا اعني زرارة و
ومحمد بن مسلم ومنهم ليث المرادي وبريد العجلي هؤلاء القوامون بالقسط هؤلاء القوالون
بالصدق هؤلاء السابقون السابقون اولئك المقربون در كتاب خلاصه مذكورست كه
كه وفات بريد رحمه الله تعالى در سال صد وپنجاه بود واورا كتابي است در حديث **محمد بن مسلم**
بن رباح الطائفي الثقفي الكوفي كنيتش ابو جعفرست ومردي صاحب مال ويسار وعقل
بود در كتاب خلاصه مذكورست كه بحليه تقوى وورع آراسته بود ووجه اصحاب ما
در كوفه يعني از صاحبان جاه وفقه بود واز اصحاب حضرت امام محمد باقر وامام جعفر صادق عليهما
السلام بود واز ايشان روايت كرده واز اوثق مردم بود نزد ايشان واورا كتابي است در ابواب
حلال وحرام كه آنرا چهار صد مسئله ميناميدند وروايت كرده كشي از عبد الله بن ابي يعفور كه
گفت بخدمت حضرت امام جعفر صادق عليه السلام عرض نمودم كه همه وقت بملازمت شما
نميتوانم رسيد وگاه هست كه يكي از اصحاب ما مي آيد واز من مسئله ديني مي پرسد وجواب هر مسئله
او نزد من نيست پس آنحضرت فرمودند كه چرا از محمد بن مسلم سوال نميكني كه او مسايل ديني را از پدر
من شنيده ونزد او وجيه وصاحب قدر بوده واز حضرت امام موسى كاظم عليه السلام روايت نموده
كه فرمودند كه محمد بن مسلم از حواري وانصار حضرت امام محمد باقر وامام جعفر صادق عليهما السلام بود

ونیز کشی گفته که اجماع طایفه امامیه واقع است بر تصدیق محمد بن مسلم و انقیاد او در فقه
و از زراره نقل نموده که محمد بن مسلم و ابو کریبه ازدی نزد شریک که قاضی اهل سنت
بود در یکی از مرافعات گواهی دادند پس شریک در روی ایشان نظری دور و دراز کرده
گفت فاطمیان جعفریان یعنی این دو گواه از دوستان اولاد فاطمه اند و مذهب امام
جعفر صادق دارند و از شیعه اویند چون محمد بن مسلم و ابو کریبه آن سخن از وی شنیدند
بگریه افتادند شریک گفت چرا گریه میکنید گفتند بسبب آنکه ما را نسبت بگروهی کردی
که راضی نیستند که از برادران ایشان باشیم بواسطه نقصانی که در ورع ما می بینند و همچنین
نسبت کردی ما را بمردی که راضی نیست بآنکه ما از شیعه او باشیم و اگر تفضل کند و ما را
بپذیرد که خود قبول نماید منت عظیم و فضل جسیم بر ما داشته باشد پس شریک تبسم نمود
و گواهی ایشان را قبول نکرد زراره گوید که بعد ازین واقعه بحج رفتیم و صورت واقعه شریک را
بعرض حضرت امام جعفر علیه السلام رسانیدیم آنحضرت فرمودند ما لشریک شرکه الله
یوم القیمة بشراکین من نار یعنی چه باعث شده است شریک را بآنکه اظهار عداوت ما
و شیعه ما می نماید خدای تعالی پای او را در دوزخ بندهای آتشین بسته سازد
و همچنین از محمد بن مسلم روایت نموده که گفت شبی بر پشت بام خانه خود خوابیده بودم
شنیدم که کسی در خانه را میزند پس آواز کردم که کیست جواب داد که منم کنیزک تو رحمک الله
من بکنار بام رفتم و سر کشیدم دیدم که زنی ایستاده است چون مرا دید گفت دختر
نو عروس من حامله بود و او را درد زاییدن گرفت و نازاییده بآن درد بمرد و
فرزند در شکم او حرکت میکند چکار باید کرد و حکم صاحب شرع درین باب چیست
پس باو گفتم ای امة الله مثل این مسئله را روزی از حضرت امام محمد باقر علیه السلام
پرسیدند آنحضرت فرمود که شکم مرده را بشکافند و فرزند را بیرون آورند
تو چنان کن بعد از آن باو گفتم که ای امة الله من مردی ام که در زاویه خمول و اختفا
بسر می بردم ترا بسوی من که راه نمود گفت نزد ابو حنیفه که صاحب رای و قیاس است
جهت پرسیدن حکم این مسئله رفته بودم او گفت که من درین مسئله چیزی نمیدانم
نزد محمد بن مسلم ثقفی برو که او ترا از حکم این مسئله خبر خواهد داد و هرگاه ترا در آن
مسئله فتوی دهد نزد من باز آی و مرا از آن خبر ده پس من گفتم برو بسلامت و چون

صباح

صباح شد بمسجد رفتم دیدم که ابو حنیفه نشسته و همان مسئله را با اصحاب خود در میان
داده و از ایشان سوال میکند و میخواهد که آنچه را من در جواب مسئله باو رسیده
بنام خود اظهار کند پس از گوشه مسجد تنحنحی کردم ابو حنیفه گفت خدا ترا بیامرزد
بگذار ما را که یک لحظه نفسی بزنیم یعنی خود نمایی بر مردم بکنیم و از ابی کهمس روایت نموده
که گفت بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام رفتم آنحضرت فرمودند که شنیده ام که محمد بن
مسلم گواهی داده است نزد ابن ابی لیلی قاضی و او گواهی محمد را رد نموده باید که هرگاه که بکوفه
روی بر ابن ابی لیلی خود را برسانی و بگویی که سه مسئله از تو می پرسم و میخواهم که از روی
قیاس جواب آن نگویی و همچنین نگویی که اصحاب ما چنین و چنین گفته اند بعد از آن
از تو سوال کنی از حکم آنکه کسی شک کند در دو رکعت اول از نماز فریضه و آنکه اگر کسی را
بجامه یا بدن او بول رسیده باشد چگونه آن را بشوید و آنکه کسی حج کند رمی جمره هفت سنگ
ریزه میکرد و یکی از او گم شد چه کار کند و هرگاه ظاهر شود که حکم این مسایل
نداند بگو که جعفر بن محمد بتو پیغام فرستاده که چه چیز باعث شد ترا در آنکه گواهی
کسی را که عارفتر است از تو باحکام خدای تعالی و داناتر است بسیرت حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه رد نمودی ابو کهمس گوید که چون بکوفه آمدم حسب الامر حضرت امام علیه السلام
پیش از آنکه بخانه خود روم نزد ابن ابی لیلی رفتم و او را بطریقی که حضرت امام وصیت
نموده بود گفتم که ترا از سه مسئله سوال میکنم و میخواهم که در آن مسایل فتوی از روی
قیاس ندهی و حواله بگفته اصحاب خود نکنی گفت بیار آنچه داری گفتم چیست حکم آنکه کسی که
شک کند در دو رکعت اول از فریضه پس لحظه سر بر زمین انداخت آنگاه سر برداشت
و گفت اصحاب ما چنین گفته اند گفتم که من شرط کرده بودم که مجرد قول اصحاب خود را
حجت نسازی گفت غیر ازین جوابی ندارم بعد از آن پرسیدم که چون جامه کسی را بول
رسیده باشد چگونه آن را بشوید باز تامل نموده گفت که اصحاب ما چنین گفته اند
و چون من گفتم که این خلاف شرط است گفت نزد من جواب این مسئله نیست بعد از آن
مسئله رمی جمار را پرسیدم پس در آنجا نیز تامل بسیار نموده گفت که اصحاب ما چنین
گفته اند و چون گفتم که مخالف شرط است اظهار عجز از جواب نمود آنگاه من
پیغام امام را علیه السلام باو رسانیدم و گفتم که آنحضرت میفرمایند که چه چیز ترا

داشت که گواهی کسی را که آشنا تر است از تو باحکام خدای تعالی و سیرت حضرت پیغمبر صلوات الله
علیه رد کردی ابن ابی لیلی گفت آنکه گواهی او را رد کرده ام کیست گفتند محمد بن مسلم الطایفی
القصیر پس مرا گفت سوگند بخور که حضرت امام جعفر بمن این پیغام فرستاده است
من بر طبق آن سوگند خوردم پس او محمد بن مسلم را نزد خود طلبید تا بر وفق دعوای
که سابقا واقع شده بود گواهی داد و شهادت او را تجویز نمود و روایت نموده اند که محمد بن
مسلم چهار سال در مدینه اقامت نمود و از خدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام
استفاده احکام دینی و معارف یقینی مینمود و بعد از و از حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام استفاده حقایق مینمود و از و منقولست که میگفته که سی هزار حدیث
از حضرت امام محمد باقر علیه السلام اخذ نموده ام و بعد از و از خلف صدق امام ابو جعفر
صادق علیه السلام شانزده هزار حدیث فرا گرفتم و ایضا از و نقل است که بمدینه
رفتم و بسیار بیمار بودم حضرت امام محمد باقر را علم از حال من خبر دادند پس بدست
یکی از غلامان خود کوزه آبی با مندیل پیچیده بمن فرستادند و غلام آنرا بمن داد و گفت
بخور این آبرا که مرا امر کرده اند که باز نگردم تا تو این آب را بخوری چون من کوزه را
برداشتم بوی مشک از آن بمشام من رسید و آبی در غایت گوارندگی و سردی بود
چون آب خوردم غلام گفت ترا امر فرموده اند که هرگاه آب خوردی پیش ما بیا پس در آن
سخن تامل نمودم بسبب آنکه پیش از آن قدرت بر قیام نداشتم و چون آب در درون من
قرار گرفت چنان نشاطی در من ظاهر شد که گفتی بند از پای من دور کرده اند پس
متوجه ملازمت آنحضرت شدم و از پیش در خانه اذن دخول طلبیدم آنحضرت آواز مرا
شنیدند و بآواز بلند فرمودند که خوش شدی بیا بیا پس گریه کنان باندرون آمدم
و در اثنای گریه بر آنحضرت سلام کردم و دست و پای مبارک او را بلب ادب بوسیدم
آنحضرت فرمودند که سبب گریه تو چیست گفتم جانم فدای تو باد بر غربت خود و مشقت
و دوری راه و عدم قدرت بر توقف بسیار درین دیار جهة استیفای مشاهده دیدار
تو میگریم پس آنحضرت فرمودند که قلت قدرت بر ملازمت و وصال احباب امری است که
خدای تعالی احباب خود را بآن ممتحن ساخته و در امر غربت ترا تاسی و موافقت است
با پدر من ابی عبدالله الحسین ع و جدا ماندن از وطن شریف خویش در زمین کربلا

وساحل

وساحل فرات و همچنین مومنان درین دنیا غریب اند و از مومنان بسیاری منکسر فی نفس اند
تا وقتی که از دار دنیا بجوار رحمت ایزدی روند و اما آنچه گفتی از دوستی خود بقرب ما
و نظر کردن بروی ما پس بدانکه خدای تعالی عالم است بآنچه در دل تست و جزای تو بر وی است
و در کتاب خلاصه مذکورست که در سال یکصد و پنجاه وفات یافت رحمه الله تعالی

زرارة بن اعین الشیبانی الکوفی در کتاب ابن داود مسطورست که او از اصحاب
و راویان حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهم السلام بود
و اصدق اهل زمان خود و افضل ایشان بود و حضرت امام جعفر علیه السلام درباره او
فرموده اند که لولا زرارة لقلت ان احادیث ابی علیه السلام ستذهب و در آخر کلام
ابن داود مذکورست که حال زراره اوضح از آنست که محتاج بایضاح باشد و او را
دو پسر فاضل بود که یکی حسن و دیگری حسین نام داشت و علامه حلی قدس سره در کتاب
خلاصه گفته که او شیخ اصحاب ما بود در زمان خود و مقدم و قاری و فقیه و متکلم
و ادیب و شاعر بود و بحلیه دین و فضل آراسته بود و در روایت حدیث صادق
بود و در کتاب کشی از زراره نقل نموده که گفت حضرت امام جعفر علیه السلام مرا گفت که ای
زراره اسم تو را در اسامی اهل جنت بی الف نوشته شده است گفتم فدای تو شوم نام من
عبد ربه است و من بلقب خود زراره مشهور شده ام و از و نیز نقل نموده که میگفته
که هر حرفی که از حضرت امام جعفر ع میشنودم ایمان من زیاده میشود و از ابن ابی عمیر
که از اکابر فضلای شیعه است نقل کرده که گفت روزی با جمیل بن دراج که از اعاظم فقها
و محدثان این طایفه است گفتم که چه نیکوست محضر تو و چه زینت دارد مجلس افاده تو
جمیل گفت والله که ما با این حال نزد زرارة بن اعین بمنزله صبیان مکتب بودیم نزد معلم
و از فضیل بن عبدالملک روایت نموده که گفت از حضرت امام جعفر علیه السلام شنیدم که
فرمودند که دوست ترین مردم از زنده و مرده نزد من چهار کس اند برید بن معویه عجلی و
زراره و محمد بن مسلم و احول و از آنحضرت نیز روایت نموده که میفرموده اند که زراره و
ابو بصیر و محمد بن مسلم و برید از جمله کسانی اند که خدای تعالی درباره ایشان فرموده
السابقون السابقون اولئک المقربون و نیز از آنحضرت روایت نموده که فرموده اند
ما احد احیا ذکرنا و احادیث ابی علیه السلام الا زرارة و ابو بصیر لیث المرادی و محمد

مسلم وبريد بن معوية العجلي ولولا هؤلاء ما كان احد استنبط هذا هؤلاء حفاظ الدين
وامناء ابي على حلال الله وحرامه وهم السابقون الينا في الدنيا والسابقون الينا
في الاخرة وروى باسناده الى محمد بن عبد الله بن زرارة وابنيه الحسن والحسين عن
عبد الله بن زرارة قال قال لي ابو عبد الله عليه السلام اقرء مني على والدك السلام
وقل له اني انما اعيبك دفاعا مني عنك فان الناس والعدو يسارعون الى كل من قربنا
وحمدنا مكانه لادخال الاذى فيمن نحبه ونقربه ويرمونه لمحبتنا له وقربه ودنوه منا
ويرون ادخال الاذى عليه وقتله ويحمدون كل من عبناه نحن فانما اعيبك لانك رجل
اشتهرت بنا وبميلك الينا وانت في ذلك مذموم عند الناس غير محمود الاثر فاحببت
ان اعيبك ليحمدوا امرك في الدين ويكون ذلك منا دافع شرهم عنك لقول الله عز وجل
اما السفينة فكانت لمساكين يعملون في البحر فاردت ان اعيبها وكان وراءهم ملك يأخذ
كل سفينة غصبا فافهم المثل يرحمك الله فانك والله احب الناس الي واحب اصحاب ابي
حيا وميتا وانك افضل سفن ذلك البحر القمقام الزاخر وان من ورائك ملكا ظلوما
غصوبا يرقب عبور كل سفينة صالحة ترد من بحر الهدى لياخذها غصبا ثم يغصبها واهلها
فرحمة الله عليك حيا ورحمته ورضوانه عليك ميتا ولقد ادى الي ابناك الحسن والحسين
رسالتك حاطهما وكلاهما ورعاهما وحفظهما لصلاح ابيهما كما حفظ الغلامين فلا
يضيقن صدرك من الذي امرك ابي عليه السلام وامرتك به واتاك ابو بصير بخلاف الذي
امرناك به فلا والله ما امرناك ولا امرناه الا بامر وسعنا ووسعكم الاخذ به ولكل ذلك
عندنا تصاريف ومعان توافق الحق ولو اذن لنا لعلمتم ان الحق في الذي امرناكم به فردوا
الينا الامر وسلموا لنا واصبروا لاحكامنا وارضوا بها والذي فرق بينكم فهو راعيكم الذي
استرعاه الله خلقه وهو اعرف بمصلحة غنمه في فساد امرها فان شاء فرق بينها لتسلم
ثم يجمع بينها لتأمن من فسادها وخوف عدوها في آثار ما ياذن الله ويأتيها بالامن من
مأمنه والفرج من عنده عليكم بالتسليم والرد الينا وانتظار امرنا وامركم وفرجنا وفرجكم
ولو قد قام قائمنا وتكلم متكلمنا ثم استانف بكم تعليم القرآن وشرايع الدين والاحكام والفرائض
كما انزله الله على محمد عليه السلام لانكر اهل البصاير فيكم ذلك اليوم انكارا شديدا ثم لم تستقيموا
على دين الله وطريقه الا من تحت حد السيف فوق رقابكم ان الناس بعد نبي الله عليه السلام

ركب الله بهم سنة من كان قبلكم فغيروا وبدلوا وحرفوا وزادوا في دين الله ونقصوا منه فما من
شيء عليه الناس اليوم الا وهو محرف عما نزل به الوحي من عند الله فاجب رحمك الله من حيث
تدعى الى حيث تدعى حتى ياتي من يستانف بكم دين الله استينافا وعليك بالصلوة الستة والاربعين وعليك
بالحج ان تهل بالافراد وتنوي الفسخ اذا قدمت مكة فطفت وسعيت فسخت ما اهللت
به وقلبت الحج عمرة احللت الى يوم التروية ثم استانف الاهلال بالحج مفردا الى منى وتشهد
المناسك بعرفات والمزدلفة فكذلك حج رسول الله وهكذا امر اصحابه ان يفعلوا
ان يفسخوا ما اهلوا به ويقلبوا الحج عمرة وانما اقام رسول الله صلى الله عليه وآله على احرامه
لسوق الذي ساق معه فان السايق قارن والقارن لا يحل حتى يبلغ هديه محله ومحله المنحر
بمنى فاذا بلغ احل فهذا الذي امرناك به حج التمتع فالزم ذلك ولا تضيقن صدرك والذي
اتاك به ابو بصير من صلوة احدى وخمسين والاهلال بالتمتع بالعمرة الى الحج وما امرناهم به
من ان يهل بالتمتع فلذلك عندنا معان وتصاريف لذلك ما يسعنا ويسعكم ولا يخالف
شيء منه الحق ولا يضاده والحمد لله رب العالمين وروى باسناده الى الحسين بن زرارة قال
قلت لابي عبد الله عليه السلام ان ابي يقرأ عليك السلام ويقول لك جعلني الله فداك
انه لا يزال الرجل والرجلان يقدمان فيذكران انك ذكرتني وقلت في فقال لي اقرأ ابا
السلام وقل له والله اني احب لك الخير في الدنيا واحب لك الخير في الآخرة وانا والله عنك
راض فما تبالي ما قال الناس بعد هذا ودر كتاب كشي مسطور است كه زرارة بعد از وفات
حضرت امام جعفر عليه السلام بدو ماه يا كمتر وفات يافت ودر وقت وفات حضرت
زراره بيمار بود ودر همان بيماري وفات يافت ودر خلاصه مذكور است كه وفات
او در سال يكصد وپنجاه بود ودر كتاب نجاشي مذكور است كه او را كتابي است در تحقيق
استطاعت وجبر ودر كتاب ميزان ذهبي ذهب الله بنوره مسطور است كه زرارة بن اعين
الكوفي اخو حمران يترفض قال العقيلي في الضعفاء ثنا يحيى بن اسمعيل ثنا يزيد بن خالد ثنا
عبد الله بن حكيم الصيدي عن ابي الصباح عن زرارة بن اعين عن محمد بن علي عن ابن عباس
قال قال النبي صلعم يا علي لا يغسلني احد غيرك وثنا يحيى بن ابي مسرة ثنا سعيد بن منصور ثنا
ابن السماك قال حججت فلقيني زرارة بن اعين بالقادسية فقال ان لي اليك حاجة وعظمها

فقلت ماهی فقال اذا لقیت جعفر بن محمد فاقرءه منی السلام وسله ان یخبرنی انا من اهل
النار ام من اهل الجنة فانکرت ذلک علیه فقال لی انه یعلم ذلک ولم یزل بی حتی لقیته
فلما لقیت جعفر بن محمد اخبرته بالذی کان منه فقال هو من اهل النار فوقع فی نفسی
ما قال جعفر فقلت من این علمت ذاک فقال من ادعی علی علم هذا هو من اهل النار
فلما رجعت لقینی زرارة فاخبرته بانه قال لی انه من اهل النار فقال کال لک من جراب
النورة قلت وما جراب النورة قال عمل معک بالتقیة قلت زرارة قل ما روی لم
یذکر ابن ابی حاتم فی ترجمته سوی ان قال روی عن ابی جعفر یعنی الباقر وقال سفیان
الثوری ما رأی ابا جعفر انتهی کلامه حمران بن اعین الشیبانی الکوفی برادر
زراره است که بیش از این احوال او مذکور شد واو مانند زراره ودیگر برادران خود
مثل عبد الملک وبکیر وعبد الرحمن مستقیم بود ودر کتاب کشی مسطور است که جماعه
کسی از ایشان که اصحاب حضرت امام محمد باقر علیه السلام نیز بودند در زمان حضرت
امام جعفر ع وفات یافتند وزراره تا عهد حضرت امام موسی علیه السلام باقی
ماند ودید آنچه دید وحمران را دو پسر فاضل بود یکی حمزه ودیگری محمد ودر کتاب
کشی مسطور است که حضرت امام جعفر ع در باب حمران فرمودند که او از اهل جنت است
ودر روایتی دیگر فرمودند که حمران مومن است وبجنای سوگند که هرگز از ایمان
خود بر نخواهد گردید واز آنحضرت روایت کرده که فرمودند که حمران از روی غلو
اعتقاد میگفت که رشته امامت از شما تا بصاحب الامر ممتد است وهر کس از آن
تجاوز کند خواه علوی باشد وخواه غیر علوی از و بیزارم واز حمران نقل است
که میگفت دوست میدارم که آنچه در دل منست از اخلاص ومحبت اهل البیت
علیهم السلام در دل دیگر کسی از شیعه ایشان باشد وایضا نقل است که حمران با
اصحاب خود می نشست وروایات اهل بیت علیهم السلام وفضایل ایشان بر ایشان
میخواند واگر بعضی از آنها در آن اثنا بذکر چیزی دیگر اشتغال مینمودند باز
ایشان را بر سر شنیدن آن روایات وفضایل می آورد وتا سه بار این کار میکرد
واگر زیاده از آن فاصله واقع میشد از مجلس ایشان مفارقت مینمود ودر کتاب
میزان ذهبی ذهب الله بنوره مذکور است که حمران بن اعین الکوفی روی عن ابی

جراب النوره

الطفیل

الطفیل وغیره وقرأ علیه حمزة کان یتقن القرآن قال ابن معین لیس بشیء وقال
ابو حاتم شیخ وقال ابو داود رافضی انتهی عبد الملک بن اعین الشیبانی الکوفی
در کتاب خلاصه از علی بن احمد عقیقی نقل کرده که عبد الملک عارف بود بفضل
ائمه اهل البیت علیهم السلام وحق ایشان واز شیخ ابو جعفر بن بابویه روایت
نموده که حضرت امام جعفر صادق ع با اصحاب خود زیارت قبر عبد الملک که در مدینه
طیبه واقع است نمودند ودر کتاب کشی مذکور است که چون آنحضرت خبر وفات
عبد الملک را شنیدند بر وی دعا کردند ورحمت بسیار فرستادند ونیز از آنحضرت
روایت نموده که فرمودند که مانند عبد الملک هنوز پیدا نشده وعبد الملک را
پسری بود ضریس نام ولهذا او را ابو ضریس کنیت شده بود بکیر بن اعین الشیبانی
الکوفی در کتاب ابن داود مذکور است که کنیت او ابو الجهم است واو را
شش پسر فاضل عارف بود ابو عبد الله وجهم وعبد الحمید وعبد
الاعلی وعمر ویزید واو از اصحاب وراویان امامین همامین محمد باقر وجعفر
صادق علیهما السلام بود وحضرت امام جعفر علیه السلام بعد از وفات او
فرمودند که لقد انزله الله تعالی بین رسوله وبین امیر المومنین عبد العزیز بن احمد
بن عیسی الجلودی الازدی البصری در کتاب نجاشی مذکور است که او شیخ اصحاب
ما در بصره واخباری ایشان بود وجد او عیسی از اصحاب ابی جعفر محمد باقر ع
بود واو را کتب بسیار است در حدیث وفقه وسیر واخبار از آنجمله کتاب مسند
حضرت امیر المومنین علیه السلام کتاب الجمل کتاب صفین کتاب الحکمین کتاب
خوارج کتاب حروب علی علیه السلام کتاب ما نزل فی خمسة علیهم السلام
کتاب ذکر علی فی حروب النبی علیهما السلام کتاب محبة علی علیه السلام ومن
ذکره بخیر کتاب من احب علیا وابغضه کتاب ضغاین فی صدور قوم
کتاب التفسیر عن علی علیه السلام کتاب القراآت کتاب ما نزل فی علی ع
من القرآن کتاب خطبه علیه السلام کتاب شعره ع کتاب خلافته ع کتاب
عماله وولاته ع کتاب قوله فی الشوری ع کتاب ما کان بین علی وعثمان من الکلام
کتاب المرء مع من احب کتاب مال الشیعة بعد علی ع کتاب ذکر الشیعة ومن

ذكر من صحبه من الصحابة كتاب قضاء علي ع كتاب رسائل علي ع كتاب من
روى عنه من الصحابة كتاب مواعظه ع كتاب ذكر كلامه ع في الملاحم كتاب
ما قيل فيه من شعر ومدح كتاب مقتله ع كتاب خطبه ع كتاب قسمه ع
كتاب الدعاء عنه عليه السلام كتاب اللباس عنه ع كتاب الشراب و صفته
وذكر شرابه كتاب الأدب عنه عليه السلم كتاب النكاح عنه ع كتاب
الطلاق عنه ع كتاب التجارات عنه ع كتاب الجناية والديات عنه ع
كتاب الضحايا والذبائح والصيد والأيمان والجراح كتاب الفرائض و العتق
والتدبير والمكاتبة عنه ع كتاب الحدود عنه ع كتاب الطهارة عنه ع
كتاب الصلوة عنه ع كتاب الصيام عنه ع كتاب الزكوة عنه ع كتاب
ذكر خديجة وفضل أهل البيت عليهم السلام كتاب فاطمة ع ام ابيها كتاب ذكر
الحسن والحسين عليهما السلم كتاب امر الحسن ع كتاب ذكر الحسين ع كتاب
مقتل الحسين ع الكتب المتعلقة بعبد الله بن العباس رضي الله عنه مسنده
اليه رضي الله عنه كتاب التنزيل عنه كتاب التفسير عنه كتاب المناسك عنه
كتاب النكاح والطلاق عنه كتاب الفرائض عنه كتاب تفسيره عن الصحابة
كتاب القراآت عنه كتاب البيوع والتجارات عنه كتاب الناسخ والمنسوخ
عنه كتاب نسبه كتاب ما اسنده عن الصحابة كتاب ما رواه من رأي الصحابة
كتاب بقية قوله في الطهارة كتاب الصلوة والزكوة كتاب الذبائح والأطعمة
واللباس كتاب الفتيا في الشهادات والاقضية والجهاد والعدة وشرايع
الإسلام كتاب قوله في الدعاء والعود وذكر الخير وثواب الأعمال والطب والنجوم
كتاب قوله في قتال أهل القبلة وانكار الرجعة والأمر بالمعروف كتاب في الأدب
وذكر الأنبياء وأول كلامه في العرب كتاب بقية كلامه في العرب وقريش والصحابة
والتابعين ومن ذمه كتاب قوله في شيعة علي ع كتاب بقية رسايله وخطبه و
وأول مناظرته كتاب بقية مناظرته وذكر نسائه وولده آخر كتب ابن عباس
أخبار التوابين وعين الوردة أخبار المختار بن أبي عبيد الثقفي أخبار علي بن
الحسين ع أخبار أبي جعفر محمد بن علي ع كتاب أخبار المهدي ع كتاب أخبار زيد

ابن علي

ابن علي ع كتاب أخبار عمر بن عبد العزيز كتاب أخبار محمد بن الحنفية ع كتاب أخبار
العباس كتاب أخبار جعفر بن أبي طالب كتاب أخبار أم هاني كتاب أخبار عبد الله
ابن جعفر كتاب أخبار الحسن بن أبي الحسن كتاب أخبار عبد الله بن الحسين بن الحسن
كتاب أخبار محمد بن عبد الله كتاب أخبار ابراهيم بن عبد الله بن الحسن كتاب أخبار
من عشق من الشعراء كتاب أخبار لقمان الحكيم كتاب مزوج الفقهاء كتاب من خطب
على منبر بشعر كتاب أخبار تأبط شرا كتاب أخبار الأعراب كتاب أخبار قريش
والأصنام كتاب في الحجابات كتاب قبايل نزار وحرب ثقيف كتاب
كتاب طبقات العرب والشعراء كتاب النجوم كتاب السحر كتاب الطيرة كتاب زجر
الطير كتاب ما رثي به النبي صم كتاب الرؤيا كتاب أخبار السودان كتاب الرعود
كتاب البرق كتاب المطر كتاب السحاب والرعد والبرق كتاب أخبار عمرو بن معدي كرب
كتاب أخبار أمية بن أبي الصلت كتاب أخبار أبي الأسود الدؤلي كتاب أخبار أكثم بن صيفي
كتاب أخبار عبد الرحمن بن حسان كتاب أخبار خالد بن صفوان كتاب أخبار أبي نواس
كتاب أخبار المدمنين كتاب الأطعمة كتاب الأشربة كتاب أخبار الحجاج كتاب
النكاح كتاب ما جاء في الحمام كتاب أخبار رؤبة بن العجاج كتاب ما روي في الشطرنج
كتاب شعر عباد بن بشار كتاب أخبار أبي بكر وعمر كتاب من أوصى بشعر جمعه
كتاب من قال شعرا في وصيته كتاب خطب النبي صم كتاب خطب أبي بكر كتاب
خطب عمر كتاب خطب عثمان بن عفان كتاب رسائل أبي بكر كتاب رسائل عمر
كتاب رسائل عثمن كتاب حديث يعقوب بن جعفر بن سليمان كتاب الطبيخ
كتاب الرياحين كتاب التمثيل بالشعر كتاب قطايع النبي صم كتاب قطايع أبي بكر
وعمر وعثمن كتاب أخبار الفرس كتاب أخبار أبي داود كتاب الحساب كتاب
الدنانير والدراهم كتاب أخبار الأحنف كتاب أخبار زياد كتاب الوفود على
على النبي صلعم وأبي بكر وعمر وعثمان كتاب مقتل محمد بن أبي بكر كتاب السخاء والكرم
كتاب الاقتصاد كتاب البخل والشح كتاب أخبار قنبر كتاب الألوية والرايات
كتاب رايات الأزد كتاب أخبار شريح كتاب أخبار حسان كتاب أخبار دغفل
النسابة كتاب أخبار سليمان كتاب أخبار حمزة بن عبد المطلب كتاب أخبار

الجن کتاب اخبار صعصعة بن صوحان کتاب اخبار الحجاج کتاب اخبار الحجاج
کتاب اخبار الفرزدق کتاب الزهد کتاب الدعاء کتاب القصاص کتاب الذکر
کتاب المواعظ کتاب اخبار جعفر بن محمد علیه السلام کتاب اخبار موسی بن جعفر
کتاب مناظرات علی بن موسی الرضا کتاب اخبار عقیل بن ابی طالب
کتاب اخبار السید بن محمد کتاب اخبار بنی مروان بن محمد کتاب اخبار العرب
والفرس کتاب اخبار البرامکة کتاب هدبة بن خشرم کتاب اخبار
المحدثین کتاب اخبار سدیف کتاب مقتل عثمان کتاب اخبار ایاس
ابن معویة کتاب اخبار ابی الطفیل کتاب المعاد کتاب المزدد شیخ
نجاشی بعد از ذکر کتب مذکور گفته که اینست جمله کتب ابی احمد جلودی بعضی
که نام آنها در فهرست‌ها دیده ام وبعضی از آن کتب را بنفسه دیده ام وگفت مرا
ابو عبد الله الحسین بن عبید الله که اجازه داد مرا بجمیع کتب او وابو الحسن
علی بن عبد الله بن حماد العدوی ومن نیز ابو الحسن علی بن حماد شاعر را
رحمة الله دیدم وخبر داد مرا ابو عبد الله بن هدبه واو گفت که خبر داد مرا
جعفر بن محمد که او گفت اجازه داد مرا عبد العزیز بجمیع کتب خود محمد بن قیس
ابو نصر الاسدی در کتاب نجاشی مسطورست که او از وجوه عرب بود که
در کوفه بودند واختصاص بسیار داشت بعمر بن عبد العزیز وبعد از وی
بیزید بن عبد الملک ویکی از ایشان او را بطریق رسالت بجانب پادشاه
روم فرستاد که بعضی از مسلمانان را که در دست کفار روم اسیر شده بودند
خلاص سازد واز راویان ابی جعفر وابی عبد الله علیهما السلم بود واو را
کتابی است در بیان قضایای حضرت امیر المومنین علیه السلام وکتابی دیگر
در انواع حدیث محمد بن الحسن بن ابی سارة الرواسی در کتاب نجاشی مسطورست
که اصل او از کوفه بود اما او وپدر او قبل از او ساکن نیل بودند واو وپدر
او از راویان ابی جعفر وابی عبد الله علیهما السلام بودند ومعاذ بن مسلم
ابن ابی سارة که بعد از این در سلک جمعی از ائمه نحو مذکور خواهد شد پسر عم
محمد بن الحسن است وایشان خاندان فضل وادب بودند وکسایی نحوی

شهور

شهور علوم عربیه را از محمد ومعاذ مذکور اخذ نموده وکسایی وفرا در کتب خود از ایشان
بسیار حکایت میکنند ومحمد را کتابی است در بیان وقف وابتدا وکتاب همز وکتاب
اعراب قرآن اسمعیل بن الفضل بن یعقوب بن الفضل بن عبد الله بن
الحارث بن نوفل بن الحارث بن عبد المطلب الهاشمی ابن داود گفته که
از اصحاب امامین همامین محمد باقر وجعفر صادق علیهما السلام بود ودر کتاب کشی
مذکورست که او از ثقات اهل بصره بود ابی هرون در مختار کتاب کشی و
کتاب ابن داود مسطورست که او شیخی است از اصحاب امام محمد باقر علیه السلام و
او غیر ابی هرون مکفوف مزدوست ودر مختار از ابی هرون منقولست که گفت
من در خانه حسن بن حسین علوی ببصری بردم چون دانست که مرا با ذکر کشت
بخدمت حضرت امام محمد باقر وامام جعفر صادق است علیهما السلم مرا از خانه خود
اخراج نمود ودر آن ایام حضرت امام محمد باقر علیه السلام بپرسش من آمدند وفرمودند
که بمن رسیده که این شخص ترا از خانه خود اخراج نموده گفتم بلی جانم فدای تو باد گفتند
که شنیده ام که تو در آن خانه تلاوت کتاب خدای تعالی بسیار میکردی وهر خانه که
در آن تلاوت کتاب خدای تعالی نمایند نوری از آنجا باسمان بالا رود که بآن نور از
دیگر خانها امتیاز کرده مسمع بن عبد الملک بن السیار در کتاب خلاصه وکتاب
نجاشی ومختار کشی مذکورست که او شیخ بکر بن وایل بود در بصره وصاحب جاه وقدر
بود در میان ایشان وبزرگ جماعت مسامعه بود واوجه بود از برادر خود عامر
ابن عبد الملک واولاد او در بصره عقب بسیارست واو از کسانیست که از حضرت امام محمد باقر
علیه السلام روایت نموده واز حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بسیار نقل
کرده واختصاص تمام بآنحضرت داشت تا آنکه آنحضرت روزی با او گفت که ای ابو
السیار من ترا از برای روزی عظیم مهیا وآماده داشته ام واز اینجا نهایت اعتماد
آنحضرت باخلاص او ظاهر میشود وهمچنین مسمع از حضرت امام موسی کاظم علیه السلام
استماع نموده واو را نوادر بسیارست سلیمان بن خالد بن دهقان البجلی
الاقطع الکوفی در کتاب نجاشی وخلاصه مذکورست که او قاری قرآن بود وبا
زید بن علی خروج کرد وانگشت او در حرب بشمشیر یوسف بن عمر که امیر لشکر مخالف

بود بریده شد و غیر او کسی از اصحاب حضرت امام جعفر با زید خروج نمود و آن برقی
وغیر او نقلست که او از آن جنگ گریخت و چون در آن خروج از جانب حضرت امام
محمد باقر ماموز نبود توبه کرد و با آنحضرت رجوع نمود و او از راویان حضرت امام محمد باقر
و امام جعفر صادق علیهما السلام است و در زمان حیات حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام وفات نمود **عیص بن القاسم** خواهرزاده سلیمان بن خالد مذکور ست و
در کتاب کشی از و منقولست که گفت روزی با خال خود سلیمان بمجلس حضرت امام
جعفر صادق علیه السلام درآمدیم چون آنحضرت مرا دید از خال من پرسید که
این جوان کیست که با تو آمده است گفتم خواهرزاده منست فرمودند که امر
شما را میدانند یعنی مذهب شما را میداند گفتم بلی میداند پس آنحضرت فرمودند که الحمد لله
الذی لم یجعله شیطانا **عبد الله بن میمون بن اسود القداح** در خلاصه مذکور
که از موالی بنی مخزوم بود و قداح می تراشید یعنی تیرگر بود پدر او از ابو جعفر و ابو
عبد الله علیهما السلام روایت کرده و خود از راویان ابی عبد الله است علیه السلام و ثقه
بود و در کتاب کشی از عبد الله روایت نموده که حضرت امام محمد باقر علیه السلام مرا گفت
که ای ابن میمون از شما چند کس در مکه هست گفتم ما چهار کسیم پس آنحضرت فرمودند که
انکم نور الله فی ظلمات الارض و این روایت دلالت بر عدالت او نمیکند زیرا که آن
شهادتی است از وجهه خود لیکن اعتماد بر آنست که شیخ نجاشی توثیق او نموده
و در کتاب نجاشی مسطور است که او را کتابی است در بیان اخبار مبعث حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و کتابی در صفت جنت و نار و در کتاب انساب سمعانی مذکور
که میمون غلام جعفر بود و عبد الله با محمد بن اسمعیل بن جعفر در مکتب می بود
وچون وفات یافت عبد الله دعوی نمود که من پسر اسمعیلم و خود را باو نسبت میداد
و حال آنکه او پسر میمون بود مؤلف گوید ظاهر آنست که سمعانی از روی تعصب در
مذهب دعوی نسب مذکور را باو نسبت نموده چنانکه از دیگر کلمات که در ترجمه او
گفته مفهوم میشود و الا علمای شیعه اعرفند بحال او و هیچکدام در مقام جرح و
تعدیل او این دعوی ظاهر الفساد را ذکر نموده اند **عبد المؤمن بن القاسم بن قیس
بن فهد الانصاری** در کتاب نجاشی مذکور ست که او از راویان امامین همام

او در حضرت اسمعیل رضی برد
وچون اسمعیل وفات یافت هم

~~ابو جعفر محمد باقر و ابی عبد الله جعفر الصادق علیهما السلام است و از ثقات~~
و ابو عبد الله است علیهما السلام و او و برادر او ابی مریم عبد الغفار بن قاسم بن
وقیس بن فهد صحابی بود چنانکه از پیش گذشت و کنیت عبد المؤمن ابو عبد الله است
و او را کتابی است در حدیث و هشتاد و یکسال عمر داشت و در سال یکصد و چهل
هفت وفات یافت **اسمعیل بن خالد بن محمد بن مهاجر بن عبید الازدی**
پدر او از امام محمد باقر علیه السلام روایت نموده و خود از راویان حضرت امام جعفر
بوده و در کتاب فهرست شیخ طوسی مذکور ست که هر دو ثقه و کوفی و از اصحاب ما بوده اند
و از تالیفات اسمعیل کتابی است در قضایا که از مفضل بابواب سلخته **حارث بن
المغیرة البصری** از راویان امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام موسی کاظم و زید بن
علی علیهم السلام بوده و در کتاب نجاشی تکرار توثیق او نموده و گفته که او را کتابی
در حدیث **رافع بن زیاد الاشجعی الکوفی** شیخ نجاشی گفته که از راویان امامین همامین
ابی جعفر محمد الباقر و ابی عبد الله جعفر صادق علیهما السلام است و از ثقات
و عیون ایشان بوده و او را کتابی است **ابراهیم بن محمد بن ابی یحیی ابو اسحق المدنی**
در کتاب نجاشی مسطور ست که از راویان امامین همامین ابو جعفر و ابو عبد الله
علیهما السلام بوده و اختصاص تمام بایشان داشته و عامه محدثان اهل سنت
بنابرین او را ضعیف شمرده اند و بعضی از اصحاب ما از بعضی مخالفان نقل کرده
که کتب واقدی مشهور همگی کتب ابراهیم بن محمد مذکور ست و واقدی آنها را نقل
نموده و بنام خود کرده و همچنین نقلست که ابراهیم را کتابیست مبوب در حلال
و حرام از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام **عبد الله بن علی بن ابی شعبة
الحلبی** در کتاب نجاشی مسطور ست که او از اهل کوفه بود اما چون او و پدر و
برادران او بحلب تجارت میکردند نسبت ایشان بحلب غالب شد و آل ابی شعبه
در کوفه خانه بزرگست از اصحاب ما روایت کرده جد ایشان ابو شعبه از امام حسن
و امام حسین علیهما السلام و جمیع ایشان ثقه بودند و بقول ایشان رجوع مینمودند
و عبید الله بزرگترین آن خاندان و وجه ایشان بود و او را کتابی است که بعد از تالیف
آنرا بر حضرت امام جعفر صادق علیه السلام عرض نمود و آنحضرت آنرا تصحیح کرد

و فرمود تا که مخالفان ما را چنین کتابی نیست و این کتاب در میان متقدمین
اصحاب ما مشهور و متداول بوده و ابن داود گفته که او اول کسی است از اصحاب
حضرت امام جعفر ع که در فقه و حدیث امامیه تصنیف نمود محمد بن علی بن
نعمان بن ابی طریفة الاحول البجلی الکوفی الصیرفی الملقب بمؤمن الطاق
در جودت طبع و سرعت فهم طاق • و در تمیز حق و باطل صراف یگانهٔ آفاق بود •
ضمیر منیرش چون نقد خالص پاک عیار • و خاطر اکسیر تاثیرش صیرفیان سخن را معیار •
صاحب عیار عقل در سکه خانهٔ فضل چنان نقدی بی‌غش ندیده • و جوهرشناس
فهم را چنان گوهری بی‌بها بنظر اعتبار نرسیده • جواهر مسایل بی مساعدت
خاطر آن صاحب عیار کامل در میزان خرد وزنی و خطری نداشت • و سکهٔ
دلایل بی امتحان صراف طبع نقاد او در چهارسوی ضمایر ارباب بصایر گرمی بازار
نبود • نقود اصول و فروع که چهرهٔ رواج و ناصیهٔ ابتهاجشان از دست قلب
پرستان مذاهب فاسدهٔ چهارگانه در چهارسوی زمانه در ذم و در هم بود •
اهتمام ضمیر صافی بی‌غش او مستبشر و خرم گشت • و سیم روی اندود بدعت و
بهتان و تشریع قیاس و استحسان که دستگاه دکان داران بی سرمایه و قلاب
چهارسوی غوایت بود در بوتهٔ امتحان طبع جوهرشناس او با آتش حجت برهان
سوخته گردید • در کتاب ابن داود و خلاصه و مختار کتاب کشی مسطور است
که او از اصحاب امامین همامین امام جعفر صادق و امام موسی کاظم ع بوده
کنیت او ابوجعفر است و لقب او احول و مؤمن الطاق و مخالفان شیطان
سیرت او را شیطان الطاق میگفتند زیرا که او در حوالی طاق محامل از
کوفه دکانی داشت که مردم در تمیز درهم و دینار باو رجوع میکردند و چون
او را در تمیز خالص و مغشوش آن مهارتی عظیم بود بحیثیتی که مردم از آن
تعجب مینمودند او را شیطان طاق میگفتند و لهذا مشهور است که روزی ابو حنیفه
کوفی با اصحاب خود در یکی از مجالس نشسته بود که ابوجعفر از دور پیدا شد
متوجه جانب ایشان شد و چون ابوحنیفه را نظر بر او افتاد از روی تعصب
و عناد با اصحاب خود گفت که قد جاءکم الشیطان یعنی شیطان بسوی شما آمد

ابوجعفر چون

ابوجعفر چون این سخن شنید و تردید رسید این آیه بر ابوحنیفه کوفی و اصحاب
او خواند که انا ارسلنا الشیاطین علی الکافرین تؤزهم ازا و شیخ نجاشی گفته که او
از غلمان فضل بود و عم پدر او منذر بن ابی طریفه از راویان حضرت امام زین العابدین
و امام محمد باقر و امام جعفر صادق علیهم السلام بود و پسر عم او حسین بن منذر
بن ابی طریفه نیز از حضرت امام روایت نموده و منزلت مؤمن الطاق در علم و حسن
خاطر مشهورتر از آنست که احتیاج به بیان داشته باشد و از جمله کتب او کتاب
احتجاج است در امامت امیرالمؤمنین علیه السلام و کتاب در رد بر خوارج و کتاب
افعل لا تفعل و کتاب در مجالسی که او را با ابوحنیفه و مرجئه واقع شده
و او را با ابوحنیفه حکایات و مقامات بسیار است از آن جمله آنکه روزی ابوحنیفه
با او گفت که ای ابوجعفر تو برجعت قائلی گفت آری ابوحنیفه گفت پس پانصد
دینار از کیسهٔ خود مرا بقرض بده که هرگاه من و تو رجوع کنیم آنرا بتو ادا نمایم
ابوجعفر در بدیهه گفت که یکی از احکام رجعت نزد ما آنست که بعضی از اعدا
و مخالفان اهل البیت در عرصهٔ رجعت بصورت سگ و خوک و مانند آن
انگیخته خواهند شد اکنون ضامنی بمن ده که تو بشکل انسان رجوع خواهی
کرد تا بتو مبلغی که میخواهی بدهم و الا میترسم که تو بشکل سگ یا خوک رجوع کنی
و آنگاه وجه قرض خود را از تو باز یافت نتوانم نمود و نیز مرویست که ابوحنیفه
روزی با او گفت که اگر علی بن ابی طالب را در خلافت حقی می‌بود چرا مطالبهٔ
حق خود بعد از وفات حضرت رسالت نمیکرد مؤمن الطاق در بدیهه گفت که
از آن اندیشه نمود که مبادا اجنیان بهواداری ابوبکر و عمر او را مانند سعد
عباده به تیر مغیرة بن شعبه بکشند و نیز منقول است که روزی ابو حنیفه
و مؤمن الطاق در یکی از کوچهای کوفه میرفتند ناگاه کسی فریاد بر آورد
که من یدلنی علی صبی ضال یعنی کیست که صبی ضال گم شده مرا بمن بنماید
پس مؤمن الطاق در جواب گفت که صبی ضال ندیده ایم اگر شیخ ضال میخواهی
اینک ابوحنیفه کوفی و ایضا نقلست که چون حضرت امام جعفر صادق ع
وفات یافت ابوحنیفه نزد مؤمن الطاق آمد و بطریق شماتت با او گفت

که مات امامك مؤمن الطاق گفت نعم ولکن امامك من المنظرین الی یوم الوقت
المعلوم یعنی امام تو که شیطانست تا روز قیامت نخواهد مرد و بحثهای میان
مؤمن الطاق و ابن ابی جدره که از اشباه و امثال ابو حنیفه بوده مناظرات
لطیفه در باب افضلیت و احقیت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام واقع است
و تفصیل آن در کتاب احتجاج شیخ طبرسی علیه الرحمه مذکورست اگر خواهند بآنجا
رجوع نمایند و در مختار کتاب کشی از ابو خالد کابلی منقولست که گفت ابو جعفر
صاحب الطاق را دیدم که در مسجد مدینه نشسته بود و با جمعی از اهل مدینه
مناظره مینمود پس نزدیك او رفتم و گفتم که حضرت امام جعفر ما را نهی
میفرماید از کلام با این مردم گفت آن حضرت ترا امر کرده که بمن بگوئی گفتم نه
لیکن مرا امر کرده که با مخالفان سخن نگویم گفت برو و اطاعت کن آنچه ترا
بآن امر فرموده پس نزد حضرت امام آمدم و او را از حال و گفتار صاحب
الطاق اخبار نمودم و گفتم که بمن گفت که برو و اطاعت کن او را در آنچه ترا بآن
امر نموده آنحضرت تبسم نمودند و فرمودند که ای ابو خالد بدرستیکه صاحب الطاق
اگر با مردم سخن میکند و با ایشان مناظره مینماید در رنگ مرغی است که
هرچند بال و پر او را ببرند میتواند پرید و بمطلب میتواند رسید اما اگر
پر ترا ببرند نمیتوانی پرید و در کتاب جامع کافی تالیف رئیس المحدثین
محمد بن یعقوب الکلینی الرازی رحمه الله از ابو جعفر احول مذکورست و مرویست
که گفت زید بن علی رضی الله عنه در وقتی که از بنی امیه پنهان شده بود و داعیه
خروج بر ایشان در دل داشت کسی فرستاد و مرا نزد خود طلبید چون
نزد او رفتم گفت چه میگوئی ای ابو جعفر در اینکه یکی از خاندان ما ترا بموافقت
خود در خروج بر متغلبان زمان دلالت نماید آیا با او همراهی خواهی نمود یا نه گفتم
اگر آنکس پدر تو یا برادر یا برادرزاده تو باشد با او همراهی خواهم کرد گفت
اینک من میخواهم که بر متغلبان بنی امیه خروج کنم و با ایشان مجاهده نمایم
با من همراهی کن گفتم جانم فدای تو باد بهمراهی تو اینکار نمیکنم گفت تو نفس
خود را از من دریغ میداری گفتم که مرا یك نفس بیش نیست که اگر از درگاه حق

صرف

صرف باید نمود پس اگر خدای تعالی را در روی زمین حجتی هست بالضروره آنکس
که از همراهی تو تخلف کند ناجی و رستگارست و کسی که با تو خروج کند هالك است
و اگر حجتی در روی زمین نیست کسی که از همراهی تو تخلف کند با کسی که با تو خروج نماید
مساویست آنگاه زید گفت که ای ابو جعفر بسیار بوده که با پدر خود بر سر سفره
نشسته بودم و آنحضرت از روی شفقتی که با من داشت لقمه طعام را سرد میکرد
و بدهن من می نهاد پس چه گنجایش دارد که کسی که حرارت لقمه طعام را بر من نـ
پسندید آتش دوزخ را بر من بپسندد و آن حجت را بر تو ظاهر سازد و از من
پنهان دارد گفتم جان من فدای تو باد تواند بود که از غایت شفقتی که آنحضرت
بتو داشتند ترا از آن حجت خبر نداده باشد و از آن ترسیده باشد که قبول
اطاعت او نکنی و وعید الهی بر تو واجب گشته مستوجب آتش دوزخ شوی
و او را شفاعت تو میسر نشود لاجرم ترا در معرض رجا و مشیت واگذاشت
تا شفاعت تو تواند کرد و مرا که خبر داده بنابر آن باشد که اگر قبول کنم نجات
یابم و اگر قبول نکنم او را باکی از آن نبود که در آتش دوزخ درآیم بعد از آن با او
گفتم که جانم فدای تو باد شما افضلید یا انبیا گفت انبیا افضلند گفتم یعقوب
به پسر خود یوسف گفت یا بنی لا تقصص رؤیاك علی اخوتك فیکیدوا لك
کیدا پس هرگاه یعقوب امارات نبوت پسر خود یوسف را از برادران او
پنهان دارد که با او کید و مضرت نکنند میتواند که پدر تو امامت برادر ترا از تو
بنابر چنین مصلحت پنهان داشته باشد آنگاه زید مرا معذور داشته اظهار
کرامت و ولایت و حجیت حضرت امام جعفر صادق ع نمود و گفت صاحب تو
در مدینه مرا خبر داده که درین خروج مرا خواهند کشت و در کناسه مصلوب
خواهند ساخت و نزد او صحیفه ایست که در آنجا وقوع قتل و صلب من مذکور
ابو جعفر گوید که در آن سال بحج رفتم و چون بخدمت حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام رسیدم او را از مقاله زید و آنچه در برابر او گفته بودم خبر دادم
پس آنحضرت مرا فرمودند که اخذته من بین یدیه و من خلفه و عن یمینه
و عن یساره و من فوق راسه و من تحت قدمیه و لم تترك له مسلکا یسلکه

وایضا مرویست که چون ضحاک که یکی از خارجیان بود در کوفه خروج نمود و نام
خود امیر المؤمنین نهاد و مردم را بمذهب خود خواند مؤمن الطاق نزد او
رفت چون اصحاب ضحاک او را دیدند بر وی او جستند و او را گرفته
نزد صاحب خود بردند پس مؤمن الطاق با ضحاک گفت که من مردی ام
که در دین خود بصیرتی دارم و شنیده ام که تو بصفت عدل و انصاف اتصاف
داری بنا برین دوست داشتم که در اصحاب تو داخل باشم پس ضحاک با اصحاب
خود گفت که اگر این مرد با ما یار شود کار ما رواجی خواهد یافت آنگاه مؤمن
الطاق با ضحاک خطاب نمود و گفت که چرا تبرا از علی بن ابی طالب میکنید
و قتل و قتال او را حلال دانسته اید ضحاک گفت برای آنکه او حکم گرفت
در دین خدای تعالی و هر که حکم گیرد در دین خدای قتل و قتال او و بیزاری
ازو حلال است مؤمن الطاق گفت پس تو مرا از اصول دین خود آگاه ساز
تا با تو مناظره کنم و هرگاه حجت تو بر حجت من غالب آید در سلک اصحاب تو داخل
و مناسب آنست که جهت تمییز صواب و خطای هر یک از من و تو در مناظره
کسی را تعیین کنی تا مخطی را در خطای او ادب نماید و از برای مصیب بصواب
حکم فرماید پس ضحاک بیکی از اصحاب خود اشاره نمود و گفت که این مرد میان
ما و تو حکم باشد که عالم و فاضل است مؤمن الطاق گفت البته این مرد را
حکم میسازی در دینی که من آمده ام تا با تو در آن مناظره نمایم ضحاک گفت
بلی پس مؤمن الطاق روی با اصحاب ضحاک نمود و گفت اینک صاحب شما
حکم گرفت در دین خدای تعالی دیگر شما دانید و چون اصحاب ضحاک آن
مقاله را شنیدند چندان چوب و شمشیر حواله ضحاک نمودند که هلاک
شد و در مختار از مفضل بن عمر روایت نموده که گفت حضرت امام جعفر
علیه السلام مرا گفت که نزد مؤمن الطاق برو و او را امر کن که با مخالفان
مناظره نکند پس بدر خانه او آمدم و چون او از کنار بام سر کشید با او گفتم
که حضرت امام ترا امر میفرماید که با اغیار سخن نکنی گفت می ترسم که صبر نتوانم
کرد مولف گوید که این بیچاره مسکین نیز مدتی ببلای صبر گرفتار بودم

وبا اغیار

و با اغیار تقیه و مدارا مینمودم و از بی صبری می ترسیدم و آخر از آنچه
میترسیدم بآن رسیدم و از غایت بی صبری این کتاب را در سلک تحریر کشیدم
اکنون از جوش بی اختیار بجناب پروردگار پناه می برم و همین کتاب را شفیع
تقصیر خود می آورم. **ابو محمد هشام بن الحکم الکندی الشیبانی الکوفی**
از اعاظم ائمه کلام و اذکیاء اعلام است همیشه بافکار صادقه و انظار صایبه
تهذیب مطالب کلامیه و ترویج مذهب امامیه مینمود و شمار ابصار ذوی
الاذناب و مذل اعناق و مفرق احزاب ایشان بود ببرهت فهم و بدیهه
یابی و بلندی فطرت و حاضر جوابی اشتهار دارد شیخ حسن بن داود آورده که
روزی کسی ازو پرسید که هل شهد معویة بدرا هشام در بدیهه گفت نعم من جانب
الکفار و در کتاب خلاصه مذکورست که او از موالی قبیله کنده است و مولد
او کوفه بود و در محله بنی شیبان در کوفه خانه داشت و در واسط نشو
و نما یافت و تجارت او ببغداد بود و در آخر عمر ببغداد انتقال نمود و در
حوالی قصر وضاح نزول فرمود همواره نقش محبت اهل البیت بر لوح ضمیر
نگاشت و در سلک راویان امامین همامین ابی عبد الله جعفر الصادق
و ابی الحسن موسی الکاظم علیهما السلام انتظام داشت و در روایت اخبار
صدوق و صدیق و در مذهب ائمه اطهار ثقه صاحب تحقیق بود و صیت
اوصاف حمیده او بهر دیار و قبیله رسیده و در شان او مدایح جلیله از حضرات
امامین همامین وارد گردیده و نسیم مراحم بغایت ایشان بر گلزار اطوار
او وزیده و چون در سال یکصد و هفتاد و نه در کوفه در ایام هرون الرشید
هشام را وفات رسید و آن خبر وحشت اثر را حضرت امام رضا علیه السلام
شنید زبان مبارک بگشاد و بر هشام رحمت فرستاد و شیخ ابو عمرو کشی
باسناد خود از داود بن قاسم جعفری نقل نموده که او گفت که من بخدمت
حضرت امام رضا ع گفتم چه میگوئی در باره هشام بن الحکم آنحضرت فرمود
که خدای تعالی او را بیامرزاد که بسیار اهتمام مینمود در دفع شبهات مخالفان
از بنی نلجیه یعنی از مذهب فرقه نلجیه و در کتاب مختار کشی از عمر بن یزید

منقولست که گفت برادر زاده من هشام در اوایل ایام مذهب جهم بن صفوان
داشت و بغایت خبیث بود از من التماس نمود که او را بخدمت حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام برم تا با آنحضرت مناظره نماید پس گفتم که تا از آنحضرت
رخصت حاصل نکنم نمیتوانم ترا بمجلس او برد پس بخدمت آنحضرت رسیدم و رخصت
دخول هشام در مجلس شریف آنحضرت طلبیدم و چون آنحضرت رخصت دادند
برخاستم و چند قدم بیرون آمدم و در آن اثنا شوخی طبیعت و دلیری
و قبحت هشام بیاد من آمد لاجرم برگردیدم و آنحضرت را از حال هشام خبر
دادم آنحضرت فرمودند که مگر تو بر من می ترسی و من از آن گفته خود خجل
و پشیمان شده بیرون آمدم و او را از اذن دخول بمجلس آن نور دیده
بتول خبر دادم هشام بموافقت من بمجلس آنحضرت در آمد و چون قرار
گرفت آنحضرت مسئله از وی پرسید هشام متحیر فرو ماند پس التماس کرد
که او را چند روز مهلت دهد تا در آن مسئله تاملی نماید آنحضرت او را
مهلت داد آنگاه هشام مضطرب شده بیرون رفت و چند ایام در مقام طلب
جواب شد و چیزی نیافت پس بخدمت آنحضرت رجوع نمود و جواب مسئله را
از آنحضرت استفاده فرمود بعد از آن آنحضرت از وی سوال مسئله
دیگر نمود که متضمن فساد مذهب هشام بود پس غمگین و متحیر بیرون آمد
عمر بن یزید گوید که و چون چند روز بر آن حیرت ماند از من در خواست
نمود که یکبار دیگر او را بمجلس آنحضرت برم و چون عرض حال او بحضرت امام
علیه السلام نمودم فرمود که فردا چاشت در فلان موضع حاضر شود که آنجا
با او ملاقات خواهم نمود پس چون این خبر بهشام رسانیدم شادمان شد
و پیش از آنحضرت بآن موضع رفت و بخدمت آنحضرت مشرف گردید
بعد از آن چون هشام را دیدم از وی سوال نمودم که میان تو و حضرت امام
در آن مقام چه مذکور شد گفت چون بآن موضع رفتم و در انتظار مقدم
آنحضرت بایستادم دیدم که آنحضرت بر استری سوار می آید چون نزدیک
رسید بمرتبه مهابت او در من اثر کرد که در خاطر چیزی نیافتم که بآن متکلم شوم

وزبان

وزبان من بیان گفتار باز ماند پس آنحضرت لحظه سر پیش انداخته بایستاد
که شاید من با او سخن در آیم و دید که هر چند می ایستد حیرت من زیاده میشود
لاجرم عنان شریف بجانب بعضی از کوچهای آن نواحی منصرف ساخت و مرا
یقین شد که این عجز مرا از هیبت او واقع شد از جانب خدای تعالی بود و از علو
قرب و منزلتی که او را نسبت بحضرت پروردگار حاصل است پس هشام بخدمت
آنحضرت رجوع نمود و از مذهب خود برگردید و بدین حق جعفری گروید
و باندک روزی بر دیگر اصحاب حضرت امام فایق گردید و در کتاب مختار کشی
از یونس بن عبدالرحمن نقل نموده که گفت روزی با هشام بن الحکم در مسجد
بودم که رسولی از جانب یحیی بن خالد آمد و گفت اگر یحیی میگوید
که من مذهب رفضه را بر ایشان فاسد ساخته ام زیرا که ایشانرا زعم آنست
که دین قایم نمی ماند الا بامام حی والحال که ما امام ایشانرا محبوس ساخته ایم
نمیدانند که امام ایشان حی است یا میت چون هشام این سخن بشنید گفت آنچه در
دین ما واجبست آنست که اعتقاد کنیم که امام زنده است خواه حاضر باشد نزد ما
خواه غایب و متواری باشد از ما تا خبر موت او بما رسد و مادامی که خبر موت او
بما نرسد بر اعتقاد حیات او باقی خواهیم بود آنگاه مثال آورد و گفت که هرگاه مردی
با اهل خود نزدیکی نمود و بعد از آن بسفر مکه رفت یا در خانه بعضی از اهل محله خود
متواری شد بر ما واجبست که قرار بر حیات او دهیم تا خلاف آن ظاهر شود
پس رسول یحیی باز گردید و جواب هشام را باو رسانید یحیی چون آن جواب شنید
گفت آخر در الزام هشام کاری نتوانستیم کرد آنگاه یحیی نزد هرون رفت و
او را از جواب هشام خبر داد و هرون روزی دیگر کس بطلب هشام فرستاد
و هشام از صورت حال آگاه گشته پنهان شد و فرستادهای هرون او را در خانه
نیافتند و باز گشتند و هشام بعد از دو ماه یا اندکی بیشتر بجوار رحمت ایزدی
شتافت و از عذاب مواخذه هرون خلاصی یافت و از یونس منقولست که
دخول هشام بر یحیی بن خالد و مباحثه او با سلیمان بن جریر بعد از حبس حضرت
امام موسی علیه السلام بود و ایضا در مختار از یونس بن یعقوب روایت نموده که

روزی جمعی از اصحاب حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نزد او حاضر بودند
و از آنها حمران بن اعین و مومن الطاق و طیار و هشام بن الحکم بود و هشام
در آن روز جوانی نورس رسیده بود پس حضرت امام علیه السلام هشام را گفتند
که تقریر کن صورت مناظره که ترا با عمرو بن عبید رئیس معتزله واقع شده است
هشام گفت مرا شرم می آید که در مجلس شما آن سخنان را ذکر نمایم و زبان من از هیبت
شما جاری نمیشود آنحضرت فرمودند که هرگاه که من شما را بچیزی رخصت دادم
در ادای آن توقف نباید کرد پس هشام از روی اطمینان تمام بخدمت حضرت
امام عرض نمود که چون مرا خبر رسید که عمرو بن عبید در مسجد بصره بر مسند
دعوی می نشیند و در مسئله امامت و دیگر مسایل اصول کلام طریقه سلف خود را
[illegible] متوجه بصره گردیدم و در روز جمعه بآنجا رسیدم و بمسجد در آمدم و دیدم
که عمرو بن عبید شمله از صوف سیاه پوشیده و شمله دیگر در دامن خود ساخته
و جمعی بسیار بر گرد او صف کشیده و از او سوال مسایل علمی مینمایند پس
صفوف مردم را شکافتم و در برابر او جا ساختم آنگاه بدو زانو نشسته
از او پرسیدم که ای عالم من مردی غریبم رخصت میدهی که چیزی سوال نمایم
گفت بلی پس سوال نمودم که آیا ترا چشم هست گفت ای فرزند این چه سوال است
که از من میکنی گفتم مسئله من اینست پس گفت سوال کن هر چند مسئله تو احمقانه
باشد گفتم جواب ده مرا از همان سوال گفت بلی مرا چشم هست گفتم چه چیز را
بآن می بینی گفت الوان و اشخاص را دیگر پرسیدم که ترا بینی هست گفت بلی
گفتم بآن چه کار میکنی گفت رایحه را بآن می بویم دیگر پرسیدم که آیا ترا دهان
هست گفت بلی گفتم آنرا چه کار میفرمایی گفت طعام را بآن چشیدن میتوانم
دیگر پرسیدم که ترا دل هست گفت هست گفتم بآن چه کار میکنی گفت
بآن تمیز میکنم آن چیز را که بر اعضای مذکوره وارد میشود پس گفتم
آیا این اعضا از دل بی نیاز نیستند گفت نه گفتم چگونه بی نیاز نباشند
با آنکه قوة ادراک دارند و صحیح و سلیم اند گفت ای فرزند هرگاه مرا شکی میشود
در آنچه دیدم یا چشیدم یا بوییدم رجوع بدل خود مینمایم پس یقینی بهم میرسد و شک

زایل میشود آنگاه من گفتم که پس خدای تعالی دل را بجهت تمیز شک جوارح خلق نموده است
گفت بلی گفتم که پس ناچار خواهد بود از وجود قلب تا جوارح را یقین حاصل شود
گفت چنین است گفتم پس شما قایل میشوید باینکه خدای تعالی این اعضا را خالی
نگذاشت از امامی که تمیز شک و یقین ایشان و صحیح و فاسد ایشان نماید و این
همه خلایق را در وادی حیرت و شک و اختلاف مقیم دارد و امامی که در شک و حیرت
خود باو رجوع نمایند برای ایشان نگذارد پس ساکت شد و متفکر گردید و بعد از لحظه
سر برداشته بجانب من ملتفت شد و گفت که تویی هشام بن الحکم گفتم نه گفت
آیا با او همنشین بوده گفتم نه گفت پس بگو که از کجایی گفتم از اهل کوفه گفت پس
تو هشامی آنگاه برخاست و مرا در بر گرفت و بجای خود نشاند و دیگر سخن نگفت تا
من برخاستم و بیرون آمدم پس چون ماجرا را تمام کردم حضرت امام علیه السلم
خندیدند و گفتند که این را از که تعلیم گرفته بودی گفتم ای فرزند رسول خدای
تعالی بر زبان من از الهام جاری ساخت پس آنحضرت فرمودند که والله که مضمون آن
در صحف ابراهیم و موسی مسطور است و ایضا در مختار مذکور است که روزی
نظام بهشام گفت که اهل الجنة بقاء ابدی در جنت ندارند زیرا که لازم می آید
که بقاء ایشان مانند بقای خدای تعالی باشد هشام گفت که ابد بودن ایشان در جنت
بر وجه تایید مماثلت ایشان با خدای در تایید لازم نمی آید زیرا که ایشان بمبقی
باقی و مؤبد خواهند و خدای تعالی بی مبقی و ابدی است پس بر سبیل مکابره گفت
که البته محال است که ایشان مؤبد در جنت باشند بلکه ایشان را بهم خوردگی عارض
خواهد شد پس گفتم که در قرآن مجید خوانده باشی که آنچه نفس آدمی خواهد در جنت
حاصل است آنجا که فرموده که فیها ما تشتهی الانفس گفت بلی گفتم پس اگر نفس ایشان
بقاء ابدی طلبند و از خدای این را خواهند باید که حاصل شود گفت خدای تعالی
این مطلوب را در خاطر ایشان راه نخواهد داد گفتم پس اگر خلایق را بهم خوردن و
بهم نخوردگی در جنت جایز باشد پس تواند بود که شخصی نظر کند بمیوه یکی از درختان
و چون دست کشد که آن میوه را بچیند آن درخت و میوه هم از آن بهم خورد و پیش
آید پس دست خود را آنجا استوار داشته دستی دیگر را بمیوه درختی دیگر که بهم

باشد بود و در حالت تعلق هر دو دست بآن دو درخت او را نمو حاصل شود
و درختان مرتفع شوند و او بان هیئت مصلوب بماند و محال آنکه در بهشت
کسی مصلوب نخواهد بود پس گفت وقوع این صورت محال است گفتم ای
جاهل اگر خود که مستلزم محال مذکور تواند بود محال باشد چرا خلود که مستلزم
محال نیست محال باشد و در مختار مذکور است که هشام بن الحکم در مناجات
پروردگار خود میگفت که اللهم ما عملت و اعمل من خیر مفترض و غیر مفترض
فجمیعه عن رسول الله و اهل بیته الصادقین صلوات الله علیه و علیهم حسب
منازلهم عندك فتقبل ذلك كله منی و منهم و اعطنی من جزیل ثوابك به حیث
ما انت اهله و در کتاب فصول منتقاه که از تالیفات حضرت سید اجل مرتضی
علم الهدی قدس سره است از شیخ اجل ابو محمد بن النعمان المفید قدس الله روحه
منقولست که هشام بن الحکم از اکابر اصحاب حضرت امام همام جعفر بن محمد الصادق
علیهما السلم بود و فقیه و محدث و متکلم بود و بعد از فوز بصحبت آنحضرت بشرف
صحبت حضرت امام موسی علیه السلام فایز گردید و کنیتش ابو محمد و ابو الحکم بود
و مولای بنی شیبان بود و در کوفه تربیت برد و علو مرتبه او در خدمت حضرت
امام جعفر ع بجای رسید که روزی در موضع منی بخدمت آنحضرت رفت و در آن
زمان جوان نوخط بود و جمعی کثیر از مشایخ شیعه مانند حمران بن اعین و
یونس بن یعقوب و قیس ماصر و ابو جعفر مومن الطاق و غیرهم در مجلس
آنحضرت نشسته بودند پس آنحضرت او را بر بالای همگی جای داد با آنکه آنها
کهن سال بودند و چون آنحضرت از فراست حال استدلال نمود باینکه اینجماعت
تقدیم هشام دشوار آمده روی باصحاب نمود و فرمود که هذا ناصرنا بقلبه و
لسانه و یده پس آنحضرت از اسماء الله و اشتقاق آن از او سوال نمود و او جواب
بر وجه صواب عرض نمود آنگاه آنحضرت او را گفتند که ای هشام خدای تعالی
ترا این فهم از برای آن داده که بآن دفع کنی اعدای ما را هشام گفت ان شاء الله
چنان خواهم کرد پس آنحضرت او را دعا کردند و فرمودند که نفعك الله به و ثبتك
پس هشام از روی تحدث بنعمت الهی گفت والله که هیچکس در مباحث توحید مرا

مقهور نساختند تا امروز که در این مقام نشسته ام و در کتاب مذکور مسطور است
که روزی یحیی بن خالد برمکی در حضور هرون الرشید از هشام بن الحکم پرسید
که مرا خبر ده که حق در دو جهت مختلف می باشد هشام گفت نمی باشد باز یحیی
گفت مرا خبر ده از دو کس که در حکمی از احکام دین نزاع و اختلاف نمایند آیا هر دو
محق اند یا هر دو مبطل یا یکی بر حقست و دیگری بر باطل هشام گفت از جواب
سوال سابق معلوم شد که جایز نیست که هر دو محق باشند یحیی گفت پس مرا
خبر ده از آنکه در مخاصمتی که علی و عباس بر سر میراث حضرت پیغمبر علیه الصلوة
و السلام نمودند کدام محق بود و کدام مبطل از هشام منقولست که گفت چون
این سخن بر من وارد شد نظر کردم که اگر گویم که علی ع مبطل بود کافر خواهم شد
و از مذهب خود بیرون خواهم رفت و اگر گویم که عباس رضی الله عنه مبطل
بود هرون الرشید گردن مرا بشمشیر خواهد زد و این مسئله پیش از آن هیچ وقت
مرا بخاطر نرسیده بود تا در آن فکری کرده باشم و جوابی مهیا داشته باشم
در اثنای تفکر و تحیر بیادم آمد حدیثی که حضرت امام جعفر ع بمن نموده
و فرموده بود که یا هشام لا تزال مؤیدا بروح القدس ما نصرتنا بلسانك پس
دانستم که فرو نخواهم ماند و فی الحال جواب سوال بر من ظاهر شد و گفتم که هیچ یك
از علی و عباس در آن دعوی مبطل نبودند و باهم یکدیگر خلافی و اختلافی
نداشتند و این را نظیر هست که قرآن مجید در قصه داود علیه السلم بیان تا
کرده اینجا که میفرماید هل اتیك نبؤ الخصم اذ تسوروا المحراب الی قوله خصمان
بغی بعضنا علی بعض پس بگو ای یحیی که آن دو ملك که برسم مخاصمت و منازعت نزد
داود ع آمدند کدام مخطی و کدام مصیب بودند یا چگونه تواند گفت که هر دو
مخطی بودند و بالجمله هر چه جواب تست در این مقام جواب ماست در اینجا یحیی پس
گفت من نمیگویم که آن دو ملك خطا کردند بلکه میگویم هر دو بر صواب بودند
زیرا که فی الحقیقه باهم مخاصمت و اختلاف در حکم نداشتند و اظهار آن
مخالفت جهت تنبیه داود ع بر خطایی که از او واقع شده بود مینمودند و
از حکم الهی اخبار میفرمودند و اظهار آن معنی جهت تنبیه ابوبکر بود بر غلطی که در

[حاشیه: هشام گفت من نیز میگویم که علی و عباس فی الحقیقه مخاصمه و مخالفت در حکم نبودند]

غضب خلافت و منع ارث حضرت رسالت از وی واقع شده بود میفرمودند تا اولاد
از خطای او واقف سازند و بسر وقت ظلمی که از وی برایشان در میراث حضرت
رسالت واقع شده آشنا نشد پس یحیی ملتزم گردید و هرون الرشید آن جواب
پسندید و تحسین در کتاب مذکور مسطور است که هرون الرشید خواست
که استماع کلام هشام با علمای خوارج نماید پس امر فرمود که او را با عبدالله بن
زید اباضی که رئیس علمای خوارج بود در مجلس حاضر ساختند و هرون خود
در موضعی نشست که سخن ایشان را بشنود و ایشان او را نبینند آنگاه به یحیی
بن برمکی گفت که عبدالله بن زید را بگوی که از هشام سوال نماید هشام چون
آن سخن شنید گفت خوارج را بر ما سوالی نیست عبدالله بن زید گفت چرا
چنین باشد هشام گفت زیرا که قوم تو جمعی اند که در ولایت مردی و تعدیل
او و اقرار بامامت او و فضل او با ما متفق بودند بعد از آن از ما جدا
شدند در عداوت او و برائت از وی پس ما برهمان اجماع سابق می باشیم
و شهادت شما دلیل ماست و مخالفت شما قدحی در مذهب ما نمی رساند و
دعوای شما بر ما مقبول نیست زیرا که اختلاف برابری با اتفاق نمیکند
و شهادت خصم از برای خصم مقبول است و بر وی مردود است پس یحیی بن
خالد گفت که ای هشام او را نزدیک بحد الزام رسانیدی لیکن با او مماشات
و مجارات نمای و با او بر سبیل جدل سخن را مستمر و متسلسل ساز که امیر
المومنین یعنی هرون را سخنان تو خوش می آید هشام مضمون این بیت
بر زبان آورد که نظم در جدل پیش همه خلق تنزل داریم *
ور با انصاف رسد بر همه فایق مایم * ای یحیی غرض از مناظره اظهار
صواب است و مدار آن بر رعایت انصاف و گاه هست که سخن بجای
غامض و دقیق میرسد که بر بعضی افهام تحقیق آن پوشیده می ماند و اکثر
یکی از دو خصم در مقام مکابره و عناد در می آید اگر میخواهی که حق ظاهر شود
باید که او را بر آن داری که رعایت انصاف نماید و در میان من و خود
واسطه عدل مقرر فرماید تا هر کدام که از طریق حق عدول نمایم ما را براه

باز آرد و در مقام کجی نگذارد پس عبدالله بن زید گفت بتحقیق که ابو محمد یعنی هشام
ما را براه انصاف میخواند و ما نیز از آن تجاوز نمی نمائیم هشام گفت این واسطه
چه کس خواهد بود و چه مذهب خواهد داشت از اصحاب من خواهد بود
یا از اصحاب تو یا مخالف مذهب ما هر دو یا مخالف تمام ملت عبدالله گفت هر کرا
میخواهی اختیار کن که من بآن راضیم هشام گفت که بهر یک از اقسام این تفصیل
راضی شدن مشکل است زیرا که اگر آن واسطه از اصحاب من باشد تو ایمن
نخواهی بود از آنکه بر تو تعصب نماید و اگر از اصحاب تو باشد من از و ایمن نخواهم
بود و اگر مخالف هر دو طرف باشد هیچکدام از و ایمن نخواهیم بود پس مناسب
آنست که یک کس از اصحاب تو مقرر شود و یکی از اصحاب من تا باتفاق نظر در
سخنان ما اندازند و از روی عدل و راستی بر ما حکم کنند چون عبدالله آن سخن
شنید گفت که انصاف دادی ای ابو محمد و من نیز همین میخواستم پس هشام متوجه
یحیی بن خالد برمکی شد و گفت آگاه باش که قطع سخن او نمودم و باندک سعی
جمیع مذاهب او را ناچیز ساختم و هیچ راه سخن برای او نگذاشتم و از مناظره او
فارغ شدم چون هرون از عقب پرده آن سخن بشنید پرده را بجنبانید و یحیی را
بجانب خود متوجه گردانید پس با یحیی گفت که این متکلم شیعه با آن مرد قرار آداب
مناظره میداد و هنوز شروع در مناظره نا نموده دعوی میکند که ابطال مذهب
او نمودم و از مناظره او آسوده ام با او بگوی که بیان این دعوی نماید پس یحیی بهشام
گفت که امیر المومنین میفرماید که دعوی که برین مرد کردی آنرا بیان کن هشام
گفت این قوم همیشه در ولایت امیر المومنین علیه السلام متفق بودند تا امر حکمین
اتفاق افتاد پس او را بواسطه رضا بحکمین تکفیر و تضلیل نمودند و حال آنکه
ایشان او را بقبول آن مضطر ساخته بودند و الحال این شیخ که عمده اصحاب
خود است از روی اختیار نه در وقت اضطرار دو مرد مختلف در مذهب که یکی تکفیر
او میکند و دیگری تعدیل او مینماید حکم میسازد پس اگر در این حکم ساختن مصیب
است پس امیر المومنین علیه السلام اولی است بصواب و اگر مخطی و کافر است پس ما را از
نظر در حال خود آسوده ساخت زیرا که گواهی بکفر خود داد و نظر در کفر و ایمان

اما اولی است از نظر در تکفیر او بر حضرت امیر را پس شنیدن سخن را پسندید و
جایزه لایق بهشام داد و او را بمنزل خود فرستاد و محمد بن عبد الکریم الشهرستانی
الاشعری در کتاب ملل و نحل گفته که هشام بن حکم از متکلمین شیعه است
و میان او و ابو الهذیل علاف که از قدمای معتزله است مناظرات بسیار در
علم کلام واقعست و بعضی از آرای فاسده در کلام باو نسبت داده و گفته که جمعی
از اصحاب او متفرد بترویج آن آرای فاسده بوده اند و ایشان را هشامیه
میگویند و مخفی نماند که بعد از تسلیم صحت نسبت آرای مذکوره بهشام ظاهرا
صدور آنها از و قبل از ادراک سعادت ملازمت حضرت امام جعفر صادق ع
خواهد بود چنانکه سابقا از بعضی رواة امامیه نیز منقول شد که در اصل مذهب
جهمیه داشت و چون بخدمت آنحضرت رسید و کلمات هدایت آیات او را
شنید از مذهب جهمیه برگردید و بمذهب حق جعفری گروید و معنی مسئله بدا
که باو نسبت میدهند نه جواز خطا است و مانند آن بخدای تعالی چنانکه مخالفان
خطا پیشه غلط اندیشه فهمیده اند و انکار آن نموده اند بلکه معنی دیگر است
که لایق انکار نیست چنانکه شیخ ابو الفتح کراجکی در کتاب کنز الفواید تحقیق آن
نموده و چگونه شیعه خطا بر خدای خود جایز دارند که تجویز آن بر رسل و ائمه
خود که از جمله بندگان خدا اند نمیکنند و ملخص کلام در تحقیق مرام هشام
و ازاله اوهام ناصبیان آغاز و انجام آنکه مفهوم از ظاهر لفظ بدا آنست
که آمر نهی کند از انچه بآن امر کرده بود قبل از وقوع در وقت آن و مخالفان
چون بواسطه قصور فهم یا وفور عناد آن نهی را مقصور دانسته اند بر آنکه از
روی جهل و پشیمانی باشد لاجرم گاهی میگویند که قایلان ببدا پشیمانی و
ندامت بر خدا جایز میدارند و گاهی میگویند که ایشان خطا بر خدا جایز میدانند
و اصلا آنرا باصول مقرره مشهوره شیعه نمی سنجند تا [illegible] فهمیده
خود را ادراک نمایند و بالجمله مراد از بدا همان معنی است که گاهی سید بنده
خود را جهت ظهور حسن طاعت او بر دیگران امر کند بارتکاب امری شاق
و چون آن بنده شروع در مقدمات امر مذکور نماید او را از ان نهی کند

ومصداق

در کتب مسئلة البدا

و مصداق این معنی است در افعال الهی قصه حضرت ابراهیم علیه السلم که خدای تع
او را در منام بذبح پسرش اسمعیل ع امر فرمود و چون او بموجب امر الهی مبادرت
نمود و از هر دو آثار رضا و تسلیم و صبر ظاهر شد خدای تعالی از ذبح منع فرمود
و ایشانرا ثنا کرد و اجر ایشانرا مضاعف فرمود اگر گویند خالی از آن نیست
که خدای تعالی اراده ذبح کرده بود یا نه و بر اول لازم آید که خدای تعالی نهی کرده
باشد از انچه امر بآن کرده و بر ثانی لازم که امر کرده باشد بچیزی که اراده آن
نکرده و هر یک ازین دو لازم خلاف مذهب شیعه است جواب آنست که ذبح
فی الحقیقه تفرقه اجزاست و مقدمات ذبح از قصد و خوابانیدن و کارد بدست
گرفتن و نهادن آن بر حلق و مانند آنرا نیز ذبح میگویند بر سبیل مجاز و نظیر
این اطلاق بسیار است و ابن هشام میگوییم که مراد خدای تعالی در انچه خلیل را او
باد بان امر نمود از ذبح مقدمات شاقه ذبح بود از اعتقاد و قصد و خوابانید
جهت ذبح و کارد بر حلق نهادن و صبر بر ان کردن و تعبیر از ان نمود بلفظ ذبح
تا ابراهیم ع اعتقاد معنی حقیقی نموده صبر نماید و مستحق ثواب گردد و انچه
نهی از ان فرمود حقیقه ذبح بود پس لازم نیامد که خدای تعالی امر کرده باشد
بانچه اراده آن ننمود یا نهی کرده باشد از انچه بان امر فرمود و حاصل کلام
آنکه اطلاق بدا بر مضمون قضیه مذکوره و مانند آن نظر بظاهر حال است
زیرا که ظن ابراهیم ع در ان قضیه این بود که مراد از ذبح حقیقت اوست و چون
در ثانی الحال بر ایشان منکشف شد بسبب نهی از ان سوای انچه در ظن
ایشان بود پس ظاهر ان بدا باشد بنا بر مشابهتی که این صورت داشته
بحال کسی که امر کند بچیزی و نهی کند از آن و ناظران اطلاع بر ظاهر امر
باشند دون باطن آن والحمد لله و از جمله مصنفات او که در کتاب نجاشی
مذکور است کتاب ~~[illegible]~~ المعرفة و کتاب المجالس فی التوحید
و کتاب الدلالة علی حدوث الاجسام و کتاب آخر فی التوحید و کتاب الجبر
والقدر و کتاب المجالس فی الامامة و کتاب التدبیر فی الامامة و کتاب فی
ابطال امامة المفضول و کتاب فی وصیة النبی صلعم و الرد علی منکریها

واسمعیل ع

وکتاب اختلاف الناس فی الامامة وکتاب الرد علی ارسطاطالیس فی التوحید
وکتاب الرد علی اصحاب الطبایع وکتاب الرد علی المعتزله وکتاب الرد علی
طلحة والزبیر وکتاب الرد علی الزنادقه وکتاب علل التحریم وکتاب
الفرایض وکتاب فی الحدیث وکتاب المیزان وکتاب الاستطاعه و
کتاب الثمانیة ابواب وغیر ذلک واز جمله مناظرات لطیفهٔ هشام که در
کتاب مذکور مسطور است آنست که روزی ضرار بن عمرو ضبی که از مشاهیر زمان
خود بود نزد یحیی برمکی رفت یحیی با او کفت میتوانی که با شخصی که درین زمان
رکن شیعه است مناظره نمایی ضرار کفت هر کرا میخواهی بیار یحیی یکی بطلب
هشام بن الحکم فرستاد و چون حاضر شد با او کفت که این شخص ضرار است
که از علمای متکلمین و مخالف تست در اصول دین میخواهم که در مسئله امامت
با او مناظره کنی هشام قبول نموده بجانب ضرار اقبال نموده و کفت ای ابو عمرو
مرا خبر ده که ولایت و برائت بظاهر واجبست یا بباطن ضرار کفت بظاهر
زیرا که باطن را نمیتوان دانست مکر بوحی هشام کفت راست کفتی اکنون
مرا خبر ده که کدام یک از علی بن ابی طالب و ابو بکر دفع اعادی حضرت پیغمبر
بشمشیر بیشتر کرد و دشمنان خدا را در معرکهٔ غزاها و بیشتر کشت و آثار
جهاد او بیشتر ظاهر شد ضرار کفت درین امور علی بن ابی طالب بیشتر بود
اما یقین ابو بکر محکمتر بود هشام کفت این همان حال باطن است که
باتفاق سخن را در آن کذاشتیم و تو اعتراف نمودی که آراستکی ظاهر علی
بولایت خدای و رسول بیشتر است از ابو بکر ضرار کفت اینست ظاهر حال
هشام کفت آیا معترف هستی که هرکاه باطن کسی موافق ظاهر پسندیدهٔ
او باشد کمال فضل او در آن خواهد بود ضرار کفت بلی هشام کفت تو
میدانی که حضرت رسالت علی بن ابی طالب را کفت انت منی بمنزلة هرون
من موسی الا انه لا نبی بعدی ضرار کفت میدانم هشام کفت پس مکر جایز
که آنحضرت چنین سخن در بارهٔ علی بن ابی طالب کوید و او نزد آنحضرت
در باطن ایمان قوی نداشته باشد کفت نه هشام کفت پس بنابرین صحت

ظاهر و باطن علی بن ابی طالب ظاهر کردید و هیچ کدام از ظاهر و باطن صاحب
تو بصحت نرسید والحمد لله علی ذلک و مخفی نماند که حاصل ایراد ضرار درین مقام
همانست که شارح جدید تجرید که یکی از علمای اهل سنت است بعد از ذکر
تعداد فضایل حضرت امیر که مصنف قدس سره العزیز مذکور ساخته
کفته که هیچ سخن در کثرت مناقب و بسیاری فضایل آنحضرت نیست و
همچنین متصف بودن او بکمالات و مخصوص بودن او بکرامات و لیکن
دلالت بر آن نمیکند که او پیش خدای تعالی عزت و کرامت و ثواب بیشتر داشته
باشد و تفصیل جواب بر وجهی که بعضی از متاخران اصحاب متصدی بیان
آن شده اند آنست که بر هیچ عاقل مخفی نیست که موجب کرامت و عزت و
ثواب که عوض عبادتست بر وجه تعظیم غیر ازین امور نیست که او قبول
کرده که اینها همه در حضرت امیر بیشتر بود و بعضی مخصوص آنحضرت پس
معنی ندارد باشد که دیکری را عزت و کرامت و ثواب بیشتر باشد
و بر تقدیر تسلیم که این تواند بود اما عاقل کی تواند بود که قایل شود بعدم امام
و مقتدا بودن این نوع کسی بجهت آنکه شاید دیکری بهتر باشد یا آنکه دیکری
متصف باین صفات باشد و ظاهرست که عاقل میکوید که حالیا در نظر
ما این بهتر و لایقتر بامامتست تا در غیر او ثابت شود چه معنی ندارد که کسی
کوید که اخذ علم مثلا از کسی که علمش معلوم باشد بهترست از کسی که علمش معلوم
باشد تا این نسبت ظاهرست نزد عقل و در نقل که قرآن و حدیث باشد نیز هست
مثل قوله تعالی افمن یهدی الی الحق احق ان یتبع امن لا یهدی الا ان یهدی فما لکم
کیف تحکمون یعنی آیا کسی که هدایت داشته باشد و عالم باشد بحق بهترست
که تابع او شوند مردمان و تحقیق حق از او کنند یا کسی که هدایت و علم ندارد تا کسی
او را هدایت و علم تعلیم کند پس چکونه حکم میکنید درین شما که صاحب عقلید
یعنی معلوم است و عقل حکم میکند که اول بهترست و رد و خلاف آن مکابره
و عناد و عاقل آنست که خود را از تقلید و تعصب معرا و دور سازد و نکوید که
علما و مشایخ سابق چنین رفته اند البته ایشان غلط نکرده اند و همچنین

بدو ما چه غلط بر غیر انبیا و ائمه هدی جایز نیست با آنکه احتمال تقیه و بازی
خوردن از شیطان و دنیا نیز دارد چه الحال معلوم است که پادشاهان در
کمال ظلم اند و با وجود آن مردم نیز با ایشان میروند و ملازمت ایشان
اختیار مینمایند و مطیع ایشان میشوند و اگر مرد صالحی ایشان را گوید که تابع
ظالم مشوید بلکه ظالم را تعظیم و دعا مکنید آن مرد صالح را تشنیع و مذمت
کنند و اگر ظالم بفرماید که آن مرد صالح را بکشند فی الفور بقتلش میرسانند
و این بسیار واضح است و قراین برین بیشمار و در کتاب ایضاح که از مولفات
محمد بن جریر بن رستم طبری امامی است آورده که روزی یحیی برمکی از هشام پرسید
که مشهور است که علی بن ابی طالب علیه السلام عمر بن خطاب را امیر المومنین بجای
آبا ان خوانده و نام نهاده صادق بود یا نه هشام گفت صادق بود یحیی
گفت پس چرا انکار استحقاق امامت او میکنید هشام گفت خدای تعالی از
زبان حضرت ابراهیم وصف کرده اصنام را باله خدا بخاطر که میفرماید فراغ
الی آلهتهم و حال آنکه آنها فی الحقیقه آله نیستند و در صدق خدای تعالی
شکی و ریبی نیست پس برین قیاس میتواند بود که حضرت امیر علیه السلام وصف
با امیر المومنین کرده باشد و فی الحقیقه چنان نباشد و مع هذا ضرری بصدق
حضرت امیر را نباشد و مولف گوید که اشکال یحیی در اجرای وصف امیر المو[منین]
بر عمر و امثال او بحسب عرف شرع و استعمال صدر اول متوجه است و
بجواب هشام محتاج نیست اما چرا نتواند بود که حضرت امیر اجرای آن بر ایشان
بحسب اصل وضع لغوی کرده باشد یعنی امر کننده بر مومنان چه ظاهر است
که این ترجمه را اصلا دلالتی در عرف فارسیان بر استحقاق امارت موصوف
نیست و ظاهرا بنا بر ملاحظه این نکته مرحوم صدارت پناهی میر شمس الدین
اسد الله شوشتری در ترجمه رساله نفحات اللاهوت فی لعن الجبت
والطاغوت هر جا در روایات اصل رساله خطاب متغلبان خلافت
با امیر المومنین واقع شده ترجمه آن بقول خود که ای امر کننده بر مومنان نموده
بخلاف دیگر مترجمان آن رساله مانند میر ابو المعالی استرابادی و ملا محمد

ترجمه

ابی طالب که ایشان ازین دقیقه غافل شده اند و همان لفظ امیر المومنین را بی
آن ذکر کرده اند و ایضا در مختار کشی از یونس بن عبد الرحمن منقولست
که گفت چون هشام در اصول فلاسفه طعن مینمود و مع هذا بواسطه
که درباره حضرت رسالت صلعم بهرون گفته بود و خاطر هرون را بجانب
خود مایل ساخته بود یحیی بن خالد برمکی ازو رنجید و برو رشک می
ورزید و فرصت دفع او میطلبید تا آنکه روزی بعرض هرون رسانید
که من تحقیق حال هشام نموده ام و دانسته ام که زعم او آنست که در روی زمین
امامی مفترض الطاعة غیر تو موجود است هرون گفت سبحان الله یحیی گفت
بلی او این زعم دارد و میگوید که اگر آن امام او را بخروج امر نماید بخروج مبادرت
نماید پس هرون یحیی را گفت که اهل علم کلام را بر خود جمع نماید و با همدیگر
مناظره نمایند و او از پس پرده سخن هر یک را می شنیده باشد آنگاه یحیی
ضرار بن عمرو و سلیمان بن جریر و عبد الله بن یزید اباضی و موبد موبدان
و راس الجالوت را نزد خود طلبید و بمناظره انداخت و بعد از طول مناظره
و مشاجره هشام را که در نقاهت بیماری بود از روی مبالغه تمام طلب نمود
یونس گوید که چون رسول یحیی آن خبر رسانید هشام بمن گفت خاطرم از اقبال
باجابت سوال او منع میکند و از آن میترسم که مبادا مقدمه ساخته باشند
که مرا از آن خبری نباشد زیرا که خاطر این ملعون یحیی بن خالد بواسطه خبری
چند بر من متغیر شده است و من عزیمت آن داشتم که اگر خدای تعالی مرا ازین
بیماری شفا بخشد بکوفه روم و راه گفت و شنید را بر خود ببندم و ملازم
مسجد و عبادت شوم و دیدار این ملعون را نبینم یونس گوید که من او را
گفتم که نخواهد بود الا خیر برو و بقدر امکان از شر ایشان محترز باش پس
هشام گفت که ای یونس تو می بینی که من احتراز خواهم کرد از امری که خدای تعالی
اظهار آن را بر زبان من خواسته باشد و این معنی چگونه متصور خواهد شد
لیکن برخیز بحول و قوت خدای تعالی تا برویم پس هشام بر استری که رسول یحیی
او آورده بود سوار و من بر خری که از هشام بود سوار شدم و باتفاق در آن

مجلس در آمدیم و مجلسی مشحون با ئمه علم حکمة و کلام دیدیم پس هشام پیش رفت
و بر یحیی و دیگران سلام کرد و نزدیک یحیی بنشست و من نیز در آن میان
بنشستم پس یحیی ~~بهیکلهم السلام~~ او را حکم نمود که در مناظراتی که میان ایشان
گذشته بود و فیصل نیافته بود حکم فرماید هشام آخر سخن هر دو کس را
تحقیق نمود و از روی استقلال بر بعضی حجة بعضی حکم فرمود و حسد و کینه
یحیی را بر خود بیفزود بعد از آن یحیی هشام گفت که از کثرت مناظره و مجادله
امروز ملول شده ایم میخواهیم که فساد اختیار مردم را در تعیین امام
بیان نمایی و انکه امامت حق آل رسول است بیان فرمای هشام عذر خواست
و گفت که بیمار نیم مرا عاجز ساخته اند از انکه در این مطالب در آیم و اگر کسی در من
اعتراض در آن نماید از عهده جواب بیرون آیم یحیی را آن عذر قبول نیفتاد
و مبالغه در آن باب نمود پس هشام بسخن در آمد و چون سخن را بنهایات
رسانید یحیی با سلیمان بن جریر گفت که از ابو محمد یعنی هشام چیزی از این باب
بپرس سلیمان از هشام پرسید که مرا خبر ده که علی بن ابی طالب مفروض
الطاعة بود هشام گفت بلی سلیمان گفت اگر انکسی که بعد از او امام است
ترا امر نماید که با او خروج بشمشیر نمایی اطاعت او خواهی کرد هشام گفت مرا امر
نخواهد کرد گفت چگونه امر نخواهد کرد هر گاه طاعت او بر تو فرض باشد هشام
گفت بگذار این سخن که جواب آن ظاهر شد سلیمان گفت از سخن تو این
معلوم میشود که در وقتی تو اطاعت او میکنی و در وقتی دیگر اطاعت نخواهی کرد
هشام گفت که من نگفتم که اطاعت او نمیکنم این گفتم که او مرا امر نخواهد کرد
پس سلیمان گفت من بر سبیل جدل از تو سوال میکنم که امر نا کردن او مر ترا
واجب نیست پس اگر ترا امر کند بخروج چه کار خواهی کرد هشام گفت چند بد
کرد این فرق زار بگردی و از آن نمی اندیشی که اگر بگویم که هر گاه مرا امر نماید
خروج خواهم کرد دیگر ترا مجال سخن نخواهد ماند و بافهم وجهی ملزم خواهی شد
و من بواسطه انکه میدانم که مآل این سخن من بکجا خواهد کشید دلیری نمی نمایم
چون هرون آن سخن از هشام بشنید روی درهم کشید و مردم را از آن

بمراجعت

بمراجعت نمود و هشام آن معنی را غنیمت دانسته در بغداد توقف نمود و از
راه متوجه مداین گردید و در آنجا باو خبر رسید که هرون بر یحیی گفت که دست
از مواخذه هشام و اصحاب او باز ندارد و فرستاد تا حضرت امام موسی را
آوردند و حبس نمودند و هشام در کوفه مدتی مختفی بود و یحیی در مقام موا
او بود و بر او دست نیافت تا هشام بجوار رحمت ایزدی شتافت **هشام بن
سالم الجوالیقی الجوزجانی الکوفی** مولای بشر بن مروان بن الحکم و از
سبی ولایت جوزجان بود در خلاصه مذکور است که او از اصحاب امامین
همامین جعفر صادق و موسی کاظم علیهما السلم بود و در مختار کتاب کشی
از هشام بن سالم منقول است که گفت بعد از وفات حضرت امام جعفر
من و ابو جعفر مؤمن الطاق در مدینه طیبه بودیم و مردم را گمان چنان بود
که عبد الله بن جعفر که پسر مهتر بود قایم مقام پدر است و بعد از پدر امامت
باو میرسد پس من و مؤمن الطاق نزد عبد الله رفتیم و دیدیم که مردم نزد
او جمع شده اند و در امامت متمسک باین روایت شده که حضرت امام جعفر
فرموده که ان الامر فی الکبیر ما لم یکن به عاهة یعنی امامت به پسر بزرگتر
میرسد مادامی که در او عیبی و عاهتی نباشد پس جهة امتحان او سوال نمودیم
انچه از پدرا او سوال نموده بودیم و باو گفتیم که در زکوة چه چیز واجب است
گفت در هر دویست درهم پنج درهم دیگر پرسیدیم که در صد درهم چند واجب
میشود گفت دو درهم و نیم پس او را گفتیم که والله که مرجئه این فتوی نمیدهند
پس دستهای خود را بسوی آسمان برداشت و گفت لا والله ما ادری ما تقول
المرجئة پس از خانه او نا امید بیرون آمدیم و دانستیم که او امام نیست برای
قلت علم او بشرع آنگاه در بعضی از دکانهای مدینه گریان و حیران نشستیم و
غمناک نشستیم که در مسایلی که ما را روی دهد بکدام یک رجوع نماییم و با یکدیگر میگفتیم
که بمرجئه رجوع باید کرد و گاهی بقدریه خاطر میل میکرد و گاهی بزیدیه و گاهی
بمعتزله و گاهی بخوارج تا آنکه در اثنای این حیرانی مردی پیر نورانی را دیدیم که از
دور بدست خود بسوی ما اشارت میکند پس ترسیدیم که مبادا از جاسوسان

منصور عباسی باشد که در آن زمان مقرر داشته بود که تحقیق نمایند که شیعه امام جعفر ترد یک کدام یک از اولاد او میروند و کدام را قایم مقام او میدانند

انگاه با رفیق خود مومن الطاق گفتم که از من دور شو که من از اشارت این مرد بر خود و بر تو میترسیم و چون الحمرا میطلبند شاید که چون تو از من دور شوی از شر او خلاصی یابی پس مومن الطاق از من اندکی دور شد و من چون کمان آن نداشتم که از آن مرد خلاص شوم شد بناچار با او همراه شدم و با او میرفتم تا به در خانه حضرت امام موسی علیه السلام رسید مرا آنجا گذاشت و رفت و خادمی که بر در ایستاده بود مرا گفت بخانه در آی رحمک الله و چون بخانه در آمدم حضرت امام موسی ع را دیدم و آن حضرت را چون نظر بر من افتاد اول مرتبه فرمودند که لا الی المرجئة ولا الی القدریة ولا الی الزیدیة ولا الی المعتزلة ولا الی الخوارج الیّ الیّ الیّ پس آنحضرت گفتم که جانم فدای تو باد پدر تو از این عالم گذشتند گفت بلی گفتم که بمرات گذشتند گفت بلی گفتم جانم فدای تو باد پس کیست که بعد از وی ما را هدایت نماید گفت اگر خدای خواهد ترا هدایت خواهد داد گفتم جعلت فداک عبدالله برادر تو را زعم آنست که بعد از پدر امام و قایم مقام است گفت یرید عبدالله الا یعبد الله بار گفتم جعلت فداک پس بعد از پدر تو کیست که ما را هدایت نماید دیگر بار آنحضرت فرمودند که اگر خدای خواهد ترا هدایت خواهد داد گفتم تویی آن هادی گفت من این نمیگویم لیکن چون دیدم که راه مسئله بر من مفتوح نشد گفتم جعلت فداک آیا کسی بر تو امام هست گفت نی و مقارن این کلام او در دل من هیبتی و عظمتی از وی در آمد زیاده از آنچه از پدر او در خاطر من در می آمد آنگاه گفتم جعلت فداک دستوری ده تا از مسایلی که از پدر تو می پرسیدیم از تو بپرسیم گفت بپرس بخبر و آشکارا مکن که اگر آشکارا میکنی بیم سر و مظنه خطر است و چون مشکلات مسایل خود را از او پرسیدم او را بحری بیکران دیدم و بامامت او گرویدم و چون امامت او بر من ظاهر شد گفتم جانم فدای تو باد شیعه تو و پدر تو حیران

دیگراه

وگمراه مانده اند مرا دستوری ده که ایشان را پنهان از نظر اغیار بخدمت تو بیاورم آنحضرت فرمودند که هر کدام که آثار رشد و صلاح از وی ظاهر باشد از وی عهد بگیر که کتمان حال نماید آنگاه او را پیش من آر که اگر این سر آشکارا شود بجز ذبح حد بود الا ذبح یعنی کشته شدن و دست مبارک خود را بر حلق شریف نهادند پس از خدمت آنحضرت بیرون آمدم و ابو جعفر مومن الطاق را ملاقات نمودم از من پرسید که چه خبر داری گفتم هدایت الهی و تمام قصه ملازمت خود را با حضرت امام تقریر نمودم بعد از آن مفضل بن عمرو و ابو بصیر را از آن حال خبر دادم و ایشان نیز بخدمت آنحضرت رسیدند و مشکلات مسایل خود را از وی پرسیدند و علم قطعی در امامت او بهم رسانیدند پس فوج فوج از شیعه را بخدمت آنحضرت دلالت مینمودم و ایشان میرفتند و سخنان او را میشنیدند و از روی امتحان مسایل مشکل می پرسیدند و بامامت او میگرویدند تا آنکه اکثر شیعه بآنحضرت رجوع نمودند و با عبدالله ابی جعفر اندکی از مردم باقی ماندند و چون عبدالله آن حال را مشاهده نمود دید و دانست که هشام بن سالم شیعه را بجانب حضرت امام موسی ع دلالت مینمود و از متابعت او منع فرموده جمعی را در مدینه در کمین داشته بود که هشام را آزار نمایند و از این روایت بنهایت شدت تقیه در زمان حضرت امام موسی ع ظاهر میشود تا آنکه بخط والد بزرگوار خود رحمه الله تعالی دیده ام که اصحاب و راویان آنحضرت بواسطه شدت تقیه گاهی بمجرد کنیت و گاهی بعالم و گاهی بفقیه و گاهی بعبد صالح و گاهی برجل از آنحضرت تعبیر میکردند جمیل بن دراج النخعی در خلاصه مذکور است که او شیخ ما و وجه طایفه و ثقه بود و از اصحاب و راویان امامین همامین جعفر الصادق و موسی الکاظم علیهما السلام بود و پدر او نوح بن دراج قاضی کوفه نیز از اصحاب ما بود و مذهب خود را از اغیار اخفا مینمود و جمیل بن دراج در ایام حضرت امام رضا علیه السلام وفات یافت و از برادر خود ایوب بن نوح بسال بزرگتر بود و او را کتابی است در حدیث و کشی گفته که او از آن جماعت است که طایفه امامیه بر تصحیح جمیع روایات او اجماع نموده اند و اقرار بفقه او کرده اند و در کتاب کشی از عبدالله بن مغیره منقولست که گفت

شنیدم که حضرت امام جعفر علیه السلام این آیه تلاوت فرمود که فان یکفر بها هؤلاء
فقد وکلنا بها قوما لیسوا بها بکافرین پس بدست خود اشارت بسوی
ما کرد و ما جماعتی بودیم که در میان ما جمیل بن دراج و دیگر اصحاب بودند پس
ما گفتیم اجل والله جعلنا فداک لا نکفر بها **داود بن زربی الخندقی**
در خلاصه مذکورست که اختصاص تمام بهرون الرشید داشت و معتقد حضرت
امام جعفر علیه السلام بود و در مختار کشی از داود رقی منقولست که گفت روزی
بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام رفتم و پرسیدم که اعداد شستن روی و دست
در طهارت چنداست گفت آنچه در اصل از جانب خدای تعالی واجب شده بود
یکمرتبه بود بعد از آن حضرت رسالت مرتبه دیگر بران افزودند و هر که سه
سه بار بشوید نماز او باطل خواهد بود و در این سخن بودیم که داود بن زربی از
در درآمد و در یکی از زوایای خانه بنشست و همان مسئله را که من پرسیده بودم
از آن حضرت پرسید پس در جواب او فرمود که سه سه بار باید شست و هر که کم
کند نماز او باطل است پس از استماع آن تناقض لرزه بر تن من درآمد و نزدیک
بآن شد که شیطان بر من راه یابد مقارن این حال آنحضرت بجانب من نگاهی
از روی غضب نمودند و گفتند که ساکن باش ای داود که این مقامی است مردد
میان کفر و ضرب اعناق پس از خدمت آنحضرت بیرون آمدیم و بخانه
ابن زربی که بجوار باغ منصور عباسی بود رفتیم اتفاقا قبل از آن کسی بمنصور
گفته بود که ابن زربی از شیعه و بخدمت جعفر بن محمد تردد مینماید و منصور
گفته بود که من طریق طهارت جعفر بن محمد را میدانم پس بعد ازین پیروی طهارت
ابن زربی خواهم کرد اگر بطریق او وضو خواهد ساخت آنچه در حق او گفته اند راست
خواهم داشت و او را خواهم کشت در این وقت که با ابن زربی بخانه او آمدیم منصور
در عماراتی که باطراف باغ مشرف بر خانه ابن زربی داشت کمین کرده بود و تتبع طهارت
ابن زربی مینمود و چون وقت نماز رسیده بود ابن زربی بوضو مشغولی نمود
و در وضو سه بار سه بار غسل نمود چنانکه حضرت امام علیه السلام باو اعلام
نموده بود و چون وضوی او تمام شد منصور کس فرستاد و او را طلبید و چون

وکتاب ابن داود

داود

داود نزد حضرت رسید با او اظهار لطف و مرحمت نمود گفت ای داود درباره تو سخنی
گفته بودند که تو از آن مبرا بودی و چون من پیروی وضوی تو کردم دانستم که آن سخن
راست نیست میخواهم که مرا بحل کنی آنگاه فرمود تا صد هزار درهم بداود دادند راوی
که داود رقی است گوید که بعد ازین واقعه من و داود زربی بخدمت حضرت امام علیه السلام
رسیدیم و داود ابن زربی بآنحضرت گفت که جعلنی الله فداک امروز مرا در دنیا
حفظ نمودی و امیدواریم که بوسیله یمن و برکت تو در جنت داخل شویم پس
آنحضرت او را گفتند که خدای تعالی ترا و جمیع برادران ترا از مؤمنین در جنت جای
داده است اما ماجرای خود را بر داود رقی بگو تا اضطراب او ساکن شود
آنگاه بداود زربی امر فرمودند که بعد ازین وضوی خود را مثنی مثنی بساز و زیاده
مکن که نماز تو باطل خواهد شد و ایضا در مختار کشی از داود بن زربی منقولست
که گفت روزی بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام مالی بردم آنحضرت بعضی را
گرفتند و بعضی را باز پس دادند پس عرض نمودم که چرا این باقی را نمی گیرید فرمودند
که عنقریب صاحب این مرد آن را از تو خواهد طلبید و بعد از وفات آنحضرت حضرت
امام رضا علیه السلام کسی نزد من فرستادند و آن مال را از من گرفتند **حماد بن عیسی الجهنی**
الکوفی البصری در خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که در روایت حدیث
بسیار احتیاط مینمود تا آنکه از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام زیاده از بیست حدیث
روایت نکرده و از امام موسی کاظم و امام رضا علیهما السلام روایتی از و شنیده اند
و در مختار از و منقولست که گفت من و عباد بن وهب بصری از حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام استماع حدیث مینمودیم پس عباد دویست حدیث حفظ نمود و بعد
آن را میرسانید و من هفتاد حدیث حفظ نمودم و همیشه مرا در زیاده و نقصان
عبارات بعضی از الفاظ آن شک واقع میشد تا آنکه اقتصار بر روایت بیست
حدیث نمودم که در آن شکی ندارم و نجاشی از و منقولست که چون بخدمت حضرت
امام موسی علیه السلام رسیدم از و درخواست نمودم که در حق من دعایی کند
که خدای تعالی مرا خانه و زن و فرزند و روزی نماید و توفیق حج هر سال کرامت فرماید
پس آنحضرت دست مبارک بدعا برداشتند و گفتند اللهم صل علی محمد و آل محمد

مستجاب

وارزقه دارا وزوجة وولدا وخادما وحج خمسين سنة وآن دعا در حق من
شد وچون در آن دعا تخصیص به پنجاه حج فرمودند دانستم که زیاده از آن حج
نخواهم کرد پس چون پنجاه وهشت حج کزاردم صاحب خانه وزن وفرزند وخادم
شدم آورده اند که بعد پنجاه ویکم در وادی قناة که در آنجا غسل احرام بجا
می آورد با سیل غرق شد زیاده از هفتاد سال عمر داشت ودر سال دویست
ونه بجوار رحمت ایزدی انتقال نمود ودر کشی مسطورست که طایفه امامیه
اجماع نموده اند بر تصحیح جمیع روایات واخبار او واقرار نموده اند بفقه او واو
کتابیست در حدیث وکتابی دیگر در توحید **حمزة الطیار** کنیت او
ابو عمار است شیخ ابو عمرو کشی باسناد خود از هشام بن الحکم روایت نموده
که حضرت امام همام جعفر بن محمد صادق علیهما السلام بعد از فوت او بر وی رحمت
فرستاد ودعای او بنضرة وسرور نمود وفرمود که رحمه الله ولقاه نضرة
وسرورا فقد کان شدید الخصومة عنا اهل البیت ودر مختار از طیار منقولست
که گفت بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام عرض نمودم که شنیده ام که ترا
خوش نمی آید که ما با مخالفان خود مناظره وخصومت کنیم آنحضرت فرمودند
که اما مناظره امثال تو با ایشان مارا خوش آید که تو اگر در دامی واقع شوی
از آنجا گریزان میتوانی نمود وهر که چنین نباشد مناظره او مرا خوش
نمی آید ودر خلاصه از حضرت امام جعفر ع روایت نموده که فرمود نعم که حضرت
امام محمد باقر بوجود طیار مباهات وافتخار مینمودند **ابو الصباح ابراهیم
بن نعیم العبدی الکنانی الکوفی** از بنی عبد قیس بود ودر کوفه متولد شده بود
ودر میان بنی کنانه منزل داشت بنابرین اورا کنانی میگفتند علامه
حلی قدس سره در کتاب خلاصه توثیق او نموده وگفته که حضرت امام جعفر
صادق ع بواسطه اعتمادی که بر وی داشت در شان او فرموده که انت
میزان لا عین فیه یعنی تو مانند ترازویی که در گفتن او قصوری وتفاوت
نیست ودر مختار از ابی الصباح منقولست که گفت روزی سدیر بمنزل من
آمد وگفت که زید بن علی از تو تبرا مینماید پس من از استماع این سخن خشمناک

شدم

شدم ولباس خود پوشیدم ومتوجه ملاقات زید شدم وچون بخانه او در آمدم
وبر وی سلام کردم گفتم که ای ابو الحسین شنیده ام که ترا گمان آنست که ائمه چهار
اند سه گذشته اند وچهارم کسی است که قیام بسیف نماید گفت آری چنین
گفته ام آنگاه من بعضی از کلمات که منافی دعوی او بود ودر زمان حیات
حضرت امام محمد باقر علیه السلام از او شنیده بودم بر رو القا نمودم واز پیش
او بیرون آمدم وراحله مهیا ساختم وبخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام
متوجه شدم وماجرای خود را با زید بخدمت او عرض نمودم پس آنحضرت
فرمودند که اگر خدای تعالی زید را مبتلا سازد بخروج بشمشیر واز خاندان ما
دو شمشیر دیگر با او خروج نماید بکدام دلیل توان دانست که شمشیر حق کدام
وشمشیر باطل کدام والله که حقیقت حال نه آنست که او گمان کرده واگر خروج
نماید کشته خواهد شد وچون از خدمت آنحضرت مراجعت نمودم وبقادسیه
رسیدم خبر قتل زید را شنیدم ودر کتاب نجاشی مذکورست که او را کتابی است
در حدیث **سورة بن کلیب** در خلاصه مذکورست که او از اصحاب حضرت
امامین همامین محمد الباقر وجعفر الصادق علیهما السلام بود ودر مختار
کشی از سوره منقولست که گفت روزی زید بن علی مرا گفت ای سوره چون
دانستید که صاحب شما بر آن وجه است که فرا گرفته اید گفتم از آنجا
دانستم که ما پیش از این هرگاه در مسایل خود که رجوع به برادر تو محمد بن علی ع
میکردیم او بآیات قرآنی واحادیث جد بزرگوار خود جواب مسایل ما را
ادا مینمود وچون او بجنة المأوی انتقال نمود بهر یک از اکابر خاندان
شما رجوع نمودیم وتو نیز از آنجمله بودی وهیچکدام از عهده جواب جمیع
مسایل ما نتوانستید بیرون آمد تا آنکه رجوع به برادر زاده تو امام جعفر
علیه السلام نمودیم پس او بطریق جد بزرگوار جواب مسایل ما را ادا فرمود
آنگاه زید تبسم نمود وگفت راست گفتی که کتب حضرت امیر المؤمنین صلوات الله
علیه نزد اوست **معلی بن خنیس الکوفی** مولای حضرت امام جعفر صادق ع
بود وآنحضرت او را از اهل بهشت خوانده بود وچون مردم را دعوت مینمود

که بموافقت محمد بن عبدالله معروف بنفس زکیه بر بنی العباس خروج نماید و داود بن علی عباسی او را گرفت و بآن کینه او را کشت و صلب نمود و او پیش از آنکه کشته شود مردم را گواه گرفته بود که آنچه متروکه اوست از حضرت امام جعفر است ع

شیخ ابوجعفر طوسی در کتاب غیبت آورده که او از قوام و وکلای حضرت امام جعفر ع بود و نزد آنحضرت بغایت پسندیده بود و بر منهاج او عمل مینمود و چون خبر قتل معلی بآنحضرت رسید بسیار بر او دشوار آمد و بر او دعا کرد و گفت ای خدا و مولای مرا که وکیل من در مال و عیال من بود چرا کشتی والله که تو از رحمت خدای روی آمرزش نخواهد بود مخفی نماند که معلی در بعضی از روایات که در فضیلت روز نوروز و بیان اعمال مستحبه آن از حضرت امام جعفر صادق ع روایت نموده کفته که حضرت رسول علیه السلم در آن روز علی را علیه السلم بوادی جن و دیوان فرستاد بر عهد و میثاق نمود بر ایشان و بعضی از نواصب از استبعاد شمرده و جهاد کردن حضرت امیر را علیه السلم و کشتن بعضی از جنیان را بر آن افزوده و ابعد کمان برده بلکه از جمله محالات شمرده و شیخ اجل عبدالجلیل رازی در جواب کفته که اگر این ناصبی هنوز ندانسته که جنیان نیز مانند آدمیان مکلف اند بشریعت و احکام پس قرآن مجید پیش باید کرد تا ف خواندن آن آیه را که سنفرغ لکم ایها الثقلان و جای دیگر میفرماید قل اوحی الی انه استمع نفر من الجن فقالوا انا سمعنا قرانا عجبا یهدی الی الرشد فامنا به و در جای دیگر حق را در تکلیف تقدیم میدهد بر انس و میفرماید یا معشر الجن والانس الم یاتکم رسل منکم یقصون علیکم آیاتی و ینذرونکم لقاء یومکم و این خطاب بقیامت باشد و همه را دلالت است بر آنکه ایشان مکلف اند و محمد مصطفی صلعم رسول است از خدای تعالی بر ایشان و چون مکلف باشند مخیر باشند و بعضی مومن باشند و بعضی کافر و بعضی مقر باشند و بعضی منکر و چون کتاب و شمشیر باهم آمده است چون صلاحیت کتاب دارند صلاحیت شمشیر و جهاد هم دارند و هر دو بر یک حد باشند و اگر سلیمان از آصف و مع ابا شد که بر جن حاکم باشد مصطفی بهتر است از سلیمان و مرتضا

بهتر است از آصف و قرآن مجید از آن حکایت کرده و گفت والشیاطین کل بناء و غواص و آخرین مقرنین فی الاصفاد پس اگر روا باشد که سلیمان ایشان را محبوس کند روا باید داشتن که علی با ایشان جهاد کند و اگر مصطفی و مرتضی بقرآن و شمشیر بر ایشان حکم کنند روا باشد و انکار آن در حکم انکار قرآن و شریعت باشد و اگر مراد ناصبی مجبر از این استبعاد آنست که ایشان اجسام لطیف اند تیغ بر ایشان کار نکند باید که قصه روز بدر را از تفاسیر و تواریخ اصحاب خود بخواند که جبرئیل نیزه بر کوش اسب نهاده می تاخت چون باز کشت حضرت پیغمبر علیه الصلوه والسلام از و پرسید که کجا رفته بودی گفت یا رسول الله ابلیس ملعون آمده بود و بر سر ابوجهل کافر ایستاده و ایشان را غرور می داد من در نظر میدادم او را از پیش برانده تا کنار دریای عمان پس با من گفت نه شما مرا مهلت داده اید که تا بقیامت بمانم گفتم آری جان و عمره بالخلاف بنیت اما من اسم که ضربتی زنم تا کار زخم و جراحت آن تا بقیامت بجو باشی این بشنید و بید یافو شد و من باز کشتم و قرآن مجید از این خبر داده است که فلما ترآءت الفئتان نکص علی عقبیه و در تفسیر ثعلبی سنی این معنی مذکور و مشروح است که ابلیس در آن روز بصورت سراقه بن مالک بن جعشم الکنانی آمده بود پس خواهد ناصبی باید که دعوی شیعه را در جهاد علی با جنیان با تصحیح مثل قیاس کند یا دست از تعصب بدارد تا مخالفت قرآن و اخبار کرده باشد والحمد لله رب العالمین **یونس بن یعقوب بن قیس البجلی الدهنی**

در خلاصه مذکور است که شیخ طوسی طیب الله مشهده توثیق او نموده و در چند موضع تعدیل او فرموده شیخ نجاشی کفته که او بحضرت امامین همامین جعفر صادق و موسی کاظم ع اختصاص داشت و وکیل حضرت امام موسی بود و در ایام حضرت امام رضا در مدینه وفات یافت و آنحضرت متولی امر تکفین و تدفین او شد و او در مبادی حال قایل بامامت عبدالله بن جعفر بود و بعد از آن رجوع نمود و در کشی مسطور است که چون یونس در مدینه طیبه وفات یافت حضرت امام رضا ع حنوط و کفن و جمیع مونت تجهیز او را فرستاد و امر نمود موالی جد خود و موالی پدر خود را که بر جنازه او حاضر شوند و با ایشان گفت که یونس اگر چه ساکن عراق

بود اما مولای جد بنی کوادم بود باید که قبر او را در بقیع مهیا سازند و اگر اهل مدینه
گویند که او عراقی بود و نمی‌گذاریم که او را در بقیع دفن نمایند در جواب ایشان
بگوئید که او مولای حضرت امام جعفر علیه السلام بود و اگر شما منع خواهید کرد
دفن او را در بقیع ما نیز بعد از این منع خواهیم کرد که دفن کنند موالی خود را
در آنجا پس او را در بقیع دفن نمودند و آنحضرت یکی از فضلای شیعه کوفه را
فرستاد تا بر جنازه او نماز گذارد و در مختار از صفوان بن یحیی منقول است
که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که جان من فدای تو باد بسیار
خوشحال شدم از اتفاقی که در باب تکفین و تدفین یونس فرمودید
آنحضرت فرمودند که لطف الهی درباره او مشاهده نمای که او را از عراق
بجوار پیغمبر خود انتقال فرمود و از یونس روایت نموده که گفت بخدمت
حضرت امام جعفر ع رقعه نوشتم و از و التماس نمودم که در حق من دعا
فرماید که از جمله ناصران دین او باشم پس در جواب من چیزی نفرمود و نفی
و من از آن معنی غمگین ماندم آخر از بعضی اصحاب شنیدم که گفت من نیز
آنچه تو التماس دعا کرده بودی از آنحضرت استدعا نموده بودم در جواب
من نوشتند که رحمک الله ربما ینتصر الله لدینه بشر خلقه **معویة بن عمار الدهنی**
در کتاب کاشف ذهبی ذهبها الله بنوره مسطور است
که دهن طایفه اند از قبیله بجیله و دهن بتحریک نیز آمده و از امام جعفر بن
محمد صادق ع روایت دارد قتیبه گفته که او ثقه است و ابو حاتم گفته که
حدیث او قابل احتجاج نیست و در کتاب خلاصه علامه مذکور است که معویة
ابن عمار بن ابی معویة خباب بن عبدالله الدهنی بضم الدال المهملة و اسکان
الهاء و فتح النون قبل الیاء کوفی و مولای بنی دهن است که طایفه از قوم
بجیله اند و او وجه اصحاب ماست و در میان ایشان متقدم و کبیر الشان
و عظیم المحل و ثقه است و پدرش عمار در میان عامه یعنی اهل سنت و جماعت
چنین بود معویه از حضرت امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلم
روایت نموده و شیخ ابو عمرو کشی گفته که عمر او یکصد و هفتاد و پنج سال بود

و در سال

و در سال یکصد و هفتاد و پنج وفات یافت **اسحق بن عمار الصیرفی** شیخ ابو جعفر
طوسی و شیخ ابو الحسن نجاشی فرموده اند که اسحق از راویان صادق و کاظم علیهما السلم
و اگر چه فطحی بود اما از ثقات اصحاب ما بود و شیخ نجاشی فرموده که او و برادرانش
یونس و یوسف و قیس و اسمعیل خانواده بزرگ از شیعه و پسران برادر او
علی بن اسمعیل و بشیر بن اسمعیل از وجوه راویان حدیث بوده اند و در مختار
کشی از اسحق منقول است که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر ع بودم
که مردی از شیعه درآمد پس آنحضرت او را فرمودند تجدید بیعت توبکن که اجل تو
زیاده از یکماه نمانده است اسحق گفت آنحضرت مرا نیز بیعت داد و با خود گفتم
که ملک الموت آجال ما را میداند پس آنحضرت ما فی الضمیر مرا یافتند و از روی غضب
متوجه من شده فرمودند که ای اسحق چگونه انکار آن حال از من میکنی و حال
آنکه رشید هجری که مردی ضعیف از شیعه ما بود علم منایا میدانست و امام
اولی است بدانستن آن از رشید هجری و اگر ترا هنوز شکی هست اینک ترا
نیز خبر میدهم که از عمر تو دو سال مانده و تفرقه و پریشانی و افلاس عظیم
در این زودی بتو و اهل و عیال تو خواهد رسید و ایضا در مختار از اسحق
منقول است که گفت چون مال من بسیار شد در بانی بر در خانه خود نشاندم
و باو فرمودم که فقرای شیعه را از دخول در خانه من منع نماید و در آن سال
بمکه رفتم و چون بخدمت حضرت امام جعفر ع رفتم و بر او سلام کردم و جواب
سلام من از روی سرگرانی و انقباض دادند پس گفتم جان من فدای تو باد
چه چیز است که حال مرا نزد شما دیگرگون ساخته است گفت آنچه تو درباره
مؤمنان دیگرگون ساختی گفتم جان من فدای تو باد والله که من حق ایشان
و حقیقت دین ایشان میدانم لیکن از شهرت انفاق و هجوم ایشان بر خود
می ترسم پس آنحضرت فرمودند که مگر ندانسته که چون دو مومن نزد ملاقات
با همدیگر مصافحه نمایند و در میان دو انگشت بزرگ ایشان صد رحمت
نازل شود که نود و نه از آن با کسی متعلق باشد که صاحب خود را بیشتر دوست
دارد و هر گاه همدیگر را معانقه کنند و در آغوش گیرند رحمت الهی ایشان را

احاطه کند و چون روی محمد یکبار از برای روی خدا بوسه دهد از عالم بالا ایشان
گویند که گناهان شما آمرزیده شد و چون با هم بنشینند و در دل گویند ملایکه
عظام و کاتبان کرام با همدیگر گویند که از ایشان دور باید شد که مبادا اسرار
خود یعنی گویند خدای تعالی نخواسته باشد که ما نیز بران اطلاع یابیم چون
کلام حضرت امام ع باین مقام رسید بعرض نمودم که میتواند بود که کاتبان
کرام کلام ایشانرا نتوانند شنید و مع هذا از ایشان جدا شده نشنوند و نتوپسند
وحال آنکه خدای تعالی فرموده که ما یلفظ من قول الا لدیه رقیب عتید پس
آنحضرت سر مبارک خود را لحظه بزیر انداختند و بعد از ان اشک دیزان
سر برداشتند و فرمودند که ای اسحق اگر کاتبان کلام نشنوند و ننویسند خدای
ملک علام که عالم السر است آنرا می‌شنود و میداند ای اسحق پس از خدای تعالی
چنان بترس که گویا او را می‌بینی و اگر ترا شک شود در آنکه او ترا می‌بیند کافر خواهی
شد و چون ترا یقین حاصل شود که او ترا می‌بیند و مع هذا مرتکب معاصی گردی
همان است که او را کمتر از جمیع ناظران دانسته تعالی عن ذلک علوا کبیرا شیخ
نجاشی گفته که اسحق را کتابی است در نوادر حدیث **عبدالله بن سنان بن طریف**
الکوفی در خلاصه و کتاب نجاشی مذکورست که طریف مولای بنی هاشم بود
و بعضی گفته اند مولای بنی طالب بود و بعضی گفته اند مولای بنی العباس بود و
خازن منصور و مهدی و هادی و رشید بود و از اکابر و ثقات اصحاب ما بود
و از راویان صادق است ع و بعضی گفته اند که از حضرت امام موسی علیه السلام
نیز روایت نموده و بثبوت نرسیده در مختار کشی از عبدالله منقولست که
گفت روزی با پدر خود بخدمت حضرت امام جعفر صادق ع رفتیم پس آنحضرت
با من گفتند که خدمت پدر خود کن که پدر تو بر بزرگ سالی زیاده نمیکند الا
بنیکی و آنکه عمر بن یزید روایت نموده که گفت در خدمت حضرت امام جعفر صادق
بودم آنحضرت عبدالله بن سنان را یاد کردند و فرمودند که انه یزید علی السن
خیرا عبدالله را کتابی است در بیان احکام نماز که بکتاب عمل یوم و لیلة معروفست
و کتابی دیگر کبیر در باب احکام صلوة و کتاب در سایر ابواب حلال و حرام

ابوبکر

ابوبکر الحضرمی در کتاب مختار از بکار بن ابی بکر مذکور و مرویست که گفت
خبر رسید بپدرم ابوبکر و برادر او علقمه که زید بن علی میگوید که امام در میان ما اهل البیت
نه آنست که امامت خود را پنهان دارد بلکه امام آنست که آشکارا بشمشیر خروج نماید
پس هر دو باتفاق بنزد زید رفتند و چون بنشستند پدرم ابوبکر که دلیرتر بود
بزید خطاب نمود و گفت ای ابوالحسین مرا خبر ده از علی بن ابی طالب علیه السلم
که امام بود در وقتی که امامت خود را پنهان میداشت و بالضرار حکم منازعت
فرو گذاشت یا امام نبود تا آن زمان که خروج نمود و شمشیر خود آشکارا فرمود زید
چون جواب آن کلام نداشت ساکت ماند پس ابوبکر سه مرتبه این کلام را
بر او القا نمود و او جواب نگفت بعد از ان ابوبکر جهة تاکید حجة خود گفت اگر
علی بن ابی طالب ع در ایام استتار مطلب و مرام خود از اقوام امام بود پس
میباید که بعد از و امامی باشد که حال خود را مستور دارد و اگر علی در حال استتار
امام نبود پس تو چرا اینجا پنهان آمده و هنوز خروج ناکرده دعوی امامت خود
و نفی امامت دیگران میکنی و ایضا در مختار از عمرو بن الیاس روایت نموده
که گفت با پدر خود الیاس بن عمرو نزد ابی بکر حضرمی رفتیم و او را وقت نزع بود
پس با پدرم خطاب نمود و گفت ای عمرو این وقت نه وقت دروغ گفتن است
شهادت میدهم که از امام جعفر صادق ع شنیدم که گفت لا تمس النار من مات و هو یقول
بهذا الامر یعنی آتش دوزخ را نخواهد دید کسی که مذهب امامیه داشته باشد
و در روایتی دیگر آنست که گفت اشهد علی جعفر بن محمد انه قال لا یدخل النار منکم
احد **نظم** دارم از لطف ازل منظر فردوس طمع ٭ گرچه دربانی میخانه فراوان کردم
سایه بر دل ریشم فکن ای گنج مراد ٭ من که این خانه بسودای تو ویران کردم ٭ مولف
گوید که در آخر کتاب وافیه که از تصانیف شیخ اجل ابراهیم بن سلیمان قطیفی است
قدس الله روحه هشت حدیث مذکورست که مشتمل اند بر مضمون این دو بیت
و بملاحظه فرقه ناجیه شیعه امیر المومنین علی اند ع و ایشان اولیای خدا و رسول
و آل رسول اند علیهم السلام و در ان احادیث نیز مذکور است که ناصبی آنکس است
که غیر امیر المومنین را علیه السلام بر او تقدیم نماید و ما نیز میخواستیم که این مقام

از فواید آن احادیث بی نصیب ماند از برای مراعات اختصار بذکر سه حدیث
از آن اقتصار مینمایم الحدیث الاول قال ما رواه الشیخ العالم الفاضل العامل
الفقیه النبیه ابو محمد الحسن بن علی بن الحسین بن شعبة الحرانی فی الکتاب
المسمی بالتمحیص عن امیر المومنین علیه السلام قال ما من شیعتنا احد یقارف
امرا نهیناه عنه فیموت حتی یبتلیه الله ببلیة تمحص بها ذنوبه اما فی مال او
ولد واما فی نفسه حتی یلقی الله محبتنا وما له ذنب وانه لیبقی علیه شیء من
ذنوبه فیشدد علیه عند موته فیمحص ذنوبه الحدیث الثانی ما رواه عمر السابری
قال قلت لابی عبد الله علیه السلام انی لاری من اصحابنا من یرتکب الذنوب
الموبقة فقال لی یا عمر لا تشنع علی اولیاء الله ان ولینا لیرتکب ذنوبا یستحق
بها من الله العذاب فیبتلیه الله فی بدنه بالسقم حتی یمحص عنه الذنوب فان
عافاه من بوایق الدهر شدد علیه خروج نفسه حتی یلقاه وهو عنه راض قد
اوجب له الجنة الحدیث الثالث رواه الاصبغ بن نباتة قال ان امیر المومنین
علیه السلام صعد المنبر فحمد الله واثنی علیه ثم قال ایها الناس ان شیعتنا
من طینة مخزونة قبل ان یخلق الله آدم بالفی سنة لا یشذ منها شاذ ولا یدخل
فیها داخل وانی لاعرفهم حین انظر الیهم لان رسول الله صلعم لما تفل فی عینی
وانا رمد قال اللهم اذهب عنه الحر والقر وبصره صدیقه من عدوه فلم
یصبنی رمد بعدها ولا حر ولا برد وانی لاعرف صدیقی من عدوی فقام رجل
من الملاء فسلم ثم قال والله یا امیر المومنین انی ادین الله بولایتک وانی
لاحبک فی السر کما اظهر لک فی العلانیة فقال له علی کذبت فوالله لا اعرف
اسمک فی الاسماء ولا وجهک فی الوجوه وان طینتک من غیر تلک الطینة
فجلس الرجل وقد فضحه الله واظهر علیه ثم قام آخر فقال امیر المومنین انی
لادین الله بولایتک انی لاحبک فی السر کما احبک فی العلانیة فقال له
صدقت طینتک من تلک الطینة وعلی ولایتنا اخذ میثاقک وان
روحک من ارواح المومنین فاتخذ للفقر جلبابا فوالذی نفسی بیده لقد سمعت
رسول الله صلعم یقول ان الفقر الی شیعتنا اسرع من السیل من اعلی الوادی

الی

الی اسفله ومؤید این احادیث است آنچه روایت نموده شیخ ابن بابویه قمی در کتاب
عیون اخبار الرضا باسناد منتهی بحضرت امام رضا از آبای کرام خود علیهم السلام از
از حضرت رسالت صلعم از جبرئیل علیه السلام از خدای عز وجل که فرمود ولایة
علی بن ابی طالب حصنی ومن دخل حصنی امن من عذابی ومقوی مطلوبست
بیتی که حضرت امام زین العابدین ع فرموده شعر ومن سرنا نال منا السرور
ومن ساءنا ساء میلاده ... وما فاز من فاز الا بنا ... وما خاب من حبنا زاده
ونظیر این احادیث بالاضافه بسیاری که رافع استبعاد مضمون حقایق مشحون آن
تواند بود در بیان احوال صفوان بن مهران خواهد آمد انشاء الله تعالی اگر گویند
که بازای این اخبار اخبار متعدده وارد شده که دلالت بر آن دارد که شیعی آنست
که عامل بتقوی و متصف بورع باشد و شیعی نیست الا که تقی ورع عابد زاهد
ذاکر صایم قایم باشد ومانند آن از اوصاف جواب گوییم چون احادیثی که بتفصیل
مذکور شد وارد شده واحادیث که مجمل آن مذکور شد نیز وارد است پس ناچار
از جمع میان ایشان چه ممتنع است تناقض در میان کلام معصومین علیهم السلام
پس حمل باید کرد احادیثی را که اشتراط تقوی و ورع و مانند آن در آن مذکور است
بر تشیع کامل و احادیث دیگر را بر تشیع غیر کامل و نظیر این حمل است آنکه در مثل
قول خدای تعالی انما المومنون الذین اذا ذکر الله وجلت قلوبهم واذا تلیت
علیهم آیاته زادتهم ایمانا وعلی ربهم یتوکلون گفته اند که مراد ایمان کامل است
زیرا که خوف وزیاده ایمان وتوکل که در آیه مذکور شده در اصل ایمان شرط
نیست نه بر مذهب بساطت ونه بر مذهب ترکیب چه ظاهر است که عمل صالح که
معتقدین ترکیب در ایمان شرط است بآن مرتبه نمی رسد که در آیه مذکور شده والله
اعلم عمرو بن حریث الصیرفی الاسدی الکوفی شیخ نجاشی توثیق او نموده وگفته که
او از راویان حضرت امام جعفر صادق علیه السلام وعلامه حلی در خلاصه
گفته که انچه بر من ظاهر شده آنست که او نه آن عمرو بن حریث است که از اصحاب حضرت
امیر علیه السلام بوده و آخر خود را داخل حزب ملاعین واعدای رب العالمین
نموده ودر مختار کشی از عمرو منقولست که گفت روزی بخدمت حضرت امام جعفر علیه السلام

رفتم و خواستم که تصحیح عقاید خود نزد او نمایم بعد از طلب دستوری از آنحضرت گفتم

آیا ادین الله بشهادة ان لا اله الا الله و ان محمدا عبده و رسوله و ان الساعة

آتیة لا ریب فیها و ان الله یبعث من فی القبور و اقام الصلوة و ایتاء الزکوة

و صوم شهر رمضان و حج البیت من استطاع الیه سبیلا و الولایة لعلی بن

ابی طالب امیر المومنین بعد رسول الله صلی الله علیهما و الولایة للحسن و الحسین

و علی بن الحسین و الولایة لمحمد بن علی و لک من بعده و انکم ائمتی علیه احیا

و علیه اموت و ادین الله به پس آنحضرت فرمودند که ای عمرو هذا والله دینی

و دین آبائی الذی ندین الله به فی السر و العلانیة فاتق الله و کف لسانک الا من خیر

اکتفا نمای و طریق تقوی و ورع را التزام نمای و زبان را از هر چه غیر خیر

باشد نگاه داری و غرور را بجود راه منهی و نکوی که من نفس خود را هدایت

نمودم بلکه خدای تعالی ترا هدایت نمود پس شکر نعمتهای الهی بجا آور و از جمله

مباش که هر گاه بجهی پیش آید و ببرو و او را طعن کنند و اگر برگردد در قفای او

او را طعن زنند و مردم را در راه آشنایی بر دوش خود سوار مسازند و برگردن

مسلط مکن که بآن درنمانی منصور بن حازم البجلی الکوفی در خلاصه مذکور

که او ثقه و صدوق و معتمد است از اکابر اصحاب ما و فقهای ایشان و از راویان

صادق و کاظم است علیهما السلم و در مختار کشی از منصور منقولست که گفت

روزی بحضرت امام جعفر ع گفتم که خدای تعالی از آن بزرگتر است که او را بخلق

شناسند بلکه خلق باو شناخته میشوند آنحضرت فرمودند که چنین است

بعد از آن گفتم که هر که خدای خود را شناخت باید که بشناسد که او را رضا و

سخطی هست و رضا و سخط او شناخته نمیشود مگر بوحی یا با علام رسول

نسبة بآنکس که وحی بوی نازل نشود زیرا که هر یک از وحی و اخبار رسل حجة

و اخبار حجت باشد تمسک را شاید و بنا برین مقدمات بعضی از مخالفان

گفتم که چون ناچار است از تمسک بامری که نزد خدای تعالی حجة باشد پس

بعد از وفات حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله حجة خدای تعالی در میان

ما کیست گفتند حجة ما قرآن است گفتم ما می بینیم که هر یک از مرجی و قدری

و نزد بی بلکه آنهایی که ایمان بقرآن ندارند بآن حجة میجویند و اگر چه اعتقاد بمضمون

آن نداشته اند در مقام الزام خصم طریق تمسک بآن را می پویند و از اینجا معلوم میشود

که قرآن حجة نتواند بود مگر بقیمی که بیان مقاصد آن بر وجهی نماید که احدی را در آن

مجال شبهه و احتمال نماند پس بیان باید کرد که آن قیم کیست گفتند که ابن مسعود

و عمر و حذیفه و امثال ایشان عارف بمعارف قرآن و واقف بمقاصد فرقانی

بودند گفتم ایشان عارف بجمیع معارف و مقاصد قرآن بودند گفتند نه بلکه کسی

که عارف بجمیع بود امیر المومنین علی بود علیه السلام گفتم پس هر گاه مانند قرآن

در میان قومی باشد و هر یک از آحاد آن قوم گویند که ما از آن نمیدانیم و یکی از آن

جمله گوید که من میدانم و کسی انکار دانش او نتواند کرد هر آینه قول قول او ست

و اینک گواهی میدهم که علی قیم قرآن و امام مفترض الطاعة و حجة خداست

بعد از رسول صلی الله علیه و آله و آنچه او در بیان حقایق قرآن فرموده حق است

پس حضرت امام بر من رحمت فرستادند بعد از آن گفتم که امیر المومنین علی ع

از میان نرفت تا حجتی در میان خلق نگذاشت چنانکه حضرت پیغمبر صلی الله علیه

و آله او را در میان قوم حجة گذاشته بود و حجة بعد از و امام حسن بود ع

و همچنین باقی حجج را از آبای او بترتیب ذکر میمودم تا بآنحضرت رسیدم و در

هر مرتبه که من اظهار حجیة یکی از ائمه علیهم السلام مینمودم او رحمت بر من

میفرستاد و من سر مبارک ایشان را می بوسیدم بعد از آن فرمودند که بعد از ین

هر چه خواهی از من بپرس که دیگر انکاری از تو در دل من نخواهد بود و از تصانیف

منصور کتاب اصول الشرایع مشهور است و کتاب در مناسک حج سعید الاعرج

النخعی الکوفی علامه حلی قدس سره در خلاصه توثیق او نموده و گفته که او از راویان

حضرت امام جعفر است ع در کتاب مختار از سعید منقولست که گفت روزی

در خدمت حضرت امام جعفر علیه السلم بودم که دو کس اذن دخول در مجلس طلبیدند

و آنحضرت ایشان را اذن کردند تا در آمدند و چون بنشستند یکی از ایشان از اهل

مجلس پرسیدند که آیا در میان شما امامی مفترض الطاعة هست آنحضرت در جواب

فرمودند که چنین کسی در میان خود نمی شناسیم او گفت که در کوفه قومی هستند که زعم

که زعم ایشان آنست که در میان شما امام مفترض الطاعة موجودست و ایشان دروغ
میگویند زیرا که اصحاب ورع و اجتهاد اند و از جمله ایشان عبد الله بن یعفور و فلان
و فلان اند پس آنحضرت فرمودند من ایشانرا باین اعتقاد امر نکرده ام و با ظهار آن قرار
نداده ام که امری دران چیست و مقارن این گفتار بر رخسار مبارک او آثار احمرار
و غضب بسیار ظاهر شد و چون آن دو کس او را در غضب دیدند از مجلس برخاستند
و چون از مجلس بیرون رفتند آنحضرت با اصحاب خود فرمودند که آیا می شناسید
دو مرد را گفتند بلی ایشان از زیدیه اند و گمان آن دارند که شمشیر حضرت رسول
صلعم نزد عبد الله بن الحسن است پس آنحضرت فرمود که دروغ گفته اند و سه بار بر
ایشان لعنت فرستاد آنگاه فرمود که نه والله آن شمشیر را عبد الله ندیده و بدست
بدا او نرسیده مگر آنکه اندرو آنرا حاملی علی بن الحسین دیده باشد و اگر راست
میگویند از ایشان بپرسید که آن شمشیر چه علامت دارد که در هر یك از یمین و یسار آن
شمشیر علامتی هست بعد از ان فرمودند که والله ان عندی لسیف رسول الله صلعم
ولامته والله ان عندی لرایة رسول الله صلعم والله ان عندی لالواح موسی
وعصاه والله ان عندی لخاتم سلیمان بن داود والله ان عندی الطست الذی
کان موسی یقرب فیها القربان والله ان عندی المثل الذی جاءت به الملائکة تحمله
والله ان عندی للشیء الذی کان رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم یضعه بین
المسلمین والمشرکین فلا یصل الی المسلمین نشابة ثم قال ان الله عز وجل اوحی الی
طالوت انه لن یقتل جالوت الا من لبس درعك وملأها فدعا طالوت جنده رجلا
رجلا فالبسهم الدرع فلم یملأها منهم احد الا داود فقال یا داود انك تقتل جالوت
فابرز له فبرز له فقتله وان قائمنا ان شاء الله من اذا لبس درع رسول الله صلعم
یملأها وقد لبسها ابو جعفر فخطت علیه ولبستها انا فکانت وکانت علی بن یقطین
الاسدی الکوفی ثم البغدادی از جمله بزرگ زادهای عراق عرب است
مروانی حمار پدر او یقطین را بواسطه تشیع میجست که بدست آرد و مؤاخذه
نماید او گریخت و علی در کوفه متولد شده بود پس بعد از گریختن پدرش مادر او علی و عبید
برادر او را برداشت و بجانب مدینه گریخت و چون دولت بنی العباس ظاهر شد بکوفه

رجوع نمودند و یقطین در خدمت ابی العباس سفاح و ابو جعفر منصور دوانیقی می بود
و مع هذا شیعی امامی مذهب بود و همچنین پسر او علی مذکور در خدمت عباسیه وزیر
صاحب جاه بود و اموال بسیار بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام و امام موسی ع میفرستاد
و در خلاصه مذکورست که او از حضرت امام جعفر صادق ع یك حدیث
روایت نموده و از حضرت امام موسی کاظم روایات بسیار دارد و ثقه و جلیل القدر
بود و او را منزلت عظیم نزد حضرت امام موسی کاظم ع بود و در میان طایفه امامیه بزرگوار
بود در سال یکصد و هشتاد در زمان حیات حضرت امام موسی کاظم علیه السلام در وقتی که آنحضرت
محبوس بودند وفات یافت و آنحضرت چهار سال در حبس هرون الرشید بودند و شیخ
ابو عمرو کشی باسناد خود از داود رقی روایت نموده که گفت در روز نحر بخدمت حضرت
امام موسی کاظم علیه السلام رفتم پس اول بار فرمودند که ای داود رقی که در موقف ایستاده بودم
بخاطر من هیچکس خطور ننمود مگر علی بن یقطین که او پیوسته در خاطر من بود و از خاطر
من بیرون نمی شد تا بمنزل مراجعت نمودیم و در کتاب مختار از عبد الرحمن بن حجاج روایت
نموده که گفت بخدمت حضرت امام موسی ع عرض نمودم که علی بن یقطین بمن گفته که
از خدمت شما دعایی از برای او التماس نمایم آنحضرت فرمودند که ان دعا را از برای
امر آخرت میخواهد گفتم بلی پس دستهای مبارك خود را بر سینه مبارك نهادند و
فرمودند که ضمنت لعلی بن یقطین ان لا تمسه النار ابدا و در روایتی دیگر واقع است
که آنحضرت ضامن جنت از برای او شدند و ایضا روایت نموده که چون حضرت امام
موسی ع بعراق آمدند علی بن یقطین بخدمت آنحضرت رفت و اظهار ملالت از
گرفتاری خود در خدمت بنی العباس نمودند پس آنحضرت در جواب او فرمودند که یا علی
ان لله تعالی اولیاء مع اولیاء الظلمة لیدفع بهم عن اولیائه وانت منهم یا علی و ایضا
روایت نموده که حضرت امام موسی ع بعلی بن یقطین گفتند که تو ضامن یك چیز از
برای من شو تا من ضامن سه چیز از برای تو شوم پس علی گفت جان من فدای تو باد
کدام است آن چیز که میخواهی تا ضامن شوم از او و آن سه چیز که از برای من ضامن آن
میشوی آنحضرت فرمودند که آن سه چیز که من ضامن میشوم آنست که هرگز آسیب تیر
و شمشیر بهیچ وجه بتو نرسد و بیلای بند و زندان گرفتار نشوی و محتاج نامردان نشوی

پس علی گفت کدام یک چیز که مرا ضامن باید شد کدام است حضرت امام فرمودند
اگر ضامن شوی که از اولیای ما و برادران مؤمن تو هر که نزد تو پیش آید او را اکرام
نمائی پس علی بن یقطین ضامن آن یک کرامت و حضرت امام ضامن آن سه اکرام شد
وایضا روایت نموده از بکر بن محمد اشعری که گفت از حضرت امام موسی علیه السلم
شنیدم که گفت دیشب علی بن یقطین را از خدای تعالی درخواست نمودم که عفو
بخشد او را و بخشید بدرستی که علی بن یقطین بذل مال و محبت خود در راه
ما نمود و بنابرین مستوجب کرامت دنیا و آخرت گردید و روایت نموده که بسیار
بوده که علی بن یقطین صد هزار درهم تا سیصد هزار درهم برسم تحفه بخدمت
آنحضرت میفرستاد و آنحضرت از آن بفقرای شیعه و اهل عیال خود قسمت مینمود
وایضا روایت نموده که در وقتی که آنحضرت سه پسر یا چهار پسر خود را که از
جمله آنها حضرت امام رضا عم بود کدخدا میساختند بعلی بن یقطین کتابتی
نوشتند که مهر آنها را بر تو حواله نمودم پس علی بن یقطین بوکلای خود امر
نمود تا اسباب و امتعه که در سرکار او بود فروختند و مقدار مهر آنها را که سه
هزار دینار بود دیگر از برای طعام عروسی مهیا ساخته بخدمت آنحضرت فرستاد
و مجموع آن سیزده هزار دینار بود وایضا روایت نموده که در یکی از
سالها حج سیصد کس یا دویست و پنجاه کس شمردند که از برای علی بن یقطین
تلبیه حج مینمودند و بعضی از آنها را بیست هزار درهم و بعضی را ده هزار درهم
میداد و ادنای ایشان را هزار درهم میداد وایضا روایت نموده که در یک سال
صد و پنجاه کس از اهل و رکاب او وارد شدند و اقل آنچه بیکی از آن جماعت
داد هفتصد درهم بود و اکثر آن ده هزار درهم وایضا از اسمعیل بن سلام و دیگری
روایت نموده که گفتند علی بن یقطین ما را نزد خود طلبید و گفت دو راحله
خریداری کنید و راه مدینه پیش گیرید آنگاه بعضی از اموال و کتابات بما داد
که آنها را بحضرت امام موسی عم برسانیم و وصیت نمود که محترز باشید از آنکه
کسی بر حال شما اطلاع یابد آنگاه بکوفه آمدیم و راحله بهم رسانیدیم و زاد راه برداشتیم
و از کوفه بیرون آمده راه مدینه پیش گرفتیم و چون ببطن نخله رسیدیم راحلهای

خود را

خود را بستیم و علف پیش ایشان نهادیم و خود نشستیم که چیزی بخوریم در اثنا آن
سواری از دور پیدا شد نیزه شاکری بر دست چون نزدیک شد دیدیم که حضرت
امام موسی است عم پس از جای خود برجستیم و بر او سلام کردیم و کتابات و اموال را
بآنحضرت دادیم آنگاه آنحضرت از آستین خود کتابتی چند بیرون آورد و بما داد
و گفت این جواب کتابتهاست که شما آورده اید بخدمت آنحضرت عرض نمودیم که از زاد
راه ما اندکی مانده است اجازت فرمایید که بمدینه در آییم و زیارت حضرت رسول صلعم
نماییم و زاد راه برداریم تا آن بود آنحضرت فرمود که بیارید آنچه از زاد شما مانده پس آنرا
نزد او آوردیم و آنحضرت دست مبارک خود بر آنجا در آورد و آنرا بر هم زدند و
فرمودند که این زاد شما را بکوفه میرساند و اما حضرت رسالت پناه صلوات الله علیه
پس بدرستی که او را دیدید و ثواب زیارت او فایز شدید و من نماز فجر را با قوم کردهام
و میخواهم که ظهر را نیز با ایشان بگذارم پیش از آنکه توقف شما کرده باز گردید در
حفظ خدای تعالی و در کتاب خرایج الجرایح و کتاب نضد القواعد مسطور است که
حضرت امام موسی عم کتابتی بعلی بن یقطین نوشت که مشتمل بود بر تعلیم وضو
بر وجهی که جماعه یعنی مخالفان از اهل سنت بآن اقدام مینمایند و او را از آن معنی
تعجب تمام حاصل شد لیکن چون از امتثال حکم حضرت امام علیه السلم
امتناع نمیتوانست کرد متوقف بهمان کیفیت وضو میساخت تا آنکه بعضی از حاسدان
او نزد هرون سعایت نمودند که شیعه مذهبست و رشید در مقام امتحان حال
او شده روزی او را تنها در خانه از خانهای دار الاماره ببعضی از اشغال دیوانی
مشغول ساخت و چون وقت نماز رسید در حوالی بعضی از روزنهای که با
آن خانه مشرف بود کمین نمود و در مقام تجسس حال وضوی او شد و چون وضو
او را بر وجهی که مامور شده بود موافق کیفیت وضوی اهل سنت دید از آن بدگمانی
نادم گردید و از علی بن یقطین معذرت طلبید و بعد از انقضای آن واقعه حضرت
امام عم کتابتی دیگر باو نوشت و امر فرمود که بکیفیت کذا و کذا وضو سازد و وضوی
صحیح را باو اعلام فرمود و مضمون این روایت دلیل است بر جواز تقیه و دلیل آن در
کتاب و سنت نیز بسیار است و فتاوای اهل بیت علیهم السلم مشحون است بتقیه

واعظم اسباب اختلاف احاديث مروية از ايشان آنست ودر كتاب خرايج
مذكورست كه روزي هرون الرشيد دراعه خز نفيس زركار ملوكانه بعلي بن
يقطين بخشيد واو آنرا با مال بسيار بخدمت حضرت امام موسى عليه السلم
فرستاد پس انحضرت دراعه را باو رد نمودند وپيغام فرمودند كه آنرا نگاه دار
كه بآن محتاج خواهي شد وبعد از اندك زماني علي بن يقطين يكي از خواص خود را
كه از فرستادن دراعه بخدمت حضرت امام خبر داشت بسبب جنايتي تعزير
نمود واو در مقام انتقام شده نزد هرون رفت وگفت كه علي بن يقطين موسى بن
جعفر را امام خود ميداند ولهذا آن دراعه نفيس قيمتي را كه باو بخشيده بوديد
بايشان فرستاد چون هرون آن سخن شنيد در غضب شد وخواست كه
تحقيق حال نمايد لاجرم علي بن يقطين را طلبيد وگفت چه كردي بآن دراعه
كه بتو داده بودم علي گفت در صندوقچه خود نهاده ام هرون گفت بفرست كه
آنرا حاضر سازند علي يكي از غلامان خود را طلبيد وگفت برو وفلان صندوق را
كه بمهر منست بيار چون صندوق را بياوردند ودراعه را بنظر هرون
رسيد از غضب خود باز آمد وعلي را جايزه داد وامر نمود كه ساعي را هزار
زدند كه جان براد والله اعلم **صفوان بن مهران بن مغيرة الاسدي الكوفي**
در خلاصه وكتاب ابن داود مذكورست كه شتران بسيار داشت واز كرايه
آن وجه معيشت خود را بهم ميرسانيد ولهذا او را صفوان جمال ميگفتند
واو را دو برادر مومن بود يكي حسين وديگري مسكين وآخر شتران خود را
باشارت حضرت امام موسى كاظم ع فروخت در مختار كشي از صفوان منقول است
كه گفت روزي بخدمت حضرت امام موسى كاظم عليه السلم رفتم انحضرت فرمودند
كه اي صفوان همه چيز تو خوب ونيكوست الا يك چيز گفتم جان من فداي تو
باد آن كدام است گفتند اينكه شتران خود را باين مرد يعني هرون الرشيد
بكرايه ميدهي گفتم من اين كرايه را از روي حرص وسيري ولهو نميكنم وچون او را
بحج مي برد شتران خود را باو كرايه ميدهم وبنفس خود متولي خدمت او نميشوم
بلكه غلامان خود را باو همراه ميسازم پس انحضرت فرمودند كه اي صفوان

كه آيا كرايه تو بر ذمه هرون است يا نه گفتم بلي گفت دوست ميداري
كه آنها باقي مانند تا كرايه تو ضايع نشود گفتم آري پس انحضرت فرمودند كه هر كه بقاي ايشان
~~خواهد بود وهر كه~~ دوست دارد از ايشان خواهد بود وهر كه از ايشانست جاي او
در دوزخ خواهد بود صفوان گويد كه بعد از آن رفتم وجميع شتران خود را فروختم
وچون اين خبر بهرون رسيد مرا نزد خود طلبيد وگفت كه بمن رسانيده اند كه تو شتران
خود را فروخته گفتم بلي گفت چرا اين كار كردي گفتم بسبب آنكه مردي پير شده ام وغلامان
من از عهده اين كار بيرون نمي آيند هرون گفت هيهات هيهات من ميدانم كه تو با
موسى بن جعفر شتران خود را فروخته گفتم مرا چكار است با موسى بن جعفر گفت بگذار
اين سخنان را كه اگر نه حق صحبت ترا رعايت ميكردم ترا ميكشتم **بشارة** روي عن صفوان
الجمال انه قال دخلت على الصادق عليه السلم فقلت جعلت فداك سمعتك تقول
شيعتنا في الجنة وفي الشيعة اقوام يذنبون ويرتكبون الفواحش ويشربون
الخمر ويتمتعون في دنياهم فقال نعم هم اهل الجنة ان الرجل من شيعتنا لا يخرج
من الدنيا حتى يبتلى بسقم او بمرض او بدين او بجار يؤذيه او بزوجة سوء فان عوفي
من ذلك شدد الله عليه النزع حتى يخرج من الدنيا ولا ذنب عليه فقلت لا بد
من رد المظالم فقال ع ان الله عز وجل جعل حساب خلقه يوم القيمة الى محمد
وعلي فكل ما كان على شيعتنا حسبناه من الخمس في اموالهم وكلما كان بينهم وبين
خالقهم استوهبناه لهم حتى لا يدخل احد من شيعتنا النار اگر گويند در قتل آدمي
وسرقه مال حق الله وحق الناس هر دو هست ودر غيبت حق آدمي متحقق است پس
مضمون حديث مذكور مشكل ميشود بجهة آنكه شيعي كه شخصي را كشته باشد كه هر گز
هيچ مالي نداشته باشد يا اگر داشته باشد آنقدر نداشته كه خمس بر او واجب شود واگر آن
قدر داشته خمس آنرا داده باشد وهمچنين بجهة آنكه مال كسي را دزديده باشد كه هر گز
مال او بنصاب خمس نرسيده واگر رسيده خمس آنرا داده باشد وهمچنين بجهة آنكه
غيبت كسي كرده باشد كه هر گز مالي نداشته باشد وايضا قتل وغيبت ظاهرا
در مالي نيست پس محاسبه آن از خمس وجهي نداشته باشد جواب آنست كه ماده
نقض بايد كه متحقق باشد وما مسلم نميداريم كه قتل وسرقه وغيبت شيعيان نسبت

بچنان اشخاص واقع شود واحتمال آنکه خمس مال خود را داده باشد در ماده اهل سنت
درست نیست چرا ایشان خمس را نمیدهند و بمصرف نمیرسانند و در ماده شیعه
مسلم است اما ائمه معصومین را شیعیان بحق بعضی از شیعه از بعضی دیگر ممکن است
و احتیاج بمعاوضه نخواهد بود و اما استبعاد محاسبه قتل و غیبت از مال خمس
مبنی بر توهم آنست که در محاسبه معاوضه بمثل شرط باشد و چنین نیست بلکه
برین وجه تواند بود که یکی از ائمه علیهم السلم با مقتول یا مغتاب بگویند که ابرا کن
ذمه قاتل یا غیبت کننده خود را تا ما ابرا کنیم ذمه ترا از مال خمس که ادای آن بر
تو واجب بود و ظاهر است که هر گاه در روز حساب کسی داند که دخول او در جنت یا
تخفیف عذاب او موقوف است بر برائة ذمه او از خمس اهل البیت علیهم السلم
و برائة ذمت او منحصر است در ابرای ذمه قاتل و غیبت کننده او بالضروره توقف
نخواهد کرد در ابرای ذمه ایشان و امتناع نخواهد ورزید از آن با آنکه احتیاج
بمعاوضه از مال خمس گاهی تواند بود که مضمون غیبت بمغتاب رسیده باشد و
الا مجرد ندامة و عزم بر عدم اتیان بمثل آن در اصلاح حال او کافی است و
و بالجمله عدم دخول مؤمن شیعی اثنا عشری در نار از برکات محبت مصطفی و مرتضی
و سایر ائمه اطهار دور از کار نیست و ظاهر حدیث مشهور که ستفترق امتی
ثلث و سبعون فرقة کلهم فی النار الا واحدة با آن معاضد و یار است و چگونه
محل استبعاد و انکار باشد که قاضی میر حسین میبدی شافعی در شرح دیوان
اعجاز بیان مرتضوی نقل کرده که شیخ علاء الدوله در کتاب عروه میگوید جمیع
فرق اسلامیه اهل نجات اند و مراد از فرقه واحده در حدیث مشهور ناجیة
بی شفاعت است قل یا عبادی الذین اسرفوا علی انفسهم لا تقنطوا من رحمة الله
ان الله یغفر الذنوب جمیعا انه هو الغفور الرحیم اگر گویند که مضمون روایات
صفوان مؤدی بآن میشود که مؤمنان اعتماد بمجرد اعتقاد بوحدانیت و رسالت
و امامت اهل البیت علیهم السلم کنند و تعطیل اعمال و احکام نمایند گوییم اعتماد بمجرد
اعتقاد مذکور گاهی باشد که اصلا در میانه زاجری نباشد و چنین نیست زیرا که
انچه مذکور شد از انضباط ائمه کرام با آنکه مؤمن مباشر فسق و آثام مبتلا با مراض و

اسقام

و اسقام و مبتلا شدن از شدائد و نوائب ایام خواهد شد در آن زاجر از معاصی و افزار کافی است
و ایضا اگرچه ظاهرا منجی بودن مجرد ایمان و اعتقاد بامور مذکوره نموده اند اخبار از خوف
زوال الایمان بسبب عصیان نیز ورود نموده اند و ایضا درجات مومنان و مراتب ثواب ایشان
متفاوتست و ظاهرست که بارتکاب معاصی و آثام درجات عالیه میسر نخواهد شد
و عاقل را قصور محرومی از عوالی درجات و منازل از زاجری کامل است و ایضا عفو
و شفاعت دفع نجاسات و شرمندگی عاصی نخواهد کرد چنانچه در بعضی روایات آمده است
و عارف شیرازی مضمون آن اشعار نموده و گفته نظم گر گناه مکن امید بخشش دارد
که گر گناه ببخشند شرمساری هست ** و لنعم ما قیل نظم گرفتم آنکه بهشتم دهند بی طاعت
قبول کردن و رفتن نه شرط انصافست ** و موید اشارتیست که در تحقیق بشارت
مذکوره مذکور شد آنکه ملا قطب الدین شافعی شیرازی در بعضی از مکاتیب خود
گفته که اهل علم گفته اند ایمان منجی است اما این نیز گفته اند که خوف از زوال ایمان
هست و سبب زوال ایمان نیست الا معاصی ای بیخبران اهل علم از دست
شما در عنا اند اگرچه انچه هست میگویند علم را شما بالجهل میشود و چون ایمان
بلا عمل بر تقدیر وجود آن سبب نجات است نتوانستند که حق را بپوشانند
معاذ رضی الله عنه ترک مرکت از آن خبر داد برای ترس از آنکه کتمان علم کرده باشد
و در بیره افتد در شما بی خبران آن علم بالجهل شد و باین سخن پشت باز کردید
و دست از عمل برداشتید عمر شما این پیش ساخت لا جرم دریغ است که دادن
رسول صلعم که این اعلام موقوف رسانید که دعهم یا رسول الله یعملوا اما نجات جهت
برای بیخبران خردمندان را محروم نتوان کرد چنانچه هست باید گفت یضل به
کثیرا و یهدی به کثیرا و ما یضل به الا الفاسقین الجماعه که بچنین سخن
گمراه میشوند گمراهانند که اگر این سخن نبودی هم گمراه میشدند بسخنی دیگر که
هر چه در نهان کسی است روزی آشکارا شود چه ضیا و نه جهان نور است و نور
چیزها را چنانچه هست آشکارا کند و دین را مرآتی آورده که چیزها چنانچه باشد
انجا نماید پس گمراهان آخر البته گمراه شوند نتوان گفت برای صیانت ایشان که
امر بیت غیر ممکن اهل هدایت را محروم کنند و هدایت از ایشان دریغ دارند

پس امر چنانچه گفت باید گفت که خدای عز و جل مهتدیان را بهیچ حال گمراه نمیسازد
خدای عز و جل مکتوب الیهم را از مهتدیان بهیچ حال گمراه کرداناد که هرچه سخن
که شنوند در ایشان مزید هدایت گردد و نه همچون مردم مریض که هرچه سبب قوة
دیگرانست در وی سبب مزید ضعف و مرض باشد انتهی و مخفی نماند که کلام
مولانای مذکور رد است بر خلیفه اول و عمر و آن نزد اصحاب او دلیل است غیر معتبر
فتدبر اگر گویند که غرض از اخبار مذکوره نه تقریر عقاید است بلکه مقصود از آن
مجرد ترغیب است بر تحصیل ایمان و لهذا در کتب عقاید کلامیه امامیه تصریح
بمضمون آن اخبار واقع نشده و علامه دوانی در شرح عقاید عضدیه کلمه
کلها فی النار را مقید بحیثیة اعتقاد ساخته تا دلالت کند بر آنکه ما سوای فرقه
ناجیه من حیث الاعتقاد در نارند و فرقه ناجیه من حیث الاعتقاد در نار
نیستند بلکه من حیث العمل جایز است که در نار باشند گوییم احتمال مجرد ترغیب
وجهی ندارد زیرا که اگر غرض آن باشد ناچار اظهار آن بر هم باید نمود و هرگاه
اظهار نمودند خالی از آن نیست که خلاف آن را نیز اظهار خواهند کرد یا نه اگر اظهار
کنند اعتقاد لازم خواهد آمد و اگر اظهار نکنند فایده ترغیب منتفی میشود
و اما عدم تصریح بمضمون اخبار مذکوره در کتب عقاید امامیه محل تامل است چه
در کتاب اعتقادات شیخ ابن بابویه که از قدمای علمای امامیه است تصریح بآن
واقع شده آنجا که گفته و اما الذنب فلا یسأل عنه الا من یحاسب قال الله تعالی
فیومئذ لا یسأل عن ذنبه انس و لا جان یعنی من شیعة النبی و الائمة
علیهم السلام خاصة دون غیرهم کما ورد فی التفسیر و کل محاسب معذب و لو بطول
الوقوف انتهی و فی قواعد العقاید للمحقق الطوسی و شرحه للعلامة الحلی قدس
سره مما اتفق الناس علی ان المؤمن الذی عمل اعمالا صالحا یدخل الجنة خالدا
فیها و اما الذی یخلط عملا صالحا بغیر صالح فاختلفوا فیه فقالت التفضیلیة
من اهل السنة و الامامیة انه لا یجب تعذیبهم بل قد یغفر الله تعالی عنهم
او یشفع النبی علیه السلام فیهم لقوله ع ادخرت شفاعتی لاهل الکبایر
و استدلال کرده بعضی از متأخرین علمای امامیه نیز بهمان قول حضرت رسالت صلعم

و بقول امام جعفر صادق علیه السلام که فرموده والله لنشفعن یوم القیمة فی عصاة شیعتنا
حتی یقول عدونا فما لنا من شافعین و لا صدیق حمیم و کلام قواعد العقاید و ما بعد آن
صریح است بمحمل اخبار مذکوره و جمعی که در تصانیف خود متوجه تفصیل نشده اند
بنابرآن خواهد بود که مجرد ذکر مسئله جواز عفو و شفاعت را مغنی دانسته اند
از تفصیل و اما آنچه علامه دوانی در شرح حدیث ستفترق گفته مدخول است
با آنچه بعضی از مشایخ ما در رساله وافیه فی تحقیق الفرقة الناجیة گفته اند که
تقیید خلود بحیثیة اعتقاد مسلم نیست بلکه میتواند بود که خلود متعلق بحیثیة
اعتقاد و عمل هر دو باشد چنانکه ظاهر آیه بلی من کسب سیئة و احاطت به خطیئته
فاولئک اصحاب النار هم فیها خالدون بآن ناظر است و آنکه علامه مذکور بعد از
اظهار حیثیة گفته که فلا یرد انه لو ارید الخلود فهو خلاف الاجماع فان المؤمنین
لا یخلدون فیها و ان ارید مجرد الدخول فهو مشترک بین الفرق اذ ما من فرقة الا
و بعضها عصاة و القول بان معصیة الفرقة الناجیة مطلقا مغفورة بعید جدا
و لا بعد ان یکون المراد استقلال مکثهم فی النار ترغیبا فی تصحیح الاعتقاد انتهی
مدخول است بلکه نفی خلود مسلم نیست و اجماعی که بر آن نقل نموده ممنوع است
زیرا که جمعی از علما بر آن رفته اند که غیر طایفه محقه کفارند و مخلد در نارند و قول
او که لان المؤمنین لا یخلدون مسلم است لیکن خلاف در حقیقه مؤمن است و
شیعه برآنند که ایمان صادق نمی آید الا بر معتقد حقیت اصول خمسه که اعتقاد
امامت ائمه اثنی عشر از آنجمله است و قول او که دخول مشترکست مسلم نیست و
ظاهر نیست و قول او که ما من فرقة الا و بعضها عصاة مسلم است اما قول او که
و القول بان معصیة الفرقة الناجیة مطلقا مغفورة بعید ممنوع است
بلکه ظاهر قول بعفو از ایشانست و استبعاد بعید است زیرا که ظاهر حدیث مذکور
مقتضی آنست و قول او که و لا بعد ان یکون المراد استقلال مکثهم الخ از استبعاد
سابق او ابعد است زیرا که خلاف آن چیزیست که از حدیث مذکور متبادر فهم میشود
و حق آنست که معنی حدیث بی ارتکاب تکلف آنست که فرقه ناجیه را نار مس نمیکند
ابدا و غیر ایشان در نارند بر سبیل خلود یا مکث بی خلود در جمیع افراد یا در بعضی

خلود و در بعضی بکث بی خلود و قول ما که فرقه ناجیه را نار مس نمیکند ابدا شاهد
بسیار است از احادیث نبویه و اخبار امامیه انتهت تمام تقریر کلام بعضی از مشایخ ما
رحمه الله و در آن تصریح است بآنکه نجات فرقه ناجیه علی الاطلاق قول علمای
امامیه است لیکن این بیچاره را بخاطر فاتر میرسد که آنچه جناب شیخ در اول دخل
خود افاده فرموده اند که تعلیل خلود بحیثیه اعتقاد مسلم نیست بلکه میتواند بود
که خلود معلل بحیثیه اعتقاد و عمل هردو باشد الخ محل نظر است زیرا که مقصود
علامه دوانی نه تقیید خلود ما عدای فرقه واحده ناجیه است بحیثیه اعتقاد
تا منع تعلیل خلود ایشان در نار باعتقاد تنها متوجه شود بلکه ظاهر کلام او آنست
که استثنای فرقه واحده را از دخول در نار مقید بحیثیه اعتقاد داشته چنانکه
سابقا اشارتی بآن واقع شده و آنچه حکام بر این وجه منع باید کرد که لا نسلم که عدم دخول
فرقه ناجیه در نار معلل بحیثیه اعتقاد تنها باشد بلکه میتواند بود که عدم دخول
ایشان در نار از حیثیه اعتقاد و عمل هردو باشد والله الموفق للصواب

عبدالرحمن بن الحجاج البجلی الکوفی در خلاصه مذکور که او ثقه ثقه
ثبت وجه بود و وکیل حضرت امام جعفر ع و از راویان او و امام موسی کاظم بود ع
و بعد از حضرت امام موسی علیه السلام باقی ماند و بخدمت حضرت امام رضا ع
رسید و در ایامی که آنحضرت را مامون ولی عهد سلطنت وفات یافت در مختار
کشی از حسن بن علی ناجیه روایت نموده که گفت حضرت امام موسی علیه السلام عبد الرحمن
یاد فرمودند و گفتند او بر دل مخالفان ما بغایت ثقیل است و ایضا روایت نموده
که آن حضرت او را از اهل بهشت گفته بود و او را امر فرموده که با اهل مدینه مناظره
نماید که من دوست میدارم که در میان رجال شیعه مانند ترا ببینند و عبد الرحمن
چند کتاب بود که در میان شیعه معمول بود **محمد بن حکیم** در کتاب خلاصه از
کشی روایت نموده که حضرت امام موسی علیه السلام راضی بود بآنکه در مباحث کلامی
با مخالف مناظره نماید و در مختار کشی مسطور است که روزی نزد حضرت امام موسی
علیه السلام اصحاب کلام را یاد فرمودند که ابن حکیم را بگذار که بمناظره مشغول باشد
و ایضا روایت نموده که آنحضرت محمد را امر فرمود که در مسجد مدینه با مردم

اینجا بنشینند و با ایشان در مطالب کلامی مناظره و مخاصمه نماید و هر گاه از مناظره
قوم فارغ شده نزد آنحضرت می آمد آنحضرت از مراتب سخنان او و دیگران از
می پرسید و اظهار رضا از وی میفرمود و شیخ ابوجعفر طوسی طیب الله مشهده در کتاب
فهرست گفته که او را کتابی است در حدیث **نضر بن قابوس اللخمی** در خلاصه
و غیره مسطور است که او خیر و فاضل و از راویان امام جعفر و امام موسی و امام رضا
علیهم السلام بود و نزد ایشان منزلت تمام داشت و شیخ طوسی قدس سره در کتاب غیبة
گفته که او بیست سال وکیل حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود و هیچکس
نمیدانست که او وکیل است و در مختار کشی از نضر مرویست که گفت روزی نزد
حضرت امام موسی ع در خانه او بودم پس آنحضرت دست مرا گرفت و مرا بحجره
در آورد ناگه حضرت امام رضا ع در صغر سن آنجا بودند و کتابی در دست داشت
و مطالعه آن میفرمود پس حضرت امام موسی ع مرا گفت که ای نضر میشناسی این پسر را
گفتم بلی پسر تو علی رضاست گفت میدانی این چه کتابیست که مطالعه آن میفرماید گفتم
نه گفت این کتاب جفر است که اطلاع بر حقایق و معانی آن نمیتوانند یافت الا
پیغمبری یا وصی پیغمبری و ایضا از نضر روایت نموده که گفت روزی بحضرت
امام موسی علیه السلام گفتم که من از حضرت امام جعفر ع سوال نموده بودم که امام
بعد از تو کیست و او مرا خبر داده بود که امام بعد از تو توئی و چون او وفات
یافت اختلاف در میان شیعه واقع شد و بجانب یمین و شمال افتادند و من
و اصحاب من بر یقین خود در امامت تو باقی بودیم پس خبر ده مرا که بعد از تو
از پسران تو امام کیست آنحضرت فرمودند که پسر من علی امام خواهد بود و این
حدیث دلیلیست بر کمال عقل و اهتمام او در کار دین خود **نوح بن شعیب البغدادی**
در خلاصه گفته که از اصحاب ابی جعفر محمد جواد بود و فضل بن شاذان گفته
که او فقیه بود و در مختار کشی روایت نموده که ابو عبدالله شاذانی از ابو محمد
فضل بن شاذان پرسید که گاهی ما با مخالفان خود نماز مغرب را میگذاریم و
نمیتوانیم مقارن فراغ از نماز بخانه خود برویم و اعاده نماز کنیم زیرا که آنها
مضمون را میخوانند و چون بناچار تاخیر واقع میشود نماز شام و خفتن باهم

تدافع میکرد فضل گفت چنین کار را بر خود دشوار مسازید زیرا که هرگاه با ایشان
نماز کنید این قدر مجزی است که در یکبار سه تکبیر یا پنج تکبیر بگویید و قرائة
حمد و سوره در هر رکعت بکنید و در رکوع و سجود و سلام با امام ایشان مسابقت
موافقت را مرعی دارید و آن امام و ستون مسجد و دیوار را نزد در حکم برابر دانید
آنگاه ابو عبدالله از وی پرسید که از بعضی از اصحاب ما شنیده که اینچنین نماز
مجزی باشد گفت وقتی در عراق بودم و بر من نیز مانند تو دشوار می آمد که نماز
در عقب مخالفان بگذارم پس شکایت آن حال بر یکی از فقهای آنجا کردم او را نوح بن
شعیب میگفتند نمودم نوح مرا همین گفت که من بتو گفتم بعد از آن از وی پرسیدم
که غیر از تو دیگری نیز این میگوید گفت آری پس با او بمجلسی درآمدم که قریب به
بیست کس از مشایخ اصحاب ما آنجا بودند پس درخواست نمودم از نوح که آن
مسئله را در میان ایشان مذکور سازد نوح گفت که ای گروه حاضران تعجب
نمیکنید از این مرد خراسانی که بر خود گمان آن دارد که بزرگوارتر است از هشام
ابن الحکم و از من می پرسد که آیا نماز در عقب مخالفان در جماعت ایشان جایز
باشد یا نه پس هرکه در آن مجلس حاضر بود اینچنین که نوح گفته بود گفتند و خاطر من بآن قرار
گرفت **حسن بن علی بن فضال الکوفی التیملی** بخدمت حضرت امام موسی علیه السلم
رسیده بود و از راویان حضرت امام رضاست عم و اختصاص تمام بآنحضرت
داشت و جلیل القدر عظیم المنزلة و زاهد و صاحب ورع و ثقة بود و در روایات
و در کتاب نجاشی از فضل بن شاذان منقولست که گفت در یکی از مساجد نزد
بعضی از قرا درس میخواندم در آنجا قومی را دیدیم که باهم یکدیگر میگفتند و یکی از آن
میان میگفت که در کوه مردی هست که او را ابن فضال میگویند و او عابدترین
جماعتی است که ما دیده ایم و گفت او بصحرا بیرون می آید و بسجده فرو میرود و آنگاه
مرغان صحرا بر وی جمع میشوند و او از غایت خود محو شده بر زمین می افتد که
از دور گمان میشود که جامه یا خرقه ایست و وحشیان صحرا نزدیک او چرا
میکنند و از او رمیده نمیشوند بنابر غایت موانست که با ایشان او را حاصل شده
فضل بن شاذان گوید پس من از آن سخن گمان کردم که مگر آن حال کسی است که در

زمان

زمان سابق بوده بعد از استماع آن سخن باندک زمانی دیدم که شیخی خوش صورت
نیکو شمایل که جامه پشمی و ردائی پشمی در بر و کفش سبز در پا داشت از در درآمد
و بر پدر من که با او نشسته بودم سلام کرد و پدر من جهت تعظیم او برخاست
و او را جای داد و گرامی داشت و چون بعد از لحظه برخاست من از پدر
خود پرسیدم که این شیخ کیست گفت این حسن بن علی بن فضال است گفتم آن
عابد فاضل مشهور گفت همان است گفتم آن مجاهد بود میگویند که او در کوه
می باشد گفت این همان است که در کوه می باشد باز گفتم که آن مجاهد بود که او
همیشه در کوه می باشد گفت چه کم عقل پسری بوده نمیتوانم بود که درین ایام از
آنجا آمده باشد پس آنچه از اهل مسجد در باره حسن شنیده بودم بر پدر عرض
کردم و پدر گفت آنچه شنیده درست است و این حسن است و حسن گاهی پیش پدر
من می آمد پس من نزد او رفتم و کتاب ابن بکیر و غیر آن از کتب حدیث را از و استماع
نمودم و بسیار بود که کتاب خود را بر می داشت و بحجره من می آمد و بر من قرائة
آن میکرد و در سالی که طاهر بن الحسین خزاعی که از سپهسالاران مامون بود
حج گذارد و بکوفه مراجعت نمود چون تعریف فضایل و کمالات حسن بر او کرده
بودند کسی نزد حسن فرستاد و باو پیغام نمود که چون من از رسیدن بخدمت
شما معذورم التماس دارم که شما قدوم شریف بسوی من ارزانی دارید پس حسن از
رفتن نزد طاهر امتناع نمود و هرچند اصحاب او و ندما و ملازمان طاهر ترغیب
نمودند قبول نکرد و گفت مرا با او مناسبتی نیست و از آن استغنا او دانستم
که آمدن او بجانب من از روی درد دین داری بود و مصلای او در جامع
کوفه بود نزد ستون هفتم که آنرا سابقه و اسطوانه ابراهیم عم میگویند و حسن در تمام
عمر قایل بامامت عبدالله افطح بود و در مرض الموت واقفه دید و از آن عقید
برگردید و رجوع بحق نمود رحمه الله تعالی وفات حسن در سال دویست و بیست
و چهار بوده و از جمله مصنفات او کتاب زیارات و بشارات است و کتاب نوادر
و کتاب رد بر غلاة و کتاب الشواهد و کتاب در متعه و کتاب در ناسخ
و منسوخ و کتاب ملاحم و کتاب صلوة و کتاب الرجال **عبد الجلیل بن مبارک النهاوندی**

در قسم مقبولان از کتاب خلاصه مذکورست و در مختار کشی از و منقولست که
گفت روزی بخدمت حضرت امام محمد بن علی جواد علیهما السلام رفتم و گفتم جان
من فدای تو باد ان پدران بزرگوار تو روایت بمن رسیده که صرفتی که اهل ضلال
نمایند آنچه ایشان را باید ستاید تعلق با امام زمان دارد آن حضرت فرمودند
که بلی چنین است گفتم جان من فدای تو باد مرا ان بعضی فتوحات که اهل ضلال
واقع شده آورده بودند و من خود را از ایشان خلاص کرده بخدمت تو آمده ام
میخواهم که مرا بندگی قبول کنی آنحضرت فرمودند که قبول کردم بعد از آن مرا
دستوری دادند که بدیار خود مراجعت نمایم و چون در سال دویست و سیزده
از دیار خود بخدمت او رجوع نمودم بندگی خود را بیاد او دادم آنحضرت
فرمودند که انت حرٌ لوجه الله گفتم جان من فدای تو باد میخواهم که عهد نامه
در این باب جهة من بنویسی پس این عهد نامه برای من نوشتند بسم الله
الرحمن الرحیم هذا کتاب من محمد بن علی الهاشمی العلوی لعبد الله بن المبارک
فتاه انی اعتقتک لوجه الله والدار الاخرة لا رب لک الا الله ولیس علیک
سیدٌ وانت مولای ومولی عقبی من بعدی وکتب فی المحرم سنه ثلاث عشرة
ومائتین ووقّع فیه محمد بن علی بخط یدیه وختمه بخاتمه **ابو محمد الفضل بن**
شاذان بن الخلیل الازدی النیشابوری از اجل شیعه نیشابور و چون
نام خود در فضل مشهورست مُبدع براهین عقلیه و موضح قوانین نقلیه
در حقایق مذهب حق امامیه ماهر بود و دقایق اصول آن طایفه علیه
بر طبع نکته دانش ظاهر و باهر در کتاب خلاصه و کتاب نجاشی مذکورست
که پدر او از اصحاب یونس بن عبد الرحمن بود و او از راویان امام محمد جواد
علیه السلام و بعضی گفته اند که از حضرت امام رضا علیه نیز روایت نموده و
او ثقه و فقیه و متکلم بود و در میان این طایفه عظیم الشان بود و امام محمد
جواد علیه السلام سه مرتبه از عقب یکدیگر بر و رحمت فرستاده اند رحمه الله
تعالی و در کتاب مختار مذکورست که عبد الله بن طاهر فضل بن شاذان را
از نیشابور اخراج کرد بعد از آنکه او را پیش خود طلبید و تفتیش کتب او

نموده

نموده امر کرد او را که کیفیت آن را جهت او بنویسد پس فضل دوس مسایل اعتقادیه را
از توحید و عدل و مانند آن جهت او نوشت و چون آن بنظر عبد الله رسید گفت
این قدر کافی نیست میخواهم که اعتقاد ترا در باره سلف بدانم پس فضل گفت ابو بکر را
دوست دارم و از عمر بیزارم عبد الله گفت چرا از عمر بیزاری گفت بواسطه آنکه عباس را
از شوری بیرون کرد و بسبب القای این جواب لطیفه از دست آن ظالم غلیظ
خلاصی یافت و از سهل بن بحر فارسی روایت نموده که گفت در آخر عهد مصاحبت
خود با فضل بن شاذان از و شنیدم که میگفت من خلیفه جمعی از اکابرم که از
پیش گذشتند مانند محمد بن ابی عمیر و صفوان بن یحیی و غیرهما و پنجاه سال
در خدمت ایشان بودم و از ایشان استفاده مینمودم و هشام بن الحکم چون
بگذشت یونس بن عبد الرحمن خلیفه او بود در رده بر مخالفان و چون یونس وفات
یافت خلیفه او در رده بر مخالفان سکاک بود و او نیز از میان برفت و منم خلیفه
ایشان و فضل از جمعی کثیر از افاضل شیعه روایت داشت مانند محمد بن ابی
عمیر و صفوان بن یحیی و حسن بن محبوب و حسن بن علی بن فضال و محمد بن
اسمعیل بن بزیع و محمد بن الحسن الواسطی و محمد بن سنان و اسمعیل بن سهل و
از پدر خود شاذان بن الخلیل و ابی داود المسترق و عمار بن المبارک و عثمن بن
عیسی و فضالة بن ایوب و علی بن الحکم و ابراهیم بن عاصم و ابی هاشم داود الجعفری
و قاسم بن عروه و ابن ابی نجران شیخ نجاشی گفته که او یکصد و هشتاد کتاب
تصنیف داشته و آنچه از آنجمله بما رسیده کتاب نقض است بر اسکافی و کتاب
العروس که مختصر کتاب عین است کتاب الوعید کتاب الرد علی اهل التعطیل
الحاخره در کتاب منتهی مسطورست که از فضل پرسیدند که دلیل تو بر امامت امیر
المومنین علیه چیست در جواب گفت دلیل بر آن کتاب خدا و سنت رسول خدا
و اجماع مسلمانان است اما کتاب قول خدای تعالی است که یا ایها الذین آمنوا
اطیعوا الله واطیعوا الرسول واولی الامر منکم زیرا که خدای تعالی درین آیة ما را
دعوت نموده بطاعت اولی الامر چنانکه دعوت ما نموده بطاعت خود و طاعت
رسول خود پس محتاج شدیم بآنکه اولی الامر را بشناسیم چنانکه محتاجیم در آنکه

که متصرف خویش آمد عباسیان بود هم

خدا و رسول را بشناسیم آنگاه نظر کردیم در اقاویل امت و دیدیم که اختلاف کرده اند
در اولی الامر و اجماع کرده اند در تفسیر آیه بر وجهی که مخصص نزول اوست در شان
علی بن ابی طالب علیه السلام زیرا که بعضی گفته اند که مراد علما است و بعضی گفته اند
که مراد قوام نظام کار زمرهٔ انام با امر معروف و نهی از منکر است و بعضی گفته اند که
مقصود از آن حضرت امیر المومنین علیه السلام و یازده امام از اولاد کرام اوست
علیهم السلام و چون از فرقهٔ اولی پرسیدیم که آیا علی بن ابی طالب از علما است
گفتند بلی و فرقهٔ ثانیه نیز گفتند که آنحضرت از اعلام علماست و فرقهٔ ثالثه خبر
دادند که او از قوام نظام کار کافهٔ انام است با امر معروف و نهی از منکر و از اینجا
ظاهر شد که مراد از اولی الامر در آیه باتفاق اهل درایت و روایت حضرت شاه
ولایت است پس بموجب آن آیه اوست والی ولایت امامت و وصایت و عدول
از آن حضرت بسوی دیگری محض ضلالت و غوایت است زیرا که در غیر او اتفاق
مفقود و ادلهٔ دیگر موجود نیست و اما سنت بنا بر آنکه حضرت رسول آن
امام اصحاب یمین را قاضی یمن و امیر جیوش آن محال و ولی اموال کرده اند و او را
امر فرموده که تقسیم آن اموال نماید به بنی جذیمه که خالد بن ولید ایشان را بظلم کشته
بود و تعیین اختیار آن امام همام جهت ادای رسالات ملک علام و ابلاغ و اعلام
سوره برائت بکفار تیره انجام نمود و تعیین در بعضی از ایام غیبت خود او را
خلیفه خود کرده اند و هیچکس از اصحاب آنحضرت نیست که این سنن در شان
او مقرر و معین شده باشد و تا آن تعیین بنسبه سید کاینات در حیات آنحضرت و بعد
از وفات همگی را منظور و احتیاج امت با میری که متصف باینچنان سنن باشد
مسلم جمهور است و اما اجماع بدو شق که استدلال از آن بر امامت حضرت امیر المومنین
بچند وجه است اول آنکه اجماع امت است بر آنکه علی امام بود و اگر چه ابو بکر و نیز با
و در این اختلافی ندارند بعد از آن اختلاف کردند بعضی گفتند که بعد از نبی بافصل
بسیار و در وقت خاص امام بود و بعضی گفتند که بعد از آنحضرت بی فاصله در جمیع
اوقات بقای خود امام بود و اجماع بر غیر او واقع نشده که بقدر یک چشم زدن امیر را
امام باشد دیگر آنکه اجماع کرده اند بر آنکه حضرت امیر لیاقت امامت داشت و بی

بعضی گفته اند که مراد امرای سرایا است صح

صلاحیت

صلاحیت آن بود و در غیر او خلاف و اختلاف است دیگر آنکه اجماع است بر آنکه حضرت
امیر بعد از حضرت رسالت صلعم بظاهر عدالت که از شرایط امامت و ایالت است باقی بود و غیر او
الامر اختلاف در آنست که بعضی میگویند از مرتبه عدالت مترقی بصفت عصمت بود
و بعضی میگویند معصوم نبود بلکه عدل و پرهیزگار و تقی بود و ظاهراً او از شوایب خطا
و زلل دور بود و بالجمله اختلاف ایشان در نفی عصمت اوست و همان جماعت اجماع
کرده اند بر نفی عصمت ابی بکر و اختلاف در عدالت او کرده اند بعضی گفته اند که عادل است
و بعضی گفته اند که بواسطهٔ غصب خلافت و دیگر مفاسد از دایرهٔ عدالت خارج
شده و ظاهر است که کسی که اجماع بر عدالت او واقع باشد و اختلاف در عصمت
او داشته باشند اولی و احق است بامامت از کسی که اختلاف در عدالت او
داشته باشند و اتفاق بر نفی عصمت او کرده باشند و ایضاً در کتاب مستطور مستقصی
که بعضی از فضل سوال نمود که چه میگویی در آن حدیث که ناصبیان از حضرت امیر
روایت میکنند که گفت لا اوتی برجل یفضلنی علی ابی بکر و عمر الا جلدته حد
المفتری یعنی هر گاه پیش من آرند کسی را که او تفضیل من بر ابو بکر و عمر کرده باشد
حدی که در شریعت پیغمبری جهت هر مفتری مقرر شده بر او خواهم زد فضل
در جواب گفت راوی این حدیث سوید بن غفله است و اتفاق اهل آثار
بر آنکه او کثیر الغلط بوده با آنکه نفس حدیث متناقض است زیرا که باجماع امت
حضرت امیر در قضایا و احکام دین عدل بود و از عدالت نیست که حد مفتری
کسی را زنند که افترا نکرده باشد و شیخ اجل مفید در بعضی از افادات علیه خود جواب
فضل را پسندیده و مستدعی توجیه حدیث بوجهی وجیه گردیده و گفته که اگر
آن حدیث صحیح باشد مراد حضرت امیر از آن این خواهد بود که چون تفاضل نمی باشد
الا در میان دو کس که متقارب باشند در فضل و مفضول را با افضل در اصل فضل
فی الجمله مشارکتی باشد بنا بر این تفضیل آنحضرت بر ابو بکر و عمر متضمن اظهار مرتبه
از فضل جهت ایشان خواهد بود و حال آنکه ایشان بواسطه انکار نص جلی و اصرار
در اظهار دغلی از طاعت خدای تعالی و دین رسول معلی بیرون رفته اند و ایشان را
در دین مبین فضلی نمانده که قریب بفضل حضرت امیر المومنین باشد پس هر که تفضیل

آنحضرت بر ایشان نماید دعوی فضلی عظیم جهت ایشان کرده باشد و ظاهر شد که
در آن دعوی کاذب است پس حد مفتری کاذب را مستحق باشد نه حد مفتری راجم
بقیه را چنانکه فضل بن شاذان فهمیده و از قبیل تفضیل حضرت امیر است بر اغیار
غوایت مصیر آنکه فاضل صالح متقی را بر کافر مرتد خارج از دین تفضیل دهند
یا جبرئیل را بر ابلیس و رسول را بر ابوجهل پر تلبیس رجحان نهند با آنکه اگر آن
حدیث صحیح باشد بایستی که حاشا لله حد مفتری واجب بودی بر حضرت رسول
که حضرت امیر را در چندین حدیث بر جمیع خلایق تفضیل داده و تقدیم وی در
اخوت خود و مباهله و فتح ابواب خانه او و اختیار او در انکاح فاطمه زهرا
و ولایات و خواندن او احب خلق خدا و گردانیدن او از خود بمنزله هرون
از موسی و غیر آن بر دیگران رجحان نهاده و همچنین بایستی که حضرت امیر
اقامت حد بر خود واجب گردانیدی زیرا که اظهار افضلیت خود از سایر اصحاب
رسول نموده و باتفاق مخالف و موالف بر منبر کوفه بمضمون انا الصدیق
الاکبر زبان حقایق بیان گشوده و همچنین جمیع اولاد و ذریه و انصار و
اشیاع و اهل بیت او که اعتقاد زیادتی فضل او بر سایر اصحاب داشتند تا
آنکه از حضرت امام حسن علیه السلم مرویست که در صباح آن شبی که حضرت
امیر علیه السلم وفات یافت فرمود که لقد قبض فی هذه اللیلة رجل ما سبقه
الاولون بعمل ولا ادرکه الآخرون و مخفی نماند که مقصود شیخ چنانکه خود
در ذیل این مقال بآن تصریح فرموده نه آنست که این عبارت که امیر المومنین
افضل است از فلان و فلان بحسب قانون لغة و عرف اهل لسان درست
نیست تا متوجه شود که در صحت آن عبارت تسلیم فضل ایشان از روی
جدل یا بر اعتقاد خصم کافی است بلکه غرض وی آنست که نظر بتحقیق حال
مضمون آن مقال غلط و باطل و محال است مولف گوید که همچنانکه میتواند
بود که انهام افترا از آن عبارات بواسطه استلزام مدلول او اثبات فضیلت
کسی را باشد که در واقع از فضیلت عاری بوده بر وجهی که شیخ بزرگوار افاده نموده
همچنین میتواند بود که از آن رهگذر باشد که مفهوم از آن عبارت نیز فضیلت

کسی است که در واقع افضل بوده چنانکه بعضی از افاضل شعرا بآن اشعار نموده و گفته
شعر یقولون لی فضل علیا علیهم ٭ فلست اقول التبر اعلی من الحصا
اذا انا فضلت الامام علیهم ٭ اکن بالذی فضلته متنقصا ٭
الم تر ان السیف تزری بحده ٭ مقالة هذا السیف امضی من العصا اسحق بن
اسمعیل النیشابوری علامه حلی در کتاب خلاصه توثیق او نموده و فرموده که از اصحاب ابی
محمد عسکری علیه السلم است و در کتاب مختار توقیع شریف از آن حضرت نقل نموده که باسحق نوشته
بود اینجا باسحق و جمیع شیعه اینجا عتاب بر ترک بعضی از فرایض و سنن فرموده اند
و جمیع شیعه نیشابور را دلالت بر طریق هدایت و ملازمت احکام شرع سید انام
و مودت ذوی القربی و رعایت حقوق ایشان نموده اند و حواله اخذ جمیع حقوق و ا
موال اینجا با براهیم بن عبده که یکی از وجوه شیعه نیشابور است نموده اند و توقیع
شریف اینست بسم الله الرحمن الرحیم یا اسحق بن اسمعیل سترنا الله و ایاک
بستره و تولاک فی جمیع امورک بصنعه قد فهمت کتابک یرحمک الله و نحن بحمد الله
و نعمته اهل بیت نرق علی موالینا و نسر بتتابع احسان الله الیهم و فضله لدیهم
و نعتد بکل نعمة ینعمها الله عز و جل علیهم فاتم الله علیکم بالحق و من کان مثلک
ممن قد رحمه الله و بصره بصیرتک و نزع عن الباطل و لم یعم فی طغیانه بعمه فان تمام
النعمة دخولک الجنة و لیس من نعمة و ان جل امرها و عظم خطرها الا و الحمد لله
تقدست اسماؤه علیها مؤدی شکرها و انا اقول الحمد لله مثل ما حمد الله به حامد الی
ابد الابد بما من به علیک من نعمته و نجاک من الهلکة و سهل سبیلک علی العقبة و
ایم الله انها لعقبة کؤود شدید امرها صعب مسلکها عظیم بلاؤها طویل عذابها
قدیم فی الزبر الاولی ذکرها و لقد کانت منکم امور فی ایام الماضی علیه السلم الی ان مضی
لسبیله صلی الله علی روحه و فی ایامی هذه کنتم فیها غیر محمودی الرای و لا مسددی
التوفیق و اعلم یقینا یا اسحق ان من خرج من هذه الحیوة الدنیا اعمی فهو فی الآخرة
اعمی و اضل سبیلا انها یا ابن اسمعیل لیس تعمی الابصار و لکن تعمی القلوب التی فی
الصدور و ذلک قول الله عز و جل فی محکم کتابه للظالم رب لم حشرتنی اعمی و قد کنت
بصیرا قال الله عز و جل کذلک اتتک آیاتنا فنسیتها و کذلک الیوم تنسی و ای آیة

يا اسحق اعظم من حجة الله عز وجل على خلقه وامينه في بلاده وشاهده على عباده
من بعد من سلف من آبائه الاولين من النبيين وآبائه الاخرين من الوصيين
عليهم اجمعين رحمة الله وبركاته فاين يتاه بكم واين تذهبون كالانعام على وجوهكم
عن الحق تصدفون وبالباطل تؤمنون وبنعمة الله تكفرون او تكذبون فمن يؤمن
ببعض ويكفر ببعض فما جزاء من يفعل ذلك منكم ومن غيركم الا خزي في الحياة
الدنيا الفانية وطول عذاب في الآخرة الباقية وذلك والله الخزي العظيم ان الله
بفضله ومنه لما فرض عليكم الفرايض لم يفرض ذلك عليكم لحاجة منه اليكم
بل برحمة منه لا اله الا هو عليكم ليميز الخبيث من الطيب وليبتلي ما في
صدوركم وليمحص ما في قلوبكم ولتتسابقوا الى رحمته ولتتفاضل منازلكم في
جنته ففرض عليكم الحج والعمرة واقام الصلوة وايتاء الزكوة والصوم والولاية
وكفاهم لكم بابا لتفتحوا ابواب الفرايض ومفتاحا الى سبيله ولولا محمد صلعم
والاوصياء من بعده لكنتم حيارى كالبهايم لا تعرفون فرضا من الفرايض وهل تدخل
قرية الا من بابها فلما من عليكم باقامة الاولياء بعد نبيه صلعم قال الله عز وجل
لنبيه اليوم اكملت لكم دينكم واتممت عليكم نعمتي ورضيت لكم الاسلام دينا و
فرض عليكم لاوليائه حقوقا امركم بادائها اليهم ليحل لكم ما وراء ظهوركم من
ازواجكم واموالكم وماكلكم ومشاربكم ويعرفكم بذلك النماء والبركة والثروة
وليعلم من يطيعه منكم بالغيب قال الله عز وجل لا اسئلكم عليه اجرا الا المودة
في القربى واعلموا ان من يبخل فانما يبخل على نفسه وان الله هو الغني وانتم الفقراء
اليه لا اله الا هو ولقد طالت المخاطبة فيما بيننا وبينكم فيما هو لكم وعليكم لما اريتكم لي
حظا ولا سمعتم مني حرفا من بعد الماضي عليه السلم انتم في غفلة عما اليه معادكم و
من بعد الثاني رسولي وما ناله منكم حين اكرمه الله بمصيره اليكم ومن بعد اقامتي
لكم ابراهيم بن عبده وفقه الله لمرضاته واعانه على طاعته وكتابي الذي حمله
محمد بن موسى النيشابوري والله المستعان على كل حال واني اراكم تفرطون في
جنب الله ولم تقبلوا مواعظ اوليائه وقد امركم الله فتكونون من الخاسرين فبعدا
وسحقا لمن رغب عن طاعة الله ولم يقبل مواعظ اوليائه وقد امركم الله عز وجل

بطاعته لا اله الا هو وطاعة رسوله صلعم وبطاعة اولي الامر عليه السلم فرحم الله ضعفكم
وقلة صبركم عما امامكم فما اغر الانسان بربه الكريم واستجاب الله دعائي فيكم واصلح
اموركم على يدي فقد قال الله جل جلاله يوم ندعوا كل اناس بامامهم وقال جل جلاله
وجعلناكم امة وسطا لتكونوا شهداء على الناس ويكون الرسول عليكم شهيدا
وقال الله جل جلاله كنتم خير امة اخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنهون عن
المنكر فما احب ان يدعو الله جل جلاله بي ولا بمن هو في آبائي الا حسب رقي عليكم
وما انطوى لكم عليه من حب بلوغ الامل في الدارين جميعا والكينونة معنا في الدنيا
والآخرة فقد يا اسحق يرحمك الله ويرحم من هو وراءك بينت لك بيانا وفسرت
لك تفسيرا وفعلت بكم فعل من لم يفهم هذا الامر قط ولم يدخل فيه طرفة عين ولو
فهمت الصم الصلاب بعض ما في هذا الكتاب لتصدعت قلقا خوفا من خشية الله
ورجوعا الى طاعة الله عز وجل فاعملوا من بعد ما شئتم فسيرى الله عملكم ورسوله
والمومنون ثم تردون الى عالم الغيب والشهادة فينبئكم بما كنتم تعملون والعاقبة
للمتقين وانت رسولي يا اسحق الى ابراهيم بن عبده وفقه الله ان يعمل بما ورد عليه
في كتابي مع محمد بن موسى النيشابوري ان شاء الله ورسولي الى نفسك والى كل
من خلفت ببلدك ان تعملوا بما ورد عليهم بما في كتابي مع محمد بن موسى ان شاء الله و
يقرئ ابراهيم بن عبده كتابي هذا ومن خلفه ببلدك حتى لا تسالوني وبطاعة الله
يعتصمون والشيطان بالله عن انفسهم يجتنبون ولا يطيعون وعلى ابراهيم بن عبده
سلام الله ورحمته وعليك يا اسحق وعلى جميع موالي السلام كثيرا سددكم الله جميعا
بتوفيقه وكل من قرا كتابي هذا من موالي من اهل بلدك ومن هو بناحيتكم ونزع عما
هو عليه من الانحراف عن الحق فليؤد حقوقنا الى ابراهيم وليحمل ابراهيم ذلك الى الرازي
رضي الله عنه او الى من يسمي له الرازي فان ذلك عن امري ورأيي ان شاء الله ويا
اسحق اقرأ كتابنا على البلالي رضي الله عنه فانه الثقة المامون العارف بما يجب
عليه واقراه على المحمودي عافاه الله فما احمدنا له بطاعته واذا وردت بغداد فاقرأ
على الدهقان وكيلنا وثقتنا والذي يقبض من موالينا وكل من امكنك من موالينا
فاقراهم هذا الكتاب وينسخه من اراد منهم نسخه ان شاء الله ولا تكتم امر هذا عمن شاهده

من موالينا الا من شيطان يخالف لكم فلا تستترن الذي بين اظلافا لخنازير ولا كرامة لهم وقد وقفنا على كتابك بالوصول والدعاء لك ولمن شئت وقد اجبنا سعيدا عن مسئلته والحمد لله فما بعد الحق الا الضلال ولا تخرجن من البلدة حتى تلقى العمري رضي الله عنه برضاي عنه فتسلم عليه وتعرفه ويعرفك فانه الطاهر الامين العفيف القريب منا والينا فكل ما يحمل الينا من شيء من النواحي فاليه يصير آخر امره ليوصل ذلك الينا والحمد لله كثيرا سترنا الله و اياكم يا اسحق بستره وتولاك في جميع امورك بصنعه والسلام عليك وعلى جميع موالي ورحمة الله وبركاته وصلى الله على سيدنا محمد النبي وآله وسلم كثيرا

ابراهيم بن عبده النيشابوري در فضيلت او همان بس است که حضرت امام حسن عسکری در توقيعی که قبل از اين مذکور شد او را در ميان شيعه نيشابور و نواحی آن وکيل خود ساخته اند و ديگران را امر باطاعت او نموده اند و در مختار توقيعی ديگر نقل نموده که آنحضرت در باب وکالت او بعبد الله بن حمدويه بيهقی و سائر شيعه نيشابور و نواحی آن نوشته اند و آن اينست وبعد فقد بعثت اليكم ابراهيم بن عبده ليدفع النواحي واهل ناحيتك حقوقي الواجبة عليكم وجعلته ثقتي واميني عند موالي هناك فليتقوا الله جل جلاله وليراقبوا وليؤدوا الحقوق فليس لهم عذر في ترك ذلك ولا تأخيره لا اشقاهم الله بعصيان اوليائه ورحمهم واياك معهم برحمتي لهم ان الله واسع كريم

عبد الله بن حمدويه البيهقی ابن داود او را از جمله ممدوحان شمرده و در مختار کشی توقيعی از حضرت امام حسن عسکری عليه السلام که بعبد الله و اهل نيشابور و نواحی آن نقل نموده و آن اينست که وكتابي الذي ورد على ابراهيم بن عبده بتوكيلي اياه بقبض حقوقي من موالي هناك نعم هو كتابي بخطي اقمته اعني ابراهيم بن عبده لهم ببلدهم حقا غير باطل فليتقوا الله حق تقاته وليخرجوا من حقوقي وليدفعوها اليه فقد جوزت له ما يعمل به فيها وفقه الله ومن عليه بالسلامة من التقصير برحمته

محمد بن احمد بن حماد المروزی المحمودی ابن داود او را از جمله ممدوحان گفته و در مختار از محمد مذکور روايت نموده که گفت بعد از وفات پدر من حضرت

امام محمد جواد بمن نوشتند که قد مضى ابوك رضي الله عنه وعنك وهو عندنا على حال محمودة ولم يبعد من تلك الحال و ايضا از فضل بن هشام هروی روايت نموده که گفت چون شنيدم که محمودی حج بسيار گذارده او پرسيدم که چند حج گذارده پس عدد آنرا نگفت وگفت رزقت خيرا كثيرا بعد از آن پرسيدم که اين حجها که کرده از خود کرده يا از غير خود گفت بعد از حجة الاسلام هر حج که گذارده ام از حضرت رسالت پناه صلعم گذارده ام وثواب آنرا با ائمه اهل البيت هديه کرده ام و ثواب آن هديه را بمومنين و مومنات بخشيده ام پرسيدم که نيت اين حجها را بچه عبارت ادا ميکنی گفت ميگويم اللهم انى اهللت لرسولك محمد صلواتك عليه وجعلت جزائي منك ومنه لاوليائك الطاهرين عليهم السلام ووهبت ثوابي عنهم لعبادك المومنين والمومنات بكتابك وسنة نبيك الى اخر الدعا

عبد الله بن خاقان از مومنان خالص الاعتقاد و از قريه همينا از سواد بغداد بود در کتاب مختار مسطور است که متوکل عباسی عليه اللعنه او را بتهمت تشيع حبس نمود و چون مدت حبس او امتداد يافت مبلغ سه هزار دينار بعبد الرحمن بن خاقان قبول نمود که او را از حبس متوکل خلاص سازد و چون عبد الرحمن التماس خلاصی عبد الله از متوکل نمود متوکل با او خطاب نمود که ای عبد الرحمن اگر شکی در باره تو ميداشتم ميگفتم که تو رافضی زيرا که عم عبد الله مرا خبر داده که او رافضی است و وکيل فلان يعنی امام علی نقی است عم وعن معجزاتهم که او را بکشم پس چون آن خبر بعبد الله رسيد و از خلاصی خود مايوس گرديده رقعه بخدمت حضرت امام عليه السلام که يا سيدی الله الله في امري فقد والله خفت ان ارتاب وچون رقعه بآنحضرت رسيد بخط شريف خود در رقعه او نوشتند و او را وعده نمودند که در باره خلاصی او روی تضرع بدرگاه الهی خواهند آورد و اين واقعه در شب جمعه بود و صباح روز جمعه متوکل را تب گرفت و مرض او در تزايد بود تا بجائی رسيد که اهل و اولاد او در روز دوشنبه بر سر او بفرياد و نوحه در آمدند پس عبد الرحمن مذکور امر کرد که تمام جميع محبوسان را بر وی عرضه دهند تا ايشانرا خلاص سازد و عبد الرحمن هر يکی از محبوسان را عرضه ميکرد و بواسطه عنايتی که سابقا از متوکل نسبت باو

در باب التماس عبد الله واقع شده بود و یا پای آن نداشت که نام او برد تا آنکه در ان اثنا خود
متوکل عبد الله را یاد کرد و بعبد الرحمن گفت چرا نام او را بمن عرض نکردی گفت بخود
قرار داده بودم که هرگز نام او بنبرم متوکل گفت که همین ساعت او را آزاد کن و از وی
خواست کن که مرا بحل کند پس عبد الرحمن عبد الله را خلاص ساخت و او بامر حضرت امام
بمکه رفت و انجا مجاور شد و متوکل از بیماری شفا یافت **خیران الخادم القراطیسی**
در خلاصه مذکور است که او از اصحاب ابو الحسن ثالث علی بن محمد است علیهما السلم
و ثقه است و در مختار کشی از خیران روایت نموده که گفت در ایام حضرت ابی
جعفر محمد بن علی بن موسی علیهم السلم حج گذاردم و از بعضی ملازمان آنحضرت که
نزد او قربی و منزلتی داشت درخواست نمودم که مرا بخدمت آنحضرت برساند
آنکس متوجه خدمت آنحضرت شده مرا همراه برد و چون بدرخانه آنحضرت رسیدیم
گفت مرا در این دکان بنشین و خود اذن طلبیده بخانه درآمد و چون دیر شد نزدیک
دربان رفتم و از حال او پرسیدم مرا خبر دادند که بیرون رفت من متحیر ماندم و
در اثنای آن حضرت خادمی از خانه بیرون آمد و مرا گفت که تو خیران نام داری
گفتم بلی گفت بخانه درآی پس بخانه درآمدم و آنحضرت را دیدم که بر صُفّه ایستاده است
که فرش بر آن نیست و در ان اثنا غلامی آمد و جانمازی آورد و در زیر پای آنحضرت
انداخت تا بنشست و چون من نظر بر آن حضرت انداختم هیبت و دهشت چنان
بر من کار کرد که خواستم که بر آن صُفّه بلند چنانکه پای بر نردبان نهم بالا روم پس
آنحضرت جواب سلام من داد و دست مبارک خود را بجانب من کشیدند پس
من دست ایشان را گرفتم و بوسه دادم و بر روی خود نهادم پس آنحضرت مرا بدست
خود گرفته بنشاندند و من از غایت دهشت دست ایشان را گرفتم و آنحضرت دست
خود را بمن گذاشتند و چون دهشت من ساکن شد دست آنحضرت را گذاشتم بعد از آن
آنحضرت از من سوال فرمودند و در ان اثنا یاد من آمد که ریان بن شبیب مرا وصیت
نموده بود که چون بخدمت آنحضرت فایز شوی بخدمت او عرض نمای که مولای تو
ریان بن شبیب شما را سلام فرستاده و التماس دعائی در حق خود و پسر خود نموده چون
آن وصیت را عرض نمودم از برای ریان دعا کرد و از برای پسر او دعا نکرد آنگاه او را وداع

نمودم و برخاستم و چون نزدیک بدر خانه رسیدم شنیدم که آنحضرت بخادم خود سخنی
میفرمودند و مضمون آن را نیک نفهمیدم اتفاقا آن خادم در آن زمان بیرون آمد و من ازو
پرسیدم که آن حضرت با تو چه گفتند گفت در باب پسر ریان میفرمودند که هذا ولد وُلِد
فی بلاد الشرك فلما اخرج منها صار الی من هو شر منهم فلما اراد الله ان یهدیه هداه
و در روایت دیگر ذکر نموده که دلالت میکند بر آنکه خیران وکیل آنحضرت بوده و خبر او
مجموعه است در بیان مسایلی که او از آن حضرت و از امام ابو الحسن ثالث روایت
نموده **یونس بن عبد الرحمن الیقطینی** صاحب آل یقطین و مصاحب زیده ما و و ...
و غلام بخلاصی ازو تبع یقطین بود حضرت امام رضا را علیه السلام وکیل و در میان علما
مکنت الحجی از قبیل انبیای بنی اسرائیل است و در کتاب خلاصه مذکور است که او
وجه اصحاب ما بود و مقدم ایشان و عظیم المنزلت بود و روایت از حضرت امام موسی و امام رضا علیهما السلام
داشت و حضرت امام رضا علیه السلام او را از اهل علم و فتوی میشمرده اند و جماعت واقفیه
او را مال بسیار دادند که شریک شود با ایشان در قول بانتهای امامت بحضرت امام
موسی علیه السلام و او از ان امتناع نمود و بر جاده حق ثابت قدم ماند و شیخ مفید
قدس سره روایت نموده از داود بن القاسم جعفری که گفت عرض کردم بر امام
حسن عسکری علیه السلام کتاب یوم و لیله را که تصنیف یونس بود پس آنحضرت پرسیدند
که این تصنیف کیست گفتم تصنیف یونس مولای آل یقطین پس آنحضرت فرمودند
که اعطاه الله بکل حرف نورا یوم القیمه و در روایت کرده کشی از عبد العزیز بن
المهتدی که از خوبان اهل قم و وکیل حضرت امام رضا علیه السلم و از جمله مخصوصان
او بود که گفت بخدمت آنحضرت عرض نمودیم که در هر وقت خود را بخدمت تو نمی
توانم رسانید میخواهم که از فضلای اصحاب خود یکی را تعیین فرمایی که معالم دین
خود را ازو اخذ نمایم پس آنحضرت فرمودند از یونس بن عبد الرحمن فرا گیر
و در روایت دیگر آمده که حضرت امام رضا علیه السلم سه مرتبه از برای یونس
ضامن بهشت شدند و در مختار از فضل بن شاذان روایت نموده که میگفت در
اسلام از سایر الناس کسی افقه از سلمان فارسی نبود و بعد از و کسی افقه از یونس
ابن عبد الرحمن رحمه الله پیدا نشد و آنحضرت امام رضا علیه السلام روایت نموده که هر

که ابوحمزه ثمالی در زمان خود همچو سلمان فارسی بود در زمان خود و یونس در
زمان خود همچو سلمان فارسی بود در زمان خود و ایضاً در مختار آورده که
که یونس را چهل برادر بود که هر روز بسلام ایشان میرفت و بعد از آن بخانه
معاودت مینمود و چیزی میخورد و مهیای نماز میشد و بعد از ادای نماز
بتصنیف و تالیف کتب اشتغال مینمود و از یونس نقل کرده که گفت بیست
سال روزه داشتم و بیست سال مسایل مردم را جواب میگفتم و ایضاً در مختار
مذکور است که شخصی از فضل بن شاذان پرسید که این حدیث صحیح است که
یونس لقیط آل یقطین بود فضل گفت دروغ است زیرا که یونس در آخر زمان
هشام بن عبد الملک متولد شد و یقطین در آن زمان نبود بلکه در زمان دولت
پسران عباس بود و ایضاً روایت نموده از فضل بن شاذان که گفت یونس بن عبد
الرحمن چهل و پنج حج و پنجاه و چهار عمره گذارده بود و هزار مجلد در رد مخالفان
تالیف نموده بود و ایضاً روایت نموده که جمعی یونس را گفتند که بسیاری از شیعه
قم از روی حسد در حق تو سخنان ناخوش میگویند یونس گفت گواه میگیرم شما را
که هر کس را از محبت امیر المومنین علی صلوات الله علیه نصیبی باشد بحل است
از آنچه در حق من گوید **نظم** منصب مولای خود دارم ندارم هر که هم
عفو کردم هر ستم کان قوم با من کرده اند و فضل بن شاذان گفته که یونس ادراک
خدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلام نیز کرده بود اما استماع حدیث از آنحضرت
ننموده بود و آخر بخدمت خاتمه نیز موفق گردید و در سال دویست و هشت در مدینه
طیبه وفات نموده و بجوار فایض الانوار سید الابرار آسوده و از جمله
مصنفات یونس آنچه در کتاب فهرست و در کتاب شیخ نجاشی مذکور است اینست
کتاب الدلالة علی الخیر کتاب الشرایع کتاب العلل کبیر کتاب علل الحدیث
کتاب الفرایض الصغیر کتاب الزکوة کتاب السهو کتاب جوامع الآثار کتاب
اختلاف الحج کتاب الاحتجاج فی الطلاق کتاب الجامع الکبیر فی الفقه کتاب
التجارات کتاب تفسیر القرآن کتاب الحدود کتاب الآداب کتاب المثالب کتاب
علل النکاح و تحلیل المتعه کتاب البداء کتاب نوادر البیوع کتاب

الرد علی الغلاة کتاب ثواب الحج کتاب النکاح کتاب المتعه کتاب الطلاق
کتاب المکاسب کتاب الوضوء کتاب یوم و لیله و کتاب اختلاف الحدیث و کتاب
مسایل عن ابی الحسن موسی علیه السلم **صفوان بن یحیی البجلی الکوفی** در خلاصه
و کتاب ابن داود مسطور است که او اوثق اهل زمان خود بود نزد اصحاب حدیث
و غیر ایشان و از روایان حضرت امام رضا و امام محمد جواد علیهما السلم و وکیل
ایشان بود و پدر او از راویان حضرت امام جعفر علیه السلم بود و نزد آنحضرت
منزلتی عظیم داشت و در کتاب فهرست صفوان را ثقه ثقه عین گفته و ابو عمرو
کشی گفته که اجماع کرده اند اصحاب ما بر تصحیح هرچه صفوان روایت نموده و در علم
فقه او را مسلم داشته اند و صفوان در مال تجارت شریک بود با عبد الله بن
جندب و علی بن النعمان که از جمله مومنان بودند و هر یک از ایشان در روزی پنجاه و
یک رکعت نماز میگذارد پس در بیت الحرام با هم دیگر عهد نمودند که هر یک از ایشان
که بعد از دیگری باقی ماند نمازهای او را بگذارد و زکوة او را بدهد و روزه او را بدارد
و چون صفوان بعد از ایشان ماند بنابر آن عهد هر روز یکصد و پنجاه و سه رکعت
نماز میگذارد و در هر سال سه ماه روزه میداشت و زکوة مال خود را سه بار
اخراج مینمود و همچنین هر تبرعی که از برای خود میکرد از برای ایشان دو بار آن بجا می آورد
و ثواب آنرا بروح آن برادر مومن هدیه میفرمود و ورع او بمرتبه بود که در بعضی سفرها
شتر کسی را بکرایه گرفته بود و بعضی از احباب او دو دینار بطریق ودیعت باو داد
که آنرا باهل کوفه رساند صفوان از مکاری خود تا اذن نطلبید آنرا در میان بار ننهاد
و ایضاً روایت نموده اند که حضرت امام رضا علیه السلم فرموده اند که ما ذئبان ضاریان
باضر فی دین المسلم من حب الریاسة بعد از آن فرموده اند که لکن صفوان لا یحب
الریاسة و در مختار کشی از علی بن حسین روایت نموده که گفت از حضرت امام محمد
جواد علیه السلام شنیدم که ذکر صفوان بن یحیی و محمد بن سنان نمودند و فرمودند
که رضی الله عنهما برضائی عنهما فما خالفانی و ما خالفا ابی علیه السلم قط و صفوان
سی کتاب تصنیف داشته از جمله آن آنچه در کتاب نجاشی مذکور است اینست کتاب الوضوء
کتاب الصلوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب الزکوة کتاب النکاح کتاب الطلاق

کتاب الفرایض کتاب الوصایا کتاب الشرا و البیع کتاب العتق و التدبیر
کتاب البشارات کتاب النوادر

الحسن بن محبوب البجلی الکوفی السراد الزراد

در مختار کشی مسطورست که جد اعلای او که وهب نام داشت غلام جریر بن عبدالله
بجلی صحابی بود و صنعت زرادی میدانست پس بخدمت حضرت امیر المومنین علیه السلام
رفت و از آنحضرت التماس نمود که او را از جریر خریداری نماید و جریر را چون
خوش نیامد که آن غلام از دست او بیرون رود گفت آن غلام را آزاد کرده ام و
چون آزادی محقق شد خدمت حضرت امیر المومنین را علیه السلام اختیار
نمود و حسن گندم گون آثرم خفیف العارضین چهار شانه بود و ایضا روایت
نموده از محمد بن ابی نصر که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که حسن بن محبوب
زراد کتابی از شما بما رسانید آنحضرت گفت صدق لا تقل الزراد بل قل السراد
ان الله تعالی یقول و قدر فی السرد یعنی او را تعبیر بزراد مکن بلکه تعبیر
از و بوجهی کن که خدای تعالی در قرآن مجید از داود علیه السلام تعبیر بآن نموده
اگرچه سراد و زراد بیک معنی است که آن زره گر باشد و ایضا روایت نموده
که اهتمام پدر حسن در تربیت او بمرتبه بود که جهت ترغیب در اخذ حدیث با او
قرار داده بود که بهر حدیث که از علی بن رئاب استماع نماید و از او بنویسد یک
درهم با و بدهد و علامه حلی در خلاصه او را ثقه و عین گفته و نیز گفته که
در زمره ارکان اربعه عصر خود معدود بود و از کشی روایت نموده که اجماع کرده
اصحاب بر تصحیح آنچه از ایشان روایت نموده باشند و اقرار بفقه ایشان نموده
عمر حسن هفتاد و پنج سال بود و در سال دویست و بیست و چهار وفات یافت

عبدالله بن جندب البجلی در کتاب ابن داود مذکورست که او از راویان
حضرت امام موسی و امام رضا علیهما السلام بود و مجتهدی جلیل القدر ثقه بود
و حضرت امام رضا در حق او فرموده که انی راض عنک والله و رسوله و
خبر داده بود که او از مخبتین است و در کتاب مختار از یونس بن عبدالرحمن
روایت نموده که گفت عبدالله بن جندب را دیدم که از عرفه می آمد و چون او مجتهد
عصر خود بود او را گفتم که خدای تعالی را امروز در آن مقام نظر بر اجتهاد تو بوده است

از برای ما دعایی میکنی عبدالله سوگند یاد کرد که بخدایی که جز او خدایی نیست که
امروز از آن وقت که در موقف توقف داشتم تا وقتی که باز گردیده ام خدای تعالی از من
نشنیده که بیک حرف جهت خود دعایی کرده باشم زیرا که از حضرت امام رضا علیه السلام
شنیده ام که میفرمودند الداعی لاخیه المومن بظهر الغیب ینادی من اعنان
السماء لک بکل واحد مائة الف یعنی کسی که غایبانه جهت برادر دینی خود دعای خیر نماید
منادی از آسمان او را ندا کند که بهر دعایی که جهت برادر مومن خود کرده صد هزار
خیر مقرر داشته اند پس مرا خوش نیامد که صد هزار خیر و حسنه را که جهت من ضامن
شده باشند بجهت یک دعا که نمیدانم که مستجاب شود یا نشود از دست بگذارم

محمد بن ابی عمیر الازدی در خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که اصل او از
بغداد است و در آنجا مقام داشت و کنیتش ابو احمد بود و بخدمت حضرت امام موسی علیه السلام
رسیده بود و از و استماع حدیث نموده بود و آنحضرت در بعضی از آن احادیث تعظیم
او نموده و بکنیت او که مذکور شد با او خطاب فرموده و از حضرت امام رضا علیه السلام
نیز روایت نموده و نزد اصحاب ما و نزد مخالفان ما جلیل القدر عظیم المنزله بوده
و اوثق و انسک و اعبد اهل زمان خود بوده و جاحظ که از مشایخ معتزله است
او را در کتابی که در فخر قحطان بر عدنان نوشته ذکر نموده و گفته که انه کان
اوحد اهل زمانه فی الاشیاء کلها و احمد بن محمد بن عیسی کتب و مصنفات صد
از مصنفان اصحاب حضرت امام جعفر را علیه السلام از و روایت نموده و او را
مصنفات بسیار بوده که ابن بطه نود و چهار کتاب را از جمله آن ذکر نموده و مامون
عباسی او را بعد از وفات حضرت امام رضا علیه السلام محبوس ساخت و او را از ضرب
و شکنجه او محنت عظیم رسید و هرچه داشت از و بگرفت و کتب او در آن میان نیز
ضایع شد و چهل مجلد از آن جمله در حفظ او مانده بود که آنها را نوادر نام کرده و در
مختار کشی از فضل بن شاذان روایت نموده که گفت پدرم سوال نمود که تو با بسیاری از
مشایخ عامه صحبت داشته چگونه حدیث از ایشان نشنیدی گفت استماع حدیث
از ایشان کرده ام اما چون بسیاری از اصحاب خود را دیده بودم که چون استماع علم عامه و علم
خاصه کردند هر دو را با هم مخلوط ساختند تا آنکه حدیث عامه را از خاصه روایت نمودند

الازدی

وحدیث خاصه را از عامه پس کراهت داشتم که مرا بنیزان خلط وخبط دست دهد
لاجرم ترک روایت حدیث عامه کردم واقتصار بحدیث خاصه نمودم وایضا
در مختار مذکورست که دیدم بخط ابی عبدالله شاذانی که نوشته بود که شنیدم
از ابو محمد فضل بن شاذان که گفت در باب محمد بن ابی عمیر بخالفان سخنان بمامون
عباسی رسانیدند وگفتند که او نامهای جمیع شیعه را که در عراق اند میداند
پس مامون او را امر کرد که نامهای ایشان را بگوید وا او ازان امتناع نمود پس
فرمود که او را برهنه کردند وآویختند وصد تازیانه زدند واز محمد منقولست
که گفت چون عدد ضرب تازیانه بدویست رسید الم ضرب مرا بطاقت ساخت
وکار بجایی رسید که نام جماعت را بگویم که دران اثنا آواز محمد بن یونس بن عبد الرحمن
بگوش من رسید که میگفت ای محمد بن ابی عمیر یاد کن موقف خود را نزد خدای تعالی
پس قوت یافتم بآن سخن وصبر کردم تا خدای تعالی مرا خلاصی داد ودشمن را ناامید ساخت
شیعه خبر ندادم واز فضل منقولست که گفت محمد را بواسطه تشیع زیاده از صد
هزار درهم ضرر رسید واز خط ابن شاذان نقل نموده که گفت از پدر خود شنیدم
که میگفت محمد بن ابی عمیر را صد وبیست چوب در ایام هرون بسبب تشیع زدند
ومتصدی ضرب او سندی ابن شاهک بود که او توال بغداد بود پس بیست ویک هزار درهم مال
داد وخلاص شد واز پدر خود پرسیدم که محمد بن ابی عمیر که صاحب
بود گفت آری صاحب پانصد هزار درهم بود ونجم نجاشی آورده که جلحظ از محمد بن
ابی عمیر روایت مینماید در کتب خود واو در کتابی که در فخر قحطان بر عدنان نوشته
ذکر نموده ودر کتاب بیان وتبیین گفته حدثنی ابراهیم بن داحه عن ابن ابی عمیر
وکان وجها من وجوه الرافضه وکان حبس فی ایام الرشید فقیل لیلی القضاء
وقیل انه ولی بعد ذلک وقیل بل لیدل علی مواضع الشیعة واصحاب موسی بن
جعفر علیه السلام ویروی انه ضرب اسواطا بلغت منه فکاد ان یقر لعظم الالم
فسمع محمد بن یونس بن عبد الرحمن وهو یقول اتق الله یا محمد بن ابی عمیر فصبر ففرج الله
وروی انه حبسه المامون حتی ولی قضاء بعض البلاد وروایت نموده اند که محمد بن
ابی عمیر خواهری داشت که در حال حبس او کتب او را چهار سال در زیر زمین دفن کرد

بود وبنابران کتب او ضایع شد وبعد ازان محمد پاره احادیث را از حفظ میگفت وبا
از روی کتبی که پیش از حبس او در دست مردم مانده بود وآورا بود چهار کتاب تصنیف
واز انجمله کتاب مغازی وکتاب بدا وکتاب احتجاج در امامت وکتاب حج وکتاب
فضایل حج وکتاب متعه وکتاب استطاعه وکتاب ملاحم وکتاب یوم ولیله و
کتاب صلوة وکتاب مناسک حج وکتاب الصیام وکتاب اختلاف الحدیث و
کتاب المعارف وکتاب التوحید وکتاب النکاح وکتاب الطلاق وکتاب الرضاع
ونوادر ابن ابی عمیر بسیارست ورواة آنها بیشمارست **احمد بن ابی نصر السکونی البزنطی الکوفی** در خلاصه مذکورست که او بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام
رسیده ونزد آنحضرت قدر ومنزلت بسیار داشت واختصاص تمام بحضرت امام
محمد جواد داشت وتجماع نموده اند اصحاب ما بر تصحیح هرچه او روایت نموده باشد
واقرار بفقه واجتهاد او کرده اند در سال دویست وبیست ویک بعد از وفات
حسن بن علی بن فضال بهشت ماه وفات یافت ودر مختار کشی از احمد منقولست
که گفت روزی باتفاق صفوان بن یحیی ومحمد بن یسار وعبدالله بن مغیره
باعبدالله بن جندب نزد حضرت امام رضا علیه السلام رفتم وچون ساعتی نشستم
برخاستم پس آنحضرت ازان میان مرا فرمودند که ای احمد تو بنشین پس نشستم و
آنحضرت با من در سخن آمد ومن بنوبت از آنحضرت سوالها مینمودم وجواب می
شنیدم تا بیشتری از شب گذشت وچون خواستم که بمنزل خود روم مرا فرمودند که
میروی یا همین جا خواب میکنی گفتم جان من فدای تو باد اگر میفرمایی که بروم
میروم واگر فرمایی که باشم در خدمت می باشم پس فرمودند که اینجا خواب کن که دیر
وقت شد ومردم در خانهای خود بسته اند وبخواب رفته اند آنگاه آنحضرت بر
خاستند وبحرم شریف رفتند وچون مرا گمان شد که آنحضرت بحرم در آمده اند
بسجده افتادم ودران سجده گفتم حمد مر خدای را که حجت خود ووارث علم انبیا را
از میان جمیع برادران واصحاب من با من در مقام انس وعنایت در آورده وهنوز
من در سجده بودم که آنحضرت آمدند وبپای مبارک خود مرا متنبه ساختند
پس من برخاستم وآنحضرت دست مرا گرفته مالیدند وفرمودند که ای احمد بدانکه

حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه بعیادت صعصعة بن صوحان رفت و چون
از بالین او برخاست باو گفت که ای صعصعه زنهار که افتخار نکنی بر برادران خود
بعیادتی که من ترا کرده ام و از خدای بترس باش و چون این سخن بمن گفتند بحرم
شریف مراجعت نمودند و ایضا روایت نموده که گفت وقتی که حضرت امام علی
ابن موسی الرضا را علیهما السلام بفرمودهٔ مامون از مدینه میآوردند او را بجا
بصره می بردند و بکوفه در نیاوردند و من در آن وقت در قادسیه بودم پس
آنحضرت مصحفی نزد من فرستادند و چون من مصحف را بگشودم در آنجا سوره
دیدم که اطول و اکثر بود از آنچه در میان مردم است و از آنجا چند آیه حفظ
نمودم تا آنکه مسافر مولای آنحضرت آمد و مصحف را از من استد و در مندیلی
نهاد و او را مهر کرد پس آنچه از آن مصحف حفظ کرده بودم مرا فراموش شد و
هر چند جهد کردم که یک کلمه از آن مرا بیاد آید میسر نشد عبد الله بن مغیرة
ابو محمد البجلی الکوفی در خلاصه و کتاب ابن داود مذکورست که
او از راویان حضرت امام موسی (ع) است و ثقه ثقه بود و از معاصران او کسی در
دین داری و علم و ورع با او برابر نبود و در اصل واقفی مذهب بود و از او روایت
کرده اند که گفت چون حج کردم دست توسل بجانب ملتزم بردم و از خدای تعالی
هدایت خود را سوال نمودم پس در دل من افتاد که حضرت امام رضا را علیه السلام
ملازمت نمایم آمدم و بر در خانه آنحضرت ایستادم فی الحال غلام آنحضرت را شنیدم
که میفرمایند که در رای ابی محمد عبد الله بن المغیرة چون در آمدم و نظر آنحضرت بر من
افتاد گفت خدای تعالی دعوت ترا اجابت نمود و ترا بدین هدایت فرمود پس گفتم
خدای را گواه میگیرم بر آنکه تو از جانب خدای تعالی بر بندگان او حجت و امینی
والله اعلم زکریا بن آدم بن عبد الله بن سعد الاشعری القمی در خلاصه مذکورست
که او ثقه و جلیل القدر و نزد حضرت امام رضا علیه السلام مکرم بود و روایت
کرده کشی از زکریای مذکور که گفت بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام عرض
نمودم که من میخواهم که از میان خویشان خود بیرون روم که سفاهت در میان
ایشان بسیار شده آنحضرت فرمودند که چنین مکن که خدای تعالی دفع میکند

بتو از

بتو از خویشان تو آن سفاهة را چنانکه دفع میکرد از اهل بغداد بواسطه حضرت
امام موسی علیه السلام و ایضا روایت نموده از علی بن مسیب همدانی که گفت بخدمت
حضرت امام رضا علیه السلام عرض نمودم که راه من دور است و همه وقت نمیتوانم
خود را بملازمت شما رسانید معالم دین خود را از کدام یک از اصحاب شما اخذ
نمایم آنحضرت فرمودند که از زکریا بن آدم قمی که مامون است بر دین و دنیا و از جمله
سعادات که زکریا بآن فایز شد آن بود که یکسال با آنحضرت در راه حج از مدینه
تا مکه مصاحب بودند شیخ نجاشی آورده که او را کتابها است در حدیث و کتاب
دیگر در بیان مسایلی که از آن حضرت امام رضا علیه السلام استماع نموده احمد
بن عمر بن ابی شعبة الحلبی در خلاصه مذکورست که او ثقه بود
و از راویان حضرت امام رضا علیهما السلام بود و او پسر عم عبید الله و عبد الاعلی
و عمران و محمد حلبیون است که پدر ایشان از راویان حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام و همگی ثقات بودند و در مختار کشی از احمد منقولست که گفت در
موقف منی بخدمت حضرت امام رضا (ع) رسیدم و با آنحضرت عرض نمودم که
ما خاندان صاحب مال و نعمت بودیم و خدای تعالی آنرا یکبار از ما زایل کرد
تا آنکه محتاج جمعی شدیم که ایشان پیش از آن بما احتیاج بود پس آنحضرت فرمودند
که خوشحال تو ای احمد بن عمر گفتم جان من فدای تو باد حال من آنست که عرض
نمودم آنگاه آنحضرت فرمودند که ای احمد آیا خوشحال میشوی اگر بعضی از اولاد
و اتباع این جباران روزگار بر تو باشد و تمام دنیا را پر از زر بشود هند گفتم
نه یا ابن رسول الله پس آنحضرت خندیدند و روایت نمودند و فرمودند که دیگری
که خدای تعالی در قرآن مجید از آن خبر داده و فرموده که وکان تحته کنز لهما
لوحی از طلا بود که در آن مکتوب بود بسم الله الرحمن الرحیم لا اله الا الله محمد
رسول الله عجبت لمن ایقن بالموت کیف یرکن الیها و ینبغی لمن عقل عن الله ان
لا یستبطئ الله فی رزقه و لا یتهمه فی قضائه بعد از آن فرمودند که راضی شدی
ای احمد گفتم که راضی شدم از خدا و از شما اهل البیت علی بن جعفر بن ناصر العاصمی
در کتاب ابن داود مذکورست که او ممدوح بود و در کتاب مختار از مهنا الفرج

منقولست که گفت رقعه بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام نوشتم و از
حال عیسی بن جعفر بن عاصم و ابی علی بن راشد و ابن بند پرسیدم پس آنحضرت
در جواب من نوشتند که ذکرت ابن راشد رحمه الله فانه عاش سعیدا و مات
شهیدا آنگاه دعای ابن بند و عاصمی نمود و اعلام فرمود که ابن بند را بسبب
تشیع و محبت اهل البیت علیهم السلام چندان زدند که کشته شد و عیسی را
سیصد تازیانه زدند و بدجله انداختند **عبدالله بن طاوس** از اصحاب
امام رضا علیه السلام و باخبار آن حضرت عمر او بصد سال رسیده در کتاب
مختار از عبدالله روایت نموده که گفت بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام
عرض نمودم که دختر خود را ببرادرزاده خود عقد نموده ام و او شراب میخورد
و حرف طلاق بسیار بر زبان میآرد آنحضرت فرمودند که اگر او از برادران
تست یعنی امامی مذهب است برو چیزی متوجه نیست و اگر از آن جماعت یعنی
از اهل سنت و جماعت باشد پس دختر را از وجدا ساز که قصد او از صیغه
طلاق جدایی است پس گفتم که از پدران تو علیهم السلام بمن روایت رسیده که فرموده اند
ایاکم و المطلقات ثلثا فی مجلس فانهن ذوات ازواج آنحضرت فرمودند که هذا
فی اخوانکم لا فیهم لان من دان بدین قوم لزمه احکامهم و ایضا از عبدالله مرویست
که گفت از آنحضرت پرسیدم که یحیی بن خالد زهر داده بود موسی بن جعفر را
صلوات الله علیه گفتند آری او را زهر داد در سی رطب گفتم آنحضرت سی عدد
که آن رطبها زهرناک کرد گفت در آن وقت محدث از پیش او غایب شده بود گفتم
که محدث کیست گفتند ملکی است اعظم از جبرئیل و میکائیل که با حضرت رسول
صلوات الله علیه میبود و او با ائمه علیهم السلام می باشد و چنین نیست که هر چه
طلبند یابند مولف گوید از ینجاست آنکه گفته اند مشاهدة الابرار بین التجلی
والاستتار و قال العارف الشیرازی **مثنوی** یکی پرسید از آن گم کرده فرزند
که ای روشن گهر پیر خردمند * ز مصرش بوی پیراهن شنیدی * چرا در چاه کنعانش ندیدی
بگفتا حال ما برق جهانست * دمی پیدا و دیگر دم نهانست * گهی بر طارم اعلی نشینیم
گهی تا پشت پای خود نبینیم * اگر درویش بر یک حال ماندی * سر دست از دو عالم برفشاندی

یزید بن اسحق الغنوی الملقب بالشعر در خلاصه مذکورست که او از فرق
مردم بود مر مذهب امامیه را و برادر او محمد بحیات امام موسی کاظم ع قایل بود
پس حضرت امام موسی علیه السلام دعا کرد تا مستبصر گردید و بحق رجوع نمود و
در مختار از یزید منقولست که گفت میان من و برادرم محمد در اعتقاد او در باب
حیات امام موسی علیه السلام مناظره واقع شد و چون سخن بطول انجامید مرا گفت
که اگر صاحب ترا منصب امامت که تو دعوی میکنی حاصل است از او سوال کن تا
در حق من دعایی کند که من بانچه حق است رجوع نمایم پس من بخدمت حضرت امام رضا ع
رفتم و گفتم جان من فدای تو باد مرا [illegible] برادری هست که او از من بسال بزرگترست و
قایل است بحیات پدر تو حضرت امام موسی علیه السلام و من با او مناظره بسیار درین
باب مینمودم تا آنکه روزی بمن گفت که اگر صاحب ترا آنچه برای او دعوی میکنی از علو
درجه امامت او را حاصل است از و سوال کن تا در حق من دعایی کند که رجوع بقول
شما نمایم چون آنحضرت این سخن از من شنیدند روی مبارک بجانب قبله کردند
و آنچه خواستند گفتند بعد از آن گفتند اللهم خذ بسمعه و بصره و مجامع قلبه حتی
ترده الی الحق و بعد از آن ملک زمانی او رجوع بحق نمود **ابا الصلت عبدالسلام بن صالح
الهروی** در کتاب ابن داود او را ممدوح گفته و در مختار کشی از عباس دوری روایت
نموده که گفت شنیدم از یحیی بن نعیم که میگفت ابو الصلت نقی الحدیث بود و ازو دروغ
سر نمیزد اما شدید التشیع بود و ایضا روایت نموده از طاهر بن علی بن احمد که او گفت که
مولد ابو الصلت در مدینه بود و بنی گفته که از بنداد بن حسن اسفراینی شنیدم که
گفت از احمد بن سعید رازی شنیدم که گفت ابو الصلت هروی ثقه و مامون بود
در حدیث اما محبت آل رسول صلوات الله علیهم بسیار داشت و آن دین و مذهب او
بود مولف گوید بعضی که قدح در شان دین و ایمان ابو الصلت هروی میکنند ظاهرا
غافل شده اند که او در مدینه متولد شده نه در هرات و مع هذا بطریق کلیه و اکرقه الله
مضمون رباعی مشهور را که در باب اهل هری گفته اند **رباعی** در شهر هری خدای بنهاد صلاح
معروف در و منکر و محظور مباح * شش چیز در آن شهر نیابند صحاح * کون و کلوخ و دین و [illegible] کند
مرزبان بن عمران القمی الاشعری در خلاصه مسطور است که کسی روایت

نموده از مرزبان که گفت بحضرت امام رضا علیه السلام گفتم که میخواهم که از اهم امور خود
از شما سوالی نمایم و آن اینست که آیا من از شیعهٔ شما هستم یا نه آنحضرت فرمودند
که نعم دیگر پرسیدم که نام من در صحیفه که اسامی شیعه شما در آن مکتوب شده
آیا هست فرمودند که بلی هست **مسافر** مولای حضرت امام رضا علیه السلام بود
وکشی او را مدح کرده و از او روایت نموده که گفت آنحضرت وقتی که در خراسان بودند
چون آثار شهادت خود را ملاحظه فرمودند مرا امر فرمودند که برو نزد ابی جعفر محمد
جواد که صاحب تو است **عبد العزیز بن المهتدی القمی** در کتاب ابن داود مذکور است
که او از اصحاب حضرت امام رضا است و وکیل او بود و ثقه صالح بود و در کتاب مختار
از عبد العزیز منقول است که گفت بخدمت حضرت امام محمد جواد علیه السلام رقعه
نوشتم که از مال چیزی که از تو نزد من است چیزی هست بفرما که امر فرمایی تا تسلیم نمایم
پس در جواب من نوشت قبضت ما فی هذه الرقعه والحمد لله وغفر الله ذنبك و
رحمنا و ایاك و رضی عنك برضای عنك **محمد بن سعید بن کلثوم المروزی**
از جمله متکلمین نیشابور است که از اصحاب ما بودند و ابن داود روایت نموده که او در
اصل خارجی بود و بعد از آن شیعی شد **ریان بن الصلت الاشعری البغدادی**
القمی الخراسانی الاصل در خلاصه مذکور است که او از راویان
حضرت امام رضا و ثقه و صدوق است و در کتاب مختار از معمر بن خلاد منقول است
که گفت در مبادی حال ریان بن الصلت از من درخواست نمود که در وقت دخول
او در مجلس حضرت امام رضا ع از آنحضرت بگویم و التماس نمایم که جامهٔ خود را باو بخشند
و از دراهم رضویه که باسم شریف آنحضرت مسکوک شده بود باو انعام نمایند چون
از ریان جدا شدم متوجه خدمت آنحضرت شدم رسول آنحضرت را در راه دیدم که
بطلب من می آمد چون بخدمت آنحضرت رسیدم سوال فرمودند که کجا بودی
گفتم نزد شخصی بودم که او را ریان بن الصلت گویند گفت او میخواهد که با ما ملاقات
نماید گفتم بلی جان من فدای تو باد آنگاه سبحان الله بر زبان راندم آنحضرت فرمودند
که باعث برین تسبیح تو چیست گفتم باعث آنست که همین ساعت آن شخص همین
میکرد آنحضرت فرمودند که مؤمن موفق است او را بگوی تا بیاید و چون ریان

بمفارقت توفیق بملازمت آنحضرت رسید بشرف دیدار آنحضرت شتافت و من بر پا ایستادم
پس آنحضرت مرا بنشستن فرمودند که بنشین آنگاه ریان التماس دعا نمود و آنحضرت
دعا در حق او فرمودند آنگاه استدعای جامه نمود و جامه نیز باو دادند چون
ریان خواست که برخیزد در دست او چند درهم از دراهم خود نهادند و در خلاصه
مذکور است که پسر او علی نیز ثقه بود و وکیل حضرت امام علی هادی علیه السلام بود
علی بن مهزیار الاهوازی در خلاصه و کتاب نجاشی مذکور است که اصل او از
دورق است و پدر او نصرانی بود و مسلمان شد و بعضی گفته اند که علی نیز در حداثت سن
مسلمان شد و خدای تعالی او را بمذهب حق هدایت نمود و او تحصیل علوم دینی نمود و از حضرت
امام رضا ع روایت نمود و اختصاص تمام بامام محمد جواد و امام علی هادی داشت و در
بعضی نواحی وکیل ایشان بود و در باب او و شیعهٔ آن نواحی توقیعات بیرون آمده که
دلالت بر جلالت قدر و منزلت او دارد و از جمله توقیعاتی که بخط حضرت امام محمد جواد
در باب او وارد و از جمله توقیعاتی که بخط حضرت امام محمد جواد واقع شده اینست
بسم الله الرحمن الرحیم یا علی احسن الله جزاك و اسکنك جنته و منعك من الخزی
فی الدنیا و الآخرة و حشرك الله معنا یا علی قد بلوتك و خبرتك فی النصیحة و
الطاعة و الخدمة و التوقیر و القیام بما یجب علیك فلو قلت انی لم ار مثلك
لرجوت ان اکون صادقا فجزاك الله جنات الفردوس نزلا فما خفی علی مقامك
و لا خدمتك فی الحر و البرد فی اللیل و النهار فسأل الله اذا جمع الخلائق للقیامة
ان یجمع بینی و بینك انه سمیع الدعاء و توقیعی دیگر اینست که در وقتی که در بغداد
بود حضرت امام علیه السلام در جواب کتابت او نوشته قد وصل الی کتابك
و فهمت ما ذکرت فیه و قد ملأتنی سرورا فسرك الله و انا ارجو من الکافی
الدافع ان یکفی کید کل کاید ان شاء الله و در توقیعی دیگر باو نوشته اند و قد
فهمت ما ذکرت من امر القمیین خلصهم الله و فرج عنهم و سررتنی بما ذکرت من ذلك
و لم تزل تفعل سرك الله بالجنة و رضی عنك برضای عنك و انا ارجو من الله حسن
العفو و الرأفة و اقول حسبنا الله و نعم الوکیل و از علی مرویست که رقعه بخدمت
آنحضرت نوشتم و توسعه در باره خود از او التماس نمودم و اذکر از مال ایشان

که درویست منستا کر بسبیل سهو تقصیری شود دعجل سازد پس در جواب او نوشته
وسع الله علیك وکم سالت بر التوسعة من اهلك واصل بیتك ولکما علی
عندی من اکبر التوسعة وانا اسال الله ان یصحبك بالعافیة ویقدمك
علی العافیة ویسیر بك علی العافیة انه سمیع الدعاء وهم از علی مرویست
که گفت از انحضرت التماس دعای در باره خود نمودم پس انحضرت بمن نوشت
که فاما ما سالت من الدعا فانك بعد لست تدری کیف جعلك الله عنده
وربما سمیتك باسمك ونسبك مع کثرة عنایتی بك ومحبتی لك ومعرفتی
بما انت علیه فادام الله لك افضل ما رزقك من ذلك ورضی عنك برضای
عنك وبلغك افضل نیتك وانزلك الفردوس الاعلی برحمته انه سمیع الدعاء
حفظك الله وتولاك ودفع السوء عنك برحمته وکتبت بخطی ودر مختار
مذکورست که علی بن مهزیار در اصل از اهل هندکان بود که قریه ایست از قریهای
فارس وساکن اهواز شد وعادت او چنان بود که چون از نماز صبح واوراد آن
فارغ شدی وآفتاب طلوع نمودی بسجده میرفت وسر بر نمیداشت تا از برای
هزار کس از برادران مومن خود دعا کردی بمثل انچه از برای خود دعا میکرد
وپیشانی او از اثر سجده مانند زانوی شتر بود ودر کتاب نجاشی مذکورست
که او را تصانیف مشهوره است از انجمله کتاب الوضوء کتاب الصلوة کتاب
الزکوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب الطلاق کتاب الحدود کتاب الدیات
کتاب العتق والتدبیر کتاب التجارات والاجارات کتاب المکاسب کتاب
التفسیر کتاب الفضایل کتاب المثالب کتاب الدعاء کتاب التجمل والمروة
کتاب المزار کتاب الرد علی الغلاة کتاب الوصایا کتاب المواریث کتاب الخمس
کتاب الشهادات کتاب فضایل المومن وبرهم کتاب الملاحم کتاب التقیه کتاب
الصید والذبایح کتاب الزهد کتاب الاشربة کتاب النذور والایمان والکفارات
وزاد علی کتب الحسین بن سعید کتاب الحروف کتاب القایم کتاب البشارات
کتاب النوادر ورسایل علی بن اسباط **الحسن بن سعید بن حماد بن مهران**
الکوفی الاهوازی جد او مهران مولای حضرت امام زین العابدین علیه السلام

بود وتحسین دلالت کرد علی بن مهزیار واسحق بن ابراهیم حضینی را بخدمت حضرت
امام رضا علیه السلام وبعد از ان علی ریان را بخدمت انحضرت رسانید وبجمله
هدایت این سه کس وباعث معرفت ایشان بمذهب حق او بود واز وحدیث شنیدند
وباعانت او معروف شدند وتحسین عبدالله بن محمد حضینی را بخدمت انحضرت دلالت
نمود وحسن در تصنیف سی کتاب که برادر او منسوبست شریك بود وهر دو برادر
ثقه بودند ودر مختار روایت نموده که حسین را پنجاه تصنیف بود وسی کتاب بر وجهی
که در کتاب شیخ نجاشی رحمه الله مذکورست اینست کتاب الوضوء کتاب الصلوة
کتاب الزکوة کتاب الصوم کتاب الحج کتاب النکاح کتاب الطلاق کتاب العتق
والتدبیر والمکاتبه کتاب الایمان والنذور کتاب التجارات والاجارات کتاب
الشهادات کتاب الصید والذبایح کتاب المکاسب کتاب الاشربة کتاب الزیارات
کتاب التقیه کتاب الرد علی الغلاة کتاب المناقب کتاب المثالب کتاب
الزهد کتاب المروة کتاب حقوق المومنین وفضلهم کتاب تفسیر القران کتاب
الوصایا کتاب الفرایض کتاب الحدود کتاب الدیات کتاب الملاحم کتاب الدعا
احمد بن سعید الرازی الجرجانی شیخ طوسی گفته که کنیت او ابو
بحواست ودر اصل از جمله محدثان اهل سنت وجماعت وبعقیده ایشان بود و
بعد از ان خدای تعالی او را بمذهب حق امامیه هدایت نمود وآورده اند که بواسطه
مخالفتی که او را با جمعی از محدثان اهل سنت در تصحیح بعضی از احادیث نبویه واقع
شد برو متغیر شدند ونزد محمد بن طاهر که از حکام عصر بود او را سعایت نمودند
واو حکم بزدن وکشتن او نمود وآخر مسلم کار اکابر محدثان بود گواهی داد که حق
بجانب احمد است ودیگران بواسطه رعایت طرف دیگر کتمان شهادت نمودند و
تفصیل کتب او بر وجهی که در کتاب فهرست مسطور شده اینست کتاب خلاف
عمر بروایات الحشویه کتاب در بیان مذهب حشویه وفضایح ایشان کتاب
مفاخرة البکریة والعمریة کتاب الرد علی الاخبار الکاذبه ودر ان کتاب بیان
هر حدیثی است که مخالفان در فضایل سلف خود روایة نموده اند کتاب مناظرة
الشیعی والمرجی فی المسح علی الخفین واکل الجری وغیر ذلك کتاب العوض علی اصناف

الأمة من المرجئة والقدرية والخوارج کتاب المتعة والرجعة والمسح علی الخفین
وطلاق المتعة کتاب التسویة که در آنجا بیان خطای آنکس نموده که حکم بحرمة تزویج
عرب در موالی نمود کتاب الضحاک کتاب التفویض کتاب الاوایل کتاب
طلاق المجنون کتاب استنباط الحشویة کتاب الرد علی الحبلی کتاب الرد علی
السجزی کتاب فی نکاح السکران کتاب فی معرفة الرجال **ابراهیم بن سلیمان بن**
ابی داحة المزنی المکتسبی در خلاصه و کتاب ابن داود مسطور است
که او از راویان حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بود از مدینه بکوفه آمده در
ایام مهدی عباسی ببصره رفت و در آنجا ساکن شد و او بزرگ اصحاب ما است که در
بصره می بودند در علم فقه و کلام و ادب و شعر و جاحظ که از اکابر علمای معتزله است
از کتب او نقل مینماید **ابراهیم بن هاشم الکوفی القمی** در خلاصه مذکور است که او بخدمت
حضرت امام رضا علیه السلم رسیده و تلمیذ یونس بن عبد الرحمن بود از اکابر اصحاب
آنحضرت است و اصحاب ما میگویند که او اول کسی بود که حدیث کوفیان را در قم
منتشر ساخت و شیخ ابو جعفر طوسی رحمه الله در احادیث خمس ذکر نموده که او
با ابو جعفر ثانی علیه السلم ملاقات نموده و در یکی از آن احادیث روی خطاب آنحضرت
با او بوده و از جمله تصانیف او کتاب نوادر است و کتاب قضایای امیر المومنین
علیه السلم **ابراهیم بن ابی البلاد** و نام ابی البلاد یحیی بن سلیم بود و او از
راویان امامین همامین محمد باقر و جعفر بن محمد الصادق علیهما السلم بود و
ضریر بود و شعر بسیار یاد داشت و فرزدق در باره او گفته یا لهف نفسی علی
عینیک من رجل و شیخ اجل ابن بابویه در کتاب من لا یحضره الفقیه گفته که
ابراهیم از راویان حضرت امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلم بود
و عمر بسیار یافت و حضرت امام رضا علیه السلام در بعضی از رسایل که باو
نوشته اند او را ثنا گفته اند و ابراهیم ثقه بود و او را کتابی است در حدیث
اسمعیل بن احمد بن ابی نصر السکونی الکوفی در خلاصه گفته که او ثقه و معتمد
علیه است و روایت نموده از جماعتی از اصحاب ما از آنحضرت امام جعفر علیه السلم
و شیخ ابو عمرو کشی او را در اصحاب حضرت امام [illegible] ذکر نموده و شیخ ابو جعفر

طوسی

طوسی و نجاشی او را ثقه گفته اند و نسبت غلو برو تهمت بوده بلکه او تقی و ثقه
و خیر و فاضل بوده و از جمله تصانیف او کتاب ملاحم است و کتاب ثواب القرآن و
کتاب الاهلیلجه و کتاب صفة المومن والفاجر و کتاب خطب امیر المومنین علیه السلم
و کتاب نوادر **اسمعیل بن علی القمی البصری** از جمله فضلای امامیه است که در
بصره می بوده اند در کتاب ابن داود و کتاب نجاشی مذکور است که او ثقه بود و او را
مصنفات بسیار است از آن جمله کتابی است در بیان آنچه عامه مخالفان بر آن اتفاق
نموده اند از اصول فرایض که مخالف مذهب امامیه است **اسمعیل بن محمد بن اسمعیل**
بن هلال المخزومی المکی از اکابر فضلای امامیه است که در مکه
می بوده اند و در روایات ثقه بود و آخر بعراق آمد و بسیاری از اصحاب ما از و
سماع حدیث نموده اند مثل ایوب بن نوح و حسن بن معویه و محمد بن الحسین و علی بن
الحسن بن فضال و از جمله مصنفات او کتاب توحید است و کتاب معرفت
و کتاب صلوة و کتاب امامة و کتاب تجمل و مروة **الحسن بن محمد بن علی بن العباس**
بن اسمعیل بن ابی سهل بن نوبخت از اجله طایفه نیک بخت نوبختیه است
ابن کثیر شامی در تاریخ خود از برقانی که یکی از علمای اهل سنت است نقل نموده
که او میگفت که حسن شیعی معتزلی بود اما بر من ظاهر شد که او صدوق بود
و از عتیقی نقل نموده که حسن ثقه بود در حدیث اما مذهب اعتزال داشت
و مخفی نماند که اهل سنت چون فرق میان حق و باطل نمیکنند لاجرم شیعه و معتزله را
یکی میدانند و هر یکی از ایشان را بنام دیگری میخوانند و الا فرق ما بین الفریقین
القدم و بین الوجود والعدم است **اسمعیل بن علی بن اسحق بن ابی سهل بن نوبخت**
البغدادی رئیس متکلمین امامیه بغداد و بزرگ و بختیار طایفه نوبختیه
بود در زمان خود و جلالت و بزرگی بحسب دین و دنیا داشت و جاری مجرای
وزرا بود و شیخ نجاشی گفته از جمله تصانیف او کتاب استیفا است در امامت
و کتاب تنبیه در امامت و من این دو کتاب را بر شیخ خود ابی عبد الله خوانده ام
و کتاب جمل در امامت و کتاب الرد علی محمد بن الازهر فی الامامة و کتاب الرد علی الیهود
و کتاب در صفات و الرد علی اهل العناهیه فی التوحید و کتاب الخصوص و العموم

والاسماء والاحكام كتاب الانسان والرد على ابن الراوندي كتاب الانوار في تواريخ
الائمة كتاب الرد على الواقفة كتاب الرد على الغلاة كتاب التوحيد كتاب
الارجاء كتاب النفي والاثبات كتاب مجالسه مع ابي علي الجبائي بالاهواز
كتاب في استحالة رؤية القديم كتاب الرد على المجبرة في المخلوق مجالس
ثابت بن ابي قرة كتاب النقض على عيسى بن ابان في الاجتهاد كتاب نقض
مسئلة ابي عيسى الوراق في قدم الاجسام كتاب الاحتجاج لنبوة النبي صلعم
كتاب حدوث العالم **الحسن بن موسى النوبختي** در كتاب ابن داود مذكورست
كه او خواهر زاده ابي سهل بن نوبخت است كه از اكابر اين طايفه و صاحب سلسله
عظيم بود و حسن متكلم و فقيه و فيلسوف امامي اعتقاد بود و در كتاب نجاشي
مذكورست كه او در علم كلام بر جميع امثال و نظاير خود فايق بود پيش از ثلثمايه
و بعد از ان مي بود و او را تصانيف عظيمه است و او را بر حكماي اوايل نقض
بسيارست و در ان باب كتب بسيار دارد و از جمله كتب او كتاب الآراء
والديانات است و آن كتابي بزرگ نيكوست مشتمل بر علوم بسيار و كتاب
فرق الشيعة و كتاب الرد على ما عدا الامامية من فرق الشيعة و كتاب الجامع
في الامامة و كتاب الموضح في حروب امير المؤمنين ع و كتاب التوحيد الكبير
و كتاب التوحيد الصغير و كتاب الخصوص والعموم و كتاب الارزاق والآجال
والاسعار و كتاب كبير في الجزء الذي لا يتجزى و كتاب مختصر في الجزء و كتاب
الرد على المنجمين و كتاب الرد على ابي علي الجبائي في رده على المنجمين و كتاب النكت
على ابن الراوندي و كتاب الرد على من اكثر التنازله و كتاب الرد على ابي الهذيل
العلاف في ان نعيم اهل الجنة منقطع كتاب الرد على الواقفة كتاب الرد على
اهل المنطق كتاب الرد على ثابت بن قرة كتاب الرد على يحيى بن اصفح في الامامة
جواباته لابي جعفر بن قبة رحمه الله جوابات اخر لابي جعفر ايضا مجالسه
مع ابي عبد الله بن مملك رحمه الله حجج طبيعية مستخرجة من كتب ارسطاطاليس
في الرد على من زعم ان الفلك حي ناطق كتاب في المرايا وجهة الرؤية كتاب في
الخبر الواحد والعمل به كتاب في الاستطاعة على مذهب هشام وكان يقول به

كتاب في

كتاب في الرد على من قال بالرؤية للباري عز و جل كتاب الاعتبار والتمييز والانتصار
كتاب النقض على ابي الهذيل في المعرفة كتاب الرد على اهل التعجيز وهو نقض كتاب ابي
عيسى الوراق كتاب الحجج في الامامة مختصر كتاب النقض على جعفر بن حرب في الامامة
مجالسه مع ابي القاسم البلخي كتاب الرد على اصحاب المنزلة بين المنزلتين كتاب
في الوعيد كتاب في الرد على اصحاب التناسخ كتاب الرد على المجسمة كتاب الرد على الغلاة
مسائله للجبائي وغير ذلك **الحسن بن علي بن زياد الوشاء البجلي الكوفي**
در كتاب كشي و نجاشي مسطورست كه او دختر زاده الياس صيرفي است كه يكي از فضلاي
طايفه اماميه بود و از اصحاب امام رضا عليه السلام و از وجوه اين طايفه بود
و از جد خود الياس روايت نموده كه چون او را وفات رسيد مرا گفت كه گواه باشيد
بر من و اين نه وقت دروغ است كه از حضرت امام جعفر صادق عليه السلام شنيدم
كه ميگفت والله لا يموت عبد يحب الله و رسوله و يتولى الائمة فتمسه النار ثم
اعادها الثانية والثالثة من غير ان اسأله و از تصانيف او كتاب ثواب الحج است و
كتاب مناسك و كتاب نوادر و كتاب مسايل الرضا ع **الحسن بن علي بن ابي عقيل
العماني** از اعيان فقها و اكابر متكلمين اماميه است و اول كسي است از مجتهدين
اماميه كه با مالك موافقت نموده در انكه آب قليل بمجرد ملاقات نجاست نجس
نميشود و بخاطر نميرسد كه ديگري از مجتهدان اين طايفه در اين مسئله با او موافقت
نموده باشد مگر سيد اجل حسيب فاضل نقيب امير معز الدين محمد صدر اصفهاني
كه در ترويج مذهب ابن عقيل رساله نوشته و اعتراضاتي كه شيخ علامه جمال الدين
ابن مطهر حلي قدس سره در كتاب مختلف و غيره بر ادله ابن عقيل متوجه ساخته
رد نموده و ادله ديگر در تقويت ابن عقيل اقامت نموده و اين ضعيف مولف
كتاب در ايامي كه مطالعه كتاب مختلف مينمود و امتحان ذهن خود در استنباط
مسايل شرعيه مينمود آن رساله را در نظر مطالعه داشت و رساله عليحده در رد
آن پرداخت و ابن ابي عقيل را مصنفات در فقه و كلام هست و از ان جمله كتاب
المتمسك بحبل آل الرسول است و آن كتاب در ميان اين طايفه اشتهار تمام دارد
و هر گاه قافله حج از خراسان ميرسيد طلب آن نسخه ميكردند و مي نويسانيدند

میفرمایند و شیخ نجاشی گفته که از شیخ خود ابو عبدالله شنیدم که بسیار مدح
ثنای ابن ابی عقیل میکرد و از کتب اوست کتاب الکر و الفر در مبحث امامت
الحسن بن محمد بن احمد الصفار البصری از مشایخ اصحاب ماست و ثقه
بوده و از مصنفات او کتاب دلایل خروج صاحب الزمان علیه السلام و کتاب
ملاحم است **الحسن بن محمد النهاوندی** از علمای کلام بوده و از جمله مصنفات او کتابی است
در نقض بر سعید بن هارون خارجی در تحکیم و کتاب احتجاج در امامت و کتاب
کافی در فنا و اخبار **الحسین بن محمد بن عمران بن ابی بکر الاشعری القمی**
یکی از مشایخ شیخ اجل رئیس المحدثین محمد بن یعقوب الکلینی الرازی قدس سره است
شیخ نجاشی توثیق او نموده و از مصنفات او کتاب نوادر است مخفی نماند که حسین
ابن محمد که جد بی واسطه او عمران باشد چنانکه از کتاب نجاشی در این مقام نقل
افتاده در کتب اربعه متداوله رجال موجود نیست و در اسناد کتاب من
لا یحضره الفقیه واقع شده که حسین بن محمد بن عامر عن عمه عبدالله بن عامر
و بعضی از فضلای معاصرین در حاشیه کتاب نجاشی متصدی توفیق میان کلام
نجاشی و اسناد کتاب من لا یحضره الفقیه گردیده و گفته که نجاشی در باب عین
مهمله نزد ذکر عبدالله بن عامر گفته که جعفر بن محمد بن قولویه روایت میکند
از حسین بن محمد بن عامر بن عمران بن ابی عمر الاشعری و نام عبدالله را حسین
ذکر کرده که عبدالله بن عامر بن عمران بن ابی عمر الاشعری چنانچه در کتاب خلاصه
نیز واقعست و بنابرین میتواند بود که حسین بن محمد بن عمران که در این مقام از
کتاب نجاشی واقع شده همان حسین بن محمد بن عامر بن عمران بن ابی عمر الاشعری
باشد بحذف واسطه عامر و آنچه در اسناد من لا یحضر واقع شده بی حذف
واسطه و مولف گوید که اگرچه این فاضل بتوفیق میان کلام نجاشی و کلام من
لا یحضره الفقیه موفق گردیده اما از مخالفتی که میان دو کلام نجاشی بهم رسیده
غافل گردیده زیرا که جد اعلای حسین بر وجهی که نزد ذکر عبدالله بن عامر مذکور شده
ابی عمر الاشعری است و بر وجهی که نزد ذکر حسین در این باب اتفاق افتاد ابی بکر
اشعری است والله اعلم بحقیقة الحال **الحسین بن علی بن موسی بن بابویه القمی**

درخلا

در خلاصه آورده که او ثقه و کثیر الروایة است و از پدر و برادر خود محمد بن علی روایت
مینماید و در کتاب نجاشی مذکور است که او از جمله ثقات است از بعد اجازت روایت
کتب حدیث و فقه و مانند آن داشت و آن تصانیف او کتابی است در رد بر واقفه
و کتاب سیرة النبی و الائمه علیهم السلام فی المشرکین **الحسن بن عبیدالله بن ابراهیم**
الغضایری در خلاصه مذکور است که او کثیر السماع و عارف باحوال رجال بوده و شیخ
ابن طایفه است و شیخ ابو جعفر طوسی از او استماع حدیث نموده و جمیع روایات
خود را بالاجازه داده و همچنین شیخ نجاشی را نیز اجازه داده و در کتاب شیخ نجاشی
مذکور است که غضایری شیخ ماست و او را مصنفات بسیار است از آنجمله کشف
التمویه و الغمه کتاب التسلیم علی امیر المومنین بامرة المومنین کتاب تذکیر العاقل
کتاب البیان عن حیوة الرحمن کتاب النوادر فی الفقه کتاب مناسک الحج کتاب
مختصر مناسک الحج کتاب یوم الغدیر کتاب الرد علی الغلاة و المفوضه کتاب
سجدة الشکر کتاب مواطن امیر المومنین علیه السلام کتاب فی فضل بغداد کتاب
فی قول امیر المومنین ع الا اخبرکم بخیر هذه الامة در نصف صفر سنه احدی عشرة
و اربعمایه بعالم بقا روی نهاد **احمد بن خالد بن عبدالرحمن بن محمد بن علی البرقی**
شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر و اصل او کوفی است و جد او محمد بن علی از
اعیان کوفه بود یوسف بن عمر حاکم کوفه بعد از قتل زید بن علی علیهما السلام حبس
نموده بود و بعد از حبس مقتول ساخت و خالد در آن وقت خورد سال بود با پدر خود
عبدالرحمن گریخته ببرق رود رفتند و بآنجا منسوب شدند و احمد در حد
ذات خود ثقه است اما گاهی از ضعفا روایت میکند و اعتماد بمراسیل مینماید
و تصانیف او بسیار است از آنجمله کتاب جامع محاسن است در حدیث که مشتمل
بر صد باب بلکه محتوی بر صد کتاب است و تفصیل آن در کتاب نجاشی و دیگر
کتب رجال مسطور است وفات او در سال دویست و هفتاد و چهار بود و بعضی
گفته اند در سال دویست و هشتاد بود والله اعلم **احمد بن محمد بن عیسی بن عبدالله**
بن سعد بن مالک بن احوص بن سایب بن مالک بن عامر الاشعری شیخ نجاشی گفته
کنیت او ابو جعفر است و اول کسی که از پدران او در ولایت قم ساکن شد سعد بن

مالك بود و سايب بن مالك بعد از ملازمت حضرت رسالت عليه الصلوة
والسلام بكوفه مهاجرت كرد و در انجا مقيم شد و بالجمله ابوجعفر شيخ قميان و
بزرك و فقيه ايشان بود و او بود كه سلطان قم در امور ملكى اهل قم با او رجوع مينمود
و با ابن محمد فضايل بشرف ملازمت حضرت امام رضا عليه السلام و ابوجعفر
ثانى و ابوالحسن عسكرى رسيده بود و اورا كتب بسيارست از انجمله كتاب
توحيد و كتاب فضل النبى صلعم و كتاب متعه و كتاب نوادر و آن مرتب و مبوب
نبود تا آنكه داود بن كوره آنرا مرتب ساخت و كتاب ناسخ و منسوخ و كتاب
اظله و كتاب فضايل العرب و كتاب فى الحج احمد بن محمد بن محمد بن سليمان بن حسن
بن جهم بن بكير بن اعين بن سنسن ابوغالب الزرارى شيخ نجاشى كفته كه
بنى سنسن طايفه مشهورند و ابوغالب در زمان خود شيخ آن طايفه بود و
بزرك ايشان بود و اورا كتب بسيارست از انجمله كتاب تاريخ كه آنرا تمام نكرد
و كتاب دعاى سفر و كتاب الافضال و كتاب كبير در مناسك حج و كتاب صغير
در مناسك و كتابيكه به نبيره خود ابوطاهر فرستاده در ذكر آل اعين مولد
او در سال دويست و هشتاد و پنج بود و در سال سيصد و شصت و هشت
وفات يافت احمد بن محمد بن الحسين بن الحسن بن دول القمى از اكابر فضلاى
اصحابست و صد كتاب تاليف نموده و تفصيل آن در كتاب رجال شيخ
نجاشى مسطورست در سال سيصد و پنجاه وفات يافت احمد بن الحسن الاسفراينى
المفسر الضرير از قدماى مفسران اصحابست و از جمله مصنفات او كتاب
مصابيح است در بيان آنچه از آيات قرانى در شان اهل البيت عم نازل شده
شيخ نجاشى كفته كه آن كتابيست نيكو كثير الفوايد احمد بن محمد بن سعيد بن
عبد الرحمن بن زياد بن عبد الله بن زياد بن عجلان مولى عبد الرحمن بن سعيد بن
قيس السبيعى الهمدانى الكوفى كنيت او ابوالعباس و لقب او ابن عقده است علامه
حلى اورا در قسم ثانى از كتاب خلاصه ذكر نموده و بعد از وصف او بجلالت قدر
و عظم منزلت كفته و كان زيديا جاروديا و على ذلك مات و انما ذكرناه من جملة
اصحابنا لكثرة روايته عنهم و خلطته بهم و تصنيفه لهم روى جميع كتب اصحابنا

وصف

وصنف لهم وذكر اصولهم و قال الشيخ الطوسى سمعت جماعة يحكون عنه انه قال
احفظ مائة وعشرين الف حديث باسانيدها واذاكر بثلثمائة الف حديث وله
كتب ذكرناها فى كتابنا الكبير منها كتاب اسماء الرجال الذين رووا عن الصادق
عليه السلم اربعة الاف رجل واخرج فيه لكل رجل الحديث الذى رواه مات
بالكوفة سنة ثلث وثلثين وثلثمائة انتهى و شيخ نجاشى كفته كه او از اصحاب
حديث بوده و قوت حافظه او مشهورست و در آن باب حكايات بسيارست و او كوفى
زيدى جارودى بود و اصحاب ما اورا در كتب خود مذكور ساخته اند بسبب آنكه
با ايشان مصاحبت و اختلاط مينمود و روايات از ايشان ميكرد و تصنيف جهة
ايشان مينمود و بزركى و راستى و امانت اورا دانسته اند و نيز شيخ نجاشى
كفته كه جماعتى از علماى شيعه و فضلاى اهل سنت او را ديده اند و از و استماع
حديث كرده اند و اجازه كرفته اند و اورا تصانيف بسيارست و تفصيل آن
در كتاب رجال شيخ نجاشى مذكورست در كتاب ميزان ذهبى و تاريخ يافعى و تاريخ
ابن كثير شامى مسطورست كه ابوالعباس كوفى شيعى مذكور يكى از اركان حديث
و از حفاظ كبار بود و حديث بسيار شنيده بود و در طلب حديث سفر بسيار
نموده و از خلق بسيار استفاده نموده و طبرانى و دارقطنى و جعابى و ابن عدى
و ابن مظفر و ابن شاهين از و استماع حديث كرده اند و بالجمله آيتى از آيات الهى
بود در حفظ تا آنكه دارقطنى كفته كه اهل بغداد اجماع كرده اند بر آنكه از زمان ابن
مسعود رضى الله عنه تا زمان ابن عقده كسى بهتر از ابن عقده در حفظ احاديث
پيدا نشده و نيز دارقطنى كفته كه از و شنيدم كه ميكفت سيصد هزار حديث از
احاديث اهل بيت و بنى هاشم فرا كرفته ام و نيز روايت از و نموده كه ميكفت كه صد هزار
حديث را با اسناد آنها ياد دارم و سيصد هزار حديث را ضبط كرده ام و كتب او
ششصد خروار شترى بود و ذهبى در ميزان كفته كه بعضى از محدثان تضعيف ابن
عقده كرده اند و بعضى تقويت او نموده اند و ابن عدى كفته كه او صاحب معرفت
و حفظ و تقدم در صنعت حديث بود و ديده ام مشايخ بغداد را كه بنا بر حديث او
نجى نهادند و بعد از نقل كلام مشايخ بغداد تقويت او نموده و كفته كه اكثر آن بودى

است

که شرط کرده بودم که در کتاب خود ذکر کنم هر کس را که در وی سخنی براست و دروغ گفته باشند
اورا درین کتاب ذکر نمیکردم بواسطه ظهور فضل و معرفت او و با آنکه ابن عدی که
در کتاب خود متصدی ذکر منکرات هر یك از ارباب حدیث شده از ابن عقده
هیچ حدیث منکر ذکر نکرده و ذهبی نیز از عبد الغنی بن سعید روایت نموده که
گفت از دار قطنی شنیدم که میگفت که ابن عقده میداند آنچه نزد مردم است و
نمیدانند مردم آنچه نزد اوست و ابن کثیر و ذهبی با هم روایت نموده اند که ابن عقده
در مسجد جامع براثای کوفه می نشست و مثالب شیخین را پیش مردم ذکر میکرد
بنا برین بعضی احادیث او را ترك کردند و الا در صدق و راستی او سخنی نیست
و مولف گوید که عادة الله جاری شده که هر کس که بمرتبه عالی از فضل آراسته
گردد بموجب کلام ملك علام که یحسدون الناس علی ما آتاهم الله من فضله
بعضی از اهل زمانه که خود از آن نصیبی ندارند با او حسد می ورزند خصوصا که
عداوة دینی علاوه آن باشد و سینهای ایشان را ناخن عناد خراشد و مؤید
این آنکه ذهبی خود در احوال حافظ ابن نعیم اصفهانی گفته که اعتبار بسخنی که
اقران او در باره همدیگر گویند نیست خصوصا که امارات عداوت یا مخالفت
مذهب یا حسد ظاهر شود که ازین امور خلاصی ندارد مگر کسی که خدای تعالی او را
نگاهدارد و من نمیدانم که عصری از اعصار از حسد و مانند آن خالی باشد مگر
انبیا و صدیقین و اگر خواهم میتوانم که چند جزو درین باب بنویسم اللهم
فلا تجعل فی قلوبنا غلا للذین آمنوا انك رؤف رحیم **محمد بن احمد بن محمد بن سعید**
بن عقده پسر ابو العباس بن عقده حافظ است که قبل ازین مذکور شد لیکن
او بخلاف پدر امامی مذهب بود خلاصه ذکر نموده و گفته محمد بن احمد بن محمد بن سعید
ابن عقده یکنی ابا نعیم جلیل القدر عظیم الحفظ روی عنه التلعکبری و سمع منه
فی حیاة ابیه و کان یروی من حیل انتهی **احمد بن اسمعیل بن عبد الله ابو علی البجلی**
العزمی شیخ نجاشی گفته که او از اهل قم است و لقب او سمکه و از اهل ادب و فضل و علم
بوده و میگویند که استاد ابو الفضل محمد بن الحسین بن العمید از جمله شاگردان او بوده
ع این چنین استاد و شاگردی که دیده و او را چند کتابست که مثل آن تصنیف

ولهذا اعلام جلی او را در قسم اول از کتاب حو

نشده و از آنجمله کتابی است در احوال الخلفای عباسیه قریب بده هزار ورق و کتاب
امثال و رساله که با بن عمید فرستاده **احمد بن عامر بن سلیمان بن صالح بن وهب بن**
عامر بن حسان و وهب همان کس است که در کربلا با حضرت امام حسین علیه السلام
درجه شهادت یافت و حسان که جد اوست در حرب صفین در خدمت حضرت
امیر شهید شد و از حسن پسر احمد منقولست که گفت پدرم در سال یکصد و پنجاه
و هفت متولد شد و در سال یکصد و نود و چهار بخدمت حضرت امام رضا ع
رسیده و از آنحضرت روایت دارد و میگفت که آنحضرت در طوس هشتم ماه
جمادی الاولی از سال دویست و دو وفات یافت و من ابو الحسن و ابو محمد ع را
دیده ام و پدرم موذن ایشان بود و علی بن محمد در سال دویست و چهل و چهار
وفات یافت و حسن در جمعه سیزدهم محرم از سال دویست و شصت و از عیسی
معتمد بن متوکل عباسی بیرون آمده و احمد را پسری دیگر هست عبد الله نام
که از پدر خود روایت دارد و پدر او از حضرت امام رضا علیه السلام چنانکه
از پیش گذشت و عبد الله را کتابی است در بیان قضایای امیر المومنین علیه السلام
احمد بن علی بن احمد بن العباس بن محمد بن عبد الله بن ابراهیم بن محمد بن عبد الله
النجاشی شیخ علامه در خلاصه گفته که احمد نزد من ثقه و معتمد است و او را
کتابیست مشهور در معرفت رجال احادیث و کتب دیگر دارد که آنها را در
کتاب کبیر خود ذکر کرده ایم و مولف این مجالس نیز بسیاری از احوال را
از کتاب رجال او استفاده نموده مولد احمد در صفر سنه اثنین و سبعین و
ثلثمائه بود و وفات او در مطیرآباد در جمادی الاولی سنه خمس و اربعمائه بود و جد اعلای
او عبد الله نجاشی که از جانب منصور عباسی والی اهواز بوده و تولای
اهل بیت و اختصاص و استناد بحضرت امام جعفر صادق ع مینموده در مجلس
نهم مذکور خواهد شد **ایوب بن نوح بن دراج النخعی** شیخ نجاشی گفته که وکیل ابو
الحسن است و او وکیل ابو الحسن و ابی محمد بوده علیهما السلام و عظیم منزلت بود
نزد ایشان و مامون و شدید الورع و کثیر العباده و ثقه است در روایات و پدر
نوح بن دراج در زمان خلفای عباسی قاضی کوفه و صحیح الاعتقاد بود و برادر

برادر او جميل بن دراج ثقه جليل صحيح الاعتقاد بود چنانکه سابقاً در احوال جميل
گذشت شيخ ابو عمرو کشي گفته که ايوب از عباد صالحين بود و چون وفات
يافت از او سواي يکصد و پنجاه دينار نماند و مردم بواسطه کثرت جود و
احسان گمان ميداشتند که او مال بسيار دارد بسطام بن حصين بن عبد الرحمن
الجعفي شيخ نجاشي گفته که او برادرزاده خيثمه و اسمعيل است و او بزرگي
از اصحاب ما بود و همچنين پدر و اعمام او و بزرگوارتر از همه اسمعيل بود و
ايشان خاندان بزرگ اند از جعفيان در کوفه و ايشان را بني سبره گويند
و خيثمه مذکور بن عبد الرحمن صاحب عبد الله بن مسعود بود و او را کتابي
است در احاديث اهل البيت عليهم السلام ثبيت بن محمد العسکري
شيخ نجاشي گفته که کنيت او ابو محمد است و او صاحب ابو عيسي وراق مشهور است
و حذاقت و مهارت تمام در علم کلام داشت و از علم حديث و روايت و فقه
نيز نصيبي کامل داشت و او را کتب بسيار است از انجمله کتاب توليدات بني
اميه در حديث و ذکر احاديث موضوعه و کتاب مشهور در نقض عثمانيه
که او را با بو عيسي وراق منسوب ميسازند و حال آنکه از ابو محمد است و کتاب
اسفاد و دلايل ائمه عليهم السلم و او از راويان حضرت امام جعفر صادق
عليه السلم و از او احاديث در ميان اصحاب مذکور است اما مدون يافت نشده
جعفر بن بشير ابو محمد البجلي الوشاء شيخ نجاشي گفته که او از زهاد اصحاب
و عباد و نساک و ثقات ايشان است و او را در محله بجيله از شهر کوفه مسجدي است
که تا الحال باقي است و من و بسياري از اصحاب ما هرگاه بکوفه ميرويم
در آن مسجد نيز با مساجدي که نماز در آنها مرغوب است نماز ميگذاريم و از
ابو العباس بن نوح نقل نموده که جعفر را قفة العلم ميگفتند و او روايت
از ثقات کرده و خلق بسيار از او روايت دارند و تفصيل کتب او در کتاب
نجاشي مذکور است و وفات او در دويست و هشت در ابوا اتفاق افتاد
سعد بن عبد الله بن ابي خلف الاشعري القمي شيخ نجاشي گفته که او شيخ طايفه
و فقيه و رئيس ايشان بود و بسياري از حديث اهل سنت نيز شنيده بود

ودر طلب

و در طلب حديث سفر بسيار کرده بود و از وجوه اهل حديث حسن بن عرفه
و محمد بن عبد الملک دقيقي و ابو حاتم رازي و عباس ترقفي را ديده بود و بخدمت
حضرت امام ابو محمد عليه السلم رسيده بود و بعضي از اصحاب ما خبر ملاقات او را
با حضرت امام موضوع ميدانند شيخ نجاشي گفته که سعد را مصنفات بسيار است
و ايضا بما رسيده از انجمله کتاب رحمة است و کتاب وضوء و کتاب صلوة
و کتاب زکوة و کتاب صوم و کتاب حج کتاب بصاير الدرجات کتاب الضياء
في الرد علي المحمدية والجعفرية کتاب فرق الشيعه کتاب الرد علي الغلاة کتاب
ناسخ القرآن و منسوخه و محکمه و متشابهه کتاب فضل الدعاء والذکر کتاب
جوامع الحج کتاب مناقب رواة الحديث کتاب مثالب رواة الحديث کتاب المتعه
کتاب الرد علي علي بن ابراهيم بن هاشم في معني هشام و يونس کتاب قيام الليل
کتاب الرد علي المجبرة کتاب فضل قم والکوفه کتاب فضل ابي طالب و عبد المطلب
و ابي النبي صلعم کتاب الاستطاعه کتاب احتجاج الشيعه علي زيد بن ثابت في الفرايض
کتاب النوادر کتاب المنتخبات کتاب المزار کتاب مناقب الشيعه و وفات سعد
در سال سيصد و يک بود و بعضي گفته اند که در سال سيصد و نود و نه بود و الله
اعلم جعفر بن محمد بن موسي بن قولويه شيخ نجاشي گفته که کنيت او ابو
القاسم و لقب او مسلمه است و از خيار اصحاب سعد بن عبد الله اشعري و از
ثقات اصحاب ما و اجلاء ايشان بود در حديث و فقه و او از پدر و برادر خود
روايت دارد و ايشان از سعد و گفته که از سعد نشنيده الا چهار حديث
و همچنين نجاشي گفته که شيخ ما ابو عبد الله فقه را بر جعفر مذکور خوانده بود
و از او بهره بر داشته بود و هر قدر که در وصف فقه و خوبي او گويند هنوز
او فوق آنست و تفصيل مصنفات او در کتاب نجاشي مذکور است ريان بن شبيب
خال معتصم خليفه عباسي و ثقه است اهل خراسان قم شد و از او روايت کرده اند
او جمع نموده مسايل صباح بن نصر هندي را که از حضرت امام رضا عليه السلم سوال
نموده بود سيف بن عميرة الثقفي شيخ نجاشي گفته که از راويان امام جعفر صادق
و امام موسي کاظم است عليهما السلم و او را کتابي است در حديث و ذهبي در کتاب

میران کفته که سیف بن عمیره از ابان تغلب و غیر او کتب حدیث نموده و از وی
کفته که بعضی در باب او سخنان میکویند **عبد الله بن ابی زید احمد بن یعقوب بن**
نصر الانباری شیخ نجاشی کفته که کنیت او ابو طالبست و او شیخی است از
اصحاب ما و ثقه است در حدیث و عالم است بطرق آن و در قدیم مذهب
بود و از ابو غالب زراری منقولست که من همیشه ابو طالب مذکور را با
واقفیه مختلط میدیدم و بعد از ان ظاهر شد که اثنی عشری مذهب
بوده و اصحاب ما در ان بکمانها او جفا نمودند و حسن العبادة و بسیار
خشوع بود و ابو القاسم بن سهل واسطی عدل میکفته که من ندیدم مردی
که در حسن عبادت و زهادت و تقوی و پاکیزه دامنی و رغبت بخلوت
و عزلت مانند ابی طالب باشد و او چون ترسید از سلطان واسط که نماز
او را مشاهده نمایند و از عمل او آکاه شوند لاجرم همیشه در اوقات نماز
غرابها و کنایس و بیع میرفت و بنماز ~~...~~ اشتغال مینمود و هر کاه
با او در ان مواضع دوچار میشدند میدیدند که به بهترین حالی نماز و دعا
میکند از حسین ابن عبید الله منقولست که کفت ابو طالب ببغداد
آمد و هر چند خواستم که اصحاب ما بکذارند که با او ملاقات نمایم و ایشان
بواسطه بدکمانی که با او داشتند مرا نکذاشتند یکصد و چهل کتاب
تصنیف اوست و از جمله آنها آنچه در کتاب رجال شیخ نجاشی مذکورست
اینست کتاب الانتصار للشیع من اهل البدع کتاب المسایل المفردة
و الدلایل المجردة کتاب اسماء امیر المومنین کتاب فی التوحید و العدل
و الامامة کتاب طرق حدیث الغدیر کتاب طرق حدیث انت منی
بمنزلة هرون من موسی کتاب التفضیل کتاب ادعیة الائمة علیهم السلم
کتاب فدک کتاب طرق قسیم النار کتاب التطهیر کتاب الخط و القلم
کتاب اخبار فاطمة علیها السلم کتاب فرق الشیعه کتاب الابانة عن
اختلاف الناس فی الامامة کتاب مسند خلفاء بنی العباس در سال
سیصد و پنجاه و شش در واسط وفات یافت **عبد الرحمن بن احمد بن جبرویه**

بن محمد العسکری شیخ نجاشی کفته که او از متکلمان اصحاب ماست و حسن
التصنیف و جید الکلام است و محمد بن عبد الله بن مملک اصفهانی بدوست
او از مذهب معتزله بمذهب امامیه رجوع نمود و او را با عباد بن سلیمان و
مانند او که در طبقه او بودند مناظرات واقع است و آنچه از کتب او بمارسیده
کتاب کامل است در امامت و آن کتابی نیکوست **علی بن الحسین بن علی المسعودی**
الهذلی از تصانیف او کتاب مقالات است در اصول دیانات و کتاب
زلف و کتاب استبصار و کتاب نشر الحیوة و کتاب نثر الاسرار و کتاب
صفوة در امامت کتاب هدایت در تحقیق ولایت کتاب معالی در درجات
و کتاب ابانه در اصول دیانات و رساله اثبات وصیت جهت حضرت امیر المومنین
علیه السلم رساله دیکر که به ابی صفوه مصیصی نوشته در اخبار امم ماضیه
و احوال خالیه کتاب مروج الذهب و معادن الجوهر کتاب فهرست و ابو
الفضل شیبانی میکفته که من با او ملاقات نموده ام و از و اجازت کرفته ام
و او تا سال سیصد و سی و سه و بروایتی سیصد و چهل و پنج باقی بود **محمد بن علی**
بن عبد الله بن سعد بن مالک الاشعری سابقا القمی شیخ نجاشی کفته کنیت
او ابو علی است و او شیخ قمیین و بزرک اشاعره بود و نزد مامون عباسی راه
سخن داشت و بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام رسیده و حدیث از حضرت
و اشنیده بود و از ابو جعفر ثانی علیه السلم روایت داشت **القاسم بن محمد بن علی**
بن ابراهیم بن محمد الهمدانی شیخ نجاشی کفته که او از پدر خود روایت میکند و پدر
او از جد او و جد او از حضرت امام رضا ع و او و پدرش و جدش و پسرش قاسم
همکی وکلای ناحیه مقدسه بوده اند و در زمان قاسم در همدان ابو علی بسطام
ابن علی و عزیز بن زهیر که از بنی کشمرد بود با او می بودند و هر سه در یکجا بوکالت
ناحیه مقدسه اشتغال داشتند و بعد از ان امر رجوع به ابو محمد حسن بن هرون
ابن عمران همدانی میکردند و برای او کار میکردند و پیش از ان برای پدر او ابو
عبد الله بن هرون کار میکردند و ابو عبد الله و پسر او هر دو وکیل بودند و محمد بن
علی را او در یافته است **محمد بن مسعود بن محمد بن عیاش السلمی السمرقندی**

المعروف بالعیاشی شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو نضر است و او ثقه و صدوق و
عینی از عیون این طایفه است و از ضعفا بسیار روایت مینمود و در مبادی
حال عامی المذهب بود و بسیاری از احادیث عامه را شنیده بود و آخر مستبصر شد
و بمذهب امامیه رجوع نمود و هنوز جوان بود و استماع حدیث اهل البیت
علیهم السلام از اصحاب علی بن حسن بن فضال و عبدالله بن محمد بن خالد طیالسی و
جماعتی از شیوخ کوفه و بغداد و قم نمود شیخ نجاشی گفته که از قاضی ابوالحسن
علی بن محمد شنیدم که گفت ابو جعفر زاهد بمن گفت که ابو نضر سیصد هزار دینار
از میراث پدر خود در تحصیل علم و حدیث صرف نمود و خانه او از کثرت اصحاب
کتب و مقابله کنندگان و حاشیه نویسان و قاریان مانند مسجدی بود که
از مردم مملو باشد و مصنفات ابو نضر بسیار است از انجمله کتاب تفسیر و کتاب
مشتمل بر جمیع ابواب فقه چنانچه در کتاب رجال شیخ نجاشی تفصیل یافته
محمد بن عبدالله بن جعفر بن الحسین بن جامع بن مالک الحمیری القمی شیخ نجاشی
گفته که کنیت او ابو جعفر است و او ثقه و بزرگ و کاتب صاحب الامر بود
علیه السلام و از آنحضرت سوال مسایل متعدده در ابواب شریعت نموده
بود و آنها را بجواب و توقیع وقیع آنحضرت رسانیده بود و او را سه برادر
بود جعفر و حسین و احمد و هر یک از ایشان را با حضرت امام علیها السلام
مکاتبات بود و تفصیل مصنفات محمد در کتاب نجاشی مسطور است محمد بن احمد
بن ابراهیم بن سلیم الجعفی الکوفی المعروف بالصابونی شیخ نجاشی گفته که او
ساکن مصر بود و مذهب زیدیه داشت و بعد از آن بمذهب ما انتقال نمود و
تفصیل کتبا و در کتاب نجاشی مذکور است محمد بن عبدالرحمن بن قبة الرازی
شیخ نجاشی گفته که کنیت او ابو جعفر است و او متکلم عظیم القدر نیکو عقیده
ماهر در کلام بود و در مبادی حال مذهب معتزله داشت و آخر بمذهب
حق امامیه رجوع نمود و او را چند کتاب است در علم کلام از انجمله کتاب انصاف
در امامت و کتاب مستثبت در نقض کتاب ابو القاسم بلخی و کتاب الرد علی
الزیدیه و کتاب الرد علی ابی علی الجبائی و رسالة المسئلة المفردة در امامت

ابوالحسن

ابوالحسن سوسنجردی که از عیون اصحاب ما و از صلحای متکلمان است و او را
در امامت کتابی است معروف و بیست حج پیاده گذارده بود گفته که بعد از زیارت
حضرت امام رضا علیه السلام ببلخ رفتم و در آنجا با ابو القاسم بلخی ملاقات
نمودم و او مرا می شناخت روزی کتاب انصاف را که از تصانیف ابن قبه بود
نزد من دید و در نقض آن کتابی نوشت و آنرا مسترشد نام کرد و من کتاب مسترشد
بری بردم و با بن قبه دادم و او در نقض آن کتاب مستثبت را نوشت دیگر
با بلخ آمدم و کتاب مستثبت را بنظر ابو القاسم رسانیدم و او رد دیگر بر آن کتاب
نوشت و نام آن نقض المستثبت نهاد و چون بری معاودت نمودم دیدم که
ابن قبه وفات یافته بود مولف گوید که رد ابو القاسم لحال در میان نیست
و از دوری تاسف میگوید این بیچاره کجا بود در آن وقت تا با قلت بضاعت
و عدم فهم و استطاعت متوسل بارواح ائمه طاهرین شده آن نقض او را که
بیان بلخی ظاهر سازد و در حلقوم شوم او فرستد انما اشکو بثی و حزنی الی الله
محمد بن الحسن بن احمد بن الولید القمی شیخ نجاشی گفته کنیت او ابو جعفر است
و شیخ اهل قم و فقیه و مقدم و وجیه ایشان بود و گفته اند که او نزیل قم
بود و اصل او از آنجا نبود و بر همه تقدیر ثقه ثقة عین مسکون الیه بود و از
مصنفات او کتاب تفسیر قرآن و کتاب جامع حدیث است وفات او در سال
سیصد و چهل اتفاق افتاد محمد بن ابراهیم بن یوسف الکاتب شیخ ابو جعفر
طوسی در کتاب فهرست گفته که کنیت او ابو الحسن است و محمد بن عبدون گفته که او
ابو بکر شافعی است که در سال دویست و هشتاد و یک متولد شد و ظاهرا از فقهای
شافعیه بود و در باطن بمذهب امامیه عمل مینمود و فقه هر دو مذهب را خوب میدانست
و در هر دو مذهب تصنیف دارد و از کتبی که در مذهب امامیه تصنیف نموده
کتاب کشف القناع است و کتاب استعداد و کتاب استبصار و کتاب نقض
عباسیه و کتاب مفید در حدیث و غیر آن محمد بن احمد بن داود بن علی بن الحسن
القمی شیخ نجاشی گفته که او شیخ این طایفه و عالم ایشان و شیخ اهل قم بود در
زمان خود و فقیه ایشان بود از بعضی فضلا نقل نموده که افقه و احفظ و اعرف

بحدیث ازو دیده نشده آخر ببغداد رفت و مدتی در آنجا بدرس حدیث اشتغال
نمود و کتب بسیار تصنیف فرمود و تفصیل آن در کتاب رجال نجاشی مسطورست
محمد بن احمد بن الجنید ابو علی الکاتب الاسکافی در کتاب نجاشی و فهرست شیخ
ابو جعفر طوسی مسطورست که او از وجوه اصحاب ما بود و ثقه و جلیل القدر
و حسن التصنیف بود لیکن در مبادی حال قایل بقیاس بود و در اکثر تصانیف خود
بنا بران نهاده بود بنابرین کتب او متروک شد و اعتماد بران نماند و شیخ
نجاشی گفته که از بعضی از شیوخ خود شنیدم که میگفت که نزد او مالی از صاحب
الامر علیه السلام بود و شمشیری نیز بود و او در آن باب وصیت بجاریهٔ خود
کرد و آخر آن مال و شمشیر ضایع شد و تفصیل مصنفات ابن جنید در
فهرست و کتاب نجاشی مسطورست معاصر معز الدوله بن بویه بود و از
جمله مصنفات او کتابیست که در جواب سؤالات معز الدوله نوشته
محمد بن احمد بن عبد الله بن قضاعة بن صفوان بن مهران الجمال الاسدی
شیخ نجاشی گفته که او شیخ طایفهٔ امامیه و ثقه و فقیه و فاضل بود و نزد
والی موصل که از سلاطین آل حمدان بود منزلت بسیار پیدا کرد و سبب آن
بود که در مسئلهٔ امامت با قاضی موصل که سنی بود در مجلس او مناظره کرد و چون
دید که قاضی از غایت عناد در مناظره مکابره مینماید با او گفت که بیا تا با هم
مباهله کنیم تا حق ظاهر گردد قاضی بصباح وعده داد و چون در مجلس سلطان
حاضر شدند محمد کف خود بر کف قاضی نهاد و با او مباهله کرد و بعد از آن از مجلس
بیرون رفتند و مقرر بود که قاضی مذکور روزی دو نوبت بخدمت سلطان
حاضر میشد چون آخر آن روز نیامد و روز دیگر نیز پیدا نشد سلطان بملازمان
خود امر فرمود که خبری از قاضی بیارید یکی رفت و خبر آورد که قاضی از وقتی که از
موضع مباهله جدا شده تب کرده و کفی که دستی که بآن مباهله نموده بود ورم
کرده و سیاه شده و روز دوم قاضی مسکین بمرد و جان بمالک سپرد پس
بسبب آن مباهله آوازهٔ ابی عبد الله صفوانی مذکور منتشر شد و از ملوک
شیعه تعظیم و منزلت و رعایت بسیار یافت و مخفی نماند که خدای تعالی در قرآن مجید

طریق مباهله را تحت اعتبار محق و مبطل نموده اند و حضرت رسالت آن طریقه
با کفار مسلوک داشته اند و ائمهٔ اهل البیت شیعهٔ خود را بدان امر فرموده اند چنانکه
سید اجل مقتدی مرتضی علم الهدی در اواخر کتاب مستقی باسناد خود از ابی جعفر
محمد بن نعمان روایت نموده که گفت قال لی ابو عبد الله الصادق علیه السلام خاصموهم
و بینوا لهم الهدی الذی انتم علیه و بینوا لهم ضلالتهم و باهلوهم فی علی علیه السلام
و مشهورست از ابن عباس رض که میگفته فی کتاب الله غسلتان و مسحتان
و من باهلنی باهلته و در احوال یحیی بن عبد الله حسنی صاحب دیلم خواهد آمد که
در مجلس هرون الرشید با عبد الله بن مصعب بن الزبیر مباهله نمود و عبد الله
در همان روز هلاک شد و محمد بن احمد مذکور را تصانیف بسیارست از آنجمله کتاب ثواب
القرآن و کتاب الرد علی ابن رباح الممطور و کتاب الرد علی الواقفه و کتاب
الغیبه و کشف الحیرة و کتاب الامامة و کتاب الرد علی اهل الاهواء و کتاب
فی الطلاق الثلث و کتاب الجامع فی الفقه و کتاب انیس العالم و آداب المتعلم و
کتاب معرفت الفروض من کتاب یوم و لیله و کتاب غرر الاخبار و نوادر الآثار
و کتاب التصرف محمد بن عمر بن محمد بن سالم بن البراء بن سبرة بن سیار التمیمی المعروف
بالجعابی الحافظ شیخ نجاشی گفته که او از حفاظ حدیث و اجلهٔ اهل علم بود و از
مصنفات او کتاب احوال محدثان شیعه و طبقات ایشانست و آن کتابی
بزرگست و کتاب در بیان طرق این حدیث که از حضرت امیر علیه السلام نقل
کرده اند که لعهد الیّ النبی الامی انه لا یحبنی الا مومن و لا یبغضنی الا منافق
کتاب ذکر مواخاة النبی لامیر المومنین ع کتاب الموالی الاشراف و طبقاتهم
کتاب راویان حدیث بنی هاشم و موالی ایشان کتاب من روی حدیث غدیر خم
کتاب اختلاف ابی و ابن مسعود در لیلة القدر و طرق احادیث آن کتاب
اخبار آل ابی طالب کتاب اخبار بغداد و طبقات اصحاب حدیث که از اهل آنجا بوده اند
کتاب مسند عمر بن علی بن ابی طالب علیه السلم کتاب اخبار علی بن الحسین علیهما السلم
وکلای ناحیهٔ مقدسهٔ حضرت علیه مهدویه علیه من ربه افضل السلام و التحیة
عثمان بن سعید العمری الاسدی رض در کتاب خلاصة الاقوال مسطورست

و كنيت او ابو عمرو و لقبش سمان و زيات است و عَمري بفتح عين است كه ثابت
بصيرت معنوي و صوري نه بضم عين كه دليل عماست و كوري و مخفي نماند كه
سمعاني در كتاب انساب نسبت بعمرو بن حريث را از جمله محتملات نسبت عمري
شمرده و چون عمرو بن حريث صيرفي كوفي كه سابقا در همين مجلس مذكور شده
اسدي است بني طاهر آنست كه عثمان مذكور از اولاد او باشد و با او انتساب
يافته باشد و او شيخي ثقه جليل القدر عالي مقام از اصحاب امام همام ابي جعفر
محمد بن علي هادي عليهما السلام بوده و از يازده سالگي در خدمت آنحضرت
نشو و نما نموده و آخر بشرف وكالت حضرت امام حسن عسكري و حضرت امام محمد
مهدي صاحب الامر عليهما السلام فايز گرديد و او اول كسي است از سفراء اربعه
كه حضرت امام حسن عسكري او را بجهت وكالت صاحب الامر منصوب ساخت
و فوت نمود كه بعد از او وكالت صاحب الامر به ابو جعفر محمد بن عثمان مفوض شد
و او تا قريب پنجاه سال در ناحيه مقدسه و خدمت آنحضرت متصدي امر
وكالت شريفه بوده و سؤالات و ملتمسات مخلصان عرض مينموده و جواب
با صواب از آنحضرت در ضمن توقيعات رفيعه بايشان ميرسانيده و چون
در جمادي الاول سنة خمس و ثلثمايه محمد بيمار شد و حال او متغير گرديد جماعتي
از وجوه شيعه نزد او آمدند مانند ابو علي بن همام و ابو عبد الله بن محمد كاتب
و ابو عبد الله باقطاني و ابو سهل اسمعيل بن علي نوبختي و ابو عبد الله بن الوجنا
و غير ايشان از اكابر و اعيان و با ابو جعفر گفتند كه اگر ترا وفات رسد بجاي
تو كه منصوب خواهد بود او اشارت بر ابو القاسم حسين بن روح بن ابي بحر
نوبختي نمود و گفت كه او قايم مقام من و وكيل و ثقه و امين صاحب الامر است
و در ميان شما و آنحضرت سفير خواهد بود بايد كه بعد از من با او رجوع كنيد و در مهمات
خود با او اعتماد نماييد كه من بآن مامور شده بودم و تبليغ رسالت نمودم
و چون ابو القاسم بن روح را در شعبان سنه ست و عشرين و ثلثمايه وفات رسيد
در حين وفات وصيت بابو الحسن علي بن محمد السمري نمود و چون او را نيز وفات
نزديك رسيد و بيمار شد شيعه بر بالين او حاضر شدند و از او سؤال نمودند كه

وصيت

وصيت وكالت ناحيه مقدسه بكدام يك از اعيان و وجوه شيعه خواهد نمود
او نسخه توقيعي كه مشعر بمنع وصيت بود بيرون آورده بحاضران نمود و نسخه توقيع
اينست بسم الله الرحمن الرحيم يا علي بن محمد السمري اعظم الله اجر اخوانك فيك
فانك ميت ما بينك و بين ستة ايام فاجمع امرك و لا توص الى احد فيقوم مقامك
بعد وفاتك فقد وقعت الغيبة التامة فلا ظهور الا بعد اذن الله تعالى ذكره
و ذلك بعد طول الامد و قسوة القلوب و امتلاء الارض جورا و سياتي من
شيعتي من يدعي المشاهدة الا فمن ادعى المشاهدة قبل خروج السفياني و الصيحة
فهو كذاب مفتر و لا حول و لا قوة الا بالله العلي العظيم حاضران از روي توقيع
مذكور نسخه بر داشتند و از بالين بيمار برخاستند و چون روز ششم بديدن
او آمدند ديدند كه در دم نزع است و در آن اثنا يكي از مردم كه قصه توقيع را
نشنيده بود از و سؤال نمود كه بعد از تو وكيل كيست گفت لله امر هو بالغه
يعني خدا را امري است كه او ميرساند بانكه ميخواهد و اين آخر سخن بود كه از و شنيدند
و در همان روز كه منتصف شعبان سنه ثمان و عشرين و ثلثمايه بود وفات
يافت رحمه الله تعالى و او آخر وكلاي غيبت صغرى است كه مدت آن هفتاد و سه
سال بوده ابتداي آن تاريخ ولادت شريفه حضرت صاحب الامر كه سنه خمس و
خمسين و مايتين است و انتهاي آن انتهاي وكالت و سفارت آنحضرت و
هر يك از آن سفراء و ابواب اربعه كه بوكالت شريفه منصوب بودند از جانب صاحب
الامر مينمودند و تا بر وفق دعوي وكالت معجزه بر دست ايشان ظاهر نميشد
قبول قول ايشان نميكردند و مزيد توضيح و تقرير كلام درين مقام كه سزاوار
باهتمام آنست كه حضرت صاحب الامر را عليه السلام دو غيبت دست داده غيبت
صغرى در زمان معتمد عباسي در سنه ست و ستين و مايتين و غيبت كبرى در عهد
راضي بن مقتدر عباسي بعد از ارتحال علي بن محمد السمري در شهور سنه ثمان و عشرين
و ثلثمايه و فرق ميان آن دو غيبت اينست كه در صغرى سفرا و وكلا ميان آنحضرت
و شيعيان امت در ايصال توقيعات و اوامر واجب الاطاعه واسطه بودند و در كبرى
آمد شد ايشان منقطع شد و احيانا سعادتمندي بديدار همايون ايشان مستسعد

گردیده است اللهم ارزقنا و فرج کلی که عبارت از ظهور آنحضرت است صلوات الله
و سلامه علیه در آخر غیبت کبری خواهد بود و فرجهای جزوی نیز هست که
از قبیل شرط فرج کلی است و قبل از حصول آن بحسب ارادت پروردگار قادر
مختار جل شانه و عظم برهانه از قوت بفعل می‌آید و دعای فرج که با آن ماموریم
جهت تحصیل فرجهای جزوی است که در حصول فرج کلی که عبارت از ظهور است
دخل دارد و در بعضی روایات که وعده فرج در بعضی از ازمنه و اوقات
قبل از ظهور است واقع شده مراد یکی از آن فرجهای جزوی است چنانکه شیخ
اجل محمد بن علی بابویه رحمه الله تعالی در کتاب اکمال الدین و اتمام النعمه بآن اشارت
فرموده و صور توقیعات منیفه در کتب شریفه اصحاب بسیار است و هر یک
مشتمل بر فواید بیشمار است و از جمله صور توقیعات شریفه که شیخ اجل اکمل
قدوة المحدثین سند المتقدمین و المتاخرین محمد بن یعقوب الکلینی قدس الله
روحه العزیز از اسحق بن یعقوب روایت نموده آنست که اسحق گفت التماس نمودم
از محمد بن عثمان بن سعید العمری رضی الله عنه و ارضاه که برساند از من بخدمت
حضرت مولای ما صاحب الزمان علیه افضل صلوات الرحمن کتابی که مشتمل بود
بر مسایلی که بر من مشکل میشود پس وارد شد توقیع وقیع مبارک آنحضرت که در آن
مذکور بود جواب صواب و حل جمیع اشکالات آن ابواب و از جمله در جواب دو
مسئله که در علت غیبت و انتفاع مردم در این حالت مذکور شده بود و موقع
بود آنچه معنی آن باین ترجمه است اما علة غیبتی که واقع شده پس بدرستی که الله
سبحانه و تعالی میفرماید یا ایها الذین آمنوا لا تسئلوا عن اشیاء ان تبد لکم
تسؤکم یعنی الله سبحانه و تعالی میفرماید ای کسانی که ایمان آورده اید سوال
مکنید و مپرسید از چیزهائی که چون جواب آن بر شما ظاهر گردد و بر حقیقت
آن اطلاع یابید شما را بد آید بدرستی که نبوده است هیچ یک از پدران من الا
که واقع شده است در گردن او بیعت طاغیی کثیر الطغیان که در زمان او بوده
و من ظهور خواهم کرد آن زمان که ظهور خواهم کرد و نخواهد بود بیعت هیچ یک از
طاغیان در گردن من و اما وجه انتفاع و فایده گرفتن از من در حین غیبت من

همچون انتفاع بر آفتاب است چون غایب سازد قرص آنرا ابرها از چشمهای مردم
و بدرستی که من امان اهل زمینم همچنانکه ستارها امان اهل آسمانست و بعد از آن
میفرماید ببندید درهای سوال را از آن چیزی که شما را بکار نمی‌آید و کلفت و رنج
مکشید در دانستن آنچه شما را کفایت کرده اند و از شما دانش آن نمی‌طلبند و بسیار
دعا کنید جهت تعجیل فرج بدرستی که آن فرج شماست و از مضمون این کلام حقایق نظام
چنین مستفاد میشود که عقل بشر وفا بادراک اسرار الهی نمی‌نماید و آدمی
بدانستن همه چیز مکلف نیست و حکمت در عدم اطلاع بر بعضی تعبدیات همچو
روزه آخر رمضان که واجبست و روزه عید که حرامست و [illegible] که
مستحبست آنست که بنده بداند که او را بندگی و فرمان برداری باید نمود و بی
فضولی و خودرایی باید بود و لازم نیست که عقل ناقص او بحکمت و کیفیت هر چیز
رسد مگر اینچیزی که بمعرفت آن مکلف باشد و در وسع دانش او گنجد و در روایات
صحیحه اهل بیت صلوات الله علیهم وارد است که هیچ مومن نباشد که سعادت دولت
آنحضرت در نیابد غایت ما فی الباب اکثر بنابر حکمت و مصلحتی چند که بر حقیقت
اکثر آن جز علام الغیوب واقف نیست آنحضرت را نشناسد و بعنوانی که آنحضرت را
باید دانست ندانند و چون درین غیبت کبری حیرت و دهشت عظیم مردم را حاصل
میشود الامن وفقه الله بلطفه العمیم و عصمه بفضله الکریم و مزلة اقدام و مدحض
عقول و افهام است لاجرم از اینجا که مرایای الطاف عالم مظاهر الطاف آنحضرت است جهة
اطمینان قلوب مومنان و رسوخ اقدام ایشان و رفع حیرت و دفع تزلزل از دست
احیانا چنانکه مذکور شد یکی را از محبان خاص بقبول درگاه قرب شرف اختصاص
میفرمایند و برهنمونی توفیق محرم حرم سرای صحبت خودی نمایند تا صیقل آن لطف
جلی زنگ غمهای شیطانی و تسویلات فاسده نفسانی از آینه خواطر معتقدان
مومن و مومنات موحش زدایند و بر خواطر سلیمه و عقول مستقیمه واضحست که
چون مخالف و موالف بنابر روایات صحیحه صریحه متفق اند بر آنکه در زمان ظهور تمام
دفاین و گنجها که از نظرها مستور و در تحت زمینها مدفون باشد بر روی زمین
آمده بر حضرت صاحب الامر ظاهر خواهد شد و ظلمه و جبابره روی زمین معهود

او خواهند گردید و ممالک عالم بقبضه اقتدار و حوزه اختیار آنحضرت درخواهد
آمد و جهان بنور عدل و داد آنحضرت منور خواهد شد و جمیع این امور
بتمکین و قدرتیست که خداوند تعالی و تقدس بآنحضرت خواهد داد
بنابرین چرا نشاید که در حین این غیبت که در ضمن آن چندین حکمت است
حضرت رب العزة آن قدرت بآنحضرت ارزانی فرماید که بآن تواند که
جا بجا چند بتصرف خود در آورد که احدی را بی اشارة علیه آنحضرت بآن راه
نباشد و مجال آن مناسب حال در اینجاست خود و ملازمان خاص و محرمان
سرا پرده اختصاص ترتیب فرماید و بلوازم مراسم هر امری چنانکه
مقتضای مصلحت دینی و صواب دید یقینی آنحضرت باشد در آنجا قیام و
اقدام نماید چنانکه از قصه مشهور بحر ابیض و جزیره آنحضرت مستفاد میشود
و بر عارفان عظیم قدر خاندان رفیع الشان واضح است که این معنی ادنی
مرتبه ایشان بلکه اقل منزله خادمان مخلص این دودمان است و اگر
باین محل لایق می بود بسیاری از دلایل عقلیه و شواهد نقلیه بدین باب
ایراد مینمود و کتاب مستطاب اکمال الدین و اتمام النعمه از مصنفات
شیخ اجل اکمل افضل آیة الله علی العالمین قدوه اهل الحق و الیقین ابو جعفر
محمد بن علی بن بابویه قمی قدس سره العزیز که بدعای حضرت صاحب الزمان
علیه افضل صلوات الله الرحمن بحسب التماس والد او متولد شده
و کتاب مذکور را در باب غیبت و اشارت و بشارت آنحضرت که در رؤیا
بامر فرموده تصنیف نموده و آن مشتمل است بر بسی فواید و
عواید و شواهد و از کتب مصنفه اصحاب درین باب از همه جهتی امتیاز
دارد اگر جهت استیفای تحقیق این مرام بآنجا رجوع نمایند اولی خواهد
بود ابو الحسن علی بن اسمعیل بن شعیب بن میثم بن یحیی التمار الاسدی الکوفی
البصری از نوادر اذکیای روزگار و اکابر متکلمان شیرین گفتار است اگر
چه پدران بزرگوار او بر تمار اشتهار داشتند اما او رطب یخار معانی
از بصره بصیرت تحفه یاران وادی نادانی بار مغانی میفرستاد چه رطب

که از غایت

کاز غایت حلاوت نرخ شکر خوزی شکسته و بی تکلف دست دعوی نبات
مصری را بچوب بسته **نظم** لبت بحسن حلاوت ز عالمی دل برد
نه در عرب چو تو شیرین زبان نه در عجمست در کتاب خلاصه مسطور است که
علی بن اسمعیل مذکور اول کسی است که بر قانون علمای کلام در مذهب اهل بیت
کرام تکلم نموده و در آن علم تصنیف فرموده در اصل کوفی بوده و در بصره ساکن شده
و از وجوه متکلمان اصحاب ما بوده و او را با ابو الهذیل علاف و نظام که از اعلام مشایخ
معتزله اند مناظرات بسیار است احوال بزرگی جد او میثم که از اجلا اصحاب حضرت
امیر المومنین عم بوده در مجلس تابعین ازین کتاب مذکور است و بالجمله علی بن
اسمعیل از آن خاندان جلیل بوده هلال آن قمر و غصن آن شجر و شاهد معدل
فضل جد و پدر است و سمعانی در کتاب انساب گفته که بنو میثم جماعتی اند از
شیوخ شیعه و از مصنفات علی بن اسمعیل آنچه شیخ نجاشی در کتاب رجال
مذکور ساخته کتاب امامت است و کتاب مجالس هشام بن الحکم و کتاب نکاح
و کتاب طلاق و کتاب متعه و از جمله مناظرات او که با ابو الهذیل علاف واقع
شده آنست که روزی از ابو الهذیل پرسید که آیا میدانی که ابلیس نهی از هر خیر
و امر بهر شر میکند ابو الهذیل گفت آری ابو الحسن گفت قبول داری که ابلیس
هر خیر و شر را میداند ابو الهذیل گفت بلی ابو الحسن گفت پس خبر ده که امام تو که
بعد از حضرت رسالت باو اقتدا می نمایی هر خیر و شر را میداند یا نه گفت
نمیداند ابو الحسن گفت پس ابلیس اعلم باشد از امام تو و ابو الهذیل مبهوت ماند
و در مجلسی دیگر ابو الحسن ازو پرسید که آیا کسی که در مقامی بدروغ گوینده و
شهادت زور خود اقرار نموده باشد جایز است شهادت او برد دیگران
در آن مقام ابو الهذیل گفت جایز نیست ابو الحسن گفت تو خود میدانی که انصار
دعوی امارت جهت خود کردند و بعد از آن تکذیب خود نموده در حضور جمهور
زبان باظهار شهادت زور خود گشادند و اقرار باستحقاق ابی بکر در آن امر
نموده بروفق آن گواهی دادند پس چگونه جایز باشد شهادت قومی که خود را تکذیب
نموده اند و گواهی بکذب و زور خود در دعوی مذکور اداء نموده اند و تو صحیح

این کلام قریب باسمال و ابهام بر وجهی که جناب شیخ مفید رحمه الله متصدی آن
شده آنست که هرگاه دلیل مخالفان بر امامت ابو بکر بزعم ایشان اجماع مهاجرین
و انصار باشد و انصار در آن مقام گواهی بکذب خود دادند و زبان اقرار ببطلان
دعوی استحقاق امامت خود گشادند پس وجود و عدم شهادة ایشان مساوی
باشد و شاهد امامت ابو بکر بعضی از امت باشند و این هنگام دعوی اجماع کل
بر امامت آن زنیم عتل باطل گردد و چون مولف این کتاب یگانه که از گلزار
بهشت نشانه و مرغان اولی اجنحه را آشیانه است همواره در کوی شاهد
پرده نشین ثواب خانه محبوبین و در دفع دشمنان ناصواب نواب ذوی
الاذناب از دنبال بهانه می پوید لاجرم درین مقام میدان سخن بلا اتساع
میمهد و سر ای دعوای اجماع ان مشتی همج رعاع را در امامت ود و سواع در
کنار ایشان می نهد و فساد نزاع و کساد متاع ایشان را بر طباع سلیمه و اذهان
مستقیمه ظاهر میسازد و میگوید که ضعف آن دعوی ایشان در کمال وضوح است
زیرا که حضرت امیر بر وجهی که در چند موضع ازین کتاب مذکور شده در آن
باب نزاع نمود و باعتراف مخالفان تا شش ماه بیعت نکرد و از صحابه گواهی
روز غدیر طلب نمود و انس که از جمله گواهان بود گواهی نداد دعای بدبخت کرد
تا مبروص شد و گواهی از زید بن ارقم طلبید او نیز نداد و بدعای آنحضرت
کور شد و نزاع سلمان و ابوذر و مقداد و عمار و حجت گرفتن ایشان بر ابو بکر
مشهور و تخلف سعد بن عباده و اولادش از بیعت ابی بکر و عمر نزد اهل السنه
جمهور مذکور و در کتب ایشان مسطور است مجملا بر وجهی که بعضی از افاضل
اصحاب افاده فرموده اند دعوی دلیل میخواهد با قبول خصم و خصم که شیعه است
امامت ابی بکر را قبول ندارند و دلیل عقلی و نقلی خود بر آن نیست و اجماع را
که دلیل دانسته اند خود را نفسی و خواهی دانست که باطلست پس امامة ایشان
باطل باشد حاصل سخن آنکه ایشان اعتراف کردند بانکه دلیلی غیر اجماع
ندارند بر امامت و اجماع در کتب اصول ایشان مثل منهاج قاضی بیضاوی
و مختصر اصول ابن حاجب و شروح آن مبین شده که عبارتست از اتفاق

بحث امامت

جمیع اهل حل و عقد یعنی مجتهدین و علمای مسلمین بر امری در وقت واحد و خود
بسیار در آن کرده اند و همه آن در شرح عضدی مذکورست اول آنکه آیا اجماع
امریست ممکن یا محال و بر تقدیر امکانش آیا متحقق شده یا نه و بر تقدیر تحقق
علم بآن پیدا میتوان کرد یا نه و بر تقدیر همه بر پیدا کردن علم اثبات آن
میتوان کرد بنقل یا نه و بر تقدیر همه حجت و دلیل چیزی میشود یا نه اگر
حجت باشد بر تقدیری که ثبوتش بتواتر نرسد حجت و دلیل هست یا نه و
در همه اینها اختلافست میان علمای ایشان پس همه اینها را ثابت باید کرد تا
آن دلیل و حجت باشد و سندی که درین ماده ذکر شده قیاسیست که کرده اند
که حضرت در وقتی که بیمار بود ابی بکر را اذن داد که امام جماعت شود و نماز کند
و گفته اند علمای ایشان مثل ملا علی قوشجی که هرگاه از برای امر دین حضرت رسالت
پناه صلعم ابو بکر را مقتدا کرده باشد و راضی شده باشد پس از برای امر دنیا که خلافت
باشد از تهی خواهد بود پس امر خلافت را قیاس کرده اند با امامت نماز و این را
سند اجماع دانسته اند و هر کس که اندک وقوفی از اصول دارد فساد این را میداند
چه قیاس ثابت کردن در کمال اشکالست و علما را در آن نیز اختلاف بسیارست
و علمای اهل بیت آنرا حجت نمیدانند و بر قول خود دلیل عقلی و نقلی دارند چنانکه
در کتب اصول فقه مبین گشته و غیر ایشان نیز در اقسام و شروط آن اختلاف
بسیار کرده اند و بر تقدیر ثبوت آن که دونه خرط القتاد است جایی حجت باشد
که علتی باشد در اصل و مساوی باشد فرع با اصل و اینجا علت ظاهر نیست
بلکه فرق ظاهرست چه نماز در عقب هر فاسق و فاجر نزد ایشان درست است
و امر امامت جماعت امر واحدیست که در آن نه علم بسیار و نه شجاعت و نه تدبیر
و غیر آن در کارست و خلافت سلطنت و حکومتست در جمیع امور دینی و
دنیوی و احتیاج دارد بعلوم و شرایط بسیار که معلوم نیست که یکی از آنها
در ابی بکر موجود بوده باشد پس قیاس این بر آن نتوان کرد و قول ملا علی
که آن امر دین است و این امر دنیا باطل و غلط محض است چه خود در صدر
مبحث امامت از شرح تجرید گفته که خلافت و امامت حکومتیست عامه

حقیقت امامت او ثابت شود نبدانم که آنانی که
باین همه قایل نیستند چون دعوی حقیقت
امامت ابی بکر مینمایند و در پی ثبوت
آن می روند و تعداد از اینها خلاف
دیگر هست که آیا در حقیقتا اجماع را شرطست
که هیچکس از جماعتی که اجماع کرده اند
نمانند و هیچکس خلاف ایشان نکند تا
بر طرف شدن همه مانند و دیگر خلافات
در آنکه اجماع تنها حجت باشد یا نه
میخواهد که حقیقتا ح

دردین ودنیا واین ظاهرست که چنین است با آنکه اصل ثابت نیست چه شیعه
در کمال انکار اند ومیکویند که حضرت کفت که مردمان نماز کذارند ودختر ابی بکر
کفت که بعمر فرمود که ابی بکر امامت کند حضرت برین معنی اطلاع یافته فی الحال
دستی بردوش عباس ودستی بردوش علی نهاد وبیرون رفت وابی بکر را پس کرد
ونماز کذارد تا آنکه آن باعث فتنه نشود با آنکه ظاهرست که امامت از اصول است
ولهذا در اصول مذکورست پس اثبات قضا آن بقیاس نتوان کرد بر تقدیر وجود
قیاس صحیح چه قیاس فقهی در فروع می باشد واکر در مواقف کفته که امامت از
اصول نیست غلط است وچون چنین باشد که مثل نبوة است واکر چنین
باشد ظن مجتهد در امامت کافی باشد وتقلید غیر در آن او را جایز باشد پس
تخطیه مجتهدی که ظن کرده باشد که ابی بکر امام نیست ومقلد آن مجتهد نتوان
کرد وحال آنکه نزد ایشان اکر کسی کوید که من امام حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
میدانم بلا واسطه بر ظنی که مرا شده است یا کوید که بواسطه تقلیدی که
فلان مجتهد را کرده ام تخطیه اش میکنند بلکه میکشندش ودیکر آنکه اکر
چنین باشد نزاع در آن نباید کرد باکسی چه مسئله از فروع اجتهادی شد پس
در رنک سایر مسایل فرعیه اجتهادیه خواهد بود که خلاف در آن جایز است
واین موجب قدح در کسی نمیشود وباعث چیزی نیست پس معلوم شد از عقد (ثابت)
مذکوره که دلیل بر امامت ابی بکر غیر اجماع نیست ومعنی اجماع ودلیل بودنش را
دانستی که چه صورت دارد بعد از تسلیم اینها همه معلوم است که اجماع همه امت
در یک لحظه در مدینه بر امامت ابی بکر نشد واین بسیار واضح است و
احتیاج بتفصیل وبیان ندارد قطع نظر از آنکه اهل بیت ازین خبر نداشتند
وداخل نبودند واجماع پیش از بیعت خود بهم نرسیده بود وبواسطه همین
در شرح مواقف میکوید وانها یثبت بالنص من الرسول او من الامام السابق
وبالاجماع ویثبت ایضا ببیعة اهل الحل والعقد عند اهل السنة والجماعة
والمعتزلة والصالحية من الزيدية خلافا للشيعة اى اكثرهم فانهم قالوا لا
طريق الا النص لنا ثبوت امامة ابى بكر بالبيعة كما سياتى يعنى امامت ثابت

میشود

میشود بنص رسول علیه الصلوة والسلام یا امام سابق یا باجماع مسلمانان وبر بیعت
مردمانی که عالم ومجتهد ودانا باشند پیش سنیان ومعتزله وصالحیه خلاف
مر شیعه را که نزد ایشان ثابت نمیشود بغیر نص وما را دلیل بر آنکه به بیعت نیز
ثابت میشود آنست که ثابت شده است امامت ابی بکر به بیعت چنانکه خواهد
آمد وبعد از آن نقل پنج دلیل از شیعه بر آنکه به بیعت ثابت نمیشود کرده وجواب
کفته از جمله آنکه قضا که امر جزویست مثلا ثابت نمیشود به بیعت پس چون ثابت
شود امامت با آنکه امر کلی وعظیم است وجواب کفته که قبول نداریم که قضا ثابت
نمیشود به بیعت چه آن خلافی است وبعضی بر آنند که ثابت میشود به بیعت
وفساد این مخفی نیست چه بر تقدیر آنکه خلافی باشد بآن قایل نمی توان شد بی
دلیل وحال آنکه معلوم ومشهور میان علما خلاف آنست ودیکر آنکه آن موجب
فساد بسیارست چه احتمال دارد که امام بسیار شود ومیان ایشان جنک و فتنه
پدید آید وهر کس بهر که میل داشته باشد بیعت کند واکرچه فاسق باشد بلکه کافر
باشد با آنکه عدالت شرطست باجماع دیکر آنکه عصمت وعلم جمیع مسایل دین بتفصیل
تمام بنوعی که حاضر باشد نزد او وچنانچه احتیاج بنظر وتامل واستخراج نداشته
باشد شرطست ونیز عدم کفر شرطست وآن شخص که بیعت میکنند نمیداند متصف
بودن او را باین اوصاف وجواب از این هر دو سخن کفته که مفسده در ترک بیشتر است
وما نمیکوییم که بیعت مثبت امامتست بلکه میکوییم که آن علامت ونشانه است بر آنکه
آن شخص مستحق امامت است وامام متصف بشرایط است واین سخن در کمال ضعف است
وچه مفسده بدتر ازین باشد که مذکور شد ودیکر آنکه مفسده ترک مندفع است
با آنکه شرط عصمت ونص کنیم وآن دو امام اول ظاهر شده وبعد از آن بنص او دیکر را
وتعیین واین کمال ظهور است ودیکر آنکه چه دلیل هست بر آنکه آن علامت ونشانه است
بر استحقاق آن شخص مر امامت را واتصاف او بآن با آنکه جمهور اهل اشتراط عصمت
وعلم تفصیلی را منع کرده وایجا قبول کرده وبعد ازین جوابها کفته واذا ثبت
الامامة بالاختيار والبيعة فاعلم ان ذلك الحصول لا يفتقر الى الاجماع من
اهل الحل والعقد اذ لم يقم عليه اى على هذا الافتقار دليل من العقل والسمع بل

الواحد والاثنان من اهل الحل والعقد كاف في ثبوت الامامة ووجوب اتباع
الامام على اهل الاسلام لعلمنا بان الصحابة مع صلابتهم في الدين اكتفوا
في عقد الامامة بذلك كعقد عمر لابي بكر وعقد عبد الرحمن بن عوف لعثمان
ولم يشترطوا في عقدها اجتماع من في المدينة من اهل الحل والعقد فضلا
من اجتماع الامة من علماء امصار الاسلام ومجتهدي اقطارها مضمون
انكه چون ثابت شد که امامت به بیعت میشده است پس بانکه احتیاج نیست
در اثبات امامت باجماع علما و بران دلیلی نیست از عقل و نقل بلکه یک کس
یا دو کس از علما اگر بیعت کنند بکسی بس است در ثبوت امامت انکس و او امام
میشود و واجبست بر همه مسلمانان که مطیع و منقاد او شوند و سخن او را
بشنوند چرا که ما علم داریم بانکه صحابه باوجود دیانتی که در دین داشتند
اکتفا بان قدر کردند مثل انکه عمر بیعت کرد با ابی بکر و خلافت او بمجرد آن
ثابت شد و صحابه همگی انرا قبول کردند و بمجرد آن واجب الاتباع شد
و همچنین عبد الرحمن بن عوف بعثمان بیعت کرد و آن ثابت شد ای عزیز
نیک در این سخنان تامل نمای که خبط بسیار دارد اول انکه ایشان چنین
مقرر ساختند و ازانچه سابقا از مواقف نیز نقل کردیم معلوم شد که دلیل
بر امامت یا نص است یا اجماع و نص خود نیست و اجماع بر غیر ابی بکر نیست
بر امام ابی بکر باشد باجماع و ازینجا معلوم شد که ثبوت امامت به بیعت
میشود و امامت ابی بکر به بیعت عمر تنها بهم رسیده نه باجماع و هیچ
دلیل برین که از برای ثبوت امامت اجماع می باید از عقل و نقل نیست
و اینها همه تناقض و اضطرابست دیگر انکه دانستی که ثبوت امامت بمجرد
بیعت شخصی با او معنی ندارد چه دلیل این یا عقل است یا سمع و در عقل و سمع
نیست که بیعت یک شخص و یا دو شخص دلیل است و چون چنین باشد
و حال انکه مقرر کرده اند در اصول که قول مجتهد عادل حجة نیست و
همچنین فعلش بلکه قول خلفای اربعه بلکه قول اهل مدینه دلیل نیست
بر مسئله فروعی که ظن دران کافیست پس چگونه فعل مثل عمر در محل نزاع

عظیم

عظیم چنین که مانند نبوت است در انکه حکومت و سلطنت است بر همه مردمان
در امور دین و دنیا حجت باشد و دیگر انکه چون دانستی که ثبوت امامت به بیعت
نمیشود پس نتوان گفت که بر صحابه به بیعت ثابت شد و بر ما باجماع ایشان و
با وجود آن چون اثبات توان کرد اجماع را که دلیل و حجت باشد بر وقوع آن
بعد از معنافی که بر اجماع شنیدی و نیز نزاع کلی بر سر انست و شیعه دعوی
میکنند که اصلا و قطعا حضرت امیر و حسن و حسین و فاطمه و سایر هاشمیین راضی
نبوده اند و مسموع شد که حضرت فاطمه ازو بسیار رنجیده بود تا انکه وصیت
نمود بحضرت امیر که ابی بکر بر وی نماز نکند و جماعتی از صحابه کبار با ایشان متفق
بودند مثل سلمان و ابی ذر و عمار و مقداد رحمهم الله پس فکری در عاقبت امر خود
باید کرد و سخن هر کس را اعتماد بناید نمود بلکه فکر و تامل و نظر باید کرد در کلام هر کس
و خود را از تقلید و انکار معری ساخت و در طلب حق جد و اخلاص ورزید تا
علم بان از جناب خدای تعالی فایض شود یهدی الله لنوره من یشاء و من لم یجعل
الله له نورا فما له من نور و در کتاب منتقی مسطورست که شخصی از ابو الحسن
مذکور پرسید که چرا حضرت امیر علیه السلام در خلف ابو بکر و قامت نا برابر او
نماز میگذارد گفت که چون امام حقیقی آن قبله اصل را از بود و قامت دیانا و را در
محراب نماز بمنزله ستون مسجد داشته بود دیگر پرسید که چرا بفرمان عثمان
ولید بن عقبه را حد خمر در پیش ایوان او زد گفت بواسطه انکه فی الحقیقة
اقامت حد او را بود و باو تعلق داشت که امام برحق بود و بنا برین بر وی واجب
که هر گاه او را ممکن باشد بهر حیله که تواند اقامت آن نماید دیگر پرسید که چرا
آنحضرت را صرف ابو بکر و عمر میشود و مشیر ایشان در امور جمهور بود گفت
از جهت انکه میخواست که بهر وسیله که تواند احیای احکام الهی و اجرای قواعد
رسالت پناهی نماید همچنانکه حضرت یوسف علیه السلام طلب نیابت ملک مصر در
بحال جمهور نمود و مشیر او در سایر امور بود و نیز از برای انکه خلافت رویه
و حکومت دین سید المرسلین از و بود پس هر گاه او را ممکن باشد که احیای احکام
الهی و امضای اوامر حضرت رسالت پناهی بنفس نفیس خود نماید چنان خواهد کرد

واکر بران وجه ممکن نباشد ناچارست که توسل جوید در امضای آن بر دست
کسی که قدرت بران داشته باشد دیکر پرسید که چرا آنحضرت بقتال آن سه ماده
شغال اشتغال ننمود کفت همچنانکه هرون علیه السلم بقتال سامری و جمعی
واصحاب کوساله پرست او اشتغال ننمود آن شخص پرسید که مکر حضرت امیر
از قتال ایشان ضعیف و عاجز بود کفت حال آنحضرت دران روزکار وارون
مشابه حال هرون بود که کفت ان القوم استضعفونی وکادوا یقتلوننی
وماننده حال نوح بود که کفت انی مغلوب فانتصر ونظیر حال لوط بود که کفت
لو ان لی بکم قوة او آوی الی رکن شدید وشبیه حال موسی و برادرش بود
که کفت رب انی لا املک الا نفسی واخی دیکر پرسید که چرا آنحضرت در شوری
داخل شد کفت تا حجت بر ایشان کیرد زیرا که میدانست که اکر قوم در حجت او
نظر کمارند وانصاف پیش آرند تقدیم دیکری را بر وجایز نمیدانند واکر داخل
نمیشد حجة بر و قایم میشد و بسبب آن خلایق در شبهه می افتادند ولهذا
آنحضرت دران روز فرمودند که الیوم ادخلت فی باب ان انصفت فیه
وصلت الی حقی دیکر پرسید که چرا آنحضرت دختر خود را بعمر بن خطاب داد
کفت بواسطه آنکه اظهار شهادتین مینمود بزبان واقرار بفضل حضرت
رسول میکشود و در ان باب اصلاح غلظت و فضاضت او نیز منظور بود
واین معامله دشوارتر از ان نبود که حضرت لوط پیغمبر عرض دختران
خود بر قوم کافر مینمود و بمضمون آیه کریمه هؤلاء بناتی اطهر لکم فاتقوا الله
ولا تخزون فی ضیفی الیس منکم رجل رشید زبان مبارک میکشود و از
جمله حکایات دایره و آثار سایره او آنست که روزی نزد حسن بن سهل که
وزیر مامون بود رفت دید که یکی از ملحدان را از روی تعظیم در دست
جانب خود نشانده و دیکران را بجای دیکر جای داده از ملاحظه آن حال
بر آشفت و در مقام ابطال حال آن ملحد در آمده با حسن کفت که در بیرون
سرای تو عجب چیزی دیدم حسن پرسید که چه دیده ابو الحسن کفت سفینه
دیدم که مردم را از جایی بجایی بی ملاح می برد و می آورد چون

آن ملحد

ان ملحد سخن ابو الحسن را شنید بیقرار کردید و از روی استبعاد بحسن بن
سهل کفت که این مرد مکر دیوانه است ابو الحسن کوید که من با او کفتم که این سخن را
بر جنون من چه دلالتست کفت برای آنکه محالست که چوب جمادی که او را حیله
و توفیق و حیوتی و عقلی و تدبیری نیست مردم را از آب بکذراند وایشان را
آنجا بجایی رساند ابو الحسن کفت پس انصاف بده که کدام یک عجیب‌ترست
آنچه من از ان خبر دادم یا آب بجار و انهار که بی قوة و حیوة و حیله و اقتدار
بر روی زمین از یمین و یسار کذار می یابد تا نباتات و اشجار که بسبب امطار
که از آسمان می بارد از زمین سر بلند می آرد و ترا کمان است که مدبری ندارد
فبهت الذی کفر وکانما القم الحجر واز جمله مباحثات او با ابو الهذیل آنست
روزی در مجلس علی بن رباح از ابو الحسن پرسید که دلیل چیست بر آنکه علی بن
ابی طالب اولی بود از دیکران بامامت کفت دلیل بران اجماع اهل قبله است
بر آنکه آنحضرت در وقت وفات حضرت سید کاینات مومن کامل عالم عادل
بود واین چنین اجماع در شان ابو بکر ننموده اند ابو الهذیل کفت کیست که بران
اجماع ننموده ابو الحسن کفت من واسلاف من در سوابق ازمان واصحاب من در
عصر و اوان ابو الهذیل کفت پس تو واصحاب کمراه باشید ابو الحسن کفت جواب
این کلام نیست الا دشنام و مشت ولطام رئیس المحدثین الشیخ الحافظ محمد
بن یعقوب بن اسحق الکلینی الرازی صاحب قاموس ذکر نموده در باب نون در فصل
کاف که کلین مثل امیر دهی است از دیهای ری واز انجاست محمد بن یعقوب
کلینی واز علمای شیعه است و در کتاب خلاصة الاقوال مسطورست که محمد
ابن یعقوب خواهر زاده ابراهیم علان کلینی رازی است که از خاندان فضل
بوده و محمد در زمان خود شیخ و رئیس شیعه ری واوثق و اثبت ایشان بود
در حدیث کتاب جامع کافی را که تخمینا هشتاد هزار بیت است در مدت بیست سال
تالیف نموده و در سال سیصد و بیست و هشت بعد از رحلت نمود و محمد بن جعفر
الحسینی که از اشراف بغداد بود برو نماز کرد و در مقبره باب الکوفه مدفون شد
وشیخ نجاشی کفته که او را غیر کتاب جامع کافی دیکر مصنفات هست مانند کتاب

ردّ بر قرامطه وکتاب رسایل ائمه علیهم السلم وکتاب تعبیر خواب وکتاب
رجال وکتاب اشعاری که در مدح اهل البیت علیهم السلم گفته اند ابو الحسن علی
بن الحسین بن موسی بن بابویه القمی المشهور بابن بابویه
از اعاظم مجتهدان قم واکابر محدثان صاحب غدیر خم است نام شریفش ناموس
هدایت وکتابهایش قاموس فواید بود سمیر ضمیر الهام پذیرش ما تداول آل بویه اعلای
لوای احکام عترت وکتاب وصریر خامه حقایق تصویرش ما تداول بابویه
صدای فتح الباب احباب وصراخ عذاب دوکالاذناب است در کتاب
خلاصه مسطور است که علی بن بابویه شیخ اهل قم بود در عصر خود وفقیه
وثقه ایشان بود واو بعراق آمد وصحبت ابو القاسم حسین بن روح که
وکیل ناحیه مقدسه مهدویه بود رسید وازو بعضی از مسایل دینیه
پرسید وبعد از مفارقت کتابتی نوشته بدست علی بن جعفر بن اسود داد
وباو فرستاد ودران کتابت استدعا نموده بود که رقعه او را که در آنجا
التماس دعای فرزند نموده بنظر شریف صاحب الامر علیه السلم رساند وچون
آن رقعه بنظر شریف آنحضرت رسید در جواب او نوشتند که قد دعونا الله لک
بذلک وسترزق ولدین ذکرین خیرین وببرکت دعای آنحضرت خدای تعالی
او را دو پسر داد ابو جعفر وابو عبد الله وانا ابو جعفر منقولست که میگفت
من بدعای صاحب الامر علیه السلم متولد شده ام وبآن افتخار مینمود وعلی
ابن بابویه در سال سیصد وبیست ونه وفات یافت جمعی از اصحاب ما گفته اند
که روزی در خدمت ابو الحسن علی بن محمد سمری که یکی دیگر از وکلای صاحب الامر
علیه السلم نشسته بودیم که ناگاه بر زبان او گذشت که رحم الله علی بن حسین
ابن بابویه بعضی از حاضران گفتند که او زنده است ابو الحسن گفت در همین
روز وفات یافت رحمه الله وآن جماعت ضبط تاریخ نمودند وآخر خبر رسید
که دران روز وفات یافته بود واز جمله کتابات شریفه که حضرت امام حسن
عسکری علیه السلم بجناب شیخ نوشته اند کتابتی است که صورتش اینست
بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله رب العالمین والعاقبة للمتقین والجنة

للموحدین

للموحدین والنار للملحدین ولا عدوان الا علی الظالمین ولا اله الا الله احسن الخالقین
والصلوة علی خیر خلقه محمد وعترته الطاهرین اما بعد اوصیک یا شیخی و
معتمدی ابا الحسن علی بن الحسین القمی وفقک الله لمرضاته وجعل من صلبک
اولادا صالحین برحمته بتقوی الله واقام الصلوة وایتاء الزکوة فانه لا تقبل
الصلوة من مانع الزکوة واوصیک بمغفرة الذنب وکظم الغیظ وصلة الرحم ومواساة
الاخوان والسعی فی حوایجهم فی العسر والیسر والحلم عند الجهل والتفقه فی الدین
والتثبت فی الامور والتعاهد للقرآن وحسن الخلق والامر بالمعروف والنهی عن
المنکر قال الله عز وجل لا خیر فی کثیر من نجویهم الا من امر بصدقة او معروف
او اصلاح بین الناس واجتناب الفواحش کلها وعلیک بصلوة اللیل فان
النبی صلعم اوصی علیا ع فقال یا علی علیک بصلوة اللیل علیک بصلوة اللیل
ومن استخف بصلوة اللیل فلیس منا فاعمل بوصیتی وامر جمیع شیعتی حتی یعملوا
علیه وعلیک بالصبر وانتظار الفرج ولا یزال شیعتنا فی حزن حتی یظهر ولدی
الذی بشر به النبی صلعم انه یملأ الارض قسطا وعدلا کما ملئت جورا وظلما فاصبر
یا شیخی وامر جمیع شیعتی بالصبر فان الارض لله یورثها من یشاء من عباده
والعاقبة للمتقین السلام علیک وعلی جمیع شیعتنا ورحمة الله وبرکاته
وحسبنا الله ونعم المعین نعم المولی ونعم النصیر واز مصنفات علی بن بابویه
کتابیست در توحید وکتاب وضوء وکتاب الصلوة کتاب الجنایز کتاب
الامامة والتبصرة من الحیرة کتاب الاملاء نوادر کتاب المنطق کتاب
الاخوان کتاب النساء والولدان کتاب الشرایع وهی الرسالة الی ابنه
کتاب التفسیر کتاب النکاح کتاب مناسک الحج کتاب قرب الاسناد کتاب
التسلیم کتاب الطب کتاب المواریث کتاب المعراج محمد بن علی بن
الحسین بن موسی بن بابویه القمی خلف صدق علی بن بابویه مذکور
وصیت مآثر فضل واجتهاد او مشهور دست کنیتش ابو جعفر ولقبش صدوق
وسینه حقایق دفینه اش جواهر علوم دینی را صندوق بود بالتماس شیعه
ری در آنجا اقامت فرمود وبتعلیم مسایل ایشان مشغولی مینمود و

خراسان را بین تفتوای او رجوع بود شیخ نجاشی در کتاب رجال گفته که او شیخ ما و فقیه
ما و وجه شیعه ری و خراسان بود و در سال سیصد و پنجاه و پنج در عنفوان جوانی
به بغداد آمد و شیوخ طایفه از او استماع حدیث نمودند و شیخ طوسی در کتاب فهرست
گفته که ابو جعفر بن بابویه شیخ جلیل حافظ احادیث بصیر بحال رجال و ناقد
اخبار بود و در میان علمای قم مانند او در حفظ و کثرت علم پیدا نشده و قریب
بسیصد تصنیف دارد و در سال سیصد و هشتاد و یک در بلده ری وفات یافت
و اکنون اسامی کتب او در کتاب رجال نجاشی مذکور شده بدین تفصیل است
کتاب دعائم الاسلام فی معرفة الحلال والحرام وهی فی فهرست شیخ الطوسی کتاب توحید
کتاب النبوة کتاب اثبات الوصیة لعلی ع کتاب اثبات خلافته کتاب اثبات
النص علیه کتاب النص علی الائمة کتاب المعرفة فی فضل النبی و امیر المومنین و
الحسن والحسین علیهم السلام کتاب مدینة العلم کتاب فی الفقه کتاب
العروض علی المجالس کتاب علل الشرایع کتاب ثواب الاعمال کتاب عقاب الاعمال
کتاب الاوایل کتاب الاواخر کتاب الاوامر کتاب المناهی کتاب الفرق کتاب خلق
الانسان کتاب الرسالة الاولی فی الغیبة کتاب الرسالة الثانیة کتاب
الرسالة الثالثة کتاب الرسالة فی ارکان الاسلام کتاب المیاه کتاب السواک
کتاب الوضوء کتاب التیمم کتاب الاغسال کتاب الحیض والنفاس کتاب
نوادر الوضوء کتاب فضایل الصلوة کتاب فرایض الصلوة کتاب فضل
المساجد کتاب مواقیت الصلوة کتاب علة الصلوة کتاب الجمعة والجماعة
کتاب السهو کتاب الصلوات سوی الخمس کتاب نوادر الصلوة کتاب الزکوة
کتاب الخمس کتاب حق الجار کتاب الجزیة کتاب فضل المعروف کتاب
فضل الصدقة کتاب فضل الصوم کتاب الفطر کتاب الاعتکاف کتاب
جامع علل الحج کتاب جامع تفسیر المنزل فی الحج کتاب جامع حج الانبیاء کتاب
جامع حج الائمة کتاب فضل الکعبة والحرم کتاب جامع اداب المسافر للحج
کتاب جامع فرض الحج والعمرة کتاب جامع علة الحج کتاب ادعیة الموقف
کتاب القربان کتاب المدینة و زیارة قبر النبی والائمة علیهم السلم کتاب جامع

مقنع

نوادر

نوادر الحج کتاب زیارات قبور الائمة کتاب النکاح کتاب الوصایا کتاب الوقف
کتاب الصدقة والنحل والهبة کتاب السکنی والعمری کتاب الحدود کتاب الدیات
کتاب المعایش والمکاسب کتاب التجارات کتاب العتق والتدبیر والمکاتبة کتاب القضاء
والاحکام کتاب القصاص والشم کتاب صفات الشیعة کتاب اللعان کتاب الاستسقاء
کتاب فی زیارة موسی و محمد علیهم السلام کتاب جامع زیارات الرضا کتاب فی تحریم
الفقاع کتاب المتعة کتاب الرجعة کتاب الشعر کتاب معانی الاخبار کتاب
السلطان کتاب فضایل جعفر الطیار کتاب فضایل العلویة کتاب الملاهی کتاب
السنة کتاب فی عبد المطلب و عبد الله و ابی طالب علیهم السلم کتاب فی زید بن
علی کتاب الفواید کتاب الابانة کتاب الهدایة کتاب الصیانة کتاب التاریخ
کتاب علامات آخر الزمان کتاب فضل الحسن والحسین علیهما السلم کتاب ما انزل
فی شهر رمضان جواب رسالة وردت فی شهر رمضان کتاب المصابیح الاول ذکر من
روی عن النبی صلعم من الرجال المصباح الثانی ذکر من روی عن النبی صلعم من النسا
المصباح الثالث ذکر من روی عن امیر المومنین علیه السلم المصباح الرابع ذکر من روی
عن فاطمة علیها السلام المصباح الخامس ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی علیه السلم
المصباح السادس ذکر من روی عن ابی عبد الله الحسین بن علی علیهما السلم المصباح
السابع ذکر من روی عن علی بن الحسین علیه السلم المصباح الثامن ذکر من روی عن
ابی جعفر محمد بن علی علیهما السلم المصباح التاسع ذکر من روی عن ابی عبد الله الصادق
علیه السلام المصباح العاشر ذکر من روی عن موسی بن جعفر ع المصباح الحادی عشر
ذکر من روی عن ابی الحسن الرضا علیه السلم المصباح الثانی عشر ذکر من روی عن ابی
جعفر الثانی علیه السلم المصباح الثالث عشر ذکر من روی عن ابی الحسن علی بن محمد
المصباح الرابع عشر ذکر من روی عن ابی محمد الحسن بن علی علیه السلم المصباح الخامس
عشر ذکر ~~من روی عن ابی محمد الحسن بن علی علیه السلام المصباح~~ الرجال الذین خرجت
الیهم التوقیعات کتاب المواعظ کتاب الرجال المختارین من اصحاب النبی صلعم
کتاب الزهد کتاب زهد النبی صلعم کتاب زهد امیر المومنین ع کتاب زهد فاطمة ع
کتاب زهد الحسن ع کتاب زهد الحسین ع کتاب زهد علی بن الحسین ع کتاب زهد

ابي جعفر ع کتاب زهد الصادق ع کتاب زهد ابي ابراهيم ع کتاب زهد الرضا ع
کتاب زهد ابي جعفر الثاني ع کتاب زهد ابي الحسن علي بن محمد ع کتاب زهد ابي محمد الحسن بن علي
ع کتاب اوصاف النبي صلی الله عليه وآله وسلم کتاب دلائل الائمة ومعجزاتهم عليهم السلام
کتاب الروضه کتاب نوادر الفضائل کتاب المحافل کتاب امتحان المجالس کتاب عدد
حديث النبي وامير المومنين عليهما السلام کتاب الخصال کتاب المختصر تفسير القرآن کتاب سلمان
وزهده وفضائله کتاب ابي ذر وفضائله کتاب التقية کتاب حذو النعل بالنعل کتاب
نوادر الطب کتاب جوابات المسايل الواردة عليه من واسط کتاب الطرايف
کتاب جوابات المسايل الواردة عليه من قزوين کتاب جوابات المسايل
وردت من مصر جوابات مسايل وردت من البصرة جوابات مسايل وردت
من الکوفه جوابات مسئلة وردت عليه من المداين في الطلاق کتاب
العلل عن مبوب کتاب فيه ذکر من لقيته من اصحاب الحديث وعن کل واحد
منهم حديث ذکر المجلس الذي جرى له بين يدي رکن الدوله ذکر مجلس آخر
ذکر مجلس ثالث ذکر مجلس رابع ذکر مجلس خامس ذکر کتاب الخف او الحقف کتاب
الخاتم کتاب علل الوضوء کتاب الشورى کتاب اللباس کتاب المسايل کتاب
الخطاب کتاب فضل العلم کتاب الموالاة کتاب مسايل الوضوء کتاب مسايل
الصلوة کتاب مسايل الزکوة کتاب مسايل الخمس کتاب مسايل الوصايا
کتاب مسايل المواريث کتاب مسايل الوقف کتاب مسايل النکاح ثلثه عشر کتابا
مسايل الحج کتاب مسايل العقيقه کتاب مسايل الرضاع کتاب مسايل الطلاق
کتاب مسايل الديات کتاب مسايل الحدود کتاب ابطال الغلو والتقصير
کتاب السر المکتوم الى الوقت المعلوم کتاب المختار بن ابي عبيد کتاب الناسخ
والمنسوخ کتاب مسئلة نيشابور کتاب رسالة الى ابي محمد الفارسي في شهر
رمضان کتاب الرسالة الثانية الى اهل بغداد في معنى شهر رمضان کتاب ابطال
الاختيار واثبات النص کتاب المعرفة بالرجال للبرقي کتاب مولد امير المؤمنين
عليه السلم کتاب مصباح المصلي کتاب مولد فاطمه عليها السلام کتاب الجمل
کتاب تفسير القرآن جامع کبير کتاب اخبار عبد العظيم بن عبد الله الحسني

کتاب

کتاب تفسير قصيدة في اهل البيت عليهم السلم وبعضي از فوايد عليه او که در بعضي
از مجالس ملک رکن الدوله واقع شده شيخ جعفر دوريستي رازي در رساله عليحده
جمع نموده وچون آن رساله بغايت کمياب ومع هذا نمونه از مآثر اشتغال هم
شيخ صاحب کمال بود ومناسبتي بمقصود اصلي اين کتاب داشت ذکر ترجمه آن
درين مقام صواب نمود صورت مجلس بروجهي که در رساله مذکوره مسطور
گشته آنست که چون صيت فضايل نفسي وتصانيف آن شيخ عالم رباني مشهور
گرديد وآوازه رياست واجتهاد او در مذهب شيعه اماميه بسمع ملک
رکن الدوله مذکور رسيد مشتاق صحبت فايض البهجة او گرديد وبتعظيم
تمام التماس تشريف قدوم سعادت لزوم او نمود وچون بمجلس در آمد او را
بپهلوي خود نشانده نيازمندي بسيار اظهار فرمود وچون مجلس قرار گرفت
بجناب شيخ خطاب نموده گفت اي شيخ جمعي از اهل فضل که درين مجلس حاضرند
اختلاف دارند در کار اين جماعت که شيعه در ايشان طعن ميکنند پس بعضي
ميگويند طعن واجبست وبعضي ميگويند واجب نيست بلکه جايز نيست راي
حقايق اراي شما درين مسئله چيست شيخ گفت اي ملک بدانکه خداي تعالی
قبول نميکند از بندگان اقرار بتوحيد خود را تا آنکه نفي کنند هرچه غير او از
خدايان واصنام باشد چنانکه کلمه طيبه لا اله الا الله از ان خبر ميدهد
وهمچنين قبول نميکند اقرار بندگان خود را بنبوة حضرت رسالت صلعم
تا آنکه نفي کنند هر متنبي را که در وقت او بود مانند مسيلمه کذاب واسود
عنسي وسجاح واشباه ايشان وهمچنين قبول نميکند قول بامامت حضرت
امير المومنين را عليه السلم الا بعد از نفي هر کس که در زمان آنحضرت بتغلب
متصدي خلافت شده باشد ملک اين جواب را پسنديده شيخ را ثنا کرد
وگفت ميخواهم که مرا خبر دهي از حقيقت حال ومآل آنکساني که از وي جلالت
متصدي خلافت شدند شيخ گفت حقيقت حال خسران مآل ايشان آنست
که اجماع امت واقعست بر قصه سوره براءة وآن قصه مشتملست بر خروج
متغلب اول از دايره اسلام وانکه او از منسوبان حضرت خير الانام نيست

در بيان اقاصي وادانی

ومحتوی است بر آنکه ولایت علی بن ابی طالب از آسمان نازل شده ملک
پرسید که تفصیل آن قصه چیست شیخ فرمود نقله آثار از موالف ومخالف
متفق اند بر آنکه چون سوره براءة نازل شد حضرت رسالت ابو بکر را
طلبید و با او گفت که این سوره را بگیر و بمکه برو و در موسم حج آنرا از جانب
من با اهل مکه برسان ابو بکر از او گرفته روانه مکه شد چون پاره از راه قطع
نمود جبرئیل علیه السلم نزول فرمود و گفت یا محمد بدرستی که خدای تعالی ترا
سلام میرساند و میگوید لا یؤدی عنك الا انت او رجل منك یعنی باید که
از جانب تو سوره براءة را بکفار مکه رساند مگر آنکه تو خود متصدی آن
شوی یا مردی که از تو باشد پس آنحضرت صلعم حضرت امیر المومنین را ع
امر کرد که خود را با بو بکر رساند و سوره براءة را ازو گرفته طریق رسالت
بجا آرد حضرت امیر بموجب فرمان از عقب ابو بکر روان گردید و سوره
براءة را ازو گرفته در موسم حج آنرا با اهل مکه رسانید و هرگاه بموجب
خبر مذکور ابو بکر از حضرت پیغمبر نباشد هر آینه تابع او نخواهد بود
بدلیل قول خدای تعالی فمن تبعنی فانه منی و هرگاه تابع حضرت پیغمبر نباشد
محب و دوستدار او نیز نخواهد بود بدلیل قول باری عز و جل قل ان کنتم
تحبون الله فاتبعونی یحببکم الله ویغفر لکم ذنوبکم و هرگاه محب خدا
نباشد مبغض او خواهد بود و حب نبی ایمان و بغض او کفرست و بهمین
خبر نیز درست شد آنکه علی بن ابی طالب از حضرت پیغمبرست صلعم با آنکه
دیگر روایات نیز بران دلالت تمام دارد از آنجمله آنکه مخالفان در تفسیر قول
خدای تعالی افمن کان علی بینة من ربه ویتلوه شاهد منه روایت کرده اند
که مراد بصاحب بینه حضرت پیغمبرست صلعم و مراد بشاهد که تالی او
باشد امیر المومنین است ع وایضا روایت کرده اند از حضرت رسالت
صلعم که فرمود طاعة علی کطاعتی ومعصیته کمعصیتی و روایت کرده اند
که حضرت جبرئیل در غزای احد نظر بحضرت امیر انداخت و دید که آن شهسوار
معرکه لا فتی و مبارز میدان هل اتی در پیش روی مبارک حضرت رسالت مجاهده

بنماید

بنماید گفت یا محمد این غایت یاری وجان سپاری است که علی در نصرت تو بجای می آرد
حضرت پیغمبر فرمود که یا جبرئیل انه منی وانا منه پس جبرئیل گفت وانا منکما پس
شخصی که خدای تعالی جهت رسانیدن آیتی از کتاب خود بعضی از مردم او را امین
ندانسته چگونه صلاحیت آن دارد که در رسانیدن تمام آیات کتاب کریم و امامت
جمیع امت رسول عظیم او را امین دانند و امام خوانند و چگونه امین باشد در رسانیدن
جمیع دین الهی و حال آنکه خدای تعالی از بالای هفت آسمان او را عزل نمود و چگونه
مظلوم نباشد کسی که ولایت او از آسمان نزول نموده و دیگری آنرا از دست او ربوده
سائل گفت جمیع آنچه افاده فرمودی واضح و روشن است آنگاه یکی از مقربان ملک
که ابو القاسم نام داشت و نزدیک او بر پای ایستاده بود رخصت طلبید که از شیخ
سوالی نماید و چون آن شخص دستوری یافت گفت چگونه جایز تواند بود که این
امت بر ضلالت و گمراهی مجتمع شوند و حال آنکه حضرت رسالت فرموده اند
که لا تجتمع امتی علی الضلالة حضرت شیخ جواب دادند که امت در لغت عرب بمعنی
جماعت است واقل جماعه سه است و بعضی گفته اند اقل آن مردی و زنی است
و خدای تعالی یك تن تنها را نیز امت خوانده چنانکه در شان حضرت ابراهیم
فرموده که ان ابراهیم کان امة قانتا لله حنیفا و حضرت رسالت قس را
امتی تنها خوانده و گفته رحم الله قسا یحشر یوم القیمة امة وحده پس بر تقدیر
تسلیم صحت حدیث مذکور میتواند بود که مراد از لفظ امت در آن حدیث حضرت
امیر المومنین و تابعان سعادت قرین او باشند آن سائل گفت ظاهر و متبادر
آنست که حمل آنرا بر سواد اعظم نمایند که بحسب عدد اکثر ند شیخ فرمود که ما اکثر
چندین جا از کتاب خدای تعالی مذموم دیده ایم و قلت را ممدوح چنانکه در آیه لا خیر
فی کثیر من نجواهم و قول او که ولکن اکثرهم لا یعقلون ولکن اکثرهم لا یشکرون
ولکن اکثرهم لا یومنون ولکن اکثرهم یجهلون ولکن اکثرهم فاسقون
و چنانکه در آیه الذین آمنوا وعملوا الصالحات وقلیل ما هم و آیه وقلیل من عبادی
الشکور و آیه وما آمن معه الا قلیل و مؤید تخصیص آیتست آنکه خدای تعالی
در شان امت موسی علیه السلم فرموده ومن قوم موسی امة یهدون بالحق و به

را

حدیث

یعدلون و دربارهٔ امت پیغمبرها علیه السلم گفته که و ممن خلقنا امة یهدون بالحق
و به یعدلون و چون کلام باینجا رسید سایل خاموش گردید و امیر رکن الدوله
پرسید که چگونه جایز تواند بود ارتداد خلقی کثیر از امة پیغمبر صلعم با وجود قرب
عهد و زمان ایشان بوفات آنحضرت شیخ گفت چگونه جایز نباشد حال آنکه
خدای تعالی در کتاب خود گفته و ما محمد الا رسول قد خلت من قبله الرسل
و بعد از آن فرموده افان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و ایضا ارتداد
ایشان بعد از وفات حضرت پیغمبر صلعم عجبتر نیست از ارتداد بنی اسرائیل
در وقتی که حضرت موسی بمیقات پروردگار خود رفته بود و هرون را
در میان آن قوم بخلافت خود گذاشته و بمجرد آنکه وعدهٔ سی روزه که با قوم
نموده بود بموجب اشارة الهی که و اتممناها بعشر فتم میقات ربه اربعین
لیلة بچهل شبانروز کشید قوم او صبر نکردند تا آنکه سامری از میان ایشان
پیدا شد و از حلی و پیرایهای قوم جهت ایشان گوساله ساخت و با ایشان
گفت اینست خدای شما و ایشان متابعت سامری نموده گوساله را پرستیدند
و هرون خلیفهٔ موسی را ضعیف و زبون ساختند و قصد قتل او نمودند
چنانکه آیهٔ کریمه قال یا ابن ام ان القوم استضعفونی و کادوا
یقتلوننی بران دلالت دارد و هرگاه جایز باشد بر امة موسی که پیغمبر اولو
العزم بود آنکه در ایام حیوة او بسبب غیبت چند روزه مرتد شوند و
مخالفت وصیت و وصی او نمایند و اطاعت سامری را در عبادة گوساله
بران افزایند چگونه جایز نباشد برای امتی که بعد از وفات پیغمبر خود
مخالفت وصیت و وصی او کنند یا مرتد و گوساله پرست شوند ملک اظهار
تعجب و استحسان آن سخن کرده گفت ای شیخ میتواند بود که درین باب سخنان بهتر
و روشنتر باشد شیخ گفت ای ملک این سخن نیز میتوان گفت که مخالفان
نیز قایلند بوجوب وجود امام در میان امت و با وجود این میگویند که حضرت
رسالت از دنیا رفت و هیچکس را خلیفهٔ خود نساخت تا آنکه امت از پیش
خود یکی را خلیفهٔ او ساختند پس اگر بر وجهی که ایشان میگویند حضرت پیغمبر

کی را

کسی را بعد از خود خلیفه نساخته باید که استخلاف امت که برخلاف عمل آنحضرت
واقع شده باطل باشد و اگر آنچه امت کردند صواب باشد باید که آنچه حضرت
رسالت کرد خطا باشد پس نیکو تامل کنید که صدور خطا از حق سبحانه و تعالی
لایق است یا از امت با آنکه آنچه اهل خلاف بحضرت پیغمبر نسبت میکنند از ترک
وصیت و استخلاف لایق بشأن آن اجلاف نیست زیرا که ما از عقل و رسائی
فقیر هر دو دهی میبینیم که بغیر وصیت نکند از جهت کسی که بعد از وست
و اگر چه آنچه از وی میماند سبلی یا ذنبیلی باشد پس چگونه تواند بود که حضرت
پیغمبر صلعم از دنیا رحلت نماید و وصیت خود بکسی نکند و نظام کار ایشان را
بناپی حواله نسازد و عجبتر این همه آنست که ایشان را گمان آنست که حضرت
خلیفه معین نکرد و ابو بکر مخالفت رسول خدا کرد در خلیفه کردن عمر و باز
عمر مخالفت ابو بکر و حضرت پیغمبر کرد در گردانیدن خلافت بطریق
شوری در میان شش نفر ملک ای عثمان را تحسین نموده سوال
نمود که ای شیخ پس بکدام شبهه آن قوم ابو بکر را امام ساختند و بر دیگران
تقدیم نمودند شیخ گفت ایشان را گمان آنست که حضرت رسالت در مرض
موت او را تقدیم نموده در امامت نماز لیکن این خبر صحیح نیست زیرا که مخالفان
خود در آن خلاف کرده‌اند پس بعضی چنین روایت کرده‌اند که حضرت پیغمبر
صلعم عایشه را گفت که پدر خود را امر کن که امامت نماز مردم نماید و چون
حضرت بران معنی اطلاع یافت تکیه بر علی و عباس کرده بمسجد رفت و ابو بکر را
از محراب دور نمود و خود در محراب بایستاد و ابو بکر در عقب آنحضرت
و دیگران در عقب ابو بکر نماز گذاردند و بعضی روایت کرده‌اند که حضرت
پیغمبر حفصه را گفت که پدر خود را امر کن که امامت نماز مردم نماید و اگر
خبر مذکور صحیح بودی هر آینه مهاجران آنرا بر انصار حجت ساختندی
و در روز سقیفه تمسک بادلهٔ ضعیفه و کلمات سخیفه و مقدمات سخیفه جاهلی
نجستندی و ایضا چگونه لازم باشد ما را قبول خبر عایشه و حفصه در
که مظنه آن باشد که جر نفعی جهت خود یا پدران خود کنند و حال آنکه

پیغمبر

ایشان قبول قول فاطمه را در باب فدک لازم ندانستند با آنکه حضرت
پیغمبر آنرا باو بخشیده بود و چندین سال از ایام حیوة پدر در تصرف
او بود و نیز علو شان حضرت سیدة النساء از ارتکاب کذب و سایر
معاصی بر ادانی و اقاصی ظاهر است و چون حضرت امیر المومنین و
امام حسن و امام حسین و ام ایمن گواهی در آن باب دادند ابوبکر و عمر
گواهی حضرت امیر را مظنه اراده جر نفع ساخته گواهی او را مردود
نمودند و ایضا چگونه صحیح باشد خبر عایشه و حفصه و حال آنکه
مخالفان خود روایت کرده اند که شهادت دختر در حق پدر درست
نیست و نیز میگویند که قبول گواهی زنان جایز نیست در ده درهم و نه
کمتر از آن مادامی که با ایشان مردی نباشد پس ملک گفت حقا آنست
که شیخ میفرماید و سخنان اهل خلاف تمام خلف و باطل است بعد از آن
ملک پرسید که ای شیخ طایفه امامیه از کجا جزم کرده اند بآنکه ائمه و
خلفای حضرت رسالت دوازده اند شیخ گفت ای ملک امامت فریضه است
از فرایض خدای تعالی و هر فریضه که خدای تعالی آنرا مقرر ساخته
البته محصور در عددی مخصوص است همچنانکه در شبانروزی
هفده رکعت نماز را فرض کردانیده و زکوة مفروضه را بچند صنف
از مال معلوم معهود متعلق ساخته و روزه رمضان را در سالی یکماه
و حج اسلام را در مدة العمر یکبار واجب کردانیده لاجرم بر همین منوال
عدد ائمه را علیهم السلام بدوازده رسانیده و همچنانکه در اعمال مذکوره
نمیتوان گفت که چرا عدد رکعات نماز مثلا زیاده از هفده و کمتر از آن نیست
همچنین وجهی ندارد آنکه بگویند که عدد ائمه و خلفاء حضرت رسالت چرا
بیشتر از دوازده یا کمتر نیست و همچنانکه خدای تعالی عدد هیچ یک از اعمال
مفروضه مذکوره را در کتاب کریم خود مذکور نساخته و حضرت رسالت
در احادیث شریفه خود نقاب خفا از چهره ظهور آن انداخته اند همچنین
تعیین عدد ائمه هدی در کتاب خدا مذکور نکردید بلکه بحجت امر باطاعت

اولی الامر

اولی الامر فرمان رسیده و حضرت رسالت بیان کمیة آن فرموده ملک گفت
این قدر هست که مخالفان با شما موافقند در عدد فرایض مذکوره و موافقت
شما نمیکنند در عدد ائمه شیخ گفت مخالفت مخالفان در ابطال قول ما در بیان عدد
ائمه نمیکند همچنانکه مخالفت یهود و نصاری و مجوس و ملاحده ابطال اسلام و
معجزات حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم نمیکند و اگر بمجرد مخالفت مخا
لفان باطل شدی بایستی که هیچ خبر علم حاصل نشدی زیرا که هیچ خبر نیست
که در او خلافی و اختلافی نباشد ملک این سخن را نیز پسندیده از حضرت شیخ
پرسید که آیا امام صاحب الامر در کدام زمان ظهور خواهد نمود شیخ در جواب
گفت که خدای تعالی حضرت امام را بسبب حکمتی و مصلحتی از نظر مردم غایب
ساخته پس باید که وقت ظهور او را غیر خدای تعالی نداند چنانکه در حدیث
نیز واقع است که مَثَلُ القایم من وُلدی مَثَلُ الساعة و خدای تعالی در مقام
ابهام حال ساعة فرموده که یسئلونک عن الساعة ایان مرسیها قل انما علمها
عند ربی لا یجلیها لوقتها الا هو ثقلت فی السموات والارض لا تاتیکم الا
بغتة ملک گفت چگونه توان بود که آدمی در این قدر زمان دراز زنده
بماند شیخ گفت این محل تعجب نیست مگر ملک نشنیده خبر جماعتی را که معمر
بوده اند ملک گفت شنیده ام اما صحت آنها بر من ظاهر نیست شیخ گفت خدای
تعالی در کتاب خود خبر داده که حضرت نوح پیغمبر در میان قوم خود هزار سال
الا پنجاه سال زندگانی کرد ملک گفت این خبر صحیح است اما در زمان ما احتمال
اینچنین عمر درازی نباشد شیخ گفت هر چیز را که خدای تعالی و پیغمبر او احتمال
داده اند محتمل است و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و سلم گفته که یکون فی امتی
کل ما یکون فی الامم السالفة حذو النعل بالنعل والقذة بالقذة و چون
زمان احتمال این عمر دراز نداشته باشد و جریان سنة الهی بتحقق عمرهای دراز
در امت واجب باشد مناسب آنست که حصول آن در اشهر اجناس آدمی باشد
و هیچ جنسی مشهور تر از جنس صاحب الزمان نیست پس تواند بود که سنت عمر
دراز در او جاری شده باشد ملک گفت شما میگویید که حضرت امام دوازدهم

غایب و پنهان است و حال آنکه احتیاج بنصب امام جهت اقامت احکام و انفاذ حدود
و انصاف مظلوم است و هرگاه او غایب و پنهان باشد احتیاج باو نمی ماند
شیخ گفت احتیاج بوجود امام جهت بقای نظام عالم است که لولا الامام لما قامت
السموات و لا الارض و لما انزلت السماء قطرة و لا اخرجت الارض برکتها
و خدای تعالی در مقام خطاب بر پیغمبر خود گفته و ما کان الله لیعذبهم و انت
فیهم و هرگاه ایشان را عذاب نکند مادامی که نبی در میان ایشان باشد بجهتین عذاب
ایشان نخواهد کرد هرگاه امام در میان ایشان باشد زیرا که امام قایم مقام نبی است
در جمیع امور مگر در اسم نبوة و نزول وحی و اتفاق است اهل نقل را بر آنکه
حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله فرموده که النجوم امان لاهل السماء فاذا ذهبت
النجوم اتی اهل السماء ما یکرهون و اهل بیتی امان لاهل الارض فاذا هلک
اهل بیتی اتی اهل الارض ما یکرهون و قال علیه السلم لو بقیت الارض بغیر حجة
ساعة لساخت باهلها و در روایت دیگر آنست که لماجت باهلها کما یموج البحر
باهله و چون کلام شیخ باین مقام رسید ملک او را نوازش نمود و با هر که در مجلس
حاضر بود اظهار اعتقاد خود فرمود و گفت حق آنست که این فرقه برانند و دیگران
بر باطل اند و از شیخ التماس نمود که در اکثر اوقات بمجلس او حاضر شود و روزی دیگر
که ملک رکن الدوله بر سریر سلطنت نشست جناب شیخ را یاد کرد و او را ثنای
بسیار گفت پس یکی از حاضران گفت که گمان شیخ آنست که چون سر مبارک حضرت
امام حسین علیه السلم بر نیزه کردند سورهٔ کهف میخواند ملک گفت این سخن را
از او شنیده ام اما از او خواهم پرسید آنگاه رقعه در آن باب بخدمت شیخ
نوشت و چون رقعه بنظر شیخ رسید در جواب نوشت که این خبر را از کسی
روایت کرده اند که او از سر مبارک آنحضرت شنیده که چند آیات سورهٔ
کهف میخواند و نص یک از آنها بما نرسیده اما من منکر آن نیستم
بلکه آنرا حق میدانم زیرا که هرگاه جایز باشد که در روز قیامت دست کفا
رات و پایهای ایشان بسخن در آیند چنانکه در قران واقع است که الیوم نختم
علی افواههم و تکلمنا ایدیهم و تشهد ارجلهم بما کانوا یکسبون بهمین جایز

که سر مبارک حضرت امام حسین ع که خلیفهٔ خدای تعالی و امام مسلمانان و یکی از
جوانان اهل بهشت و جدش محمد مصطفی و پدرش علی مرتضی و مادرش فاطمه زهرا
باشد بنطق و بیان در آید و زبان بتلاوت قرآن گشاید بلکه انکار آن فی الحقیقه
انکار قدرت الهی و فضل حضرت رسالت پناهی است و عجب از کسی است که او مانند
صدور این امر را انکار میکند از کسی که ملایکه در ماتم او گریسته اند و آسمانها قطرات
خون باریده اند و جنیان بآواز بلند بر او نوحه کرده اند و هر کس که امثال این اخبار
را با وجود صحت طرق و قوت سند انکار نماید برمیتوان که انکار جمیع شرایع و معجزات
رسول و جمیع امور دین و دنیا نماید زیرا که آن امور نیز بمثل این اسانید و طرق
بر ما ظاهر گردیده و مضمون آن بدرجهٔ صحت رسیده و الحمد لله وحده

الشیخ الاجل السعید ابو عبد الله محمد بن محمد بن النعمان الحارثی الهمدانی الملقب بالمفید رضی الله عنه

افادت پناهی که عقل مستفاد از قوهٔ قدسیهٔ او مستفید و فکر فلک پیمای او
باملاء لطایف در گفت و شنید بود مجتهدی قدسی ضمیر و متکلمی نحریر شهبازی
تیز آهنگ و بدیهه پردازی فیروز جنگ اشاعره از سطوت مناظرهٔ او در کنج
اعتزال و حال ارباب اعتزال از دهشت مباحثهٔ او مانند حال یعنی حال
حال گربه حال شغال در مجموعهٔ امیر ورام بن امیر ابو فراس رحمهما الله تعالی
مسطور است که اصل شیخ از عکبرا است و در ایام صبا از انجا با پدر خود ببغداد
آمد و در خدمت ابی عبد الله معروف بجعل که در درب رباح بغداد منزل
داشت باستفاده علوم مشغول شد و بعد از آن بدرس ابی یاسر که در باب
خراسان بافاده اشتغال داشت رجوع نمود و ابو یاسر چون از عهدهٔ بحث
او بیرون نتوانست آمد باو گفت که چرا پیش علی بن عیسی رمانی که از اعاظم
علمای کلام است چیزی نمیخوانی و از او استفاده نمیکنی گفت او را نمی شناسم
و کسی ندارم که وسیلهٔ آشنایی او شود پس ابو یاسر یکی از اصحاب خود را با او همراه
نموده بخدمت رمانی فرستاد و چون مجلس او از اهل فضل مملو بود در صف نعال
بنشست و بتدریج که مردم از مجلس بر می خاستند شیخ مفید نزدیکتر میرفت و
میخواست که استفاده بعضی از مسایل نماید که در آن اثنا یکی از اهل بصره در آمد

وازو پرسید که چه میگویی در حدیث غدیر وقصه غار رمانی گفت خبر غار درایت است
وخبر غدیر روایتست وازروایت حاصل نمیشود آنچه از درایة حاصل میشود
وچون مرد بصری نتوانست که سخن رمانی را جوابی گوید برخاسته بیرون رفت
ومرا طاقت سکوت نماند لاجرم پیش رفتم وگفتم ای شیخ سوالی دارم گفت
بگوی گفتم چه میگویی در شان کسی که با امام عادل خروج نموده وبا و حرب و قتال
کرده باشد گفت آنکس کافرست انگاه استدراك نموده گفت فاسق است گفتم
چه میگویی در باب حضرت امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلم گفت او امام
گفتم چه میگویی در باب طلحه وزبیر وفتنه حرب جمل که بعلی در آورده اند
گفت ایشان توبه کردند گفتم خبر حرب درایتست وحدیث توبه روایة
گفت مگر حاضر بودی در وقتی که آن مرد بصری از من سوال نمود گفتم آری
گفت روایة بروایة یعنی روایتی بروایتی برابر شد وسوال تو وارد است
آنگاه پرسید که تو چه کسی وپیش کدام یك از علماء این شهر درس میخوانی گفتم
پیش شیخ ابی عبد الله جعلی درس میخوانم پس مرا گفت بجای خود بنشین ودر
اندرون خانه خود رفت وبعد از لحظه رقعه بیرون آورد سر بمهر وگفت
این رقعه را بشیخ خود ابی عبد الله برسان رقعه را برداشته بخدمت
شیخ آوردم واو سر رقعه را کشاده بخواندن آن مشغول شد ودر اثنای
خواندن آن خود بخود میخندید وبعد از فراغ از خواندن آن گفت که ماجرای
که ترا با او در مجلس واقع شده نوشته وترا بمن وصیت نموده وترا مفید
لقب داده ودر کتاب مصابیح القلوب این حکایة را بوجهی دیگر آورده
وگفته که روزی قاضی عبد الجبار معتزلی در بغداد در مجلس درس نشسته
بود وائمه فریقین همه حاضر بودند شیخ مفید که در آن عصر مجتهد شیعه
وقاضی نام او شنیده بود اما هرگز اورا ندیده بود حاضر شد ودر صف
نعال بنشست وبعد از لحظه خطاب بقاضی کرده گفت اگر اجازت باشد
سوالی دارم بحضور ائمه بپرسم گفت بپرس گفت این خبر که طایفه شیعه
روایت میکنند که من کنت مولاه فعلی مولاه مسلم است که پیغمبر در روز

غدیر گفته یا شیعه فراهم بافته اند گفت لا بل خبر صحیح است گفت چون خبر
صحیح است بلفظ مولی چه معنی اراده کرده گفت اولی شیخ مفید گفت پس این خلاف و
خصومتها چیست قاضی گفت ای برادر این خبر روایتست وخلافت ابی بکر درایت
~~آیت ازوست ثم قاضی متحیر فرو ماند وساعتی سر در پیش افکند وبعد از آن~~
~~سر بر آورده وگفت تو چه کسی گفت من خادم تو محمد بن محمد بن النعمان~~ ومردم عاقل
از بهر روایت ترك درایت نکنند شیخ مفید این مسئله فرو گذاشت وگفت چه
میگویید درین خبر که پیغمبر علی را گفت یا علی حربك حربی وسلمك سلمی قاضی گفت صحیح است
شیخ مفید گفت پس در حق اصحاب جمل چه میفرمایی همانا بقول تو کافر بوده باشند
قاضی گفت ای برادر ایشان توبه کردند شیخ مفید گفت ایها القاضی حرب درایة
وتوبه روایت است وخود نیز در سوال حدیث غدیر تقریر فرمودید که مردم عاقل درایت
را بروایت از دست ندهند قاضی متحیر وفرو ماند وساعتی سر در پیش افکند وبعد از آن
سر بر آورده وگفت تو چه کسی گفت من خادم تو محمد بن محمد بن النعمان الحارثی قاضی
برخاست وشیخ مفید را دست بگرفت وبیاورد وبجای خویش نشاند واورا
گفت انت المفید حقا شیخ مفید بحقیقت تو یی علمای مجلس را ازین سخن خوش
نیامد وبحث برخیزیدند وهمهمه در ایشان افتاد قاضی ایشانرا گفت که ای
فضلا وعلمای دین این مرد مرا الزام کرد ومن جواب او ندانم اگر شما جواب او
دانید بفرمایید تا برخیزم وبجای خود روم وبعد از آن این خبر بسلطان عضد
الدوله رسید واو شیخ مفید را حاضر کردانید واین ماجرا ازو بشنید ومرکوبی
خاص با قلاده زرین وسر افسار زرین وجبه ودستار نیکو وصد دینار زر
خلعت وبنده برو بخشید وهر روز ده من نان وپنج من گوشت بجهاز فرمود
رحمه الله وایانا بمحمد وآله اجمعین ودر تاریخ ابن کثیر شامی مسطورست که محمد بن
محمد بن النعمان ابو عبد الله المعروف بابن المعلم شیخ روافض ومصنف وحامی
ایشان بود وملوك اطراف اورا معتقد بودند بسبب آنکه بسیاری از اهل آن
زمان بمذهب شیعه مایل بودند ودر مجلس او خلق بسیار از علما از جمیع طوائف
حاضر میشدند وازو استفاده مینمودند وازجمله تلامذه اوست شریف

مرتضی بود وفات او مرثیهٔ خوب گفته و یافعی در تاریخ خود گفته که توفی فی
سنة ثلث عشرة واربعمائة عالم الشیعة وامام الرافضة صاحب التصانیف
الکثیرة المعروف بالمفید وبابن المعلم ایضا البارع فی الکلام والجدل والفقه
وکان یناظر کل عقیدة بالجلالة والعظمة فی الدولة البویهیة وکان کثیر
الصدقات عظیم الخشوع کثیر الصلوة والصوم خشن اللباس وکان
عضد الدولة ربما زار الشیخ المفید وکان شیخا ربعة نحیفا اسمر عاش ستا
وسبعین سنة وله اکثر من مائتی مصنف وکانت یوم وفاته مشهودا
وشیعه ثمانون الفا من الرافضة والشیعة واراح الله منه وکان
موته فی رمضان ومخفی نماند که قول یافعی که اراح الله منه کلامی است
که از روی تعصب گفته ومقصود او آنست که علمای اهل سنت بموت
شیخ مفید روح الله روحه راحت یافتند زیرا که بوجهی که یافعی وغیر او
از ارباب سیر تلویح وتصریح بآن نموده اند همیشه علمای مخالف را ملزم
ومالیده میداشت وجهل وبطلان ایشان را خاطرنشان ایشان مینمود
وایشان چون از معارضه ومناظرهٔ او عاجز بودند واز روی تعصب
تقلید ترک متابعت اسلاف خود نمی نمودند لاجرم در دفع او بدعا ونفرین
توسل میجستند تا آنکه ابن کثیر شامی آورده که چون خبر وفات شیخ
مفید بابو القاسم خفاف معروف بابن النقیب که یکی از فضلای اهل
سنت بود رسید از غایت شادی وسرور خانهٔ خود را آراسته ساخت
واصحاب خود را فرمود که او را تهنیت نمایند وبا ایشان میگفت که دیگر
مردن بر من دشوار نیست که مرگ شیخ مفید را دیدم مولف گوید که آن
دیوثیهٔ اهل سنت است که چون بمقتضای کلام معجز نظام فبهت الذی
کفر در اثبات مطالب باطلهٔ خود از خصم مبهوت وعاجز گردند وبمقدمات
علمی کاری نتوانند ساخت بشمشیر وبوکره وقلم تراشی با او مناظره نمایند
واگر از آن عاجز باشند تعصبی بر وا دارند وسلطان وقت را بر وی متغیر سازند
واگر بر آن نیز قادر نباشند مرگ او را بدعا آرزو کنند وموید این مقال آنکه

ابوالمعالی جوینی در رسالهٔ که در باب تفضیل مذهب شافعی نوشته آورده که
چون شافعی در مجالس متعدده با محمد بن الحسن وابو یوسف که از اصحاب ابو حنیفه
بودند مناظره کرد وایشان را ملزم ساخت ایشان از روی سعایت وغمازی وغدر
وحیله سازی بخلیفهٔ بغداد گفتند که او داعیهٔ خلافت دارد وچون بعد از بحث
وتحقیق کذب آن سخن بر خلیفه ظاهر شد شافعی را نوازش نموده فرمود که پای
محمد بن الحسن را گرفته او را از مجلس اخراج نمودند وبعد از آن محمد وابو یوسف
شافعی را نفرین میکردند ومرگ او را بدعا از خدا میخواستند ومیگفتند اللهم امت
الشافعی وچون شافعی از مضمون آن شنید این چند بیت گفت شعر
تمنی رجال ان اموت وان امت ◊ فتلک سبیل لست فیها باوحد ◊ فقل للذی یبغی خلاف
الذی مضی تهیأ لاخری مثلها فکأن قد ◊ ونزدیکست مضمون این دو بیت با گفتهٔ فرزدق
رحمه الله گفته شعر اذا ما الدهر جر علی اناس ◊ حوادثه اناخ باخرینا
فقل للشامتین بنا افیقوا ◊ سیلقی الشامتون کما لقینا ◊ واز جملهٔ علمای اهل
ضلال که در دست شیخ مفید عاجز ومبهوت وپایمال بودند قاضی ابو بکر
باقلانی است مشهور است که روزی در مناظرهٔ شیخ چون مرغ رمیده از شاهین
میپرید ومانند غریق بجان رسیده از حشیشی بحشیشی متشبث وتوسل
میکرد وچون شیخ راه بر وا او را بست ووسایل او را درهم شکست باقلانی
خواست که شیخ را خوش آمدی گوید که موجب تسکین شیخ شده در الزام او
واستقصا ننماید واو را در نظر حاضران شرمنده ورسوا نسازد لاجرم
اعتراف بقدرت شیخ در فنون علم نموده گفت الک فی کل قدر مغرفة یعنی
آیا ترا در هر دیگی کفگیری است شیخ در جواب گفت نعم ما تمثلت بادوات
ابیک یعنی خوب کردی که بدیگ وکفگیر که از ادوات پدر باقلانی تشبیه
نمودی وباقلانی ملزم ومخجل گردید واهل مجلس همه بخندیدند ونیز منقول
که روزی باقلانی مذکور با اصحاب خود در یکی از مجالس نشسته بود که شیخ
مفید از دور پیدا شد متوجه جانب ایشان شد وچون باقلانی را نظر
بر او افتاد از روی تعصب وعناد با اصحاب خود گفت که قد جاءکم الشیطان

یعنی شیطان شما را آمد و شیخ مفید چون این سخن را شنید و تردید رسید این آیت را بر باقلانی و اصحاب او خواند که انا ارسلنا الشیاطین علی الکافرین تؤزهم ازا یعنی اگر من شیطانم شما کافرید و ظاهر تر انست که چنانچه سابقا در احوال ابوجعفر مشهور بمومن الطاق گذشت این مطایبه میان ابوحنیفه کوفی و ابوجعفر مذکور که اهل سنت او را شیطان الطاق میگفتند گذشته والله تعالی اعلم و از لطایف مقالات شیخ مفید انست که سید مرتضی در کتاب منتقی حکایت کرده که روزی در خانه شریف بن ابی عبدالله محمد بن محمد بن طاهر موسوی رحمه الله اجتماع شیخ مفید و قاضی ابوبکر باقلانی اتفاق افتاد و زیاده از صد نفر از سادات و بنی العباس و سایر اعیان بغداد حاضر بودند پس یکی از حاضران از کیفیت نص جلی که در شان خلافت حضرت امیر واقع شده استفسار نمود و جناب شیخ بمقتضای حال جوابی علی الاجمال گفت قاضی ابوبکر آن اجمال را بر قصور کمال شیخ حمل نموده در مقام استفصال شد و چون جناب شیخ معنی لغوی انرا بیان کرد و معنی اصطلاحی آنرا که قول منبی از مقول فیه است بر سبیل اظهار تقریر فرمود قاضی ابوبکر گفت بنابرین معنی هرگاه پیغمبر صلوات الله علیه نص بر امامت امیرالمومنین کرده باشد پس اظهار فرض طاعت او نموده است و هرگاه اظهار فرض طاعت او نموده باشد محالست که مخفی ماند و حال انکه ما علم بآن نداریم جناب شیخ فرمودند که اما اظهار از جانب حضرت پیغمبر بی شبهه واقع شده و در حال ظهور بر کسی پنهان نبوده و هر کس که نزد ظهور او حاضر بود انرا دانسته و در ان باب شبهه و ارتیابی نداشته و بسبب فقدان علم تو در ین زمان بآن اگر تهمت نهاده باشی بر وجدان خود و راست گوی در دعوی عدم معرفت خود بآن هما نا آن خواهد بود که شبهه بر تو غالب شده و طریق معرفت انرا بر تو مسدود ساخته و راه دلیل و نظری را که موصل بآن باشد بر باصره بصیرت تو تاریک گردانیده و اگر الحال نظر تاملی از روی انصاف در دلیل آن کار دی هر اینه بر ان کربیان معرفت آن بادی و اگر در وقت اظهار حاضر می بودید تحصیل معرفت

آن تقصیر و اخلال نمی نمودی و علت اخلال و جهل بحال عدم حضور در وقت ظهور یا فقد تامل در دلیل مذکورست قاضی گفت مگر جایزست که حضرت پیغمبر در زمان خود چیزی را اظهار نماید و از کسانی که بعد از وفات او پیدا شوند پنهان ماند تا انکه بی تامل در دلیل آنرا ندانند شیخ گفت بلی جایزست بلکه ناچارست کسی را که غایب باشد از مقامی که در انجا علم بعلومی بحسب ضرورت میسر بود از انکه آنرا بنظر و استدلال بداند و جایز نیست که او را علم اضطراری بان حاصل شود زیرا که فرض آنست که از نظر غایب بود و غایة الامر انکه بحسب اسبابی که عارض میشود در طریق آن مطلوب حال استدلال بران در غموض و ظهور و سهولت و اشکال مختلف می باشد و بسیار باشد که طریق آن از عوارض شبهه خالی ماند و نظری که بشبیه باضطرار باشد ناظر را بمطلوب رساند لیکن طریق نص دریلعنی فیدا از ان قبیل است که امثال ترا بسبب تقلید اسلاف و قلت تامل و فقد انصاف تحصیل معرفت آن بی نظر ثاقب و طول زمان استدلال متعذرست قاضی چون میخواست که ساکت نشود بموجب ~~که حکت نشود~~ بموجب اذا لم تستحی فاصنع ما شئت شروع در بی حیایی و هرزه درایی نموده گفت هرگاه حال برین منوال باشد که تو میگویی پس ترا تجویز باید کرد که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه نص کرده باشد بر پیغمبری دیگر که در زمان او باشد یا پیغمبری که بعد از وی قایم مقام او باشد و اظهار آن کرده باشد و مانند اشتهار نص بر امامت امیرالمومنین آنرا مشهور ساخته باشد و ما را علم بان حاصل نشده باشد چنانکه علم بامامت امیرالمومنین ع بسبب فقد اسباب حاصل نشده جناب شیخ فرمودند که تجویز این معنی بسبب آن نمیکنم که ما را و هر مقر بشرع و منکر آنرا علم حاصل است بکذب انکس که دعوی وقوع آن معنی از حضرت پیغمبر نماید و اگر نسبت این معنی بحضرت پیغمبر حق بودی هر آینه علم ببطلان آن شامل کافه خلایق از مقر و منکر شرع نبودی و اگر بفرض محال یکی از عقلای سامع اخبار را علم ببطلان آن نبودی محتاج میشدیم در فساد آن بایراد دلیل علیحده لیکن چون آن فرض ملحق بمحال است استدلال مذکور مغنی از دیگر استدلال است و بنابرین وقف میان تجویز

تنصیص بر امامت پیغمبری دیگر و نص بر امامت امیر المومنین حیدر بغایت
ظاهرست که اگر ما نحن فیه نظیر مادهٔ مفروضه بودی بایستی که جمیع معاصران
علم ببطلان آن می بودند و هیچ کس در آن اختلاف نمی نمودند و اعتقاد
جماعتی بصحت از او علم ایشان بآن و اعتقاد جمعی دیگر ببطلان از ادلیل است
بر فرق میان ما نحن فیه و مادهٔ مفروضه که در مقام معارضه مذکور شد
دیگر آنکه چرا حضرت قاضی انصاف نمی دهد از خود و التزام نمیکند در اینجا
آنچه در موضع دیگر او را التزام باید کرد مانند نص بر رجم زانی و فعل آن
و موضع قطع سارق و فعل آن و صفت طهارت و صلوة و حدود صوم
و حج و زکوة و فعل آن که نزاع در این امور نیز واقع است و تحقیق حق در علم
بعمل در آن حاصل نمیشود الا بضرب من الاستدلال بلکه در انشقاق قمر بجهت
حضرت پیغمبر که قاضی قایل است بآنکه در حیوة آنحضرت مشهور و بر السنهٔ
اهل عصر او مذکور بوده جماعتی از معتزله و غیر ایشان از اهل ملل و ملاحده
نزاع دارند و کلام ایشان آنست که آن قصه از جملهٔ مولدات اصحاب سیر
و مولفان مغازی و ناقلان اثرست و حال آنکه ممکن نیست که در آن باب
بر مخالف خود دعوی علم اضطراری کنیم بلکه اعتماد بر بیان غلط ایشان بنوعی
از استدلالست و اگر نه چنین باشد چرا نتواند بود که حضرت پیغمبر
تنصیص بر پیغمبری دیگری که بعد از اوست نموده باشد و اگر چه علم اضطراری
بآن کسی را نباشد و چگونه دفع می نماید این احتمال را که شاید شبهه او را
مانع شده باشد از علم بر تنصیص آن پیغمبر همچنانکه در صور مذکوره مانع شد
آن شبهه حاصل است و چون قاضی معاند حیله ساز ازین کلام آن نحریر
بدیهه پرداز صولت حملهٔ چنگل باز دید بشاخ دیگر پرواز نمود و گفت
مادهٔ نص بر امیر المومنین مشابهت ندارد باین موادی که ذکر نمودی از
اختلاف در نص بر رجم و قطع سارق و غیر آن زیرا که ماده نص بر آنحضرت
شامل جمیع مکلفان است و نص بر رجم و قطع شامل بعضی از ایشانست و
اگر آن موارد در عموم مانند مادهٔ نص بر حضرت امیر می بود در آنها اختلاف

واقع نیست و جناب شیخ گفت بنابرین سخن منتقض شد جمیع آنچه سابقا بآن
اعتماد نموده بودی و الحال بدیگر سخن اعتماد نمودی زیرا که تو در اول مناظره
قرار دادی که موجب علم و سبب ارتفاع خلاف مجرد ظهور چیزی است در بعضی
از منه و اشتهار او در میان اهل آن زمان و چیزی دیگر با آن ضم ننمودی و
اشتراط موصوف خاص نکرده بودی الحال که من آن سخن را منقوض ساختم و از
صلاحیت اعتماد انداختم از روی عجز بشاخ دیگر پریدی و بعموم و خصوص
موصوف متشبث گردیدی و ندانستی که انتقال از دلیلی بدلیلی دلیل
انقطاع سوال و در آداب مناظره امارت اختلال مقال است با آنکه فرض
خاص باعتراف تو موجب اختلاف در ثانی الحال تواند بود پس تواند بود که
حضرت پیغمبر نص کرده باشد بر نبی دیگر که ضبط شرع او نماید و علم بحال او بعضی
از امت را فرض باشد همچنانکه در مواد مذکوره فرض آن مخصوص ببعضی است
و چون سخن شیخ باین مقام رسید قاضی منکور منقطع و مبهوت گردید
مولف گوید که از کلام شیخ درین مقام ظاهر شد که آنچه در کتب اصول فقه سید
مرتضی علم الهدی منسوب ساخته اند که در علم بمضمون خبر متواتر شرط نموده
که سامع را شبههٔ یا تقلیدی که منافی مقتضای آن خبر باشد پیشتر از آن
بهم نرسیده باشد از کلام شیخ درین مقام ماخوذ است و غرض سید مرتضی
از اشتراط آن شرط محافظه بر تواتر نص جلی است که در شان حضرت امیر
علیه السلام وارد گردیده مانند قول حضرت رسالت در حال اشارت بآن
شایستهٔ مسند خلافت و امارت سلموا علی علی بامرة المومنین و قول
او هذا خلیفتی فیکم بعد موتی فاسمعوا له و اطیعوا و حال آنکه افاده علم
نمیکند معتقدان خلاف آنرا از جهت عروض شبهه چنانکه در خواص
اهل سنت و خوارج یا از جهت تقلید چنانکه در عوام ایشان و الحق این شرط
ضروری و موجه است زیرا که ظاهرست که حصول علم از استماع خبر متواتر
بر وجه ایجاب نیست باین طریق که علت موجبه آن باشد بلکه بر وجه عادت
و باین طریق است که افاده میکند نفس را قابلیت افاضهٔ علم بر و از جانب خدا

پس هرگاه شخصی نقیض مخبر عنه را اعتقاد کرده باشد از روی شبهه یا تقلید
چگونه او را از آن خبر علم حاصل خواهد شد و لهذا اخباری که مسلمانان
از نبوة حضرت پیغمبر بر یهود و نصاری میرسانند افاده علم ایشان نمیکند
اگر گویند بنابر آنچه مذکور شد لازم می آید که علم حاصل نشود بوجود بلدان
کبار مانند بغداد در عقب خبر متواتر زیرا که جایز است که در آنجا نیز شبهه واقع
شده باشد جواب گوییم که اخبار از بلاد کبیره و حوادث عظیمه نه از آن قبیل است
که شبهه در نفی آنها روی دهد و هیچ عاقل را باعثی بر اعتقاد نفی آنها نیست
بخلاف ما نحن فیه و امثال آن و بالجمله ماده نقض مذکور متحقق نیست والله
الموفق و از جمله مناظرات شیخ که با فاضل کتبی واقع شده آنست که فاضل مذکور
از وی پرسید که دلیل شما چیست بر فساد امامت ابی بکر شیخ گفت دلیل بران
بسیار است اما من آنچه قریب بفهم تو باشد مذکور میسازم و آن اینست که
امت اجماع نموده اند بر آنکه امام محتاج بامامی دیگر نیست و اجماع است بر آنکه
ابو بکر بر سر منبر گفت وُلّیتکم ولستُ بخیرکم فان استقمتُ فاتبعونی
وان اعوججتُ فقوّمونی یعنی من امام شما شده ام در حالتی که بهتر از شما
نیستم پس اگر در کاری و گفتاری مستقیم باشم مرا متابعت کنید و اگر انحراف
و کجی از من ظاهر شود مرا راست سازید و حاصل این کلام اعتراف اوست
بحاجت خود بسوی رعیت و بر هیچ عاقل پوشیده نیست که هر که برعیت خود
محتاج باشد احوج خواهد بود بامام و هرگاه ثابت شد احتیاج ابو بکر بامام
باطل شد امامت او باجماعی که منعقد شده در باب عدم احتیاج امام
بدیگر امام و چون کتبی عاجز و مبهوت ماند یکی از حاضران که عز الدوله نام
داشت و معتزلی مذهب بود در مقام ایراد نقض و معارضه شده گفت
که امت اجماع نموده اند نیز بر آنکه قاضی محتاج بقاضی دیگر و امیر محتاج بامیر
دیگر نیست و بنابر اصل شما باید که قضاة و امراء نیز معصوم از خطا باشند یا از
دایره متابعت اجماع بیرون باید رفت شیخ در جواب او گفت که سکوت
سایل اول بهتر از این سخن تو بود و گمان نداشتم که خطای این سخن واهی بر تو

پوشیده

پوشیده باشد بنابر آنکه اجماع در این دو مسئله بخلاف آنست که تو گمان برده زیرا که
امت متفق اند بر آنکه قاضی که در رتبه کمتر از امام است محتاجست بامیری که آن
امام است مگر آنکه مراد تو بقاضی و امیر نفس امام باشد که او چنین قاضی و امیر
محتاج بقاضی و امیر دیگر نیست بلکه بقوة عصمت و کمال خود از ایشان بی نیاز است
فبُهت الذی کفر و اُلقم الحجر و قریب باین مناظره است مناظره دیگر که
جناب شیخ را با ابی عمرو شطوی که او نیز از معتزلیان نحویست واقع است
و آن اینست که از شیخ پرسید که آیا اجماع واقع نیست بر آنکه ابو بکر و عمر بر ظاهر
اسلام بوده اند شیخ گفت اجماع برین وجه واقع است که ایشان بر ظاهر اسلام
بوده اند در بعضی از ازمنه اما آنکه در سایر احوال و ازمنه بظاهر اسلام بوده اند
اجماع واقع نیست بر آنکه پیش از اظهار اسلام سالها بکفر بوده اند و جمعی کثیر برآنند
که بعد از اظهار اسلام بسبب انکار نص جلی که در شان امیر المومنین علی واقع
شده کافر شدند و در زمان حضرت رسالت آثار نفاق ایشان ظاهر میشد
شطوی اظهار انصاف نموده گفت باین تقریر باطل شد آنچه میخواستم که از آن بنای
سخن سازم شیخ فرمود که من نیز فهمیدم که چه خواهی گفت و دانسته راه سخن را
بر تو بستم و از جمله مناظرات جناب شیخ آنست که روزی بخانه شریف بغدادی ابو عبد الله
محمد بن محمد بن طاهر رحمهم الله رفت و یکی از متفقهه که او را ورثانی میگفتند
حاضر شد و از شیخ پرسید که مذهب شما آنست که حضرت رسول معصوم از
خطا و مبرا از زلل و مامون از سهو و غلط و کامل بنفس نفیس و مستغنی
از رعیت خود بود و حال آنکه خدای تعالی او را باستعانت در مشورت از
رعیت خود امر فرموده و گفته وشاورهم فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله
شیخ در جواب گفت که مشورت حضرت رسالت با اصحاب خود نه از جهت احتیاج
او برای ایشان و اقتدا باو بآن بود چنانکه تو توهم کرده بلکه از جهت امری
دیگرست که بیان آن خواهم نمود چه ظاهرست که هرگاه آنحضرت معصوم از کبایر
باشد باتفاق و مامون از صغایر باشد نزد مخالفان تو و باتفاق بین اکمل خلق
باشد در رای و بصیرت و عقل او وافرتر و تدبیر او محکمتر باشد و مواد وحی و الهام

اجماع بران نیست چه ظاهر است که بعضی

بیان او و خدای تعالی متصل باشد و ملایکه بتواتر بر او نازل میشده باشند
و او را از جنابهای امور و مصالح جمهور اخبار میکرده باشند چگونه [illegible]
که او را حاجت افتد باقتباس رای از رعیت خود که بچندین مرتبه در
صفات مذکوره از و کمترند و مقررست که حکیم کامل از دیگری بطریق استفاده
و استعانه مشورت مینماید که بیقین داند یا ظن آن کند که آن دیگری
در رای و تدبیر و کمال عقل از و بیشترست اما هرگاه داند که پایه او در امور
از و فروترست استعانه او از و بظاهر وجهی نخواهد داشت و از مضمون
آیه کریمه نیز تنبیه بر آنچه گفتیم حاصل است زیرا که خدای تعالی گفته که شاورهم
فی الامر فاذا عزمت فتوکل علی الله و وقوع فعل را بعزم آنحضرت منوط ساخته
نه برای و مشورت ایشان و اگر امر خدای تعالی بمشورت ایشان جهت استفاده
از رای ایشان می بود هر آینه میفرمود فاذا اشاروا علیک فاعمل و اذا
اجتمع رأیهم علی امر فامضه و مانند آن از عباراتی که دلالت کند بر معلق
ساختن فعل بمشورت و رای ایشان نه آنکه آن را معلق سازد بعزم آنحضرت
که مختص باوست و اما وجه امر کردن خدای تعالی حضرت پیغمبر را بمشورت
ایشان چنانچه وعده بیان آن شده بود آنست که مراد حق سبحانه و تعالی
آنست که آن مشورت سبب الفت ایشان گردد و از این طریق تدبیر امور را
یاد گیرند و بآداب خداوندی متأدب شوند نه آنکه آنحضرت را بمشورت
ایشان حاجت بود و ایضا ممکن تواند بود که وجه آن باشد که چون خدای تعالی
حضرت رسالت را آگاه ساخته بود از آنکه بعضی از منافقان صحابه در مقام فساد
کار و مکر و کفارند و دوستی او را ظاهر میسازند و خلاف آن را پنهان میدارند
و در هدم بنیان شان او سعی بسیار بجا می آرند و ایشان را باعیانهم و اسمائهم
بآنحضرت نشناسانیده بود چنانکه آیه و من اهل المدینه مردوا علی النفاق
لا تعلمهم سنعذبهم مرتین ثم یردون الی عذاب عظیم از آن خبر میدهد و قول
او عز و جل که و اذا ما انزلت سورة نظر بعضهم الی بعض هل یریکم من احد ثم
انصرفوا صرف الله قلوبهم بانهم قوم لا یفقهون و بعد از آن فرموده که یحلفون

لکم لترضوا عنهم فان ترضوا عنهم فان الله لا یرضی عن القوم الفاسقین و یحلفون
بالله انهم لمنکم و ما هم منکم و لکنهم قوم یفرقون و قال عز اسمه و اذا رأیتهم
تعجبک اجسامهم و ان یقولوا تسمع لقولهم کانهم خشب مسندة یحسبون
کل صیحة علیهم هم العدو فاحذرهم قاتلهم الله انی یؤفکون و قال عز قایلا و لا
ینفقون الا و هم کارهون و قال جل ذکره و اذا قاموا الی الصلوة قاموا کسالی
یراؤن الناس و لا یذکرون الله الا قلیلا و بعد از آنکه علی الاجمال از حال آن
منافقان خسران مآل رسول متعال را خبر داده بود گفته که و لو نشاء لاریناکهم
فلعرفتهم بسیماهم و لتعرفنهم فی لحن القول و آنحضرت را باین آیات راه نموده
با ایشان و بسیمای حال ایشان و صادرات اقوال و افعال ایشان را طریق
معرفت حال ایشان ساخته و بعد از این تفاصیل و جمل آنحضرت را امر بمشورت
ایشان نموده تا آنکه بسخنان بیهوده غرض آلوده که از ایشان ظاهر شود
بر بطن ایشان اطلاع یابد زیرا که مکنون ضمیر هر یک از ناصح خیر اندیش و
منافق جفا کیش از تقریر و بیان و فلتات لسان او ظاهر میشود و چون خدای
تعالی مشورت ایشان را طریق معرفت حال ایشان نمود و مشورت ایشان
در اساری بدر [illegible] از نیتهای آلوده بود لاجرم در این مقام کشف اسرار و هتک
استار ایشان نمود و جهت تنبیه آنحضرت سرزنش ایشان کرده فرمود ما کان
لنبی ان یکون له اسری حتی یثخن فی الارض تریدون عرض الدنیا و الله یرید
الآخرة و الله عزیز حکیم لو لا کتاب من الله سبق لمسکم فیما اخذتم عذاب عظیم
پس یکی دیگر از حاضران که او را جراحی میگفتند متوجه شیخ شد و گفت سبحان الله
ترا گمان است که ابو بکر و عمر از اهل نفاق بوده اند حاشا که چنین باشد و ما
گمان نداریم که تو اطلاق نفاق بر ایشان کنی و چگونه ایشان را منافق توان گفت
و حال آنکه در روز بدر از غیر ایشان طلب مشورت نمود و بالجمله ما صبر بر اطلاق
نفاق ایشان نداریم و تاب استماع آن نداریم و صواب آنست که اعتماد بر وجه اول
نمایند جناب شیخ گفتند که این قسم سخنان لایق بارباب نظر و استدلال نیست
و مجرد [illegible] شمردن بعضی و حسن ظن باو فایده در دفع اشکال ندارد با آنکه

من

در بیان وجه ثانی طریقهٔ اجمال پیموده ام و شخصی معین را ذکر نموده ام و ف
ارتکاب تفصیل تو نمودی و نغمهٔ بر طنبور اضطراب خود فزودی و فی
ای حال در ابطال این احتمال استدلال باید فرمود و بحجة و برهان تفصی
از اشکال حاصل نمود و دونه خرط القتاد والحمد لله علی ما بان الحق و زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا
و از جملهٔ حکایات مفیدهٔ شیخ رحمه الله آنست که در مجالس خود از ابو الحسین
خیاط رئیس معتزله نقل نموده که گفت روزی یکی از شیعه امامیه نزد من
آمد و اظهار نمود که رئیس ایشان او را فرستاده که سؤال نماید از آنکه حزنی
که از ابو بکر در غار واقع شد و حضرت رسالت بقول خود لا تحزن از آن
نهی نمود طاعت بود یا معصیت اگر طاعت بود پس نهی آنحضرت منع از
طاعت باشد و اگر معصیت بود پس عصیان ابو بکر ثابت شود ابو الحسین
گوید که چون آن سؤال از او شنیدم گفتم امروز جواب را بگذار و پیش رئیس
خود برو و از او سؤال کن که خوفی که موسی را علیه السلام بود و حق تعالی
او را بقول خود لا تخف منع فرمود طاعت بود یا معصیت اگر طاعت بود
پس خدای تعالی نهی او از طاعت کرده باشد و اگر معصیت بود معصیت
موسی لازم آید آن سایل نزد رئیس خود رفت و چون باز آمد گفتم که رئیس
تو از آن سؤال چه جواب داد گفت مرا نصیحت فرمود که دیگر با او آشنایی
مکن و بعد از نقل حکایت مذکوره جناب شیخ فرموده که صحت این بر من
ظاهر نیست و دور نیست که ابو الحسین آن حکایت را از پیش خود وضع
کرده باشد و اگر راست بودی که کسی از رؤسای شیعه محرک آن سؤال
بود هر آینه آن رئیس در دفع معارضهٔ ابو الحسین تقصیر نخواستی نمود
و آنچه بخاطر میرسد آنست که ابو الحسین چون آن نقض خود را قوی گمان
برده خواسته که بوضع آن حکایت تقبیح حال اهل امامت نماید و نزد متفطن
لبیب فرق میان اصل و نقض بغایت ظاهر است زیرا که اگر چه قول خدای تعالی
لا تخف در بارهٔ موسی ع و قول لا تحزن که قول هم در بارهٔ حضرت مصطفی
علیه الصلوة والسلم و مانند آن از آیاتی که متوجه با نبیاست علیهم السلم

نظر کنیم و قطع نظر از ادلهٔ عقلیه خارجه کنیم هر آینه جزم و قطع خواهیم کرد بآنکه
مضمون آن آیات نهی است مر انبیا را از ارتکاب قبیح که فاعل آن مستحق ذم میشود
زیرا که ظاهر آن همه نهی است لیکن بواسطهٔ دلیل عقلی که بر عصمت انبیا و اجتناب
ایشان از گناهان قایم گشته و موجب عدول از ظاهر شده از ظواهر آن
آیات عدول میکنیم و هرگاه اتفاق حاصل باشد در آنکه ابو بکر معصوم نبوده واجبست
که اجرای نهی که در شان او واقع شده بر ظاهر و حقیقت آن که قبح حال ابو بکر را
نمایند زیرا که چیزی که موجب صرف از ظاهر باشد چون عصمت یا اخبار خدا
و رسول در بارهٔ او متحقق نیست و آنچه کاشف صحت بیان مذکور تواند بود
آنست که متقدمان مشایخ ما رضوان الله علیهم افاده فرموده اند که خدای
تعالی هرگز در هیچ جایی که یکی از اهل ایمان با حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
وآله بوده اند انزال سکینه نموده الا آنکه نزول آنرا شامل جمیع ایشان ساخته
چنانکه در بعضی آیات فرموده و یوم حنین اذ اعجبتکم کثرتکم فلم تغن عنکم
شیئا وضاقت علیکم الارض بما رحبت ثم ولیتم مدبرین ثم انزل الله سکینته
علی رسوله وعلی المومنین و در آیتی دیگر گفته فانزل الله سکینته علی رسوله
وعلی المومنین و چون با آنحضرت غیر از ابو بکر در غار نبود لاجرم خدای تعالی
آنحضرت را در نزول سکینه منفرد ساخت و او را بآن مخصوص گردانید
و ابو بکر را با او شرکت نداد و گفت فانزل الله سکینته علیه و ایده بجنود
لم تروها پس اگر ابو بکر مومن می بود بایستی که خدای تعالی در این آیه او را جاری
مجرای مومنان میفرمود و در عموم سکینه داخل میفرمود و اگر حزن و اضطراب
او در غار منقصه و عار نبودی حضرت رسالت نهی او از آن نمودی و خدای
تعالی او را از فضیلت سکینه محروم نفرمودی جناب شیخ فرماید که چون این
سخن را گوش ناصبیان شنید باعث حیرت ایشان گردید و در حیلهٔ خلاصی
از آن جان ایشان بلب رسید و آنچه ایشان را در دفع آن روی نمود سخنان
سست و واهی بود که دلالت بر ضعف عقل و سستی رای و تناهی ایشان در ضلالت
و گمراهی میفرمود پس بعضی از ایشان دعوی نمودند که سکینه بر ابو بکر نه تنها

نازل شد زیرا که او خایف و مضطرب بود و حضرت پیغمبر ایمن و مطمئن
خاطر بود و ظاهر است که خایف بسکینه حاجت دارد و ایمن از آن بی نیاز است
و جواب از این سخن واهی آنست که اگر صحیح باشد که ایمن از سکینه بی نیاز است
بایستی که در روز بدر و حنین سکینه بر حضرت رسالت نازل نشدی زیرا
آنحضرت در این دو مقام نیز خوف و اضطراب نداشت بلکه ایمن و مطمئن بود
و یقین داشت که فتح و نصرت او را خواهد بود و ان الله تعالی یظهره علی الدین
کله ولو کره المشرکون و تنزل سکینه در این دو مقام بر حضرت سید انام چنانست
کلام ملک علام از آن اعلام نموده دلیل بطلان آن سخن واهی ملالت انجام است
و اگر دعوی کند که آنحضرت در این دو مقام خایف بود و اگرچه خوف خود را
ظاهر نمیساخت و بنابرین سکینه بر وی نیز نازل شده بود گوییم چرا نتواند
بود که در غار نیز آنحضرت خایف باشد و بنابرین نزول سکینه مخصوص
او شده باشد و ابوبکر بواسطه عدم ایمان از فضیلت سکینه محروم مانده
باشد و ایضا نص قرآنی ابا دارد از آنکه در آیه غار سکینه نازل بر غیر
رسول مختار باشد زیرا که خدای تعالی فرموده که فانزل الله سکینته علیه
و ایده بجنود لم تروها و صریح مضمون آن اینست که انزال سکینه بر کسی شد
که موید بملائکه است پس مرجع ضمیر ایده و ضمیر علیه یکی باشد و جمیع ضمایر
که از اول قول خدای تعالی الا تنصروه فقد نصره الله تا ایده بجنود لم تروها
کنایه از یک کس باشد که آن حضرت رسالتست و نتواند بود که اشارت
بدو شخص مغایر باشد چنانکه بر فصیح زبان دان ظاهر است و هرگاه بحسب
نص کلام و اتفاق مفسران اعلام موید بملائکه حضرت سید انام باشد معلوم
شد که سکینه بخصوص آنحضرت نزول نموده و ابوبکر را از آن بهره و نصیبی
نبوده و بعضی دیگر از آن گروه عناد پیشه محال اندیشه در اصلاح حال
و دفع اشکال گفته اند که اختصاص سکینه بحضرت سید الابرار دلالت بر نقص
و عار یار غار نمیکند زیرا که محتاج بسکینه رئیس متبوع می باشد نه تابع و
این اصلاح نیز در غایت ظهور فساد و ایضاح است زیرا که این سخن فی الحقیقه

ردّاست

ردّ است بر خدای تعالی که در بدر و حنین و غیر آن انزال سکینه بر رئیس و اتباع
نموده و لازم می آید که خدای تعالی در باره ایشان کاری کرده باشد که از آن مستغنی
و بی نیاز بوده اند و این نیست الا عبث و بی فایده تعالی عما یقول المبطلون
علوا کبیرا و در کتاب خلاصة الاقوال مسطور است که محمد بن محمد بن النعمان یکنی
اباعبدالله یلقب بالمفید و له حکایة فی سبب تسمیته بالمفید ذکرناها فی کتابنا
الکبیر و یعرف بابن المعلم من اجل المشایخ الشیعة و رئیسهم و استادهم و کل من تاخر
عنه و فضله اشهر من ان یوصف فی الفقه و الکلام و الروایة اوثق اهل زمانه
و اعلمهم انتهت ریاسة الامامیة فی وقته الیه و کان حسن الخاطر دقیق الفطنة
حاضر الجواب له قریب من مائتی مصنف کبار و صغار مات قدس الله روحه
لیلة الجمعة لثلث خلون من شهر رمضان سنة ثلث عشرة و اربع مائة و کان
مولده یوم الحادی عشر من ذی القعدة سنة ست و ثلثین و ثلثمایة و قیل
سنة ثمان و ثلثین و صلی علیه الشریف المرتضی ابوالقسم علی بن الحسین بمیدان
الاشنان و ضاق علی الناس مع کبره و دفن فی داره سنین و نقل الی مقابر قریش
بالقرب من السید الامام ابی جعفر الجواد عند الرجلین الی جانب قبر شیخه الصدوق
ابوالقسم جعفر بن محمد بن قولویه انتهی و این چند بیت منسوبست بحضرت صاحب
الامر عم که در مرثیه جناب شیخ گفته اند و در قبر او نوشته اند شعر
لا صوت الناعی بفقدک انه ∴ یوم علی آل الرسول عظیم ∴ ان کان قد غیبت فی جدث الثری
فالعلم و التوحید فیک مقیم ∴ والقایم المهدی یفرح کلما ∴ تلیت علیک من الدروس علوم
و در کتاب فهرست شیخ ابوجعفر طوسی طیب الله مشهده که از جمله تلامذه اوست
مذکور است که شیخ مفید از اکابر متکلمان طایفه امامیه است و در زمان خود رئیس
آن طایفه بود در علم و فتوی و پیشوای علمای اعلام بود در صناعت کلام و در
علم فقه مجتهد و فقیه بی نظیر و شبیه بود فکر عمیق و فهم دقیق داشت و بدیهه
یاب و حاضر جواب بود و قریب بدویست کتاب از صغیر و کبیر تصنیف دارد
و فهرست کتب او معروفست ولادت او در سال سیصد و سی و هشت بود و وفات
او در سیوم ماه رمضان از سال چهار صد و سیزده و روز وفات او روز

استفاده مذهب

بود كه اهل زمان عظيم‌تر از آن نديده بودند بسبب كثرت مخالفان ومعاندان
دار السلام كه جهت مراسم تعزيت بجا آوردن وادا نماز بر او كذاردن
حاضر شده بودند وفرياد وناله وزاري بر فقدان شيخ مشايخ اهل اسلام مينمودند
وشيخ نجاشي كه از تلامذهٔ اوست نيز در كتاب رجال نسب شيخ را بدين وجه ذكر
نموده كه محمد بن محمد بن النعمان بن عبد السلام بن جابر بن النعمان بن سعيد بن
جبير بن وهيب بن هلال بن اوس بن عبد الله بن قطر بن زياد بن الحارث بن
مالك بن ربيعة بن كعب بن الحارث بن كعب بن علة بن خلد بن مالك بن
ادد بن زيد بن يشجب بن عريب بن زيد بن كهلان بن سبا بن يشجب بن يعرب
ابن قحطان رضي الله عنه بعد از آن كفته كه فضله اشهر من ان يوصف في الفقه
والكلام والرواية والثقة والعلم له كتب كتاب الرسالة المقنعة كتاب
الاركان في دعائم الدين كتاب الايضاح في الامامة كتاب الافصاح في
الامامة كتاب الارشاد كتاب العيون والمجالس كتاب الفصول من العيون
المحاسن كتاب الرد على الجاحظ العثمانية كتاب نقض المروانية كتاب
نقض فضيلة المعتزلة كتاب المسائل الصاغانية كتاب مسائل النظم
كتاب المسئلة الكافية في ابطال توبة الخاطئة كتاب النقض على ابن عباد
في الامامة كتاب النقض على علي بن عيسى الرماني كتاب النقض على ابي
عبد الله البصري كتاب في المتعة كتاب الموجز فيها كتاب مختصر
المتعة كتاب مناسك الحج كتاب مناسك الحج المختصر كتاب المسائل
العشرة في الغيبة كتاب مختصر في الغيبة مسئلة في المسح على الرجلين
كتاب مسئلة في نكاح الكتابيات كتاب جمل الفرائض كتاب مسئلة في
الارادة كتاب مسئلة في الاصلح كتاب اصول الفقه كتاب الموضح في
الوعيد كتاب كشف الالتباس كتاب كشف السرائر كتاب الجمل كتاب
ملح البرهان كتاب مصابيح النور كتاب الاشراف كتاب الفرائض الشرعية
كتاب النكت في مقدمات الاصول كتاب ايمان ابي طالب كتاب
اهل الخلاف كتاب احكام النساء كتاب عدد الصوم والصلوة كتاب

الرسالة الى اهل التقليد كتاب التمهيد كتاب الانتصار كتاب الكلام في الانسان
كتاب الكلام في وجوه اعجاز القرآن الكلام في المعدوم كتاب الرسالة العلوية كتاب
اوايل المقالات كتاب بيان وجوه الاحكام كتاب المزار الصغير كتاب الاعلام كتاب
جوابات المسائل في اختلاف الاخبار كتاب العويص في الاحكام رسالة الجنيدي الى اهل
مصر كتاب النصرة في فضل القرآن كتاب جوابات اهل الدينور كتاب جوابات
ابو جعفر القمي كتاب جوابات علي بن نصر العبدجاني كتاب جوابات الاسرائي عبد الله
كتاب جوابات الفارقيين في الغيبة كتاب نقض الخمس عشرة مسئلة على البلخي كتاب
نقض الامامة على جعفر بن حرب كتاب جوابات الفيلسوف في الاتحاد كتاب
جوابات ابي الحسن سبط المعافا ابن زكريا في اعجاز القرآن كتاب جوابات ابي الليث
الاواني الكلام على الجبائي في المعدوم كتاب جوابات النصر بن بشير في الصيام
النقض على الواسطي كتاب الاقناع في وجوب الدعوة كتاب المرقوب عن معاني
الاخبار كتاب جوابات ابي الحسن النيشابوري كتاب البيان في تاليف القرآن
كتاب جوابات البرقعي في فروع الفقه الرد على ابن كلاب في الصفات كتاب النقض على الطلحي
في الغيبة كتاب في امامة امير المؤمنين في القرآن كتاب في تاويل قوله فاسئلوا اهل
الذكر المسئلة الموضحة عن اسباب نكاح امير المؤمنين عليه السلام كتاب الرسالة
المقنعة في وفاق البغداديين من المعتزلة لما روي عن الائمة عليهم السلام كتاب
جوابات مقاتل بن عبد الرحمن عما استخرجه من كتب الجاحظ كتاب جوابات
بني عرفل المسئلة على الزيدية المجالس المحفوظة في فنون الكلام كتاب الامالي
المتفرقات كتاب نقض الاصم في الامامة كتاب جوابات مسائل اللطيف
من الكلام كتاب الرد على الخالدي في الامامة كتاب الاستبصار فيما جمعه الشافعي
كتاب الكلام في الخبر المختلق بغير اثر كتاب الرد على النسفي في الشورى كتاب
اقسام مولى في اللسان كتاب جوابات ابي الحسن مسائل الزيدية كتاب المسئلة
في اقضى الصحابة مسئلة في تحريم ذبائح اهل الكتاب كتاب مسئلة في البلوغ كتاب
مسئلة في العترة كتاب الزاهر في المعجزات كتاب جوابات ابي جعفر محمد بن الحسن
الليثي النقض على علام الجرجاني في الامامة كتاب النقض على النصيبي في الامامة

كتاب جوابات ابن نباته

كتاب مسئلة في النص الجلي كتاب الكلام في حدوث القرآن كتاب جوابات
المسترشدين في فروع الدين كتاب مقاييس الانوار في الرد على اهل الاخبار الرد
على الكرابيسي في الامامة كتاب الكامل في الدين كتاب الافتخار الرد على
العثماني في الحكاية والمحكي كتاب الرد على الجبائي في التفسير كتاب الجوابات
في خروج المهدي كتاب الرد على اصحاب الحلاج كتاب التوابع الشرعية
كتاب تفضيل الائمة على الملئكة كتاب الملة الحنبلية كتاب قضية
العقل على الافعال مسئلة محمد بن الخضر الفارسي كتاب جوابات اهل طبرستان
كتاب في الرد على التغيبي كتاب جوابات اهل الموصل في العدد والرؤية
كتاب مسئلة في تخصيص الايام كتاب مسئلة في معنى قول النبي اصحابي
كالنجوم كتاب مسئلة فيما رونه العامة كتاب مسئلة في القياس مختصر
كتاب المسئلة الموضحة في تزويج عثمان كتاب الرد على ابن عون في المخلوق
كتاب مسئلة في معنى قوله اني مخلف فيكم الثقلين كتاب مسئلة في خبر مارية
كتاب في قوله انت مني بمنزلة هرون من موسى كتاب جوابات ابي الحاجي
كتاب في الغيبة كتاب في تفضيل امير المؤمنين ع على سائر الصحابة كتاب
مسئلة في قوله المطلقات كتاب جوابات الماذروخي في المسائل كتاب جواب
ابن واقدى السني كتاب الرد على ابن رشد في الامامة كتاب الرد على ابن الا
في الامامة كتاب مسئلة في الاجماع كتاب مسئلة في ميراث النبي صلعم الاجوبة
عن المسائل الخوارزمية كتاب الرسالة الى الامير ابي عبد الله وابي طاهر بن
ناصر الدولة في مجلس جرى في الامامة كتاب مسئلة في معرفة النبي بالكتابة
مسئلة في وجوب الجنة لمن ينسب بولادته الى النبي كتاب الكلام في دلائل
القران جواب الكرماني في فضل النبي على ساير الانبياء كتاب العمد في الامامة
مسئلة في انشقاق القمر وتكلم الذراع كتاب مسئلة في المعراج مسئلة في رجوع
الشمس المسئلة المقنعة في امامة امير المؤمنين ع كتاب الرسالة الكافية
في الفقه المسائل الحرانية الرسالة العزية كتاب النصرة لسيد العترة مسئلة
في المواريث كتاب البيان عن غلط قطرب في القران مسئلة في الوكالة

كتاب في القياس شرح كتاب الاعلام النقض على ابن الجنيد في اجتهاد الرأي كتاب
جواب ابي الفرج بن اسحق عما يفسد الصلوة النقض البيان عن سبيل الايمان كتاب
المسائل الواردة من ابي عبد الله محمد بن عبد الرحمن الفارسي المقيم بالمشهد بالنوبندجان
جلهد كتاب مناسك الحج عمدة مختصرة على المعتزلة في الوعيد كتاب جواب اهل
جرجان في تحريم الفقاع الرد على ابي عبد الله البصري في تفضيل الملائكة كتاب
الكلام في ان المكان لا يخلو من متمكن جواب اهل الرقة في الاهلة والعدد كتاب
جواب ابي محمد الحسن بن الحسين النوبندجاني المقيم بالمشهد عنه كتاب جواب
ابي الفتح محمد بن علي بن عثمان النقض على الجاحظ فضيلة المعتزلة **الشيخ المحقق**
الفريد ابو جعفر محمد بن الحسن بن علي الطوسي طيب الله مشهده از اكابر
مجتهدان شيعه اماميه ومشاهير ايشانست ابن كثير شامي گفته كه او فقيه
شيعه بود ودر بغداد بافاده اشتغال مينمود وچون در سال چهارصد وچهل و هشت
بواسطه فتنه كه ميان شيعيان وسنيان بغداد واقع شد خانه كه در باب الكرخ
داشت سوخت وكتب او ضايع شد از انجا بمشهد نجف آمد ودر انجا بيست ودوم
ماه محرم سنه ستين واربعمايه وفات يافت واو را در همان مشهد مدفون
كردند ودر تاريخ مصر وقاهره كه تصنيف يكي از اشاعره فاجره است آورده
كه ابو جعفر طوسي فقيه اماميه وعالم ايشان بود واوست صاحب تفسير كبير كه
بيست مجلد است وتصانيف ديگر نيز دارد در ايامي كه مجاور مشهد نجف
بود در انجا وفات نمود ورافضي قوي التشيع بود ودر كتاب رجال نجاشي
مسطور است كه محمد بن الحسن بن علي الطوسي ابو جعفر جليل في اصحابنا ثقة
عين من تلامذة شيخنا ابي عبد الله له كتب منها كتاب تهذيب الاحكام وهو كتاب
كبير مشتمل على جميع ابواب الفقه وماخذ مسائله من الاحاديث وتحقيق وجه الاستدلال
بها وكتاب الاستبصار فيما اختلف من الاخبار وهو مشتمل على ما اشتمل عليه
كتاب تهذيب الاحكام غير ان هذا الكتاب مقصور على ذكر ما اختلف من الاخبار
والادلة الجامع للخلاف والوفاق وكتاب النهاية في مجرد الفقه والفتاوى وكتاب
المفصح في الامامة وكتاب ما لا يسع المكلف الاخلال به وكتاب العدة في اصول الفقه

وکتاب الرجال من روی عن النبی ومن الائمة علیهم السلام وکتاب فهرست کتب
الشیعة واسماء المصنفین وکتاب المبسوط فی الفقه وهو کتاب کبیر لم یصنف
مثله ومقدمة فی المدخل الی علم الکلام وکتاب الایجاز فی الفرایض ومسئلة
فی العمل بخبر الواحد وکتاب ما یعلل وما لا یعلل کتاب الجمل والعقود کتاب
شرح المقدمه وهو ریاض العقول کتاب تمهید الاصول وهو شرح جمل العلم
والعمل تلخیص الشافی فی الامامة مسئلة فی الاحوال کتاب التبیان فی تفسیر
القران وهو کتاب کبیر لم یعمل مثله رسالة فی تحریم الفقاع المسایل الدمشقیة
المسایل الحلبیة المسایل الالیاسیة المسایل الجیلانیة وله مسایل فی الفرق
بین النبی والامام وله النقض علی ابن شاذان فی مسئلة الغار وله مختصر فی عمل یوم
ولیلة وله مناسک الحج مجرد العمل والادعیة وله مسایل ابن البراج وله کتاب
مصباح المتهجد فی عمل السنة وله کتاب انس الوحید مجموع وله کتاب الا
قتصاد فیما یجب علی العباد کتاب مختصر المصباح فی عمل السنة کتاب الغیبة
کتاب اخبار مختار بن ابی عبید کتاب مقتل الحسین ع کتاب اختیار الرجال
کتاب المجالس فی الاخبار کتاب هدایة المسترشد وبصیرة المتعبد وله کتاب
فی الاصول وهو کتاب کبیر خرج منه الکلام فی التوحید وبعض الکلام فی العدل
نقلست که بعضی از مخالفان نزد خلیفه عباسی که معاصر شیخ ابوجعفر بود
رسانیدند که او واصحاب او از شیعه امامیه سب صحابه میکنند وکتاب مصباح
او که دستور اعمال وادعیه سنة متهجدان ایشانست بران گواهی میدهد زیرا
در دعای روز عاشورا از ان کتاب واقع است که اللهم خص انت اول ظالم باللعن
منی وابدأ به اولا ثم الثانی والثالث والرابع اللهم العن یزید خامسا پس خلیفه
بطلب شیخ وکتاب مصباح فرستاد وچون شیخ با کتاب حاضر شد وباعث
طلب او مذکور گردید منکر سب شد وچون کتاب را گشادند ودعای مذکور
باو نمودند وگفتند این را چه عذر خواهید گفت شیخ در بدیهه گفت یا امیر المؤمنین
مراد از ان عبارت نه آنست که شما از ان گمان برده اند بلکه مراد بر اول ظالم قابیل
قاتل هابیل است که بنیاد قتل در دنیا نهاد وابواب لعن بر روی خود گشاد

ومراد

ومراد بثانی عاقر ناقه صالح پیغمبرست واسم عاقر قیدار بن سالف بود ومراد بثالث
قاتل یحیی بن زکریاست که بسبب بغیه از بغایای بنی اسرائیل اقدام بقتل آن معصوم نمود
ومراد برابع عبد الرحمن بن ملجم است لعنه الله که اقدام بقتل علی بن ابی طالب نمود
خلیفه چون آن تاویل را شنید تصدیق او نمود وانعام فرمود واز ساعی وغماز
انتقام کشید الشیخ المعظم المکرم خواجه جعفر بن محمد بن موسی جعفر ابو محمد الدوریستی
الرازی رحمهم الله نسبتش بحذیفة الیمان که از اکابر واخیار صحابه
حضرت رسول است صلی الله علیه وآله وسلم منتهی میشود شیخ اجل عبد الجلیل
رازی در کتاب نقض الفضایح آورده که خواجه جعفر مذکور در فنون علم مشهور
بود ومصنف کتب وراوی اخبار بسیارست واز بزرگان این طایفه وعلمای
بزرگ ایشانست ودر هر دو هفته نظام الملک از ری بدوریست رفتی واز خواجه
جعفر سماع اخبار کردی وباز گشتی وخاندان او خاندان بزرگیست که خلفا عن
سلف بعلم وعفت وامانت آراسته بوده اند رحمهم الله تعالی عبد الله بن جعفر بن
محمد الدوریستی سابقا در احوال دوریست از کتاب معجم البلدان شرح علو
نسب وسمو فضل وحسب او منقول شده حاجت بتکرار نیست الخواجه حسن بن جعفر
الدوریستی خلف صدق شیخ جعفر مذکور ودر تحلی بفنون فضل وکمال مشهور
گاهی بگفتن شعر میل میفرموده اند واین قطعه از جمله اشعار لطافت شعار او

شعر بغض الوصی علامة معروفة ۞ کتبت علی جبهات اولاد الزنا ۞
من لم یوال من الانام ولیه ۞ سیان عند الله صلی ام زنا ۞ واین مضمون کلام
هدایت انجام حضرت امام جعفر صادق است علیه السلم که سواء لمن خالف
هذا الامر صلی ام زنی یعنی برابرست مر آنکس را که خلاف امر امامت ما کند آنکه
نماز کند یا آنکه زنا کند الشیخ الاجل عبد الجلیل القزوینی الرازی از اذکیای
علمای اعلام واتقیای مشایخ کرام بوده ودر زمان خود بعلو فطرت وجودت
طبع از سایر اقران امتیاز داشته تا آنکه چون بعضی معاصران او از غلاة
سنیان شهر ری وناصبیان وادی ضلالت کتابی مجموع در رد مذهب
شیعه تالیف نمود علمای شیعه که در ری وآن نواحی بودند باتفاق قرار

دادند که شیخ عبد الجلیل اَولی و اَحق است بانکه متصدی دفع و نقض آن شود و آخراً و توفیق تالیف کتابی شریف در نقض آن مجموعه یافت و عنوان آنرا بنام نامی و اسم سامی حضرت صاحب الزمان امام محمد بن الحسن المهدی صاحب الامر علیه السلم [illegible] ساخت و عبارات او در خطبهٔ کتاب مذکور است اگرچه در مجموعه نام مصنف نبود لیکن فقرات کلام او از نام و لقب و نسب و محل او اعلام کرد که کیست و غرضش از این کتاب چیست و معلوم شد که شروع او در آن از سر بغض و عداوت امیر المومنین علی است علیه السلم که مُبغضش هم منافق و هم شقی است که ولا یبغضه الا منافق شقی و بسبب اِیصال و وصول این کتاب بما مکرر زمرهٔ از خواص علمای شیعه که آن نسخه بدست آورده بودند در حضرت مقدس مرتضی کبیر سید شرف الدین مَلِک النقبا سلطان العترة الطاهرة ابو الفضل محمد بن علی المرتضی ضاعف الله جلاله آنرا گذرانیده بودند و بر لفظ گهربار سید السادات برفته که عبد الجلیل قزوینی می باید که در جواب این بوجه خوب شروعی کند چون نسخهٔ اصل بما آوردند و تامل افتاد عقل چنان اقتضا کرد که اگرچه تقرب در آن بخدای بی عیب و عار و با حمد مختار و بحیدر کرار باشد دیباجه کتاب باید که باسم امام روزگار خاتم الابرار مهدی بن الحسن العسکری علیه و علی آبائه الصلوة والسلم باشد که وجود عالم را حوالت ببقای اوست و عقل و شرع منتظر حضور و ظهور و لقای اوست و آیهٔ وعد الله الذین آمنوا منکم و عملوا الصالحات و خبر لو لم یبق من الدنیا بر صحت عصمت و اثبات امامت گواه اوست زین الله الدین و الاسلام بخروجه و ظهوره و ملأ المشارق و المغارب من نوره چون این عزم مصمم شد دل مژده بجان داد و جان پیغام بزبان و زبان ببنان که اگر میخواهی که این عمل را طرف کنند ایمان کنی صواب آن باشد که دیباچهٔ کتاب بنام آخرین امامان کنی و در حال قدم در راه فرمان نهادم و بعد از استخاره تقرباً الی رب العباد و وسیلةً و ذخیرةً لیوم المعاد شروع افتاد و باقبال آن امام همام علیه السلم این کتاب

بوجهی

بوجهی مرتب شد که خواص را دافع شبهات باشد و عوام را مُثمر دلالات بعبارتی سهل و آسان نه بر قاعدهٔ دیگر مصنفات ما که دقتی و رِقتی دارد تا هر خواننده که بشنود و نویسنده که بخواند و بشنود و نویسد از آن بهره تمام بگیرد و فاید بسیار حاصل کرداند و ما توفیقی الا بالله علیه توکلت و هو حسبی و نعم الحافظ المعین و الحمد لله رب العالمین و صلی الله علی محمد و آله الطاهرین و در خاتمهٔ کتاب بگفته که الحمد لله رب العالمین که ما را توفیق داد و عمر و تمکین بخشید تا جواب این خارجی ناصبی برین وجه که مومنان شرق و غرب تا بقیامت خوانند داده شد و شبهات و دعاوی مجبران همه باطل و مضمحل کرده آمد و از باری تعالی خواسته می آید که اگر خللی یا زللی یا سهوی در قول و قلم آمده ما را عفو کند که هر نقصی و سخنان سخت که نوشته آمد بر سبیل جواب بود نه بر سبیل ابتدا و در تالیف این نقض تقرب بخدای تعالی کردیم و بمصطفی و مرتضی و بهمه ائمهٔ هدی تا در روز قیامت از رحمت و شفاعت ایشان بی نصیب نباشیم و مومنانی که در حالت حیوة ما و بعد از ما بر خوانند ما را و همه علمای شیعه را بدعای خیر یاد آرند و در خاتمه این کتاب التجا کردم بخدای تعالی بوسیله این آیه از کتاب عزیز ربنا لا تواخذنا ان نسینا او اخطأنا ربنا و لا تحمل علینا اصراً کما حملته علی الذین من قبلنا ربنا و لا تحملنا ما لا طاقة لنا به و اعف عنا و اغفر لنا و ارحمنا انت مولانا فانصرنا علی القوم الکافرین آمین یا رب العالمین و یا خیر الناصرین و استجب لنا دعاءنا و دعاء جمیع المومنین و المومنات برحمتک یا ارحم الراحمین

و مخفی نماند که لطایف فواید و اخبار و نفایس فواید و اسرار در کتاب مذکور بسیار است و ما در مواضع متعدده ازین مجالس از لطایف کلمات او استشهاد مذکور ساخته ایم و آنرا زینت کتاب خود شناخته ایم و چون وجود آن نسخه بغایت نادر است و مع هذا آنچه از نسخ آن بنظر این قاصر رسیده بغایت سقیم است لاجرم ذکر سطری از لطایف او را که بعد از تامل و فکر بسیار تصحیح نموده یا محصلی از آن ضمیمه مغتنم دانسته بآن اشتغال می نماید از جمله لطایف

سمنان او در کتاب مذکور آنست که گفته در شهور خمسین و خمسمایه مرا در آوه
بمدرسهٔ بزرگ خود مجلس وعظ بود در ان میانه بر مذهب صباحیان طعنی
میرفت و مردم بلعنت و نفرین آن قوم شوم زبانها دراز کرده بودند انا در
میان مجبّری متعصب برخاست و گفت ای خواجه امام این قوم در حی علی
خیر العمل سر بگریبان تو برآورده اند گفتم در خیر العمل سر بگریبان من برآورده اند
امّا در وجوب معرفت زبان بدهان تو برکرده اند من پیرهن برکنم تا گریبان
بنماند که ایشان سر بر نکنند ترا دشوارست که زبان از دهان جدا سازی و نظیر
اینست آنکه چون شرف الائمه ابو نصر هیجانی در دولت سلطان مسعود در
حضور سلطان و ارکان دین و دولت از وزرا و امرا و سپاه تقریر کرد که این
مذهب اشعریان مجبّره با مذهب باطنیان برابرست در وجوب معرفت خدای
تعالی فضولی برخاست و گفت ای خواجه چه فرق است میان ملحدان و این
جماعت خواجه گرم و بلند گفت ای برادر فرق در دوگانکی باشد و اینجا
یکانکی است و در یکانکی فرقی نباشد و از لطایف او آنکه چون آن ناصبی
معاصر او در فصلی از کتاب خود نوشته که رافضی بمشابهة ملحدان خیر
العمل گوید و در شهرهای ایشان نه شرع را حرمت باشد و نه دین را رونق
در جواب گفته که در فصول گذشته بیان نمودیم که خیر العمل در زمان
مصطفی زده اند و مذهب زید برانیست و ملاحده چون در اصول با خواجه
ناصبی مشارکه کردند و باکی نبود اگر در دو مسئلهٔ فروعی بشیعه مشابهة
کردند هم باکی نباشد که ملحد ملحد باشد با هر شعاری که باشد امّا آنچه گفته است
که در شهرهای شیعه شریعت را رونقی نباشد راست میگوید در قم خدای را
بعرش نشانند و قدقامت رسول را سینه نشکافند و قد آوه مصطفی را
مشرك زاده نخوانند و بلد مصطفی گاه زنی نگویند تا بعجز نباید معرفت خدای
واجب نباشد و در ستراباد برای خر خدا کاه ننهند و در سبزوار زنان
لواط باراده و قضای خدا نگویند همه جای اثبات عدل و توحید کنند و بر عصمت
رسل و ائمه دلیل آورند و بارکان شریعت معترف باشند و برای و قیاس و

اصفهان

اصفهان نگویند حاکم خدای را دانند شارع مصطفی را اگر با این همه حجة اسلام را
رونقی نباشد گو مباش بلکه رونق دین شریعت اینست و خلاف این بدعت و تهمت
و کین است و خصومت خواجه نه با آن و این است با امیر المؤمنین است و لا
یحبه الا مؤمن تقی و لا یبغضه الا منافق شقی نه سخن رافضیان قم و ورامین است
کلام خیر المرسلین است و الحمد لله رب العالمین و در موضعی دیگر که آن ناصبی ذکر نموده
که شیعه گویند حضرت رسول ابوبکر را برای آن بغار برد که از شر او ایمن نبود و
ابوبکر که با وی میرفت نشان میکرد و ریشهٔ دستار میانداخت و بروایتی جاورس
میریخت تا مشرکان بر اثر آن بروند و برو دست بند که رسول علیه السلم او را در غار
برده بود او را بدست نگاه میداشت تا نگریزد و از این گونه بهتانها را بر ابوبکر
نهند جناب شیخ در جواب نوشته که این کلمات نه مذهب علمای شیعه است
بلکه عوام و اوباش بر طریق استهزا گویند و بزعم مصنف اگر رسول علیه السّلم
غار از ابوبکر میترسید از عمر و عثمان هم میترسید پس بایست که همه را بغار
برده بودی و اگر ابوبکر غیب دان نبود پس چنانکه بهتانی دیگران رفت بهتانی
ابوبکر نیز میرفت و همه حال رفتن همه و بودن ابوبکر بفرمان خدای تعالی
بنود فافهم و آنچه گفته که ریشهٔ دستار میانداخت عالم الاسرار گواه است که
بسمع من شیعی نرسیده است الا این نقل که این سنی کرده و امّا حدیث کاورس
ندانم که ابوبکر دران نیم شب تاریک در مکه باتفاق آن همه کاورس از کجا آورد
تا بداند که حوالات محالات است و آنچه حکایت کرده از دو رکار بستن و غرض
نا معقول می نماید زیرا که خالی از آن نیست که حضرت رسول یا ترسان از آن بود
که او بمدینه گریزد یا بکفار مکه اگر می ترسید که بمدینه گریزد پس خللی نکردی
که روز احد نیز از گریختگان بود و گریختن ابوبکر و عمر بس طرفه نیست که بنزد
مرتد شجاع نبودند که نگریزند و نیز برین تقدیر او را بمدینه رها بایستی
کرد تا دفع شر و بیم از گریزانیدن او بایستی کردن و اگر می ترسید که بکفار مکه بگریزد
بدیگر وقت خود بگریختی که پیوسته رسول او را بدست نداشت تا بداند که
این حوالهم بر شیعه دروغ است و از جمله لطایف او آنکه چون ناصبی مذکور

مذکور در کتاب خود نوشته که اگر بعد از رسول خلافة علی را بودی بایستی که
با ابوبکر همان کردی که با معویه که نزدیک رافضی ابوبکر همان و معویه همان
و اتباع ابوبکر و معویه یکی اند بلکه معویه بهمه حیثیت از ابوبکر بیشتر بود
وهم بقبیله وهم بمال وهم بنسبت وهم بجوانی و چنانکه از بهر حق خود با
اصحاب جمل کرد که بیک روز بیست هزار از افاضل الناس با طلحه و زبیر
کشته آمدند با ابوبکر و عمر نیز حرب بایستی کرد و حق خود را از دست نداد
خصوصا که منصوص بود از قبل خدا و رسول آن روز همان علی بود بلکه آن روز
قوی تر بود که ابوبکر بخلافت بنشست زیرا که علی جوان تر بود و بعهد رسول
نزدیکتر بودند و هرچه رسول در حق علی گفته بود از نص و عصمت در گوش و پیش دیدها بود و تا سی سال بر آمد بسی کارها فراموش شده باشد
جناب شیخ فرموده اند که جواب این کلمات آنست که آنکه گفته که بایستی که
با ابوبکر و عمر همان کردی که با معویه کرد لازم نیست از چند وجه یکی آنکه
آن روز قوة نداشت که این روز را قیاس باید کرد بروزگار مصطفی که در اول
بعثت از مکه بغار میگریخت و بآخر کار تیغ و لشکر میکشید و فتح مکه میکرد
و اگر نه پس بایستی که مصطفی فتح مکه در اول بعثت میکرد تا درکار او شبهتی
نماند دیگر آنکه اگر ابوبکر و عمر با وی همان کردندی که معویه کرد از انکار
فضل و تیغ در روی او کشیدن و مال مسلمانان مستهلک کردن و بر ضعفا
ظلم کردن با ایشان همان خواستی کرد چون نکردند نکرد و عجبتر آنست
که امیر المومنین در وقتی که باجماع امت خلیفه بود با بغاة حرب کرد و
هذا خواجه مجبر که بعد از پانصد سال تصنیف نموده برو تشنیع میزند پس
نعوذ بالله اگر با ابوبکر و عمر خصومت کردی خواجه او را کافر و مبطل خواندی
و اگرچه در ذکر حرب جمل و صفین و تقیه و از گونه میکند آن وقت به تقیه
حاجت نداشتی و زبان قلم در میدان عداوة افکندی و تهمتها نهادی
و بهتانها افکندی اما امیر المومنین علی عالمتر از همه جهانیان بود
صلح و توقف و جای حرب و خصومت و اما آنچه گفته است که بنزدیک

رافضی ابوبکر همان و معویه همان یکی همانست اما مصلحت باوقات تعلق دارد
و آنچه گفته است که بروز حرب جمل بیست هزار مرد کشته آمدند مجبر تشنیع کرده
کرده است آن دعوی را که در اول این کتاب گفته است که اگر علی را امر را نکی ظاهر
شد و بعهد رسول از برکات معجز رسول بود و بعد از و عاجز و درمانده بود و هیچ
ظفری نیافت اکنون خود اعتراف نموده است که بیست هزار از ناکثین را بیک روز
هلاک کرد و از بغض علی و عداوة او ایشان را از افاضل الناس خوانده است و
نمیداند که اگر افاضل الناس چگونه باشند جماعتی که تیغ در روی امام کشند و او را دشنام
دهند که با آنکه میزدند و میگفتند الا ان ابا الحسن قد اشرك علی شرك شدا این جماعه
با عیان مسلمان و بهشتی و از افاضل الناس باشند اما آنها که گویند که امام بنص
باید نه باختیار بدین قدر کافر و ملحد و رافضی باشند ای مسلمانان اگر منکران
امامت ابوبکر رافضی باشند منکران امامت علی چرا سنی و بهشتی باشند نه هم
بر یک حد است که آنچه رافضیان را لازم است در انکار امامت ابوبکر و عمر طلحه
و زبیر و عایشه را هم چندان لازم است در انکار امامة علی که بیعت و الخبار
درهم و حاصل است یا آن دعوی نکند یا دست از این طریقه بدارد که هر دو دعوی
بهم راست نیاید چنانکه گفته اند ع جوز از خم نه هر دو بیرون باید بهم
و ایضا ناصبی مذکور فصلی دیگر در ترویج مدعای خود ایراد نموده و گفته که اما
و خلافت بیشتر بدو کار باز بسته است که امت را امام اعظم برای آن کار می
باید اول آنکه حق را بحق او بحق رساند و داد و انصاف ضعیفان از قوی بستاند
دوم بیمان باید تا حق خویشتن بر خویشتن بتواند نگاه داشتن پس بقول
رافضی علی خلافت را شایسته نباشد زیرا که نه حق خود را نگاه توانست داشت
و نه حق غیری را بوی توانست رساند و نه قوة آن داشت که سد ثغور اسلام
کند و چون رافضی او را با اسیری و عاجزی و مظلومی و محرومی نهاده است
که عمر در بر شکم زنش تواند زدن و ابوبکر حق او تواند بردن و خالد دستار
در گردن او تواند کردن و عثمان چوب بر سر او تواند زدن و معویه با او حرب
تواند کردن و طلحه و زبیر با او آن همه زشتیها تواند کردن پس او بدین عجز

و بدین حرمت امامت و زعامت جمهور اعظم چگونه توان کردن و خدای تعالی
چگونه چنان کس را قایم مقام رسول خود کند و رسول او را وصی و خلیفه
چون نماید پس این تاوان هم خدا را است اولاً و هم رسولش را ثانیاً و هم
علی را است ثالثاً که تن بداد و فرمان خدای بجا نیاورد با مداهنه کرد و جناب
شیخ در جواب او فرموده اند که اولاً گوییم معلوم است که درجه خدای تعالی
درجه وحدانیت است و مثل و مانند و شریک او را متصور نیست و جبن
و خوف و مداهنه در حق خدای تعالی روا نباشد و رسول و امام مخلوق اند
و حصول این معانی در ایشان ممکن باشد پس گوییم چگونه روا باشد که خدای تعالی
قاهر و قادر و زنده و عالم می بیند و میداند که موسی را که فرستاده اوست
از شهر مصر بدر میکنند و از خوف تنها برهنه پای میگریزد چنانکه خود در
کتاب کریم از آن خبر داده که فخرج منها خایفاً یترقب و نمرود مخلوق عاجز دعوی
خدایی میکند و خلیل را با آتش می اندازد در خلاص او توقف میکند و چون
زکریای بیگناه را میکشند و جرجیس معصوم را بدان حال میکنند تاخیر
میکند و چون از حزن یحیی و زکریای بیگناه عالم پر میشود توقف میکند و چون
جهودان دون طلب مسیح می آیند او را شب پنهان از ایشان بآسمان می برد
و چون محمد مصطفی علیه الصلوة و السلام که سید همه مخلوقات است اظهار دعوت
میکند پدر خالد که سیف الله سنیان است شکمبه ناقه بر پشتش می نهد
و ابو جهل سنگ بر پایش میزند و پدر خال المومنین سنگ بر لب و دندان او
میزند و چون اهل مکه بکشتن او جمع میشوند او را بشب تاریک پنهان از
خلق بغار میگریزاند و خدای تعالی بدان باید که حق بر حق داران نگاه دارد و
انبیای خود را نصرت دهد و اولیای خود را زبون گرداند عدوها تا که بر آن اصل و قاعده
که خواجه ناصبی بجز آورده است نه او خدایی را شایسته است و نه انبیای او
صلاحیت رسالت داشته باشند و آنکه بدین عاجزی باشد خدایی را چگونه
شاید و آنکه بدین خایفی و درماندگی باشد رسالت را چگونه لایق بود اگر نه
آن توقف برای مصلحت باشد و امامت درجه سیوم است که امام مخلوق است

نه خالق و ولی است منصب نبی ندارد و این توقف نیز برای مصلحت باشد و اگر عجز
باشد که خالد دستار بر گردن کند و خود نکرد عجز اینجا بیشتر باشد که پدر خالد شکمبه
ناقه بر پشت پیغمبر نهاد و اگر عجز باشد که عثمان چوب بر سر زند و بزد و خود کجا
قوت و زهره آن داشت عجز اینجا بیشتر باشد که ابو سفیان سنگ بر دندان زند
و زد پس اگر علی را آن عجز امامت جمهور را نشاید محمد را این عجز رسالت جن و انس
نشاید و اگر عجز و توقف بمصلحت نقصان امامت علی کند عجز و توقف همه انبیا
در اول بعثت نقصان رسالت ایشان کند پس این تاوان اول خدا را باشد که او را
که از مدینه و مکه و بیت المقدس بشب پنهان باید گریختن رسالت فرماید ثانیا
موسی و عیسی و محمد را باشد که چون دانستند که بکاری قیام نتوانند کردن قبول کنند
و ثالثا جبرئیل را باشد که وحی بکسی آرد که اهلیت آن ندارد پس بقول خواجه
ناصبی هیچ از این انبیا لایق رسالت نبوده اند لجبنهم و عجزهم و خیفتهم و الا چون
در شان ایشان روا است در شان امام که درجه او کمتر است روا باید داشتن و
دست از این طریقه بی حجت و مذهب نامعقول کوتاه داشتن و از لطایف او
آنکه در موضعی که ناصبی مذکور در کتاب خود افترا نموده و گفته که بنزدیک ایشان خروسی
که بانگ کند هم باید که معصوم و دور از خطا باشد در جواب گفته که بلی چنین است
و چنین گیر بدان دلیل که اگر خروسی باشد که بی وقت بانگ کند بی سنت گویند
شوم است این را باید کشتن و از اینجا ظاهر شود که بی وزن عار فتر باشد از ناصبی
که او گویا که خروسی خطا کند و بی وقت خواند بباید کشتن و ناصبی نداند که شخصی
که عالم و معصوم نباشد با امامت قبول نباید کردن و از لطایف او آنکه در موضعی
که ناصبی مذکور گفته که عجبیست که صحابه پاک که مجاوران حضرت نبوت بودند معجزه
ندیدند اما ابو جعفر طوسی و ابو جعفر بن بابویه و علم الهدی و مفید و باقی علمای
شیعه که بعد از پانصد سال آمدند بدیدند در جواب گفته که من انکار نیکنم که صحابه معجزه
ندیدند اما این رد بر خواجه ناصبی است که گوید عبد الله و عبد المطلب و ابو طالب
و امثال ایشان با نور مصطفی و مجاورت آن او را ندیده اند و آن معجزات قبول نکردند
و با آن همه قرب و قرابت بدوزخ روند لیکن دیلمان فروش و شانه تراش

وجلاج که بعد از پانصد سال آمده اند ناجی اند و همه بهشت روند اگر آن عجب
این عجیبتر ست تا خواجه ذکر باده وانکه رستگاری بشهر و بیشه تعلق ندارد وقیاس
کند که علم الهدی ودو ابوجعفر وسعید واشال ایشان از علمای شیعه با علمای
نواصب مقابل هستند یا نه وچون بهتر بمجامله بکند که معصیت هر چند کمتر
بهتر **قدوة المفسرین الشیخ ابو الفتوح الحسین بن علی بن محمد بن احمد الخزاعی الرازی**
از اعلام علمای تفسیر و کلام و عظمای ادبای انام است از خاندان فضل و بزرگی
واولاد امجاد بدیل بن ورقا الخزاعی است که از کبار صحابه واکابر خزاعه بوده و
سابقا در مجلس طوایف مومنین و مجلس صحابه مخلصین شرح اخلاص بنی خزاعه
خصوصا عبد الله و محمد و عبد الرحمن پسران بدیل مذکور و جان سپاری ایشان
در حرب صفین در کتاب حضرت امیر المومنین علیه السلم مسطور گشته
وجد او خواجه امام سعید ابو سعید که مصنف کتاب موسوم بروضة الزهرا
فی مناقب الزهرا است از اعلام زمان خود بوده و عم او شیخ فاضل ابو محمد عبد الرحمن
ابن احمد بن الحسین النیشابوری رحمه الله از مشاهیر روزگار است و بالجمله ماثر
فضل و مساعی جمیله او در تفسیر کتاب کریم و ابطال تاویلات سقیم مخالفان
اثیم و تعسفات نامستقیم مبتدعان رجیم بر همگنان مخفی نیست از تفسیر فارسی
او ظاهر میشود که معاصر صاحب کشاف بوده و بعضی از اشعار صاحب کشاف
باو رسیده اما کشاف بنظر او نرسیده واین تفسیر فارسی او در وثاقت تحریر
و عذوبت تقریر و دقت نظر بی نظیر است فخر الدین رازی اساس تفسیر کبیر
خود را از آنجا اقتباس نموده و جهت دفع توهم انتحال بعضی از تشکیکات خود
بر آن افزوده و در مطاوی این مجالس پر نور شطری از روایات و لطایف
نکات و اشارات او مسطور است و او را تفسیری عربی هست که در خطبه
تفسیر فارسی بآن اشارت نموده اما تا غایت بنظر مطالعه فقیر نرسیده
وشیخ عبد الجلیل رازی در بعضی از مصنفات خود ذکر شیخ ابو الفتوح نموده
و گفته که خواجه امام ابو الفتوح رازی مصنف بیست مجلد است از تفسیر قرآن
و در موضع دیگر گفته که خواجه امام ابو الفتوح رازی را بیست مجلد تفسیر

قرآن تصنیف اوست که ائمه وعلمای همه طوایف طالب وراغب انفاس او ظاهرا
اکثر آن مجلدات از تفسیر عربی او خواهد بود زیرا که نسخه تفسیر فارسی او چهار مجلد
که هر کدام بقدر سی هزار بیت باشد و شاید که هشت مجلد نیز سازند پس باقی آن مجلدات
از تفسیر عربی او خواهد بود وفقنا الله تعالی لتحصیله وللاستفادة منه بمنه
وجوده از بعضی ثقات مسموع شد که قبر شریفش در اصفهان واقع است والله تعالی
اعلم **عمدة المفسرین امین الدین ثقة الاسلام ابو علی الفضل بن الحسن بن الفضل
الطبرسی** از نحاریر علمای تفسیر است تفسیر کبیر او که مسمی بمجمع البیان است
در جامعیت او در فنون فضل و کمال بیانی کافی و دلیلی وافی است معاصر صاحب
کشاف بوده و بعد از فراغ از تفسیر کبیر خود چون تفسیر کشاف بنظر او رسیده
آنرا پسندیده و تفسیری دیگر مختصر که جامع فواید تفسیر کبیر خود و لطایف تفسیر
کشاف باشد در سلک تالیف کشیده و از اجامع نام نهاده و این دو تفسیر
در میان فضلا متداول و مشهور و معتبر و منظور است و تفسیری ثالث مختصر
نیز دارد و او را مصنفات دیگر در فقه و کلام هست و از کتاب المعتد او مشیقه
در مبحث رضاع ظاهر میشود که مجتهد بوده قبر شریفش در موضع مطهر
غسلگاه از مشهد مقدس رضوی واقعست و فقیر بشرف زیارتش رسیده
و از میامن روح شریفش مقتبس گردیده **الشیخ المکرم ابو جعفر محمد بن جریر بن رستم
الطبری الآملی** علامه حلی در قسم مقبولین از کتاب خلاصه او را مذکور ساخته
و گفته که او یکی از بزرگان اصحاب ماست و کثیر العلم و حسن الکلام و ثقه در
حدیث بود و او غیر محمد بن جریر طبری صاحب تاریخ مشهور ست چنانکه علامه
نیز در قسم مردودین از کتاب خلاصه بآن تصریح نموده زیرا که صاحب تاریخ
مشهور از علمای شافعی است و نووی که از متاخرین علمای شافعیه است او را
در کتاب تهذیب الاسماء در سلک ائمه شافعیه ذکر کرده و یک ورق در مدح
او نوشته و نام و نسب او را برین وجه ذکر نموده که محمد بن جریر بن کثیر بن غالب
الطبری بود آنچه اختلاف این دو محمد در جد نیز ظاهر میشود و بالجمله محمد بن جریر
ابن رستم از اکابر علمای شیعه است و بعضی بواسطه مشارکت او با محمد بن

جریر شافعی در نام خود و پدر اشتباه کرده اند و خیال کرده اند که محمد بن جریر
یکی است ولهذا بعضی از جهال اهل سنت در مقامی که علمای شیعه از تاریخ
محمد بن جریر یعنی که منافی مذهب اهل سنت است نقل کرده اند در جواب گفته اند
که محمد بن جریر شیعی است و سخن او بر ما حجت نمی‌شود و ندانسته اند که محمد بن
جریر صاحب تاریخ شافعی است و غیر محمد بن جریر امامی متکلم است و از تالیفات
محمد بن جریر متکلم کتاب مسترشد است در امامت و کتاب ایضاح در امامت
و این کتاب در وقت تالیف این مجالس بنظر قاصر رسیده و بعضی از فواید آن را
در رسالت انتخاب کشیده **ابو علی الحسن المثلث بن الحسن المثنی بن الامام الکامل**
الحسن بن امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیهم السلام در کتاب کشف الغمه و
تاریخ جهان آرای مسطور است که حسن مثنی در کربلا مجروح گشته در میان
شهدا افتاده بود اسماء بن خارجه که خال او بود او را از آن معرکه بیرون
برده و در خدمت امام زین العابدین علیه السلام نکو فرزند و تبلات مانند
و در کتاب ابن داود مسطور است که او از اصحاب و راویان حضرت امام
محمد باقر است علیه السلام و او برادر عبدالله و ابراهیم است و مادر ایشان
فاطمه دختر امام حسین است علیه السلام و یکی از اولاد امجاد حسن مثلث
ابو الحسن علی عابد پدر حسین شهید فخ است و این حسین در زمان هادی
عباسی خروج کرد و جماعتی از سادات علوی با وی بودند هادی کس فرستاد تا
همه را شهید کردند و از حضرت امام محمد تقی ع منقول است که بعد از قضیه کربلا
هیچ واقعه اهل بیت ما را صعبتر از واقعه فخ نبوده و فخ بفاء و خاء معجمه نام
موضعی است بر یک فرسنگی از مکه برای عمره بیرون آیند و او قریب براد ثنا
حق ان که در تاریخ یافعی مسطور است که حسین بن علی عابد مذکور در سال
یکصد و شصت و نه در مدینه خروج نمود و جمعی کثیر در بیعت او در آمدند
و او با خالد بن الیزیدی که والی مدینه بود جنگ کرد و خالد را با بسیاری
از لشکر او بکشت و آنگاه استعداد تمام بهم رسانیده بمکه رفت و خلق
بسیار بر وی جمع شد هادی جمعی از امرای خود با لشکر بسیار بر سر او فرستاد
پس

و در موضع فخ مذکور ملاقات فریقین واقع شده شکست بر لشکر حسین مذکور
افتاد و او با صد کس از اصحاب خود در آنجا شهید شد و حسن بن محمد بن عبدالله
برادرزاده او که در زمان منصور نیز خروج نموده بود در آن روز نیز شهید شد و ادریس
ابن عبدالله بن حسن از معرکه بیرون آمده بجانب مغرب گریخت و چنانچه در جلد
دوم از مجلس نهم مذکور خواهد شد در آنجا پادشاه شد و آخر هرون الرشید کسی
فرستاد که او را بزهر شهید ساخت و ذهبی در کتاب کاشف آورده که حسن مثلث
و برادرش عبدالله در زندان عباسیه وفات یافتند **ابو محمد عبدالله المحض بن**
الحسن المثنی رضی الله عنهما شیخ بنی هاشم بود در زمان خود و بنابر آن او را محض
گفتندی یعنی خالص که خلاصه دو سبط بود مادرش فاطمه بنت امام حسین ع
و پدرش حسن بن الحسن علیه السلام و او بغایت شبیه بود بحضرت رسالت
صلوات الله علیه روزی از او پرسیدند که شما از چه جهت افضل همه مردمانید
گفت بسبب آنکه همه کس را آرزوست که از ما باشند و ما آرزو نمی‌بریم که از
دیگران باشیم **نظم** در آرزوی رتبه ما اند دیگران
ما را برتبه دگران نیست آرزو و از لطایف کلام او که صاحب استیعاب در
ترجمه حضرت فاطمه ع آورده آنست که عبدالله روزی بمجلس هشام بن عبد الملک
در آمد و کلبی که یکی از علمای تابعین بود در مجلس حاضر بود پس هشام از عبدالله
پرسید که ای ابو محمد بگو که سن فاطمه دختر رسول خدا بچند سال رسیده بود
عبدالله گفت سی سال دیگر باره از کلبی پرسید و او گفت سی و پنج سال آنگاه
هشام بعبدالله گفت که بشنو که کلبی که صاحب علم تاریخ است چه میگوید
عبدالله گفت ای امیر تو احوال مادر مرا از من پرس و احوال مادر کلبی را از وی پرس
و محمد که بنفس زکیه ملقب است و ابراهیم قتیل باخمری و یحیی صاحب دیلم
از جمله اولاد او بند عبدالله در حبس منصور دوانیقی درجه شهادت یافت
یحیی بن عبدالله المحض در زمان هرون الرشید در بلاد دیلم و طبرستان
خروج کرد و والی آنجا در مقام نصرت و یاری او شد و مردم بسیار از سپاهی و
رعایای آن نواحی و اطراف بر وی جمع شدند و چون خبر او بهرون الرشید رسید

فضل بن یحیی برمکی را با پنجاه هزار سوار وخزانه بسیار بر سر او فرستاد و فضل
در طالقان نزول نمود و کتابتی بوالی آن دیار نوشت و وعدهٔ مال بسیار باو
کرد و کتابات محبت آمیز بیحیی نیز نوشت و تعهد امان او از هرون نمود
تا آنکه یحیی از تتابع اموال وخلعت و هدایا که فضل بوالی دیلم میفرستاد
هراسان شد که مبادا او را گرفته بدست دشمن سپارد لاجرم اجابت صلح
فضل بشرط عهد و امان نمود و در آن باب کتابتی بفضل نوشت و فضل کتابت
او را بخدمت هرون فرستاد تا از آنجا عهد نامهٔ مشتمل بر شهادت قضاة
و اشراف و اعیان که در حضرت هرون می بودند آوردند و فضل آن عهد نامه را
به یحیی فرستاد و یحیی بدان اعتماد نموده نزد فضل آمد و فضل او را همراه ببغداد
برد و چون در بغداد او را نزد هرون رسانید هرون تعظیم و تکریم یحیی نمود
و مال بسیار باو فرستاد و اقطاع خوب و منزل مرغوب جهت او مقرر نمود
و مردم را امر کرد که بدیدن او بروند و تهنیت قدوم شریف او نمایند تا
آنکه اکابر و اشراف مبارکباد قدوم او گفتند و شعرا در آن باب لآلی نظم
سفتند و از آنجمله مروان بن ابی حفصه قصیده گفت که این چند بیت
از اول آنست شعر لعمرك ما وُدُّ الغواني بدائم ۞ ولا لیلُ من نعمی بهن بدائم
ظفرتَ فلا شلّت ید برمکیة ۞ رتقتَ بها الفتق الذی بین هاشم ۞ علی حین اعیا الراتقین
فکفوا و قالوا البرّ المتلائم ۞ فاصبحت قد فازت یداك بخطة ۞ من المجد باق ذکرها فی المواسم
و ما زال قدح الملك یخرج فایزا ۞ لکم کلما ضمّت قداح المساهم ۞ و بعد از آن اندك
روزی چنانچه شیخ جلال سیوطی در تاریخ الخلفا آورده عبد الله بن مصعب
ابن الزبیر را کینهٔ دیرینه بآن داشت که بر یحیی افترا نمود که او مرا دعوت
مینماید بخلافت خود و برآنکه خروج کنیم بر هرون الرشید و یحیی جهت دفع
تهمت در حضور هرون با او مباهله نمود و پنجه در پنجه او فرو برده گفت بگو
اللهم ان کنت تعلم ان یحیی لم یدعنی الی الخلافة والخروج علی امیر المؤمنین فکلنی
الی حولی و قوتی و اسحتنی بعذاب من عندك یا رب العالمین پس زبیری مضطرب
شد و چون چاره نداشت آن کلمات را گفت و بعد از آن یحیی نیز مثل آن کلمات

کنند

گفته و هر دو از مجلس هرون بیرون آمدند و زبیری در همان روز بمرد و آخر هرون یحیی را
با نسخهٔ امان حاضر ساخت و ابو البختری و محمد بن الحسن الشیبانی صاحب ابو حنیفه را
طلبید و با محمد گفت که چه میگویی در باب این امان آیا صحیح است یا نه محمد گفت صحیح است
پس رشید از او روی بگردانید و متوجه ابو البختری شد و آن ملعون بجهت تقرب هرون
گفت که از فلان وجه این عهد منتقض است پس هرون او را بنواخت و گفت انت
قاضی القضاة و انت اعلم بذلك و آنگاه نسخهٔ امان را پاره ساخت و ابو البختری
آب دهان بر آنجا انداخت و بعد از تمهید این بهانه حکم بحبس یحیی نمودند و در آنجا
او را بزهر شهید ساختند و گفتند که در حبس وفات یافت و اشارت باین ظلم
و غدر نموده ابو فراس حمدانی رحمه الله در قصیدهٔ شافیه انجا که گفته شعر
یا جاهدا فی مساویهم یکتمها ۞ غدر الرشید بیحیی کیف ینکتم ۞ موسی الجون بن
عبد الله المحض در تاریخ الملوك عباسی مسطور است که طایفهٔ شیعه همیشه
مردم را بخلافت او دعوت مینمودند و او خود را ظاهر نمی ساخت تا آنکه او لیالی
در حجاز بنی خطبه بنام او خواندند و او پنهان بود و میخواست که قلعهٔ
محکم بدست آورد آنگاه ظاهر شود و در آن اثنا منصور عباسی بر وی ظفر یافت و
هزار تازیانه اوزد و از وی آهی سر نزد که اشد منصور چون آن حالت را دید گفت
مرا عجب نمی آید از جماعت دزدان که صبر بر ما نند این عذاب کنند بلکه عجب از کسی
که در ناز و نعیم پرورده باشد و این چنین صبر نماید موسی چون آن سخن شنید
این بیت برو خواند شعر انی من القوم الذین یزیدهم ۞ جلدا و صبرا قوة السلطان
فلعمری ان کنت اهل الحق اولی ان یصبروا علی ما الظلم فی حقهم من اهل الباطل
علی باطلهم و در واقع کرده که روزی موسی بمجلس هرون الرشید در آمد و پای او
بر روی فراش بالعزیز و بیفتاد و از مشاهدهٔ آن اهل مجلس بخندیدند پس
موسی خطاب برشید کرد و گفت که این ضعف صوم بود نه ضعف سکر و موسی
را اشعار خوب بسیار است از آنجمله آنکه گفته شعر تولت بهجة الدنیا فکل جدیدها خلق
و خان الناس کلهم فما ادری بمن اثق ۞ رایت معالم الخیرات سُدّت دونها الطرق
فلا حسب ولا نسب ولا دین ولا خلق ۞ فلست مصدق الاقوام فی شیء و ان صدقوا ۞

ابو عبدالله محمد بن ابراهیم بن اسمعیل بن ابراهیم المعروف بطباطبا بن
الحسن بن الحسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام در تاریخ الملوک وغیره مسطور است
که او خطیب فصیح بود و شعر را خوب میگفت و در ایام دولت مامون در کوفه
خروج نمود و چنانکه در احوال ابو السرایا از مجلس بهم خواهد آمد میان او و لشکر ها
که حسن بن سهل از بغداد بدفع او فرستاد محاربه واقع شد و ابو السرایا که مقدم لشکر
محمد بن طباطبا بود ظفر یافت و در آن اثنا محمد بیمار شد و چون ابو السرایا مرض
او را صعب دید التماس وصیتی از و نمود پس محمد گفت الحمد لله رب العالمین وصلی الله
علی سیدنا محمد و آله الطیبین اوصیک بتقوی الله فانها احصن جنة وامنع
عصمة وبالصبر فانه افضل مفزع واحمد معولا وان تستتم الغضب لربک وتدوم
علی منع دینک وتحسن صحبة من استجاب لک وتعدل بهم عن المرائق
ولا تقدم اقدام متهور ولا تحجم تحجیم متهاون واکفف عن الاسراف
فی الدماء ما لم یوهن ذلک منک دینا او یصدک عن صواب وارفق بالضعفاء
وایاک والعجلة فان معها الهلکة واعلم ان نفسک موصولة بدماء آل محمد
علیه السلام ودمک مختلط بدمائهم فان سلموا سلمت وان هلکوا هلکت
فکن علی ان یسلموا الحرص منک علی ان یعطبوا ووقر کبیرهم وبر صغیرهم واقبل
رأی عالمهم واحتمل هفوة ان کانت من جاهلهم یرع الله حقک واحفظ
قرابتهم یحسن الله نصرک وول الناس الخیرة لانفسهم فیمن یقوم مقامی
لهم من آل علی فان اختلفوا فالامر الی علی بن عبیدالله فانی قد بلوت
دینه ورضیت طریقته فارضوا به واحسنوا طاعته تحمدوا رأیه وبأسه
و چون وفات یافت ابو السرایا او را در شب دفن کرد و در مرثیه او چند بیت
گفت که از جمله آن این یک بیت است شعر مات الحمید فلما ان قضی و مضی
کان الفقید فمن ذا بعده الخلف مظهر قهر الجبار زید النار بن الامام موسی
الکاظم علیه السلام مظهر آتش قهر الهی و اخگر فروزنده دودمان رسالت
پناهی بود چون ابو السرایا در کوفه خروج کرد و محمد مشهور با بن طباطبا را از
پیش خود نایب حضرت امام رضا علیه السلام ساخته بر خود و سایر تابعان امیر

کردانید

گردانید زید مذکور را بتسخیر بصره فرستاد و زید چون شعله نار بر بصره مستولی
شد خانهای بنی العباس را بسوخت و نخلستانهای ایشان را آتش زد و بدین
سبب او را زید النار گفتند و آخر او را گرفته نزد مامون بمرو بردند و در آنجا
وفات یافت علی بن عبیدالله الاعرج بن الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب
علیهم السلام در کتب نسب مسطور است که او بغایت بزرگ بوده و ریاست عراق
تعلق باولاد او داشته کنیت او ابو الحسن است و مستجاب الدعوة بوده است
و در خلاصه و کتاب ابی داود مذکور است که او در زمان خود ازهد و اعبد آل
ابی طالب بود و اختصاص تمام بحضرت امام موسی و امام علی رضا علیه السلام
داشت و حضرت امام رضا او را تزوج صالح نام کرده بود و آخر با آنحضرت بخراسان
رفت و با اصحاب ما همواره اختلاط مینمود و چون محمد بن ابراهیم طباطبا خواست
که بولایت عهد خود او را ابو السرایا حسب او صیت بستاند علی از آن معنی امتناع
نمود تا آنکه او را آزاحوال محمد بن محمد بن زید بن علی فرمود و در کتاب کشی از سلیمان
ابن جعفر روایت نموده که گفت علی بن عبیدالله در اوایل حال بمن گفت که میخواهم
که بخدمت حضرت امام رضا علیه السلام فایز شوم و او را سلام کنم گفتم چه چیز ترا
از آن مانع است گفت اجلال و هیبت او مرا از آن باز میدارد و چون بعضی از
ایام بگذشت حضرت امام را اندک بیماری روی داد و مردم بعیادت آنحضرت
میرفتند پس من با علی بن عبیدالله ملاقات نمودم و او را گفتم که الحال وقت آنست
که آنحضرت را ملازمت نمایی آنگاه بخدمت آنحضرت آمد و چون آنحضرت او را
دید لوازم محبت و تعظیم و تکریم او بجا آوردند و علی بغایت خوشحال شدند
و بعد از آن علی بن عبیدالله بیمار شد پس حضرت امام رضا علیه السلام او را
عیادت نمودند و من در خدمت ایشان بودم و آنحضرت آن قدر نشستند که
هر که در آن خانه بود بیرون رفت و چون آنحضرت نیز بیرون رفت و من نیز در خدمت
او بیرون آمدم خبر داد مرا کنیز من که در خانه علی بن عبیدالله بود که ام سلمه زن علی
بن عبیدالله از پس پرده بحضرت امام علیه السلام نظر میکرد و چون آنحضرت بیرون
رفت او از پرده بیرون آمد و روی خود را بر موضع جلوس آنحضرت نهاده امرالیمی

بوسیده و دست برا بجا کشیده بر روی خود مالید سلیمان گوید که بعد از آن روزی
نزد علی بن عبید الله رفتم و او نیز مرا خبر داد از آنچه ام سلمه در تعظیم مکان آنحضرت
از روی اخلاص بجا آورده بود پس من آن صورت را بخدمت حضرت امام علیه السلام
عرض نمودم آنحضرت فرمودند که ای سلیمان بدانکه علی بن عبید الله و زن او و
فرزندان او از اهل جنت اند ای سلیمان بدانکه اولاد علی و فاطمه هرگاه خدای تعالی
این امر را یعنی معرفت امامت ائمه اهل بیت را با یشان روزی کرد اند ایشان
چون دیگر مردم نخواهند بود عبد الله بن الحسن بن الحسین الاصغر بن الامام الهمام
علی زین العابدین علیه السلام از اکابر ذریه سید المرسلین و در فضل
و طهارت مشابه جد خود امام زین العابدین بود و لهذا در دست اعادی
دین شهید گردیده نسب شریف او در مشجر سید اجل نقیب تاج الملة و الدین
علی بن محمد بن رمضان مشهور بابن الطقطقی که از جمله علمای نسب بوده بر این
وجه است که مذکور شد و در تحت نام شریف عبد الله نوشته که شهید شد
و او را عقب نیست و در آخر گفته که در شوشتر مدفون است و سید فاضل
نقیب محمد بن علی الحسنی نسابه در کتاب مسمی باصیلی که از مصنفات شریفه
اوست نسب شریف او را بهمان طریق ذکر نموده و مولف کتاب بخط بعضی
از افاضل نسابه دیده که در وقت وصول او بشوشتر چون نسب نامه سید اجل
نقیب عضد الملة و الدین حسنی متولی مزار فایض الانوار امام زاده عبد الله مذکور
سلام الله علیه را نوشته در اینجا تلقیب صاحب مزار بزین العابدین نموده بر وجهی
که بعد از ذکر نام سید عضد الملة او را بابن عمارت وصف نموده که متولی مشهد
زین العابدین علیه و آبائه السلام و از اینجا ظاهر میشود که نام شریف آن
عبد الله و لقب منیفش زین العابدین بوده بانی اصل عمارت او مستنصر خلیفه
عباسی است که اول بار رقبه شریف حضرت امام موسی کاظم و امام محمد جواد را
علیهما السلام بنا نهاد و بعد از آن متاخران سادات حسینی مرعشی شوشتر
بر آن عمارت افزودند و مساعی جمیله در ترویج آن مزار فایض الانوار که از
اشرف و الطف بقاع شوشتر است نمودند شکر الله سعیهم

الحسن

الحسن بن حمزة بن علی بن عبد الله بن محمد بن الحسن بن الحسین بن علی بن الحسین
بن علی بن ابی طالب علیهم السلام شیخ نجاشی گفته که او در طبرستان
بود و بمرعشی معروفست و از بزرگان این طایفه و فقهای ایشان بود آخر
ببغداد آمد و شیوخ ما با او در سنه ست و خمسین و ثلثمایه ملاقات نمودند
و در سنه ثمان و خمسین و ثلثمایه وفات یافت و علامه حلی در خلاصه گفته که کان
من اجلاء هذه الطایفة و فقهائها کان فاضلا ادیبا عارفا زاهدا ورعا کثیر
المحاسن ادیبا روی عنه التلعکبری و کان سماعه منه اولا سنة ثمان و
عشرین و ثلثمایه و له اجازة منه بجمیع کتبه و روایاته و از شیخ طوسی رحمه الله
نقل نموده که او گفته که سماع اصحاب ما از و در سنه اربع و ستین و ثلثمایه
بوده و این تاریخ سماع با تاریخ وفات او که از شیخ نجاشی مذکور شد جمع نمیشود
و خاتم المجتهدین شیخ زین الدین علی الشامی العاملی در حواشی خلاصه آورده
که آنچه مصنف از شیخ طوسی نقل نموده آنرا در نسخه کتاب شیخ بخط ابن طاوس
دیدیم اما در کتاب رجال بنسخه معتبری که از جناب شیخ بوده دیدیم که نوشته
بود که سماع ایشان از و در سنه اربع و خمسین و ثلثمایه بود و بنا بر این دو نسخه
تناقض میان این دو تاریخ برطرف میشود احمد بن محمد بن جعفر بن عبد الله بن
الحسین بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام العلوی العقیقی
شیخ نجاشی گفته که در مکه مقیم بود و روایت حدیث از کوفیان اصحاب ما
داشت و خدمت ائمه حدیث بسیار کرده بود و روایت بسیار داشت و او را
تصانیف است از آنجمله آنچه بما رسیده کتاب معرفة است و کتاب فضل من
و کتاب تاریخ الرجال و کتاب مثالب الرجلین و المرتدین محمد بن علی بن حمزة
بن الحسن بن عبید الله بن العباس بن علی بن ابی طالب علیه السلام شیخ نجاشی گفته
که او ثقه و عین است در حدیث و صحیح الاعتقاد و از راویان امام علی نقی
و امام حسن عسکری است و بعد از وفات حضرت امام حسن عسکری علیه السلام
مادر حضرت صاحب الامر علیه السلام در خانه او بسر می برد و از تصانیف او
کتاب مقاتل الطالبین علی بن الامام الهمام جعفر الصادق علیه السلام از راویان

پدر بزرگوار و برادر خود حضرت امام موسی و برادرزاده خود حضرت امام رضا علیه السلام بوده و او را کتابیست مشتمل بر ذکر آنچه از پدر و برادر روایت نموده و شیخ ابو عمرو کشی روایت نموده آنچه گواهی میدهد بر صحت عقیده او و تادب او نسبت بحضرت امام رضا علیه السلام با آنکه عم آنحضرت بود و بر تر بود و علامه حلی در کتاب خلاصه فرموده که حال او برتر است از آنکه بوسیله این اوصاف مبین کرده شود در رساله نسب کاشفی مذکور است که علی عریضی کنیتش ابو الحسن است عالمی بزرگ بوده و در کودکی از پدر مانده و از برادر خود امام موسی کاظم علیه السلام علم آموخته و نسبت او بعریض است و آن قریه ایست چهار میل از مدینه دور و در رجال کشی از علی بن جعفر منقول است که گفت یکی از واقفیان که بر امامت حضرت امام موسی وقف مینمایند نزد من آمد و گفت که برادر تو امام موسی را چه شد گفتم وفات یافت گفت وفات او را از کجا دانستی گفتم اموال او قسمت شد و زنان او شوهر کردند و با حکام آنها ناطق شد آنکه بعد از او بامامت مقر بود گفت کیست ناطق بعد از او گفتم پسر او علی رضا گفت او را چه شد گفتم وفات یافت گفت از کجا دانستی گفتم قسمت اموال او بکم لسانه و نطق الناطق من بعده گفت کیست ناطق بعد از او گفتم ابو جعفر محمد جواد آنگاه با من خطاب نمود و گفت ترا شرم نمی آید که با وجود کبر سن و علو قدر و فرزندی حضرت امام جعفر ایجنین سخن در حق خورد سالی میکویی گفتم گمان من آنست که تو شیطانی که باین صورت نزد من آمده آنگاه ریش سفید خود را بدست گرفتم و سر بجانب آسمان بر داشتم و گفتم مرا چه چاره است هرگاه خدای تعالی خورد سالی را لایق امامت بیند و این ریش سفید را لایق نه بیند و از حسن بن موسی بن جعفر روایت نموده که گفت در مدینه طیبه نزد ابو جعفر محمد جواد علیه السلام نشسته بودم و علی بن جعفر نیز حاضر بود پس اعرابی از من پرسید که این جوان چه کس است اشارت بحضرت امام محمد جواد علیه السلام نمود گفتم این وصی رسول خدا و وفات یافته و این جوانی نو رسیده است چگونه وصی حضرت رسول تواند بود گفتم این وصی

علی بن موسی است و علی وصی موسی بن جعفر و موسی وصی جعفر بن محمد و جعفر وصی محمد بن علی و محمد وصی علی بن الحسین و علی وصی حسین و حسین وصی حسن و حسن وصی علی ابی طالب و علی وصی رسول الله صلی الله علیه و علیهم و در ارشاد ارشادی را حاضر کردند که حضرت امام محمد جواد علیه السلام قصد نماید پس علی ابن جعفر از جای خود برخاست و بامام محمد جواد گفت ای سید من دستوری ده که اول بر من فصد نماید تا زهر و حده نشتر را پیش از تو بتحمل شوم آنحضرت تجویز نفرموده خود فصد کردند و چون خواستند که برخیزند علی بن جعفر از جای خود برخاست و کفش آنحضرت را پیش پای او نهاد **ابو جعفر الحسینی** از اولاد زید النار و در فضل و کرم مشهور روزگار است • ممدوح بدیع همدانی بوده • و با ملوک آل سامان مخالطه میفرموده • و ابو القاسم که در شیراز با عضد الدوله بوده • و از نسل ابو جعفر مذکور است **سلیمان بن جعفر بن ابراهیم بن محمد بن علی بن عبد الله بن جعفر الطیار الطالبی الجعفری** در خلاصه و غیره مذکور است که او از راویان حضرت امام رضا ست علیه السلام و پدر او از راویان حضرت امام جعفر صادق و امام موسی کاظم علیهما السلام بود و هردو ثقه اند و شیخ ابو عمرو کشی روایة نموده که روزی حضرت امام موسی علیه السلام بسلیمان ابن جعفر گفت که یا سلیمان ترا نصیب فرزندی حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله هست گفت آری گفت دو مرتبه نصیب از فرزندی حضرت امیر المومنین علیه السلام داری گفت آری گفت پدر جعفر رحمه الله هست گفت آری آنگاه آنحضرت گفت لولا الذی انت علیه ما انتفعت بهذا یعنی اگر اعتقاد تو درباره ما اهل البیت علیهم السلام صحیح نمی بود فرزندی ایشان ترا نفعی نمی رسانید **السید الاجل الطاهر الاوحد الحسن بن محمد بن ابراهیم بن الامام موسی الکاظم بن الامام جعفر الصادق ابو احمد الموسوی** پدر میر مرتضی و میر رضی الدین بود و نقابت سادات عالیه درجات عراق از وی فضل و استحقاق بار تعلق داشت و آخر خود را از آن معاف داشت و جمع بسید رضی الدین نمود و در نود و هفت سالگی در سال چهارصد هجری وفات یافت و میر مرتضی و دیگر اکابر شعرا در مرثیه او قصاید نیکو گفته اند صاحب تاریخ مصر قاهره گفته

بر زبان آورده او را در مشهد کربلا دفن نموده اند و میر مرتضی

اند

كما كان الشريف ابو احمد سيدا عظيما مطاعا وكانت هيبته اشد هيبة ومنزلته
عند بهاء الدولة ارفع المنازل ولقبه بالطاهر الاوحد وذي المناقب وكان فيه
كل الخصال الحسنة الا انه كان رافضيا هو واولاده على مذهب القوم السيد

الاجل الحبر الثمانيني ذو المجدين ابو القاسم الشريف المرتضى علم الهدى علي بن الحسين بن موسى بن محمد بن ابراهيم بن الامام موسى الكاظم عليه السلم

شريف عراق ومجتهد على الاطلاق ومرجع فضلاى آفاق بود رهنماى گردن
مدارج هدايت ومعارج ولايت علامات قدر وامارات انشراح صدرش بمرتبه ظاهر
گرديده كه از جد ولايت پناه خود لقب شريف علم الهدى باو رسيده صاحب دولتى
كه مجاوران مدارس وصوامع نواله روزى از خوان احسان او ميخوردند وسالكان
مراحل مسائل توشه تحقيق وارمغانى تدقيق از خوشه چينى خرمن فضل او
مى بردند طالبان راه ايمان وسالكان مسالك ايقان در مدرسه شرع وحكمه
عقل استغنا از راى روشن او مينمودند وآيينه مشكلات خود را بصيقل هدايت
او مجلى ميكردند مدتى مديد با مارتيج كه اعظم امور اسلام وصنو مرتبه خليفه ايام
است لواى رياست دين ودنيا بر افراخته ودر حجر حجرمانى كه مقام ركن امانيست
مراسم اسلام بجا آورده ودر عرفات عرفان قدم صدق نهاده ودر پى وصف صفا
صفا ومروه مروت آورده وچون حاجى قافله مدح گسترى قطار بختيان القاب
مستطابان شريف عالى جناب را در باديه بيكران اطناب واسهاب از دل
الحماكى غث ووصف وسقط اللواى شرح وبسط در نمى تواند كذا بنحتى بلغ
الهدى محله ورنام بيش آهنگ كلام را در ظل اذال ادمال آن مرام نميتوانند
كشيد حتى يبلغ الكتاب اجله خاطر فاتر وطبع قاصر خود را در سير اين وادى وطى
اين بوادى عاجز ميشمارد وفريادى لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا بر مى آرد نظم
ساربانا جمال كعبه كجاست كه بمرديم در بيابانش ووجه تلقب او بعلم الهدى
بروجهى كه شيخ اجل شهيد در رساله اجل حديث وغيرها ودر غير آن بيان نموده اند
آنست كه محمد بن الحسين بن عبد الرحيم كه وزير قادر عباسى بود در سال چهار صد و
بيمار شد وبيماريش ممتد گرديد تا آنكه حضرت امير المومنين عليه السلم در خواب

ديد كه

ديد كه با او ميگويد كه با علم الهدى بگوى كه بر تو دعا بخواند تا شفا يابى محمد وزير
مذكور گويد كه از آنحضرت پرسيدم كه كيست علم الهدى گفتند على بن الحسين الموسوى
آنگاه وزير رقعه مشتمل بر التماس دعا وعلى اجابت مولا بخدمت مير نوشت ودر آنجا همان
لقب را كه در خواب ديده بود درج نمود چون آن نوشته بنظر شريف مير رسيد از
روى هضم نفس خود لا ابى آن لقب شريف نمود ودر جواب وزير نوشت كه الله الله
فى امرى فان قبولى لهذا اللقب شناعة على وزير بعد رسانيد كه والله كه نوشته
بخدمت شما الا آنچه امير المومنين مرا بآن امر كرده بود وبعد از آنكه وزير ببركت
دعاى مير مرتضى شفا يافت صورت واقعه را ببغداد بخليفه عباسى عرض كرد وآبائى
مير مرتضى را از آن لقب مذكور ساخت قادر با مير مرتضى گفت كه قبول كن اى مرتضى
آنچه جد تو ترا بآن ملقب ساخته وحكم شد كه منشيان بلاغت نشان از ادب
القاب او داخل سازند واز آن زمان بآن لقب مشهور شد ووجه توصيف او بالثمانينى
بعضى از اعلام در ترجمه آن سيد اعلم آورده وگفته كما السيد الاجل الاوحد الطاهر الثمانينى
ذو المجدين المرتضى علم الهدى على بن الحسين الموسوى كان مولده سنة خمس
وخمسين وثلثمائة وحاله فى الفضل والعلم اجل من ان يحكى واشهر من ان يذكر
وخلف بعد وفاته ثمانين الف مجلد من مقروآته ومصنفاته ومحفوظاته ومن
من الاموال والاملاك ما يتجاوز عن الوصف وصنف كتابا يقال له الثمانين
وخلف من كل شىء ثمانين وعمر احد وثمانون سنة فمن اجل ذلك سمى الثمانينى شيخ
نجاشى گفته كه ابو القاسم المرتضى حاز من العلوم ما لم يدانه فيه احد فى زمانه
وسمع من الحديث فاكثر وكان متكلما اديبا شاعرا عظيم المنزلة فى العلم والدين
والدنيا ويافعى در تاريخ خود گفته الشريف المرتضى ابو القاسم على بن الحسين بن موسى
الحسينى الموسوى كان نقيب الطالبيين وكان اماما فى علم الكلام والادب والشعر
وللمرتضى تصانيف على مذهب الشيعة ومقالة فى اصول الدين وله ديوان شعر
كبير وقد اختلف الناس فى كتاب نهج البلاغة المجموع من كلام على بن ابى طالب
هل هو جمعه او اخوه الرضى وقيل انه ليس من كلام على وانما احد مما هو الذى
وضعه ونسبه اليه والله اعلم وله الكتاب الذى سماه الغرر والدرر وهى مجالس

وهو

اسلافها تشتمل على فنون من معانى الادب تكلم فيها على النحو واللغة وغير ذلك

كتاب يدل على فضل كثير وتوسع فى الاطلاع على العلوم وذكره ابن بسام الاندلسى فى اواخر كتاب الذخيرة فقال هذا الشريف امام ائمة العراق بين الاختلاف

والا فتراق اليه فزع علماؤها واخذ عنه عظماؤها وصاحب مدارسها وجامع

شاردها وآنسها وسارت اخباره وعرفت بها اسفاره وحمدت فى ذات الله ماثره

وآثاره وتواليفه فى الدين وتصانيفه فى احكام المسلمين مما يشهد انه فرع

تلك الاصول ومن اهل بيت الرسول مولف كويدكه انكه باضى كفته كه مردم را

خلافست درانكه كتاب نهج البلاغة تاليف كدام يك ازيشان دو برادر است خلافى

نيست چه هيچ يك ازيشان را از فضل ديكرى خطى وفرقى و اكر احيانا

ايشان تحقيق آن اهتمامى واقع بودى ميبايست كه از فضلاى شيعه نيز سند

تا جواب صواب بشنوند كه جمع سيد رضى الدين است رضى الله عنه فان صاحب

البيت ابصر بالبيت واما انكه نقل نموده كه بعضى كفته اندكه خطب نهج البلاغه

از حضرت امير عليه السلام نيست و واضع ان يكى ازان دو برادر است اصلى نه

چه هيچكس غير يا فعى بدهيچ كتاب اين سخن را در تمام خطبهاى كتاب نسبت

نكفته بلكه آنچه تا غايت بنظر رسيده آنست كه بعضى از جاهلان اهل سنت

در خصوص خطبه شقشقيه مشهور متواتر اين تهمت را كرده اند وشارح

نهج البلاغة على بن عبد الحميد معتزلى كه در مسئله امامت با اهل سنت

شريك است تصحيح آن نموده ودر تاريخ ابن كثير شامى مسطور است

كه الشريف الموسوى الملقب بالمرتضى ذى المجدين كان اكبر من اخيه

الرضى ذى الحسبين نقيب الطالبين وكان على مذهب الامامية و

الاعتزال يناظر على كل ذلك وكان يناظر عنده فى كل مذهب وله

تصانيف فى التشيع اصولاً وفروعاً وابن اثير جزرى در كتاب جامع

الاصول كفته كه مروج مايه رابعه بقول فقهاى شافعى ابو حامد احمد بن

طاهر اسفراينى است وبقول علماى حنفى ابو بكر محمد بن موسى الخوارزمى

وباعتقاد مالكيه ابو محمد عبد الوهاب بن نصر وبروايت حنبليه ابو

عبدالله

عبدالله الحسين بن على الحامد وبروايت علماى اماميه الشريف المرتضى علم الهدى سوى

وعلامه حلى در كتاب خلاصه كفته كه حضرت سيد را مصنفات بسيار است

كه ما ازان در كتاب كبير خود ذكر كرده ايم وعلماى اماميه از زمان او تا زمان ما

كه هشتصد ونود وسه از هجرت كذشته استفاده بكتب او مينموده اند

واو ركن ايشان ومعلم ايشانست قدس الله روحه وجزاه عن اجداده خير

الجزاء وآنچه از كتب او در كتاب رجال شيخ نجاشى مذكور شده كتاب تفسير

سوره حمد وبعضى از سوره بقره است وتفسير آيه قل تعالوا اتل ما حرم ربكم

عليكم ورساله در تحقيق معانى آيه ولقد كرمنا بنى آدم وحملناهم فى البر والبحر

وتفسير قوله تعالى ليس على الذين آمنوا وعملوا الصالحات جناح فيما طعموا

كتاب الموضح عن جهة اعجاز القرآن وهو الكتاب المعروف بالصرفه وكتاب

الملخص فى اصول الدين كتاب الذخيره كتاب جمل العلم والعمل كتاب تقريب

الاصول فى الرد على يحيى بن عدى كتاب الرد على يحيى ايضا فى اعتراضه دليل

الموحدين فى حدوث الاجسام والرد عليه فى مسئله سماها طبيعة المسلمين

مسئله فى كونه تعالى عالما مسئله فى الارادة مسئلة اخرى فى الاراده كتاب

تنزيه الانبياء والائمه عليهم السلام مسئله فى التوبة كتاب الشافى فى الامامة

كتاب المقنع فى الغيبة كتاب الخلاف فى اصول الفقه مسئله فى التاكيد

مسئله فى دليل الخطاب المصباح فى الفقه شرح مسائل الخلاف مسئله فى

المتعه المسائل المحمديات خمس مسائل المسائل البادرائيات اربع وعشرون

مسئله المسائل الموصليات ثلث فى الوعيد والقياس والاعتماد المسائل

الصيداويات الاوايل خمس المسائل الثانية المسائل الرمليات سبع مسائل المسائل

السالارية ثلث مسائل سال عنها السلطان كتاب الغرر كتاب الوعيد كتاب

الذريعة تفسير قصيدة كتاب مسائل انفرادات الامامية وما ظن انفرادها

مات رضى الله عنه لخمس بقين من شهر ربيع الاول سنه ست وثلاثين واربعمائه

وصلى الله عليه ابنه فى داره ودفن فيها وتوليت غسله ومعى الشريف ابو يعلى

محمد بن الحسن الجعفرى وسلار بن عبد العزيز السيد الشريف الرضى محمد بن

الحسین بن موسی بن ابراهیم بن الامام الهمام موسی الکاظم علیه السلام

ذکر کلمۂ او

کنیتِ شریفش ابو الحسن و لقب مرضیش رضی است و ذی الحسبین برادر میر مرتضی
علم الهدی و در عصمت و طهارت برگزیدهٔ خداست نقیب علویه و اشراف بغداد
بلکه قطب فلک ارشاد و مرکز دایرهٔ رشاد بود صیت بزرگی و جلالت او
گوش ملک شنیده و آوازهٔ فضل و بلاغت او بایوان فلک رسیده اشعار
دلپذیرش تصرف از دامن فصاحت آرایی در شاخ بلند سحر آزمایی زده
و پای ترقی از حضیض بلاغت گستری بر ذروهٔ شاهق معجزه پروری نهاده
پایهٔ فضل و کمال و معالی و افضال او از آن گذشته که زبان ثنا و بیان مدحت
از کنه رفعت آن عبارت تواند کرد ظاهرست که چون جمال بغایت رسید
دست مشاطه بیکار ماند و چون بزرگی و جلال بحد کمال کشید بازوی
وصافان شکسته گردد **نظم** ز روی خوب تو مشاطه دست باز کشید
که شرم داشت که خورشید را بیاراید ابن کثیر شامی گفته که میر رضی الدین بعد
از پدر نقیب علویه بغداد شد و او فاضل و دین دار بود و در فنون علم ماهر
بود و سخی و جواد و بر همین کار و شاعر بی نظیر بود تا اینکه گفته اند که او اشعر
قریش بود در پنجم محرم سنه ست و اربعمایه وفات یافت و فخر الملک
وزیر سلطان بهاء الدوله دیلمی و قضاة و اعیان بر جنازهٔ او حاضر شدند
و وزیر مذکور بر وی نماز گذارد و بعد از آن منصب نقابت او با دیگر مناصب
عالیهٔ شرعیه مانند امارت حج و غیره ببرادر بزرگ او میر مرتضی مفوض شد
و میر مرتضی و ابو العلاء معری و بسیاری از افاضل شعرا در مرثیهٔ او
اشعار خوب گفتند و از جمله مرثیهٔ معری این یک بیت است **شعر**
تکبیرتان حیال قبرک للفتی ٭ محسوبتان بعمرة و طواف ٭ و در تاریخ یافعی
مسطورست که توفی الشریف الرضی الحسینی الموسوی البغدادی الشیعی
نقیب الاشراف ذو المناقب و محاسن الاوصاف صاحب دیوان الشعر
ذکره الثعالبی فی کتابه یتیمة الدهر و قال ابتدأ بقول الشعر بعد ان جاوز
عشر سنین بقلیل و هو الیوم ابدع اهل الزمان انشاء و انجب سادة العراق

وافضل

وافضل الجبابرة الحذاق یتحلی مع محتده الشریف و مفخره المنیف بادب ظاهر و حظ
من جمیع المحاسن و افضل شعراء الطالبیین علی کثرة شعرائهم المفلقین و لو
قلنا انه اشعر قریش لم یبعد عن الصدق و من جملة شعره العالی الذی یرجع
الی السلاسة متانة والی السهولة رصانة و یشتمل علی معان یقرب جناها
و یبعد مداها ما کتبه الی القادر بالله الخلیفة العباسی احمد بن المقتدر قصیدة
منها قوله **شعر** عطفا امیر المومنین فاننا ٭ فی دوحة العلیاء لا نتفرق
ما بیننا یوم الفخار تفاوت ٭ ابدا کلانا فی المعالی معرق ٭ الا الخلافة میزتک فاننی
انا عاطل منها و انت مطوق ٭ و دیوان شعره کبیر یدخل فی اربع مجلدات و هو کثیر
الوجود فلا حاجة الی الاکثار من ذکره و کان ابوه یتولی نقابة الطالبیین و یحکم
فیهم اجمعین والنظر فی المظالم والحج بالناس ثم ردت هذه الاعمال کلها الی ولده
الرضی المذکور فی سنة ثمانین و ثلثمایة و ابوه حی و در تاریخ مصر و قاهره مذکورست
که الشریف ابو الحسن الرضی الموسوی کان عالما عادلا فاما اللغة والفرایض والفقه
والنحو و کان شاعرا فصیحا عالما عالی الهمة متدینا الا انه کان علی مذهب القوم
اماما للشیعة و هو و ابوه و اخوه انتهی و در تاریخ یافعی و ابن خلکان و غیر آن مذکور
که شریف رضی رضی الله عنه در خورد سالی که هنوز عمر او بده سال نرسیده بود
ابن سیرافی نحوی مشهور بتعلم نحو اشتغال مینمود روزی سیرافی بطریقی که در
تعلیم طفلان عادت شده از وی پرسید که هرگاه گویند رایت عمر علامت نصب در
عمر چه خواهد بود رضی در جواب گفت بغض علی ابن ابی طالب پس سیرافی و حضار
از سرعت فهم و حدت خاطر او تعجب نمودند و در تذکرهٔ ابن عراق مسطورست
که چون پدر میر رضی الدین آن جواب را شنید خوشحال شده گفت که استاد نحو
حقایق بخاطر بخاتمی گفته که از جملهٔ مصنفات او کتاب حقایق التنزیل است و یافعی
گفته که آن کتابی است بی نظیر که دلالت میکند بر توسعه دستگاه او در علم نحو
و لغة و غیر آن و کتاب خصایص الائمه علیهم السلام و کتاب نهج البلاغه که جمع
خطب و احکام حضرت امیرست علیه السلام و کتاب تعلیق خلاف فقها و کتاب
مجازات الآثار النبویه و حاشیه بر ایضاح ابو علی فارسی و غیر آن از کتب و

رسایل و از اشعار شریف رضی رضی الله عنه دو قطعه درین مقام مذکور میشود

شعر خذ من زمانك ما استطعت فانما ∴ شركاؤك الايام والوارثات

لم يقض حق المال الا معشر ∴ وجدوا الزمان يعيث فيه فعاثوا

المال مال المرء ما بلغت به ∴ الشهوات او دفعت به الاحداث

ما كان منه فاضلا عن قوته ∴ فليوقنن بانه ميراث

انى لاعجب من اناس اسكواه ∴ بعلايق الدنيا وهن رثاث

كنزوا الكنوز واغفلوا شهواتهم ∴ فالارض تشبع والبطون غراث

مالي وللدنيا الخؤن بحاجة ∴ فلنفس ساحر كيدها النفاث

عاداتها منقوضة وعهودها ∴ منكوثة وحبالها انكاث

طلقتها الفا لاحسم داءها ∴ وطلاق من عزم الطلاق ثلاث

وله رضي الله عنه عتبت على الدنيا وقلت الى متى ∴ اكابد عسرا ضره ليس ينجلي

اكل شريف من علي جدوده ∴ حرام عليه الرزق غير محلل ∴ فقالت نعم يا ابن الحسين رميتكم

بسهمي عناد ان طلقني علي ∴ و ترکیست بمضمون قطعه مذکوره آنچه

خان احمد والی کیلان در بعضی از قصاید خود که بپادشاه غفران پناه

طهماسب انار الله برهانه فرستاده گفته **نظم** مراد سید دو فقره رسول امیر

چنانکه نیست حقیقت ز هیچکس پنهان ∴ بمصطفای معلا که نداد از خوان ام

که روز نام کنم صرف شاه از دل و جان ∴ و گرنه داده ز دو مال دهر با سر طلا

علی که حامی دین بود و هادی ایمان ∴ بطور شرع نبی این عیش دگر شود

طلاق داده و الجلال فرزندان **الشريف المرتضى ابو احمد عدنان بن الشريف**

الرضي الموسوي رضي الله عنهم شریف بطحای فضل و کرم و نقیب مشهد

دانش بود لوای علو شان و سمو مکان او بسماء رفعت و سماک علو نسبه

احمدی رسیده و بر خلعت حشمت و احترام و اعلام تراهت طهارت انما

یرید الله لیذهب عنکم الرجس ویطهرکم تطهیرا کشیده **نظم**

تفاخر نموده با و آل هاشم ∴ تظاهر فزوده با و آل حیدر

باجداد او عز بطحا و یثرب ∴ باسلاف او فخر محراب و منبر

بعد از

بعد از وفات عم خود میر مرتضی رضی الله عنه متولی نقابت علویه شد و سلاطین

آل بویه او را تعظیم بسیار مینمودند و ابن حجاج شاعر بغدادی را در مدح او قصاید

بسیار است **ابو الحسن محمد بن الحسن بن علی بن حمزه بن محمد بن الحسن بن محمد بن علی بن**

محمد بن یحیی بن زید بن علی زین العابدین علیه السلم الحسینی العلوی الاقساسی

الکوفی ابن کثیر شامی گفته که از اولاد زید بن علی بن الحسین علیهم

السلام است و او را فصاحت و شعر نیکو بود و در امارت حج نیابت شریف مرتضی

بود و چند ین سال روی توجه بصوب فلنولینك قبلة ترضاها فول وجهك

شطر المسجد الحرام نموده و انبه صدق نیت و صفای طویت طریق اول

بیت وضع للناس ببكة مباركا پیموده وفات او در سال چهارصد و یازده

بود **ابو محمد الحسن بن علی بن حمزه بن محمد بن الحسن الحسینی المعروف بابن الاقساسی**

ابن کثیر شامی گفته که مولد و منشاء او کوفه بود و او شاعر ماهر و از خاندان ادب

و ریاست و مروت بود به بغداد آمد و قصاید در مدح مقتفی و مستنجد و پسر او

مستضیء و پسر او ناصر گفت و ناصر نقابت سادات عالی درجات عراق را باو

مفوض نمود و او شیخی مهیب بود و عمر او از هشتاد تجاوز نمود در سال پانصد

و نود و سه وفات یافت **السید الاجل عز الدین بن الاقساسی الکوفی**

از اشراف و نقبای کوفه و صاحب فضل و ادب بود و قدرت تمام بر گفتن

شعر داشت روایت کرده اند که روزی مستنصر خلیفه عباسی بزیارت قبر

سلمان فارسی رضی الله عنه رفت و سید مذکور با او همراه بود و در اثنا خلیفه

بسید گفت که دروغ است انکه غلاة شیعه میگویند که علی بن ابی طالب علیه السلم

در یکشب از یثرب بمداین آمده و سلمان را غسل داده و در همان شب بمدینه

مراجعت نموده پس سید در جواب او این ابیات از روی بدیهه انشا فرموده **شعر**

انكرت ليلة اذ سار الوصي الى ∴ ارض المداين لما ان لها طلبا

وغسل الطهر سلمانا وعاد الى ∴ عراص يثرب والاصباح ما وجبا

وقلت ذلك من قول الغلاة وما ∴ ذنب الغلاة اذا لم يوردوا كذبا

فآصف قبل رد الطرف من سبا ∴ بعرش بلقيس وافى يخرق الحجبا

فانت فی آصف لم تغل فیه بلی ❊ فی حیدر انا غال ان ذا عجبا
ان کان احمد خیر المرسلین فذا ❊ خیر الوصیین او اکل الحدیث هبا

السید الکریم ابو المکارم حمزة بن زهرة الحسینی الحلبی بود زوره فلک سیادت زهره بود ولایح وان شجره طیبه ولایت زهری فایح جامع مکارم اخلاق وطیبا عراق و در مذهب امامیه مجتهد علی الاطلاق بود صاحب تصانیف بسیار است وچون سابقا شمه از بزرگی و ریاستش او در احوال شهر حلب از تاریخ ابن کثیر ایراد نموده بتکرار آن حاجت نیست واز افاضل متاخران آن خاندان عالیشان است که از دبستان عترت طاهره وسلاله نجوم زاهره علاء الحق والدین ابی الحسن علی بن ابی ابراهیم محمد بن ابی علی الحسن بن ابی المحاسن زهرة بن ابی علی الحسن بن ابی المحاسن زهرة بن ابی المواهب علی بن ابی سالم محمد بن ابی ابراهیم محمد النقیب بن ابی علی احمد بن ابی جعفر محمد بن ابی عبد الله الحسین بن ابی ابراهیم اسحق المؤتمن بن ابی عبد الله جعفر الصادق علیه السلام بن ابی جعفر محمد الباقر علیه السلام بن ابی الحسن علی زین العابدین علیه السلام بن ابی عبد الله الحسین السبط الشهید علیه السلام بن امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام **شعر**
نسب تضائلت المناسب دونه ❊ ضیاره لصباحه فی فجره

و سید مشار الیه معاصر شیخ اجل علامه جمال الملة والدین حسن بن مطهر حلی بوده و در روایت احادیث امامیه وسایر علوم دینیه از و اجازت داشته و جناب شیخ رساله در اجازت او تالیف نموده و در آنجا اولاد امجاد او را نیز اجازت فرموده

السید الحسیب ابو هاشم العلوی از اکابر سادات امجاد و معاصر صاحب اسمعیل بن عباد بوده و صاحب همواره با او طریقه اخلاص وعبودیت و اختصاص مرعی میداشته در تذکره ابن عراق مسطور است که وقتی صاحب ابن عباد بیمار شده بود و بعد از آنکه او صحت یافت سید ابوهاشم مذکور بیمار شد و صاحب ابن عباد این قطعه گفته بخدمت او فرستاد **شعر**
اباهاشم مالی اراک علیلا ❊ ترفق بنفس المکرمات قلیلا ❊ لترفع عن قلب النبی حرارة
وتدفع عن صدر الوصی غلیلا ❊ فلو کان من بعد النبی معجز ❊ لکنت علی صدق النبی دلیلا

پس ابوهاشم در جواب او این قطعه نوشت **شعر** دعوت الاله الناس شهرا محرما
لیصرف سقم الصاحب المتفضل ❊ الی بدنی او مهجتی فاستجاب لی
فها انا مولانا من السقم ممتلی ❊ فشکرا لربی حین حول سقمه
الی وعافاه بغیر مجهل ❊ واسال ربی ان یدیم علاه ❊ فلیس سواه مفزع لبنی علی

وچون قطعه ابوهاشم بصاحب رسید این قطعه را که مشعر بنهایت اخلاص اوست گفته باو هاشم فرستاد **شعر** اباهاشم لم ارض هاتیک دعوة
وان صدرت من مخلص متطول ❊ فلا عشت الا حین تسلم سالما
وصرف اللیالی عن فنائک معزل ❊ فان نزلت یوما بجسمک علة
وحاشاک منها یا علاء بنی علی ❊ فنادیها فی الحال غیر مؤخر
الی جسم اسمعیل دونی تحول

السید الاجل علی بن جعفر بن الحسین بن قدامه الموسوی لوای علو شان وسمو مکان او بسماء رفعت و سماک علو نسبت مجدی رسیده و بر خلعت حشمت و احترام او اعلام تراهت طهارت انما یرید الله لیذهب عنکم الرجس اهل البیت ویطهرکم تطهیرا کشیده رئیس اهل خراسان وشمع موسویان قاطع دابر سامریان وقالع اذناب ناصبیان بوده در تذکره دولتشاهی مسطور است که ابوجعفر علی بن جعفر موسوی مذکور را از روی تعظیم وقدر رئیس خراسان نوشته اند و سلطان سنجر او را برادر خوانده بود و ادیب صابر که از افاضل شعرای خراسان است در تهنیت آنکه سلطان سنجر سید را برادر خوانده است میگوید **نظم** اگرچه بهتر بن خلق عالم را بر باشد ❊ بزرگی را بیفزاید چو سلطانش برادر خواند
مسکن و موطن سید نیشابور بوده و ضیاع و عقار و احشام او در خراسان بسیار بوده است بغایت سیدی مکرم و مدبر و صاحب ناموس بوده است و اد[یب] مذکور در مدح او قصاید بسیار دارد و از آنجمله این قصیده بلاغت آثار است که شمه از معالی آن سید عالیشان را بدان بیان نموده و در مضمار سخنوری قصب السبق از اقران خود ربوده **قصیده**
تنم بهر اسیر است و دل بعشق فدی ❊ همی بگوش من آید ز لفظ عشق ندی
تنم فدی شد و چشم ندید روی خلاص ❊ خلاص نیست اسیران عشق را بفدی

همه ملاحت دنیا نگار من دارد — عجب مدار اگر بی‌وفاست چون دنیی
من و تو ایم نگارا که عشق و خوبی را — ز نام لیلی و مجنون برون بریم همی
ملامتست ازین عشق عشق بر مجنون — غرامتست ازین حسن حسن بر لیلی
منم که گشته ام از جور عاشقی خورسند — بسایه سر زلفت ز سایه طوبی
از آن قبل که عسل را حلاوة از لب تست — خدای عز و جل در عسل نهاد شفی
قوی بتقویت روی تست طالع حسن — چو دین بتقویت مجد دین شمع هدی
اجل رئیس خراسان و شمع موسویان — که اوست مالش فرعون ظلم را موسی
خجسته تاج معالی علی بن جعفر — که علم جعفر صادق همی کند املی
کلام او بدل پند نامه لقمان — حدیث او حسد عهد نامه کسری
همی کند هنرش بر زمانه استخفاف — همی کند نسبش بر زمانه استهزی
وفاق او دل و جان را حلال کرده چو جمع — خلاف او دل و دین را حرام شد چو زنی
دو نایب اند ز جود تو دجله و جیحون — دو چاکرند ز حلم تو بو قبیس و حری
از آن قبل که ز ذریت مصطفی بودی — فریضه گشت بر امت مودت قربی
رفیع رای تو بر من تفضلی دارد — تهمتی که بمن نسبتی نداد دفی
بذات ایزد و توحید او و حرمت دین — بحق کعبه و آنکس که کرد کعبه بنی
بزمزم و عرفات و حطیم و رکن و مقام — بعمره و بحجر و بمروه و صفا و منی
بسوره سوره تورات و سطر سطر زبور — بآیه آیه انجیل و حرف حرف نبی
باب دیده یعقوب و خوبی یوسف — بهیبت ذکریا و طاعت یحیی
بقرب موسی عمران و سجده داود — باختصاص محمد بپاکی عیسی
باشنایی دین و بروشنایی عقل — بنیکنامی زهد و بپاکی تقوی
بدولت تو که جان از بهر اوست حیات — بنعمت تو که این را ز بهر اوست غذی
که هیچ لحظه و ساعت بهیچ وقت و حدیث — بهیچ شغل و عزیمت بهیچ سعی و شری
اگر خلاف ترا من حلال داشته ام — حلال داشته ام در حریم کعبه زنی
ندوی فضل بگی چند لفظ من بشنو — کری کند که چنین لفظ بشنوند کری
تو مفتی همه شرق و سید همه غرب — بده جواب سوال من اندرین فتوی

بعقل و شرع چه واجب کند عقوبت من — بکن مکن بعقوبت حواله بر عقبی
نعوذ بالله اگر خود جنایتی کردم — طریق عفو چرا بسته شد درین معنی
بحلم و عفو تفاخر بود که در قرآن — بحلم و عفو تمدح همی کند مولی
تو عفو کن که کند من که بی عنایت تو — ز خون دیده رخ من طلی شداست طلی
چه مایه شعر که در مدح منتشر گشتست — کریم را بمدیح و لئیم را بهجی
نخواهی اگر بزرگان ترا چنین گویند — بعفو تو که بزرگان چنین کنند همی
چو ماه و شام که اندر فراق خدمت تو — چو مه اسیر محاقم چو شد اسیر عوی
بصد قصیده ترا خوانده ام حلیم و کریم — چنان مکن که خجل کردم اندرین دعوی
چنین قصیده که ابیات او بصنعت طبع — همی برآرد و معانی مری کند مری
چو خوی تو بلطافت همی زند طعنه — بر آب کوثر و خاک بهشت و باد هری
ندانم از شعرای زمانه یک شاعر — که در مدیح تو شعری چنین کند انشی
قلم بنام من اندر مکش که نام ترا — همی بچرخ رسانم بشعر چون شعری
بشعر شاعر بود نام مهتران بزرگ — بشعر جد تو زر داد و خلد داد دری
چو پادشاه کریمان روزگار توی — بروزگار تو باشی بذکر شعرا ولی
درین قصیده اگر عذر جرم خود خواهم — خدای عفو کند جرم آدم و حوا فی
مدیح تو بجهانی برخاک اعشی و اخطل — بر آسمان رسد احسنت اخطل و اعشی
همیشه تا ز پی فطر و ترویه اضحیست — بجز عدوی تو قربان مباد در اضحی
هر آنکسی که نخواهد ترا بقای ابد — کشته باد تن و جان او ببرات فجی
سرور و راحت و نعمت نصیب جان تو باد — همیشه باد عدوت بر آتش بلوی

وایضا از جمله قصاید نفیسه ادیب صابر که در مدح سید الاکابر گفته است قصیده

لب تو طعنه زند گوهر درخشان را — رخ تو طیره کند آفتاب تابان را
ببوسه دادن لب تهنیت کنم دل را — بدیدن تو رخت تربیت کنم جان را
بجان تو که پرستیدن تو جان منست — بکیش عشق پرستش رواست جانان را
بخاصیت لب تو جان فزون کند و تن — که دیده خاصیت جان عقیق و مرجان را
ز بس که در دل تو کبر و عجب جمع شدست — بنزد جای نماندست عهد و پیمان را

اگر نگاه کنی در دل من و لب تو / معاینه بتوان دید درد و درمان را

تویی که در همه اقرار دین دلیل شدست / جمال صورت تو منکران یزدان را

منم که چهرهٔ تو آفتست بر دل من / چو بر جمال گل و لاله ابر و باران را

اگر صنایع باران و ابر خواهی دید / یکی نظاره کن امروز باغ و بستان را

نه در ضیا چو چمن کوکبیست بر گردون / نه در بها چو چمن روضهای رضوان را

مگر بهار بمهمان مجد دین آمد / که گرد کار بیاراست دهر و دوران را

بشرط تهنیت از شاخ گلستان مرغان / همی زنند نوا میزبان و مهمان را

اجل رضی سلاطین که حصن او کردست / خدای عز و جل اعتقاد سلطان را

رئیس صدر خراسان که از حمایت او / حسد برند عراق و عرب خراسان را

امیر و سید عالم علی که شرم و حیاش / هزار بار خجل کرده جان عثمان را

خدای بهتری و مهتری مر او را داد / چو پادشاهی و پیغمبری سلیمان را

بعز و مرتبه چون ایمنی و ایمان شد / که عدل او سبب است ایمنی و ایمان را

علو قدر تو افلاک را و انجم را / شرف بجاه تو آفاق را و ارکان را

اگر عبادت فرمان تو بنطق رسد / فرشتگان همه خدمت کنند ایشان را

عجب ز اسب تو دارم که چون تواند داشت / ز چار باد معلق چهار سندان را

اگر نه پیکر او چرخ چار میخ شده است / چنین چگونه کند آفتاب تابان را

چو ابر پرده رخسار آفتاب کند / برغم نعل که تک زمین میدان را

مرا زبان ثنا گفتهٔ تو خو کردست / زبان نابغه را یا ثنای نعمان را

بمدح تو شعرا را تقدمی تهمست / مگر معزی و مسعود و سعد سلمان را

مرا ز عدل باحسان رسان که در قرآن / فریضه کرد خداوند فضل و احسان را

اگر ورای مودت وسیلتی بودی / ز اهل بیت بخواندی رسول سلمان را

همیشه که بحر بد زیاده بر نقصان / بقدر دولت تو ره مباد نقصان را

طرب بروی تو باد این جهان خرم را / روش بکام تو باد این سپهر گردان را

وایضا این قصیده است

درین برف و سرما چه چیزست لایق / شراب مروق رفیق موافق

حریف موافق شراب مروق / عماره لطیفست و هر روزه لایق

یکی باده صاف چون روی عذرا / ببین ابر گرینده چون چشم وامق

چو کس مطلع نیست از راز گیتی / چو زاهد چه مفسد چه مصلح چه فاسق

بیار آن شرابی بپاکی و لعلی / چو رخسار معشوق و چون چشم عاشق

اگر گل برفت و شقایق بیامد / می لعل و آتش گلست و شقایق

ز نطق ار فرو مانده بلبل بسر زانک / چو بلبل بمدح خداوند ناطق

ولی النعم صدر احرار عالم / امیر ممالک گزین خلایق

فزاینده اندر معالی معانی / گشاینده اندر مکارم دقایق

بدو تازه گشتند رسوم اوایل / درو زنده ماندند علوم و حقایق

ایا آفتابی که مرحمت راست / نجوم ثواقب طناب سرادق

تو متبوعی و جز تو در فضل تابع / تو مسبوقی و جز تو در جود لاحق

کرا چون تو مخدوم و ممدوح باشد / اگر چون تو جوید که باشد منافق

بایمان بقرآن بزمزم بکعبه / برب المغارب برب المشارق

که مدح تو گویم به پیدا و پنهان / سپاس تو جویم ز مخلوق و خالق

ز من بنده کفران نعمت نیاید / که از بعد یزدان تو بودیم رازق

بمدح تو دارم همیشه تعلق / ز غیر تو دارم گسسته علایق

ولیکن ز جود رهی من باز اکنون / چنان نیستی چونکه ایام سابق

بتوفیق بجهد بتشریف بیمر / باکرام فایض بانعام واثق

بفردی ز نعمت بدزدم ز خدمت / چو برکت بود در میان دو سارق

نه بینی که تا ابر نیسان نبارد / معطر نگردد نسیم حدایق

سخن بی نوازش بلندی نگیرد / چنین دان حقیقت بدین باش واثق

همی تا سپهرست و بر روی کواکب / همی تا زمین است و بر روی حدایق

بشادی همی زی برامش همی خور / خدایت نگهبان من شر غاسق

السید الرئیس ذو المجدین ابو القاسم علی بن موسی الموسوی

نهال قامت طوبی مثال او در کنار جویبار انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله

وعترتي افراخته • وبنر اقبال فرخنده فال او اختر اهل ضلال را در هبوط
وبال وحضيض زوال انداخته • وجود شريف آن فخر دودمان موسوي
شبهة سامريان عدوي وناصبيان اموي را حاسمي قوي • وبرهان
دعوي تابعان طريق سوي مرتضوي را يد بيضاي موسوي بوده •
ابو الحسن باخرزي با آن همه كينه وتعصب وبد ذاتي اورا در كتاب دمية
القصر مذكور ساخته • وفقرهاي لطيفه در مدايح او پرداخته • و
گفته هو ثمال العترة الموسوية المعنى منها في الطريقة السوية اذا علق
لم يكن مثله في كرم المناسب • وشرف المناصب فما هو الا انجد للنوائب
وقد سعدت بضيافته رمضان سنة سبع واربعين واربعمائة
فرايت في دسته المطروح وزنده المقدوح نعيما وملكا كبيرا وخيرا
وخيرا وفضلا كثيرا كما قلت في القصيدة التي اوردت بعضها منها
اتاك الصيام نعاشرته • بقلب تقي وعرض نقي • واوجبت القوم صنتم الثريد
على شرط منصبك الهاشمي • فعيدا اذا الافق في الغرب بث • سنا من هلال بر منجلي
ولو لم تسد كان البني • لاصبح رسما كان البني • ولو ذهبت اصف ما لقاني
بر من تشريف وتقريب • واهلني له من تاهيل وترحيب • وحكمني فيه من ايثار وا
وانزال • وخلع علي من جاه ومال • لخرجت من شرط الكتاب • واستهدفت
من السنة النقاد بسهام العتاب • اما الادب فمنه واليه • ومعول
ارباب الصنعة عليه • واما الخلق فكما يقتضيه الاسلام • وكان منتسخ
من اخلاق جده عليه السلام • واما الجاه فسلم له غير منازع فيه • واما
المحل فلم لا يسلم من الزلازل مرتقيه • واما الرياسة فقد القت عليه الارسان
والنقابة فقد شرفت له ذوقها الحضر وعبقريها العيان • وهذا
مكان غرور من كلماته • ودرر من حصاياته يلوح عليها سيماء النبوة • و
يحط اليها سماء المروة • وانشدني لنفسه بمرو سنة سبع وسبعين
واربعمائه شعر رجوتك حينا والرجاء وسيلة • وحسبك ما لو ان تخيب رجائيا
وو الله ما يبقى على الحر نعمة • فدم واغتنم شكرا على الدهر باقيا

السيد

السيد ابو طاهر محمد بن يحيى بن طاهر بن الداعي بن مهدي بن محمد بن محمد بن عبد الله
بن محمد بن عمر بن علي بن ابي طالب عليه السلام در كتاب انساب سمعاني
مسطور است كه او از اهل استراباد وشيخ اماميه آنجا ومقدم طايفه وعشيره
خود بود وخانواده او همگي علماي حديث بوده اند و پدر شيخ در استراباد بدرس
حديث اشتغال داشته وجد او ابو الفضل ظفر به نيشابور آمده وصدتي در
آنجا بدرس حديث مشغول بود وجد اعلاي او ابو محمد داعي بن مهدي نيز از
علماي حديث بود ومن از ايشان استفاده حديث نموده ام وولادت ابو طاهر
در سال چهارصد وشصت وشش بود السيد القاضي ابو الرضا فضل الله بن
علي العلوي الحسني القاساني از سادات عالي درجات كاشان • واز زمره اكابر
وفضلاي ايشانست سمعاني در كتاب انساب گفته كه چون بكاشان رسيدم
عازم زيارت سيد ابو الرضاي مذكور گرديدم وچون بخطه بر درخانه
او رسيدم انتظار خروج او آرميدم بركتابه در گاه اين آيه را كه مبنى از طهارت
وتقوي او بود نوشته ديدم انما يريد الله ليذهب عنكم الرجس اهل البيت
ويطهركم تطهيرا انتهى بخدمتش رسيدم او را زياده از آنچه شنيده بودم
ديدم وحديث از او شنيدم وچند قطعه شعر از او نوشتم واز جمله اشعار
خود كه بخط شريف جهت من نوشت اين چند بيت است شعر
هل لك يا مغرور من زاجر • عوني عن جهلك الغامر • امس تقضى وغدا لم يجي
واليوم يمضي لمحة الباصر • فذلك العمر كذا ينقضي • ما اشبه الماضي بالغابر
مولف گويد تفصيل اجمال اين قطعه لطائف آثار است آنچه قطب محيي
در مكتوب تخمين الاعمار در زرجادار اغترار بدين بناي فنا عبارت وشمسيات
بمدارا او گفته وچون تفصيل آن تفصيل موعظه ايست شامل عامه بني آدم
ونظر آن در زجر وتاثير بغايت گرانست تحرير ستيم كه اين مجلس محفوف باعز
انان موعظه • علايق كدورت واجر تعلق بر دل غالب ماند وتقرير آن تفصيل
اينست كه ارباب اموال را عادت آنست كه تخمين حاصل خود كنند وخرج بر آن
انداز كنند گرچه دانند كه احتمال تطرق آفات كه مستاصل مال باشد هست ولهذا

تخمين الاعمار

خطا در تخمین بر بیش و کم هم هست اما بنا بر ظاهر حال نهند و حسابی از آن
بر دارند بر همین قیاس باید که مردمان تخمین عمر خود بنهند و صرف اوقات
خود بر آن اندازند و بنا تخمینی عدل که هیچ قدر مبالغه در آن نباشد بنهیم
و گوییم در حدیث درست شده که اکثر اعمار امتی ما بین الستین الی
السبعین و تجربه بر این گواهی داده پس اگر هر کس را بر تقدیر آنکه بغایت برسد
شصت و پنج سال گیریم اکنون ای آنکس که ترا چهل سال است بیست و پنج سال
از عمر مانده اندیشه کن که بیست و پنج سال بسیاری نیست تا دیده بر هم زده گذشته
و اگر صدق این خواهی که معلوم کنی و اتعداد از واقعات خود که بیست و پنج سال
پیش از این واقع شده باشد یاد آر و بنگر که گویا دی یا پریر بود چون ترا
از عمر همین مقدار مانده ترا یک کار باید کرد و یک کار نباید کرد اما آنچه ترا باید
کرد شتاب در تحصیل زاد معاد که هر چند هنگام خروج نزدیکتر شود جد
در تهیه و استعداد راه زیاده باید کرد که وقت تنگ میشود و کار فراوان
مزدحم میگردد بلکه از پیش می باید شد که چون نفیر رحیل زدند امان
نیست و زمان نمیدهد و اما آنچه نباید کرد اندیشه بسیار در امر معاش
برای آنکه بیست و پنج سال زمانی بسیار نیست و تا دیده بر هم زده سر آمده و حاجت
بزیاده تعمقی ندارد همین مرتبه کار که بسامان افتاده برای آن مدت
کافی است و حاجت بسعی دیگر نیست و اگر نیز بفقر و سختی بسر باید برد که ستوان
برد چه زمانی اندکست و اگر اندیشه برای فرزندانست معلوم دانکه اولی
اندیشه خود کردن و متفرغ شدن برای کسب زاد معاد بسیار اولیست
از اندیشه فرزندان برای آنکه فرزندان هر کس بخش خود هستند چه
حاجتست که اینکس خود را فدای ایشان کند خدای عز و جل هر کس را چنان
آفریده که بخش خود هست و ایضا علاقه فرزندی امری اعتباریست
و امور اعتباری در زمان رفاهیت و فراغت آدمی را پروای اعتبار آن
آن هست چون کار بر تو تنگ شد کجا پروای آن [illegible] در روز قیامت که آدمی را
کار بجان و کارد باستخوان رسد هیچ علاقه با نفس خود که علاقه حقیقی است

باز

باز نماند یوم یفر المرء من اخیه و امه و ابیه و صاحبته و بنیه لکل امرئ منهم
یومئذ شان یغنیه و چه جای آنکه از ایشان گریزد که یود المجرم لو یفتدی من عذاب یومئذ ببنیه و صاحبته
و اخیه و فصیلته التی تؤویه و من فی الارض جمیعا ثم ینجیه اگر ایمان بروز قیامت دارد باید که
امروز رعایت [illegible] همچنان حاضر داند که آن روز [illegible] و جهت حسن کند [illegible]
آثار رحم دیر ایشان کند و آخرت خود را فدای ایشان کند مردمان دنیای خود را فدای
دنیای فرزندان نمیکنند تا آخرت [illegible] است از دنیا [illegible]
و آخرت [illegible] ای آنکس که ترا [illegible] سال عمر است ترا پانجده سال [illegible] پانجده سال [illegible]
که بیست [illegible] گذشته [illegible] بیست و پنج سال مانده بود حال آن بود که
تا خود توجه رسد بیدار شو و با حال خود [illegible] و دل از همه چیز وا [illegible]
و یکبودی خدای و ذکر خدای و عبادت خدای شی باشد که گلیم خود را از آب بیرون
بری ترا که همین بس نه تنهای خود می باید که دیگران [illegible] بار گذار [illegible]
شما بنی آدم [illegible] شکسته [illegible] که غرق دریا شده اند هر کس را دست
[illegible] باید که خود را بساحل اندازد و کسی خود بکسی مشغول نمی باید داشت که [illegible]
او نمی شنید و از کار خود باز میماند و چه بسا غرق میشوند مگر [illegible] شیر مرد که شنا
خود را و چند کس را بیرون تواند آورد و آن رجال حق اند که درین دریا دستگیری
بازماندگان کنند بفرمان خدای سلام علی ذکرهم و رحمة الله و برکاته و آن از راه مدد
دینی باشد نه از راه فکر دنیوی که مردمان برای عمر خود می باشند و ای آنکس که
ترا شصت سال عمر هست ترا پنج سال مانده پنج سال بچه حسابست ساعة فساعة
توقع نقل فرشته مرگ را گوش دار اندیشه کفن و کافور ترا اولیست از اندیشه
مال و ملک که ادارت نزدیک شده دل حاضر دار و کلمه را تکرار میکن پنجسال اکنون که
خود هست تا چشم بر هم زده گذشته اگر چه ذکر مرگ تلخ است اما چکنم چون از آن
گزیر نیست و بتغافل و تجاهل از سرها باز نمیشود هم آنرا یاد کردن مگر دل [illegible]
بیدار شود و بکارسازی مشغول شود اولی نظم ایکه پنجاه رفت و در خوابی
مگر این پنج روز دریابی و با این خطابها که درین نامه کرده ام شخصی معین را
نخواسته ام این خطاب عامست با همه بنی آدم و این نامه ایست بسیار [illegible] نوشته

شده هر کس از فرزندان آدم حساب خود از اینجا بر دارد و صرف وقت خود
بر مقدار عمر خود اندازد و همه تقدیرات که در اینجا کرده ام اقصی عمر است بحسب
الاکثر و او داند که شاید فردا و پس فردا نیز در حساب است فاذا جاء
اجلهم لا یستاخرون ساعة ولا یستقدمون زیرک باشد و بنای کار
بر لحوط نهد اگر جزم داند که فردا نخواهد مرد امروز چکار خواهد کرد امروز
همان کار کند که شاید فردا آن فردا باشد الکیس من دان نفسه و عمل لما
بعد الموت والعاجز من اتبع نفسه هواها و تمنی علی الله الامانی و زینهار که
بخیال عفو و مغفرت و کذا و کذا دست در معصیت نگشاید که ترتیب عقاب
بر معصیت امری است اصلی که ظاهر حال آنست و عفو و تجاوز احتمالی
که چون آن نیز گاه می باشد در مقام استیفای بیان نخواسته الله که ذکر آن
اهمال کند همچنانکه ظاهر حال کسی که مار او را گزید مردنست اگرچه می باشد
گاه که نمی میرد اما این نه آن مرتبه فراوان است که شخص دلیر دست در دهن
مار برد و خدای خشنود از بنده که امروز را چنانچه هست بداند والسلم علی
من اتبع الهدی السید تاج الدین الآوی سید فاضل بزرگوار عالی همت صاحب
اقتدا بود و در وقتی که سلطان محمد خدابنده از مذهب اهل سنت بمذهب
حق اهل البیت انتقال نمود سید مشار الیه را بخدمت خود طلبید و از
مقربان مجلس انس گردانید و سید مذکور در آن وقت آثار تعصب بسیار
بظهور رسانید و جمعی کثیر از امرا و وزرای دولت را که سنی مذهب بودند
بمبالغه در ابطال مذهب ایشان رنجانیدند تا آنکه بعد از وفات سلطان مغفور
سید مشار الیه را بتهمت موافقت با مخالفان دولت قصد حیات نمودند
و بدین جهه شهادتش رسانیدند السید محسن بن السید رضی الدین محمد بن السید مجد الدین [?]
بن السید رضی الدین محمد بن بادشاه الرضوی القمی سید فاضل عالی مقدار
بود و والد بزرگوار او در زمان سلطان حسین میرزا از قم بمشهد مقدس
رضوی انتقال نمود و او در آنجا بافاده علوم دینی و ترویج مذهب آبای طاهرین
اشتغال میفرمود و شیخ محمد بن ابی جمهور بخدمت او رسیده و با او طریقه

معاشرت

معاشرت ورزیده و بعضی از تصانیف شریفه خود را بنام آن سید بزرگوار مزین
ساخته و در ایام مجاورت مشهد مقدس بیمن حمایت او با علمای مخالفین
بحثهای شریف پیش برده و الحال از اولاد ایشان سید عالم متقی عامل معنی
انسان کامل • صاحب طهارت ملکی • ثمره حدیقه فدکی • امیر محمد جعفر است
که از غایت شرافت ذات و نفاست گوهر مستغنی از مدح ابی ذره لحضرت شعر
فتی لا یحب الزاد الا من التقی • ولا ینبغی الخلان الا ذوی الفضل قطعه
نکرده بهر رضای حق و تتبع علم • نه چشم سوی غزال و نه گوش سوی غزل •
من الله نعم علینا بطول بقایه • و در زمان قاصره اخری شرف لقایه السید تاج الدین احمد بن علی العلوی [illegible]
الدهستانی سمعانی در انساب گفته که او سید بزرگ فاضل نسابه بود و بحجاز
و عراق و خراسان و ماوراء النهر و بصره و خوزستان سفر کرده بود و صحبت
بسیاری از ائمه حدیث رسیده و میان او و پدر من قواعد دوستی محکم بود در
دهستان متولد شد و در جرجان نشو و نما یافت و در آخر عمر بساری ما توطن
ساخت بمن حکایت کرد که استماع حدیث در بغداد از ابو یوسف عبد السلم
محمد بن یوسف قزوینی نموده و در کوفه از ابو الحسین احمد بن محمد بن جعفر ثقفی
و در جرجان از ابو القاسم اسمعیل بن مسعدة الاسمعیلی و در اصفهان از ابو
علی بن الحسن بن علی بن اسحق وزیر و در نهاوند از ابو عبد الله حسین بن نصر
مرهف قاضی و در بصره از ابو عمر محمد بن احمد بن عمر النهاوندی و سید مذکور صاحب
فضل و تمیز بود اما در تشیع غالی و بآن معروف بود و من اول در وقت خود
سالی او را در مرو دیدم و بعد از آن در ساری بخدمت او رسیدم و بعضی از
احادیث از او نوشتم و شنیدم ولادت او در صفر سنه اثنتین و ستین و
اربعمایه بود در دهستان و وفات او در رمضان سنه تسع و ثلثین و خمسمایه
بود السید الکامل المؤید ضیاء الدین نور الله بن محمد شاه الحسینی المرعشی
الشوشتری رافع رایات مذهب اثنا عشری • خالع صفات ذمیمه بشری • متخلق
باخلاق حمیده نبی الوری • متادب بآداب مرضیه ائمه هدی • مرجع آستان
فقر بر آسمان غنا • مفضل سعادت دین بر سلطنت دنیا • معتکف زاویه

الفقر فخري مستولي آستانه وبين الناس من يشري جامع علوم ديني متتبع
معارف يقيني مرجع علما وفضلا ملجاء فقرا وصلحا بود وصورت نسب
شريف وشجره پر ثمره منيف آن شجره ثمره هدايت وثمره شجره فضل
ودرايت برين وجه است نور الله بن محمد شاه بن مبارز الدين مانده بن
الحسين بن نجم الدين محمود بن احمد بن الحسين بن محمد بن ابي المفاخر بن علي
ابن احمد بن ابي طالب بن ابراهيم بن يحيى بن الحسين بن محمد ابي علي بن حمزه بن
علي بن حمزه بن علي المرعش بن عبد الله بن محمد الملقب بالسيلق بن الحسن
ابي الحسين الاصغر بن الامام علي زين العابدين بن الامام الحسين الشهيد
المظلوم بن امير المومنين علي المرتضى صلوات الله وسلامه عليهم شعر
نسب تضائل المناسب دونه وابدر من فجره في بهجة وضياء جد چهارم
او سيد نجم الدين محمود كه اختر فضل وهنر بود وانصار المومنين آمل ماژندران
بعزم زيارت عتبات عاليات بجانب بغداد توجه نمود ولا آنجا بشوشتر
آمده بصحبت سيد اجل امير عضد الملة حسيني كه در آن وقت نقيب سادات
آن ديار ومقتداي اهالي آن ناحيه ميمنت آثار بود رسيد وچون آن
سيد بزرگوار انوار فضل ونجابت وآثار رشد ونقابت از جبين مبين
او مشاهده نمود تكليف او نموده صبيه قدسيه خود را بحباله او در
آورد وچون سيد عضد الملة وفات يافت ونسل او منحصر در همان صبيه
بود ضياع واقطاع كه در شوشتر داشت بحسب ارث واستحقاق بسيد
نجم الدين محمود مذكور رسيد وبعد از آنكه آفتاب حيات آن اختر سپهر
كمال روي بغروب نهاد اختلال بسيار بحال اهالي آن حوالي راه يافت
وبعلت تمادي ريام حوادث ومحن وتوالي عواصف فترات وفتن و
استيلاي اصحاب شقاوت وشقاق واستعلاي اهل تغلب ونفاق سالها
چراغ علم در آن دودمان منطفي ونجب تقاليب روزگار رفته باد مستوا
ومختفي شده بود نظم نه رونق بود در دار السياده ولا عيش على حسب الاراده
فتاده هر دلي در زير باري بسر مي رفت ناخوش روزگاري تا آنكه ديگر باره

بتوفيق ملك علام وامداد بواطن فيض مواطن اسلاف كرام از پرتو نور وجود
فايض الخير والجود سيد ضياء الدين نور الله مذكور نور الله تعالى مرقده بمصابيح الغفران
وقناديل الرضوان منور ومستضي گرديد واسعد آن نور ثاقب بر اباعد واقارب
القصه بتوفيق يزداني وتاييد آسماني قرين راي آن مظهر الطاف رباني گشته در عنفوان
جواني باتفاق برادر مهتر خود سيد زين الدين علي كه از راه شيراز متوجه سفر هندوستان
شده بود بشيراز آمد ودر آنجا رحل اقامت انداخت ومطالعه علوم ديني وتحصيل
معارف يقيني را وجهه همت والا نهمت ساخت ودر خدمت مولانا قوام الدين
كربالي وديگر موالي آن حوالي كه از اعاظم تلامذه سيد المحققين مير سيد شريف
علامه شيرازي بودند باستفاده اشتغال نمود وباندك روزي قصب السبق از
فضلاي زمان واكابر دوران ربود وچون بعد از استجماع اقسام فضل وكمال بشوشتر
مراجعت نمود تمامي ولايت خوزستان مدتي از تصرف وتسخير سلاطين مشعشع
انتظام يافته بود وشعشعه رايات ايمان علامات ايشان در فضاي آن عرصه
دلكشا تافته هواي جانفزاي آن ديار از غبار فتنه وخلاف وشوايب تفرقه
واختلاف صافي شده بود لاجرم اقامت انجا كه وطن اصلي بود مناسب شمرده و
صاحب اعظم خواجه حسين شوشتري را كه از خاندان عزت بود بعقد خود در آورد
وبر سجاده نقابت ومسند هدايت نشسته براهين جليه او در حسم مواد بغي
وعناد اهل فساد يد بيضا مينمود وسده سنيه اش مرجع اكابر واشراف ومامن
خايفان آن حدود واطراف بود واز جمله مآثر توفيقات او آنكه بصحبت فيض بخش
قطب السالكين سيد محمد نوربخش قدس سره رسيده واز وتلقين ذكر وانابت يافته
ودر شيراز بالجناب شيخ شمس الدين محمد لاهيجي شارح گلشن راز صحبت بسيار داشته
واز خدمت درويشان از فيض صحبت ايشان نصيب فراوان يافته است وچون
شيوه كريمه نفوس قدسيه اكثر افراد آن سلسله عليه بود پيش از موت طبيعي
بند علايق صوري گسسته واز دركات سجين اسفل سافلين مرتبه حيواني
رسته وباوج درجه ملكي پيوسته بر كنگره عرش شهود نشسته بود فلله
درهم من اقوام اجسامهم فرشية وانفاسهم عرشية لاجرم هر كز آن قدسي

صفات بأغراض دنیّه دنیویّه و اعراض ردیّه صوریّه التفات نمی‌نمود و دل
همت را بالوان تعلقات جسمانی و ازدواج مستلذات شهوانی نمی‌آلود بلکه
همیشه همت والانهمت او بر اکتساب باقیات صالحات و اقتناء درجات عالیات
مقصور بود و از اسباب دنیوی بقدر ضرورت اکتفا نموده فواضل آن را صرف
فضایل و مثوبات اخروی میفرمود و لهذا سلاطین متشعشع که حلقه ارادت
او در گوش و غاشیه متابعتش بر دوش داشتند هر چند منصب جلیل القدر
صدارت خود را بر وی عرض نمودند قبول نفرمود و بعد از آنکه سلطان سید علی بن
سلطان محسن مبالغه بسیار در آن باب نمود آنحضرت قاضی عبدالله پسر
خواجه حسین مذکور را که تلمیذ و فرزند معنوی او بود صدر ایشان ساخت
و خاطر شریف را از وسوسه تکالیف ایشان پرداخت و چون سن شریف
او بحدود تسعین رسید و قوای ظاهری و باطنی ضعیف گردید گرد فتور
بر صدیقه حدقه نشست و زنگار کلال در مرآت نظر اثر کرد گوش تیز هوش
که از سروش ملک و خروش سبحان فلک در جوش و صوفی وار با وجد و سماع هم
آغوش بود و دبیب نمل را بر کثیب رمل استماع میفرمود مانند اهل فقر حلقه
فی آذانها وقر در قصبه غضروف کشید حضرت پادشاه غفران پناه شاه
اسمعیل صفوی انار الله برهانه بتسخیر ممالک خوزستان متوجه شدند
و چون بعد از کشتن سید علی والی خوزستان و تسخیر شهر حویزه و قتل
عام طایفه متشعشع بی توقف بشوشتر نزول اجلال فرمودند سید نور الله
با وجود ضعف و پیری بیمار بود و باستقبال آن پادشاه دین پناه اقدام نتوانست
نمود بنابرین بعضی از جابره و مفسدان آن دیار بقاضی محمد کاشی که صدر آن
پادشاه کامکار بود گفتند که سید نور الله بیماری را بهانه ساخته و بواسطه
رابطه که او را با سلاطین متشعشع بوده از استقبال حضرت پادشاه و زمین
بوسی درگاه تقاعد نموده آن قاضی جابر که بشرارت ذات و شراست طبع در
خشونت خلق مشهور و طینتش بقساوه قلب و استعمال مکر و اراقت دم
نسبت بجمیع اهل عالم مجبول و مفطور بود گواهی آن جابره فاجره را تبع

قبول شنید و بی فتوای اشارت علیه قاهره در مقام مواخذه و مصادره آن
سلاله ذریه طاهره گردید اتفاقا حضرت پادشاه دین پناه در ایامی که بشوشتر
نزول اجلال داشتند حکم فرموده بودند که مردم آنجا درهای خانه خود را شب
نبندند و هر شب با دو سه کس از خواص و مقربان بخانهای مردم آنجا سیر
میفرمودند و تحقیق مذهب ایشان میفرمودند و از هر کس که حقیقت مذهب
او را می‌پرسیدند بجای آنکه گوید مذهب شیعه دارم میگفت مذهب سید
نور الله دارم بنابرین حضرت پادشاه در مقام تحقیق حال او شده بعضی از
امرای پادشاه عالیجاه که بخدمت آن سید ولایت دستگاه رسیده بود عرض
اوصاف کمال و شرح بیماری و اختلال حال ایشان نمود و مقارن آن حکم جهان
مطاع صادر شد که او را در محفه نشانده بمجلس بهشت آیین حاضر کردند
و چون بر کماهی احوال سعادت قرین و مساعی او در ترویج مذهب حق ائمه
طاهرین اطلاع یافتند مشمول عواطف بدیع ساختند و ضیاع و اقطاع
او را بدستور قدیم معاف و مسلم داشتند و آخر در همان ایام بموجب کلام
وحی نظام که نحن بنو عبد المطلب ما عادانا بیت الا و قد خرب و ما عاوانا
کلب الا و قد جرب قاضی محمد خانه خراب که چون سگ بد نفسی قناعت
کرده بود و با آن گزیده خاندان عبد المطلب اظهار عداوت مینمود بنا بر
انتقام الهی و آتش غضب پادشاهی بحال سگان مرد و جان پلید بزبانیه
دوزخ سپرد و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون و از جمله مصنفات
ایشان که متداول و مشهور شده کتاب صد باب اسطرلاب است که مطرح
انظار متعینان هر دیار و مطلع انوار استبصار حکمای روزگار گشته نظم

عشاق هر کجا رقم کلک آن نگار   یابند بروی از مژه گوهر فشان کنند
هر کس که قند حرفی از آنجا بیاد کام   تعویذ جان و حرز دل ناتوان کنند

دیگر شرح زیج جدید که مصدر غرایب آثار گوناگون و مظهر بدایع صنع کن
فیکون است دیگر کتاب در علم طب که در معالجات آن موافقت آب و هوای
ولایت خوزستان را رعایت فرموده دیگر رساله در تفسیر آیه کریمه و اذ قلنا

للملائکة اسجدوا لآدم فسجدوا الا ابلیس ابی واستکبر وکان من الکافرین
کاترا بالتماس یکی از اعیان آن دیار تالیف نموده ودر انجا بسیاری از حقایق و
دقایق طبع فایق درج فرموده وفات اوده

السید ابراهیم الموسوی المشعشعی شعشعهٔ علم وسیادت از جبین مبینش
لامع • وآثار فضل وسعادت از ناصیهٔ متینش لایح • در عنفوان جوانی بعزم
تحصیل علوم دینی ومعارف یقینی از خوزستان که دار الملک سلاطین موسوی
مشعشعیه بود بیرون آمده باستراباد رفت وازانجا بهراة آمده از اهل
مجلس سلطان حسین میرزا واز زمرهٔ مصاحبان میر علیشیر بود روایت
کرده اند که سید قاسم نوربخش بهراة رفت روزی سید ابراهیم مذکور در مجلس
یکی از اکابر نشسته بود که سید قاسم در آمد وخواست که بر سید ابراهیم تقدیم
نماید دست سید قاسم را گرفته نگاه داشت وبا او گفت سبب ارادهٔ تقدیم تو
بر من چیست اگر بسبب سیادتست در ما هر دو مشکول فیه است واگر باعث
دعوی بهای یمعنی است پدر تو دعوی مهدویه کرد وپدر من دعوی خدائی نمود
واگر فضیلت است بگو تا بشنویم سید قاسم خجل شده بطرف دیگر نشست و
مبنای سخن سید ابراهیم بر انست که یکی از پدران او که سید علی نام داشت در
ایام حکومت خود بدعوی خدائی متهم شده بود ودعوی مهدویهٔ سید محمد نوربخش خود مشهورست

السید علی الواعظ القاینی از فضلا وفصحای خراسان
ودر شیوهٔ وعظ وخطابت ممتاز اقران بود چون بلبل خوش نوای منطق
او از شاخسار منبر زمزمهٔ مواعظه وصفیر تذکیر بر بستان بلاغت زدی
انگلزار اسرار روحانیان غنچهٔ مشکل اشفاق شکفته وبرچرخ فیروزه طیلسان
نیلی غرامت کردی ودر دیوار بحقیقت نه پندار گفتی **رباعیه**

چون لفظ خوش تو گوهر افشان کردد • در حلقه بگوش از بن دندان کردد
از زلف حروف عارض معنی تو • چون چهرهٔ آفتاب تابان کردد

مشهورست که سلطان حسین میرزا بایقرا در سنهٔ ثلث وتمانمایه در ابتدای

دولت خود خواست که در خطبه نام همایون حضرات ائمهٔ هدی علیهم التحیة والثنا
ذکر کنند بنا برین حضرت میر سید علی را که شیعی امامی مذهب بود مقرر ساخت که خطبه
بخواند فهجوم ناصبیان عوام هرات بمرتبه رسید که امیر را از منبر بزیر کشیده •
انواع اهانت کردند وحضرت میر کاهی بگفتن شعر خصوص صادر مدح ائمهٔ اهل البیت
علیهم السلام مبادرت میفرمودند واز جملهٔ ان قصیده ایست که انتخاب آن مذکور میشود

انتخاب

خلسکان عالم جان دوش محضر کرده اند … خلوت دل را بنور خود منور کرده اند
شد همه فکر در یک حیز بر هفت آسمان … دید هر نقشی که اندر هفت منظر کرده اند
چون بوجه جوی بوده ز ان نقش شد درجست … رفت تا جایی که بجایی مقرر کرده اند
چشم عقل وپای وهم اینجای کور ولنگ ماند … زانکه عقل ووهم را اینجا مسخر کرده اند
شد یقینش که ندادن حضرت رفت شاید دید و … مخفی اند انها که این معنی مقرر کرده اند
خایب وخاسر نماند گفت با روح القدس … ای که عالم مر ترا در زیر شهپر کرده اند
کیست بر گو انکه او تکوین مکنونات کرد … رهنما کردند او عقلم مقصر کرده اند
گفت جبریلش که او هستان احد کو لم یلد … والدینش فی وتن خویش زاد او کرده اند
هست شی اما پدید کرد در که ذات او • … باوه تازند انکه عقل اینجا تکاور کرده اند
چون توان دید انکه وهم از درک ذاتش قاصرست … کم رهند آنها که این از عقل باور کرده اند
هست این صورت محال ودعوی خصم آن نیز … آن محالاتی که در بحث مقدر کرده اند
از پس تقدیر بر کردن عذابی از عدل نیست … طالمند انها که این نسبت بداور کرده اند
لاف کرد اند حرام آنکاه کیرد آن کنا … مر کریم عدل را ایشان ستمگر کرده اند
باز گفتش مقصد حق چیست از تکوین کون … خلق عالم چون مر او را تبع پیغمبر کرده اند
گفت حب سید عالم محمد کز ازل … شاه نه اقلیم ومیر هفت کشور کرده اند
نور پاکش آفرید اول بچندین الف عام … بعد از ان ایجاد عرش وفرش اخضر کرده اند
نور در پشت صفی بد تا بعبد المطلب … پس بفرمان خدا انرا دو پیکر کرده اند
نیمه در پشت عبد الله تا شد مصطفی … نیمه در پشت بوطالب که حیدر کرده اند
شد نبوة ختم بر مختار وبعد از وی دین بپای … مرتضی با اولاد او تا یوم محشر کرده اند

ز انبیا تا مصطفی وز اولیا تا مرتضی — فرق تعظیم از سها تا مهر افزون کرده اند
دین حق ایست و دستبرد آن گروه افزون نشود — کاندرین کور و بخاک ره معفر کرده اند
نسبت جرم و زلل بر مصطفی کردن خطاست — ناسزا قومی که این رای مکفر کرده اند
عکس قول ابن مختار از میراث نبی — برده اولادش برای قوت مضطر کرده اند
وانکه میگویند نا کرده خلیفه نقل کرد — از هوا ترک نص و قول پیمبر کرده اند
ای عجب زان قوم کو را تهنیت کرده غدیر — بعد از آن اندر سقیفه رای دیگر کرده اند
بر وفاق رای تاخیر مقدم کرده اند — برخلاف نص تقدیم موخر کرده اند
خود نبود او یار و در باشد که چون او کیست — کش وصی و هم خلیفه هم برادر کرده اند
کی تواند بود کس با علم و فضل و قدر او — کز برای شهر علم مصطفی در کرده اند
بوالعجب قومی که منکر میشوند از فضل او — زان خبر کایشان روایت روز خیبر
کفر و جهل آخر همین باشد که بر نص غدیر — قول جمعی پی دیانت را مخیر کرده اند
ورنه هر چه از امر و نهی نبی می باید خدا — یا پیمبر همچو بادام مقشر کرده اند
حکم نعت منبر از پالان اشتر آن خران — ترک داده منعکس افعال اشتر کرده اند
شهسوار دین و دنیا را از آن شانه در نعال — چند کاوی مرد آسخو را مصدر کرده
کرد صبر از ضعف اسلام ارنه کی لایق بود — آنچه رو باطان سگ وش با غضنفر کرده
حب تو نبود مگر در نیکبختان ازل — فضل مومن زان شقی نابد که کافر کرده اند
کی تواند کشت آتش کرد آن تنها که جان — بر ولای حیدر و شبیر و شبر کرده اند
تخم عادند آفتاب حق فرو انگیسان — کز ولایت درع حفظ امروز در بر
مومنان را از سپاه و سیف خصمان باک نیست — چون ولایت با تقیه خود و مغفر کرده
کی بود مهر تو پیدا از نبی کاندر ازل — خاک او با آب مهر تو مخمر کرده اند
مبغضت را عارفان کو هر اصلی شناس — در پلید فی طینی بد کاری زمادر کر
شک کاندرین سال دو دیشی اسلام افضل است — شیعه خود را ایمان بس توانگر کر
کرده گیتی را خلاص از نفاق خود شناس — پاک دنیان عالم از ایمان معنبر کرد
دیم و غین با دا نصیب قوم کایشان دین ما — از پی صلح و زبهر منغص کرده اند
بر سوالطر دولایش بر گواهی ملک — قاضیان عالم تحقیق محضر کرده اند

یازده معصوم را دائم امام از بعد شاه — کین امامان را بنص حق مقرر کرده اند
آنجماعت کز برای دینی ما کافران — شکر اسلام و دیلم کافر کرده اند
کینه کفر و جهالت داشتند آن قوم فی — از برای مال و جاه و سیم یا زر کرده اند
کافرم گر خود مسلمانند و مومن آن بنی — کز تعصب ترک دین میر جعفر کرده
وقت آن آمد که مهدی جلوه گر گردد از آنکه — عیش صافی مومنان را بس مکدر کرده اند
حکم بر نص کلام و قول پیغمبر کند — جمع کرد اندر هر آنچه اعدا مبتر کرده اند
پاک سازد از نفاق و کفر و ظلم و جور و فسق — روی عالم را کزین شیوه مکدر کرده اند
انتقام از دشمنان دین برانگیزد و دمار — محو سازد حکمها کز رای ابتر کرده اند
وصل آمد هم علامت پیشتر موجود شد — در حضر انجا از خروج او مقدر کرده
شاه من بیرون خرام از دشمنان کینه کش — دوستانت را چو اعدا عجز مضطر
کن عزیز ایمان و مومن را بنفد تیغ خود — زانکه خصمان هر چه در لخوار و محقر
من کیم شاهی چو سر در پای سگبانت نهم — چونکه خاک درگهت را تاج هر سر کرده اند
نیستم شایان بنوة را که هستم خاک پای — زان سگان دائم که جا بر باب قنبر کرده
حسن کلام و فضل بود نام کی گستاخ بود — کر مرا گویم که نام شاه صفدر کرده اند
دست در حبل المتین آورده ام زان باک نیست — سعی اگر اعدای من پیوسته در شر
مالبیام در جا در سوی هر دو عالم اوست — باب احداد دم در دین باز و محکم کرده

السید الجلیل امیر اصیل الدین عبدالله الحسینی الدشتکی الشیرازی بصفت اصالت
و وفور جلالت و نباهت شان و قدم دودمان موصوف و معروف بود
بوفور تقوی و دین داری و غایه دیانت و پرهیزکاری از اکثر علمای عالم
و سادات بنی آدم ممتاز و مستثنی میبود زبان گهر فشانش مفسر حقایق
صحف آسمانی • و بیان بلاغت نشانش مبین دقایق کتب سبحانی • باطن
خجسته میامنش مظهر آثار ولایت و رشاد • و خاطر فرخنده مآثرش مهبط
انوار هدایت و ارشاد • بی شایبه مدح گستری از مهر سپهر شریعت پروری
در علم تفسیر و حدیث و انشاء تالیف شبیه و نظیر نداشت • و در زمان سلطان
سعید از دار الملک شیراز که وطن اصلی آنجناب بست بهراة تشریف آورده تا

اقامت افراشت. هفته یکنوبت در مدرسه مهد علیا گوهرشاد آغا بموعظه
و نصیحت خلایق می پرداخت. و در ماه ربیع الاول بر پا نمودن میلاد با اسعاد
حضرت رسالت صلعم مواظبت نموده طوایف انام را محظوظ و بهره ور
میساخت. و از مولفات آن سید ستوده صفات کتاب افادت اثر درج الدرر
که محتویست بر سیر سید خیر البشر و رساله مزارات هرات در میان افاضل
اقطار جهان مشهورست و صحت روایت و بلاغت عبارت آن نسخ بر السنه
و افواه خلایق مذکور. انتقال امیر سید اصیل الدین از جهان محنت آیین بریاض
بهشت برین در هفدهم ربیع الاخر سنه ثلث و ثمانمایه روی نمود
و خاقان منصور بتسلی اولاد امجاد آن جناب توجه کرده سیورغالات سید
مرحوم را بایشان عنایت نمود انتهی. تمام کلام صاحب حبیب السیر در ترجمه
آن سید ستوده سیر. و مولف گوید که همیشه اسلاف این سلسله رفیعه بنا
بر رعایت تقیه کتب احادیث اهل سنت را درس میگفته اند و بعلوم دیگر
کمتر توجه میفرموده اند تا آنکه یکی از بزرگان ایشان از تقیه دلگیر شده و
بخاطر راه داد که بروحانیت حضرت رسالت توجه باید نمود اگر ظاهر شود
که در کتب شطری از احادیث صحیحه آنحضرت خواهد بود همان چند حدیث را
منظور داشته بر سبیل استطراد بمباحثه دیگر احادیث موضوعه
پردازند و الا اگر همگی موضوع و مفتریاست اوقات را بمزاولت آن ضایع
نسازند لاجرم در یکی از شبهای متبرکه نیت نموده بخواب رفت و در آن
اثنا جمال با کمال حضرت رسول را صلوات الله علیه و آله بخواب دید و
کتاب مشکوة را پیش برده از کیفیت صحت و ضعف احادیث مذکوره
در آن پرسید آنحضرت کتاب را گرفته ورق ورق گذرانیدند و بنا بر اکثر
احادیث آن که از جمله موضوعات بود بنا انگشت محو کشیدند و الحال آن نسخه
در شیراز در آن سلسله علیه موجود است و هرگاه میخواهند که آثار محو
مآثر انگشت قمر شکاف آنحضرت ظاهر شود بعد از تقدیم مراسم طهارت
و ادای حمد الهی و درود بر حضرت رسالت پناهی مواضع وضع و آثار محو

آن متمیز میگردد. و اول کسی از آن سلسله که بواسطه مضمون این خواب از
مطالعه کتب حدیث اهل سنت اجتناب ورزید و بتحصیل علوم حکمت و کلام
اشتغال نمود امیر صدر الدین محمد است چنانکه بعد از این مذکور خواهد شد
و دیگران بمباحثه آن کتب را وسیله عزت خود در میان اهل سنت
ساخته روزگاری میگذرانیدند و صرف خود در آن میداشتند **السید الاجل
امیر جمال الدین عطاء الله المحدث الدشتکی الشیرازی** چهره حال با جمال آن
لاله باغ آل از فروغ تعظیم و تبجیل علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل برافروخته
و قامت کمال بی مثال او از نشو و نمای عطای موهبت و ثنای العلماء ورثة
الانبیاء برافراخته است. بمرافقه توفیق در تفتیش و تحقیق احوال اخبار
و ضبط و تنسیق احادیث و آثار کوشیده. و عمر گرامی صرف تتبع و حفظ
اقوال و افعال هدایت مآل نموده. فنون نقلیه از علوم شرعیه را حلاوت ترتیب و تدوین
پوشیده. و جواهر و لآلی احادیث مصطفویه را بانامل تیقظ و احتیاط در سلک
تحفظ و انضباط انضمام و انخراط داده صحایف و حسان مخازن عالم کبیرش تحفة
الاحباء و ریاض سیر و شمایل دلپذیرش روضة الاحباب. و چنانکه صاحب
حبیب السیر گفته سده سنیه اش ملاذ طوایف اکابر و اشراف انام. و عتبه
علیه اش مجمع اعاظم اولاد امجاد خیر الانام بود. لوح ضمیر منیر مهر تنویرش مطرح
اشعه انوار اسرار کتاب الهی. و صحیفه خاطر عالی مآثرش مهبط لوامع حقایق
اخبار حضرت رسالت پناهی. گنجینه اش بجواهر زواهر علوم شرع مشحون
و عقود درر کلمات در مخزن باطن خجسته میامنش مخزون. نیر شمایل نبویش از
مشارق جمال خجسته مآلش طالع. و شعشعه آثار فضایل مرتضویش از مطالع
خصایص علم و کمالش لامع. رای عالم آرایش کشاف اسرار معالم تنزیل. و طبع مشکل
گشایش حلال معضلات مواقف تاویل **نظم**
زبانش مظهر اسرار تحقیق ضمیرش مظهر انوار توفیق
جمال الدین مزین ز اهتمامش علوم شرع حاصل از کلامش
ز توضیح بیانش گشته روشن بر اهل علم هر مشکل ز هر فن
و آنحضرت مانند عم بزرگوارش امیر سید اصیل الدین در علم حدیث بی نظیر آفاق گشته. و در سایر

اقسام علوم دینیه و انواع فنون یقینیه از محدثان باستحقاق ممتاز گذشته اند
چند سال در مدرسه شریفه سلطانیه و در گنبدی که مقبره حضرت خاقان
منصورست و در خانقاه اخلاصیه بتدریس و افاده اشتغال داشتند و در هر جمعه
یکنوبت در مسجد جامع دار السلطنه هرات بقلم هدایت انجام رقم ارشاد و نصیحت
بر الواح خواطر اعاظم اشراف و اکابر می نگاشتند اما الحال بنا بر موجب عزلت
و گوشه نشینی باشال این امور التفات نمی نمایند و تمامی اوقات خجسته ساعات
و عبادات ساخته بادخار مثوبات اخروی مشغولی میفرمایند سلاطین
ایام و حکام اسلام باقدام ارادت و اعتقاد ملازمت آنحضرت را بر ذمه همت
واجب میدانند و در ترفیه حال و فراغ بال آن خادم عالیمقام مساعی [illegible] طریقه اشفاق
مبذول میدارند بانچه میتوانند از مولفات فصاحت صفات حضرت
نقابت منقبت روضة الاحباب فی سیرة النبی والآل والاصحاب در اقطار آفاق
اشتهار تمام دارد و بی شایبه شبهه عقل دراک تطران کتاب افادت مآب را
در آینه خیال امر محال میشمارد و ولد ارشد امجد آنحضرت امیر نسیم الدین محمد که
بمیرکشاه مشهور شده الذا ایضا در تکمیل علوم و فنون سیما علم حدیث یگانه
زمانه اند و بموجب تعیین حضرت واقف انار الله برهانه در مقبره منوره
مذکوره قایم مقام پدر بزرگوار خویش بوده بلوازم درس و افاده قیام می نمایند
و زمره از طلبه از نتایج طبع نقاد آن جناب مستفید و بهره مند میگردند
انتهی تمام کلام صاحب حبیب السیر در ترجمه این دو سید بزرگوار و مولف
گوید که صورت صحت عقیده امیر جمال الدین از کتاب تحفة الاحبه که بنام خواجه
مظفر بتکچی استرابادی نوشته و غیر آن ظهور تمام دارد و لهذا مخدوم الملک
لاهوری بعضی از نسخ آن کتاب را حکم بسوختن نمود و اما خلف صدق او
امیر نسیم الدین میرکشاه اگرچه تصنیفی از و ظاهر نشده که دران تصریح بعقیده
خود نموده باشد لیکن در کنار بعضی از نسخ کتاب میزان ذهبی دمشقی شافعی
که بنظر مطالعه او رسیده بخط شریف او مواخذه چند بر سخنان ذهبی ناصبی دیده
که تشیع دیگران در جنب آن ناچیز گردیده چند یاد از آن میدهد که باحادیث

ورجال

ورجال و محدثان علمای اهل سنت هر کو نکرویده از انجمله انکه ذهبی ذهب الله بنوره در احوال
ابراهیم بن عبد الله الصاعدی نوشته که روی عن ذی النون المصری عن مالک
خبرا باطلا متنه اذا نصب الصراط لم یجز احد الا من کانت معه براءة بولایة
علی انتهی و جناب میر در تحت قول او که خبرا باطلا بخط شریف نوشته اند که بل الباطل
هو القائل الکلب الذهبی الناصبی علیه ما یستحقه انتهی مولف گوید که حدیث مذکور را
ابو المؤید خوارزمی در کتاب مناقب از حسن بصری روایت نموده و حضرت
امیر سید علی همدانی در بعضی از مولفات خود نیز روایت آن کرده و دیگر محدثین
از اهل کرم تصانیف خود روایت آن نموده اند پس حکم ببطلان آن باطل بلکه بمکابره
محاصل بوده باشد و موید صحت این حدیثست که سابقا در احوال دار السلام از
کتاب صواعق المحرقه شیخ ابن الحجر متاخر نقل افتاده و چون آن حدیث قریب است بحسب
معنی باین حدیث که مذکور شد و مع هذا شیخ مذکور حکم بصحت آن نموده دیگر انکه ذهبی
در احوال ابراهیم بن یعقوب ابو اسحق السعدی الجوزجانی از بعضی نقاد رجال حدیث
نقل کرده که گفته الجوزجانی کان شدید المیل الی مذهب اهل دمشق فی التحامل
علی علی رضی الله عنه انگاه ذهبی که دمشقی است از شناعت نسبت نصب و عداوت
امیر المومنین باهل دمشق شرمنده شده و جهت دفع شرمندگی گفته که قلت
قد کان النصب مذهبا لاهل دمشق فی وقت کما کان الرفض مذهبا لهم فی
وقت وهو فی دولة بنی عبید ثم عدم ولله الحمد النصب وبقی الرفض خفیفا
خاملا انتهی و جناب میر رحمه الله در تحت عبارة ذهبی که ثم عدم ولله الحمد
النصب ای بخط شریف نوشته که قلت کلا بل جمیع اهل الشام ناصبیون
لم یزالوا الی یوم القیمة انتهی مولف گوید موید حکم جناب میر است انکه
ابن خلکان که قاضی شام بوده در ترجمه علی بن جهم قرشی بغدادی بیان انکه
علی مذکور امیر المومنین علی را علیه السلام دشمن میداشت گفته که محبت علی
با تسنن جمع نمیشود و این کلام ابن خلکان صریح است در انکه اهل سنت
همه ناصبی و مبغض حضرت امیر اند و لهذا مکرر علمای ماوراء النهر فتوی
نوشته اند که در مسلمانی واجبست که بقدر یکجو بغض علی بن ابی طالب باشد

غایة الامر چون اظهار بغض حضرت امیر وخاندان نبوت امری شنیع است که
عوام اهل سنت را نیز ازان انقباض وتنفر است مصلحت در اشاعه آن
ندیدند دیگر آنکه ذهبی در احوال احمد بن ازهر نیشابوری بعد از نقل مدح
وتوثیق علمای رجال گفته که ولم یتکلموا فیه الا لروایته عن عبد الرزاق عن
معمر حدیثا فی فضایل علی یشهد القلب بانه باطل انتهی وجناب میر در حاشیه
آن بخط شریف نوشته اند که الحکم ببطلان الحدیث بمجرد شهادة القلب
باطل عند النقاد والقلب الذی یشهد ببطلان حدیث فی فضایل علی علیه السلام
هو قلب شیطان قلاب او محل القاء الوساوس الشیطانیة انتهی دیگر
ذهبی در احوال ازید تمیمی این حدیث را باسناد او از ابن عباس نقل نموده که قال
کنا نتحدث ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم عهد الی علی سبعین عهدا
لم یعهدها الی غیره آنگاه گفته که این حدیث منکرست وجناب میر در ذیل
آن نوشته اند که کلام الذهبی منکر جدا فی هذا المقام یدل علی شدة انحرافه ونصبه
جزاه الله شرا انتهی دیگر آنکه ذهبی در احوال ازهر بن عبد الله الحرازی الحمصی
نوشته که تابعی حسن الحدیث ینال من علی رضی الله عنه انتهی وجناب میر
روح الله روحه بنسایم الجنة در حاشیه آن نوشته اند که اقول لیس رجل
ینال من علی حسن الحدیث بل هو من اکذب الناس وافسقهم فعلیه لعنة الله
الی یوم القیمة انتهی دیگر در اینجا که ذهبی ذکر احوال سدی مفسر مشهور
کرده واختلاف علمای رجال در توثیق وتضعیف او ذکر کرده واکثر کذب او را ذهبی
بسبب نسبة او بتشیع رایج ساخته جناب میر نوشته اند که العجب من الذهبی
ان من نسب الی التشیع فهو من اکذب الناس عنده واما من نسب الی النصب
فهو من اوثق الناس واصدقهم عنده فالله المستعان من شدة تحامله
وانحرافه ونصبه دیگر آنکه ذهبی در ترجمه خالد بن عبد الله قسری بجلی که
از امرای معاویه بوده ودر حرب صفین با حضرت امیر مقاتله نموده وبعد از آن
چندین سال بر سر منابر لعن آنحضرت میکرده گفته که هو صدوق لکنه ناصبی
بغیض ظلوم وجناب میر رحمه الله در حاشیه آن نوشته اند حاشا وکلا

بل هو من اکذب الکذابین واظلم الظالمین فان من سب علیا ویقع فیه فالظاهر
انه لیس له دیانة ولیس هو باهل الروایة وکان شدة تحامل الذهبی وغایة بغضه
بآل علی علیهم السلام حملته علی وصفه بالصدق والله الهادی انتهی دیگر آنکه ذهبی در احوال
سعید بن عمیر این حدیث را باسناد او از ابن عمر روایت نموده که حضرت رسالت
فرموده یا علی انا اخوک فی الدنیا والاخرة آنگاه حکم کرده که این حدیث موضوع است
وجناب میر در حاشیه آن نوشته اند کلا وحاشا بل هو حدیث ثابت من طرق کثیرة
قبح الله وجه من حکم بوضع الاحادیث الصحیحة لسوء مذهبه من الخروج والنصب
والحدیث المذکور اخرجه الترمذی فی جامعه وقال هذا حدیث حسن غریب و
اخرجه الحاکم وصححه رغما لانف الذهبی الناصبی انتهی ~~دیگر آنکه ذهبی الناصبی انتهی~~ دیگر
آنکه ذهبی در احوال سلیمان بن عبد الرحمن دمشقی حافظ گفته که ابو حاتم او را بلید وبی
تمیز در تحقیق حدیث صحیح وضعیف ومانند آن میدانسته وآنگاه بسبب آنکه سلیمان
حمصی او بوده راضی نشده که او را بی تمیز گویند وبنابر این خواسته که برهان بر
اثبات تمیز او کند لاجرم در رد کلام ابو حاتم نوشته که قلت بلی والله کان یمیز ویدری
هذا الشان بعد از ان گفته که اخرج له الترمذی عن الولید نا ابن جریج عن عطاء
وعن عکرمة عن ابن عباس انه بینا هو جالس عند رسول الله اذ جاءه علی فقال
یا رسول الله تفلت القرآن من صدری قال افلا اعلمک کلمات یثبت ما تعلمت فی
صدرک فقال اجل قال اذا کانت لیلة الجمعة فقم باربع رکعات تقرأ فیهن یس
والدخان وتنزیل وتبارک ثم تدعو وذکر الحدیث وهو مع نظافة سنده حدیث
منکر جدا فی نفسی منه فالله اعلم فلعل سلیمان شبه له وادخل علیه کما قال
فیه ابو حاتم لو ان رجلا وضع له حدیثا لم یفهم انتهی کلامه وجناب میر قدس سره
درین مقام که ذهبی نوشته که فی نفسی من منکر حدیث مذکورست نوشته اند که انما
نشأ هذا الکلام للذهبی من وساوس نفسه الخبیثة وتورطه فی الغلو والتعصب
انتهی وایضا جناب میر ملاحظه لطیفه فرموده در حاشیه کلام ذهبی که گفته فلعل
سلیمان شبه له وادخل علیه آنچه نوشته اند که قلت اولا یقول بلی والله کان
یمیز وهنا یقول لعله شبه له وادخل علیه کما قال ابو حاتم وظاهر هذا الکلام

ان الذهبي حلف بالكذب اولا وانما الاعتماد بعد هذا بحلافة انتهى دیگر ذهبی در احوال
جليس كلبي حديثي باسناد او از ابی هريره روايت نموده كه قال قال رجل يا رسول الله
زوجت بنتي وانا احب ان تعينني بشيء قال ما عندي شيء ولكن ايتني بقارورة
وعود شجرة قال فاتاه فجعل يسلت العرق من ذراعيه حتى امتلأت القارورة
قال خذها ومر ابنتك ان تغمس هذا العود في القارورة فتطيب به فكانت اذا
تطيبت شم اهل المدينة رائحة ذلك الطيب فسموا بيوت المتطيبين انتهى
نوشته كه قلت هذا منكر جدا انتهى وجناب مير در حاشيه آن نوشته انكه
قلت المنكر هو الذهبي حيث حكم بنكارة هذا الحديث في تطيب ريح النبي صلعم
وما وجه نكارة هذا الحديث وقد اخرجه ابو يعلى والطبراني باسانيد متعددة
كما يفهم من كلام الشيخ ابن الحجر في شرح صحيح البخاري ولم ار احدا ضعفه غيره والله
اني لا اجد ريحا انتن من الذهبي ومن كتابه هذا كانه ريح اهل السقر انتهى
مولف گويد مخفی نيست كه ذهبی از اكابر علمای حديث ورجال اهل سنت است
وهرگاه جناب مير او را هدف سهام تعرضات مذكوره ساخته واعتقاد خود را
در بطلان نقل وروايت او بوجه مذكور اظهار كرده باشد ظاهر ميشود كه
اعتقاد او در باره مصنفات ديگر محدثان اهل سنت نيز ازين قبيل است
واز اينجا معلوم ميشود كه اين سلسله عليه درس كتب حديث اهل سنت را از
اسباب تقيه ووسايل معاش خود ساخته بوده اند واعتقادي بصحة آن كتب
وحقيت مذهب مصنفان انها نداشته اند وبالجملة از ظهور شكفتگي آن
تعرضات مجددينان كه دماغ مذهب مزكوم ذهبی را بصبی ضال از رايحه آن پريشا
وآشفته حال است وضمير مومنان حميده خصال از مشاهده انوار جمال آن
مانند بوستان خيال نسيم دين اصيل مير كشاه بمشام جان مقيمان كوی
آشنائي ميرسد نظم آنكس كه زشهر آشنائي است • داند كه متاع ما كجائي است
قال العاقل يكفيه الاشارة والله الموفق السيد الامير غياث الدين محمد بن
السيد يوسف السيلكوتي الحسيني الهروي ثم الرازی ملى خصال محمد شعار يوسف خلق
كه اين شد نور ز اوضاع او بود شامل • سپهر قدر محمد كه صد نعت او

چو شكر واجب تكرار ميكند قايل • بلند مرتبه ذاتي كه راي روشن او
چو روح در همه ماهيتي بود داخل • سيادت از نسب سربلند او عالي
سعادت از نسب پاي بوس او عاجل • خلاصه بدن خاكي خراسان اوست
كه سينه است خراسان وذات او چون دل • بروجهی كه از ابيات مذكوره كه ملا بناني
در مدح ان مظهر الطاف يزداني گفته مفهوم ميشود آن سيد بزرگوار فاضل
دارخو خوش طبع پاكيزه روزگار بود وطبع نقاد او صراف درر معاني ولطف كثير
الاستعداد او جهان ساز فقيران وادي پريشاني • اصل وي از شكراب رويات است
ووالد او مير عزيز الدين يوسف در ايام سلطان حسين ميرزا بهرات رفته ولد
ولد خلاصه سادات زادهان آب وهوا نشو ونما بوده وتحصيل علوم متدا
بخدمت ملا شيخ حسين هروي وشيخ الاسلام تفتازاني نموده ودر زمان
سلطنت حضرت صاحب قران مغفور در خراسان بمنصب صدارت ولوازمات
قيام مينمود وآخر بواسطه شرارت بعضي مفسدان بحكم اميرخان تركمان كه
حاكم خراسان بود در روز چهارشنبه هشتم رجب سنه سبع وعشرين و
تسعمايه شهيد شد گويند كه در ان محل قطعه گفته نزد اميرخان فرستاده كه
يك بيت از انست نظم با خواريم چه مرا ميكشي وليك ببين • كه عاقبت چه كند با تو خون ناحق من
واز لطايف كلمات جناب مير آنست كه چون او در ايام غم انجام عاشورا دستار
كبود بر سر مي نهادند ومردم هرات نيز كه اكثر سني اند بالا ضرورت موافقت
مينمودند روزي اميرخان مذكور از او پرسيد كه وجه دستار كبود بر سر نهادن
شما درين ايام ظاهر نيست اما اين سينكهان كه دشمن خاندان اند چرا دستار كبود
بر سر نهاده اند جناب مير در بديهه فرمودند كه از ان طرف نيز جمعي كثير كشته
شده اند وايضا از لطايف سخنان اوست كه چون صاحب قران مغفور ظهور
نمود وتسخير بغداد نمود قبور بعضي از مخالفان را خراب فرمود روزي شخصي
در هرات جناب مير را خبر داد كه شاه اسمعيل استخوانهای ابو حنيفه را از
قبر بيرون آورده سگی بجاي او دفن فرمود مير در بديهه گفت چه كار كرده بجا شد
كه بود وبعضي لطيفه اخير را بر نيس امير يوسف اصفهاني نسبت ميدهند نظم

السید راجو بن السید حامد الحسینی البخاری الهندی بیان اصل و نسب
و کیفیت انتقال اسلاف او به بخارا و از آنجا به ولایت هند در مجلس دوم ازین کتاب
سبق ذکر یافته و سید راجو مذکور سیدی فاضل عالی همت صاحب کرامت شجاع
جواد نیک نهاد بود و در ارشاد اهل هند خصوصاً طایفه بلوچ مساعی جمیله نمود
و در اظهار مذهب آبای خود التزام تقیه نمی فرمود حکایت کنند که چون سید
راجو بقصد ملازمت پادشاه مغفور همایون پادشاه متوجه دهلی شد و پادشاه
مذکور چون سابقاً صیت بزرگی و کرامت او را از اهل هند شنیده بود بجود
قرار داد که هرگاه نزدیک آید او را استقبال نماید ملا عبد الله هندی لاهوری
که مخدوم الملک لقب داشت و مخدوم گروه سروان حمار و جگر گوشه هند جگر
خوار بود چون آن مضمون را شنید در مقام منع پادشاه مذکور شد و از روی عصبیت
جاهلیه تصلّی در قدح سید مزبور پرداخت و او را به رفض و بدعت منسوب
ساخت و گفت که تعظیم و استقبال او باعث سلب استقلال شما در ولایت هند
میشود و در ارکان دولت شما خلل می افتد پادشاه در جواب هیچ نفرمودند و
روز دیگر که سید راجو نزدیک دهلی رسید پادشاه سکاسن طلبیده از
دولتخانه بیرون آمد که باستقبال رود در آن اثنا مخدوم الملک رسید
و در استقبال او منع بیش از پیش نمود و اظهار کرد که او مبتدع و بی دین است
و تواضع او موجب خلاعت از دین و خلل در دولت است حضرت پادشاه
چون بتازه فتح ولایت هند نموده بودند و هنوز امور سلطنت استحکامی نیافته
بود و با اهل هند در مقام استمالت و مدارا می بودند لاجرم متوقف گشته فرمودند
که من از برای تعظیم دین و ملاحظه اکبر بزرگی از اولاد سید المرسلین است استقبال
او مینمودم حالا که شما میگویید که استقبال او منافی دین و مخالف آن است از آن
میگذرم و آخر آن پادشاه عالیجاه بنابر غایت محبت که بخاندان ولایت داشتند
نور دیده سلطنت حقیقی و مجازی جلال الدین محمد اکبر غازی را با بیرم خان که
وکیل السلطنه بود باستقبال فرستادند و چنانچه لایق باخلاق کریمانه پادشاهانه
بود عذرخواهی بسیار فرمودند نقلست که چون میر حاجی سیستانی که حاکم

لاهور

لاهور بود مخدوم الملک را بتهمت موافقت او با یکی از خارجیان آن زمان حبس نمود
در اثنای حبس کتابی بشیخ عزیز الله عباسی ملتانی ساکن سلطانپور نوشت
و از او التماس نمود که در خلوات و عقیب صلوات جهة خلاصی او توجهی نماید و
در حق او دعای خیری کند و شیخ مذکور مردی بود فاضل صالح پسندیده که در اوایل
تحصیل فضایل حضرت رسالت را بخواب دیده که دست مبارک بر روی عزیز
او مالیده و رقم قبول بر صفحه حال او کشیده روایت کنند از شیخ مذکور که گفت
چون بنابر التماس مخدوم الملک توجه نمودم دیدم که حضرت رسالت صلی الله علیه
و آله و سلم با جمعی از صحابه کرام در موضعی نشسته اند و سید راجو را بر زانوی
مبارک خود نشانده اند پیش رفته سلام کردم و گفتم که یا رسول الله ملا عبد الله سلام
شما است و در این روزها او را حبس کرده اند بفریاد او برسید آنحضرت بجانب
سید راجو اشارت نموده و فرمودند که چه کنم که این فرزند من از دست او خون می گرید
و آخر شیخ عزیز الله مضمون واقعه را بآن مدبر مردود اعلام نمود و او را بتوبه و
استغفار امر فرمود مشهور است که چون سید راجو در مذهب خود شیوه تقیه
نمی ورزید و لهذا آزار بسیار از اعدای جفاکار میکشید روزی کسی از روی
نصیحت با او گفت که چون در مذهب آبای شما تقیه جایز است چرا شما از تعرض
اغیار نمی پرهیزید و در پناه تقیه نمی گریزید سید راجو گفت می ترسم که تقیه کردن
من موجب خارجی شدن فرزندان من شود و الحق این سخنی است لطیف
پسندیده که از زبان عقل صد تحسین شنیده و بحدیث من ابتلی ببلیتین
فلیختر ایسرهما مؤید گردیده **الشیخ حسن بن السید زین العابدین بن السید راجو
المذکور** جمعی از احفاد سید راجو خلفاً عن سلالة و خیر من احفاد مخالفان
تعصب جور را شعله جواله است و او را با صاحبان مقاله چندین رسل و
رسایل است و این فقیر جهت تنبیه بر کثرت تامل او در تحقیق مذهب ائمه
اطهار و شدت توغل او در تزییف مطالب اعدا بعضی از اسوله او را که
از نواحی سند و سیوی بود بدار الخلافه لاهور فرستاده با اجوبه آن مذکور
میسازد سوال کرده است که چه دلیل مذهب شیعه اثنا عشریه بر مذهب حضرت [illegible]

جعفرست علیه السلام **جواب** آنست که همچنانکه بنقل علمای شافعی مذهب شافعی ثابت
میشود وبنقل اصحاب حنفی اعتقاد میکنیم که مذهب حنفی آنست که ایشان میگویند
همچنین بنقل اصحاب امام جعفر ع ومجتهدان وعلمای شیعه اثنی عشریه ثابت
میشود که مذهبی که دارند مذهب امام جعفرست واگر اهل سنت وجماعت مذهب
امام جعفر را ندانسته باشند یا گویند که ما نمیدانیم که مذهب شیعه اثنا
عشریه مذهب امام جعفرست ضرری بمذهب شیعه نمیرساند همچنانکه حنفی
مذهبان مذهب شافعی را نمیدانند وندانستن ایشان خللی در مذهب شافعی نمیرساند
وهمچنین برعکس وایضا ملا سعد الدین تفتازانی که از اکابر علمای اهل سنت
وجماعة است در حاشیه شرح مختصر اصول عضدی بتقریب اختلافی که در جواز
بیع امهات اولاد وعدم آن درمیان صحابه واقع شده اعتراف بآن نموده که
مذهب شیعه مذهب امیر المومنین علی است علیه السلام زیرا که درمقام دلیل برآنکه
مذهب حضرت امیر جواز بیع است گفته که قول بجواز را شیعه از آنحضرت
نقل کرده اند ومذهب ایشانست وایشان مذهب آنحضرت را بهتر میدانند
اینست حاصل کلام مولانای مذکور یعنی اگر بعضی از اهل سنت وجماعة گویند که ما
نمیدانیم که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب حضرت امیر المومنین علی ع است
محض مکابره وعناد خواهد بود **سوال دوم** اگر اهل سنة وجماعة نیز دعوی میکنند
که مذهب ما مذهب امام جعفرست چرا که ابو حنیفه شاگرد امام جعفر بوده پس این
اختلاف از کجاست **جواب** آنست که علمای اهل سنت وجماعت این دعوی نمیکنند
ولهذا در بعضی از کتابهای خود نوشته اند که ابو الحسن اشعری در فلان سال
مروج مذهب اهل سنة وجماعة بوده وحضرت امام علی بن موسی الرضا علیهما السلم
در فلان سال مروج مذهب شیعه اثنا عشریه بوده وظاهرست که مذهب شیعه
غیر مذهب اهل سنت وجماعتست پس چگونه مذهب اهل سنت مذهب علی بن
موسی الرضا وجد او امام جعفر باشد واگر چنین بودی بایستی که بگویند که
در فلان سال علی بن موسی الرضا نیز مروج مذهب اهل سنت وجماعت بوده
[illegible] که مذهب اهل سنت وجماعت مذهب امام جعفر باشد یعنی

کاز روی

که از روی جهل بزبان جاهلان اهل سنت جاری شده اما آنها که از حقیقت مذاهب
خبر دارند این را نمیگویند وپوشیده نماند که از اینکه کسی شاگرد شخصی باشد
لازم نمیآید که مذهب آن شخص داشته باشد نمی بینی که ابو حنیفه شاگرد مالک
نیز بوده ومذهبی علیحده دارد وهمچنین احمد حنبل شاگرد شافعی بوده
ومذهبی دیگر دارد وابو الحسن اشعری شاگرد ابو علی جبائی معتزلی
بوده ومذهبی دیگر دارد ونظیر این بسیارست وایضا شاگردی ابو حنیفه
نسبت بحضرت امام جعفر علیه السلام این قدر بوده که از آنحضرت بعضی از احادیث
شنیده وچون حضرت او را از زمره دوران میدانسته از وی تقیه میفرموده
واظهار مذهب حق با وی نمی نموده واو را انکار در باب عمل بقیاس تشنیع کرده
والزام نموده واو از آن بر نگردیده وتفصیل ردی که آنحضرت در این باب
با ابو حنیفه نموده اند در کتاب حیوة الحیوان که تصنیف یکی از علمای
اهل سنت وجماعتست مذکورست **سوال سیوم** اگر در مذهب شیعه
مجتهد هست یا نیست اگر هست پس مذهب مذهب مجتهدست نه مذهب
امام جعفر ومجتهد گاه بر صوابست وگاه بر خطا ومذهبی که احتمال خطا
داشته باشد صواب نخواهد بود **جواب** که مجتهدان در مذهب شیعه اثنا عشریه
بسیارند لیکن از این لازم نمیآید که مذهب مذهب مجتهد باشد بلکه اصل
مذهب منسوب بامام است وایشان بقدر فهم واستعداد خود در آن مذهب
اجتهاد میکنند همچنانکه اهل سنت نیز مذهب خود را بیکی از شافعی وابو حنیفه
ومالک واحمد حنبل منسوب میسازند وایشان را امام ومجتهد بالمذهب
میگویند ومجتهدان در مذهب ایشان را مانند مزنی وابو یوسف قاضی
ومحمد بن الحسن شیبانی را مجتهد فی المذهب میگویند ونسبت مذهب
بایشان نمیدهند واگر نه چنین بودی بایستی که اصول مذاهب اهل سنت
منحصر در چهار نبودی بلکه متجاوز از چهار هزار بودی وازینجا ظاهر شد
که لازم نمیآید از آنکه مجتهدان شیعه در فهمیدن کلام امام خود گاهی خطا کنند
آنکه اصل مذهب امام ایشان احتمال خطا داشته باشد [illegible]

کلام برهان بر عصمت ایشان ثابت شده وظاهرست که در مذهب معصوم
وافعال واقوال او خطائی باشد بخلاف مذهب چهار امام اهل سنت که هر یک از ان
چهار امام را با دیگری مخالفت تمام و در ابطال مذهب او صاحب اهتمام است
وهمچنین جمعی از اصحاب ایشان که در ان چهار مذهب اجتهادات کرده اند با ائمه
خود مخالفتها نیز نموده اند وطریق ابطال فتاوای ایشان از ایشان نموده تا آنکه
الحال در بسیاری از مسایل بقول اصحاب ایشان فتوی میدهند وفتوی امام
مذهب را اعتباری نمی نهند ومع هذا خطای مجتهدان مذهب شیعه که همیشه
علم را از مشکوة نبوة وولایت اخذ کرده اند واجماعات ایشان بحضور امام
علیه السلام انتظام یافته وبنای کار بر نصوص مفیده علم ویقین وآثار منقول
از فتاوای صادقین نهاده اند نه در مرتبه خطای ائمه اهل سنت ومجتهدان
ایشانست که مبنای احکام واقوال بر مجرد اجماع واجتماع جمعی از جهال واعمال
قیاس واستحسان وظن وتخمین مستنبط از اخبار موضوعه زمان بنی امیه
وامثال ایشان نهاده اند وهذا در جائی که مجتهدان شیعه در فهمیدن کلام
خدا وپیغمبر وامام علیهم السلام با هم مخالفت کنند چنانکه مثلا یکی گوید سلام در
نماز مستحب است ودیگری گوید که واجب است بیقین میدانیم که مذهب امام
بحسب ظاهر ازین دو بیرون نیست ونحن نحکم بالظاهر والله یتولی السرائر
بخلاف آنکه دیگری گوید که سلام نه واجبست ونه مستحب واین معنی را اصلا از
سخن امام فهم نتوان کرد بلکه کلام امام صریح در خلاف آن باشد که این حکم را
بیقین میدانیم که خطاست واکثر مخالفتهائی که ابو حنیفه وشافعی وامثال
ایشان با علمای شیعه نموده اند ازین قبیل است که مبنای آن بر قیاس و
استحسان وما شابه آنست وکلام ائمه واحادیث ایشان بر خلاف آن دلالت
دارد وانحراف ایشان از ائمه ایشان مذهب ساخته اند اصلا فهم
[illegible] خطا باشد **سوال چهارم** آنکه شیعه بچه دلیل میگویند
که مذهب ایشان حق است ومذهب دیگران باطل است **جواب** دلیل آنست که
[illegible] که متواتر شد که مذهب شیعه اثنا عشریه مذهب اهل بیت وعترت پیغمبر

ودر کتب

ودر کتب شیعه بدلیل عقلی ونقلی ثابت شده که ائمه اهل بیت طاهر ومعصوم اند
از خطا بلی شبهه ثابت میشود که مذهب ایشان حق است زیراکه مذهب معصوم است
ومعصوم بر حق است واین نیز ظاهرست که حضرت پیغمبر بموجب حدیث انی
ترکت فیکم ما ان تمسکتم به لن تضلوا ابدا کتاب الله وعترتی اهل بیتی امت
خود را متابعت کتاب خدا وعترت خود که بمعانی ان کتاب عالم اند وصیت نموده
وهیچ دلیل عقلی ونقلی نیست که ما را متابعت ابو حنیفه یا مالک یا شافعی یا
حنبل جایز باشد پس شیعه که تمسک به عترت پیغمبر نموده اند از ضلالت دور
باشند وفرقه حقه ناجیه ایشان باشند وحدیث مذکور در کتب حدیث اهل
سنت وجماعت مذکورست وصحت آن پیش ایشان مقرر ومشهور **سوال پنجم**
آنکه هر یک از ائمه اثنا عشر علیهم السلام را مذهب علیحده بوده یا همه ایشان یک مذهب
داشته اند اگر همه یک مذهب داشته اند چرا از آنحضرت امام جعفر نسبت میدهند
وبمذهب آنحضرت شهرت یافته **جواب** آنست که مذهب ایشان همه یکی است
اما چون بعضی از ائمه معصومین که در زمان بنی امیه بودند بواسطه خوف
ایشان نمیتوانستند که تفصیل مذهب خود را آشکارا بمردم تعلیم نمایند ودر آن
باب تصنیف کنند لاجرم آن مذهب بنام ایشان مشهور نشد وچون حضرت
امام جعفر صادق ع در زمان خلفای عباسی بود وآنقدر خوف که از بنی امیه
داشتند از ایشان نداشتند بلکه قدمای عباسیان در باطن همه شیعه بودند
لاجرم آنحضرت آشکارا تعلیم وارشاد مردم مینمودند واحادیث بمردم میگفتند
وتفاصیل از اصحاب ایشان ضبط میکردند بنابرین مذهب شیعه بنام شریف
ایشان نسبت یافت ودر تواریخ مذکورست که در کوفه وبغداد راویان احادیث
آنحضرت زیاده از هفتاد هزار بوده اند **القاضی ابو حنیفه النعمان بن محمد بن
منصور بن حیون المغربی** در تاریخ ابن خلکان وتاریخ ابن کثیر شامی مسطورست که او
یکی از فضلای مشار الیه بود ودر علم وفقه ودین وبزرگی بمرتبه رسیده بود که
مزیدی بر آن متصور نبود ودر اصل مالکی مذهب بود وبعد از ان بمذهب امامیه
انتقال نمود واو را تصانیف بسیارست مانند کتاب اختلاف اصول المذاهب

وکتاب اختیار در فقه وکتاب اقتصار در فقه وکتاب الدعوة للعبیدیین
واز ابن زولاق روایت نموده که نعمان بن محمد قاضی در غایت فضل واز اهل قرآن
وعلم بمعانی آن بود وعالم بود بوجوه فقه واختلاف فقها وعارف بود بوجوه
لغة وشعر فحل وتاریخ وبحلیه عقل وانصاف اراسته بود ودر مناقب اهل
البیت چندین هزار ورق تالیف نموده بود بر نیکوترین تالیفی ولطیفترین
سجعی ودر مثالب اعدا ومخالفان ایشان نیز کتابی تالیف نموده بود واورا
کتابهاست که در انجا رد بر ابو حنیفه کوفی ومالک وشافعی وابن سریج وغیر
ایشان از مخالفان نموده واز مصنفات او کتاب اختلاف الفقهاست که
در انجا نصرت مذهب اهل البیت نموده واورا است قصیده در علم فقه وابو حنیفه
مذکور همراه معز لدین الله خلیفه فاطمی از مغرب بمصر آمد ودر ماه رجب سنه
ثلاث وستین وثلثمایه در مصر وفات نمود واورا اولاد امجاد نجبای فضلا
بود از آن جمله ابو الحسن علی بن النعمان وابو عبد الله محمد بن النعمان که در زمان
پدر وبعد از ان اقضی القضاة مغرب ومصر وشام وحرمین شریفین زادهما الله
شرفا وخطابت وامامت واحتساب آن ولایت بایشان مفوض بود وابن
زولاق در اخبار مصر گفته که از قضاة مصر کسی را در بزرگی مانند محمد بن نعمان
مذکور ندیدیم ونه در عراق مانند او قاضی شنیدیم وان مرتبه اورا از ذوی
استحقاق وارباب علم وصیانت واقامة حق ودین داری حاصل شده بود
وچون محمد بیمار شد پسر خود عبد العزیز را در قضای مصر نایب خود ساخت
وعزت ومرتبه عبد العزیز نزد عزیز اسمعیل بجای رسید که در یکی از ایام
عید اورا باخود ببالای منبر برد وتفصیل احوال باقی اولاد نعمان وتاریخ وفات
ایشان در تاریخ ابن خلکان سمت تحریر یافته بانجا رجوع نمایند
القاضی محمد بن عبد الله المعروف بابن قریعة البغدادی منصب قضای
بعضی از نواحی بغداد باو متعلق بود ابن خلکان گفته که از عجایب دنیا بود
در سرعت بدیهه وجودت فهم وحاضر جواب بود هرچه از او سوال میکردند
بر فصیحترین لفظی وملیحترین سجعی واورا مسایل واجوبه لطیفه است که

آنرا

آنرا در کتابی تدوین کرده اند ودر میان مردم مشهورست و روسای عصر و فضلای
دهر همیشه مسایل غریبه لطیفه باو می نوشتند واو بی توقف جوابهای لطیف میگفت
وابو محمد مهلبی وزیر ملک معز الدوله دیلمی جمعی را بران داشته بود که سوالات
مضحکه وضع میکردند واز وی میپرسیدند وقاضی نیز بر طبق آن سوالها جوابهای
ظریفانه که طبع هریک از اهل فضل وارباب هزل را خوش می آمد میگفت و
از جمله جوابهای او آنست که عباس ابن معلی کاتب باو نوشت که چه میفرماید حضرت
قاضی وفقه الله تعالی در حق یهودیی که زنا کرد بنصرانیه واز ایشان فرزندی متولد
شده که تن او مانند آدمی وروی او چون روی گاو است والحال ایشان را گرفته
موقوف بحکم حضرت قاضی داشته اند قاضی در جواب او از روی بدیهه نوشت
که هذا من اعدل الشهود • على ملاعين اليهود • بانهم اشربوا حب العجل في صدورهم •
حتى خرج من ايورهم • واري ان يناط براس اليهودي راس العجل • ويصلب على عنق
النصرانية الساق مع الرجل • ويسحبا على الارض • وينادي عليهما ظلمات
بعضها فوق بعض والسلام • ونیز آورده اند که روزی جوانی ظریف از خادمان
وزیر مهلبی در حضور وزیر از قاضی پرسید که حد قفا چیست قاضی در جواب
از روی عتاب گفت ما اشتمل عليه جربانك • ومازحك فيه اخوانك • فيه (وادبك ح)
سلطانك • وباسطك فيه غلمانك • فهذه حدود اربعة یعنی حد قفا محل
احاطه گریبان وموضع مزاح کردن برادران ولت کردن خواجگان ودستگیری
غلامان وغلام باره گان تست آنست چهار حد قفا ابن خلکان گفته که جمیع
مسایل قاضی بران اسلوب مرغوب واقع است واگر خوف تطویل نمی بود بسیاری
از ان را ذکر مینمودیم ودر وقتی که صاحب ابن عباد ببغداد قاضی را در خانه وزیر
مهلبی دید واورا بغایت پسندید در باب انصاف او بفضل وقدرت او
بر نوادر جد وهزل وسبک ترجیح کتابتی باستاد ابن العمید نوشت واز اشعار
قاضی که دلالت بر صحت عقیده او دارد این چند بیت در کتاب کشف الغمه مذکور

يا من يسائل دائباً عن كل معضلة سخيفة • لا تكشفن مغطّى فلربما كشفت جيفة •
ولرب مستور بدا كالطبل من تحت القطيفة • ان الجواب لحاضر لكنني اخفيه خيفة •

لولا اعتذار رعية الفي سياستها الخليفه	وسيوف اعداء بها هاماتنا ابدا نقيفه
لنشرت من اسرار آل محمد جملا ظريفه	تغنيكم عما رواه مالك وابو حنيفه
واريتكم ان الحسين اصيب في يوم السقيفه	ولاي حال لحدت في الليل فاطمة الشريفه
ولما حمت شيخيكم عن وطي حجرتها المنيفه	آوه لبنت محمد ماتت بغصتها اسيفه

درسال سیصد و شصت و هفت وفات یافت **القاضی ابو القاسم علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی** از فضلای فصحای شیرین ادا و حاجب آستان سید مرتضی علم الهدی ابن خلکان گفته که او از ملک زادهای تنوخ بوده و در علم و فهم قصب السبق از اقران می ربود در علم کلام و حکمت خصوصا فن نجوم مهارت تمام داشت ثعالبی در حق او گفته که از اعیان اهل علم و ادب و افراد ارباب کرم و حسن شیم بود منزلش بغایت عالی و شیوه اطلاق و را حالی شده بود و زبان حالش بمضمون این کلمات مترنم بود **شعر** ان اردت فانی سبحة ناسك • او اقترحت فانی مبدعة راهب • وان اجتبيت فاني تفاحة فاتك • او اشمرت فاني تحية شارب **نظم** میان زهد و رندی حالتی دارم عجب دائم • که چرخ از خاک من تسبیح یا پیمانه میسازد • چندین سال قضای بصره و اهواز از جانب خلفای بغداد باو مفوض بود و چون او را معزول ساختند بخدمت سلطان سیف الدوله بن حمدان که از اعاظم سلاطین شیعه امامیه بود رفت و در انتظام مهام خود از وا استمداد نمود و سیف الدوله او را تعظیم و تکریم بسیار فرمود و کتابتی در سفارش او بخلیفه نوشت و خلیفه بموجب التماس سیف الدوله باز منصب قضای بصره و اهواز را باو تفویض نمود و در مرتبه و وظیفه او افزود و وزیر مهلبی و دیگر وزرای شیعه عراق بصحبت او مایل بودند و در رعایت و حمایت او نهایت مبالغه و تعصب بکار می بردند و او را ریحانه علمای شمردند و او را اشعار بی نظیر و اشعار دلپذیر است ولادت او در انطاکیه در روز یکشنبه بیست و ششم ذی الحجه از سال دویست و هفتاد و هشت بود از انجا ببغداد آمد و بتحصیل فقه و حدیث و غیر آن نمود و در سال چهارصد و دو وفات یافت **القاضی ابو علی المحسن بن ابی القاسم علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی**

فرزند فاضل ارجمند قاضی ابو القسم است که قبل از این احوال او مذکور شد ابن خلکان گفته که ثعالبی پدر و پسر را در یک باب ذکر نموده اما پدر را مقدم آورده و بعد از ذکر نام پسر برده گفته که هو هلال ذلك القمر • و غصن هاتيك الشجر • والشاهد العدل لمجد ابيه وفضله • والفرع المشيد لاصله • والنايب عنه في حياته • والقايم مقامه بعد وفاته **نظم** پدری که آنچنان خلف است • مادری که آنچنان بپسر است • آفتابش بر آستین قباست • ماهتابش بر آستان در است • و عبد الله بن حجاج بغدادی در مدح او گفته **شعر** اذا ذكر القضاة وهم شيوخ • تخيرت الشباب على الشيوخ • ومن لم يرض لم اصفعه الا • بحضرة سيدي القاضي التنوخي • و از مصنفات او کتاب فرج بعد الشدة است و او را دیوان شعری است بزرگتر از دیوان پدر و دیگر مصنفات دارد و از ابو بکر صولی و دیگر علما استفاده فرموده و آخر در بغداد اقامت نمود و تا وقت وفات بدرس حدیث اشتغال میفرمود و بسماع حدیث او صحیح و شعر او فصیح و مهارت او در علوم ادبیه اشکار او صریح بود در اوایل حال از جانب بعضی از وزرا و عمال بقضای قصر و بابل اشتغال داشت و بعد از ان خلیفه بغداد مطیع لله قضای عسکر مکرم و کوره کیلو بر را باو مفوض ساخت و آخر او را مقلد بدیگر مناصب و حکومات ساختند و ابن کثیر آورده که در وقتی که طایع خلیفه دختر ملک عضد الدوله را خواستگاری نمود خطبه عقد را قاضی مذکور خواند ولادت او در شب یکشنبه بیست و ششم شهر ربیع الاول از سال سیصد و بیست و هفت بود در بصره و وفات او روز دوشنبه بیست پنجم محرم بود از سال سیصد و هشتاد و سه در بصره بود **القاضی ابو القاسم علی بن المحسن علی بن محمد بن ابی الفهم التنوخی** پسر قاضی ماضی است ابن کثیر شامی گفته که او از اعیان فضلای روزگار بود ولد بالبصرة سنة خمس وستين وثلثمايه وسمع الحديث سنة سبعين وقبلت شهادته عند الحكام في حداثته وتولى القضاء بالمداين وغيرها وكان صدوقا محتاطا الا انه كان يميل الى الاعتزال والرفض و ابن خلکان گوید که از آثار او این قدر بمن رسیده که با ابو العلاء معری شیوه مصاحبت می ورزیده و شعر بسیار

یاد داشت و ایشان خانواده بزرک اند و بعضی ادبا و فضلا و ظرفا بوده اند
و خطیب او را در تاریخ بغداد ذکر نموده و کفته که او تحصیل علم حدیث نموده بود
و در ایام جوانی جمیع حکام او را عادل و مقبول الشهاده میدانستند و تا
آخر عمر مقبول و در حدیث صدوق بود و بعضی اوقات قضای مداین و مضافات
آن باو مفوض بود و بعضی احیان قضای اذربایجان و آن نواحی باو متعلق
بود ولادتش در منتصف شعبان سنه خمس و ستین و ثلثمایه در بصره و وفاتش
در یکشنبه اول محرم سنه سبع و اربعین و اربعمایه بود **القاضی ابو تراب بن**
رویبا القزوینی از نوادر شیعه قزوین و فضلای سعادت قرین بود شیخ عبد
الجلیل قزوینی رازی در کتاب نقض آورده که روزی ناصبی بحضور قاضی کفت که ما
شما را کافر میدانیم قاضی در جواب کفت که از آوه تا ساوه همان قدر راه است
که از ساوه تا آوه یعنی چنانکه در نفس هستی تو نیز بیش و کم و در اخبار تمثیل
بآوه و ساوه لطیفه ایست که بر عارف بحال اهالی آن دو بلده مخفی نخواهد
بود و نزدیک است بجواب قاضی ابو تراب آنکه روزی معاندی بیکی از بزرکان
روزکار کفت که من معتقد شما نیستم ان بزرک در جواب کفت که هر چه آری
بری صدق بیش آور که اینجا هر چه آرند آن برند **القاضی نظام الدین**
الاصفهانی اقضی القضاة عراق و در فنون فضل یکانه آفاق بود چنانچه خود
در بعضی از رباعیات اشعار بان نموده و کفته **رباعیه**

لا یبلغ طالب العلی مرقاتی ❊ انّی و بدایتی مدی الغایات ❊ ما طیّبت منا العمر الّتی تخیا
لم یأت بها الدّهر ولا ان یاتی ❊ با خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و
برادرش خواجه عطا ملک و پسرش خواجه بهاء الدین محمد صحبت داشته و
از ایشان تربیت یافته و در مدح ایشان قصاید دارد که در انجا ایشان را بترویج
مذهب شیعه اثنا عشریه ستوده و اظهار شکر آن نعمت بجا آورده و بخدمت
سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیّب الله مشهده نیز رسیده
و در بعضی از قصاید خود اشعار بمدح او نموده و از جمله قصاید او که بعد افتتاح آن
بمذهب اهل البیت نموده و ختم آن بمدح خواجه بهاء الدین محمد فرموده این قصیده است

لله درّکم یا آل یاسینا ❊ یا انجم الحقّ اعلام الهدی فینا
لا یقبل الله الّا فی محبّتکم ❊ اعمال عبد ولا یرضی له دینا
ارجو النّجاة بکم یوم المعاد وان ❊ جنت یدای من الذّنب الافانینا
بلی لتخفیف اعباء الذّنوب بکم ❊ بلی اثقل فی الحشر الموازینا
من لم یوالکم فی الله لم یر من ❊ نفح اللّظی وعذاب القبر تسکینا
لاجل جدّکم الافلاک قد خلقت ❊ لولاه ما اقتضت الاقدار تکوینا
سآءه ابن آکلة الاکباد مقتلنا ❊ اذ جرّ حرب ابیکم یوم صفّینا
طورًا یجابرکم بالسّیف منصلتا ❊ ثمّ وبالسّمّ بهوی قتلکم حینا
من ذا کمثل علیّ فی ولایته ❊ یا مبغضیه اری الّا مجانینا
اسم علیّ العرش مکتوب کما نقلوا ❊ من یستطیع له محوًا و ترقینا
من مجّد الله و الحبل المتین ومن ❊ وصیّ خیر الوری ولاه تعیینا
من فی المبارز فی صفّ الجدال ومن ❊ اقام قطعًا علی الحقّ البراهینا
من مطعم قرصه الاضیاف ناسغب ❊ ویوثر کرمًا بالزّاد مسکینا
من لابس الدّرع یومًا لوقع من قبل ❊ لا یکشیه وراء الظّهر تحصینا
من مثله کان ذا جفر و جامعة ❊ له تدوّن سرّ الغیب تدوینا
ومن کهرون من موسی اخوّته ❊ للخلق من خیر الرّسل تبیینا

تقریر دجحانه عندی کقولهم ❊ بدا العتاق من الخیل البراذینا
عن الکوادن ان قلت الجیاد ❊ تری لها من طریق العقل تهجینا
مهما تمسّک بالاخبار طایفة ❊ فقول لوالی من والاه یکفینا
یوم الغدیر جری الوادی فطمّ علی ❊ قری قوم هم کانوا المعادینا
النّبیّ علیه وما استمدّت تابعتی ❊ بل الهم النّفس روح القدس تلقینا
شبلاه ریحانتا روض الجنان فضل ❊ فی طیب ارض نمت تمّها الرّیاحینا

در نسخه چند بیت [illegible]

من مثل فاطمة الزهراء منقبة — من ذا يقيس باذناب عرانينا
يحصي مناقب اهل البيت حاصرها — لو كان يضبط عدا رمل يبرينا
فمهما ترا صف عقدا في مديحهم — في نظمه ودر بحر الجود تضمينا
قل للنواصب كفوا لا ابا لكم — لشيعة الحق يابى الله توهينا
اعاد عهد ملوك الترك رونقهم — وزادهم ببهاء الدين تمكينا
هذا ابن صاحب ديوان الممالك قد — اوهى قواكم ولما يال توهينا
جم المناقب في قمع النواصب قد — امضى عزيمته بجزي الملاعينا
ارض كساها ظلال الامن هيبته — ارامها العفر لا تخشى السراحينا
عن المنابر نحى المبغضين لهم — نرى لا عينهم بالمنع تنحينا
يرى عليا ولي الله مدخرا — لحشر اولاده الغر الميامينا
يغري بساكن قبر بالغري فلا — يخلي من البر زوارا مساكينا
به اهاب رسول الله معجزة — من بعد ستماية مرت وسبعينا
ستارة ارخيت من دون مشهده — تود لو زينت بالزهر تزيينا
موشي بعض كساه تربة عطرت — نشر الثناء افاد الدهر تحسينا
من اصفهان رأى انفادها ورأى — علي ولا اثم للنفس توطينا
وشم تربة ذاك الباب منيته — ما دام يالف ذاك الماء والطينا
لا ارغم الله انفا شم تربته — نعاف في جنبها وردا ونسرينا
هذي المودة في القربى يثاب بها — فيما تيقنت لا ظنا وتخمينا
ما للخلائف في ايام دولتهم — ما اسسوا مثله تلك القوانينا
ما للاكارم ما اهتموا لذاك ولا — حثوا الملوك عليه والسلاطينا
فليدع بالخير نواب المقام له — وليبذلن حاضروهم قول آمينا

واين دو بيتي كه از مشرب تشيع خبر ميدهد از ماثر طبع فياض اوست **رباعي**

لا ارضي سوى هدي نبي وولي — لا اتبع الباطل والحق جلي
في الشر تلافي ابن حرب بطلا — لكنني من شيعة مولاي علي

قالوا اطّرح الصعر لاجل الحرب — لا لا ابيع بغيتي بالعرب
لنختار على التشيع النصب عمى — لا لا ورسالة النبي العربي

الخطيب ابو يحيى عبد الرحيم بن اسمعيل بن نباتة الجذامي رح اگرچه از طايفه جزم جذام بود اما در محبت خاندان كرام تمام بود واگر باور نداری ببين كه از آب معماي كلم ديار وخطيب شيرين كلام كدام شهريار ايمان شعار بود ازحکمای كفته كه ابن نباتة صاحب خطب مشهوره در علوم ادبيه امام بوده ودر خطبهاي خود كه اجماع برعدم نظيري انها واقع است كوي سعادت از فارسان مضمار فصاحت بوده واصل او از ميافارقين بود ودر حلب نشو ونما يافت و در ايام سلطان سيف الدوله بن حمدان خطيب حلب وطبيب تعب غازيان مجاهده طلب بود و بنهايت تقوى وصلاح اراسته بود ودر يكي از رويا صالحه حضرت رسالت را صلوات الله عليه بخواب ديده بود كه آب دهن مبارك در دهن او انداخت واو را بمنصب خطابت سرافراز ساخت ولادت او در سال سيصد وسي وپنج بود ودر سال سيصد وهفتاد وچهار وفات يافت

الخطيب ابو الفضل يحيى بن سلام بن الحسين بن محمد الحصكفي در كتاب انساب سمعاني مسطور است كه حصكفي بكسر حاء مهمله وسكون صاد مهمله وفتح كاف ودر اخر فا نسبت است به حصن كيفا كه مدينه ايست از ديار بكر واز مشاهير منتسبان ابو الفضل مذكور است كه خطيب ميافارقين ويكي از افاضل دنيا بود ودر فن شعر امام بارع جواد الطبع رقيق القول در نظم ونثر وخطب او مشهور آفاق است واو عمر دراز يافت ودر تشيع تمام بود چنانكه از شعر او ظاهر ميشود وكفته كه من در سال پانصد وپنجاه بخدمت او رسيدم واجازه جميع مسموعات خود را بخط خود جهة من نوشت واز جمله راويان اوكه جهة من از او روايت كردند ابو عبد الرحمن عسكر بن اسامة نصيبي بود در بغداد وابو الحسن علي بن مسعود الاسعودي در درقه وابو الخير سلامة بن فيصر ضرير بود در قلعه جعدر وخضر بن شروان ضهير اديب در بلخ وساغد (؟) بن فضايل ميهني در نيشابور وبواسطه غير ايشان نيز از او روايت دارم ولادت

او در حدود سال چهارصد و شصت بود و وفات او در میافارقین در سال پانصد و پنجاه و یک و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که یحیی بن سلام مذکور امام زمان خود بود در بسیاری از علوم از فقه و ادب و نظم و نثر لیکن در تشیع غلو داشت و ابن جوزی بعضی از اشعار او را در تاریخ خود ذکر نموده و از جمله این چند بیت است که در بعضی از قصاید خود بعد از غزل گوید در مدح اهل البیت گزین کا ساخته و گفته

شعر

وسائلی عن حب اهلی اقرا علانا بر امجد	
هیهات ممزوج بلحمی و دمی و هو الهدی و الرشد	حیدرة والحسنان بعده ثم علی وابنه محمد
وجعفر الصادق وابن جعفر موسی ویتلوه علی السید	اعنی الرضا ثم ابنه محمد ثم علی ابنه المسدد
والحسن الثانی ویتلو تلوه محمد بن الحسن المفتقد	فانهم ائمتی وسادتی وان لحانی معشر وفندوا
ائمة اکرم بهم ائمة اسماؤهم مسرودة تطرد	هم حجج الله علی عباده وهم الیه منهج ومقصد
قوم لهم فضل ومجد باذخ یعرفه المشرک والموحد	قوم لهم فی کل ارض مشهد لا بل لهم فی کل قلب مشهد
قوم منی والمشعران لهم والمروتان لهم والمسجد	قوم لهم مکة والابطح والخیف والجمع والبقیع الغرقد

علی بن الحسن الواعظ الغزنوی ابن کثیر شامی گفته که او واعظ خوش تقریر صاحب تصرف و تاثیر بود و در مجلس او جمع کثیر و جم غفیر از امرا و وزیر و صغیر و کبیر حاضر میشد و قبول بسیار از عامه اهل روزگار او را حاصل شده بود و خاتون زوجه مستظهر جهة او رباطی در باب ازج بنا نهاد و اوقاف بسیار برو وقف کرد و او را جاه عریض بهم رسید و ابن جوزی در کتب خود بسیاری از مقالات وعظ او نقل نموده و گفته روزی از و شنیدم که میگفت حزمة حزن خیر من اعدال اعمال یعنی یک دسته حزن و خوف الهی بهتر از خروارهای عمل و همچنین گفته که او شیعی بود و بنابرین جمعی در منع او از وعظ سعی نمودند و باز اذن یافت و سلطان مسعود تعظیم او مینمود و بمجلس وعظ او حاضر میشد و چون سلطان مسعود وفات یافت مخالفان در مقام اهانت و آزار او شدند و او در همان ایام بیمار شد و در محرم پانصد و چهل و هشت وفات یافت و در رباطی که ماوای او بود مدفون گردید **المولی الفاضل حسین بن**

الواعظ الکاشفی السبزواری مجموعه علوم دینی و سفینه معارف یقینی بود از علوم غریبه مانند جفر و تکسیر و سیمیا آگاه و در فن نجوم صاحب دستگاه بود نفسی با تاثیر و عبارتی دلپذیر داشت در بلاغت فصیح عهد و مسیح مهد و سحبان زمان و حسان بیان بود در تاریخ حبیب السیر مسطور است که مولانا کمال الدین حسین واعظ در علم نجوم و انشا بی مثل زمان خود بود و در سایر علوم نیز با امثال و اقران دعوی برابری مینمود باواز خوش و صورت دلکش بامر وعظ و نصیحت می پرداخت و بعبارات لایقه و اشارات رایقه معانی آیات بینات کلام الهی و غوامض اسرار احادیث رسالت پناهی مبین میساخت صباح روز جمعه در مسجد جامع امیر علیشیر در لوازم آن کار شرایط اهتمام بجای می آورد و روز سه شنبه در مدرسه سلطانی وعظ میگفت و چهارشنبه بر سر مزار پیر مجرد خواجه ابو الولید احمد ایضا در اواخر اوقات حیات چندگاه در حظیرهٔ سلطان احمد میرزا روز پنجشنبه بآن امر می پرداخت و چون متقاضی اجل موعود در رسید در سنه عشر و تسعمایه مهر سکوت بر لب زده عالم آخرت را منزل ساخت مصنفات مولانا کمال الدین حسین بسیار است و آثار خامه بلاغت دثارش بیشمار از انجمله جواهر التفسیر و تفسیر مختصر آن و مواهب علیه و انوار سهیلی و مخزن الانشا و اخلاق محسنی و روضة الشهداء و اختیارات نجوم در میان مردم مشهور است و گاهی بگفتن شعر نیز میل مینمود و از جمله قصایدی که در مدح حضرت امیر المومنین واقع شده دو بیت مذکور میسازد

نظم

ذریتی سوال خلیل خدا بخوان تا • و ز لا ینال عهد جوابش بکن ادا
گردد ترا عیان که امامت نه لایق است • آنرا که بود بیشتر عمر در خطا

و توضیح این مقال علی سبیل الاجمال آنست که مطابقه جواب با سوال در من ذریتی و لا ینال و علو مقام حضرت ابراهیم از طلب محال دلیلی است بدیع المثال بر آنکه ظالم کافر ضال لایق امامت نیست بهیچ حال و تفصیل این استدلال بانقض و ابرام در کتاب مصایب النواصب که از مولفات این فقیر

مستمام است سمت تقریر وتحریر یافته بانجا رجوع نمایند وساجرایی که میان
خدمت مولوی واهل سبزوار واقع شده در احوال اهل سبزوار از مجلس اول
گذشته اگر خواهند بانجا رجوع نمایند **رئیس القرا عاصم بن ابی النجود**
بهدلة الکوفی شیخ ابو علی طبرسی در مقدمه تفسیر کبیر خود گفته
که عاصم قرانرا بر ابو عبد الرحمن سلمی خوانده بود واو بر حضرت امیر المومنین علی
علیه السلم ونیز بر زر بن حبیش خوانده بود واو بر عبد الله بن مسعود ودر
کتاب تیسیر جزری مسطورست که عاصم امام قاریان کوفه بود وبعد از ابی
عبد الرحمن سلمی ریاست ایشان باو منتهی گردید وبرجای او نشست وطالبان
علم قراءة از هر دیار باو بپوست واو جمع کرده بود میان فصاحت واتقان
وتحریر وتجوید وخوش اوازترین مردم بود ابو اسحق سبیعی بسیار میگفته
که من کسی بهتر از عاصم ندیده ام وعبد الله بن احمد بن حنبل گفته از پدر خود
احوال عاصم را پرسیدم گفت مردی صالح خیر ثقه است وابن عباس گفته
که در وقت احتضار موت عاصم بر بالین او رفتم دیدم که این آیه را که ثم
ردوا الی الله مولاهم الحق تکرار میکند بروجهی که گویا در نماز ایستاده است
ودر تاریخ مسطورست که عاصم یکی از ائمه قراءة است وصدوق ا
در حدیث وشیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته که اتفاق
براینکه اکثر ائمه قراءة شیعی مذهب اند مانند کوفیان ومکیان ومدنیان
وبصریان وامثال او ومقتدای شیعه اند در قراءة ودر موضعی دیگر گفته که چند
ائمه قراءة عاصم وحمزه وکسائی که شیعی بوده اند وباقی عدلی سابقا مذکور
شده وفات او در سال یکصد وبیست وهفت یا بیست هشت واقع شد وآن
راویان عاصم حفص که ربیب او وپسر زن اوست واعلم اصحاب عاصم بقراءة
عاصم بوده بشهادت صاحب تیسیر ویحیی بن معین شیخ بخاری مشهور اما
مذهب است وذهبی دمشقی ذهبی مذهب ...هبوره گفته که او در قراءة ثقه
وضابط است وحال او در حدیث بخلاف انست **حمزة بن حبیب بن عمارة بن**
اسمعیل الزیات الکوفی شیخ طبرسی گفته که او قران را بر حضرت امام جعفر
صادق

صادق علیه السلام خوانده ونیز بر اعمش سلیمان بن مهران خوانده بود واعمش
بر یحیی بن وثاب واو بر علقمه ومسروق واسود بن یزید وایشان بر عبد الله بن
مسعود ونیز حمزه بر حمران بن اعین خوانده بود واو بر ابو الاسود دیلمی
وابو الاسود بر حضرت امیر المومنین علیه السلام ودر کتاب تیسیر مسطور
که حمزه امام اهل زمان خود بود در قراءة بعد از عاصم واعمش وثقه بزرگوار
وحجة ویتیم ومجود کتاب خدای تعالی بود وعارف بعلم فرایض وعربیة وحافظ
حدیث وصاحب ورع وعابد وخاشع وناسک وزاهد وقانت بود ودر
فضایل نظیر خود نداشت وتحصیل معاش خود از وجه تجارت میکرد وروغن
زیت از عراق بحلوان می برد وپنیر وجوز از انجا بکوفه می آورد وابو حنیفه
باو میگفته که تو در دو چیز بر ما غلبه کرده که ما در ان با تو نزاع نداریم قراءة
قران وعلم فرایض مولد او در سال هشتاد ووفات او در سال یکصد وپنجاه
وشش بود **ابو الحسن علی بن حمزة الکسائی الکوفی** شیخ طبرسی گفته
که او قرانرا بر حمزه وبر ابان تغلب وغیر ایشان خوانده بود ودر کتاب تیسیر
مسطورست که کسائی امام اهل زمان خود بود در قراءة واعلم ایشان بود بقران
وابو بکر بن انباری میگفته که در کسائی چند چیز جمع شده که اعلم اهل زمان
است در نحو وواحد ایشانست در عربیة واوحد ایشانست در قراءة واجماع
مردم بعد ازو انقدر بیشده که بدشواری اخذ وضبط مینموده اند وبنابرین
کرسی می نهاده ودر میان ایشان می نشست وتلاوة قران جهة ایشان میکرد
ویحیی بن معین میگفته که کسی ندیده ام که اصدق لهجه باشد از کسائی ووفات او
در هفتاد سالگی در سال یکصد وهشتاد ونه واقع شد **الخلیل بن احمد بن عمرو**
بن تمیم الازدی ابو عبد الرحمن البصری باختراع علم نحو که النحو فی الکلام کالملح
فی الطعام خوان خلیلی حیث محتاجان ارباب لسان گسترانیده وبدستیاری
فطرت دورا ندیشی وصفوا اسلم شبهات زورا ورد صفقات اهل وندو تزویر را
شکسته کردانیده **نظم** خلیلی همسوزی از دان نوت • دلیلی جراغ هدایت بدست
ابو عبد الله سهل بن علکان غواص نیشابوری لیثی جنیدی که خود را از اولاد

ملوك عجم ظاهر نموده ودر ساله فرهنك كه از مولفات اوست كفته كه
خليل بن احمد در اصل از اولاد ملوك عجم بود كه نوشيروان ايشانرا
بيمن فرستاد با سپه سالاری كه نام وی اهرن بود ششصد مرد بودند
هزار مرد را هزيمت كردند و سيبويه نيز ازان نژاد بود خليل زبان
وشعر ايشان راست كرد بكتاب العين وكتاب العروض وسيبويه
زبان عرب راست كرد بكتاب نحو پس من اين تاليف كردم وزبان عجم را
بان راست نمودم ودر كتاب طبقات النحاة از سيرافی نقل نموده كه خليل
در استخراج عروض باعلی غايت رسيده وآنرا مخصوص باوزان شعر عرب
كردانيده وودر اوايل حال بتاليف كتاب عين كه ضبط لغة بان منتظم
ميشد اشتغال نمود واو از زهاد دنيا بود وبعيز ملازمت علوم بچيز
ديكر التفات نمی فرمود وازو منقولست كه ميكفته كه اكر در اهل علم ولی
نخواهد بود پس خدای تعمرا در روی زمين ولی نخواهد بود واز ما نقل
انقطاع او از دنيا آنست كه سليمان بن علی بن حبيب بن مهلب بن ابی
صفره ازدی كه والی اهواز بود كتابتی از انجا باو نوشت والتماس نمود كه
جهت تاديب اولاد او باهواز توجه نمايد خليل چون كتابت را مطالعه نمود
نان خشكی بيرون آورد وبرسول سليمان نمود وكفت تا من غير ازين
نان نيست ومادامی كه آن هست بسليمان حاجت ندارم رسول كفت پس
من از جانب تو بسليمان چه جواب كويم خليل در نظم اين ابيات شروع نموده
كفت شعر ابلغ سليمان انی عنك فی سعة ◆ وفی غنی غير انی لست ذا مال
شحا بنفسی انی لا اری احدا ◆ يموت هزلا ولا يبقی علی حال
الرزق من قدر لا الضعف ينقصه ◆ ولا يزيدك فيه حول محتال
والفقر فی النفس لا فی المال نعرفه ◆ ومثل ذاك الغنی فی النفس والمال
ابن خلكان آورده كه چون آن قطعه بسليمان رسيد راتبه را كه سابقا
باو ميداد قطع نمود وخليل در ان باب فرمود شعر ان الذی شق فمی ضامن
للرزق حتی يتوفانی ◆ حرمتنی خيرا قليلا فما ◆ زادك فی مالك حرمانی

وچون اين قطعه بسليمان رسيد انكروه خود پشيمان كرديد ودران باب معذرت
نامه بخليل نوشت وراتبه او را بدستور سابق مقرر داشت وخليل دران باب
كفت شعر وزلة يكثر الشيطان ان ذكرت ◆ منها التعجب جاءت من سليمانا
لا تعجبن لخير زل عن يده ◆ فالكوكب النحس يسقی الارض احيانا ◆ وخليل استاد
سيبويه است وجميع آنچه در كتاب خود نقل نموده از وست وهر جا كه كفته
سالته يا كفته كه قال بی آنكه ذكر قايل او نموده باشد مراد او ازان خليل است
وايضا سيوطی از ديكران نقل نموده كه خليل از ايوب وعاصم احول وغيرايشان
روايت داشت وسيبويه واصمعی ونضر بن شميل ازو اخذ نموده اند واو مردی
خير متواضع صاحب زهد وعفاف بود ويكسال حج ميكرد ويكسال مرابهم
غزا بجا مياورد ونقلست كه او در مكه دعا كرده بود ودر حالت حج ميكرد كه خدای
تعالی علم عروض را برو مفتوح كردانيد ودر علم موسيقی نيز مهارت تمام داشت
از نضر بن شميل منقولست كه خليل در بصره خانه از خص داشت وقدرت بر
دو فلس نداشت وتلامذه او بعلم او كسب اموال مينمودند وخليل آيتی بود در
فهم وذكا تا انكه كفته اند كه در عرب بعد از صحابه ذكی تر ازو كسی نبود وآن
مائره ذكای او آنست كه پيش يكی از اهل روزكار دوای تاريكی چشم بود كه مردم
بان نفع بسيار می يافتند وچون آن مرد وفات يافت روزی شخصی پيش
خليل اظهار تاسف بر فوت ان طبيب نمود واحتياج خود را بان تقرير نمود
خليل كفت آيا ان نسخه در ميان هست آنشخص كفت نه خليل كفت ظرفی كه آن
دوا را دران ميساخته موجود است كفتند آری كفت آن ظرف را پيش من بياريد
وچون انرا پيش او آوردند بوداشته بيش بينی داشت واو را ميبوييد وتفوت
شامه هر يك از اجزای آن دوا را استنباط نمود تا پانزده جزو واز انها داد
آنكاه از ميقدار آن سوال نمود وآن دوا را ساخته بمردم داد وازان نفع يافتند
بعد ازان نسخه را در ميان كتب آن طبيب ديدند وچنان ظاهر شد كه
اجزا شانزده بود پانزده ازان همان اجزا كه خليل كفته بود وازنوادر كلمات
خليل است كه آدمی خطای معلم خود را نمی داند تا با ديكری مجالست ننمايد

و در تذکره عبدالله بن معتز مسطور است که خلیل بن احمد اعلم مردم آن
بنحو و خوض او در دقایق آن از همه کس بیشتر است نادره دهر و استاد
اهل عصر بود و اول کسی است که اختراع علم عروض کرد و آنرا میزان شعر
ساخت و منشأ اختراع او آن بود که روزی در بصره از کوچه کازران
میگذشت از کوفتن کدین ایشان آوازهای مختلف شنید و بخاطرش گذشت
که از اینجا اصلی میتوان استنباط نمود که کسی بران سبقت نگرفته باشد
آنگاه علم عروض را بر وجهی که در میان مردم شایع است وضع نمود و خلیل
ذکی صاحب فطنت و عالم باحوال ادوار و اخبار اهالی اعصار بود و
با این همه شاعر حاذق و ادیب بارع فایق و در علم موسیقی نیز او را
کتابیست معروف و از نفایس تصانیف او کتاب عین است که جمیع
اصول کلام عرب را در ان جمع کرده و از یونس نحوی نقلست که خلیل را
ذکا و فطنت در ان مرتبه بود که از لغة عرب سایر لغات را استنبا
میکرد و از حسن بن علی مهلبی روایتست که خلیل را باز گشت بلیث
ابن رافع بن نصر بن سیار بود و لیث از بهترین منشیان زمان بود
و در علوم ادبیه و نحو و شعر و لغة عرب مهارت عجیب داشت و با آل
برمک اختصاص تمام داشت و بانشای دیوان همت میگماشت پس
خلیل نزد او رفت و چون لیث را بر حقیقت حال و مراتب فضل و کمال
خلیل اطلاع حاصل شد او را رعایت بسیار نمود و بی نیاز ساخت و خلیل
مدتی در ان فکر بود که تحفه لایق جهت لیث بهم رساند و میدانست که
از اقسام مال چیزی را در نظر لیث موقعی نیست و بهیچ چیز آن قدر
خوشحال نمیشود که بطرایف آداب بنا برین اهتمام در تصنیف کتاب
عین و اتمام آن نمود و بعد از اتمام آنرا بخط خوب و قطع مرغوب تزیین
داده بلیث فرستاد و لیث از ان کتاب بسیار خوشحال شد و وقعی عظیم
در خاطر او یافت و صد هزار درهم بجایزه آن جهت خلیل فرستاد و زبان
بعذر خواهی تقصیر گشاد و بعد از ان لیث روز و شب اوقات خود را صرف

مطالعه

مطالعه آن کتاب میکرد و ملول و افسرده نمیشد و هرجا که مطالعه او منتهی میشد
آنرا نشانی میکرد و چون از خدمت برامکه مراجعت مینمود از انجا مطالعه میفرمود
تا آنکه نصف کتاب را بترتیب حفظ کرد اتفاقا در ان اثنا لیث کنیزی در نهایت
حسن و جمال خرید و در خانه یکی از دوستان خود او را منزل مهیا ساخته پنهان
از خاتون خانه باو میرسید و چون خاتون دختر عم لیث بود و مع هذا صاحب
مال و جمال بود و پیش از ان نهایت محبت باهم داشتند این مضمون را شنید
آتش رشک و غیرت از کانون سینه اش شعله کشید و سوگند یاد کرد که زیانی
عظیم بلیث رساند و چون با خود تامل کرد که لیث را پروای زیان مالی نیست
و دیده بود که بان کتاب بسیار شعف و رغبت دارد تا آنکه جمیع ملاهی و لذات را
از خود دور ساخته و شب و روز خود را بر بالای آن کتاب انداخته لاجرم آن
کتاب عین را عین الکمال رساینده بسوخت و چون لیث از خانه آل برمک
مراجعت نمود فی الحال یکی از خادمان فریاد کرد که کتاب را بیارد و چون ظاهر شد
که کتاب پیدا نیست نزدیک بود که از غصه هلاک شود و بنا بر گمان آنکه خادمان
آنرا دزدیده اند همه را جمع نمود و تهدید فرمود در آن اثنا یکی از ایشان گفت که خاتون
خانه آنرا گرفته آنگاه لیث نزد او رفت تا او را راضی ساخته کتاب را بگیرد و باو
گفت که کتاب را بمن بسپار که من جاریه را بتو بخشیدم و او را بر خود حرام
گردانیدم خاتون دست او را گرفته بخانه برد که کتاب را در انجا سوخته
بود لیث را چون نظر بر خاکستر افتاد و یقین دانست که کتاب را سوخته
او را حالی بهم رسید که گویا پیر او مرده بود بلکه بدتر از ان و نصفی را که از ان
حفظ داشت بنوشت و چون خلیل مقارن آن وفات یافته بود و نسخه
منحصر در جهان یک نسخه بود نصفی دیگر ضایع بماند آنگاه علمای زمان را جمع
کرد تا نصف دیگر را بر منوال نصف باقی تالیف نمایند و ایشان در ان باب
سعی بسیار نمودند اما مانند آن تالیفی نتوانستند چنانکه هر که نظر بر هر دو نصف
نماید از تفاوت بسیار در اتقان و احکام ادراک میکند و از اشعار خلیل
این دو بیتست شعر لو کنت تعلم ما اقول عذرتنی * او کنت تعلم ما تقول عذلتکا

لکن جهلت مقالتی فعذلتنی • وعلمت انک جاهل فعذرتکا • ودر روایتست

که سلیمان بن قبیصة بن یزید بن المهلب تحفهٔ محقر باو فرستاد خلیل انرا

رد کرد و دران باب این شعر گفت **شعر** وخصلة یکثر الشیطان ان ذکرت

منها التعجب جاءت من سلیمانا • لا تعجبن لخیر زل عن یده • فالکوکب النحس

یسقی الارض احیانا • در تاریخ یافعی مسطورست که کان الخلیل رجلا صالحا

عاقلا حلیما وقورا وکان متعللا من الدنیا صبورا علی العیش الخشن ودر کتاب

خلاصه مذکورست که الخلیل بن احمد کان افضل الناس فی الادب وقوله حجة

فیه واخترع علم العروض وفضله اشهر من ان یذکر وکان امامی المذهب وان

ماثر تشیع خلیل آنست که از و پرسید ند که ما بال الناس لم یقبلوا اتباعه تفضیل

علی بن ابی طالب وبایعوا ابا بکر وفضیلة علی ظاهرة یعلمه الناس ویشاهد ونه

در جواب گفت بهر بوزه نورهم وغلبة ظهوره ظهورهم والناس ایمیل باشکالهم

وایضا از و پرسید ند که ما الدلیل علی ان علیا امام الکل فی الکل در جواب گفت

افتقار الکل الیه واستغناؤه عن الکل دلیل علی انه امام الکل فی الکل ودر کتاب

کشف الغمة از یونس بن حبیب نحوی مثمانی نقل نموده که قال قلت للخلیل بن احمد

ارید ان اسئلک عن مسئلة فتکتمها علی فقال قولک یدل علی ان الجواب اغلظ

من السؤال فتکتمه انت ایضا قلت نعم ایام حیوتک قال سل قلت ما بال اصحاب

النبی صلی الله علیه واله وسلم کانهم کلهم بنو ام واحدة وعلی بن ابی طالب من بینهم کانه

ابن علة فقال ان علیا علیه السلم تقدمهم اسلاما وفاقهم علما وبذهم شرفا

ورجحهم زهدا وطالهم جهادا والناس الی اشکالهم واشباههم امیل منهم الی

من بان منهم وفاقهم ومعنی بذ غلبه است وبنو العلات اولاد مردی را گویند که

از زنان متعدد بهم رسیده باشند ولادت خلیل در سال صد از هجرت بود و وفات

او در بصره در سال یکصد وهفتاد وپنج بود ویکصد وشصت نیز گفته اند

ابو الفتح عثمن بن جنی الموصلی النحوی

در تاریخ ابن خلکان وغیران مذکورست که ابن جنی امام بود در علم عربیة واز جملهٔ شاگردان ابو علی فارسی

بود وپدر او جنی غلامی رومی بود از سلیمان بن فهد بن احمد ازدی موصلی و

ابو الفتح اشارت بان نموده وگفته **شعر** فان اصبح بلا نسب • فعلمی فی الوری نسبی

علی انی اؤول الی • قروم سادة نجب • قیاصرة اذا نطقوا • ارم الدهر ذو الخطب

اولاک دعا النبی لهم • کفی شرفا دعاء نبی • آورده اند که در مبادی حال که هنوز

بسر حد کمال نرسیده بود بدرس وافادهٔ بعضی از طلبهٔ اهل موصل اشتغال نمو

اتفاقا روزی استاد او ابو علی از حوالی مجلس درس او میگذشت وچون او را دید

گفت زبببت قبل ان تحصرم ابن جنی متنبه شده ترک درس وافاده نموده

ومدتی دیگر ابو علی را ملازم شده از و استفاده نمود تا ماهر گردید واز مشاهیر

تصنیف او کتاب خصایص وکتاب سر الصناعة است در نحو وشرح دیوان

متنبی واو دیوان را پیش متنبی خوانده بود ومتنبی او را دوست میداشت

وقال فیه هذا رجل لیس لاحد من ائمة الادب فی فتح المقفلات وشرح

المشکلات ماله سیما فی علم الاعراب وکان یحضر عند المتنبی ویناظره فی شیء

من النحو من غیر ان یقرأ علیه شیا من شعره انفة واکبارا لنفسه والمتنبی

یقول فیه هذا رجل لا یعرف قدره کثیر من الناس ولما مات ابو علی الفارسی

تصدر ابن جنی مکانه ببغداد واخذ عنه الثمانینی وعبد السلام البصری و

ابو الحسن السمسمی وولادت ابن جنی پیش از سال سیصد وسی بود در موصل و وفات

او در روز جمعه بیست وهشتم شهر صفر از سال سیصد ونود ودو بود در بغداد

ابو یوسف یعقوب بن اسحق المعروف بابن السکیت النحوی

در تاریخ ابن خلکان وغیره مسطورست که اصل او از دورق خوزستان است واو با پدر خود مدتی

بتعلیم صبیان اهل بغداد اشتغال داشت ودر روایت کرده اند که پدر او وقتی

که بحج رفته بود از خدای تعالی سؤال نموده بود که پسر او از ائمهٔ نحو شود لاجرم او را

تعلیم نحو ولغة نمود ودعای او مستجاب گشته یعقوب در فضل وادب مرغوب

بلاد شد ویعقوب مدتی بتعلیم اولاد اکابر اشتغال مینمود واز ایشان چندان

نفعی حاصل نبود تا آنکه محمد بن عبد الله بن طاهر خزاعی که قاید وسپهسالار خلیفه

عباسی بود او را بتعلیم اولاد خود تکلیف نمود ووظیفهٔ یکساله او را پانصد دینار

مقرر کرده اند وآخر بهزار دینار رسانید وبعد از آن چون صیت فضایل یعقو

شایع شد بعذاب صحبت متوکل عباسی که ناصبی و معلن عداوت اهل البیت بود
گرفتار گردید و در ایامی که بمنادمت و مصاحبت او اشتغال داشت و مشمول
عواطف او بود تا آنکه در یک مجلس پنجاه هزار درهم بیعقوب کرم نمود اتفاقاً
روزی پسران او معتز و مؤید حاضر شدند پس متوکل از او پرسید که یا یعقوب
ایما احب الیك ابنای هذان ام الحسن والحسین یعقوب را غیرت دینی
بحرکت در آورده گفت والله ان قنبراً خادم امیر المؤمنین لاحب الی منك
ومن ابنیك پس متوکل فرمود که زبان او را از قفا بیرون آورده بریدند و
او را بآن عقوبت شهید گردانیدند و بعضی گفته اند که متوکل غلامان ترك
خود را فرمود تا آنکه شکم او زدند و چون او را برداشتند بخانه بردند
روز دیگر وفات یافت و متوکل ده هزار درهم به پسر او یوسف فرستاد
با او پیغام نمود که این خون بهای پدر تست و از ابو العباس ثعلب منقولست
که میگفتند که ابن سکیت در جمیع علوم مهارت داشت و پدر او مردی
صالح بود و از اصحاب ابو الحسن کسائی و از علوم عربیه حظی تمام داشت
و هم ثعلب گفته که اصحاب ما را اجماع است بر آنکه بعد از ابن اعرابی کسی عالم تر
از یعقوب در علم لغة پیدا نشده و از جمله مشاهیر مصنفات او کتاب
اصلاح المنطق است که بعضی از علما در تعریف او گفته اند که مانند آن
کتابی در لغة بر جسر بغداد نگذشته و او را دیگر مصنفات هست که
در تاریخ ابن خلکان تفصیل یافته و وفات او در پنجم ماه رجب از سال
دویست و چهل و چهار بود رحمه الله تعالی **ابو مسلم معاذ بن مسلم الهراء
الکوفی النحوی** پسر عم محمد بن الحسن بن ابی ساره رواسی است که در اوایل
این مجلس شطری از احوال او مذکور شده و در کتاب خلاصة الاقوال
مسطورست که معاذ از ثقات راویان حضرت امام جعفر صادق ع
بود و شیخ ابو عمرو کشی باسناد خود از حسین بن معاذ مذکور از پدر
او معاذ روایت نموده که گفت روزی آنحضرت بمن گفت که ای معاذ
شنیده ام که در مسجد جامع می نشینی و مردم را فتوی میدهی گفتم بلی چنین است

ومیخواستم که پیش از آنکه از خدمت شما برخیزم عرضه دارم که شرایط آن امر را
بدین وجه بجای آرم که اگر کسی که در آن مسجد از من سوال نماید میدانم که مخالف
شماست موافق مذهب ایشان جواب میگویم و اگر میدانم که از موالیان و محبان
شماست بآنچه از علوم شما بما رسیده جواب میگویم و اگر حال او مرا معلوم
نباشد میگویم که فلان چنین گفته و فلان چنین گفته و قول شما را در میان
اقوال دیگران مذکور میسازم پس آنحضرت آن شیوه را از من پسند نمودند
و فرمودند که من نیز چنین میکنم و شیخ جلال الدین سیوطی در کتاب طبقات
النحاة گفته که معاذ بن مسلم شیعی و از راویان امام جعفر صادق و از اعیان
نحاة بود و اول کسی که علم صرف را وضع کرد معاذ بن مسلم مذکور بود و آنکه شیخ
کافیجی گفته که واضع آن معاذ بن جبل بود خطاست و وجه آنکه او را هرا میگفتند
آنست که جامهای هروی میفروخت ابن خلکان گفته که کسائی از جمله شاگردان
او بود و روایت حدیث نیز از او داشت و از او روایت میکرد و در تصانیف
خود از او حکایات بسیار نقل نموده و معاذ را در نحو تصانیف بسیار بود اما
چیزی از آن مشهور نشد و او شیعی مذهب بود و شعری مانند شعر نحاة
داشت و در عصر خود بعمر دراز مشهور بود تا آنکه اولاد او مردند و او باقی
بود و دندانهای خود را بطلا استوار مینمود و بعضی از شعرا در باب درازی
عمر او گفته اند **شعر** ان معاذ بن مسلم رجل * لیس لمیقات عمره ابد
قد شاب رأس الزمان واکتهل * الدهر واثواب عمره جدد
قل لمعاذ اذا مررت به * قد ضج من طول عمرك الابد
یا بکر حواء کم تعیش وکم * تسحب ذیل الحیاة یا لبد
قد اصبحت دار آدم خربت * وانت فیها کانك الوتد
تسأل غربانها اذا نعقت * کیف یکون الصداع والرمد
مصححا کالظلیم ترفل فی * بردیك مثل السعیر تتقد
صاحبت نوحا وکاد ذو القرنین * شیخا لولد الولد * فارحل ودعنا فان غایتك
الموت وان شد رکنك الجلد * و معاذ مذکور بنابر موافقت مذهب با کمیت
ابن زید شاعر مشهور مصاحب و یار بود و در وقتی که بکمیت خبر رسید که
طرماح شاعر نزد خالد بن عبد الله قسری اموی که امیر عراقین بود بواسط

رفته ودیگر قصیده که در مدح او گذرانیده سی هزار درهم صله باو داد
لاجرم کمیت جهة تحصیل شهرت از روی خام طمعی خواست که او نیز پیش
خالد رفته قصیده بنظر او بگذراند معاذ او را نصیحت نموده گفت نزد
خالد مرو که ترا با طرماح نسبتی نیست زیرا که او پسر عم خالدست و تو از
طایفه مُضَری وخالد یمنی وتو شیعی واو ناصبی اموی وتو عراقی واو شامی
وکمیت نصیحت او را نشنید وآخر کار او در صحبت خالد بحبس مخلّد گشته
وکمیت بآن خالد که یکی از عفایف بنی امیه بود راست آمده لباس وچادر
او را استده برخود پوشید واز خانه که دران محبوس بود فرار نمود نظم
دران زمان که بود بیم جان شگفت مدار   بزیر چادر ناهید اگر خزد بهرام
وگویند که شخصی از زمان ولادت معاذ پرسید گفت ولادت من در زمان
یزید بن عبد الملک یا در زمان عبد الملک بود ودر سال یکصد وهشتاد
وهفت که سال نکبت برامکه بود وفات یافت الحسین بن احمد الهمدانی المعروف
بابن خالویه النحوی شیخ نجاشی گفته که او از جمله فضلای مذهب امامیه
ودانشمندان علم عربیه بود وبواسطه موافقت مذهب واعتقاد
وانشراح صدر واستعداد همیشه صدرنشین مجالس سلاطین آل حمدان
می بود واز جمله تصانیف او کتاب آل در امامت حضرت امیر المومنین
علیه السلام وکتاب مختصر القراآت والشواذ وکتاب در لغة وکتاب
اشتقاق الشهور والایام ودر تاریخ یافعی مسطورست که ابن خالویه
ببغداد آمد واز اعیان علمای آنجا مانند ابن انباری وابی عمرو زاهد
وابن درید وسیرافی استفاده نمود آنگاه بشام رفت ودر حلب اقامت
نموده در فنون فضل وادب شهرت تمام یافت وفضلای آفاق بخدمت او
شتافتند وهر یک بقدر استعداد از وبهره یافتند وآل حمدان او را
تعظیم وتکریم مینمودند وپیش او درس میخواندند واقتباس انوار فضل
از ومینمودند واو راست کتابی کبیر که آنرا کتاب لیس نام نهاده وبنای
کلام دران بر آنست که لیس فی کلام العرب کذا واو راست کتابی لطیف

که آنرا

که آنرا آل نام کرده ودر اول آن تفصیل معانی آل نموده وبعد از آن ذکر ائمه اثنی عشر
از آل پیغمبر علیهم السلام وتاریخ موالید ووفات وآبا وامهات ایشان فرموده
واز جمله مصنفات اوست کتاب اشتقاق وکتاب الجمل در نحو وکتاب القراآت
وکتاب اعراب القرآن وکتاب المقصور والممدود وکتاب المذکر والمونث
وکتاب الالفات وکتاب شرح مقصورة ابن درید وکتاب الاسد وغیر
ذلک وابن خالویه را شعر نیکوست وثعالبی از جمله اشعار او این دو بیت را
در کتاب یتیمة الدهر نقل نموده شعر اذا لم یکن صدر المجالس سیدا
فلا خیر فیمن صدرته المجالس   وکم قایل ما لی رایتک راجلا فقلت لهم
من اجل انک فارس   وفات او در سال سیصد وهفتاد بود محمد بن الحسن
بن درید الازدی اللغوی البصری ابن خلکان گفته که ابن درید امام
عصر خود در لغة وادب وشعر ومسعودی در کتاب مروج الذهب گفته
که ابن دُرَید در زمان ما از جمیع شعرای بغداد فایق بود ودر لغة نظیر
خلیل بن احمد بود وبسیاری از لغة جمع نموده که در کتب متقدمین یافت
نمیشود وشعر او بیش از آنست که احصای آن توان نمود واز تصانیف
مشهوره او کتاب جمهره است در لغة وآن از کتب معتبره لغة است
واز جمله تصانیف اوست کتاب اشتقاق وکتاب السرج واللجام
وکتاب الخیل الکبیر وکتاب الخیل الصغیر وکتاب المقتبس وکتاب
الملاحن وکتاب زوار العرب وکتاب اللغات وکتاب السلاح وکتاب
غریب القرآن وکتاب المجتنی وکتاب الوشاح وبعضی از علما میگفته اند که
ابن درید اعلم شعرا واشعر علماست ولادت او در بصره بود در سال دویست وبیست و
سه ودر آنجا تحصیل علوم نمود ونشو ونما یافت بعد از آن باتفاق عم خود حسین
از آنجا بعمان آمد ودر آنجا ده سال اقامت نمود پس ببصره رفت واندک زمانی
در آنجا بود واز آنجا بنواحی فارس نزد پسران میکال که از عمال آن دیار بودند رفت
وکتاب جمهره را جهة ایشان تالیف نمود وایشان او را در اعمال خود صاحب
دخل ساختند واو مال عظیم در صحبت ایشان بهم رسانید اما بغایت باذل

وکریم بود و از جمله صلات که باو دادند آنست که ده هزار درهم در صله یک
قصیده باو دادند و بعد از عزل پسران میکال و رفتن ایشان بخراسان
ابن درید از فارس ببغداد آمد و یکی از اعیان انجا او را تعظیم نموده در جوار
خود منزلی مقرر ساخت و در ان اثنا خبر وصول او ببغداد و بلوغ او بأعلی
مرتبه فضل و استعداد بمقتدر خلیفه رسید لاجرم او را نوازش فرموده
هر ماه پنجاه دینار برسم وظیفه او مقرر نمود و ان وظیفه تا حین وفات
ابن درید مستمر و جاری بود و قوت حافظه او بمرتبه بود که دیوان شعری را
یکبار که برو میخواندند یاد میگرفت و لهذا در روایت بنزد ثقات وثوق تمام
داشت و گاهی بشرب خمر اقدام مینمود و در نود سالگی مفلوج شد و در اندک
روزی علاج آن بتریاق نموده صحت تمام یافت و بدرس و بحث و تصنیف
اشتغال نمود و چون یکسال از ان گذشت بسبب تناول غذاهای نامناسب
مرض فالج عود نموده از کمر تا قدم بی حرکت ماند و دستهای او اندک
حرکتی میکرد و چون کسی را از دور میدید که پیش او میآید از آمدن او متألم
شده فریاد میکرد و با این حال ثابت الذهن و کامل العقل بود و هر چه
از و پرسیدند بر وجه صواب جواب میفرمود و از ابو علی بن قاسم قالی
معروف ببغدادی که تلمیذ او بود منقولست که میگفت در ان حالت
هر شکی که در لغة داشتم از و می پرسیدم و بی توقف جواب صواب از و
می شنیدم و چون در همان روز که او وفات یافت ابو هاشم عبد السلم
ابن ابی علی جبائی متکلم نیز وفات یافت اهل روزگار میگفتند که امروز
علم لغة و کلام بمرد و این قطعه از ابن درید در مدح اهل البیت علیهم السلم
از کتاب کشف الغمة منقول میشود **شعر** ان النبی محمدا و وصیه ٭
وابنیه وابنته البتول الطاهره ٭ اهل العباء فانّنی بولائهم ٭ ارجو السلامة والنجا فی الآخره ٭
واری محبة من یقول بفضلهم ٭ سببا یجیر من السبیل الجایره ٭ ارجو بذاک رضی المهیمن وحده ٭
یوم الوقوف علی ظهور الساهره ٭ عمر او نود و سه سال بود و در شب چهارشنبه
هشتدهم شعبان سنه احدی و عشرین و ثلثمایه در بغداد وفات نمود

ابو الفرج علی بن الحسین القرشی الاموی المروانی

علامه حلّی در باب
کنی از قسم مردم از کتاب خلاصة الاقوال گفته که ابو الفرج شیعی زیدی بود و
و بافی گفته که او اصفهانی الاصل بغدادی المنشأ است و از عجایب اینکه مروانی و
شیعی بوده بخدمت بسیاری از علماء رسیده و علامه زمان خود گردیده بود و
در علم تاریخ و انساب ماهر و در کتابت و شعر بغایت قادر بود و از اغانی و اشعار
و سیر و اخبار و آثار و احادیث مسنده انقدر حفظ داشت که مانند او هرگز کسی
ندیده و در علوم دیگر مانند نحو و لغة و مغازی و موسیقی و علم جوارح و بیطره
و طب و نجوم و غیر ان بمرتبه کمال رسیده و شعر او جامع اتقان علماء و رکت ظرفا
شعراست و او را مصنفات شریفاست مانند کتاب اغانی که اتفاقست
بر انکه مانند او در باب خود هرگز تصنیف نشده و گفته اند که آنرا در مدت پنجاه
سال تالیف نموده بود و بعد از اتمام از برسم تحفه نزد سلطان سیف الدوله
ابن حمدان برد و سلطان هزار دینار باو بخشید و عذر طلبید و منقولست
که صاحب بن عباد در ایام سفر سی شتر بار از کتب ادبیه جهة مطالعه
میداشت و چون کتاب اغانی باو رسید از دیگر کتب مستغنی شده من بعد
بهمان اکتفا مینمود و تفصیل باقی کتب او در تاریخ مذکور مسطورست
و ایضا در تاریخ مذکورست که در آخر بوزیر مهلبی که وزیر معز الدوله بن بویه
بود مصاحب مینمود و او را در مدح وزیر اشعار دلپذیر واقعست و اکثر
آنچه در ترجمه ابو الفرج از تاریخ یافعی منقول شد در تاریخ ابن خلکان و ابن
کثیر نیز مسطورست و زیادتی که در تاریخ ابن کثیر واقع شده آنست که دار
قطنی و غیر او از محدثان اهل سنت روایت حدیث از و کرده اند انگاه از روی
تعصب و تعسف تاسف خورده که چرا او با این همه فضایل و کمالات مذهب
شیعه داشته و در تاریخ مصر و قاهره مذکورست که الامام العلامه ابو الفرج
الاصبهانی الکاتب مصنف کتاب الاغانی وغیره سمع الحدیث وتفقه وبرع
استوطن بغداد من صباه وکان من اعیان ادبائها کان اخباریا نسابة ظاهر
التشیع ابن کثیر گفته که ابو الفرج در سال دویست و هشتاد و چهار متولد

شد و در ذی الحجة سنه ست وخمسین وثلثمایه وفات یافت **محمد بن**
عمران المرزبانی البغدادی یاقوت گفته که او از ابن درید وابن انباری
استفاده علوم ادبیه نموده وصاحب تصانیف مشهوره ومجامیع عربیه
وروایت ادب وصاحب اخبار وتالیفات کثیره وثقه در حدیث وقایل
بمذهب تشیع بوده وشعر او اگرچه اندکست اما بسیار نیکوست واز محاسن
شعر او این چند بیت است **شعر** اذا ارمت من لیلی علی البعد انظری

فتطفی جوی بین الحشا والاضالع ⁂ تقول نساء للحی تطمع ان تری
محاسن لیلی من هدایا المطالع ⁂ وکیف تری لیلی بعین تری بها
سواها وما طهرتها بالمدامع ⁂ وتلتذ منها بالحدیث وقد جری
حدیث سواها فی خروق المسامع ⁂ اجلک یا لیلی عن العین انما
اراک بقلب خاشع لک خاضع ⁂

مولف گوید ظاهرا مقصود مرزبانی در این ابیات حقیقت مبانی از لفظ لیلی شاهد حقیقی ومطلوب اصلی است و مراد او از بیت پنجم اشعار است بمذهب شیعه که ایشان حضرت حق تعالی را منزه ومتعالی از ادراک باصره ورؤیت مجاهره میدانند واثبات رؤیت قلبی که عبارت از علم وظهور تام وکشف ووضوح تمام است مینمایند مرزبانی در سال سیصد وهشتاد وچهار از این دار فانی بسرای جاودانی انتقال
نمود **بکر بن محمد بن حبیب بن بقیة ابو عثمان المازنی** شیخ نجاشی گفته
که از مازن بنی شیبان بود وسید علمای بصره بود در نحو وغریب ولغة
واز ابو العباس محمد بن یزید نقل نموده که او گفت که ابو عثمان مازنی از علمای
امامیه واز خادمان اسمعیل بن میثم است واو را کتابی است در علم صرف
وکتابی در بیان آنچه عامه در آن لحن کرده اند ومقدمه مشهور در نحو
وفات او در سال دویست وچهل وهشت بود **ابو محمد ثعلبة بن میمون**
الاسدی النحوی شیخ نجاشی گفته که از بزرگان اصحاب ماست واو فقیه
وقاری ولغوی وکثیر الروایه وحسن العمل وبسیار عبادت وزهد واز اصحاب
ابی عبدالله وابی الحسن علیهما السلم بوده واو را کتابی است در حدیث وآورده

که چون هرون الرشید از حج مراجعت نمود وعبور او بکوفه افتاد بموضعی که معروف
بمسجد سماک است رفت ودر آن وقت ثعلبه در غرفه که بر کنار راه مسجد بود
بنماز وتلاوت اشتغال داشت پس هرون شنید که او در نماز خود بعبارت فصیح دعا
میکند لاجرم در زیر آن غرفه توقف کرد تا دعای او را بشنود وجهت آنکه از
شنیدن آن محظوظ بود وگاهی که پیش روی آن غرفه می ایستاد وگاهی از عقب
آن بعد از آن بوزیر خود فضل بن الربیع گفت که تو میشنوی آنچه من میشنوم فضل
دیگر بار گفت که این مرد از خیار مات در کوفه **محمد بن احمد بن عبدالله**
البصری النحوی المعروف شیخ جلال سیوطی در کتاب طبقات
النحاة از یاقوت نقل نموده که او از اکابر نحاة وشاعر ماهر وشیعی متجاهر
بود او را با ابن درید مناظرات ومشاجرات بسیار واقعست واز مصنفات
اوست کتاب ترجمان در شعر ومعایب او وکتاب محاسن المجالس وکتاب
المنقذ من الایمان که شبیه کتاب ملاحن ابن درید است در سال سیصد و
بیست وفات یافت ودر کتاب خلاصه مسطور است که محمد بن احمد ملقب
بمفجع بزرگست واز اعیان اهل لغة وادب وحدیث وپاکیزه مذهب نیکو
اعتقاد بوده واو را در مدح اهل بیت اطهار اشعار بسیار است که در ماکثر
از آنها نام اعادی ایشان مذکور میسازد واظهار توجع وتفجع بر قتل ایشان
مینماید وظاهرا او را بمفجع ملقب ساخته اند واز جمله اشعار او که بلقب او
اشعار دارد این بیت است **شعر** ان یکن قل لی المفجع شعرا ⁂ فلعمری انا المفجع هما
واز جمله اشعار او که در باب قصه رد شمس بر افتاب آسمان دین یعنی حضرت
امیر المومنین واقع شده این چند بیت است **شعر** ردت الشمس بعد ما حان مغرب العرب
فالفی وقت الصلوة جلیا ⁂ وعلی اذ قال رأس رسول الله ⁂ من حجره سادا وطیبا
اذ یحال النبی لما اتاه ⁂ الوحی مغمی علیه او مغشیا ⁂ فترامت عند الصلوة ولم
یوقظه اذ کان عند مختشیا ⁂ فرعاه بر فانجز للمیعاد ⁂ من کان وعده ماتیا
قال یا عدانی لحاجة ربی ⁂ لم یزل شطر یومه معنیا ⁂ فاردد الشمس کی یصلی الفرض
تعاد العشاء بعد عشیا **علی بن احمد الفجکردی الادیب النحوی**

ادیبی فاضل و لبیبی مومن کامل بود و گاهی بنظم مدایح اهل البیت علیهم السلم
اشتغال مینمود و از جمله اشعار او که در باب روز غدیر گفته این چند
بیت است شعر یوم الغدیر سوی العیدین لی عید * یوم یسر به السادات و الصید
نال الامامة فیه المرتضی و له * فیها من الله تشریف و تمجید
یقول احمد خیر المرسلین ضحی * فی مجمع حضرته البیض و السود
فالحمد لله حمدا لا انقضاء له * لذا الصنایع و الالطاف و الجود * وله ایضا
لا تنکرن غدیر خم انه * کالشمس فی اشراقها بل اظهر * ما کان معروفا باسناد الی
خیر البرایا احمد لا ینکر * فیه امامة حیدر وکماله * وجلاله حتی القیامة یذکر
اولی الانام بان یوالی المرتضی * من یاخذ الاحکام منه و یاثر * وله فیه ایضا
اذا ذکرت الغر من آل هاشم * تناوت عنک الکلاب الشارده * فقل لمن لا مکثر حبه
خانتک فی مولدک الوالده * محمد بن احمد بن طاهر بن احمد الخازن النحوی
در کتاب طبقات گفته که کنیت او ابو منصور است و خازن کتب خانه
قدیم است که در محله کرخ بغداد می بود و از ابن جوزی نقل نموده که محمد
نحوی ادیب فاضل فقیه شیعی خوش نویس بود و از ابو محسن تنوخی
و غیر او استفاده نموده بود در سال چهارصد و ده متولد شد و در سیزدهم
شعبان پانصد و ده وفات یافت احمد بن ابراهیم بن اسمعیل بن داود
بن حمدون الندیم النحوی در طبقات النحاة مسطور است که
او شیخ اهل اللغة و رئیس ایشان و استاد ابو العباس ثعلب بود و با
وجود تشیع از مخصوصان متوکل عباسی و ندیم او بود و از مصنفات او
کتاب اسماء الجبال و المیاه و الاودیه و شیخ نجاشی رحمة الله گفته که او
امام اهل لغة و رئیس ایشان بود و ابو العباس مبرد نحوی تلمیذ او ست
و احمد از جمله خواص اصحاب امام علی نقی و امام حسن عسکری علیه السلم
بود و تفصیل مصنفات او در کتاب شیخ مذکور مسطور است
احمد بن علی بن معقل الازدی المهلبی الحمصی النحوی صاحب طبقات
النحاة گفته که او ادیب فاضل بود و از ذهبی نقل نموده که تولد احمد مذکور در

سال پانصد و شصت و هفت بود از حمص بعراق توجه نمود و مذهب رفض را
از اهل حله اندوخت و علم نحو را در بغداد از ابو البقاء عکبری و وجیه واسطی
آموخت و شاگردی دیگران نیز کرد تا آنکه در علم عربیه و عروض سرآمد اقران خود
و بعد از آن در علم تصنیف نمود و چون شعر را نیز خوب میگفت کتاب ایضاح و
کتاب تکمله ابو علی فارسی را بنظم کرد و بسیار خوب کرد و بعد از آن بخدمت ملک
امجد رسید و از و رعایت بسیار دید و در احسان آن فراجی با او شیوه حسن
معاشرت ورزیدند و او شیعی غالی زاهد دین دار و صاحب عقل بسیار بود در
پانزدهم ربیع الاول از سال ششصد و چهل و چهار وفات یافت علی بن محمد
ابن علی ابو الحسن بن زید الاسترابادی المشهور بالفصیحی در کتاب طبقات
النحاة آورده که او شاگرد شیخ عبد القاهر جرجانی و استاد ملک النحاة بود و
با چنین استاد و شاگردی کم دید * بعد از خطیب تبریزی در مدرسه نظامیه
بغداد مدرس بود و چون او را بتشیع متهم نمودند و حقیقة حال را از و پرسیدند
گفت انکار مذهب خود نمی توانم * و از فرق تا بقدم خود را شیعی میدانم * بنابرین
او را از تدریس آنجا معزول ساختند و ابو منصور جوالیقی را بجای او تعیین
نمودند و بعد از آن هر کس که پیش او بجهة استفاده میرفت با او میگفت سترلی الان
بالکری و الخبز بالثری و انتم تزحزحون اذهبوا الی من عزلنا به یعنی الحال نان
می بخرید بخانه من بکرایه طلبیدن است و مبادا که شما را نیز از وظایف مدد
دور شوید بروید و پیش آنکس که بجای من در آن مدرسه منصوب شده درس
بخوانید و بعد از آن شیوه وحدت و عزلت ورزید و از آمیزش اهل زمان
دوری گزید و چون او را در راه عزلت معاتب ساختند در جواب این ابیات
گفت شعر لله حمد شاکرا * فبلاءه حسن جمیل * اصبحت مستورا معافا * بین انعمه الجلیل
خلوا من الاحزان خف * الظهر یقنعنی القلیل * حرا فلا من لمخلوق * علی و لا سبیل
لم یشقنی حرص علی الدنیا * و لا امل طویل * سیان عندی ذو الغنی * المتلاف و الرجل البخیل
و نفیت بالیاس المنی * عنی و طاب لی المقیل * و الناس کلهم لمن * خفت مونته خلیل
شیخ اجل ابو الفتوح رازی در تفسیر آیه فما استمتعتم به منهن فاتوهن اجورهن

آورده که ابن سکره که یکی از اهل سنت است در طعن شیعه و الکیا ایشان نکاح متعه را
حلال میدانند و هفتاد طلاق را که یکبار گفته شود طلاق بائن می‌دانند
این جندیت گفته شعر یا من یری المتعة من دینه • حلا و ان کانت بلا مهر
و لا یری سبعین تطلیقة • تبین منه ربة الخدر • من ههنا طابت موالیدکم
فاجتهدوا فی الشکر یا اهل • پس خواجه ادیب بن ابی زید ضیحی در جواب وی این
ابیات گفت شعر یا ناکم یا سکری شعة الاولی • دا فتخارها فی دینهم غیر سکره
اما انتم ان معضم لقولتی • عبیدلهم فیما یرون مسخرة • و یحلی سکرت کل مصوت
لما قال فی الطاهر بن ابن سکره • و توضیح معانی قطعه ابن سکره و جواب آن موقوف
بر تمهید مقدمه ایست و او آنست که در مذهب شیعه امامیه مقرر شده و
از ائمه طاهرین نقل کرده اند که نکاح متعه حلال بوده و از زمان حضرت رسالت
تا زمان ابی بکر و از زمان او تا صدر زمان عمر مستمر بوده و صحابه بآن عمل کرده اند
و عمر در زمان خلافت خود منع ایشان نموده و حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
نسخ آن ننموده و لهذا مشهور و متواتر است که عبدالله بن عباس با بسیار اهل
البیت علیهم السلام در حلیت متعه موافق بوده و در نهایه جزری و غیر آن
از ابن عباس روایت کرده اند که میگفته کانت المتعة رحمة من الله تعالی
علی عباده لولا ان نهی عمر عنها ما زنی الا شقی و تحقیق این مسئله در کتب
اصحاب مذکورست و توضیح آن در احوال مامون عباسی از مجلس نهم مذکور
خواهد شد بآنجا رجوع نمایند و اما مسئله هفتاد طلاق دلیل بر بطلان آن
از قرآن کریم این آیتست که الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح
باحسان یعنی طلاق شرعی تطلیق بعد از تطلیق است بر وجه تفریق که اگر
دو طلاق یا سه طلاق یا بیشتر یک دفعه گوید بر مثنت پس در طلاق رجعی
با خود گرفتن نوعیست برجعت یا استیناف عقد اگر عده منقضی شده
باشد یا رها کردن به نیکوئی با آنکه او را طلاق سیوم بدهد یا آنکه مراجعت
با او ننماید تا از وجدا شود پس چون خدای تعالی سه طلاق را به بار فرموده
که گفتن آن یکبار مشروع باشد چنانکه شهادات لعان اگر یکبار گفته شود

مشروع نباشد چنانکه رمی جمار بهفت حصاة اگر یکبار بیندازد مجزی نبود و دلیل
بر آن از احادیث اهل سنت با قطع نظر از احادیث امامیه حدیث ابن عمر است
که قال قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم انما السنة ان تستقبل الطهر
استقبالا فتطلقها لکل طهر تطلیقة و تحقیق مسئله آنست که طلقات
مرسله اگر بطریق وصف واقع شده مجموع باطل است زیرا که وصف ثلث که در
عقب آن واقع شده مشعرست بآنکه مقصود متکلم طلاق موصوف بثلث است
و دانسته شد که آن جایز نیست و اگر بطریق تعداد باشد بآنکه تکرار کند صیغه
طلاق را بی تخلل رجوع و گوید انت طالق انت طالق انت طالق یا انت طالق
ثم طالق ثم طالق طلاق اول صحیح است و ما بعد آن از انضمام تا هفتاد و
بالاتر باطل است زیرا که قصد متکلم بهر یک متعلق شده و طلاق اول
چون بر محل قابل یعنی شخص متصف بزوجیت واقع شده صحیح است
و آنچه بعد از اوست باطل زیرا که بر محل قابل واقع نشده چه ظاهرست که
بعد از وقوع طلاق اول زوجیت نمی ماند پس ذکر آن ضمائم لغو و باطل باشد و ملا
میرزاجان فاروقی شیرازی در حاشیه شرح مختصر عضدی توجیه تصحیح
ایقاع سه طلاق در صورت تکرار لفظ برین وجه نموده که هرگاه کسی انت
طالق گفت و هنوز معطوف را که لفظ طلاق دیگر است نگفته باشد آن قول
او که انت طالق در حکم علی عشرة الا خمسة خواهد بود پس چنانکه در مرتبه
گفتن علی عشرة قبل از گفتن الا خمسة اقرار بتمام عشره لازم نمی آید زیرا که
اعتبار بتمام کلام است همچنین قول انت طالق در مقامی که تکرار آن خواهد
نمود طلاق واحد مستقل نخواهد بود تا لازم آید که بعد از آن محل قابل طلاق دیگر
نماند پس سه مرتبه ذکر طلاق نمودن در حکم آنست که لفظ ثلث را یکبار
گویند و فرق میان صورتین باجمال و تفصیل خواهد بود اینست محصل کلام
ملای مذکور و فساد آن بر متحصل صاحب شعور مخفی نیست زیرا که از سخن او لازم
می آید که هرگاه گوییم جاء فی زید و عمرو و بکر و در خاطر باشد که تعقیب آن بذکر خالد
کنیم یا تاکید آن بلفظ ثلثا کنیم آن کلام نزد مخاطب تمام نباشد و نسبت مجیء مجموع

ان سه شخص بلکه بهر یک از ایشان مستقل باشد و بطلان لازم ماند ثبوت
ملازمه ظاهرست واما تشبیه آن عبارت بجمله مشتمله بر استثنا قیاس است
مع الفارق که از ملای فاروقی بغایت دورست چه ظاهرست که عدم اتمام
جمله مقرونه باستثنا از تعقیب او بادات استثنا که مغیر کلام سابق است
مفهوم میشود و عدم اتمام جملها نسبت طلاق از طلاق دیگر که در عقب او مذکور
شود مفهوم نمیگردد واصلا ثانی دال بر عدم اتمام اولی کلا لثی نیست با آنکه
این ناصل در آنکتاب کلفة این تکلف مصداق آن مثل مشهورست که کوجه
زدی حلوا کوجه فاین امرا و آنست که تکرار لفظ طلاق را در حکم ایراد لفظ ثلثا
ساخته در سابقا معلوم شد که آن نیز در معرض بطلان و بنا هی تخالف واقع
شرعی و نص الهی است و صاحب کتاب استغاثه فی بدع الثلثه آورده که از
جمله بدعتهای عمر که بسبب آن فساد عظیم شامل جمیع امة از اموال و اعمار
مخالفان او شده بدعتی است که در طلاق و نکاح احداث نموده زیرا که خدا و رسول
طلاق را بر عده و سنت مقرر داشته اند و عمر گفته که هر کسی که در یک مجلس سه طلاق
گوید یا سوگند بآن خورد حکم طلاق او را لازم است نتیجه او در احداث این حکم
آنست که زعم کرده که چون مردم آسان ساخته اند بر خود سوگند بطلاق را پس می
باید که عقوبت وحنث آن سوگند را بوقوع طلاق بر ایشان لازم کنیم تا از سوگند
خوردن بطلاق باز آیند و ترک آن کنند و بنا بر این الزام کرد حالانکه در دین ما
بطلاق و آن طلاق بدعت نام نهاد و معتقدان خلافت او در این حکم پیرو تابع
او شدند با آنکه اجماع کرده اند بر آنکه آن بدعت است و مخفی نخواهد بود ضرر
عظیم که از این بدعت ناشی شده زیرا که مطلقه بآن طلاق که قوم خود اجماع کرده اند بر آنکه
بدعتست ظاهرست که مطلقه نخواهد بود بحکم خدا و رسول پس نفقه که بسبب
طلاق از خانه شوهر خود بیرون آید و بدیگری شوهر کند پیش او بحرام خواهد
بود پس نکاح نیز بسبب فساد طلاق فاسد شده باشد و فرج حرام مباح شده
و نسل بسبب فساد نکاح فاسد گشته و روایت کرده اند مشایخ ما از حضرت امیر
المومنین علیه السلم که فرموده اند تجنبوا المطلقات فی مجلس فانهن ذوات

الازواج وایضا فرموده که لا یکون الطلاق طلاقا حتی تجتمع الحدود الاربعة فان
نقص منها احد واحد لم یقع الطلاق الاول ان یکون المرأة طاهرا من غیر جماع
یقع بها بعد خروجها من حیضها والثانی ان یکون الرجل مریدا للطلاق اختیارا
والثالث ان یحضره شاهدا عدل والرابع ان ینطق المرأة بحضرة الشاهدین
انها طاهر لم یمسها و پوشیده نیست که از آنجا آنست رعایت حدود و شرایط
مذکوره در طلاق میفرمایند با آنکه اجماع است بر آنکه طلاق حق است و بنا بر این
نجاست حضرت امیر المومنین علیه السلم در میان مردم انداخته اند زیرا که نکاح ایشان
فاسد شده بفساد نکاح و حضرت رسالت صلعم فرموده که لا یحبنا امیر المومنین الا
طاهر الولادة دون خبیثها و حضرت امام جعفر صادق علیه السلم فرموده که
لا یحبنا مخنث ولا دیوث ولا ولد حیض ولا ولد زنا و چون این تعلیل و تحقیق
تمهید یافت میگوییم حاصل معنی ابیات ابن سکره خطابست مر شیعه را با آنکه
ای آنکسی که نکاح متعه را در دین خود حلال می بیند و اگر چه بی مهر باشد و هفتاد
طلاق متوالی را موجب جدائی زوجه و حرمت رجوع باو و با استیناف عقد
نمیدانند بدانکه الایجاست که فرزندان او طیب و پاک اند پس باید که در شکرگذاری
آن مراسم حمد و سپاس بجا آرد و مخفی نماند که آنکه گفته که متعه هر چند بی مهر
باشد جایزست افترای محض است زیرا که باتفاق جمیع علمای شیعه نکاح متعه
بدون مهر منعقد نمیشود و صحیح نیست و حاصل معنی شعر فصیحی خطابست با ابن
سکره و سایر اهل سنت که ای منکران نکاح متعه که در صدد ابطال و حلال و معمول
بوده بدانید که دختران شما در دین خود بآن رضا داده اند و انکار آن نمیکنند
و بآن مشغول اند شما در انکار آن تابع و بنده و مسخر فتوای بعضی از مفتیان جاهل
شده اید و ندانسته اید که فعل نکاح متعه را سد باب باره شدن کون انکساف است که
قول ابن سکره را می پسندید یعنی اگر نکاح متعه معمول نباشد یک شیء کون درست نمی
ماند و ظاهر آنست که فصیحی شعر من جواب مسئله هفتاد طلاق نیز شده باشد اما
از شعر او بیش از آنچه مذکور شد بنظر قاصر این خاکسار نرسیده آخر در سیزدهم
ذی الحجه از سال پانصد و شانزده وفات یافت ابوالحسن علی بن عیسی بن الفرج

بن صالح الربعي النحوي ابن کثیر شامی گفته که او در مبادی حال استفاده علوم عربیه از ابی سعید سیرافی نموده و بعد از و بخدمت ابو علی فارسی توجه نموده و مدت بیست سال ملازم او بوده و اخر قصب السبق از اقران خود ربوده
آورده اند که روزی بر کنار دجله میرفت دید که میر مرتضی علم الهدی و برادر او سید رضی الدین رضی الله عنهما برسم سیر در کشتی نشسته اند و عثمان بن جنی با ایشانست پس با سید بن خطاب نموده گفت از عجبتر این چیز های این که عثمان با شماست و علی دور از شما بر کنار دجله میگردد وفات او در محرم سنه عشرین واربعمایه بود سعید بن محمد بن سعید الجرمی الکوفی
از ائمه علم نحو بوده و سر معنی السعید من سعد فی بطن امه در شان او بر منصه ظهور جلوه نمود رساله مختصر مشهور بجرومیه در علم نحو از تصانیف اوست در کتاب انساب سمعانی مسطور ستکه او از اهل صدق بود اگر چه در تشیع غالی بود و چون از یحیی بن معین که امام احادیث اهل سنت است از حال او پرسیدند در جواب گفت که او صدوق است و سعید از کوفه ببغداد آمده و با یحیی بن زیاد فراء نحوی مناظره کرده و شهرت یافت محمد بن الحسن الرضی الاسترابادی
در کتاب طبقات النحاة گفته که او آن امام مشهور ستکه شرح کافیه ابن حاجب بروجهی کرده که کسی چنان شرح ننوشته و در غالب کتب نحو ما نند او کتابی در جمع و تحقیق و حسن تعلیل نیست و متاخران سمکی خود را عیال آن کتاب میدانند و از دست بدست میگردانند و شیوخ عصر و اسلاف ایشان در تصنیف و درس خود بران اعتماد مینمایند و او را در آن کتاب با نحاة ابحاث بسیار و مذاهب و اختیارات است که او بآن منفرد است و آن شرح را بروجهی که در خطبه آن ذکر نموده در آستانه مقدسه غروی یعنی مشهد نجف مرتضوی نوشته و گفته که اگر مقبول طبع اهل روزگار خواهد بود از برکات وقوع آن در آن جوار است والا از قصور طبع این خاکسار است فراغ او از تالیف این شرح در سال ششصد و هشتاد و سه بود و در سال هشتاد و شش وفات نمود و او را شرح دیگر لطیف بر کتاب شافیه تصریف هست و اگر جمله

بنو در مرتبه خود بغایت نفیس و شریف است لیکن التفات طلبه بآن بانداز التفات بعلم تصریف است الشیخ العالم المدقق فخر الدین ابو عبد الله محمد بن ادریس العجلی الربعی الحلی قدس الله سره در اشتعال فهم و بلند پروازی انفخر الدین رازی بیش و در علم فقه و نکته طرازی از محمد بن ادریس شافعی در پیش است کتاب سرایر که از جمله مصنفات شریفه اوست در دقت فهم و کثرت علم او دلیلی و برهانی باهر ست او را بر تصانیف شیخ اجل ابو جعفر طوسی ابحاث بسیار و در اکثر مسایل فقهی او را خلافی با اعتراضی یا استدلالی هست در عنفوان جوانی بسرای جاودانی شتافت و در جوار اهل بیت اطهار مقر و مآب یافت

الشیخ الفاضل یحیی بن احمد بن یحیی بن سعید الهذلی الحلی مجیب ندای یا یحیی خذ الکتاب بقوة و مقتبس از مشکات ولایت و نبوة بوده از اعاظم مجتهدان شیعه است و شیخ جلال سیوطی او را در کتاب طبقات النحاة مذکور ساخته و از ذهبی شافعی رحمه الله بنوره نقل نموده که یحیی مذکور لغوی ادیب حافظ احادیث بوده و از کبار رافضه است از ابن الاخضر سماع حدیث نموده در سال ششصد و یک در کوفه متولد شد و در شب عرفه سال ششصد و هشتاد و نه وفات یافت و در کتاب شیخ حسن بن داود مسطور ستکه شیخ امام علامه یحیی بن احمد بن سعید اورع و ازهد متاخران فضلای امامیه و جامع فنون علوم ادبیه و فقهیه و اصولیه بود و او را تصانیف مفیده است چون کتاب جامع الشرایع در فقه و کتاب مدخل در اصول فقه و غیر آن در سال ششصد و نود وفات یافت الشیخ المحقق نجم الدین ابو القاسم جعفر بن سعید الحلی

ضل

اصل دین را بنم • وحزب شیاطین را رجم بود • مجلس رفیعش میقات افا
وبازار عرض بضاعات فضایل • نفس قدسیش در استنباط شرایع اسلام
توأم وحی والهام میشود • وفهم دقایق پرسشش عقل کل را الزام وافحام مینمود •
قایل او با حنفی از استحسان عقل بود • و تمثیل او بشافعی وما لک ابن
مسالک ملة محصورست • مالک یکی از خادمان حاشیه اوست • وشافعی
حامل غاشیه • وحنفی راعی ماشیه او • وچون مبالغه در مدح آن امام
محقق از قبیل تکلف باملا یک • وبیراستن حوران مشکین علی الارایک •
لاجرم بهمین قدر اقتصاد مینماید در کتاب ابن داود مسطورست که
شیخ ابو القاسم امامی محقق مدقق علامه وافضل ارباب عمامه بود السن
اهل زمان واقوای ایشان بود در حجة وبرهان ودر سرعت فهم واستحضار
بی نظیر روزگار بود واو را تصانیف حسنه محققه محرره عذبه بسیار است
از انجمله کتاب شرایع الاسلام وکتاب معتبر وکتاب مسایل غریه وکتاب مسایل
مصریه وکتاب مسلک در اصول دین وکتاب معارج در اصول فقه وکتاب التنبیه
در منطق وغیر آن واو را تلامذه بسیارست که اکثر ایشان رتبه اجتهاد دا
ودر بیان احوال سلطان المحققین خواجه نصیر الملة والدین الطوسی طیب الله
مشهده خواهد آمد که او بعزم زیارت جناب شیخ از بغداد بحله رفت ودر
مجلس درس او حاضر شد وسوالی از دقایق مسئله قبله نمود وجواب بر وجه
صواب شنیده معتقد جناب شیخ گردید وادعان اجتهاد او نمود ووفات
او در ششصد وهفتاد وشش واقع شد رحمة الله الشیخ النحریر العلامه جمال الدین
حسن بن یوسف بن علی بن المطهر الحلی مظهر فیض ذو الجلال •
مظهر فضل ان الله جمیل یحب الجمال • روی مقصود نما یا آیینه جمال آمال و
امانی • رای جهان آرایش جلوه گاه حقایق ربانی • حامی بیضه دین • ماحی
آثار مفسدین • ناشر ناموس هدایت • کاسر ناقوس غوایت • متمم قوانین عقلیه و
حاوی اسالیب فنون نقلیه • محیط دایره درس وفتوی • مرکز مدار شرع و
تقوی • مجدد مآثر شریعت مصطفوی • ممهد درجات طریقه مرتضوی • اکمل

ازدرپای فواضل او قطره وازخورشید فضایل او ذره باز شوان نمود • ونقاب
خفا از جبین مبین صفات جلال وسمات جمال او به بنان بیان نتوان گشود •
اگر قوت خیال شطری از محامد او شمارد • و بنان مقال سطری از مدایحش بر لوح
تقریر نگارد • غرض آن باشد که در جمله ارباب کمال و محفل اصحاب جلال نامی برد آری
ولا و وضوح تمام دارد که آفتاب عالمتاب بی نیازست از انکه بلندی وروشنایی او را
بر انگشت اشارت نشان دهند • ونور تجلی مستغنی است از انکه نام ماهتاب
برو نهند ع بماهتاب چه حاجت شب تجلی را • مولد ومنشا حضرت شیخ علا
دار المومنین حله است وتحصیل کلام وفقه واصول وعربیه وسایر علوم
شرعیه از فقیه اهل البیت علیهم السلم شیخ نجم الدین ابو القاسم جعفر بن
سعید الحلی واز والد خود شیخ سدید الدین یوسف بن المطهر الحلی نموده
ومطالب حکمت را از خدمت استاد البشر خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله
مشهده وعلی بن عمر کاتبی قزوینی شافعی ومحمد بن محمد بن احمد کیشی که خواهر زاده ملا
قطب الدین علامه بوده وغیر ایشان از علمای خاصه وعامه استفاده نمود
وریاست فرقه ناجیه در زمان او باو منتهی شده ودر ترویج مذهب ائمه اهل
البیت علیهم السلم مساعی جمیله نموده وبر سایر معاصران خود از علمای مخالفین
اثبات حقیة آن مذهب شریف نموده در تاریخ حافظ ابرو وغیر آن مذکور است
که چون بطلان مذهب اهل سنت وجماعة علی الاجمال در خاطر العالم پذیر سلطان
اولجایتو محمد خدا بنده انار الله برهانه قرار گرفت باحضار علمای امامیه امر
فرمود وچون شیخ علامه با دیگر علمای آن طایفه حاضر شدند مقرر شد که از خاص
اهل سنت وجماعت خواجه نظام الدین عبد الملک مراغی که افضل علمای شافعیه
بلکه افضل واکمل علمای اهل سنت بود با جناب شیخ مناظره نماید وجناب
شیخ علامه با خواجه نظام الدین عبد الملک در مبحث امامت مناظره نموده اثبات
خلافت حضرت امیر المومنین علیه السلام بلا فصل از حضرت رسالت صلوات الله
علیه وابطال دعوی خلافت مشایخ ثلثه اهل سنت ببراهین قاطعه ودلایل
ساطعه نمود ورجحان مذهب امامیه را بر وجهی ظاهر ساخت که راه تشکیک

احدی از حاضران نماند وخواجه نظام عبد الملک چون ادله شیخ علامه را شنید
وقوت طبع او را دید جهت دفع انفعال خود شروع در تحسین شیخ نموده گفت که
قوت ادله شیخ بغایت ظاهرست اما چون سلف بر راهی رفته اند وخلف جهت
الجام عوام ودفع تفرقه کلمه اهل اسلام پرده سکوت بر اظهار قبایح ایشان
پوشیده اند مناسب آنست که هتک آن ستر ننمایند وتظاهر بطعن ولعن
ایشان نفرمایند وحافظ ابرو چون از غایت تعصب نخواسته که تصریح بعجز
والجام خواجه نظام الدین عبد الملک نماید زبان را در پرده نهان نگاه داشته
وگفته که میان شیخ جمال الدین مطهر ومولانا نظام الدین عبد الملک مناظرات
بسیار واقع شد ومولانا نظام الدین احترام وتعظیم کردی ودر تعظیم او مبالغه
نمودی اینست کلام معجز نظام او منظوما ومنثورا واز لطایف کلماتی که جناب
شیخ در جواب سیدی موصلی واقع شده آنست که روزی در مجلس سلطان
محمد خدابنده بمناظره مخالفان اشتغال نمود وبعد از اتمام مطلب خود
برسم شکرگذاری خطبه مشتمل بر حمد الهی وصلوة حضرت رسالت پناهی
وآل وولایت جاهی ادا کرد وچنانچه در مذهب امامیه جایز است صلوة
بر آل بر سبیل انفراد فرستاد سید مذکور چون در ادله شیخ دخلی نتوانست
نمود مناسب چنان دید که در منع جواز توجیه صلوة بر آل مناقشه پیش
آرد وشاید در آنجا کاری تواند ساخت لاجرم با شیخ گفت که چه دلیل داری
بر جواز توجیه صلوة بر غیر انبیا علیهم السلام شیخ در جواب گفت که دلیل این آیه
کریمه است که الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله وانا الیه راجعون
اولئک علیهم صلوات من ربهم ورحمة آن ناسید از غایت عناد وارشاقه
عقوق آبا واجداد گفت علی بن ابی طالب واولاد او را چه مصیبت رسیده جناب
شیخ مصایب مشهوره اهل بیت را علیهم السلام بظهور واگذاشته جهة زیادتی
انفعال او فرمود که چه مصیبت ازین بدتر باشد که مانند تو فرزندی ایشان را
بهم رسیده که تفضیل بعضی از منافقان بر ایشان میدهی ودر جهان گروهی از
جهال بر ایشان می نهی حاضران از قوت بدیهه جناب شیخ تعجب نمودند و[illegible]

مذکور

مذکور خندیدند وبعضی از فضلای شعرا که در آن مجلس حاضر بود مضمون این دو بیت
در شان آن ناسید نظم نمودند شعر اذا العلوی تابع ناصبیا ٭ بمذهبه فما هو من ابیه
وکان الکلب خیرا منه طبعا ٭ لان الکلب طبع ابیه فیه ٭ مولف گوید که از بدایع
اتفاقات روزی مرا با یکی از سادات سنی قزوین در مبحث امامت مناظره
افتاد وبعد از آنکه اثبات مطلب خود بروی نمودیم عاجز شده گفت که اگر مذهب
امامیه در مطلب امامت حق بودی چرا در این مدت بسیار علمای ایشان با علمای
اهل سنت مناظره نمیکردند وحقیقت مذهب خود را بر ایشان موضح نمی ساختند
وایشان را از مذهب سلف بر نمیگردانیدند فقیر گفت که چون اهل سنت همیشه
سواد اعظم بوده اند وسلاطین زمان صرفه خود را در اقتدا بمذهب ایشان
میدیده اند وهمیشه در مقام اطفای نور تشیع بوده اند لاجرم این طایفه
نتوانسته اند که اظهار مذهب خود نمایند وبا وجود این هرگاه اندک مددی
از سلاطین زمان یافته اند فتح باب مناظره نموده اند ودر آن باب طریق
الزام والجام خصام را پیموده اند چنانچه در زمان آل بویه شیخ مفید ومیر
مرتضی علم الهدی وغیر ایشان از علمای امامیه همیشه معاصران خود را از
علمای اهل سنت ملزم ومالیده میداشته اند ودر زمان سلطان محمد خدابنده
شیخ جمال الدین با علمای اهل سنت مناظره نمود وایشان را الزام تمام فرمود
وچون آن معاند قزوینی دعوی سیادت میکرد ومانند سید موصلی از حزب
شیطان بود نقل صورت مناظره مذکوره را که میان شیخ وسید موصلی واقع
شده بود مناسب دیدم وچون بذکر آن سخن رسیدم که شیخ با سید موصلی
خطاب کرد که چه مصیبت ازین بدتر باشد که مانند تو فرزندی جهة ایشان
بهم رسیده ودر اثنای تقریر بسر انگشت بجانب آن ناسید قزوینی اشارت
مینمودم از ملاحظه اشارت واشتراک خود با سید موصلی در دعوی
سیادت واظهار مذهب اهل سنت مناظره خود را با فقیر نظیر مناظره وما[illegible]
سید موصلی با شیخ جمال الدین شناخته منفعل گردید و[illegible]
گفت که للحق [illegible] طبعانه آزادی کردید واز جمله مراتب عالیه که جناب شیخ

بآن امتیاز دارد آنست که بر اهل السنة اهل ایمان اشتهار یافته که یکی از علمای
اهل سنت که در بعضی فنون علمی استاد جناب شیخ بود کتابی در رد مذهب
شیعه امامیه نوشته بود و در مجالس آنرا بر مردم میخواند و اضلال ایشان
مینمود و از بیم آنکه مبادا کسی از علمای شیعه رد آن نماید آنرا بکسی نمیداد
که بنویسد و جناب شیخ همیشه حیله می انگیخت که آن کتاب بدست آید
تا رد آن نماید لاجرم علاقه استادی و شاگردی را وسیله التماس عاریت کتاب
مذکور نمود و چون آن شخص نخواست که یکباره دست رد بر سینه التماس
شیخ نهد گفت سوگند یاد کرده ام که این کتاب را زیاده از یک شب پیش
کسی نگذارم جناب شیخ آنقدر را نیز غنیمت دانسته کتاب را بگرفت
و بخانه برد که در آن شب بقدر امکان از آنجا نقل نماید و چون بکتابت
آن اشتغال نمود و نصفی از شب بگذشت و خواب بر جناب شیخ غلبه نمود
حضرت صاحب الامر علیه السلام ظاهر شدند و با شیخ گفتند که کتاب را بمن بگذار و تو
خواب بکن چون شیخ از خواب بیدار شد آن نسخه بکرامت حضرت صاحب
الامر تمام شده بود و در تذکره شیخ نور الدین علی بن عراق مصری مسطور
که چون شیخ تقی الدین ابن تیمیه که از علمای اهل سنت و معاصر شیخ جمال الدین
بود غایت در انکار شیخ و مذهب او سخنان میگفت جناب شیخ این
ابیات را باو نوشت شعر لو کنت تعلم کلما علم الوری
طرا لصرت صدیق کل العالم لکن جهلت فقلت ان جمیع من
یهوی خلاف هواک لیس بعالم و برادر شیخ شمس الدین محمد بن محمد بن عبد الکریم
موصلی در جواب او این قطعه نوشته فرستاد شعر
یا من یموه فی السؤال مسفسطا ان الذی الزمت لیس بلازم هذا رسول الله یعلم کلما
علموا و قد عاداه جل العالم مولف گوید که این جواب اصلا مطابق سوال
نیست زیرا که سوق مقال و مقتضای مقام و حال شاهد اند بآنکه غرض
جناب شیخ علامه از آن قطعه اشعار است بآنکه ابن تیمیه انکار شیعه و مذهب
ایشان بسبب آن میکند که نمیداند آنچه ایشان از علوم نبوی و اجداد

مرتضوی

مرتضوی میدانند و اگر آنچه ایشان دانسته اند میدانست انکار ایشان نمیکرد
بلکه تصدیق ایشان میکرد و بمذهب ایشان می گروید و مراد او آن نیست که
هر کسی که عالم بعلوم مردم باشد همگی دوست او میشوند تا نقض بحال حضرت رسالت
وارد شود بلکه بر این تقدیر نقض گاهی درست میشود که بگوید که حضرت رسالت
عالم بعلوم جمیع مردم بود و همگی را دشمن میداشت و ظاهرا این را نتوان گفت
و بالجمله جناب شیخ دعوی کلیه نموده بلکه مخاطب او در قطعه مذکوره
ابن تیمیه و امثال او شده و محصل کلام او آنست که بطلان مذهب ابن
تیمیه و موافقان او بمرتبه ایست که اگر علم بمذاهب دیگران پیدا کند
با همه دوست میشود و از مذهب سابق خود بیزار گشته در مذهب ایشان
مجادله نیزد بواسطه آنکه اگر در مذاهب دیگران تامل نماید جمیع آنها را
احق از مذهب ظاهر البطلان خود خواهد داشت هر چند بعضی از آن
مذاهب نیز در نفس الامر باطل باشد ولادت شیخ علامه در بیست و نهم رمضان
سنه ثمان و اربعین و ستمایه و وفاتش در روز شنبه بیست و یکم محرم سنه
ست و عشرین و سبعمایه بود یافعی در تاریخ خود گفته که فی سنة ست و
عشرین توفی بالحله ابن المطهر الشیعی حسن صاحب التصانیف عن ثمان
وأربعا انتهی و جناب شیخ اجد از مصنفات شریفه او تا وقت تالیف کتاب
خلاصة الاقوال فی معرفة الرجال بخط محقق یافته بود و در آن کتاب ذکر نموده
و در باب حاء مهمله فرموده که الحسن بن یوسف بن علی بن مطهر بالمیم المضموم
والطاء غیر المعجمه والهاء المشددة والراء ابو منصور الحلی مولدا و مسکنا
مصنف هذا الکتاب له کتب کتاب منتهی المطلب فی تحقیق المذهب لم یعمل
مثله ذکرنا فیه جمیع مذاهب المسلمین فی الفقه و رجحنا ما نعتقده بعد ابطال
حجج من خالفنا فیه یتم ان شاء الله عملنا منه الی هذا التاریخ و هو شهر ربیع الآخر
سنه ثلث و تسعین و ستمایه سبع مجلدات کتاب تلخیص المرام فی معرفة
الاحکام کتاب غایة الاحکام فی تصحیح تلخیص المرام کتاب تحریر الاحکام الشرعیه
علی مذهب الامامیه حسن جید استخرجنا فیه فروعا لم یسبق الیها مع

اختصاره كتاب مختلف الشيعة فى احكام الشريعة ذكرنا فيه خلاف علمائنا
خاصة وحجة كل شخص والترجيح لما نصير اليه كتاب تبصرة المتعلمين فى
احكام الدين كتاب استقصاء الاعتبار فى تحرير معانى الاخبار ذكرنا فيه
كل حديث وصل الينا وبحثنا فى كل حديث منه على صحة السند او ابطاله
وكون متنه محكما او متشابها وما اشتمل عليه المتن من المباحث الاصولية
والادبية وما يستنبط من المتن من الاحكام الشرعية وغيرها وهو كتاب
لم يعمل مثله كتاب مصابيح الانوار ذكرنا فيه كل احاديث علمائنا وجعلنا
كل حديث يتعلق بفن فى بابه ورتبنا كل فن على ابواب ابتدانا فيها بما روى
عن النبى صلى الله عليه واله وسلم ثم من بعده بما روى عن على عليه السلم وكذا
الى آخر الائمة عليهم السلم كتاب الدر والمرجان فى الاحاديث الصحاح والحسان
كتاب التناسب بين الاشعرية وفرق السوفسطائية كتاب نهج الايمان
فى تفسير القرآن ذكرنا فيه ملخص الكشاف والتبيان وغيرهما كتاب القول
الوجيز فى تفسير الكتاب العزيز كتاب الادعية الفاخرة المنقولة عن الائمة
الطاهرة كتاب النكت البديعة فى تحرير الذريعة فى اصول الفقه كتاب
غاية الوصول وايضاح السبل فى شرح مختصر منتهى السؤل والامل فى اصول
الفقه كتاب منتهى السول الى علمى الكلام والاصول كتاب مبادى الوصول
الى علم الاصول كتاب مناهج اليقين فى اصول الدين كتاب كشف المراد فى
شرح تجريد الاعتقاد فى الكلام كتاب انوار الملكوت فى شرح الياقوت فى الكلام
كتاب نظم البراهين فى اصول الدين كتاب معارج الفهم فى شرح النظم فى الكلام
كتاب الابحاث المفيدة فى تحصيل العقيدة كتاب نهاية المرام فى علم الكلام
كتاب كشف الفوايد فى شرح قواعد العقايد فى الكلام كتاب المنهاج فى مناسك
الحاج كتاب تذكرة الفقهاء كتاب تهذيب الوصول الى علم الاصول كتاب
القواعد والمقاصد فى المنطق والطبيعى والالهى كتاب الاسرار الخفية فى
العلوم العقلية كتاب كاشف الاستار فى شرح كشف الاسرار كتاب الدر
المكنون فى علم القانون فى المنطق كتاب المباحثات السنية والمعارضات

النصير

النصيرية كتاب المقاومات باحثنا فيه الحكماء السابقين وهو يتم مع تمام عمرنا
انشاء الله كتاب حل المشكلات من كتاب التلويحات كتاب ايضاح التلبيس من
كلام الرئيس باحثنا فيه الشيخ ابن سينا كتاب كشف المكنون من كتاب القانون
وهو اختصار شرح الجزولية كتاب بسط الكافية وهو اختصار شرح الكافية
فى النحو كتاب المقاصد الوافية بفوايد القانون والكافية جمعنا فيه بين الجزولية
والكافية فى التوضيع تمثيل ما يحتاج الى المثال كتاب المطالب العلية فى علم
العربية كتاب القواعد الجلية فى شرح الرسالة الشمسية فى المنطق كتاب
الجوهر النضيد فى شرح كتاب التجريد فى المنطق كتاب مختصر شرح نهج البلاغة
كتاب ايضاح المقاصد من حكمة عين القواعد كتاب نهج العرفان فى علم الميزان
فى المنطق كتاب ارشاد الاذهان الى احكام الايمان فى الفقه حسن الترتيب
كتاب تسليك الافهام فى معرفة الاحكام فى معرفة الحلال والحرام كتاب كشف
الخفا من كتاب الشفا فى الحكمة كتاب مقصد الواصلين فى اصول الدين كتاب
تسليك النفس الى حضيرة القدس فى الكلام كتاب نهج المسترشدين فى اصول
الدين كتاب مراصد التدقيق ومقاصد التحقيق فى المنطق والطبيعى والالهى
كتاب النهج الوضاح فى الاحاديث الصحاح كتاب نهاية الاحكام فى معرفة الاحكام
كتاب المحاكمات بين شراح الاشارات كتاب نهج الوصول فى علم الاصول كتاب
مناهج الهداية ومعارج الدراية فى الكلام الشيخ فخر الدين محمد بن الشيخ العلامة
جمال الدين بن المطهر الحلى افتخار آل مطهر وخال جمال پدر دانشور بود
در علوم عقلى ونقلى محققى نحرير بود ودر علو همت وفطرت مدققى بى نظير حافظ
ابرو شافعى در صبح او كفته كه در وقتى كه پدر خود بخدمت سلطان محمد خدابنده
جوانى دانشمند بزرك مستعد نيكو اخلاق پسنديده خصال بود واز خدمت والد
بزركوار خود تربيت يافته ودر سن ده سالكى بدرجه اجتهاد برنا صيه حال او تا...
چنانكه خود نيز در شرح خطبه كتاب قواعد بآن اشعار نموده وفرموده كه چون
مشغول شدم بخدمت پدر خود در معقول ومنقول وخواندم بر او بسيارى از كتب
اصحاب خود را التماس نمودم از او تصنيف كتاب قواعدرا پس بعد از تحقيق تاريخ مولد

او و تاریخ تصنیف کتاب ظاهر میشود که عمر او در آن وقت کمتر از ده سال
بوده و تعجب شهید ثانی روح الله روحه درین باب چنانکه در حاشیهٔ قواعد
اظهار نموده وجهی ندارد بلکه تعجب او عجیبست زیراکه خود در شرح درایت
اصول حدیث حال جمعی کثیر را که خدای تعالی در کمتر از آن عمر توفیق کمال داده
ذکر نموده از جمله آنکه روایت نموده از شیخ فاضل تقی الدین حسن بن داود
که میگفته که سید غیاث الدین بن طاووس که دوست و مصاحب او بوده
بکتابت مشغول شد و بعد چهار سالگی از معلم مستغنی گردید و از ابراهیم بن
سعید جوهری روایت نموده که گفت کودکی چهار ساله را دیدم که برداشته
نزد مامون عباسی آوردند و او قرآن را خوانده بود و نظر در رأی و اجتهاد
کرده بود اما این قدر بود که هرگاه گرسنه میشد مانند طفلان دیگر میگریست
و موید اینست نیز حال شیخ رئیس ابی علی سینا بر وجهی که در تواریخ مسطور
و تفصیل آن بعد ازین در احوال او مذکور خواهد شد و از وصیت نامهٔ که
والد بزرگوار او در آخر کتاب قواعد جهة او نوشته نهایت اعتقاد بدرتبهٔ
فضل و کمال او ظاهر میشود و چون آن وصیت نامه از جملهٔ نفایس وصایا و
شرایف هدایاست نخواست که این تالیف از آن بی بهره ماند لاجرم بذکر آن
مبادرت مینماید و هی هذه اعلم یا بنی اعانك الله تعالى على طاعته ووفقك
لفعل الخير وملازمته وارشدك الى ما يحبه ويرضاه وبلغك ما تامله من
الخير وتتمناه واسعدك في الدارين وحباك بكل ما تقر به العين ومد لك
في العمر السعيد والعيش الرغيد وختم اعمالك بالصالحات ورزقك
اسباب السعادات وافاض عليك من عظائم البركات ووقاك الله كل
محذور ودفع عنك الشرور واني قد لخصت لك في هذا الكتاب لب
فتاوي الاحكام وبينت لك فيه قواعد شرائع الاسلام بالفاظ مختصرة و
عبارة محررة واوضحت لك فيه نهج الرشاد وطريق السداد وذلك بعد ان
بلغت من العمر الخمسين ودخلت في عشر الستين وقد حكم سيد البرايا بانها
مبدأ اعتراك المنايا فان حكم الله تعالى فيها علي بامره وقضى فيها بقدره وانفذ

ما حكم به على العباد الحاضر منهم والباد فاني اوصيك كما افترضه الله تعالى علي
من الوصية وامرني به حين ادراك المنية بملازمة تقوى الله تعالى فانها السنة
القائمة والفريضة اللازمة والجنة الواقية والعدة الباقية وانفع ما اعده
الانسان ليوم تشخص فيه الابصار وتعدم عنه الانصار وعليك باتباع اوامر
الله تعالى وفعل ما يرضيه واجتناب ما يكرهه والانزجار عن نواهيه وقطع
زمانك في تحصيل الكمالات النفسانية وصرف اوقاتك في اقتناء الفضا[ئل]
العلمية والارتقاء عن حضيض النقصان الى ذروة الكمال والارتفاع الى
اوج العرفان عن مهبط الجهال وبذل المعروف ومساعدة الاخوان ومقابلة
المسيء بالاحسان والمحسن بالامتنان واياك ومصاحبة الارذال ومعاشرة
الجهال فانها تفيد خلقا ذميما وملكة ردية بل عليك بملازمة العلماء
ومجالسة الفضلاء فانها تفيد استعدادا تاما لتحصيل الكمالات وتثمر لك
ملكة راسخة لاستنباط المجهولات وليكن يومك خيرا من امسك وعليك
بالصبر والتوكل والرضا وحاسب نفسك في كل يوم وليلة واكثر من الاستغفار
لربك واتق دعاء المظلوم خصوصا اليتامى والعجائز فان الله تعالى لا يسامح
بكسر كسير وعليك بصلوة الليل فان رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم
حث عليها وندب اليها وقال من ختم له بقيام الليل ثم مات فله الجنة وعليك
بصلة الرحم فانها تزيد في العمر وعليك بحسن الخلق فان رسول الله صلى الله
عليه وآله وسلم قال انكم لن تسعوا الناس باموالكم فسعوهم باخلاقكم
وعليك بصلة الذرية العلوية فان الله تعالى قد اكد الوصية فيهم وجعل
مودتهم اجر الرسالة والارشاد فقال تعالى قل لا اسألكم عليه اجرا الا المودة
في القربى وقال رسول الله صلى الله عليه وآله اني شافع يوم القيامة لاربعة
اصناف ولو جاؤا بذنوب اهل الدنيا رجل نصر ذريتي ورجل بذل ماله
لذريتي عند المضيق ورجل احب ذريتي باللسان والقلب ورجل سعى في حوائج
ذريتي اذا طردوا او شردوا وقال الصادق عليه السلام اذا كان يوم القيامة
نادى مناد ايها الخلائق انصتوا فان محمدا يكلمكم فينصت الخلائق فيقوم

النبي صلى الله عليه وآله فيقول يا معشر الخلايق من كانت له عندي يد
او منة او معروف فليقم حتى اكافيه فيقولون بآبائنا وامهاتنا واي
يد واي منة واي معروف لنا بل اليد والمنة والمعروف لله ولرسوله
على جميع الخلايق فيقول بلى من اوى احدا من اهل بيتي او برهم او كساهم
من عري او اشبع جايعهم فليقم حتى اكافيه فيقوم اناس قد فعلوا
ذلك فياتي النداء من عند الله يا محمد يا حبيبي قد جعلت مكافاتهم اليك
فاسكنهم من الجنة حيث شئت فيسكنهم في الوسيلة حيث لا يحجبون
عن محمد واهل بيته صلوات الله عليهم وعليك بتعظيم الفقهاء وتكريم
العلماء فان رسول الله صلى الله عليه وآله قال من اكرم فقيها مسلما لقي الله
تعالى يوم القيمة وهو عنه راض ومن اهان فقيها مسلما لقي الله تعالى
يوم القيمة وهو عليه غضبان وجعل النظر الى وجه العالم عبادة والنظر
الى باب العالم عبادة ومجالسة العلماء عبادة وعليك بكثرة الاجتهاد في
ازدياد العلم والتفقه في الدين فان امير المومنين عليه السلم قال لولده تفقه
في الدين فان الفقهاء ورثة الانبياء وان طالب العلم ليستغفر له من في
السموات ومن في الارض حتى الطير في جو السماء والحوت في البحر وان الملائكة
لتضع اجنحتها لطالب العلم رضا به واياك وكتمان العلم ومنعه عن
المستحقين لبذله فان الله تعالى يقول ان الذين يكتمون ما انزلنا من البينات
والهدى من بعد ما بيناه للناس في الكتاب اوليك يلعنهم الله ويلعنهم
اللاعنون وقال رسول الله صلعم اذا ظهرت البدع في امتي فليظهر
العالم علمه فان لم يفعل فعليه لعنة الله وقال عليه السلام لا توتوا الحكمة
غير اهلها فتظلموها ولا تمنعوها اهلها فتظلموهم وعليك بتلاوة الكتاب
العزيز والتفكر في معانيه وامتثال اوامره ونواهيه وتتبع الاخبار
النبوية والآثار المحمدية والبحث عن معانيها واستقصاء النظر فيها وقد
وضعت لك كتبا متعددة في ذلك كله هذا ما يرجع اليك واما ما يرجع
الي ويعود نفعه علي فان تتعهدني بالترحم لي بعض الاوقات وان

بهدي

وان تهدى الي ثواب بعض الطاعات ولا تقلل من ذكري فينسبك اهل الوفا
الى الغدر ولا تكثر من ذكري فينسبك اهل العزم الى العجز بل اذكرني في خلوات
وعقيب صلواتك واقض ما علي من الديون الواجبة والتعهدات اللازمة
وزر قبري بقدر الامكان واقرأ عليه شيئا من القران وكل كتاب صنفته
وحكم الله سبحانه وتعالى بامره قبل اتمامه فاكمله واصلح ما تجده من الخلل
والنقصان والخطاء والنسيان هذه وصيتي اليك والله خليفتي عليك
والسلام عليك ورحمة وبركاته الشيخ السعيد المحقق الشهيد ابو عبد الله محمد بن
مكي الشامي قدس الله روحه تلميذ سيد عميد الدين عبد المطلب الحسيني
وشيخ فخر الدين محمد بن الشيخ جمال الدين بن المطهر الحلي ومولانا علامه قطب الدين
محمد رازي وامثال ايشان از علماى آن زمان بود ودر زمان او رياست طايفه
اماميه باو منتهى شد تا آنكه سلطان علي مويد كه حاكم خراسان وشيعه خالص
بود مير شمس الدين محمد آوي راكه از صلحا ومقربان او بود بشام فرستاد والتماس
قدوم حضرت شيخ از شام بخراسان نمود واو عذر گفته فتاواى خود را در كتاب
لمعه دمشقيه جمع نموده باو فرستاد وروايتست كه قاضي دمشق ابن جماعه
كه يكي از اولاد الزنا بود ودر ايام جواني در مجالس درس با جناب شيخ شريك بود
چون مشاهده نمود كه جناب شيخ از ساير اقران در فضل وكمال امتياز تمام
يافت تا آنكه علماى هر مذهب كه در ولايت شام مقام داشتند از او استفاده
واستعلام مينمودند عرق حسد وعصبيت او بحركت در آمد ميخواست
كه او نيز مانند شيخ در آن ديار اعتبارى بهم رساند لاجرم چون در فضيلت
مثل جناب شيخ نتوانست شد سعي نمود تا منصب قضاى دمشق را باو تفويض
نمودند وبا وجود آنكه او قاضي وحاكم آن ديار شد هنوز اهالى آن ديار از جناب
شيخ بزرگوار بيشتر اعتبار ميگرفتند ولهذا بنابر حسد او اشتغال يافته
نسبت رفض بجناب شيخ نمود وفرمان قتل شيخ از بيدمر نام والي شام حاصل
كرد ودر روزي كه شيخ را ميكشتند ابن جماعه بر سر شيخ حاضر شد ودر ان
اثنا كه جلاد مهياي قتل شيخ شده بود آن ولد الزنا را صورت مصاحبت

مجالست شیخ که در ایام مشارکت تحصیل با او اتفاق افتاده بود بخاطر که در آیند
و بکریه در آمد جناب شیخ چون که بیزد یای آن ولد الزنا را شنید بجانب او
توجه فرموده گفت ما کذبت امک اذ سمتک بابن جماعة یعنی دروغ
نگفت مادر تو که ترا بابن جماعة نام کرد بالجمله آخر حضرت شیخ را در میدان
قلعهٔ دمشق که در پهلوی بازار اسب بود در وقت چاشت پنجشنبه
نوزدهم شهر جمادی الاول سنه ست و ثمانین و سبعمایه کشتند و بردار
آویختند و وقت عصر آن روز بزیر آورده سوختند رحمه الله تعالی
و این چند بیت از اشعار جناب شیخ بزرگوارست که در اثنای گیرودار
بوالی شام فرستاده شعر

الشیخ العالم الزاهد ابو العباس احمد بن فهد الحلی

تلمیذ شیخ فاضل ابو الحسن علی بن الخازن الحایری است و او تلمیذ شیخ
سعید شهید محمد بن مکی است و صوفی و مرتاض و صاحب ذوق و حال
بوده همواره با اهل خلاف طریق مناظره و جدال می نمود تا آنکه بر وجهی که
بعد از این مذکور خواهد شد در زمان میرزا اسپند ترکمان که والی عراق
عرب بود متصدی اثبات مذهب خود و ابطال مذهب اهل خلاف شده
در مجلس میرزای مذکور بر جمیع علمای مخالفان که در عراق بود غالب آمد و
میرزای مذکور تغییر مذهب نموده سکه و خطبه بنام حضرات ائمه اثنی عشر
علیهم السلم نمود و از تصانیف مشهوره اوست کتاب مهذب شرح مختصر نافع
و کتاب موجز حاوی و کتاب عدة الداعی و رسالهٔ لمعهٔ جلیه در معرفة

نیز روایتست که جناب شیخ در یکی از رؤیای صالحه خود دید که سید اجل مقتدای
مرتضی علم الهدی رضی الله عنه دست خود را بر دست مبارک حضرت امیر
المومنین علیه السلم نهاده و با هم بگرد در آستانه حضرت امام حسین علیه السلام
طواف میفرمودند و لباسهای حریر سبز در بر دارند شیخ پیش رفت و سلام کرد
و جواب شنید آنگاه سید مرتضی با او گفت که اهلا بناصرنا اهل البیت
یعنی خوش آمدی ای یاری دهندهٔ ما که خاندان رسولیم آنگاه از مصنفات
شیخ پرسید و شیخ اسامی آنها را مذکور ساخت پس سید با او گفت کتابی
تصنیف کن که در آن تحریر مسایل و تسهیل طرق و دلایل آن نمایی و
در اول او بگوی و بنویس بسم الله الرحمن الرحیم الحمد لله المتقدس
بکماله عن مشابهة المخلوقات و چون شیخ بیدار شد بموجب فرموده
عمل نموده خطبه را تمام کرده کتاب تحریر را نوشت و از جملهٔ افاضل تلامذ
اوست سید محمد بن فلاح موسوی واسطی که اول سلاطین مشعشع است
و چنانچه بعد از این مذکور خواهد شد تا الحال ایالت اکثر ولایت خوزستان
در حوزهٔ تصرف ایشانست و همچنین از تلامذه اوست سید محمد نوربخش
مشهور که از اکابر اولیای صوفیه و در زمان او ریاست سلسلهٔ علیه
همدانیه باو منتهی بود و شیخ اجل علی بن هلال الجزایری که افضل مشایخ
شیخ کامل محقق علی بن عبد العالی بود و شیخ زین الدین علی بن محمد الطایی
که این هر دو مجتهد یا مجتهد عالیشان بودند و شیخ زین الدین علی مذکور را قصیده ایست
که قبل از تشرف ملازمت جناب شیخ در اظهار شوق و عزم صحبت فایض البرکت
او گفته و قصیده اینست شعر معاقرة الاوطان ذل و باطل
و لا سیما ان قارنتها العوایل * ترحل عن دار الهوان و لا تکن * الی العجز میالا فما ساد مایل
فما الغنی الا حیثما انت موقن * و ما الفضل الا حیث ما انت فاضل * و ما الاهل الا من یری لک
تراه و الا فالمودة باطل * اذا کنت لا تنفی عن النفس ضیمها * فانت لعمری للقاطن المتطاول
اذا ما رضیت الذل فی غیر منزل * فانت الذی عن ذروة العز نازل
یعز علی ذی الفضل ان یستفزه * الی حیث مدنو الدنیه جاهل

یرد علیه القول والقول قوله ... ویسکر منه فضله المتکامل
اری زمنا ماکان فی الکون مثله ... ولا صدیث عند القرون الاوایل
اری ان هذا الدهر لم یسم عنده ... من الناس الا جاهل العقل ذاهل
اخی شد سرج العزم من فوق سابح ... یفوت الصبا منه علی الشد کاهل
وحل بلادا من وراک لمن تری ... بسفک الدماء فی شهر الصوم کافل
وعرج علی ارض العراق میمما ... الی بلد فیه الهدی والافاضل
اخ بنواحی بابل بعراضها ... وحی بها من للافاضل فاضل
فتی طال طول الطایلین بطوله ... علی الحله الفیحاء منه بخایل
جمال الوری رب الفواید مبدی ... الغوامض مما لم تطقه الاوایل
تفهد حتی قصر اللیث دونه ... فما هو فرد فی الفرائد کامل
همام اذا ما اهتز للبحث واقف ... ما دبه فیما یروم المسایل
تری حوله الطلاب ما بین مورد ... لطایف ابحاث واخر سایل
وسله اذا ما جیته دعواته ... لذی وله عزت علیه الرسایل

الشیخ الفاضل محمد بن علی بن ابراهیم بن ابی جمهور الاحسائی صیت فضایل او در میان جمهور مشهور • و در سلک مجتهدان امامیه مذکورست • مولد شریفش لحسا و فنون کمالات او بیرون از حد احصاست • تحصیل علوم متداوله نزد علمای دیار خود نموده • و با اندک توجهی قصب السبق از ایشان ربوده • و بعد از ان بولایت عراق رسیده • و در خدمت علمای ان محال خصوص شیخ فاضل صاحب کمال شرف الدین حسن بن عبد الکریم فتال که مجاور مشهد مقدس غروی و خادم آستان ملایک پاسبان مرتضوی بوده مدتی مدید جون کشیده و پس از ان در سال هشتصد و هفتاد و هفت بعزم طواف بیت الله الحرام و زیارت روضهٔ سید انام و مشاهد ایمه بقیع علیهم السلام از راه شام توجه نموده و در اثنای راه مدتی یکماه در خدمت شیخ الاسلام علی بن هلال الجزایری در کرک نوح اقامت نموده و در ان یکماه گاه و بیگاه از خدمت ان برگزیدهٔ درگاه الله استفاده فرموده و بعد از فراغ از مراسم حج و زیارت

بدیار

بدیار خود معاودت نموده و در اینجا اندک روزی بوده و باز بر براق فراق سوار شده بقصد زیارت مشاهد عراق ببغداد آمده و بعد از فوز بسعادت تقبیل ان عتبات عالیات بار عزم سفر بر بسته تا بخراسان آمده ... نموده و بزیارت مشهد امام الانس والجان بخراسان آمده و در اثنای راه رسالهٔ موسومه بزاد المسافرین را در اصول دین نوشته و در مشهد مقدس رضوی بصحبت سید نقیب حسیب نسیب میر محسن بن محمد رضوی قمی رسیده و در شهور سنه ثمان و سبعین و ثمانمایه بالتماس آن سید صاحب سعادت بجهت آن رساله ترتیب داده و انرا کشف البراهین نام نهاده و چون خبر قدوم فیض لزوم شیخ قدسی صفات بعلمای سنی هرات رسید یکی از ایشان که در فنون علوم سرآمد بود بمشهد مقدس آمد و با انکه آن زمان زمان تقیه بود جناب شیخ در سه مجلس با او مناظره نموده و در جمیع مراتب او را منقطع و مبهوت فرموده و چون رساله که در بیان مجالس خود با آن فاضل هروی تألیف کرده اند کمتر بدست می آید بذکر حاصل یک مجلس از ان مبادرت مینماید صورت مجلس آنست که گفته که روزی سید محسن مذکور جمعی از سادات و طلبه را ضیافت میکرد و ملای هروی نیز حاضر بود در ان اثنا متوجه جانب من گردید و از نام من پرسید من گفتم نامم محمد است بعد از ان پرسید که مولد تو انکدام یک از دیار عرب است گفتم بلاد هجر که بلحسا مشهور و اهل علم و دین در ان جا محشورند پس گفت که مذهب تو چیست گفتم از اصول می پرسی یا از فروع گفت از هر دو گفتم مذهب من در اصول هر چیز است که مرا دلیل بران قایم شده باشد و در فروع مرافقتی است که منسوبست باهل بیت علیهم السلم پس گفت چنان می بینم که مذهب امامیه داری گفتم اری گفت امامیه میگویند که علی بن ابی طالب بعد از حضرت رسول امام است بلا فاصله گفتم بلی چنین است و من بآن قایلم گفت دلیل بگوی بر بین دعوی خود گفتم مرا احتیاج نیست باقامهٔ دلیل بر این مدعی گفت چرا گفتم بسبب آنکه تو امامت علی بن ابی طالب را یکباره منکر نیستی بلکه من و تو متفقیم بر آنکه او امام است بعد از حضرت رسول و این قدر هست که من نفی واسطه

اند

میکنم پس من درین مسئله نافی باشم و تو مثبت و بنا برین بر تست که اقامت
دلیل کنی مگر آنکه امامت علی بن ابی طالب را بالکلیه انکار کنی و خرق
اجماع نمایی که آن هنگام اقامت دلیل برین واجب میشود گفت بخدا
پناه می برم از انکار امامت او ولیکن میگویم که او رابع سه کس است
که پیش از او خلافت کردند گفتم پس ترا دلیل باید گفت برین دعوی زیرا که
من در اثبات این وسایط موافق نیستم و حاضران حسن تقریر او پسندیدند
و گفتند که حق بجانب شیخ مرتضی است که میگوید که تو مدعی و او منکر و مدعی
در اثبات دعوی خود محتاج بگواه است پس چون الزام او بر اقامت حجة
و دلیل نمودیم گفت دلایل برین دعوای من بسیار است گفتم یک دلیل برا
کافی است گفت اجماع واقع شده بر امامت ابوبکر بعد از حضرت پیغمبر ص
بی فاصله و اجماع در شرع حجة است گفتم اگر مراد تو ازین اجماع اجماعی است
که از کثرت قایلان بامامت ابوبکر در آن وقت حاصل شد اینچنین اجماع
حجة نیست زیرا که مخالفان امامت ابوبکر نیز در آن وقت موجود بودند و
اگرچه نظر بکثرت موافقان او قلیل مینمودند و کثرت حجة نیست بدلیل قول
خدای تعالی و قلیل من عبادی الشکور بلکه کثرت در بسیاری از امور مذموم است
چنانچه خدای تعالی فرموده لا خیر فی کثیر من نجواهم و کم من فئة قلیلة
غلبت فئة کثیرة باذن الله والله مع الصابرین و اگر مراد تو از آن اجماع
اجماعی است که از اتفاق اهل حل و عقد در روز وفات حضرت رسالت
حاصل شده باشد مرا در ابطال آن دو طریق است یکی طریقی که استقامت
آن در مذهب من بیقین پیوسته و اگرچه الزام تو بآن نتوانم کرد و آن
اینست که اجماع نزد ما حجة نمی باشد الا بدخول معصوم در آن و هر اجماعی که خالی
از آن باشد بمذهب ما حجة نیست زیرا که جایز است خطا بر هر یک از آن
آحاد اجماع پس بر کل آنها نیز خطا جایز باشد زیرا که کل مرکب از همان آحاد است
پس آن اجماع بطریقه ما درست نباشد دوم ابطال آن بطریقی که نزد شما نیز
مستقیم است و آن اینست که اجماع چنانچه گذشت اتفاق اهل حل و عقد

از امة محمد صلی الله علیه و آله و سلم بر امری از امور و این معنی حاصل نشد
در امامت ابوبکر در روز سقیفه بلکه فضلای صحابه و زهاد و علما و اشراف
و سادات غایب بودند در روز سقیفه ~~بلکه فضلای صحابه~~ بنی ساعده حاضر
نشدند و بالجمله اتفاق است که علی و عباس و پسر او عبدالله و زبیر و مقداد
و عمار و ابوذر و سلمان و جماعتی از بنی هاشم و غیر ایشان از صحابه بمصیبت حضرت
رسالت و تجهیز او اشتغال داشتند و چون انصار از اشتغال حضرت
امیر بلوازم مصیبت حضرت پیغمبر علیه السلام عدم التفات او را بخلافت آن
بود در خاطر مقرر ساختند در سقیفه بنی ساعده مجتمع شده جهت نظم
امور خود نظر در تعیین امیری انداختند و چون ابوبکر و عمر و ابو عبیده
جراح و جمعی از طلقا که با ایشان پیوسته بودند خبر اجتماع انصار را در
سقیفه شنیدند بجانب سقیفه دویدند و با ایشان شیوه مجادله
و مخاصمه ورزیدند تا آنکه انصار زبان مصالحه بمضمون منا امیر و منکم
امیر گشودند و ابوبکر و اصحابش بآن راضی نشده روایت خود را که الائمة
من قریش بر ایشان حجة نمودند و مع هذا بشیر بن سعد را که یکی از رؤسای
انصار و بمرض حسد سعد بن عباده که قرعه اختیار امارت انصار بر او افتاده
بود گرفتار بود فریب داده با خود یار ساختند لاجرم عمر و ابو عبیده باستظهار
او مبادرت به بیعت ابوبکر نموده دست بر دست او زدند و گفتند السلام علیک
یا خلیفة رسول الله و از اینجا معلوم میشود که بیعت ابوبکر در روز سقیفه
از روی مکر و حیله و فریب و عجلة و غلبه و قهر بود و لهذا عمر گفته کانت بیعة
ابی بکر فلتة وقی الله المسلمین شرها فمن عاد الی مثلها فاقتلوه و هرگاه
فضلای صحابه و زهاد و ذوی الاقتدار از مهاجر و انصار در آنجا حاضر نبودند
و بیعت با ابوبکر ننمودند چگونه اجماع که مدعای شماست بهم میرسد فاضل هروی
چون این مقدمات شنید گفت آنچه ذکر نمودی مسلم است لیکن جماعتی که در
روز سقیفه حاضر نبودند بعد از آن با دیگران در بیعت ابوبکر موافقت نمودند
و بخلافت او راضی شدند غایة الامر اتفاق ایشان یکبار واقع نشده باشد

وان در اجماع شرط نیست گفتیم حصول موافقت ورضای ایشان بعد از آن
چنانکه تو گمان برده حجت نمیشود زیرا که احتمال اجبار واکراه وتقیه را در آن
راه است بنا بر آنکه چون اشراف وعلما وزهاد دیدند که متصدیان خلافت
عوام کالانعام را که از روی عدم بصیرت بهر باطلی میگروند واز دنبال هر لقمه
میدوند مانند سلک فریب داده با خود یار ساخته اند وبزرگان ایشان را باستمالت
تقلید امور ووعده تفویض ایالت بلاد وثغور داده اند لا جرم از مخالفت
ایشان بر جان خود ترسیدند واز روی تقیه واکراه تابع ایشان گردیدند
ومتابعت وانقیادی که از روی اکراه باشد بالاجماع مبطل اجماع است فاضل
هروی گفت از کجا دانستند که ایشان از روی تقیه واکراه تابع شدند تا مدعای
تو درست شود گفتیم در علم میزان مقرر شده که اذا قام الاحتمال بطل الاستدلال
واحتمال اکراه در این اجماع قائم است پس باید که باطل باشد با آنکه امارات اکراه
در ضمن بسیاری از روایات ظاهر شده از آن جمله آنکه ابن ابی الحدید معتزلی
که در مسئله امامت موافق اهل سنت است در باب فضائل عمر گفته که عمر
هو الذی وطاء الامر لابی بکر وقام فیه حتی انه وقع فی صدر المقداد وکسر سیف
الزبیر وکان قد شهره علیهم یعنی عمر کار خلافت را از برای ابو بکر تمام کرد تا آنکه
از غایت اهتمام بانکران خلافت او مجادله وابرام نمود وبر سینه مقداد
افتاد وشمشیر زبیر را از دست او گرفته بشکست واین غایت اکراه است
دیگر آنکه ابن ابی الحدید نیز روایت کرده از براء بن عازب که گفت همیشه
من محب اهل بیت رسالت بودم وچون حضرت رسالت وفات یافت حزن
واندوه بسیار بمن رسید پس از خانه بیرون آمدم تا به بینم که مردم در چه کارند
ناگاه دیدم که ابو بکر وعمر وابو عبیده در کوچه میروند وجماعتی از طلقا از
یمین ویسار ایشان میدوند وعمر شمشیر از غلاف کشیده وبهر یک از مسلمانان
که میرسند باو میگویند که با ابو بکر بیعت کن چنانکه دیگران کرده اند خواهی نخواهی
از وی بیعت میگیرند چون آن حالت را مشاهده نمودم بغایت آزرده گشته
نزد امیر المومنین علی علیه السلام رفتم وخبر آن جماعت را باو رسانیدم در وقتی

که او بر

که او بر منبر حضرت پیغمبر صلوات الله علیه راست میکرد دری بیلچه که در
دست داشت بر زمین نهاد وگفت بسم الله الرحمن الرحیم الم احسب الناس
ان یترکوا ان یقولوا آمنا وهم لا یفتنون وعباس نیز حاضر بود گفت
تربت ایدیکم یا بنی هاشم الی آخر الدهر یعنی دست شما بریده بادای بنی هاشم
تا انقضای روزگار واین روایت نیز دالست بر اکراه وآنکه علی وعباس
توقع خلافت از برای خود داشتند دیگر این روایت مشهورست که چون سعد
عباده که در روز سقیفه بیمار بود از بیعت ابی بکر امتناع نمود با مردم خود گفت
که لگدمال کنید سعد را ودر روایتی دیگر آنست که گفت اقتلوا سعدا قتل الله
سعدا دیگر این روایت نیز مشهورست که چون ابو بکر در اول جمعه از ایام
خلافت خود بر بالای منبر رفت دوازده مرد از مهاجرین وشش مرد از انصار
برپا خاستند وبالا رفتن او را بر منبر حضرت پیغمبر انکار کردند وچندان
با او در باب عتاب نمودند که بر بالای منبر مبهوت ماند وجوابی نتوانست بر
زبان راند تا آنکه عمر برخاست وبا ابو بکر درشتی کرده گفت انزل یا لکع اذا کنت
لا تقوم بحجة فلم اقمت نفسک هذا المقام یعنی ای لئیم هر گاه بحجتی بر مدعای
خود نمیتوانی قیام نمود چرا در اینجا نشسته آنگاه دست ابو بکر را گرفته از منبر بزیر
آورد وبخانه برد وچون روز جمعه دیگر رسید با جمعی کثیر مانند سعد وقاص
وخالد بن ولید همراه هر یک از ایشان صد خلف پلید بود لشکر کشیده وتیغها
بشمشیرهای کشیده بمسجد در آمدند وچون نظر عمر بحضرت امیر وجماعتی از اصحاب
مانند سلمان وغیره که با او بودند افتاد با ایشان خطاب نموده سوگند خورده
وگفت والله ای اصحاب علی اگر یکی از شما امروز متکلم شود باینچه در آن روز جمعه
متکلم شده بود چشمهای او را از سرش بیرون خواهم کرد سلمان برپای خاست و
گفت صدق رسول الله انه قال بینما اخی وابن عمی جالس فی مسجدی اذ وثب
علیه طایفة من کلاب اهل النار یریدون قتله ولا شک انکم منهم یعنی راست گفت
حضرت پیغمبر در آنکه گفت که وقتی باشد که در اثنای آنکه برادر من وپسر عم من
در مسجد نشسته باشد طایفه از سگان اهل دوزخ بر وجه نمایند وقصد

کشتن او کنند پس عمر شمشیر برهنه کشید تا او را بزند و حضرت امیر دامن او را
گرفته او را بر زمین کشانید و گفت یا ابن صهاك الحبشیة اباسیافکم تهددونا
و بجمعکم تکاثرونا والله لولا کتاب من الله سبق و عهد من رسول الله
سلم تقدم لرأیتکم اینا اقل عددا و اضعف ناصرا یعنی ای پسر صهاک
حبشیه آیا بشمشیرهای خود ما را تهدید میکنید و بجمعیت و کثرت خود
بر ما غلبه ظاهر میسازید والله که اگر نه آن بودی که از جانب خدای قدیم
حکمی گذشته و از حضرت رسالت عهدی بسته شده در توقف من از محاربه
شما هر آینه ظاهر میشد که کدام یك از ما بحسب عدد قلیل و بحسب
یاور و مدد کار ضعیف و ذلیل است آنگاه آنحضرت با اصحاب خود گفت که
از مسجد بیرون روید و هرگاه احوال برین منوال باشد ظاهر میشود
که بیعت ابو بکر از روی اکراه بوده و آنکه جماعتی که در روز سقیفه از بیعت
او تخلف نمودند نتوانستند که بعد از آن نیز ترك مبایعت نمایند و این
هنگام اجماعی که مدعی بود حاصل نشود و دلیل بر وجود و اضطرار میان حضرت
پیغمبر و خلافت امیر المومنین حیدر قایم نکرد و فاضل هروی اعتراف
ببطلان این دلیل نموده گفت دلیلی دیگر بر مدعای خود دارم گفتم آن کدام
گفت آنکه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در مرض الموت خود امر نمود
مردم را تا در خلف ابو بکر نماز گذارند و این دلیل است بر تقدیم او بر سایر
صحابه زیرا که مقدم است در غیر آن از امور و قایل بفرق نیست گفتم این
دلیل از چند وجه ضعیف و علیل است اول آنکه اگر خبر تقدیم ابو بکر بنماز
صحیح باشد بجهة آنکه گمان تست و بر تقدیر صحت دلالت بر امامت او داشته
باشد هر آینه نصی خواهد بود از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بر امامت او
و هرگاه اینچنین نصی در باب امامت او بودی بایستی که بدلیل ضعیف الائمة
من قریش محتاج نگردیدی بلکه بایستی که همان نص را با اهل سقیفه حجت
می‌آوردند و طریق الزام سایر انصار بآن می سپردند و خلافت را موقوف
نمیداشتند به بیعتی که چندین خلاف و بیرون آوردن شمشیر از غلاف

دران

دران واقع شد و چون از تمسك بچنان نصی که موجب سهولت کار بود عدول
بچنین امری دشوار نمودند معلوم شد که ایشان را دران نص حجتی نبوده و غرض تو
و اصحاب تو از احتجاج بآن مغلطه بوده دیگر آنکه تقدیم در نماز دلالت ندارد بر
امامت عامه که عبارتست از ریاست در امور دین و دنیا بنیابت رسول خدا بر کافه
خلق و دلالت بر علم نیست خصوصا بر مذهب شما که امامت فاسق را در نماز
تجویز کرده اید و عدالت را دران شرط نمیدانید و اتفاق است بر آنکه در امامت
عامه عدالت شرطست و نزد شما اگر امام فسقی صادر شود عزل او واجبست پس چگونه
چیزی را که احتیاج بعدالت ندارد حجت میسازند در آنچه بعدالت محتاج است
دیگر آنکه روایت تقدیم آنحضرت ابو بکر را در نماز متفق علیه نیست زیرا که بحجة
نزد ما بصحت پیوسته آنست که چون بلال آمد و از رسیدن وقت نماز خبر داد
و عایشه دید که حضرت رسالت از تاب مرض بیخود و در اضطرابست بلال را
گفت که با ابو بکر بگوی که امامت نماز مردم کند و چون بلال چنان گمان کرد که امر
حضرت رسول صلی الله علیه و آله و سلم دران باب واقع شده بیامد و ابو بکر را
بران وجه خبر داد و آخر چون ابو بکر پیش ایستاد و تکبیر نماز گفت حضرت رسالت پناهی
آمد و آواز تکبیر او را شنیده پرسید که این کیست که با مردم امامت نماز میکند
گفتند ابو بکرست پس امر فرمود که مرا بمسجد ببرید که در اسلام فتنه عظیم حادث
شد آنگاه بر علی و عباس و فضل بن عباس تکیه نمود بیرون رفت چون بمحراب
رسید ابو بکر را دور ساخت و بنفس نفیس بامامت مردم پرداخت و اما دعوی
اهل سنت که امامت ابو بکر بامر حضرت رسول بوده باطل است از چند
وجه اول آنکه اتفاق واقعست بر آنکه امری که دران باب ببلال رسید
مشافهة حضرت رسالت نبود باین طریق که باو گفته باشد که یا بلال قل
لابی بکر یصلی بالناس یا قل للناس یصلون خلف ابی بکر بلکه آن امر غیبی
دیگری بود زیرا که دران حالت که پسران عم و اهل حرم بران حضرت گرد
آمده بودند بلال را اذن دخول در حجره حضرت رسالت حاصل نشده بود
و هرگاه دران میان واسطه بهم رسید احتمال کذب واسطه متوجه گردید

زیرا که باتفاق آن واسطه معصوم نبود و هرگاه احتمال کذب او قایم شد
در ان امر که بو ساطت او بوده حجیت نمی ماند زیرا که محتمل است که از پیش خود
گفته باشد و از زبان مبارک حضرت رسالت نشنیده باشد چنانکه
مسارعت انحضرت بخروج از منزل و عزل ابو بکر و بنفس نفیس خود امامت
مردم نمودن بران دلالت دارد دوم آنکه اگر امامت ابو بکر بامر حضرت رسالت
بودی هر آینه خروج آنحضرت باشدّة مرض و دور کردن ابو بکر از محراب و
متولی نماز بنفس نفیس خود شدن با وجود آن امر که اوّل بار فرموده بود
مناقضه صریح است که لایق بشان صاحب وحی نیست و اگر مسلم داریم که در
اوّل بار امر بان فرموده بود میگوییم که خروج حضرت پیغمبر و عزل او باطل
ساخته امارت او را که منوط بران امامت داشته اند بلکه میگوییم که عزل
نبی او را بعد از تقدیم چنانکه گمان شماست از برای آن بوده که نقص و عدم
صلاحیت او را بجهة تقدیم در امری از امور بر امامت خود ظاهر شد زیرا که
مشعر ست بانکه او صلاحیت ندارد امامت نماز بلکه از غایت پستی رتبه
تقدیم فاسق نزد شما دران جایز ست پس چگونه صلاحیت آن داشته
باشد که امام عام و رئیس مطلع جمیع انام باشد و کسیار شبیه است این
بقصه براءة و عزل او از ان و بقصه فرستادن او با رایت خود در غزاء
حنین و فرار و رجوع او بخفی حنین چه بر متأمل منصف ظاهر ست که
این همه از برای اظهار نقص او بر جمهور و بیان عدم صلاحیت او از
برای امری از امور بوده و عجب آنست که استدلال میکنند بر امامت
ابو بکر بامر کردن حضرت او را بنمازی که از ان معزول شد و باتفاق آن
نماز را تمام نکرد و استدلال نمیکنند بر امامت حضرت امیر المومنین ع
بانکه در وقتی که حضرت رسالت بغزای تبوک میرفت او را در مدینه خلیفه
خود نمود و اتفاقست که او را از ان عزل نفرمود زیرا که استخلاف در مدینه
که دار هجرت آنحضرتست در حال صحت و اختیار او از میان سایر امت و
نا کردن او تا زمان رحلت حجة است بر استخلاف او در دیگر امور زیرا که

قایل بفرق نیست و چون سلسله کلام تا این مقام کشید سفرهٔ طعام سید محسن
مذکور رسید و مباحثه و مجادله منقطع گردید و همگی بطعام خوردن اشتغال
نمودند و در اثنای طعام خوردن مرا سخنی بخاطر رسید از روی حدیث
مشهور که من مات و لم یعرف امام زمانه مات میتة جاهلیة پس صبر بران
نکردم و از فاضل هروی اجازت القای سخن نموده گفتم که چه میگویی در این حدیث
آیا صحیح است یا نه گفت بلی صحیح است و بر صحت آن اتفاقست گفتم پس بگوی
که امام تو کیست گفت حدیث بر ظاهر خود محمول نیست بلکه مراد از امام درین
حدیث قرآنست و تاویل او آنست که من مات و لم یعرف زمانه الذی هو القرآن
مات جاهلیا گفتم بنا برین لازم می آید که تعلم قرآن بر هر یک از مردم واجب
عینی باشد با آنکه هیچ احدی باین قایل نیست گفت جمیع قرآن مراد نیست بلکه مراد
فاتحه و سوره است که قرائة انها شرط است در صحة نماز و بنا برین واجب
عینی اند بالجماع گفتم که حضرت رسالت درین حدیث امام را مضاف بزمان
ساخته و گفته که من مات و لم یعرف امام زمانه و تخصیص امام اهل زمان
چنانکه در حدیث واقع است دلیل است بر اختصاص اهل زمان بامامی که
معرفت او بر ایشان واجبست و بر تقدیر قایل شدن بانکه مراد باین امام
فاتحه است تخصیص مذکور را فایده ی نمی ماند پس آن تاویل مطابق مقتضای
حدیث نباشد آخر الامر آن تاویل علیل بر گردید و گفت بنا بر حدیث مذکور حال
من و تو برابر است در مقتضای آن درین زمان گفتم حاشا که حال برین
منوال باشد که تو گمان کرده بلکه مراد درین زمان امامی است که اعتقاد بلکه
او دارم و معرفت او بدلیل حاصل کرده ام و تو چنین نیستی پس ما و تو برابر
نباشیم پس گفت که آن امامی که اعتقاد بامامت او داری هرگز او را نمی بینی
و جا و مقام او را نمیدانی و در دین خود نفعی و بهره نمی یابی و فتوای مسایل
خود را از و نمی شنوی پس من و تو درین حکم برابر باشیم گفتم حاشا و کلا که حدیث را
دلالت نیست بر آنکه جا و مقام امام را باید شناخت یا بر آنکه فتوای مسایل خود را
از و باید شنید بلکه مضمون آن بیش ازین نیست که او را باید شناخت و الحمد لله

که من او را می‌شناسم و دلایل واضحه بر وجود او و وجوب امامت و لزوم متابعت او دارم و تجویز ملاقات او در هر وقت و ظهور او بر خود و سایر امّت میتوانم و انیستانچه بمقتضای حدیث مذکور بر من و لجیست زیرا که حضرت رسالت فرموده که من لم یأخذ عن امام زمانه الفتاوی و همچنین نگفته که من لم یعرف مکانه امامه بلکه گفته من لم یعرف امام زمانه و الحمد لله که من او را شناخته ام و ترا اعتقاد آنست که امام نداری و انکه زمان تو از امام خالیست پس من و تو برابر نباشیم و چون این سخن باین مقام رسید فاضل هروی عاجز شده گفت من نیز در طلب معرفت امام و شنیده ام که در ولایت یمن مردی دعوی امامت میکند و میخواهم که خود را باو برسانم تا صحّت دعوی امامت او را بدانم و انگاه تابع او شوم پس من گفتم که الحال در این وقت ترا امامی نیست پس در این وقت از اهل جاهلیّتی و اگر بمیری در جاهلیّة خواهی مرد با آنکه اهتمام تو در این ایّام در طلب ملاقات امام خلاف مذهب تو و اصحاب تو از اهل سنّت است زیرا که ایشان قایل نیستند بوجود امام در هر زمان و حکم بوجوب وجود او در هر وقت نمیکنند پس ساکت شد و جوابی نگفت و حاضران مجلس از خوردن طعام فارغ شده سفره برداشتند و هر یک بمنزل خود مراجعت نمودند و فاضل هروی نیز با ایشان بیرون رفت **احمد بن نصر الله الدیبلی التتوی السندی رحمه الله تعالی** پدرش قاضی تتّه و رئیس سند و از نعمان ابوحنیفه و هواخواهان پر هنّد بود و او از مومنان فدایی و شیعیان تبرّایی است و در عنفوان جوانی بخضر توفیق هادی طریق او گردیده و از ظلمات مذهب حنیفه بسرچشمه دین حنیف امامیه رسیده و کیفیت این توفیق بر وجهی که از آن فاضل صاحب تحقیق شنیده چند آنست که در ایام صبای او عربی فقیر صالح از اهل عراق بولایت تتّه آمد و روزی در قریب جوار ایشان قرار گرفت و ملا احمد گاهی بالوصول ملاقات میشود و از روی غریب نوازی تفقّد حال او میفرمود و در اثنا احوال دیار ایران و عربستان و کیفیت مذاهب و عادات اهالی آنجا را از وی می‌پرسید

تا آنکه آن عرب اظهار نمود که در آن دیار جمعی هستند که ایشان را شیعه میگویند و مذهب ائمه اهل بیت علیهم السلم دارند و امام بحق و خلیفه مطلق بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله امیر المومنین علی و یازده فرزند او را میدانند و خلفای ثلاث و امثال و اشباه ایشان از بنی امیّة و بنی العبّاس را متغلب و جابر میخوانند و در میان ایشان علما و مجتهدان و کتب معتبره در اصول و فروع هست که در آنجا اثبات اصول اعتقادات خود خصوصا اثبات امامت بلا فصل حضرت امیر و بیان خطای اصل و فرع دیگران بادلّه عقلی و نقلی از قرآن و حدیث نموده اند چون ملا احمد این سخنان از عرب مذکور شنید دغدغه و تردد بسیار در خاطرش افتاد و سر در وادی تحقیق مذهب شیعه نهاد و در اثنای آن جست و جو و تضاعیف آن تکاپو شبی در خواب دید که حضرت امیر علیه السلم نسخه از کتاب تفسیر کشاف را بدست مبارک گشاده اند و باو میگویند که بیا و تفسیر این آیه را که انما ولیکم الله و رسوله و الذین آمنوا تا آخر مطالعه نمای چون ملا احمد از خواب بیدار شد اضطراب او بیش از پیش شد و در مقام تحصیل کشاف در آمد اتفاقا در آن ایام شخصی از بزرگ‌زادهای عراق که میرزا حسن نام داشت از راه هرموز و تتّه متوجه ولایت هند شده بود و چون بهرموز رسیده بود شبی حضرت امیر را علیه السلم در خواب دید که باو میگویند که پسر قاضی تتّه از جمله محبان ماست و آرزوی مطالعه کشاف دارد باید که چون بآنجا رسی نسخه که تو داشت باو بدهی میرزا حسن چون از خواب بیدار شد صورت واقعه را بر پشت کتاب کشاف نوشت و مقارن آن متوجه جانب تتّه گردید و چون بظاهر شهر تتّه رسید یکی از خادمان خود رقعه داده و اسب همراه نمود گفت برو و خانه قاضی شهر را تفحص کن و بخدمت پسر او برو و رقعه را برسان و بگوی میرزا حسن یکی از آدمی‌زادهای عراق است و آرزوی ملاقات شما دارد اگر غریب نوازی واقع شود از مکارم اخلاق و اداب بعید نیست چون فرستاده میرزا حسن بخدمت ملا احمد رسید خدمت مولوی تجویز سواری نمود و باتفاق جمعی از طلبه و شاگردان پدر که حاضر بودند پیاده بعزم ملاقات میرزا حسن روانه

شد وچون بخدمت میرزا رسیدند فی الحال کتاب کشاف را بیرون آورد
وتسلیم خدمت مولوی نمود وصورت واقعه راکه برظهر کتاب کشاف
نوشته بود بر وعرض نمود خدمت مولوی میگفت که آن رفیقان من که
همه سنّی بودند چون سابقا ازمن بوی محبت خاندان شنیده بودند از غایت
تعصب تصدیق آن واقعه نمودند ومیشنیدم که آهسته باهمدیگر میگفتند
که آوازهٔ رفض قاضی زاده بولایت عراق نیز رسیده ومن بسخنان ایشان
ملتفت نشدم واستکشاف بعضی از مقاصد مذهب امامیه بمشافهه از
میرزا احسن نمودم وبعد از آن مطالعه کشاف راکه مشتمل بر تحقیق بسیاری
از اصول عقاید شیعه است نصب العین خاطر ساختم وچون بسن
بیست ودو سالگی رسیدم واز تحصیل مقدمات علمیه که در ولایت
تتّه اکتساب آن میسر بود فارغ گردیدم قلندروار سفر گزیدم ومتوجه
زیارت مشهد مقدس رضوی علیه التحیة والثنا گردیدم ومدتی در آن
مشهد مقدس اقتباس انوار هدایت از زیارت آن روضه منوره مینمودم
ودر خدمت علمای امامیه مانند مولانا افضل قاینی ابواب توفیق برروی
تحقیق میکشودم وآنجا از علم کلام وحدیث وفقه امامیه وفنون ریاضی بهره
تمام گرفتم وازانجا بجانب یزد وشیراز رفته بخدمت حکیم حاذق ملا کمال الدین
حسین طبیب وملا میرزاجان شیرازی وغیرهم کلیات قانون وشرح تجرید
وحواشی آن گذرانیدم وازانجا باردوی معلی رفته در قزوین بوساطت بعضی
از ارکان دولت علیه بشرف بساطبوسی رسیدم وعنایت وتشریف پادشاهانه
شامل حال من گردید آنگاه از قزوین عازم زیارت مشاهد مشرفه وعتبات
عالیه عراق عرب وحرمین شریفین وبیت المقدس زادها الله تعالی علوا و
شرفا شد ودران سفر بخدمت بسیاری از فضلای شیعه وکثیری از علمای
اهل سنت رسید واز خرمن فضایل ایشان خوشها چید وآنگاه از راه
دریا بهند دکن رفت ودر ولایت گلکنده بخدمت قطب شاه رسید واز
عواطف بیدریغ او گردید وبعد از مدتی بعزم ملازمت درگاه پادشاه خلافت

پناه

پناه سلیمان جاه جلال الدین محمد اکبر پادشاه خلد ملکه بدار الخلافه فتح پور شتافت
ودر سلک مقربان آن درگاه انتظام یافت وآنحضرت عنایت والتفات بسیار
باو نمودند وتالیف تاریخی که شامل احوال هزار سال باشد باو فرمودند واو
مدتی مدید بآن اشتغال داشت وروز بروز آنچه می نوشت نقیب خان
سیفی قزوینی بخدمت حضرت پادشاه میخواندند وچون نوشتن تاریخ مذکور
بخلافت عثمان بن عفان رسید وکلام مولوی در شرح بواعث واسباب کشته
شدن او در دست اصحاب باطناب واسهاب کشید وطبع شریف آنحضرت را
از طول آن مقال ملال رسید روزی بامولوی خطاب فرموده گفتند که ملا احمد
این قصه کشته شدن عثمان را بسیار دور ودراز نوشته مولوی در آن
مجلس که مشحون بامرا واکابر اهل سنت بود از روی بدیهه عرض نمود که پادشاه
عالم قصه کشته شدن عثمان روضة الشهدای اهل سنت وجماعت است
کمتر از این اکتفا نمیتوان کرد آنحضرت تبسم فرموده تحسین او نمودند و
جمله لطایف تعریضات او آنکه در بعضی از کتب خود بطریقی که مسایل مختلفه
در میان مجتهدان را نویسند نوشته بود که قال ابو حنیفه یجوز النکاح بغیر ولی
خلافا للنبی صلعم حیث قال لا نکاح بغیر ولی وقال الشافعی یجوز الاکل لحم متروک
التسمیه عامدا خلافا لله تعالی حیث قال ولا تاکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه وانه
لفسق الآیه ومؤید مقصود مولوی است آنکه زمخشری در ربیع الابرار از یوسف بن
اسباط که او نیز از رجال مخالفان است نقل نموده که میگفت ردّ ابو حنیفه علی
رسول الله صلعم اربعمایة حدیثا او اکثر قیل له ماذا قال قال رسول الله صلعم للفرس
سهمان وللرجل سهم واحد وقال ابو حنیفه لا اجعل سهم بهیمة اکثر من سهم المؤمن
واشعر رسول الله صلعم البدن وقال ابو حنیفه الاشعار مثلة وقال البیعان
بالخیار ما لم یفترقا وقال ابو حنیفه اذا وجب البیع فلا خیار وکان صلعم یقرع
بین نسائه اذا اراد سفرا واقرع اصحابه وقال ابو حنیفه القرعة قمار وانما اقتصرنا
علی هذا الاربع لئلا یطول الکلام انتهی کلام جناب مولوی را توفیق بعضی تالیفات شده
وازآنجمله رساله ایست در تحقیق تریاق فاروق که در آنجا تحقیق مبحث مزاج وبسیاری

وبسیاری از مطالب جلی و ریاضی نموده دیگر رساله در اخلاق دیگر رساله در
احوال الحکما مسمی بخلاصة الحیوة وان تمام نشده دیگر رساله در اسرار حروف
ورموز اعداد که بر طبق کتاب مفاحص واقع است واز دلایل حسن عقیدهٔ او
انکه آخر بحسن خاتمه بین فایز گردید و در شهور سنه [illegible] در دار الخلافة لاهور
بدرجهٔ شهادت رسید و در حظیرهٔ مرحوم میر حبیب الله مدفون گردید
رحمه الله تعالی وحشره من زمرة الائمة الطاهرین صلوات الله علیهم

مجلس ششم

در ذکر جمعی از صوفیهٔ صافی طویت که در سالکان مسالک طریقت و مؤسسان
قواعد شریعت و حقیقت • مقصود از ایجاد عالم • واختراع بنی آدم • بعد از
ایجاد جواهر زواهر انبیا و ائمهٔ هدی • علیهم صلوات الله الملک الاعلی •
وجود فایض الجود این طایفهٔ کرام • واصفیای عظام • کثرهم الله بین الانام است
که بیامن توفیق از ادنی مراتب خاک • باعلی مدارج افلاک ترقی نموده اند
واز حضیض خمول بشریت باوج قبول ملکیت تلقی فرموده • واز پرتو سراج
وهاج • وعکس شعاع لماع • یهدی الله لنوره من یشاء باساکنان ملأ اعلی
ومتوطنان عالم بالا در سلک انتظام منخرط گشته • و بمرتبه رسیده که
عواقب امور قبل از ظهور مشاهده نموده اند • وخواتیم اشیا پیش از
بروز وجود مطالعه فرموده • قوایم دین و دولت بیامن همت ایشان قایم
وقوایم ملک و ملت بروابط وجود ایشان منتظم • پاکبازان بساط
مردی • وصدرنشینان صفهٔ دردمندی • بحر آشامان تشنه جگر •
و دست افشانان بی پا و سر • گم گشتگان جادهٔ سلامت • و مشتریان کنج
ملامت • ژنده پیلان ژنده پوش • و زنده دلان صاحب هوش • خرقه
پوشان خانقاه قدس • و باده نوشان بزمگاه انس • شاهان بی کلاه • وامیران
بی سپاه • نظم قومی ملوک طبع که از روی سلطنت • کوی کز احترام سلاطین کشور زند
شاهان دلق پوش که گاه حمایتی • زیر گلیم شان جم و خاقان و قیصر اند
امروز از نعیم جهان چشم دوخته اند • فردا ز حور ان کرشمه نظر دوختند
منکر بچشم خوار دیدی پا برهنگان • زنهار خود عزیز تر از دیده سرورند

آدم

آدم بهشت را بدو گندم اگر فروخت • حقا که این گروه بیک جو نمی خرند •
ومزید توضیح و تقریر کلام در تحقیق حال این طایفهٔ کرام آنست که بر وجهی که در
مقدمات این کتاب اشارتی بان واقع شده تحصیل یقین بمطالب حقیقیه
که حکمت عبارت از انست یا بنظر و استدلال حاصل میشود چنانچه
طریقهٔ اهل نظر است و ایشان را علما و حکما میخوانند یا بطریق تصفیه
و استکمال چنانچه شیمهٔ اهل فقر است و ایشان را عرفا و اولیا می نامند و اگرچه
هر دو طایفه بحقیقت حکما اند لیکن طایفهٔ ثانیه چون بمحض موهبت ربانی
فایز بدرجهٔ کمال شده اند واز مکتب خانهٔ وعلمناه من لدنا علما سبق گرفته اند
و در طریق ایشان اشواک شکوک و غوایل اوهام کمتر است اشرف و اعلی
باشند و بوراثت انبیا که صفوهٔ خلایق اند اقرب و اولی خواهند بود و هر دو
طریق در نهایت وصول بیکدیگر باز میاورد والیه یرجع الامر کله و میان محققان
هر دو طریق هیچ خلاف نیست چنانچه منقولست که شیخ عارف محقق شیخ ابو
سعید بن ابی الخیر را با قدوة الحکماء المتاخرین شیخ ابو علی بن سینا قدس الله
روحهما اتفاق صحبتی شد بعد از انقضای آن یکی گفت آنچه او میداند ما می
بینیم و دیگری گفت آنچه او می بیند ما میدانیم و هیچ کس از حکما انکار این طریق ننموده
بلکه اثبات آن کرده چنانکه ارسطاطالیس میگوید هذه الاقوال المتداولة
کالسلم نحو المرتبة المطلوبة فمن اراد ان یحصلها فلیحصل لنفسه فطرة
اخری و افلاطون الهی فرموده قد تحقق لی الوف من المسایل لیس لی علیها
برهان و شیخ ابو علی در مقامات العارفین میفرماید فمن احب ان یتعرفها
فلیتدرج الی ان یصیر من اهل المشاهدة دون المشافهة ومن الواصلین
الی العین دون السامعین للاثر و حکیم الهی شیخ شهاب الدین مقتول که محیی
رسوم قدمای حکماست در تلویحات نقل میکند که در خلسهٔ لطیفه که باصطلاح
این طایفه از غیبت گویند ارسطو را دیدم و در تحقیق ادراک که از غوامض
مسایل حکمت است از و نکتهٔ چند پرسیدم بعد از ان شروع در مدح استاد خود افلاطون
نمود و اطرای عظیم در مدحت او کرد از و سوال کردم که از متاخران کسی بمرتبهٔ او

او رسیده باشد گفت نرسند بجزوی از هفتاد هزار جزو از کمال او بعد از آن ذکر
بعضی از فلاسفهٔ اسلام میکردم و هیچ کدام التفات ننمود تا بذکر بعضی از
ارباب کشف و شهود رسیدم مثل جنید بغدادی و ابو یزید بسطامی و
سهل بن عبد الله شوشتری قدس الله ارواحهم گفت اولئک هم الفلاسفة
حقا لیکن درین طریق اخطار بسیار و مهالک بیشمار است چه خطرات
وساوس و ورطات هواجس و تسویلات باطله و تخیلات فاسده بسا
در بیابان طلب حیران و سرگردان کرده اند و افسد مفاسد آنکه باندک نمایش
کسراب بقیعة یحسبه الظمآن ماء او را از راه در برده دست از طلب بدارد
حتی اذا جاءه لم یجده شیئا و بعد از اطلاع بر حقیقت حال حاصلش غیر حسرت
و وبال نباشد **نظم** دور است سراب درین بادیه هشدار
تا غول بیابان نفریبد بسرابت **شعر** خلیلی قطاع الفیافی الی الحمی
کثیر و ارباب الوصول قلایل و ایضا استاد این طریقت که عبارت از مرشد
کامل است نادر است و بر تقدیر وجود شناختن او متعذر یا متعسر چه
کمالات انسانی جز صاحب کمال نشناسد و قیمت جواهر را بجز جوهری نداند
نظم بر قصهٔ سیمرغ و غصهٔ هدهد ✽ کی رسد کشناسای منطق الطیر نیست
و اکثر مردم بصورت مموّه و ظاهر بی حقیقت از راه افتاده اند **نظم**
یاقوت را مقابل خرمهره میکنند ✽ سنگ سیه بنرخ زر سرخ میخرند
و ناگاه افتد که بر تلبیس و تدلیس فریفته شود و نقد عمر صرف خدمت
ناقصی کند بظن کمال و مؤدی بخسران حال و مآل او گردد نعوذ بالله من الغباوة
و الغوایة و ازین جهت در کلام ملک علام و صاحب وحی علیه السلام ترغیبات
بسیار در باب نظر و تفکر وارد شده و علمای اعلام نیز بیشتر ترغیب مردم
بر طریقه نظر نمایند با آنکه در طریق تصفیه نیز احتیاج باین طریق تحقیق است
زیرا که در اثنای تصفیه و ریاضت تلبیسات شیطانی ملتبس میشود
بالهامات رحمانی و فرق میان انواع آن از واردات جز بدلیل عقلی میسر نیست
و ایضا اگر سالک بحلی از علم رسمی عاری باشد از ورطهٔ افراط و تفریط

ایمن شوانند بود و از مخالفت حکمت و شریعت فارغ نه و شاید که بنا بر جهل بحد اعتدال
احتمال ریاضات مفرط کند و مؤدی شود بفساد مزاج و بطلان استعداد
و لهذا حضرت هادی الثقلین الی الصراط المستقیم علیه و علی آله افضل التحیة
و التسلیم میفرماید ما اتخذ الله ولیا جاهلا و در حدیثی دیگر فرموده قصم ظهری
رجلان جاهل متنسک و عالم متهتک و بی شایبهٔ تکلف ارباب اعتدال
و مستعدان وصول بمراتب کمال از طایفه علیه صوفیه فرقه ناجیه امامیه اند
که در مبادی حال بلکه در اوائل آن از یمن هادی توفیق رحیق تحقیق از
جام فیض ساقی کوثر نوشیده اند و جرعهٔ لا یظمأ اصلا ابدا اشاربها
کشیده اند سید المتألهین حیدر بن علی الآملی در کتاب جامع الانوار فرموده
که فرقه ناجیه امامیه ایدهم الله تعالی دو طایفه اند یک طایفه آنکه حامل
ظاهر علوم رسول مجتبی و ائمه هدی اند که عبارت از علوم شرعیه اصلیه
و فرعیه باشد و طایفه دیگر آنکه متحمل باطن علوم ایشان اند که آن عبارت از
طریقه و حقیقت و ایقان باشد و اول موسوم است بمؤمن ممتحن و ثانی بمؤمن
ممتحن و شیعی و صوفی عبارت ازین دو طایفه اند و اگر شیعی و صوفی دو اسم
متغایر اند که مراد از ایشان حقیقه واحده است یعنی کسی که حامل شریعت محمدیه
باشد بحسب ظاهر و باطن بعد از آن فرموده که اگر گویند که اکثر صوفیه بحسب
ظاهر بر طریق اهل سنت و اصول و قواعد ایشان اند پس چگونه ایشان را شیعه
حقیقی توان گفت گوییم صوفیه فرق بسیار اند مانند شیعه اما فرقه حقه از
ایشان یکی است و آن فرقه ایست که حامل اسرار سید مختار و ائمه اطهار باشد
و ایمان با ایشان بحسب ظاهر و باطن داشته باشد چنانکه فرقه حقه ناجیه
از فرق متکثره شیعه یکی است و آن امامیه اثنی عشریه اند که قواعد و احکام
ایشان در فروع مبنی است بر نقل صحیح از نبی و عترت علیهم السلام و مولف
عقیده آنست که هیچ کس ازین طایفه رفیعه سنی مذهب نبوده مگر شرذمه ضاله
نقشبندیه که جهت ترویج بضاعت و قبول نزد اهل سنت و جماعت که فی الحقیقه
اهل سنه و جماعة اند نقش تصوف بر جبههٔ ابو بکر بسته اند و خرقه را جامع قوم نموده

خرقهٔ طریقت خود را باو وا بسته اند و بنا بر ظهور بطلان آن طریقه صاحب
نفحات که از مریدان خواجهٔ نقشبند است گفته که خواجه بهاء الدین بحقیقت
اویسی است و غوث المتأخرین سید محمد نوربخش نور الله مرقده در بعضی
از مکاتیب خود که بخواجه جعفر نامی نوشته فرموده که اگر کسی سیاح باشد بظاهر
و باطن بر پسند و بداند که هیچ سلسلهٔ خواجه مختصر بر بین فقیر چنانکه سلسلهٔ
حضرت مصطفی بحضرت مرتضی باتفاق جمیع اولیا و آنکه بعضی خواستند که
بتکلف از برای دیگری سلسلهٔ بر تراشند بنیادی ندارد علمای شریعت و
مرشدان طریقت برین معنی متفق اند و مقوی این سخن آنکه حضرت
شیخ عبد الله عمو بن سهروردی و فرزندان او قاضی وجیه الدین و برادرزادهٔ او
ابو نجیب شهاب الدین و شیخ عماد الدین قدست اسرارهم و شیخ اسمعیل
قصری و حضرت مولانا جلال الدین رومی و پدر وی بهاء الدین قدس سرهما
از نسل ابو بکر اند و سلسلهٔ ایشان همه بعلی مرتضی میرسد و بخط حضرت
شیخ شهاب الدین سهروردی اجازتی که برای امام عبد الغفار که صاحب حاوی
نوشته سلسلهٔ خود با امیر المومنین علی علیه السلام رسانیده و آن خط در
قزوین پیش فرزندان صاحب حاوی باقیست انتهی و همانا که حضرت میر
نور الله مرقده درین کتاب افادت فرموده اند تفصیل اجمال آن چیزیست که
شیخ مشایخ او سید سلاطین امیر سید علی همدانی قدس الله اسراره العلیه در
شرح قصیدهٔ میمیهٔ فارضیه بآن اشارت نموده اند که طوالع انوار حقایق
هر ولی مقتبس از مشکات ولایت علیست و با وجود امام هادی متابعت
غیری از او خولیست و بر وفق این مقال شیخ عارف نور الدین آذری قدس سره
فرموده اند **نظم** از طبقات اولیا هر که ز بعد مصطفی ٭ دید نظر مرتضی هست ز عین لولوی
و نیز فرموده اند **نظم** هر ره که در طریقت اهل سلوک هست ٭
غیر از طریق مرتضوی نیست جز ضلال ٭ و مخفی نماند که اینکه اکابر این طایفهٔ
رفیعه گاه میگویند که الصوفی لا مذهب له و گاه میفرمایند که عمل بالاحوط
مذاهب میکنیم فی الحقیقه گریز است از التزام یکی از مذاهب اهل سنت

در همه جهان باقی نیست غیر سلسلهٔ
حضرت میر و ان سلسلهٔ حضرت
خواجه اسحق و سلسلهٔ هم

واحتراز از تصریح بانقیاد مذهب شیعه از روی تقیه و لهذا نیز گفته اند هر شیخی
که اظهار مذهب کند ملامت کردنی بلکه لایق سیلی و گردنی است با آنکه تردد کسی
که عارف بتفاصیل مذاهب باشد عبارت اخیره صریح است در اتباع مذهب
امامیه زیرا که احوط مذاهب عند الاستقراء مذهب این فرقهٔ ناجیه است
و در مذاهب دیگران خصوصا مذهب ابو حنیفه آنقدر توسعه و اباحت و رخصت
و قباحت قرار یافته که حکیم انوری در بعضی از اشعار خود فرا رخصتهای
ابو حنیفه را ضرب المثل ساخته و از جمله قراین واضحه که متضح دفع استبعاد
تدین اکابر این طایفهٔ علیه بمذهب حق امامیه باشد آنست که شیخ شهاب الدین
سهروردی در رسالهٔ اعلام الهدی بعد از آنکه از روی تقیه تقریر حقیت
خلافت خلفای اربعه بر طبق مذهب اهل سنت نموده گفته که اگر محبت یکی
از ایشان در خاطر تو در آید باید که آنرا از جملهٔ اسرار خود سازی و باظهار آن نپردازی
و نکتهٔ که باید که سعی کنی تا خاطر از آن بپردازی و بر متفطن عارف بدقایق
کلام ظاهر و هویدا و روشن و هویدا خواهد بود که مراد بیکی از آن چار که محبت او
از جملهٔ اسرارست کیست **نظم** کیست مطلوب تو گفتی که عیانی بدان
آفتابیست علی مرتضی پیداست آنکه ٭ صدر غازان مرشد و هادی و پیر و رهبرست
زین همه هادی و رهبر پیر پابیدانست کیست ٭ که بود ایجابی دعوی با طلاپاک نیست
در شریعت قاضی روز جزا پیداست کیست ٭ و این قدر نیز که شیخ درین رسالهٔ اظهار
نموده فی الحقیقه از مقولهٔ کشف اسرارست و لهذا بسیاری از اهل سنت از او
دلیل رفض شیخ مذکور ساخته اند اگر گویند که جمهور فقهای شیعهٔ امامیه
در شان حسن بصری و محمد غزالی که در سلسلهٔ ارادت صوفیه واقع اند انکار
بسیار دارند و این منکام لازم آید که آن سلسلهٔ رفیعه متسق النظام نباشد
گوییم فقهای امامیه را در باب حسن بصری اختلافست و از بعضی مشایخ خود
رحمهم الله تعالی شنیده که سید اجل رضی الدین علی بن طاوس او را مقبول
شمرده و کتابی که در کتاب احتجاج شیخ طبرسی مذکورست که حضرت امام حسن
بحسن بصری مشتمل بر تعرضات نوشته نسبت باو بالخصوص بمرتبهٔ صحت

نرسیده • و ایضا اینچنین نیست که در سلسلهٔ ارادت مطلقا حسن بصری
داخل باشد بلکه او در سلسله داخل است که بمعروف کرخی و از او بحضرت
امام علی بن موسی الرضا و آبای کرام او علیهم السلام منتهی نشده باشد و اما
احمد غزالی بر تقدیر تسلیم آنکه نزد جمهور امامیه حال او سقیم باشد دفع
نقض سلسله بوجود او برین وجه میتوان کرد که شیخ زین الدین ابو بکر
خوافی که از متاخرین صوفیه است در کتابی که بخواجه عبد القادر مشهور
موسیقی دان نوشته و آنرا بنابر التماس او مشحون بذکر نسبه و بیان
سلسلهٔ خود ساخته آورده که شیخ ضیاء الدین ابی النجیب سهروردی را
دو نسبة است یکی بعم خود قاضی وجیه الدین سهروردی و او را بپدر خود
شیخ محمد سهروردی شهیر بعمویه و او را بشیخ احمد اسود دینوری و او را
بشیخ طایفه جنید بغدادی و دیگری باحمد غزالی و او را بابو بکر نساج
و او را بشیخ ابو القسم کرکانی و او را بشیخ عثمان مغربی و او را بشیخ علی
رودباری و او را بشیخ جنید الی آخره و بنابرین احمد غزالی بیک اعتبار
از سلسله خارج باشد و سلسلهٔ معتبره منتسق النظام کردد **تنبیه**
پوشیده نماند که بسیاری از عیاران روزکار و ابلهٔ طراران دکان داد
که صاحبان غلظت طبع و کثافت حجاب اند و سلطها بمرض مزمن آرایش
و فزایش سبلت و محاسن عمر کذرانیده اند و عمامهٔ کبیره که باد عناد
و استکبار است بر سر نهاده اند مآثر شعوذة و تکسیر و رمل و نجوم را بر
مردم مشتبه بکرامات و خارق عادات ساخته اند و بسیاری از مردم
کول را در دام ارادت باخود انداخته اند و اکر احیانا از مشایخ محققین
که از سرچشمهٔ تحقیق یعنی مشرب عذب مرتضوی دور افتاده اند چیزی از
خوارق عادات صدور نموده نه از باب کرامات اولیا بوده • بلکه از آثار
تسخیر جن و عمل شعوذه و سیمیا بوده • چنانکه از شیخ مقتول در بعضی اسفار
مشهور و از سکاکی در صحبت چغتای خان بر السنه مذکور و دور نیست
که متصوفان خرقه پوش • و شیخکان شید فروش • آثار سیمیا و تسخیر را دلیل

و تکسیر را از قبیل کرامات نموده باشند • تا از برای خود منصب ارشاد و ولایتی
تراشند **نظم** نقد صوفی نه همه صافی بیغش باشد • ای بسا خرقه که شایستهٔ آتش باشد
خوش بود کر محک تجربه آید بمیان • تا سیه روی شود هر که در او غش باشد • و رکن
صاین یزدی درین باب کفته **نظم** اکرچه طاعت این شیخکان سالوس است •
که جوش و ولوله در جان انس و جان افکند • ولی بکعبه که کر جبرئیل طاعتشان •
بمنجنیق نتواند بر آسمان انداخت **تایید** از جملهٔ مویدات است آنچه
صاحب نفحات در مقام بیان احوال متشیخان طوایف هشتکانه و اصلان و
سالکان صوفیه ذکر کرده و تحقیق آنکه خاتم الموحدین شیخ حسین خوارزمی قدس
سره العزیز در مقام کنایه و تعریض باسلسلهٔ مخترعهٔ نقشبندیه بطریق
خطاب عام اظهار شکوه از مرشدان کول و مریدان ساده نموده اند • و
حکم بشیادی و تلبیس بسیاری از مشایخ روزکار نموده اند و میکفته اند
که در ولایت ماوراء النهر هر جا که نام شیخی و کوشه نشینی و صالحی را می‌شنیدم بی
توقف بصحبت او میرسیدم از هر طریق که بودند از جهر و خفیه همه را دریافتم
اکرچه ظاهر خود را بزیب و زینت اهل الله آراسته میداشتند و خود را بزعم
خود از مقربان و اهل حقیقت و ظاهر ایشان بنظر پسندیدهٔ ظاهر بینان بود
ولیکن چون بنظر بصیرت تفحص احوال ایشان میکردم و باطن ایشان از لباس
طریقت و حقیقت عریان بود و همه را بخود مغرور و از راه مسالک طریقت
دور و از خلات حقیقت مهجور می یافتم و از اسرار مخفی بویی از مکاشفات
اسرار و واردات که از فضل و مواهب حضرت بوده واضح میکشت و چون
ازین رهکذر بر حقیقت احوال ایشان اطلاع می یافتم از صحبتشان بسرعت
تمام فرار اختیار میکردم **رباعیه** مستی و خراباتی و رندی باید •
تا بر سر کار و راه مردان آید • عیاری و لاابالی و چالاکی • باید که برو رندکی ره واشاید
محمود مجدوانی در کتاب مقامات شیخ مذکور آورده که آنحضرت بجهة تنبیه
سالکان راه و نجات یافتن ایشان از دام متشیخان اهل الله و شیخ صورتان
شیطان سیرت کمراه مکر میکفتند که طالب در ابتدای طلب تا رندی و لاابالی

آثار نباشد و خراباتی صفت و عیار شعار بود از دام اضلال و بند کبر و شید
مکاران نتواند رهایی یافت و اگر بال همت از دست فتنه ایشان بپرواز نماید
او را هیچ مقصود بچنگ نیاید و بهیچ مطلوبی نرسد زیرا که شیخان ناقص
ناکس از برای قوت مانند عنکبوت از بهر صید مگس در هر طرف دامی از
هوس تنیده اند و بقصد راه زنی طالبان کمین کرده اند و وای بر طالبان بیچ
وحیف از قابلان فقیر که در ابتدای کار که از همه اشغال عالم دل سرد شده اند
و بطلب پیر مرشد بهر جانب سرگردان و حیران میگردند و از غایت طلب
بهر کس ناکس روی نیاز دارند نه ایشان را دیده بصیرتی که معرفت نور رو
طلب را شاید و نه فراستی که حق را از باطل امتیاز نماید و نه حول و قوتی
که تهور آن از فراز و نشیب راه خبری یابند و نه مشفقی که بامداد همتش
از حالات حقیقت در خود اثری یابند و بنور آن اثر از ظلمت آن ملک دا
گذر نمایند و نه تجربه دارند که از تیر و نیرنگ شیادان حاضر گشته حذر
نمایند و نعوذ بالله اگر بد اشکاه طامات و اضلال ایشان طالب راغب را
افتد و بدانه فریبشان میل نموده گرفتار گردد بند طامات بر پای او نهند
و پر و بال قابلیتش را بر کنند زیرا که چون حرارت شوق و طلب ایشان از
غلبه برودت زمهریر رؤیت آن مبطلان تسکین یافته آتش شوق و طلب
او فرو نشیند و فسرده شود و در پیروی ایشان عمری بغفلت و کسالت
گذرانیده در باطن خود هرگز نور و صفایی نبیند و از نخل عمر ایشان
هرگز میوه نچینند لاجرم مذاق جان ایشان از آن تلخ کام گشته گردد
و دواعی طلب ایشان رو بتنزل نهاده قابلیت نقصان پذیرد و از این
فتنه طالب مسکین بیکبار چند مهلکه مبتلا گشته بهلاکت رسد چه اگر
آن پیشوای وی از مبطلان و ملحدان و زنادقه باشد او را در غرقاب
ضلالت و گمراهی عظیم از الحاد و کفر و زندقه اندازد نعوذ بالله من هذا
الحال و اگر مقتدای وی از شیخان مقلد ناقص باشد اگرچه از اهل اسلام
باشد و ظاهر شرع را کما هو حقه رعایت کند و آن طالب را نیز باوامر و نوا

شریعت منقاد سازد و لیکن چون از تعمیر باطن که آن تزکیه نفس و تصفیه دل
و تجلیه سر و تخلیه روح است بهره مند نگشته و تبدیل اخلاق ذمیمه
بحمیده نکرده و از حالات و تجلیات و مراتب و مقامات و درجات و ترقیات
سیر الی الله و سیر فی الله و سیر مع الله و سیر بالله خبری و حظی نیافته
باشد هر آینه طالب مقلد بر این منوال بی ذوق و حال بغفلت گذراند
آخر الامر یکی از دو حال او را صورت بندد یا باعتقاد مرتبه شیخی بخود در
ورطه ضلالت افتد یا بانکار احوال مشایخ مبتلا گشته در بلای عداوت
اولیا افتد زیرا که اگر آن شیخ او از نااهلی او را مثل خود بقید شیخی مقید ساخته
رخصت ارشاد دهد آنکس بسبب اعتبار خلق و خوش آمد نفس و اعتقاد
بعضی جهال بآن اطمینان یافته بخود اعتقاد کند که من نیز ولی و شیخ حقیقیم
مثل اولیای سابق بلکه بعضی ابلهان خود را بهتر از ایشان دانند و بخیال آنکه
کمال همین است مردم را بابرام و تکلیف و زور مرید خود سازند و این ضلالتی
بغایت عظیم است زیرا که طلب او بهمان عقیده فرو نشیند و بخود اعتقاد
فاسد کند و این حکم او را از این ورطه بیرون آوردن بغایت مشکلست
بلکه قریب بمحال است چنانکه در زمان ما در هر طرف گروه گروه در این کردار
مبتلا و مستهلک و سرگردان مانده اند العیاذ بالله من هذه الحال و اگر بعضی
از مریدان این طایفه که فی الجمله نشاه ادراک و فراستی دارند ایشان را از پیران
رسیده رخصت ارشاد شود و باین رتبه از آن متشیخان مامور گردند
چون در احوال مشایخ سابق از آنچه شنیده باشد و یا در کتب دیده باشد
تامل نمایند و خود را از آن حالات عاری یابند این وسوسه شیطان در باطن
انگیزد که حالا مثل شیخ ما در عالم نیست و اگر او را حالتی می بود ما را نیز از آن بهره
می رسید و از این استدلال کنند که در زمان ما مثل مشایخ و اولیای زمان سابق
نیستند و باین سبب از طلب مرشد محروم مانند و یا گویند طایفه اولیا و
اهل ارشاد در آن زمانها بوده و حالا اصلا نیستند و یا بخود قرار دهند از
غایت فردگی خود که احوال مشایخ این زمان و زمان گذشته نیز خرف و حکایت

چندین نیست که اگر جمال مشایخ حقیقی میداشت پیر ما را و ما را می بود این
نیز ضلالتی عظیم است و بسبب این عقیده در عقبهٔ انکار اهل الله از جهل فرو
مانده از طلب حقیقت و دریافت اهل حقیقت محروم و مهجور مانده هر آینه
چنین شیخان جاهل از خیل راه زنان دین و اخوان شیاطین اند پس طالب
صادق را واجب و لازم است که در ابتدای کار احتیاط بسیار نماید تا پامال
طریق این جهال نشود و غریق گرداب تقلیدشان نگردد که چون از پی دوی
ایشان فسرده گی و تیره گی و سردی بعید گشته حرارت و ندامت را فرو
نشاند قابلیت طالب نقصان پذیرفته ضایع گردد رباعی

پوشیده مرقعند از این خامی چند ٭ نا رفته ره صدق و صفا گامی چند
بگرفته ز طامات الف لامی چند ٭ بدنام کننده نکونامی چند

الشیخ الکامل المکمل

کمیل بن زیاد النخعی قدس الله سره از کمل موحدین و صاحب سر امیر المؤمنین
علیه السلام بوده و آنحضرت را از ثم بوده که چون علوم و اسرار در باطن
فیض موطن او موج زدی و خواستی که گوهر عرفانی بیرون اندازد کمیل را
پیش خود نشاندی و بر وی جواهر اسرار فشاندی آورده اند که روزی آنحضرت
بر شتر نشسته کمیل را بر عقب خود سوار کرده بود و در آن اثنا کمیل مبادرت
نموده سوال نمود که یا امیر المؤمنین ما الحقیقة یعنی چیست حقیقت حقیقة
الحقایق و مراد بحقیقة الحقایق وجود حق است سبحانه بنا بر آنکه او ثابت
و باقی است و باقی فانی یا بنا بر آنکه ذات احدیت جامع جمیع حقایق است
و شارح گلشن راز قدس سره گوید حقیقت ظهور ذات حق است بی حجاب
تعینات و محو کثرات موهومه در اشعهٔ انوار ذات فقال علیه السلام ما لک
و الحقیقة نظم یعنی تو و حقیقت بگذر تو از تویی ٭ از ما بکی طلب کن بگذر از این دویی
شیخ فاضل کامل عبد الرزاق کاشی رحمة الله علیه در شرح این کلام هدایت نظام
فرموده که چون کمیل از اصحاب قلوب بود و طالب مقام ولایت که مقام فنا در
ذات احدیت است میمون حال او اقتضای سوال از حقیقت نمود پس آنحضرت
جواب او بر وجهی ادا فرمود که مشعر بود بانکه آن مقام مقامی عالی است و صاحب

قلب بآن مترقی نتواند شد مگر نزد استعداد کامل و توفیق شامل و این کلام آنحضرت
تحریص است کمیل را بکسب کمال و ترغیب بر سیر و سلوک لایق باهل حال فقال
کمیل او لست صاحب سرک پس کمیل گفت آیا من صاحب سر تو نیستم قال
بلی و لکن یرشح علیک ما یطفح منی گفت صاحب سر من هستی و لیکن چون دیگ
سینهٔ من بجوش می آید آنچه از سر می ریزد ترا معلوم شود قال او مثلک یخیب
سائلا پس گفت آیا مانند تو کریمی سایل را نومید و محروم گرداند فقال
الحقیقة کشف سبحات الجلال من غیر اشارة یعنی حقیقت آنست که انوار
عظمت ذات الهی ظاهر و منکشف گردد بی کیف یعنی نه آنکه بجهتی مقید بود
یا بکیفیتی موصوف باشد آنگاه کمیل گفت زدنی بیانا یعنی روشنتر کن که فهم
نکنم فقال محو الموهوم مع صحو المعلوم یعنی حقیقت آنست که کثرات که وجود
موهوم دارند در هنگام صحو معلوم یعنی در ظهور نور تجلی حق محو و متلاشی گردند
و غیر حق نماند حقیقت عبارت از این مقام است که مرتبهٔ ولایت و قربست فقال
زدنی بیانا قال هتک الستر لغلبة السر فقال زدنی بیانا فقال نور یشرق من
صبح الازل فیلوح علی هیاکل التوحید آثاره قال زدنی بیانا قال اطف السراج
فقد طلع الصبح و اگر کسی با ذوق اطلاع بر شطری از حقایق و دقایق این کلام فایق
باشد بشرح فاضل مذکور رجوع نماید قال غوث المتاخرین السید محمد النوربخش
نور الله مرقده ان کمیل بن زیاد قدس سره کان صاحب سر امیر المؤمنین و حقایقه
کاشفه بلا واسطة فلا حاجة الی شرح حاله فهو کامل مکمل و سلسلة خرقتنا
و مشیختنا یتصل به و یستند الیه انتهی شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه
آورده که کمیل بن زیاد بن نهیک تابعی مشهور و اشرف ادراک زمان حضرت
رسالت صلی الله علیه و آله دست داده و گفته که ابن خیثمه روایت نموده که او
نوزده سال عمر داشت پس او ایام حیات حضرت نبوی هشتده سال ادراک نموده باشد
و از ابن سعد نقل نموده که کمیل شریف و مطاع بود اما قلیل الحدیث است و ابن
معین و جماعتی توثیق او نموده اند و از ابن عمار نقل نموده که او از رؤسای شیعه
بوده و آورده که حجاج از مغیره نقل نموده که حجاج در مقام آن شد که کمیل را

بدست آرد واو مضمون را فهمیده گریزان شد پس حجاج عطایی که بقوم او از
سپاهیان کوفه میداد منقطع ساخت وچون کمیل مشاهدهٔ این حال نمود
با خود گفت که مردی پیر ناتوان شده ام سزاوار نیست که در آخر عمر سبب انقطاع
معیشت قوم خود شوم انگاه نزد حجاج آمد وچون آن ملعون را نظر برو
افتاد گفت میخواستم که ترا آشکارا مواخذه کنم کمیل در جواب گفت که اندکی
از عمر من باقی است بکن هرچه میخواهی که بازگشت من وتو بخدای تعالی است
وحضرت امیر المومنین علی ع بمن خبر داده که تو قاتل من خواهی بود حجاج گفت
بلی تو از جملهٔ قاتلان عثمانی پس حکم کرد تا سر او را از تن جدا ساختند وبالجمله
کمیل بسبب تشیع در سنهٔ هشتاد ودو از هجرت بحکم حجاج ملعون شرف
شهادت یافت **ابو نصر بشر بن الحارث الحافی رحمة الله علیه فیض فضله الوافی** این حکایت
آورده که جد جد او عبد الله بر دست مبارک حضرت امیر المومنین علی ع
اسلام آورد اگرچه اصل او از مرو است اما مولدش بغداد بود واوایل
حال بملاهی ومناهی اشتغال مینمود پس خدای تعالی او را توفیق فرمود که توبه
بر دست حضرت امام همام موسی کاظم ع نمود در کتاب منهاج الکرامة مسطور
که آنحضرت از پیش خانه بشر میگذشت آواز غنا وسازی شنید وکنیزکی را
بدر خانه دید پس سوال فرمود که ای کنیزک صاحب تو آزاد است یا بنده کنیزک گفت
آزاد است حضرت امام فرمود که راست گفتی اگر او بنده می بود بندگی میکرد
واز خدای تعالی اندیشه مینمود پس آن کنیزک باندرون رفت وماجرا را با بشر
تقریر نمود وبشر از آن کلام هدایت انجام متنبه شده پای برهنه از خانه
بیرون آمده در عقب امام شتافت وبآنحضرت رسیده خود را در قدم مبارک
او انداخت وبر دست همایون او رایت توبه وندامت برافراخت وچون
پای برهنه می بود تا بعالم بقا رحلت فرمود بنابرین ملقب بحافی بوده
از ابو علی رودباری منقولست که گفت در بغداد در همسایگی ما ده جوان
بودند که باتفاق مرتکب مناهی میشدند اتفاقا روزی یکی را بهمسایگی
فرستادند او بسیار توقف کرد ایشان خشم آلود برو شده بودند ناگاه او

درآمد خندان وخربزه در دست واو دایم می بوسید ومی بوسید حریفان باو
گفتند همین بس بود که ما را انتظار بسیار فرمودی که الحال که آمدهٔ بر ما میخندی او
در جواب گفت که اگرچه دیر آمده ام اما فایدهٔ عظیم آورده ام که بشر حافی را دیدم بر
دکانی دست بر خربزه نهاده بود پس ما ایستادیم تا مالک آنرا راضی نمودیم وبده
درم خریدیم چون یاران او این سخن شنیدند هر یک از ایشان بنوبت آن خربزه را
از وی میگرفتند ومی بوسیدند وبر چشم وروی خود می مالیدند پس یکی از ایشان
گفت که بشر نیز مانند ما مردی بود دیگری گفت بسبب تقوی وعمل
صالح بدین مقام رسید آن شخص مهتدی شده گفت خدا را گواه میگیرم بعد از آن
شما را گواه که تایب شدم قربة الی الله تعالی از هر گناه واز هرچه مرضی آن درگاه نباشد
وان شاء الله سلوک طریقه بشر خواهم کرد پس هر یک از ایشان گفتند که من نیز
توبه کردم وبرین طریقه خود را قرار دادم وبالجمله همگی تایب شده بازگشت بخدای
تعالی نمودند وازانجا بطرسوس بقصد غزا رفتند ودر یک جا بشرف شهادت
رسیدند وایضا منقولست که در وقت مرض الموت بشر جمعی از یاران او بر
بالین او جمع شدند وگفتند میخواهیم که قارورهٔ ترا بطبیب بریم گفت من در نظر
طبیبم هرچه ارادهٔ او است با من میکند ایشان گفتند فلان طبیب نصرانی بغایت
حاذق است البته قارورهٔ ترا باو می بریم بشر گفت بگذارید مرا که طبیب مرا
بیمار ساخته باز ایشان مبالغهٔ بسیار در آن باب کردند انگاه بشر بخواهر خود
گفت فردا قارورهٔ مرا بایشان بده چون صبح شد وقاروره را نزد طبیب نصرانی
بردند او بجانب آن نظری کرد وگفت آنرا حرکت دهید حرکت دادند پس گفت آنرا بر
زمین بنهید نهادند باز گفت حرکت دهید حرکت دادند پس گفت بنهید بنهادند
تا سه مرتبه این کار کردند پس یکی از آن جماعت گفتند که ما ترا صاحب دقت نظر
وسرعت ادراک وحدس صایب میدانستیم والحال می بینیم که تکرار نظر و
تامل درین قاروره میکنی واین دلالت بر قلت معرفت میکند طبیب نصرانی
در جواب گفت والله که من در اول نظر تشخیص مرض او کرده بودم واز روی تعجب
تکرار نظر مینمودم بهرحال درین قاروره اگر آب نصرانیست آب راهبی خواهد

بود که خوف آنکه جگر او را پاره کرده باشد و اگر آب مسلمانی است آب بشرحافی
خواهد بود و آنرا نزد من دوایی نیست خود را باو برسانید که خواهد مرد
ایشان گفتند والله که این آب بشرحافی است و چون طبیب نصرانی این
معنی را شنید مقراض گرفت و قطع زنار نموده شهادتین ادا نموده
مسلمان شد از جماعت منقولست که چون طبیب نصرانی مسلمان شد بعد
تمام متوجه خدمت بشر شدیم که این بشارت باو رسانیم چون چشم بشر بر ما
افتاد گفت طبیب مسلمان شد گفتیم بلی که شما را ازین معنی خبر داد گفت چون
شما از من جدا شدید حالتی میان خواب و بیداری مرا عارض شد در ان اثنا
شنیدم که کسی بمن میگوید که ای بشر بشارت باد ترا که ببرکت آب تو طبیب نصرانی
مسلمان شد و بعد ازین سخن بیک ساعت بشر بدار الوصال انتقال نمود بعضی
گویند در بغداد از دنیا رفت و بعضی گویند در شوشتر فوت شد الحال مزار
او در قصبهٔ دلکشا که از اعمال شوشتر و اخجه اقطاع و سیورغال سادات رفیع
الدرجات آنجا و محل خیام طوایف و لحشام عقیلی است مشهورست و مردم
اعتقاد مراسم زیارت او بجای آرند و چون بشر بنابر ظهور انتساب او
بائمه اهل البیت علیهم السلم نزد صاحب نفحات متهم برفض بوده در مقام
ذکر او تعصب بکار فرموده و ببه چهار سطر از اخبار او اختصار نموده
و این بیچاره دعما لانفه و اتقاما لله در مقام بیان احوال و مقامات او
طریقه اطناب پیموده هرچند منافی اسلوب این کتاب بود و کان تاریخ وفاته
یوم العاشورا من محرم الحرام لسنه سبع و عشرین و مائتین الشیخ الفاضل
الواصل بهلول بن عمرو العاقل روح الله روحه و او ابو وهب بن عمرو است
که از عقلای مجانین بوده و بعضی ان او را دیوانه میخوانند مولد او کوفه
و چنانچه در تاریخ گزیده مسطورست از بنی اعمام هارون الرشید عباسی
بوده و تلمیذ خاص حضرت امام همام جعفر الصادق ع بوده و در زمره
مفتیان عصر خود معدود بوده نقلست که هارون بواسطه حفظ
ملک مقیم همواره در مقام دفع امام واجب التعظیم بود و بهانهای

انکه

آنکه بحث که آنحضرت را بدرجه شهادت رساند و خاطر از همم جمع کرداند تا آنکه
در ان ایام حضرت امام را متهم بداعیه خروج نمود و از مفتیان زمان خود که یکی
از انجمله بهلول بود استفتا در باب قتل امام معصوم نمود دیگران فتوی
دادند و بهلول بخدمت حضرت امام رفت و ان صورت واقعه خبر داد و التماس نمود که او را در ان باب م
ارشادی نماید آنحضرت فرمودند که تهمل نفسک یعنی خود را گسسته مهار و
بی وقار ظاهر ساز بهلول بمقتضای اشارت واجب الاطاعة عمل نموده
و خود را از تکلیف هارون خلاص فرمود بهلول را با ابوحنیفه کوفی مناظرات
بسیار است و او را همیشه ملزم و مالیده میداشته آورده اند که روزی بهلول
بر در خانه ابوحنیفه که ابا افادا استماع نمود که با تلامذه خود میگوید امام جعفر
صادق ع سه چیز میگوید که من آنها نمی پسندم اول انکه میگوید که شیطان
باتش معذب خواهد شد چون تواند بود که شیطان که از آتش است باتش
معذب گردد دیگر میگوید که خدای تعالی را نمی توان دید چون تواند بود که چیزی
موجود باشد و او را نتوان دید دیگر انکه میگوید که بنده فاعل فعل خود است
و حال انکه نصوص برخلاف آن وارد است چون این سخن تمام شد بهلول
کلوخی از زمین برداشت و حواله ابوحنیفه کرد و بکر بخت اتفاقا آن
کلوخ بر پیشانی ابوحنیفه آمد و کوفته و آزرده شد ابوحنیفه با تلامذه
از عقب او دویدند و او را گرفتند و چون خویش خلیفه بود آزار او نتوانستند
نمود لاجرم او را بخدمت خلیفه بردند و اظهار شکایت از او نمودند بهلول
با ابوحنیفه گفت که از من بتو چه ستم رسیده ابوحنیفه گفت که کلوخی
بر پیشانی من زده و سر من درد میکند بهلول گفت درد را بمن بنمای ابو
حنیفه گفت درد را چون توان دید بهلول گفت پس تو چرا اعتراض بر حضرت امام
جعفر میکردی و میگفتی که چه معنی دارد که خدای تعالی موجود باشد و او را
نتوان دید دیگر تو دعوی آزردگی از کلوخ کاذبی زیرا که ان کلوخ خاک
بود و تو از خاکی باید که خاک از خاک متاثر نشود و معذب نگردد دیگر آنکه
اعتراضی که تو بر امام میکردی که شیطان از آتش است چگونه از آتش

معذب شود دیگر تو استبعاد قول امام می‌نمودی که بنده فاعل فعل خود
گفته مضطر کاه که بنده فاعل فعل خود نباشد پس چرا تو مرا پیش خلیفه
آورده و دعوی قصاص میکنی ابو حنیفه چون سخن معقول بهلول در برابر
نتوانست گفت شرمنده گشته از مجلس برخاست و شیخ اجل متکلم
محمد بن جریر بن رستم الطبری در کتاب ایضاح روایت کرده که بهلول
روزی در یکی از کوچهای بصره میرفت جماعتی را دید که بشتر از پی
بشتاب میرفتند یکی از آن مردم گفت که این حیوانات بی شبان
بکجا میروند آنکس از روی خوش طبعی گفت که بطلب آب و علف میروند
بهلول گفت که با وجود قلة حمی و قرة علف بکجا هم میرسند والله که علف
بسیار بود اما آنرا ندیدند و آینا فی فراوان بود آتش در آن زدند و بعد ازان
این ابیات انشا نمود شعر برئت الی الله من ظالم ۞ لسبط النبی ابی القاسم
ودنت الهی بحب الوصی ۞ وحب النبی ابی فاطم ۞ وذلک حرز من الصائبات
ومن کل متهم غاشم ۞ بهم ارتجی الفوز یوم المعاد ۞ وآمن من نقمة الحاکم
وچون جماعت سخنان او را شنیدند متحیر گردیده باتفاق نزد او آمدند و گفتند
که این جماعة بمجلس محمد بن سلیمان که پسر عم هارون الرشید و حاکم بصره است
میروند گفت از برای چه پیش او میروند گفتند که عمر بن عطای عدوی
که از اولاد عمر بن الخطاب و از علمای زمانست در مجلس او حاضر آمده
میخواهند که تحقیق حال و مبلغ فضل و کمال او نمایند و اگر تو نیز با ما موافقت
نمائی تا با او مناظره کنیم سزاوار خواهد بود بهلول گفت وای بر شما
با عاصی موجب زیادتی جرأت او بر عصیان میشود و صاحبان بصیرت را کی
باشد که در شبهه اندازد در خدای تعالی شکی نیست و در حق اشتباه و التباس
نه اگر شما از اهل معارف بودید قناعت مینمودید بآنچه از اهل عرفان
اخذ آن نموده اید و چون آن جماعت از بهلول نومید گردیده بمجلس محمد بن
سلیمان حاضر شدند قصه خود را با بهلول نزد او ظاهر ساختند آنگاه
او بخادمان خود امر نمود که او را حاضر سازند و چون بهلول نزدیک در خانه

محمد بن سلیمان رسید عمر بن عطاء عدوی برخاست و از محمد بن سلیمان التماس
رخصت مناظره با بهلول نمود محمد او را رخصت داد و چون بهلول بخانه در آمد گفت
السلام علی من اتبع الهدی وتجنب الضلالة والغوی عمر بن عطا گفت و علی السلمین
السلام اجلس یا بهلول بهلول گفت وای بر تو که مرا امر میکنی بچیزی که ترا در آن
دخلی نیست و تقدم میکنی در آن بر کسی که فضل او بر تو ظاهر است و مثل تو
با مثل کسی است که خود طفیلی خوان دیگری باشد و بخواهد که از آن خوان بمردم
نیز دهد و در طفیلی و احسان او خیری نیست عمر بن عطاء در جواب او مبهوت ماند
آنگاه محمد بن سلیمان به عمر بن عطا گفت که تو سزاوار نیستی که با تو سخن گوید و چون
با تو در سخن آمد ساکت و مبهوت شدی بهلول گفت ای امیر نزد خدای تعالی این کار
دشوار نیست مگر نخوانده این آیه را که فبهت الذی کفر والله لا یهدی القوم الظالمین
پس محمد بن سلیمان با بهلول گفت که بنشین که مجلس منست و من ترا اذن میدهم
بهلول او را دعا کرده گفت عمر الله مجلسک واسبغ نعمه علیک واوضح برهان
الحق لدیک واراک الحق حقا واعانک علی اتباعه واراک الباطل باطلا واعانک علی
اجتنابه پس عمر بن عطا گفت ای بهلول طریق جد را التزام کن و از هزل دوری کن
و سخن نیک بگوی بهلول گفت وای بر تو بهتر از کلام الهی سخنی میباشد و حجتی دیگر غیر
او هست پس تو سخن خود را پاکیزه ساز و اشارت بعیب دیگران منمای پیش از آنکه
بعیب خود آگاه گردی آنگاه عمر بن عطا گفت ای بهلول خود را از مشهوران زمان میدانی
و دعوی اطلاع بر معارف مینمائی میخواهم که تو از من سوال کنی یا من از تو بهلول گفت
دوست نمیدارم که سایل باشم و نه مسئول عدوی گفت چرا بهلول گفت زیرا که اگر از
تو چیزی را سوال کنم از آن نمیدانی جواب آن نمیتوانی و اگر تو از من سوال کنی بجا آیم که از
من سوال کنی بطریق اهل تعنت و عناد خواهی کرد و قصد آن خواهی کرد که حق را بباطل
خود ضایع سازی و امر واضح را بجدل خود پنهان گردانی و آئین حکام تو از آنچه که خدای
تعالی نهی کرده است و نهی بالغ ایشان نموده در آنجا که میفرماید و اذا رأیت الذین
یخوضون فی آیاتنا فاعرض عنهم حتی یخوضوا فی حدیث غیره واما ینسینک الشیطان
فلا تقعد بعد الذکری مع القوم الظالمین پس عدوی با او گفت که اگر تو از اهل ایمانی تو

که ایمان چیست بهلول گفت مولای ما صادق جعفر بن محمد علیه السلام فرموده است
الایمان عقد بالقلب وقول باللسان وعمل بالجوارح والارکان عدوی گفت از
صادق گفتن تو امام خود را چنان معلوم میشود که در زمان او صادق دیگر بود
بهلول گفت چنین است و با وجود این سخن تو جاری میشود در انکه جد تو
عمر ابا بکر را صدیق نام کرد چه ما اینجا میگوییم که مگر در زمان ابی بکر دیگر صدیقی
نبود عدوی گفت بلی نبود بهلول گفت این سخن تو رد است بر کتاب و سنت
اما کتاب زیرا که خدای تعالی هر کس را که ایمان بخدا و رسول آورده باشد صدیق
نامیده و فرموده والذین آمنوا بالله ورسوله اولئک هم الصدیقون واما سنت
زیرا که حضرت رسالت صلی الله علیه وآله با بعضی از اصحاب خود فرموده اند که انا فعلت
الخیر کنت صدیقا عدوی گفت بواسطه آن ابوبکر را صدیق نام کردند که اول کسی بود
که تصدیق حضرت رسالت صلعم نمود بهلول گفت با انکه اولیة او ممنوع است
تخصیص او بآن خطاست در لغة و رد است بر مضمون آیتی که مذکور شد عدوی
از آن شاخ بشاخی دیگر پرواز نموده از بهلول پرسید که امام تو کیست بهلول گفت
امامی من سجی فی کفه الحصی وکلمه الذئب اذ دعوی وردت له الشمس من الملا واقر
الرسول صلعم علی الخلق له الولا وتکاملت فیه الخیرات وتنزه عن الخلایق الدنیا
فذلک امامی وامام البریات پس عدوی گفت که وای بر تو مکر هرون الرشید را
امام خود نمیدانی که این صفات و محامد بر زبان میرانی بهلول گفت وای بر تو
چرا امیر المومنین را ازین صفات مذکوره و محامد ماثوره خالی و عاری میدانی
والله که من بر تو گمان ندارم الا آنکه دشمن او باشی و خلاف او نهان میداری
و خلاف او را اظهار میکنی و بخدا سوگند که اگر این خبر باو برسد ترا تمادیب
بلیغ خواهد نمود محمد بن سلیمان مضمون آن کلام لطافت مشحون را فهمیده
بخنده در آمده با عمر بن عطا خطاب نموده گفت والله که بهلول ترا ضایع و ناچیز
گردانید و در ورطه فضیح شنیع که تو میخواستی که او را بیندازی او ترا انداخت
و چه خوبست که آدمی خود را دور دارد از آنچه او را بکار نیاید و چه قبیح است
که خود را آراسته نماید بآنچه زیبنده آن نیست آنگاه یکی از غلامان

خویش

خویش امر نمود که دست عمر بن عطا را گرفته از مجلس اخراج نمود پس با بهلول خطاب
نموده گفت ما الفضل الا فیک وما العقل الا من عندک والمجنون من سماک
مجنونا ای بهلول بمن خبر ده که علی بن ابی طالب افضل است یا ابی بکر بهلول گفت
اصلح الله الامیر ان علیا من النبی کالشیء من الشیء والضوء من الضوء وکالعضد
من الذراع وابو بکر لیس منه ولا یوازیه فی فضله الامثله ولکل فاضل فاضله
دیگر باره محمد از و پرسید که بگوی که اولاد علی بخلافت احق اند یا اولاد عباس
درین مرتبه بهلول از خوف محمد که عباسی بود ساکت شد محمد گفت چرا سخن
نمیکنی بهلول گفت دیوانگان را بجا نوبت تمیز و شر و سودای تحقیق این امور
بگذار ذکر که فشکانرا و چیزی بخور که صلاح حال ما در آن باشد والحال
من گرسنه ام محمد بن سلیمان گفت از خوردنیها چه چیز ترا مطلوبست بهلول
گفت آنچه سد باب جوع من نماید محمد فرمود که چند رنگ طعام با چند نان پیش
حاضر ساختند و او را امر بخوردن نمود بهلول گفت اصلح الله الامیر ما طاب طعام
المغنی ولا المحنی یعنی دشتاد یکی و در میان جماعت طعام خوردن نیکو نمی نماید
اگر مرا اذن دهی که این طعام را بیرون برم برمی گوارا خواهد شد محمد او را اذن
خروج نمود آنگاه بهلول آن اطعمه را بر کنار خود ریخت و فریاد کنان بیرون
رفته این ابیات بر زبان راند شعر ان کنت تهواهم حقا بلا کذب
فالزم جنونک فی جد وفی لعب ایاک من ان یقولوا عاقل فطن
فتبتلا بطویل الکد والنصب موه لعلم ما انطوی من خلق
فما یضرک ان تنبوک بالکذب پس کودکان بر و جمع آمدند و طعامی که در کنار
او بود ازو ربودند و آزار ایشان گریخته در مسجدی که در آن نزدیکی بود در آمد
و در مسجد را بسته بر پشت بام برآمد و این آیه را بر ایشان میخواند که فضرب بینهم
بسور له باب باطنه فیه الرحمة وظاهره من قبله العذاب چون محمد بن سلیمان
ماجرای بهلول را با کودکان مشاهده نمود بخنده در آمد و امر نمود که کودکان را دور
کردند و گفت لا اله الا الله لقد رزق الله علی بن ابی طالب لکل نجیب یعنی
خدای تعالی هر جا صاحب دلی است دل او را انباز محبت و ولای علی بن ابی طالب

علیه السلام کرد اینده نقل است که جمعی ستم ظریف که عقیده بهلول را میدانستند
باو گفتند که در اخبار واقع شده که ابو بکر و عمر را با سایر امت وزن کردند
و ایشان بر امت راجح آمدند بهلول در بدیهه گفت اگر این خبر صحیح است هر آینه
البته در میزان قصوری بوده آورده اند که بهلول بمجلس جمعی رسید که مذاکره
حدیث میکردند و در آن اثنا از عایشه روایت کردند که میگفته لو ادرکت
لیلة القدر ما سألت ربی الا العفو و العافیه یعنی اگر ادراک شب قدر
کنم سوال نخواهم کرد از خدای خود الا عفو و عافیت را بهلول چون آن کلام
بشنید گفت نصف دیگر این دعا را گذاشته گفتند آن کدام است گفت
الظفر علی علی بن ابی طالب یعنی ظفر یافتن بر حضرت امیر المؤمنین مطلب
عایشه بوده پس در سوال او داخل خواهد بود با آنکه گفته باشد و ما سالته
الا العفو و العافیة و الظفر علی علی بن ابی طالب و در کتاب لطایف
الطوایف بجای و الظفر علی علی بن ابی طالب و الظفر علی الجمل مذکور است
یعنی در جنگ جمل مرا ظفر دهی و مآل هر دو روایت یکیست بهلول وقتی
در بصره بود او را گفتند دیوانهای بصره را بشمار گفت آن خود از شمار بیرون است
اما اگر گویند عاقلان را بشمارم که ایشان معدودی چند بیش نیستند در تاریخ
گزیده مسطور است که روزی بهلول نزد هرون الرشید رفت و هرون
در عمارتی که بتجدید ساخته بودند نشسته و چون بهلول را دید گفت
چیزی بر دیوار این عمارت بنویس بهلول پاره زغال برداشت و بر آنجا بنوشت
رفعت الطین و وضعت الدین رفعت الجص و وضعت النص فان کان
من مالک فقد اسرفت و الله لا یحب المسرفین و ان کان من مال غیرک فقد
ظلمت و الله لا یحب الظالمین نقلست که هرون الرشید روزی بهلول را
دید که بر اسب نی سوار شده با کودکان میدوید پیش رفت و بر او سلام کرد
و التماس پندی از و نمود بهلول گفت هذه قصورهم و هذه قبورهم یعنی
مشاهده قصور سلاطین ماضیه و قبور ایشان پندی عظیم است هارون گفت
پندی دیگر بده بهلول گفت ای هرون هر کرا خدای تعالی مالی و جمالی داده

باشد و لو یا آن جمال عفت و پرهیزکاری شیوه خود سازد و بمال خود مستحقان را
بنوازد خدای تعالی نام او را در دیوان ابرار ثبت سازد هرون الرشید از سخن
حسن طلبی خوشحال گفت امر کردیم که دین ترا بدهند بهلول گفت هرگز دین بدین ادا
نشود بغیر درست نیست دین مردم است با ایشان باز ده و بر من منت منه هرون
گفت حاجتی دیگر از من بخواه بهلول گفت حاجت من آنست که نه تو مرا بینی و نه من
ترا بعد از آن با اسب خود بجولان در آمده گفت دور شوید که اسب من لگد میزند
نقلست از سری سقطی که گفت روزی از گورستانی میگذشتم بهلول را دیدم بر بالای
قبری نشسته و پایهای خود را فرو گذاشته بخاک بازی میکرد باو گفتم بسیار
درین گورستان بسر می بری گفت انا عند قوم لا یؤذوننی و ان غبت عنهم لا یغتابونی
یعنی نزد قومی میباشم که آزاری بمن نمیرسانند و اگر از پیش ایشان غایب میشوم
مرا غیبت نمیکنند پس باو گفتم که نان بسیار گران شده دعائی از برای ما بکن
گفت لا ابالی و لو ان کل حبة بمثقال علی ان اعبده و علیه یرزقنی کما وعدنی
سبحانه و تعالی یعنی اگر از گرانی نان باکی ندارم و اگرچه یکدانه جو یا گندم بمثقال نقره
بلکه طلا باشد بر من است که بندگی خدای تعالی کنم و بر وست که
رزق مرا برساند چنانکه بمن وعده کرده روزی وزیر خلیفه بهلول را گفت
دل خوش دار که خلیفه ترا تربیت کرده بر سر خوک و خرس حاکم کردانید بهلول
گفت این زمان حاضر خود باش و قدم از فرمان من بیرون منه که رعیت منی
خلیفه و اهل مجلس بخندیدند و وزیر منفعل شد نقلست که از بهلول پرسید
کسی که شخصی مرده و وارث از و مادری و دختری و زوجه مانده و از مال چیزی
نگذاشته بهر یک چه میرسد در جواب گفت که دختر را یتیمی میرسد و مادر را
نصرت و اضطراب و زوجه را خانه خراب و باقی نصیب عصبه و الله اعلم بالصواب
شیخ العارفین و رئیس السالکین ابو یزید البسطامی قدس سره نام او طیفور بن
عیسی بن آدم بن سروشانست از طبقه اولی و اکابر ایشانست سید المتألهین
حیدر بن علی الآملی قدس سره در کتاب جامع الانوار ذکر نموده که ابو یزید تلمیذ حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام و سقای دار و محرم اسرار ایشان بوده وقتی

یکی از اهل سنت که قایل بتعصب در
میراث اند بطریق استهزاء

بوفی

دانی در کتاب اربعین کلام نوشته است که افضل المشایخ و اعلام دینهم
هو ابو یزید البسطامی قدس سره وکان سقاء فی دار جعفر الصادق ع
وچنانچه سابقا در فواتح این مجلس مذکور شده شیخ شهاب الدین ابو الفتح
یحیی مقتول که خواهرزاده شیخ شهاب الدین عمر سهروردی بود در
کتاب تلویحات گوید ارسطو را بخواب دیدم که مدح و ثنای افلاطون
میگفت از و پرسیدم که هیچکس از فلاسفه اسلام بمرتبه او رسید گفت
نه بمرتبه او رسیده و نه بجزوی از هزار جزو مرتبه او پس من جمعی را که
شناختم میشمردم و او ملتفت نمی شد و چون ابو یزید بسطامی و ابو محمد سهل
ابن عبد الله تستری و امثال ایشان را نام بردم خرم شد و گفت ایشان فلاسفه
و حکمای بحق اند و از علوم رسمیه گذشته اند و بعلم حضوری اتصالی شهودی
رسیده اند و مشغول نبودند بعلایق هیولی و جنبش ایشان از آنجاست
که جنبش ماست و سخن ایشان از آنجاست که سخن ماست قال المولی العارف
نور الدین جعفر البدخشی رحمه الله فی کتاب الاحباب ان السلطان طیفور
المعروف بابی یزید البسطامی قدس سره قد صحب کثیرا من المشایخ ثم جاء
الی حضرت الامام الصادق علیه السلم وصحبه مستفیضا من الصادق و عرف
کمال الصادق فقال لو لم اصل الی الصادق لمت کافرا مع انه کان بین الاولیا
کجبرئیل بین الملایکه وکانت بدایته نهایة السالکین هکذا شهد له الشیخ
المرشد جنید البغدادی قدس سره انتهی وصاحب کتاب مقامات شیخ قدس
سره که از اولاد شیخ ابو الحسن خرقانی بوده آورده که همچنانکه حضرت رسالت
صلی الله علیه واله وسلم پیش از نزول وحی الهام بتجارت شام قناعت نموده بود
سلطان بایزید نیز در اوایل ایام سعادت انجام باستفاده و استعلام از
هر ناپخته و خام اکتفا نمیفرمود و از هر کس چیزی می پرسید و از هر معدنی نقدی
میگزید نظم از دوست بهر کجا رسمی می پرسم ٭ وز هر که به بینم خبری می پرسم
تا بآیه قل لا اسالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی رسید و حدیث انی تارک
فیکم الثقلین لن تضلوا ما ان تمسکتم بهما کتاب الله و عترتی اهل بیتی

شنید

شنید دست تمسک و اعتصام بعروة الوثقی متابعت اهل البیت علیهم السلم
زد و باعانت راحله شوق و زاد یقین متوجه کعبه آمال هر عاشق صادق امام
جعفر بن محمد صادق علیهم السلام شد و مدتی در مقام خدمت بایستاد و حق
آن بواجبی بگذارد نظم ای دل اندر بند جانانی حدیث جان مکن ٭
صحبت سلطان گزیدی خدمت دربان مکن ٭ تا روزی حضرت امام جعفر ع
باو گفت که بایزید آن کتاب را بیار که بر طاق نهاده است شیخ گفت کدام طاق
امام گفت مدتی است که با ما صحبت میداری طاق ندیدی شیخ گفت که من بنظاره طاق و
رواق نیامده ام مرا نظر بر قبله حق است یعنی دل شما نظم
مرا در روی شد کردن نگاهی ٭ بسی بهتر که از مه تا بماهی نظم
بهر طرف که نگه میکنم ترا بینم ٭ از آنکه در نظرم هیچکس نمی آید ٭ امام جعفر علیه السلم
در وی نظر کرد گفت من مجاهدتی و مساعدتی می بینم مجاهده سیر بنده است
و مساعده عنایت حق پس صاحب مجاهده سیار باشد و صاحب عنایه طیار و الی
ذلک المرید السیار العارف الطیار طر بجناح الارتیاح الی بسطام وادع الی
سبیل الملک العلام یعنی درنده پرنده وارگی باید ای بایزید تو بپر بال شادمانی
بر بسطام و خلق را دعوت کن براه ملک علام شیخ گفت خلعتی فرمای و رفیقی
امام جعفر ع جبه خود در وی پوشید و فرزند صلبی خود امام محمد را با او روان
کرد شیخ با این امام به بسطام آمد و هنوز شیخ در حیات بود که امام محمد را وفات
رسید شیخ او را در مقامی که امروز قبه است دفن کرد و پیوسته بزیارت
تربت او تقرب مینمودی و شیخ نور الدین ابو الفتوح محدث گفته که نزد علمای
تاریخ صحت رسیده که فوت حضرت امام جعفر ع در صد و چهل و هشت بوده
و فوت سلطان بایزید در دویست و شصت و یک و در این هر دو تاریخ کسی خلاف
نکرده و تفاوت میان هر دو تاریخ صد و سیزده سال باشد و عمر سلطان بایزید
از هشتاد سال زیاده کسی ننوشته نتواند بود که بایزید بملازمت امام علی بن
موسی بن جعفر الصادق علیهم السلام رسیده باشد و کاتبان از روی سهو آن دو نام
نامی و اسم سامی را نوشته باشند و میر سید شریف در شرح مواقف در اصل

تا آخر زمان ابویزید از زمان حضرت امام موافقت با ابو الفتوح مذکور
نموده و توجیه مذکوره برین وجه نموده که چون ابویزید استفاضهٔ حقایق و
معارف از روحانیت حضرت امام مینموده لاجرم انتساب او با آنحضرت
اشتهار یافته و این هردو سخن معارض اند با جماع جمهور و روایت مستفیض
مشهور که در کتاب مقامات شیخ مذکورست با آنکه قول ابو الفتوح که در بن
هردو تاریخ کسی خلاف نکرده ممنوعست و چگونه چنین باشد و حال آنکه
صاحب نفحات نقل خلاف نموده و گفته که فوت بایزید در سنه اربع و ستین
و مأتین نیز گفته اند بر تقدیر تسلیم اولی و اظهر در مقام ترجیه آنست که گویم
چون صاحب کتاب مقامات از شیخ قدس سره نقل نموده که آیهٔ کلام و حلیت
سید امام او را باعث شد بر آنکه تمسک بعروه وثقی محبت اهل البیت علیهم
زد شاید که مراد او از تو جه بخدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلم
التزام مذهب حق جعفری و اعتصام بمحبت خاندان حیدری باشد که فی
الحقیقه دهنما و رهبر دین و وسیله و دستگیر همان تواند بود چنانکه
مولانا اهلی شیرازی فرموده نظم محبت بجهان رهنما و پیر منست
بحشر دامن پاك تو دستگیر منست و ظاهر مراد میر سید شریف قدس سره
از قول او که شیخ استفاضهٔ حقایق و معارف از روحانیت حضرت امام
مینموده عامتر از استفاضه حقایق طریقت باشد و از معارف حقایق
~~وخلقی عجیب داشت و بسطی اقبض آمیخته و از رجا و خوف غالب کارات تا بیانت~~
~~پیش گرفته و او را از بان طریقت و محبت بود و همتی عالی داشت و گستاخ~~
~~بود و او را یحیی واعظ گفتندی و بود و عالم و عامل و تصوف و ...~~
~~مخصوص بمجاهده و مشاهده موصوف و صاحب تصنیف بود و سخنی~~
~~بغایت کبیر داشت تا حدی که مشایخ گفته اند که حق تعالی دو یحیی یکی از انبیا~~
~~و یکی از اولیا یحیی بن زکریا علیه السلام طریق خوف چنان سپرد که همه~~
~~صدیقان بخوف از فلاح خود نومید شدند و یحیی بن معاذ طریق رجا~~
~~چنان سپرد که دست همه مدعیان رجا در خاک مالید و ...~~

شریعت یعنی استفاده مسایل شریعت بر وجهی مینمود که در مذهب حق جعفری
مقرر بود و این هنگام میان توجیه میر و توجیه فقیر عموم و خصوص خواهد
بود و نهایة الامر جناب میر و اداء عبارت رعایت تقیه نموده و فقیر رعایت آن
ننموده آری توفیق میان مضمون تواریخ و نسبت سقائی دادن بشیخ بزرگوار بغایت
مشکل و دشوارست و حل اشکال بر وجهی که این فقیر از کتاب معجم البلدان
استفاده نموده آنست که صاحب معجم در ترجمهٔ بسطام گفته که آن مدینه
کبیره من قبر ابویزید طیفور بن عیسی بن سروشان الزاهد البسطامی بلد ریا
ان شهر بد کنار یا زارد بیم و از آن شهرست نیز ابویزید طیفور بن آدم بن
عیسی بن علی الزاهد البسطامی الاصغر انتهی مضمون کلام صاحب معجم و از آن
ظاهر میشود که ابویزید زاهد بسطامی ملقب بطیفور دو کس بوده اند اکبر و اصغر
و بواسطهٔ اشتراک ایشان در لقب و اتفاق در اسامی بعضی آبا و اجداد جمعی
ایشان معجم نیز متابعت شد شیخ ابو الفتوح و امثال او گمان برده اند که ابویزید
زاهد بسطامی یکی است که تاریخ زمان او از زمان حضرت امام علیه السلام
متأخرست لاجرم توهم منافات مذکوره نموده اند و در توجیه آن ارتکاب تکلفات
بارده فرموده اند و بنا بر تحقیق صاحب معجم میتواند بود که ابویزید که معاصر حضرت
امام و سقای دار او بوده ابویزید اکبر باشد و آنکه تاریخ زمان او متأخرست
ابویزید اصغر باشد والله تعالی اعلم صاحب کتاب مقامات مذکور آورده که در اوایل
سنه سبعمایه پادشاه اسلام اولجایتو خان نور الله مرقده مرید شیخ رضی الدین
از اولاد شیخ ابویزید بود شد و از دست او خرقه پوشید و التماس و بنیاد قبه بر
تربت محمد بن جعفر الصادق علیه السلم نهاد و خانقاهی در جوار مزار سلطان
العارفین جهت زایران و مسافران بنا فرمود و سه باطی با طاق و ایوان در پیش
تربت هم فرمود و با تمام رسانید و خدمت سلطان اولجایتو فرزند شیخ رضی الدین را
که شیخ شرف الدین بود بغایت تعظیم نمودی و در فرمانها قرنداش نوشتی و مخفی
نماند که ارادت و اختصاص آنچنان پادشاه شیعی خواه سنی گاه بشیخ ابویزید
و اولاد او دلیل صحیح نیست شیخ است بسدهٔ سنیهٔ جعفریه و انتساب او عجب

قرداش و قرنداش
بترکی برادر را گویند

شقیق بن

حق امامیه اثنا عشریه **الشیخ الصدیق ابراهیم البلخی قدس سره**
کنیت او ابو علی است و علو مرتبه او مشهور و جلی صاحب جامع الانوار نوشته
که از تلامذه امام همام موسی الکاظم است ع جامع علوم رسمیه شرعیه و معارف
کشفیه ذوقیه بوده استاد حاتم اصم و مصاحب ابراهیم ادهم است در سنه
اربع وسبعین ومایه در ولایت ماوراء النهر بتهمت رفض شهید شد و قبر او
در ختلانست تفصیل مقامات و بیان کرامات او در کتب متداوله که اشتهار
کلکل اعتبارست و ایراد آن منافی سلک اختصار **سلطان ارباب العلم ابراهیم
بن ادهم انار الله برهانه** از طبقه اولی و ابنای ملوک بلخ است
سلطان سلاطین ظاهر و باطن بوده و از خدمت حضرت امام همام محمد بن علی
ابن الباقر علیه السلام استفادهٔ حقایق و معارف نموده زمخشری در ربیع
الابرار آورده که ابراهیم بن ادهم از اهل بلخ خراسان بود و اصل او از بنی
عجل است روزی از قصر خود سر بیرون آورد مردی را دید که در سایه قصر او
نانی بیرون آورده خورد و آبی بر بالای آن آشامید و بعد از آن خوابید پس
ابراهیم با خود گفت که با این دنیا چه میکنم هرگاه نفس با این قدر که مشاهده شد
قناعت مینماید آنگاه از قصر بیرون آمد و طریق سیاحت پیش گرفت و غوث
المتاخرین سید محمد نوربخش در مشجر خود آورده که او مجذوب سالک و
تارک دنیا بود و سلسله او در ولایت نادر و کار رمانا قیست در جوانی توبه
کرد و سبب آن بود که روزی بشکار رفته بود هاتفی آواز داد که ای ابراهیم
ترا نه از برای این کار آفریده اند او را تنبیهی حاصل شد و ترک دنیا نمود
و دست تمسک در ذیل توبه و دامن طریقت زده طریق مکه معظمه پیش گرفت
و در آنجا بخدمت حضرت امام ع رسید و فضیل عیاض و سفیان ثوری را
دید بعد از آن بشام رفت و در آنجا در سنه احدی او اثنین او ست وستین
ومایه بجوار رحمت ایزدی پیوست **یحیی بن معاذ الرازی روح الله روحه**
یافعی شافعی او را شیخ عارف و بحر معارف و واعظ عصر و حکیم دهر خود گفته
شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض الفضایح گفته که یحیی معاذ بتهمت شیعی

مذهب و اصولی و معتقد بوده و در کتاب تذکرة الاولیا که بشیخ عطار انتساب
یافته مسطورست که یحیی بن معاذ لطیف روزگار بود و خلقی عجیب داشت و
بسطی با قبض آمیخته و رجای غالب کار خایفان پیش گرفته و او را زبان طریقت
و محبت بود و همتی عالی داشت و گستاخ درگاه بود و او را یحیی واعظ گفتندی
و در علم و عمل قدمی راسخ داشت و بلطایف حقایق مخصوص و بمجاهده و مشاهده
موصوف و صاحب تصنیف بود و سخنی موزون و نفسی گیرا داشت تا حدی
که مشایخ گفته اند که خدای را دو یحیی بود یکی از انبیا و یکی از اولیا یحیی بن ذکریا
علیه السلام طریق خوف چنان سپرد که همه صدیقان بخوف او از فلاح خود نومید
شدند و یحیی بن معاذ طریق رجا چنان سپرد که دست همه مدعیان رجا در
خاک مالید و در تذکره ابن عراق این چند کلمه از یحیی معاذ در طریق خوف
منقولست عمل کالسراب و قلب من التقوی خراب و ذنوب بعدد الحصا و
التراب ثم تطمع فی الکواعب الاتراب هیهات انت سکران بغیر شراب و در
کتاب نفحات مسطورست که او از طبقه اولی است کنیتش ابو زکریاست
و لقب او واعظ یوسف بن الحسین الرازی گفت بصد و بیست شهر رسیده ام
بسیار علما و مشایخ هیچکس ندیدم که قادرتر باشد بر سخن از یحیی معاذ رازی
و وی گفته انکسار العاصین احب الی من صولة المطیعین و وی گفته
که حقیقت محبت آنست که ببر بیفزاید و بجفا نکاهد قال اهل التاریخ
خرج یحیی بن معاذ الی بلخ و اقام بها مدة ثم رجع الی نیشابور و مات بها سنة
ثمان وخمسین ومایتین **ابو سری منصور بن عمار بوشنجی قدس سره**
در تاریخ گزیده مسطورست که او در اوایل حال در راه کاغذ پاره یافت بر آنجا
نوشته بسم الله الرحمن الرحیم جایی نیافت که آنرا بنهد بخورد و ببرکت آن
درهای علم برو گشوده شد در کتاب شیخ عبد الجلیل رازی مسطورست که منصور را
منصور از جمله صوفیه شیعه بود و در حکایه آمده است که همان شب که
بخاک سپردند یکی از مریدان او را بخواب دید که در قصور جنات طواف میکرد
با زینت تمام پرسید که ای منصور قصور و حور و نور چه یافتی قال بصلوة

المقبل بمحبة علي بن ابي طالب ودر كتاب نفحات مسطورست كه او
از طبقه اولياست كنيت او ابو السري است از اهل مرو بوده وكفته اند از اهل باورد وكفته اند
اهل پوشنك وببصره بوده ووي از حكماى مشايخ است وسخنان نيكو دارد
در معاملات پس از مرك ويرا بخواب ديدند كفتند حال تو چيست كفت مرا
بنواختند ودر آسمان هفتم منبر نهادند وكفت برو و انجا از من ميكفتي
اينجا با من ميكوى وبا دوستان وفرشتكان من ميكوى وفتى برنايي بود
وي توبه كرده بود وتوبه بشكسته واز راه بركشته كفت توبه شكستن تراهيچ
سبب ندانم جز انكه همراه اندك ديدي ملول شدي ووحشت يافتي وبركشتي
مالك دينار يافعي شافعي كفته كه مالك سيدي كبير وولي شهير صاحب
ايمان وثيق وورع دقيق ومناقب جليله بود رحمة عليه وفضايل سنيه
داشت چهل سال در بصره اقامت كرد واز زهد وورع يكدانه از رطب وخرماي
اينجا نخورد ووجه معشيت او از اجرة نوشتن مصاحف بود در كتاب شيخ
عبد الجليل مذكورست كه او از شيعيان خالص الاعتقاد بوده وملا عبد الرحمن
جامي بسبب اين كناه اورا در كتاب نفحات مذكور نساخته با انكه صاحب
كتاب تذكرة الاوليا بعد از سه كس اورا نام برده واورا از كمل اوليا شمرده وكفته
كه او صاحب حسن بصري واز بزركان اين طايفه است ولادت او در حال
عبوديت پدر بود اكرچه بنده زاده بود اما اورا كرامات مشهور ورياضات
مذكورست بعضي كويند دينار نام پدرش بود وبعضي كويند مالك وقتي در
كشتي بود چون بميان دريا رسيدند مزد كشتي ازو طلب كردند كفت ندارم
چندانش بزدند كه بيهوش شد چون بهوش باز آمد ديكر باره طلبيدند
كفت ندارم باز بزدند وكفتند پاي ترا بكيريم وبدريا اندازيم ماهيان
دريا بيامدند وهر يكي ديناري در دهن مالك دست دراز كرد واز يكي
ديناري كرفت وبايشان داد چون ايشان چنان ديدند بپاي وي افتادند
او پاي از كشتي بيرون نهاد وبر آب برفت وناپديد شد بدين سبب نام او مالك
دينار آمد وباقي حالات ومقامات مالك در كتاب مذكور مسطورست اكر

خواهند

خواهند بانجا رجوع نمايند وفات مالك دينار بموجب تحقيق صاحب تاريخ
كزيده در سنه ثلاثين ومايه در عهد مروان حمار بود **طاووس بن يماني**
از مشاهير اولياست وشيخ اجل عبد الجليل رازي اورا در سلك صوفيه شيعه
نام برده ولهذا نام او در كتاب نفحات مذكور نيست ودر تاريخ يافعي مسطورست
كه طاووس بن كيسان اليماني آخر سادات اعلام است در علم وعمل از ابن عباس رضي الله
عنه وجمعي ديكر اخذ نموده واو فقيهي جليل القدر منشرح الصدر بود عمرو بن دينار
كفته كه هركز كسي مانند طاووس نديده ام وچون عمر بن عبد العزيز خليفه شد
طاووس باو نوشت كه ان اردت ان يكون عملك خيرا كله فاستعمل اهل الخير
چون نوشته بعمر رسيد كفت همين موعظه مرا بس است ودر اثناي كزاردن
حج در مكه پيش از ترويه بيك روز وفات يافت وهشام بن عبد الملك كه
خليفه آن وقت بود وجهة حج كردن بمكه آمده بود برو نماز كزارد ونقلست
كه بواسطه كثرت مردم كه بر جنازه او جمع شده بودند بيرون بردن جنازه
او ميسر نميشد تا انكه امير مكه جمعي كثير از ملازمان خود را مقرر نمود كه مردم را
از همديكر دور ساختند وجنازه اورا بيرون بردند وجمعي كثير از سادات
وشرفا بمشايعة جنازه او ميرفتند وعبد الله بن الحسن بن علي
ابن ابي طالب عليهم السلم سرير جنازه اورا بر كتف خود نهاده بود وبواسطه
هجوم مردم كلاه از سر او افتاده ورداي او از عقب پاره شده بود وفات
طاووس در ذي الحجه سنه خمس ومايه بود **الشيخ العارف معروف الكرخي**
كنيت وي ابو محفوظ است ونام پدر وي فيروز وبعضي كفته اند ابن علي
الكرخي دربان حضرت امام همام علي بن موسى الرضا عليه السلام بوده و
استفاده علوم ظاهري وباطني از ان حضرت نموده باجابت دعا معروف
ومشهورست ومرقد منورش بواسطه برآمدن حاجات جمهور بترياق
مجرب در السنه مذكور . باسري سقطي كه تلميذ او بود ميكفته كه چون ترا
بدركاه الهي حاجتي باشد بمن سوكند ده ودر مكاتيب مولانا قطب الدين انصاري
شيرازي مسطورست كه كسي بوداع معروف كرخي آمد كه بسفري ميرفت معروف

باوی گفت که هرگاه که حاجتی داشته باشی بحرمت سرّ معروف کرخی آنرا
از خدای درخواه که مستجاب شود آنکس تعجب کرد که چگونه معروف تن
نفس خود میکند معروف گفت این برای آن میگویم که سالها این سر
آستانهٔ علی بن موسی الرضا نهاده ام وایضا بر السنهٔ جمهور معروف
ومشهورست که روزی تاجری بدرگاه حضرت امام همام امده استدعا
آن داشت که آنحضرت در حق او دعایی فرمایند که ببرکت آن در سفر
دریا از غرق شدن ایمن باشد اتفاقا آنحضرت بعبادتی مشغول بودند لاجرم
معروف صورت مشغولی آنحضرت را بان شخص گفتند ودوات وقلم
گرفته بر رقعه چند کلمه نوشته بآن شخص دادند وگفتند که چون امواج
دریا بتلاطم درآید آنچه در رقعه نوشته ام بر دریا بخوان که ساکن خواهد شد
گردید وبسلامت بساحل خواهی رسید آنشخص رقعه را گرفته روان شد
وچون درانثای سفر دریا آثار طوفان ظاهر شد آن رقعه را بیرون
آورد وخیال میکرد که درانجا دعایی مأثور از حضرت امام علیه السلام
خواهد بود دید که درانجا این مضمون نوشته شده که ای دریا بحق معروف
کرخی که دربان علی بن موسی الرضاست که از جوش وخروش باز ایست
آن شخص از غایت اعراض واضطراب رقعه را بدریا انداخت وبمجرد وصول
آن رقعه بدریا جوش وخروش او برطرف شد وآن شخص وسایر رفقای او متنبه
شدند ودانستند که حق وحرمت معروف بیمن شرف دربانی حریم حضرت
امام همام علیه السلام آنقدر بوده که حق سبحانه وتعالی ببرکت او دریا را از
اضطراب بازدارد واز آن زمان تا الحال معمول جمیع مسافران بحار است
که چون آثار موجه وطوفان ظاهر شود او را بحق معروف کرخی مقید بودن
دربانی حضرت امام سوگند میدهند که از اضطراب باز نشیند وتجربه
نموده اند که مفید می افتد شیخ صفی الدین کازرونی در یکی از تصانیف
خود آورده که سری سقطی گفته معروف کرخی را بخواب دیدم در تحت عرش
درحالی که حضرت حق سبحانه وتعالی از ملایکه پرسید که این کیست ملایکه

گفتند

گفتند انت اعلم یارب گفت این معروف کرخی است مست محبت ما وصاحب
نفحات این واقعه را بشیخ علی موفق منسوب ساخته وفضیلتی را که درآن قصت
باحمد حنبل مناسب شناخته وجهت دفع تهمت تعصب بشر حافی را که یکی از
صوفیه شیعه است با او شریک ساخته ودر کتاب سلسلهٔ خود بیان آن واقعه
باین نظم نموده **نظم** شب علی موفق آن شه دین • رفت در خواب سوی خلد برین
صاحب کتاب تذکرة الاولیا درانثای ذکر معروف کرخی علیه الرحمه آورده که
شیعه بردر امام رضا علیه السلام غلو کردند وپهلوی معروف شکسته شد
بیمار گردید سری سقطی گفت مرا وصیتی کن گفت پیش از آنکه بمیرم پیراهن من
بصدقه ده خواهم که از دنیا برهنه بیرون روم چنانکه آمدم انتهی مولف
گوید که شیعیان چنانچه زعم فاسد سنیانست مردود وبد مذهب می بودند
چرا حضرت امام علیه السلام ایشان را چنان تمکین میداد ووقع می نهاد که بر
درگاه ملایک پناه او باین مرتبه ازدحام وغلو نمایند که از هجوم ایشان
پهلوی معروف که دربان آنحضرت بود شکسته شود اما برای این عبارات
وصدای این اشارات در گوش دل معتقدان دفع الاذناب • ومتعصبان مختوم
الالباب در نیک ضرب باب • وطنین ذباب خواهد بود جز بروجهی
که در حدیث بطرق مشهوره واقعست که یا ابا الحسن ان الله تعالی اخذ حبک
علی البشر والشجر والثمر والمدر فما اجاب حبک عذب وطاب ومالم یجب
خبث ومر طایفهٔ مخالف داعی محبت شاه ولایت پناه را اجابت نموده اند
ودرازل الآزال بخباثت ذات ومرارت صفات مخصوص بوده اند وظاهر
که باکثافت ذاتی وخساست اصلی سعی در اصلاح وتکمیل از آن قبیل باشد که
کسی خواهد بحیله زجاجه را بدرجه لعل ویاقوت رساند یا بصیقل آهن را
برتبهٔ ذهب وفضه آورد واین خیال محال است **نظم**
جوهر جام جم از کان جهان دگرست • تو تمنا ز گل کوزه گران میداری
وفات معروف در سنه احدی وستین ومایتین بود ودر سنه اربع وثلثین
نیز گفته اند وقبر منور او در بغداد است رحمة الله علیه

الشیخ الکامل سری بن المغلس السقطی قدس سره کنیت او ابو الحسین است خال جنید و استاد او و سایر صوفیهٔ بغداد است و شاگرد معروف کرخی آخر طبقهٔ اولی است و آنها که از طبقهٔ ثانیه اند اکثر نسبت بوی درست کنند در اوایل حال در بازار بغداد سقط فروشی میکرده و بنابرین او را سقطی گفته اند صاحب جامع الانوار معتقد او بوده و تصریح بصحت عقیدهٔ او نموده از لطایف اوست که جمعی از گران جانان بعیادت او رفتند و چندان نشستند که سری آزرده و ملول شد بعد از آن التماس دعای کردند سری دست برداشت و گفت اللهم علمنا کیف نعود المرضی و دعای دیگر آنست که از وطلب نصیحتی نمودند او گفت نصیحت شما میکنم که چون بر بیماری روید روز بر خیزید **نظم** اگر چه هست عیادت زراه دین سنت ولی عذاب کسان نیستان مسلمانی ٭ شبت بکوی دعائی و سورهٔ برخوان برو بفاتحه از سرش کران جانی ٭ و از این بابست آنکه صاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار آورده که ابو حنیفه کوفی روزی نزد اعمش که از فقهای زمان بود رفت مدتی دیر بنشست آخر چون آثار ثقل و ملال در صفحهٔ رخسار اعمش یافت با او گفت ظاهرا بر تو گران شدم اعمش گفت تو بر من گرانی در وقتی که در منزل خودی پس حال چون باشد که در منزل من باشی و از این اظهار نفرت و بیزاری که اعمش با ابو حنیفه نموده مفهوم میشود که او را از تفقه ایمانی نصیبی بوده **نظم** سعدیا اجکر سوز تو عجب نیست ٭ آتشی هست که دود از سر آن می آید ارتحال سری از این سرای ششدری بعالم فراغت گستری بامداد سه شنبه ششم شهر رمضان سنه ثلث و خمسین و مأتین اتفاق افتاد و قبر منور او در بغداد است و در دار المومنین شوشتر مزاری هست که مردم آنجا میگویند که این مزار سری است و ظاهر این سخن سهو سری است و اعتبار ندارد

شیخ الحاضر و البادی جنید البغدادی از طبقهٔ ثانیه است کنیت او ابو القاسم است اصل وی از نهاوند و خواهرزادهٔ سری سقطی است مولد و منشأ او بغداد بوده از جملهٔ سادات و اکابر این طایفه است و جمعی بوی نسبت

درست کنند در درستی اعتقاد او اهل حق را شبهه نیست لیکن بنابر اشتداد بلیهٔ تقیه گاهی مذهب ابو ثور و گاهی مذهب ثوری و گاهی مذهب کوسالهٔ دیگر از ائمهٔ نار اظهار مینمود صاحب جامع الانوار چند جا نام او برده و او را از صوفیهٔ حقه و فرقهٔ ناجیهٔ محققه شمرده ٭ قاضی میر حسین یزدی در شرح دیوان حضرت امیر علیه السلام آورده که شیخ جنید میفرماید لو تفرغ علی عن الحروب لنقل الینا من العلم ما لا یقوم له القلوب شیخ ابو الفتوح رازی رحمه الله در تفسیر آیهٔ فلما افاق قال سبحانک تبت الیک و انا اول المومنین که در سورهٔ اعراف مذکورست آورده که جنید را پرسیدند که چگونه گفت موسی من اول مومنانم و پیش از او مومنان بودند گفت مرادش آن بود که چون اول کسی که سوال رویت کرد من بودم و پیش از من کس نکرده اول کسی که ایمان آورد بعد السوال و سماع الجواب بآنکه خدا را نتوان دید منم انتهی و ظاهرست که نفی رویت منافی رأی اهل سنت و جماعت است پس باقی ماند که حکم او بنفی رویت از نوعی تشیع باشد از لا قایل بالفصل فافهم و مخفی نماند که در کلام بسیاری از صوفیه واقع است که خدای تعالی را بابصر توان دید و مراد ایشان از بصر بصیرت است نه باصره یعنی خدای تعالی را بعین یقین و ایقان توان دید نه بعین جبین و اعیان فلیحفظ هذا و فی تاریخ الیافعی انه مات سنه ثمان و تسعین و مأتین و قیل سنه سبع و تسعین و الله اعلم **تنبیه** هرچند سابقا شرح بلیهٔ تقیه در زمان اموی و عباسیه بوجهی وجیه مذکور شده لیکن مناسب دید که درین مقام دیگر متوجه بیان شدت آن گردد زیرا که بسیار باشد که جمعی از اصحاب ما که در دیار تقیه وطن نساخته اند خصوصا گروهی که در زمان سلاطین صفویه موسویه انار الله براهینهم الجلیه نشو و نما یافته و مانند کریم مرتبهٔ تحمل را نشناخته اند بعضی استبعاد کنند که جنید و امثال او از اکابر بودند و مردم بسیار اظهار ارادت ایشان مینمودند پس از که می ترسیدند و چرا تقیه میکردند و بالجمله اگر کسی کیفیت شدت تقیه و محنت و بلیهٔ شیعه علیه را در زمان فراعنهٔ امویه بوجهی که سابقا شمه از آن در احوال ابن عباس از مجلس سیوم مذکور شده تصور و تعقل

نموده باشد یا آنکه العیاذ بالله بولایت شام و ماوراء النهر و کابل و سند و هند
و امثال آن رسیده باشد و بمردم آن دیار که اسلاف ایشان در زمان بنی
امیه مسلمان شده اند و سنت سیئه نصب عداوت ذریه طاهره نبویه را
از شجره ملعونه امویه تعلیم گرفته اند و جمله اخلاف خود بمیراث گذاشته اند
تا ایشان نیز در ورطه عصبیه جاهلیه و درک الاسفل تقلید اسلاف
مانده اند ملاقات کرده باشد هرگز این استبعاد نخواهد کرد چنانچه
رضی الدین علی لالا رضی الله عنه که از اکابر صوفیه حنفیه است و ان شاء الله
تعالی احوال او بعد از این مذکور خواهد شد در صدر کتاب موسوم به بیان
صراط المستقیم الی الرحمن الرحیم که تالیف آن در زمان استیلای کفار تتار
نموده آورده که چون فتنه و استیلای کافران که خدا ایشان مسلمانی روزی کناد
بامجار رسید که بنا در در نواحی خراسان در هر جایی کسی ماند و آنکسانی که آن
طریقت حقی داشتند هیچکس نماند خادم درویشان و دعاگوی مسلمانان
علی لالا را لازم شد این کتاب ساختن و شمه از طریقت باز نمودن تا
در دین دیار بکلی این طریقه مندرس نگردد و اگرچه در بعضی فترات و پراکندگی
بود و هر لحظه نعره بر آمدی که کافر آمد و مسلمانانی که مانده بودند چون آهوی
از این کوه بدان کوه میدویدند و چون روباه از این سوراخ بدان سوراخ
میخزیدند انتهی مولف گوید که برهمین قیاس باید کرد گرفتاری فرقه امامیه را
در زمان تقیه نسبت باهل سنت و جماعت بلکه بدتر زیرا که بر وجهی که در
مقدمه کتاب گذشت ایشان جماعت با کفار بار بحقیقت شعار اند و ان
آیتها ایشان عار ندارند هرچند با خدای تعالی در مقام شرک و با پیغمبر در
صدد انکار اند اما با شیعه بیچاره بگناه محبت حضرت امیر و تفضیل او بر
دیگر صحابه عداوت مصر با اظهار برائت از ایشان بنا بر مفسده های کثیر
که از افعال و اعمال ایشان در کتب کلامی بسمت تقریر و تحریر یافته تا کشتن
و سوختن همراه اند و آنکه بعضی در ایام اشتداد تقیه شیوه تقیه نورزیده اند و بدرجه
شهادت رسیده اند و حرمت دین را در آن دیده اند چنانچه در قصه شیخ عمار

یاسر مذکور است بنا بر رخصتی است که از حضرت رسالت در آن باب واقع شده
و جمعی که التزام تقیه کنند مانند جنید اصل آن رخصت را متمسک نمی سازند
و بمقتضای آیه کریمه خود را بدست خود در تهلکه نمی اندازند خواه جبن و بددلی یا
تعلق بمال و فرزند یا ملاحظه ترتب بعضی از فواید مهمه دینی بوجود خود یا عدم غلبه
محبت و اضداد اظهار این در التزام تقیه و ترک آن مدخلی باشد یا نه و بالجمله اعتقاد
مولف آنست که حاصل التزام تقیه و ترک آن در مقام موالات اهل البیت علیهم السلام
راجع باخفای مطلق عشق و محبت و اظهار آن میشود و این خود ظاهر است که
سلطان عشق گاه مقتضی کتمان اسرار از اغیار است و در آن حال میگوید **شعر**
ابکی الی الغرب ان کانت منازلکم * من جانب الشرق خوفا القیل والقال
اقول بالخد خال حین اذکره * خوف الرقیب وما بالخد من خال **نظم**
چنان رشکیست بر چشم و دلم هنگام دیدارش * که میدوزم نظر از دیده و از دل محبتم
و گاه مقتضی خلع عذار و کشف استار است و در آن وقت میگوید **شعر**
الا فاسقنی خمرا و قل لی هی الخمر * ولا تسقنی سرا اذا امکن الجهر
و بح باسم من اهوی ودعنی من الکنی * فلا خیر فی اللذات من دونها ستر **نظم**
دوستداران سوخت جانم تا بکی آرم بها * دوزخی بود دل که این عشق بهشتی بکر

الشیخ الموالی الولی الشبلی قدس سره العزیز از طبقه رابعه و تلمیذ
جنید و حسین بن منصور است نامش جعفر بن یونس است و بر قبر او در
بغداد چنین نوشته اند کنیت او بر زبانم نمی آید و او را بخلیفه اول الذاتی
میدانیم در کتاب انساب سمعانی مسطور است که شبلی نسبت اوست بقریه
از اعمال اسروشنه که آنرا شبلیه میگویند و خال او امیر الامرای اسکندریه بود و آخر در
مجلس خیر نساج تایب شد و پدر او مقدم حجاب موفق عباسی و از حاجب و حاکم دنیا
بود بعضی گفته اند مولد او سامره است و در بغداد نشو و نما یافته و در کتاب کامل
بهایی مسطور است که او رئیسی بود از رؤسای ولایت دماوند و فردی عاقل بود
ملک مازندران او را برسالت نزد خلیفه فرستاد و چون بغداد رسید و بر توبه کار
از شاهد مقدسه آن دیار برضای اعتقادات توبه کرد و از دنیا اعراض

نمود و آنچه در مجلس اول از عادت تهنیت کردن شبلی علویه را در روز غدیر
و نکته بودار او در بعضی از مقدمات تقریر امامت و کرامت حضرت امیر سبق
تقریر و تحریر یافته در صحت عقیده و صفای ضمیر او دلیلی بی نظیر و بیانی دلپذیر
بآنجا رجوع نمایند شبلی هشتاد و هفت سال عمر یافته و در سنه اربع و
ثلثین و ثلثمایه بروضه رضوان شتافته **الشیخ العارف الشیاد محمد**
السوار قدس سره سواد ساعد کرامت و سوار معصم استقامت بوده است
از طبقه ثانیه و تلمیذ معروف کرخی است مولد و منشا و مدفن او دار
المومنین شوشتر است اگرچه سخنان آشنایی او را بکنجهای ذکوی آشنائی
از میان انداخته اند و صرفخود را دران شناخته اند اما از بان حال آن
بزرگوار مضمون این نظم شاهد و مترنم است **نظم** الکنج کرد کوی آشنا بیست
دانکه متاع ملکجا نیست قال غوث المتاخرین السید محمد نوربخش فی
مشجره ان محمد بن سوار قدس سره کان من اکابر الاولیاء و اعیان العلماء
محدثا مرشدا من اهل تستر انتهی و از این کلام و عبارت صاحب تذکره و صاحب
نفحات چنان مستفاد میشود که سوار نام پدر شیخ باشد و آنچه مشهور
و بر [illegible] السنه اهل شوشتر مذکور است آنست که سوار بودن خدا
عبارت از نسبت شیخ با پدر او ست بسوار مخفف کاکینه دست زنان
باشد و میگویند که ایشان بان صنعت اشتغال مینموده اند والله اعلم
بحقایق الاحوال **الشیخ الملا التری سهل بن عبدالله الشوشتری قدس سره**
از طبقه ثانیه است کنیت او ابو محمد است از کبرای این قوم و فضلای این طایفه
است چنانچه شطری از علو مقام او در اثنای ذکر احوال شیخ ابو یزید بسطامی
سبق ذکر یافته تلمیذ خال خود شیخ محمد سوار بوده و از اقران جنید بوده و
با ذوالنون مصری طریق مصاحبت پیموده عمر او هشتاد سال بوده و بیش
از جنید در محرم سنه ثلث و ثمانین و مائتین در بصره آسوده هفتم و خانها
سهل و مزار مادر او که سیه کاه معتقد اهل شوشتر است بحال خود است و
شبهای جمعه مردم آن دیار بزیارت مزار آن عابد مبادرت مینمایند و بطهارت

سهل صاحب مقامات عالیه و مستجاب الدعوه بوده و از عنفوان طفولیت بریاضت
و عبادت مبادرت مینموده چنانچه از و منقولست که گفت سه ساله بودم که شب
زنده میداشتم و در نماز کردن خال خود محمد سوار می نگریستم مرا میگفت ای سهل برو
و بخواب کن که دل مرا مشغول میداری روزی از و التماس نمودم که مرا چیزی تعلیم
کند که با آن از ارتکاب معاصی ایمن مانم فرمود تا بگو باین ذکر مداومت نما که الله
معی الله ناظری الله شاهدی که هر گاه مستحضر معانی این الفاظ باشی هرگز چهره تقوی
خود را بناخن معصیت نخراشی و از مآثر کرامت و استجابت دعای او آنست
که در ایام او عمرو لیث بیمار شد بنوعی که همه اطبا از معالجه او عاجز شدند گفتند
این کار کسی است که مستجاب الدعوه باشد که مگر بدعای او شفائی حاصل شود
و گفتند سهل بن عبدالله شوشتری مستجاب الدعوه است او را طلب کردند
و ان حال بگفتند سهل فرمود دعا در حق کسی مستجاب میشود که توبه کند و
بجدای باز کرده و ترا در زندان مظلومان در بند اند ایشان را رها باید کرد و توبه
باید نمود عمرو لیث گفت تا آن مظلومان را رها کردند و خود توبه کرد سهل گفت
خدایا چنانکه ذل معصیت او را نمودی عز طاعت بوی نمای و چنانکه باطنش را
لباس انابت پوشانیدی ظاهرش را لباس عافیت در پوشان چون مناجات
تمام شد عمرو لیث در حال صحت یافت و مال بسیار بروی عرضه کرد هیچ
قبول نفرمود و بیرون آمد مریدی گفت اگر چیزی از آن قبول میفرمودی تا
در وجه قرضی که کرده ایم میدادیم بر تو دی شیخ فرمود ترا از دل می باید بنگر مرید
نگاه کرد همه صحرا زر شده بود گفت هر کرا با خدای تعالی چنین حال باشد
از مخلوقی چرا چیزی قبول کند اگرچه سهل در احوال صاحب کمال بوده اما
بغایت کم سخن است و ظاهرا مراد صاحب نفحات از انکه گفته که در سخن
ضعیف است همین خواهد بود که ما گفتیم و از جمله سخنان او که شیخ نور الدین
علی بن عراق مصری در تذکره خود آورده چند مقاله است در باب فضیلت
سلطان که بر تدبر تامل معلوم میشود که مراد از ان سلطان ائمه اهل البیت یا
امام محمد مهدی صاحب الزمان علیهم السلام از انجمله قول او السلطان هو القطب

لولا القطب ما دارت الرحی فاتقوا الله فی امامکم فان بر قوام الدین
وظاهرست که قطب زمان آنحضرت است نه متغلبان بنی العباس وسایر
معاصران او از حکام جور و ظالمان دور از عقود و شیخ محیی الدین اعرابی
و غیر او از اکابر صوفیه تصریح کرده اند بانکه مهدی موعود قطب زمانست
و همانا عبارت مذکوره مقتبس است از کلام بلاغت نظام حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام که در خطبه شقشقیه فرموده والله لقد تقمصها فلان
وانه لیعلم ان محلی منها محل القطب من الرحی و از جمله اقوال او انست که
من لا یری السلطان فی الاصل فهو منافق ومن لم یجتمع فی الفرع فهو
زندیق و مراد از فرع اولاد سلطان است و ظاهرست که سلطانی که
محبت اولاد او جزو ایمان باشد و خلو از آن زندقه باشد سادات
و اولاد رسول و ذریه و عترت بتول اند نه اولاد ملوک بنی امیه و بنی
العباس و امثال ایشان و از جمله اقوال مذکوره آنست که صاحب فصل
الخطاب نیز از سهل نقل کرده که او گفته هذه الامة ثلث وسبعون
فرقة اثنتان وسبعون هالکة کلهم یبغض السلطان والناجیة هذه
الواحدة التی مع السلطان انتهی مولف کتاب گوید ظاهرست که مراد
از سلطان خدا و رسول نیست زیرا که صدق امت برین فرق فرع دوستی
خدا و رسول است پس باید که مراد امام و خلیفه باشد و این هنگام
اگر حمل بر خلفای ثلثه کنیم کاذب میشود قول او که کلهم یبغض السلطان
زیرا که فرق اهل سنة و جماعة از سلف ارباب حدیث و اشاعره
و ماتریدیه و کرامیه و همچنین فرق معتزله بلکه اکثر فرق شیعه
زیدیه خلفای ثلاث را دشمن نمیدارند پس ناچار مراد سهل از سلطان
خلیفه برحق و امام مطلق اسد الله الغالب علی بن ابی طالب و باقی اولاد
طاهرین او از ائمه اثنی عشر علیهم السلام خواهد بود زیرا که ما عدای شیعه
از اهل سنت و غیرهم ایشان را دشمن میدارند چنانکه تحقیق آن در ضمن
بیان احوال سید المحدثین امیر جمال الدین عطاء الله و فرزند خلف او سید

نسیم

نسیم الدین میرک شاه رحمهما الله تعالی سمت تحریر یافته اگر گویند همچنین شیعه
امامیه که حضرت امیر و اولاد او را خلیفه برحق میدانند و محبت ایشان
مجبول اند فرق متکثره اند و بعضی از فرق زیدیه نیز در حکم ایشانند پس
چگونه راست شود که از جمله هفتاد و سه فرقه یک فرقه با سلطان استیر و
او را دشمن نمیدارد جواب اولا آنست که این ایراد مشترک الالزام است و ثانیا
آنکه ما عدای فرقه ناجیه اثنی عشریه از فرق امامیه و زیدیه در دعوی محبت
حضرت امیر و باقی ائمه معصومین کاذب اند زیرا که از ائمه اثنی عشر علیهم السلام
بصحت پیوسته که انکار یکی از ایشان در حکم انکار همه است و ایضا از ایشان
منقولست که الزیدیة اعداؤنا و اعداء شیعتنا و کلام سهل قدس سره باین
تقریر و توجیه منطبق میشود بحدیث ستفترق بر وجهی که از طرق شیعه
امامیه منقول گردیده و آن اینست که ستفترق امتی ثلثا وسبعین فرقة
کلها فی النار الا واحدة وهی التی تتبع وصیی علیا وفی بعض الروایات وهی التی
تتبع اهل بیتی و یؤیده قوله صلعم مثل اهل بیتی کمثل سفینة نوح من رکبها نجا
ومن تخلف عنها هلک و بر متامل ذکی از کلام سهل و کلمات دیگر مشایخ طریقت
ظاهر خواهد بود که این طایفه چنانچه شیوه مقرره ایشانست در اکثر مقاصد
بکلمات مجمله و عبارات مرموزه محتمله ادای حقایق و معارف مینموده اند و از
غایت خوف و شدت تقیه باندازه گوش مستفهمان ناهموار و متعصبان
مروانی شعار سخنان سربسته میگفته اند نظم حدیث با تو باندازه تو باید گفت
که گر بلند کنم اندکی گران شنوی البحر المواج حسین بن منصور الحلاج
قدس سره سرور اهل اطلاق و سرمست جام اذواق حلاج اسرار و کشاف
استار بود و در [illegible] شوشتر نشو و نما یافته دو سال در آنجا بسهل
سهل بن عبد الله اشتغال نموده آنگاه در سن هشتده سالگی از آنجا ببغداد
رفت و با صوفیه آمیزش نموده مدتی در صحبت جنید و ابو الحسین نوری بسر
برد و باز بشوشتر آمده که خدا شد و بعد از مدتی با جمعی از فقرا ببغداد رفت
و از آنجا بمکه و از مکه ببغداد مراجعت نمود و بزیارت جنید رفت و از و مسئله

تحقیق ... در کتاب انسان آورده که ... معلوم ... ایضا عارسی است ع

برسید و او جواب نفرموده با او گفت که تو در دین سوال مُدّعی ابن حسین ازین
معنی آزرده شد و بشوشتر آمد و قریب بیکسال اقامت کرد و درین مرتبه
اورا وقعی عظیم در دل مردم بهم رسید تا آنکه اکثر ابنای زمان بر وی حسد
بردند آنگاه پنج سال از شوشتر غایب شده بخراسان و ماوراء النهر رفت
و از انجا بسیستان و از انجا بفارس رفت و شروع در نصیحت خلق و
و دعوت ایشان بجانب پروردگار نمود و جهة مردم انجا تصانیف نمود
و در انجا اورا ابو عبدالله زاهد میگفتند آنگاه از فارس باهواز رفت و
فرزند خود احمد نام را از شوشتر بانجا طلبید و در مقام اظهار اشراف قلب
وکرامات شده از اسرار مردم و ضمایر ایشان خبر میداد و بنابرین اورا
حلاج الاسرار میگفتند تا آنکه مُلقّب بحلاج شد بعد از آن ببصره آمد و
اندک روزی انجا بود و دوباره بمکه رفت و جمعی کثیر با او همراه شدند
و ابو یعقوب نهرجوری با او ملاقات کرد و در مقام انکار او شد آنگاه ببصره
مراجعت نمود و یکماه در انجا توقف کرد و از انجا باز باهواز آمد و از اهواز
ببغداد و از بغداد باز بمکه رفت و بعد ازین سفر ببلاد شرک مانند هند
و چین و ترکستان در آمد و مردم را باسلام دعوت نمود و بعد از آن باز
بمکه آمده حج گذارد و از انجا ببغداد آمد و خانه و عقار بهم رسانید پس
جمعی از علمای ظاهر مانند محمد بن داود و امثال او برو متغیر شدند و
خلیفه را نیز برو متغیر ساختند تا آنکه حامد بن عباس که وزیر بود قاضی
بغداد را که ابو عمر محمد بن یوسف بود با دیگر علما حاضر ساخت و علمای
بی دیانت بمجرد امر وزیر باباحة خون حسین محضر نوشتند و محضر را
بعرض خلیفه رسانیدند و بعد از دو روز حکم شد که دو هزار تازیانه اورا
بزنند اگر بمیرد فبها المراد والا سر او را از بدن جدا سازند آنگاه اورا بر
جسر بغداد بردند و هزار تازیانه زدند و حسین در هیچ مرتبه آهی
نکشید و همین احد احد میگفت پس دست او را بریدند و بعد از آن پای
او را و بعد از آن سر او را جدا ساختند آنگاه او را صلب نمودند و سوختند

و آخر کلمه که بآن متکلم شد این بود که حسب الواحد افراد الواحد له و ابو اسحق رازی
نقل نموده که در وقتی که او را صلب مینمودند تو در او ایستاده بودم شنیدم که میگفت
الهی اصبحت فی دار الرغایب انظر الی العجایب الهی انک تتودد الی من یؤذیک
فکیف الی من یؤذی فیک و بالجمله کلام سمعانی ما کثر ناقلان آثار ناظر در انست
که حسین بن منصور بسبب افراط در طریق محبت و وداد دعوی یگانگی نمود
و در ان راه سر نهاد و مولانا قطب الدین انصاری صورت تقصیر حسین بن منصور
و عذر او را در دعوی مذکور بوجهی وجیه در کتاب مکاتبت مسطور ساخته
و گفته که محبت چون در یگانگی دعوی دارد انبساطی اقتضا کند و انبساط طرح
حشمت کند و فرو گذاشتن ادب و این مذموم باشد و رعب که ضد حب است
از ان جهة که حب از مشاهده جمال خیزد و رعب از استیلای جلال با او ضم
باید کرد تا انبساط مذموم را دفع کند و اعتدال مطلوب حاصل شود و از انجا
که مشایخ گفته اند هر کس که خدا را بمحبت تنها پرستد زندیقی باشد ملحد و هر کس
که خدا را بخوف تنها پرستد حشوی باشد جامد و هر کس که خدا را بمجموع حب
و خوف پرستد محقق باشد موحد کما قال سبحانه یدعون ربهم خوفا و طمعا
و حسین بن منصور رحمه الله برای آنکه غلبه حکم محبت اثر رعب از وی زایل کرده
در بساط انبساط دعوی یگانگی آغاز کرد لاجرم سوط جلال در دنیا و بجنبانیدند
و کبیرا و آمد آنچه آمد پس خدای خشنود باد از محبی که محبت او را بطرح حشمت
ندارد و در آداب زیست با ملوک گفته اند هر چند ملوک شخصی را بخود نزدیکتر
کرداند باید که او احتشام ملک را زیاده نگاه دارد و اگر غیر این کند از عین ملک
ساقط گردد سقوطی که هرگز از آن بر نخیزد و اهل خدای ملوک عالم اند ایشان
بچنین رعایت احق اند و ملک الملوک تعالی احق و احق والله یقول الحق
و یهدی السبیل و صاحب حبیب السیر آورده که سبب کشتن حسین آن بود
که سطری چند بخط او بدست افتاد مضمون آنکه هر کرا آرزوی حج پیدا شود
و زاد و راحله نداشته باشد اگر میسر گردد در سرای خود خانه مربع سازد
و آنرا از نجاسات نگاه دارد و هیچکس را بانجا در نیارد و در ایام حج از خانه

طواف کرده چنانچه معهود است مناسک زیارت بیت الله بجای آورد بعد ازان
سی یتیم را بدانجا برده بر نیکوتر طعامی که دست رس داشته باشد آن ایتام را
ضیافت کند و بنفس خویش دستهای ایشان را بشوید و هرکدام ایشان را
پیراهنی پوشانیده هفت درم بخشد این عمل قایم مقام حج باشد و چون
حامد وزیر خلیفه این نوشته را دید فرمود تا علما و فقها و قضاة را حاضر
ساختند و آن صحیفه را بر ایشان خواند و قاضی از حلاج پرسید که این کلمات
از کجا نوشتهٔ حلاج جواب داد که از کتاب اخلاص که مصنف حسن بصری است
نبوده بی گفت از کتابی که مولف ابو عمرو عثمان است و علی ای التقدیر
ابو عمر و قاضی گفت که ای کشتنی ما کتاب را دیده ایم و این سخن در انجا نیست
چون حامد این مقال از قاضی شنید باو خطاب کرد که آنچه گفتی بنویس قاضی
تداول با اهمال کرد حامد گفت که اگر کشتنی نیست چرا گفتنی و قاضی عاجز
شده شوانست که مخالفت وزیر کند لاجرم باباحت خون حسین فتوی داد
و سایر علما متابعت قاضی نمودند و لنعم ما قیل **نظم** تا قلم در دست بغدادی بود ۵
لاجرم منصور بر داری بود ۵ و مخفی نماند که علمای شیعه حسین بن منصور را
شیعی مذهب میدانند اما بواسطه غلو و مانند آن که ازو صادر شده
او را داخل در مذمومان داشته اند چنانکه علامه حلی در اواخر کتاب
خلاصه از شیخ طوسی نقل نموده و از فحوای کلام او نیز در ان مقام ظاهر
میشود که حسین مدعی دروغ بابیت حضرت صاحب الزمان عم بوده و در یک
نسخهٔ قدیم از کتاب انساب سمعانی بنظر مولف رسیده که در کتاب معتبر
سنجری که در زمان شمس المعالی سمت تالیف یافته مذکور است که حسین منصور
مردم را بامام محمد مهدی صاحب الزمان علیه السلام دعوت میکرد و بمردم
میگفت اینک عنقریب از طالقان دیلم بیرون خواهد آمد و بنابرین
او را گرفته ببغداد بردند و مواخذه نمودند و ازینجا معلوم میشود که کما
حسین بن منصور انتساب بمذهب شیعهٔ امامیه و اعتقاد بوجود مهدی
اهل البیت علیهم السلام و دعوت مردم بنصرت آنحضرت و شوق ایشان ب

مردم

مردم بر خلفای عباسی بوده و کفر و زندقه را بهانه ساخته اند و لهذا بر وجهی که در اصل
کتاب انساب مذکور است شبلی و ابن عطای بغدادی و محمد بن خفیف شیرازی
و ابراهیم بن محمد نصر آبادی نیشابوری تصحیح حال و تدوین اقوال او نموده اند
و در وصف او عالم ربانی فرموده اند و در روضة الصفا مذکورست که بعضی
از مورخان گفته اند که شیخ جنید نوشت که حلاج بحسب ظاهر کشتنی است
خلاف واقع مینماید زیرا که خواجه محمد پارسا و بسیاری از علمای اخبار نموده اند که
پیش از قتل حسین بن منصور بنوزده سال شیخ جنید فوت شد و از کلام صاحب
انساب نیز مفهوم شد که وزیر خلیفه قاضی را اصل فتوی داد و حکم باباحت خون
او لجبار نمود و الامر مقرر است که آنچه ازین طایفه در اوقات سکر و صحو القا شده
گرد امکان از قول و فعل مستانه واقع میشود محققان علمای شریعت در توجیه
آن میکوشند و پردهٔ عفو و اغماض بران می پوشند **نظم**
بپوش دامن عفوی بزلت من مست ۵ که آبروی شریعت بدین قدر نرود ۵

شیخ الاسلام کهف الانام احمد جام قدس سره کنیت وی ابو نصر
احمد بن الحسن است و از فرزندان جریر بن عبد الله البجلی است که از صحابهٔ
پیغمبر صلی الله علیه و آله و خواص شیعهٔ امیر المومنین علیه السلام بوده چنانکه
سابقا مذکور شد در بیست و دو سالگی جذبه از جذبات الهی که جذبة من
جذبات الحق توازی عمل الثقلین بوی رسید و جامی از خمخانهٔ شراب محبت
کشید پدر و مادر و وطن را گذاشته از نامق که مولد او بود و آن موضعی است
از مواضع ترشیز بجانب کوه شتافت و در انجا بحضرت حضرت خواجه خضر
علیه السلام رسیده و تلقین ذکر یافت هژده سال در کوه بریاضت و عبادت
مشغول بود و در سنه ثمانین و اربعمایه که عمر شریف او بچهل رسید بنابر اشارت
غیبی از کوه متوجه ولایت جام شد و بارشاد خلایق مشغول گردید و ششصد هزار
مرد بیگانه بدست او توبه یافتند و بالجمله دیوان اشعار شیخ بزرگوار که مشتمل بر
مناقب ائمه اطهار است بنظر شریف پادشاه مغفور [illegible] حضرت شاه
اسمعیل صفوی انار الله برهانه رسیده و عیار اخلاص او بمحل اعتبار آن

پادشاه ولایت آثار فاین کردیده وچون در وقت امتحان حال از دیوان کرامات
مآل او فال کرفته اند در اول صفحه این قطعه را دیده اند که مشتملست
بر مناقب ائمه طاهرین و اعتراف بحقیقه مذهب جعفری و اختصاص بغلامی
سُدّهٔ سَنیّهٔ حیدری **قطعه** ای ز مهر حیدرم هر لحظه در دل صد صفات

از پی حیدر حسن ما را امام و رهنماست | همچو کلب افتاده ام بر خاک درگاه حسن
خاک نعلین حسین اندر دو چشم توتیاست | عابدین تاج سر و باقر دو چشم روشنم
دین جعفر بر حق است و مذهب موسی رضاست | ای موالی وصف سلطان خراسان را شنو
ذره از خاک قبرش درد مند ان را دواست | پیشوای مؤمنان نسل ای مسلمانان تقی
کز نقی یا دوست داری در همه مذهب روا است | عسکری نور دو چشم عالم و آدم بود
همچو مهدی یک سپهسالار در عالم کجاست | قلعه خیبر کرفت آن شهنشاه عرب
زانکه در بازوی حیدر و الله لا فتاست | شاعران از بهر سیم و زر سخنها گفته اند
احمد جامی غلام خاص شاه اولیاست

و این قطعه از زمان آن پادشاه مغفور
تا الحال در میان مردم مشهور و بر السنهٔ صوفیان عظام سلسلهٔ علیه
صفویه در حلقهٔ ذکر مذکورست و از جمله شواهد صحت اعتقاد او آنکه جناب
بابا فغانی با آن اعتقاد که میدانی در مقطع بعضی از غزلهای خود در شان
ایشان فرموده **نظم** مستان اگر کنند فغانی بر تو میل
پیری باعتقاد به از شیخ جام نیست **الشیخ المؤید فی ازهار الفیض والایادی
زین الدین علی التایبادی قدس سره** نام شریفش همان نام
جد او شیخ فاضل مولانا زین الدین علی تایبادیست کنیت او ابو بکر
که مشهور و در نفحات مذکورست باوجود نداریم زیرا که آن اسم و لقب را با این
کنیت در غیر این مادهٔ مخترعه بخاطر نمی آریم غوث المتاخرین سید محمد نوربخش
نور الله مرقده در شجره خود آورده که او از علمای اولیا و اجلهٔ عرفا بود در علوم
ظاهری کامل و در صفای باطن و کشف و شهود بحری بی ساحل بود همتی
عالی و هیبتی عظیم داشت مرید ابو طاهر خوارزمی بود و او مرید عبد الله
بیدابادی و او مرید شیخ علاء الدوله سمنانیست جمعی کثیر از علمای ظاهر

مثل سید المحققین میر سید شریف علامه شیرازی و مولانا سعد الدین تفتازانی
معتقد جناب شیخ بوده اند و خواجه بهاء الدین نقشبند بخدمت او رسیده و کهنه کاو
مانند بحری یافتم در معارف **ع** والفضل ما شهدت به الاعداء و در رساله بیان
احوال و مقامات شیخ که یکی از مریدان او نوشته مذکورست که جناب شیخ مدة
سی سال در تحت تربیت روحانیه شیخ الاسلام بود تا آخر الامر با او گفتند که
هر معنی که مرا بود با تو همراه کردم الحال ترا بزیارت مشهد مقدس منور سلطان
الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه الف تحیه و ثنا باید رفت تا انوار حضرت
با تو فیضها همراه شود باشارت شیخ الاسلام متوجه زیارت آستان ملایک
آشیان حضرت شاه خراسان شد و چند گاه در آن بارگاه بعبادت و تلاوت
مشغول بود تا بفیضهای وافر رسید و بمقصودهای کلی یافت و از جناب شیخ
نقل کرده که میفرموده اند روزی در مسجد پیش پیر خود نشسته بودم تا
بچشم عنایت در من نظر کردند و گفتند که ای فرزند خردمند ترا عزیمت زیارت
مشهد سلطان علی بن موسی الرضا علیه السلام باید کرد و پیاده بطواف
آن بارگاه باید رفت و چون توفیق رفیق گردد و آن دولت دست دهد و بدان
سعادت مشرف شوی زود باشد که بتو فیضهای بزرگ برسد و بعد از آن
مراجعت نمائی که انشاء الله ملاقات میسر شود شیخ گوید که امتثال امر او
نموده روانه شدم و بعد از چند روز بطواف بارگاه فلک فرسای سلطان
خراسان رسیدم و چند شبانه روز متوجه بودم و اقتباس انوار فیض مینمودم
و از سیاق این کلام مفهوم میشود که والد شیخ نیز از جملهٔ مخلصان اهل البیت
علیهم السلام بوده آورده اند که جمعی از فضلای خراسان و ماوراء النهر که در مجلس
امیر تیمور گورکان حاضر میشدند در افتا و عدم افتای امیر المؤمنین **ع**
بخون عثمان اختلاف داشتند آخر الامر باستصواب امیر تیمور که نسبت
بشیخ ارادتی داشت اتفاق بر آن نمودند که بخدمت شیخ که مرجع علمای ظاهر
نیز بود و ابواب مشکلات مسایل بمفتاح کشف و بیان میکشود رقعه
نویسند و استکشاف حقیقت حال نمایند و بهر چه او فرماید اتفاق نموده

باب اختلاف و نزاع بآن مسدود سازند چون رقعه بنظر شیخ رسید و بر مضمون
واقف گردید بر ظهر آن نوشت که وای بر آن عجمی که علی مرتضی بچون او
فتوی داده و زبان حقایق بیان باباحت قتل وی گشاده باشد **نظم**
بی دیده است آنکه تو چون دیدیش ٭ بی بدلست آنکه تو آوردیش ٭ و این
رباعی را نیز بعضی بجناب شیخ منسوب میسازند **رباعی**
گر منظر افلاک شود منزل تو ٭ ور کوثر اگر سرشته باشد گل تو
چون مهر علی نباشد اندر دل تو ٭ مسکین تو و سعیهای بیحاصل تو ٭ توفی
رحمه الله فی منتصف النهار من یوم الخمیس سلخ محرم الحرام سنه احدی و
تسعین و ثمانمایه **خواجه فاضل عارف ربانی خواجه صاین الدین علی ترکه
اصفهانی قدس سره** چون سایر اسلاف سلسله رفیعه خود متحلی بحلیه
فضل و حکمت بود ٭ و در مضمار توحید گوی تفرید از عرفای روزگار می ربود
در اکثر فنون علمی مولفات عربی و فارسی دارد شرح فصوص الحکم و کتاب
مفاحص و رساله اسرار الصلوة و شرح قصیده ابن فارض از آنجمله است
و از اشعار شریفش این بیت عربی است که در مدح حضرت امیر المومنین ع
و در مصراع دوم و سیوم بطریق کنایه و الغاز واقع است **شعر**
وضم عینیهما حجة علی العمی ٭ وفتح عینك بالبصیرة یا علی ٭ در کتاب منشات
قاضی میر حسین یزدی و غیر آن مسطور است که در وقتی که جناب خواجه
قاضی یزد بود بعضی از متعصبان آنجا بیت مذکور را وسیله مواخذه او
ساختند و چون او از روی تقیه منکر شد و اثبات صدور آن از و متعذر
بود شروع در تکفیر او نمودند و مستند بدو عبارت شدند که در رسایل
او مذکور است و سلطان شاهرخ او را بهرات برد و بنی مفتضره یافت جمیع
سایر علمای هرات از روی عصبیت جاهلیه نوشتند که مضمون آن دو عبارت
کفر است مگر مولانا رکن الدین داود خوافی مشهور صاحب حاشیه شمسیه
که در آن باب توقف نمود و یکی از آن دو عبارت اینست که ضوا العابد باعتبار
اطلاقه اعلم ان الشهود الاتم الاکمل تقضی ان کل ما یسمی مرآة و مجلی و مظهراً

وعینا و نحو ذلك لیس سوی تعینات صور احوال الحق علی ما بینهما من التفاوت فی
الحکم والحق من حیث هو باطن هویته متجلی فی عین کل فرد فرد من احواله المتمیز
التی تعینت وظهرت له انتهی و بالجمله این طایفه را عبارات و اشارات چند
که جز ذوق سلیم در نیابد **شعر** عباراتنا شتی وحسنك واحد ٭
وکل الی ذاك الجمال یشیر ٭ و مولانا محمد شیرین مغربی گفته **نظم**
بسی بینی درین دیوان اشعار ٭ خرابات و خراباتی و خمار ٭
نظر را نغز کن تا نغز بینی ٭ گذر از پوست کن تا مغز بینی ٭ وفات خواجه
در دار السلطنه هرات در چهارم ذی حجه از شهور سنه هشتصد و سی اتفاق
افتاد **قطب الآفاق شیخ صفی الدین اسحق الاردبیلی قدس سره**
که جد اعلی طبقه علیه سلاطین صفویه موسویه است شرح مقامات علیه و
کرامات جلیه آنحضرت زیاده از آنست که درین مختصرات گنجد و در بیان
بعضی از ارباب اخلاص و اعزاز چون ابن البزاز و غیره خوارق عادات ایشان
چنانچه باید بسطی داده اند و آن تالیف نفیس را صفوة الصفا نام نهاده خلاصه
احوال فیض مآل آن صفوه آل آنست که خدمت ایشان از راه طریقت مرید
اسوة الاولیا شیخ زاهد جیلانی اند و او مرید سید جمال الدین تبریزی و او مرید
شیخ شهاب الدین اهری و سلسله ولایت و ارشاد ایشان منتهی بحضرت امیر
المومنین و قاید الغر المحجلین صلوات الله علیه و آله اجمعین میگردد و شیخ زاهد
علیه الرحمه در شوزه (?) حوالی شروان مریض گشته محمد جیلا نام مریدی را
بطلب آنحضرت بگیلان فرستاده آنحضرت بر اسب جده خود سوار شده
آن مسافت هفت هشت روزه را بیک روز طی کرده نماز خفتن بملاقات حضرت
شیخ فایز گشته ایشان را نقل بگیلان فرمودند و خدمت شیخ در ابجاد (?) شهور سنه
سبعمایه بغرفات جنان روان شده در موضع سیاورود مدفون شد و مسند
ارشاد را بآنحضرت سپرد و آن سرور ارباب سداد بارشاد فرق عباد
اشتغال داشته اکثر مغولان را ارادت عظیم بآنحضرت پیدا شد و خلقی
ببرکت انفاس قدسی ایشان از زمره آن طایفه مصون ماندند از جمله

کراماتی که مشاهده آن طبقه شد یکی آنست که روزی امیر چوپان سلدوز که امیر الامرای ایران بود بعزم شکار بکوهستان طارم رفته داشیمور که مقرب و اتباق او بود بر اسب تند سرکشی سوار کرد و او از خوی تکاور پیشتر از عقب شکار دوانیده دیگر عنانش را ضبط نتوانست کرد یکبار هر دو از قله کوه پریده امیر چوپان را اضطراب عظیمی دست داد بهر حال خود را بدان دره رسانیده اسب را پاره پاره و داشیمور را بسلامت دید حیرتش دست داد از وی سبب آن سوال کرد وی گفت در حالتی که بعین الیقین قطع امید کرده بودیم حضرت شیخ را دیدم در هوا که گریبان مرا گرفته آهسته بر زمین نهاد لاجرم جمهور ترکان بواسطه آن و دیگر امور غریبه حلقه ارادت آن مهر سپهر سیادت را در گوش کشیده آوازه هدایت و ولایت ایشان بشرق و غرب رسیده فوج فوج از ترک و تاجیک بدرگاه خلایق پناهش شتافته دست انابت و استغفار در ذیل آن عالی مقدار میزدند چنانچه یکبار امیر چوپان از آنحضرت سوال کرد که مریدان شما بیشتر باشند یا لشکریان ما ایشان گفتند که کثرت مریدان ما در ایران تنها بمثابه ایست که در برابر هر یک از اصحاب جلادت صد نفر از ارباب ارادت هستند تا بدیگر بلاد چه رسد گویند همه جا خصوصا در ولایت سراندیب که از آنجا تا ایران سه ساله راهست جمع کثیری از مریدان ایشان هستند زادهم الله تعالی تا آنکه در زمان پادشاهی ابو سعید خان بن اولجایتو سلطان بعد از نماز صبح دوشنبه دوازدهم محرم سنه خمس و ثلثین و سبعمایه شهباز روح مقدسش از آشیانه بدن پرواز نموده بر شرفات جنان فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر نشست **قطب الاولیا سلطان شیخ صدر الدین موسی قدس سره** خلف صدق سلطان شیخ صفی است که مذکور شد بعد از ارتحال آنحضرت بر قائمه ارشاد مستقر گردیده و والده مقدسه آن عالیمقدار بی بی فاطمه دختر شیخ تاج الدین زاهد قدس سره است مشهور است که در روز عقد حضرت شیخ زاهد بطریقی که کس حالی شانی را تعظیم

کنند برخاست و نشست و خواص ارباب اختصاص از سر آن استفسار نموده جواب دادند که عنقریب از این هر دو بزرگوار عظیم القدری تولد خواهد نمود که سلاطین روی زمین با او در مقام بندگی باشند و چون مژده قدوم فیض لزوم او بحضرت شیخ بزرگ رسید فرمودند که این آن کسی است که شیخ ما در مجلس عقد جهت او قیام فرمود از جمله مریدان آنحضرت میر قاسم انوار است قدس الله که انشاء الله تعالی شطری از حالات قدوة او بعد از این مذکور خواهد شد و او بمرثیه چند در مرثیه آنحضرت گفته **نظم**

صدر ولایت که نقد شیخ صفی بود ۵ قرب نود سال بود در سر این راه
جانش بوقت رحیل عطسه زد و گفت ۵ یا ملک الموت قد وصلت الی الله
حالت او را ملک جریده عجب ماند ۵ گفت که یا شیخ الف یرحمک الله
سوخته شد قاسمی ز فرقت خرلجه ۵ صبر کن اندر فراق صبرک الله

و آثار ایشان حظیره مقدسه و چله خانه دار الارشاد اردبیل است و سلاطین زمان مانند جانی بیگ خان و برتی بردی بیگ خان ازبک و امیر تیمور گورکان بقدم نیاز مندی بدرگاه فلک اشتباه ایشان رسیده خدمات بتقدیم میرسانیده اند قال السید محمد النور بخش فی شجره اثر قدس سره کان من اوتاد الاولیاء و نقبائهم و اعیان الاصفیاء و الاتقیاء و هو سالک مجاهد مکاشف بدل صفات البشریة النفسانیة بالملکیة الروحانیة و کان من اهل الفراسة و الکرامة و الاستقامة علی الشریعة و الطریقة و لکمال فتوته و علو همته و اطعام الفقراء و المساکین لقب بخلیل العجم **عارف اسرار امیر قاسم انوار نور الله مرقده** قاسم انوار هدایت و حاسم آثار غوایت بوده نام اصلی او معین الدین علی بن نصیر بن هارون بن ابو القاسم التبریزی است و بچند واسطه بامام زاده هارون بن امام موسی الکاظم علیه السلام میرسد قدس سره سالکی ابواب علوم بر رو مفتوح گشته جناب این دو بیت او از آن حال خبر میدهد **نظم**

مرا علم ازل در سینه دادند ۵ عجب علمی بیکدم بی نهادند
مرا سه ساله حالی گشت معلوم ۵ که شیخ جمله را در سی نهادند

و چون خواجه دید که قسمت انوار میکند و صورت واقعه را بعرض شیخ خود سلطا

شد
صدر الدین رسانید بموجب اشارت کثیر البشارة ایشان مسمی بقاسم انوار
نقلست که چهار بار پیاده بمکه معظمه و مدینه مکرمه شرفها الله تعالی
رفته و دو بار پای برهنه بوده و در خدمت شیخ خود ریاضات شاقه کشیده
از جمله در یک اربعین بعینه در وقت تشهد نشسته و موی سر خود را بچوب
سقف خلوت بسته دیوان اشعار او مشتمل بر حقایق و اسرار یست که
انوار کشف و عرفان و آثار ذوق و وجدان از آن لایح است هر که آنرا
مطالعه کند داند که تمتعی که در سلوک حضرت میر کرده اند صلاح حال او را
نمی پوشد • و از سرچشمه کدورت چنان زلال صافی نمی جوشد • حضرت میر در
مجالس خود حقایق و معارف بسیار از حضرت امیر علیه السلام که سرچشمه
اذواق اهل عرفان است نقل مینموده و اکثر اوقات بواسطه شدت تقیه
تعبیر از آنحضرت بصدیق اکبر میفرموده اند و هر بار که صدیق اکبر میگفته
و از جفای اغیار نسبت بآن ولی ابرار یاد می آورده و ابتلای خود را ببلیه
تقیه تصور مینموده قطرات عبرات از دیده مبارک میریخته و مریدان
کول او از اهل سنت تصور میکرده اند که از صدیق اکبر ابو بکر میخواهد و
در آن وقت با همه بکر میگفته اند که جناب میر مقام ابو بکر نیست • و این
غایت حماقت و خریست چه ابو بکر را کسی جز بنی امیه ملقب بصدیق اکبر
نساخته و بعیر از شر ذمه ضاله نقشبندیه کسی اثبات معرفتی و مقامی
است
از برای او نکرده بلکه صدیق اکبر و فاروق اعظم حضرت امیر المومنین
علیه السلام که بر سر منبر کوفه خود را بآن وصف می ستوده الله چنانچه در
بعضی از خطب کتاب مستطاب نهج البلاغه واقع است و صاحب کتاب
استیعاب که از رؤسای ذوی الاذناب است در باب کنی باسناد خود از
ابو لیلی غفاری نقل نموده که قال سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم
یقول سیکون بعدی فتنة فاذا کان ذلک فالزموا علی بن ابی طالب فانه
اول من یرانی و اول من یصافحنی یوم القیامة و هو الصدیق الاکبر و هو فاروق
هذه الامة یفرق بین الحق و الباطل و هو یعسوب المومنین الحدیث

آری چون معاویه و اتباع او آن کلمات را از آنحضرت در بیان علو شان او شنیدند
و خود را لایق آن اوصاف ندیدند چنان پسندیدند که علی تمام آنحضرت در
برابر در آیند و ابو بکر و عمر را بآن القاب ستایند و از آن وقت بر منابر اهل
سنت این اوصاف نادر وصف ایشان میکردند و از نامرادی آنها بان در مشغلب
جاحل شمر نداشته اند از جمله قرابت و احمه توجیه مذکور این غزل حضرت میر است
که در مدح حضرت امیر و اظهار نهایت بزرگی و سروری او واقعست غزل

نور ولایت توئی شاه سلام علیک • شمع هدایت توئی شاه سلام علیک
معدن احسان توئی مظهر عرفان توئی • کاشف قرآن توئی شاه سلام علیک
ایده محکم توئی اعلم و اکرم توئی • جام توئی جم توئی شاه سلام علیک
عید توئی روز تو طالع فیروز تو • ماه دل افروز تو شاه سلام علیک
با همه انبیا آمده در خفا • ظاهر با مصطفا شاه سلام علیک
لحمک لحمی بگفت نبی ای ولی • سرور مردان علی شاه سلام علیک
درج در لافتی برج مه هل اتی • انت ولی الوری شاه سلام علیک
قاسم مسکین تو بوده و بودی تو • بنده مسکین تو شاه سلام علیک

و مخفی نماند که بیت پنجم اشارتست بحدیث مشهور که بعث الله علیاً مع کل
نبی سرا و معی جهرا و تحقیق معنی آن در کتاب جامع الاسرار مذکورست در
تاریخ حبیب السیر مسطورست که امیر قاسم انوار بعد از تکمیل کمالات صوری
هرات
و معنوی از آذربیجان که مولد و منشا آن عالی مقام بود بدار السلطنه
تشریف برده بارشاد فرق عباد مشغولی نمود و بالدک زمانی اکثر اکابر و
اعیان خراسان در سلک مریدان آستان هدایت آشیانش انتظام یافتند
و درگاه فیض دستگاهش را مرجع و ملاذ خود دانسته صبح و شام باقدام نیاز بملازمت خاطر اشرف می شتافتند چون آنحضرت با
بجهت ملاقات مینمود و از غایت کمال و علو شان چنانچه طمع میداشتند اظهار
تعظیم و احترام نمیفرمود از آن رهگذر غبار ملال بر حاشیه ضمیر مرزا شاهرخ میرزا و اولاد عظامش در غایت
نشسته خاطر بر اخراج آنحضرت قرار داده که سعی و اهتمام بر میان جان بست
استغنام
اما بجهت آنکه بی تمسک بهانه مکنون ضمیر خود را بظهور رساند و چون

در اثنای احوال خاقان سعید را گذار زد و بوضوح پیوست که مشار الیه گاه
بملازمت آن مهر سپهر کرامت و دری برج امامت میرفته بایسنغر کیفیت
حال بعرض پدر رسانید و رخصت اخراج میر قاسم انوار حاصل کرد
بخدام عتبهٔ علیه‌اش پیغام داد لاجرم آنحضرت عزم سفر ماوراء النهر کرده
دران ایام غزلی در سلک نظم کشید که مطلعش اینست **نظم**

ای عاشقان ای عاشقان هنگام آن شد که ز جهان
مرغ دلم طیران کند بالای هفتم آسمان

و مقطعش اینست که **نظم**

قاسم سخن کوتاه کن برخیز و عزم راه کن
شکر بر طوطی فکن مردار پیش کرکسان

چون امیر قاسم انوار طی منازل و مراحل
نموده ببلدهٔ فاخرهٔ سمرقند نزدیک رسید امرا و صدور الغ بیک میرزا در
اندیشه افتادند که جهت ملاقات پادشاه خجسته صفات او را بپایگاه سلطنت
تشریف آورند یا اکابر میرزا الغ بیک را بملازمت شده سعید امامت برند که
درین اثنا میرزا الغ بیک بی تکلف رفتند و بآن جناب ملاقات نمودند و شرف
دیدار فایض الانوار آن مرجع اولاد سید ابرار علیه صلوات الله الملک الغفار
فایز گردیدند و از زبان گوهر بارش سخنان در وشانه و کلمات محققانه شنید
در همان مجلس حلقهٔ ارادت در گوش کشیده و غاشیهٔ حسن عقیده بر دوش
فکنده چند سال امیر قاسم انوار در کمال جاه و اعتبار دران دیار بسر برد
و در اواخر ایام حیات کرت دیگر بار خراسان را بنور حضور منور کردانید
و در شهور سنه سبع و ثلثین و ثمانمایه وفات یافت در خرجرد از ولایت
جام مدفون گردید از آثار قلم دررنثار آنحضرت دیوان غزلیات مشتمل
بر اشعار حقایق شعار در میان فرق انام اشتهار تمام دارد و ایضا مثنوی
مختصر انیس العاشقین نام از جمله منظومات آن قدوة الاولیا و ذخیرة الانام
علیه الرحمة والرضوان من الله الرحیم المستعان **المرشد الحقانی میر نور الدین**
نعمت الله کوهبانی قدس سره سلطان ممالک طریقت و سیاح مسالک
حقیقت است گویند مرید ابو عبدالله یافعی بوده و بصحبت صدر الدین شیرازی
مبادرت نموده آنجناب را مشرب عالی بوده و از بزرگان و اهل دنیا همواره

پیش

پیش او هدیه‌ها و تحفه‌ها می‌آمد و سیدا از آن میخورد و بمستحقان میرسانید آورده‌اند
که شاهرخ میرزا از آن حضرت سوال کرد که میشنوم که شما لقمه‌های شبهه آمیز تناول
میفرمایید حکمت آن چیست آنحضرت این بیت را فرمودند بخدمت میرزا فرستادند
بیت کو شود خون جمله عالم مال مال ✽ کی خورد مرد خدا الا حلال ✽ شاهرخ میرزا را
این سخن ملایم ننمود و از روی امتحان بعد از چند روز خوان سالار را فرمود که بره
از عاجزی بستان و بهانه مده و بیاور و طعامی ترتیب کن خوان سالار بنا بر
الحکم از شهر بیرون رفت دید که پیرزنی بره‌ای بر پشت گرفته میرود فی الحال
بضرب تازیانه بره از پیرزن در ربوده و بمطبخ رسانیده طعامی ترتیب کرد و
سلطان شاهرخ حضرت میر را بدعوت حاضر ساخت و با تفاق آن طعام را
بکار میبردند دران اثنا سلطان شاهرخ از حضرت میر سوال نمود که شما میگفتید
که من نمیخورم الا حلال و حال آنکه این بره را من بظلم از عاجزه گرفته‌ام تا ساخته‌اند
و کیفیت را تا باخر با او تقریر نمود حضرت میر فرمودند که ای سلطان عالم بهتر آنست
تحقیق حال فرمایید که شاید حق تعالی را در ضمن این مصلحتی بوده باشد سلطان
شاهرخ فرمود تا آن ضعیفه را حاضر ساختند و از و پرسیدند که این بره را از کجا
بجهت و از کجا می‌آوردی و از کجا بدست آورده بودی پیرزن حکایت کرد که
من عورتی بیوه‌ام و رمه گوسفند دارم که از شوهرم بمن رسیده پسری دارم
درین هفته گوسفندی چند بجهت آبی نزرخش برده بود و خبرهای ناملایم از و
میشنیدم در آن حال خبر رسید که میر نعمت الله از طرف کرمان رسیده و بهرات
تشریف آورده نذر کردم که اگر فرزند من بسلامت آید بخدمت میر سلام
تصدق فرزند من بسلامت آمد و بمن رسید من از شادی بره بر پشت گرفتم
و قصد شهر کردم و خانه‌ای از شما آن بره از من بظلم گرفت و من چنانکه تضرع
کردم بجایی نرسید سلطان شاهرخ را معلوم شد که حق سبحانه و تعالی
اولیا را از حرام و شبهه محفوظ میدارد و حضرت میر را عذرخواهی نمود و بعد
از استحان او نکردید و ظاهرا آمدن حضرت میر بدار السلطنه هرات بسبب آن
بود که اهل کرمان بسبب عداوت دینی ایشان را متهم ساختند و سلطان شاهرخ

در صدد مؤاخذهٔ حضرت میر می بودند قاضی میر حسین یزدی در رساله
منشآت خود بتقریبی ذکر کرده که علمای کرمان تکفیر شاه نور الدین نعمت الله
کردند و او فرمود یعرفون نعمة الله ثم ینکرونها و اکثرهم الکافرون و چون
بیان صحّت عقیدهٔ حضرت میر مستغنی از مؤنت شرح و بسط بود است
بنا بر رعایت اختصار و اشعار اخلاص آثار آن بزرگوار که در مناقب اهل
بیت اطهار و مثالب اعدا دغا واقع است ترجیعی و چند قطعه مذکور کرد انتخابه

نظم ای شیر خدا امام اعظم ∘ سالار صحابهٔ مکرّم ∘ آموخته علم من لدنی
از تو خضر و شعیب و آدم ∘ از جمله مهاجران و انصار ∘ در جمله صحابه تو اعلم
آن جاه که قنبر تو دارد ∘ حقا که نداشت قیصر و جم ∘ دو شیشه باغ عالم غیب
بلبل جهان کنت آدم ∘ ناد علیاً امام غالب ∘ در مملکت دو کون و اذهب
دوشینه بما دری کشودند ∘ اسرار نهان بما نمودند ∘ از صیقل عشق شاه مردان
زنگ از دل ما همی زدودند ∘ آنها که محبتی ندارند ∘ با آل علی مگر یهودند
آن جمله سنیان جاهل ∘ در دوزخ هفتمین خلودند ∘ روشم کذری بدین افتاد
القصه بما چنین نمودند ∘ ناد علیاً امام غالب ∘ در مملکت دو کون و اذهب
ما عاشق آل مصطفائیم ∘ پیوسته گدای مرتضائیم ∘ داریم وفا با آل حیدر
ناظر نبری که بیوفائیم ∘ بیگانه شدیم از خوارج ∘ با آل علی چو آشنائیم
در سکهٔ شه چو نعمت الله ∘ ما مست زبادهٔ خدائیم ∘ از روز ازل چنین نمودند
ما نیز بخلق مینمائیم ∘ ناد علیاً امام غالب ∘ در مملکت دو کون و اذهب

وله ایضاً قدس سره ∘ گفتیم خدای هر دو عالم ∘ گفتیم محمد و علی هم
گفتیم ولایت و نبوت ∘ در ظاهر و باطنند همدم ∘ آن بر همه انبیاست سیّد
وین بر همه اولیا مقدم ∘ او صورت اسم اعظم حق ∘ وین معنی خاص اسم اعظم
وا و ار طلبی طلب کن از نون ∘ ور واو الف بجوی فافهم ∘ در اول و آخرش نظر کن
تا دریابی تو سرّ خاتم ∘ چشمی که نه روشنست از وی ∘ آن دیده مباد خالی از نم
شعبان علیست نیک دریاب ∘ دانی روحست و دلم آدم ∘ بی مهر محمد و علی کس
یک لحظه مباد شاد و خرم ∘ باشد علم علی بدستم ∘ زانست ولایتم مسلّم

در جام جهان نمای عینش ∘ عینیست که آن بعین بینم ∘ بر بر[ف] لغ ما نشان آل است
ما دلشادیم و خصم در غم ∘ او ساقی حوض کوثر و ما ∘ نوشیم زلال او دمادم
بی حضرت شاه بهشت یابی ∘ جائی باشد ولیک بی جم ∘ بیچارهٔ نزدم او مت ستم
خواهنده بزم اوست حاتم ∘ دستش باشارت سر تیغ ∘ افکنده زدوش دستار قم
گم باد محب آل مروان ∘ هر چند کم اند کمتر از کم ∘ رو تابع آل مصطفا باش
نه تابع تابعان بلعم ∘ مائیم بعزتش معزز ∘ مائیم بدولتش مکرّم
بر عرش زدیم سنجق خویش ∘ بربسته ززلف خود پرچم ∘ ای نور دو چشم نعمت الله
وی نور موالی معظم ∘ بر دیدهٔ ما ترا مقام است ∘ بنشین جاوید خیر مقدم
در عین علی نگاه میکن ∘ می بین تو عیان جمله عالم ∘ وله ایضاً قدس سره
دمبدم دم از ولای مرتضا باید زدن ∘ دست دل در دامن آل عبا باید زدن
نقش حب خاندان بر لوح جان باید نگاشت ∘ مهر مهر حیدری بر دل چو ما باید زدن
دم مزن با هر که او بیگانه باشد با علی ∘ گر نفس خواهی زدن با آشنا باید زدن
لعب بر روی دوستان مرتضا باید نهاد ∘ گردنی را تیغ غیرت از قضا باید زدن
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار ∘ این سخن را تصدیق از صدق و صفا باید
در دو عالم چارده معصوم را باید گزید ∘ پنج نوبت بر در دولت سرا باید زدن
شیوانی باید تحسین ناو لاد رسول ∘ پس قدم مردانه در راه خدا باید زدن
کربلا باید از عشق شهید کربلا ∘ عاشقانه آن بلا را مرحبا باید زدن
هر درختی کو ندارد میوهٔ حب علی ∘ اصل و فرعش را قلم سرتا بپا باید زدن
دوستان خاندان را دوست باید داشتن ∘ بعد از آن دم از ولای مصطفا باید زدن
سرخی روی موالی سکهٔ نام علیست ∘ بر رخ دینار دین چون بادشا باید زدن
برد و شهر ولایت خانه باید گرفت ∘ خیمه در دار السلام اولیا باید زدن
ما ولیّ از ولای آن ولیّ افراشتیم ∘ طبل در زیر گلیم آخر چرا باید زدن
از زبان نعمت الله منقبت باید شنید ∘ بر کف نعلین سید بوسها باید زدن

وفات حضرت میر در شهور سنه سبع و عشرین و ثمانمایه بوده و بوروزگار سلطان
شاهرخ بدیه ماهان از اعمال کرمان مدفون شد و لنگر و خانقاه او تا الحال مقصد

اکابر و فقرا است سن شریف ایشان از هفتاد و پنج سال تجاوز کرده بود که
داعی حق را لبیک اجابت گفته ازین دار غرور بسرای سرور انتقال فرمودند
السید العارف الموحد قطب الدین حیدر التونی نسب شریفش
بروجهی که خود در بعضی از اشعار بنظم آورده با امامزاده عبدالله بن الامام
الهمام موسی الکاظم علیه السلام میرسد و نسبت سلوکش مستند بسید محمد
نجفی میشود و نسبت او بچند واسطه منتهی میشود بسید ابراهیم خوارزمی
که از جمله تلامذه حضرت امام همام مذکورست علیه السلام حضرت میر در غایت
علو همت و تجرید بوده اند و در مضمار ریاضت از اقران خود قصب السبق ربوده
و بسیاری از خوارق عادات از و بظهور رسیده از انجمله آهن بر دست
مرتضوی نشان او موم گردیده چنانکه سید المتالهین میر حیدر آملی در شرح
فص داودی از کتاب فصوص الحکم بآن تصریح نموده مشهورست که در وقتی
که بعزم زیارت آستانه حضرت امیر المومنین علیه السلام از سر قدم ساخته
متوجه شد چون بآن آستان ملایک پاسبان رسید بر سنگی که در برابر
روضه متبرکه بر دیوار منصوب بود تکیه داده بیک پای ایستاد و تا مدت
هفت روز اصلا حرکت نکرد و چیزی نخورد و نیاشامید و منتظر اشارت
رخصت زیارت میبود تا آنکه در نیمه شب هشتم از روضه متبرکه آوازی هایل
بیرون آمد که ساکنان نجف اشرف از خواب رمیده چنان خیال کردند
که صور یوم النشور دمیده اند و در اثنای آن آواز چنان بگوش ایشان رسید
که فرزند من حیدر را دریابید چون اطراف روضه را تفحص کردند او را دیدند
از نام و نسب او پرسیدند دانستند که مراد حضرت امیر اوست لاجرم همگی
بپای بوس او مشرف گردیدند و بشرف زیارت ضریح منورش رسانیدند
شطری از آثار تشیع او در احوال اهل تبریز از مجلس اول مسطورست
و چون در وقت این تالیف از رسایلی که در بیان احوال و مقامات علیه او
تالیف شده چیزی حاضر نبود در اختصار باینقدر معذور است مقام
قبر منورش در تبریز مشهورست **السید الفاضل المتالهین حیدر بن علی العبیدی**

الحسینی الآملی قدس الله روحه از سادات رفیع الدرجات دار المومنین
آمل است از انجا بعزم زیارت عتبات عالیات حضرت امیر المومنین و دیگر
مشاهد ائمه معصومین بدار السلام بغداد آمد و در ان دیار رحل اقامت انداخت
و با شیخ محقق فخر الدین محمد بن مطهر الحلی و فاضل مدقق مولانا نصیر الدین کاشانی
مشهور بحلی رحمهما الله و دیگر علما و عرفای شیعه امامیه صحبت داشته بیان
سلسله خرقه و ارادت او در اول شرح فصوص مسمی بنص النصوص که از جمله نفایس
مصنفات اوست مذکورست شیخ فقیه فاضل محمد بن ابی جمهور در شرح بعضی از
رسایل کلامیه حضرت میر او را بسید علامه متاخر صاحب الکشف الحقیقی معرفی
نموده علو مرتبه او در علوم ظاهری و باطنی ازین شرح و تفسیر تاویلات و کتاب
جامع الاسرار و منبع الانوار مانند نور بر شاهق طور در غایت ظهور است
عبارات فصیحه اش محتوی بر قواعد اشراق و اشارات ملیحه اش منطوی
بر فواید اطلاق در کتب مطالب حقه صوفیه خصوصا مطلب توحید را تحقیق
و تنقیح تمام فرموده و با مصنف فصوص و شارحان کلام او در کتاب اول و سوم
طریقه مواخذه در بسیاری از مقاصد پیموده و بحسب عقل و نقل و کشف تحقیقا
و تفصیلا بیان خلاف آن نموده و گوی انی اعلم ما لا تعلمون و فوق کل ذی علم علیم
از میان ربوده و در کتاب جامع الاسرار فرموده که از عنفوان شباب بلکه از
ایام طفولیت تا امروز که ایام کهولت است عنایت الهی و حسن توفیق او رفیق
حال گردیده بتحصیل عقاید اجداد طاهرین خود که ائمه معصومین اند علیهم السلام
و تحقیق طریقه ایشان که بحسب ظاهر شریعت است مخصوص بشیعه امامیه و
بحسب باطن حقیقت است مخصوص بطایفه صوفیه از ارباب توحید و اهل الله
مشغول بوده ام قال قدس سره فوفقت للتوفیق بین الطایفتین و مطابقة
کل واحد منهما بالاخر حتی تحققت حقیقة الطرفین و عرفت حقیقة القاعدة بین
و طابقت بینهما حذو النعل بالنعل و القذة بالقذة و صرت کما صرت جامعا
بین الشریعة و الحقیقة حاویا بین الظاهر و الباطن و اصلا مقام الاستقامة و
التمکین قایلا قول من کان مثلی من ارباب الیقین و اهل التحقیق الحمد لله الذی

هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله شعر

کانت لقلبي اهواء مفرقة ✽ فاستجمعت مذ رأتك العين اهوائي

فصار يحسدني من كنت احسده ✽ وصرت مولى الورى اذ صرت مولائي

ترکت للناس دنياهم ودينهم ✽ شغلا بذکرك يا ديني ودنيائي

ولیس ذلك بدعوی ولا رعونة بل تحدثا بنعم الله تعالی والطافه لقوله

واما بنعمة ربك فحدث وتذکرا بکرم الله تعالی والطافه لقوله فذکر فان

الذکری تنفع المؤمنین ومع ذلك کلها کلما اتحدث من هذا الاقسام فی هذا

الکتاب ومثل هذا الکتاب اضعافا مضاعفة بمرار متعددة لا یکون الا ذرة

من جبل وقطرة من بحر لان نعم الله تعالی غیر قابلة للاحصاء وان تعدوا

نعمة الله لا تحصوها انتهی وتفسیر تاویلات او از قبیل تاویلات است که بعد از سه

تفسیر مشهور توفیق تالیف آن یافته وفرموده که نسبت تفسیر من بآن سه تفسیر

نسبت قرآن مجیدست بتوریت وانجیل وزبور که همچنانکه قرآن مجید ناسخ

آن سه کتابست تفسیری که من بتاویل آن نوشته ام ناسخ آن سه تفسیرست

واز جمله کتب ورسایل او کتاب جامع الحقایق است ورساله امثله توحید و

رساله امانه ورساله ورساله ارکان که مشتمل است بر بیان ارکان

خمسه یعنی صلوة وصوم وزکوة وحج وجهاد شریعة وطریقة وحقیقة وکتاب

الکشکول فی بیان ما جری علی آل الرسول ورساله رافعة الخلاف در بیان آنکه

توقف حضرت امیر المؤمنین ع در دفع متغلبان ثلثه از روی عجز بوده واین

رساله را در زمان شیخ فخر الدین مذکور وباشارة او نوشته ولحق الانقیاس

مؤلفات جناب میر بحر بر چنانکه سابقا مذکور شد در مسئله وحدة وجود

با شیخ محیی الدین اعرابی اتفاق دارد وحقیقت توحید ذات وصفات وافعال

بهمان منوال بر لوح ضمیر وصفحه تحریر می نگارند واز لطایف کلام او که در مبحث توحید

افعال از کتاب جامع الاسرار وشرح فصوص افاده فرموده آنست که بعضی که توهم کرده اند

که اشاعره نسبت جمیع افعال حسنه وقبیحه بخدای تعالی میکنند ولا فاعل الا هو

میگویند بعض اهل کشف وحال در توحید افعال نزدیکست وحال آنکه انچه اشاعره

کفته اند خطای محض است چه مذهب اشاعره اگر چه بحسب ظاهر عبارة ومقال

با سخن صوفیه مشابهتی هست زیرا که هر یك از ایشان میگویند لا فاعل الا هو اما بحسب

معنی تفاوت بسیارست بنابر آنکه اشاعره در ظلمات حجاب مختفی ومشرك بشرك

خفی اند وهنوز از نور مطلق بوئی غیر خلاص نکردیده اند وبمقام توحید وجودی که

مشاهده وجود حق است بی ملاحظه وجود غیر نرسیده اند وارباب کشف وحال

بعبارت فنا وخلاصی از رؤیت غیر بان مقال متکلم شده اند ع ببین تفاوت حال

از کجاست تا بکجا ولنعم ما قیل رباعی قومی نه ز ظاهر نه ز باطن آگاه

وانکه ز جهات مضلات کمراه ✽ مستغرق شرکند وحقیقت گویند

لا فاعل اصلا ابدا غیر الله ✽ واز حکایات مناسب باین مقام آنست که چون شاه

که شاه اسمعیل ثانی رحمه الله اسلاف او از زندان قلعه قهقهه خلاصی یافته پادشاه

وبواسطه اکثار در تناول افیون واستمرار عادت بحبس وسکون از حرکت

کردن وسواری علیل وزبون شده بود وبنا بران میخواست که دفع منازعت

پادشاه روم واوزبکان شوم باظهار موافقت در مذهب نماید تا او را در مراعات

ایشان حرکت نماید میرزای مخدوم شریفی وملا میرزا جان باغنوی عمری

وابو حامد پسر شیخ نصر البیان شیرازی گول خورده بود ندو او را سنی کان

برده بودند وبنا برین همواره با خواجه افضل الدین محمد ترکه اصفهانی که در آن عصر

از اذکیای فضلای امامیه وصاحب ذوق در مطالب صوفیه بود مناظره و

مشاجره مینمودند وچون در مناظره او همیشه ملزم ومبهوت وپایمال بودند

روزی اتفاق نمودند بر ایراد این سوال که دفع آن در نظر ایشان ملحق بمحال

بود وبجناب خواجه گفتند که شما مقاصد صوفیه را خوب میدانید وحال آنکه ایشان

در مسئله خلق اعمال عباد که از امهات مسایل علم کلام است با متکلمان مذهب

شما مخالفند وبا اشاعره واهل سنت موافق زیرا که هر یك از صوفیه واشاعره

افعال خود را بخدای تعالی نسبت میکنند ولا موثر فی الوجود غیر الله میگویند

جناب خواجه در صدد بدیهه جواب داد که شما را دین بابا اشتباهی واقع شده بلکه

صوفیه با شیعه امامیه درین مسئله موافقند زیرا که حاصل سخن هر یك ازین

دو طایفه آنست که فعل ما از غیر ما و مباین ماصادر نمیشود اما آنکه سخن امامیه
اینست بغایت ظاهرست و اما صوفیه بنابر آنکه قایل اند بوحدة وجود و مباین
و غیر در نظر نمود ایشان مفقودست مولف گوید که از کتاب گلشن راز
و شرح آن مستفاد میشود که صوفیه قایل بجبر محض اند و با هیچ یک از
اشاعره و معتزله موافق نیستند و هر دو طایفه را قدری میگویند و کسب
اشعری را نیز نفی میکنند چنانکه در گلشن گفته **نظم**
هر آنکس را که مذهب غیر جبرست ∴ نبی فرمود کو مانند گبرست ∴ و در کتاب
سعادت نامه گفته **نظم** غضب منصب مکن بعلت کسب
فعل حق را تو نیست الا غضب ∴ و از نفایس کلمات حضرت میر که در شرح فص
شعیبی واقع شده آنست که در مقامی که جناب شیخ مصنف اعتقاد معتزلی را
در آنکه عاصی بی توبه معاقب است رد نموده حضرت میر بعد از نصرت مذهب
اعتزال و تقویت مقال ایشان بسخنان اهل کشف و ادله عقل و نقل
گفته و هذا من الشیخ الذی هو رئیس الموحدین عجب لانه یدعی ~~[illegible]~~ ان اعتقاده
هو عین الاعتقادات کما سبق ذکره مرارا فکیف یتم لعمرو و زید فی اعتقاده
و افعاله و کلامه و احواله و قد تکلم و اثبت قبل هذا ان المقر و المنکر
فی جمیع الصور هو لا غیره سبحان من لا یسهو و جل من لا یغفل و لیس
هذا المقام الا المقام الذی تقول له یداک اوکتا و فوک نفخ و الحمد لله
الذی هدانا لهذا و فوق کل ذی علم علیم **السید المرتاض المظلوم الامیر
مخدوم نعمه الله الحسنی** از سادات اطهار مدینه طیبه است
جدش امیر بهاء الدین بعزم زیارت حضرت امام الانس و الجن علی بن موسی
الرضا علیهما التحیة و الثنا بخراسان آمده در نیشابور متاهل شد و میر
مخدوم در آنجا متولد گردید و بصحبت امیر قاسم انوار نور الله مرقده رسیده
در تصفیه باطن کوشید و بکمالات صوری و معنوی آراسته گردید اهالی
خراسان بخدمتش اعتقاد تمام داشتند و اکثر میرزادهای جغتای
بصحبتش می شتافتند در کتاب مجالس العشاق که از مصنفات سلطان

حسین میرزای بایقراست مسطورست که نوبتی مولانا جلال الدین دوانی
از آنحضرت استفسار نمود که میشنویم که بعضی میرزادهای امرد بخدمت
می آیند و شما را تعلق خاطری نیز بهم میرسد از کیفیت آن تفتیش مینماییم که
آیا عشق همان مرض سوداییست که اطبا بیان نموده اند یا ورای آن چیزیست
حضرت میر در جواب فرمودند **نظم** عشق سیمرغیست کورا دام نیست ∴
در دو عالم زو نشان و نام نیست ∴ عنقای عشق جز بر قاف قلب مقیمان
قلندر خانه تجرد و تفرید نشیند ∴ و همای همتش سایه جز بر سر افراز ان کوی نیستی
و آزادی روان سر چهار سوی تفرید نیندازد ∴ هر کسی همی بانجا قدر ان بود
که نقد استعداد خویش را بر محک صراف خانه عشق زنند و هر قلاشی رکی نکشند
انکه بانداک مایه او را در بن بازار سودای سود در سر افتد حریف این قمارخانه
پاکبازی باید که درد او اول خود را در باخته و هیچ چیز دامن همتش را نگرفته
باشد **رباعی** زین گرم رو سوخته سلخته ∴ در درد او نخست دو جهان باخته
رندی باید ز شهر جان باخته ∴ بنیاد وجود خود برانداخته ∴ آخر الامر
ارباب غرض او را تکفیر نموده بفرموده میرزا شاهرخ روغن داغ کرده بر سرش
ریختند و مدتی در ولایت کاشغر محبوس ساختند بعد از ان از قلم رو خود
اخراج نموده روانه هرموز نمودند این چند بیت در منقبت شاه اولیا از نتایج
طبع لطیف اوست **نظم**

منزل آیات حکمت منبع سر وجود ∴ شاه مردان شیر یزدان بحر احسان کان جود
مالک ملک ولایت کاشف اسرار غیب ∴ مطلع دیوان فطرت مقصد بود و نبود
معنی مشکل کشایت صورت حق مبین ∴ صورت معنی نمایت حاصل غیب و شهود
عارف سر کمالت بوتراب از گو بیان ∴ منکر قدر جلالت کمتر از گبر و یهود
بی حصول عقد مهر تو عقاید عقدها ∴ بی قبول خاطر پاکت زمزمها جحود
معنی کرار دانی چیست ای مرد سلیم ∴ آنکه غیر از شاه مردان نیست حیدر در وجود
گوهر حب علی در سینه دریادلان ∴ در نهاد هر مخنث مهر عثمان جحود
نیر اعظم کجا و دیده موران کجا ∴ نفخه عیسی کجا و نشاه طبع جهود
اصل ایمان چیست مهر خاندان مصطفی ∴

هر کرامست این سعادت کوی دولت زاد بود. جناب میر پیش از میر قاسم انوار
نور الله مرقده بآنک زمانی ازین دار بجانب دار بقا توجه فرمودند
و میر قاسم این غزل در وفات او گفته اند **غزل**

میر مخدوم سفر کرد و وداعی فرمود ... همه دلهای عزیزان بفراقش فرسود
دل ما از همه عالم بهوای رخ خاص ... علم الله که زین جمله تو بودی مقصود
روز بجان تو گشتست هنیئا لک باد ... آبحیوان که سکندر طلبش سیر نمود
من چگویم که چه شد قوت زمین و آسمان ... سالک راه خدا ساکن تکگاه شهود
رفت ازین دار فنا جانب محبوب ازل ... روی بدیدار خدا کرد که نعم المشهود
یا الهی بکرم حافظ جانش می باش ... میر مخدوم که شد صاحب سر هر موجود
هر که او روی بخدا کرد مظفر گردد ... آفتابی شود از طالع و بخت مسعود
یار مردان خدا باش که لذت یابی ... همه جا جام سرور و همه جا ناله عود
نور الطاف خداوند که پیش از پیش است ... هر چه از ما کنی دید برحمت افزود
میر مخدوم چگویم که به بیگاه و بگاه ... قاسم خسته روان میکند از دیده رود

الشیخ العارف الموحد ابن الفارض الحموی الاندلسی المغربی ثم المصری قدس سره
بکنیت و اسم او کاری نداریم. و او را مخصوص خلیفه نظم میگذاریم
از قبیله بنی سعد است که حلیمه مرضعه حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
و آله از ایشان بوده. و پدر وی حسن بن علی بن رشید حموی در اصل
از اندلس مغرب بوده. و در دیار مصر نشو و نما نموده و در علم فرایض قصب
السبق از اقران می ربوده. و گویا باین مناسبت جناب شیخ با ابن الفارض
اشتهار نموده. نه آنکه این تسمیه بمجرد اعتبار و فرض فارض بوده. شرح
سلوک شیخ و ریاضات او در کتب متداوله مذکورست او را دیوانیست
مشتمل بعیون معارف و فنون لطایف که یکی از قصاید آن قصیده خمریه
میمیه است و دیگر قصیده تائیه که قریب بهفتصد و پنجاه بیت است
و درین قصیده بعد از ذکر اول و ثانی و ثالث در شان حضرت امیر المومنین
گفته **شعر** ولوضح بالتاویل ما کان مشکلا * علی بعلم ناله بالوصیة

و درین بیت اشارتست بآنکه علوم اهل البیت علیهم السلام از انجمله است که بدون
الهام الهی و وصایت حضرت رسالت پناهی میسر نمیشود و فحوای کلام دلالت بر آن
دارد که آن علم مخصوص بآنحضرت باشد فافهم و این دو قصیده در میان مشایخ
صوفیه و غیرهم مشهورست و جمعی کثیر از فضلا قدما و عرفا بر آن شروح نوشته اند
و آخر سید المتالهین امیر سید علی همدانی قدس سره در شرح موسوم بمشارب
الاذواق در حل بیت دوم از قصیده میمیه نوشته اند شاهدی عدلست
بر تصحیح اعتقاد ابن فارض. و تنقیح سر او از شایبه عوارض. ابن کثیر شامی
در تاریخ خود آورده که بسیاری از مشایخ و علمای ما بسبب قصیده تائیه نسبت
او بالحاد نموده اند مولف گوید که این قدح را تمام بایست کرد و گفت که بسبب
قصیده میمیه نسبت او برفض نموده اند در تاریخ مذکور مسطورست که عمر شریف
شیخ نود و پنج سال بوده و در ششصد و سی و دو متوفی گردید **الشیخ الموحد المتاله
عامر بن عامر البصری** از اکابر متالهان روزگار. و افاضل فصحای بلاد
آنارست. گلبن نوشتها او از بحر اسرار الهی سیراب. و کوکب درایت او از مطالع
انوار نامتناهی نوریاب بود. از بعضی اشعار او چنان مستفاد میشود که صحیح
بلکه علوی نژاد مومن نهاد بوده. و بواسطه معاندت مخالفان از اصل و اوطان
با چار جلای نموده. و در سیواس رحل اقامت فرموده. قصیده که بر وفق مشرب توحید
در تتبع قصیده تائیه ابن فارض معزی مصری گفته بر کمال ذوق و حال و علو فضل
و کمال او شاهدی بیمثالست چه آن قصیده غریبة الابیات که متضمن حقایق
اصول نفی و اثباتست بسحر حلال بسته است زبان هر معارض. و چنانکه خود
در تعریف او گفته بکر است نه فارض. **قال** و بکرا تت لا فارض بذر علمها
اذا ما بدی اخفی سمی الفارضیة. الحق قصیده ایست غرا که بنات عبارات
اشعار آنرا به بنان حسن پرورده اند. و جریده ایست زهرا که رضیعان
مهد اشارات آنرا شیر تحقیق از پستان توحید خورده اند. فی الواقع از نخلستان
بصره بمذاق اهل توحید رطبی باین لطافت نرسیده. و باصره و ذایقه هیچیک از
اهل نظر و اصحاب ذوق ندیده و نچشیده. چه رطبیست که از غایت حلاوت دست

دعوی بنات مصری را بجوب بسته • و از نهایت اشراق و اضاءت رونق
دُرست معزبی را شکسته • و در آن قصیده توضیح حاصل قصیده فارضیه
نموده و آنچه از مقاصد ضروریه صوفیه از وی فوت شده تلافی فرموده • و
تذییل آن ببیان معرفت ادوار و اکوار و ظهور صاحب وقت و علامات
ظهور او علیه السلام و ذکر سطری از معجزات انبیا علیهم السلام و بعضی از اخلاق
فاضله نموده و جمله تیمن بعدد ایمه اثنی عشر از ابد و ازده نور ترتیب
داده و نام آن ذات الانوار نهاده و چون آن قصیده غرا مانند درّ یتیم بغایت
قلیل الوجود است مناسب دید که آن را با چند سطری که ناظم در بیان باعث
نظم آن تقریر نموده در سلک این تالیف منتظم سازد قال الشیخ بسم رب
البنیه العظمی و الکلمة العلیا مظهر الاشیاء بحقایقها • و ضابط احوال نظامها
بدقایقها • الواحد الکبیر • المطلق بلا نظیر • منبع الحیوة و مبدع الکمالات •
له الثناء الاعلی • و الاسماء الحسنی • و الصلوة الخالصات الدایمات • و التحیات
الزاکیات المبارکات • علی مظهره الاشرف • و جوهره الاصفی الالطف •
مرآته التی رای فیها حقیقته • و النفس التی اصطنعها لنفسه لیکون فی ارضه
خلیفته • رییس النوع فی کل زمان • و مربی احوال اشخاصه عند کل اوان •
بها الوقت المختوم • و علی آله و اصحابه الی الیوم المعلوم و بعد فانه لما رای
الاخوان ایدهم الله بتوفیقه • و اراهم الحق بتحقیقه • قصیدة الاخ العزیز
عزیق رحمة ربه ابی حفص عمر بن الفارض الاندلسی المغربی التائیة فی علم
التوحید من النظم الرایق • و التجنیس الفایق • و المعانی الدقیقة • و الالفاظ
المتینة الرشیقة • غیر ان معناها واحد ینطق علی وحدة صرفة و لیس
ذلک بحلول کما ظنه بعض المتوهمین و ذلک لان الحلول یقتضی وجود شیئین
احدهما محل و الثانی حال و لیس الامر کذلک عند محققی المتوحدین بل عندهم
ان الواحد المطلق من کل الوجوه لا یبقی سواه و هو ظاهر بالکل و المحل و لکل فرد
من افراد کثرته الداخلة فی حقیقة وحدته نصیب من عین تلک الوحدة و لا
خروج له عنها و لا انعدام یطری علی شی منها بحیث شاهد الاخوان منه ذلک

وانه

وانه قد کرر معنی التوحید تکرارا مفرطا حتی اسهب به التمس منی المغرب لدیهم
والمعتبر عندی فیهم ترتیب قصیدة علی وزن تلک القصیده و رویها توضح معنی
ما ذکره الاخ زیادة ایضاح و اضافة ما فاته او لم یذکره من العلم بالروح والنفس
والمبدا والمعاد بکشف وضاح ثم انی اتبعت ذلک بتذییلات اخر عزیزة
مما یتعلق بمعرفة الادوار والاکوار وظهور صاحب الوقت وعلامته وعرضت
بذکر شی من المعجز للانبیاء علیهم السلام وبیان بعضها بایما خفی وذکر شی من
الاخلاق وذلک لما تحققوه من ذی روی منی من بحر هذه الاسرار وتیقن درایتی
بمطالع هذه الانوار فاوجبت ملتمسهم بالانابة ولبیت دعوتهم بالاجابة و
نظمت هذه القصیدة الغریبة الابیات المتضمنة لحقایق اصول النفی والاثبات
مما یعود فایدته علی المستعد والله هو الممد ورتبتها علی اثنی عشر نورا ولمعة
بل کل نور منها علی معنی یخصها لیسهل تناول ذلک علی متامله وسمیتها ذات
الانوار وانت ایها الرفیق الشفیق فان تجد عیبا فسد الخلل وبالله المستعان
عز وجل

النور الاول فی التوحید

تجلی لی المحبوب من کل وجهة ... فشاهدته فی کل معنی و صورة
و خاطبنی منی بکشف سرایر ... تعالت عن الاغیار لطفا و جلت
فقال اتدری من انا قلت انت یا ... منای انا اذ کنت انت حقیقة
فقال کذاک الامر لکنما اذا ... تعینت الاشیاء بی کنت نسختی
فاوصلت ذاتی باتحادی بذاته ... بغیر حلول بل بتخصیص نسبة
وصرت فناء فی بقاء موبد ... لذات بدیمومیة سرمدیة
اذا رمت اثباتا لا شی محا ... هواه وجودی محوة ای محوة
فاخذنی منی فاصبح سایلا ... لنفسی عن نفسی حضورا لغیبة
وانظر فی مرآة ذاتی مشاهدا ... لذاتی بذاتی وهو غایة غایتی
فاغدوا وامری بین امرین واحد ... علومی محوفی وو همی مثبتی
حبیب له فی جنة القلب مسکن ... ترفع عن هند و دعد و عزة
عذابی عذب فی رضاه و ذلتی ... لدیه اذا ما رامها عین عزتی

وتحقير قدري ان رآه تعظّم — وترفيه سرّي فيه حمل مشقتي

بديع جمال في دقائق حسنه — رقائق جلت ان ترى من لطافة

يعيد الدجى صبحا بواضح غرة — ويبدي الضحى ليلا بفاحم طرة

ويخجل تغريد الحمام بلهجة — ويخجل بدر التم منه ببهجة

يزور بلا وعد ويخلف وعده — ويمنع ان يدنو ويجفو بجفوة

وينعم لي بالوصل حينا وتارة — يضنّ على طرفي المعنّى بنظرة

فمن مقلتي من بعده فيض دجلة — وفي كبدي من منعه لذع حرقة

واحلى وصال الخل ان ذقت طعمه — تجدده اذا ما كان بعد قطيعة

ابيت بجفن من جفاه مسهّد — واغدو بشمل من نواه مشتت

فان اك قد اصبحت في العشق شهرة — فيا حبذا هتكي بذاك وشهرتي

لئن شرب العشاق كاسا من الهوى — فما شربوا من كاسه كان جرعتي

وان قتل الوجد المحبين بالاسى — فلا باس ان تقضي بذلك مهجتي

كتمت هواه برهة فوشى به — عليّ نحولي واصفراري وعبرتي

خفيت نحولا عن عيون عوائدي — فعلهم كربي عليّ وذا في

اقضي نهاري حسرة بعد حسرة — واقطع ليلي انة بعد انة

ا شرح حالي في هواه وحالتي — لايضاحها فيه من الشرح لغتي

سارکب صعب الامر فيه ولم ابل — او منيتي كانت برام منيتي

واحمل اثقال الصبابة صابرا — وان تلفت من شدة الحب مهجتي

وجود له ديمومة ابدية — تدل بها منها على ازلية

فلله ما ابدى لنا من سرائر — واودعها في الصورة الالفية

سقاني محياه حميا جماله — فرحت سليب العقل من ذوق نشوتي

وناولني راحا براحة كفه — وكان بها الغاشي وجودا حقيقتي

بدا ظاهرا بالحلّ للكل بيّنا — تشاهده العينان في كل ذرة

واشرق منه مطلق قيد الورى — عموما بوحدانية صمدية

هو الواحد الفرد الكثير بنفسه — وليس سواه ان نظرت بدقة

بكل حيّ وهو حيّ بذاته — فان شئت ان تحيى به فلتمت

له كل عين في الوجود ترى بها — له كل اذن في البرايا وعيته

له كل كف في الورى بطشا بها — له كل علم من علوم الخليقة

لذلك ما قال الاله لادم — على صورتي كانت لخلقك خلقتي

فكنزته مخفية تحت وحدة — كما انا فرد كثرتي تحت وحدتي

بقيت به لما فنيت له كما — وجدت حياتي فيه من بعد موتتي

تناهى كمالا فهو في كل حالة — بغير زيادات ولا بنقيصة

هو السامع الداني الينا بعينه — هو الغايب المشهود في كل بقعة

هو العاشق المعشوق في كل صورة — هو الناظر المنظور في كل لمحة

تحوم عقول الخلق حول جنابه — ولم يدركوا من نوره غير لمعة

ولو شاهدت انواره لاهتدت بها — ولكنها بالوهم عنها تعذرت

ويعجز كنه الفهم عن كنه وهمه — فيرجع عنه خاسئا خلف حجبة

نظرت فلم ابصر سوى محض وحدة — بغير شريك قد تغطت بكثرة

تكثرت الاشياء والكل واحد — صفات وذات ضمنا في هوية

توحد ترداداتها كل كثرة — ومتحد فاتت بها كل ملة

تحجب عنا واختفى بظهوره — فضل فيه كل قوم بحجة

فسائر ذرات الوجود مظاهر — لدى ان راه ناظر ببصيرة

فما ممكنات الوهم منه بواجب — حوى كثرة توحيدها بالضرورة

وذلك لان لا شي يوجد غيرها — وجملتها موجودة بالمعية

فلا شي منها زائد لنقيصة — ولا شي منها ناقص لزيادة

ولا شي منها سابق بظهوره — ولا شي منها لاحق بعد برهة

فقد صار عين الكل وهو الظاهر — وان دخلت افراده تحت عدة

وقيدت الاشياء منه بمطلق — بغير نظير ان نظرت بعبرة

ولا غيره موجودة في مقيد — ولا غير ذاك المقيد فاثبت

ولكنما الاعراض تبدو وتختفي — على انها مظهر ومنه الجوهرية

ولا عدم يطرى على جوهر ولا ... على عرض فاسمع باذن سميعة
لانهما قد فوقنا في صحيفة الو ... جود ولا نحو لتلك الكتابة
وهذا اتفاق للشهود مطابق ... يريك خلافا فافهم اطرف طرفة
ايا واحدا في كل شي مشاهدا ... اعاينه في خلوتي مثل جلوتي
لك الكل يا من لا سواه فمن راى ... سواك فرو يا ذاك من احولية
اليك رحيلي ان رحلت فان اقم ... فعندك لا عندي تكون اقامتي
اراك بعين العقل والحس دايما ... خفيا جليا في رقادي ويقظتي
وكيف برجى بك عنك فانه ... اليك وان ابعد فوجهك قبلتي
وان سرت يوما عنك فيك ومطلبي ... سواك تناشوقي اليك اعنتي
وافرح في حالين حال تعيني ... وحال فنائي فيك بالاحدية
فلا انت عيني لا ولا انت غيرها ... لذلك صارت حالتي فيك حيرتي
فانت انا لا بل انا انت وحده ... منزهة عن كل غير وشركة
عليك عياني واقف ابدا فان ... لغت عياني كان نحوك لفتتي
فمالي يوما منك عنك تخلص ... لانك يا مولاي جملة جملتي
اليك مالي في حياتي وموتتي ... وانت رجائي في رخاي وشدتي
فلست اري شيا سواك محققا ... وهل يختفي عن غير مكفوف مقلة
تقدست عن غير تنزهت عن سوى ... ترفعت عن ند لصرف المحوضة
فيا خابطا في عشوة من ظنونه ... دع الظن واستمسك باوثق عروة
ويا طالبا للامر جد بنهضة ... فما نال امرا غير نفس مجدة
وجرد له عزما كعزمي ماضيا ... ولا تك مشغولا بعيش ودعة
اذا ارسلت عين العلى عين همة ... ففيها ات ان تلتذ تلك بغمضة
فدع قول من قد قال بالعجز واجتنب ... طريقه دجال كثير تعنت
بعيد عن الاضواء فالنور لم يزل ... لظلمته في عثرة بعد عثرة
كظمان وافاه الهجير بقفرة ... يحوم على ماء لادواء غلة
فظن سرابا قد راه بقيعة ... شرابا يروي برده حر لهبة

فلما اتاه لم يجده كما راي ... وخابت خطاه عند ذاك وزلت
وان انت لم تسمع مقالة واحد ... فانت بلا شك من الثنوية
وهل يستوي من كان بالنور ماشيا ... ومن مشيه في ظلمة مدلهمة
ومن لم يؤيده الاله بنوره ... يضل ومن يرشد يفز بهداية
لك الملك يا ديموم توبته من تشا ... وتنزعه ممن تشاء بمشية
تجليت في هذا وذاك الجم فلم ... يروك وتاهوا فيك من فرط دهشة
وحيرت اهل العقل فيك بذا وذا ... فالقيتهم بالوهم في كل شبهة
فلا انت مولود ولا انت والد ... لانك فرد الذات من غير قسمة
ولا انت منسوب الى جوهر ولا ... الى عرض يعزى الى عنصرية
ولا انت روحاني بذات بسيطة ... ولا انت جسم ذو مواد كثيفة
ولا انت علوي ولا انت سافل ... ولا انت محصور بحد وعرصة
ولا انت مخفي ولا انت ظاهر ... ولا انت مطبوع ولا بطبيعة
ولا انت عقل لا ولا نير ولا ... هيولي ولا روح بذات لطيفة
ولا انت مشغول ولا انت فارغ ... ولا انت ذو كيف ولا بكمية
ولا انت ملزوم ولا انت لازم ... ومن قال نور كان كالمانوية
ولا انت ذو قيد ولا بمجرد ... ولا انت محسوس ولست بحاسة
ولا انت في شي من الكل داخل ... ولا خارج عنه وهذا عقيدتي
فانت اذا فرد لك الكل ساجد ... ولا كل الا انت يا صفو صفوتي
كتيار زخار يفيض بموجه ... على الدهر لكن لا يفيض بقطرة
تعاليت يا ذا الطول عن وصف واصف ... تنزهت يا ذا المن عن مدح مدحة
فانت على ما انت قدرا وقدرة ... بنفسك ادري من جميع البرية
فمن غاب يوما فيك نال سعادة ... ومن غاب يوما عنك آب بشقوة

النوع الثاني في معرفة الروح التي له من السما وبانت المتعلق بالمواد العنصرية المصور لها

عجبت لروحانيه ملكية ... مخلدة ما ان تشيب بشيبة

سماوية الانساب منبع ذاتها — منير يدور الدهر دون المجرة
على دوحة من سدرة المنتهى غدت — تغرد من شجر بها فوق ذروة
فجوهره من امر ربي تعلقت — بجرم مزاج من لطايف مادة
تعلقه منها بالهام خالق — مثالا لها في ظلمة خندسية
مزاج لها قد خص من دون غيرها — بها لا يغيب الدهر عنها لجالة
مقادير كيفياته وموادة — معينة بالقسمة الازلية
يضمهما فيه اجتماع ونسبة — قديمة عهد واتصال مودة
وبينهما عشق قديم وصحبة — موكدة لا تنقضي بقضية
تهيم به من حسنه وجماله — هيام جميل في جمال بثينة
وتعشقه عشقا عظيما مبرحا — وتحرسه من كل سوء برافة
وليس لها عنه انفكاك بحادث — وليس له عنها زوال بحيلة
ولست تراها منه في كل حالة — وان خلعت مما البست بعرية
اذا ما نضت عنها المقادير كسوة — تعوضها في الحال عنها بكسوة
وما هبطت الا لترقى بنفسها — الى اوجها بالنطق من بعد خسة
وليست بجسم بل بجسم كمالها — يكون لها بالفعل من بعد قوة
وتظهر في شكلين شكل مشبح — وشكل خفي مدمج ضمن مضغة
لها طي نشر عند بدء اتصالها — به بعد نشر النشو من بعد طية
فتطوى كما يطوى السجل كتابه — سماوتها طيا لترتيب نشرة
وتقبض من اطرافها الارض برزخ — لها عند قبض الموت بسطة
ولو كنت ذا علم بها حين فارقت — علمت يقينا ان ثلث هي التي
لقد دق معناها غموضا لذلك ما — عجايبها اذرت بكل عجيبة
هي الروح لا نفس كما ظن واهم — تجلت لتحصيل الكمال بحلية

النور الثالث في معرفة النفس الناطقة التي هي عين الانسان

وذلك ان النفس عين الجملة — وليست بذات مفرد ذي بساطة
فمن جمل الملحوظ من كل جامع — بسيط سماها عن حق كل حقيقة

فعقلك

فعقلك سلطان واجناده القوى — لاعضايه والنفس شبه مدينة
لذلك قال النبي انا مدينة العلم — فافهم ذا بحسن كياسة
وان عليا بابها فاعرفنه — وهذا كلام مفصح بالخلافة
ومنها ظهور العقل فاعقل قضيه — عليها لها منها بكل غريبة
فانت اذ النفس ومشتقها من — التنفس فاعرف سر حرزي الدقيقه

النور الرابع في الهيولى والفلك والعناصر ومنبع وجود العقول والافلاك

واما الهيولى فهي اصل وان ترى — بغير قواها منذ اول وهلة
على اصطفا منها لطيف وحطها — تكاثف منها بعد ذاك برتبة
سمت تسعة فاوجها وهي واحد — طبيعية لا ميل فيها بفضلة
وحطت لاظهار الكمال برفعها — ثلاثة افراد لاربع اخوة
وما دارت الافلاك الا بانجم — مسخرة ازواجها ذو سداجة
فلا حركت بالقسر او بطبيعة — ولا هي ان حققتها بارادة
ولكن بروح سادح وطبيعة — معا تقتضي تحريكها باستدارة
وذاك لكيفياتها الاول التي — ترتبها في جرمها بعد آلة
فللروح تحريك يفيد حياتها — وللطبع تدوير وطول استدامة
ولا عقل ان دققت علما لها كما — توهم ارباب العقول الضعيفة
ولكن عقل الكل عين الجملة — العقول بقول شبيع ذي الرصانة
واما صدور العقل عن واجب له — يغايره بالحكمة الفلسفية
ويتلوه عقل ثم عقل فانه — زخارف قول ما له من اصالة
فدقق لما قد قلت فكرا واعد عن — سوى ذاك وانظر في بعين حديد

النور الخامس في تعريف رموز المعجزات والغوص في سر المعجز

ودونك فاقبس يا لبيب اشعة — لمصباح مشكاة للطف بديهة
تكاد تضي لكون انوار زيتها — بلا مس نار من صفاء الزجاجة
فان كنت في تكميل نفسك راغبا — فدونك فاسمع ما اقول وانصت

ونكب عن التقليد والزم جانبا *** متى شئت ان تحظى بنيل سعادة

فاني ساتلوا من كتابي آية *** عليك تخذ من بحرها بعض غرفة

انا الكوثر العذب الذي ماء علمه *** يبل غليل الجهل منه بشربة

ومنبع ذاك الماء عين حقيقة *** عليها مدار الامر في كل مرة

هو القطب والفرد النفيس الذي به *** رأت كل نفس ما رأت مستعدة

واني لمهد من علومي طرائقا *** لا تخف منها اصل ودي بتحفة

وابدي من استعداد ذاتي غرائبا *** كما يقتضيه حال نسبة رتبتي

وتاتي في التابوت مني سكينة *** عليها وقار ضمنه فيض رحمة

فاظهر من قعر البطون عجائبا *** مشاهدة بالعقل من عين خفية

واخلق من طين بنفخي طائرا *** يطير باسراري الى كل دوحة

واحيي كما احيي ابن مريم انفسا *** مطرحة الابدان صرعى منية

على انني منه استعدت ولسته *** ولكنه قد خصني بوصية

اردتها ارواحها بعد موتها *** وقد دثرت في تربها واضمحلت

فصحوا احياء كما كنت اولا *** بقدرة علام وسر نبوة

ولي القمر السيار شق فنصفه *** منير ونصف مظلم كالدجية

فهل لكم عين تراه لعلها *** بروياه تمشي في تخير مشكة

وكم قد تجلى الرب لي متكلما *** بالسنة في كل دور فصيحة

وكم صعقة لي دهشة بجماله *** وكم دك طوري دكة عند صعقتي

وكم اوقد الاغيار نارا وجمعوا *** لها حطبا من كل صقع وقرية

والقيت فيها صير الله حرها *** لدي ذاك بردا كان فيه سلامتي

وكم بلعتني حوت يونس بلعة *** وتقذفني نحو العراء برمتي

وينبو من اليقطين فوق بحيرة *** على سائر الانجاد تنمو بسرعة

فاصبح اعلو واحدا بعد واحد *** من الناس واعلم ان هاتيك نكرتي

وشقت عصاي البحر لما ضربته *** بصفين حتى جاوزته صحابتي

واغرق فرعون الضلال واهله *** لطغيانه في اليم اعظم غرقة

وكم حجر قاس ضربت بها غدت *** تفجر منه الماء من هول ضربتي

والقيتها تسعى على الارض حية *** تلقف افك الساحرين بنفثتي

فخر لديها ساجدا كل ساحر *** وكانت لي العقبى بمعجزاتي

واخرجت من ظلماء طبعي نقية *** يدي لهم بيضاء من حذق حكمتي

ولين لي باس الحديد بقدرة الا *** له وسالت عين القطر لامرتي

فقدرت في السرد السوابغ دافعا *** بها عن حياتي كل لسعة حية

ولي صار ارثا ذو الفقار بحده *** اقد رقاب العاقرين لنا فتي

ولي ردت الشمس المنيرة اذ نأت *** فاشرقت الدنيا بها بعد غربة

وما سرت الا والغمام مظللي *** اذا ما هجير الهجر قادن وصلتي

ولما طغى عجلي وابدى خوارة *** وحاولت ان احيي ذبحت بقرتي

ولو لم امت نفسي بتزكي لم اكن *** لها محييا فاسمع اعاجيب قصتي

ولو نفخت من نشر ذوقي نفخة *** لعطرت الاكوان انفاس نفحتي

وحم عسق لما قرنتها *** بكهيعص استقاما بصحة

فاشرق من سر بهما نور نير *** تضيء به الآفاق في كل ظلمة

فحرف لحرف ان فطنت لفهمه *** ملكت الورى طرا بلطف فطانة

رموز خفيات متى رمت حلها *** فزنها وبدل كل روح بجثة

ولام اتى من قبله الف كما *** اتى بعده ميم لاظهار قدرة

تشير الى عقل وروح ومظهر *** بها كان في الاكوان سر الامامة

وعقل وروح والهيولى وطبعها *** كلام وهاء بعد لام وهمزة

يدل على عين الوجود وجودها *** لذا عظمت تلك الحروف وعزت

وكل اشارات الحروف التي اتت *** مفاريد في القرآن من كل سورة

تشير الى الاشياء توجد مثلها *** باعيانها في الصورة البشرية

سرائر آيات تعالت بنورها *** فلم تبد منها غير نفس علية

لمن رفض الجمهور فرض حقوقها *** فرضي لذاك الرفض فرضي وسنتي

فان شك فيها تلك قوم فقل لهم *** ابينوا لنا عن حقها بجلية

النور السادس في المبدإ والمعاد واعادة الاشياء كما هي باعيانها وذكر القيامة الصغرى والكبرى

ولي صوري محصورة العد ضبطها   رجوعي بعيني عند لبسي بردتي
فابدو بها في صورة بعد صورة   وآخرها يتلوه اول نشأتي
قيامتي الصغرى بخلعي وانما   قيامتي الكبرى بتتميم دورتي
فاخفى زمانا عن ملاحظة الورى   وابدو كما قد كنت في حال بدأتي
وذاك معادي في قيامتي التي   اقوم لدى المعبود فيها بجثتي
وليس اذا حققت ذا تناسخ   تختلف الاعيان في كل عودة
ولكن افادته حقوق مراتب   معينة يقضي بها سر وحدة
فنسخي ومسخي مثل فسخي باطل   ورسخي لمنع فيه عودي بهيئتي
شوقي في محوي وقربي في النوى   وسكري في صحوي ورفعي بخفضتي
ومازال كوني قائما بحقيقتي   كما كان لي بالرتبة الازلية
فابدو كما تبدو البدور كواملا   واخفى كما يخفى سرار الاهلة
فما غاب من بعد الظهور فكامن   وما انهار عند الهدم نقص لبنية
ليظهر مني باطن بعد ما اختفى   ويبطن مني ظاهر بعد كمنة
فيخفى ظهوري في بطوني كما ترى   بطوني ظهوري عند تبديل حرمتي
وارجع من بعد استتاري بارزا   اليه كما قد كنت في بدء فطرتي
فانهض حيا مثل ما كنت قائما   واعجب شيء ذاك من سر سيرتي
فلم تتعلم تلك النقوش وانما   تغيب وتبدو تارة بعد تارة

النور السابع في معاني رموز دقيقة في القرآن ولوح خفي في بيان بعضها

فهل فيكم يا معشر الاهل ناشد   مثالات اسرار طوتها صحيفتي
فيفهم ما معنى الوجود لسائر   باطلاقه من كل قيد وكلفة
ويعلم ما معنى المعاد وما الذي   يراد به من اوبة بعد سفرة
ويعلم ما حوا وكيف احتوالها   على مركز منه بدت للاحاطة
وهل كان بدءا خلق آدم وحده   من الطين ام قد كان من نطفة دفق

ويعلم ما الذنب الذي جوزيا به   هبوطا فبانت منهما كل سوءة
وما الورق الغض الذي غطيا به   عوارهما حتى اختفت كل عورة
أمن شجر قد كان ام من ملابس   الجنان ذهى بالخضرة السندسية
وكيف استواء الله من فوق عرشه   على الماء بل ذا الماء بالاولية
وهل معجزات الانبياء بظاهر   اتت ام بالفاظ لها معنوية
وهل خرق العادات بالوحي انفس   معددة في كل تجديد دعوة
أم الكل نفس بالتعين واحد   مستترة باسم ورسم وكنية
وهل كان معراج النبي بجسمه   الى القدس ام بالقوة الملكية
وكيف اتى وما دنى ومكانه   كما كان في تحنثه بالحرارة
ولم اشبه الروح الامين وقد اتى   محمدا بالوحي صورة دحية
وجبريل شيء منه ام عنه خارج   كما ظنه الجمهور من غير خبرة
ولم خص تكوين السماء وارضها   بستة ايام توالي سوية
ورتقهما هل كان ام هو كائن   له كل يوم فتقة بعد رتقة
وهل ذلك الرزق الذي عند مريم   تأتي زكريا كان من لب حنطة
أم الوحي ذاك الرزق كان اتى   اليها ابنها من عند اشرف حضرة
وهل كان لما كلم الناس مهده   هو الجسم بالتحقيق ام مهد عادة
ولم ليلة القدر التي جل قدرها   على الف شهر فضلت لمزية
ومريم لم صارت لهرون اخته   وبينهما في الدور اطول مدة
وما السر في عيسى لغير اب اتى   ولم لقبا المختار امي مكة
وما ذلك النجم الذي قد هوى وما   هو الطارق المخطط عشقا لرفعة
ومدة اهل الكهف في ظل كهفهم   ثلاث مئين مع زيادة تسعة
اهل نوم طبع كان بالعادة التي   جرت ام غشاه نوم جهل وغفلة
وهل ذاك محسوب بهدي سنينها   فمنعه او بالسنين القديمة
وهل تلك علم بالجدار وقتله   الغلام وما المعنى بخرق السفينة
وصحبة موسى عبدنا واعتراضه   عليه لما ياتي بغير روية

وماهو ذو القرنين والسد والذي   عليهم غروب الشمس في عين حمأة
وماهو وادي النمل والنملة التي   تخاطبهم رمزا بلطف اشارة
تقول ادخلوا يا ايها النمل تسلموا   مساكنكم من حطم جند بدوسة
وماهو ذاك الهدهد الطاير الذي   يجي سليمانا بكل سريرة
وبلقيس اذ جاؤا اليها بعرشها   وقد نكروه بعد نقش بنقشه
فقالوا الها هل كان عرشك هكذا   فقالت نعم تحكيه من غير ريبة
وماذلك العفريت والقايل الذي   له بكتاب الله علم بداية
وكيف اتى بالعرش قبل ارتداد طرفه   وهو سر دق عن كل فطنة
وماذلك الصرح الممرد اذ غدت   تكشف ساقيها لدى لخوضة
وماهو جري الريح شهر غدوها   وروحتها شهر له لا بوقفة
ولم كانت الاسباط مع ولد ناظم   واصحاب عيسى خمسة بعد سبعة
وماهي اطيار الخليل وجعلها   فوق جبال اربع من جبلة
فقلنا له ضرها اليك ونادها   يجين مطيعات باسرع سعية
وماهي تلك النفس يا قومي التي   تدارءاتم في قتلها من خديعة
فقلنا اضربوه كي يقوم بعضها   كذلك يحيي ربنا كل ميت
ولم كان اجزاء النبوة اربعين   بعد ثلاث اردفت بثلاثة
وذو النون اذ نادى وقد مر مغضبا   نطق بران لا وجود لرجعة
لدى ظلمات فاستجبنا دعاءه   بعفو ونجيناه من كرب غمة
حقايق لم يذكر دقايق سرها   من الناس الا كل نفس غبية
فتحت بعون الله اقفال رمزها   وغضت عليها كل بادجة
وابرزتها من خدرها لذوي النهى   ليبرزواها كل نفس سرية
نفوس تزكت واطمانت بعلمها   عليها من الرحمن ازكى تحية
ولم ترملتذا بها غير كيس   لطيف طباع ذي سجايا حميدة

النوع الثامن في تغير الزمان وانحراف المزاج وظهور فساد الارض

طغى الجور والطوفان فاض فهل لكم   بني العزم في فكر لتحصيل آلة
لتبني قبيل الغرق منها سفينة   فتنجوا بها من هلك امواج فتنة
فكن عالما بالوقت ان كنت حاضرا   اخي فهذا وقتنا وقت فترة
تغيرت الاحوال عما عهدتها   وشب فساد الارض من بعد خمدة
وامست نفوس الخلق هلكى بخفة   لشقوتهم من بعد امن وترفة
واضرم نار الغل والحقد بينهم   تخالفهم من بعد اتقان الفة
وعادى لبعض بعضهم حسدا على   حطام طفيف من زخارف زينة
وباعوا بدنيا دينهم لغرورهم   وجهلهم فاستوجبوا كل لعنة
قضاتهم في حكمها يقبل الرشا   حلالا ترى من اخذها ما استحلت
وعدلهم ظلما عن الحق عادل   بغير محاباة وغير حمية
وعالمهم من جهله غير عامل   وفاضلهم من نقصه في غباوة
وشيخهم بالرقص للنقص قايل   اذا ما حدى الحادي يطير بخفة
لرغبتهم في جذب جاه وزخرف   تمثل منهم كل قوم ببدعة
لهم صور محمودة غير انها   ترآءت باخلاق قباح ذميمة
وان ضاقت الاخلاق منهم تداركوا   بتوسيع اكمام وتعظيم عمة
تجافوا عن القرآن واتبعوا الهوى   ومالوا الى الدنيا بحرص وشهوة
فمنهم رئيس بالتكلف مولع   بديع اشارات فصيح عبارة
تفوق بتيها في المجالس معجبا   بوضع اصطلاحات له منطقية
وآخر منهم في الاصولين ناظر   يناظر عن وهم بلج وجرأة
ومنهم بتقرير الخلاف مسفسط   يغالط في الفاظه الجدلية
وآخر منهم قد رأى صرف عمره   بتصريف صيغات لفعل وفعلة
اضاف الى تصريفه النحو فابتدا   بالاخبار في بحث جر وجزمة
ومنهم اخو الطامات جلف تصوف   يمس تلبيسا بصمت وخلوة
يقول لقد نلنا بكشف سرايرا   لحالاتنا الا قال فيها بلفظة
اراذل خداعون زرقا بخرقة   وسجادة مرفوعة وبسبحة
ومنهم فقيه ليس يفقه ما الذي   يراد به من نسك حج وعمرة

يحاج فيما لا شعور له به   بكودنة ممزوجة ببلادة
وآخر منهم بالقرآن قد بلي   يُعنى بقول الشاطبي وحمزة
يلوي بها شدقيه عند اماله   كأن به من ميلها ريح لقوة
وبالرمل والتنجيم والوفق فرقة   مخرقة فيه بمكر وخدعة
وكلهم اسى مختبرا من النهى   وان اصبحوا في ظاهر اهل ثروة
واكثرهم قد ضل عن سنن الهدى   وباع الهدى والدين بالبخس بيعة
فان لم اقل حقا لهم كان باطلا   وجوزيت من ربي باعظم خزية
وان انا قلت الحق لاقيت ما لقى   بنو فاطم من جهل آل امية
اذا كان حال الخاص مع اهلهم كذا   فكيف ترى جمهورهم مع سخافة
اموتى تراهم ام نيام لغفلة   فيا ذا العلى امنن عليهم بنبهة
لذلك ما صب الاله عليهم   عذابا مصيبا من اليم عقوبة
واسلمهم من بعد عدل وقدرة   الى القهر فانقادوا بذل وكربة
وادخلهم في سجن عجز مضيق   واخرجهم من دار عز وفسحة
وذلك عدل منه صرف لانه   بما كسبت ايديهم من جريرة
وما فهموا من دينهم واقتدى كما   اقتضاه هواه كل حزب بقدوة

النور التاسع في معرفة صاحب الوقت وانه وقت ظهوره

امام الهدى حتى متى انت غايب   فمن علينا يا ابانا باوبة
تراءت لنا رايات جيشك قادما   ففاحت لنا منها روايح مسكة
وبشرت الدنيا بذلك فاغتدت   مباسمها مفترة عن مسرة
مللنا وطال الانتظار فجد لنا   بربك يا قطب الوجود بلقية
تدارك لحال الوقت وارحم اهيله   فقد اصبحوا في شقوة ومذلة
وعالج بلطف منك مزمن دائه   فانت طبيب الحال في كل مرضة
وقوم له بالعدل ظهرا قد انحنى   وعدل مزاجا منه مال بحكمة
فانت لهذا الامر قدما معين   لذلك قال الله انت خليفتي
سندعوك ان امرعنا نا لنصرنا   ومثلك من يدعى لكل ملمة

برزت لنا في صورة العلم اولا   فايقظت فيها كل نفس ذكية
واودعتنا اسرار كل حقيقة   وعلمتنا اوضاع كل شريعة
وقلت لنا قولا وقولك صادق   سآتيكم في صورة ملكية
فعجل لنا حتى نراك فلذة   المحب لقا محبوبه بعد غيبة
زرعت بذور العلم في حر تربة   فجلت كما تهوى بايع خضرة
ونبع منها كلما كان زاكيا   وقد عطشت فامدد لها بسقية
ولم يروها الا لقاك فجد به   ولو شربت ماء الفرات ودجلة
وها انا في امواج بحرك سابح   لارمى بشاطي ساحل وجزيرة
فان سلمت نفسي فلله درها   والا فقد وفقتكم ان توفت

النور العاشر في خواص النفس التي هي القطب الامام وامتيازه عن اشخاص نوع من الكمالات

لنا المركز المصدور عنه محيطه   ويعلم هذا كل نفس عليمة
لنا النقطة الاولى يدور محيطها   عليها ومنها كل خط ونقطة
لنا النقطة الاولى التي ضلع جنبها   برت منه حوا وهي اصل الانوثة
وانت كبدر التم بالنور كامل   يدور عليك النوع دارة هالة
فنصف نفوس الامر ان حققوا امرو   رجال ونصف خص منه بنسوة
ظهرت لنا في صورة عيسوية   ومن بعدها في صورة احمدية
ختمت بها الاديان عند كمالها   فدار زمان الدين دورة حلقة
وقد آن ان تبدو لنا الآن ظاهرا   بلا مرية في صورة آدمية
تخاطبنا منها بما فيه راحة   لانفسنا انفاس لطف كيّسة
وترفع هذا القهر باللطف رفعة   تبدل بؤس الدهر منها بنعمة

النور الحادي عشر في ذكر القيامة الكبرى وبيان علاماتها وكل ذلك رموز

يقيم بها دور الزمان قيامة   تخص جميع النوع منها بقدرة
وينفخ اسرافيل في الصور نفخة   فيصعق من في الارض منها بفزعة
ويفنى جميع الخلق طرا ووجهه   المهيمن باق وحده بالالوهة

ويذبح عزرائيل عند فنائهم بصورة كبش املح خير ذبحة
وينفخ اخرى بعدها فترا لهم قياما كما كانوا نشا في نفخة
فذلك قيام الناس في يوم بعثهم باجمعهم من كل لحد وحفرة
حفاة عراة من جميع تعلق كما جاءنا في شرح يوم القيامة
عيونهم مع غريهم في رؤسهم يرون بها المعبود اصدق رؤية
وينصب بين النار والنور عندها صراط له حد كحدة شفرة
صراط له الميزان بالعدل قايم تجازى به الاعمال عن كل حبة
وتعرض اعمال العباد باسرها كبيرتها مقرونة بالصغيرة
تقوم له نار تلظى وقودها وقوم لهم فوز بلذات جنة
هنالك ان قدمت خيرا تنل له وان يك شرا تبتلى ببلية

النوع الثاني في تهذيب الآداب وحسن الاخلاق والتحضيض على تحصيل الكمالات الانسانية

فمن يسد خيرا فهو مدخر له يجده وفعل الخير خير ذخيرة
تخلق باخلاق الاله مقدسا لنفسك عن اوساخ كل رذيلة
تبت فارغا من جملة الخلق راضيا محلا باخلاق الاله الشريفة
وقم بحقوق الدين واحفظ حدوده وراع له شرعي بر حق حرمة
ولا تنم ابناء الرجال وكن لهم خدوما لكيما تحظ منهم بخدمة
وراع حقوق الاهل والجار واحذر الخيانة في سر وحفظ وديعة
وعف بتقوى واعف عن قدرة وكن حليما رضيا ذا وقار وهيبة
وحدث بحق ان نطقت تفز به والا فلا تنطق بجهدك واصمت
واياك والسلطان والمجد طالبا لدنيا تنلها منهما بكفاية
تكن خايفا في حال امنك منهما وفي حال خوف مؤيسا من سلامة
ولا تك منقادا لطبعك طايعا فيلقيك يا مسكين في كل نكبة
ولا تركنن يوما الى الغيد واجتنب دهاهن في تدقيق كل مكيدة
واياك ان تمسي اسيرا لقينة واياك ان تغدو صريعا لقهوة

كالخلفاء والوزراء جمع لبيب

ولا تك

ولا تك جدا للمدام مدا وما فيصرع منك العقل اية صرعة
وخذ باعتدال من لطايف ذوقها وان كنت ذا ذوق بذاتك فامقت
ولا تك بالشطرنج والنرد مغرما فترجع مغبونا باخسر صفقة
ولا كلفا بالصيد والخيل ذاهبا ولا غرقا في بحر لهو وعشرة
ولا تكثرن الهزل في كل مجلس ولا القول الا في امور مفيدة
ولا تنبسط في محفل متبختر ولا تمزحن في محضر بسفاهة
ولا تكثرن الجمع للمال مايلا اليه بحرص مفرط وخساسة
ولا تك متلافا ولا ممسكا له فتصبح ممقوتا بشر مقتة
ولا تك عبد البطن والفرج واستعن بتقليل نوم مع كثير رياضة
وصن منك عرضا وابذل المال دونه تعظ من تعادي ان فعلت وتكبت
ولا تك في سفك الدماء مهورا فتقتل بقتل ان خلا من جناية
وحارب اذا حاربت والحرب خدعة بمكر ورأي واحتيال ولينة
فكن مبديا للخصم منك بشاشة ولا تبدين يوما له وجه غلظة
وقابل بحلم منك ذا الجهل واجتهد بان لا تقابل منه جهلا بجهلة
وخالف هوى النفس الذي طالما اتى به نفس حر في هوان وهفوة
فذل رجال الله والله عزة وعز بني الدنيا مشوب بذلة
ولا ترهبن الموت بعد حلوله ولا تخش منه ان اتاك بغتة
فكل امرئ يوما وان طال لبثه له اجل يأتي لوقت موقت
ولا دافع عنه له ان اتى ولو تمنع منه بالحصون المنيعة
وطعم الرزايا في امور عظيمة كطعم الرزايا في امور حقيرة
وكن ناطقا بالحق ان شاء او ابى كليمك مقداما بزي نباهة
ولا تخش الا الله في كل حالة يغنك وكن حرا قنوعا بلغة
فذو الجهل لا يرضيه شيء وذو الحجى يعيش بنفس حرة مطمئنة
وان نلت في نيل المعالي مشقة فان المعالي بالمكاره حفت
يصح انجبار النفس بعد انكسارها اذا قنعت في كسر بيت بكسرة
تجرد عن الاشياء نفسك واقنع بايسر شيء من لباس وطعمة

ولا تخشن يوما على فوت خرقة ... ولا تأسفن يوما على ذوق لقمة
وساعد اذا ما ساعد الدهر قبل ان ... يفوتك امكان بتضييع فرصة
ولا تمس شبعانا وجارك جايعا ... فتصبح موسوما باردل خلة
وكن فطنا شهما لبيبا مهذبا ... اديبا كريما مؤثرا عن خصاصة
وسامح اخاك الحر في فعله اذا ... اتى زلة واغفر له جرم هفوة
وكن ابدا هشا له متبسما ... ولا تك فحاشا ولا ذا عبوسة
يدم لك مهما عشت او عاش وده ... وتصبح معروفا بعهد وذمة
ولا تك مكثارا اذا زرت صاحبا ... ولا قاذفا من غاب عنك بغيبة
ولا ذاكرا بالسوء من قد عرفته ... ولا ناسيا يوما العهود وصحبة
وسرك فاحفظ وكن كاتما له ... تعيش في امان من اذى ذي عداوة
وكن اخذا بالحزم في كل حالة ... تحاول تسلم من سهام ندامة
ولا تك حقادا اذا صاحب اسا ... اليك وابدي عذره ذا ضغينة
ولا حاسدا خلقا على فضل نعمة ... ولا ناسيا حقا لمسدي صنيعة
ولا ناقضا عهدا لخل محافظ ... ولا قاطعا حبلا لصاحب وصلة
ولا تك في حال الغنى طاغيا ولا ... اذا مس فقر مظهرا للكآبة
وان يك خطب حل فاثبت وداره ... بصبر جميل عند اول صدمة
وخذ من صريح العلم والفضل كلما ... يزينك في حالي مقام ورحلة
ولا تك ذا خبث ومكر منافقا ... فتبلى بذي مكر ونفس خبيثة
وعود بصدق القول ما دمت قايلا ... لسانك واحذر ان تفوه بكذبة
ولا تك سفسا فالخوف من امرء ... ولا طمع عن رغبة او لرهبة
ولا تك دخالا على الناس خارجا ... بصورة ايذاء ونقل نميمة
ولا تك جذا بالحرص تهالكا ... لاسباب دنيا من وجوه خبيثة
ولا تك كسلانا عن الكسب والحرز ... من الذل للاخوان في نيل حاجة
وكن حاملا اثقال قومك رافعا ... ببعيك عنهم هم كل مصيبة
وكن راعيا عهد الخليل وان جفا ... اخوك فصل واحفظ حقوق الاخوة
ولا تك مغرورا بجاه تناله ... فتسلبه الايام اعجل سلبة

ولاتكن

ولا تك جبارا اذا صولة اتت ... ولا خورا منها اذا هي ولت
وكن ابدا من صحبة الناس هاربا ... فعز الفتى في ان تراه بعزلة
ولا تله عن محو الرذايل واقتن ... الفضايل واجهد في اقتنا فضيلة
وكن شاكرا لله في كل حالة ... ولا تظهر الشكوى اذا النعل زلت

لمعة الى شرح طرف من حال الناظم وما لقي من المشاق في مطالبه ونهاية العقيدة

واني لمنقاد لخلي كما اشتهي ... عصي على خصمي انجذاب شكيمتي
وان ضن ذو بخل علي بماله ... سامنح مالي ونفسي برغبة
لاني من قوم هم زبدة الورى ... وهم بقيا من كالمخيض لزبدتي
هم القوم لا يشقى الجليس بهم اذا ... دعاهم الى المجد ويوم كريهة
لنا الشرف الاعلى الذي طود عزه ... تذل له اعناق كل قبيلة
ونحن لاهل الشرق والغرب قبلة ... يصلي الينا مجدا كل ملة
واني يد للفخر مدت ولم يكن ... لنا خمسها يومي فخار ونجدة
وقد نزل الرحمن مايدة لنا ... حوت كل شي من طعوم لذيذة
تعد غذاء لا يرى الموت بعده ... فهل فكم من آكل بالاجنبي
لقد شرفت نفسي جلالا ورفعة ... ونافت فدانت هام كل منيفة
سموت على اوج العلا فبلغته ... ولكن بكد متعب ومشقة
وشاهدت اشياء الوجود بعينها ... كما هي في مرآة ذاتي الصقيلة
وادركت مجدا دونه النجم شامخا ... دعايمه رصت باحكام مكنة
وقد ترك المجد الموثل عزمة ... اذا بعثتها همة مثل همتي
علوت الى ان جاوزت نجمي العلا ... وطلت الى ان نلت كل طويلة
وضاق لي الا قليم من عظم همتي ... فلم اشتري فيه لغاية قيمتي
فان اصبحت رجلا تمشي على الثرى ... ففوق الثريا مد اطنابا خيمتي
ابيت خلي البال من ذوق كثرة ... بمال ذي المال من غم قلة
فلا بات يطغيني الغنى ان بلغته ... ولا بت يثنيني عن الجود فاقتي
وان قابلتني من جهول سفاهة ... يقابلها حلمي بعفو مروتي

ولو في فم الضرغام اصبح مطلبي هجمت عليه بالخميس من غير خشية

سيعرف من لم يعرفنا اليوم من انا مقامي غداً ان كان من اهل شيمتي

تخاطبني نفسي باشياء في الكرى اذا عاينتها عين غيري تهرت

ومن خطب العليا يوما ولم يكن صبورا على وقع الظبى والاسنة

فليس له في ان يعرض نفسه لها وليعش عنقا بادني معيشة

وما مانعي منها ونفسي ابية وعزمي ماض والليالي ممدتي

وقد شملتني من الاله عناية وايدني فيها الزمان بستة

سخاء وعلم راسخ وشجاعة وحزم واقدام وارهاف عزمة

ولي حالة اخرى ظفرت بعلمها وان عشت منها نلت منتهى بغيتي

اصد قلبي عنها فتغري بوصلتي وان انا يوما جدت بالوصل صدت

فيا نفس جدي في طلابك واصبري ولا تقنطي ان كنت نفس ابن حرة

احبابنا ان الليالي بعدكم رمت بسهام البين شملي فاصمت

تفتت مذ بنتم فؤادي بالنوى واي فؤاد بالنوى لم يفتت

لئن كنتم يوما انستم بغيرنا فعندي لكم والله اعظم وحشة

وان نقض العهد الاخلاء او نسوا فحفظي لذاك العهد ديني وشيمتي

اقمتم باكناف العراق وصيبكم بسيواس ملقى من ربا الارمنية

يجوب جبال الروم في طلب التي يروم مراما دونه كل صعبة

بعيد عن الاوطان فرد مشرد طريد عن الاوطان في كل بلدة

فطورا ارى من فوق صهوة سابح وطورا ارى من فوق كور [illegible]

وطورا تراني راجلا بين دجلة وطورا تراني فارسا وسط قفرة

وطورا ترى الديباج ثوبي وتارة تراني لفيفا في كساء وشملة

ولست ابالي ان اكلت لقيمة ونمت وراسي مسند فوق لبنة

ولا فرق عندي بين يابس كسرة اذا نلتهما يوما وبين قلية

ولا بين نومي فوق تخت مسردق وبين منامي فوق صفحة تربة

تذوقني بذاتي دائما ومعارفي وشوقي وعشقي للعلا [illegible]

لساني

لساني قوسي والتفكر جعبتي ولفظي سهامي والمعاني رميتي

وعقلي سلطاني ونطقي حاجبي وجسمي تختي والملوك رعيتي

ونفسي نديمي والمباحث مطربي وذهني كأسي والحقائق خمرتي

تخيلتي تجلو علي عرائسا بديعات حسن والتميز شمعتي

وصدقي صديقي والعفاف مصاحبي وبشري سميري والمعالي حبيبتي

وصبري معيني واحتمالي مساعدي وحلمي انصاري وسلمي وسيلتي

وفقري غناي واشتغالي فراغتي ومالي تجريدي وكنزي قناعتي

وحبي وعزمي صاحباي ومركبي جناني وتفويضي الى الله جنتي

ولا عمل لي غير علمي بعفوه ولا شافع لي غير اخلاص نيتي

وما شبت من عد السنين وانما خطوب صروف الدهر شيب لمتي

لعمري لئن ولى الصبا واتى النهى فقد اخذت مني الليالي واعطت

تجرعت احداث الزمان وذقتها بطبعي جناها حلوة بعد مرة

فلم ار في الدنيا اشد نكاية بقلب محب من فراق احبة

تذوقكموها يا بني الفهم فالزموا مطاوي فواها نكتة بعد نكتة

لعلكم ان تدركوا الفوز بالمنى اذا ما فهمتم ما حوت من بديعة

وان اظلمت طرق الضلال لكم بعد اضاء لكم مصباح نور طريقتي

خذوا دررا منها سيغني شبابها يرد الدراري خنسا بالاشعة

اتتكم بادعاء الجهالة طبته مشرقة تطفي سنا المغربية

تزيل عمى عين الذكي وتذهب الغشاوة منها عاجلا فرد كحلة

وكم ميت احيت وتحيي بردها عليه قوى روح له بعد فرقة

اتت تتمادى كانها علج عراقية بصرية عامرية

لحازت تمسكين لضعف نعتها على انها سلطان كل قصيدة

وبكرات لا فارض تبذ علمها اذا ما بدا اخفى سنى الفارضية

تخال معانيها خلال حروفها كواكب تبدو في دجى فحم ليلة

كأن قوافيها ووصف بيوتها وما ضمنته من شريف فضيلة

عقود لآلٍ رصّعت بزبرجد / كزهر نجوم او كازهار روضة
وليست اذا عددتها بطويلة / يمل بها الراوي ولا بقصيرة
ولكنها ثم ٥ ثم نظمها / ببيواس في فال التاريخ هجرة
خذوها هنيئاً يا اخلاء واعملوا / بما قلته فيها بصدق طوية
فكم لي بها فضل عليكم ومنة / ولله كم فضل علي ومنة
سعيت بجد بالغ لذوي الحجى / بكشف معان كم عيون قذا عمت
فان كنت في سعيي مصيباً فبالحرى / والا فهذا كان مقدار طاقتي

اوحد الموحدين محيي الدين محمد بن علي العربي الحاتمي الطائي الاندلسي قدس سره

از خاندان فضل و جود بوده . و از حضیض تعلقات و قیود باوج اطلاق
و شهود صعود نموده . و نسبت خرقهٔ وی بیک واسطه بخضر علیه السلام
میرسد و خضر بموجب تصریح مولانا قطب الدین انصاری صاحب مکاتیب
خلیفهٔ حضرت امام زین العابدین است علیه السلام و شیخ ابو الفتوح
رازی در تفسیر این آیه که قال فانها محرمة علیهم اربعین سنة یتیهون فی
الارض روایت نموده که حضرت خضر علیه السلام با بعضی از نظریافتگان گاه
گفته که من از موالیان علی ام و از جملهٔ موکلان بر شیعهٔ اویم و از بعضی درویشان
سلسلهٔ نوربخشیه شنیده شد که هر یک از مشایخ صوفیه که اظهار ملاقات
خضر نماید یا خرقهٔ خود را باو منسوب سازد فی الحقیقه اخبار از التزام
مذهب شیعه نموده و اشعار بعقیدهٔ خود در باب امامت فرموده کلام شیخ
در کتاب فتوحات بر وجهی که سابقا مذکور شده در اعتقاد او بامامت و
وصایت ائمهٔ اثنا عشر نسبت بسید بشر صلوات الله علیهم صریح است
و در عنوان فص هارونی از کتاب فصوص ایمائی دقیق بحدیث منزلت
فرموده و در رسالهٔ عقیدهٔ مشهورهٔ خود ذکر ایمان بامامت خلفا داخل
نموده و اشارتی لطیف بوجوب اعتقاد امور واقعه در روز غدیر که از جمله
تعیین خلافت حضرت امیرست فرموده آنجا که گفته و وقف فی حجة وداعه
علی کل من حضر من اتباعه فخطب وذکر وخوف وحذر ووعد واوعد

تا آنجا که گفته ثم قال صلی الله علیه وآله وسلم هل بلغت فقالوا بلغت یا رسول الله
فقال صلعم اللهم اشهد و در باب سیصد و شصت و ششم از کتاب فتوحات
صفات حضرت مهدی صاحب الامر علیه السلام و علامات ظهور او را چنانچه
علمای امامیه در کتب خود ذکر نموده اند تقریر فرموده و گفته که مذاهب مشهوره را
از روی زمین محو خواهد نمود و اسعد ناس بآنحضرت شیعهٔ کوفه خواهند بود
و عبارت او اینست ان لله خلیفة یخرج من عترة رسول الله من ولد فاطمة یواطئ
اسمه اسم رسول الله جده الحسین بن علی بن ابی طالب یبایع بین الرکن والمقام
یشبه رسول الله صلی الله علیه وآله فی الخلق بفتح الخاء وینزل عنه فی الخلق بضم الخاء اسعد
الناس به اهل الکوفة یعیش خمسا او سبعا او تسعا یضع الجزیة ویدعو الی الله بالسیف ویرفع
المذاهب من الارض فلا یبقی الا الدین الخالص اعداؤه مقلدة العلماء اهل الاجتهاد لما یرونه
من الحکم بخلاف ما ذهب الیه ائمتهم فیدخلون کرها تحت حکمه خوفا من سیفه یفرح به
عامة المسلمین اکثر من خواصهم یبایعه العارفون من اهل الحقایق عن شهود وکشف
تعریف الهی له رجال الهیون یقیمون دعوته وینصرونه ولولا ان السیف بیده لافتی
الفقهاء بقتله ولکن الله یظهره بالسیف والکرم فیطیعون ویخافون ویقبلون حکمه
من غیر ایمان بل یضمرون خلافه ویعتقدون فیه اذا حکم فیهم بغیر مذهبهم انه علی ضلالة
فی ذلک الحکم لانهم یعتقدون ان اهل الاجتهاد وزمانه قد انقطع وما بقی مجتهد فی العالم
وان الله لا یوجد بعد ائمتهم احدا له درجة الاجتهاد واما من یدعی التعریف الالهی بالاحکام
الشرعیة فهو عندهم مجنون فاسد الخیال لا یلتفتون الیه انتهی و جناب سیادت مآب
عمدة المتأخرین سید محمد نوربخش نور الله مرقده که جامع علوم ظاهری و باطنی بوده
ترکیب عقیدهٔ شیخ بر وجه اتم نموده و در بعضی از مکاتیب مشهورهٔ خود فرموده که شیخ
محیی الدین در اخفای محبت آدم اولیا علی مرتضی علیه الصلوة والسلام معذور بوده
چرا که مملکت شام جای متعصبان است و شیخ را دشمنان بسیار بوده اند که قصد قتل
وی داشتند و بارها معویه و یزید و بنی امیه علیهم اللعنة بوفق همان اعتقادی که اهل
شام داشتند بهمان عبارت و القاب که ایشان نام میبرند نام برده باشد تا از
شر ایشان ایمن باشد در تقیه و دفع مضرت چنین اظهار کردن جایز است و لکن

جناب شیخ که در مدایح آل طاها واقع شده این دو بیت در کتاب تحفة
الاحبا مسطور است شعر رایت ولائی آل طاها وسیلة
علی رغم اهل البعد تورثنی القربی فما طلب المبعوث اجرا علی الهدی
بتبلیغه الا المودة فی القربی حضرت شیخ قبله قایلان بوحدة وجود
و کعبه طایفان مشهد شهود است و شیخ علاء الدوله سمنانی با بیوت
فضایلی که میدانی در بسیاری جا از حواشی فتوحات بعد از آنکه شیخ اعتراف
نموده چنانکه در خطاب بوی نوشته که ایها الصدیق وایها المقرب
وایها الولی وایها العارف الحقانی اما او را در آن معنی که حضرت
حق را وجود مطلق گفته تخطیه کرده ولیس هذا اول قارورة کسرت
فی الاسلام چه بسیاری از علمای شام نیز تکفیر و تضلیل شیخ محیی الدین
کرده اند در قول بوحدت وجود و آنکه وجود خالق همان وجود مخلوق
و در آنکه عبادت اصنام عبادت حق است بلکه هر که عبادت بت میکند
عبادت خدا کرده و در آنکه رسل استفاده معرفت از خاتم الاولیا میکنند
و در آنکه اهل نار تنعم و ولجت دارند در نار و در آنکه عذاب کفار
منقطع خواهد شد و پوشیده نماند که ممکن است توجیه این سخنان
بوجوهی که ملایم شریعت مطهره باشد و بالجمله حکم بآنکه وجود خالق
وجود مخلوق است مستلزم حکم باتحاد خالق و مخلوق نیست تا
کفر لازم آید زیرا که جمعی از متالهان ارباب حکمت و کلام بر آن رفته اند
که وجود حقیقة حضرت حق سبحانه است و وجود ممکنات عبارت
از انتساب ایشان است بآنحضرت و میگویند که قولنا زید موجود
بمنزله قولنا ماء مشمس است چنانکه علامه دوانی در حاشیه ذوق
المتالهین از حاشیه قدیم بر تجرید تحقیق آن نموده اند پس حاصل کلام
شیخ موحد حکم بوحدة وجود باشد چنانچه از متالهین اهل اشراق
بآن گرویده نه حکم بوحدة موجود نیز چنانچه ملحد فهمیده و میتواند بود
که مقصود از قول شیخ که عابد صنم عابد خداست آن باشد که معبود مقصود

حضرت

بعبادت خداست و صنم بمنزله قبله است چنانکه بعضی از قدما بر آن رفته اند
نه آنکه صنم خداست تعالی الله عن ذلک علوا کبیرا و دور نیست که غرض
او از اهل نار که متنعم اند در نار ملائکه موکله باشد نه اشخاص معذبه و ایضا
بعضی از متاخرین تحقیق نموده اند که اشیا را دو حیثیت یکی حد وجودی
که قول خدای تعالی انما امره اذا اراد شیئا ان یقول له کن فیکون حکایت
آن حد است و ایشان را در آن حد سماعیست و وجودی مر خطاب کن را
و بحسب آن سماع اهتزاز و طربی اما هیچ از این احوال بر حد شعور و اشعار
نمیرسد و همچنین هیچ از آن معانی از خود در نمی یابد و در نمی تواند یافت
و یکی حد شعوری که آنچه در آن حد منسوب باشیا کرد اشیا را بالفعل
یا بالقوه شعور باشد و اینها از خود در یابند یا در توانند یافت شیخ محیی الدین
مکاشف گشته بذوات کفار از حد وجودی و ایشان را مهتز یافته بطرب
خطاب حد وجودی و آن حد را منبع تنعم و سرور و انقطاع عذاب
ایشان گفته و حاصل کلام شیخ در باب تفضیل جهة ولایت نبی بر جهة نبوت
او آنست که نبی بجهة ولایت استفاضه از حق تعالی مینماید و از جهتی
که باو متوجه جانب حق است افضل است از جهتی که بآن متوجه جانب خلق
و تکفیر شیخ بسبب این سخن محل نظر است و ایضا میتواند بود که مراد شیخ
بولی افضل خاتم الولایت مطلقه و خاتم الولایت مقیده که حضرت امیر
المؤمنین و مهدی صاحب الزمان علیهما السلام باشد و مراد از نبی
مفضول ما عدای حضرت خاتم النبیین صلعم باشد و تفضیل این جنین
ولی بر ما عدای پیغمبر ما صلوات الله علیه و آله موافق مذهب بعضی از فرق
شیعه امامیه است و تحقیق و تفضیل از او وجوه که ملایم ذوق صحیح و
عقل صریح است در بعضی از مولفات خود ذکر نموده ایم و خلاصه آن است
که هر یک از انبیا و اولیای سابقه بواسطه تقدم صوری مراتب کمالات
خود را از محض روحانیت پیغمبر ما صلی الله علیه و آله اقتباس مینموده اند
و از مشاهده مقامات شهودیه و احوال ملکیه حضرت ختمیه محمدیه محجوب

بوده اند و اولیای آنحضرت بکمال جمعی و اطلاع بر حقایق و کمالات شهودی
او نیز فایز گشته اند پس میبخشد که افضل از آن انبیا باشند و بالجمله آن ولی
که مشاهدهٔ او اتم و جمعیهٔ باطنه او اکمل و دایرهٔ او اوسع و اطلاع او اقوی باشد
باید که افضل از نبی محجوب از مشاهدات جمعیه باشد تا فایتی که یکی از این
اولیا تواند بود که بواسطهٔ ملاحظهٔ احوال جمعیهٔ محمدیه حاوی مقامات
اولوا العزم باشد پس اکمل از اولوا العزم نیز باشد و ظاهر است که بواسطهٔ
تقیه تصریح بتخصیص و تقیید ولی نموده و طریق اطلاق و اجمال پیموده
اگر گویند اطلاق مودی بتکفیر است و تقیید مفضی برفض و تبدیع و اختیار
اول اولی است گوییم این تقیه و خوف از اهل سنت است و ایشان از غایت
تعصب و ضلالت کافر حربی متظاهر بفسق را حامی و پشت و پناه هند و با شیعه
متقی تا کشتن و سوختن همراهند بغایتی که اکثر ولایات شام که محل هجوم بنی
امیه شوم و تابعان رسوم ایشان بوده و بخصیص در ماوراء النهر که در زمان آن
فراعنه مفتوح گردیده و احکام مبتدعه و رسوم مخترعه آن قوم بایشان رسیده
اگر کافری گوید محمد رسول خدا نیست متعرض او نمیشوند و اگر مسلمانی گوید علی
ولی خداست او را برفض منسوب میسازند و در معرض قتل و سوختن می اندازند
با آنکه خواجه بهاء الدین نقشبند را که شیخ با عجاب تزویر بر خود بسته و ولی خدا
میگویند و استمداد برکات از باطن تیرهٔ او میجویند و مؤید این است آنکه
ابوبکر بیهقی در کتابی که در مناقب شافعی تالیف نموده آورده که امام شافعی
گفتند که جماعتی صبر نمیکنند بر شنیدن صفتی یا فضیلتی که تو ذکر میکنی
در شان اهل البیت و هرگاه شنیدند که کسی از این مقوله چیزی ذکر میکند میگویند
تجاوز کنید ازین که این حدیث روافض است امام شافعی همدران وقت این ابیات
انشا نمود **شعر** اذا فی مجلس نذکر علیا ۞ و سبطیه و فاطمة الزکیة
یقال تجاوزوا یا قوم هذا ۞ فهذا من حدیث الرافضیة ۞ هربت الی المهیمن من اناس
یرون الرفض حب الفاطمیة ۞ و مؤید این است نیز آنکه اگر کسی در بلاد ایشان بزنا و
لواطه که در هیچ شریعتی حلال نبوده مبادرت نماید متعرض او نمیشوند و اگر اقدام

بنکاح متعه نماید که خدا و رسول از احلال کرده اند و عمر خلافا علی الله و رسوله حکم بحرمت
آن نموده بواسطهٔ آنکه فعل آن نزد ایشان علامت رفض و تابعیت خدا و رسول و اهل
البیت است در کشتن آنکس سعی مینمایند چنانکه شیخ محمد بن ابی جمهور در بعضی از مولفات
خود آورده که شخصی از سنیان در دمشق همسایهٔ زنی بیوه بود و مشاهده نمود که
مردی غریب همه روزه بخانهٔ آن زن آمد و شد میکند از او پرسید که وجه آمدن تو بخانهٔ این زن
چیست گفت او را نکاح متعه کرده ام چون شخص سنی این سخن از او شنید عرق عصبیت او
بجوش آمده فی الحال او را بگرفت و موکشان ببازار آورد و فریاد کرد که بیایید ای مسلمانان
که رافضی مستحل متعه را گرفته ام و از هر طرف جمعی کثیر از سنیان بر وجمع شدند و آن
غریب بیچاره را گرفته پیش قاضی بردند قاضی پرسید که با این مرد غریب چکار دارید
گفتند میگوید که من زنی را که همسایهٔ فلان است نکاح متعه کرده ام پس یکی از نایبان
قاضی که در باطن حال شیعی مذهب بود برخاست و بقاضی گفت که مرا اذن دهید که
در خلوت از او اقرار بگیرم قاضی او را اذن داد آنگاه نایب او را بخلوت برد و با او
گفت که اگر خلاص خود را میخواهی باید که پیش قاضی بگویی که زنا کرده ام و بعد از آن نزد قاضی
آمده گفت که این مرد غریب مظلوم است و آنچه او میگوید عبارت است که این جماعت میگویند
پس قاضی صورت حال را از آن مرد پرسید و چون او بتعلیم نایب اعتراف بزنا نمود
قاضی او را رها کرد و آن جماعت که او را آورده بودند دست از و برداشتند و اظهار
معذرت نمودند که ما از او شنیده بودیم که میگفت متعه کرده ام و اگر میگفت زنا کرده ام
متعرض او نمی شدیم آنگاه آن جماعت متفرق شدند و آن مرد غریب بیچاره بواسطهٔ اعتراف
بزنا از شر ایشان خلاصی یافت و لله در القایل **شعر** زنا تکم تعفون عنها و من اتی
الیکم من المستمتعین قتلتم ۞ و از بعضی ثقات شنیده که در مبادی سلطنت سلطان
جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی مخدوم الملک هندی که مخدوم الله گروه مروان حمار
بود بکشتن بعضی از آحاد شیعه که در ملازمت آن پادشاه بود فتوی داد تا آنکه
میر حبش تربتی و میرزا مقیم هروی را کشتند ملا غزالی مشهدی از مشاهدهٔ
آن حالت خایف و مضطرب شده بخدمت ملا قاسم کاهی مشهور که متوفی ملامتی
بود و طایفهٔ جغتای معتقد او بودند رفت و صورت حال را عرض نموده التماس

التماس تدبیری جهت خود ازو نمود ملا قاسم گفت تدبیر آنست که تو نیز مانند من اظهار
شیوه الحاد کنی تا از ضرر این طایفه ایمن شوی و از جمله سخنانی که مناسب این
مقام است آنکه شیخ علاء الدوله در بعضی از تعلیقات خود گفته که در اثنای مطالعه
کتاب فتوحات و مبلغ آن باین عبارت رسیدم که سبحان من اظهر الاشیاء
و هو عینها این نوشتم بر کنار او ان الله لا یستحیی من الحق ایها الشیخ لو سمعت من
احد انه یقول فضلة الشیخ عین وجود الشیخ لا تسامحه البتة بل تغضب علیه
فکیف یسوغ للعاقل ان ینسب هذا الهذیان الی الملک الدیان تب الی الله توبة
نصوحا لتنجو من هذه الورطة الوعرة التی یستنکف منها الدهریون و
الطبیعیون والیونانیون والسلام علی من اتبع الهدی و مخفی نماند که این تشنیع
و تقبیح بوجوه متعدده مدخول و معلول است زیرا که محتمل است که لفظ
عینها بغین منقوط و باء موحده بعد از یای مثناة بصیغه ماضی باشد و
معنی این باشد که سبحان الذی اظهر الاشیاء و هو غیبها و اخفاها زیرا که هر آینه
تعالی اینها را اشیا و افنای آن میکند و سوای وجرا و چیزی نمی ماند کل شیء هالک الا وجهه
بر [illegible] اشیاء الباری و تصحیف باشد و از دیوار کبریای شیخ گردی نزاشد و اگر مسلم
داریم که عبارت بر وجهی است که او خوانده مسلم نمیداریم که مرجع ضمیر که در لفظ الله
باشد بلکه مرجع ظهوریست که از لفظ اظهر مفهوم میشود و مثل این عبارت در کلام
فصحا شایع است بلکه آیه کریمه اعدلوا هو اقرب للتقوی ازین قبیل واقع است
و اگر مسلم داریم که مرجع لفظ الله است میگوییم که لفظ عین را معانی بسیار است
و چرا نتواند بود که مراد او از عین اینجا معنی دیگر باشد که مستلزم کفر نباشد
و بالجمله لفظ عین را اطلاق میکنند بر مختار از هر چیز و بر عینی که منبع آبست و غیر
آن از معانی که اهل عربیه تفصیل آن نموده اند و هرگاه درین عبارت لفظ عین
را حمل بر معنی مختار کنیم اشارت خواهد بود بر محبتی که ساری در جمیع ذرات است
باریحاست و اگر حمل بر معنی منبع کنیم اشارتی میشود بآنچه صوفیه گفته اند از
خلق جدید و این معنی ایست در غایت لطافت زیرا که مشغرات مانکه همچنانکه
آب دایم و باقی میماند بسبب چشمه و امداد او همچنین اشیای ظاهره بافاضه خدای

باقی

والاثبات ... [illegible]
همیشه خلق و خلق جدید است
اگر چه مدت عمر شی بیشتر است
[illegible]

باقی اند و اگر مدد فیض یک لحظه از ایشان منقطع شود تمامی فانی میشوند بنظام
شد که منشاء ایراد عدم فهم مراد شیخ است که کمال صورت کلام شیخ بنظر مورد نرسیده
و متوجه طرف دیگر گردیده **نظم** صوفی اگر آن روی نه بیند بگذارش
کان منع ندانست که ابجر کدام است * و ایضا مستند شیخ در وحدت وجود کشف
صحیح و ذوق صریح است نه دلیل عقلی یا مقدمات نقلی و حضرت میر سید شریف در
حاشیه تجرید میفرمایند ان قلت ماذا تقول فیمن یری ان الوجود مع کونه عین
الواجب و غیر قابل للتجزی والانقسام قد انبسط علی هیاکل الموجودات فظهر
فیها فلا یخلو عنه شیء من الاشیاء بل هو حقیقتها و عینها و انما امتازت و
تعددت بتقییدات و تعینات اعتباریة و یمثل ذلک بالبحر و ظهوره فی صورة
الامواج المتکثرة مع انه لیس هناک الا حقیقة البحر فقط قلت هذا طور ورای
طور العقل لا یتوصل الیه الا بالمشاهدات الکشفیة دون المناظرات
العقلیة و کل میسر لما خلق له و اما انچه شیخ علاء الدوله در آخر گفته اند که اگر کسی
گوید که فضله شیخ عین وجود شیخ است غضب خواهد فرمود و مسامحه نخواهد
نمود تمثیلی است بغایت ناستوده * بفضله نادر و شنیع آورده * زیرا که ارباب توحید
اگر معیت حق را با اشیا چون معیت جسم بجسم دارند این فساد لازم آید اما
معیت بزعم ایشان چون معیت وجود است بماهیات و تعینات [illegible]
بخلاف معیت شخص با فضله که از قبیل معیت جسم است بجسم را و بان ملوث
میتوانند شد و ایضا سخن در نفی وجودات ممکنات است که آثار وجود حق اند و
اثر شیء فضله آن شیء نمی باشد تا تمثیل و تنظیری که نموده اند درست باشد
و لهذا اگر کسی شیخ علاء الدوله را گفتی که کتاب عروه فضله تست غضب خواستی
نمود و مسامحه و تجوز را تجویز نمیفرمود و بالجمله امثال این کلمات پریشان نه
لایق بعلو شان ایشانست * دیگر چه گوید و چه نویسد که درویشی درویشانست *
صاحب نفحات آورده که بعضی از اهالی عصر که سخنان هر دو شیخ را تتبع بسیار
کرده بود و بهر دو اعتقاد و اخلاص تمام داشت در بعضی از رسایل خود نوشته
که در حقیقه توحید میان ایشان خلافی نیست و تخطیه و تکفیر شیخ علاء الدوله

شیخ را قدس سره راجع بآن معنی است که وی از کلام شیخ فهم کرده نه بآن معنی
که مراد شیخ است زیرا که وجود را سه اعتبار است یکی اعتبار وی بشرط شیء که
وجود مقید است و دوم بشرط لا شیء که وجود عام است و سیوم لا بشرط شیء
که وجود مطلق است و آنکه شیخ قدس سره ذات حق را سبحانه وجود مطلق
گفته است بمعنی اخیر است و شیخ علاء الدوله آنرا بر وجود عام حمل کرده و در نفی
و انکار آن مبالغه نموده با وجود آنکه خود باطلاق وجود بر ذات بمعنی اخیر اشارت
کرده است چنانچه در بعضی رسایل فرموده است که الحمد لله علی الایمان بوجوب
وجوده و نزاهته عن ان یکون مقیدا محدودا او مطلقا لا یکون بلا مقیدا
و وجود چون مقیدی محدود نباشد و مطلقی نباشد که وجود وی موقوف
باشد بر مقیدات ناچار مطلقی خواهد بود لا بشرط شیء که هیچ یک از تقید و عموم
مشروط نباشد و قبول تعینات شرط ظهور وی باشد در مراتب نه شرط وجود
او فی حد ذاته و نزاعی که میان شیخ علاء الدوله و شیخ عبد الرزاق کاشی واقع شده
آن نیز ازین قبیل تواند بود و بالجمله طایفه صوفیه موحده چنانکه حکم بعینیة
اشیا میکنند و همه را وجود حق و هستی مطلق میگویند حکم بغیریة اشیا نیز
از ایشان واقع است و اشیا را غیر حق گفته اند که نه عین اوست و نه غیر او
چنانکه شیخ در فصوص اشارت باین عبارات و اطلاقات کرده و مثنوی باده
قیومی مولانای رومی نیز فرموده **نظم** گاه کوه قاف و گه عنقا شوی
گاه خورشید و گهی دریا شوی * تو نه این باشی نه آن در ذات خویش
ای برون از وهمها و بیش بیش * و چنین نیز میگویند که طریقه اعتدال در
توحید اینست **نظم** که جهان پرتویست از رخ دوست * جمله کاینات سایه اوست
نظم هر آن چیزی که در عالم عیانست * چو عکسی ز آفتاب آن جهانست
رباعیه ای جلوه گر از جمال جانان همه تو * مقصود دل و آرزوی جان همه تو
اعیان همه آینه و عکس رخ خویش * بنموده در آیینه اعیان همه تو * و هر یک
ازین اطلاقات باعتباریست از تشبیه و تنزیه و جمع و تفصیل و نظر
ببعضی از حیثیات نه بجمیع حیثیات و لهذا در کلام ایشان تناقض بسیار است

کما لا یخفی علی المتتبع لکلامهم والمتفطن لمرامهم و از آن جمله است این نظم مرغوب
که بعضی از موحدان قالی منسوبست **نظم** یا جلی الظهور والاشراق
کیست جز تو در انفس و آفاق * لیس فی الکاینات غیرک شیء
انت شمس الضحی و غیرک فیء * دو جهان سایه است و نور توئی
سایه را مایه ظهور توئی * حرف ما و من از دل برتراش
محو کن غیر را و جمله تو باش * خود چه غیر و کدام غیر اینجا
هم ز تو سوی تست سیر اینجا * در بدایت بسوی تست سیر رجال
در نهایت بسوی تست آمال * اللهم انت السلام و منک السلام و الیک یرجع
السلام یافعی در ارشاد گوید که شیخ عز الدین عبد السلام دمشقی گفتی شیخ
زندیقست روزی بعضی یاران او گفتند ما میخواهیم قطب را ببینیم او اشارت بشیخ
کرد گفتند تو طعن در وی میکنی گفت آن برای محافظت ظاهر شرعست **نظم**
که پیر مغان مرشد من شد چه تفاوت * در هیچ سری نیست که سری ز خدا نیست
در صومعه زاهد و در خلوت صوفی * جز گوشه ابروی تو محراب دعا نیست
ولادت شیخ محیی الدین در هفدهم رمضان سنه ستین و خمسمایه بوده و فوت
او شب جمعه بیست و دوم ربیع الاخر سنه ثمان و ثلثین و ستمایه و قبر او در ظاهر
دمشق در موضعی که الحال بصالحیه موسوم و مشهور است **الشیخ العارف الکامل**
صدر الدین القونیوی قدس سره کنیت او ابو المعالی است جامع بوده میان
علوم ظاهری و باطنی عقلی و نقلی میان او و سلطان المحققین خواجه نصیر الدین
محمد طوسی طیب الله مشهده اسوله و اجوبه واقعست و مولانا قطب الدین علامه
شیرازی در حدیث شاگرد اوست و با شیخ سعد الدین حموی بسیار صحبت داشته
و از وی سوالات کرده صاحب نفحات گوید او نقاد کلام شیخ است مقصود شیخ در مسئله
وحدت وجود بوجهی که مطابق عقل و شرع باشد جز به تتبع تحقیقات او فهم آن
کما ینبغی میسر نمیشود و وی را مصنفات است چون تفسیر فاتحه و مفتاح الغیب و
نصوص و نفحات الهیه که بسیاری از واردات قدسیه خود را در انجا درج کرده
و سید المتالهین حیدر بن علی الاملی در جامع الانوار ذکر کرده که شیخ حل چند

کتاب و رساله خود را حواله بمهدی صاحب الزمان علیه السلام نموده و این معنی
ناشی از آنست که دانسته که معدن ولایت آبا عن جد تا پیغمبر صلوات الله علیهم
آنحضرتست علیه السلام میان شیخ و مولانا جلال الدین رومی قدس سرهما
اختصاص و محبت و صحبت بسیار بوده است روزی مجلس عظیم بود و اکابر
قونیه جمع و شیخ صدر الدین بر صدر صفه بالای سجاده نشسته بود خدمت
مولوی در آمد شیخ سجاده خود را بوی گذاشت مولوی ننشست و گفت بقیامت
چه جواب گویم که بر سجاده شیخ نشستم شیخ فرمود که بر یک گوشه تو بنشین و بر یک
گوشه من بنشینم خدمت مولوی از این نیز ابا نمود شیخ فرمود که سجاده که
ترا نشاید ما را نیز نشاید سجاده را برداشت و دور انداخت مولوی پیش از او
وفات کرده وصیت نماز خود باو کرده رحمه الله تعالی **الشیخ العارف الکاشف للغواشی**
عبد الرزاق الکاشی قدس سره جامع بود میان علوم ظاهری و باطنی صاحب
جامع الاسرار قدس سره با آنکه در مواضعی که با شیخ محیی الدین مخالفت افتاده بعد از
استدلال بر اختلال کشف شیخ عقلاً و نقلاً و کشفاً میفرماید که و فوق کل ذی
علم علیم در بسیاری از مواضع شیخ عبد الرزاق را ثنا گفته و اعتراف بصحت کشف
او نموده و از خدای تعالی درخواست وصول بمقام او نموده و او را مصنفات
بسیار است چون تفسیر تأویلات و کتاب اصطلاحات صوفیه و شرح فصوص
الحکم و غیر آن با شیخ علاء الدوله سمنانی معاصر بوده و میان ایشان در قول
بوحدت وجود مخالفات و مباحثات غایبانه واقع شده و در آن باب بیکدیگر
مکتوبات نوشته اند و صورت آن کتابات در کتاب نفحات جامی مسطور است
و شیخ علاء الدوله بحسب ظاهر در آن مطلب بغیر از تعرض بارد و تحکم غیر وارد
کاری نکرده از جمله تحکمات ظاهره او آنکه شیخ عبد الرزاق ۷ که آن برهان بر نهج
مستقیم و طریق برهان نیست و او در جواب درشت پیش آمده و گفته که چون
سخن مطابق واقع باشد و نفس بآن اطمینان یابد و شیطان را اینجا اعتراض نتوان
کرد مرا کافیست خواه ببرهان منطقی باشد یا نه خواه مباشی آنست خلاصه
جواب او و ظاهر است بر هر که ادنی شعوری دارد آنکه هر گاه تالیف برهان بر

۷ برهانی که شیخ علاء الدوله در نفی وحدت وجود در کتاب عروه ذکر کرده اعتراض نموده ۴۵

نهج قویم میزان مستقیم نباشد عقیم بلکه سقیم خواهد بود و بطلان را بران اعتراض
میرسد چه جای شیطان و نه مطابق واقع خواهد بود و نه موجب اطمینان و امثال
این سخنان از نقصای جاهلان سر میزند که علم منطق را بمجرد انتساب بحکما مخالف
شریعت میدانند و نظر در آن را حرام میدانند بلکه چنانکه شهرزوری در تاریخ الحکما
از حکیم ابوعلی عیسی بن زرعه نقل نموده امثال این سخن صادر نشود الا از کسی که در
مقام قدح و طعن بر شریعت باشد زیرا که آن انکار منطق و اعمال آن در بحث و استدلال بحجج
بآن مشعر که شریعت بطریق بحث و تحقیق ثابت نمیشود و آنکه کسی که حامل شریعت است
بمثابه اکبر پاسبان شد که بجان آنکه درهمی که در دست اوست ناسره است از نقادان روزکار
و صرافان بازار اعتبار میگریخته باشد و آن درهم را بکسی میفروخته باشد که او را
معرفتی از جید و ردی و صحیح و سقیم نباشد مگر آنکه گویند مراد شیخ علاء الدوله
از این سخنان آنست که هرگاه حقیقت شیئی بکشف معلوم باشد اگر دلیل عقلی نباشد
گو مباش چه دلیل آوردن این طایفه از برای استیناس طالبانست نه آنکه بنای مدعی
بر آنست و اعتقاد مولف آنست که این سخنان ظاهر الفساد را اقبال نامقبل
ناصحی که بیجا از مریدان و ناقلان کلام اوست باو نسبت داده والله اعلم بحقایق
الغیب والشهاده **الشیخ المؤید بالفیض الزهدی شهاب الدین السهروردی**
قدس سره اگرچه کنیتش ابوحفص و نام عمر است لیکن از اولاد محمد ابی بکر است
و صورت سلسله نسب او باهل برین وجه است که شهاب الدین ابوحفص عمر
ابن محمد بن السهروردی بن النضر بن القاسم بن محمد بن عبد الله بن عبد الرحمن بن
القاسم بن محمد بن ابی بکر و انتساب او در تصوف بعم وی ابو النجیب سهروردی است
و بخدمت بسیاری از مشایخ رسیده و صحبت با بعضی از ابدال در جزیره عبادان نموده
و خضر را علیه السلام دریافته و در وقت خود شیخ الشیوخ بغداد بود و ارباب
طریقت از بلاد دور و نزدیک استیفای حقایق و معارف از او میکردند ابن کثیر
در تاریخ خود آورده که در میان خلفای عباسی و ملوک آن زمان بعضی اوقات
طریقه رسالت بجای آورد و او را اموال بسیار جمع شد و آنرا بفقرا قسمت نمود
و در وقتی که عزیمت حج نمود جمعی نا محصور از فقرا باو همراه شدند و با همه طرق

قواعده

مروت واعانت بجا آورد ودر تاریخ مذکور نیز مسطورست که جناب شیخ
روزی در بغداد وعظ میگفت ودر اثنای وعظ این بیت خواند که شعر
ما في الصحاب أخو وجد نطارحه * حديث نجد ولا صب نجاوره واز
ذوقی که شیخ را از تصوف کمال خود دست داده بود مکرر آن بیت را میخواند
در آن اثنا جوانی عارف مجرد از حاضران بشیخ فریاد کرد که ای شیخ تا چند
اظهار کمال خود ونقصان حاضران میکنی والله که در این میان بعضی باشند
که راضی بهمزبانی تو نیستند چرا این ابیات در عوض آن بیت نمیخوانی شعر
ما في الصحاب وقد سارت حمولهم * الا محب له في الركب محبوب * كأنما يوسف
في كل راحلة * والحي في كل بيت منه يعقوب * پس شیخ صیحه زد واز منبر
فرود آمد تا آن جوان را دریابد ودر مقام عذرخواهی شتابد ناگاه از نظر
او غایب شد ودر جای او گوی پرخون دیدند که در وقتی که شیخ آن بیت را
تکرار مینمود از بس که از روی غضب پای خود را بر زمین زده بود آن صورت
ظهور نمود ودر رساله اقبالیه از شیخ علاء الدوله سمنانی منقولست که از شیخ
سعد الدین حموی پرسیدند که شیخ محیی الدین عربی را چون یافتی گفت بحر مواج لا
نهایة له گفتند شیخ شهاب الدین سهروردی را چون یافتی گفت نور متابعة النبی
صلوات الله علیه وآله فی جبین السهروردی شیء آخر واو را تصانیف بسیارست
چون عوارف ورشف النصائح واعلام التقی که در اکثر از روی تقیه سخن کرده
ودر رساله اعلام الهدی چنانکه از پیش گذشت عبارتی مجمل از وسر زده که اکثر
متعصبان اهل سنة آنرا دلیل رفض شیخ ساخته اند بلکه بوجهی که بعد از این
مذکور خواهد شد جمعی از مشایخ صوفیه مثل شیخ حاجی محمد خبوشانی وابو طاهر
خواندن آن رساله وحل آن عبارت در بلای عظیم افتاده اند وبالجمله هر
منصف صاحب شعور که در عبارت مذکوره اندک تاملی نماید در می یابد که
حال بر وجهی است که مذکور شد واز این قبیل است آنچه شیخ محیی الدین اعرابی
در مقام اخفای مذهب واحتراز از تعیین مذهبی از مذاهب مختلفه متعدد
میگوید که کن فی نفسک هیولی لصور جمیع المعتقدات ولا عاقل جا اند

که در

که در معتقدات ومذاهب مختلفه نقایض بسیارست ومحال بودن اعتقاد
حقیقة نقیضین ظاهر وآشکارست وتعجب از شیخ محیی الدین وحجة الاسلام
غزالی وشیخ رضی الدین علی لالا که رئیس تبرائیان است در کتب خود از روی تقیه
وگول زدن اهل سنت وجماعت ودور انداختن ایشان از سر وقت خود واشعار
بآنکه ما نسبت بهیچکس بی کینیم چه جای آنکه لعن یا دعای بد کنیم میگویند که عارف دعای
بد برای هیچکس نکند برای آنکه مضرة واذیة که بآنکس میرسد بخدای رسیده
وعارف نپسندد که خدای متألم شود چنانچه مولانا قطب الدین صاحب مکاتیب
گفته که ما دانیم که هرکس که او را اندک مایه از خرد باشد داند که الم بر آفریدگار
روا نیست بنا بر آنکه غالب مطلق است والم عین مغلوب را باشد و شوانرا بود

و نزد عاقل بطلان این سخن ظاهر است

جناب شیخ شهاب الدین قدس سره نود و نه سال عمر داشت ودر سنه اثنتین
وثلثین وستمایة وفات یافت **الشیخ الکبیر والبحر الغزیر ابو الجناب نجم الدین
الکبری قدس سره** نجم الکبراء نیر الاصحاب * قطب العرفاء منبع الآداب * قد قال
له رسولنا في الرؤیا اذ شاهده انت ابو الجناب * نام شریفش محمد است و
لقبش کبری وصحیح آنست که بنا بر آن ملقب باین لقب شد که در وقت تحصیل
با هر طالب علمی که بحث میکرد بروی غالب می آمد وبدین سبب او را طامة کبری
لقب دادند بعد از آن بسبب کثرت استعمال طامه را انداختند کبری گفتند
وشیخ ولی تراش نیز از القاب آنجناب است وسبب آن این لقب بوی اطلاق
کردند که نظرش بهر که می افتاد بمرتبه ولایت میرسید ع سگ چو شد منظور
نجم الدین سگان را سرورست * وکنیت شیخ قدس سره ابو الجناب بود بجیم ونون مشدده
ابن اقبال سیستانی در رساله که مشتمل است بر سخنان شیخ رکن الدین علاء الدوله
سمنانی قدس سره آورده است که شیخ نجم الدین در ایام جوانی جهة استماع حدیث
از خوارزم که مولد او بود بهمدان رفت وچون از علما رخصت حدیث یافت و
باسکندریه نیز اجازت حاصل کرد در وقت مراجعت نبی حضرت رسالت را
صلوات الله علیه در خواب دید واز آنحضرت استدعای کنیتی کرد حضرت رسالت
صلعم فرمود تا که ابو الجناب شیخ پرسید که ابو الجناب مخففه حضرت فرمود که لا مشدده

چون از خواب در آمد از معنی آن کینت چنان فهم کرد که از دنیا اجتناب می باید
نمود لاجرم همانجا خود را از علایق دینوی مجرد ساخته در طلب مرشدی که
دست ارادت بوی دهد آغاز مسافرت نمود و بخوزستان رسیده در خانقاه
شیخ اسمعیل قصری پهلو بر بستر ناتوانی نهاده بیمن توجه شیخ از مرض نجات
یافته مرید وی گشت و مدتی در خدمت او بسلوک مشغول بود شبی بخاطر
خطور نمود که علم ظاهری من از شیخ اسمعیل زیاده است و از علم باطنی حظی تمام
یافته ام این معنی بر شیخ اسمعیل ظاهر گشته بامداد آنجناب را طلبید و گفت
برخیز و سفر کن که ترا بخدمت شیخ عمار یاسر می باید رفت شیخ نجم الدین دانست
که شیخ اسمعیل بر آنچه بر خاطرش خطور نموده اطلاع یافته هیچ نگفت و بملازمت
شیخ عمار شتافته مدتی آنجا بسلوک مشغول گردید و چندگاه آنجا بود شبی
همان حدیث بر خاطرش گذشت و صباح شیخ او را گفت که برخیز و بمصر در پیش
روزبهان تا این هستی را بضرب سیلی از سر تو بیرون برد در نفحات از شیخ
نجم الدین منقولست که چون بمصر رسیدم روزبهان را در بیرون خانقاه
او دیدم که با آب اندک وضو میساخت و بخاطر گذشت که ظاهرا شیخ نمیداند
که باین قدر آب وضو جایز نیست و چون شیخ از وضو فارغ گشت دست بر
روی من افشاند و بسبب قطرات آب وضو که از شیخ بر روی من رسید بیخود
شدم شیخ بخانقاه در آمد من نیز رفتم و آنجناب بشکر وضو مشغول شده
من بر پای ایستادم و از خود غایب شده دیدم که قیامت قایم شده و مردم را
می گیرند و باتش می اندازند و بر ممر آتش پیری بر زبر پشته نشسته هر کس
که میگوید که تعلق بوی دارم او را میگذارند ناگاه مرا بگرفتند و بجانب
آتش کشیدند و چون گفتم من از متعلقان ایشانم رها کردند لاجرم
بران پشته بالا رفتم و بر پایش افتادم سیلی سخت بر قفایم زد چنانکه بروی
در افتادم و گفت بعد ازین اهل حق را انکار مکن بعد از آن از غیب باز
آمدم دیدم که شیخ از نماز فارغ شده پیش رفتم و شیخ در شهادت همچنان
سیلی بر قفای من زد و همان لفظ بر زبان راند و بدان سبب حجب از

طبیعت

طبیعت من زایل گشت دیگر بار شیخ روزبهان مرا بخدمت شیخ عمار یاسر باز
گردانید و بوی نوشت که هر چند مس داری بفرست تا من زر خالص ساخته
باز پیش تو فرستم شیخ نجم الدین مدت دیگر در خدمت شیخ عمار یاسر بسر برده
چون بدرجه کمال رسید رخصت یافت و بخوارزم شتافته بنیاد ارشاد کرد
و چون پیران حقیقی او منحصر در دوازده امام علیهم السلام بودند لاجرم در جانب
مریدان نیز رعایت عدد پیران نموده و چنانکه در تاریخ گزیده مسطورست
در مدت عمر دوازده مرید بیش قبول نکرد اما هر یکی از آنها از اکابر اولیا بودند
چون شیخ مجد الدین بغدادی و شیخ سعد الدین حموی و شیخ رضی الدین علی
لالا و شیخ نجم الدین دایه و شیخ سیف الدین باخرزی و شیخ جمال الدین
گیلی و مولانا جلال الدین بهاء و امثال ایشان و قاضی میبدی در شرح دیوان
مرتضوی آورده که نجم الکبرا گوید غبت فابصرت النبی صلی الله علیه واله و علی
معه فبادرت الی علی فاخذت بیده و صافحته والحت کانی سمعت خبرا
عن النبی المختار انه قال من صافح علیا دخل الجنة فجعلت اسال علیا عن
هذا الحدیث اصحیح هو فکان یقول نعم صدق رسول الله صلعم من صافحنی
دخل الجنة شعر سقتنی حمیا الحب راحة مقلتی * وکاسی محیا من عن الحسن جلت
فمع حال سکری حان شکری لفتیة * بهم تم لی کتمی الهوی مع شهرتی *
و عن مذهبی فی الحب مالی مذهب * و ان ملت یوما عنه فارقت ملتی * نقلست
که در زمانی که سپاه مغول بجانب خوارزم توجه نمودند چنگیز خان و اولادش بر
علو مرتبه شیخ وقوف یافته بودند چند نوبت کس نزد آنجناب فرستاده التماس
کردند که از خوارزم بیرون رود تا آسیبی بذات فایض البرکات او نرسد اما
شیخ آن ملتمس را اجابت ننموده گفت در وقت آسایش و فراغت با این مردم بسر
برده ایم چگونه جایز باشد که در زمان نزول تیغ و عنا و حلول محنت و بلا از ایشان
مفارقت اختیار کنیم و چون آن لشکر قیامت اثر نزدیک خوارزم رسید شیخ
نجم الدین اصحاب خود را مانند شیخ سعد الدین حموی و شیخ رضی الدین علی لالا و
شیخ سیف الدین باخرزی که زیاده از شصت نفر بودند رخصت داد که از آن

بیرون روند ایشان گفتند چه شود اگر حضرت شیخ دعا کند تا این بلا از
اهل اسلام مندفع شود شیخ گفت این قضائی است مبرم بدعا علاج
نمی پذیرد التماس کردند پس مناسب آنست که با ما درین سفر مرافقت نمائید
جواب داد که هفتاد سال در زمان خوشی با خوارزمیان مصاحب بوده ام
در وقت ناخوشی از ایشان تخلف کردن بی مروتی باشد و بعضی گفته اند که
در جواب گفت که مرا اذن خروج نیست و هم اینجا شهید خواهم شد و اصحاب
آنجناب را وداع کرده بهر طرف رفتند و روزی که کفار بشهر در آمدند شیخ
نجم الدین جمعی را که در خدمتش باقی مانده بودند طلبیده گفت قوموا علی اسم الله
نقاتل فی سبیل الله آنگاه برخواسته خرقه خود را در بر افکند و میان محکم
بست و بغل پر سنگ ساخته نیزه بدست گرفت روی بجنگ مغولان
آورد و بر ایشان سنگ میزد سنگها که در بغل داشت تمام شد و لشکر
مغول آنجناب را تیر باران کردند یک تیر بر سینه مبارکش آمد و چون آن
تیر بیرون کشید مرغ روح مطهرش بریاض بهشت مأوا گزید گویند شیخ نجم الدین
در آن وقت پرچم کافری را گرفته بود پس از آنکه از پای در افتاده هیچکس نتوانست
که پرچم کافر را از دستش خلاص سازد و عاقبت کاکل کافر را بریدند و لنعم ما
قیل نظم بزیر دلق ملمع کمندها دارند ۰ دراز دستی این کوته آستینان بین
و نظر باین معنی مولانا جلال الدین رومی نیز گفته است نظم
ما از آن محتشمانیم که ساغر گیرند ۰ نه از آن مفلسکان که بز لاغر گیرند
بیکی دست می خالص ایمان نوشند ۰ بیکی دست دگر پرچم کافر گیرند
قال غوث المتأخرین السید محمد النوربخش فی مشجره ان الشیخ نجم الدین
الکبری الخیوقی قدس سره صحب عمار بن یاسر و روزبهان الفارسی الکبیر
المتوطن بمصر واحمد الموصلی والقاضی الامام ابن العصر وکان یقول اخذت علم
الطریقة عن روزبهان والعشق عن القاضی الامام ابن العصر الدمشقی وعلم
الخلوة والعزلة عن عمار بن یاسر والخرقة عن اسمعیل القصری وکان اکمل الآفاق
المرشدین فی زمانه واعلم العلماء بین اقرانه وهو صاحب الاحوال الرفیعة والمقامات

والمکاشفات والمشاهدات وتجلیات الذات والصفات والسیر فی الملکوت
والطیر فی الجبروت والفناء فی الله فی عالم اللاهوت ومشربها التوحید والحقائق
والتصرف فی الاطوار القلبیة وایصال الافاضات الغیبیة الی المسترشدین تشعب
من ذیل ولایته کثیر من الاولیاء وواصل الارشاد وهو مجتهد فی علوم الظاهر
والباطن وله فی الارشاد وتربیة السالکین شأن یختص به وقد صنف فی الشریعة
والطریقة والحقیقة کتبا کثیرة قتل غازیا فی خوارزم فی صفر سنة ثمان عشرة
وستمایة وکانت ولادته سنة اربعین وخمسمایة الشیخ العارف الکاشف سعد الدین
الحموی قدس سره العزیز نام وی محمد بن المؤید بن الحسن بن محمد حمویه است
از اصحاب شیخ نجم الدین کبری است قدس سره در علوم ظاهری و باطنی کاملست
و مصنفات بسیار دارد مثل سجنجل الارواح و کتاب محبوب و غیر آن و تصانیف
او و آنچه تلمیذ او شیخ عزیز نسفی در رسایل خود از و نقل نموده از صحة عقیده
او خبر میدهد و کتاب محبوب او کتابیست مشتمل بر علم حروف و اشارات عجیبه
در ضمن دوایر و غیر آن که حواله حل آن بحضرت امام محمد مهدی صاحب الزمان
نموده و در آنجا فرموده که اطلاق اسم ولی بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
مطلقا و مقیدا بر کسی جایز نیست الا بر حضرت امیر المومنین و اولاد معصومین
او علیهم السلام و لقد احسن من قال فی تایید هذا المقال نظم
هست پیش همه خطا چون بربستن نام خدا ۰ بر کسی غیر از تو اطلاق امیر المومنین
وقال الشیخ ایضا فی وصیته التی اوصی بها المریدین اعلموا اخوانی ایدکم الله
انی جربت الامور و اختبرت الظلمة والنور فشرعت فی سماع الحدیث مدة وسمعت
علی المشایخ جمة من اهل خراسان والعراق واهل خوارزم و درت فی دیار الشام
کلها وحصلت منها جملة فما رایت فی نفسی الا زیادة اهتشاش بحطام الدنیا
وزخرفها فمنعنی الله عن ذلک وشرعت فی علم الفقه والخلاف واللغة والنحو
وحفظت منها مقدار حوصلة اهل الزمان فما رایت فی نفسی الا الاشتراک مع العامی
واللغوی فسلب الله ذلک منی بفضله وسافرت مقدار خمس وعشرین سنة وانا
الیوم ایضا فی السفر فما وجدت الا المیل والهوی فعزمت علی ترکه والحاصل انی

ما وجدت شیأ اقرب الی الله تعالی من محبة الرسول و آله صلوات الله علیهم و بذل التسلیم والرضا بموارد القضا والحلول و ترك الفضول و ادخال التحمل والعفو و ترك التدبیرات المناسبة من العقول والحمد لله رب العالمین والصلوة علی رسوله سیدنا محمد و آله اجمعین و شیخ عزیز نسفی در رساله تحقیق نبوت و ولایت و وحی والهام ذکر نموده که شیخ سعدالدین حموی میفرماید که پیش از محمد در ادیان پیشین ولی نبود و اسم ولی هم نبود و اگرچه در هر دینی یك صاحب شریعت بیش نبود اما دیگران که خلق را بدین وی دعوت میکردند جمله را انبیا میگفتند نبی در دین آدم چندین پیغمبر بودند که خلق را بدین آدم دعوت میکردند و در دین موسی و در دین عیسی و در دین ابراهیم علیهم السلام همچنین چون کار به پیغمبر ما صلوات الله علیه و آله رسید فرمود که بعد از من پیغمبری نخواهد بود تا خلق را بدین دعوت کند بعد از من کسانی که پی رو من باشند نام ایشان اولیاست و این اولیا خلق را بدین من دعوت کنند و اسم ولی در دین من پیدا آمد و حق تعالی دوازده کس از دین محمد نایبان محمد کردانید والعلماء ورثة الانبیاء در حق این دوازده کس فرمود و علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل در حق ایشان نیز فرمود بنزد یك شیخ ولی در امت محمد صلوات الله علیه و آله همین دوازده کس بیش نیست و ولی آخر که ولی دوازدهم باشد مهدی صاحب زمان است انتهی کلامه رحمة الله تعالی و از جمله اشعار حقایق شعار شیخ بزرگوار یك رباعی که حل آن بر اکثر اهل ظاهر دشوار مینماید مذکور میسازد و بحل آن بقدر فهم قاصر می پردازد رباعی

کافر شوی ار زلف نگارم بینی ❊ مؤمن شوی ار عارض یارم بینی
در کفر بیاویز و دو ایمان منکر ❊ تا عزت بار روا فتقادم بینی

مخفی نماند که مشایخ طریقت قدس الله اسرارهم از ممکن تعبیر بزلف مینمایند و از واجب تعبیر بوجه و عارض میفرمایند و این تفسیر و تعبیر مبنی بر تشبیهاست که ایشان کرده اند و وجه شبه ظاهر است چه همچنانکه زلف معشوق پریشان است و غارتگر جمعیت درویشان کذلك اعیان ممکنه بسبب احتیاج بوجود و سایر کمالات در غایت پریشانی و نهایت سرگردانی است و حاصل بیت دوم آنست که خود را از

غایة الحجب لوازم امکان بفضای عالم شهود و عیان برسان و حق سبحانه و تعالی را در عین جمع که شهود حق است بدون خلق و مرتبه بی نیازی او از کفر و ایمان مشاهده نمای تا عزت و غلبه حق را مشاهده نمائی و افتقار و اضمحلال ادراك امکانی را در پرتو آفتاب احدیت معاینه فرمائی اطف المصباح فقد طلع الصباح عمر شریف شیخ شصت و سه سال بوده و در روز عید اضحی سنه خمس و ستمایه از دنیا رفته و قبر منور او در بحرآباد خراسان است الشیخ العارف الکامل مجدود بن آدم السنائی الغزنوی قدس سره از اشراف روزگار و کبرای شعرای صوفیه عالی مقدار است همه زبانها ستوده و در مشرب فقر از جانب مبدء بچاشنی خاص مخصوص بوده اکابر صوفیه سخنان او را باستشهاد در مصنفات خود آورده اند و در لطافت و عذوبت بی نظیر شمرده اند مولانا جلال الدین رومی با وجود کمال فضل خود را از متابعان شیخ سنائی میداند و میگوید نظم

عطار روح بود و سنائی دو چشم او ❊ ما از پی سنائی و عطار آمدیم

و در موضع دیگر میگوید

ترك جوشی کرده ام من نیم خام ❊ از حکیم غزنوی بشنو تمام

و مولانا نظام الدین مشهدی که از متاخران اهل حال در مدح او گوید نظم

که بود آنکه علم برفراشت در غزنین ❊ که بود آنکه زد او کوس در غزنی

توان گرفت عروسان نظم را کابین ❊ محیط فقر سنائی که از حدیقه او

چه گنجهاست در آن دفتر کمال دفین ❊ چه رازهاست در آن نامه حکم مضمر

ز صبح اول آفاق تا به شام پسین ❊ ز ابتدای جهان تا به انقراض سپهر

ز گنجها از و نیست هیچ در صحبت ❊ درین گروه چو او نیست هیچ خورد و بزرك

در طریقت مرید خواجه یوسف همدانی است و در صحبت خاندان نبوت از فدائیان همدانی کتاب حدیقة الحقیقه و دیوان قصاید و مقطعات نشان کمال او در مذهب حق جعفری و مشرب توحید و فقر گستری دلیلی قاطع و برهانی ساطع است علو همت و اعراض او از دنیا و ما فیها تا حدی بود که سلطان بهرامشاه غزنوی میخواست که همشیره خود را بنکاح شیخ در آرد ابا نمود و عزیمت حج کرده بخراسان آمد و درین باب در صد ثقه

الله

میگوید نظم من نه مرد زن و زر و جاهم • بخدا گر کنم و گر خواهم
گر تو تاجی دهی ز احسانم • بسر تو که تاج نستانم • و در نفحات مسطور است
که یکی از ارباب جاه و جلال را عزیمت آن بوده که بملازمت و زیارت شیخ
رود شیخ مکتوبی بوی نوشته مشتمل بر بسی لطایف از آن جمله آنکه این
داعی را عقل و روح در پیش خدمتست ولیکن بنیه ضعیف دارد که طاقت
تفقد و قوت تعهد ندارد ان الملوک اذا دخلوا قریة افسدوها کلاته (?)
سند ری چه طاقت بارگاه جباران دارد و شیر زگره نا مرجه تاب پنجه شیران
دارد باری عز اسمه داند که هر بار که سراپرده حشمت ایشان در دین خطه مختصر
زوند حاجت آمده است این ضعیف منزوی را رخت عافیت بغربت خانه
خمول بردن و بضاعت قناعت را بهمراهان خضر و الیاس سپردن اکنون بزرگی
که ذو الفضل الکبیر با آن بزرگی دین و دنیا کرده آنست که گوشه گرفته را بتفقد
ستایش خود خراب نکند که جسم حقیر این بنده نه سزای چشم قربر خدا وندی ا
و بالجمله در صحت عقیده جناب شیخ اشتباهی نیست و چنانچه از حدیقه و
دیوان او معلوم میشود تصریح بتفضیل ائمه اهل البیت علیهم السلام نموده
و در طعن و قدح اغیار غدار طریقه کنایت و تلمیح پیموده • و لهذا در اول حدیقه
از روی تقیه خلفای ثلث را بحسب ذکر تقدیم نموده • و در مدح ایشان
بقدر ضرورت و بسبب زبان تعرض اهل سنت و جماعت اکتفا فرموده • اما در
مرتبه مدح حضرت امیر طریقه ابطال آن بوجهی لطیف پیموده انجا که گفته نظم
ای سنائی بقوت ایمان • مدح حیدر بگو پس از عثمان • با مدیحش مدایح مطلق •
زهق الباطل است و جاء الحق • و این کلام شیخ همانا بر طبق حدیثی است که صاحب
تفسیر مدارک که نسفی و سنی حنفی است در تفسیر آیه نجوی از سوره قد سمع الله از
حضرت امیر المؤمنین ع روایت نموده که قال سالت رسول الله صلی الله علیه
و آله و سلم عن عشرة مسایل الحان قال قلت و ما الحق قال الاسلام و القرآن
و الولایة اذا انتهت الیک انتهی و مفهوم الشرط حجة عند المحققین من ائمه
الاصول فیلزم ان یکون الامامة قبل الانتهاء الیه باطلا فیلزم بطلان خلافة

گوشه دل این مو

المشایخ

المشایخ الثلثه و بطلان مدایحهم ایضا و تحت و آخر جناب شیخ بآن اشاره نیز اکتفا
نموده بلکه در کتابتی مشهور که به بهرامشاه بن مسعود نوشته تصریح به پشیمانی
از ان تقدیم ذکری نیز نموده فرموده که من از تقدیم ایشان بحسب ذکر که طریقه
سلف صالح و شیوه عاملان تقیه است پشیمانم و در ذکر علاج تلافی آن فرو مانده
میگوید که توجها تقدیم و تفضیل امیر المؤمنین بحسب معنی و شان بر ایشان کرده •
و صورت اصل کتابت که جناب شیخ به بهرامشاه نوشته اینست بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی خیر خلقه محمد و آله اجمعین در بعضی آثارست
که دو چیز در عمر بیفزاید و سبب باریدن باران و رستن درختان بود یکی
نصرت مظلومان و دیگر قهر ظالمان و حجت برین گفته آنست که پیغمبر صلوات الله
علیه فرموده بالعدل قامت السموات و الارض عدل بر مثال مرغیست که هرکجا
سایه افکند آنجا اثر سعد دولت شود و هرکجا پر زدن وی بدید آید آن
موضع بستان فردوس اعلی شود و انجا که خانه سازد قبله امید امت شود و جور
و ظلم مرغیست که هرکجا پرد قحط سال شود و باران از آسمان بایستد و آب از
چشمها بقعر زمین باز شود و حیات و حیا از میان خلق معدوم شود حق سبحانه
و تعالی سلطان اسلام پادشاه عادل بهرامشاه بن مسعود را از جور و ظلم
نگاه دارد بالنبی محمد و آله اکرمهم عالم جمع شوند تا بضاعت و مایه ثنا خیر دل
این بنده فرو سلکه بعبارت برند نتوانستند و درختی که ما للملک آنرا نشانده بود
و در مشاهده اسرار غیوب نشو و نما یافته باشد جبرئیل و میکائیل از تصرف
کردن در آن درخت معزول بوند تا بکار شیاطین الانس و الجن چه رسد یقین
که در کل احوال عادل سعید است و جابر شقی و بدترین ظلمی آنست که جماعتی از ارکان
چیزی بخوانند و در فهم نکنند و بدان مغرور شوند و زبان طعن در عالمان حق کشند از
اینجاست که پیغمبر صلوات الله علیه فرموده ارحموا ثلثا غنی قوم افتقر و عزیز قوم ذل
و عالما بین الجهال کتابی که بزبان اهل معرفت گفته بود عاد فان بینا دل باید
چنانکه بایزید و شبلی که در آن کتاب تصرف کنند و بدانند که در آن چه نوشته
اما دانشمندانی که بوی معرفت نبرده اند و در این کتاب بر ایشان چنانکه هستند

بعضی نموده شده از سر حقد و نادانی و کوردلی در جهانی و زبان دو سرای
ایشان بود که در آن کتاب طعن زنند و دلیل بر کوردلی ایشان آنست که
میگویند آل مروان را نکوهیده است و خاندان مصطفی را ستایش زهد برده و
تفضیل امیر المؤمنین علی بر دیگر صحابه نهاده آن نمی بینند که او را فرود صدیق
و فاروق و ذو النورین مرتبه نهاده است بر طریق سلف صالح و از سید
کاینات محمد مصطفی صلوات الله علیه و آله اخبار صحیح روایت و سلف صالح
رانده و ما قیل آل رسول صلی الله علیه و آله و ما قیل آل ابو سفیان اگر در بی
و کافران نیز بینند عقل داند که چنین است و کلمه حق آنست بار خدایا
گردان عالم را بعالمانی که از تو ترسند یا از خلق شرم دارند و ما را ابتلای
بکافران کوی قربت مگردان بفضلک و جودک و کرمک یا ارحم الراحمین
و سلطان عصر را توفیق ده تا مفسدان را نا نواخته دارد که در نواختن
ایشان هلاکت دین است و توفیق ده تا مصلحان را و جهلا الخوار کا نزانکو
دارد که در نگوداشت مصلحان نظام دین و دولت است و بقای مملکت و شاد
روان مصطفی صلوات الله علیه است و جمله انبیا و اولیا و اصفیا
صلوات الله علیهم اجمعین و الحمد لله رب العالمین و چنین مشهور است که کتاب
مذکور را جناب شیخ وقتی نوشته بوده که متعصبان اموی سیرت غزنوی
بعضی از ابیات کتاب حدیقه را که در نکوهش و ذم معویه و تفضیل حضرت
امیر بر دیگر صحابه واقع است موجب مواخذه شیخ ساخته دندان بات علوی
بسیار بنیاد نهاده‌اند و فتوی بقتل شیخ دادند و چون مواخذه شیخ نزد کوات
کاری بزرگ و دشوار بود و والی آن دیار بهرامشاه اقدام بر آن نمی توانست
نمود فرمود تا صورت حال را نوشته بدار الخلافه بغداد که مجمع علمای امجاد
بود رفع نمایند و هر حکمی که از امجاد دین باب صادر گردد بر آن عمل فرماید
و در آنجا میان علما اختلاف واقع شد و باطن شریف شاه مردان مدد
فرموده یکی از ایشان که مسلم اقران بود حکم بمنع مواخذه نمود و شیخ را از آن
ورطه خلاص فرمود تنبیه مخفی نماند که اهل سنت صدور قبایح

که از معویه

که از معویه و سایر بنی امیه سرزده مثل سفک دمای مهاجر و انصار و سنت
نهادن سب حضرت امیر و جمع کردن مردم بر متابعت سنن سیئه خود و
تسمیه ایشان باهل سنت و جماعت الی غیر ذلک موجب قدح و نقص بنی امیه
نمی شمرند و حکم بخروج ایشان از دایره اسلام نمیکنند بلکه اگر کسی تناول یکی
از آن شجره ملعونه بلعن و تقریعی نماید دست رد بر سینه او می نهند و
فتوی بکشتن او میدهند بنا بر آنست که اگر نفی اسلام معویه و بنی امیه و سایر
حکام جور خود نمایند هدم اصل مذهب ایشان لازم می آید زیرا که اصل مذهب
ایشان آنست که امامت به بیعت ثابت میشود بلکه یک کس از امت که بیعت
کرد بر دیگران واجبست که بیعت کنند و حال اکثر انکسان که بیعت بر ظهرت
از معویه و یزید و مروان کردند بیش از آن بودند که با ابوبکر و عمر و عثمان بیعت
کردند تا اگر ایشان اسلام نباشند لازم آید که این سه کس نیز اسلام نباشند و انصار
بر اصل ایشان اگر این قوم را امام و مقتدا ندانند لازم آید که در قرب صد سال
مثلا که ملک بنی امیه بود جمله عقود و نکاحها باطل بود و فرزندی که بلا ولی
امده باشد حرام زاده بود مگر نزد ابو حنیفه و همچنین لازم آید که نماز جمعه ایشان
که انعقاد آن مشروط باذن امثال این جابران میدانند باطل باشد الی غیر
ذلک من المفاسد اللازمة علیهم علی اصولهم الفاسدة و پوشیده نماند که
جناب شیخ در حدیقة الحقیقة چند جا اظهار تفضیل اهل البیت علیهم السلم
و انکه عقیده و مذهبا و مذهب شیعه ایشانست نموده و چگونه عاقل فاضل
در تفضیل حضرت امیر علیه السلام بر دیگران توقف نماید و حال اکثر مخالف
و مؤالف نقل کرده‌اند که در روز خندق چون حضرت امیر عمرو بن عبدود
را ضربت زد حضرت رسالت صلی الله علیه و آله فرمود که لضربة علی یوم
الخندق افضل من عبادة الثقلین یعنی ضربت زدن امیر المؤمنین علی عمرو
ابن عبدود را در روز خندق افضل از عمل جن و انس است تا روز قیامت چه
پوشیده نیست که اعمال بر دو قسم است ظاهره مثل نماز و حج و جهاد و زکوة و غیر
آن و باطنه مثل رضا و توکل و صبر و اهل سنت نقل کنند که حضرت رسالت

صلی الله علیه واله وسلم چون بعضی از غزوات که معظم حروب بود معاودت
نمود فرمود که رجوع کردیم از جهاد اصغر بجهاد اکبر و چون جهاد امیر المومنین
علیه السلام که یکی از اعمال ظاهره آنحضرتست افضل از اعمال جمیع انس و جن باشد
جمیع اعمال ظاهره آنحضرت اکمل میشود چون اعمال ظاهره وی را با اعمال باطنه
جمع کنند ظاهر است که فوق اعمال جن و انس از مبدء خلقت تا انتهای عالم باشد
زیرا که برات امت محمد صلی الله علیه واله خیر امم اند و اعمال ایشان بهتر از اعمال
امم سالفه است مگر آنکه عنادی تازه پیش آرند و ابوبکر و عمر را داخل انس
و جن ندارند و چون سابقا بعضی از اشعار شیخ که در حدیقه در مدح حضرت
امیر هم واقعست مذکور شده ذکر منتخبی از تتمه آن نیز مینماید و آن اینست
آن ز فضل آفت سرای فضول • آن طمطراق علم دار رسول • آن سرافیل وقت از علم
ملک الموت دیو آزاد علم   انکه در شرع تاج دین او بود   وانکه تاراج کفر و کین او بود
هر صلو را که در فکنده ز پا   نام برده بحش و زنده خدا   هر که زاز هیچ خشم سر نبرید
جز بفرمان حسام بر نکشید   آمد از سدره جبرئیل امین   لا فتی کرده مرو را تلقین
ذو الفقاری که از بهشت خدا   بفرستاده بود شرع زدای   بد و تیغ او بذو الفقار زدو
کرده یکسر همه چو تیر جهان   زان دو تیغ کشیده در عالم   شرع را کرده محو تیر و قلم
هم نبی را وصی و هم داماد   چشم پیغمبر از جمالش شاد   نایب مصطفی بروز غدیر
کرده در شرع خود مرا و را امیر   خوانده در دین و ملک مختارش   هم در علم و هم علمدارش
جان آزاد مردی و تن دین   خرم سنت و تمتن دین   اکمل طاهر اطهار تش داد
وانکه یاسین امارتش داده   راز دار خدای پیغمبر   رازدار پیمبر شجید
عقل در آب روی وی گشته   سهو بد کرد دنیائی ناکشته   بهر او گفته مصطفی به الله
کای خداوند وال من والاه   که خدای زمانه چاکر او   خواجه روز کار قنبر او
هر که تن دشمنست و یزدان دوست   دانکه لاتعمون فی العلم او   مرتضائی که کرد یزدانش
هر دو جان مصطفی جانش   هر دو یک قبله و خرد شان دو   هر دو یک روح و کالبد شان دو
دو روزه چو امر کردون   دو برادر چو موسی و هارون   هر دو یک دُر ز یک صدف بودند
هر دو پیرایه شرف بودند   از هر دو سالی بیلی دور غیف   سوره هل اتی ورا تشریف

سر توحید اندرین گلشن   پیش جان عزیز او روشن   همتش سجده وجود نبود
کار او جز سجود وجود نبود   قوت حرمتش ز قوت نماز   چرخ را داشته ز گشتن باز
باز اندر دل علی عرسو   عرش و کرسی چو نیم دانگ نسو   زمزم لطف آب خانه او
کعبه اهل فضل نامه او   تا نگشاد علم حیدر در   ننهد سنت پیمبر بر
چرخ را رهنمای علم او بود   دهر را کدخدای حلم او بود   تاج علمش گذشته از پروین
تخت حلمش نهاده بر در دین   حلم را کار بست روز جمل   عفو کرد از عدو خطا و زلل
باز با خصم خویش در صفین   با عدو کار بست رای گزین   در قیام و قعود عود او کرد
در میان سجود جود او کرد   خاتم ایجاب را ببرد در راز   ملک اعجاز و نبستد باز
نایب کرد کار حیدر بود   صاحب ذو الفقار حیدر بود   مهر و کینش دلیل منبر و دار
علم و خشمش نشان جنت و نار   دل او عالم معانی بود   لفظ او آب زندگانی بود
عقد او با بتول در سلوی   بود در زیر سایه طوبی   تنگ از آن شد بر او جهان سترک
کز جهان تنگ بود مرد بزرگ   خوانده و کند   سه طلاق و چهار تکبیری
و در صفت حرب جمل گفته
در جمل چون معاویه بگریخت • خون ناحق بسی بخیره بریخت
شد هزیمت بجانب بغداد   دست بگشاد بر یزید و بداد   سر احرار حیدر کرار
سر فراز مهاجر و انصار   چون مصاف معاویه بشکست   یافت بر لشکر معاویه دست
جمل آن ستیره رای کرد   بلک و ساز معاویه فی کرد   و مخفی نماند که مراد جناب
شیخ از معویه طلحه و زبیر است چنانکه در ذیل همین قصه تصریح بآن نموده و گفته
نظم با علی چون بود مخنث دوست • کی زبیر عوام بابت اوست • لیکن بر سبیل
دشنام تعبیر از ایشان بنام معویه نموده چنانکه در مجاری عرف عام تعبیر از
اهل ظلم بفرعون و شداد و نمرود و یزید و شمر و امثال ایشان مینمایند و ظاهر است
که معویه یکی از فراعنه این امتست و این قبیل است هجا آنکه جناب شیخ در
قصه شهادت عمار یاسر که بعد از این مذکور خواهد شد تعبیر از قاتل او بمروان
کرده و گفته نظم کرد جولان و گفت تکبیری • سفله مروان بزد برو تیری
و ایضا میتواند بود که چون طلحه و زبیر بزعم اهل سنت از جمله عشره مبشره اند
جناب شیخ جرات بر طعن ایشان صریحا ننموده باشد و لفظ معویه را بعینی اصحابی

که ماخوذ از عوی الحق است بر ایشان اطلاق کرده باشد و هم انا از ینجاست آنکه
فرقه شیعه جماعت اهل سنت را که فی الحقیقه تابعان سنت معویه اند
سک سنی بیجا نند و دور نیست که مراد شیخ از معویه همان پسر ابی سفیان
باشد و سبب ذکر او در حرب جمل و نسبت او بکرین و در آن رستخیز آن باشد که
چون بسیاری از مورخان مانند اعثم کوفی و غیره گفته اند که خروج طلحه و زبیر
باشارت معویه و استظهار او بوده لاجرم جناب شیخ گریز ایشانرا بمنزله گریز
معویه که سر فتنه آن حرب بوده داشته و این چنین کنایات در عبارات
فصحا شایع و مشهور است و باین توجیه و تقریر ظاهر شد فساد آنچه عزیزی
درین مقام افاده فرموده اند که بودن معویه در حرب جمل و گریختن او در آنجا
دروغ ظاهر است که وقوع آن از امثال این شیخ محقق فاضل بلکه هیچ عامی جاهل
باور نمی افتد پس از ینجا معلوم شود که یکی از شیعیان این داستانرا بکلام
شیخ الحاق نموده و این هنگام را تهمت در دیگر سخنان شیخ که یاد از تشیع او
میدهد مفتوح میکرد انیست حاصل کلام آن عزیز و بر اهل تمیز وجه فساد
آن بانچه سابقا تقریر نمودیم بغایت ظاهر است با آنکه بطریقه معارضه نیز
میتوان گفت که همچنانکه مستبعد است که جناب شیخ رؤسای حرب جمل را از رؤسای
حرب صفین نشناسد همچنین از کسی که تقویت مذهب شیعه را بوجود
شیخ بزرگوار مقصد خود سازد و اشعاری که مانند بشعر شیخ باشد نظم
نموده باشعار او الحاق نماید مستبعد است که آن دو گروه را نشناخته باشد
و آنکه افاده فرموده که راه تهمت در دیگر سخنان شیخ مفتوح میکرد مدفوع است
با آنکه مواخذه متعصبان غزنوی که معاصر جناب شیخ بودند مر او را در تفضیل
حضرت امیر و طعن معویه و اختلاف مفتیان بغداد در کشتن و سوختن او
متواتر و مشهور است و از کتابی که در آن باب به بهرامشاه نوشته فساد
سخن آن عزیز در غایت وضوح و ظهور است ع ولن یصلح العطار ما افسد الدهر

و در صفت حرب صفین و کشته شدن عمار رضه و مذمت معویه و قوم او گوید

روز صفین چو حرب در پیوست ۵ گرم شد کار دار و ستادست

نود عمار یاسر آمد پیش ۵ که وفی کرد خواهم این سر خویش
آلت و ساز حرب پیش آرید ۵ ور شوم کشته زنده انگارید
از پی دین چو جان کنم ایثار ۵ روز محشر مگر نمانم خوار
سال او در گذشته از صد و بیخ ۵ تیغ را بر کشیده زود بر بیخ
چشم خود را عصابه بر بست ۵ بر نبی بیجا بر اسب نشست
در مصاف آمد و بگفت نسب ۵ که منم شیخ دین و پیر عرب
کرد جولان و گفت تکبیری ۵ سفلهٔ مروان ورا بزد تیری
سبک از اسب خود بزیر افتاد ۵ در زمان جان بداد و دیخ بداد
چون بدیدند مر ورا آنسان ۵ زود برخاست زان میان فغان
که شنیدیم ما ز قول رسول ۵ که بگفتا این عن فتوی بتول
گفت عمار بن یاسر است ۵ قاتل و بد انکه ملعون است
این زمان کشته شد چه چاره کنیم ۵ دل درین درد و دیخ پاره کنیم
همه تیغ و سپر بیفکندند ۵ خود و مغفر ز سر بیفکندند
عمرو عاص این حدیث چون شنید ۵ بجز از مکر هیچ چاره ندید
گفت ظن شما خطاست چنین ۵ این همه گفت و گو چراست چنین
آنکه صد ساله را بحرب آرد ۵ بی شکی زود کشته انگارد
پس علی بود قاتل عمار ۵ نیست جای ملامت و گفتار
جمله راضی شدند و بنشستند ۵ رونق کار خود در آن دیدند
آن کرا شکر دین غلط باشد ۵ مرو خوانی ورا غلط باشد
با چنین کس علی بنامیزد ۵ شاید از عقل از و بپرهیزد
او چو خورشید بود و خصمش میغ ۵ میغ کوتاه کرد از پی تیغ
او ز خصمان سپر بیفکندی ۵ حلم را کار بست بپخندی
خصم را دو زخند مهلت داد ۵ لاجرم خصم پا بدام نهاد
کرده خصمان او چه بنده چه حر ۵ مطبخ اینجا و دوزخ آنجا پر
چه خطر دارد آل بوسفیان ۵ که برارند نامشان بزبان

آل مروان و آل سفله زیاد ... کم نرفتند جز براه فساد
در ره دین کجی زیاد بدند ... طاغیان همچو قوم عاد بدند
هر که باشد خوارج و ملعون ... و لعیب آنست کش بریزی خون
مصطفی گاه رفتن از دنیی ... چون بپیچید منزل عقبی
جمله اصحاب مرورا گفتند ... که چه بگذاشتی برآشفتند
گفت بگذاشتم کلام الله ... عترتم را نکو کنید نگاه
زان از و خصم او فروتر بود ... که خرد را امام حیدر بود
مرورا چون زنش بود خورشید ... سایه پیشی کند برو جاوید
از امامی ضیا گزینید همی ... سایه زان پیش او دوید همی
خال ما بو خصم او خالی ... لیک خالی ز خیرها خالی
خال مشکین بود بر خورشید ... خال بر دیده بود لیک سپید
آنکه مردودها و تلبیس است ... آن نه خال و نه عم که ابلیس است
خال ما داد بهر دنیا را ... زهر مر نور چشم زهرا را
هر کرا خال از ین شمار بود ... مرورا با علی چکار بود
گر همی خال بایدت ناچار ... پور بو بکر را بخال انگار
عایشه بهترست خواهر او ... خال ما به بود برادر او
حفصه و عایشه دگر زینب ... آنکه او را کریم بود لقب
باز میمونه بود و ریحانه ... که بد آراسته باو خانه
این همه جفت مصطفی بودند ... جملگی مادران ما بودند
چون فتادی بدخت بوسفیان ... کاز و گشت خاندان ویران
از چه مخصوص شد بخالی ما ... ابن سفیان زیاد و حالی ما
با علی کی بود مخنث دوست ... کی زبیر عوام بابت اوست
کرده خصمان او ز دیو زمر ... مطبخ دوزخ از نهیب شمر
دور دور دند در جزا و سرشت ... باغیانش ز باغهای بهشت
بچی پروردن از حلیمی نیست ... علی آزردن از حکیمی نیست

کی بود آنکسی حکیم که او ... در دکان دماغ شش پهلو
کند از بهر لوت و باد بروت ... سینه را همچو قلعهٔ الموت
از برای دو سیر دوغ کاو ... معده چون آسیا گلو چون ناو
انکه بر مرتضی برون آید ... سوی عاقل حکیم چون آید
انکه ز ابلیس حیله جوید و غدر ... او مرادیس را چه داند قدر
هر چه آن با علی است دین میدان ... ور نه چون آب باد کین میدان
جانب هر که با علی نه نکوست ... هر که گو باش من ندارم دوست

در مقتل حضرت امام حسین علیه السلام گوید

دشمنان قصد جان او کردند ... تا دمار از تنش برآوردند
عمرو عاص از فساد رایی زد ... عقل را خیره پشت پایی زد
بر یزید پلید بیعت کرد ... تا که از خاندان برآورد گرد
شرم و آزرم جملگی برداشت ... جمعی از دشمنان برو بگماشت
تا مر او را بنامه و بحیل ... از مدینه کشند در منزل
کربلا چون مقام و منزل ساخت ... زود آل زیاد بروی تاخت
راه آب فرات بربستند ... دل او را ز عنا و غم خستند
شمر و عبدالله زیاد لعین ... روشنان جفت باد با نفرین
برکشیدند تیغ بی آزرم ... نه ز خدا ترس و نه ز مردم شرم
سرش از تن بتیغ ببریدند ... و ندیدان فعل سود میدیدند
بدمشق اندرون یزید پلید ... منتظر بود تا سرش برسید
پیش بنهاد و شادمانی کرد ... تکیه بر دین و امانی کرد
بیتها از قول خویش املا کرده ... کین دین نه بجست و انها کرد
دست شومش بران لب و دندان ... زد قضیبا ز نشاط و لب خندان
شهربانو و زینب گریان ... مانده از فضل تا کسان حیران
سر برهنه بر اشتر و پالان ... خاندان محمدی ویران
علی اصغر ایستاده بپای ... وآن سگان ظلم را بداده رضای

اکبر را

عمرو عاص و یزید و ابن زیاد / همچو قوم ثمود و صالح و عاد
برجفا کرده آن سگان اصرار / رفته از حقد بر ره انکار
عالمی بر جفا دلیر شده / روبه مرده شرزه شیر شده
کافرانی در اول پیکار / شده از زخم ذو الفقار فکار
همه را بر دل از علی صد داغ / شده یکسر وقوع طاغی و باغ
کین خود بازخواسته ز حسین / شده قانع بدین شماتت و شین
هیچ ناورده در ره بیداد / مصطفا را و مرتضا را یاد
یکسو انداخته مجاملها را / زشت کرده ره معامله را
کرده دوزخ برای خویش معد / بو الحکم را گزیده بر احمد
راه آزرم و شرم بربسته / عهد و پیمان شرع بشکسته
آدمی چون بداد دست از صیت / هر چه خواهی بکن که فاصنع شیت
هر که راضی شود بکرده زشت / نزد آنکس چه دوزخ و چه بهشت
مرد عاقل بر آنکسی خندد / کز پی خویش نار بپسندد
دین بدنیا بخیره بفروشد / نکند نیک و در بدی کوشد
هر کرا این خبیث خال بود / مؤمنا نزاکی این خال بود
من ازین ابن خال بیزارم / کز پدر نیز هم دل آزارم
پس تو گوئی یزید میر منست / عمرو عاص پلید پیر منست
هر کرا عمرو عاص باشد پیر / یا یزید پلید باشد میر
مستحق عذاب و نفرین است / بدره و بد فعال و بددین است
لعنت دادگر بر آنکس باد / که مر او را کند بنیکی یاد
من نیم دوستدار شمر و یزید / زان قبیله منم بعید بعید
هر که راضی شود ببد کردن / لعنتش قلاده گشت در گردن
از سنائی بجان میر حسین / صد هزاران ثناست دایم دین

و در خاتمه کتاب فرماید

این سخنها نجات من باشد / زانکه توحید ذو المنن باشد

شادمان مصطفی و یارانش / وانکه هستند دوستدارانش
چار یار گزیده اهل ثنا / بر تن و جانشان ز بنده دعا
مرتضی و بتول و دو پسرش / وانکه سوگند من بود بسرش
نخورم غم که آل بوسفیان / نشوند از حدیث من شادان
چون ز من شد خدای من خشنود / مصطفی را روان ز من آسود
مالک دوزخ ار بود غضبان / غضب او مرا بگو چه زیان
مر مرا مدح مصطفاست غذی / جان من بنده جانش را بفدی
آل او را بجان خریدارم / وز بدی خواه آل بیزارم
گر بدلست این عقیده و مذهب / هم بدین بمیرادیم یا رب
من ز بهر خود این گزیدستم / کاندرین ره نجات دیدستم

پوشیده نماند که مراد شیخ از چار یار در این بیت ثانی فرموده که ٤ مرتضی و بتول و دو پسرش تفسیر و تفصیل آن چارست که اگر مراد از آن چار ابو بکر و عمر و عثمان و حضرت امیر باشد چنانچه در اول نظر بفهم قاصران میرسد لازم آید که در بیت ثانی که مشتمل بر تفصیل است تکرار ذکر حضرت امیر بلا فاصله کرده باشد و رکاکت آن بر ارباب شعور و سلیقه شعر مخفی نیست و بالجمله جناب شیخ ظاهر این دو بیت را بلباس تقیه آراسته و آن معنی را که در بادی النظر می فهمند نخواسته و فی الحقیقه در این اسلوب تتبع حکیم اسدی طوسی رحمه الله در کتاب گرشاسب نامه کرده که بعد از نعت حضرت پیغمبر صلوات الله علیه گفته

نظم

زیزدان و از ما هزاران درود / مر او را و یارانش را بر فزود
کدام است یارانش نامی بنام / گزیده ز هر کس بدانش تمام
علی و بتول و حسین و حسن / همی بگذرانیم از ایشان سخن
نتابیم با دیگران هیچ کار / بمهر علی بگذران روزگار

و ایضا پوشیده نخواهد بود که آنچه در کتاب حدیقه بحسب ظاهر در مدح خلفای ثلث آورده مراد او در آن مدایح از لفظ صدیق و فاروق و مانند آن حضرت امیر است و آنچه غیر این الفاظ است مضمون حدیثی چند موضوعست که در باطن بایراد آن

که فرموده ٤ چار یار گزیده اهل ثنا
مرتضی و بتول و دو فرزند ارجمند
ایشانست بیت موافق آنچه در بیت ثانی

استهزا نموده بظاهر آنرا بسر تقیه ساخته و در بعضی ازان اشعار ابیات
متناقضه آورده که باعث بر اخراج ارتکاب تقیه نتواند بود از جمله
انکه در بعضی ازان موضع خطاب برافضی کرده و گفته نظم
تو بدین ترهات و فضل فضول ❊ مر علی را همی کنی معزول ❊ و ظاهر است که مرام
او ازین رافضی سنی خواهد بود زیرا که شیعی آنحضرت و یازده کس از اولاد
امجاد او را امام منصوص من عند الله میدانند و عدم تصرف ایشانرا در امور
دین و دنیا موجب عزل ایشان از خلافت الهی نمیدانند چنانکه روایت کرده اند
که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله در شان حضرت امام حسن و امام حسین
علیهما السلام فرموده اند که ابنای هذان امامان قاما او قعدا و ابوهما خیر منهما
و بعد از بیت مذکور در باب تاخر حضرت امیر در امر خلافت گفته نظم
گر مداهن بود روا نبود ❊ بخلافت تنش سزا نبود ❊ ور بود عاجز و خبیر بود
پس منافق بود نه میر بود ❊ مصلحت بود آنچه کرد علی ❊ تو چرا ماه و سال بر جدلی
و بر متفطن لبیب ظاهر است که مراعات مصلحت بروجهی که در بیت ثالث مذکور است
نه مداهنت است و نه نفاق پس حصر تاخر حضرت امیر از ابی بکر در نفاق و
مداهنت چنانکه دو بیت اول یاد ازان میدهد نقیض تحسین مصلحت بینی
آنحضرت و ارتکاب تقیه او باشد و جناب شیخ در معامله او با معویه مدارا را
پسندیده و گفته نظم او زخصمان بسر نیفکندی ❊ حلم را کار بست یکچندی ❊
دیگری گوید که اهو شی است هر موی برتن کو شیاست وایضا در دیوان
اخلاص منسوب باو این قطعه لطیف در بیان بطلان خلافت اغیار واقع شده

کوید چو پیغمبر ما رفت ز عالم ❊ میراث خلافت بفلان داد و بهمان
هرگز ملکی ملک بر بیگانه نداده است ❊ رو دفتر شاهان جهان جمله فرو خوان
با دختر و داماد و بنی عم و نبیره ❊ میراث بر بیگانه دهد هیچ مسلمان

و ملا فصیح دشتبیاضی سنی معلم میرعلیشیر خارجی در رساله که آنرا الجام
العتاة و الزام الغلاة نام نهاده و مطابقه اسم را با مسمی قرار نداده این
قطعه را برین وجه ذکر نموده که ـــ گوید که پیغمبر ما ملت و دین را

چون رفت ز دنیا بفلان داد و بهمان ❊ با دختر و داماد و نبیره بجهان ور
میراث بهمسایه دهد هیچ مسلمان ❊ و ظاهرا قطعه بهمین طریق شکسته از
زبان بعضی روستاییان دیر آباد رسیده یا خود دران تصرف کرده و صرفه در آن دیده
و بعد از ذکر قطعه اعتراضات بارده و ایرادات غیر وارده بر آن نموده و تصدی
اثبات این مصادره که ناشی از غایت مکابره است نموده که این قطعه مشتمل است
بر کنایه بفلان و بهمان و در ان تحقیری است که مودی بکفر میشود دیگر ایراد
نموده که انکه گفته که هیچ مسلمان کنایتی ناخوش است دیگر ایراد نموده که قول
او داماد و نبیره با وجود حیات عم لغو و سفاهت است انگاه باز معنی معجک
نموده و گفته که اگر گویند از برای ضرورت شعر است میگوییم که ممکن بود که بگوید
با دختر صلبیه و باعم بجهان در ❊ دیگر ایراد نموده که لفظ دهد در قول او که میراث
به بیگانه دهد لحن و خطاست زیرا که کسی که میراث ازو می ماند او آن میراث را
بکسی نمیدهد بلکه آنچه او بکسی دهد از میراث نمیگویند زیرا که استحقاق میراث
بعد از موت مورث است دیگر ایراد نموده که عجبتر ازین همه انکه ایشان با انکه حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله و سلم مورث باشد عباس را از وارث نمی شمارند و میگویند
که وارث او علی و فاطمه و حسن و حسین اند اینست مبلغ علم طایفه شیعه و رفضه
انتهی کلامه مولف گوید که دفع این ایرادات بارده بغایت ظاهر است چه در جواب
ایراد اول بروجهی که اشارت نمودیم میگوییم که آن ایراد مصادره بر مطلوب و اول
بحث و نزاع است و جواب از ایراد دوم آنست که اگر مراد آنست که از کلام شیخ که گفته
هیچ مسلمان حاشا کنایتی بحضرت رسالت پناه مستفاد میشود فساد آن بر هر
سلیقه سخن و فهم ادای عبارات داشته باشد ظاهر است و اگر مراد آنست که کنایت
ازین حیثیت است که مستلزم افاده این معنی است که چون هیچ مسلمان آن کار نکند
حضرت پیغمبر بطریق اولی نخواهد کرد و ازینجا بیرون می آید که خلافت ثلثه باطل باشد
حکم بناخوش بودن این کنایت نیز مصادره ظاهر است و جواب از ایراد سوم
آنست که حکم بلغو بودن ذکر داماد و نبیره با وجود ذکر عم و بنت لغو است زیرا که
داماد مذکور که حضرت امیر است صهر و چون حاجب عم است که عباس باشد چنانچه

بیان خواهیم نمود پس تکرار لغو نخواهد بود بلکه قضیه منعکس است
وجواب از ایراد چهارم بر تقدیر تسلیم مقدمات آنست که لفظ دهد در بیت
اخیر در مقابل قول سنیان واقع است که در بیت اول مذکور شده بیت
چو پیغمبر از رفت زعالم • میراث خلافت بفلان داد و بهمان • پس لفظ دهد
در قول مجیب شیعی در بیت اخیر بطریق مشاکله با لفظ داد در کلام قایل سنی
واقع شده باشد و این هنگام ایراد مذکور حقیقة بر قایل سنی وارد میشود
مگر آنکه گوید که سنیان آن میگویند و این تحقیق دیگر است وجواب از تعجب
عجیب که فرموده اند آنست که عباس بر وجهی که فخر الدین رازی در آخر فصل خامس
از مسئله سی و نهم از کتاب اربعین تصریح نموده عم پدری تنهاست و حضرت
امیر پسر عم مادری و پدری و علما را خلافست در آنکه بنا بر اجماع این هر دو اولی بمیراث
اول است یا دوم جمهور اهل سنت بر اول اند و دیگران بر ثانی و ابن عباس
برین است و مذهب شیعه امامیه اینست و چنانکه در احوال هشام بن الحکم
از مجلس پنجم گذشت بر وفق همین حکم کرد ابو بکر در میان عباس و حضرت
امیر المومنین در مقام نزاعی که داشتند بر سر شمشیر و بغله و دراعه حضرت
سید المرسلین علیها افضل صلوات المصلین و از جمله منبهات بر حسن این
این مطلب آنست که حضرت امیر بر تقدیر مذکور از دو جهة متقرب بحضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله میشود و عباس از یک جهة و که صاحب دو سبب
اقوی و اولی است بمیراث از صاحب یک سبب غایة الامر بواسطه عموم
دیگر ادله اقرب بیک درجه را و اگرچه از یک جهة باشد مانع ارث ابعد
داشته اند و اگرچه از دو جهة باشد در غیر این مسئله که باجماع اهل بیت علیهم السلم
برآنست و وجه تخصیص بعارف بمزید محبة برادران مادری پدری مخفی نیست
دیگر از آیه کریمه النبی اولی بالمومنین من انفسهم وازواجه امهاتهم واولوا
الارحام بعضهم اولی ببعض فی کتاب الله من المهاجرین استدلال نموده اند
بر اولویة حضرت امیر المومنین ع در امور حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
مطلقا خلافة و وراثة و وجه استدلال آنست که خدای تعالی بعد از نبیا

اجماع

ودر بحث میراث مرکب فقه
مخالف و موالف مقرر شده

اولویة تصرف حضرت پیغمبر صلعم در امور مومنان فرمود که خویشان او بعضی اولی
بتصرف در امور بعضی از آنها خویشان را بدو چیز وصف نمود بایمان و هجرت و چون
تامل نمودیم این ولایت و وراثت حضرت رسالت موقوف آمد بر سه چیز یکی
قرابت دوم ایمان سیوم هجرت و امت دعوی امامت در سه کس کردند علی و ابو بکر
و احتمال وراثت در علی و عباس دادند لیکن ابو بکر بر تقدیر تسلیم آنکه مومن و مهاجر
بود قرابت نداشت و عباس اگرچه قرابت و ایمان داشت مهاجر نبود طلیق بود
پس نماند الا امیر المومنین علی علیه السلام که اولی بتصرف در امور حضرت پیغمبر
باشد صلوات الله علیه و آله و مخفی نماند که قاضی عضد در کتاب مواقف بر استدلال
شیعه امامیه بامثال این آیه کریمه ایراد نموده که دلیل چیست بر آنکه مراد از اولی اولی
بتصرف است بلکه جایز است که مراد از آن اولویة باشد در امری از امور چنانکه خدای
تعالی میفرماید که ان اولی الناس بابراهیم للذین اتبعوه یعنی بدرستی که او لیترین
مردمان بابراهیم آنکسانست که متابعت او کرده اند و این اولویة بابراهیم شاید از جهة
قرب یا از جهة اتباع و اختصاص بوی باشد و اولی بتصرف اینجا مراد نیست و بحث
استفسار و بحث تقسیم دلیل ماست بر آنکه مراد از اولی اولویة است در امری از امور
اما استفسار چنانکه گوئی زید در چه امر اولی است بعمرو در تصرف یا در محبت
یا در تصرف و اما تقسیم چنانکه گوئی زید اولی است بعمرو و این اولویة یا در نصرت
یا در ضبط احوال او یا در تصرف در وست و جواب آنست که دلیل ما بر آنکه مراد از
اولی درین مقام اولی بتصرفست ضمیمه من انفسهم است در قول باری تعالی اولی
بالمومنین من انفسهم چه باین قرینه واضح متعین میشود که مراد از اولی درین
حدیث جز اولی بتصرف نیست نه مراد اولویة است در امری از امور بنا بر آنکه
نفس مردمان از مردمان اولی بودن بغیر از اولی بتصرف بودن هیچ معنی ندارد چه
اگر قید من انفسهم نبودی استشهاد قاضی عضد بآیه ان اولی الناس بابراهیم و استدلال
او ببحث استفسار و تقسیم راست بودی چه نظم این آیه مثلا اگر چنین بودی
که ان اولی الناس بابراهیم من نفسه للذین اتبعوه مراد از این اولی اولی بتصرف
محدود و متعین اگر گوئی زید اولی بعمرو من نفس عمرو استفسار و تقسیم سقیم باشد

وعباس م

چه مراد او الحضرت میشود لا غیر با آنکه اعتراض مذکور جاری است در آیه سیجنبها الاتقی
الذی یوتی ماله یتزکی که نزول آن را بشان ابی بکر بسته اند و آن را بر افضلیت ابی بکر دلالت
جسته اند چه خصم را میرسد که بگوید که بر تقدیر تسلیم شان نزول و تسلیم کلیه کبرای دلیل بر حمل
این آیه افاده میکند که ابوبکر در همه جزئی اتقی و بهتر کار باشد چه شاید استشهاد
و تخصیص کردن که بهتر کاری ترا است از همه کس یا از بعضی و از جمیع وجوه یا از بعضی وجوه
و این آیه عمده و اصل دلایل ایشانست بر افضلیت ابی بکر بر ایشان تا استدلالی انتفا
و تقسیم اولیات و الحمد لله تعالی که مبلغ علم علمای شیعی و فضلای سنی در بن معلوم
خوب معلوم شد و ظاهر گردید که فصیح دستیابی در تخطیه که قطعه مذکوره را
نموده بود و مخطی بوده و تعجب و تعرضی که بسیار سوء فهم او بظهور رسیدهم او دلیل
گردید شعر وکم من عائب قولا صحیحا ❊ و آفته من الفهم السقیم ❊ بلکه روح حضرت شیخ سنائی
با آن حضرت و سنایی بمضمون این بیت در سخن سرایی است که شعر علی نحت القوافی من
معادنها ❊ فما علی اذا لم یفهم البقر ❊ و مخفی نماند که ابتلای اهل سنت ببلیه خبط و
جهل در اکثر مطالب اصلیه و فرعیه بنابر آن است که علم را از معدن خود که علما
اهل البیت علیهم السلام و تابعان آثار و احکام ایشان اند فرا نگرفته اند بلکه اخذ
آن از سلف حشو حشویه خود نموده اند و با احادیث موضوعه و سخنان
بیجان ایشان که بهواخواهی آل مروان در هم بافته شده ایمان آورده اند
و از دعوی کسالت یا تعصب و تکبر مراجعت بکتب اهل حق که تابعان طریق
مرتضوی اند نموده اند و مع هذا سخنان سلف خود را بوجهی که مناسب فهم
ایشان است فرو می آرند و اگر اتفاقا حدیث صحیح در مخالفت بعضی از عقاید
ایشان صریح باشد بطریق تاویل جاهلین همت بر تخریب آن میگمارند تا حقیقت
استفاده از خود کرده اند و آن فیض از چشمه خود یافته اند هیهات از چشمه کدر
ایشان جز ابد الاناء یترشح بما فیه شل ایشان مثل آن شخص است که در بیابان
تشنه مانده بود بول خود را بیاشامید تشنگی او فزون گشت و هلاک شد
فضله طبع فضول تسکین عطش دل را نشاید آبی باید از سرچشمه و علمناه من لدنا
علما زاده تا این فایده تواند داد و من لم یجعل الله له نورا فما له من نور و در کتاب

جام

جام جهان نما که بعجایب المخلوقات مشهور است در اثنای ذکر منامات و حال ارواح
آورده که امام محمد یحیی در حق شیخ سنائی طعنه زدی و او را دهری و زندیق خواندی
شبی حضرت پیغمبر را صلوات الله علیه و آله در خواب دید که میگوید ای محمد برده کار
چرا بد میگویی خاصه سنائی را که مادح ما بود و این در مکافات مدح اوست محمد بن
یحیی از خواب در آمد پرسید که قبر سنائی کجاست گفتند بغزنین بچهار پای
و بغزنین رفت و بر سر گور او نشست و چهل روز عذر میخواست و تضرع میکرد
تا آنکه فرمانا بخواب دید که گفت ای محمد بن یحیی در دل من راه بودی و دانستی که من
زندیقم یا دهری گفت توبه کردم گفت زبان نگاه نداشتی اکنون برو دست و قلم
نگاه دار پس از خواب در آمد و باز گردید چون محمد بخراسان آمد رنجور دل خود
گفت در بندگان خدا طعنه چرا باید زدن تا این همه رنج باید کشید القصه در آن
اوقات غزان باغی شدند و سلطان سنجر محمد یحیی را بخواند و گفت این ترکان
بر من خروج کردند چه فتوی میدهی محمد گفت خارجی گشتند و خون ایشان حلال
شد و بدین دعوی فتوی نوشت سلطان سنجر آن را از وی بگرفت و بحرب غزان رفت
و چون ایشان بر سلطان سنجر ظفر یافتند و سلطان را گرفتند خراسان را از سنجر
ساختند محمد بن یحیی را گرفتند خاک در دهن وی کردند تا هلاک شد آورده اند
که سلطان سنجر بن ملکشاه بعد از فوت پدر نزد حکیم سنائی نوشته فرستاد
که مذهب اهل سنت حق است یا مذهب شیعه و خلفای ثلثه بر حق اند یا
ائمه اثنی عشر و کدام مذهب باطل است و کدام ملت بر حق و حکیم سنائی این
قصیده گفته بوی فرستاد **قصیده** کار عاقل نیست در دل مهر دلبر داشتن

جان نگین مهر مهر شاخ بی بر داشتن	از پی سنگین دل نامهربانی روز و شب
بر رخ چون زر نثار گنج گوهر داشتن	چون نکردی کور معشوقی که در روز وصال او
بر تو زیبد شمع مجلس مهر انور داشتن	هر که چون کرکس بمرداری فرو آورد سر
همچو طوطی کی تواند طعم شکر داشتن	رایت همت ز ساق عرش بر باید فراشت
تا توان افلاک زیر سایه پر داشتن	تا دل عیسی مریم باشد اندر بند تو
کی روا باشد دل اندر سم خر داشتن	یوسف مصری نشسته با تو اندر انجمن

[illegible]

احمد مرسل نشسته کی روا دارد خرد / دل اسیر سیرت بوجهل کافر داشتن

ای بدریای ضلالت در گرفتار آمده / زین برادر یک سخن بایدت باور داشتن

بحر پر کشتی است لیکن جمله در گرداب خوف / بی سفینهٔ نوح نتوان چشم معبر داشتن

تا نجات دین و دل خواهی همی تا چند ازین / خویشتن چون دایره بی پا و بی سر داشتن

من سلامت خانهٔ نوح نبی بنمایمت / تا توانی خویشتن را ایمن از شر داشتن

رو مدینهٔ علم را در جوی پس در وی خرام / تا کی آخر خویش را چون حلقه بر در داشتن

چون همی دانی که شهر علم را حیدر در است / خوب نبود غیر حیدر میر و مهتر داشتن

خضر فرخ پی دلیلی با بیابان بسته جو / جاهلی باشد ستور لنگ رهبر داشتن

کی روا باشد بناموس و حیل در راه دین / دیو را بر مسند قاضی اکبر داشتن

آفتاب اندر سما با صد هزاران تاب و نور / زهره را کی زهره باشد چهره انور داشتن

من چه گویم چون تو دانی مختصر عقلی بود / قدر خاک افزون تر از گوگرد احمر داشتن

از تو خود چون می پسندد عقل نابینای تو / با بکین را قابل تسنیم و کوثر داشتن

مر مرا باری نکو ناید ز روی اعتقاد / حق زهرا بردن و دین پیمبر داشتن

آنکه او را بر علی مرتضی خوانی امیر / بالله ار بر میتواند کفش قنبر داشتن

تا سلیمان وار باشد حیدر اندر صدر ملک / زشت باشد دیو را بر تارک افسر داشتن

چون خلیج دین بباغ شرع در حیدر نشاند / باغبانی زشت باشد جز که حیدر داشتن

جز کتاب الله و عترت ز احمد مرسل نماند / یادگاری کو توان تا روز محشر داشتن

انکه بگذشت مصطفی مجتبی جز مرتضی / عالم دین را نیارد کس معمر داشتن

از پس سلطان ملکشه چون نمی داری روا / تاج و تخت پادشاهی جز که سنجر داشتن

از پس سلطان دین پس چون روا داری همی / جز علی و عترتش محراب و منبر داشتن

اندران صحرا که سنگ خاره خون گرید همی / و اندران میدان که نتوان ... داشتن

گر همی خواهی که چون مهرت بود مهر قبول / مهر حیدر بایدت باجان برابر داشتن

هفت دستان را زبانی برگشاید هفت در / از برای فاسق و مجرم مجاور داشتن

هشت بستان را کجا هرگز توانی یافتن / جز بحب حیدر و شبیر و شبر داشتن

گر همی مومن شماری خویشتن را بایدت / مهر زن جعفری بر دین جعفر داشتن

کی مسلم باشدت اسلام تا کارت بود / طیلسان در گردن و در زیر خنجر داشتن

گر همی دین دار خوانی خویشتن را شرط هست / جسم و جان از کفر و دین فربه و لاغر داشتن

پند من بنیوش و علم دین طلب از بهر آنکه / جز بدانش خوب نبود زینت و فر داشتن

علم دین را تا بپایی چشم و دل عقل سان / تا نباید حاجت بر روی مجمر داشتن

تا ترا جاهل شمارد عقل سودت کی کند / منصب سلمان و صدق و زهد بوذر داشتن

علم چه بود فرق دانستن حق از باطلی / نه کتاب زرق شیطان جمله از بر داشتن

گر کسی چه بود فکندن دین حق زیر پای / پس چو کرگان سالها بر پوست ساغر داشتن

کبر کی بگذار و در دین حق طلب از بهر آنکه / خاک را نتوان بجای مشک اذفر داشتن

ای سنائی وارهان خود را که نازیبا بود / دایه را بر شیرخواره مهر مادر داشتن

از پی آسایش این خویشتن دشمن ترا / تا کی آخر خویشتن حیران و مضطر داشتن

بندگی کن آل یس را بجان تا روز حشر / همچو بی دینان نباید نقش اصغر داشتن

زیور دیوان خود ساز این مناقب را از آنکه / چاره نبود نوعروس ساز از زیور داشتن

و این رباعی نیز از دیوان لطافت نشان اوست

در باغ لطافت نبی چار بر است / وان چار بر لطیف در بار بر است

آن بر که در اولست از آن چار بر آ / وآن بر که در آخرست از آن چار بر آ

و اینجا از اعمال تقیه در این رباعی واقعست بر مستفطن لبیب مخفی نخواهد بود و قریب باین اسلوبست آنچه ملا نظام استرابادی در ترجیع بند مشهور خود که تکلیف بعضی از سنیان متعصب کفتن آن مضطر بوده در سلک نظم کشیده و گفته که در خوبی شان نه شک نه ریبی * زان چار یکی نداشت عیبی * مطاعنی که جناب شیخ بزرگوار در دیوان لطافت آثار معویه غدار و قوم فجار را وانموده بغایت بسیار بنا بر رعایت اختصار و ارغام انوف محبان آن اشرار اندکی از بسیار مذکور میسازیم و چون مطلب نیز گرایه نمیکند بذکر باقی نمی پردازیم **منها**

پسر هند اگر چه خال منست / دوستی ویم بکاری نیست

ور نوشت او خطی ز بهر رسول / خطش نیز افتخاری نیست

در مقامی که شیر مردانند / از خط و خال اعتباری نیست

زوجهٔ

صاحب روضة الصفا بعد از ذکر قبایح معویه آورده که چون برادر حبیبه زوجهٔ
رسول بود چندروزی کاتب وحی و باعتقاد راقم حروف کاتب صدقات
بود شیخ سنائی غزنوی در شان او این قطعه گفته اند انتهی کلام مولف
گوید که اعتقاد بسیار محققان علما آنست که معویه کاتب وحی نبود بلکه کاتب
صدقات بود و کتابت وحی را اولیای او از حشویه ارباب حدیث از برای او
تراشیده اند ومنها دوستار پسر هند مگر آگه نیست ✱ که از وی وسه کس او بر پیمبر چه رسید

پدر او لب و دندان پیمبر بشکست ✱ مادر او جگر عم پیمبر بمکید
او بناحق حق داماد پیمبر بستد ✱ پسر او سر فرزند پیمبر ببرید
بر چنین شخص کسی لعنت و نفرین نکند ✱ لعن الله یزیدا و علی قوم یزید

و حافظ ابرو شافعی در تاریخ خود بعد از ذکر مثالب معویه و ایراد قطعهٔ
مذکور گوید که عجب تر از همه آنکه بعضی از مسلمانان او را در خلاف با امیر المومنین
مجتهد میدارند و این معنی از ایشان غایت تغافل و تجاهل است و مولف
گوید که چنانچه سابقا مذکور شد معویه و امثال او را رتبهٔ اجتهاد که استنباط
و استخراج فروع از اصول است نبوده و مقاتلهٔ ایشان نه از روی اجتهاد
بلکه از غایت مکابره و عناد بوده و بر تقدیر تسلیم اجتهاد و خطای در آن
میگوییم خطای ایشان نه تنها در فروع واقع شده بلکه در اصل ایشان نیز
واقع است نظم هر سگی کز روبهی با شیر یزدان پنجه زد
گر همه آهوی چین تا تا رست در اصلش خطاست تنبیه مخفی نماند که آنکه اهل سنت
در مقام اصلاح حال اهل جمل و صفین از حضرت امیر المومنین علیه السلم روایت
میکنند که فرمود که اخواننا بغوا علینا بر تقدیر تسلیم صحت روایت دلالت بر نجات
ایشان نمیکند زیرا که باری تعالی در قرآن بسیاری از کافران را برادر پیغمبر
خوانده است آنجا که گفت والی عاد اخاهم هودا و الی ثمود اخاهم صالحا و اذکر
اخا عاد و مانند این و ظاهرست که کافر در دوزخ ابدی بماند و اگرچه خدایش برادر
هود و صالح خواند و خارجی بدوزخ شود و اگرچه علیش برادر خواند و اخوانا
الذین آمنوا را چندان منزلتی باشد که ثم کفروا از دنبال بیاید و بعضی

وبعضی [illegible]

نیز شعر بتعظیم و اجلال بودی اگر بغوا علینا از دنبال نبودی پس بمنزلهٔ آن آمد
که خدای تعالی گفت ان الذین آمنوا ثم کفروا در کتاب نفحات مذکورست که جناب شیخ را
ورای حدیقة الحقیقة چند کتاب مثنوی دیگرست همه بوزن حدیقه اما مختصر و تاریخ
تمامی حدیقه چنانچه خود بنظم آورده سنه خمس و عشرین و خمسمائه بوده و بعضی
تاریخ فوت او را بهمین نوشته اند والله اعلم بالصواب منبع الحقایق والاسرار
الشیخ فرید الدین العطار قدس سره همان خریطه کش داروی فنا عطار

که نظم اوست شفابخش عاشقان حزین ✱ مقابل عدد سورهٔ کلام نوشت
سفینهای عزیز و کتابهای گزین ✱ جنون ز جذبهٔ او دیده در سلوک خرد
خرد ز منطق او جسته در سخن تلقین ✱

و او محمد بن ابراهیم العطار النیشابوری
مرتبهٔ او عالی و مشرب و مذهب او صافی بوده و سخن او را تازیانهٔ اهل
سلوک گفته اند در شریعت و طریقت یگانه بوده و در شوق و نیاز و سوز
و گداز شمع شبستان زمانه مستغرق بحر عرفان و غواص دریای ایقان است
اصل شیخ از قریهٔ کدکن از اعمال نیشابورست و خرقه از دست سلطان العاشقین
مجد الدین بغدادی پوشیده و در طفولیت نظر از قطب عالم قطب الدین حیدر
یافته و در تذکره کمترین مرید او بوده و حیدری نامه را در ایام شباب بنظم
آورده چون در ایام صبا بوده بسخنهای شیخ مانند نیست اما بتحقیق سخن شیخ است
و بعضی میگویند که حیدریان آن نظم را بشیخ بسته اند و آن اعتقاد غلط است
جناب شیخ عمر دراز یافت صد و چهارده سال عمر داشت ولادت او در روزگار
سلطان سنجر بن ملکشاه بوده در شعبان المعظم سنه ثلث عشر و خمسمائه بیست
و نه سال در شهر نیشابور بوده و در شهر شادیاخ هشتاد و پنج سال و بعد از قتل شیخ
بسه سال شادیاخ خراب شد در سنه سبع و عشرین و ستمائه شربت شهادت
نوشید و بعضی سنه تسع و ثمانین و خمسمائه گفته اند و تفاوت فراوان در اقوال
واقعست و قبر مشهور وی در نیشابورست رحمه الله تعالی در نفحات مذکورست
که مولانا جلال الدین رومی در وقت رفتن از بلخ و رسیدن به نیشابور بصحبت وی
در حال کبر سن رسیده است و کتاب اسرار نامه بوی داده و وی را نزد ایام با خود

میداشته در بیان حقایق و معارف اقتدا بوی دارد چنانکه فرموده **نظم**

کرد عطار کشت مولانا ٭ شربتی از دست شمس بود نوش ٭ و چنانکه سابقا

در بیان احوال شیخ سنائی گذشت در موضعی دیگر گفته **نظم**

عطار روح بود و سنائی دو چشم او ٭ ما از پی سنائی و عطار آمدیم ٭ و در

موضعی دیگر گفته **نظم** هفت شهر عشق را عطار گشت ٭ ما هنوز اندر خم یک کوچه ایم ٭

جناب شیخ را مصنفات مشتمله بر اسرار توحید و حقایق اذواق و مواجید

بسیار است مانند کتاب منطق الطیر و الهی نامه و اسرار نامه و مظهر العجایب

و غیر آن و در اکثر آنها طریقه اظهار آشنائی و دوستی و شیوهٔ شیعهٔ شیخ سنائی

گزیده و در اظهار مناقب اهل بیت اطهار و تعرض با عدای جفاکار ایشان کاه فی

از غلوی عشق و محبت بی اختیار خلیع العذار است و کاهی از شدت تقیه و خوف

اغیار در مقام استتار و اصلاح آن اظهار ٭ و لن یصلح العطار ما افسد الدهر

و از جمله اشعار الهی نامه این چند بیت است که متضمن بعضی از اشعار اعجاز

آثار شاه ولایت شعار است **الابیات**

ز مشرق تا بمغرب گر امام است ٭ امیر المؤمنین حیدر تمام است

گرفته این جهان وصف سنانش ٭ گذشته زان جهان وصف سنانش

چو در سر عطا اخلاص او راست ٭ سه نان را هفده آیه خاص او راست

سر قرصش چون دو قرص ماه و خورشید ٭ دو عالم را بجان بنشاند جاوید

پیمبر گفت با آن نور دیده ٭ ز یک نوریم هر دو آفریده

علی چون با نبی باشد ز یک نور ٭ یکی باشد هر دو و از دوئی دور

چنان در شهر دانش باب آمد ٭ که جنت را بحق بوّاب آمد

چنان مطلق شد او در فقر و فاقه ٭ که زر و نقره بودش سه طلاقه

اگر چه سیم و زر با حرمت آمد ٭ ولی کو سالهٔ این امت آمد

کجا گوساله هرگز رنجه کردد ٭ که با شیری چنین هم پنجه گردد

چنین گفت او که گر منبر نهندم ٭ بدستوری حق داور دهندم

میان خلق عالم جاودانه ٭ کنم حکم از کتاب چارگانه

چو هر چه او گفت از علم الیقین گفت ٭ زبان بگشاد یک روز و چنین گفت

که لو کشف الغطا دادست دستم ٭ خدا را تا نه بینم کی پرستم

زهی چشم و زهی علم و زهی کار ٭ زهی خورشید شرع و بحر اسرار

دم شیر خدا بر رفت تا چین ٭ ز علمش نافهٔ آهو گشت مشکین

ازین گفتند مرد اهل دینی ٭ ز بهر علم جستن را بچین شو

اسد گون نافه خانهٔ آفتابست ٭ از آن آهو دمش چون مشک نابست

خطا گفتم که از مشک خطا است ٭ که او هم نافهٔ شیر خدا است

اگر علمش شدی بحر مصور ٭ در و یک قطره بودی بحر اخضر

چو هیچش طاقت منت نبودی ٭ زهی همت که نزد و بر [illegible]

کسی گفتش چرا کردی بر آشفت ٭ زبان بگشاد چون شمع و چنین گفت

لنقل الصخر من قلل الجبال ٭ احب الیّ من منن الرجال

یقول الناس لی فی الکسب عار ٭ فان العار فی ذل السؤال

و در کتاب اسرار نامه بعد از مدح سید ابرار شروع در مدح حضرت امیر کرده و گفته

ازین بگذر خدا را باش اصل او ٭ دگر هر بنده و هر کس باید و ست

سوار دین پسر عم پیمبر ٭ شجاع شرع صاحب حوض کوثر

بتن رستم سوار رخش دلدل ٭ بدل غواص دریای توکل

علی القطع افضل امام او بود ٭ علی الحق حجة الاسلام او بود

منادی سلونی در جهان داد ٭ بیک دم از دو عالم صد نشان داد

چنان شد در نماز از نور حق جانش ٭ که تیر از تن برون کردند پیکانش

چنین باید نماز از اصل داری ٭ که تا نبود [illegible]

ز جود شاه بر دریا پر توی بود ٭ بچشمش عالم پر زر جوی بود

زهی صدری که تا بنیاد دین بود ٭ دلش اسرار دان و راه بین بود

ز طفلی تا که خود را پیر کردی ٭ بدین دنیای دون تکبیر کردی

چو دنیا آتش و تو شیر بودی ٭ ازین معنی ز دنیا سیر بودی

اگر چه کم نشیند گرسنه شیر ٭ نخوردی نان دنیا یک شکم سیر

انان جستی ز دنیا فقر و فاقه … که دنیا بود پیشش سه طلاقه

و در کتاب مصیبت نامه در منقبت حضرت امیر علیه السلم کوید **نظم**

رونقی کان دین پیغمبر کرفت … از امیر المومنین حیدر کرفت

لافتی الا علیش از مصطفاست … و ز خداوند جهانش هل اتاست

از دو دستش لافتی آمد پدید … وز سه قرصش هل اتی آمد پدید

آن سه قرص او چو بیرون شد ز راه … سر نکون آمد دو قرص مهر و ماه

چون نبی موسی علی هرون بود … کر برابرشان بکو نیچون بود

هر دو هم لحم و هم دم آمده … موسی و هارون همدم آمده

واین چند بیت نیز از اشعار شریف شیخ بزرکوارست

ای پسر توبی نشانی از علی … عین و لام و یا بدانی از علی

از دم عیسی کسی کر زنده خواست … او بدم دست بریده کرد راست

مصطفی کفتش تو یی آدم بعلم … نوح فهم آنکاه ابراهیم حلم

همچو یحیی زهد و موسی بطش کیست … کر نمیدانی شجاع دین علیست

پس محمد چون جمال دوست دید … هر کمالی که آن اوست دید

کفت با او سی هزار و شش هزار … جمله اسرار سترش بیشمار

سی هزار اسرار کفتا این بکوی … سی هزار دیکرش کفت این مکو

بر علی بی ذکر کن آشکار … کو درین اسرار باشد پایدار

چون محمد باز جای خود رسید … هر دو عالم در درون خویش دید

محو کشته فانی مطلق شده … در بحار علم مستغرق شده

خویش را کل دید و کل را خویش دید … همچنان کز پیش دید از پس بدید

سی هزار اسرار از سر کلام … در میان آورد از بهر نظام

سی هزار اسرار با حیدر بکفت … باز حیدر رفت و با محرم بکفت

صاحب زوج بتول و مرتضاست … بر یقین او پیشوای اولیاست

در دل او بود مکنونات غیب … زان برآورد او ید بیضا ز جیب

راز خود با هیچکس هرکز نکفت … در شبانروزی یکی ساعت نخفت

موج میزد در دلش دریای راز … بود او سر حقیقی بی مجاز

کر نه او بودی بنودی واصلی … کار نابودی همه بیحاصلی

کر نه او بودی بکجا در یافتی … جوهر عطار کی در یافتی

واین دو بیت نیز بجناب شیخ منسوبست

کلام الله را بی جا نهادی … میان عاقلان غوغا نهادی

کلام کفت احمد هیچ کردی … بقلابی هزاران پیچ کردی

و ظاهرا مراد از این اشارتست بمضمون حدیث مشهور که انی تارک فیکم الثقلین ما ان تمسکتم بهما لن تضلوا بعدی کتاب الله و عترتی اهل بیتی لن یفترقا حتی یردا علی الحوض چه حاصل حدیث آنست که عالمیان بمضمون کتاب خدا اهل بیت پیغمبر او بیند پس احکام از از ایشان باید شنید نه از جای دیکر و هر که از جای دیکر طلب آن نماید همانست که کلام الله را در جای خود که خدا مقرر نموده ننهاده باشد و میتواند بود که مراد شیخ تعریض باشد بعثمان بن عفان که ترتیب کلام الله نه بر وجه دلخواه نموده چنانکه مفسران اهل سنت و جماعت مانند سدی و غیر او تصریح باین معنی نموده اند و مؤید احتمال ثانی است انچه در کتاب اسرار نامه در مقام مدح رواندود عثمان کفته

نظم ز بس کو خون قرآن خورد ز آغاز … مکر زان خورد قرآن خون او باز

فافهم والله تعالی اعلم و در کتاب مختار نامه که جامع رباعیات شیخ بزرکوارست این رباعی در مدح قایل سلونی و صاحب منزلة رفیعة هارونی مذکورست **رباعی**

صدری که بجای طاهر معنی او رفت … در صدف قلزم معنی و سفت

بود ند دو کون سایلان در او … او بود که از جمله سلونی او کفت

اکر کوید که شیخ عطار در چندین موضع از کتب خود ابیاتی که صریحست در اعتقاد حقیت خلافت خلفای ثلاثه آورده پس چکونه او را از زمره صوفیه شیعه توان شمرد نهایت آنکه چون سخنان او درین باب متعارض و متناقض باشد بتساقط قرار دهیم و انکشت تعیین و ترجیح بر هیچ طرف از محتملات اعتقاد او ننهیم در جواب میکوییم که تخصیص شیخ عطار چیست که اکثر عالمان تقیه از آنهایی که باتفاق فریقین شیعی امامی بوده اند این کار کرده اند خصوصا در مقام اضطرار چنانکه مکرر از پیش

گذشت امّا سخن در دین است که اگر کسی گاهی اظهار دوستی خلفای ثلثه کند و مدح
ایشان نماید و گاهی طریق عداوت و مذمّت پیماید نزد عقل محمول بر آن میتواند
بود که صاحب آن اظهار عداوت و ذمّ شیعی بوده و اظهار دوستی و مدح را در
موضع دیگر از روی تقیّه نموده اما سنیان که تقیّه را جایز نمیدانسته‌اند و همیشه
بواسطهٔ استیلای سلاطین سنّی مذهب در مهد امن بوده‌اند ایشان را باعثی
نیست بر آنکه گاهی اظهار دوستی و انشای مدح نمایند و گاهی طریق عداوت و ذمّ پیمایند
و لهذا ملا قطب الدین انصاری صاحب مکاتیب گفته که در باب سبّ صحابه
حکم خارجی و شیعی که متّهم بر دوستی علی شده یا به تشیّع در عقاید او دلالها آبا
دست داده نا بایست گوید و حکم دیگری که اظهار مذهب سنّت نماید یکسان
نیست بلکه کسی جرأت بر سبّ و قدح در ایشان کند که نه از طوایف خوارج و روافض
باشد نشانهٔ خلاعت اوست از دین چه ایشان و دین امروز پیش اهل سنّت چنین را
کالمسلّم از مین اند پس سنّی که ایشان را دشمن دارد یا در اظهار تسنّن کاذب یاد
دشمنی میدارد و الّا چه مزک دارد و ایضاً آنجناب شیخ عطار از فضایل یار غار
و دیگر اخیار در کتب خود ذکر نموده از سه قسم بیرون نیست یا امری چند است
که اهل سنّت آنرا از جملهٔ فضایل توهّم نموده و شیعه آنها را داخل نقایص ایشان
داشته‌اند مانند مصاحبت غار یا مضمون حدیثی چند موضوع است که محققان
اهل سنّت نیز اعتراف بوضع آن نموده‌اند مانند حدیث ما صبّ الله فی صدری
شیئاً الا و صببته فی صدر ابی بکر یا از جملهٔ اموری است که شیعه آنرا در
مطاعن و نقایص ایشان ذکر کرده‌اند و اهل سنّت تکلّف بسیار میکنند که
آنرا از مرتبهٔ طعن و نقص بر حدّ اباحت رسانند و نمیتوانند چه جای آنکه
آنرا مدح سازند مانند آنکه ابو بکر بر سر منبر گفت اقیلونی فانی لست بخیرکم
و علیٌّ فیکم و مانند آنکه عثمان خویش و اقربای خود را مثل مروان و ولید را بر
مسلمانان حاکم ساخت و زرهای بیت المال را زیاده از قدر استحقاق با ایشان
داد تا آنکه اصرار او در ترویج ایشان موجب آن شد که مسلمانان بر و خروج کردند
و او را هلاک ساختند و در کتاب تجرید اشاره باین معنی نموده و فرموده و ولّی

اقیلونی

عثمان

عثمان من ظهر فسقه حتی احدثوا فی امر المسلمین ما احدثوا و آثر اهله و اقاربه بالاموال
العظیمة و همانا جناب شیخ با یراد این اقسام قصد تحقیر و استهزاء ایشان
نموده و در ان اسلوب تتبّع قصیدهٔ ابن منیر طرابلسی که بعد از این مذکور خواهد
شد نموده و توضیح این مرام بوجهی که غبار شبهه نماند آنست که جناب شیخ
در کتاب منطق الطیر در مدح ابو بکر گفته ∴ خواجهٔ اول که اول یار اوست
ثانی اثنین اذ هما فی الغار اوست ∴ هر چه حق از بارگاه کبریا
ریخت در صدر شریف مصطفی ∴ آن همه در سینهٔ صدّیق ریخت
لاجرم تا بود از تحقیق ریخت ∴ و در کتاب مصیبت نامه در مدح او نیز گفته
شعر بلک بخلّی خلق را عام آمدست ∴ خاصهٔ آن او ز انعام آمدست ∴
و حال آنکه شیعه مصاحبت ابو بکر را در غار محض عار و موجب آزار سیّد ابرار
میشمارند و میگویند که او با آنحضرت در رهگذر دوچار شد و آنحضرت از بیم
آنکه مبادا صورت فرار او را با کفّار ظاهر سازد با خود یار ساخت و چون او از
حقیقت کار و فرار سیّد مختار بیخبر بود بناچار تا غار همراهی نمود و بعد از آنکه بر
کیفیت فرار آنحضرت از کفّار و کمین ایشان بر اثر آن بزرگوار رسید از مواقفت
آنحضرت بیزار و محزون و گریان و بیقرار گردید و نزدیک بود که آواز گریه و زاری
او موجب گرفتاری آنحضرت در دست کفّار گردد بلکه غرض او از آن ناله آگاهی
کفّار بود و آنحضرت بتسلیهٔ او مبتلا ماند و هر لحظه آیهٔ لا تحزن بر و میخواند
نظم بشکن حدیث غار که عارست نزد عقل ∴ آن حزن و بیقراری شیخ معمّرم
و بلطف‌الله اگر ابو بکر یار غارست ∴ مار گزندهٔ او نیز در شمار است و نعم ما قیل نظم
میمن آن امام که فرمانش برده مار ∴ من این امام مار گزیده کجا برم ∴ و اگر
لفظ صاحب و یار باعث افتخارست اطلاق آن در قرآن و حدیث بر کفّار نیز
بسیار است رباعی هر گاو روی بر بهبود نداشت ∴ دیدن روی نبی سود نداشت ∴
و امّا ما تعذیب غار اشارتست باین حدیث مفتری که ما صبّ الله فی
صدری شیئاً الا و صببته فی صدر ابی بکر و شیخ مجد الدین فیروزآبادی
شافعی که مصنف کتاب قاموس اللغة و از اعاظم متأخران ائمهٔ حدیث است

دریاب فضایل ابی بکر از کتاب سفر السعادة کفته اشهر المشهورات من
الموضوعات ان الله یتجلی للناس عامة ولابی بکر خاصة وحدیث ما صب الله
فی صدری شیئا الا وصببته فی صدر ابی بکر وحدیث انا وابو بکر کفرسی
رهان وحدیث ان الله لما اختار الارواح ابی بکر وامثال هذا من المفتریات
المعلوم بطلانها ببدیهة العقل انتهی کلامه ودلیل بر وضع حدیث ما
صب الله فی صدری آنست که مؤلف ومخالف متفق اند بر انکه ابو بکر بسیاری
از معانی قرآنی را مانند کلاله واب وغیر آن مما لا یخفی نمیدانست چنانکه
شیخ جلال سیوطی در کتاب اتقان بان تصریح نموده وکفته که اخرج ابو عبید
فی الفضایل عن ابراهیم التیمی ان ابا بکر الصدیق سئل عن قوله تعالی وفاکهة
وابا فقال ای سماء تظلنی وای ارض تقلنی ان انا قلت فی کتاب الله ما لا اعلم
انتهی وظاهر است که معنی اب را خدای تعالی در صدر حضرت پیغمبر ریخته بود
پس اگر حدیث مذکور در شان ابو بکر صحیح بودی بایستی که او نیز معنی آنرا دانستی
مگر انکه کویند ابو بکر دانسته بود وفراموش کرد یا انکه جهة حفظ شان ابو بکر
التزام نمایند که حضرت پیغمبر نیز معنی اب را نمیدانست ومؤید این احتمال است
انکه از کلام سیوطی معلوم شد که ندانستن ابو بکر معنی اب را از جمله فضایل او داشته اند
پس چیزی که در ابو بکر موجب فضیلت او باشد در حضرت پیغمبر سبب نقص نشود
واکر شود جهت خاطر ابو بکر التزام آن توان نمود کما مر وبیت مصیبت نامه
اشارتست بمضمون حدیث ان الله یتجلی للناس عامة ولابی بکر خاصة که شیخ
مجد الدین آنرا نیز داخل موضوعات شمرده چنانکه پیش ازین کذشت وآنچه قبل
نیز آنچه در کتاب جزو وکل در مدح ابو بکر کفته که بیت نی زان کفت اگر ایمان صدیق
بسنجد انکه از ایمان بتحقیق • ز ایمان خلایق بیش آید • بیانش بهتر که اول بیش آید
زیرا که این دو بیت مضمون حدیث موضوع دیکر است که حشویه اهل حدیث
آنرا در هم بافته اند واز حضرت رسالت روایت نموده اند که کفت که ابو بکر
وعمر را با سایر امت وزن کردند وایشان راجح آمدند وهمانا جناب شیخ آن
سخن را شنیده باشد که سابقا مذکور شده که کسی حدیث مذکور بر بهلول خواند

اختار روح ابی بکر

وبهلول

وبهلول کفت که اگر این حدیث صحیح است البته در میزان قصوری بوده وازین مقوله است
آنچه در منطق الطیر در مدح عمر کفته که شعر شمع جنت بود اندر جمله جمع
هیچکس را سایه نبود چو شمع • شمع را چون سایه بود از جمع نور
چون کریخت از سایه او دیو دور • چه بیت اول اشارتست بان حدیث
موضوع که عمر سراج اهل الجنة وبیت دوم اشارتست بحدیث مصنوع که ان
الشیطان کان یتهاوی عمر ویهرب منه ویخاف من حسه وفساد مضمون
هر یک ازین دو حدیث موضوع بر فاضل عارف بدقایق کلام ملک علام وسید انام
مخفی نخواهد بود زیرا که اگر مراد از سراج در حدیث اول تعلیم وهدایت و
ارشاد است سراج بودن او بان معنی وجهی ندارد زیرا که در اهل جنت جهلی
وبر ایشان تکلیفی نیست وحاجت بتعلیم وارشاد ندارند واکر محتاج باشند
انبیا ورسل ایشان احق اند بان از عمر واکر چراغ حقیقی میخواهند مردود است
با انکه در بهشت ظلمتی نیست تا محتاج بچراغ باشد واکر نضارت بشره وحسن
وجه او را میخواهند هم بی وجه است زیرا که عمر بغایت قبیح الوجه کریه منظر
بوده ومع هذا لازم می آید که عمر چراغ انبیا نیز باشد وفساد آن بغایت روشن است
وبیان فساد حدیث ثانی آنست که لازم می آید که در زمان کفر وبت پرستی عمر
شیطان پیرامون او نکردیده باشد ودر ارتکاب آن کفر وضلالت شیطان را
اصلا مدخلی نباشد مکر انکه کویند که در شیطنت از ابلیس نیز در پیش بوده چنانکه
حدیث مشهور که ما سلکت یا عمر فجا الا وقد سلک الشیطان فجا غیر فجک بان
مشعر است وشاعر نیز بان تصریح نموده وکفته شعر ان کان ابلیس اغوی الناس کلهم
فانت یا عمر اغویت ابلیسا • وایضا اگر حدیث مذکور صحیح باشد تکذیب کلام
خدای تعالی لازم می آید زیرا که در روز بدر که ابو بکر وعمر واکثر صحابه کریختند
وحضرت رسول را کذاشتند حضرت خدای تعالی فرموده ان الذین تولوا
منکم یوم التقی الجمعان انما استزلهم الشیطان ببعض ما کسبوا پس در ان
روز که شیطان ایشانرا اغوا نمود وبکریز دلالت کرد چرا از هیبت عمر
نکریخت واز دیدن او نترسید تا او را با دیکران بنا بایستی کریخت

وآبروی خود را بر خاک مذلت بنایست ریخت واز مقوله قسم سیوم است
آنکه در الهی نامه در مدح ابوبکر گفته ـ نفس هرگز در او قوفی نمیزد
کرد دم جز در اقیلونی نمیزد ـ چو هنگام وفات آمد فرازش
بر پیش مصطفی بردند بازش ـ زیرا که شیعه قول اقیلونی ودفن در حجره حضرت
مصطفی را از مطاعن ابی بکر شمرده اند چنانکه در کتاب تجرید مذکورست
ووجه طعن ظاهرست اما اول زیرا که اگر در افضلیت علی وعدم افضلیة
خود صادق بود پس صلاحیت امامت نداشته باشد واگر کاذب بود هم
صلاحیت امامت ندارد زیرا که عدالت بلکه عصمت شرط است وغایة آنچه اهل
سنت تکلف نموده گفته اند آنست که ابوبکر آن کلام را از روی تواضع وهضم
نفس گفته ومولف گوید که این تکلف در نهایت تعسف است زیرا که تواضع
وهضم نفس در امر دین که خلاف انا بخلاست وجهی ندارد واز آن مقوله است
که کسی واجبی یا سنتی را ترک کند از روی تواضع واشعار باآنکه من از غایت حقارت
خود را داخل مکلفان نمیدانم چنانچه فاضل هندی در توجیه ترک تشهد در رکعت
کافیه گفته ودیگران از شارحان اهل سنت در آن توجیه نموده اند دیگر آنکه
قول مذکور در وقتی از او واقع شد که مردم بر او اعتراض نموده میگفتند که با وجود
علی بن ابی طالب ابوبکر لایق امامت نیست واگر غرض او هضم نفس بود بایستی که
تخصیص خیر بعلی نکردی وچنین گفتی که اقیلونی فان کل واحد منکم خیر
منی چنانکه عمر گفت که کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی البیوت واگر چه
این سخن عمر نیز اعتراف بحق است نه تواضع چنانکه اولیاء او توهم کرده اند واما
ثانی بنا بر آنکه حق سبحانه وتعالی در نص کلام منع نموده از آنکه بی اذن وی رخصت
حضرت رسالت در خانه او در آیند وفرموده که یا ایها الذین آمنوا لا تدخلوا
بیوت النبی الا ان یوذن لکم الایه واستصحاب تقاضای بقای حکم نهی میکند
تا بعد از وفات آنحضرت وجواب گفته اند که حجره ملک عایشه بوده وباذن
او در آنخانه دفن شد وبطلان این جواب ظاهرست زیرا اگر میگویند که در
اصل آن خانه ملک عایشه بوده بطلان آن ظاهرست واگر میگویند که بعد از حضرت

پیغمبر صلوات الله علیه بطریق میراث باو رسید آن نیز باطل است بخبری که
ابوبکر در منع فاطمه از میراث حضرت پیغمبر صلوات الله علیه روایت نموده و
تفصیل این مسئله سابقا در بیان احوال فضال بن حسن کوفی مذکور شد
بآنجا رجوع نمایند واز مقوله قسم سیوم است نیز آنچه در منطق الطیر در مدح
عثمان گفته ـ

خواجه سنت که نور مطلق اوست ـ یک خداوند دو نور مطلق اوست
کار ذی القربی بجان پرداخته ـ جان خود در کار ایشان باخته
سر بریدندش که تا بنشسته بود ـ از چه پیوسته رحم پیوسته بود

وآنچه اهل سنت در جواب تولیه خویشان
خود از بنی امیه ومال بسیار دادن بایشان گفته اند بغایة نامسموع است وچرا
مسلمانان او را در آن معذور نداشتند واو را بهمان گناه مواخذه نمودند
وبرین قیاس باید کرد جمیع آنچه از امثال شیخ در مدح مشایخ ثلثه واقع شده
والله الهادی

الشیخ العارف المؤید بالفیض القیومی مولانا جلال الدین محمد البلخی الرومی قدس سره

همان شراب کش باده خانه جبروت ـ همان همای بلند آشیان عرش نشین
رموز گوی ازل مولوی که داد نجات ـ مقیدان هوا را ز بند این سجین
ز جلدهای کلامش که مثنویست گرفت ـ جهات سته به پیرایه ابد تزیین
سخن ز مرتبه شعر او نه حد منست ـ که همچو عرش بلندست وهمچو شرع مبین

ولادت او در بلخ بوده در ششم ربیع الاول سنه اربع وستمایه در پنج سالگی
او را الهام غیبی رسید وانوار اشراقات شهود متنور وبهره ور گردید ودر
شش سالگی بهر سه چهار روز یکبار افطار میکرد آخر در فقر ومسکنت
وعرفان از اکابر اهل ذوق ووجدان گشته در علوم ظاهری وباطنی وحید
عصر وفرید دهر گردید مشهورست که قریب چهار صد طالب علم در حلقه
درس مولوی جمع میشدند وهر کدام بقدر استعداد خود استفاضه فیض
از وی نموده اند نظم یکی را بهره مخموری ومستی ـ یکی را رستن از بند از هستی
ودر وقت توجه بزیارت مکه معظمه بصحبت شیخ فرید الدین عطار رسید

وشیخ کتاب اسرارنامه باو داد و او همیشه آنرا با خود میداشت و بنظر
تامل و تتبع دران میگماشت در کتاب نفحات مسطورست که یکی از ابنای
دنیا در خدمت مولوی عذرخواهی میکرد که در خدمت مقصرم فرمود که حاجت
باعتذار نیست آنقدر که دیگران از آمدن تو منت دارند ما از نا آمدن تو
منت داریم روزی یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی تو از دل
نهادن برین عالم است هر دمی که ازین جهان آزاد باشی و خود را غریب دانی
در هر رنگ که بنگری و هر مزه که بچشی دانی که با آن نمانی و جای دیگر روی
دلتنگ نباشی و از سخنان اوست که آزادمرد آنست که از رنجانیدن کسی
نرنجد و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند آورده اند که مولانا
سراج الدین قونیوی که یکی از اکابر علمای ظاهر بود منکر خدمت مولوی بود
روزی پیش وی تقریر کردند که مولوی گفته است که من با هفتاد و سه مذهب
یکیم چون قونیوی صاحب غرض بود خواست که مولوی را برنجاند و بی حرمت
سازد یکی از افاضل نزدیکان خود را فرستاد که در میان جمع از مولوی بپرس
که چنین گفته اگر اقرار کند او را دشنام بسیار بده و برنجان آنکس بیامد و
بر ملا از مولوی سوال کرد که شما چنین گفته اید که من با هفتاد و سه مذهب
یکیم گفت گفته ام آنکس زبان بگشاد و دشنام و سفاهت آغاز نهاد مولوی
بخندید و گفت که با این نیز که میگویی هم یکیم آنکس خجل شد و بازگشت در
رساله اقبالیه مذکورست که از حضرت شیخ علاءالدوله پرسیدند که مولانای
روم چون کسی بوده است فرمود که خوش کسی بوده هرچند در سخنان او نشان
استقامت و تمکین نیست اما خوش وقتی داشت و من هرگز سخن او نشنیده ام
که خوشوقت نشده ام و هم شیخ علاءالدوله فرمود که مرا این سخن از وی بسیار
خوش آمده که حضرت مولوی همواره از خادم سوال کردی که در خانه ما امروز چیزی
هست اگر گفتی که خیرست هیچ نیست منبسط گشتی و شکرها کردی که الحمدلله
که خانه ما امروز بخانه حضرت پیغمبر و اهل البیت علیهم السلام میماند و اگر گفتی
اسباب مطبخ مهیاست منفعل گشتی و گفتی ازین خانه بوی خانه فرعون می آید

وازسخنان

و از سخنان اوست که صحبت عزیز است لا تصحبوا غیر ابناء الجنس و گفته
که درین معنی خداوندم شمس الدین تبریزی قدس سره فرموده که علامت مرید قبول
یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن و اگر ناگاه در صحبت بیگانه
افتد چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان وفات
مولوی وقت غروب پنجم شهر جمادی الآخر از سال ششصد و هفتاد و دو بود و در حسن
اعتقاد مولوی و شیخ او شمس الدین تبریزی ارباب تتبع را تردیدی نیست و از مؤیدات
تشیع او آنکه از اولاد خاوند جلال الدین بوده که پدر بر پدر او داعیان اسماعیلیه بوده اند
و جلال الدین از بعضی قبایح عقاید و اعمال که بعضی از متاخرین آن طایفه در مذهب
اسماعیلیه احداث نموده بودند تبرا نموده با اصل مذهب اهل البیت علیهم السلام
رجوع نمود و دفترهای رسایل ملاحده را بسوخت و شعار اهل ایمان ظاهر ساخت
و آنکه ملا عبدالرحمن جامی گفته که نسبت مولانا شمس الدین بجلال الدین مذکور غلط از
غلطات است و در دیوانهای قدیم مولوی قصاید مشتمل بر مناقب ائمه اطهار و مثالب اغیار
که در مقطع اکثر آنها چنانچه شیوه او بوده اسم شیخ خود را مذکور نموده بسیارست لیکن
ناسخان کتب او از متصوفه اهل سنت اکثر آنها را از قلم انداخته اند و رعایت ناموس
بزرگان خود را در آن شناخته اند و با وجود این همه اهتمام که در محو آن قسم کلام
داشته اند هنوز سخنان آشنا از خدمت مولوی در میانست که دلیل انتظام
او در سلک فرقه مؤمنانست منها

هر آنکس را که مهر اهل بیت است ؛ ورا نور ولایت بر جبین است
غلام حیدرست ملای روم بی ؛ چه آنست و چه اینست و چنین است

ومنها

آفتاب وجود اهل صفا ؛ آن امام امم ولی خدا
آن امامی که قایم است الحق ؛ نور زمین و زمان و ارض و سما
ذات او هست واجب العصمة ؛ او منزه ز کفر و شرک و ریا
عالم وحدتست مسکن او ؛ او برون از صفات ما و شما
ده روان طالبند و او مطلق ؛ عارفان صامت و علی گویا
سر او دید سید مرسل ؛ در شب قدر در مقام دنا
از علی می شنید نطق نبی ؛ بد علی جز علی نبود آنجا
ما همه ذره ایم و او خورشید ؛ ما همه قطره ایم و او دریا
بی ولای علی بحق خدا ؛ ننهد در بهشت آدم پا
گر کند بال و پر فرو ریزد

جبرئیل امین بحق خدا مومنان جمله رو باو دارند کو امامست و هادی و مولا
بنده چارده زجان می باش تا برندت بجنت الماوا شمس تبریز بنده ازجان شد
جان فدا کرد نیز مولانا

ومنها

زهی روزی ده خلقان علی ابن ابی طالب
زهی فرمان ده مردان علی بن ابی طالب ز نهان از فهم و دور از عقل و برتر از خیال
که کفتن وصف او نتوان علی بن ابی طالب قدیم المن والاحسان عظیم الشان والبرهان
قسیم الخلد والنیران علی بن ابی طالب هو الاول هو الآخر هو الظاهر هو الباطن
هو الحنان هو المنان علی بن ابی طالب زهی از وصفها بیرون زهی سلطان کاف و نون
ولی حضرت بیچون علی بن ابی طالب شهادت او طهارت او نماز و روزه و حج او
جهات جمله را میدان علی بن ابی طالب وجود با بسم الله در توحید یزدانست
رحیم مطلق و رحمان علی بن ابی طالب اگر چشم خرد داری ببین از دیدهٔ معنی
بوجه چهرهٔ خوبان علی بن ابی طالب فرستاده ست با توریت و با انجیل و با فرقان
بهر مرسل به پنهانی علی بن ابی طالب خداوندا خداوندا تو ایمان بخش در دین
بحق شاه با احسان علی بن ابی طالب

ومنها

تا صورت پیوند جهان بود علی بود تا نقش زمین بود و زمان بود علی بود
شاهی که ولی بود و وصی بود علی بود سلطان سخا و کرم و جود علی بود
آن قلعه گشایی که در قلعهٔ خیبر برکند بیک حمله و بگشود علی بود
آن شیر دلاور که ز بهر طمع نفس در خوان جهان پنجه نیالود علی بود
هارون ولایت که پس از موسی عمران والله که علی بود علی بود علی بود
آن شاه سرافراز که اندر ره اسلام تا کار نشد راست نیاسود علی بود
فرزند خلف در صدف نکتهٔ توحید کادم بجمالش نگران بود علی بود
صد بار نگه کردم و دیدم بحقیقت هم عارف و دان عابد و معبود علی بود
زین یک دو سه بیتی که بگفتم ز حقیقت بالله که مراد من و مقصود علی بود
این کفر نباشد سخن کفر نه اینست تا هست علی باشد و تا بود علی بود
سر دو جهان جمله ز پیدا و ز پنهان شمس الحق تبریز که بنمود علی بود

[illegible marginal notes]

ومنها ایضا

بیا که میرهن از بعد مصطفی علیست اما طه و یس و هل اتی علیست
امام متقیان و وصی و نفس رسول شهی که هیچ نیامد از و خطا علیست
حلال زاده شناسد علی و آل ترا از آنکه نور دو چشم حلال زا علیست
کسی بگفت که تا چند از علی گویی مگر که درد ترا ای فقیر دوا علیست
جواب دادم و گفتم مگر نمیدانی دل شکستهٔ مجروح را شفا علیست
جهانیان همه گر خصم شمس تبریزند هر آنچه غم که مرا میر و پیشوا علیست

وایضا منها

هر که بدامن پیمبر گرفت مرتبه از عرش فراتر گرفت نور نبی جان مرا تازه کرد
دست دلم دامن حیدر گرفت حضرت شاهی که بکف ذوالفقار دامن کافران از تن عنتر گرفت
تیغ علی کوه و سندان برید نی علی از دست اهنگر گرفت هر که بمی مدحت حیدر چشید
همچو خضر زندگی از سر گرفت هر کس خود طالب پیری بود شمس علا دامن حیدر گرفت

مخفی نماند که مراد از تیغ علی که کوه و سندان بریده ذوالفقار برق آثار
صاعقه کردار اوست که از آسمان بحضرت رسالت علیه السلام فرستادند
و آنحضرت آنرا بحضرت امیرالمومنین علیه السلام دادند و اخبار و آثار درین
باب بسیار است و مع هذا بعضی از اهل سنت انکار آن نموده و در بعضی از
تالیفات خود گفته که ذوالفقار نام تیغی است که از آن منبه بن الحجاج بود در
روز غزای بدر بدست حضرت پیغمبر علیه السلام افتاد و آنرا بعلی داد و
آنچه از آسمان جبرئیل آورد آن بود که چون حکم الهی بجهاد متعلق شد جبرئیل
با تیغ حمایل کرده می آمد تا رسول بدانستی که غزا میفرمایند اما مقصود ایشان
از نفی معجزات رسول خدا باشد مقصود شان آن باشد که دروغی بگویند تا
زیادتی علی را و افضلیت او بر رسول خدا ثابت کنند اینست تمام کلام آن
معاند و شیخ اجل عبدالجلیل رازی رحمه الله تعالی بروجه لطیف ابطال آن نموده
و فرموده که دروغ زن آن طایفه باشند که خدا را ظالم گویند و رسول را غایب
و امام را مخفی و آن ناصبیان مجبره اند چنانکه در موضعش درست شده اما آنچه گو
که ذوالفقار علی را از آسمان آوردند در اخبار صحیحه وارد شده و شیعه

وغیر شیعه هر معجزه را که در عهد رسول اثبات کنند آنرا معجز رسول کویند نه معجز
علی وابو بکر که کرامات الاولیاء معجزات الانبیاء و اینجا تفضیل علی بر نبی لازم
نیاید و خواجه ناصبی را طرفه نباید داشتن که از آسمان تیغ مصطفی آید زیرا که بهر
از تیغ جبریل ها آورده اند مانند قرآن مجید و مرغ بریان و میوه بهشت و طبق
جنت و تیغ را همان حکم باشد و چون میکویند ذو الفقار بود هر تیغی که خواجه
کیرد دین ترا عیب نیست دانم که خواجه سنی انکار نکند که حامل تیغ علی بود نه غیر
علی و خبر لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار هیچکس از ثقات انکار نکرده است
مکر این معاند و عجبست که خواجه از واعظان و مذکران ناسخیف خود
نشنوده است که چون دده عمر را وصف کنند یکی میکوید از پوست ناقه صالح
بود و دیکری میکوید از جلد کبش ابراهیم بود و دیکری میکوید از کوسفند
شعیب و نمیدانم که آن پوست را در دو سه هزار سال که نکاه میداشت
اکر آن جایز و رواست این را نیز روا باید داشت که تیغی که مرتضی برای نصرت
شریعت مصطفی بدان حصنهای کفر و بدعت کشود و کردن کبرا ازو بزد
وقواعد اسلام بدان ممهد کرداند خدای تعالی از آسمان مصطفی فرستاد
یا دست ازان برداشتن یا انکار این نکردن اما غصه جبر و کینه نصب
اکرچه پنهان کند عیان باشد و دوستی پسر ابو طالب از محض ایمان باشد
والله الهادی در کتاب نفحات مذکورست که در وقتی که مولانا شمس الدین
تبریزی در صحبت بابا کمال جندی بود شیخ فخر الدین عراقی بموجب فرموده
شیخ بهاء الدین زکریا که آنجا بوده است هر فتوحی و کشفی که شیخ فخر الدین
عراقی را روی مینمود آنرا در لباس نظم و نثر اظهار میکرد و بنظر بابا کمال
میرسانید و شیخ شمس الدین ازان هیچ چیز را اظهار نمیکرد روزی بابا
کمال او را کفت فرزند شمس الدین ازان حقایق و اسرار که فرزند فخر الدین
عراقی اظهار میکند بر تو هیچ لایح نمیشود کفت بیش ازان مشاهده می
افتد اما بواسطه آنکه وی بعضی از مصطلحات شعر را ورزیده میتواند
که در لباس نیکو جلوه دهد و مرا آن قوت نیست بابا کمال فرمود حق سبحانه

و تعالی ترا مصاحبی روزی کند که معارف و حقایق اولین و آخرین را بنام تو اظهار
کند و ینابیع حکم از دل او بر زبانش جاری شود و بلباس حرف و صوت در آید
و طراز آن لباس نام تو باشد و مراد بابا کمال ازان مصاحب جناب مولوی صاحب
دیوان و مثنوی معنوی بود که اکثر اشعار خود التزام ذکر نام شمس الدین
مینمود چنانکه در چند جا ازین غزل واقعست غزل

ایها الساقی ادر کاس الحمیا اصف من — ان عشقی مثل خمر ان جسمی مثل دن
مطربا زن ملک بزن تا روح بار آید بتن — چون زنی بر نام شمس الدین تبریزی بزن
نام شمس الدین چو شمع و من چو پروانه بسوز — نام شمس الدین چو شمع و جان بنده چون لکن
شمس دین و شمس دین و شمس دین میکوی و بس — تا ببینی مردکان رقصان شوند اندر کفن
مطربا کرچه نه عاشق مشو از ما ملول — عشق شمس الدین کند مرجان را چون یاسمن

آورده اند که چون خدمت مولانا شمس الدین بقونیه رسید و بمجلس مولوی
در آمد خدمت مولوی در کنار حوض نشسته بود و کتابی چند در پیش خود نهاده
پرسید که این چه کتابهاست مولوی کفت که این را قیل و قال کویند ترا با این
چکارست خدمت مولانا شمس الدین دست فراز کرد همه کتابها را در آب
انداخت جناب مولوی بتاسف تمام کفت هی درویش چه کردی بعضی ازانها فواید
والدین بود که دیکر یافت نیست مولانا شمس الدین دست در آب کرد و یکان
یکان کتابها بیرون آورد و آب در هیچ یک اثر نکرده بود جناب مولوی کفت
این چه سرست شیخ شمس الدین کفت این ذوق و حالست ترا با این چه کار
بعد ازان با یکدیگر بنیاد صحبت کردند و آخر در همان ایام مصاحبت حضرت
مولانا شمس الدین بتفصیلی که در نفحات مذکورست در شهور سنه خمس و اربعین
و ستمایه بر دست علاء الدین محمد که فرزند ناخلف مولوی بود و بداغ انه لیس
من اهلک موسوم بود بدرجه شهادت رسید و در جنب مولانا بهاء الدین
ولد مدفون کردید افصح العارفین و املح المتکلمین الشیخ مصلح الدین سعدی
الشیرازی قدس سره

نظم سعدی آن بلبل شیراز چمن • در کلستان سخن دستان زن
همه ناسازی اقطار کشن کشان سعدی • که کشته خاک وجودش بآب عشق عجین

همه نسیم گلستان او نسیم شهود ٭ همه شقایق بستان او چراغ یقین

حکایتش همه نازک روایتش همه راست ٭ کلمتش همه دلکش عبارتش تمکین

در فضل و کمال و ذوق و حال بی‌نظیر و بی‌همال بوده و در شیوهٔ سخن‌دانی گوی ملاحت از فصحای شیرین‌مقال ربوده تا آنکه دیوان او را نمکدان شعرا گفته‌اند و در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که عمر شریفش صد و ده سال بوده سی سال را بتحصیل علوم صرف نموده و سی سال بسیاحت اشتغال فرموده و سی سال دیگر بر سجادهٔ طاعت نشسته و در ملاقات بروی نااهلان بسته ٭ [illegible] شیخ در روزگار اتابک سعد بن زنگی والی فارس بوده و گویند که پدر شیخ ملازم او بود و تخلص شیخ بسعدی از آن جهة است و در ابتدای حال در مدرسهٔ نظامیهٔ بغداد در حلقهٔ درس ابوالفرج بن جوزی بتحصیل مشغولی نموده و بعد از آن بعلم باطن و سلوک توجه فرموده و در آن اثنا چهارده حج گذارده و بیشتر را پیاده بجای آورده و در اطراف روم و هند اقامت مراسم غزا و مجاهده نموده و باکثر بقاع ربع مسکون رسیده و گرم و سرد روزگار چشیده و با بسیاری از مردم طریق معاشرت ورزیده و درین باب میفرماید نظم

در اقصای عالم بگشتم بسی ٭ بسر بردم ایام با هر کسی

تمتع بهر گوشه‌ای یافتم ٭ ز هر خرمنی خوشه‌ای یافتم

و در بعضی از رسایل منقولست شاه قاسم انوار نورالله مرقده مذکورست که در وقتی که سلطان الاصفیا شیخ صفی الدین اردبیلی قدس الله سره بشیراز رفت شیخ سعدی بخدمت او رسید و باشارت او رسالهٔ اهل سلوک در [illegible] و در کتاب نفحات مسطورست که جناب شیخ از افاضل صوفیه بود و از مجاوران بقعهٔ شریف شیخ عبدالله الخفیف قدس الله تعالی روحه از علوم بهرهٔ تمام داشته و از آداب نصیب کامل سفر بسیار کرده و اقالیم را گشته و بارها بسفر حج پیاده رفته و به بتخانهٔ سومنات در آمده و بت بزرگتر ایشان را شکسته و از مشایخ کبار بسیاری را دریافته و بصحبت شیخ شهاب الدین رسیده و با وی در یک کشتی سفر دریا کرده چنانکه در کتاب بوستان بآن اشارت نموده و گفته نظم

مقالات مردان بمردی شنو ٭ نه از سعدی سهروردی شنو

مرا پیر دانای مرشد شهاب ٭ دو اندرز فرمود بر روی آب

یکی آنکه بر خویشتن بین مباش ٭ دگر آنکه بر غیر بدبین مباش

و گفته‌اند که وی در بیت المقدس و بلاد شام مدتی سقایی میکرد و آب بمردم میداد تا بخضر علیه السلام رسید و وی را از زلال انعام و افضال خود سیراب گردانید و وقتی وی را با یکی از اکابر سادات و اشراف فی الجمله کلفتی واقع شد آن شریف حضرت رسالت صلی الله علیه و آله بخواب دید که وی را عتاب کرد چون بیدار شد پیش شیخ آمد و عذر خواست و استرضای وی کرد و یکی از مشایخ منکر وی بود شبی در واقعه دید که درهای آسمان گشاده شد و ملایکه با طبقهای نور نازل شدند پرسید که این چیست گفتند برای سعدی شیرازی است که بیتی گفته که قبول حضرت حق سبحانه و تعالی افتاده و آن بیت اینست بیت

برگ درختان سبز در نظر هوشیار ٭ هر ورقی دفتریست معرفت کردگار

آن عزیز چون از واقعه برآمد در شب بدر زاویهٔ شیخ سعدی رفت که وی را بشارت دهد دید که چراغی افروخته و با خود زمزمه میکند چون گوش کشید شنید که همین بیت میخواند وی در شب جمعه ماه شوال سنه احدی و تسعین و ستمایه از دنیا رفته رحمة الله علیه و از جملهٔ اشعار شیخ بزرگوار که دلالت بر صحت عقیدهٔ او دارد این دو بیت است که مولف در یکی از دیوانهای کهنهٔ او دیده نظم

غیر از علی که لایق پیغمبری بدی ٭ گر خواجهٔ رسل نبدی ختم انبیا

فردا که هر کسی بشفیعی زنند دست ٭ دست من و دامن معصوم مرتضا

و در بعضی از اشعار خود میفرماید نظم

سعدی اگر عاشقی کنی و جوانی ٭ عشق محمد بس است و آل محمد

و نیز از اشعار آبدار اوست نظم

سعدیا شیعی بلا تکرار [illegible] شیعی بگو ٭ نیست بعد از مصطفی مولای الا علی

و مولانا نورالدین جعفر بدخشی که از افاضل تلامذه و مریدان سید علی همدانی قدس سره العزیز در کتاب خلاصة المناقب قصیده که زیاده از پنجاه بیت است از شیخ بزرگوار در مدح حضرت امیر و سایر اهل بیت اطهار نقل نموده و جهت رعایت اختصار بعضی از آن درین مقام مسطور میگردد نظم

منم کز جان شدم مولای حیدر ٭ امیرالمومنین آن شاه صفدر

علی کو را خدا بشنك ولی خواند … بامر حق ولی کردش پیمبر
کهی از قوتش دین گشته فربه … کهی از ضربت او کفر لاغر
کهی درّنده دل در سینهٔ عمرو … کهی ریزنده خون از حلق عنتر
کهی بر دوش احمد بود پایش … کهی برّمارکش از علم افسر
کهی زو قلعهٔ اسلام آباد … کهی برکنده در از حصن خیبر
کهی شاه و کهی دستور و که میر … کهی قاضی کهی مفتی کهی در
بحق پادشاه هر دو عالم … خدای بی نیاز فرد اکبر
بحق آسمانها و ملایك … که آنجا هیچ جائی نیست بی‌فر
بحق ارکان تسع و هفت اقلیم … بنه چرخ و ده و دو برج دیگر
بکرسی و بعرش و لوح محفوظ … بحق جبرئیل آن خوب منظر
بمیکائیل و اسرافیل و صورش … بعزرائیل و هول گور و منکر
بتوریت و زبور و مصحف و انجیل … بحق حرمت هر چار دفتر
بحق آیة الکرسی و یاسین … بحق سورهٔ طاها سراسر
بحق آدم و نوح ستوده … بحق هود و شیث دادگستر
بدرد یحیی و درمان لقمان … بذی القرنین و لوط نیك محضر
بموسی و بکوه طور سینا … بعیسی کو بد از عصیان مطهر
برنج اهل بیت و آه زهرا … بخون ناحق شبیر و شبّر
بآن روزی که وحی آمد نبی را … که از پالان اشتر ساخت منبر
که بعد از مصطفی در کل عالم … بُد افاضل‌تر و بهتر ز حیدر
پس از احمد امام حق علی دان … که بُد او نفس معصوم مطهر
مسلّم شد سلونی گفتن او … که علم مصطفا را بود او در
یقین اندر سخا و علم و عصمت … ز پیغمبر نبود او هیچ کمتر
که بود اندر همه آفاق عالم … که خود بان آسمان بهرش زخاور
چگویم وصف آن شاهی که جبرئیل … کهی مداح بودش گاه چاکر
اگرچه مدح جو باشد بسیار … بطبع دوستان مدح تو خوشتر

ازان

ازان گفتم که تا خلقان بدانند … که سعدی زین سعادت نیست بی بر
ایا سعدی تو نیکو اعتقادی … ز دین و اعتقاد خویش برخور

ومخفی نماند که بعضی از قاصران کوتاه نظر مؤاخذه بجناب شیخ میکنند با آنکه در بعضی از حکایات کتاب بوستان اظهار اعتراف حضرت امیر علیه السلام بخطا نموده وگفته **نظم** کسی مشکلی برد پیش علی • که تا مشکلش را کند منجلی
امیر عدو بند کشور کشای • جوابش بگفتا ز سر علم و رای • شنیدم که شخصی در آن انجمن
بگفتا چنین نیست یا بو الحسن • نرنجید از او حیدر نامجوی • بگفتا دگر واقفی زین بگوی
بگفت آنچه دانست شایسته گفت • بگل چشمهٔ خور نشاید نهفت • پسندید از او شاه مردان جواب
که من بر خطا بودم او بر صواب • وجواب این مؤاخذه آنست که گاهی حال و مقام
مقتضی اعتراف نبی و امام بزیاده از خطای در کلام است چنانکه حضرت موسی علیه السلام
در مقام عتاب فرعون لعین که فعلت فعلتك التی فعلت وانت من الکافرین اظهار
اعتراف بضلالت نموده گفت فعلتها اذاً وانا من الضالین یعنی کردم چنین
ومن ازجمله کم راهانم وعلی هذا القیاس میتواند بود که اظهار اعتراف حضرت
امیر نیز بخطای خود در آن کلام بنابر اقتضای وقت و مقام باشد و در کلام شیخ
نیز اشعار باین معنی واقع است زیرا که در اول گفته که حضرت امیر جواب
اشکال سایل از سر علم گفت وظاهر است که هرگاه جواب از سر علم گفته شده باشد
هر آینه محض صواب و احتمال جهل و خطا در آن نایاب خواهد بود والله اعلم
بحقیقة المقصود **حافظ عارف شیرازی** سر دفتر اهل ذوق • و در حقایق
و معارف ممتاز بوده • دیوان او لسان الغیب • و صحت ایمان او مبرّا از
عیب و ریب است • در نفحات مسطور است که بسا اسرار غیبیه و معانی
حقیقیه که در کسوت صورت و لباس مجاز در آن اشعار معارف شعار
مندرج است در حبیب السیر مسطور است که روزی شاه شجاع بزبان اعتراض
خواجه حافظ را مخاطب ساخته گفت ابیات هیچ یك از غزلیات شما از مطلع
تا مقطع بر یك منوال واقع نشده بلکه از هر غزلی چهار بیت در تعریف شراب
و دو سه بیت در صفت عشق و یکدو بیت در صفت محبوب و تلون دیدن

[illegible]

۴۲

غزل خلاف طریقهٔ بلغاست خواجه حافظ گفت آنچه بر زبان مبارکش
میگذرد عین صدق و محض صوابست اما مع ذلك شعر حافظ در اطراف
آفاق اشتهار تمام دارد و نظم حریفان دیگر پای از دروازهٔ شیراز بیرون
نمی‌نهد بنابرین حکایت شاه شجاع در مقام ایذاء خواجه حافظ شده
بحسب اتفاق در ان ایام آنجناب غزلی در سلك نظم کشید که مقطعش
اینست — گر مسلمانی ازین است که حافظ دارد • وای اگر از پی امروز بود فردایی
و شاه شجاع این بیت را شنیده گفت از مضمون این نظم چنان مفهوم میشود
که حافظ بقیام قیامت قایل نیست و بعضی از فقهای حسود قصد نمودند که
فتوی نویسند که شك در وقوع روز جزا کفرست و از این بیت مستفاد
میگردد خواجه حافظ مضطرب گشته نزد مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی
که در آن ایام عازم حجاز بود و در شیراز تشریف داشت رفت و کیفیت حال
بدان ایشان عرض نمود مولانا فرمودند که مناسب آنست که بیتی دیگر مقدم
برین مقطع درج کنی مشعر بدین معنی که فلانی چنین گفت تا بمقتضای
این مقدمهٔ مشهوره که نقل کفر کفر نیست ازین تهمت نجات یابی بنابران
خواجه حافظ این بیت را گفته پیش از مقطع دران غزل درج ساخت بیت
این حدیثم چه خوش آمد که سحرگه میگفت • بر در میکده با دف و نی ترسایی
و باین واسطه از ان دغدغه نجات یافت و خواجه حافظ در سنه اثنی و تسعین
و سبعمایه بریاض رضوان شتافت و ظاهرا مراد خواجه از حریفان دیگر
نه مجرد شاه شجاع بوده بلکه عماد فقیه کرمانی که شاه شجاع معتقد او بود
نیز مراد بوده چنانچه از بعضی غزلهای خواجه حافظ تعرض باو ظاهر میشود
و تفصیل کلام آنکه عماد فقیه مذکور شیخ و خانقاه دار بوده هرگاه نماز گذاردی
گربهٔ او شرط متابعت بجا آوردی و شاه شجاع این معنی را بر کمال کرامات حمل
میفرمود و پیوسته بقدم اخلاص ملازمت آنجناب می نمود و خواجه حافظ
این غزل دران باب گفته غزل

صوفی نهاد دام و سر حقه باز کرد • آغاز مکر با فلك حقه باز کرد

این مطرب از کجاست که ساز عراق ساخت • و آهنگ بازگشت براه حجاز کرد
ساقی بیا که شاهد رعنای عاشقان • آمد دگر بجلوت و آهنگ ناز کرد
بازی چرخ بشکندش بیضه در کلاه • زیرا که عرض شعبده با اهل راز کرد
ای دل بیا که ما به پناه خدا رویم • زانچه آستین کوته و دست دراز کرد
فردا که پیشگاه حقیقت شود پدید • شرمنده رهروی که عمل بر مجاز کرد
صنعت مکن که هر که محبت نه راست باخت • عشقش بروی دل در معنی فراز کرد
ای کبك خوش خرام کجا میروی بایست • غره مشو که گربهٔ عابد نماز کرد
حافظ مکن ملامت رندان که در ازل • ما را خدا ز زهد ریا بی نیاز کرد

و در وقتی که پادشاه غفران پناه شاه اسمعیل انار الله برهانه دار الملك
شیراز را از فر قدوم ظفر لزوم مشرف و منور گردانیده بودند همواره به بقاع و
مزارات اکابر سلف وارد میشدند و از ناصیهٔ احوال هر کدام که نور محبت
شاه مردان مشاهده نمی‌فرمودند بقعه و مزارش را ویران ساخته از آتش
قهر جهانسوز پیکرش با خاکستر برابر مینمودند و چون بر سر مزار حافظ
تشریف آوردند دیوان او را از سر قبر برداشته تفألی در باب خلوص نیت
و صفای عقیده او فرمودند این غزل بنظر اشرف در آمد که غزل

چو زاغ سحر نهاد حمایل برابرم • یعنی غلام شاهم و سوگند میخورم
ساقی بیا که از مدد بخت کارساز • کامی که خواستم ز خدا شد میسرم
جامی بده که باز بشادی روی شاه • پیرانه سر هوای جوانیست در سرم
راهم مزن بوصف زلال خضر که من • از جام شاه جرعه کش حوض کوثرم
من جرعه نوش بزم تو بودم هزار سال • کی ترك آبخورد کند طبع خوگرم
ور زانکه نیست باورت از بنده این حدیث • از گفتهٔ کمال دلیلی بیاورم
گر برکنم دل از تو و بردارم از تو مهر • آن مهر بر که افکنم آن دل کجا برم
نام محمد است و علی حرز جان من • وز این دو نام نیك بر اعدا مظفرم
عهد الست من همه با عهد شاه بود • وز شاه راه عهد بدین راه بگذرم
شاهین صفت چو طعمه چشیدم ز دست شاه • کی باشد التفات بصید کبوترم

ای شاه شیرگیر چه کم گردد ار شود — در سایهٔ تو ملک فراغت میسرم
بال و پری ندارم این طرفه ترکه نیست — غیر از هوای منزل سیمرغ در سرم
شکر خدا که باز درین اوج بارگاه — طاوس عرش می‌شنود صوت شهپرم
نام نگارخانهٔ عشاق محو باد — گر جز محبت تو بود شغل دیگرم
ای عاشقان روی تو از ذره بیشتر — من کی رسم بوصل تو کز ذره کمترم
بنما بمن که منکر حسن تو کیست تا — دیده اش بگزلک غیرت برآورم
حافظ زجان محب رسولست و آل او — حقا بدین گواست خداوند داورم

چون نقد اعتقادش از محک امتحان بغش برون آمد بر تفسیق و ترویج مزادش فرمان قضا جریان نافذ گشت ٤ حافظ از معتقدانست کرامی بادش در کتاب نفحات مسطورست که وفات خواجه حافظ در سنهٔ اثنتین و تسعین بوده رحمه الله تعالی

الشیخ الموحد اوحد الدین المراغی قدس سره در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که عارفی کرم رو بوده و با وجود کمال عرفان و سلوک در فضیلت ظاهری کمی نداشته و مرید شیخ الشیوخ اوحد الدین کرمانی که یکی از اکابر اولیاست بوده و مرید شیخ الاسلام شهاب الدین سهروردی نیز بوده و کتاب جام جم از تالیفات اوست و ترجیع او در میان موحدان شهرتی عظیم دارد و دیوان او ده هزار بیت بوده باشد سخن را موحدانه میگوید و ده نامه بنام خواجه ضیاء الدین یوسف بن خواجه اصیل الدین بن سلطان الحکما خواجه نصیر الدین طوسی علیهم الرحمه گفته بسیار نازک و لطیف فرموده کتاب جام جم را در اصفهان نوشته و در قرب یکماه چهارصد سواد مستعدان و روزکاران برداشته اند و با وجود حجم آن کتاب را به بهای بسیار خرید و فروخت میکرده اند و آن کتاب در میان فضلا بسیار مکرم بوده است و درین روزگار آن نسخه متروک است والحق آن نسخه در آداب و طریق مستحسن نسخه ایست و ظهور شیخ اوحدی در روزگار ارغون خان بوده و وفات او در اصفهان بعهد سلطان محمود غازان بوده در شهور سنهٔ سبع و سبعین و سبعمایه و مرقد او در اصفهانست و مردم آن دیار اعتقادی با آن مزار دارند اینست کلام دولتشاه و مولف گوید که تاریخ وفات شیخ را بر وجهی که ایراد نموده محل نظرست زیرا که جناب شیخ زمان

سلطان محمد خدابنده پادشاه شد ادراک نموده و در کتاب جام جم در مدح او فضلی گفته که دو بیت از آن اینست **بیت** در جهان تا که سایه شاه است — جور مانند سایه در چاه است
دو جهان از صلای عید زدند — سکه بر نام بوسعید زدند
و ایضا آنچه او در باب مولد و مدفن شیخ گفته مخالف آن چیزیست که صاحب کتاب نفحات ایراد نموده و گفته که مولد شیخ اصفهان و مدفن او مراغه است و چون بمقتضای الفضل ما شهدت به الاعداء گواهی اعدا اوکد و اقوی است اگر تمام آنچه صاحب نفحات در بیان احوال شیخ صاحب حال آورده مذکور سازد همانا معذور خواهد بود و آن اینست که چنین استماع افتاده که شیخ اوحدی از جملهٔ اصحاب شیخ اوحد الدین کرمانی است قدس سره چنانکه این نسبت منبی از آنست و وی را دیوان شعریست در غایت لطافت و عذوبت و ترجیعات مشتمل بر حقایق و معارف و مثنوی بر وزن و اسلوب حدیقهٔ شیخ سنائی جام جم نام دارد در انجا بسی لطائف درج کرده است و از آن مثنوی است این ابیات

الابیات

اوحدی شصت سال سختی دید — تا شبی روی نیکبختی دید
سر گفتار ما مجازی نیست — بازکن دیده کین بیازی نیست
سالها چون فلک بسر گشتم — تا فلک وار دیده ور گشتم
بر سر پای چله داشته ام — چون نه از بهر دله داشته ام
از برون در میان بازارم — وز درون خلوتیست با یارم
کس نه بیند جمال سلوت من — ره ندارد کسی بخلوت من
تا دل من بدوست پیوستست — سودها کرد سر بمن بستست
و وی قصیدهٔ رائیهٔ حکیم سنائی را جوابی نیکو گفته و عدد ابیات آن صد و شصت خواهد بود و مفتتح آن ابیات اینست **قصیده**
کار ما با یکیست در همه شهر — چون توان شد زبخت برخوردار
سر پیوند ما ندارد یار — همدمی نیست تا بنالم زار
وان یکی تن نمیدهد که — در سماع بصوت آن مزمار
در خروشم زصیت آن معشوق — و در تاریخ اتمام جام جم گفته

نظم

چون زتاریخ بر گرفتم فال — هفتصد رفته بود و سی و سه سال
گفتم این نامه همایون فر — عقد کردم بنام این سرور
چون بسالی تمام شد بدرش — ختم کردم بلیلة القدرش
قبر وی در مراغه بتبریز است و تاریخ وی بر انجاست

ثمان وثلثین وسبعمایه نوشته دیگر مخفی نماند که همچنانکه کتاب جام جم در زمان

دولتشاه متروک بوده کتاب ده نامه نیز متروک است وظاهرا منشا بی التفاتی

جمهور بابی دو کتاب مذکور آنست که جناب شیخ شیوه ارتباط باولاد امجاد

حضرت خواجه نصیر الدین محمد طوسی علیه الرحمه می ورزیده وکتاب ده نامه

او بنام نبیره خواجه مزین گردیده چه عداوت جمهور بحضرت خواجه در غایت

ظهورست زیراکه چون خلیفه خود مستعصم عباسی واولاد وعشایر اورا که بحکم

هلاکوخان کشته شده انداز و میخواهند وازملاحظه کتاب تجرید او همیشه

در زاویه عجز والفحام میباشند ویقین است که اینچنین کسی نزد جمهور

مطعون وتصنیف او مردود خواهد بود ومیتوانند بود که سبب متروک

بودن کتاب جام جم آن باشد که بر فصلی از منقبت خاندان رسالت اشتمال

دارد وقدر دوزکار ما کران کتاب اندک شهرتی یافته سبب آنست که جمهور

اهل دور نگار ما بر طول ازمنه واعصار از حقیقت عقیده جناب شیخ بی

خبر بند وآن فصل که دلالت بر حسن عقیده او دارد از اکثر نسخها اسقاط

نموده اند وآن حذف واسقاط همچنانکه میتواند بود که از مخالفان بر سبیل

عناد واقع شده باشد میتواند بود که از موافقان از روی تقیه صادر شده

باشد ومنظور ایشان آن باشد که مبادا چون ارباب عناد آن کتاب را در دست

یکی از ایشان مشحون بآن فصل یابند بطریق تهمت حامل آن کتاب نیز شناسند

وآن فصل بر اصل اینست نظم

اهل بیت تو سر بسر نورند … بر زمین خرتو بر فلک حورند

وارثان علم دین تااند … حارسان کشته مرتقینت را

هر که چیزی بیافت زایشان یافت … کم شد انکس که روی زایشان تافت

دیدم ازخون آن نفیس عرب … متصل نفس کربلا بکرب

نشود جمع با چنان شاهی … مکر از چون یزید کمراهی

بخت انکس که سر بخواب کشد … تیغ بر روی آفتاب کشد

تمیز بخشد وخون یزید … کو کشد بهر مهار بچه

کربیا بند از وهزار بچه … زده بهر کودن عراق بر تیغ

گر جهان کس بود عراق دریغ … من بگویم نترسم از کس زود

کاو لین فتنه از معاویه بود … تا انکه فرزند وارث باباست

شاخ غرس از بیخ … سنی است

بهر خون حسین خون یزید

زانکه بر وحی نیز سبقت جست … ای که اصل علی نه دیدی ورفع

کوش کن بر حدیث صاحب شرع … لحمک ودمک لحمی بود چو کفش وکلاه

خود بودند بر نظاره … که علی در بکند از باره

که هلند روز حمله غازی … مطبخی با ناوک انداز

با دم ذو الفقار در صف جنگ … بجهاد آرد کلوخ تمامی سنگ

کی بمیرد چراغ روشن رو … انکه او نیز نور بر وی بود

اسد الله را چه غم ز حسد … روح را کی زیان رسد ز جسد

خود چه نقصان بود موسی هارون … بزمین گر فرو رود قارون

هر چراغی که حق برافروزد … تا ابد ریش مدعی سوزد

گرچه بسیار داوری بهارست … در خلافت بجز و بهارست

بالحقیقت نشد مجازی کی … گوش محمود وطبل بازی کی

نوش کشتی زهر در میان کردند … خود بخوردند خود زیان کردند

ودر اثنای نعت حضرت پیغمبر صلعم اشارتی بحدیث انا مدینة العلم وعلی بابها

نموده وفرموده بیت

از در او توان بعلم رسید کلام … دیگران را بهل در دین در و بام

الشیخ المحقق العارف نور الدین آذری نور الله مرقده

نام شریفش حمزه است وتخلص شعر که آذری است اشتهار یافته دولتشاه سمرقندی

در تذکره خود آورده که عارفی مجرد ومحققی عالی همت بوده بکار دنیا کم التفات نمودی

وعلی الدوام طالب صحبت اهل الله بودی چهل سال بر سجاده طاعت بفقر وقناعت

روزگار گذرانیده وخاطر شریف را به نیل آرزوی نفس نیز نجانیده در فضیلت وعلوم

ظاهر وباطن آراسته ودر طریقت ومجاهده صادق دم وراسخ قدم بوده وهو

حمزة بن علی ملک الطوسی ثم البیهقی ووالد شیخ از جمله سربداران بیهق بوده هکام جوانی

بشاعری مشغول شد وشهرت یافت شاهرخ سلطان اورا وعده حکم ملک الشعرایی

داد در اثنای آن حال نسیم عالم تحقیق بریاض خاطر عاطر او وزید وقدم در کوی فقر

وفنا نهاد واسم ورسم سود وزیان بر باد داد وبصحبت شیخ محیی الدین طوسی غزالی

قدس سره رسید وازو اخذ طریقت نمود وبعد از فوت شیخ محیی الدین رجوع بسید

نعمت الله قدس سره نمود ومدتی در خدمت سید بسلوک مشغول بود وازان حضرت

اجازت وخرقه تبرک دارد ودو نوبت پیاده حج گذارده ومدت یکسال مجاور بیت

الحرام شده بعد ازان بدیار هند افتاد وچندگاه در آن دیار بسر برد وگویند ملک

هند سلطان احمد شیخ را پنجاه هزار دینار فرمود که بعمارت ایشان بکار باشد

خود را از قیم جم … گر نمی بی خبر صفا ادرا … حمی از مصطفی اورا … بالرداری وجاه

وشیخ را فرمود تا که بشکرانه آن پیش ملك سر بر زمین نهد شیخ آن مال را قبول نکرد و سجده
نمود و درین باب میکوید **نظم** من ترك هند و جیفه جیبال کفته ام
باد بروت چون نه بیك جو نمیخرم • و بعد از سفر هند پای قناعت در دامن همت کشید
واز سیاحت عالم ملك بتماشای عالم ملکوت سر بجیب تفکر فرو برد و سی سال
بر سجاده طاعت نشست که بر در خانه هیچکس از ارباب دولت نرفت بلکه اصحاب دین
و دولت و ارباب ملك و ملت طالب صحبت او بودندی و همواره بخدمت شریفش
التجا آوردندی دیوان شریف او در اقالیم مشهور است و غیر از دیوان شیخ را رسایل
نظم و نثر بسیار است وفات شیخ در قصبه اسفراین در شهور سنه ست و ستین و
ثمانمایه بوده و هشتاد و دو سال عمر یافته مرقد منور او در قصبه اسفراین است انتهی
و چون اکثر قصاید دیوان شیخ در مناقب اهل البیت علیهم الصلوة والسلام واقع است
از روی اختصار بذکر یك قصیده تمام و چند بیت از بعضی قصاید اقتصار میرود

منت خدایرا که مطیع پیمبرم … فرمان بر قضای خداوند اکبرم
حمد و سپاس کعبه ذات را که من … از تابعان صاحب محراب و منبرم
تا مسند شریعت غراست مسکنم … قاضی القضات محکمه هفت کشورم
زانها نیم که حسن فروشم بمال و زر … تقوی نیست زینت من و زهد ست زیورم
بگذشته ام ز دایره ممکن الوجود … بر صد رکاینات تولجیب مصدرم
تا یافت جان من خبر از مبدا وجود … دایم که از قبیله اسماست مصدرم
توحید بحر و این تن من همچو کشتی است … جان ناخدای کشتی و عقلست لنکرم
تا من عزیز مصر وجود خود آمدم … آمد ز روم تاج و ولایت ز قیصرم
آفاق را بتیغ توکل کرفته ام … نی راغب سپاه و نه محتاج لشکرم
تا من بر بسته ام کمر فقر در میان … از تاج فقر طعنه زند تخت سنجرم
عنقای قاف قربتم از آشیان فضل … از قاف تا بقاف جهان زیر شهپرم
غواص عقل راه بکنهم نمی برد … کز قعر بحر ذات و صفاتست کوهرم
آیینه خرد این عجب است خاطرم … پیداست این حدیث ز سیمای جوهرم
تا از سواد و جبر شدم سرخ روی فقر … روشن شدست معنی کوکرد احمرم

تا پای در طریق توکل نهاده ام … کشتند سرکشان دو عالم مسخرم
دریای معرفت زد لم موج میزند … بردانشم کواست کلام معنبرم
اطراف عالم از نفس من معطر است … زیرا که آتش است درون چو مجمرم
ذرات کاینات نویسنده منید … اوراق آسمان و زمین جمله دفترم
صد غسل ز آب چشمه نوشان برآورد … از رنك چین زرشك کتاب مصورم
… کفی المثل چو کوه نهی تیغ بر سرم
افلاك را چو نقطه مرکز وسط نشین … اقطاب را بمنزله خط محورم
یاجوج حادثات جهان از چه اعتبار … با من که در شکوه چو سد سکندرم
در خورد همتم بود از دخل روزکار … از باختر وظیفه بود تا بخاورم
معنی حل طلق حلول قناعتست … این نکته یاد کیر که من کیمیا کرم
این طاس که هست بین فلك در بساط خاك … در مهرهای روز و شب افکنده ششدرم
در بحر و بر زمانه اقبال هر شبی … بکشاده دیده بر قفای چو عبهرم
دریا میست نحم میم چرخ نیلکون … انجم چراغ مجلس و خورشید ساغرم
موسی صفت معاند کاو طبیعتم … چون سامری نه در پی کوساله زرم
خورشید کو بنور نهد منتی مرا … هرکز بمهر جانب خورشید ننکرم
بر آفتاب سایه فکندانم از زمین … بار غرامت ار بکشد چرخ اخضرم
من ترك هند و جیفه جیبال کرده ام … باد بروت چون نه بیك جو نمیخرم
دنیا چو جیفه طالب او سك شمرده اند … لیکن من این کروه بسك نیز نشمرم
دوران چو صفر و معنی او هیچ کفته اند … پس بهر هیچ این همه منت چرا برم
از آفتاب همت من مهر ذره ایست … کو ذره نیز نامش از ذره کمترم
آنجا که بحر همت من موج میزند … پیداست تا چه قدر بود بحر دابرم
همچون زمین بصورت اکر مفلسم ولی … چون آسمان بکوهر معنی توانکرم
بیت القصیده غزلم هیچ کشور ست … در درج کنج تعبیه هفت پیکرم
انجم شال کوی کریبان نست بر تنم … افلاك همچو خرقه نه توست در برم
هم بوی پیسفر و شم و هم نور میدهم … خوشبوی و نور بخش چو شمع معنبرم

از موج حادثات جهان بادبان فضل بیرون برد چو ساحل لطفست بندرم

از خسروان روی زمین ننگ آیدم تا من گدای حضرت ساقی کوثرم

شاه نجف امیر ولایت علی که هست

بر سر بفخر خاک ره او چو افسرم

تا سر بر آستانهٔ جاهش نهاده ام مهر هست متکا و سپهرست بسترم

من خود کیم که دعوی حب علی کنم من از کمینه خیل غلامان قنبرم

بر رغم خارجی از ننگ حیدری از ننگ و نام و سکه و صیت قلندرم

از منکر و نکیر نترسم گه سوال زیرا که در حمایت شبیر و شبرم

نسبت بخاندان علی و بآل او زان کرده ام درست که پاکست مادرم

آنرا که هست با علویان ارادتی گو از نژاد ترک بود هست داورم

آنرا که با ولایت او نیست نسبتی خصم منست گر همه باشد برادرم

ای من غلام بازوی مردی که در مصاف داده جواب خلق یک زان عنترم

نشنیده مگر که زآهن دری چنان چون در ربود روز وغا میر خیبرم

گو همچو بوتراب کسی در کمال و فضل گویند هست بعد نبی نیست باورم

در کام من ز مدحت حیدر حلاوتیست کز ذوق آن حرام شده طعم شکرم

شاهانم غلام توان آذری که هست در صورت بتان سخن دست آذرم

گر آذر و بتان وی این شعر بشنوند مومن شوند ز معجز طبع سخنورم

تمثال آذری که بصورت نداشت جان کردند زنده از نفس روح پرورم

هست از برای خصم توام در محاربه دستی بسان تیغ و زبانی چو خنجرم

از تیغ دست گردن دشمن بر افکنم وز خنجر زبان جگر خصم بردرم

پای ملخ ز مور سلیمان قبول کرد پس رد مکن تو هم سخنان محقرم

با حب خاندان چو برآرم ز خاک سر بر جمله خلق فخر بود روز محشرم

ساقی کوثری تو و من آذری تو برسان بآب کوثر و برهان ز آذرم

و در قصیده دیگر میفرماید

چنانکه هست فلک را دوازده تمثال که آفتاب بران دوره میکند مه و سال

بر آسمان ولایت دوازده برج اند چو آفتاب نبوت همه در اوج کمال

قضا چو آینه روح احمدی سیر بخت بر بخت ز آینه او دوازده تمثال

شکل دوازده ماه دوازده کوکب با آفتاب نبوت نموده استقبال

ستارگان سپهر ولایت شرفند که ایمنند ز نقصان احتراق و وبال

سپهر فضل و شرفند هر یکی باستغنا جهان علم و عمل هر یکی باستقلال

مصدران ولایت که جبرئیل امین بود بخدمتشان مفتخر بصف نعال

شهان بی سپه و خسروان بی شمشیر ملوک بی حشم و اغنیای بی اموال

مجاوران صوامع نشین عالم قدس مقربان سراپردهٔ جمال و جلال

فرشتگان زمین اند زانکه نگذشتست خطا و معصیت و کفرشان بخیال

هر آنچه حکم کنند از اوامر ملکوت ملایک از پی آن میروند باستعجال

نگین دولتشان مهر دفتر ارزاق مطیع رایتشان میر لشکر آجال

ز آفتاب نبوت صدور این انجم مثال صورت تفصیل آمد از اجمال

ازین دوازده برج و دوازده خورشید علیست مهر سپهر کمال مطلع آل

علیست آنکه بکنه حقیقتش نرسد بغیر ذات خداوند ایزد متعال

بصورتست اگرچه که بحر نیست او بگوهر فضل ولیک هست در و بحرهای مالامال

فلک چو قدر کمالات او بپیماید فلک مشابه کیل آید و ملک کیال

بگاه حکمت و دانش هزار چون لقمان بگاه زور و شجاعت هزار رستم زال

نگفته سهو و ندیده خطا نخورده حرام نبرده دست بر کس نکرده رد سوال

کند تصور مثلش خیال و گوید عقل زهی تصور باطل زهی خیال محال

کمال و فضل علی را چه حاجت تعریف که هست یوسف ما را جمال او دلال

وهم درین قصیده در مدح حضرت امام رضا علیه السلام گوید

هر آنچه عقل کل از فهم او فرو ماند ز مشکلات ضمیر تو باشدش حلال

وبال وزر عدوی تو حمل نتواند اگر چه گاو زمین باشدش مثل حمال

چو اشتران قطاری کشند در دوزخ مخالفان ترا در سلاسل و اغلال

ترازویی که در و بار طاعت تو کشند ابو قبیس نسنجد در و بیک مثقال

بتارك علمت کوییا مشابه بود
که در جهان علم عید کشته است هلال

جنان منور دم از پرتو رضا که اگر
زکم زنند همه نور آید از قیفال

حدیث معرفت او بمردم نا اهل
همان حکایت آیت و قصه غربال

بهادیان هدا اقتدا کن آذریا
مباش پی دو آنها که میکنند اضلال

مرو ز راه یقین در قفای اهل گمان
زمام عقل دریغست در کف جهال

کلاغ مهره مکش در جواهر نبوی
که نیست پایه اشراف در خور ارذال

طریق خاص گزین و بپرهیز صحبت علم
که صوم عیسی خوشتر ز دعوت دجال

چه سود با محك عقل لاف صرافی
ترا که باز ندانی زر طلا از تال

تو در زیاک زدریا طلب از چشمه
نسیم مشک ز عطار جو نه از بقال

کسی بسندس و استبرق بهشت رسد
که صوف و اطلس ناجنس را شمارد

باهل بیت نبی اقتدا کن ار بردی
ز مفلسی مکن اندیشه وز ملال منال

که حال صاحب حال و منال مختلف است
همیشه در حرکت مختلف بود ذو بال

وایضا در قصیده دیگر فرماید

هر ره که در طریقت اهل سلوک هست
غیر از طریق مرتضوی نیست جز ضلال

آنی که در امامت تو شک و شبهه نیست
در عالم یقین نبود جای احتمال

مداح اهل بیت نبی آذری منم
چون طوطی شکر شکن شکرین مقال

هر کس زند دست ارادت بدامنی
ماییم و دست و دامن پاک علی و آل

و در قصیده دیگر که مطلعش این بیت است که

نهنگ صبح چو بر کرد سر ز لجه نیل
کشید دست سحر خلعت پلنگ از نیل

فرموده است

گر است بن عم و داماد زانبیا چو علی
بعلم و فضل جلیل و باصل و نسل اصیل

اگرچه کرد خلافت نبی بقیل و بقال
ولی کمال علی را نه قال بود و نه قیل

وایضا در قصیده دیگر فرماید

مقتدای خلق بعد از انبیا پیداست کیست
سرور مردان و شاه اولیا پیداست کیست

صاحب تیغ و لوا و ناصر اسلام و دین
خویش و پیوند و وصی مصطفی پیداست

ودر تشریف

ودر تشریف از کلام الله بجاریه لیل
حله پوش هل اتی و انما پیداست کیست

رهروان راه جنت را ازین رحلت سرا
کاروان سالار اقلیم بقا پیداست کیست

ور ز تمکین و وقار و جود میگویی سخن
کوه حلم و موج دریای عطا پیداست

ور ز روی حضرت و علم قدر دانی سخن
واقف گنجینه سر قضا پیداست کیست

صاحب لا سیف بر ارباب بینش پوشیده نیست
قایل تشریف قول لافتی پیداست کیست

در حرم همچون خلیل الله کشنده بت شکن
آنکه بر دوش نبی بنهاد پا پیداست کیست

در مقامی کانبیا و خلق در مانند بخود
روز محشر حامی جرم و خطا پیداست

آنکه بعد از مصطفی کرد او خلاف اهل بیت
دشمن ذریه خیر النسا پیداست کیست

شرطها بست با نبی بعهد کردن را وفا
بعد از او با اهل بیتش بیوفا پیداست

زو جها شد آنکه بر جیفه حیلت کرده اند
در میان روبهان شیر خدا پیداست

جمله اهل بیت در بند سرای بیکرند
آری الله بند این محنت سرا پیداست

من محبان اهل بیتم خلاف خارجی
والذی دین صادقم قلب دغا پیداست

مومنان را غیر ازین عالم سرای دیگر است
ز اهل عالم بسته این تنگنا پیداست

کیست ممدوح تو گفتی گر نمیدانی بیا
آفتاب دین علی مرتضی پیداست کیست

صد هزاران مرشد و هادی و پیر و رهبرست
زین همه هادی و رهبر پیر ما پیداست

شهریاران انبیا و اولاد و متابع چون نقیب
در حریم شه دلیل و رهنما پیداست

گروهی ابجا سنی دعوی باطل کنند
در شریعت قاضی روز جزا پیداست

یا امامان ما شفاعت خواه و عرف ذلتیم
حامی ما روز محشر جز شما پیداست کیست

دیگران شل شما نیند و شما بدر منیر
هر کجا بدر منیر آید شما پیداست کیست

و در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام فرماید

سوراخ میشود دل ما چون بکلک حسین
هر جا که ذکر واقعه کربلا رود

گر خلق را بخدای بگیرد با اولیا
ترسم که این معامله با انبیا رود

پوشیده نخواهد بود بر ناظران این مقام که دولتشاه صاحب تذکره مذکور با آنکه سمرقندی و ماوراء النهری است و تذکره را از برای میر علیشیر مشهور نوشته در تعریف شیخ آذری آن فضل بر اصل که سابقا مذکور شد

نوشته وعبد الرحمن جامی از غایت عصبیة جاهلیة وعداوت دینی که با
جناب شیخ داشته • ونقش کدورتی که از ملاحظه محبت او با خاندان نبوی
بر لوح دل بمعاندت منزل می نگاشته • نام او را در کتاب نفحات مذکور
نساخته ودر کتاب بهارستان اظهار عداوت خود نموده وگفته که از
شعرای خراسان آذری اسفراینی است وورا اشعار وطامات بسیار
ومخفی نیست بر کسی که تتبع احوال ومقامات شیخ بزرگوار نموده واشعار
حقایق آثار او را مطالعه فرموده آنکه پایه فضیلت وکرامت شیخ از آن بالا
که او را بطامات نسبت دهند یا انگشت رد بر شعر او نهند • تا آنکه بسیاری
از اکابر فضلا را در ترجیح شعر امیر شاهی علیه الرحمه که مسلم اهل عالم است
بر شعر شیخ تامل تمام بوده ومشهورست که بزرگی را از نسبت میان شعر
شیخ وامیر شاهی سوال نمودند واو بعد از تامل بسیار جرأت نکرد که از پیش
خود بیان نسبت میان ایشان نماید لاجرم همان شعر شیخ آذری مصرعی
لطیف را که بادای نازک تعریف هر یک از ایشان مستفاد شود تضمین نموده
ودر جواب سایل ادا فرمود **نظم** ای که گفتی صفت آذری وشاهی کن

حل این نکته برون نست ز آگاهی یا	آذری مجمع اسرار کلام ازلست
در نیارد بسر اندیشه بهمراهی ما	لیک خود بر سر دیوان سخن میگوید
چرخ بردوش کشد غاشیهٔ شاهی ما	

ومصرع مذکور بروجهی که صاحب قطعه
اشعار بآن نموده از غزل اول دیوان اوست که • کر کند بسته لطف تو همراهی ما
چرخ بردوش کشد غاشیه شاهی ما • دیگر این نیز بر متتبع کلام شیخ آذری
واضح است که در سخنان او هزار دیگر طامات متصوفانه که امثال شیخ عبد القادر
گیلانی وپیر جادو سیر شعبده گر نقشبندیه جامی سر زده پیدا نمیشود
واز جمله طامات های شیخ عبد القادر مذکور که جامی او را قبول دارد وجمعی از
مریدان گول او آنرا جمع کرده اند ودر شرح واصلاح آن تاویلات فاسده
وتوجیهات کاسده بافته اند آنست که صاحب عوارف از او نقل کرده
که در مدرسه خود میگفته که کل ولی علی قدم نبی وانا علی قدم جدی ما

رفع المصطفی قدما الا وضعت قدمی فی الموضع الذی رفع منه الا قدام
من النبوة فانه لا سبیل الی اتیانها لغیر نبی وهم چنین از و نقل کرده اند که میگفته انا
نار الله الموقدة انا سالب الاحوال بحر لا ساحل له انا المحفوظ یا صوام یا قوام یا اهل
الجبال دکت جبالکم یا اهل الصوامع هدمت صوامعکم اقبلوا الی امر من امر الله انا امر من الله
یا رجال یا اوتاد یا ابدال یا اطفال تعالوا وخذوا عن البحر الذی لا ساحل له انا الناظر فی
اللوح المحفوظ انا الغواص فی بحار علم الله ومشاهداته انا حجة الله انا نایب رسول الله
ووارثه فی الارض وقال ایضا انا افضل مشایخ الجن والانس جمیعا وبینی وبین الخلق
بعد بعید کما بین السماء والارض وقال سلمت الی الارض شرقا وغربا سکنی وغیر
سکنی برا وبحرا سهلا وجبلا وکلهم یخاطبونی بالقطبیة وقال انا امر وراء امور
الخلق وعقولهم رجال اتصالا وصلوا الی القدر امسکوا فاذا وصلت الیه دخلت
فیه فنازعت اقدار الحق بالحق وقال انا سیاف انا قتال انا اعلم ما فی بطنکم و
ظاهرکم وانتم فی نظری بین یدی کالقواریر وقال اعطیت الان سبعین ابوابا
من العلم اللدنی سعة کل ما بین السماء والارض وقال ما من ولی الا وبحضرة فی مجلسی
الاحیاء بابدانهم والاموات بارواحهم سبحان الله با وجود این همه طامات ظاهره
وتصلفات باهره شیخ عبد القادر طاماتی نمیشود ونزد جامی وامثال او از سلسله
اکابر صوفیه بیرون نمیرود وشیخ آذری فقیر که مدح اهل البیت میکوید وکلام
او در مقام بیان حقایق ومعارف از دعوی ونخوت عاری است باعتقاد جامی
طاماتی واز آن سلسله بیرون نست واز اینجاست که بزرگان صاحب انصاف
چون امثال این مقام استشمام عداوه جامی نسبت باهل البیت علیهم السلم
نموده اند همواره در مقام انکار او بوده اند تا آنکه قاضی میر حسین یزدی شافعی در
هجو او این قطعه فرموده ~ آن امام بحق ولی خدا • اسد الله غالب نامی
دو کس او را بجان بیازردند • یکی از اولین یکی از جامی • هر دو را نام عبد رحمان است
این یکی ملجم ودیگر جامی

الشیخ المحقق المهذب رضی الدین علی لالا رضی الله تعالی عنه

خواجه اهل حال • ولالای عترت وال نبو
ولهذا چون عم خود شیخ سنایی • از دیار آشنائی ومحبان فدائی است • لاجرم

انا المحفوظ

نقش نکن • بلکه جز یقین او این بیت اخلاص قرین بوده که **بیت**
در بند کی تواند که پاست • لالای علی علی لالا است • قال غوث المتاخرین
السید محمد النوربخش نور الله مرقده فی شجرته عند ذکر الشیخ وهو علی بن سعید
الجوینی قدس الله سره کان اوحد الاولیاء فی زمانه بکثرة المجاهدة والریاضة
وترک الدنیا وزینتها سافر کثیرا راجلا وصحب مائة وثلث عشر شیخا حتی
وصل الی صحبة ابی الجناب نجم الدین الکبری وصار سید المرشدین سکن اسفراین
وتوفی بها و صاحب نفحات آورده که از صد و بیست و چهار شیخ کامل مکمل خرقه
داشته است و بعد از وفات او از آن جمله صد و سیزده خرقه باقی بوده و سفر
هندوستان کرده بوده و صحبت ابو الرضا رتن رضی الله عنه دریافته و امشاط
رسول صلی الله علیه و آله از وی گرفته چنانکه شیخ رکن الدین علاء الدوله از
تصحیح فرموده و گفته که صحب الشیخ رضی الدین علی لالا صاحب رسول الله علیه
الصلوة والسلام ابا الرضا رتن بن نصر رضی الله تعالی عنه فاعطاه مشطا من
امشاط رسول الله صلی الله علیه و آله و شیخ رکن الدین علاء الدوله آن شانه را
در خرقه پیچیده و آن خرقه را در کاغذی نهاده و بخط مبارک خود بر آن کاغذ
نوشته هذا المشط من امشاط رسول الله صلی الله علیه و آله وصل الی هذا
الضعیف من صاحب رسول الله صلی الله علیه و آله وهذه الخرقة وصلت صلی الله
علیه و آله وسلم من ابی الرضا رتن الی هذا الضعیف و هم شیخ رکن الدین
علاء الدوله بخط مبارک خود نوشته است چنین گویند که آن امانت برای
شیخ رضی الدین علی لالا بود از حضرت رسول صلی الله علیه و آله وسلم وهذه
الرباعیة من انفاسه القدسیة منقولة من خط یده **رباعیة**

هم جان بهزار دل گرفتار تو است • هم دل بهزار جان خریدار تو است
اندر طلبت نخواب باید نه قرار • هر کس که در آرزوی دیدار تو است

توفی قدس الله تعالی روحه فی الثالث من ربیع الاول سنة اثنتین واربعین
وستمایه **تنبیه** پوشیده نماند که علمای اهل سنت و جماعة خصوصا
حشویه ارباب حدیث ایشان مانند ذهبی که غایتی بحث رواندوند متعصب

٢

مردود

مردود بوده در ابو الرضای مذکور قدح موفور نموده اند تا آنکه ذهبی در کتاب
میزان نامستقیم خود غایت تعصب بکار برده و او را کذاب و دجال شمرده و با
اصلح ایشان برین قدح دو حیثیت یکی آنکه ابو الرضا شیعی مذهب بوده و اکثر احادیث
مرویه او در فضایل اهل البیت علیهم السلام و مدح شیعه ایشانست دیگر
آنکه معاصران او از محدثان اهل سنت در سر حدیث او وسیله شان و اعتبار
و رجوع اهل روزگار ساخته بودند و او بازار ایشان را کاسد و دکان داری که
بشیوه داشتند فاسد میساخت چه هر گاه محدثی صحابی پیدا شود که بی واسطه
از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه و آله نقل حدیث نماید ظاهر آنست که بعد از
او که نقل حدیث بوسایط متعدده نمایند اهل روزگار رجوع کمتر فرمایند

لعمرو ابیک ما نسب المعلا • الی کرم وفی الدنیا کریم
ولکن البلاد اذا اقشعرت • وصوح نبتها رعی الهشیم

سلطان المتألهین الشیخ الابر رکن الدین علاء الدوله احمد بن محمد البیابانکی قدس سره

از ملوک سمنان است بعد از پانزده
سالگی بخدمت سلطان قاآن انار الله برهانه بسر می برد و در یکی از حروب
که سلطان را با اعدا بود ویرا جذبه رسید بعد از آن در شهور سنه سبع و
ثمانین وستمایه در بغداد بشیخ نور الدین عبد الرحمن اسفراینی رسید و در
مراجعت از حجاز در سنه تسع وثمانین وستمایه باذن ارشاد یافت بعد از
سنه عشرین و سبعمایه در خانقاه سکاکیه در مدت شانزده سال صد و
چهل اربعین بر آورده و گویند که در سایر اوقات صد و سی اربعین دیگر بر آورده و
فیض ارشاد او بجایی رسید که جامع جمیع سلاسل متاخرین گردید و گوش زمانه
مضمون این رباعی از زبان مبارک او شنید **رباعی** هر رند که در مصطبه مسکن دارد
بوی زمن سوخته خرمن دارد • هر جا که سیه گلیم آشفته دلی است •
شاگرد منست و خرقه از من دارد • و چون عمر وی بهفتاد و هفت سال رسید
شب جمعه دوم رجب سنه ست وثلثین وسبعمایه در برج احرار صوفی آباد
بجوار رحمت حق پیوست و در حظیره شیخ عماد الدین عبد الوهاب مدفون

کشت خدمت شیخ داد با یام انتظام در سلک امرای سلطان غازان با مثل امیر
چوپان و امیر نوروز بضرورت آشنایی واقع شده بود و چون این دو امیر از
امرای سلطان غازان سنی مذهب بودند شیخ همیشه از صحبت ایشان گریزان
بود و از تحف و هدایای ایشان امتناع مینمود در نفحات مذکور است که روزی
امیر چوپان پیش شیخ خرگوشی فرستاد و سلام رسانید و نیازمندی نمود که این
گوشت صید است بخورید که حلال باشد شیخ گوید که مرا درین حالت حکایت امیر
نوروز یاد آمد که آن وقت که در خراسان بود و من بزیارت مشهد طوس رفته بودم
و او بشنید و با پنجاه سوار از عقب من بیامد و گفت میخواهم که مادام که در
خراسان باشی با تو باشم چند روزی با وی مصاحبت افتاد یکروز آمد و دو
خرگوش آورد و گفت خود زده ام بخورید گفتم گوشت خرگوش است و هر کس زده است
من نخواهم خورد گفت چرا گفتم بقول حضرت امام جعفر الصادق علیه السلام حرام
الی آخر القصه صاحب کتاب احباب مولانا نور الدین جعفر بدخشی قدس سره که از
افاضل مریدان سید المتالهین امیر سید علی همدانی قدس سره العزیز است از وی نقل
کرده که میفرمودند شیخ محقق محمد اذکانی که شیخ حدیث من بود در اثنای درس
حدیث بمن گفت که چون در خدمت شیخ علاء الدوله سلوک را بکمال رسانیدم مرا
اجازه داده امر فرمودند که بوطن معاودت نمایم امتثالا لامره العالی بوطن
رفتم و پدر من شیخ شرف الدین محمد بن احمد اسفراینی وفات یافت پس بعضی از اصحاب
و مریدان او گفتند که یکی از اصحاب را خلیفه میسازیم و بعضی گفتند که از شیخ شنیده ایم
که میفرمود الحمد لله که از دنیا نرفتم تا فرزند خود را در مقام خود یافتم بلکه مقام او
اعلی از مقام خود شناختم آنگاه بعض اول گفتند که مراد بزرگان این طایفه از
فرزند فرزند معنوی است پس اتفاق نموده مریدی پیر با صفا را خلیفه پدر من
ساختند و چون من با وجود آن تصریح که از پدر در شان خود شنیدم این مخالفت
از اصحاب او دیدم بغایت آزرده گردیدم و از ایشان جدایی گزیدم پس جای نماز
خود را بر دوش انداختم و عزیمت صوفی آباد و حضرت شیخ علاء الدوله را با خود
مصمم ساختم و چون بشرف خدمت شیخ رسیدم لطف بسیار در باره من فرمودند

واز کیفیت

و از کیفیت مصاحبت من با اصحاب پدر سوال نمودند صورت خلاف اصحاب پدر را
در استخلاف بعرض رسانیدم پس شیخ تبسم نموده گفتند که اصحاب پدر تو همان کردند که
اصحاب پیغمبر صلعم با علی بن ابی طالب علیه السلام و از صدور این کلام استدلالا و نقلا
از ان بزرگوار و تقریر آن از وی صراحة دلیل قطعی بر تشیع ایشان قایم میشود کما
لا یخفی و شیخ علاء الدوله قدس سره خود در رساله موسوم بنوح مقاصد المخلصین
و مفضح عقاید المدعین که از مشاهیر رسایل اوست آورده که امیر المومنین علیه السلام
خلیفه بحق بود بعد پیغمبر صلعم و قطب که کان علی قلبه ولذلک قال ابو بکر لابی عبیدة بن الجراح حین بعث
الیه لاستحضاره یا ابا عبیدة انی ابعثک الی من هو الیوم فی مرتبة من فقدناه
بالامس الی آخر مقالاته و قال عمر لولا علی لهلک عمر و کفی بتصدیق ما ندعی قول
النبی صلی الله علیه و آله وسلم انت منی بمنزلة هارون من موسی ولکن لا نبی بعدی
و قوله فی غدیر خم علی ملاء من المهاجرین و الانصار من کنت مولاه فعلی مولاه
اللهم وال من والاه و عاد من عاداه و هذا حدیث اتفق البخاری و مسلم علی صحته
و آنچه شیخ درین رساله مذکور ساخته که امام ابن الامام محمد بن الحسن العسکری
علیه و علی آبائه الکرام درگذشته میتوانند بود که آن منقول غلط در کشف
باشد چنانچه شیخ محیی الدین و بعضی از اکابر این طایفه را در دعوی مهدویه
و خاتم الولایة بودن واقع شده یا غلط در تشخیص محمد بن الحسن العسکری
باشد چنانچه در نفحات تلویحا و در حاشیه آن تصریحا مثل این تخطیه
از ملا نظام الدین هروی در باب تشخیص خضر علیه السلام نسبت بجناب شیخ
منقول است و بالجمله چون شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره مشهور بود
بصحبت داری خضر علیه السلام و مولانا نظام الدین از وی احوال خضر معلوم
میکرده همانا که احوال بروجهی فرموده که مرضی مولانای مذکور نبوده از ین
جهت با و گفت که این حال خضر ترکمان است نه حال خضر ترجمان یعنی حال
خضر نامی است از ترا که نه حال خضری که ترجمان و واسطه است میان حق
و خلق و حاصل کلام اکثر بر قیاس تخطیه ملا نظام الدین میتوان گفت که
ان محمد بن الحسن العسکری [illegible] که در عسکر سامره بغداد متولد شد

شیخ زیارت کرده است او اطلاع حال [illegible] محمد بن الحسن العسکری [illegible]

بلکه محمد بن حسن دیگر بوده که در عسکر اهواز با عسکر مصر بوده و خدمت شیخ
تشخیص حال نفرموده با آنکه آنچه درین رساله باو منسوبست معارضاست با آنچه
در فصل نبوات و ما یضاف الیها از رساله بیان الاحسان لاهل العرفان مذکور
ساخته و فرموده که مهدی را علیه سلام الله و سلامه جدّه خاتم النبیین از
هر سه نطفه یعنی صلبی و قلبی و حقی نصیبی اکمل و حظی اوفر من حیث الاعتدال
لا غالبا و لا مغلوبا بود اگر در حیوتست و غایب بسبب غیبت او تکمیل این
صفاتست تا چنان شود که در تحت وسط افتد و از افراط و تفریط ایمن گردد و
بر حق ثابت شود و اگر هنوز در وجود نیامده است بیشک در وجود خواهد
آمد و بکمالی که شان مصطفی است علیه الصلوة والسلام خواهد رسید و دعوت
او شامل اهل عالم خواهد گشت و او قطب روزگار خود در مقام سلطنت خواهد
بعد از امیر المومنین علی علیه السلام انتهی و بالجمله هر چند صدق شرطیه
مستدعی صدق مقدم نیست اما احتمال حادث وجود و غیبت آنحضرت
و تقدیم این احتمال بر احتمال عدم ناظر در ترجیح اوست و کسی که یکمرتبه آنجا
حکم جزم بوفات مهدی علیه السلام نموده باشد باین اسلوب سوق
کلام نمی نماید کما لا یخفی علی العارف باسالیب الکلام و بر تقدیر تسلیم میگوییم
انکار وجود محمد بن الحسن العسکری علیه السلام منافی تشیع شیخ نیست
چه بعضی از طوایف شیعه حتی جمعی از امامیه قایل بدوازده امام که یکی از
ایشان محمد بن الحسن العسکری است نیستند چه مناط تشیع بر اعتقاد
آنست که بعد از پیغمبر خلیفه بحق بلا فصل امیر المومنین علی بن ابی طالب
است علیه السلام چنانچه در صدر کتاب مذکور شده و آنچه درین مقام
از روایت صاحب احباب و عبارت رساله شیخ تحریر یافت نص صریح است
درین باب و ما در موضوع این کتاب ذکر مطلق امامیه را منظور داشته
و مقصور بذکر امامیه اثنا عشریه نکرده ایم و علاوه منصوص سابقه
آنکه حضرت شیخ در فلاح میفرماید ان مروان الحمار اجهل من الحمار شرایع
الایمان و قد جعل الایمان وسیلة الوصول الی الامارة لا قربة الی الله

والی رسوله و من یذهب مذهبه و مذهب جحوشه و مذهب معویه و جروه
یحشرون معهم و لا نصیب لهم من شفاعة النبی صلعم و هم در فلاح میفرماید
ان المعویة الباغی و المروان الطاغی کلاهما تجبّروا لان علی خلاف رسول الله صلعم
وجرو معویه و جحوش مروان کذلک و مخفی نماند که جرو سگ بچه را میگویند
و چون اسم معویه مشتق از عوی الکلب است و حضرت شیخ مسمّی را از سکان جهنم میداند
مناسب اسم و مسمّی را مرعی داشته او و پسر او بسگ و سگ بچه تعبیر نموده
و جحش چون مروان بن محمد که آخر ملوک و فراعنه بنی امیه بود بنابر آنکه
در تواریخ مسطور است ملقب بحمار بود حضرت شیخ مروان اول را که مروان
ابن حکم است بنابر مجانست و ملابست او با مروان خر نامیده و از پسران او
بخر بچه تعبیر فرموده اگرچه جمیع این شجره ملعونه خر و سگ و خوک و کافرند
و این خود ظاهرست که هیچ سگ سنّی تا ول معویه باین چنین دشنام نمی نماید
بلکه او را امیر المومنین و خال المسلمین میگویند و بعضی از ایشان مروان
مردود مطرود را از صحابه کبار میشمارند و در لعن او نیز نزاع دارند و این
رباعی را بعضی بخدمت شیخ قدس سره منسوب میسازند **رباعی**
هر کو بره علی عمرانی شد * چون خضر بر چشمه حیوانی شد * از وسوسه غارت شیطان وارست
مانند علاء الدوله سمنانی شد * و بعضی از ابوالجوکمانی رحمه الله که از اجله مشاهیر سمنان
و مریدان شیخ بوده منسوب داشته اند و بر هر تقدیر مؤید مطلوبست

الامیر الکبیر الموحد الربانی السید علی الهمدانی قدس الله سره الصمدانی

نقد شاه همدان * و صاحب عقبهٔ همدان اند * بعضی از ان همدان شده که علی ثانی اند
صاحب نفحات بنابر علو شان حضرت میر و اشتهار او در میان این طایفه و
استغنا جمیع متاخرین صوفیه از اهل خراسان و عراق و غیرهم با آنحضرت
نتوانسته که از ذکر ایشان بالکلیه ساکت گردد و بنابر عداوة دینی که با آنحضرت
داشته بذکر اندکی از احوال و مقالات ایشان اقتصار نموده و گفته که او علی
شهاب بن محمد الهمدانی است جامع بوده میان علوم ظاهری و علوم باطنی وی را در
علوم اهل باطن مصنفات مشهوره است چون کتاب اسرار النقطه و شرح اسماء

وشرح فصوص الحكم وشرح قصيدهٔ خمريهٔ فارضيه وغير آن وى مريد شيخ شرف الدين
محمود بن عبدالله المزدقانى بود اما كسب طريقت پيش صاحب السر بين الاقطاب
تقى الدين على دوستى كرد وچون شيخ تقى الدين از دنيا برفت باز رجوع بشيخ
شرف الدين محمود كرد وگفت فرمان چيست وى توجه كرد وگفت فرمان آنست
كه در اقصاى بلاد عالم بگردى سه نوبت ربع مسكون را سير كرد وصحبت هزار و
چهارصد ولى را دريافت وچهارصد را در يك مجلس دريافت سادس ذى الحجه
سنه ست وثمانين وسبعمايه در نزديك ولايت كنر(?) وسواد فوت شد واز آنجا
بختلان نعش نقل كردند انتهى ومولانا نور الدين جعفر بدخشى كه از افاضل
تلامذهٔ حضرت مير است در كتاب خلاصة المناقب ذكر نموده كه نسب شريف
حضرت مير قدس سره بدين ترتيب(?) است كه على بن شهاب الدين بن محمد بن على بن
يوسف بن محمد بن محمد بن جعفر بن عبدالله بن محمد بن على بن حسن بن
حسين بن على زين العابدين بن حسين الشهيد عليهم السلام وميفرموده
كه از جانب والده هفده پشت بحضرت پيغمبر صلوات الله عليه وآله ميرسد و
ومرا خالى بود كه او را سيد علاء الدين خواندندى واز اوليا بود بحسن تربيت
او در صغر سن مرا قرآن محفوظ گشت ودر امور والد خود التفات نمى كردم
بدان سبب كه حاكم همدان وملتفت بسلاطين واعوان ايشان بود ونيز فرموده
كه خداى تعالى مرا توفيق محبت ومتابعت آل طه ويس كرامت نمود ورخصت
موافقت غير ايشان نفرموده قال صلى الله عليه وآله وسلم ان الله عرض حب على
وفاطمة وذريتهما على البرية فمن بادر منهم بالاجابة جعل منهم الرسل ومن
اجاب بعد ذلك جعل منهم الشيعة ومن اجاب بعد ذلك جعل منهم الاصفيا(?)
والله جمعهم فى الجنة وقال صلى الله عليه من احب ان يحيى حيوتى ويموت
موتى ويدخل الجنة التى وعدنى ربى فليتول على بن ابى طالب وذريته
الطاهرين ائمة الهدى ومصابيح الدجى من بعده فانهم لن يخرجوكم من باب
الهدى الى باب الضلالة وقال صلى الله عليه وآله لما عرج بى الى السماء رأيت
على باب الجنة مكتوبا لا اله الا الله محمد رسول الله وعلى حبيب الله والحسن

والحسين

والحسين صفوة الله وفاطمة امة الله على محبيهم رحمة الله وعلى مبغضيهم لعنة الله
وقال صلعم ان الله جعل لاخى على بن ابى طالب فضايل لا تحصى كثرة فمن ذكر فضيلة
من فضايله مقرا بها لم تزل الملائكة يستغفرون له ما بقى لتلك الكتابة رسم ومن
استمع الى فضيلة من فضايله غفر الله له الذنوب التى اكتسبها بالنظر ثم قال النظر
الى على بن ابى طالب عبادة وذكره عبادة ولا يقبل الله ايمان عبد الا بمحبة اهل بيتى
وقال صلى الله عليه وآله والذى نفسى بيده لا تزول قدم عبد يوم القيمة حتى يسأله
الله عن حبنا اهل البيت فقال عمر ما آية حبكم من بعدكم فوضع يده على راس على بن
ابى طالب وهو الى جانبه فقال حبى من بعدى حب هذا وقال صلى الله عليه وآله
اذا كان يوم القيمة يقعد على بن ابى طالب على الفردوس وهو جبل قد علا على الجنة
وفوقه عرش رب العالمين ومن سفحه تنفجر انهار الجنة وتتفرق فى الجنان وهو
جالس على كرسى من نور يجرى من بين يديه التسنيم لا يجوز احد على الصراط الا ومعه
براءة بولايته وولاية اهل بيته يشرف على الجنة فيدخل محبيه الجنة ومبغضيه
النار وقال صلى الله عليه وآله لو اجتمع الخلايق على حب على بن ابى طالب لما خلق الله
النار وقال فضل على بن ابى طالب على جميع الصحابة بسبعين مرة وقال صلعم لكل
نبى وصى ووارث وان عليا وصيى ووارثى وقال صلعم لعلى تقاتل على التأويل
كما قاتلت على التنزيل اينست بعضى از احاديث كه درين مقام بر زبان استدلال(?)
آن خلاصهٔ عترت وآل مذكور گرديد وتفصيل آن با ساير مناقب ومقامات
عليه او در كتاب خلاصة المناقب مسطور هست واين رباعى نيز كه مضمون آن بر
طبق بعضى از احاديث گذشته واقع شده از اشعار آن بزرگوار است رباعى

گر حب على وآل بتولت نبود ۞ اميد شفاعت رسولت نبود
گر طاعت حق جمله بجا آرى تو ۞ بى مهر على هيچ قبولت نبود ۞ ودر شرح قصيدهٔ

ميميهٔ فارضيه كه موسوم بمشارب الاذواق است در تحقيق معنى اين بيت
ناظم قدس سره كه شعر لها البدر كاس وهى شمس يديرها ۞ هلال وكم يبدو اذا مزجت نجم
فرموده اند كه شايد كه مراد ناظم ازين معانى اعيان خارجى بوده وشايد كه بدين
عبارت حقايق نفسى خواهد وبر تقدير اول مراد از بدر روح محمدى بود كه مظهر

آفتاب احدیت و دعای حقیقت محمدی است و مراد از هلال علی باشد که ساقی کوثر و
شراب محبت ذو الجلال و موصل مستعطشان فیافی آمال بمورد زلال وصال
اوست که انا مدینة العلم و علی بابها و چنانکه هلال غیر بدر نیست بلکه جزوی
از وست سید اولیا را با مهتر انبیا همین حکم است که خلقت انا و علی من نور
واحد علی منی و انا منه و از استخراج احکام شرایع مصطفوی و اعلام حقایق
مرتضوی نجوم مشارب اذواق اعیان اولیا ظاهر شده آنکه سید انبیا در حق
مهتر اصفیا فرمود انا و انت ابوا هذه الامة اشارت بدین معنی است زیرا که منبع
اسرار معارف توحید و مطلع انوار معالم تحقیق اوست و حصول کمالات
اسرار جمیع اهل کشف و شهود از ینبوع هدایت او بود و هست و خواهد بود
که انا المنذر و علی الهادی و بك یا علی یهتدی المهتدون چون این سر بر
تو مکشوف شود بدانی که طوالع انوار حقایق هر ولی مقتبس از مشکات ولایت
علیست و با وجود امام هادی متابعت غیری از کوریست و در یکی از سه
موضع متقارب از باب پنجم از کتاب ذخیرة الملوك گفته اند که چون ابو بکر را
بخلافت نشاندند الی آخر الحکایة و در دیگری فرموده اند که چون عمر را بخلافت
بنشاندند الی آخر المقالة و در دیگری ذکر نمودند که چون امیر المومنین علی
بخلافت بنشست الی آخر الروایة بر صاحب هوش و جوهر دلالت اسلوب کلام
درین سه مقام بر مقصود و مرام دوپوش نیست هر کرا هوشی است هر موی
بر تن او گوشی است و از فواید انفاس قدسیه حضرت میر که در کتاب خلاصة
المناقب مذکورست آنست که چون ایشان خالی از غضب بنودند یکی از مریدان
یا بعضی از اکابر زمان از ایشان سوال نمود که شما از کمل اهل طریقه اید
مغضوب چرا باشید آنحضرت تبسم نموده جواب فرمودند که اگر ما را غضبی
می باشد اما غضب ما رحمتست بر مغضوب علیه زیرا که در اوایل سلوك
ما را در جهر دو نسبت بخدمت مصطفی علیه الصلوة و السلام صحبت خاصه
می بود و از غضب خود ملالتی در خاطر می آمد لاجرم حضرت مصطفی صلی الله
علیه و آله فرمود که ملول مشو که غضب تو رحمتست صاحب خلاصة المناقب

آورده که در صحبت شریف آنحضرت محقق شده که غضب او سبب ترقی سالکان
می بود و سر این سعادت آنست که آنحضرت مجلای جمال جلال ذات آمده بود و در
حدیث بان اشارتست قال صلی الله علیه و آله و سلم خیار امتی احداؤها اذا غضبوا
رجعوا و در کتاب ذخیره که از مولفات آنحضرتست مذکورست که در بعضی اخبار
آمده که کان رسول الله صلی الله علیه و آله یغضب حتی تحمر عیناه و وجنتاه و کان یقول
اللهم انا بشر اغضب کما یغضب البشر فایما مسلم سببته او لعنته او ضربته
فاجعلها منی صلوة و هم در ذخیره آورده که امام محقق سابق جعفر صادق
علیه و علی آبائه السلام گفتند که فیك کل فضیلة الا انك متکبر گفت لست
بمتکبر و لکن کبریاء الحق قام منی مقام التکبر یعنی طایفه که اخلاق نفسانیه در مقام
فنا در باختند و خاشاك هستی را در زاویه بر نابود انداختند هر آینه ایشان از بعد
تجرع مرارت فنا شربت بقا چشانند و در بارگاه لقا بعضی را لباس حلم و حیا
پوشانند و جمعی را بخلعت تعزز و کبریا مخصوص گردانند پس چون در مقام محو آثار آن
صفات را در وجود عزیز ایشان بظهور رسانند عوام کالانعام انرا از ایشان
تکبر دانند اما عارف محقق میداند که ان تعزز بحق و تجلی سلطنت کبریا
مطلق است که در ابدان ناکید و اجسام طاهر ایشان بظهور میرسد نه ایشان را
نزد خود مقداری بنزد باشد و قبول خلق آدمی و نزد در ظهور آن صفات
اختیاری و از انفاس قدسیه آنحضرت است فقره چند که بر سبیل مناجات
با قاضی الحاجات در اول رسالة الواردات وارد کرده اند ای مرهم جراحت
هر دل ریشی و ای مونس و راحت هر درویشی ای دست دستگیر هر بیچاره
و ای رحمت پای مزد هر آواره ای خو لطف غیرتت صابر قدسیان را
از ملاحظه اسرار جمال تو بر دوخته و ای عواطف رأفت هزاران شمع
صفا در گوشه دل هر شکسته بر افروخته ای آثار نفحات لطفت سرمایه
هر فتوحی و ای هبوب نسیمات فضلت راحت جان هر مجروحی ای نسیم
صبح وصالت امیدگاه سوختگان آتش فراق و ای زلال دریای افضالت
حیات بخش خستگان بادیه اشتیاق ای سوابق الطاف عنایت دستگیر

هر بی قدری • وای لطایف عفوی غایت عذر پذیر هر بی عذری • صاحب
خلاصة المناقب آورده که حضرت میر میفرموده اند که خازنان قضا چون
سفرهٔ عطا باز کردند لایق هر واردی نوالهٔ ازان ساز کردند خرقانی ازان
دردی دید که بقای آن تا بقای خداست همدانی کنجی یافت که ازان فهم و
عقول مبراست ظهور سطوات جلال حاجب کمال خرقانی شد و بروز لطایف
جمال وجلال الجبار کنز درویش همدانی شد وایضا میفرموده اند که علی همدانی
نه تنها در زمین درویش است بلکه هر که درویش در زمین درویش است و
در آسمان درویش است بلکه مبرا از همه چیز درویش است وایضا در حال
غیرت فرموده اند که علاء الدین حصاری اگرچه خاطر صافی کرده است اما
هنوز از خود بیرون نیامده است بلکه در دید بطلان نه محتاجست صاحب
خلاصه میگوید که تقریر این نوع کلمات از اهل الله بطریق کبر و عجب نباشد بلکه
حامل برین نوع کلمات غلبه حالی وظهور غیرتی و رعایت منزلتی و تحدث
نعمتی و تایید عقیدتی باشد چنانکه حضرت مصطفی صلی الله علیه و آله
فرمود انا سید ولد آدم ولا فخر و کنت نبیا وآدم بین الماء والطین وقال
ان الله تعالی اذا انعم علی عبد احب ان یری آثار نعمته علیه وقال الله تعالی
واما بنعمة ربك فحدث **نظم** با دل خود گفتم ای بسیار گوی
چند گوئی تن زن و اسرار جوی • گفت غرق آتشم عیبم مکن
می بسوزم گر نمیگویم سخن • صاحب خلاصه آورده که آنحضرت میفرموده اند
که بسی ابتلا بما رسید در سفر و حضر بعضی ازان ابتلا بسبب فقها و علما
رسید و بعضی بسبب ملوک و امرا و بعضی شاید که بسبب شرور نفس ما باشد
و آن بلاها از حضرت حق تعالی برما محض عطا بود اگرچه بصورت بلا نمود کما قال
علیه السلام البلاء موکل علی الانبیاء ثم الاولیاء ثم الامثل فالامثل فتنه علما اگرچه
بسیارست اما یکی ازان فتنها آن بود که وقتی بنابر حسد مرا زهر دادند و
حق تعالی از هلاك نگاه داشت ولیکن اثر آن در تن باقی است در سالی یکبار
ورمی پیدا میشود و زرداب میرود و باز خشك میشود و فتنه ملوك و امرا

نیز

نیز اگرچه بسیارست اما یکی ازان این بود که در بعضی دیار رسیدم و سلطان آن دیار
طالب صحبت آمد و باکرام و اعظام تمام بنزدیک خود طلب نمود و من اجابت نکردم
وان سلطان را غضب آمد فرمود تا اسبی از مس بساختند و آنرا بر آتش نهادند تا
مس آتش گشت و تهدید فرستادند که سید را بصحبت سلطان باید آمدن والا
بران اسب آتشین سوار سازند و همچنین تا چهل روز آن اسب را گرم میساختند
و باز خنك میشد و باوجود تهدید و وعید او من بصحبت سلطان نرفتم و بعد
چهل روز آن سلطان بصحبت من آمد و بادب تمام قیام نمود و عذر ما مضی خواست
صاحب خلاصه آورده که اما ابتلای شدید و بلای مدید آن بود که در دیار
ماوراء النهر باجناب رسید تا بحدی که بآن سبب جلای وطن ورزیدند و عنان
براق سیادت مآبی را بختلان کشید حضرت میر دوازده ساله بوده اند
که بسلوك طریق توجه نموده اند و در سن هفتاد و سه از دار فنا بدار بقا رحلت
فرموده اند پس مدت توجه آن جناب بحضرت رب الارباب شصت و یکسال بوده
باشد و چون بنابر وصیت جنازهٔ مبارکش را از محل وفات بختلان نقل میکردند
بنابر بعد مسافه و گرمی هوا مردم را گمان آن بود که بوی گیرد و چون تابوت را بر
داشتند تا مقصد • بوی مشك بدماغ حاملان میرسید طیب الله مرقده

غوث المتاخرین و سند العارفین سید محمد نوربخش نور الله مرقده

کوکبی درخشنده بود نوربخش دیده مراقبان ملهمات غیبی و فروغ انوارش بصیرت
راصدان مراصد واردات لاریبی • در لباس سیاه که سنت مشایخ ولایت دستگاه
او بوده مضمون النور فی السواد را برهان • و آبحیات را که در ظلمات نهان است
عنوان • انوار کمال عرفان و لمعان همت و علو شان از وجنات حال و مقال او از غایت
ظهور • چون لمعات نور بر شاهق طور • مستغنی از ایراد در سطور است ٤
بآفتاب چه حاجت که شب تجلی را • نسب شریفش بهفت واسطه بحضرت امام موسی
کاظم میرسد مولد پدرش محمد بن عبدالله قطیف و مولد جدش لحسا ست ولهذا
در بعضی غزلها لحسوی تخلص مینماید و در بعضی نوربخش بیدان ایشان
همیشه اختصاص داشته اند بانکه در میان ایشان شخصی از اهل حال بود •

مجذوب یا سالک و بدش ترک وطن کرده تجرد و انقطاع پیش گرفته بعزم زیارت
حضرت امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیهما السلام بخراسان توجه نمود
و بعد از ادراک شرف آستان بوسی آن روضه متبرکه در قصبه قاین توطن و تأهل
اختیار نمود و حضرت میر نور الله مرقده در شهور سنه خمس و تسعین و سبعمایه
در قاین متولد شده اند و در سن هفت سالگی قرآن را حفظ نموده باندک فرصتی در
جمیع علوم متبحر گشتند حضرت میر مرید خواجه اسحق ختلانی است که مرید امیر سید علی
همدانی بوده و خواجه بموجب خوابی که دیده بود حضرت میر را ملقب بنوربخش
نموده القصه چون بنابر قابلیت و استعداد ذاتی کار میر باندک روزی در فقر
و سلوک تمام شد خدمت خواجه اسحق خرقه آخرین حضرت میر سید علی همدانی را
باو حواله کرد و بدست خود بر وی پوشانید و بر مسند ارشاد نشاند و امور خانقاه
و جمیع سالکان را باو تفویض کرد و این مثل را بر ملا گفت که ما آردی بیختیم و آرد بیز
آویختیم و فرمودند که هر کرا داعیه سلوکست بخدمت میر رجوع نماید که اکرم نظام
او مرید ماست اما در حقیقت پیر ماست و حضرت میر در بعضی از اشعار خود
باین معنی اشارت کرده و فرموده **نظم** پیرم و مرید خواجه اسحاق *
آن شیخ شهید و قطب آفاق * محمد بن حاجی محمد سمرقندی که از مریدان حضرت میر بوده
در تذکره بیان احوال و مقامات آنحضرت نوشته که چون بر خواجه اسحق از روی
کشف محبت سیادت و علو مرتبت میر ظاهر شده دست بیعت باو دادند و گفتند
بیعت میکنیم باو فرزند حضرت مصطفی محمد نوربخش و این آیه خواندند که ان الذین
یبایعونک انما یبایعون الله ید الله فوق ایدیهم فمن نکث فانما ینکث علی
نفسه و من اوفی بما عاهد علیه الله فسیؤتیه اجرا عظیما دیگر این گفت که سر
بیابیم و درون نکردانیم و ظاهر این بیت نیز در آن وقت از مطلع خاطر انور ایشان
سر زد که **شعر** غلام آنچنان عشقم که از وی بوی خون آید * معاذ الله که این سودا مرا
از سر برون آید * و از مریدان شیخ در آن روز دوازده کس بیعت کردند و گفتند
که امروز بدین عدد شرف کردیم شما چه میکنید هر چه حضرت خواجه اشارت فرمایند
آخر همه بیعت کردند مگر سید عبد الله شهیدی که یکی از اصحاب خواجه بود و او حاضر

اکتفا میکنیم آنگاه خواجه از خانقاه
بیرون آمدند و باقی اصحاب و
مریدان گفتند ما بیعتیم

نبود پس عزیمت خروج کردند نوربخش گفت حالیا استعداد این کار چنانکه می باید
نیست و با پادشاهی مثل شاهرخ میرزا که بر ایران و توران و هند و عرب و عجم
سلطانست بی استعداد تمام مقاومت نمی توان کرد چون محقق شد که این امر از
مقدرات الهی است آخر چنانکه مناسب از خروج انبیا یاد باید آورد که ایشان را
در وقت خروج هیچ استعداد ظاهر نبود القصه در جمعه چهاردهم سنه ست
و عشرین و ثمانمایه بکوه تیری که از قلاع ولایت ختلانست رفتند و خلق را
دعوت کردند و چون خبر بیعت کردن خواجه با میر نوربخش بسید عبد الله شهیدی
رسید مکرر پرسید که خواجه با او بیعت کرد انکس گفت که بیعت کرد او گفت که اگر
خواجه با او بیعت کرد ما از خواجه برگشتیم خواجه در کوه تیری همان لحظه این گفتار
سید عبد الله واقف شد و گفت درویشان عبد الله مرتد شد و این زمان خود را
در صدد ارشاد میدارد و بیعت بدست او باطل است آخر بعضی از مفسدان
سلطان بایزید را که از جانب میرزا شاهرخ حاکم آن دیار بود از داعیه خروج خواجه
و میر واقف ساختند و او پیش از آنکه اتباع خواجه و میر جمع شوند بسر ایشان
برفتند و ایشان را با جمعی از اعیان گرفته بجانب هراة روانه کردند و صورت
حال را بمیرزا شاهرخ عرضه داشت کردند چون خبر بمیرزا رسید حکم کرد که
خواجه و برادر او و جناب میر را هم آنجا بقتل آرند چنین گویند که همان روز
میرزا را درد شکم بمرتبه پیدا شد که مولانا حکیم الدین که از مقربان او بود و
در علم طب نظیر نداشت از معالجه عاجز مانده بود و آورده اند که اثنا بعرض رسانید
که سیدی چنین که در عالم مثل خود ندارد در زهد و تقوی و علم و ریاضت
و کمالات صوری و معنوی حکم بکشتن او کرده اید این درد شما را در تغییر
آن حکم است فی الحال نشان نوشتند که میر نوربخش را مقید بهرات آرند
و باقی را آنجا فانی سازند و مقارن این حال درد شکم میرزا تسکین یافت و
او را تنبیهی عظیم حاصل شد و چون قاصد بلخ رسید خواجه و میر و رفقای
ایشان را از انظار فتح رسانیده بودند هم آنجا خواجه و برادر او را شهید کردند
و میر نوربخش را مقید بهراة آوردند و چون از کیفیت حال رسیدند

باشند نظر خواهد آمد خواجه را مخفی
و گفت این زمان وقت ماست هم

کفت تصدیق بکوی کو سفند صحیح مسلمانی نکرده ایم و تیری بروی هیچکس
نینداختند و با وجود ظهور این معنی [illegible] مقید بحصار اختیار الدین
فرستادند و مدت هجده روز در چاه آن حصار بود بعد از هجده روز
از چاهش بیرون آوردند و همچنان مقید بشیراز روانه کردند و از متعلقان
خود جمعی بر او کماشتند که تا بسرحد خود برسانند چون از شیراز کذرانیدند
و به بهبهان که از مضافات خوزستان است رسانیدند او را آنجا نکاه
میداشتند و بعد از مدتی والی شیراز ابراهیم سلطان حکم کرد که بند از پای
او بردارند و بکذارند که بهر جا خواهد رود حضرت میر از آنجا بطرف
شوشتر و بصره روان شدند و از بصره بحله رفتند و مردم آنجا حضرت
میر را وظایف خدمتکاری بجا آوردند و از آنجا ببغداد و زیارت مشاهد
متبرکه توجه نمودند پس از آن بکردستان فیلی و بختیاری آمدند و جماعت
طوایف محبت و خدمتکاری بجای آورده در بیعت و انابت در آمدند امرا و اکابر
آنجا طریق انقیاد و اطاعت پیش کرفتند و مدتی سکه بنام او زدند و خطبه
بنام او خواندند دیکر از آنجا بکیلان آمدند و باز از آنجا بکردستان معاودت
نمودند و در این وقت میرزا شاهرخ در آذربیجان بود چون خبر وصول میر بکردستان
شنید بامرای آنحدود نوشت که هر جا میر و توابع او را یابند بند کرده روانه
اردوی میرزا سازند و بالاخره حضرت میر را کرفته باردوی میرزا شاهرخ بردند
و میر را بمجلس طلبیده با او عتاب و تهدید بلیغ نمود و چون بر حضرت میر
منکشف شد که او عزم قتل میر نموده لاجرم بحکم الفرار مما لا یطاق من سنن
المرسلین تمنا فرار نمود و سه شب در کوههای پر برف بسر می برد و ماکولی
نمی یافت و راهها با آدابی نمی بود آخر الامر از آنجا بخلخال آمد و والی آنجا او را
کرفته باردوی میرزا شاهرخ فرستاد میرزا فرمود که او را در چاه کردند و بعد
از پنجاه و سه روز او را از حبس بیرون آوردند همراه خود مقید بهراة
بردند و چون بهراة رسیدند میرزا شاهرخ بحضرت میر فرمود که روز جمعه
بر منبر باید رفت و از دعوی خلافت تبرا باید کرد و در آن مبالغه بسیار نمودند

حضرت

حضرت میر همچنان مقید بر منبر رفته کفتند که از این فقیر سخنی میکویند اکر کفتیم
و اکر نکفتیم ربنا ظلمنا انفسنا و ان لم تغفر لنا و ترحمنا لنکونن من الخاسرین
و فاتحه خوانده فرود آمد پس از آن در جمادی الاول سنه اربعین و ثمانمایه بند از
پای او برداشتند و حکم کردند که من بعد درس علوم رسمی کوید و کثرت بجود راه
نرهد و دستار سیاه نه بندد مدتی چنان بود باز میرزا شاهرخ ازو متوهم شد
در پانزدهم رمضان حکم کرد که او را به تبریز برند تا والی آنجا او را بروم رساند
چون به تبریز رسید آنجا مکتوبی مشتاق بصحبت رسید یریدون لیطفؤا
نور الله بافواههم و الله متم نوره و لو کره المشرکون آنجا بند از پای او برداشتند و
چون بطرف روم رفتن را اشارت و رخصتی غیبی نبود بطرف شروان رفتند از آنجا
بکیلان و در آنجا مدتی بجمعیت و صفا بعبادت حضرت حق تعالی مشغول شدند و
مترصد اشارت غیبی می بودند تا آنجا تخلص آن چیزیست که در تذکره مرید سمرقندی
مذکور بود و چنین از بعضی ثقات شنیده شد که حضرت میر بعد از فوت میرزا شاهرخ
بولایت ری شهریار تشریف قدوم میمنت آثار ارزانی فرمودند و در آنجا توطن اختیار
نموده قریه نفیس که سولغان نام دارد احداث فرمودند و در آنجا بعبادت و ارشاد
اشتغال مینمودند تا در تاریخ سنه تسع و ستین و ثمانمایه بروضه رضوان خرامیدند
بعد باغی که از مستحدثات ایشان در آن قریه بود مدفون کردیدند و بعضی از فضلا تاریخ
وفات و ایام حیات او را بدین وجه بنظم آورده

نظم

آفتاب اوج دانش نور چشم اهل دید ❊ نوربخش چشم و جان آن قهرمان ماء و طین
سال عمرش بود هفتاد و سه و سال وفات ❊ هشتصد و شصت و نه و ماهش ربیع الاولین
چارده زان ماه رفته پنجشنبه چاشتکه ❊ درکذشت از عالم فانی همام العالمین

مخفی نماند که جناب خواجه اسحق قدس سره که در اصل سید نیز بود همیشه ترویج مذهب
شیعه در خاطر او جلوه مینمود و از استیلای سلاطین اهل سنت خصوصا
میرزا شاهرخ بغایت ملول بود و چون حضرت سید محمد نوربخش بخدمت او رسید
و آثار رشد و نجابت و انوار علم و همت و شجاعت در ناصیه احوال میر دید از روی
درد دین و محبت خاندان سید المرسلین بر آن شد که بطریق بعضی از اکابر سلف

بهراة فرستاد و در آن مکتوب بود که تا بایخ
رسیدیم قریب صد هزار مرد بیار زمیندیم

که متغلبان عباسی وغیرهم خروج کردند او نیز وسیله آغاز دکه عالم را از لوث وجود متغلبان زمان پاک سازد • لاجرم جهت ترغیب عوام سید محمد نوربخش مهدی و امام نام نهاد • ودر مقام تدبیر ظهور و بروز در ایستاد • وچون تقدیر الهی برخلاف آن تدبیر رفته بود آن کار بجایی نرسید • وحضرت میر بدعوی مهدویت و امثال آن که بنا بر مصلحت وقت مذکور شده بود متهم گردید • ولهذا چنانچه مشهورست اگر کسی از مریدان حضرت میر ان مقوله از دعاوی چیزی ذکر مینموده خدمت شاه قاسم هم در حضور حضرت میر ایشان را توبیخ میفرموده و میگفته که شما میر ما را بدنام می سازید و بالجمله تشیع خدمت خواجه و حضرت میر و سلسله رفیعه ایشان الی یومنا هذا اظهر من الشمس و ابین من الامس بلکه در صدد این مجلس و ما بعد آن سخنان فیما بآشنا بکار برده ایم و تزکیه عقیده بعضی از اکابر را از تصریحات حضرت میر سند آورده ایم و از بعضی ثقات شنیده ایم که حضرت میر هر دار المومنین حله بخدمت شیخ اجل احمد بن فهد الحلی که در زمان خود از اعاظم مجتهدان شیعه امامیه بوده رسیده و در حوزه درس ایشان مدتی بقراءة فقه و حدیث اشتغال ورزیده و در رساله عقیده که باو منسوبست منصوصیه و عصمت و علم و تقوی و شجاعت و سخاوت را از جمله شرایط و ارکان امامت شمرده و در مبحث جهاد از کتاب فقه احوط که باو منسوبست آورده که والجهاد یعنی الاکبر والاصغر فلا بد فی کل منهما من امام ذکر حر بالغ عاقل مسلم عادل عالم شجاع سخی تقی ورع بل هاشمی بل علوی بل فاطمی فللجهاد الاصغر یکفی هذا القدر فی صفات الامام وللجهاد الاکبر ینبغی ان یکون الامام ولیا کاملا فی مقامات الولایة من الاطوار السبعة القلبیة والانوار المتنوعة الغیبیة والمکاشفات والمشاهدات آه ودر مبحث نکاح مذکور گشته که واما نکاح المتعة فهو نکاح موقت بمهر خاص صحیح سایغ شایع فی دین الاسلام ولا خلاف لاحد فی تحققه فی زمان رسول الله صلعم وصحبه وبعده ومن قال تغییره کان بالاجماع فقد اخطأ لان کثیرا من اکابر الامة اثبتوه والاجماع حقیقة ما کان بریا من الخلاف فاذا الحکم حاکم ذو شوکة

از کتاب مر

بامر ولم یقید لهذا علی خلافه خوفا من القتل او العوض لم یکن اجماعا و انما هو تبع البدیع عن الشریعة المحمدیة واحیاء ما فی زمانه ودر مبحث فرایض که هذا العول لم یکن فی الکتاب والسنة بل یدخل النقص علی الاختین دون الزوج ودر بعضی مکاتیب خود که بمولانا حسن نام نوشته از روی تعریض به سید عبد الله مشهدی فرموده که کسی که از اولاد علی باشد و منسوب بامام حسن و امام حسین و صحیح الطریقه امیر المومنین علیه السلام متروک کرده و طریق امیر الفاسقین معاویه و یزید علیهما اللعنه سلوک دارد امید امور کلی دینی در چنین حال از چنان کس لایق حال مرد حقانی نیست عاقبت محمود باد بحرمت کمل اولیاء من الاقطاب و الافراد والله اعلم بالصواب سید عارف زاهد

شاه قاسم فیض بخش قدس سره

خلف صدق سید محمد نوربخش و خلیفه ارجمند اوست بحلیه حلم و زهد و تقوی متحلی بوده اند • و وضیع و شریف آن روزگار استمداد همت از باطن فیض بخش او مینموده اند • مشهورست که سلطان حسین میرزای والی خراسان التماس بخت آمدن شاه قاسم از سلطان یعقوب که والی عراق بود نمود که شاید ببرکت دم و قدم حضرت میران مرضی که او را داد و لاطاری شده بود شفا یابد و جهة تحصیل رخصت شاه قصبه سمنان را که از نفایس قصبات خراسان بود بسلطان یعقوب پیشکش نمود و چون شاه قاسم بصحبت سلطان حسین میرزا رسید و ببرکت قدوم او میرزا از آن مرض خلاص گردید او را و بیگم حرم او را ارادتی عظیم بخدمت شاه بهم رسید تا آنکه قصبه بیابانک را بسیورغال شاه تعیین نمودند و همواره در تعظیم و تکریم او غایت مبالغه میفرمودند و چون مشایخ و علما و متصوفه اهل سنت که ما تند شیخ الاسلام تفتازانی و ملا جامی مشاهده آن امور نمودند عرق حسد و حمیت جاهلیه ایشان بحرکت در آمده از روی عداوت دینی در ان مقام شدند که وسیله انگیزند و آبروی آنحضرت را بر خاک مذلت ریزند بنا برین از خدمت میرزا التماس نمودند که چون خدمت شاه قاسم باین ولا

تشریف آورده اند بخواهیم که خاص و عام از برکات انفاس قدسیه ایشان
مستفیض گردند و در روز جمعه بر منبر رفته موعظه فرمایند که همگی از فواید
فواید ایشان استفاده نمایند و غرض ایشان آن بود که چون حضرت شاه
در علوم رسمی دستگاه ندارد در مجلس وعظ از هر طرف او را سوآلات
کنند و سوالات مشکله در میان اندازند تا شاید عجز او را اظهار سازند
و چون سلطان حسین میرزا از تدبیر ایشان بیخبر بود التماس آن معنی از
حضرت شاه نمود و شاه نیز قبول فرمود القصه چون روز جمعه در آمد حضرت
شاه حسب الموعود بر منبر بر آمد بعد از حمد و ثنای الهی و درود حضرت رسالت
پناهی و آل و ولایت جاهی شروع در بیان فضیلت ذکر لا اله الا الله نمود در بین
المعانی عبد الرحمن جامی فرصت یافته خواست که اشکال مشهور را که در
کلمه طیبه واقع است القا نماید لاجرم متوجه جانب شاه شده گفت که در کلمه
لا اله الا الله بحثی دارم میخواهم که بر شما عرض نمایم خدمت شاه از روحانیت
حضرت شاه ولایت امداد نموده در بدیهه فرمودند که ما در عراق میشنیدیم که
تو در کلمه علی ولی الله بحث و نزاع داری آخر تو در کلمه لا اله الا الله هم بحث داشته
از استماع آن کلام لطافت نظام حاضران انام بر جامی خام خندیدند و حضرت میر
فاتحه خوانده مجلس وعظ را بهمان منتهی ساختند در تاریخ حبیب السیر
مسطور است که شاه قاسم در زمان فرخنده نشان خاقان مغفور سلطان حسین
میرزا از عراق بخراسان تشریف آورده آن پادشاه عالیشان در تکریم و تعظیم
خدام ذوی الاحترامش مبالغه فرمود و میرزا کیچک دست ارادت در دامن
متابعتش زده همواره از باطن سیادت میامنش اقتباس انوار سعادت مینمود
و بعد از آنکه میرزا کیچک داعی حق را لبیک اجابت گفته وفات یافت شاه
قاسم بر وفق حدیث حب الوطن من الایمان بصوب عراق شتافت و در ولایت
ری متمکن گشته پرتو لطف و احسانش بر وجنات ساکنان آن حدود تافت
و چون شاه دین پناه لوای کشور گشائی بر افراخت آنجناب را کما ینبغی مشمول
مراحم بیدریغ گردانیده و از سایر سادات عالم بمزید انعام و اکرام مستثنی

وممتاز

وممتاز ساخت و شاه قاسم در ظلال دولت ابدی الاتصال در کمال فراغ بال اوقات
خجسته ساعات میگذرانید تا در شهور سنه نهصد و هشتاد یک ندای
یا ایتها النفس المطمئنة را بگوش هوش شنید و متوجه ریاض قدس گردید
الشیخ الفاضل الموحد الکامل شمس الدین محمد بن یحیی بن علی الجیلانی اللاهیجی
النوربخشی قدس سره اعظم و افضل و اکمل خلفای حضرت سید محمد نوربخش است
اگر جمیع سلسله شریفه نوربخشیه بلکه تمام سلسله علیه همدانیه بلکه کافه سلاسل
صوفیه بوجود او افتخار کنند میسزد در شرح بعضی از ابیات گلشن راز ذکر
سلسله شریفه خود نموده و گفته که چون سخن بمرکز دایره وجود که کامل و هادی
زمانه است سلسله او منجر شد ذکر سلسلة الذهب نمودن که چون زر سرخ از
محک غشها پاک است و این فقیر حقیر بعنایت و هدایت الهی دست اعتصام در و
زده باعلی مراتب کمال که لایق استعداد مخصوص خود بوده رسیده است مناسب نمود
که تذکرة الاولیا باشد بدانکه این فقیر محمد بن یحیی بن علی علاء جیلانی لاهیجی ام
مرید حضرت سید محمد نوربخشم و آنحضرت مرید حضرت خواجه اسحق ختلانی است
و آنحضرت مرید امیر سید علی همدانی است و آنحضرت مرید شیخ محمود مزدقانی
و آنحضرت مرید شیخ علاء الدوله سمنانی است و آنحضرت مرید شیخ نور الدین
عبد الرحمن اسفراینی است و آنحضرت مرید شیخ احمد ذاکر جوزقانی است و
آنحضرت مرید شیخ علی بن لالاست و آنحضرت مرید شیخ نجم الدین کبری است
و آنحضرت مرید شیخ عمار بن یاسر بدلیست و آنحضرت مرید شیخ ابو نجیب
سهروردی است و آنحضرت مرید شیخ احمد غزالی است و آنحضرت مرید شیخ
ابو بکر نساج است و آنحضرت مرید شیخ ابو القاسم گرکانیست و آنحضرت مرید شیخ ابو عثمان
مغربی است و آنحضرت مرید ابو علی کاتبست و آنحضرت مرید شیخ ابو علی رودباریست
و آنحضرت مرید حضرت شیخ جنید بغدادیست و آنحضرت مرید شیخ سری سقطی است
و آنحضرت مرید شیخ معروف کرخیست و آنحضرت مرید حضرت امام علی بن موسی الرضاست
و آنحضرت مرید حضرت امام موسی کاظم است و آنحضرت مرید حضرت امام جعفر صادق است
و آنحضرت مرید حضرت امام محمد باقر است و آنحضرت مرید حضرت امام زین العابدین

وآنحضرت مرید حضرت امام حسین شهیداست وآنحضرت مرید حضرت امام الاولیا
علی مرتضی است وآنحضرت مرید حضرت خاتم الانبیاء محمد مصطفی است صلوات الله
وسلامه علیهم اجمعین بتواتر رسیده که حضرت سید سند میر صدر الدین محمد
شیرازی وعلامه دوانی در بعضی از مقامات رکاب ولایت انتساب شیخ را
از روی تعظیم گرفته سوار ساخته اند واز بعضی ثقات شنیده شد که هرگاه که
علامه دوانی بزیارت جناب شیخ میرفت چون نعلین شیخ را بر آستان خانه
میدید اول آنها را برداشته بچشم وروی خود میمالید وبعد از ان متوجه سلام
شیخ میگردید وبا آنجناب طریقه صحبت می ورزید وقاضی میر حسین یزدی
در بعضی از کتابات که بخدمت شیخ نوشته تعریف او برین وجه ادا نموده که حضرت
ارشاد پناه آیینه صفات الله گوهر درج ولایت اختر برج هدایت واقف
حقایق ناسوت عارف دقایق لاهوت صاحب فناء الفناء ناصب لواء
البقاء مسافر مراحل جبروت مجاور منازل ملکوت وملا بنائی که ملای شاعران
وشاعر ملایان بوده در مدح شیخ این قصیده لطیف در سلک نظم کشیده

ای بی کمال فضل که بر اعیان داوری ۞ هر خشت آستانه تو آیینه یقین
بر مسند اقتدار تو اقطاب راهبر ۞ با خیمه جلال تو اوتاد همنشین
غوث زمانه شیخ محمد که ذات او ۞ همچون محمد آمده بهر امان امین
تا دیده ام چو مردم چشمت سیاه پوش ۞ النور فی السواد بیقین شد مرا یقین
انگو مثال داشت بشب نور آفتاب ۞ در خلعت سیاه بیا گو ترا ببین
ننهد نشان ز ملک ولایت جز انکه او ۞ شد در ارادت تو سیه پوش چون نگین
خصمت چو با فرانچه کند جامه را سفید ۞ کامد سیاه دل ز خطا همچو مشک چین
قصر جهان ز خوزه علم تو با صدا ۞ گوش فلک ز حلقه ذکر تو پر طنین
تصدیق منطق تو بجدی معین است ۞ کز قول او حقایق اشیاست مستبین
نطقت معرفی که بود قول شارحش ۞ قولت قضیه که بود صدق او یقین
ماه مسافر از سر خوان تو توشه خواه ۞ وز خرمن عطای تو خورشید خوشه چین
منکر نشد ز شکر نطق تو کامجوی ۞ تلخ است در مذاق جعل طعم انگبین
گردون برای دانه تسبیحت از نجوم ۞ در رشته شهاب کشد گوهر ثمین
پیش رخ تو سجده بود حق بود که هست ۞ در روی ظهور جبهه مجموع عابدین
سلطان توئی که ملکت فقر است مسخر ۞ خاقان توئی که ملک تو گردیده ملک دین
روز سفید چهره ترا چاکر مطیع ۞ شام سیاه چرده ترا هندوی کمین
بر حاصل دو کون زنی پشت دست را ۞ گاهی که در سماع برافشانی آستین
شعر تو در لباس خط انکس که دید گفت ۞ آب حیات بین که بظلمت شده قرین
خلوت سرای خانقاه تو کرد چاشنی خلق ۞ ان شاء ادخلوا بسلام وآمنین
شد طرفه تر ز خلد برین خانقاه تو ۞ وین طرفه تر که خلد برینا ستهم برین
رضوان برای رونق خاک درگهش ۞ جاروب بسته است ز مژگان حور عین
در بوته گداز مریدان که بوده اند ۞ از آتش مجاهده ایام اربعین
نوساختی همی بنظر مس قلبشان ۞ اینک دلیل وشنشان زر دیگ جبین
دین پرور از شعر تو یک مصرع آورم ۞ در حسب حال خود من غمدیده حزین
زین شعر گفتنم نبود این وان غرض ۞ من رند مطلقم نه مقید بآن واین
خواهم کلالدوار بمایم ادین دیار ۞ زیرا که هست بر جگرم داغ آتشین
کار من او فتاده بجمعی که از خری ۞ شعر از شعیر فهم نکردند ودین از تین
فریاد ازین سبع صفتان که بحال الحرص ۞ بر میکنند همچو سگ از گربه پوستین
ناید بچشم شان بجز از عیب مردمان ۞ یارب که کنده باد ز سر چشم عیب بین
از کاینات هیچ ندانسته غیر خود ۞ وانگه بیسار تفرقه ناکرده از یمین
بود از دم فرشته ملالم بملک خویش ۞ اکنون بدیو ودد کاسیرم سزاست این
تحدید فوق تاکه کند سطح آسمان ۞ تخفیف ثقل تا شده از مرکز زمین
بادا باختیار تو موقوف سیر آن ۞ بادا باقتدار تو قایم ثبات این
چندان شمار سبحه عمرت که روزگار ۞ در رشته شهور کشد مهره سنین

از جمله تصانیف او شرح کتاب گلشن راز بر علو شان وسمو مکان او شاهدی
در عدالت ممتاز است وبا انکه بسیاری از فضلا مانند قاضی میر حسین و
شاه تاج الدین داعی بران شرح نوشته اند اما شرح جناب شیخ را برانها

نسخه

ترجیح بغایت ظاهرست و در وقتی که جناب شیخ باتمام آن شرح موفق شد
از انرا نزد ملا جامی بهرات فرستاده بود و ملا جامی این رباعی در صدد جواب
کتابت نوشته بخدمت شیخ ارسال نمود رباعی ای فقر تو نور بخش ارباب نیاز
نوعی ز بهار خاطرت گلشن راز * یکره نظری بر مس قلبم انداز
باشد که بریم ره بحقیقت ز مجاز * و مشهورست که چون حضرت شاه اسمعیل
انار الله برهانه تسخیر ولایت فارس و شیراز نمودند قصد زیارت جناب شیخ
فرمودند و بعد از ملاقات از شیخ سوال نمودند که چرا لباس سیاه را اختیار
نموده اید شیخ فرمودند که جهة تعزیت حضرت امام حسین علیه السلام
حضرت شاه فرمودند که تعزیت ایشان قرار یافته که در سالی ده روز بیش
نیست شیخ گفت مردم غلط کرده اند تعزیت آنحضرت تا دامن قیامت باقیست
و از شیخ ابو القاسم نصیر نبیره حضرت شیخ منقولست که حضرت شیخ چون
مرجع طوایف انام بود لاجرم هرگاه حنفی مذهبی در سلک مریدان و مرتاضان
او در می آمد و او را فتحی روی نمیداد شیخ با او میگفتند که مذهب شافعی اختیار
باید کرد تا ترا فتوحات حاصل شود و چون از مذهب حنفی بمذهب شافعی
انتقال مینمود و در آن حالت نیز ریاضت او فایده نمیداد او را از مذهب
شافعی بمذهب شیعه انتقال میفرمود با او میگفت که جماعتی از درویشان
که در سلوک کمال یافته اند از این قبیل اند و بنا بر مصلحت حال ما ترا بیکبار
از مذهبی که داشتی باین مذهب انتقال نفرمودیم و اقوای ادلهٔ ایمان شیخ
بزرگوار نزد این خاکسار آنست که جد بزرگوارم نور الله مرقده در دار الملک
شیراز با او صحبت داشته و او را از اهل ایمان میدانسته و از کتابتی
که میان ایشان دایر گشته حقیقت حال شیخ نیز غایت ظهور دارد و در
مقام شرح این بیت از کتاب گلشن راز که بیت ز هر سایه که اول گشت حاصل
در آخر شد یکی دیگر مقابل * اظهار موالاة حضرت شاه ولایت بر وجه
اکمل نموده و گفته یعنی چنانچه از سیر و دور خورشید حقیقت حضرت
رسالت در انقلاب درجات ارتفاع از جانب مشرق نبوت از هر نقطه

سایه

سایه و یقین کاملی ظهور یافته بود تا بزمان آنحضرت که وقت استوا بود در رسید
و سایه پنهان شد چون آن خورشید از استوا در گذشت و روی بجانب انحطاط
در مقابل هر شخصی از اشخاص انبیا علیهم السلام تعینی و تشخصی از اولیا واقع
توانند بود چه در دایره در مقابل و محاذی هر نقطه از نقاط شرقی نقطه از
نقاط غربی علی البتة می باشد مثال آنکه نسبت با زمان حضرت رسالت محمدی
علیه السلام در جانب نبوة که بمثابهٔ مشرق تصویر نموده شد هیچ نبی مرسل
از حضرت عیسی علیه السلام اقرب نیست که انی اولی الناس بعیسی بن مریم فانه
لیس بینی و بینه یعنی نبی که داعی خلق بحق باشد که عبارت از نبی مرسل است
و از جانب مغرب که جانب طرف ولایت تصویر نموده شد مبدا ظهور سر ولایت
مرتضی علی گشت و حضرت رسالت علیه السلام فرمود که ان علیا منی و انا منه
و هو ولی کل مومن و ایضا انا اقاتل علی تنزیل القرآن و علی یقاتل علی تاویل
القرآن و ایضا قال علیه السلام لابی بکر یا ابا بکر کفی و کف علی سواء فی العدل
و ایضا انا مدینة العلم و علی بابها فمن اراد العلم فلیأت الباب و ایضا انا و علی
من شجرة واحدة و الناس من اشجار شتی و ایضا قسمت الحکمة علی عشرة اجزاء
فاعطی علی تسعة و الناس جزء واحدا و ایضا اوصی من آمن بی و صدقنی بولایة
علی بن ابی طالب فمن تولاه فقد تولانی و من تولانی فقد تولی الله و ایضا
لما اسری بی لیلة المعراج فاجتمع علی الانبیاء فی السماء فاوحی الله تعالی
الی سلهم یا محمد بماذا بعثتم فقالوا بعثنا علی شهادة ان لا اله الا الله و علی الاقرار
بنبوتک و الولایة لعلی بن ابی طالب و دلیل بر آنکه علی [illegible] علیه السلام مبدا سر
ولایت است آنست که سلسله جمیع کاملان اولیاء الله بعلی [illegible] علیه السلام میرسد
و از و بحضرت رسالت علیه السلام اتصال می یابد نظم

داری دلا هوای سلوک طریق حق * باید قدم نهی بره شاه لا فتی
شاهی که از بلندی قدرش خبر دهد * ایزد بهل اتی و بتاکید انما
بر تخت ملک فقر چو او شاه مطلقست * شاهان فقر جمله بدو کرده اقتدا
وصف کمال اوست سلوک و لو کشف * کس را نبوده عرصهٔ این بعد انبیا

پس هر آینه مرتضی علی در مقابل عیسی علیه السلام باشد و مصدق این معنی است
که چنانچه درمیان انبیا عم بر الوهیت هیچ نبی غیر عیسی علیه السلام قایل
نشده اند همچنین درمیان اولیا و اوصیا بر الوهیت غیر شاه اولیا قایل
نشده اند دیگر آنکه چنانچه در قرآن کریم مذکورست عیسی عم میفرماید که
قوله تعالی وانبئکم بما تاکلون وما تدخرون فی بیوتکم از ثقات مرویست
که مرتضی میفرماید که اگر نترسیدمی که شما بحضرت پیغمبر علیه السلام کافر شوید
اخبار شما مینمودم بهرچه شما خورده اید و بهرچه درخانهای خود ذخیره
کرده اید و از ینجا قیاس سایر اولیا با باقی انبیا علیهم السلام میتوان نمود و مناسبه
بینهما تحقیق میکن و چون اجازه سیوم که جناب سید محمد نوربخش بشیخ
بزرگوار داده مشتمل بر بیان مرتبهٔ فضل و کمال آن خلاصهٔ ارباب ذوق
وحال است لاجرم در نقل بذکر آن اشتغال نموده میگوید که حضرت شیخ
در ذیل بیان نسبت ارادت خود از شرح گلشن گفته که طریق اکابر طریقت
که مرشدان کامل اند آنست که چون مرید باخلاص بخدمت و عزلت و خلوت
و صحبت که ارکان اربعه طریقتست تربیت فرمودند و آن مرید بکمالی که لایق
و در خور استعداد فطری خود است رسید و میخواهند که باشارت الهی اورا
بدعوت خلق و ارشاد مشغول سازند البته اجازت ارشاد که لایق کمال او باشد
جهت وی می نویسند تا طالبان قابل بدانند که دعوت و ارشاد او باشارهٔ
الهی و امر کاملی است نه آنکه مانند شیخان متصنع بر هوای نفس و حب جاه
میخواهند که خود را شیخی سازد و او را مریدان و تابعان باشند و این فقیر شانزده
سال در خدمت آنحضرت بودم و بامر ایشان گاهی بخدمت و گاهی بخلوت و
عزلت اشتغال مینمودم و سه اجازت ارشاد بحسب تفاوت احوال معنوی
که دست میداد بسه نوبت بجهة این فقیر نوشته اند سواد اجازه ارشادی
که در نوبت اخیره نوشته بودند جهت تیمن و تبرک بمناسب محل ایراد
کرده میشود و آن اینست بسم الله الرحمن الرحیم کمل اولیا و فحول علما
و مشاهیر محققان و عرفا و اعاظم سلاطین و امرا و طالبان و قابلان

و خواص و عوام و جمهور امت حضرت سید الانام اوصلهم الله تعالی الی سعادة
معرفة المرشدین و محبة الکاملین را بعد سلام اعلام میرود که حاوی جناب
تجلی مآب قدوة المکاشفین عمدة الواصلین زبدة المحققین خلاصة العلما
الراسخین نقاوة الاولیاء المرشدین مفخر الکاملین فرزند جانی شیخ محمد گیلانی
ادام الله برکات تجلیاته و کمالاته در عنفوان شباب بعد از اکتساب علوم صوری
بسبب جاذبهٔ الهیه بصحبت این فقیر رسید و بشرف توبه و انابت مشرف شد و تلقین
ذکر خفی گرفت و شرایط خدمت و عزلت و خلوت و صحبت چنانچه وظیفه ارباب
طریقتست مرعی داشته و نتایج شریفه این مقدمات مقبوله از اطوار سبعه
قلبیه و انوار متنوعه غیبیه و مکاشفات و مشاهدات و معاینات و تجلیات
آثاری و افعالی و صفاتی و ذاتی و سیران و طیران در عوالم لطیفه ملکوتی
و جبروتی بسنین ربوبیة و الهیة و سرمدیة و سکر از شراب بحار شراب طهور
و عالم نور و فنا فی الله و بقا بالله و مظهریة و کلیة و معرفة حقایق توحید
علمی و عیانی و اتصاف بجوامع اسما و صفات الهی بظهور پیوسته از اعیان واصلان
کامل و مرشدان مکمل شد و در صحبت این فقیر بتربیت سالکان قیام نموده
و تعبیرات غریبه فرموده و کلاب وی از اطوار و انوار و مکاشفات و تجلیات
بسالکان تعدی نمود چون حضرت الله تعالی این دولت عظمی و سعادت کبری
ویرا کرامت فرمود باشارة الهی فرزند مشار الیه را اجازه فرمودیم که بندگان
خدا را بخدا دعوت و دلالت کند و توبه طالبان و بیعت قابلان قبول نماید
و تلقین ذکر خفی قوی مشروط بشرایطی که در صحبت دیده و دانسته و در اربعینات
متعدده خود بران مواظبت نموده بگوید و با بعضی بنشیند و سالکان را باد
بنشاند و علوم شرعیه از فقه و حدیث و تفسیر و تصوف و غیره که نسبت خود را
دارد با این فقیر درست کرده است نقل کند بسبیل همچنان اکمه و برادر کمالات
مذکوره راسخ و متین دانسته صحبت شریفه ویرا مغتنم دارند و انفاس متبرکه ویرا
در جمیع ابواب دینی قبول نمایند و هر کس از طالبان و قابلان که داعیه توبه
و بیعت داشته باشد دست او را دست این فقیر دانسته با او بیعت فانا

کند وملازمت صحبت وخدمت وقبول نصیحت ویرا کبریت احمر واکسیر اعظم
تصور نموده منتج خلاصی از مهالک معاصی ومثمر حصول کمالات نامتناهی وقرب
بسرادقات حضرت الهی دانند وظیفهٔ مشار الیه اگرچه دعوت وتربیت
وشفقت ونصیحت از بندگان حق دریغ نداردو پیوسته وظایف ریاضات
ومجاهدات وارد واوقات موظف دارد ودر جمیع اوقات وابواب قوا
شریعت وآداب طریقت چنانچه دیده است مرعی داشته در شیب وشباب
دقیقهٔ ازان فرو نگذارد حضرت الله تعالی جمیع امت محمد را بواسطه متابعت
ومبایعت کمل اولیا ومحققان عرفا که وارثان حقیقی حضرت مصطفی
صلی الله علیه وآله وسلم وحضرت مرتضی علی علیه السلام اند از هواجس
نفسانی ووسواس شیطانی رهانیده بکمالات معنوی رسانا دومی
کامل وکاملان مکمل وهادیان سبیل را بر سجادهٔ شریعت وسجادهٔ طریقت
راسخ ومستقیم دارا دبحرمت کمل اولیا من الاقطاب والافراد از ابتدا
بسم الله تا اینجا بی زیاده وکم سواد آن اجازت است جناب شیخ بعد از
وفات سید محمد نوربخش در شیراز رحل اقامت انداخته بسیاری از اهل کشف از
دامن تربیتش برخاسته وخانقاه عالی موسوم بخانقاه نوربه درانجا ساخته وخلوتخانها
دران ترتیب داده وهمه ساله بالتفاق جمعی که دست ارادت وانابت باو داده بود
بار بعینات قیام واقدام مینمودند وسلاطین زمان اورقبات نفیسه بران
وقف نموده تولیت آنرا بجناب شیخ واولاد امجادش تفویض نموده اند وقبر منور
شیخ هم دران بقعه است وچنانچه از قصیدهٔ ملا بنائی نیز مفهوم شد جناب
شیخ گاهی فکر نظم مینموده اند واسیری تخلص مینموده اند دیوان او
وشطری از اشعار او در اثنای شرح گلشن راز مذکور است وفات شیخ در

الشیخ المرشد العارف المعروف بمخدوم اعظم حاجی محمد خبوشانی قدس سره

نسبت ارادت او بچهار واسطه بحضرت امیر سید علی همدانی نور الله مرقده میرسد
چه جناب شیخ از خلفای شیخ شاه علی اسفراینی اند وشیخ شاه علی از خلفای شیخ

رشید الدین محمد وایشان از خلفای امیر شهاب الدین عبد الله برزش آبادی مشهدی است
که مدعی خلافت خواجه اسحق ختلانی بوده که او خلیفهٔ سید علی همدانی است والحال
مریدان سید عبد الله را در خراسان صوفیه میگویند ومریدان سید محمد نوربخش را که
باتفاق خلیفهٔ خواجه اسحق بود نوربخشیه میخوانند ومیان مریدان این دو طایفه
در اثبات ونفی خلافت سید عبد الله مناقشهٔ بسیار است جناب مخدومی در
اوایل حال وقبل از رسیدن بدرجهٔ تکمیل وکمال چندگاه در هرات بتحصیل علوم بسر
میبرده اند ودران ایام باصناف ریاضات وانواع عبادات اوقات خجسته
ساعات را مصروف میکردانیدند تا آنکه بعد از چند سال شیخ شاه علی را در واقعه
دیده اند که آن واقعه مشعر بوده بتوجه او بجانب ایشان بنابران از مقام صدق
وشوق قدم ارادت برگرفته عنان توجه بجانب اسفراین تافته وصحبت
وملازمت شیخ شاه علی را دریافته وبالجمله جناب شیخ از اولیای کبار و
موالیان اهل بیت اطهار است وروایتست که چون جناب شیخ همواره مجلس
شریف خود را بذکر مناقب حضرت امیر المومنین علیه السلام مزین میکرده اند
واز تهمت معاندان نمی اندیشیدند لاجرم جمعی از ناسپاسان فقهای خراسان
غایبانه شطرنج عداوتی با او می باختند وفتوای قتل او را در خاطر خود مقرر
میساختند تا آنکه یکی از عوام کالانعام بگوش اضل انام که در هرات شیخ الاسلام
نام داشت خبر رسانید که شیخ حاجی محمد خبوشانی بنابر مذهبی که میدانی رسالهٔ
اعلام الهدی را که از تالیفات شیخ شهاب الدین سهروردی است در مجلس خود
میخوانند وحل بعضی از کلمات آن بروفق مقاصد شیعه مینمایند واضلال مردم میکنند
بنابرین شیخ الاسلام حکم نمود تا اولیای والی خراسان او را از خبوشان بهرات
بردند واو را بنظر شیخ الاسلام در آوردند وچون آن مدبر ناقبول بعداوهٔ
اهل بیت رسول وحب آل رسول مفطور ومجبول بود آن شیخ بزرگوار را
اهانت وایذای بسیار نموده گفت که چرا رسالهٔ اعلام الهدی را در مجلس خود
میخوانی وترجمهٔ آنرا بمردم می آموزانی وایشان را از طریق اهل سنت بر میگردانی
شیخ در جواب گفت هرگاه چنین تصنیفی از چنان بزرگی در عالم مشهور شده

باشد وهرگز کسی از علمای اهل سنت طعنی بر مصنف او نکرده باشند وحکم بخنق
وشستن آن رساله نفرموده اند پس برخواننده آن چرا این همه مؤاخذه وتعزیر
متوجه شود شیخ الاسلام گفت شیخ شهاب الدین آن رساله را بعبارت عربی
تالیف نموده وعوام حل آن نمیتوانند کرد وخواص بعضی از کلمات او را که بظاهر
مخالف مذهب اهل سنت است تاویل میکنند وبه ان چندان مفسده نیست
اما مفسده این بسیارست که تو ظاهر ترجمه آنرا بر خاص وعام میخوانی ومردم
بسبب اعتقادی که باتو دارند آنرا باور میدارند وهمان طریقه را حق میشمارند
القصه آخر میر محمد یوسف هروی رازی که از اکابر هرات وتلمیذ شیخ الاسلام
ومعتقد شیخ بزرگوار بود شفاعت شیخ نمود واورا بصد حیله از کشتن و
سوختن خلاص فرمود نظم قتل این بنده بشمشیر تو تقدیر نبود
ورنه هیچ از دل بی رحم تو تقصیر نبود آورده اند که چون جناب شیخ از شیخ الاسلام
مذکور آزرده خاطر شده از هرات بیرون آمد در ظاهر هرات یکی از درویشان
اینجا باو دوچار شد و پرسید که معامله تو با شیخ الاسلام بکجا رسید والحال
بکجا میروی جناب شیخ در جواب گفت که میروم که ٤ من وساقی بهم سازیم وبنیاد دین
براندازیم وگویند که مراد شیخ از ان ساقی مظهر جلال الهی شاه اسمعیل بود انار الله
برهانه که بعد از اندک روزی شیخ الاسلام بنایره غضب جهانسوزش
سوخته گردید وبجزای اعمال خود رسید وجناب شیخ در زمان ایالت عبید خان
اوزبک در بلده خواف در ثمان وثلثین وتسعمایه وفات یافت الشیخ العاهد
العارف الاوحدی عماد الدین فضل الله المشهدی قدس سره
شاه باز بلند پرواز آسمان استعداد وولایت وهمای فضای هدایت
بود بعد از تحصیل علوم ظاهری در عنفوان ایام جوانی بخدمت مخدوم اعظم
شیخ حاجی محمد خبوشانی رسیده ودر اندک زمانی بمرتبه عالیه کمل اولیا
واصل گردیده بعضی از محققان این وادی اورا قرین شیخ مجد الدین بغدادی
میدارند وبعضی از وافضل واکمل میگذارند واز لطایف اتفاقات انکه در
میان این دو عارف عالیمقام در احوال ظاهری نیز موافقت تمام است

انکه هریک از ایشان محبوب شیخ خود بوده اند وپیش از شیخ خود وفات نموده اند
وهریک از ایشان لباس اهل ظاهری پوشیدند ودر مصلحت ملوک وامرا
ونصیحت ایشان میکوشیدند وهریک در ایام جوانی بحکم سلطانی شربت شهادت
وسعادت جاودانی نوشیدند وچون مجملی از احوال ومقامات آن شاهباز
اوج شهود از اجازه که پیر او شیخ حاجی محمد جهت او نوشته ظاهر بود نقل آن
درین مقام مناسب نمود وصورت اجازه بعد از تقدیم حمد الهی ودرود حضرت
رسالت پناهی اینست پوشیده نماند که درهر زمانی حق را سبحانه بر روی زمین
بندگان اند که بموافقت توفیق الهی میوه صفت بر شاخ شجر انسانی به پرتو
آفتاب محبت الهی وتابش ماه معرفت نامتناهی پرورش یافته تحفه باغ آفرینش وقوت
قلوب اهل دانش وبینش میشوند وباغبان صنع ایشانرا بر اطباق عزت وبر سر دست
عنایت گرفته بنظر نظارگیان جمال باکمال ملک علام جلوه میدهند ومقصود از
باغ ودرخت شهود وجود فایض الجود ایشانست وببرکت متابعت نبوی ایشان
نیز از نعت لولاک لما خلقت الافلاک حصه وبهره دارند چنانکه از حدیث نبوی
معلوم میشود که مادامی که یکی از ایشان باشد قوام عالم باشد واگر هیچکس از ایشان
نباشد قیامت قایم گردد ودرین عصر وزمان بتایید حضرت منان یکی از
آنان فرزند همت بلند والا پسند سالک مسالک شریعت وطریقت
واقف مواقف اسرار حقیقت محظوظ خواطف عنایت مجذوب جواذب هدایت
المؤید من عند الله ابو الوقت الشیخ عماد الدین فضل الله متع الله المسلمین و
الطالبین بارشاده وبرکاته تقواه ابن الاجل المحترم خواجه علاء الدین علی بن
الصدر المکرم خواجه کمال الدین نعمت الله البرزشی آبادی الطوسی است که در مدت
اندک بکمتر از یک سال بحلیه کمال محلی شده در ایام خلوت دوازده شب را
اطوار سبعه بترتیب وتفصیل طی کرده وچون ماه شب چهارده از افق ولایت
کبری طلوع نموده وبخاصیات وتجلیات آثاریه وافعالیه وصفاتیه و
ذاتیه مشرف گشته نظم آتش او را ساخته همرنگ خود من چگویم کین نزاد حد عد
نظم از بس که آن نگار همی کرد شکار بگرفت بوی یار وهوا کرد بوی طین
بحر تجلیات ذات که درجه اول نعوت مجاری صفات جریان نمود وجمله

تخلق باخلاق واحوال وولایت وحقایق ونهایات ومقامات عالیات محقق
شد که اشرقت الارض بنور ربها ودر روضت قلیل چون ملک جلیل اسفار از نعم
دست داده وانقدر از اصناف شهودیات روی نموده که قل لو کان البحر
مدادا لکلمات ربی لنفد البحر قبل ان تنفد کلمات ربی ولو جئنا بمثله
مددا تطبیق آفاق وانفس میسر گشته از آیه سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی
انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق برخورداری یافته وبرموز اسرار کنت کنزا
مخفیا بشرف عیان مشرف شده کوس دولت سرمدی برکوبید ولخانه او مبین شد
وخطبه سعادت قرب حضرت عزت بنام او میخوانند وذلک فضل الله یؤتیه من
یشاء والله ذو الفضل العظیم در تاریخ اواسط ذی قعده الحرام سنه سبع وتما
که درویشان وایشان بزیارت آستانه ملک آشیانه حضرت سلطان طریقت
وبرهان حقیقت قطب الاقطاب والغوث الاعظم لاولی الالباب شاهباز
سبک سیر سلطان ابو سعید بن ابی الخیر قدسنا الله باسراره بیمنه مبارکه
سرافراز شده بود ندا از عالم غیب بی عیب تصریح وکنایت بشارت بعبارت
وکنایت اجازت ارشاد این فرزند سربلند صاحب تکمیل بر سبیل تعجیل صادر
شد وکتابت آن بالعجل لما بلغ الکتاب اجله بالفاظ عربی شده بود بود
بعضی از خادم لازم التکریم آن خانواده رفیع مرتبه عالی منقبه که امتثال
امر ایشان برین خادم درویشان لازم است استدعا فرمودند که اگر بفارسی
نیز مضمون این مکتوب مرقوم گردد مرغوب خواهد بود امتثال امر ایشان را
مرة بعد اخری این معنی در سلک تقریر وحیز تحریر برآمد **شعر**
اعد ذکر نعمان لنا ان ذکره ۞ هو المسک ما کررته یتضوع **نظم**
سلطان من نرح شوقش دادی ۞ کرکی بودی که باور داشتی ۞ اما هرچند تکرار خواهد
یافت از پرده الفاظ آن معانی بی معرفت او بر ممکنان نخواهد تافت که اولیائی تحت
قبابی لا یعرفهم غیری غیرت خداوندی دست کشف غطا نمیدهد بلکه عبارت واشارات
همدم دکاغذ وقلم محرم نیست **نظم** کاندرین روزگار نافرجام ۞ جامه خصم است وسایه نامحرم
اما ارباب معانی در خلوت سرای جانی از زبان بی زبانی بسمع روحانی ادراک این

رمز نهانی میکند ای یاران با تمیز وای دوستان خوشتر از همه چیز این باکوره
بستان غیب را گرامی دارید ودولت کثیر البرکة او را غنیمت عظیم شمارید
وحکم دل وجان خود را بمحبت او سپارید ودست دعا و نیاز بحرمت دولت این
کرامت برآرید **نظم** طایر ایوان لاهوتی ویست ۞ بلبل گلزار ناسوتی ویست
ماورای چشم وجان شی آشیانش ۞ او ز مرغان باغ لا مکانست
شاهبازان جهان صید ویند ۞ پاکبازان جمله در قید ویند
ای خوش آن مرغی که در پرواز او ۞ فهم کرد از نیکبختی راز او
تا شکسته بالکان بروی تنند ۞ قاصد از زیر آید از چرخ بلند
در دوی او یزند تا باز آن شوند ۞ گرچه جغدانند شهبازان شوند
یا در الحرم تا ز وی کو کسی ۞ ای دریغا غافلند از وی بسی
وصف او کردم که شاید پی برند ۞ پیش از آن کز فوت او حسرت خورند
بعد الاستجازه من الله والاستخاره من ارواح اولیاء الله وامتثال الامر غیبی
این خادم حقیر فقیر نیز بموافقت اولیا ومتابعت اصفیا فرزند ارجمند مشار الیه را
اجازت کرده بقبول توبه طالبان وتلقین ذکر راغبان وجلوس واجلاس صادقان
وحل مشکلات وتعبیر واقعات عاشقان وتربیت مریدان ومشتاقان خرقه
طریقت پوشانیده شد واولی ترین مردمان است بخرقه وتکمیل واجازت
کرده شد بالباس خرقهای طریقت بهر کسی که در او اهلیت باشد خرقه تقرب کند
وداده شد عمامه وطاقیه ومصلی ومسواک واذن کرده شد بدان مقراض
بر فرق طفلان قابل طریقت یعنی شانه کردن موی ایشان وتفویض کرده شد
بدو جمیع اموری که در طریقت مشایخ سلسله شریفه تعلق دارد من القلیل
الکثیر والنقیر والقطمیر اجازة تامة عامة کاملة من غیر تقیید ومن الله
التأیید ووصیت کرده شد بالتعظیم لامر الله والشفقه علی خلق الله وبکثرة
صلوات بروح مطهر حضرت رسالت وجمیع انبیا واولیا علیهم السلام در اوقات
ودعا برای ارواح مشایخ وعلما ومقتدایان سلسله وخصوصا بتقوی الله وعبادت
فی السراء والضراء ورعایت آداب المشایخ وطریقتهم امیدواری بکرم باری اکم

اورا در مقام قطبیت ثابت کردند و همگنان از بر خورداری از فیض عام و خاص
او ارزانی دارد و برکت سلسله او را مؤبد و مخلد گرداند اللهم ثبتنا علی نهج
الاستقامة واجعلنا من موجبات لذة المحبة یوم القیامة وصلی الله علی محمد و
آله اجمعین جناب شیخ بزرگوار با وجود مصاحبت تفکار و مزاولت صید
شکار گاهی غزال الخیالی را در قید شعر در می‌آوردند و بتالیف بعضی از رسایل
التفات می‌نمودند و از جمله تالیفات شریفه ایشان شرحی است بغایت نفیس
و گرامی بر رساله لوایح عبدالرحمن جامی که در آن شرح طریقه مصنف را تتبع
نموده و بعد از شرح هر رباعی لوایح رباعی بر آن منوال از نتایج طبع وقاد خود ایراد
نموده و از آن جمله این رباعی مذکور میشود **رباعی** بر درد که دوست تحفه خرجان بری
درد آن چو دهند نام درمان نبری ٭ بی درد نه‌ای ز درد عشق نالان گشتی
خاموش که عرض دردمندان نبری ٭ شهادت شیخ بزرگوار در شهور سنه اربع عشر
و تسعمایه در مشهد مقدس بنابر نسبت تشیع بحکم مدبر و والی محمد خان شیبانی
واقع شد و در محله سراب مشهد مقدس مدفون گردید و در همان نوروزی شیبک خان
سر در سر آن کار نهاد و بر تیغ بیدریغ شاه اسمعیل صفوی انار الله برهانه جان داد

خاتم مرشد طریق الهدایة الشیخ کمال الدین حسین الخوارزمی قدس سره

از متاخران سلسله علیه همدانیه بوده ٭ و ظاهرا بعد از وی کسی از این طایفه کرام بمقام
عالی او ترقی نموده ٭ والد او شیخ شهاب الدین حسین از اولاد شیخ بزرگوار برهان الدین
قلیج است که در آنجا آسوده و بعد شیخ در زمان جوکی میرزا بخوارزم رفته و در آنجا
تاهل نموده و جناب شیخ در آنجا متولد شده اند پیر ارادت ایشان مخدوم معظم شیخ
حاجی محمد خبوشانی و مربی نظر شیخ عماد الدین فضل الله مشهدی بوده که هر دو از مشایخ
صوفیه امامیه بوده اند چنانکه از پیش گذشت محمود مجهد والی در کتاب مقامات شیخ
کمال الدین حسین قدس سره نقل کرده که شیخ میفرموده اند که در آن وقت که از غرور
شهر و در جوانی توسن نفس بغایت سرکش بود و در میدان هوا و هوس بمراد خویش می
تاختم و خبر از سر باز نمی‌شناختم و بهر وادی که قدم می‌ماندم تنها پیش میرساندم چون
آخر بی بقائی و بی ثباتی حاصل و نتیجه آن بر من معلوم شد دست شغل از

برافشانم

برافشانم تا بر وقت مردی دانشمند رسیدم که از اقاویل علوم دفاتر در خاطر داشت
و او مرا بتعریف و تحسین قابلیت و شرف علم و عالم بر عالم و عالمیان بتحصیل علم
مایل گردانید مختصری از قواعد مباحث قالی باعث شغل خاطر من گردانید که مدتی
بحفظ و ضبط آن اهتمام و سعی تمام می‌نمودم ولیکن هر چند روز در احوال و اعمال
این استاد عالم تفحص و تجسس کرده می‌شد او را از عمل خالی و از اوامر و نواهی عاری
یافته می‌شد خاطر من از این شیوه و شعار نفرتی و دل را از وی شمه انکار و عبرتی
پدید گشته با استاد گفتم که اگر تحصیل علم را خاصیتی نیست که شعار ثمرات و نتیجه
الیقین است که دیدار ثمرات از و عاری بودن بهتر است زیرا که الیقین علی مرضهم آت
در آمیخته با صد غرض که سبب ماده فاسده چندین هزار مرض است در باطن که
آن منجر بهلاک گشته چون مرا معلوم شد که نتیجه علم اعمال است و نتیجه اعمال قرب و
وصال حضرت ذو الجلال است بر طریق عباد و روش پاکان و پیشه پاکبازان
قدم بلند بر و از آن بیش نکردم و هجرت بسوی خدا و رسول خدا کردم و بطلب
حق طی منازل و بیابانها و مراحل و صحراها کرده من بعد استفاضه علم لدنی
از مطلب ریاضات نکنم که تمنک عشق اگر بیفتد ثم یدرکه الموت مرا فرو برد فقد
وقع اجره علی الله منشور شان میکرده و اگر هیچ لطف بساحل نجات انداز فقد فاز
فوزا عظیما نشان می‌کرد و چون آتش محبت در ضمیرم شعله انگیخت و از حقایق طلب
در باطنم نوید بخت هادی توفیق رفیق راهم شد جمیع اسباب حیل و خیل خیالی را
بال تقدیم همت حال ساخته اوراق دفاتر قال را در هم نورد دیده پرگار صفت چندگاه
بگرد دل و بر خویش سیر کردیدم و بگوش هوش الهامات ناشنیده می‌شنیدم و بدیده
صد غرایب نادیده را باشارة انظر الی آثار رحمة الله میدیدم و بمشام جان نفحات
گلستان فروح و ریحان و جنة نعیم می‌شنیدم و استاد علم کمال از لذات این حال
بی‌خبر و از اعمال و صفای باطن بی اثر بود هر لحظه بمکان شفقت زبان بکلام نصح
آمیز میراند و بدلایل مرغبات معقوله و منقوله مرا بافسون و وسوسه بر فقد
جواهر عقلی و نقلی میخواند چون دل شیدا بجای دیگر مایل بود و سواس جن و ناس را
در او تاثیری نبود **نظم** دلی کو مایل دلدار باشد ٭ غریق لجه دیدار باشد

چنان از غیر او قطع نظر کرد • که خود هم در میان اغیار باشد • نصیحت را در آن
عاشق چه تأثیر • که مجنون در خیال یار باشد • و بالجمله آخر درد طلب
در دل آشفته ام در تزاید و تضاعف گشت و بنمازهای فرایض و
نوافل اقدام مینمودم و در گوشهای مسجد زمانی منزوی می بودم و لیکن
بسبب التیام و مناسبت بشریت بیاران سابق گاه گاه لاحق میگشتم و
بمجالس ایشان انس گرفته می نشستم که روزی در بزم ایشان جوانی از
ولایت خراسان آمده بود و از هر طرف حکایتی میگفت و در لطایف بالمناسبت
فصاحت و بلاغت می سفت ناگاه اراده رب العباد زبان بیان آنرا بابی
حکایت برگشاده گفتن آغاز کرد که بولایت ابیورد عبور کردم عجب جوانی
جوان بخت ملک شعاری دیدم که آثار ولایت در او پیدا بود و نور ارشاد
و هدایت از جبین او هویدا او را همچون پادشاهان در ملک جان و جنان
آن میان تسلط و تصرف تمام است اگرچه بسال خورد است بعلو شان بزرگ
و او را بنام شیخ عماد الدین فضل الله میخوانند و این دولت ولایت و ارشاد
او را از نظر پیر مرشد در دوازده شبانروز میسر شده است شیخ و نمودند که
این سخن او مرا هادی بود از غیب و هاتفی بلاریب که از بلاهای حادثات مرا به
پناه آورد و از سرگشتگیها مرا براه آورد گویا روایح نفسش نسیمی بود جان
سوز که با آتش نهانم وزید و یکبارگی نار محبت را برافروخت و خس و خاشاک
علایق و عوایق را بیک شعله برسوخت نظم
آمد از سویش نسیمی آتش دل برفروخت • برقی از کویش بجست و عالم جانرا بسوخت
از تأثیر این حکایت نعره مستانه بی اختیار از نهادم برآمد و دود آه از ناله
جانسوز بر سر آمد و از شوق جانان با دل سوزان و چشم گریان این مضمون
بر زبان آمد نظم جانا زغم تو ترک جان خواهم کرد • از بود وجود خود کنار خواهم کرد
از هستی خود قطع نظر خواهم کرد • آنکه سوی نیستی سفر خواهم کرد • آن شب
تا دم صبح سینه پر غم بناخن حسرت مخراشیدم • و خاک حسرت بر سر بی سامان
می پاشیدم • رسوم ننگ و نام را ویران کرده • و تعلقات صوری را بخاک

یکسان

یکسان کرده رو بمطلوب حقیقی آوردم • و قدم همت در وادی طلب و ریاضت
ماندم • و از ملاقات احباب و اصحاب ظاهری چشم حیرت پوشانیده و از بود
و نابود و گفت و شنود همه خلق دست نفرت افشاندم • و توسن نفس سرکش
بلجام ریاضت در میدان مجاهده میراندم • و از احوال و ریاضات مشایخ
سابق هرچه می شنیدم • و در کتب از نقل آنحضرت آنچه میدیدم • بخود لازم
میکردم و مرکب همت را در آن میدان می تاختم • و هیچ کار خویش را در موافقت
ریاضات آن پاکبازان می شناختم • وجود معشوق را در بوته مجاهده بآتش
مخالفات نفس میگداختم • و سینه الم کشیده را هدف ناوک محنت و بلا ساختم
رباعی انها که بمیدان طلب تاخته اند • سینه هدف تیر بلا ساخته اند
هر لحظه هزار بار از شعله شوق • دیدن ه عشق یار بگداخته اند • و چون
دل از ما سوی برکنده همگی رو بحق آوردم و لطف خداوندی همچنانکه باطنم
بجانب خویش گردانیده بود ظاهرم را نیز از نظر غیر پوشانید و از دیده
کوته نظران بالکلیه محجوب و مستور گردانید لاجرم همواره بهوای طلب پیر
مرشد بهر جانب میگشتم و از آینده هر دیار از مشایخ کبار استفسار
میکردم تا شنیدم که در ولایت بخارا شیخ جمال الدین نام عزیزی است
که بارشاد خلق مشغول است از خوارزم بی توقف بعزم صحیح بی ذخیره
و زاد و راحله متوجه سفر بخارا شدم و حسبة لله التماس بعضی از مریدان متوطن
کرد ان راه دوچار شده بودند بمنزل ایشان رفته از طعام ایشان بقدر
احتیاج تناول میکردم تا آن زمان که بخارا رسیدم و بعد یافت خدمت شیخ
مذکور شتافتم و خود را در تحت اراده و فرمان او محو ساختم و از او خبر بوی
عشقی نیافتم و بهمین طریق در ولایت ما وراء النهر هرجا که نام شیخی و گوشه
نشینی و صالحی را می شنیدم بی توقف بصحبت او میرسیدم و از هر زیرکی در
هر طریق که بود نداز جهر و خفیه همه را دریافتم اگرچه خود را بزیب و زینت
اهل الله آراسته میداشتند و خود را بزعم خود از مقربان و اهل حقیقت
می پنداشتند و ظاهر ایشان نیز پسندیده ظاهربینان بود و لیکن چون

بنظر بصیرت تفحص احوال ایشان میکردم باطن ایشانرا از لباس طریقت و حقیقت
عریان [illegible] معمور بود و از راه سالک طریقت نبود و از صلات حقیقت فضل
می یافتم و این اسرار مخفی بر من از مکاشفات اسرار و ورود واردات [illegible] که از
مواهب حضرت بود واضح میکشت چون ازین رهکذر بر حقیقت احوال ایشان
اطلاع می یافتم از صحبت شان بسرعت تمام فرار اختیار میکردم و بعد از ملازمت
مشایخ ماوراء النهر و معرفت احوال ایشان چون مشکلات طریق از ایشان بر من
مکشوف و منحل نکشت باز بوطن خود که آن خوارزم است آمده اکثر اوقات در کوشهٔ
مسجد و صوامع و مراقد مشایخ منزوی بودم و منتظر بشارت غیبی می بودم و شبی
متوجه عالم معنی کشته رخ نیاز بر خاک میسودم که مانند قاصدی شخصی آمده گفت
که ترا می طلبند و من بالفصل انقیاد امر او کرده همراه او روان کشته بجائی رسیدم
که مردی بنماز مشغول بود این کس که برسالت آمده بود مرا در اینجا باز داشت تا
آن مرد از نماز فارغ شد آنکاه مرا پیش برد و گفت که آنکس که می طلبید این کس است
که آوردم بعد از آن مرا علم شد که این مرد حضرت امام المتقین پیشوای ائمهٔ معصومین
امیر المومنین علی علیه السلام است حضرت امیر المومنین ازین کمینه پرسیدند که مرید
ما میشوی و من جواب آنحضرت را باین مضمون گفتم نظم مرید توام زانکه جاز اسرار دین
علیها اعتمادی الیک استنادی آنکاه حضرت امیر دست مرا گرفته بیعتم را قبول کردند و
انابت فرمودند چون از آن واقعه بافاقه آمدم در خود نوری و حضوری و وجدی و سروری
یافتم و سوز اشتیاق و درد فراق در وجدان خود بحد یافتم و بیشتر از پیشتر بریاضات
و مجاهدات می شتافتم از روی دردمندی در کوشهٔ مستمندی متفکر و متحیر نشسته
بودم که قریب بسحر دو کس پیدا شدند یکی پیر و یکی جوان دست مرا گرفته سخت بفشاردند
چنانکه از تاثیر آن بخود حاضر کشتم و در آن اثنا گفتند که برخیز و تجدید وضو کرده
بیا با آنکه وضو داشتم بامر ایشان رفته تجدید وضو کرده بآن کوشه باز آمدم و چون
بجای خود نشستم باز همان دو کس حاضر شده مرا مربع بنشانیده ذکر لا اله الا الله را
بچهار ضرب تعلیم و تلقین کردند و گفتند که خود را بمادر و برسان و لیکن مشخص
نکفتند که چه کسانیم و بکجا بیا و مارا بکجا می یابی چون بخود باز آمدم [illegible] تجدید

اضعاف

اضعاف آنچه داشتم از حیرانی و آشفتکی و سرکشتکی و بی طاقتی دست داد و بخواهان
و جویان آن اشارت مبهم بوده شبی در کوشهٔ مزاری باندیشهٔ این سعادت انتظاری
برده متحیر نشسته بودم مرا غیبتی دست داده دیدم که در وادیی در سقم و درد
وادیی در نظرم مناری بغایت عالی پیدا شد و دو کس در بالای این منار ایستاده
بمن ندا میکنند که بنزد ما بیا و من متردد ماندم از آنکه درین منار هیچ راه زینه نیست
چون توانم بر پیش ایشان رفت چون بنزدیک آن منار رسیدم ایشان دستها را
دراز کرده بجانب من مایل کشتند و منار نیز بمتابعت ایشان مایل شده دست مرا
گرفته پیش خود بردند اما این منار بهر جانب متحرک کشته بیکجا قرار نمیکیرد و مرا ایشان
پرسیدم که این منار چرا در حرکت و سکون است و بچه چیز خواهد بود فرمودند که الا
بذکر الله تطمئن القلوب ذکر لا اله الا الله را بچهار ضرب مضبوط محکم بکوی تا این
منار بجای خود قرار کیرد بعد از آن مرا معلوم شد که این دو کس یکی حضرت خواجه
خضر است علیه السلام و یکی حضرت مخدوم اعظم الله قدس الله سره العزیز
و حضرت خواجه خضر ذکر لا اله الا الله را بچهار ضرب مرا تلقین کرده فرمودند که
این ذکر را محکم بکوی تا منار قرار کیرد و من بکفتن این ذکر چون بشدت و مد تمام
مشغول شدم منار برجای متمکن کشته قرار کرفت و بعد از آنکه ازین حال و واقعه حاضر
کشتم در ضمیرم این دغدغه پیدا شد که بطرف مرقد منور و مشهد معظم مکرم و روضه
حضرت سلطان الائمه علی بن موسی رضا علیه السلام بروم و بمشایخ ولایت خراسان
نیز التجا نمایم شاید که عقدهای مشکلاتم از اینجا کشاید و از دفتر طبیبان طریقت
انجا فی درد مرا دوائی باید باین عزیمت متوجه روضهٔ امام الهدی آن نقد وقت
مصطفی و مرتضی امام علی بن موسی الرضا علیه السلام شدم درین سفر دیوانهٔ مجذوبی با
این سرکشته همراه شد و در زمانی که از نهر جیحون میکذشتیم مردم را بیم آن شد که
کشتی غرق خواهد شد کشتی بانان کفتند که هر کس چیزی داشته باشد از کشتی
بیرون اندازد تا کشتی سبک شود و من هر چند در خود ملاحظه کردم هیچ چیز نیافتم
که بدیناری و درهمی ارزد مکر یک کاردی که بیکدرم یا دو درم می ارزید آنرا نیز
از خود جدا کرده در دریا انداختم و نقد جانرا برکف دست کرفته تا در راه طلب

مهیا ساختم چون سبکبار از علایق اغیار گشتم باد شرط کشتی ما را بساحل نجات
رسانید چون رو بیادیه نهاده سر و پا برهنه طی منازل میکردم ناگاه هر دو پای
من برهنه سوده شد که خون میرفت و در وقت وضو اول در جوی آب می‌نهادم
که چندان خون از پای من میرفت که رنگ آب جوی از کثرت خون برنگ خونابه میشد
و بعد از تسکین یافتن وضو ساخته بنماز مشغول میشدم و آخر سودگی پای
و جراحت آن بمرتبه رسید که در هر جا که قدم می ماندم نشان قدم غرق خون میشد
و در صحرای دشت خاوران که میرفتم یکبار بعقب نظر کردم تا چشم میدید قدمها
که بر زمین نهاده بودم نشان همه غرق خون شده بود و بآن همراه خود خبر کردم
که بار آیت و لاله زار عشق را ساعتی تماشا کن و دل غمدیده را در این گلزار محنت
غنچه سان از نسیم شوق و آگهی که شگفته این گلستان از نشاط نوبهار طلب است
و خار محنتش از خار خار شوق و محبت هر شیفته که در دشت خاوران عشق
بتماشا در سیر است حسب حالش مضمون مقال شیخ ابو سعید بن ابو الخیر است

رباعی اندر همه دشت خاوران سنگی نیست ٭ کز خون دل و دیده در و رنگی نیست ٭
در هیچ زمین و هیچ فرسنگی نیست ٭ کز دست غمش نشسته دلتنگی نیست ٭

و سیر نمودند که با جان بیقرار باین حال چندانکه ممکن بود بر پهلوی پای راه بادیه
طی میکنم چون بروضه حضرت امام چهار فرسنگ راه ماند پهلوی قدم نیز سوده
و مجروح گشت و ایام وقفه قربان سه روز بیش نمانده بود و من شکسته حال بی
سر و پا آشفته و فرو مانده بی نوا در این وادی مضطر و متحیر باز مانده و اشتیاق
طواف روضه علیه امام الهدی و بدر الدجی نقد المصطفی و المرتضی امام علی بن موسی الرضا
علیه السلام که بموجب حدیث صحیح حضرت رسول صلی الله علیه و آله مقارن هفتاد
حج مقبول است نظم یک طواف در ش از قول رسول قدرشی ٭
تا بهفتاد حج نافله یکسان آمد ٭ آخر بخود اندیشه کردم که رابعه عدویه عودی بوده
که بهمت مردانه راه کعبه را بر پهلو پیموده است همت مردان راه و رهروان آگاه
از زنی کم نبوده است بلکه در درجات علی و مرتبه قصوی بوده است هر کس را بقدر
همتش مطلوب رو نموده است اگر چه مرا قدمها سوده است و لیکن جان در بیت

تن ناتوان هنوز بخواب اجل نغنوده است چه جای حل و محل خلل در مقصود دست مردی
بود کز زنی کم بود ٭ چه همت بود که درین راه بعذری فرو مانم و خود را بحیله و بهانه نفس از
دولت محروم گردانم الحرام صحیح بسته بخود قرار دادم که بقیه این راه را بزانو روم و اگر
زانو سوده شود بپهلو راه بپیمایم تا در سلک زایران آن بارگاه و حاجیان این درگاه
درآیم نظم بسا زین بدیده خواهم بطواف کویت آمد ٭ که بسود تا بزانو قدمم بجست و جوت
و بهمین قرار بقیه راه را بتوفیق الله بزانو رفتم روز وقفه خود را بزایران روضه
امام پیوستم و بعد از دریافت شرف زیارت و فراغ وقفه شبی در گوشه آن روضه
بودم و بنشسته خود اشتغال نموده متوجه می بودم که رسول غیبی رسید و پیغام حضرت
امام علیه السلام رسانید و گفت که حضرت امام ترا میطلبند و مرا همراه خود برد
تا بجائی رسیدم که در آنجا مجمعی بود و شوکتی دیدم که سپهسالاران جهان در جنب
آن مانند قطره بود بنزد محیط چون بدان مجمع رسیدیم و آن شوکت و عظمت را
دیدم هیبت آن مرا در ربود و حیرانم رو نمود آنکس که مرا بامر برده بود پیش رفت
حضرت امام از وی پرسید که آنکس را که ما میخواستیم چه کردی گفت بدرگاه آمده است
فرمودند که او را بپیش ما بیار چون آن رسول مرا بنزدیک آن امام الهدی برد
آنحضرت از روی بنده نوازی مرا نوازشها کرده از اهل آن مجمع این کمینه را ممتاز
و سرافراز ساخته در حضور ایشان طبقی پر نقد بود باین خاکسار کرم فرمودند و
شمشیرها از میان خود وا کرده بر میان من بستند و در هیچ سهم باشارتها و انبساط
و عنایات بی غایات بشارتها دادند چون از آن حال بافاقه باز آمدم از سربلندی
آن واقعه در نهاد خود همتی یافتم و از کاسات جذبات و نفحات اشواق خود را خاست
یافتم کار سحر شبهای آن عنایات از اندیشه دنیا دیم و امید عقبی بالکلیه
وارسته گشته بودم و فرموده الدنیا حرام علی اهل الآخرة و الآخرة حرام علی اهل
الدنیا و هما حرامان علی اهل الله مصدوقه دل وارسته و خاطر خسته ام شده بود
چنان شیفته حال گشته بودم که هر نفس میخواستم که سر بعالم در نهم بلکه عالم بر هم زنم
چندگاه که در مشهد مقدس ساکن بودم هر شب در روضه متبرکه احیا میکردم
و از روح پر فتوح حضرت امام علیه السلام فواید بسیار میبردم اتفاقا شبی

که دران روضه باحیا مشغول بودم نور حضور از فیوض موفور ان امام الانس والجن
این مهجور را چنان احاطه کرد که مرغ روح از قفس بدن بی علاقه گشته هر نفس
آهنگ پرواز میکرد و فیضی که از مبدأ فیاض بروح آن پیشوای هر دو جهان فایض
میگشت چنان مشاهده شد که مثال بحریست که متوجه روضه است که در حین
طغیانش خواص و عوام بقدر مناسبت و قابلیت ازان بهره ایست و این خاکسار را در
طغیان امواج بحر فیض چنان مستغرق گردانیده بود که تا دم هیچ مجال بخود حاضر
گشتن نبود و بر سر روضه در گوشه فرو رفته بودم و کیفیت حال آنچنان بود که
اگر دران وقت دستی بر من رسیدی روح از بدن پرواز میکرد و در وقت نماز
چندانکه توانستم حاضر شدم که نماز صبح را بجماعت گزاردم و از میان کثرت خواستم
که بکناره روم از جا برخاسته بسرعت تمام بجانب مسجد جمعه دویدم چون بمیان
مسجد جمعه رسیدم از استیلای غلبه فیض الحال باز مرا مغلوب سلطنت خویش
گردانیده بی شعور از بی عالم در میان مسجد جمعه افتادم و تا نیم روز با بی کیفیت
افتاده بودم چون بخود حاضر گشتم دیدم که پای من بجانب روضه امام علیه السلام
دران حال دراز شده بوده است چون بی شعور بودم درین سوء ادب معذور
بودم و روح مقدس آن پیشوا عذر مرا مقبول داشته از آفات خلل و تعرض خلق
ظاهرم را محفوظ داشته بود باز بجده از اثر الطاف بیکران و عنایات بی نهایت آن
امام الانس والجان در دل شیفته ام شوری تازه و سروری بی اندازه پدید گشته
جان را مملو شوق و محبت در یافتم و همه عالم و عالمیان را سوخته آتش عشق یافتم
یقین دانستم که زمین وجود هر موجود خاک تسلیم و رضاست و تخمی که دران مزرع کشته
محنت و بلاست و عرق آن صدق و صفاست و سیراب آن مزرع از باران سمای
قدر و قضاست و شجره او عشق و مشقت و ثمره آن درد و محنت است و لذت
آن از خود رهاییست و برگ آن بی نواییست و بقای همه در فناست هر درد دنیا
المهای عشقش صد دواست این بساط منبسط بحکم پادشاهیست که هیچکس
برگرد او نرسد چون و چرا نیست **رباعی** معشوق چو پادشاست فرمانش رواست
برگرد او چون و چرا نمیگنجد • گر بستد دل ز بیدل او • ور بند برد ز بخت شود دیده ما •

چون گرداب طوفان عشق خس وجود مرا در گردش دوران سرگردان میداشت و سر
سودازده مرا در هوای طلب بی صبر و سامان و دل پر ملال را از کشاکش تقاضای عشق
بهر صورت حیران تر دو و طعم آرامی و قراری و نه در سفرم سامان و اختیار **رباعی**
در وادی عشق دلبر جانانه • سرگشته و بیقرارم و دیوانه • از شیفتگی و بیخودیهای غمش
مجنون صفتم میان خلق افسانه • درین سرگشتگی و بی سر و سامانی بهر سو میدویدم
که ناگاه از کوچه ملامت بر سر کوی بلا بمکتبی رسیدم و در انجا منظر عجیبی دیدم که کام
مرغ دلها در دام تصرفش افتاد و عقل دور اندیش از حیرت تماشایش بیخبر افتاد **نظم**
بیخبر افتاده ام در بلا • برد دل شیفته را دلربا • نی سر و سامان و نه آرام ماند
از تن و جانم نی اثر و نام ماند • حاصل عمرم همه بر باد رفت • غیر خیالش همه از یاد رفت
چون از آن بحر غرور بساحل شعور آمدم باز دلبری دیدم که هزاران مرغ دل اهل
نیاز را بر فتراک باز بسته و فتنه گری دیدم که هیچ صیدی از چنگ شهباز
تصرفش نرسته است اهل نظر را بیک نظاره صیاد نظرش صید میکرد و ارسکان
زمان را در سلسله عشق بزنجیر زلفش قید مینمود عقل ذو فنون را بیک افسون مجنون
و شیدا میکرد و اهل سامان را بیک عشوه بی سر و سامان میساخت مردمان
چشمش بخنجر ناز بقصد خون دینا اهل نیاز کشیده و کلاه حسنش از آه آتش انگیز عند
هنوز بود ندیده این فتنه مرا روی نمود و این حادثه بر من برقع گشود شاهین
محبتش مرغ دل مرا چنان از آشیانه صبر دور برد که گویی هرگز نبود و هیچ وجهه او را
محل قرار و تن را قوت قرار از بن عیار نماند القصه استاد عشقم دران مکتب
روزی چند ابجد عشق بمن آموخت و همیشه بود و وجودم را از هجر و دوری بر آتش
صبوری میسوخت مدتی چون طفلان نادان بران آستان لوح محبت بحجی میکردم
و در طریق استقامت در وادی ملامت ناقه سر مست عشق را حدی میکردم
در کوی وفا ملازم تا بان استاد قرآن و معلم طفلان صورت پذیرفت و صحبت
مع نشینان آن کذر و محرمان آن در در گرفت و از نسبت سبقت محبت
و اختصاص وفا چنان شد که مرا در سبق با آن آفت جان بی تفرقه نفاق اتفاق
شرکت افتاد و از این راه که در ملاقات و مواصلت آن بت مشود مفتاح الطاف

بحساب بر روی دل من برگشاد تا آخر الامر آن انیس خاطر مستمندان ساقی بزم
بیدلان گشته تغییر حال من چنان شد که هرگاه آن آفت جان بنظر لطف بجانب
من میدید عنان اختیار از دستم رفته کارم به بیهوشی میرسید روزی در وقت
می اشارت کرد ملک سامان مرا و اساس عقلم را چنان غارت کرد که بیک کرشمه از
دست شدم و از جرعه جام لطفش بیهست و لال گشته این مضمون موزون بحسب
حال گشته با آن مترنم بودم **نظم** بیک کرشمه که بر جان زدی ز دست شدم
دگر شراب مده ساقیا که مست شدم * چون از آن مدهوشی بهوش باز آمدم بفحوای
این مضمون بیار دلپذیر همراز آمدم و بترنم این ابیات هم آواز آمدم **نظم**
یک نظر در رخ آن ماه منور دیدم * خویش را از غم او واله و ابتر دیدم
گرچه خوبان جهان فتنه اهل نظرند * من از آن فتنه جان آفت دیگر دیدم
در حین این گرفتاری دور از کار خویش مرا شرمساری و بیداری از خواب غفلت
روی داد از عنایت حضرت ذو الجلال هاتف لطف و جمال در ضمیرم ندائی در داد
و در خاطرم فکر مقدمات این اندیشه افتاد که اکابر دین گفته اند که ناگاه با
در راه ورود شر عقبات شیطانی و نفسانی سدّ راه میگردد و سالکان بحجابهای [illegible] و
ظلمانی از قرب درگاه میگردد و بلند پروازان در هر طرفی چندین هزار [illegible] و در هر [illegible]
چندین [illegible] و هزار رهزن [illegible] هزار [illegible] و فراز پیش آید که آن موقف
مخاوف و مهالک روندگان راه است اگر طالبان طریق حق در بین ورطها و عقبات [illegible]
و مکرهای شیطانی مقید شده باز مانند مردودی و منکوبی و هلاکت ایشان در آن است
و از مهالک مسالک گذر نتوانند کرد الا ابدال همت و الا [illegible] قوت همت عظمی و [illegible]
و مظهر گرداب عشق مجازی که مرا پیش آمده است از آن مهالک است که محققین گفته اند [illegible]
از این مظهر نظرم بر حقیقی دیگر بود و هر لحظه مرا از آن حالتی روی مینمود که [illegible]
بر روی دلم مجددا میگشود چون نیک تامل کردم بفتح و نصیحت آن رسیدم و بدیده
صدق نظر کردم و بیقین دیدم و دانستم که این جمله ظلمت ضلالت شیطانی و فتنه [illegible]
نفسانی است که محل و مدخل اغوای شیطانی است و این شمه در نفس انسانی از جمله
شرایط خالی نیست چون این اندیشه بعنایت ازلی در خاطر افتاد حضرت مفتح الابواب

بمفتاح

بمفتاح توفیق قفل گران که از این فتنه بر دلم نهاده بود برگشاد و مقلب القلوب و الابصار
دل مرا از این قید خلاصی داد و دیده باطنم را بنور بصیرت روشنائی داد و پنبه غفلت را
از سمع سترم برگشاد و هاتف غیب در گوشم این ندا در داد **رباعی**
هر صورت دلکش که ترا روی نمود * خواهد فلکش از دیده تو باز ربود
رو دل بکسی ده که در اطوار وجود * بوده است همیشه با تو و خواهد بود
چون توفیق الهی رفیق طریقم گشت از آنجا توبه و استغفار کرده راه فرار از آن دیار
اختیار کردم طی منازل و مراحل و قطع صحرا و بادیه میکردم تا باز بوطن اصلی خود که قبة
الاسلام خوارزم بود رسیدم و لوح ضمیر را به آب اشک ندامت می شستم و بصیقل
استغفار زنگ کدورات اغیار را از مرآت دل میزدودم بار دگر [illegible] را بجای
خراب و دل کباب می بودم و رخسار غرامت بر خاک ندامت میسودم و دست دعا
بدرگاه بی نیاز برداشته طلب عفو مینمودم و چون حضرت معبود بفضل و جود دعوتم را
قبول کرد و عذر مرا بپذیرفت و حاجتم را بکرم و رحمت خویش برآورد مجددا هادی
توفیق مرا رفیق طریق گشته عزیمت مرا باز بولایت خراسان کرد اندیشه دیگر باره هوای
آن سفر مرا در سر افتاد و آتش شوق پیر و مرشد طلبی این نوبت بر جانم شررها فتاد
و اشتیاق دریافت صحبت و شرف ملازمت آن عارف آگاه آن همای قله قاف معرفة الله
شیخ عماد الدین فضل الله قدس الله سره از حد در گذشت روزی بقضاء الله کاروانی [illegible]
ولایت ابیورد شد بهمراهی آن مسافران احرام بسته متوجه طواف آستان آن شاه
بلند پرواز شدم و بعد از طی منازل و مراحل خود را بشرف ملازمت او رسانیدم چون
بصحبت آن بزرگوار دین بار یافته بمجلس ایشان در آمدم ایشان به بشاشت و بهجت
تمام تبسم کرده برخاسته نوازش مشفقانه کرده فرمودند که خوش آمدید و در مجلس
هر بابی که از این ضعیف سخن تحقیق میکردند و من جوابی میگفتم حضرت شیخ صحبة
میکردند در آن مجلس فرمودند که این جوان محبت از در در آمد در دل من جای گرفت
و مرا بی اختیار با او محبتی پیدا شد چون از آتش شوق و محبت ظاهرم را سوخته
و از شمع ارادت باطنم را افروخته دیدند بجهت تفحص احوال آشفته ام آنحضرت
در همان مجلس مراقب شدند و مرا نیز از امواج مکاشفه از خود در ربوده و بیکدا

مراقبه فرو برد درین وقت دیده میشود که عالمیست بغایت روشن و منور چنانکه
آفتاب در وقت چاشت می تابد و من محیط جمیع عالم و عالمیانم چنانکه هیچ چیز
درین عالم از نظر شهودم غایب و مخفی نیست درین حال دیده شد که بر سر زانوی
من چراغی روشن کرده اند که اندک اندک روشنی میدهد مثل چراغی که اکثر فتیله
او در درون چراغ می سوخته باشد و حضرت شیخ در معنی میفرمایند که این چراغ را
روشن تر ساز این آشفته نیز درین معنی میگوید که غرض از چراغ روشنائیست
و از نور آفتاب همه عالم روشنست مرا احتیاج بروشنائی این چراغ نیست که او را
روشن سازم بعد ازین مکالمه معنوی حضرت شیخ قدس سره متبسم شده سر از جیب
مراقبه بیرون کرده فرمودند که حالا تربیت و مناسبة تو بحضرت شیخ ماست آنگاه
مکتوب بشارت نوشتند و افتتاح آن باین رباعی کردند که رباعی

بی خنده صبح و گریه شام مباش ٭ بی معنی خاص و صورت عام مباش
گر عاشق صادقی تو در دام مباش ٭ نیکونامی بجوی و بدنام مباش

بعد از آن نوشته بودند که وظیفه طالب راغب اکثر طلب باطن حضرات و بدیده نظام
گریان و آشفته و حیران بصحبت درویشان رسید چون مستعد قبول نظر حضرت
ایشان بود او را بآن آستان داستان عالیشان فرستاده شد که اگر منظور نظر
و شرف قبول پذیر دامید که همت عالی شامل احوال شکسته او کرد اند سلام الله تعالی
علیکم اولا و آخرا و ظاهرا و باطنا و چون بامر پیر نظر خود جهت نیل سعادت خدمت
شیخ بزرگوار متوجه مشهد مقدس گشته بزیارت روضه متبرکه امام الانس والجان
علیه السلام فایز گردیدم مردم آنجا گفتند که جناب شیخ درین دو روز بولایت خبوشان
رفته اند از عقب ایشان بخبوشان شتافتم و شرف ملازمت و سعادت خدمت
آن مقتدای عالیمقدار را دریافتم در دل خود حضور و سرور و اطمینان دیدم و
از الم غمهای دیرینه امان یافته سپاس فاتح النعم بوفق کلام الحمد لله الذی اذهب
عنا الحزن گفتم زیرا که مقتدائی که عمری سودای ملازمتش می ورزیدم دیدم
و بتوجه خاطر هدایت مآثر او مشرف گردیدم آنگاه بتعلیم و تلقین ذکر لا اله الا الله
مبادرت ورزیدم و بعد از آن بریاضتی بسعادت انابت نیز رسیدم و از

کلمای

کلمای حدیقه معرفت او چیدم آنچه چیدم صاحب کتاب مقامات شیخ آورده که همواره
در مجالس شریف خدمت ارشاد پناه علما و فضلا حاضر می بوده اند و روی اخلاص
بر آن آستان میسوده اند گاه از مباحث علمی سخنان در میان می آمد و گاه از اسرار
توحید نکتها مذکور میشد ملا احمد جندی که از فضلای اهل سنت و جماعت بود حلقه
ارادت ایشان در گوش میکشید و پیاده در رکاب ایشان میدوید ع والفضل ما شهدت به
الاعداء ٭ و ایضا در مجلس اول از کتاب مقامات تالیف مرید جناب شیخ قدس سره
مذکورست که در زمانی که آن حضرت مد ظله العالی ببلده محفوظه سمرقند تشریف
آورده اند تاثیرات حالات و کیفیات و تصرفات ایشان خواص و عام را فرا رسیده بود
و جمیع سلاسل و اهل آن از غیرت و حسد مستاصل شده بودند و همه در گوشها فرو
رفته متوجه بودند که شاید از راه توجه دست بروی یابند در سلسله نقشبندیه
درویشی بوده که از صفای باطن خالی نبوده همه با او رجوع کردند که او متوجه باشد
و آن درویش چون متوجه شده دیده است که حضرت امیر المومنین و امام المتقین
اسد الله الغالب علی بن ابی طالب علیه السلام در میان چهارسوی سمرقند سوار ایستاده
و نشانی در دست دارند و میگویند که مضمون این نشان اینست که تا غایت درین
ولایت خلیفه ابوبکر منصوب بود و این زمان بحکم این منشور خلیفه ما منصوب
شد و میفرمایند که درین شهر و ولایت بر طبق این نشان منادی کنند تا همه بشنوند
و بدانند بعد ازین توجه با عزه سمرقند صورت واقعه خود را گفت و همه را تنبیه
نمود که این کسی نیست که توجه کسی با او در تاثیری باشد خاطر خود را از بحث مدارید که
این کس از پیشگاه آگاه گشته بادشاه عالمیان منصوب گشته است صاحب کتاب
مذکور چون بعضی از امور سابقه را که دلالت تمام بر تشیع دارد بنابر غایت اشتهار
ذکر نموده از روی تعصب مذهب خواسته که تلافی آن بذکر شیخ نقایض آن امور نماید
لاجرم بعضی از سخنان را که فهم سقیم او مستقیم گمان برده یا آنرا موافق مذهب اهل
سنت و جماعت شمرده بجناب شیخ قدس سره منسوب ساخته و با آنکه تامل ظاهر
میکرد که مانند این سخنان سست دور از کار از امثال شیخ بزرگوار بلکه از اوساط
اهل روزگار کادمت صدور نمی یابد اولا که در مقوله هفدهم در مقام تغییر از دفیا

علی

از جناب شیخ قدس سره نقل نموده که اعتقاد حصر ولایت را در ائمه اثنا عشر
اعتقاد فاسد گفته اند و حال آنکه این منافی آن حیثیت که سابقا از جناب
شیخ معظم سعد الدین حموی قدس سره منقول شد که در کتاب محبوب فرموده اند
که اطلاق اسم ولی بعد از حضرت پیغمبر صلعم مطلقا و مقیدا جایز نیست الا بر
حضرت امیر المومنین و اولاد معصومین او علیهم افضل صلوات المصلین
و دیگر آنکه در مقوله سیم آورده که فاضلی از حضرت شیخ سوال کرد که قرآن قدیم است
و آنچه نا ملفوظ است از حکایات و قصص آن همه حادث است اطلاق قدیم بر او
بچه وجه توان کرد آنحضرت فرمودند که ظهور و وقوع قصص حادث است
و آنچه متعلق بعلم الله است ازلیست و قدیمست و قرآن را نیز باین اعتبار
که ثبوت ازلیست در علم الله قدیم گفته اند نه باعتبار تغییرات الفاظ و عبارات
انتهی و بر متفطن خبیر مخفی نیست که این جناب شیخ قدس سره در مقام جواب
افاده فرموده اند راجع بآنست که شیعه امامیه ایدهم الله تعالی گفته اند که
کلام لفظی نه رودة و اتفاقا حادث است و کلام نفسی راجع بعلم میشود
و صفتی علیحده نمیشود و اراده معنی غیر علم معقول نیست و قول بآن ناشی
از نفسانیة و عصبیة جاهلیة است دیگر آنکه در مقوله سی و یکم آورده که
جناب شیخ مدظله العالی میفرمودند که وقتی که در سیر و سلوک بودم
در مشهد مقدس بروضه امام الهدی امام علی بن موسی الرضا ع رسیدم و
در مسجدی که بر سر روضه امام است نماز گزاردم شخصی را دیدم که روی
خود را بکنج مسجد که میان مغرب و جنوبست کرده نشسته است بعد از آن
که من نماز گزاردم مرا بپیش خود طلبیده گفت که از کجایی گفتم که از خوارزم
دیگر پرسید که چه مذهب داری گفتم که مذهب امام اعظم ابوحنیفه کوفی
گفت چرا مذهب این امام الهدی را اختیار نمیکنی که این مذهب را اختیار
کرده پرسیدم که مذهب امام را چه اعتقاد داری گفت امام شیعی مذهب
بوده اند گفتم که تو غلط کرده مذهب امام همین است که من دارم و باو گفتم که
قطع نظر از دلایل و سندهای دیگر بتو سندی ظاهر بگویم که خلط نشان

تو کرده

تو کرده این که از ان زمان که حضرت امام نقل کرده اند تا این زمان هیچکس را در این
قبله اختلافی نیست و تو دعوی میکنی که من مذهب امام دارم و الآن روی خود را
از قبله امام گردانیده که اگر امام باین مذهب که تو اعتقاد داری می بود هر اینه
قبله مسجد روضه ایشانرا بدستور اعتقاد تو راست می بایست کردن از همین
بدان که تو مذهب امام نداری چون بخاطرش این سخن معقول افتاد ساکت گشت
باز باو گفتم که تو کعبه را معتقد هستی که بیت الله است و نیز اعتقاد داری که
که قبله جهت کعبه است گفت در این چه تردد است که من بملة اسلام و لیکن مذهب
شیعه را بعضی بمن خاطرنشان کرده اند که مذهب حق اینست از ان سبب این
مذهب اختیار کردم پس باو گفتم که چون کعبه قبله اهل اسلام است در ان بیت الله
مقام و قبله حنفی هست و مقام شافعی و مقام حنبلی و مقام مالکی هست هرگز شنیده
که مقام و محراب شیعی در انجا بوده باشد از این استدلال بکن که این مذهب حق
نیست که اگر حق بودی این مذهب را در خانه حق مقامی خواستی بود از این سخنان
شیعی متاثر شده از اعتقاد آن مذهب برگشته مذهب اهل سنت و جماعت
اختیار کرد انتهی مولف گوید که آغاز و انجام این کلام بی انتظام منتج الملام که
مضحکه عوام تواند بود گواهی میدهد بر آنکه آنرا بر جناب شیخ عالی مقام جهت ترویج
مرام خود بسته اند و از غایت حماقت و قصور فهم مفاسد ظاهره از ان ندانسته اند
اما فساد آنچه اولا در مقام سوال و جواب مذکور شده از چند وجه است اول
آنکه حنفی مذهب بودن جناب شیخ خلاف واقع و مخالف حال سایر مشایخ صوفیه
خصوصا سلسله علیه همدانیه است دیگر آنکه مسئله قبله از مسایل اجتهادیه است
بر هر مجتهد در مقام خود مبین شده و بنابر آنکه در بعضی علامات که از صاحب شریعت
غرا منقول است جهت دفع حرج مسامحات واقع است و دلایل رصدی مثل دایره
هندی و مانند آن بتحقیق نمی رساند و در طول و عرض بلدان نیز تفاوت بسیار
بهم میرسد لاجرم بمقدار مراتب قوت استنباط هر مجتهدی از ان علامات
و دلایل تفاوتی در تعیین قبله یمینا و شمالا ظاهر میشود بلکه در مذهب
حنفی توسعت بسیار واقع شده تا آنکه گفته اند ما بین المشرق و المغرب قبلة

پس چگونه شیخ حنفی مذهب کوید که در قبله اختلاف نمیبود یا کوید که تیاسر
از قبله مسجد امام بجانب جنوب علی الاطلاق باطل است وچگونه مجرد
این قول آن شخص که سوق کلام دلالت بر فضل و اعتبار او میکند بیکباد
ساکت کردد دیکر آنکه در تواریخ مسطور و بر السنه و افواه جمهور خصوصا
اهل خراسان مذکور است که تا قریب بچهار صد سال بر سر قبر حضرت امام ع
عمارتی لایق نبوده و آنک اساسی که بوده از محدثات حمید بن قحطبه
طائی بود که در زمان هرون الرشید حاکم طوس بود و چون هرون الرشید
وفات نمود او را در خانه حمید مذکور دفن نمودند و بعد از آن حضرت امام را
در همانخانه مدفون ساختند و این عمارت عالی که الحال بر سر ضریح مطهر
حضرت امام علیه السلام موجود است از آثار شرف الدین ابو طاهر قمی است
که وزیر سلطان سنجر بوده و بنا بر اشارت غیبی که تفصیل آن بر سر زبان
اهل زمان است بنای آن نموده و تعیین محراب مسجد که بر بالای سر روضه
نه باشارت آنحضرت و نه بتعلیم علمای شیعه بوده و صورة قبر منور و صندوق
معطر آنحضرت مکرراً تغییر یافته و از صلاحیت مغایبة محاریب و قبله
بآن دعوا افتاده پس چگونه جناب شیخ محراب مسجد مذکور را از مقررات آنحضرت
شمارد و سند صحة قبله و محراب آن مسجد پندارد و چگونه آن شخص شیعی
مجاور مشهد مقدس صورت حال آن عمارت را بخاطر نرسانند تا الحان کلام
خام جهالة نظام او را بسر حد الزام و افحام کشانند دیکر آنکه بعد از ظهور مخالفت
آن شخص در امر قبله و بنا سر او از محراب روضه متبرکه بجانب جنوب چگونه
جناب ع میکرد و میکفت که در این قبله هیچکس را اختلاف نیست و بالجمله آن
شخص در آن مخالفت مجتهد بود یا مقلد اگر مجتهد بودی بایست که بدلایل
معرفت قبله اول مرتبه دو سه مقدمه با شیخ کفت و شنید میشود تا اکرا
اگر شیخ غالب می آمد ملزم میشد و اگر مقلد بود این قدر میکفت که عدم اختلاف
مسلم نیست بلکه علمای شیعه اختلاف کرده اند چنانکه از و بعد از این نقل کرده
که کفت که مذهب شیعه را بعضی بمن خاطر نشان کرده که مذهب حق است

شیخ با او خطابه

ولان

واما فساد آنچه ثانیا بر جناب شیخ قدس سره افترا نموده ایضا از چند وجه است
اول آنکه ذکر این مقدمه را که قبله جهت کعبه است درین مقام وجهی ظاهر نیست
زیرا که عدم ارتباط او بمقدمات آینده بغایت ظاهر است و عدم تاییدا و مقدمات
سابقه را نیز مخفی نیست چه این مقدمه را در اثبات بطلان انحراف آن شخص
از قبله مسجد مذکور وجه تخصیصی ظاهر نمیشود بلکه اگر تمام شود بر تقدیر قبله بودن
عین کعبه نیز جاری است پس ذکر مقدمه مذکور لغو صرف و مستدرک محض
باشد دیکر آنکه آن شخص سایل اگر عامی مقلد بود چگونه کفت که در قبله بودن جهت
تردد نیست با آنکه اختلاف و تردد از فقهای شیعی و سنی در آن واقعست
و بسیاری برین رفته اند که قبله عین کعبه است و اگر فاضل و مجتهد در
مسیله قبله بود بر وجهی که از نوعی ادله قویه تردد او در جهت بودن قبله
بطرف شده بود پس چگونه با این مقدمات واهیه ساکت کردید و ایضا
تعلیل عدم تردد او در قبله بودن جهت با آنکه او بر ملت اسلام است مشعر است
با آنکه تردد درین معنی موجب کفر باشد و این مودی بتکفیر بسیاری از فقهای
کبار میشود و بطلان آن ظاهر است دیکر آنکه فرقه شیعه تخصیص نماز خود را
برکنی مخصوص از ارکان کعبه واجب یا مستحب نمیدانند و بنابرین بهر یک از
ارکان که اتفاق افتد توجه مینمایند و در عبادت خود بر مصطفی و مرتضی
اقتدا نمایند و چگونه تخصیص رکنی مخصوص نمایند و حال آنکه شرف ولادت
مقتدای ایشان در وسط کعبه بجمیع ارکان رسیده و پرتو نور وجود با
جود او بر در و دیوار آن مکان شریف منبسط کردیده دیکر ظاهر است که تقسیم
ارکان اربعه بر فقهای اربعه از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله علیه واقع
نشده و نه از جانب خلفای ثلثه و نه از جانب امیر المومنین و ائمه اهل
البیت علیهم السلام و نه از جانب ملوک طاغیه بنی امیه بلکه بعد از سیصد سال
از وفات حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در زمان خلفای بنی عباس که علی رغم
ائمه اهل البیت و شیعه ایشان و مقلد ترویج مذهب اهل سنت و جماعت
شدند این تقسیم سقیم اتفاق افتاده و بعضی اند که در ایامی که خلفای فاطمیه

اسماعیلیه بر مغرب و مصر و شام و حلب و حجاز و دیگر ممالک عباسیه مستولی شدند
مدتی مدید هیچکس از اهل سنت و جماعت آشکارا بمکه معظمه و مدینه مشرفه نتوانست
رفت چه جای آنکه در آنجا نام مقام خود بر زبان آرند یا نمازی باسلوب نامرغوب خود
گذارند و هیچ صاحب شعوری را درین تردد نیست که اگر انشاء الله تعالی حرمین شریفین
زادهما الله شرفا در تحت تصرف اولیای دولت علیه شاهیه صفویه موسویه در آید
و ساحت آن دیار بنفایض الانوار از لوث وجود نامحمود متغلبان سلاطین رومیه
عثمانیه پرداخته آید هر آینه جمیع ارکان کعبه معظمه در تصرف شیعه ائمه اثنی عشر
خواهد بود و از اهل سنت و جماعت در آنجا کسی ظهور نخواهد نمود القصه این
مقدمات واهیه که صاحب مقامات بشیخ عالی مقام منسوب ساخته سخنان بی اصل
بی مغز است که خود بسر انگشت تعصب در هم بافته و ندانسته است که برف و باران
یک باران بسنگ و شبهه را آنجا اثر باشد که حجه بناشد و سر که آنجا ترش باشد که
آب بدست نباید و از جمله اشعار شیخ بزرگوار قصیده ایست بلاغت آثار در مدح
ائمه اطهار که دلالت واضحه بر تشیع او دارد بلکه نور ایمان از هر حرف او می
بارد و خواجه عبد اللطیف نقش بندی هماز او وسیله قدح در شیخ نموده او را همیشه
برفض منسوب میساخت تا آنکه بعضی از حکام ماوراء النهر انار الله برهانه که
طریقه ارادت بشیخ بزرگوار داشت بلکه بخلاف مقتضای آب و هوای آن دیار
رقم ایمان بر صفحه ضمیر می نگاشت انتقام ایذای شیخ ازو کشیده او را زبان
بریده و سر تراشید والقصیده هذه

امیر جمله مردان و صاحب ناموس ولی شیر خدا کار ساز روز عبوس
شهی که در نظر همتش حقیر بود هزار ملک سلیمان و گنج دقیانوس
چو ذو الفقار گرفتی بکف بروز مصاف بخاک تیره فکندی هزار تن زره‌پوس
چنان بتارک هشام تیغ قهر براند که شد ز فرق سر او دو نیم تا قربوس
نماز و روزه و حج و زکوة بی مهرش بروز حشر همه زرق باشد و سالوس
کمال جهل بود طاوس را ازان چه زیان که ابلهی بگزیند غراب بر طاوس
اگر بغیر علی التجا بری دانم که روز حشر نیابی امان ز ضرب دبوس

رسول در شب اسری برون ز کون و مکان طلوع نور علی دید در مکان جلوس
ثنا و مدحت او گفت در مجید قران هزار جای فزون تر مهیمن القدوس
کسی که مهر علی را بجان و دل نخرد یقین که نسل یزید است و نطفه جاموس
هزار لعنت حق بر یزید و قوم یزید که دین ز دست بداد از برای فلوس
برای منصب دنیا بر اهل بیت رسول کشید تیغ یزید لعین و شمر نحوس
بهشت و حور برای موالیان علی است حرام باد بر اعدا شراب و مال و عروس
مرا رسد که به تیغ محبت حیدر بر آورم همه مغز دشمنان چو سبوس
میان جمله محبان آل پیغمبر بمدحت اسد الله می نوازم کوس
مراست دین درست و تراست جمله نفاق که بود راه بنانسته ز هیمه سوس
ز بعد احمد و حیدر امام دانی کیست حسن بود بحقیقت حسین شاه فروس
ثنای آدم آل عبا بجان گویم نه از برای زر و سیم این سرای فسوس
مکان علم و هنر باقر آنکه در ره دین ضمیر روشن او بود شرع را فانوس
امام جمله آفاق جعفر صادق که کشته اند همه دشمنان او مایوس
ثنای مدحت کاظم بجان و دل گویم نه مدح شاه و سلاطین ز راه زرق مجوس
دلا خرام بلان سرو بوستان رضا شهید مانده انگور در منازل طوس
حدیث آن تقی متقی شنید سنی که او بچنگ حوادث چگونه بد محبوس
ز بعد او نقی التجا کن از دل و جان که روز حشر نگردی ذلیل و بی ناموس
قفی روضه پر نور عسکری باشی چران دعا که بر آید بصبحدم ز نفوس
شوند غاشیه کش بنده مهدی هادی هزار شاه جهان دار چون جم و کاوس
ترا ز دوستی آل مرتضی پرسند بروز حشر نه از بکر و عمر و حزب نحوس
جوی محبت اولاد مصطفی در دل بنزد عقل بران تاج و تخت کیکاوس
ثنای آل علی از حسین خوارزمی بگوش جان بشنو یادگیر و دستش بوس
مهیمنا ملکا هم بحق آل علی بروز حشر مرا از علی مکن مایوس

تمام دفتر دیوان من بمدح علی
مزین است نه از مدح هر کروه نحوس

مجلس هفتم

در ذکر مشاهیر حکماء اسلام • ومتکلمان اعلام • که اکثر ایشان عالم بفروع واصول شریعت حضرت رسول نیز بوده اند • لیکن بسبب کثرت ممارست مطالب حکمیه ودقایق عقلیه بآن عنوان اشتهار نموده اند • وایشان اگرچه از اهل ظاهرند لیکن از مرتبهٔ تقلید گذشته وبپای مردی فکر ونظر بسرحد تحقیق ویقین راه برده اند • زیراکه همچنانکه سیاحان جهان معنی از خوان لطایف الهی هر لحظه نوالی باکمال می یابند • محصوران شهرستان صورت بی نصیب نمی مانند • واگرچه دریاکشان خرابات تحقیق هردم از خمخانهٔ فیض سیراب لطایف حال میگردند جرعه نوشان جوامع تقلید نیز از رشحات جام کمال انجامش بهرمستیها میکنند

نظم

ای ترا با هر دلی کاری دگر • بر سر هر کوی بازاری دگر •

چه هر آفرینش بقدر حوصلهٔ خویش وقوت استعداد اصلیش از خوان بخشش عام او نوالی وازرحمت بی امتنانش نصیب کمالی دارد

نظم

اگر جامی بدست آری زخمخانه بری بویی • وگر پیمانه داری بتو پیمانه پیمایند

الحکیم الربانی والمعلم الثانی ابونصر محمد بن طرخان الفارابی قدس سره

معلم مقالات اهل یونان • متمم کمالات نوع انسان • طایر بلند پرواز عالم نفوس وعقول • سایر منازل عروج ومراحل وصول • فایض معارف وعلوم • مسلم فارس وروم • مرتب صحایف لیل ونهار • مبین حقایق هفت وچهار • منکر آثار تکلف وتصلف • مظهر انوار اشراق وتصوف بود • اول حکیمی است از فلاسفهٔ اسلام که بر مسند ترجمانی نشسته علم حکمت را از زبان یونانی بزبان عربی نقل نمود وملقب بمعلم ثانی شد صاحب تاریخ الحکما گفته که پدر او صاحب خیل وحشم بود ودر اصل از فاریاب است ابن خلکان گفته که او اکبر فلاسفهٔ اسلام است وهیچکس از ایشان بمرتبهٔ او نرسیده تا آنکه شیخ رئیس ابوعلی سینا با آن جلالت قدر وانشراح صدر از کتب او استفاده نموده مولد او فاریاب ترکستان است از انجا بجانب ایران توجه نموده بعد از

طی منازل بوادی السلم بغداد که مجمع فضلای امجاد بود رسید وزبان عربی را یاد گرفته در خدمت ابوبشر متی بن یونس که از حکمای زمان خود بود بتحصیل علم حکمت اشتغال نمود وبعد از مدتی بمدینهٔ حران رفته نزد یوحنا بن خیلان که از حکمای نصاری بود پاره از علم منطق استفاده نمود وباز ببغداد رجوع نموده بدرس کتب حکمت اشتغال ورزید ودر اقسام حکمت سرآمد اهل زمان خود گردید آنگاه از انجا بمصر رفت واز مصر بدمشق آمد وصحبت والی آنجا سلطان سیف الدوله ابوحمدان که از سلاطین شیعهٔ امامیه است اختیار نمود وبقیهٔ العمر ملازمت او می بود وبعض ابن خلکان آورده که ابونصر اکثر اوقات از مردم کناره میگرفت ودر کنار سبزه وآب روان ماوا میساخت وتحریر فواید ودرس آن می پرداخت واکثر افادات خود را در رقعها می نوشت ودر کراس وجزوهای معروف کمتر کتابت می نمود ولهذا اکثر تصانیف او فصول وتعلیقات است وایضا ذکر نموده که او از زهاد زمان بود و هرگز بفکر معاش ومسکن خود التفات نمی نمود وچون اندوهی زهد وقناعت زیاده از حد کفاف قبول نمی نمود لاجرم سیف الدوله هر روز چهار درهم از بیت المال جهت او مقرر ساخته بود وبرین وجه روزگار میگذرانید تا آنکه در سنه سبع وثلثین وثلثمایه در دمشق وفات یافت وسیف الدوله با چهار کس از خواص خود که در زهد او بودند بروی نماز گزاردند ودر ظاهر دمشق مدفون ساختند مخفی نخواهد بود که علمای اهل سنت وجماعت حتی حجة الاسلام غزالی بیشتر از آنکه نقل مذهب حق امامیه نماید ابونصر را تکفیر نموده اند وظاهرا این تکفیر ناشی از انست که در کتب او که غالب آن ترجمان کلام حکمای یونانست ذکر قدم عالم وانکار معاد جسمانی وامثال آن دیده اند وندانسته اند که در آن تصانیف مقصد او چه بوده وگمان برده اند که امثال آن کلمات را از روی اعتقاد ذکر نموده با آنکه رسالهٔ فصوص که باو نسبت میدهند ظاهر در خلاف آنست وبالجمله هرچند از آن حکیم عظیم تصنیفی در بیان نیست که عقیدهٔ او در باب امامت از آن ظاهر شود اما انقطاع وباز گشت او از سایر خلفا وسلاطین زمان بسلطان مذکور وبلوغ فهم وحکمت او دلیل است بر آنکه شیعهٔ اهل البیت علیهم السلام بوده اند وایضا بامرک تاملی ظاهر میشود که جایی که سلف او ولایتی

خصوصاً شام بر جنازه چنان حکیمی مشهور حاضر شود بغایت دور است که چنانکه ابن خلکان
نقل نموده از اهل فضل و مروت کسی که نماز بر میت گزارند زیاده از چهار کس نباشد و اینجا
متفطن عالم بمواضع تقیه و تعصبات اهل شام از تبعه بنی امیه استنباط مینماید که
سیف الدوله نخواسته که جنازه حکیم را در میان جمهور درآرند تا از روی تقیه حکم
بطریق اهل سنت برو نماز گزارند لاجرم خلوت نموده با مخصوصان خود که مذهب
حق امامیه اختصاص داشته اند بطریقی که در آن مذهب مقرر است بر آن حکیم نماز
گزارده اند بلکه ظاهر آنست که ابونصر وصیت ایشان بآن نموده باشد والله اعلم
بسرایر الامور **شیخ الرئیس ابو علی بن عبدالله بن سینا قدس سره**
طور سینای حکمت و عرفان و نور دیده بینای حکمای جهان که در آن افلاطون نیز
بار منت او و روح ارسطو از منت ایشان رکاب حکمت اوست انکار حکمای اسلام
و اعاظم فلاسفه اعلام است تفصیل اصل و نسب و بیان شطری از کمالات و
حسب او بر وجهی که تلمیذ او ابو عبدالله جوزجانی در رساله علیحده ذکر نموده آنست
که پدر شیخ مردی دانشمند و حکیم از اهل بلخ و از اعیان شیعه اسماعیلیه بوده در
ایام امیر نوح بن منصور سامانی از آنجا بیخارا آمد و ملازم امیر مذکور شد و ابو
علی در آن دیار بوجود آمد و در ده سالگی حفظ قرآن و ضبط بسیاری از علوم دینیه
و فنون ادبیه نمود و بعد از آن ظواهر منطق را بر ابو عبدالله ناتلی که یکی از
فضلای زمان بود خواند و باندک زمانی از و مستغنی شده بخودی خود مطالعه کتب
منطق و حکمت می نمود و در هژده سالگی از تحصیل جمیع علوم فارغ گردید و در کتب
دولتشاهی مذکور است که او در دوازده سالگی با علمای بخارا مناظره کرد که او ایشان را
ملزم ساختی و در کتاب تاریخ الوزرا و غیره مسطور است که در آن وقت که شیخ در
بخارا بمطالعه اشتغال داشت امیر نوح را مرضی صعب روی نمود و جمیع اطبای
بخارا از معالجه عاجز گشتند چون از شیخ استعلاج کردند باندک زمانی امیر نوح
شفا یافت و ابوعلی را ملازم گردانید و شیخ در ایام ملازمت از جانب پادشاه
مرخص گشته بکتابخانه بخارا که در آن زمان کتب اوایل و آخرین در آنجا جمع بود رفت
و مجموع آن کتب نفیسه غریبه را بنظر آورده دقایق و حقایق آنرا بر صفحه خاطر

نگاشت

نگاشت اتفاقاً در آن اوان آتشی در آن کتابخانه افتاد و جمعی از خصمای ابوعلی گفتند
که شیخ عمداً آتش در آن کتب زده تا آن علوم را بخود نسبت نماید بعد از آن ابوعلی
بتصنیف مشغول گشت و چون سن شیخ به بیست و دو سال رسید پدرش وفات
یافت و پریشانی تمام با مور دولت سامانیه رسید ابوعلی بخوارزم آمد و چون
سلطان محمود غزنوی را گفته بودند که شیخ ابوعلی بدمذهب است و او از غایت تعصب
در جستجوی شیخ بود و بعضی از ملازمان خود را نزد حاکم خوارزم بطلب شیخ فرستاده
بود شیخ از آن مضمون آگاه شده بتعجیل از خوارزم بیرون آمده فرار نمود و در بیابانی
که میان خوارزم و ابیورد است سرگردانی بسیار کشید و بعد از زحمت و مشقت
بی نهایت به ابیورد افتاد و از آنجا بیرون آمده ملازمت امیر قابوس بن وشمگیر را
که از سلاطین شیعه و والی جرجان و نواحی آن بود مقصد خود ساخت و چون
در جرجان بخدمت قابوس رسید او در وی تعظیم بر پای خاسته شیخ را بر بالای دوشک
با خود نشاند و در رعایت و مراقبتش دقیقه نامرعی نگذاشت و در آنجا از شیخ بعضی
از معالجات غریبه ظاهر شد و چون بعد از اندک روزی بواسطه گرفتاری
قابوس در مملکت استراباد فترت دست داد ابوعلی از آنجا بدار المومنین ری
متوجه گردید و بخدمت ملکة الزمان سیده زوجه فخرالدوله بن بویه و پسر او
مجدالدوله که آبا عن جد از سلاطین شیعه بوده اند رسید و در آن ایام مجدالدوله را
مرض ماخولیا پیدا شده و شیخ در معالجه ید بیضا نموده مجدالدوله شفا یافت و
کتاب معاد را در آنجا بنام مجدالدوله نوشت و از ایشان رعایت بسیار دید و چون
بواسطه خبر توجه سلطان محمود بآن دیار در ملک مجدالدوله فتور ظاهر شد
و مع هذا شیخ از سلطان محمود هراسان بود از ری بقزوین آمد و از آنجا بخدمت
شمس الدوله برادر مجدالدوله که والی همدان و توابع آن بود پیوست و وزارت
او بشیخ مفوض گردید و بعضی اوقات بسبب آنکه در خزانه چیزی نبود خدمت شیخ
از لشکریان آزار بسیار کشید و آخر از آن امر استعفا نمود و بعد از وفات شمس الدوله
چون پسر او تاج الدوله بجای او نشست تکلیف وزارت خود بجناب شیخ نمود و درجه
قبول نیافت و چون بعضی از اعیان ملک و ارکان دولت تاج الدوله با او شیوه

حسد در عداوت می ورزید تا از صحبت ایشان ملول شد و کتابی بنهانی نوشت بامیر علاء الدوله
والی اصفهان که از آل کاکویه و پسر خاله سیده والده مجد الدوله بود و در آن کتاب
اظهار قصد خود بآن صوب نمود و بنا بر این در خانه یکی از اعیان همدان متواری
شد و باتمام کتاب شفا اشتغال میفرمود و هر روز پنجاه ورق بی رجوع باصلی
وکتابی می نوشت تا جمیع طبیعیات والهیات آن کتاب نوشته شد و چون
تاج الدوله خبر مکاتبت شیخ را بعلاء الدوله شنید بغایت آزرده گردید و در
جست وجوی او اهتمام ورزید و آخر بعضی از اعدای شیخ مقام اختفای شیخ را باو
نشان دادند و شیخ را گرفته بیکی از قلعهای همدان محبوس ساخت و مدت شیخ
در آنجا قصیده که یک بیت از آن اینست گفت شعر دخولی فی الیقین کما تراه
وکل الشک فی امر الخروج و چهار ماه جناب شیخ در قلعه محبوس بود و کتاب هدایه
و رساله حی بن یقظان و کتاب قولنج را در آنجا تالیف نمود تا آنکه علاء الدوله
قصد همدان کرد و تاج الدوله بهزیمت رفت و بهمان قلعه که شیخ در آن محبوس
بود متحصن شد و چون علاء الدوله باصفهان مراجعت کرد تاج الدوله بهمدان
آمد و شیخ را با خود همراه آورد و او در خانه یکی از سادات علوی نزول نموده به
تصنیف منطق شفا مشغول شد بعد از آن بتوجه اصفهان عازم شد و با برادر
خود محمود و بعضی از شاگردان و غلامان متنکر وار و در زی صوفیه بیرون آمد
و چون بنزدیک اصفهان رسیدند دوستان شیخ و ارکان دولت امیر علاء الدوله
استقبال نمودند و خلعتهای فاخر و مرکوبهای لایق آوردند و شیخ و اصحاب او را
اندرونی تعظیم برداشته در خانه یکی از اعیان انجا فرود آوردند و از آلات و
فرش و ما یحتاج خانه آنچه مناسب بود ترتیب دادند و چون بمجلس امیر علاء الدوله
در آمد بوجهی که لایق شان جناب شیخ عالی مقام بود او را اعزاز و اکرام نمود و
مقرر شد که هر شب جمعه شیخ و علمای اصفهان بمجلس خاص حاضر آیند و مباحثات
علمی مذکور شود و شیخ در آنجا باتمام کتاب شفا مشغول گردید و در آن اثنا
کتاب حکمت علائی را بنام امیر علاء الدوله نوشت و اختصاص تمام با امیر مذکور
داشت و رعایت بسیار ازو می یافت آورده اند که شیخ در لیالی جمعه بمجلس

اختفای

علاء الدوله حاضر گشتی و آن محفل مشحون بوجوه علمای ایام بودی و چون شیخ بمجلس
در آمدی همه استفاده کردندی و تتمیم کتاب شفا در آن ولا بوقوع انجامید و
در سنه عشرین و اربعمایه که سلطان محمود غزنوی و پسرش سلطان مسعود ببلاد عراق
در آمدند شیخ ابو علی بوزارت علاء الدوله اشتغال می نمود و پادشاه و وزیر
از صولت سلطان متوهم شده بجانب شاپور شتافتند و چون سلطان محمود
مراجعت نموده ایالت آن ولایت را بسلطان مسعود گذاشت علاء الدوله پیر خود را
با تحف و هدایا نزد سلطان مسعود فرستاد و این معنی موافق مزاج مسعود افتاده
حکومت اصفهان را بدستور معهود باو داد و بعد از چند گاه که علاء الدوله بنیابت
سلطان مسعود در اصفهان حکومت نمود داعیه استقلال پیدا کرده در امتثال
اوامر سلطان اهمال و سلوک داشت سلطان مسعود چون بر آن معنی اطلاع
یافت با سپاه بسیار بجانب اصفهان شتافت و علاء الدوله و امرا فرار اختیار
کرده خواهرش بدست سلطان مسعود افتاد شیخ ابو علی بملاحظه آنکه ناموس
علاء الدوله مرعی باشد بسلطان مسعود نوشت که خواهر علاء الدوله کفو تست
اگر او را بحباله نکاح خود در آوری ولایت اصفهان را بتو بگذارد سلطان مسعود
سخن شیخ را بر کمال اخلاص حمل فرموده آن ضعیفه را عقد کرد بعد از آن شنید که
علاء الدوله بتمهید اسباب مقاتله اشتغال دارد و نایره غضب او از استماع این
خبر اشتعال یافت بعلاء الدوله پیغام فرستاد که خواهرترا بر تو دادم و او را با لشکر
خواهم داد علاء الدوله شیخ را فرمود که جواب این سخن بنویس شیخ بسلطان مسعود
نوشت که این عورت خواهر علاء الدوله و زوجه مدخوله تست اگر طلاق دهی مطلقه
تو باشد و غیرت ضعفا بر او واجب نیست بر اخوان و این جواب مؤثر افتاده سلطان
مسعود خواهر علاء الدوله را در مهد عزت و حرمت نزد برادر فرستاد و بعد از
فوت سلطان محمود سلطان مسعود بجانب خراسان معاودت نمود و ابو سهل
حمدونی را بضبط عراق نامزد کرد و میان علاء الدوله و ابو سهل محاربه انجامیده علاء الدوله منهزم
گشت و ابو سهل باصفهان در آمده اسباب و کتب شیخ بغارت رفت اما نوبت دیگر
علاء الدوله باصفهان معاودت کرد و آن مملکت را در حیز تسخیر در آورد و آخر

مسعود

چون جناب شیخ را بمباشرت رغبتی تمام بود و باعتماد قوت مزاج خود دران باب
اکثار مینمود از ان رهگذر در مزاج او فتوری بهم رسید و در وقتی که علاء الدوله
محاربه با یکی از قاصدان مملکت خود اشتغال داشت شیخ را قولنجی عارض شد و جهت
حرص بر صحت و توهم احتیاج بهزیمت و عدم امکان حرکت تعجیل نموده در یک روز
خود را هشت مرتبه حقنه نمود و بسبب آن بعضی از امعای او مجروح شد و سحج
بهم رسید و با این حالت از روی سرعت علاء الدوله روان شد و در انجا مرض
صرع که گاهی تابع قولنج میباشد او را عارض شد و در اثنای معالجات بعضی از
غلامان او که در خزانه نقود او خیانت بسیار کرده بودند در حقنه مثرودیطوس
که شیخ جهت صرع تناول مینمود قدری افیون انداختند و شیخ را از خوردن آن
حال متغیر شد و او را باصفهان آوردند و بتدبیر خود مشغول شد و با آنکه حال
او از ضعف بجائی رسیده بود که قدرت بر قیام نداشت چنان کرد که قدرت بر
مشی او را حاصل شد و بمجلس امیر علاء الدوله در آمد هنوز از مرض بالکلیه فارغ نشده
بود اتفاقا در ان ایام علاء الدوله قصد همدان کرد و شیخ را بمصاحبت خود تکلیف
نمود و در راه مرض عود نمود و چون بهمدان رسید دید که قوت ساقط شده و
معالجه نفع نمیرساند دست از مداوای خود باز گرفت و بران حال چند روز
باقی بود تا بجوار [illegible] انتقال نمود و در همدان مدفون گردید و مخفی نماند
که اکثر فقهای اهل سنت و جماعت خدمت شیخ را نیز تکفیر کرده اند و شیخ در ان باب
فرموده رباعی کفر چو منی گزاف و آسان نبود * محکم تر از ایمان من ایمان نبود
در دهر چو من یکی و آن هم کافر * پس در همه دهر یک مسلمان نبود * و ظاهرا باعث
بر تکفیر شیخ کلماتیست که در کتاب شفا ذکر نموده مانند قدم عالم و نفی معاد جسمانی
و غیر ذلک و این تکفیر بر شیخ اصلا متوجه نیست و توجیه آن بر وجهی که از بعضی
استادان خود رحمهم الله تعالی استفاده نموده آنست که مقصد اصلی شیخ در کتاب
شفا و نظایر آن تحریر کلام حکمای متقدمین است و محل اجتهادات و تلخیص اعتقادات
او کتاب اشارات و دیگر رسایل اوست و ایضا از امثال این کلمات خالی است بلکه
صحیح در خلاف آنست پس تکفیر شیخ بی وجه باشد و این توجیه نظیر آنست که طیبی

طیبی

طیبی در حاشیه کشاف گفته که اختلاف میان مسایل کتاب مفصل و مسایل نحو که
در کتاب کشاف مذکور است بنا بر آنست که غرض زمخشری از تالیف کتاب مفصل
مجرد اختصار کتاب سیبویه بود و کشاف محل اجتهادات اوست و بالجمله تولد شیخ
در مظنت تشیع و انقطاع و بازگشت او از میان جمیع سلاطین عصر بسلاطین شیعه
واحدا بعد واحد و اشتراطها و افضلیه و نص و اجماع را در شان خلیفه پیغمبر چنانکه
در بحث نبوات از الهیات شفا بان تصریح نموده دلیل قوی است بر آنکه از اهل ایمان
بوده و ایضا در همین بحث گفته که ومن اجتمعت له الحکمة النظریة و قد فاز مع ذلک
بالخواص النبویة کاد ان یصیر ربا انسانیا و کاد ان یحل عبادته بعد الله و هو سلطان
العالم الارضی و خلیفة الله فیه و شک نیست که این اوصاف صادق نیست الا بر امیر
المومنین علیه السلام که باتفاق جامع جمیع اقسام حکمت نظریه و عملی کشفا و شهودا
بود و صدور معجزات ظاهره و کرامات باهره از و متواتر و مشهور است و آنکه در
آخر این بحث از کتاب مذکور گفته که می تواند بود که خلیفه جاهل باشد و در احکام
شرعیه رجوع بعالمی نماید چنانکه در زمان عمر و علی معمول بود مراد از ان خلافت مجازی است
که نظام ظاهری بان انتظام می یابد نه خلافت حقیقی چنانچه بعضی از قاصران توهم کرده اند
زیرا که اگر چه سیاق کلام او موهم اراده خلافت حقیقی است اما بعد از تامل در اطراف
کلام ظاهر میشود که شیخ ترد تحریر این مرام در مقام تمویه و فریب متعصبان زمان او
از اهل سنت و جماعت بوده لاجرم چنانکه رسم مغالطانست که گاهی استعمال لفظ در
معنی حقیقی و گاه در معنی مجازی نموده و مویدات خلافت مجازی است آنکه اگر مراد شیخ
از آن بودی اولی چنان نمودی که تمثیل بحال ابو بکر فرمودی که نزد اهل سنت اول خلفا
و افضل و اکبر بود و در اکثر احکام استعانه برای و تدبیر خود عمر و صحابه دیگر مینمود و التماس
ان عوجت فاستقیموا فیما از ایشان میکرد لیکن تمثیل بحال ابی بکر نمود بنا بر آنکه
انتظام عرف ظاهری که شیخ قصد تمثیل بان نموده در زمان خلافت او متحقق نشد
چه جمعی کثیر از بیعت او تخلف نمودند و اکثر قبایل عرب در زمان او مرتد شدند و فتنهای
عظیم در زمان قصیر خلافت او ظاهر گشت و همچنین در ایام خلافت عثمان انتظام امور
روی در تنزل داشت تا آنکه مسلمانان از ظلم او و خویشان او بتنگ آمده بر وی خروج

نمود تا او را بقتل رسانیدند بخلاف عمر که همیشه خلافت او در میان قوم منتظم
بود و مخفی نماند که نزاع در آن نیست که انتظام ظاهری که مشتمل بر دفع هرج و
مرج و رفع تطاول بعضی از آحاد الناس بر بعضی باشد بوجود خلفای مجازی
و ملوک جایر بلکه کوتوال و عسس هر شهر حاصل میشود تا آنکه حضرت زین
المجتهدین رحمه الله تعالی در رساله نماز جمعه گفته که بسیار باشد که این قسم
انتظام بوجود خلیفه حقیقی منتظم نگردد و بوجود ملوک جابر انتظام یابد
چه ایشان بموجب سیاست عرفی که بجای یک کس صد کس را مواخذه کنند
و امثال آن از قوانین جور دفع تطاول آحاد الناس از همدیگر میکنند اما
خود و اولیای دولت ایشان با بندگان خدا هر جور و ستم که میخواهند بفعل می
آرند تا اگر خللی در احکام دین واقع شود استعداد اصلاح و راست کردن آن ندارند
چنانکه عبد الله بن المعتز در این چند بیت بآن اشارت نموده و گفته **شعر**

تبیت النشاوی من امیة نوما ● وبالطف قتلی ما ینام جمیعها
وما ضیع الاسلام الا قبیلة ● تامر نوکاها ودام نعیمها
واضحت قناة الدین فی کف ظالم ● اذا اعوج منها جانب لا یقیمها

و چگونه خدمت شیخ خلافت عمر حاصل بالخلافت حقیقی داند و حال آنکه سابق
کلام او مساعد این معنی نیست از دو وجه اول آنکه شرط نموده که خلیفه منصوص
باشد از جانب پیغمبر یا باجماع جمیع اهل حل و عقد بر خلافت او واقع شده باشد
بلکه در آخر حکم برجحان و وجوب طریق تنصیص نموده چنانکه موافق مذهب
امامیه است و گفته که و الاستخلاف بالنص اصوب فان ذلک لا یؤدی
الی الشغب والتشاغب والاختلاف و بر هر تقدیر ظاهرست که محققان
اهل سنت و جماعت دعوی وقوع هیچ یک از این دو امر درباره هیچ یک از خلفا
نمیکنند و لهذا در شرح المواقف قاضی عضد ایجی مضطر شده بالتزام آنکه در
صحت خلافت اختیار یک شخص کافی است چنانکه خلافت ابو بکر به بیعت
عمر ثابت شد و بالجمله بعد از تمهید شرط مذکور چون تواند بود که حکیمی مانند
شیخ خلافت عمر را مثال خلافت حقیقی داند مگر آنکه گویند لا مناقشة

فی المثال

فی المثال با آنکه شیخ حسین بن عبد الصمد حارثی رحمه الله در رساله اشواق آورده
که شیخ رئیس تصریح نموده و فرموده که اگر نصی در شان حضرت امیر نمی بود مع هذا تقدیم
او بسبب مزایا و فضایل واجب می بود دیگر آنکه شرط نموده که خلیفه می باید که
عاقل و عارف بشریعت باشد بحیثیتی که اعرف از همه باشد و صاحب اخلاق
شریفه مانند شجاعت و عفت و حسن تدبیر باشد و باتفاق ارباب سیر عمر فظ
غلیظ بد دل جاهل بوده که در غزوات حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله مانند
بدر و خیبر همیشه طریق فرار از زحف پیموده و در هفتاد مسئله بر لولا علی
لهلک عمر تکلم نموده اگر گویند که شیخ در همین مبحث گفته که معول اعظم عقل
و حسن ایالت است و چون عمر متصف بعقل و حسن ایالت بود اگر متصف بعلم
و شجاعت و نظایر آن نباشد قدحی در خلافت او نمی رساند گوئیم که شیخ متصل باین
کلام گفته آنچه مضمونش اینست که گاهی معول کمال عقل و حسن ایالت است
که صاحب آنها در فضایل باقیه غریب و بیگانه نباشد یعنی آنکس که از علم غریب
و بجهل قریب باشد با آنکه عارف بحسن ایالت و قانون عدالت باشد لایق
خلافت نیست و آنکسی که اعرف بسیاست باشد گاهی از اعلم اولی است که اعلم
مثل او نباشد در عدالت و ایالت پس بر تقدیری که عمر اعرف بسیاست باشد
اولی نخواهد بود از حضرت امیر علیه السلام زیرا که آنحضرت صاحب مرتبه تمام
از عدالت و ایالت بوده چنانکه خصم نیز بآن اعتراف نموده و بتواتر رسیده
که عمر در مسایل بسیار خبطهای رسوا نموده چند بار لولا علی لهلک عمر
گفته و زبان بمضمون کل الناس افقه من عمر حتی المخدرات فی الحجال گشوده
و همچون ماده شغالان فرار از زحف نموده و ظاهرست که چنین کسی را
نهایت بیگانگی از علم و شجاعت بوده با آنکه اتصاف او بعقل نیز محل بحث است
بلی مکر و حیله او مسلم است و آنچه در تدبیر فتح امصار در زمان او واقع شد
حکمی باشارت رای منیر حضرت امیر واقع بود چنانکه در کتب سیر مسطور است
و ایضا این کلام بتقدیر تسلیم ابهام و ایهام معارض است با آنچه شیخ قدس الله
روحه در جواب مسایل ابو الحسن عامری در نیشابور تصریح بآن فرموده چه

بعد از ذکر دلیل بر وجوب نصب خلیفه کفته که واما الشروط المختصة بها
فهو ان یعلم انه لما لم یصلح ان یکون سایس البهایم واحدا من البهایم بل وجب
ان یکون افضل من البهایم ولم یجز ان یکون سایس الصبیة واحدا من الصبیة
بل یجب ان یکون اعقل من الصبیة ولم یجز ان یکون سایس الفساق
واحدا من الفساق فکذا لا یجوز ان یکون سایس الدهماء واحدا من عرض الدهماء
ثم القول فی تعیین واحد واحد لهذه الرتبة السنیة امر قد اکثر فیه
المتکلمون والله الموفق للرشاد وهمچنین از شیخ منقولست که علی بن ابی طالب
درمیان خلایق چون معقولست درمیان محسوس یعنی چنانکه معقول بنا
بر تجرد از ماده اشرف از محسوس است که مقارن بکثافة ماده است آنحضرت
اشرف وافضل است از دیگر مردم ومیتواند بود که مراد آن باشد که آنحضرت
مانند معقولست که حکما وعقلا بحث نمیکنند الا از حال او ودیگران مانند
محسوسات جزئیه اند که از مبحث خارجند وچون حکما در وجه اختصاص
بحث از احوال معقولات کفته اند که غرض از علوم حکمیه اینست که
انسانی را کمالی حاصل شود که ببقای نفس باقی ماند وجزئیات محسوسه
بنا بر تغیر وتبدل لایق این قبیل نیستند پس این کلمه جامعه شیخ اشارت میشود
بآنکه مجرد معرفت حضرت امیر علیه السلام تحصیل کمال وسرمایه حصول امانی
وآمال است واین دو رباعی لطافت آثار که نسیم محبت از آن بفضای قلوب
احباب میرسد از اشعار بلاغت شعار شیخ بزرگوارست رباعی
بر صفحه چهره خط لم یزلی ٭ معکوس نوشته است نام دو علی
یک لام ودو عین با دو یای معکوس ٭ از حاجب وعین وانف با خط جلی اخری
تا باده عشق در قدح ریخته اند ٭ واندر پی عشق عاشق انگیخته اند
در جان وروان بوعلی مهر علی ٭ چون شیر وشکر بهم در آمیخته اند ٭ ودر مکاتیب
مولانا قطب الدین شیرازی مذکورست که خواجه عین القضاة همدانی در مدح
شیخ ابوعلی اطرا ومبالغه بسیار نموده ودر کتاب فصل الخطاب مسطورست
که شیخ در آخر عمر توبه فرمود ومال بسیار بفقرا تصدق کرد ورد مظالم بجای آورد

ودر هر سه روز یکبار قرآن را ختم میفرمود تا در جمعه اول رمضان سنه ثمان وعشرین
واربعمایه وفات یافت ودر همدان مدفون کردید ودر تاریخ یافعی بن خلکان خاتمه
شیخ مذکورست حیث قال وقد ذکر انه تاب واشتغل بالتنسک وادرکه الله
تعالی بسوابق عنایته وروایع رحمته رحمه الله تاریخ وفات شیخ بروجی است که
از کتاب فصل الخطاب منقول شده وولادت او در سال سیصد وهفتاد بوده
وتمام عمر او پنجاه وهشت سال بود الحکیم ابوعلی احمد بن محمد بن یعقوب بن
مسکویه الخازن الرازی رحمة الله علیه از نوادر حکمای روزکار بوده ٭ و
متحلی باخلاق فاضله وآداب کامله قصب السبق از اقران خود ربوده ٭ ودر ایام
جوانی در ظل تربیت دستور معظم ابومحمد مهلبی وزیر ملک معز الدوله نشو ونما
یافته ٭ ورایت علم وحکمت برافراخته ٭ بعد از آن بخدمت ملک عضد الدوله رسید
واز جمله مقربان او کردید ٭ وبعد از آن بصاحب اعظم ابن عمید وپسر او ابوالفتح
وملک صمصام الدوله که ملوک ووزرای شیعه بودند اختصاص ورزید ٭
واز ایشان رعایت بسیار دید ٭ کتاب اخلاق ناصری که از تالیفات سلطان
الحکماء والمتکلمین خواجه نصیر الدین محمد طوسی است ترجمه کتاب اخلاق ابوعلی
مذکورست چنانکه حضرت خواجه در فراغ کتاب خود اشعار بآن فرموده ودر
اثنای بیان اظهار حکمت وفضل ابوعلی نموده وکفته که در خدمت حاکم قهستان
ذکر میرفت از کتاب الطهارة که استاد فاضل حکیم کامل ابوعلی احمد بن محمد بن
یعقوب بن مسکویه خازن رازی سقی الله ثراه ورضی عنه وارضاه در تهذیب
اخلاق ساخته است وسیاقت آن با ایراد بلیغ ترین اشارتی در فصیح ترین عبارتی
پرداخته چنانکه این سه چهار بیت که پیش از این در قطعه کفته آمده است
بوصف این کتاب ناطق است شعر بنفسی کتاب حاز کل فضیلة
وصار لتکمیل البریة ضامنا ٭ مؤلفه قد ابرز الحق خالصا
بتالیفه من بعد ما کان کامنا ٭ ووسمه باسم الطهارة قاضیا
به حق معناه ولم یک مانیا ٭ لقد بذل المجهود لله دره
فما کان فی نصح الخلایق خاینا
وشمس الدین شهرزوری در تاریخ الحکما

آورده که ابو علی مذکور بغایت فصیح و بلیغ بوده و حفظ نیکو داشته و او را
در فنون علم حکمت تصانیف بسیارست و از تصانیف او کتاب جاودان
خرد مشهورست و ایضا روایت نموده که شیخ ابی علی سینا بمجلس درس ابو علی
ابن مسکویه در آمد و تلامذه را در حوالی او نشسته دید و چون شیوه او
امتحان فضلا و اظهار مزیت خود با اکابر علما بود لاجرم جوزی را با ابو علی مسکویه
انداخت و گفت بیان کن مساحت این جوز را بشعیرات ابن مسکویه جزوی را
که در علم اخلاق بود باو انداخت و گفت که تو اول اصلاح اخلاق خود بکن تا من
استخراج مساحت جوزه نمایم و در کتاب طبقات الاطباء مسطورست
که کان ابو علی مسکویه فاضلا فی العلوم الحکمیة متمیزا فیها خبیرا بصناعة
الطب جیدا فی اصولها و فروعها و له من الکتب کتاب الاشربه کتاب
الطبخ کتاب فی تهذیب الاخلاق **بقراط الدهر جالینوس العصر ابو الحسن احمد
بن محمد الطبری** فیلسوفی ماهر و طبیبی ماهر است تلمیذ ابی ماهر موسی بن
سیار و طبیب ملک رکن الدوله دیلمی و برادرش ملک معز الدوله بوده جنا
در باب سی و یکم از مقاله سیوم از کتاب معالجات بقراطیه اشارت بان
نموده والحق مقدمات کتاب مذکور صیت تبحر او را در حکمت طبیعی و الهی تا بمنبع
طبع واقفان مواقف شفا و نجات رسانیده و مقاصد آن بعض حرکات
انظار او را در حکمت طبی بمقادیر استقامت سنجیده و در کتاب طبقات
الاطباء مذکورست که ابو الحسن احمد بن محمد الطبری من اهل طبرستان فاضلا عالما
بصناعة الطب و کان طبیب الامیر رکن الدوله و له من الکتب الکتاب المعروف
بالمعالجات البقراطیة و هو من اجل الکتب و انفعها و قد استقصی فیه ذکر
الامراض و مداواتها علی اتم ما یکون و هو یحتوی علی مقالات کثیرة اسمی
ابو المحارب حسن بن سهل بن محارب القمی رحمه الله از اعاظم حکمای
شیعه امامیه است در ایام دولت دیالمه نشو و نما یافته • و پرتو انوار
حکمت بر صفحات حال او تافته • در تاریخ الحکما مسطورست که صاحب اعظم
سعید ابن العمید که استاد فضلا و عمید وزرای روزگار بود بوجود او افتخار

مینمود

مینمود و میفرمود که اگر از شهر ما همین او بیرون آمده باشد ما را کافی است
و ایضا در کتاب مذکور مسطورست که او عالم بقوانین سیاست بود و مروت
و عفاف در او غالب بود و بسیاری از نوادر حکمت اهل یونان و سیر و احوال
ایشان را حفظ کرده بود و میگفت که اینها پادشاهی کردند و همچنین جمیع فقرات
ارسطو را که در سیاست نوشته و باسکندر فرستاده یا عشا فیه باو گفته
بود حفظ داشت و میگفت که کار زمانه منتهی شده بقوانین و رسومی که خارج ا
از آنچه آن حکیم جهت آن پادشاه رقم کرده بود و این بنا بر آنست که مردم خلع
ربقه دین که جامع خیرات عاجل و آجل است نموده اند و عهد عقل را که ناظم
صلاح خاص و عام است در پس پشت انداخته اند و رشته حیا را که مانع از
گمراهی و مسارعت بفساد و تباهی است گسسته اند و ظاهرست که زمانی که
اهل او از شعار دین و حلیه عقل و علاقه حیا مستلخ باشند در غایت فساد
خواهد بود اصلاح آن بجز شمشیر تیز نتواند کرد و حسنین مذکور محب حکمت
و اهل حکمت و کثیر الفضایل و همیشه با اهل حکمت و فضل بسر میبرد و با
ایشان طریقه احسان سلوک میداشت و صاحب اخلاق شریف و همت عالی بود
حجة الاسلام محمد بن محمد الغزالی الطوسی رحمه الله کنیت او ابو حامد است
در سنه خمسین و اربعمایه در طوس متولد شد و در اوایل حال در انجا و در نیشابور
نزد ابو المعالی جوینی که بامام الحرمین مشهورست بتحصیل علوم اشتغال نمود
و بعد از آن با نظام الملک وزیر ملاقات نموده از او رعایت و قبول تمام یافت و با
جمعی از افاضل که در خدمت نظام الملک بودند در مجالس متعدده مناظره و مباحثه
کرد و بر ایشان غالب آمد بعد از آن تدریس نظامیه بغداد را بوی تفویض کردند
در سنه اربع و ثمانین ببغداد رفت و جمیع اهل عراق شیفته و فریفته او شدند
و مدت ده سال انجا بود انگاه بوطن باز گشت و بحال خود مشغول گردید و از
خلق خلوت گزید و کتب معتبره چون کتاب احیاء العلوم و غیر آن تصنیف
کرد بعد از ان بنیشابور آمد و در نظامیه نیشابور درس گفت و بعد از چند
گاه ترک آن کرد و بوطن باز گشت و از برای صوفیه بنای خانقاهی کرد و از برای

طلبه بنای مدرسه واوقات خود را بر وظایف خیر از ختم قرآن وصحبت اربا
قلوب وتدریس علوم توزیع کرد ودر تضاعیف این احوال چون تعصب بسیار
در تخطیه وتجهیل ابوحنیفه مینمود متعصبان حنفی که در زمان سلطان محمود
بودند بقتل او فتوی دادند اما ضرری باو نرسید تا در صباح روز شنبه
چهاردهم ماه جمادی الآخر سنه خمس وخمسمایه بجوار رحمت حق پیوست
صاحب تاریخ استظهاری آورده که مؤید الملک وزیر امام محمد غزالی را
در ایام عزلت او بجهت تدریس بغداد طلب کرد وی در جواب نوشت الحمد لله
رب العالمین والصلوة والسلام علی محمد وآله اجمعین اما بعد خدمت
خواجه ملجاء جهانیان متع الله المسلمین بطول بقائه این ضعیف را از
حضیض خرابه طوس باوج دار السلام بغداد عمره الله کرم وبزرگی می
نماید بدین حقیر واجبست که خواجه را از حضیض بشری باوج مراتب
ملکی دعوت نماید ای عزیز از طوس وبغداد راه بخداوند یکسان است
اما از اوج انسانی تا حضیض حیوانی مسافت فراوان است والتماس
حضور این فقیر که کرده اند لاشک این فقیر را وقت فراقست نه وقت سفر
عراق ای عزیز فرض کن که غزالی ببغداد رسید وبتعاقب فرمان در رسید
نه فکر مدرسی باید کرد امروز نه امان روز انکار ودست از این بیچاره بدار
والسلام علی من اتبع الهدی ابیات شطری از لآلی فضایل ومعالی محمد
غزالی وجمل عقیده او چنانچه تفصیل خواهد یافت آنست که در مبادی
حال بواسطه مصاحبت رؤسای اهل ضلال از نور ایمان خالی بوده ودر آخر
مؤمن موالی بلکه شیعه غالی گردیده مولانا سایل همدانی در بعضی از رسایل
خود که در بیان احوال ومقامات اهل سلوک نوشته در اثنای ذکر احوال
احمد غزالی گفته که محققان اهل ایمان را در اعتقاد برادر شیخ وغلبات محبت
اهل البیت شکی وطعنی نیست مشایخ شیعه الغزالی نیا گفته اند هم از
وسیطش که در فقه شافعی نوشته رایحه طعن بر عمر شنیده اند ودر
عول از ابن عباس نقل کرده که او میگفت که هر که در عول نزاع دارد با او مباهله

میکنم

میکنم گفتند در زمان عمر چرا نگفتی گفت رجل غیور خفته ومحمد بن ابی القاسم
طوسی که از تلامذه غزالی است در رساله محاکات آورده که غزالی در راه
حج بخدمت حضرت سید شریف مرتضی رسید وجهت تحقیق مذهب حق
بعضی از مشکلات مذهب را با حضرت میر مطارحه نمود وحضرت میر اصول
عقاید امامیه را بدلایل قاطعه وبراهین ساطعه برو تمام کرد اید وغزالی
از مذهب اهل سنت وجماعت برگردیده بمذهب حق امامیه گروید وچون غزالی
از مکه معظمه مراجعت نمود برادر او احمد غزالی متصوف با او ملاقات نمود
وگفت شنیده ام که با شریف مرتضی صحبت داشته وبقول ومذهب شیعه
اختیار کرده این معنی از تو بغایت عجیبست محمد در جواب گفت اگر مدتی در پی
اختیار مذهب بکر نموده بودم از من عجیب بود واین بیت برو خواند بیت
دوست با ما عرض ایمان کرد ورفت • پیر گبری را مسلمان کرد ورفت
انگاه در میان برادران مباحثه منعقد شد وتا دو روز استعداد یافت واحمد
روز سیوم بمراسم مناجات نمود وجان بقابض ارواح سپرد واز شیخ محقق
شهید ابو عبد الله بن مکی قدس الله روحه که از اعاظم متاخرین مجتهدان
امامیه است منقولست که ایشان حکم بکذب ملاقات غزالی با حضرت میر
مرتضی علم الهدی می نمودند چنانکه کتب تواریخ نیز باین معنی ناطق است زیرا که وفات
حضرت میر مرتضی رضی الله عنه در سنه ست وثلثین واربعمایه بود وتولد
غزالی در سنه خمسین واربعمایه مولف گوید میتواند بود که ملاقات حجة
الاسلام با شریف ابو احمد پسر میر رضی الدین واقع شده باشد که بعد از عم خود
میر مرتضی قدس سره شریف ونقیب علویه بود وچون اکابر آن سلسله را همیشه
شریف ونقیب میخوانده اند ودر عهد میر مرتضی نیز نزدیک بود صاحب
رساله محاکات را نزد استماع بعضی از آن القاب شریف اشتباه میان عم وبرادر زاده
واقع شده باشد والله تعالی اعلم ومؤید روایت رجوع وانتقال اوست
بمذهب حق آنکه استاد البشر امیر غیاث الدین منصور شیرازی قدس سره
در جزو تاسع از کتاب محجة الکلام ذکر کرده که قال حجة الاسلام فی بعض رسایله

انی کنت مدة علی اقوال السوفسطائیة وبرهة علی اقوال المتکلمین
والفلاسفة متمسکا بالدلایل ثم ظهر لی انه لا یفید شیئا من هذه
فقذف الله تعالی فی قلبی نورا وصرت به مطمئنا فی العقاید الاسلامیة
من غیر شک انتهی واین عبارت همانا مقتبس است از کلام حضرت
امام همام جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام که در جواب سوال عنوان
بصری فرموده اند حیث قال علیه السلام العلم النافع لیس بکسب
ولا بجدل بل هو نور یقذفه الله فی قلوب اولیائه اذا اراد بهم خیرا
وقریب است بانچه بعد از این از مولای فاضل مدقق نصیر الملة والدین
القاشی منقول خواهد شد وحمل نمود در کلام حجة الاسلام بلغه شهود
حق که مقام اهل کشف است چنانچه بعضی از کلام او فهمیده انکشافی
متصور باشد که حجة الاسلام از زمره واصلان آن مقام باشد و سید
الموحدین حیدر بن علی الآملی قدس الله سره در کتاب جامع الاسرار بخلاف
آن تصریح نموده و فرموده که او از موحدان قولی است نه فعلی وایضا موید
صحت اعتقاد اوست آنچه در عنوان مسئله امامت از کتاب اقتصاد گفته
که اظهار منهج حق وصواب در این باب نمیتوانم نمود وازانچه مسالک معاند
جمهور دست بیرون نمی توانم رفت حیث قال ان هذه المسئلة منشاء
التعصبات والمعرض عن الخوض فیها اسلم من الخایض فیها وان اصاب فکیف
اذا اخطأ لکن اذا اجری الرسم باختتام المعتقدات بها اردنا ان نسلک
المنهج المعتاد فان القلوب عن المنهج المخالف شدید النفار انتهی وهمچنین
موید موافقت اوست با اصول اهل حق آنکه در کتاب قسطاس مستقیم حکم
ببطلان قیاس نموده وآن را میزان شیطان نام کرده حیث قال اما میزان الرای
والقیاس فحاش لله ان اعتصم به فذلک میزان الشیطان ومن زعم من اصحابی
ان ذلک میزان المعرفة فاسأل الله ان یکفینی شره عن الدین فانه صدیق جاهل
وهو شر من عدو عاقل انتهی ودر کتاب منهاج العابدین اختیار وتفویض را
که مدار اهل سنت در اثبات خلافت ابی بکر است ابطال نموده وگفته واما

التفویض

التفویض فتأمل فیه اصلین احدهما انک تعلم ان الاختیار لا یصلح الا لمن کان عالما
بالامور بجمیع جهاتها باطنها وظاهرها حالها وعاقبتها والا فلا یأمن ان یختار
الفساد والهلاک علی ما فیه الخیر والصلاح الا تری انک لو قلت لبدوی او قروی
انتقد لی هذه الدراهم ومیز بین جیدها وردیها فانه لا یهتدی لذلک ولو
قلت لسوقی غیر صیرفی فربما یعتر ایضا فلا تأمن الا بان تعرضها علی الصیرفی
الخبیر بالذهب والفضة ومابینهما من الخلوص والاسرار وهذا العلم المحیط
بجمیع الامور من جمیع الوجوه لا یصلح الا لله رب العالمین وحده لا شریک له فلذلک
قال تعالی وربک یخلق ما یشاء ویختار وما کان لهم الخیرة الآیة کلام
غزالی وآن موافق مذهب امامیه است در آنکه میگویند اختیار ائمه وخلفا
بخدای تعالی است وبالجمله اهل سنت میگویند که حضرت رسالت ترک وصیت
نمود وتعیین نمود کسی را که در میان امت قایم مقام او باشد ~~تا صلحای امت~~
~~قایم مقام او باشد~~ تا صلحای امت اختیار چنان کسی نمایند وشیعه امامیه گویند
که چگونه اختیار آحاد امت را در باب امامت اعتبار توان نمود و در دین خود تجویز
آن توان کرد با آنکه کتاب واخبار ناطق اند بانکه جمعی از انبیا که ناظر بنور نبوة
وبصیرت رسالة وموید بمکاشفه غیبیه ومخالطت ملایکه بوده اند اختیار بعضی
از قوم خود بعد از اختبار وتجربه وصحبت نموده اند ولغزش آن اختیار ظاهر
شده وبوضوح پیوسته که صواب خلاف آن بوده از آن جمله آنکه یعقوب
[علیه السلام اولاد خود را جهة حفظ فرزند خود یوسف ع]
علیه السلام اختیار نمود وضرر آن اختیار ظاهر شد وهمچنین موسی ع
از قوم خود که چندین هزار کس بودند هفتاد کس را جهت میقات پروردگار
خود اختیار نمود وچون در آن مقام با او حاضر شدند گفتند ارنا الله جهرة
فاخذتهم الصاعقة وکار ایشان بجائی رسید که بحضرت موسی علیه السلام
ظاهر شد که ایشان سفیهان بوده اند فقال موسی اتهلکنا بما فعل السفهاء
منا ودر کتب اهل سنت مذکور است که پیغمبر صلوات الله علیه وآله امارت
خالد بن الولید نمود واو را جهت اصلاح حال بنی خزیمه بسوی ایشان فرستاد
واو بسبب کینه وکدورتی که در ایام جاهلیة با ایشان داشت جمعی کثیرا

المؤمنین را

از ایشان کشت و اسیر ساخت تا آنکه حضرت رسالت صلوات الله علیه امیر
علیه السلام از عقب او فرستاد تا باز یافت بنی جذیمه نمود و ایشان را تسلی
داد و حضرت رسالت در آن مقام فرمودند که اللهم انی ابرء الیک مما فعله
خالد در کتاب جمع بین الصحیحین از عبدالله عمر نقل کرده که چون خالد دست
بقتل و اسر بنی جذیمه بکشاد اسیر هر کس را باو سپرد بعد از آن ما را
امر کرد که اسیران خود را بکشیم پس من سوگند خوردم که اسیر خود را نمی
کشم و نه هیچ یک از اصحاب من اسیر خود را خواهد کشت تا آنکه بخدمت حضرت
رسالت آمدیم و صورت واقعه را عرض نمودیم پس آنحضرت دست خود را
برداشت و دو مرتبه فرمود که اللهم انی ابرء الیک مما صنع خالد و مخفی
نماند که اگر خالد را آنچه کرد متعذر می بود حضرت پیغمبر اظهار برائة
از کردهٔ او نمینمود و اشعار بانکه صواب ترک اختیار ولایت او بود از آن کار
بود نمی فرمود و همچنین در کتب قوم مذکورست که حضرت رسالت صلعم
اختیار ابی بکر نمود و او را بخیبر فرستاد و او فرار بر قرار اختیار نمود و
در روایتی دیگر واقعست که بعد از فرار ابی بکر اختیار عمر نمود و او نیز فرار نمود
و فتح خیبر بر دست ایشان میسر نشد تا آنکه فتح بر دست حضرت امیر
المؤمنین ع ظاهر گشت نظم آنکه بعد از دکر آبای بخیبر جو نهاد
آسمان طبل فرو کوفت که النصرة لک ۞ و بر عاقل منصف مخفی نیست که هر گاه
انبیا با کمال عصمت و فضل و تایید الهی ضرر اختیار ایشان در بسیاری از
رجال ظاهر شده پس چگونه اعتماد بر اختیار بعضی از صحابه کنند چنانکه محققان
علمای اهل سنت مثل قاضی عضد بعد از عجز از اثبات اجماع بر آن قرار
داده اند و حال آنکه توانند بود که در وقت اختیار در باطن حال صالح و
مأمون نباشند و چگونه تفضیل توان داد اختیار بعضی از صحابه را که معصوم
نباشند بر اختیار انبیای معصومین علیهم السلام و خدای تعالی خشنود باد
از بنده که امور را بهم خلط نکند و هر چیز را باصل خود جمع دارد و در جای
خود بیند و تعصب و تکلف بخود راه ندهد و بتخلق بخلق نبوت کوشد

فض

باید

فضل فضله شده بقوت تمیز هر کس را بفضیلتی و مزیتی که خدای عز و جل او را
داده بشناسد و از گیسوی حور پای بند ستور نسازد و بظلمت شب دیجور
تهمت بارقه نور نبندند اما تمیز کار اهل استبصارست نه کار هر مقلد کور نه
بکار نظم سلوک عشق را راهی برون از کفر و دین باید ۞ ولیکن روشن چشمی نیاید دوربین
بعجب و نازکی زنهار تا خود را نرنجانی ۞ که این ره را دل سنگین و جان آهنین باید
و در کتاب سر العالمین که از آن سر مکنون نیز گویند و آن از جمله کتبی است که غزالی
در اواخر عمر نوشته افشای سر خود نموده و تصریح بارتداد خلفای ثلثه و
تابعان ایشان فرموده و در بعضی از مقالات آن کتاب بعد از امر خلافت و
اختلاف در آن گفته که لکن اسفرت الحجة وجهها واجمع الجماهیر علی متن الحدیث
من خطبته علیه السلام فی یوم غدیر باتفاق الجمیع وهو یقول من کنت مولاه
فعلی مولاه فقال عمر بخ بخ یا ابا الحسن لقد اصبحت مولای ومولی کل مؤمن و
مؤمنة فهذا تسلیم ورضاء وتحکیم ثم بعد هذا غلب الهواء لحب الریاسة وحمل
عمود الخلافة وعقود البنود وخفقان الهواء فی قعقعة الرایات و اشتباک
ازدحام الخیول وفتح الامصار سقاهم کاس الهواء فعادوا الی الخلاف الاول
فنبذوه وراء ظهورهم واشتروا به ثمنا قلیلا فبئس ما یشترون و حاصل
کلام او آنست که اصحاب در روز غدیر بفرمان پروردگار قدیر و حکم رسول
بشیر و نذیر اعتراف بخلافت و امامت حضرت امیر کردند و چون رسول علیه السلام
از دنیا مفارقت کرد و متوجه سرای آخرت شد اکثر ایشان بحکم تصدیق افان
مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم و بقوله تعالی یا ایها الذین آمنوا من یرتد
عن دینکم بقهقری و ارتداد بکفر اصلی رجوع نمودند و چون بنفاق اظهار وفاق
کرده بودند و با توحید حق تعالی آشنایی نگرفته بودند بر حضرت امیر که منصوص
خدا و منصوب رسول و معصوم از خطا بود تقدم کردند و بالجمله شیطان
باغوای ایشان سعی میکرد تا آنحضرت را مخذول و مقهور و از منصب خلافت
معزول و دور ساختند و در اذهان عامه عالمیان که در آن زودی از ظلمتها
بیرون آمده بودند و قوت دفع شبهات نداشتند القای شبهات کردند

واز روی حیله و مکر مردم را با خود متفق ساختند و در شان خود از زبان
حضرت رسالت احادیث افترا کردند و بر طبق آن برهان قیاسی پیش آورده
خوردند چنانکه ابلیس بلجواسو کند خورد که من بشما خیر میخواهم و اگر این گندم
بخورید هرگز از جنت بیرون نروید و الجماعت بنا بر حسن ظن با آن متغلبان
مغرور شدند و با اهل بیت علیهم السلام التفات نکردند تا آنکه چون سالها بگذشت
جمعی از تقلید آن گروه پشیمان شدند و جمعی از آن قبیل بودند که به تقیه بسر
می بردند و اظهار حق نمیکردند و معویه و سایر بنی امیه و بنی العباس و
تابعان ایشان آن ضلالت را تربیت میکردند تا آنکه در مدت ششصد سال
کار بجائی رسید که شبهه بکثرت استعمال چون حجت شد و حجت بقلت
استعمال و اخفای اهل روزگار چون شبهه شد مانند لفظ غایط که بمعنی
حقیقی او نظر بوضع دوم مجاز شده و بمرتبه رسیده که بی قرینه هرگز مفهوم
نمیشود لیکن چون خدای تعالی وعده داده که این دین را بر سایر ادیان
غلبه دهد حیث قال لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون آنچه از احادیث
بر وفق مقاصد خود وضع نموده بودند پوشیده نماند و باندک روزی فساد
وضع آن ظاهر شد و از جمله کشف استار و اظهار عوار ایشان آنست
که گویند روزی عایشه بر غرفه نشسته بود ابوهریره را دید که بر استری
قیمتی راهوار بگذشت عایشه گفت ابوهریره که باشد که بدین عظمت
رود ابوهریره چون کلام عایشه بشنید روی خود بجانب او کرد و گفت
ای بی بی خاموش باش که چهارصد حدیث بدروغ برای بدعت بستم تا
امروز چنین میروم عایشه چون این سخن بشنید خاموش شد و گویند
نیز که روزی عمر با ابوبکر گفت که بجز تدبیری که نمودیم زبان عامه را
از خود کوتاه ساختیم و بعلت گرفتن فدک از بنی هاشم ایشان را بقوت روز
محتاج ساختیم و مارا گمان آن نبود که علی بن ابی طالب چنین منکوب و
محجوب کرده امروز خلایق از اقصای ملک می آیند و از مشاهده عبادات
و تلقین اعتقادات میکنند اگر ما نیز چنان کنیم و گوئیم که او میکند و میگوید

هر آینه چون او بعلم از ما بیشتر است مردم تصور خواهند نمود که در آن باب متابعت
او میکنیم صلاح در آنست که تا ممکن باشد در عبادات و ارکان دین مخالفت او
نمائیم و بنابرین بسیاری از واجبات و سنن و آثار رسید مختار را محو کردند
و اهل امصار بطریقی که ایشان تعلیم مینمودند مسایل شرعیه را از ایشان
فرا میگرفتند تا آنکه مدتی برین بر آمد صحابه تامل در حقیقت حال و مآل خود نموده
از آنچه کرده بودند نادم و پشیمان شدند و روز بروز با حضرت امیر میگرویدند
و عذر میخواستند و استغفار میکردند و خلق را تنبیه میکردند و میگفتند
که حال ایشان در ایام گذشته چه بود و بچه حیله در دام غرور افتاده بودند
تا آنکه بحکم یدخلون فی دین الله افواجا در دین می آمدند و مطیع اهل البیت علیهم
السلام میشدند و بحکم لیظهره علی الدین کله هفده تن از صحابه که از اول امر
مخلص و معتقد اهل البیت علیهم السلام بودند هفتاد هزار تن شدند و خلافت
بحضرت امیر المومنین علیه السلام رسید و آنچه بعضی از نجاده که از اهل سنت
گفته اند که کتاب سر مکنون و کتاب مضنون علی غیر اهله تصنیف غزالی
نیست و مردم آنرا برو بسته اند میتوان گفت که از جمله محالات عادی باشد
و بر تقدیر تسلیم میگوئیم اینکه از میان جمیع علمای اهل سنت و جماعت مثل امام
الحرمین و قاضی ابوبکر باقلانی و ابن حاجب و فخر رازی و ابو حنیفه و مشایخ
و نظایر ایشان امام محمد غزالی را اختیار نموده کتب مذکوره را برو بسته اند
بنا بر آن خواهد بود که ماده قابل بوده و این قدر در مطلب ما کافی است
کسی نگوید که چون حکم بتشیع غزالی و مانند او که بمذهب اهل سنت اشتهار
دارند نمودید پس باید که سخنان ایشان را که در کتب کلامیه و غیر آن مسطور است
بر اهل سنت حجت نسازید زیرا که میگوئیم که حکم ما بتشیع غزالی و امثال او
نظر بباطن حال ایشان است و شک نیست که ظاهر حال ایشان موافق اهل
سنت بوده و تصانیف ایشان بر طبق عقاید جماعت واقع شده و حکم بطلان
آن تصانیف کرده اند و آنچه در آنجا مسطور است بقبول تلقی نموده اند و از آن
مخالف روایات و درایات خود ندانسته اند پس فی الحقیقه احتجاج ما

بانجه در تصانیف امثال غزالی آمده احتیاجست بتصانیفی که اهل سنت آنرا
اعتبار کرده اند بلکه اعتقاد بآن نموده اند هرچند مصنف آن شیعی باشد
باطنًا یا ظاهرًا و باطنًا و از لطایف این مقام آنکه عبدالرحمن جامی در
کتاب نفحات نقل نموده که یکی از اکابر اهل سنت در باب کرامت حجة
الاسلام ذکر کرده که در خواب دیدم که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در جای
نشسته اند و فقهای اربعه عرض مذاهب خود بر وی مینمایند و انحضرت
استماع میفرمود و هیچ تمیز نبود تا آنکه یکی از روافض آمد و جزوی چند جلد
ناکرده که مشتمل بر عقاید ایشان بود در دست داشت و خواست که در آن
مجلس درآید و آنرا برسول خواند یکی از آنان که پیش رسول بود او را منع
و زجر کرده جزوها از دست او بگرفت و بینداخت و او را براند و من قواعد
العقاید غزالی را که متضمن عقاید اهل سنة است با نحضرت عرض کرده
قراءة نمودم تا باینجا رسید که غزالی میگوید والله تعالی بعث النبی الامی القرشی
محمدا صلعم الی کافة العرب والعجم والجن والانس چون باینجا رسیدم اثر
بشاشت و تبسم در روی مبارک وی ظاهر شد انتهی و مولف کتاب
گوید که مطلق رؤیا نزد متکلمان اهل سنت خیالی باطل است چنانکه رئیس
ایشان قاضی عضد در کتاب مواقف تصریح بآن نموده و گفته واما الرؤیا
فخیال باطل عند المتکلمین و بعد از تصریح ترویج و تصحیح آن نموده پس
رؤیا را که خود خیال باطل دانند چگونه بر خصم شیعی حجت میسازند
و بر تقدیر حجیت خصم را میرسد که بگوید من در اثنای بیداری دیده ام
از هاتف غیبی شنیده ام که خواب مذکور از جمله اضغاث احلام و ناشی است
از سوء مزاج دماغ و اشتغال نفس بعداوة شیعه و بغض خاندان کرام بلکه
اظهر ابن رسید انام است و ظاهرا مقصود صاحب خواب از آنکه رؤیت حضرت
رسالت را جزو مخیلات خواب خود ساخته آنست که چون در کتب حدیث
اهل سنت دیده که از انحضرت روایت کرده اند که من رآنی فی المنام فقد رآنی
فان الشیطان لا یتمثل بی و این مقدمه را نیز شنیده که میگویند خواب

نمی راست و نمی دروغ نمی باشد خواسته که بضم این دو مقدمه اشعار بصحت
خواب خود کند و ندانسته که او را در اصل آن خواب تکذیب خواهند نمود یا از
روی هزل خواهند گفت که این معنی را جز بخواب نتوان دید چنانکه شاعر گفته
نظم بخواب دوش چنان دید می که صدر جهان • مرا بخواند و تشریف داد و ندید
شدم بنزد معبر بگفتم این معنی • جواب داد که این جز بخواب نتوان دید
با آنکه معنی حدیث مذکور بر وجهی که در شرح دیوان مرتضوی مسطور شده آنست
که هرکه حضرت پیغمبر را صلوات الله علیه و آله بصورتی که در دنیا بوده بر پیغمبر
دیده و شیطان بآن صورت ظاهر نمیتواند شد و این هنگام چرا نتواند بود که
شیطان لطیفه بکار برده خود را بصورت ابوبکر یا عمر بران شخص سنی ظاهر کرده
باشد و جهت اضلال و تلبیس او در خیال فاسد او انداخته باشد که حاشا این
صورت حضرت پیغمبرست صلوات الله علیه لاجرم آن چنان مزخرفات در نظر
او متجسد شده و بر تقدیر تسلیم تعبیر این خواب پریشان سقیم آنست که آنکه
انحضرت نزد عرض مذاهب فقهای اربعه هیچ نمی فرمودند دلیل انکار رست
غایة الامر انتظار میکشیده اند که آن طامات و کفریات ایشان تمام شود تا
بیکبار حکم بمواخذه آن چهار غدار نماید و آن رافضی در میان حایل گردیده
بی الخیالیشان در آن شب بایشان نرسید و آنکسی که آن جزوها از دست آن رافضی
گرفت ظاهرا همان کس بوده که در وقت احتضار حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله
وسلم رد قول او نموده و از احضار دوات و کاغذ منع نموده و او همان کس است
که کاغذ رد فدک را که ابوبکر جهت حضرت فاطمه علیها السلام نوشته بود از
دست انحضرت ربوده پاره نمود و رد دشمن دلیل قبول دوست است و اگر
لحیاء الخوابی دیگر ببینند و گویند که البته آنکس که جزوها گرفت و انداخت حضرت
امیر بود گوییم این هنگام گرفتن اجزا و انداختن آن از روی اعراض از مقوله غضب
حضرت موسی والقای الواح خواهد بود که فی الحقیقه راجع باعراض از مخالفان
میشد نه از حضرت هارون که دوست و برادر او بود و باعث بر اعراض حضرت
امیر نسبت بآن شیعی این باشد که چرا او در میان حکم سید ابرار بر مواخذه آن

جهار نفر را حایل کردید و قواعد العقایدی که خواندن آن موجب سرور حضرت
پیغمبر شده عبارت از کتاب سر العالمین غزالی بوده چه قواعد عقاید حقه
او را در آنجا مذکور است اگرچه نام آن قواعد العقاید نیست و مناقشه در
لفظ سهل است و این قدر اشتباه در خواب دور نیست و انصاف آنست که
شیعیان را برسم شکرانه تصدق بسیار بفقرا باید داد که صاحب آن خواب را
ناصواب نگفت که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم مذاهب فقهای اربعه
پسندید بلکه گفت که آن حضرت ساکت بود و همچنین شکر و سپاس این نعمت
بجا باید آورد که نگفت که چون باینجا رسید که والامام الحق بعد رسول الله صلعم
ابوبکر ثم عمر ثم عثمان ثم علی پیغمبر شادمانی می نمود و الا شیعیان را سکوت
بجا لزامی می بود و ظاهرا صاحب خواب از آن سکوت حضرت رسالت صلعم
آثار غضب فهمیده و از هول آن زود از خواب بیدار گردیده و الا فقهای
اربعه را در آن شب تا بر دار غضب سید مختار مصلوب و منکوب و خوار
و ذلیل خواستی دید آری این اشکال عظیم باقی می ماند که تقیید جزوهای
عقاید را ضیا با نکه جلد نکرده بود خالی از استحقاق نیست و احتمال اینکه
قید مذکور از اضافات ضلالت آیات صاحب نفحات باشد از دیانت او
دور است مگر همّ زوج صاحب نفحات در مرتبه … کلی تفصی ازین اشکال
تواند نمود و التوفیق من الصمد المعبود و کمی بیا بیچاره جامی که باین خواب
پریشان گرویده آن مضمون را از مردم بیدار نشنیده که هر کس در خواب
در آب دید چون بیدار گردید سر و جامه و ریش خود را پلید دید و امید است
که مریدان او تمیز فرمایند که آن خواب بهتر است یا این بیداری و التوفیق
من الله الباری سلطان الحکما و المتکلمین الحکیم المحقق الخواجه نصیر الملة و الدین محمد بن محمد الطوسی
طیب الله مشهده حکیمی که رای قویم او صورت شریعت را بمثابه هیولی است
علمی که نظر صایب او در جمیع احوال بر علت اولی است امامی که ائمه دین بفضل
و تقدیم او معترفند حامی که اهل یقین از تجرد دانش او مفتخرند فیلسوفی
که روان افلاطون و ارسطو بوجود او مفاخرت و مباهات جوید و زبان

حال ابو علی سینا شکر مساعی جمیله او گوید عقل فعال در اشراق طفل راه او و مشکلات
ارباب کمال موقوف یک نگاه اوست نظم اگر دشواری بنفسد در طریق جسم و جان
کز بیان او بسان دشوار آسان آمده * در مصابیح بیانش در شبستان علوم
صد هزاران شمع کافوریست تابان آمده * تا طلسم سحرهای شبهه را باطل کند
از عصای کلکش او ثعبان آمده * معالم تحقیقات ابو علی را که بتصادم شبهات
ابو البرکات یهودی و تشکیکات فخر الدین رازی نزدیک باندراس رسیده بود
از ثبات علو حکمت و کمال ادراک خود استدراک نمود و وهن ایرادات ایشان را
کالرّی … فهم ظواهر و قصد خودنمائی بر هر قاصر بود بر بادی و حاضر ظاهر فرمود
اگر ابو البرکات یهودی آن اعجاز حکمت مشاهده مینمود فی الحال ایمان می آورد
بالخزیه عجز و هوان بر و مبهم شده * و اگر فخر رازی را دسترس میبود در تذییل آن
موائد نکته طرازی * و مواهب حکمت پردازی * نقود گنجینه امکان را برسم نثار
میداد حکیم فاضل مهندس مولانا غیاث الدین جمشید کاشی رصدی که زیج جدید
فی الحقیقه از نتایج طبع حدید اوست در خطبه زیج خاقانی که از مستغرقات او
و بنام میرزا الغ بیک نوشته سطری چند مشتمل بر مدح حضرت خواجه
نوشته که کمال فضل او از الفاظ ظاهر میشود و آن اینست که چون خسوف
و کسوف با نجه بعمل از زیجات مستعمل حاصل میشد موافق نبود و همچنین در مقادیر تمامات
بعضی کواکب تقدیم و تاخیری بود بعد در رصد بعضی خسوفات را رصد کردیم و
از آن اوساط و تعدیلات قمر را تصحیح کردیم و اوساط باقی کواکب بحسب رصدی
که حضرت فیلسوف بحق حکیم مطلق المولی الاعظم و الحبر الاعلم مظهر الحقایق
مبدع الدقایق استاد البشر اعلم اهل البدو و الحضر متمم علوم الاوایل و الاواخر
کاشف معضلات المسایل بالمآثر سید الحکما افضل العلما سلطان المحققین
برهان المدققین ینبوع الحکمة نصیر الملة و الدین محمد بن محمد الطوسی قدس الله نفسه
و زاد فی حضایر القدس انسه فرموده است وضع کردیم اما تعدیلات را بنوعی
استخراج کردیم بتدقیق و استقصا بحسب آن رصد هر چند که استعلام معنای
اوساط و تعدیلات و تقاویم و عروض کواکب و غیر ذلک از امور سماویات بحسب

التحقیق نوع بشر را ممکن نیست اما استقصاء عمل ایشان روی جایز نیست که بواسطه
مساهلهٔ احساب تفاوتی دیگر فوق ما لا یدرک لازم بیاید چه اعمال کسور حسابی
در بعضی مواضع موجب تفاوت بسیاری باشد و غرض ازین تعریضات چه
یقین است که حضرت جنت حضرت نصیری را جمیع علوم بکمال بوده بتخصیص
فن ریاضیات بلکه متمم و مکمل این فن **نظم** بلکه گر از سر انصاف نظر فرمایند
جای آنست که خلاق علومش خوانند • و از مصنفات آنحضرت در این فن شریف
یکی تحریر مجسطی است که اضعاف امثال اشکالات و غوامض آن در هر فصلی از آن
مندرجست چنانکه گفته اند کل الصید یوجد فی الفرا تحقیقا است که امثال این
مسایل بر او پوشیده نبوده است **نظم** او آفتاب اوج کمال هنر وریست
ماذره ایم الغلط از ذره کمتریم • حضرت خواجه در اصل از موضع جهرود ساوه
اما در طوس متولد شده و از انوار آن بقعهٔ مبارکه پرتو کمال بر صفحات احوال
او تافته و بدین سبب بطوسی اشتهار یافته در معارف عقلیه تلمیذ فرید الدین
داماد است و او شاگرد سید صدر الدین سرخسی و او شاگرد افضل الدین غیلانی
و او شاگرد ابو العباس و او شاگرد بهمنیار و بهمنیار شاگرد شیخ الرئیس ابو علی
سینا و در شرعیات بر وجهی که از رسالهٔ اصول حدیث شیخ شهید علیه الرحمه
مستفاد میشود تلمیذ والد بزرگوار خود بوده و او تلمیذ امام فضل الله راوندی
و او تلمیذ میر مرتضی علم الهدی و در اوایل حال که داعیهٔ ترویج مذهب اهل
البیت علیهم السلم او را در خاطر افتاد چون ملاحظه فرمود که مؤید الدین
علقمی قمی که وزیر باستقلال مستعصم خلیفهٔ عباسی بود از اکابر فضلای
شیعهٔ امامیه است مناسب چنان دید که دار السلام بغداد را مقصد ساخته
بیمن امداد و تایید مؤید الدین خلیفه را مهتدی سازد و رایات ظهور
مذهب حق را باوج فرقدماه برافرازد لاجرم در آن باب کتابی بجانب مؤید الدین
با قصیدهٔ عربی که در مدح خلیفه نظم کرده بود ارسال نمود و بنا بر آنکه مؤید الدین
صیت فضایل و کمالات نفسانی و مآثر رشد و کاردانی خواجه را شنیده بود
تقرب او را بالخلیفه مصلحت ندید و ملتفت جواب کتاب او نگردید و چون

آن نیم

آن نیم نومیدی بمشام خواجه وزید و دید که توقف در بلاد عراق و خراسان از
دهگذر سنیان تعصب انگیز و بیم فتنه و خونریزی قوم تتار و چنگیز متعسر
بلکه متعذر است همواره متفکر و ار دم بگوشه و کنار روزگاری میگذرانید
تا آنکه رئیس ناصر الدین محتشم که از افاضل زمان و از امرای علاء الدین محمد
ابن جلال الدین حسن پادشاه اسماعیلیان الموت و قهستان بود خواجه را
بلطایف الحیل نزد خود برد و صحبت او را مغتنم شمرده در رعایت خاطر او باقصی
مراتب کوشید • و از فواید افادات خواجه نیز در علم و حکمت بهره نوشید • و حضرت
خواجه کتاب مستطاب اخلاق ناصری را بنام او در رشتهٔ نظم و تالیف کشید
و چون خبر ورود خواجه بقلعهٔ رود باد و اقبال حاکم آن دیار از پرتو انوار آن
بزرگوار بگوش هوش علاء الدین محمد رسید بر آن سعادت رشک ورزید و طمع
و کرم ملاقات خواجه را نزد خود طلبید • و قدوم فیض لزوم او را موجب زیب و زینت بزرگی
و نام خود دانسته در اعزاز و اکرام او اهتمام تمام نمود و خدمت خواجه چون دید
که فضای ملک ایران بواسطهٔ ترکتاز اولاد چنگیز از فتنه و آشوب لب
ریز است و با وجود این جماعت اسماعیلیه در اصل مذهب تشیع با او شریک بودند و
اسباب فراغت و مطالعه او را باحسن وجه مهیا مینمودند لاجرم عمری بعذاب
صحبت ایشان گرفتار بود تا زمانی که ایلخان یعنی هلاکو خان بقلاع اسماعیلیه
نزدیک گردید و خورشاه بن علاء الدین محمد بصوابدید خواجه بملازمت هلاکو خان
رسید و هلاکو از خدمت خواجه منت عظیم پذیرفته در تکریم و تعظیم او مراسم
بالغه رسانید و انتظام کلیات امور خود را باقتضای رای حکمت آرای او مفوض
گردانید و بعد از تسخیر عراق عرب رصد مراغه تبریز را بنیاد و رجوع فرموده مؤنت
استعمار و استجماع اسباب و مصالح آن را بر وجهی که کافی بود از خزانهٔ عامل تسلیم نمودند
و بموجب فرمان مؤید الدین عرضی و نجم الدین کاتبی را از قزوین و فخر الدین مراغی را از
موصل و محیی الدین اخلاطی را از تفلیس حاضر کردند تا در خدمت خواجه سهم در رشته
بعضی از دقایق حسابیه و نجومیه را بکار دارند و مولانا قطب الدین علامه شیرازی نیز
که از اعاظم تلامذهٔ خواجه بود با این جماعت مشارکت مینمود بلکه شریک غالب

بود اگرچه حضرت خواجه بواسطهٔ رعایت مرتبهٔ استاد شاگردی نام او را با آن
جماعت در خطبهٔ کتاب زیج ذکر نموده و تتمّه در سید بن اجل سعی نمود اصلاح بعضی
خللها که در زیج مانده بود بآن جماعت که از اصلاح آن قاصر بودند حواله نمود
و این معنی باعث کدورت ملا قطب الدین شده با آنکه قدرت بر اصلاح آن خللها
داشت اندوهی طرح و اعراض با جماعت واگذاشت و در کتاب حبیب السیر کیفیت
افتادن خواجه بقلاع اسماعیلیه و رسیدن او از آنجا بخدمت هلاکوخان بر
وجه مسطور است که در زمان مستعصم خلیفه جناب خواجه روزی چند در
ولایت قهستان ساکن شد و حاکم آن خطه ناصر الدین محتشم ابواب لطف و
کرم بر روی روزگار آن علامهٔ عالی مقدار گشاده آنجناب در آن ایام کتاب اخلاق
ناصری را بنام او تالیف نمود و قصیدهٔ عربیه در مدح مستعصم خلیفه در سلک
نظم کشیده ببغداد فرستاد و ابن علقمی را این صورت موافق مزاج نازک نیفتاد
بر پشت آن قصیده بناصر الدین محتشم نوشت که مولانا نصیر الدین بخلیفه
روی زمین آغاز مکاتبات و مراسلات نهاده از این اندیشه غافل نباید بود و آن
بزرگ را خورد نباید شمرد و چون آن نوشته بنظر ناصر الدین رسید خواجه را
حبس فرمود و در وقتی که نزد علاء الدین محمد بقلعهٔ الموت یا میمون دز میرفت
آنجناب را همراه برده باو سپرد بنابر آن علامهٔ زمان چندگاه بحسب ضرورة
در میان ملاحده اقامت نمود و چون اساس دولت آن طبقه بصدمهٔ سپاه
مغول درهم شکست خواجه از میمون دز بیرون آمده بحضرت ایلخان پیوست
و بانصاف الطاف اختصاص یافته در سلک خواص مقربان منتظم شد و بنا
بر آنکه وفور تعصب مستعصم نزد خواجه نصیر الدین ظاهر بود هلاکو را بر آن داشت
که بصوب بغداد لشکر کشید تا مهم بغدادیان بدانجا انجامید که سابقا مذکور شد
و از بعضی فضلا استماع افتاد که چون حضرت خواجه در خدمت هلاکوخان بدار
السلام بغداد شتافتند و از استیصال خلیفه عباسی و سایر اعدای اهل البیت
علیهم السلام فراغت یافتند بعد از زیارت عتبات عالیات ائمه معصومین صلوات الله
علیهم اجمعین جهت زیارت جناب عمدة المجتهدین وارث علوم سید المرسلین

وخیر الوصیین علیهم افضل صلوات المصلین یعنی شیخ المحققین نجم الدین ابو القاسم
جعفر بن حسن بن سعید الحلی که در آن زمان افضل و اعدل و اکمل مجتهدان
شیعهٔ امامیه بود بجانب دار المؤمنین حلّه که محل فقهای مذهب امامیه
بود و از ترکتاز عساکر تتار محفوظ مانده بود توجه نمود و چون خبر توجه
خواجه بجناب شیخ بزرگوار و سایر علمای آن دیار رسید عزم آن نمودند که با
مؤمنان باستقلال استقبال نمایند اتفاقا این معنی را کسی بحضرت خواجه
رسانید و او را از ارادهٔ حضرت شیخ واقف کردانید حضرت خواجه از روی تعظیم و اکرام
شیخ عالی مقام کسی را بتعجیل فرستاده پیغام داد که من خود را لایق آن نمیدانم
که حضرت شیخ استقبال من نماید التماس دارم که حضرت شیخ بطور خود مشغول
باشند که من ایشان را در مجلس رفیع ایشان زیارت خواهم نمود آنگاه شیخ فسخ
عزیمت استقبال نموده مترصد قدوم مسرت لزوم خواجه میبودند تا یکبار خواجه
بمنزل شیخ نزول فرمودند و در اثنای درس کتاب شرایع الاسلام که از مصنفات شیخ است
با او ملاقات نمودند و چون طرفین از اظهار شوق و غرام فارغ شدند خدمت خواجه
از حضرت شیخ التماس نمودند که بافادهٔ آنچه در میان داشتند مشغول شوند حضرت
شیخ حسب الاشارت بافاده مشغول شدند اتفاقا بحث قبله در میان بود و قاری
در این عبارت را که در بیان قبلهٔ اهل عراق واقع است خواندند که ویستحب التیاسر
خدمت خواجه در بدیهه عرض نمودند که مراد به تیاسر از قبله است یا بسوی قبله
اول حرام و ثانی واجب است بل استحباب تیاسر چه معنی دارد حضرت شیخ نیز
فی الفور جوابی مذکور ساختند که مستحسن طبع خواجه افتاد و بعد از مراجعت
خواجه بجانب بغداد رساله در آن باب مشتمل بر اجوبهٔ متعدده ترتیب داده
بخدمت خواجه فرستاد و آن رساله در میان فضلای این طایفه مشهور و در ضمن
حاشیهٔ ارشاد صفوة الفقهاء المتأخرین شیخ ابراهیم بن سلیمان قطیفی رحمه الله
تعالی مذکور است و حضرت شیخ علامه جمال الدین حسن بن یوسف المطهر الحلی
احله الله دار المقامه در اثنای اجازت نامه که جهت سید اجل ابن زهرهٔ حلبی
و اولاد او نوشته آورده که در آن روز که خدمت خواجه بمجلس شیخ نجم الدین

بودند

[illegible] کشته [illegible] دین وعلمای امامیه در مجلس درس شیخ حاضر

[illegible] این جماعت کدام است شیخ چون ملاحظه فرمود

که اظهار افضلیة بعضی علی الاطلاق موجب آزار خاطر بعضی دیگرست لاجرم

در جواب فرمودند که اگر یکی از ایشان در علمی ممتازست دیگری در علمی دیگر

ممتازست بعد از آن خواجه استفسار نمودند که کدام در علم اصول فقه وکلام

اعلمند شیخ بجانب والد من سدید الدین یوسف حلی وبجانب شیخ مفید الدین

میثم بحرانی که از حکمای فقها بود اشاره نمود واورده اند که در مرتبهٔ دیگر

که حضرت خواجه ببغداد توجه نمودند چون مرض الموت ایشانرا طاری

شد ودر باب تجهیز وتکفین وغسل وتدفین خود بفضلای مؤمنین

وصیت میفرمودند یکی از حاضران مذکور ساخت که نعش خواجه را مناسب

آنست که بمشهد مقدس حضرت امیر المومنین علی علیه السلام نقل نمایند

خواجه از کمال اخلاص فرمودند که مرا شرم می آید که در جوار فایض الانوار حضرت

امام همام موسی الکاظم علیه السلام مرده باشم واز آستانهٔ او بجائی دیگر هر چند

افضل واشرف باشد تجاوز نمایم آخر حسب الوصیة اورا در عتبهٔ علیه

کاظمیه علیه الف سلام وتحیه دفن فرمودند ودر قایمه آن آستان که قایم

مقام لوح مزار خواجه واقع شده بود این آیهٔ کریمه را رقم نمودند که کلبهم باسط

ذراعیه بالوصید وتاریخ وفات حضرت خواجه در تاریخی که ازین قطعه مستفاد میشود

نظم

نصیر ملت ودین پادشاه کشور فضل ۞ یگانهٔ که چو او مادر زمانه نزاد

بسال ششصد وهفتاد ودو بذی الحجه ۞ بروز هژدهم اندرگذشت در بغداد

ودر جامع التواریخ خواجه رشید مذکورست

که بنا بر وصیت خواجه را خواستند که در جوار مشهد مقدس معلی مزکی کاظمیه

علی مشرفها الثنا والتحیه مدفون سازند لاجرم در حوالی آن ارض مقدس معلی

لحیا [illegible] نموده آغاز کندن کردند یکبار سردابه مرتب مزین بکاشی ظاهر شد

بعد از آنکه تفحص نمودند معلوم شد که ناصر عباسی جهت خوابگاه خود مرتب ساخته

بود واورا آن سعادت نصیب نشده ودر رصافه مدفون گردیده وچون علامه

سعید

سعید بر پاسبانی درگاه عرش اشتباه آل عبا انگشت نما بود مظنهٔ وکلبهم

باسط ذراعیه بالوصید در آن مکان کثیر الفیضان [illegible] کمال

قبول وی الکه سردابه مذکوره در روز شنبه پانزدهم جمادی الاول سنه سبع وسبعین

وخمسمایه باتمام رسیده ودر همان روز آنجناب رخت ولادت بعالم شهادت

کشیده چنانچه عمر شریفش هفتاد وپنج سال وهفت ماه وهفت روز بوده باشد

واین قطعهٔ بی نظیر از اشعار دلپذیر آن محقق نحریر در منقبت حضرت امیر است

شعر

لو ان عبدا اتی بالصالحات غدا ۞ وود کل نبی مرسل وولی

وصام ما صام صواما بلا ملل ۞ وقام ما قام قواما بلا کسل

وعاش فی الناس آلافا مؤلفة ۞ عار من الذنب معصوما من الزلل

فلیس فی الحشر یوم البعث ینفعه ۞ الا بحب امیر المومنین علی وتصانیف

علیه حضرت خواجه در علوم حکمیه وکلامیه وفقهیه در مذهب شیعه امامیه

بسیارست از انجمله کتاب تجرید در کلام وکتاب تجرید در منطق وکتاب

اساس الاقتباس در منطق وشرح اشارات وتحریر اقلیدس وتحریر مجسطی

وتحریر متوسطات وکتاب زیج ایلخانی وکتاب تذکره در هیئات ورساله

زبده ورساله معینیه هر دو در هیئات ورساله سی فصل نجوم ورساله

بیست باب اسطرلاب وکتاب جامع الحساب بالتخت والتراب وکتاب

قواعد العقاید وشرح محصل ورساله در جبر وقدر ورساله اجوبه سوالات

شیخ صدر الدین قونوی ورساله رد ایراد کاتبی بر دلیل حکما در اثبات واجب

تعالی ورساله در بحث امامت وترجمه کتاب زبدة الحقایق عین القضاة

همدانی وشرح مواضع مشکل آن بالتماس وتکلیف امیر ناصر الدین محتشم که از

اعیان طایفه اسماعیلیه بود وکتاب اخلاق ناصری باسم امیر ناصر الدین مذکور

ورساله در فقه مواریث ورساله در تحقیق نفس الامر ورساله در تحقیق

ماهیة علم ورساله فصول در کلام ورساله اوصاف الاشراف وازین رساله

بعضی از مواضع رساله فصول وشرح قصهٔ سلامان وابسال که خاتمه کتاب

اشارات است معلوم میشود که حضرت خواجه از متالهان ارباب تصوف

وشرح [illegible] خواجه نصیر الدین [illegible]

واشراق ونفس قدسی او از لذات دنیوی فارغ وصاحب اطلاق بود چنانکه
این قطعه از اشعار لطایف آثار او نیز بران دلالت دارد **قطعه**
لذات دنیوی همه هیچ است نزد من ۞ در خاطر از تغیر آن هیچ ترس نیست
روز تنعم وشب عیش وطرب مرا ۞ غیر از شب مطالعه وروز درس نیست
وازجمله مصنفات او رساله ایست مختصر کثیر الفواید در بیان مجملی از عقاید
که آنرا بالتماس یکی از نیکان عصر در سلک تالیف کشیده واین بیچاره نیز آن
کتاب خورد ابتضمین آن لایق دیده وصورت آن رساله اینست اعلم ایها
الاخ الصالح العزیز ان اقل ما یجب اعتقاده علی المکلف هو ما ترجمه قول
لا اله الا الله محمد رسول الله ثم اذا صدق الرسول فینبغی ان یصدقه
فی صفات الله تعالی والیوم الاخر وتعیین الامام المعصوم فکل ذلک بما
یشتمل علیه القرآن من غیر مزید وبرهان اما بالاخرة فبالایمان بالجنة
والنار والحساب وغیره واما فی صفات الله تعالی فانه حی قادر عالم مرید
کاره متکلم لیس کمثله شیء وهو السمیع البصیر ولیس علیه بحث عن حقیقة هذه
الصفات وان الکلام والعلم وغیرهما قدیم او حادث بل لو لم یخطر الحقیقه
هذه المسئلة حتی مات مات مومنا ولیس علیه بحث عن تعلم الادلة التی
حررها المتکلمون بل متی خطر فی قلبه التصدیق بالحق بمجرد الایمان من غیر
دلیل وبرهان فهو مومن ولم یکلف الرسول العرب اکثر من ذلک وعلی هذا
الاعتقاد المجمل استمرار العرب وعوام الخلق الا من وقع فی بلدة تقرع سمعه
فیها هذه المسایل کقدم الکلام وحدوثه ومعنی الاستواء والنزول وغیره
فان لم یاخذ ذلک بقلبه وبقی مشغولا بعبادته وعمله فلا حرج علیه وان
اخذ ذلک بقلبه فاقل الواجبات علیه ما اعتقده السلف یعتقد فی
القرآن الحدوث کما قال السلف القرآن کلام الله مخلوق ویعتقد ان
الاستواء حق والایمان به واجب والسوال عنه مع الاستغناء عنه بدعة
والکیفیة فیه مجهولة ویومن بجمیع ما جاء به الشرع ایمانا مجملا من غیر بحث عن
الحقیقة والکیفیة فان لم یقنعه ذلک وغلب علی قلبه الشک والاشکال

فان امکن

فان امکن ازالة شکه واشکاله بکلام قریب من الافهام ازیل وان لم یکن قویا عند المتکلمین
ولا مرضیا فذلک کاف ولا حاجة الی تحقیق الدلیل فان الدلیل لا یتم الا
بذکر الشبهة والجواب عنها ومهما ذکرت الشبهة لا یومن ان تتشبث بالخاطر
والقلب فیضل فهمه عن ذکر جواب الشبهة اذا الشبهة قد یکون جلیة والجواب
عنها دقیقا لا یحتمله عقله ولهذا زجر السلف عن البحث والتفتیش وعن الکلام
فیه وانما زجروا عنه ضعفاء العوام واما ائمة الدین فلهم الخوض فی غمرة
الاشکالات ومنع العوام من الکلام یجری مجری منع الصبیان عن شاطی الدجلة
خوفا من الغرق ورخصة الاقویاء فیه یضاهی رخصة الماهر فی صنعة السباحة
الا ان هنا موضع غرور ومزلة القدم وهو ان کل ضعیف فی عقله راض من الله
فی کمال عقله ونظر نفسه ان یقدر بالقصور عن ادراک الحقایق کلها واما الاقویا
فربما یخوضون ویغرقون فی بحر الجهالات من حیث لا یشعرون فالصواب
منع الخلق کلهم الا الشواذ الذین لا تسمح الاعصار الا بواحد منهم او اثنین ومن
تجاوز سلوک مسلک السلف فی الایمان المرسل والتصدیق المجمل بکل ما انزل الله
واخبر به رسوله من غیر بحث وتفتیش بالاشتغال بالقوس فیه فقد اوقع
نفسه فی شغل شاغل اذ قال رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم حیث رای
اصحابه یخوضون بعد ان غضب حتی احمرت وجنتاه افبهذا امرتم تضربون
کتاب الله بعضه ببعض انظروا الی ما امرکم الله به فافعلوا وما نهاکم عنه
فانتهوا فهذا تنبیه علی منهج الحق واستیفاء ذلک شرحنا فی کتاب قواعد
العقاید فاطلبه منه **استدراک** مخفی نماند که نسبت سخنان فخر
رازی بتشکیک چنانکه سابقا قلم را بآن تحریک نموده اگر چه در گوش معتقدان او
رکیک است اما الحکیم شهرزوری وجمعی از اذکیا با این ضعیف شریک اند شهرزوری
در تاریخ الحکما او را بتعریضات رکیکه از این تناول نموده زیرا که اولا او را از
زمره محققان حکما خارج ساخته واز فهم مقاصد حکمای اوایل بی حاصل شناخته
وثانیا گفته که مدار تصانیف او بر جمع اقاویل مردم وتفریع وتهذیب وایضا
آن بوده وگاهی ایجاز آنهای نموده وگاهی طریق بسط آن می پیموده وتصرف

درانها باختلاف تعبیر وتغییر از ورقی بورقی وازمسوده بمسوده میفرموده
وثالثا کفته که اشتهار قدرت او بربحث وجدال وغلبه درقیل وقال بنا بران
بوده که ازغایت بدخلقی اهل فضل را در وقت مباحثه ومناظره دشنام
میداده وآزار میکرده وبواسطهٔ علو جاه وتقرب پادشاه کسی را با او درآن
معنی یارای مقابله نبوده بلکه کفته که بعضی اوقات با سلطان محمد خوارزمشاه
که شاکرد او بوده خطابهای درشت ناهموار میکرده وسلطان تحمل مینموده
ورابعا آنکه او بسبب تقلید ومتابعت ابوالحسن اشعری نموده وکفته
که اشعری مردی بی شعور بوده که نمیدانسته که کدام یک از دو طرف او
اطول است واز ادراک مقدمات بحثی ودوقی عاطل بوده در ترتیب حدی و
اقامت برهانی باطل بوده بلکه مردی مسکین بوده که در مذاهب جاهلیهٔ خود
متحیر مانده بود ورا بجاخطاهای رسوا میکرده وبالجمله بواسطهٔ تقلید بلید
اشعری او را از دایرهٔ محققان حکما بیرون کرده وکفته که آن تشکیکات را نیز
از ابوالبرکات یهودی انتحال نموده ونیز کفته که عجبتر از این همه آنکه در بسیاری
از علوم که از معرفت آن عاری بوده تصنیف نموده وظهور این معنی را حواله
بنظر در کتاب سرّ مکتوم او فرموده الشیخ الحکیم المتکلم العارف الفقیه
الادیب کمال الدین میثم البحرانی قدس سره غواص بحر معارف ودر جمیع علوم
ماهر وعارف بود محقق طوسی او را حکیم کفته وکوهر ملح او ببنان
بیان سفته ومیر صدرالدین محمد شیرازی در حاشیهٔ تجرید خصوصا
در مبحث جواهر از زواهر افادات او که در کتاب معراج سماوی وغیر
آن از مصنفات او مذکورست استفاده نموده وبمواقع تحقیقات آن
حکیم محقق استناد جسته وسید المحققین قدس سره الشریف در اوایل
فن بیان از شرح مفتاح نزد نقل بعضی تحقیقات که از او نموده تعبیر از او
ببعض مشایخنا فرموده والحق شرح نهج البلاغه که بنام خواجه عطاملک
جوینی نوشته در علو شان او در حکمت وتصوف وکلام وسایر علوم اهل
اسلام دلیلی تمام است واز جملهٔ لطایف اعلام که مشعر از لطافت طبع ونفاست

نفس آن قدوهٔ علمای اعلام است آنکه چون او در اوایل در زاویهٔ ریاضت وخمول
معتکف بود فضلای عراق باو نوشتند که عجب است که تو با مهارت در فنون علوم
در میان علما اقتدار واعتباری بهم نمیرسد تو را ودر جواب ایشان این اشعار
نظم نموده فرستاده شعر طلبت فنون العلم ابغی بها العلی . فقصر بی عما سموت به القل
تبین لی ان المحاسن کلها . فروع وان المال فیها هو الاصل نظم زبعد تحریر روشن نمیشد این احوال
که قدر مرد بعلم است وقدر علم بمال . وچون آن اشعار بنظر اهل عراق رسید باو
نوشتند که تو در این اشعار خود را در معرض خطا انداخته ودر حکم باصالة مال
قضیه را منعکس ساخته آنکاه او در تصدیق حکم خود این اشعار شاعر قدیم را
نوشته بایشان فرستاد شعر قد قال قوم بغیر فهم . ما المرء الا باکبریه
فقلت قول امرء حکیم . ما المرء الا بدرهمیه . من لم یکن درهم لدیه
لم یلتفت عرسه الیه . وچون دانست که بمجرد آن اشعار نیز موجب دفع شبهه
ایشان نمیشود متوجه عراق شد وجامهای کهنه پوشیده در بعضی مدارس عراق
که مشحون بعلما بوده درآمد وسلام کرد ودر صف نعال بنشست جماعت جواب سلام
او بتکلف کفتند وملتفت اکرام وپرسش حال او نشدند ودر اثنای مذاکره
ایشان از مسئله دقیق که جای حرف در آن بنود سوال نمود وایشان در بدیهه
صفت جواب آن کفتند وبعضی از ایشان بطریق استهزا با او کفت که تو طالب علم است
طالب العلم است بعد از آن طعام حاضر شد ودر ظرف سفالی حصه حصه وجدا کرده
پیش او فرستادند وخود با همدیکر تناول نمودند وچون مجلس منقضی شد او نیز
از مدرسه بیرون رفت وروز دیکر البسهٔ نفیسه مشتمل بر آستینهای فراخ
پوشیده وعمامه بزرک بر سر نهاده بمدرسهٔ ایشان درآمد وچون او را از دور
دیدند جهت تعظیم او برخاستند واو را در صدر مجلس جا دادند وچون شروع
در مذاکره ومباحثه نمودند از ایشان مسئله پرسید که در عقل وشرع وجهی
وصحتی نداشت وایشان آنرا از او مسلم داشتند وتحسین نمودند بعد از آن
چون طعام پیش آوردند جناب شیخ آستین خود را در میان ظرف طعام نهاد
وکفت کل یا کمی یعنی بخور ای آستین من ایشان چون آن حالت از او دیدند

استغفار و انکار نمودند و گفتند آستین خود را بردار که آستین چیزی نمی
خورد شیخ در جواب گفت شما این طعام را بنفر آستین من داده اید و الا من
دی روز در زی علمی فقیرانه پیش شما آمدم و امروز بشیوه جاهلی غنی آمدم و شما
تفضیل داده اید غنا و جهل مرا بر علم و فقر من و منم صاحب ابیاتی که در باب
اصالت غنا و مال بشما گفته بودم و شما تخطیه من در آن باب کرده اید پس جماعت
اعتراف بخطای خود کردند و از وی عذر خواهی نمودند **المولی المحقق العلامه**
قطب الدین محمد بن محمد البویهی الرازی قدس سره آنکه چرخ اعلم زمانش خواند *
دهر علامه جهانش خواند * هر چه در دهر نقش و آثار است * دل او در بیان تواناست *
عقلیش از قیاس عقل برون * نقلیش از اساس نقل فزون * او چو ابر کرم بفرق جهان *
زیرکان چون صدف گشاده دهان * چون خورشید فضیلتش از مطلع
شرح مطالع طالع * و محکمات حکمتش از افق کتاب محاکمات ساطع است *
عظم شان او احتیاج بتعریف و بیان ندارد نسب شریفش بر وجهی که
که عمدة المجتهدین شیخ علی بن العالی قدس سره در اجازه که جهت مهم بزرگوار
این خاکسار نوشته بآن اشعار نموده بسلسله شریفه سلاطین آل بویه
منتهی میشود مولد و منشا او دار المومنین ری است بعد از تلمذ جمعی از علمای
روزگار و اعلای اعلام استمداد بشرف تلمذ علامه ادوار شیخ جمال الدین حسن
ابن مطهر حلی قدس سره فایز گردیده کتاب قواعد الاحکام را که از معظمات
تصانیف فقهیه شیخ است بخط خود نوشته بر وی خوانده و بر ظهر نسخه او که
الحال در ولایت شام نزد بعضی از فضلا موجود است صورت اجازه که بخدمت علامی داده
بخط شیخ بر این وجه مسطور است که قرأ علیّ اکثر هذا الکتاب الشیخ الفقیه العالم الفاضل المحقق المدقق
زبدة العلماء والافاضل قطب الملة والدین محمد بن محمد الرازی ادام الله ایامه قراءة بحث و تدقیق
و تحریر و تحقیق و استفسار عن مشکلاته واستوضح معظم مشتبهاته فبیّنت له ذلک بیاناً شافیاً وقد
اجزت له روایة هذا الکتاب باجمعه و روایة جمیع مصنفاتی و روایاتی و ما اجیز لی روایته
وجمیع کتب اصحابنا السابقین رضوان الله علیهم اجمعین بالطرق المتصلة منی الیهم فلیرو
ذلک لمن شاء و احب علی الشروط المعتبرة فی الاجازة فهو اهل لذلک احسن الله عاقبته

وکتب

وکتب العبد الفقیر الی الله تعالی حسن بن یوسف بن مطهر الحلی مصنف الکتاب فی اواخر شعبان
المبارک من سنة ثلث عشر و سبعمایة بناحیة ورامین والحمد لله وحده
وصلی الله علی سیدنا محمد النبی و آله الطاهرین حضرت علامی بعد از وفات
سلطان ابو سعید انار الله برهانه و شهادت وزیر او خواجه غیاث الدین محمد
که مربی اهل فضل بود بجانب شام شتافت و بر وجهی که صاحب طبقات الفقها
بآن اشاره نموده شیخ تقی الدین سبکی که از ارکان اعیان فقهای شافعیه است
با او در مقام معارضه و برابری در آمد و در توجیه بعضی از احادیث مباحثه
میان ایشان منعقد گردید و چون سبکی عیار سبیکه طبع خود را در میزان
مناظره او سنجید و دید که در میان اهل شام سبک خواهد گردید بالضروره
طریق بیحیائی و مکابره پیمود و حضرت علامی را بعدم فهم مقاصد شرع و وقوف
بر ظواهر منطق نسبت نمود لاجرم حضرت علامی بمقتضای آنکه **نظم**
این نکته با فقیه حکیم که بهره نیست * بوجهل را ز مشرب عذب محمدی *
خود را از مناظره او باز داشت و انتقام او را بجهل او واگذاشت آری سنت
سنیه الهی بر آن رفته که لایزال طایفه از جهال بمرا و جدال تکدر مشرع خاطر
صفا بخش دانایان آگاه کنند و خود را در صورت اهل کمال بتقاصر نظران نمایند
و بدعاوی بلند که ایشان را از معنی آن خبر نباشد استجلاب قلوب عوام کنند و
ایشان را از توجه بدانایان و استفاضه از دل دانای ایشان محروم گردانند
و شان مستعد فاضل آنست که اصلا این طایفه و ترهات ایشان ملحوظ نظر
اعتبار او نباشد و بمزخرفات ایشان خاطر نرنجاند **نظم**
نرگس ار لاف زد از شیوه چشم تو مرنج * نروند اهل نظر از پی نابینا نیز *
و در ظهر قواعد شیخ شهید محمد بن مکی اعلی الله درجته بخط شریف او مذکور است که در
دمشق بخدمت علامی رسیدم و او را بحری بی پایان دیدم و اجازه اخذ او را
روایت آن جایز بود بمن لطف نمود و بی شبهه امامی مذهب بود و تصریح بآن
میفرمود و انقطاع و باز گشت او بشیخ جمال الدین مطهر که فقیه اهل البیت علیهم السلم
بوده معلوم است در دوازدهم ذی قعده سنه ست و ستین و سبعمایه.

دردمشق وفات یافت وبروضهٔ رضوان شتافت ودرفضای قلعه برو نماز
گذاردند وبسیاری از اعیان دمشق جهت نماز او حاضر شدند ودرصالحیه
اورا دفن کردند وبعد از آن اورا از آنجا بموضعی دیگر نقل نمودند رحمه الله
واز تصانیف او شرح شمسیه است وشرح مطالع که هردو را بنام وزیر
سلطان ابوسعید خواجه غیاث الدین محمد پسر خواجه رشید وپسر او
نوشته وکتاب محاکمات میان شارحان اشارات ودو حاشیه بر کشاف
یکی اصغر موسوم بتحفة الاصداف ودیگری اکبر مسمی بتحفة الاشراف و
رسالهٔ تحقیق کلیات ورساله در تحقیق مباحث تصور وتصدیق وحاشیه
کتاب کتابی برقواعد الاحکام که سابقا مذکور شد وآنرا بعضی از فقهای
امامیه درشام مدون ساخته وبحواشی قطبیه مشهورست

المولی المحقق شمس الملة والدین محمد الآملی رحمه الله تعالی

اظهار عرض وطول فضل او در معقول ومنقول طولی دارد ودر زمان
الجایتو سلطان محمد خدابنده انار الله برهانه مدرس سلطانیه بود وباقاضی
عضد ایجی همواره طریق مناظره ومجادله می پیمود از جمله مصنفات او شرح
کلیات کتاب قانون شیخ ابوعلی است وشرح کلیات کتاب طب سید شرف الدین
ایلاقی وشرح مختصر اصول ابن حاجب که در آنجا متصدی دفع سخنان شارح عضد
شده وکتاب نفایس الفنون ودر خطبهٔ شرح ایلاقی علی رغم اهل سنت
وجماعت که جهت حفظ ناموس ابوبکر وعمر نافی عصمت ائمه اثنی عشر ومنکر
عصمت حضرت پیغمبر شده اند اصحاب را لطمی نموده ودر مقام صلوة بر آل ایشانرا
بعصمت از زلل توصیف فرموده ودر مبحث امامت از کتاب نفایس الفنون
بعد از بیان اختلافی که درمیان سنی وشیعی در خلافت صحابهٔ ثلثه وائمهٔ
اهل البیت واقعست گفته که اگر دلایل وتمسکات شکوک ومعارضات
هریک از ایشان وتحقیق قول در آن شروع رود بتطویل انجامد عصمنا الله
عن زیغ الضالین ووفقنا علی اتباع الائمة الهادین المهدیین انه خیر موفق
ومعین انتهی کلام او ودرین مقام وصورت عقیدهٔ او از دو فقرهٔ دعای او

براذکیای

براذکیای ایام ظهور تمام دارد هرکرا هوشی است هر مویی برتن او گوشی است
ودر مبحث مبادی اللغة از شرح مختصر اصول او با قاضی عضد مناقشهٔ است
شریف ومؤاخذهٔ لطیف هرچند ذکر آن چندان مناسبتی بمطلوب اصلی
ندارد اما چون بر حماقت قاضی مذکور که از معاندان اهل البیت علیهم السلام بوده
ودر زمان خود در زمرهٔ اولاد زنا معدود بوده دلالت صریح دارد صورة
تقریبی آن بر لوح تحریر می نگارد حاصل کلام آنکه در مقام بیان اختلافی که اصولیان
دارند در آنکه واو عطف از برای جمع مطلق است یا ترتیب بحسب زمان شارح
عضد از جانب قایل بترتیب این دلیل ذکر نموده که شخصی نزد پیغمبر صلوات الله علیه
خطابه میکرد ودر اثنای خطبه گفت من اطاع الله ورسوله فقد اهتدی ومن عصاهما
فقد غوی پس آنحضرت با او عتاب نموده خطاب فرمود که بئس خطیب القوم انت
قل ومن عصی الله ورسوله واگر واو از برای ترتیب نمی بود باید که میان آن دو
عبارت فرق نبودی ورد وتلقین حضرت پیغمبر صلی الله علیه واله وسلم بی وجه بودی
وجواب از دلیل بین وجه گفته که مسلم نمیداریم که برین تقدیر فرق نباشد زیرا که
در جدا ذکر کردن خدای تعالی تعظیمی هست که در ضم او با غیر بطریق تثنیه آن تعظیم
نیست ومیتواند بود که رد پیغمبر صلی الله علیه واله بر آن خطیب از برای این باشد
که تعظیمی را که بجدا ذکر کردن حاصل میشد ترک نموده وقاضی عضد خود باز بعد از
ذکر این جواب در مقام تقویت آن گفته که ویدل علیه ان معصیتهما لا ترتیب
فیهما لان کلا امر بطاعة الآخر فمعصیة احدهما معصیتهما اولانهما تطابقا
فی الاوامر طرا انتهی وفاضل آملی بر قاضی مؤاخذه نموده که با آنکه خود در دو سه
کلمه پیشتر از این گفته که ذکر خدا ورسول بصیغهٔ تثنیه منافی تعظیم پروردگار ورسول
کریم است در پی تقویت جواب بلافاصله مخالفت امر رسول در صیغهٔ واحد نموده
چنانکه ناظر در عبارت او را مشاهد ومحسوس میشود وباین معنی بالکل عصیان است
با خدا ورسول مشعرست بسوء ادب وحماقت وذهول اینست تمام کلام محقق
آملی وچون اینجا در شان قاضی مذکور از قصور وفتور مسطور شد مظنهٔ آنست
که جمعی از مقلدان شهرت پرست که قاضی عضد را از نوادر روزگار میشمارند

یند

ومواقف وشرح مختصر اورا دلیل کمال او میدانند استبعاد از حماقت او نما
و قایل بحماقت او را متعصب یا جاهل او جاهل تصور فرمایند لاجرم تحقیق
حال و بیان مبلغ فهم و کمال آن قدوه ارباب ضلال را ضروری دانسته مشهود
ضمیر اهل انصاف میگرداند که همچنانکه نحسد وجود نامحمود او بعبارت شرح و مشا
جی معدود بعالم شهود شتافته همچنین نسخ مصنفات او نیز بمعاضدت و
مشارکت قوی سهو صورت تالیف یافته و حضرت ملا عصام الدین اسفراینی
که بر شهادت او در حق قاضی عمر کرجی متوضح نموده در حاشیه شرح آداب
عضدی تصریح باین معنی نموده و گفته که دوازده کس از فضلای عصر که بواسطه
رفعت جاه در مجلس او حاضر میشده اند در تصانیف با او شریک بوده اند
و از آن جمله جد خود عربشاه اسفراینی و سیف الدین ابهری را شمرده و ایضا
پسر ملا فخر الدین جاربردی در مقام سوالی که قاضی عضد در آیه کریمه فاتوا
بسورة من مثله ذکر نموده و جاربردی از آن جواب گفته قاضی را بقلت فهم
و اعوجاج در مناظره و نظر آن نسبت نموده و از این کلمات ظاهر میشود که
فضیلت قاضی مذکور چندانی نبوده و فضیلت دیگران را بخود میبسته و ظاهرا
سبب شهرت کاذب او بر وجهی که در حبیب السیر مسطور گشته آنست که خواجه
رشید وزیر که شافعی مذهب بود او را تعظیم بسیار مینمود و عطایای بسیار
حواله میفرمود و آشنائی او در تقرب وزیر وسیله عظیم بود لاجرم اهل
فضل جهت تحصیل مناصب و وظایف باو رجوع مینمودند و اعانت او
میکردند و خوش آمدها میگفتند و ملاقی او را قبول میکردند و میپذیرفتند
و اما حرفی که در باب حلال زادگی قاضی مذکور شد بغایت مشهور است و موید
این آنکه فخر الدین علی پسر ملا حسین کاشفی در کتاب لطایف الطوایف نقل
کرده که قاضی عضد بسیار عظیم و ضخیم و فربه و جسیم بوده است روزی یکی
از علمای شیراز که مولانا پادشاه نام داشت و از دانشمندان معتبر شیراز
بوده و بغایت حقیر جثه و ضعیف و لاغر بوده مباحثه در میان داشته
و بحث ایشان بغلظت و خشونت انجامیده اتفاقا در پیش روی مولانا باد

دوات

دوات و قلمی بوده است قاضی بر سبیل تعرض گفته که از پی آن دوات آوازی می آید
بر بینید که چه چیز است و کم این کنایت مولانا را نسبت بحقارت جثه نمود
مولانا در جواب قاضی گفت انه نطفة بین اذنی متکون نمیشود قاضی از آن
جواب خجل و از گفته خود نادم و منفعل گردید و لنعم ما قیل **نظم**
بحث سه مردان مجو ز بی پدری ٭ که دست غیر گرفت پای مادر او

المولی المدقق الفهامة نصیر الملة والدین علی القاشی المشهور بالحلبی رحمه الله تعالی مولد شریفش دار الایمان کاشانست و در دار المومنین حله
نشو و نما یافته با ملا قطب الدین محمد رازی معاصر بوده و بدقت طبع و
حدت فهم گوی مسابقت از حکمای عصر و فقهای دهر ربوده و همواره
در حله و بغداد بافاده علوم دینی و معارف یقینی اشتغال مینموده از جمله
مصنفات او حاشیه شرح تجرید اصفهانی است که مشتمل بر اعلی مراتب
تدقیق است و فی الحقیقه مادۀ حاشیه که میر سید شریف بعد از آن
بر آن شرح نوشته همانست اما حضرت مولوی حاشیه خود را بتجاوز
بحث امامت ساخته و در آنجا بدفع ایرادات شارح معاند پرداخته
و چون شارح فاضل قوشچی قدرت بر رد سخنان آن مدقق نداشته لاجرم
در آن بحث از نقل جوابهای مدفوع اصفهانی عدول نموده و جمیع سخنان شارح
مقاصد را که خالی از خشونتی نیست ذکر فرموده و یکی دیگر از مصنفات
شریفه آن نحریر مدقق شرح طوالع قاضی بیضاوی است و در آنجا سخنان
پر رتبه دارد و دیگری حاشیه شرح شمسیه است که مجرد اعتراضات و
تدقیقاتست و سید المحققین قدس سره الشریف در حاشیه خود متصدی
دفع بعضی از آن گردیده و حواشی کنار کتابی بر شرح اشارات نیز دارد و
رساله لطیفه مشتمل بر بیست اعتراض که بر تعریف طهارت از کتاب قواعد
الاحکام نموده متداول و مشهور است سید الموحدین حیدر بن علی الآملی در
کتاب منبع الانوار در مقام نقل اعترافات ارباب استدلال بعجز خود از وصول
بمرتبه تحقیق حال ذکر نموده که این سخن را مکرر از امام عالم و حکیم فاضل نصیر الدین

کاشی شنیدم که میگفت نهایة اشغد در مدت هشتاد سال دانستم که این آن نیست
مصنوع محتاج بصانعی است و با وجود این یقین مجازی که فرد از یقین من بیشتر است
نیست بر شما است که اعمال صالحه بجا آرید و طریقه ائمه معصومین را از دست نگذارید
نگذارید که هر چه غیر از این است هوا و وسوسه است و مآل آن حسرت و ندامت
خواهد بود. والتوفیق من الصمد المعبود السید المحقق العلامه علی بن محمد بن علی
الحسینی الجرجانی الشهیر بالشریف قدس سره بفطرت صحیحه اهل جرجان زاده اند.
و سید محمد نوربخش و شیخ محمد بن ابی جمهور بتشیع او گواهی داده اند سالها در حجر
تربیت علامه رازی بوده و از آن محقق امامی مذهب استفاده نموده ذات شریف
از غایت اشتهار بفضل و کمال مستغنی از تعریف است ع ماهتاب چه حاجت شب
تجلی را جمیع اهل فضل که بعد از وی قدم در وادی تحصیل کمال نهاده اند عیال
مصنفات شریفه اویند و از زمان شریف ایشان تا غایت غالبا هیچ حلقه
درسی از موائد فوائد شروح و حواشی آن کاشف غواشی خالی نبوده در سنه
اربعین و سبعمایه در دار المؤمنین جرجان از کتم عدم قدم بعالم وجود نهاد
و فضای جرجان بلکه تمام جهان را بیمن مقدم شریف خود تشریف داد و بعد
از ترقی بسن رشد و تمیز آغاز تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده بیمن
تربیت قطب المحققین علامه رازی سرآمد محققان انام و مقتدای علمای
اعلام گردید در روضة الصفا مسطور است که در سنه ۷۷۹ که شاه شجاع بن
مظفر در قصر زرد منزل داشت امیر سید شریف باردو رسیده خواست
که بپادشاه ملاقات نماید و او را بی واسطه بحال خویش دانا گرداند در آن اثنا
مولانا سعد الدین انسی صدر را دید که بخدمت شاه شجاع میرود خود را در
لباس لشکریان بوی نموده گفت که مردی غریب تیرانداز ام و از ولایت
مازندران باین داعیه آمده ام که در نظر پادشاه سه چوبه تیر اندازم امید
آنکه هنگام فرصت ملتمس مرا بعرض رسانید و در رکاب مولانا سعد الدین
تا در بارگاه بیامد مولانا گفت تو در همین موضع توقف نمای تا رخصت
دخول حاصل کنم و چون مولانا بشرف ملاقات پادشاه فایز شد و سخن

تیرانداز غریب را بعرض رسانید فی الحال او را طلبید و امیر سید شریف بپارگاه
درآمد چون از کیفیت تیراندازی پرسیدند جزوی که از نتایج طبع شریف او
مشتمل بر اعتراضات بر اصحاب تصانیف بود از بغل بیرون آورد و بدست
شاه داد شاه شجاع از مطالعه آن صحیفه بحال امیر سید شریف دانا شده مراسم
تعظیم و تکریم بتقدیم رسانید و نقد و جنس بسیار انعام فرموده آنجناب را همراه خود
بشیراز برد و منصب تدریس دار الشفای خود را بآن سید فضیلت انتما تفویض
کرد و سید شریف ده سال در فارس بافاده اهل فضل و کمال پرداخته در سنه ۷۸۹
که امیر تیمور گورکان شیراز را فتح کرد حکم فرمود که آنجناب بسمرقند تشریف برد
جناب میر بموجب فرمان بآن بلده شتافته تا زمان فوت امیر تیمور بعذاب
صحبت اشرار آن دیار گرفتار بود و در آن اوقات میان آنجناب و مولانا سعد الدین
تفتازانی مباحثات روی نموده در هر مرتبه امیر سید شریف بسبب حدت
طبع و جودت ذهن بر جناب مولوی در بحث غلبه کرد و فایق آمد و فوق کل ذی
علم علیم نظم خدائی که بالا و پست آفرید ٭ زبردست هر دست دست آفرید
و چون امیر تیمور گورکان بجهان جاودان انتقال فرمود نوبت دیگر آن قدوة
الاکابر خیر البشر و مقتدای علمای دانشور خود را از معشر اهل شر خلاص ساخت
و از ماوراء النهر بشیراز شتافت و در تاریخی که از این قطعه مستفاد میگردد
وفات یافت قطعه استاد بشر حیات عالم ٭ سلطان جهان شریف ملت
اندر ششم ربیع ثانی ٭ در هشتصد و شانزده بهجرت ٭ زین دار فنا بچارشنبه
فرمود بدار خلد رحلت ٭ تفصیل حال ظاهر در اختلال آن قدوه ارباب کمال
انکار و دید بطلان تصریح شیخ محمد بن ابی جمهور در مجلس ثالث از رساله مناظره او
با فاضل سنی هروی بمقتضای تنصیص تلمیذ او غوث الموحدین سید محمد
نوربخش و دیگر دلایل و امارات از فرقه ناجیه امامیه بوده لیکن بر وجهی که
مشهور و بر السنه شافعیه فارس مذکور است امیر تیمور گورکان حضرت میر را
تکلیف نمود که بترجیح یکی از دو مذهب شافعی و حنفی که در فارس و خراسان و
ماوراء النهر شایع بود حکم نماید و حضرت میر دنیاداری بکار برده چند روز مهلت

طلبید تا خبر بتابعان شافعی و مقلدان حنفی رسید و در خفیه بخدمت میر
دویدند و زرهای بسیار بر رخ میر کشیدند و در آن سه روز کار بر فریقین در
مقام مراد بودند و میر را جهت ترجیح مذهب خود تطمیع مینمودند و آخر چون
اکثر حنفیه امرا و مقربان پادشاه بودند و زر و زور ایشان بیشتر بود بهمان
برهان قاطع که ملاحده بر فخر رازی اقامت نمودند ایشان نیز بر حضرت میر غالب
آمدند و چون خدمت میر در توجه خاطر امرا و لشکری که در مذهب حنفی تشدد
یافته بودند تامل نمودند و زرها از حنفیه زیاده ربودند مخالفت و برابر کردن با ملا
سعد الدین تفتازانی را که شافعی مذهب بود بر آن دواعی افزودند و حکم بترجیح
مذهب حنفی فرمودند و بنا بر آن اهل روزگار او را حنفی مذهب تصور مینمودند
و از موئیدات آنکه خدمت میر همیشه مبتلای حرص جاه و مال و تقرب ملوک و
اقبال بوده اند آنست که شیخ فاضل حسن بن محمد بن الحسن الاسترابادی النجفی در
تفسیر آیه ولا تؤتوا السفهاء اموالکم از کتاب تفسیر آیات الاحکام نقل کرده که حکایت
کرد مرا پدر من که سکندر استرابادی عالمی متبحر بود که از غایت همت و استغنا
از خلق اوقات بتجارت میگذرانید روزی میر سید شریف جرجانی او را در دمشق
دید که بیاض لحیه اش از غبار نیل که در وقت فروختن آن بلحیه او رسیده بود
نیلگون شده پس او را ملامت کرد سکندر از روی تعرض بخدمت میر گفت که
این سیاهی بهتر از آنست که غبار درگاه ملوک بر آن نشیند و بسبب طمع در
صلات و عطایای ایشان معتکف درگاه ایشان باشم و هر تصنیفی که کرده ام در آن
بنام عرض ایشان ساخته ام و گمان چنانست که در آن معاتب بلکه معاقب باشم
و همچنین بنا بر حب جاه و مال یا دفع تهمت رفض و اعتزال که همیشه این طایفه
خصوصا سادات بآن مبتلا بوده اند بالتماس فضلا و اعیان فارس کتاب
مواقف را که منسوب بعضد ایجی شافعی است شرح نموده و بمقتضای اشتهای
آن جماعت طریق متابعت متن پیموده و همچنان از روی احتیاط اندکی از مقوله
توضیح و تصویر بر آن افزوده بلکه همان شرح غیر ممزوج سیف الدین ابهری را
ممزوج نموده و در تکلفت خدمت میر از آمیزش اهل سنت و جماعت خطبه شرح

مفتاح او بیانی کافی و برهانی وافی است زیرا که در ابتدا ارتحال خود با ما وراء النهر
از جمله بلاهای روزگار شمرده و بآن قدر التفات نموده اقتدا بسید مرتضی علم
الهدی فرموده و در مقام خطاب با اهل آن دیار که از معتقدان یار غارند
اینها که در شان کفار نازلست اقتباس نموده و بعد از آن مبالغه در تقریر جهل و
بی‌حاصلی ایشان از دین نموده و ظاهرا در این معنی اشاره نموده باینکه چون ایشان
از ایمان و محبت علی بن ابی طالب علیهم السلم که بموجب نص آیه ذوی القربی و
غیر آن واجبست عاری و بیگانه اند و در اشتراط عداوت آنحضرت بقدر
جوی بلکه نارنجی متفرد و یگانه پس بمجرد ایمان بخدا و رسول ایشان را نفعی
ندارد چنانکه اخبار و روایات صحیحه بر آن دلالت دارد و حضرت شیخ
زین الدین تایبادی مضمون آن اخبار در این رباعی اشعار نموده و فرموده

رباعی

گر منتظر افلاک شود منزل تو ✽ ور کوثر اگر سرشته گردد گل تو
چون مهر علی نباشد اندر دل تو ✽ مسکین تو و سعیهای بیحاصل تو

و بعد از تصریح خدمت میر بتجهیل و تکفیر و حرمان آن قوم ضلالت مصیر از
تحصیل جلیل و حقیر حکم بدخول ایشان در حزب شیطان فرموده و این
نیز ظاهرا اشاره خواهد بود باینکه از احزاب عمر بن الخطاب اند که بخاری
محدث در باب کمال شیطنت او این حدیث صحیح که ما سلک عمر فجا الا و قد
سلک الشیطان فجا غیره روایت نموده و شیعه معنی را بر مضمون این
بیت که بعضی از قدماء در شان عمر گفته حمل نموده اند

شعر

ان کان ابلیس اغوی الناس کلهم ✽ فانت یا عمر اغویت ابلیسا

و بالجمله هر که بر تعصبات ارباب مذاهب و تعریضات ایشان در مخاطبات
و تالیفات اطلاع وارد سلیقه او حاکم است باینکه خدمت میر در آن خطبه
دلپذیر را چه از تعرض و تکفیر تقریر نموده ترشح نمیکند الا از سیدی شیعی
استرابادی نسبت بسنی عادی یا خارجی مرادی القصه تعصبات اهل استراباد
و جرجان در مذهب شیعه مستغنی از بیان است و چنانچه در مجلس اول
از این کتاب مذکور شد اهل سنت و جماعت اهل استراباد و جرجان را شیعه

میدانسته اند و بنا بر تعصب تکفیر ایشان میکرده اند اگر میر سید شریف را از
حزب خود دانند بی مصلحتی نخواهد بود السید الفاضل امیر شمس الدین محمد بن
السید الشریف العلامة الجرجانی رحمهما الله بحلیهٔ فیض فضل سرمدی و زیور
خلق عظیم محمدی آراسته بود مولانا خضر حبلرودی که از جمله
تلامذه اوست در خطبه شرح کتاب نهج المسترشدین بصحت عقیده میر
اشعار نموده و بالجمله چون خدمت میر از حب جاه عاری و منکر طریقه دنیا
داری بود در اظهار مذهب آبا و اجداد خود داری نمی نمود و همواره مذهب
شیعه را نصرت و یاری میفرمود و اقل آنچه از او در این باب ترشح نموده
آنست که از برای مجرد ذکر اعتراضی که مذکور خواهد شد بر خطبه شرح
شرح کافیه که بنا بر وضوح عبارت مستغنی از شرح است شرحی نوشته
و چون در بعضی از فقرات آن خطبه حسب رعایت سجع تقدیم صحب بر آل
بعد از تقدیم حرام بر حلال واقع شده خدمت میر نوشته اند که تقدیم
صحب بر آل همچون تقدیم حرام است بر حلال و از جمله مصنفات او شرح
خطبهٔ مذکور است و شرح هدایهٔ حکمت و شرح ارشاد نحو و شرح فواید
غیاثیه و حاشیهٔ طوالع و حسب الاشارة والد بزرگوار دو رساله
فارسی منطق اند که مشهورند بصغری و کبری در صغر سن تعریب نموده
و بغره و درّه موسوم ساخته در شهور سنه ثمان و ثلثین بجنات عدن
انتقال نمود قدس الله روحه العزیز المولی المحقق الصمدانی جلال الدین محمد
الدوانی قدس سره العالی نسب شریفش منتهی میشود بمحمد بن ابی بکر که
قاتل عثمان بوده و در حجر تربیت صدیق اکبر امیر المومنین حیدر نشو و
نما نموده و همواره طریق انکار خلافت پدر و خلافت عمر پیموده و در
افتخار خدمت علامی بنسبت دادن خود بصدیق رمز بیست دقیق که بر دقیقه
شناسان طریق تحقیق مخفی نیست در مبادی حال نزد والد خود ملا سعد الدین
مطالعه بعضی از مقدمات نموده و بعد از آن بشیراز آمده در خدمت ملا محیی الدین
انصاری که از اولاد سعد بن عباده صحابی و افاضل تلامذه سید المحققین

قدس سره الشریف بود بتحصیل سایر علوم دینیه و معارف یقینیه اشتغال
نمود و چون در آن غربت قدرت بر بهای روغن چراغ نداشته گاهی از غایت
جد و اجتهاد در برابر چراغی که شبها در دهلیز مسجد عتیق شیراز میافروختند
خدمت علامی برپا استاده مطالعه نموده دماغ میسوختند و آخر الامر کار او بجای
رسید که اکابر زمان غاشیهٔ مطاوعتش بر دوش و علمای اوان حلقهٔ بندگیش در
گوش کشیدند صیت فضایلش باقاصی و ادانی رسید و جمعیت و سامانش بسیار
گردید لیکن خدمت علامی با وجود آن جامعیت و جمعیت همچنان در جمع مال که
آلات اسباب ترویج علم و تزیین فضل و کمال خیال میشود حریص بوده چنانکه
در بعضی از اشعار خود فرموده نظم مرا بتجربه روشن شد این در آخر حال
که قدر مرد بعلم است و قدر علم بمال آورده اند که چون صیت فضایل آن علامه
نحریر عالمگیر شد والی عراق و فارس و آذربیجان سلطان یعقوب بایندری
ترکمان او را از شیراز بدار السلطنه تبریز طلب نمود و بالطاف خسروانه
نوازش فرموده اقضی القضاتی ولایت فارس را باو تفویض فرمود اتفاقا روزی
در مجلس پادشاه مذکور خدمت علامی را با مولانا شیخ ابو اسحق تبریزی که از
اذکیای فضلای زمان بود مباحثهٔ علمی واقع شد و با آنکه خدمت علامی در تبحر
علوم با او نسبتی نداشت و مع هذا در آن بحث مانع واقع شده بود و منعهای
موجه متوجه او کرده میساخت لیکن چون فاضل تبریزی در زبان آوری تمام
بود و قدم از دایرهٔ آداب بیرون نهاده طریق شطاحی می پیمود نزدیک بآن
رسیده بود که خدمت علامی را در هم آرد و ناموس دانشمندی او را بخاک مذلت
سپارد لاجرم قاضی میر حسین یزدی که یکی از افاضل تلامذه خدمت علامی بود
و در صف نعال آن مجلس عالی نشسته بود چون حال را بدان منوال دید از غایت
حمیت بی طاقت شده برخاست و متوجه سلطان شده گفت که من کمینه خدمت
علامی ام ملتمس آنکه رعایت شأن ایشان نگاه دارید و مباحثه شیخ ابو اسحق را با من
گذارید اگر او مرا الزام نماید همگی او را مسلم داریم سلطان التماسش مبذول داشت
و قاضی میر حسین تمهید رعایت آداب مناظره نموده شروع در مباحثه نمود و هر چند

شیخ ابو اسحق خواست که قانون آداب بجا آورده از شاه شجاع بجوان نماید قاضی
راه برو بسته بمساعدت توفیق غالب آمد و بر همگنان رجحان او ظاهر گشته
زبان بتحسین گشودند و قاضی صفی الدین عیسی تبریزی مشهور که صدر سلطان
بود از مولانا قاضی میر حسین استفسار نمود علامه دوانی فرمودند که از بندگان
زادهای بزرگ است و آخر از حضرت سلطان استدعای آن نمودند که قضای دار
العباده یزد و توابع آن را بانضمام موقوفات آنجا باو تفویض فرمودند و سیورغال
و تشریفات شاهانه شفقت نموده روانه دار العباده یزد گردانیدند و بالجمله
اهل تحقیق را در تشیع علامه دوانی ترددی نیست و از جمله مؤیدات آنکه از حضرت
غفران پناه امیر شمس الدین اسد الله صدر شوشتری که معاصر حضرت علامی بوده
منقولست که میفرموده اند که در وقتی که بواسطه فترات خوزستان در شیراز
توطن داشتیم میرزائی صالح سبزواری در شیراز بود که بخانه ما و خانه علامی
تردد میفرمود روزی حکایت کرد که چون من از شیعه سبزوار بودم و با اهل بیت
علامی آشنائی میفرمودم در آن مقام شدم که تحقیق عقیده او نمایم لاجرم همیشه
کمین میفرمودم و مترصد مشاهده اعمال طهارت و نماز او می بودم تا آنکه روزی
دیدم که آب وضو برداشته بیکی از حجرهای خانه خود در آمد و در را بر روی
خود بست من از رخنه که بآن حجره ناظر بود مشاهده نمودم که وضو ساخته
پای خود را مسح نمود و از بعضی تلامذه او منقولست که گفته مدتی در تحقیق عقیده
علامی اهتمام داشتم و آخر روزی مشاهده نمودم که نقطه سیاهی که بناخن پای
ایشان واقع شده بود تا دو سه روز باقی بود و آنرا بجا استدلال بر آن
نمودم که مسح میکشیده که اگر غسل میکرد بایستی که آن نقطه سیاهی در اول
روز تباهی میشد و ایضا منقولست که از علامی پرسیدند که امام زمان
کیست در جواب فرمودند که اگر از شیعه می پرسید میگویند محمد بن الحسن
فرزند بعسکر آخر الزمان و اگر از اهل سنت و جماعت سوال میکنید میگویند
سلطان یعقوب بن حسن بیک ترکمان و سوق این کلام خالی از استخفافی
بعقیده اهل سنت و جماعت نیست و اشعار علامی نیز که بعضی از آن مذکور

خواهد شد اشعار تمام بر صحت عقیده و ایمان او دارد و همچنین تعریفی که در حاشیه
جدید خود بر شرح تجرید نسبت بسید المدققین میر صدر الدین محمد شیرازی نموده
و او را بکمال التزام تفضیل ابو بکر بر حضرت امیر علامت و تعبیر نموده بر تصحیح
اعتقاد او دلالت صریح دارد بلکه آثار تشیع از لفظ و معنی آن می بارد حیث قال
والعجب من ولده علی کیف یدعی اطباق اهل السنة علی ان جمیع الفضایل التی لعلی
کما لا یخفی علی ذوی الافهام آری این قدر هست که خدمت علامی عقاید عضدی را در
شدت بجرون بالتماس بعضی از اعیان اهل سنت و جماعت شرح نوشته و چون
با وجود زمان تقیه رعایت بسیار از آن تصنیف در نظر بوده بر طبق
متن و وفق التماس سایل تقریر مسایل نموده و بنا بر آنکه خدمت استاد البشر
میر غیاث الدین منصور شیرازی قدس الله سره مساهله او را در آن تالیف
و تقریر که فی الحقیقه دام تزویر و تحصیل دراهم و دنانیر بوده محض تقصیر
و سفلنه و وقوع در نار سعیر دانسته در خطبه محاکمات خود در شان آن
علامه تحریر کرده و کانه فی النار یحشرون و لا رسکبا علی جمع المال و تجد
ما ینفعه فی المآل مصرا فی تقریر المحال و مخفی نماند که مماشاة شارحان
با کلام متن گاه هست که بنا بر التزام رعایت موافقت است بسبب آن
اسباب چنانکه حضرت خواجه نصیر الدین محمد طوسی قدس سره در شرح اشارات
سلوک فرموده با آنکه در دیگر مصنفات خود رد بسیاری از سخنان
حکما نموده و مؤید این است آنکه قاضی میر حسین که سابقا شطری از احوال
او بر سبیل استطراد مذکور شد در رساله منشآت خود آورده که من
قایل بترکب جسم از هیولی و صورت نیستم و در این مسئله مذهب اشراقیان
دارم و خواجه نصیر الدین محمد طوسی قدس سره نیز بر این است و اگر چه در
شرح اشارات با شیخ در این مسئله مماشاة نموده اند اما آن مبنی بر
شرط موافقت است که در اول کتاب تصریح بآن نموده و در متن تجرید
که مذهب خاص اوست طریق اشراقیان سلوک داشته و حضرت غوث
المتالهین سید محمد نوربخش در رساله معراجیه آورده که حکمای طبیعی

حاصله لابی بکر مع زیادة فانه ازدواه
بجلالته وقدره علی علیه السلام ثم

متصوفه لفظها نرسد در احوال انبیا و اولیا مانند معراج و غیره خوض نمودن
و اگر رعونت نفس و وجود منافی باعث شود و خوض نماید رجما بالغیب باشد
مگر حضرت سیادت پناه معتقد اهل الله افضل العلماء المتأخرین اکمل
الحکماء المتبحرین امیر سید شریف شیرازی مؤطنا و محتدا رحمة الله علیه رحمة
واسعة که بر سبیل روایت از حکما و فقها است انچه فرموده است و شاید
که بنا بر ملتمس کسی بوده است بتفصیل در ان باب خوض نموده و تعیین
آن نفرموده اگر فرمودی رجما بالغیب بودی حال آنکه اخلاص و حقانیت و
انصاف و دیانت وی مقتضی آن نبود که بغیر علم یقین در امری شروع نماید
ازین جهت بروایت اکتفا نمود انتهی و ایضا مؤید توجیه مذکور است آنکه
هرگاه ملاحسین کاشفی که از سنی وار ندوهار دلیل بر صحت عقیده خود
دارد نزحسب الامر میر علیشیر تفسیر کلام الهی بر طبق مفسران اهل سنت
و جماعت نماید و بواسطه تقرب آن ناصبی انچنان تقیه بار دی سزاید
تجویز آن از علامه دوانی و امثال او بطریق اولی می شاید و همچنین توجه
علامی بجانب بغداد جهت محض زیارت آستان ملایک پاسبان حضرت
امیر المؤمنین و عتبات عالیات سایر ائمه معصومین علیهم افضل صلوات
المصلین و [illegible] او و بخدمت شرف با شیخ شرف الدین حسن
قتال خادم روضه علیه مرتضویه که از افاضل فقهای شیعه امامیه بوده و
درس گفتن حکمت اشراق و تالیف حاشیه نور را حسب الالتماس مشار الیه
از جمله مؤیدات است و از جمله اشعار حقایق شعار علامی در مدح آن شاه گرامی این
سه رباعی نامی است **رباعیه** در وحدت طلب ساقی کوثر کش
وز کوثر کثرت می وحدت در کش ۰ لا یظما اصلا ابدا شاربها
رمزیست درین می ار توانی در کش **اخری** در ملک حقیقتست آن شاه مدام
دست طلب از دامن آن شاه مدار ۰ او باب مدینه علوم است درآ
زان در که درش نرود بمسند گو باد **اخری** خورشید کمالست نبی ماه ولی
اسلام محمدست و ایمانست علی ۰ گر بینه درین سخن میطلبی

بنگر

بنگر که ز بینات اسماست جلی ۰ و ناظم علامه در شرح رباعی ثالث بعد از توضیح
معنی بینات و تحقیق آنکه ایمان نسبت باسلام بمنزله باطن است همچنانکه
ولایت باطن نبوتست فرموده که این شمه ایست از فوایح انوار اسرار که در
مطاوی این دو اسم عالی منطوی است و همانا نکته دان صاحب فطانت
که از اسلوب رمز و ایما که زبان مرغان چمن قدس است با خبر باشد بسی حکم و
لطایف از خبایای این زوایا استخراج تواند نمود لیکن این مرتبه ایست
عالی و وصول بآن مترسمان خیال پرست را میسر نیست **نظم**
بسر قصه سیمرغ و غصه هدهد ۰ کسی رسد که شناسای منطق الطیرست ۰
تو چه دانی زبان مرغان را ۰ که ندیدی دمی سلیمان را ۰ مدت حیات علامی بر وجهی
که صاحب حبیب السیر ذکر نموده زیاده از هفتاد بوده و از خطبه محاکمات
استاد البشر غیاث الدین منصور چنان ظاهر میشود که زیاده بر هشتاد
باشد و وفات او در یوم الثلثاء تاسع شهر ربیع الثانی از سال نهصد و
هشت در اردوی سلطان ابوالفتح بایندری روی نمود و چون آن موضع
بقریه دوان نزدیک بود نعش او را بانجا برده دفن نمودند و چون تفصیل
مصنفات حضرت علامی و خصوصیات آن بر اکثر اهل زمان ظاهر نیست
و در دواوین ارباب سیر از ان اثری پیدا نه ایراد آنرا با آنکه مناسب
مقام نیست لایق دید اول رساله قدیم بر شرح جدید تجرید که در اواسط
حال آنرا بنام سلطان خلیل بایندری تالیف نموده و تا اثنای مباحث
اجسام فلکیه رسیده دیگر حاشیه جدید بر همان شرح که ابتدای تالیف
آن در شهور سنه هشتصد و نود و شش بوده و چند سال در اوان درس
و افاده بر گرد آن میگردیده و این حاشیه تا اثنای مبحث ماهیه رسیده
دیگر حاشیه اجد که تا مبحث وجود ذهنی رسیده دیگر شرح هیاکل که آنرا یکبار
بنام بعضی از ملوک هند که بملک التجار اشتهار داشته معنون ساخته و
مرتبه دیگر افتتاح آن بنام یکی از سلاطین ایران نموده دیگر حاشیه تهذیب
منطق تا آخر بحث موجهات دیگر حاشیه قدیم بر شرح مطالع و حواشی

مترسمان

در اثبات واجب تعالی که آنرا در اوایل حال در سنه
هشتصد و نود و هفت بنام یکی از سلاطین
نوشته دیگر رساله جدید در اثبات واجب
تعالی نیز که آنرا در اواخر عمر در خطه لار
تالیف نموده دیگر حاشیه قدیم

که قریب بمبحث موضوع رسیده دیگر حاشیه جدید بر آن شرح و حواشی که
از قبل از حاشیه جدیده شرح تجرید نوشته و این حاشیه تا اواخر بحث
موضوع رسیده دیگر حاشیه قدیمه که تالیف آن در سنه سبع و تسعین و
ثمانمایه نموده و این ضعیف در سنوات بمطالعه آن فایز گردیده دیگر حاشیه
بر اوایل شرح عضدی بر مختصر اصول ابن حاجب و حواشی شریفه شریفیه
که در آنجا متصدی دفع اعتراضات فاضل مدقق ملا علی عرّان طوسی تا رسید
المحققین قدس سره الشریف شده دیگر حاشیه بر اوایل کتاب محاکمات
دیگر حاشیه شرح حکمة العین و این بیچاره برؤیت آن مشرف نشده دیگر
رساله انموذج العلوم مشتمل بر تحقیق ده مسئله از مطالب اصلیه و فرعیه
که آنرا بنام سلطان محمود گجراتی نوشته و در صحبت میر شمس الدین محمد ابن
السید جعفر بن السید العالم الفاضل میر شمس الدین محمد بن سید المحققین
قدس سره الشریف که از افاضل تلامذه او بود آنرا بسلطان مذکور فرستاد
و سلطان صد هزار درهم جهت خدمت علامی ارسال نمود و آن جایزه در
دریا غرق گردید و جمعی معتقد بر از آنجا بایشان نرسید پس خدمت
علامی رساله دیگر در تحقیق عدالت بنام سلطان نوشته فرستاد و در
دیباچه اشارتی لطیف بحال آن جایزه نمود و سلطان دیگر مرتبه
نیز صد هزار درهم با دیگر تحف و هدایا بخدمت علامی فرستاد و در
رساله انموذج العلوم مسئله حدوث عالم که اصلی اصیل است از علوم
دینیه و مسایل یقینیه وضوح تمام یافته دیگر رساله زورا که بمعنی
دجله است و آنرا در نجف اشرف بشکرانه اتفاقی که در بعضی از رؤیای
صالحه از حضرت امیر المومنین علیه السلم دیده در سلک نظم و نثر
کشیده و در آن رساله جمع میان حکمت بحثی و ذوقی نموده دیگر حاشیه
زورا که آنرا نیز در آن آستان ملایک پاسبان بالتماس شیخ شرف الدین حسن
قتال که سابقا مذکور شد نوشته اند دیگر حاشیه صغیره که آنرا بجهت دفع
طعن ملا قطب الدین محیوی انصاری بر عبارتی که در خطبه زورا واقع است

العالم

نوشته اند

نوشته اند دیگر رساله در تحقیق تعریف علم کلام که در کتاب مواقف مذکور است
و آنرا بنام میر محب الله که پسر زاده امیر نعیم الدین نعمة الله ماضی بوده نوشته و
بهند نزد او فرستاده و در آن رساله متصدی دفع اعتراضات ملا علی عرّان طوسی
از شارح آن کتاب سید المحققین قدس سره الشریف شده دیگر حاشیه بر
اوایل شرح چغمینی قاضی زاده رومی و ظاهرا آن حاشیه بکنار کتابی است و
ترتیب نیافته و اکثر آنرا غیاث الحکما امیر غیاث الدین منصور شیرازی در حواشی
خود نقل نموده و دفع فرموده دیگر رساله در خلق اعمال که آنرا بالتماس یکی از
طلبه در کاشان نوشته دیگر حاشیه بر اوایل شرح شمسیه و حواشی قدیمه
شریفیه که تا اثنای مبحث تقسیم علم بدیهی و نظری رسیده دیگر شرح خطبه
طوالع دیگر تفسیر آیه یا بنی آدم خذوا زینتکم عند کل مسجد و کلوا و اشربوا و لا
تسرفوا که بنام ملا شمس الدین محمد بدخشی صدر سلطان بایسنغر بن سلطان
شاهرخ نوشته دیگر تفسیر سوره قل یا ایها الکافرون دیگر تفسیر سوره اخلاص
که آنرا بنام سلطان ابو الفتح بایندری نوشته دیگر شرح عقاید عضدی که
آنرا در جزیره جرون یعنی هرموز بالتماس یکی از معاندان صاحب جاه نوشته
دیگر رساله در حل مغلطه مشهور بجذر اصم دیگر حاشیه انوار فقه شافعی
دیگر شرح اربعین حدیث نووی دیگر شرح رساله نصیریه در تحقیق معنی نفس الامر
دیگر رساله قلمیه که آنرا بنام یکی از سلاطین تالیف نموده و در آنجا رعایت بسیاری
از فنون بلاغت و انواع تشبیهات بلیغه فرموده و این بود آنچه از کتب و رسایل
عربیه خدمت علامی دیده یا شنیده و اما فارسیات یکی از آنها کتاب اخلاق
که آنرا بنام سلطان خلیل بایندری و پدر او حسن بیک معنون ساخته دیگر
رساله تهلیلیه در شرح کلمه توحید که بنام سلطان مذکور نوشته دیگر رساله
که در عرض لشکر سلطان مذکور در حوالی بندامیر شیراز نوشته و در آنجا رعایت
حسن عبارت بجا آورده دیگر رساله در عدالت که بنام بعضی از سلاطین عراق
نوشته و مصحوب میر شمس الدین محمد که سابقا مذکور شد بخدمت او فرستاده دیگر
رساله در تحقیق مسئله جبر و اختیار که آنرا بنام میر میران ماضی اصفهانی نوشته

نوشته بعضی ازین رساله بنظر فقیر رسیده امید که بمطالعهٔ تمام آن فایز گردد
دیگر رساله خواص حروف که آنرا بنام سلطان غیاث الدین غیاث شاه مندوی
نوشته و آنرا مصحوب سید جمال الدین نصر الله برادر سید شاه میر سلامی که از روی
کان اولاد سید شمس الدین عرفی یزدی بوده اند بخدمت سلطان مذکور ارسال
نموده دیگر رساله در شرح غزل حافظ شیرازی که مطلعش اینست **نظم**

درعهد پیر مغان نیست چومن شیدایی • خرقه جایی گرو و باده و دفتر جایی

دیگر رساله در شرح این بیت خواجه حافظ **بیت**

پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت • آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد

دیگر رساله در شرح بیتی از ابیات شیخ محمود جستری قدس سره و دیگر [illegible] رباعیاتی که از اشعار حقایق شعار اوست
و آنرا بنام قیصر روم نوشته دیگر رساله در دیوان مظالم که آنرا در خطهٔ لار بنا
والی آنجا ملک علاء الملک نوشته دیگر رساله موسومه بصحیحه و صد الیت
مجموع آنچه از ما ثر اقلام خدمت علامی بنظر این مستهام رسیده یا از استاد
خود که تلمذ ایشان بیک واسطه باو منتهی میشود شنیده و اوراست خطب انیقه
و منشآت رشیقه و اشعار بلیغه هست و از جمله آن اشعار آنچه درین وقت
حاضر بود مذکور میگردد **نظم**

صیقلی زن که مرا آینه زنگار گرفت	روی بنما که جهان ظلمت انکار گرفت
ملک جان و دل و دین جمله بیکبار گرفت	تو فی آن شاه که از کشور حسنت خیلی
همه ذرات جهان لمعهٔ انوار گرفت	آفتاب ازل از مشرق رویت چو دمید
منکر از کور دلی شیوهٔ انکار گرفت	صدق دعوی تو از نور جبینت پیداست
هر که جامی زکف ساقی ابرار گرفت	چون دوانی نخورد درد غم از کاسه چرخ

وله ایضا

عارفان قد ترا مقصد اعلی خوانند	طاق ابروی ترا مسجد اقصی خوانند
تیز بینان جهان خاک سر کوی ترا	تو تیای نظر مردم بینا خوانند
قامت دلکش و رخسار دل افروز ترا	اهل عرفان شجر وآتش موسی خوانند

سخن از قدر تو گفتم چو دوانی زانرو
سخنانم همه در عالم بالا خوانند

نمود

وله

شود فطرت خود میرویم دره عشق • چراغ خاطر دون همتان چه نور دهد
اگرچه فیض خدا شامل است یکسان نیست • نه هر حجر که تو بینی صدا چو طور دهد

سید الحکماء المدققین امیر صدر الدین محمد الشیرازی اسکنه الله تعالی فی صدر الجنان
کنیت عالیش ابو المعالی و لقب شریفش بلسان ارباب
فضل و کمال صدر العلماء و صدر الحقیقه است و چنانکه سابقا در احوال سید جلیل
محدث میر اصیل الدین که از بنی اعمام اوست مذکور است آبا و اجداد امجاد او تا حضرت
ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین همگی حافظ احادیث و حامل علوم شرعیه
بوده اند آخر بواسطهٔ خوابی که یکی از پدران او دید بطلان کتب حدیث اهل سنت دیده
بود رغبت ایشان در درس کتب مذکوره که از روی تقیه استمرار یافته بود فتور یافت
و اول کسی از ایشان که از مطالعه کتب حدیث و اسوخته شد و متوجه مطالعه علوم
حکمیه دینیه گردید و بمرتبه اعاظم حکما رسید حضرت میر بود خدمت میر استفاده
کثیر که اثر عیان از پدر خود میر غیاث الدین منصور و پسر عم خود میر نظام الدین
احمد نموده و شطری از علوم عربیه و فنون ادبیه از پسر عم پسر عم خود میر
حبیب الله که وحید زمان خود بود قراءة نموده و سایر ادبیات و عقلیات را
از حکمت و کلام از سید فاضل مسلم فارسی و جمعی دیگر اقتباس نموده که سلسلهٔ تلمذ
بعضی از ایشان تا رئیس الحکماء ابی علی سینا منتظم میشود بمثل ملا قطب الدین
علامه شیرازی و سلطان المحققین خواجه نصیر الدین محمد طوسی و سلسلهٔ بعضی
دیگر منتهی میشود ببعضی از ارباب کلام مانند حجة الاسلام غزالی و فخر الدین
رازی و شیخ علامه جمال الدین حسن بن المطهر الحلی و حضرت میر با مولانا قوام
الدین کرمانی که از اعاظم تلامذهٔ سید المحققین قدس الله سره الشریف است مباحثات
و مناظرات بوده و در بسیاری از مسایل رد سخنان استاد او را بر و علم نموده
و از ما ثر اقتدار نفس قدسی شعار آن بزرگوار آنکه جمع نموده بود میان مباحثه و
افاده و عمارت و زراعت و نظم مناظم دنیوی و مصالح اخروی و کثیر التصرف و
سلیس حدس صایب و فهم ثاقب بود هرگز هیچکس از اقران او را الزام نداده بلکه
بر همگی در مناظره فایق افتاده و اگرچه علامه دوانی در بحث مجلسی خود را حریف

میر شهید بود اما در اکثر تصانیف خود متوجه دفع سخنان میر گردیده و سخنان از جانبین
بتطویل انجامیده چنانکه از حواشی تجرید و حواشی مطالع ایشان ظاهر میگردد حضرت
غیاث الحکما میر غیاث الدین منصور در شرحی که بر رساله اثبات واجب آن صدر
عالیقدر نوشته ذکر نموده که مولد شریفش صباح سه شنبه دوم شعبان سنه
ثمان و عشرین و ثمانمایه بوده و در صباح جمعه دوازدهم شهر رمضان سنه ثلث
و تسعمایه در دست فسقه فجره کفره ظلمه از اعوان معویه و یزید یعنی طایفه
ترکمان باینده که در اصل سگنده بار بگر بوده اند شهید گردید و در صدر جنان
منزل گزید از جمله آثار او مدرسه رفیعه منصوریات در شیراز و حواشی
قدیم و جدید و شرح جدید تجرید و این دو حاشیه تا اثنای مبحث اعراض
رسیده اند دیگر حاشیه قدیم و جدید بر شرح مطالع و حواشی شریفیه
و این دو حاشیه قدیم او بر تجرید و شرح مطالع مقدم است بر تالیف حواشی
قدیمه علامه دوانی دیگر حاشیه شرح شمسیه و حواشی شریفیه شریفیه
که تا آخر موجهات رسیده دیگر حاشیه بر اوایل شرح مختصر اصول ابن حاجب
و حواشی شریفیه شریفیه که در آنجا متصدی دفع اعتراضات ملا علی عران
از حواشی سید المحققین قدس سره الشریف شده دیگر حاشیه بر کشاف و
حواشی آن دیگر رساله در مبحث قیاس شرح مطالع دیگر رساله در حل مغالطه
مشهوره بجذر اصم دیگر ~~رساله در مبحث قیاس شرح مطالع~~ دیگر رساله در علم
فلاحت دیگر رساله فارسی در معرفت قوس و قزح که آنرا بفارسی کمان رستم
نیز گویند دیگر تعلیقات بر تفسیر فقه شافعی و از حضرت میر شعری مشهور
نیست ظاهرا اوقات نا شریفش را از آن میدانسته اند که صرف شعر کرده
خاتم الحکما و غوث العلما الامیر غیاث الدین منصور الشیرازی قدس سره
افکار ارسطو و افلاطون بلکه حکمای دهور و قرون اگر در زمان آن قبله اهل
ایقان بودندی مفاخرت و مباهات با نخراط در سلک مستفیدان و ملازمان
مجلس عالیش نمودندی جذر اصم آوازه فضایل او شنیده و فلک با هزار دیده
نظیر او ندیده ولادت شریفش در سنه بوده در خدمت پدر بزرگوار خود

۲

امیر صدر الدین محمد تحصیل علوم دینی و معارف یقینی نموده و در بیست سالگی از
ضبط جمیع علوم فارغ گردیده در چهارده سالگی داعیه مناظره با علامه دوانی
خود می یافته و وسایل و رای انتظام آن میساخته مدتی منصب عالی صدارت
پادشاه مغفور باو متعلق بود و در غایت عظمت و استقلال اشتغال
مینمود و در مرتبه ثانی که جناب مجتهد الزمانی شیخ علی بن عبد العالی روح الله
روحه از عراق عرب متوجه پایه سریر خلافت مصیر گشت حکایات که در باب عدم
تقید حضرت میر باحکام شرع اقدس مذکور میشد وسیله نقار خاطر شریف
جناب شیخ بزرگوار شد و بعضی از مفسدان در مقام افساد در آمده مبانی نزاع
استحکام تمام یافت تا آنکه روزی در مجلس بهشت آیین مباحثه علمی در میان
آمد و آن بحث بخشونت و نزاع انجامید و شاه دین پناه حمایت مجتهد الزمان
نموده حضرت میر رنجیده شد و بعد از روزی چند از منصب صدارت استعفا
نموده بجانب شیراز روان شد و در سنه ثمان و اربعین و تسعمایه وفات
یافت از مصنفات شریفه ایشان اولا آنچه این فقیر بشرف مطالعه آن رسیده
درین مقام مذکور میشود کتاب حجة الکلام قسم مبحث معاد آن بنظر فقیر
رسیده و در آنجا متصدی رد اقاویل حجة الاسلام غزالی شده و تشنیع بسیار
بر او کرده و آن مبحث قریب بسه هزار بیت است و از آنجا معلوم میشود که آن
کتابی مبسوط خواهد بود دیگر کتاب محاکمات بیان تحریرین عالمین یعنی والد
خود میر صدر الدین محمد و ملا جلال الدین محمد دوانی در حواشی ایشان بر شرح تجرید
دیگر محاکمات بیان تحریرین عالمین در حواشی ایشان بر شرح مطالع دیگر محاکمات
میان ایشان در حواشی اوایل شرح مختصر اصول عضدی دیگر شرح بر کتاب
هیاکل الانوار دیگر شرح بر رساله اثبات واجب پدر خود دیگر کتاب تعدیل
المیزان بر منطق که خلاصه منطق شفاست باسوانح طبع نقاد ایشان
دیگر کتاب معیار الافکار که خلاصه تعدیل المیزان است دیگر کتاب لوامع و معارج
در هیئت در محاذات کتاب تحفه شاهی ~~[illegible]~~ دیگر کتاب تجرید در حکمت
که جمیع مسایل حکمت طبیعی و الهی را بعبارت موجز بلیغ مجرد از دلایل ذکر نموده

وآنرا جناب مجتهد در رد کتاب مذکور نوشته
در هفده سالگی نوشته

دیگر رساله در معرفت قبله دیگر کتاب معالم الشفاء در طب دیگر مختصر آن
که مسمی بشافیه است و فقیر در مبادی تحصیل علم طب آنرا نزد حکیم فاضل
حاذق مولانا عماد الدین محمود طبیب شیرازی خوانده دیگر کتاب سفر در
هیئت دیگر حاشیه بر الهیات شفا دیگر حاشیه بر شرح اشارات دیگر
حاشیه بر شرح حکمة العین دیگر رساله در باب خلافت فرزند ارشد خود
میر صدر الدین محمد دیگر خلاصة التلخیص که اختصار کتاب تلخیص معانی
و بیان است دیگر رد بر حاشیه شمسیه علامه دوانی دیگر رد بر حاشیه
تهذیب مشار الیه دیگر رد بر انموذج العلوم مشار الیه دیگر رد بر رساله
زوراء مشار الیه دیگر رساله در تحقیق جهات رساله مشارق در اثبات
واجب کتاب اخلاق منصوری حاشیه بر اوایل کشاف تفسیر سوره الانسان
کتاب مقامات العارفین کتاب در تصوف و اخلاق که باسم فرزند ارجمند
خود میر شرف الدین علی نوشته رساله قانون السلطنه اینست آنچه
از تصانیف حضرت میر بنظر فقیر رسیده و دیگر تصانیف دارند که بنظر
فقیر نرسیده و اسامی آن در کتب ایشان بتقریبی مذکور شده و بعضی از
فضلای معاصر ایشان از روی آن نموده اند مانند کتاب ریاض الرضوان
و کتاب اساس در علم هندسه و غیر آن و غرض از تفصیل تصانیف حضرت
میر و اظهار و تشرف بمطالعه اکثر آن که کلام بعضی از افاضل عصر است مثل
ملا ابو الحسن کاشی و ملا امین الدین جان شیرازی که مصنفات حضرت میر را
که اکثر بواسطه نفاست متداول نشده بود و بدست هر که می افتاد پنهان
ضنت میکرد ایشان بدست آورده سخنان خوب را از آنجا می دزدیدند
و جهت پی غلط کردن میگفتند که از تصانیف میر غیاث الدین منصور
بعضی نامی نیست و بعضی کتب که در مصنفات متداوله خود نام آنرا مذکور
ساخته وجود خارجی نیافته و اگر احیانا یکی از آن کتب بدست طالب علمی
افتاد و بر دزدی ایشان مطلع شد دعوی توارد میکنند و از حضرت
استاد محقق عزیز روح الله روحه شنیده که میفرمودند که ملا ابو الحسن

شش

ششم و یکی از جمله ادله که در رساله اثبات واجب ذکر کرده و آنرا از خواص فکر خود
شمرده از شرح هیاکل حضرت میر انتحال نموده بود و در ایامی که بالتماس بعضی از
اعزه رد بر رساله او می نوشتم اظهار سرقه و انتحال او کردم آن رساله را متروک
ساخته رساله دیگر تالیف نمود اگر چه آن نیز خالی از سرقه و انتحال نیست و
از مآثر و مهارت حضرت میر در فنون ادعیه و طلسمات قتل ذو الفقار حاکم
بغداد است که با پادشاه دین پناه بغی می ورزید و تفصیل آن بر السنه جمهور
مشهور و مجملی از آن در رساله قانون السلطنه مذکور است حضرت میر را دو
خلف ارجمند بود یکی میر شرف الدین علی که اکبر و اورع و اتقی بود و دیگری میر
صدر الدین محمد که اصغر و اذکی و افهم و افضل بود و بنابر این التفات حضرت
میر باو بیشتر بود و چون میر شرف الدین علی باردوی معلی رفت بسبب صلاح
و تقوایی که داشت پادشاه دین پناه او را نوازش بسیار فرمودند و از مقربان
مجلس بهشت آیین ساختند روزی یکی از مترددین بخدمت حضرت میر عرض
ترقیات میر شرف الدین علی و عنایت حضرت پادشاه نمود حضرت میر در جواب
فرمودند که او بسیار خرست بیش از این هم ترقی خواهد کرد **نظم**

هرکجا چو خری هست بدو می بخشند ٭ بیشتر زانکه ز ایام تمنا دارد ٭ و از جمله
لطایف حضرت میر آنکه روزی میر شرف الدین علی مذکور بخدمت میر رفت و از برادر
خود میر صدر الدین محمد غیبت کرد که او تخم شراب بر سر قبر مرحوم جد خود میر صدر الدین
محمد نهاده و از آن نیز خود حضرت میر را چون مظنه آن شد که او آن سخن را
از روی حسدی که با برادر دارد میگوید باو گفت که تو هم بخور بعد از آن میر
صدر الدین محمد را بخلوت طلبیده از روی نصیحت باو گفت که ای فرزند مردم بر سر
قبر پدران خود مصحف می نهند تو تخم شراب می نهی و ایضا از جمله لطایف او است که بعضی
در جواب بعضی از مسایل قیصر روم نوشته و تفصیل آن اینست که قیصر روم کتابی
بپادشاه مغفور فرستاده و در آنجا اعتراض کرده بود که چرا خلفای ثلث را لعن
و دشنام میکنند و چرا مردم شمار ابجد میکنند و حال آنکه بجد غیر خدای نعم
کفر است و چون حضرت پادشاه بجناب میر اشارت فرمودند که جواب آن

مختصر و نا مرادانه بنویسند در جواب مسئله اول نوشت که خلفای ثلثه از جمله خادمان درگاه جد بزرگوار ما اند شما را باین وکالت فضولی چه کار است و در جواب مسئله دوم نوشت که مردم سجده ما نمیکنند بلکه در وقت ملاقات ما از غایت مسرت سجده شکر خدای تعالی کرده میگویند شکر مر خدا را که ابچنین پادشاه شیعی نواز سنی گداز را حامی و پشت پناه ما ساخته وفات حضرت میر در شهور سنه ثمان واربعین وتسعمایه بوده و در جوار والد بزرگوار خود آسوده

المولی الحکیم الالهی شمس الدین محمد الخفری رحمه الله تعالی

از اعاظم تلامذه صدر الحکماء میر صدر الدین محمد شیرازی و در غایت علو فطرت و بلندی معانی جامع اقسام حکمت بحثی و ذوقی بود و باروح افلاطون و ارسطو خطاب انی اعلم ما لا تعلمون میفرمود ماثر فکر دوربینش مؤید احکام نقلی و نتایج عقل مستقیمش مشید قاعده حسن و قبح عقلی بود نهال فطرت سلیمه وی با فتاب مهر و شبنم محبت خاندان نبوت پرورده و گلشن عقیده صحیحه اش از کوثر ارادت و سلسبیل اخلاص بود ما ن ولایت آب خورده نقلست که در اوایل زمان سلطان شاه اسمعیل انار الله برهانه که مشایخ و محتسبان در هر شهر مردم را تعلیم احکام شرعیه بر طبق مذهب حقه امامیه میمودند و هر کرا از مخالفان میدانستند تکلیف لعن و برائة نسبت بصحابه ثلثه که غاصبان حق اهل البیت اند میمودند روزی داماد مولانای مذکور مضطرب الحال از در در آمد و بخدمت مولانا عرض نمود که این جماعت مردم را تکلیف لعن خلفای ثلث میکنند چه کار کنم مولانا فرمودند که برو لعن بکن که دو سه عرب عامی جلف بوده اند و از بعضی افاضل رحمه الله تعالی شنیده که چون پرتو دولت پادشاه مذکور در اقصای شیروان و آذربیجان ظهور یافت اکابر و افاضل اهل سنت که در بلاد عراق بودند جلا میشدند و از صولت او از شهری بشهری فرار میمودند تا آنکه در کاشان از قاضی و مفتی سنی نشانی نماند

بالضروره اهل کاشان در مدت دو سال و نیم در تحقیق مسایل شرعیه خود بمولانای مذکور رجوع میمودند و با آنکه او را در علم فقه ممارستی نبود و از کتب شیعه کتابی مبسوط نداشت بمقتضای عقل سلیم اکثر بخاطر او میرسید در جواب استفتای ایشان می نوشت و چون شیخ اجل شیخ علی بن عبد العالی بکاشان آمد و با مولانای مذکور ملاقات واقع شد و مضمون افتای مولانا را بر وجه مذکور شنید حکم فرمودند تا جمیع نوشتهای ایشان را جمع کردند و بعد از تامل و مطالعه ظاهر شد که آن فتاوی یا موافق قول معمول مفتی به فقهای امامیه است یا مطابق ادله قویه فتاوی ایشان است و فرمودند که این موافقت و مطابقت دلیل صحت قاعده حسن و قبح عقلی است که طایفه امامیه و معتزله بر آن رفته اند و از جمله تصانیف مولانای مذکور رساله اثبات واجب است که در بعضی از مواضع آن اشارت بشناسایی و معرفت تفردات و علو صفات حضرت امیر المومنین علیه السلام نموده دیگر کتاب منتهی الادراک در هیئت که از ادر برابر نهایة الادراک علامه شیرازی نوشته دیگر شرح تذکره مسمی بتکمله دیگر رساله در حل ما لا ینحل دیگر حاشیه بر اوایل شرح تجرید تا آخر بحث وجود ذهنی دیگر حاشیه بر الهیات شرح تجرید دیگر حاشیه بر اوایل شرح حکمة العین مسمی بسواد العین

السید الاجل النحریر الامیر شاه طاهر بن رضی الدین الاسمعیل الحسینی الانجدانی طاب الله ثراه

از اولاد بعضی از خلفای علویه اسماعیلیه است که در زمان دعوت حسن صباح و ما بعد آن از مصر بعراق عجم آمدند و بنجوانیه اشتهار یافتند و احوال خلفای مذکور و تحقیق اختلافی که در نسب و نسبت ایشان باسمعیل بن الامام جعفر الصادق علیه السلام واقع شده در جلد پنجم از مجلس نهم انشاء الله تعالی مذکور

خواهد شد وبالجمله شاه طاهر در اوایل حال متوطن کاشانه کاشان بود
واکثر کتب متداوله حکمت وکلام را از علامه نحریر مولانا شمس الدین محمد
خفری استفاده نموده وبواسطه بدنامی نسبتی که بخواند بدو داشت
ورقم حسدی که سید اجل فاضل میر جمال الدین صدر استرابادی از او
در لوح خاطر بی نکاشت وبنابران همت بر دفع او میکماشت از قهرمان
ولایت ایران اعلی الله برهانه خایف شده متوجه هند دکن شد ودر انجا
بواسطه فضل وکمال ترقی تمام کرد وبعد از وکالت پادشاه عالیجاه برهان
نظامشاه انار الله برهانه کار او بجائی رسید که نظام شاه وسایر
سلاطین دکن ملازمت او میکردند واو در آنجا بجلالت اعتقادی که
اهل ایران باو داشتند علم مذهب اثنی عشری برافراخت وسلاطین
دکن وجمهور اتباع ایشان را از جمله شیعه اهل بیت کردانید ومصداق
این بیت متنبی که در مدح طاهر بن الحسن العلوی گفته گردید بیت
اذا علوی لم یکن مثل طاهر * فما هو الا حجة للنواصب * وهذا عمدة
الفقهاء شیخ ابراهیم که مجتهد شیعه ومعاصر او بود بیت مذکور را
در صدر یکی از کتابات خود باو نوشته وتفصیل بیان اسباب ترقیات او
در هند دکن بر وجهی که از بعضی از اجله سادات عالی درجات ابن حوصله
الله جمال سیادته عن عین الکمال استماع رفته آنست که در اوایل حال که شاه
طاهر بدکن آمد بواسطه استیلای معاندان او را در خدمت نظام شاه
چندان ترقی حاصل نشد تا آنکه بعد از مدتی عبد القادر پسر نظام شاه
که محبوب پدر بود بیمار شد وبیماری او استبداد وشدت تمام یافت واهتمام نظام
شاه در صحت او بمرتبه بود که روزی روی خود را بر پای قاسم بیک حکیم نهاده
گفت که اگر بر تو ظاهر شود که پاره از جگر من در علاج عبد القادر در کار است
بگو تا من سینه خود را شکافته پاره از آن بیرون آرم ودر دوا انشانند
بسیار کرد وصدقات فراوان بفقرای مسلمان وکافر میداد چون شاه
طاهر دید که او بفقرای کفار مثل برهمنان وزناردارانیز نذور

میفرستد

میفرستد جرأت نموده گفت که شما چیزی نذر دوازده امام بکنید که انشاء الله تعالی
فرزند شما شفا خواهد یافت ودر نیت خود این مضمون را بگذرانید که اگر
بمجرد آن نذر فرزند ما از جهت شفا یابد هر راهی که من در باب اعتقاد با علمای
این دیار متوجه سازم شما آنرا اختیار نمائید نظام شاه گفت دوازده امام
کیستند شاه طاهر گفت اول ایشان حضرت امیر المومنین علی است که یکی از
چهار یار است که اهل سنت ایشان را بترتیب خاص خلیفه حضرت پیغمبر میدانند
وبعد از آن حضرت امام حسن وامام حسین وباقی دوازده امام را مذکور ساخت
نظام شاه بمضمون مذکور نذر نمود وچون شب در آمد بخواب رفت وچون
شاه طاهر از خدمت نظام شاه بخانه خود مراجعت نمود از جرأت اظهار آن معنی
پشیمان شده ترسید که مبادا نذر نظام شاه مقبول درگاه الهی نگردد وپسر
او بمیرد واو را از آن رهگذر مضرت رسد لاجرم اسب خود را زین کرده مترصد
آن بود که هرگاه خبر فوت آن پسر را بشنود بطرفی بگریزد چون صبح طلوع نمود
متعاقب خادمان نظام شاه بطلب شاه طاهر رسیدند وهر چند شاه تعلل
مینمود تا در آن اثنا حقیقت حال بیمار را معلوم نماید مفید نیامد واو را بجد
نظام شاه بردند چون نظر نظام شاه از دور بر او افتاد استقبال نموده گفت
آنچه میخواستی که بعد از بحث با علمای این دیار بفعل آرم ظاهر ساز که الحال بجا
می آرم آنگاه نظام شاه شروع در بیان احوالی که در آن شب بر او وارد شده
بود نمود وگفت در اثنای شب که مرض عبد القادر اشتداد یافته بود ومن
از غایت اضطراب اندرون خود انداخته غش کرده بود چون مشاهده حال
کثیر الاختلال او نمودم از غایت حزن وملال بخواب فرو رفتم ودر اثنای خواب
حضرت امیر المومنین علی را علیه السلام دیدم که با من میگوید که نظام مادامی
که پسر تو عبد القادر صحت نیابد با ما ایمان نمی آری اینک لحاف را بر سر او
کشیدم وهمین زمان بعنایت الهی عرق کرده صحت کامل می یابد اما می باید که
که تو نیز از نیتی که در دل کذرانیده برنگردی وچون از خواب بیدار شدم دیدم
که لحاف بر سر عبد القادر گستروده اند وعرق بسیار کرده وبعد از لحظه که عرق

او خشك شد بیدار شده بنشست و آثار صحت بر و ظاهر شده از روی اشتهای صادق طعام طلبید شاه طاهر گفت اکنون بموجب عهد خود وفا نموده اعتقاد بکنید که [illegible] بعد از حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله خلیفه بلا فصل علی بن ابی طالب است و بعد از و بترتیب یازده فرزند او امام اند و دیگران که برو تقدم نموده اند غاصب خلافت بوده اند و بر باطل اند لیکن الحال مصلحت در اظهار این مذهب نیست زیرا که امرای شما همگی اهل سنت اند و ما دامی که جمعی از سپاهیان شیعه درین دیار بهم نرسد کاری از پیش نتوان برد و آخر نظام شاه صبر بر تقیه نتوانست نمود و در یکی از روزهای عید بعید گاه رفته بی وقوف شاه طاهر طالب علمی از اهل عراق را طلبیده فرمود که بر بالای منبر عیدگاه رفته و خطبه دوازده امام علیهم السلام خواند و نام ابو بکر و عمر و عثمان را از خطبه انداخت چون امرای او خصوصاً نصیر الملك که بمدت خدمت و استقلال تمام داشت آن حالت را مشاهده نمودند یکبار از حوالی نظام شاه دور شدند و در کوچهای بیرون شهر ملازم خود ایستاده در مقام دفع آن حادثه شدند و پیش نظام شاه بغیر از اندکی از غلامان و خواص نماند و چون نظام شاه دانست که سر فتنه آن جماعت نصیر الملك است او را استمالت داده نزد خود طلبید و چون او بمجلس رسید با او عتاب نموده گفت که کار تو بجایی رسید که با من اظهار مخالفت میکنی و فی الحال امر کرد که چشمهای او را کنده بر کف دستش نهادند و بیرون برده در میان اتباع او سر دادند ٤ تا کور شود هر آنکه نتواند دید

چون باقی امرا آن حالت را دیدند خایف شده هر یك بجای خود آرمیدند و بعد از آن شاه طاهر با علمای آن دیار بحث نموده هم از احادیثی که در صحاح ستهٔ ایشان مسطور است حقیقت خلافت حضرت امیر و بطلان خلافت ثلثه و تقدم ایشان را بر حضرت امیر تقریری دلپذیر با ایشان موجه ساخت و با آن شاه طاهر که سابقاً ملازم یا مصاحب نظام شاه بود مرشد و الیا او شد و متعاقب عادل شاه و قطب شاه نیز دست توسل بدامان ارشاد آن

خاندان طهارت و رشاد زده همگی مذهب امامیه اختیار نمودند و بعنایت حضرت الله و مساعی جمیلهٔ آن سید هدایت دستگاه مذهب شریف اهل البیت علیهم السلام در تمام ولایت دکن رواج و رونق یافت و او را در فنون علم تصانیف شریفه است از انجمله حاشیه بر الهیات شفا و شرح بر تهذیب اصول و شرح باب حادی عشر در کلام و شرح رسالهٔ جعفریه در فقه و حاشیه بر تفسیر قاضی بیضاوی و رسالهٔ فارسی در احوال معاد و رسالهٔ انموذج العلوم و رساله در انشا و غیر آن و در جمیع اصناف شعر اشعار لطافت آثار دارد و قصاید او در میان اهل هند زکا بدر اشتهار کالشمس فی نصف النهار است و از انجمله یك قصیده که در مناقب ائمه و تعریض باغیار غوایت مصیر واقع است مذکور میشود

قصیده

باز وقتست که بر طبق تقاضای فلك | افکند بر سر ایوان چمن کل تو شك

ابر نیسان بسر خنجر آلوده برق | حرف برف از ورق روی زمین سازد حك

برسد لشکر دی صبح شبیخون آرند | تنك چشمان شکوفه چو سپاه ازبك

خیمات غنچه و کل بر طرف شاخ بکو | ظل بحر و طرز مین غنچه و کل بر فلك

مجلس الکش کل تا بنود چه مطرب | کشته بلبل بهمگی شاخ کل و غنچه محك

ترشدی حله خارا ز تر او یدن ابر | کوه از سبزه بدوش ار نفکندی کپنك

ساحت خانه معمور فلك را ویران | بر سر فیل سحاب ار نزدی برق کجك

ترشود لاله چو پیمانه دل پر خونش | زیر لب خنده زند غنچه و نرگس چشمك

بالغ شد مایده عیسی و در روی شبنم | جا بجا بر سر آن مایده پاشیده نمك

تا بگیرند ز نا سرم و در دست سمن | در بغل صیرفی لاله نهان کرده محك

هر کمالی که نه ایمن بود از نقص زوال | باشد آن در نظر همت دانا اندك

شاهد باغ جمیلست و لیکن بودی | گر نکشتی ز روی این حسن و لطافت منفك

عنقریبست که چون یك زن ایام خزان | میشد بر در دروازه گلشن چو بلك

آه از آن دم که باغوای هوا لشکر دی | کشته باشند بتاراج گلستان شیرك

باد اندلخته تاج از سر بستان افروز | کشته با عارض گلبرك معارض سپرك

زاغ کیو دهد از بلبل شوریده کلاغ   برک پر مژده کند با گل صد برک خنك
پی آن صبح که دی طرح فکند دست یاغ   هر طرف ریخته خشت از یخ و از برف آهك
زود باشد که زبیم کتک شحنهٔ دی   بگریزند رعایای ریاحین یکیك
بهر پیمان ستم دیدهٔ ایام خزان   سازد از شوشهٔ یخ شیشه کردی عینك
عاقل آن به که کند عزم طواف چمنی   که بانجا نتوان برد خزان را بکتك
آن چمن گلشن مدح شه عالی قدرست   که فلك بهر طواف درش آید ملك

مرتضی پادشاه صورت و معنی که ازوست
منشا رابطهٔ صورت و معنی بیشك

آنکه از صولت سرپنجهٔ شاهین عتاب   بال نسرین فلك را شکند چون اردك
پادشاهی است که در خیل غلامان درش   نام برجیس بود سعد و عطارد زیرك
تو شمان فلك از بهر سر سفرهٔ او   از ثریا بکف آورده نمکدان و نمك
شد قمر مجمرهٔ بزم وی و محو قمر   دود عودیست کز آن مجمره کرده دمك
از پی آیینهٔ چرخ با بین قضا   هرچه او گفت همان گفت قضا چون طوطك
عرصهٔ همت عالیش جهانیست بزرك   کین جهان هست در آن عرصه [illegible] کوچك
آنکه از سندس و استبرق خلدش عارست   کی شود همت او مایل سیفور و فنك
طبعش از میل بلذات طبیعی فارغ   ذاتش از منقصهٔ ذات انسان منفك
بیوهٔ دهر چو اهلیت تزویج نداشت   باینا سه عقدا طلقها ثم ترك
دیگری کیست که در سلك وی آرند اولا   قدر فیروزه ز خرمهره شناسد زیرك
او با غیار جفا پیشه ندارد نسبت   می شناسیم حریفان دگر را یك یك
عدل تقدیری و تقدیر عدالت عبثست   زانکه تحقیق شد این مسئله در باب فدك
دلدلش را چو گران کشته ترازوی رکاب   گرو از خنگ سبک سیر فلك برده تك
ذو الفقارش دو زبان داشت بهنگام جدل   بود بر خصم دغل حجت قاطع صد لك
ای حکیمی که بود پیش تو و دانش تو   حکمت فلسفه بازی و ارسطو کودك
رق منشور قضا نسخهٔ تقدیر قدر   پی سجل تو مزور بود و مستدرك
فلك شان ترا نقطهٔ عصمت مرکز   خیمهٔ جاه ترا محور دانش تیرك

نشأهٔ قدر ترا نور نبوت مدرك   سر مکتوم ترا علم لدنی مدرك
کعبهٔ کوی ترا مروهٔ عرفان مسعی   حالك طور ترا طور تجلی مسلك
روشن از شعشعهٔ مهر تو ایوان سماك   برده دم از گهر تیغ تو همیان سمك
گر نه قوسی نه سر خوان تو بردی خورشید   کی بتعظیم نهادی فلکش بر تارك
هست در برج شیاطین هوا جرم شهب   پی نفاذ تو چو تیری که ندارد پیلك
در جوار تو چو خورشید مجاور صد تن   در سپاه تو چو مریخ میان صد لك
قبضه و تیغ تو باشند بهم روز مصاف   همچو دستی که برون آمده باشد ز یلك
لیك دستی که در آیینهٔ ادراك سلیم   سر مستور ید الله شود زو مدرك
تا شود ناوک چرخ مقرنس هر شب   روشن از نور محیط تو باجرام فلك
سقف مینای ذرا نعود فلك را   قدر انسان ز قضا کرده مشبك تبنك
هر کوست انجم انکار تو شد ساقی دوق   نقل نقلش بجهنم دهد از بهر کزك
هست در قعر درك مسکنش اما حیفا   که ملوث شود از جیفهٔ او قعر درك
هر کسی با بکسی دست توسل محکم   لیس والله سوی حبلك لی مستمسك
طاهر از ذلت عصیان بتو آورده پناه   نکر او گر نکنی کان من الذل هلك
دست گیرش ز سر لطف که در روز جزا   در لگدکوب معاصی نشود مستهلك
تا بایوان فلك شمع فروزد خورشید   گرد خورشید چو پروانه نتند چرخ فلك
باد افروخته در قصر زراندود سپهر   تیغ مهر تو و پروانهٔ آن شمع فلك

حضرت میر مدة العمر بعزت و اقبال و کامرانی و افضال روزگار گذرانید و همواره مستجمع کرایم اخلاق از عدالت و شجاعت و سخاوت و تقوی و عفت و مروت بود و در شهور سنهٔ اثنی و خمسین و تسعمایه توجه بجانب عالم عقبی نمود

مجلس هشتم

در ذکر ملوک نامدار و سلاطین کامکار از فرقهٔ ناجیه اولی البصایر والابصار
و آن مشتمل بر مقدمه ایست و چند جند وان جندنا لهم الغالبون **مقدمه**
در ذکر ملوک عرب که بعد از واقعه کربلا جهت انتقام خون شهدا بر بنی امیه
لعنهم الله تعالی خروج کردند و تذییل آن بذکر معویة بن یزید الراجع الی الله
و بعضی از اکابر سادات و اشراف شجاعت و معالجه سنگاه که با امویه و
عباسیه مقاتله نمودند **سلیمان بن صرد الخزاعی** صاحب استیعاب
آورده که او خیر و فاضل و عابد بود و نام او در جاهلیه یسار بود و حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله او را سلیمان نام نهاد و در اوایل فتح کوفه در کوفه
وطن گرفت و خانه در آنجا ساخت و با حضرت امیر المومنین علی علیه السلام
در حرب صفین شرایط مجاهده بجا آورد صاحب روضة الصفا آورده که
منشأ خروج او بر بنی امیه آن بود که طایفه از کوفیان با مسلم بن عقیل رضی الله عنه
عهد و بیعت کرده بودند و نقض عهد کرده امیر المومنین حسین را علیه
السلام نصرت نمودند تا با اهل بیت و اصحاب خود بدرجه شهادت رسید بعد از
چندگاه متنبه شده انگشت حیرت بدندان گرفته بر خود نفرین میکردند
که خسران دنیا و آخرت نصیب ما شد که بعد از آنکه امیر المومنین حسین
طلب داشتیم تیغ در روی او کشیدیم تا از بیوفائی ما رسید باو آنچه
رسید و رؤسای این جماعت پنج نفر بودند سلیمان بن صرد الخزاعی و مسیب
ابن نجبه الفزاری و عبد الله بن سعد الازدی و عبد الله بن وال التیمی
و رفاعة بن شداد و این پنج کس از معارف اصحاب امیر المومنین علی علیه السلام بودند
و چون عزیمت ایشان بطلب خون امام حسین علیه السلام تصمیم یافت جمعی
کثیر در سرای سلیمان بن صرد جمع آمدند و مسیب بن نجبه که مصحوب عمر
عش بکربلا رفته بود آغاز سخن کرده گفت خدای تعالی ما را بطول عمر مبتلا
گردانید تا در انواع فتنها افتادیم و بامور ناشایست متهم گشتیم اکنون از
اعمال سیئه خویش نادم گشته میخواهیم که دست در دامن توبه و انابه زنیم

شاید

شاید که خداوند عز و علا توبهٔ ما قبول کرده بر ما رحمت کند و هر کس از جماعت
که بکربلا رفته بودند عذری میگفتند سلیمان بن صرد گفت هیچ چاره نمیدانم
جز آنکه خود را در عرصهٔ تیغ آوریم چنانچه بسیاری از بنی اسرائیل تیغ در یکدیگر
نهادند قال الله تعالی انکم ظلمتم انفسکم باتخاذکم العجل فتوبوا الی بارئکم
فاقتلوا انفسکم و مجموع شیعه بزانوی استغفار در آمده گفتند مصلحت
آنست که شمشیرها از نیام بیرون کرده سینها بر سنان راست کنیم و جانها
از لوث دشمنان آل محمد صلوات الله علیه پاک گردانیم و چون برین معنی بیعت کردند
که قاتلان امیر المومنین حسین علیه السلام را و هر که در قتل او سعی نمود
و آنکس که این معنی پسندیده او آمد همه را بکشند تا توبهٔ ایشان درجه قبول
یابد و چون همه برین وجه قرار یافت گفتند ما را امیری باید که هیچکس از
امر او تجاوز جایز ندارد آنگاه اتفاق نموده بامارت صرد رضا دادند و
او را بامیر التوابین ملقب ساختند و با یکدیگر مقرر کردند که بعد از فتح و ظفر
علی بن الحسین را علیهما السلام بر سریر خلافت نشانند و درین باب باطراف و ولایات
رسولان فرستاده نامها نوشتند مضمون جمله آنکه بر آل محمد صلوات الله علیه
ظلمی چنان رفته که بر همه معلوم است اکنون متوقع از دوستان خاندان نبوت
چنانست که ساز اسباب جنگ را آماده ساخته در فلان وقت بکوفه آیند
تا بانتقام اعدای دین از سر بصیرت و یقین شروع نماییم و اتفاق این جماعت
در سنه احدی و ستین که سال قتل امیر المومنین حسین علیه السلام بود روی
نمود و تا یزید پلید در حیات بود هیچ از این باخود مخفی کرده بودند ظاهر
نساختند اما مال زکوة را از شیعه ستانند عبد الله بن وال التیمی آنرا
جمع میکرد و بفرموده سلیمان ضبط مینمودند تا بوقت خروج در مصالح لشکر
خرج کنند و چون یزید پلید بدرک الاسفل رفت و ابن زیاد از عراق متوجه شام
گشت معروض سلیمان گردانیدند که درین اوان که عراق از حکام بنی
امیه خالی شد خروج میتوان کرد سلیمان گفت هنوز وقت خروج نیست
زیرا که میخواهیم که اکثر معارف کوفه را از میان برداریم و ایشان بالضروره

با ما مقاتله خواهند کرد و حالا با ما آن مقدار سپاه نیست که بمدد ایشان با
این جماعت مقاومت توانیم کرد اکنون که یزید مرد و بدوزخ رفت مردم بیشتر از پیشتر
بحوزهٔ جماعت و متابعت ما در خواهند آمد و بعد از آن سلیمان باطراف
و جوانب اعیان فرستاد تا بتجدید با بیعت پرداختند و خلقی نامعدود
در صدد متابعت سلیمان در آمدند و در آن وقت عبدالله بن یزید از
جانب والی شام بکوفه رسید تا بضبط شهر قیام نماید و در رمضان
این سال اعنی سنه اربع وستین مختار بن ابی عبید که احوال او تفصیل
عنقریب مذکور خواهد شد بکوفه در آمد و مردم را بطلب خون امیر
المومنین حسین علیه السلام دعوت کرد و شیعه با او گفتند که سلیمان را
بر خود امیر ساخته‌ایم و در آن مقام آمده که انتقام خون امام حسین ع
از اعدا بکشیم مختار با سلیمان ملاقات کرده گفت هرگز فرصتی به از این
نخواهیم یافت که یزید مرده است و پسرش ترک حکومت گفته هیچکس
هنوز بر سریر حکومت ننشسته است الحال اظهار باید شد و مهم
خود را تمشیت باید داد سلیمان گفت هنوز وقت نیست و مختار
از پیش سلیمان بیرون آمد و گفت این مرد خرف و فرتوت شده و تجربه
کار او نیست چه فرصتی چنین از دست میدهد و در خروج اهمال می‌نماید
و نامهٔ مزوّر از محمد بن حنفیه رضی الله عنه بمردم نموده گفت که امام وقت
اوست نه علی بن الحسین زیرا که محمد بعلم زیاده است و بعلی بن ابی طالب
اقرب و بکتاب خدا و سنت رسول اعلم و وصی پیغمبر اوست نه علی بن
الحسین و آن نامه را بر خلق خواند و جمعی کثیر با او بیعت کردند و مضمون
آن مکتوب این بود که سلیمان تقصیر میکند که در خروج تاخیر مینماید
ای مختار تو از مکه بکوفه برو و شیعهٔ ما را بگوی تا بیرون آمده خون
حسین بن علی را علیهما السلام طلب کنند و بیعت مرا از کوفیان بستان
گویند بعد از اظهار مختار نامهٔ محمد حنفیه را اکثر مردم کوفه از سلیمان
روگردان شدند مختار با شیعه گفت که اگر سلیمان خروج کرده شهر را ضبط

نمودی

نمودی هرگز ابن زبیر را مجال آن نبودی که عمال خویش بکوفه فرستادی و
و گویند مختار محمد حنفیه را رضی الله عنه مهدی خواندی و مردمان را گفتی که
سلیمان این کار را تباه کرد اکنون من نامه بمهدی می‌نویسم تا چه فرماید چون
سلیمان شنید که مختار در مقام مخالفت است و مروان حکم حاکم شده ابن
زیاد را از شام بکوفه خواهد فرستاد اندیشناک شد و شیعه و تبع خود را
جمع کرده گفت اگر مختار میخواهد که از قبل محمد بن حنفیه بیرون آید مضایقه
نیست اما امام من علی بن حسین است علیهما السلام و تا زمانی که من با مردم معهود
کرده‌ام که در آن زمان خروج کنیم نرسد بیرون نخواهم آمد و بعد اللتیا و التی چون
محرم سنه خمس وستین رخ نمود سلیمان بن صرد از کوفه بیرون آمده نخیله را
لشکرگاه ساخت و رسولان باطراف فرستاده سایر اهل بیعت را طلب داشت
از صد هزار کس که با او بیعت کرده بودند ده هزار کس بیشتر نیافت و سلیمان
از این معنی متأثر شد بهمه حال با اصحاب رای مشورت کرد که نخست بکجا رویم
و با که محاربه کنیم بعضی گفتند عمر سعد و مجموع قتلهٔ حسین علیه السلام در کوفه اند
الا ابن زیاد اما ابتدا از ایشان کنیم و بعد از تامل صلاح چنان دیدند که بشام روند و اول
بقلع و قمع مادهٔ فتنه و فساد عبیدالله زیاد بپردازند و سلیمان بن صرد ثانی را
مستحسن نموده بر توجه جانب شام عزیمت گشتند و از نخیله کوچ کرده چون
قریب بقبر امیر المومنین حسین ع رسیدند با هم گفتند سزاوار است که نخست
بزیارت امام حسین ع رویم و دست در دامن توبه و انابت زنیم و اندوهان و
عذر خواهیم آنگاه متوجه مقصد شویم این سخن گفته متوجه تربت مقدس
آنجناب گشتند و چون چشم ایشان بر مرقد امام حسین ع افتاد از
اسبان فرود آمدند و اضطراب و بیقراری آغاز کردند و فغان و زاری باوج
آسمان رسانیدند و چون از مراسم زیارت فارغ گشتند بر مراکب خود سوار شده
در راه آمدند و بعد از قطع منازل بر عین الورده که شهریست نزدیک از بلاد جزیره رسیدند
و خبر یافتند که والی شام عبدالملک بن مروان که بعد از پدر بر سریر حکومت نشسته
توجه ایشان را شنیده عبیدالله زیاد را با پنج امیر دیگر از امرای عالی مقدار نامزد

حرب ایشان کرده بآن حوالی رسیده اند سلیمان خطبه گفت و مردم خود را
پند بسیار داد و فرمود که اگر من کشته شوم مسیب بر شما خلیفه است و بعد
از وی عبدالله بن سعد و بعد از وی عبدالله بن وال و بعد از وی رفاعة بن
شداد و بعد از فراغ وصیت با مسیب گفت که لشکر شام بسیار اند برسم
شبیخون متوجه ایشان شو که قریب بما فرود آمده اند مسیب چهارصد سوار
اختیار کرده بموجب فرمان روان شد و در صحرا آواز اعرابی شنید که بیتی میخواند
که مشتمل بر کلمهٔ البشر بود مسیب گفت که بشارت آمد آنگاه فرمود تا اعرابی نزد وی
آمد و از اعرابی پرسید که چه نام داری گفت حمید مسیب گفت عاقبت محمود خواهد
بود ان شاء الله باز استفسار نمود که از کدام قبیله گفت از بنی تغلب مسیب گفت
ما غالب خواهیم شد اگر ارادهٔ حق تعالی باشد بعد از آن پرسیدند که از سپاه شام
چه خبر داری گفت ایشان پنج امیرند با پنج گروه از همه نزدیکتر بشما شرحبیل بن ذی
الکلاع است که از اینجا تا لشکرگاه او قریب بیک میل باشد مسیب اعرابی را گفت
که تو بسلامت بمقصد خویش بشتاب و مسیب مردم خود را چهار قسم کرده روان
شد و در سحرگاه از چهار جانب لشکر شرحبیل درآمده شمشیر در آن جماعت نهادند
و بعضی را کشتند بقیة السیف منهزم گشتند و هرچه داشتند هم آنجا بگذاشتند
و سپاه عراق با اسپان شامیان سوار شده مرکب خود را در کوتل کردند پیش
از طلوع آفتاب مراجعت نموده وقت غروب بیاران خود ملحق شدند و چون
خبر این واقعه بسمع ابن زیاد لعین رسید حصین بن نمیر را با دوازده هزار سوار
بحرب سلیمان فرستاد و در عین الورده تلاقی فریقین دست داده دو روز از اول
از جانبین کشش و کوشش بسیار کردند و روز دیگر ادهم بن محرز الباهلی
با ده هزار سوار از شام بمدد حصین بن نمیر رسید و بار دیگر دلیران هر دو سپاه
در صف هیجا غبار فتنه و گرد بلا برانگیختند و چون حصین بن نمیر ثبات قدم
و تجلد لشکر عراق را مشاهده کرد تیر خود را با جمعی از تیراندازان پیاده فرستاد
تا بر آن جماعت تیرباران کردند و در اثنای این حال تیری بر مقتل سلیمان بن
صرد آمده کوفیان مجروح خاطر و دلشکسته شدند بعد از آن مسیب رایت برگرفته

چندان

چندان حرب کرد که او نیز ناچیز شد آنگاه رایت را عبدالله بن سعد گرفته بعد از
مجاهده بسیار شربت شهادت چشید و بعد از آن رایت را عبدالله بن وال برگرفت
و ادهم بن محرز با سپاه شام حمله آورده او را بقتل رسانیدند و رفاعة بن شداد حامل
علم گشت و آفتاب غروب نمود و رفاعه قدمی چند باز پس نهاده با یاران گفت
مردم ما اکثر کشته شده اند و اگر ما درین معرکه ثبات قدم نماییم آنچه مانده اند
بقتل رسانند و این مذهب از جهان برافتد ما را ارادهٔ کوفه میباید کرد عبدالله بن
عوف گفت اگر تو درین زمان متوجه کوفه شوی دشمنان تعاقب نمایند و بقیة السیف
نیز در عرصهٔ تیغ آیند صواب آنست که لشکر فرود آیند و چون شب تاریک شود
بمقصد شتابیم تا در نمود اعدا را از نهضت ما آگاهی نباشد و رفاعه برحسب
صواب دید ابن عوف دست از جنگ باز داشته نزول کرد و لشکر شام نیز فرود آمدند
و در جوف لیل رفاعه از رود گذشته پل خراب کرد و چون روز شد حصین بن نمیر
جمعی را از عقب ایشان فرستاد هیچکس را نیافتند **مختار ابن ابی عبید
الثقفی رحمه الله تعالی** علامه حلی قدس سره او را از جملهٔ مقبولان شمرده
در حسن عقیدهٔ او شبهه را نفی بنیت غایة الامر چون در بعضی از اعمال او اعتراضها
داشته اند او را بذم و شتم تناول مینموده اند و حضرت امام محمد باقر علیه السلام
بر آن معنی اطلاع یافته شیعه را از تعرض مختار منع نمودند و فرمودند که او کشندگان
ما را کشت و زنان بیوهٔ شیعهٔ ما را تجهیز کرده بشوهر داد و در ایام عسرت از مال
بیت المال که در تصرف او بود مبلغها علی الکلی بسلسلهٔ ما فرستاد و منقولست که
حضرت امام جعفر صادق علیه السلام بروی رحمت فرستاده و شیخ ابو عمرو کشی در
کتاب رجال آورده که هرگاه خبر بمختار میرسید که یکی از اعدای حضرت امام حسین علیه السلام
در خانه خود یا مقام دیگرست بر سر او میرفت و او را میکشت و خانه و مقام
او را ویران میساخت و هر خانه که در کوفه خراب شده بود خراب کردهٔ او بود و خانه
خرابی اهل کوفه از وی بجایی رسید که اهل کوفه حال او را ضرب المثل ساخته هر کس
که فقیر و پریشان حال میشد میگفتند که مگر مختار بخانه تو درآمده صاحب روضة
الصفا آورده که پدر مختار در زمان عمر بن الخطاب سپهسالار لشکر عراق شده

ودر واقعه جسر در زیر پای پیل کشته گشت وچون مداین در تحت تسخیر اهل
اسلام آمد عمر امارت آن دیار بسعد بن مسعود که عم مختار بود ارزانی داشت
وسعد در ایام خلافت عثمان وحضرت امیر المومنین علی علیه السلام بدستور سابق
در مداین حاکم بود وچون امیر المومنین حسن را علیه السلام در نواحی مداین زخم
زدند واو در قصر ابیض فرود آمد مختار که بعد از قتل پدر ملازمت عم خویش سعد
ابن مسعود میکرد باوی گفت که صلاح آنست که امام حسن را گرفته بمعویه
سپاری عم او گفت لعنت بر تو باد که مرا ترغیب میکنی که فرزند رسول آخر الزمان را
بدست دشمنان سپارم وچون شیعه زخم امیر المومنین حسن را نیز بانگیز
مختار میدانستند که او را بکشند ومختار از بیم جان گریخته بکوفه رفت و شیعه
عقب هر نمازی بروی لعنت میکردند وچون مسلم بن عقیل رضی الله عنهما
بجهت اخذ بیعت امیر المومنین حسین علیه السلام بکوفه آمد مختار او را بمنزل خود
فرود آورده بوظایف خدمتکاری قیام مینمود تا آن بدنامی بروی نماند و شیعه
از این معنی وقوف یافته بعذر خواهی او مشغول گشتند که ظن ما در باره
تو خطا بود و شیخ اجل عبد الجلیل قزوینی رازی رحمه الله در کتاب نقض الفضایح
فرموده که این سخن را که صاحب روضة الصفا در باب مختار نقل کرده ناقلان
آثار خوب نفهمیده اند وچگونه نسبت چنین امری بمختار کنند که امیر المومنین
علیه السلام در روزگار طفولیت او را دعا کرده باشد و شناخته وبنصرة
وعده داده وبصحة قول آن معصوم صد هزار خارجی و باغی را از اعدای آل
مصطفی کشته باشد ورخت سعادت بجنت باقی برده بلکه قصه مختار با عم خود
در باب حضرت امیر المومنین حسن علیه السلام چنان بود که چون آن امام معصوم
بنزدیک سعد که عم مختار واز قبل معویه والی موصل بود بموصل آمد مختار از
صفای عقیده ونور مودت بر حضرت امام حسن علیه السلام بترسید که مبادا
عم جهت خاطر معویه آسیبی بدو رساند لاجرم گریان وغمناک پیش شریک اعور
حارثی شیعی آمد وگفت که می ترسم که عم من بدین امام بزرگوار که قبله متقیان
وامام مومنان و وارث علم انبیا واوصیاست آسیبی رساند رای تو درین

خواستندم

اندیشه

اندیشه چیست شریک اعور رحمه الله از عقلای روزگار وزیرکان دنیا و کارشناسان
جهان بود گفت ای فرزند رای من درین کار آنست که تنها در خلوت پیش عمت روی وگوی
اگر امام حسن را هلاک کنیم ما را پیش معویه سبب قدر وجاه خواهد بود ودر بسط ملک
ما خواهد افزود اگر عمت با او غدری در دل دارد واز بیم تو که اعتقاد ترا در حق آل علی
میداند اظهار نمیتواند کرد ظاهر خواهد ساخت آنگاه چون حیات او ما را معلوم بود
چاره بسازیم وآنحضرت را بطرفی بیرون بریم مختار رحمه الله علیه پاسی از شب
درین باب با عم گفت عمش نیز چون معتقد خاندان نبوت بود جواب چنان داد که مورخان
نقل کرده اند ومختار ایمن گشت ومطمئن القلب شد واز این معنی بر مختار عیبی
وعاری نبود بلکه آنچه او در آن باب با عم خود گفت از غایت حمیت وفرط اخلاص
وصفای اعتقاد بود ودر بعضی از کتب اصحاب مذکور است که چون ابو الحکم پسر
مختار بخدمت حضرت امام محمد باقر علیه السلام آمد او را اکرام تمام نمود وبمرتبه
نزدیک بخود ساخت که حکم آن بود که در کنار آنحضرت باشد پس از حال پدر خود
سؤال نمود وگفت مردم سخن بسیار در حق پدر من میگویند وسخن سخن شماست
میخواهم که حقیقت حال او را از حضرت شما تحقیق نمایم آنحضرت مختار را
ستایش کردند ورحمت برو فرستادند وفرمودند که سبحان الله مرا خبر داد پدرم
که مهر مادر من از آن مالی بود که مختار باو فرستاده بود وبعد از آن مکرر رحمت
بر مختار فرستادند وگفتند که مختار هیچ حقی از ما در نزد دشمنان ما نگذاشت
کشندگان ما را کشت وطلب خون ما از ایشان نمود واز حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام مرویست که فرمودند که مخدرات اهل بیت ما موی خود را شانه نکردند
وخضاب ننهادند تا مختار سرهای قاتلان حضرت امام حسین را علیه السلام
بما نفرستاد ونیز مرویست که چون مختار سر عبید الله بن زیاد را بخدمت
حضرت امام زین العابدین علیه السلام فرستاد آنحضرت بسجده افتادند و
مختار را بنیکی جزای خیر دعا نمودند وایضا در روضة الصفا مذکور است
که در آن زمانی که مسلم بن عقیل از خانه مختار بیرون آمد بخانه هانی بن عروه
رفت واز آنجا خروج کرده شهید شد مختار بقریه از قرای کوفه رفته بود و

بعد از آن واقعه بجرم محبت اهل بیت علیهم السلم در زندان پسر زیاد محبوس
گشت و بعد از مدتی بسعی یحیی از موالی شیعه که معلم اولاد یزید بود والتماس
عبدالله بن عمر الخطاب که داماد مختار بود از زندان خلاصی یافت و سوگند
خورد که چندان از دوستان معویه و یزید بخون امام حسین ع بکشم که عدد
ایشان بعدد مقتولان خون یحیی بن زکریا علیهما السلم رسد گویند سبب
عزم مختار بانتقام خون شهیدان کربلا و تصمیم عزیمت او بر محاربه و قتل
اهل ظلم و ضلال وصول کتاب حضرت رسول صلوات الله علیه بود درین
باب با او از وی منقولست که گفت روزی نشسته بودم ناگاه شخصی بر هیات
مسافران در آمد و سلام کرد آنگاه مکتوبی سر بمهر بیرون آورد که امانتی است
از امیر المومنین علی علیه السلام که بمن سپرده و فرموده که بمختار رسانی مختار
گفت ترا بخدای که جز او خدائی نیست سوگند میدهم که آنچه گفتی مطابق واقع
و راستست آن شخص بر صدق قول خود سوگند خورده مختار مهر از کاغذ
برداشته مضمون کتاب را برین معجز دید که بسم الله الرحمن الرحیم علیه السلام
اما بعد بدان ای مختار که بعد از سی سال که در بادیه ضلالت و غوایت سیر کرده
باشی خدای تعالی محبت ما و اهل بیت را در دل تو خواهد افکند و تو خون ما از
اهل بغی و طغیان و ارباب تمرد و عصیان طلب خواهی داشت و باید که خاطر
جمع داری و هیچ گونه پریشانی در ضمیر خود راه ندهی و مختار بعد از اطلاع بر
مضمون این مکتوب مستظهر و قوی دل شده در قتل دشمنان خاندان مصطفی
جمیله مبذول داشت چنانکه ابو المؤید خوارزمی گوید که عدد کشتگان مختار
بچهل و هشت هزار و پانصد و شصت کس رسیده و بالجمله مختار درین امر
مددی می طلبید و چون شنید که عبدالله بن زبیر در مکه اظهار عداوت یزید
میکند و مردم را در خفیه به بیعت خویش دعوت میکند از کوفه بمکه آمد و
با عبدالله بن زبیر بعد از تردد و تامل بسیار بیعت نمود و در ترویج امر او
که آنرا مقدمه حصول مطلوب خود گمان داشت کوشش بسیار کرد تا آنکه
چون بعد از فوت یزید و مراجعت لشکر شام از محاربه ایشان دولت ابن زبیر

بالا گرفت حجاز و بصره و کوفه در تحت تصرف او در آمد با مختار بی التفاتی
آغاز نهاده پیرامون مواعید خود نگشت و مختار با ابن زبیر دل بد کرده با خود
قرار داد که بروی خروج کند و درین اثنا هانی بن عروة الهمدانی از کوفه بمکه رسید
تا عمره گزارد مختار از وی پرسید که سلیمان بن صرد و شیعه امام حسین علیه السلم
خروج کرده اند هانی جواب داد که داعیه آن داشتند که چون لشکر جمع شود بطلب
خون امام شهید قیام نمایند مختار بعد از استماع این خبر در جوف لیل از مکه بیرون
آمده روی براه آورد و در اثنای سیر شخصی را دید از اهل کوفه که او را سلمة بن کریب
میگفتند مختار از وی پرسید که اهالی کوفه را بر چه شان گذاشتی سلمه گفت
چون رمه گوسفند بی شبان دیدم مختار تبسم نموده گفت من راعی ایشانم چنانچه
باید رعایت نسبت بایشان بجا خواهم آورد و سلمه را وداع کرده روز و شب از
رفتن نیاسود تا بقادسیه که از توابع کوفه است رسید و از راه عدول نموده
بکربلا رفت و بر قبر منور امیر المومنین حسین سلام کرد و آنرا بوسید و بسیار
بگریست و گفت یا سیدی بحق جد و پدر و مادر و برادر تو و بحق شیعه و اهل بیت
تو که طعام طیب نخورم و آب خوشگوار نیاشامم و بر بستر نرم تکیه نکنم تا انتقام تو
بکشم یا کشته شوم آنگاه قبر را وداع کرده سوار شد و بعد از طی مسافت در ظلمت
لیل بکوفه در آمد و مکتوبات مزوره که بنا بر مصلحت از زبان حضرت امام
محمد الحنفیه رضی الله عنه نوشته بود خفیه باهالی آنجا رسانید و در آن اوان
سلیمان بن صرد بتهیه اسباب خروج اشتغال داشت و چون مختار در کوفه
بالحذ بیعت مشغول شد عمر بن سعد بن ابی وقاص والی آن ولایت را که تابع
مروان بود از آن معنی خبر داد تا او را با جمعی از رؤسای کوفه در زندان کرد و بار
بسعی ادیب شیعی مذکور والتماس عبدالله بن عمر بن الخطاب خلاص شد و او را
سوگند دادند و نذر فرمودند که اگر در مدت حکومت بنی امیه از وی فتنه منشق
گردد ده هزار شتر بدنه در منحر مکه نحر کند و جمیع غلامان و کنیزکان او آزاد باشند
و بعد از قسم مختار بمنزل خود آمد و با نزدیکان و مخصوصان خویش گفت که این
جماعت گمان می برند که من بقول خود وفا نخواهم نمود والله که من بر ایشان خروج

کرده که آرا سوگند و نذر خود خواهم داد و من دوست میدارم که مهم
تمشیت پذیرد و مرا هیچ مملوکی نباشد مختار سوگند که نزد من ده هزار شتر
قربان بهتر است از طلب نا کردن خون امام حسین علیه السلام ولیکن چند
توقف میکنم که ببینم که مهم سلیمان بن صرد بکجا منجر خواهد شد بعد از آن
مختار پای در دامن وقار کشید تا سلیمان شهادت یافت و عبدالله بن
مطیع العدوی از قبل عبدالله بن زبیر والی کوفه گشت مختار در ربیع سنه
اختیار خروج نموده میان او و عبدالله بن مطیع محاربات بسیار واقع
شد آخر عبدالله بن مطیع و اصحاب او در دار الاماره محصور شدند
و بعد از سه روز از قلت طعام تنگ آمده از مختار امان طلبیدند ملتمس
ایشان باجابت مقرون گشت و مختار بدار الاماره نزول کرده دوازده
هزار درم که در بیت المال یافت بر یاران و هواداران قسمت کرد و کافه
کوفیان بخدمت مختار مبادرت نمودند و بکتاب خدای و سنت رسول خدا ع
و طاعت مهدی یعنی محمد بن حنفیه رضی الله عنه در طلب خون امام حسین ع
با وی بیعت کردند و مختار بضبط کوفه اشتغال نموده عبدالله بن کامل شاکری را
بشحنگی موسوم گردانید و چون کوفه در تحت تصرف مختار آمد عبدالرحمن بن قیس را
بضبط موصل فرستاد و عبدالله بن حارث را بایالت ارمینیه نامزد کرد و محمد
عمیر بن عطارد بن حاجب را بامارت آذربایجان موسوم گردانید و سعد بن
حذیفه را بر حلوان گذاشت و همچنین زمام حل و عقد ولایت و ممالک دیگر را
که میدانست که بسهولت مسخر خواهد شد در قبضه اقتدار مردم خود
نهاد و امرا بموجب فرموده عمل نموده بر سر مهمات خود رفتند و از خلق بلاد
و امصار بیعت مختار ستانده بساط معدلت ممهد گردانیدند و مختار نیز در
کوفه بتاسیس قواعد عدل و داد پرداخته رسوم ظلم و بیداد برانداخت و
شریح را فرمود تا بقضای آن ولایت قیام نماید و چون شریح را بمحبت عثمان
متهم میداشتند تمارض نموده خود را از آن امر معاف میداشت لاجرم آن منصب را
بیکی از فقهای شیعه مفوض گردانید و بنفس خویش در دیوان مظالم هر روز

نشسته

نشسته اهل ظلم و تعدی را گوشمال بسزا میداد جزاه الله خیرا و بعد از وقوع این امور
مروان حکم عبیدالله زیاد را بتسخیر عراق عرب و محاربه مختار فرستاد و در نواحی
موصل تلاقی فریقین واقع شده از طلوع خورشید تا قرب بشام از دو جانب جمعی
کوشش نمودند و سپاه شام در وقت اشتعال شمع جادهٔ خود را منحصر در انهزام
دانسته فرار بر قرار اختیار کردند و تیغ یمانی عراقیان سر افشانی آغاز نمود و
ابن زیاد لعین با هفتاد هزار کس از مخالفان بقتل آمد و چون ابراهیم بن مالک
اشتر که سپهسالار لشکر کوفه بود بر اعدا ظفر یافت سر ابن زیاد و حصین بن نمیر و
شرحبیل بن ذی الکلاع و ربیعه بن مخارق و سایر رؤسای شام را بکوفه نزد مختار
فرستاد و شیعه از این صورت مستبشر و مسرور گشته بمراسم شکر باری تعالی قیام
نمودند و نذور بمستحقان رسانیدند و ابو المؤید خوارزمی گوید که مختار سرهای امرای شام را
با فتح نامه و سی هزار دینار بمکه نزد محمد بن حنفیه فرستاد و او بشکر آن موهبت
دو رکعت نماز گذارده امر کرد تا رؤس شامیان بیاویزند و ابن زبیر او را از آن مانع
آمد تا آنها را دفن کردند ~~و تسلط و غلبه مختار بر مزاج ابن زبیر او را از آن مانع~~
~~آمد تا آنها را دفن کردند~~ و تسلط و غلبه مختار بر مزاج ابن زبیر دشوار افتاده جهان
کشاده بر وی تنگ گشت و چون ابراهیم بن مالک بحکومت موصل اختصاص یافت خراج
جزیره ستانده بعضی از آن را بر اصحاب خود قسمت کرد و برخی را نزد مختار فرستاد
و تمامت ولایت کوفه تا مداین و دیار ربیعه و مضر در تحت تصرف مختار بی اشکال
او آمد و عبدالملک بن مروان بر مملکت مصر تا زمین مغرب استیلا یافت و حکومت
حجاز و بلاد یمن بر عبدالله زبیر قرار گرفت و چون مختار بن ابی عبید بر ولایتی که مذکور
گشت فرمان روا شد کما ینبغی بقتل کشندگان امیر المؤمنین حسین ع نپرداخت
و محمد حنفیه و طایفه شیعه زبان طعن بروی دراز کرده گفتند که این مرد دعوی
دوستی خاندان طیبین و طاهرین میکند در قول خود صادق نیست چه اکثر اعدا
در کوفه آسوده خاطر نشسته اند و او تغافل و تساهل را شعار و دثار خود ساخته
و این سخن بسمع مختار رسیده بتقصیر خود اعتراف نمود و فرمود تا عبدالله کامل اسامی
حاضران دشت کربلا را مفصلا صحیفه کرده بعرض او رسانید و مختار هر یک از

ملاعین را بنوعی کشت که جیره ماند در دیدهٔ اولو الابصار در کتاب کشف
الغمه از منهال بن عمرو کوفی روایت نموده که بعد از واقعهٔ هایله کربلا بحج رفتم و
بخدمت حضرت امام زین العابدین علیه السلام رسیدم آنحضرت پرسیدند
که ای منهال چه شد حال حرملة بن کاهل اسدی گفتم که او را در کوفه زنده گذاشتم
پس آنحضرت دست مبارک برداشتند و دعا کردند که اللهم اذقه حر الحدید
اللهم اذقه حر النار و چون بکوفه مراجعت نمودم مختار خروج کرده بود و با
او دوست قدیم من بود سوار شدم و بدیدن او رفتم چون فرود آمدم
و بر او سلام کردم دیدم که اسب طلبید میخواهد که سوار شود و چون سوار
شد من نیز همراه او سوار شدم و با او میرفتم تا بموضع کناسه رسیدیم مختار
در آنجا توقف نمود چنان توقفی که از برای انتظار آمدن کسی باشد و آخر ظاهر
شد که از آن کسی بطلب حرملة بن کاهل فرستاده بود و چون آن لعین را نزد
مختار آوردند گفت الحمد لله که مرا بر تو قدرت داد آنگاه جزار را طلبید و امر
کرد تا دستهای او را برید بعد از آن فرمان داد تا پایهای او را برید آنگاه فرمود
که النار النار یعنی آتش بیارید پشتهٔ نی آوردند و حرمله را در میان آن
نهادند و آتش در آن زدند تا بسوخت منهال گوید که چون من آن حال مشاهده
کردم گفتم سبحان الله سبحان الله پس مختار بجانب من التفات نمود و گفت سبب
تسبیح گفتن تو چه بود گفتم در سال گذشته بخدمت حضرت امام زین العابدین علیه السلم
رسیدم و آنحضرت از حال ابن حرمله سؤال نمودند و من او را خبر دادم که در کوفه
زنده است و آنحضرت دست مبارک بنفرین او برداشته گفتند اللهم اذقه
حر الحدید اللهم اذقه حر النار مختار از جا در آمد گفت الله الله آیا تو
شنیدی از علی بن الحسین که این نفرین در حق آن لعین میکرد گفتم والله که
شنیدم پس مختار بی اختیار خود را از بالای مرکب بزیر انداخت و دو رکعت
نماز گذارد و سر بسجدهٔ شکر نهاد و در آن سجده دیر بماند و دیگر باره بسجده رفت
و دیر بماند آنگاه سر برداشت و روان شد و با او همراه بودم تا بدر سرای من
رسید و من از او التماس نمودم که کرم نموده فرود آید و در خانهٔ من چاشت کند مختار

کفت

گفت ای منهال تو خود مرا خبر دادی که علی بن الحسین از خدای تعالی چند چیز طلبید
که آنها بر دست من بوقوع آمد و با وجود این از من سؤال میکنی که پیش تو چیزی بخورم
و میدانی که بشکرانهٔ این توفیق امروز مرا روزه باید داشت صاحب روضة الصفا
تفصیل کشتن رؤسای کوفه را که قاتلان حضرت امام حسین علیه السلام بودند تقریر
نموده مثل شمر ذی الجوشن کلابی و عمر بن سعد وقاص با فرزندانش و خولی بن یزید
الاصبحی و عمر بن الحجاج و قیس بن اشعث و حکیم بن الطفیل الطائی و ابن سلیم و
یزید بن مالک و عمران بن خالد و عبدالله البجلی و عبدالله بن قیس الخولانی و کفیه
که القصه بطولها هر کدام از آن ظلمه بآفتی کشته و بسوخت و در خانمان زمره که
فرار نموده بیصره رفتند آتش کین و سخط برافروخت و اگر قلم مشکین رقم بتفصیل
گرفتن و کشتن آن مخاذیل بپردازد ممکن که از مقصد باز ماند و ظاهرا بر وجهی که
قاضی میبدی در شرح دیوان مرتضوی از تفسیر حضرت امام حسن عسکری روایت
نموده عدد آن جماعت که در دست مختار کشته شدند هشتاد هزار و سیصد و سه
رسیده باشد و روایت آنست که حضرت امیر المؤمنین علیه السلم فرموده سیقتل
ولدی الحسین و سیخرج غلام من ثقیف و یقتل من الذین ظلموا ثلثمائة و ثلثة
و ثمانین الف رجل گفتند من هو گفت هو المختار بن ابی عبیدة الثقفی مختار
مدت شش سال تمام از کوفه و بصره تا حدیثی و خراسان و نهاوند و حدود
اصفهان و حدود آذربیجان خطبه و سکه بنام او بود و ولات و حکام دیوان
او در بلاد اسلام ممکن بودند و آخر در محاربه مصعب بن زبیر بدرجهٔ شهادت
رسید رحمة الله علیه **معویة بن یزید بن معویة الاموی**
که ملقب براجع الی الله است بمقتضای کلام معجز نظام یخرج الحی من المیت
نیکو سیرت و دین دار و محب خاندان سید ابرار بود سه ماه خلافت کرد و بعضی
گویند چهل روز و چون مانند مؤمن آل فرعون بالهام ربانی و فطرت صحیحه
المبانی دانسته بود که خلافت حق اهل البیت است بعد از انقضای مدت مذکور
روز جمعه بر سر منبر شد و پس از حمد الهی و درود حضرت رسالت پناهی گفت ای
قوم بدانید که من شخصی عاجزم و کار خلافت لایق من نیست و بار کار خلافت برنمی

آیم واگر حق بود واگر باطل آن کار را بنی امیه کردند ودر ذمت ایشانست وخبر
میدهم شمارا که کسی وارث باستحقاق خلافت ولحدي را در وي مجال طمعي
نیست علي بن الحسين است بروید وبا او بیعت نمایید اگرچه میدانم که او
قبول این معنی نخواهد نمود وبعد از اتمام این خطبه از منبر فرود آمد وبمنزل خویش
رفت وابواب اختلاط مسدود گردانید واز خانه بیرون نیامد تا وقتی که وفات
یافت در کتاب کامل بهائي مذکورست که چون معویه بن یزید را بر مسند خلافت
نشاندند بر منبر رفت ولعنت بر یزید وجد خود یزید ومعویه نمود واز افعال ایشان
تبرا کرد مادر او از استماع آن برآشفت وبا او از روی عتاب گفت که یا بنی لیتک
کنت حیضة فی خرقة معویه گفت وددت ذلك یا اماه آخر او را برفض بکشتند
وادیب او را که یکی از علمای شیعه بود زنده درگور کردند واین دو بیت از اشعار
معویه بن یزید ست که در برائت از پدر پلید خود انشا نموده شعر

یا لیت لی بین یدیه حین انتسب * ابا سواه وان ازری بی النسب
برئت من فعله فالله یشهد لی * انی برئت وذا فی الله قد یجب

زید بن علی بن الحسين بن علي بن ابي طالب عليهم السلام ظهور کمالات نفسانی ومجاهدات ومآثر
او با مرده مروانی مستغنی از بیان است صیت فضل وشجاعت او مشهور و
سیف وسنان او بر السنه مذکور واین چند بیت که حسن بن کنانی در وصف
فضل وشجاعت او گفته در کتاب ربیع الابرار مسطورست شعر

فلما تردی بالحمائل وانتهی * یصول باطراف القنا الذوابل
تبینت الاعداء ان سنانه * یطیل حنین الامهات الثواکل
تبین فیه میسم العز والتقی * ولیدا یفدی بین ایدی القوابل

زید رضی الله عنه از پدر خود امام علی زین العابدین وبرادر خود امام محمد باقر واز
امام جعفر صادق علیهم السلام روایت نموده ودر سال صد وبیست ویك از هجرت
شهید شد حضرت امام جعفر صه گواهی بوفای او داد وبر او رحمت فرستاد ابن حجر
متاخر در کتاب صواعق محرقه خود آورده که زید امامی جلیل القدر بود ودر صفر
سنه احدی وعشرین ومایه بدرجه شهادت رسید وچون او را برهنه صلب کردند
عنکبوت بفرمان ایزدی بر عورت او تارها تنید تا از نظر مردم مستور گردید

ودر وقتي

در وقتی که خروج کرد خلقی کثیر از اهل کوفه تابع او شدند وجمعی غفیر از شیعه نزد او
آمدند وبدان اشارا او گفتند که تبرا از شیخین بکن تا ما با تو بیعت کنیم وچون
او از ان امتناع نمود او را گفتند که ترا رفض میکنیم یعنی ترك متابعت ومعاونت تو
میکنیم او گفت بروید که شمایید رافضه واز ان زمان نام آن جماعت رافضه شد ونام شیعه
او زیدیه شد اینست کلام ابن حجر که جاهلان قوم آن را دیده اند بافته اند بلکه سبب
خذلان زید رضی الله عنه بر وجهی که در کتاب حبیب السیر بتدقیق لطیف بیان واقع است
آن بوده که چون خواست که خروج کند قومی از شیعه بروی جمع شدند وظن ایشان
چنان بود که خروج زید باجازه حضرت امام جعفر صادق علیه السلام است وچون
ایشان را معلوم شد که حضرت امام او را از خروج منع فرموده واز وی برگردیدند
زید گفت رفضونی فی ما ترك کردند وآن قوم که با زید بماندند این قوم را رافضه
نام نهادند وایضا نقیض روایت ابن حجر در کتب اصحاب او مذکورست چنانکه
عبد الرحمن همدانی در کتاب الفاظ از اصحاب تواریخ نقل نموده که چون زید بن علی را
تیر زدند واز پشت اسب جدا شد گفت این سایلی عن ابوبکر وعمر هما اقامانی
هذا المقام مگر کسی پیش از این پرسیده بود که چگونه در حق شیخین لاجرم در حالی
که تیر بوی رسید این گفت ومعنیش آنست که کجا شد آنکه حال ابوبکر وعمر از من
پرسید ایشان مرا بدین جایگاه رسانیدند واز ینجاست مضمون کلام بعضی
از سادات که چون بعضی از وی پرسیدند که حضرت امام حسین را در کربلا شهید کردند
در جواب گفت که او را در سقیفه بنی ساعده در روزی که ابوبکر را خلیفه ساختند
شهید کردند وظاهر اهل سنت از کلام زید این معنی فهمیده اند که کجا شد آنکه
از حال ابوبکر وعمر می پرسید تا بداند که بسبب آنکه عمر وابوبکر را دوست داشتم
وبیعت ایشان نکردم کار من باینجا رسید که گروه شیعه نقض وترك من نمودند فی
مافیه ودر کتاب تاریخ الملوك مسطورست که سبب خروج او آن بود که روزی
بمجلس هشام بن عبد الملك درآمد وچون سلام کرد هشام گفت لا سلم الله علیك
زید گفت اتق الله یعنی از خدای تعالی بپرهیز هشام گفت مثل تو کسی مرا امر میکند
بتقوای خدای تعالی زید گفت هیچکس بزرگتر نیست از آنکس که او را امر کنند بتقوی

خداوند کسی بهتر از آنکه امر کند بتقوای خدا هشام گفت توئی که در خاطر خود
خیال خلافت داری و حال آنکه مادر تو کنیزی است زید گفت پستی رتبهٔ مادران
اسمعیل موجب پستی قدر اسمعیل نشد رضای تعالی او را پیغمبر ساخت و مانند
سید اولین و آخرین را از نسل او بنا فرمود هشام گفت تو برغم من بامن جدل
مینمائی آنگاه فرمود تا زید را از مجلس اخراج نمودند و چون زید بیرون رفت
شنید که بلخود میگفت ما احبّ الحیاة احدٌ الا ذلّ و بعد از آنجا بکوفه آمد و شیعه
آنجا را با خود متفق ساخته خروج نمود و در حبیب السیر مسطور است که چهل هزار
نفر از اهل کوفه با زید رضی الله عنه بیعت نمودند و زید داعیهٔ خروج فرموده
در خلال آن احوال طایفهٔ از معارف کوفه که دست بیعت بدان جناب داده
بودند بسببی که در تواریخ مشهور و مسطور است از قبول امامتش برگشته
و بیعتش را شکسته گفتند امام زمان جعفر الصادق است علیه السلم و زید رضی الله عنه
عند آن طایفه را مخاطب گردانیده گفت یا قوم رفضتمونی یعنی ای قوم ترک
بیعت من نموده از راه بیک طرف افتادید و بنابرین سخن اسم رافضی بر شیعه
اطلاق یافت و آخر زید در شب اول صفر سنهٔ اثنی و عشرین و مائه خروج
کرد و بعضی از شیعیان بموکب شریفش پیوستند اما عدد جماعت از پانصد
تجاوز نشد و ازین جهت غبار ملال بر حاشیهٔ خاطر عاطر زید رضی الله عنه
و از بیوفائی کوفیان تعجب نمود و یوسف بن عمر الثقفی که از جانب هشام
ابن عبد الملک حاکم عراق عرب بود در اول صباح دوم صفر بوسر یلی ایستاده
فوج سپاه را متعاقب یکدیگر بحرب زید رضی الله عنه میفرستاد و آنجناب
بمقابله پرداخته لشکرش را منهزم میساخت اما چون مخالفان در غایت
کثرت بودند و موافقان در نهایت قلت عاقبت یوسف غالب شد و زید بن
خزیمه و معویة بن اسحق و زیاد بن عبد الرحمن که از جملهٔ رؤسای اصحاب زید
بودند با شصت و هفت نفر شهادت یافتند و رؤس ایشان را پیش یوسف بن
عمر بردند و زید رضی الله عنه پای ثبات افشرده همچنان جنگ میکرد و
در اثنا تیری بر پیشانی مبارکش رسید و از اسب دور گردید و جاده

آنجناب را بر دوش گرفته بخانهٔ یکی از شیعه برد و طبیبی آورد که بمعالجه قیام
نماید اما چون اوقات حیات زید رضی الله عنه بنهایت انجامیده بود کار از طبیب
از پیش نرفت و روح مطهرش بریاض قدس منزل گزید ملازمان پوشیده و
پنهان قبری حفر کردند و جسد مطهرش را بخاک سپردند و یوسف چند روز
سعی موفور نموده از مدفنش نشان نیافت و بالآخره یکی از غلامان زید را بقتل
شدید تهدید میکرد آن غلام از خوف جان او را نشان داد و یوسف جسد
آنجناب را از گور بیرون آورده فرمود تا سرش نزد هشام بردند و جثهٔ او را
بر دار کردند مدت عمر زید رضی الله عنه چهل و دو سال بود نقل است که
چون خبر شهادت زید و صلب او بشام رسید حکم بن عباس کلبی این دو بیت منظوم
گردانید شعر صلبنا لکم زیدا علی جذع نخلة * ولم ار مهدیا علی الجذع یصلب
وقستم بعثمان علیا سفاهة * وعثمان خیر من علی و اطیب * و این دو بیت را
چون حضرت امام جعفر صادق علیه السلام شنید فرمود که اللهم ان کان عبدک
کاذبا فسلط علیه کلبک و در همان ایام حکم کلبی متوجه کوفه گشت و شیری او را
بدرید و صادق علیه السلام از حال خبر یافته گفت الحمد لله الذی انجز لنا ما وعدنا
و مؤلف گوید تحقیق آنست که زید بن علی علیهما السلام مدعی خلافت نبود و یقین
میدانست که مستحق خلافت حقیقی در زمان او حضرت امام جعفر صادق است
بلکه مقصود او از خروج بر متغلبان زمان انتقام کشیدن از اعادی اهل البیت علیهم السلم
بود و بعد طریق میخواست مردم را بر خود جمع سازد تا بدفع دشمنان خاندان خود
پردازد و در آن اوقات هر کس که از شرور و فجور بنی امیه نفور بود خواه سنی و خواه
معتزلی با او همراهی مینمود و شیعیان که با او در مقام همراهی بودند بعضی از ایشان
بسببی که سابقا مذکور شد قبل از انتظام حرب جدا شدند و بعضی که اطلاع بران سبب
نداشتند یا احتمال آن سبب را جایز نمیداشتند و همت بر حرب اعدا گماشتند چون
فرق مختلفهٔ مخالفین را نیز با او همراه دیدند دو طایفه شدند بعضی که حسن ظن و کثرت
معرفت بحال زید رضی الله عنه داشتند ایشان را در اعتقاد او شبهه واقع نشد
و الفت او را با مخالفان موجب قدح در اعتقاد او نداشتند بلکه ایشان از قبیل

مؤلفة القلوب انکاشتند وعلم هواداری زید در مضمار انتقام اعدای ائمه اطهار
برافراشتند وبعضی که ایشانرا زیادتی معرفتی بحال زید نبود ویا در تشیع غالی
بودند موافق بودن او را با مخالف دلیل اختلال اعتقاد او خیال نمودند و
در مقام امتحان او بودند تا آنکه او را علی رؤس الاشهاد تکلیف براءة وسبّ
شیخین نمودند وچون زید رضی الله عنه بنابر رعایت مصلحت وقت واستمالت
قلوب جمهور شیوع تقیه ومدارا می‌فرمود لاجرم از اظهار تبرا امتناع نمود
وآن جماعت معامله ناشناسی او را دندان باب مفتوح ندانستند وورد دست
اعدا مخذول گذاشتند ومؤید اینست آنچه سید اجل مقتدی مرتضی علم
الهدی قدس سره در کتاب منتقی از بعضی از کبراء شیعه نقل نموده که گفت با
زید بن علی علیهما السلام در واسط بودم پس در مجلس وی جماعتی ذکر ابابکر وعمر
وعلی کردند وتقدیم وتفضیل دادند ابو بکر وعمر را بر آن حضرت وچون آن جماعت
از مجلس بیرون رفتند زید رضی الله عنه با من گفت که شنیدی سخن جماعت را
واینک من در برابر سخنان ایشان بیتی چند گفته‌ام باید که آنرا با ایشان برسانی
وآن ابیات اینست **شعر** ومن شرّف الاقوام یوما برأیه
فانّ علیا شرّفته المناقب ٭ وقول رسول الله والحق قوله ٭ وان رغمت منهم انوف کواذب
بانک منی یا علی معالنا ٭ کهرون من موسی اخ لی وصاحب ٭ دعاه ببدر فاستجاب لامره
وما زال فی ذات الاله یضارب ٭ فما زال یعلوهم به وکانه ٭ شهاب تلقاه القوابس ثاقب
وقریب است بمضمون تحقیق مذکور آنکه شیخ فاضل ابن خزاز قمی در اواخر رساله کفایة
الاثر فی النصوص علی الائمة الاثنی عشر ذکر نموده وبعد از نقل بعضی از احادیث
داله بر امامت ائمه اثنی عشر از زید بن علی علیهما السلام گفته فان قال قایل فرید بن
علی علیه السلام اذا سمع هذا الحدیث من الثقات المعصومین وآمن به واعتقده
فلم خرج بالسیف وادعی الامامة لنفسه واظهر الخلاف علی جعفر بن محمد وهو
بالمحل الشریف الجلیل المعروف بالستر والصلاح مشهور عند الخاص والعام بالعلم
والزهد وهذا ما لا یفعله الا معاند او جاحد وحاشا زید بن علی ان یکون بهذا
المحل فاقول فی ذلک وبالله التوفیق ان زید بن علی علیه السلام انما خرج علی سبیل

الامر

الامر بالمعروف والنهی عن المنکر لا علی سبیل المخالفة لابن اخیه جعفر بن محمد بن
علی علیهم السلام وانما وقع الخلاف من جهة الناس وذلک ان زید بن علی علیه السلام
لما خرج ولم یخرج جعفر بن محمد ع توهم قوم من الشیعة ان امتناع جعفر کان للمخالفة
وانما کان لضرب من التدبیر فلما رأى الذین صاروا للزیدیة سلفا ذلک قالوا
لیس الامام من جلس فی بیته وارخی ستره وانما الامام من خرج بالسیف یأمر بالمعروف
وینهی عن المنکر فهذا کان سبب وقوع الخلاف بین الشیعة واما جعفر وزید فما کان
بینهما خلاف والدلیل علی صحة قولنا قول زید بن علی ع من اراد الجهاد فالیّ ومن
اراد العلم فالی ابن اخی جعفر ولو ادعی الامامة لنفسه لم ینف کمال العلم عن نفسه
لان الامام یجب ان یکون اعلم من الرعیة ومن مشهور قول جعفر بن محمد ع رحم الله
عمی زیدا لو ظفر لوفی وانما دعی الی الرضا من آل محمد وانا الرضا وتصدیق ذلک ما حدثنا
علی بن الحسین قال حدثنا عامر بن عیسی عن ابی عامر السیرافی بمکة فی ذی الحجة
سنة احدی وثمانین وثلثمایة قال حدثنی ابو محمد الحسن بن محمد بن یحیی بن الحسن بن
جعفر بن عبد الله بن الحسین بن علی بن ابی طالب قال حدثنا محمد بن مطهر قال
حدثنا ابی قال حدثنا عمیر بن المتوکل بن هرون البلخی عن ابیه المتوکل بن هرون
قال لقیت یحیی بن زید بعد قتل ابیه وهو متوجه الی خراسان فما رأیت رجلا فی
عقله وفضله فسألته عن ابیه علیه السلام فقال انه قتل وصلب بالکناسة
ثم بکی وبکیت حتی غشی علیه فلما سکن قلت یا ابن رسول الله وما الذی اخرجه
الی قتال هذا الطاغی وقد علم من اهل الکوفة ما علم قال نعم لقد سألته عن
ذلک فقال سمعت ابی علیه السلام یحدث عن ابیه الحسین بن علی ع قال
وضع رسول الله یده علی صلبی فقال یا حسین یخرج من صلبک رجل یقال له
زید یقتل شهیدا اذا کان یوم القیامة یتخطی هو واصحابه رقاب الناس ویدخل
الجنة فاحببت ان اکون کما وصفنی رسول الله صلعم قال رحم الله ابی زیدا کان
والله احد المتعبدین قائم لیله صائم نهاره مجاهدا فی سبیل الله حق جهاده فقلت
یا ابن رسول الله هکذا یکون الامام بهذه الصفة فقال یا عبد الله ان ابی لم
یکن بامام ولکن کان من السادات الکرام وزهادهم وکان من المجاهدین

في سبيل الله فقلت له يا ابن رسول الله اما ان اباك قد ادعى الامامة وخرج مجاهدا
في سبيل الله وقد جاء عن رسول الله صلى الله عليه وآله فيمن ادعى كاذبا فقال يا عبد الله
ان ابي عليه السلام كان اعقل من ان يدعي ما ليس له بحق انما قال عليه السلام
ادعوكم الى الرضا من آل محمد عنى بذلك عمي جعفرا قلت فهو اليوم صاحب الامر
قال نعم هو افقه بني هاشم انتهى كلامه ولكن شيخ المحدثين محمد بن يعقوب
الكليني در كتاب جامع كافي در باب الاضطرار الى الحجة از مناظره ابو جعفر
مؤمن الطاق با زيد رضي الله عنه روايت نموده اگر چه اول آن دلالت ميكند
بر آنكه زيد جاهل يا متجاهل بوده است از استحقاق حضرت امام جعفر صادق
عليه السلام امر خلافت را و عدم استحقاق خود مر آن امر را ليكن از آخر كلام
ظاهر ميشود كه غرض زيد از آن تجاهل در اول با آن بوده كه مؤمن الطاق را
در معاونت خود حريص سازد و چون در آخر ديد كه مؤمن الطاق در دين خود
صاحب بصيرة است و بمقدمات خطابيه قناعت نميكند و ايمان باستحقاق
او در امر امامت نمي آرد او را معذور داشت و اظهار انكسار خود و بزرگواري ابن عمه
حضرت امام جعفر (ع) نمود تا آنكه گفت كه آنحضرت مرا خبر داده است كه تو كشته
خواهي شد و در كناسه مصلوب خواهي گرديد و اظهار كرد كه نزد آنحضرت صحيفه
كه در آنجا قصه قتل و صلب من نوشته است و تفصيل مناظره ابو جعفر مؤمن
الطاق با زيد بن علي عليهما السلام سابقا در ترجمه ابو جعفر مذكور مسطور شده
بآنجا رجوع نمايند يحيى بن زيد رضي الله تعالى عنهما در مبادي زمان
حكومت وليد بن يزيد پليد يحيى بن مذكور رضي الله عنهما كه بحليه فضل و
شجاعت اتصاف داشت و بعد از شهادت پدر بزرگوار خويش بجانب خراسان
تشريف برده بود با هفتصد نفر خروج نمود و در نواحي جوزجانان باهتمام
مسلم بن احوز المازني كه بفرمان نصر بن سيار بجنگ آنجناب رفته بود
بعز شهادت رسيد و اين چند بيت از اشعار اوست كه در وقت اراده خروج
گفته شعر خليلي عني بالمدينة بلغا ※ بني هاشم منها النهى والتجارب
لحتى قتيل معشر تطلبونه ※ وليس لزيد بالعراقين طالب

سابقي

سابقي حتى السيف ما قد كتم ※ وضيعتم مادام السيف ضارب عبد الله بن معوية
بن عبد الله بن جعفر الطيار رضي الله تعالى عنهم در كتاب حبيب السير
مسطور است كه عبد الله در سال سبع وعشرين ومأيه كه اوايل ايام حكومت يزيد بن
وليد بود بكوفه تشريف برد و حاكم آن ولايت عبد الله بن عمر بن عبد العزيز آنجناب را
تعظيم نموده هر روز جهت اخراجاتش سيصد درم تعيين فرمود و چون يزيد فوت شد
ابراهيم قايم مقام گشت اسماعيل بن عبد الله القسري نزد ثاني مزورا از زبان ابراهيم د
بلب ايالت خويش بكوفه آورد و عبد الله بن عمر بتقديم ممانعت پيش آمد اسماعيل ترسيد
كه تزويرش ظاهر شود لاجرم اظهار كرد كه من سفك دماء را مكروه ميدارم و از سر
حكومت در گذشتم آنگاه اسماعيل عبد الله بن معويه را محبوس كرده اند و بعضي از
روساي قبايل را بانعامات وافر اختصاص داد و طايفه را مشمول لطف و احسان
ساخت و حوشب بن يزيد و عثمان بن حبيري و جعفر بن نافع كه با ايشان حيري
نرسيده بود از عبد الله بن عمر كه در آن اوان در بصره اقامت داشت روي گردان
شده بكوفه رفتند و اظهار مخالفت كرده جمعي كثير با ايشان موافقت نمودند و عبد الله
ابن عمر برادر خود عاصم را باستمالت مخالفان مامور ساخته عاصم بكوفه شتافت
و هريك از نام برده كان را صد هزار درم داد و شيعه ابن عطيه را بر ضعف
عبد الله بن عمر حمل كرده عبد الله بن معويه را از زندان خلاص كرده بيرون آوردند
و باتفاق اسماعيل بن عبد الله القسري و منصور بن جمهور او را بخلافت برداشتند
بامر بيعت پرداختند و عبد الله عاصم را از كوفه اخراج نموده اسباب مقابله
و مقاتله بهم رسانيدند و با سپاه حيري نزاد و متوجه شد و بين الجانبين قتالي
شديد بوقوع انجاميد و عبد الله بن معويه شكست يافته با ذكر ديد و شيعه ابن
زيد بآنجناب ملحق گشته از آنجا بمداين شتافت و از مداين لشكر بحلوان كشيد
و حلوان و جبال اصفهان و همدان و ري را مسخر كرد اند و در شهور سنه تسع
عشرين ومأيه ولايات فارس و عراق عجم تا هرمز دامغان بسعي محارب بن موسى
عبد الله بن معويه را مسخر گشت و خلق بسيار از بني هاشم و غير ايشان از اصاغر
و اعاظم در ظل رايت فتح رايتش مجتمع شدند و عبد الله در اصطخر فارس رحل

اقامت انداخته امارت جبال را ببرادر خویش حسن مفوض ساخت و عمال
بولایات ارسال داشته و در هر بلده از قلم رو خود حاکم نصب فرمود چون یزید
ابن عمرو بن هبیره که از قبل یزید والی عراقین بود از استیلای عبدالله رضی الله
عنه خبر یافت عامر بن صباره و معن بن زائده را با جنود بلا انتها فرمود که
از دو جانب متوجه مقاتله عبدالله گردند و آن هر دو سردار بموجب فرموده
عمل نموده بعد از تقارب فریقین سپاه عبدالله متفرق گشتند و آنجناب
بحسب اضطرار فرار بر قرار اختیار کرده بامید آنکه ابو مسلم مردم را برضای
آل محمد دعوت میکند بصوب خراسان شتافت و بعد از وصول بیلده هرات
مالك بن هیثم خزاعی که در آن زمان از قبل ابو مسلم والی آن ولایت بود
عبدالله را با برادرانش حسین و یزید نگاه داشته قاصدی نزد ابو مسلم
فرستاد و او را از رسیدن ایشان آگاهی داد و ابو مسلم حکم کرد که مالك
عبدالله را بقتل رساند و برادرانش را مطلق العنان گرداند صاحب تاریخ
الملوك آورده که سبب قتل عبدالله آن بود که ابو مسلم جاسوسی در آن
حبس بر ایشان مقرر نموده بود تا ما فی الضمیر ایشان را نسبت با ابو مسلم
معلوم نماید و عبدالله و اصحاب او چون از آن معنی خبر نداشتند آنچه
در دل داشتند بر زبان می آوردند و میگفتند که ابو مسلم کذاب است
و او را لعن میکردند نقلست که قبل از معاودت قاصد روزی مالك از
عبدالله پرسید که عبدالله و جعفر از جمله اسامی اهل بیت پیغمبرست بجلاف
معویه سبب چیست که پدرت را این نام نهاده اند عبدالله رضی الله عنه
جواب داد که روزی جد من در مجلس معویه بن ابی سفیان بود که او را خبر
آوردند که بخشنده بی منت ترا پسری کرامت فرمود و معویه از جد من التماس
کرده که صد هزار درم بگیر و این پسر خود را موسوم باسم من گردان بنابران پدرم
بمعویه مسمی شد مالك بن هیثم گفت ذرالله لك جر شوت کرفتید و نام پدر را
حاصل کردید القصه چون فرمان ابو مسلم بمالك رسید فرمان داد تا مفرشی
بر دهان عبدالله رضی الله عنه نهاده نفس او منقطع ساختند مدفن

آنجناب

آنجناب مصرح هراتست و مزار سادات اشتمار دارد **محمد و ابراهیم ابنی عبدالله**
المحض بن الحسن بن الحسین بن علی المرتضی علیهم السلام محمد بن عبدالله
مذکور از عظمای بنی هاشم بود و جمعی باو مستظهر بودند و اکابر زمان او را مهدی
میگفتند و بعد از شهادت او را نفس زکیه میخواندند بنابر آنکه او در احجار
الزیت که بیرون مدینه طیبه است شهید شد و در حدیث واقع شده که ان
فرزندان من نفس زکیه در احجار الزیت کشته خواهد شد و در تعلیق نسابه الحجری خود
نقل کرده که او چهار سال در شکم مادر بوده و چون متولد شد در میان دو کتف او
خال سیاهی برابر بیضه برآمده بود بالجمله چون ابو جعفر منصور عباسی در زمان حکومت
خویش نسبت باذریه اطهار و سادات عالی تبار حیف و تعدی بسیار مینمود
و بحدی که تا اندك توهمی تجسس و قید آن گروه واجب التعظیم اشارت میفرمود
بنابران محمد بن عبدالله مذکور که در سلك اکابر اهل بیت انتظام داشت در ماه
جمادی الآخر سنه خمس و اربعین و مایة در مدینه رایت مخالفت منصور
برافراشت و عامل منصور را بقتل رسانید و دیار حجاز را بتصرف در آورد
و اکثر معارف و اعیان سادات خلافت محمد را بپذیرفتند و جمله متوطنان مکه
و مدینه غاشیه متابعتش بر دوش گرفتند و مالك بن انس که فقیه مدینه بود
فتوی میداد مردمان را که باوی خروج کنید و یاری و مددکاری و هواداری
او را فرو نگذارید و چون این خبر بگوش ابو جعفر رسید عیسی بن موسی بن محمد
ابن عبدالله بن عباس را با لشکر فراوان بدفع محمد نامزد فرمود و عیسی بظاهر
مدینه طیبه رفته با محمد آغاز مقاتله نمود و جمعی کثیر از جانبین بقتل آمدند
ابن کثیر شامی آورده که سیصد کس با محمد بود و آنچه در دست او تمام از لشکر مخالف
کشته شد هفتاد کس بود و بالآخرة اصحاب محمد گریختند آنجناب در چهاردهم ماه رمضان
سال مذکور شهید گشت و در بعضی از تواریخ مسطورست که محمد در زمان بنی امیه طلب
خلافت مینمود و داعیه خروج داشت و مدتی در کوهستان طی بیمان بسر برده گاه
شبانی میکرد و گاهی مزدوری میکرد و شیعه او در حجاز و یمن مردم را باو دعوت
مینمودند تا آنکه در زمان منصور کار شیعه او شهرت یافت و منصور او را از پدر و

برادران و خویشان ایشان طلب نمود ایشان در جواب گفتند که مدتهاست که او غایب شده
و ما از وی خبر نداریم پس منصور پدر و برادران و خویشان او را از حجاز بعراق آورد و محبوس
ساخت و محمد مقارن الحال در مدینه ظهور نمود و منصور مضطرب گشته عیسی بن
موسی را که برادرزاده و ولی عهد او بود با لشکری آراسته بحرب ایشان محمد فرستاد
و محمد در مدینه حصاری شد و چون مدت حصار بدور و دراز کشید و محمد دید که مددی
از هیچ جا نمیرسد بخانه خود رفت و کتابها که امرای اطراف و شیعه اکناف باو نوشته
بودند از صندوق بیرون آورد و در آتش انداخت و گفت الحال مرگ بر من آسان شد
زیرا که این کتابها از جماعتی بود که با ما سوگند خورده بودند بصدق و وکالت و حالا میترسیدم
که بدست منصور افتد و ایشانرا هلاک سازد پس از آن شمشیر از نیام بیرون آورده
بمحاربه مشغول گردید تا بدرجه شهادت رسید و چون سر محمد را نزد منصور آوردند
آنرا نزد پدر او در زندان فرستادند و چون نظر پدر بران افتاد گفت یرحمک الله
یرحمک الله لقد قتلوک صواما قواما و این بیت نیز برخواند **بیت**
فتی کان یدنیه من السیف دینه ... ویکفیه سوآت الامور اجتنابها ... پس از آن
نعیی که سر محمد را آورده بود گفت قل لصاحبک قد مضی شطر من عمرک فی النعیم و بقی
شطر البؤس وقد مضی لنا شطر البؤس و بقی شطر النعیم و در غضون همین ماه برادر محمد
ابراهیم بن عبدالله رضی الله عنهم بامداد بعضی از شیعه در بصره خروج کرد و او
از اکابر علمای زمان خود بود و قوت او را محدثین نقل کرده اند که دم اشتر دو
بکر نفی و بجا باشتی و گاه بودی که شتر بر نفی و دم او در دست ابراهیم بماندی
و چون خروج کرد بسیاری از اکابر چون امام اعمش و عباد بن منصور با او بیعت
کردند و بصحت رسیده که ابوحنیفه کوفی نیز در بیعت او بود و بخروج با وی
نصرت و معاونت وی ترغیب نمود و پسر خود حماد را با چهار هزار درهم نزد وی فرستاد
و نامه نوشت و در آنجا یاد کرد که حفظ امانات و ودایع مردم که نزد منست
مرا مانع میگردد و الا بتو ملحق میشدم و تقویت تو میکردم و آن نامه بدست
منصور دوانیقی افتاد و بر ابوحنیفه متغیر شد و او را ایذائی کرد که سبب وفات
وی گشت و آورده اند که عجوزه نزد ابوحنیفه آمد و گفت تو فتوی دادی پسر

مرا بخروج با ابراهیم و او رفت و کشته شد ابوحنیفه گفت کاشکی که بجای فرزند تو من
بودمی القصه چون ابراهیم در بصره خروج نمود سفیان بن معویه که از قبل ابوجعفر منصور
دوانیقی حاکم آن ولایت بود در دار الاماره متحصن نمود و آخر الامر بامان بیرون آمد و کار
ابراهیم بالا گرفت چنانچه قریب صد هزار کس در ظل رایتش مجتمع گشتند و ابوجعفر
از شنیدن این خبر در بحر حیرت افتاد چه در آن زمان لشکر پادشاه در اطراف بلاد
متفرق بودند و در بیست و هفتم شهر مذکور واقعه محمد بن عبدالله رضی الله عنه بسمع
ابراهیم رسید و شوکتش کمتر شد و بعد از تقدیم مشورت بجانب کوفه که در آن زمان
مسکن منصور بود توجه فرمود و اضطراب ابوجعفر بیشتر از بیشتر گشته درین
اثنا عیسی بن موسی و حمید بن قحطبه از حجاز باز آمدند و منصور ایشانرا بدفع ابراهیم
فرستاد پس از تلاقی فریقین سپاه منصور طریق انهزام پیش گرفتند و لشکر ابراهیم
دست بقتل و غارت برآورده درین وقت جعفر و محمد پسران سلیمان بن علی بن عبدالله
ابن عباس از پس پشت سپاه ابراهیم رضی الله عنه در آمدند و این حرکت سبب هزیمت
جیش ابراهیم و موجب نصرت لشکر ابوجعفر گشت و در اثنای گیر و دار تیری بحلق ابراهیم
رسیده شهید شد و در دیر باخمری از توابع کوفه مدفون گردید مدت حیات
ابراهیم چهل و هشت سال بود و در کتاب ربیع الابرار از زمخشری مسطور است که
در وقتی که خبر شهادت محمد با ابراهیم رسید این چند بیت را انشاد نمود **شعر**

سابکیک بالبیض الرقاق و بالقنا ... فان بها ما یدرک الطالب الوترا
و انا لقوم لا تفیض دموعنا ... علی هالک منا و لو قصم الظهرا
و لست کمن یبکی اخاه بعبرة ... یعصرها من جفن مقلته عصرا
و لکننی اشفی فؤادی بغارة ... تلهب فی قطریّ کتائبها الجمرا

جنس اول

آل عباس که ایشانرا هاشمیه نیز خوانند عدد ایشان سی و هفت نفر مدت ملک
ایشان از روز جمعه ربیع الاول سنه اثنی و ثلثین و مایه تا شب چهارشنبه دهم
صفر سنه ست و خمسین و ستمایه پانصد و بیست و شش سال قدما و فضلای ایشان
شیعی بوده اند و خلیفه و امام بحق بعد از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه بلا فصل

حضرت امیر المومنین را علیه السلام میدانسته اند اما بواسطه آنکه در زمان ظهور
از ایشان یکی از ائمه اهل البیت علیهم السلام که مستحق خلافت فی الحقیقه ایشان بوده اند
ومع هذا چنانکه در مقدمه مذکور شد اکابر علویه با ایشان در مقام مدافعه و مقاتله
بودند حفظ ملک عقیم نموده در غالب اوقات اظهار عقاید اهل سنت و جماعت مینموده اند
تا از هجوم شیعه و دوکش سلطنت ائمه طاهرین ایمن توانند بود و بعضی از ایشان با
این اکتفا ننموده مرتکب حبس و قتل بعضی از ائمه طاهرین و ذریه سید المرسلین
که معاصر او بوده شده اند و ابتدای این اظهار و افتتاح این کار نا هنجار از منصور
غدار شد چنانکه در شرح حال او مذکور خواهد شد در تاریخ یافعی مسطور است که
سبب انتقال خلافت به بنی العباس آن بود که بسیاری از شیعه معتقد امامت
محمد بن حنفیه بودند بعد از برادر او امام حسین علیه السلام و چون محمد بن حنفیه
وفات یافت شیعه او اعتقاد امامت پسرش هاشم داشتند و او عظیم القدر
بود و شیعه او را تابع بودند و چون هاشم را در شام وفات نزدیک شد و عقب
نداشت وصیت خلافت خود بمحمد بن علی بن عباس کرد و با او گفت که خلافت در
اولاد تو خواهد بود آنگاه کتب خود را باو سپرد و شیعه را بمتابعت او امر
فرمود و چون محمد را وفات رسید پسر خود ابراهیم مشهور بامام را وصی خود ساخت
و چون مروان بن محمد که آخر ملوک بنی امیه بود ابراهیم را بگرفت و ابراهیم
یقین دانست که مروان او را خواهد کشت برادر خود عبد الله سفاح را
وصی خود ساخت و او اول کسی است که متولی خلافت شد از اولاد عباس
انتهی کلام یافعی و مضمون آن علی رغم انف ملا سعد الدین تفتازانی
صریح است در آنکه شیعه را در زمان ملوک بنی امیه شیوع و کثرتی تمام
بوده و در میان ایشان کتب شیعیه بوده و از محمد بن حنفیه تا زمان خلافت
بنی العباس منتظر خروج بر متغلبان بنی امیه بوده اند با آنکه آن جماعت
شیعه که قایل بامامت محمد بن حنفیه بوده اند که ایشان را کیسانیه
میگویند و دیگر فرق امامیه که بحق ایشان اثنی عشریه اند در تحت متابعت
محمد بن حنفیه و بنی العباس داخل شده اند بلکه در اکثر اوقات با یکی از

علویه

علویه اتفاق کرده بر بنی العباس خروج کرده اند چنانکه سابقا مذکور شد

عبد الله بن محمد بن علی بن عباس بن عبد المطلب رضی الله تعالی عنهم

کنیتش ابو العباس لقبش سفاح ولادتش سنه خمس و مایه اول خلفای آل
عباس است بیعتش بسعی حسن بن قحطبه طائی و نصرت ابو مسلم مروزی
در مدینه چهاردهم شهر ربیع الاول سنه اثنی و ثلثین و مایه صاحب روضة
الصفا آورده که صباح جمعه ابو العباس باتباع خود سوار شده بدار الاماره مروان
فرود آمده از آنجا بمسجد جامع رفت و بر منبر بر آمده بر پای خطبه خواند بخلاف
بنی امیه که ایشان نشسته میخواندند و بنابر آنکه در آن روز ضعفی داشت بر
بالای منبر بنشست و عمش داود بن علی از وی یک درجه پایان تر ایستاده خطبه را
تمام کرد و آخر این کلام داود با اهل کوفه این بود که میان شما و پیغمبر شما هیچ خلیفه
بحق پای اقتدا بر منبر ننهاده مگر علی بن ابی طالب علیه السلام و این امام که بر
منبر هست یعنی عبد الله بن محمد و بدانید که این امر بما متعلق شد و از میان ما
بیرون نرود تا آن زمان که عیسی از آسمان فرود آید بعد از آن سفاح و داود از منبر
فرود آمده بدار الاماره رفتند و ابو جعفر منصور تا نماز دیگر باخذ بیعت
مشغول بود و چون بیعت تمام شد و بر مسند استقلال نشستند در استیصال
بنی امیه مبالغه تمام نمودند چنانکه در احوال اهل دمشق از مجلس اول مذکور شد
نقلست که چون خلافت بر سفاح راست شد بعضی از اولاد خلفای بنی امیه
بروی جمع شدند و او ایشانرا گرامی میداشت تا آنکه یک روز سفاح نشسته
بود و جمعی از اولاد آن ملاعین در حضرت او بر کرسیهای زر نشسته و سفاح
با ایشان سخن میگفت در آن اثنا سدیف شاعر که مداح خاندان بود از در در آمد
و این ابیات برخواند **شعر** اصبح الملک ثابت الاساس • بالبهالیل من بنی العباس
طلبوا وتر هاشم فشفوها • بعد میل من الزمان و یاس لا تقیلن عبد شمس عثارا
واقطعن کل رقلة و غراس ولقد ساءنی وساء سوائی قربهم من نمارق وکراسی
انزلوهم بحیث انزلها الله بدار الهوان والاتعاس واذکروا مصرع الحسین وزید
وقتیلا بجانب المهراس سفاح چون ابیات بشنید در دشد و حاجب را گفت

فردا دیوان عطا بگشای و چون این قوم حاضر شوند به آواز بلند بگوی که امیرالمومنین
امروز عطا خواهد داد بدان ترتیب که بعزم حکم میداد و سوال کن که اول کرا امید داد و
مقدم کرا میداشت در عطا و یک یک را از اهل بیت بر میشمار و قاتلان ایشان را
مذکور ساز حاجب روز دیگر بنی هاشم و بنی امیه را جمع کرد و ندا چنان داد که
سفاح گفته بود و او را تعلیم داده و گفت کجاست حسن علی و حسین علی گفتند
بنی امیه ایشان را شهید کردند گفت کجااند فرزندان حسن و حسین گفتند بنی امیه
ایشان را شهید کردند گفت کجاست زید بن علی بن الحسین گفتند بنی امیه او را
بکشتند و بسوزانیدند و خاکستر در چاه ریختند و همچنین یک یک را از
بنی هاشم که بنی امیه کشته بودند یاد میکرد و میگفتند که بنی امیه او را هلاک کردند
سفاح گفت بنی امیه چه کسان بودند گفتند پدران این جماعت که پیش تو بر کرسیها
در نشسته اند بفرمود تا شمشیرها بر کشیدند و بر آن جماعت نهادند و همه را بحضور
او بکشتند و نطعها بر سر ایشان افکندند و سفاح با اتباع خود بر آن نطعها نشستند
و خوان بکشیدند و طعام خوردند و نیم کشتگان در زیر ایشان می نالیدند و از سر آن
نطعها برنخاستند تا جمله بمردند و از جمله اشعار عبدالله سفاح که در باب انتقام کشیدن
خون از بنی امیه گفته این دو بیت است **شعر** تناولت ثاري من امية عنوة *
وحزت تراثي اليوم من سلفي قسرا * والغيث ذا لا من معارف هاشم *
واليتهما عزا واعليتهما قدرا * وفات سفاح در ذی حجه سنه ست وثلثين ومايه
از انبار او مدینه هاشمیه انبار است **منصور بن محمد** برادر بزرگتر
سفاح کنیت وی ابوجعفر لقبش منصور و چون بنا بر خست تا دانگی مضایقه میکرد بدوانیقی
اشتهار یافت و چون در اوایل خلافت او علویه با او در مقام خلاف بودند و شیعه را
از متابعت او منع نموده میگفتند که خلافت حق آل علی است ابوجعفر مضطر گردیده
تدبیر حال خود در آن دید که با اهل سنت و جماعت اظهار موافقت نماید و با مدد ایشان
هجوم علویه را از خود دفع نماید لاجرم در یکی از مجالس او در خشم قسم یاد کرده گفت
والله لارغمن انفي وانوفهم وارفع عليهم بني تيم وعدي یعنی بینی خود و بینی علویه را بخاک
خواهم مالید و علی رغم ایشان بنی تیم و بنی عدی را که عبارت از ابوبکر و عمر باشد بر
حضرت

حضرت امیرالمومنین علی علیه السلام تقدیم خواهم نمود و اظهار مذهب اهل سنت
و جماعت خواهم کرد و این جماعت را انصار و اعوان خود ساخته دفع استیلای علویه
خواهم نمود پس بمقتضای قسم خود عمل نموده در خطبه ذکر خلفای ثلث را بر ذکر حضرت
امیرالمومنین تقدیم نمود و دشمنی آل علی دائم آشکار کرد و بسیار کس از سادات
و علویان بکشت و در دیوار جامع منصور که در بغداد است بسیاری از بنی فاطمه را
زنده دفن کرد و محمد و ابراهیم ابناء عبدالله بن الحسن بن علی بن ابی طالب ع بروی
خروج کردند و لشکر فرستاد تا ایشان را بقتل آوردند و اصوب آن بود که نظر بان
اعمال عقوبت مآل که بی شبهه طریق عفو و شفاعت حضرت پیغمبر و آل را بر او مسدود
ساخته ذکر او را درین کتاب نیاوردیم و او و امثال او را با اهل سنت از آن فرو گذاریم
اما چون مبنای کتاب بر رعایت جانب اعتقاد بود و مع هذا منصور مذکور در
مقامی که او را خوف زوال ملک نبود اظهار تشیع قولا و فعلا مینمود و چنانکه
بعد ازین مذکور خواهد شد سید اسمعیل حمیری و مانند او از مادحان اهل البیت را
رعایت و حمایت میفرمود محافظت شرط کتاب را کردیم و او را بالتخلف نخواندیم
وفات منصور در شنبه ششم ذی حجه سنه ثمان وخمسين ومايه در مکه از آباد
او شهر بغداد است **محمد بن منصور** لقبش مهدی است مردی عاقل
کریم بود و در اوایل بمقتضای کرم عام بسایر طوایف قریش حتی اولاد تیم و عدی
عطایا میداد اما در آخر سید اسمعیل حمیری که مداح اهل بیت بود او را در عطیه
دادن تیم و عدی سرزنش نموده از کرده نادم گردید صاحب لطایف از کتاب
اغانی که تالیف ابوالفرج اصفهانی است نقل کرده که روزی مهدی صلای عام
داد و صلات و عطایا بعامه خلایق میداد و ابتدا از بنی هاشم نموده بعد از آن
بسایر طوایف قریش زر میداد در آن اثنا سید حمیری در آمد و رقعه بدست
ربیع وزیر بمهدی داد و گفت درین رقعه نصیحتی است مر امیر را میخواهم
که باو رسانی و در آن رقعه این نوشته بود **شعر** قل لابن عباس نبي محمد *
لا تعطين بني عدي درهما * واحرم بني تيم بن مرة انهم * شر البرية آخرا ومقدما *
ان تعطهم لا يشكروا لك نعمة * ويكافؤك بان تذل وتشتما * وان ائتمنتهم او استعملتهم

خانوك واتخذوا اخوانك مغنما • منعوا تراث محمد اعمامه • وبنيه وابنته عديلة مريما
وتآمروا من غير ان يستخلفوا • وكفى بما فعلوا هنالك مغرما • لم يشكروا لمحمد انعامه
والله منّ عليهم بمحمد • فهداهم وكسى الجلود واطعما • ثم ابتدوا الوصية والولية
بالمنكرات فجرعوه العلقما • ابن جوزي گفته که این قصیده بغایت طویل است و
بواسطه قبح تعرضات که دران واقع است باقی قصیده را ذکر نکرده ام وبالجمله چون
رقعه بنظر مهدي رسيد فرمود که سيد آن رقعه را بابو عبد الله وزير منصور
برساند وبگويد که عطاياى بنى تيم وعدي را قطع نمايد وخدمت سيد رقعه را
رسانيده باز بمجلس مهدي آمد پس چون نظر مهدي بر وافتاد خندان شد وگفت
کای اسمعيل نصيحت ترا قبول کرديم ومن بعد با جماعت چيزي نخواهيم داد

هارون الرشيد بن محمد الملقب بالمهدي از افاضل آل عباس بود در اوايل
دولت او بسيارى از اکابر حجاز را که با علويه متفق بودند ببغداد آوردند واز آن زمره
يکي محمد بن ادريس الشافعي بود ودر زمان او يحيي بن عبد الله بن حسن بطبرستان خروج
کرد واورا شوکتی وعدتی تمام بود رشيد فضل بن يحيي برمکی را با پنجاه هزار سوار
بطبرستان فرستاد وفضل چون آنجا رسيد با يحيي بن عبد الله لطف کرد وکار بجائی
رسانيد که امان نامه بخط خود سوي يحيي فرستاد ويحيي با فضل بخدمت هرون الرشيد
رفتند ودر اول اورا اکرام کرد وبعد از آن نقض عهد نموده اورا بکشت وبعضي
از حساد امام موسي بن جعفر الکاظم را عليهما السلام بهرون عرضه داشتند و
گفتند که مردم خمس اموال بسوى او ميفرستند واورا خليفه بحق ميدانند واو
نيت خروج دارد وهرون الرشيد بر حضرت امام ع متغير شد ودران سال
بهانه حج بمدينه رفت وآنحضرت را گرفته پوشيده ببصره فرستاد واز آنجا ببغداد
آوردند وهرون از رقه يحيي بن خالد را بفرستاد تا اورا بکشد يحيي ببغداد
آمد وچنان نمود که بصلح بغداد آمده است وحضرت امام در خانه سندي بن
شاهك داروغه بغداد محبوس بود چنان نمودند که وفات يافت وبعد از آن
عدول از کرخ بياوردند تا امام موسي عليه السلام را مرده بديدند ومقصود
ايشان آن بود که مردم گمان برند که اورا زهر داده اند وکشته اند هارون بالي

اعمال وخامت مآل که بواسطه حب جاه ازو سرزده در عقيده تشيع راسخ بود واز
نصرت آن مذهب مسرور ميبود لاجرم بروجهي که در مجلس يحيي گذشت همواره هشام
ابن الحکم را که يکی از تلامذه حضرت امام جعفر الصادق عليه السلام بود وصاحب
نفس قدسي وجامع کمالات انسي بود با علماى اهل خلاف در مباحثه مذهب اثنا عشري
وايشان را در شکنجه مناظره او ماليده وملزم ساختی وبآن مفتخر ومسرور بودي
وهشام را بجوايز وعطايا معزز فرمودي صاحب طرايف آورده که در ترجمه هرون
الرشيد از تاريخ نيشابور که تاليف حاکم ابي عبد الله نيشابوري است مسطور است
که روزي ذکر آل ابي طالب نزد رشيد ميگذشت رشيد گفت عوام توهم کرده اند که
من علي واولاد اورا دشمن ميدارم والله چنين نيست که ايشان گمان کرده اند وخدا
ميداند شدت محبت مرا نسبت بعلي وحسن وحسين عليهم السلام ومعرفتي که مرا
بفضل ايشان حاصل است ليکن چون ما طلب خون ايشان از بني اميه نموديم
وخداي تعالی مارا سلطنت روي زمين داد وعلويه را بخود نزديک ساختيم
وبا ايشان مخالطه نموديم بر ما حسد بردند واز هر طرف بر ما خروج کردند و
خواستند که سلطنت را از دست ما بيرون برند وسعي بسيار در فساد نمودند
ودر کتاب احتجاج از مامون نقل کرده که روزي در مدينه امام موسي کاظم
عليه السلام نزد رشيد آمد برخاست واورا استقبال کرد ودر صدر مجلس نشاند
ودر برابر او بنشست پس امام موسي عليه السلام بر پدر من هارون نصيحت
نمود که متوجه حال فقراى امت شود وبا ايشان احسان نمايد وپدرم قبول
آن معني نمود بعد از آن حضرت امام برخاستند ورشيد نيز جهت تعظيم او بر
خاست آنگاه مرا وبرادرم امين را امر فرمود که در خدمت عم خود وسيد خود
بدويد وبرکاب او گرفته سوار کنيد ولباس اورا در برابر او راست سازيد و
مشايعت او تا منزل نماييد پس حضرت امام موسي عليه السلام در ان اثنا
آهسته بشارت خلافت بمن داد وگفت هرگاه مالک اين امر شوي بفرزندان
من احسان کني چون اورا بمنزل رسانيدم بخدمت رشيد مراجعت نموديم و
خلوت شد بنا بر جرأتي که مرا ميشد بود گستاخي کرده از پدر خود سوال کردم

که یا امیر المومنین که بود این مرد که این همه اکرام و تعظیم او بجای آوردی
و از برای او برخاستی و استقبال او نموده در مجلس نشاندی و در برابر او
باادب نشستی و بعد از آن ما را برکاب گرفتن و مشایعت او مامور ساختی
در جواب گفت که هذا امام الناس وحجة الله علی خلقه وخلیفته علی
عباده پس گفتم یا امیر المومنین آیا این همه صفات مخصوص تو نیست در
جواب گفت که من امام جماعتم بحسب ظاهر و بسبب غلبه و قهر و موسی بن جعفر
امام حق است والله ای پسر که او احق است بمقام پیغمبر خدا از من و از جمیع
خلایق اما بخدا سوگند که با وجود این اگر با من در خلافت نزاع کند چشمهای
او را میکنم لان الملك عقیم و هم از مامون نقل کرده که چون رشید خواست
که از مدینه بمکه رود فضل وزیر خود امر کرد که بدره مشتمل بر دویست دینار
بردار و بخدمت امام موسی ع ببر و بگوی که امیر المومنین میفرماید که وقت
ما تنگ بود و گنجایش بیش از این نداشت بعد از این تلافی خواهد شد چون این حال
مشاهده کردم برخاستم بروی پدر خود گفتم که یا امیر المومنین تو بهر یک از
اولاد مهاجر و انصار و سایر قریش و آن کسانی که حسب و نسب ایشان را
نمیدانی پنج هزار دینار و بیشتر داده و با امام موسی که او را می شناسی و تا آن
مرتبه تعظیم و تکریم او نمودی دویست دینار میفرستی این عطیه بغایت اندک
و لایق علو شان شما و ایشان نیست پس هارون بمن گفت خاموش باش که
اگر من عطیه بسیار باو دهم که ضامن او میشود که فردا بصد هزار شمشیر از
شیعه و موالی خود بروی من نرود بدان ای پسر که فقر او و اهل بیت او اسلم
برای من و شما از بسط ایدی ایشان مدت خلافت هارون بیست سال بود
وفاتش در طوس در غره جمادی الاولی سنه ثلاث وتسعین ومایه

مامون بن هارون الرشید از افاضل آل عباس بود و علم و حکمت
و فصاحت و سخاوت و شجاعت داشت بفرمود تا حکمتها از زبان یونانی
بزبان عربی کردند ابن کثیر شامی در تاریخ خود تصریح بتشیع مامون نموده
و از روی تعصب گفته که مامون در سال دویست و دوازده ذو بدعت

آشکارا

آشکارا کرد که علی از ابوبکر اعظم بود و آن قول بخلق قرآن بود و تفضیل علی ابن ابی طالب
بعد از حضرت رسول علیه السلام و در بعضی از مواضع گفته که او را بصیرة بعلوم
متعدده از فقه و طب و کلام و فرایض و نحو و عربیه و شعر و علم نجوم و سایر
اقسام ریاضی بود و زیج مامونی باو منسوب است و مقدار درجه از صحرای سنجار
مساحت نموده عمل او از عمل قدمای حکما اصوب ظاهر شد اما در اینجا که مبالغه او را
در تشیع و تکلیف باعتقاد خلق قرآن ذکر نموده از روی تعصب و عناد گفته که او را
بصیرة ناقده نبود و دیگر بار در مقام ذکر حل بعضی از مسایل مشکله میراث که باو نسبت
داده گفته که مردم از فطنت و سرعت جواب او تعجب نمودند و نیز ابن کثیر گفته
که احمد ابن حنبل و بعضی از فضلای اهل سنت مدتها بواسطه امتناع از قول بخلق قرآن
در حبس مامون بودند و در زمان معتصم حبس و ضرب احمد زیاده شد و مامون تا
آخر عمر از آن عقیده برنگردید و در وقت وفات برادر خود معتصم را وصیت بتقوی
و ترس خدا و رفق و مدارا با رعایا نمود و آنکه بهمان اعتقاد او باشد و بایکان
علویه احسان و از بدان ایشان تجاوز نماید و صلاتی که حضرت ایشان مقرر ساخته
بود بایشان رساند و در کتاب صحاح ذکر نموده که روزی مامون با اصحاب خود گفت
که میدانید که مذهب شیعه را از که آموخته ام گفتند نمیدانیم گفت از پدرم هارون
الرشید آموخته ام گفتند این چون تواند بود و حال آنکه او اهل البیت را میکشت
گفت ایشان را بسبب ملك میکشت لان الملك عقیم پس آن حکایت را که سابقا در
حال رشید مذکور شد باستشهاد در جمع اصحاب خود نقل نمود و در کتاب عیون اخبار
و کتاب طرایف بتفصیل و اجمال از ارباب سیر نقل افتاده که مامون چهل کس از اکابر
علمای مخالفین را جمع کرد و بایشان گفت که میخواهم که با شما از روی انصاف و عدل
درباب تحقیق خلیفه بحق بعد از پیغمبر صلعم مناظره کنم تا حق ظاهر گردد و بعد از آن
شروع در مباحثه و مناظره نموده برهان قایم ساخت بر آنکه حضرت امیر المومنین علی
علیه السلام وصی پیغمبر صلعم و خلیفه باستحقاق اوست و دیگران غاصب بودند و آن
چهل کس ترك مکابره کرده اعتراف بآن نمودند و مامون را در این باب اشعار بسیار است
از آن جمله این دو بیت **شعر** الام علی شکر الوصی ابی الحسن ٭ وذلك عندی من عجایب فی الارض

خلیفة خیر الخلق والاول الذی اعان رسول الله فی السر والعلن وبالجمله
چون مامون را بعد از نظر در دلایل ظاهر شد که امامت و خلافت حق اهل بیت پیغمبر
صلوات الله علیهم بوده و در زمان او امام بحق و خلیفهٔ مطلق امام الجن والانس علی بن
موسی الرضاست علیهما السلام و تجاهل و اغماض از حق او نمودن عین جهل و منافی دعوی
فهم و فضل است لاجرم در مقام آن شد که خلافت را با آنحضرت تسلیم نماید در کتاب
عیون الرضا و کتاب کشف الغمه و کتاب فصل الخطاب خواجه پارسا و غیرها مذکور
که مامون مکرر کتابات در باب طلب آنحضرت از خراسان بمدینهٔ مشرفه فرستاد و
آنحضرت تعلل نموده عذرها اظهار میفرمود تا آنکه مبالغهٔ مامون بحدی رسید
که آنحضرت دانستند که مامون دست از طلب نخواهد داشت پس باتفاق فرستادهای
مامون از راه بصره و اهواز و فارس متوجه مرو شدند و چون بمرو رسیدند
مامون اصناف تعظیم و تبجیل بجا آورده بعد از خواص خود را بخدمت حضرت
امام فرستاد و پیغام داد که میخواهم که امر خلافت را بشما که مستحق آنید بسپارم پس
آنحضرت امتناع نمودند و در آن باب مبالغه بسیار فرمودند و تا دو ماه این گفت
و شنید ممتد گردید آنگاه مامون آنحضرت را در خلوت نزد خود طلبید و بعد
از تقدیم بعضی سخنان که مشعر بتخویف و تهدید بود با او گفت که چون در امتناع
از تقلد خلافت مبالغه و الحاح بسیار کردی ترا معذور داشتم اما طوعا و کرها
ترا ولایت عهد از من قبول باید کرد و آنحضرت درین مرتبه نیز طلب عفو نمودند
و مفید نیامد پس آنحضرت بنابر اضطرار ولایت عهد او را قبول نمود بشرط آنکه او را
در ایام خلافت مامون تکلیف نکنند باقامت امر و نهی و قضا و عزل و نصب حکام
و تغییر اموری که از صدر خلافت و ابتدای امت تا آن زمان استمرار یافته بود و
مامون آن شروط را از آنحضرت قبول نموده امر فرمود تا اولاد عباس و سرداران
لشکر او با آنحضرت بیعت نمایند و بسیاری از ایشان برین معنی اقدام نمی نمودند
پس مامون در خزانه بگشاد و مال بسیار باولاد عباس و سرداران لشکر بداد تا راضی
شدند و بیعت با آنحضرت نمودند و دو سه کس که از آن بیعت تخلف نمودند مامون
ایشان را محبوس ساخت و بعد از آن تمام بیعت امر فرمود تا تمام سپاه لباس سیاه که شعار

عباسیان

عباسیان بود از خود دور کردند و لباس سبز پوشیدند و مضمون ولایت عهد آنحضرت را
نوشته باطراف ممالک خود فرستادند و در دراهم و دنانیر بنام نامی حضرت امام رضا
زدند و در منابر خطبه باسم سامی او خواندند و چون روز عید نزدیک شد مامون
بحضرت امام پیغام فرستاد که شما فردا بعیدگاه باید رفت و در نماز عید امامت مردم
بجا آورد و خطبه خواند پس آنحضرت جواب فرستاد که من با شما در وقت قبول ولایت
عهد شرطی چند کرده بودم که عدم تکلیف باقامت امثال این امور از آنجمله است والحال نیز
ملتمس چنانست که مرا از اقامت این امور عفو فرمایند پس مامون پیغام فرستاد که امامت
نماز داخل امر و نهی نیست و مع هذا غرض آنست که در ایام حیات من مردم ترا بشناسند
و فضایل و کمالات تو بر مردم ظاهر شود و چند مرتبه رسل و رسایل در میان ایشان
دایر شد تا چون الحاح مامون از حد گذشت آنحضرت با او اعلام نمودند که اگر مرا
ازین امر عفو نمائی بر من خوشتر است و اگر عفو نمیکنی پس رخصت بده که بدستوری
که جد من پیغمبر صلوات الله علیه متوجه نماز عید میشده اند متوجه شوم مامون جواب
فرستاد که بهر طریق که خاطر شما خواهد متوجه نماز شوید آنگاه مامون امر کرد تا وقت
صبح جمیع لشکریان و سرداران ایشان بر در خانهٔ آنحضرت حاضر شوند و خواص
و عام شهر مرو در راهها و کوچها و پشت بامها ایستادند و زنان و کودکان منتظر
ایستادند و چون طلوع آفتاب شد آنحضرت غسل نمودند و جامه پوشیدند
و عمامهٔ سفید بر سر بستند و یک طرف او را بر سینهٔ سکینه فرو گذاشتند
و طرف دیگر را در میان دو کتف مبارک خود آویختند و استعمال بوی خوش کردند و
عصا بدست مبارک گرفتند و بموالی و اصحاب خود امر فرمودند که بدستور آنحضرت
عمل نموده حاضر شوند آنگاه آنحضرت پای مبارک برهنه ساخته با سراویل که تا
نصف ساق بود و جامهای دامن بالا کشیده از اندرون خانه بساحت همان خانه
آمدند و سر بجانب آسمان برداشته تکبیر گفتند ~~و موالی آنحضرت نیز تکبیر~~
~~گفتند~~ و موالی آنحضرت نیز تکبیر بجا آوردند پس از آنجا تا آخر در خانه خود که
امرا و سلاطین بر حوالی درگاه آن مجتمع شده بر اسبان خود سواره ایستاده منتظر
مقدم شریف آنحضرت بودند حرکت فرمودند و چون نظر جماعت بر حضرت امام

افتاد همه یکبار خود را از اسبان بزیر انداختند و اکثر مردم از غایت اضطراب
و شوق بند نعلین و موزه خود را بکارد و خنجر قطع نموده دور کردند و بموافقت
آنحضرت پا برهنه براه افتادند طوسی گوید که چون در هر مرتبه آنحضرت
تکبیر گفتند در خیال مردم چنان نمود که آسمان و زمین و در و دیوار همه با آنحضرت
تکبیر او میگویند و با او در ذکر موافقت میجویند و اهل مرو بگریه و فریاد در
آمدند و بعضی صورت حال را بمامون رسانیدند و فضل بن سهل در این وقت
بمامون گفت که اگر حضرت امام رضا باین طریق بمصلی خواهد رسید تمام مردم فریفته
او خواهند شد و ما در معرض خطر خواهیم بود و می ترسیم که مبادا خون ما بریزند
آنگاه مامون ازین معنی اندیشه نموده فی الحال مصحوب یکی از خواص خود بحضرت
امام پیغام داد که ما از روی اینکه ترا بامر نماز عید تکلیف نمودیم و تعب و مشقت
فرمودیم و ما نمیخواهیم که تو آزار یابی و این همه راه پیاده و پا برهنه بشتابی باید
که بمنزل خود رجوع کنی تا دیگری امامت نماز عید نماید پس آنحضرت موزه های
خود را طلبیده بر پا کشیدند و سوار شدند و چندان هرج و مرج در میان مردم
ظاهر شد که امر نماز عید در آن روز منتظم نگردید در بعضی از تواریخ بنظر رسید
که چون خبر ولایت عهد حضرت امام رضا عم ببغداد رسید عباسیان ازین
اندوهناک شدند و بهم بر آمدند و بر خلع مامون اتفاق کردند و بر عم مامون
ابراهیم بن مهدی بیعت کردند و از بیم فضل کسی این حال را بمامون نیارست گفتن
روزی حضرت امام عم بنزدیک مامون رفت و گفت مردم بغداد بهم بر آمدند
و بسبب تفویض ولی عهدی بمن ترا از خلافت خلع کردند و بیعت بعم تو نموده اند
مامون متحیر گردید حضرت امام علیه السلام فرمودند که مردم بسبب من و فضل بن
سهل با تو دل بد کردند ما هر دو را از خود دور کن تا این فتنه بنشیند مامون
بعد از اندک مدتی جماعتی را بر گماشت تا فضل بن سهل را در گرمابه بکشتند و
حضرت امام علیه السلام را زهر داد آنگاه بتعجیل ببغداد آمد و ابراهیم بن مهدی
بگریخت و زینب دختر سلیمان بن علی بن عبدالله عباس که بزرگ بنات بود و فصیحه و عباسیان
اورا احترام تمام میکردند پیش مامون آمد و گفت ترا چه باعث شد که خلافت از

خاندان

خاندان خود بخاندان علی عم نقل کنی گفت ای عمه امیر المومنین علی عم چون خلیفه شد
با آل عباس شفقتها نمود و هر یکی را بعملی جلیل و شغلی خطیر تربیت کرد عبدالله عباس را
ببصره فرستاد و عبیدالله را بیمن و قثم را بسمرقند و از آل عباس هیچکس آن نیکویی را
مکافات نکرد من خواستم که با ایشان نیکویی کنم گفت تا تو در کار باشی بهتر ازین نکنی که
کردی و بالجمله اکثر علمای شیعه مانند شیخ ابن بابویه و شیخ مفید رحمهما الله بر آنند
که مامون حضرت امام رضا را عم زهر داد چنانچه سابقا ایراد افتاد اما صاحب
کتاب کشف الغمه روایت نموده که سید فاضل نحریر رضی الدین علی بن طاووس قدس سره
که در فن اخبار و آثار محقق عالیشان بوده مخالف ایشان است و اعتقاد نداشته که
مامون بر خوردن حضرت امام اقدام نموده باشد و گفته که آنچه از آثار مهربانی و
التیام مامون با حضرت امام و اختیار او از میان تمام اقوام و مقابله تراع و ابرام عباسیان
بر تسلیم انتم نطف السکاری فی رحم القیان و ما شبه آن و اظهار فضل و شرف آنحضرت
در مجالس و محافل واقع شد با وجود فرایض و نوافل از اقوی دلایل است بر آنکه مامون بقتل
آنحضرت مایل نبوده و بآن حکم نفرموده و از مؤیدات کلام ابن طاووس آنست که در کتاب
عیون الرضا روایت نموده از تمیم بن عبدالله قرشی که گفت خبر داد مرا پدرم از احمد بن
علی انصاری که او گفت پرسیدم از ابو الصلت هروی که چگونه دل مامون مایل شد
بقتل حضرت امام رضا علیه السلام با آن همه اکرام و محبت و ولایت عهد که در باره او
ظاهر میساخت گفت مامون آنچه از اکرام و محبت و ولی عهد ساختن آنحضرت ظاهر
میساخت جهت آن بود که بمردم ظاهر سازد که او راغب دنیاست و اعتقاد مردم را در
شان او فاسد سازد و وقع او در خاطر ایشان نماند پس چون دید که آنحضرت از آن
محبت و اکرام و ولایت عهد از جای در نمی آید بلکه موجب زیادتی اعتقاد مردم بفضل
آنحضرت میشود حکم کرد تا علمای اطراف را آوردند و با او در بحث انداخت تا شاید
در مناظره یکی از ایشان ملزم و عاجز و منقطع گردد و محل و منزلت او نزد علما پست گردد
و نقص و جهل و عجز او در میان عامه مشهور شود و در این حیله نیز مقصود او حاصل
نشد بلکه هیچکس از مخالفان او از علمای اسلام و یهود و نصاری و صابیه و مجوس
و براهمه و ملاحده و دهریه با آنحضرت مناظره نمود که از او عاجز و ملزم نشد و حجه

بر و تمام شد و چون مردم ظهور معجزه و غلبهٔ او را بر جماعت مشاهده مینمودند باهم ذکر
میکنند که واقعه که اولی است بخلافت از مامون و خواص مامون مخفیان مردم را در شان حضرت
امام او معرها بنند و او را زان در خشم و غضب میشد و حسد او بحضرت امام زیاده میگردید
و مع هذا در اکثر احوال آنحضرت طریقهٔ محبت با مامون و محبان او و نیز دوستان او نیز باعث
زیادتی عداوت او میشد لیکن بنابر مصلحت اظهار آن نمیکرد و آخر چون او را حیله در اسقاط
محل و منزلت آنحضرت از قلوب مردم نماند چاره در دفع آن امام امم در شهادت او بسم دید و از
مؤیدات کلام ابن طاوس آنست که صاحب کشف الغمه روایت نموده که محمد بن امام جعفر صادق
علیه السلام در سالی بود و غنه در مکه بر مامون خروج کرده بود و مدینه و حجاز و دیگر بر و جمع شد
و مامون عیسی جلودی را که از امرای او بود بر سر او فرستاد تا جمعیت محمد منکسر ساخت
و او را گرفته بمامون فرستاد و چون محمد بیامد مامون او را اکرام نمود و در مجلس
نزدیک خود جای داد و جوایز و عطا باو فرستاد و هرگاه محمد قصد مجلس مامون میکرد
با گروهی انبوه از بنی اعمام خود سوار شده میرفت و با او اظهار تکبر مینمود و تجنبی

و مامون تحمل مینمود هر

زید بن موسی الکاظم علیه السلام که بزید النار مشهور است در بصره بر مامون خروج
کرد و مردم را بخلافت خود دعوت کرد و خانهٔ بسیار از بصره بسوخت و غارت کرد و چون
مامون بر وی ظفر یافت و او را گرفته پیش مامون بردند تقصیر او را عفو نمود و
با او احسان کرد پس هرگاه مامون با محمد و زید که بر وی خروج کردند و دعوی خلافت
مینمودند و انواع خرابی و فساد در بلاد او کردند عفو و احسان نماید چه گنجایش
دارد که با حضرت امام رضا ع که اصلا تقصیری از وی ظاهر نشده بود و مامون یقین
میدانست که آنحضرت داعیهٔ خروج بر وی ندارد و بقبول ولایت عهد از وی نیز توقع
نمیکارد غدر و قتل را بر وی جایز شمارد با آنکه از آنحضرت بمامون مددهای کلی
میرسید و از ورطهای شدید خلاصی میدید مانند آنکه چون اهل سرو بر مامون هجوم
نمودند و هیزم و آتش جمع کردند که خانهٔ او را بسوزانند و مامون بجناب آنحضرت
پناه برد بشفاعت او خلاصی یافت و مانند آنکه چون آنحضرت بالهام ربانی دانست
که جمعی از اعادی قصد آن دارند که مامون و فضل وزیر او را در حمام بقتل رسانند
هر دو را از دخول حمام منع فرمود و مامون بواسطهٔ متابعت آنحضرت سالم

ماند

ماند و فضل بسبب مخالفت نقل مع رسید والله اعلم بحقایق الامور **استدراک و تنبیه**
یافعی شافعی در ترجمهٔ یحیی بن اکثم قاضی از محمد بن منصور روایت نموده که گفت در راه
شام با مامون بودیم در آن اثنا امر فرمود که ندا کردند بتحلیل نکاح متعه و چون یحیی بن
اکثم آن مضمون را شنید مرا و ابی العینا را گفت که صباح بگاه نزد مامون بروید و اگر
راه سخن پیدا شود در باب تحریم متعه با او سخن بگوئید و الا خاموش باشید تا من بیایم
محمد بن منصور گوید که صباح باتفاق ابو العینا بخدمت مامون رفتیم و دیدیم که او مسواک
میکند و از روی خشم و غضب میگوید متعتان کانتا علی عهد رسول الله و علی عهد ابی بکر
و انا انهی عنهما کیستی تو ای جعل تا نهی کنی از چیزی که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه
بآن امر کرده است آنگاه ابو العینا بسوی من اشارت کرد که هرگاه او چنین سخن در باب
عمر بن الخطاب میگوید چگونه با او سخن در باب تحریم متعه توان گفت پس ساکت شدیم
تا یحیی بن اکثم آمد و بنشست و ما نیز نشستیم مامون یحیی را گفت که چرا متغیر میبینم
گفت مرا غمی است بسبب آنچه در اسلام حادث شده مامون گفت چه چیز در اسلام
حادث شده گفت آنکه شما امر بندا در تحلیل زنا کرده اید مامون گفت من ندا
بتحلیل زنا فرموده ام گفت بلی متعه زنا است مامون گفت از کجا میگوئی این را
گفت از کتاب خدا و حدیث پیغمبر او زیرا که خدای تعالی فرموده که قد افلح المؤمنون
تا آنجا که فرموده والذین هم لفروجهم حافظون الا علی ازواجهم او ما ملکت ایمانهم فانهم
غیر ملومین فمن ابتغی وراء ذلک فاولئک هم العادون یا امیر المومنین زوجهٔ
متعه ملک یمین است مامون گفت نه یحیی گفت پس زوجه ایست که عند الله میراث
میبرد و میراث میگذارد و فرزند باو ملحق میشود و جمیع شرایط زوجیت در او پیدا
میشود مامون گفت نه یحیی گفت پس هر کس که از زوجهٔ جامع شرایط و ملک یمین
بمتعه تجاوز کند در زمرهٔ عادون معدود خواهد بود و آنچه زهری از عبد الله
و حسن پسران محمد بن حنفیه از پدر خود از جد خود علی بن ابی طالب روایت میکند
که گفت حضرت پیغمبر مرا امر کرد که ندا کنم بنهی از متعه و تحریم آن بعد از آنکه امر بتحلیل
آن نموده بود پس مامون بجانب ما التفات نمود و گفت این حدیث را شما از زهری
شنیده اید گفتیم بلی یا امیر المومنین روایت آن کرده اند جماعتی که از ایشان است

مالك بن انس آنگاه مامون استغفار کرد و امر بتحریم متعه نمود اینست ترجمهٔ
کلام یافعی در تاریخ او و بر واقفان مواقف تدقیق و ناظران مناظر تحقیق پوشیده نیست
که اکثر مقدماتی که تقریر نموده ممنوع و استدلالات و بیاناتی که بآن متمسك
شده مقدوح و مدفوعست و ظاهرست که ظاهر آیات منقوله ظاهرست
در خلاف آنچه تقریر نموده الا بتکلفات ظاهره و بر هر که اندك اطلاعی بر فضیلت
و فهم مامون دارد یا بر شمهٔ از اوصاف کمال او که سابقا از تاریخ ابن کثیر نقل
نظر تامل کرده یقینست که کمال قناعت و رکون او بآن مقدمات سست
ثبوتی ندارد و باور نمیکند که مامون با وجود مهارت در سایر فنون و تحقیق
مسئلهٔ متعه از علمای شیعه بدلایل گوناگون و مبالغهٔ او در استحلال آن بمجرد
استماع آن سخنان سست ثبوت یحیی بن اکثم دون که بغایت مخنث مطعون
بوده زبان پشیمانی باستغفار از آن کشاید و حقیقه مشهور خود کشاید آری
میتواند بود که بسبب مصلحتی ملکی مانند تالیف قلوب اهل سنت از گفته پشیمان
شده باشد چنانکه در احوال معتضد نظیر آن خواهد آمد و اگرچه موارد ایراد
در کلامی که منقول گشته از حد عد بیرونست اما چون دام تضلیل و غرور
بسیاری از جمهور ما شد یافعی گردیده جهت تنبیه ناظران بعضی از آن را در
سلك بیان منتظم ساخته میگوییم که نزاعی نیست در میان اهل اسلام در
مشروعیت متعه در صدر اسلام و نزاع در نسخ و عدم نسخ آنست سنی
میگوید که متعه در صدر اسلام مشروع بود اما بعد از آن منسوخ شد و سند
ایشان آنست که عمر در ایام خلافت خود بر بالای منبر رفت و گفت متعتان
کانتا علی عهد رسول الله الحدیث یعنی دو متعه است که در عهد حضرت رسول
علیه الصلوة و السلام حلال و مشروع بود و مردم آنها را بجا می آوردند بحکم
خدا و رسول اما من درین زمان آنها را حرام میکردانم و منع میکنم مردم را
از آنها و عقاب و ایذا میکنم هر که آنها را ارتکاب کند یکی متعه زنانست
و دوم متعه حج و حاصل سند ایشان آنست که عمر از حضرت رسالت شنیده
که متعه منسوخ شده و بنابران بر بالای منبر آن سخنان گفت و اگر از حضرت

پیغمبر در نسخ متعه چیزی نمی شنید آن سخنان نمیگفت و شیعه میگویند مشروعیت
نکاح متعه و باقی و مستمر است چنانکه در صدر اسلام بود و اصلا منسوخ نشد
و عمر هیچکس از حضرت رسالت پناه در باب نسخ متعه چیزی نشنید و آنچه عمر بر بالای
منبر گفت از پیش خود گفته چنانکه صریح عبارت او بران دلالت دارد و اگر حضرت
پیغمبر صلوات الله علیه و آله در وقتی از اوقات نهی از آن کرده بودی اسناد آن
بآنحضرت اولی و ادخل در زجر و منع خواستی بود و حال آنکه او اسناد نهی و منع
بخود کرد و ایضا اگر در باب نسخ متعه از حضرت پیغمبر چیزی می شنید پیش از زمان
خلافت خود اظهار آن میکرد چنانکه در زمان خود کرد و حال آنکه او نه در زمان
پیغمبر صلوات الله علیه و نه در زمان خلافت ابو بکر چیزی از آن مقوله نگفت و ساکت
بود و پیش از آنکه او منع کند و آن سخنان گوید متعه در میان مسلمانان معمول بود
و کسی از آن منع نمیکرد پس چون عمر آن سخنان را در زمان خلافت خود بآن چنان
عبارت ادا کرد و در زمان پیغمبر صلوات الله علیه و در زمان خلافت ابو بکر نگفت
معلوم شد که از حضرت پیغمبر صلوات الله علیه چیزی نشنیده بود بلکه از پیش خود
گفت و لهذا چنانکه در کتب حدیث و سیر اهل سنت نیز مسطورست عبد الله بن
عباس و عبد الله بن مسعود و جابر بن عبد الله و ابو سعید خدری و سلمة بن اکوع
و مغیرة بن شعبه و اسماء بنت ابی بکر و جمعی دیگر از فضلای صحابه و تابعین بسخن
عمر التفات نکردند و باباحهٔ متعه فتوی میدادند و بران عمل میکردند و میگفتند
که چیزی که از حضرت پیغمبر صلعم شنیده ایم آن بود که متعه را حلال کرد ما بقول عمر
از آن باز نمیگردیم و بدین اعتقاد و عمل بودند تا از دنیا رفتند و ثعلبی در تفسیر
خود روایت کرده از راویان طریق خود که آیه فما استمتعتم به منهن در مصحف ابن
عباس چنین بود که فما استمتعتم به منهن الی اجل مسمی و ایضا لفظ شرعی را حمل بر حقیقت
شرعیه باید کرد چنانچه در اصول فقه مقرر شده و خلافی نیست در آنکه نکاح مشروع
باجل و مهر را متعه میگویند و فاعل از استمتاع میگویند چنانکه کلام جوهری
در صحاح اللغة و عبارة صدر الشریعة در اول کتاب مختصر وقایه بران دلالت دارد
و حمل بر نکاح دوام مجوزا یا اشتراکا خلاف اصلست و بر تقدیر اشتراك افاده یکی

از ارشاد على التعيين نخواهد كرد و ايضا ثعلبى در تفسير خود و غير او در غير آن
روايت كرده اند از حضرت امير المومنين على عم كه فرموده اند لولا نهى عمر المتعة
ما زنى الا شقى يعنى اگر نهى نمى كرد عمر متعه را هرگز زنا واقع نمى شد مگر از بدبختى
آمديم بر سر آيه كريمه كه يحيى بن اكثم باين استدلال نموده پس اولا بدانكه اين يحيى
همان يحيى فقيه جاهل بى دين است كه يافعى در تاريخ خود گفته كه او به تهمات يعنى
بافعال قبيح منسوب بود و در احوال سنه تسع ومايتين و ثلاث گفته كه او را از قضا
عزل نمودند و مصادره و مواخذه بهزار دينار كردند و در تذكره عبد الله بن معتز
اين هجو او مذكورست شعر قاض يرى الحد فى الزناء * ولا يرى على من يلوط من باس
قاضينا يرتشى و حاكمنا يلوط * والراس شر ما راس * لا احسب الجور ينقضى و على
الامة وال من آل عباس * پس ميگوييم كه آيه اصلا دلالت بر مدعاى آن جاهل بى دين
ندارد زيراكه متعه در زوجه داخل است و انتفاى بعضى از احكام مانند ارث
نزد بعضى و قسمت تقاضاى خروج او از مسماى زوجه نميكند نه لغة و نه شرعا
چنانكه در دايمات مانند قاتله و كتابيه و ناشزه و مانند آن تقاضاى خروج
از مسماى زوجه نميكند و مويد اينست آنكه در كشاف گفته فان قلت هل فيه دليل
على تحريم المتعة قلت لا لان المنكوحة نكاح المتعة من جملة الازواج اذا صح النكاح
انتهى و بالجمله آن احكام نه از جمله لوازم زوجه است من حيث انها زوجة بلكه تابع
صفاتى است كه زايد اند بر زوجيه چون عدم مضرة بزوج و عدم اختلاف دين
و عدم مخالفت حكم شوهر و لهذا قاتله و كتابيه و ناشزه و مانند ايشان ميراث
نمى برند و اما حديث نهى كه يحيى از زهرى نقل كرده با آنكه علماى شيعه صحت آن را منع
ميدانند و زهرى را بكذب و حسن بن محمد را به آراى قبيحه مانند ارجا معروف
ميدانند معارض است باحاديث ديگر كه مخالف مضمون آن روايت نموده زيراكه ترمذى
روايت نموده در صحيح خود از ابن عمر كه مردى شامى از متعه نسا از او سوال نمود ابن عمر
گفت حلال است شامى گفت پدر تو از آن نهى كرده ابن عمر گفت اگر پدر من از آن نهى
كرده باشد و پيغمبر بآن عمل كرده باشد ترك سنت او خواهم كرد و عمل بقول پدر خود
خواهم نمود و حميدى در جمع بين الصحيحين در مسند عبد الله بن عباس ذكر نموده

كه قال

كه قال قال ابو نضرة كان ابن عباس يامر بالمتعة و ابن الزبير ينهى عنها الحديث و در حديث
سبرة بن معبد الجهنى از ابن شهاب نقل كرده كه قال اخبرنى عروة بن الزبير ان عبد الله
ابن الزبير قام بمكة فقال ان ناسا اعمى الله قلوبهم كما اعمى ابصارهم يفتون بالمتعة
تعرض برجل فناداه فقال انك لجلف جاف ولعمرى لقد كانت المتعة تفعل فى عهد
امام المتقين يريد رسول الله صلوات الله عليه فقال له ابن الزبير فجرب بنفسك
فوالله ان فعلتها لارجمنك باحجارك و مخفى نخواهد بود كه مراد او برجل عبد الله عباس
كه در آخر عمر نابينا شده بود و در بعضى از تواريخ مسطورست كه چون عبد الله زبير آن
سخنان كنايه آميز گفت ابن عباس در مقام جواب شد و گفت اما العمى فان الله عز وجل
يقول فانها لا تعمى الابصار ولكن تعمى القلوب التى فى الصدور و اما المتعة فسل
امك عن بردى عوسجة و چون ابن زبير نزد مادر خود رفت و از بردى عوسجه
سوال نمود مادرش خجل شده گفت نه من ترا از معارضه ابن عباس و بنى هاشم نهى
كرده ام و گفته ام كه ايشان جوابهاى حاضر گلوگير دارند پس عبد الله از مادر عذر
خواهى مخالفت نهى او نموده آن جواب در گلوى با غيض ماند و اما آنكه محمد بن منصور
از مالك بن انس روايت نموده معارض است بآنكه شارح مقاصد و صاحب كتاب هدايه
فقه حنفى و مولف سير العباد نقل كرده اند كه مذهب مالك تحليل متعه است
و تفصيل و تحقيق اين مسئله موكول بكتب مبسوط شيعه اماميه است **ازاحة
وهم و اثارة فهم** تقرير وهم آنست كه بعضى از ناصبيان كج فهم در بعضى از مولفات
بى مغز خود ايراد نموده و گفته كه امام رضا قبول ولايت عهد كرد از مامون و در عهد
نامه كه بخط مامون و خط رضاست مامون را امير المومنين نوشته و گفته رضى الله
عنك و نفسى فداك و جعلنى وقايتك من كل سوء و ادرار عطايا و ارزاق ميكرد
چنانچه پدران او نيز از خلفاى ثلث و بنى اميه و بنى العباس بر اين منوال بود پس
اگر خلافت و امامت ايشان را بود چرا اين همه مداهنه و تنزل و تجامل با ظالمان
مينمودند و بخلافت ايشان اقرار ميكردند و امير المومنين مينوشتند بلكه مى بايست
گفت كه خلافت حق ماست و بيعت نكردندى و ولايت عهد قبول نمودندى و اگر ايشان
بكشتندى شهيد بودندى مانند زكريا كه در درخت بريدند و جرجيس كه بدان

زاری عذاب کردند و بعضی که بدان خواری کشتند و هیچکس از ایشان حق را نپوشانید شد
و بعضی از اهل عُمُّم و الجمله صاحب سهم دارانا له آن وهم فرموده اند که استبعاد
معاد او تنزید ایشان از سلطان زمان معارضاست به سنت الهی و تاخیر
اهلاک فرعون و نمرود و امثال ایشان که سالها دعوی خدایی نمودند و پیغمبران
و اولیای او را ایذا و اهانت کردند و همچنین معارضاست بحال پیغمبران او که
مجامله و رفق و نرمی با اشرار نمودند و توقف در مجاهده فراعنه و کفار نمودند
و از خوف فرار نموده در مطاوی قری و بطون غار مختفی گردیدند و از کلمات
سابقه ظاهر شد که حضرت امام رضا علیه السلام قبول ولایت عهد مامون
بعد از اکراه و اجبار نمود و آن خود اسهل است از آنکه یوسف پیغمبر ولایت عهد
از عزیز مصر که کافری بود طلب نمود و مع هذا مامون دران مقام انواع تعظیم و
تکریم در حق امام رضا ظاهر ساخت و باحقیت و اولویت او از خود در امامت
اعتراف نمود پس اگر آنحضرت نیز با او تواضع کند تا بحدی که خود در سد از عقل و
عرف دور نباشد و از بزرگی و فضل او بدیع نتواند بود و بالجمله اگر رضا علیه السلام
بطریق تواضع و کرم در مقابل تعظیم و تکریم مامون آن کلمات گفته باشد نه نقصان
مرتبه رضا باشد و نه زیادتی درجه مامون و همچنین اگر صادق علیه السلام با شخصی که
چندین هزار سید فاطمی را زنده در دیوار گرفته باشد و با ابوحنیفه که امام اعظم
خوارج سنیاست آنچه او میدانما از ضرب و قتل بجا آورده باشد بحسب نرم از روی
مصلحت گوید همانا تشبه بموسی و هرون جسته باشد در مجامله و نرمی با ایشان
با فرعون و اقتدا بقول خدای تعالی کرده باشد که و قولا له قولا لینا بلکه موسی ع
در مقامی که فرعون عتاب و خطاب او به مضمون و فعلت فعلتک التی فعلت و انت من
الکافرین مینمود او از روی تنزل و نرمی گفت فعلتها اذا و انا من الضالین که مرا
چنین و من از جمله گمراهانم و این جواب بمراتب زبون تر و نرم تر است از آنچه
از صادق علیه السلام در جواب منصور دوانقی یا هرون بخواجه سنی رسیده
و نعوذ بالله اگر صادق علیه السلام ماستبای گفته بودی که خواجه سنی مدبر از دست او
کردی و غوغاها بر سر شیعیان آوردی و آنکه آنحضرت او را امیر المؤمنین

خوانده است موجب نقصان درجه او نیست چه حق سبحانه باری تعالی در قرآن مجید
بتان را خدا خوانده چنانکه در اول سوره قد افلح گفت یجعلون مع الله الها
آخر و همچنین در حکایت حضرت ابراهیم علیه السلام گفت فراغ الی آلهتهم اگر خدا را
روا باشد که بتان را الله خواند رضا را روا باشد که مامون را امیر المومنین خواند و
نقصان امامت او نباشد و امیر المومنین آن باشد که باشد نه آنکه خواستند چنانکه
خدا آن باشد نه آنکه خواستندش و مؤلف را جوابی دیگر از این شبهه در خلال
احوال هشام بن الحکم سبق ذکر یافته بیاد آورند که خالی از لطفی نیست و اما آنکه
گفته است که بایست انکار کند بر ایشان اگر کشته شوند شهید باشند چون زکریا
و جرجیس و یحیی عجبست که این ناصبی اظهار اطلاع بر تاریخ و اخبار انبیای سابقه
میکند و این قصه نشنیده است که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در روز بدر که
سیصد و سیزده نفر از مسلمانان همراه داشت و اکثر پیاده و بی سلاح بودند
با کفار بسیار مقاتله و کارزار نمود و در عام حدیبیه که با آنحضرت سه هزار و
ششصد مرد آراسته از مسلمانان همراه بود چون سهیل بن عمرو و سایر مشرکان
راه بر آنحضرت گرفتند و او را از دخول مکه مانع آمدند و نگذاشتند که عمره خود را
تمام کند با ایشان جنگ نکرد و راضی بصلح شد و در آن صلح آنچه از او خواستند قبول
کرد با آنکه در قبول بعضی از آن مشقت عظیم و مخالفت ظاهر شرع کریم بود مانند
آنکه ثلث حاصل مدینه را بمشرکان دهد و هر که بجهت اسلام پیش آنحضرت آید او را
تسلیم ایشان نماید و آخر چون خواستند که صلح نامه نویسند و حضرت رسول
صلوات الله علیه بجانب امیر علیه السلام اشارت فرمود که صلح نامه نویسد و
حضرت امیر علیه السلام نوشت که بسم الله الرحمن الرحیم هذا ما صالح علیه محمد رسول الله
سهیل بن عمرو گفت بدین راضی نیستیم و اگر ما اقرار بخدای رحمن رحیم و اعتراف
رسالت تو کنیم هر آینه دین ترا قبول کرده باشیم و ما را با تو خلافی نماند باید که بجای
آن بنویسند که باسمك اللهم هذا ما صالح علیه محمد بن عبدالله حضرت رسالت بنا
بر مصلحت وقت فرمودند که یا علی آن را بستر و این را بنویس که او میگوید امیر المومنین
از ستردن آن شرم نموده توقف فرمود تا رسول خود آن را بسترد و آنچه مطلوب

سهل بود نوشتند پس بوفق قول خواجه ناصبی می بایست که رسول صلوات الله
علیه با آن قوة و شوکت که در آن روز داشت و مانند علی شجاعی با او همراه بود
از کفار مکه تنزل نمودی و متصدی حرب ایشان شده مظفر و منصور به مکه
توجه فرمودی و نام خدا از خدا محو نکردی و نام خود از رسالت نستردی تا اگر
کشته شدی شهید بودی و تشبه بزکریا و جرجیس و یحیی نمودی و تامل
نماید در قیاس این قصه با واقعه امام رضا علیه السلام و انصاف دهد که
امیر المومنین خواندن مامون سهل تر است یا نام خدا و رسول دور نمودن
پس اگر رسول را علیه السلام روا است که بنابر مصلحتی در صلح کافران نام خدا
از خدا محو کند و نام رسالت از خود دور نماید رضا را روا باشد که در عهد مامون
او را امیر المومنین خواند و نویسد و هیچ نقصانی نباشد اگر آن تنزل و تقیه
و مداهنه است این نیز تنزل و تقیه و مداهنه است اگر آن مصلحت بود این
این نیز مصلحت است و انجا منع اخذا باشد نه ثنا و مصطفی رسول بر حق باشد
نه ایشان و امیر المومنین رضا باشد نه دیگران و عجب تر اینست که اگر یکی از این ائمه
یا بعضی از اولاد و اصحاب خود در کربلا کشته آید و درجه شهادت یابد خواجه سنی
گوید که تبری کرد و خود را در تهلکه انداخت و او را با قتل جرجیس و یحیی قیاس کند
و امر بقتل را شاب نایب داند و قاتل را مسلمان خواند و اگر دیگری از ایشان چون
رضا علیه السلام بجهت مصلحت امت و رعیت و مانند آن با دشمنی مدارا و مصالحه
کند بمداهنه و بی حمیتی و نا اهلی منسوب سازد آخر ایشان را از دست توجه باید کرد
اگر کور نه بیا و ببین که حسین علیه السلام آن کرد که جرجیس و یحیی و زکریا علیهم السلام
کردند و حسن بن علی و صادق و کاظم و رضا همان کردند که لوط و شعیب و انبیا
قایم علیه السلام آن میکند که مصطفی صلوات الله علیه کرد در غار و یونس علیه السلام
در بحار و همه اقتدا با انبیا کردند و حق ایشان بود و رضا علیه السلام با آن مصالحه
و مجامله سلامت یافت تا حجة بلیغ تر باشد و اما آنکه گفته که از بنی امیه و بنی
العباس عطایا و ارزاق میگرفتند جواب آنست که ایشان را عطایا و ارزاق میدادند
بلکه حق ایشان بود که دیگران بغصب گرفته بودند و بهر طریق که ممکن باشد ایشان را

در کتابت از خدا و رسول

انکه آن جایز و در آن نقصان عصمت و امامت نباشد و الحمد لله رب العالمین

هارون بن المعتصم لقبش واثق مردی مردانه بود و در ایام خلافت خود
با آل علی علیه السلام نیکویی بسیار کرد بخلاف پدر او متوکل که بمقتضای کلام
معجز نظام یخرج المیت من الحی ناصبی و معلن عداوة اهل البیت بود و ابن کثیر
شامی در تاریخ خود گفته که واثق آن قدر احسان با آل ابی طالب نمود که در وقت مردن
او هیچکس از ایشان نمانده بود که فقیر باشد و چون موت او نزدیک شد فرمود تا
فراش را از زیر پای او برداشتند آنگاه روی خود را بر زمین نهاد و گفت یا من لا یزول
ملکه ارحم من یزول ملکه **احمد بن الموفق** کنیت او ابو العباس و لقب معتضد
بغایت زیرک و فاضل بود چون نوبت باو رسید عالم را روی در خرابی نهاده و ثغور
مهمل مانده و خزاین خالی شده دید لاجرم سعیها نمود تا ثغور محکم شد و طمع لشکر
از رعیت منقطع کرد و دست طامعان و متمردان از رعیت و مظلومان کوتاه کرد
و با آل علی علیه السلام نیکو بود و خواست تا بر منابر لعن معویه کنند و صحیفه که مخبر
از مناقب اهل بیت علیهم السلام و مثالب اعدای ایشان بخوانند میسر نشد بنا بر هجوم
اهل خلاف باجرای آن حق توفیق نیافت و آن معنی در خاطر او گره شده در سنه
تسع و ثمانین و مایتین وفات یافت در تاریخ یافعی مذکور است که قاضی یوسف بن یعقوب
بمعتضد گفت که میترسم که تو در سماع ابن جحفه فتنه برپا شود معتضد گفت اگر عامه
حرکت کنند شمشیر در ایشان خواهم نهاد یوسف گفت آنگاه با علویه که از هر ناحیه
بتو خروج کنند چه خواهی کرد بنا برین معتضد در آن باب توقف نمود **احمد بن
المستکفی** کنیت او نیز ابو العباس بود و لقب او ناصر و او از افاضل خلفا بود
و خاطری وقاد داشت و در علوم متبحر بود و در شجاعت یگانه روزگار بود و تشیع او
شایع و احکام ائمه اهل البیت را چون عم خود معتضد طایع بود مبارک بن اسمعیل
ابن احمد عباسی بغدادی متطبب معروف بابن الکنیمه در کتاب نوادر و اشعار ملوک
آورده که بعضی از معاصران ناصر بر او طعنه زدند که شیعی است و او در جواب این ابیات
گفت شعر زعموا انتی احب علیا ٭ صدقوا کلهم لدی علی ٭ کل من صاحب النبی و لو طرفة
عین فحقه مرعی ٭ فلقد قل عقل کل غبی ٭ هو عن شیعة النبی بری ٭ و ایضا

حکایت کرده که ابن عبید الله که نقیب طالبیان بود در مدینه موصل کتابتی نوشت
بناصر ومضمون آن اینکه بما خبر رسیده که عدول نموده از مذهب تشیع بمذهب
تسنن اگر نموده راست باشد توقع چنانست که سبب آنرا اعلام فرماید چون نوشته
سید مذکور بناصر رسید در جواب او این ابیات گفته فرستاد **شعر**
یمینا بقوم اوضحوا منهج الهدی ٭ وصاموا وصلّوا والانام نیام ٭ اصابهم نوحا ونوحا بهم نجا
وناجی بهم موسی واعقب سلم ٭ لقد کذب الواشون فیما تخرّصوا
وحاشی النصیحان یعتریه ظلام ٭ از جمله دلایل صحت عقیده او آنست که چون علی بن
صلاح الدین یوسف که از ملوک آل ایوب بود کتابتی باو نوشت وقطعه گفته در آنجا
ثبت نمود که مشتمل بود بر شکایت از آنکه ابو بکر وعثمان که عم وبرادر او بودند ملک
موروثی او را گرفته اند چنانکه سابقا صاحبان این دو نام خلافت را از علی بن ابی طالب
بغصب گرفته بودند ناصر در جواب این قطعه را نوشت **شعر**
وافی کتابک یا ابن یوسف ناطقا ٭ بالصدق یخبر ان اصلک طاهر
غصبوا علیا حقه اذ لم یکن ٭ بعد النبی له بیثرب ناصر
فاصبر فان غدا علیه حسابهم ٭ وابشر فناصرک الامام الناصر ٭ وتفصیل این
سوال وجواب با قطعه شعر علی بن یوسف در ذیل جند پنجم مذکور خواهد شد
ولادتش سه شنبه دهم رجب سنه ثلث وخمسین وخمسمایه ووفاتش شب
یکشنبه سلخ رمضان سنه اثنی وعشرین وستمایه **فرع** در بیان
حال ابو مسلم فخر الدین رازی در کتاب حقایق الانوار آورده که ابو مسلم عبد الرحمن
بن مسلم بعضی گفته اند که مروزی بود وبعضی گفته اند اصفهانی واو در سرای
عیسی بن معقل بن عمیر پرورده شد وبا فرزندان او علم بیاموخت وعیسی از
روسای شیعه بود پس ابو مسلم بواسطه خدمت عیسی بابراهیم امام رسید
ودعوت وی قبول کرد پس ابراهیم او را بخراسان فرستاد واو را امیر شیعه کرد
واو دعوت بکرد برای رضای آل محمد بسر وبر ودر آن وقت امیر خراسان نصر سیار بود
ومیان او ومیان خدیع بن علی الکرمانی خصومت بود وخدیع در آن واقعه هلاک
شد ابو مسلم فرصت نگاه میداشت ودر دیهی از دیههای مرو دعوت ظاهر کرد

وآن در شب

وآن در شب بیست وهفتم ماه رمضان سال صد وبیست ونه از هجرت بود وخلقی بسیار
باوی جمع شد وابو مسلم به پسر خدیع استعانت کرد وقصد نصر سیار نموده نصر بگریخت
وقصد نیشابور کرد ابو مسلم قحطبه را از آنجا وی بفرستاد قحطبه بطوس تمیم بن نصر سیار
دریافت واو را بکشت ولشکر او را غارت کرد ونصر بجانب عراق آمد وبساوه بمرد
وابو مسلم بر خراسان مستولی شد پس نباته بن حنظلة الکلابی از لشکر مروان
با چهل هزار مرد شامی بجرجان بود ابو مسلم باوی مصاف کرد واو را وفرزندان ویرا
بکشت وازان لشکر جز اندکی خلاص نیافتند وبعد ازان بعراق رفت ومروان حمار
معلوم کرد که ابو مسلم دعوت از برای ابراهیم میکند ابراهیم را بگرفت ومحبوس کرد چون
ابو مسلم بشنید ترسید که مروان او را بکشد حیله ساخت ومردی با ارکان با پیش مروان
فرستاد وآن مرد مروان را گفت که یا امیر المومنین من مردی تاجرم ومالی که داشتم با ابراهیم
دادم وتو او را محبوس کرده اندی مال من ضایع خواهد شد مرا می باید که او را ببینم تا مال من
بکه حواله میکند مروان آن مرد را پیش ابراهیم فرستاد چون ابراهیم را دید گفت ای بنده
خدای مال مرا بکه حواله میکنی ومال مرا بکه تسلیم میکردانی گفت به پسر حارثیه یعنی ابو العباس
سفاح واو برادر او بود ومادر سفاح ریطه بنت عبد الله بن عبید بن عبد الملک
الحارثی بود وبعد ازان ابو مسلم لشکر فرستاد بقحطبه تا هفتاد هزار مرد بر وی جمع
شدند قحطبه از ری باصفهان رفت واز آنجا بنهاوند رسید وبزرگان خراسان را
که متعلق نصر سیار بودند همه را بکشت پس قحطبه قصد عراق کرد واز فرات بگذشت
ولشکر او همه عبور کردند وان شب جنگ شد ویزید بن هبیره که از لشکر مروان
بود بگریخت وچون روز گشت از قحطبه نشان ندیدند چون این بشنید گفت هیچ سبب
این کار ندارد الا ادبار که هرگز مرده زنده را هزیمت نکرده است ودران وقت که
ابراهیم امام را حبس کرده بود ابو العباس سفاح بگریخته با خویشاوندان خود بکوفه
آمده پنهان بوده بعد ازان ابو مسلم متردد شد که خلافت را بکه تسلیم کند که گاه میل او
بجعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلم بود وگاه بعبد الله بن الحسن
بن علی بن ابی طالب علیه السلام وگاه با ابو العباس سفاح وجعفر دانسته بود که
آن کار ویرا مسلم نشود پس بدان التفات نکرد وعاقبت بر سفاح بیعت کرد وبعد ازان

عبدالله علی که عم سفاح بود لشکر جمع کرد و قصد مروان نمود و مروان از وی هزیمت
شد و بیشتر اکابر ایشان کشته شدند و بعد از آن مروان را طلبیدند و در
دیهی از دیههای مصر یافتند و کشتند و چون خلافت بر عباسیان مقرر شد
ابو مسلم هم بر قاعده اول دلیری میکرد و بی دستوری خلیفه کارها میکرد و
ابو جعفر منصور که برادر ابو العباس بود بر آن منکر می بود لیکن ابو العباس میگفت
من قصد کشتن او ندارم زیرا که مردم مارا بدان سبب ملامت کنند و چون سفاح
و منصور بخلافت بنشست خواست که ابو مسلم را بکشد و وقتی ابو مسلم گفته بود که
حال من با عباسیان چنان است که مردی از صالحان استخوانهای شیر دید جائی
افتاده دعا کرد تا خدای تعالی او را زنده کرد چون شیر زنده شد گفت ترا بر من حقی
عظیم است لیکن مصلحت من آنست که ترا بکشم زیرا که تو مردی مستجاب الدعوة نباید
که تو باری دیگر دعا کنی تا خدای تعالی مرا بمیراند یا شیری دیگر آفریند دشمن من
و آن سبب مضرت من شود پس مصلحت من در آنست که ترا بکشم پس عباسیان
چون قوت از من یافتند مصلحت ایشان در کشتن من باشد عاقبت ابو جعفر منصور
ابو مسلم را بکشت و خلافت بر عباسیان مقرر شد و زمخشری در کتاب ربیع الابرار
آورده که کان ابو مسلم یقول بعرفات اللهم انی تائب الیک مما لا اظنک تغفر لی
فقیل له ا یعظم علی الله غفران ذنب فقال انی نسجت ثوب ظلم ما دامت الدولة
لبنی العباس فکم من صارخة تلعننی عند تفاقم الظلم فکیف یغفر لمن هذا الخلق
خصماؤه وقیل له مرة لقد قمت بامر لا یقصر بک عن الجنة فقال خوفی فیه من
النار اولی من الطمع فی الجنة انی اطفأت من بنی امیة جمرة والهبت من بنی
العباس نیرانا فان افرح بالاطفاء فواحزناه من الالهاب **جند دوم**
در مستقد مبین از حضرات سادات ولایت ولایات که سلاطین اندلس بوده اند
ادریس بن عبدالله المحض بن الحسن مثنی بن حسن مجتبی بن علی
المرتضی علیهما التحیة والثنا کنیتش ابو عبدالله در واقعه فخ در سنه تسع و
مائة فرار نموده بمصر رفت و چون واضح مولی صالح بن منصور برید آنجا بود و از
هادی عباسی شیعه مخلص بود او را مدد کرده باندلس روان داشت و او در اقصای

مغرب در دار الملک طنجه در مدینه ولیله آغاز دعوت کرد و جمعی از قوم بربر با او گرد آمدند
پادشاه شد هارون ازین خبر مضطرب گشته داود نام شخصی که بشماخ اشتهار داشت
بدانجا فرستاد و او بخدمت ادریس رسیده از روی مکر و تلبیس در سلک مخصوصان
او درآمده تا آنکه او روزی از درد دندان شکایت کرد وی حبی باو داد که دوای
دندان است و ادریس در عقب آن بکار برده بدان در گذشت و بر او جاریه حامله
بود اولیای دولت تاج خلافت بر شکم او نهادند و او پس چهار ماه پسری آورد
و او را **ادریس** نام نهادند و در اسلام بغیر از وی کسی دیگر را در شکم مادر بسلطنت
موسوم نکرده اند حضرت پیغمبر صلوات الله علیه در حق او فرموده اند علیکم
بادریس بن ادریس فانه نجیب اهل البیت و شجاعهم در تاریخ الملوک تألیف
مبارک بن اسمعیل عباسی کتبی بغدادی از صولی روایت کرده که گفت انا ابو
داود که یکی از ارکان دولت ادریس بود شنیدم که گفت روزی ادریس مرا همراه
خود بساحل دریا برد که در آنجا بنماز اشتغال نماید و چون او بنماز مشغول
شد من در گوشه نشستم که ناگاه جماعتی از دور پیدا شده متوجه ما شدند و
چون ادریس ایشان را دید با من گفت ای داود این جماعت خارجی اند و بقصد
قتل من آمده اند داود گوید با او گفتم که پس رخصت من بده که بر ایشان حمله کنم
گفت تو بجای خود باش آنگاه شمشیر و سپری برداشته بر ایشان حمله کرد و هفت
کس را از ایشان بکشت و باقی بهزیمت رفتند و چون برگشت شمشیر خود را بمن
داد و این اشعار خواند **شعر** الیس ابونا هاشم شد ازره ‧ و اوصی بنیه بالطعان والضرب
فلسنا نمل الحرب حتی تملنا ‧ ولا نتشکی ما یلاقی من النکب ‧ و حکمت ادریس
مملکة سنینة واستبد وخطب لنفسه بالخلافة وکان فصیحا شاعرا
عمر بن ادریس در مدینه زیتون و توابع آن والی بود پس از و **ادریس
بن علی** قایم مقام گردید بعد از آن **عیسی بن ادریس** حاکم گشته در بعضی
در مدینه موسوم بمحل الکواکب ساخت همچنین سلطنت آنجا از سلف بخلف
میرسید تا **علی** بن حمد المشهود بمحمود بن ابو القیس میمون بن احمد بن علی بن
عبدالله بن عمر در اواخر سنه ست واربعمایه در دره قرطبه با سلیمان

مروان جنك كرده اورا بكرفت پس از ان او و برادرش وابو الحكم سليمان بن
عبد الرحمن ناصر را بكشت ودر سنه سبع واربعمايه در قرطبه بسلطنت
نشست وملقب بناصر لدين الله كرديد ودر بيست وهشتم ذي قعده سنه
واربعمايه بحمام رفته بردست غلامان مقتول شد **قاسم بن حمود**
پس از واقعه برادر در قرطبه بدو بيعت كردند وملقب بمامون شد آخر يحيي
وادريس برادرزادها با او تنازع نموده وي در سنه اربع عشر واربعمايه
بردست يحيي اسير شده محبوس بود تا در سنه احدي وثلثين واربعمايه كشته شد
يحيي بن علي در حيني كه قاسم از قرطبه به اسبيليه رفته بود در سنه اثني
عشر واربعمايه از مالقه الغار كرده در قرطبه در مستهل جمادي الاول بتخت
نشست وخود را ملقب بمعتلي كردانيد ودر خلال آن احوال داعيان امويه بار
ديكر خطبه باسم ايشان خواندند وچون بر امدهات دولت يكچند كمرايشان
هلاك شدند مجددا خطبه بنام يحيي خواندند واو در وقت محاصره اسبيليه
در محرم سنه سبع وعشرين واربعمايه بردست اهالي انجا كشته شد **ادريس**
ابن علي بن حمود در واقعه برادر در طنجه بود امراي علويه اورا طلبيده بپادشاهي
برداشتند وملقب بمتايد بالله شد ودر سنه اربع وثلثين واربعمايه بهلاك
كشت **ادريس** بن يحيي بعد از برادر اورا از زندان بيرون آوردند
بحكومت نشسته ملقب بعالي كرديد اما تدبير نداشت دولتش متزلزل
بود در سنه ثمان وثلثين سلطنت را به بني اعمام كذاشته بحكم ايشان در يكي
از قلاع محبوس شد ولكن بعد ديكر اورا بيرون آورده حاكم ساختند در سنه
ست واربعين واربعمايه فوت شد **محمد** بن ادريس بن علي بسلطنت
رسيده لقب مهدي يافت وبرادر خود حسن را ولي عهد ساخته ملقب بسامي
كردانيد وپس از چندگاه اورا از پيش خود راند وي بجبال غماره رفته با او بيعت
نمودند واهالي جزيره خضرا محمد بن قاسم بن حمود را بخلافت برداشته ملقب
بمهدي ساختند ودران وقت چهار تن از علويه بامر خلافت موسوم بودند
ومحمد بن ادريس در سنه خمس واربعين واربعمايه وفات يافت بعقيده صاحب

عمدة الطالب تا زمان او سلطنت دران دودمان بود وفات صاحب عمده جمال الدين
احمد معروف بابن عنبه در هفتم صفر سنه ثمان وعشرين وثمانمايه
جنس سيوم در سادات رفيع الدرجات كه
سلاطين يمن بوده اند **يحيي** بن حسين مادرش ام حسن بنت سيد محمد بن حسين
مثني المكني بعبد الله بن قاسم رسي بن ابراهيم طباطبا ابن اسمعيل ديباج بن ابراهيم
غمر بن حسن مثني در زمان معتضد در سنه ثمانين ومايتين در يمن ظهور كرده
ملقب بهادي كرديد آخر در ذي حجه سنه ثمان وتسعين ومايتين در هفتاد و
هشت سالكي وفات يافت واورا كتابيست در فقه زيديه موسوم باحكام قريب
هفت سال در مكه معظمه خطبه بنام او خواندند در تاريخ الملوك مسطور است
كه يحيي را شعر نيكوست كه بر وفور فضيلت وعلو همت او دلالت دارد وان جمله اين
اشعار است كه ببعضي از اصحاب وخويشان خود نوشته وعتاب نموده بايشان در انكه
با او وعده موافقت در خروج نموده بودند وآخر تخلف از ان ورزيده بودند **شعر**

نام الخلي وبلغ الدين في تعب • عضت عليه ولاة السوء بالجحب • والناس في غفلة عما اصيب به
الا الرسول فكل غير مكتئب • حتى انقضت لدين الله محتسبا • والله يعطي جزيلا كل محتسب
اذ لا ترى ثايرا للدين ينصره • ولا غلو بلحق الله ذا غضب • كيف المزار وقد صارت معالم ما
سن الرسول كربع دارس خرب • ام كيف يرضي بسوم الخسف ذو كرم • ممن له حسب قد صين بالادب
يا ايها الراكب المزجي مطيته • نحو الحجاز على المهرية النجب • ابلغ بني الحسن الاخيار ما لكم
من ناصح لحم ذي منطق ذرب • عن الخليل الذي لم تخش نبوته • يوما ولم يرم بالتحمير في العرب
لكن بودهم للقرب بينهم • وان يغب جسمه فالقلب لم يغب • اهل النبوة ما شانى وشانكم
وكيف ارتم لوي بلا سبب • لما شربت ادعوا بالكتاب الي • امر النبي وقد امعنت في الطلب
خالفتم الخفض في اللذات من لعب • ونلتم راحة في ساعة التعب • يا قوم هذا كتاب الله فاعتصموا
ايها الكتاب ترلحوا من اذى النصب • لعبتم تقاعدتم علي حنق • فضمت اسمي بجيش ذي لجب
بغي علي فلا تصغوا الي احد • ولا تقدوا فانتم اكرم العصب • واستجمعوا فلكم عز ومفتقد والنسب
وانتم شعث في سلعة الشعب • ما بعد امري عليكم عذرا فلا تهنوا • واستنجدوا بالسيوف البيض
فقد سمعتم حبيبا قال معترها • السيف اصدق انباء من الكتب • **وله**

اعاذلنا ما هي جوادي ويحيى والمقام من الدلاص ولا يثنوا اصواتي الي غناء
ولا ابغي الجوارح لاقتناص غضبت لخالقي صرفت سيفي الي اهل المناقع والمعاصي
وله بني حسن اني نهضت بثاركم وثار كتاب الله والحق والسنن
وصيرت نفسي للحوادث عرضة وغبت عن الاخوان والاهل والوطن
لادرك ثارا اوليا قع ظالما اشد على الاسلام من عابد الوثن بكل دقيق الحد ابيض صارم
وكل رديني اذا هز كالشطن فان يك خيرا فهو خير لكلكم وان يكن الاخرى فاما ذوو محن
محمد بن یحیی کنیت او ابو القاسم ولقبش مرتضی بعد از پدر والی شد واو
فقیه و عالم بوده باصول و فروع واورا تصانیف بسیارست وولادتش در سنه ثمان
وتسعین ومائتین ووفاتش در سنه خمس عشر وثلثمایه آورده اند که یحیی جماعتی را بمتابعت
مذهب حق دعوت میفرمود وایشان از آن ابا مینمودند تا کار بقتال انجامید و یحیی
صفوف قتال راست کرد محمد در معرکه در آمد واین ابیات را باواز بلند بر مخالفان
میخواند و کارزار میکرد شعر كدر الورد علينا والصدر فعل من بدل حقا وكفر
ايها الامة عودي للهدى ودعي عنك احاديث السمر واقبلي ما قال يحيى لكم
ابن بنت المصطفى خير البشر عدمتني البيض والسمر معا وتبدلت رقادي بسهر
لا جزت على اعدائنا نار حرب بضرام تستعر احمد بن یحیی که ملقب بناصر
لدین الله بود قایم مقام کشت ودر سنه اربع وعشرین وثلثمایه فوت شد
حسن بن احمد ناصر الملقب به منتجب والی شد یحیی بن احمد ناصر بعد از
قتل برادر بحکومت رسید منصور لقب یافت واو معاصر معز الدوله بن بویه است
یوسف بن یحیی بعد از وی پسرش ابو محمد داعی امیر صنعا کردیدند ابو محمد
عبد الله بن محمد بن قاسم بجای او نشست در تاریخ الملوک مذکورست که علی الله
مردی شهم صاحب حزم عظیم الناموس بود و اهل یمن اورا بسیار دوست میداشتند
واو چون دانسته بود که اهل طبرستان از موالیان اهل بیت رسالت اند همیشه
مراسلات و هدایا بجانب ایشان میفرستاد وایشانرا بمتابعت خود دلالت میکرد
تا آنکه در بعضی از آن دیار خطبه بنام او خواندند و آخر بعضی از داعیان او در آنجا
غلبه نمودند و خطبه او در جمیع آن بلاد خوانده شد و خود در یمن بر سریر سلطنت

متمکن بود واز جمله اشعار او که مشهورست با آنکه دعوت او از عراق کذشته و بولایت
کیلان رسیده این دو بیت است شعر قل لبني العباس ما بالكم لا تحفظونا الحظ رحمنا
وقد تحفظتكم لنا دعوة جالت على اقطار جيلان وناصر عباسی که معاصر او بود مال
بسیار بطوایف عرب یمن فرستاد وایشانرا تحریص بر قتل او نمود و وعدهای خوب
داد و بسیاری کار او در کار خود غفلت می ورزید واز اخبار اطراف تفتیش مینمود
کسی را بر و ظفر نبود و بعد از وفات او پسر او را چند روزی قایم مقام او ساختند
و چون دیدند که جاهل و قاصر بود از رتبه امامت خطبه بنام او نخواندند و احمد بن
الحسین را که از بنی اعمام عبد الله مذکور بود طلبیده امام خود ساختند و حال او
امروز در میان مردم مشهورست و در کمال علم و زهد و عبادة است و هرکز در هیچ
قلعه قرار نمیکیرد و همیشه در بیابانها و کوهستان یمن بسر می برد والله تعالی اعلم

جند چهارم در شرفا و حکام مکه معظمه

جعفر المکنی بابو محمد بن محمد الامیر بن حسن الامیر بن محمد الاکبر بن موسی بن عبد الله بن
موسی جون بن عبد الله محض بن حسن مثنی بن امام حسن علیه السلام در عهد
مطیع عباسی برانکه در ترکی کاشته عزیز اسمعیلی پادشاه مصر در سنه ستین
وثلثمایه استیلا یافته بعد از قتل او فوج جماز سنه وطلحه دیکر بحکومت
ودر ذی الحجه سنه سبعین وثلثمایه ارتحال نمود علی بن جعفر بعد از پدر
قایم مقام کردید حسن مکنی بابو الفتوح بن جعفر بعد از برادر والی کشته وزیر
ابو القاسم مغربی که از اکابر فضلای شیعه اثنا عشریه بود از مصریان کریخته
پیش او آمد واورا بخلافت آنجا تحریص نمود و بیعت در ذی قعده سنه احدی
واربعمایه لشکر بر انجا کشید اعراب بنی طی را با خود متفق ساخت وحکم مصطفر
مال بسیار بر قبایل عرب ایثار کرد ابو الفتوح بتوهم آنکه مبادا او را بحاکم سپارد
پی بمقصود نبرد کشت و وزیر مغربی روی کردان شده ببغداد رفت و حسن
بحکومت حجاز قانع شده در سنه اربع وستین واربعمایه وفات یافت
ابو عبد الله تاج المعالی شکر بن حسن قایم مقام پدر کشت بغایت کریم بود وحکایات
غریب در کرم از وی در کتاب نکارستان مسطور شده آنجا رجوع نمایند

وفاتش در سنه اربع وستين واربعمايه وآن طبقه بلكه نسب آن حكام بدو منتهى
شده حمزة بن وهاس بن داود بن عبد الرحمن بن ابو الفاتك عبد الله بن
داود بن سليمان بن عبد الله بن موسى الجون بتغلب برايشان دست يافت وميانه
بنى موسى وبنى سليمان قتال بسيارى دست داد وقريب هفت سال حكومت كرد
واز بنى سليمان بغير از وكسى حكومت نكرد وزمخشرى كتاب كشاف را در مكه در
چاشت دوشنبه بيست وسيوم ربيع الاخر سنه ثمان عشر وخمسمايه بنام جامع
او على بن عيسى بن عُلَى بضم العين وفتح اللام حمزه كه بغايت فاضل وشاعر وجواد
بود تصنيف نمود امير محمد الملقب بتاج المعالى بن جعفر ابو الهاشم محمد بن
عبد الله بن ابو هاشم بن حسن الامير بن محمد الاكبر جد اعلى جعفر اولين حاكمى كه
مذكور شد بملك موروثى رسيد چه پدر وجدش قبل از ابو المعالى بشكر حكومت
كرده بودند واو در بدايت حال خطبه بنام اسمعيليه خوانده پس از ان حسب الاستدعا
قايم عباسى بنام او كرد والواحى كه در حوالى كعبه وحجر وزمزم مكتب بالقاب مصريه
بود بشكست وببغداد فرستاد ودر سنه اثنى وستين واربعمايه رسول او نزد
سلطان الب ارسلان سلجوقى آمده چون خبر تغيير خطبه اسمعيليه وتعيين
خطبه بنام سلطان رسانيد الب ارسلان سى هزار دينار وخلع نفيس جهت او
روان داشت وفاتش در سنه سبع وثمانين واربعمايه وسنش از هشتاد متجاوز
بود ابو فليته قاسم بن تاج المعالى محمد پس از پدر والى شد واسپهبد بن سادتكين
حكمى در سنه سبع وثمانين واربعمايه مكه را ازو انتزاع نموده ويكدر شوال
اين سال بلجمعى بر سر او آمده برو غالب شد واسپهبد بشام گريخت امير فليته
ابن ابو فليته قاسم بن تاج المعالى محمد بعد از پدر بحكومت نشست ودر عشر
اواسط صفر سنه سبع عشر وخمسمايه وفات يافت تاج المعالى
عمدة الدين هاشم بن امير فليته ديگر اخوان را تمكين نداده بحكومت نشست
ودر سنه سبع وعشرين وفات يافت قاسم بن هاشم بن فليته بعد از
پدر پادشاه شد امير ارغش امير حاج بغداد اورا در سنه خمس وخمسين و
خمسمايه اخراج نموده عمش عيسى را حاكم ساختند واو از باديه بر سر عم آمد

وبرا اخراج نمود باز عيسى لشكر بر سر او آورده وبرادر رمضان سنه ست وخمسين
وخمسمايه بكشت مدت حكومتش بيست ونه سال امير قطب الدين عيسى بن
امير فليته پس از برادر زاده پادشاه شد امير مكثر بن عيسى پس از پدر والى
گشت ودر سنه احدى وسبعين وخمسمايه از لشكر مستضى عباسى گريخته برادرش
داود بن عيسى بجاى او منصوب شد اما حكومت مكثر تا سنه ثلث وتسعين
وخمسمايه مستمر بود بعد از ان منصور برادر داود بن عيسى حاكم شد قتاده
ابن ادريس بن مطاعن بن عبد الكريم بن عيسى بن حسين بن سليمان بن على بن سليمه
ابن عبد الله بن محمد ثعلب بن عبد الله الاكبر بن محمد الثاير بن موسى الجون امير مكه بروايت
بعضى در سنه سبع وتسعين وخمسمايه بر مكثر بن عيسى غالب آمده حكومت يافت
واو بغايت شجاع ومتجبر وسخت دل بود در تاريخ مصر قاهره مذكور است كه قتاده
اميرى عارف ومنصف بود وغلامانى را كه در مكه فساد ميكردند سياست فرموده
ودر زمان حكومت او اموال ونفوس تجار در حيطه امان بود واو بقاعده شيعه
سب صحابه ميكرد وفرموده بود كه در حرم حى على خير العمل اذان ميگفتند والتفات
بهيچكس از پادشاهان زمان نمينمود وبخليفه بغداد وغيرا ورجوع نمى كرد بلكه همه ساله
از خليفه بغداد اموال بسيار جهت او مى آوردند واو ميگفت كه من بخلافت سزاوار
تر از ديگرانم وچنين مشهور است كه در مدت عمر از وگناه كبيره صادر نشده بود
ودر تاريخ جهان آرا وغير آن مذكور است كه آخر ناصر عباسى اورا فريب داده بعراق
طلبيد وچون بحوالى كوفه رسيد اكابر واصاغر حتى شيربانان با شيرها در قلاده
باستقبال او رفتند چون نظرش بران افتاد گفت بلاد تذل بها الذين اسد
لا ادخلها واز انجا بر گشت حسن بن قتاده بعد از پدر قايم مقام شد ابو راجح
ابن قتاده بعد از برادر حاكم گرديد ودر زمان او ملك مسعود بن ملك كامل از آل
ايوب چند وقتى استيلا پيدا كرده باز راجح فايق آمد ابو سعيد حسن بن
على بن قتاده با عم در ان امر شريك شد امير نجم الدين محمد ابو نمى بن
ابو سعد حسن بحكومت رسيد وبغايت معمر شد سى پسر داشت انا محمد سيد عبد الله
پيش سلطان غازان آمده رقبات بسيار در حله بدو داد ابو الغيث بن ابو نمى

والي شده بر دست برادرش حميضه بقتل آمد رميثه ابن ابو نمي برادران
باتفاق او را گرفته بمصر فرستادند و از آنجا فرار کرده پيش سلطان محمد الجايتو
آمده و مدد گرفته چون ببصره رسيد خبر فوت سلطان شنيد بنابرين
لشکر از و جدا شده وي بسرحد حجاز رفت و همواره بران ديار تاخت ميکرد
تا آنکه بقصد ملک ناصر پادشاه مصر کشته شد سيد ابو عراره
رميثه بن ابو نمي حاکم گرديد و از اولاد او شهاب الدين احمد نزد سلطان ابو سعيد
آمد و محمل سلطان را بمکه برده مقدم بر محامل ديگر سلاطين داشت و زري که
باسم سلطان بود در آن ديار جاري ساخت بنابرين بعد از عود سلطان بيش از
پيش در تعظيم و اجلال او کوشيده امارت اعراب عراق بدو داد و بعد از
سلطان برحلت استيلا يافت امير شيخ حسن نويان او را محاصره کرده بعد از
تسخير کشت و در آن مدت پدرش در حيات بود سيد عز الدين
ابن عجلان ابن رميثه حاکم حجاز شد و ميان او و اخوان مخالفتي رفت
سيد شهاب الدين بن سيد عز الدين والي گشت و عادل و سايس بود
بعد از و احوال آنجا مضطرب گرديد سيد بدر الدين بن عجلان از آل رميثه
که در تنازع حکومت ميکردند والي گرديد آخر برادر زاده اش رميثه بن محمد بن
عجلان با عم نزاع چند کرده آخر بر وقار گرفت حسن بن عجلان
در ذکر بني فاطمه عليها السلام که در ديار مغرب و مصر خليفه شدند و ايشان را اسمعيليه
و عبيديه نيز گويند در زمان دولت بني عباس دويست و هفتاد و چهار سال پادشاهي
کردند عدد ايشان چهارده تن ابتداي ملکشان از سنه ست و تسعين و مايتين
تا سنه ست و خمسين و خمسمايه از فرزندان اسمعيل بن الامام جعفر الصادق عم
بودند و اسمعيل فرزند بزرگترين امام جعفر صادق عليه السلام بود و اکثر مردم را
گمان آن بود که بعد از پدر او امام خواهد بود و جماعتي ميگفتند که او صاحب الزمان
است و او در زمان پدر وفات يافت و امام جعفر عم بر جنازه او جزعها کرد
چند نوبت جنازه او را فرو گرفت و کفن او بگشود و او را بمردم نمود تا بر بينند
که او مرده است و برگمان فاسد خود باقي نمانند و آن اسمعيليان طايفه اند

که ايشانرا

که ايشانرا اعتقاد آنست که اسمعيل بن جعفر زنده است و او صاحب الزمان خواهد
بود و در بعضي از تواريخ مسطورست که اسمعيل را پسري بود محمد نام و محمد را پسري
آمد نام او جعفر ولادت او در مدينه و از وجود آمد محمد بن جعفر الحبيب و
او را حبيب بدان خوانند که مردمان محمد او را دوست ميداشتند و فرزندان
او در طرف ديار مغرب افتادند و اول کسي از ايشان که بتقويت ابو عبدالله صوفي در
سلطنت مغرب بخلافت موسوم شد عبيد الله بن محمد المهدي بالله بود و
نسب او بر وجهي که حضرت سلطان المحققين خواجه نصير الدين محمد طوسي طيب الله مشهده
در فاتحه تقويمي که آنرا بنام علاء الدين محمد اسمعيلي حاکم قهستان تاليف نموده برين
وجه است محمد بن المهدي بن عبدالله بن احمد بن محمد بن اسمعيل بن جعفر الصادق عليه السلام
و بروايت بعضي نسبش برين وجه است عبيد الله بن محمد بن عبدالله بن ميمون بن
محمد بن اسمعيل بن الامام جعفر الصادق عليه السلام ولادت او در قريه سلميه
حمص در سنه ست و ستين و مايتين و مدت خلافت او بيست و چهار سال بود
وفاتش در سنه اثنين و عشرين و ثلثماية و مدت عمر او شصت و دو سال بود خروج
او در روز يکشنبه هفتم ذي الحجه سنه ست و تسعين و مايتين اما روز پنجشنبه
ربيع الاخر سنه سبع بروي بخلافت سلام کردند زعم اسمعيليه آنست که مهدي
موعود که در اخبار واقع شده عبارت از وست و بعضي از هواخواهان مهدي روايت
کرده اند که حضرت پيغمبر صلي الله عليه و آله و سلم فرمود که علي رأس ثلثماية يطلع الشمس
من مغربها و گفته اند که مراد از لفظ شمس که در حديث واقع شده مهدي است و او با کم
محاربه نمود منصور و مظفر ميگشت صاحب روضة الصفا آورده که در حدود
قيروان قلعه در غايت رصانت و رزانت بنياد نهاده آنرا مهديه موسوم کرد و
در سنه تسع و تسعين و مايتين اهالي بعضي از ديار مغرب دم از عصيان ميزدند
و مهدي پسر خود را بدفع ايشان نامزد فرمود و او جماعت را محاصره نمود مدتي در
پدر شهر بنشست تا قوت محصوران باتمام رسيد و عاقبت باتيغ و کفن بيرون آمده
دست در دامن استيمان زدند و ولد مهدي سايه عاطفت و احسان بر سر ضعيفان
افکنده همه را از کشتن امان داد و بمواخذه قليلي از اموال قناعت نمود و مهدي

در ایام خلافت خویش باطراف و انحاء ولایت مغرب لشکرها فرستاد و مجموع را در
حیطهٔ تصرف آورد و خاندانهای قدیم را بر انداخت و چون از ضبط اندلس و قیروان
و طرابلس و امثال آن فراغت یافت پسر خویش قایم را به تسخیر دیار مصر با لشکری
گران روان کرد و مقتدر عباسی مونس خادم را با سپاهی جرار بدفع او فرستاده
میان ایشان محاربه روی نمود و مونس در آن معارک مردانگی بجا آورده از دار
الخلافه بمظفر ملقب گشت و در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که مونس دو نوبت
با قایم حرب کرده آخر روی بفرار نهاد و دیار مصر و صعید خلفای علویه را مستخلص
گشت و چون مدت بیست و پنج سال از خلافت مهدی بگذشت در حصار مهدیه
روی بعالم آخرت آورد و در تاریخ روضة الصفا آورده که عباسیه در نسب مهدی
طعن کرده محضری نوشتند و خواستند که امر فرمایند تا خطبا آنرا بر منابر
بخوانند وزیر مقتدر گفت که اگر شما چنین کنید علویان نیز نسبت بعباسیان
زبان قدح دراز کرده در آن باب محضری نویسند و امر کنند تا بر روس منابر ولا
مغرب بخوانند و هیچ یك از دو طایفه شمارا در میان امت قدر و قیمت نماند لاجرم
مقتدر از سر آن قضیه درگذشت و در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که آن
محضر نوشته شد و سایر سادات و اشراف و قضاة و علمای دار الخلافه مهر برآن
نهادند و از جملهٔ ایشان ابو الفرج بن جوزی در آن محضر نوشت که دلیل بر آنکه این
جماعت ادعیا اند و از اولاد علی و فاطمه نیستند کلام عبد الله بن عمر است که در
وقتی که حضرت امام حسین بواسطهٔ وصول مکاتبات اهل عراق متوجه آن دیار
شد با آنحضرت گفت که تذهب الیهم فانی اخاف علیك ان تقتل و ان جدك
قد خیر بین الدنیا والآخرة فاختار الآخرة علی الدنیا وانت بضعة منه وانه
والله لا تنالها انت ولا احد من اهل بیتك چه این کلام دلالت میکند بر آنکه
خلافت بهیچ یك از اهل بیت نمیرسد مگر بمحمد بن عبد الله مهدی که در آخر زمان
خواهد بود و معلوم است که اجماعت پیش از ظهور علامات آخر الزمان مدتی
طویل مالك دیار مغرب و مصر و غیر آن شدند پس باید که بنا بر خبر عبد الله
عمر از اهل بیت نبوة نباشند همچنانکه سادات و قضاة و فقها و کبرای دین

محضر

محضر بران رفته اند انتهی حاصل استدلال ابن جوزی و مولف را در آن تامل
از چند وجه اول آنکه کلام ابن عمر چگونه در این مقام حجت شود و عجبست که اگر یکی
از سادات اهل بیت از احوال آینده خبری دهد بآن التفات نمی نمایند و میگویند
که علم غیب مخصوص خدای تعالی است و در این مقام که قدح در نسب بعضی از سادات
اهل بیت میکنند عبد الله بن عمر را در اخبار از غیب عیب نمیکنند و آنرا حجت
میدانند دیگر آنکه بر تقدیر تسلیم صحت کلام ابن عمر میتواند بود که ضمیر مونث در قول
او لا تنالها راجع باشد بخلافت حقه که از جانب حضرت پیغمبر صلوات الله علیه مقرر
بود نه خلافت فاسده و ملك عضوض که باعتقاد اهل سنت در ما بعد سی سال از وفات
آنحضرت غیر از آن نتواند بود پس حاصل کلام ابن عمر چنین شود که خلافت حقه حقیقیه
لایقه بنبوه هیچ یك از اهل بیت تو نخواهد رسید و این معنی موجب آن نیست که
ملك عضوض و خلافت ظاهری که ابن جوزی و اصحاب او آنرا به بنی امیه و بنی العباس
روا داشته اند بهیچ یك از اولاد و اهل بیت حضرت امام حسین علیه السلام نرسد
دیگر آنکه قول او که و ان جدك خیر بین الدنیا والآخرة الی آخره دلالت بر وضع روا
میکند زیرا که این عبارت مشعر است بر آنکه حضرت امام حسین علیه السلام در توجه
بعراق طالب دنیا بود و حاشا که ابن عمر در بارهٔ حضرت امام حسین عم این گمان
داشته باشد بلکه آنحضرت طالب خلافت الهی بود که بموجب حدیث صحیح لا یزال
الاسلام عزیزا الی اثنی عشر خلیفة کلهم من قریش و غیر آن از احادیث که در فاتحهٔ این
کتاب مذکور شده مستحق آن گشته بود دیگر آنکه اطلاق عبارات ابن عمر بر وجهی که
دلالت بر نفی خلافت از مهدی اهل البیت نیز دارد قرینهٔ وضع روایتست و از جمله
غرایب آنکه شیخ جلال الدین سیوطی شافعی در کتاب تاریخ الخلفا استدلال نموده بر بطلان
خلافت خلفای اسمعیلیه باحادیثی که اهل سنت روایت کرده اند در باب امتداد زمان
خلافت عباسیه تا زمان ظهور مهدی آخر الزمان و مخفی نخواهد بود که اقدام مامون عباسی
بر ولیعهد ساختن حضرت امام رضا علیه السلام دلیل صریح است بر آنکه آن احادیث
بعد از انقضای ایام مامون وضع شده که اگر آن احادیث ثابت می بود و مامون میدانست
که حضرت پیغمبر صلوات الله علیه فرموده که خلافت در اولاد عباس تا قیامت باقی خواهد بود

اقدام بر نقل خلاف از خاندان خود بحضرت امام رضا علیه السلام نخواستی نمود
زیرا که ارتکاب آن بعد از وقوع احادیث مذکوره متضمن مدافعه با قضای الهی
معارضه با نص حضرت رسالت پناهی و بر جهل و ضلالت خود گواهی است
و ایضا بر اهل روزگار پوشیده نیست که تا الحال سالهای بسیار شده که خلافت
از آل عباس بیرون رفته بلکه از نسب ایشان در صفحه روزگار اثری نمانده
والحمد لله که روزگار آن متغلبان بسر آمد و وضع واقع ایام از وضع آن احادیث
که اهل سنت جهت خوش آمد آن طایفه برهم بافته بودند کاشف گردید و برین
قیاس است اکثر احادیثی که در کتب ایشان مذکور و بصحت آن معروفند و ایضا
ابن کثیر در موضع دیگر از تاریخ خود تکذیب آن محضر نموده و گفته که در اول مرتبه
که اکابر و علما باستدعای خلیفه قادر بالله عباسی خط و مهر بر آن محضر می نهادند
سید رضی الدین موسوی نیز بالحاح و اکراه خط بر آن محضر نهاد و چون آن مجلس
خلیفه بیرون رفت جهت اشعار ببطلان آن محضر و اظهار آنکه آنچه در آن مجالس نوشته
شده از روی اکراه بود قطعه شعری گفت که دلالت بر صحت نسب خلفای
اسماعیلیه داشت و یک بیت از آنیست شعر البس الذل فی بلاد الاعادی
و بمصر الخلیفة العلوی و خلیفه عباسی چون آن قطعه را شنید بر آشفت و
شریف طاهر پدر سید رضی الدین و برادر او میر مرتضی علم الهدی را طلبید و با
ایشان گله آغاز کرد ایشان چون بسید رضی الدین در آن باب سخن گفتند گفت
من آن قطعه را نگفته ام خلیفه گفت اگر او آن قطعه را نگفته باید که قطعه دیگر
مشتمل بر قدح نسب اسماعیلیه بگوید و در این باب مکرر کس نزد میر رضی الدین
فرستاد او قبول نکرد و چون سید رضی الدین و خاندان او در عراق عرب
صاحب شوکت و فضل بودند و خلیفه قدرت بر اهانت ایشان نداشت بالاخره
بان راضی شد که سید رضی الله سوگند بخورد که آن قطعه را نگفته آنگاه شیخ ابوحامد
اسفراینی و قاضی ابوبکر باقلانی را که از علمای اهل سنت بودند بخانه او فرستادند
تا او را سوگند دادند والله اعلم بحقیقة الحال و بر متتبع احوال و آثار مخفی
نخواهد بود که گواهی دروغ و روایت احادیث موضوعه بسیار فروغ نزد علمای

اهل

اهل سنت بغایت آسان است چه اکثر ایشان نصرت مذهب خود را مبیح کذب میدانند
و لهذا صاحب کتاب ترغیب و ترهیب که از اکابر محدثان اهل سنت است در خاتمه
کتاب مذکور بسیاری از علمای اهل سنت را نام برده و گفته که ایشان وضع حدیث
از برای نصرت مذهب میکرده اند و آنرا مباح میدانسته اند و صاحب روضة الصفا
در ذیل احوال عبدالله بن طاهر ذوالیمینین که از جانب مامون حاکم خراسان بود
آورده که در ایام حکومت او جمعی از مجوس در هرات مقارن مسجدی آتشکده داشتند
و چنانچه در شرع شریف مقررست جزیه میدادند و هیچکس متعرض ایشان نمیشد
روزی یکی از واعظان که در قریه ملالان وعظ میگفت در اثنای سخن نمود که در
شهر مسلمانی ضعیف است و موید این مقال آنکه مسجد و آتشکده متصل یکدیگر
واقع شده و اهل اسلام در دفع این صورت اهمال و تغافل مینمایند از این کلمات
عرق عصبیت مسلمانان در حرکت آمده خلقی کثیر اتفاق کردند و چون شب شد
در تخریب مسجد و آتشکده سعی نموده از عمارت آن دو موضع اثر نگذاشتند و در همان
مسجد جدید بجای آن مسجد و آتشکده طرح انداختند مجوس چون صباح از خواب
غفلت سر بر آوردند و از مسجد قدیم و آتشکده خویش نشانی ندیدند دود حیرت
بدماغ ایشان راه یافته متفحص آن قضیه گشتند و چون بر حقیقت حال اطلاع
یافتند از هرات بر نشابور رفته بعرض عبدالله بن طاهر رسانیدند که در ایام
دولت تو چنین حیفی واقع شده اکنون بتظلم آمده ایم و امید میداریم که داد ما
بستانی عبدالله بن طاهر فرمان داد که از حقیقت آن مهم استعلام نمایند چون
امنا در مقام تفتیش و استفسار آمدند چهار هزار پیر معمر از مجموع هرات و قرای
آن بلده مجتمع گشته گواهی دادند که ما منذ الحیوة این مسجد را بهمین کیفیت که حالا
واقعست دیده ایم و قبل از این در این موضع نه آتشکده و نه مسجد دیگر بوده و در ادای
این شهادت ثواب طمع داشتند و تفصیل خروج مهدی مذکور و کیفیت مذهب
اسماعیلیه در تواریخ مشهوره مسطور و در کتاب ملل و نحل محمد شهرستانی مذکور
محمد ملقب بالقائم بامر الله پدرش مهدی در ایام خلافت خویش از مردم مغرب
و بربر بیعت از برای او ستانده بود و چون مهدی وفات یافت بقایم در سنه

خمس وعشرین وثلثمایه قایم مقام شد اهل صقلیه بواسطه سوء اعمال عامل او
سالم بن راشد از طاعت او سر باز زدند تا قایم سالم را عزل کرده دیگری را بجای
او نصب فرمود واز کلیات وقایع زمان قایم یکی آن بود که ابو یزید که بتعلیم صبیان
اشتغال داشت بروی خروج کرده وجمعی کثیر وجمی غفیر در تحت رایت او مجتمع
گشتند ومیان او وقایم محاربات دست داد آخر الامر قایم از وی منهزم
گشت وابو یزید قایم را تعاقب نموده در مهدیه قایم محصور گشت واسماعیل
ابو یزید را دجال نام کرده حدیثی روایت کردند مضمون آنکه دجال بر مهدی
با قایم خروج کند ودر حین محاصره قایم مریض گشته درگذشت وپسرش
اسمعیل بجای او نشست مدت خلافت قایم دوازده سال وهفت ماه بود
اسمعیل لقبش المنصور بالله چون قایم از پای درآمد اشراف حصار مهدیه
بر منصور بیعت کردند واو بغایت شجاع ومردانه وعاقل وفرزانه بود وچون
در حین فوت پدرش ابو یزید خارجی بالشکری سنگین بر در حصار بود مرگ
قایم را پنهان داشت وبحسن تدبیر وکمال دلاوری او ابو یزید از ظاهر مهدیه
کوچ کرده گریزان شد ومنصور او را تعاقب نموده بجایی رسید که از صعوبت
مسالک دیگر نتوانست رفت وابو یزید گریخته ببلاد سودان فرود آمد واین خبر
مسموع منصور گشته جمعی از اهل جلادت را بدفع او نامزد فرمود وایشان بموجب
فرموده از عقب ابو یزید شتافتند وبعد از کشش وکوشش او را دستگیر کرده نزد
منصور آوردند واز موقف خلافت حکم صادر شد که ابو یزید را در قفصی آهنین
با حمدونه قرین وهمنشین گردانیدند وبعد از چندگاه بنا بر فرمان ابو یزید را پوست
کنده وآنرا پرکاه ساخته گرد تمام ولایت برآوردند وفتحنامها باطراف ولایت
اسلام فرستاده افعال ناشایست او را که در ایام خروج از قتل وغارت وغیر
آن واقع شده بود باز نمودند ومنصور در ایام دولت خویش حسن بن علی بن
ابی الحسین کلبی را که یکی از عظمای ملت بود وبداد ودهش آراسته بحکومت
صقلیه فرستاد وجهت حسن معاشرت حسن محبت او در دلها قرار گرفته
بضبط وربط امور مشغول شد ودر خلال این احوال رومیان متوجه

محاربه

محاربه او گشتند وچون فریقین متقارب شدند آتش محاربه زبانه بفلک اثیر کشید
وحسن منهزم شد ومقارن این حال فرج غلام منصور با طایفه از شجعان بمعاونت
حسن رسیده باتفاق روی بلشکر رومیان نهاده جنگ در پیوستند واهل
روم شکست بسیار یافته بقیة السیف بهزار حیله بقیصر ملحق شدند وابو جعفر
مروروذی بیتی چند در تهنیت این فتح مبین انشا کرده معروض منصور گردانید
مخبر بانکه امید میدارم که باسم همایون قرة العین خلیفه المعز لدین الله که ولی
عهد است در مکه ومدینه بر روس منابر ووجوه دنانیر نام ولقب آن درّ درج
خلافت وبدر برج امامت مزین ومحلی گردد وعاقبت آنچه بر زبان ابو جعفر گذشته
بود بوقوع انجامید وچون هفت سال از خلافت منصور منقضی شد عالم فانی را وداع
نمود مدت حیاتش سی وهفت سال بود **معد بن اسمعیل** لقبش المعز لدین الله
پادشاهی صاحب رای وشجاع بود دقایق امور ممالک وقوانین ملت نیکو دانستی
وکما ینبغی مراسم سیادت وحکومت بجای آوردی ویافعی گفته که کان مظهرا للتشیع
معظما للحرمة الاسلام حلیما کریما وقورا لجار زمانه ثم یا یرجع الی الانصاف ویجری الامور
علی احسن احکامها در روز وفات پدرش که سلخ شوال سنه احدی واربعین و
ثلثمایه بود بروی بیعت کردند ودر سنه سبع واربعین بنده خود جوهر خادم را
بانواع عواطف پادشاهانه اختصاص داده با لشکر گران باقصای بلاد مغرب
فرستاد واو تا ساحل بحر اوقیانوس وجزایر خالدات رفته ماهیی که بآن بحر
منتسب بود ودران ملک معروف صید کرده بپایه سریر خلافت مصیر فرستاد
والمعز لدین الله در ایام حکومت خویش سلطانیه لشکر کشیده آن دیار را فتح
فرمود ووالی آن مملکت را که متغلبی بود وخود را شکر الله نام نهاده فرموده بود
که او را امیر المومنین گویند اسیر ودستگیر کرد وبعد از این فتح لشکر عظیم بجزایر
روم ارسال نموده میان او وسپاه رومیان حربهای عظیم واقع شد ومعزیه
بر مخالفان غالب آمده غنایم فراوان گرفتند ودر خلال این احوال خبر وفات
کافور اخشیدی که از قبل خلفای عباسیه بحکومت مصر اشتغال مینمود بسمع
معز رسید وبواسطه قحط وغلا مصریان عاجز ومضطر گشته اشراف

واعیان مملکت رسولان و نامها فرستاده از معز التماس نمودند که بنفس خویش
حرکت فرماید یا از امرای دولت شخصی را که شایستهٔ ریاست باشد بآن ولایت
فرستد و چون معز برین قضیه اطلاع یافت همت بر تسخیر مصر مقصود کردانید
جوهر را با جمعی از ارباب سلاح و کشتیهای مشحون بانواع اطعمه و اصناف اغذیه
که بر اهالی آن مملکت صدقه کند ارسال نمود و جوهر در سنه سبع و خمسین
و ثلثمایه بی تکلفی و حرج تمام تر بعد از قطع مفاوز و مسالك بمصر رسید و چشم
اهالی آن دیار بدیدار او روشن شد و سورت جوع ایشان بصدقات المعز
لدین الله قرار یافت جوهر به بستان اخشیدی نزول کرده بموجب فرموده میان
فسطاط و مصر و عین الشمس به بنای مصر جدید که به قاهرهٔ معزیه اشتهار یافته
مشغول شد و در تسخیر جوهر مصر و اسکندریه و دیار صعید و دمیاط و مکه و مدینه
از تصرف عباسیان بیرون رفته در تسخیر علویه در آمد و در اثنا جوهر یکی
از قایدان را با لشکری گران بجانب فلسطین فرستاد و آن قاید فلسطین را
فتح نموده عزم دمشق نمود و بر دمشق نیز مستولی شده سایر مملکت شام را
بگرفت و صاحب روضة الصفا آورده که بعضی از قرامطه را که افعال ناشایست
از ایشان در وجود آمده مثل قلع حجر الاسود و غیر ذلك جوهر در مصر بسیاست
رسانید و بقایای ایشان که بجماعت گریخته در ولایت شام متواری شدند و از سیاق این کلام
بوضوح می پیوندد که قرامطه و فدایی اسماعیلیه طایفه دیگرند و عباسیان و هواخواهان
ایشان از کمال بغض و عداوت قرامطه را داخل اسماعیلیان ساخته اند و موید
اینست آنکه چون عبد الله بن معتز عباسی در بعضی از قصاید خود که طعن و تعرض
بآل ابی طالب علیهم السلام نموده و تعرض بخلفای علویه مذکوره نیز نموده با آنکه ایشان
قرمطی اند و قرامطه از ایشان نیستند لاجرم بعضی انکار بر ایشان در جواب آن ناصبی
قصیده گفته و دفع نسبت قرامطه از خود باین بیت نموده شعر
وتنسب افعال القرامطة كاذبا ٭ الى عترة الهادي الكرام الاطايب ٭ و این قصیده
با یك بیت از قصیدهٔ عبد الله معتز در حاشیهٔ احوال امیر ابو فراس حمدانی بمحلی
امرا مذکور خواهد شد و در شوال سنه احدی و ستین و ثلثمایه المعز لدین الله

عزیمت

بعزیمت مصر از مغرب هجرت نمود و اولاد و حرمها با خود همراه کردانید و اموالی که مصحوب داشت
از حیز تعداد بیرون بود در بعضی از تواریخ بنظر رسیده که در آن سفر پانزده هزار شتر
زر مسکوك از سرخ و سفید میکشیدند و اعیان و اشراف مصر تا اسکندریه باستقبال
المعز لدین الله شتافته در آن سرزمین بلقای او مشرف شدند و شرح شدت فراق
و تفصیل آلام اشتیاق خویش معروض داشته بنوازش و استمالت اختصاص یافتند
و خلیفه علوی چون بمحروسه معزیه نزول فرمود باساس عدل و انصاف چنان اشتغال
نمود که مزیدی بر آن متصور نبود گویند که چند صندوق پر زر در پیش بارگاه او نهاده
بودند و رخصت داده تا هر روز محتاجان بیایند و در یك کف آنچه گنجد از آن نقود
بردارند و اکنون صنادیق بر جای است ولیکن از آن کرم نشان نمانده و چون امور مملکت
استقامت یافت در روز جمعه نوزدهم ربیع الآخر سنه خمس و ستین و ثلثمایه نقد حیات
بقابض ارواح سپرد و مدت عمرش چهل و پنج سال بود و زمان خلافتش بیست و پنج سال
و سه ماه نزار لقبش العزیز بالله پدرش معد ولادتش در محرم سنه ۳۴۴
بیعتش در جمعه نوزدهم ربیع الاخر سنه خمس و ستین و ثلثمایه مولف تاریخ مصر و
قاهره گفته که عزیز کریم و شجاع و صاحب سیاست بود و با رعیت برفق و احسان سلوك
مینمود و از مسبحی نقل کرده که عزیز ادیب و فاضل و حسن الخلق و الخلق بود و [illegible]
مایل بود و بصید کردن جانوران رغبت بسیار داشت و ابو منصور ثعالبی در کتاب
یتیمة الدهر آورده که یکی از پسران عزیز در روز عید وفات یافت و عزیز در آن باب
این چند بیت گفت شعر نحن بنو المصطفى ذوو محن ٭ يجرعها في الحيوة كاظمنا
عجيبة في الانام محنتنا ٭ اولنا مبتلى وآخرنا ٭ يفرح هذا الورى بعيدهم
طرا واعيادنا مآتمنا ٭ و ایضا ثعالبی گفته که عزیز بغایت فصیح بود و کتابی که بعضد الدوله
نوشته و در مجلس طایع خلیفه عباسی خوانده شد دلالت بر غایت فضل و قوت و شوکت
او دارد و صورت آن کتاب اینست که بعد از بسمله نوشته بود که من عبد الله و ولیه
نزار بن ابی المنصور الامام العزیز بالله امیر المؤمنین الی عضد الدولة نصیر ملة الاسلام
ابی شجاع بن ابی علی سلام علیك فان امیر المؤمنین یحمد الیك الله الذی لا اله الا هو و یسأله
الصلوة علی جده محمد رسول رب العالمین و حجة الله علی الخلق اجمعین صلوة تامة متصلة

دایمة بعترته الهادیة وذریته الطیبة الطاهرة وبعد فان رسولك وصل الی حضرت
امیر المومنین مع الرسول المنفذ الیك فاذا ما یحمله من اخلاصك فی ولاء امیر المومنین
ومودتك ومعرفتك بحق امامته ومحبتك لاباء الطایعین الهادین المهدیین فسر
امیر المومنین بما سمعه عنك ووافق ما كان یتوسمه منك وانك لا تعدل عن الحق
وذكر كلاما كثیرا فی هذا المعنی الی ان قال وقد علمت ما جری علی ثغور المسلمین من
المشركین وخراب الشام وضعف اهله وغلاء الاسعار ولولا ذلك لتوجه امیر المومنین
بنفسه الی الثغور وسوف یقدم الی الحیرة وكتابه یقدم علیك عن قریب فاهب
الی الجهاد فی سبیل الله ودر آخر مكتوب نوشته بود كتبه یعقوب بن یوسف بن
كلس عند مولانا امیر المومنین پس عضد الدوله در جواب او كتابتی نوشت ودر ان
اعتراف نمود بفضل اهل البیت علیهم السلام واقرار نمود كه عزیز را از آن حضرت خلافت واو را
شریفه مخاطب ساخت واز وزیر او یعقوب مذكور منقولست كه عزیز روزی با هم خود
حیدر میگفت میخواهم كه مردم را بر بینم كه همگی متنعم باشند وسیم وجواهر وخیل ولباس و
ضیاع وعقار وغیر آن از اقسام نعم باشند وجمیع آن نعمتها از پیش من باشد فوتش در شب شنبه
بیست وهشتم رمضان سنه ست وثمانین وثلثمایه **منصور** لقبش الحاكم بامر الله
پدرش عزیز ولادتش بقاهره پنجشنبه نهم ربیع الاول سنه خمس وسبعین وثلثمایه
بیعتش در صبح فوت پدرش در عهد او در مداین وابنا وقصر آن خطبه بنام او خواندند
صاحب تاریخ گزیده آورده كه حاكم جمعی را از مصر بفرستاد وعلوی مدنی را تعریف نمود تا در
خانه او نقب میزدند تا روضه رسول صلوات الله علیه ومیخواستند كه ابوبكر
وعمر را از جوار حضرت رسالت بیرون آرند وآخر آن معنی بر والی مدینه ظاهر شد
وآن جماعت را بگرفت وسیاست كرد وگفته كه این از كرامات ابوبكر وعمر بود ومولف
كتاب گوید اگر خلفاء اسمعیلیه را این اراده می بود در ایامی كه حرمین شریفین در
تصرف ایشان بود چنان كاری میكردند لیكن چون استعمال كلند وبیل در جوار
حضرت سید ابرار جهت اخراج آن دو غدار در نظر ارباب اعتبار از اصول دین ایشان
اقبح مینمود مرتكب آن نشدند وبر تقدیر تسلیم انكه حاكم مذكور متصدی آن امر
شده باشد مسلم نمیداریم كه كاشتهای او از آن امر ممنوع گشتند چه این قسم

انكار باطل

انكار باطل ومكابره بحاصل از اهل سنت بسیار واقع شده تا الكه ابن كثیر شامی وغیره از
ارباب سیر آورده اند كه آل عباس در مبادی استیلای خود جمیع قبور ملوك بنی امیه را شكافتند
وسوختند وخراب كردند وبعد از چندین قرن كه دولت عباسیان خلل یافت جمعی از اهل
سنت كه هواخواه جماعت بودند بر مواضع نبش قبور ایشان عمارتها ساختند وبزیارت
آن اقدام مینمایند ودیگر آنكه بر جمیع عالمیان ظاهر است كه حضرت سلطان شاه اسمعیل
انار الله برهانه قبر ابو حنیفه كوفی را كه در بغداد بود بكند وعظام او را سوخت وسگی بجای
او دفن نمود وآن موضع را مزبله اهل بغداد ساخت وچندین سال برین منوال گذشت آخر كه
سلطان روم بر بغداد مستولی شد خانهای مزبله را خراب كرد وبجای آن عمارتی كرد
ودر اندرون آن صندوقی نهاد ومردم را بزیارت آن فرمان داد وتا این زمان اهل
سنت وجماعت زیارت آن مزبله می نمایند وتعظیم آن بجا می آرند وبتقدیر تسلیم صحت
آن انكار میكنیم كه چون قبر ابوبكر وعمر بغایت نزدیك بمرقد مطهر پیغمبر صلوات الله
علیه بود وبنابرین محتمل بود كه نقبا جماعت خصوصا كه در شب باشد مودی بر نبش
قبر آنحضرت شود لاجرم باقتضای مشیت الهی انا تمام آن امر ممنوع گشتند واگر ابوبكر
وعمر را كرامتی می بود از گزیدن مار غار وعار فرار وغیر آن از نقص وعوار سالم
می ماندند وصاعقه غضب الهی كه در سنه جهت محض احراق ایشان بمدینه سكینه
نازل شد ایشان را نمی سوخت وقصه نزول صاعقه در مسجد مدینه در تاریخ الخلفا
از تالیفات جلال الدین سیوطی وغیر آن مذكورست حاكم مدت بیست وپنج سال
ویكماه خلافت كرد وغایب شد وپیدا نیامد وكسی ندانست كه بروی چه رفت وفقدان
او در شب بیست وهفتم شوال سنه احدی عشر واربعمایه بود **علی** لقبش الظاهر لاعزاز
دین الله وبعضی گفته اند الظاهر بامر الله پدرش منصور ولادتش در مصر دوشنبه
دهم رمضان سنه خمس وتسعین وثلثمایه بیعتش بعد از پدرش چهل وسه روز
در شب دوشنبه عید اضحی وفاتش در منتصف شعبان سنه سبع وعشرین واربعمایه
معد لقبش المستنصر بالله پدرش قاهر یا ظاهر مولودش در صبح سه شنبه
سیزدهم جمادی الاخر سنه عشرین واربعمایه بیعتش بعد واقعه پدرش وفاتش
هجدهم ذی حجه سنه سبع وثمانین واربعمایه **احمد** لقبش المستعلی بالله پدرش

سنه
مستنصر ولادتش در بیستم محرم سنه سبع وستین واربعمایه سلطنتش دو زعید غدیر
سبع وثمانین واربعمایه وفاتش در سه شنبه هفدهم صفر سنه خمس وتسعین واربعمایه

منصور لقبش الآمر باحکام الله پدرش مستعلی ولادتش سیزدهم محرم سنه تسعین
واربعمایه سلطنتش روز وفات پدرش وفاتش شب یکشنبه پنجم جمادی الاخر سنه اربع
وعشرین وخمسمایه **عبد المجید** لقبش الحافظ لامر الله پدرش محمد بن مستنصر واین
محمد در زمان پدر سفر کرد بطرف عسقلان وفرزند او عبد المجید در عسقلان بزاد
ولادتش در بیست وسیوم رمضان سنه ثمان وتسعین واربعمایه در عسقلان
سلطنتش در شب واقعه آمر وفاتش در جمادی الاخر سنه ثلث واربعین وخمسمایه
اسمعیل لقبش الظافر بامر الله پدرش حافظ مولدش پنجم ربیع الاخر سنه
اربع واربعین وخمسمایه وفاتش در شب پنجشنبه سلخ محرم سنه تسع واربعین
وخمسمایه **علی** لقبش الفایز بنصر الله پدرش ظافر مولدش سنه اربع واربعین
وخمسمایه سلطنتش در محرم سنه تسع واربعین وخمسمایه وفاتش در جمعه هفدهم رجب
سنه خمس وخمسین وخمسمایه **عبد الله** لقبش العاضد لدین الله پدرش ابو
الحجاج یوسف بن عبد المجید ولادتش شنبه بیستم محرم سنه ست واربعین و
خمسمایه سلطنتش در روز فوت فایز واو در آن وقت شانزده ساله بود و در ایام او
اسد الدین شیرکوه بمصر آمد ومصر بدست فرو گرفت اما زود درگذشت و صلاح الدین
یوسف که از اکابر اصحاب اسد الدین بود بر ملک مستولی شد وعاضد ناچار او را
وزارت داد و بسبب اختلاف امرای عاضد در کار ملک شروع کرد و دست جمله
کوتاه کردانید و باستقلال حکم میکرد قضا را در میان عاضد رنجور شد و در یازدهم
محرم سنه سبع وستین وخمسمایه از دنیا گذشت و اصول آن طبقه بدو منقرض شدند
و در خزانه اسماعیلیه از نفایس غریبه وامتعه نفیسه چیزی چند بود که دیده
روزگار قرینه آنها ندیده بود از جمله کتب نفیسه معدوم المثل خارج از حد شمار
واز جمله جواهر یکدانه یاقوت موسوم بجبل هفده مثقال ویک زمرد طولش چهار
انگشت ابهام **فرع** در حمیریه که ایشانرا الموتیه نیز گویند ملکشان
از ثلث وثمانین واربعمایه تا سنه اربع وخمسین وستمایه اول ایشان **حسن**

ابن علی بن جعفر بن حسین بن محمد صباح حمیری مولف تاریخ گزیده گفته که
حسن صباح از اولاد یوسف حمیری پادشاه یمن شیعی اثنا عشری بود و بعد از آن
شیعی اسماعیلی شد در سنه ... وثمانین واربعمایه بر قلعه الموت استیلا یافت
و دعوت بنام مستنصر اسمعیلی کرد و همچنین دعاة او بسیاری از مواضع را که مذکور
خواهد شد بدست آوردند خلاصه آنچه مولف کتاب در تحقیق حال علو اسماعیلیه
و فروع ایشان که حمیریه الموتیه اند از کتاب روضة الصفا وغیره استنباط نموده آنست که
خلفای اسماعیلیه که احوال ایشان سابقا سمت ذکر یافت در اصول شیعی امامی بوده اند
لیکن اسماعیلی نه اثنا عشری و در فروع نیز بمذهب شیعه عمل مینموده اند و آنچه نقرا مط
و بعضی از ملاحده الموتیه نسبت میکنند ایشان از آن بحسب ظاهر و باطن مبرا اند
و از کتاب روضة الصفا سابقا منقول شد که قرامطه ورای اسمعیلیه طایفه دیگر
و عباسیان و هواخواهان ایشان از کمال بغض و عداوت قرامطه را داخل اسماعیلیه
ساخته اند و ایضا صاحب روضة الصفا آورده که در زمان الحاکم بامر الله امر معروف
و نهی منکر بجائی رسید که حکم شد تا هیچکس بر بیع و شرای خمر و سایر مسکرات اقدام
ننماید و اوانی و ظروف خماران شکسته و شرابها ریخته گشت و مصطبه و سایر
مواضع فسق وفجور معطل ماند و گشادن دوی در پیش جنایز وغیر آن بر نسوان ممنوع
گشت و در بعضی از تواریخ مسطور است که چون مردم از شراب خوردن منزجر نشدند
حکم کرد تا اکثر باغات را خراب ساختند و فرمان داد تا جهت زنان موزه ندوزند تا
ایشان قطعا از خانه بیرون نیایند و ایضا حکم کرد که یهود و نصاری بر اسب سوار
نشوند و اگر بر حمار یا استر سوار شوند از رکاب آهنین اجتناب نمایند و فرمود تا
مدارس بنا کردند و علما و فقها را منصوب ساختند اسباب و املاک فراوان بر آنها
وقف فرمود و اما حسن صباح که از جمله داعیان ایشان است در اصل شیعه امیر
المومنین علی علیه السلام بوده و در سلک شیعه اثنا عشریه انتظام داشت و آخر
از خراسان و ایران متوجه دار الخلافت اسماعیلیه گردید و بخدمت مستنصر بالله
که از اعاظم خلفای اسماعیلیه بود فایز شد و از مذهب شیعه اثنا عشریه بمذهب
شیعه اسماعیلیه انتقال نمود و بعد از تقرب تمام که او را نسبت بآن امام

و نزار کودکی از فرزندان خود بدو داد و حسن صباح آن کودک را با ایران آورد و پرورش کرد و

رسید امرای لشکر بر وحسد بردند وچنان کردند که او دران دیار نتوانست بود لاجرم
حسن بحلب رفت ودر انجا چندگاه اقامت نموده عازم بغداد شد واز انجا بخوزستان
رفت واز خوزستان باصفهان آمد واز ان دیار بطرف یزد وکرمان توجه نموده
بدعوت اشتغال نمود وبار دیگر بجانب اصفهان متوجه شده چهار ماه دران
دیار مقیم گشت باز بخوزستان رفته دران ولایت رحل اقامت انداخته بعد از
مدت انقضای سه ماه از انجا ارتحال کرده بدامغان رفت ودر دامغان وحدود
آن مدت سه سال بسر برده جمعی کثیر دعوت او را قبول کردند وبعد از تمشیت مهم
بجرجان رفت واز انجا بساری توجه نمود واز ان ولایت بدماوند رفت واز انجا
براه قزوین متوجه دیلمان شد واز انجا بقصبه که قریب بالموت بود رفته دران
قصبه بتزهد وتعبد مشغول گشت وبعد از ان بحسن تدبیر بلکه باراده ملک
قدیر بر قلعه الموت صعود نموده بر معارج سروری ارتقا یافت از جمله مآثر عدل
وسداد او آنکه یک پسر خود را بتهمت قتل یکی از اهل زمان بقصاص رسانید ودیگری را
بتهمت شرب خمر بقتل آورد وناانصافان اهل سنت وجماعت میگویند که غرض
او ازین آن بود که بر جهانیان روشن شود که مقصود او از دعوت این صورت نبوده
که پسرانش بعد از وی حکومت کنند ودر آن مقام که میگویند عمر در ایام خلافت
پسر خود را چنان حد زدند که هلاک شد مانند این احتمال را راه نمیدهند صاحب
روضة الصفا آورده که حسن صباح در مدت سی وپنج سال که در الموت اقامت داشت
بیش از دو نوبت از خانه بیام بالا نرفت وهرگز از قلعه بیرون نیامد چه پیوسته
بتدبیر امور ملک وتلفیق مسایل اعتقادیه که موافق مذهب او بود اشتغال مینمود
ومبالغه او در رونق شریعت غرا بحسب ظاهر بدان مرتبه بود که شخصی را که در الموت
نی نواخته بود از قلعه بیرون کرد واو هرچند شفعا برانگیخت دیگر بقلعه راه
نداد ودر زمان دولت او بسیاری از روسای اهل سنت وجماعت که با اسماعیلیه
وسایر فرق شیعه در مقام منازعت بودند بزخم فداییان کشته شدند ودر ایام
کیا بزرگ امید که یکی از روسای اسماعیلیه است فداییان جمعی دیگر از اعیان اهل سنت را
کشتند یکی از قتیلان قاضی القضاة ابو سعید هروی است ودیگری دولتشاه

رئیس اصفهان وباسنقور حاکم مراغه ومسترشد خلیفه عباسی ورئیس تبریز وحسن بن
ابی القاسم مفتی قزوین وهمچنین جمعی کثیر از اعیان قوم بر دست فداییان کشته شدند
ودر زمان کیا محمد پسر کیا بزرگ امید راشد عباسی بر دست فداییان مقتول گردید
وبسیاری از اعیان وامرا وقضاة وعلمای اهل سنت وجماعت را بقتل رسانیدند
واسامی مقتولان بتفصیل در بعضی از تواریخ مسطور است مولف گوید که صدور
این امور باعث شده جمهور اهل سنت وجماعت را بر آنکه نسبت الحاد وکفر وزندقه
باین جماعت نمایند وچون انتقام خون اکابر واعیان مذهب خود نتوانستند کشید
لاجرم تسلی خاطر خود را دران دیدند که زبان بدشنام وتکفیر والحاد ایشان
گشایند مؤید این مقال آنکه صاحب روضة الصفا در بیان احوال کیا محمد
مذکور ساخته که او نسبت بپدر خویش وحسن صباح در اقامت رسوم اسلام
واحیای سنن محمد مصطفی علیه الصلوة والسلام بحسب ظاهر سعی ومبالغه
تمام مینمود ودر اوان تسلط کیا محمد سلطان سنجر نوبتی بولایت ری رسیده
رسولان بالموت فرستاد تا از کیفیت معتقد ومذهب ایشان استفسار نمودند
آن جماعت در جواب گفتند که عقیده ما آنست که خدای را عز وجل بیگانگی باید
شناخت وبباید دانست که خرد ونظر درست آن باشد که موافق [illegible]
کلمه ومطابق فرموده رسول وی بود ورعایة احکام شریعت غرا بر وجهی که کتاب
خداوند تعالی بآن ناطق است بجای باید آورد وبانچه خدای در قرآن مجید فرموده
ورسول او خبر داده از مبدا ومعاد وثواب وعقاب وحشر ونشر ایمان آوردن از
واجبات است وهیچکس را نرسد که در حکمی از احکام الهی برای خود تصرف کند وحرفی
از آن را تغییر دهد القصه جمیع معتقدات خود را بیان کرده گفتند که اصول وفروع
مذهب ما اینست اگر پسندیده سلطان باشد فبها والا یکی از دانشمندان ملت را
فرستد تا درین باب با وی مناظره کنیم چون رسولان مراجعت نموده این سخنان
بسلطان رسانیدند بهانه پیدا شده دست از تعرض آن طایفه کوتاه گردانید
اینست تمام کلام صاحب روضة وبالجمله هرگاه که نفاق بنی امیة بنا بر عداوة
دینی ودنیوی که با حضرت علی مرتضی علیه السلام داشتند از برای آنحضرت

که آسمان و زمین بر فضل او گواهی میداد سخنان مزور بستند و افتراها نمایند
تا آنکه معویه و اصحاب او سمرة بن جندب را که یکی از صحابه بود بزر فریفتند
که روایت نماید که این آیه که ومن الناس من یعجبك قوله فی الحیوة الدنیا ویشهد الله
علی ما فی قلبه وهو الد الخصام در شان حضرت امیر المومنین علی علیه السلام
نازل شده و آیه دیگر که ومن الناس من یشری نفسه ابتغاء مرضات الله در شان
قاتل او ابن ملجم وارد گشته عجب نمی نماید که دشمنی قوی مطاع مثل خواجه نظام
الملك طوسی که عداوة دینی و دنیوی با حسن صباح داشته بر وجهی که تفصیل
آن در کتب متداوله مسطور است و بر السنه جمهور مذکور حسن صباح را که
مردی مجهول الحال بود مشهور بالحاد و زندقه سازد و او را بر بدی در زبان عام
اهل ایمان اندازد و ایضا موید همین معنی است آنکه چون نوبت ریاست اسمعیلیه
صباحیه بجلال الدین نام که از متاخرین آن قوم بود رسید در تمهید و تشیید شرایع
غراء کما ینبغی سعی و اهتمام بجای آورده از رسوم الحاد استبعادی تمام نمود و شیعه
اسمعیلیه را از ارتکاب منهیات و محرمات که در میان ایشان احداث یافته بود
منع و زجر کرد و فرمان داد تا در قریها از قری و ولایت رودبار حمامی و مسجدی ساختند
و رسم اذان و اقامت نماز جمعه و جماعات تازه کردانید و علمای اهل سنت در دین مرتبه
چون بواعث قواج نظام الملکی نبود در باب صحت اعتقاد او فتوی نوشتند و دری
در تضاعیف سلسله اسمعیلیه صباحیه بعضی بوده اند که هوا و هوس برایشان
غالب بوده مانند حسن بن محمد که او را علی ذکره السلام گویند و دعاة او را بلفظ
خداوند که بکثرت استعمال خند شده خطاب کردند و آن جماعت بدو منسوب
گشته بخندیه موسوم گشتند و همچنین پسر لعین او محمد بن حسن مخالفت حسن
صباح و سایر اسلاف خود نموده طریقه اباحت و الحاد پیش گرفته اند صاحب روضة
الصفا آورده که در سنه تسع و خمسین و خمسمایه بموجب فرموده حسن مردم ولایت
رودبار بالموت آمدند و بعد از آن فرمان داد تا در مصلی که در پای قلعه الموت
واقع بود منبری رو بقبله نصب کردند و چهار رایت بزرگ ملون بچهار لون که
عبارت از سرخ و سفید و زرد و سبز باشد بر چهار طرف منبر منصوب ساختند

وبعد از

وبعد از اجتماع مردم حسن بر منبر رفته سامعان را در ضلالت و غوایت افکند که از امام
در خفیه پیش او قاصدی آمده است و بعبارت ایشان نوشته آورده است که مستحق
از تمهید و تاکید قواعد مذهب جماعت و مستغنی است با آنکه ابواب رحمت و رافت
بر متابعان و مطاوعان خویش گشوده است و این طبقه را بندگان گزیده خویش خوانده
و از تکالیف شرعی ایشان را معاف و معذور داشته و خاطر عباد خواص خود را از افعل
و لا تفعل مطمئن و آسوده گردانیده است و بعد از القای این نوع مزخرفات و هذیانات
از منبر فرود آمده دو رکعت نماز گذارده ما بین خوان نهاد و فرمود تا اصحاب مناهی و ارباب
ملاهی بدستور اعیاد بطرب و سرود و فرح و حبور مشغول شدند و ایضا صاحب روضة
الصفا آورده که بتوسط ثقات چنین شنیده ام که بر کتابخانه رخانمای الموت این
بیت نوشته بود نظم . برداشت غل شرع بتایید ایزدی • از گردن زمانه علی ذکره السلام
و بالجمله چون این فعل شنیع و حرکت قبیح از این حسن صادر شد در ولایت رودبار و قهستان
نام الحاد آشکارا گشت و لفظ ملاحده بر اسمعیلیه اطلاق یافت و حکام سابق نیز که قواعد
شریعت کما ینبغی بجای آورده بدین نام شدند مولف گوید که از این کلام صاحب روضه ظاهر
شد که بادی امر الحاد و اباحه حسن بن محمد بوده نه حسن صباح و این نیز ظاهر شد که حکام
سابق مراسم شریعت کما ینبغی بجای می آوردند پس آنکه اطلاق لفظ ملحد بر حسن صباح
کنند یا لفظ ملاحده را بر جمیع داعیان الموتیه اطلاق نمایند بنابر اشتراک اسمی خواهد
بود میان این حسن و آن حسن یا بنابر محض عصبیتی که اهل سنت و جماعت را با طوایف شیعه
می باشد و الا بر محقق مخفی نیست که در میان سلسله بنی امیه که از سلاطین اهل سنت و جماعت هستند
مثل یزید علیه من اللعن ما هو اهله بوده و یزید که بالقطع نظر از سفك دماء و قتل شهیدان کربلا
بمباشرة عمه خود را بر خود مباح فرموده و در قصیده مشهوره که از منظومات اوست مضمون
این بیت را بیان عقیده نموده که شعر فان حرمت یوما علی دین احمد • فخذها علی دین المسیح بن مریم
و همچنین ولید پلید که مصحف مجید را هدف تیر ساخته و او را توعید و تهدید مینمود و لکن
اظهار مذهب اهل سنت و جماعت مینموده اند لفظ ملحد و زندیق را بر یزید و ولید اطلاق
نمی نمایند چه جای آنکه لفظ ملاحده را بر مجموع آن شجره ملعونه جاری سازند و اگر احیانا کسی گوید
که لعنت بر بنی امیه بنابر عموم لفظ بضرب و قتل قایل می گردانند • بالآنکه آن طایفه عند

در تحلیل حرم

التحقیق سوی معویه بن یزید و عمر بن عبدالعزیز ملحد بی دین و بی نماز نند و چون
مکتوبی که حسن صباح در جواب رقعه سلطان ملکشاه سلجوقی نوشته مخبر از مجمل
اعتقاد و اتصاف او بکمال فضل و استعداد دست با رقعه سلطانی درین مقام مذکور
میشود و رقعه اینست تو که حسن صباحی دین و ملتی نو پیدا کرده
و مردم را می فریبی و بعوالی روزگار بیرون می آوری و بعضی مردم جهال جبال را
برخود جمع کرده و سخنان ملایم طبع ایشان میگویی تا ایشان میروند و بی محابا
مردم بکارد میزنند و بر خلفای عباسی که خلفای اسلام اند و قوام ملک و ملت و
نظام دین و دولت بدیشان مستحکم است طعن میکنی باید که ازین ضلالت بگذری و
مسلمان شوی و الا لشکرها تعیین فرموده ایم موقوف بآمدن تو یا جواب خواهیم
بود زنهار زنهار که برجان خود و متابعان خود رحم کنی و خود را و متابعان
خود را در ورطه بلا نیندازی و باستحکام قلاع مغرور نشوی و حقیقت دانی که اگر
قلعه او که الموت است برجی از بروج آسمان باشد بعنایت ایزد سبحانه و تعالی با خاک
یکسان کنم و جواب حسن اینست چون صدر کبیر ضیاء الدین خاقان
بدین گوشه رسید و مثال سلطانی را رسانید مورد آنرا عزیز داشتم و مثال سلطانی
بر سر و چشم نهادم و چونکه سلطان این بنده را یاد فرموده بود سر مفاخرت بایوان
کیوان رسانیدم اکنون شرحی از احوال و اعتقاد خود باز مینمایم و امید میدارم
که احوال من بندگان درگاه سلطان اصغا فرمایند و دران باب فکری کنند و
در کار من با ارکان دولت که خصمی ایشان با من سلطان را معلوم بتخصیص با نظام
الملک مشورت نفرمایند بعد از ان هرچه رای جهان آرای سلطان را از سخنان
من در دل قرار گیرد و بتحقیق بپیوندد بران مزیدی و ازان گزیری نباشد و اگر من
که حسنم ازان بگردم از دین مسلمانی برگشته باشم و خدای تعالی و پیغمبر بحق عاصی
شده فاما اگر سلطان با من و در کار من بقول خصمان بی عنایت شود هرآینه مرا
نیز اندیشه کار خویش باید کردن مرا که خصم قوی در برابر است که حق را در محل
باطل قرار داده اند نمود و باطل را بموضع حق توانند نشانید و امثال این بسیار کرده اند
و در حق بنده نیز این حال واقع شده و شاید که بر رای سلطان پوشیده نمانده باشد

اکنون

اکنون اول حال بنده آنست که پدرم مردی بود مسلمان در مذهب امام شافعی مطلبی چون
سن من بچهار سالگی رسید مرا بمکتب فرستاد و بتحصیل علوم مشغول گردانید و من از ایام
چهار سالگی تا عنفوان چهارده سالگی در انواع علوم ماهر شدم خاصه در علم قرآن و حدیث
بعد ازان مرا درد دین پیدا آمد و در کتب شافعی در فضیلت فرزندان پیغمبر صلوات الله
علیه و علیهم و امامت ایشان روایت بسیار یافتم زمام خاطر من بدان میل نمود و دایم
جست و جوی امام وقت بودم تا کار من بواسطه تکلیف حکام روزگار بدان رسید
که در میان کارهای دنیا که خلایق آنرا بزرگ میشمرند افتادم و ازان جد و جهد مرا
فراموش گشت و تمام دل بر کار دنیا و خدمت مخلوق نهادم و کار خالق با پس پشت
انداختم حق تعالی آن کار را از من نپسندید خصمان بر من گماشت تا مرا باضطرار
ازان کار بیرون انداختند و من گریزان شدم و در شهرها و بیابانها بگشتم
و خلاقت و زحمت بسیار بروی من رسید چنانچه بر رای سلطان پوشیده
نمانده باشد احوال من و نظام الملک چون حق تعالی مرا ازان ورطه بسلامت بیرون
بیاورد دانستم که دل بر کار مخلوق نهادن و کار خالق با پس پشت انداختن جزای
ثمره ندهد مردانه وار بکار دین و طلب آخرت برخاستم و از ری ببغداد شدم و
مدتی آنجا مقام داشتم و احوال و اوضاع آنجا باز دانستم تفحص حال خلفا کردم و
پیشوایان دین مسلمانان خلفای عباسی را از مرتبه مروت و فتوت و مسلمانی
بیرون یافتم چنانچه دانستم که اگر بنیاد مسلمانی و دینداری بر امامت و خلافت
ایشانست کفر و زندقه ازان دین بهتر باشد و از بغداد بمصر شدم خلیفه بحق امام
مستنصر آنجا بود و تفتیش حال او کردم خلافت او از خلافت عباسیان و امامت
او از امامت ایشان برحق دانستم بدو اقرار آوردم و از خلافت عباسیان بکلی
بیزار شدم و خلفای عباسی از احوال من واقف شدند و در طلب من بنده کس فرستادند
تا مرا در راه بگیرند حق تعالی مرا ازان ورطه خلاص داد و بسلامت بمصر رسیدم و
بعد ازان خلفای عباسی سه استر وار زر بامیر الجیوش که امیر عساکر مصر بود فرستادند
و ملتمس ایشان بپذیرفت که حسن صباح را اسیر او را بفرستند چون عنایت المستنصر بالله
که خلیفه بحق و امام مستقر است شامل احوال بنده بود ازان ورطه خلاص یافتم چون

خلفای عباسی امیر الجیوش بابر من آغالیده بودند و مرا نامزد کرده بزعم تا کشاد فرزند را
دعوت کنم آن احوال بسمع مبارك آن امام رسید مرا در پناه خویش گرفت و بعد از ان
منشور داده فرموده که برانچه مانم و توانم مسلمانانرا باداه راست آرم و از امامت
خلفاي مصر و حقیقت ایشان بیاگاهانم و اگر سلطان را سعادت اطیعوا الله و
اطیعوا الرسول و اولي الامر منکم در طالع باشد هر آینه از سخن من نگذرد و همانا که
سلطان محمود غازي سبکتکین بدفع و قمع ایشان برخواست برخیزد و شر ایشان
از میان مسلمانان کفایت کند و الا روزگار رها آید که کسي این کار کند و آن ثواب
ذخیره نهد دیگر آنچه فرموده اند که دین و ملت نو پیدا کرده نعوذ بالله که من که خصم
دین و ملت نو پیدا کنم و این دین که من دارم در وقت رسول علیه السلام صحابه را
همین دین و مذهب بوده تا قیامت مذهب راست اینست و این خواهد بود اکنون
دین من دین مسلمانیست اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله مرا بدین
و کار او هیچ اتفاقی نیست این کار که میکنم و این گفت و گوئی که میگویم خالصا
مخلصا از براي دین حق میکنم و اعتقاد من آنست که فرزندان پیغمبر علیه السلام
بخلافت پدر خود از فرزندان عباس مستحق تر باشند بعد ما که فرزندان عباس
مردمان نیکو بودند کافی باشند لایقتر و برحق تر و اگر تو که سلطان ملکشاهي
روا داري که بعد ازین زحمت و مشقت که بتو رسیده است و سه کرت از اقصاي
مشرق تا باقصای مغرب و از مجاري قطب شمال تا باقصاي هندوستان لشکر
کشیده و مملکت بدست آورده و امروز این مملکت در دست پسران هارون
باشد و پسران تو گرد جهان هر کجا از ایشان خبر یابند بقتل رسانند خلافت ایشان
نیز روا باشد فکیف که فرزندان عباس کسانی اند که من آنچه از فساد ایشان مشاهده
کرده ام شمهٔ خواهم گفت که در هیچ دین و ملت هرگز هیچکس روا نداشته است و
روا ندارد اگر کسانی باشند که از حال ایشان واقف نباشند و به ایشان اعتقاد
کنند و خلافت ایشان حق دانند من که از کار و حال ایشان واقف شده ام چگونه
روا دارم و ایشانرا بحق دانم اگر حضرت سلطان بعد ازین که برین حال واقف شود
بقصد و دفع ایشان برنخیزد و شر ایشان از میان مسلمانان کفایت نکند فیها

تادرقیامت

تا در قیامت در وقت سوال چگونه جواب دهم و نجات چگونه باشد تا بوده ام دین من
این بوده و تا باشم خواهد بود و انکار این کار نداشته ام و ندارم خلفاي اربعه عشره
مبشره را بلکه دوستي ایشان در دل من بیک مثابت بوده است و هست و خواهد
بودن و هیچ دین نو پیدا نکرده ام که نداشته ام و هیچ مذهبي ننهاده ام که پیش از من
نبوده است این مذهب که من دارم در وقت رسول علیه السلام صحابه را همین دین
و مذهب بوده است و تا قیامت راه راست همین است و همین خواهد بود آمدیم
بر این سخن که من و اتباع من بر بني عباس طعن کرده ایم هر کسي که مسلمان باشد و از دین
و دیانت آگاه باشد چگونه طعن و تشنیع نکند بر قومي که بدایت و نهایت ایشان
بر تزویر و تلبیس و فسق و فجور و فساد بود و هست و خواهد بود هر چند
واقعات و احوال ایشان بر همه جهان روشن است اما بر سبیل اجمال میگویم تا مرا
بر حضرت سلطان حجت باشد اول از کار ابو مسلم در آیم که آنچنان مردي چندان کوشش
نمود و زحمت اختیار کرد تا دست استیلای ظلمهٔ بني مروان از حرق دما و اخذ اموال
مسلمانان کوتاه گردانید و لعنت که لایق حال ایشان بود بر خاندان پاك پیغمبر
میکردند برانداخت جهانرا بعدل و انصاف بیاراست با او چگونه غدري کردند
خون او بریختند و چندین هزار از اولاد پاك پیغمبر علیه السلام در اطراف و اکناف
عالم شهید کردند و جمع مستوري که در گوشها و ویرانها بمانده بودند خود را از
لباس سیادت بیرون کشیدند تا جان باکنار انداختند و نشدند و نیستند
که ند بشرب مدام و زنا و اغلام مشغول بودند و بدین روزگار فساد ایشان بجائي
رسید که هارون را که افضل و اعلم ایشان بود خواهري بود یکي را در مجلس شراب با
خود حاضر میکرد و ندماي خود را از دخول در آن مجلس منع نمیکرد تا جعفر یحیی که
یکي از مقیمان مجلس او بود با خواهر او فساد کرد و اورا از و پسري شد و پسر را از
هارون پنهان کردند تا آن سال که هارون حج شد پسر را آنجا بدید جعفر را آنجا
بکشت و خواهر دیگر محسنه نام خورد تر بود و در حسن و جمال بکمال هارون اورا
بخود نزدیک کرد و میان ایشان فساد واقع شد و لطیفهٔ مشهورست که بعد از وفات
هارون امین که پسر او بود این محسنه را که عمهٔ او بود با او فساد کرد تصور امین

این بود که این محسنه بکر باشد بنود امین پرسید که یا عمه تو بکر بنودی چه
حالست محسنه در جواب امین گفت پدرت در بغداد کرا دختر گذاشت که
مرا خواست گذاشت دیگر بزرگی چون ابوحنیفه کوفی رکنی بود در ارکان مسلمانی
بفرمود تا صد تازیانه زدند و چون منصور حلاج مقتدائی را بردار کشیدند
و اگر از کردار و اعمال ایشان برشمارند عمر آدمی بدان نرسد ایشان خلفای
راشدین و اینشان ارکان مسلمانی که قوام ملک و ملت و نظام دین و دولت
بدیشانست اگر من یا غیری در حق ایشان طعن کنیم باید ایشان عاصی شویم
انصاف باید داد که محق باشد یا مبطل رسید کار بانکه جهال را فریفته ام تا در
قصد کسان میشوند این معنی بر ارباب بصیرت روشن است که هیچ چیز از جان
شریفتر نیست و هر کسی از سر جان نیز برنخیزد خاصه بسخن چون منی کم بضاعتی
و کی تواند که من متصدی چنین کاری شوم از حدود خراسان جمعی از غلامان
سلطانی و کماشتکان نظامی و ارباب معاملات از طریقی که بیشتر ازین در میان
مسلمانان رسم و عرف بوده منحرف گشته اند و بعضی بعورات مسلمانان و حرم
زهاد و عباد دست درازی میکنند و بی محابا زنان را در حضور شوهران
میکشند و بعضی درباب معاملات دیوانی بی انصافی میکنند و هرچند که مردم
صاحب واقعه مستغاث بارکان دولت میشوند هیچکس بعون نمیرسد بلکه
بلا بر داد خواه می آید نظام الملک کدخدای مملکت خواجه چون ابونصر کیدری
که در هیچ عهد در پیش هیچ پادشاه در هیچ ملک چنان کدخدائی پای در میان کار
ننهاده بود بتزویر انکه در مال سلطان تصرف میکند شهید کرد و از میان بر
داشت امروز ظلمه و عوانان را با خود همکار کرده از جهت آنکه در وقت خواجه ابونصر
ده درم میگرفت و بخزانه میرسانید و او پنجاه درم میگیرد و یک درم بوجه کار
سلطان نمیکند و محقری بعوانان که همکاران اویند میگذارد و باقی بخرج
دختران و پسران و دامادان خود میکند و آنچه بعمارت خشت و گل بر اطراف
مملکت ضایع میکند اظهر من الشمس است کجا بود خواجه ابونصر را پسر و دختر
کدام روز یکدینار صرف کرد بچوب و گل مردم روزگار را در چنین چیزی عجز و

فرومانده کی بهیچ باب امید نجات نیست اگر بعضی از سر اضطرار و عار بترک جان خود
بگویند و دفع جور یکی یا دو از این ظلمه کنند دور نباشد و اگر کشند معذور باشند

نظم
وقت ضرورت چو نماند گریز دست بگیرد سر شمشیر تیز

حسن صباح
بدین قضایا چه مدخل و چه احتیاج که کسی فریبد و کدام کار خود در دنیا بوقوع
بپیوندد که نه تقدیر آسمانی بران ملحق گشته باشد فاما آنکه فرموده اند که اگر ترک
این نوع کند الا بخرابی او اشارت فرمایم نعوذ بالله که از من که حسنم کاری صادر شود
که خلاف رای بندگان سلطان باشد فاما چون قومی هستند و در طلب من بنده بهمه
کوشش میکنند بحیله این گوشه بدست آورده ام و پناه خود ساخته تا بسا کنی
حال خود انهای درگاه سلطان کنم و بعد از انکه از کار خصمان حاصل آید و بی بندگان
سلطان آوردم و در سلک باقی بندگان منخرط کردم آنچه از دست من برآید در بهبود
کار دین و دنیا و پس افتادن کار حضرت سلطان را بکوشم و الا که از من بخلاف این صادر شود
و متابعت امر سلطان نکنم مرا در دین و دنیا سرزنش بود و از دور و نزدیک خلایق را
بر من طعن رسد و گویند خلاف والی خود کرد و از سعادت اطیعوا الله و اطیعوا الرسول
و اولوا الامر منکم بی بهره ماند و خصمان مرا بدرگاه سلطان آبرو و حرمت افزاید
و در حق من چنین ها افترا کنند که من از ان بی علم باشم و هر چه بگویی که از من در دین و
دعوت صادر گردد پیدی در میان مردم شهرت دهند نام نیک مرا بد کنند و اگر
من با وجود خصمی نظام الملک و انکه در حق من بسیار جور کرده و میکند بخدمتکاری
سلطان پیش آیم و لیکن از کار نظام الملک فارغ دارم چون متابعت عباسیان سلطان را
می باید کرد و از فرمان ایشان گریز میسر نمیشود و منازعت ایشان سلطان را معلوم است
و آنکه در طلب من چه سعی میکردند تا در ان وقت که من بمصر رفتم مرا بدست آورند
بعدا آن در راه بر من دست نیافتند و در عقب من فراوان مال بمصر فرستادند
و امیر الجیوش را اخذ من تمنا کردند تا او قصد من کرد و اگر نه عنایت المستنصر بالله بودی
که خلیفه بحق است در ان ورطه فرو رفتمی و آخر بان رسید که امیر الجیوش مرا باز کشتی
براه دریا نامزد فرنگ کرد که آنجا روم و کشتی را فرنگ را دعوت کنی بفضل خدای تعالی
از ان ورطه خلاص یافتم بعد از زحمت و مشقت بسیار که در چند سال بمن رسید

فرو ماند کی هیچ باب امید نجات نیست اگر بعضی از سر اضطرار و عار ترک جان خود
بگویند و دفع جور یکی یا دو را ازین طایفه کنند دور نباشد و اگر کشند معذور باشند

نظم
وقت ضرورت چو نماند گریز … دست بگیرد سر شمشیر تیز — حسن صباح

بدین قضایا چه مدخل و چه احتیاج که کسی فریبد و کدام کار خود در دنیا بوقوع
پیوندد که نه تقدیر آسمانی بران ملحق گشته باشد فاما آنکه فرموده اند که اگر ترک
این نوع کنند الا انجرا الی او اشارت فرمایم نعوذ بالله که از من که خصم کاری صادر شود
که خلاف رای بندگان سلطان باشد فاما چون قومی هستند و در طلب من بنده بهمه
کوشش میکنند بحیله این گوشه بدست آورده ام و پناه خود ساخته تا بسا کنی
حال خود انتهای درگاه سلطان کنم و بعد ازانکه از کار خصمان حاصل آید روی بدرگاه
سلطان آوردم و در سلک باقی بندگان منخرط گردم آنچه از دست من برآید در بهبود
کار دنیا و پس افتادگی کار حضرت سلطان را بگویم و الا کار از من بخلاف این صادر شود و
متابعت امر سلطان نکنم مرا در دنیا سرزنش بود و از دور و نزدیک خلایق را
بر من طعن رسد و گویند خلاف والی خود کرد و از سعادت اطیعوا الله و اطیعوا الرسول
و اولی الامر منکم بی بهره ماند و خصمان مرا بدرگاه سلطان آبرو و حرمت افزاید
و در حق من چنین ها افترا کنند که من ازان بی علم باشم و هرچه بگویی که از من در دین و
دعوت صادر گردد ببدی در میان مردم شهرت دهند و نام نیک مرا بد کنند و اگر
من با وجود خصمی نظام الملک و آنکه در حق من بسیار جور کرده و میکند بخدمتگاری
سلطان بیش آیم و لیان کار نظام الملک فارغ دارم چون متابعت عباسیان سلطان
می باید کرد و از فرمان ایشان گریز میسر نمیشود و منازعت ایشان سلطان را معلوم است
با آنکه در طلب من چه سعی میکردند تا در آن وقت که من بمصر رفتم مرا بدست آورند
بعد ازان در راه بر من دست نیافتند و در عقب من فراوان مال بمصر فرستادند
و امیر الجیوش را خدمتها کردند تا او قصد من کرد و اگر نه عنایت المستنصر بالله بودی
که خلیفه بحق است در آن ورطه فرو رفتمی و آخر بان رسید که امیر الجیوش را بازگیان
بر راه دریا نامزد فرنگ کرد که آنجا روند و کفار فرنگ را دعوت کنند بفضل خدای تعالی
ازان ورطه خلاص یافتم بعد از زحمت و مشقت بسیار که در چند سال بمن رسید

این بود که این محنت بکر باشد بنود امین پرسید که یا عمه تو بکر بنودی چه
حالست محنت در جواب امین گفت پدرت در بغداد گرا دختر گذاشت که
مرا خواست گذاشت دیگر بزرگی چون ابوحنیفه کوفی رکن بود در ارکان مسلمانی
بفرمود تا صد تازیانه زدند و چون منصور حلاج مقتدائی را بردار کشیدند
و اگر از کردار و اعمال ایشان برشمارند عمر آدمی بدان نرسد اینان خلفای
راشدین و اینان ارکان مسلمانی که قوام ملک و ملت و نظام دین و دولت
بدیشانست اگر من یا غیری در حق ایشان طعن کنیم باید ایشان عاصی شویم
انصاف باید داد که محق باشد یا مبطل رسید کار بانکه جهال را فریفته ام تا در
قصد کسان میشوند این معنی بر ارباب بصیرت روشن است که هیچ چیز از جان
شریفتر نیست و هر کسی از سر جان نیز برنخیزد خاصه بسخن چون منی کم بضاعتی
و کی تواند که من متصدی چنین کاری شوم از حدود خراسان جمعی از غلامان
سلطانی و کماشتگان نظامی و ارباب معاملات از طریقی که بیشتر ازین در میان
مسلمانان رسم و عرف بوده منحرف گشته اند و بعضی بعورات مسلمانان و حرم
زهاد و عباد دست درازی میکنند و بی محابا زنان را در حضور شوهران
میکشند و بعضی در باب معاملات دیوانی بی انصافی میکنند و هرچند که مردم
صاحب واقعه مستغاث بارکان دولت میشوند هیچکس بغور نمیرسد بلکه
بلا بر دادخواه می آید نظام الملک کدخدای مملکت خواجه چون ابونصر کیدری
که در هیچ عهد در پیش هیچ پادشاه در هیچ ملک چنان کدخدایی پای در میان کار
ننهاده بود بتزویر آنکه در مال سلطان تصرف میکند شهید کرد و از میان بر
داشت امروز ظلمه و عوانان را با خود همکار کرده از جهت آنکه در وقت خواجه ابونصر
ده درم میگرفت و بخزانه میرسانید و او پنجاه درم میگیرد و پنج درم بوجه کار
سلطان نمیکند و بحقیری بعوانان که همکاران اویند میگذارد و باقی بجهیز
دختران و پسران و دامادان خود میکند و آنچه بعمارت خشت و گل بر اطراف
مملکت ضایع میکند اظهر من الشمس است بجای خود خواجه ابونصر را پسر و دختر
کدام روز یکبار صرف کردی چوب و گل مردم نقد کار را در چنین چنین عجز و

وسالارکان

بعراق اقدام وایشان در طلب من همچنان سعی مینمودند امروز که من بدین مقام
رسیدم ودعوت خلفای علوی ظاهر کردم وچند دستگاه در طبرستان
وقهستان وجبال بدست آوردم ومردم بسیار از رفیقان ومومنیان
وشیعه علویان بر من جمع شدند وعباسیان بهمه نوع از من خایف وترسنده
هر آینه مزاج مبارک سلطان بر من متغیر کرده اند ودر قصد ونقصان
بجان بکوشند وممکن که مرا از سلطان طلب دارند آن هنگام معلوم نیست
که کار چگونه دست دهد وبهر کونه که دست دهد از شنعتی خالی نباشد اگر
سلطان اجابت ایشان کند بر زینهار ایفا نکرده باشد ودر مذهب مروت
معذور نباشد واگر اجابت التماس ایشان نکند بعضی از جهال که بخلافت ایشان
میکویند زبان تشنیع بسلطان دراز کنند که فاشید بر دوش انداختن و
در راسب پیاده رفتن چه بود ونادان حسن صباح چه ویحتمل که میان
جانبین بمکاوحت ومقاومت انجامد وتنوان داشت تا آخر ها چه اید
اما حدیث این سر سنگ را که فرموده اند که اگر بجای از بروج آسمان باشد بر
زمین آوریم درین معنی مقیمان این سر سنگ را از سخن محقق روز کار وثوق
هست که بمدد تهای یزدان از دست ایشان بدر نخواهد شد کار ان تعلق بعنایت
الله دارد وحال من که درین کوشه نشسته ام وآنچه بر من فرض وسنت کرده
بجا می آورم واز خدا وپیغمبر در میخواهم تا سلطان وارکان دولت براه راست
آیند وخدای ایشان را دین حق روزی کرداند وفساد وفسق عباسیان از
میان خلق بر دارد واگر سلطان را سعادت دین ودنیا همراه بود چنانکه سلطان
اسلام محمود غازی رحمه الله را این کار آمده بود وبدفع شر ایشان برخواسته
وان ترمد سید علاء الملک خداوند زاده را بیاورد وبخلافت بنشاند سلطان
نیز باین کار برخیزد واین کار بزرک بدست او کفایت شود وشر ایشان از
میان بندکان خدای تبارک وتعالی کم کرداند والا روز کار باشد که پادشاه
عادل باز روی کار آید واین کار بکند ومسلمانان را از جور برهاند والسلام
علی من اتبع الهدی **ذیل** در آل ایوب مخفی نماند که نجم الدین

ایوب

ایوب واسد الدین شیرکوه پسران شادی بن مروان از اکراد آذربایجان بوده اند
وبعراق رفته بعد از ملازمت بهروز شحنه عراق واشتغال از ملازمت او بخدمت
عماد الدین زنکی صاحب موصل اسد الدین بوزارت عاضد اسمعیلی رسیده
صاحب اختیار شد وبعد از فوت اسد الدین صلاح الدین یوسف بن نجم الدین
ایوب قایم مقام عم خود کردید وچنانکه سابقا مذکور شد بعد از فوت عاضد حکومت
یافت وبنا بر ضرورت خطبه وسکه بنام مستضی عباسی کرد ودر ایام حیوة خود پسر
بزرکتر ملک افضل نور الدین علی را ولی عهد خود ساخت وآن برادر خود ابو بکر بن
نجم الدین ایوب وپسر دیکر خود عثمان بن صلاح الدین بعد از او کرفت وعثمان بعد
از فوت پدر باهتمام عم خود ابو بکر نور الدین علی را از مصر وشام اخراج نموده
در صمیصات بسر می برد ونور الدین علی بطلاقت لسان وفصاحت بیان بین الاقران
امتیاز داشت از جمله قطعه ابرادی که دلالت بر منطق فصیح واعتقاد صحیح او
میکند در باب شکایت عمش ابو بکر وبرادرش عثمان بناصر عباسی نوشته وآن
قطعه اینست **شعر** مولای ان ابا بکر وصاحبه ٭ عثمان قد غصبا بالسیف حق علی
وهو الذی کان قد ولاه والده ٭ علیهما فاستقام الامر حین ولی ٭ فخالفاه وحلا عقد بیعته
والامر بینهما والنص فیه جلی ٭ فانظر الی حظ هذا الاسم کیف لقی ٭ من الاواخر ما لاقی من الاول
یافعی در تاریخ مرآت الجنان وقاضی صاعد اندلسی در کتاب طبقات الامم آورده که
چون آن قطعه بنظر ناصر عباسی رسید در جواب این قطعه نوشت **شعر**
وافی کتابک یا ابن یوسف ناطقا ٭ بالصدق یخبر ان اصلک طاهر ٭ غصبوا علیا حقه اذ لم یکن
بعد النبی له بیثرب ناصر ٭ فاصبر فان غدا علیه حسابهم ٭ وابشر فناصرک الامام الناصر
حاصل مرام درین مقام آنکه بعضی بحسب فطرت یا بنا بر مصلحت اظهار مذهب باطل اهل
خلاف مینموده اند وتفصیل باقی احوال افراد این سلسله در تواریخ سنی مذکور است
وبنا بر رعایت اختصار بهمین مقدار اقتصار میرود **جند شهر**
در قدمای سادات صاحب سعادات که سلطنت کیلان ومازندران یافته اند
حسن بن زید بن محمد بن اسمعیل جالب الحجارة بن حسن بن زید بن حسن مجتبی
علیه السلام چون اهالی طبرستان از سلوک کماشتکان طاهریه سیما محمد بن اویس

الحکم بعضی از آل ایوب چون نور الدین علی
بیقین شیعه امیر المومنین علی
علیه السلام بوده اند

بسیار منزجر بودند کسی پهلوی فرستاده سید را بسلطنت آنجا دعوت کردند
ودر سه شنبه بیست وپنجم رمضان سنه خمس ومائتین با او بیعت نمودند و
اورا ملقب بداعی الخلق الی الحق گردانیدند واو در آن ملک شعایر تشیع شایع ساخته
بامر معروف ونهی منکر پرداخت ابن کثیر شامی در تاریخ گفته که حسن بن زید
کریم جواد ممدوح بود وبفقه وعربیة عارف بود روزی شاعری در مدح او
قصیده گفت که یک مصرعش این بود ع الله فرد وابن زید فرد ، حسن چون آن
مصرع را شنید برو متغیر گردید وگفت چرا نگفتی که الله فرد وابن زید عبد بعد از آن
از سریر فرود آمد وسر بسجده نهاد ورخسارهٔ خود را بخاک مالید وآن
شاعر را چیزی نداد ودیگری از شعرا در مدح او قصیده گفت که اولش اینست
شعر لا تقل بشرى ولكن بشريان ، غرة الداعي وعيد المهرجان ، حسن
گفت که اگر مصرع ثانی را بر اول تقدیم میشودی بهتر خواستی بود وباید که دیگر بود
اول شعر خود حرف لا ینا وری آن شاعر عرض کرد که چگونه ابتدا بحرف لا نیکو
نباشد وحال آنکه بزرگترین کلمه قول لا اله الا الله است چون حسن آن سخن بشنید
اورا مستحسن افتاد وجایزهٔ خوب باو داد وپس از آنکه نوزده سال وهشت ماه
وشش روز فرمان فرما بود دوشنبه بیست وسیوم رجب سنه سبعین و
مائتین زمان یافت محمد بن زید پس از برادر بحکومت نشست واول کسی که
قبه بر سر مرقد منور حضرت امیر المومنین علیه السلام ساخت او است وهر ساله
مبلغ سی ودو هزار دینار پنهان ببغداد پیش محمد بن ورد عطار که یکی از امنای
شیعه بود میفرستاد تا در وجه سادات انفاق کند ودر سنه اثنی وثمانین و
مائتین تحفه ببغداد آنرا گرفته نزد معتضد عباسی برده گمان تصور نمود اما
معتضد او را نهیب داده حکم کرد که آنرا بفرموده محمد در میان علویه قسمت
نمایند در تاریخ ابن کثیر مسطور است که محمد بن زید فاضل دیندار نیکو سیرت بود
ومذهب شیعه داشت روزی دو کس پیش او بمخاصمه رفتند که یکی را نام معویه
بود ودیگری را نام علی محمد چون نام ایشانرا شنید گفت حکم میان شما ظاهر است
پس آنکه معویه نام داشت گفت ایها الامیر بنام ما مغرور مشو که پدر من از اکابر

شیعه بود وبواسطهٔ آنکه در بلاد اهل سنت می بود از روی تقیه نام من معویه
نهاده بود واین مرد را پدر او از کبار نواصب بود واز ترس شما نام پسر خود علی
نهاده پس محمد تبسم نمود وبا او احسان فرمود وچون محمد همواره همت بر انتزاع ملک
داشت چون خبر اسر عمرو لیث بدو رسید متوجه تسخیر خراسان شده میر اسمعیل
سامانی محمد هارون سرخسی را بدفع او روان داشت وبینهما در ظاهر استراباد
در شوال سنه سبع وثمانین ومائتین جنگ شده بقتل رسید وپسرش زید را
اسیر ببخارا بردند وقریب دو سال مقید بود پس از آن خلاص شد ونزد
اسمعیل بن احمد سامانی معزز ومکرم روزگار میگذرانید ومکتفی عباسی او را از
اسمعیل طلبید واسمعیل
از آن امتناع نمود وحمویه که از اعیان ملک بود دختر خود را بوی داد ونسب سادات
رفیع الدرجات شریفیه شیراز بزید مذکور منتهی میشود واین چند بیت از اشعار
زید مذکور در کتاب تاریخ الملوک مسطور است شعر ولقد تقول عصابة ملعونة
غو فلة ما خلقوا الغير جهنم ، من لم یکن یبغى النبي محمد ، ویری قتالهم فلیس بمسلم
عجبا لامة جدنا یجفوننا ، ویحبسنا منهم رجال الدیلم حسن بن قاسم بن حسن بن
علی بن عبد الرحمن الشجری بن قاسم بن حسن بن زید بن امام حسن علیه السلام در سنه
اربع وثلثمایه فرمان ده شد وملقب بداعی صغیر گشت چنانکه صاحب تاریخ جهان آرا
بآن تصریح نموده واین تصریح واتحاد در لقب محمد بن زید وحسن بن زید سابقا از و
نیز منقول شده مخالف آنست که خاتم النسابین میر محمد قاسم سبزواری رحمه الله
در رسالهٔ اسدیه که باسم مرحوم سیادت وصدارت پناه امیر اسد الله شوشتری نوشته
تقریر نموده زیرا که او از حسن بن زید بداعی کبیر تعبیر نموده واز محمد بن زید بداعی
صغیر تعبیر کرده وعبارت او اینست که عقب محمد بن اسمعیل مذکور منتهی میشود بداعی
الکبیر محمد بن زید بن محمد مذکور وبرادر او داعی الصغیر حسن وعقب داعی الکبیر
منقرض شده وداعی الصغیر را نسل بوده از ایشان سیدین الفاضلین الحسیبین
النسیبین امیر مرتضی وامیر سید شریف اولاد امجاد السید العالم الفاضل امیر سید
شریف صدر شیراز بن تاج الدین علی بن جلال الدین مرتضی بن عبد الله بن حسین بن
حسن بن عبد الله بن طاهر بن هاشم بن عربشاه بن ناصر بن زید بن عبد الله بن علی

حسن بن زید بن حسن وهو الداعی الصغیر المذکور انتهی وعلی ای حال حسن بن قاسم
که باعتقاد صاحب تاریخ جهان آرا ملقب بداعی صغیر بوده در سه شنبه چهاردهم
رمضان سنه ست عشر وثلثمایه بآمل آمده در وقت عصر سه شنبه بیست وهفتم
ماه مذکور در ظاهر آمل میانه او واسفار شیرویه قتال دست داده بر دست مرداویج
ابن زیار کشته شد **محمد** بن حسن که در اصول وفروع سنی بود وساکن بغداد
از بیم معز الدوله بیرون نمی توانست آمد چون وی بواسطه رفت مستکر وادیلم
رفته بحکومت رسید وملقب بمهتدی بالله شد وفاتش در شهور سنه تسع
وستین وثلثمایه وولادتش سنه اربع وثلثمایه **حسین** بن احمد بن اسمعیل بن
محمد بن اسمعیل الارقط بن محمد بن امام زین العابدین علیه السلام المشهور بکوکبی
در شهور سنه احدی ومایتین خروج نموده قزوین وابهر وزنجان را از دست
کماشتکان عباسیه بیرون برد وملقب بداعی الی الحق گردید ودر سنه ثلث و
خمسین در حوالی قزوین میان او وموسی بن بوغا جنگ شده وی منهزم بدیلم
رفت والتجا بحسن رسانید تحت الحکم او در برکه آبی غرق شده شعله
حیاتش فرو نشست **حسن** الاطروش بن علی بن حسن بن علی بن عمر الاشرف
ابن الامام زین العابدین علیه السلام در خدمت محمد بن زید می بود ودر واقعه او
ضربتی بر سر خورده کر شد وباطروش اشتهار یافت در شهور سنه احدی وثلثمایه
در دیلمان خروج نموده اکثر طبرستان بحوزه تصرف او در آمد وملقب بناصر الحق
گردید واکثر اهالی آنجا که آن وقت بسعادت اسلام فایز نشده بودند بدولت
او بشرف اسلام یافتند وچون ناصر الحق در فقه زیدیه تبحر تمام داشت در آن
فن تصانیف نموده جمهور مردم گیلان بدان مذهب گرویدند تا در این ایام سعادت
انجام یمن توجه وسعی پرنوری پادشاه عالیجاه آنجا وضیع وشریف آن ولایت
مهتدی گردیده شیعه اثنا عشری شدند نجاشی در کتاب رجال گفته که
حسن اطروش در مسئله امامت کتابی صغیر وکتابی کبیر تصنیف نموده و
از جمله تصانیف او کتابی است در احوال فدک وکتاب خمس وکتاب فضایل
ابی طالب وکتاب معاذیر بنی هاشم در آنجا بایشان نسبت کرده اند وکتاب

بحسن بن زید برد و بنا بر بعضی
بن حرفه که از او شد

انساب

انساب ائمه وموالید ایشان تا صاحب الامر علیهم السلام وکتاب الشهداء وفضل اهل
فضل از ایشان وکتاب در طلاق آخر ناصر الحق در بیست وسیوم شعبان سنه
اربع وثلثمایه در آمل بحق واصل شد **ابو الحسن** احمد **وابو القاسم** جعفر اولاد
ناصر الحق باتفاق والی ولایت طبرستان بوده اهالی آنجا از ایشان تعبیر باطراف
کردند ومیانه ایشان وداعی صغیر که برخی داماد ابو الحسین است بعضی ایام
تنازع بود تا آنکه احمد در آمل رخت اقامت انداخته در رجب سنه احدی عشر وثلثمایه
ارتحال نمود وابو القاسم نیز در سنه اثنی عشر وثلثمایه بعالم آخرت اشتغال فرمود
محمد بن ابو الحسین احمد المکنی بابو علی بعد از پدر در آمل والی شد وماکان
بن کاکی که از اعاظم امرای اطروشیه بود وخواهر زاده خود اسمعیل بن ابو القاسم
جعفر بن اطروش را بسلطنت برداشته بجبر در آمل بر مسند او تاخت واو را مقید
ساخته پیش برادر زاده خود علی بن حسین بن کاکی بجرجان فرستاد ودیگر آنجا
علی مست شده خواست تا قصد وی کند قضیه برعکس نتیجه داده علی کشته شد ودیالمه
محمد را بسلطنت برداشته علی بن خورشید بسپهسالاری مقرر گردید وبر امداد
اسفار بن شیرویه با ماکان جنگ کرده طبرستان را از او انتزاع نمود ودر سنه خمس
عشر وثلثمایه در میدان گوی بازی از اسب خطا شده وفات یافت وعلی بن خورشید
نیز فوت شده ماکان عود نموده طبرستان را از اسفار بگرفت **حسن** بن
ابو الحسین احمد الملقب بابو جعفر صاحب قلنسوه پیش از برادر بحکومت نشسته
در موضع کلاره رود لارجان میان او وماکان ابن کاکی قتال بقتل آمد
ابن القاسم جعفر بن اطروش دختر زاده ماکان بتخت موروث نشسته مدار
بر ماکان بود تا مادر ابو جعفر قلنسوه کنیزانش را بفریفت که او را در طعام
زهر داده هلاک ساخت وآن طبقه بدو ختم شد اما از پرتو آن دولت فرقی
بمرتبه بلند حکومت رسید مانند آل بویه که بتفصیل احوال ایشان مذکور
خواهد شد ان شاء الله تعالی وآل زیار که مقدم ایشان **مرداویج** بن زیار بود
از فرزندزادگان ارغش که در عهد کیخسرو والی گیلان بود وابن مرداویج در اوایل حال
ملازمت ماکان میکرد وآخر ماکان واسفار بن شیرویه دیلمی که بر شهر ری و

۲

یکی از هم

آل زیار

نواحي آن مستولي شده بود و در جنگ مرداویج کشته شد و او از قزوین بری
آمد و برادرش وشمکیر را از گیلان بري آورد و سلطنت او قوت تمام یافت
و مرداویج همان است که مردم همدان را بکینه جمعي از دیلمیان بکشت و پنجاه خروار
انگشت کهین از همدان بري برد و این رسم که داماد دانرا زر دهند از آن
وقت از زنان همدان پیدا آمد که مردان کم و اندک بود و زنان بسیار و بعد از او **وشمکیر**
ابن زیار بحکومت رسید معاصر و منازع رکن الدوله بن بویه و بعد از او
سعون بن وشمکیر با رکن الدوله موافقت نموده بامداد او قایم مقام
پدر شد و بعد از آن **قابوس** بن وشمکیر الملقب بشمس المعالي بر مسند
حکومت جرجان و توابع آن نشست در کتاب خلاصة الاخبار مسطورست
که قابوس پادشاهی بود بمکارم ذات و محامد نفس و شرف نفس و زیور عقل از
امثال و اقران ممتاز و از اقوال ناشایست و افعال ناباییست و ارتکاب مناهی
منزه و مبرا صورت خطش خط نسخ بر اوراق خوش نویسان آفاق کشیده
و کمال فصاحت و بلاغتش در اطراف و اکناف مشهور گردیده هرگاه چشم
صاحب ابن عباد بر سطری از خط او افتادی گفتی هذا خط قابوس ام جناح
طاوس و در کتاب تاریخ الملوک مسطورست که قابوس جبار غشوم شدید
الرفض بود خال فخر الدوله بن رکن الدوله در خانه او بود و دختر قابوس
در خانه فخر الدوله بنابرین ارتباط وي در حین قصد برادران پناه بدو برد
و قابوس در حمایت او اصلا تقصیری نکرد آخر بواسطه تندخویي که داشت
طبقات حشم از و تنفر نمودند و ویرا گرفته در یکي از قلاع محبوس ساختند
و او را در شهور سنه ثلث و اربعمایه بکشتند قابوس بهر دو زبان شعر
میگفت از اشعار عربي او جهت اختصار باین دو بیت اکتفا مینماید **شعر**
خطرات ذکرک تستثیر مودتي ٭ فاحس منها في الفواد دبیبا
لاعضو لي الا و فیه صبابة ٭ فکان اعضاي خلقن قلوبا ٭ و این رباعي از اشعار
فارسي اوست **رباعي** کل شاه نشاط آمد و مي میر طرب ٭ زان روي ببزم و میکشم عیش و طرب
خواهم که در این بدانی اي ماه سبب ٭ کل زنگ رخت آمد و مي طعم دو لب

منوچهر بن قابوس ملقب بفلک المعالي از واقعه پدر بسیار متاثر شد چون
آراي اهل حل و عقد در ایالت او متفق بود علاجي نداشت لاجرم در زمان چنین بود
و بعد از فوت او حکومت یافته معاصر سلطان محمود غزنوي بود و بنابر مصلحت با
او اظهار اخلاص مینمود بعد از و **امیر کالنجار** نوشروان بن منوچهر
ملقب بشرف المعالي قایم مقام شد بعد از و **کاووس** بن اسکندر بن قابوس
استیلا یافته کاووس نامه از مولفات اوست آخرین این طبقه است و در سنه
سبعین و اربعمایه رحلت کرده قلاع او عنقریب بتصرف حسن صباح آمد
جند هفتم در آل بویه که ایشان از دیالمه نیز خوانده شد
بنابر تحقیق بعضي از مورخان از نسل بهرام گور بودند و ابو علي مسکویه در تجارب الامم
آورده که زعم ملوک دیالمه آنست که از اولاد یزدجرد بن شهریار اند که آخر ملوک عجم
بوده و در بدایت ظهور اسلام بعضي از اولاد یزدجرد که ایشان نسب خود با جماعتي
میرسانند گریخته بگیلان رفتند و آل بویه را دیالمه جهت آن گفتند که مدتها
مدید در دیلمان گیلان اقامت نموده بودند صاحب تاریخ جهان آرا آورده که بویه
ابن فناخسرو در قریه کلیس دیلمان بود و در کمال بي معاش میزیست اما سه پسر ارجمند
داشت **عماد الدوله** علي در بدو حال در خیل مرداویج بودي گرهش و در ابوي
و چند نفر دیگر از سرهنگان ولایت تفویض کرده بود چون علي بري تزد وشمکیر
رفت استر سرخي داشت بنابر ضرورت در معرض بیع در آورد و حسین بن محمد
وزیر وشمکیر پدر ابو الفضل بن العمید آنرا بدویست دینار خریداري نموده قیمت
بوي فرستاد و او از آن ده دینار برگرفته بقیه را بتحفه لایق بحسین دوا
داشت و قضا را مرداویج از تفویض عمل علي و دیگران پشیمان شده دو کلمه
بتوقیف ایشان ببرادر نوشت و نماز شام آن نوشته بنظر حسین رسید
کس نزد علي فرستاد و او را از آن خبر آگاه ساخت و در باب رفتن او مبالغه
نمود صباح که وشمکیر مطالعه حکم برادر کرد رفقاي علي را نگاه داشته خواست تا
کسي از عقب او فرستد حسین مانع آمد علي چون بمقصد رسید حسن سلوک
پیش گرفته اقاربه و عشایر را تسخیر نمود و آنجا در سنه اثني و عشرین و ثلثمایه

قاصد اصفهان گردید مظفر بن یاقوت که غلام زادهٔ عباسیان بود باده هزار کس با
او مقابله کرده وی با نهصد کس برو فایق آمده اصفهان را تصرف نموده واین خبر
بمرداویج رسیده از وی بغایت در حساب شد وقصد اصفهان کرد علی تاب مقاومت
نیاورده باستصواب ابوطالب زید بن علی نوبندجانی بفارس نهضت نموده
بارّجان رفت وازانجا بشیراز ودر همه حال خود را از شر مرداویج نگاه میداشت
تا در سنهٔ ثلث وعشرین وثلثمایه چون خبر واقعهٔ او را شنید لشکر بشیراز
کشید وبعد از حرب وقتال آن دیار را از یاقوت نایب خلیفهٔ بغداد بگرفت
وخلقی کثیر را از لشکر او بکشت وجمعی را اسیر ودستگیر کرده در بند نگاه میداشت
وچون بر مسند سلطنت فارس متمکن شد آن اسیران را از بند خلاص ساخته
با ایشان احسان نمود وخلعت داد وبنواخت از آن غایت جود وکرم که طبیعی او
بود اموال بسیاری را که از اصفهان بدست آورده بود در اندک روزی بر لشکر
تقسیم نمود چون روزی چند بگذشت لشکریان طلب وظیفه نمودند وعماد
الدوله دید که در خزانه چیزی نیست وامور سلطنت او اختلال می یابد لاجرم
خاطر ملول گردید وروزی از غایت پریشانی بر قفا افتاده در کار خود متفکر
بود وبسقف خانه نظر میکرد که ناگاه ماری از سقف آنخانه بیرون آمده
بخانهٔ دیگر رفت پس امر کرد که آن خانه را بشکافند ومار را بیرون آورده بکشند
در اثنای شکافتن خانه مال بسیاری که قریب به پانصد هزار دینار زر سرخ بود
ظاهر شد عماد الدوله لوازم شکر الهی بجا آورده بعضی از آن مال را بلشکر داد
وباقی را در خزانه نگاه داشت ودر آن ایام روزی بطریق سیر سوار شده
بهر طرف نگاه میکرد وتماشای عمارات سلاطین ماضیه نموده از احوال ایشان
پند وعبرت میگرفت که ناگاه دست اسب او در زمین فرو رفت وامر بحفر
آن موضع نموده مال بسیار از انجا بیرون آمد واز جملهٔ تاییدات او آنست
که قماشی چند از سرکار او بیکی از خیاطان شیراز داده بودند وخیاط در دوختن
تاخیر مینمود پس او را حاضر ساختند ووعید وتهدید فرمود اتفاقا آن مرد کر بود
گوش او خوب نمی شنید خیال کرد که مگر آن تهدید جهت طلب مال یاقوت

حاکم سابق شیراز است که نزد او برسم امانت مانده بود فی الحال از بیم جان سوگند
بر زبان آورد وگفت والله ای ملک که از مال یاقوت زیاده از دوازده صندوق
نزد من نیست وهنوز ندانسته ام که در انها چه چیز است پس عماد الدوله امر کرد تا
آن صندوقها را حاضر ساختند وسیصد هزار دینار از نقد وجنس بیرون آمد
وبعد از ین لطایف غیبی خزاین ودفاین یعقوب لیث وبرادرش عمرو لیث که پادشاهان
فارس وعراق وخراسان بودند ومقدار آن از حد وحصر فزون بود بدست آورد
وکار او قوت تمام گرفته بیکبارگی بلوازم سلطنت قیام نمود وحسن واحمد برادران
خود را بجهانگیری روان داشت وخود شیراز را دار الملک ساخت واخر امر الراضی
خلیفهٔ بغداد ومال ومعاملهٔ عراق عرب در تصرف او درآمد ونام او را در خطبه
بغداد با دعای خلیفه مقرون ساختند واین بدان سبب بود که خلفا از دست
غلامان ترک عاجز بودند واتراک بر خلفا مسلط گشته بودند وهرکرا میخواستند
محکوم قید یا میکشتند یا معزول میکردند ودران وقت راضی بالله بسیار عاجز
وزبون شده بود چون استیلای عماد الدوله بر ملک فارس وخوزستان بدید او را
بمدد خود طلبیده تا بجاه او از تسلط ترکان خلاص گردد لاجرم عماد الدوله برادر
خود معز الدوله را جهت دفع ترکان ببغداد فرستاد واو را امیر الامرایی انجا
ساخت ابن کثیر شامی گفته که عماد الدوله از خیار ملوک بود وهمواره از اقران
خود قصب السبق می ربود وفی الحقیقه امیر الامرای زمان او بود وخلفای
بغداد بایی لقب نام او می بردند ومعز الدوله بنیابت او در بغداد امیر الامرای
خلیفه بود ودر سال سیصد وسی وشش که معز الدوله باتفاق مطیع خلیفه از بغداد
ببصره رفت چون از مهمات بصره فارغ شد از خلیفه اذن طلبیده بخدمت عماد الدوله
که دران وقت در اهواز بود توجه نمود وچون بمجلس عماد الدوله درآمد زمین بوسید
وانگاه در برابر او بتقدم خدمت بایستاد وهرچند عماد الدوله او را امر کرد که
بنشیند رعایت ادب نموده ننشست وایضا گفته که در سال سیصد وچهل وچهار
جمعی از اهل قم باصفهان رفتند وسب صحابه آشکارا کردند واهل اصفهان از ین
روی تعصب هجوم نموده بعضی از مردم قم را کشتند وچون این خبر بسمع رکن الدوله

رسید بنابر تشیعی که داشت انتقام اهل قم را از اهل اصفهان کشید و مصادره
ایشان بمال بسیار نمود تا آنکه در جمادی الاخر سنه ثمان و ثلثین و ثلثمایه در شیراز
فرمان یافت چون فرزندی نداشت عضد الدوله پسر رکن الدوله حسن را
ولی عهد خود ساخت حسن الملقب برکن الدوله بن بویه بر اصفهان و قم
و کاشان استیلا یافته و شمکیر همواره با او منازعه داشت تا آنکه در آخر عمر
لشکری عظیم بهم آورده رکن الدوله اندیشه مند بود بیکبار اسب وشمکیر
از گرازی رمیده او را بر زمین زده بکشت و ابن العمید وزیر رکن الدوله
که سرآمد فضلای دهر بود در صدر فتح نامه این عبارت نوشت الحمد لله الذی
کفی بالوحوش عن الجیوش معاصر او از مجتهدان شیعه اثنا عشریه شیخ اجل افضل
ابو جعفر محمد بن علی بابویه القمی بوده و رکن الدوله جهت ترویج مذهب حق التماس
قدوم شیخ بدار السلطنت نموده حضرت شیخ اجابت فرموده و سلطان در مجلس اول
سوالی چند که در تحقیق مذهب حق بخاطر داشت بر شیخ عرض نمود چنانچه سابقا در
احوال شیخ تفصیل یافته و جواب صواب استفاده فرموده شیخ را تعظیم و تکریم تمام نمود
و بجوایز و اقطاع مقرر فرمود و از آنجا غایت فهم و ذکای سلطان و حقیت مذهب
اهل البیت علیهم السلام ظاهر میشود آخر در محرم سنه ست و ستین و ثلثمایه فرمان
یافت و ازو سه پسر ماند عضد الدوله و مؤید الدوله و فخر الدوله احمد الملقب بمعز
الدوله بن بویه در زمان برادر تسخیر کرمان و خوزستان کرده ببغداد رفت و منصب
امیر الامرایی یافته پادشاه نشان گردید مکتفی عباسی را از خلافت عزل و خلع کرده مطیع را
بجای او نشاند و چون بر مسند اقتدار متمکن شد اظهار عقیده صحیحه آبا و اجداد خود
نموده در مقام ترویج مذهب حق ائمه اثنی عشر علیهم السلام در آمد و امر فرمود تا بر درهای
مساجد دار السلام و سایر عمارات آنجا نوشتند که لعن الله معویة بن ابی سفیان و لعن
من غصب فدکا و لعن من منع ان یدفن الحسن عند قبر جده علیه السلام و من نفی ابا ذر
الغفاری و من اخرج العباس عن الشوری و چون خلیفه مطیع امر معز الدوله بود
و مع هذا محرم ضمیر او نبود چنانکه سابقا گذشت نتوانست که منع این
صورت نماید و شوری عظیم در سنیان بغداد پیدا شد و چون شب شد بعضی از ان

کلمات

کلمات را که بر دیوارها نوشته و کنده بودند حک کردند و معز الدوله فرمود که باز نقش کنند
و این فتنه بجایی رسید که معز الدوله بر قتل عام اهل دار السلام عازم گردید تا وزیر
محمد بن المهلبی از خدمت او التماس نمود که در لعن جز معاویه بر کسی را نام نبرند و بجای
آن کلمات این چند کلمه نوشتند که لعن الله الظالمین لآل رسول الله صلی الله علیه
و آله و بعضا بدید و زیرا آن غوغا تسکین یافت معز الدوله بیست و یک سال در بغداد
امیر الامرا بلکه خلیفة الخلفا بود صاحب طبقات ناصری از تاریخ طبری نقل نموده
که معز الدوله بر جمله امور خلافت استیلا گرفت چنانچه مطیع لله را اسمی بیش نبود
و ملک او میراند و فرمان وی میکرد و حل و عقد امور خلافت بدست او بود و او
رسوم نیکو نهاد و جمله ویرانهای بغداد را معمور گردانید و رسوم مذموم که در
بغداد بهر محله ای بود برانداخت و موصل را به پسر خود ابو [illegible] بمقاطعه داد
و برادر خود علی بن بویه را عماد الدوله لقب کرد و دیگر برادر خود حسن را رکن الدوله
لقب کرد و روز بروز پادشاهی آل بویه بالا رفت آخر در ایام برادر خود رکن الدوله
در سیزدهم ربیع الاخر سنه ست و خمسین و ثلثمایه وفات یافت و در اوان مرض
تصدقات لا تعد و لا تحصی کرده ممالیک خود را آزاد کرده اند بختیار ابن معز
الدوله الملقب بعز الدوله در تاریخ مصر و قاهره مسطور است که او جوانی شجاع و قوی
بود تا آنکه گاوی عظیم را بشاخهای او چنان میگرفت که حرکت نمیتوانست کرد ابو بکر
شامی آورده که ابو الفضل شیرازی که در مبادی حال وزیر او بود سنی متعصب بود
و چون در بعضی از حروب که میان شیعه بغداد و سنیان آنجا واقع میشد سنیان
غالب آمدند و بسمع عز الدوله رسید که غلبه ایشان بتحریک و امداد وزیر مذکور
بوده او را عزل نمود و محمد بن بقیه را وزیر خود ساخت عز الدوله را با عضد الدوله
منازعات واقع شد و آخر در شوال سنه ست و ستین و ثلثمایه در جنگ او اسیر شده
بقتل آمد و آن دوحه از آل بویه بر او منتهی شد عضد الدوله ابو شجاع فنا
خسرو بن حسن عضد الیمین و ساعد سعادت آل بویه بود و محققین گفته است
که او را شهنشاه گفتندی بغایت فاضل و فضیلت پرور و صاحب توفیق بود و محققان
ملوک جهان در علم [illegible] او نسبتی نداشت و در ذکر مآثر و مناقب او مجلدات

پرداخته اند ویافعی گفته که او اول شهریاریست که بشهنشاه ملقب شد واول
کسی است که بر منابر بغداد بعد از خلیفه نام او مذکور گردید و شیعی غالی صاحب
شهامت مطاع حازم ذکی جواد مهیب خونریز بود وجاسوسان بسیار داشت
که از بلاد دور اخبار سلاطین روزگار را باو می رسانیدند ودر میان مردم زاده هم
او کسی مانند او نبود صاحب روضة الصفا گفته که عضد الدوله نقاوه وخلاصه سلاطین
دیلم بود ودر ذکر مآثر ومناقب او مجلدات پرداخته اند شیخ جلال سیوطی که از
اعاظم متأخرین شافعیه است او را در کتاب طبقات النحاة ذکر کرده و گفته که او
یکی از علمای عربیه وادب بوده وفاضل نحوی وشیعی بوده ودر بسیاری از
فنون علم دست داشته ودر فن عربیه ابحاث خوب واقوال مرغوب داده هم
او گفته که ابن هشام خوارزمی در کتاب افصاح از وسخنان عالی رتبه نقل نموده
و گفته که او کامل العقل عزیز الفضل حسن السیاسة شدید الهیبة بعید الهمة
وصاحب رای ثاقب ومحب فضایل وتارک رذایل بوده ودر باب ذکر ابو علی فارسی
آورده که چون او کتاب ایضاح نحو را تصنیف نموده بنظر عضد الدوله رسانید
عضد الدوله آنرا نپسندید و گفت این از برای تعلیم کودکان خوبست ودر آن
چیزی زیاده بر معلومات من که در وقت صبا کسب کرده ام نیست پس ابو علی
کتاب تکمله را تصنیف نموده بخدمت او برد چون عضد الدوله مطالعه آن نمود
فرمود که ابو علی از آن سخن ما که در باب کتاب ایضاح او گفته بودیم بتقلید
افتاده همان مسایل را در لباس الفاظی آورده که نه ما آنرا می فهمیم ونه خودش
می فهمد وهم شیخ سیوطی آورده که روزی عضد الدوله در میدان سواری از
ابو علی پرسید که نصب مستثنی بچه چیز است گفت بتقدیر استثنی پس عضد الدوله
گفت سبب تقدیر استثنی چیست وچرا تقدیر امتنع نکنند تا مرفوع شود
ابو علی عاجز شده گفت این جواب میدانی بود که گفتم بعد از این رجوع وتأمل نموده
جواب منقح بعرض رسانم شمه از مآثر عربیه دانی او در مسئلهٔ اول ما اقول
انی احمد الله از شرح لباب فالی مذکورست ومعاصر او از علمای شیعه اثنا عشریه
شیخ الطایفه المحقه محمد بن نعمان الملقب بمفید بود واو شیخ را بانواع تعظیم

وتکریم ورعایت میسود چنانچه سابقا ایراد یافته در مناظره که میان شیخ وقاضی
عبد الجبار معتزلی در مبحث امامت واقع شد وشیخ او را الزام نمود عضد الدوله
اسب الغا با قلاده زرین وخلعتهای نفیس بشیخ فرستاد وچند دیه از حوالی بغداد
بسیورغال شیخ داد در تاریخ ابن کثیر وغیر آن مسطور یافته که وفات عضد الدوله
در بغداد در سال سیصد وهفتاد وسه در سن چهل وهشت سالگی وفات یافت و
بموجب وصیت جنازه او را بمشهد نجف بردند ودر جوار روضه متبرکه دفن کردند
ودر قبر او نوشتند هذا قبر عضد الدولة وتاج الملة ابی شجاع بن رکن الدولة احب
مجاورة هذا الامام المعصوم لطمعه فی الخلاص یوم یأتی کل نفس تجادل عن نفسها
وصلواته علی محمد وعترته الطاهرة واز جمله آثار او تجدید عمارت مشهد مقدس
حضرت امیر المومنین است علیه السلام ودار الشفای بغداد وقنطره بند امیر که
شرح وتصور عظمت آن بیرون از حیز تقریرست علامه دوانی در رساله عرض
لشکر سلطان خلیل بایندری والی شیراز که در آن نواحی واقع شده بود گفته که
الحق این موضع از عجوبه جهان ونادره دوران است چه بجهت صنعت کوهی در میان
دریائی تعبیه کرده اند وبر آن کوه اساس حصنی حصین چون بنای قلل محکم ورصین
نهاده بر مثال ربع مسکون که از جهات اربعه محاط آبست جزیره در میان بحری
ترتیب نموده اند وبگرد آن قلعه گردون شکوه رفیع بر آن محیط گردانیده وجنبت
متواترست که این عمارت بدیع از آثار دولت پادشاه دین پناه عضد الدوله دیلمی
که در عهد خویش غره سلاطین کامکار وقدوه اساطین نامدار بوده در تقویت دین
سید انبیا وتعظیم وترجیح سادات وعلما قصب السبق از اقران ربوده صحایف زمانه
بنقوش مناقب ومدایح او مرقوم وصفایح زمین بآثار مآثر مکارم او موسوم بسی خیرات
جلیله ومبرات نبیله از آثار آن پادشاه دین پناه بروی روزگار مانده واهل تواریخ
در خواص او نوشته اند که کوهی در میان دریائی ودریایی در میان کوهی از آثار اقدام
او ظاهرست ومراد ایشان قلعه سربند امیر وبرکه قلعه اصطخر است که هر دو از
بدایع عالم اند **مؤید الدوله** بویه بن حسن در ایام پدر در اصفهان می بود وچون
پدرش در گذشت بری آمد وانجا پای بدر می بود وبفرمود برادر بزرگتر عضد الدوله

قصد الجای فخر الدوله کرده او پناه بقابوس برد مؤید الدوله جرجان از ایشان
گرفته دار السلطنت ساخت آخر چهارشنبه سیزدهم شعبان سنه ثلث وسبعین وثلثمایه
بمرض خناق در انجا فوت شد **علی** الملقب بفخر الدوله حسن بموجب وصیت
باصفهان می بود وچون موید الدوله بمعاضده عضد الدوله اورا اخراج کرد
در نیشابور بسر می برد چون صاحب ابن عباد بعد از مؤید الدوله دیگری را مستحق
آن مهم نمی دید سرعی به نیشابور فرستاده در سیوم رمضان اورا بجرجان آورد
وبر تخت نشاند آخر در قلعه طبرک ری در شعبان سنه سبع وثمانین وثلثمایه
وفات یافت وازو سه پسر ماند مجد الدوله ابو طالب رستم وشمس الدوله ابو طاهر
وعلا الدوله ابو شجاع **مرزبان** بن عضد الدوله ملقب بصمصام الدوله
در بغداد بود که پدرش فوت شد اورا بسلطنت برداشتند و بعد از چهار سال وشش
ماه برادرش شرف الدوله والی کرمان لشکر بغداد کشیده اورا بگرفت ودر قلعه بند
کرد بعد از ان خلاص شده نه ماه وشش روز حکومت فارس کرده در ذی حجه سنه
ثمان وثمانین وثلثمایه در دره دودمان شیراز گرفتار شده بر دست ابو النصر بن عز الدوله
بختیار بقتل آمد **شیرزیک** بن عضد الدوله مشهور بشرف الدوله ابو الفوارس
در زمان پدر والی کرمان بود بعد از ان طمع در بغداد کرده در سنه ست وسبعین
وثلثمایه چون بحوالی بغداد رسید صمصام الدوله باستقبال آمده گرفتار شد واو
بحکومت نشست ابن کثیر شامی گفته که او محب خیر بود وامر فرمود تا مصادراتی
که در بغداد حادث شده بود بر طرف کردند ومدت ملک او دو سال وهشت ماه بود و
در شب جمعه دوم جمادی الاخر سنه تسع وسبعین وثلثمایه بمرض استسقا فوت شد
واورا بمشهد نجف بردند ودر پهلوی پدرش عضد الدوله مدفون ساختند **خسرو**
فیروز ابن عضد الدوله مشهور بابو النصر بهاء الدوله بعد از برادر در بغداد
فرمان فرما شد قادر عباسی اورا بشهنشاه قوام الدین تشریف نمود ودر تاریخ
گزیده مسطور است که او با سلطان محمود غزنوی صلح کرد وازو دختر خواست
در پنجم جمادی الاخر سنه ثلث واربعمایه در ارجان بمرض صرع درگذشت جسد
بنجف اشرف برده دفن کردند مدت ملکش بیست وچهار سال عمرش چهل ودو سال

ونه ماه ونیم **مجد الدوله** ابو طالب رستم ابن فخر الدوله بعد از پدر پادشاه شد
وبرادر خود شمس الدوله را حکومت همدان داد اما مادرش سیده دختر شیروین مرزبان
والی مازندران صاحب اختیار بود در کار ملک شرایط معدلت بتقدیم میرسانید
وقواعد جهانداری ممهد میگردانید وروز بار در پرده دقیق نشستی وباوزیر وعارض
سخن گفتی سپاهی ورعیت را بصحبت نیک محافظت نمودی وچون رسل از اطراف آمدندی
بی تلقین کسی جواب بسزا گفتی القصه سلطان محمود غزنوی بعلم بدو فرستاد که باید
که سکه وخطبه بنام من کنی وخراج فرستی والا جنگ را آماده باش او جواب داد که تا
شوهرم فخر الدوله در حیات بود من ازین معنی اندیشناک بودم که اگر سلطان چنین
فرماید تدبیر چه باشد اما اکنون از ان فارغم جهت انکه سلطان محمود پادشاهی عاقل است
داند که کار حرب در غیب است اگر بجنگ من آید ومرا قهر کند نامی نباشد که بر زنی بیوه
قادر شود واگر از من شکست یابد این ننگ تا قیامت از دودمان دولت او محو نشود **نظم**
چه از راستی بگذری خم بود ۰ چه مردی بود کز زنی کم بود ۰ میدانم که بدین سبب سلطان
بچنین مختصر ولایت ملتفت نشود وباین جواب مسکت پادشاهی چنان از جنگ باز
داشت چون او در سنه تسع عشر واربعمایه فوت شد ومجد الدوله را دولت پریشان
بود هرج ومرج بحال او راه یافته امرا فرمان او نمی بردند بنابرین کس باستدعای
سلطان محمود غزنوی فرستاده او در صباح دوشنبه دوازدهم جمادی الاول
سنه عشرین واربعمایه در ری نزول نموده وعداوت دینی را بمجوز نقض عهد دانسته
اورا با پسرش ابو دلف گرفته بخراسان فرستاد وکس از ایشان اثری ندید وان شعبه
از آل بویه بدو منتهی شد شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب خود ذکر نموده که بعضی از
مخالفان معاند از روی طعن وشماتت میگویند که گرفتاری ملوک دیالمه در دست
سلطان محمود از شومی رافضی گری بود واین طعن از ایشان بغایت عجب است زیرا که
اگر مقتدر خلیفه ایشان در دست بساسیری شیعی گرفتار شود نقصان نداشتند
وچون ملکی از ملوک شیعه را سلطان محمود بگیرد قدح در مذهب شیعه شد
واگر مقتدر را ملاحده بکشند عاری وعیبی ندارند اما چون زید بن علی را سنیان
بکشند تاوان ونقصان آنرا از رافضیان گیرند نه آنکه سنیان چرا تقصیر کردند

تا مقتدر گرفته و کشته آمد و چرا خلیفه گرفته محبوس خلافت را شاید و امام غائب
غیر محبوس امامت را نشاید و طغرل که مقتدر را از حبس بساسیری خلاص کرد
مستحق دعا و ثنا شد اما سلطان محمد را که محاصره خلیفه بغداد کرد در حق
وی زبان دراز کنند و چه ماننده است این حکایت با آنکه معویه را بسبب آنکه
خواهرش ام حبیبه خال المومنین خوانند برای آنکه خصم علی است و محمد بن ابی بکر
هرگز خال المومنین نخوانند اگرچه برادر عایشه است برای آنکه دوستدار امیر
المومنین است و رافضیان کافر و ملحد باشند که انکار امامت ابوبکر و عمر کنند
اما معاویه مومن و مسلمان باشد اگرچه در بیت و صفت مصاف تیغ در روی علی
ابن ابی طالب کشیده باشد و رافضیان که ابوبکر و عمر را دوست ندارند هرگز
توبه ایشان مقبول نباشد اما یزید که حسین بن علی را فرماید سر ببرند توبه
مقبول باشد و او شاب تایب باشد و عجبتر آنکه گویند توبه منکران خدا و
رسول مقبول است و توبه دشمنان ابوبکر و عمر مقبول نیست تا صحابه بهتر از خدا
و رسول باشند و خلاف عداوت اهل بیت مصطفی بر سر و دین خویش باشند نعوذ
بالله من شر الضلال و سوء المقال آری در سینه که بغض علی بن ابی طالب جای گرفت
عجب نباید داشتن که توفیق و هدایت و سعادت و اقبال و شریعت و کمال و بصیرت
و ضیای انصاف مهجور گردد تا هرچه گوید و کند همه خطا و ریا باشد خسر الدنیا
والآخرة ذلک هو الخسران المبین صاحب روضة الصفا آورده که چون سلطان
محمود مجد الدوله را اسیر نمود مکتوبی بخلیفه عباسی فرستاد و در آن نامه قلمی کرده که
ما بری آمدیم و مجد الدوله را گرفتیم و در سرای او پنجاه زن آزاد را یافتیم از انجمله سی و
کسری مادر فرزند شده بودند از وی سوال کردیم که این زنان را بکدام مذهب نکاح
میداشتی جواب گفت که بمذهب اسلاف ماجنین بوده مولف کتاب گوید مخفی نیست
که مراد مجد الدوله از مذهب اسلاف مذهب حق ائمه اثنی عشریست علیهم السلام که نکاح
متعه را بنص کتاب و حدیث نبوی صلعم حلال میدانند و در آن جمع میان چهار زیاده
جایز است و چون سلطان محمود سنی بلکه ناصبی و از جمله متابعان عمر بوده و عمر متعه حج
نهی نموده بود لاجرم از فعل مجد الدوله استبعاد مینمود و گوییا ندیده بود آنکه صاحب

عدایه

هدایه فقه حنفی جواز نکاح متعه را بمالک که یکی از اعاظم سالکان طریقه اهل سنت
و جماعتست نسبت داده و نشنیده بود آنچه صاحب استیعاب از ابن عباس نقل کرده
که میگفت اینکه متعه رحمتی بود از رحمتهای خدای بر بندگان او اگر عمر منع از آن
نمیکرد زنا نخواستی کرد الا انکس که شقی و بدبخت باشد و هرکه اراده اطلاع بر تفصیل
دلایل شیعه بر حلیت نکاح متعه نماید و وقوف بر ابطال مزخرفات اهل سنت را
وجهه قصد خود سازد باید که بمطالعه این بحث از مصنفات علمای شیعه پردازد
اگر بعد از آن او را در حلیت متعه شبهه باقی ماند از آن عدول نموده بمذهب حنفی
توسل جوید و قدری حریر برای بسته طریق مباشرت مادر و خواهر بوید بالقاع
عقد بر ایشان نماید و بی تنور بر لف حریر و بهم صدق و تعزیر در عمل آید و ما نقلی از
کلمات شیعه را که در این مبحث از روی استدلال و بحث ذکر کرده اند باز و اینجا
که از ماثر خاطر فاتر است سابقا در احوال مامون عباسی ذکر کرده ایم همانا صاحبان
فهم و انصاف را همان قدر کافی است والله کاشف الغواشی **سلطان الدوله**
ابو شجاع بن بهاء الدوله بعد از پدر پادشاه شد برادرش ابو الفوارس را در کرمان
و برادر دیگرش جلال الدوله را ببصره بحکومت فرستاد و آخر در شوال سنه خمس
عشر و اربعمایه درگذشت در شیراز و عمرش بیست و دو سال و پنج ماه بود **ابو علی**
حسن بن بهاء الدوله مشهور بمشرف الدوله در بغداد استیلا یافت و پنج سال و بیست
و پنج روز حکومت کرد و در ربیع الاول سنه ست عشر و اربعمایه درگذشت عمرش بیست
و سه سال و سه ماه و ولادتش در ذی الحجه سنه ثلث و تسعین و ثلثمایه **ابو الفوارس**
ابن بهاء الدوله مشهور بقوام الدوله طمع در فارس کرده میان او و برادر زاده اش ابو
کالیجار تنازع بود تا آنکه در ذی قعده سنه تسع عشر و اربعمایه فوت شد **ابو طاهر**
ابن بهاء الدوله الملقب بجلال الدوله بعد از برادرش مشرف الدوله در بغداد حکومت
یافت صاحب تاریخ مصر گفته که جلال الدوله پادشاهی رعیت دوست نیکو سیرت بود
صلحا را دوست میداشت و اکو بهترین آل بویه بود اگر مانند ایشان رافضی نبودی و در تاریخ
ابن کثیر مسطور است که جلال الدوله در سال چهارصد و بیست و یک از بغداد متوجه زیارت
مشهد نجف و مشهد کربلا شد و اکثر راه را از روی اخلاص پای برهنه رفت در سنه

تسع وعشرين واربعمایه وفات یافت **مرزبان** بن سلطان الدوله لقبش
عزّ الملوك و باره عماد الدوله گفته اند کنیتش ابوکالیجار در واقعه پدر در بصره بود
اکثر اوقات بر عمش ابوالفوارس غالب آمده فارس را بحوزه تصرف درآورد و بعد
از عم کرمان را نیز ضمیمه ملك خود ساخت پس از عم دیگر جلال الدوله حکومت
بغداد نیز اضافه کار و بار او شد آخر در چهاردهم جمادی الاول سنه اربعین
واربعمایه در مدینه جناب کرمان درگذشت عمرش چهل سال و چند ماه ملکش
در بغداد چهار سال و کسری بود **ابومنصور** فولاد ستون بن ابوکالیجار بعد
از پدر در فارس میانه او و برادران سیما ملك الرحیم مخالفت بود و اکثر اوقات
مغلوب بود و چون عادل بن ماهه که وزیر پدرش بود بگشت فضلویه شبانکاره
که دوست عادل بود بمعادات برخاسته او را در ثمان واربعین واربعمایه گرفته
در یکی از قلاع محبوس ساخت و فارس بتصرف شبانکاره درآمد **خسرو فیروز**
بن ابوکالیجار که بملك الرحیم اشتهار داشت پدرش او را در حیات خود بنیابت در
بغداد امارت داده بعد از پدر استقلال یافت و فارس و خوزستان و بصره نیز
تصرف درآورد آخر در بیست و دوم رمضان سنه سبع واربعین واربعمایه بدست
سلطان طغرل بیك سلجوقی گرفتار شده او را بر قلعه طبرك بردند و حکومت
آل بویه بر وختم شد برادرش ابوعلی کیخسرو با طاعت سلاجقه نموده نزد ایشان
موقر بود و توبندجان فارس بدو وجه اقطاع او مقرر بود گاه بنزدیك سلطان
الب ارسلان سلجوقی آمدی او را بر پهلوی خود نشاندی و تکریم او نمودی آخر
او در سنه سبع وثمانین واربعمایه و ملك الرحیم در خمسین واربعمایه فوت شده
نام آن طبقه بالکلیه برافتاد وتلك الايام نداولها بين الناس **فرع**
در کاکویه اگرچه در نسب شریك آل بویه نیستند اما بواسطه قرب قرابت از آن
جمله معدود اند **محمد بن** لقبش حسام الدین علاء الدوله کنیتش ابوجعفر
کاکویه است و چون او پسر خال سیده والده مجد الدوله بن فخر الدوله بود و خال
بلغت دیلمه کاکو می باشد بنابر آن اشتهار یافت و ابوجعفر در سنه ثمان
وتسعین وثلثمایه نزد سیده آمده تعظیم یافت و اصفهان در وجه اقطاع او مقرر

شد سالها اینجا مقرر بود و ابوجعفر فاضل و فضیلت دوست و عادل و سایس بود
از جمله شیخ الرئیس ابوعلی سینا بواسطه مناسبت مذهب و فضیلت بدو پیوسته
اجلال یافت و حسب الامر او لوحی در باب آب و ادی در جز ولد ترك قزوین بود در شهر
رمضان سنه اثنی وعشرين واربعمایه مؤکد بلعنت نامه مرقوم گشته که تا حال
قزاوین بران است سلطان مسعود غزنوی خواهر او را خواسته چند مرتبه میان
او و علاء الدوله مخالفه افتاد آخر در محرم سنه ثلث وثلثین واربعمایه باجل طبیعی در
گذشت **ظهیر الدین** ابومنصور فرامرز که اسن اولاد بود قایم مقام شد اما
برادرش گرشاسف نهاوند و توابع را صاحبی کرده برادر دیگرش ابوحرب با ابو
منصور همی بود در حینی که بر سر قلعه نظر رفت که جهات پدرش بدست آرد ابوحرب
خود را بقلعه انداخته اظهار عصیان نمود و گاهی بسلاجقه که در ری بودند ملتجی
میشد و نتیجه نکرد ابوحرب پناه بابوکالیجار صاحب شیراز برده او را باصفهان
آورد آخر میانه اخوان صلح شد بطغرل بك فرستاده اظهار ایلی
میکرد و در باطن با ملك الرحیم در خلاف و متفق بود و این معنی بر طغرل بك ظاهر
شده در سنه اثنی واربعین اصفهان را محاصره کرده کار بر محصوران تنك ساخت
تا آنکه محرم ثلث واربعین واربعمایه در عوض ابحابزد وابرقوه را بوی داده وی
یزد انتقال نمود **ابوکالیجار** گرشاسف بن علاء الدوله در زمان پدر صاحب
همدان و توابع بود تا آنکه در سنه سبع وثلثین واربعمایه سلاجقه آن ملك را از وی گرفته
وی بنی فولاد ستون بشیراز رفت و او گرشاسف را بحکومت اهواز فرستاده در آنجا
در سنه ثلث واربعین واربعمایه وفات یافت **امیر علاء الدوله** بن امیر فرامرز
ابن علاء الدوله بعد از پدر بحکومت یزد و توابع اشتغال داشت و در سنه تسع و
ستین واربعمایه ارسلان خاتون دختر جغر بیك عمه سلطان ملکشاه را که سابقا
در حباله قایم بامر الله عباسی بود بخواست و خاتون مذکور کاریزی که سمنانان از آن
محظوظ اند احداث کرده آخر امیر علاء الدوله در جنگی که در سنه ثمان وثمانین واربعمایه میان
تتش و برکیارق واقع شده بود بر دست تتش بقتل آمد فرامرز
ابن علی والده اش ارسلان خاتون مذکور بغایت فاضل و فیلسوف بوده و او را نزد

سلاطین سلجوقی بتخصیص سلطان سنجر قرب ومنزلتی تمام بوده همراه سنجر در جنگ
قراخطای بود ودران معرکه درسنه ست وثلثین وخمسمایه کشته شد وآن اتاد
او سود مشهد مقدس منور رضویه علی ساکنها افضل السلام والتحیات که در سنه
خمس عشر وخمسمایه ساخت وازو دو دختر ماند وسلطان سنجر نظر بر مکافات
خدمت وملاحظه قرابت پدر رابد ستور در وجه اقطاع ایشان مجری داشت و
اتابکی ایشان بسام بن دردان وبرادرش عز الدین که از ملازمان کاگو بر بودند
رجوع نمود وایشان بر نیابت بنات مذکوره حکومت یزد مینمودند وآخر از سلسله
ایشان جمعی کثیر بحکومت رسیدند وتفصیل آن در تاریخ جهان ارا وغیره مذکور

جند هشتم در احوال آل حمدان ونسب ایشان بر

موجب ابو الهیجاد عبد الله بن حمدان بن سرقة بن حمدان بن حادثه بن نعمان
ابن راشد بن مسعود بن دلم بن عطف بن سراقه بن حارث بن مخرمه بن مالک بن
وعید بن جبیب بن عدی بن اسامة بن مالک بن بکر بن جبیب بن عمرو بن تغلبه
ابن وایل بن قاسط بن دب بن قصی از بنی ربیعه وبرا مکتفی عباسی در سنه اثنی
وتسعین ومائتین ایالت موصل داده بدفع فساد اکراد بر نبدی ماموره ساخت حمدن
تنها وتنی درادای مال از آل حمدان واقع شد مونس خادم بجنگ ایشان رفته در سنه
ثلث وثلثمایه ابو الهیجاد وبرادران را مقید ساخته بغداد فرستاد وایشان را در
دار الخلافت محبوس ساختند ودر سنه خمس وثلثمایه خلاص شده در سنه ثمان
حاکم طریق خراسان ودینور گردید آخر در غوغای خلع مقتدر در سنه سبع عشر و
ثلثمایه کشته شد **حسن** بن عبد الله لقبش ناصر الدوله وکنیتش ابو محمد تشیع او و
جمیع سلسله او مستغنی از بیان است همواره از خدمت شیخ اجل محمد بن محمد
النعمان المفید استفاده اصول وفروع مینمود ودر اعزاز واکرام او میافزود و
جناب شیخ را در مبحث امامت رساله ایست که بنام ناصر الدوله نوشته چنانکه در
مجلس سیوم در تفصیل کتب شیخ مذکور شده وشطری عاز دلایل ظهور ایمان
او در احوال دار المومنین قم سابقا مذکور گردید ودر محرم سنه ثمان عشر ایالت
دیار ربیعه یافته اقتدار تمام پیدا کرد میان او ومعز الدوله دیلمی بر سر ایالت

بغداد اکثر اوقات فتنه وفساد دست میداد وچون نسبت باولاد بختکیر بد خلق
بود ومع هذا الخبر برادرش سیف الدوله که بدو رسید از کمال حزن وملال مختلط گردید
لاجرم پسرش ابو تغلب او را در یکی از قلاع نشاندند وجمیع ما یحتاج او را آماده ومهیا ساخت
آخر در ربیع الاول سنه ثمان وخمسین وثلثمایه فرمان یافت **غضنفر** بن ناصر
الدوله کنیتش ابو تغلب ولقبش عدة الدوله پدر را در شب شنبه بیست وچهارم
جمادی الاول سنه ست وخمسین وثلثمایه گرفته والی ولایت گردید ودختر عز الدوله
بختیار دیلمی را بمهر صد هزار دینار بخواست وچون عضد الدوله قصد بنی عم کرد وی
بجهت آن وصلت او را بلشکر مدد نمود عضد الدوله قصد الکای او کرده ابو تغلب از بیم
وی پناه بمصریان برد ودر اثنای راه در سنه تسع وستین وثلثمایه بر دست مفرج بن
دغفل کشته شد **علی** بن عبد الله کنیتش ابو الحسن لقبش سیف الدوله پادشاه
علیجاه شد وبعد از واقعه اخشید بر دمشق وحلب استیلا یافته اکثر اوقات بغزای
روم مشغول بود وبغایت فاضل وفضیلت دوست بود لاجرم افاضل عالم تردد او را
مراعات یافتند از جمله حکیم ابو نصر فارابی که او را معلم ثانی میگفتند روزی بمجلس
او رسید وچون بفضلا بود بصورت مجهول بد انجا در آمده در مباحثی که در خدمت او میکردند
تصرفات غریب نمود وچون کیفیت حالش بر سیف الدوله ظاهر گشت ویرا بخود بر تخت
نشانده در تعظیم واجلال او مبالغه نمود واز اجله ابن خالویه نحوی وابو الفرج اصفهانی
صاحب کتاب اغانی است گویند سیف الدوله بی شتر کتاب در سفرها همراه داشتی
چون کتاب اغانی ابو الفرج اصفهانی را بدید بدان قناعت کرده از حمل آنها مستغنی شد
ومتنبی از جمله شعرا وندمای اوست وقصاید غرا در مدح او دارد ووفاتش در صفر سنه
ست وخمسین وثلثمایه وولادتش در ذی حجه سنه ثلث وثلثمایه بود در تاریخ الملوک
مسطور است که چون سیف الدوله با او گفت که اینک ولایت شام بی صاحب

از برادر خود ناصر الدوله طلب زیادتی ملک نمود ناصر الدوله م

مانده است لشکری بده تا آن ولایت بدست آرم اتفاقا در آن ولا عثمان بن
سعید کلابی از جانب اخشید کافوری بر حلب وانطاکیه حاکم شده بود وچون
خویشان عثمان با او حسد می بردند لاجرم کتابتی بسیف الدوله نوشتند که هرگاه
تو متوجه این صوب خواهی شد ما ولایت حلب را بآسانی در تحت تصرف تو خواهیم

سیف الدوله چون اختلاف بنی کلاب وضعف عثمان مذکور را یقین نمود لشکر
بحلب کشید وچون بکنار فرات رسید جمیع برادران عثمان باستقبال سیف
الدوله آمدند وچون عثمان دید که مغلوبست وکاری نمیتواند ساخت او نیز
بخدمت سیف الدوله آمد وچون از فرات بگذشتند بنهر قویق که میرسیدند
سیف الدوله نام آنرا از عثمان مذکور می پرسید وعثمان نام آنرا میگفت تا
آنکه عبور ایشان بدیهی واقع شد که نام آن ابرم بود سیف الدوله پرسید که
این دیه چه نام دارد عثمان گفت ابرم سیف الدوله چون مکرر از اسامی
آن دیهها پرسیده بود ودران باب ابرام نموده از استماع این نام کنایتی
فهم نمود ودیگر از نام دیهها سوال نکرد وچون عثمان مشاهده کرد که بر چند
دیه دیگر عبور واقع شد وسیف الدوله از نام آنها نپرسید متفطن شد که
از لفظ ابرم کنایتی فهمیده لاجرم در مقام رفع مظنه سیف الدوله شده
گفت یا سیدی یا سیف الدوله بسر تو سوگند که آن قریه که میان این بران عبور
واقع شد نام آن ابرم بود واز هر که خواهید بپرسید تا صدق من ظاهر شود
سیف الدوله از ذکا وفطنت او تعجب نمود وچون بحلب رسید اورا با خود
بر سریر نشاند ودر تاریخ ابن کثیر شامی مسطورست که چون معز الدوله بن
بویه که امیر الامرای خلیفه بغداد بود امر فرموده که لعن معویه را صریحا ولعن
دیگر اعدای اهل بیت را کنایة بر ابواب بغداد نویسند سیف الدوله نیز
بواسطه تشیع که داشت امر فرموده که در حلب نیز آن کار کردند رحمه الله تعالی
ابو المعالی شریف بن سیف الدوله قایم مقام پدر شد ملقب بسعد
الدوله در سرعور مملوک پدرش در سنه ثمان وخمسین بروی خروج نموده
حلب را از وانتزاع نمود آخر در میانه ایشان در سنه تسع وخمسین صلح شده
بدستور خطبه باسم ابو المعالی خواندند ووفاتش در رمضان سنه احدی و
ثمانین وثلثمایه ابو الفضل الملقب بسعید الدوله بن سعد الدوله
قایم مقام پدر گشته چون کودک بود پدر اورا بغلام خود لؤلؤ جراحی سفارش
نمود عزیز اسمعیلی طمع دران ملک کرده لشکر بر سر او فرستاد و لؤلؤ

متوسل برومیه شده قیصر خود متوجه شده منجوتکین قاید لشکر مصر بهزیمت رفت
این خبر که بعزیز رسید خود نهضت نموده بمملکت مساعدت آخر ابو الفضل در
منتصف صفر سنه احدی وتسعین وثلثمایه مسموم گشت اولادش ابو الحسن
علی وابو المعالی شریف را لؤلؤ چند روزی بسلطنت موسوم ساخته عاقبت
اخراج نموده بمصر رفتند وآن قوم بدیشان منتهی شدند ودر تاریخ ابن خلکان
مسطورست که وجیه الدوله ابو المطاع ذو القرنین بن ابی المظفر بن حمدان بن
ناصر الدوله که جوان ظریف شاعر بود در ایام ظاهر بن حاکم اسمعیلی بمصر رفت
وظاهر حکومت ولایت اسکندریه را باو تفویض نمود واو مدت یکسال در آنجا
بود وآخر بشام آمد فرع آل حمدان اتابک لؤلؤ دختر
در حباله سعد الدوله بود وبرادر اسمی بیش نبود مع هذا قصد او کرده دختر بیچاره
زهری بوی داده اورا بکشت وپس از اندک مدتی اولادش را اخراج نموده خود
استقلال یافت تا آنکه در ذی حجه سنه تسع وتسعین وثلثمایه وفات کرد ابو نصر
منصور ولد لؤلؤ بحکومت نشسته لقب خود را مرتضی الدوله نهاد ودر سنه
خمس واربعمایه بجنگ بنی کلاب رفته فتح نام غلام پدرش را بنیابت در حلب
گذاشت ودران معرکه بدست بنی کلاب گرفتار شد وخود را هم بمال خود واخرید
وچون بحلب آمد فتح اورا راه نداد وی بروم رفت وملک برا اسمعیلیه افتاد بعد از
اندک وقتی بنی کلاب متصرف شدند جند نهم
صفاریه وایشان چنانکه صاحب گزیده در اثنای بیان احوال سلاجقه گفته
همگی شیعی بوده اند مدت ملک ایشان پنجاه وشش سال بود وعدد ایشان
هفت نفر چنانکه در کتب تواریخ تفصیل یافته اول ایشان یعقوب بن لیث
السیستانی است مؤلف حبیب السیر گفته که در هیچ یک از کتب معتبره دربار
نسب لیث صفار روایتی صحیح بنظر این ذره احقر نرسیده اما نوبتی از شهیر
مغفرت انتما ملک شاه یحیی که در زمان دولت میرزا سلطان ابو سعید
ودر ایام سلطنت پادشاه عالیجاه سلطان حسین میرزا سالها والی ولایت
سیستان بود استماع افتاده که میگفت نسب من بلیث صفار می پیوندد

و نسب لیث بانوشیروان عادل ملحق میگردد و از مؤیدات علو نسب
یعقوب آنست که در آغاز تنسّم نسیم صبای صبی و مبادی احوال نشو و
نما که بی یار و تبار و پایمال حوادث روزگار بود همیشه بقلم اندیشه نقش
جهانگیری بر لوح خاطر می نگاشت و همواره در صغر سن همت عالی بر اعلای
لوای جهانبانی میگماشت روایت کنند که وقتی جمعی از جوانان سیستان نشسته
بودند و از طرایف لطایف چیزها میگفتند و یعقوب در آنجا بود و هنوز بطلب
ملک نپرداخته بود و داب مردی و مردانگی نیفراخته یکی گفت لطیفترین
لباسها اطلس خطایی است دیگری فرمود لطیفترین تاجها طاقیه رومیات
دیگری ادا نمود که از منازل بوستانهای پر گل و ریحان بهتر نیست دیگری تقریر
نمود که از مشروبات خمرهای صافی موافقتر نیست دیگری چنین اظهار نمود که سایه
بید سایه‌دارتر دیگری چنین فرمود که از نغمات و سازها آواز عود ملایمتر
دیگری بیان نمود که برای ندیمی محافل جوانان خوب صورت نیک سیرت لایقتر
چون نوبت بر یعقوب رسید گفتند تو هم چیزی بگوی گفت خوبترین لباسها
زره است و بهترین تاجها خود و خوشترین منزلها معرکه حرب و زیباترین شرابها
خون دشمنان و لطیفترین سایه‌ها سایه نیزه و گرامیترین ندیمان مردان کار
و مبارزان کارزاری و در کتاب لطایف الطوایف مسطور است که یعقوب
ابن لیث پیش از آنکه پادشاه شود روزی با جوانان قبیله خود جایی نشسته
بود پیری از اقربای وی آنجا رسید گفت ای یعقوب جوانی خوب روی رشید
رسیده دستپیمانی لایق سامان کن تا عروسی جمیله از اعیان قبیله برای تو
خواستگاری کنم گفت ای پدر عروسی که میخواهم دستپیمان او مهیا کرده‌ام گفت
کدام است یعقوب شمشیر از غلاف برکشید و گفت من عروس ممالک شرق
و غرب را خطبه کرده‌ام و دستپیمان او این تیغ آبدار و این شمشیر جوشن
گذارست **نظم** عروس ملک کسی در کنار گیرد چست * که بوسه بر لب شمشیر آبدار زند
و ابتدای یعقوب از آنجا شد که او با برادرش عمرو بن اللیث در خدمت درهم
ابن نصر بودند در بلاد سیستان و درهم پیوسته بغزای خوارج مشغول

بود

بود و از آن قبیل عوام تمام متابع او بودند پس درهم بن نصر لشکری جمع کرده به یعقوب
داد تا بقتال عمار یاسر که عامل شراة بود برود یعقوب برفت و بروی غلبه کرد و آن
اعمال بدست فرو گرفت و آنجا توقف ساخت و مردم درهم را می فریفت تا جمله
متابع او شدند و لایزال راه میزد و در آن امر رعایت انصاف مینمود تا مالی عظیم
حاصل کرد و اوباش بسیار بر و جمع شدند و تمکّن یافت و به امر و سیستان را فرو
گرفت و بسبب عجز خلفای بنی عباس و تسلّط اتراک بر خلفا و انقطاع عبدالله
ابن طاهر از خراسان او طمع کرد و خراسان را نیز مستخلص گردانید و در آن وقت
امیر خراسان محمد بن عبدالله بن طاهر بود از قبل خلیفه المعتمد علی الله و محمد بن
عبدالله الطاهری بارها حال استیلا و تسلّط یعقوب بن لیث را در ملک
خراسان بدار الخلافه عرضه نمود و جواب نرسید تا آنکه خود بدار الخلافه رفت
و احوال را عرضه داشت و خلیفه از اشتغال بلهو و لعب و قیان و مخانیث
بهیچ چیز نمی پرداخت و التفات نمیکرد چون امیر محمد بن عبدالله مذکور در آنجا
بماند و اجازت نمی یافت با یکی از خواص خلیفه حال خود باز گفت او گفت ترا پیش
شادان مخنّث باید رفت و او را خدمتی نیک کرد تا او کار ترا بسازد و محمد بن عبدالله
مذکور چنان کرد روزی دیگر از برای اجازه مراجعت بستد چون بخراسان
مراجعت نمود با یعقوب لیث محاربه کرد و بر دست یعقوب اسیر شد و کار
یعقوب بالا گرفت و آخرت خراسان کرد و جمله را از آن خود کرد و نیشابور مقام
ساخت و آنجا می بود و در سنه ۲۶۵ وفات یافت و از جمله دلایل تشیّع او که در تاریخ
ابن کثیر شامی و در کتاب معجم البلدان و تاریخ روضة الصفا مذکور است آنست
که بسمع او رسانیدند که ابو یوسف یعقوب بن سفیان بن معقل اموی در عثمان
ابن عفان طعن میکند یعقوب لیث فرمود که ابو یوسف را حاضر آوردند تا سیاست
کند وزیر گفت ایها الامیر او در عثمان بن عفان سخنی که شنیع نمایست طعن نمیکند
بلکه در عثمان بن عفان صحابی سخنی میگوید یعقوب گفت او را رها کنید که مرا
با صحابی کاری نیست گمان من آن بود که در عثمان بن عفان شیخ ما سخنی میگوید
و از آثار او ترجمه تاریخ ملوک عجم است که دهقان موبد که خزانه‌دار بود پهلوان و

دهقان نژاد از اکابر مداین و بحکمت معروف و بدانش موصوف بود آنرا از تواریخ
متفرقهٔ پیشینیان جمع آورده و احوال هرمز بن نوشیروان را تا انجام سلطنت
خسرو پرویز بترتیب نوشته و بدان الحاق نموده چنانکه فردوسی در آن باب
گوید **نظم** یکی نامه بود از گه باستان • فراوان بدو اندرون داستان

پراگنده بر دست هر موبدی • ازو بهره نزدیک هر بخردی
یکی پهلوان بود دهقان نژاد • دلیر و بزرگ و خردمند و راد
پژوهندهٔ روزگار نخست • گذشته سخنها همه باز جست
ز هر کشوری موبدی سالخورد • بیاورد کین نامه را یاد کرد
بپرسیدشان از کیان جهان • از آن نامداران و فرخ مهان
که گیتی بآغاز چون داشتند • که ایدون بما خوار بگذاشتند
چه گونه سر آمد بنیک اختری • بدیشان چنان روز کند آوری
بگفتند پیشش یکایک مهان • سخنهای شاهان و گشت جهان
چو بشنید از ایشان سپهبد سخن • یکی نامور نامه افکند بن
چنین یادگاری شد اندر جهان • برو آفرین از کهان و مهان

وچون آن کتاب از خزانه یزدجرد که آخر ملوک عجم بود بدست لشکر اسلام افتاد
و در وقتی که قسمت غنایم بر لشکریان مینمودند حصهٔ اهل حبشه شد و
حبشیان آنرا بجهت ملک حبشه بهدیه بردند و ملک حبشه فرمود تا آنرا
ترجمه کردند و بمطالعه و شنیدن حکایت آن انسی تمام گرفت و در اکثر بلاد
حبشه متداول شد و از آنجا بدکن و سایر ملک هندوستان رسید و در عهد انجا
بشاه
نیز متداول شد تا در خراسان چون دولت بیعقوب لیث رسید کس بهند
فرستاد و آن نسخه را بیاورد و ابو منصور عبد الرزاق بن عبد الله فرخ که معتمد
الملک بود بفرمود تا آنچه دانشور دهقان بزبان پهلوی ذکر کرده بود بپارسی
نقل کند و از آخر زمان خسرو پرویز تا ختم کار یزدجرد شهریار هر چه واقع شده
بود بدان الحاق نماید و ابو منصور عبد الرزاق مذکور را وکیلدار سعید مسعود بن
المعمری را بفرمود تا آن نسخه را باتفاق چهار کس دیگر یکی تاج بن خراسانی از هرات

دوم یزدان داد بن شاپور از سیستان سیوم ماهوی بن خورشید از نشابور
چهارم سلیمان بن برزین بن اردوس در تاریخ سال سیصد و شصت هجری تمام کردند و در
خراسان و عراق نسخها ازان برگرفتند و چون دولت از آل یعقوب بآل سامان
رسید ایشانرا نیز بمطالعهٔ آن اهتمام تمام شد چنانکه امیر اسمعیل بن احمد سامانی
دقیقی شاعر را فرمود که آنرا نظم کند و دقیقی یکهزار بیت از اول پادشاهی گشتاسب
وجنگ او با ارجاسب بگفت و توفیق اتمام نیافته در دست غلام خود کشته
گردید تا زمانی که دولت سامانیان سپری شد و سلطان محمود سبکتکین بر چار
بالش سلطنت تکیه زد و چون در دولت سامانیان و ملازمت و بندگی ایشان
نشو و نما یافته بود و طریقهٔ ایشان مرضی و پسندیدهٔ او بود لاجرم در جمیع
امور اقتدا باثار حسنهٔ ایشان مینمود و از آنجمله بمطالعهٔ تاریخ ملوک عجم رغبتی
تمام داشت و خواست که در آن تاریخ الحاقی نماید و یادگاری گذارد که هیچکس از
لیثیان و سامانیان نکرده باشند و حکایت دقیقی شاعر و ارادهٔ نظم این کتاب
و کشته شدن او و نا تمام ماندن آن بر خاطرش وضوحی تمام داشت لاجرم مدتی
آرزوی تالیف آن در در غرر منثور در سلک نظم داشت و رقم این حکم بر صحیفه
حال ملک الکلام عنصری می نگاشت و وی نیز داستان رستم و سهراب را بنظم
آورده بود و آخر چنانچه در احوال فردوسی مذکور خواهد شد آن کار بدست او تمام شد

عمرو بن لیث چون برادرش درگذشت بجای وی بنشست و تمامت
ممالک خراسان در تصرف خود در آورد و تا بحدی مستولی شد که در بغداد بنام
او خطبه کردند و پیش از آن جز خلیفه را در خطبه دعا نکردندی و در منتصف
ربیع الاول سنه ۲۸۷ بقصد استیصال عباسیه متوجه عراق عرب شد و با لشکری
جرار روی ببغداد نهاد و چون معتضد که خلیفه بغداد بود از آن حال خبردار شد
باشارت وزیر خود عبد الله بن وهب در دفع شر عمرو مکیدتی بکار برد که در کتب
تواریخ مشهور است و بالجمله عمرو در آن نهضت شکست یافته روی بخراسان
نهاد و در حوالی بلخ میان او و امیر اسمعیل سامانی که سپهسالار ماوراء النهر بود
محاربه واقع شد و عمرو در آن واقعه اسیر شد و او را ببغداد نزد خلیفه فرستاد

ودر حبس وفات یافت واز آثار عمرو مسجد جامع شیرازست آورده اند که
عمرو لیث قاعده داشت که هر امیری از امرای او هرگاه هزار سوار مکمل بر عرض
کردی گرز زرین بوی دادی روزی مجموع لشکر او عرض کردند صد و بیست امیر
با گرز زرین بوی دادی روزی مجموع لشکر او عرض کردند در دفتر وی نوشته
شد که هر یك هزار مرد مکمل داشتند چون این صورت بعرض رسید عمرو بن
لیث گریان خود را از اسب در انداخت و روی بخاك نهاده بسیار وقت با
ناله و زاری برداخت و بعد از زمانی که بحال خود آمد ندیمی که با وی بسیار گستاخ
بود سوال کرد که ای ملك **نظم** این نه وقت گریه و فریاد تست
وقت شادی و مبارك باد تست ، ملکی داری وسیع و امرا و وزیر مطیع کارها
ساخته مهمات پرداخته صد و بیست هزار سوار آراسته و نهال اختیار در
بوستان اقتدار پیراسته سبب گریه چه بود عمرو گفت چون لشکر خود را
مکمل و مسلح دیدم وحشم و خدم خود را کاری و کارزاری مشاهده کردم واقعه
کربلا پیش خاطر آمد و آرزو بردم که چرا آن روز با این لشکر در آن صحرای غم افزا
نبودم که بوقتی که شاه زاده امام حسین علیه السلام در میان لشکر دشمن درمانده
بود من با این جماعت حاضر شدمی و دمار از دشمنان اهل بیت بر آوردمی تا
جان فدا کردمی یا رایت فتح و ظفر بپایان بردمی القصه او را بعد از وفات
بخواب دیدند که تاج مکلل بر سر داشت دواجی مرصع در بر کمر آراسته بجواهر
بر میان بسته بر مرکبی از مراکب بهشت نشسته غلمان نازك بدن پیشاپیش
او دوان و ولدان سیمین تن بر چپ و راست وی دوان گفتند ای امیر حال
تو بعد از وفات چگونه گذشت گفت حق سبحانه و تعالی مرا بیامرزید و خصما
خشنود گردانید بسبب نیتی که روز عرض لشکر کردم و معاونت شاه
کربلا بخاطر آوردم و رقتی که بجهت شهدا از من صادر گشت و آنچه درباره
آن مظلومان بر ایشان گذشت صاحب روضة الشهدا علیه الرحمه فرموده که
ازین سخن نکته معلوم میشود که بمجرد نیتی که جهت نصرت امام حسین علیه السلام در دل
کسی گذرد موجب نجات است پس فی شهید جزای آن شهیدان رفعت غرفات

وعلو

وعلو درجات خواهد بود **نظم** شهیدان را بچشم کم مبین کایشان بهر نیکی
کز اینجا یافتند آنجا ز رحمت مرحمی دارند ، وبعد از اسیر شدن عمرو طاهر بن محمد بن
عمرو بکر بخت و بسیستان آمد و در آنجا بمرد و چند کس دیگر از ایشان در سیستان
و نواحی خراسان تمکن داشتند و باندك روزی جملگی هلاك شدند و دولت
صفاریان در گذشت **جند دهم** در حکام بنی عقیل
حسام الدوله مقلد بن مسیب بن جعفر بن عمرو بن مهنا که او را اعور
گفتندی معاصر قادر عباسی بود و لقب از وی یافته بود و سوی طایفه بنی عقیل و طایفه
عرب خفاجه سه هزار کس از ترك و دیلم در سلك لشکر انتظام داشت مدتها
حاکم موصل و بعضی از الکای عرب بوده صاحب تاریخ مصر گفته که او را شعر نیکو
و رفض فاحش بود تا آنکه از وی نقلست که یکی از حاجیان وصیت نموده بود که چون
بمدینه طیبه برسی سلام بحضرت رسول صلوات الله علیه برسان و بگوی که اگر
عمر و ابوبکر در جوار تو مدفون نمی بودند هر آینه بسر و چشم بزیارت تو می آمدم آری
همسایه بد مباد کسی را ، در سنه احدی و تسعین و ثلثمایه بر دست یکی از
غلامان ترك کشته گشت و در تاریخ یافعی مسطورست که سید رضی الدین رضی الله عنه
جهت او مرثیه نظم فرمودند **معتمد الدوله** ابو المنیع قرواش بن مقلد
قایم مقام شد و او چنانچه در تاریخ ابن خلکان مذکورست جوانی ادیب ظریف
شاعر کریم نهاب وهاب بود در سنه احدی و اربعمایه در دعوت اسمعیلیه در آمد
در ولایت خود چون موصل و انبار و مداین و کوفه و غیر ذلك خطبه بنام حاکم
لدین الله اسمعیلی مصدر باین عبارت خواند که الحمد لله الذی انجلت بنوره
غمرات الغضب و انهدمت بقدرته ارکان النصب و اطلع بنوره شمس الحق من الغرب
و فقره اولی ناظرست بآنکه خلافت حق علویه است و بنی عباس غاصب اند
فقره دوم اشارتست بآنکه بسبب قوت خلفای اسمعیلیه و من که تابع ایشانم ارکان
نصب و عداوت اهل البیت علیهم السلام که اساس مذهب اهل سنت و جماعت است
منهدم و ویران شد و فقره سیوم اشارتست بتعریف خلفای اسمعیلیه که
سلطان مغرب بوده اند و لهذا ایشانی آفتابی اند که از جانب مغرب طلوع نموده

آخر بواسطهٔ غلبهٔ اهل سنت وجماعت واستدعای قادر عباسی تغییر آن داد
واو مدت پنجاه سال حکومت کرد بعد از آن برادرش زعیم الدوله اورا گرفته
در قلعهٔ جراحیه موصل مقید بود تا در منتصف رجب سنه اربع واربعین
واربعمایه فوت شد **زعیم الدوله** ابو کامل برکة ابن مقلد در سنه
اربعین واربعمایه میان او وبرادرش قرواش نزاعی شده در سنه احدی صلح
تبدیل یافت اما بار دیگر خلاف روی نموده در سنه اثنی اورا بگرفت و در
رمضان سنه ثلث واربعین واربعمایه خودش وفات یافت **بدران**
ابن مقلد مدتی متقلد امر حکومت بود در سنه احدی وعشرین واربعمایه
نصیبین را بحوزهٔ تصرف در آورد **علم الدین قریش** بن بدران بعد از
عمش زعیم الدوله حکومت یافته در واقعهٔ بساسیری وگرفتن قایم عباسی و
نهب دار الخلافت همراه بود ورئیس الرؤسا وزیر قایم عباسی بدو پناه برد
وچون او میدانست که وزیر سنی متعصب است وبا شیعهٔ بغداد آزار بسیار
رسانیده بود التفات باو ننمود تا باقبح وجهی کشته شد وآخر قریش در
نصیبین وفات یافت **شرف الدوله مسلم** بن قریش بجای پدر حکومت
یافته در سنه ثمان وخمسین بر شام وحلب وموصل وانبار مستولی گردید
ودر سنه اثنی وستین واربعمایه خواهر سلطان الب ارسلان را صفیه نام
بخواست ودر سنه ثلث وسبعین حلب را از دست بنی مرداس بیرون آورد
ولشکر بشام کشید ومدتی محاصرهٔ دمشق کرد وچون فتح آن نزدیک شد خبر
عصیان اهل حران باو رسید جهت دفع ایشان از انجا برخواست وبعد از ان
بعضی از ولایت روم را نیز در تصرف آورد وطمع در بغداد کرد ابن خلکان
گفته که در طایفهٔ بنی عقیل کسی را مانند او ملک وسلطنت میسر نشده وسیرت
او از عدل سیر بود ودر جمیع قلمرو او راهها ایمن بود وآخر در جنگ
سلیمان بن قتلمش سلجوقی که حاکم روم بود در جمعه بیست وچهارم صفر سنه
ثمان وسبعین واربعمایه بقتل رسید وبعضی گفته اند که چون سلیمان از محاربهٔ
او عاجز آمد یکی از خواص اورا بفریفت تا در حمام اورا بکشت ودر کتاب تاریخ

الملوک

الملوک مسطورست که شرف الدوله ملکی کریم فاضل حلیم شاعر بود وعماد
کاتب اورا در کتاب خریده ذکر نموده وگفته که کان لقبه مجد الدین سلطان
الامراء سیف امیر المومنین بود واو بلاد شام را بصلح وقهر بگشود وابواب
عدل وانصاف بروی اهالی آن دیار بگشاد وکرم او تا بمرتبهٔ بود که بیک
قصیده که ابن حیوس در مدح او گفت شهر موصل را باو بطریق اقطاع داد
لیکن ابن حیوس بعد از ان شش ماه زنده ماند وچون وفات یافت مال و
وغلام وچهار پایان بسیار بگذاشت وبعضی از ارکان دولت صورت اموال
ابن حیوس را بعرض شرف الدوله رسانیده اظهار کرد که آن اموال را بخزانهٔ
سلطان باید آورد شرف الدوله از استماع آن سخن در غضب شد تا آنکه
آن شخص را خواست که بکشد وباو گفت وای بر تو میخواهی که من طمع در نعمتی
کنم که نفوس مردم بآن مسامحت نموده وکف کریمان بآن بخشش فرموده یعنی
که از فضلات عطایای ایشان جمع شده من در خزانهٔ خود داخل سازم ابتدا از
خدمت دور شو که لایق صحبت من نیستی بعد از ان امر نمود که آن مال را در موضعی
علیحده ضبط کردند تا از وارثان ابن حیوس کسی پیدا شود وآن مال مدتی
بسیار ماند وکسی پیدا نشد آخر گفتند که دختر خواهر زادهٔ او در مدینهٔ حران هست
اگر فرمایند باو بدهیم وحکم شد که تمام آن مال را باو دادند آورده اند که چون
ابن حیوس قصد خدمت شرف الدوله نمود بعضی از ندمای او رخصت دخول
او در مجلس طلبیدند وگفتند که او شاعری متکبر است وخود را امیر میخواند
ومدح ملوک را همیشه نشسته خوانده وشان سلطان ارفع از انست که او
بدستور سایر ملوک درین آستان سلوک نماید پس تدبیر آنست که مدح خواندن
اورا در مقامی قرار دهند که آنجا فرش نینداخته باشد بغیر یک کرسی که سلطان خود
بر آنجا نشسته باشد وچون او جای نشستن نه بیند بالضرورة مدح را ایستاده
خواهد خواند وآخر چنان کردند وچون ابن حیوس بمجلس در آمد وجای نشستن
ندید ایستاده شروع در خواندن مدح نمود واین قصیده را خواند که اولش اینست
شعر ما ادرک الغرمات مثل مصمم ٭ ان اقدمت اعداؤه لم یحجم

وچون باین بیت القصیده رسید که **بیت** انت الذی نفق الثناء بسوقه
وجری الذی بعروقه قبل الدم **شرف الدوله** انجا درآمد وامر کرد تا نوش
آوردند وباو گفت که امیر بنشیند پس بنشست وتتمه قصیده را بخواند
وچنانکه گذشت موصل را باو بخشید وازجمله حسن عهد او آنکه بغدادی
یکی از وحاجتی خواست ودر رکاب او سوار شده تا مستقر جلال او همراه آمد
وچون شرف الدوله خواست که بخلوت انس درآید آن شخص گفت ایها الامیر
لا تنس حاجتی یعنی فراموش مکن حاجت مرا شرف الدوله گفت اذا قضیتها
نسیتها یعنی هرگاه حاجت ترا برآوردم آنرا فراموش خواهم کرد وازجمله
مکارم او آنکه در وقتی که ابن منقذ را در قلعه شیرز محاصره نمود وکار بر اهل
قلعه تنگ شد زنان ابن منقذ از قلعه بیرون آمدند وخود را بحرم شرف
الدوله رسانیده دست شفاعت در دامن زوجه شرف الدوله زدند و
جار عربی بر زبان آوردند والتماس کردند که شرف الدوله از آنجا برخیزد
شرف الدوله از غایت حلم وشرم ورحم بر آن زنان قبول التماس ایشان نمود
وبا وجود آنکه قدرت بر گرفتن آن قلعه داشت ودر مدت حصار دشنام
بسیار از اهل قلعه نسبت بخود واهل حرم خود شنیده وآزرده شده بود عفو
واغماض نمود **ابراهیم** بن قریش اعیان بنی عقیل او را از زندان بیرون
آورده بر مسند حکومت نشاندند اما از بس که در زندان نشسته بود
قدرت بر رفتار نداشت اما صفیه خاتون بنت جعفر بیك زوجه برادرش را
خواسته کارش استقامتی پیدا کرد تا در سنه اثنی وثمانین سلطان
ملکشاه او را بجهت تنقیح محاسبه بدیوان طلبیده مقید ساخت ودر
یورش سمرقند همراه سلطان بود بعد از سلطان ترکان خاتون او را رها کرد و
او بموصل رفته بحکومت نشست تا آنکه تتش بن الب ارسلان قصد عراق
کرده اول آهنگ موصل کرد وبینهما در ربیع الاول سنه ست وثمانین در
موضع مضیع جنك شد وابراهیم کشته شد **محمد** بن شرف الدوله
سلطان ملکشاه او را تربیت نموده در سنه تسع وسبعین خواهر خود زلیخا

بحباله

بحباله او درآورده اکثر دیار ربیعه که پدرش داشت بدو مکرمت کرد واو برادری
علی نام داشت پسر صفیه خاتون مذکور بعد از سلطان میان برادران جنك
شده علی غالب آمد وچون ابراهیم عمش از قید خلاص شد علی ملك را بدو تسلیم
نمود آخر محمد در جنك کربوقا در سنه تسع وثمانین واربعمایه کشته شد
علی بن شرف الدوله بعد از عمش بتفویض پسر خالش تتش والی موصل
گردید تا آنکه کربوقا بعد از محاصره نه ماه در ذی قعده سنه تسع وثمانین
واربعمایه در حوالی بر دست اعراب بنی نمیر کشته گردید وآن
قوم بدو منتهی شد **جند یازدهم** در بنی اسد که
ایشان را مزیدی نیز خوانند واین طایفه از قدیم الایام شیعه امیر المومنین
بوده اند وبا آنکه الحال ایشان را شوکتی نمانده ودر میان اعراب عراق عرب
وخوزستان متفرق شده اند وگروهی از ایشان بجمعی از اعراب بنی لام که مالکی
مذهب اند پناه برده اند بر عقیده تشیع راسخند واظهار تولا وتبرا بی تقیه
میکنند والتفات آل بویه بحال ایشان نیز مؤید این مقال است **ابو الحسن**
علی بن مزید اسدی در سنه ثلث واربعمایه سلطان الدوله دیلمی او را
خلعت داده امارت آن قوم بدو تفویض فرموده او در ذی قعده سنه ثمان
واربعمایه فوت شد **دبیس** بن علی ملقب به نور الدوله قایم مقام پدر
گردید ومقلد برادرش با او در مقام خلاف شده دبیس غالب آمد در تاریخ
مصر مذکور است که او جواد ممدح ومحط رحال رافضه بود در تاریخ ابن کثیر
مسطور است که در زمان قایم بامر الله خلیفه بغداد یکی از غسان شهر را
بر شیعه بابا لکرخ مسلط ساختند تا ایشان را میزد ومیکشت وچون این خبر
بامیر دبیس رسید بواسطه آنکه رافضی بود در خشم شد وخطبه خلیفه از
بلاد خود قطع نمود تا آنکه بعد از رضا جویی او اعاده خطبه نمود وبعد از
امارت شصت وهفت سال یا پنجاه وهفت سال در سن هشتاد در شوال سنه
اربع وسبعین واربعمایه در مطارآباد وفات یافت **ابو کامل** منصور بن
دبیس الملقب بهاء الدوله در ذی قعده سنه مذکوره بخدمت سلطان

ملکشاه رفته منصب پدر بدو متعلق گشت واو فاضل وشاعر بوده آن طبقه
از ویراعات می یافتند سطت وهفت سال امارت عرب عراق کرد آخر
در ربیع الاول سنه تسع وسبعین واربعمایه درگذشت ودر کتاب تاریخ الملوك
این ابیات از اشعار او مذکورست **شعر**

أُولَئِكَ قَوْمِي إِنْ أَعدّ الذي لهم ... أكرم وإنّ الفخر بهم لا أكذب
هُمْ مَلْجَاءُ الجَانِي اذا كان خايفا ... ومأوى الضّعيف والفقير المعصّب
بُطاءٌ عن الفحشاء لا يحضرونها ... سراعٌ الى داعي الصّياح المثوّب
مَناعيش للمولى مساميح بالقرى ... مَصاليت تحت العارض المتلهّب
وجدتُ أبي فيهم وخالي كليهما ... يُطاع ويُوتى أمرهُ وهو يحتبي
فلم أتعمّل للسّيادة فيهم ... ولكن أتتني وادعاً غير متعب **وله**
فإنْ أنا لم أحمل عظيما ولم أقد ... لهاما ولم أصبر على فعل معظم
ولم أجر الجاني وأمنع جوره ... علام أنادي للفخار فانتمي **وله**
مالامني فيك أحبابي وعذّالي ... الّا لغفلتهم عنّي وعن حالي
لا طيّب الله لي عيشاً أعوذ به ... إن دبّ شكر التّسلّي عنك في بالي

سیف الدوله صدقة بن منصور بحکومت نشسته منزل او دار الامان خایفین بودی
حله را کاز وقت بنا تا الحال دار المومنین وموطن ومولد افاضل ومجتهدین
شیعه است در محرم سنه خمس وتسعین واربعمایه بساخت وحله از بنیاد
سیفیه اشتهار یافت واو را ملك عرب میگفتند بغایت فاضل و
وصاحب باس وهیبت وسطوة بوده در تاریخ مصر مسطور است که سیف
الدوله کریم وعفیف بود وخانه او در بغداد محل امان خایفان بود وقدر مدت
عمر غیر یك زن نکرد وسریه نگرفت وسیرت او مشکور ومحمود بود
اکر سالم مانده باشد از مذهب اهل حله وپدر خود که از کبار [illegible] بود و در
تاریخ یافعی مذکورست که سیف الدوله مذکور شیعی بود [illegible] اخلاق
وعلو همت وجود وحلم آراسته بعد از پدر بیست ودو سال [illegible] کرد
وصاحب باس وسطوت وهیبت بود وصاحب تاریخ جوا[illegible] کرده

کرشاب

کرشخاب بن کیخسرو دیلمی صاحب آوه در خدمت سلطان محمد ملکشاه گناهی کرده
بنابر مشارکت در تشیع پناه بدو آورد هرچند سلطان او را طلب داشت وی نداد
منجر بقتال رسید وصدقه با پنجاه هزار سوار وپیاده در برابر آمده در رجب سنه
احدی وخمسمایه در آن معرکه کشته گردید وازجمله اشعار او این چند بیت لطیف است **شعر**

حسبي كما زعم الواشون لا زعموا ... إذ نبتُ حاشاي مذ زلّت بي القدم
وهبك ضاق عليك العفو عن جرم ... لم أجنه أيضيق العفو والكرم
ما أنصفتني في حكم الهوى أذنٌ ... تصغي لواشٍ وفي عذري بها صمم

دبیس بن صدقه ملقب بنور الدوله قایم مقام پدر شد قاضی ابن خلکان گفته که او جوانی
جواد کریم واز علم ادب وشعر نصیبی تمام داشت وحریری در بعضی از مقامات خود
نام او برده وبذکر او تقرب باو جسته وچون او با سلطان مسعود بن محمد بن
ملکشاه سلجوقی طریقه موافقت ودید مسترشد عباسی از وی رنجیده میان ایشان
بکدورت عظیم رسیده مکرر بقتال انجامید آخر وی مسترشد را بکام خود دید
هم در آن ایام بحکم سلطان مسعود سلجوقی در بیست ویکم ذی حجه سنه تسع
وعشرین وخمسمایه در ظاهر خوی بواسطه فتنه انگیزی کشته شد **صدقه**
بن دبیس را آن طبقه بجای پدر نشاندند در سنه احدی وثلثین که سلطان
مسعود ببغداد رفت وی بخدمت آمده در سنه اثنی بعداوت سلطان باداود
ابن محمود اتفاق نموده در شعبان سنه مذکوره در آن مصاف کشته شد
علی ابن دبیس بعد از برادر سرور آن قوم گشته آخر در اسدآباد همدان
در شهور سنه خمس واربعین وخمسمایه وفات یافت صاحب تاریخ مصر گفته
که علی بن دبیس صاحب حله مردی شجاع وکریم بود اما بر عادت اهل حله رافضی
خبیث بود اصحاب ابن محمد بن صالح را بقصد او متهم ساختند واو از بیم فوت شد و
طبقه بدو با نتمام رسید **جند دوازدهم** در ایلخانیه که
صاحب ایران وروم بوده اند **هلاکوخان** بن تولی خان بن چنگیزخان
در ربیع الاول سنه احدی وخمسین وستمایه بحکم برادر منکو قاآن متوجه
ضبط ایران شده در سنه ثلث وخمسین در کان گل سمرقند نزول نموده ودر شوال

آن سال از یحصون بگذشت و بنابر ارادهٔ رب قدیر و حسن تدبیر نحریر عدیم النظیر
خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مشهده که بنابر اضطرار در قلعهٔ میمون دز بود
از قلاع [illegible] بسر می برد و او در مبادی توجه هلاکو خان برسم رسالت نزد
خان فرستاده بودند تسخیر قلاع [illegible] میسر گشته [illegible] بقتل رسیدند
و در سلخ شوال سنه اربع وخمسین وستمایه خورشاه پادشاه اسماعیلیه را
بجنگ آورده طایفهٔ خشندیه را برانداخت اتفاقا لفظ خشند موافق تاریخ
و در اثنای این نهضت تقرب حضرت خواجه قدس سره بجایی رسید که در حرم
محترم ایلخان محرم گردید و بیکم را در تکلیف اسلام ایلخان با خود متفق
ساخته ایلخان بیکم را بهمان از اعیان لشکر بشرف اسلام فایز گردانید
و چنانچه مشهورست ایشان را ختنه ساخت و آنکه بعضی از قاصران استعداد
اسلام او میکنند از قبیل مخایف اوهام است ولیس هذا اول قارورة کسرت
فی الاسلام چه بعضی از قدمای این خانواده نیز بشرف اسلام فایز شده اند
چنانکه صاحب حبیب السیر بآن تصریح نموده و گفته که مغول نام اول پادشاهی است
که طبقهٔ مغول باو منسوبست و اغوز خان بن قراخان که پسر زادهٔ اوست دین
مسلمان شده و در روضة الصفا آورده که اوکتای قاآن بن چنگیز خان دین
مسلمانی را بر دیگر ادیان مرجح داشتی و تخم محبت پیغمبر آخر الزمان در فضای ضمیر
کاشتی و نیز در احوال منکو قاآن که برادر بزرگ هلاکو خان است آورده
که او با آنکه تابع ملت عیسی علیه السلام بود در اظهار شرع مصطفوی کوشیدی
و انعامات درباره ائمهٔ اسلام و مشایخ عظام مبذول داشتی و لحضرت
خواجه بعد از تشیید اسلام ایلخان متکفل تدبیر امور او گردیده چون مؤید الدین
محمد علقمی قمی که وزیر مستعصم عباسی بود شنید که خدمت خواجه در صحبت
ایلخان مملکت مدار اند کتابات بخدمت ایلخان و خدمت خواجه نوشته ایشان را
بتسخیر دار السلام و انتقام جفای عباسیه نسبت بعترت سید انام علیه وآله الصلوة
والسلام ترغیب نمود و ایلخان باستصواب خواجه عزیمت آن صوب نموده فرمان
داد تا لشکریان اسباب یورش بغداد را مهیا سازند و بعد از طی منازل و ارسال

رسایل

رسایل و وقوع غوایل که تفصیل آن در کتب اوایل مرقوم است روز یکشنبه چهارم
صفر سنه ست وخمسین وستمایه خلیفه با امرا و پسران خود ابوبکر و عبد الرحمن
و طایفهٔ کثیر از علویان و دانشمندان و خواص و غلمان از شاهراه شهرستان
عدم یعنی درب بغداد بیرون آمدند و حکم شد که خلیفه را بر پای تخت ایلخان
تا سه روز نگاه داشتند بعد از آن ایلخان در افنا و اعدام خلیفه با خواجه نصیر الدین
مشورت نموده خدمت خواجه فرمودند که اهل سنت که سواد اعظم اهل اسلام اند
او را خلیفهٔ بحق و امام مطلق میدانند و بر نفوس و اموال خویش حاکم و فرمان روا
میشناسند اگر ازین ورطه خلاص شود ممکن که از اطراف لشکرها باو پیوندند و استعداد
حرب از سر گیرد و بار دیگر بتجشم رکاب گردون سای و کلفت سفر احتیاج افتد مرد
عاقل فرصت فایت نگرداند و سر رشتهٔ اختیار بامید آنکه باز بچنگ آید از دست ندهد
دشمن را مجتنبی بهتر از مطمورهٔ عدم تصور نتوان کرد نظم رخنه کز ملک سر افکنده به
لشکر بد عهد پراکنده به ایلخان چون دانست که نصیحت خواجه از اغراض فاسده مبراست
بقتل خلیفه فرمان داد و در این اثنا حسام الدین منجم که در باطن از هوا خواهان
بنی العباس بود این خبر شنیده بعرض پادشاه رسانید که اگر خلیفه کشته گردد عالم
سیاه و تاریک شود و امارات و علامات قیامت مشاهده رود و از این نوع کلمات
هیبت آمیز چندان گفت که ایلخان متوهم شده در این امر بخواجه نصیر الدین رجوع نمود
خواجه در جواب فرمودند که زکریا پیغمبر و یحیی معصوم علیهما السلام را بقتل آوردند
هیچ یک از این حالات بظهور نیامد اگر حسام الدین میگوید که این احوال بر قتل بنی
عباس مترتب میشود مقبول نیست زیرا که چندین تن از ایشان را فدائیان اسماعیلیه
و غیرهم بکشتند و [illegible] برقرار بود نه آفتاب منکسف
شد و نه قمر منخسف و ایلخان از حسام الدین در آن باب محاکمه خواست و آن بیعقل
خود نگرفته از غایت تعصب محاکمه داد آنگاه ایلخان باشارهٔ خواجه نصیر الدین بر قتل
خلیفه جازم شد و چون یرلیغ بیاساق خلیفه صادر شد طایفهٔ معروض داشتند
که چون حسام الدین آن دعوی نموده احتیاط آنست که شمشیر تیز را بخون خلیفه رنگین
نسازند و بکیبا داورا از پای بیندازند بدین معنی مؤثر افتاده تعلیم خدمت خواجه

امر فرمودند تا او را در نمد پیچیده بر شیوهٔ آنکه نمد مالند اعضا و اجزای آخرین خلفای
بنی عباس را بتدریج چنان ساختند که از حس و حرکت بیفتاد و پسران مستعصم را
با جمیع آل عباس که فی الجمله از ایشان حسابی بود از میان بر گرفته بمهلکهٔ عذاب
مخلّد فرستاد و در شب پنجشنبه هشتم محرم سنه ستین و ستمایه حسام الدین
منجم را بتهمت مخالفتی که در بغداد داده بود که اگر خلیفه را بکشند عالم سیاه گردد
بقتل آوردند و از جمله مؤیدات ایمان هلاکو آنست که قدوة المجتهدین شیخ جمال الدین
رحمه الله در کتاب کشف الحق آورده که چون حضرت امیر المؤمنین علیه السلام خبر
داده بود از استیلای مغول و تتار و انقراض ملک بنی العباس و کشته شدن ایشان
بر دست هلاکو لاجرم وقتی که هلاکو بحوالی بغداد رسید پدر من شیخ سدید الدین و
سید ابن طاوس و جمعی کثیر دیگر از اکابر و افاضل مشهد نجف و کوفه و حله کتابتی
بهلاکو نوشتند و طلب امان ازو نمودند پس هلاکو ایشان را نزد خود طلبید و چون
ایشان ترسیدند که پی امان نزد او روند پدر من تنها بخدمت هلاکو رفت آنگاه هلاکو
ازو پرسید که سبب چه بود که پیش از آنکه ظفر من بر بغداد کتابت نوشتید و طلب
امان از من نمودید گفت سبب آن نیست که حضرت امیر المؤمنین عم ما را از ظهور تو
خبر داده فرموده که ترک بر آخر خلفای بنی العباس وارد خواهد شد و پادشاه
ایشان مردی جهوری صاحب اقبال خواهد بود که هیچ قلعه و شهری نگذرد
که آنرا فتح نکند و هیچ رایتی در مقابل او برپا نشود که نگونسار نگردد وای بر کسی که با
او شیوهٔ مخالفت و معادات ورزد و چون از نقل خبر کرامت اثر فارغ شد هلاکو
با او طریقهٔ تعظیم و لطف مسلوک داشته خط امان اهل مشهد و کوفه و حله
باو عنایت نمود و آن بقعهٔ مبارکه از ترکتاز مغول و تتار علی رغم انف جمعی
سنیان منافق سالم ماند و وجه تایید آنست که اگر اهل آن دیار را علم بایمان هلاکو
نبودی کی جرأت بر مکاتبت و ملاقات او مینمودند و چگونه کلام حضرت امیر را
برو بحجت میساختند و از چنان بلای ناگهان خط امان میگرفتند و هما نا
اشارت باین معنی است آنکه قاضی نظام الدین اصفهانی در بعضی از قصاید که سابقا
در احوال مذکور شده و آنرا مصدّر بمدح اهل البیت علیهم السلم و مذیّل بتعریف

خواجه بهاء الدین محمد جوینی ساخته که شعر قل للنواصب کفّوا لا ابا لکم
لشیعة الحق یابی الله تهوینا ۞ اعاد عهد ملوك الترك دونهم
ولاهم بهاء الدین تمکینا ۞ از آثار هلاکو رصد مراغه است که بتوجه نحریر عدیم
النظیر خواجه نصیر الدین محمد طوسی طیب الله مشهده صورت پیدا کرده بزیج خانی
موسوم شد آخر هلاکو در نهم ربیع الاخر سنه ثلث و ستین و ستمایه وفات یافت دارالسلطنت
السلطنت اش تبریز بود سلطان احمد در اصل نام او نکودار بود و چون
بمساعی جمیلهٔ صاحب اعظم خواجه شمس الدین محمد جوینی مسلمان شد نام او سلطان
احمد کردند و او پادشاهی نیکو اخلاق و خوب سیر بود و میان او و ارغون خان
ابن اباقاخان که برادرزادهٔ او بود نزاع بهم رسید و او حد خراسان بود و بپادشاهی
عم خود راضی نبود و میگفت ولیعهد پدرم و بعد از دو سال لشکر کرد و بجانب
خراسان رفت و بارها لشکر ایشان را برهم زد و ارغون خان متحصن شده بود
سلطان احمد مدتی آنرا حصار کرد و بعد از آن جمعی در میان افتادند و صلح دادند
و ارغون خان از قلعه بزیر آمده پیش سلطان احمد آمد و از گذشته عذرها
خواست سلطان احمد را شفقت عمویّه در کار آمده هیچ آسیب باو نرسانید
و او را نوازش کرد و پادشاهی خراسان و لشکر خراسان را بحکم او کرده متوجه اردو
شد دیگر باره جمعی از مفسدان مغول که از اسلام سلطان احمد ملول بودند
ارغون را بر مخالفت سلطان احمد ترغیب کردند و در این مرتبه نیز سلطان احمد
ارغون خان را بگرفت و بدست جمعی از لشکریان سپرد و خود مراجعت کرد و فرمود
که ارغون را در عقب او بیارند پس امرا اتفاق کرده ارغون را از بند خلاص ساختند
و با او بیعت کردند و بر عقب سلطان احمد رفتند و چون سلطان احمد از غدر
ایشان آگاه شد بتعجیل نزدیک مادر خود بجانب آذربایجان رفت پس لشکر
او را انجا باز داشتند تا رایت ارغون برسید و او را بقتل آورد و پادشاهی او آخر شد و این
واقعه در سنه ششصد و هشتاد بود سلطان غازان بن ارغون خان
ابن اباقاخان بن هلاکو خان در سن بیست و پنج سالگی در سلخ ذی حجه سنه اربع و
تسعین و ستمایه بر تخت موروث جلوس نموده قبل از این در شعبان این سال بدست

ابن هلاکو خان ۲

شیخ ابراهیم حموی اسلام آورده قریب هشتاد هزار نفس از صغیر و کبیر مغول بر تبعیت
او بدان سعادت رسیدند و غازان مسمی به محمود و برادرش خدابنده مسمی بمحمد شدند
و بر وجهی که حافظ ابرو در تاریخ خود تصریح بآن نموده در سنه اثنین و سبعمایه
از مذهب باطل اهل سنت و جماعت تنفر یافته بمذهب حق امامیه اثنی عشریه
انتقال نمود خواجه رشید مشهور که وزیر سلطان غازان بوده در تاریخ غازانی که
تالیف اوست آورده که سبب دوستی پادشاه اسلام خلد سلطانه نسبت بخاندان
رسول صلوات الله علیه و آله و اعزاز سادات رفیع الدرجات آن بود که دو نوبت جمال
خواجه کاینات را علیه افضل الصلوات بخواب دید و پیغمبر صلعم او را بمواعید خوب
مستظهر گردانید و بحضرت امیر المومنین علی و امام حسن و امام حسین علیهم السلام
او را تعریف نموده ایشان را باهمدیگر معانقه و عقد مواخاه فرمود و از آن وقت
سلطان را فتوح و کشایشها دست داد و از آن جمله معتبرترین آن بود که این همه
خیرات و ضبط و ترتیب عدل و سیاست در عالم شایع گردانید و او را توفیق
حصول نیکنامی دست داد و از بهر خویشتن ذخیره چند بردهای خیر اندوخت
و بیشتر ازین سعادتی و موهبتی چه تواند بود و از آن سال باز دوستی او با اهل بیت
نبوت علیهم السلام زیاده شد و همواره جهت سبیل الحاج مدد میفرماید و فضلا
خاندان را زیارت میکند و نذر فرستد و وکیل فرستد و سادات را عزیز و محترم
دارد و ادرارات در حق ایشان فرماید و چون خانقاه و مدارس و مساجد و دیگر
ابواب البر در هر موضعی میساخت و اوقاف معین میفرمود و وظایف و مشاهرات
هر طایفه در نظر آورد فرمود که چگونه است که از آن فقها و متصوفه و دیگر طوایف
هست و از آن سادات نیست پس امر فرمود تا در معظم ولایت و بلاد معتبره چون
اصفهان و شیراز و بغداد و امثالها دار السیادات بسازند تا سادات آنجا
فرود آیند و جهت مصالح ایشان وجهی که مصلحت دید بموجبی که وقف نامها
بذکر آن ناطق است معین فرمود تا ایشان نیز از آن خیرات با بهره باشند و همواره
در عبارت آورده فرماید که من منکر هیچ کس نیستم و بزرگی صحابه معترفم لیکن
چون رسول را صلعم در خواب دیدم و میان فرزندان خود و من برادری و دوستی

داده

داده هر آینه با اهل بیت علیهم السلام دوستی ورزم و حاشا که منکر صحابه شوم و نمود
تا جهت مشهد متبرکه امیر المومنین حسین علیه السلام نهری جاری باز کردانیدند
و همواره تعریف خاندان فرماید بی تعصب چه بحمد الله والمنه حکیم و کامل است اما
کلام خواجه رشید بر صاحبان هوش پوشیده نخواهد بود که خواجه رشید از آنجا
که شیوه کفایت مآبی وزراست خواسته که اصلاح حال سلطان در نظر سنیان
نماید و لهذا در تقریر عقیده سلطان زبان داد در پرده نهان کرفته حرف زده و قول
او که بی تعصب تعریف خاندان مینماید چه بحمد الله والمنه حکیم و کامل است با آنچه
گفتیم اشعار تمام دارد هر گز اهونی است هر موی برتن او گوئیا است آخر سلطان
در عصر یکشنبه یازدهم شوال سنه ثلث و سبعمایه وفات یافت و ولادت شریفش در عهد
جمعه سیوم ربیع الاول سنه سبعین و ستمایه در حدود مازندران و ابن یمین در تاریخ
وفات او این قطعه ثمین کفته **نظم** بسال هفتصد و سه ز هجرت از شوال
روز یازدهم وقت عصر یکشنبه ٭ شد از نواحی قزوین شه جهان غازان ٭
بسوی خلد که باد آن جهان از نیش **سلطان محمد** خدابنده الملقب به
الجایتو یعنی فرخنده بموجب ولی العهدی برادرش سلطان غازان از خراسان
آمده در روز شنبه دوم ذی حجه در اوجان بر اردو رسید و در دوشنبه
شانزدهم جلوس نمود و در سنه خمس و سبعمایه طرح شهر و قلعه سلطانیه انداخت
و در سنه سبع میان صدر جهان بخاری حنفی و خواجه عبد الملک شافعی قاضی
القضاة ممالک سلطان در باب مذهب مباحثه دست داده تقبیح یکدیگر
کردند و کار بجائی رسید که مدتی شعار اسلام از ظاهر مرتفع بود تا آنکه در سنه
ثمان در قشلاق بغداد سلطان بطواف نجف اقدس رفته خوابی دید و بسعی
امیر طرمطاز رحمه الله و برکت صحبت شیخ علامه آیة الله علی الخاصة و العامة
جمال الملة والدین حسن بن المطهر الحلی احله الله دار المقامه مذهب حق
امامیه اختیار کرده درین باب بجمیع ممالک احکام اصدار یافت و خطبه
و سکه باسامی سامی حضرات ائمه هدی علیهم السلام زیب و زینت یافت
چنانکه بر رخسار دنانیر کلمه طیبه لا اله الا الله و محمد رسول الله و علی ولی الله

در سه سطر متوازی ابعاض شکافی لجز انقش کردند واسامی ائمه اثنی عشر
صلوات الله علیهم بترتیب واقع پیرامن دایره مخمس اضلاع مرقوم کردانید ند
تفصیل این اجمال و سبب انتقال سلطان غازان و سلطان الجایتو
بمذهب حق اهل البیت علیهم السلام بروجهی که حافظ ابرو شافعی همدانی در
تاریخ خود آورده آنست که در تاریخ سنه اثنین و سبعمایه که پادشاه غازان
در بغداد بود روزی علوی در مسجد جامع بغداد اداء نماز جمعه فرض را
باز گزارد و دعوی او این بود که نماز در عقب این امامان درست نیست
جمعی از عوام بروی غلو کرده بودند و آن علوی در میانه کشته شده اقربا و انصار
علوی مقتول باستغاثه پیش پادشاه غازان رفته این حال عرضه نمودند
و صورت قضیه تقریر کردند پادشاه ازان بغایت رنجیده فرمود که بجهت
اعاده نماز جمعه یکی را توان کشتن خصوصا علوی را و ازانجا حرکت فرموده
براه صانه و حدیثه روان شد بر عزیمت شام و پیوسته متفحص احوال دین
و ملت می بود و از ائمه استفسار میفرمود جمعی امرای ایناق که میل بمذهب
شیعه داشتند از انجمله یکی طرمطا بود پسر ابنجو نجشی که از کودکی باز در خدمت
حضرت سلطان غازان بزرگ شده و گستاخ بود و در ولایت ری در میان
شیعه نشو و نما یافته پیوسته در حضرت پادشاه غازان تقویت آن مذهب
میکرد و چون خاطر پادشاه ازان غوغای عام متغیر شده بود سخنان امیر طرمطا
اکثر در محل قبول می افتاد و حکم رفت که چند عدد دار السیاده در شهرهای
بزرگ چون اصفهان و کاشان و سیواس روم و غیر آن بنیاد نهادند و املاک
بسیار بران وقف فرمود و در مشهد امیر المومنین علی صلوات الله علیه و در
تبریز و غیره چنانکه هنوز بعضی ازانها باقی است و پادشاه غازان را میل
تمام بدان طایفه بود اما هرگز از غایت کفایت اظهار نکردی و رعایت مصلحت
عام فرمودی و کسی را زهره آنکه اظهار کند نبودی تا غازان خان از اواقعه در گذشت
و چون سلطان سعید الجایتو بر سریر سلطنت ممکن شد جمعی از ائمه حنفی
بوقتی که در خراسان بوده ملازم بوده اند و خاطر سلطانرا بدان مذهب

مایل گردانیده و چون سلطان از خراسان بیامد تقویت مذهب ابو حنیفه میفرمود
و آن طایفه را اعزاز و اکرام کردی و عظیم مایل بودی بمذهب اهل سنت و جماعت
چنانکه نام خلفای اربعه بزر و نقره فرمود نهادند و حنفیان عظیم مبالغت کردندی
در تعصبات چنانکه اکابر و وزرا ازان رنجیدندی و خواجه رشید الدین مذهب
شافعی داشت و بغایت مایل بودی بائمه شافعیه و مجالست و مباحثه او با این
طایفه بودی و از تعصبات حنفیه ملول بودی اما بجهت خاطر پادشاه اظهار نکردی
و مولانا قاضی القضاة نظام الدین عبد الملک مراغه که در علوم معقول و منقول
یگانه جهان و سرآمد دوران بود و بشرف علم و فضیلت و مباحثه و مناظره بر اهل
عصر فایق خواجه رشید پیش پادشاه تعریف او کرد و او را طلب داشته ملازم سلطان
گردانید و قضاء ممالک ایران بدو مفوض شد و منظور نظر سلطان گشت و او شافعی
مذهب بود بکرات با ائمه حنفیه در حضور سلطان مباحثه کرده ایشانرا الزام
میفرمود و آن طایفه از مناظره او عاجز بودند و سلطانرا تقریر و بحث او خوش
آمد و از فحاوی مباحثات او حقیت مذهب امام شافعی فهم میفرمود و آن حکایت
مشهورست که از مولانا قطب الدین شیرازی پرسیدند که اگر حنفی خواهد که شافعی
شود چکند مولانا در جواب گفت سهل باشد بگوید لا اله الا الله محمد رسول الله
فی الجمله سلطان مولانا نظام الدین را بانواع سیورغامیشی مخصوص فرمود از یرلیغ و بیاسا
و خلعت و دیگر عواطف پادشاهانه و ملازم شد تا در سنه سبع و سبعمایه
صدر جهان از بخارا بحضرت سلطان آمد حنفیه شکایت مولانا نظام الدین با او
تقریر کردند که ما را در نظر پادشاه خوار گردانیده است و باهانت و باستخفاف
مشهور گردانیده او ایشانرا استمالت داد و در روز جمعه بحضور سلطان روی
بمولانا نظام الدین کرد و بر سبیل افسوس و استهزا مسئله نکاح مخلوقه من
ماء الزنا القا کرد و سوال نمود و مولانا در جواب بی فکر و تردد گفت این مسئله
در مذهب امام شافعی برین وجه نیست که تقریر میفرمایید و مع هذا معارض است
بمسئله نکاح مادر و خواهر و میان فریقین نزاع متمادی شد ایشان منکر شدند
که در مذهب حنفی این مسئله نیست و مولانا نظام الدین از کتاب منظومه که مخصص

کتب فقه حنفیه است این بیت برخواندند — ولیس فی لواطة من حد
ولا بوطی الاخت بعد العقد ایشان فرو ماندند و ازان مباحثات بی وجه سلطان
و امرا و وزرا برنجیدند و زمانی خاموش شدند و بیکدیگر می نگریستند سلطان
از سر غضب ازان مجلس برخاست قتلغشاه بادیگر امرا گفت این چه کار بود که
ما کردیم و یاسا و یسون چنگیزخان و پدران خود بگذاشتیم و بدین عرب درآمدیم
که بچندین قسم منقسم است و این رسوایی میان ایشان قایم که با مادر و خواهر
و دختر خود حرکت میکنند ما با دین اسلاف خود میرویم و میان تمامت امرا و
خواتین و اصحاب اردوها این خبر شایع شد و متنفر شدند و هر کرا از اصحاب
عمایم میدیدند طنز و افسوس میکردند و طباع تمامت اتراک ازین قضیه نفرت
گرفت و اتفاقا هم دران ایام بوقت مراجعت از اران بگلستان رسیدند و
کوشکی که غازان خان دران حوالی عمارت فرموده بود بعشرت مشغول شد شب
رعد و برق و بارانی عظیم بدید آمد و چند کس از نزدیکان سلطان بصاعقه هلاک
شدند و سلطان ازان حالت متشعر و متخوف شد و بر فور کوچ فرموده بر
عزیمت سلطانیه متوجه شدند بعضی از امرا عرضه داشتند که بموجب قواعد
مغول و یاسای چنگیزخان سلطان را بر آتش می باید گذشت و بخشیان را که
صاحب آن فن بودند حاضر کردند بخشیان عرضه داشتند که این واقعه از
شومی مسلمانیست اگر پادشاه ترک آن گیرد از آتش گذشتن مسخر است مدت
سه ماه در فتور و تذبذب می بودند و سلطان درین فکر و تردد می بود و با
ایناقان و قهما میگفت که مدتی است که در دین اسلام و ادای طاعات و
عبادات کلفتی بسیار کشیده ایم ترک اسلام [illegible] نتوان کرد در اثنای آن
تحیر امیر طرمطاز عرضه داشت که غازان خان که اعقل و اکمل جهانیان بود
بسبب قبح این اعتقادات میل بمذهب شیعه فرمود سلطان را همان اختیار
باید کرد سلطان فرمود که مذهب شیعه کدام است طرمطاز گفت آنکه برفض
مشهورست سلطان بانگ بروی زد که ای بدبخت میخواهی که مرا رافضی سازی
طرمطاز بتمهید عذری چند مشغول شد و مذهب شیعه را در سمع سلطان تزیین

داد و او مردی فصیح مجیل بود بتقریری تمام تزییف مذهب اهل سنت و جماعت
میکرد و با سلطان گفت شیعه آنست که میگویند که پادشاهی بعد از چنگیزخان از آن
اروق او باشد و سنی آنست که گوید پادشاهی بعد از چنگیزخان از آن امرای قراچو
باشد که نوکران چنگیزخان بودند ازین جنس مزخرفاتی چند تقریر کرد و سلطان
از غایت نیکو اعتقادی و میل طبیعت بدین اسلام و متابعت و محبت محمد رسول الله
صلعم میل بدان طرف ظاهر شد و در اثنای آن حالت سید تاج الدین آوجی با جمعی
از ائمه شیعه بحضرت آمدند و زبان وقیعت در مذهب اهل سنت و جماعت
کشیدند و دایما پادشاه را بمذهب شیعه تحریض میکردند و مولانا نظام الدین عبد
الملک با ایشان بنزاع و جدال و مناظره برخاست و با ائمه شیعه دایما بحث کرده
و قواعد ایشان را مزیف در نظر پادشاه آوردی و بمجمع سلطان گذرانیدی
و شیعیان را مالیده داشتی و ایشان را با او مجال معارضه و قوت مناظره نبودی
اتفاقا دران زمستان بسبب کار اوقاف آذربایجان از حضرت غایب شد
و پادشاه درین سال سنه تسع و سبعمایه عزیمت بغداد فرمود و از انجا بزیارت
مشهد امیرالمومنین علی علیه الصلوة والسلام رفت اتفاقا انجا خوابی دید که
دلالت میکرد بر تقویت دین مسلمانی چون صورت واقعه با امرا باز گفت
امرای متشیع که میل بدان طریقت داشتند سلطان را تحریض تمام کردند به
اختیار مذهب شیعه و سلطان مذهب شیعه اختیار فرمود و غلوی عظیم
دران باب میکردند چنانکه سلطان با امرا و ایناقان خود مبالغه میکرد که
تمامی این مذهب اختیار کنند بعضی رعایت خاطر سلطان را و بعضی از کمال اعتقاد
و بعضی بطبع خود ما بین [illegible] بیشتر آن مذهب اختیار کردند و شیعیان را
کار بالا گرفت و از امرا سعید چوپان و ایسن قتلغ در مذهب اهل سنت
صلب بودند و هرگز در اعتقاد ایشان فتوری ظاهر نشد تا حدی که امرای
دیگر که میل بمذهب شیعه کرده بودند بحضور ایشان دران معنی مجال سخن
نداشتندی بلکه جماعت سادات و اهل شیعه که ملازم بندگی حضرت بودندی
از ایشان عظیم خایف بودندی و بلطایف تدبیر و حیل چند انکه خواستندی

که ایشان را میلی بدان طرف بازدید کنند میسر نشان نشد وحکم رفت که در تمامت
ممالک ایران زمین تغییر خطبه کنند ونام صحابه سه گانه را از خطبه بیندازند
وبر نام امیر المومنین علی وامام حسن وامام حسین علیهم السلام اختصار
نمایند ودر سنه تسع وسبعمایه تغییر سکه کردند واز نام صحابه بنام امیر المومنین
علی عم اختصار نمودند وحی علی خیر العمل در اذان اظهار کردند ودر تمامت
ممالک الجایتو سلطان این معنی منتشر شد الا در قزوین ومذهب مجود شیعه
رونقی ورواجی تمام گرفت وایمه این طایفه را از اطراف طلب داشتند شیخ
جمال الدین حسن ابن المطهر حلی بحضور آمد واو مردی دانشمند متبحر بود
از تلامذه خواجه نصیر الدین طوسی ودر علوم منقول ومعقول مشهور ویگانه
جهان وتصانیف بسیار داشت وچون بحضرت آمد دو نسخه بنام پادشاه
تصنیف کرده برسم تحفه آورد یکی کتاب نهج الحق وکشف الصدق در علم
کلام ویکی منهاج الکرامة فی باب الامامة در مذهب شیعه وچون بحضرت
سلطان رسید اورا وپسرش را مولانا فخر الدین که جوانی بود دانشمند بزرگ
مستعد نیکو اخلاق پسندیده خصال ملازم گردانیده ودیگران را مانند
جمال الدین ورامینی وکمال الدین سنجاری وغیرهم اجازت فرمود که بوطن
خود رفتند ومیان شیخ جمال الدین ابن مطهر ومولانا نظام الدین عبد الملک
مناظرات بسیار واقع شد ومولانا نظام الدین احترام او وتعظیم کردی ودر
تعظیم او مبالغه نمودی ومباحثات ایشان از افاده واستفاده بودی
نه بر طریق جدل ولجاج وعناد وشیخ جمال الدین بن المطهر هرگز بر طریق
تعصب بحث نکردی ودر تعظیم وتوقیر صحابه رضی مبالغه فرمودی و
اگر کسی در حق صحابه کلمه بد بگفتی منع تمام فرمودی ورنجش کردی وبا سلطان
سعید خلوت داشتی وپسرش نیز در مجالس حاضر شدی وسلطان را بر
محبت صحابه وتعظیم ایشان تحریص فرمودی وکسانی را که شیعیان
متعصب گویند بغایت منکر بودی ومنع کردی وبانواع عاطفت ومرحمت
وادرارات ورسومات ومسامحات در ولایت حله مخصوص شد وتا تاریخ

سنه

سنه اربع وعشرین وسبعمایه در قید حیوة بود وسید بدر الدین نقیب مشهد
طوس با جمعی سادات ملازم سلطان شد وهر چند از سادات بزرگوار چیزی که
لایق منصب وشرف ایشان نباشد صادر نشد اما جمعی از قتانان آثار
نایره فتنه میکردند ومسلمانان را در شهرها زحمت میدادند واهل سنت
وجماعت نیز ازین منفعل شدند ودر اعتقاد پاک ومحبت صحابه مصطفی
ومودت اهل بیت وتعظیم امیر المومنین علی وفرزندان او راسخ می بودند
وهر چند از طرفین تعصبها قایم شد وبمهاجاة ومحاکاة وغیره رسید لما
بجایی نرسید وسلطان سعید از غایت محبت دین اسلام ودوستی محمد
رسول الله واهل بیت او دایما با علما در مناظره ومباحثه می بود واهل علم
رونقی تمام شد وچنان علم دوست بود که بفرمود تا مدرسه سیاره از خیمها
کرباس بساختند ودایما با اردو میگردانیدند ودر آنجا مدرسان تعیین
فرمود چون شیخ جمال الدین بن المطهر ومولانا نظام الدین عبد الملک ومولانا
بدر الدین شوشتری ومولانا عضد الدین ایجی وسید برهان الدین عبری و
قرب صد طالب علم در آنجا اثبات کردند وترتیب ماکول وملبوس وما لابد وما
یحتاج ایشان مهیا فرمودند تا دایم در بندگی حضرت باشند وقد سلطانیه
در ابواب البر مبارک مدرسه انشا فرمود وشانزده مدرس ومعید ودویست
طالب علم را اثبات فرمود تا چنان شد که در زمان دولت او بعد بازار علم
وفضل رواجی تمام یافت وتمامت این معانی بمساعی جمیله خواجه سعید
رشید الدین بود که سلطان را بدین امور تحریص میفرمود وهانیست آنچه
حافظ شافعی از ذوی صرفه در تاریخ خود ایراد نموده وابن هلال در تاریخ
خود که بنام شاه شجاع نوشته ذکر نموده که اولجایتو سلطان محمد خدابنده
روز دوشنبه منتصف ذی الحجه سنه ثلث وسبعمایه بر سریر پادشاهی نشست
قدمی بغایت مبارک داشت چنانکه در وقت ولادت نیز آثار آن ظاهر شد
وآن چنان بود که پدر ارغون خان در میان مرو وسرخس در بیابانی چاب
فرود آمده بود ومردم از بی آبی در زحمت بودند وبطلب آب بهر جانب

میکشتند درحالیکه او در وجود آمد بارانی عظیم بیامد و صحرا همه پر آب شد
وایشان هفت روز آنجا مقام کردند و بدان سبب نام او اولجا بوقا نهادند
و بعد از مدتی بنا بر آنکه عادت مغول چنانست که فرزندانی که عزیز ترمی باشند
جهت عین الکمال نام بگردانند اورا تمودر نام نهادند و بعد از مدتی خر
بنده نام کردند و بدین نام شهرت گرفت و چون بر سریر سلطنت متمکن شد
امرا و ارکان دولت و اعیان مملکت الجایتو سلطان محمد خدابنده نام کردند
و در ایام دولت او تمامت ممالک ایران معمور و رعایا مرفه و مسرور بودند
و تمامت قبایل جیل و دیلم و امرا ایشان مطیع و منقاد شدند و عرب و عجم
کمر مطاوعت او بر میان بستند و آوازه در جهان از شهرها و قلاع و ابواب
خیر و مساجد و مدارس و عمارت عالی بسیار است و سادات را بسیار دوست
داشتی و با خاندان محمد صلوات الله علیه و آله آشنایی تمامش بودی و
چنانچه مذهب ایشان اختیار نمود و خطبه و سکه بنام ایشان فرمود و
بیشتر اوقات با شواغل جهانداری و سوانح شهریاری بمباحثات ملی
مشغول بودی و پیوسته صحبت با علما و صلحا داشتی و مسایل نیک مشکل
پرسیدی و از خود نیز فکرهای نیک کردی و آنچه اورا در خاطر آمدی بر
علما عرض کردی از آن جمله روزی در جامع سلطانیه در مجلس وعظ
نشسته بود و واعظ در فضیلت صلوات کلمات میراند سلطان پرسید
که چرا با هر یک از انبیا آل او را [illegible] ذکر نمیکنند و در صلوات
بر ختم الانبیا اللهم صل علی محمد و آل محمد میگویند و فی ذکر آل صلوات می
فرستند واعظ در جواب فرو ماند سلطان فرمود که مرا در جواب این مسئله
دو وجه بخاطر رسیده بر شما عرض کنم اگر پسندیده باشد از شما انصاف
بستانم والا اعتراض بکنم وجه اول آنکه چون دشمنان اورا ابتر خواندند
ایزد تعالی ابتریت را بر دشمنان او انداخت که نسل ایشان منقطع شد
و اگر نیز باشد کسی ایشان را نشناسد و نام نبرد و ذکر نکند بخلاف نسل
پیغمبر که روز بروز زیاده شود هرگز ذکر پیغمبر بی ایشان نکند وجه

دوم آنکه ادیان انبیا و ملل و رسل ما تقدم چون در معرض نسخ و زوال و تبدل
و انتقال بودند امضای احکام آن علی الدوام بر وارث و غیره لازم نبود
بخلاف دین محمد صلی الله علیه و آله که چون تا دامن قیامت بتغیر دول و تقلب
دوران تغییر در آن صورت نمی بندد و بر متابعان او لازم است که حفظ
احکام آن از فرزندان او کنند لاجرم در صلوات ذکر ایشان بذکر او صلی الله
علیه و آله مقرون شد تا امت را معلوم شود که حافظان شرع محمدی ایشانند
و متابعت و حرمت ایشان از جمله فرایض دانند سلطان چون از تقریر جواب
فارغ شد فضلای مجلس زبان بتحسین و ثنا گشودند و از حسن درایت و
تقریر او تعجب نمودند و ایضا ابن هلال آورده که سلطان در خدا ترسی تمیز
بود که روزی در حدود باکویه بدرویشی صاحب دل رسید آن درویش چنانچه
وظیفه او بود بخدمت قیام نمود و تحفه و تبرکی پیش سلطان آورد سلطان
میخواست که در حق او انعامی فرماید درویش چنانچه طریقه او بود ابا نمود
چون سلطان مبالغه فرمود گفت مرا بزر و سیم و درخت و لباس احتیاج نیست
اما چون پادشاه مبالغه میفرماید اشارت فرماید که اگر درویشان جهت نفط
چاهی فرو برند بسبب متوجهات دیوانی متعرض نشوند بفرمود تا حکم بنوشتند
و با او دست برادری گرفت و گفت مرا فراموش مکن آن درویش بنا بر عهد مواخاة
و مراعات دوستی هر سال برای او [illegible] فرستادی و سلطان آن را یکی از مقربان
خود که احمد نام سپردی تا [illegible] یکروز وفات در مصالح تجهیز و
کفن او صرف کند و تجهیز روزی در ایوان سلطانیه تخت زده بودند و آنرا
بانواع جواهر و لآلی آراسته و باصناف حلی و حلل پیراسته و تمامت خواتین
و شاهزادگان و امرا و ملوک جهان بتهنیت حاضر شده سلطان بر بالای
تخت رفت و چون در آن زیب و زینت و آیین پادشاهی و عظمت تامل کرد از
تخت بزیر آمد و خدا را تعالی و تقدس سجده کرد و گفت خداوندا عظمت و پادشاهی
و سلطنت و مملکت تراست و خربنده از جمله بندگان تو که مرا اما چون تو کلاه
عزت بر سر او نهادی و قبای سلطنت در وی پوشیدی او که باشد که بدان

التفات نکند و شکر نعمت تو بجای نیاورد و از فواید او رساله ترتیب داده اند
و این چند کلمه از انجاست پادشاهی کسی را سزد که آزاده مردان را بنده و بنده کان را
به کرم آزاد تواند کرد جامه که هرگز کهنه نشود نام نیک است • آرایشی که مرد و
زن را نیک آید راستی است • شربتی که هر که بیاشامد هرگز غیر خدا شناسی
و خودشناسی و علم است • عالمترین مردمان آنست که علم او را از ناکردنی
باز دارد • و عاقلترین آنکه بر قهر شهوت و غضب قادر باشد • شهوت شرابی
خوش است اما هر که بسیار خورد زود هلاک شود • عشق بلا و زحمتیست که
مردم از آن نگریزند و بگریزند و زر در آن آویزند • علم توانگریست که خداوند
آن هیچ حال درویش نگردد و در هیچ جایی غریب نباشد و جهل درویشیست که
صاحب آن و اگرچه مال بسیار دارد درویش بود و در شهر خود غریب • غرض
از نماز یاد کردن خدای عز و جل است • و غرض از روزه قهر کردن قوت غضب
و شهوت و غرض از زکوة آنکه دوستی مال از دل بیرون کنند و درویشان قوت
ماندن را بنوازند و فایده سفر حج آنکه در آن سفر یاد سفر آخرت کنند و از دیدن
غرایب و عجایب بسیار قدرت آفریدگار تعالی و تقدس بدانند و با اهل
علم و معرفت صحبت دارند و مکارم اخلاق و آداب پسندیده کسب کنند و
در مناسک و اعمال حج تمامت احوال قیامت و عقاب آخرت معلوم نمایند
پس هر که پیوسته با یاد حق باشد یعنی پیوسته با نماز باشد و هر که شهوة و
غضب مقهور او ست یعنی پیوسته روزه دار ست و هر که محبت مال از
دل بیرون کند و درویشان را بنوازد و حاجت مردم برآرد یعنی پیوسته
در زکوة دادن است و هر که بیشتر اوقات یاد سفر آخرت کند و تهیه آن
سازد و در عجایب آسمان و زمین فکر کند و در کمال قدرت او تامل نماید
و با اهل علم و معرفت صحبت دارد و اکتساب آداب و مکارم اخلاق کند
یعنی پیوسته در حج گذاردن است آخر سلطان در شب عید فطر سنه
ست و عشر و سبعمایه بجوار رحمت ایزدی پیوست مدت دوازده سال در
دوازده سالگی پادشاهی کرد و عمر شریفش سی و چند سال و نه ماه و هجده روز بود

ولادتش

ولادتش در بیابان مرو و سرخس در دوازدهم محرم سنه ثمانین و ستمایه طالع
جوزا **سلطان ابوسعید** ابن سلطان محمد بموجب ولیعهدی از خراسان
آمده در اوایل صفر در سن دوازده سالگی در سلطانیه جلوس نمود و مدار
ملک و مال در دست امیر چوپان بود و سلطان همین اسم سلطنت داشت
و در آن حال مدتی صبر کرد و چون در ربیع الاخر سنه تسع و عشر و سبعمایه
بعضی امرا چون قورمش و غیره به قصد امیر چوپان و در برابر سلطان آمده اغاز
جنگ کردند خواجه تاج الدین علیشاه که وزیر سلطان بود او را بران داشت که
جانب امیر چوپان را رعایت نموده خود در آن معرکه مباشر قتال شد و به
بهادرخان ملقب گردید آخر سلطان از استیلای سلک سلیمان چوپانی
رنجیده بفرمود تا امیر چوپان را و اولاد او را هلاک کردند و خاندان او و اولاد
و متعلقان و نوکران و ارکان دولت او را تاراج کردند و از هر خانه خزانه و مال
بیرون آوردند و حکم کرد که در مجموع ولایتها چوپانیان را بکشند و مال ایشان
بستانند و چون پادشاه ابوسعید باستقلال رسید وزارت بخواجه غیاث الدین محمد
ابن خواجه رشید الدین داد روزگاری بعیش گذرانید و بساط داد گسترده تیغ
کین در نیام و جهانی در بستر راحت بنیام چنانکه اوحدی که از موحدان زمان
آن پادشاه جم جاه بوده در کتاب جام جم ستایش عدل و احسان و تعریف
رفاهیت و ایمنی زمان او نموده و گفته **نظم** در جهان تا که سایه شاهست •
چه ماند سایه در چاهست • دو جهان را صلای عید زدند • سکه بر نام بوسعید زدند
شاه کشور طراز و الا طرز شاه دانا نواز دانش ورز آنکه زین شاه دوری دل بگداخت
هر کجا رخ نهاد جای نیافت زنده را که او نجات نزیست کز کرامات نیست این چیست
بر جبینش نصحت مهدی کشته بیدار طور دم عهدی از دلش جلوه داد دین زاید
ملک را خود ملک چنین باید در چمن گفته بلبل و قمری مدح این گلبن اولو الامری
جاودان باد بهره خور دار بخت شاه ایران سریر گیرد تخت ایمنی با تنم ز آرامش
بده ای حق با ایمنی کامش گرچه زان دولتم نصیب نبود بر عطای من مصیب نبود
ملکی کو بعدل فاش بود در وی دیوار درد عاش بود و چون روزگار سعد گشت

بکال رسید او نیز از دست ساقی اجل قدح کل نفس ذائقة الموت درکشید و شربت
کل من علیها فان چشید بالجمله در سیزدهم ربیع الاخر سنه ست وثلثین وسبعمایه
در بیلقان فرمان یافت و اورا به سلطانیه آورده در مرتبه اول در گنبد قورق و
در ثانی الحال که آن عمارت را میرزا میرانشاه بن امیر تیمور گورکان ویران کرد
در گنبد ابواب البر در پهلوی پدرش دفن کردند و ولادتش در اوجان در نهم ساعت
شب دوشنبه هشتم ذی قعده سنه اربع وسبعمایه بطالع حوت بعد از وعهد
رفاهیت سرآمد و فتنها ظاهر شد **فرع** در ملوک سربدار **امیر عبد الرزاق**
ابن امیر فضل الله باشتینی و او بواسطه وجاهت و شجاعت ملازم سلطان
ابو سعید شده در اواخر اورا بتحصیل کرمان فرستاده و یکچون عیاش و لوند
مشرب بود اکثر آن وجه را صرف نموده متوجه سبزوار شد تا املاک موروثی
فروخته تنخواه نماید در اثنای راه خبر واقعه سلطان ابو سعید شنیده
چون به باشتین رسید فوجی از مشهوران کرد او در آمده محصلان خواجه
علاء الدین فرومدی را که دران ده تشدد نموده طلب می و شاهد میکردند
بقتل آورده لشکر بر سر خواجه علاء الدین به فرومد برده او از وی گریخته
در اثنای فرار بدو دوچار شده در سنه سبع عشر وسبعمایه خواجه را
بکشت و کسب بسیار بدست آورده چون بسبزوار آمد اصحابش خود را
سربدار نام نهادند کار ایشان بالا گرفت آخر بدست برادرش وجیه الدین
مسعود در ذی حجه سنه ثمان وثلثین کشته شد **امیر وجیه الدین مسعود**
بجای برادر سرور آن قوم شده صاحب قران آن طبقه است و بسیاری از
خراسان چون طوس و نشابور با دو سه هزار کس به سه دفعه بر هفتاد هزار
سوار و پیاده جانی قربانی فایق آمد و از ان بلند آوازه شد آخر طمع در [illegible]
کرده در انجا در اواخر ربیع الاخر سنه خمس واربعین وسبعمایه کشته شد
آقا محمد آیتمور که از جمله خدام امیر وجیه الدین مسعود بود رشد
نموده برتبه حکومت رسید و در سنه سبع واربعین بر دست خواجه علی
شمس الدین بقتل آمد **کلو اسفندیار** پس از و حاکم شده در چهارم

ونشاوابوده را از تصرف طایفه جانی قربانی بیرون برده در یک روز در نیشابور بوده

جمادی الاخر سنه تسع واربعین وسبعمایه مقتول گردید **امیر شمس الدین فضل الله**
برادر امیر مسعود بنیابت امیرزاده لطف الله برادرزاده هفت ماه حکومت کرده
بعد از ان چند خروار ابریشم از خزانه برداشته در ذی حجه سنه تسع واربعین
خود را خلع کرد **خواجه علی شمس الدین** که بر طبق مثل مشهور که چه خواجه علی چه علی
خواجه بجای خواجه شمس الدین علی استعمال یافته دانا و فرزانه بود و با طغا تیمور خان
طرح مصالحه انداخت و هجده هزار مرد را مواجب داد و در امر معروف و نهی منکر
اصرار داشت آخر در قلعه سبزوار بعد شهور سنه ثلث وخمسین وسبعمایه بدست
حیدر قصاب در گذشت **خواجه یحیی** کرابی زمام امور را بچنگ آورده
طوس را از تصرف جانی قربانی بدر برد و با معدودی چند باردوی طغا تیمور خان
رفته چون در خانه را خالی دید تهور نموده خان را بکشت و کار بزرگی چنان
از پیش برد آخر علاء الدوله برادر زنش در سنه تسع وخمسین قصد او کرده
در وقتی که خواجه سواره بدهلیز خانه رسید او بکفل مرکبش نشسته خنجر بر وزد
و خواجه نیز ضربی بر وزده هر دو خواجه وار بر زمین افتادند و جان بدادند **خواجه**
ظهیر برادرش قایم مقام گشت چون لوند مشرب و کم آزار بود در عهد او کار
و بار آن طبقه تنزل کرده وی در سیزدهم رجب سنه ستین وسبعمایه از ان
مهم معزول شد **حیدر قصاب** پس از وی بحکومت رسیده نصر الله باشتینی
در اسفراین با او عصیان ورزید حیدر با پنج هزار کس بمحاصره او رفتند
سربداران در انجا او را در ربیع الثانی سنه احدی وستین بکشتند **امیر**
لطف الله ابن خواجه مسعود مشهور بمیرزا بسعی خواجه حسن دامغانی و نصر الله
باشتینی بر مسند موروثی نشسته روزی حسن مذکور را دشنام داد و او
کینه در دل گرفته شب بر سرش رفت و او را گرفته بقلعه دستجردان فرستاد
و در آخر رجب سنه اثنی وستین او را قصد نمود **پهلوان حسن** دامغانی
با شش هزار سوار بجنگ امیر ولی رفته شکست یافت در ان اثنا خواجه علی
مؤید با او باغی شده با هزار سوار بسبزوار رسید و چون متعلقان ملازمان
خواجه حسن همگی در سبزوار بودند از ان جهت سر او را بریده پیش خواجه علی

مؤید فرستادند **سلطان علي مؤيد** بسلطنت نشسته اقتدار تمام یافت
و بغایت کریم ومتقي و پرهیزکار ومروّج مذهب حق ائمه اثنی عشر علیهم السلام
بود میانه او وشیخ شهید قدس سره که از اعاظم مجتهدان شیعه است
ودر شام می بود مکاتبه ومراسله بود تا آنکه میر شمس الدین محمد را که یکی از
اعیان ملک بود با تحفهای لایق وکتابت مشتمل بر اظهار نیازمندی خود
وجمیع شیعه خراسان بطلب خدمت شیخ بشام فرستاد ودران کتابت
بحضرت شیخ گرفته اظهار آن نمود که در خراسان کسی نیست که مردم در احکام
شریعت بفتوای او عمل نمایند بر شما واجبست که متوجه این دیار شوید واهل
این دیار را ارشاد فرمایید والا فردای قیامت من وجمیع شیعه خراسان
در خدمت حضرت پیغمبر وائمه هدی صلوات الله علیهم از تو شکایت خواهیم
نمود چون خدمت شیخ بر مضمون کتابت مطلع شد بر توجه جانب خراسان
اقبال ننمود اما کتاب لمعه دمشقیه را باسم سلطان تالیف نموده مصحوب
میر شمس الدین محمد بخراسان فرستاد ودر جواب احتجاج سلطان نوشت
که از همین کتاب که مشتمل بر فتاوای منست اعمال شرعیه شیعه انتظام می
یابد و وجوب توجه من باینجانب ساقط میشود معذور خواهند داشت
در کتاب حبیب السیر مسطورست که چون سلطان علي مؤید بتایید الهی
در سبزوار بر مسند شهریاری نشست در اظهار شعایر مذهب علیه امامیه
مبالغه نموده باقصی الغایة در تعظیم سادات عظام کوشید وبامید ظهور
صاحب الزمان هر صباح اسب می کشید لطف وکرم او را نهایت نبود و
جهت رعایت شرع شریف هرگز بر بنگ وشراب اقدام نمی فرمود وچون امیر
تیمور در شهور سنه اثنی وثمانین بخراسان آمد سلطان بقدم اخلاص
پیش او رفت وامیر تمامی الکای سربدار را بدستور بدو گذاشت ودر تمامی
یورشها همراه بود تا در سنه ثمان وثمانین در خرم آباد لرستان زخمی
خورده بدان درگذشت وآن فرقه منتهی شدند رحمهم الله تعالی

ذیـل در ذکر بعضی از سلاطین ترکمان قراقوینلو

مخفی نماند که جمیع سلاطین این طایفه غالبا ملک سایر مخدرات ایشان شیعه خلص بوده اند
چنانکه نقش نگین آرایش بیگم وارزوق سلطان دختران اسکندر بن قرایوسف دلالت دارد
چه نقش نگین یکی اینکه **نظم** در مشغله دنیا در معرکه محشر ☙ از آل علی کوید آرایش اسکندر ☙
ونقش نگین دیگری این بوده که **نظم** بود از جان مرید آل حیدر ☙ ارزوق سلطان بنت اسکندر
ونقش نگین پیر بوداغ بن جهانشاه بن قرایوسف این بوده که **نظم** نام بداغ وبنده با داغ حیدرم ☙
هر جا شهی است در همه عالم غلام ماست ☙ اما چون غالبا ایشان بسبب کثرت
اشتغال بحرب مخالفان مجال آن نیافتند که در ترویج مذهب حق ازین ظاهر سازند
لاجرم بذکر احوال میرزا اسپند که صاحب آثار بوده اقتصار می نماید
میرزا اسپند بن قرایوسف بن قرا محمد **نظم** شاهیست نیک نهاد که کجون (؟) عدوی او
در ریختن حلال تراز خون گوسفند ☙ مالک شود در انجمن روز رستخیز
بر مجمر جهنم از اعدای او سپند ☙ بانیه عز وکمال او بجای رسیده که مجمره
گردانان آسمان بر بساط جلال او سپند میسوزانند واهل زمین در وظایف دعای او
ان یکاد میخوانند قرا محمد که جد اوست از امرای سلطان احمد جلایرست ودختر خود را
درخانه سلطان بود وملازم سلطان اویس ایلکانی شد وبعد از واقعه او مقدم
اویماق خود شده دیگر اقوام بواسطه حمایت در خیل او در آمده خود را با و نسبت
کردند وبر الکای سنجار وموصل وارجیش استیلا یافت ونشو ونمای آن فرقه
از اوست اما قرایوسف بغایت دلیر ومردانه وبهادر وفرزانه بوده چنانچه با امیر
تیمور مکررا مخالفت نمود وباتفاق سلطان احمد جلایر بروم رفت واز انجا
بشام آمدند وپادشاه انجا ملک اشرف بنا بر تدارک خاطر امیر تیمور هر دو را
بند کرد وقرایوسف بعد از واقعه تیمور از قید خلاص شد وهزار سوار که با او
بدان ولایت آمده بودند وپراکنده شده مجتمع شدند واز انجا فرار کرده تا
کنار آب فرات یکصد وهشتاد جنگ با سرحد نشینان ومستحفظان
کرد وهمه وقت غالب آمد ودر غره جمادی الاول سنه تسع وثمانمایه در حوالی
نخجوان با میرزا ابابکر بن امیر تیمور جنگ کرده ظفر یافت وچون نوبتی دیگر
با او مصاف داده میرزا میرانشاه را بکشت وبالکلیه بآذربیجان و

جهانی دین دارم

وعراق عرب و بعضی از عراق عجم استیلا یافت میرزا شاهرخ با دویست
هزار سوار بعزم دفع او متوجه شده و حفاظ قرآن که با میرزا شاهرخ همراه
بودند بجهت استیصال خصم دوازده هزار نوبت سوره انا فتحنا ختم کردند
تا آنکه قرا یوسف بیمار شد و با شدت مرض از کمال غیرت از تبریز براوجان
آمد و آنجا در روز پنجشنبه هفتم ذی قعده سنه ثلث و عشرین و ثمانمایه
وفات یافت و بعد از او قرا اسکندر بن قرا یوسف که در غایت شجاعت و
نهایت بددلی بود پس از واقعه پدر بسلطنت نشست و در روز دوشنبه
بیست و هفتم رجب سنه اربع و عشرین و ثمانمایه در موضع الشکرد با میرزا
شاهرخ دو شبانروز مصاف داده کمال جلادت و بهادری بجا آورد و آخر
بواسطه حیله که یکی از امرای شاهرخی بکار برد شکست یافته بروم رفت
و بعد از مراجعت میرزا باذربایجان آمده بر سریر سلطنت نشست و یکی
از ظرفا در آن باب املا نمود نظم سکندر و خود شه بیاراند و جست
شه ما مملکت بگرفت و بگریخت ° و کرت دیگر میرزا لشکر کشیده در روز
شنبه هفدهم ذی حجه سنه اثنی و ثلاثین در ظاهر سلماس قتال شد اسکندر
دو روز کوشش بهادرانه نمود و چون بخت مساعد نبود باز شکست یافته
متوجه روم شد و در غیبت میرزا باذربیجان استیلا یافت و در شهور سنه
تسع و ثلثین که میرزا بعد از دفع او برگماشت میرزا جهانشاه بن قرا یوسف بحد
رسیده منظور نظر تربیت گردید و دفع شر اسکندر را باو حواله کرده و گفت
ع بدست دشمن بعزه ساقی حواله کن ° و چون جهانشاه مذکور بتفویض میرزا
شاهرخ والی آذربیجان گشت برادرش اسکندر از روم برگشته تبریز را متصرف شد
و جهانشاه که در قشلاق قراباغ نزول نموده بود بدفع او شتافته بین
الاخوین در اوایل سنه اربعین و ثمانمایه در صوفی آباد تبریز جنگ شده
اسکندر منهزم بقلعه النجق رفته بر دست پسرش قباد کشته گشت و عم
برادر زاده را قصاص کرده در تمام آذربیجان او را مخالفی نماند اما عراق عرب
در دست برادرش میرزا اسپند مذکور بود و دیار بکر در تصرف برادر زاده

الوند

الوند بن اسکندر بود و میان او و ایشان محاربات بسیار واقع شد چنانکه در کتب معتبره
اهل تاریخ مسطور است و بالجمله میرزا اسپند که برادر مادری پدر اسکندر بود بعد از
واقعه برادر در حکومت عراق عرب متمکن شد و او بخلاف سلاطین سلسله خود با عفاف
عفیف بود و در مدت عمر بیک زن اکتفا نموده بود و منکر بود کسانی را که بسیار
مباشرت کنند و بسیار خورند و آثار بهادریهای میرزا اسپند و نبرد آزماییهای
آن یل ارجمند ع بشمشیر و خنجر بگرز و کمند ° برون است از حیطه چون و چند
از جمله آنکه در وقتی که میرزا شاهرخ جهت دفع اسکندر لشکر بآذربیجان کشیده در
اواخر رجب سنه اربع و عشرین و ثمانمایه تقارب فریقین بتلاقی انجامید و تا سه
روز آن دو لشکر قیامت اثر کوشش مینمودند میرزا اسپند حملهای متواتر نمود و
چند مرتبه خود را بصف میرزا شاهرخ رسانید جمعی کثیر را از اعیان جهاد
شاهرخی بتیغ بیدریغ گذرانید و جوانغار و برانغار را برهم زده نزدیک بود
که از حسام خون آشام اسپند چشم زخمی بملازمان شاهرخ میرزا رسد بنابرین
امرای شاهرخی مضطر گشته بمقتضای الحرب خدعة در مقام تدبیر و چاره سازی
بودند تا آنکه در اثنای دار و گیر و استعمال تیر و شمشیر میر شاه ملک را که از اعاظم امرای
میرزا شاهرخ بود و گفتند لشکر خود را از حملهای میرزا اسپند شاهین میمون
تدبیری بخاطر رسید و فرمود تا نقاره شادیانه و کوس بشارت کوفتند و آوازه
در انداختند که میرزا اسپند در بند افتاد و اسکندر از شنیدن آن خبر متحیر
گشته عنان از صف ستیز بوادی گریز گردانید و میرزا اسپند دوازده سال
حکومت بغداد و نواحی آن باستقلال نمود و در سال هشتصد و چهل هجری
شیخ احمد بن فهد حلی و باقی علمای شیعه را از حله و دیگر مواضع طلبید و با علمای سنی بغداد مناظره انداخته چون
علمای شیعه در مناظره غالب آمدند و اثبات حقیقت مذهب اهل البیت
علیهم السلام نمودند اسپند میرزا ترویج آن مذهب نموده امر کرد تا خطبه و
سکه بنام نامی دوازده امام علیهم السلم کردند و در همین سال سید محمد بن فلاح
موسوی که اول سلاطین مشعشع است ظهور نمود و میرزا اسپند وا داد ایام
حکومت بغداد با برادران و برادر زادها و بعضی از امرای آق قوینلو کرد را

سرحد بودند محاربه ومنازعه بسیار واقع شد ودر اکثر ظفر او را بود تا آنکه جهانشاه برادر او که والی آذربیجان بود بالآن همه عظمت از عهده او بیرون نمی آمد ودر بعضی اوقات که از و خایف بود کتابتی بجانب شاهرخ میرزا نوشت مشتمل بر استغاثه و اظهار عجز از مقاومت اسپند میرزا و در آن کتابت این بیت را که یکی از شعرای ندیم او گفته بود نوشت **بیت** کوس رحلت را سوی بغداد باید کوفتن
مهره دفع درد سر اسپند باید سوختن ؛ آخر در یوم الثلثاء آخر شهر صفر از سال هشتصد و چهل و هشت بمرض قولنج وفات یافت و از غرایب آنکه از آن زمان که بغداد را بنا کرده اند تا زمان وفات اسپند میرزا هیچ خلیفه و سلطان سوای اسپند میرزا در آنجا وفات نیافته و او را در داخل شهر در جانب دجله در باغ عیش آباد در گنبدی که خود در ایام حیات مرتب ساخته بود دفن نمودند

جند سیزدهم در متاخرین سلاطین علویه گیلان غفر الله اسلافهم و اید اخلافهم که ایشان را بلسان تعظیم کارکیا خوانند **سید علی کیا** که نسب شریفش بدین منوال بدوحه طیبه علیه علویه انتما می یابد **علی کیا** ابن امیر کیا و او را غدغه سلطنت شرع حکام گیلان در صدد قصد وی بودند بنا بر وی با اهل بیت بر سمت دار رفته و در شهور سنه ثلث و ستین و سبعمایه در آنجا وفات یافت **بن** حسن کیا **بن** سید علی و او از قریه قشام کودم بقریه ملاط نقل نموده ساکن گردید **بن** سید احمد **بن** سید علی الغزنوی و او بنابر آنکه چندگاه در مدرسه مولانا عبد الوهاب غزنوی بتحصیل اشتغال داشت بدین لقب موسوم گردید **بن** محمد **بن** ابو یزید که از آبهر بگیلان نقل نموده در قریه قشام کودم رحل اقامت انداخت **بن** ابو محمد حسن **بن** احمد الاکبر المشهور به عقیقی کوکبی **بن** عیسی الکوفی که بغایت فاضل و عفیف بود و از کوفه بواسطه خوف عباسیه بر آبهر آمده آنجا را مسکن ساخت **بن** علی **بن** حسن الاصغر **بن** الامام الهمام علی زین العابدین علیه السلام باتفاق اخوان بعد از پدر بمازندران رفته بصحبت سید قوام الدین والجا بخار سیده اعزاز تمام یافت آخر در زمان امیر تیمور گورکان حسب الاستدعای اهالی

گیلان

گیلان بر سریر سلطنت نشستند ولشکر بگیلان پیش کشیده باتفاق برادرش مهدی کیا رشت را بگرفت و در وقت نماز جمعه سنه تسع و تسعین و سبعمایه او و برادرش شهادت یافتند و تمامی گیلان سوی تنکابن از تصرف ایشان بدر رفت و در زمان حکومت رانکو برادرش مهدی کیا متعلق بود و بالجمله سید علی کیا بحلیه فضل و فصاحت و علو همت و شجاعت آراسته بود و چون کتابت مشهور که او در جواب مکتوب امیر تیمور گورکان نوشته از دلایل فضل و بزرگواری و علو همت و دین داری اوست مناسب نمود که آن دو کتابت را در این مقام نقل نماید **صورت کتابت امیر تیمور** سید علی کیا بتحیات و رأفت فراوان مخصوص بوده جهل همت همایون برتمهید قواعد اشتیاق و سلوک اوضاع بر نهج وفاق مقصور شناسد اما بعد معلوم دانند که چون ارسال رسل و رسایل هم در زمان موافقت و هم در زمان مخالفت سنت حضرت عزت جل و علا است که جهت تحصیل قبول طاعت و الزام حجت وارد میشده بنا بر متابعت سنت الهی بدو کیفیتی نوشته میشود و چون از بدایت حال طریقه مطاوعت و متابعت مسلوک میداشت حضرت ما را در باب او نظر عنایت و شفقت باعلا مدارج کمال حاصل بود بی موجبی دوباره قلم بنیان انقیاد و امتثال اوامر آثار مخالفت بظهور رسانیده و سببی که باعث برین معنی تواند بود معلوم نشد استماع افتاده باشد که نوبت آخر چون رایات همایون بصوب ممالک ایران نهضت نموده در آن عزیمت بیمن عنایت الهی تدارک حال جماعت معاندان و متمردان بهر صورت دست داد احوال ملک عز الدین لر و پادشاه احمد و دیگر ملوک کردستان و امرای شروان و شکی و ملک عراق و تفلیس که هر یک طریقه مخالفت ورزیدند و خلاف و زمان جهان مطاع حضرت پادشاه اسلام خلد الله ملکه و سلطانه بخاطر آورده از جاده مطاوعت انحراف نمودند بچه نوع تادیب یافتند چون رایات همایون بمبارکی بجانب لر کوچک نهضت کرد ولایت و نواحی ملک عز الدین بکلی خراب و مستاصل گشت و او و ولد او مقید و محبوس شدند و ملوک کردستان هر یک از ایشان که عصیان نمودند مخذول و منکوب گشتند و احمد با آنکه او را بنصایح و مواعظ برکات تنبیه

کردیم مفید و نافع نیامد و بآخر هزیمت نمود و اختلال تمام باحوال او راه یافت
و امرای شیروان و ولایت شکی جمعی که تمرد نمودند مقهور گشتند و آنها که
التجا بدرگاه عالم‌پناه آوردند ولایت و نواحی بدیشان مسلّم شد و بر انواع
اصطناع و عنایات اختصاص یافتند ملک بقراط و تفلیس که مدت
مدید باستقلال و مکنت هرچه تمامتر سلطنت دیار تفلیس و ابخاز و ممالک
گرجستان کرده بود و عظمت و بسطت و شوکت او شهرتی داشت او را باسلام
و اطاعت دعوت کرده شد تقاعد و تمانع نمود لشکرهای منصور جهت دفع
و تدارک حال وی بصوب تفلیس حرکت آورده بعنایت الهی باندک زمانی
استخلاص قلاع و حصون ولایت او کرده او را گرفته بدرگاه عالم‌پناه آوردند
و با وجود عدم قبول اسلام و اظهار مخالفت و وقوع محاربت او را امان داده
شد و بعد از آن چون قبول دین محمدی صلعم کرد و شرایط امتثال و اذعان
نموده تربیت و تمشیت کرد و بر سریر ممالک خودش فرستاده شد و بر قرار
همان دیار بدو مسلّم داشته آمد غرض آنکه این جماعت که ذکر رفت مواضع و
ولایت و نواحی و قلاع ایشان از حدود جیلان و اماکن و مساکن تو بهمه
انواع مستحکم‌تر و صعب المرام‌تر بود چون ایشان بشرایط اطاعت قیام
نمودند و فرمان بندگی پادشاه اسلام خلد الله تعالی ملکه و سلطانه بجای
بیاوردند بیامن عنایت الهی عز شانه و عم احسانه دفع و تدارک ایشان
بالحسن الوجوه شد عجبا ازوی که از احوال و اوضاع این جماعت بتخصیص
همسایگان خود عبرت نمی‌گیرد و لیتذکر اولوا الالباب کسانی که اطاعت و تمکین
نمودند چون سادات مازندران و کوهستان برقرار بر سریر ممالک خود
و شفقت و عنایت درباره ایشان روز بروز زیادت و والی استراباد
و ملوک رستمدار که مخالفت کردند و عصیان نمودند بچه صورت عواقب
کار ایشان بوخامت انجامید این همه قضایا نسبت با کسان دیگر موجب
انتباه و اعتبار او نمی‌شود و احوال ولایت خوارزم و خراسان و تبریز نیز شنیده
نباشد که بچه نوع طریقه خلاف و نفاق ورزیدند و نصیحت قبول نکردند

عاقبت

عاقبت الامر مخذول و مقهور شدند جزاء بما کانوا یعملون مقصود از تفهیم این
معانی و استقصا در تمهید این مبانی آنست که چون روایت الفتنة نائمة
لعن الله من ایقظها از حضرت رسالت صلعم صحت تمام دارد و اهمال قاعده
عقل و نقل کردن و بشرایط فرمان برداری که موجب انتظام امور است قیام
نمودن و فتنه و خرابی که واسطه استیصال کلی تواند بود جستن و طریق
معاندت و مخاصمت که عاقبت آن از انواع وخامت چنانچه در باب جمعی که
ذکر رفت واقع و صادر شد خالی نتواند بود مفتوح داشتن نوعی از عجب است
که شرعا و عقلا و عرفا نامحمود است اکنون اگر چنانچه نظام و استقامت
احوال خود میخواهی می‌باید که بهمت فیاض پادشاهانه و عنایات الطاف
خسروانه حضرت ما نیکو امیدوار بوده مستظهر بلا حجاب بدرگاه عالم‌پناه
متوجه شود یا یکی از فرزندان را روانه گرداند و قبول فرمان پادشاه اسلام
در ولایت جاری و شایع گرداند تا بسبب نسبت سیادت او قلم عفو و اغماض
بر جریده جرایم او کشیده شود و بموجب والکاظمین الغیظ والعافین عن
الناس از افعال و حرکات او درگذشته ولایت و مواضع بر او مسلّم داشته شود
و اگر خلاف این معانی بجای آورد و نصیحت قبول نکند و از احوال دیگران متنبه
نشود می‌باید که جنگ را آماده و مهیا گردد که متعاقب بعد از قضای ملک علام
متوجه ولایت او خواهد شد تا آنچه مطلوب صحیفه تقدیر باشد بر لوح سطو
سمت ظهور یابد و چون بیشتر مواعظ و نصایح و ملاطفت قبول نکرده باشد
و فتنه و جنگ خواسته هر آینه آنچه واقع شود از خون ریزش و خرابی و اسر
و غارت گناه تمامی بدو عاید گردد و او بزه و آثم باشد والسلام

سواد جواب مکتوب امیر تیمور که بسید علی کیا نوشته الواثق بالملک الغنی علی
امیر الحسینی بر ارباب ملک و ریاست و اصحاب عقل و فراست متعین و مبرهن
که ایزد جلت کبریاؤه و تقدست اسماؤه بکمال قدرت خویشتن طوایف انسان را
از راه بشریت و خلقت بر یک صفت و صورت آفریده است و والی با مولی یکسان
و اعلا با ادنی در یک میزان و تفاوت و تمایزی که حاصلست جز عطیه فضل

رب الارباب و هدیه لطف مسبب الاسباب که یرزق من یشاء بغیر حساب نسبت
غنا و ثروت و فقر و فاقه عطیه و عطلت از عوارضات انه جهت ابتلا و امتحان
و محک عیار ممکنان در میان ایشان پدید آورد تا هر یک در حالتی که باشند
قدم بر جاده عبودیت راسخ و استوار دارند و اوامر و نواهی او را امتثال نمایند
فقیر از شدت و غنی از مکنت نلغزند و وظایف شکر و سپاس بتقدیم رسانند
و عین فرض عباد آنکه نقد دولت و نعمت را از حضرت واهب العطایا دانسته
در مقام تذلل و تخشع فرود آیند و از اشارت و لو بسط الله الرزق لعباده
لبغوا فی الارض با خبر بوده قدم در دایره طغیان و عصیان ننهند و دیده
بندگان خدای تعالی بنظر حقارت ننگرند و چون بر مخزن اسرار ربانی وقف
باشند هیچ آفریده را کم از خود نه بینند و بر قوت و سطوت جسمانی که مداد
آن جز بر یک نفس بیش نیست اعتماد ننمایند و از آزار مسلمانان که برادران
دینی اند که انما المؤمنون اخوة اجتناب و احتراز واجب دانند تا دیده
اعمال جز چهره نیکنامی نه بینند و از دوحه اقبال جز میوه کامرانی نچینند
این مقدمات مبنی است بر جواب مکتوبی که امیر تیمور نوشته و آن مبنی
از سفاهت بسیار و نخوت بیشمار و کلمات ناپسندیده و عبارات نااندیشیده
مطلقا دعوی ربوبیت کرده هر شخص که بصفات اوله نطفه و آخره جیفه
موصوف باشد و هر روز دو بار باکل و شرب محتاج باشد و بآبخانه احتیاج
دارد چگونه خطاب و ما کنا معذبین حتی نبعث رسولا بر زبان راند و اهل
مغفرت و احسان و عفو و رضوان با نفس ضعیف خود که محل ذلت و نسیان
و قابل فنا و نقصان است کرده ندای انا کذلک نجزی المحسنین دهد و آن
جناب ما و حضرت ما و مستقر عز و جلال ما گوید و رقم نسیان بر اشارت
خلق الانسان ضعیفا و انه کان ظلوما جهولا کشد چنانکه درین باب تامل
رفت بجز حماقت کاتب صورتی روی ننمود چون رعایت ادب کردن بر کافه
انام از خواص و عوام واجب و لازم است و اگر چه با یکی از فرو دستان و دم
بریدگان باشد سخن سفیهانه و جزاف نباید گفت تا از طعن و خلل خالی

ماند صورتی که خدمتش بر زبان قلم رانده است و تحکم و تکبری که نموده بدین عبارت
که قلم عفو و مغفرت بر جراید جرایم او کشیده شود با آنکه اگر یکی از سپاهیان
و اختاجیان که از قبل او حاکم موضعی باشد و بانعام و اکرام او مخصوص گشته
و از وی تمردی واقع شود این خطاب توان کرد و تا این غایت عتاب توان نوشت
بالجمله او نیز درین مدت معذور است که از دماغی که چندین تهم بیرون آمده باشد
یقین که از عقل بی بهره بود حقا که اگر او را بر حقایق این معنی اندک شعوری بودی
زحمت کاتب ندادی و بسبب آنکه مودی محض کفر و شرک مطلق است جایز نشمردی
بلکه آیه کریمه قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی را نصب العین داشته
در توقیر و احترام اولاد حضرت رسول که احفاد بتول اند کوشیدی و بنا بر حدیث
صریح صحیح حضرت رسول که انی تارک فیکم الثقلین کتاب الله و عترتی قصد
ایذا و آزار سادات که ودیعت و پیوند نکردی و بموجب من اکرم اولادی فقد
اکرمنی و من اهانهم فقد اهاننی ترک اکرام ایشان نکردی و باهانت ایشان قیام
و اقدام ننمودی و با ایشان مقالات و کلمات بدین نوع نراندی و گرد کراهیت بر خاطر
ایشان ننشاندی معنی هذا الخط در مکتوب از وعد و وعید و تخویف و تهدید
و صورت فتحی که درین مدت شده و مواعظ و تنبیهی که ذکر رفته علی التفصیل
معلوم شد چون قبل ازین یکدو نوبت سببی که موجب تباعد و تجانب گشته
نموده شده و در صحبت خواجه شمس الدین محمد کتابت مشتمل بر کیفیات از آمدن
والی دستمدار که مقدمه مکاتبات و مراسلات از آن بود و باز گردانیدن بیلک
بوقا ازین دیار که سبب مخالفت و مخاصمت آن شد یکبار نموده آمد حاجت تکرار
و تذکار ندید این معنی بر عالمیان اظهر من الشمس و ابین من الامس است و دور
و نزدیک و ترک و تاجیک بر چگونگی آن واقف و مطلع اند با وجود اعتقاد
در حالت دوستی دشمنی سگالند و قصد ولایت دوستان کرده دشمنان را
بالخود نزدیک میگردانند از یکجانب موافقت و متابعت طلبیدن آب بغربال
و جبال بناخن کندن است قبول دعوتی که میفرمایند و امر بطاعت و انقیادی
که میفرمایند از دو وجه خالی نتواند بود یا از جهت مصلحت دین باشد یا فواید

دنیوی انفعالی که با مسلمانان اطراف روا داشتند و صورتی که با بندگان خدای
تعالی بظهور آورده است از قتل و غارت و سوختن و تاختن و اسر و غیرها
معلوم شد که این معنی علامت دین و دیانت نیست چه بر کفار که غیر ملت
باشند مثل این حرکات جایز نیست و انبیا و اولیا رخصت نداده اند که با کفار
این را بعمل آورند بتخصیص با مسلمانان که اهل قبله باشند و در دایره دین
محمدی علیه افضل الصلوات در آمده در دیار اهل اسلام ساکن باشند و در
فطرت اسلام زاییده و مطیع و منقاد شرع بوده تخلفی از امر شرع نکرده و از
ایشان صادر نگشته که مستحق قتل و غارت و استیصال باشند و اگر غرض
فواید دنیویست قصد عادل خطایی که با او بعد از خدمت و ملازمت و متابعت
و مطاوعت رفته است ممکنان را برای اعتبار کافیست فاعتبروا یا اولی
الابصار پس تکلیف ما لا یطاق نمودن و سادات و اهل بیت حضرت رسالت را
ملامت فرمودن و تهدید و تخویف نمودن مناسب عقول ارباب دین و دیانت
و خداوندان ملک و ملت نیست و از علامات وهن دین و امارات ضعف
یقین است از عنفوان شباب الی یومنا هذا محکوم هیچ حاکمی نگشته بقیه
کان عمر فانی مانده است خود را در مقام مذلت داشتن و امتثال اوامر ظلمه و فسقه
نمودن از مستحیلات واشد النار لا العار و المنیة لا الدنیة و از انجا که حمیت
علویه و عصبیه هاشمیه است برای مهلت چند روزه در جهان فانی که نکبت
او عین رعنت و اقامت او مقدمه رحلت بدین مذلت رضا دادن از جهالت
شمرد ولیس للمؤمن ان یذل نفسه چند روزی که از بارگاه مهیمن متعال تعالی
شانه و توالی احسانه منشور تعز من تشاء و توقیع تؤتی الملک من تشاء ارزانی
شد و اعنه اختیار فرجی از بندگان پروردگار بقبضه اقتدار این ضعیف روزگار
دادند بر حسب قدرت و امکان در اعلای اعلام دین و امضای احکام شرع مبین
و اتباع امر سید المرسلین صلعم کوشید و استقامت احوال رعایا و زیردستان
و تیمار زدگان و غارت رسیدگان را خالصا مخلصا لوجه الله تعالی بر ذمه
مقدور و ممکن بود بتقدیم رسانیدیم و تا رمقی باقی باشد خواهیم کوشید و اتمام

بحول و قوت حضرت عزت کرده بحکم نص کم من فئة قلیلة غلبت فئة کثیرة
باذن الله والله مع الصابرین از کثرت و ازدحام ایشان باک نداریم که کثرة الغنم
لا یهول القصاب اعتبار بر قضیه وارده خوارزم و هرات و سیستان و خراسان
و عراق و شروان و وان و نواحی آن بکنند و آن را از کرامات و نصرت تصور
نمایند بلکه چون فسق و فجور و نهی منکر را ترک داده بودند و مقید بشرع شریف نبودند
بر نحوای وکذلک نولی بعض الظالمین بعضا بما کانوا یکسبون او یلبسکم شیعا
و یذیق بعضکم بأس بعض او را سبب هلاک و استیصال ایشان ساختند چنانچه
قبل ازین چنگیز خان او را با اکثر کافر بود جهت دفع بعضی انجار برانگیخته لوای
استیلای او را بر افراختند و نیز امثال این قضایا بسیار اتفاق افتاده که بسیاری از
متکبران و جباران و خانان و فاسقان با مال و مکنت و عزت و ابهت و شوکت
بر دست محبان و موالیان آل رسول مستاصل گشتند و اکنون نیز طائفه عجمی
در باب توجه مخالفان و معاندان که بدین جانب متوجه اند و در استحقاق قصد
آن کرده اند ایذای صلحا و اتقیا و علما و فقها و فقرای این دیار دارند دکون چنان
میگوید که قاتلوهم یعذبهم الله بایدیکم و یخزهم و ینصرکم علیهم و یشف صدور
قوم مؤمنین بدین سرور خرم و مذهوش گشته و مقبول و من یتوکل علی الله فهو
حسبه را کار بسته معد و آماده ایم و جنگ و جهاد را ساخته ایستاده ایم
و بحمد الله مقابل های استوار و مبارزان نیزه گذار داریم و تا جان در تن و سر
در گردن باشد خواهیم کوشید و حق جاهدوا فی الله حق جهاده که میراث آبا و
اجداد ماست بجای خواهیم آورد و مضمون و لنبلونکم حتی نعلم المجاهدین
منکم و الصابرین را کار بند خواهیم شد والله یؤید بنصره من یشاء و ما النصر الا
من عند الله و من کثر فکره فی العواقب لم یشجع هر آینه آنچه بر لوح محفوظ
بقلم تقدیر مسطور شده از قوت بفعل آید و از خفا بظهور پیوندد و ما شاء
الله کان و ما لم یشأ لم یکن ذکری که در اواخر مکتوب رفته بود که چون متابعت
نکنند و مطاوعت ننمایند بدین سبب لشکرها متوجه کردند و فتنه و خرابی
و قتل و غارت و اسر که واقع شود آثام آن باشد از علما که ملازم اند همین قدر

استفتا دنماید که درین قضیه بوزر و وبال و عقاب و نکال که احق و اولی است
و کدام سزاوار لعن و عذاب حق تعالی است با مثال سخنان چنین تهدید
نفرماید که عالم الاسرار بر افعال و اقوال همگنان مطلع است و گناه زید
عمرو را مواخذه نخواهد کرد و لا تزر وازرة وزر اخری **کارکیا رضا کیا**
ابن علی کیا بعد از پدر بسلطنت رسیده الکاهی که مردم رشت گرفته بودند
باز گرفت آخر در روز دوشنبه غره جمادی الآخر سنه تسع و عشرین و
ثمانمایه موافق روز نوروز وفات یافت چون اورا عقبی نبود امر سلطنت
به پسر عمش قرار یافت **کارکیا سید محمد** مشهور بمیر سید بن مهدی
کیا برادرزاده سید علی کیا وارث ملک شده وی الکای رشت کوه گیلان
نوبتی دیگر بدست آورد تا آنکه پسرش امیر احمد و نبیره اش امیر کیا بن رکاب زن
باتفاق اورا گرفته در قلعه الموت بی اختیار کرداینده و وفاتش در جمعه
سیوم جمادی الاول سنه سبع و ثلثین و ثمانمایه در الموت و اورا بعلاط نقل
کردند **کارکیا ناصر کیا** ابن امیر سید پس از پدر بسلطنت نشسته
جانشاه میرزا الکای طالقان را نیز بدو داد و چهارده سال سلطنت کرد
وفاتش در عصر جمعه دوازدهم ذی قعده سنه احدی و خمسین و ثمانمایه
کارکیا سلطان محمد بن کارکیا ناصر پس از پدر بر مسند حکومت
نشسته بعد از واقعه سلطان ابو سعید چهار سال باتفاق امیر عضد سلجقی
قزوین را ضبط نموده کنز اللغه باسم شریف او موشح است و ولادتش در قلعه
دودبار در سنه خمس و عشرین و ثمانمایه و وفاتش در سلخ ربیع الاول
سنه ثلث و ثمانین و ثمانمایه **کارکیا میرزا علی** بن سلطان
محمد بغایت فاضل و متقی و عادل بود و سادات و موالی از فواضل احسان
او بهره مند بوده اند و حسن اخلاص و حراست او نسبت بحضرت شاه غفران
پناه شاه اسمعیل انار الله برهانه بر عالمیان ظاهر است و احتیاج بایراد ندارد
کارکیا سلطان حسین بن کارکیا سلطان محمد در سنه عشر
و تسعمایه در نواحی دیلمان با برادرش آغاز خلاف نموده کیا فریدون امیر الامرای

اورا

اورا در شلندر و دیلمان بکشت کارکیا میرزا علی امر حکومت را بدو گذاشت و
بعزلت و عبادت مشغول شد و سلطان حسین استقلال یافته فوجی از شیاطین
انس وسوسه کارکیا کرده اورا برانگیختند تا برادر بزرگ و جامه خواب بر سر او
ریخته قتلش نمودند و در همین شب پنجشنبه پنجم رمضان سنه احدی عشر
و تسعمایه که آن سید عالیشان بقصد دشمنان متوجه روضه رضوان گردید
امرای سلطان حسین ازان حادثه واقف شده از لاهیجان ایلغار برانکو
آورده پادشاه مرحوم کارکیا را در رانکو در روز پنجشنبه پنجم رمضان مذکور
قصد کردند ولادتش جمعه نوزدهم رمضان سنه سبع و اربعین و ثمانمایه
در رانکو و از وی عقب نماند مدت حکومت سلطان حسین یکسال و نیم
کارکیا سلطان احمد بن کارکیا سلطان حسین بعد از واقعه پدر و عم
بسلطنت نشسته از مذهب شیعه زیدیه جارودیه که مذهب قدیم اهل
گیلان بود بمذهب امامیه اثنا عشریه انتقال نمود لاجرم بمیامن امداد و بواطن
حضرات ائمه اثنی عشر و یمن توجه حضرت شاه غفران پناه اقتدار تمام یافت و در
سنه ست و ثلثین مغضوب ساخته او و اولادش را بقتل رسانید آخر
خان در روز دوشنبه شعبان سنه اربعین و تسعمایه بعالم جاودان شتافت
ولادتش با سعادتش در شهور سنه اربع و تسعین و ثمانمایه سلطنتش
بیست سال و دو ماه **کارکیا سید علی کیا** بن کارکیا خان احمد بغایت
سلیم القلب عافیت دوست بود بنابرین طبقات لشکر از وی برگشته بعکس
برادر کوچکتر کارکیا سلطان حسن که در سپاهی گری و بهادری بمثل او در آن
طبقه پیدا نشده بود پیوستند و او با برادر در مقام خلاف شده منهزم از قیل
و قال بقتال رسید و در اوایل سنه احدی و اربعین و تسعمایه سید علی کیا
و چند برادر دیگر بدست افتاده در مقام سمام متوجه دار السلام گردیدند
کارکیا سلطان حسن بعد از برادر بحکومت نشسته از کمال شجاعت بر
گیلان بیه پس نیز استیلا یافته امیره دباج حاکم آنجا را آواره ساخت آخر
در شب جمعه پنجم جمادی الآخر سنه ثلث و اربعین و تسعمایه بمرض طاعون

[illegible]

بجلد برین شناخت **کارکیا خان احمد** بن سلطان حسن که کامکارترین
آن طبقه علیه وافضل واکرم آن دوحه سامیه است ~~[illegible]~~ وبزبان
افتخار بخواند کار اشتهار یافته فرمان ده ملک موروثی شد بیمن
اقبال وبخت از بسیاری ورطات نجات یافته صاحب تخت وتاج
کردید ودر رواج مذهب حق ائمه هدی علیهم التحیة والثنا اهتمام تمام
بتقدیم رسانید این بیت که از نتایج طبع وقاد اوست نقش نگین آن
سرور ارباب سداد است **نظم** تا شد سعادت ابدی راهبر مرا
شد رهنمون بمذهب اثنا عشر مرا ❁ ویکی از شعرا در وصف این بیت گوید **نظم**
تا شد این بیت ترا نقش نگین خانه دین ❁ گشت معمور ازین بیت چو بیت المعمور
واین قطعه نیز از مآثر خاطر عاطر خان عالی شانست **نظم**
مرا رسید ز فقر رسول میراثی ❁ چنانکه نیست حقیقت ز هیچکس پنهان
ازانکه داده زر ومال دهر را سه طلاق ❁ علی که حامی دین بود وهادی ایمان
بطور شرع نبی این نمیشود که شود ❁ طلاق داده والد حلال فرزندان
وتمامی الکای بیه پس وکسکر وفومن که همواره مستقر سلاطین صاحب تاج و
نگین که ایشان را اسحق آوند وامیره دباج خوانندی ومولانا قطب الدین علامه
شیرازی کتاب درة التاج باسم یکی از ایشان نوشته بمحض موافقت دینی
ودنیوی با خاندان ابدی نشان علیه صفویه بحوزه تصرف ایشان درآمده
وامیره مشهور بمظفر سلطان بشآمت کفران نعمت وخلاف دین ودولت
این دودمان خلود ارکان خاندان قدیم خود را بباد فنا داده مصدوقه
قطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین کردید وقدر برابر آن همه
الطاف که از پرتو این دولت بی استقلال شامل حال او شده بود وبر عالمیان
ظاهر است که از کجا بکجا رسید با مخالفان دین ودولت همداستان شده دید
آنچه دید خلاصه حال کثیر الاختلال آنکه حسب الفرمان قضا جریان
حضرت کارکیا سلطان حسن ودیگر ولاة از اطراف بر الکای وی هجوم نموده
در کشتی نشسته مدتی در روی دریا آواره وسرکردان بود آخر سفینه

دولتش

دولتش در حوالی بادکوبه در کرداب ادبار افتاده سلطان خلیل والی شروان
که هر دو بعز مصاهرت همایون سرافراز بودند وی را بشماخی نزد خود برد ودر صدد
اصلاح کار وبار وی بود سلطان خلیل بشومی قدم او هم دران چند روز
بمرض صعب کرفتار شده وفات یافت واو باسوء حالی بردست فرستادکان
پادشاه والی کرفتار شده در جمعه هجدهم شعبان اثنی واربعین وتسعمایه در
میدان صاحب آباد تبریز باتش غضب شهنشاهی سوخته منشاء عبرت دیگران
کردید ~~[illegible]~~ وتمامی کیلانات بیه پس وبیه پیش مستقر اقبال آن سلطان کثیر الافضال
~~[illegible]~~

(حاشیه: کثیر الافضال شد و آخر [illegible])

جند چهارم

در سلاطین ملوک قوامیه مرعشیه مازندران **میر قوام الدین** المشهور
بمیر بزرک از سادات سامیات مرعشیه است بدین موجب سید قوام الدین
ابن سید صادق بن سید عبدالله بن سید محمد بن سید ابوهاشم بن سید علی
ابن سید حسن بن سید علی المرعشی بن سید عبدالله بن سید محمد الاکبر بن حسن
ابن حسین الاصغر بن الامام زین العابدین علیه السلام خدمتش بخراسان رفته
مرید سید عز الدین سوغندی شد ومدتی در انجا بسلوک مشغول بوده بعد از آن
بوطن اصلی که مازندرانست مراجعت نموده در سنه ستین وسبعمایه بموجبی
که در احوال افراسیاب چلاوی مذکور خواهد شد فرمان ده مازندران کردید
وقریب بیست سال بدان امر خطیر پرداخت آخر در محرم سنه احدی وثمانین
وسبعمایه وفات یافت ودر آمل مدفون کشت واو را چند پسر والاکهر بود از انجمله
سید رضی الدین والی آمل وسید فخر الدین سردار رستمدار وسید کمال الدین
فرمان فرمای ساری **سید کمال الدین** بموجب وصیت ولی العهد کردیده در شهور
سنه اربع وتسعین وسبعمایه امیر تیمور کورکان متوجه تسخیر مازندران شد و
سادات بقلعه ماهانه سر متحصن کشتند وپس از محاصره مدة دوازده روز در
هشتم ذی حجه نزد امیر تیمور آمده امیر تیمور با سید کمال الدین با سادات مذهب
خطاب نموده وی جوابهای نیکو داد وبا علما که در مجلس بودند بحث نمود لیکن برکه
آخر سادات را بیرون برده اسکندر شیخی را نوزده قصاص خون پدر خواست

میر گفت تنها تو نیستی ملک سعد الدوله رستمداری نیز دعوی خون میکند
و اورا بمجلس طلبیده ملک گفت خون من پیش ایشان نیستند چه برادر من در جنگ
کشته شده و قاتل معلوم نیست و هرکه در خون سادات سعی نماید فردا نزد حق
ایشان مواخذ خواهد بود میر را این سخن خوش افتاده سادات را در کشتی نشانده
بخوارزم و از انجا با آقا میر ترکستان روان داشت و سید کمال الدین و اخوان
و اقوام در ان غربت فرو رفتند و امیر تیمور ساری را بجمشید قارن و آمل را
باسکندر شیخی و رستمدار را بملک سعد الدوله داد **سید علی** بن سید
کمال الدین چون در واقعه عصیان اسکندر شیخی در خدمت میر تیمور بود و
مساعی جمیله بظهور رسانید حکومت آمل بدو مرجوع شده ساری همچنان در
تصرف جمشید بود جمشید در سنه خمس و ثمانمایه فوت شد شمس الدین غوری
قایم مقام او گردید و بقیه سادات از ترکستان بحکم میرزا شاهرخ بمازندران
آمده پیش از ان عوام شمس الدین غوری را کشته بودند و سید علی در ساری والی
شده دیگر الکا را بر سادات قسمت فرمود اما اقوام با او منازعت بسیار کردند
تا انکه در اواخر سنه عشرین و ثمانمایه بمرض نقرس وفات یافت **سید مرتضی**
ابن سید علی بموجب ولی العهدی قایم مقام گشته از طایفه روزافزونیه
مازندران اسکندر نامی را جملة الملک ساخته و مدار خود بدو نهاد بنا
برین اقوام ازوی رنجیده در صدد خلاف شدند
و سید مرتضی در چهارم صفر سنه سبع و ثلثین و ثمانمایه وفات یافت
سید محمد بن سید مرتضی چون از پدر بغیر ازو فرزندی نبود بنابر تعیین
زیج عبد القادری در روز سه شنبه هفدهم ربیع الاول سنه مذکوره
جلوس نموده اهالی ساری با او بیعت کردند وی عادل و صاحب اخلاق
بود و میرزا بابر طمع در ساری کرده لشکر بانجا کشید اگرچه لشکرش یکمرتبه
شکست یافت اما ساری را گرفته آخر جمعی وسیله شده دختر سید محمد را
جهت میرزا خواستگاری نمودند میرزا در سنه احدی و خمسین انجا را بدو
باز گذاشت و در عهد او بهرام ابن اسکندر اقتدار تمام یافت آخر سید محمد

در سنه

در سنه ست و خمسین و ثمانمایه باجل طبیعی درگذشت **سید عبد الکریم**
ابن سید محمد در واقعه پدر در اردوی جهانشاه پادشاه بود آن خبر شنیده
بر جناح استعجال بساری آمده قایم مقام گردید در عهد او بهرام روزافزون
بواسطه خصومت سادات بابلکان بقتل آمد آخر عبد الکریم در روز چهار
شنبه پنجم ربیع الآخر موافق دوم خرداد ماه قدیم سنه خمس و ستین و
ثمانمایه وفات یافت **سید عبد الله** بن سید عبد الکریم بجای پدر
نشست و در سرکار او علی بن بهروز روزافزون رشد تمام کرده محسود اقران
گردید و بیچیجی سید شمس الدین بابلکانی را در سهو دیوان بقتل رسانید بنا
برین در نیم فرسنگی ساری بر دست سادات بابلکان کشته شد و از آن
شکست تمام بر سید عبد الله راه یافته با وجود آن اصلا خود را از شراب
باز نمیداشت لاجرم سید زین العابدین بن سید کمال الدین بن سید محمد
که پدرش را سید عبد الله بزندان کرده در انجا وفات یافته بود در پنجم
ربیع الاول سنه اثنی و سبعین و ثمانمایه فرصت یافته و برادر حمام بقتل
آوردند **امیر زین العابدین** بتغلب حکومت یافته مال آن الکا را از
دیوان حسن بیک بصد و بیست خروار ابریشم مقطع نموده اما همیشه
میان او و میر عبد الکریم منازعت بود گاهی او و گاهی وی [illegible] غالب
میشد تا انکه در شهور سنه [illegible] وفات یافت **میر شمس الدین** برادر سید زین العابدین
بپادشاهی و بحکومت رسیده میر عبد الکریم اورا اخراج نموده و او پیش سلطان
یعقوب آمده از کارکیا میرزا علی که ممد میر عبد الکریم بود شکایت کرد بنابر ان
لشکر بسرداری بکر بیک موصلو صاحب دیگی بمدد او مقرر شده پس از عود
وی نوبتی دیگر میر عبد الکریم بمدد کارکیا اورا بیرون کرد و سید شمس الدین
مجددا شکایت گیلانیان به یعقوب بیک نوشت و او سلیمان بیک بیژن را
با لشکری بتاخت رودبار و طالقان مقرر کرده از ان جهت تشویش بسیاری
بدیشان رسید و در سرکار سید شمس الدین آقا رستم روزافزون از حضیض
مذلت باوج ایالت رسید آخر سید اورا گرفته در قلعه محبوس ساخت آخر سید

در شهور سنه وفات یافت میر کمال الدین بن سید شمس الدین قائم
مقام شده در سنه بدست آقا رستم کشته شد آقا رستم بر الکای او مستولی
گردید میر عبد الکریم بن سید عبد الله در واقعه پدر چهار ساله
بود در اردوی سلطان ابو سعید بود کارکیا سلطان محمد اورا از انجا
طلب داشته بالشکری بمازندران فرستاد وچندین کرت میانه او و
سید زین العابدین رد وبدل شده آخر در سنه ثمانین وثمانمایه آن
الکا بر او قرار گرفت وسید زین العابدین بهزارجریب رفته در انجا
ساکن گردید آخر میانه او وسید شمس الدین آن ولایت بسمت اشتراک
پیدا کرد وفات میر عبد الکریم در سنه اثنی وثلثین وتسعمایه بوده
میر شاهی بن عبد الکریم در الکای مذکور بعد بحکومت رسیده آقا
محمد روزافزون اورا اخراج نموده واو بدرگاه عالمپناه رفته باحکام حکومت در
معاودت نمود و در دماوند بدست مظفر بیک ترکمان ملازم آقا محمد
در سنه تسع وثلثین وتسعمایه بقتل رسید میر عبد الله بن میر سلطان
محمود بن میر عبد الکریم از پرتو دولت روزافزون بسمت خانی یافته
والی انجا گشت وبعد از فوت آقا محمد استقلال تمام پیدا کرد وچون
سفاک بود از دیوان اعلی اورا معزول گردانیدند سلطان مراد خان
ابن میر شاهی که بشیوه رضیه اخلاق وانصاف آراسته بود وبجهة اولی
نسبا از میر بزرگ قدس سره در ان دودمان کثیر الاحسان پیدا شده
بجای او منصوب گشته این خبر که بوی رسید در شنبه یازدهم جمادی
الاول سنه تسع وستین وتسعمایه خود را بدرگاه جهان پناه رسانیده
مبلغی کلی از بقایای آنجا تعهد نمود که وجوه دهد بنابر تحصیل وجه
مذکور بعلیجان بیک بشیره تورون سلطان تکلو مرجوع شده میر عبد الله
در رودخانه جاجرود از وفرار نموده باز گرفتار شد بالضرورت اولاد او در خود
قلعه الاکلس مقید ساختند در ان اثنا جمعی بقصاص خون خویشان
اورا بقتل آوردند وسلطان مراد در انجا بدولت ابدی الاتصال استقلال

تمم

تمام یافت میر عبد الکریم بن میر عبد الله خان با میر مراد خان حسب الحکم
همایون شریک شده چون اعمال او نه بر وجه صواب بود معزول گشته اورا
بقزوین آوردند یکبار تریاک خورده در شب جمعه شوال سنه اثنین و
سبعین وتسعمایه وفات یافت جشند پانزدهم
در قدمای ملوک طبرستان ورستمدار مشروح در دو طایفه طایفه اولی
ملوک مازندران که ایشان را باوندیه خوانند ومنفرق برسه فرق اند فرقه
اولی چهارده نفر مقدمه کیوس بن کیقباد برادر نوشیروان
که بحکم پدر پادشاه عجم بود والی مازندران شد بعد از حکومت هفت ساله
با برادر خلاف کرده وبدست او بقتل رسید وچون از کیوس تا قارن بن
شهریار جمعی که حکومت داشته اند کافر بوده اند لاجرم ذکر ایشان را طی
نموده بذکر جمعی که مسلمان ومومن بوده اند می پردازد قارن بن شهریار
سی سال باقبال گذرانید واو نخستین مسلمان شیعی است از ان طبقه
چنانکه شیخ عبد الجلیل رازی در کتاب نقض بان تصریح نموده واو را دو پسر
بود سرخاب ومازیار رستم بن سرخاب بن قارن پس از چند بیست و
نه سال حاکم بوده در زمان او رافع بن هرثمه باستصواب او لشکر براه
آورده دران اثنا اورا بر سر خوان گرفته بیکی از قلاع فرستاد ودر انجا در
رمضان سنه اثنی وثمانین ومائتین وفات یافت شروین بن رستم
بعد از قید پدر بامداد سامانیان والی مازندران شده پس از سی وپنج
سال حکومت فوت شد شیخ ابوریحان بیرونی با او صحبت داشته ودر آثار
الباقیه از و روایات نقل میکند ودر معجم یاقوت حموی مذکورست که وی
عروج تمام کرده بر تمامی طبرستان ودیلمان وقومس استیلا یافت ودر
زمان او امیر نصر بن احمد سامانی بقصد ری توجه نموده بهزارجریب رسید
وخواست تا انجا را از و مستخلص کند اصفهبد طریق را بر و بسته تا سی
هزار دینار بدو نداد راه نیافت اصفهبد شهریار بن شروین معاصر
رکن الدوله بویه سی وهفت سال حکومت کرد وبعد فخر الدوله [illegible]

ابن مرزبان بن رستم بن شیروین که مرزبان نامه از تالیفات جدش
مرزبان مذکورست از بنی اعمام اوست **دارا** بن رستم والی شده بعد
هشت سال ارتحال نمود **اصبهبد شهریار** بن دارا سی و پنج سال حکم راند
قابوس بن وشمگیر بامداد او بملك خود رسید آخر بینهما خلاف شد
و قابوس استیلا یافت گویند حکیم فردوسی رحمه الله شاه نامه را خواست
تا باسم او کند بنابرین بمازندران رفته ابیات هجو سلطان بروی خواند
و چنانکه در جلد دوازدهم خواهد آمد اصبهبد تجویز آن نکرده فردوسی را
رعایت نموده ساکن ساخت **رستم** بن شهریار در سنه ثمان عشر و اربعمایه
با علاء الدوله جنگ کرده گرفتار شد و در رجب تسع عشر در زندان وفات
یافت و آن فرقه بدو منقرض شد **فرقه ثانیه** از باوندیه هشت
نفر **اصبهبد حسام الدوله** شهریار بن قارن بن سرخاب بن شهریار
ابن دارا پدرش قارن بواسطه استیلای آل زیار بدحال بود و در اواخر
بر بعضی قلاع دست یافته گاهی تاخت به الکای دشمنان می برد تا آنکه در سنه
ست و ثمانین و اربعمایه بمرد اما خودش در اوایل زمان سلطان ملکشاه در
شهور سنه ست و ثمانین و اربعمایه خروج نموده ملك موروثی را بدست
آورد و بعد از وفات آن پادشاه عالیجاه شده سلطان محمد ملکشاه سنقر
بخاری را با پنجهزار سوار بجنگ او فرستاد شکست بر سلاجقه افتاد
سلطان محمد با او در صدد اصلاح شده دختر خود را به نجم الدوله قارن که
ولی عهد پدر بود داد و اصبهبد پس از سی و هفت سال حکومت و هشتاد
حیات وفات یافت **نجم الدوله** قارن بن شهریار بموجب ولیعهدی
بحکومت رسیده بعد از هشت سال درگذشت **رستم** بن قارن بعد
پدر قایم مقام شده میان او و عمش علاء الدوله علی که در زمان پدر از
برادر بر سلطان سنجر پناه برده از آنجا بخدمت سلطان محمد آمده کد
سلطان گرفته بود قتال شده علاء الدوله غالب آمد و رستم بر دست دختر
محمد زوجه پدرش مسموم گردید مدت ملکش چهار سال **علاء الدوله**

علی بن شهریار منکوحه برادر خواسته در شهور سنه اثنی عشر و خمسمایه بحکم
سلطان محمود بن محمد بمازندران رفته مالك ممالك موروث شد و بیست
و یکسال حکم راند آخر بواسطه استیلای نقرس ترك حکومت نموده بعبادت
مشغول گردید **شاه غازی** رستم بن علی بحکم ارث والی آنجا گشته
و در شهور سنه اثنی و خمسین بالشکری بی خبر بالکای الموت تاخته ملاحده را
قتل و غارت کرده اولاد ایشان را به بندگی بفروخت و چندان خرابی کرد که بر سالها
تلافی نتوانستند کرد شیخ عبد الجلیل رازی معاصر او بوده و در کتاب نقض
تعبیر از و بشاه شاهان نموده و گفته که شاه شاهان شرف الملوك رستم بن
علی و پدرش ملك مازندران و اسلاف ایشان همه نایبان مهدی اند و بیست
و هفت هزار ملحد در عدد آمده که ایشان هلاك کرده اند و خطبه و سکه بنام مهدی
صاحب الزمان میکنند و هم در آن اوقات ایناق بعد سنجر پناه بمازندران
برده علی برادر شاه غازی که همواره با برادر خلاف ورزیدی بدست ایناق
افتاده بکشت و سرش بدو فرستاد و آن حرکت بر شاه غازی بغایت شاق افتاد
اما در سنه خمس و خمسین بواسطه حمایت ایناق با غزان جنگ کرده پنج
نوبت بر ایشان غالب آمد مرتبه آخر ایناق بموجب الفرار مما لا یطاق چون
نطاق فرار بر میان بست شکست بروی افتاده قریب هفت هزار کس از شاه
غازی کشته شدند پس از بیست و چهار سال دولت و شصت سال حیات در سنه
ثمان و خمسین و خمسمایه وفات یافت اما در تاریخ کامل وفاتش در هشتم ربیع
الاول سنه ستین مذکورست علی ای حال این دو بیت در مرثیه او گفته اند **نظم**
ای پرده دار پرده فروهل که بار نیست ٭ بر تخت رستم بن علی شهریار نیست
دیو سفید سر زده ماوند کی برون ٭ کاندر زمانه رستم مازندران نماند **علاء الدین حسن**
ابن رستم قایم مقام پدر شده جبار و سفاك بود و سیصد چهار صد غلام جمیل
داشت هر کدام بگوشه چشم بدیگری نگریستی سر بباد دادی آخر پس از نه سال
حکومت در قلعه مرزم در وقت مستی بر دست غلامان کشته شد **شاه اردشیر**
بن حسن معاشی پسندیده داشت و قاتلان پدر را بلطایف الحیل بکشت و

پس از سی و چهار سال و هشت ماه حکومت در سنه اثنی و ستمایه نماند و بابا

بر سبیلی باصفهان رسیده کمال اسمعیل در مدح او گوید **نظم**

سپاه‌ها را بهر یک چند دولتها جوان کرد . هوایش عنبر افشاند زمینش گلستان کرد

بگویم کز چه می‌خیزد سپاه‌ها را چنین دولت . از آنکه را ابگاه تخت شاه نوجوان کرد

ملک اصپهبد عادل که هر جایی که رو آرد . سعادت هم رکاب و دو اسپه در عنان

و ظاهر اظهیرا بیانی بدو کرده بدین **بیت** شایدکه بعد خدمت صد ساله در عراق

نامم هنوز خسرو مازندران دهد . و هم از کلام ظهیر کمال تشیع شاه اردشیر

توضیح پذیرست **نظم** عزم آن کرده لم که بر تام . سوی مازندران عنان بعض

که بوجه معاش ننشیند . مهر بوبکر و دوستی عمر **شمس الملوک** بن شاه

اردشیر بحکم پدر در قلعه دارا در بند بود بعد از واقعه پدر باتفاق ارکان دولت

بحکومت نشسته بعد از چهار سال در شوال سنه ست و ستمایه بفرموده

سید ابو رضا حسین بن محمد بن ابو رضا الماطری العلوی کشته شد و از و

فرزندی نماند **فرقه سیوم** از ما وندیه هفت تن **حسام الدوله**

اردشیر که او را ابو الملوک گفتندی بدین موجب بحکام سابق می‌پیوندد

اردشیر کینخوار بن شهریار بن کینخوار بن رستم دارا بن شهریار بن قارن بن

بن سرخاب که بنی عم و خواهر زاده شمس الملوک بود در شهور سنه خمس و ثلثین

و ستمایه در مازندران خروج نموده آمل را پای تخت ساخت و خرابی که

از ترکان تتار واقع شده بود تلافی کرد و در سنه سبع و اربعین و ستمایه فوت

شد **شمس الملوک** محمد بن حسام الدوله بعد از پدر والی گشته در

زمانی که هلاکو خان به ایران آمد او و شهر اکم حاکم رستمدار را بمحاصره کرد

کوه باز گذاشت و ایشان فتح نا کرده بی رخصت از انجا برخواسته به الکای خود

رفتند بنابرین مغضوب شده در سنه خمس و ستین و ستمایه بحکم ابقا خان

کشته شد **علاء الدوله علی** بن حسام الدوله اردشیر پس از برادر باتفاق

امرای مغول بحکومت رسیده در سنه خمس و سبعین و ستمایه وفات

یافت **تاج الدوله** یزدجرد بن شهریار بن اردشیر قایم مقام عم شده

مازندران در زمان او چنان آبادان گشت که هفتاد مدرسه در آمل معمور

گردید و فاتش در سنه ثمان و تسعین و ستمایه **نصیر الدوله** شهریار

ابن یزدجرد والی گشته و فاتش در سنه اربع عشر و سبعمایه در زمان الجایتو

خدابنده **رکن الدوله** شاه کیخسرو بن تاج الدوله قایم مقام گشته در سنه

ثمان و عشرین و سبعمایه فوت شد **شرف الملوک** بن رکن الدوله بحکومت

رسیده در سنه اربع و ثلثین و سبعمایه درگذشت **فخر الدوله** حسن بن

رکن الدوله والی شده وا فقد ایم وجیه الدین مسعود سربدار در ایام او وی

نمود و در زمان او طاعونی در آن ملک شده اکثر آل باوند هلاک شدند و

بغیر از و بعضی اطفال کسی دیگر نماند و او خواهر افراسیاب جلاوی را خواسته

بود لاجرم افراسیاب در ملک و مال استیلا یافته طمع در سلطنت کرد چون

خواهر او را دختری از شوهر دیگر بود افراسیاب باتفاق خواهر فخر الدوله را

بدان دختر که جروی حرام مؤبد بود متهم ساخته از غلما تمنوای خون او حاصل

کرده بود در شنبه بیست و هفتم محرم سنه خمسین و سبعمایه فخر الدوله

بحمام رفته چون بیرون آمد کیا علی و کیا محمد فرزندان افراسیاب را

که دو جوان خوش آواز بودند در مسلخ طلبیده ایشان شاه نامه باز کرده

باواز میخواندند و فخر الدوله خنجر خود را بر بالای کتاب نهاده بود و یکی

از ایشان خنجر را برداشته بر عزیمت الکه تدق میکردانند بر شکم فخر الدوله

زدکه فی الفور تسلیم شد و آن دودمان قدیم بدو منقرض گردید **فرع**

در طایفه جلاویه **افراسیاب** بن جلاوی پس از فخر الدوله

بحکومت نشسته دیگر خاندانهای قدیم را برانداخت و فسق و فجور پیش

گرفت و در آن اثنا کیا حسن ضما ندارکه از جانب فخر الدوله کوتوال قلعه

لارجان و بخواهر داما دافراسیاب بود او را از آن قبایح سرزنش کرده

بنابر انتباه باشید و زرق بخدمت سید قوام الدین مرعشی که در آن وقت

بر مسند ارشاد نشسته بود رفته مرید شد و چندان در آن باب غلو کرد

که بشیخی موسوم گردید و اکثر اذو بند برده سید را بدست فقهای آنجا

آزاد کرده محبوس ساخت اتفاقا در همان شب پسرش کیا سیف الدین بقولنج
در گذشته سید را رها کرد و این معنی موجب زیادتی اعتقاد مردم شده
جمعی کثیر بحلقهٔ ارادت سید درآمدند و افراسیاب بغیر از دفع وی علاج
ندیده با فوجی بر سر صومعهٔ او که در قریهٔ دابویه بود رفت و از طرفین
جنگ شده تیری بر مقتل افراسیاب آمده از پای درآمد کیا فخر الدین
جلاوی مدتها حاکم ساری بود بجهت قصد عبدالله پسر بزرگ سید قوام الدین
که در زهد و گوشه گیری نظیر خود نداشت کرده عنقریب او و چهار پسرش در جنگ
میر قوام الدین بقصاص رسیدند کیاوشتاسف که بخواهر داماد
فخر الدوله حسن حاکم مازندران بود در خون سید عبدالله اتفاق کرده
آخر در قلعهٔ لوجی با هفت پسر بقتل رسید اسکندر شیخی بن افراسیاب
در واقعهٔ پدر جان بدر برده مدتی ملازم ملک هرات بود بعد از آن خدمت
امیر تیمور را اختیار کرده صاحب آمل و ناحیه جلاو شده در سنه ست
و ثمانمایه بر امیر تیمور اظهار عصیان نموده میر تیمور لشکر بدانجا کشیده او را برانداخت
پیر حسین کیا بن امیر علی که جد اعلی او لهراسف پسر افراسیاب
جلاوی است در اواخر دولت ترکمان طغیان تمام کرده با بندگان حضرت
شاه غفران پناه عصیان ورزید در سنه تسع و تسعمایه بعد از فتح حصار
استا بدست افتاده برافیح وجهی کشته شد و آن طایفه بدو منقرض شد
طایفهٔ ثانیه در ملوک رستمدار که بملوک کاوباره
اشتهار دارند اول ایشان فیروز عم انوشیروان است و رعایة للاختصار
بذکر بعضی از مسلمانان مؤمنین ایشان اقتصار میرود شهریوش بن
هزاراسب بن فخر الدوله و او عاقل و عادل و عالی همت بود و خواهر شاه
غازی رستم والی مازندران در نکاح داشت و میان ایشان کمال اتحاد و بدین
جهت هردو مملکت صفت مشارکت گرفته طبرستان بکمال معموری رسید
و مظفری شاعر در حق او گفته نظم جبهه عدن است کو فی کشور مازندران
در حریم حرمت اصفهبد اصفهبدان ملکش سیزده سال اسپندار کیکاوس

ابن هزاراسب پس از برادر والی شده میانهٔ او و شاه غازی مخالفت بود و او پسر
خود حسان نام را ولیعهد ساخته در زمان پدر فوت گشته از و پسری یکساله
زرین کمر نام ماند و کیکاوس در سنه سبعین و خمسمایه وفات یافت و سی و هفت
سال حکومت راند اسپندار هزاراسب بن شهریوش بن هزاراسب بعد
از عم حاکم شده میان او و شاه اردشیر والی مازندران جنگ و جدل بتطویل انجامید
آخر از روی تنزل تردد اردشیر رفت و بجهتی خیال فرار کرده بدست هزبر الدین
خورشید یکی از اعمام او کشته شد مدت ملکش بیست و شش سال زرین کمر
ابن حسان بن کیکاوس چون اردشیر بعد از قتل هزاراسب پاشا علی نامی را بحکومت
رستمدار فرستاده بود و چون شنید که زرین کمر بسن رشد رسیده خواست
تا دختر خود بدو داده او را والی سازد و اهالی رستمدار از آن سر باز زده بیستون
نامی را والی ساختند و علی پادشاه را بکشتند و زرین کمر متواری گشته اردشیر
لشکر بدانجا کشید و بیستون بر قلاع رودبار گریخت و اردشیر زرین کمر را
حاکم ساخت حکومتش بیست و چهار سال در کشید و در سنه عشر و ستمایه در
گذشت بیستون ابن زرین کمر پس از پدر قایم مقام شده کمر سروری بر
میان بست بعد از ده سال در سنه عشرین و ستمایه وفات یافت فخر الدوله
نامور بن بیستون بر تخت سروری نشست و بعد از حکومت بیست سال ارتحال
نمود حسام الدوله اردشیر بن بیستون در حدود گیلان حکومت
میکرد و برادر کوچکترش اسکندر که از طرف مادر خواهرزادهٔ شاه غازی بود در
ناقل والی بود اسپندار شهراکیم برادر دیگر اردشیر پس از واقعهٔ او قایم
مقام شده در سال یازدهم از حکومتش منکوقاآن بر تخت سلطنت نشست
و شهراکیم در سنه احدی و سبعین و ستمایه فوت شد ملک اسپندار
فخر الدوله نام آور بن شهراکیم الملقب بشاه غازی و او عادل و شرع پرور و
مرحمت گستر بود و پیوسته مردم را باداء طاعات و عبادات ترغیب و تحریص
مینمود بمرتبه که اشارت فرمود تا در دار الملکش منادی کردند که فی ایام مقتضا
آیهٔ کریمه یا ایها الذین آمنوا اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله

وذروا البیع عمل نموده در وقت نماز جمعه هیچ آفریده به بیع و شرا و سایر مهمات
دنیوی نپردازد و همه کس بمسجد جامع رفته بگذاردن نماز و عرض نیاز قیام نماید
و جمعی از ضعفای صناع و محترفه بلده بپادشاه شتافته معروض داشتند
که بجهت کثرت عیال و اطفال ما را در تمام روز بمهم خود مشغولی می باید نمود
تا وجه معیشت بهم رسد و اگر حسب الحکم بمسجد حاضر نمیشویم از خدام آستان
سلطنت آشیان ایذای یابیم حکم چیست شاه غازی فرمود که جهت مردم
ضعیف شهر و بازار وظیفه معین سازند تا هر ساله از دیوان اعلی بگیرند و
جهت کسب نفقه عیال از ادای نماز بنا عذر نورزند دیوانیان حسب الفرموده
بتقدیم رسانیده بعد از آن محتسبی را معلوم شد که شخصی بی وضو نماز میگذارد
و بتادیب او مشغول گردید آن شخص گفت آنچه ملک بمن عنایت فرموده
اجرة گذاردن نماز است و اگر شما میخواهید که وضو سازم چیزی دیگر برای مزد
آن کار مقرر نمایید و این قیل و قال بسمع شاه غازی رسیده فرمود تا ثلث آنچه
جهت گذاردن نماز برای آن شخص معین ساخته بودند در وظیفه او افزودند
بعد از سی سال حکومت در سنه احدی و سبعمایه وفات یافت ملک کیخسرو
ابن شهراکیم بعد از برادر دوازده سال حکومت کرده در سنه سبع عشر و سبعمایه
درگذشت نصیر الدوله شهریار بن کیخسرو پس از برادر حاکم شده در سنه سبع
و عشرین بر دست اسکندر برادرزاده کشته شد تاج الدوله زیار بن
کیخسرو بعد از برادر حکومت یافته در سنه اربع و ثلثین و سبعمایه در موضع
کور فوت شد جلال الدوله اسکندر بن تاج الدوله زیار بن کیخسرو
بعد از پدر حاکم گشته در ایام او امیر مسعود سربدار در آن دیار کشته شد
مردم آنجا که تا غایت سر نمی تراشیدند سر تراشیدند و دستار بر سر بستند
و جلال الدوله صباح شنبه بیست و یکم ذی حجه سنه ست و اربعین و
سبعمایه قلعه نور را طرح انداخته بساخت و بعد از بیست و هفت سال
حکومت در سنه احدی و ستین و سبعمایه کشته شد صورت حال آنکه او را
ندیمی بود قزوینی و شبی در اثنای صحبت میانه ندیم و یکی از اهل مجلس نزاعی

شمس الملوک محمد بن کیخسرو [illegible] بعد از برادر حکومت کرده [illegible] در سنه تسع عشر و سبعمایه درگذشت

شده ندیم کارد بر آنکس کشیده صحبت از هم بر آمد و چراغ فرونشست ملک خواست
تا بیرون رود سر کارد بدستش رسید و این معنی بر یکی ظاهر شده فریاد کرد که
ملک را زخم زدند و مقارن آن سر بیرون کرده یساولی بتصور آنکه وی ضارب
ملک است خنجری بر پهلوی وی فرو برده بهمان از پای در آمد فخر الدوله
شاه غازی بن زیار بعد از برادر بحکومت رسیده در سنه ثمانین و سبعمایه
وفات یافت سعد الدوله طوس بن تاج الدوله زیار بعد از قتل قباد حاکم
شده در مازندران بخدمت امیر تیمور رسید ملک کیومرث بن بیستون
ابن گستهم بن تاج الدوله زیار پدرش ملک بیستون در سنه سبع و ثمانین
در طالقان بر دست ملاحده کشته شد و خود بحکم امیر تیمور کوتوال قلعه نور
بود و چون او با اسکندر شیخی علاقه داشت در واقعه عصیان اسکندر امیرزاده
رستم بن عمر شیخ ملک را گرفته نزد وی فرستاد و اسکندر او را اسب و خرجی داده
گفت هر جا خواهی برو و او بشیراز نزد پیر محمد عمر شیخ رفته مدتی در آنجا در بند
بود آخر خلاص شده در زی قلندران باستمداد آمده از ذوی تهور بر قلعه نور دست
یافت و ملک در زندان شیراز عهد کرده بود که اگر بار دیگر بحکومت رسد در
رواج مذهب حق ائمه اثنی عشر علیهم السلام سعی نماید لاجرم اهالی رستمدار که اکثر
ایشان تا آن وقت سنی بودند بمذهب حق دعوت نموده از آن زمان تشیع
در آن دیار رواج یافته و ملک در ماه رجب سنه سبع و خمسین و ثمانمایه
وفات یافت بعد از وی ملک در میان دو پسر وی منقسم شده [illegible]
[illegible] یک حصه قلعه نور و
توابع است و یک بخش قلعه کجور و مضافات ملک نور و از ایشان هشت
نفر تا غایة بر مسند سروری نشسته اند ملک کاوس بن ملک کیومرث
قائم مقام پدر و وصی او بود و بحکم پدر برادران که هفت نفر دیگر بودند محکوم او
و اما بواسطه سفک دماء و سوء خلق اخوان از او تنفر نموده بملک اسکندر
برادرش پیوستند وفاتش در سنه احدی و سبعین و ثمانمایه ملک جهانگیر
ابن ملک کاوس در قلعه نور بجای پدر مغفور نشسته میان او و عمش اسکندر

نزاعی بود و کارکیا سلطان محمد طاب ثراه در سنه احدی وثمانین وثمانمائه
یکمرتبه اصلاح فرمودند آخر در شهور سنه اربع وتسعمایه وفات یافت
ملک کاوس ابن جهانگیر بموجب ولی العهدی قایم مقام شده آخر
در جنگ برادرش پستون کشته شد **ملک کیومرث** بن جهانگیر
بعد از نهادن برادر قلعه نور را ضبط نموده برادرش ملک پستون را در
انجا راه نداد آخر میان او و پستون جنگ شده بر دست او کشته گردید
ملک پستون بن جهانگیر بعد از قتل برادر و اعمام بحکومت رسیده
خواست تا تمامی رستمدار را بتصرف در آورد بنابرین در سنه عشر و
تسعمایه لشکر بر سر کجور برده بغیر از قلعه تمامی آن اتحاد را مسخر گردانید
آخر در بیست و ششم صفر سنه ثلث و عشر و تسعمایه در وقت مستی بر
دست صوفیی که تمام اوبود و اقوامش بر دست ملک کشته شده بودند
بقتل رسید **ملک بهمن** بعد از پدر وارث ملک موروثی شده
با حکام اطراف سلوک پسندیده نمود و خواهر پادشاه عالیجاه سلطان
احمدخان و همشیره میر عبدالکریم والی مازندران را بنکاح در آورد و چهل
و سه سال حکومت کرده در شهور سنه سبع و خمسین و تسعمایه وفات کرد
ملک کیومرث این مصرع موافق تاریخ است ع مؤید بقای کیومرث باد
ابن بهمن بجای پدر حاکم شده مکرر بدرگاه عالم پناه آمد و مشمول عواطف
پدر بیع گردید ■ والی نور است و از جانب مادر خواهرزاده میر عبد
الکریم **ملک اویس** بن ملک کیومرث بن ملک پستون که بی تکلف
در شاهوار اصداف ملوک کاو پاره رستمدار است اکنون در بعضی از نواحی
انجا برزیلوچه دارایی متمکن است **ملک کجور** ازیشان شش نفر
تا حال بحکومت رسیده اند **ملک اسکندر** بن ملک کیومرث برد
برادرش ملک کاوس گرفتار شده بسلامت خلاص شد و بعد از چندگاه
وفات یافت **ملک تاج الدوله** بن اسکندر قایم مقام شده مدتی
انجا بحکومت مستقل بود **ملک اشرف** بن تاج الدوله پس از

پدر بحکومت رسیده در حینی که ملک پستون لشکر به انجای او کشید چون
در خود قوت مقاومت نمیدید بی پیرارشد خود ملک کاوس برادر قلعه گذاشته
خود بگیلان رفت و بعد از واقعه ملک پستون عود نموده ملک کاوس او را
تمکین نداده او نیز با پسر مضایقه نکرد آخر در شهور سنه احدی و عشرین و
تسعمایه وفات یافت بن ملک اشرف از روی فهم و ادراک
واطلاع بر احوال سلاطین وقت و مراعات اهل فضل نسبتی بدیگران نداشت
و در زمان خود پستون دار المرز بود آخر در شهور سنه خمس و تسعمایه
بقصبه ملک جهانگیر پسرش ارتحال نمود و پیشتر ملک اسکندر ~~■~~
برادر خود را که دختر زاده سلطان احمد خان بود در زمان پدر قصد کرده بود
اهالی آن دیار بالکلیه از او رمیده ملک کیومرث را بحکومت برداشتند
بن ملک کاوس قریب هجده سال بفرموده پدر در بند بود
آخر بامداد آقا محمد روزافزون وارث ملک پدر شد آخر در پانزدهم ذی
قعده سنه ثلث و ستین و تسعمایه فوت شد بن ملک
کاوس بعد از برادر بحکومت رسیده بزیارت روضه رضا علیه التحیه و الثنا
مشرف گشته ■ حاکم کجور او شد و ملک بهمن بن کیومرث حاکم لارجان گردید

جند شانزدهم در سادات مشعشع والی خوزستان

سید محمد بن فلاح بن هبة الله بن حسن بن علی المرتضی بن سید عبد
الحمید نسابه بن ابو علی فخار بن احمد بن ابو الغنایم بن ابو عبدالله الحسین بن
محمد بن ابراهیم المجاب بن محمد صالح بن امام موسی کاظم علیه السلم است و
مسقط الرأس او واسط و در سلک تلامذه شیخ احمد بن فهد که از اکابر صوفیه
و اعاظم مجتهدان شیعه اثنا عشریه است منخرط بود جناب شیخ کتابی در
علوم غریبه داشت و در حین احتضار آنرا بیکی از خدمه داد که در فرات
اندازد و سید بحیله آنرا از و گرفته از ذهکند امور غریبه اعراب حدود
خوزستان را مرید خود ساخته و ایشان را ذکری مشتمل بر اسم علی تعلیم نمود که بعد از
خواندن آن کیفیت تشعشع دست داده بدن ایشان متحجر میشد و مرتکب

امور خطیر چون شمشیر تیز بر شکم نهادن و آنرا خم کردن و دیگر اشیای عجیبه
میشدند و گردن بزرگ زکار او بالا گرفته خود را ملقب بمهدی ساخت و در
سنه هشتصد و بیست و هشت ظهور کرد در تمامی خوزستان چون
شوشتر و دزفول و حویزه استیلا یافت و تفصیل احوال سید محمد
فلاح بر وجهی که بعضی از متاخرین اهالی عراق عرب در تاریخ غیاثی
آورده آنست که سید محمد در سال هشتصد و بیست از هجرت ظهور نمود
و دعوی مهدویت کرد و قرانی که دران سال واقع شده بود دلالت بر ظهور او
مینمود و منجمین از تاثیر قران آن سال بود اینکه اسپند میرزای بن
قرا یوسف ترکمان که والی عراق بود فقهای شیعه را طلبیده با فقهای
بغداد بمباحثه و مناظره انداخت و چون فقهای شیعه در بحث غالب
آمدند میرزای مذکور اختیار مذهب شیعه نمود و سکه بنام دوازده امام
زد و او از اولاد عبد الله بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن الحسین بن
امیر المومنین علیهم الصلوة والسلام است و در مبادی حال بطلب علوم
اشتغال داشت و در مدرسه حله بخدمت شیخ احمد بن فهد حلی که مجتهد
شیعه بود استفاده مینمود و دران اوقات احیانا بر زبان سید محمد
جاری میشد که من ظهور خواهم کرد و مهدی موعود من خواهم بود تا
آنکه آن سخنان بشیخ مذکور رسید و او بر سید محمد انکار کرد و از اظهار آن منع
و زجر فرمود زیرا که آن سخن مخالف عقیده شیعه اثنا عشریه بود و سید
مذکور جامع معقول و منقول بود و صوفی و صاحب ریاضة و مکاشفه بود
و آنچه از ظهور خود خبر میداد از روی مکاشفه بود و از جمله ریاضات او
آنست که مدت یکسال در جامع کوفه معتکف شد و قوت او در طول آن
مدت بجز اندکی از آرد جو نبود و بسیار میگریست و چون کسی از سبب
گریه او می پرسید میگفت بر حال جماعتی میگریم که بردست من کشته خواهند
شد و وطن اصلی و دار اقامت او واسط است و در حله اندک زمانی
مقیم بود چنانکه در بعضی از قصاید طویله که شرح حال و سرگذشت خود

دران

دران بیان نموده گفته شعر اقامتنا بارض العراق بواسط مدینة اهل العلم والحلم والبر
و مصاحب امرای آن نواحی بود و هرگاه ایشان تیراندازی مینمودند او را
تکلیف بآن مینمودند در جواب میگفت که من تیراندازی خواهم کرد که چندین
کس پیش تیر من مجروح دیده باشند و چون در میان اهل و عشیرت خود
می نشست بایشان میگفت که من تسخیر عالم خواهم کرد و مهدی موعود منم و
تقسیم بلاد و قری بر عشیره و اصحاب خود مینمود و چون آن سخنان او دیگر بار
بشیخ احمد بن فهد رسید بقتل او فتوی داد و بامیر منصور بن قبان ابن ادریس
عبادی در استحلال قتل او حکمی نوشت و چون کتابت بامیر منصور رسید
و سید محمد را گرفته خواست که بکشد گفت که من سید سنی صوفیم جهت این
شیعیان مرا دشمن میدارند و قصد کشتن من میکنند و مصحف مجید بیرون
آورده بر طبق آن سوگند خورد و دیگر سخنان گفت تا امیر منصور او را رها
کرد و چون از آن بند خلاصی یافت بموضع کسید[?] مراجعت نمود و از طایفه
معدان که دران نواحی بودند اول جماعتی که با او گرویدند فرقه بنی سلامه بود و او
آنرا فال نیک و دلیل سلامتی عاقبت خود دانست و بعد از آن دیگر طوایف عرب
از زرنان[?] و سودان بنی طی که در ساحل بثق و نازور و غاضری که انهار دجله
بغداد است نازل بودند برو جمع شدند و او بایشان گفت که من مهدیم و خارق
عادات در میان ایشان ظاهر کرد و چون از آن مواضع کوچ نمود بموضع
شوقه که از قرای حصان است رفتند حاکم آن نواحی بر ایشان بیرون
آمد و خلق بسیار از ایشان کشت و اسیر ساخت و این واقعه در اوایل سال
هشتصد و چهل و چهار بود و چون این شکست بر ایشان واقع شد بمقام
قدیم خود که بثق و نازور و غاضری بود مراجعت نمود و بعد از مدتی بموضع
ذوب که محل نزول طایفه معاوی بود و واقع است در میان نهر دجله و جزیره
انتقال نمود و چون در آنجا قرار گرفت پسر خود سید علی را بطلب اصحاب خود
که در بثق و نازور و غاضری بودند فرستاد و چون سید علی با جماعت را برداشته
روانه خدمت پدر شد قافله عظیم را که در راه با او دوچار شد غارت نمود و

باموال ورجال بسیار نزد پدر رفت آنگاه طایفه معاویه را که مشهور باسم
نیس بودند امر کرد تا گاو وجاموس خود را فروختند واسلحه جنگ خریدند
وایشان هر گاو ومیش خود را بشمشیری وده درهم فروختند وچون اسلحه
جنگ ایشان تمام شد بجانب ابو الشول که قریه ایست از قرای حویزه حرکت
کرد وصباح روز جمعه هفتم شهر رمضان سنه هشتصد وچهل وچهار
بانجا رسید ودران روز از اهل جزایر وحویزه خلق بسیار کشته شد
زیرا که امیر فضل بن علیان تبعی طایی که حاکم جزایر بود دران ایام بواسطه
کدورتی که میان او وبرادران واقع شده بود از جزایر بحویزه آمده بود و
در ناحیه ابو الشول نزول کرده بود لاجرم از مردم او نیز که اهل جزایر
بودند جمعی کثیر در معاونت اهل حویزه کشته شدند وسید محمد در توقف
مصلحت ندیده بذوب مراجعت نمود وبعد از مدتی چون در میان خیل
وحشم سید محمد قحط وتنگی پیدا شد لشکری ساز کرده بجانب واسط
رفت ومیان او وبعضی از امرای مغول که در واسط ونواحی آن بودند جنگ
شد وچهل کس از مغلان کشته شد وبالاخره هزیمت نمودند وسید محمد
واصحاب او بخانهای صحرانشینان انجا در آمدند وغلات واموال ایشان را
بجاروب غارت روفته دفع جوع واضطرار خود نمودند واین قضیه در
سیزدهم شهر شوال از سال مذکور بود وبعد از اندک روزی ازین واقعه
سید محمد لشکر بجزایر کشید وچون دران زمان مخالفت میان روسای
جزایر واقع بود شخصی نخل نام که از روسای جزایر بود با اصحاب خود
بخدمت سید محمد آمده واو را بجزایر در آورده حاکم ساختند وسید
محمد هر روز سوار شده بر سر جمعی از مخالفان میرفت وایشان را میکشت
تا آنکه از اهل جزایر غیر از جماعتی که با او موافق شده بودند واو را بجزایر
آورده بودند نماند وآخر ایشان را نیز بکشت ومستاصل ساخت آنگاه
سه هزار کس بتاخت واسط فرستاد وحاکم انجا بعد از شکست ظفر
یافته هشتصد کس از مشعشعیان بکشت ودر راه جمعی کثیر از ایشان

هلاک

هلاک شد وچون این خبر بسید محمد رسید از جزایر بیرون رفته بحویزه
آمد وقرای انجا را خراب کرد وهر کرا دید کشت واین واقعه در اول رمضان
سال هشتصد وچهل وپنج بود وحاکم انجا از قبل عبد الله سلطان بن میرزا
ابراهیم بن میرزا شاهرخ شیخ جلال الدین بن شیخ ابو الخیر بن شیخ محمد
جوزی پس شیخ جلال کتابتی دران باب نوشت بسید خود که در شیراز بود و
او صورت واقعه بعرض سلطان عبد الله رسانید تا آنکه سلطان مذکور امیر
خداقلی برلاس را بحویزه فرستاد وشیخ ابو الخیر نیز متعاقب رسید وجمعی کثیر
از لشکرهای شوشتر ودزفول ودورق جمع نمود وایشان یکماه در حویزه
اقامت نمودند وسید محمد در موضع ابی الشول اقامت داشت وچون دران
اثنا شیخ ابو الخیر بعضی از روسای انحدود را بی گناه کشته بود ودلهای
مردم ازو متنفر شده بسیاری از ایشان متفرق شده بودند سید محمد
فرصت یافته چون اندکی از مردان با او بودند امر کرد تا زنان عمامه بر سر
نهاده گاو ومیشها را از عقب مردان برانند ومردان پیش پیش ایشان
با شمشیرهای کشیده متوجه شدند وچون اصحاب شیخ ابو الخیر آن کثرت را
دیدند بهزیمت افتادند وبعد از آن باتفاق میر خداقلی واصحاب خود
وبسیاری از اهل حویزه بیرون آمده گریختند وچون سید محمد از فرار
ایشان اطلاع یافت از عقب ایشان رفت وتا نزدیک بولایت مشکوک هر کرا
از ایشان یافت کشت وبعد از آن بحویزه مراجعت نمود وبمحاصره آن
مشغول شد وچون خبر محاصره حویزه شد وچون بواسط رسید امرای
حویزه که یکی از ایشان امیر طایفه مزرعه بود ودیگر امیر بنی مغیزل بود بخدمت
او رسیدند ودرخواست نمودند که ایشان را امداد نماید واهل قلعه حویزه را
از دست مشعشع خلاص سازد پس اسپند میرزا بعضی از امرای خود را با ایشان
همراه کرده پیشتر از خود بحویزه فرستاد وگفت که من خود نیز در عقب میرسم
ودران اوقات شیخ ابو الخیر لشکری جمع کرده بود ومیخواست ~~که بر سر حویزه~~
که بر سر حویزه بیاید وچون خبر میرزا اسپند بشنید بشوشتر مراجعت کرد

حویزه با سپند میرزای پسر قرایوسف
حاکم بغداد در سنه لشکر خود را جمع
نموده متوجه

ولشکر اسپند میرزا چون بحوالی حویزه رسیدند ایشان را باطلاع لشکر
سید محمد جنگ واقع شد و شکست بر مردم سید محمد افتاد و چون خبر
شکست ایشان بسید محمد رسید از حوالی حویزه کوچ نموده بموضعی که آنرا
طویله گویند نزول نمود و میرزا اسپند بقلعه حویزه درآمد ولشکریان
بشهر نزول نمودند و مال بسیار از اهل حویزه گرفت آنگاه بناحیه طویله
حرکت کرد وجمعی کثیر را از مشعشعیان بقتل آورد و سید محمد ایلچی با
تحف وهدایا و اموالی که از شیخ ابوالخیر گرفته بود بخدمت میرزا اسپند
فرستاد و معذرت طلبید و سخنی چند باو پیغام داد که او خشنود گشت و
میرزا اسپند ترکشی با کمان و کشتیهای بریع جهت سید محمد فرستاد و جمعیت
اکثر اهالی حویزه را کوچانیده از راه شلوه بجانب بصره رفت و بعد از مراجعت
میرزا اسپند سید محمد بحویزه آمد و جماعتی را که از میرزا اسپند تخلف نموده
بودند غارت کرد و بعد از آن مشعشعیان کشتیهای میرزا اسپند را که از
رخوت و انواع ماکولات مملو ساخته از بصره بواسط میفرستاد گرفتند
و هر کس را که در آن کشتیها بود کشتند و چون اسپند میرزا این خبر را شنید
از بصره ببغداد آمد و در آن اثنا سید محمد بناحیه واسط لشکر کشید
و سه روز قلعه بندوان را که از جمله محدثات میرزا اسپند بود محاصره
نمود و کاری نساخته برگردید و آخر اکثر اعراب آن نواحی از طایفه عباده
و بنی لیث و بنی حطیط و بنی سعد و بنی اسد باو پیوستند و شوکت و
قوت سید محمد زیاده شد تا لشکر بر سر بصره کشید و کاری نساخت و آن ناحیه را
در تصرف خود درآورد و قلعه در آنجا بنا نمود و چون پیر بوداغ از بغداد
بجانب شیراز رفت و دیار عراق عرب از سلاطین مغول خالی ماند
مولی علی پسر سید محمد بجانب واسط حرکت نمود و آنجا را محاصره نمود و تمام
نخلستان آنجا را قطع نمود و در آن محاصره اکثر مردم بگرسنگی مردند تا
آنکه اهل واسط با امیر قیدی که از جانب پیر بوداغ حاکم بود اتفاق نموده
از واسط ببصره رفتند و واسط را خراب گذاشتند مولی علی

ابن دراج

ابن دراج الای راد را آنجا حاکم ساخت و این واقعه در سال هشتصد و پنجاه
وهشت بود و بعد از آن [illegible] مولی علی بمشهد [illegible] رفت و قافله را

نجف اشرف

غارت نموده ممکن را بکشت و از آنجا بحوالی بغداد رفت و نه روز اقامت نمود
ونهب وقتل و اسر نمود و در همان ایام لشکری که جهانشاه میرزا بمدد
اهل بغداد فرستاده بود رسید و مولی علی بحویزه مراجعت نمود و از آنجا
لشکر بولایت کوه کیلویه کشید و محاصره قلعه بهبهان نمود و در آن اثنا
تیری از قلعه بمولی علی رسید ببهبهان وفات یافت و این واقعه در سال هشتصد
وشصت و یک بود و بعد از وفات مولی علی امیر ناصر بن فرج الله العبادی
ببغداد آمد و لشکر بغداد را با عرب بسیار که بر وجمع شده بودند برداشته
بجنگ سید محمد برد و سید محمد تا واسط ایشان را استقبال کرده در میان
ایشان جنگ در پیوست و سید محمد غالب آمده همگی جماعت در جنگ
او کشته شدند و احدی از ایشان بیرون نرفت و این واقعه در اواخر سال مذکور
بود و سید محمد در چهارشنبه سال هشتصد و هفتاد وفات یافت مولی
علی در اواخر ایام پدر بر او استیلا یافته زمام اختیار را از دست او بیرون
برده شهره آن قوم شد و آبا ایشان را بر این عقیده داشت که روح مطهر حضرت امیر
المومنین علیه السلام در وحلول کرده آنحضرت در حیاتست و هذا لما تخت
بعراق عرب برده مشاهد مقدسه را غارت کرد و در آن عتبات عالیات
نهایت بی ادبی بجا آورد و پدر در اصلاح او عاجز مانده مورد عتاب و
خطاب سلاطین اطراف گردید و او در جواب ایشان اظهار عجز نمود کتابی که
میان او و حکام عراق در این باب قلمی شده در بعضی از مولفات او که در میان
آن قوم بکلام مهدی موسوم گشته مذکور است و این نیز منقول است که مولی علی
مذکور بان دعوی اکتفا ننموده دعوی خدائی نیز کرد و مطایبه که میان سید
ادریس مشعشعی و سید قاسم نوربخش در مجلس سلطان حسین میرزا در هرات
واقع شده و سابقا در اواخر مجلس پنجم مذکور شده یاد از آن سید هنا آخر در
حوالی کوه کیلویه در مقابل پیر بداغ بن جهانشاه پادشاه لشکر کشیده

پیر براغ چون صرفه در جنگ او ندید یکی از تیراندازان کوه گیلویه را قیات
نموده بران داشت تا در وقتی که مولا علی بطریقه معهود خود در رودخانه
کردستان درآمده غسل نماید او را به تیر بزند اتفاقا تیر این تدبیر صائب
آمده در آن موضع بقتل رسید و پدر پیر او از تغییر سرزنش مردم خلاص
گردید **سلطان محسن** بن سید محمد بعد از پدر و برادر در سلطنت کرد
کاران طبقه بالا کرفت و ولایت جزایر و اکثر نواحی بغداد در تصرف او
درآمد و امرای احتشام کرد بختیاری و فیلی در مقام متابعت او درآمدند
و چون او کریم و فضیلت دوست بود علمای شیعه کتب و رسایل بنام او
نوشته از اطراف فرستادند مولانا شمس الدین محمد استرابادی که معاصر
میر صدر الدین محمد شیرازی و مولانا جلال الدین محمد دوانی بوده چون دید
که میر حاشیه جدید خود را بنام سلطان ایلدرم بایزید رومی کرد و ملا
حاشیه قدیم خود را بنام سلطان یعقوب بایندری نمود او حاشیه
خود را که متضمن دفع سخنان ملاست بنام سلطان محسن کرده سلطان
مبلغی کلی برسم هدیه جهت ملا شمس الدین محمد فرستاد و ایضا از ماثر کرم
او منقولست که روزی یکی از افاضل سادات فارس که ندیم سلطان
بود و بطریقه سادات متشرع جامه هاشمی آستین فراخ در بر میپوشید
در مجلس سلطان حاضر بود در آن اثنا یکی طبق بزرگ پر از نارنج برسم
تحفه بخدمت سلطان آورد سلطان از روی ظرافت آن نارنجها را یکی
یکی در آستین جامه سید مذکور انداخت تا تمام نارنجها در آن گنجید
و هیاتی عجیب و شکلی غریب سید را بهم رسید آنگاه سید را امر نمود
که برخیز سید چون دانست که حمل آن نارنجها نمیتواند نمود و مع هذا
طمع در اسب و زین مرصع که همیشه در برابر دیوان سلطان مهیا
بود نموده فی الفور مثل مشهور را که لا یحمل عطایاکم الا مطایاکم بر
زبان راند و سلطان را آن جواب خوش آمده آن اسب را با زین مرصع
بدو بخشید و امر فرمود که آن نارنجها را بر اسب محمول ساخته بمنزل

سید

سید مذکور رسانند **سید علی** و **سید ایوب** اولاد سلطان محسن سرور آن قوم
شده بیمامن ارشاد سید بزرگوار سید نور الله مرعشی که سابقا شمه از ماثر
فضل و بزرگی او مذکور شده مراسم شریعت مصطفویه و ماثر طریقت
مرتضویه در زمان ایشان رواجی عظیم داشت و صدر ایشان چنانکه
سابقا نیز مذکور شده قاضی عبدالله شوشتری بود که بکمال عقل و وفور
فضل آراسته بود و وکیل السلطنت ایشان برادر او صاحب اعظم شیخ
محمد بود که از آثار او در شوشتر طاق سنگی است که در برابر در روضه امام
زاده واجب التعظیم واقع است و بر کتابه او این بیت نوشته شده **بیت**
تمام گشت بحمد الله این بنای متین ٭ بسعی صاحب اعظم محمد بن حسین ٭
و بنابر وفور شجاعت که برادر کهتر ایشان شیخ حسن داشت سپهسالاری
لشکر باو متعلق بود و الحق هر یک از آن سه برادر در کار خود بی نظیر
بودند و اهل شوشتر بوجود ایشان افتخار مینمودند و چون آفتاب
دولت عظمی و نیر سلطنت کبری از مشرق دودمان سلسله علیه صفویه
ظهور نمود و بعضی از ارباب غرض بمسامع جاه و جلال حضرت شاه غفران
پناه رسانیدند که ایشان مانند عم خود غالی اند در وقت یورش بغداد
بتحریک میر حاجی محمد و شیخ محمد رعنائی که معلم زاده اولاد سید محمد
بودند بدان صوب نهضت نمودند و سید علی باستظهار رشادت
در تشیع بخدمت پیوست و چون غلو و الحاد آن طایفه در خاطر اشرف
قرار یافته بود هر دو برادر با اعیان آن طایفه در سنه عشر و تسعمایه
مقتول شدند و حویزه و شوشتر و سایر الکای خوزستان بحیز تسخیر
اولیای دولت درآمد **سید فلاح** بن سید محسن قایم مقام شده
بعد از نهضت شاه غفران پناه از شوشتر بجانب فارس خروج نموده حویزه
در تحت تصرف درآورده تحفهای لایق بدرگاه جهان پناه فرستاد و ولایت
حویزه را باو مفوض داشتند **سید بدران** بن سید فلاح در شجاعت
و کرم یگانه روزگار بود پس از پدر قایم مقام گردید و اوامر و نواهی درگاه

شاهی را مطیع و منقاد بود **مولی سجاد** بن بدران حاکم
حویزه و سایر عربستانست و از مخالفت فرمان همایون بغایت هراسان
ولیکن مردمش سپاهانند آل سلاطین که تابع والی دوم اند حوالی شوشتر
و دزفول را بیجاروب غارت روفته ضعف انچه بدیوان اعلی میفرستند
از عجزه آنجایی برند

مجلس نهم

در ذکر امرای نامدار و سپهسالاران عالی تبار که کریمان روزگار روشناسان
مصدر کارزار بوده اند **الامیر الشجاع المظفر واللیث بن الغضنفر ابراهیم
بن مالک الاشتر رضی الله عنهما** مانند بید نامور شجاعت رستم با زهادت
ابراهیم ادهم منضم داشت • و مجاهدات جلیله و تدبیرات جمیله او در
دفع اعدای خاندان اطهار بموافقت مختار • از غایت اشتهار مستغنی از
اظهارست • و چنانکه در کتاب مختارنامه مسطورست اعادی عاد عناد و
کفره ثمود نهاد فرعون نژاد که تابعان یزید پلید و عبید الله زیاد بودند
بضرب تیغ ذو الفقار آثار او از هم فرو ریختند • و در بوادی خسار و
تواری بوار کوبختند بتعاقب حملهای گران و شق سنان و رشق سهام
و ضرب حسام خون آشام • سر و سینه طاغیان شام را میشکافت • و
سرهای شوم ایشانرا در فضای هیجا می انداخت • تا بعون عنایت ربانی
تمامی آن فریق بی توفیق را طعمه تیر و شمشیر و ضجیع تراب و اکیل غراب
ساخت و بر وفق آیه کریمه رب لا تذر علی الارض من الکافرین دیارا
ساحت دیار عراق را از لوث وجود آن قوم ناپاک بپرداخت • و صدای
ندای شادی فزای وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون در گوش هر
هوش انداخت • فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین
و از جمله حسن تدبیر او که در مقاتله طاغیان شام لشکر اسلام را باظهار
مظاهرت اجناد و انزل جنودا لم تروها آراسته • و یمین و یسار عساکر
اهل استبصار را بنمودار معاضدت و امداد یمددکم بخمسة آلاف من

الملائکه

الملائکه مسومین بپیراسته آنست که صاحب کتاب لطایف الطوایف آورده
که چون ابراهیم بن مالک اشتر بحرب ابن زیاد ملعون میرفت در خلوتی چند
کبوتر سفید دست آموز بمحرمی که بر او اعتماد کلی داشت سپرده گفت چون مشاهده
کنی که لشکر من روی بضعف نهاده و لشکر خصم غلبه کرد این کبوتران را در لشکر
گاه سر ده چنانچه هیچ احدی بران مطلع نشود پس بلشکریان خود گفت که در
کتب آسمانی خوانده ام که درین محاربه ما را ملائکه عصاب مدد خواهند نمود
و در صورت کبوتران سفید از آسمان بنصرت ما نزول خواهند نمود و اهل لشکر
بآن بشارت قوی دل بودند و خوشدلی مینمودند تا وقتی که تنور حرب تافت
و ضعف بلشکر ابراهیم راه یافت و نزدیک شد که شکست بمردم ابراهیم آید
و لشکر روی بگریز نهد آن محرم چون حال چنین دید کبوتران را پنهان
سر داد و ایشان بالای سر آن لشکر بپرواز در آمدند چون لشکر ابراهیم
صورت مشاهده کردند یکبار تکبیر گفتند و با دل قوی حمله آوردند و ابراهیم
گفت هان یاران بکوشید که مدد ملائکه عصاب رسید و در آن حمله اول
همه را بر گماشتند و لشکر خصم را بشکستند و سر ابن زیاد ملعون را برداشتند
ابو السرایا سری بن منصور الشیبانی در هدم قواعد مخالفان ضلالت
مبانی قمر آسمانی و بلای ناگهانی بود • در سال نود و هشت اهل کوفه را با خود
متفق ساخت و محمد بن اسمعیل بن ابراهیم بن الامام حسن علیه السلام را
پیشوای قوم ساخته خروج نمودند و مردم را بامامت حضرت امام رضا
و عمل بکتاب و حدیث دعوت کردند و اعراب نیز که در نواحی کوفه بودند
با ایشان موافقت نمودند و در آن وقت حاکم کوفه از جانب حسن بن سهل
سلیمان پسر منصور دوانیقی بود و چون آن خبر بحسن بن سهل که از جانب
مامون عباسی در بغداد بود رسید کتابتی بسلیمان نوشت و او را ملامت
و سرزنش بسیار نمود و ده هزار کس بزاهر بن زهیر بن المسیب داده او را
بجنگ ابو السرایا فرستاد در خارج کوفه میان فریقین قتال دست داد و
زاهر و لشکر او فرار نمودند و اموال ایشان بدست کوفیان افتاد و

روزي ديكر بعد از ين واقعه محمد مذكور كه مشهور بابن طباطبا بود بمرك مفاجات بمرد و ابو السرايا جواني را كه مشابه محمد بود بجاي او بنشاند
ديكر بار حسن بن سهل عبدوس بن محمد را باچهار هزار كس بمدد زاهر فرستاد و ابو السرايا ايشانرا منهزم ساخت و تمام لشكريان عبدوس كشته شدند
و درين اثنا علويه بسبب نصرت ابو السرايا از اطراف عراق جمع شدند و او در كوفه درهم و دينار بنام حضرت امام رضا ع زد آنگاه لشكر بواسط و بصره و مداين فرستاد و نايبان خليفه كه در انجا بودند بكريختند و آن ولايات بدست فرستادكان ابو السرايا افتاد و شوكت او بسيار شد
و علويه خانهاي عباسيان را كه در كوفه بود غارت كردند و ضياع ايشانرا ضايع و خراب ساختند و بسياري از باز مانده كان ايشان را كشتند
و زيد بن موسى بن جعفر بن علي بن الامام الحسين عم كه بصره در دست او بود آنقدر از خانهاي عباسيان و اهل بصره را بسوخت كه او را زيد النار نام نهادند
پس از آن چون موسم حج رسيد ابو السرايا حسين بن حسن افطس بن علي بن الامام الحسين را عليه السلم با اهل مكه فرستاد كه اقامت مراسم حج جهت ايشان نمايد و چون داود بن عيسى بن موسى بن محمد بن علي بن عبد الله بن عباس كه از جانب مامون امير مكه بود خبر آمدن او را شنيد از مكه بكريخت متوجه جانب عراق شد و حسين بن الحسن الافطس بمكه آمده مناسك حج بجا آورد و بعد از آن در خلف مقام نشسته امر فرمود كه جامهاي كه بني العباس بر كعبه پوشيده بودند دور نمودند و دو جامه زرد كه اسم ابو السرايا بران نوشته بود بر كعبه پوشانيدند و خزانه كعبه را با اموال بني العباس و اتباع ايشان كه در مكه مي بودند بدست آورده بر لشكريان قسمت نمود و چون خبر كشته شدن ابو السرايا در جنك حسن بن سهل باو رسيد از مكه فرار نمود

الامير المويد باللطف الخفي و العجلي ابو دلف القاسم بن عيسى العجلي از خاندان جود و كرم و اعاظم امراي مامون و معتصم بود خلفاي زمان و سلاطين جهان رسوم سلطنت

وجهانداري

وجهانداري از راي جهان آرايش اقتباس مينمودند • و اساطين فضلاي ذوي الابصار و فصحاي نكته كذار حقايق امور حكمت از اشارات طبع عقده كشايش استيناس ميفرمودند • با وجود انتظام اسباب عيش و كامكاري صحبت اذكياي انام را از اهم مهام خود مي شمرد • و با وفور عوايق سلطنت و سپهسالاري از صحبت درويشان و فيض دل ايشان بهره تمام مي بود • زبان سنان صاعقه آثارش مفسر آيات فتح و ظفر • و بنان دست كوهر بارش محرك اقلام فضلاي دانشور و شعراي مدح كستر بود • انعام و افضال او از وجوه حلال بودي نه از مال مظلومان پريشان حال چنانكه عادت و كردار اهل روزكار است كه دودي از مطبخ ايشان انكه برآيد كه آتش در خرمن صد مسلمان زنند • و ناني بر سفره خويش انكه نهند كه آب را در بنياد خانه صد بيكناه سر دهند • مشتي نمك بر بكيشان كاهي رسد كه خرواري بر جراحت دلريشي افشانند • و چوبي هيمه با تش دان ايشان انكه در آيد كه صد چوب دستي در پهلوي درويشي كوبند • آثار شجاعت او مشهور • و اخبار كرم و جود او بين السنه مذكور • و در كتب جمهور مسطور ست • اديب فاضل و موسيقي دان كامل بود • و از مصنفات او كتابي است در معرفت باز و صيد و كتابي در فن سياست ملوك و غير آن و اكابر شعراي زمان مانند ابو تمام طايي و ابو بكر بن نطاح و علي بن جبله مداح او بودند و اين دو بيت از ابو بكر در مدح جود او واقع است **شعر** يا طالب الكيميا و علمه • مدح ابن عيسى الكيميا الاعظم لو لم يكن في الارض الا درهم • و مدحته لاتاك ذاك الدرهم • ابن خلكان روايت نموده كه ابو دلف برسم صله اين دو بيت ده هزار درهم بابو بكر داد و او بان درهم دهي از نواحي نهر ابله خريد و بعد از اندك روزي نزد ابو دلف آمد و اين دو بيت برو خواند **شعر** بك ابتعت في نهر الابلة قرية • عليها قصير بالرخام مشيد • الى جنبها اخت لها يعرضونها • و عندك مال للهبات عتيد • ابو دلف از وي پرسيد كه بهاي آن دهي كه اخت ديه تست چند ست كفت ده هزار درهم ابو دلف ده هزار درهم باو داد و كفت بدان اي ابو بكر كه نهر الابله

نهري عظيم است در بغداد بيهاى بسيارست وهر ده اُخت وخواهر
ديهي است كه در پهلوى او واقع است دنهار كه ديكر فتح اين باب يكني كه
نهايت نخواهد داشت ابو بكر تبسم نموده آن زرها را بكرفت وبكار
خود رفت وان ماثر شجاعت او آنست كه جمعى از بهادران كرد را كه در
ولايت او قطع طريق مينمودند در وقتي كه از عقب صيد در صحراى تنها
مي تاخت دُوچار شد وبرايشان حمله نموده يكي از ايشان را بنيزه زد و
سنان نيزه از سينه او بيرون آمده در پشت ديكرى كه پس او ميرفت
جا كرفت وهر دو از اسب بزير افتادند وابو بكر شاعر مذكور درآن باب
كويد شعر قالوا وينظم فارسين بطعنة • يوم الهياج وما تراه كليلا
لا تعجبوا لو ان طول قناته • ميلا اذا نظم الفوارس ميلا • در تاريخ
يافعي مسطورست كه احمد بن ابي صلح كه يكي از موالي بني هاشم بود با وجود
كراهت منظر ببلاي فقر كرفتار شد لاجرم بموجب اين مصرع كه ع
باوجود دُوي بدا صلا طعام • زوجه اش از صحبت او دلكير شد و روزي
با او كفت كه فضل وادب را قدري نمانده شمشير و نيزه خود را بردار و
براسب سوار شو وهمراه مردم بغزا برو شايد خداى تعالى از غنيمت
چيزي بتو روزي كند پس احمد اين ابيات در جواب او انشا كرد شعر
مالي ومالك قد كلفتني شططا • حمل السلاح وقول الدارعين قف
امن رجال المنايا خلتني رجلا • امسي واصبح مشتاقا الي التلف
تمشي المنايا الي غيري فاكرهها • فكيف امشي اليها بارز الكتف
ظننت ان نزال القرن من خلقي • او كن قلبي في جنبي ابي دلف
وچون اين اشعار وماجراى او با خاتون وفادار با بودلف رسيد هزار
دينار باو فرستاد نقلست كه ابودلف را بسبب عطاي بيشمار قرض
بسيار بهم رسيد وكثرت قرض او مشهور شد در آن ايام يكي از شعرا
نزد او رفت واين ابيات برو خواند شعر ايا رب المنايح والعطايا
ويا طلق المحيا واليدين • لقد خبرت ان عليك دينا • فزد في رقم دينك واقض ديني

ابودلف

ابودلف از غايت جود قرض نمود ودين او را ادا فرموده وشاعر را كه نزد او رفت
واين ابيات برو خواند شعر اللّه اجري من الارزاق اكثرها
علي يديك بعلم يا ابا دلف • ما خط لا كاتباه في صحيفته • كما تخط لا في ساير الصحف
بارى الرياح فاعطي وهي جارية • حتي اذا وقفت اعطي وما يقف • نقلست كه در زمانى كه
ابودلف بخدمت مامون رفت مامون باو كفت كه تو ئي كه شاعر در حق تو كفته شعر
انما الدنيا ابو دلف • بين باديه ومحتضره • فاذا ولي ابو دلف
ولت الدنيا علي اثره • ابودلف كفت من اين شعر را ياد ندارم اي امير المؤمنين
ليكن ميدانم كه من همانم كه علي بن جبله در شان من كفته شعر
اباد لف يا اكذب الناس كلهم • سواي فاني في مديحك اكذب • مامون را
حسن اداي او خوش آمد واز جودت فهم وذكاي او تعجب نمود واز ماثر
وسخن پروري او آنست كه روزي ابو تمام بخدمت ابودلف رفت باو كفت كه قصيده
كه در مرثيه محمد بن حميد بن قحطبه طائي كفته بر من بخوان ابو تمام شروع در خواندن
آن نمود وچون باين ابيات رسيد كه شعر توفيت الاعمال بعد محمد
واصبح في شغل عن السفر السفر • وما كان الا مال من قل ماله • وذخرا لمن امسى وليس له ذخر
تردى ثياب الموت حمرا فما اتى • لها الليل الا وهي من سندس خضر
كان بني نبهان يوم وفاته • نجوم سماء خر من بينها البدر • ابودلف بكريه در آمد
وكفت دوست ميداشتم كه اين ابيات در مرثيه من بودي ابو تمام كفت خداي تعالي
امير را زنده دارد وعمر او را دراز سازد ابودلف كفت هر كه او در مرثيه او
اينچنين ابيات كفته باشد او نمرده است در تذكره ابن معتز از علي بن جبله
كه يكي از ارباب ادب بوده منقولست كه كفت چند بار بزيارت ابودلف رفتم
وهر كاه بمجلس او در آمدم بشكفتكي وپيشاني كشاده با من ملاقات نمود وهر كاه
از مجلس او بيرون آمدم خرج راهي از عقب من فرستاد وچون آن احسان او
در حق من بسيار شد از غايت شرم ديكر تا چند روز پيش او نرفتم پس برادر خود
معقل نام را پيش من فرستاد واو كفت كه امير ميكويد كه چرا ترك صحبت ما نمودي
واز آشنائي ما تقاعد فرمودي اكر تقصيري واقع شده باشد ما را معذور

وابودلف با ونيز مبلغى كلى داده

دارکه بعد از این تلافی آن خواهیم نمود و در برّ و احسان تو خواهیم افزود پس
این ابیات در جواب او نوشتم **شعر** هجرتك لم اهجرك من كفر نعمة
وهل يرتجى نيل الزيادة بالكفر وانما — فافرطت في بري عجزت عن الشكر
فالآن لا آتيك الا مسلّما — ازورك في الشهرين يوما وفي الشهر
فان زدتني برّا تزيدت جفوة — فلا نلتقي طول الحيوة الى الحشر
وچون معقل که ادیب و شاعر بود و در علوم ادبیه از ابی دلف بهتر بود نظر
بر این ابیات انداخت گفت بسیار خوب گفته این ابیات را و خدمت امیر را
معانی آن تعجب خواهد آورد و چون این ابیات را با بو دلف رسانید
بسیار پسندید و این ابیات را نوشته بمن فرستاد **شعر**
الا رب ضيف طارق قد بسطته — وآنسته قبل الضيافة بالبشر
اتاني يرجيني فما حال دونه — ودون القرى من نائل ستري
رايت له فضلا علي بقصده — الي وبرا لا يعادله شكري
فلم اعد ان ادنيته وابتدأته — ببشر واكرام وبر على بر
وزودته مالا يسرها نفاده — وتزودني مدحا يقيم على الدهر
ومصحوب این ابیات غلامی با هزار دینار نیز فرستاد آنگاه آن قصیده غرّا که در عرب
و عجم مشهور شده و دو بیت آن اینست در مدح او گفتم **شعر**
انما الدنيا ابو دلف — بين مغزاه ومحتضره
فاذا ولّى ابو دلف — ولّت الدنيا على اثره
نقلست که چون بمامون رسید که علی بن جبله این
اشعار از همان قصیده در مدح ابو دلف گفته که **شعر** كل من في الارض من عرب
بين باديه الى حضره — مستعير منك مكرمة — يكتسيها يوم مفتخره
مامون برآشفت و در خشم شد و گفت وای بر تو پیر زنا بنده که گمان او این
که ما را مکرمتی نیست الا آنکه مستعار از ابی دلف است آنگاه امر بإحضار
علی بن جبله نمود علی بن جبله صورت واقعه را فهمیده بجانب جزیره نمود
گریخت مامون فرمان نوشت تا او را گرفته آوردند و چون او را در برابر
مامون حاضر ساختند او را دشنام داد و گفت تو بی که در مدح ابو دلف
چنین و چنین گفته و ما را از مستعیران مکارم او دانسته علی بن جبله

گفت ای امیر المومنین روی سخن من دوران ابیات با امثال و اشکال ابو دلف است
و شما را خدای تعالی بواسطه فضل و شرف و اختصاص بخاندان نبوت و کمال
و حکمت و پادشاهی از سایر بندگان خود ممتاز ساخته و آدمی معقول بخنان
نیاز منداند بسیار گفت تا مامون بر سر لطف درآمد و او را عفو نمود و بعضی
از ناقلان آثار گفته اند که مامون باو گفت ترا سبب این شعر مواخذه نیکنم اما
بسبب آنکه تو کافر شده و بر خدای تعالی جرأت کرده و در شعر دیگر که هم در مدح ابو دلف
نظم کرده گفته **شعر** انت الذي تنزل الايام منزلها — وتنقل الدهر من حال الى حال
وما مددت مدى طرف الى احد — الا قضيت بارزاق وآجال
بفرمود تا
زبان او را از قفا بیرون آوردند و بعد از آن کشتند عبد الله معتز گوید
که روایت اول نزد ما اصح است و علی بن جبله بموت طبیعی مرد و کشته نشد و از
مآثر شجاعت ابو دلف که در تذکره ابن معتز مسطور است یکی آنست که قزقور نام
حرامی بهادر شجاع بود که در اصفهان و ولایتی که در تحت حکومت ابو دلف بود قطع
طریق میکرد و یک مرتبه مالی عظیم را که بخزانه ابو دلف میخواست که او را ببرد
آرد میبرد بواسطه آنکه او هرگز در یک جا قرار نمیگرفت تا کسی از مقام
او خبر تواند یافت و بر سر او تواند رفت بلکه شام در جایی و صباح در جایی دیگر
می بود و غالب حال او آن بود که تنها با دو غلام راه میزد و بکسی اعتماد نداشت
و بنا برین ابو دلف در کار او عاجز و حیران مانده بود تا آنکه روزی ابو دلف
بشکار رفت و در عقب جانوری دوانیده از لشکریان خود دور ماند و چون
در اثنا بدامن کوهی رسید ناگاه قزقور مذکور چون بلای ناگهان برا سبی اشقر
عنان از دور پیدا شد و چون ابو دلف او را دید دل او که مرتبه بیندیشید
زیرا که او تنها بود و قزقور را با چندین سوار مانند ابو دلف برابر میداشتند
لیکن چون ابو دلف دانست که اگر از قزقور روی بگرداند کشته خواهد شد
بناچار بر قزقور حمله کرد و فریاد برآورد که ای جوانان کمین از عقب بیرون
آیید قزقور چون گمان وجود سواران کمین کرد ترسید و روی بهزیمت نهاد ابو دلف
دلیرانه از عقب او سیدوانید تا باو رسید و نیزه را چنان بر پشت او زد

می بردند گرفته بود و جمعی از سپاهیان ابو دلف را که همراه آن مال بود کشته بود و هر چند
ابو دلف م

که از سینه اش بیرون آمد آنگاه سر او را از بدن جدا ساخته و بر سر نیزه کرد
بشهر کرج که از اعمال او بود در آورد و علی بن جبله آن قصیده هائیه که ثنا
بعضی از ابیات آن مذکور شد در مدح ابودلف گفت و در بعضی از ابیات
آن اشعار بکشتن قرقور نیز نموده و ابودلف بجایزهٔ آن قصیده مال بسیار
باو داد و از مآثر جود و نکته گیری طبع ابودلف آنست که در تذکرهٔ ابن
معتز آورده که چون ابوبکر بن نطاح که او را ابو وایل میگفتند نزد ابودلف
رفت و قصیده که در مدح او گفته بود برو خواند و بآن ابیاتی که متضمن
حسن طلب بود رسید ابودلف گفت ای ابو وایل این شیوهٔ طلب و سؤال
منافات دارد با آنچه پیش از این گفته که شعر ومن یفتقر منا یعش بحسامه
ومن یفتقر من سایر الناس یسئل ، ابوبکر خجل شد و یکساعت سر در پیش
افکند آنگاه سر برآورد و گفت اگر از اسبان تو یکی در زیر ران من می‌بود
و از نیزه‌هاتو نیزهٔ در دست میداشتم و شمشیری در کمر می‌بود هر آینه
صدق آن سخن بر تو ظاهر میشد پس ابودلف فرمود که تمام آنچه از اسب
و اسلحه نام برده بود با همیانی مملو از پانصد دینار باو دادند آنگاه باو
گفت برو بهر جا که میخواهی و بهر که میخواهی اظهار افتخار خود بنمای ابوبکر از
مجلس ابودلف بیرون آمد و راه همان پیش گرفته بجانب جزیره میرفت
در راه دید که مالی عظیم میآرند و آنرا بخزانهٔ ابودلف می برند و جمعی از
سواران با آن مال همراه اند بر آن جماعت حمله کرد و بعضی را کشت و بعضی را
بهزیمت فرستاد و آن مال را برد و چون خبر او بابودلف رسید بخندید
و گفت درین باب خود را ملامت باید کرد که ما او را بر سر آن چنان کار
داشتیم و از جملهٔ ابیات خوب که ابوبکر در مدح ابودلف گفته این بیت است
شعر فکأنک قوس والندی وترلها ، وسهامک فیها الیسر فارم برغبتی
و این دو بیت نیز ولقد ضربنا فی البلاد فلم نجد ، احدا سواک الی المکارم ینسب
فاصبر لعادتنا التی عودتنا ، اولا فارشدنا الی من نذهب ، و از بدایع
اشعار او در مدح ابودلف این چند بیت است شعر

بطل

واسم

بطل بصدر حسامه و سنانه ، رجلان من صدد ومن ایراد ، وورث المکارم وابتناها
بصفایح و اسنة و جیاد ، یا عصمة العرب التی لو لم تکن ، حیا اذا کانت بغیر عماد

ان العیون اذا انک حدادها	رجعت من الاجلال غیر جیاد
واذا رمیت الثغر منک بعزمة	فتحت منه مواضع الاسداد
فکان رمحک منقع فی عصفر	وکان سیفک سل من وقاد
لو صال من غضب ابودلف علی	بیض السیوف لذبن فی الاغماد
اذکی و نور للعداوة والقری	نارین نار وغی ونار رماد

و از نفایس قصاید ابوبکر که در مدح ابودلف گفته چند قصیده در تذکرهٔ
عبدالله بن معتز مذکور است اگر از آنجا اینجا مذکور شد ناظران را ملال
نشده باشد بآنجا رجوع فرمایند و از مآثر خلق کریم او آنست که در وقتی که
از کرج ببغداد آمد روزی علی بن عیسی بن ماهان که از اعاظم امرای بغداد
بود او را بمهمانی تکلیف نمود و جمعی کثیر از اعیان آنجا را بطفیل او طلبید
اتفاقا در ان اثنا که ابودلف بدر خانهٔ علی بن عیسی رسید شاعری پیش
در ایستاده بود و میخواست که بمجلس در آید و حاجب او را مانع بود ابودلف
از آن مضایقه آزرده شده گفت طعامی که درویشان از آن ممنوع باشند
بر من حرام است پس سوگند خورد که بخانهٔ علی بن عیسی در نیاید و از طعام او
نخورد و از پیش در خانه برگردید و از مآثر غلو او در تشیع آنست که روزی
در مجلس خود میگفت که هر که در تشیع غلو ندارد ولد الزناست پسر ابودلف گفت
که من غلو ندارم ابودلف گفت وقتی که مادر ترا خریدم استبرا ناکرده با او
مباشرت نمودم این حرامزادگی تو از آنست و ابن کثیر شامی در تاریخ خود
گفته که ابونصر بن ماکولا صاحب کتاب اکمال از اولاد ابودلف بود و قاضی
جلال الدین قزوینی خطیب دمشق را گمان آن بود که از اولاد اوست مؤلف
گوید ظاهرا ابن کثیر بنا بر ماجرای ابودلف و پسرش که در باب شرایط حلال
زادگی گذشت ارتکاب خطابت دار النواصب دمشق را دلیل حرامزادگی
قاضی جلال الدین مذکور دانسته و بمقتضای مذهب ابودلف جزم بصحة

نسب قاضی نکرده بلکه گفته‌اند که کمان قاضی چنان بود و ایضا ابن خلکان و غیر
او روایت کرده اند که در وقتی که ابو دلف را مرض الموت عارض شده بود ده
کس از سادات خراسان که بقصد ملاقات او از وطن بیرون آمده بودند
رسیدند و چند روز در جوار او آرمیدند و بواسطه بیماری که او را بود راهی
بملاقات او ندیدند و چون در آن اثنا خبر قدوم ایشان با بو دلف رسید
بر فراش خود نشسته ایشان را نزد خود طلبید و چون بخانه او در آمدند با
ایشان طریقه تعظیم و محبت و تکریم بجا آورد و از دیار و احوال و سبب
قدوم ایشان پرسید گفتند که چون بواسطه حوادث روزگار حال ما پریشان
و درهم شده بود و صیت فضل و کرم و آوازه اخلاص ترا با اهل بیت
مطهر مکرم شنیده بودیم قصد ملاقات تو نمودیم پس یکی از کنیزان خود
امر نمود تا صندوقی بیرون آورد که در میان آن بیست کیسه بود در
هر کیسه هزار دینار و بهر یک از آن سادات صاحب سعادات دو کیسه
از آن داد و بعد از آن هر یک را بقدر خرج راه مبلغی دیگر داد و با ایشان گفت
که در آن زرها که در کیسه‌ها است تصرف مکنید تا وقتی که با اهل و عیال
بسلامت برسید و این مبلغ را مصالح راه خود سازید آنگاه با ایشان گفت
التماس دارم که هر یک از شما بخط خود بنویسید که او فلان بن فلان است
تا بحضرت امیر المومنین علی بن ابی طالب علیه السلام و ذکر جده خود فاطمه
بنت رسول الله صلی الله علیه و آله نیز نماید و در ذیل آن بنویسید که یا رسول
الله مرا ضیق معاش و پریشانی حال در دیار خود رسید و قصد ملاقات
ابو دلف عجلی نمودم و او بواسطه کرامت تو و طلب رضای تو و امید شفاعت
تو دو هزار دینار بمن داد پس هر یک از ایشان بموجب التماس آن مضمون را
بر رقعها نوشتند و بدست ابو دلف دادند و او با اولیای خود وصیت
نمود که هرگاه بمیرد آن رقعها را در کفن او بنهند تا آنکه چون با حضرت رسالت
ملاقات نماید آن رقعها را بعرض ایشان رساند وفات ابو دلف
در بغداد در سال دویست و بیست و شش اتفاق افتاد

الامیر

الامیر الاعظم ابو فراس الحارث بن العلا سعید بن حمدان التغلبی

فارس میدان عقل و فراست و مبارز مضمار شجاعت و ریاست بود سلطان
سیف الدوله حمدانی را عم زاده و وشاح محامد آل حمدان را قلاده بود ثعالبی
در وصف او گفته کان فرید دهره و شمس عصره ادبا و فضلا و کرما و مدحا
و بلاغة و براعة و فروسیة و شجاعة و شعرا او در حسن و جودت و
سهولت و جزالت و عذوبت و فخامة و حلاوت یگانه و در دقت حکیمانه و
عزت ملکانه مشهور زمانه است وجوه معانیش چون عارض بتان مهوش
دلربا و رموز الفاظ لطافت مبانیش چون کرشمه معشوقان جانفزا
و این اوصاف پیش از او در شعر کسی غیر عبد الله بن معتز عباسی پیدا نشده
امانا قدان شعر ابو فراس را اشعر از وی پیدا نشد و صاحب ابن عباد گفته
که ابتدای شعر از ملکی شد و اختتام آن بملکی شد و مراد از ملک اول امرء
القیس است و از ملک دوم امیر ابو فراس مذکور و متنبی با آن فضل و کمال
و اشعار چون سحر حلال بتقدم او در فن شعر معترف بوده و جرات بر دعوی
برابری او نمی نموده بنا بر غایت مهابت و اجلال که از ابو فراس در خاطر متنبی
قرار گرفته بود جرات بر مدح او نمی کاشت و شعر خود را لایق مدح او نمیدانست
و لهذا جمعی از آل حمدان را که رتبه ابو فراس نداشتند مدح نموده و در بسیاری
از قصاید خود ایشان را ستوده و سیف الدوله نیز بوفور فضایل و حسن
شمایل و علو همت و بلندی فطرت ابو فراس معترف بود و او را بر سایر
خویشان تقدیم مینمود و در غزوات خود همراه می برد و در حکومت
بعضی از بلاد او را خلیفه خود میشمرد و از جمله اشعار لطافت شعار ابو فراس
که دلالت بر علو همت او و بزرگی خاندان او میکند این دو بیت است شعر

و نحن اناس لا توسط عندنا — لنا الصدر دون العالمین او القبر
تهون علینا فی المعالی نفوسنا — و من یخطب الحسناء لم یغلها المهر

ابو فراس دو مرتبه در غزای کفار گرفتار گردید و یکمرتبه سیف الدوله او را
بمال خرید و نوبت دیگر بر اسب خود سوار شده او را بحرکت در آورد و ان

بالاي قلعه كه در انجا محبوس بود خود را سواره برود خانه كه در زير قلعه جاري
بود انداخت و نجات يافت از ابن خالويه روايت كرده اند كه چون سيف
الدوله وفات يافت ابو فراس طمع در ولايت حمص كرد و چون خبر او بابو
المعالي بن سيف الدوله رسيد جمعي را جهت تسكين فتنه او روانه جانب
حمص ساخت وايشان بعد از استعمال طعن وضرب او را گرفته مي آوردند
وبهمان طعنها در راه از هم گذشت وابو المعالي از كشته شدن او بغايت آزرده
شد وسودي نداشت وواقعه او در سال سيصد وبيست بود ابو فراس را
در مناقب اهل البيت عليهم السلام ومثالب اعداي ايشان قصايد بسيار است
واز انجمله قصيده ميميه مسمى بشافيه است كه در ان تشفي خاطر خود وساير
مومنان نموده وقصيده شر العباد عبد الله بن معتز عباسي را كه در قدح سادات
آل ابي طالب رضي الله عنهم گفته جواب نيكو داده وسزاي آن ناصبي ملعون را
در كنار او نهاده وقصيده اينست **قصيده** الحق مهتضم والدين مخترم

وفيء آل رسول الله مقتسم ... والناس عندك لا ناس فيحفظهم
سوم الرعاة ولا شاء ولا نعم ... اني أبيت قليل النوم أرقني
قلب تصارع فيه الهم والهمم ... وعزمة لا ينام الليل صاحبها
الا على ظفر في طيه كرم ... يصان مهري لامر لا ابوح به
والدرع والرمح والصمصامة الخذم ... وكل مائرة الضبعين مسرحها
رمث الجزيرة والخذراف والعنم ... وفتية قلبهم قلب اذا ركبوا
يوما ورأيهم رأي اذا عزموا ... ويا للرجال أما لله منتصر
من الطغاة وما للدين منتقم ... بنو علي رعايا في ديارهم
والامر تملكه النسوان والخدم ... محلؤون فاصفى شربهم وشل
عند الورود واوفى ودهم لمم ... فالارض الا على ملاكها سعة
والمال الا على اربابه ديم ... وما السعيد بها الا الذي ظلموا
وما الشقي بها الا الذي ظلموا ... للمتقين من الدنيا عواقبها
وان تعجل فيها الظالم الاثم ... لا يطغين بني العباس ملكهم
بنو علي مواليهم وان زعموا ... اتفخرون عليهم لا اباً لكم
حتى كأن رسول الله جدكم

وما توازن يوما بينكم شرف ... ولا تساوت بكم في موطن قدم
ولا لجدكم معشار جدهم ... ولا نثيلتكم من امهم امم
قام النبي بها يوم الغدير لهم ... والله يشهد والاملاك والامم
حتى اذا اصبحت في غير صاحبها ... باتت تنازعها الذؤبان والرخم
وصيرت بينهم شورى كأنهم ... لا يعرفون ولاة الامر اين هم
تالله ما جهل الاقوام موضعها ... لكنهم ستروا وجه الذي علموا
ثم ادعوها بنو العباس ملكهم ... وما لهم قدم فيها ولا قدم
لا يذكرون اذا ما معشر ذكروا ... ولا يحكم في امر لهم حكموا
ولا رآهم ابو بكر وصاحبه ... اهلا لما طلبوا منها وما زعموا
فهل هم مدعوها غير واجبة ... ام هل ائمتهم في اخذها ظلموا
اما علي فقد ادنى قرابتكم ... عند الولاية ان لم تكفروا النعم
هل ينكر الحبر عبد الله نعمته ... ابوكم ام عبيد الله ام قثم
بئس الجزاء جزيتم في بني حسن ... اباهم العلم الهادي وامهم
لا بيعة ردعتكم عن دمائهم ... ولا يمين ولا قربى ولا ذمم
هلا صفحتم عن الاسرى بلا سبب ... كالصافحين ببدر عن اسيركم
هلا كففتم عن الديباج السنكم ... وعن بنات رسول الله شتمكم
ما نزهت لرسول الله مهجته ... عن السياط فهلا نزه الحرم
ما نال منهم بنو حرب وان عظمت ... تلك الجرائم الا دون نيلكم
كم غدرة لكم في الدين واضحة ... وكم دم لرسول الله عندكم
اانتم آله فيما ترون وفي ... اظفاركم من بنيه الطاهرين دم
هيهات لا قربت قربى ولا نسب ... يوما اذا اقصت الاخلاق والشيم
كانت مودة سلمان له رحما ... ولم يكن بين نوح وابنه رحم
يا جاهدا في مساويهم يكتمها ... غدر الرشيد بيحيى كيف ينكتم
ليس الرشيد كموسى في القياس ولا ... مأمونكم كالرضا ان انصف الحكم
ذاق الزبيري غب الحنث وانكشفت ... عن ابن فاطمة الاقوال والتهم

باؤوا بقتل الرضا من بعد بيعته	وابصروا بعض يوم رشدهم وعموا
يا عصبة شقيت من بعد ما سعدت	ومعشر هلكوا من بعد ما سلموا
لبئس ما لقيت منهم وان بليت	بجانب الطف تلك الأعظم الرمم
لا عن ابي مسلم في نصحه صفحوا	ولا الهبيري نجاه الحلف والقسم
ولا الامان لازد الموصل اعتمدوا	فيه الوفاء ولا عن عمهم حلموا
ابلغ لديك بني العباس مألكة	لا تدعوا ملكها ملاكها العجم
أي المفاخر امست في منابركم	وغيركم آمر فيها ومحتكم
وهل يزيدكم من مفخر علم	وبالخلاف عليكم يخفق العلم
يا باعة الخمر كفوا عن مفاخركم	لمعشر بيعهم يوم الهياج دم
خلوا الفخار لعلامين ان سئلوا	يوم السؤال وعمالين ان علموا
لا يغضبون لغير الله ان غضبوا	ولا يضيعون حكم الله ان حكموا
تنشى التلاوة في ابياتهم ابدا	وفي بيوتكم الاوتار والنغم
منكم علية ام منهم وكان لكم	شيخ المغنين ابراهيم ام لهم
أمن تشاد له الالحان سائرة	عليهم ذو المعالي ام عليكم
اذا تلوا سورة غنى امامكم	قف بالديار التي لم يعفها القدم
ما في ديارهم للخمر معتصر	ولا بيوتهم للسوء معتصم
ولا تبيت لهم خنثى تنادمهم	ولا يرى لهم قرد ولا حشم
الركن والبيت والاستار منزلهم	وزمزم والصفا والخيف والحرم
صلى الاله عليهم كلما سجعت	ورق فهم للورى كهف ومعتصم

و از جمله لطایف اشعار ابو فراس که افاضل ناس و نکته سنجان سخن شناس
با استیناس واقع است این دو بیت بلاغت اساس است. شعر

علي لربع العامرية وقفة	يملي علي الشوق والدمع كاتب
ومن مذهبي حب الديار لاهلها	وللناس فيما يعشقون مذاهب

القايد ابو الحسن جوهر بن عبد الله المعروف بالكاتب الرومي

جوهری بود نفیس عزیز. و عزیز مصر خلافت را غلامی صاحب عقل و تمیز

معز اسمعیلی را قایدی بی نظیر. و سپهسالاری با رای و تدبیر بود. در تاریخ
یافعی مذکورست که چون کافور اخشیدی والی مصر را وفات رسید و
بواسطه قحط سال و فقد اموال کار لشکریان باضطراب و اختلال
کشید جمعی از رؤسای ایشان کتابتی بمعز لدین الله خلیفه اسمعیلی که
در افریقیه مغرب بر مسند خلافت متمکن بود نوشتند و التماس نمودند
که یکی از امرای خود را بفرستد تا دیار مصر را باو تسلیم نمایند پس معز
جوهر مذکور را امر فرمود که لشکری آراسته ساخته متوجه مصر شود و
بوزرا امر کرد که مصلحت آن لشکر را از مال و سلاح و رجال باو دهند
جوهر حسب الفرمان با زیاده از صد هزار سوار و بیشتر از هزار صندوق
درهم و دینار بیرون رفت و معز لدین الله جهت وداع او از شهر بیرون
رفت و اولاد خود را امر کرد که جهت وداع جوهر از اسب فرود آیند
و بمتابعت ایشان جمیع ارکان دولت و امرا از اسب فرود آمدند و معز در آن
وقت بر بالای اسب خود از مفارقت جوهر میگریست و جوهر پیش روی بقدم
خدمت ایستاده بود پس معز او را گفت که سوار شو جوهر حسب الامر سوار
شد و صاحب خود را دعا گفته با لشکر روانه شد و چون معز بقصر خود مراجعت
نمود لباسی که در بر داشت و اسب که در زیر رکاب او بود با انچه در سر و بر
داشت سوای انگشتری و سراویل همه را بجوهر فرستاد و کتابتی نوشت
بغلام خود افلح که حاکم برقه بود تا قاید جوهر را استقبال نماید و در وقت
ملاقات دست او را ببوسد افلح بسبب تکبر و نخوتی که در سر داشت صد
هزار دینار از معز قبول نمود که او را از دست‌بوس جوهر معاف دارد قبول
ننمود و در وقت ملاقات جوهر دست‌بوس کرد و چون خبر آمدن جوهر
باهل مصر رسید لشکر اخشید مضطرب شدند و از جعفر بن فرات وزیر مصر
التماس کردند که کتابتی بجوهر نویسد و طلب امان جهت ایشان نماید
و از سید اجل ابو جعفر مسلم بن عبد الله الحسینی نیز التماس نمودند که
در میانه رسول باشد سید مذکور برسم رسالت روانه شد و در

حوالی اسکندریه باز بوی جوهر رسید وادای رسالت نمود جوهر سید را
تعظیم وتکریم نموده ملتمسات ایشانرا بقبول تلقی نمود وعهد نامه جهت
ایشان نوشته مصحوب سید فرستاد وچون جوهر بمصر نزدیک رسید
امرای اخشید ترسیدند واز عهد وپیمان برگردیدند وبعزم قتال و
لشکر بر کنار نیل کشیدند لاجرم جوهر نیز آماده قتال ایشان شد وچون
بحوالی جسر رسید دید که لشکر اخشید علمها برافراخته وصلاح حال
خود را در محافظت جسر شناخته اند وراه عبور مسدود ساخته اند
جمعی از بهادران را بتهیب داد که بر ایشان حمله کردند وچند کس را
کشتند وچند کس دیگر را اسیر کردند وبعد از آن چون دید که عبور لشکر
از جسر متعذر است بجعفر بن فلاح که یکی از اعاظم امرای معز وبهادرا
قوم بود خطاب کرد که معز ترا از برای اینچنین روزی تربیت کرده
باید که چون نهنگ از آب نیل بگذری وبر خیل اعدا حمله آوری لاجرم
جعفر که او نیز چون سفینه سینه را از جواهر اخلاص پر ساخته و
لنگر کشتی دولتخواهی در قعر بحر اختصاص انداخته بود با لشکری چون
ابر متراکم وقلزم متلاطم بحرکت در آمد ومانند نهنگ بحر آشام
برهنه با اسب ونیزه وحسام بر عبور دریای نیل اقدام نمود واز آب
گذشته نایره بغی وفساد آن فرقه فرعون نژاد آتش نهاد را بر حسب
کلما اوقدوا نارا للحرب اطفاها الله بآب تیغ وحسام و تیر
باران سهام بنوعی اطفا نمودند که از موج خیز بحر خون کوس دوس ایشان
چون کاسه حباب بر سر آب سیوف افتاد وچون شب در رسید
کالسیل باللیل لا تبقی ولا تذر سلسله اجتماع آن بی دولتان کالجراد
المنتشر رو با فتراق نهاد ودر آن شب هزیمت نموده بمصر در آمدند
واهل وعیال وبعضی از اموال خود را برداشته آهنگ راه عراق نمودند
روز دیگر شریف ابو جعفر با وزیر وجمعی از اشراف وعلما واکابر مصر
باستقبال جوهر بیرون آمدند وچون نزدیک رسیدند منادی جوهر
ندا کرد که سوای شریف ووزیر هر که باشد از اسب فرود آیند حسب الفرموده

از اب

از اسب بزیر آمدند ویکی بعد از دیگری سلام کردند وجوهر سواره میراند
وشریف از یمین ووزیر از شمال او میرفتند وچون وقت زوال بکنار
شهر مصر رسیدند جوهر بشهر در نیامد واعیان مصر را رخصت مراجعت
داده خود با لشکر در موضعی که الحال بقاهره مشهور است نزول نمود ودر
همان شب جهاد دیوار قاهره را با بعضی از خانها مهیا ساخت وچون اهل مصر
روز دیگر جهت تهنیت بخدمت جوهر آمدند از آن معنی تعجب نمودند
وجوهر بعد از تاسیس قواعد فتح وفیروزی ونصرت وبهروزی فتحنامه
مصر را با سرهای کشتگان بمولای خود فرستاد وخطبه ونام خلفای
عباسی را از منابر مصر ووجوه سکه درهم ودینار برانداخت وخطبه و
سکه را بنام مولای خود مزین ساخت ولباس سیاه را منسوخ گردانید
وجامهای سفید بر خطبا پوشانید وچون روز جمعه رسید امر کرد که
در عقب حمد الهی بگویند اللهم صل علی محمد المصطفی وعلی علی المرتضی
وعلی فاطمة البتول وعلی الحسن والحسین سبطی الرسول الذین اذهب
عنهم الرجس وطهرهم تطهیرا اللهم صل علی الائمة الطاهرین آباء امیر
المومنین ودر جمعه دیگر امر کرد تا حی علی خیر العمل در اذان بگویند انگاه
در عمارت مسجد جامع قاهره مصر شروع نمود وچهار سال باستقلال والی
ولایت مصر بود تا آنکه مولای او معز از مغرب بمصر توجه نمود واو را بجانبی دیگر
فرستاد وجوهر ولایت شام وحلب وحرمین شریفین واکثر عراق عرب
تسخیر نموده وبانبار که قصبه ایست از مداین آمد وخطبه معز را بخا
خواند واراده داشت که ببغداد آید وخلیفه را محاصره نماید در آن اثنا
مصلحتی دیگر روی نمود واز انبار مراجعت فرمود ووفات او در سال
سیصد وهشتاد بود **الامیر جعفر بن فلاح الکتامی** از اعاظم
امرای معز لدین الله خلیفه فاطمی بود وبر وجهی که سابقا در احوال جوهر
مذکور شد چون ولایت مصر بحسن اهتمام جوهر وجعفر در تحت تصرف
معز در آمد ومعز از مغرب بمصر توجه نمود جعفر را بتسخیر ولایت شام فرستاد

ودر تاریخ مصر وقاهره مسطور است که جعفر بن فلاح جوانی ادیب شاعر
فصیح بود وفرموده که مؤذنان در اذان حی علی خیر العمل بگویند وهیچکس
بر مخالفت او جرأت نتوانست کرد ابن خلکان گفته که جعفر اول بار
رمله را مسخر ساخت وبعد از چند روز محاصره دمشق را بگرفت و در
ایامی که جعفر مریض شده بود قرامطه بدمشق آمدند ودمشق را گرفته
جعفر را اسیر ساختند وبعد از آن کشتند وشعرای زمان محمد بن هانی
اندلسی وغیر او در مدایح جعفر قصاید بسیار دارد وواقعه او در سال سیصد و
شصت بود **الامیر ابو الحسن سنان بن سلمان بن محمد الملقب**
براشد الدین امیری جلیل فاضل. ودلیری شجاع باذل بود. وقلعهای
خلفای اسمعیلیه در دست او بود در تاریخ الملوک مسطور است که سنان
مذکور مردی عظیم بعید الهمة خفی الکید بود واصل او از قریه ایست از
قریهای بصره که آنرا عقر السدن میگفتند ومدتی خدمت رؤسای اسمعیلیه
در الموت کرده بود وکتب جدل ومغالطه ورسایل اخوان الصفا را خوانده
وچندین حصن حصین در ولایت شام ساخته بود وملوک زمان او
از و خوف بسیار بود وچون صلاح الدین ایوب مقصد ملک حرامی کرد و
بر قلعه ولایت خود عند کرد وعاضد اسمعیلی را در بیماری اسیر و
محبوس ساخت. وبسلطنت ملک مصر پرداخت. سنان مذکور اطاعت
فرمان او ننمود لاجرم کار بوعید وتهدید تیغ وسنان کشید وسنان رنج
در جواب یکی از مراسلات صلاح الدین این کلام فصاحت نظام را منظوم
ساخته باو فرستاد که فاذا وقفت علی کتابنا هذا فکن لامرنا
بالمرصاد ومن حالك علی اقتصاد فاقرء اول النحل وآخر ص ودر
جواب کتابی که نور الدین محمود بن عماد الدین زنکی باو نوشته بود
واو را تهدید ووعید نموده این اشعار لطافت آثار وفقرات بلاغت
آیات نوشت شعر یا ذا الذی بقراع السیف هددنی . لا قام مصرع جنبی حین تصرعه
قام الحمام الی البازی یهدده . واستیقظت لاسود البر اضبعه

اضحی یسد فم الافعی باصبعه . یکفیه ما قد تلاقی منه اصبعه
وقفنا علی تفصیله وجمله وعلمنا ما هددنا به من قوله وعمله فیا لله العجب
من ذبابة تطن فی اذن الفیل وبعوضة تعد فی التماثیل ولقد قالها
من قبلك قوم آخرون فدمرنا علیهم وما کان لهم من ناصرین او للحق
تدحضون وللباطل تنصرون وسیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون
واما ما صدر من قولك من قطع رأسی وقلعك لقلاعی من الجبال الرواسی
فتلك امانی کاذبة وخیالات غیر صائبة فان الجواهر لا تزول بالاعراض
کما ان الارواح لا تضمحل بالامراض کم من قوی وضعیف ودنی وشریف
فان عدنا الی الظواهر والمحسوسات وعدلنا عن البواطن والمعقولات
فلنا اسوة برسول الله صلعم فی قوله ما اوذی نبی مثل ما اوذیت وقد
رأیتم ما جری علی عترته واهل بیته وشیعته والحال ما حال والامر
ما زال ولله الحمد فی الآخرة والاولی اذ نحن مظلومون لا ظالمون ومغصوبون
لا غاصبون واذا جاء الحق زهق الباطل ان الباطل کان زهوقا وقد
علمتم ظاهر حالنا وکیفیة رجالنا وما یتمنونه من الفوت ویتقربون
به الی حیاض الموت قل فتمنوا الموت ان کنتم صادقین ولا یتمنونه
ابدا بما قدمت ایدیهم والله علیم بالظالمین وفی امثال العامة السائرة
اوللبط تهددون بالشط فهیئ للبلاء جلبابا وتدرع للرزایا اثوابا
فلاظهرن علیك منك ولا بعینهم فیك منك فتکون کالباحث عن
حتفه بظلفه والجادع مارن انفه بکفه وما ذلك علی الله بعزیز
وفی روایة فاذا وقفت علی کتابنا هذا فکن لامرنا بالمرصاد ومن حالك
علی اقتصاد فاقرء اول النحل وآخر ص والصحیح آنکه این لفظ
الی صلاح الدین بن ایوب صاحب تاریخ الملوک گفته که سنان در محرم سنه
تسع وثمانین وخمسمایه در کهف وفات نمود واو را نثر نیکو وشعر خوب است
واز جمله اشعار او این چند بیت است شعر
لو کنت تعلم کل ما علم الوری . طرا لکنت صدیق کل العالم

لکن جهلت فصرت تحسب ان من ... یهوی خلاف هواک لیس بعالم
فاستحی ان الحق اصبح ظاهرا ... عما تقول وانت شبه النائم

ومخفی نماند که بر وجهی که سابقا در احوال خلیل بن احمد نحوی مذکور شد
بعضی از فضلا دو بیت اول از قطعه مذکوره را باو نسبت داده اند
والله اعلم بحقایق الامور **الامیر ابو الحارث ارسلان الترکی البساسیری**
در انساب سمعانی مسطورست که چون خواجه او از اهالی بسای شیراز
بود بآن نسبت مشهور گردید و مؤلف گوید ظاهرا الحاق لفظ سین ثانی را
برانست که بسا از اعمال کرم سیر شیراز است و جهت اختصار لفظ کرم
حذف کرده بساسیری گفته اند و سوق کلام حبیب السیر مشعرست بانکه لفظ
مذکور بساسیری باشد چه اگر حرف یا در سین دوم ورا باشد و ظاهرا آن
غلط است و در روضة الصفا مسطورست که بساسیری غلام بهاء الدوله
دیلمی بود موسوم بارسلان و مکنی بابو الحارث و بنابر انکه در اصل از
روسای بسای شیراز بود او را بساسیری میگفتند و در حبیب السیر
و غیر آن مذکورست که بساسیری در سلک امرای دیلم انتظام داشت و
میان او و رئیس الرؤسا که رئیس ذوی الاذناب و وزیر قایم خلیفه بود
بواسطه مخالفت مذهب و مباینت مطلب غبار نقار ارتفاع یافته بساسیری
از بغداد بیرون رفت و دست بغارت و تاراج برآورده از حاکم مصر
مستنصر علوی طلب نصرت نمود و مستنصر چون تشیع او را میدانست
ملتمس او را مبذول داشته از آن رهگذر اختلال و پریشانی باحوال بغداد
راه یافت و چون این خبر بسمع طغرل بیک سلجوقی که در آن اوان در ممالک
خراسان و عراق عجم و آذربیجان فرمان فرما بود رسید عازم دار الخلافه
گشت و بعد از ملازمت خلیفه بجانب بساسیری که در موصل بحکومت
اشتغال داشت حرکت نمود و او را منهزم ساخت و در همین سال چون
برادر مادری سلطان طغرل ابراهیم ینال در مقام عصیان آمده همدان را
بتحت و تصرف درآورد طغرل بیک متوجه دفع او گشت و چون بساسیری

این خبر شنید بر سبیل تعجیل بجانب بغداد شتافت و قایم خلیفه را حبس
کرد و رئیس الرؤسا را که سنی متعصب بود با جمعی از مخصوصان خلیفه بر شتران
نشانده دور گرد بازارها گردانید آنگاه همه را کشته خلیفه را بمهارش عقیلی سپرد
و خطبه بنام مستنصر علوی خواند و قایم از مجلس رقعه مصحوب معتمدی نزد
طغرلبیک روان کرده او را بمدد خود طلبید طغرلبیک صفی الدین ابو العلا
منشی را گفت که سطری چند مشتمل بر قبول ملتمس خلیفه بر ظهر همین مکتوب
قلمی کن منشی نوشت ارجع الیهم فلنأتینهم بجنود لا قبل لهم بها ولنخرجنهم منها اذلة
وهم صاغرون و سلطان چشم بران نوشته انداخته منشی را تحسین
کرد و گفت امیدست که مضمون آیه ظاهر گردد بعد از آنکه خاطر سلطان طغرل
از جانب ابراهیم ینال جمع شد عنان عزیمت بصوب بغداد انعطاف داده
بساسیری سراسیمه فرار بر قرار اختیار کرد و مهارش عقیلی قایم خلیفه را
باستقبال طغرل بیک برده سلطان پیش خلیفه شرط زمین بوسی بجا
آورد و پیاده در رکابش روان شد خلیفه گفت ارکب یا رکن الدین و
منشیان بعد از ان لفظ رکن الدین را اضافه القاب طغرلبیک کردند
و در اواخر ذی قعده سنه احدی و خمسین و اربعمایه خلیفه و طغرلبیک ببغداد
درآمده طغرل در همان سال متوجه بساسیری گشت و مقدمه لشکرش در
کوفه ببساسیری رسیده او را گرفتند و سرش از تن جدا کردند و در تاریخ ابن
کثیر مسطورست که چون خبر آمدن بساسیری ببغداد رسید اعیان مملکت
صلاح در آن دیدند که چون لشکر بغداد اندکست خلیفه از بغداد بیرون رفته
بمامنی پناه برد رئیس الرؤسا که وزیر بود آن مصلحت را نپسندید و در
سپاهی ساختن جمعی از عوام شروع کرد و با جماعت سلاح و وظیفه داد و مهیای
جنگ شد تا آنکه در هشتم ذی قعده سال چهارصد و پنجاه بساسیری ببغداد
درآمد و با او رایات سفید خلفای علوی مصر همراه بود و بر آنها نوشته بود
الامام المستنصر بالله ابو تمیم معد امیر المومنین و شیعه باب الکرخ استقبال
او نموده التماس کردند که در حوالی ایشان فرود آید لاجرم بساسیری عالمگیر

ایشانرا قبول نموده بکرخ درآمد وفضای دلکشای کرخ مخیّم خیام عساکر ظفر لوای
او شد وقریش بن بدران که با او همراه بود با اصحاب خود در باب البصره نزول
نمود وبساسیری مردم را بنهب وغارت دار الخلافه ترغیب نمود وشیعه
کرخ خانهای اهل سنّت را که در باب البصره بود غارت کردند وخانهٔ قاضی القضاة
دامغانی را که قاضی بغداد بود غارت کردند وسجلّات وکتب علمی که در خانهٔ او بود
بردند وبعطاران فروختند وهمچنین خانهای خادمان خلیفه ومتعلقان
ایشانرا غارت کردند ودر سایر مساجد بغداد در جماعات وجمعات حیّ علی خیر العمل
اذان کردند وخطبه خلیفه مستنصر علوی بر منابر بغداد ونواحی آن خواندند
وسکه بنام او زدند بعد ازان متوجه محاصرهٔ دار الخلافه شده وزیر ابو القاسم ملقب
برئیس الرؤساء مذکور باجمعی که ایشانرا بتکلیف سپاهی ساخته بود کوشش
نموده مفید نیامد وخلیفه از روی اضطرار سوار شده باجمعی از آل عباس وحریم
زنهما بیرون آمد مصاحف بر سر نیزها کرده کنیزان سرها برهنه کرده موی
پریشان ساخته متوجه جانب بساسیری شدند ودر اول بار خلیفه با امیر
عرب قریش بن بدران دوچار شد واز وجهت خود وپسران خود ووزیر امان
طلبید وقریش اورا امان داده بخیمه خود فرود آورد وچون بساسیری بر این
مضمون اطلاع یافت قریش را ملامت کرد امّا بواسطهٔ مصلحت در آن باب
مبالغه ننمود ووزیر را حاضر ساخته با او عتاب آغاز کرد وتقصیرات او را بر او
شمرد آنگاه فرمود تا اورا بسیار زدند وزنجیر بر پای او نهادند وامر کرد تا دار
الخلافه را غارت کردند واز جواهر ونفایس والمتعه وغیر آن هرچه بود تاراج
بردند وبعد ازان رای بساسیری وقریش بن بدران بر آن قرار گرفت که خلیفه
بمهارش بن مجلی که امیر حدیثه بود سپارند تا از بغداد بحدیثه برد وخلیفه
یکسال تمام پیش مهارش بود وچون عید اضحی رسید بساسیری سوار شده خطبا
ومؤذنان را لباس سفید پوشانید وخود واصحاب نیز لباس سفید پوشیدند
وبر بالای سر او رایات مستنصریه وچترهای مصریه بر پا کردند وخطبهٔ خلیفه
مستنصر فاطمی صاحب مصر خواندند ودر آن روز شیعه بغداد غایت شادمانی

وسرور اظهار نمودند بعد ازان بساسیری در مقام انتقام از اعیان اهل بغداد شد
وخلقی کثیر را از دشمنان خود در دجله غرق ساخت واظهار عدل واحسان
نموده دیگرانرا عطایا داد ودر روز بیست وهشتم شهر ذی الحجه امر کرد تا آن
رئیس ذوی الاذناب یعنی وزیر خلیفه را که داغ جبینش انّ اشدّ العذاب
وتمغای سرینش انّ شرّ الدوابّ بود تخته کلاه نموده بر شتری سوار کردند
ودر شهر بغداد گردانیدند وپاره چرم بدست یکی از اوباش داده در عقب او
سوار کردند تا آن چرم را بر قفای او میزده باشد وچون گذار وزیر بباب
الکرخ واقع شد شیعه انجا کفشهای کهنه وماننده آن بر او زدند وقاذورات
بر او نثار کردند وآب دهن در روی او انداختند ولعن ودشنام او کردند
وبعد ازان که اورا در تمام شهر بغداد گردانیدند باز بلشکرگاه بساسیری بردند
وپوست گاوی را با شاخهای او بر او پوشانیدند وزنده او را بر چوب کردند
واو تا آخر روز اضطراب میکرد وآخر بمرد وبساسیری در صفر سنه احدی
وخمسین واربعمایه قاضی القضاة دامغانی وجمعی از وجوه علویه وعباسیه را حاضر
ساخت وبیعت مستنصر بالله فاطمی ازایشان بدار الخلافه در آمد وبعد از فراغ
کرفتند وباتفاق ایشان م
از مهمات ملکی متوجه زیارت مشهد حضرت امیر المؤمنین ع شد واز انجا
بزیارت کربلا رفت وبموجب نذری که کرده بود حکم کرد که حفر نهری کنند
واز فرات آب را بمشهد کربلا آرند وچون سلطان طغرل از مهم برادر خود
ابراهیم ینال فارغ شد کتابتی بقریش بن بدران نوشت واورا امر کرد که
خلیفه را ببغداد فرستد ودر ترک آن با او تهدید ووعید شدید نمود و
قریش ازان ترسیده کتابتی از روی عجز وانکسار بسلطان طغرل نوشت
ودر انجا اظهار کرد که هرگاه سلطان عنان عزیمت باین صوب منعطف سازند
آنچه مقدور است در دفع بساسیری بجا خواهم آورد ومی ترسم که در تعجیل
صورتی روی نماید که موجب ضرر خلیفه باشد آخر چون بساسیری شنید که
سلطان طغرل نزدیک رسید ونفاق قریش نیز بر او ظاهر گردید مصلحت در
توقف بغداد ندید واز انجا بواسطه رفت که استعداد حرب نماید قریش

فرصت یافته خلیفه را از خدیشه بغداد آورد و باتفاق سلطان برسر
بساسیری رفتند و بساسیری در جنگ ایشان کشته شد و در کتاب سیر
علاء الدین بکجوری ترک مصری مسطور ست که بساسیری چون بر بغداد
استیلا یافت حتی علی خیر العمل را در اذان زیاده کرد و خانه خلیفه را غارت
کرده عصا و عمامه و ردای خلیفه را بخلیفه فاطمی اسمعیلی که در مصر بود فرستاد
و خلیفه را الزام نمود تا بخط خود نوشت که با وجود بنی فاطمه اورا در امر خلافت
حقی نیست و در احوال سنه تسع وثلثین وسمایه از تاریخ ابن کثیر مذکور
مسطور ست که بساسیری در همان ایام که بر بغداد استیلا یافت عمارتی
عالی بر قبر منور امامین همامین امام علی هادی و امام حسن علی در سامره
بنا نهاد رحمه الله تعالی **امیر توزون دیلمی** از امرای ان طایفه
بود و در زمان خلیفه متقی بالله عباسی کار او بالا گرفت تا آنکه بر خلیفه
استیلا یافت و خلیفه از بغداد بگریخت و بموصل رفت و در بغداد فتنها
برخاست و دار الخلافه را غارت کردند و توزون کس فرستاد بطلب
خلیفه و سوگند خورد که آسیبی باو نرساند خلیفه بسخن او فریفته شد و
مراجعت کرد و چون بنزدیک بغداد رسید توزون استقبال کرد و دست
بوسید و در سر باجمعی گفته بود که اورا بگیرند و میل کشند و چنان
کردند و ابن کثیر شامی در تاریخ خود گفته که توزون دیلمی از اکابر امرای
بغداد بود و در ان دولت تحکمات میفرمود و رافضی متعصب بود و رافضیان
در ظل حمایت او بودند تا در سال پانصد وشصت وهشت وفات یافت
و اورا در خانه او دفن کردند و بعد از ان بمقابر قریش او را نقل نمودند
و در وقت وفات او اهل سنت اظهار شادی نمودند و شیعیان از
مشاهده آن خشمناک شدند و بسبب آن فتنهٔ عظیم میان فریقین ظاهر
شد **الامیر سبکتکین الحاجب** از امرای خلیفه بغداد و شیعه
راسخ الاعتقاد بود ابن کثیر آورده که در سال سیصد و پنجاه و هفت
ببغداد و غیر آن از بلاد خبر شایع گشت که مردی در مصر ظهور نموده و

میکوید

میکوید که نام محمد بن عبد الله ولقب من مهدیست و زعم او آنست که مهدی
موعود باشد و مردم را دعوت بخیر میکند و از شر نهی میفرماید و جمعی کثیر
از اهل بغداد بر بیعت او در آمدند و هر کرا شیعی میدانست باو میگفت که از
اولاد عباسم و باجمعی که ایشان را شیعی میدانست میگفت که من علوی ام و
سبکتکین مذکور چون شیعی بود و گمان کرده بود که او علوی است کتابتی
باو فرستاد و در ان کتابت اظهار نمود که هرگاه او ببغداد آید سبکتکین
در اخذ بلاد اورا اعانت و امداد نماید بر آن مدعی از مصر متوجه بغداد شد
و سبکتکین چون خبر مقدم او را شنید تا نزدیک انبار باستقبال او رفت
و چون اورا دید و شناخت که او محمد بن مستکفی بالله عباسی است و علوی
نیست التفات بحال او ننمود و ببغداد مراجعت فرمود و بنابرین حال آن
مدعی پریشان شد و جمعی که با او گرویده بودند متفرق شدند تا آنکه مردم
ان نواحی اورا گرفته نزد معز الدوله آوردند و معز الدوله اورا بدست
مطیع لله که خلیفه بود داد و مطیع فرمود که بینی اورا بریدند و دیگر حال او
ظاهر نشد **الامیر مجد الدین طاشتکین المستنجدی** ابن کثیر شامی
گفته که او امیر حج و حاکم خوزستان و شیخ خیر اندیش نیکو سیرت بسیار
عبادت جواد شجاع غالی در تشیع بود در شوشتر وفات یافت و تابوت اورا
بموجب وصیت بکوفه آوردند و در مشهد نجف مدفون ساختند و او بسیار
حلیم و کم آزار و کم سخن بود تا آنکه بسیار بود که در یکهفته بکلمه تکلم نمی نمود
و روزی یکی از خادمان او از ستم خادمی دیگر پیش او استغاثه نمود او
در جواب هیچ نگفت مستغیث بی طاقت شده گفت الجمادات یعنی مگر تو
جمادی او در جواب گفت لا و یکی از شعرا در باب کثرت سکوت او گفته **شعر**
وامیر علی البلاد مولی ∴ لا یجیب الشاکی بغیر السکوت ∴ کلما زاد رفعة حطنا الله
بتفضیله الی البهموت ∴ و نیز آورده اند که روزی یکی از فراشان او چیزی
قیمتی از اسباب او را پنهان دزدید که امیر میدید و مع هذا در منع او کلمه
بر زبان نیاورد بعد از ان اصحاب او آن فراش را گرفته میزدند و ان چیز

و دزدیده را از او میطلبیدند طاستکین از غایت مروت بیمن درآمده
گفت هیچکس را آزار مکنید که کسی او را برده که باز پس نخواهد داد و کسی او را
دیده که برده او را نخواهد دید و حال او را با کس نخواهد گفت وفات او
در سال ششصد و دو بود والله اعلم **الامیر ابو علی عمید الجیوش**
حسین بن جعفر الدیلمی در تاریخ مصر و قاهره مسطورست که پدر او
از حاجبان عضد الدوله و بهاء الدوله بود و بهاء الدوله او را حاکم عراق
ساخته بود بمدد خلیفه فرستاد و عمید در وقتی رسید که فتنه بسیار قایم
بود اهتمام تمام نموده بعضی از مفسدان را بحبس تدبیر بکشت و بعضی را
صلب نمود و بعضی را در دجله غرق کرد و مهابت او بجایی رسید که روزی
یکی از غلامان را طبقی پر زر داد و گفت که این را بر سر خود بنه و از موضع
نجمی تا ماصر اعلی برو و اگر کسی ترا پیش آید و آن را از تو خواهد باو بده و آن
موضع را نشان کن و پیش من بیا آن غلام برفت و نصف شب مراجعت نمود
و گفت که تا آنجا که اشارت شده بود رفتم و هیچکس مرا پیش نیامد وفات او
در سال سیصد و نود و هشت بود والله اعلم **الامیر اصیفر الاعرابی**
در تاریخ مصر و قاهره مذکورست که در سال سیصد و نود و چهار که ابو الحرث
محمد بن محمد علوی امیر قافله عراق بود اصیفر مذکور پیش راه قافله آمد و عزم
آن داشت که قافله را غارت نماید اهل قافله مصلحت در آن دیدند که دو کس
از قاریان شیعه را برسم شفاعت پیش او فرستند چون آن دو کس بخدمت
او رفتند و آیتی چند از قرآن بر وخواندند پرسید که اوقات شما در بغداد
چگونه میگذرد قاریان گفتند که بسیار خوب میگذرد و همه ساله خلعتها
و صلها بما دهند اصیفر پرسید که هرگز بوده که هزار هزار دینار بیکبار
بشما بدهند گفتند که نه بلکه هزار دینار بیکبار ما را نمیدهند گفت من
این قافله و اموال ایشان را بشما بخشیدم ایشان او را دعا کردند و برگردیدند
و اهل قافله ببرکت آن دو شیعی از شر او خلاصی یافتند **الامیر بدر الجمالی**
در تاریخ مصر و قاهره مسطورست که او امیر الجیوش مصر و فاتک و جبار بود

و خلقی کثیر از علما و اکابر اهل سنت را بکشت و حی علی خیر العمل را در اذان
و تکبیرات خمس را در جنایز شایع ساخت و لعن صحابه ثلاثه و امثال ایشان را
بر در و دیوار خانهای مصر نوشت و اکثر اهل مصر در آن زمان بواسطه
والیان مصر رافضی بودند و اندکی از ایشان بر مذهب اهل سنت باقی بودند
الامیر عبدالله النجاشی در کتاب کشی از و حکایتی روایت نموده
که دلالت بر آن دارد که در اول حال مذهب زیدیه داشت و آخر بخدمت حضرت
امام همام جعفر صادق علیه السلام رسید و از آن مذهب برگردید و بمذهب حق
جعفری گردید و در کتاب رجال شیخ اجل احمد بن علی النجاشی که از اولاد عبدالله
مذکورست مسطورست که عبدالله از جانب منصور عباسی والی اهواز بود
و در ایام حکومت خود کتابتی بخدمت حضرت امام علیه السلام نوشت و از
آنحضرت دستور العملی که متضمن نجات باشد التماس نمود و آنحضرت رساله
که برساله النجاشی مشهورست نوشته جهت او فرستاد **الامیر ابو محمد**
جعفر بن ورقاء الشیبانی در یکی از کتب بنظر رسیده که او از امرای سیف
الدوله بود و در کتاب رجال نجاشی مسطورست که او امیر بنی شیبان بود در
عراق نزد سلطان قدر و منزلت بسیار داشت و صحیح المذهب بود و او را کتابی است
در امامت امیرالمومنین و تفضیل او و اهل البیت علیهم السلام بر سایر امت محمدی
علیه السلام و آن کتاب را حقایق التفضیل فی تاویل التنزیل نام نهاده و
در کتاب کشی مذکورست که

الامیر حسام الدوله فارس بن عنان از اعاظم امرای شیعه
امامیه و غلامان عتبه علیه مرتضویه است فارس میاد بن عبدالله و دبیس

پروری و ممارس اخلاص خاندان حیدری بود در کتاب دمیة القصر مسطور است
که در ایامی که بواسطه موانع روزگار و مزاحمت اغیار از شرف زیارت نجف
اشرف محروم مانده بود و شوق او بخاکبوسی آن آستان ملایک پاسبان
در تزاید و طغیان بود و میخواست که عرض حال خود را نوشته مصحوب
یکی از اصحاب خود فرستد که در برابر ضریح مقدس بخواند با بو طالب
قمی که از فصحای ندمای او بود اشارتی نمود که در آن باب چند غزل
کفته بآن آستان عرش نشان فرستاد و آن ابیات در احوال ابوطالب
مذکور از مجلس شعرا مسطور خواهد شد **الامیر محمد علاء ایلخانی**
شهباز فضای فضل و کمال و شاهین تیز پرواز هوای محبت علی و آل بود
از اعاظم امرای سلطان غازان و سلطان محمد خدابنده است رحمهم الله
و چنانچه سابقا در احوال سلطان محمد از تاریخ حافظ ابرو منقول شد امیر
مذکور حامی اهل ایمان و ماحی رسوم اهل کفر و طغیان بود در میان شیعه
ری نشو و نما یافته و پرتو هدایت انوار بر خاطر حقیقت ناظر ایشان بر
احوال او تافته و باعث بر تشیع سلطان مذکور و طلب علمای شیعه از
نزدیک و دور جهت تحقیق مذهب حق منصور و مناظره فرمودن ایشان
با علمای جمهور او بوده کثر الله فی المومنین امثاله و احسن عاقبته و ماله
الامیر الاعظم محمد بیسم خان ملقب بخان خانان بن سیف
علی بیک بن بیرک بیک بن بیر علی بیک بن علی شکر بیک بن بیرم
قرا بیک از گلستان دولت بهارلو از جمله طوایف ترکمان قراقوینلو
بوده اند که سابقا شمه از احوال پادشاهان ایشان در ذیل چند دوازدهم
از مجلس نهم مذکور شده و خان مغفور از اسباط میرزا اسکندر است
که از اعاظم پادشاهان آن سلسله بوده و چون میرزا جهانشاه برادر
او بر وجهی که در تواریخ مسطور است بدست حسن بیک بایندری که امیر
اولوس ترکمان آق قوینلو بود کشته شد و اکثر ولایات او بتصرف حسن بیک
در آمد طایفه قراقوینلو او را متابعت نمودند پدران خان مغفور

باتفاق

باتفاق سلطان محمود میرزا بن سلطان ابو سعید میرزا بجانب فارس
و کرمان رفتند و بر وجهی که از تذکره دولتشاه سمرقندی در ضمن بیان
احوال سلطان حسین میرزای والی خراسان ظاهر میشود در وقتی که
میرزا ابوبکر بن سلطان ابو سعید مذکور از خدمت سلطان حسین میرزا
فرار نموده بکابل رفت و از کابل بسند و از آنجا بکیچ و مکران و کرمان توجه
نمود بیر علی بیک با خیل و حشم خود بدو ملحق شد و او را در تسخیر ملک عراق
تحریص میکرد و آخر چون بسبب استقلال سلطان یعقوب بایندری
که در آن زمان والی عراق و فارس و کرمان و آذربیجان بود کاری از پیش
نرفت باتفاق عزیمت خراسان نمودند و چون در محاربه که میرزا ابوبکر را
با سلطان حسین میرزا در نواحی استراباد واقع شد بیر علی بیک کشته
کشت اولاد و اصحاب او ببدخشان رفتند و خان مغفور در ولایت
بدخشان تولد فرمودند و در شانزده سالکی بخدمت پادشاه مبرور غازی
همیون پادشاه رسیدند و در سلک مقربان حضرت او منتظم گردیدند
و در وقتی که پادشاه مذکور بنابر فتوری که از استیلای اعدا بارکان
سلطنت او رسیده بود استمداد از دولت علیه صفویه نموده از ولایت
هند توجه بایران فرمود و در دار السلطنت تبریز با پادشاه علیین آشیان
شاه طهماسب انار الله برهانه ملاقات نمود خان مغفور با ایشان
همراه بود و چون پادشاه علیین آشیان خان مذکور را دید و بر نجابت
و استعداد و اصالت شجره آبا و اجداد او آگاه گردید در مقام آن شد که
او را از خدمت همیون پادشاه باز دارد و امیر الامرای طوایف ترکمان
که درین مرتبه در ظل رافت و عاطفت آن دولت علیه آرمیده بودند
باو سپارد و خان مذکور حقیقت وفا را وجه اعتذار و استغفار نمود
و از صاحب خود تجویز جدائی نفرمود **شعر** وفا نجسته متاعیست در دکان بکوش
چرا تو از همه کس بیشتر نداشته باشی و این معنی باعث ازدیاد حسن اعتقاد
پادشاه علیین آشیان شده او را بهمیون پادشاه سفارش بسیار نمودند

ولقب خانی با تشریفات شاهانه وطبل وعلم باو کرم فرمودند چنانکه خان مغفور
در بعضی از اشعار خود اشعار بان نموده اند القصه چون بیمامن الطاف
ملك علام مقتضی المرام اعلام معاودت افراختند وملك هند را از دست
اعدا خلاص ساختند جمیع امور ملك وسپاه بخان مغفرت دستگاه مفوض
گردید واز مقتضای رای ملك آرای او هیچ احدی تخلف نمی ورزید این بود
مجملی از بیان رفعت دودمان خان عالیشان وبعضی از مناقب صوری شجرهٔ
طیبه ایشان اما در فضایل نفسانی وشمایل روحانی جناب جنت مآب
خانی لوح محفوظ کمالات انسانی ونسخهٔ جامعهٔ کرامات سبحانی بوده اند
اگرچه بحسب ظاهر افسر سلطنت بر سر می نهاد ولوای حشمت وعظمت ترتیب
میداد اما در باطن ردای فقر بر دوش وحلقهٔ سلوك در گوش داشت رافع
رایات ملت نبوی وناصب آیات منهاج مرتضوی بود از قلم محبت آل عبا
بحکم قل لا اسئلکم علیه اجرا الا المودة فی القربی چون نقش بر نگین خاطر او دائم
منطبع وغبار تودد اغیار بر طبق من احب الله وابغض لله از دامن فطرت
پاکش مرتفع بود از علوم رسمیه اعتقاد اکثر زیب وزینت حال ارباب عظمت
واجلال کرد تحصیل نموده ودر دقایق شعر ونکته دانی قصب السبق از اقران
ربوده تا خورشید طلعتش از مطلع صبح سعادت طالع وکوکب اقبالش از
افق ابهت لامع گشته بود همواره زوایای قلوب علما بشمع محبتش منور
ومرایای نفوس حکما بنقوش دلفریب مودتش مصور بود احسان وجودش
لازم فیض وجود نه آنکه چون شیوهٔ مردود ابنای زمان بتکلف وتقلید بود
رای منیرش موافق احکام قضا وقدر وشمشیر جهانگیرش مروج محراب ومنبر
شعر
از تیغ او بجای صلیب وکلیسیا ∴ در ملك هند مسجد ومحراب منبر است
آنجا که بود نعره وفریاد مشرکان ∴ اکنون خروش ونعرهٔ الله اکبر است ∴
خلق کریمش اخلاق محمدی را نشانه بودی وتواضع او با اهل فضل از غایت خضوع
مستانه نمودی شعر
تواضع کند با گدا وچنان ∴ که افتد بمستی او ودکان
در زمان خان مغفور هرگاه یکی از ارباب فضل واستحقاق وآدمی زادهای

خراسان وعراق بهند می آمد بی منت وسایط ودلایل وخست توسل بوسایل
بخدمت ایشان میرسید واز خوان فواضل واحسان او بحظی وافر ونصیبی کامل
محظوظ وبهره ور میگردید ودرین روزگار کدورت آثار که متاع فضل کاسد
ومتاع زمان فاسد گشته اگر احیانا یکی از ارباب فضل واستعداد راهوای
هند در سر افتاده وبآن صوب رو نهاده بنابر آنست که از غایت تازگی ذکر
جمیل آن خان جلیل وجود فایض الجود اورا باقی گمان برده وفوت اورا دروغ
انگار شمرده وبا آنکه بعد از وصول بهند بغیر از تجرع جام ناکامی وتضییع
اوقات گرامی حاصلی ندارد لیکن چون می بیند که ذکر مآثر واحسان خان مغفور
در میان جمهور اهل هند نیز بغایت تازه است تصور مینماید که او هم در معرض
آن احسانهای بی اندازه است لاجرم با غایت پریشانی ونهایت ملالت و
حیرانی توقف جان میدارد ودل از سواد هند بر نمیدارد بلکه خود را در بزم
آن خلاصهٔ اهل راز در عین نعمت وناز می پندارد شعر بیت
بیاد بزم دوشین دارم امشب آنچنان ذوقی ∴ که پندارم همان یار وهمان بزم وهمان دوش است
وبالجمله ایزد تعالی خان مغفور را باصناف الطاف وانواع مکرمت واعطاف
خود مخصوص ساخت واز خزانه وذلك فضل الله یؤتیه من یشاء بنعم ظاهر
وباطن ممتاز گردانید چنانکه هیچکس را در امتیاز ومزایای فضل وافضال و
استعداد واستقلال بجهات کمال هیچ شبهه نماند وآخر الامر بحسن خاتمه نیز
فایز گردید واز علایق صوری پیوند برید ودر اثنای توجه بزیارت حرمین
شریفین زادهما الله تعالی شرفا بر کنگرهٔ عرش نشست وباوج درجات اعلی
علیین پیوست وفاتحهٔ این سعادت وختم آن بقبول درجات ناشی از آن بود
که جز دین مبین وحبل متین ومنهج قویم وصراط مستقیم اختیار نفرموده وتابع
مذهب حق ائمهٔ اثنی عشر وغلام با اخلاص امیر المومنین حیدر علیهم صلوات الله
الملك الاکبر بود چنانکه بسیاری از اشعار آبدار ایشان بان اشعار دارد
وبنابر رعایت اختصار چند بیت از یك قصیدهٔ ایشان که در منقبت حضرت
امیر المومنین واقع است وحسب الوصیت در لوح قبر مبارك ایشان مرقوم

کردیده مذکور میکردد **نظم** شهی که بکذرد از نه سپهر افسر او

اکر غلام علی نیست خاك بر سر او ٭ علی عالی والا امیر عرش جناب

که هست خسرو خاور کمینه چاکر او ٭ درمدینهٔ علم انکه از کمال و شرف

فتاده اند سران همچو خاك بر در او ٭ ز تیغ خسرو عجم دو کون آن ادا

کسی که از دل و جان شد غلام قنبر او ٭ محبت شه مردان مجو ز بی پدری

که دست غیر کرفتست پای مادر او ٭ شها غلام تو بیرم کر از محبت تو

شد ست سلطنت ظاهری میسر او ٭ ولی بخاك درت چون رخ نیاز نسود

ازان چه سود که بر چرخ سود افسر او ٭ القصه چون خان مغفور در شهور

سنهٔ ۹۶۷ که متوجه زیارت حرمین شریفین بودند در نواحی کجرات بمرتبه شهادت و علو درجات رسید و این عبارت که محمد بیرم شهید شد موافق تاریخ است و در سنهٔ ۹۷۱ حسب الوصیت نعش خان شهید را بمشهد مقدس بردند و در باغ پایین پای عرش فرسای حضرت امام همام علی بن موسی الرضا علیهما السلم مدفون ساختند و صفه ایوان عالی که للحال نزهتکاه اهالی و موالی آن مشهد متعالی است دران مقام پرداختند و سید محمد رضوی تاریخی تاریخ بنای انرا بغایت خوب یافته و در ضمن این مصرع که بر کتابهٔ آن نوشته اند مندرج ساخته ٭ سال تاریخش قضا ایوان بیرم خان کرفت

الامیر الشجاع الکریم الظریف الفهیم علی قلی خان الشهیر بخان زمان

خلف ارجمند حیدر سلطان شیبانی است که در خدمت پادشاه علیین آشیان شاه طهماسب انار الله برهانه می بود و او حسب الفرمان با فرزندان خود علی قلی خان مذکور و بهادر خان همراه پادشاه مبرور همیون پادشاه شده بود و این پادشاه هوشمند مبرور آن دو برادر ارجمند را فرزندان دلبند خوانده بودند و در تربیت ایشان مبالغه تمام میفرمودند تا بمراتب عالیه سلطنت و خانی ترقی نمودند و فهرست آن سعادات و عنوان آن درجات آن بود که جز دین مبین و حبل متین و منهج قدیم و صراط مستقیم که مذهب ائمه اثنی عشر است صلوات الله علیهم اختیار نکرد و بالجمله خان مذکور اسم با مسمی داشت

بجهه استبصار او بخدا بعد هست حق او دوم اثر ار غرجه ...

وهمواره ارقام محبت آل عبا بر لوح خاطر عاطر می نکاشت ٭ ناصب لوای عترت سید المرسلین و خافض جناح ولای ائمه معصومین صلوات الله علیهم اجمعین بود مجلس شریفش مجمع فضلای مذهب حق جعفری و محط رحال فصحای شعرای اثنا عشری بود همه اوصاف حمیده او را لازم بود مکر احسان که متعدی داشتی و همه اخلاق پسندیده او را خاص بود مکر کرم که عام ورزیدی خلق کریمش نافه کشای مشك ختن و فیض عمیمش غیرت فزای در عدن دست ودلش مجمع البحرین تیغ حمایلش قایل نصرت بالرعب مسیرة شهرین **شعر**

محیطی چو کویم چو بارنده میغ ٭ بیك دست کوهر بیك دست تیغ

بکوهر جهان را بیاراسته ٭ بر تیغ از عدو داد و دین خواسته

چون مطلب عالی شرح اوصاف و معالی او نه ازان جواهر و لالی است که صدف بیانش در غدیر حقیر تقریر این فقیر یابند لاجرم حواله طلب بعضی ازان لالی بحر مثنوی که ملا غزالی دران غواصی نموده میسماید **مثنوی**

سر نزد از بحر سخن کوهری ٭ کس نپسندید بلند اختری

کوهر من یافت درین کارکاه ٭ حسن قبول از دو ولایت پناه

هر دو برادرند که ولایت مدار ٭ هر دو ولی هر دو ولایت ده اند

آن بخراسان شده بارنده میغ ٭ وین ز پی دین زده در هند تیغ

آن شده در ملك عجم داستان ٭ وین بهنر شهرهٔ هندوستان

آن ز مروت بشهان داده تاج ٭ وین بشکوه از ملکان خورده باج

آن سر شاهان قوی کردنست ٭ وین دل شیران نهنك افکن است

کفتم ازان کوه شکوه کزین ٭ نوبت آنست که کویم ازین

ابر حیا کان کرم بحر جود ٭ تازه کل کلشن چرخ کبود

خان زمان ضامن امن و امان ٭ بشر و مهدی آخر زمان

آنکه خرد یافته منشور ازو ٭ چشمهٔ خورشید سخن نور ازو

دولت ازو نوبت شاهی زده ٭ او بسخن کوس الهی زده

کشته لب سکه از و خنده ناك ٭ او بسخن سکهٔ مردان پاك

تیغ وی اقلیم کشا همچو تیر / او بسخن خسرو اقلیم گیر
بحر چنین لشکر که سخن موج اوست / عرش چه جا بیست که بر اوج اوست
تا نکنی روی بمینو کهی / بر تو ز معنی نگشاید دهی
آنچه درین غنچه مینوی اوست / عرش دل و کرسی زانوی اوست
کرسی او را همه جاه و فشان / عرش صفت آمده زانو زنان
نی بسخن از همه کس پیشتر / در همه فن از همه کس پیشتر
داد کرامیش تو جاوید باد / ظل تو همسایه خورشید باد
بس که شد ناز تو ضعیفان دلیر / گشت صف مورچه زنجیر شیر
عقل که او نکته جاوید گفت / تاج ترا افسر خورشید گفت
بخت که القاب تو بر زر نوشت / تیغ ترا سد سکندر نوشت
گشت ز تیغ تو درین بوستان / نور هدی ظلمت هندوستان
گشت ز سعی تو درین عقد و حل / صورت بتخانه بمسجد بدل
بحر گهر بخش تو بی میغ هم / چرخ ترا داده قلم تیغ هم
زان گهر افشان شدی و نور بخش / کان قلم و تیغ شد ابر و درخش
بنده غزالی که بر آیین تست / در ره اندیشه گهر چین تست
گر گهری ساخت نثار سرت / یافت ز فیض لب جان پرورت
ابر که او برد بدریا نیاز / هر چه باو داد باو ریخت باز
زین همه شاهان فریدون کلاه / بخت بسوی تو مرا داده راه
زین همه جادو سخنان در سخن / طبع ترا یافتم استاد فن
تا قلمم تیز و زبان تیز هست / بر تو مرا میل گهر ریز هست
دوده خواهم شد ازین خاک در / تا شبه در مدح تو سازم گهر
پیر شوی کز تو مرا هست امید / ور چه شود موی سیاهم سفید
گرچه بخوبی علم آمد سخن / عرض کنم گرچه کهن آمد سخن
طبع بفکر دگر آهنگ داشت / عرصه میدان سخن تنگ داشت
گرچه سخن جای دگر میگذشت / آنهم ازین فضل و هنر میگذشت

تا سخن

تا سخن آوازه ده مرد ماست / بر سر مردم فلک و انجم است
انجم بخت فلک آوازه باد / نام تو و نامه من تازه باد

گروهی که امروز آن مراتب بلند و مناصب ارجمند دارند بزرگی را منحصر در شرف آبا و اجداد دانند و در مروت و مردی از امهات اولاد بازماند اگرچه در غوغای خیل و سپاه و طمطراق خیمه و خرگاه با اسلاف کرام مشابهت تمام دارند و خود را بتکلف در مقام سخاوت و شجاعت می آرند اما از خواص و مزایای ایشان بغایت عاری و بیگانه شعارند شعر
اما الخیام فانها کخیامهم — واری نساء الحی غیر نسائها مولانا قطب الدین انصاری شیرازی در یکی از مکاتیب خود آورده که متکلف بجوهر مبانی آن باشد که تکلف آن میکند اگرچه متشجع در خود باز دید میکند حقیقت شجاعت بودی آنکس شجاع بودی نه متشجع برای آنکه مغنی شجاع نیست الا من قام بالشجاعة اما او چنان نیست بلکه چیزیست که بشجاعت میماند و نه شجاعتست همچون مروارید عملی که نه مرواریدست و جوهر او نه جوهر مروارید حقیقی دیگرست و جوهری دیگر که بمروارید می ماند اگر صورت نخلی در کاغذ نگارند آن نه نخل باشد و نخل که از موم سازند انگور و نارنج آن نه انگور و نارنج باشد طلسم جانور نه جانور باشد چون خاطر از رکاکت اوضاع متکلفان زمان پر بود بی اختیار این چند کلمه ترشح نمود امید که معذور باشد

مجلس هفتم

در ذکر وزرای عظام و کاتبان کرام **مقدمه** مخفی نماند که از مبدا خلافت عباسیان تا انقراض دولت ایشان هیچ خلیفه نبود که وزیری یا وکیلی یا حاجبی یا ساقی یا مانند آن از اهل ایمان با او اختصاص نداشت و همچنین حکم سلطانان سلاطین خوارزم و سلاجقه که اکثر وزرای ایشان از قم و کاشان بود و خواجگان خراسان اکثر شیعی و مومن بودند چنانکه بعد ازین تفصیل آن خواهد آمد و با بجمله هیچ بقعه نباشد در بلاد اسلام الا که آنجا مومنی مکرم و محترم باشد که با ظهور اعتقاد یا بتقیه تقویت مومنان میکرد

چنانکه ابوطالب عم حضرت رسول علیه السلام ایمان خود را پنهان میداشت
وظاهر با ایشان دید واکابر قریش میساخت وبدان موافقت مدد حضرت
رسول واصحاب او میکرد ونصرت ایشان مینمود تا او زنده بود رسول صلی الله
واصحاب باو مستظهر بودند وچون او وفات یافت جبرئیل آمد وگفت یا رسول الله
ترا اینجا ناصری نماند هجرت فرمای تا آنکه آنحضرت چنانکه مشهور است از
مکه بمدینه هجرت نمود ومؤیدای مقدم است آنچه سابقا از مختار کتاب
کشی نقل افتاد که چون حضرت امام موسی علیه السلام بعراق آمدند علی بن
یقطین که از جمله محبان خاندان بود ودر سلک وزرا ومقربان خلفای
عباسی انتظام داشت بخدمت آنحضرت رفتند واظهار ملالت از کون قنائی
درخدمت بنی العباس نمودند پس آنحضرت درجواب او فرمودند که یا علی
ان الله تعالی اولیاء مع اولیاء الظلمة لیدفع بهم عن اولیائه وانت منهم
یا علی وایضا در اخبار واقع شده که روزی یکی از موالیان اهل البیت بخدمت
حضرت امام همام مهبط وحی والهام جعفر بن محمد الصادق علیه السلام آمد
وگفت یا ابن رسول الله مرا مهمی است پیش سلطان وقت ووسیله در آن درگاه
ندارم بخدمت تو آمدم تا تدبیری در آن باب فرمائی حضرت امام فرمود برخیز
وبدرگاه سلطان رو وفرصت نگاه دار تا مردی چنین وچنین ببینی که آن
جمله حجاب خاص سلطان است وسعی کن تا در خلوت خود را باو برسانی آنگاه
باو بگوی که امام جعفر مرا نزد تو فرستاد ونشان تو داد تا کاری که در پیش
دارم بسازی وچون آن شخص خود را بحاجب رسانید وپیغام حضرت امام را
ادا نمود آن حاجب امتثال اشاره علیه نموده در انجام آن مرام اهتمام
تمام بجای آورد وچون آن شخص مقضی المرام بخدمت حضرت امام مراجعت
نمود گفت یا ابن رسول الله آن حاجبی که تو مرا پیش او فرستادی چون نام
ترا شنید از فرح ونشاط نزدیک بود که بیهوش شود ودر حال پیش آنجا
رفت وکار مرا بساخت وچنانکه مطلوب من بود مثال حاصل کرد دوستی چنین
بر درگاه دشمنان شما چه کار دارد حضرت امام علیه السلام گفت حق تعالی

مارا این کرامت فرموده که هیچ سلطانی وحاکمی نباشد الا که بعضی از موالیان
ما بدرگاه او ملازم ومقرب باشند تا چون بعضی دیگر از موالیان ما را آنجا
مصلحتی حایل حادث شود بتمشیت آن قیام نمایند **ابوسلمة بن سلیمان
الخلال الهمدانی** طایفه همدان را خلفی بی نظیر وآل محمد را وزیری روشن
ضمیر بود بلکه خادمی غاشیه بر دوش وغلامی حلقه بگوش وهمواره از می
محبت ایشان چون خم در جوش وخروش بود ولقب او خلال از آن است که سرکه
فروش بود بلکه محله سرکه فروشان محل نزول آن مایه نوش بود وچگونه سرکه
فروش باشد که نوشدارو اهل هوش وانگبین کام ناکام محتاجان که اهل
کوش بود سرکه که بخیلان بهنگام نزول میهمان در پیشانی اندازند ودر انای
سکبای خوان داشتی وآن گره که سفلگان بوقت سوال سایلان در ابرو
دارند او بر جبین درهم وپیشانی دینار نگاشتی صفرای تلخکامان تا وبه
فقر بسکنجبین لطف او شکستی واطفای سورت جوع ایشان بر شیحات جود
او صورت بستی باتفاق علمای اخبار ابوسلمه خلال در سلک اکابر زمان خود
انتظام داشت وپیوسته رقم محبت اهل بیت حضرت رسالت صلعم بر لوح
دل می نگاشت ودر آن زمانی که ابومسلم مروزی اظهار تشیع ناقص خود را
وسیله خروج بر مروانیان ساخت وبعضی از امرای خراسان را بتسخیر ممالک
عراق نامزد کرد مکتوبی بابوسلمه نوشت ودر آن کتابت از وی بوزیر آل
محمد تعبیر نمود وچون امرای او ولایات عراقین را در حوزه تصرف آورده با
بکوفه رسیدند حسن قحطبه که امارت لشکر ابومسلم باو متعلق بود با ابو
سلمه ملاقات کرده نامه ابومسلم را ظاهر ساخت وابوسلمه اکابر واشراف
کوفه را در مسجد جامع مجتمع گردانید وآن نوشته را بر مردم خواند وعمال
باطراف ولایات فرستاده متصدی اشتغال وزارت شد ودرین اثنا
ابوالعباس سفاح وبرادرش ابوجعفر منصور که تا آن زمان از وهم مروانیان
پوشیده وپنهان بسر می بردند بکوفه رسیدند وابوسلمه ایشان را بگوشه
نشاند ووصول ایشان را با امرای خراسان درمیان نهاد زیرا که از اولاد

علی بن ابی طالب را علیه السلام داعیه داشت که بخلافت تعیین نماید
بنا برین سه مکتوب نوشته والتماس قبول خلافت کرده نزد سه تن
از اهل البیت فرستاد اول امام جعفر صادق بن محمد الباقر بن علی زین العابدین
ابن امیر المومنین حسین علیهم السلام دوم عبد الله بن حسن بن حسین بن
علی بن ابی طالب علیهم السلام سیوم عمر بن زین العابدین اما هیچ یک از
ازین بزرگوار مسئول ابو سلمه را قبول نفرمودند بلکه امام جعفر صادق
نامه او را ناخوانده بسوخت و از غرایب آنکه قبل از معاودت قاصد ابو
سلمه امرای خراسان پی بمنزل عباسیان برده ایشان را از کنج اختفا بیرون
آورده ابو العباس سفاح را بر سریر خلافت نشاندند وچون زمام مهام
اهل اسلام در کف کفایت ابو العباس قرار یافت بنا بر سبیل خاطر ابو سلمه
خلال باولاد امجاد علی مرتضی ع و تعویقی که در بیعتش افکنده بود قصد
قتل او نمود اما بی مشورت ابو مسلم نتوانست که بران امر اقدام نماید لاجرم
برادر خود منصور را جهت رخصت قتل وزیر آل محمد بخراسان فرستاد ابو جعفر
منصور چون بمرو نزدیک رسید ابو مسلم شرط استقبال بجا آورده بمراسم
پیشکش قیام نمود وابو جعفر روزی چند آنجا بسر برد و کیفیت حال را در
خلوتی بسمع ابو مسلم رسانیده برین نهج جواب یافت که من و ابو سلمه از جمله
غلامان امیر المومنینیم اگر پای از حد خود بیرون نهیم قتل ما واجبست و
وابو جعفر مقضی المرام از خراسان باز گشته چون بکوفه رسید ابو سلمه
متوجه عالم آخرت گردیده بود و بعضی گویند قبل از وصول ابو جعفر سفاح
او را بقتل رسانیده بود والعلم عند الغفور الودود **یعقوب بن**
داود بن طهمان در کتاب حبیب السیر وغیره مسطورست
که داود در سلک دبیران نصر سیار انتظام داشت وضمنا نسبت با
یحیی بن زید علوی بلکه اکثر سادات حسنی و حسینی در طریق محبت و لطف
سلوک میکرد وچون آن امام یحیی از دست اتباع نصر سیار شربت شهادت
چشید وابو مسلم خروج کرده قاتلان آن جناب را مواخذه فرمود داود بعد

صاحب الدعوت شتافت اما چندان التفاتی نیافت و بعد از فوت داود
ارشد پسران او که یعقوب بود در وقتی که ابراهیم بن عبد الله بن حسن
ابن حسن رضی الله عنهم بر ابو جعفر دوانیقی خروج کرد یعقوب در ملازمتش بود
و بعد از شهادت ابراهیم یعقوب بدست ابو جعفر منصور گرفتار گشته
محبوس شد وچون مهدی بن منصور بکفالت جمهور اقدام نموده بر مسند
خلافت نشست او را از حبس بیرون آورده در سلک ملازمان خاصه
انتظام داد و بنا بر آنکه یعقوب مردی ندیم شیوه شیرین سخن بود باندک
زمانی صاحب دیوان گشته از غایت تقرب محسود اماثل و اقران شد
آخر بواسطه آنکه مهدی یحیی از علویان را باو داد که بکشد واو علوی را
متعرض نشده رها کرد واین معنی بر مهدی ظهور یافت یعقوب را در چاه
زندان کرد و شانزده سال در زندان ماند تا چون نوبت بهارون الرشید
رسید او را از آنجا بیرون آورد و یعقوب را چون دیده ان موضع قوت
باصره نقصان پذیرفته بود در وقتی که پیش هارون آوردند گفتند
بر امیر المومنین سلام کن چون سلام کرد پرسیدند که بر کدام امیر المومنین
سلام کردی گفت بر مهدی گفتند او برحمت حق پیوسته گفت بر هادی
گفتند او نیز بعالم دیگر شتافت گفت بر هارون الرشید گفتند بلی
بعد از آن هارون بیعقوب گفت حاجتی بخواه یعقوب گفت میخواهم
که در مکه ساکن باشم هارون گفت این حاجت روا باشد دیگر چه میخواهی
یعقوب جواب داد که کار من از آن گذشته است که چیزی دیگر خواهم
آنگاه او را بحریم حرم فرستادند وچون بمکه رسید بعد از اندک فرصتی از
عالم انتقال نمود و در تذکره عبد الله بن معتز مسطورست که بشار ابن
اعمی که از محدثان اهل سنت است این قطعه را که مشعر بنهایت شوکت
واستقلال یعقوب بن داود است از روی حسد در شان او گفته
شعر بنی امیة هبوا طال نومکم ۞ ان الخلیفة یعقوب بن داود ۞
ضاعت خلافتکم یا قوم فالتمسوا ۞ خلیفة الله بین الزق والعود ۞ وچون

ان ابيات بمهدي رسيد وآنرا مشتمل بر هجو خود نيز ديد حكم بقتل او
فرمود ابو الحسن علي بن محمد الفرات بمقتضاي كلام ملك علام كه هذا
عذب فرات وهذا ملح اجاج مدتي مديد بعذاب صحبت وزارت مقتدر
عباسي گرفتار بود واو از اكابر وزراي عرب وجامع اقسام فضل وادب
بوده وبحتري كه از افاضل شعراست مداح او ميبوده ودر تاريخ الوزرا
مسطورست كه مقتدر بعد از كشته شدن عباس بن حسين وزارت را
با بو الحسن بن فرات تفويض نمود ودر سنه تسع وتسعين ومائتين رقم
عزل بر صحيفه حالش كشيده ابو علي محمد بن عبد الله بن يحيى بن خاقان را وزير
كردانيد وصاحب كتاب فضايح الروافض در مقام طعن بعضي از اكابر شيعه
گفته كه چون مقتدر را در سه سالگي خليفه كردند مادرش سيده حكم ميراند
وابو الحسن فرات وزير بود واز سنه خمس وثلثمائه تا سنه ثلث وعشرين
وثلثمائه كه مقتدر را كشتند وزارت كرد واو چنان رافضي شرير بود كه
بالحاد منسوبش كردند واورا مصادره كرده دوازده بار هزار هزار دينار
ازو استدند سواي آنچه از خانه او غارت كردند تا آنكه گفته اند كه هزار
رطل كافور رياحي وهفت هزار نافه مشك وچندين زرينه وسيمينه
وفرش بيرون آمد وچارپاي را خود نهايت نبود ودران چند سال كه او
وزير بود سه بار اورا همچنين مصادره كردند وسراهايش بغارت بردند
وباز خلعتش ميدادند وبسر كارش ميفرستادند واو در عهد وزارت بهمه
بديلميان ميفرستاد وايشانرا بر ملك تحريض ميكرد وازان جهت نكبتها
بمسلمانان مي رسيد وشيخ عبد الجليل رازي در دفع آن فرموده كه اولا آنچه
درباب خلافت مقتدر وحكم كردن مادرش گفته راجع بطعن معتقدان
خلافت او از اهل سنه ميشود زيراكه باجماع عقلا خاصه بمذهب اهل سنت
سه ساله خلافت را نشايد ومحالست كه اجماع بر سه ساله منعقد شود
كه اورا نه عقل باشد ونه علم ونه راي ونه اجتهاد وچون وزيرش ابو الحسن
فرات باشد وميگويند كه او رافضي وملحد بود حل وعقد او نيز درست

ومرضي

ومرضي ومعقول نباشد وباجماع مسلمانان زن ناقص عقل وبي علم خود خلافت
وامامت را نشايد پس بقول اين طاعن لازم آيد كه از سه سالگي مقتدر تا وقت
بلوغ وكمال عقل او جهان بي خليفه باشد واتفاق است برآنكه در عهد مقتدر
در جاي ديگر خليفه ظاهر نبود پس اگر بدين الزام روا باشد كه ده سال عالم بي
خليفه باشد ونقصاني نكند حكم حدود وبيست سال جهان باشد وتشنيعي
كه اين طاعن ناصبي در چند موضع از كتاب خود زده است كه مهدي كجاست
وعالم چگونه بي خليفه باشد ساقط كرد وآنكه ابو الحسن را نسبت بالحاد نموده
بر عالميان ظاهر خواهد بود كه ناشي از عناد اوست واما آن كثرت مال ونعمت
كه حكايت كرده وشرح داده خالي از آن نيست كه مالي حلال بود يا حرام اگر مالي
حلال بوده است بروي وبالي ونكالي نباشد وچون ازو بستانند او مومن
باشد مستحق ثواب وعوض گردد واگر مالي حرام بود كه در مدت دوازده سال
خلافت بظلم وقهر بستد وزر ووبال ونكال آن بيشتر بر گردن خليفه سني
باشد كه ظالم مستحلي را بر سر مسلمانان گذارد وتمكينش دهد تا مالهاي
مسلمانانرا بناحق بستاند وجمع كند يا بگردن آن جماعت كه اجماع بر خليفه سه
ساله بي عقل وحكومت زني ناقص عقل ووزارت چنان وزيري ظالم كنند
وبنابرين بايد كه اگر جماعتي گويند كه امام بايد كه منصوص از نزد خداي تعالي
وعادل ومعصوم از خطا وزلت وعالمتر وشجاعتر باشد وتمكين ظالمان
وعاصيان نكند خواجه طاعن تشنيع نزند ونگويد كه اين مذهب رافضيان
وخلاف اجماع مسلمانان وخصومت صدر اول وسواد اعظم است اكنون
يا بايد ابو الحسن فرات كرد رافضي بايد بود يا قايل بايد شد بآنكه خليفه كه
اينها كند ومجرم ومخطي گردد امامت را نشايد وامام منصوص معصوم بايد
تا نقص برطرف شود ديگر آنكه چون خليفه ديگرباره ابو الحسن فرات
بعد از عزل ومصادره خلعت دهد وباسر عمل آورد بداند اين نقصان
بنزديك عاقلان بخليفه وحاكم عايد باشد كه ظالمي ملحد را اين تمكين
ميكند يا هم بدو عايد باشد وبالجمله آنكه گفته كه وزير خليفه مبتدع

بوده است بنقصان سنیان وخلیفه ایشان بیشتر عاید است که
بنقصان رافضیان قم وکاشان زیراکه ازچند قسم خالی نبود یا خلیفه خود
اعتقاد وزیر ندانسته باشد واین متعصب طاعن غایب عالمتر باشد
که خلیفه حاضر یا دانسته باشد واز خوف وتقیه مداهنه کرده باشد
وبمذهب خواجه عوام را جایز نباشد که تقیه کنند پس چگونه خلیفه روزگار
تقیه ومداهنه کند وقسم آخر آنست که دانسته باشد که وزیر شیعی
مذهب است واورا قبول کرده وروا داشته باشد وهرگاه خلیفه او بابا
اصل وجزالت فضل بدان وزیر راضی راضی بوده است انکار کردن او
آنرا از احمقی وجاهلی باشد **هبة الله بن محمد المعروف بابن المطلب**
بعد از فوت مجیر الدوله بزمان المستظهر بالله کسوت وزارت در پوشید
وخلیفه اورا ملقب بولی الدوله گردانید در جامع التواریخ مذکورست
که ولی الدوله بمذهب تشیع ورفض متهم بوده بنابران سلطان محمد بن ملکشاه
بوزارت او رضا نداد ورسل ورسایل متواتر بدار الخلافه فرستاده
پیغام فرمود که چگونه تواند بود که وزیر خلیفه وقت رافضی باشد لاجرم
مستظهر رقم عزل بر صحیفه حال هبة الله کشید واو بخدمت سلطان
شتافته بوسیله سعد الملک آوجی که وزیر سلطان بود خاطر خطیر
سلطان را استرضا فرمود وسلطان نوبت دیگر وزارت خلیفه
بدو تفویض کرد بشرط آنکه از مقتضای مذهب اهل سنت وجماعه
مطلقا عدول ننماید واز ارتکاب ظلم وتعدی اجتناب واحتراز
نموده اهل ذمت را از یهود ونصاری در دیوان عمل نفرماید وهبة الله
از اصفهان ببغداد رفت ورعایت شروط مذکوره بجا آورده چندگاه
بلوازم امر وزارت مشغولی نمود بالاخره مزاج خلیفه نسبت باو
متغیر شد هبة الله این معنی را فهم کرده از بغداد باصفهان گریخت
وتا آخر ایام حیات در دیوان خانه سلطان محمد ملکشاه اوقات
گذرانید **شرف الدین انوشروان بن خالد بن محمد القاشانی العینی**

ابو بکر

ابن کثیر شامی گفته او وزیر خلیفه مسترشد ووزیر سلطان محمود غزنوی
نیز بود واو مردی عاقل مهیب عظیم الخلقه کریم شیعی مذهب بود وحریری
کتاب مقامات را باشارت او نوشته ودر مدح او قصاید دارد در سال
پانصد وسی ویک وفات یافت ودر کتاب تاریخ الوزرا مسطورست که
شرف الدین مذکور در اقسام فضل وادب وتبحر در لغات عرب یگانه روزگار
بود وبسیاری از اوقات شریف را در مطالعه علوم معقول ومنقول
صرف نموده بر جاده تقوی وامانت مدة العمر ثبات قدم ورزیده وبا وجود
علو شان هرگز پیرامن عجب ونخوت نگردید چندگاه بوزارت سلطان محمود
ومسترشد عباسی اشتغال داشت وبعد از شهادت مسترشد بخدمت
سلطان مسعود بن محمد بن ملکشاه رقم هفت سال دیگر علم وزارت بر
افراشت اما بواسطه بخل وخست وکثرت تواضع وفروتنی ریاض جاه
ومنصبش هرگز برشحات شوکت وابهت طراوت ونضارت نپذیرفت
ووفور خفت وعدم تمکینش بمثابه بود که در صدر دیوان ومسند وزارت
از برای همه کس بی تحاشی قیام مینمود بنابران در زمان یکی از فضلا این
دو بیت انشا کرد **شعر** مرا بیر بیت بی شرم ومعاند ✽ ولی را بارنشناسد حاسد
برای هر کسی بر پای خیزد ✽ تو گوئی هست نوشروان خالد ✽ روزی
جمعی بالاو سفاهت بی نهایت نمودند واو از کمال تواضع وسلامت نفس
چنانچه باید جوابی نداد نواب درگاه وزارت گفتند که مارا دیگر طاقت
این همه بی حمیتی نیست جواب داد که چهل سالست که من در پناه بی حمیتی
بسر می برم **شعر** چون خاک باش در همه احوال بردبار ✽ تا چون هوات بر همه کس قادری رسد
چون آب نفع خویش بهر کس همی رسان ✽ تا همچو آتشت ز جهان برتری رسد ✽
بالجمله انوشروان تا آخر ایام حیات بفراغت روزگار گذرانید ودر عین
نیکنامی متوجه عالم باقی گردید وکتاب نفثة الصدور از جمله مصنفات
اوست وامام ابو القاسم حریری رساله مقامات بنام نامی او تصنیف نموده
مؤید الدین محمد بن محمد بن عبد الکریم القمی
ابن کثیر شامی گفته که

او وزیر خلیفه مستنصر بود و آخرا ورا با برادرش حسن ولیپرش فخر الدین
احمد بن محمد و سایر اصحابش گرفت وحبس نمود و ابو الازهر احمد بن محمد با فد
بجای او منصوب ساخت در تاریخ الوزرا مسطورست که موید الدین
محمد قمی بعد از فوت موید الدین قصاب متقلد قلاده وزارت شد و
چون ناصر خلیفه ازین مرحله فانی در گذشت و الظاهر بالله بر مسند
خلافت نشست بدستور زمان پیدران منصب را بموید الدین مسلم
داشت و موید در زمان المستنصر بالله نیز روزی چند رایت وزارت
بر افراشت موید الدین ابو طالب محمد بن علی بن محمد العلقمی از اکابر
وزرا و اعاظم فضلا ما سخیا بوده علمای اسلام بنام او کتب نفیسه تالیف
نموده اند و شعرا در مدح او قصاید لطیفه نظم فرموده ابن ابی الحدید
معتزلی شرح نهج البلاغه را در ده مجلد بنام نامی او نوشته و هزار دینار
زر سرخ با خلعت لایق و اسب وزین فایق صله آن یافته و شیخ ابو الحسن
صغانی که از علمای اهل سنت است کتاب عباب زاخر و لباب فاخر را بنام
او نوشته و در خطبه آن فصلی که متضمن شطری از بزرگی و فضیلت و
فضیلت پروری آن وزیر نحریرست ذکر نموده و کفته و لما کان مولانا
المالک الوزیر الاعظم الصاحب الکبیر المعظم العالم العادل المؤید
المظفر المنصور المجاهد سید صدور العالم موید الدنیا و الدین عماد الاسلام
و المسلمین عضد الدولة تاج الملة رکن الملک ظهیر الخلافة المعظمة صفی
الامامة المکرمة ملک وزراء الشرق و الغرب غیاث الوری ابو طالب محمد
ابن السعید المرحوم کمال الدین ابی العباس احمد بن محمد بن علی بن العلقمی
نصیر امیر المومنین ذو الفضایل المشهورة و الفواضل المشکورة
و المناقب المبرورة و المآثر المأثورة الواقف علی مصالح العباد جهده
و لهاه الباذل فی حراسة نفایسهم و نفوسهم اقصی جهده و منتهاه
الذی منحت الوزارة منه قطب الامة و حبرها و اسدها و زهیت
وسادتها علما بانه اعلم من وطیها و اکرم من توسدها شعر

ان الوزارة لم یکن کفاها ؞ الا الوزیر محمد بن العلقمی ؞ وذا
الذی احصب به ربع الفضایل وکان دارسا ؞ ووضح بسعیه معلم العلوم بعد
ان کان دارسا ؞ وحمیت بسیاسة المرضیة ثغور الاسلام و اصبحت بفواضل
مکارمه جوامع الامال و اصبحت نوافرها الفة مالوفة و افاض علی حفدة الادب
سجال مواهبه الغامرة وحببه الیهم بما انالهم من مجده السابغ فاصبحت ربا
بعد الدروس عامرة فتنبهت همم اولی العلوم وکانت راقدة وقلصت شعاب
الفوایدبفیض ایادیه الغزار وکانت تلک الشعاب جامدة شعر
کما قیل قد تناهی بانا ؞ کرما انما اهتدت الیه الکرام ؞ لا زال الاسلام محروسا
بعوالی همه ؞ و الایمان محمی الجناب بماضی سیفه وقلمه ؞ و الرعایا فی ظل
رعایته وادعین ؞ وملوک الممالک تظل اعناقهم له خاضعین ؞ نفق
بضاعتی من العلم بعد ان کانت کاسدة ؞ و اصلح حسن نظره لی طویة الدهر وکنت
اعهدها فاسدة ؞ وشرفنی بمطالعة مصنفاتی ؞ و ادانی مولفاتی
ولقد اسفت علی کل ساعة قضیتها فی غیر ظله ؞ وکلمة عرضتها علی غیر فضله
وودت ان تلک الساعة لم تسعنی ؞ و علمت ان تلک الکلمة کانت تقولها عنی
ولما فاتنی فی هذا الشرف ان ینفرض فیه ذکری ؞ بعد انقضاء عمری لم ازل
افکر فیما یخلد لی مزیة الانتماء الی مکرم جنابه ؞ ویجعل لوجودی خلفا
یقوم فی الخدمة باحسان منابه ؞ الی ان اوعز الی انفذ الله تعالی فی الافاق
عالی امره ؞ وعضد الاسلام و اهله ؞ بافاضة البرکة علی عمره ؞ بان اولف
فی لغة العرب ؞ کتابا یکون انشاء الله تعالی بیمن نقیبته وفق الارب
جامعا شتاتها و شواردها ؞ حاویا مشاهیر لغاتها و اوابدها ؞ یشتمل علی
ادانی التراکیب و اقاصیها ؞ و لا یغادر سوی المهمل صغیرة و لا کبیرة الا و هو
یحصیها ؞ فنبهنی مرسومه الشریف علی ما کنت ارتاده و جریت فی طاعة
وتوخی کریم رضاه علی ما انا معتاده ؞ وزففت هذه الخریدة العیدا
و الفریدة العذراء ؞ الی اکرم کفو و خطیب ؞ و اعلم کل ذی نهیة و لب
فانه فی استحقاق زفاف عقایل نتایج العقول الیه طبقه ؞ و فی المثل السایر

وافق شش طبقه   اینست آنچه از کلام صغانی در اظهار شطری از فضایل
آن وزیر رفعت مآب نقل افتاد وبالجمله بر هیچ یك از ناقلان آثار و متتبعان
اخبار مخفی نیست که موید الدین انواع فضایل فطری و کمالات کسبی داشت
و همواره رقم محبت اهل البیت بر لوح ضمیر و صفحه خاطر می نگاشت و چون
مستعصم خلیفه با آنکه خود را امام بحق و خلیفه مطلق میدانست همواره
ملاهی و مناهی را ورد شام و عبادت صبحگاهی میساخت و از ضلالت و
ارتکاب بدعت یکساعت نمی پرداخت موید الدین از مشاهده آن آزرده
خاطر می بود و در اصلاح حال او تامل بسیار مینمود تا آنکه در سنه خمس
وستمایه میان سنیان و شیعیان بغداد تعصب افتاده آتش نزاع بالا
گرفت و پسر مستعصم ابوبکر با فوجی از سپاه بحمایت اهل سنت و جماعت کرخ
بغداد را که ساکنانش شیعه مذهب بودند غارت نمود و بسیاری از سادات را
اسیر ساختند بخواری هر چه تمامتر محبوس گردانید وزیر قمی الاصل بود و در
مذهب تشیع و محبت اهل البیت و شیعه ایشان غلو مینمود از مشاهده
این حرکت عنان ارادت از سلوك طریق دولتخواهی برتافت و در سنه
اربع و خمسین و ستمایه که هلاکوخان از ممالك شرقی بقصد تسخیر ولایت
غربی نهضت نمود و خاطر از مهم ملاحده فارغ ساخته رایت عزیمت بجانب
دار السلام بغداد برافراخت و خواجه نصیر الدین محمد طوسی چون از حبس
ملاحده نجات یافته و از هلاکوخان انواع تعظیم و اکرام دیده همراه بود
ابن علقمی فرصت غنیمت دانسته قاصدان بخدمت خواجه و بارگاه خان
فرستاد و ایشان را بر توجه بجانب بغداد ترغیب نمود و اظهار کرد که جمیع امرا
و لشکریان خلیفه را بحسن تدبیر از حوالی خلیفه دور ساخته ام هر چند
زودتر رکاب ظفر انتساب متوجه آن صوب گردانید که با آسانی این ملك
بدست خواهد آمد هلاکوخان شرح احوال تفصیل و اجمال دانسته با لشکر
گردون احتشام و سپاه بهرام انتقام روی سوی دار السلام بغداد نهاد
و بعد ما للتیا و التی روز یکشنبه چهارم صفر سنه ٦٥٦ مستعصم مضطرب

گردیده

گردیده با هر دو پسر ابوبکر و عبد الرحمن و بسیاری از علویان و دانشمندان
عزیمت ملاقات هلاکوخان کرد و طرقجی آکویان از دروازه دار السلام بیرون
رفته روی بدرگاه خان آورد چون بکریاس گردون اساس رسید خلیفه
و پسرانرا با دو سه خادم بار داده باقی موقوف گردیدند و هلاکوخان در
باب افنا و ابقاء خلیفه مذکور با خدمت خواجه نصیر الدین محمد و دیگران طریق
مشورت مسلوك داشته همه بر قتل خلیفه متفق گردیدند و مستعصم
در نمد پیچیده بر زمین مالیده بشدت و صدمت بندهای اعضای او را
از یکدیگر جدا گردانیدند و شیعه امیر المومنین با انتقام خون ائمه معصومین
مسرور گشتند در کتاب تحفة الابرار مسطور است که سبب انقراض دولت
مستعصم عباسی و قتل او و اولاد او آن بود که امیر ابوبکر بن مستعصم
شبی در محله کرخ که مسکن شیعیان بود میگذشت وقت سحری شنید که
در نماز وتر یکی دعائی میخواند که بر مزاج عصبیت امتزاج او ناخوش آمد و بنا
برین لشکر برنشاند و محله کرخ را غارت کرد و قریب هزار دختر از علویه و
غیر ایشان را بغارت بردند و اسیر کردند وزیر دار الخلافه محمد بن العلقمی که
شیعی بود چون این حال مشاهده نمود بر آشفت و سوگند خورد که قرار
نگیرم تا آل عباس را بدست مغول باز ندهم و در حال چهار طبق کاغذ را وصل
کرد و صورت بغداد را در آنجا نقش نمود و بنهانی بقاصد معتمد داد و
بپادشاه جهانگیر و خان اعظم عادل هلاکوخان بن تولی خان بن چنگیز خان
فرستاد و در وقتی که هلاکو از جیحون گذشته بود کاغذ بوی رسید و وزیر
بتخریب لشکر عرب مشغول بود و تقویت لشکر مغول میکرد تا خلیفه و اولاد
او را بدست پادشاه جهانگیر داد تا بکشت و یکصد و پنجاه دانشمند
از اهل سنت که فتوی بقتل و غارت اهل کرخ داده بودند بیاسا رسانیدند تا
بعوام ایشان چه رسیده باشد فقطع دابر القوم الذین ظلموا و الحمد لله رب العالمین

ابو القاسم الحسین بن علی بن الحسین بن محمد بن یوسف الوزیر المغربی

شیخ نجاشی گفته که او از اولاد بلاس بن بهرام گور است و مادر او فاطمه دختر

ابو عبدالله محمد ابن ابراهیم بن جعفر النعمانی است که شیخ ما و صاحب کتاب
غیبت بود و حسین را مصنفات بسیارست از انجمله کتاب خصایص در علم قرآن
و کتاب اختصار اصلاح المنطق و کتاب اختصار غریب المصنف و رساله در
معرفت قاضی و حاکم و کتاب الالحاق بالاشتقاق و کتاب اختیار شعر ابی تمام
و اختیار شعر بحتری و اختیار شعر متنبی و طعن بر وی در منتصف شهر رمضان
سال چهار صد و هشتده وفات یافت و قاضی ابن خلکان نسب او را از جانب
پدر و مادر بهمین طریق ذکر نموده و گفته که خال او هرون بن عبدالعزیز
اورجی است که از ممدوحان متنبی بوده و ایضا تصانیف مذکوره را با دو
دیگر که یکی ایناس نام دارد و دیگری ادب الخواص باو نسبت داده و گفته که
بغایت خوش نویس بود و ابن همه تحصیل فضایل و تصنیف کتب و رسایل پیش
از بلوغ بیست و چهار سالگی او را میسر شده بود و نیز در تاریخ ابن خلکان مسطورست
که حسین مذکور فاضل و عاقل و شاعر و شهم و شجاع و کافی بود در فن وزارت
تا آنکه گفته اند هیچ یک از خلفا و ملوک را وزیری چنان نبوده و ابن ابیات
مهیار بن مرزویه دیلمی که از شعرای شیعه است در مدح وزیر گفته شعر
جاء بك الله على فترة ؛ بآية من بردها یعجب ؛ لن تألف الابصار من قبلها
ان تطلع الشمس من المغرب ؛ و بعضی در تواریخ مذکوره مسطورست که
چون حاکم اسمعیل صاحب مصر پدر و عم و برادران او را بکشت وزیر کوچک
بدیار رمله آمد و از آنجا بحجاز و از حجاز بعراق آمد و بعضی اوقات در
خدمت آل بویه می بود و بعضی اوقات در دیار بکر وزیر احمد بن مروان
که امیر آنجا بود شد و در آنجا اقامت نمود تا در سیزدهم ماه رمضان سال
چهار صد و هشتده در میان فارقین وفات یافت و او را بموجب وصیت
بمشهد اشرف نجف نقل نمودند ابو الفضل محمد بن الحسین المعروف
باستاد ابن العمید القمی وزیری نحریر جواد و منتری در هر فن استاد
بود صاحب بن عباد از زمرهٔ اصحاب و عبید او و عبدالحمید کاتب مکاتب
ذر حرید او ست در حقایق علوم عربیه ماهر و در دقایق حکم و فنون عقلیه بر

مصر و تاریخ ٣

مج

طبع نکته دانش ظاهر بود در تاریخ یافعی مسطورست که او وزیر رکن الدوله
ابن بویه بود و در علوم فلسفی و نجوم مهارت و تقوسع تمام داشت و در علوم
ادبیه و ترسل در زمان خود بی نظیر بود و کامل الریاسة و جلیل المقدار
بود و یکی از اتباع او صاحب بن عباد است که بواسطه شرف صحبت او
بصاحب ملقب شده و چون در کتابت و انشا ید بیضا داشت در شان او گفته اند
بدئت الکتابة بعبد الحمید و ختمت بابن العمید و جمعی کثیر از شعرا بصحبت
او شتافتند و مدایح بر و خواندند و صلات گرانمایه از و یافتند از انجمله متنبی در
ارجان بخدمت او رسید و او را مدح کرد بقصیده که اولش اینست شعر
باد هواك صبرت ام لم تصبرا ؛ وبكاك ان لم يجر دمعك او جرى ؛ و سه هزار دینار
زر سرخ باو داد مولف تاریخ مصر و قاهره آورده که چون صاحب ابن عباد
ببغداد رفت و مراجعت نمود استاد از و پرسید که بغداد را چون دیدی صاحب
ابن عباد گفت بغداد فی البلاد کالاستاد فی العباد و ایضا روایت نموده که روزی
صاحب ابن عباد بعد از وفات ابن عمید از سرای او میگذشت در بیرون آن
سرا هیچکس را ندید مگر چند نفر از خدمتکاران زبون پس این ابیات از روی عبرت
بر زبان راند شعر ایها الربع لم علاك اکتئاب ؛ این ذاك الحجاب و الحجاب ؛
این من کان الدهر یفزع منه ؛ فهو الیوم فی التراب تراب ؛ و از علی بن سلیمان
روایت نموده که گفت در شهر ری خانه خراب دیدم که سوی در گاه آن خانه بر وی جا
نمانده بود چون تامل نمودم دانستم که دار ابن عمید است و بر آنجا این چند
بیت نوشته دیدم شعر اعجب لصرف الدهر معتبرا ؛ فهذه الدار من عجایبها ؛
عهدی بها بالملوك راجیة ؛ قد سطع النور فی جوانبها ؛ تبدلت وحشة بعد ما
ما او حش الدار بعد ساکنها ؛ و در بعضی از تواریخ مذکورست که ابو الفضل بن
عمید در عهد سلطنت رکن الدوله بمرتبهٔ وزارت رسید و ترقی تمام او را
دست داده بغایت معتبر گردید بمثابه که در آن ایام که رکن الدوله از ولد ارشد
خود عضد الدوله رنجیده بود و پهلو بر بستر ناتوانی نهاده عضد الدوله
اندیشید که مبادا پدر از وی ناراضی بروضهٔ رضوان شتابد بی رخصت

نمیتوانست که متوجه ملازمت گردد و بعد از تامل قاصدی نزد ابو الفضل فرستاد
پیغام داد که کدورت مرا از خاطر رکن الدوله بیرون برده چنان کن که مرا
طلب دارد ابو الفضل انگشت قبول بر دیده نهاده در آن باب سعی موفور
بتقدیم رسانید و جهت احضار عضد الدوله مسرعی بشیراز ارسال داشت
و چون عضد الدوله در بلدهٔ اصفهان بملازمت پدر بزرگوار رسید رکن
الدوله باقی فرزندان را نیز حاضر ساخته ابو الفضل جشنی عظیم ترتیب نمود
و رکن الدوله و اولاد امجاد بخانهٔ وزیر تشریف برده رکن الدوله در آن
مجلس ممالک خود را میان پسران منقسم گردانید و فخر الدوله و موید الدوله را
باطاعت و فرمان برداری عضد الدوله مامور ساخت **ابو الفتح
علی بن محمد بن العمید** بعد از وفات پدر وزیر شد و ذو الکفایتین لقب
یافت و در تاریخ گزیده مسطور است که ابو الفتح علی بن محمد بن حسین وزیر
رکن الدوله حسن بن بویه بود و بندگی او بمرتبه رسید که صاحب بن عباد
با وجود اجلال خود مدح او گفتی و بپا برخواستی و بر او خواندی ثعالبی
در حق او گفته عین الشرف و لسانه و سیف الملک و سنانه اشعار خوب
و رسایل بی نظیر دارد ابن خلکان گفته که ابو الفتح مذکور جوانی جلیل نبیل
سری صاحب فضایل بود و متنبی در بعضی از قصاید دالیه خود اشعار مدح
او نموده و او بوزارت رکن الدوله همواره از روی استقلال اشتغال مینمود
و چون رکن الدوله وفات یافت و پسرش موید الدوله بر سریر سلطنت
نشست ابو الفتح مذکور مدتی مدید بدستور وزیر بود تا آنکه میان او
و صاحب بن عباد کلفت و نزاع بهم رسید و صاحب خاطر موید الدوله را
بر او متغیر گردانید و در شهور سنه ست و ستین و ثلثمایه او را مواخذه
و مصادره و تعذیب بسیار نمودند و حبس کردند و چون از خود ناامید
شد و دانست که او را خلاصی نیست و اگر چه جمیع اموال و اسباب خود را
تسلیم نماید تذکره را که جمیع ذخایر و اموال او و پدر او در آنجا بود طلبید
و در آتش انداخت و چون آن تذکره سوخته شد شخصی که بر او موکل بود

گفت

گفت هر چه میخواهی بعد ازین با من بکن که بخدا سوگند که بصاحب تو از مال من
یکدینار نخواهد واصل شد و او همچنان در شکنجه عذاب گرفتار بود تا هلاک
شد و در باب خرابی آن خانواده بعضی از شعرای اصحاب او این دو بیت گفته
شعر آل العمید و آل برمک ما لکم ⁂ قل المعین لکم و ذل الناصر
کان الزمان یحبکم فبدا له ⁂ ان الزمان هو الخؤون الغادر ⁂ و ابو الفتح چند
مدت پیش از آنکه کشته شود این ابیات بر زبان میراند **شعر**
دخل الدنیا اناسا قبلنا ⁂ رحلوا عنها و خلوها لنا ⁂ و نزلناها کما قد نزلوا
و نخلیها لقوم بعدنا ⁂ **الصاحب الجلیل کافی الکفاة ابو القاسم
اسمعیل بن ابی الحسن عباد بن احمد بن ادریس الطالقانی** صاحب دولتی که
خلعت نسب عالی را بطراز فضایل و معالی آراسته و طبع وقادش در ریاض
علوم انواع ازهار اصول و فروع آن دامن و آستین و اکنار بوده و فکر معجز
نمایش در نظم مصالح جمهور ید بیضا نموده لاجرم زمانه معظمات امور
بلاد بکف کفایت او داده و اعنهٔ حل و عقد و ازمهٔ قبض و بسط مصالح عباد
در قبضهٔ اختیار او نهاده در تاریخ یافعی مسطور است که صاحب بن عباد
در فضایل و مکارم نادرهٔ عصر و اعجوبهٔ دهر بود تحصیل علوم ادبیه از
ابن عمید و ابو الحسین احمد بن فارس لغوی صاحب کتاب مجمل اللغة و غیر
ایشان نموده بود و ابو منصور ثعالبی در کتاب یتیمة الدهر در حق او گفته
که عبارتی مرا میسر نیست که آنرا جهت افصاح از علو محل او در علم و ادب و
جلالت او در جود و کرم و تفرد او بغایات محاسن و جمع اسباب مفاخر
لایق دانم بلکه همت گفتار من فروتر است از رسیدن بادنی مرتبهٔ فواضل
و معالی او و جهد و طاقت وصف من قاصرست از بیان اندکی از فضایل
و مساعی او و بعد از آن شروع کرده و شرح بعضی از محاسن و شطری از احوال او
کرده و ابو بکر خوارزمی در حق صاحب گفته نشأ من الوزارة فی حجرها و دب و
درج من وکرها و رضع افاویق درها و ورثها عن آبائه کما قال ابو سعید الرستمی
فی حقه **شعر** ورث الوزارة کابرا عن کابر ⁂ موصولة الاسناد بالاسناد ⁂

روی عن العباد بن عباد ، وزارت و اسمعیل بن عباد ، و کفته اند که هیچکس
آنچنان عزت که در حیات داشت بعد از وفات نیافت مکر صاحب ابن عباد
که چون او را وفات رسید درهای شهر ری را بستند و تمام مردم از پادشاه
که فخر الدوله و امرا و لشکریان و سادات و فضلا و عامه اهل شهر بر در قصر
او حاضر شدند و انتظار جنازه او میکشیدند و پادشاه و ارکان دولت
همکی در عزای او تغییر لباس نموده بودند و چون نعش او را بیرون آوردند
فریاد از نهاد جمیع حاضران برخاست و بی اختیار سر بر زمین نهاده زمین را
بوسیدند و فخر الدوله پیش پیش جنازه با دیکر مردم میرفت و چند روز بعزای
او اشتغال نمود لطایف و منشآت و رسایل صاحب بسیار است از جمله آنکه
یکی از افاضل زمان باو مکتوبی نوشت در غایت عذوبت و لطافت و بسی آثار
فصاحت و بلاغت از آن ظاهر بود چون صاحب ابن عباد آنرا مطالعه کرد دید
که اکثر منشیات خاصه اوست که آن فاضل در مکتوب درج کرده در جواب
او این آیه نوشت که هذه بضاعتنا ردت الینا یعنی این کالای ماست که
بسوی ما باز کردانیده شده در تاریخ الوزرا مذکورست که صاحب کافی اسمعیل
ابن عباد در علم و فضیلت و فهم و فطانت وحید عصر و یکانه روزکار بود
و در اصابت رای و تدبیر و اضاءة خاطر و صفای ضمیر سرآمد وزرای کفایت
آثار شعر خجسته رای او بر ملک راه فتنه بربستی ، مبارک دولت او بر خلق راه فتح
سعادت چشم بکشادی که تا دولتش بکجا بیند ، زمانه کوش بنهادی که تا او این چه فرمودی
و آنجناب در ایام دولت موید الدوله که حکومت بعضی از ممالک عراق تعلق
بوی میداشت رایت وزارت برافراشت و چون موید الدوله وفات یافت
ارکان دولت و اعیان حضرت با یکدیکر مشورت کردند که کدام از اولاد بویه
قایم مقام کردانند صاحب کافی کفت که هیچ یک از ملوک دیلم را استحقاق
سلطنت برابر فخر الدوله نیست او را از خراسان طلب می باید کرد تا به
تنظیم امور مملکت پردازد و امرا برین معنی قرار کرفته مسرعی بنیشابور
فرستادند و فخر الدوله را که در پناه حسام الدوله ابو العباس تاش بسر می

برد

برد بپادشاهی نوید دادند و فخر الدوله از برق و باد سرعت سیر استعاره
کرده روی بعراق آورد و در ماه رمضان سنه ثلاث و سبعین و ثلثمایه
بملک ری رسیده بر تخت سلطنت متمکن کشت و منصب وزارت را
بصاحب عباد مفوض کردانید و جناب صاحبی بواسطه خصال حمیده
و افعال پسندیده و وفور درایت و کثرت کفایت باندک زمانی تقرب
تمام یافته صاحب اختیار ملک و مال شد و در سنه سبع و سبعین و
ثلثمایه صاحب عباد بموجب حکم فخر الدوله بجانب طبرستان رفت و کما ینبغی
در ضبط اموال آن ولایات کوشیده جماعت متغلبه را مغلوب و مقهور
کردانید و بفتح چند قلعه معتبر قیام نموده در سنه مذکوره مراجعت نمود
و در سنه سبع و ثمانین و ثلثمایه آن وزیر صاحب تدبیر فرمان داد تا در
جرجان چند تنکه زدند هر تنکه بوزن هزار مثقال طلا و بر یک جانب هر تنکه
هفت بیت نقش کرده بودند که یکی از آن ابیات اینست شعر
واحمر یحکی الشمس شکلا وصورة ، فاوصافه مشتقة من صفاتها ، و بر جانب
دیکر تنکه کلمات سوره اخلاص و لقب فخر الدوله و لفظ جرجان مثبت بود و در سنه
خمس و ثمانین و ثلثمایه جناب صاحبی بمرض موت کرفتار کشته پهلو بر بستر
ناتوانی نهاد و فخر الدوله بعیادت رفته صاحب معروض داشت که من در
ایام وزارت بقدر طاقت در رواج دولت این خاندان کوشیدم و نام همایون
پادشاه را در اقطار آفاق بعدالت مشهور کردانیده اکنون متوجه عالم باقی
شده ام اکر پادشاه بدستور معهود سلوک فرماید برکات مساعی مشکوره من
بروزکار خجسته آثار عاید کردد و مرا نامی باشد و من بدین معنی رضا دادم که
خامل الذکر باشم و پادشاه بنیک نامی اشتهار یابد اکر از بندکان حضرت
امری بخلاف آنچه عرض کردم ظاهر کردد نزد عالمیان بوضوح پیوندد که این
قواعد پسندیده ساخته و پرداخته من بوده و این صورت اساس دولت را
زیان دارد و از آن خللها تولد کردد و امید میدارم که پادشاه بقول اصحاب
اغراض و مردم مفتن عمل ننماید و عنان اختیار از صوب صواب منحرف نکرداند

فخر الدوله این نصایح را بحسب ظاهر قبول فرمود اما بعد از فوت جناب صاحبی
متعلقات او را صاحبی نموده اولاد او را محروم ساخت و متعلقان وزیر را مصادره
کرده اموال فراوان از ایشان حاصل گردانید و در روضة الصفا مسطور است
که چون صاحب عباد را بنمازگاه بردند از غایت جلالتی که داشت اعیان دیلم
پیش نعش او زمین بوس کردند و تابوت او را از سقف خانه آویخته بعد از مدتی
باصفهان بردند و بخاک سپردند صاحب مدت هژده سال بامر خطیر
وزارت قیام نمود و آن مقدار از نفایس کتب که او جمع کرده هرگز هیچ وزیر و ملکی
صاحب تاج و سریر جمع نکرده بود چنانچه در سفری از اسفار چهارصد شتر
باربردار کتب او را می کشیدند و صاحب را تصانیف بسیار است از انجمله
کتاب محیط در لغة و آن هفت مجلد است و کتاب اسماء الله و صفاته و کتاب
در علم کلام که در مبحث امامت آن این چند فقره را در مدح حضرت امیر علیه السلم
آورده صنوه الذی اخاه واجابه حین دعاه وصدقه قبل الناس ولباه و
ساعده وواساه وشید الدین وبناه وهزم الشرك واخزاه وبنفسه
على الفراش فداه ومانع عنه وحماه وارغم من عانده وقلاه وغسله وواراه
وادى دينه وقضاه وقام بجميع ما اوصاه ذلك امير المومنين لا سواه
شیخ ابو الفتوح رازی در کتاب کامل بهائی گفته که نقش نگین صاحب این کلمات
بود على الله توكلت وبالخمس توسلت ونقش نگین دیگر او این بود شفیع اسمعیل
في الآخرة محمد والعترة الطاهرة و فاضل طبرسی در کتاب کامل بهائی گفته
که صاحب کافی را ده هزار بیت در منقبت و تبرا از اعادی ایشان بود و
از جمله اشعار او که در مدح حضرت امیر المومنین ع واقع شده این ابیات است شعر

كان النبي مدينة العلم الذي ؛ حوت الكمال وكنت افضل باب
ردت عليك الشمس وهي فضيلة ؛ ظهرت فلم تستر بلف نقاب
لم احك الاماد وته نواصب ؛ عادتك وهي مباحة الاسباب

و از لطایف نظم او که در بیان خلوص محبت خود بآنحضرت گفته این دو بیت است
که شیخ ابو الفتوح رازی در تفسیر خود آنرا باو منسوب ساخته شعر

ابالحسن

ابا حسن لو كان حبك مدخلي ؛ جهنم كان الفوز عندي جحيمها
وكيف يخاف النار من كان موقنا ؛ بان امير المومنين قسيمها وله ايضا
يحب علي تزول الشكوك وتزكو النفوس وتصفو النجار ومهما رايت محبا له
فثم الذكاء ثم الفخار ومهما رايت عدوا له ففي اصله نسب مستعار
فلا تعذلوه على فعله فحيطان دار ابيه قصار وله ايضا كسته
انا وجميع من فوق التراب فداء تراب نعل ابي تراب من دهر كي كبرياي خا
قلبي خاك نعل بوترابيم وله ايضا يا امير المومنين المرتضى ان قلبي عندكم قد وقفا
كلما جددت مدحي فيكم قال ذو النصب نسيت السلفا من كمولاي علي زاهد
طلق الدنيا ثلثا ووفا من دعي للطير اذ ياكله ولنا في بعض هذا مكتفى
من وصي المصطفى عندكم ووصي المصطفى من يصطفى و از جمله مدایح او این
قصیده است که در باب شوق خود بزیارت حضرت امام رضا علیه السلم گفته
و شیخ اجل ابن بابویه در صدر کتاب عیون الرضا که تالیف آنرا برسم تحفه صاحب
نموده آنرا آورده شعر یا سایرا زایرا الی طوس
مشهد طهر وارض تقديس ابلغ سلامي الرضا وحط على اكرم رمس لخير مرموس
والله والله حلفة صدرت من مخلص في الولا مغموس اني لو كنت مالكا ارب
كان بطوس الفناء تعريسي وكنت امضي العزيم مرتحلا منتسفا فيه قوة العيس
لمشهد بالزكاء ملتحف وبالسناء والسناء مانوس يا سيدي وابن ساده
وجود دهري بغير تعبيس لما رايت النواصب انتكست راياتها في ضمان تنكيس
صدعت بالحق في ولائكم والحق مذ كان غير مبخوس يا ابن النبي الذي به قمع
الله ظهور الجبابرة الشوس وابن الوصي الذي تقدم في الفضل على البزل القناعيس
وحايز الفخر غير منتقص ولابس المجد غير تلبيس ان بني النصب كاليهود وقد
يخلط تهويدهم بتمجيس كم دفنوا في القبور من نجس اولى به الطرح في النواويس
عالمهم عندما اباحثه في جلد ثور ومسك جاموس اذا تاملت شوم جمعهم
عرفت فيهما اشتراك ابليس لم يعلموا والاذان يرفعكم صوت اذان ام قرع ناقوس
انتم حبال اليقين اعلمها ما وصل العمر حبل تنفيس كم فرقة فيكم تكفرني

ذلت هاماتها بتغطيس ... فعمتها بالجحيم فانخزلت ... تجعل عني بطير منحوس

انا ابن عباد استجاريكم ... فما يخاف الليوث في الخيس ... كونوا يا سادتي وسائله

يفسح لي الله في الفراديس ... كم مدحة فيكم يحبرها ... كانها حلة الطواويس

وهذه كم نقول قائلها ... قد نثر الدر في القراطيس ... يملك رق القريض قائلها

ملك سليمان وعرش بلقيس ... بلغه الله ما يؤمله ... حتى يزور الامام في طوس

واين قطعه نيز از و در ان باب است **شعر**

يا زائرا قد نهضا مستبدا قد ركضا ... وقد مضى كانه البرق اذا ما ومضا

ابلغ سلامي زاكيا بطوس مولاي الرضا ... سبط النبي المصطفى وابن الوصي المرتضى

من حاز عزا اقسعا وساد مجدا ابيضا ... وقل له من مخلص يرى الولا مفترضا

في الصدر لفح حرقة يترك قلبي حرضا ... من ناصبين غادروا قلب الموالي ممرضا

صرحت عنهم معرضا ولم اكن معرضا ... نابذتهم ولم ابل ان قيل قد ترفضا

يا حبذا رفضي لمن نابذكم وابغضا ... ولو قدرت ذذتهم ولو على جمر الغضا

لكنني معتقل بقيد خطب عرضا ... جعلت مدحي بدلا من نصرة وعوضا

امانة موردة على الرضا ليرتضي ... رام ابن عباد بها اشفاعة لمن تدحضا

واز جمله اشعار او که در تبرا اعداي اهل البيت ع واقع شده اين چند بيت است

شعر قالت تحب معاويه ... قلت اسكتي يا زانيه ... قالت اساءت جوابنا

فاعدت قولي ثانيه ... يا زانيه يا بنت الفي زانيه ... ااحب من شتم الوصي علانيه

فعلى يزيد لعنة ... وعلى ابيه ثمانيه ... وبالجملة تشيع صاحب ابن عباد

واهتمام او در ترويج مذهب عدل و توحيد غايت اشتهار دارد تا اكثر اهل

اصفهان مذهب تشيع را باو نسبت ميداده اند چنانكه مرويست كه در ايام

حكومت صاحب ابن عباد در اصفهان واهتمام ترويج مذهب خود در ميان

ايشان روزي شيخي از اهل اصفهان مردي را ديد كه با خاتون خانه او مباشرت

مي نمايد تازيانه بگرفت وخاتون را تاديب ميفرمود خاتون چون سنيه بود

لاجرم در اثناء تازيانه خوردن ميگفت القضاء والقدر يعني زنا كاه من

نيست بقضا وقدر خداست پس شيخ با او خطاب كرد كه اي دشمن خدا زنا

میکنی

میکنی واینچنین عذر نا موجه میگویی خاتون چون آن سخن از و شنید از روی

درد دين فرياد بر آورد وگفت آه كه آخر تو ترك سنت كردی ومذهب ابن عباد را

اختيار نمودی شيخ از ان سخن متنبه شده تازيانه از دست بينداخت و عذر

خواهي او نمود وگفتا انت سنية حقا وتاريخ يافعي مسطورست كه وفات صاحب

ابن عباد در شب جمعه بيست وچهارم شهر صفر از سال سيصد وهشتاد و

پنج در ولايت ري اتفاق افتاد وبعد از ان او را باصفهان نقل كردند

ودر محله كه معروفست بباب دربه او را دفن كردند وانا ابو القاسم بن

ابي العلاف شاعر اصبهاني نقلست كه گفت در خواب ديدم شخصی را كه

با من ميگويد كه چرا با اين همه فضل وقدرت كه شعر داري صاحب را مرثيه

نگفتي در جواب گفتم كه كثرت محاسن او مرا از ان باز داشت زيرا كه

ندانستم كه بكدام يك از محاسن وفضايل او ابتدا كنم وترسيدم كه تقصير

وكوتاهي از من واقع شود ومردم خيال كنند كه منكر من استيفاي فضايل

او كرده ام پس آن شخص گفت بشنو وحفظ كن آنچه من در باب او گفته ام

گفتم بگوی گفت **شعر** ثوي الجود والكافي معا في حفيرة

فقلت ليانس كل منهما باخيه ... فقال هما اصطحبا حيين ثم تعانقا

فقلت مصحبين في الحديا درية ... فقال اذا ارتحل الثاوون عن مستقرهم

فقلت اقاما الى يوم القيمة ... واز جمله اشعاري كه در مرثيه صاحب گفته اند

اين دو بيت ابو سعيد رستمي است **شعر** ابعد ابن عباد يهش الى السرى

اخو امل او يستماح جواد ... ابى الله الا ان يموتا بموته ... فما لهما حتى المعاد معاد

ابو محمد الحسن بن محمد بن هرون بن ابراهيم بن عبد الله بن يزيد بن حاتم العتكي ابن المهلب ابن ابي صفره الازدي المهلبي وزير باستقلال

معز الدوله بن بويه بود ابن خلكان گويد كه ارتفاع قدر وعلو همت وكثرت

فضل وجود او مشهورست علم وادب واهل ان را بغايت دوست داشتي وهميشه

همت عالي نهمت بر احراز موجبات ذكر جميل گماشتي وپيش از انكه بخدمت معز الدوله

رسد احوال او بسيار پريشان بود تا انكه در يكي از اسفار او تا سيل بجود ن

کوشت شد وقدرت بر بهای یک سیر کوشت نداشت واز غایت شدت
محنت خود این ابیات نظم نمود شعر الا موت یباع فاشتریه
فهذا العیش ما لا خیر فیه ∴ الا موت لذید الطعم فیه ∴ یخلصنی من الموت الکریه
اذا ابصرت قبرا من بعید ∴ وددت بانی مما یلیه ∴ الا رحم المهیمن نفس حر
تصدق بالوفاة علی اخیه ∴ وبعد از انقلاب احوال بوزارت معز الدوله رسید
واعتبار واختیار تمام پیدا کرد ولادت او در بصره در محرم سنه احدی و
تسعین ومایتین بود ووفات او در سال سیصد وپنجاه ودو در ماه
واسط اتفاق افتاد واورا از انجا ببغداد آوردند ودر مقابر قریش
در مقبره نوبختیه که خانواده اهل فضل وصلاح از شیعه امامیه اند
اورا دفن کردند وابن ابی الحجاج بغدادی که یکی از فضلای شعرای امامیه است
وذکر او در مجلس شعرای عرب خواهد آمد در مرثیه وزیر این ابیات گفت
شعر یا معشر الشعراء دعوة موجع ∴ لا یرتجی فرج السلو لدیه
غروا القوافی بالوزیر فانها ∴ تبکیه وما بعد الدموع علیه
مات الذی امسی الثناء وراءه ∴ والعفو عفو الله بین یدیه
عدم الزمان بموته الحصن الذی ∴ کنا نفر من الزمان الیه
فلیعلمن بنو بویه انه ∴ فجعت به الایام آل بویه ∴ ابو طاهر محمد بن
محمد بن بقیه در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که ابن بقیه در
اوایل پریشان حال بود واول منصبی که یافت آن بود که در ایام حیوة معز الدوله
باو رجوع شد وبعد از آن ترقی بدیگر خدمات نمود وچون معز الدوله وفات
یافت وعز الدوله در امر سلطنت استقلال یافت اورا رعایت وتربیت کرد
تا آنکه چون بر عز الدوله ظاهر شد که وزیر او ابو الفضل شیرازی مذهب اهل
سنت دارد ودر یکی از وقایع که میان شیعه بغداد وسنیان آنجا واقع شده
بود حمایت اهل سنت نموده اورا عزل نمود ومحمد بن بقیه را بجای او نصب
فرمود وعلو جاه ووسعت دستگاه او بجائی رسید که هر شب هزار من شمع در
او میسوختند تا باقی تنعمات وتکلفات او چه باشد وبرین قیاس دانسته سرکار

صاحب او در هر باب باید نمود در اثنائی که میان عز الدوله وعضد الدوله بر سر
امیر الامرائی بغداد نزاع بود عضد الدوله کتابی بابن بقیه نوشت وخواست
که اورا ولی نعمت منحرف سازد ابن بقیه بنوشته او اقبال ننمود ودر جواب
نوشت که خیانت وغدر از اخلاق رجال نیست ومع هذا بخوش آمد ولی نعمت
خود کاهی سخنان رکیک در باب عضد الدوله میگفت لاجرم چون عضد الدوله
متوجه بغداد شد وعز الدوله در جنگ کشته شد در مقام طلب ابن بقیه
شد واورا بدست آورده تشهیر نموده وبعد از آن در پای فیل انداخت تا فیل
اورا هلاک ساخت آنگاه اورا در بیمارستان صلب نمود وابو الحسن محمد بن
عمر بن یعقوب انباری که مصاحب وندیم ابن بقیه بود اورا باین ابیات
لطایف سمات مرثیه گفت شعر علو فی الحیات وفی الممات
بحق انت احدی المعجزات ∴ کان الناس حولک حین قاموا
وفود نداک ایام الصلات ∴ کانک قایم فیهم خطیبا
وکلهم قیام للصلات ∴ مددت یدیک نحوهم احتفاء ∴ کمدکها الیهم بالهبات
ولما ضاق بطن الارض عن ان ∴ یضم علاک من بعد الممات ∴ اصاروا الجو قبرک واستنابوا
عن الاکفان ثوب السافیات ∴ لعظمک فی النفوس تبیت ترعی ∴ بحفاظ وحراس ثقات
وتشعل عندک النیران لیلا ∴ کذلک کنت ایام الحیات ∴ رکبت مطیة من قبل زید
علاها فی السنین الماضیات ∴ وتلک فضیلة فیها تاس ∴ تباعد عنک تعییر العداة
ولم ار قبل جذعک قط جذعا ∴ تمکن من عناق المکرمات ∴ اسات الی النوایب فاستثارت
فانت قتیل ثار النایبات ∴ وکنت تجیر من صرف اللیالی ∴ فعاد مطالبا لک بالترات
وصیر دهرک الاحسان فیه ∴ الینا من عظیم السیات ∴ وکنت لمعشر سعدا فلما
مضیت تفرقوا بالمنحسات ∴ غلیل باطن لک فی فؤادی ∴ یخفف بالدموع الجاریات
ولو انی قدرت علی قیام ∴ بفرضک والحقوق الواجبات ∴ ملأت الارض من نظم القوافی
ونحت بها خلاف النایحات ∴ ولکنی اصبر عنک نفسی ∴ مخافة ان اعد من الجناة
ومالک تربة فاقول تسقی ∴ لانک نصب هطل الهاطلات ∴ علیک تحیة الرحمن تتری
برحمات غواد رایحات ∴ ابن عساکر در تاریخ دمشق آورده که چون ابو الحسن

آن مرثیه را نظم نمود بر کاغذها نوشته در کوچهای بغداد انداخت وچون
مردم آنرا گرفته از غایت لطافت دست بدست میکردند خبر بعضد الدوله
رسید وچون این ابیات بر و خواندند از غایت لطافت آن ابیات آرزو کرد
که ای کاش آن مصلوب خودش می بود پس بملازمان امر کرد که ناظم این
ابیات را پیدا سازند ویکسال در جست وجوی او بودند وپیدا نمیشد تا آنکه
آن خبر در ولایت ری بصاحب بن عباد رسید واو جهت ناظم امان شرعا
نوشت چون ابو الحسن مذکور خبر امان صاحب را شنید اعتماد نموده بخدمت
او آمد وچون صاحب او را دید گفت توئی قایل ابیات مرثیه ابن بقیه
گفت آری صاحب گفت بخوان آنرا بر من ابو الحسن شروع در خواندن نمود
وچون باین بیت رسید شعر ولم ار قبل جذعك قط جذعا ؛ تمكن من عناق
المكرمات ؛ صاحب برخاست واو را معانقه کرد ودهن او را ببوسید و
اسباب سفر او را مهیا ساخته روانه خدمت عضد الدوله ساخت وچون
بمجلس عضد الدوله او را در آوردند با او خطاب کرد که چه چیز ترا بران
داشت که از برای دشمن من مرثیه گفتی گفت سابقه حقوق ونعمتهایی
که بر من داشت خاطر مرا از فوت او غمگین کردانید ودل مرا مضطرب ساخت
ومرا از جا بیرون آورد وآخر عضد الدوله او را نوازش نموده خلعت
وزر واسب انعام نمود ابن خلکان گوید که اتفاق علمای فن شعر است
بر آنکه مانند این مرثیه کسی نگفته وابن بقیه تا وفات عضد الدوله مصلوب
بود ابن العلا بن بطة شیخ عبد الجلیل رازی گفته که او وزیر
عضد الدوله وشیعی صحیح الاعتقاد بود وقصیده در مدح اهل البیت علیهم
السلام دارد که آخر آن این بیت است شعر سیشفع لابن بطة یوم تبلی
محاسنه التراب ابو تراب ابو غالب فخر الملك بن علی بن خلف العراقی
ابن کثیر شامی گوید که پدر او مردی صیرفی بود وآخر کار او وزیر بهاء الدوله
ابن عضد الدوله شد واموال بسیار بهم رسانید وعمارتی عالی در بغداد نهاد
وآنرا بفخریه موسوم ساخت واو بغایت کریم وجواد وباذل ونیکو نهاد

دیگر

وکثیر الصلوة والصدقات بود تا آنکه هر روز هزار فقیر را جامه می پوشانید واو
اول کسی است که در شب نصف شعبان قسمت حلوا بفقرا نمود واو مایل بتشیع
بود ودر سال چهارصد وهفت سلطان الدوله او را در اهواز کشت واز اموال
او مبلغ ششصد هزار دینار ضبط شد سوای املاك واثاث ومتاع وعمر او
دران وقت به پنجاه سال وچند ماه رسیده بود ودر کتاب تاریخ الوزرا
مسطور است که ابو غالب وزیر مشرف الدوله بود وچون مشرف الدوله در بغداد
خطبه بنام خود خواند جمعی از دیالمه که محبت سلطان الدوله در دل داشتند
از مشرف الدوله رخصت طلبیدند که باهواز رفته متعلقان خود را ببغداد
آورند ومشرف الدوله دستوری داده ابو غالب را مصاحب ایشان کردانید
تا خلف وعده نکنند وچون دیالمه باهواز رسیدند مخالفت مشرف الدوله
ظاهر ساخته بقتل ابو غالب مبادرت نمودند الحسن بن الفضل بن سهلان
ابو محمد الرامهرمزی در تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که او وزیر
سلطان الدوله بود واوست که سور حایر شریف حضرت امام حسین را
علیه السلام بنا نهاد ودر سال چهارصد وده شهادت یافت ودر کتاب تاریخ
الوزرا مسطور است که ابن سهلان در سلك وزرای ملوك دیلم انتظام
داشت واز دقایق مکر وتزویر دقیقه مهمل ونامرعی نگذاشت چند وقت
بسبب او میان سلطان الدوله بن بهاء الدوله وبرادرش مشرف الدوله
جنگ ونزاع قایم شد آخر الامر با یکدیگر صلح کرده قرار بران دادند که
هیچکس ابن سهلان را وزارت نفرمایند ومشرف الدوله بنیابت برادر
در عراق عرب امارت فرماید ومملکت فارس واهواز مخصوص بسلطان
الدوله باشد وبدین قرار سلطان الدوله از عراق عرب متوجه اهواز
گشته چون بشستر رسید بخلاف مقرر ابن سهلان را وزیر کردانید و
لشکری تابع او کرده بحرب مشرف الدوله فرستاد ومشرف الدوله بعزم
قتال جناب وزارت مآب را استقبال کرده بعد از وقوع ابن سهلان
منهزم بواسط رفت ومشرف الدوله او را محاصره نموده قحطی عظیم در

حصار روی نمود چنانچه از سک وکوبه نشان نماند بنابران ابن سهلان
از قلعه بیرون آمده بشرف دستبوس مشرف الدوله مشرف شد و در سال ۴۱۱
شرف الدوله نام سلطان الدوله را از خطبه افکنده باستقلال متصدی
امر پادشاهی گشت و در سنه اثنی عشر برادر دیگرش جلال الدوله که حاکم بصره
بود در خلاف سلطان الدوله با او موافقت نمود آنگاه اخوین باتفاق
ابن سهلان را گرفته میل کشیدند **عمید الملک ابو نصر کندری**
ابن کثیر شامی گفته که عمید الملک وزیر طغرل بیک و رافضی مذهب بود و
شر و اذیت رئیس الرؤسا که وزیر خلیفه و سنی متعصب بود از شیعه بغداد
دفع مینمود و در تاریخ الوزرا مسطور است که عمید الملک بوفور عقل و وفور
صنوف فضل و کیاست موصوف و معروف بود و در صنعت انشا و فصاحت
و فن استیفا و سیاق ید بیضا مینمود و در احیاء مراسم جود و سخا سعی موفور
و جهد غیر محصور مبذول میداشت و در ایام اختیار و اعتبار اعلام
عدل و انصاف برافراشت در زمان سلطنت سلطان طغرل بیک مدت بیست
سال در کمال استقلال بانتظام مهام وزارت پرداخت و چون زمام
امور پادشاهی در قبضه درایت سلطان الب ارسلان قرار گرفت آن وزیر
صاحب تدبیر را مقید و معزول ساخت خواجه نظام الملک طوسی که از کما
کیاست و دوربینی عمید الملک خایف بود باتفاق بعضی از امرا در
قتل او شرایط اهتمام بتقدیم رسانیدند و هر نوع سخنان پریشان
معروض داشته رخصت کشتن عمید الملک حاصل کردند نقلست که ابو نصر
در وقتی که تن بتقدیر ایزدی داده بود سیاف را مخاطب ساخته گفت
چون ازین مهم فارغ شوی از زبان من بعرض سلطان الب ارسلان رسان
که بسبب عنایت عمت طغرل بیک بمرتبه دولت این جهانی و حکومت
عالم فانی رسیدم و بجهة عدم مرحمت تو بدرجه شهادت و نعمت
بهشت جاودانی واصل گردیدم پس مرا بواسطه شما سعادت دینی
و اخروی و مرادات صوری و معنوی حاصل شده باشد و با وزیر

صاحب

صاحب تدبیر بگوی که در دودمان سلجوقیان بد بدعتی و زشت سنتی
پیدا کردی نمود باشد که هرچه درباره من اندیشیدی در حق اعقاب
و اخلاف تو بوقوع انجامد و آخر الامر آنچه بر زبان عمید الملک گذشت
نسبت باولاد و احفاد خواجه نظام الملک واقع گشت **شعر**
ای دوست بر جنازه دشمن چو بگذری ∴ شادی مکن که بر تو همین ماجرا رود
سعد الملک رازی اصل او از آوه بوده و لهذا بعضی او را آوجی
نوشته اند و این خود سهو است که از آوه تا ری اندک راه است
قبل از آنکه سلطان محمد سلجوقی بمرتبه بلند جهانبانی رسد نایب و کا
و معتبر امور او بود و چون سلطان تاج شاهی بر سر نهاد منصب وزارت را
بسعد الملک تفویض فرمود و او بتخلق و تواضع موفور داشت و از
روی آزرم و تمکین بسرانجام مهام وزارت میپرداخت شیخ عبد الجلیل
رازی در کتاب نقض در جواب طعن بعضی از طاعنان سعد الملک آورده
که او شیعی امامی اصولی صحیح الاعتقاد بود و چون خواجگان دولت
سلطان محمد سلجوقی بر وحسد بردند تقریرش کردند و سلطان را برو
متغیر ساختند تا حکم بصلب او نمود و همان روز از آن پشیمان شده
تا سه روز بار نداد و روز چهارم که بر تخت نشست همه قاصدان
سعد الملک خایف و هراسان بودند و شمس رازی شاعر در حضرت شد
و بایستاد و باواز بلند این قطعه برخواند **شعر**
ترا سعد و بوسعد بودند یار ∴ چو تاج از بر سر در آویختی
در آویخت بایست بدخواه شان ∴ تو آن هر دو را سر برآویختی
از سعد سعد الملک خواست و انا بوسعد زین الملک برادر او سلطان
بگریست و شاعر را سیم و خلعت فرمود و امر کرد تا سعد الملک را بحرمت
تمام دفن کردند پس هر عاقل داند که اگر سعد الملک و زین الملک ملحد
بودندی چنانکه بعضی از اهل عناد توهم کرده اند چنان شاعر معروف
در حضرت چنان سلطان سایس مهیب چنین قطعه نیارست گفتن

وسلطان قبول نکردی وبران صله وخلعت نفرمودی وازین سخنان که شیخ عبد الجلیل مذکور ساخته ظاهر شد که آنچه صاحب جامع التواریخ از الحاد وغدر سعد الملك مذکور ساخته وصاحب تاریخ الوزرا نیز بنقل آن اقبال نموده از محض عناد والحاداست وسخن صاحب جامع التواریخ که از غلاة شافعیه است در شان شیعه امامیه مسموع نیست وصاحب تاریخ الوزرا اگرچه در زمان خود محتاج بتقیه واز کونر شده بود وبنابرین اخفای تعصب خود در تسنن مینماید اما گاهی بی اختیار از وترشح میکند چنانکه در احوال وزیر معین الدین ابو نصر احمد کاشانی مبین خواهد شد وتحقیق آنست که همان صدر الدین خجندی قاضی اصفهان وابو سعید هندی وشمس الدین عثمان پسر نظام الملك که صاحب جامع التواریخ گفته که در خلاف سعد الملك اتفاق نموده بودند از روی عناد وتعصب دینی نسبت الحاد بان وزیر صحیح الاعتقاد نمودند ومع هذا نظر در مناقب اوداشتند وهمیشه نقش تدبیر عزل او در خاطر می نگاشتند

مجد الملك ابو الفضل اسعد بن محمد بن موسی البراوستانی القمی

صاحب معجم البلدان گفته که براوستان دیهی است از قم واز انجاست وزیر مجد الملك ابو الفضل اسعد بن محمد براوستانی که وزیر سلطان برکیارق بن ملکشاه بود وبرو غالب بود ولشکریان اورا متهم ساختند باانکه با ایشان سلوك خوب نمی نماید وبرو خروج کردند واز سلطان اورا طلبیدند وسلطان از روی ضرورت اورا تسلیم ایشان نمود وبا ایشان شرط کرد که قصد جان او نکنند اما ایشان اطاعت نکردند واورا شهید ساختند وتفصیل این قصه بروجهی که در حبیب السیر مسطور شده آنست که سلطان ملکشاه در اواخر ایام حیات خواجه نظام الملك را عزل کرده منصب وزارت اورا بتاج ابو الغنایم قمی عنایت فرموده شرف الملك ابو سعید کاتب را بمجد الملك ابو الفضل قمی بدل نمود ودر ان اوان که برکیارق در خراسان اقامت داشت

چون موید

چون موید الملك را از وزارت معزول ساخته بود لاجرم در مقام هیجان غبار فتنه گشت وآخر بگنجه رفته سلطان محمد بن ملکشاه که والی ان خطه بود را منظور نظر عنایت گردانید وموید الملك سلطان محمد را بر مخالفت برادر دلیر ساخت تا لشکر فراهم آورده در شوال سنه اثنی وتسعین واربعمایه از گنجه بخیال قتال بیرون آمد وبرکیارق نیز متوجه برادر گشته در اثنای راه اعاظم امرای او قصد مجد الملك که منصب استیفا داشت نمودند بسبب انکه مجد الملك در صدد کفایت اموال دیوان شده ابواب منافع مقربان درگاه را مسدود گردانیده بود ومجد الملك چون سیل بلا را متوجه خود دید بکشتی عاطفت برکیارق پناه برد وامرا که بخته خود را در دولتخانه پادشاه انداخت وامرا اورا تعاقب نموده در حوالی سراپرده عالی صف زدند وکس نزد برکیارق فرستاده مجد الملك را طلبیدند واو دست رد بر سینه ملتمس ایشان نهاده امرا الوای بحرمتی برافراختند وبمنزل پادشاه در آمده مجد الملك را پاره پاره کردند وبرکیارق ازین جهت هراس پیش داده پس بخود راه داده خیمه برداشت واز راه قهستان بدار الملك ری شتافت شیخ عبد الجلیل رازی آورده که جناب خواجه شیعی معتقد مستبصر عالم عادل بود وآثار خیرات او در حرمین مکه ومدینه ظاهرست ودر مشاهد ائمه طاهرین وسادات فاطمی احسانهای او متواترست واحسان او تا آن مرتبه بود که بیك قصیده باید که امیر معزی برو خواند هزار دینار زر سرخش بداد واز سید سعید فخر الدین شمس الاسلام الحسنی روایت نموده که گفت روزی در پیش مجد الملك بودم دو بازرگان غریب در آمدند یکی حلبی شیعی علی نام بود ودیگری ماورا النهری حنفی عمر نام وهر دو بر سلطان مبلغی قرض داشتند مجد الملك بفرمود که تا ماورا النهری را که عمر نام بود از خزانه زر نقد بدادند وعلی حلبی را حواله بیکی از شهرها ساختند مردی قرائی حاضر بود گفت ای خداوند این عجب است که عمر را نقد میدهید وعلی را نسیه گفت میدانم اما این کار جهت ان کردم که جهانیان بدانند که در پادشاهی ومعامله تعصب روا نباشد ولهذا

النهری

رعایت او سینا نزاشامل بود وایشان نیز نعمت دادی ومراعات کردی وتمکین
فرمودی وملحق طایفه علیه شیعه وسادات ایشان را دادی بجاکه حکمی باشد بهره
او فر ونصیبی فرو نتر ازان کافه امت را باشد ودر شفقه میان خود ودیگران
فرق ننهند بلکه محمد را بعقدر استطاعت بخشند ودهند چنانکه این شیوه
مرضیه ایشان بمرور اعصار معلوم اهل روزکار شده واز دیگران اکر آن
آثار ظاهر شده بر سیرت وسنت طریقه ایشان رفته اند وانچه ظاهر
شد فساد انچه صاحب کتاب فضایح الروافض کفته که چون ابو الفضل
براوستانی در عهد برکیارق وسلطان محمد بر مسند وزارت استیلا
یافت روزی کا دری را در دی بجوالی بکرفتند ونام کا دز ابوبکر بود
اما دا ضی بود وچون او را پیش مجد الملک بردند کفت ببرید او را بیاویزید
حاضران کفتند ای خداوند او مردی مؤمن است کفت شما کفتید ابوبکر
نام دارد وهر اینه ابوبکر کشتنی باشد ووجه فساد آنست که هیچ پادشاهی
ملک مشرق ومغرب بجاهلی نادانی نسپارد که بیگناهی را بمجرد انکه
ابوبکر نام داشته باشد هلاک سازد واین سخن چه صورت دارد که
بود
درحواشی وخدم او هزاران ابوبکر وعمر وعثمان سنی وشیعی موجود
وهفتصد غلام ترک داشت که اکثر حنفی وسنی بودند واز آثار مجد الملک
قبه حسن بن علی است در بقیع که علی زین العابدین ومحمد باقر وجعفر صادق
وعباس بن عبد المطلب علیهم السلم در آنجا آسوده اند وچهار طاق عثمان
ابن مظعون که اهل سنت چنان پندارند که مقام عثمان بن عفانست او
بنا کرده وامام موسی کاظم وامام محمد تقی در مقابر قریش در بغداد هم او فرموده
ومشهد سید عبد العظیم حسنی در شهر ری وغیران از مشاهد سادات
علوی واشراف فاطمی علیهم السلم از آثار اوست واز جمله آثار حسن
خاتمه اوست انکه بعد از فوز بدرجه شهادت در جوار فایض الانوار
حضرت امام حسین عم شرف قرار یافته رحمه الله تعالی **استاد**
ابو منصور برآوی شیخ عبد الجلیل رازی کوید که استاد ابو منصور

وبرادرش

وبرادرش ابو سعد وزیران محترم صاحب جاه ومکنت بودند ورفعت
ایشان از آفتاب ظاهر ترست واعتقاد اهل ایه معلوم است که جز شیعی
نباشند پندار رازی را در مدح ان دو برادر بیست وهفت قصیده غراست
صاحب جامع الحکایات کفته که استاد ابو منصور در سلک وزرای سلطان طغرل
منتظم بود وپیوسته باداء وظایف طاعات ورواتب عبادات قیام مینمود هر
صباح بعد از کذاردن فریضه بامداد بر سر سجاده نشستی تا وقت طلوع آفتاب
اوراد خواندی بعد از ان سوار شدی وخود را بملازمت سلطان رسانیدی روزی
پادشاه را مهمی روی نموده بکاه ترکش بطلب وزیر فرستاد وابو منصور بدستور
بقراءت اوراد مشغول بود فرستاده را جوابی نداد وچون اشتهار شهرت صاحب
اختیار از حد اعتدال تجاوز نمود جمعی از اهل غمز وسعایت زبان بغیبت وزرا
منقبت کشاده بعرض رسانیدند که پیوسته ابو منصور بنا بر خود رایی وبی پروایی
بحکم حضرت کشورکشایی التفات نمی نماید وسرانجام مهام را در عهده تعویق
کذاشته دیر بدیوان حاضر میکردد از استماع این سخن سلطان بغضب رفته
چون وزیر بپایه سریر سلطنت مصیر رسید بانک بروی زد که چرا دیر بدرکاه
عالم پناه میآیی ابو منصور جواب داد که من بنده پرورده کاه عالمیانم وچاکر شهریار
جهانیان وبا خود نذر کرده ام که تا هر صباح از عرض بندکی ونیاز بدرکاه کریم
کارساز باز نپردازم خود را در سلک ایستادکان درکاه پادشاه منتظم
نسازم نایره غضب پادشاهی از استماع این کلمات ابدار تسکین یافت وبر تو عنایت
بر حال ابو منصور تافت **شعر** ای خوش آن دانا که پیش شاه دم
کاه قهر از نکته خوش میزند **:** نکته چون آب مدارد لطیفه **:** شاه را بی بر آتش میزند
تاج الملک ابو الغنایم قمی در تاریخ الوزرا مسطورست که مزاج
سلطان ملکشاه در اواخر ایام حیوة نسبت با خواجه نظام الملک تغییر پذیرفت
وچون سبب آن تغیر بحکم منکوحه سلطان ترکان خاتون بود لاجرم فرمان
شد که تاج الملک قمی که دیوان خاتون مذکور ووزیری صاحب تدبیر بود با خواجه
در طریق عداوت سلوک مینمود بتحقیق مهمات دیوانی اشتغال نماید وبعد از

الملك را

اندك روزي ابوطاهر اوابي كه از فدائيان حسن صباح بود خواجه نظام
باشارت تاج الملك بكاردي عمر فرساي از هم گذرانيد وتاج الملك وزير
باستقلال شد **شرف الدين ابوطاهر بن سعد القمي**
در اوايل ايام شباب از بلدهٔ قم كه مولد او بود طريق مسافرت اختيار كرده
ببغداد شتافت و در سلك ملازمان عارض سپاه سلطان ملكشاه انتظام
يافت و در سنه احدي وثمانين واربعمايه كه رعاياي مرو از عامل خويش شكايت
بدرگاه عالم پناه بردند خواجه نظام الملك آن شغل را بعهدهٔ شرف الدين كرد
و در منشور عاملي مرو فرمود تا نام او را وجيه الملك نوشتند و او قريب
چهل سال در بلدهٔ مرو بدان مهم اشتغال داشت بعد از آن ديوان والدهٔ
سنجر گشت و چون شهاب الاسلام وفات يافت كوكب اقبال شرف الدين باوج
شرف و دولت انتقال كرده بمنصب وزارت سلطان رسيد و او بغايت
متدين ومتشرع بود و در كمال حلم ووقار بامر وزارت مشغولي نمود اما بيش از آنكه
مدت سه ماه بدان كار پردازد نداي يا ايتها النفس المطمئنة ارجعي الي
ربك راضية مرضية بگوش جانش رسيده برياض جنان منزل ساخت **شعر**

چنين خود دارد اين چرخ جفا كوش ؛ كه بي نيشي نبخشد شربت نوش
نمايد تشنگان را شربت جام ؛ ولي در خاك ريزد گاه آشام

صاحب جامع التواريخ گويد كه مرقد شرف الدين در جوار روضهٔ طيبه امام هشتم علي بن موسي
الرضا رضي الله عنهما واقعست و در نواحي مشهد مقدسه قريه وقف مزار
آن وزير بزرگوار است **ابوالحسن جعفر بن محمد بن فطيه**
ابن كثير شامي گفته كه او يكي از وزرا و منشيان عراق و شيعي صلب متشدد
الطاق بود و چون تشيع او شايع بود روزي يكي پيش او آمد و گفت كه دي شب
حضرت امير المومنين را عليه السلام بخواب ديدم و مرا فرمود كه نزد ابن فطيه رو
و باو بگوي كه ده دينار بتو بدهد پس ابن فطيه انديشه نمود كه مبادا آن شخص
آن خواب را جهت گول زدن او بدروغ بسته باشد لاجرم جهت تحقيق حال
از او پرسيد كه اين خواب را در چه وقت از شب ديدي گفت در اول شب

ابوالحسن

ابوالحسن گفت من آن حضرت را در آخر شب بخواب ديدم و مرا گفت كه هر گاه
مردي بچنين وچنان صفات نزد تو آيد و از تو چيزي طلب نمايد او را چيزي
مده پس آن مرد ديگر ابرام ننمود و در و براه خانه خود نهاد و وزير را چون از آن
تاني و آرام و ترك الحاح و ابرام رايحه صدق بمشام رسيد او را طلبيد و نوازش
نمود و از اشعار او اين چند بيت مذكور ميشود **شعر**

ولما سبرت الناس اطلب منهم ؛ اخا ثقة عند اعتراض الشدايد
وفكرت في يومي سروري وشدتي ؛ وناديت في الاحياء هل من مساعد
فلم ار فيما ساءني غير شامت ؛ ولم ار فيما سرني غير حاسد

معين الدين ابونصر احمد الكاشي شيخ عبد الجليل رازي
در كتاب نقض الفضايح او را از وزراي شيعه شمرده و گفته كه آثار
خيرات او و برادرش بهاء الدين و مجد الدين از مدارس و مساجد و پلها و رباطها
و مشاهد ورد مظالم وصلات واضح است اين كتاب احتمال آن نكند
و آخر معين الدين بر تيغ ملاحده شهيد شد و در كتاب تاريخ الوزرا مذكور
مسطور است كه معين الدين ابونصر كاشي بزيور انواع فضايل نفساني
و اصناف كمالات انساني محلي بوده و از افعال رديه و اوصاف دنيه مانند
عجب ونخوت وكبر ونخوت مخلي خال و تاج الملوك عزيز الحضرت ابوطاهر
اسمعيل كه در سلك اكابر مشاهير كان انتظام داشت بسبب وفور جود و
سخاوت وكثرت عطا ومروت تخم مهر ومحبت در اراضي دل اصحاب دولت
كاشت و در ايام سلطنت سلطان ملكشاه خواجه نظام الملك نيابت امير
قماج را كه از جمله اعيان مملكت بود بدو تفويض فرمود و روز بروز كار رونق
الحضرت از درجه بدرجه ترقي مينمود تا مهم بجايي انجاميد كه ولايت كاشان
بتمام سيورغال او گرديد و او چهار سال خراج برعيت بخشيده اصحاب بيوتات
قديمه را بصلات گرانمايه وتفقدات كريمانه بنواخت و قروض وام داران را
ادا كرده در كاشان و ابهر و زنجان و گنجه دار الشفا و مدرسه ساخت
و چون سلطان ملكشاه رخت هستي بباد داد و سلطان بركيارق تاج سلطنت

برسر نهاد امیرا بازکه از جمیع ارکان دولت بمزید تقرب امتیاز داشت بطمع
اموال کاشان عزیز الحضرت را بجوار حضرت عزت فرستاد و باوجود انکه والد
معین الدین ابونصر اکثر اوقات عزیز باصناف طاعات وعبادات صرف
میشود و همواره اولاد را از تکفل امور دیوانی وملازمت درگاه سلاطین
منع میفرمود معین الدین بمقتضای کلمهٔ الولد یشبه الخال بملازمت سلاطین
مشغولی کرده در زمان سلطان محمود بن محمد بن ملکشاه منشی و مستوفی
ممالک شد و روز بروز قرب او ازدیاد پذیرفته در ان اوقات که سلطان
سنجر از مملکت عراق بجانب خراسان بازگشت حکومت بلدهٔ ری تعلق
بمعین الدین گرفت وچون او شیوهٔ کفایت واستخراج اموال دیوانی از عین
وقوف تمام داشت متعاقب ومتواتر نقود نامعدود واجناس بی قیاس
بخزانهٔ سلطان میفرستاد وبارسال تحف وهدایا جذب خواطر خواقین

میکرد وچون سلطان رقم عزل بر صحیفهٔ حال محمد بن سلیمان کشید فخر الدین
طغان بیک را باستحضار معین الدین نامزد گردانید و فخر الدین بمملکت
ری رفته معین الدین را بوفور مراحم سلطانی وصنوف عواطف خاقانی
مستظهر وامیدوار ساخت ومعین الدین حسب الحکم متوجه خراسان گشته
بهر ولایت که رسید اهالی انجا را مغمور بحر عاطفت واحسان گردانید و بعد از
وصول بمرو شاهجهان سلطان با او خلوت کرده در باب بعضی از مهمات و
مصالح مملکت طریق مشورت سلوک داشت ومعین الدین بکمال کیاست را
بر نهج صواب جواب گفت این معنی موجب ازدیاد عقیدهٔ سلطان شد

جانا چو زدی خنده ولب بگشودی　　مهری دگرم بر سر مهر افزودی

ودر روز سیوم حکم همایون صادر گشت که معین الدین در منصب وزارت
دخل نماید معین الدین از تکفل آن امر خطیر استعفا نمود سلطان نظام الدین
محمود بن ابانقوش ومقرب الدین جوهر خادم را نزد او فرستاد و پیغام
داد که ظاهرا ترا از منصب وزارت بدان سبب استعفا میباشد که من بعضی
از وزرای سابق را مغضوب گردانیده ام صورت حال آنست که من در اوایل

ایام

ایام سلطنت این منصب را بفخر الملک ابن نظام الملک دادم و زمام امور مهام ملک
ومال در کف کفایت او نهادم فخر الملک بحسب تقدیر ایزدی بر دست فدایان بی
ایمان شهید شده بجهان جاودان شتافت ومن بر فوت او تاسف خورده پسر
صدر الدین محمد را قایم مقام کردم ومدت پانزده سال از روی استقلال آن مهم را
بوی گذاشتم وچون ازو خیانتها خصوصا در خزاین آل سبکتکین بحیز ظهور
آمد دست قضا او را بعالم عقبی فرستاد آنگاه هم از قرابتان خواجه نظام الملک
شهاب الاسلام عبد الرزاق طوسی را صاحب عمدهٔ آن امر ساختم واو با وجود
تحلی باصناف علم وفضیلت در ایام وزارت بر کاری چند اقدام نمود که هرگز محکمی
از اجلاف عوام بر امثال آن مهام قیام نماید مع ذلک طریق عفو واغماض شعار
خود ساختم تا عبد الرزاق وفات یافت پس شرف الدین ابوطاهر که بصفت امانت
ودیانت مشهور ومعروف بود این مهم را تعهد نمود او هم در عنفوان اوان وزارت
درگذشت وتغار بیک محمد بن سلیمان وزیر گشت چون عدم قابلیت واستحقاق
او بر عالمیان وضوح تمام یافت عزلش بر ذمهٔ همت پادشاهانه واجب نمود اکنون
بحمد الله سبحانه وتعالی که ترا اهلیت این کار بسیار است ومرا بر وفور امانت و
دیانت وصنوف کفایت ودرایت تو اعتماد بیشمار باید که بعنایت بی غایت
ومرحمت بی نهایت ما مستظهر وامیدوار باشی و هیچ نوع دغدغه بجانب خاطر
راه ندهی شعر بیک لحظه ای که بوسه برین آستان دهد　زودش سپهر پیر بدولت نشان دهد
معین الدین چون این سخنان عدالت آیین را استماع نمود انگشت قبول بر دیده
نهاد و روز دیگر خلعت وزارت در بر افکند وسلطان او را بانعام دوات
زرین وطبل وعلم مفتخر ومباهی ساخت ومعین الدین بر تنظیم امور ملک
ومال بر سبیل استقلال پرداخته بارتفاع اعلام عدل وانصاف وانخفاض
رایت ظلم واعتساف مهما امکن قیام نمود در اقطار واطراف جهان مدارس
وخوانق وبقاع نفاع بسیار بنا فرمود وقرای معمور ومستغلات موفور از
خالص مال خویش خریده وقف گردانید واو در اواخر ایام حیوة فرمود تا در کناف
ممالک وامصار منادی کردند که هرکس بمعین الدین وزیر بر سبیل رشوت و

خدمت وهرجهت نقدیی یا جنسی داده باشد بوکلاء او رجوع نموده عوض ستانند
وقضاة واکابر ولایات را طلبیده از ایشان التماس فرمود که درین باب مساعی
مشکوره بتقدیم رسانند وچون آن وزیر صایب تدبیر در آیین دین داری
راسخ دم وثابت قدم بود پیوسته سلطانرا برقمع وقلع ملاحده ترغیب و
تحریص مینمود واسمعیلیه از صولت سلطان وتدبیر وزیر متهم کشته دو فدایی
بطویله معین الدین فرستادند تا بخدمت ستوران آن دستور معظم الشان
قیام نمایند وبوقت فرصت اورا بعز شهادت رسانند وآن دو فدایی چندگاه
در اصطبل جناب وزارت پناه بسر میبردند تا ملازمان آن آستانه را
برایشان اعتماد پیدا شد ودر روز نوروزی که وزیر جهت پیشکش سلطان
تحف وتبرکات ترتیب مینمود اختاجیانرا فرمود که اسبان خاصه را بنظر
آورند تا هرکدام که مناسب داند بطویله سلطان فرستد آن دو فدایی دو اسب
ایغر تند پیش آوردند وآن اسبان با یکدیگر آغاز جنگ کرده چون خلاص
وزیر بجدا کردن آنها مشغول شدند فداییان بیک ضربت کار آن
خواجه نصفت نهاد را بدرجهٔ بلند شهادت رسانیدند مثنوی

فلک کو دیر مهر وزودکین است ∴ درین حرمان سرا کار وی اینست
بهر اختر که روشن چراغیست ∴ نهاده بردل آزاده داغیست
هزاران داغ هست ومرهمی نیست ∴ وزین بی مرهمی هیچش غمی نیست
زسوزش کس دمی بی غم نیفتاد ∴ کزان در عمرها ماتم نیفتاد

مخفی نماند که صاحب تاریخ الوزرا اهتمام خواجه معین مذکور را در قلع
وقمع ملاحده مبنی بر رسوخ او در مذهب اهل سنت وجماعت داشته وگفته
که چون آن وزیر صایب تدبیر در مذهب اهل سنت وجماعت راسخ بود
پیوسته سلطانرا برقمع وقلع ملاحده ترغیب وتحریص مینمود مولف
گوید که این سخن او در حق آن خواجه مومن کاشی ناشی از آنست که اهل هرات
که صاحب تاریخ الوزراء اهل در حزب ایشانست از سنیان خود بسنیان
تعبیر میکنند وچون آن تعبیر محال بکثرت استعمال در خاطر او بروفتی

استقرار

استقرار یافته که گویا غیر از اهل سنت در امت محمدی مسلمان نیست لاجرم
خیال کرده که هرکه در صدد قمع وقلع ملاحده شود باید که سنی مذهب باشد
وبنا برین تیقن خیال کرده که خواجه مذکور از اهل سنت است ونداسته که
هرکاشی از آشنائی اغیار مجانبی بلکه در مقام تبرا باشی است والله کاشف الغواشی

فخر الدین طاهر بن الوزیر معین الدین الکاشی اول در ایام سلطنت
سلطان ارسلان بن طغرل بن محمد بن ملکشاه برمسند وزارت نشسته
بسرانجام مهام فرق انام قیام واقدام نمود وامور مملکت را در سلک استقامت
انتظام داده در بسط بساط عدالت اهتمام تمام ودران ایام حاکم ولایت
ری امیر علی یار ومعین الدین الساوجی المستوفی بملازمت سلطان رسیده
نسبت باتابک شمس الدین ایلدگز که پدر بیبی سلطان پادشاه نشان بود
وبا فخر الدین طاهر در مقام غدر آمدند وفخر الدین برسکالش بد ایشان اطلاع
یافته در خلوتی کیفیت قصد معاندان وحقیقت حسد وشرارهٔ ایشانرا
برطبق عرض نهاد وسلطان عنان وزیر صایب تدبیر را بسمع رضا اصغا نموده
حکم فرمود تا امیر را بقلعهٔ جیحون بردند ومعین الدین ساوجی را مواضع ومعاف
ساخته اکثر در حوزهٔ تملک داشت ازوی بستدند وبدین سبب مرتبهٔ جناب
وزارت مآب سمت ازدیاد پذیرفته روزی چند در کمال استقلال بدولت
واقبال بگذرانید اما در عنفوان جوانی وعلو قدر ونفاذ فرمانی بواسطه
اصابت عین الکمال جهان فانی را وداع کرده رخت بریاض جاودانی کشید

شعر
درین بستان که جای بیغمی نیست ∴ گیاهی بی بقا تر زادمی نیست

معین الدین بن الوزیر فخر الدین بصفت وقوف وکاردانی ومهارت
در سرانجام مهام دیوانی موصوف ومعروف بود ودر اوایل ایام وزارت
او دولت آل سلجوق بنهایت انجامید وسلطان تکش خوارزمشاه بر عراق
استیلا یافته سلطان طغرل در معرکهٔ قتال بعز شهادت رسید وتلک الایام
نداولها بین الناس الصاحب الاعظم شمس الدین محمد الجوینی الملقب
بصاحب الدیوان شمس آسمان رفعت وامارت وبیت القصیده دیوان

حشمت و وزارت بود چنانکه قاضی القضاه نظام الدین اصفهانی در مدح او
گفته شعر مالناس الا کالقراض وانما : بیت القصیده صاحب الدیوان
شمس الممالک تزدهی بعلاءها : وبهاء دست الملک والایوان : جناب
صاحبی از اولاد امجاد ابو المعالی جوینی است که امام طایفه شافعیه بود
وحق سبحانه و تعالی خواجه مذکور را مظهر یخرج الحی من المیت نموده
و بمذهب امامیه هدایت فرموده و پدران او تا ابو المعالی همگی متقلد
مناصب بلند و مراتب ارجمند بوده اند جد نامدارش خواجه شمس الدین محمد
باستیفای دیوان سلطان محمد خوارزمشاه اشتغال داشت و در
زمان سلطنت سلطان جلال الدین نیز بهمان منصب منسوب شده
رایت نیکنامی برافراشت و پدر بزرگوارش جمشید کشور عز و جلال
و خورشید سپهر فضل و افضال خواجه بهاء الدین محمد سر دفتر اکابر ایران
آمد و در ملازمت سلاطین مغول بهمان منصب پدر مشغولی کرده مشکور
السعی و الاثر گشت و چون هلاکوخان از جیحون عبور نموده ممالک ایران را
تا سر حد مصر در حوزه تصرف آورد منصب وزارت را من حیث الاستقلال
بمهر سپهر فضل و کمال خواجه شمس الدین محمد تفویض فرمود و الحق جمال حال آن
خواجه پسندیده فعال بحلیه انواع مکارم اخلاق و اوصاف محاسن شیم
مانند وفور کرم و سخاوت و کثرت فطنت و فصاحت و اصابت رای و تدبیر
و انشراح صدر و نفتاح(?) ضمیر محلی و آراسته بود و در تمشیت مهم وزارت
و رواج و رونق درگاه سلطنت چون آصف برخیا آثار ید بیضا می نمود شعر
آصف از آن ملک را ضبط ایلخان کرد که او : کم کجا کردی سلیمان مدتی انگشتری
و در زمان هلاکوخان که ابتدای استیلای مغولان بر ممالک ایران بوقوع
پیوست در محافظت دین مبین و تقویت شرع سید المرسلین کمر سعی و
اجتهاد بر میان جان بست شعر گشت پشت شریعت نبوی
برنوی از مساعد تو قوی : و چون هلاکوخان فوت شد و سریر خانیت
بوجود اباقاخان ازدیاد مواد استسعاد یافت عنایت و سیورغامیشی

بمنز

چهره

بیشتر از پیشتر درباره وزیر عالی گهر مبذول فرموده آفتاب سعادت و اقبال بر
احوال او می تافت امضای حسام بهرام انتقام و اجرای خامه عطارد انتظام
بر ستون سوابق ایام بحسن اهتمام او مقرر داشت و اختیار ملک و مال و
تمامت احوال برای صواب نما و فکر مشکل گشایش باز گذاشت و آن جناب با وجود
جلالت قدر و نفاذ حکم نسبت بارباب علم و فضیلت در غایت تواضع و تملق
و در تعظیم و اجلال اصحاب دین و کمال بسیار مبالغه میفرمود و از تحفات
سحاب انعامش غنچه آمال این طایفه در چمن اقبال بشکفت و از زلال انعام
افضالش نهال امانی این طبقه در گلزار روزگار نشو و نما پذیرفت امتیاز
افاضل از اراذل و دانا از جاهل در زمان وزارتش پیدا و ظاهر گشت و بیمن
اعتنا و حسن اهتمامش سپهر بی مهر از سر ایذای فضلا و قصد جفای علما تمامی
درگذشت شعر نهال باغ دولت در بر آمد : جفای خار محنت بر سر آمد
و در تمامت ممالک ایلخانی جهت ضبط اموال و متوجهات دیوانی نواب کافی
تعیین نمود و ایشان را بانفتاح ابواب صلات و صدقات بر ارباب استحقاق
و اصحاب حاجات امر فرمود لاجرم درگاه عالمپناه او را امرا و حکام ایام
و اعیان خراسان و عراقین و آذربیجان و شام و روم ملاذ و ملجا ساختند
و همگنان آستان اقبال آشیان او را مقصد حاجات و کعبه مرادات و کار
ساز اهل راز و قبله امر صاحب نیاز شناختند شعر جنابک روضات الجنان
و منه نیال غایات الامانی : از سر افرازان جهان و گردن کشان دوران هر کس
که با او دم مخالفت زد و قدم از شارع موافقت بیرون نهاد قوت دولت صاحبی
او را غرق دریای حیرت ساخته روزگار پاداش کردارش را گوشمال بسزا داد
شعر چون تیر هر که با تو نشد راست قامتش : خود را ز تیر تو چو هدف خاکسار یافت
آورده اند که تا خواجه بهاء الدین که قوة الظهر و عضد الیمین صاحب دیوان
در لباس حیات بود جناب صاحبی باستقلال روزگار میگذرانید و چون
خواجه بهاء الدین ازین دار ملال انتقال نمود مهم صاحب دیوان روی در
تراجع نهاد و روزگار جفاکار ابواب پریشانی و عذاب بر روی آن جناب و

برادرش صاحب علاء الدین عطا ملک بکشاد **شعر** بر جویبار روضهٔ امید تا منم

سرو سهی و تازه چو نهالی نیافتم ؛ مهر منیر را که مه مستنیر را ؛

بی وصمت محاق و زوالی نیافتم ؛ کیفیت آن واقعه چنان بود که مجد الملک

یزدی ولد صفی الملک ابو المکارم که در سلک وزیر زادگان اتابکان یزد

انتظام داشت بسببی از اسباب از اتابک یوسف شاه یزدی رنجیده

باصفهان شتافت و ملازمت خواجه بهاء الدین محمد اختیار کرد و چون اورا

بغایت نازک مزاج و تندخوی یافت بخدمت خواجه شمس الدین مبادرت

نمود و صاحب سعید بعضی از اعمال و اشغال دیوانی در عهدهٔ او کرده

مجد الملک چنانچه می بایست بانجام آن مهام اشتغال نمود بالاخره جناب

صاحبی امارات نفاق در ناصیهٔ احوال او مشاهده فرموده و سعایت

حساد مدد علت شده عیار اعتماد و خلوص اعتقاد وزیر نیکو نهاد نسبت

باو تغیر یافت مجد الملک هرچند شفعا انگیخت عرضه داشتهای نیاز مندانه

فرستاد بجائی نرسید و دیگر منظور نظر التفات جناب صاحبی نگردید

قطعه مردم فتنه جوی را هرگز ؛ همدم و همنشین نباید ساخت ؛

مردم چشم را که فتنه کند ؛ فی المثل از نظر توان انداخت ؛ بالجمله مجد الملک

قرین یاس و حرمان شبی بروز و روزی بشب می رسانید و تردد امرا

آمد و شد نموده اساس معرفت مستحکم میکردانید و پیوسته احوال ملک

و مال معلوم میکرد و شرح تفصیل آنرا بر لوح خیال در قلم می آورد در اثنای

آن اوقات روزی مجد الدین اثیر که نایب خواجه علاء الدین عطا ملک

بود بتقریبی شمهٔ از عظمت پادشاه مصر و کثرت لشکر آن دیار تقریر نمود

مجد الملک راه خیانت یافته بوسیلهٔ یکی از معتبران بعرض اباقاخان رسانید

که مجد الدین اثیر که از جملهٔ مخصوصان برادر صاحب دیوان است بنابر اشاد

و استصواب اخوین با مصریان زبان یکی دارد و پیوسته در مجلس زبان

بمدح مصریان کشاید از استماع این حدیث نایرهٔ خشم شهریار دیگر اشتعال

یافته فرمان داد که تا مجد الدین اثیر را گرفته در شکنجه کشیدند و بعد ازآن

هرچند که اورا ایذا نمودند بمدعای مجد الملک مقر نیامد اورا تسلیم صاحب

سعید کردند جناب صاحبی چون عناد مجد الملک را بدین مثابت مشاهده

فرمود اورا نامزد ضبط اموال سیواس کرده مبلغی که امثد در بارهٔ او انعام

فرمود مجد الملک بنابر آنکه مبادا آن حرکت شنیع شده بود بمجرد این استمالت

بر جانب صاحب اعتماد نکرد و همچنان کرد مقدمات مکر و حیل برآمده انتظار

فرصت میکشید و با اعدای صاحب سعید محبت و مودت می ورزید تا

در زمانی که اباقاخان متوجه خراسان گشته بقزوین نزول فرمود و شاهزاده

ارغون خان بعزم بساط بوسی پدر فایز شد مجد الملک بوساطت بایجی که

در سلک نواب شاهزاده انتظام داشت در مجلس ارغون خان راه یافته

بعرض رسانید که هر سال آن مقدار مال که از مجموع ممالک محروسه بخزاین

عامره میرسد حاصل املاک خاصهٔ صاحب دیوان است که بر سبیل خیانت

از اموال پادشاه خریده و مع ذلک در کفران نعمت کوشیده با سلاطین

مصر و شام طریق محبت و اخلاص سلوک میدارد و برادرش علاء الدین

عطا ملک ملک بغداد و عراق عرب را ملک خود تصور کرده و بدستور ملوک

ذوی الاقتدار تاج مرصع جهت خویش ترتیب داده و اگرخان گیتی ستان مرا

بر تربیت سرافراز گرداند بر صاحب دیوان ثابت میسازم که قرب چهار

هزار تومان از اموال پادشاهی املاک بنام خود خریده و از نقود و جواهر

و کلاه و ذمه قرب هزار تومان دیگر در تحت تصرف دارد و بنابر آنکه معلوم

نموده که من بر معایب او اطلاع دارم اینک منشور ضبط و حکومت سیواس

بنام من نوشته و مبلغی که امثد بر سبیل رشوت فرستاده شهزاده ارغون

این سخنان پریشان را بسمع رضا اصغا نموده در خلوتی شمهٔ از این معنی

بعرض پدر رسانید اباقاخان برزبان آورد که بافشای این سر مبادرت

منمای تا بر سبیل تدریج و تانی در این مهم شروع کرده شود **مثنوی**

سخن در مصحفی که داری شتاب ؛ ز راه تانی عنان بر متاب ؛

که اندر تانی زیان کس ندید ؛ ز تعجیل بسیار خجلت کشید ؛ و بعد ازانک

زمانی از وقوع این قیل وقال مجد الملک در مجلس پادشاه باستقلال راه
یافته بی واسطه کلمات مذکوره را بعرض رسانید و تقریر مجد الملک در ضمیر
پادشاه جایگیر شده مزاج همایون نسبت بصاحب سعید تغییر پذیرفت و مجد الملک
منظور نظر کیمیا اثر گشته اباقاخان هم در آن مجلس او را بدست دریا عطا
کاسه داشت و از احوال تمام ممالک و خرابی و آبادانی هر بلاد و دیار استفسار
فرمود او بعبارت روشن کیفیت آن حالات را خاطر نشان خان گیتی ستان
کرده یرلیغ نافذ شد که مجد الملک مشرف جمع و خرج ممالک محروسه بوده معاملات سیاقت
چند ساله مفروغ دارد و از شاهزادگان و امرا و مقربان هیچکس در مهم او
دخل ننماید و علاوه این احکام پیش از این بهیچ یک از سلاطین نداده بود. فی
فرمود القصه مهم مجد الملک در یک لحظه که برق ملاطفت ایلخانی بر روی آفتاب تافت
شبنم صفت از حضیض انحطاط روی باوج ارتفاع نهاد غلامان پری رو
با جامهای زرکش بر اسبان تازی و بادپایان شامی و جمازی سوار ساخت
و خرگاه چهل سری و بارگاه اطلس ششتری تا ذروهٔ آسمان و ایوان کیوان
برافراخت **شعر** ز روزگار همین حالتم پسند آمد
که خوب و زشت و بد و نیک در نگر دیدم ؛ برین صحیفهٔ مینا بخامهٔ خورشید
نگاشته سخن خویش باب زر دیدم ؛ گدای بدولت ده روزه گشته مستظهر
مباش غره که از تو بتر کتر دیدم ؛ جهت استحضار وکلا و نواب صاحب
دیوان که در تبریز بودند ایلچیان هم عنان برق و باد شتافتند و صاحب
سعید و دولتخواهان او از تیر مکر و کید دشمنان که بر هدف مراد ایشان
آمده بود خبر یافتند لاجرم کوه اندوه بر خاطر گردون شکوه جناب صاحب
استیلا یافت و روی از تدبیر امور دیوانی و سرانجام مهام سلطانی یکبارگی
بر تافته در آن اوقات مجد الملک این رباعی گفته نزد آن جناب فرستاد **رباعی**
در بحر غم تو غوطه خواهم خوردن ؛ یا غرقه شدن یا گهری آوردن
خصمی تو بس قویست خواهم کردن ؛ یا سرخ کنم روی بدان یا گردن
صاحب دیوان چون آن رقعه مطالعه نمود در جواب این رباعی در سلک نظم

انتظام

انتظام دارد **رباعیه** یرغو بر شاه چون نشاید بردن
پس غصهٔ روزگار باید خوردن ؛ این کار که پایهٔ در میانش داری
هم سرخ کنی روی بدان هم گردن ؛ القصه چون صاحب دیوان قرین وحشت
و دهشت بنظر اباقاخان رسید پادشاه زبان عتاب کشاده گفت که سالها
کمر خدمت بر میان بسته پدر ما را کوچ دادی و منظور نظر عنایت گشتی و چون
تخت سلطنت بوجود ما تزیین یافت بیشتر از پیشتر درباره تو عاطفت
بحیز ظهور رسانیده ضبط اموال جمیع ممالک محروسه را برای و درایت تو
مفوض کردانیدم و امروز مجد الملک تقریر میکند که تصرف و تقصیر تو
بسیار است و خرابی مملکت خانی و تضییع اموال سلطانی بیشمار صاحب
دیوان که جام جهان نمای اقبال بود از خشونت مقال بر صعوبت احوال
هدایت فصیح جنان و فصیح بیان زبان برگشاد که سر و مال و تن و جان و خان
و مان فدای جان خان باد وفور نعم و ایادی پادشاهی را چسان پنهان
توان داشت و انوار ذره پرور خورشید ضیا گستر را که تواند انکار
هر آینه دولت ابد پیوند من و برادر و فرزندان ستدیم و دادیم و بردیم و نشستیم
و نهادیم و خوردیم و بردیم و چیزی در خدمت درگاه سلطنت و چیزی
جهت صدقات ثبات دولت صرف کردیم و آنچه امروز در تحت تصرف است
از ضیاع و عقار و املاک و اسباب و نقود و دواب و عبید و نوالهان
خوان انعام پادشاه است و هر چه خاطر خواه بندگان درگاه عالمپناه باشد
بنده عن صمیم القلب بآن همراه است **شعر** خواه صلای خوف ده خواه بشارت
هر چه مراد تو بود هست مراد من همان ؛ هرگاه فرمان شود و هر وقت که مصلحت
باشد بهر که اشارت نافذ گردد تسلیم رود و بهیچ وجه در هیچ حال توقف و اهمال نرود
و تا از زلال حیات قطره در جام زندگانی باقی باشد بیک قیام بخدمت
بسته زبان بدعا گشاید **شعر** تا جام اجل در ندهد ساقی عمر
دست من و دامان تو با باقی عمر ؛ اباقاخان سخن دان چون این سخنان دل
نشان استماع فرمود نسیم عنایت از گلشن مرحمت وزیدن و غبار نقار از خاطر

امان

دریا آثار محو نمود و اصناف الطاف خسروانه درباره خواجه شمس الدین محمد تازه
گردانید و منصب وزارت بدستور معهود بدو مفوض داشت نوبت دیگر
جناب صاحبی بدرجه اعتبار رسید و صاحب سعید سجدات شکر بجای آورده
بایفای نذور و صدقات قیام نمود و رسولان باطراف و جوانب فرستاده
از تجدید عنایت اباقاخان اعلام فرمود از جمله رقعه که به برادر عالی گهر
خود خواجه علاء الدین عطاملک نوشته مصدّر بدین آیه ساخت که قوله تعالی
یا لیت قومی یعلمون بما غفر لی ربی وجعلنی من المکرمین و این بیت را
ردیف آیه کرد که شعر امروز بحمد الله فارغ دلم از دشمن
کاندر دل تنگ من جز دوست نمیگنجد القصه چون مجد الملک دید که بجای
او بدستان صاحب آصف نشان چندان تاثیری نکرد در عزم و سعایت [illegible]
برادرش علاء الدین عطاملک سعی نمودن گرفت و نایب او مجد الدین اثیر را
بفریفت تا در باب صاحب علاء الدین [illegible] کرد و فرمان اباقاخان باخذ
و قید عطاملک صادر گشته چون خواجه شمس الدین محمد تا نکی آن مهم مشاهده
نمود برادر پیغام داد که هرچه مقربان گویند قبول کن و بهیچ وجه سخنان
ایشان را انکار منمای و بعد از گفت و گوی بسیار صاحب علاء الدین مبلغ
سیصد تومان قبول فرمود و مع ذلک معاندان خرسند نگشتند و مهم بجای
رسید که محصلان او را بسلاسل و اغلال کرده بغداد بر [illegible] آوردند و شکنجه
و عذاب معتقب میداشتند تا هرچه داشت و قاید جان خود ساخته بود
وبها تسلیم نمود و معاندان بمجرد مطالبه اکتفا نکرده صاحب را بمصادقت
و موافقت حکام مصر و شام متهم گردانیدند و یکبارگی آن عزیز مصر جوانی در
خواری افتاد و در آن اوان اباقاخان بهمدان شتافته مجد الملک از غایت
اعتبار و اختیار کس ببغداد فرستاد تا صاحب علاء الدین را باردو آرند
و محصلان او را با بندگران همراه داشته متوجه گشتند و در آن اثنا در عشرین
ذی حجه سنه ثمانین وستمایه اباقاخان وفات یافت و در ربیع الاول سنه احدی
وثمانین تکودار بن هلاکوخان که ملقب بسلطان احمد بود بر تخت خانیت نشسته

اولاد

اولاد علاء الدین بر وجنات اهل اسلام تافت و اول حکمی که فرمود آن بود که ایلچیان
بهمدان فرستاد تا خواجه علاء الدین عطاملک را از قید خلاص داده باردو آورند
و زمام امور ملک و مال را من حیث الاستقلال در کف کفایت صاحب سعید
خواجه شمس الدین محمد نهاد و او را بیشتر از پیشتر بعواطف خسروانه و عواطف پادشاهانه
نوازش نمود و کرت دیگر نایره بغض و حسد در کانون درون مجد الملک اشتعال
یافته بارغون خان عرضه داشت کرد که صاحب دیوان پدر بزرگوار شاهزاده را
زهر هلاک ساخت و چون میداند که من بر آن سر وقوف یافته ام اکنون قصد
سر من دارد سعد الدین برادرزاده مجد الملک بر مضمون این عریضه مطلع گشت
و بنا بر آنکه از عم خود رنجیده بود بخدمت خواجه شمس الدین محمد آمده صورت
مکاتبه را بیان نمود و این حدیث بعرض سلطان احمد رسیده حکم فرمود که مجد الملک را
مقید و مغلول گردانیدند و ایضا یرلیغ نافذ گشت که آنچه در زمان اباقاخان
بزجر از علاء الدین عطاملک گرفته بودند باز دادند خواجه علاء الدین بسمع اشرف
اعلی رسانید که هر نعمتی که ما و برادران در مدت ملازمت یافته ایم از فواضل
صدقات حضرت سلطانیست و حالا من بنده همه را در بین قوریلتای ایثار میکنیم
و اشارت کرد تا آن اموال بیقیاس که باردو آورده بودند حضار درگاه پادشاه
از یکدیگر ربودند آنگاه از موقف جلال حکم لازم الامتثال صدور یافت که امرای
عظام بپرسش مهم مجد الملک اشتغال نمایند و ایشان بموجب فرموده عمل نموده
در آن اثنا در میان امتعه و اقمشه مجد الملک مقداری از پوست شیر بیرون
آمد که بزعفران و شنجرف سطری چند نامفهوم بر آن نوشته بودند و چون اتراک
منکر سحر میباشند از آن نوشته خایف گشته در آن باب قیل و قال بسیار واقع
شد آخر الامر باستصواب قامان و بخشیان بر آن مقرر گشت که تعویذ را باب
آغشته عصاره آن را بمجد الملک بیاشامند تا نتیجه سحر بر وی عاید گردد مجد الملک
از قبول این معنی ابا و امتناع نمود چه گمان بود که آن نوشته را شیخ عبد الرحمن
دوست صاحب دیوان در میان متاع او پنهان کرده و بدین [illegible] آن کیدی است
القصه گناه بر مجد الملک ثابت گشت اما سونجاق بهلویان بقتل او رضا نداد

و مقارن این حال سوغونجاق پهلو بر بستر ناتوانی نهاده شیخ عبدالرحمن بعیادت
او رفت و مبالغها نمود تا سوغونجاق بکشتن مجد الملک راضی شد آنگاه اورا
بملازمان خواجه علاء الدین سپردند خواجه علاء الدین محمد از غایت سلامت
نفس و حسن خلق میخواست که بموجب کلمهٔ العفو عند الاقتدار من علو همة
الاقتدار عمل نموده در زمان قدرت قامت مجد الملک را بخلعت عفو بیاراید
شعر چون سلاح داری کرد دار بخشی : از کرم و لطف ترادار بخشید
پیش تو هر کس که کند کار تر : عفو گناه از تو سزاوارتر . اما جمعی از مخلصان
حقیقی و انصار و اعوان صاحبی گفتند بر همگنان روشن است که این مدبر
در ایام اختیار هیچ دقیقه از ایذا و آزار فرو نگذاشت و در روزگار اقبال
مطلقا جانب حق و خلق را مرعی نداشت و در روزگار ادبار مطلقا جانب
حق و خلق را مرعی نداشت امروز اگر مخلص او صورت بندد هر آینه باز عالمی را
در سر پنجهٔ ظلم و شکنجهٔ جور گرفتار کند و فرصت فوت نباید ساخت و اصل
دشمن را از بنیاد باید بر انداخت شعر سنگ در دست و مار بر سر سنگ
نه ز دانش بود فسوس و درنگ . ناگاه اعوان صاحبی مجد الملک یزدی را از
مجلس بیرون آوردند و بیک طرفة العین بزخم شمشیر و خنجر اورا پاره پاره
کردند و هر عضوی از اعضای اورا بمملکتی فرستادند و قلوب رعایا
و عجزه که از دست ظلم او بجان آمده بودند تسلی دادند سر او ببغداد رسیده
مدتی بر دار اعتبار بود و پای آن شوم قدم را بشیراز و دستش را بعراق
برده یکی از فضلا این بیت نظم نمود شعر میخواست که او دست رساند بعراق
دستش برسید لیک دستش برسید . نقلست که شخصی زبان مجد الملک را
بصد دینار خریده و بر تبریز برد و این را یکی از اهل طبع در قضیهٔ او بسلک
نظم در آورده رباعی روزی چه دو سه سر دفتر تزویر شدی : جوینده ملک و مال توفیر
شدی : اعضای تو هر یکی گرفت اقلیمی : فی الجمله بیک هفته جهانگیر شدی
مرد عاقل آنست که بسبب جاه و حشمت و نیل چند روزهٔ کامرانی و دولت
خود را در ورطهٔ هلاکت نیندازد و در دار دنیا نفس نفیس را هدف تیر ملامت

ودرسراي

و در سرای عقبی بدن عزیز را مستحق عذاب و عقوبت نسازد شعر
گرفتم که رسیدی بدانچه میطلبی : گرفتم که شدی آنچنانکه می بایی
نه هرچه یافت کمال از پیش بود نقصان : نه هرچه داد ستد باز چرخ مینائی
القصه چون مجد الملک رخت هستی بباد فنا داد سلطان احمد نوبت دیگر صاحب
علاء الدین را بحکومت بغداد فرستاد و خواجه عطا ملک هرچند با خود قرار داده
که بقیهٔ عمر در گوشهٔ منزوی بوده پیرامن امور سلطنت نگردد و بعد از ایام گذشته
و تدارک عمر ضایع گشته بجای آورد شعر چند روزی که درین مرحله مهلت داری
خوش برآسای زمانی که زمان این همه نیست . اما چون عواطف پادشاهانه و عوارف
خسروانه اورا از دو غرقاب یکی شماتت اعدا و دیگری هلاکت نفس چه هما نجات
داد و خلاص ساخت و خصم حاسد و دشمن معاند را با هرچه از اموال او گرفته بود
و آنچه در مدت حکومت حاصل کرده باز عتاب و نموده از بنیاد بر انداخت هرآینه
در مذهب شریعت و مروت و فتوت رد فرموده و منع آن جانب نمود بنا بر آن
از اعتنای آن امر خطیر و خطب کبیر احتراز و اجتناب نتوانست نمود بالجمله
خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و برادرش بار دیگر از روی تمکن و استقلال
زمام امور ملک و مال را بدست آوردند و در تقویت دین مبین و تمشیت مهام
علماء شریعت سید المرسلین سعی و اجتهاد موفور کردند نسبت باهل فضل و هنر
لطف و مکرمت بی نهایت ظاهر نمودند عجزه و رعایا بوفور عدل و احسان
خوشدل و شادمان گشته در مهاد امن و امان غنودند شعر
آرام یافت در کنف عدل وحش و طیر : و آسوده گشت در حرم امن انس و جان
در خلال این احوال شاهزاده ارغون خان جوشی را بدرگاه سلطان احمد فرستاد
و قضیهٔ تقریر مجد الملک و اشتعال نایرهٔ غضب اباقا خان و رجعت دولت
صاحب دیوان داد ملخص سخن آنکه خواجه شمس الدین محمد پیشکاه داده که از نقد
و جنس و ضیاع و عقار هرچه در قبضهٔ ملک و اقتدار او است همه تعلق بایلخان
دارد هر وقت فرمان شود هرگاه که مصلحت باشد بهر که اشارت نافذ گردد بی
مجال تاخیر و اهمال بسپارد اکنون التماس از مخصوصان که پاس پادشاهی آنست که

صاحب را مصاحب جوشی بدین جانب فرستند تا آن سخن بر سیده و سلاح
و یراق آن دیده بتکچیان از حقیقت حال بولجی استفسار نماید سلطان
از استماع این سخنان دانست که غرض ارغون خان مال صاحب دیوان نیست
بلکه قصد جان او دارد در جواب فرمود که امهات مهمات مملکت را حسن
تدبیر ضمیر منیر در حیطه کفایت میدارد اگر او از درگاه عالم پناه غیبت نماید
مصالح ملک و مال در محل اهمال و صدد اختلال می آید و برسول نامه مطلقا
التفات نفرمود و جوشی قرین یاس و حرمان باستان ارغون خان مراجعت
نموده این حکایت موجب شکایت گشت و صورت عداوت ارغونی انبوه
بوشی در گذشت و نشانها باطراف ممالک فرستاد که اسباب صاحب را
تصرف نواب اینجانب گذارند و گماشتگان او را از شروع در مهمات و معاملات
آن بکلی باز دارند و چون شاهزاده عالیجناب در حوالی عراق اقامت دا
عراقیان خراسان گشته هر کس از وکلای صاحب آنچه در قبضه اختیار او بود
بتصرف گماشته ارغون خان باز گذاشت و شاهزاده بنفس نفیس بجانب
مدینة السلام بغداد خرامید و عمال و متصرفان اموال آن دیار را از جام
انتقام جرعه چشانید و در اوایل سنه اثنی و ثمانین و ستمایه بالشکر خاص
عازم بلاد شرقی گشت و بسرعت تندباد بداعیه فتنه و فساد بران بلاد
گذشت هم وقت در این اندیشه که سریر سلطنت را بید از قبضه اقتدار
عم نامدار بچه تدبیر بیرون آرد و شب و روز در این فکرت جانسوز بسر
که سلطان احمد را چه سان از میان بردارد و چون بر توابع معالی سریر
الوز سلطانی افتاد در اواخر سنه مذکور جهت اخذ و قید کسان ارغون خان
ایلچیان ببغداد فرستاد صاحب دیوان بکارسازی جنود نصرت نشان
مشغولی فرمود و بسیاری از اسباب و ادوات جنگ و حرب و آلات
ایام طعن و ضرب ترتیب نمود و شاهزاده ارغون در غره صفر سنه ثلاث
و ثمانین و ستمایه متوجه آذربیجان گشته در صحرای آق خواجه میان او
و الیناق که مقدمه سپاه سلطان بود مقابله و مقاتله افتاد و لشکر

ارغون خان

ارغون خان شکست یافته شاهزاده شجاعت شعار عنان فرار بصوب قلعه
کلاه انصراف داد الیناق متعاقب بدان نواحی رسیده و شاهزاده را که از
قلعه بپایان آمده بود دیده اسب خنک بطریق پیشکش گذرانید و باتفاق
بقلعه رفته بایکدیگر سخنان گفته الیناق بانواع نصیحت ارغون خان را از جانب
سلطان ایمن گردانید چون شاهزاده بغیر از تسلیم راهی و بیرون از قلعه چاره
نیافت مصحوب الیناق بطرف اردو شتافت و در غرجان باستان سلطنت
آشیان رسیده سلطان بعد از انتظار بسیار شاهزاده را بار داد و او را در آغوش
مهربانی کشیده روی بر روی او نهاد و بحکومت مملکت خراسان امیدوار
ساخته جهت سکون برادرزاده خرگاهی تعیین فرمود و اوردوق برادر بوقا
با چهار هزار سوار بمحافظت آن خرگاه امر نمود روز دیگر سلطان مایل
بصحبت حرم محترم گشته رایت عزیمت برافراخت و الیناق را جهت کوچ
دادن اردوی حیات شاهزاده ارغون خان بصوب ممات معین گردانید
شعر بیخبر زانکه نقش بند قضا ۞ در پس پرده نقشها دارد ۞ بعد از
رفتن سلطان بوقا بقوت برادر خود که رتبه قوت داشت بر صفحه ضمیر
شاهزادگان و امرا نگاشت که احمد اروغ چنگیزخان را ویران ساخته
از بنیاد بر انداخت و رایت عزت مسلمانان را بتعلیم صاحب دیوان تا ایوان
کیوان برافراخته مصلحت آنست که بلاجو را ایلخانی و احمد را از سریر سلطنت
بردارند و این مهم وقتی تمشیت یابد که ارغون را از حبس چون دُر از صدف
بیرون آرند همه را این رای صواب نموده مقرر شد که چون زمانه مانند
دل عصیان تاریک کرد این اندیشه از حیز قوت بفعل رسد بر این قرار
ع چو چرخ بلند از شبه تاج کرد ۞ بوقا نزدیک بخوابگاه ارغون خان
رفته دامن خرگاه را چون حجاب شرم و آزرم برداشت ارغون از بستر
استراحت باضطراب بی نهایت برجست چه تصور نمود که موسم
وداع حیات و زندگانی است و بوقا دست او را گرفته از خرگاه بیرون
آورد و قصه مواضعه را بر نهج مسطور بشرف عرض رسانید و چون

لحظه سوافقان ایشان جمع آمده برباد پایان برق رفتار سوار کشتند و بجانب
اردوی الیناق تاختند اورا در بیشه خانه یافتند پاره پاره کردند افغان شب
محشر وفزع روز اکبران شب مشاهده افتاد اکثر خواص و مقربان سلطان
احمد کشته کشتند بعضی از جماعت بر مرکب فرار سوار شد و از عقب سلطان
شتافتند در وقتی که چهار فرسخ از اسفراین کذشته بود بدو رسید و از خروج
ارغون و حادثه شبیخون و انقلاب روزکار و قتل اعوان و انصار دمدمه
بیان نمود سلطان ازین خبر موحش مضطرب و مشوش شده روی بجانب
اردوی مادر خود قوتی خاتون که در سراب بود نهاد و در هر منزلی فوجی
از امرا و سرداران از خدمتش تخلف جسته بجانب دیگر می شتافتند شعر
بهر کامی نکامی دور می ماند ۰ ز محنت آیت مسطور میخواند ۰ و صاحب دیوان را
برخاطر کذشت که از اصفهان بشیراز رود و از شیراز متوجه هرموز
شده براه دریا بار خود را بدیار هند رساند و روزی چند که از حیات
باقی باشد در آن مملکت بفراغت بکذراند باز از صولت قهر مغول اندیشید
برخاطر کذرانید که اکر نفس خود را ازین غرقاب فنا بساحل نجات توان
انداخت فرزندان و متعلقان و نواب و کماشتکان را در آتش خطاب و
عتاب ایذا و عذاب نتوان کذاشت مدت سی سال در کمال عظمت
استقلال کذرانیده و صبح نشاط ایام شباب بشام غم انجام شیب
رسانیده اکر حیوة بد عهد بموجب عادت خویش آغاز بیوفایی و میل
جفاکاری نماید پیداست که از متانت تدبیر و فروغ رای منیر چه بندد
و چه کشاید انسب آنست که دست امید در دامن توکل استوار داشته
بر کرم پادشاه اعتماد تمام و التجا بدرکاه عالم پناه برده از اندیشه انواع
اذیت و وبال و تنزل و ارتحال باک نیارم اکر نسیم عنایت از مهب الطاف
پادشاهانه وزیدن کیرد و ارغون خان از سر جریمه ما کذشته من درکذرد
ع ز مشک بوی و ز خورشید نیست نور بدیع ۰ و الا باری چند کس یاران
محنت شکنجه و تعذیب خلاص داده باشم انکاه کلمه شریفه و افوض امری الی الله

برزبان

برزبان کذرانید و بصوب اردوی ارغون خان روان کشت در اثنای راه
امیر بخاری و اتابک یوسف شاه و ملک امام الدین قزوینی که ارغون خان
بجهت استمالت صاحب دیوان ارسال داشته بود بدان جناب رسیدند
و کفتند پادشاه جهانیان میکوید که چون خدای جاوید مرا بر دشمنان
ظفر داد و تاج خانی و افسر جهانبانی بر فرق مبارک من نهاد کناه جمیع ارباب
جرایم را بخشیده و رقم عفو و اغماض بر جراید خطایای همکنان کشیده
اکر صاحب دیوان بخدمت آید هر آینه بالطاف اختصاص یابد و نشانی
مشتمل بر امثال این سخنان ظاهر کردانیدند و خاطر شریف صاحبی از
استماع این کلمات اطمینان یافته بسرعت برق و باد قطع مسافت نموده
تا در جمعه دهم رجب سنه ثلاث و ثمانین و ستمایه باردو رسیده در
وثاق بوقا نزول فرمود روز دیکر بوقا اورا بپایه سریر اعلی برده ارغون
خان صاحب سعید را بنواخت و بتفویض منصب وزارت امیدوار
ساخت و صاحب زمین خدمت بوسیده و دعای دوام دولت باد ا
رسانیده بمنزل خود بازکشت چون روزی چند برین قضیه کذشت
و نزد همکنان بوضوح انجامید که خواجه شمس الدین محمد بدستور معهود
مباشر سرانجام مهام وزارت خواهد بود فخر الدین مستوفی و حسام الدین
حاجب از غایت بغض و عداوت با بوقا کفتند که با وجود دخل صاحب
دیوان در امور ملک و مال حکومت تو رواج رونق نخواهد کرفت و اکر چه
خواجه روزی چند تملق نماید هر کاه که متمکن کردد ترا نیز مثل سایر امرای
یولختیا رخواهد ساخت شعر دشمن چو بدست آمد و فرصت داری
زنهار که از دست خودش نکذاری ۰ ور بکذاری و دست یابد بر تو
سودی نکند ندامت غمخواری ۰ لاجرم در خلوتی بوقا زبان ملامت بر
ارغون خان دراز کرده کفت کسی که درباره پدر پادشاه بد اندیشید و بر کفران
نعمت اقدام نموده اورا از صدر عهد او نیکو خدمتی چکونه توقع توان داشت
ثبات دولت پادشاه و فنای وزیر بدخواه قرین یکدیکرست او داند ۰

نمی باید گذاشت **شعر** چو فرصت یافتی بر خصم غدار ٭ مکن تقصیر و مغزش از تن بر آور
بنا بران ارغون خان حکم فرمود که صاحب دیوان را بموقف یرغو آرند و اساس
همت بر تحقیق آن مهم گمارند آنگاه جناب صاحبی را بموجب فرموده دستها
بسته بدیوان حاضر گردانیدند و جهانیان فریاد و فغان باوج آسمان
رسانیدند که در ارزاق خلایق چرا بسته اند و خاطر بی نوایان و مسکینان را
چون دل هنرمندان بچه جهت شکسته اند خواجه شمس الدین محمد در جواب
اهل بغض و حسد گفت تقصیرات و تصرفات بنده که اصحاب غرض بعرض
رسانیده اند یکی را صد اعتراف می آرم اما از تهمت اندیشه غدر و خیانت
نسبت بحضرت ولی نعمت مطلقا علم و خبر ندارم **شعر**
نه بر زبان گذرانیده ام نه بر خاطر ٭ نه از عقیدهٔ من بنده هرگز آن بوده است
طلاقت لسان و فصاحت بیان هیچ فایده نداد **شعر** با حکم خداوند مسیحا چکند
و حکم شد که بنیاد فضایل و معالی را خراب کنند و سرچشمه جود و احسان را
سراب گردانند خواجه چون دانست که خلاصی ممکن نیست غسلی بجای آورد و
دوگانه از بهر یگانه حقیقی بگذارد و مصحفی که همراه داشت برسم تفأل
بگشاد و این آیه بر آمد که ان الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا تتنزل
الملائکة الا تخافوا ولا تحزنوا وابشروا بالجنة التی کنتم توعدون لاجرم
خاطر از علایق فارغ ساخته در مقام تسلیم گفت **ع** هر چه آید از تو خوش
خواهی شفا خواهی الم و نماز دیگر دوشنبه چهارم شعبان سنه مذکوره
در موضع اهر از سر تیغ جلاد قهر شربت شهادت چشید و محنت سرای
دنیا را وداع کرده رخت بجنت اعلی کشید **شعر**
تیغی کشیده بر همه این چرخ کوژپشت ٭ کو صد هزار شاه و گدا را بقهر کشت
چون عاقبت فناست جهان دورنگ را ٭ سهلست خوب و زشت اگر نیم یا بد است
آورده اند که مجد همگر که فاضل و دانشمند و بی نظیر وقت خود و ملک الشعرای
عراق و فارس و معاصر شیخ مصلح الدین سعدی شیرازی بود در مرثیه آن
وزیر صاحب سعادت این رباعی انشا کرد و شیخ سعدی آنرا شنیده و

گریسته و مجد را بران شعر تحسین و تعریف کرده و آن اینست **رباعیه**
از رفتن شمس از شفق خون بچکید ٭ مه روی بکند و زهره گیسو ببرید
شب جامه سیه کرد در این ماتم و صبح ٭ بر زد نفس سرد و گریبان بدرید
و دیگر این قطعه در سلک نظم کشید ٭ خدایگان زمین و زمان یگانهٔ دهر
کریم و سرور مرحوم خواجهٔ دوران ٭ جهان پناه سکندر نژاد عالی قدر
پناه و قوت اسلام و صاحب دیوان ٭ بعهد دولت او روزگار کرد بیاد
نداد داد دل محمود و عدل نوشروان ٭ بسال ششصد و هشتاد و سه بخط اهر
شهید گشت دوشنبه چهارم شعبان ٭ ندید دیدهٔ افلاک مثل او هرگز
بجود و همت و فضل و سخاوت و احسان ٭ فغان ز گردش چرخ و زمانهٔ غدار
که کرد چشمهٔ خورشید زیر خاک نهان ٭ بحق ذات تو ای کردگار بیچه و چون
که باد مسکن و ماوایش جنت رضوان

الصاحب الفاضل العادل علاء الدین خواجه عطا ملک الجوینی

برادر خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان و در عز و علا و فضل و عطا بلند ایوان است
بحکم ابقاخان در خطهٔ بغداد رایت حکومت بر افراخت و آن بلده را که بعد از
قتل مستعصم چنان خراب و ویران شده بود که قلم دو زبان بهیچ وجه از کیفیت
آن تعبیر نمی تواند نمود باندک زمانی معمور و آبادان ساخت **شعر**
زیمن مقدم او شهر بغداد ٭ باندک روزگاری گشت آباد ٭ و از جمله عمارتهای
او آنکه در زمین نجف نهری حفر کرد و زیاده از صد هزار دینار سرخ در آن
صرف نمود و آب فرات را بحوالی مشهد نجف اشرف جاری فرمود و از جمله
اشعار او که مشعر بصحت عقیده اوست این رباعی است **رباعیه**
یا شمع افل فقد بعد الغسق ٭ والفجر بدا ولاح منه الشفق
ولو کنت بحب حیدر تتعلق ٭ ما کنت بجمر نارها تحترق
و از جمله مولفات او تاریخ جهانگشا است که مشهور جهان و منظور نظر
جهانیان است و شیخ فاضل کامل کمال الدین میثم بحرانی که از محققان علمای
امامیه است کتاب شرح نهج البلاغه را بنام نامی او نوشته و قاضی القضاة

نظام الدین اصفهانی دیوان رباعیات خود را باسم سامی او موشح ساخته
در ایامی که ارغون خان کمر عداوت خواجه شمس الدین محمد بر میان جان بسته
بود و میخواست که او را بدست آرد یا سلطان احمد را برو متغیر سازد خواجه
فاضل عادل علاء الدین عطا ملک از محنت سرای دنیا بجنت اعلا خرامید
و این واقعه در شب شنبه چهارم ذی قعده سنه احدی و ثمانین و ستمایه
روی نمود و خواجه شمس الدین محمد از مسند وزارت برخاسته بر پلاس تعزیت
نشست و سلطان احمد مراسم پرسش بجا آورده صاحب دیوان را خلعت خاص
عنایت نمود و باصناف رعایت و الطاف خاطر او را تسلی و تسکین فرمود

الصاحب الامیر الرشید بهاء الدین محمد بن صاحب الدیوان دُرّی یا بهای

آسمان رفعت و شان و بیت القصیده مکارم صاحب دیوان است در میان
وزرای نامدار بکمال کفایت و شجاعت و مهابت مشهور و در السنه فضلای
روزگار با صاحب ابن عباد مذکورست • در غمرات بحر احسان او صد ابن فرات
کم و خلّ و زیت خوان او با الوان نعم خلال و نبات در اشتمال است ابن سهل
در نظر بذل کیش سهل • و ذو الریاستین در جنب ریاستش بغایت نا اهل
مینمود مجلس شریفش مجمع فضلای مذهب حق جعفری و محط رحال ادبا و فصحا
اثنا عشری بود مولانای فاضل حسن بن علی الطبرسی که از جمله فضلای امامیه
و از افاضل مجلس شریف خواجه بهاء الدین محمد بوده در خطبه کتاب کامل بهائی
گفته که مخدوم مطلق حجة الحق علی الخلق اعدل سلاطین الاولین و الاخرین
بهاء الاسلام و المسلمین ببرکت حسن سیرت و بسط عدل و اعتقاد صادق
بخاندان پیغمبر صلوات الله علیهم و برائت از اعادی خاندان و تربیت
سادات و علمای اهل البیت علیهم السلام حق سبحانه و تعالی رایت دولت او را
بر آفاق عالم بر کشید و سلاطین ربع مسکون بمضمون تعز من تشاء و تذل
من تشاء کمر عبودیت بر میان جان بسته معتکف عتبه جلال او شدند
و اعادی این اقبال طایفه بمضمون فخسفنا به و بداره الارض فرو شدند
و بعضی بمدبار [illegible] صلاکت فاعرهنا و من معه جمیعا ناچیز گشتند تقیه

که بسبب قلت اعوان و انصار و کثرت اعدای جفاکار بر شیعه ائمه اطهار
واجب شده بود امروز بظهور این دولت حرام شد بلکه اکثر شیعیان از خوف
این دولت اظهار تشیع میکنند و محبان و موالیان از علمای اهل البیت از دولت
او محفوظ شدند و کتب شریفه بنام او تالیف نمودند و این نعمتی است که بر کافه
شیعه شکران آن فرض عین است و جناب افضلی قاضی نظام الدین اصفهانی در
آخر بعضی از قصاید خود که افتتاح آن بمدح اهل البیت علیهم السلام نموده اشارت
بمدح خواجه بهاء الدین و عقیده او نموده و گفته **شعر** قل للنواصب کفوا الا ایاکم
لشیعة الحق یا اهل الله تهوننا • اعاد عهد ملوک الترک دونکم • و زادهم بهاء الدین تمکینا

هذا ابن صاحب دیوان الممالک قد • اوهی قواکم و ما یال توهینا
جم المناقب فی قمع النواصب قد • امضی عزیمته یحزی الملاعینا
عن المنابر یُحی المبغضین لهم • برغم اعینهم بالمنع تسخینا • یری علیا و آل الله
للحشر ادخره القرامیا مینا • در کتاب تاریخ الوزرا مسطورست که خواجه بهاء الدین

مُدّخرا

محمد را ابتدای نشو و نما بحکم یرلیغ جهان کشا بحکومت اصفهان و یزد مقرر گشت
و در بوسون ضبط و سیاست و اظهار قدرت و سطوت رایت رفعت و تجمل
او از ذروه تعقل در گذشت ابواب عفو و اغماض بر روی ارباب آن ولایت
بکلی بربست و پشت بر مسند غلظت نهاده دلهای مظلومان را بتحمیل بار گران
بشکست اگر شخصی بر وفق مزاج او نبودی حکم بقتل کردی تا بجریمه صغیره و کبیره
چه رسد و اکثر چیزی نه بر وفق مرام بسمع او رسیدی خانمانها بر باد داده مال
و جان مسلمانان را هباء منثورا کردانیدی ارکان دولت و نواب دیوان و
سایر اعیان اصفهان اگر شب یک لحظه بر بستر استراحت می غنودند هنگام
وزیدن نسیم سحر مانند برگ بید از باد صرصر بر سر و جان خود ترسان و لرزان
بودندی که آیا امروز از چنبر قهر او بچه تدبیر نجات توان یافت و نایره خشم
آتش بارش بکدام خاکسار از اهالی این دیار خواهد تافت از بیم سیاستش
شیر ژیان تیغ بر ویر بازی دوران داده کردن کشان عراق و اصفهان از
رهم خنجر ثعبان نشان او سر بر خط فرمان نهاده • **شعر**

از بیم سیاستش جهان میلرزد ∴ وز فرط مهابتش زمان میلرزد ∴ از حدت
تیغ آبدارش خورشید ∴ چون برگ ز صرصر خزان میلرزد ∴ صاحب دیوان
چندانکه از روی دلسوزی و شفقت ابوّت ولد امجد را از فرط سیاسات
وکثرت سفك دما منع میفرمود و وخامت عاقبت آن حرکات نالایق را بیان
مختلف باز مینمود خواجه بهاء الدین اصلا متنبه نمیگشت و مطلقا از سر
خون ریختن و مُثله کردن و سوختن در نمیگذشت ع پند پدر مانع نشد سودی
مادر زاد را ∴ عاقبت روزگار در استرداد مواهب خویش طریقه سعی دیوت
و امراض مختلفه و اسقام متضاده سورت قوت غضبی خواجه را بشکست
وهنوز سنین اوقات حیاتش عقد ثلاثین نگرفته بود که از عالم فانی بجهان
جاودانی انتقال فرمود شعر فغان ز آفت این دیر سانداحت سوز
فغان ز گردش این روزگار جور پرست ∴ که صورتی که بعمری نگاشت خود بسترد
که گوهری که بسی سال سفت خود بشکست ∴ در روضة الصفا مسطورست که
خواجه بهاء الدین محمد هرچند در شیوهٔ سیاست و انتقام سعی تام و مبالغه
مالاکلام داشت باصناف آن در طریقه جود و سخاوت اهتمام فرموده هرگز
در باب تعظیم فضلا و علما دقیقهٔ مهمل و نامرعی نمیگذاشت اوقات خود را
مقسوم گردانیده از صباح تا چاشتگاه در صفه بار بنشستی با طایفه
از اصدقا و اخوان الصفا بساط صحبت و ملاطفت مبسوط داشتی و بعد از
نشستن ساعتی با افاضل و ندما بتجرع کاسات میار غوانی مست انس بودی
و باقی اوقات را بسرانجام مهمات ملك و استکشاف حال الطبقات مردم صرف
نمودی بالجمله چون خبر موت خواجه بهاء الدین محمد بسمع صاحب دیوان رسید
این رباعی در مرثیه قرة العین در سلك نظم کشید رباعیه
فرزند محمدا ای فلك هند و بیت ∴ بازار نماند را بها بك موت
تو پشت پدر بودی ازان پشت پدر ∴ خم گشت چو ابروی بتان بی روت
و افاضل شعرای زمانه در مرثیه آن بزرگ یگانه قصاید خوب گفتند از
از آنجمله این مرثیه است که جناب قاضی نظام الدین اصفهانی گفته و الحق در سفته

ماللظلام

قصیده

ما للظلام یغطی وجهة الافق ∴ ما للرواسی اضطربن الیوم من فلق
ما للخطوط توخّی القوم اظهرها ∴ ما للنوایب تبدی صفحة العنق
تبکی السماء وضج الارض واکدرت ∴ زهر النجوم وطاشت انفس الفرق
الیوم یوم لعمری کاسمه فقدت ∴ بها لعلی ما لنهی انسانة الحدق
مولی الانام بهاء الدین صار جنا ∴ مضی فبدل صفو العیش بالرنق
مضی فقطع اسباب الرجاء لناه ∴ من کان منه فؤاد الدهر ذا فرق
عین المکارم والعلیاء باکیة ∴ فی ذا المصاب وقلب الدهر ذو حرق
جاشت لعمری بحور الهم زاخرة ∴ وآذنت سفن الامال بالغرق
انسان عین العلی ماذا اصابکم ∴ عین علیك تموج الیوم فی علق
من صبح وجهك عین قرناظرها ∴ اسالت الدم تبدی صبغة الشفق
انحی علی غصنك الریان کاسره ∴ غضا بماء شباب ناضر الورق
بعدا لتقابلك فاوج السماء علی ∴ شد اکتنافك تحت الارض فی نفق
ادمی القلوب صباح قد نعیت به ∴ بصادم من اقرب اللیل منفلق
نامت جدود الاولی جرت امرهم ∴ وبات طرف ملوك الارض ذا ارق
ابصر عبیدك قد جزوا ذوایبهم ∴ وآثروا الترب مفروشا علی الترف
ابصر صنایع ذاك الباب قد جمعوا ∴ یبکون بعدك امرا غیر متسق
ابصر [illegible] قد شیعتها اکابت ∴ تشجو القلوب بذاك المنظر الانق
ان تفتح العین لم تبصر سوی قلق ∴ یشکو اسار الاسی فی حزنه الحلق
هداك عنك مولی الخافقین الی ∴ تلك الممالك حث الخیل بالعنق
ماذا علیك لو استقبلت موکبه ∴ فقد دنا منك دأب الحازم اللبق
هلا ابتدرت الی تقبیل راحته ∴ هلا انتهیت الی ضم ومعتنق
ادیته لا رأی سوءا ولا سمع ∴ المکروه وجه نهار ظلمة الغسق
یبکیك صنوك یحیی لا قرار له ∴ او هی قوی عزمه ما فی نواك لقی
لو استطاع فدی بالروح نفسك من ∴ صدق من الود لا کذب ولا ملق

هرون خر كموسى للاسى صعقا — من حيرة غشيته بعد لم يفق
ابوك صاحب ديوان الممالك في — ذاك العزاء على الافراد وحنق
هلا تماسكت كي تلقاه ثانية — ويستضي بوجه منك مؤتلق
يا ايها القمر الارضي مالك في — طي السرار بضوء غمك مفترق
بالشمس لم تقترن اعني اباك فلم — اخفى وراك عنا وشك ممحق
قبل استعارة بدر التم لم يكن — للخسوف فيما سمعناه بمتفق
تعدا رتحالك عن تلك الديار ادي — ورائح الخير لا ترجى لمنتشق
خانتك زهر الدراري اسود وجهها — من رائح جالب شرا ومحترق
لا كان في روضة الخضرا بعدك من — نور لها يونق الابصار منفتق
لا اشرع الرامح العلوي صعدته — لا البدر تاه بغضي من الدرق
لا يبق شمل الثريا بعد منتظما — لا يبد جوزا وهاق ذي منتطق
تبرج الجو في حلي وفي حلل — بعد استتارك تحت الترب لم نطق
نعم مطارد ضوء الصبح لو صبغت — سود الحق لدي كل ذي الحرق
في صحن دودك بل في الافق اجمعه — يُري البواكي جرين اليوم في طلق
تبكي الجوادي خضيبا كفها بدم — بالفجر في سود اثواب لها مزق
ينشرن منك خصال الخير مفضية — الي المصالح للاشراف والسوق
يحكين عن عزمات منك ما قصرت — عن دفع معضلة او كشف منغلق
سقت الاسود وثواب الصبي جدد — لو رامها طاعن في السن لم يسق
لو ملت عن قرناء السوء مثلك ما — ساسوا البرية دو حكم ولم يفق
لكن تبعت هوى قوم حسبتهم — عين النظار فكانوا ذا ايفا الورق
وكلما ساء من شر اتى عرضا — اذ لا مواد له من اصل ذي الخلق
نعم سليمان لم يكفر ومال الي الكفر — الشياطين ارصادا على الطرق
اقول للواجد المكروب اوحشه — غاب بلا اسد منذ ارتحلت بني
عول على شبله المحمود عاقبة — مثل اسمه وعلي ذكا العلى وثق
دران من صدف يسقى بمثلهما عقد — الممالك طول الدهر ذا النسق

كلما العري عن الماضي يري عوضا — لا ترجوا استفاعك بعد الورد بالعرق
قولا المنتهض من اصفهان الي — مخيم الملك يطوي كل مخترق
ان جيت والده والدمع منهمر — من كل باك هنا بالترب ملتصق
وخبروا ابو قوع الخطب صادقه — ذرعا وساء صباحا كل ذي رمق
نعزه عن اخي باساء ممتحن — داع له اليوم في بحر الاسى غرق
عن ذي لسان بشكر المكرمات له — وبالثناء عليه الدهر منطلق
عن ذي فؤاد على الاحزان مشتمل — وجفن عين على الاقذاء منطبق
حيران ضاقت عليه الارض عن سعة — كانه اليوم في انشوطة الوهق
واذكر وراثة عمر لا انتهاء له — للخلق منه يرجي خير مرتفق
وقل له عن لسان الجمع كلهم — اما وجدت مجال القول لم يضق
يود اهل العلى والمجد انهم — ذاقوا المنون وطعم الثكل لم يذق
يا رضه بقضاء الله نفذه — كيما يثاب بلا شك ومختلق
ودايه فوق اراء الانام ترى — يهدي لوامع انوار الي الفلق
يحيط علما بما في الدهر من غير — يراع يجمع فيه بمفترق
لم يرو غلة صاد من موارده — صفو بلا كدر عذب بلا شرق
ومثله ووجود المثل ممتنع — ارضى الا له ولم يخط كذي خرق
يري التثبت اولي في مقام رضى — رب العباد فلا يوفق من النزق
وسله باخيه والاعزة كي — ينسل من قيدهم بالحشا علق
معلي ملوك بني الايام قاطبة — علاء دين الهدي الفتاح للعلق
من شاد قصر معاليه اخو ثقة — من شابه الاصل في الالطاف والخلق
هما ولا تدرك الاوهام شاوهما — حتف العدو وامن الخائف الفرق
كل يري لكنوز البر مدخرا — عند اعتناق امور الملك لم يعق
لولاه لم ير نجم العلم في فرج — لولاه ما فاح روض الفضل عن عبق
سال السيول بنا لولا وجودهما — وساخ اقدام اهل العز في لثق
اعدي على نوب الايام لطفهما — وفل نابا بالصرف الدهر ذا ورق

دامت بقبضهما الامال والثقة ⁘ وثوق بيننا الرجي بالعارض الغدق
ما انساق دهم جيول الليل يتبعها ⁘ شهباء خيل نهار جرى مستبق

الصاحب الفاضل شرف الدين هرون بن صاحب الديوان جوانی فاضل هنرور قوت الظهر پدر وعضد اليمين برادر بود ودر وادی فضيلت از برادر خود بهاء الدين محمد پيش بلکه در جميع علوم حتی موسيقی يگانه زمان خويش بود استاد صفی الدين عبد المؤمن موسيقی دان مدتی در خدمتش بوده ورساله شرفيه را بنام شريف او تاليف نموده در تاريخ غياثی مسطورست که خواجه عطا ملك وصاحب ديوان ونيز شرف هارون در عهد اباقا خان که بوزارت وامارت عراق اشتغال داشتند روزی بزيارت مشهد اشرف نجف آمدند وخلقی کثير از اکابر ايمه فريقين با ايشان همراه بودند وبعد از فراغ از مراسم زيارت سخن بذکر امامت کشيد وآخر هرون گفت که ما ازين مصحفی که بر سر ضريح مطهر حضرت امير المؤمنين عم نهاده است تفال ميجوييم وبآنچه اشارت رود قرار ميدهيم چون نيت کرده مصحف را بگشودند در اول صفحه اين آيه برآمد که يا هارون ما منعك اذ رايتهم ضلوا الا تتبعنی افعصيت امری وبعد از آن همگی ايشان اظهار مذهب شيعه نمودند وفات هرون در

خواجه سعد الدين محمد آوجی

وزير سعادتمند ودبيری فاضل ودانشمند بود در تعظيم ذريه خير البريه وترويج مذهب اماميه ورعايت علمای اين طايفه عليه مساعی جميله بظهور رسانيده وشيخ علامه جمال الدين بن مطهر حلی رساله سعديه بنام نامی او نوشته واز وغايت تعظيم وتکريم يافته ومولانا نظام الدين اعرج نيشابوری شرح مجسطی را باسم سامی او مزين ساخته ودر تاريخ الوند اسطورست که خواجه سعد الدين محمد وزير هنرور وهنرپرور بود وافاضل نواز بود وبتجربت در علم استيفا وسياقت ومتانت در انشا

وکفايت

وکفايت بی شبه ونظير مشهود بعد از شهادت خواجه صدر الدين احمد زنجانی بموجب حکم وفرمان غازانی صاحب ديوانی ورتبه نيابت امور جهانبانی بشرکت خواجه رشيد الدين طبيب برو قرار گرفت واز رشحات عدل واحسان وافاضت برو امتنان ايشان کشت زار اميد عالم وعالميان کرت ديگر سمت طراوت ونضارت پذيرفت پس از روزی چند جمعی از ارباب حسد مثل قاضی صاين الدين سمنانی وشيخ المشايخ محمود وسيد قطب ومعين الدين غايجی خواطر بر تقرير قرار داده جمعيتی ساختند واساس موافقت بر مخالفت وزرا بنا نهاده عقد مشورت در ميان انداختند چون کيفيت اين کفايت بعرض سلطان غازان خان رسيد باشفته اکثر مقربان را معروض تيغ ياسا گردانيد **شعر** چو شمشير عدالت را علم کرد ⁘ بهيچ دست قلم زن را قلم کرد ⁘ ودر يازدهم شوال سنه اثنين وسبعمايه غازان خان وفات يافته ودر ذی حجه مذکور الجايتو سلطان که بسلطان محمد خدابنده مشهور گشته تاج سلطنت بر سر نهاده وبدستور زمان برادر بزرگوار خويش زمام امور وزارت ومهام سپاه ورعيت بکف کفايت وقبضه درايت وزرای عظام خواجه رشيد الدين وخواجه سعد الدين داد وتا آن زمان که خواجه نسبت بخواجه رشيد الدين در مقام موافقت واتحاد بود آفتاب دولت واقبالش از شايبه منقضت وزوال محروس ومصون ميبود **شعر** تا کی نشکست عهد کلزار ⁘ نشکست زمانه در دلش خار وچون آن موافقت بمخالفت مبدل گشت خواجه سعد الدين سيد تاج الدين آوجی وبعضی ديگر از نواب خود را بران داشت که نسبت بخواجه رشيد الدين در مقام تقرير آمده پانصد تومان کفايت قبول کردند سلطان محمد خواجه سعد الدين وا جماعت را در موقف يرغو حاضر ساخت وبعد از ثبوت جرايم بنياد حيات خواجه سعد الدين ومتهمان آنرا بتيغ سياست برانداخت مبلغ پانصد تومان که قبول نموده بودند از جهات ومتملکات ايشان بحصول پيوست وبيمن سياست سلطانی غبار فتنه وتقرير يکبارگی

فرونشست والله اعلم **علی بن هلال الکاتب المشهور بابن بواب**
از غلامان ملک بهاء الدولة بن بویه است ابن مقله سواد نقوش رقاع
شعارش را بجای سواد العین بر بیاض بصر نگارد وطومار خط لطافت
آثارش را که درج یاقوت بلکه درج یاقوت را در غیرت ورشک داد صیرفی
در بهای آن نقد جان روان سپارد وبعضی از فضلای شعرا این
دو بیت در مدح اوست **شعر** یا ابن هلال کم حویت فضیلة
عنوت بها بین البریة اوحدا ، ونحن عهدنا الدر ابیض ناصعا
وانت جعلت الدر الفخم اسودا ، یافعی گفته که در کتابت مثل ونظیر او
با او کسی پیدا نشده واگرچه ابو علی بن مقله اول کسی است که نقل این خط
از خط کوفی نموده وابراز باین صورت فرموده وخط او نیز خوب بود
اما ابن بواب تهذیب وتنقیح طریقه او نموده وجامه حلاوت وبهجت
بران پوشانیده وجمیع خوشنویسان بر منوال دیبای خط زیبای او
می بافند واستادی او را در مقام اعترافند ودر تاریخ مصر وقاهره
احوال او برین وجه مسطور است که علی بن هلال الامام الاستاد ابو الحسن
صاحب الخط المنسوب الفائق المعروف بابن البواب کان ابوه بوابا
لبنی بویه وقرأ علی القران وتفقه وفاق اهل عصره فی الخط المنسوب حتی
شاع ذکره شرقا وغربا وکان هو خادما لفخر الدولة ودر سال چهارصد و
بیست وسه وفات یافت واین ابیات در مرثیه او گفته اند **شعر**
استشعر الکتاب فقدک سالفا ، وقضیت بصحة ذلک الایام
فلذلک سودت الدوی کانه ، اسفا علیک وشقت الاقلام
وبعضی گفته اند که وفات او در جمادی الاول از سال چهارصد وسیزده
بود ودر بغداد مدفون گردید **خواجه میر علی علوی تبریزی**
واضع اصل خط نستعلیق ومومنی فاضل صاحب توفیق بوده ومولانا
سلطان علی که شاگرد بواسطه اوست در رساله منظومه مشهوره خود
خود اشارت بسطری از احوال او نموده وگفته **مثنوی**

نسخ تعلیق اگر خفی وجلیست ، واضع اصل خواجه میر علیست
حبش بود با علی ازلی ، نسبتش نیز می‌رسد بعلی ، تاکه بودست عالم وآدم
هرگز این خط نبوده در عالم ، وضع فرمود او ز ذهن دقیق ، از خط نسخ واز خط تعلیق
نی کلکش از آن شکر ریزست ، که اصلش از خاک پاک تبریزست ، بکنی نفی او زیاداتی
بی ولایت نبوده تا دانی ، کاتبانی که خط نویسند ، خوشه چینان خرمن اویند
در جمیع خطوط بوده شریف ، ز اوستادان شنیده‌ام این حرف ، خط پاکش چو شعر او موزون
هست تعریف او ز حد بیرون ، بد معاصر بجمع الافضال ، شیخ شیرین مقال شیخ کمال
اکمه شعر چو میوهای خجند ، هست شیرین تر از نبات وقند
همه رفتند ازین جهان خراب ، رخ نهفتند در نقاب تراب
بهر شان ز انچه خوانم ودانم ، روح الله روحهم خوانم
مولانا سلطان علی مشهدی در خط نستعلیق مشهورتر از آنست که
احتیاج بنوشتن تعریف باشد اگرچه در تحصیل آن صنعت چند روزی بخدمت
استادان شتافته اما فی الحقیقه آن رتبه عالی را از نظر امداد حضرت امیر
المومنین علیه السلام یافته چنانکه در رساله منظومه خود بآن اشارت نموده
وگفته **مثنوی** از جوانی بخط بدی میلم ، عشق خط راندی از مژه سیلم
بر سر کوی کم قدم زدمی ، تا توانستمی قلم زدمی ، که ز انگشتها قلم کردی
بخیال خطی رقم کردی ، از قضا مدتی مغلسی روزی ، پیشم آمد بسان دلسوزی
قلم وکاغذ ودوات بجست ، بیت ونه حرف را ز حرف نخست ، بنوشت وروان بدستم داد
شدم از التفات او دلشاد ، زانکه ابدال بود وصاحب حال ، حسب حالش مبدل الاحوال
زین سبب عشق خط زیاده شدم ، دل گرفتار مرد ساده شدم ، بعد از آن مدتی برین بگذشت
مدت خط از آن واین بگذشت ، نیت روزه علی کردم ، قلم مشق را جلی کردم
در خیال این که کار بگشاید ، شد بخوابم جمال بنماید ، تا شبی خواب دیدم از ره صدق
که خطم دید وجامه‌ام بخشید ، خواب را مختصر نمودم باز ، قصه خواب هست دور ودراز
بیش ازین ذهن غلط نیاردم گفت ، که ندارم مجال گفت وشنفت
بنده سلطان علی غلام علیست ، شهرت خط او ز نام علیست

روز و شب گوید از بنی و ولی ❊ ذکرش اینست از خفی و جلی

مولف حبیب السیر گفته که حضرت مولوی بوجاهت صورت و محاسن
سیرت بود و در خط نسخ تعلیق آن مقدار مهارت حاصل نمود که خطوط
استادان متقدمین و متاخرین را منسوخ ساخت و در زمان سلطان حسین
میرزا باشارت آنحضرت و التماس میر علیشیر بکتابت نسخ شریفه می پرداخت
و گاهی بنظم اشعار نیز زبان میکشاد و باوجود آنکه سن شریفش از شصت
سال متجاوز شده بود خط را خوب می نوشت چنانچه از این دو بیت مثنوی او
نیز معلوم میشود ❊ مرا عمر شصت و سه شد بیش و کم ❊ هنوزم جوانست مشکین قلم
توانم هنوز از خفی و جلی ❊ نوشتن که العبد سلطان علی ❊ در سنه تسع عشر
و تسعمایه در مشهد مقدس بروضه جنان شتافت و در جوار دیوار کتابخانه
سرکار فیض آثار قرار یافت **مولانا میر علی مشهدی** نزد ملا زین الدین
محمود کاتب و ملا سلطان علی مشق میکرد و چون خط او بکمال رسید با مولانا
سلطان علی در مقام دعوی شد و اهل عصر جانب مولانا گرفتند و لکن او سه
قطعه از مولانا سلطان علی گرفته تقلید کرد و با قطعهای مولانا پیش او
برد مولانا متحیر شد که آیا خط او کدام است و بعد از تامل بسیار خط ملا
میر علی را بر داشت ملا میر علی را عبید خان اوزبک با اکثر فضلای هرات
قهرا و جبرا بخارا برد و او تا آخر عمر در آنجا بعذاب صحبت و اولاد فاسد
الاعتقاد او گرفتار بود و هر چند رعایت بسیار از ایشان می یافت
بمقتضای فطرت اصلی شکایت از توطن آنجا میکرد و این قطعه را در ان
باب گفته شعر عمری از مشق دو تا بود قدم همچون چنگ ❊ تا که خط من بیچاره بدین قانون شد
سوختم از غصه در و غم چکنم چون سازم ❊ که مرا نیست ازین شهر برون
طالب من همه شاهان جهانند و مرا ❊ در بخارا جگر از بهر معیشت خون شد
این بلا بر سرم از حسن خط آمد امروز ❊ وه که خط سلسله پای من مجنون شد
از جمله شاگردان او میر سید احمد مشهدی و خواجه محمود سیاوشانی است
و خواجه محمود از عنفوان جوانی و ساده رویی در خدمت ملا میر علی بود

وقتی

وقتی ملا از و رنجیده این قطعه را گفت ❊ خواجه محمود آنکه یک چندی
بود شاگرد این فقیر حقیر ❊ بهر تعلیم او دلم خون شد ❊ تا خطش یافت صورت تحریر
در حق او نرفت تقصیری ❊ لیکن او هم نمیکند تقصیر ❊ هر چه خود می نویسد از بد و نیک
جمله را میکند بنام فقیر ❊ قبر ملا در فتح آباد بخارا در جوار مزار شیخ سیف الدین
باخرزی که او را شیخ العالم گویند واقع است و ملا را فرزندان هستند که در
بخارا نشو و نما یافته و آخر بهند افتادند و همگی عقیده فاسده اهل بخارا دارند

فاعتبروا یا اولی الابصار

مجلس یازدهم

در ذکر شعرای عرب که سند ارباب ادب اند **کعب** بن زهیر بن
ابی سلمی ربیعه بن رباح المزنی از صحابه حضرت سید المرسلین و شیعه امیر
المومنین علیهما افضل صلوات المصلین بوده علو کعب او در فصاحت و
بزرگی بر هر ذلول و صعب ظاهر و هویدا است نقله آثار روایت کرده اند که
کعب قبل از آنکه بشرف اسلام فایز گردد زبان بهجو بعضی از خدام عتبه رسالت
و ما کشا نکعبه جلالت ملوث کرده بود و حضرت رسالت پناه خون او را
مهدر ساخته بود چون کعب از این معنی خبر یافت دانست که از آسیب قهر
آنحضرت جز بظل ان رحمت بدیع او که بحکم و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین
ذرات دو عالم را شامل است پناه نتوان آورد قصیده غرا که بر بود نعت
کمال حضرت ختمیت شعار محلی است ترتیب نمود و برسم عرب بر شتری تیز
رو سوار شده طی مراحل کرد و خود را بآستان ملایک آشیان رسانید و
بعد از سلام ابتدا بانشاد قصیده نمود و در ان اثنا تمهید معذرت و استغفا
مندرج بود چون حضرت استماع فرمود رقم عفو بر جریده هفوات کشیده
برد یمانی که بیمن آن استنجاح امانی توان نمود از فرق تا برقدم وجود
مطهر بیرون کرده با و حواله فرمود و او را در سلک بندگان مقبل منخرط
گردانید شیخ ابن حجر عسقلانی در کتاب اصابه آورده که کعب روی خود را
بسته بود که کسی در راه او را نشناسد و بهمین وضع نزد حضرت رسالت آمد

گفت میخواهم که با شما بیعت کنم پس آنحضرت دست مبارک خود بجانب او
کشید و کعب دست پیش برده بیعت کرد و بعد از ان روی خود را گشود
و در خواندن قصیده شروع نمود و نیز آورده که آن بُرد یمانی که حضرت رسالت
باو ارزانی داشت معویه آنرا از اولاد کعب بچهار هزار درم ابتیاع نمود و
همان بُرد است که خلفای بنی امیه و بنی العباس در ایام عید می پوشیده اند
و چون اختصار مطلوب بود باین چند بیت از قصیده مذکوره اقتصار
نمود **شعر** وقال کل خلیل کنت آمله ـ لا الهینّک انی عنک مشغول
فقلت خلوا سبیلی لا ابا لکم ـ فکل ما قدر الرحمن مفعول
انبئت ان رسول الله اوعدنی ـ والعفو عند رسول الله مامول
لا تاخذنی باقوال الوشاة ولم ـ اذنب وان کثرت فی الاقاویل
ان الرسول لسیف یستضاء به ـ مهند من سیوف الله مسلول
و این دو بیت را سید مقتدی میر مرتضی علم الهدی در کتاب منتقی از کعب
در مدح امام الوری نقل نموده **شعر** صهر النبی وخیر الناس کلهم
فکل من رامه بالفخر مفخور ـ صلی الصلوة مع الامی اولهم
قبل العباد ورب الناس مکفور **فرزدق** بن غالب بن صعصعة التمیمی
المجاشعی رحمه الله اسم او همام و کنیت او ابو فراس است و فرزدق لقب او
چنانکه سید اجل مجتبی میر مرتضی علم الهدی در کتاب غرر الفواید و درر القلائد
بان تصریح نموده و او از اعیان شیعه امیر المومنین و مداح خاندان طیبین
و طاهرین بوده و بعضی بر انند که بصحبت حضرت سید المرسلین فایز گردید
و آیه کریمه من یعمل مثقال ذرة خیرا یره ومن یعمل مثقال ذرة شرا یره از
زبان مبارک آنحضرت شنیده و گفته که همین آیه وافی هدایت مرا کفایت
و صاحب اصابه این روایت را دور از کار شمرده با آنکه خود ذکر نموده که عمر
فرزدق بروایتی صد سال و بروایتی یکصد و سی سال بوده و در سنه عشرین
و مایة وفات نموده و ابطال روایت یکصد و سی سال ننموده و در کتاب
غرر مذکورست که فرزدق با وجود تقدم در شعر و بلوغ او در ان فی بذروة

علیا و غایت قصوی از خاندان بزرگ بوده و پدران او در اماثر ظاهره
و مفاخر باهره است و در کتاب اصابه مسطورست که غالب پدر فرزدق از
کریمان روزگار و صاحب شتران بیشمار بوده و چون در بصره بخدمت حضرت
امیر رسید و فرزدق را همراه آورده بپای بوس آنحضرت مشرف کرد اینرا اظهار
نمود که شعر را خوب میگوید و وادی نظم را چابکانه می پوید حضرت امیر
فرمودند که تعلم قران او را بهتر از شعر و انشاد آنست پس فرزدق با خود عهد
کرد که من بعد بهیچ چیز نپردازد تا قرآنرا محفوظ خود نسازد نقله آثار
روایت نموده اند که هشام بن عبد الملک در ایام حکومت خود بحج رفت و
در وقت طواف هر چند خواست که حجر الاسود را استلام کند بواسطه
ازدحام طایفان میسر نشد بجائی بنشست و مردم را نظاره میکرد ناگاه
حضرت امام همام علی بن الحسین زین العابدین علیهما السلام حاضر شد
و بطواف خانه اشتغال نمود چون بحجر الاسود رسید همه مردمان از هیبت
آنحضرت بیک جانب شدند تا تقبیل حجر الاسود کرد یکی از اعیان شام
که همراه هشام بود پرسید که این چه کسی است که مردم از مهابت او دور شدند
هشام گفت نمی شناسم از ترس آنکه مبادا اهل شام بوی رغبت نمایند
فرزدق انجا حاضر بود چون تجاهل هشام را ملاحظه نمود
گفت من می شناسمش نیکو ـ ز و چه پرسی بسوی من کن رو و در جواب قصیدهٔ
غرا در تعریف و تمجید حضرت امام علیه السلام انشا نمود و آن اینست **قصیده**
هذا الذی یعرف البطحاء وطأته ـ والبیت یعرفه والحل والحرم
هذا ابن خیر عباد الله کلهم ـ هذا التقی النقی الطاهر العلم
هذا علی رسول الله والده ـ امست بنور هداه تهتدی الظلم
اذا راته قریش قال قایلهم ـ الی مکارم هذا ینتهی الکرم
ینمی الی ذروة العز التی قصرت ـ عن نیلها عرب الاسلام والعجم
یکاد یمسکه عرفان راحته ـ رکن الحطیم اذا ما جاء یستلم
ای القبایل لیست فی رقابهم ـ لاولیة هذا او له نعم

يغضي حياء و يغضى من مهابته ... فلا يكلم الا حين يبتسم
في كفه خيزران ريحه عبق ... من كف اروع في عرنينه شمم
ينشق نور الهدى من نور طلعته ... كالشمس ينجاب عن اشراقها الظلم
مشتقة من رسول الله نبعته ... طابت عناصره والخيم والشيم
من جده دان فضل الانبياء له ... وفضل امته دانت له الامم
هذا ابن فاطمة ان كنت جاهله ... بجده انبياء الله قد ختموا
الله شرفه قدما وعظمه ... جرى بذاك له في لوحه القلم
كلتا يديه غياث عم نفعهما ... يستوكفان ولا يعروهما العدم
سهل الخليقة لا تخشى بوادره ... يزينه اثنان حسن الخلق والشيم
الليث اهون منه حين نغضبه ... والموت ايسر منه حين يتقحم
حمال اثقال اقوام اذا فدحوا ... حلو الشمايل تحلو عنده نعم
لا يخلف الوعد ميمون نقيبته ... رحب الفناء اريب حين يعتزم
ما قال لا قط الا في تشهده ... لولا التشهد كانت لاءه نعم
عم البرية بالاحسان وانقشعت ... عنها الغياهب والاملاق والعدم
من معشر حبهم دين وبغضهم ... كفر وقربهم منجا ومعتصم
ان عد اهل التقى كانوا ائمتهم ... او قيل من خير خلق الله قيل هم
لا يستطيع جواد بعد غايتهم ... ولا يدانيهم قوم وان كرموا
هم الغيوث اذا ما ازمة ازمت ... والاسد اسد الشرى والناس محتدم
لا يقبض العسر بسطا من اكفهم ... سيان ذلك ان اثروا وان عدموا
مقدم بعد ذكر الله ذكرهم ... في كل بدء ومختوم به الكلم
يابى لهم ان يحل الذم ساحتهم ... خيم كريم وايد بالندى هضم
يستدفع السوء والبلوى بحبهم ... ويستقيم به الاحسان والنعم
فليس قولك من هذا بضائره ... العرب تعرف من انكرت والعجم
من يعرف الله يعرف اولية ذا ... فالدين من بيت هذا ناله الامم

ملا عبد الرحمن جامی در کتاب سلسلة الذهب آورده که **مثنوی**

چون هشام آن قصیده غرا ... که فرزدق همی نمود انشا
کرد آغاز تا بآخر گوش ... خونش اندر رگ از غضب زد جوش
بر فرزدق گرفت حالی دق ... چو پر مرغ خوش نوا عقعق
ساخت در حبس شامیان خوارش ... حبس فرمود بهر آن کارش
اگرش چشم راست بین بودی ... راست کردار و راست دین بودی
دست بیداد و ظلم نگشادی ... جای آن حبس خلعتش دادی
وایضا در سلسله مذکورست **شعر** ... قصه مدح بو فراس رشید
چون بدان شاه حق شناس رسید ... از درم بهر آن نکو گفتار
کرد خالی دوان ده و دو هزار ... بو فراس آن درم نکرد قبول
گفت مقصود من خدا و رسول ... بود از آن مدح نی نوال و عطا
زانکه عمر شریف را ز خطا ... همه جا از برای هر هیچی
کرده ام صرف در مدیح و هجی ... تا فتم سوی این مدیح عنان
بهر کفارت چنان سخنان ... قلته خالصا لوجه الله
لا لان استعیض ما اعطاه ... قال ذین العباد و العباد
ما نودیة عوض لا نزداد ... زانکه ما اهل بیت احسانیم
هر چه دادیم باز نستانیم ... ابر جودیم بر نشیب و فراز
قطره از ما بما نگردد باز ... آفتابیم بر سپهر علا
نفتد عکس ما دگر سوی ما ... چون فرزدق مآن وفا و کرم
گشت بینا قبول کرد درم ... از برای خدای بود و رسول
هر چه آمد از و چه رد چه قبول ... صادقی از سایح حرمین ه
چون شنیدان نشید دور از شین ... گفت نیل مراضی حق را
بس بود این عمل فرزدق را ... مستعد شد رضای رحمان را
مستحق شد ریاض رضوان را ... زانکه نزدیک حاکم جابر
کرد حق را برای حق ظاهر ... آورده اند که فرزدق دران حبس شروع در
هجو هشام نمود و قبل از اتمام مضمون این بیت را باو اعلام کرد که **شعر**

کیر نخ نام برده ام لیکن • می‌نگویم که در کجاست هنوز • چون هشام را بر
مضمون پیغام اطلاع افتاد اورا از حبس خلاص داد و بجایزه فرستاد
و در کتاب غرر مذکورست که فرزدق بمجلس سلیمان بن عبدالملک درآمد و
نصیب شاعر با وی همراه بود پس سلیمان فرزدق را گفت که از شعر خود بخوان
و او را گمان آن بود که شعری در مدح او برو میخواند و فرزدق چون از روی علو
همت و عداوت دینی او را قابل مدح خود نمیدانست شعری از غزلیات
خود برو خواند و سلیمان از آن معنی بغایت آزرده شد و آثار کدورت بر
ناصیه‌اش ظاهر شد و نصیب چون آن معنی را فهمید شعری از خود در مدح
او خواند و از وی صله خوب یافت و ایضا در کتاب غرر از دلایل تشیع او
مسطورست که کمیت نزد فرزدق آمد و گفت که قصیده گفته ام و میخواهم
که آن را بر تو عرض نمایم فرزدق گفت بخوان کمیت شروع نموده چون این مصرع
خواند که ع طربت وما شوقا الی البیض اطرب • فرزدق گفت مادر بمرگ
تو نشیند طرب تو بسوی کیست کمیت مصرع دوم را با بیت دیگر خواند
ع ولا لعبا منی وذو الشیب یلعب • ولا یلهنی دار ولا رسم منزل
ولم یتطربنی بنان مخضب دیگر باره فرزدق گفت که طرب تو از کیست
کمیت این ابیات خواند شعر ولا انا ممن یزجر الطیر همه
اصاح غراب ام تعرض ثعلب • ولا السانحات البارحات عشیة
امر سلیم القرن ام مر اعضب ولکن الی اهل الفضایل والنهی
وخیر بنی حواء والخیر یطلب • فرزدق گفت آیا این جماعت بنی دارم اند
کمیت این بیت را خواند که شعر الی النفر البیض الذین بحبهم
الی الله فیما نابنی اتقرب • فرزدق چون این بیت شنید گفت ایشان بنی
هاشم اند پس کمیت این بیت خواند که شعر بنی هاشم رهط النبی فانني
بهم ولهم ارضی مرارا واغضب • آنگاه فرزدق گفت والله که اگر بغیر ایشان
مدح برداختی مدح خود را ضایع می ساختی و در کتاب غرر نیز مذکورست
که فرزدق روزی بمجلس سعید بن العاص اموی علیه اللعنه درآمد و حطیه

شاعر نیز با او بود چون فرزدق نزدیک رسید این شعر بر سعید میخواند که
شعر الیک فررت منک ومن زیاد • ولم احسب دمی لکما حلالا
فان یکن الهجاء احل قتلی • فقد قلنا لشاعرکم وقالا
تری الغر الجحاجح من قریش • اذا ما الامر فی الحدثان عالا
قیاما ینظرون الی سعید • کانهم یرون به هلالا • پس حطیه با سعید
گفت والله ای امیر که اینست شعر نه آنکه ما تا امروز بتکلف میگفتیم
آنگاه بفرزدق گفت که ای جوان آیا مادر تو هرگز بحجاز آمده فرزدق گفت
نه لیکن پدر من بحجاز رسیده و غرض حطیه از آن سخن آن بود که اگر مادر فرزدق
بحجاز آمده پس من برو واقع شده ام و فرزدق از منست و مراد فرزدق از
جواب آنست که پدر من بحجاز آمده و بر مادر حطیه واقع شده و حطیه از پدر
منست و ایضا در غرر مذکورست که فرزدق در آخر عمر از قذف و فسق تایب
شد با آنکه در ایام شاعری و اثنای غزل سرایی و هجاگری یکباره منسلخ از امر
دین نبود و بالکلیه اهمال مراسم آن نمی نمود تا آنکه از بعضی ثقات مرویست که
گفت روزی بخدمت فرزدق رفتم و در اثنای همزبانی آواز زنجیر عالی از پای
او شنیدم و بعد از تامل پای او را در زنجیر دیدم و چون از سبب آن پرسیدم
گفت که با خدای تعالی عهد نموده ام که قید از پای خود بر ندارم تا قرآن را حفظ
نمایم و در روایتیست که فرزدق دست در استار کعبه زده عهد نمود که بقیة العمر
ترک هجا و قذف نماید و این ابیات بر زبان راند شعر الم ترنی عاهدت ربی وانني
لبین رتاج قایما ومقام • علی حلفة لا اشتم الدهر مسلما
ولا خارجا من فی زور کلام • اطعتک یا ابلیس سبعین حجة
فلما انقضی عمری وتم تمامی • فزعت الی ربی وایقنت انني
ملاق لایام الحتوف حمامی • وایضا در غرر از ادریس بن عمران که یکی از اعیان
روزگار خود بوده منقولست که گفت روزی فرزدق بخانه من می آمد و جمعی از
اهل فضل حاضر بودند و سخن از رحمت خدای تعالی و سعت کرم او میگذشت
و چنان ظاهر شد که فرزدق را امیدواری رحمت الهی بیش از جمیع حاضران بود

پس یکی از حاضران با او گفت که هرگاه ترا این چنین مذهب در
رجا و امید واری هست چرا قذف محصنات می نمائی و طریق مجا
و لوازم آنرا می پیمائی فرزدق گفت آیا پدر و مادر مرا بواسطه
دشنامی با مصاحبت بدنامی در تنور محا اندازند و خاطر خود را
بآن خوش میسازند حاضران گفتند نه بلکه ترحم بر تو خواهند کرد
فرزدق گفت والله مرا امید واری برحمت خدای تعالی بیشتر است
از رحمت پدر و مادر وایضا در غرر مسطورست که حسن بصری
در عزای زن فرزدق حاضر شد و در وقتی که فرزدق نزدیک قبر
نشسته بود باو گفت که ای فرزدق چه چیز از برای قبر خود مهیا
و آماده ساخته فرزدق گفت هشتاد سال است که شهادة لا اله
الا الله را مهیا ساخته ام حسن گفت این ستون خیمه است
طنابهای او کجاست فرزدق فی الحال این ابیات برو خواند **شعر**

اخاف وراء القبر ان لم یعافنی ❊ اشد من الموت التهابا و اضیقا
اذا جاء فی یوم القیمة قاید ❊ عنیف و سواق یسوق الفرزدقا
لقد خاب من اولاد آدم من مشی ❊ الی النار مغلول القلادة ازرقا
یقاد الی نار الجحیم مسربلا ❊ سرابیل قطران لباسا محرقا

آنگاه حسن بصری در خود پیچید و گفت حسبک یعنی این اعتقاد ترا
بس است و در غرر نیز مسطورست که شخصی فرزدق را بعد از وفات او
در خواب دید از و پرسید که خدای تعالی با تو چه قسم معامله نمود گفت
که ببرکت این ابیات مرا عفو فرمود **کمیت بن زید الاسدی**
از اکابر شیعه اثنا عشریه است با حضرت امامین محمد بن علی الباقر
و جعفر بن محمد الصادق معاصر بوده و در مدح ایشان و سایر اهل البیت
علیهم السلام قصاید غرا نظم نموده علامه حلی قدس سره در کتاب
خلاصة الاقوال او را از مقبولان شمرده و در وصف او لفظ مشکور آورده
و شیخ حسن بن داود این معنی را بآن افزوده که حضرت امام محمد باقر ع

این دعا که لا تزال مؤیدا بروح القدس ما دمت تقول فینا در باره او فرموده
آورده اند که روزی کمیت در خدمت امام محمد باقر علیه السلام رفته
بود دید که آنحضرت باین بیت ترنم میفرمود که **شعر** ذهب الذین یعاش فی
اکنافهم ❊ لم یبق الا شامت او حاسد ❊ پس کمیت در بدیهه این بیت
ادا نمود که **شعر** وبقی علی ظهر البسیط واحد ❊ فهو المراد وانت ذاک الواحد
وایضا از و منقولست که روزی از حضرت امام التماس نمودم که مرا از
حال شیعه خبر دهید پس آنحضرت فرمودند که ما اهریقت محجمة من
دم ولا دفع محجة بغیر حقه ولا حکم بظلم الا و هو فی اعناقهما الی یوم
یقوم قایمنا یعنی فرمودند که بقدر ظرف حجامت خونی نریختند و ابطال حقی
بناحق نشده و حکمی از روی ظلم جاری نگردیده الا آنکه و بال آن در گردن ایشان
خواهد بود تا روزی که قایم ما یعنی محمد بن الحسن العسکری علیهما السلام در
خلافت روی زمین قایم و ظاهر گردد و در بعضی از روایات این زیادتی هست
که و نحن معاشر بنی هاشم نامر کبارنا و صغارنا بسبهما والبراءة منهما ای
چون شیوخ اهل ضلال بر آل و عترت رسول متعال جرات تقدم کردند و حقوق
ایشانرا از خلافت و غیره غصب نمودند فساق و کفار را این معنی در نظر
سهل و آسان افتاد و عرصه بر منافقان فراخ شد و شبهه در میان خلق
بماند و ضعف عقاید اسلام گفتند اگر این نوع مجوز نبودی صحابه که صدر اول
بودند از مهاجر و انصار و مصاحبان سید مختار و مستمعان تنزیل و
اخبار باین فعل ابتدا نکردندی و ایشان قوت دفع شبهه نداشتند و
همت بر تحقیق معانی قرآن و حدیث نبی نگماشتند و الا متنبه میشدند
باندک تاملی در تفاصیل ظلمی که از اولاد انبیا و غیر ایشان بر انبیا و اولیا
واقع شده چنانکه قابیل بن آدم علیه السلام برادر اعیانی خود هابیل را بنا
بر حسدی که باوی داشت بکشت و اولاد یعقوب علیه السلام یوسف را
در غیابة الجب انداختند و مرة ثانیه بدراهم معدوده بفروختند و
سایر بنی اسرائیل طریق وادی ارتداد می پیمودند و اطاعت گوساله سامری

برمتابعت موسی وهرون علیهما السلم اختیار نمودند وبالجمله بادنی توجهی
بوضوح می انجامد که صدور ظلم وعذری که براهل بیت واقع شد از اولاد
مشرکان که سالها روزگار ایشان بانکار ربوبیت حق عز وجل وطاعت
لات وعزی وجبل گذشته بود وشرک وکفر ایشان را عادت وجبلت
شده بود امکنی واجوز خواهد بود خاصه که اظهار اسلام برای رهبت
شمشیر حضرت امیر یا رغبت بخلافت وتاج وسریر مینمودند چنانکه بمقصود
رسیدند ودران ضمن انتقام خون یاران خود که در بدر وحنین کشته شدند
از اهل البیت کشیدند ومورخان وجمعی که با ایشان مخالطت داشتند این
باب نیکو دانسته اند لیکن جماعتی که در تیه ضلال نشو ونما یافته اند ودر غیابت
الجب حب طریقه آبا که انا وجدنا آباءنا علی امة خود را انداخته اند یا
تتبع سواد اعظم را که بموجب آیه کریمه ولو اعجبك كثرة الخبيث وآیه ولکن
اکثرهم للحق کارهون علامت خذلان الهی وضلالتست نصب العین خاطر
ساخته اند ترك استعمال عقل نموده لوای تمکین حکام جایر وملوك فاجر را
مثل بنی امیه وبنی العباس وغیرهم برافراخته اند ودر ترویج آن احادیث
موضوعه بافته اند لاجرم خونهای ناحق ریخته اند ومی ریزند وخاك
محنت وبلا وظلم وابتلا بر مفارق بندگان خدا بیخته اند ومی بیزند و
از ینجاست آن حکایت مشهور که یکی از ملوك مازندران از علوی پرسید
که ای سید امام حسین را علیه السلام در کربلا شهید کردند سید در جواب
گفت ای ملك امام حسین را روز سقیفه بنی ساعده که برابو بکر بیعت
کردند درانجا شهید کردند واز ینجاست نیز که شاعر رحمه الله گفته شعر

بر عمر لعنت که آیین جفا از پیش اوست ٭ قتل مظلومان دشت کربلا از پیش اوست

هرچند این کلام را باحوال کمیت ربطی تمام نبود اما چون خاطر فاتر از جور
اغیار غدار بغایت آزرده وفکار است بی اختیار امثال این معانی ترشح
مینماید وکمیت خوش خرام قلم طریق اظهار آن می پیماید ویقین است
که مخلصان اهل البیت را خوش می آید ومع هذا از بیم آنکه مبادا بعضی از

اذهان لطیفه را ملالت افزاید از اشعار کمیت باین چند بیت که در باب
اظهار تظلم اهل البیت واحقیت ایشان بمقام سید انام از دیگران واقع
شده ودر تفسیر انیس المفسرین شیخ ابو الفتوح خزاعی رحمه الله وکتاب منتقی
مذکورست اکتفا مینماید شعر ویوم الدوح دوح غدیر خم

ابان له الولایة لو اطیعا ٭ ولکن الرجال تبایعوها
فلم ار مثلها خطبا مبیعا ٭

شیخ ابو الفتوح آورده که کمیت گفت چون
این قصیده بگفتم شبی امیر المومنین را در خواب دیدم مرا گفت ان قصیده
عینیه برخوان من میخواندم چون باینجا رسیدم گفت راست گفتی وانکه
بعقب آن بیت گفت شعر ولم ار مثل ذاك الیوم یوما ٭ ولم ار مثله حقا اضیعا
واین قطعه را که مشتمل است بر جوابی لطیف از سوال مشهور که جمهور بان
مغرورند در بعضی از مجموعات بکمیت منسوب دیده شعر

قالوا فلم لم یقاتلهم هناك علی ٭ حتی لیدفع عنه الضیم مرهفه
ام کیف اسهل من لو سل صارمه ٭ فی وجهه لرای الطیر یخطفه
فقلت من تثبت فی العقل حکمته ٭ فلا اعتراض علیه حین تنصفه
لم عمر الله ابلیسا وسلطه ٭ علی ابن آدم فی الآفاق یقذفه
لم امهل الله فرعونا یقول لهم ٭ انی انا الله محیی الخلق متلفه
فی مجلس لو اراد الله کان بر ٭ وبالذی نصروه کان یخسفه
املی لهم فتمادوا فی غوایتهم ٭ ان الغوی کذا الدنیا تسوقه
وهل خلا حجة لله ویحك من ٭ جبار سوء علی البأساء یعطفه

ودر کتاب منتقی از شعر کمیت این قطعه منقولست شعر

یقولون لم یورث ولولا تراثه ٭ لقد شرکت فیه بکیل وارحب
وعك ولخم والسکون وحمیر ٭ وکندة والحیان بکر وتغلب
ولا انتشلت عضوین منها یحابر ٭ وکان لعبد القیس عضو مورب
ولا انتقلت من خندف فی سواهم ٭ ولا اقتدحت قیس بها ثم اثقبوا
وما کانت الانصار فیها اذلة ٭ ولا غیبا عنها اذ الناس غیب

هم شهدوا بدراً وخيبر بعده ۞ ويوم حنين والدماء نصيب
وهم رئموها غير ظار واشبلو ۞ عليها باطراف القنا وتحدبوا
فان هي لم تصلح لحي سواهم ۞ فان ذوي القربي احق واوجب

ودر كتاب شيخ ابو عمرو كشى مسطور است كه يكى از صلحا و معاصران كميت اشعار هاشميات او را كه در مدح اهل بيت عليهم السلام وطعن اعدا ايشان واقع است از كميت استماع مينمود وياد ميگرفت ومدتى مديد در خواندن آنها جدى تمام داشت آخر او را احتياطى در ترك آن متوهم شد وبيست ويك سال از خواندن آنها متوقف شد تا آنكه در خواب ديد كه گوييا قيامت قايم شده واو در ميان آن محشر است وصحيفه بدست او ميدهند وچون آن صحيفه را بگشود ديد كه در آنجا نوشته بود بسم الله الرحمن الرحيم اسماء من يدخل الجنة من محبى على بن ابى طالب وچون نظر در سطر اول كرد نامهاى گروهى را ديد كه ايشانرا نمى شناخت ونظر در سطر دوم نيز كرد نام آشنايى نديد ودر سطر سيوم يا چهارم نام كميت را نوشته ديد پس از آن احتياط توهم كرده بود بر گرديد ودر روايت شعر كميت بيش از پيش مبالغه مى ورزيد و بعضى از علماى شافعيه در شرح كتاب شفاى قاضى عياض مالكى بتقريب ذكر سيد حميرى واينكه او از غلاة شيعه بوده وتكفير خلفاى ثلاثه مينموده گفته كه كميت صحابه را تكفير نميكرد واين صريحست در اينكه او نيز كميت را از شيعه امير المومنين دانسته زيرا كه گفتن اينكه فلان سنى زبان بتكفير صحابه نمى گشايد دوران رنگست كه گويند فلان حلب كاذب نمى نمايد مولف كتاب خرايج الجرايح در مقام بيان انكه ائمه معصومين را عليهم السلام جميع لسانها وتابع احكام اند روايت نموده كه چون جمعى از دشمنان خاندان نبوت خواستند كه كميت را بسبب محبت او باين خاندان بكشند وبنابر اينكه او پنهان شده بود مردم را بر سر راهها داشته بودند كه او را بگيرند حضرت امام محمد باقر باو اشارت نمود كه در شب بيرون رو كه آسيبى از ايشان باو نخواهد رسيد و چون كميت از خانه بيرون آمد وخواست كه يكى از راهها رود شترى پيش آمد

واورا از سلوك آن راه منع كرد پس كميت متوجه راه ديگر شد باز آن شتر پيش آمد واو را از آن منع كرد وحركتى چند نمود كه كميت از آن اشارتى فهميد باينكه او را از عقب شتر بايد براه رفت آخر چنان كرد وشتر پيش افتاد وكميت در عقب او ميرفت تا بمقام امن رسيد وازين اعدا خلاصى يافت ونظير اين كرامت بمعاى حضرت امام جعفر صادق عليه السلام درباره سيد اسمعيل حميرى واقع شده در وقتى كه سيد از پدر ومادر ميگريخت كه سلطان وقت را بر مواخذه او داشته بودند والله اعلم **السيد ابو هاشم اسمعيل بن محمد بن يزيد بن ربيعة الحميرى رحمه الله تعالى** سيادت او بمعنى لغويست نه آنكه فاطمى يا علويست خدمت سيد از اكابر شعراى زمان خود بوده ودر مضمار فصاحت وبلاغت قصب السبق از اقران ربوده آورده اند كه دفاتر اشعار ميميه او يك شتر بار بوده ودر بعضى از اسفار مكارى اين دفاتر از روى تعظيم از پى سيد ميبرده وهر كه از وى مى پرسيده كه شتر تو چه بار دارد ميگفت كه ميميات سيد را ميبرد ودر تذكره ابن معتز مذكور است كه سيد را چهار دختر بوده كه هر يك از ايشان چهار صد قصيده او از بر داشته اند واز كلام شيخ ابو عمرو كشى مستفاد ميشود كه سيد حميرى نام سمى است كه پدر ومادر او را كرده اند زيرا روايت نموده كه چون حضرت امام جعفر صادق عم سيد مذكور را ديدند با او التفات نموده فرمودند كه سمتك امك سيداً ووفقت فى ذلك فانت سيد الشعراء وسيد در مقام افتخار باين كلام حضرت امام عم ميگويد شعر

ولقد عجبت لقائل لى مرة ۞ علامة فهم من الفهماء
سماك قومك سيداً صدقوا به ۞ انت الموفق سيد الشعراء
ما انت حين تخص آل محمد ۞ بالمدح منك وشاعر بسواء
مدح الملوك ذوى الغنى لعطائهم ۞ والمدح منك لهم لغير عطاء
فابشر فانك فائز من حبهم ۞ لو قد عدوت عليهم بجزاء
ما تعدل الدنيا جميعا كلها ۞ من حوض احمد شربة من ماء

وعبد الله بن معتز عباسى در تذكره خود آورده كه سيد حميرى شاعرى سيم

جسیم مطبوع خوش اسلوب محکم شعر بود و با این حال حاذق ترین و
ماهر ترین مردم بود بسوق اخبار و احادیث و مناقب و از فضایل حضرت
امیر المومنین علیه السلام هرچه یافته آنرا در اشعار خود مذکور ساخته
اگرچه فضایل آنحضرت از عرصهٔ احاطه نظم و نثر بیرون تاخته و در تذکره
مذکور و غیر آن مسطور است که پدر و مادر سید حمیری هر دو ناصبی
بودند و او در بعضی از اشعار خود ایشان را از عقیدهٔ باطله نصح و منع
و زجر نموده و آورده اند که از سید پرسیدند که چگونه شیعی شدی گفت
آنکه از شهر شام بطایفهٔ حمیری سید فی الحاله در جواب گفت که صَبَّت
عَلَيَّ الرحمة صَبًّا فكنت كمؤمن آل فرعون یعنی بطریق مومن آل فرعون
یکبار رحمت پروردگار بر من ریخته شد و در این کلام سید اشعار
بفرعونیت معویه نیز بآنکه طایفهٔ حمیر از اتباع و انصار او بودند و ذو الکلاع
حمیری در حرب صفین سپهسالار لشکر او بود و عداوت او نسبت باهل
البیت علیهم السلام در تواریخ و سیر مذکور است و در بعضی از مجالس
کتاب مسطور شده ابن کثیر شامی در تاریخ خود ذکر نموده که اصمعی در
باب سید اسمعیل میگفته لولا انه سبّ الصحابة في شعره ما قدمت
علیه احدا في طبقته یعنی اگر نه این می بود که او در اشعار خود سب
بعضی از صحابه مینمود هیچ شاعر معاصر او را بر او مقدم نمیداشتم مولف
گوید فساد این سخن اصمعی بر احدی مخفی نیست چه صحت و فساد عقیده را
در جودت و رداوت شعر و تقدم و تاخر در آن مدخلی نیست لیکن چون
اصمعی ناصبی معلن بعداوهٔ خاندان رسالت بوده لاجرم بموجب مثل
مشهور که کل اناء یترشح بما فیه آن تعصب در باب سید که مداح خاندان
بود از او ترشح و عداوت اصمعی نسبت بخاندان رسالت مشهور است
و از این قطعه نیز معلوم میشود که شیخ نور الدین علی بن عراق مصری
در تذکرهٔ خود نقل کرده و گفته که ابو العینا گفته که ابو قلابه جرمی را
دیدم که در جنازهٔ اصمعی میگفت شعر قبح الله اعظما حملوها

نحو دار البلى على خشبات اعظم تبغض النبي واهل
البیت الطیبین والطاهرات و بالجمله سید مشار الیه در اصل کیسانی
مذهب بود و ترویج امامت محمد بن الحنفیه رضی الله عنه مینمود و بر طبق
آن اشعار از او واقع میگردید و تناول خمر مینمود آخر چون بشرف ملازمت
حضرت امام بحق ناطق جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام رسید از
مذهب کیسانیه برگردید و بمذهب حق جعفری گروید در کتاب کشی
از محمد بن النعمان روایت نموده که سید حمیری در ایامی که خمر مینمود و مذهب
کیسانی داشت بیمار شد و من بعیادت او رفتم دیدم که روی او سیاه
شده و چشمهای او فرو رفته و تشنه جگر و پریشان حال است نزد
حضرت امام جعفر صادق که در آن وقت از پیش منصور دوانیقی بکوفه
بودند رفتم و حال کثیر الاختلال او را بآنحضرت عرض نمودم آنحضرت
فرمودند که حمار مرا زین کنید آنگاه زین کردند و آنحضرت سوار شده
متوجه عیادت سید شدند و من همراه شدم تا آنکه نزد سید آمدیم و
جمعی باطراف او نشسته بودند آنحضرت بر بالین او نشست و گفت
یا سید پس سید چشم را بگشاد و بجانب آنحضرت میدید و چون زبان
او یارای سخن کردن نداشت بسیار بگریست آنحضرت فهمیدند که او میل
سخن کردن دارد در زیر زبان دعائی کردند و او فی الحال بسخن در آمد
و با آنحضرت گفت جعلني الله فداك باولیائك يفعل هذا یعنی جان من
فدای تو باد آیا با اولیاء شما چنین میکنند که در وقت بیماری روی ایشان
سیاه میسازند آنحضرت فرمود که قل بالحق یکشف الله ما بك و یرحمك
و یدخلك الجنة التي وعد اولیاءه پس سید حمیری از مذهب کیسانی بمذهب
حق جعفری رجوع نمود و هنوز آنحضرت از پیش او دور نشده بود که مرض
او تخفیف یافته برخاست و بنشست و ابن معتز در تذکرهٔ خود از
سید اسمعیل روایت نموده که چون سلیمان ابن حبیب بن مهلب را که از
روسای شیعه بود و از دوستان قدیم سید بود والی اهواز ساختند سید از

که تو اسمعیل بن محمد معروف بسید نیستی اسمعیل گفت بلی پس سوار گفت
چگونه شهادت ترا قبول نمایم و حال آنکه میدانم که اکابر سلف را دشمن میداری
اسمعیل گفت خدای تعالی مرا نگاه دارد از آنکه با اولیای او دشمنی نمایم آنگاه
سوار در خشم شد و گفت برخیز ای رافضی بخدا سوگند که شهادت تو روا
نیست پس اسمعیل از مجلس قضا برخاست و در بدیهه این دو بیت را گفته
با رفیقان خود انشا نمود **شعر** ابوك ابن سارق عنز النبي
وامك بنت ابي الجحدر • ونحن على رغمك الرافضون • لاهل الضلالة والمنكر
و بعد از آن سوار را هجوی لایق نمود و آنرا در رقعه نوشته بیکی از نایبان
دار القضا داد تا آنرا در میان صکوک و سجلات نهاده بنظر سوار رساند
و عبد الله بن معتز در تذکره خود این قصه را برین وجه روایت نموده که
شخصی بر دیگری دعوی مالی کرد نزد سوار بن عبد الله قاضی و سوار از وی
گواه طلبید و او گواهی غیر از سید حمیری و مرد دیگر نداشت لاجرم ایشانرا
حاضر ساخت تا گواهی دادند پس سوار گفت ما شهادت سید را قبول کردیم
لیکن در شهود باید افزود و سید چنان گمان کرد که مگر سوار رد شهادت
آن مرد دیگر نموده چون از مجلس بیرون رفتند آن مرد با سید گفت که
سوار رد نکرده مگر گواهی ترا و از خوف زبان تو تصریح بآن نکرد و خاطر
نشان سید کرد که حال برین منوال است پس سید در غضب شد بر سوار
و او را آن هجو نمود و این روایت بزعم فقیر بصحت اقربست زیرا که خوف اهل
زمان از دست و زبان سید حمیری زیاده بران بود که مثل سوار شهادت
او را باشکار انکار تواند کرد روایت کرده اند که چون سوار بران هجو وقوف
یافت بیتاب شده فی الحال شکایت سید اسمعیل متوجه خدمت منصور شد
اتفاقا اسمعیل مضمون را فهمیده بر سوار سبقت گرفته بخدمت منصور
رفته بود و سوار وقتی رسید که اسمعیل بر بساط قرب نشسته این ابیات
بر منصور میخواند یا امین الله یا منصور یا خیر الولاة • ان سوار بن عبد الله من شر القضاة
نعثلی جملی لکم غیر موات • جده سارق عنز فجرة من فجرات

والذی

والذي كان ينادي من وراء الحجرات • يا هناه اخرج الينا اننا اهل هنات
فاكفنيه لا كفاه الله شر الطارقات • سن فيها سنة كانت مواريث الطغات
اطعم اموال اليتامى قوم الصدقات

هرچند منصور از هجو مذکور مسرور بود اما چون دید که سوار کدورت را
بسیار اظهار میکند میان ایشان مصلحه بان نمود که اسمعیل بیتی چند
در مدح سوار برآید تا تلافی هجو نماید آخر حسب الحکم اسمعیل بیتی چند
محتمل الضدین از برای سوار انشا نمود و عداوت او را با خود افزود
و در تذکره ابن معتز مذکور است که قضیه مذکوره در بصره وارد شده
بود و سوار ابیاتی را که سید در هجو او گفته بود از انجا بمنصور فرستاد
و در ذیل آن نوشت که یا امیر المومنین سید رافضی است و قایل برجعت
و باحت نکاح متعه است پس منصور در جواب او نوشت که ما ترا قاضی
ساخته ایم نه غماز و ساعی و سوار را از قضای بصره عزل نمود و علی رغم او
مزرعه از اراضی بصره جهت وجه معیشت سید تعیین فرمود باقی معارضات
اسمعیل با سوار در کتاب مذکور مسطورست و بعضی از مناقشات او
با اولاد تیم و عدی در شرح احوال مهدی عباسی از ین کتاب مذکور و بالجمله
چنانکه علامه حلی احله الله فی ریاض الجنان در کتاب خلاصة الاقوال بان
اشاره نموده جلالت شان و علو مکان سید اسمعیل بیش از انست که
بوسیله تحریر این فقیر تقریر تعلیلی از کثیران صورت پذیر باشد و صاحب
محمد که یکی از روات اخبار اهل البیت است علیهم السلم در بیان حالات و
مقالات او کتابی تالیف نموده و شیخ نجاشی در کتاب رجال خود بان
اشارت فرموده شاید اگر آن کتاب بدست آید شطری از احوال خجسته
مال او جلوه نماید والله الموفق شیخ ابو عمرو کشی قدس سره که از مجتهدان
شیعه امامیه است در کتاب رجال از سهل بن ذبیان روایت نموده
که او گفته روزی بخدمت حضرت امام علی بن موسی الرضا علیهما السلم
رفتم پیش از انکه دیگری از شیعه او حاضر شود پس دیدم که آنحضرت متفکر ٤

وار

سر مبارك پيش انداخته نكت ارض مينمود پس آنحضرت مرا ديدند
فرمودند كه مرحبا اي ابن ذبيان همين ساعت رسول من بطلب تو
مي آمد من گفتم كه چه خدمت بود يا ابن رسول الله فرمودند كه خوابي غريب
ديده ام كه مرا در اضطراب و سوز و گداز داده آنگاه فرمودند كه ديدم
كه گويا نردباني صد پايه از براي من بر جائي نصب كرده اند و من بر بالا
آن رفته انا بجا گنبدي سبز در آمدم كه از غايت لطافت بيرون
او از اندرون ظاهر است پس ديدم كه حضرت پيغمبر صلوات الله عليه و
آله نشسته و از جانب راست او جواني خوب روي بر سر زانوي مردي
پير نشسته كه از غايت پيري موي ابروي او حاجب باصره او شده
بود و اتفاقا او اسمعيل بن محمد حميري بود پس حضرت رسالت بمن گفتند
كه سلام كن بر پدر خود علي بن ابي طالب امير المومنين عليه السلام پس
سلام كردم ديگر امر فرمودند كه سلام كن بر پسران خود حسن و حسين
پس سلام كردم ديگر فرمودند كه سلام كن بر شاعر ما و صاحب ما و نديم ما
در دنيا و آخرت اسمعيل بن محمد حميري پس سلام كردم آنگاه آنحضرت بان
مرد پير كه اسمعيل بود متوجه شده فرمودند كه اعاده نما آن چيزي كه
بان مشغول بوديم پس اسمعيل اين قصيده را انشاد نمود شعر
لام عمير بي باللوى مربع ۞ طامسة اعلامه بلقع ۞ و چون باين بيت رسيد
شعر قالوا له لو شئت اعلمتنا ۞ الى من الغاية والمفزع ۞ حضرت رسالت
فرمود كه توقف كن اي اسمعيل آنگاه دست مبارك خود بجانب آسمان
برداشتند و گفتند الهي و سيدي انك الشاهد عليهم و على اني قد
اعلمتهم ان الغاية والمفزع اليه واو ما بيده الى امير المومنين عليه السلام
و قال يا علي احفظ هذه القصيدة و مر شيعتنا بحفظها فمن حفظها
ضمنت له على الله الجنة قال الرضا ع و لم يزل جدي عليه السلام يكررها
علي و يرددها حتى حفظتها و هي هذه شعر
لام عمرو باللوى مربع ۞ طامسة اعلامه بلقع ۞ تروع عنها الطير وحشية

والوحش

والوحش من خيفتها تفزع ۞ رقشا يخاف الموت من نفثها ۞ والسم في انيابها منقع
برسم دار ما بها مونس ۞ الا صلال في الثرى وقع ۞ لما وقفت العيس في رسمها
والعين من عرفانه تدمع ۞ ذكرت من قد كنت الهو به ۞ فبت والقلب شجي موجع
كان بالنار لما شفني ۞ من حب اروى كبدي تلذع ۞ عجبت من قوم اتوا احمد
بخطة ليس لها موضع ۞ قالوا له لو شئت اعلمتنا ۞ الى من الغاية والمفزع
اذا توفيت وفارقتنا ۞ وفيهم في الملك من يطمع ۞ فقال لو اعلمتكم مفزعا
كنتم عسيتم فيه ان تصنعوا ۞ صنيع اهل العجل اذ فارقوا ۞ هرون والترك له اودعوا
وفي الذي قال بيان لمن ۞ كان اذا يعقل او يسمعوا ۞ ثم اتته بعد ذا عزمة
من ربه ليس لها مدفع ۞ ابلغ والا لم تكن مبلغا ۞ والله منهم عاصم يمنع
فعندها قام النبي الذي ۞ كان بما يامره يصدع ۞ يخطب مامورا وفي كفه
كف علي ظاهرا يلمع ۞ رافعها اكرم بكف الذي ۞ يرفع والكف الذي يرفع
من كنت مولاه فهذا له ۞ مولى فلم يرضوا ولم يقنعوا ۞ وظل قوم غاضهم فعله
كانما آنافهم تجدع ۞ حتى اذا واروه في لحده ۞ وانصرفوا عن دفنه ضيعوا
ما قال بالامس واوصى به ۞ واشتروا الضر بما ينفع ۞ وقطعوا ارحامه بعده
فسوف يجزون بما قطعوا ۞ وازمعوا غدرا بمولاهم ۞ تبا لما كانوا به ازمعوا
لاهم عليه يردوا حوضه ۞ غدا ولا هو فيهم يشفع ۞ حوض له ما بين صنعا الى
ايلة والارض به اوسع ۞ ينصب فيهم علم للهدى ۞ والحوض من ماء له مترع
يفيض من رحمته كوثر ۞ ابيض كالفضة او انصع ۞ حصاه ياقوت ومرجانة
ولؤلؤ لم تجنه اصبع ۞ بطحاؤه مسك وحافاته ۞ يهتز منها مونق مربع
اخضر ما دون الورى ناضر ۞ وفاقع اصفر او انصع ۞ فيه اباريق واقداحه
يذب عنه الرجل الاصلع ۞ يذب عنها ابن ابي طالب ۞ ذب بجرب ابل شرع
والعطر والريحان انواعه ۞ ذاك وقد هبت به زعزع ۞ ريح من الجنة مامورة
ذاهبة ليس لها مرجع ۞ اذا دنوا منه لكي يشربوا ۞ قيل لهم تبا لكم فارجعوا
دونكم فالتمسوا منهلا ۞ يرويكم او مطعما يشبع ۞ هذا لمن والى بني احمد
ولم يكن غيرهم يتبع ۞ فالفوز للشارب من حوضهم ۞ فالويل والذل لمن يمنع

والناس يوم الحشر راياتهم ۞ خمس فمنها هالك اربع
فراية العجل وفرعونها ۞ وسامري الامة المشنع
وراية يقدمها ابكم ۞ عبد لئيم لكع اكوع
وراية يقدمها نعثل ۞ لابرد الله له مضجع
وراية يقدمها حيدر ۞ كانها الشمس اذا تطلع
امام صدق وله شيعة ۞ يروا من الحوض ولم يمنعوا
هذا لمن والى بني احمد ۞ والحب في غيرهم ينفع
بذاك جاء الوحي من ربنا ۞ يا شيعة الحق فلا تجزعوا
الحميري مادحكم لم يزل ۞ ولو تقطع اصبع اصبع

واز روايع اشعار سيد قصيده ايست كه اورا از غايت نفاست مذهبه ميكويند واين چند بيت ازانست

شعر

اين التطرب بالولاء وبالهوى ۞ الى الكواذب من بروق الخلب
الى امية ام الى شيع التى ۞ جاءت على الجمل الخدب الشوقب
تهوى من البلد الحرام فنبهت ۞ بعد الهدو كلاب اهل الحوأب
يحدو ذبيربها وطلحة معشرا ۞ يا للرجال لراى ام مشجب
يا للرجال لراي ام قادها ۞ ذيبان يكتنفانها فى اذاب
ذيبان قادهما الشقاء وقادها ۞ للحرب فاقتحما بها فى مشب
ولقد سرى فيما يسير بكربلا ۞ بعد العشاء بليلة فى موكب
حتى اتى متبتلا فى قايم ۞ القى قواعده بقاع مجدب
ياتوا فليس بحنا الفى عامر ۞ غير الوحوش وغير اصلع اشيب
فى مدمج زلق اشم كانه ۞ حلقوم ابيض ضيق مستصعب
فدنا فصاح به واشرف ماثلا ۞ كالنسر فوق شظية من مرقب
هل قرب قايمك الذى بوئته ۞ ماء يصاب فقال ما من مشرب
الا بغاية فرسخين ومن لنا ۞ بالماء بين نقا وفى سبسب
فثنى الاعنة نحو وعث فاجتلى ۞ ملسا يبرق كاللجين المذهب
قال اقلبوها انكم ان تقلبوا ۞ تروو ولا تروون مالم تقلب
فاعصوصبوا فى قلبها فتمنعت ۞ منهم تمنع صعبة لم تركب
حتى اذا اعيتهم اهوى لها ۞ كفا متى ترم المغالب تغلب

فكانها

فكانها كرة بكف حزور ۞ عبل الذراع دحا بها فى ملعب
فسقاهم من تحتها متسلسلا ۞ عذبا يزيد على الالذ الاعذب
حتى اذا شربوا جميعا ردها ۞ ومضى فخلت مكانها لم تقرب
اعنى ابن فاطمة الوصى ومن يقل ۞ فى فضله وفعاله لا يكذب

ابن معتز گفته كه اين قصيده چون مشهور است بهمين چند بيت ازان اقتصار نموديم واز اشعار پسنديده او نيز اين چند بيت است

شعر

الى حسن والحسين النبي ۞ وقد برزا ضحوة يلعبان
فضمهما وتفداهما ۞ وكانا لديه بذاك المكان
وطاطا تحتهما عاتقيه ۞ فنعم المطية والراكبان

ابن معتز گفته كه چون قصيده نيز مشهور بود بذكر اين چند اقتصار واقع شد واز اشعار مليحه او نيز اين ابيات است

شعر

امسي بعزة هذا القلب محزونا ۞ مستودعا سقما فى اللب مكنونا
يا عزان تعرضى عنا وتنتصحى ۞ قول الوشاة ومن يلحاكم فينا
وتصرمى الحبل من صب بكم ۞ كلف والصرم يخلق اهواء المحبينا
تترك زيارتكم من غير مقلية ۞ ان كان فى تركها ما غلب تسلينا
اقول لما رايت الناس قد ذهبوا ۞ فى كل فن بلا علم يتيهونا
من ناكثين ومراق وقاسطة ۞ دانوا بدين ابى موسى وقد حينا
انى ادين بما دان الوصى به ۞ يوم الخريبة من قتل المحلينا
وما به دان يوم النهروان به ۞ وشاركت كفه كفى بصفينا
فى سفك ما سفكت يوما اذ احضرت ۞ وابرز الله للقسط الموازينا
تلك الدماء معا يارب فى عنقى ۞ ثم اسقنى بعدها آمين آمينا

ابن معتز بعد از ذكر اين ابيات گفته كه هيچ حيز در عذوبت برابر اين ابيات نيست هيهات لقد تقطعت دونها الشعراء واين قطعه نيز در بيان كرامت حضرت امير در رد شمس از اشعار سيد است

شعر

ردت عليه الشمس لما فاته ۞ وقت الصلوة وقد دنت للمغرب

حتى بتلج نورها فی وقتها * للعصر ثم هوت هوی الکوکب
وعلیه قد ردت ببابل مرة * اخری وما ردت لخلق معرب
الا لیوشع او لـه من بعده * ولردها تاویل امر معجب

واین چند بیت نیز از او در کتاب کشف الغمه مسطورست شعر

یا بایع الدین بدنیاه * لیس بهذا امر الله
من این ابغضت علی الرضا * واحمد قد کان یهواه
من الذی احمد من بینهم یوم الغدیر الخم ناداه
اقامه من بین اصحابه وهم حوالیه فسماه
هذا علی بن ابی طالب مولی لمن قد کنت مولاه
فوال من والاه یا ذا العلی وعاد من قد کان عاداه

وله ایضا ان امرا خصمه ابو حسن * لکاذب الرای داحض الحجج
لا یقبل الله منه معذرة * ولا یلقنه حجة الفلج

واین چند بیت از اشعار سید بزرگوار در کتاب ربیع الابرار مسطورست شعر

انی امرء حمیری حین تنسبنی * رعین واخوانی ذوی یزن
ثم الولاء الذی ارجوا النجاة به * یوم القیمه للهادی ابی الحسن

وله واذا الرجال توسلوا بوسیلة * فوسیلتی حبی آل محمد
وله مه لا تلومن فی ابی حسن * فلست عن حبه بمشتغل
رست له بین اضلعی مقة * لو زالت الراسیات لم یزل

وله اذا انت لم تبدل بعده بدلا * فلا تهنأت ذاك من بدل
ایا رب انی لم ارد بالذی به * مدحت علیا غیر وجهك فارحم

در کتاب کشی مسطورست که روزی در خدمت حضرت امام جعفر صادق علیه السلم ذکر سید اسمعیل بیگذشت آنحضرت فرمودند که رحمه الله انکس توهم کرد که رحمت فرستادن آنحضرت بروی در مرتبه دوم بنابر آن خواهد بود که او نبیذ نبیذ حلالی فهمیده اند عرض نمودکه مراد من از نبیذ خمر حرام است بایستیا باز آنحضرت فرمودند که رحمه الله ماذاك علی الله ان یغفر لمحب علی علیه السلم

یعنی آن قسم گناه در جنب محبت امیرالمومنین علیه السلام چه قدر دارد خدای تعالی او را بیامرزد مولف گوید نظر اینست آنچه صاحب کتاب استیعاب که از علمای اهل سنت است روایت کرده که نعیمان بن عمرو انصاری که از قدمای صحابه است در مبادی اسلام روزی چند بشرب خمر مبتلا شده بود و حد او را است پیش پیغمبر صلی الله علیه وآله وسلم آوردند آنحضرت او را تازیانه زد چهار نوبت از وی این فعل صادر شد و یکی از صحابه او را لعنت کرد حضرت رسالت بران صحابی غضب نمود و او را از لعن نعیمان منع فرمود و گفت چنین مگوی که او خدا و رسول را دوست میدارد و سابقا در ترجمه ابو بکر حضرمی و صفوان ابن مهران کوفی از مجلس نجم اخبار و آثار که بر نجات محبان حضرت پیغمبر و ائمه اطهار از عذاب نار اشعار دارد باد فع شطری از سوانح اوهام وانکار مذکور شده اگر شبهه بخاطر رسد بانجا رجوع نماید شیخ نحریر ابو جعفر طوسی رحمه الله در امالی خود آورده که سید حمیری را در مرض الموت پیش از وفات یکساعت بیهوشی دست داد و در آن بیهوشی رنگ روی او سیاه گردید بعد از آن بهوش آمد و رنگ او بغایت سفید و نورانی گردید و مضمون قول خدای تعالی که واما الذین ابیضت وجوههم ففی رحمة الله هم فیها خالدون بوضوح انجامید و در بعضی از کتب اصحاب ایدهم الله تعالی مذکورست که آن روسیاهی انتقام الهی بود از وی در دنیا در برابر آنکه او تناول خمر مینمود وایضا ذکر نموده اند که چون روی سید اسمعیل در وقت مرض موت سیاه شد مومنان حاضر غمگین شدند و ناصبیان شادی کردند و شماتت مینمودند در آن حال حضرت امیرالمومنین علیه السلام بموجب فرموده خود که شعر

یا حار همدان من یمت یرنی * من مومن او منافق قبلا

بر سید ظاهر شدند و چون سید دیدار مبارك آنحضرت در نظر آمد از غایت اضطراب گفت هکذا یفعل باولیائکم یا امیرالمومنین بعد از آن روی او نورانی شد و در آن

چشم کشود واین ابیات بر زبان راند **شعر** احب الذي من مات من اهل وده
تلقاه بالبشري لدي الموت یضحك ❊ ومن مات یهوی غیره من عدوه
فلیس له الا الی النار مسلك ❊ اباحسن افدیك نفسی واسرتی
ومالی وما اصبحت فی الارض ملك ❊ اباحسن انی بفضلك عارف
وانی بحبل من هواك لممسك ❊ وانت وصی المصطفی وابن عمه
وانا نعادی مبغضیك و نترك ❊ موالیك ناج مومن بین الهدی
وقالیك معروفا الضلالة مشرك ❊ ولاح بحاقی فی علی وحزبه
فقلت بحاك الله انك اعفك ❊ وبعضی این ابیات را از وجدان حال
روایت نموده اند **شعر** کذب الزاعمون ان علیا ❊ لا ینجی محبه من هنات
قد وربی دخلت جنة عدن ❊ وعفا لی الاله عن سیئاتی
فابشروا الیوم اولیاء علی ❊ وتولوا علی حتی الممات ❊ ثم بعده تولوا بنیه
واحدا بعد واحد بالصفات ❊ یعنی دروغ پنداشتند زعم کنندگان که علی
علیه السلام نجات نخواهد داد دوست ومحب خود را از عیب و شین
و بخدا سوگند که در رفتم بهشت عدن وعفو فرمود حضرت معبود از
گناهان وسیئاتی که مرا بود پس بشارت دهید امروز دوستان علی را
که تولا کنند بعلی تا بوقت وفات و باز بعد از تولا نمایند به پسران
عالیمقدار ویکی بعد از یکی هرکدام که بدان صفات وشیمه باشند
آنگاه کلمه شهادت عرض کرد وجان بحق تسلیم نمود ومخفی نماند که اشعار
سید مجرد آثار قلندر اطوار بازار خاطر خود از سیاهی رخسار
در حال احتضار بنا بر توهم شمات اعدای سیاه دل کوتاه انظار بود
وآنکه مبادا ایشان آن خال جمال را علامت تباهی حال خوانند وآنرا
از مآثر بواطن تیره ابوبکر وعمر دانند چنانکه از مولانا صیرفی مروی
مرویست که وقتی بعضی از تقصیرات اورا بعرض پادشاه صاحب قران
مغفور رسانیدند وچون اورا بمجلس بهشت آیین حاضر ساختند و از
قراین دانست که عتابی متوجه او خواهد شد بی تاب گشته پیش از توجه

عتاب ابتدا بخطاب پادشاه ولایت انتساب نموده گفت زنهار یا من عتاب
مکن که سنیان شهر قزوین خواهند گفت که باطن عمر صیرفی داند و بنابرین
پادشاه مغفور تقصیرات اورا عفو فرمود وچگونه باعث سید مذکور
براظهار آثار مزبور توهم شمات جمهور نباشد وحال آنکه اورا با توسل
بخاندان حیدری وکمال وثوق بنیل شفاعت پیغمبری خاطر جمع بود از آنکه
آن سیاهی جمال مانع سفیدی نامه اعمال او باشد وچهره آمال اورا بنا خن
انفعال الخراشد چنانکه عین القضاة همدانی در کتاب زبده رباعی که متضمن عدم
مبالات قلندران کوی عرفان ومحبان فدایی خاندان بسیاه وسفید این جهان است
از شیخ یوسف عامری نقل نموده وهی هذه **رباعی** در کوی خرابات چه درویش چه شاه
در راه یگانگی چه طاعت چه گناه ❊ برکنگره عرش چه خورشید وچه ماه
رخسار قلندری چه روشن چه سیاه ❊ وایضا در امالی شیخ ابوجعفر طوسی از
امام همام محمد باقر علیه السلام مرویست که فرموده انه ما ثبت الله تعالی
حب علی بن ابی طالب فی قلب احد فزلت له قدم الا ثبت له قدم اخری یعنی
خاصیت محبت علی بن ابی طالب آنست که هرکس که خدای تعالی آنرا در دل او
جای داد اگر یك قدم او بلغزد قدم دیگر او برجای خود ثابت بماند پس اگر
پای عمل سید حمیری بسبب تناول خمر زلیلی یافت در تمکین پای اعتقاد
او تزلزلی نبود ومدار دخول در دین محمدی ومناط فوز ونجات ابدی
بر معرفت خدا ورسول وامام می باشد ومطلق عمل را در جنب اعتقاد صحیح
ومذهب درست قدری ووزنی باشد چنانکه گفته اند **شعر**
چو مذهب درست نماز تو درست نیست ❊ زاهد اگر ز چشمه حیوان وضو کند
ونیز گفته اند ❊ مخالفان علی را نماز نیست درست ❊ اگرچه سینه اشترکند پیشانی
واز لطایف متعلقه باین مقام آنست که روزی یکی از مدعیان باطل بعزیزی
از اهل حق گفت که سبب چیست که طایفه شیعه با آنکه خود را از اهل حق میگویند
در طریق عبادات کمتر می پویند واهل سنت را که باطل میشمارند توفیق عبادت

١٩

بیشتر دارند ودر ادای سنن و مستحبات مبالغه تمام بجای می آرند آن عزیز
در جواب گفت که چون اهل سنت اصل اعتقاد خود را که بنیاد کار است
باخته اند شیطان را از مؤنة تعرض خود خاطر جمع ساخته اند لاجرم
شیطان بعبادت بی حاصل ایشان کاری ندارد وهمت بر وسوسه ایشان
در ان نمی گمارد • وچون در عقیده شیعه خلل نمی تواند انداخت • ودر انجا
کاری نمی تواند ساخت • بالضرورة رخنه در عبادت ایشان می اندازد
وبمجرد آن قدر شیطنت خود را تسلی میسازد • وبی شایبه مبالغه ومجاز
آنچه در دیوان کریم کارساز مایه فخر و ناز تواند بود اعتقاد درست
بهشت طراز دوزخ گداز است نه توفیق زیادت عبادت روزه ونماز
چنانکه فاضل شعراء اهل راز ظهوری سخن پرداز گفته شعر
مدعی نازد که توفیق عبادت یافته است • خاک عصیانش بسر توفیق جای دیگر است
وبالله التوفیق در سال یکصد وهفتاد و نه از هجرت در بغداد بجوار رحمت
ایزدی انتقال نمود واکابر و شرفای شیعه که در کوفه بودند هفتاد کفن
فرستادند وهرون الرشید از مال خود او را کفن کرد وکفنها که اهل
کوفه فرستاده بودند باز پس فرستاد ومهدی عباسی برو نماز گذارد و
چنانچه طریقه شیعه امامیه است پنج تکبیر بجا آورد وبخط شیخ کفعمی
در حاشیه کتاب کشف الغمه بنظر رسیده که مولد سید در سال یکصد
پنج بود و وفات او در سال یکصد وهفتاد و سه والله اعلم تفصیل احوال
واشعار او که در مطاعن خلفای ثلثه گفته در تاریخ ابن جوزی مذکور است
با نجا رجوع نمایند دعبل بن علی الخزاعی رحمه الله تعم احوال خجسته
مآل او بتفصیل واجمال در کتاب کشف الغمه وکتاب عیون الرضا و
سایر کتب رجال شیعه امامیه مذکورست ودولتشاه سمرقندی در تذکره
خود بیان احوال او برین وجه نموده که دعبل بن علی الخزاعی فضل وبلاغت
زیاده از وصف داشته ومتکلم و ادیب وشاعر وعالم بوده ودر روزگار

هرون

هرون الرشید از دیار عرب ببغداد آمد وهرون او را محرم داشتی وهمراه
حضرت امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیه التحیة والثنا بخراسان آمد
حضرت امام را شیخ محمد بن اسلم طوسی وبنجاه انیس بودند واسحق بن راهویه
الحنظلی مهار شتر میکشید ودران سفر دعبل او را بنوادر واشعار
مشغول میکرد این دعبل را مرثیه ایست در حق امام موسی کاظم علیه السلام
شنیدم آن مرثیه را پیش امام رضا علیه السلام میخواند چون بدین بیت رسید
شعر فقبر ببغداد لنفس زکیة • تضمنها الرحمن للغفرات • امام گفت بلی
بیت دیگر من بگویم بدین قصیده الحاق کن تا قصیده تو درست شود و
ان بیت که امام فرموده اینست شعر وقبر بطوس یا لها من مصیبة
توقدت الاحشاء من حرقات • دعبل گفت یا امام این بیت بغایت وحشت
انگیزست واین قبر که خواهد بود فرمود که این قبر منست و دیر نباشد که در
طوس قبر من مقصد شیعه احباء عظام من شود دعبل بگریست حضرت
حضرت امام نیز در گریه شدند دعبل صاحب دیوانی است مشتمل بر لطایف
وقصاید ودیوان او مشهورست وخواجه حمد الله مستوفی قزوینی که
صاحب تاریخ گزیده است اشعار او را در تاریخ خود بایراد می آورد انتهت
تمام کلام دولتشاه لیکن مخفی نماند که آنکه گفته که دعبل در سفر خراسان
همراه حضرت امام بود مخالف آن چیزی است که در کتب مذکوره مسطور است
از جمله در کتاب کشف الغمه از دعبل نقل نموده که چون قصیده موسومه
بمدارس آیات را نظم نمودم قصد آن کردم که بخدمت حضرت امام ابو الحسن
علی بن موسی الرضا علیهما السلام بخراسان روم وآن قصیده را بعرض
بعرض ایشان رسانم پس چون بخراسان رفتم وبخدمت آنحضرت مشرف
گشتم وقصیده برایشان خواندم تحسین بسیار نمودند وفرمودند که تا
من ترا امر نکنم این قصیده را بکسی مخوان تا آنکه خبر آمدن من بمامون رسید
ومرا نزد خود طلبیده خبرها پرسید آنگاه گفت که قصیده مدارس آیات را
برمن بخوان من انکار معرفت ان قصیده کردم پس یکی از خادمان خود گفت

که حضرت امام رضا را علیه السلام طلب نماید و بعد از ساعتی آنحضرت تشریف
آورده‌اند پس مامون با آنحضرت گفتند که از دعبل استدعا نمودیم که قصیده
مدارس آیات را برما بخواند آنکار و معرفت آن نمود آنحضرت بمن امر فرمودند
که ای دعبل آن قصیده را بخوان پس بخواندم آنرا و مامون تحسین بسیار نمود
و پنجاه هزار درم کرم نمود و حضرت امام رضا علیه السلام نیز بان مبلغ اعطا
فرمود پس من بان حضرت گفتم که توقع آن داشتم که از جامهای بدن مبارک
خود جامه بمن کرم نمائی تا در وقت مردن کفن خود سازم فرمودند که چنین
کنم و بمن جامه بخشیدند که خود آنرا استعمال نموده بودند و منشفه
لطیفه نیز شفقت فرمودند و فرمودند که این را نگاه دار که ببرکت آن محفوظ
و مصون خواهی بود و بعد از آن فضل بن سهل ذو الریاستین که وزیر مامون
بود صله نیکو بمن داده و اسب ترکی راهوار با زین و براق بمن فرستاد و
چون مدتی برآمد معاودت عراق در خاطر جلوه گر آمد و در اثنای راه بعضی
از قطاع الطریق بر ما بیرون آمدند و مرا و رفیقان مرا بتمامی غارت کردند
چنانکه بر بدن من بغیر از کهنه قبائی نگذاشتند و من تاسف بر هیچ حیوان
اسباب خود نمیخوردم الا بر آن جامه و منشفه را حفظ کن که ببرکت
آن محفوظ خواهد ماند که ناگاه یکی از آن گروه حرامی بر همان اسبی که
فضل بن سهل بمن داده بود سوار شده نزدیک من آمد و بایستاد و این
مصرع شعر مرا بخواند که ع مدارس آیات خلت من تلاوة و بگریه افتاد
چون من این حالت از و مشاهده کردم تعجب نمودم که در آن میان شخصی
شیعی دیدم و بنا بر این طمع در استرداد جامه و منشفه حضرت امام
کرده با آن شخص گفتم که ای مخدوم این قصیده از کیست گفت ترا با این
چکارست گفتم این پرسش من سببی دارد که ترا از آن آگاه خواهم کرد گفت
این قصیده را شهرت نسبت او بصاحبش بیش از آنست که مخفی ماند گفتم
او کیست گفت دعبل بن علی شاعر آل محمد جزاه الله خیرا پس گفتم والله که
دعبل منم و این قصیده از منست آن شخص از جای در آمده گفت این

که حضرت امام بمن انعام فرموده بودند
و انکار نمیکردم در آن سخن که بمن گفته بودند
که این جامه و منشفه حرم

چه سخن دور از کارست که میگوئی گفتم از اهل قافله تحقیق نمائید
پس بفرستاد و جمیع از اهل قافله را حاضر ساخت و از حال من سوال نمود
همگی گفتند که این دعبل بن علی الخزاعی است چون مرا یقین دانست
گفت جمیع مال اهل قافله را بجهت خاطر تو بخشیدم آنگاه منادی کرد
در میان اصحاب خود تا جمیع اموال ما را دادند و ما را بعد قرشده بمحل
امن رسانیدند و سر آنچه حضرت امام علیه السلام از آن خبر داده بود
و جمیع اهل قافله ببرکت جامه و منشفه آنحضرت مامون ماندیم و در
کتاب عیون الرضا مذکورست که چون دعبل ازین ورطه خلاصی یافت
و بشهر قم رسید شیعه قم بخدمت او آمدند و از وی التماس خواندن قصیده
مذکوره نمودند دعبل ایشان را همراه خود بمسجد جامع برد و بر منبر رفت و
قصیده را بر ایشان خواند و اهل قم مال و خلعت بسیار بر و نثار کردند
آنگاه چون خبر جبه مبارک آنحضرت که بدعبل داده بود بگوش اهل قم رسید
از وی التماس نمودند که بهزار دینار آنرا بایشان بفروشد دعبل از آن امتناع
نمود دیگر باره التماس نمودند که پاره از آن را بهزار دینار بایشان بفروشد
آن نیز در حیز قبول نیافت و چون دعبل از قم بیرون رفت بعضی از جوانان
خود رای که در آن نواحی بودند خود را باو رسانیدند و جبه را از و بزور
گرفتند پس دعبل بقم باز گردید و از اهل آنجا التماس نمود که جبه را باو
برهند آن جوانان از آن امتناع نمودند و امتثال امر مشایخ و اکابر خود
نکردند لاجرم دعبل را گفتند که جبه بدست تو نمی‌آید همان هزار دینار را
بگیر دعبل قبول نکرد و آخر چون از آن نومید گردید التماس کرد که پاره از آن
جبه نیز باو برهند آن جماعت قبول این معنی نموده پاره از جبه را با هزار دینار
باو دادند و دعبل بوطن خود معاودت نمود و چون بوطن رسید دید که
دزدان خانه او را بتمام غارت کرده اند و چون در وقت مفارقت از حضرت
امام علیه السلام آنحضرت صره مشتمل بر صد دینار نیز باو داده بودند
که این را نگاه دار که بان محتاج خواهی شد دعبل آنرا بشیعه عراق هدیه

نمود ودر عوض هر دینار صد دینار باو داد ند چنانچه ازان صرّه هزار دینار
نزد بدست او آمد ومقارن حال چشم جاریه دعبل که باو محبتی عظیم داشت
رمد عظیم پیدا کرد وطبیبان را برسر او حاضر ساختند چون در چشم او
نظر کردند گفتند که چشم راست او معیوب شده است وما علاج آن
نمیتوانیم نمود وچشم چپ او را معالجه میکنیم وامید داریم که خوب شود
دعبل ازین سخن غمناک شد وکلفت بسیار یافت تا آنکه پارهٔ جبه
حضرت امام علیه السلام که همراه داشت او را بیاد آمد آنگاه آنرا بر
چشم جاریه مالید وچشم او را از اول شب بعصابهٔ ازان بست وچون
صباح شد ببرکت آن چشمهای او بهتر از ایام سابق شد وقصیده مذکور
اینست ∴ **شعر**

تجاوبن بالارنان والزفرات ، نوائح عجم اللفظ والنطقات
یخبرن بالانفاس عن سر انفس ، اساری هوی ماض واخر آت
فاسعدن اذا اسعفن حتی تقوضت ، صفوف الدجی بالفجر منهزمات
علی العرصات الخالیات من المها ، سلام شج صب علی العرصات
فعهدی بها خضر المعاهد مالفا ، من العطرات البیض والخفرات
لیالی یعدین الوصال علی القلی ، ویعدی تدانینا علی الغربات
واذهن یلحظن العیون سوافرا ، ویسترن بالایدی علی الوجنات
واذ کل یوم لی بلحظی نشوة ، یبیت بها قلبی علی نشوات
فکم حسرات هاجها بمحسر ، وقوفی یوم الجمع من عرفات
الم تر للایام ما جر جورها ، علی الناس من نقص وطول شتات
ومن دول المستهترین ومن غدا ، لهم طالبا للنور فی الظلمات
فکیف ومن انی بطالب زلفة ، الی الله بعد الصوم والصلوات
سوی حب ابناء النبی ورهطه ، وبغض بنی الزرقاء والعبلات
وهند وما ادت سمیة وابنها ، اولی الکفر فی الاسلام والفجرات
هم نقضوا اهل الکتاب وفرضه ، ومحکمه بالزور والشبهات

ولم تک الا محنة کشفتهم ، بدعوی ضلال من هن وهنات
تراث بلا قربی وملک بلا هدی ، وحکم بلا شوری بغیر هدات
رزایا ارتنا خضرة الافق حمرة ، وردت اجاجا طعم کل فرات
وما سهلت تلک المذاهب فیهم ، علی الناس الا بیعة الفلتات
وما قیل اصحاب السقیفة جهرة ، بدعوی تراث فی الضلال بتات
ولو قلدوا الموصی الیه امورها ، لزمت بمامون علی العثرات
اخی خاتم الرسل المصفی من القذی ، ومفترس الابطال فی الغمرات
فان جحدوا کان الغدیر شهیده ، وبدر واحد شامخ الهضبات
وآی من القران تتلی بفضله ، وایثاره بالقوت فی اللزبات
وعز خلال ادرکته بسبقها ، مناقب کانت فیه موتنفات
مناقب لم تدرک بکید ولم تنل ، بشیء سوی حد القنا الذربات
نجی لجبریل الامین وانتم ، عکوف علی العزی معا ومنات
بکیت لرسم الدار من عرفات ، واسبلت دمع العین من عبرات
وبان عرا صبری وهاجت صبابتی ، رسوم دیار قد عفت وعرات
مدارس آیات خلت من تلاوة ، ومنزل وحی مقفر العرصات
لآل رسول الله بالخیف من منی ، وبالبیت والتعریف والجمرات
دیار لعبد الله بالخیف من منی ، وللسید الداعی الی الصلوات
دیار علی والحسین وجعفر ، وحمزة والسجاد ذی الثفنات
دیار لعبد الله والفضل صنوه ، نجی رسول الله فی الخلوات
وسبطی رسول الله وابنی وصیه ، ووارث علم الله والحسنات
منازل وحی الله ینزل بینها ، علی احمد المذکور فی السورات
منازل قوم یهتدی بهداهم ، فتؤمن منهم زلة العثرات
منازل کانت للصلوة وللتقی ، وللصوم والتطهیر والحسنات
منازل لا تیم یحل بربعها ، ولا ابن صهاک هاتک الحرمات
دیار عفاها جور کل منابذ ، ولم تعف للایام والسنوات

قفا نسال الدار التي خف اهلها — متى عهدها بالصوم والصلوات
واين الاولى شطت بهم غربة النوى — افانين في الاطراف مفترقات
هم اهل ميراث النبي اذا اعتزوا — وهم خير سادات وخير حماة
اذا لم نناج الله في صلواتنا — بذكرهم لم يقبل الصلوات
مطاعيم في الاقتار في كل مشهد — لقد شرفوا بالفضل والبركات
وما الناس الا غاصب ومكذب — ومضطغن ذو احنة وترات
اذا ذكروا قتلى ببدر وخيبر — ويوم حنين اسبلوا العبرات
وكيف يحبون النبي ورهطه — وهم تركوا احشاءهم وغرات
لقد لاينوه في المقال واضمروا — قلوبا على الاحقاد منطويات
فان لم تكن الا بقربى محمد — فهاشم اولى من هن وهنات
سقى الله قبرا بالمدينة غيثه — فقد حل فيه الامن بالبركات
نبي الهدى صلى عليه الملايكة — وبلغ عنا روحه التحفات
وصلى عليه الله ما ذر شارق — ولاحت نجوم الليل مبتدرات
افاطم لو خلت الحسين مجدلا — وقد مات عطشانا بشط فرات
اذا للطمت الخد فاطم عنده — واجريت دمع العين في الوجنات
افاطم قومي يا ابنت الخير فاندبي — نجوم سموات بارض فلات
قبور بكوفان واخرى بطيبة — واخرى بفخ نالها صلوات
واخرى بارض الجوزجان محلها — وقبر بباخمرى لدى الغربات
وقبر ببغداد لنفس زكية — تضمنها الرحمن في الغرفات
وقبر بطوس يالها من مصيبة — الحت على الاحشاء بالزفرات
الى الحشر حتى يبعث الله قايما — يفرج عنا الغم والكربات
علي بن موسى ارشد الله امره — وصلى عليه افضل الصلوات
فاما المحضات التي لست بالغا — مبالغها مني بكنه صفات
قبور بجنب النهر من ارض كربلا — معرسهم منها بشط فرات
توفوا عطاشا بالفرات فليتني — توفيت فيهم قبل حين وفات

الى الله اشكو لوعة عند ذكرهم — سقتني بكاس الذل والفضعات
اخاف بان ازدارهم فتشوقني — مصارعهم بالجزع فالنخلات
تقسمهم ريب المنون فما ترى — لهم عقوة مغشية الحجرات
خلا ان فيهم بالمدينة عصبة — مدينين انضاء من اللزبات
قليلة زوار سوى ان زورا — من الضبع والعقبان والرخمات
لهم كل يوم تربة بمضاجع — ثوت في نواحي الارض مفترقات
تنكب لاواء السنين جوارهم — ولا تصطليهم جمرة الجمرات
وقد كان منهم بالحجاز واهلها — مغاوير نحارون في الازمات
حمي لم تزره المذنبات واوجه — تضيء لدى الاستار في الظلمات
اذا وردوا خيلا بسمر من القنا — مساعير حرب اقحموا الغمرات
فان فخروا يوما اتوا بمحمد — وجبريل والفرقان والسورات
وعدوا عليا ذا المناقب والعلى — وفاطمة الزهراء خير بنات
وحمزة والعباس ذا العدل والتقى — وجعفرنا الطيار في الحجرات
اولئك لا منتوج هند وحزبها — سمية من نوكى ومن قذرات
ستسال تيم عنهم وعديها — وبيعتهم من افجر الفجرات
هم منعوا الاباء عن اخذ حقهم — وهم تركوا الابناء رهن شتات
وهم عدلوها عن وصي محمد — فبيعتهم جاءت على الغدرات
ملامك في ال النبي فانهم — احباي ما داموا واهل ثقات
تخيرتهم رشدا لنفسي انهم — على كل حال خيرة الخيرات
مننت اليهم بالمودة صادقا — وسلمت نفسي طايعا لولاة
فيا رب زدني في هواي بصيرة — وزد حبهم يا رب في حسنات
سابكيهم ما حج لله راكب — وما ناح قمري على الشجرات
واني لمولاهم وقال عدوهم — واني لمحزون بطول حيات
بنفسي انتم من كهول وفتية — لفك عناة او لحمل ديات
وللخيل لما قيد الموت خطوها — فاطلقتم منهن بالذربات

احب قصي الرحم من اجل حبكم ⁂ واهجر فيكم زوجتي وبنات
واكتم حبيكم مخافة كاشح ⁂ عنيد للاهل الحق غير مواتِ
فيا عين بكيهم وجودي بعبرة ⁂ فقدان للتسكاب والهملاتِ
قد خفت الدنيا وايام سعيها ⁂ واني لارجو الامن عند وفاتِ
الم تر اني مذ ثلثون حجة ⁂ اروح واغدوا دايم الحسراتِ
اري فيهم في غيرهم متقسما ⁂ وايديهم من فيهم صفراتِ
وكيف اداوي من هوى بي و (للجوى) ⁂ امية اهل الكفر واللعناتِ
وآل زياد في الحرير مصونة ⁂ وآل رسول الله منهتكاتِ
سابكيهم ما ذر في الارض شارق ⁂ ونادى منادي الخير بالصلواتِ
وما طلعت شمس وحان غروبها ⁂ وبالليل ابكيهم وبالغدواتِ
ديار رسول الله اصبحن بلقعا ⁂ ودار زياد اصبحت عمراتِ
وآل رسول الله تدمي نحورهم ⁂ وآل زياد زينوا الحجلاتِ
وآل رسول الله تسبي حريمهم ⁂ وآل زياد آمنوا السرباتِ
وآل رسول الله هلب رقابهم ⁂ وآل زياد غلظ القصراتِ
اذا اوتروا امدوا الي واتريهم ⁂ اكفا عن الادبار منقضباتِ
فلولا الذي ارجوه في اليوم او غدٍ ⁂ تقطع نفسي اثرهم حسراتِ
خروج امام لا محالة خارجٌ ⁂ يقوم على اسم الله والبركاتِ
تميز فينا كل حق وباطل ⁂ ويجزي على النعماء والنقماتِ
فيا نفس طيبي ثم يا نفس فابشري ⁂ فغير بعيد كلما هو آتِ
ولا تجزعي من مدة الجور انني ⁂ اري قوتي قد آذنت بلياتِ
فان قرب الرحمن من تلك مدتي ⁂ واخر في عمري ووقت وفاتِ
شُفيت ولم اترك لنفسي غصة ⁂ ورويت منهم منصلي وقناتِ
فاني من الرحمن ارجو بحبهم ⁂ حيوة لدي الفردوس يوم ثباتِ
عسي الله ان يرتاح للخلق انه ⁂ الي كل قوم دايم اللحظاتِ
فان قلت عرفا انكروه بمنكرٍ ⁂ وغطوا على التحقيق بالشبهاتِ

تقاصر

تقاصر نفسي دايما عن جدالهم ⁂ كفاني ما القى من العبراتِ
أُحاول نقل الصم مستقرها ⁂ واسماع احجار من الصلداتِ
فحسبي منهم ان ابوء بغصة ⁂ تردد في نفسي وفي لهواتِ
فمن عارف لم ينتفع ومعاند ⁂ تميل به الاهواء للشهواتِ
كانك بالاضلاع قد ضاق رحبها ⁂ لما حملت من شدة الزفراتِ

وشيخ اجل ابو جعفر طوسي در كتاب امالي از يحيى بن اكثم قاضي روايت نموده كه گفت بعد از وفات حضرت امام رضا عليه السلام مامون دعبل را طلبيد واو را امان داد ومن در خدمت مامون نشسته بودم كه دعبل آمد وچون نزديك بايستاد مامون او را گفت كه بخوان جئت من قصيدة كبيرة را بيك خود راد دعبل انكار معرفت ان كرد وگفت اينچنين قصيده نگفته ام پس مامون او را برخواندن ان امان داد انگاه دعبل بخواند شعر

تاسفت جارتي لما رات زوري ⁂ وعدت الحلم دينا غير مغتفر
ترجوا الصبي بعد ما شابت ذوايبها ⁂ وقد جرت طلقا في حلبة الكبر
اجارتي ان شيب الراس نفلني ⁂ ذكر المعاد وارضاني عن القدر
لو كنت اركن الله للدنيا وزينتها ⁂ اذا بكيت على الماضين من نفر
اخنى الزمان على اهلي فصدعهم ⁂ تصدع الشعب لاقى صدمة الحجر
بعض اقام وبعض قد اهاب به ⁂ داعي المنية والباقي على الاثر
اما المقيم فاخشى ان يفارقني ⁂ ولست اوبة من ولي بمنتظر
اصبحت اخبر عن اهلي وعن ولدي ⁂ كحالم قص رؤيا بعد مدكر
لولا تشاغل عيني بالاولى سلفوا ⁂ من اهل بيت رسول الله لم ارقِ
وفي مواليك للحرين مشغلة ⁂ من ان تبيت لمفقود على اثر
كم من ذراع لهم بالطف باينة ⁂ وعارض بصعيد الترب منعفر
امسى الحسين ومسراهم لمقتله ⁂ وهم يقولون هذا سيد البشر
يا امة السوء ما جازيت احمد عن ⁂ حسن البلاء على التنزيل والسور
خلفتموه على الابناء حين مضى ⁂ خلافة الذيب في انقاد ذي بقر

یحیی بن اکثم روایت کرده که چون انشاد دعبل باین مقام رسید مامون مرا
بمهمی فرستاد وچون بازگشتم دعبل باین ابیات رسیده بود که **شعر**

لم یبق حی من الاحیاء نعلمه	من ذی یمان ولا بکر ولا مضر
الا وهم شرکاء فی دمائهم	کما تشارك ایسار علی جزر
قتلا واسرا وتحریقا ومنهبة	فعل الغزاة بارض الروم والخزر
اری امیة معذورین ان قتلوا	ولا اری لبنی العباس من عذر
قوم قتلتم علی الاسلام اولهم	حتی اذا استمسکوا جازوا علی الکفر
ابناء حرب ومروان واسرتهم	بنو معیط ولاة الحقد والوغر
اربع بطوس علی قبر الزکی بها	ان کنت تربع من دین علی وطر
ما ینفع الرجس من قرب الزکی ولا	علی الزکی بقرب الرجس من ضرر
هیهات کل امرئ رهن بما کسبت	یداه فخذ ما شئت او فذر

وچون قصیده تمام شد مامون عمامه خود را بر زمین زد وگفت صدقت
والله یا دعبل وشیخ اجل ابو الفتوح رازی خزاعی در تفسیر آیه شهد الله انه
لا اله الا هو الایة آورده که چون دعبل در مرض الموت این ابیات گفت

شعر اعد لله یوم یلقاه ؛ دعبل ان لا اله الا هو ؛ یقولها مخلصا عساه بها
یرحمه فی القیامة الله ؛ الله مولاه والنبی ومن ؛ بعدهما الوصی مولاه
ووصیت کرد که با او در کفن بنهند چنان کردند وچون او را دفن کردند
کسی او را در شب بخواب دید از وی پرسید که ما فعل الله بك خدای با تو چه
کرد گفت رحمنی بتلك الابیات بآن ابیات بر من رحمت کرد رحمه الله علیه
ودر آخر کتاب روضة الشهداء از کتاب عیون الرضا نقل نموده که پسر
دعبل خزاعی روایت کرده که چون پدرم را وفات رسید زبانش بسته
شد ورویش سیاه گشت من از این واقعه بترسیدم واین صورت را از مردم
پوشیدم گفتم تا پنهانی او را بشستند ودفن کردند وازجهت وی بسیار
ملول بودم شبانه وی را بخواب دیدم که با روی روشن وجامه سفید بود
گفتم ای پدر در وقت مرگ علامات عجب بر تو ظاهر شد گفت آری

سیاهی

سیاهی روی من وگرفتگی زبان من از آن بود که خمر میخوردم چون بمردم ومرا در قبر
نهادند دیدم که رسول خدای صلوات الله علیه وسلامه بیامد وگفت
دعبل تو یی گفتم بلی یا رسول الله فرمود که بخوان مرثیه که در حق شهداء
اهل بیت من گفته بر خواندم **شعر** لا اضحك الله سن الدهر ان ضحکت
وآل احمد مظهورون قد قهروا ؛ تا آخر قصیده میخواندم وحضرت رسالت
میگریست وچون تمام شد فرمود که خوب گفته ومرا شفاعت کرد تا بخشید الله
واین جامه رسول خداست که در بر دارم رحمه الله تعالی **ابو الطیب
احمد بن الحسین بن الحسن بن عبد الصمد الجعفی الملقب بالمتنبی** پیغمبر شعرای عرب
وامام ایمه علم ادب است پدر او بر وجهی که در کتاب انساب سمعانی مذکور است
سقای ابو الحسن محمد بن یحیی العلوی وتوابع او بوده ودر کوفه بر پشت شتر
بآب خدمت اشتغال می نموده ومادر او از طایفه جلیله همدان است
که همگی شیعه باخلاص امیر المومنین علیه السلام بوده اند چنانکه در مقدمات
این کتاب مذکور شده ودر تاریخ ابن کثیر شامی مسطور است که متنبی در سنه
ست وثلثمایه در کوفه متولد شد ودر نواحی شام نشو ونما یافت ودر انجا
تحصیل علوم ادب نموده باندك روزی بر اهل زمان خود فایق آمد ودر کتاب
انساب سمعانی مذکور است که قوت حافظه او بمرتبه بود که بیك نظر آنچه
در سی ورق نوشته بودی حفظ نمودی ودر تاریخ ابن خلکان مذکور است
که اطلاع واستحضار او در علوم عربیه بمرتبه رسید که هر لغتی را که از او
می پرسیدند شاهد آنرا فی البدیهه از کلام عرب بنظم یا نثر ذکر مینمود
ایضا آورده که ابو علی فارسی رحمه الله که از مشاهیر ایمه نحو است روزی
از متنبی پرسید که چند جمع بر وزن فعلی در لغت عرب هست متنبی در حال
گفت حجلی وظربی واول جمع حجل است وآن مرغی است که بزبان فارسی او را کبك
گویند ودوم جمع ظربان وآن نام جانوری است بدبوی واز ابو علی نقل
نموده که بعد از آن سه شب مطالعه کتب لغت نمودم که شاید که یك کلمه دیگر
بیابم نیافتم وچنانکه ابن خلکان گفته همین فضیلت متنبی را کافی است که مثل

ابو علی که امام ارباب عربیة است در شان او چنین گوید در تذکرهٔ دولتشاه
سمرقندی مسطور است که رشید وطواط در حق متنبی فرموده که در اقسام
معارف و دقایق و متانت سخن جمیع شعرای اسلامیه عیال متنبی اند و
دیوان او در عرب و عجم مشهور گشته اکابر و فضلا او را عزیز میدارند و
بسیاری از اکابر مثل امام ابن جنی نحوی شرح بران نوشته و اکثر آن در
مدایح آل حمدان است که از سلاطین شیعهٔ امامیه بوده اند ابن کثیر آورده
که متنبی بعد از استماع مواد استعداد در نواحی شام دعوی انتساب
بنسبت سیادت و علویه نمود و بان نیز اکتفا ننموده بدعوی نبوة متمسک
گردید و جمعی از جهال ان محال باو گرویدند تا انکه لؤلؤ که از جانب کافور
اخشیدی حاکم حمص بود بر سر او رفت و او را بدست آورده حبس نمود
و مدتی در حبس بود آخر او را توبه فرموده خلاص نمود و بعد از ان واقعه
متنبی از غایت شرمندگی انکار از ان دعوی میکرد و از تاریخ یافعی مستفاد
میگردد که در نسبت و عدم نسبت دعوی نبوت بمتنبی مورخان را اختلاف است
غایت الامر انکه روایت وقوع دعوی مذکور را ترجیح نموده و حکم بصحت آن
فرموده و تلقیب او را بمتنبی از جملهٔ مویدات داشته و مولف را در هر یک
از ترجیح و تایید او نظر است و آنچه از سیاق حال و مذهب و مقال
متنبی ظاهر میشود و بعضی از اشارات عبارات او بان ناطق است آنست
که چون متنبی از استیلای متغلبان عباسی و امثال ایشان آزرده خاطر
بود خواسته که بران متغلبان خروج نماید لاجرم بنابر مصلحت
خود را علوی ظاهر ساخته تا همچنانکه گروه شیعه بر ابراهیم امام و دیگر
علویه که بر بنی العباس خروج نمودند جمع شدند برو نیز جمع شوند و مهم ایشان
کاری از پیش برد واگر چنین بودی هر آینه بموجب دعوی نبوت مرتد
فطری بودی و اهل زمانه را توبه دادن او وجه نمودی و انکار متنبی
نیز چنانکه مذکور شده با آنچه گفتیم اشعار تمام دارد و ظاهرا دعوی نبوت
در ابداع لطایف اشعار و اختراع معانی ابکار نموده چنانکه یکی از فضلا

در مدح

در مدح او فرموده **شعر** ما رای الناس ثانی المتنبی ؛ ای ثان یری لبکر الزمان
هو فی شعره نبی ولکن ؛ ظهرت معجزاته فی المعانی ؛ و بعد اللتیا و التی
چون متنبی از حبس خلاصی یافت بملازمت سیف الدوله که از آل حمدان بود
شتافت و از جوایز و صلات کرامند یافت اتفاقا روزی در مجلس
سیف الدوله او را با ابن خالویه که از اکابر فضلای شیعه و مطاع
سیف الدوله بود مباحثه واقع شود و ابن خالویه دستی بجانب او
انداخت و چون او را قدرت مقابله با ابن خالویه نبود آزرده شده از مجلس
برخاست و بقصد قریب کافور اخشیدی والی مصر بمصر رفت و وضع خود را
با او چنان قرار داد که همیشه کمر شمشیر بر میان و غلامان سپاهی همراه در
مجلس او حاضر میشد و بالاخره کافور اخشیدی ازو متوهم شده در مقام
قصد او شد متنبی این معنی را فهمیده هجو او کرد و از مصر بیرون آمد
منقولست که چون بعضی از اکابر مصر کافور را سرزنش کردند که متنبی مردی
شاعر بود چرا ازو توهم بایست نمود در جواب گفت که توهم من ازو ازان که
بنود چه مردی که از غایت علو نفس وقتی دعوی پیغمبری میکرد ازو می آید
که قصد استخلاص مصر از کافور کند القصه چون متنبی از مصر مراجعت
نمود بکوفه آمد و عبید الله ثالث را که از اعاظم نقبای کوفه بود بقصیده
که در اول دیوان او واقع است مدح نمود و ابو القاسم طاهر بن الحسین
ابن طاهر علوی را که از اشراف زمان بود بقصیده مدح نمود که چند بیت از ان
اینست **شعر** نصرت علیا یا ابنه ببواتر ؛ من الفعل لا فل لها فی المضارب

و ابهر آیات التهامی آیة ؛ ابوک و اجدی ما لکم من مناقب
اذا لم تکن نفس النسیب کاصله ؛ فماذا الذی تغنی کرام المناصب
اذا علوی لم یکن مثل طاهر ؛ فما هو الا حجة للنواصب
هو ابن رسول الله و ابن وصیه ؛ و شبههما شبهت بعد التجارب
الا ایها المال الذی قد اباده ؛ تعز فهذا فعله بالکتائب
لعلک فی وقت شغلت فواده ؛ عن الجود او کثرت جیش المحارب

حملت الیه من لسانی حدیقه ؞ سقاها الحجی سقی الریاض السحائب
فحییت خیر ابن لخیر اب بها ؞ لاشرف بیت من لوی بن غالب

و در آنجا نیز ابن عمید وزیر را که از اکابر فضلای شیعه است مدح نموده و
بروایت ابن کثیر سی هزار دینار صله از وی یافت آنگاه بقصد ملازمت سلطان
عضد الدوله دیلمی متوجه فارس شد و او را در آنجا مدح نمود و سی هزار دینار
نیز رعایت یافت و مخفی نماند که عذر متنبی در آنکه عنان خامه را در مضمار
نعت سید ابرار و منقبت آل اطهار او کشیده داشته و نادری از نقوش
مدایح ایشان بر صفحه ظهور نگاشته آنست که او مدح خود را لایق ساحت
عزت حضرت نبویه و عترت علیه او نشناخته چنانکه در بعضی از اشعار
خود بآن اشعار نموده و گفته **شعر** فواعجبا منی احاول نعته
و قد فنیت فیه القراطیس و الصحف ؞ و در قطعه دیگر که شیخ ابو الفتوح
کراجکی در کنز الفوائد از و نقل نموده گفته **شعر** و ترکت مدحی للوصی تعمدا
اذ کان نورًا مستقلا کاملا ؞ و اذا استقل الشیء قام بنفسه
و ادی صفات الشمس تذهب باطلا ؞ و در قطعه دیگر که سید المتالهین
حیدر بن علی الآملی در کتاب جامع الانوار باو نسبت نموده گفته **شعر**
قیل لی قل فی علی مدحا ؞ ینتضی یطفی نارا موصده
قلت هل امدح من فی فضله ؞ صار ذو اللب الی ان عبده
و النبی المصطفی قال لنا ؞ لیلة المعراج لما صعده
وضع الله علی ظهری یدا ؞ فاما بی القلب ان قد برده
و علی واضع رجلیه لی ؞ بمکان وضع الله یده ؞ و مویدا اینست آنچه
یافعی و ابن کثیر نقل کرده اند که بعضی اقران متنبی باو گفتند که سبب
چیست که جمیع سلاطین آل حمدان را مدح گفته و ابو فراس عم سیف الدوله را
که بحلیه فضل و براعت و زیور عقل و ریاست آراسته است مدح نگفته
در جواب گفت که من شان او را در بزرگی و فضل زیاده از آن اعتقاد دارم
که شعر خود را لایق مدح او شمارم و بدیهه عقل حاکم است بانکه هرگاه

متنبی

متنبی نسبت بابی فراس که یکی از اکابر شیعه امامیه بلکه غلامی از غلامان سلسله
بنویه و عبده علیه مرتضویه است درین مقام باشد مقام الحضرات ائمه را
بسیار اجل و اعلی از آن خواهد شمرد بلکه نام نامی ایشان را بعد از تقدیم مراسم
تعظیم باهزار خجلت و بیم بزبان خواهد برد **شعر** هزار بار بشویم دهان بمشک و
گلاب ؞ هنوز نام تو بردن مرا نمی شاید ؞ شیخ اجل عبد الجلیل رازی در کتاب
نقض الفضایح این قطعه را که شعر از صفای ضمیر اوست در مدح حضرت
امیر علیه السلام و التحیه نقل نموده **شعر** اباحسن لو کان حبک مدخلی
جهنم کان الفوز عندی جحیمها ؞ و کیف یخاف النار من کان موقنا
بان امیر المومنین قسیمها ؞ و در کتاب کشف الغمه نیز با دقی یک بیت در
اول و تغییر یسیر باقی ابیات مذکورست **شعر** رضیت بان القی القیامة فایضا
دما و نفوس حار تلک جسومها ؞ اباحسن ان کان حبک مدخلی
جحیما فان الفوز عندی جحیمها ؞ و کیف یخاف النار من باب موقنا
بانک مولاه و انت قسیمها ؞ و مخفی نماند که متنبی پیش از آنکه فرصت جمع دیوان
خود یابد او را شهید ساختند و بعد از وی جمعی از اعیاد بنظم و نسق آن پرداختند
و آنچه موافق مشرب و مذهب ایشان نبود آنرا انداختند و لهذا در نسخهای
دیوان او چون نسخهای دیوان خواجه حافظ اختلاف بزیاده و نقصان
بسیارست در تاریخ یافعی مذکورست که چون متنبی از فارس برگردید
و بنواحی بغداد رسید جمعی قطاع الطریق از اعراب برو بیرون آمدند
و قصد او نمودند و او نیز با پسر خود محسن نام و جمعی از غلامان که همراه
او بودند در مقام مدافعه شد و چون گروه اعدا بسیار بودند و پسر او را
با بعضی از غلامان هلاک نمودند و او در مقام هزیمت شد در آن اثنا
یکی از غلامان بانک بر وزد که کجا میروی و حال آنکه تویی صاحب این
بیت **شعر** اللیل و الخیل و البیداء یعرفنی ؞ و الحرب و الضرب و القرطاس و القلم
متنبی چون آن بیت را شنید ابطال دعوی شجاعت خود را نه پسندید و
بر گروه اعدا حمله نموده رئیس ایشان را بیک طعن نیزه بر خاک هلاک انداخت

و آخر آن گروه هجوم نموده او را از پای در آوردند و بخاک فنا سپردند
و ابن کثیر آورده که چون عضد الدوله از رعایت و انعام نسبت بمتنبی بجا
آورد شخصی را که با متنبی اختصاص می ورزید بر آن داشت که در خلوت
از وی سوال نماید که صلات سیف الدوله بهتر بود یا عطایای عضد الدوله
و چون آن شخص این سوال از متنبی نمود او در جواب گفت که عطایای عضد
الدوله بیشتر است اما در آن تکلفی هست و عطایای سیف الدوله اگر چه
قلیل بود اما از وی اقبال طبع و عدم تکلف بود و چون این معنی بسمع
عضد الدوله رسید آزرده گردید و آن طایفه اعراب را بر آن داشت که
او را هلاک سازند مولف گوید که هر که بر علو شان و کثرت فضل و احسان
عضد الدوله اندک اطلاعی دارد میداند که این سخن واهی و مصنوع متعصبان
طریق ضلالت و گمراهی است و چه گنجایش دارد که عضد الدوله یکی از بزرگان
اهل مذهب خود را که او و استاد او ابو علی فارسی با و افتخار میکرده اند
جهت این قدر سخن تا کشتن همراه باشد شعر دوست را کس باین قدر نفرو ختن
بهر یکی کلیم نتوان سوخت تنبیه پوشیده نخواهد بود که کلامی
که ابن کثیر در مقام نسبت بیان عطایای سیف الدوله و عضد الدوله از
متنبی نقل نموده مشتمل بر مبالغه ایست در مذمت تکلف که بر متکلفان
زمان نیز مخفی نخواهد بود چه هر گاه شاعری را پیشه از تکلفی که در زیادتی
رعایت او نمایند آزرده باشد ظاهرست که اهل استغنا را ملاحظه
آن تا چه مرتبه خاطر متنفر باشد ابو الحسین مهیار بن مرزویه الکاتب الشاعر
الدیلمی الفارسی شیخ عبد الجلیل رازی و ابن کثیر شامی و یافعی او رده اند
که او در اصل مجوسی و از اولاد انوشروان عادل بود و بر دست میر
رضی الدین رضی الله عنه که شریف و نقیب کوفه و بغداد بود مسلمان شد
و شعر متین نیکو بر طبق مذهب شیعه مشتمل بر طعن و قدح در خلفای سنت
نکلند و اتباع ایشان از وی سر میزد تا آنکه ابو القاسم بن برهان که یکی از اهل
بود روزی با او گفت که ای مهیار از نک ناو بیر نادبرا و بیرد یکرا آن آمدی.

ذم تخلف

زیرا که

زیرا که مجوسی بودی و الحال که مسلمان شده سبب صحابه میکنی و مهیار در
جواب گفت آری احتمال دارد که جهت مشاهده حال خسر آن مال دشمنان
عترت و آنکه مقتدایان تو اند بدوزخ در آیم و آتش اظهار مرتبه خود را
علاوه سوز و گداز ایشان نمایم و ببرکت محبت اهل البیت علیهم السلام
آتش دوزخ برمن برد و سلام گشته بیرون آیم و بخلد آباد بهشت توجه
نمایم و مضمون جواب مهیارست این قطعه که از استاد کوزه کر منقولست
شعر اسالونی عن الجحیم فانی ﴿ کنت من اهلها و من ساکنیها
ما وجدت العذاب الا علی من ﴿ منع الطهر ارثها من ابیها ﴿ یافعی گفته که
دیوان شعر او چهار مجلد است و صاحب کتاب دمیة القصر گفته که در بحث
هر کلام از اشعار مهیار شاهدی معنویست از عرایس ابکار و ابن جوزی
در تاریخ خود بعضی از اشعار او ذکر نموده و گفته که چون همه اشعار او
خوب بود بهمین قدر اقتصار واقع شد و چون اشعار مهیار که در مناقب
اهل بیت اطهار و مثالب اغیار غدار واقع شده در وقت تحریر نزد
مولف حاضر نبود لاجرم چیزی از آن بجز این قطعه که قصیده لامیه او
در کتاب کشف الغمه منقولست مذکور نگردید شعر
ما القریش ما دقت عهدها ﴿ و دامجتک و دها علی دخل ﴿ و طالبتک بقدیم حقدها
بعد اخیک بالتراب و الدخل ﴿ و کیف ضموا امرهم و اجتمعوا
و اشتوروا الرای و انت منعزل ﴿ و لیس منهم قادح بریبة قبل
و لا قاض علیک بو هل یعنی چه پیش آمد قریش را که عهد خود را آلوده ساختند
و دوستی که ظاهر میمودند بکینه تبدیل نمودند و بعد از برادر تو که حضرت
پیغمبر باشد صلوات الله علیه مطالبه تو بکینه قدیم نمودند و چگونه اجماع
و مشورت ایشان در ماده خلافت درست باشد در حالی که تو از
میان ایشان دور بودی و بتجهیز و تکفین حضرت رسالت اشتغال
مینمودی و حال آنکه هیچ یک از ایشان پیش از وفات حضرت رسالت صلعم
شک و ریبی در شان تو نداشتند و غلط و سهو و نقصان در باره

تو محال مجال نکاشتند وظاهرا همین قصیده لامیه است که شیخ حسن بن
داود گفته که سید جمال الدین احمد بن موسی بن طاووس علوی حسنی صاحب
کتاب بشری شرح بران نوشته واو کتاب الازهار فی شرح لامیة مهیار
موسوم ساخته در سال چهار صد و بیست و هشت مهیار بجوار رحمت
پروردگار آرمید ابوالحسن علی بن احمد بن منصور بن نصر بن بسام البسامی
رحمه الله تعالی ماثر فصاحت وبلاغت او مشهور ودر صحایف سیر مسطور است
ابن کثیر آورده که او هجو بسیار میگفت وهیچکس در زمان او نبود که هجو او
نمود تا آنکه پدر و مادر خود را نیز هجو نمود وچون متوکل عباسی علیه اللعنة
امر بهدم قبر منور حضرت امام حسین علیه السلام نمود ونمود تا جمیع منازل
که در جوار آن آستان ملایک پاسبان بود خراب کردند وآن سرزمین را
شخم زده مزروع ساختند ابن بسام این قطعه را در هجو آن ناصبی تیره
انجام گفت شعر تالله ان کانت امیة قد اتت ∴ قتل ابن بنت نبیها مظلوما
فلقد اتاه بنو ابیه بمثلها ∴ هذا لعمری قبره مهدوما
اسفوا علی ان لا یکونوا شارکوا ∴ فی قتله فتتبعوه رمیما
در سال سیصد وسه وفات یافت عبدالله بن ابی طالب القمی
رحمه الله تعالی از فضلای شعرای فرقه ناجیه ودر اشتعال طبع نار حماسه
بوده مصابیح کلام او در مشکات اشعار از کوکب کمال مصدوقه یکاد زیتها یضیء
ولو لم تمسسه نار وعروس مقال او در شکل ودلال مشاکل سحر حلال صاحب
کتاب دمیة القصر آورده که نقش نگین خاتم او این بیت اخلاص قرین بود که شعر
اعد للبعث ابوطالب ∴ حب علی بن ابی طالب ∴ وابن قطعه نیز از اشعار
بلاغت آثار اوست شعر ماشک فی فضل آل فاطمة ∴ الا امرء ما لامه بعلی
نعل اذا الحرطاب مولده ∴ وکیف یهوی ذو الهدی نعل ∴ حذی لا قدام آل فاطمه
اذا تخطوا اعلی الثری نعل ∴ ودر ایامی که امیر حسام الدوله فارس بن عنان
که از امرای شیعه امامیه است بواسطه موانع روزگار ومزاحمت اغیار از شرف
زیارت نجف اشرف محروم مانده بود وشوق او بخاکبوسی آن آستان ملایک

پاسبان

پاسبان در تزاید بود وممنوع است که بزبان حال او بیتی چند گفته شود تا
آنرا مصحوب یکی از اصحاب فرستاده در برابر ضریح مقدس بخوانند ابوطالب
مذکور چون مصاحب وندیم امیر مذکور بود حسب الاستدعای او بگفتن این
ابیات مبادرت نمود شعر بمحمد وحب آل محمد ∴ علقت وسایل فارس بن محمد
یا آل احمد یا مصابیح الدجی ∴ ومنار منهج السبیل الاقصد ∴ بکم الحطیم وزمزم وبکم هدی
وبکم الی سبل الهدایة نهتدی ∴ انی بکم متوسل وبحبکم ∴ متمسک لا ینثنی عنه یدی
وغنا عنکم رقاب الحدی ∴ ان ابن عنان بکم کبت العدی ∴ ولئن تاخر جسمه عن روضة
فالقلب منه مخیم بالمشهد ∴ یا زایرا الرضی الغری مسددا ∴ سلم سلمت علی الامام السید
بلغ امیر المومنین تحیتی ∴ واذکر حنینی وصدق توددی ∴ وزر الحسین بکربلا وقل له

یا ابن الوصی ویا سلالة احمد ∴ قاموک واستهلکوا حریمک عنوة
ورموک بالامر الفظیع الانکد ∴ ولو اننی شاهدت نصرک اولا
ردیت منهم ذا یلی ومهندی ∴ منی السلام علیک یا ابن المصطفی
ابدا تروح مع الزمان وتغتدی ∴ وعلی ابیک وجدک المختار
والنا وبین منهم فی بقیع الغرقد ∴ وبارض بغداد علی موسی وفی
طوس علی ذاک الرضا المتفرد ∴ ولسر من رای فالسلام علی الهدی
وعلی التقی وعلی النقی السید ∴ وبالعسکرین اعتصامی من لظی
وبقایم بالحق یصدع فی غد ∴ یجلو الظلام بنوره ویعیدها
علویة فینا بامر مرصد ∴ انی سعدت بحبکم ابدا ومن
یحببکم یا آل احمد یسعد ∴ مستبصرا والله عون بصیر فی

ما ذاک الا من طهارة مولدی المطرق العبدی رحمه الله تعالی مطراق
رؤس ذوی الاذناب ومسمار ابصار مخالفان مختوم الالباب بود وفاضل
شاعر نامی ودر مذهب شیعه امامی است واعنب در باب استحباب تختم
بانگشتری از کتاب محاضرات ابن قطعه را که مشتمل است برد اهل سنت
در انکار تختم بیمین از او نقل نموده شعر قالوا تختم فی الیمین وانما
مارست ذاک تشبها بالصادق ∴ وتقربا منی لآل محمد

وتباعد امنی لکل منافق • الماعنین فروجهم بخواتم • اسم النبی بهی والخالق

ومراد بصادق در قطعه مذکوره حضرت امام جعفر صادق است علیه السلم

که فرموده اند علامات شیعتنا خمس تعفیر الجبین والتختم بالیمین و

زیارة الاربعین وصلوه احدی وخمسین والجهر ببسم الله الرحمن الرحیم

یعنی علامت شیعیان ما پنج است انکه پیشانی برهنه دارند در سجده و

وانکشتری بدست راست دارند و بیستم صفر زیارت حسین وشهیدان

کربلا در یابند و پنجاه و یک رکعت نماز در شبانروزی از فریضه وسنت

بجای آرند و در نماز بسم الله بلند کویند اکرچه قراءت آهسته کنند در مقضی

که آهسته باید خواندن ومخفی نماند که بر وجهی که راغب در کتاب مذکور و

زمخشری در کتاب ربیع الابرار ذکر نموده حضرت رسالت وآل واصحاب

او تختم بیمین مینموده اند واول کسی که تختم بیسار نمود معویه بود و

اهل سنت وجماعت که فی الحقیقة اهل سنت معویه وجماعت یزیدانند

از سنت نبوی اعراض نموده بسنت معویه کرویده اند وصاحب کتاب

هدایه در فقه حنفی اعتراف باستحباب تختم بیمین نموده واز روی تعصب

جاهلیة کفته که هرچند مشروع تختم بیمین است اماچون رفضه ان

سنت را عادت خود ساخته اند ما تختم بیسار را شعار خود ساختیم

وعجبتر انکه با وجود اقدام ایشان بر رفض سنت حضرت رسالت واتیان

ببدعة اهل ضلالت خود را اهل سنت وشیعیان را اهل بدعت می نامند

سعت میدان ضلالت ورفعت بنیان غوایت بین که چه غایتست و

از همین بابست انکه اهل سنت روی خود را در وضو بهردو دست شویند

وشیعه بدست راست تنها شویند ومع هذا بعضی از غلاة اهل سنت در

بعضی از مولفات خود آنرا بدعت شمرده وتشبیه بفعل کبر کرده که روی

بیک دست میشوید وشیخ اجل عبد الجلیل رازی در نقض آن فرموده که هرگاه

خواجه سک سنی را روا باشد که بحصول عین نجاست استنجا بیک دست کند

اکر شیعه جهت اقتدا برسول وائمه روی بیک دست شویند شاید دو

بدعتهای جمهور در تختم روضو

ایشان نقصانی نباشد وچون حق تعالی در بعض کلام کفت یا ایها الذین آمنوا

اذا قمتم الی الصلوة فاغسلوا وجوهکم وایدیکم الی آخر الایه وانظاهر آیه

معلوم ومفهوم نیست که بیک دست یا بدو دست شویند اکر بعضی فقها را

رسد که بقیاسی یا بخبری واحد حمل آیه کنند بر دو دست با قرو صادق را رسد

که حملش کنند بر یک دست باخبار متواتر ونیز انکه شیعه را کراهت می آید

که بدستی که کون شویند همان دست روی نشویند اما مشابهة بکبر به

اکر کور نیست بایستی که فعل کبر را در وضو تمام بدیدی که اکرچه کبر روی

بیک دست شوید لیکن بعد از ان سه کرت افساد با سر کند وبافراز کوش

آرد پس کبر بیک نیمه رافضی ویک نیمه سنی بس مذهب کبر در وضو سنت

بیک دست شوید چون رافضیان وافساد باز کند چون ناصبیان واکر

بر نیمه ناصبیش معاف دارم خواجه بایدکه بر نیمه رافضیش معاف دارد تا

درین یک شیمه مرحبا بالوفاق راست آید که همه جا خلاف خوش نباشد

وآخر رافضی در وضو اقتدا بکبر به کرده است که ستوده مصطفی وپاکیزه است

وناصبی سک سنی در وضو اقتدا بسک مکس نجس کرده است که او بدو دست

شوید تا چون ان را اندازین بیکانه نباشد والحمد لله رب العالمین مولف

کوید که از جمله فضایح اهل سنت که از سنت تختم بیسار بدیار کننده

ترست انکه اکر در بلاد ایشان مانند شام وماوراء النهر کسی را بیند

که جهت استبرا واستنجا ابریقی در دست کرفته باشد آغاز تشنیع کنند

واو را برفض وبدعت منسوب سازند وعجب آنست که ایشان بول و

غایط را نشویند وچون حمار خود را بدیوار مالند وسنی پاکیزه اعتقاد

باشند وجمعی که بحکم وانزلنا من السماء ماء طهورا لیطهرکم به خود را

بشویند ودر طریقه متابعت قران وسنت پویند رافضی مبتدع باشند

نقل است که در زمان سلطان حسین میرزای کورکان مردی قصار هروی

بعد از انکه هفتاد سال عمر خود را بمذهب حنفی کذرانیده بود بمذهب شیعه

انتقال نمود وچون مردم را بر حال او اطلاع حاصل شد در مقام مواخذه
او شدند وبخدمت سلطان گفتند که این مرد کاذب رافضی شده وبموجب
فتوای علمای حنفی واجب القتل گشته سلطان را از حمیت بخاطر رسید
خواست که در کار او تاخیری واقع شود از وی پرسید که بکدام حجت
ودلیل از مذهب حنفیه بمذهب رفضه انتقال نموده مرد کاذب
عرض نمود که بدان که در بن روز کار در دانکه بعمل کاذبی مشغول بودم همیشه
شلوار حنفیان را که جهت شستن بمن میدادند کج آلوده میدیدیم واز ازار
شیعیان از آلودگی دور دیدم از اینجا دانستم که حنفیان پلید مذهبی
داشته اند **ابو الحسین الرواء احمد بن منیر الطرابلسی رحمه الله تعالی**
یافعی آورده که او شاعری مشهور صاحب دیوان است ورافضی هجوگوی
بود ومیان او وابن قیسرانی شاعر که خود را نسبت بخالد بن ولید مخزومی
مینمود واز شعرای مشهور نیز بوده معارضه ومهاجات ومکاتبات بنحوی
که میان فرزدق وجریر بوده واقع بود ودر حلب مقیم بودند ودر
تاریخ قاضی ابن خلکان مذکورست که احمد بن منیر طرابلسی که لقب او مهذب
الملک وعین زمان بود شاعری است مشهور ودیوان شعری دارد وله مبتدا
در میان جمهور واو در مبادی طلب حفظ قرآن وکسب علوم لغه وادب نمود
آنگاه بگفتن شعر میل فرمود واز طرابلس بدمشق آمده ساکن شد واو
رافضی بسیار هجو بد زبان بود وچون ابن قیسرانی را که معاصر او بود هجو
نمود ابن قیسرانی در مقابل هجو او این قطعه گفت **شعر**

هجوت منی خیرا فاد الوری صوابه ، ولم یصدق عنده ذاک صدری فان لی اسوة بالصحابة

ودر تذکره ابن عراق مسطورست که سید ابو الرضا که نقیب اشراف و
مرجع شیعه اطراف بود غلامی تتر نام را که مملوک احمد بن منیر بود بتقریبی
نزد خود نگاه داشته بود وباو نمیداد پس او قصیده نظم نمود ودر آنجا
تخویف سید مذکور نموده باینکه اگر غلام او را ندهد از مذهب تشیع بمذهب

اهل

اهل سنت انتقال خواهد نمود وچون این قصیده بسید مذکور رسید بر کلای
خود گفت که غلام او را باو بدهید که مبادا از اسلام بکفر انتقال نماید وقصیده
اینست **شعر**

روحی فداء لشادن انا من هواه علی خطر ، هو کالهلال ملثما والبدر حسنا ان سفر
ویلاه ما احلاه فی قلبی السقی وما امر ، نوبی المحرم بعده وربیع لذاتی صفر
بالمشعرین وبالصفا والرکن اقسم والحجر ، وبحرمة البیت الحرام ومن بناه واعتمر
لان الشریف الموسوی ابو الرضا بن ابی مضر ، ابدی الجحود فلم یرد علی مملوکی تتر
والیت آل امیة الطهر المیامین الغرر ، وجحدت بیعة حیدر وعدلت عنه الی عمر
واکذبا لراوی والطعن فی ظهور المنتظر ، واذا رأوا واجر الغدیر اقول ما صح الخبر
واذا جری ذکر الصحابة بین قوم واشتهر ، قلت المقدم شیخ تیم ثم صاحبه عمر
واقول لم یعدر معاویة ولا عمرو غدر ، بطل بسوء تریقانی لا ابصار منه الذکر
واقول ما رفعوا المصاحف فوق رؤس او دسر ، ولا اشعری بما یؤول الیه امرها شعر
قال انصبوا لی منبرا وانا البری من الخطر ، فعلا وقال خلعت صاحبکم واوجز واختصر
واقول ان اخطا معویة فما اخطا القدر ، واقول ذنب الخارجین علی علی مغتفر
واقول ام المومنین عقوقها احدی الکبر ، رکبت علی جمل وزادت من بینها وفر
واتت لتصلح بین جیش المسلمین علی غرر ، فابی ابو حسن وسل حسامه وسطا وکر
واذاق اخوته الردی وبعیر امهم عقر ، ما ضره لو کان کف وعف اذ قدر
واقول ان یزید ما شرب الخمور ولا فجر ، ولجیشه بالکف عن اولاد فاطمة امر
وقلوب سکان المدینة ما اخاف ولا ذعر ، وعفی وما هتک الحریم کما زعمتم بل ستر
وابا صرما الغزات وما جاه ولا حظر ، وحلقت فی عشر المحرم ما استطال من الشعر
وسهرت فی طبخ الحبوب من العشاء الی السحر ، ونویت صوم نهاره مع صوم ایام اخر
ولبست فیه الجل ثوب المدابس بدخر ، وغدوت مکتحلا اصافح من لقیت من البشر
ووقفت فی وسط الطریق اقص شارب من عبر ، وبکیت عثمان الشهید بکاء نسوان الحضر
واقمت حسن عبادة جنح الظلام اذا اعتکر ، وقرأت من اوراق مصحفه براءة والزمر
ورثیت طلحة والزبیر بکل شعر مبتکر ، وازور قبرهما وازجر من نهانی وزجر

وجنيت من ثمر النواصب ما تمر واخفر ۞ واعنت ضلال الشام على الضلال المشتهر
وسكت حلوق واقتديت بهم وان كانوا بقر ۞ وما تندايي حكايت استدد
تخويف بانتقال از مذهب شيعه بمذهب اهل سنت اكر دد همين تذكره
مذكورست كه شريف حسن بن زيد شهيد رضي الله عنهما وزير خود را بنابر
تقصيري كه ازو واقع شده بود اموال او را كرفته او را حبس نمود و او اين
ابيات را از حبس نوشته بخدمت شريف فرستاد **شعر** اشكو الى الله ثابت
احببت قوما بهم بليت ۞ لا اشتم الصالحين جهرا ۞ ولا تشيعت ما بقيت
امسح خفي ببطن كفي ۞ ولو على جيفة وطيت ۞ از اشعار ابن منير جوي
كه متضمن مناقب ومثالب باشد سوي ابيات مذكوره بنظر نرسيده و
بعضي از اشعار عاشقانه او در تاريخ ابن خلكان مذكورست ولادت
ابن منير نور الله قبره در سال چهار صد وهفتاد وسه بود در طرابلس
ودر سال پانصد وچهل وهشت در حلب وبروايتي در دمشق وفات
يافت والله تعالى اعلم **كثير الخزاعي رضي الله عنه** او را كثير عزت
نيز كويند اضافه بزني كه عزه نام داشت در تاريخ يافعي مسطورست كه
نام او عبد الرحمن ولقب او كثير است بصيغه تصغير واو شيعي غالي قايل
برجعت بود واز مشاهير عشاق عرب است كه باعزه دختر جميل بن حفصه
كه يكي از بني حاجب بن غفار بود عشق مي ورزيد واو را باعزه حكايات و
نوادر مشهوره واقعست واكثر شعر كثير درباب اوست وچون كثير
التعصب بود از براي آل ابي طالب وعبد الملك مروان عقيده او را
ميدانست هر كاه از و خبري مي پرسيد يا شعري ميطلبيد باو ميكفت
كه بحق علي بن ابي طالب كه از فلان چيز مرا خبر ده يا فلان شعر را بر من بخوان
وصاحب حبيب السير كفته كه كثير باتفاق مورخان عرب شيعي مذهب
بود ومع ذلك بر بني اميه مصاحبت مي نمود وايشان بسبب حسن طبع وخوش
ذهني كه داشت متعرض او نمي كشتند مولف كويد متبادر از كلام يافعي وصاحب
حبيب السير آنست كه كثير عزه شيعي امامي اثنا عشري بوده اما نه چنين است

بلكه

بلكه بروجهي كه در كتاب مستقى از تاليف سيد مرتضى علم الهدي مذكور در
احوال محمد بن حنفيه از تاريخ ابن خلكان سابقا منقول شده كيساني بوده
وتا وقت مردن اعتقاد بامامت ومهدويت محمد بن حنفيه داشته واو را
تا وقت ظهور دين بر تمام روي زمين زنده انكاشته واين اشعار در مذهب
كيسانيه از وست **شعر** الا ان الايمة من قريش ۞ ولاة الحق اربعة سواء
علي والثلثة من بنيه ۞ هم الاسباط ليس بهم خفاء ۞ فسبط سبط ايمان و بر
وسبط غيبته كربلاء ۞ وسبط لا يذوق الموت حتى ۞ يقود الخيل يقدمها اللواء
تغيب لا يرى فيهم زمانا ۞ برضوى عنده عسل وماء ۞ وشيخ عبد الجليل رازي
قزويني در كتاب نقض فرموده كه از جمله محبان ومادحان اهل البيت عليهم السلم
بوده روايتست كه وقتي بحسب ضرورت عبد الملك مروان را مدحي كفته بود
وچون حضرت امام محمد باقر عليه السلام از وي استبعاد باو كفتند كه اي
كثير چكونه طبع تو اقبال نمود باينكه دشمن ما را مدح كويي در جواب كفت اي
مولاي من او را در آن مدح امام الهدي نكفته ام بلكه او را شجاع كفته ام
وشجاع نام ماري نيز آمده است واسد كفته ام واسد كلب است پس آنحضرت
تبسم فرمودند وايضا روايت نموده اند كه روزي كثير سواره براهي
ميكذشت وحضرت امام محمد باقر پياده مي آمد وكثير آنحضرت را نديد
يا در عدم رعايت وپياده شدن تقيه مي ورزيد در آن اثنا شخصي باو كفت
كه آيا تو سواره ميروي وحضرت امام پياده ميرود وكثير در جواب كفت كه
آنحضرت مرا بسواري امر كرده وحال من بسبب طاعت وفرمان برداري
او در سواري افضل است از حال مخالفت اما و در پيادكي واين جواب را
سيد اجل مجتبي مرتضى علم الهدي قدس سره در سلك جوابات حاضره منتظم
ساخته ووفات كثير در سنه خمس ومايه بود رحمه الله **ابو تمام الطائي**
نام او حبيب بن اوس است در كتاب نجاشي وكتاب خلاصه مذكورست
كه ابو تمام امامي مذهب واشعار بسيار در مدح اهل بيت اطهار دارد واز آن
جمله قصيده ايست كه در آنجا ذكر ايمه اهل البيت تا امام ابو جعفر محمد جواد

علیهم السلام نموده زیرا که او در ایام حیات آنحضرت وفات یافت و
جاحظ در کتاب حیوان گفته که ابو تمام طائی از رؤسای رافضه بود
بود واز تالیفات اوست کتاب حماسه وکتاب مختار شعر قبایل و
عبد الله بن معتز در تذکره خود بعضی از اوایل قصاید او را ذکر نموده
وگفته که اگر تمام اوایل قصاید خوب ابی تمام را ذکر کنیم یک بخش از کتاب
خود را بآن مشغول باید ساخت واگرچه بیک مصراع از اوایل آنها اکتفا
کنیم ونیز گفته که اشعار او ششصد قصیده وهشتصد قطعه است
واکثر آنها خوبست وشعر بد ندارد مگر آنکه در بعضی از آنها الفاظ
مغلق باشد اما آنکه در شعر او چیزی باشد که از معانی لطیفه ومحاسن
وبدایع خالی باشد نخواهد بود ونیز گفته که چه خوب انصاف داده بحتری
چون سوال از شعر ابی تمام وشعر او نمودند در آنکه گفت که شعر خوب او
بهتر از شعر خوب منست وشعر بد من بهتر از شعر بد اوست ودر تذکره
مذکور مسطورست که یکی از آشنایان ابی تمام در وقتی که بقزوین بود
رفتم ودر حجرهٔ او وارد شدم (?) آنقدر کتب دیدم که او در میان آنها
ناپیدا بود وکسی را نمی دید پس ساعتی توقف کردم واو بواسطه استغراق
در میان آن کتب واشتغال بمطالعه آنها از آمدن من خبردار نشده
بود بعد از ساعتی سر برداشت وچون مرا دید سلام کرد پس من گفتم که ای
ابا تمام زحمت بسیار در مطالعه میکشی وصبر وطاقت بسیار درین محنت
بکار میبری گفت بخدا سوگند که مرا بغیر کتب الفتی نیست ولذتی از غیر
آن حاصل نمیشود ونزدیکست که اگر یکساعت بی مطالعه بنشینم دیوانه
شوم گفتم که ازین کتب که در اطراف تو چیده شد الحال بکدام عنایت و
اهتمام داری گفت این کتب که در یمین منست هاروت است وآنچه در
یسار منست ماروت است ومن از ایشان سحری می آموزم پس من نگاه کردم
که آنچه در یمین او بود شعر مسلم بن صریع الغوانی بود وآنچه در یسار او
بود شعر ابی نواس بود ودر تاریخ ابن خلکان مذکورست که ابو تمام اوحد

عصر خود بود در لطافت لفظ وبضاعت شعر وحسن اسلوب واز تالیفات
او کتاب حماسه است که دلالت میکند بر دقت فهم واتقان معرفت او
در حسن اختیار شعر واو راست کتابی دیگر که آنرا فحول شعرا نام کرده و
در آنجا جمع کرده میان طوایف بسیار از شعرای جاهلیت ومخضرمین واسلامیین
واز مولفات اوست کتاب اختیارات شعر شعرا وانقدر شعر که او حفظ
داشت هیچکس نداشتند تا آنکه میگویند که چهارده هزار ارجوزه از
شعر عرب یاد داشت سوای قصاید وقطعها وابو تمام مدح خلفا و
امرای زمان خود بسیار نمود واز ایشان جوایز وصلات یافت از آنجمله
قصیده بایسته در مدح امیر ابو دلف عجلی املاء کرد وابو دلف را مستحسن
افتاده پنجاه هزار درهم باو داد واز او معذرت طلبیده گفت والله که این
مبلغ محقرست درخور قدر شعر تست بعد از آن باو گفت که آنچه درین قصیده
گفته مانند خود ندارد مگر هم آنچه تو گفته در مرثیه محمد بن حمید طوسی
ابو تمام پرسید که کدام مرثیه است که پسند خاطر امیر واقع شده گفت
قصیده رائیه تو که در اول آن گفته شعر کذا فلیجل الخطب ولیفدح الدهر
فلیس لعین لم یفض ماؤها عذر ومقارن این گفت که من آرزو دارم که
آن مرثیه در وفات من گفته شده بودی ابو تمام در مقام نیازمندی
شده گفت من واهل من فدای امیر باد وخدای تعالی مرا پیش از تو بمیراند
ابو دلف گفت کسی که در مرثیه او آنچنان شعری مذکور شده باشد مرده
نیست وعلما گفته اند که از قبیله طی سه کس بیرون آمدند که هر کدام در
باب خود منفرد بودند حاتم طائی در جود وداود طائی در زهد وابو تمام در
شعر وشعر ابی تمام بعد از وفات او مدتی مرتب نبود تا آنکه ابو بکر صولی آنرا
جمع نمود وولادت ابی تمام در سال یکصد ونود وبروایتی در سال یکصد وهشتاد و
دو وبروایتی در سال یکصد ونود ودو بود در بلد جاسم (?) واز اعمال دمشق
ودر دمشق نشو ونما یافت ودر سال دویست وسی ویک در موصل وفات یافت
وابو نهشل بن حمید طوسی بر سر او گنبدی بنا نموده واورده اند که سبب جمع ابی تمام

کتاب حماسه را آن بود که چون او در وقت توجه از نیشابور بعراق عرب
بولایت همدان رسید زمستان شد و برف راه را مسدود ساخت و در آن اثنا
ابو الوفا محمد بن عبد العزیز که ادیبی بود از اولاد رؤسا و شعر نیز میگفت
ابو تمام را بخانه خود برده و بخدمت او مشغول شد و چون مدت توقف
ابو تمام بواسطه زمستان امتدادی داشت کتب خود را نزد ابو تمام آورد
و ابو تمام از آنجا اختیار ابیات حماسه نمود و نسخه نزد ابو الوفا ماند تا
آنکه کتب ابو الوفا بدست شخصی از اهل دینور افتاد که او را ابو العواذل دینوری
میگفتند و او در ایامی که از هجرت نبویه دویست و هفتاد و کسری گذشته بود
نقلی سقیم مصحف از آن برداشته باصفهان برد و بعضی از مشایخ اصفهان
با آن خلل و قصور که در آن نسخه بود نقل برداشت و در سال سیصد هجری
ابو مسلم محمد بن بحر صرف عنایت خود در تصحیح آن نمود و مردم را بر تداول
آن رغبت فرمود و ابو بکر خیاط را جهت تفحص اشعاری که ماخذ کتاب حماسه بود
باطراف بلاد فرستاد و همیشه در مقام اصلاح آن بود تا چنان شد که مردم از
مطالعه آن بهره یافتند و مخفی نماند که حال مولف این کتاب در نقل اکثری
از اشعار شعرای عرب بر منوال حال شیخ اصفهان است در نقل کتاب
حماسه از آن نسخه سقیم غیر مستقیم و امیدوار است که توفیق تصحیح و
تحقیق آن روزی گردد والله الموفق **ابو عبادة الولید بن عبید بن یحیی**
البحتری الطائی رحمه الله سمعانی گفته که بحتر طایفه است از طی و بحتری معاصر
متوکل بود و در منبج شام مقام داشت و در تاریخ یافعی مسطور است که
بحتری امیر شعرای عصر و رئیس فصحای دهر بود و شعر او را سلسلة الذهب
گفته اند و در طبقه علیاست تولد بحتری در منبج شام بود و در آنجا نشو و
نما یافت و بعد از آن بجانب عراق رفت و مدح متوکل عباسی و جمعی دیگر از
خلفا و اکابر و رؤسای بغداد کرد و در آنجا مدت بسیار اقامت نمود بعد از آن
بشام مراجعت کرد و از او نقل کرده اند که گفت اول ترقی من از آنجا شد که چون
ابو تمام بحمص آمد بخدمت او رفتم و شعر خود را بر او عرض کردم و مقرب جناب

بود

بود که او در موضعی می نشست و جمیع شعرای آن نواحی بخدمت او می آمدند
و عرض شعر برو مینمودند و چون شعر مرا شنید بجانب من اقبال نمود و بدیگران
التفات نفرمود بعد از آنکه آن جماعت از مجلس او برخواستند متوجه شده گفت
که شعر تو از شعر این جماعت بهتر است آنگاه از حال من پرسید و من شکایت عسر
حال خود نمودم پس کتابتی مشتمل بر سفارش من باهل معره نعمان نوشت و
در آنجا حذاقت مرا در شعر اظهار کرد و از ایشان التماس نمود که رعایت حال من
نمایند کتابت را گرفته بمعره رفتم و اهالی آنجا چون بر مضمون کتابت اطلاع
یافتند مرا تعظیم و اکرام نمودند و چهار هزار درهم بمن دادند و آن مالی بود
که بدست من آمد و هم از او منقولست که گفت در اول بار که شعر خود را بر ابی تمام
خواندم او این بیت اوس ابن حجر را بر من خواند که **شعر** اذا مقرم منا
تخمط فینا ناب آخر مقرم * و بعد از خواندن آن گفت که خبر مرگ من بمن رسید
گفتم بخدا پناه میجویم از این سخن پر ملال که بر زبان می آوری گفت میدانم که هر گاه
مانند تو شاعری فصیح در طایفه طی نشو و نما یافت عمر من دراز نخواهد شد
مگر نشنیده که خالد بن صفوان منقری چون شبیب بن شیبه را که از طایفه
او بود دید و فصاحت او را پسندید گفت ای فرزند این کلام فصیح پسندیده
تو خبر مرگ مرا بمن میرساند زیرا که ما از آن خانواده ایم که هر گاه خطیبی بلیغ
از ایشان نشو و نما یافت آنکه قبل از او بوده نمی ماند والحق ابو تمام بعد از
یکسال وفات یافت نقلست که ابو العلا معری را پرسیدند که کدام یک از
ابی تمام و متنبی و بحتری اشعرند گفت ابو تمام و متنبی حکیمان بودند و
شاعر بحتری است و شعر بحتری بی ترتیب مانده تا آنکه ابو بکر صولی آن را
بترتیب حروف مرتب ساخت ولادت او در سال دویست و شش بود و بعضی
گفته اند در سال دویست و پنج و ابن جوزی گفته که عمر او بهشتاد سال کشیده
و ذهبی گفته که بهشتاد نرسید و وفات او در سنه ست و ثمانین بود
والله تعالی اعلم شیخ اجل عبد الجلیل رازی او را در سلک شعرای شیعه مذکور
ساخته و چون از اشعار او که دلالت بر صحت عقیده او کند در وقت تالیف

چیزی حاضر نبود لاجرم بهمین قدر از احوال او اقتصار نمود ابو القاسم علی بن اسحق بن خلف البغدادی رحمه الله ابن خلکان آورده که او بزاهی معروف بود و وصاف شیرین سخن بود و در تشبیهات قدرتی تمام داشت و عمید الدوله ابو سعد عبد الرحیم او را در طبقات شعرا ذکر نموده و گفته تولد او در دوشنبه بیستم شهر صفر از سال سیصد و ده بود و وفات او در بغداد در روز چهارشنبه بیستم صفر از سال سیصد و پنجاه و دو بود و در مقابر قریش او را دفن کردند و اکثر شعر او در مدح اهل البیت علیهم السلام و مدح سیف الدوله و وزیر مهلبی و غیر ایشان از سلاطین و وزرا و اعیان شیعه امامیه بود و در جمیع فنون سخن شعر دارد و بعضی از اشعار عاشقانه او در تاریخ ابن خلکان مسطور است الادیب الظریف الخلیع اللطیف ابو عبد الله الحسین بن احمد بن محمد بن جعفر بن ابی الحجاج البغدادی رحمه الله تعم ابن خلکان گفته که ابن ابی الحجاج همان شاعر مشهور صاحب مجون و خلاعة و سخف است در شعر او و در آن فن متفرد است و کسی پیش از او آن طریقه را با عذوبت لفظ و سلامت از تکلف مانند او نپیموده و دیوان او ده مجلد است و غالب در اشعار او هزل است و در جد نیز سخنان خوب دارد و بعضی او را محتسب بغداد بود و او را در شعر بمرتبه امری القیس نهاده اند و گفته اند که در میان ایشان مانند ایشان کسی پیدا نشده زیرا که هر یک از ایشان مخترع طریقی خاص اند که بایشان اختصاص دارد در روز سه شنبه بیست و نهم جمادی الاخر از سال سیصد و نود و یک در نیل که موضعی است میان کوفه و بغداد وفات یافت و جنازه او را از آنجا ببغداد آوردند و وصیت کرده بود که او را در پایین پای حضرت امام موسی علیه السلام دفن کنند و بر قبر او نویسند که کلبهم باسط ذراعیه بالوصید و نیز ابن خلکان گفته که او از کبار شیعه بود و سید اجل شریف امیر رضی الدین موسوی علیه الرحمه او را مرثیه گفته و در بعضی از کتب بنظر مولف رسیده که سبب اختیار ابن ابی الحجاج ان فن معهود را در شعر آنست که میگفته که پدر مرا دکانها و مستغلات

بود

بود متصل بخانه ما که مردم غریب و سفله و دو ستادر آنجا بسر می بردند و من می شنیدم آنچه در میان ایشان از سخف و دشنام و غیر آن در میان ایشان میگذشت و آنها را می نوشتم و چون نمی فهمیدم از قابل آنها معنی آنرا می پرسیدم و مدتی از ایام کودکی خود را صرف آن کردم تا لغات ایشان آموختم و اصمعی آن بادیه شدم و از نجاست این نظم شعر من که می شنوید و اکثر اشعار او در مناقب اهل البیت علیهم السلام و مثالب اعدای ایشان و در مدایح شرفای بغداد و سلاطین آل بویه و وزرای ایشان واقعات و چون از قصاید او که در مناقب اهل بیت اطهار واقع است نزد تالیف این کتاب چیزی حاضر نبود لاجرم بذکر قطعه که در مثالب یکی از اعدای جفاکار و بیان حلال نا دیگی ان نابکار گفته اقتصار مینماید شعر من جدّه خاله و والده وأمّه اخته وعمّته ❊ اجدران یبغض الوصی وان ❊ یجحد یوم الغدیر بیعته و حاصل آن بروجی که محمد بن شهر آشوب مازندرانی و غیر او از علمای انساب و سیر بیان نموده اند آنست که صهاک کنیز حبشی بود از عبد المطلب که ببعضی از شتران او را میچرانید روزی نفیل بچراگاه شتران رفت او را دید و عاشق گردید و آخر با او نزدیکی نموده خطاب متولد گردید و چون او بالغ شد و نظرش بر سرین مادر افتاد با او در افتاد و آخر مادر را بنهاد و چون او آبستن شد و دختری که مسماه بحنتمة شد از او متولد گردید از ترس موالی خود آنرا در صوفی بجید و در نیستان حوالی مکه انداخت اتفاقا هشام بن مغیرة بن الولید بانجا رسید و چون ان دختر را دید برداشت و بخانه برد و باهل بیت خود سپرد که او را تربیت نمایند و نام او حنتمة کرد و چون ان دختر بحد بلوغ رسید خطاب او را دید و در غبتی در خاطرش ظاهر گردید و از هشام او را بنکاح طلبید و چون بعقد او در آمد و مدتی از حمل او بر آمد عمر جلوه گر آمد و بنابرین نسب طاهر لانم می آید که خطاب پدر و جد و خال و حنتمة مادر و خواهر و عمه او ولد الحلال باشد و روایت است که عبد المطلب خطاب را گرفت و عقب بسر او را تا

نسب معویه و عمرو عاص

حوالی کوش داغ کرد و میان هر دو چشم او داغ جبینی کرد و ضمناً که از مکه اخراج
نمود و او در طایف بمرد و الحق اخر الامر عمر حلال زادگی خود را بظهور رسانید
و در انتقام داغ کردن پدر خود اولاد عبد المطلب را بانواع فقر و نکال پریشانی
و اختلال مبتلا کردانید و از جمله اخبار مناسب این مقام قصه حلال زادگی
معویه لعین و عمرو عاص بی دین است که صاحب کشاف در کتاب ربیع الابرار
مذکور ساخته و گفته که کانت النابغة ام عمرو بن العاص امة رجل من عنزة
فسبیت فاشتراها عبد الله بن جدعان فکانت بغیا ثم عتقت و وقع علیها
ابولهب و امیة ابن خلف و هشام بن المغیرة و ابو سفیان بن حرب و العاص
بن وایل فی طهر واحد فولدت عمروا فادعاه کلهم فحکمت فیه امه فقالت
هو العاص لان العاص کان ینفق علیها و قالوا کان اشبه بابی سفیان
و فی ذلک یقول ابو سفیان بن الحرث بن عبد المطلب شعر
ابوک ابو سفیان لا شک قد بدت ؛ لنا فیک منه بینات الشمایل
و کان معویه یعزی الی اربعة الی ابی عمرو بن مسافر و الی ابی عمارة بن ابی
الولید و الی العباس بن عبد المطلب و الی الصباح مغن اسود کان لعمارة
قالوا کان ابو سفیان دمیما قصیرا و کان الصباح عسیفا لابی سفیان شابا
وسیما فدعته هند الی نفسها و قالوا ان عتبة بن ابی سفیان من الصباح
ایضا و انها کرهت ان تضعه فی منزلها فخرجت الی اجیاد فوضعته هناک
و فی ذلک قال حسان شعر لمن الصبی بجانب البطحاء ملقی غیر ذی مهد
نجلت به بیضاء آنسة من عبد الشمس صلبة الخد ؛ انتهی کلامه و مخفی نماند
که امیه که بنی امیه باو منسوبند از صلب عبد شمس بن عبد مناف نبود بلکه
او غلامی بود از روم و چون حلیف عبد شمس بود باو منسوب کردید چنانکه
عوام پدر زبیر پسر خویلد نبود بلکه غلام خویلد بود و چون او را پسر خوانده
بود باو منسوب کردید و دلیل برین که بنی امیه از صلب قریش نیستند بلکه
ملحق اند آنست که چون معویه در بعضی از کتابات خود بحضرت امیر علیه السلم
نوشته بود که انما نحن و انتم بنو عبد مناف آنحضرت باو نوشت که لیس

نسب زبیر

نسب طلحه

نسب یزید و عبید الله بن زیاد علیهما اللعنة و العذاب

نسب عمر بن سعد وقاص علیه اللعنة

المهاجر کالطلیق و لیس الصریح کاللصیق و معاویه انکار آن نتوانست کرد و نسب
شریف زبیر بن عوام در احوال عدی بن حاتم طائی از مجلس سیوم سبق ذکر یافته
و اما نسب طلحة بن عبید الله که یکی دیگر از مقتدایان اهل سنت و جماعت است
بر وجهی که هشام بن محمد سایب کلبی در کتاب مثالب ذکر نموده آنست که صعبه
دختر حضرمی که مادر طلحه بود از جمله بغایا و فواحش بود که از غایت شهرت
و رغبت فساق بمباشرت او رایتی بر در خانه خود برپا کرده بود و در ان اثنا
ابو سفیان برو واقع شد و مقارن آن عبید الله بن عثمان تیمی او را
تزویج نمود و بعد از شش ماه از تزویج عبید الله طلحه متولد شد و بنا
برین ابو سفیان و عبید الله بر سر آن فرزند لبند منازعت نمودند و آخر
صعبه را که مادر او بود درمیانه حکم ساختند و او طلحه را ملحق بعبید الله
ساخت و چون مردم بصعبه عتاب نمودند و گفتند که با ظهور نسبت طلحه
با ابو سفیان چگونه او را ملحق بعبید الله ساختی گفت عبید الله کریم است و
ابو سفیان بخیل تحاشی کردم که باو بازگردم و نسب یزید بن معاویه علیهما اللعنة
برین وجه است که مادر او که دختر بحدل کلبی بود با غلام پدر در افتاد و یزید
از نطفه او بهم رسید و نسابه بکری از علمای اهل السنت این شعر را در مقام
بیان نسب او ذکر نموده شعر فان یکن الزمان ابی علینا
بقتل الترک و الموت الوحی ؛ فقد قتل الدعی و عبد کلب
بارض الطف اولاد النبی ؛ و مراد بدعی عبید الله بن زیاد است که مادر ابن زیاد
که سمیه نام داشت مشهور بزنا بود و در فراش ابی عبید عبد بنی علاج از طایفه
ثقیف متولد شد پس معویه دعوی کرد که زیاد از زنای ابو سفیان با مادر او
متولد شده و برادری او را با خود مقرر ساخت و عایشه همیشه تعبیر از و
بزیاد ابن ابیه مینمود زیرا که او را پدری معروف نبود و مراد شاعر بعبد کلب
یزید بن معویه است که از صلب عبد بحدل کلبی بود و نسب عمر بن سعد وقاص
که در مقاتله حضرت امام حسین علیه السلام با آن دو حرام زاده شریک شد
برین وجه است که نسبت سعد بپدر او بوقاص درست نیست بلکه او از نطفه یکی

از بنی عذره است که صدیق و دوست امیه بود و دلیل برین آنست که در
وقتی که سعد بمعویه گفت که من از تو سزاوارترم بخلافت معویه باو گفت
که بنو عذره این دعوی را از تو قبول نمیکنند و مقارن آن جهت استهزا
بروی کمزی رها کرد و سید اسمعیل حمیری نیز اشعار باین مضمون دارد
و گفته شعر قوم تداعوا زنیماً ثم سادهم ٭ لولا الخمول بنی سعد لما سادوا
و لنعم ما قیل فی شان هولاء و اشباههم من اعداء مولانا امیر المومنین علیه السلم
شعر محبت شه مردان مجو ز بی پدری ٭ که دست غیر گرفتست پای مادر او
و از جمله اشعار لطیفه او که صاحب کتاب طرایف در باب رد مجبره نقل
نموده اینست شعر المجبرون یجادلون بباطل ٭ و خلاف ما یجدون فی القرآن
کل مقالته الا له اضلنی ٭ و اراد بی ما کان عنه نهانی
ایقول ربک للخلایق آمنوا ٭ جبراً و یجبرهم علی العصیان
ان صح ذا فتعوذوا من ربکم ٭ و دعوا تعوذکم من الشیطان
مخفی نماند که مشرکان قریش جمله جبری بودند و قرآن کریم آن مذهب را از
میان برداشته بود چنانکه مشهورست که العدل و التوحید علویان و
الجبر و التشبیه امویان و معویه و یزید علیهما ما یستحقانه در عهد خویش
احیای آن کردند و اهل زمان ایشان تابع ایشان شدند و غرض اصلی ایشان
آنکه میگویند شقاوت جمله اشقیا بارادت الله تعالی است آنست
که چون دیدند که بعضی از صحابه و تابعین بر خاندان مصطفی صلوات الله
علیه و سلامه ظلم کردند و حق ایشان باز ستدند و بظلم و طغیان قوی
بجون اهل بیت دادند و عامه را جرات بر استخفاف ایشان فرمودند
و عقلا برین افعال ملامت ایشان میکردند برای دفع ملامت این مذهب
رواج دادند که بنده را فعلی نیست و جمله فعل خداست و او چنین خواست
و تقدیر چنین رفت که چنین باشد تا مردم زبان لعنت از ایشان کوتاه
کنند و اقوای شبه ایشان آنست که در عبارات شایع دیده اند که خدا تعالی
خالق خیر و شر است و ندانسته اند که مراد از شر فعل قبیح نیست بلکه

چیزی است که بحسب ظاهر مشتمل بر مضرتی بود مثل سباع و حشرات
و مثل قحط و وبا هرچند متضمن حکمت و مصلحت باشد ابراهیم بن علی بن سلمة
ابن هرمة القرشی رحمه الله در تذکره ابن معتز مذکورست که حجازی
و ساکن مدینه طیبه بود و او را در مدایح منصور عباسی و مناقب عبد الله
ابن حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب علیهم السلام و یزید بن حسن قصاید بسیارست روزی در ایام خلافت منصور که ایام تقیه ابراهیم
بود کسی از وی تعرض باو کرد و گفت که آیا تو نه قایل این ابیات که شعر
و مهما الام علی حبهم ٭ فانی احب بنی فاطمه ٭ بنی بنت من جاء بالمحکمات
و بالدین و السنة القایمة ٭ او گفت که قایل آن کسی است که من بطن
مادر خود کرده باشد پس پسر او باو گفت که ای پدر نه تو این ابیات را در
فلان روز گفتی گفت ای فرزند من بطن مادر بهترست یا کشته شدن
در دست حمید بن قحطبه که از سرهنگان عباسی است و ایضا در تذکره
مذکورست که او مداح حکم بن عبد المطلب بود و حکم از اسخیای زمان
خود بود بعد از وفات حکم روزی یکی او را گفت که شعر تو پیر شده در جواب
گفت که شعر من پیر نشده بلکه بعد از حکم مکارم اخلاق پیر شده سدیف
ابن میمون الکوفی القرشی عبد الله بن معتز گفته که او شاعر
تیز زبان و ادیب براعت نشان و خطیب فصیح البیان بود و از جمله موالی
بنی هاشم بود و همیشه بایشان استناد مینمود و در ایام دولت بنی امیه
همیشه بدعای فنای ایشان اشتغال داشت و چون دولت ایشان سپری
شد و خلافت بابو العباس سفاح عباسی رسید بواسطه آشنایی که با او
داشت از مکه متوجه خدمت او شد و این قصیده را که در تهنیت خلافت
او گفته بود و در ضمن آن تحریص او بر اهلاک بقیه بنی امیه نموده بود بر و
خواند و بعضی از ابیات آن قصیده اینست شعر اصبح الملک ثابت الاساس
بالبهالیل من بنی العباس ٭ فاذکروا مصرع الحسین و زید ٭ و قتیلا بجانب المهراس
و القتیل الذی بحران امسی ٭ ثاویا رهن غربة و تناسی ٭ فلها اظهر التودد منا

ولها منكم كحز المواسي ∴ انزلوها بحيث انزلها الله ∴ بدار الاتعاس والانكاس
ودر مجلسی دیگر که مشحون بااخلاف بنی امیه بود این ابیات برابو العباس
خواند که شعر لا یغرنك ما ترى من رجال ∴ ان تحت الضلوع داء دویا
فخذ السیف واطرح السوط حتی ∴ لا تری فوق ظهرها امویا
تا آنکه در اثنای خواندن آن قصیده یکی از اکابر بنی امیه که در مجلس
خلیفه حاضر بودند باسدیف دشنامی داد وخلیفه از آن در غضب
شد وفرمود تا آن جماعت را بروجهی که سابقا در احوال سفاح تفصیل
یافته کشتند وفرش بربالای آن کشتگان انداخته با اتباع خود
بطعام چاشت اشتغال نمود آورده اند که سفاح در میان طعام خوردن
سدیف مذکور را دید که بدستی نان میخورد ودستی دیگر در پس پشت
خود بر زمین میمالید سفاح گفت یا سدیف چه میکنی گفت از این ملعونان
یکی نیم کشته بود که او را اینجا افشادم تا بمیرد سفاح بخندید واو را
نوازش فرمود وچون نوبت خلافت بمنصور رسید وابراهیم بن عبد الله
ابن الحسن در بصره بروخروج کرد سدیف از منصور گریخته نزد او
رفت وعداوت بنی العباس آشکارا کرد وچون روز جمعه ابراهیم بر منبر
رفت که خطبه بخواند سدیف در برابر او ایستاده این ابیات باواز بلند
بخواند شعر ایها ابا اسحق مستلما ∴ فی صحة منك وعمر طویل
اذکر هداك الله ذحل الاولی ∴ سری بهم فی محصنات الکبول وبعد از
کشته شدن ابراهیم سدیف بگریخت ومدتها پنهان بود آخر پیدا شد
وبفرموده منصور در دست عم او کشته شد وبعضی گفته اند که او را
نزد منصور فرستاد ومنصور فرمود تا او را زنده در گور نهادند

منصور بن سلمة بن الزبرقان النمری رحمه الله تعالی در تذکره ابن
معتز مذکور است که از اهل راس العین است وکنیت او ابو الفضل بود
اگر چه بحسب ظاهر مدتی بعذاب صحبت هارون الرشید گرفتار بود
اما در باطن از محبان اهل بیت اطهار بود ابن معتز آورده که میان

نمری

نمری وعتابی که یکی از شعرای عصر او بود نزاعی بهم رسید وآن نزاع بعداوت
کشید تا آنکه در وقتی که نمری از مجلس هارون الرشید غایب شده بجانب رقه
رفت عتابی فرصت یافته در اثنای منادمت رشید سخن را بذکر شیعه کشانید
ودر آن اثنا قصیده نمری را که در مدح اهل البیت علیهم السلام وذم اعدای
ایشان گفته بود خواند واین چند بیت از آن قصیده است شعر
شاء من الناس راتع هامل ∴ یعللون النفوس بالباطل
تقتل ذریة النبی ویرجون ∴ خلود الجنان للقاتل
ویلك یا قاتل الحسین لقد ∴ جئت بحمل ینوء بالحامل ∴ ای حباء حبوت احمد فی حفرته
من حرارة الثاکل ∴ بای وجه تلقی النبی ∴ وقد دخلت فی قتله مع الداخل
هلم فاطلب غدا شفاعته ∴ او لا فرد حوضه مع الناهل ∴ ما الشك عندی فی حال قاتله
لکننی قد اشك فی الخاذل ∴ نفسی فداء الحسین یوم غدا ∴ الی المنایا غدو لا قافل
ذاك یوم انحی بشفرته ∴ علی سنام الاسلام والکاهل ∴ حتی متی انت تعجبین لا تنزل
بالقوم نقمة العاجل ∴ لا یعجل الله ان عجلت وما ∴ ربك عما ترین بالغافل
اعاذلی اننی احب بنی احمد ∴ والترب فی فم العاذل ∴ قد دنت ما دینکم علیه فما
رجعت من دینکم الی طائل ∴ دینکم جفوة النبی وما ∴ الجافی لآل النبی کالواصل
وچون باین بیت رسید که مضمون او آنست که ابو بکر وعمر ظلم کردند
بفاطمه علیها السلام در غصب فدك وبیت اینست که شعر
مظلومة والنبی ناصرها ∴ تدیر ارجاء مقلة حافل ∴ هارون الرشید برسید
که ای عتابی این شعر کیست عتابی گفت که ای امیر المؤمنین این شعر عدو
تست منصور نمری که ترا گمان آنست که او ولی تست بعد از آن تتمه
ابیات قصیده را خواند تا بابیاتی رسید که مشتمل بر بیان تغلب عباسیه
وترغیب مردم بر دفع ایشان بود آنگاه رشید دست بنشت وگفت
وای بر من زاینده که مردم را در خروج بر من ترغیب میکند وموالات مرا
ظاهر میسازد وعداوت مرا پنهان میدارد وحال آنکه مال بسیار از من
انعام یافته ومنزلت ومقدار او پیش من زیاده از اقران وامثال او بود

ابن معتز گوید که حقیقت حال نمري آنست که او در سر متدین بدین امامیه
ومدح آل رسول علیهم السلام میگفت ودر شعر خود متعرض صحابه وسلف
میشد ورشید از حقیقت حال او آگاه نبود تا آن شب که عتابي آن قصیده را
بر وخواند وهمچنان از اشعاري دیگر که نمري در حق آل ابي طالب گفته
بود بر هرون میخواند تا هرون بي طاقت شد وابو عصمت را که یکي از
سرهنگان دولت او بود پیش خواند وبا او گفت للحال بجانب رقه برو ومنصور
نمري را بگیر وزبان او را از قفا بیرون آر وبعد از قطع دست وپا کردن
او را بزن وسر او را پیش من فرست وبدن او را در آنجا بدار پا وبن پس
ابو عصمت بیرون آمد وچون بدروازه رقه رسید جنازه نمري را دید که
بیرون مي آوردند لاجرم معاودت نموده نزد هرون آمد واو را از وفات
نمري واقف گردانید وآن محب فدایي ببرکات محبت اهل البیت علیهم السلم
از عذاب ونکال هرون خلاصي یافت وبدار الوصال خلد شتافت وحضرت
سید اجل مرتضی علم الهدي قدس الله روحه الشریف در کتاب غرر ودرر
باسناد خود از جاحظ روایت نموده که گفت منصور نمري با هرون الرشید
نفاق مي ورزید ونام هرون را در شعر خود ذکر میکرد ومراد او از آن
صاحب منزلت هاروني بعضي یعني حضرت امیر المومنین بود تا آنکه
عتابي شاعر که از اعداي نمري بود فرصت یافته حقیقت نفاق او را بر هرون
عرضه نمود واشعار او را که در مدایح آل علي ومثالب آل عباس گفته بود
بر وخواند وهرون کسي را بران داشت که نمري را بکشد واو دو سه
روز پیش از آن باجل طبیعي درگذشت وببرکت محبت خاندان نبوت
از مضرت هرون الرشید باو نرسید واز جمله ابیاتي که در آن ذکر هرون
کرده واراده صاحب منزلت هاروني علیه السلم نموده این دو بیت است
شعر الا ان الرسول خیار الناس کلهم ∴ وخیر آل رسول الله هرون
رضیت حکمک لا ابغي به بدلا ∴ لان حکمک بالتوفیق مقرون ∴ واز جمله
اشعار او که در شان آل پیغمبر صلوات الله علیهم واقع شده این ابیات

آل النبي ومن یحبهم ∴ یتطامنون مخافة القتل ∴ امن النصاري والیهود وهم
من امة التوحید في ازل ∴ ابن معتز گفته که اشعار او در مدح آل رسول بسیار
وآن همه از جمله مدایح خوب است که در شان ایشان گفته اند واز جمله ابیاتي
که از روي خوف وتقیه در شان بني العباس گفته این چند بیتست **شعر**

یا ابن الائمة من بعد النبي ویا ابن ∴ الاوصیاء اقر الناس او دفعوا
ان الخلافة کانت ارث والدکم ∴ من دون تیم وعفو الله متسع
لولا عدي وتیم لم یکن وصلت ∴ الی امیة تمریها وترتضع
وما لآل علي في ولایتکم ∴ حق ولا لهم في ارثکم طمع
یا ایها الناس لا تعزب عقولکم ∴ ولا یضعکم الی اکنافها البدع
العم اولی من ابن العم فاستمعوا ∴ قول النصیح فان الحق یستمع

ومخفي نماند که آنکه گفته که ما لآل علي في ولایتکم حق حقست زیرا که
ولایت باطله بني العباس حق وسزاوار ایشانست نه حق اهل البیت
علیهم السلم وقول او که ولا لهم في ارثکم طمع قضیه ایست سالبه که صدق
او از هکذر فقد وجود موضوعست زیرا که آل عباس را از حضرت پیغمبر
میراث نمي رسد چنانکه بیان آن خواهیم نمود واما آنکه گفته که عم اولی است
از ابن عم مسئله ایست که فقهاي دولت عباسیه جهت خوش آمد ایشان
از اختراع کرده اند وعلماي امامیه علی الاطلاق آنرا قبول نداده اند واز جمله
بدع وخرافات میدانند وظاهر آنکه نمري در باطن استهزاي عباسیه بآن
مي نماید وتحقیق این مسئله وآنکه ابن عم پدر ومادري مانند حضرت امیر
علیه السلم اولیست در میراث از عم پدري تنها مانند عباس در ترجمه
شیخ سناني علیه الرحمه سمت تفصیل یافته بآنجا رجوع اولیست با آنکه
سخن در خلافت است ومذهب شیعه امامیه آنست که امامت وخلافت
بعلم وعصمت ونص است دون نسب ومیراث که اگر شیعه در امامت
بنسب قایل بودندي بایستي که در اولاد امام حسن که پسر بزرگتر امیر المومنین
علي وفاطمه است علیهم السلام قایل بامامت شدندي وظاهرست که

هیچکس دعوی امامت در ایشان نکرده و از فرزندان امام زین العابدین غیر
دو غیر امام محمد باقر دعوی امامت نکنند و زید پسر امام زین العابدین را
بواسطه فقد نص و عصمت بامامتش قبول نکنند و باین تقریر ظاهر شد
که آن مدح الأزمری سخنی است ظاهری که از روی تقیه جهت توفیر عطایا
درهم یافته و از شر ایشان خلاصی یافته **ابوالحسن علی بن عبدالله بن
وصیف الناشی رحمة الله** در کتاب انساب سمعانی مسطور است
که ناشی بفتح نون است و در آخر شین معجمه و ناشی کسی را گویند که در
فنی از فنون شعر نشو و نما یافته باشد و مشهور باین نسبت علی بن
عبدالله شاعر مشهور است که در زمان مقتدر و قادر و راضی و غیر ایشان
بود و او در اصل بغدادی است و در مصر ساکن شد و در کتاب رجال نجاشی
مذکور است که او متکلم و شاعر بوده و در باب امامت کتابی تالیف نموده و
ابن کثیر شامی گفته که او متکلمی بارع از کبار شیعه بود و او را تصانیف عدید
و اشعار حمیده هست و ابن خلکان گفته که او است شاعر مشهور معروف
بناشی اصغر و از شعرای پسندیده عصر است و در مدایح اهل البیت علیهم
قصاید بسیار دارد و متکلم بارع بود و در علم کلام تلمیذ ابی سهل اسمعیل بن
علی بن نوبخت متکلم است که از اکابر شیعه بود و او را تصانیف بسیار است
و در سال سیصد و بیست و نه بکوفه رفت و در جامع کوفه املای شعر نمود
و در ایام صبی در جامع کوفه بمجلس متنبی میرسید و از اشعار او جهت خود
می نوشت و بعد از آن بخدمت سلطان سیف الدولة بن حمدان بحلب
رفت و از او رعایت بسیار یافت و در شعر او مقاصد نیکو بسیار است
در سال سیصد و شصت و شش در بغداد بعالم بقا روی نهاد

ابودهبل بن وهب بن زمعة الجمحی القرشی

ابوتمام طائی شعر او را از غایت نفاست در کتاب حماسه ذکر نموده و در
کتاب غرر و درر مسطور است که او از شعرای قریش بود و از اشعار
اخلاص آثار او که در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام گفته این چند
بیت است **شعر** تبیت النشاوی من امیة نوما ۞ وبالطف قتلی ما ینام حمیمها
وما ضیع الاسلام الا عصابة ۞ تامر نوکاها ودام نعیمها
وصارت قناة الدین فی کف ظالم ۞ اذا مال منها جانب لا یقیمها
و از غزلیات او این چند بیت مشهور است که بعضی آن را بمجنون عامری
منسوب میدانند **شعر** اترک لیلی لیس بینی وبینها ۞ سوی لیلة انی اذا لصبور
هبونی امرءا منکم اضل بعیره ۞ له ذمة ان الذمام کبیر
وللصاحب المتروک اعظم حرمة ۞ علی صاحب من ان یضل بعیر
عفی الله عن لیلی الغداة فانها ۞ اذا ولیت حکما علی تجور
مروان بن محمد السروجی صاحب کشاف
در کتاب ربیع الابرار آورده که او اموی شیعی بود و از اشعار او که در مدح
اهل بیت علیهم السلام واقع شده این چند بیت را ذکر نموده **شعر**
یا بنی هاشم بن عبد مناف ۞ اننی منکم بکل مکان
انتم صفوة الاله ومنکم ۞ جعفر ذو الجناح والطیران
وعلی وحمزة اسد الله ۞ وبنت النبی والحسنان
فلئن کنت من امیة انی ۞ لبری منهما الی الرحمان **عبدالله بن غالب الاسدی
رحمة الله علیه** در خلاصه مذکور است که او از اصحاب حضرت امام محمد باقر
و کنیتش ابوعلی است و از حضرت امام محمد باقر و امام جعفر صادق و امام
موسی کاظم تمام روایت حدیث نموده و ثقه ثقه است و اختصاص بدان
خاندان داشت و حضرت امام جعفر صادق علیه السلام در شان او فرموده اند
کان ملکا یلقی الشعر علیک وانی لاعرف ذلک الملک یعنی یکی از ملایکه
القای شعر بتو میکند و من آن ملک را می شناسم و ظاهر امراد بآن ملک روح
القدس است چنانکه از حدیث حضرت رسول در باره مدایح حسان مفهوم

میشود که لا زلت بلحسان مویدا بروح القدس ما نصرتنا بلسانک ومولانا
حسن کاشی در بعضی از مدایح خود باین معنی نیز اشعار نموده وفرموده **شعر**
انتظار از بهر معنی کی کشم چون میکند ٭ مدح آن خورشید دین روح الامین املای من
تنبیه مخفی نماند که حضرت رسالت صلوات الله علیه دعای حسان را
بنابران مشروط ساخت که سوء عاقبت او را در مخالفت امیر المومنین ع
میدانست چنانکه تفصیل آن در طی احوال قیس بن سعد بن عبادة الانصاری
گذشت واگرنه این بودی آنحضرت دعای او بر سبیل اطلاق نمودی ومانند
این است آنکه خدای تعالی در قرآن مجید مدح ازواج حضرت پیغمبر را مشروط
ساخته بواسطه علم بتغیر حال وبعضی از ایشان بعد از انا صلاح احوال را بجا
که فرموده یا نساء النبی لستن کاحد من النساء ان اتقیتن الا ببود در مقام
مدح اهل البیت علیهم السلام واکرام ایشان در ایثار ایشان مسکین ویتیم
واسیر را برخود قطع بجزاء ایشان فرموده وبنابر علم الهی استقامت احوال
ایشان آنرا مشروط بشرطی ووقتی نمود چنانکه میفرماید ویطعمون الطعام
علی حبه مسکینا ویتیما واسیرا انما نطعمکم لوجه الله لا نرید منکم جزاء
ولا شکورا انا نخاف من ربنا یوما عبوسا قمطریرا فوقیهم الله شر ذلک
الیوم ولقاهم نضرة وسرورا وجزاهم بما صبروا جنة وحریرا
سلیمان بن قتة الخزاعی رحمه الله علیه از طایفه دعبل مداح امام
رضاست علیه السلام واین چند بیت در مرثیه امام حسین ع از وست **شعر**
مررت علی ابیات آل محمد ٭ فلم ارها امثالها یوم حلت ٭ فلا یبعد الله الدیار واهلها
وان اصبحت منهم برغمی تخلت ٭ الا ان قتلی الطف من آل هاشم
اذلت رقاب المسلمین فذلت ٭ وکانوا غیاثا ثم اضحت رزیة
لقد عظمت تلک الرزایا وجلت **جمال الدین خلعی الموصلی رحمه الله**
تعالی پدر او حاکم موصل وناصبی ودشمن خاندان نبوت بود
وچون مادر او را که ایضا ناصبیه بود پسر متولد نمیشد بمقتضای
عقیده شوم خود نذر کرده بود که اگر خدای تعالی او را پسری روزی کند

بشکرانه آن او را بران دارد که همیشه زایران حضرت امام حسین را که از
ولایت شام وجبل عامل می آمدند وعبور ایشان بر موصل واقع میشد قتل نماید
وچون لطف نامتناهی الهی متعلق بهدایت او کرده شده بود بعد از اندک مدتی
جمال الدین متولد شد وچون بمرتبه رجال رسید مادر او را از مضمون نذر خود
آگاه ساخته لاجرم او بعز بهوده مادر در عقب جماعتی از زوار کربلا که در ان ولا
از موصل عبور نموده بودند رفت وچون بمسیب که موضعی است نزدیک کربلا
رسید وغبار ان سرزمین بمشام او در آمد وریدکه زوار بآب فرات عبور
نموده اند همانجا توقف کرد تا در وقت معاودت زوار ایشانرا بکشد در انجا
ببرکت وصول غبار آن خاک پاک در خواب دید که قیامت قایم شده واو را
بدوزخ می برند وچون بدوزخ بردند آتش دوزخ در تصرف او متوقف شد
ومالک دوزخ باتش خطاب کرد که چرا در مواخذه او توقف میکنی او در جواب
گفت که غبار کربلا بر او نشسته ودر اندرون او جا کرده اگر او را بشوئید
من در او تصرف توانم کرد لاجرم بشستن او مبادرت نمودند وباراده الهی آن
غبار بتمامی از او دور نشد درین مرتبه نیز چون آتش در او تصرف ننمود دیگر
بار مالک باتش خطاب وعتاب کرد واو همان جواب سابق گفت آخر جمال الدین
دران اثنا از هول عتاب مالک از خواب بیدار شد واز عقیده نصب
وبغض خاندان برگشت ومومن گردید وخلع لباس اهل ظاهر نموده مجاور
آستان ملایک پاسبان حضرت امام حسین علیه السلام شد وچون طبع
او قدرت تمام در شعر داشت بمدایح اهل بیت علیهم السلام اشتغال مینمود
واز جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر المومنین ع گفته اینست **قصیده**
سارت بانوار علمک السیر ٭ وحدیث عن جلالک السور
والمادحون المخبرون غلوا ٭ وبالغوا فی ثنائک واعتذروا
وعظمتک التوریة والصحف الاولی ٭ واثنی الانجیل والزبر
والحکم الله فی امامتک الایات ٭ واستبشرت بک العصر
والانبیاء المکرمون وفوا ٭ فیک بما عاهدوا وما عذروا

وذکر المصطفی فاسمع من ٭ الفهاه السمع وهو مدکر ٭ وجد فی نصحهم فما قبلوا
ولا استقاموا له کما امروا ٭ واستانسوا وحشه الضلال فلما ٭ اشرقت بهجة الهدی نفروا
واختلفوا فیک ایها النبأ الاعظم الا من دله النظر ٭ فمعشر آمنوا فزادهم الله
بیانا ومعشر کفروا ٭ واکمنوا الغل فی صدورهم ٭ واطبقوا فی العناد واشتوروا
وابتدعوا ظلم فاطم وروی ٭ فی معنیها الاثر ذلک الخبر
اسماوک المشرفات فی اوجه ٭ القرآن فی کل سورة غرر
سماک رب العباد قسورة ٭ من حیث فروا کانهم حمر ٭ والعین والجنب والوجه والهاد
عد لیل الضلال معتکر ٭ یا صاحب الامر فی الغدیر ٭ قد بجبخ لما ولیته عمر
لو شیت مامد حبتریه ٭ لها ولا نال حکمها زفر ٭ لکن تانیت فی الامور ولم
تعجل علیهم وانت مقتدر ٭ طویت فی ذلک حکمة ولک الحکمة ٭ تطوی طورا وتنتشر
راقبت قوما من اولیک فی الظهور ٭ علما بهم وما ظهروا ٭ لولم تغث نوح عند شدته
ما حملته الالواح والدسر ٭ وباسمک الاعظم اعتدت نار ٭ ابراهیم بردا وروضها خضر
ولو عداک الکلیم مبتهلا ٭ ما تلقف عصاه ما سحروا ٭ وعنک وریحا المسیح حین
میتا فلباه ظهر الحفر ٭ یا صاحب الکره المنورة الغراء ٭ جار لحکمک القدر
وصاحب الزوجة المطهرة الزهراء ٭ منهما المسود یفطر ٭ یا ابا کبا طهر سلعد اجد
لا یعتریها این ولا ضجر ٭ یطیر من شدتها اللغام باجواز ٭ الفیافی کانه شرر
وترهب الخیر والعیون لها ٭ تقحم لهشیم محتظر ٭ یحثها قاصد امزار فتی
برتنا النجاة والظفر ٭ بلغه عن عبده السلام وقل ٭ والدمع من مقلتیک منهمر
یا حاضرا لا یغیب من نظری ٭ وغایبا عنه یحسا البصر ٭ لو اعدکوا که ما حضضت
قلت لک المعجزات والقدر ٭ آن بان تنبش القبور وان ٭ یظهر من کان عنک یستتر
والارض قد اذنت بان یخرج ٭ الاثقال واستکرهتهم الحفر
واقتربت ساعة انتقامک من ٭ شانیک وانشق طوعک القمر

ابوالحسن علی بن عبیدالله بن حماد العدوی البصری رحمه الله تعالی

شاعر ادیب فاضل بوده وشیخ نجاشی در کتاب رجال در ترجمه ابی احمد عبدالعزیز
ابن یحیی بن احمد بن عیسی الجلودی الازدی البصری که از اکابر محدثین امامیه است

ذکر علی بن حماد نموده وگفته که بعضی از استادان من اجازه کتب جلودی از
علی بن حماد شاعر داشت وشیخ ابوالفتوح رازی در تفسیر خود چند جا شعر او را
باستشهاد آورده واز جمله اشعار اخلاص شعار او این قطعه است شعر
اغرک امهال الامام لمن بغی ٭ علیه ومن شان الامام التمهل
ولو شاء ارسال العذاب علیهم ٭ لما صده من ذاک خیل ولا رجل
ولکنه ابقی علیهم لعترة ٭ ولو فقد الاباء لانقطع النسل ٭ وحاصل کلام
درین ابیات بیان آنست که حضرت امیر علیه السلام بنابر آن ترک جهاد با اعادی
خلافت نمود تا نطفهای صالح که در اصلاب آن مفسدان واتباع ایشان قرار
یافته بود در قتال آنحضرت ضایع نشود پس بنابر استخلاص آن نطفهای صالح
وذریه مومن ایشان که از انصار حق خواستندی بود آنحضرت ترک جهاد ایشان
نمود وصبر بر آزار ایشان فرمود واز طلب حق خود تقاعد ورزید ونظیر این سیرت
آنکه از حضرت امام حسین علیه السلام در واقعه کربلا مشاهده نموده اند که گاه
بر لشکر ابن زیاد علیهم اللعنه حمله میکرد وبعضی را میکشت وبعضی را میگذاشت
با آنکه قدرت بر کشتن آنها نیز داشت وچون بعضی از اصحاب آنحضرت سبب
آن معنی را ازو پرسید در جواب فرمود که حجاب از پیش نظر من برداشتند
تا چون در صلب بعضی نطفه مومنی را دیدم جهت استخلاص ذریه او را
گذاشتم ودر صلب هر کدام که نطفه مومنی نبود او را هلاک ساختم واصل کلام
ابن حماد علیه الرحمه ماخوذ است از آنچه علی بن ابراهیم رحمه الله در تفسیر خود
روایت نموده که مردی سوال کرد از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام
که چون حضرت امیرالمومنین با آن قوت ربانی وتیغ آسمانی بود جهاد دفع مخالف
در اوایل خود نکرد وکار خود را از پیش نبرد حضرت امام در جواب فرمود که
مانع آنحضرت آیتی بود از کلام الهی گفت کدام آیتست لو تزیلوا لعذبنا الذین
کفروا منهم عذابا الیما ومخفی نماند که این آیه در سوره فتح واقع است انجا که خدا
تعالی میفرماید هم الذین کفروا وصدوکم عن المسجد الحرام والهدی معکوفا
ان یبلغ محله ولولا رجال مومنون ونساء مومنات لم تعلموهم ان تطؤهم

فتصيبكم منهم معرة بغير علم ليدخل الله في رحمته من يشاء ولو تزيلوا
لعذبنا الذين كفروا الایه وخلاصه معنی آنست که کفار مکه بسبب اکنه شما را
از عمره منع کردند و قربان را نگذاشتند که بمحل خود برسد مستحق قتال و اسیتصال
هستند ولیکن ما شما را درین سال از قتال ایشان باز میداریم جهت رعایت
حال گرویدگان که در مکه هستند و اگر نبودندی مردان گرویده و زنان ایمان
آورده در مکه که شما بواسطه اختلاط که با کفار دارید ایشان را با عیان ایشان
نمیدانید و متصور بود که شما ایشان را در اثنای قتال بی تمیز وطا کنید
یعنی بکوبید و هلاک سازید پس برسیدی شما را از جهت هلاک ایشان
از روی نادانستگی مکروهی از غم و اندوه بقتل مومنان یا زیانی چون
کفارت و دیة هر آینه ما دست شما را از ایشان کوتاه نمیکردیم لیکن منع
کردیم شما را از قتل اهل مکه جهت نگاه داشتن مومنان و مومنات و این
برای آنست تا داخل کرداند خدای تعالی در رحمت خود یعنی توفیق زیاده خیر
یا دین اسلام هر کرا خواهد اگر جدا شدندی آن مومنان از کافران و در مکه
نبودندی هر آینه عذاب میکردیم آنانرا که کافر شدند از اهل مکه عذابی الیم
موجع دردناک بقتل و سبی و علی هذا حاصل جواب حضرت امام علیه السلم
آنست که حق سبحانه و تعالی ودایع نهاده مومنان را در اصلاب کافران و
منافقان پس امیر المومنین علیه السلام جدا و اصحاب آل جماعت را نکشت تا
بیرون آیند آن ودایع از ایشان و ازین جهت نیز قایم آل پیغمبر علیهم السلام
ظاهر نمیشود تا ودایع تمام مخرج شود و چون چنین شود ظاهر گردد
و مخالفان را بقتل آورد اللهم عجل فرجه و سهل مخرجه بحق نبیک محمد و آله
الطاهرین و مجملی از اشعاری که شیخ ابو الفتوح رازی بر ابو الحسن علی بن حماد
ابن عبید البصری نسبت داده این چند بیت است که در منقبت حضرت امیر
و اقع است شعر وردت لنا الشمس في بابل ؛ فسامیت یوشع لما سما
و یعقوب ما کان اسباطه ؛ کنجلیك سبطی نبی الهدی ؛ و از هم مولفات آنست
که این علی بن حماد غیر علی بن حماد بصری مشهور است که از متاخرین بوده چه ظاهر

از عنوانات یعنی از اشعار او که در بعضی از مجموعها بنظر قاصر رسیده آنست
که او ازدی و بصری بوده بهمه حال چون در وقت تالیف مجال تحقیق حال نبود
و بر تقدیر هر دو از مخلصان و مداحان آل رسول متعال بودند آنچه در بعضی
از مجموعهای اشعار منسوب بعلی بن حماد بنظر قاصر رسید در سلک
ایراد کشید و از انجمله این قصیده است که آن را منسوب بعلی بن حماد الازدی
البصری دیده قصیده الدهر فیه طرایف و عجایب ؛ تتری و فیه فواید و مصایب

تاتی الحوادث ثم تمضی فاصطبر	حتی تزول و کل آت ذاهب
فسد القیاس علی العقول فابطلت	عاداتها نوب
زمن تسود ذو الدناءة تا ثر	فیه و تفترس الاسود ثعالب
و یقال یا ذا الحق حقك باطل	و یقال یا ذا الصدق قولك كاذب
هذا ببصرتنا و اما غیرها	فالامر فیما بینهم متقارب
للناس في کل الامور مآرب	و لهم علی کل الوجوه مذاهب
فاهرب من البلد المشوم فمن بنی	فیه مکانا فهو منه ذاهب
في ای ارض شئتما لك منزل	و بای قوم خلت فیهم صاحب
بلد نهینا ان نقیم به و من	یعصی الامام تعمدا یستعاقب
فکانما اهلوه حیات علی	آل النبی ضر به و عقارب
و جمیع من تلقاه حین تودهم	و تحبهم یلقاك و هو مغاضب
بابی و امی بلدة لا یحتوی	فیها علی اهل التشیع ناصب
حرم لربك آمن من حله	ظفرت یداه بکل ما هو طالب
و اذا بدت لك قبة النجف التی	فیها لکل المومنین رغایب
فاضرع لربك وادع دعوة شاکر	عما لك الرحمان منه واهب
و اعلم بان ولاء آل محمد	نفق لنا من ربنا و مواهب
سبقت لنا من ربنا الحسنی بهم	افلا نواصل شکرنا و نواظب
و علی الصراط المستقیم اقامنا	و الخلق عنه ما سوانا ناکب
فلذاك ان ذکروا تلین قلوبنا	و هواهم فینا مقیم لازب

وترى النواصب حين يجزي ذكرهم ٭ فعلى وجوههم سواد راكب
طابت موالدنا بحب ايمة ٭ هم طاهرون من العيوب اطايب
وموالد النصاب قد خبثت فقى ٭ ما شيمة معروفة وشوايب
ابليس يشرك فيهم اباءهم ٭ فالخبث فيهم لا محالة لازب
واذا اتيت الى الغري معاودا ٭ في كل عام زايرا متواهب
طف حول مشهده وعفر فوقه ٭ خديك والثمه ودمعك ساكب
وقل السلام عليك يامن حبه ٭ فرض على كل البرية واجب
يامن يري زواره ويجيبهم ٭ باللطف لم يحجبه عنهم حاجب
والله مالك في الفضايل مشبه ٭ كلا ولا في المكرمات مقارب
ياعالما ما كان او هو كاين ٭ ما عنك شي في الحقيقة عازب
ماهبت مخلوقا ولست بهايب ٭ لكن لباسك كل شي ذايب
مازلت تغلب في الحروب مظفرا ٭ فيها وما لك قط فيها غالب
شيدت دين محمد فاساسه ٭ مثل الاساس اسنة وقواضب
ياسيف رب العرش سيفك قا ٭ طع في كل معركة وسهمك صايب
للبيض في كلتي يديك مشارق ٭ ومن الغوارب في الحروب مغارب
زوجت فاطمة لانك كفوها ٭ والنور للنور المضي مناسب
والله كان وليها في عرشه ٭ والروح جبريل الامين الخاطب
فالبدر والشمس المنيرة انما ٭ وبنوكما للعالمين كواكب
ان الذي يرجو مكانك في العلي ٭ لسواك في كل البرية خايب
بهرت دلايلنا العقول فمالها ٭ محض وهل للرمل يوما حاسب
ردت عليك الشمس بعد مغيبها ٭ وهوت كما يهوي الشهاب الثاقب
والعيس اذ نطقتها في ضحضح ٭ فقر لخار لما راه الراهب
ودعوت ميتا في ثراه بصرصر ٭ وحديث دعوته عجيب عاجب
وببابل ناجيت جمجمة فما ٭ زالت تجيبك طاعة وتخاطب
وضربت بالعود الفرات وقد ٭ طما وانا بذاك المافيه ناضب

اعطيت

اعطيت يا مولى الانام فضايلا ٭ ومناقبا ما مثلهن مناقب
تركت مناقبك المناقب كلها ٭ ان عورضت مجدا وهن مثالب
ويل النواصب يخطبون على الذي ٭ والوه وهو غدا عليهم خاطب
ظنوا وغرهم سراب لامع ٭ ففدت ظنونهم وهن كواذب
ومناصح في زعمه لي مشفق ٭ اضحى علي يلومني ويعاتب
تب من تناولك الصحابة قلت بل ٭ انا من سماعي للنصيحة تايب
ياحسن اني حاضر لطريقة ٭ فيها النجاة وانت عنها غايب
هيهات ان يهدي لموضع رشده ٭ اعمى عن الحق المبين موارب
والله لا يلقى شفاعة احمد ٭ احد لفاطمة البتولة غاصب
يا اهل بيت محمد انتم لنا ٭ قبل الحروب السماء ومحارب
فليحمد الله ابن حماد علي ٭ نعمايه وهو الكريم الواهب
اني لمن والى الوصي مواليا ٭ ولمن توالى غيره لمحارب

واين قصيده نيز از اشعار علي بن حماد بر السنه مذكور است **قصيده**

بقاع في البقيع مقدسات ٭ واكناف بطيبة طيبات
وفي كوفان آيات عظام ٭ تضمنتها الغري المتوثقات
وفي غربي بغداد وطوس ٭ وسامرا نجوم زاهرات ٭ مشاهد تشهد البركات فيها
وفيها الباقيات الصالحات ٭ ظواهرها قبور دارسات ٭ بواطنها بدور لامعات
جبال العلم فيها راسيات ٭ بحار الجود فيها زاخرات ٭ معارج تعرج الاملاك فيها
وهن بكل امر هابطات ٭ وليست بالقبور لهم ولكن ٭ مواقع للنجوم معظمات
بها الرحمن اقسم لو علمتم ٭ ففي القرآن هن مسميات ٭ بيوت يذكر اسم الله فيها
رجال بالسجود لهم سمات ٭ وهم حج علينا بالغات ٭ وهم نعم علينا سابغات
وحبل الله يحبو ماسكوه ٭ وحبل الله ليس له انبتات ٭ وهم معنى الصراط ففاز عبد
علي ذاك الصراط له ثبات ٭ محاريبا الورى اللاتي اليها ٭ وجوه ذوي العلى متوجهات
راهم آدم انوار قدس ٭ بحاف عرشه متلالات ٭ خلايف ربنا بالارض تجلى
بها عنا الدياجي المظلمات ٭ رسول الله والهادي علي ٭ وفاطمة وسبطاه الهداة

لهم نادي منادي الحق منا * الا ابن الارامل والعفات * انا ملهم اذا وكفت نداها
يداهم بالنداهي مرزبات * يرون عداتهم بالجود ظنا * وليس لهم اذا سيلوا عدات
اناس تقبل الحسنات منا * بحبهم وتمحى السيئات * ولا تتقبل الصلوات الا
بحبهم ولا تزكوا الزكات * فاين عدولنا في حب قوم * بهم اعمالنا متقبلات
فان المرتضى الهادي عليا * ليقصر عن مناقبه الصفات * وزير محمد حيا وميتا
شواهده بذلك واضحات * اخوه كاشف الكربات عنه * وقد هابت اليه الداهيات
عليه نص رب العرش نصا * جليا بعد ما نزلت برات * ولولا ان رسول الله قوما
وقد علم الولي من الولات * وما ولاهم الا ليكلا * عليا تستريب به الطغات
فاوحى الله ان ارسل عليا * وليس لما حكمت معقبات * حكمت بان تودي عني منك
ومنه اتمها الكلمات * وليس ينال عهد الله قوم * الههم سواع او مناة
فلما انزلت فيهم ولم يجو * هم في منكرات * هناك تعاهدوا الا يطيعوا
عليا ما انتهت بهم الحيات * فجاء محمدا جبريل حقا * واعلمه بما عقد الطغات
بانهم قد اجتمعوا جميعا * بكتب صحيفة فيما هبات * فان ايام اهل الحرب عدت
وايام الوصي مشهرات * فاحد لم يجد فيها عليا * ولا غمرت له فيها قنات
وخيبر حين فر القوم عنه * فلولا العبر ضاق بها العلات * فمر اليهم الهادي علي
فغادرهم واسهم شتات * وفي الاحزاب حين فشولهم * وقد خمدوا كانهم الموات
ولم يبرز لها الا علي * وهل يحمي لها الا الحمات * وهذا عسكر الجمل او فاسيل
لتخبرك الدماء السائلات * وسل صفين هل حيدوا عليه * وها تيك الصفوف محرمات
فلو داموا النزال فليس شي * يرد الا المنايا نازلات * ويشكو الهام والاحداق عنه
وتكره السيوف اليلمعات * ترى اسيافه يضحكن ضحكا * بهى هام الفوارس باكيات
صواريم زوجها النفوسا * وللابدان هن مطلقات * اذا اصحب ذوايلها بطعن
ففي الابدان هن منعما * لذلك ان والحزة حيات * اذا جادت وولحزة ممات
هو البحر الذي جرت عنه * ولكن ماوه عذب فرات * يجود وكل نايلة بشيء
وما اكديه اذا اكل العلات * وبات على الفراش بها الخنا * وقد همت بكبسته الطغات
وقد سكرتر بالجو العطايا * وتشكره السيوف الصقلات * حري علم الشريعة فهو يقضي

بعلم ليس يعلمه القضات * وعلم بذلك العلم علم * يفوت العالمين ولا يفات
وصور بالسماء له مثال * بر الاملاك شوق محدقات * وايده بروح القدس ربي
فلا نفيا عليه المعجزات * صلوات الله والاملاك تترى * عليه ما جرى العيس الحدات
تعنفني على حبي عليا * وشعري فيه نائحة الغوات * فقالوا انت غالي في علي
فقلت لهم الا لعن الغلات * فاقسم بالذي في البحر تجري * بقدرته الجوار المنشات
لوان الخلق راموا ان تعدوا * فضايله الذي هي موريات * لما قدروا واحدا ولكن
تضوا من قبل ان يحصي وماتوا * فلولا ان تقول الناس فيه * كما قد قيل في عيسى الدعات
لقلت لهم مقالا فيه صدق * يخفض العلم معناه الرفات * وكاتر ابر لكم حبلات
اذا اعمي على القسم الاسات * فقد لاحت دلايل ما وعدنا * واعلام لنا متقدمات
ونحن نريد تعجيل الاماني * ولكن الامور مقدمات * قيام القايم المهدي فينا
لان قيامه للحق اثبات * ينور وهو لعصب كرام * كانهم الاسود المخدرات
فعدتهم كعدة اهل بدر * بايديهم سيوف مرهفات * قواضب كالثواقب محدقات
الى سفك الدماء معطشات * صقور في المعالي لخرات * معاقلها الجياد الضامرات
وليس لناصب فيه رجال * باستار النبي محللات * لعل الله يشفي القلب منه
وتامن مومنون ومومنات * وينصب عدله في الارض حتى * ليالي الماء سرحان وشات
يثور كنار اهل البيت ممن * لهم يدعو قباح مقنعات * اترفع فاطم عن لحد حتى
لحاج عليهم بينات * ستاتي فاطم من ذاك تبكي * وتاتي وهي شاكية الطغات
وفي يدها الاثر السوط كلم * بها اعضاؤها متفصلات * فيامر بالعذاب لظالميها
اناولوا عليهم مهلكات * فتتبشهم وتحرقهم جهارا * واتاف النواصب مرفات
فلا والله ما قصرت نوحي * اذا ما طن بالنوح الحداة * ولا انفك ابعص لهم الحيات
يقوم على النوح المهجات * بدينكم اهتديت وفي ذراكم * دفنت وفي محبتكم نجات
وتلك صبات رب العرش عندي * وارجو ان يتم لي الهبات * وارجو منكم ان تشفعوا لي
غدا احسنت فعلي ام اسات * وان تتوجهوا في التعي منه * لاني في محبتكم لجات
وقد نظم ابن حماد قريضا * فما فيه غرائبه النجات * ولي فيكم قصايد من زمان
اذا ابدا الزمان مسيرات * وقد امر الرواة عيوب شعري * وكم شعر تدنسه الرواة

وابن بيت نيز در بعضى از قصايد ابن حماد واقعست

ظل الامين وصدها عن حيدر تالله ما كان الامين امينا ومقصود
اما ازان تعريض بر ابو عبيده جراح است كه او را امين امت ميكفتند
ودر غصب خلافت از حضرت امير عم با اضداد موافق بود وچون آنحضرت
دران باب بر قوم اعتراض نمود او عذرهاى ناموجه پيش آورده در اصلاح
خلافت فاسده ابو بكر كوشيد در روضة الصفا مسطورست كه در
روز دوم از بيعت ابى بكر باستصواب طايفه از اهل راى على بن ابى
طالب را عليه السلام در مجلسى خاص طلب داشت وچون جناب ولايت
پناه حاضر كشت محفلى ديد مشحون بوجوه مهاجر وانصار در محلى مناسب
نشسته استفسار فرمود كه سبب طلب من چيست عمر جواب داد كه مقصود
خواندن تو آنست كه با ساير اصحاب رسول الله صلوات الله عليه موافقت
نمائى وچنانچه ايشان ابو بكر را بخلافت بيعت كردند تو نيز بيعت كنى
على عليه السلام فرمود كه شما توسل بقرابت پيغمبر جسته انصار را تسكين
داديد تا امر خلافت بر ابى بكر قرار كرفت ومن اكنون همان وسيله ميسازم
سخنى از روى انصاف بكوييد از اهل عالم كه بآنحضرت اقربست واز خداى
عزوجل بترسيد وبهانه مكنيد وچون انصاف يافتيد انصاف بدهيد
عمر كفت ترا رها نكنم تا بيعت نكنى وبخلافت ابى بكر با ديكران همداستان
نكردى على عليه السلام فرمود من ازين سخن كى انديشه دارم وتا رمقى از
حيات من باشد دست طلب از دامن حق خود فرو نكذارم ابو عبيده بن
جراح كفت يا ابا الحسن فضيلت وسبقت تو در اسلام بر همكنان روشن
وبنابرين اهليت واستحقاق اين منصبه دارى بلكه زياده ازين داريم اما
اصحاب رسول الله صلوات الله عليه اتفاق كرده اند وامر خلافت را بر ابى بكر
قرار داده تو نيز باتفاق ايشان راضى باش ودر وى مصلحت بناخن خلاف
مخراش على عليه السلام فرمود كه اى ابو عبيده سخنى كه مقرون بصدق نيست
مكوى عطائى كه حضرت عزت بخاندان نبوت ارزانى داشته چنان

مكن

مكنى كه بدو دهمان ديكر انتقال يابد قرآن در خانهاى ما نازل شده ومعدن
علم ودين وسنن سيد المرسلين مائيم اوضاع شريعت ومصالح امت را بهتر از
ديكران دانيم بر مقتضاى طبيعت عمل مكنيد كه شما را زيان دارد بشير بن سعد كفت
كه اى ابو الحسن بخدا سوكند كه اكر اين سخن تو پيش از عقد بيعت بسمع جمع ميرسيد
احتمال آن داشت كه دو كس از صحابه با تو مخالفت نكردندى اما چون تو در خانه
نشستى همه را تصور آن شد كه ترا ميل رياست وحكومت نيست اكنون اين
سخن بر خلاف عقيده مردم است وبنابر توهم اكر مبادا اختلالى بامر شريعت
راه يابد بر ابى بكر بيعت كردند وتمام اين مهم خطير در قبضه اختيار او نهادند
على عليه السلام فرمود اى بشير تو كى مى پسنديدى كه من كالبد خواجه كاينات را
در خانه كذاشته وتجهيز وتكفين آنحضرت را مختصر انكاشته بطلب رياست
وخلافت شتافتمى ابو بكر كفت اى ابو الحسن اكر معلوم ميبود كه در اين امر با من
منازعت كنى قبول نميكردم اكنون كه خلايق بيعت كردند اكر تو نيز موافقت
نمائى ظن من درباره تو خطا نشده باشد واكر تو خواهى كه فى الحال بيعت كنى
تكليفى متوجه تو نيست بسعادت مراجعت نماى على عليه السلام چون اين
سخن از ابى بكر شنيد بيعت ناكرده باز كرديد ودر بعضى از نسخ مصرع اول از
بيت مذكور برين وجه مسطورست ع غلط الامين فجازها عن حيدر
وبسيارى از اهل سنت چون حمل امين بر ابو عبيده وياد آوردن قصه
سقيفه بنى ساعده صرفه خود وابو بكر را نديده اند حمل لفظ امين بر جبرئيل امين
نموده اند وبنابرين توهم كرده اند كه اين شعر از غلاة شيعه است كه ميكويند
رسالت را خداى تعالى بعلى بن ابى طالب فرستاده بود وجبرئيل در تبليغ
رسالت غلط كرده آنرا بمحمد بن عبد الله صلوات الله عليهم رسانيد واز
عجايب آنكه سيد المحققين قدس سره الشريف در شرح تذييل كتاب مواقف
كه در بيان فرق اسلاميه است اين غلط را متابعت كرده وبموافقت قوم بيت
مذكور را بشاعرى از غلاة نسبت داده والله اعلم بحقايق الامور ابن هانى
المغربى از جمله مواليان اهل بيت اطهار ونقد اخلاص وچون دكت

مغربی تمام عبارتست این چند بیت که اشعار بشدت محنت و بلایای خاندان رسالت داده از اشعار اوست **شعر** وقد غضت السداء بالعیش فوقها

کرایم ابناء النبی المکرم ٭ فما من حریم بعدها فی تجرع

ولا هتک ستر بعدها بمحرم ٭ باسیاف فاک البغی اول سلها

اصیب علی لا بسیف ابن ملجم ٭ وبالحقد حقد الجاهلیه انه

الی الآن لم یذهب ولم یتصرم **الزهری العامری** زهری بود در بستان توفیق از شبنم محبت خاندان رسالت طراوت یافته واین دو بیت از اشعار دلپذیر اوست **شعر** علی لعمری کان بالناس اذ فا

وفی العلم بالاحکام امضی واعرفا ٭ فما عذر قوم اخروه وقدموا

عدیا وتیما وهو اعلی واشرفا **علی بن محمد العلوی الحمانی** ابن از فصحای علویه وفضلای علوم ادبیه بود حضرت میر مرتضی علم الهدی قصیده غرا ادر کتاب منتقی از و نقل نموده **شعر**

بین الوصی وبین المصطفی نسب ٭ تختال فیه المعالی والمحامید

کانا کشمسی نهار فی البروج کما ٭ ادارها ثم احکام وتجوید

کسرها انتقلا من طاهر علم ٭ الی مطهره آباؤها صید

تفرقا عند عبد الله واقترنا ٭ بعد النبوة توفیق وتسدید

وذر ذو العرش ذرات بینهما ٭ فابنت نورا له فی الارض تخلید

نور تفرع عند البعث فانشعبت ٭ منه شعوب لها فی الدین تمهید

هم فتیة کسیوف الهند طال بهم ٭ علی المطاول آباء مناجید

قوم لحاء المعالی فی وجوههم ٭ عند التکرم تصویب وتصعید

یدعون احمد ان جد الفخار ابا ٭ والعود ینبت فی افنانه العود

والمنعمون اذا ما لم یکن نعم ٭ والزایدون اذا قل المزادید

اوقوا من المجد والعلیا فی قلل ٭ شم قواعدهن الباس والجود

ما سود الناس الا من تمکن فی ٭ احشایه لهم ود وتسوید

سبط الاکف اذا شیمت مخایلهم ٭ اسد اللقاء اذا صد الصنادید

برهی المطاف اذا طافوا بکعبته ٭ وتشرب لهم منها القواعید

فی کل یوم لهم ناس یعاش به ٭ وللمکارم من افعالهم عید

محسدون ومن یعقد بحبهم ٭ حبل المودة یصبح وهو محسود

لا تنکر الدهر اذ الوی بحقهم ٭ فالدهر مذ کان مذموم ومحمود

دیک الجن شاعری مشهور آدمی است که او را بمدایح خاندان سید بشر محمدی است واین چند بیت از جمله قصیده ایست که در مرثیه حضرت امام حسین علیه السلام گفته **شعر** جاوا براسک یا ابن بنت محمد

مترملا بدمایه ترمیلا ٭ وکانما بک یا ابن بنت محمد ٭ قتلوا جهارا عامدین رسولا

قتلوک عطشانا ولم یترقبوا ٭ فی قتلک التنزیل والتاویلا ٭ ویکبرون بان قتلت وانما

قتلوا بک التکبیر والتهلیلا **محمد بن حبیب الضبی رحمه الله علیه** از فصحای زمان ومحبان باخلاص خاندان بود واو را در مدایح ایشان قصاید ومراثی بسیار است واین چند بیت از آن قصیده او که در مدح حضرت امام رضا علیه السلام گفته مذکور میگردد **شعر**

قبر بطوس اقام به امام ٭ حتم الیه زیارة ولمام ٭ قبر اقام به السلام واذ غدا

تهدی الیه تحیة والسلام ٭ قبر سنا انواره یجلو العمی ٭ وبتربه قد یدفع الاسقام

قبر یمثل للعیون محمدا ٭ ووصیه والمؤمنون قیام ٭ خشع العیون لذا وذاک مهابة

فی کنهها یتحیر الاوهام ٭ قبر اذا حل الوفود بربعه ٭ رحلوا وحطت عنهم الآثام

وتزودوا امن العقاب وامنوا ٭ من ان یحل علیهم الاعدام ٭ الله عنه بزلهم متقبل

وبها کعنهم جفت الاقلام ٭ ان یغن عن سقی الغمام فانه ٭ لولاه لم تسق البلاد غمام

قبر علی بن موسی حله ٭ بثراه یزهو الحل والاحرام ٭ فرض الیه السعی کالبیت الذی

من دونه حق له الاعظام ٭ ومقام لا شک یحمد فی غد ٭ وله بجنات الخلود مقام

وله یدان الله اوفی ضمانه ٭ فیما الیه تنتهی الاقسام ٭ من زاره فی الله عارف حقه

فالمس منه علی الجحیم حرام ٭ لولا الایمة واحد عن واحد ٭ درس الهدی واستسلم الاسلام

کل یقوم مقام صاحبه الی ٭ ان ینتهی بالقایم الایام ٭ یا ابن النبی وحجة الله التی

هی للصلاة وللصیام قیام ٭ ما من امام غاب عنکم لم یقم ٭ خلف له تسقی به الاوغام

وانما

ان الامامة يستوى فى فضلها ∴ والعلم كهل منكم و غلام
انتم الى الله الوسيلة والاولى ∴ علموا الهدى فهم لهم اعلام
ما الناس الا من اقر بفضلكم ∴ والجاحدون بهايم وهوام
بل هم اضل عن السبيل بكفرهم ∴ والمقتدى منهم بهم ازلام
يدعون فى دنياكم وكانهم ∴ فى جحدهم انعامكم انعام
يا نعمة الله التى يحبوا بها ∴ من يصطفى من خلقه المنعام
ان غاب منكم الجسم عنا انه ∴ للروح منك اقامة ونظام
ارواحكم موجودة اعيانها ∴ ان عن عيون غيبت اجسام
الفرق بينك والنبى نبوة ∴ اذ بعد ذلك تستوى الاقدام
قبران فى طوس الهدى فى واحد ∴ والغى فى لحد يراه ضرام
قبران مقترنان هذا ترعة ∴ جنوية فيها برود امام
وكذاك ذلك فى جهنم حفرة ∴ فيها يجدد للغوى هيام
قرب الغوى من الذكى مضاعف ∴ لعذابه ولانفه الادغام
ان يدن منه فانه لمباعد ∴ وعليه من خلع العذاب ركام
وكذاك ليس يضرك الرجس الذى ∴ يدنيه منك جنادل ورجام
لا بل يريك عليه اعظم حسرة ∴ اذ انت تكرم واللعين يسام
سوء العذاب مضاعف تجرى به ∴ الساعات والايام والاعوام
يا ليت شعرى هل بقايكم غدا ∴ يعدو ويكفى للقراع حسام
يطفى بماى به غليلا فيكم ∴ بين الحشا لم ترق منه اوام
ولقد يحيى قبوركم اذا ∴ هاجت هواى معالم وخيام
ما كان يعزم باستلام ذوى الغنى ∴ فيمدحكم لى صبوة وغرام
والى ابى الحسن الرضا اهديتها ∴ مرضية تلتذها الافهام
خذها عن الضبى عبدكم الذى ∴ هانت عليه فيكم اللوام
ان اقض حق الله فيك وان بلى ∴ حق القرى للضيف اذ لقيام
فاجعله منك قبول قصدى انه ∴ عنم اليد حالى استغنام

من كان بالتعليم ادراك الحجكم ∴ فحجتى اياكم الهام

ابو سعيد البيلى رحمه الله تعالى مراد از بیل که مولد ابو سعید ست بلده ایست برکنار رود فرات درمیان بغداد وکوفه وابن خلکان در ترجمه ابن ابى الحجاج شاعر گفته که در اصل آن نام شهریست که حجاج بن یوسف علیه اللعنه حفر آن نموده وبنام بیل مصر آنرا تسمیه نموده وبالجمله ابو سعید رحمه الله از فضلای شعرای امامیه است واین چند بیت از بعضی از قصاید او مشهورست

شعر

قمراقام قيامتى بقوامه ∴

دع يا سعيد هواك واستمسك بمن ∴ تسعد بهم وتراح عن اثامه
بمحمد وبحيدر وبفاطم ∴ وبولدهم عقد الولا بتمامه
ذاك الذى لولاه ما اتضحت لنا ∴ سبل الهدى فى غوره وشامه
عبد الاله وغيره من جهله ∴ ما زال منعكفا على اصنامه

ودو بیتست که چون یوسف واسطى معاند قاسطى عليه اللعنه دو قطعه در رد حضرت امیر علیه السلام وتخلف او از بیعت ابى بکر گفت

شعر

اذا اجتمع الناس فى واحد ∴ وخالفهم فى الرضا واحد ∴ فقد دل اجماعهم كلهم ∴ على انه عقله فاسد ∴

ابو سعید این قطعه لطیفه در جواب او گفته

شعر

الا قل لمن قال فى كفره ∴ وبنى على قوله شاهد ∴ اذا اجتمع الناس فى واحد ∴ وخالفهم فى الرضا واحد ∴ فقد دل اجماعهم كلهم ∴ على انه عقله فاسد ∴ كذبت وقولك غير الصحيح ∴ وزيفك ينقده الناقد ∴ فقد اجمعت قوم موسى جميعا ∴ على العجل يا رجس يا مارد ∴ وداموا عكوفا على عجلهم ∴ وهارون منفرد فارد ∴ فكان الكثير هم المخطئون ∴ وكان المصيب هو الواحد

على بن الحسين بن الشهيد عفيف الحلى رحمه الله تعالى از فضلای شعرای متاخرین بوده ودر مدایح اهل البیت علیهم السلام قصاید بسیار دارد وشیخ اجل سعید شهید ابى عبد الله محمد بن مکى قدس الله روحه یکی از قصاید او را که در مدح حضرت امیر المومنین علیه السلام واقعست شرحی نوشته وچون آن شرح بنظر ناظر رسیده بیان مفتقر گردیده

وقطعه مشتمل برده بيت در مدح شيخ مذكور نظم فرموده واظهار شكر كذاري اقبال خاطر او بقبول اشعار خود نموده واز جمله قصايد او اينست شعر

ثم العذار بعارضيه وسلسلا   وتضمنت تلك المراشف سلسلا
قمر ابلج دم الحرام محللا   اذ ماشي يخطر في قباه محللا
رشاء تردى بالجمال فلم يدع   لاخي الصبابة في هواه تحملا
كتب الجمال على صحيفة خده   ليراع معناه البهي ومثلا
فبدا بنون في حاجبيه معرفا   من فوق صادي مقلتيه فاقفلا
ثم استمد فبدا سفل صدغه   الفا الفت به العذاب لاطولا
واعجب له اذ هم ينقط نقطة   من فوق صاحبه فجلوت اسفلا
وتحققت في حاء حمرة خده   خال فهم هواه قلبا المبتلا
مالي اري قمر السماء اذا ابدا   في عقرب المريخ حل مؤثلا
واذا ابدا قمري وقارب عقدقي   صدغيه ادركه السعود فاكملا
انا بين طرته وسحر جفونه   زهر المنية اذ علا وتوكلا
دبت لتحرس نور وجنة خده   عنا فقابلتنا العيون الغزلا
جاءت تلطف سحرها فتلطفت   منها القلوب وسحرها ان يبطلا
هاتيك حين سعت لقلبي اذ سعت   لسعا وتلك بصب قلبي منصلا
فاعجب لمشتركين في دم عاشق   حرم المناه ومحرم ما حللا
قابلته شاكي السلاح فما تنثني   في غرة الاضحى اغر محجلا
متردياً خضر الملابس اذ لها   باللؤلؤ الرطب المنضد خيلا
فنظرت بدرا فوق غصن يابس   خضر العاهده العهود مكللا
ظبيا مع الجوزاء لاح لناظر   متبلج فاناح ليل الا ليلا
حتى اذا قصدت دميه راشقا   بسهامه ناديته متمهلا
لك ما بنوت من السلاح بمثله   يا من اصاب من المحب المقتلا
يكفيك طرفك صارما فلقد خطا   براق حاجبك المعرق عيطلا
ما تبتد فتكوت بمحل صدره   لفظا يري لفظا كان مفصلا

فابان تبيان الوسيلة مدمعي   فاعجب له لفظا تحقق مهملا
فتوضحت وجنات مستعبر   عني يعذب للعتاب ما حلا
فافتر عن درر واسفر عن ضحى   من لم يلثم المجتبى والمجتلا
من لي بغصن نقا بدا فوقه   قمرا تغشى جنح ليل فانجلا
حلو الشمايل لا يزيد على الرضا   الا على قساوة وتدللا
بخلت بر صيد الملوك فاصبحت   شرفا لدهام المجرة منزلا
في الحكم منسوبا الي آبايه   ولكن في حكمه لن يعدلا
اذ لو فيصد معرضا متدللا   غني واخضع طايعا متذللا
ابكي فيبسم ضاحكا فيقول لا   عجبا اذا شاهدت وهي مقبلا
انا روضة والروض يبسم نوره   بشرا اذا ابدا السحاب تهللا
وكذاك لا عجبا خضوعك طالما   اسد العرين تقاد في اسر الطلا
قسما بقاء فتور صيم جفونه   لا خالفن على هواه العذلا
ولا رخصن على الهوى نفسا غلت   فغلت ويرخص في المحبة من غلا
ولا حسنن وان اساؤا لين طو   عا ان قسي وازيد حبا ان قلا
لا نلت مما ارتجيه ما ربي   ان كان قلبي عن محبته سلا
ان كنت اهواه لفاحشة فلا   بوئت من دار المقامة موئلا
يا حبذا متحابين تواصلا   دهرا وما اعتلقا بفحشاء ذيلا
لا شي اجمل من عفاف زانه   ورع ومن لبس العفاف تجملا
طبعت على التقوى سرايرنا ومن   طبعت على التقوى سريرته علا
اهواه
لي فيه منه ذخر وما اخلصته   الا نهي الكتاب تلاوة ان يجهلا
فهما لعمرك علة الاشياء في   بالمصطفى ولحبه من صدق اولا
الاولان الاخران الباطنان   العلل الحقيقة ان عرفت الاشملا
العابدان الزاهدان الحاكمان   الظاهران الشاكران لذي العلا
خلقا وما خلق الوجود كلاهما   العادلان الشاهدان على الملا
   نوران من نور العلي تفصلا

في علمه المخزون مجتمعان لن ٭ يتفرقا ابدا ولن يتحولا
فاسئل عن النور الذي يجدونه ٭ في النور مسطورا وسايل من تلا
واسال عن الكلمات لما ان لها ٭ حقا تلقى آدم فتقبلا
ثم اجتباه فاودعا في صلبه ٭ شرفا له وتكرما وتجللا ٭ وتقلبا في الساجدين فارعا
في اطهر الارحام ثم تنقلا ٭ حتى استقر النور نورا واحدا ٭ في شيبة الحمد ابن هاشم بعد
قسما بحكم اقتضاه وكان ذا ٭ ثم الوصي وذاك امسى مرسلا ٭ واين ابيات
كه مذكور خواهد شد در مرض الموت كفته ودران اظهار توسل باهل البيت
عليهم السلام نموده **شعر** آن الرحيل وحق فينا ما ترى ٭ وترت تقطع مفارقة البين السرى
وطعت عمن ودتهم ترحلي ٭ لو انها بالروح لي عوض شرا
ونقلت من سعة القصور ودورها ٭ فردا الى ظلمات اطباق الثرى
وتصرمت ايامنا فكانما ٭ كانت وكنا طيف احلام الكرى
وموعه بالبين كاد فؤادها ٭ من هول يوم البين ان يتفطرا
ويقول اذ آن الرحيل ودمعها ٭ قد خط في الخد الجديد اسطرا
يا ناذ لا بعثا شتى ومحلقي ٭ عرض المخافة والمجاعة والعرا
فالي من الملجا سواك لنا واذا ٭ حرا شطت صروف الدهر او خطب
فاجبتها والعين كوب فراقها ٭ يهمي على خدي مجمعا احمرا
انتم وديعة ذي الجلال كما غدا ٭ شخصي وديعة حيدر خير الورى
يا مونسي في وحدتي اذ عاينت ٭ عيني نكيرا في اللحود ومنكرا
انا واثق بك لا ادري شخصيهما ٭ الا بشيرا سايلي ومبشرا
فبحق قوم انتهم سيدا ٭ مكنون سرك عارفا ومخبرا
الا غفرت ذنوب عبد نازل ٭ بفنا من الزمت طاعته الورى
لا زاهد ورع ولا متصف اثما ٭ ولا هو ما العمر ابيرا ٭ لكن يدي علقت بحبل ولائكم
ثقة بكم ولنا بذاك مفخرا ٭ يا ناصر الاسلام حين ناورت ٭ منه الدعايم فاستقام بلا كم
وتذل عز الكفر بعد حمية ٭ خشناء عالية الجواب والذرا ٭ لله في عبد اتاك مجاورا
متحصنا بولاكم متسترا ٭ اني اتيتك واحدا ومجاورا

وكل

وكل جاد واوضح الفرا **صفي الدين عبد العزيز بن سرايا الحلي رحمه الله تعم**
شاعري ساحر وفاضلي در فنون ادب ماهر بود از شعراي متاخرين شاعر
بسخن آفرين بلكه مستحق آفرين اوست وقصيده بديعيه مشهوره
بر فضيلت او شاهدي نيكوست معاصر ملوك ديار بكر بوده وبعضي
از قصايد لطيفه در مدح ايشان نظم نموده واز ديوان او مستفاد
ميشود كه بديار او در حله وماردين از دو سا و بزركان دوزكار
بوده اند و در چند جا از ديوان خود افتخار بر بزركي پدر وخال نموده
وخود را بغني واستغنا از شيوه شاعران روزكار ستوده شيخ مجد الدين
فيروز آبادي شافعي كه از اكابر متاخرين في حديث است بصحبت او
رسيده ودر يكي از مجموعهاي خود نوشته كه اجتمعت سنه سبع و
اربعين وسبعمايه بالاديب الشاعر صفي الدين عبد العزيز بن سرايا الحلي
بمدينة بغداد فرايته شيخا كبيرا له قدرة تامة على النظم والنثر
وخبرة بعلوم العربية والشعر فغزله ادق من السحر النسيم وارق
من الصبا الوسيم وكان شيعيا قحا الا ان حاله دنا وهيئته قبيحة
وعمامته وسخة ووجهه اقبح من الكل ومن راى صورته لا يظن انه
ينظم ذلك الشعر الذي هو كالدر في الاصداف انتهى واز جمله اشعار
او كه در مدح حضرت امير المومنين عم واقعست اين چند بيت است **شعر**
جمعت في صفاتك الاضداد ٭ فلهذا عزت لك الانداد
زاهد حاكم حليم شجاع ٭ فاتك ناسك فقير جواد ٭ شيم ما جمعن في بشر قط
ولا حاز مثلهن العباد ٭ خلق يخجل النسيم من اللطف ٭ وباس يذوب منه الجماد
فلهذا تعمقت فيه اقوام ٭ باقوالهم فزانوا ونادوا ٭ وعلت في صفات
فضلك ياسين وصاد وال سين وصاد ٭ ظهرت منك للورى مكرمات
فاقرت بفضلك الحساد ٭ ان يكذب بها عداك فقد كذب ٭ من قبل قوم لوط وعاد
انت سر النبي والصنو وابن ٭ العم والصهر والاخ المستجاد ٭ لو راى مثلك النبي لآخاه
والا فاخطا الانتقاد ٭ بكم باهل النبي ولم يلف ٭ لكم خامسا سواه يزاد

كـ تعساله وعرسك ابنا لك لديه النساء والاولاد جل معناك ان يحيط به الشعر
ويحصي صفاته النقاد انما الله عنكم اذهب الرجس فردت بغيظها الاضداد
ذاك مدح الاله فيكم فان فهت بمدح فذاك قول معاد ويخفي مما ذكر ناظم
در اظهار استجماع آنحضرت مر صفات متضاده را اشعار نموده بغايت
تشبيه آنحضرت بجناب حق سبحانه وتعالى در سعت احاطه صفات
كمال او كه منحصر در طرفي از اضداد ومقيد بجانبي از آن نيست بلكه
مقتضي تعانق اطراف وجامعيت اضداد ست چه نزد اهل تحقيق مقرر ست
كه كمال هر صفتي در آنست كه با ضد خود معانق ومشابك گردد چنانكه
در عقد فرايد اسماء الله الحسنى مشاهده ميرود وهو الاول والاخر والظاهر
والباطن پس باعتبارات مختلفه وصف خداى متعال ومتشبهان او
در صفات كمال بصفات متقابله توان كرد ودر هيچكدام محصور نباشد
واين قطعه نيز در مدح آنحضرت از وست **شعر** لامير المومنين ازاكا اما

ذكرتك عندي بحسب خصالي : وان كررت ذكرك عند نعلي تكرر سره وبقي تعالي
فصرت اذا اشتكت باصل من : ذكرتك بالجميل من المقال
فليس يطيق سمع ثناك الا : كريم الاصل محمود الخصال
فها انا قد خبرت بك البرايا : فانت محك اولاد الحلال
وله ايضا في مدحه عليه السلام : فوالله ما اختار الاله محمدا
حبيبا وبين العالمين له مثل : كذلك ما اختار النبي لنفسه
عليا وصيا وهو لابنته بعل : وصيره دون الانام اخا له
وصنوا وفيهم من له دونه الفضل : وشاهد عقل المرء حسن اختياره
فما حال من يختاره الله والرسل : ولد ايضا **شعر** توال عليا وابناءه
تفز في المعاد واهواله : امام له عقد يوم الغدير : بنص النبي واقواله
له في التشهد بعد الصلوة : مقام يخبر عن حاله : فهل بعد ذكر اله السماء
وذكر النبي سوى آله : ودر قصيده كه در نعت حضرت رسالت صلوات الله
عليه وآله گفته اين چند بيت در مدح باب مدينه علم وآل اطهار گفته

مدينه

سورها
شعر مدينة علم وابن عمك بابها : فمن غير ذاك الباب لم يوت سورها
شموس لكم في الغرب ردت شموسها : بدور لكم في الشرق شقت بدورها
جبال اذا ما الهضب دكت جبالها : بحور اذا ما الارض غارت بحورها
فآلك خير الآل والعترة التي : محبتها نعمى قليل شكورها

ودر قصيده ديگر كه در نعت حضرت رسالت صلوات الله عليه وآله وسلم
واقعست اين چند بيت نيز در مدح آل اطهار گفته آنجا كه ميگويد **شعر**

ولو انني وفيت وصفك حقه : فني الكلام وضاقت الاوزان
فعليك من رب السلام سلامه : والفضل والبركات والرضوان
وعلى صراط الحق آلك كلما : هب النسيم ومالت الاغصان
وعلى ابن عمك وارث العلم الذي : ذلت لسطوة باسه الشجعان
واخيك في يوم الغدير وقد بدا : نور الهدى وتآخت الاخوان
وعلى صحابتك الذين تتبعوا : طرق الهدى فهداهم الرحمن

وهمانا تقييد صحابه بر رسول بآن صله وموصول جهت احتراز دخول اغيار
واخراج ناقصان عهد سيد ابرار ومخالفان آل اطهار اوست ونظير اين
تقييدست آنچه در قصه مشهور واقعست كه روزي علوي پي قيد دا
با شخصي نزاعي واقع شد ودر اثنا باو گفت كه ترا مي رسد كه بر من اعتراض
كني وحال آنكه من از آل پيغمبرم وترا در هر نماز صلوات بر من بايد فرستاد
آن شخص گفت آري صلوات بر آل مي فرستيم اما من الطيبين الطاهرين
نيز ميگوئيم ودر قصيده بديعيه كه در نعت حضرت رسول نظم آن نموده
ودر مدح آل واصحاب اين ابيات نموده **شعر**

صلى عليه اله العرش ما طلعت : شمس وما لاح نجم في دجى الظلم
وآله امناء الله من شهدت : لقدرهم سورة الاحزاب بالعظم
آل الرسول محل العلم ما حكموا : لله الا وعدوا سادة الامم
بيض المفارق لا عاب يدنسهم : شم الانوف طوال الباع والامم
هم النجوم بهم يهدى الانام و : ينجاب الظلام ويجلى صيب الديم

لهم اسامٍ سوامٍ غير خافية ٭ من اجلها صار يدعى الاسم بالعلم
وصحبه من له فضل اذا افتخروا ٭ مالك يقصر عن غايات فضلهم
هم هم في جميع الفضل ما عدموا ٭ فضل الاخاء ونص الذكر والرحم
الباذلوا النفس بذل الزاد يوم قرى ٭ والصائنوا العرض صون الجار والحرم
خضر المرابع حمر السمر يوم وغى ٭ سود الوقايع بيض الفضل والشيم
ذل النضار كما عز النظير لهم ٭ بالفضل والبذل في علم وفي كرم
من كل ابلج وادي الزند يوم ندى ٭ مشمر عنه يوم الحرب مصطلم
لهم تهلل وجه بالحياء كما ٭ مقصوده مستهل من اكفهم
ما روضة وشع الوسمي بردتها ٭ يوما باحسن من آثار سعيهم
لا عيب فيهم سوى ان النزيل بهم ٭ يسلو عن الاهل والاوطان والحشم

ومخفي نماند كه اگرچه ظاهر از لفظ هم هم در بيت ششم اسلوب شعري شعري است ليكن مقصود ازان اشعار است بآنكه مراد از صحابه نيز دران بيت آل رسول است كه صلوات برايشان در شرع محبت واجبست نه آنكه مراد ديگرانند ومصرع دوم آن بيت وما بعد آن برآنچه گفتيم دلالت تمام دارد زيراكه اوصاف مذكوره در مصرع دوم وما بعد آن از فضل اخا ونقص ونص ذكر ورحم مخصوص بآل اطهار است پس اگر از لفظ صحابه در بيت مذكور غير آل منظور خواهد بود ذكر اوصاف مذكوره بعد از آن شعر خواهد نمود وايضا اين قطعه در مدح عترت اطهار از اشعار محبت اوست شعر يا عترة المختار يا من بهم ٭ يفوز عبد يتولاهم
اعرف في الحشر بحبي لكم ٭ اذ يعرف الناس بسيماهم . وله ايضا شعر
يا عترة المختار يا من بهم ٭ ارجو نجاتي من عذاب اليم ٭ حديث حبي لكم سائر
وسر ودي في هواكم مقيم ٭ قد فزت كل الفوز اذ لم يزل ٭ صراط ديني بكم مستقيم
فمن اتى الله بعرفانكم ٭ فقد اتى الله بقلب سليم ٭ واين قطعه را در مقلم
نقيه گفته شعر قيل لي تعشق الصحابة طرا ٭ ام تفردت منهم بفريق
فوصفت الجميع وصفا اذا ٭ ضوع اذري بكل مسك سحيق

يق

قيل هذي الصفات والكل كالتبر ٭ ياقي ينبغي من كل داء وثيق
قال لي من تميل قلت الي الاربع ٭ لا سيما الي الصديق ٭ ومخفي نماند كه مراد صفي الدين از اربع حضرت امير المومنين وسبطين وما در ايشان فاطمه است عليهم السلام چنانكه شيخ اوحدي در جام جم در نعت حضرت رسالت صلوات الله عليه اين طريقه را نيز مسلوك داشته وگفته شعر
هشتم هفت كوكب معلوم ٭ پنجم چار گوهر معصوم ٭ ومراد او از صديق حضرت امير المومنين است عليه السلام چه اول كسي كه تصديق حضرت پيغمبر صلوات الله عليه نمود اوست ودر بعضي از مجالس اين كتاب از طريق مخالف وموالف منقول شده كه آنحضرت بر منبر كوفه فرموده اند كه انا الصديق الاكبر ودر عنوان بعضي از اشعار ديوان صفي الدين مذكور است كه سيد اجل نقيب امير تاج الدين آوي كه نقيب نقباء اشراف عراق بود اورا فرمود كه جواب بگويد ابيات عبد الله معتز عباسي را كه در قصيده الفيه او واقعست چه دران ابيات چه ادبي نسبت باهل البيت عليهم السلام وسخنان ناموجه از او سر زده آنجا كه گفته شعر الا تزلعين وتسكابها
تشكي القذي وبكاها بها ٭ ونحن ورثنا ثياب النبي ٭ وكم تجذبون باهدابها
لكم رحم يا بني بنته ٭ ولكن بنو العم اولى بها ٭ قتلنا امية في دارها
ونحن احق باسلابها ٭ اذا ما دنوتم تلقيتم ٭ زبونا اقرت بجلابها
انگاه صفي الدين بر وجهي كه مذكور ميشود جواب بيت بيت علي سبيل الارتجال گفت شعر الا قل لشر عبيد الاله ٭ وطاغي قريش وكذابها
وباغي العباد وباغي العناد ٭ وهاجي الكرام ومغتابها ٭ عرانت تفاخر آل النبي
وتجحدها فضل احسابها ٭ بكم باهل المصطفى او بهم ٭ فرد العداة باوصابها
امنكم تقي الرجس ام عنهم ٭ لطهر النفوس والبابها ٭ اما الرجس والخمر من دابكم
وفرط العبادة من دابها ٭ وقلت ورثنا ثياب النبي ٭ فكم تجذبون باهدابها
وعندك لا تورث الانبياء ٭ فكيف حظيتم باثوابها ٭ فكذبت نفسك في الحالتين
ولم تعلم الشهد من صابها ٭ اجوك يرضى بما قلته ٭ وما كان يوما بمغتابها

وكان بالصفين من حربهم ∴ لحرب الطغاة ولحزابها ∴ وقد شمّر الموت عن ساقها
وكثرت الحرب عن نابها ∴ فاقبل يدعو الى حيدر ∴ بارغابها وبارهابها
وآثر ان ترتضيه الانام ∴ من الحكمين لاسبابها ∴ ليعطي الخلافة اهلا لها
فلم يرتضوه لايجابها ∴ وصلى مع الناس طول الحيوة ∴ وحيدر في صدر محرابها
فهلا تقمصها جدكم ∴ اذا كان اذ ذاك احرى بها ∴ واذ جعل الامر شورى لهم
فهل كان من بعض اربابها ∴ اخامسهم كان ام سادسا ∴ وقد جليت بين خطابها
وقولك انتم بنو بنته ∴ ولكن بنو العم اولى بها ∴ بنو البنت ايضا بنو عمه
وذلك ادنى لانسابها ∴ فدع في الخلافة فصل الخطاب ∴ فلست ذلالا لركابها
وما انت والفحص عن شانها ∴ وما قمصوك باثوابها ∴ وما ساورتك سوى ساعة
فما كنت اهلا لاسبابها ∴ فكيف يخصوك يوما بها ∴ ولم تتادب بآدابها
وقلت بانكم القاتلون ∴ اسود امية في غابها ∴ كذبت واسرفت فيما ادّعيت
ولم تنه نفسك عن عابها ∴ فكم حاولتها سراة لكم ∴ فردت على نكص اعقابها
ولولا سيوف ابي مسلم ∴ لعزت على جهد طلابها ∴ وذلك عبد لهم لا لكم
رعى فيكم قرب انسابها ∴ وكنتم اسارى ببطن الحبوس ∴ وقد شفكم لثم اعتابها
فاخرجكم وحباكم بها ∴ وقمصكم فضل جلبابها ∴ فجازيتموه بشر الجزاء
لطغوى النفوس واعجابها ∴ فدع ذكر قوم رضوا بالكفاف ∴ وجاؤا الخلافة من بابها
هم العابدون هم الزاهدون ∴ هم الساجدون بمحرابها ∴ هم الصائمون هم القائمون
هم العالمون بآدابها ∴ هم قطب ملة دين الاله ∴ ودور الرحى باقطابها
عليك بلهوك بالغانيات ∴ وخل المعالي لاصحابها ∴ ووصف العذار وذات الخمار
ونعت العقار بالقابها ∴ وشعرك في مدح ترك الصلوة ∴ وسعي السقاة باكوابها
فذلك شانك لا شانهم ∴ وجري الجياد باحسابها ∴ وفات صفي الدين بروايتي
كه ابن شحنه در تاريخ المناظر ذكر نموده در سال هفتصد و پنجاه بود
القاضي فخر الدين بن مكانس رحمه الله از بعضى ثقات استماع نموده كه امامی
مذهب ومعاصر صفي الدين حلي بوده واين دو بيت از بعضى قصايد او در مدح
حضرت امير است شعر يا ابن عم النبي ان اناسا ∴ قد تولوك بالسعادة فازوا

انت

انت للعلم في الحقيقة باب ∴ يا اماما وما سواك مجاز استدراك
اگر چه ظاهرست كه استقصای ذكر شعرای مومنين ومداحان اهل بيت طاهرين
درين مجلس جنت قرين ميسر نشده ليكن تواند بود كه بخاطر بعضى رسد كه چون ابو
نواس حسن بن هانی مداح مامون عباسی از اكابر شعرا ومشاهير اثباتست و
اشعار او در مدح حضرت امام رضا عليه السلام مشهور ودر كتب جمهور مسطورست
چرا او را درين مجلس مذكور نساختند وجواب آنست كه لا كل سوداء تمرة ولا كل
بيضاء شحمة زيرا كه آنچه از اشعار ابی نواس در مدح حضرت امام رضا عليه السلام
مشهورست اين قطعه است كه جهت دفع ملامت مردم نظم نموده وگفته شعر
قيل لي انت احسن الناس طرا ∴ في فنون من المقال النبيه ∴ فعلى ما تركت مدح ابن موسى
والخصال التي تجمعن فيه ∴ قلت لا استطيع مدح امام ∴ كان جبريل خادما لابيه
وشعری كه جهت دفع ملامت خلق گويند دلالت بر خلوص اعتقاد ندارد ديگر از
مدايح او اين قطعه است شعر مطهرون نقيات جيوبهم
تجري الصلوة عليهم اينما ذكروا ∴ من لم يكن علويا حين تنسبه ∴ فما له في قديم الدهر مفتخر
الله لما برا خلقا واتقنه ∴ صفاكم واصطفاكم ايها البشر ∴ فانتم الملأ الاعلى وعندكم
علم الكتاب وما جاءت به السور ∴ وشان وقوع آن بر وجهی كه مولف كتاب
اعلام الورى از علی بن ابراهيم بن هاشم از پدر خود از محمد بن يحيى فارسی نقل
نموده آنست كه روزی ابو نواس مذكور حضرت امام رضا عليه السلام ديد كه
از خانه مامون بيرون آمده بر استری سوار شده بمنزل شريف خود ميرود پس
نزديك آنحضرت رفت وسلام كرده وگفت يا ابن رسول الله در مدح شما بيتی
چند گفته ام وميخواهم كه آنرا بشنوی پس آنحضرت متوجه شده استماع آن نمود
وبا او گفتند كه قد جئتنا بابيات ما سبقك اليها احد آنگاه بخادم خود
گفتند كه هيچ چيزی از نقود همراه داری گفت سيصد دينار دارم آنحضرت
گفتند آنرا بابو نواس بده وبعد از ان گفتند كه شايد اين مبلغ در نظر او
اندك نمايد استری را كه بآن سوار بوديم نيز باو بده ومخفی نماند كه سوق روايت
مذكوره دلالت بر قلت ملازمت ابو نواس نسبت بآنحضرت دارد واز كلام

آنحضرت که شاید آن مبلغ در نظر ابونواس اندک نماید ضعف اعتقاد آنحضرت
بر اعتقاد او ظاهر میشود و مع هذا در امالی شیخ ابوجعفر طوسی طیب الله
مشهده مسطور است که در سرّ من رأی شخصی بود از مقبولان شیعه
که نام او سهل بن یعقوب و کنیتش ابوالسری و لقبش ابونواس بود و بنابر آن
کفتن در بعضی از مساجد لهو اشتغال مینمود روزی حضرت امام علیه السلام
باو کفتند یا ابا السری انت ابونواس الحق ومن تقدمک ابونواس الباطل
و این کلام دلالت صریح دارد بر بطلان عقیده ابونواس شاعر مشهور و از ادله
فساد مواد و خلط اعتقاد اوست این چند بیت که باو منسوبست **شعر**

انی احب ابا حفص و شیعته ؞ کما احب عتیقا صاحب الغار
وقد رضیت علیا قدوة علما ؞ وما رضیت بقتل الشیخ فی الدار
کل الصحابة عندی لخیم زهر ؞ فهل علی بهذا القول من عار

و بالجمله مجرد مدح اهل البیت علیهم السلام دلالت بر حسن اعتقاد و خلوص
فؤاد ندارد زیرا که اسلاف و اخلاف مخالفان التزام ظاهر احکام دین سید
انام و ذکر خیر آل اکرام او را سپر دفع ملامت دیگر اهل مذاهب و ملل انسا
و مصلحت ظاهر حال خود را در آن شناخته اند و الا در باطن حال همکی
دشمن پیغمبر و آل او بوده اند که در شهرهای اهل سنت که علی و فاطمه را کمتر
از ابوبکر و عمر و عثمان و عایشه و حفصه دانند اگر کسی در مدح علی کوید
یا آنکه ذکر ایشان کند یا ذکر فاطمه کند پی ذکر عایشه آن مادح را رافضی
کویند و طریق اهانت و آزار او پویند و بنوامیه هشتاد سال در پیمان
عداوت و کفر در کردن اهل مشرق و مغرب انداخته بودند و سعی کردند
تا خلق عالم ذکر مناقب علی و اولاد او پنهان کنند و اسم علی را بکو را بیندند
و او را ابوتراب میخواندند تا شاید که نام و نسب او از یاد خلق برود و
میسر نشد و بمقتضای لیظهره علی الدین کله ولو کره الکافرون مقدور
بکل خورشید را اندود نتوان ؞ و چون مخالفان دانسته اند که اخفای
آن از ممکنات نیست طوعاً و کرهاً مناقب ایشان میکویند و علمای ایشان

آنرا دور از ... فاتر بشت مینماید لیکن نه از سر محبت و وداد و خلوص اعتقاد
بلکه بتسخیر و تغییر الهی قال الله تعالی ولئن سألتهم من خلق السموات والارض
لیقولن الله و لهذا چنانکه مشرکان و علمای یهود و نصاری جهت حسد حضرت
رسول صلوات الله و سلامه علیه بعضی از توریت را تحریف کردند و پاره را اخفا
نمودند و این جماعت نیز پاره از مناقب امیرالمؤمنین علیه السلام را
پنهان داشتند و پاره از مناقب او را بر ابوبکر و عمر و عثمان افترا
کردند و بر ایشان بستند و سیعلم الذین ظلموا ای منقلب ینقلبون

مجلس دوازدهم

در ذکر شعرای عجم **سحبان العجم استاد ابوالقاسم فردوسی طوسی نور الله
مشهده** یکانه فارس میدان ورس فردوسی ؞ که در محاربه غزنه همچو شیر عرین
بران زمین که قدم ماند شخص طوس تا او ؞ نهاد از ازل تا ابد نهاده جبین
نام او حسن بن اسحق بن شرفشاه است و بعضی کفته اند که او منصور بن فخر الدین
احمد بن مولانا فرخ فردوسی است که باعتبار آنکه پدر او باغبان چهار باغی بود
موسوم بفردوس از آن سوری ابن معتز که او را عمید خراسان میکفتند
تخلص بفردوسی نموده و کروهی بر آنند که در روز ملاقات سلطان محمود از
بس که اشعار آبدار و حکایات دلپذیر کذرانید سلطان را بسیار خوش آمد و
فرط بهجت و سرور فرموده که درک یا فردوسی مجلس ما را فردوسی ساختی یا چون
فردوس منور ساختی و کمان این کروه آنست که تخلص بفردوسی بعد از این
خطاب شد و مخفی نماند که ظاهر این نقل دلالت بر آن دارد که اول تخلص
بفردوسی کرده بود که سلطان فرموده الله درک یا فردوسی نه آنکه بعد از این
فردوسی تخلص کرده باشد و باتفاق کنیت او ابوالقاسم است و چون متولد شد
پدر او در خواب دید که ابوالقاسم بر بامی بلند بر شد و روی بجانب قبله
کرده و نعره زد و از آن طرف جوابی آمد و همچنین بطرف یمین و یسار نعرها
زد و از هر جانب آوازها شنید بامداد از شیخ نجیب الدین معبر که از
مشاهیر معبران آن زمان بود کیفیت این واقعه پرسید شیخ کفت تعبیر

آن آوازه است و این پسر او سخن گویی شود که آوازهٔ او بچهار رکن عالم رسد
و آن جواب که از هر طرف شنیدی علامت آنست که در همه اطراف و اکناف
سخن او را بقبول تلقی و استقبال نمایند و چون فردوسی بسن تعلیم رسید
بتحصیل علوم مشغول شد و در انواع دانش و کمال از اقران و امثال برآمد
و کتاب شاه نامه بر پادشاهی او در اقلیم فضل و کمال دلیلی واضح و برهانی
لایحست چنانکه حکیم انوری که ملک الشعرای زمان خود بوده و در فنون
فضل و حکمت گوی سابقیت از اقران ربوده اشعار بیان نموده و فرموده قطعه
آفرین بر روان فردوسی ۞ آن همایون نهاد فرخنده ۞ او نه استاد بود و ما شاگرد
او خداوند بود و ما بنده ۞ و حکیم خاقانی نیز که خاقان کشور فضل و
سخنوری بوده گوید قطعه شمع جمع هوشمندانست در دیجور غم
نکته‌ای کز خاطر فردوسی طوسی بود ۞ زادگان طبع پاکش جملگی حورا وشند
زاده حورا وش بود چون مرد فردوسی بود ۞ گفته اند که آنچه از اشعار حکمت
شعار در آن کتاب با عجاز آثار مندرج است چهار برابر کتاب بستان شیخ
سعدی است بلکه فی الحقیقه سخنان آن حکیم یگانه از احوال مبدا و
معاد نشانه ایست و قصه پادشاهان عجم مجرد بهانه ظاهرا در لباس
افسانه و باطنا نشانه عاشقانه و رموز چند حکیمانه موحدانه است
بصورت تاریخ پادشاهان عجمست و بمعنی فهرست جهات مدح و ذم شعر
حدیث پادشاهان عجم را ۞ حکایت نامهٔ ضحاک و جم را ۞ نخواند هوشمند نیک فرجام
نشاید کرد ضایع جوهر ایام ۞ مگر کز خوی نیکان پند گیرد ۞ وز انجام بدان عبرت پذیرد
در تذکرهٔ دولتشاه سمرقندی مسطورست که اکابر و افاضل متفق اند که
شاعری در مدت روزگار اسلام مثل فردوسی از کتم عدم پای بعرصهٔ وجود
ننهاده ۞ والحق داد سخنوری و فصاحت داده ۞ و شاهد عدل بر صدق
این دعوی کتاب شاه نامهٔ اوست که در این پانصد سال گذشته از
شاعران و فصیحان روزگار هیچ آفریده را یارای جواب شاه نامه نبود
و این حالت از شاعران هیچکس را مسلم نیست و این معنی عنایت خدای

بود

بود در حق فردوسی اینست کلام دولتشاه سمرقندی در بیان فضل فردوسی
والفضل ما شهدت به الاعداء ۞ آورده اند که فردوسی بعد از تحصیل
علوم و تکمیل نفس قدسی رسوم همواره مواظبت بمطالعهٔ کتب نمودی و اوقات
خود بدان مصروف گردانیدی و منزل و مقام او در کنار جویی بود که آب از
رود نهر طوس بدان جوی جدا آمدی و بآب روان انسی تمام داشتی و بهر وقت
که سیل بند آب شهر را می برد و آب از آن جوی منقطع میشد احوال
فردوسی بغایت مشوش میگشت و همه روزه آرزو میکرد و میگفت بزرگ
سعادتی باشد که ان میسر شود که بند آب شهر را که بخاک و خاشاک می بندند
بگچ و سنگ محکم شود چنانکه سیل آن را نتواند برد و التزام نموده بود که
هرچه در تصرف او در آید نگاه دارد تا در آن بند صرف کند چون نهال وجودش
از جویبار تحصیل کمال بار در گشت و در روضهٔ ضمیرش باکوره بدایع منظوم
و حدیقهٔ خاطرش بنو باوه غرایب و نوادر روایات حاصل گردید بحکم آنکه
هرچند در سپهر گردان ستاره بعدد و مرست لیکن حال کسوف و خسوف
بر رخسار شمس و قمرست بواسطهٔ ظلم و عدوان حاکم طوس از اصل و وطن
جدا گشته بغزنی رفت تا بدستیاری قوت بازوی معدلت سلطان محمود
سر پنجهٔ تطاول جور و طغیان او بر تابد و اشعهٔ آفتاب انصاف و انتصاف
سلطانی بر سراپای احوال آن غمزدهٔ بیابان سرگردانی بتابد لاجرم
بولایت غزنین توجه نمود و چون بکنار شهر رسید در باغی فرود آمد و کسی
بشهر فرستاد تا بعضی از دوستان را از مقدم او اعلام نماید و چنانکه
مشهورست از اتفاقات حسنه آن روز شعرای غزنین عنصری و
فرخی و عسجدی هر یک با جوانی خوش صورت از خدمت گریخته بخلوت
در باغی صحبت میداشتند چون فردوسی واقف شد خواست که نزدیک
ایشان رود و متوجه شد حریفان چون وضع روستایانه دیدند و اثر
زهد خشکی از هیات او کردند با خود گفتند این زاهد خشک و لجوج دفع است
چه رونق عیش ما را خواهد برد و خاطر خرم ما را منغص خواهد کرد یکی

کفت بدمستی آغاز کنیم عنصری منع نموده کفت باهمه کس مرد لیری نشاید کرد
اورا بشعر امتحان کنیم اکر تمام عیار آید صحبت دادیم واکرنه عذر خواهی
نماییم پس بنابر نقل نظامی عروضی صاحب چهار مقاله عنصری کفت ای
برادر ما شاعرانیم و در مجلس شعرا جز شاعر نکنجد ما هریک مصرعی بکوییم
تو مصرع رابع بکو تا یا را بوقت خوش خود بخش پس عنصری کفت ع
چون عارض تو ماه نباشد روشن ع عسجدی کفت ع مانند رخت کل نبود
در کلشن ع فرخی کفت ع مژکانت همی کذر کند از جوشن ع فردوسی کفت
ع مانند سنان کیو در جنک پشن همکنان از حسن کلام او تعجب کردند
واستاد عنصری کفت زیبا کفتی مکر ترا در تاریخ سلاطین عجم وقوفی
هست کفت بلی و تاریخ ملوک عجم همراه دارم و عنصری وی را در ابیات
واشعار مشکله امتحان کرد فردوسی را در شیوهٔ سخنوری قادر یافت
وکفت ای برادر معذور دار که ما ترا نشناخته بودیم و فضل ترا ندانسته و
اورا مصاحب خود ساخت و چون سلطان عنصری را بنظم تاریخ ملوک
عجم امر فرموده بود و بر و مشکل بود از فردوسی پرسید که تو قادر بر نظم آن
تاریخ هستی کفت بلی ان شاء الله تعالی عنصری خرم شده فی الحال بعرض رسانید
و وی را بعز بساط بوسی سلطان برد و مشمول نظر عاطفت کردید واین بیت
در دیباچه در مدح سلطان بکفت شعر چو کودک لب از شیر مادر بشست
بکهواره محمود کوید نخست ع سلطان را بغایت این بیت خوش آمد و
فردوسی را بنظم تاریخ عجم امر فرمود و بعضی دیکر حکایت آن چهار مصرع
وامتحان فردوسی را در مجلس سلطان نقل نموده اند وکفته اند که چون
فردوسی در آن باغ نزد شعرا رسیده با او بسخن در آمدند و فردوسی نیز
با ایشان از هر در چنان سخن کرد که شعرا از و متحیر شدند و بالاخره
میان ایشان کفت کوی بجایی رسید که با فردوسی طعنه آغاز کردند اما او
صرفه نبردند و با او بهیچ نحو بر نیامدند بالاخره فردوسی از مجلس ایشان
آزرده خاطر بیرون رفت کویند سلطان را ندیمی بود ماهک نام در

حالت

حالت بفردوسی رسید و با او زمانی بسخن در آمد ندیم اورا فصیح و دانشمند
یافت محبت او در دل کرفت و بر سبیل ضیافت اورا بخانه برد و بعد از
استیناس از و پرسید که از کجایی و چه مقصود داری فردوسی تمام احوال
از طوس و ظلم حاکم و آمدن بغزنین و حکایت کتاب سیر الملوک و تکلیف
سلطان شعرا را بنظم آن بوی نقل نمود فردوسی را بغایت خوش آمد
وخرم کشت وکفت مرا نیز در نظم کفتن طبعی هست شاید که حال مرا در محل
فرصت بعرض سلطان رسانی ندیم کفت همچنین کنم و روز دیکر فردوسی را
در محلی نشانید و خود بملازمت سلطان رفت تا شاید احوال او بعرض رساند
مجال نیافت و تا یکهفته برین منوال کذشت و چون ندیم بر کمال فضل و بلاغت
او اطلاع یافته بود هر شب که از ملازمت سلطان مراجعت نمودی تا بامداد
با فردوسی بعیش و طرب کذرانیدندی فردوسی از ماهک التماس نمود که او را
در نظر سلطان جلوه دهد تا بدستیاری پابوس سلطان یابد همت بلند
رفعت رساند ماهک کفت امروز شعرا در مجلس سلطان بودند و شعری که
از هریک در نظم تاریخ ملوک عجم سرزده بود بعرض رسانیدند و عنصری داستان
رستم و سهراب را نظم کرده بود و بسبب دو بیت که چون دو پیکر از سپهر
طبع وقاد او طلوع نموده بود نفاذ یافت که اتمام نظم آن کتاب در عهدهٔ
حسن اهتمام او باشد فردوسی کفت آن دو بیت کدام است ماهک کفت
چون رستم بر سهراب ظفر یافت سهراب را اندیشه آن بود که چون او را زنهار
دادم او نیز مرا زنهار خواهد داد چون رستم خنجر برکشید وامان سهراب را
نداد سهراب در زیر خنجر بکفت مثنوی هر آنکه که تشنه شدی تو بخون
بیالودی آن خنجر آبکون ع زمانه بخون تو تشنه شود ع بر اندام تو موی دشنه شود
سلطان از این دو بیت مستحسن افتاد پس فردوسی با یک زمانی داستان
رستم و اسفندیار را نظم کرد چنانکه ماهک واقف بود و ابتدای آن
شعر کنون خورد باید می خوشکوار ع که می بوی مشک آید از جویبار
هوا پر خروش و زمین پر زجوش ع خنک آنکه دل شاد دارد بنوش

هست
درم داد ونقل ونان ونبید ٭ سر گوسفندی توانند برید ٭ مرا نیست این خرم ازاکه
بخشای بر مردم تنکدست ٭ بپالیز بلبل بنالد همی ٭ کل از ناله او ببالد همی
شب تیره بلبل نخسبد همی ٭ کل از باد و باران بخندد همی ٭ شبی با ماهک کفت
بیشتر ازین تاریخ عجم را استادان صنعت سخن نظم نموده اند وبنای نظم
آنرا اساسی استوار نهاده اند ماهک کفت ممکن نباشد فردوسی کفت
داستانی ازان کتاب پیش من هست که جواهر منظومه ابیات آن از درر کلام
کلام عنصری کران بهاتر وهیاکل مجموعه ابکار ان از کواعب اتراب خاطر او
زیباترست وداستانی که کفته بود بماهک داد تا بملازمت سلطان
رساند چون آن درر غرر بنظر ثاقب سلطان رسید الف وار در میان
جان جای داد وازماهک سوال کرد که این کواکب درخشان از برج فکر کدام
روشن رای طلوع کرده ماهک کفت شخصی بواسطه ظلم عمال طوس که مسقط
الراس اوست روی بدرکاه سلطان جهان پناه آورده بحکم سابقه معرفت
ازلی من بنده را بانی اساس موانست ومجالست موکد افتاده وچون
قضیه تکلیف نظم تاریخ ملوک عجم معلوم او کردید کفت این کتاب را
بیش ازین در سلک نظم کشیده اند وداستان رستم واسفندیار را
بمن داد که بمطالعه شریف رسانم سلطان را وقت خوش شد وباحضار او
مثال داد که ازو استفسار رود که آیا این کتاب را بتمامی نظم دارد احتیاج
بتجشم مؤنت نظم او نیفتد فردوسی برخاست وزمین خدمت بوسیده
چند بیت در مدح سلطان بخواند چنانکه سلطان بسیار بپسندید شعر
ز بزدان ابر شاه باد آفرین ٭ که ناوزد بدو تاج وتخت نکین ٭ خداوند نام وخداوند کنج
خداوند شمشیر وخفتان ورنج ٭ که کنجش ز بخشش بنالد همی
بزرکی بتاجش ببالد همی ٭ ز دریا بدریا سپاه ویست ٭ جهان زیر فر کلاه ویست
بکیتی بکمان اندرون در نماند ٭ که منشور مهر ورا بر نخواند ٭ ابو القاسم ان شاه بیدار بخت
نهاد از بر تاج خورشید تخت ٭ جهان آفرین تا جهان آفرید ٭ چنو مرز بانی نیامد پدید
نه خاور بیاراست تا باختر ٭ پدید آمد از فر او کان زر ٭ بیاراست روی زمین داد

بپرداخت

بپرداخت زان تاج بر سر نهاد ٭ جهاندار محمود شاه بزرک ٭ بآبشخور آرد همی میش وکرک
زکشمیر تا پیش دریای چین ٭ بروشهریار آکند آفرین ٭ چو کودک لب از شیر مادر بشست
بکهواره محمود کوید نخست ٭ ز فر وی جهان شد چو باغ بهار ٭ هوا پر ز ابر وزمین پر نکار
ز بر اندر آرد بهنکام نم ٭ جهان رو بکردار باغ ارم ٭ ببزم اندرون آسمان وفاست
برزم اندرون تیز چنک اژدهاست ٭ بتن ژنده پیل وبجان جبرئیل ٭ بکف ابر بهمن بدل رود نیل
ودیکر ابیات هست که بواسطه تطویل نوشته نشد وبعد از اقامت مراسم
دعای سلطان عرض کرد که مردی غریبم از ولایت طوس واز ضربت سهام تعدی
جور ایام اهل ووطن کذاشته بحکم السلطان ظل الله یاوی الیه کل مظلوم و
ملهوف بظل معدلت سلطانی خزیده ودر سایه مرحمت خاقانی از آسیب ظلم
ظلمه آرمیده ام وچون قصه این کتاب معلوم کردم این داستان بنظم آوردم
سلطان را بس خوش آمد واحوال طوس واصلای آنجا از و پرسید ودر اثنا
استفسار نمود که طوس را که بنا کرده است فردوسی کفت طوس پسر نوذر منوچهر
وسبب آن بود که هنکامی که کیخسرو طوس را بر زم افراسیاب بتوران فرستاد
وبا او کفته که زنهار از راه کلات نروی که برادرم فرود که از دختر پیران و است
در آنجاست وجوانی سوداییست مبادا اندیشه با یجنک آورد و
بردست تو ضایع شود چون طوس بر حد توران رسید بسخن کیخسرو
کار نکرده براه کلات رفت ومیان ایشان جنک قایم کشت وسرانجام
فرود کشته شد کیخسرو ازین حرکت ذمیمه طوس غضبناک شد چه او را
فرستاده بود که خون پدر او را باز خواهد برادر او را نیز بکشت القصه
چون طوس از توران باز کشت نتوانست که نزد کیخسرو رود در خراسان
رحل اقامت انداخت ودران موضع شهری طرح کرد وبنام خود موسوم ساخت
که تا آن شهر باقی باشد نام او برجای بود چون فردوسی این سخن بعرض شاه
رسانید وقوف او بر کماهی تاریخ ملوک عجم معلوم سلطان کردید وسلطان
شعرا را طلب داشته اشارت بفردوسی کرد که این مرد شاعرست ودعوی
مثنوی میکند واین داستان بنظم آورده بزرکان وشاعران بغایت

متحیر شدند و سلطان او را خلعت داد و دیگر باره فرمود که اکنون شما چهار
شاعر بدیهه هر یک یک مصرع بدیهه بگویند تا معلوم شود که کدام در فصاحت
و بلاغت جایگیرند شاعران انگشت بر چشم نهاده هر یک یک مصرع در
مدح سلطان گفتند چنانکه گذشت شعر چون عارض تو ماه نباشد روشن
مانند رخت گل نبود در گلشن ۞ مژه ات گذر کند از جوشن
مانند سنان گیو در جنگ پشن ۞ چون فردوسی مصرع چهارم بگفت شعرا
گفتند سنان گیو در جنگ پشن چگونه بوده است فردوسی داستان گیو
و پشن در مجلس سلطان و بزرگان و شاعران بیان کرد بنوعی که کس آنرا
نشنیده بود سلطان بغایت خرم شد و به پسندید و بزرگان و شعرا
آفرین خواندند و چون عنصری که مقدم شعرا بود لطافت شعر فردوسی و
دقت طبعش مشاهده نمود و روز بیشتر نیز معرفت او حاصل کرده بود
اساس بنیان فطرتش تزلزل و بنیاد ارکان طبیعتش متضعضع شد و گفت
ممکن نیست که کسی درین روزگار چنین سخن تواند گفت فکیف که بهتر ازین
گوید هیچکس را یارای آن نیست و چون درج جود عنصری از گوهر انصاف
گرانمایه و شاهد طبع او از جواهر نفایس اوصاف با ساز و پیرایه بود بلوازم
اعتذار و لب از عان بوسه بر دست فردوسی داد و گفت اگرچه سخن از چرخ
بلند فرود آمد اما طبع ارجمند تو بلندیش داد و اگرچه عنصری شاهنشه
الملک نظم وری است اما رهی وار کمر بندگی بستن بر درگاه فطرت آگاه
تو ارجمندی دارد و سایر شعرا زبان بتحسین و آفرین گشاده بقدم
اعتذار پیش آمدند و سلطان نظم کتاب سیر الملوک را در عهده فطرت
ارجمند او نهاد و درین حال سلطان دو بیت در حسن خط دلفریب ایاز
از شعرا التماس نمود شعرا باتفاق اشارت بفردوسی کردند و وی بدیهه
این رباعی بگفت شعر مست است بچشم تو و تیر بدست
بس کس که ز تیر چشم مست تو بخست ۞ گر پوشد عارضت زره عذرش هست
کز تیر بترسد همه کس خاصه ز مست ۞ سلطان را بغایت خوش آمد و گفت الله

یا فردوسی

یا فردوسی که مجلس ما را چون فردوس منور ساختی پس آنگاه او را بانواع نوازش
و عنایت اختصاص فرمود و بصیقل تربیت پادشاهانه زنگ کدورت ایام
از آیینه ضمیرش بزدود و نظم تاریخ محمود را در شان وی مقرر نمود و
بفرمود که در پهلوی قصر سلطان قریب بحرم خاص جای دلگشا و منزلی
فرح افزا از برای او بیاراستند و بموجب التماس او تمام آلات حرب و
صورت پهلوانان و جانوران از اسب و پیل و شیر و پلنگ و غیرها
در چهار طرف دیوار آن مصوران شیرین قلم رنگین رقم تصویر نمودند و
صورت پادشاهان ایران و توران و دیگر بزرگان را برابر یکدیگر با سلاح
جنگ مصور نمودند و در آنجا بگفتن شاهنامه مشغول گشت و بغیر از ایاز
خاص و یک خواجه سرا دیگر برای او راه نبود و هر داستان که بنظم آوردی
بعرض سلطان رسانیدی و سلطان فرمودی که بارها این داستان شنیده ام
اما نظم فردوسی چیزی دیگر است پس خواجه حسن میمندی را فرمود که هر هزار
بیت که بنظم آورد هزار مثقال طلا بدو دهد و فردوسی بجهت تمام و سعی کلام
بگفتن شاهنامه مشغول گشت و خواجه حسن در هر هزار بیت که فردوسی تمام
میکرد هزار مثقال طلا بدو میداد و وی قبول نمیکرد و نیت آن داشت که
همه را بیک دفعه ستاند تا چنانکه از پیش گذشت بر بنای بند آب طوس صرف
کند و در بعضی از رسایل نظامی عروضی مذکور است که استاد ابوالقاسم از دهاقین
طوس بود از دیهی که آن دیه را باژ خوانند از ناحیه طبران و فردوسی در آن
دیه اسباب تمام داشت و از عقب یک دختر بیش نداشت و شاه نامه
بشعر میکرد و همه همتش آن بود که از صله آن جهاز دختر خویش بسازد بیست و پنج سال
کتاب تمام کرد و نساخ او علی دیلم بود و راوی و خواننده او ابودلف و در شکر
حیی قتیب که عامل طوس بود و فردوسی را رعایت بسیار مینمود و در
خراج مسامحت میفرمود و نام این سه کس در بعضی از ابیات شاه نامه مذکور
ساخته آنجا که میگوید شعر ازین نامه از نامداران شهر
علی دیلم و بودلف راست بهر ۞ حیی قتیب است از آزادگان

که از من نخواهد سخن رایگان ٭ نیم آگه از اصل و فرع خراج
همی غلطم اندر میان دواج ٭ پس شاه نامه را علی دیلم در هفت مجلد نوشت
و فردوسی ابودلف را بر گرفت و روی بغزنین نهاد و بپایمردی خواجه بزرگ
حسن میمندی کتاب عرضه کرد و قبول افتاد و محمود از خواجه منتها
داشت اما خواجه مخالفان داشت که پیوسته در مقام قدح جاه او بودند
محمود با آن جماعت مشورت نمود که فردوسی را چه دهیم گفتند پنجاه هزار درم
و این خود بسیار باشد که او خود مردی رافضی است و این ابیات را بر رفض
او دلیل آوردند که در توحید گفته است ٭ بر بینندگان آفریننده را
نه بینی مرنجان دو بیننده را ٭ و در مقام نعت حضرت پیغمبر و آل مطهر او علیهم السلم
گفته مثنوی بگفتار پیغمبرت راه جوی ٭ دل از تیرگیها بدین آب شوی
چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی ٭ خداوند امر و خداوند نهی
که من شهر علمم علیم در است ٭ درست این سخن قول پیغمبر است
گواهی دهم کین سخن راز اوست ٭ تو گویی دو گوشم پر آواز اوست
منم بنده آل بیت نبی ٭ ستاینده خاکپای وصی ٭ حکیم این جهان را چو دریا نهاد
برانگیخته موج ازو تندباد ٭ چو هفتاد کشتی درو ساخته ٭ همه بادبانها برافراخته
یکی پهن کشتی بسان عروس ٭ بیاراسته همچو چشم خروس ٭ محمد درو اندرون با علی
همه اهل بیت نبی و ولی ٭ خردمند کز دور دریا بدید ٭ کرانه نه پیدا و بن ناپدید
بدانست کو موج خواهد زدن ٭ کس از غرق بیرون نخواهد شدن ٭ بدل گفت اگر با نبی و وصی
شوم غرقه دارم دو یار وفی ٭ همانا که باشد مرا دستگیر ٭ خداوند تاج و لوا و سریر
اگر چشم داری بدیگر سرای ٭ بنزد نبی و وصی گیر جای ٭ گرت زین بد آید گناه منست
بدین زادم و هم بدین بگذرم ٭ چنان دان که خاک پی حیدرم ٭ ابا دیگران مر مرا کار نیست
جز این در مرا هیچ گفتار نیست ٭ دلت گر براه خطا مایل است ٭ ترا دشمن اندر جهان خود دلست
هر آنکس که در دلش بغض علیست ٭ ازو خوارتر در جهان زار کیست ٭ نگر تا نداری ببازی جهان
نه برگردی از نیک پی همرهان ٭ ازین در سخن چند رانم همی ٭ همانا کرانش ندانم همی
محمود مردی متعصب بود این تخلیط در وی گرفت و این امر مسموع افتاد

ودرجلد

و در جلد هفت هزار درم بفردوسی رسید فردوسی از غصه این خسارت
رنجور شد و بعد از آن بگرمابه رفت و چون بیرون آمد فقاعی بخورد
و آن سیم میان فقاعی و حمامی قسمت کرد و محمود را هجو نمود و در شب از
غزنین برفت و بهرات نزد اسمعیل وراق پدر ازرقی آمد و شش ماه در
خانه او متواری بود تا فرستادهای محمود که بجست و جوی او مامور بودند
بطوس رسیدند و هر چند طلب فردوسی کردند نیافتند و باز گشتند و یکی
دیگر از موجبات ملال خاطر سلطان محمود آن بود که فردوسی در وقتی که بنظم
شاه نامه مشغول بود هر داستانی که بنظم آوردی نسخ آن را باطراف
بردندی و از اکابر هر که اهل تمیز و مروت بودی صلات بفردوسی فرستادی
و او اعتماد بر وعده سلطان کرده آنها را هیچ ذخیره نهاده اتفاقا کسی
داستان رستم و اسفندیار را پیش ملک فخر الدوله دیلمی برد وی پانصد
دینار دیگر جهت فردوسی فرستاد و پیغام داد که اگر بدین جانب گذر کنی
وظایف اعزاز و اکرام بنوعی بتقدیم رسد که مزیدی بران متصور نباشد
و ملوک دیالمه چنانچه سابقا دانسته شد همه شیعه بودند و دشمنی
سلطان با ایشان و ایشان با سلطان استحکام تمام داشت اتفاقا
سخن رعایت فردوسی و تحلیف او در خود در غزنین شهرت یافت و بسمع
سلطان رسید و توان گفت که عمده اسباب توحش خاطر سلطان از فردوسی
این قضیه بود و بالجمله چون فردوسی از جست و جوی فرستادگان سلطان
محمود ایمن شد از هرات روی بطوس نهاد و شاه نامه برگرفت و بنزد
شهریار بن دارا رفت که پادشاه طبرستان و از اولاد کیقباد پدر انوشیروان
بود چنانکه سابقا در جلد چهاردهم از مجلس نهم مذکور شده و هجو محمود را
نیز برو خواند و گفت این کتاب را از نام محمود بنام تو خواهم کرد که این
آثار و اخبار همه بجدان تست شهریار او را بنواخت و در مقام اصلاح
حال در آمده با فردوسی گفت ای استاد صاحب غرضان محمود را بر آن داشتند
و کتاب ترا بشرط عرض نکردند دیگر آنکه تو شیعه خاندان پیغمبری

وهرکه تولا بخاندان پیغمبر کند او را کار دنیا از پیش نرود محمود پادشاهی بزرگست
تو شاهنامه بنام او رها کن و هجو او بمن ده تا بشویم و ترا در برابر آن
خدمتی نمایم و یقین میدانم که محمود بازیافت حال تو خواهد نمود و رضای
تو خواهد طلبید و چنین کتاب ضایع نماند دیگر روز صد هزار درم نزد
فردوسی فرستاد و گفت هر بیتی بهزار درم خریدم آن صد بیت هجو محمود
بمن فرست و محمود را عفو کن و من بعد با او دلخوش دار فردوسی نیز
بمضمون این بیت که **شعر** مذهب مولای خود دارم ندانم جز کرم
عفو کردم آنچه اهل ظلم با من کرده اند * عمل نموده خود را از انتقام
محمود در گذرانید و آن ابیات بشهریار فرستاد و او فرمود تا بشستند
و محمود درین خدمت که شهریار او را کرد ازو منتها داشت مولف
گوید ظاهرا اشتهار آن ابیات در میان اهل روزگار از پیش سلطان
محمود و خاصان او شد زیرا که چون فردوسی آن ابیات را در غزنین
برکنار نسخه شاهنامه که در خزانه محمود بود نوشت و گریخت گمان
آن کردند که فردوسی مبالغه در اشتهار آن خواهد نمود و در اخفای
آن فایده نخواهد بود لاجرم از برای اظهار علو منزلت سلطان آنرا که
غبار آن هجو بر دامان شان او نشیند استغنا در اخفای آن ورزیدند
و باندک روزی خود را افسانه اهل روزگار دیدند **قطعه**
خوش است قدرشناسی که چون خمیده سپهر * سهام حادثه را کرد عاقبت قوسی
گذشت نوبت محمود و در زمانه نماند * جز این فسانه که نشناخت قدر فردوسی
و بعضی گفته اند که چون ماجرای فردوسی با سلطان محمود بقهستان رسید
ناصرلک که والی آن محل و مشهور بمحتشم بود و با فردوسی محبت تمام داشت
در آن حین که فردوسی بولایت قهستان رسید کسی بعرض ناصرلک رسانید
پس جمعی از محرمان خاص فرستاد تا فردوسی را با اعزاز تمام بقهستان بردند
و خود نیز استقبال نموده اکرام بسیار کرد و فردوسی در خاطر داشت
که در باب شرح قصه خود و سلطان و ظلم وزیر نسخه که در دلوی روزگار

بماند بسازد و اکثر آن مذمت باشد چون ناصرلک از دولتخواهان سلطان
و مرد صاحب حال بود فردوسی را گفت مذمت و بدگویی طور اهل کمال نیست
خصوصا نسبت بپادشاهان و آنچه موجب تسکین و تسلی خاطر او بود قولا
و فعلا بجا آورد و مبلغ صد هزار مثقال نقره بدو داد و التماس کرد
که هیچ سخنی در شکایت سلطان نگوید و نفرستد و نگاه ندارد و با کسی نگوید
و نسازد و ننویسد و در دل ندارد فردوسی نیز از وی قبول نموده تردد و
تفرقه و وسوسه از ضمیر بیرون کرد و از آن ابیات که گفته بود پشیمان
شد و پس از آنکه این شکایت مذکوره از سلطان و حسن میمندی کرده بود
این ابیات دیگر بگفت **مثنوی** بغزنین مرا گر چه خون شد جگر
ز بیداد آن شاه بیدادگر * کز آن هیچ شد رنج سی ساله ام * شنید آسمان از زمین ناله ام
همی خواستم تا فغانها کنم * بگیتی ازو داستانها کنم * بگویم ز بیداد و بی ایزدی
نترسم بغیر از خداوند عرش * کشم بر جهان دو سیاه از [illegible] * که نتوان آنرا بهیچ آب شست
چو دشمن نمیداند از دوست باز * بر تیغ زبانش کنم پوست باز * ولیکن نفرموده محتشم
ندانم کزین بیش سر چون کشم * فرستادم از گفته در شستم * ببرد یک [illegible] هیچ نگذاشتم
اگر باشد این گفتها ناصواب * بسوزان بآتش بشوران در آب * گذشتیم ایام و رنگ تای
ازین داوری تا به محشر سرای * رسد لطف یزدان بفریاد من * ستانند حق از تو داد من
علی الجمله ناصرلک او را با اعزاز تمام روانه ساخت و از غایت محرمیت و
گستاخی و دولتخواهی که با سلطان داشت کتابتی نوشت و عرضه داشت
کرد که عجب از بندگان سلطان که فردوسی را بعد از سی و پنج سال محنت که
در نظم شاهنامه کشید و آن طور یادگاری بنام سلطان در روزگار
گذاشت بنا بر فساد هر کوته اندیشی صاحب غرض از درگاهی چنان پادشاه
نومید گردانیدند و این قصه را در زبان خاص و عام افکندند و هر قدر سعی
کردم از عجز و نیاز و درد و داغ که از فردوسی مشاهده نموده بودم تقریری
نتوانم و الحق در عرضه داشت نوشت و این دو بیت اخیر فردوسی را در
درج نموده بفرستاد که **شعر** گذشتیم ایام و رنگ تای * ازین داوری تا به محشر سرای

وهرکه تولا بخاندان پیغمبر کند او را کار دنیا از پیش نرود محمود پادشاهی بزرگست
تو شاه نامه بنام او رها کن و هجو او بمن ده تا بشویم و ترا در برابر آن
خدمتی نمایم و یقین میدانم که محمود باز یافت حال تو خواهد نمود و رضای
تو خواهد طلبید و چنین کتاب ضایع نماند دیگر روز صد هزار درم نزد
فردوسی فرستاد و گفت هر بیتی بهزار درم خریدم آن صد بیت هجو محمود
بمن فرست و محمود را عفو کن و من بعد با او دلخوش دار فردوسی نیز
بمضمون این بیت که **شعر** مذهب مولای خود دارم ندانم جز کرم
عفو کردم آنچه اهل ظلم با من کرده اند ۞ عمل نموده خود را از انتقام
محمود در گذرانید و آن ابیات بشهریار فرستاد و او فرمود تا بشستند
و محمود در این خدمت که شهریار او را کرد از و منتها داشت مولف
گوید ظاهرا اشتهار آن ابیات درمیان اهل روزگار از پیش سلطان
محمود و خاصان او شد زیرا که چون فردوسی آن ابیات را در غزنین
بر کنار نسخه شاه نامه که در خزانه محمود بود نوشت و گریخت گمان
آن کردند که فردوسی مبالغه در اشتهار آن خواهد نمود و در اخفای
آن فایده نخواهد بود لاجرم از برای اظهار علو منزلت سلطان از آنکه
غبار آن هجو بر دامان شان او نشیند استغنا در اخفای آن ورزیدند
و باندک روزی خود را افسانه اهل روزگار دیدند **قطعه**
خوشست قدرشناسی که چون خمیده سپهر ۞ سهام حادثه را کرد عاقبت هدفی
گذشت نوبت محمود و در زمانه نماند ۞ جز این فسانه که نشناخت قدر فردوسی
و بعضی گفته اند که چون ماجرای فردوسی با سلطان محمود بقهستان رسید
ناصرلک که والی آن محل و مشهور بمحتشم بود و با فردوسی محبت تمام داشت
در آن حین که فردوسی بولایت قهستان رسید کسی بعرض ناصرلک رسانید
پر چیزی از محرمان خاص فرستاد تا فردوسی را با عزاز تمام بقهستان بردند
و خود نیز استقبال نموده اکرام بسیار کرد و فردوسی در خاطر داشت
که در باب شرح قصه خود و سلطان و ظلم وزیر نسخه که در دل روزگار

بماند بسازد و اکثر آن مذمت باشد چون ناصرلک از دولتخواهان سلطان
و مرد صاحب حال بود فردوسی را گفت مذمت و بدگویی طور اهل کمال نیست
خصوصا نسبت بپادشاهان و آنچه موجب تسکین و تسلی خاطر او بود قولا
و فعلا بجا آورد و مبلغ صد هزار مثقال نقره بر او داد و التماس کرد
که هیچ سخنی در شکایت سلطان نگوید و نفرستد و نگاه ندارد و باکسی نگوید
و نسازد و ننویسد و در دل ندارد فردوسی نیز از وی قبول نموده تردد و
تفرقه و وسوسه از ضمیر بیرون کرد و از آن ابیات که گفته بود پشیمان
شد و پس از آنکه این شکایت مذکوره از سلطان و حسن میمندی کرده بود
این ابیات دیگر بگفت **مثنوی** بغزنین مرا گرچه شد خون جگر
ز بیداد آن شاه بیدادگر ۞ کزان هیچ شد رنج سی سالهام ۞ شنید آسمان از زمین نالهام
همی خواستم تا فغانها کنم ۞ بگیتی ازو داستانها کنم ۞ بگویم ز مادر و نیز از پدر
نترسم بغیر از خدای دگر ۞ کنمش آنچنان در دو سیاه از تخت ۞ که نتواند آنرا بهیچ آب شست
چو دشمن نمیداند از دوست باز ۞ بر تیغ زبانش کنم پوست باز ۞ ولیکن نفرموده محتشم
ندانم کزین بیش سر چون کشم ۞ فرستادم از گفته دل اشتم ۞ بنزد یکی هیچ نگذاشتم
اگر باشد این گفتها نا صواب ۞ بسوزان باتش بشویان در آب ۞ گذشتم از این سرو زینگ رای
اینک داوری تا بدیگر سرای ۞ رسد لطف یزدان بفریاد من ۞ ستاند بمحشر از و داد من
علی الجمله ناصرلک او را با عزاز تمام روانه ساخت و از غایت محرمیت و
گستاخی و دولتخواهی که با سلطان داشت کتابتی نوشت و عرضه داشت
کرد که بعضی از بندگان سلطان که فردوسی را بعد از سی و پنج سال محنت که
در نظم شاه نامه کشید و آن طور یادگاری بنام سلطان در روزگار
گذاشت بنا بر فساد هر کوته اندیش صاحب غرض از درگاهی چنان بارفعت
نومید گردانیده اند و این قصه را در زبان خاص و عام افکنده اند و هر قدر سوز
و گداز و عجز و نیاز و درد و داغ که از فردوسی مشاهده نموده بود بر تقریری
و نتیجه و الحق تر در عرضه داشت نوشت و این دو بیت اخیر فردوسی را در
درج نموده بفرستاد که **شعر** گذشتم از این سرو زینگ رای ۞ اینک داوری تا بدیگر سرای

رسد لطف یزدان بفریاد من ۞ بمحشر ستاند از و داد من ۞ اتفاقاً سلطان
نیز روز جمعه بمسجد رفته دو بیت که بعد ازین مذکور خواهد شد آنچه
فردوسی در وقت خروج از غزنین بر دیوار مسجد نوشته بود خواند بسیار
متغیر و متفکر شده و چون سلطان از مسجد بارگاه آمد و عرضه دا[شت]
محتشم مذکور بنظر او رسید از مطالعه آن بیکبارگی متألم و متأثر گردید
از آن دو بیت که محتشم در نامه نوشته بود خوفی در دل سلطان
پیدا شد و جمعی مقربان حضرت که دولتخواه سلطان و نفس امری و معتقد
فردوسی بودند و درین مدت مجال سخن نیافته بودند درین وقت فرصت
غنیمت دانسته عرض کردند که از حسد جماعتی کوته اندیش صاحب غرض
ظلمی عنیف و مکابره شنیع بفردوسی رسید و تا انتهای ایام این نام
نانیکو در جام جزد بر زبان خاص و عام باقی ماند و بعد الیوم بداستانها
دشمنان این حکایت را باز گویند و حمل بر بخل و خست کنند و سودی
نداشته باشد و شصت هزار مثقال طلا و در خزینه که چندین هزار
ثمن باشد هر آینه چه زیان رسانیدی و همان روز ایاز نیز آن ابیات
سابق را که از رانیده بود و سلطان بغایت آزرده خاطر و غضبناک گشته
و بدان جماعت که خبث فردوسی کرده بودند که فی الحقیقه تیغ بیدیراه را
بعرض و نام سلطان سرایت کرده بود غضب بسیار فرمود و بحسن میمندی
بخطابات غریب مخاطب داشت و بعد از اذیت و جنایت بفرجام
حکم فرمود که طومار حیات او را در جریده اموات ثبت کردند و بعضی
هر چه تمامتر بقتل آوردند لاجرم شآمت خبث و بخل و لجاج و حسد
کار همه آن بزرگان را بجا رسانید چه مآل فردوسی بآن حال و پریشانی
و عجز و بی سامانی و در بدر و شهر بشهر افتادن کشید و حسن میمندی
بقتل رسید و خست حسد و نفاق گریبان عرض و دامن ناموس او گرفت
و سلطان با این همه دلیک و شهرت بخست و بخل شنیع که از امهات
رذایل است و بد گوهری و کم اصلی با نواع معایب تا روز قیامت بر زبان

علامت

علامت خاص و عام افتاد و این که جمعی بخبران کم تتبع نوشته اند که فردوسی
از غزنین بهندوستان رفت غلط و غیر واقعست و اینکه دیگری نوشته
که خواجه حسن میمندی مربی فردوسی بود و ایاز با او دشمنی مینمود و این
اضرار و آزار از ایاز بفردوسی رسید محض غلط و غلط محض است و قابل
نوشتن و نام بردن نیست و بالجمله آنچه نظامی عروضی از حسن میمندی
نقل نموده که در ایامی که سلطان محمود را گذر بیکی از قلعهای هندوستان
افتاد فرصت یافته بتقریبی که سابقاً مذکور شد آن بیت فردوسی را بر [ایاز]
سلطان خواند که شعر اگر جز بکام من آید جواب ۞ من و گرز و میدان افراسیاب
معارض بلکه مردود است بلکه بعضی از محققان ارباب سیر نقل آن
قصه بر وجهی دیگر کرده و خواندن آن بیت را بیکی از منشیان سلطان
نسبت داده و گفته که سلطان را روزی با ایلک خان حاکم ماوراء النهر
و بعضی گویند با بعضی از الوسات ترک که از ترکستان بخراسان آمده بودند
و برخی نوشته اند که با حاکم دهلی محاربه خواسته بود و کتابتی در باب
مصالحه و اشتراط بعضی شروط با وی می نویسانید با یکی از منشیان گفت
که در تهدید با ایشان چه خواهی نوشت گفت آنچه ابوالقاسم فردوسی گفته است
که شعر اگر جز بکام من آید جواب ۞ من و گرز و میدان افراسیاب ۞ سلطان
حال بخت چندین سال فردوسی و محرومی او بخاطر رسید متأثر گردید و
گفت آن بیچاره از ما منتفع نشد و از اشعه انوار احوال ما پرتوی در
در شبستان آمال او منعکس نگشت و بسی از مروت دور بود پس فرمود
تا شصت هزار مثقال طلا با یکدست خلعت شاهانه بجهت او بطوس
بردند و چون گذشته از وی بخواهند فردوسی در آن زمان از بغداد
بطوس معاودت نموده بود روزی در بازار طوس میگذشت شنید
که کودکی این بیت میخواند شعر اگر شاه را شاه بودی پدر ۞
بسر بر نهادی مرا تاج زر ۞ فردوسی از غایت حرمان و مکاره زمان
که بسامع جبلد او راه یافته بود آهی زد و غشی کرد چون او را بخانه

بردند مرغ روحش از قالب قفص پرواز کرده بود و در آن هنگام که فردوسی را
بمقبره می بردند بعد خراب البصرة صلهٔ سلطان رسید و بشهر طوس
در آوردند فردوسی را دختری بود و گویند خواهری صله را پیش وی
بردند از قبول آن امتناع نمود و التفات بران نکرد و بعضی گویند
خواهر وی گفت برادرم را همیشه عزم آن بود که بند آب طوس را بسنگ
و آهک ریخته سازد و آن چیز ازو یادگار بماند آن وجه را صرف
باید کرد القصه بعد از عرض این واقعه بسلطان سلطان حکم کرد که
چنان کنند که خواهرش گفته بود و آن بند معروف به بند عایشه فرخ
شد و گویند هنوز آثار آن باقیست و جمعی گفته اند که از آن وجه
رباطی عظیم ساختند و میتواند بود که آن زر صله بهر دو وفا کرده باشد
هم به بند و هم به رباط و ایضا بعضی از نقله آثار روایت نموده اند
که در ایام نظم شاهنامه ارکان دولت سلطان محمود از شهر و نواحی
با فردوسی انواع خلق و محبت و کرم نمودندی و فردوسی در مدح ایشان
سخن گفتی و حسن میمندی ازین سبب با فردوسی کینه ورزیدی و
غباری در میانه ایشان انگیخته شده بود و بهیچ وجه چنانچه فرموده
سلطان بود خواجه با او بجا نیاوردی تا حدی که فردوسی گفت حضرت
حق عز شانه در ازل چنان تقدیر کرده که این کتاب بر زبان من تمام
شود و مرا در مال سلطان طمعی نیست و بجاه و تقرب حسن میمندی
احتیاجی ندارم و این سخن را بعرض سلطان خواجه رسانید و گویند
که خواجه حسن بر طبع خوارج بود و فردوسی شیعه صلب و با خواجه حسن
بالطبع بد بود و او را عدیم الوجود میدانست و گاه گاهی تشنیعی لطیف
با او میکرد از آنجمله گفته **شعر** بدل هر که بغض علی کرد جای
زمادر بود عیب آن تیره رای ‌ ‌ که ناپاک زاده بود خصم شاه ‌ ‌ اگر چند باشد بر او مهر و ماه
زمیمندی آیین مردی مجوی ‌ ‌ زنام و نشانش مکن جست و جوی
قلم بر سر او بزن همچو من ‌ ‌ که کم باد نامش بهر انجمن ‌ ‌ و منهیان

وسخن

و سخن چینان و غمازان سخنان و مقولات او را بخواجه حسن میرسانیدند
و خواجه منتظر فرصت می بود تا انتقام کشد و آخر آنچه توانست بجا آورد
و میان سلطان و فردوسی خلیج را بجایی رسانید که آنچه سلطان بجهت او
فرستاده بحمامی و فقاعی بخشید و سلطان و خواجه حسن را هجوهای رکیک
کرد ‌ ‌ ستیزه بجایی رساند سخن ‌ ‌ که ویران کند خاندان کهن ‌ ‌ تفصیل
ماجرای فردوسی و سلطان و وزیر آنست که چون فردوسی شاهنامه را
بشصت هزار بیت رسانید از سلطان اجازت عرض نمود سلطان فرمود
که بیاورند فردوسی بر ایاز داد تا پیش برد چون بعرض رسید عظیم مستحسن
افتاد و خواجه حسن میمندی را فرمود پیل واری زر سرخ بفردوسی دهد
چه از ابتدای وضع صناعت شعر تا اکنون کسی باین طرز و اسلوب و
سلامت الفاظ و دقت معانی سخن نگفته بود و هیچ جوهری رشته بازار
سخن لآلی کلام موزون را بمثقب فکر و تامل باین تیره نسفته حسن
قبیح فضل را عرق حسد بحرکت آمده عرضه داشت که هر چند پیل واری
زر درخشان در میزان احسان فطرت بلند سلطان بوزن بر پشهٔ نسنجد
و شخص هنرمند ارجمند ایشان در فضای معمورهٔ جهان نگنجد اما چون بر رای
عالم آرا روشنست که شادی بافراط چون غم بی اندازه هادم بنیان
حیاتست و اکنون بیم آنست که اگر این صله که سلطان سریر احسان
بران فرمان داده اند بوی رسد حوصلهٔ تنک او گنجایش آن نخواهد داشت
و هر آینه موجب هلاک او گردد بلکه هر گاه روستائی شاعر را پیل
واری زر که موازی شصت هزار مثقال طلاست برود هندیش اگر
سلطان احسانی بامرای بزرگوار فرماید و این انعام ارجمند در نظر او
در آید هر آینه مقدار آن در خاطر او خوار و بی مقدار بر آید و خزانه بانعام
و احسان سلطان وفا ننماید اگر صلاح باشد شصت هزار مثقال نقره باو
داده آید سلطان نیز با این سخن همداستان شده فرمان داد تا شصت
هزار مثقال نقره در صرهٔ چند کرده در صحبت ایاز نزد فردوسی فرستادی

در حمام بود چون بیرون آمد ایاز سلام کرد و صرها را در نظر او جلوه داد
فردوسی تصور آنکه این مبلغ وافی زر سرخ است بغایت خرم و خوشدل شد
و چون دانست که نقره است بسیار غمگین و اندوهناک گشت و با ایاز
گفت که سلطان نه چنین فرموده بود ایاز حکایت سلطان و خواجه حسن را
چنانچه گذشته بود نزد فردوسی بر طبق عرض نهاد فردوسی چون آن بشنید
عرق حمیتش در حرکت آمده بیست هزار مثقال نقره را با ایاز و بیست هزار
دیگر را بفقاعی که بر در حمام شربت فروشی میکرد ببخشید و یک پیاله شربت
گرفته بنوشید و با ایاز گفت که تا آنچه دید بعرض سلطان رساند که ایمان اند
که آن مایه رنجی که درین کار کشیدم نه از بهر زر خام بردم و دنیا دون بود تکلیف
آن محقر که در هنگام که چراغ ضمیر را باتش فکرت برافروخته ام اضعاف
آن شمع معنبر سوخته ام بلکه بنای آن بر تخلید ذکر و تابید ناموس و نام
نهاده ابواب ثنای جمیل بر چهرهٔ احوال خود گشاده ام چون ایاز این سخن بعرض
رسانید سلطان ازین معنی بر حسن میمندی خشمناک شده وی را بخطاب
و عتاب عنیف معاتب و مخاطب ساخته فرمود که بواسطهٔ حرکت ناصواب
تو عرض همت ما عرضهٔ توبیخ و وقیعت شعرا ساختی و بانواع نکوهش و
عیب جوئی و بدگوئی در زبان تمام زبان آن طایفهٔ طاعنه انداختی
حسن بدکردار گفت که صلهٔ پادشاهان از یکدرم تا صد هزار دینار برابر
بلکه اگر مشتی خاک از حضرت سلطان بدو فرستادی بایستی که از دیدی
اعزاز و اکرام بجای توتیا در دیدهٔ بینا کشیدی و بساط وقاحت و
حماقت را بر نهج ادب و رعایت در نوردیدی که **شعر**

عطا گرچه اندک دهد پادشاه ⁂ بر بسیار دیش کرد باید نگاه
که باران بود قطره از ابتدا ⁂ ولیکن شود سیل دریا انتها

چون حسن میمندی این سخن را اندوی عرض مندی بعرض رسانید خاطر عاطر سلطان
با فردوسی گران گردید و فرمود که فردا آن قرمطی را در پای پیل اندازم
و عقوبت او را عبرت سایر شاعران سازم ناقلان حکایت غضب

سلطانرا

سلطانرا بفردوسی رسانیدند آن نادان بغایت بترسید و بسی متحیر و مدهوش
گردید و وثاق فردوسی در حریم حرم سلطانی بود بامدادان چون سلطان
بعزم رفتن طهارت جای بباغچه در آمد فردوسی فرصت غنیمت دانسته
در قدم سلطان افتاد و جزع نمود که حاسدان در حضرت سلطان چنان
نموده اند که بنده از قرامطه و روافض است حقا که خلاف نموده اند و بی
ادبی که صلهٔ سلطان نگرفتم بعنایت سلطانی باز بسته است و بر
تقدیر ردالت مذهب چون در ممالک سلطان ده هزار گبر و جهود و ترسا
هستند و جزیه میگذارند می بنده را هم یکی ازان طایفه انگارند
چون فردوسی این جزع و اضطراب نمود از تقریر وی صورت تشویری
که در مرات ضمیر سلطانی مرتسم شده بود منتفی گردید و التهاب نیران
عنف و قهرش بزلال لطف و عفو منطفی گشت و ازان اندیشه سیاست
باز آمد پس فردوسی زمین ادب ببوسید و ازان بارگاه آهنگ راه نمود
و چون بمنزل اصلی خود معاودت کرد چند هزار بیت دیگر که گفته بود
و هنوز بر بیاض نبرده مسودات را پاره کرد و در آتش انداخت و
بسوخت و درین باب گفته **شعر**

زلال روان بخش آن نظم پاک ⁂ در آتش فکند و بنا و رود پاک
اگرچه شود کشته آتش ز آب ⁂ ولیکن شد آن آب ز آتش خراب

و چون عازم شد که از غزنین بیرون رود
بمسجد جامع در شد و در موضعی که سلطان روز جمعه می نشست این
این قطعه بر دیوار نوشت **قطعه**

خجسته درگه محمود زاولی دریاست ⁂ چگونه دریا کانرا کناره پیدا نیست
چو غوطها زدم و اندرو ندیدم دُر ⁂ گناه بخت منست این گناه دریا نیست

پس از مسجد بیرون آمد و کتاب
شاهنامه را بحیله از کتابدار گرفت و گفت یک داستان مانده است
که نوشته نشده بر اینجا ثبت کنم و هجو سلطان را گفته در آخر شاهنامه الحاق
کرد و بدست کتابدار داد و بیرون رفت گویند چون خواست که از غزنین
بیرون رود استطاعت زاد و راحله نداشت و او را با ایاز مبانی بود

فرزندی مستحکم بود مکتوبی سربسته بدو داد و گفت ای فرزند چون بیست
روز از این تاریخ بگذرد در هنگامی که سلطان خوشحال و فارغ بال بوده باشد
این نوشته را بوی ده و دست و روی همدیگر بوسیده وداع نمودند فردوسی
برفت چون بیست روز از آن تاریخ بگذشت ایاز آن نوشته را بعرض سلطان
رسانید چون مهر از وی برداشت ابیات هجو سلطان در آنجا نوشته بود مثنوی

ایا شاه محمود کشورگشای ٭ ز کس گر نترسی بترس از خدای ٭ که بد دین و بدکیش خوانی مرا
منم شیر نر میش خوانی مرا ٭ مرا سهم دادی که در پای پیل ٭ تنت را بسایم چو دریای نیل
نترسم که دارم ز روشن دلی ٭ بدل مهر آل نبی و ولی ٭ اگر چه کف پای پیلم کنی
تن ناتوان همچو نیلم کنی ٭ برین زادم و هم برین بگذرم ٭ ثنا گوی پیغمبر و حیدرم
منم بنده هر دو تا رستخیز ٭ اگر شه کند پیکرم ریز ریز ٭ چو سلطان دین نبی و علی
فر الهی و شاه یلی ٭ که از مهر ایشان حکایت کنم ٭ چو محمود را صد حمایت کنم
اگر شاه محمود ازین بگذرد ٭ مرا او بایک جو نسنجد خرد ٭ بشیرزی بر از شهریار چنین
که فکیش دارد نه آیین نژاد ٭ نه دیدی تو این خاطر تیز من ٭ نیندیشی از تیغ خونریز من
چو فردوسی اندر زمانه نبود ٭ بدان بر که بختش جوانه نبود ٭ نکردی درین نامه من نگاه
بگفتار بدگوی گشتی ز راه ٭ هر آنکس که شعر مرا کرد پست ٭ نگیردش گردون گردنده دست
بگفتم چنین نامه بر دهر آ ٭ سخنهای شایسته آباد ٭ بسی سال اندر سرای سپنج
بسی رنج بردم بامید گنج ٭ ز ابیات غرا دو ره سی هزار ٭ مر آن جمله در شیوه کارزار
جهان کرده ام از سخن چون بهشت ٭ کزین بیش تخم سخن کس نکشت ٭ ز لال روان بخش آن نظم پاک
در آتش فکنده دینا ورد ناک ٭ اگر چه شود کشته آتش ز آب ٭ ولیکن شد آن آب ز آتش خراب
چو عیسی من این مردگان را تمام ٭ سراسر همه زنده کردم بنام ٭ یکی بندگی کردم ای شهریار
که ماند ز تو در جهان یادگار ٭ بناهای آباد گردد خراب ٭ ز باران و از تابش آفتاب
بیفکندم از نظم کاخی بلند ٭ که از باد و باران نیابد گزند ٭ بدین نامه بر عمرها بگذرد
بخواند همی هر که دارد خرد ٭ نه زین گونه دادی مرا تو نوید ٭ نه این بودم از شاه گیتی امید
بد اندیش را وی نکی مباد ٭ سخنهای نیکم بید کرد یاد ٭ بر باد شد صورتم زشت کرد
فروزنده اخگر چو انگشت کرد ٭ ز ممسک بجای این پادشاه و ٭ که از من کم این سخنها نهفت

چو قول شه از جود بنوشته یخ ٭ حدیث فقع را نوشتم بریخ
فقاعی نیرزیدم از گنج شاه ٭ از آن من فقاعی خریدم براه
چو دیهیم دارش بُد در نژاد ٭ ز دیهیم داران نیاورد یاد
گرش منصبی بودی از پاسبان ٭ بر اندیشه کردی درین داستان
بگفتی که من در نهاد سخن ٭ برادستم از طبع راد سخن
جهاندار گر نیستی تنگدست ٭ مرا بر سر گاه بودی نشست
بدانش نبد شاه را دستگاه ٭ وگرنه مرا برنشاندی بگاه
اگر شاه را شاه بودی پدر ٭ بسر بر نهادی مرا تاج زر
اگر مادر شاه بانو بدی ٭ مرا سیم و زر تا بزانو بدی
چو اندر تبارش بزرگی نبود ٭ نیارست نام بزرگان شنود
چو سی سال بردم بشهنامه رنج ٭ که شاهم ببخشد بپاداش گنج
مرا زین جهان بی نیازی دهد ٭ میان یلان سرفرازی دهد
بپاداش من گنج را برگشاد ٭ بمن جز بهای فقاعی نداد
ز بد اصل چشم بهی داشتن ٭ بود خاک بر دیده انباشتن
پرستار زاده نیاید بکار ٭ اگر چند دارد پدر شهریار
جهان را چنین است آیین و سا ٭ که سازد فرومایه را سرفراز
ستاند ز خاک ور ساند بتخت ٭ کند یارمندش ز نیروی بخت
نداند نکوئی شود ناسپاس ٭ نباشد خداوند را حق شناس
سر ناسزایان برافراشتن ٭ وز ایشان امید بهی داشتن
سر رشته خویش گم کردنست ٭ بجیب اندرون مار پروردنست
درختی که ایزد بتلخی سرشت ٭ گرش در نشانی بباغ بهشت
ور از جوی خلدش بهنگام آب ٭ بریخ انگبین ریزی و شهد ناب
سرانجام گوهر بکار آورد ٭ همان میوه تلخ بار آورد
بعنبر فروشان اگر بگذری ٭ شود جامه تو همه عنبری
وگر تو شوی نزد انگشت گر ٭ از و جز سیاهی نیابی دگر

زبد گوهران بد نباشد عجب ... نشاید سیاهی ستردن ز شب
بنا پاك زاده مدارید امید ... که زنگی بشستن نگردد سپید
بزرگی سراسر بگفتار نیست ... دو صد گفته چون نیم کردار نیست
منم تا جهان باشد و روزگار ... پیامی فرستم بر شهریار
که فردوسی طوسی پاك جفت ... نه این نامه بر نام محمود گفت
بنام نبی و علی گفته‌ام ... گهرهای معنی بسی سفته‌ام
کرم گشت تیره بر شاه گنج ... بعقبی شد آباد گنجم برنج
بنزد خداوند جان آفرین ... بسی به بوم زین جهان آفرین
شفیعم محمد امامم علیست ... بر صدق و جایم وفی و ملیست
مگر دوست داری تو آل رسول ... که دینت فتد بر محل قبول
ثنایش بود گفت من یادگیر ... بدار البقا قصد آباد گیر
چو آباد داری بعقبی سرای ... چو خواهم ز دنیای مردم ربای
خدایا تویی داور دستگیر ... ببخشای تقصیر این مرد پیر
روان کن مرا در مقام صفا ... فرود آر در حضرت مصطفا

القصه چون فردوسی مکتوب تسلیم ایاز کرد و از غزنین بیرون آمد و هیچ زاد و راحله سفر نداشت ردا بر دوش افکند و عصا در دست گرفته پیاده و تنها روی براه نهاد و بسیاری از بزرگان و معتقدان و دوستان او مانند علی دیلمی و ابو دلف و حسین قتیبه که از اکابر امرای آن زمان و معتقد و مربی فردوسی بودند خواستند که از عقب وی روند و حق سابقه معرفت بجای آورند و اسباب سفر مرتب کردانند اما از غضب پادشاه و تحریك وزیر خایف و هراسان بودند و فردوسی در آخر شاه نامه ایمای بحقوق ایشان کرده در آنجا که میگوید مثنوی چو بگذشت سال از برم شصت و یک

وزون کردم اندیشهٔ درد و رنج ... بزرگان با دانش آزادگان
نوشتند یکسر همه رایگان ... نشسته نظاره من از دورشان
تو گفتی بدم پیش مزدورشان ... جز احسنت از ایشان نبد بهره‌ام

بگفت

بگفت اندر احسنت شان زهره‌ام ... سر بدرهای کهن بسته شد
وزان بند روشن دلم خسته شد ... ازان نامور نامداران شهر
علی دیلم و بودلف راست بهر ... حسین قتیبه است زآزادگان
که از من نخواهد سخن رایگان ... ازویم خور و پوشش و سیم و زر
ازو یافتم جنبش و بال و پر ... همی دارد آن مرد روشن روان
بهمواره کارم بخوبی روان ... نیم آگه از اصل و فرع خراج
همی غلطم اندر میان دواج

ولیکن ایاز از عقب فردوسی چنانچه شایسته مردی و مروت بود اسباب معیشت و مرکب فرستاد چنانکه هیچکس بران اطلاع نیافت و همدران روزها احوال فردوسی و بی التفاتی سلطان و ظلم وزیر حاسد در اطراف اشتهار یافت و هرکه از اهل انصاف و قدر شناسی بود ازان ملالت داشت مولف گوید که عظیمتر اختلافی که راویان احوال فردوسی نموده اند آنست که بر وجهی که از تفاصیل گذشت ظاهر شد نظامی عروضی و جمعی برانند که ابتدای کتاب شاه نامه در طوس شده و گروهی باشند که افتتاح آن در شهر غزنین در خدمت سلطان محمود شده و هریك ازان دو روایت محل نظر و تامل است اما روایت اول بنابر آنکه قطعه که نظامی خود باستشهاد آورده دلالت بران دارد که علی دیلم و ابودلف از امرای نامدار باشند نه آنکه یکی کاتبی خوش نویس و دیگری مغنی خوش آواز باشد دیگر آنکه استاد اسدی کتاب گرشاسب نامه را معنون بنام ابودلف کرده و فصلی باصل در مدح و تقریر بزرگی او مذکور ساخته و ظاهر آنست که مراد فردوسی از ابودلف همان ابودلف باشد که امیری نامدار سخن پذیر بود نه ابودلفی که شاه نامه را بنغمهای بم و زیر میخواند دیگر آنکه ابیاتی که در طعن حسن میمندی از فردوسی منقول شده منافی روایت اوست و اما روایت دوم وجه نظر در وی آنست که مضمون این مصراع فردوسی که در مقام مدح حسین قتیبه گفته ... نیم آگه از اصل و فرع خراج ... صریحست در آنکه افتتاح شاه نامه در طوس شده زیرا که خروج دادن فردوسی در طوس بود

نزد رعیتی و محل خراج بر خرج روزمره با آنکه روزمره نیست لفظ اصل و
فرع ابیات تمام از آن دارد زیرا که اصل و فرع در مطالبات دیوانیان عظام
شایعست نزد اخراجات چاشت و شام دیگر آنکه فردوسی در هجو سلطان
گفته **مثنوی** که فردوسی طوسی پاک جفت ۰ نه این نامه بر نام محمود گفت
بنام نبی و علی گفته ام ۰ گهرهای معنی بسی سفته ام و این دلالت بران دارد
که افتتاح شاه نامه در طوس بنام نبی و علی کرده و بعد از آنکه خواسته که کتاب را
بسلطان محمود بگذراند نام او را الحاق نموده و از اینجا نیز میتوان دانست
که در اصل کتاب شاه نامه نام خلفای ثلثه نبوده و بعد از اراده عرض آن
بر سلطان چند بیتی را که در بعضی از نسخ مشتمل بر مدح ایشان مذکورست
از روی تقیه و خوش آمد دوستی که اظهار ارتباط خود بسلطان
محمود آورده منافات ندارد بانکه افتتاح کتاب در طوس شده باشد چه
میتواند بود که آن نیز مانند ابیاتی که در صدر کتاب در مدح سلطان و
دیگر آن آورده ملحق باشد دیگر آنکه اگر سلطان محمود شاه نامه را بعد از وصول
بغزنین و در یافت مجلس سلطان محمود و اطلاع بر تعصب او و اصحابش
نظم میفرمود ذکر ابیاتی که مخالف عقیده محمود و جمهور اهل سنت واقع
شده از حکمت دور بودی و منافی شیوه تقیه نمودی لیکن بر تقدیری که
ابتدای شاه نامه در طوس در وقت عدم احتیاج بارتکاب تقیه کرده
باشد و مردم را در آنجا اطلاع بران حاصل گشته میگنجد که در ثانی الحال
بحال خود واگذارد زیرا که هرگاه قبل از استعلام کمیت تعصبات سلطان
محمود و اصحاب او آن ابیات را در اول مرتبه راه آورد مجلس ایشان ساخته
باشد و مع هذا قبل از آن بر السنه اهل طوس و خراسان مذکور و مشهور
شده باشد دور کردن آن از کتاب بیفایده می نماید مگر آنکه گویند
که فردوسی از غایت غلوی محبت خاندان تقیه نتوانست نمود و صرف
دین خود را در آن میدانست چنانکه نظیر آن در بعضی از مواضع این کتاب
مذکور شده لیکن این منافی ابیاتی است که در بعضی از نسخ شاه نامه

در مدح خلفای ثلثه واقع شده دیگر آنکه ابیاتی که در اول کتاب شاه نامه
در باب مشورت با دوست خود گفته دلالت بران دارد که ابتدای آن در طوس
شده باشد انجا که گفته **شعر** بشهرم یکی مهربان دوست بود
که با من تو گفتی بیک پوست بود ۰ مرا گفت خوب آمد این رای تو
به نیکی گراید همی پای تو ۰ ز نیکو سخن به چه اندر جهان
بنزد سخن سنج فرخ مهان ۰ نوشته یکی دفتر پهلوی
به پیش تو آرم مگر نغنوی ۰ گشاده زبان و جوانیت هست
سخن گفتن پهلوانیت هست ۰ شو این نامه خسروانی بگوی
بدین جوی نزد مهان آبروی ۰ چو آورد این نامه نزدیک من
برافروخت این جان تاریک من ۰ و همچنین ابیاتی که در مدح والی طوس
ابو منصور اسفکین گفته مشعرست بانکه چون او بعضی از نظم شاه نامه را
مطالعه نمود تحسین بسیار فرمود و اهتمام بشغل آن نظم کرد و التزام کفالت
جمیع مؤنت او کرد و فردوسی بدان نظم در طوس مشغول گردید چنانکه بعد از
ابیات سابقه که در مدح دوست او مذکور شد گفته **شعر**

بدین نامه چون دست بردم فراز ۰ یکی مهتری بود گردن فراز
جوان بود از گوهر پهلوان ۰ خردمند و بیدار و روشن روان
خداوند رای و خداوند شرم ۰ سخن گفتن خوب و آوای نرم
مرا گفت از من چه باید همی ۰ که جانت سخن برگراید همی
بچیزی که باشد مرا دسترس ۰ بکوشم نیازت نیارم بکس
همی داشتم چون یکی تازه سیب ۰ که از باد نامد بمن بر نهیب
بکیوان رسیدم ز خاک نژند ۰ از آن نیک دل نامدار ارجمند
بچشمش همان خاک و هم سیم و زر ۰ بزرگی بدو یافته زیب و فر
سراسر جهان پیش او خوار بود ۰ جوانمرد و راد و وفادار بود
چو آن نامور گم شد از انجمن ۰ چو در باغ سرو سهی از چمن
دریغ آن کمربند و آن گردگاه ۰ دریغ آن کئی برز و بالای شاه

گرفتار دل زو شده ناامید ٭ روان لؤلؤ زان بکردار بید ٭ نه زنده ببینم نه مرده نشان
بدست نهنگان مردم کشان ٭ بدین گونه پیچند بگذاشتم ٭ سخن را نهفته همی داشتم
وآنچه قبل ازین ابیات در آخر احوال دقیقی شاعر گفته که **شعر**

دل روشن من چو بگذشت از وی ٭ سوی تخت شاه جهان کرد روی
که این نامه را دست پیش آورم ٭ ز دفتر بگفتار خویش آورم
بپرسیدم از هر کسی بی شمار ٭ بترسیدم از گردش روزگار
مگر خود درنگم نباشد بسی ٭ بباید سپردن بدیگر کسی
و دیگر که گنجم وفادار نیست ٭ همین رنج را کس خریدار نیست

دلالت بران ندارد که ابتدای نظم شاه نامه در خدمت سلطان محمود
واقع شده باشد غایت الامر دلالت بران کند که در طوس اتمام نیافته
باشد و تتمه را در خدمت سلطان کرده باشد و مخفی نماند که ازینجا
توفیقی لطیف میان آن دو روایت متنافی حاصل میشود **تنبیه**
مخفی نماند که فردوسی در اصل کتاب شاه نامه نام خلفای ثلث برده
و بعد از ارادهٔ عرض آن بر سلطان محمود چند بیتی را که متضمن
مدح ایشان است از روی تقیه و خوش آمد سلطان ملحق ساخته و
آخر آنها را که نیز از نسخهٔ خود دور ساخته و آن ابیات بروجهی که
در بعضی از نسخ بنظر رسیده برین وجه است **شعر**

چه گفت آن خداوند تنزیل و وحی ٭ خداوند امر و خداوند نهی
که خورشید بعد از رسولان مه ٭ نتابد بر کس ز بوبکر به
عمر کرد اسلام را آشکار ٭ بیاراست گیتی بسان بهار
پس از هر دو آن بود عثمان گزین ٭ خداوند شرم و خداوند دین
چهارم علی بود جفت بتول ٭ که او را بخوبی ستاید رسول
که من شهر علمم علیم درست ٭ درست این سخن قول پیغمبرست

و مخفی نماند که آنچه در مدح ابی بکر گفته بحسب ظاهر اشارتست
بحدیثی که اولیای ابوبکر از زبان حضرت رسالت صلوات الله علیه

حجت او وضع کرده اند که فرموده ما طلعت الشمس ولا غربت علی احد بعد
النبیین افضل من ابی بکر لیکن حکیم بروجهی ادای آن کرده که احتمال
معنی دیگر که دلالت بر فضیلتی نداشته باشد دارد چه ظاهر معنی
حدیث آنست که آفتاب بر کسی که افضل از ابی بکر باشد نتابیده و
در شعر حکیم تفضیلی که از لفظ به مفهوم میشود محتملست که متعلق
بتابیدن آفتاب باشد نه با بوبکر و این هنگام شعر مذکور را دلالت
بر فضیلت ابوبکر نخواهد بود و همچنین آنکه گفته عمر کرد اسلام را
آشکار دو احتمال دارد یکی آنکه اسلام دیگران بحمایت و معاونت او
آشکارا و ظاهر شد چنانکه اولیای او دعوی میکنند و احادیث موضوع
دران باب نیز روایت مینمایند دیگر آنکه او اسلام خود را آشکارا کرد
و درین چندان فضیلتی نیست زیرا که جمیع فساق اهل اسلام در آن
شریکند و آنکه بعد از آن در مدح حضرت امیر گفته که او را بخوبی ستاید
رسول مشعر است بآنکه روایتی که در ستایش دیگران روایت کرده اند
حق نیست بلکه افترا و باطل است و این قصیده بلاغت آثار از نتایج
طبع سخن آفرین فردوسی در مدح حضرت امیر المومنین ع واقعست **شعر**

اگر بری بخم زلف تابدار انگشت ٭ ز زلف خویش برآری بر نثار انگشت
مگر شمارهٔ زلف تو میکند شانه ٭ که کرده در خم زلف تو بیشمار انگشت
گره گره شده یکهای جان خسته دلان ٭ چو کرده در زلف سیاه تو تار تار انگشت
بحرف قتل من انگشت کش نهادی دوش ٭ سرم فدای تو زین حرف بر مدار انگشت
سزای شهد شهادت شهید عشق توی ٭ چو یار تیغ برآرد دلا برآر انگشت
پی نظارهٔ مشکین هلال ابروی ماه ٭ کشد مه نو ازین نیلگون حصار انگشت
بمستی آن روی پای بوس او کردم ٭ نهاد بر لب چون نوش خود نگار انگشت
دلا چو پیر شدی بگذر از هوا و هوس ٭ ز بهر آرزوی نفس خود برآر انگشت
بگو که بود که شد فتح باب خیبر ازو ٭ که کرد بر در آن قلعه استوار انگشت
که پاره کرد کمند نفاق و رشتهٔ کفر ٭ بگاهواره که زد در دهان مار انگشت

علی عالی اعلی که دست همت او ٭ هزار پی زده در چشم ذوالخمار انگشت

شهی که تا بدو انگشت در ز خیبر کند ٭ برآمد از پی اسلام صد هزار انگشت

شهی که زد بدو انگشت مره را بدو نیم ٭ برای قتل عدو ساخت ذوالفقار انگشت

شهی که دلدل او را اگر خرامیدن ٭ بخاره ور شدیش دست و پا چهار انگشت

ز دست تیغ تو جان بردی ار بر او اودی ٭ پی شهادت دین تو ذوالخمار انگشت

ز دست تیغ جان بردو از جهان امان ٭ هر آنکه کرد بدین تو استوار انگشت

کسی که حب تو اش نیست تا بروز شمار ٭ بهرزه کو پی تسبیح میشمار انگشت

کسی که دست بدامان حیدر و آلش ٭ زند بسا که بدندان کند فکار انگشت

شها تراست مسلم کرم که گاه رکوع ٭ کند برای تو انگشتری نثار انگشت

کمینه چاکر و مداح تست فردوسی ٭ همیشه با قلمش تراست دستیار انگشت

قبول کرده غلامی قنبر تو بجان ٭ نهاده از مژه بر چشم اشکبار انگشت

بزرگوار خدایا بحق حیدر و آل ٭ در آن نفس که رود خلق را ز کار انگشت

موالیان علی را ز روی لطف و کرم ٭ ز هول روز جزا

شها غلام غلام تو ام مرا مگذار ٭ برای فاقه برآرم بر نهار انگشت

وفات فردوسی در شهور سنه احدی عشر و اربعمایه بوده والیوم مرقد
او با خرابی طوس عموما و ویرانی عمارت او بامر عبید خان اوزبک خصوصا
مشخص و معین است و جمهور انام خصوصا شیعه امامیه زیارت او
بجای آرند و مولف کتاب نیز بشرف زیارت او فایز شده در تذکره
دولتشاه سمرقندی مسطورست که شیخ ابوالقاسم کرکانی بر فردوسی
نماز نکرد که او مدح مجوس گفته آن شب در خواب دید که فردوسی را در بهشت
عدن درجات عالیست از وی پرسید که این درجه بچه یافتی گفت بدان یک
بیت که در توحید گفتم **شعر** جهانرا بلندی و پستی توئی
ندانم چه هر چه هستی توئی **الاستاد ابو نصر بن علی بن احمد الاسدی
الطوسی طیب الله مشهده** در رساله فرهنگ که از تمام لغات
اوست نام خود را بدین وجه مذکور ساخته و گفته که نسب من باید شلغا

عجم منتهی میشود دولتشاه سمرقندی آورده که او از جمله متقدمان شعراست
و فردوسی شاگرد اوست و در روزگار سلطان محمود استاد فرقه شعرای
خراسان اسدی بوده و او را بکرات تکلیف نظم شاهنامه نموده اند و
استعفا کرده و پیری و ضعف را بهانه ساخته حالا دیوان او متعارف
نیست اما در مجموعها سخن او مسطورست و مناظرها بغایت نیکو گفته و از
طرز او معلوم میشود که مرد فاضل بوده و فردوسی را دایم بنظم شاهنامه
اشارت میکرده و میگفته که این کار بدست تو درست خواهد شد نقلست
که چون فردوسی از غزنین فرار کرده بطوس آمد و از طوس برستمدار و طالقان
افتاد بعد از مدتی که از آنجا مراجعت کرده بوطن مالوف آمد در آن حین
وفاتش نزدیک رسید اسدی را طلب کرد و گفت ای استاد وقت رحیل
در رسید و از شاهنامه قلیلی مانده است می ترسم که چون من رحلت کنم
کسی با قوت آن بنا نباشد که باقی را در قید نظم در آورد استاد گفت ای
فرزند غمگین مباش اگر حیات باشد بعد از تو من این شغل را باتمام رسانم
فردوسی گفت ای استاد تو پیری مشکل که این کار بدست تو کفایت شود
اسدی گفت انشاء الله شود و از پیش فردوسی بیرون شد و همان شب
بعضی ابیات گفته هنوز فردوسی در حال نزع بود که آن ابیات را بر وی خواند
و او بر ذهن مستقیم استاد آفرین کرد و آن نظم از اول استیلای عرب
بر عجم در آخر شاهنامه و آمدن مغیرة ابن شعبه برسالت نزد یزدجرد
شهریار و حرب سعد وقاص بملوک عجم و ختم کتاب و فضلا بر آنند
که آنجا که نظم فردوسی آخر شد و بنظم اسدی رسید ظاهر افراست معلوم
میتوان کرد و از جمله آثار حکیم اسدی کتاب گرشاسب نامه است اگر
چه آن کتابی علیحده است آنرا داخل شاهنامه میدانند و الحق آن کتاب
بمعانی قویست بر وفور فضل و قوت طبع او حجت رعایت اختصار
آنچه در خطبه آن کتاب از حمد و نعت و منقبت بنظم آورده مذکور
میسازد و آن اینست **حمد و سپاس آلهی**

سپاس از خدا ایزد رهنمای … که از کاف و نون کرد گیتی بپای
یکی کش نه آز و نه انباز بود … نه انجام بود و نه آغاز بود
تن زنده را در جهان جای ازوست … سر چرخ گردنده بر پای ازوست
از آن پیش کاورد گیتی پدید … همه هرچه بُد خواست و دانست و دید
ز گردون شتاب و ز هامون درنگ … ز دریا بخار و ز خورشید رنگ
وی آورد نیک و بد و خوب و زشت … روان داد و تن کرد و روزی نوشت
چنان ساخت هرچیز را اندر خویش … کز آن سلختی کم نیاید نه بیش
چه تاری چه روشن چه بالا چه پست … گواهند بر هستیش هرچه هست
نه جای نشی گفتن از وی رواست … نه پیدا کردن توان کز کجاست
بدان ارستانی بجاو هیچ چیز … نه از چرخ و ز چار گوهر نه نیز
که هستند چرخ و زمان رام او … بجوید ستاره مگر کام او
نگاری کجا گوهر آرد همی … نباشد جز آن کو نگارد همی
نگارش درون نیست چون و چرا … نپرسند ازو نپرسند زما
بزرگیش ناید بوهم اندرون … نه اندیشه بشناسد او را که چون
نبُد چیز از آغاز و او بود و بس … نماند همیدون جز او نیز کس
چنان چون مر او را کسی یار نیست … چو کردار او هیچ کردار نیست
همه بندگانیم در بند او … خنک آنکه دارد ده پند او

فی نعت النبی و آله صلوات الله علیهم

ثنا باد بر جان پیغمبرش … محمد فرستاده رهبرش
که بُد بر در دین ایزد کلید … جهان یکسر از بهر او شد پدید
بدو داد داد از پیغام خویش … بپیوست با نام او نام خویش
ز پیغمبران او پسین بُد درست … ولیکن شود زنده زایشان نخست
یکی تن بُد و خلق چندین هزار … برون آمد و کرد دین آشکار
ببرد از همه گوی پیغمبری … که با او کسی را نبد همسری
خبر زانچه بگذشت ازو در جهان … بجا راست آید بصد داستان

بمکر

بیک چشم زد از دل سنگ سخت … بمعجز برآورده نوبر درخت
دل دین از دیو بی بیم کرد … مه آسمان را بدو نیم کرد
ز هامون بچرخ برین شد سوار … سخن گفت بر عرش با کردگار
گه رستخیز آب کوثر وراست … لوای شفاعت سراسر وراست
بر اندامش ایزد یکایک فزود … هنرهاش را بر هنر بر فزود
ورا بود دفتین یک شب نجای … بدرگاه سلطان هر دو سرای
بر از هر فرشته جدا پایگاه … بر قاب قوسین یزدانش راه
سرافیل همراز و هم نشست … براق اسب و جبریل فرمان بر
همیدونش بر عرش آمد قیام … شده معجز او را نیایند پیام
بچندین بزرگی جهاندار دست … بدو داد پاک ای جان او نجا
نمود آنچه بایست هر خوب و زشت … ره دوزخ و راه خرم بهشت
چنان کرد دین را بشمشیر تیز … که باشد همی تا گه رستخیز
ز پیوند و از ما هزاران درود … مر او را و یارانش را بر فزود
کدام است یاد شناسی بنام … گزیده ز هر کس بدانش تمام
بر تیغش شده داد و دین آشکار … که خواندند ورا شیر پروردگار
علی و بتول و حسین و حسن … همی بگذرانیم از ایشان سخن
نداریم باد یکران هیچ کار … بمهر علی بگذران روزگار

وفات استاد اسدی

استاد ابوزید عضایری رازی رحمة الله علیه با اکثر رازی و دلمن
مادرش نازیست و در ظل دولت آل بویه نشو و نما یافته و بر توانواد
ایمان ایشان بود تافته بسیاری از قصاید او در مدح سلطان بهاء الدوله
واقعست و چون سلطان محمود غزنوی از روی جیلو رغبت مجد الدوله
فخر الدوله را بدست آورد و ملک ری در تصرف او در آمد عضایری ناچار

باسلطان محمود همراه شد و روزی چند ماند فردوسی بعذاب صحبت او
گرفتار بود و از جمله اشعار اخلاص آثار او این قطعه است **قطعه**
مرا شفاعت این پنج تن بسنده بود ✿ که روز حشر بدین پنج تن دهم تن
بهین خلق و برادرش و دختر و دو پسر ✿ محمد و علی فاطمه حسین و حسن
ایا کسی که شدی معتصم بآل رسول ✿ زهی سعادت تو لا تخف و لا تحزن
و چون اشعار عضایری در میان اهل زمان بغایت عزیز الوجود است چند
بیت از قصیده که در مدح سلطان محمود غزنوی گفته مذکور میسازد تا رشته
سخن در فضیلت او بر همگنان ظاهر گردد **شعر** اگر مراد بجاه اندرست و جاه و جمال
مرا ببین که بر مبنی جمال را بکمال ✿ من آنکسم که بمن تا بحشر فخر کنند
هر آنکه بر سر یک بیت من نویسد فال ✿ دولتشاه سمرقندی گفته که در بین
قصیده اغراقی هست که سلطان عضایری را صله آن اغراق هفت بدره
زر بخشید که از چهارده هزار درم مملو بود و آن اغراق اینست **شعر**
صواب کرد که پیدا نکرد هر دو جهان ✿ یگانه ایزد دادار بی نظیر و همال
و گرنه هر دو ببخشیدی بروز سخا ✿ امید بنده نماندی بایزد متعال
و عضایری را قوة کامل در فن شعر هست خصوصا در صنعت اغراق و
اشتقاق و فضلا و شعرا او را درین دو صنعت مسلم میدارند و چنین
روایت کرده اند که سلطان محمود غزنوی هر قصیده او را هزار دینار صله
میداده و مسعود سعد سلمان جرجانی در قصیده لامیه که در مدح سلطان
مسعود گفته اشعار بآن نموده در ان ابیات که میگوید **شعر**
بیمن دولت سلطان ماضی از غزنین ✿ بمدح گویان بر وقف داشتی اموال
عضایری که اگر زنده باشدی امروز ✿ بشعر من کندی فخر در همه احوال
بهر قصیده که از شهر ری فرستادی ✿ هزار دینار او بستدی ز زر حلال

ملک الکلام بندار رازی رحمة الله علیه شاعر مجد الدوله
ابن عضد الدوله دیلمی بوده و در تذکره دولتشاه مذکور است که او سخن
متین و طبع قادر داشته بسه زبان سخنوری میکند عربی و فارسی و

دیلمی

دیلمی و از قهستان ری است صاحب اسمعیل بن عباد که کریم جهان و جهان
کرم بود مربی بندارست و ظهیر فاریابی در فضیلت خود و ستایش بندار این
دو بیت گفته **شعر** شعر بندار که گوید بحقیقت وحی است
آن حقیقت بر این بنده مجازست آری ✿ در نهان خانه طبع بتماشا بنگر
و این قطعه از شعر بندار مشهورست **شعر**
از مرگ حذر کردن در روز روا نیست ✿ روزی که قضا باشد و روزی که قضا نیست
روزی که قضا باشد کوشش نکند سود ✿ روزی که قضا نیست در و مرگ روا نیست
از بعضی ثقات شنیده که وجه تسمیه بندار باین اسم آن بود که او در اوایل
بغایت مفلس و پریشان حال بود و چون گنجینه دل او از جواهر محبت اهل
البیت علیهم السلام مملو بود در ان ایام پریشانی گنجی شایگانی باو نمودند
و او در تصرف آن تامل بسیار نمود و با زن خود گفت که از انعامات شاه
ولایت گنج حواله من شده اما در اندیشه بودم که چون فقر و اختلال حال
ما بسبب تصرف درین مال بیکبار بثروت و غنا استبدال یابد اهل
روزگار بر وقت ما افتند و از روی حسد در مقام استعلام حال
ما شوند و کار بر ما دشوار سازند اکنون بخاطرم رسید که چند شب
از آن گنج دامنهای زر برداشته در خانهای اهل ری و کوچهای ایشان
نثار کنم تا مردم بسیار از آن بهره مند شوند آنگاه بفراغ بال بقیه آن مال
متصرف شویم که اگر درین مرتبه مردم شهر ما را زردار و صاحب یسار دانند
پندارند که از آن زرها که شبها نثار میشد نصیبی وافر بما نیز رسیده و از
سر وقت ما در نیفتند و از شر ایشان ایمن گردیم آخر بندار باین تدبیر
آن گنج را متصرف شد و بهمان مال کیسه دار و بندار شهر خود گردید و بهمان
لقب تخلص شعر نمود و این رباعی لطیفه بر صحت اعتقاد بندار رازی و دال
بر نمازی مادر او کافی است **رباعیه** تا تاج ولایت علی بر سر ما
هر روز مرا خوشتر و نیکوتر ما ✿ شکرانه آنکه میر دین حیدر ما
از لطف خدا و منت مادر ما ✿ شیخ عبد الجلیل قزوینی رازی در کتاب نقض

الفضایح آورده که بندار رازی را در مدح سادات ری و آن نواحی چون
سید ابو القاسم دو کس حسنی و پسرش سید حسین و سید ابراهیم و سید
حمزه شعرانی قصاید ست و هم او را در مدح استاد ابو منصور آوی
و برادرش ابو سعد که از وزرای شیعه بوده اند پسنت و هفت قصیده غرا ابیات
در تذکره دولتشاه **فخر الشعراء ابو المفاخر رازی رحمة الله علیه**
مذکورست که او را یکی از استادان میدانند و در وادی شعر و شاعری او را
انواع فضایل است و اشعار او بیشتر بر طریقه لُغَز واقع شده و این صنعت
او را مسلم است و در مناقب سلطان الجن والانس ابو الحسن علی بن موسی
الرضا علیه التحیة والثنا جند قصیده دارد جمله مصنوع و متین اما آنچه
شهرتی عظیم یافته و اکثر شعرا در تتبع و جواب او اقدام نموده اند قصیده ایست
که مطلعش اینست **شعر** بال مرصّع بسوخت مرغ ملمع بدن ٭ اشک زلیخا بریخت
یوسف گل پیرهن ٭ و اکابر مطلعها درین باب گفته اند و فا لیادر صفت
طلوع نیر اعظم بدین سیاق نگفته باشند و منتخب تتمه آن قصیده
که از روی اختصار بآن اقتصار مینماید اینست **شعر**

صفحهٔ صندوق چرخ گشت نگون سار باز ٭ کرد برون مار صبح مهرهٔ مهر از دهن
دوش دگر گونه داشت طارم نیلوفری ٭ در نگاس دو مرد برسر نعشی سه زن
صبح برآمد نگوه دامن اطلس کشان ٭ چون نفس جبرئیل انکلوی اهرمن
نور چراغ سهیل گوهر تاج قباد ٭ ششتری مشتری مطرح تخت پشن
بر فلک و بر هوا ریخته و بیخته ٭ لولو لالا بکیل عنبر سارا بمن
زهره چو خاتون خلد خنده زنان در نقاب ٭ ماه چو طاوس نر جلوه کنان در چمن
مهر بخوناب گرم غرقه شده چون حسین ٭ صبح بالماس قهر خسته شده چون حسن
روی ره کهکشان جاده و کوفته ٭ از لب دریای چین تا در شهر یمن
قبلهٔ خضرا بوصف هم صدف و هم گهر ٭ قامت جوزا بشکل هم صنم و هم شمن
چون ز شب اندک گذشت قرن و ساعت نوروز ٭ پیک خراسان نمود راه خراسان بمن
خوشهٔ پروین نهاد توشه دهقان دل ٭ تحفهٔ آن گوشه را بی گره و بی شکن

برد مرا باد کی بر سر هنجار طوس ٭ راه بری چون صراط راست روی چون سخن
تافته و بافته گیسوی و دنبال او ٭ او بجر بر خطا در دی سوزن شکن
آب تنک و باد پای خاک زن و دانه خای ٭ گل طلب و خار دوست کرکتک و گرگ تن
نادر توان بر فراز آب توان در نشیب ٭ باد وزان در کنام خاک گران در عطن
نیک رفیقی چو عمر چرب حریفی چو جان ٭ نادره چون مراد بو العجبی چون محن
گروه ز خار لخیر همچو امیر غدیر ٭ از کف او بر فطیر پشت تنور دمن
مقر هدا اقتصاد او سر اندر قضا ٭ عشق طریق رضا بسته ره از خویشتن
سایهٔ ذات خدا مایهٔ فر هما ٭ بادهٔ نفس رسول چارهٔ کرب و حزن
صدر کمال از حیات بدر هلال از ثبات ٭ کعبه دور از دیار عید بعید از وطن
هم خطواتش کریم هم درجاتش عظیم ٭ هم حرکاتش رفیع هم سکناتش حسن
حاسد شوم اختریش برده دل اندر عذاب ٭ دشمن بدگوهریش زنده سر اندر کفن
شاهد لولاک را روضهٔ پاکش سکون ٭ زاهد افلاک را حضرت پاکش سکن
مادر بحران او کودک انگور را ٭ داده ز پستان غیب از سر پستان لبن
راست نشین کج مکو داد حدیثی بره ٭ در دری از دل کیست جو تو بزادی ددن
عصمت یالوده را روشن و صافی جلا ٭ همت آلوده را دردی فانیست دن
اسم ته اهیست ظلم تو خود بر امام ٭ نام الهی است کفر سوی خرد بر وثن
حوصلهٔ دشمنش حاصل محنت نبات ٭ خارش بر مادکی تازه شدش چون زغن
ای ز ره چون عقل و روح لقمهٔ نوال علم ٭ وی شده چون صدر و بایطعمه ابابطن
نیست ابد را بعدل پی تو روان حج حکم ٭ نیست انلدا بفضل از تو نهان حج وفن
تا بتو قربت بخست وز تو عنایت نخواست ٭ افعی صوفی نکرد صاحب سلوی و من
کرده بر ابنای جنس فاتحهٔ نام تو ٭ آهن و پولاد موم آتش سوزان سمن
کاسد کرسی ده را لحمهٔ نعت از شما ٭ لحن خوش و راه راست هر بحوی بر فنن
هر که دمی جد شمار طل گران در کشیده ٭ دیدهٔ بخشش فرید دل بعنا ممتحن
خصمک فیما مضی انّ قضا نحنه ٭ ینتقم الله منه دونک لا تحزن
گفت مفاخر بجان معنی بیتش بدا ٭ تا که جز گفتست او ز اول و آخر سخن

دولتشاه سمرقندی کفته که شیخ ابو المفاخر نزد سلاطین و حکام جاه و
قبول تمام یافته بود و از تاریخ آل سلجوقی نقل نموده که سلطان مسعود
ابن محمد بن ملکشاه در ولایت ری بوقت عزیمت مازندران نزول کرد
و لشکریان او در مزارع اهالی انجا چهار پایان کذاشتند و بی سمی و بی
ضبطی میکرفتند ابو المفاخر این قطعه را بسلطان فرستاد و سلطان
لشکریان را از خرابی منع و زجر فرمود و قطعه اینست قطعه

ای خسروی که سایه حکم تو بر فلک | بر ترز طاق و طارم کیوان نشسته است
لطفت باستین کرم پاک میکند | کردی که بر صحیفهٔ دوران نشسته است
بر تخت ری تو حاکم و بر حکم نافذت | در ملک چین بمرتبه خاقان نشسته است
شاه سپاه تو که چو مورند و چون ملخ | بر کرد دخل و خانهٔ دهقان نشسته است
باران عدل بار که این خاک سالهاست | تا بر امید وعدهٔ باران نشسته است

امیر قوامی رازی رحمة الله علیه از فصحای شعرای ری و فضلای مومنان
زمانه بی بوده اکثر اشعار او چون در مدح خاندان و سادات اولاد
ایشان بوده بسعی ناشکور مخالفان از میان رفته از جملهٔ قصیدهٔ که در
توحید و نعت و منقبت کفته و از ابیات مدح ملک السادات و العلما سید
شرف الدین مرتضی قمی رحمة الله علیه مذیل ساخته یک بیت که شیخ عبد
الجلیل رازی در کتاب نقض مذکور ساخته مسطور میکردد شعر

تا صاحب الزمان برسیدن بکار دین | اولیترین کسی شرف الدین مرتضاست

خاقان الشعرا و سلطان الحکما افضل الدین ابراهیم الخاقانی رحمة الله
علیه همان شهنشه اقلیم نظم خاقانی | که صیت فضل ز شروانش رفته تا در چین
زهی شهنشه صاحب قران که چرخ او را | بروزکار قرانات خود ندیده قرین
معاصر مستضیء عباسی بوده و در قصیدهٔ عربی که در وصف بغداد کفته
مدح او نموده او را بسبب کمالی که در صناعت شعر داشته حسان العجم
لقب کرده اند از شعرای عصر خود در اسلوب سخن ممتاز است و در ان
شیوه بی شریک و انباز در مواعظ و حکم طریقهٔ شیخ سنایی پیموده

و در ان

و در ان معنی کوی مسابقت از اقران ربوده در قطعه بروجه مفاخرت
میکوید شعر شاه مبدع منم خوان معانی مراست | ریزه خور خوان من عنصری و رودکی
زنده چو نفس حکیم نام من از نازکی | کشته چو مال کریم حرص من از اندکی
و جای دیکر میکوید شعر خاقانیا کسان که طریق تو میروند | زاغند و زاغ را روش کبک آرزوست
کیرم که مار چوبه کند تن بشکل مار | کو زهر بهر دشمن و کو مهره بهر دوست
و رشید وطواط که از مشاهیر فصحا و حکمای عصر بوده در مدح او میکوید شعر
ای سپهر قدر را خورشید و ماه | وی سپهر فضل را دستور و شاه
افضل الدین بو الفضایل بحر فضل | فیلسوف دین فزای کفر کاه
و دیکر عماد زنکانی عصر در مدح او کفته شعر
بخدای که باعث جانست | منشی نسل انس و جانست
که امیر امام خاقانی | مفخر صد هزار خاقانست
من بکویم که طبع روشن او | همدم طبع آب حیوانست
کاب حیوان ز بهر خدمت او | بندهٔ خاکپای شروانست
اکرچه بشعر و شاعری و ممارست علوم ظاهری شهرت نموده اما او را ورای این اطوار طوری دیکر
بوده که ایما در جنبان آن کم می نموده و در بعضی از اشعار بتوحید حق و فنای
خود اشعار فرموده و کفته شعر صورت من همه او شد صفت من همه او
لاجرم کس من و ما نشود اندر سخنم | ترتم هیچ دری تا که نکویند ان کیست
چون بکویند مرا باید کفتن که منم | و مخفی نماند که چنانکه شرب عذب توحید
داشته نقش مذهب حق اهل البیت علیهم السلام بر لوح اعتقاد می نکاشته
اما چون در روزکار حکیم خاقانی حکم اسم الباطن در جمیع مواطن جاری بود
و بلیهٔ تقید در طایفه علیه شیعه مرتضویه ساری لاجرم بعضی از عقاید
خود را در قطعهٔ مشهور که مذکور خواهد شد بطریق کنایت ادا نموده و طریقهٔ
تقیه و الغاز در ان پیموده و تا غایت صورت مضمون آن از انظار ابنای
زمان محجوب و مستور بوده و قطعه اینست شعر خطی مجمول دیدم در [illegible]
بر انستم که آن خط آشنا نیست | در ان خط اولین سطری نوشته | که جز از [illegible] خورشید سما نیست
بجان پادشا سوکند خوردم | که نزد پادشا جز پادشا نیست

١

چو خاقانی ندانند کین چه سر است   جواب این سخن کفتن روا نیست

وچون این روزکار نمودار یوم تبلی السرایر وهنکام ظهور آثار اسم الظاهر
در مجالی ومظاهر هست قلم خلیع العذار که ترجمان اسرار است کشف استار
آن مینماید ومیکوید که حاصل بیت اول آنست که در مدینهٔ طیبه خطی دیدم
که خط آشنا نبود بلکه خط رجال الغیب یا ملایکهٔ بی عیب بود ودر بیت
دوم جوزا که برج دو پیکر است کنایه از ابوبکر وعمر داشته وخورشید کفته
وحضرت رسالت پناه خواسته یعنی ابوبکر وعمر نزد آنحضرت نیستند چنانکه
زعم اهل سنت وجماعت است ومراد بپادشاه اول ودوم در بیت سیوم
حضرت رسالتست ومراد بپادشاه سیوم شاه ولایتست یا هرکه مانند او
از اهل عصمت وطهارتست یعنی بروح شاه ایوان رسالت سوکند خوردم که نزد
آن پادشاه جز پادشاه دیکر که شاه ولایت یا مانند او از اهل رسالت وولایت
باشد نیست واین مبنی بر عقیدهٔ فرقهٔ ناجیهٔ امامیه است که در شان انبیا
واوصیای ایشان میکویند که قرآن وحدیث از آن خبر داده که ایشان بعد از
موت احیاء اند یرزقون فرحین بما آتاهم الله من فضله وارواح شریفه
واجساد لطیفهٔ ایشان بعد از دفن بر زمین نمی ماند وبجانب ملا اعلی و
رفیق اوفی وکاس مهنی عروج مینماید وبموجب حدیث نبوی که لو مات
نبی بالمشرق ومات وصیه بالمغرب یجمع بینهما اجساد نورانیه واجسام
قدسیه ایشان ملحق بامثال ومتصل باشکال خود از انوار عرشیه ونفوس
ملکیه میکردد وفایدهٔ زیارت قبور فایض النور ایشان آنست که نفس زایر
بسبب حضور در آن مقام شریف مستعد مقابله با مرای نفوس قدسیه ایشان
میکردد وبواسطهٔ آن مقابله بقدر استعدادات ذاتیه وصفای نفس از
کدورات طبیعیه وملکات ردیه قابل انعکاس اشعهٔ نورانیه ولمعات قدسیه
میکردد وبوسیلهٔ آن بکمالاتی که موجب قرب الهی ونیل رحمت نامتناهی
باشد فایز میکردد وبوسیلهٔ آن بکمالا وفخر الدین رازی در بعضی از تصانیف
خود آورده که چون زایر متوجه قبر یکی از بزرکان شود نفس او را تعلقی خاص

بادبر

بان قبر حاصل شود همچنانکه نفس صاحب آن قبر را تعلقی خاص نیز بان قبر
حاصل است اکر نفس مزور اقوی است از نفس زایر واستفاضه خواهد کرد
واکر بعکس بر عکس وبالجمله چون روح را با قبر خود تعلق باقیست چون شخصی
بزیارت قبر یکی از بزرکان حاضر شود آن زایر را با روح صاحب قبر اتحادی
ونزدیکی بسبب آن قبر حاصل شود واین دو روح بسبب آن چون دو آینه
شوند برابر یکدیکر وبسبب این مقابله استفاضه بقدر استعداد ممکن
باشد نسال الله الکریم ان یفیض علی انفسنا الناقصه ما یکملها حتی نصیر
من اهل الحضور معهم ببرکة اعتقادنا بفضلهم ورقا اسمایهم وصبرنا علی الاذاء
فیهم ویرزقنا البقاء علی ذلک بمنه وکرمه ومؤید توجیه مذکور است آنکه
در کتاب تحفة العراقین در مقام ستایش مرقد معظم وتربت مکرم حضرت
رسالت صلوات الله علیه وآله از آنحضرت بشمس تعبیر نموده واز خلیفه بجوزا تعبیر نموده
وکفته شعر بینی حرم محمدی را ∴ دیوانکه سر سرمدی را
او شمس وحظیره معزب بانک ∴ نه حجرهٔ خاص او نه افلاک ∴ بنشسته دو خلیفه نهفته زیر
جوزا بکنار شمس خفته ∴ هر سه شده یک نهاد ویک راه ∴ چون یک الف ودو لام الله
ومخفی نماند که در لفظ زیر نهفته اشارتیست لطیف بمضمون حدیث حوض
که در صحیح مسلم مذکور است وآن اینست که لیردن علی الحوض رجال ممن
صاحبنی حتی اذا رایتهم رفعوا الی اختلجوا دونی فلاقولن ای رب اصحابی
اصحابی فلیقالن انک لا تدری ما احدثوا بعدک الحدیث چه حاصل حدیث
آنست که در روز قیامت نزدیک حوض کوثر جمعی از اصحاب من بر من وارد میشوند
وچون بمن نزدیک میشوند میان ایشان وآمر الهی ایشان را از من دور میسازند
واز نظر من نهفته میکردانند وحاصل مصرع خاقانی آنست که ایشان در آن
مقام از آنحضرت دورند وروی ایشان از وی نهفته است ودر آنکه کفته جوزا
بکنار شمس خفته اشعار است بغایت کستاخی ایشان در قرب جوار آنحضرت
ودر تشبیه ایشان بدو لام الله رمز است بدوری ایشان از آنحضرت بحسب
حقیقت چه الف الله را که عبارت از آن حضرت داشته در کتابت از دو لام

جداست وچون این دو کلام بصورت لای نفی واقع است اشارت میشود
بنفی وبطلان ایشان واین نظر آن حکایت مشهورست که روزی حضرت امیر
المومنین علیه السلام درمیان عمر وابوبکر ایستاده بود وآنحضرت میانه
میان
بالا بود وایشان بلند بالا ودران حال یکی از ایشان بانحضرت گفت که تو در
ما مانند حرف نونی درمیان کلمه لنا وآنحضرت فرمودند که لولا انا لکنتما
لا یعنی اگر من نباشم شما لا میشوید یعنی باطل وهلاک میشوید چنانکه کلمه
لولا علی لهلک عمر اعتراف بمضمون آنست ومراد از یک نهاد آنست که در یکجا نما
شده اند نه آنکه مراد اتحاد طبع ونهاد ایشانست واز یک راه بودن نیز نظیران
مراد است بلکه مراد از هر سه صورت هرسه قبر است یعنی قبور ایشان بیک نهاد
ویک راه یعنی یک جهت واقع است مانند صورت الف ودو لام الله وچنانکه
در ترجمه حکیم فردوسی وغیره سبق ذکر یافته مجوز تاویل در اشعار این کلام قیام
قرینه اعمال تقیه است که بمنزله دلیل عقلی است در تاویل متشابهات کلام
ملک علام والسلام واز جمله مویدات ظاهره این قطعه مشهور اوست شعر
علوی دوست بانو خاقانی ∴ که عشیره علیست فاضلتر ∴ بیرشانی بهر زمر مردم نیکو
نیکشان از فرشته کاملتر ∴ وایضا موید صحت عقیده اوست آنکه در کتاب
تحفة العراقین در ستایش مشهد منور ومرقد معطر حضرت امیر المومنین و امام
المتقین علیه السلام گوید شعر سرها بنی کلاه دریای ∴ در مشهد مرتضا زمین سای
جانها چو سیاه نخل برجوش برخاک ایر نحل مدهوش ∴ هر دیده که ظلمت آب او بخت
نان خاک شیاف شای انگیخت ∴ جنت نفسی ز تربت اوست ∴ تبت اثری ز دشت او
چندانکه تراب بوترابست ∴ آبستن نافهای نابست ∴ زین روی برای مشک زادن
گشت آهوی تبت سترون ∴ دو بیت بر مشهد احرار ∴ تبت عزلست و کوفه بر کار
عطار انی که در جنان اند ∴ مشک تره مشک کوفه دانند ∴ افلاک که ورد ز نفحات اوست
وایام غلام شیعت اوست ∴ ودر قصیده که اظهار شوق بزیارت شاه خراسان
علیه الف تحیة وسلام نموده گفته شعر بخراسان شوم انشاء الله
چون خور آسان شوم انشاء الله ∴ چون خرابه ز دل و دل در ملکوت ∴ رو بر برهان شوم انشاء الله

رضا
گردهد رخصه کنم نیت طوس ∴ خوش وشادان شوم انشاء الله ∴ برسر روضه معصوم
شبه رضوان شوم انشاء الله ∴ گرد آن روضه چو پروانه شمع ∴ مست جولان شوم انشاء الله
ونیز چنین درمدح ملک السادة شرف الدین محمد بن مطهر العلوی گوید شعر
آن قدر وصفا که خاطرم راست ∴ از حضرت سید اجل خاست ∴ آن مایه که طبع را قوام است
هم همت سید انام است ∴ ذو الفضل محمد مطهر ∴ آن عرق محمد پیمبر
آن مردم دیده مصطفا ∴ آن وارث صدق مرتضا ∴ قدرش ز دو کون برگذشته
بکوی ز مصطفا گذشته ∴ بوده در شهر علم حیدر ∴ وین سید دین کلید آن در
شهری که خراجش آورد دهر ∴ او میوه باغ آنچنان شهر ∴ فرزند محمد عرب اوست
حسان عجم ورا دعاگوست ∴ من شیعی صلب وهوایش ∴ شیعی چه که غالی ثنایش
چون دل بهر خاندان او داشت ∴ طبع بثنای او فرود اشت ∴ فرض است مدیح او بدین راه
ور نزمن ومدیح حاش لله ∴ ودر مدح علامه زمان صدر الدین محمد اصفهانی ودر
برادر او که ایشان را جمال ومحمود نام بود اشارتی لطیف بحدیث مشهور یا علی انت
منی بمنزلت هرون من موسی نموده وفرموده شعر صدر الدین صدر دار ملت
برتر ز سه بعد چار ملت ∴ موسی قدست ومصطفی جود ∴ هرون وعلی جمال ومحمود
ودر مقام تعریف خود میگوید شعر گفتند کجاست این سخن دان
گفتم که بعرصگاه شروان ∴ خاقانی مدح خوانش گویند ∴ مدحت گر خاندانش گویند
ودر مدح پدر خود میگوید شعر از بر خلایقم سبکبار ∴ بر مایده علی نجار
اوهست علی بنام واحسان ∴ من قنبر او بطوق فرمان ∴ ودر ستایش مادر خود
گوید شعر آن پیر زنی که پیر معنی است ∴ آن رابعه که ثانیش نیست
کز بانوی خاندان حکمت ∴ مستوره دودمان عصمت ∴ صافی دم وصوفی اجتهاد است
مومن دل ومومن اعتقاد است ∴ ومخفی نماند که در بعضی ازین اشعار که مذکور شد اشعار است
بتصویب مذهب شیعه وتعظیم ایشان تا آنکه ایام را غلام ایشان داشته ودر بعضی
تصلب در تشیع تصلب در تشیع را مستحسن انگاشته ودر بعضی حضرت امام رضا را ائمه
معصوم شمرده ودر بعضی بحدیث منزلت ایمان آورده ودر بعضی بهترین تعریف
خود را مدح خاندان نموده ودر بعضی مادر خود را بآنکه مومن اعتقاد است وصف

نموده و همگی این کلمات مخالف ترهات مخالفان بی‌بصیرت و معاندان شیطان
سیرت است وفات خاقانی علیه الرحمه در شهر تبریز در شهور سنه اثنی و تسعین
و خمسمایه بوده و در سرخاب تبریز آسوده است **الحکیم المتکلم اوحد الدین**
الانوری نور الله مرقده کلیم طور سخن انوری که آورد است
چو آفتاب جهان سخن بزیر نگین خدمت حکیم در شیوه سخنوری کالشمس
فی نصف النهار و در فنون حکمت کستری فیلسوف روزگار خود بوده چنانکه
درین قطعه که از اشعار اوست بیان اشعار نموده **شعر**

گرچه در بستم در مدح و غزل یکبارگی ⁂ ظن مبر کز نظم الفاظ و معانی قاصرم
بلکه بر هر علم کز اقران من داند کسی ⁂ خواه جزوی گیر آن خواه کلی بگذرم
منطق و موسیقی و هیات شناسم اندکی ⁂ راستی باید بگویم مشتوی کی وافرم
وز الهی آنچه تصدیقش کند عقل صریح ⁂ گر تو تصدیقش کنی بر شرح و بسطش ماهرم
وز طبیعی من چند از جند بی تشویر نیست ⁂ کشف دانم کرد اگر حاسد نباشد ناظرم
نیستم بیگانه از اعمال و احکام نجوم ⁂ ور همی باور نداری رنجه شو من حاضرم
این همه بگذار با شعر مجرد آمدم ⁂ چون سنائی هستم آخر گو نه همچون صابرم

اصل او از ولایت ابیورد است از دیهی که آنرا بدنه گویند بجنب مهنه
و آن صحرا را دشت خاوران میگویند در اول حال انوری خاوری تخلص
میکرد استاد او عماره التماس نمود که انوری تخلص کند انوری در مدرسه
منصوریه طوس بتحصیل علوم مشغول می بود و بعد از آن بخدمت سلطان
سنجر رسید و منظور نظر عنایت او گردید ایراد شمه از آن رعایت و تربیت
که او در آن دولت یافت مناسب سیاق این تالیف نیست از اشعار او آنچه
دلالت بر صحت عقیده او میکند دو بیت مذکور میشود **شعر**

ملک بخشا بنده در جرمان میمون خدمتت ⁂ چون خلافت بی علی بود است و بی قدرها
بیعت بوبکر و آن قول اقیلونی چرا ⁂ مصلحت دید علی و آن فتنها چون خوابنید

و مخفی نماند که بیت ثانی اشارتست باینکه اگر بیعت ابی بکر با وجود علی بن
ابیطالب عم حقیقی و صحتی میداشت چرا بعد از آن اقاله میکرد و طلب فسخ

بیعت

بیعت مینمود و میگفت اقیلونی اقیلونی فانی لست بخیرکم و علی فیکم و همچنین
اشارتست باینکه عدم معارضه امیر المومنین علیه السلام با او از روی مصلحت
بینی و اطفاء نایره فتنه بود که دلهای صحابه از ثارات جاهلیت پر بود و تحمیر
حضرت امیر المومنین هنوز از خون عزیزان ایشان خشک نشده بود و ممکن
بود که بواسطه سوء موافقت منافقان صحابه جمهور مستضعفان اهل اسلام
مرتد شوند و بجاهلیه اولی باز گردند و اندکی از اهل حق که بودند هلاک
شوند و اسلام بالکلیه مندرس گردد و ابن حجر متاخر در کتاب صواعق محرقه
خود سطری از روایات آورده که دلالت واضح دارد بر آنکه حضرت امیر را
دشمنان بسیار بود و آنکه صحابه بر و حسد می بردند و بحضرت پیغمبر شکایت
ایشان کرد و آنحضرت بغایت آزرده شد و بجماعت ملامت بسیار نمود
و بر آنکه بنی تیم و بنی عدی در ایام جاهلیه دشمن بنی هاشم بودند و ظاهرست
که هر گاه حضرت رسالت صلوات الله علیه و آله با آن نفس قدسی تاب دیدن
وحشی قاتل عم خود حمزه رضی الله عنه بعد از اسلام او نداشت و با او فرمود
که توبه تو مقبول و اسلام تو صحیح است اما از مدینه بیرون رو که تاب دیدن تو ندارم
دید چگونه از نفوس اماره جمعی که سالها در کفر و جاهلیت بسر برده بودند
توقع توان داشت که راضی بامارت و خلافت کشنده عزیزان خود
شوند و با او شیوه اخلاص و موافقت پیش گیرند و موید اینست آنکه
حضرت سید اجل مقتدی مرتضی علم الهدی قدس الله روحه در کتاب غرر
و درر باسناد خود از ابی یزید مدنی روایت نموده که گفت روزی حضرت
رسالت صلوات الله علیه با ابوجهل دوچار شد و ابوجهل با آنحضرت مصافحه
نمود پس کسی از روی استبعاد با ابوجهل گفت که تو با این صبی مصافحه
میکنی ابوجهل گفت والله که من میدانم که او پیغمبر است اما چون هرگز تابع
بنی عبد مناف نگردیم با او چگونه توانیم کرد پس آنگاه خدای تعالی این آیه فرستاد
قد نعلم انه لیحزنک الذی یقولون فانهم لا یکذبونک ولکن الظالمین
بآیات الله یجحدون و در روایت دیگر واقع است که اخنس بن شریق که خلیفی

با ابوجهل گفت که الحال هیچکس از قریش حاضر نیست که سخن ما را بشنود خبر ده مرا که محمد صادقست یا کاذب ابوجهل گفت وای بر تو والله که محمد صادقست و هرگز دروغ نگفته اما اگر آل قصی نبوت را با لوا و حجابة و سقایة و ندوه جمع کنند چه چیز از برای باقی قریش میماند **استدراک** اهل سنت در مقام تقریر حقیقت خلافت ابی بکر و عمر میگویند که علی بن ابی طالب در شجاعت غالب کل غالب بود اگر بخلافت ایشان راضی نمی بود بضرب شمشیر از ایشان میگرفت و تنزل و تامل نمی فرمود و در مقابل که شیعه امامیه قدح در عثمان میکنند و میگویند که توقف حضرت امیر در نصرت عثمان و مواخذه قاتلان او دلیل بطلان عثمان و استحقاق او مر قتل و خذلان راست ان مقدمه غالبیت حضرت امیر را فراموش نموده میگویند که قدرت بر دفع قاتلان عثمان نداشت با آنکه قاتلان عثمان کمتر بودند از آنها که با ابی بکر بیعت نمودند و همچنین در باب اثبات افضلیت ابی بکر از آن مقدمه غافل شده میگویند که ابوبکر از جمیع صحابه اشجع بود و ظرفه تر آنکه ابن حجر جاهد فرستادن ابوبکر مر خالد بن ولید جهت محاربه قومی که ایشان را متهم بارتداد ساخته بود و بیع هذا خالد بعد از جمله بران قوم غلبه نمود از جمله دلایل باهره شجاعت ابی بکر شمرده سعت میدان ضلالت ببین که تا چه غایتست و در تاریخ گزیده مسطورست که در زمان اباقاخان میان فضلای کاشان در باب ترجیح و تفضیل شعر انوری و ظهیر منازعت بوقوع پیوست و مجد همکر را که از فضلای شعرای آن زمان بود حکم ساخته قطعه بوی فرستادند و او نیز قطعه که مشعر بر رجحان انوری بود گفته بایشان فرستاده و چون قطعه مجد همکر مشعرست از بزرگی حکیم انوری و آنکه او متدین بدین جعفری بوده جهت تایید مقصود مذکور میشود و قطعه اهل کاشان نیز از باب مقدمة الواجب مسطور میگردد و قطعه اهل کاشان اینست **شعر**

ای آن زمین وقار که بر آسمان فضل ٭ ماه خجسته ضلی و خورشید انوری

جمعی ز ناقدان سخن گفته ظهیر ٭

ترجیح می نهند بر اشعار انوری ٭ جمعی دگر برین سخن انکار میکنند

فی الجمله در محل تراع اند و داوری ٭ رجحان یکطرف تو بدیشان نما که هست

زین نکته طبع تو ملک سخنوری ٭ و قطعه مجد همکر اینست **قطعه**

جمعی ز اهل خطه کاشان که بر دهام ٭ نا ارباب فضل و دانش گوی سخنوری

کردند بحث در سخن منشیان نظم ٭ تا خود که سبقت برد دری

در انوری مناظره شان رفت و در ظهیر ٭ تا مر کراست پایه برتر ز شاعری

از آب فاریاب یکی عرضه داد در ٭ از خاک خاوران دگری زر جعفری

ترجیح می نهاد یکی مهر بر قمر ٭ تفضیل می نهاد یکی حور بر پری

انصاف چون نیافت کروه از دگر گروه ٭ من بنده را گزیده نظر شان براوری

دکان طبع آن چو بگشتم گران گرای ٭ در قعر بحر این چو نمودم شناوری

شعر یکی تر آمد چون در شاهوار ٭ نظم دگر بر آمد چون مهر خاوری

شعر ظهیر اگر چه بر آمد ز جنس نظم ٭ برتر ز انوری نزند لاف سر سری

بر اوج مشتری نرسد تیر نظم او ٭ خاصه که شاکری و مدح گستری

طبع رطب اگر چه لطیفست و خوش مذاق ٭ کی بود بخاصیت از قند عسکری

بیدار چه سبز و نغز لطیفست و آبدار ٭ چون سرو در چمن بجلوه کند بید عرعری

هر چند لاله در صحن چمن باد هد فروغ ٭ پهلو کجا زند بسمی با گل طری

اینست اعتقاد رهی خوش قبول کن ٭ گر تو مقید سخن مجد همکری

خاد ای نتیجه نیم شب از آخر رجب ٭ در خا و عین و دال ز هجر پیمبری

و ایضا امامی هروی که در کرمان ساکن بوده و در مدح سلاطین آنجا اشعار نظم مینمود این قطعه در جواب سوال مذکور گفته **قطعه**

ای سالک مسالک فکرت درین سوال ٭ معذور نیستی بحقیقت چو بنگری

تمییز را ز بهر تناسب درین دو طور ٭ هیچ احتیاج نیست بدین شرح گستری

کین معجز ستان سخن را شمع و این چراغ ٭ این ماه و آن ستاره و این حور و آن پری

و ایضا در تاریخ گزیده مسطورست که حکیم انوری در اواخر ایام حیات تایب گشته از ملازمت درگاه سلطان سنجر احتراز نمود و چون سلطان

اوما طلبید این قطعه گفته بدان کرایند **قطعه** کلبهٔ کاندرو بروز و بشب

جای آرام خورد و خواب منست ؎ آن سپهرم درو که گوی سپهر

ذرهٔ نور آفتاب منست ؎ آن جهانم درو که بحر محیط

واله لمعهٔ سراب منست ؎ هرچه در مجلس ملوك بود

همه در کلبهٔ خراب منست ؎ رحل اجزا و نان خشك درو

کرد خوان من و کباب منست ؎ شیشهٔ حبر من که باد اپر

پیش من شیشهٔ شراب منست ؎ قلم کوته و صریر خوشش

زخمه و نغمهٔ رباب منست ؎ خرقهٔ صوفیانهٔ ازرق

از هزار اطلس انتخاب منست ؎ هرچه بیرون ازین بود کم و بیش

حاش للسامعین عذاب منست ؎ کنده پیرجان جنب نکند

همتی راکه در جناب منست ؎ حرمت پادشه که باقی باد

نه ببازوی خاك و آب منست ؎ زین قدر داه رجعتم

انکه او مرجع و مآب منست ؎ وین طریق از نمایشت خطا

چکنم این خطا صواب منست ؎ نیست ای بنده را زبان جواب

خامه و جای من جواب منست **احسن المتکلمین مولانا حسن الکاشی الآملی قدس الله روحه العزیز** از جمله مرآحان خاص و علما با خلاص حضرت امیر المومنین علیه السلام بوده در طریقهٔ اخلاص خاندان همعنان بوذر و سلمان و در شیوهٔ مداحی ایشان ماحی مراح دعبل و حسان دولتشاه در تذکرهٔ خود گفته که هیچکس بمتانت و لطافت او سخن نگفته مرد دانشمند فاضل بوده است اصل او از کاشانست اما در خطهٔ آمل متولد شده و در آنجا نشو و نما یافته چنانکه میگوید **شعر**

مسکن کاشی اگر در خطهٔ آمل بود ؎ لیکی از جد و پدر نسبت بکاشان میبود

وایضا در آن تذکره مذکورست که مولانا حسن بعد از زیارت کعبهٔ معظمه و مدینهٔ مکرمه شرفهما الله تعالی بعزم زیارت مشهد امیر المومنین ع بعراق عرب افتاد و بعتبهٔ بوسی آن آستانهٔ شریف مشرف شدی

قصیده

قصیده که مطلعش اینست بر روضهٔ مطهره خواند **شعر**

ای ز بُدو آفرینش پیشوای اهل دین ؎ وی ز عزت مادح بازوی تو روح الامین

دران شب حضرت شاه ولایت پناه را در خواب دید که عذر خواهی او میکند که ای کاشی از راه دور و دراز آمده و ترا دو حق است بر ما یکی حق مهمانی و یکی حق صلهٔ شعر اکنون باید که ببصره روی و آنجا بازرگانی است که او را مسعود بن افلح میگویند از ما سلام رسانی و گوئی که در سفر عمان سال کشتی تو غرق خواست شدن یکهزار دینار برای ما نذر کردی و ما مدد کردیم و کشتی و اموال ترا بساحل رسانیدیم اکنون از عهدهٔ نذر بیرون آی و آن خواجه بازرگان بحواله ما ز بستان کاشی ببصره آمد و بآن خواجه ملاقات نمود و پیغام امیر المومنین بگذارد بازرگان از شادی بشکفت و سوگند خورد که من این حال را بهیچ آفریده نگفته ام و فی الحال آن مبلغ را تسلیم مولانا حسن کاشی نمود و خلعتی لایق بآن مزید و خلعتی لایق بآن مزید ساخت و بشکرانه آنکه فرا یاد شاه ولایت شده دعوتی مستوفی جهت صلحا و فقرای شهر بیاد و مولانا حسن از عهد شباب نیکو سیرت و خدا ترس و متقی بوده و غیر از مناقب خاندان نگفتی و بمدح ملوك اشتغال نکردی چنانکه درهمان قصیده که مطلعش مذکور شده گفته **شعر**

من غلام حیدرم و آنگاه مداحی غیر ؎ خواجهان حشر کی معذور دارندم درین

آن حسن نامم که اندر مدح داماد نبی ؎ میکند بر طبع پاکم روح حسان آفرین

و در قصیدهٔ دیگر میگوید **شعر** منم که بر لوح طبع بدار ملك بقا

نوشته اند بمداحی محمد و آل ؎ درون مدت سی سال کس نداد نشان

که بوده ام بسخن پیش کس مدیح سگال ؎ مخدرات سراپردهٔ ضمیر مرا

بمدح آل علی بسته اند عقد وصال ؎ بروضهٔ دل کاشی ثنای شان خواند

هزار شکر فلك سر بر نزند ز شاخ خیال ؎ گناه من همه اینست در عراق ولی

زهی گناه که بر عصمت منست دال ؎ نیکیم بجهان در سخنوری دعوی

دگر کنم بنود چرخ را محل سوال ؎ من آن نیم که نديو انهای کهنه برو

فراهم آدم شعری بصد هزار اشکال ٭ ولی کهی که چو عرض سخن بدید آید
کنم بمعجز معنی ادای سحر حلال ٭ صفای کوهر پاک از عقیدهٔ پاکم
هزار طعنه زند بر صفای آب زلال ٭ بشهد مدح کسی کو زبان کشایم باد
زبان ناطقه ام در که شهادت لال ٭ اکرچه مال ندارم یقین آن دارم
که دین خود نفروشم ببینی از پی مال ٭ ز فیض همت صاحب قران فیض و کرم
رسیده ام بکمال و کذشته ام ز کمال ٭ حکایت من اکرچه دراز نادارد
در حدیث فرو بسته ام ز بیم ملال ٭ ز خاک خطه آمل سزد اکر کاشی
کند زغربت و دوری خویش از تو ملال ٭ و در مقام مداحی این قصیده
ابیات خوب دارد و از آن جملهاست ٭ شعر

شهی که دیکر قدرش بوهم در ناید ٭ چهار صدر نشینان سدره را بخیال
محیط چرخ و سراپردهٔ معالی او ٭ چو مرکزی کل و کردون دایره تمثال
توی که بر محک کبریا یتو بنود ٭ درست معز چی چرخ را محل سفال
فکنده قاعدهٔ تیغ تو سر انراسی ٭ شکسته صاعقهٔ کرز تو یلا انرا یال
دریده عدل تو شاهین ظلم را دیده ٭ شکسته باز تو سیمرغ چرخ را چنکال
کر اژدهای فلک رمح مار پیکر او ٭ بر بیند افکند از بیم مهره در دنبال
اکرچه از پی تعظیم کبریا یتو کرد ٭ خدای عز و جل بد مجاد عا اجلال
مکر ز منطقه چرخ و ز آفتاب اکلیل ٭ ز پشت شیر فلک کرده روز قهر دوال
ولی بر نسبت قدد تو برتر از وی عقل ٭ سپهر و هرچه در و هست نیست تکشقال
شمار جود تو بر ناید ار شود بمثل ٭ سپهر وکیل و قضا عامل و قدر کیال
که کرد از تو سوالی بعمر خود که نکرد ٭ کف تو کیسهٔ آزش ز مال مالامال
بر تیغ حادثه ز ضاد مرک خصم ترا ٭ همه ز جاده بر حلق میزند قیفال
ستارکان فلک سر بسر فرو ریزند ٭ اکر بر ند ز دیوان هیبت تو مثال
خرد ز نعت قدر تو قاصرست که نیست ٭ بقدر قد تو اندازهٔ قبای مقال

و از جملهٔ قصاید پس از ابتدا و قصیده هفت بند است که اکثر استادان متاخرین در تتبع آن درها سفته اند و بان لطافت تا غایت چیزی نکفته و آن اینست

السلام ای سایهٔ خورشید رب العالمین ٭ آسمان عز و تمکین آفتاب داد و دین
معنی هر چار دفتر خوانده هشت خلد ٭ داور هر شش جهت اعظم امیر المومنین
عالم علم سلونی نازدان تو کشف ٭ ناطق حق نفس پیغمبر امام المتقین
مقصد تنزیل بلغ مرکز اسرار غیب ٭ مقطع یتلوه شاهد مطلع حبل المتین
صورت معنی فطرت معنی ایجاد خلق ٭ سر اصل نسل آدم نفس خیر المرسلین
صاحب نون و نون بالنور آفتاب انما ٭ قرة العین لعمرک نازش روح الامین
در جهان نا بنوی حشمت چون جانی در جهان ٭ در زمین اندوی رفعت آسمانی بر زمین
مثل تو چون شبه ایزد در همه حالی محال ٭ ور بود ممکن نزالا رحمة للعالمین
هر که مداح خدا هم دم رسول الله بود ٭ و کسی همتاش جز فی هم رسول الله بود
ای بغیر مصطفی نادیده همتای تو کس ٭ بسته بر مهر تو ایزد مهر حور العین و کس
کو نداز مهر تو آید صبح صادق را نفس ٭ مهرهٔ مهر از کلوی صبح بر نارد فلک
چیست با قدرت سپهر و چیست با رای تو ٭ آن ز قدرت مستعار و این ز رایت مقتبس
کاروان سالار جاهت چون کند آهنک راه ٭ چرخ را بر دست پیش آهنک بد چون جرس
کر دل دریا مثالت موج بر کردون زدی ٭ لجهٔ کردون بروکردن نماید همچو خس
ور شکوهت را بمیزان معانی بر کشند ٭ از ره خفت کم آید بو قبیس از یک عدس
آن زمان روح القدس کوید بمدحت آشکار
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار

ای سپهر عصمت از فر تو زینت یافته ٭ آفتاب از سایهٔ چتر تو افسر یافته
بر امید مثل تو بسته دست نقاش ازل ٭ نقشها بر بسته لیکن چو تو کمتر یافته
باز قدرت هر کجا بال جلالت کرده باز ٭ طایران سدره را در زیر شهپر یافته
آنکه مهر تو بر صفحه جان کرده نقش ٭ مخزن دل را چو کان از زر تو انکر یافته
آنکه دست حاجتی بر جود تو بر داشته ٭ دست خود را تا قیامت حاجت آور یافته
ساقی کوثر بر چندان مدح باشد ترا ٭ ای ز تو دریای فطرت عین کوثر یافته
کر نبودی ذات پاکت آفرینش را سبب
تا ابد حوا سترون بودی و آدم عزب

کرچه در عالم باقبال تو شاها کرده ام ٭ آنچه حسّان کرد وقتی در زمان مصطفی

لاف مداحی نمی یارم زدن در حضرتت ٭ ای ثناخوان تو ایزد بزبان مصطفی

رفع حاجت بر تو حاجت نیست بیند ای که چیست ٭ حال اخلاص من اندر خاندان مصطفی

روی رحمت بر متاب ای کام جان از روی من ٭
بحرمت جان پیمبر را نظر کن سوی من

بلغ

ای کزیده مرخدایت یا امیر المومنین ٭ خوانده نفس مصطفایت یا امیر المومنین

خازنان کان دریا کیسها پر دوختند ٭ روز بازار سخایت یا امیر المومنین

خاطر مجنون منی شوریده خاطر چون کند ٭ وصف قدر کبریایت یا امیر المومنین

با همه بالا نشینی عقل کل نابرده راه ٭ زیر شادروان رایت یا امیر المومنین

کر بری بالا تر از عرش برین جای دکر ٭ کفتمی کان بخاست جایت یا امیر المومنین

مدح اکر شایسته ذات تو باید کفت بس ٭ کیست تا کوید ثنایت یا امیر المومنین

فهم انسانی چه داند عزت کار ترا ٭
کافرینش بر نتابد بار مقدار ترا

ای که فرمان قضا موقوف فرمان شماست ٭ دور دوران فلک دوری ز دوران شماست

آفتابی کاسمان چرد اس اقبال اوست ٭ پرتوی از لمعه کوی کریبان شماست

هر کجا در مجمع قران خدا را آیتی است ٭ از کمال لطف و رحمت خاص در شان شماست

آنچه کردون را بدان چشم جهان بین روشنست ٭ جز دو قوس نیست و آنهم فصل خوان شماست

هر کهر کاندر صمیم کان امکان بوده است ٭ صورت اظهار آن موقوف فرمان شماست

درد بیمار تیش در ... مان چند بتوان داشتن ٭
عاقلی نبود ز درمان درد پنهان داشتن

مثل تو جز مصطفی صورت نبندد عقل را ٭ معنی ایمان اینست روشن والسلام

زایران حضرتت را برده خلد برین ٭
میدهند آواز طبتم فادخلوها خالدین

واین قصیده غرا که چند بیت از آن اکتفا رفته از قصاید مشهوره اوست

هر دل که دوستی علی اختیار کرد ٭ او را خدای در دو جهان بختیار کرد

اخترنه

فرخنده طالع آمد و فیروز روز کشت ٭ آنکس که خدمت در آن شهسوار کرد

بر مرکب سعادت عقبی نشد سوار ٭ جز مقبلی که روی بدان شهسوار کرد

سرمایه سعادت دار القرار یافت ٭ هر دل که در محبت آن شه قرار کرد

من مقتدای مادر کزیده کجا برم ٭ پیرمن آنکه مادر بفتویش کار کرد

سلطان دین بخویش شناسم شهنشهی ٭ کو کام مادر در که طفلی فکار کرد

طفلی چهار ماهه شنیدی که جز علی ٭ کو در میان مهد چنین کارزار کرد

کاهی میان باز و کبوتر قضا کذار ٭ کاهی بعلم حل سوالات مار کرد

رایت بسوی خیبر و آیت بمکه برد ٭ وین هر دو را اشارت پروردکار کرد

زان همت بلند که دادش خدای داد ٭ ثروت بخلق داد و فقر اختیار کرد

بر بستر رسول بخفت و نداشت باک ٭ جان را فدای خواجه روز شمار کرد

آن دم که پای بر کتف مصطفی نهاد ٭ عرش برین بمقدم او افتخار کرد

پیدا نبود از کل آدم نشان هنوز ٭ کایزد بعرش نام علی آشکار کرد

واین چند بیت نیز انتخاب بعضی از قصاید اوست **شعر**

ای بروی خوب تو اقبال را فرخنده فال ٭ سدره را تعظیم قدرت داده صد ده کوشمال

شرع را بر پای کرده دست خیبر کیر تو ٭ عرش را بر سر نهاده دست تو پای کمال

از نسیم کلشن لطف تو جنت یک نصیب ٭ وز سر ابستان تعظیم تو طوبی یک نهال

مشتری برابح تو صد ماه لیکن بی محاق ٭ لمعه از رای تو صد مهر لیکن بی زوال

از تو افزود پادشاهی پادشاهی را شکوه ٭ وز تو افزود آفرینش آفرینش را کمال

نسبت دست تو میکردم بدریا عقل کفت ٭ رسم دانش نیست کردن نسبت دریا بال

سعی تماید قضا بر قسمت ارزاق خلق ٭ تا ز صدر منصب قدر تو اش باید مثال

لوح دولت بر خلایق باز نکشاید منجم ٭ تا نکیرد آسمان از دفتر بخت تو فال

کر زند شخص شکوهت پای تمکین بر زمین ٭ ور کشاید دست قدرت تیغ کین بر جمع زال

بکسلد کاو زمین را پای تمکین از سرون ٭ بفکند شیر فلک را تاب شمشیر تو یال

پادشاها منصب قدر تو نشان عالیست ٭ کاندران حضرت تو اند یافت عقل من مجال

کر همای قاف قدرت در خیال آرد خرد ٭ در زمان سیمرغ فکرش را بسوزد پر و بال

دعوی مدحت نیارد طبع کاتبی زانکه هست ٭ برقد قدرت قبای مدح ارباب مقال

ره بکنه پایه قدرت چسان آرد خرد ٭ ای کشیده دست قدرت پای عقل اندر عقال

بس که طبع میکند معجز نمائی در سخن ٭ روزگار از یاد سحر سامری دارد ملال

زانکه کرد او پیش ازین دعوی سحری کرده بود ٭ صورت دعویش چون دعوی بی معنی محال

شد برو معجز طبع چو خاکستر بباد ٭ آتش سحر حرامش بکیاپای سحر حلال

نیست ازین بلکه ز اقبال تو زیر آفتاب ٭ خاک زر سازد بمعدن سنگ لعل اندر جبال

گر بنسبت ذره باشد لاف خورشیدی زند ٭ هر کرا با سایه مهر تو باشد اتصال

چون گدایان در خوان سعادت گسترند ٭ خرمن دارند بر انعامشان دست سوال

گر ز شهد مدحت در کام جان دادم بکام ٭ شاهد نطق مرا از شهد شهادت باد لال

تیر محنت باد هر یک موی بر اعضای من ٭ گر دهم مویی ز مهرت من بسیصد سال و ماه

واین ابیات خلاصه قصیده دیگرست شعر

زبعد احمد مرسل امام حق شمر داراد ٭ که هست از غایت عزت ثنایش ایزدی از قرآن

امام حق شمر یاران که کرمنای او جوئی ٭ بغیر از مصطفی حقا قرینش بود از اول بجهان

کمالش در خیال عقل چون گنجد که تعظیمش ٭ فزون از جنبش وهم است و پیش از فطرت انسان

صفات ذات مشهورش ز نص قل تعالوا هم ٭ جلال وجود موصوفش بجان از سوره رحمان

امامت را کسی باید بدین در واجب الطاعه ٭ که باشد جن و انس او را سلیمان وار در فرمان

طریق اختیار خلق جایز نیست در بودی ٭ بریدکان امت عیسی و قوم موسی عمران بجهان

هر آن نایب که پیغمبر کند از مثل او باید ٭ وگر نبود خلل خیزد هم از نسل بم انس تبود

اگر کس واجب الطاعه بدین چون مصطفی باشد ٭ بعقل و نقل و شرع و عرف غیر از مرتضی نبود

اساس دین ما اینست ما را افضی خوانند ٭ ببین گر رافضی شاید منم اول درین دوران

اگر لولا علی گوید علی گفتی چو او صدره ٭ نبودی هیچ شیعی را مجید دلیل دیدن کیهان

زجید در شیعه این پند بغیر از او گر آنست ٭ بره انصاف گر مردی مکن فعل و مکن بهتان

عروس تخت جنت را یقین در بر کسی گیرد ٭ که در ایوان ایمانش بود مهر علی عنوان

گدای کوی آن شاهم که در کوی گدایانش ٭ سلیمان با همه حشمت ندارد پایه سلیمان

مرا گر ثروت دنیا نباشد غم چرا باشد ٭ که بهتر بود این دین نخواهد بود جز حرمان

ای

و این قصیده را که گنجینه معانیست در تتبع حکیم خاقانی گفته شعر

هر سحر از موج این دریای گوهر زای من ٭ گوهر معنی دهد گر فلک فرسای من

شمع گردون در شبستان خیم نار اوفتد ٭ روز وضع حمل معنی خاطر عذرای من

بر سریر سدره شادروان زند روح القدس ٭ چون بمعراج معانی روی آرد رای من

نو عروسان معانی را برون آرد عجیب ٭ سوی صحرای سخن نظم سخن پیرای من

در عروج فکرم ار بودی تصور را مجال ٭ منتهای سدره دیدی مبدا اسرای من

گر ببیند معنی مجسم صورت آساید نظر ٭ تا فتد صد لختر از یک نکته غرای من

خلوت قرب معانی را منم جای که نیست ٭ در خیال ساکنان سدره او ادنای من

در شب معراج فکرت بی براق و جبرئیل ٭ بر سپهر سدره آسان باشد استقلای من

آفتابم گر زه معنی نگنجم در زمین ٭ گر چه در چشمت نیاید صورت بیدای من

صفوة الله زاده ام در دین ز دیوان قضا ٭ صبغة الله آمده توقیع بر امضای من

آهوی طبع ز باغ خلد سنبل میچرد ٭ نافه چین در خوی از دشت دم بویای من

آدم نسل معانی خواست بودن خاطرم ٭ خود همین بودست گویی مقصد آبای من

نی که در صحرای فکرت خاک بود آدم هنوز ٭ نافه آهوی قدس از سنبل صحرای من

دشنه جان میخورم چون شمع و میکوشم که نیست ٭ جز برای سوختن طبع جهان آرای من

گر چه چون شمعم در آب و آتش از سر تا بپا ٭ مایه نورست همچون شمع سر تا پای من

خاطرم در مکتب روح القدس آموخت علم ٭ پیر مکتب خانه ام عقل ادب فرمای من

زان همه یاران مکتب خانه در طبع نهاد ٭ قوت ابداع معنی مبدع اشیای من

چون خضر پرورده آب حیاتم زان بود ٭ مجمع البحرین معنی در دل بینای من

نامده در عالم صورت بمعنی بد ازل ٭ بر معید پیر گردون دولت برنای من

من نه این صورت بدم کاکنون تو میبینی مرا ٭ جای دیگر بود اول مسکن و ماوای من

در حریم سدره خلوت داشتم جای که بود ٭ تشنه لب آب حیات از جرعه حمرای من

مجلسی دور از کدورت باده دور از خمار ٭ در کف ساقی جان افزای غم فرسای من

گو نخوردی آدم آن یکدانه گندم که بود ٭ کی بدی در خاک آمل مولد و منشای من

هم بسوی مرکز اصلی توان شد عاقبت ٭ گر نیالاید بدنیا حرص کف الابی من

کردن شهوت بشمشیر ریاضت خسته شد ٭ تا هویدا گشت رمز مبدا و منتهای من

در رهم روز جوانی دام شهوت می نهد ٭ این کهن پیری که هست اندر پی اغوای من

گنج و اژدرها عجب رسمیست کو نی دین قبل ٭ بوده در گنج وجودم شهوت اژدرهای من

کر نه نور مهر حیدر دایم اندر دل مقیم ٭ در دل دیو افتدای جان ملک سیمای من

خاتم اندر پای اژدرهای شهوة کم شدی ٭ کر نبودی دستگیرم دولت مولای من

آفتاب آسمان دین امیر المومنین ٭ کامده تشریف مدحش چست بر بالای من

آسمانی پر مه و خورشید یابی بر زمین ٭ کر بهم ریشی باز جویی یک بیک اجزای من

آفتاب اندر پناه سایه دایم بود ٭ تا بود در سایه خورشید دین ملجای من

این جهان و آن جهان در زیر پایت کم شود ٭ کر زنی دست یقین در عروة الوثقای من

شهسوار شرع مولی المومنین حیدر که هست ٭ مهر او امروز اصل نعمت فردای من

بلبل بستان زدستان باز ماند چون دهد ٭ شرح مدح میر دین طوطی شکرخای من

استطالت بر معنی که کنم چون میکند ٭ مدح آن خورشید دین روح الامین املای من

جز صفات ذات آن شه بنود و هر کز مباد ٭ طاعت روز من و اندیشه شبهای من

دامن از در معانی تا کریبان پر کنم ٭ چون خورد غواص فکرت غوطه در دریای من

لوح ابجد در کنار طبع خاقانی نهد ٭ در دبیرستان معنی خاطر دانای من

ور چه ماهی یونس بود کلکش فی المثل ٭ بحر یونس میکشاید کلک چون تاسای من

بوالعجب طبعم مرا مهر از ولای مرتضی است ٭ حجت تنزیل طبعم معجز طاهای من

موسی عهدم که بر طور ریاضت ساکنم ٭ روشن از انوار حق هر دم تجلیهای من

خصم اگر در روز دعوی سامری کردد هلک ٭ کوشمال لا مساس اورا ید بیضای من

مقتدای سینه صاحب کلامم که بداد ٭ پیشه مهجور معانی طبع مستقضای من

تا زبانم در ثنای رکن ایمان ناطق است ٭ رکن هفت اقلیم معنی شد دل یکتای من

زین صفت کامد چو عیسی این دمم معجز نما ٭ داشت کویی نفخه روح القدس بابای من

بر سر بازار معنی کر انا الحق میزنم ٭ سر این معنی نداند جز دل شیدای من

آن توانگر همتم در دین که با افراط فقر ٭ ظاهرست از خلق عالم فرط استغنای من

محنت

محنت دل با که کویم زانکه در عالم ندید ٭ هیچ کس بالا زبالای خویشتن بروای من

تا نریزد آبرویم پیش هر کس بر زبان ٭ قفل خاموشیست دایم بر لب کویای من

غم ز درویشی ندارم چونکه میدانم که هست ٭ در دکان سالار محشر مایه اشرای من

در ضیافتخانه تحقیق خوان سالار خلد ٭ میکند اجری ز دست میر دین اجرای من

کاشی اصلم آملی مولد حسن نامی که هست ٭ همچو حسان روز احسان صدر خدمت جای

کمترین مملوک حیدر کاشیم کز فضل او ٭ در سخن بالاتر از عیسی است استعلای من

تا ببازار سخن نقد معانی می برم ٭ قلب دیوی اندوه بیرون نامراد سودای من

کر زدوی امتحان صد بار در آتش برند ٭ جز طلا بیرون نیاید زر مستوفای من

بر سر بازار اقلیم معانی کو کسی ٭ تا دهد عرضه متاع جوهر کالای من

شاعران اکر چه غاوی خوانده در قرآن خدای ٭ هست از ایشان هم بقرآن ما خلا استثنای من

یارب از فضل و کرم سیراب کن طبع مرا ٭ زانکه از حد تجاوز رفت استسقای من

ولـه فی مدح امام الانس والجن علی بن موسی الرضا علیـه السلم

دوش چون دور شب تیره بپایان آمد ٭ نوبت زمزمه مرغ سحرخوان آمد

چشم جان از دم مشکین صبا روشن شد ٭ کو بیا از مصر نسیمی سوی کنعان آمد

چه عجب بوی بهشت از دم بادی که درو ٭ اثری از شرف خاک خراسان آمد

شرف خاک خراسان همه دانی کز چیست ٭ زانکه در خطه او روضه رضوان آمد

مشهد پاک معلای امام معصوم ٭ آنکه خاکش ز شرف افسر کیوان آمد

آنکه در گلشن مهر شه سر شط ادب ٭ دست فراش صبا مجمره گردان آمد

آنکه در حضرت جاهش ز پی قدر و محل ٭ پر طاوس فلک مروحه جنبان آمد

آنکه اندر حرم جان محبان مهرش ٭ مالک چار حد خانه ایمان آمد

وقت انکار عدو سنگ بزیر قدمش ٭ از ره معجزه چون موم گدازان آمد

بلک طواف دو سه از قول رسول قرشی ٭ تا بهفتاد حج نافله یکسان آمد

مالک ملک حقیقت تویی از صدق یقین ٭ هم ز قرآن خبر و حجت و برهان آمد

ناکسی کز تعصب حق تو باز گرفت ٭ در کمالیت ذات تو چه نقصان آمد

در نبوت چه زیان آمد اگر دو سه دیو ٭ اهرمن نام در تخت سلیمان آمد

کز خر طبعی که گوساله پرستند همه ٭ زان چه نقصان بسوی موسی عمران آمد

ولـه سقی الله ثراه

منم که مینم از حب آل احمد لاف ٭ ز جان و دل شده مولای آل عبد مناف
منم که مهر ولی الله از دل پاکم ٭ همی درخشد مانند گوهر شفاف
منم که خون عروقم ز نقد آتش مهر ٭ چو آهوان ختن مشک میشود در ناف
ز شهسوار فلک گو سوار بستانم ٭ بمدح او چو کنم گاه فکر تا سنگشاف
غلام بازوی آن شهسوار میدانم ٭ که منقلب بدو نیم از زخم تیغ او دل قاف
رساله کرمش را ز انما توقیع ٭ طراز آیه قدرش ز سوره اعراف
شناسد آنکه شناسد که عقل نپسندد ٭ برابر چنین شه ولا اقدم اجلاف
کسی که نفس محمد بود بقول خدای ٭ فرو گذاری و آنکه ز نفی ز ایمان لاف
ز راه جهل بتقلید دیگری مگرو ٭ که روز حشر نباشی بدین جریمه معاف
یقین بدان که سلونی بر از اقیلونی است ٭ چرا بعین شوی ای خواجه از ره انصاف
زبنده منقبت مرتضی علی بشنو ٭ بیا بگوی با خر زبان و مردم خاف
چو کاشی آنکه شناسد حقوق خود دین شهد ٭ نظم کند سوی دنیا بچشم استخفاف

ولـه طاب الله ثراه

پیش از آن کین طارم فیروزه منظر کرده اند ٭ دولت باقی جزای مهر حیدر کرده اند
بسته اند از مهر او اول عهد با ارواح خلق ٭ و آنگهی ترکیب خلق از جسم و جوهر کرده اند
خاک آدم در عدم پیدا نبد کز نور او ٭ چهره اقلیم نه گردون منور کرده اند
تختگاه رتبتش بیقدر شا آنروز شد ٭ کز شرف معراجش از دوش پیمبر کرده اند
لایق یک نامه بردن را نبود از کودکان ٭ آنکه او را مهتر محراب و منبر کرده اند
یا امیر المومنین فریاد کاشی ده بلطف ٭ ای که لطفت داور دلهای غمخور
از کف دریا نصابت یک نصیبم بخش کم ٭ تشنگان راه را سیراب زان درگه
کربلای من شد آمل زانکه نان من درو ٭ تنگ تر ز آبست کان بر آل حیدر
غم ز درویشی چه دارم تا که میدانم یقین ٭ عز فی کز فقر با سلمان و بوذر کرده
قرب بی سالست اکنون کاجر مستوفی من ٭ در کف سلطان دین ساقی کوثر کرده

کر بهشت

گر بهشت الحق هواداری حیدر را جزاست
شادی کاشی که این او را میسر کرده اند

و له اسکنه الله فی صدر الجنان

تا سرم در سایه خورشید تابان میرود ٭ پای قدرم بر سر گردون گردان میرود
در ضیا فتحنامه طبعم ز خوان لا ریب ٭ ساکنان سدره را از نزل صد خوان میرود
تا ریاض خاطرم را فتح باب از مرتضاست ٭ فتح اقلیم معانی بر من آسان میرود
با دل سحر آفرینم سامری را ترک کن ٭ کین عصی در معجز موسی عمران میرود
پایه معنی بجای می برم در مدح شاه ٭ کز پی دیدن فلک را دیده حیران
هر چه بر هم می نهد اندیشه ز اقسام کمال ٭ با کمال کبریایش جمله نقصان میرود
دست از دو جهان خرد بردار و بنگر ساعتی ٭ تا ازو بر ماسوی الله چند جهان
مبدا و منتهای قدرش کس نداند جز خدا ٭ سر او معنی یقین در علم ایشان میرود
ما بقدر قوت و امکان خود ره میرویم ٭ وان همایون منزلت بالای امکان میرود
هر که بعد از مصطفی با مرتضی دارد وفا ٭ در ره دین مسلمانی چو سلمان میرود
وانکه با وی در خلاف آمد گر از زشت بجاست ٭ در خطابش لیس من اهلک چو کنعان میرود
در ره توحید وصل استاده لم یولد ٭ حجتم قاطع تر از شمشیر بران میرود
جان شیرین میدهد کاشی و خندان میرود
آن خدایی را که بتوان دید بیزارم از او ٭ وان رسولی کاندرو نوعی ز عصیان میرود
عدل پاک او منزه دانم از شرک و فساد ٭ آیه ثم استقاموا بهر برهان میرود
گر خدا بر کفر فرعون در ازل راضی بدی ٭ ظلم بودی هر چه بر فرعون و هامان میرود
هر که بر ذات خدا چیزی روا دارد ز عیب ٭ روز محشر بسته با زنجیر شیطان میرود
مولد من آمل و با شیخودم مازندران ٭ از ره جد و پدر نسبت بکاشان میرود

و له طیب الله مشهده

کیست آن مهتر همایون فر ٭ که با او راد مهتری مهتر ٭ آن وصی رسول و زوج بتول
در جهان و مغز جهان دگر ٭ معنی عقل کل در و مبهم ٭ صورت نفس کل در و مضمر ٭
جوهری بود جز خدا و رسول ٭ کس نداشت قدر آن جوهر ٭ ذات او داده عرش را زینت

نام او کرده خویش با زیور ٭ سر نقش وجود دانستند ٭ نا فریده خدای نقش صور
گوهر درج آدم و ز شرف ٭ خاک آدم زمین او گوهر ٭ بوده عالم پر از مآثر او
ز آدم و آدمی نبود خبر ٭ در شبستان فطرت آدم ٭ داده اندر سرای مادر او
نا و این حرف کرده در تشبیب ٭ معنی علم آخرین از بر ٭ پیش دریای همتش چه بود
قلزم آسمان کمینه شمر ٭ که بود کشتی تفکر را ٭ بادبان آسمان بپهناور
کاو زم کو کند بسیصد قرن ٭ بر محیط کمال او معبر ٭ کیست با قدر او سپهر بلند
چیست با رای او طلیعه خور ٭ مرد باید که دیده باز کند ٭ دیدهای یقین ز دیده سر
تا جهان زاد دین جهان بیند ٭ برتر از وهم و حس نقش بصر ٭ مرتضی در لطافت احمد
مصطفی در شهامت حیدر ٭ صورت نعتش هزار فلک ٭ معنی خاطرش هزار اختر
انجا بش اشایق رضوان ٭ ور دلش استعاد نی کوثر ٭ چاکرش جبرئیل و میکائیل
مدح گویش خدا و پیغمبر ٭ میزبان روان و جان حسد ٭ قهرمان جهان و فضل و هنر
چون ز دار قل تعالوا نش بودی ٭ خلعت انما در بر ٭ از شعاعات شین شمشیرش
در دل آسمان فتاده شرر ٭ بحر قدرش اگر بجوشیدی ٭ بگسستی سپهر را لنگر
خیبر انکه گرفت دست علی ٭ که بعجز اعتراف کرد عمر ٭ که بقول خدا است و رسول
رفتی شیخ تیم بر منبر ٭ پس علی با خانه نشستی ٭ باشد الحق ز راه شرع بدر
ور نه قول خدا است و رسول ٭ میل بوبکر بود و رای عمر ٭ پس علی بر حقست و او باطل
پس مومنست و او کافر ٭ چون علی دیگری بود هیهات ٭ تنگ با نام کی بود همسر
رهنمای که جز علی باشد ٭ ره نماید ولی بسوی سقر ٭ کاشی این قوت عنی ز کو
بل بنا اید آن هما بود فر ٭ قرب سی سال شد که خاطر من ٭ هست در راه دین ثنا گستر
در خراسان و در عراق همی ٭ شعر کاشی همی کند از بر ٭ برده ام در جهان بمدح علی
گوی دانش ز جمله دانشور ٭ ولی علی ملت اتماکه بدش ٭ لا فتی درع و هلاقی مغفر
انچه انکه نیست در دنیا ٭ خلق آسوده دار غصه مخور ٭ چون برادر ز مهر اوست حقه دل
چه زیان کر تهیست کیسه ز زر ٭ آن درختی که کشته شد در دین ٭ تا قیامت دهد سعادت بر
مال قارون و سطوت دنج ٭ ملک فردوس و محنت بوذر ٭ نوعروسان فکر بکر مرا
تتق از حسک بر میان بستر ٭ عقد ایشان خصای مر قبل ٭ بسته بر نام حیدر صفدر

یارب

یارب این بخت ببین کز پی نازد ٭ چشم دولت بروی آن شوهر ٭ و مخفی نماند
که ملا فصیح دشتبیاضی که از غلات اهل سنت و جماعت در بعضی از رسایل
خود قطعه از این قصیده را که مشتمل است بر تردید و بیان لزوم حقیت
حضرت امیر و بطلان دیگران بالعکس آن ذکر نموده و متصدی جواب آن شده
و گفته که اولا اختیار شق اول کرده میگوییم که از خانه نشستن علی و توقف
او در طلب خلافت لازم نمی آید خروج او از شرع بلکه او تابع ایشان بود بحق
تا وقتی که نوبت خلافت باو رسید و ثانیا اختیار شق ثانی کرده میگوییم که لازم
نمی آید از انکه در باب خلافت ابی بکر و عمر مثلا قولی از خدا و رسول باشد
انکه ایشان بمیل و رای خود کار کرده باشند چه اجماع و اختیار اهل حل و عقد که
از جمله حجج شرعیه است در خلافت ایشان منعقد شده بود و مولف گوید
که جواب مذکور ناشی از سوء فهم مراد کاشی است چه مراد او از خانه نشستن
حضرت امیر تخلف اوست از بیعت ابی بکر چنانکه در صحیح بخاری و غیر آن از سنت مسطور
و حاصل مضمون قطعه مذکور الزام اهل سنت است بانکه اگر خلافت ابی بکر حق بود
تخلف و امتناع حضرت امیر از بیعت او باطلست و اگر تخلف آن حضرت حق بود
پس بیعت ابی بکر باطل باشد و این ایرادی است وارد که جواب آن مردود مارد
در برابر آن غلطی بغایت بارد است و اما آنچه در اختیار شق ثانی گفته که خلافت
ابی بکر باجماع اهل حل و عقد و اختیار ایشان بود مدفوع و مردود است بانچه
در مجلس پنجم از بطلان این اجماع بتفصیل مذکور شده و بالجمله محققان اهل
سنت چون صاحب مواقف و امثال او اعتراف کرده اند که اجماع در آن باب
منعقد نشده زیرا که جمعی از اکابر صحابه مانند سعد بن عباده و اولاد او در مدت
حیوة خود و حضرت امیر و سایر بنی هاشم و موافقان ایشان مانند سلمان و مقداد
و بوذر مدت شش ماه بر ابی بکر بیعت نکردند و اختیار بعضی از اهل حل و عقد
در آن باب حجت نیست و اختیار بعضی مانند عمر با در آن باب حجت داشتن
چنانکه صاحب مواقف بران رفته مصادره بلکه محض مکابره است چنانکه کاشی
نیز رحمه الله در بعضی از قصاید خود بآن اشعار نموده و گفته که شعر

و زمان

امامت را کسی باید بدین در واجب الطاعه ٭ که باشد چون واثی او را سلیمان وار در زمان

طریق اختیار از خلق جایز نیست ور بودی ٭ بُدی از امت عیسی و قوم موسی عمران

واگرچه سابقا در بیان احوال محمد غزالی فصلی بر اصل در ابطال اختیار پرداخته ام
درین مقام جهت استظهار در مرام بوجوه دیگر ابطال نموده میکوییم که چون
آرای مردم مختلف است غالب آنست که اختیار ایشان مورث فتنه و نزاع شود
چنانکه شیخ ابو علی در الهیات شفا بآن تصریح نموده پس اختیار انام در تعیین
امام باطل باشد دیگر آنکه اهل حل و عقد مالک تصرف در بعضی از امور مسلمانان
نمیشوند مادامی که امام ایشانرا قاضی یا محتسب نسازد پس چکونه ایشان
غیر خود را مالک و متولی امور سایر مسلمانان میسازند دیگر آنکه امامت
رکنی عظیمست از دین و اقل مرتبه چون نماز و روزه در ان نصی از حضرت
رسالت می باید پس اهمال آنحضرت در امر امامت تا آخر زمان حیوة با
امتداد زمان مرضی که خبر داده بود که در ان مرض رحلت خواهد فرمود
منافی کمال دین خواهد بود و طلبه دوات و کاغذ در اثنای آن مرض جهت
تعیین صاحب ان امر دلیل است بر آنکه راضی نبوده بآنکه امر امامت
مفوض باختیار امت باشد دیگر آنکه تعیین امام باختیار امت محتملست
که برخلاف مراد خدای تعالی باشد پس افادهٔ تعیین وجوب متابعت
امام نخواهد کرد و بنابرین موجب تساهل در اطاعت و جرأت بر مخالفت
او خواهد شد دیگر آنکه امامت خلافت است از خدا و رسول او پس
اگر باختیار اهل حل و عقد ثابت شود باید که امام خلیفهٔ ایشان
باشد نه خلیفه خدا و رسول و کافیست در نفی اختیار آنچه حضرت
صاحب الامر علیه السلام در صغر سن در حضور پدر بزرگوار خود بان
استدلال نموده و فرموده که موسی علیه السلام با ان جلالت شان اختیار
او در اعیان بنی اسرائیل از برای میقات واقع نشد الا بر منافقان
چنانکه خدای تعالی در قرآن خبر داده پس چگونه اختیار امت در امر امامت
حجت باشد و اعتماد را شاید و ازینجاست آنچه یافعی شافعی در کتاب تاریخ

خود

خود آورده که روزی ابو العینا نزد عبید الله بن سلیمان که وزیر خلیفه بغداد
بود از پریشانی حال خود شکایت نمود وزیر گفت که ما سفارش تو بفلان
نوشته بودیم ابو العینا گفت بلی بکسی نوشته بودید که در نهایت بی
مروتی و دون همتی بود بنابرین متوجه اصلاح حال من نشد وزیر گفت تو
خود او را اختیار کرده بودی ابو العینا گفت درین اختیار سهو مر امامت را
نباید کرد که حضرت موسی هفتاد کس از قوم خود اختیار نمود و یک مرد
رشید در ان میان نبود و حضرت پیغمبر صلوات الله علیه عبد الله بن ابی سرح
را جهت کتابت وحی اختیار فرمود و او مرتد شده بمیان کافران رفت و علی بن ابی
طالب ابو موسی اشعری را اختیار کرد که جهت او حکم کند پس برو حکم کرد و بعزل او
از امامت فتوی داد والله اعلم بالسداد ولده قدس الله سره **شعر**

هوای مرتضی دانی کرا نیست ٭ هر آنکس را که مادر پارسا نیست
اگر اصلش درست و راست باشد ٭ دلش را میل با پاکان چرا نیست
خطای مادر اندر وی اثر کرد ٭ صوابست اینکه میگویم خطا نیست
دلی دارم بحمد الله که او را ٭ بغیر از آل پیغمبر وفا نیست
علوم اولین و آخرین را ٭ بغیر از مرتضی مشکل کشا نیست
بجنب رقعهٔ دیوان قدرش ٭ مجال نسخهٔ ارض و سما نیست
بیمن مولد او گشت کعبه ٭ معظم ورنه بیت الله کجا نیست
حریم حرمت شاه نجف را ٭ مشاعر کمتر از رکن و منا نیست
بیا تا از ره انصاف یکدم ٭ بگویم گر ترا طبع جفا نیست
مقام لو کشف از جمله خلقان ٭ کسی را هست با من گوی یا نیست
سلونی با اقیلونی برابر ٭ همیدانی ترا شرم از خدا نیست
محمد را شناس و آل او را ٭ که با حق غیر از ایشان آشنا نیست
سرابستان مدح مرتضی را ٭ چو کاشی بلبل مدحت سرا نیست
ولیکن سینهٔ اعدای دین را ٭ سنانی چون ثنای اولیا نیست
ثنای مرتضی گویم شب و روز ٭ کزین بهتر مرا ورد و دعا نیست

رحمه الله روحه

دلی کز جان غلام مرتضی نیست ٭ یقین میدان که در دین خدا نیست
امیر المؤمنین شاهی که در دین ٭ نظیرش جز که زین انبیا نیست
هر آنکو مرتضا را باز پس داشت ٭ بدین جرم مرتد و دزد و دغا نیست
کسی کو بغض آن شه داشت در دل ٭ نصیبش غیر نفط و بوریا نیست
بترک لعنت ایشان نگویم ٭ که در دستم ازین بهتر دعا نیست
ز آب و خاک پاک آمد وجودم ٭ بنا پاکان ازان میل و هوا نیست
کدام پر زدرهای ثمین است ٭ ازان میلم بسوی کهربا نیست
خدا بیزار ازان قومی که اورا ٭ علی در دین امام و پیشوا نیست
مرا با این جماعت دوستی داد ٭ خدای کش خلل اورا روا نیست
امام حق کسی داند علی را ٭ کش اندر بستر مادر خطا نیست
خط مهر علی در جان کاشی است ٭ ازان یکدم دل از یادش جدا نیست
بمهر آل حیدر منزل من ٭ بمحشر غیر جنات العلا نیست
ز مال و ملک دنیا وی بر آمل ٭ که نامش بر زبان آید مرا نیست
امید من بمهر اوست فردا ٭ یقینم هست کامیدم هبا نیست

قبر مولانا حسن در جانب قبله شهر سلطانیه واقعست و پادشاه صاحب قران مغفور فرمود تا که عمارتی بر بالای قبر او ساختند و باهجد در انجا طرح انداختند والحال آن مقام مزار اهالی آن دیارست

ابو العطا محمود بن علی بن محمود المشتهر بخواجو الکرمانی رحمة الله علیه

کنیت و نام و نسب او بهمین نظام در بعضی از مولفات او بنظر این مستهام رسیده دولتشاه سمرقندی در تذکره خود گفته که او از بزرگ زادهای کرمان بوده و صاحب فضل و خوشگوی است و سخن او را سخن شناسان در فصاحت و بلاغت بی نظیر میدانند و او را نخل بند شعرا می نامند همواره سیاحت کردی و در کرمان قرار نیافتی و کتاب همای و همایون را در بغداد نظم کرد و در آن داستان داد سخنوری داده و در اثنای سیاحت بصحبت شیخ رکن الدین علاء الدوله سمنانی قدس سره رسید و مرید گردید و سالها

درصوفی

درصوفی آباد بتصفیه باطن اشتغال مینمود و اشعار شیخ بزرگوار را جمع میفرمود و این رباعی در حق شیخ میگوید

هر کو بره علی عمران شد ٭ چون خضر بسر چشمه حیوانی شد
از وسوسه و غارت شیطان وارست ٭ مانند علاء دوله سمنانی شد

و از اشعار او که بر وفق مشرب فقر واقع شده این غزلست **شعر**

پیش صاحب نظران ملک سلیمان بادست ٭ بلکه آنست سلیمان که ز ملک آزادست
آنکه گویند که بر آب نهادند جهان ٭ مشنو ای خواجه که تا در نگری بر بادست
خیمه انس مزن بر در این کهنه رباط ٭ که اساسش همه بی موقع و بی بنیادست
دل درین پیرزن عشوه گر دهر مبند ٭ کین عروسیست که در عقد بسی دامادست
هر زمان مهر فلک بر دگری می پاید ٭ چه توان کرد که این سفله چنین افتادست
حاصلی نیست بجز از غم بجهان خواجو را ٭ خرم آنکس که بکلی ز جهان آزادست

و از جمله قصاید او که در مدح حضرت امیر المؤمنین واقع شده این قصیده است **شعر**

تا کی بر آستانه این دیر دیرپا ٭ بانم ز آستانه محبوب خود جدا
وقتست کز منازل تقدیر بگذرم ٭ آدم بعص کلش تحقیق متکا
من ناصبی نیم که کنم پشت بر رسول ٭ یا خارجی که روی بتابم ز مرتضا
لیکن اگر بکعبه کنم سجده باید مرا ٭ باشد مرا بعترت پیغمبر اقتدا
دانی که چیست دانچه بوستان قدس ٭ یک شمه از روایح اوصاف مصطفا
اقصی خیام و بادیه پیمای لو دنی ٭ کیتی فروز و مملکت آرای والضحی
مه طلعتی که بر قد قدش بریده اند ٭ دیبای قم فاندر و استبرق دنی
هم تشنه را شفاعت او سید نجات ٭ هم خسته را تجلی او میرسد شفا
چون مهر و کون روشن از انوار او ٭ صلوا علیه ما طلع البدر فی الدجا
از لوح خاطرم بکر او نسته بعد غم ٭ چون کشته ام غبار در شاه اولیا
فرمان روای ملک سلونی امیر نحل ٭ دارای دادگستر اقلیم هل اتی
کز نام او کنی بمثل نقش بر جبین ٭ بر خاک ره فتد شه سیاره از هوا
یاد ربیعی انکه قمر یاد و نیم کرد ٭ تسبیح کنت بر کف معصوم او حصا

یارب بحق آن چمن آرای لوکشف ∴ کو بود سرو خوش نظر باغ لافتی

کین خسته راکه بسته بند طبیعت است ∴ آزاد کن ز محنت این چار اژدها

جرمی که کرده ام اگر آید بروی من ∴ ماشد ابر آب شوم ددم ازهوا

کو من کنه کنم کرمت چون نهایتیست ∴ شب را امید هست که روز ایدار قفا

آدم ز دور باش عصی خسته شد ولیک ∴ داند خرد که مرکب پیران بود عصا

یارب چه باشد ار برسانی ز روی لطف ∴ مارا بصف صفه نشینان کبریا

فرخنده طالعی که بر بینم شبی بخواب ∴ ریحانتین و کلبنه باغ انما

خولبو که آشنای محبان اوی دوست ∴ شد غرقه در محیط تو چون بحر آشنا

دلهای خسته را بکرم مرهمی فرست ∴ ای جاسم اعظمت در گنجینه صفا

ومن قصایده فی المنقبة

مرحبا ای نکهت عنبر نسیم نوبهار ∴ جان فدای نفخات باد ای نسیم مشکبار

سنبل اندر جیب داری یا سمین در آستین ∴ عود و صندل در میان یا مشک و عنبر در کنار

دوش هنگام سحر برکو قرا فکندی کند ∴ یا ز راه شام افتادست بر یثرب گذار

یا نسیم روضه دار القرار آورده ∴ کز تو می یابد دوان بیقرار ما قرار

یا مگر بر مرقد شاه نجف بگذشته ∴ کز تو می آید نسیم نافه مشک تتار

شاه مردان چون خلیل الله بت شکن ∴ شیر یزدان از رسول الله یعنی یادگار

مهر او از آسمان لا فتی الا علی ∴ تیغ او از گوهر لا سیف الا ذو الفقار

عالم او را گر امیر المومنین خواند رواست

∴

آدم او را گر امام المتقین گوید رواست

غره ماه منور بین که غرا کرده اند ∴ شامیان از طره بر چین مطرا کرده اند

بر امیدانکه سازندش قبا آل عبا ∴ اطلس نه بفت را پیروزه سیما کرده اند

با وجود تخته کردون عصمت فاطمه ∴ زهره را این تیره روزان نام زهرا کرده اند

چون برآید جوش جیش شاه مردان در مصاف ∴ از غبار تازیان چرخ معلا کرده اند

نعل دلدل راکه داران چرخ چنبری ∴ تاج فرق فرقدش بر طوق جوزا کرده اند

روشنان قصر کحلی کرد خاک پای او ∴ سرمه چشم جهان بین ثریا کرده اند

چون

چون او را التحفه سوی باغ رضوان برده اند ∴ تا از و گلگونه رخسار حورا کرده اند

آنکه طاوس ملایک پای بند دام اوست

حرز هفت اندام نه گردون سه حرف نام اوست

بار دیگر بر عروس چرخ زیور بسته اند ∴ پرده زربفت بر ایوان اخضر بسته اند

چرخ کحلی پوش را بند قبا بگشوده اند ∴ کوه آهن چنگ را زرین کمر بربسته اند

اطلس کلی زاین سیماب گون خرگاه را ∴ نقش پرداران چینی نقش دیگر بسته اند

باز بهر حجت الحق مهدی آخر الزمان ∴ نقره خنگ آسمانرا زین انور بسته اند

مهد خاتون قیامت می برند از بهر آن ∴ دیده بانان فلک یاد دیدها بر بسته اند

خانه دیزان کبوتر خانه رهبانان ∴ نام اهل البیت بر بال کبوتر بسته اند

دلدلان غازی تازی بند کاننشد رزم ∴ یال یا ل تش شیهه اند قصر قیصر بسته اند

عصمت احمد ز مطرودان بوجهلی مجوی

قصد حیدر بر دودمان مروانی مکوی

مشعل المستغفرین صلوا علی خیر الوری ∴ زمره المسترحمین زید وفاء المرتضی

قلعه گیر کشور دین حیدر درنده جی ∴ دسته بند لالی عصمت وصی مصطفی

کاشف سر خلافت راز دار لوکشف ∴ قاضی دین نبی مسند نشین هل اتی

مالک ملک سلونی باب شهرستان علم ∴ سالک اطوار لم اعبد شه تخت رضا

مفتی علم الهی خاتم دست کرم ∴ گوهر جان فتوت روح تحصیل فتی

سرو بستان امامت در دریای هدی ∴ شمع ایوان ولایت نور چشم اولیا

مقتدای سروران ملک بن نوح نحل ∴ پیشوای ره روان راه حق شیر خدا

دیگر از برج امامت مثل او اختر نتافت

بحر در درج کرامت همچو او گوهر نیافت

ای شبان آسمان حمایل بدر جوزا بسوخت ∴ وز نفیر سوز نالم گنبد اخضر بسوخت

چون نسوزم کز غم سبطین سلطان رسل ∴ جان منظوران این نه منظر مینا بسوخت

آتشی پیدا زان سنگین دلان چون شعله زد ∴ ماهی اندر بحر و مه بر غرفه بالا بسوخت

چون چراغ دیده زهرا که کشتندش بزهر ∴ زهره را دل بر چراغ دیده زهرا بسوخت

دجلهٔ تردامن آن دوزش بیفکندم بچشم ... کان نهال باغ پیغمبر از استسقا بسوخت
چون روان کردند خون از قرة العین علی ... چشم عیسی چون بیاد دیدو دل ترسا
بس که دریا ناله کرد از حیرت آن تشنگان ... کوهر سیراب را جان در دل دندیا

دیو طبعان بین که قصد خاتم جم کرده اند
بغض اولاد نبی را نقش خاتم کرده اند

در قیامت کاو بیش خیمه بر محشر زنند ... سکهٔ دولت بنام آل پیغمبر زنند
شهسواران در رکاب راکب لدل اند ... خاکیان لاف از هوای خواجهٔ قنبر زنند
تشنگان وادی این چو بکوثر رسند ... از شعب دست شعب در دامن حیدر زنند
هر که چون او حلقه بنود بر در حیدر مقیم ... ره روان راه حق چون حلقه اش بر در زنند
قدسیان خرگاهیان عشق اهل البیت اند ... خیمه بر بالای هفتم طارم اخضر زنند
مومنان حیدری را میرسد کز بهر دین ... حلقهٔ ناموس احمد بر در خیبر زنند
کر چه خواجو در محبت خالصی در نه قدم ... تا بدار الملك معنی سکهٔ اش بر زر زنند
ره بمنزل بردم کو مذهب حیدر کرفت ... الحیوان یافت انکو خضر را رهبر کرفت

ومنها

وجه برات شام بر اخضر نوشته اند ... اموال شام بر شه خاور نوشته اند
مستوفیان خسرو کشور کشای هند ... بر باختر مواجب لشکر نوشته اند
در باب ظلمت آب چو خضر نقل کرده است ... در کرد بارگاه سکندر نوشته اند
مضمون روز نامهٔ خورشید خاوری ... بر کار نامهٔ مه انور نوشته اند
بر کرد روی شاهد مسکین عذار چرخ ... از شب خط سیاه معنبر نوشته اند
دانی که چیست انکه خطیبان آسمان ... بر هفت و چار پایهٔ منبر نوشته اند
یك شمه از مکارم اخلاق مرتضاست ... کان را درین کتابه بعنبر نوشته اند
منظومهٔ محبت زهرا و آل او ... بر خاطر کواکب ازهر نوشته اند
دو شیزکان پرده نشین حریم قدس ... نام بتول بر سر معجر نوشته اند
رمزی که بر مطاوی طومار کبریاست ... بر نام اهل بیت پیمبر نوشته اند
آن آیتی که نقش طواسین نصر تست ... بر رایت کشندهٔ عنتر نوشته اند

وصف

وصف غضنفر نکه چار برجان شکاف او ... مرغان معنوی همه بر پر نوشته اند
از دست و پنجهٔ اسد الله کنایتست ... حرفی که بر جبین غضنفر نوشته اند
ابیات شوق انکه نبی را برادرست ... احرام بردوان برادر نوشته اند
با بیست از فضایل او هر چهار فصل ... کین هفت پیر کهنه معمر نوشته اند
نقش نکار کاه ملك بر کشیده اند ... مدحش بپارکاه فلك بر نوشته اند
مهر بیکران طاق زبرجد محامدش ... بر بازوی نطاق دو پیکر نوشته اند
لشکر کشان عالم جان نام دلدلش ... بر کوههای زین تکاور نوشته اند
صنعت کران چرخ برین نام ذو الفقار ... بر تیغ زر نوشته و در خود نوشته
خنجر کشان صف شکن خیل مهر او ... بر آفتاب نعل بهاذر نوشته اند
ذکر غبار درکه آن میر هاشمی ... شاهان سرفراز بر افسر نوشته اند
در کوش ما مدایح شبیر خوانده اند ... بر جان ما مناقب شبیر نوشته اند
ادرار ما که دیده رسانی بجوی دل ... امسال بر ولایت حیدر نوشته اند
آنانکه سر فدای هوای علی نکرد ... یارب ز حادثات چه بر سر نوشته اند
این بس که هفت کشور کردون بیك نفس ... مردان راه او بقدم در نوشته اند
اشعار من که مادح اولاد حیدرم ... هم بحر مشق کرده و هم بر نوشته اند
فردوسیان حدیث روان بخش عذب من ... در روضه بر حوالی کوثر نوشته اند
وز شوق مدحتش بحنم ساکنان مصر ... بر کوزهٔ نبات تبشکر نوشته اند
چون نیست کز حوادث دوران روزکار ... هر دم بنام من غم دیکر نوشته اند
دردی که درد فاتر تقدیر ثابتست ... کویی که بهر این دل غمخور نوشته اند
شادم بدین که بر صفحات عقید تم ... سر خلوص آن شه صفدر نوشته
خواجو کمال نامه مستان حیدری ... بر جان عارفان قلندر نوشته اند
کر بیان ستایش ابکار خاطرم ... بر چشمهای روشن اختر نوشته اند

ومنها

قطرهٔ زرچاك زد لعبت سیمین بدن ... اشک ملمع فشاند شمع مرصع لکن
خیز که کل برد میان دل خارای کوه ... مرغ چمن بر کشید زمزمهٔ خارکن

دانه کاورس چید باز سپید سحر — زاغ گلستان بماند بر دل زاغ و زغن
طایر طاوس زاغ کرد نشیمن بباغ — کلبه بستان فروز گشته جهان در چمن
یوسف گلروی شرق جسته ز چاه گران — لیلی مجنون گرده رنگ لا صفت پیرهن
صبح مسیحا نفس از رهِ بام آمده — سلغ زرین بجنگ چون صنم سیمتن
سالک دل یافته نکهت روح القدس — چون نبی یثربی بوی اویس قرن
انوری خاوری از سر صدق صفا — ورد زبان ساخته مدحت بوالحسن
قاضی دین رسول خازن گنج بتول — قامع کیش جبل ماحی نقش وثن

شاهد شاهی درید شعر سپید بر بدن
افعی سیمین کشید مهره زر از دهن

چرخ مرا سیمه داد مهر سلیمان بباد — صرح ممرد فتاد بر کف اهرمن
زد شب زنگی نژاد از پی تسخیر ملک — خیمه مهراج رنگ بر در شاه ختن
مادر پیر جهان سینه سیه کرده است — تا دل شمس رضیع سرد شود از لبن
چرخ جواهر فروش بر سر بازار صنع — بر طبق لاجورد ریخته در عدن
خیل سه نیم روز رانده جنیبت بشام — خسرو هندوستان برده بچین تاختن
مهر چو مه روی مصر گشته بزندان آسمان — قطب چو یعقوب پیر ساکن بیت الحزن
ساقی زرین قدح از پی بزم طرب — در بن طاق افق ریخته دردی دن
خون شفق در کنار چرخ بسوک حسین — درد غم در جگر دهر بباغ حسن
آنکه بود رعد را در غم او ناله کار — وانکه بود ابر را چرخ او گریه فن
روضه عشق را گیسوی این ضیمران — گلشن توحید را عارض آن نسترن
یافته خلد برین از لب این ناردان — وآمده در باغ دین قامت آن نارون
نیست بجز ذکر آن معنی جان را قوت — نیست بجز فکر این روضه دل را فتن

دوش که بود از حزن شمع دلم شعله زن
سینه انجم فروز مشعله انجمن

تا دو تن ناتوان سوخته از تاب دل — مرغ دل خون چکان دوخته بر بابزن
زمزمه زیر و بم از ناله شبگیر خویش — باده گلگون نما از خون دل خویشتن

آتش

آتش محو ریخته آب من خاکسار — نغمه بربط زده راه من ممتحن
مهدی مهد دماغ انکه خرد نام اوست — از غرف کبریا کرد نظر سوی من
گفت که تا کی بود در شب حیرت ترا — شمع دل تابناک دود زبان بی سخن
چند درین تنگنا دل به بلا مبتلا — چند درین تیره جا جان بغم ممتحن
خیز چو عیسی برین طارم خضرا خرام — کوس ثوابت بمال چشم ثواقب بکن
دلو زحل باز گیر از کف گردون پیر — وز سر سلطان شرق افسر زر در فکن
ور کندت آرزو پایه قطب فلک — باز ستان مرد وار پایه نعش سه تن
آتش جود بر فروز رنگ عطارد بسوز — خنجر بهرام گیر گردن گردون بزن
راه نماهی بسوی راه الهی بجوی — وز پی سبزی مشو دست ز سلوی و من
گرچه نه یار غار از در دار هدی — بگذر و چون عنکبوت پرده غفلت متن
چون زده کوس دین بر سر کوی یقین — تخت اقامت چنین بر در درگاه زن
درگذر از چند و چون تا بکی از کیف و کم — بگذر از نفی و نهی تا بکی از لا و لن
چون برسیدی بحال دم مزن از قیل و قال — چون بگذشتی ز حال هیچ مگو با و من
تا بکی ورد خوین مدح شه اولیا — از ورق خاطرت محو نگردد محن
شیر دل لافتی شیر خدا مرتضا — حیدر خیبر شکن صفدر عنتر فکن
شاه ولایت پناه میر ملایک سپاه — کهف مکین و مکان ذخر زمین و زمن
ناصب رایات علم شارح آیات حق — واسطه کاف و نون کاشف سر و علن
مرغ سلونی صفیر بحر خلیلی گهر — تازی دلدل سوار مکی قدسی سخن
از گهر زهرا حرم گوهر دریا کرم — روح مسیحا شیم خضر سکندر وطن
مکتب دین را ادیب راه خدا را دلیل — ملک ملک را خطیب شاه رسل را ختن
گفت ز تعظیم شان بهر تن مصطفی — خواند ز فرط جلال شمس قبیش ذو المنن
نعل سم دلدلش تاج سر قدسیان — خاک ره قنبرش سرمه چشم پرن
سجده طرازان قدس معتکف در حرمش — قلعه گشایان چرخ بر علمش مفتتن
دست مده جز باو تا نشوی پایمال — فتنه مشو جز برو تا برهی از فتن
جان ثناخوان من تا ابد از مدحتش — باز نیاید چو مرغ از گل و برگ سمن

درده مهرش فلک مشوره با من کند   زانکه بود مستشار تر دخرد موتمن

چون ببرم ازجهان حرمت آل رسول   روز جزا ادبرم سوخته پیش کفن

کفته حال خو لبو کلیست دسته نکلنار   کاید از انفاس او بوی خوی بی سخن

سرو قد کلان من چون متمایل شود   دبیزدش از چین زلف نافه چین و ختن

ومنها

بنوک خامه صورت نکار کن فیکون   کرست در شکن زلف کاف قطره نون

حروف مصحف حمدش منزه از کم و کیف   سطور لوح جلالش مقدس از چه و چون

چو صفر هیچ بود در ادای قدرت او   هر آنچه در قلم آید بلوح بو قلمون

بحکم اوست که هر خاک صبح کشور کیر   دهد بمهر دد افشان درفش او زیدون

بنات نعش ز بهر نظاره صنعش   سراز دریچه ابداع میکند بیرون

فلک بچرخ در آید چو نام او شنود

ملک بسجود کند چون کلام او شنود

بماه روی شب افروز الذی اسری   که یافت مشتری از طلعتش علو بها

کشوده دیده ما زاغ در جهان دنا   فکنده تخت ولی در مقام او ادنی

کشیده رخت لعمرک بخیمه لولاک   چشیده طعم فاوحی زخوان ما اوحی

بعکس روی چو مه صبح طیب و یثرب   بچین زلف سیه شام مکه و بطحا

نداده چشم نظرش اختران بکعبه شرف   ندیده بی قدمش ده روان زمروه صفا

ز نور معجز او اقتباس کرده کلیم

زخوان دعوت او چاشت خورده ابراهیم

بدان امیر که شد شاه چرخ چاکر او   نمونه ایست مه نو ز نعل استر او

بتختگاه سلونی علم از آن افراشت   که بود مملکت لو کشف مسخر او

بحکم قاطع کشورکشای مصطفوی   نبی مدینه علم آمد و علی در او

چو کعبه مولد او کشت زان سبب روز و شب   کند خلق جهان سجده در برابر او

هلال شاهی ابرش سوار قلعه نشین   شدست حلقه بکوش غلام قنبر او

کدای درکه او که شاه مردانست   هزبر بیشه اسلام و شیر یزدانست

بنور چشم پیمبر که عین ایمان بود   عقیق صفوت و یاقوت شرع را کان بود

بنور هیچ بنور احتیاجش از پی آن   که شمع جمع طهارت از او فروزان بود

از آن وسیله شده زهره پیش او خادم   که اشرف قرشی در سرا چو مهمان بود

چو شمس مشرقی از چشم سایر انجم   ز بس شعله انوار خویش پنهان بود

نکشت عمر بقا از پی فزون تنزیی یاس   چرا که زندگی او بچشم مستان بود

ردای ذروه افلاک آشیانه اوست   بمرغزار فرادیس آب و دانه اوست

بر سند بند ریاحین باغ پیغمبر   که بود نیره برج قدس با خاور

عروس بر تتق و لالبرک هشت چمن   ندرو هفت کلستان و شمع شش منظر

ز نام او شده نامی همه فروع و اصول   بمین او شده سامی دو کاخ و پنج ممر

کمینه خادم بیت الحرام او سارا   کهینه جاریه خانمان او هاجر

بمطبخش فلک دود خورده درویش   ز مه طبقچه سیم و ز مهر هاون زر

ز سفره انا املح طعام او نمکین

ز شکر انا افصح کلام او شیرین

بزهر خورده زهرا که شبل شیر خداست   همای سدره و طاوس کلشن خضراست

ز ماه طلعت او بوده چشم دین روشن   بسرو قامت او کشته کار ایمان راست

از آن زمان که چو چنکش بکر زوان بکسست   خروش و غلغله در جان زهره زهراست

سپهر چون نرسو کش قبای اطلس   ز خون دل جگری میکند مکر خاراست

هنوز نایحه عود سوز خلق حسن   بباغ همدم آینده کان باد صباست

حرارت شکر از شهد زهر خورده اوست

شرار سینه صبح از دم فسرده اوست

بحلق تشنه آن دشت غنچه سیراب   که رخ بخون جکر شوید از غمش عناب

شه دو مملکت و شهسوار نه مضمار   مه دوازده برج و امام شش محراب

چراغ چشم رسول و فروغ جان بتول   بهار عترت و نو باوه دل اصحاب

حدیث مقتل او کر بکوش کوه رسد   شود ز خون دل اجزای او عقیق مذاب

وگر سپهر برد نام آتشین جگرش   دهد بانک حو پروین ستاره کان آب

بکربلا شده کوب و بلا بجان بخرید
کشود بال وازین تیره خاکدان بپرید

بیان بزرک حسینی نواز پردهٔ راز   کز و بلند شد آوازهٔ نهفت حجاز
علی ثانی سلطان حیدری نسب است   امام رابع و کسری مملکت پرواز
نشسته خامش و با چار رکن در گفتار   شکسته شهپر و با هفت چرخ در پرواز
اگر نه از پی ذکر مناقبش بودی   زکوه وقت صدا بر نیامدی آواز
صبا چو دم زند از گلستان اوراقش   زجان فلخته آید ندای کوکو باز

طراز کسوت خود بود عطف دامن او
چراغ دیدهٔ مه بود رای روشن او

بآفتاب جهان تا بآسمان علو   که شد منور از انوار او جهان علوم
مدار مرکز ایمان محمد باقر   گل حدیقهٔ دین شمع دودمان علوم
اگر نه باب معانی او شدی مفتوح   بهیچ باب نکردی کسی بیان علوم
چو رای روشن او بود مشرق تفسیر   شد آشکار چو خورشید از نهان علوم
مفصلی بود از مجمل معانی او   هر آن ورق که بر آید ز گلستان علوم

اگر نه وضع مصابیح علم بنهادی
نشان بحر بلاغت که در جهان دادی

بصبح مطلع صدق آفتاب عیسی دم   که بود خاک درش کحل دیدهٔ مردم
امام کعبه نشین جعفر فرشته نهاد   خلیل خضر قدم صادق خلیفه حرم
فلک بحلقهٔ تدریس او حدیث حدوث   سماع کرده ز لفظ محدثان قدم
همای سدره بگرد حریم کعبهٔ او   مقیم در طیران چون کبوتران حرم
هدایت ازلی در تقربش مضمر   عنایت ابدی در تتبعش منضم

کتابه که بر این چرخ چنبری کردند
بنام اشرفش از زر جعفری کردند

بعفو صفت کاظم امام ربانی   کلیم طور کمالات موسی ثانی

زبس که چرخ بر او تیغ بیوفایی زد   شد ست خون دل کوه لعل بیکانی
ز آتش جگر این قلعهای قلعی رنگ   شود گداخته چون داستان او خوانی
گر آنچه بر سر او رفت بشنود رضوان   چو زلف حور شود جمع بر پریشانی
بروش در کشد از آب چشم ماهر دم   زمین بماتم او جامهای بارانی

سپهر زیبقی از اضطراب او ست مدام
بسان زیبق محلول گشته بی آرام

بسرو باغ رضا مرتضی خضر قرین   چراغ چشم سموات و شمع روی زمین
سهیل دار سلام و خور خراسان تاب   شهید مشهد و خسرو نشان طوس نشین
طراوت رخ ایمان امین ملک امان   وارث دل مامون حبیب روح امین
حسن نهاد علی نام موسوی گوهر   ذبیح نسبت یحیی دل مسیح آیین
فروغ طلعت او آفتاب اوج هدی   غبار درگه او کحل چشم حور العین

فراز قطب سپهر آستان معبد اوست
سرشک دیدهٔ پروین گلاب مرقد اوست

بباب روی تقی آنکه عین تقوی بود   چراغ دانش و بستان سرای معنی بود
جواد مرتضوی بانی مبانی جود   که ابر بحر عطا را حیا از وی می بود
مه سپهر سیادت سپهر مهر شرف   که خاکروب درش شاه چرخ اعلی بود
دلش چو خضر زدی دم ز مجمع البحرین   از آنکه گوهر پاکش ز بحر موسی بود
تعلق دل روح القدس بخاک درش   چنانکه میل حواری بکحل عیسی بود

سموم سم بزدش دود کار او بکسوخت
چو شمع ز آتش دل بر بساط خاک بسوخت

بیان شقایق سیراب گلشن ارشاد   که هست شمه از خلق او نسیم بهار
علی خاصهٔ امکان و قدوهٔ تمکین   علی نقاوهٔ ایمان و قدوهٔ ابداد
بذکر منقبتش مفتخر اولوا الالباب   بکحل مهر تش مکتحل اولوا الابصار
چهار گوشهٔ سجاده اش زفرط جلال   طراز سبحه طرازان گنبد دوار
فراز گلبن بستان قرب خاطر او   چو عندلیب خوش الحان بباغ سدره هزار

شد دست دامن کردون زخون دل وادی
که بعد ازین که بود در ره هدی هادی

بلذت شکر عسکری بکاه سخن ✽ که بود بلبل طوطی نوای هشت چمن
سرا چه ایست ز بستان سرای تعظیمش ✽ چهار صفه و هفت آسمان و شش روزن
سواد صفحه ایوان روزنامه غیب ✽ بنور خاطر او خوانده قدسیان روشن
شد دست بحر ز جام تحیرش سر مست ✽ وکوهر از چه چنان کف برآورد ز دهن
بروی شاه بساط امامت کو بین ✽ اگر چنانچه رخ آدم هم بوجه حسن

خلیفه که بخلافتش فضول کلی خواند
بشد خلیفه بکلی و زو خلافی ماند

بمقدم خلف منتظر امام همام ✽ مسیح خضر قدوم خلیل کعبه مقام
شعیب مدین تحقیق حجة القایم ✽ عزیز مصر هدی مهدی سپهر غلام
خطیب خطبه افلاک منهی ملکوت ✽ ادیب مکتب اقطاب و محیی اسلام
شده ممالک دین صاحب زمان که زمام ✽ بدست رایض طوعش سپرده است زمام
با نتظار طلوع طلیعتش خورشید ✽ زند دم از دم رخشنده صبحدم بپیام

نزد ولایت او در خورست رایت ریب
نزد امامت او لایق است آیت عیب

که شمع جان من از نور حق منور باد ✽ دماغ من ز نسیم خرد معطر باد
مرا که مالک ملک جهان معرفتم ✽ جهان معرفت و ملک دین مسخر باد
دلم که مهر زند آن دین بر احکامش ✽ فدای حکم جهان گیر آن حیدر باد
ضمیر روشن خواجو که شمع انجمن است ✽ چراغ خلوتیان را دهان شکر باد
دهان او شده از آب زندگی سیراب ✽ رهین منت ساقی حوض کوثر باد
در آن زمان که بود مرغ روح در پرواز ✽ مباد جز بره اهل بیت چشمش باز

دیوان فصیح البیان خواجو زیاده بر بیست هزار بیت است مشتمل بر قصاید
غزل و غزلیات دل آرا و این تذکره زیاده ازین که نوشته شده تحمل نکند وفات
خواجو در شهور سنه اثنین و اربعین و سبعمایة بوده رحمة الله

افصح المتکلمین خواجه سلمان ساوجی رحمه الله در شیوه فصاحت ثانی حسان بود و در
اخلاص خاقان ولایت ثالث بودند و سلمان بوده در تذکره دولتشاه مسطور است
که از اعیان شهر ساوه و اکابر شعراست و خاندان او همیشه سلاطین بکرم
پیدا شده اند و لقب او جمال الدین است و پدر او خواجه علاء الدین محمد ساوجی
از جمله وزرا بوده و فضیلت خواجه سلمان مشهورست در شعر و شاعری سرآمد
روزگار خود بوده است و شیخ رکن الدین علاء الدین سمنانی قدس سره میگفته است
که ما را سمنان و شعر سلمان در هیچ جا نیست قصیده مصنوع خاص دیوان او
بر قوت طبع او گواهی عدلست حکایت کنند که خواجه سلمان از ساوه عزیمت بغداد
نمود و در آنجا بملازمت امیر شیخ حسن نویان رسید اتفاقا روزی امیر شیخ حسن
تیر می انداخت و سعادت نام از غلامان او سید دید و تیر می آورد او بدیهه
این چند بیت گفت **شعر** چو در باد حاجی کمان رفت شاه ✽ تو گفتی که در برج قوس است ماه

دو زاغ کمان با عقاب سپهر ✽ بدیدم بیک گوشه آورده سر
نهادند سر بر سر دوش شاه ✽ ندانم چه گفتند در گوش شاه
چو از شست بگشاد خسرو گره ✽ برآمد ز هر گوشه آواز زه
شها تیر در بند تدبیر تست ✽ سعادت دوان در پی تیر تست
بعهدت ز کس ناله برنخاست ✽ بغیر از کمان کو بنالد رواست
که در عهد سلطان صاحبقران ✽ نکرد دست کس زور جز بر کمان

امیر شیخ حسن را این ابیات مستحسن افتاده در بند تربیت خواجه سلمان
شد و شاه اویس که قرة العین امارت و سلطنت بود و پسر بزرگ امیر شیخ حسن
همواره در علم شعر از خواجه سلمان تعلیم گرفتی و مرتبه خواجه سلمان بدولت
شاه اویس و مادر او دلشاد خاتون مرتبه اعلی یافت و سخن او در اقطار
ربع مسکون شهرت گرفت چنانکه درین معنی میگوید **مثنوی**

من از یمن اقبال این خاندان ✽ گرفتم جهان را به تیغ زبان
من از خاوران تا در باختر ✽ ز خورشید دم امروز مشهورتر

و خواجه سلمان باشارت سلطان اویس و دلشاد خاتون اکثر قصاید ظهیر را

جوابهای دلپذیر گفت وصله آن قصاید چند دیه از ولایت ری گرفت صاحب
کتاب بهارستان گفته که خواجه سلمان شاعر فصیح وسخن گذاری بلیغ است
ودر سلاست عبارات ودقت استعارات بی نظیر افتاده است ودر جواب
استادان قصاید دارد بعضی از اصل خوبتر وبعضی برابر وبعضی فروتر ویرا معانی
خاصه بسیارست وبسیاری از معانی استادان بتخصیص کمال اسمعیل را در اشعار
خود ایراد کرده وچون آنرا در صورت خوبتر اسلوب مرغوب تر واقع کرده ایده
محل طعن وملامت نیست **شعر** معنی نیک بود شاهد پاکیزه بدن
که هر چند در وجامه دگرگون بپوشند ه عزیزت آنکه کهن خرقه بتضمین زبرش
بدر آرند ودر واطلس واکسون بپوشند ه اورا دو کتاب مثنوی است یکی جمشید
وخورشید ودران چندان تکلف کرده آنرا از چاشنی بیرون برده ودیگری
فراق نامه وان کتابی بدیع ونظمی لطیفست وغزلیات وی نیز بسیار است
مطبوع ومصنوع اماچون از آتش عشق ومحبت که مقصود از غزلست
خالی است طبع ارباب ذوق بران اقبال نماید اینست تمام کلام بهارستان
ع والفضل ما شهدت به الاعداء ه اما درانکه نسبت تصرف در معانی
استادان بخواجه سلمان اسناد نموده وازروی شفقت عذرخواهی نیز
نموده فی الحقیقه درلباس شریکی بجهت خود می تراشد وتخم عذر جهت
دزدیهای رسوای خود می پاشد وانکه گفته که طبع ارباب ذوق توجه
بر غزلهای سلمان نمی گمارد همانا از اقاله مشتریان غزلهای دزدیده
خود خبر ندارد یا بصاحبان ایشان سپرده از شعر خود نمی شمارد
ومناسب این مقامست آنکه مولانا نظام استرابادی در خطبه دیوان
خود آورده که شبی درواقعه دیدم که جای بصفایی است شخصی ایستاده
ودر فکر افتاده بحسن کیاست دانستم که کیست پیش رفتم وسلام گفتم
سر برآورد وعلیک گفت گفتم که شما خواجه سلمان ساوجی نیستید گفت
هستیم بعد ازان التفات نموده پیش طلبید ومعانقه ومصافحه کرد وگفت
رحمت باد که بوادی قصاید راه بجهانطی میکنی ودست بر کتف من نهاد

ومشفقانه

ومشفقانه توجه نمود باوجودی که او چنین ملایمت را مرعی داشت فقیر گفتم
کمینه بغلامان شما اعتقاد بسیارست لاین حال شما میدانم که شما اشعار
مردم را تصرف کرده اید بی پا اشعار بتضمین واین اشعار را سرقه میگویند گفت کجا
گفتم ازجمله در تعریف عمارت گفته اید **شعر** این ان اساس نیست که گردد خلل پذیر
لودکت الجبال وانشقت السماء ه فرمودند که چرا اعتراض بر مولانا عبدالرحمن
جامی نمیکنی که او ازهمین قصیده مصرعی را اخذ کرده که ه کالبدر فی الدجیة و
الشمس فی السماء ه بقادری که سموات بی ستون برپاست ه بعد ندش وعلی کل ما یشاء قدیر
که فقیر مصرعی که خواند نشنیده بودم چون بیدار شدم وتفحص کردم چنان بود
که ایشان فرموده بودند ازین واقعه رسوخ اعتقاد بگفتن فصیح پیشتر شد
اینست تمام کلام مولانا نظام وبعضی از نا انصافان که انگشت رد بر شعر سلمان
نهند وشعر ظهیر را برو ترجیح میدهند ظاهرا غرض ایشان آنست که بدلاله
التزامی خود را از اهل تمیز قرار دهند یا شعر خود را بر شعر او ترجیح نهند
چه اگر ظهیر را این بلند بلندست **شعر** زاعتدال هوا حکم جانور گیرد
اگر بنوک قلم صورتی کنند نگار ه خواجه سلمان را این نظم دلپذیرست که **شعر**
بسان غنچه بدن در کفن همی بالد ه زاعتدال هوای بهار موتی را ه واگر ظهیر را
این قطعه دلپذیرست که **شعر** زلفت بجادوی ببردم بجاد لیست
وانکه بچشم وابروی نامهربان دهد ه هندو ندیده ام که چو ترکان خدنگ جوی
هر چه آیدش بدست به تیر وکمان دهد ه خواجه سلمان را این بیت بی نظیر است
شعر چشمت بخنجر مژه عالم خراب کرد ه کش خنجر کشیده بمستی جهان دهد
وباعتقاد مؤلف قطعه ظهیر معنی محصلی ندارد زیرا که مضمون این اسلوب
متعارف که میگویند که فلانی را هرچه بدست می آید به تیر وکمان ویا بکتاب
وما نند آن میدهد آنست که او آنچیز را بچیز دیگر معاوضه میکند وبان
خریداری مینماید ودر ماده شعر ظهیر این معنی راست نمی آید زیرا که مرادانه
آنست که زلف یار دلهای گرفتار خود را بتیر وکمان معاوضه مینماید بلکه مراد
آنست که آنها را به تیر وکمان که کنایت از چشم وابروست می سپارد واگر دریں

دو قطعه که انوري و سلمان در تعریف اسب داوند شهسواران مضمار
انصاف نظر تامل کنند این بیچاره را در رعایت جانب سلمان معذور
شمارند که حکیم انوري میفرماید **شعر** تبارك الله ازان آب سیر آتش نعل

که باد کاب توخاکست و با عنان هوا ٭ بشکل آب رود چون فرود و بر نشیب
بسیر باد رود چون در آید از بالا ٭ زمین دمی سمش اندر وفا بقوت جذب
بدیده مهرهٔ افعی برون کشد ز قفا ٭ مگر بسایهٔ او برفشاندش تقدیر
وگرنه کی بعنانش رسد سوار ذکا ٭ بوحل و خرج غباري که نعلش انگیزد
کند ز صحرا کوه و کند زکوه صحرا ٭ جهان نوردي کامروزش ار برانگیزی
بعالمی برد کاندرو نبود فردا **وخواجه سلمان میگوید**
بزیر زین زراندر تراست شبرنگی ٭ که نعل و بکل تیره آفتاب اندراست
هلال نعل و ستاره ستام و کوه سرین ٭ جهان نورد و زمان سرعت و زمین پیماست
جوان جو دولت سلطان روان جو فرمان ٭ جهنده همچو حادثه رسنده همچو قضاست
بلندپایه چو همت فراخ رو چو طمع ٭ گران رکاب چو حلم و سبک عنان چو ذکاست
شب سعادت ارباب همتست مگر ٭ که روشنی سحر در مبادیش پیداست
ز روز و شب گذشتی اگر نه آن بودی ٭ که روز روشنش از پیش و تیره شب ز قفاست
ز اشتیاق سمش رفته نعل در آتش ٭ شکال آرزوی دستبوس او بر پاست
بسعی قوت سیرش رسیده خاک زمین ٭ هزار ره ز حضیض زمین باوج سماست
شدن بجانب بالا سحاب را ماند ٭ ولی عرق نکند این و آن عرق حیاست
وازجملهٔ قصاید خواجه که در مناقب حضرت امیر المؤمنین عم واقع شده این قصیده است
ای زمین آستانت عالم بالا شده ٭ در هوایت آسمان چون ذره در دوا شده
طاق محراب تو رشك قاب قوسین آمده ٭ نور ماه قبه‌ات تا قرب او ادنی شده
در فضای پیشگاهت شرع و دین جا یافته ٭ در هوای بارگاهت عقل و جان والا شده
باد صبحت خاك عنبرت بر سر جنت زده ٭ گرد فرشت آبروی عنبر سارا شده
سدرهٔ ات مرسالکان را بیت معمور آمده ٭ حلقه‌ات دو جهان بینا را عروة الوثقی شده
هرکجا در باب فضلت عقل فصلی خوانده است ٭ انس و جن گویای آمنا و صدقنا شده

گر تو دریایی چه داری کان رحمت در کنار ٭ ور تو کانی کی بود کان معدن دریا شده
لطف حقی نور رحمت در دلت جا یافته ٭ آسمان آفتابی در دلت پیدا شده

آفتاب کبریا دریای در لافتی
فخر آل مصطفا مخصوص نص هل اتی

آنکه چوگان مروت در کف احسان اوست ٭ لاجرم گوی فتوت در خم چوگان اوست
شرع بر مسند نشسته عقل تمکین یافته ٭ حیله دست و پا شکسته فتنه در زندان اوست
باب شهر علم میخوانند ما او را و عقل ٭ عالم علم اوست گرچه عالم علم آن اوست
با همه رفعت که دارد آسمان چون منبری ٭ گوشه‌ای از گوشه‌های گوشهٔ ایوان اوست
لحمک لحمی نبیش گفت و در تصدیق آن ٭ قل تعالوا ندع از حق متصل اندر شان اوست
خلط ما وصفا کش چون توان گفتن چون ٭ ناطقه مدهوش و دل سرگشته جان حیران اوست

آنکه ذات او مقدم بر وجود عالم است
بهر ایجاد وجود او وجود آدم است

ای برابر کرده ایزد با خلیلت در وفا ٭ آیهٔ یوفون بالنذر است بر قولم گوا
بوده با ایوب همسر در گه صبر و شکیب ٭ گشته با جبریل همره در ره خوف و رجا
نوح را در شکر گو عبدا شکورا گفت حق ٭ از برایت سعیکم مشکورا اندر هل اتی
گر بطاعت گفت عیسی را باوصاف ترا ٭ در یقیمون الصلوة آمد ز ترد حق ندا
ور بعزت مصطفی را مکه الله بر کشید ٭ گشت متبل بهر اعزاز تو نص انما
ور سلیمان خلعت ملکا عظیما یافتست ٭ آید ملکا کبیرا خلعت تست از خدا
میکنم اقرار و دارم اعتقاد آنکه نیست ٭ در ره دین رهبری چون تو بعد مصطفا

باز بان روح گفتا با محمد آشکار
لا فتی الا علی لا سیف الا ذو الفقار

گیتی مرغان شاخ سدره بر پر کرده‌اند ٭ مدحت گو و بیان عرض اند بر کرده‌اند
فهم و وهمت مشکلات رای و دین بگشوده‌اند ٭ دست و طبعت سیم و زر را خاک بر سر کرده‌اند
قدرت را شرح در فصل سلاسل خوانده‌اند ٭ قوت با وصف اندر باب خیبر کرده‌اند
بکه لیلت در ولایت گرد نعل دلدلت ٭ کز غبارش دیدهٔ گردون منور کرده‌اند

یك مثالت در ولایت روی و موی قنبرست ... کز سوادش گیسوی شب را معنبر کرده اند
در دانش را دلت دریای معنی دیده اند ... آفرینش را کفت فهرست دفتر کرده اند

ختم شد بر تو ولایت چون نبوت بر رسول
شیر یزدان ابن عم مصطفی زوج بتول

این منم در خطهٔ دل عالم جان یافته ... وین منم در عالم جان ملك ایمان یافته
این منم با یوسف از چاه بلا بیرون شده ... پس چو عیسی رتبهٔ خورشید تابان یافته
این منم با خضر بعد از زحمت راه دراز ... در سواد مصر رحمت آب حیوان یافته
این منم با لکنت با قل در این عالی جناب ... دستگاهی در فصاحت همچو سحبان یافته
این منم کز بعد چندین التماس از لطف حق ... ملکتی زیبا تر از ملك سلیمان یافته
این منم در بارگاه مقتدای انس و جان ... با قصور و عجز خود را منقبت خوان یافته
این منم بر آستان فخر آل مصطفی ... رتبهٔ حسانی و مقدار سلمان یافته

حجت قاطع امام حق امیر المومنین ؛
بحر دانش کان مردی لطف رب العالمین

تا که در دریای مدحت آشنائی میکنم ... هر چه بی مدح تو باشد آن رهائی میکنم
آرزوی مدحت دارم در بحر جنان ... با چنین طبعی نه آخر بی حیائی میکنم
ما نداده افتادگان و واله و سرگشته ایم ... از ولایت التماس رهنمائی میکنم
با همه ملک گدائی تا گدایت گشته ام ... بر سر شاهان عالم پادشاهی میکنم

در حق باب شما آمد علی بابها ؛ هر کجا فصلی در این باب است در باب شماست
هر کس از باطل بجای آل حیدر ملتجا ؛ زان میان ما را جناب آل حیدر ملتجاست
کوری چشم مخالف من حسینی مذهبم ... راه حق اینست و نتوانم نهفتن راه راست
سنگها بر سینه گریان جامها در نیل غرق ... میرود نالان فرات آری از این غم در عزاست
هر سگی کز دور بی با شیر یزدان پنجه زد ... گر همه آهوی تاتارست در اصلش خطاست
یا امام المتقین ما مفلسان طاعتیم ... یك قبولت صد چو ما را تا ابد برگ و نواست
یا امام المسلمین از من جنایت و ز کرم ... خود تو میدانی که سلمان بندهٔ آل عباست

نسبت

نسبت من با شما اکنون بدین ابیات نیست ؛ مصطفی فرمود سلمان نیز از اهل بیت ماست
روضهات را من هوا دارم بجان قندیل وار ؛ آتشین دل در بدوم دایم معلق زین هواست
یا اباعبدالله از لطف تو حاجات همه ؛ چون روا شد حاجت ما گر بر آید هم رواست

مولانا کاتبی نیشابوری کتب الله له الجنة در خطبه کتاب مجمع البحرین که از جمله مثنویهای اوست از خود تعبیر بمحمد بن عبدالله النیشابوری نموده و آنکه در قصیده ردیف گل گفته که **شعر** همچو عطار از گلستان نشابورم ولی ؛ خار صحرای نشابورم من و عطار گل ؛ موافق آنست اما دولتشاه در تذکره خود گفته که مولد و منشاء او ترشیز است و وجه توفیق میان این دو سخن بر کسی که عارف باصل و فرع ولایت نیشابور باشد مستور نخواهد بود در تذکره مسطورست که هدایت ازلی در شیوهٔ سخن گذاری مساعد طبع فیاض او بوده و با وجود لطافت طبع و سخنوری مذاق او را جامی از خمخانه عرفان چشانیده اند نام و شهرت دنیا در نظر همتش خسی نمودی و شاعر طامع بنزد او ناکسی بودی در ابتدای حال از ترشیز که مولد و منشا او بود بر نیشابور آمد و از مولانا سیمی خط تعلیم گرفت و تخلص کاتبی بدان سبب است و آخر در علم شاعری و سخنوری محسود ملا سیمی شد و بنابران از نیشابور بهرات آمد و قصیده ردیف نرگس کمال الدین اسمعیل را بر موده میرزا بایسنغر جواب نیکو گفت و بنابر مزاحمت اضداد و حساد میرزا با او التفاتی ننمود او رنجیده از هرات بیرون آمد و بجانب استراباد و گیلان و شروان افتاد و میرزا شیخ ابراهیم شروانی او را نگاه داشته تربیت کلی نمودی و نذر دادی و او از غایت بی پروائی بکار دنیا در اندك وقتی آن مال تلف ساختی گویند که میرزا شیخ ابراهیم صله قصیده ردیف گل که مشهورست کاتبی را ده هزار درم شروانی بخشید و او دیگر روان سرای شماخی بیکماه آن نقد را پریشان ساخت و بشعرا و فقرا و مستحقان بی دریغ قسمت میفرمود و بعضی نیز از و بمحل دیدند روزی خادم را گفت که مطبخی کن از جمله آن نقدها بهای یکمن آرد موجود نبود این قطعه گفته **قطعه** مطبخی را دی طلب کردم که بغرانی بپزد

نسبت

تا شود نان آتش کار ما و مهمان ساخته ❊ گفت لحم و دنبه گر یابم که خواهد داد اُرد

گفتم آنکه آسیای چرخ گردان ساخته بعضی از اصحاب او را ملامت کردند که

که پادشاهی ترا دبی نزد یکی ده هزار درهم داده باشد و تو اکنون بهای

یکمن آرد نداری مباد اگه سلطان ازین حال منکر تو گردد مولانا فرمود که اگر

می بینی در تحویلدار و خزانچی سلطانم باید که جواب محاسبه بگویم والا

که او احسان بمن نمود که یک کس بودم و من بهزار کس آنرا قسمت نمودم هر کرا

که او احسان خود از من طلب دارد من نیز بدان کس حواله نمایم که او مستحق ار

بر من دلالت کرده شما غم گنجینه شروان مخورید که بمن تهی نخواهد شد و

نیز غم من مخورید و بر مفلسی من دل تنگ مدارید که گنج معانی همراه دارم

و از ما یه مروت مفلس نخواهم بود و مولانا اخر از شروان بتبریز آمد و از آنجا

عزیمت اصفهان نمود و بصحبت شریف مفخر الفضلاء والمحققین خواجه

صاین الدین ترکه رحمه الله مشرف شد و در علم تصوف پیش خواجه نسخها

خواند و او را شناختی و کمالی دست داد و از اصفهان خود را بار دیگر بدیار

طبرستان و دار المرز کشید و در شهر استراباد اقامت نمود و حکام و اکابر

آن دیار قدوم مقدم شریف او را گرامی داشتند و از سر فراغت بجواب خمسه

شیخ نظامی مشغول شد و اکثر کتاب مخزن را جواب بر وجه صواب گفت و در شهور

سنه تسع و ثمانین و ثمانمایه که وبای عام در آن دیار واقع شد داعی حق را لبیک

اجابت گفت مولف گوید که خدمت مولانا اگرچه در خطبه بعضی مثنویات

خود که بنظم موده اکابر اهل سنت بوده مدح خلفای ثلث نموده اما در قصیده

که در اواخر عمر گفته و در آن تتبع شیخ سنائی نموده اعتراف ببطلان ایشان نموده

آنجا که میگوید **شعر** خواهم که عمر مانده بوصف تو بگذرد ❊ ای عمر رفته از قضات و قدر امیدم

غیر از ثنای ایزد و نعت نبی و آل ❊ هر چیز کان شنیده ام و گفته ام هباست

غلمان نویسدم خط آزادی از بهشت ❊ گویند کاتبی ز غلامان مرتضاست

وایضا بسیاری از متعینان اعیان شیعه که یقین منکر اغیارند و

در زمان خود بتقیه حاجت ندارند چون میل رواج و استشهاد کلام خود

دراطراف

اطراف بلاد عالم دارند و اهل سنت و جماعت را سواد اعظم میشمارند لاجرم

بتکلف نام اغیار را در کتاب خود می آرند و فی الحقیقه این قسمی از دینداری است

و نوعی از حیله و بیکاری است که چهره حقیقت آن از بیگانگان مخفی و متواری

شعر وانکس که زکوی آشنائیست ❊ داند که متاع ما کجائیست و از

جمله قصاید مولانا کاتبی که در مدح حضرت امیر المومنین علیه السلام واقع

این قصیده است که منتخبی از آن مذکور میگردد **شعر**

بچشم عقل اقالیم سبعه گنج در است ❊ ولی چو در نگری اژدهای هفت سر است

بلعل و در مرو از راه و لنگری بشناس ❊ که کوه را بس ازین سنگ بار در کمر است

درون گنبد گردان بفکر کاری باش ❊ مگرد هرزه بهر سو که خانه بر در است

مگو اگر بکنم کار رزق نیست بگو ❊ که خار خار رگ جهل اذین اگر مگر است

اگر فلک بودت پرده دار و پرده سرا ❊ ببرده داری او دل منه که پرده در است

ز دال دایره فقر جوی دولت دین ❊ که هر چه هست جز این دال دال الحذر است

مشو حریص و ز وجه ریزه باش ❊ که نقد بدر بدقه سپهر هر که سیر است

رسان کواکب ایثار بر سپهر اثیر ❊ ذبیح بذل که ایثار را نبی اثر است

هنر سخاست که در جمله دستان از وی ❊ اگر تو را بهر انگشت خویش صد هنر است

سپهر را ز در جود ساخت حلقه بگوش ❊ دُر محیط نجف کافتاب بحر و بر است

امیر دلیر کان کف علی عالی قدر

که از سحاب علو بش دو کون یک مطر است

بران شجر که فکند ابر رحمتش سایه ❊ نهال سبز سپهرش چو دانه در ثمر است

نجوم جوهر شمشیر چرخ سیمایش ❊ بقطع بادیه‌های سلوک راهبر است

فضای باز و کبوتر از و بقطع رسید ❊ کسی که نیست بدینها مقر چه جانور است

رسول گفت مرا او در مدینه علم ❊ تو خواجه دو سرا این بشاه در چه در است

بدانکه نخل زخرما فکند بر سلمان ❊ نموده شد بعرب کو چه نخل بارور است

عجب مدان خبر دیو و قید او ز علی ❊ که در بلاد ولایت هزار ازین خبر است

زبال و طیران یافت جعفر طیار ❊ که همچو طایر قدسش هزار زیر پر است

بدامن حجر الاسود ست مولد او چه جوهرست ندانم که مولدش حجرست

زهی همای همایون که طوطی افلاک بجنب قصر جلال تو کم ز کبک دریست

تراز خوان نبی در زمان مهمانی حریش لحمک لحمی کفایت ماحضرست

بر آفتاب در آن عصر حکم فرمودی مدینه راز تو هم ولایتی دگرست

زبان گاه تو قانع بمهد شد جبریل چرا که پیش کمال تو طفل شیرخورست

بدلدل تو عداوت ز اصل ناپاکیست بذو الفقار تو یاری ز پاکی گهرست

ندیده چون تو سلاسل گشای در دوران فلک که سلسله جنبان حلقه صورست

درون اردوی آدم نیافت چون تو سوار قضا که معرکه آرای لشکر قدرست

شها نه در صفت اینکه با شمت داعی چرا که داعیهای چنین نه مختصرست

طریقهای چنین از طریق نیست ولی بشیر عفو تو داند که آدمی بشرست

مرا بسایه خود خوان که نخل سبز سپهر مظل آیت که عشر عشر تش عشرست

هزار بیتر عمم هر نفس ز دل گذرد خوشم بدین همه چون هرچه هست درگذرست

حروف نظم دلاویز خود نمیدانم که پاره دل پر آتشست یا جگرست

دوای ریش دل ای که یابی ز خلق مجوی که میل مرهمشان از خواص نیشترست

بعلم کوش و ز عریان تنی مکش آسیب که جرم میوه چو بی پوست شد لذیذترست

وجود جاهل اگر در نخ و نسیج بود چو کرم مرده شمر کو درون پیله درست

مباش غره که دارم عصای عقل بدست که دست فتنه درازست و چوب دو سرست

بسا ز مرهم کافوری سحر خیزی که داغها ز نجوم ست چو چرخ بر جگرست

مگرد در بدی از برای خاطر نفس که لوح نقش تخته هر بد پر از خط خطرست

زمیر نخل سخن گوی تا خرد گوید که شهد معنی منحول سلک این شکرست

سوا از درون ها را وصف گوی و از دشمن جری مترس اگر بحد زن چو شیر نرست

همیشه تا سخن از کوثر و بهشت بود که مومنان همه را چار جوی آبخورست

بزرق باد مرا ظل ساقی کوثر که طوطی نعم او بهشت هشت درست

وازآنجمله این قصیده است که انتخاب آن نیز مذکور میگردد **قصیده**

ای دل سخن ز دست و دل بوتراب کن ⁂ آباد ساز کعبه و خیبر خراب کن

خاک عدو بباد ده از گرد دلدلش وز ذکر تیغ او جگر خصم آب کن

با هر که انتخاب گرفت انس انس گیر وز هر که اجتناب نمود اجتناب کن

تسبیح خارجی که در ذکر حیدرست در گردن سگان جهنم طناب کن

سرچشمه گر بمجز اسدالله باشدت بشکن سبوی جسم و سفال کلاب کن

شاها درا بمعرکه وز گرد دلدلت آهوی چرخ را همه تن مشکناب کن

بردار تیغ و روی زمین را ز موج خون وان بحر را ز کاسهٔ سرها حباب کن

کو خلاف شد مخالف اولاد پاک تو دوزخ بباد او ده و عدلش عذاب کن

در چرخ لاعبان حرکت کرد چون اسد در دم رخش ز آب دهن پر لعاب کن

ای نوح اهل بیت بیا ما سفینه ساز طوبی بپیش تیر و گیسوی حورا طناب کن

ای پادشاه خیل عرب وقت کوشش است لشکر کشان تخت عجم را شتاب کن

ای شهسوار معرکه آخر الزمان از دست رفت معرکه پا در رکاب کن

تو یوسفی نقاب تو خیف جنس غاد در جان نشین و پرده دل را نقاب کن

ای خارجی بکینه ما خویش بکش چندین گناه هست ترا یک ثواب کن

انگور زهر خورده چو جادی امام را میخانه قبله ساز و وضو از شراب کن

آن خس که خون موسی عمران چو نیل خورد کو چوب نخل وادی ایمن رباب کن

آتش پرست مست مگو پیر که باده نوش وز پاره دل اسدالله کباب کن

مستیم ما ز ساقی کوثر اگر دعاست ما را هم شراب طهور احتساب کن

مولانا لطف الله نیشابوری افاض الله علیه سحاب لطفه

در تذکره دولتشاه مسطور است که مولانا دانشمند و فاضل بوده و در فنون سخنوری نظیر خود نداشته و گویند که از نشاه و ولایت نصیبی تمام داشته و بکار دنیا کم التفات بودی و ازین سبب است که گویند مولانا ضعیف طالع بوده است چه هر آینه هر کسی از دنیا معرض باشد دنیا ازوی رو گردان خواهد شد چنانکه یحیی ابن معاذ رازی قدس سره فرموده است که از دنیا منصف تر ندیده ام که اگر بدو مشغولی او نیز بتو مشغول است و چون ترک او کردی او نیز ترک تو میکند و جناب مولانا خود نیز در

در بعضی از اشعار خود بان اشعار فرموده و کفته **شعر**

طالع باشدم که از پی آب * کر روم سوی بحر بر کردد * ور بسوزن شوم پی آتش

آتش از یخ فسرده تر کردد * ور بکوه التماس سنک کنم * سنک نایاب چون کهر کردد

بهمه حال شکر باید کرد * که مبادا ازین بتر کردد * این همه حادثات پیش آید

هر کرا روزکار بر کردد * وظهور مولانا لطف الله در روزکار دولت پادشاه صاحب

قران امیر تیمور کورکان بود و بمدح میرزا میرانشاه خلف صاحب قرانی قصاید

غرا دارد و میرزا میرانشاه او را رعایت کردی و تربیت دادی و مولانا باندک

فرصت آن مال را بر انداختی و بفلاکت بسر بردی و در آخر عمر و نهایت پیری

مولانا از شهر نیشابور بدیه اسفرایس که بقدمکاه حضرت امام رضا علیه السلم

مشهورست نقل فرموده و باغی داشت در انجا بسر می برد و با مردم کم اختلاط

کردی روزی جمعی عزیزان بزیارت مولانا رفتند دیدند که در حجره بسته است

چند انکه در بزدند مولانا جواب نداد ندکان بردند که مولانا عمداً جواب نمیدهد

یکی از انجماعت بر سر دیوار رفت دید که مولانا سر بسجده نهاده فرود آمد و در سرا

بکشود عزیزان درآمدند و مولانا سر بر نمیداشت شخصی سر مولانا بر داشت

دید که مرغ روح بزرکوارش از قفس بدن پرواز کرده یاران چون باران اشک

خونین در فراق آن دُر دریای وحدت ریختند و مولانا را بعد از شرایط

اسلام در قدمکاه امام معصوم دفن کردند و در دست مبارک مولانا این رباعی

یافتند بر کاغذی نوشته **شعر** دی شب ز سر صدق و صفای دل من

در میکده آن روح فزای دل من * جامی بمن آورد که بستان و بنوش

کفتم نخورم کفت برای دل من * و مولانا بنهایت پیری رسیده بود و وفات

او در شهور سنه عشر و ثمانمایه روی نمود و حضرت مولانا را در نعت سید

انبیا و مناقب ائمه هدی علیهم صلوات الله الملک الاعلی قصاید غراست

و از انجمله این خرده زهر است **شعر**

بساز در عقل و جان و دل بمهر و وفا * امیر المومنین حیدر علی ابن ابی طالب

نبی اندر مقام انت منی ما وحش بوده * چنان کاندر خطاب انما بود تو مخاطب

اکر

اکر قران بود بر حق بقول حق امامت را * حواله باکه کرد احمد در ان مجمع که بد ذاهب

بیا ای انکه میکوئی که با ایمان اسلام * تفکر کن درین معنی تاملی کن درین موجب

بکن با عقل پیدا دی بباش از * زخوی چون خارجی خارج بسک چون ناصبی ناصب

اکر تفضیل حکمت راست در دانش که بود اعلم * و کر ترجیح عصمت راست زالایش که بد اطیب

تو کر طاعت کنی چه عجب چه در معصیت ناشد * که دید معتقد مذهبی از زاهد معجب

تو بو جهلی بمیر را و جهلی سجادا * چه زراقی کنی در رفقه و جهالی کنی در طب

در اخبار عرب بر خوان ز حرب بدر اثارش * کرت با داستان دین و ملت میل بود راغب

ایا ملک حقایق را خرد مند از دهت در حجب * و یا کنج حقایق با عزو را ز دوت کاسب

عطائی این ثنا خوان از کجی برکت منعم * توالی این پریشان را که محتاجست و تو واهب

یقین کز جاکرانت هر که این ابیات غرا * بسمع جان و دل اصغا کند زین بنده مذنب

بجای سیم و زر خواهد که در دکن افشاند * درین مطبوع بر زیبوند فیض صائب

انان بحر کرم بنود عجب کز بیش حق کرد * شفیع جرم نا اهلی که بد با نفس خود غاصب

مکر کردد زبان و طبع لطف از مدح و مهر او * بولجب کفتنی جاری زنا شایستنی تایب

و از انجمله این قصیده است که در مذمت دنیا کفته و در ذیل آن در مدح

و ثنای حضرت شاه اولیا و آل اطهار او سفته **قصیده**

حجاب ره آمد جهان و مدارش * ذره تا نبینداز دت بر مدارش

چو محبوبیت رنج و راحت بجویش * چو میدار دت خوار عزت مدارش

چنین است کردون کردان و کردش * چنین است دوران و دوار و مدارش

باد دی و تاب تیرش نیرزد * نعیم خزان و نسیم بهارش

نه بار راحت وصل او رنج هجرش * نه با نوش خرمای او نیش خارش

صد اقداح نوشین نوشش نیرزد * بیک جرعه زهر ناخوش کوارش

رخ دل ز معشوق دنیا بکردان * مکن منتظر دیده بر انتظارش

که هست و بود بهر او کشته کشته * بهر کوشه چون تو عاشق هزارش

چو بینی بکی کنده پیری جوان طبع * اکر چادرش بر کنی از عذارش

دل آزردن و بیوفائیست رسمش * جکر خوردن و جان کنداز بیست کارش

همه غنج و رنجست فن و فریبش | همه بوی و رنگست نقش نگارش
کنار از میان تو آن روز گیرد | که خواهی که گیری دمی در کنارش
قرار از دل تنگ آنکه رباید | که تو دل نهی بر امید قرارش
نماند ز دستان این زال ایمن | تنی گر بود زور اسفندیارش
کسی را که او معتبر کرد روزی | بروز دگر کرد بی اعتبارش
بکس آتشین جامش آبی نداد است | نکردست چون باد تا خاکسارش
که دارد فراغ آنکه میلی ندارد | نه با تاج و ملک و نه با ملک و دارش
خنک آنکه شادان و غمگین ندارد | دل از بود و نابود ناپایدارش
بپرهیز دار از متاعی که نبود | قبول خردمند پرهیزکارش
قبول خرد گر بدی رد نکردی | شد اولیا صاحب ذو الفقارش
سلام خداوند دادار بادا | برو باد و اولاد و آل و تبارش

منظور انظار آلهی امیرشاهی روح الله روحه مولد شریفش سبزوار و نسبش منتهی بملوک سربدار میشود صاحب تاریخ حبیب السیر آورده که چون او از شیعه شاه ولایت پناه بود شاهی تخلص مینمود و میرزا بایسنغر این معنی را فهمیده روزی با او گفت مناسب آنست که این تخلص را بگذاری و اشعار خود را بتخلص دیگر مذیل داری امیرشاهی آن معنی را قبول نفرمود و بنابران حضرت بایسنغر بآن مهر سپهر سخنوری کم التفاتی اظهار نمود در تذکره دولتشاه مسطورست که فضلا متفق اند که سوز خسروی و نازکیهای کمال و صفای سخن حافظ در کلام امیرشاهی موجودست وهو آقا ملک بن ملک جمال الدین فیروزکوهی است و اجداد او از بزرگان سربدال بوده اند و او از جمله خواهرزادگان خواجه علی موید است بعد مرزا شاهرخ که دولت سربدالان در تراجع افتاد و در رجوع بشاهزاده بایسنغر نمود و شاهزاده مذکور را نسبت با او التفاتی بودی و بعضی از املاک موروثی او که در تصرف سربدالان بود در حوزه دیوان افتاده بود بسعی سلطان بایسنغر باو رد کردند و او مقرب الحضرت شد گویند که ملک جمال الدین پدر امیرشاهی یکی از سربدالان ازا

درروز

درروز کارزار کارد زده روگردان شده بود روزی شاهزاده بایسنغر در کهدستان هرات جانور می انداخت و چنان اتفاق افتاد که پادشاه و امیرشاهی تنها بیکجا ماندند و سواران در عقب جانور می تاختند دران حال شاهزاده روی بامیرشاهی کرد و گفت بدولت در پیش بردن هلاک دشمن چنین فرصتی رعایت کرده و مرد انداخته امیرشاهی متغیر شد و گفت که پسر که بکار پدر مشغول نباشد باولیای پدر نتوان گرفت و من بعد از سلاطین اعراض نمود و سوگند یاد کرد که تا زنده بوده باشد خدمت سلاطین نکند بعد الیوم روزگار بفراغت گذرانیدی و در سبزوار اندک ملکی داشت بعیش و خوشدلی بفراغت مشغول شدی و دایما فضلا و مستعدان هم صحبت او بودندی و امرا و حکام او را حرمت و عزت داشتندی و امیرشاهی مردی بود هنرمند و در زمان خود در انواع هنر نظیری نداشت و کاتب استاد بود و در تصویر بکیفیتی بود که این بیت مناسب حال اوست

گر ببین نسخه تصویر ز پیش تو برند | تا جهان روی نهد در فن خود مانی

و در علم موسیقی ماهر بود و عود را نیکو می نواخت و در آیین معاشرت و حسن اخلاق و ندیمی مجالس اکابر قصب السبق از اقران میربود و این قطعه را بدو منسوب میدادند که چون در مجلس یکی از سلاطین او را فروتر از جمعی نشاندند گفته **شعر**

شاها مدار چرخ فلک در هزار سال | چون من یگانه ننماید بصد هنر
گر زیر دست هر کس و ناکس نشانیم | اینجا لطیفه ایست بدانم من ای پدر
بحر است مجلس تو و در بحر بی خلاف | لولو بزیر باشد و خاشاک بر زبر

و عمر امیرشاهی از هفتاد متجاوز بود که در بلده استراباد بعهد دولت سلطان بابر بهادر وفات یافت و نعش او را بدار المومنین سبزوار نقل کردند و بخانقاهی که اجداد او ساخته اند بیرون شهر سبزوار بجانب نیشابور مدفون است و کان ذلک فی شهور سنه سبع و خمسین و ثمانمایه شیخ آذری و خواجه فخر الدین احمد مستوفی و ملا حسن سلیمی تونی معاصر امیرشاهی بوده اند رضوان الله علیهم اجمعین صاحب حبیب السیر گفته که از

ثقات استماع افتاد که امیر شاهی در مدت حیات دوازده هزار بیت در سلک
نظم کشید و از انجمله هزار بیت که در میان فضلا مشهورست دیوان ساخته
تتمه را باب ابطال شست و خواجه اوحد سبزواری در مرثیه ان فاضل میدان
سخن گذاری مرثیه گفته که یک بیت از انست **شعر**

کر بشوئی روز نیز از اشک و آهم سبزوار ٭ زانکه شهر شاه پی شاهی نمی آید بکار

وحید الزمان خواجه اوحد سبزواری علیه الرحمه در تذکره دولتشاه
مسطورست که حکیم فاضل بوده و در فنون علوم خصوصا علم طب و حساب و
احکام نجوم نظیر خود نداشت و در علم شعر و شاعری سرآمد عصر بوده و در خط
و انشا و تاریخ مشار الیه مستعدی بجمعیت او در روزگار نبوده و خواجه
از اعیان سبزوارست و خاندان ایشانرا مستوفیان خوانده و ذکر آن مردم
در تاریخ بیهقی مذکور و مسطورست و خواجه فخر الدین اوحد را باوجود حکمت
و فضل و کمال مشرب فقر و درویشی حاصل شده بود و همیشه در صحبت او جمعی از
ظرفا و مستعدان باستفاده علوم مشغول می بوده اند و یکهزار مجلد کتاب
خواجه جمع نموده از عربی و فارسی و غیر ذلک و ان کتب را بخط مبارک خود اصلاح
و تنقیح و مقابله نموده و در جهان فانی بغیر از صید نکته گذاری نداشت و
بجز ذکر خیر و کتابی چند یادگاری و میراثی نگذاشت و امرای اطراف و
وزرای اکناف خدمات پسندیده جهت خواجه روان کردندی و او آن مال
صرف و خرج جلیسان و مستعدان نمودی و الیوم منزل و مکان آن نادره
زمان مقصد فضلاست و جناب فضایل مآب حکمت ایاب قدوه ارباب
الفضل و الحکم مولانا غیاث الملة و الدین محمد ادام الله فضله که جالینوس اگر
زنده بودی در حکمت از و استفاده نمودی الیوم حق گذاری بجای آورده و صله
رحم مرعی میدارد و جانشین خواجه است و در منزل شریف آن بزرگوار بر قاعده
زندگانی شریف او بلکه باضعاف ان درس و افاده منتظم است **شعر**

زنده است کسی که در دیارش ٭ ماند خلفی یادگارش ٭ و چون باوجود فضایل خواجه
از جمله شاعران مکمل است و دیوان شریف او مشتملست بر قصاید و مقطعات

وغزلیات

وغزلیات مختار و واجب نمود قصیده و یک قطعه درین تذکره ثبت نمودن
قصیده خواجه راست و در منقبت امام الجن و الانس علی بن موسی الرضا علیه
التحیة و الثنا **قصیده**

کردون فراشت رایت بیضای آفتاب ٭ وز پردهای دیده شب شست کحل خواب
صبح سمن عذار چو خوبان شوخ چشم ٭ پرده ز رخ فکنده برون آمد از حجاب
نظارگی ز منظر ایوان کاخ زرنگار ٭ صد لعبت سمن سلب سیمگون ثیاب
مصباح صبح چهره فروز از ظلام شب ٭ چون نور شیب شعله زنان در شب شباب
سیمین طراز گشت چو خرگاه خسروی ٭ پرده سرای چرخ که بد عنبرین طناب
هر کوکبی نمونه صفریست فی المثل ٭ حیران شده محاسب عقل اندران حساب
جوی مجره بین چو نهر در بهشت ٭ طفلان چرخ از و شده قانع بشیر ناب
کیوان که کوی برد بر فعت ز همسران ٭ میل غروب کرده با هنگ اغتراب
برجیس باز ده غم را بی ده شکیب ٭ آری چگونه صبر کند رعد بی رباب
رفته بغرب بیرق براق ترک چرخ ٭ چون تیغ تهمتن بنهان خانه قراب
یوسف رخی چو مهر گرفتار چاه دیو ٭ یونس وشی چو تیر ز ماهی در اضطراب
از بزم زهره تا بشریا همی رسید ٭ افغان عود و بانگ نی و ناله رباب
ناچیده مه ز گلشن نیلوفری گلی ٭ ناکه سپهر نکند چو نیلوفری در آب
کف الخضیب رایت نصرت گذاشته ٭ بااوج آسمان زدهای تو مستجاب
عقد پرن ز نور چنان میشود پدید ٭ کاندر میان سلک گهر لولو خوشاب
عیوق از آن عنان عزیمت باوج تافت ٭ کاندر طلوع هست ثریاش همرکاب
همسلک با هم از پی آن اند شعریان ٭ کین سیم ناب باشد و آن گوهر مذاب
قلب الاسد که زده بر جبهه خشمناک ٭ با طرفه هر دو دم از طرفی یکی عتاب
ببریده عقرب شده پیوند از بدن ٭ زان رو درست گشته بر نیکان انتساب
رامی بکمین کشاده بر کرکسان چرخ ٭ وز بهر دام حوت رسا گشته رشته تاب
طفل سها چشیده بی از بنات نعش ٭ کرده شهاب پهلوی شیر ثریان کباب
گر باد نب قوی نشود راس دور نیست ٭ واجب بود ز صحبت نااهل اجتناب

ظلم ظلام تا کند از روی شام دفع | هر گوشه کشته برق زبان بیرق شهاب

در پرده عجز نگر اجرام سبز | چون شاهدان که جلوه نماید در نقاب

کشته فلک ز خوشه پروین گهرفشان | بر روضه مقدس سلطان دین مآب

سر خیل اصفیای مکرم که ذات او | ایزد ز خاندان کرم کرده انتخاب

شاهنشه کلیم کلام خلیل خلق | مکی طالبی سری هاشمی خطاب

سلطان جعفری نسب موسوی گهر | کو بود بر سران جهان مالک الرقاب

علام علم دین علی موسی الرضا

خضر سکندر آیت و شاه ملک جناب

در راه شرع قافله سالار جن و انس | در باب علم مسئله آموز شیخ و شاب

افعال کاملش همه بی عیب و اختلال | اقوال صادقش همه بی شک و ارتیاب

بر باد داده خاک درش آبروی بحر | آتش فکنده خاک درش در دل سحاب

آب از حیای ابر نوالش در ارتعاش | و آتش ز شوق دشمن جاهش در التهاب

گردون بطوع چاکریش کرده اختیار | اختر بطوع بندگیش کرده ارتکاب

با حلم او زمین نزند لاف از درنگ | با عزم او زمان نکند دعوی شتاب

یابد ز بوی نسیم ولایت دماغ جان | آری دهد هر آینه بوی گل از گلاب

سلک سخا ز گوهر او یافت انتظام | بحر کرم ز فیض کفش دید انشعاب

شاهان نهند دعوی انابت چو بر درش | خیزد ز عرش نعره طوبی لمن اناب

از تاب قهرش اطلس نه توی چرخ را | حاصل همین بود که قصب با زماهتاب

پرسد ز پیر چرخ ز فصاحت کند سوال | مفتی کلکما و انا افصح دهد جواب

بر امر و نهی اوست مدار جهان شرع | زین خوبتر چگونه توان کرد احتساب

هر سفله نیست در خور آداب حضرتش | نبود نعیم باغ جنان لایق دواب

خواهد دلم که شاه طریق خطاب گفت | بشنو بگوش جان که خطا نیست مستطاب

ای قهرمان کشور عصمت باصل و نسل | ای والی جهان ولایت چو جد و باب

حرف محبت تو هم از ابتدای کون | کلک قضا رقم زده بر تخته تراب

ایزد بدست لطف رساندت به پایه | کانجا نمی‌رسد قدم سعی و اکتساب

لعل

لعل از حیای گوهر ذات مبارکت | هر دم بخون دیده کند چهره را خضاب

گاه از نسیم خلق تو گوهر دهد صدف | گاه از سموم قهر تو دریا شود سراب

صافی دلان ز مهر تو در عین انتباه | سرگشتگان ز کین تو در تیه التهاب

گر خصمت از معالجه رنج حادثه | غافل مشو که ماده هست اندر انقلاب

کشته عقاب عنف تو از تیر چار پر | بدکیش را عقوبت و بدخواه را عقاب

نمرود وار پشه کین تو خصم را | بر سر ز غصه دست زنان ساخت چون ذباب

رنج حسد هلاک کند حاسد ترا | آری پر عقاب بود آفت عقاب

در جنب روضه تو چه باشد ریاض خلد | پهلوی شاخ سدره چه جولان کند سداب

با شیر مهر تو چه تاب آورد کسی | کز بیم شیر پرده شود زو توان و تاب

در دین کسی که غیر تو دانست پیشوا | گوئی گناه باز نمیداند از ثواب

گاه شدن جناب تو بهر شمار را | بود آخرین سخن ز عترت و کتاب

دریا کلاه سپهر جنابا تو فی که هست | بحر محیط با کف جودت کف خلاب

ما بنده ضعیف و تو سلطان کامران | ما خادم کمین و تو مخدوم کامیاب

اوحد که تافت از همه عالم رخ امید | زین آستانه روی نتابد بهیچ باب

مپسند کآسمان کند این خسته ستم | و اختر بجای شربت عذبش دهد عذاب

این خاک را ز جام رضا بخش جرعه | زان دم که دست ساقی لطفت دهد شراب

و خواجه را مدت عمر بعد از آنکه هشتاد و یکسال رسید دامن عصمتان ز غبار این خاکدان تیره پر محنت در چید و بمعموره جاوید خرامید فی شهور سنه ثمان و ستین و ثمانمایه و خواجه مجد که ز اینند و از برکت اولاد و احفاد محروم بود بلکه از غصه و سعادت این جماعت مصون بوده **شعر**

غم فرزند و نان جامه و قوت ∴ باز دارد ز سیر در ملکوت ∴ و خواجه را جمعی تا اهل کمالات میکردند و در معذرت یکی از ایشان این قطعه انشا فرمود **شعر**

همدمی میگفت با اوحد در اثنای سخن ∴ کای تو آگاه از رموز چرخ و دوران آسمان

هم باستحقاق ملک فضل را مالک رقاب ∴ هم باستعداد اقلیم سخن را قهرمان

مریم طبع گهرزایت چرا کردست قطع ∴ چون مسیحا رشته پیوند از ابنای زمان

زمان

مریم طبع کهرنایت چرا کردست قطع … چون مسیحا رشته پیوند ابنای زمان

مردهرکز بکیرد چهرهٔ دولت فروغ … تا بنور زن بیفروزد چراغ خان و مان

حیف باشد همچو سان برجان خویشتن … چند بعدی کاندرین باغم چون کل میهمان

کفتمش ای یار نیکو خواه میدانم یقین … کز نکو خواهان بجز نیکی نمی شاید کمان

وصل زن هرچند باشد بیش مرد کامجوی … رنج و راحت را کفیل و عیش و عشرت را ضمان

لیک با او شمع صحبت در نمی کیرد از انکه … من بحق از آسمان میکویم او از ریسمان

امیر یمین الدین فریومدی عادکه الله بلطفه السرمدی در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که وجود شریف حضرت میر بحره ایست که ابن یمین ثمرهٔ اوست مرد اهل دل و نیکو خلق و صاحب فضل بوده و اصل او از ترکست بروزکار سلطان محمد خدا بنده در فریومدی بوده و صاحب سعید خواجه علاء الدین محمد فریومدی که بروزکار سلطان ابو سعید سالها صاحب دیوان خراسان بوده و خواجه محتشم بوده است امیر یمین الدین را احترام و نکاه داشت کلی کرده و میان امیر یمین الدین و پسر او امیر محمود مشاعره بوده و هر دو فاضل و خوش کوی بوده اند و بعضی از فضلا سخن امیر یمین الدین را تفضیل میکنند بر سخن امیر محمود ظاهر اینکه این رباعی را امیر یمین الدین این رباعی با امیر محمود نوشت **رباعی** دارم زعنایت فلک بوقلمون … وز کردش روزکار خس پرور دون … چشمی چو کنارهٔ صراحی همه اشک … جانی چو میانهٔ پیاله همه خون … و امیر محمود در جواب کفت **شعر**

دارم ز جفای فلک آینه کون … بر آه دلی که سنک از و کردد خون

روزی بهزار غم بشب می آرم … تا خود بشب از پرده چه آید بیرون … و حکایت نظم و نثر امیر یمین الدین که بفرزندش امیر محمود از روم نوشته بخراسان شهرتی عظیم دارد و این تذکره تحمل آن ندارد و این مناجات از اشعار اوست **شعر**

بزرکوارخدایا بسر سینهٔ آنان … که علم و حکمت تو داه یافت در دل ایشان

بعارفان سراپردهٔ سرا چهٔ قدرت … که هیچ دل نبرد ره بنفس کامل ایشان

بزاد و راحلهٔ رهروان عالم قربت … که مرغ وهم نپرد بال در مراحل ایشان

بسوز و نالهٔ بیچارکان بی سر و پایت … که جز تو کس نبرد ره بحق و باطل ایشان

بر بی بنا ذی دیوانکان سلسله دارت … که رمز عشق بود نالهٔ سلاسل ایشان

بشاهدان معانی که چشم کوشه نشینت … نظر نکاه نمیدارد از شمایل ایشان

بآبروی جوانان نو رسیده بوصلت … که نفس ناطقه لالست در فضایل ایشان

بآب دیدهٔ پیران ژنده پوش غریبت … که نیست جز تو کسی زیر ژنده مایل ایشان

بخون پاک شهیدان عشق چهره ز دستت … که هیچ دیده ندیدست دست قاتل ایشان

بعز قربت پیوستکان عالم پاکت … که هیچ روح مقدس نشد مقابل ایشان

بآن اسیر بلی مثال آل عبایت … که شد دلیل بزرکان دین دلایل ایشان

که با وجود نعیمی نعیم دوزخ ماشد … رهانیده از و تا شویم واصل ایشان

بزرکوار خدایا نکو نیست که مرا تو … درین جریده مقصود ساز داخل ایشان

ولی چو کشتی تن بشکند زموج حوادث … رسان تو تخته جان مرا بساحل ایشان

امیر محمود مشهور بابن یمین حشره الله فی اصحاب الیمین و هو محمود بن یمین الدین فریومدی **شعر** چنان بود پدری کش چنین بود فرزند … چنین بود عرضی کش چنان بود جوهر … در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که میر محمود از فضلای عهد خود بود اخلاق حمیده و سیرت پسندیده داشته طبع بی نظیر و شعر عالم کیر دارد بتخصیص مقطعات او که نقل مجالس سلطان و وزیر و صغیر و کبیرست و از انجمله این قطعه که از ابو نواس مشهورست فرموده **شعر**

بر بند ابن یمین کفت دوستی که تویی … که شهرتت که بر آسمان رسیده سرش

چامیروی سرای رضا همی نشوی … که در جهان نبود کسی بپاکی کهرش

بکفتمش که بیادم نستود امام را … که جبرئیل امین بود خادم پدرش

این قطعه حکمت آثار که بطعن اغیار جفاکار بنظم اشعار دارد از اشعار اوست **شعر**

رو همه جمع کن از فقر مال منال … مرتضی با هم تفاوت کم بود خیر و بیت

مال مایل بود ای ابن یمین علم طلب … کز تو یکدم نشود دور غم و شادی منفک

علم داد ند بادریس و بقارون زر و سیم … شد یکی فوق سما و دکری تحت سمک

و امیر محمود مداح جماعت سربدالان بوده است و در شهور سنه خمس و اربعین و سبعمایه در عهد راحت خفته و در وقت استراحت این رباعی کفته **شعر**

منکر که دل این یمین پرخون شد * بنگر که ازین سرای فانی چون شد
مصحف بکف و روبره و چشم بدوست * با پیک اجل خنده زنان بیرون شد

ومرقد منور او در قریه مذکور در صومعه والد اوست در پهلوی پدر

امیر حاج الحسینی الجنابذی از اجلهٔ سادات جنابد خراسانست و در

طهارت اصل و لطافت طبع مستغنی از تحدید و بیان در تحفهٔ سامی مذکورست
که انقطاع و تجرد ش در مرتبهٔ بود که روزی میر علیشیر بحجرهٔ او در آمده و آن
منزل را چون مخزن خاطر اهل دل از متاع دنیوی خالی دید لاجرم تفقدی بخاطر
آورده جمیع مایحتاج از نقد و جنس سامان نموده بدانجا فرستاد و حضرت میر
چون بوثاق خود آمده از اسباب و یراق را ملاحظه نمود در آن حجره را فراز کرده بجای
دیگر تحویل نمود و خود را زیر بار منت اعیاد بتجویز نفرمود از فنون شعر بقصیده
و غزل میل بیشتر داشت و همیشه خاطر بر مدایح اهل بیت رسالت میگماشت
در حبیب السیر مذکورست که تخلص حضرت میر در دیوان قصاید میر حاج و
در غزلیات انسی بود و قصهٔ لیلی و مجنون را بنظم آورده باین بیت افتتاح نمود **شعر**

ای عشق ترا جهان طفیلی * مجنون تو صد هزار لیلی * و از جملهٔ قصاید او که در مدح

حضرت امیر المومنین علیه السلام واقعست اینست **قصیده**

ای دل حکایت از شرف بوتراب کن * در مطلع سخن سخن از آفتاب کن
پیرایهٔ جمال عروس ثنای او * از جوهر معانی ام الکتاب کن
از برق تیغ حادثه شورش حکایتی * با دوستان بگوی و دل دشمن آب کن
ای جان زبان ناطقهٔ خویش سرای را * وقف ثنای آن شه عالیجناب کن
ای آفتاب برج ولایت چو آفتاب * از پیش اهل مظلمه رفع حجاب کن
روی زمین ز بحر کف ابر موهبت * چون قعر بحر معدن دُرّ خوشاب کن
همچون حصار خیبر از امداد لطف حق * باز آو برج قلعهٔ بدعت خراب کن
طاووس زر جناح سپهر آشیانه را * از گرد خیل خویش چو بال غراب کن
از آتش مقاتله نسرین چرخ را * بر تابهٔ سپهر مدور کباب کن
چشم فلک ز گرد مراکب سیاه ساز * روی زمین ز خون مخالف خضاب کن

ای چرخ سال خورده جهان دیده ارتقاع * از سُدهٔ سینهٔ او اکتساب کن
خاک رهش چو سرمه بینش قبول مهر * در دیدهٔ ستاره فی خورد و خواب کن
شاها سپاه فتنه جهان را فرو گرفت * منشین درون پرده و عزم ارتکاب کن
هم سنت سینهٔ شعار عباد ساز * هم پوشش نمانه ثیاب ثواب کن
نصب لوای مصطفوی منصب تو شد * ای شهسوار معرکه پا در رکاب کن
افتاده چون اطاعرافشان کهکشان * از دست شرع رایت بیضا شهاب کن
روی روان ساز بشکل شفق ز خون * موجش فراز جثهٔ انجم حباب کن
آنرا که همچو تیر بکیش تعداست نیست * از خنجرش دو نیمه چو پر عقاب کن
از گرد جیش ناقهٔ خورشید و ماه را * در شاه راه منطقه پر مشکناب کن
بر روی چار بالش عصمت قرار گیر * وانگه بیان حکمت فصل الخطاب کن
چندین هزار مسئله بر عقل مشکلست * آنرا ز روی علم لدنی جواب کن
در خشک سال جود ریاض امید را * مستغنی از عطای بحار و سحاب کن
میر حاج بعد مدح و ثنای ایدکو ی * یارب دعای خسته دلان مستجاب کن

ومنها

مراد لیست اسیر چه زنخدانش * شکسته بسته تر از طرهٔ پریشانش
ز کویر چون مژه آبا از سرم گذشت و هنوز * بدیده تا چه کند روز کار هجرانش
هلاک تیر جگر دوز دلبرست تنم * که برگ عیش دل خسته است پیکانش
بگرد عارض مه طلعتان نوشته خطی * کدام که شیفتهٔ ماست وای بر جانش
بجامه زینت خود داد و سر برون آورد * بجلوه یوسف مه از چه زنخدانش
بر آتش لب لعلت خطت شعله سپند * کدام نفس اثری دیگرست در جانش
تنم که در تب سوزان ذوقتش بگداخت * نماند قوت فریاد و زور افغانش
کدام سینه که عشقت نسوخت چون لاله * کدام دیده که حسنت نساخت حیرانش
مباش در پی آزار ان گرفتاری * که نیست قبله جان جز شه خراسانش

ابو الحسن علی موسی آن شهنشاهی
که خوانده اند سلاطین دهر سلطانش

مه سپهر کرامت سپهر اوج شرف … که تافت بر همه کس آفتاب تابانش

امام دین و دین داوری که از سر مهر … سپهر کرده بطوع انقیاد فرمانش

نهال باغ ورع سرو گلشن تقوی … که مرغ روح سزد عندلیب بستانش

باعتقاد خرد دامن مطهر اوست … که نیست گرد فجور و غبار عصیانش

کهی که مایدهٔ لطف گسترد نسزد … هلال کیکشبه برچرخ جز لب نانش

نشان چنبر خرگاه اوست هالهٔ ماه … که دیده است ز رفعت ورای کیوانش

ایا سپهر مآبی که خاک درگه تو … هزار بار بر از سرمه سپاهانش

کف جواد تو ابریست بر سر فقرا … که جز امانی و مقصود نیست بارانش

محیط همت تو جائیست در همه شهر … نزید دیدهٔ غواص عقل پایانش

صحیفهٔ عمل هر که مدحت دارد … بدست راست دهد روز حشر یزدانش

کسی که بد قمر لطف اوست همره او … بسوی چاه ضلالت برد شیطانش

سرای جاه تو زان شمع نور افروخته اند … که بر فروخته اند از چراغ ایمانش

کدام سفله زکین بر رخ تو تیغ کشید … که نیست چهرهٔ پر چین بشکل سوهانش

اگر کند خجلی دشمن تو نیست عجب … که ساخت حادثهٔ دم سپهر چون سندانش

بدشمنان تو هر کس که هم زبان گردد … بسنگ حادثه بشکست چرخ دندانش

شها غلام تو میرحاج بیدل محتاج … که در محبت تو محکمست پیمانش

ستایش تو و اجداد با کرامت تست … وسیله که خلاصی دهد ز یزدانش

چو خوان لطف نهادی بگوی با خادم … کزنا امید نگردانی از چنین خوانش

مولانا محمد بن حسام احله الله دار السلام در میان فرق انام با بن حسام اشتهار دارد و طبع او را در نظم اشعار قوت بسیار بوده در تذکرهٔ دولتشاه مسطورست که حضرت مولانا با وجود شیوهٔ شاعری از اهل فضل و قناعت و انقطاع بود مولدش قصبهٔ خوسف است من اعمال قهستان خراسان و از دهقنت نان خوردی و گاو بستی و صباح که بصحرا رفتی تا شام آنچه از اشعار گفتی بر بیل دسته نوشتی و بعضی او را ولی حق شمرده اند در نعت رسول مجتبی و مناقب امیر حیدری قصاید غرا دارد که در بلاد ایران مشهور و بر [السنه]

محبان آل عبا مذکورست از آنجمله این قصیده است که در نعت و منقبت گوید شعر

ای دُفته آستان تو رضوان بآستین … جاروب فرش مسند تو زلف حور عین

باد صبا ز نکهت زلف تو مشک بیز … خاک عرب ز نفخهٔ قبر تو عنبرین

از لعل آبدار تو اَدوایح را شفا … وز زلف تابدار تو حبل المتین متین

بام فلک ز رفعت قدر تو باج دار … کام هوا ز شربت لعل تو شکرین

ذات تو بحر نام شریف تو مصطفی … حسن تو بحر خلق عظیم تو نازنین

ماه منیر مملکت آرای طاوها … شاها سریر مسند اعلای یاسین

بابای مهربان بنی آدم و شفیع … وز فضل آدم از همه لیکن خلف ترین

پا بر سریر کنت نبیاً نهاده … آدم هنوز بوده مخمر بماء و طین

ای ده روان راه حریم الله را … شرع تو تا بروز ابد شارع مبین

دوت در آسمان لعمرک مه تمام … در باغ فاستقم قد تو سرو راستین

یک جا دبیر حضرت باحترام تو … ترک چهار بالش قصر چهار مین

نام تو بر نگین سلیمان نوشته اند … بهر بقا ز ملک بخط زمردین

فیروزی ممالک لاینبغی یافت … تا کنده نقش خاتم لعل تو بر نگین

صاحب قران عهد رسالت تویی بحق … آنکس کجا که با تو تواند شدن قرین

شاید که سایه از جهت ابروی خویش … بر خاک آستان تو کرو تبان جبین

در عهد در نگیم نمودی جمال خویش … بعد از وفات ار تو توقع بود همین

آبحیات خضری از آن رو نهفته … کنجی بزیر خاک از آن کشته دفین

وقتست کز درون سراپردهٔ حرم … بیرون خرامی ای سر و سرخیل مرسلین

وقت خروج تست که هر صبح می‌نهند … بر سبز خنگ چرخ فلک ز آفتاب زین

بگشای باز نرگس مازاغ را ز خواب … بوزن گره بنفشه بر اطراف یاسمین

از تکیه گاه بردیمانی برآر دست … تا دوست بر دخویش نمانی بآن و این

سودای خاطرم بدرازی کشید سر … با زلف خود بگوی که احوال ما ببین

حال شکستگی و پریشان دلم … از طرهٔ معنبر خود پرس بعد از این

بگشای تیر غمزه ز ابروی چون کمان … غماز بین نشسته ز هر گوشه در کمین

[margin:] بهذه العقد اشارة الی الحدیث المشهور … ای کنت نبیاً و آدم بین الماء والطین

[margin:] و بهذه اشارة الی الآیة الشریفة و فاستقم

[margin:] ای امرت

دین منست منقبت خاندان تو — بی دین کسی بود که نیاورد دین بدین
گر نعت اهل بیت نور نصست دانضم — هم آسمان گواه برین قول هم زمین
دریا ز اصل خویش چو پاکست پاک نیست — گو سنگ هزار باد بدو اندرون نشین
بو جهل هم ز جهل کلام مجید را — منکر چگونه خواند اساطیر الاولین
اندر کمال صفوت آدم چه اختلاف — ابلیس گر نکرد تقرب بساجدین
گر یک تن از هزار موافق نشد چه شد — گر یک سر از مجادله کردن کند چه کین
با بولهب ز عصمت آدم سخن مگوی — بیگانه را بدیده مقل آشنا مبین
رمز مصحف ز زمزمه زردشتیان مجوی — هر کز کمان مبر که شود نا امین امین
فرعون را چه سود ز برهان موسوی — از سنگ خاره کی گذرد میخ آهنین
از حیلهای گریز ناهد مرو زناه — ای کبک خوش خرام کجا میروی چنین
در کیش عیسوی چه تصرف کند کسی — کوره نمی برد ز رها بین براه بین
تیغ زبان ابن حسام آتشست و آب — که آتشی جواب و گهی آب آتشین
بر دوستان چو نوش بود بر دشمنان چو نیش — که سرکه می نمایم و گاهی ترانکبین
شاید که بر طبیعت سحر آفرین من — هاروت بابلی کند از بابل آفرین
اشعار من بروضهٔ فردوس می برند — ای خارجی تو خاک بجا از روضه برین

ومنها

ساقی بزم افق دوش که ساغر شکست — مهرهٔ سیماب کون در قدح زر شکست
دود غسق روشنی از رخ عالم ربود — شعلهٔ زردشت را دود دل آذر شکست
طوطی طاوس بال بیضه در آتش نهاد — باز سپید پر را زاغ سیه پر شکست
گنبد پر دود را هندوی شب درگشود — شقه زراندود را اشرفه منظر شکست
محمل نشینان غیب بر در و بام آمدند — ماه بنظارگی شقه ز رخ بر شکست
تیر بنوک قلم بس که صنایع نمود — دفتر مانی بشست خامهٔ آزر شکست
مطرب بزم طرب شاهد عذرا عذار — جلوه گری داد ز رخ گوشهٔ چادر شکست
خسرو چادم سریر دو بهزیمت نهاد — تاج مرصع نهفت زینت زیور شکست
صدر عدالت قرین روی سعادت نمود — خانهٔ بیداد را دولت او در شکست

طبع سخن ساز من مونس و دمساز من — مطلع دیگر نهاد مقطع دیگر شکست
یار سر زلف باز خم بخم اندر شکست
زینت گلبرگ داد رونق عنبر شکست
سنبل خوشبوی او غالیه بر لاله ریخت — سلسلهٔ موی او بر مه انور شکست
لعل گهر پوش او جزع یمانی نمود — حقهٔ یاقوت را لخلخهٔ او در شکست
طعم دهان نوش شکر در دهن کام ریخت — لذت نوش لبش قیمت شکر شکست
چشم دل آشوب او زینت نرگس ببرد — قامت زیبای او زیب صنوبر شکست
لالهٔ سیراب او بس که ببرد آب من — سنبل پر تاب او بس که بمن بر شکست
طلعت رعنای او قد دلارای او — آب رخ گل بریخت قامت عرعر شکست
خال سیه بر رخش مجمر آتش سپند — سوخته چون عود تر نکهت مجمر شکست
دوش نسیم سحر غالیه افشان رسید — بار مگر صبحدم حقه چو عنبر شکست
عطر دحیق مذاب عنبر و عود و گلاب — بس که دواج گل و مشک معطر شکست
خاک زمین نکهت عنبر سارا گرفت — روح مقدس مگر طرهٔ سهپر شکست
گرد مگر سلسبیل خازن جنت سبیل — یا قدحی بر کف ساقی حیدر شکست
حیدر لشکر شکن صفدر عنتر فکن
آنکه بشمشیر دین لشکر کافر شکست
صیقلی رمح او ز نگ قمر بر گرفت — لمعهٔ صمصام او شعشعهٔ خود شکست
گاه بنوک سنان گاه بگرز گران — مغفر خاقان ربود افسر قیصر شکست
ضربت تیغش زتن کرد جدا دان عمرو — بازوی کردافکنش گردن عنتر شکست
خنجر تیزش بس سر مرهٔ کافر برید — نیروی دستش در قلعهٔ خیبر شکست
خنده زنان خنجرش در رخ هر کو گرفت — غرغرهٔ کبریاش در دهن خنجر شکست
قوت بازوی او سطوت رستم ببرد — پنجهٔ شیر افکنش پنجهٔ غضنفر شکست
فتنهٔ یاجوج را هم بتواند نشاند — آنکه تواند بگرز سد سکندر شکست
نقش ضلالت ستر دلالت و جهل گرفت ... — عزت عزی ببرد عرض هبل کند در شکست
تیغ وی افسر شکست بر سر شاهان جهان — باد سحر در چمن بر گل کل تر شکست

صبح سر تیغ او در افق ملک شام / درق زنا اندر سر خسرو خاور شکست

حیدر تارک شکن چون صف صفین کشید / قلب جواح بران تیغ دو پیکر شکست

ضابطهٔ داد و دین کرد پیمبر درست / رابطهٔ کفر و ظلم حیدر صفدر شکست

لات و عزی را بهم در حرم محترم / هر دو بهم پشتی دوش پیمبر شکست

آنکه در دین و در طرح کشتی او ساخت جای / جنبش طوفان ورا کشتی و لنگر شکست

پای چو بر پایهٔ منبر عالی نهاد / نام فرومایگان بر سر منبر شکست

شعشعهٔ نور او دیدهٔ اعمی نمود / زلزلهٔ کوس او بستگی کر شکست

آب کف جود او فیض سحابی نمود / تاب تف تیغ او گرمی آذر شکست

آنکه بنور جبین عکس رخ روشنش / روشنی طلعت بدر منور شکست

گو بر بنان نبی در طلب معجزات / بر طبق لاجورد قرص مه غبر شکست

طاعت عصر تو بین تا نشود از تو فوت / روز رجعت بری منظر اختر شکست

خطبهٔ تو در بیان سر الهی بگفت / منطق تو در سخن معدن گوهر شکست

آنچه مدح تو دوش تیغ قلم برکشید / وز ورق نقره گون کاغذ و دفتر

غیرت مدح تواش چون بحقیقت رسید / خامه نگون ساز کرد نطق سخنور

گر ورقی میکشید بهر تو این حسام / عاقبت از عجز خود جدول و سطر شکست

تا فلک چنبری چنبر زد فام را / خواهد اندر دایره در خم چنبر شکست

چنبر طوعت چنان طوق همه گردنان / باد که نتوانندش چرخ مدور شکست

ومنها

ای ز لعل ولادت بر بسته زنبور آفتاب / با فروغ طلعت از ذره کمتر آفتاب

خطبه بر نام تو خواند از سر بام فلک / بر چهارم پایهٔ این هفت منبر آفتاب

تا درست مغربی را سکه بر نامت زدند / هر شب اندازد در آتش قرصهٔ زر

ترک روش روی بام قسطه از رومی نهد / چار بالش برفراز هفت بستر آفتاب

جز بکشتی مهرت کی رساند بر کنار / کشتی زرین از این دریای اخضر آفتاب

فضله از فضل عام خوان انعام شماست / بر سماط نیلگون قرص مدور آفتاب

خاک درگاه تو روید روی مهر از راه قدر / تا ز جهت زمان زند بر هفت کشور

تا نباشد

تا نباشد در کمال طاعتت نقصان و فوت / کرده میل از باختر خود سوی خاور آفتاب

مسند جاه ترا فرش است زین آسمان / گلشن قدر ترا شمع منور آفتاب

سال و مه در انتظار آفتاب روی تست / بر کنار بام این فیروزه منظر آفتاب

در جهان آفرینش نیر اعظم سه اند / روی تو اول دوم ماه است و دیگر

تا ز بدو آفرینش دیده روشن کرده بود / صورتی نادیده چون رویت مصور

خیره کرد دیدهٔ خورشید اندر روی تو / آنچنان چون خیره کرد دیده اند

هیبت تیغ تو دارد گر گریبان فلک چاک / بر نمی‌آرد برون از ترک و مغفر آفتاب

از نهیب نیزه جوشن گذارت روز جنگ / درع داودی کند هر روز در بر آفتاب

بس که تیغت خاک شام از خون اعدا سرخ کرد / شد نهان در حقهٔ یاقوت احمر

تا عدو را چون شفق در خون نشاند در صف رزم / بر کشد هر صبحدم تابنده خنجر آفتاب

درع نیلی تو دارد مه ستاره نقره کار / قبضهٔ تیغ ترا از کوب و زرگر آفتاب

خنجر سبز تو گویی ز آسمان دیگر است / بر رخ چون آب او تابنده گوهر آفتاب

بر رواق همتت سقف مقرنس آسمان / بر سپهر رفعتت تابنده اختر آفتاب

بر نیارد ظلمت از روی زمین تا روز حشر / گر نتابد ز آسمان بر مهر حیدر آفتاب

اطلس نیلی ز خون دیده سازد سرخ رنگ / بهر خون ناحق آل پیمبر آفتاب

دل بر آتش میشود زان روز کاندر کربلا / تافت بر لب تشنهٔ ساقی کوثر آفتاب

تا ز تاب آفتاب آن سرخ گل پژمرده گشت / زان خجالت میرود با روی اصفر

خاک روب روضه‌ات چون جنت و زلف حور / تشنه تاب مجمر زهرای اطهر آفتاب

مهد جنبانندهٔ سبطین زهرا جبرئیل / مهرهٔ گهوارهٔ شبیر و شبر آفتاب

یا امیرالمؤمنین روی من و خاک درت / کان همایون آستان دارد شرف بر

بعد پیغمبر نبسته بر کسی دیگر نتافت / ز آسمان آفرینش از تو بهتر آفتاب

ای که شهرستان علم مصطفی را در توی / بر نتابد روی مهر از خاک این در آفتاب

ای امیرالمؤمنین مولای تست ابن حسام / من که باشم ای ترا مولا و چاکر آفتاب

اندر آن ساعت که چون خلقان همه مستان شوند / زاب خشک آید برون چون آتش تر آفتاب

صورت تکویر بر شمس منور برکشند / همچو آتش گرم سازد صحن اغبر آفتاب

در پناه دولتت دارم امید سایه — چون بتابد گرم بر صحرای محشر آفتاب

ومنها

هر صبحدم مصور این چرخ اخضری — ارکان لاجورد دهد زر جعفری
مخفی کند مشاعل خرگاه نیلفام — از عکس نور شعشعه شمع خاوری
استبرق مرصع گلگون بگسترد — بر چار طاق رفرف خضرای عبقری
تعیین کند بمملکت شاه زنگبار — دارای روم را بکلاه سکندری
تزیین دهد بحسن زلیخای روز را — مجموع جمال یوسف کنعان بدلبری
از هر کنار دامن کافورگون حریر — بندد بر آستین و گریبان جوهری
بر طرف هفت اطلس گلریز سیم و زر — زینت کری کند بمواج معصفری
خاتون چار بالش قصر رفیع را — تزیین دهد بکسوت زربفت ششتری
دیبای زرنگار سراندازِ قرمزی — بندد بران شمایل زیبا بزیوری
پیروزه دهد زکان زبرجد عقیق را — چون بر بساط ارض خضر لاله طری
بر خاتم زبرجد مینا زند نگین — حکام صنع قدرتش از لعل و گوهری
این سبز طبق لالی در خوشاب را — سازد نثار افسر خورشید یکسری
زرکش کند کتابه و ایوان و بام را — نه جدول و نه مسطر و نه زر و نه زرگری
بر اوج بام گنبد مینا ز عکس روز — مینو صفت کند چو باغ عبقری
بر خوان نقره کوب نهد قرص سیم خام — هر روز بادگاه فلک را مقرری
بر سر نهد بگاه برین کاخ لاجورد — سلطان روز را کمرش تاج سروری
شمشیر تابناک فلک را دهد فروغ — چون آفتاب تیغ جهانتاب حیدری
بلّغ تحیتی و سلامی و دعوتی — ای باد اگر بجانب آن روضه بگذری
ای مهتری که داده همه مهتران دهر — در پیش کهتران تو اقرار کهتری
مجموع منزلات و کمالات انبیا — موجود در وجود تو الا پیمبری
با کبریای قدر تو شکر مخالفان — چون معجزات و سحر کلیمست و سامری
بر مسند جلالت عزت ز روی قدر — شایسته سریر و سزاوار افسری
فضل ادب علم و حلم و سخا و شجاعتست — انکس کجا که با تو زند لاف همسری

از بعد مصطفای معلای مجتبی — مسند خرام مسجد و محراب و منبری
ای آفتاب جیب ترا ماه در کنف — وی آستان قدر ترا زهره مشتری
سر حدیقه چمن آرای عصمتی — ایوان نشین گلشن زهرای ازهری
داماد مصطفا و وصی و برعمی — زوج بتول و والد شبیر و شبری
قسمت کننده نعم هشت جنتی — للحق بحق که مفتی هر چار دفتری
قاضی ما و بر سر منبر تو فی الشرع — دارای داد گستر با داد و کیو تری
شافی خستگان سنان محبتی — ساقی تشنگان بیابان محشری
بالا نشین صدر نشینان سدره — مسند خرام روضه فردوس اکبری
ساقی خوش لقای حیاض ریاض خلد — فیاض آب چشمه کافور و کوثری
در درج معدلت چه گرانمایه گوهری — بر برج منزلت چه فروزنده اختری
صاحب لوای رایت و اعلام احمدی — پیغمبر و رسول خدا را برادری
ضربت رسان گردن گردان سرفراز — تلخی عیش مرحب و عمرو ستمگری
انکس که بهره ز عطای تو برد برد — کوی شرف ز عرصه فضل و هنروری
ابن حسام تا مدد از همت تو یافت — بگرفت ملک شعر بتیغ سخنوری
شاها بدولت تو شد اکنون میسرم — شعر حیات بخش با فکار خاطری
دوشیزگان پرده نشین خیال من — گوئی مگر که آب حیاتند از تری
هاروت طبع و خاطر من در چه خیال — برده سبق ز جادوی بابل بساحری
اشعار من ستایش داماد مصطفاست — زین آب بود طینت ما را مخمری
هذا عقیدتی و طریقی و مذهبی — یارب بدین عقیده ز خاکم بر آوری
طوبی لمرجعی و ترابی و مرقدی — با مهر اهل بیت بخاکم چو بسپری

وازجمله مثنویات ابن حسام کتاب خاوران نامه است که بروزن شاهنامه در سلک نظم کشیده این چند بیت که مشتمل بر نعت و منقبت نبی و آل است در قصه معراج ازان کتاب مذکور میشود

مثنوی

کسی را که باشد سلیمان ندیم — ز دیو ستمکار او را چه بیم
چو با کشتی نوح باشد مآب — بر ستی ز طوفان دریای آب

کر آتش بکیرد جهان ای سلیم ؛ تو چون با خلیلی ز آتش چه بیم
ره از دزد و از راهزن باك نیست ؛ تو با شارع شرع رو باك نیست
نخواهی که در ره شوی پایمال ؛ برو جانب مصطفا جوی و آل
برون کن ز هر جست وجوی فضول ؛ کتاب خدا جوی و آل رسول
نخواهی که باشی ز کمره بود کان ؛ مزن دست در دامن آلودکان
مکیر از دستم ز راه صفا ؛ بجز دامن عترت مصطفا ؛ وفات ابن حسام در
شهور سنه خمس وسبعین وثمانمایه بود رحمه الله
دولتشاه در تذکره خود کفته که او مردی دانا و حکیم
مورخ و خوش طبع و معرکه کیر و شاعر پهلوان بود در مناقب خاندان
طیبین و طاهرین قصاید غرا دارد و اشعار او مشهور است در میدان
سعادت شیراز نماز دیکر بساط می افکندی و بمناقب خوانی مشغول شدی
اما مرد منصف بود و در تشیع مثل بنای جنس خود نیست و اعتدال
رعایت میکند روزی ابراهیم سلطان کودکان از مولانا پرسید که از مذهب
کدام مذهب بهتر است کفت سلطان عالم پادشاهی در درون خانه نشسته است
و این خانه چند در دارد از هر در که در آیی پادشاه را در آن خانه توان دید
تو جهد کن تا قابلیت خدمت پادشاه حاصل کنی از در سخن مکوی و از صدد
نشان جوی شهزاده دیکر بار پرسید که ای مولانا متابعان کدام مذهب
فاضلترند کفت صالحان هر قومی و هر مذهبی سلطان را سخنان مولانا
خوش آمد و او را انعام و اکرام فرمود و فاضل سمرقندی درین مقام از تذکره
ارجمند خود اظهار نصیحت و پند فرموده اند که هر کس را که اندك وقوفی
از عالم معنی هست از قبول و رد خود را دور میدارد و یقین میداند که
اورا از برای فضولی نیافریده اند تخصیص در قبول و رد اصحاب رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم که کفر طریقت و شریعتست الا آنچه را بزرك و فاضل دانستن
و بر حق برداشتن و درین باب حضرت شیخ عطار علیه الرحمه فرماید مثنوی
الا ای در تعصبات رفته ؛ کناه خلق در دیوان رفته ؛ دلیا نابلهی پیوندی و پیکر

کرفتار

کرفتار علی مانده ای و بو بکر ؛ کهی این یک بود تر د تو مقبول ؛ کهی آن یک بود ار کار معزول
کر این بهتر و آن بهتر ترا چه ؛ که چون تو حلقه بر در ترا چه ؛ همه عمرت درین محنت نشستی
نه نام تا خدا را کی پرستی ؛ یقین دانکه فردا پیش حلقه ؛ یکی کردند هفتاد و دو فرقه
چو کویم که همه زشت نکویند ؛ چو نیکو بنکری جویان اویند ؛ الهی نفس سرکش را زبون کن
فضولی را ز دل جمله برون کن ؛ دل ما را بخود مشغول کردان ؛ تعصب جوی را معزول کردان
و بر اذکیای انام مخفی نخواهد بود که این بند کسسته پیوند و این نصیحت ده فرسوده
مفاصل کلامی است خام بحاصل که مرشدان کول نقشبند و مشایخ ملول بخارا و
سمرقند بسبب عجز از تحقیق این مطلب اجنه انام فریب عوام دردمند و دام
قناعت انهام طالبان حاجتمند ساخته اند و الا بر عارف بمعارف اصول و کلام
وضوح تمام دارد که جرح و تعدیل اصلی است جلیل که مدار مجتهدان احکام اسلام
در تحقیق رجال احادیث سید انام و تزکیه شهود در هر مقام بر آنست پس اکر این تابع
مشفق از عالم معنی عالم کشف و ذوق میخواهد هر آینه تحقیق خواهد بود بحاصل
و از جمله معنی عاطل زیرا که منازعان در دین مسئله ارباب فقه و اصول اند
و ایشان بظاهر شرع مامور و مشغول اند چه وظیفه فقها تمسك بظاهر قرآن
و اخبار است نه توسل بباطن شیخ عطار و خواجه احرار و اکر از آن معنی مدلول
حدیث و قرآن و محصول دلیل و برهان میخواهد لا نسلم که دور بودن از رد و
قبول با قیام دلیل معقول و منقول معقول و مقبول باشد چه بموجب
حدیث صحیح حضرت رسول که من مات ولم یعرف امام زمانه مات میتة
جاهلیة امامت یکی از اصول است و نظر در آن متابعت امر خدا و رسول
و اما آنکه کفته که نظر در رد و قبول صحابه رسول کفر طریقت و شریعتست اکر
از این طریقه صوفیان آل رسول مانند شبلی و بایزید و بهلول میخواهد لا نسلم
که سخن در رد و قبول صحابه رسول در طریقه ایشان کفر و نا معقول باشد و
سند این منع قوی دیوان معنوی مولوی و حدیقه شیخ سنائی غزنوی است
و اکر از آن طریقه طریقه مرشدان کول نقشبند خود را میخواهد آن نصیحت
و پند جز مریدان ساده و خواجه زادهای آن خانواده را سودمند نیست

وهمچنین اگر از شریعت مذهب خود میخواهد مصادره است واگر عامه میخواهد
نهایت مکابره وآنچه از اشعار حضرت شیخ عطار باستظهار آورده از
اغماض از حمل آن بر تقیه وتسلیم حمل آن بر انچه از ظاهر آن فهمیده معاند
دیگر ابیات شیخ که در بیان احوال او سبق ذکر یافته با آنکه مراد شیخ از این
ابیات نفی تعصب است ومراد بتعصب استعمال سب وشتم وجدال آنست
نه تمیز وتحقیق واستدلال بلکه روی سخن شیخ به مستضعفی است
که استقرار در اعتقاد ندارد وگاهی بعلی وگاهی بابوبکر روی می آرد وقلادت
بر استدلال وتحصیل تعیین ندارد وعمر خود را بمحنت تردد مصروف میگرداند
واطلاق فضولی در کلام شیخ نیز مؤید اینست زیرا که از اهل علم واستعداد
خوض در امثال این مواد بلکه در دقایق مبدأ ومعاد عین صواب سداد است
وچگونه حضرت شیخ مطلق رد وقبول را تعصب غیر مقبول انداز ونظر همه
کس را دران فضولی خواند وحال آنکه خود در بیت ششم شقشقه رد و
قبول را سر داده ودر مسالک تفرقه ناجی از هالک افتاده وبموجب حدیث
الکفر ملة واحدة وبمقتضای مقدمه الناس اما امامی واما کافر از
هفتاد وسه فرقه ملت محمدی هفتاد ودو فرقه را یک حکم داده ودست
رد بر سینه ایشان نهاده والله ولی الانعام والافاده مولانا نظام
استرابادی رحمه الله علیه از دار المومنین استراباد واز جمله ارباب فضل
وسداد است چون سلیقه اش بمعما مناسبتی داشت در اوایل حال بآن
فن توجه میگماشت ودر اواخر که ختم المدققین میرحسین نیشابوری
دقت طبع خود را جلوه داد ومعما را بر طاق بلند نهاد خدمت مولانا باتفاق
سایر ارباب معما خاطر از آن صناعت پرداخت وآنرا بجناب میر مذکور مسلم
داشت واز غایت صفای نیت وخلوص طویت عمرا بمدایح اهل بیت رسول علیهم
السلام روی توجه واهتمام نهاد ودیوای صالحه که سابقا از وی در ترجمه خواجه
سلمان نقل افتاده موکد آن افتاد از رشحات اقلام بلاغت نظامش ریاض
عنصری نظارت پذیرفت واز برکات سحاب افادت ما بش گلهای گوناگون

درحدیق دانش شکفت وگاهی بگفتن مثنوی نیز مبادرت مینمود وکتاب بلقیس
وسلیمان از جمله مثنویهای اوست در سال احدی وعشرین وتسعمایه وفات یافت
وچون دیوان قصایدش اکثر بر مدح اهل البیت علیهم السلام مقصورست در میان جمهور
اهل روزگار متداول ومشهور بود لاجرم بذکر انتخاب بعضی از قصایدش می نماید از آنجمله
اینست قصیده گذشت عمر دریغا که در سرای جهان * بقد خم شده بنجم تراز وی عصیان

ز منظر شه وغوغای او مراچه خبر * که سر فکنده بر پیشم زکوشهای گران
سمند سرکشی عمرم که زد مراحل قطع * خمیده ام که ز دستم ربوده است عنان
درین مقرنس عالی اساس نه طاقی * که چشم عقل زنظاره اش بود حیران
مراچه کار که خالیست کشور دشمن * مراچه کار که عالیست منظر سلطان
مراچه کار که برگشت بخت از قیصر * مراچه کار که برخاست دولت خاقان
مراچه کار که این راست ملک سلم * مراچه کار که آنراست زحمت برقان
مراچه کار که رعنا قدیست در شیراز * مراچه کار که گلچهره ایست در همدان
مراچه کار که گویم حریص غافل را * که بر جهان چه نهی دل که بیوفاست جهان
مراچه کار که بهر ملوک عهد قدیم * مدیح سنج نکو بود شاعر شروان
مراچه کار که در مدحت شه بغداد * ز صنعتست موشح قصاید سلمان
مراچه کار که جان بخشد اهل معنی را * سخن سرای معانی نگار اصفهان
مراچه کار که در نفیس نظم نظام * زمانه داده برون از خزانه جرجان

وله * من ومحبت آل علی که در دل من * نمانده است بغیر از محبت ایشان

ایضا *

شب قضا از ماه نو کشتی در آب انداخته * نافه اش لنگری زدین طناب انداخته
از شفق گو دیده شیخ انگشت آسمان * بسکه بهر زاغ شب تیر شهاب انداخته
گرده ام زین دشت آهو مانده نقشی از سمش * گاه جستن نافه بر مشک ناب انداخته
چرخ بالا زسر افتاده افسر زین مکر * چشم بر ایوان قصر بو تراب انداخته
آن شهی که بهر کلب آستانش آسمان * بر زمین هر شام قرص آفتاب انداخته
قصد حلق دشمنش دارد سحاب از هر طرف * زان کمند برق را در پیچ وتاب انداخته

از دم تیغ جهان سوزش هوا بگریخته / خویش را در خیمهٔ تنگ حباب انداخته

نبض برق بهاران را که دارد برق نام / رشک دست جود او در اضطراب انداخته

کشته نور چشم مردم در میان مردمان / گوشهٔ چشمی بهر کس زان جناب انداخته

آنکه تسخیر تو دانش جسته باشد تشنه‌ای / که برای آب خود را در سراب انداخته

ای بگشته بهتر از مدحت کلامی منتخب / تا سخن‌دان طرح رسم انتخاب انداخته

محمل خصمت بسوی کعبهٔ مقصد نرفت / بس که گمراهی براهت پیچ و تاب

گر نشد خصم تو در دنیا معاقب نیست غم / گر نکار این کار با یوم الحساب

آنکه با بغض تو طاعت کرد شبها تا بروز / بی‌خبر بوده کتان در ماهتاب انداخته

بر نظام افکن نظر شاها که چرخ آتشی / درد دل محنت کش و جان خراب انداخته

ولہ ایضا

حضور اگر نبود بخت من بود معذور / که روز قسمت روزی نبوده ام حضور

نماند در جگرم آب و کم گذشت سرشک / بخشک سال کند کرم آب چشمه قصور

بخاطرم گذرد سیم و بر قرار خودم / چنانکه عکس کواکب کند در آب عبور

نوید شهد وفا کام جان ز چرخ که نیست / بغیر نیش جفا ز آشیان زنبور

ستاره بخت سیه را چسان دهد امداد / که بهره نیست ز عینک چو دیده شد بی‌نور

ز ذره مهر درین بزم کمتر است آن به / که چون ستاره تماشا کند کسی از دور

بشاخ عمر چسان جان کند کبوتر انس / چنین که یافته جنبش ز تند باد غرور

چو دهر خواست کمین از ملال کعبه مکن / برای این نتوان ساخت خویش را رنجور

سری برون کن از این بحر نیلگون پیدا / که زیر آب توان بود تا چه وقت صبور

بجوی خاطر ما نا دلی ز اهل زمان / که به ز صد ده ویرانه یک دل معمور

بسان سیم شوی خاک در زمین آخر / ز گنج و سیم چو قارون چه میشوی مغرور

برون خرام ز بزم جهانیان که درو / ز کینه نیست تهی غیر سینهٔ طنبور

دل خسیس چه امکان که میل خیر کند / که خسته ذات طبیعت ز بهر مفید نفور

زمانه داشته دستور چون تا بوده / برون نمیرود اکنون سپهر از دستور

دم سپیدهٔ صبحم گذشت و ز خاطر / که بهترین عمل چیست تا که نشود

نداد سید نمانده ز عالم ملکوت / که ای گناه تو یوم الحساب نامحصور

برای محبت سلطان اولیا نبود / ز هر عمل که شود بر صحیفه‌ها مسطور

علی امام معلای هاشمی که بود
سواد منقبتش بر بیاض دیدهٔ حور

شهی که تا بکنون همچو او شهنشاهی / نگشته در نظر لطف ایزدی منظور

امام کافه مسلمین ولی الله / که شمع دولت آلش نمیرد از دم صور

وصی احمد مرسل که بی محبت او / بروز حشر نگردند انبیا مغفور

برای ثبت مدیحش ز ماه و مهر شده / سپهر مهره کش صفحهٔ سنین و شهور

ز حب اوست بروز جزا نزاد طاعت / امید مغفرت از حی لایزال غفور

نتیجه‌ای ز هد بی محبتش چه ثمر / مکاشفات جنید و ریاضت منصور

ز دل سواد معاصی برون برد مهرش / چنانکه ماه برد ظلمت از شب دیجور

مگو که از نظر خاکیان در آخر روز / شود بزیر زمین مهر خاوری مستور

که بهر شمع سحرگاه خادمش هر شام / کنیز شب کند اخگر نهان بقعر تنور

علوی اوست بجای که اختر از نوری / فشانده در قدمش مشت لولوی منثور

بر بسته خدمتش او در میان ضعیف قوی / گشاده مدحت او در زبان اناث و ذکور

نخسته بر نجر حکم او نسیم غلط / ندیده آینه عزم او غبار فتور

زهی بعلم ازل فی البدیهه حل کرده / نکات دفتر توریت و مشکلات زبور

فروغ مهر نبود در منهج هدایت خلق / شبیه آتش موسیست در مناجات طور

پی حکومت فردوس هادمان ترا / نوشته‌اند ز دیوان سرمدی منشور

بسوی لطف تو گردند انبیا مرحوش / سحرگهی که شوی ساقی شراب طهور

اگر فتد بطبایع شراره غضبت / بدهر افکند آتش طبیعت کافور

ز جو بیار طبیعت نمیست آب حیات / بباب خضر ندانم چرا شده مشهور

بود بشب ز فراقت ستاره در ماتم / میان هاله ز حسرت ولی قمر در سور

فتاده چون بجهان لمعه‌ای ز خاطر تو / نمانده هیچ بجز چشم لیل مستور

کلید عکس حلالست بحر ابیغل / مگر که بحر عطای تو را شده گنجور

نمانده هیچ در ایام دولت مشکل　　که بوده علم تو حلال مشکلات امور
نماز شام چرا سیم اختران کیرد　　سپهر اکر نبودم خادم تر از مزدور
نسیم لطف تو کر در مشام خاک رود　　برآورند سر از زیر خاک اهل قبور
کشیده سر بفلک زآستان همت تو　　لوای دولت خاقان و مسند فغفور
کجا شوند بصد قرن دیکران چون تو　　ستاره ماه چرا تاب کی شود بر نور
اکر نه ذات تو بودی عرض کجا آدم　　ز کتم غیب نهادی قدم بصدر ظهور
بیر فکنده لباس سیه چو ماقیان　　ز مقدم تو از آن دم که کعبه شد معمور
مهابت تو مکر در دل بلاد کذشت　　وکر نه بهر چه لرزد زمین نیشابور
مرا چه غم ز غم روزکار مهر کسل　　که دل ز مهر تو ام کشته جلوه کاه سرور
عبارتیست نظیرت ز ثانی عنقا　　عبارتیست مدیحت بمذهب جمهور
بهر چه حکم تو باشد قضا بود محکوم　　بهر چه امر تو باشد قدر بود مامور
شنیده سامعه دولت نوید دوام　　ندیده آیینه عصمت غبار فجور
تو آن خجسته شعاری که در ازل ما را　　برای شعر مدیح تو داده اند شعور
بود بدولت مدح تو در سرای بهشت　　ز غنچه قلم نقش غرفهای قصور
شدم ز وصف تو آن کامل بسیط سخن　　که خامه ام که از قطره بدید بحور
شکست تیغ زبانم نشد ز غیبت کس　　که روز جوهر الماس کی شود مکسور
نظام چونکه ز خواب عدم شود بیدار　　زکاسهای سر نوم معصیت مخمور
برای دفع خمارش بمرحمت جامی　　کرم نمای ز خمخانه شراب طهور
بلو مرحمت نظری کن که دیکر از کرمی　　ز پا فتاده ام از دست روزکار غیور
دهد لقای تو جان را فروغ روشن ساز　　شب وداع شبستان من بنور حضور
جز این دعا نبود اهل حال را بزبان　　که باد بخت ابد بر موالیت مقصور

ولہ ایضاً

شهی که لرزه فتد چرخ را بهفت اندام　　کهی جهاد که تیغ تو سر کشد ز قراب
بصد رسیده تحقیق کرده خاطر او　　بیک ملاحظه حل مشکلات چار کتاب
نظیر او نبود ور کسی جز این کوید　　بود معاینه چون چشم احول کذاب

بحسب حکم الهی دو نفر احبا بش　　بسوی خلد برین بی حساب روز حساب
زهی شهی که نزآبای چرخ را بنود　　برای طفل نظیر تو نطفه در اصلاب
هنوز نامه بر لب سوال سایل را　　بدعای خود از همت کرفته جواب
بروشنی تو کر خلق جمع کشتندی　　بروز حشر نبودی غم حساب و عقاب
مودت تو بود اصل و فرع اهل نجات　　محبت تو بود تار و پود ثوب ثواب
تو آن شهی که اکر کرده اند فی الواقع　　خلاف رای تو اصحاب وای بر اصحاب
کناره جسته زاعدا کشیده دامن　　کشند دامن خود پاک دامنان ز خلاب
بکور خفته بر آنکس که پیش چون تو امام　　بود برای امامت ستاده در محراب
شها صحیفه نظم نظام بخش امام　　بود بهمین مدیح تو روضة الاحباب
بلطف تاب تفته که بجور شته خام　　ز دور منعکس چرخ کشته بس بی تاب
کشیده سر بکریبان غم تفقد کن　　اسیر چاه بلا را بمرحمت در یاب
بره کدا رجفای سپهر عاجز کش　　چو مور کشته کرفتار زیر پای دواب
خدا کواست که هیچ اختیار نیست مرا　　اکر بمدح تو باید طناب نظم اطناب

ول

آنان که در جهان بخلاف تو دم زدند　　پیوسته در کشاکش دهرند در انین
فیاض علم غیر تو نبود ز عمر و بکر　　آید ز بحر نی ز ثمر کوهر ثمین
جان یابد از خیال ولای تو خرمی　　چون از وصال یار دل عاشق غمین
زیبا عنایتی که تراشد ز جان نظام　　مداح آل و بنده اولاد طیبین

ول

امیر صفدر غالب علی ابو طالب　　وصی احمد مرسل ولی حی قدیر
خمیر مایه علمش نبودی ار بودی　　هنوز نان فضیلت بخوان درس فطیر
شهنشها صفت ذات اشرف تو تو　　برون چو کند الهی ز حیز تقدیر
بدست قهر اکر چرخ را بیفشاری　　چکد ز خوشه پروین بروی خاک عبیر
شکست رونق دین شد ز قیمت کوهر　　چو اهل غدر شکستند عهد روز غدیر
محب آل ترا چهره ارغوان زاد است　　دمد ولی ز بنا کوش دشمن تو زریر

شها چه غم که دو روزی ز لخت خانی ٭ رواج یافت بیازار نقد روی اندود
بدیگران کند آن چه هنر ترا نسبت ٭ که هیچ باز ندانسته عابد از معبود

مولد شریفش شیراز و از اکثر سخنوران

در فن غزل ممتاز است در اوایل حال بخدمت سلطان یعقوب افتاد
و او را ترقیات کلی دست داد آن زمان او را بابای شعرا میگفته اند
و بعد از وفات پادشاه مذکور در زمان صاحب قران مغفور بخراسان افتاد
و در شهر ابیورد ساکن شده حاکم آن دیار که از امرای صاحب قران مغفور
بود او را رعایت مینمود و ساز عیش ملا را مهیا میفرمود و در آخر بمشهد
مقدسه رضویه رفته تایب گردید و در شهور سنه خمس و عشرین و تسعمایه
جرعه کل نفس ذایقة الموت کشید دیوان غزل او نامه عمل خسرو دهلوی را
سیاه ساخته و قصاید او که در مدح حضرت امیر المومنین ع واقع است بی نهایت

شعر زبان خامه ندارد سر قوم و رسوم ٭ بجز مناقب ذات مقدس معصوم
محیط علم لدنی که ذات اقدس او ٭ رسیده از ره معنی بمنتهای علوم
مگر حجاب نماند و گرنه از در وصف ٭ بصد کتاب نگردد مقام او معلوم
زهی امام که با ست نگاه میدارد ٭ بوقت ضعف از اندیشه خاطر ملوم
حباب وار ز بحر وجود این همه دُر ٭ بروشنی تو موجود گردد و معدوم
ز جانبین بوجهی تصادقست که نیست ٭ میان ذات تو و عقل کل خصوص عموم
بتاب یا اسد الله پنجه ظالم ٭ که دست ظلم دراز است بر سر مظلوم
هزار خنجر زهر آب داده در دلهاست ٭ از آن که کرد جگر گوشهٔ ترا مسموم
ز میوهٔ دلت آنکس که آب داشت دریغ ٭ بر مراد بر و تلخ باد همچو زقوم
رسید وقت که شمشیر ابدار کشی ٭ زجوی عدل چو باغ ارم کنی بر و بوم
شود ز طالع سعد تو کار دهر چنان ٭ که هیچ دم نشود منحنی بهیچ ساعت شوم
امید هست که این نقد نا تمام عیار ٭ بسکهٔ تو رساند فغانی محروم

وله ایضا

قسم بخالق بیچون و صدر بدر انام ٭ که بعد سید کونین حیدر است تمام

امام اوست بحکم خدا و قول رسول ٭ که مستحق امامت بود بنص کلام
امام اوست که قایم بود بحجت خویش ٭ چراغ عاریت از دیگری نگیرد وام
امام اوست که چون پای در رکاب آورد ٭ دوان ز طی لسان هفت شبع کرد تمام
امام اوست که بخشیده بود مصاف ٭ بان امید که بیگانه را برآید کام
امام اوست که اندر رموز منطق طیر ٭ نه آنکه راهزن مردم شود بدانه و دام
امام اوست که دست بریده کرد درست ٭ نه آنکه دوخت بصد حیله وصله بر اندام
امام اوست که خلق جهان غلام ویند ٭ نه آنکه از هوس افتد بزیر باد غلام
توای که اهل حسد را امام میدانی ٭ کشای چشم بصیرت اگرنه سرسام
کدام زان دو سه بیگانه از طریق صواب ٭ نهاده اند بانصاف و آشنا کام
کدام زان دو سه در حل مشکلات نبی ٭ بعلم و فضل و هنر داد خصم را الزام
من آن نخواهم که بهر باغ فدک ٭ کند ز حرص بفرزند مصطفی ابرام
من آن امام نخواهم که آتش افروزد ٭ بر آستانه صدر الکلام و کهف انام
من آن امام نخواهم که در خلا و ملا ٭ بخندتا باید مردمش بلعنت نام
حدیث عایشه بگذار و بیعت لجماع ٭ چه اعتبار بقول زن و تعصب عام
خسی که بگزینند نا قصان از جهل ٭ مطیع او نتوان شد باعتبار عوام
بگرد خوان مروت چگونه ره یابد ٭ سگی که آرزوی نفس کرده کرده خام
گل مراد کجا بشکفد ز غنچهٔ دل ٭ ترا که بوی محبت نمیرسد بمشام
میانه حق و باطل چگونه فرق نهد ٭ مقلدی که نداند حلال را ز حرام
اسیر چاه طبیعت کجا خبر دارد ٭ که مبطلات کدامست و واجبات کدام
چه خیزد از دو سه نا اهل در خلافت دین ٭ یکی گسسته مهار و یکی فکنده لگام
در آن زمان که شریعت بدست ایشان بود ٭ مدار کار شریعت کجا گرفت نظام
دو روزه مهلت ایام آن سه بد بخت ٭ ز اقتضای زمان بود و گردش ایام
هزار شکر که آن اعتبار بی بنیاد ٭ چو عمر کوته دون همتان نداشت دوام
بتر شاکه اوقات از آن شریفتر است ٭ که ذکر خارجی و ناصبی کنیم مدام
و گرنه تا بر اخگر شود دمی صد بار ٭ ز برق تیغ زبانم سپهر آینه فام

زند معاویه در آتش جهنم سر / چو ذو الفقار علی سر بر آورد ز نیام
بمبدعی که مسمای اسم اسمی اوست / بنور معرفت ذو الجلال والاکرام
بگوهر صدف کاینات یعنی دل / با نبیای عظام و با ولیای کرام
که در حریم دلم داشت بامداد ازل / فروغ روشنی مهر اهل بیت مقام
فغانی از ازل آورده مهر حیدر و آلش / بخود نساخته از بهر التفات عوام
سفینهٔ دلم از مدح شاه پر گهر است / گاه حال ببین علم عالم العلام
بطوف کعبهٔ اسلام تا چو اهل صفا / کبوتران حریم حرم کنند مقام
خمیده باد قد خارجی چو حلقهٔ دال / شکسته باد دل ناصبی چو کوزهٔ لام

ولـه

چمن شکفت و جهان پر ز سوسن و سمن است / بصد هزار زبان روزگار در سخن است
ز خاک سوخته داغ آرزومندی / دمید لاله و سوزش هنوز در کفن است
رسید نافه گشا باد صبحدم گویا / روان بدامن صحرا ز دامن ختن است
چو لاله در غم روی تو جامه چاک زدن / بطرز واقعهٔ بیستون و کوهکن است
دران چمن که شود قامت تو دست افشان / چه جای جلوهٔ شمشاد و رقص باد و نست
هوای کوی تو دارد صبا ز گشت چمن / چو آن غریب که میلش بجانب وطن است
ز جان گذشتم و دیدم جمال کعبهٔ جان / درین ره آنکه ز هستی گذشت جان من است
نثار لشکر دان روضهٔ بهشت آیین / که یک غبار درشتی آبروی چمن است
چه جای گلشن عالم که هشت باغ بهشت / طفیل روضهٔ سلطان دین ابو الحسن است

علی موسی جعفر امین گلشن وحی / که طوف بارگهش از فرایض و سنن است

زمین سایهٔ اقبال قاف قربت او / هوای خاطر عنقا ناظر بکشور یمن است
بگرد روضهٔ تو گر نعیم هشت بهشت / شود نثار یکایک بجای خویشتن است
فرو گرفت جهان را چراغ دولت تو / چو آفتاب که خضر گذار و تیغ زن است
گلی که از چمن کبریای تو سر زد / شکفته باد که چشم و چراغ انجمن است
فغان ز مکر نوای ناصبی که آخر / که این چه دشمنی و لاف دوستی زدن است

رقم

ز جام ساقی کوثر کجا شوی سیراب / ترا که کاسهٔ سر پر هوای درد دن است
درین چمن که ز آسیب برگ ریز خزان / هوا بدل و بلبل بکار و ممتحن است
خسی که دانهٔ انگور دام خجلت ساخت / چو خوشه از کند آن بکودنش سنست
فسانهٔ زن جادو و سر بریده و شیر / حکایتیست که در دو زبان مرد و زن است
زهی چراغ دل تو شمع هفت پردهٔ دل / خیال نخل قد زیب چار باغ تن است
قبای سبز تو فارغ ز چاک دامن و جیب / نگین لعل تو ایمن ز دست اهرمن است
گند و لای تو دولت سوالیان چو عقیق / طلوع مهر تو چون سهیل در یمن است
سپهر را سر دیوار تو افسر شرف است / زمانه را دم تیغ تو مانع فتن است
باب دیده فغانی چو مدحت تو نوشت / سواد کاغذ شعرش بنفشه و دمن است
همیشه تا بمصاف سپاه غنچه و گل / نسیم پرده در و باد صبح صف شکن است
حسود جاه تو در پردهٔ خجالت باد / چو عنکبوت که بر عیب خویش پرده تن است

مولانا اهلی شیرازی علیه الرحمه

در سلک شعرای کرام و فضلای عظام انتظام داشته و فقر و مسکنت و قلت اختلاط او با اهل دنیا مشهور تر از آن است که احتیاج بنوشتن داشته باشد و از اکثر سالکان مسالک سخنوری بوده در فن شعر امتیاز تمام داشت و در علم قافیه و عروض و معما کامل بود و در جمیع اصناف شعر میگفت مثنوی گفته هم ذو بحرین و هم ذو قافیتین که عقل در و متحیر است و قصیدهٔ مصنوع خواجه سلمان را بنام میر علیشیر تتبع نموده و چند صنعت بر او افزوده که میر علیشیر انصاف داده که بهتر از سلمان گفته دیوان غزل او مسلم ارباب نظر و چاشنی شعر سعدی در کلام او مضمر است و از جمله قصاید او که در منقبت واقع شده و این قصیده است

قصیده

ای با سپهر بوقلمون هیبتت بجنگ / روز و شب از نهیب تو گردیده دو رنگ
تیغت نهنگ معرکه و جوشن جوهرش / طوفان ماهیان بود از جنبش نهنگ
بر تنگ دولت مه نو حلقه بود / یک نیمه گشت ظاهر و یک نیمه زیر تنگ
روی زمین بموی سپید آفتاب رفت / تا بی غبار لشکر قدرت کند کرنگ
ناچخ بکف دوان مه بکهفته بر فلک / پیکی است در رکاب تو با صد هزار رنگ

ذری که ماه نوش یك زبانه است | برنیست تا بعرش رساند صدای زنك

شهباز قدرتی وصف دشمنان تو | یك حملهات همی کسلد چون صف کلنك

خصم ستاره سوختهات کرد و دبیاغ | کلخن کند ز بخت سیه سبز و آلنك

تو مظهر عجایبی و در ثنای تو | عقل و قیاس عجو دو فهم و حواس دنك

شرمنده ام که تحفه من نیست جز سخن | انداه نظم و قافیه تنك بسته تنك

گلدسته نیست شاخ گیاهست پیش تو | این نخل گل که گلکه من آراسته شوخ و شنك

اعلی سك تو است بدین افتخار او ست | ترسم کز و کنند سکان در تو ننك

کالنقش فی الحجر بنگین دلش بود | مهر تو همچو مهر نه مهری پریوزنك

هفتاد سال در درهت ای کعبه مراد | رفتم بعزق باز نماندم بعذر لنك

سلمان و شم بواقعه فریاد رس شدی | در دشت ارزن از کف شیر سیاه رنك

اکنون بواقعم برهان ز اژدهای نفس | کین مار دل سیاه بمن بسته راه تنك

مرغ دلم بروضه جان بخش خود رسان | زان پیش کاید از قفس تنك تن

یارب مقیم روضه شاهم کن از کرم | چندانکه مانده است مراد در جهان درنك

ولـه فیه ایضاً

سحر دم از خواب صبحی کز نسیم عنبرین | شبنمی از عنبرین شبنم نشستی بر زمین

بادمی بردی بعالم فوج فوج و موج موج | کاروان در کاروان مشك تبتی [illegible]

نکهت جان عالم اندر عالم و بنداشتم | عالم جان آفرید آن صبحدم جان آفرین

گفتم این بوی ملك باشد که آید از فلك | عنبر افشان از کنار و مشك بیز از آستین

یا فلك یا از نسیم مشك بوی صبحدم | گل شکفته از غنچه مهر و ز کوکب یاسمین

یا مگر مشکین دم عیسی ز روی لطف باز | جان فشان آید ز چرخ چارمین سوی زمین

یا مگر بند قبای ناز یوسف برگشاد | میدمد بوی خوش پیراهن آن نازنین

یا مگر مشاطه گیسوی خوبان برگشاد | صد هزاران نافه مشکین ز زلف حور عین

عقل گفت اینها که میگویی همه باد است باد | بوی جانست اینکه میخیزد از خلد برین

کنفس ممکن نباشد در جهان بوی بهشت | جز نسیم روضه پاك امیر المومنین

سرور مردان علی بن ابیطالب که هست | هم امیر المومنین و هم امام المتقین

کاشف

کاشف علم الله آن گیتی نمای لو کشف | دیده را از هر دو کون از دیده علم الیقین

کعبه زان شد سجده گاه انبیا و اولیا | کامد آنجا در وجود آن قبله اصحاب دین

شهر علم مصطفی جوا ز علی با بها | اندر علم او شهرستان علم الله مبین

مصطفا را نیست همتا و از علی شایسته تر | شاه مردان را سزد خیر النسا [illegible]

چرخ اطلس پیش علم او ست طفل ساده لوح | بلکه نشناسد بیاد خویشتن را از یمین

رشته مهر تو کمند جان بود بر بام عرش | ذره را لخیط شعاع مهر شد حبل المتین

با تو چون روباه شمن حیله سازد زیرک | سك بود هر کس که با شیر خدا آرد کمین

هر کجا بستند عکر و مشورت ناحق تو | مکر حق جانش ستد و الله خیر الماکرین

هر که با خصم تو در جنگست جنگ او عزا ست | نصرتش یار ست و فتحش یاور و بختش قرین

یک مجال شمعلانی باشدش با دولت | نقره خنگی کش مه نو آورد در زیر زین

یا علی چشمی فکن بر بنده دیرینه تو | بهترین عالمی اعلی غلام کمترین

شیر یزدانی حصار کز زخم غم کرگ فلك | همچو یوسف خسته ام دارد چو یعقوب حزین

شصت سالم جان چو زر در کوره غم کرد آخت | تا شدم زالودگی صافی تر از ماء معین

این زمان از سکه نطقم چو زر کن سرخ رو | تا شود نقدم روان در روز بازار حنین

تا فلك باشد جهان بادا بکام آل تو | دوستانت شادکام و دشمنانت اندوهگین

عالمی دست دعا دارند با من الله | استجب منی دعائی یا اله العالمین

ولـه فیه ایضاً

آن شهنشاهی که بحر لافتی را گوهر است | شحنه دشت نجف شاه ولایت حیدر است

ذات پاک مرتضی با کسی نسبت مکن | زانکه این آبحیات از چشمه سار دیگر است

معنی قول علی بابها آسان مدان | کاین سخن را صد جهان معنی برابر [illegible] است

در شب جان باختن بر جای احمد تکیه کرد | زانکه جای مصطفی هم مرتضا را در خورد است

پیش لطفش هشت جنت وادی باشد حقیر | نزد قهرش هفت دوزخ توده خاکستر است

عالم علم نهانی کاندر دبیرستان او | تخته تعلیم طفلان قصه خیبر و [illegible] است

از خطا کار کسی گر مهر او بویی نبرد | گر همه آهوی مشکین است از سگ کمتر است

گر ز دشت ارزن و سلمان نمی یاد آورد | آب گردد زهره او گر همه شیر نر است

هر کرا کین غلامان علی ورد لبست … کر برادر باشدم کویم کناه مادر است

کز روی مقبلی قنبر غلام شاه بود … من سک آن بخت‌یارم کو غلام قنبر است

یا امیرالمومنین آنی که کر کوید کسی … نیست جز حب تو ایمان مومنان را باور است

هر که بنود میوهٔ حب تواش چون چوب خشک … آتش باید زدن کو خود همه عود تر است

چون نسوزد دشمنت از دل که اندر تنش … چون انار از نار کین هر قطرهٔ خون اخکر است

خطبه بر نامت چو خواند بلبل روح القدس … کلبن طوبی ز روی پایه چوب منبر است

کر اهلی جان فدا بهر شهید کربلاست … وز سقاهم ربهم مزدش شراب کوثر است

کر حسودان چو روبه دشمن خون وی اند … غم ندارد زانکه او را شیر یزدان یاور است

سایهٔ آل علی پاینده بادا کین پناه … سایه بانی از برای آفتاب محشر است

ولهُ قطعه

بزرکوار خدایا من آن تهی دستم … که هیچم نکذارد که سر بر آرم هیچ

بخوشه چینیم از خرمن کرم بنواز … که من نکاشته‌ام تخم و کرد بکارم هیچ

بزیر بار کنه مانده‌ام ز بدکاری … نکار روی بار چه بینی که کار و بارم هیچ

بخاندان محمد که از محبتشان … متاع هر دو جهان از نمی شمارم هیچ

بجز محبت این خاندان مپرس از من … که جز محبت این خاندان ندارم هیچ

ولهُ رباعیه یارب سک کوی مقبلی ساز مرا … آیینهٔ ز عشق منجلی ساز مرا

اقبال جهان مرا چو نیست قبول … مقبول بحق علی ساز مرا

در کوش دو شهور سنه اثنی و اربعین و تسعمایه در شیراز وفات یافت و ملا میرک در تاریخ فوت او این قطعه لطیف دارد **قطعه** درمیان شعرا و فضلا … پیر با صدق و صفا اهلی بود

رفت با مهر علی از عالم … پیرو آل عبا اهلی بود

سال فوتش ز خرد جستم کفت … بادشاه شعرا بود اهلی **مولانا لسانی علیه الرحمه** در اصل شیرازیست

اما اکثر اوقات در بغداد و تبریز بسر می برد و شاعر متین و نکته دان نغز آفرین بود از بعضی ثقات استماع افتاده که اشعار مولانا لسانی زیاده

از صد هزار بیت است اما بواسطهٔ بی پروایی که در جمع آن مینمود اکثر آن

ضایع کردید و اشعاری که شریف شاگرد او مشهور ساختند و موسوم بسهو

اللسان

اللسان کردانید از روی ستم ظریفی است و از اکثر آنها او را خبری نیست

بسیار فقیر و درویش نهاد بود و بواسطهٔ اخلاصی که بحضرات ایمهٔ اثنی عشر

علیهم السلام داشت تاج دوازده ترک شاهی را در خواب و بیداری از سر نمی

نهاد تا آنکه در وقتی که سلطان سلیمان رومی متوجه تسخیر تبریز بود چون خبر

قرب وصول او بمولانا رسید اتفاقا در آن وقت مولانا در مسجد جامع تبریز

بتعقیب نماز مشغول بود چون استماع آن خبر نمود دست برداشت و دعا

کرد که خدایا این متغلب به تبریز می آید و من تاج از سر نمی توانم نهاد و مشاهدهٔ

استیلای او را بخود قرار نتوانم داد مرا بمیران و بدرکاه رحمت خود واصل

کردان این مضمون کفت و سر بسجده برد و در آن سجده جان بجانان سپرد

و از جمله قصاید او که در منقبت واقع شده این قصیدهٔ غراست که بطریق راه

آورد در نجف اشرف کفته

قصیده

میرسم از کرد راه رقص کنان چون صبا … باد جنون در دماغ عاشق سر در هوا

بر سر من ریخته سنگ حصار ستم … بر رخ من بیخته کرد دیار بلا

پای بدنیا زده وز سر سودا زده … بسته بدوش جفا توشهٔ راه فنا

کوهر بی قیمتم در صدف آسمان … دانه بی قوتم در دهن آسیا

سینه ز بیداد ریش مرهم او دوده عدم … چاه ملامت به پیش دیدهٔ عقل از قفا

سرمهٔ کوری بچشم بینهٔ غفلت بکوش … دست ندامت بسر خار ملامت بپا

غیر کناه از دلم صادر و وارد نکشت … کرده غلط بر غلط کفته خطا بر خطا

دوش که عنقای فکر کوشهٔ غولت کزید … عزم سفر داشتم تا در دولت سرا

بارکی داشتم تیز رو و تیز هوش … کوهر او مجتمع ز آتش و باد و هوا

همچو فلک تند رو همچو قمر تیز دو … همچو خطا مشک بر همچو صبا عطرسا

در حرکت ناشکیب جیغ صلایی ز کب … صورت او دلفریب سیرت او دلربا

رایض اقبال من چون بچنین مرکبی … زین سعادت نهاد کفت زهی در صلا

پا بر کاب طلب کردم و بیرون شدم … بادیه چون بهشت پیش ره آمد مرا

سنبل و مشکناب لاله عقیق مذاب … آب طرب زد مزاج خاک ز وجد کیا

دیك بیابان او سهد عین الحیات / خار مغیلان او كلبن جنت سرا

كل زجیا پر عرق ریخته زرد رطق / فاخته را همنشین بید ز دستان سرا

خضر عمرکه نمود چون رخ آتش زدود / رایت اسکندری از ظلمات قفا

کشت حصاری بدید کرد سواد حلب / چون خط کل عارضان کرد رخ جان ما

سر زده زان آب و خاك کنبدی از نور پاك / شعله صفت تابناك شمع صفت با صفا

کوشه محراب او قبله ارباب صدق / حلقه ابواب او دیده اهل فنا

من متحیر ز شوق کین چه بهشت است و قصر / ور بمثل کعبه است کعبه کجا من کجا

هاتفی آواز داد کای خلف پاك زاد / کعبه اهل صفاست از در دولت در آ

سجده کنان در شدم از همه برتر شدم / زایر حیدر شدم حیدر خیبر کشا

واقف اسرار دین کاشف علم الیقین / دیده او پاك بین دامن او پارسا

عالم از و شاه و آدم از و نطفه / از همه کس پیشتر بر همه کس پیشوا

تیغ چو الماس او برق مخالف کداز / مهر انفاس او باد مخالف ربا

حلقه بازوی او کوی زمین را کمر / نعره یا هوی او زنك فلك را صدا

دادن سر پیشه اش فکر حق اندیشه اش / بخشش او بی عوض طاعت او بی ریا

هم زده بر قلب کفر حلقه میم محک / هم زده بر فرق بخل اره سین سخا

کوزه همچون کلش اختر کیتی فروز / نقش سم دلدلش ساغر کیتی نما

قاطع مست اجل قاتل اهل حیل / صحبت او بی بدل کوهر او بی بها

یك رقم از نامه اش راز درون و برون / یك اثر از خامه اش نقش خلا و ملا

ای بقیاس خرد بی عمل حب تو / کثرت طاعت قلیل نقد عبادت هبا

با همه سر کشتها نوزد ولای تو / با همه سنکین دلان جذب تو آهن ربا

از سر کردن کشی خادم بار تراست / شمع منور کلاه چرخ مرصع قبا

لفظ تو ابجیات حب تو راه نجات / روی تو جان دل کوی تو دار الشفا

بالحسنات تو کفر برد کران نام جود / با درجات تو تنك با دکران الفبا

کوهر دریا دلی قلزم بی ساحلی / لطف تو بی ابتدا جود تو بی انتها

یا اسد الله ز شوق شکر که بشتافتم / بار دکر یافتم روضه پاك ترا

دادم

وخلل در صورت منضود و معنی مقصود آن بینداز ند دیگر آنکه چنانچه
کتاب بعضی از قاصران است جهت آنکه بآسانی کتابی بنام خود سازند بانتخاب
یا اختصار آن نپردازند و از غضب پروردگار و امام روزگار که این کتاب
او تالیف و انتظام یافته محترز باشند دیگر آنکه
...ان و سایر نااهلان مستور دارند که مبادا از انکار احوال
...ایشان اطلاع یافته با حاد این فقیر محققه که در دیانت اعتقاد
...رسانند یا تعرضی بمزارات اسلاف ایشان نمایند دیگر
...ز اتمام هفت نسخه از این مجالس و مقابله آنها با اصل
این فقیر مستهام باشاعه آن اقدام نموده بنا
...ول از الطاف اخوان کرام که از آن نسخ نقل
...ند آنکه همت بر تصحیح و مقابله
...ود عند کار ند تا چنانچه در اکثر
کتب تاریخ و سیر بنظر میرسد بتعاقب
نقل و مرور روزگار نسخهای سقیم
خاطر آزاد بروی کار نیاید و طبع
لطیف ناظران از مطالعه
آن ملالت نیفزاید تمت الکتاب
بعون الملک الوهاب علی ید مؤلفه
تاریخ دوازدهم شهر ذی القعدة
سنه عز و الف در دار الخلافه
اکره باتمام رسید

محبت [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]
۷ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]
گر [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] را
[illegible] [illegible] را